

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

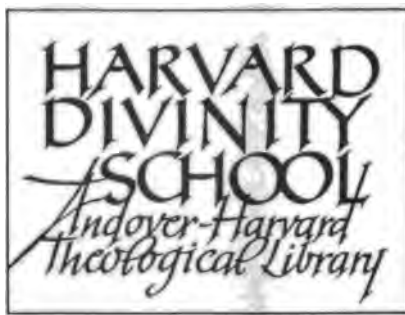
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Migne, Jacques Paul

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANNO 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM
DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS
MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET
TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATE-
RIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO
AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTEBUS, AMPLIFICATA;
DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS; AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS,
STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE,
LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆ-
SERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO,
QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM
OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM
SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO
GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.
EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM
NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTAN-
TIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS NIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM
IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE
PERTINENTIBUS COADUNATORUM.

SERIES LATINA,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINÆ
A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE CURSuum COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ LATINÆ TOMUS LXXVII.

SANCTUS GREGORIUS MAGNUS.

PARIISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE, SUCCESSORES,

IN VIA DICTA : AVENUE DU MAINE, 208.

1896

BR

60

.774

t. 17

Clichy. — Ex typis PAUL DUPONT, 12, via dicta Bac-d'Asnières. 50.9.96.

ALPH
1000

SANCTI GREGORII PAPÆ I

COGNOMENTO MAGNI, OPERA OMNIA.

AD MANUSCRIPTOS CODICES ROMANOS, GALLICANOS, ANGLICANOS EMENDATA,
AUCTA, ET ILLUSTRATA NOTIS.

STUDIO ET LABORE MONACHORUM ORDINIS SANCTI BENEDICTI, E CONGREGATIONE SANCTI MAURI

EDITIO MEMORATISSIMA QUÆ PARISIIS PRODIIT ANNO DOMINI MDCCV, NUNC AUTEM ACCURATIO
ET AUCTIOR REVIVISCIT,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri Universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS TERTIUS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE, SUCCESSORES,
IN VIA DICTA : AVENUE DU MAINE, 206.

1896

ELENCHUS OPERUM
QUÆ IN HOC TOMO LXXVII CONTINENTUR.

Liber regulæ pastoralis.	col.	9
Dialogorum libri quatuor.		149
Epistolarum libri quatuordecim.		431
<i>Appendix ad Epistolas.</i>		1327

ALPH. BOA. 1114
JOHNS. Y. 1114

PRÆFATIO

IN LIBRUM REGULÆ PASTORALIS.

I. Post exegetica in Scripturam sacram primo tomo comprehensa, in hoc secundo complexi sumus reliqua indubitatae fidei Gregoriana opera, omnis interpolationis expertia, cujuscunque sint generis: sive *apologetica*, pro detrectato curæ pastoralis onere; sive *historica*, nimirum Dialogos; sive *dogmatica*, et *canonica*. Registrum videlicet Epistolarum, quibus universum pene jus canonicum continetur. Ut autem apologetico libro Regulæ Pastoralis totum hunc secundum auspicaremur, multa percuaserunt; præsertim Opusculi antiquitas, præstantia et utilitas.

Primo quidem scriptum esse ante Dialogos, Epistolarumque Registrum, in ipso sui pontificatus exordio, non obscure testatur ipse sanctus Doctor, in epist. olim 46, nunc 48, libri 1.

Secundo, ex omnibus sancti Gregorii lucubrationibus nulla est præstantior, sive totius operis ordo et œconomia, sive sententiarum copia pondusque perpendantur.

Tertio, nihil est in toto illo libello plane aureo, quod maximam non offerat utilitatem, non solum episcopis aliisque animarum pastoribus et rectoribus; sed etiam omnibus et singulis Christianis, maxime quibus regendæ familiæ cura incumbit.

II. Hinc ab universis tam Græcis quam Latinis avide expetitus, magno plausu exceptus est. Hunc sanctus Leander Hispaniensis episcopus ab amico Gregorio sibi directum exosculatus est, ac in omnibus Hispaniarum Ecclesiis evulgavit. Hunc Mauricius Augustus ab Anatolio diacono impetratum, cum maxime placuisset, Anastasio Antiochiæ episcopo in linguam Græcam transferendum tradidit (a), et publicavit; quod ægre tulit sanctus Doctor humilitate non minus quam scientia præstantissimus. Hunc Angli a primis Evangelii præconibus nostri Gregorii discipulis allatum summo in pretio semper habuerunt. Ne vero soli qui latine sciebant hujus libri fructibus pascerentur, Alfredus Occidentalium Saxonum rex sapientissimus, Oxoniensis Academiam fundator, ipsum Saxonice vertit, et suis popularibus præmissa præfatione gratissimum munus obtulit; cujus versionis exstant exemplaria, tum in bibliotheca Sanctissimæ Trinitatis Cantabrigensis, tum in Cottoniana.

III. Verum nullibi existimatio de hoc opere concepta magis enituit quam nostris in Galliis, et in finitimis quæ Francis tunc parebant provinciis, ut ex antiquis monumentis pene innumeris liquet, quorum pauca hic delibabimus.

In concilio Moguntino an. 813, post sanctum Evangelium, Epistolas Actusque Apostolorum ac canones, propositus est hic liber, in quo scrutarentur episcopi, quibus *modis statum Ecclesiæ Dei, et Christianæ prelebis profectum, una doctrina et exemplis justitiæ inconvolsum, largiente gratia Dei perficere et conservare potuissent*; ut in hujus concilii præfatione legitur.

In concilio Rhemensi II, ejusdem anni, can. 10: *Lectæ sunt sententiæ libri Pastoralis beati Gregorii, ut pastores Ecclesiæ intelligerent, quomodo ipsi vivere, et qualiter sibi subjectos deberent admonere; quoniam, teste eodem beato Gregorio, aliter admonendi sunt prælati atque aliter subditi.*

In concilio Turonensi III, sub idem tempus habito, promulgatum est, can. 3: *Nulli episcopo liceat Canones, aut Librum Pastoralem a beato Gregorio papa, si fieri potest, ignorare. In quibus se debet unusquisque quasi in speculo assidue considerare.*

Concilii Cabilonensis II primus canon decernit ut episcopi canones intelligant, et librum beati Gregorii *Papæ de cura pastorali; et secundum ibidem constitutum et vivant et prædicent.*

Jenique in concilio Aquisgranensi ann. 836, cap. 4, de Vita episcoporum, idem liber commendatur can. 7, 9 et 10, ac cap. 2, de doctrina episcoporum, can. 3, 5, 6.

Ad hæc accedit quod ex Hincmaro Rhemensi archiepiscopo (*In Præf. opusc. 55 Capit.*) intelligimus, in more tunc positum fuisse ut ordinandus et consecrandus episcopus coram altari, una cum libro sacrorum Canonum Regulam Pastoralem beati Gregorii in manu acciperet, cum hac obtestatione: *ut ita servaret in vivo, docendo et judicando, sicut ibidem descriptum est.*

Ut autem pluribus prodessent apud nostros Gallos perfectissimæ et exquisitissimæ videndi regulæ hoc libro propositæ, ejusdem versio Gallica nuper prodiit Parisiis apud Andream Pralard 1694. Quæ si ad manu exaratos Codices, potius quam ad excusos fuisset exacta, numeris omnibus absoluta merito dici posset.

IV. Præstantissimum hoc opus, antequam ederetur, diu parturivit sanctus Doctor. Certe jam mente præconceptum gerebat, cum tricesimum librum Moralium elucubraret, ut conferenti argumenta admonitionum tertiæ partis, cum capite olim 4, nunc num. 13, laudati libri constabit, ubi videlicet legitur: *Aliter namque viri, aliter admonendæ sunt feminæ. Aliter juvenes, aliter senes, etc. Quæ sic concludit: et quidem de singulis, quis sit admonitionis ordo, subtiliter insinuare debuimus; sed formidata locutionis prolixitate præpedimur. Auctore autem Deo, in alio opere id explere appetit animus; si tamen laboriosæ hujus vitæ adhuc aliquantulum tempus restaverit.*

V. Idem liciter implevit in ipso veluti pontificalis muneris tyrocinio, ut Joanni Ravennati episcopo responderet, amice conquerenti quod *Pastoralis curæ pondera fugere delitescendo voluisset.* Raræ admodum nunc sunt, at frequentes olim fuerunt hujusmodi querelæ; universis fere piis viris ad officium pastorale postulatis, tantum onus præ animi de missione summaque modesta deprecantibus. Eandem ob causam ex postulantis amicis respondere coactus est Gregorius alter longe senior cognomento Theologus, in Apologetico seu oratione prima in qua fugæ suæ, declinandi episcopatus gratia, rationes exponit (*Tom. I.*); et postquam captantium episcopatum insaniam increpavit, pastoralis officii difficultates prosequitur, tum in animarum gubernatione, tum in verbi divini erogatione et prædicatione, tum in christianæ perfectionis assequendæ necessitate: *Antistitis enim, inquit, ritum est non esse quam optimum.* Eximium sane opus dignumque ex quo Gregorius postea multa deprompsisse judicetur, in his præsertim sententiam hæc: *Ars artium, et scientia scientiarum est, hominem regere, quæ legitur in Apologetico Greg. Nazianzeni cap. 31, et lib. Reg. Past. I part. c. 1.*

(a) Versionis Græcæ jacturam lugemus. Nullam illius memoriam superfuisse sæculo IX hinc conjicimus, quod Photius, qui in sua Bibliotheca Dialogos a Zacharia Græce redditos plurimum commendat, Cod. 252, de Græca translatione libri Reg. Pastor. prorsus silet.

Eodem quoque argumento, ac simili occasione scripsit Joannes Chrysostomus libros sex de sacerdotio, quibus inter tot eximia sancti Doctoris opera, primas partes jure merito Suidas tribuit, propter orationis tum sublimitatem, tum perspicuitatem et elegantiam. Sed jam ad ipsum redeamus itegulæ Pastoralis librum; et quid in illo edendo sit a nobis præstitum ostendamus.

VI. In plurisque a sancto Pontifice elaboratis, distinctio capitulorum eorumque argumenta minime ad eum spectant. At vero ipsum agnoscunt auctorem, tum integri Libri Pastoralis distributio quatuor in partes, tum partium in varia capitula, præfixique singulis capitulis tituli. Præcipua nobis cura fuit ut purum ab omnibus, sive antiquariorum, sive typographorum mendis et corruptelis textum repræsentaremus; quod plurimorum, et quidem optimorum Mss. ope impletum magna saltem ex parte confidimus.

Et sane turpiter deformatum jacebat etiam in novissimis Editis pulcherrimum opus; ita ut sæpe sensus aut hæeret, aut penitus deficeret, aut etiam, quod pejus est, ad errorem deflecteret: quod paucis exemplis demonstrare operæ pretium est, non ut aliis Editoribus invidiam, nobis vero gratiam queramus, sed ut castigatioris editionis necessitas magis ac magis eluceat.

VII. Tertia parte, capite 1, admonit. 22, col. 1106, edit. Gussanv., legitur: *Ne cum ferre fructum boni operis negligunt, a præsentis vata funditus, quasi ariditate radicis, exsiccentur*; ubi orationis series, librique manuscriptorum cogunt legere: *quasi a virilitate radicis exsiccentur*. Quæ optime coherent immediate præcedentibus: *ictum securis vicinæ prævideant*; et ad prolatam ex Luca Joannis increpationem, *jam securis ad radicem arboris posita est* (Luc. III., haud dubie referuntur.

Admonitione 23, col. 1108, Mutilis profertur Matthæi contextus hoc modo: *Quid putatis, quia pacem veni mittere in terram? non utique, sed gladium* (Matth. x): cum in Mss. legatur: *Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram* (vel in terra); non veni pacem mittere, sed gladium.

Admon. 24, col. 1110: *Ilinc namque est quod contra damnati illius vasa, videlicet Antichristi prædicatores, divina voce beato Job dicitur*. In Mss. autem exstat: *damnati illius vasis, videlicet Antichristi*; et quidem ad mentem Gregorii qui solet Antichristum vas diaboli appellare. Vide Moral., lib. xxxii, n. 22.

Admon. 36, col. 1112: *Atque aliter* (admonendi sunt) *qui bona faciunt, abscondunt*. Desideratur sensus, at restituendo voculam *quæ*, et legendo: *qui bona quæ faciunt, abscondunt*, completur.

Cap. 2 ejusdem tertiæ partis, col. 1130, quod in nostra Edit. est cap. 63: *Sic prædicanda sunt bona, ne ex latere jubeantur et mala*, ubi legendum: *Ne ex latere juventur et mala*, ut habent Mss. omnes. Scopus sancti Doctoris ex proxime coherentibus palam fit: *Sic, inquit, tenacibus infundatur tribuendi largitas, ut tamen prodigis effusionis frena minime laxentur*.

Denique c. 4, nobis 38, col. 1129: *Concedendo enim lenia, subtrahit acriora, ut quia ad deserenda cuncta simul non assurgeret, dum in quoddam suum animum familiariter relinquitur, a quodam suo sine labore tolleretur*. Si quid sensus his verbis insit, pessimum quid sonant, nempe animum in quibusdam minimis vitiis relinquendum, ut in majoribus tolleretur, et quiescat; quod absit a tanti Doctoris mente. Sic itaque legendum ex Mss.: *Concedendo enim lenia* (vel *levia*) *subtraxit acriora; ut quia ad deserenda cuncta simul non assurgeret, dum in quoddam suum* (vitium, vel, in quoddam suo vitio) *familiariter relinquitur, a quodam suo* (vitio) *sine dolore tolleretur; quæ plana sunt et sana*.

VII. Talibus igitur et longe pluribus erratis pulcherrimum opus fædantibus, omnem adhibuimus diligentiam, ut antiquiorum melioris notæ. Codicum magnam colligeremus suppellectilem, ad quos conferretur textus, eorumque ope facile repurgaretur; quorum hic indiculum accipe.

1. Trecensis antiquissimus, uncialibus majusculisque litteris, non longe post sancti Gregorii obitum, ut conjicere licet, exaratus. Hoc in Codice eleganter et accurate, unde testimonia Scripturæ sacræ proferantur, annotatur. Si qua vero juxta LXX Interp. laudentur. Verum a male feriatu quopiam lectore corruptus est pretiosissimus hic liber, maxime in sacræ Scripturæ contextibus. Arduum tamen haud fuit assequi quid ante corruptelam legeretur, quod secuti sumus. Commodatus est nobis vetustissimus hic Codex a RR. Patribus Oratorii collegii Trecensis, annuente ac favente reverendissimo patre de la Tour, congregationis Oratorii præposito generali meritissimo.

2. Codex Corbeiensis not. 93 octingentorum annorum ætatem superat.

3. Carnotensis Ecclesiæ, ejusdem lere antiquitatis.

4. Sancti Petri Carnotensis, vix inferioris ætatis.

5. Alter ejusdem monasterii ð circiter annorum.

6. Sancti Petri Belvacensis. Exaratus est Codex hic Belvacensem Ecclesiam regente episcopo Hugone, medio seculo x, vel paulo post, ut ex versibus de hujus episcopi recenti morte in calce voluminis eadem manu descriptis assequi possumus.

7. Ecclesiæ Laudunensis.

8, 9 et 10. Sancti Petri Gemeticensis quorum antiquior nec annorum ætatem præfert.

11, 12 et 13. Sancti Audoeni Rothomag. Primus a ðc annorum antiquitate parum abest.

14. Ecclesiæ primatialis Rothomag. ð annorum.

15. Monasterii Beatæ Mariæ de Lyra.

16 et 17. Duo Sancti Theoderici prope Rhemos omnino consentientes.

18. Monasterii Vallis Claræ ord. Cisterciensis.

19. Monasterii Longipontis ejusdem ordinis.

20. Vigesimo loco recensenti Anglicani octo unus ex bibliotheca publica Oxoniensi, alter ex bibliotheca collegii Mertonensis, cæteri ex collegio Sancti Joannis Præcursoris, aut ex bibliotheca Ecclesiæ Vintoniensis, de quibus consule Thomam Jamesium in *Gregorio restituto*.

21. Consulimus præterea, et adhibuimus ad insigniora loca duos Sangermanenses Codices, quos potissimum, dum prælo subjiceretur eximium hoc opus, ob oculos habuimus.

Variis quoque Editionibus usi sumus, præsertim Parisiensibus una an. 1518 et altera 1571. Romana seu Vaticana Sixti V summi pontificis jussu adornata, et aliis aut pene cœvis, aut recentioribus, præsertim Parisiensi ann. 1668, quæ profuit ex officina Leonardina, opera Theologi Parisiensis, a quo collectas magnacura diversas lectiones ex antiquioribus Mss. cum nostris convenire pene ubique observavimus.

Faxit Deus, ut quemadmodum Gregorius librum hunc assidue legendo, et consulendo universam Ecclesiam tanta charitate, pietate, humilitate, mansuetudine, sollicitudine gubernavit; ita qui singulis administrandis Ecclesiis præficiuntur ejusdem consiliis et monitis prælucentibus, munere pastoralis rite defungantur, et sic aliis præsent, ut et illis prosint et sibi.

SANCTI GREGORII MAGNI,

ROMANI PONTIFICIS,

(a) REGULÆ PASTORALIS LIBER, AD JOANNEM EPISCOPUM CIVITATIS RAVENNÆ.

PRIMA PARS.

1 Reverendissimo et sanctissimo fratri Joanni coepiscopo, Gregorius (b).

Pastoralis curæ me pondera fugere delitescendo voluisse, benigna, frater carissime, atque humili intentione reprehendis; quæ ne quibusdam levia esse videantur, præsentis libri stylo exprimo de eorum gravedine omne quod penso, ut et hæc qui vacat, incaute non expetat; et qui incaute expetiit, adeptum se esse pertimescat. (c) Quadripartita vero disputatione liber iste distinguitur, ut ad lectoris sui animum ordinatis (d) allegationibus quasi quibusdam passibus gradiatur. Nam cum rerum necessitas exposcit, pensandum valde est ad culmen quisque regiminis qualiter veniat; atque ad hoc rite perveniens, qualiter vivat; et bene vivens, qualiter doceat; et recte docens, infirmitatem suam quotidie quanta consideratione cognoscat, ne aut humilitas accessum fugiat, (e) aut perventioni vita contradicat; aut vitam doctrina destituat; aut doctrinam præsumptio extollat.

2 Prius ergo appetitum timor temperet: post autem magisterium quod a non quærente suscipitur, vita commendet; ac deinde necesse est ut pastoris bonum quod (f) vivendo ostenditur, etiam loquendo propagetur. Ad extremum vero superest ut perfecta quæque opera consideratio propriæ infirmitatis deprimat, ne hæc ante occulti (g) arbitrii oculos tumor elationis exstinguat. Sed quia sunt plerique mihi imperitia similes, qui dum metiri se nesciunt, quæ non didicerint docere concupiscunt; qui pondus magisterii tanto levius æstimant, quanto vim magnitudinis illius ignorant; ab ipso libri hujus reprehendantur exordio; ut quia indocti ac præcipites do-

ctrinæ arcem tenere appetunt, a præcipationis suæ ausibus in ipsa locutionis nostræ janua repellantur.

CAPUT PRIMUM.

(h) Ne venire imperiti ad magisterium audeant.

Nulla ars doceri præsumitur, nisi intenta prius meditatione discatur. (i) Ab imperitis ergo pastorale magisterium qua temeritate suscipitur, quando ars est artium regimen animarum. Quis autem cogitationum vulnera occultiora esse nesciat vulneribus viscerum? et tamen sæpe qui nequaquam spiritualia præcepta cognoverunt, cordis se medicos profiteri non metuunt: dum qui pigmentorum vim nesciunt, videri medici carnis erubescunt. Sed quia auctore Deo ad religionis reverentiam omne jam præsentis sæculi culmen inclinatur, sunt nonnulli qui intra sanctam Ecclesiam per speciem regiminis gloriam affectant honoris; videri doctores appetunt, transcendere cæteros concupiscunt, atque attestante Veritate, primas salutationes in foro, primos in cœnis recubitus, primas in conventibus cathedras quærunt (Matth. xxiii, 6, 7); qui susceptum curæ pastoralis officium ministrare digne tanto magis nequeunt, quanto ad humilitatis magisterium ex sola elatione pervenerunt. Ipsa quippe in magisterio lingua confunditur, quando aliud discitur, et aliud docetur. Quos contra Dominus per prophetam queritur, dicens: *Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes extiterunt, et ego ignoravi* (Osee viii, 4). Ex se namque, et non ex arbitrio summi Rectoris regnant, qui nullis fultis virtutibus nequaquam divinitus vocati, sed sua cupidine accensi, culmen regiminis rapiunt potius quam assequuntur. Quos tamen internus iudex et provehit,

auctorem. Scribitur autem quadripartita in antiquis simis Codd. Trec., Belvac., Gemet., Theodoric.

(d) Trec., Bellov. duo antiq. Carnot., *allegationibus*.

(e) Hæc deerant in Corb., sed addita sunt recentiori manu. In 1 Carnot. quoque non legitur, *aut vitam doct. destituat*. Illa repræsentent Trec. et alii.

(f) Corb., *videndo*.

(g) Laudun. et Trec., *arbitris oculos*.

(h) Hoc argumentum legitur in indice Srec. Cod., nec tamen præmittitur capiti primo, quod absolute sic incipit; *Nulla ars*. Prima linea minio est depicta. In margine notatur 1, et in reliquis codd. 2, 3, 4, etc. Qua in re huic Ms. concinunt Gemeticenses.

(i) Corb., Laud., Longip.: *Ab imper. ergo pastoribus magist. pastorale suscipitur in magna temeritate, quoniam ars, etc.*

(a) Ita Corb., Belvac. et alii vetust. Quem titulum prætulimus, quod legatur in epist. olim 46, lib. al. iv, nunc lib. v, ep. 49, *ut librum regulæ pastoralis, quem in episcopatus mei exordio scripsi*. In recentioribus Mss. legitur, *liber Curæ pastoralis*, quibus concinunt plur. Edit. Occasionem huic titulo forte præbuit libri exordium, *Pastoralis curæ me pondera, etc.* In Trec. titulus desideratur.

(b) Tertius Gemet. addit, *salutem*.

(c) Hæc editoribus persuaserunt librum hunc in 14 partes dividendum, quamvis hujus divisionis nulla in vet. Mss. sint vestigia. Verum Gregorius, parte tertia, c. 26, admonitione 27, indicat quædam jam a se dicta in prima parte: *sicut, inquit, in priori hujus voluminis parte jam diximus*. Unde non immerito intelligitur partitionis libri hujus ipsum esse

et nescit, quia quos permittendo tolerat, profecto A per iudicium reprobationis ignorat. Unde ad se quibusdam et post miracula venientibus dicit: *Recedite a me, operarii iniquitatis, nescio qui estis* (Luc. xiii, 27). Pastorum imperitia voce Veritatis increpatur, cum per Prophetam dicitur: *Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam* (Isai. lvi, 11). Quos rursus Dominus detestatur, dicens: *Et tenentes legem nescierunt me* (Jer. ii, 8). Et nesciri ergo se ab eis Veritas queritur, et nescire se principatum nescientium protestatur, quia profecto hi qui ea (Dist. 38, c. *Qui ea*) quæ sunt Domini nesciunt, a Domino nesciuntur, Paulo attestante qui ait: *Si quis autem ignorat, ignorabitur* (I Cor. xiv, 38). Quæ nimirum Pastorum sæpe imperitia meritis congruit subjectorum, quia quamvis lumen scientiæ sua culpa exigente non habeant, districto tamen iudicio agitur, ut per eorum ignorantiam hi etiam qui sequuntur offendant. Hinc namque in Evangelio per semetipsam Veritas dicit: *Si cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in foveam cadunt* (Matth. xv, 14). Hinc Psalmista non optantis animo, sed prophetantis (a) ministerio denuntiat, dicens: *Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum illorum semper incurva* (Psal. lxxviii, 24). Oculi quippe sunt, qui in ipsa honoris summi facie positi, providendi itineris officium susceperunt: quibus in nimirum qui subsequenter inhærent; dorsa nominantur. Obscuratis ergo oculis dorsum flectitur, quia cum lumen scientiæ perdunt qui præeunt, profecto ad portanda peccatorum curvantur onera qui sequuntur.

CAPUT II.

Ne locum regiminis subeant, qui vivendo non perficiunt quæ meditando didicerunt.

Et sunt nonnulli qui solerti cura spiritalia præcepta perscrutantur, sed quæ (b) intelligendo penetrant, vivendo conculcant; repente docent A quæ non opere, sed meditatione didicerunt; et quod verbis præcipiant, moribus impugnant. Unde fit ut cum Pastor per abrupta graditur, ad præcipitium grex sequatur. Hinc namque per prophetam Dominus contra contemptibilem Pastorum scientiam queritur, dicens: *Cum ipsi limpidissimam aquam bibere-tis. (c), reliquam pedibus vestris turbabatis; et oves meæ quæ conculcata pedibus vestris fuerant, pascebatur; et quæ pedes vestri turbaverant, hæc bibebant* (Ezech. xxxiv, 18, 19). Aquam quippe limpidissimam Pastores bibunt, cum fluentia veritatis recte intelligentes D hauriunt. Sed eandem aquam pedibus perturbare, est sanctæ meditationis studia male vivendo corrumpere. Aquam scilicet eorum turbatam pedibus oves bibunt, cum subjecti quique non sectantur verba quæ audiunt, sed sola quæ (d) conspiciunt exempla pravitatis imitantur. Qui cum dicta sitiunt, quia per

opera pervertuntur, quasi corruptis fontibus in potibus lutum sumunt. Hinc quoque scriptum est per prophetam: (e) *Laqueus ruinæ populi mei, sacerdotes mali* (Osee, v, 1; ix, 8). Hinc rursus de sacerdotibus Dominus per prophetam dicit: *Facti sunt domui Israel in offendiculum iniquitatis. Nemo quippe* (Dist. 83 c. *Nemo quippe*) amplius in Ecclesia nocet, quam qui perverse agens, nomen vel ordinem sanctitatis habet. Delinquentem namque hunc redarguere nullus præsumit; et in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reverentia ordinis peccator honoratur. Indigni autem quique tanti reatus pondera fugerent, si veritatis sententiam sollicita cordis aure pensarent, quæ ait: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credant, (f) expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris* (Matth. xviii, 6). Per molam quippe asinariam, secularis vitæ circuitus ac labor exprimitur, et per profundum maris extrema damnatio designatur. Qui ergo ad sanctitatis speciem deductus, vel verbo cæteros destruit, vel exemplo; melius profecto fuerat, ut hunc ad mortem sub exteriori habitu terrena acta constringerent, quam sacra officia in culpa cæteris imitabilem demonstrarent, quia nimirum si solus caderet, utcumque hunc tolerabilior inferni pœna cruciaret.

CAPUT III.

De pondere regiminis; et quod adversu quæque despicienda sunt, et prospera formidanda.

Hæc itaque breviter diximus, ut quantum sit pondus regiminis monstraremus, ne temerarie sacra regimina quisquis his impare audeat, et per concupiscentiam culminis, ducatum suscipiat perditionis. Hinc enim pie Jacobus prohibet, dicens: *Nolite plures magistri fieri, fratres mei* (Jac. iii, 1). Hinc ipse Dei hominumque Mediator regnum percipere vitavit in terris, qui supernorum quoque spirituum scientiam sensumque transcendens, ante sæcula regnat in cælis. Scriptum quippe est: *Jesus ergo cum cognovisset quia venturi essent ut raperent eum, et facerent eum regem, (g) fugit iterum in montem ipse solus* (Joan. vi, 15). Quis enim principari hominibus tam sine culpa potuisset, quam is qui hos nimirum regeret, quos ipse creaverat? Sed quia idcirco in carne venerat, ut non solum nos per passionem redimeret, S verum etiam per conversationem doceret, exemplum se sequentibus præbens, rex fieri noluit, ad crucis vero patibulum sponte convexit; oblatam gloriam culminis fugit, pœnam probrosæ mortis appetiit; ut membra ejus videlicet discerent favores mundi fugere, terrores minime timere, pro veritate adversa diligere, prospera formidando declinare, quia et ista sæpe per tumorem cor iniqui-

(a) Duo priores Gemet., secundus Aud., Lyr., Rothomag., *mysterio*.

(b) Tertius Carnot., Rothomag., secundus Aud., Lyr., Longip., Val. Cl., *legendo*. Error forsitan irrepsit ex modo scribendi veterum, qui dixerunt, *intelligendo*, ut ast. in Trec.

(c) Bellov., *reliqua*.

(d) Corb., *conspiciunt opera*.

(e) In plur. Codd., *causa ruinæ*.

(f) Plerique Norm., *melius erat ei*.

(g) Primus Aud. et tres Gemet.: *venerunt ut raperent eum, et constituerent regem sibi, quo cognito fugit iterum in montem ipse solus et abscondit se*. Alii Norm., *quo cogn. Jesus, fugit et abscondit se*.

nant, et illa per dolorem purgant. In istis se animus erigit, in illis autem etiamsi quando se erexerit, sternit. In istis sese homo obliviscitur, in illis vero ad sui memoriam nolens etiam coactusque revocatur. In istis sæpe et anteacta bona depereunt, in illis autem longi quoque temporis admissa terguntur. Nam plerumque adversitatis magisterio sub disciplina cor premitur: quod si ad regiminis culmen eruperit, in elationem protinus usu gloriæ permutatur. Sic Saul, qui indignum se prius considerans fugerat, mox ut regni gubernacula suscepit, intumuit (*I Reg. x. 22; xv. 17, 30*); honorari namque coram populo cupiens, dum reprehendi publice noluit, ipsum qui (a) in regnum se unxerat, scidit (*Act. xiii. 22*). Sic David auctoris judicio pene in cunctis actibus placens, mox ut pressuræ pondere caruit, in tumorem vulneris erupit (*II Reg. xi. 3, seq.*), factusque est in morte (b) viri crudeliter rigidus, qui in appetitu feminæ fuit enerviter fluxus; et qui malis ante noverat pie parcere, in bonorum quoque necem post didicit sine obstaculo retractationis anhelare (*Ibid.*, 15). Prius quippe ferire deprehensum persecutorem noluit, et post cum damno desudantis exercitus etiam devotum militem exstinxit. Quem profecto ab electorum numero culpa longius raperet, nisi hunc ad veniam flagella revocassent.

CAPUT IV.

Quod plerumque occupatio regiminis soliditatem dissipet mentis.

Sæpe suscepta cura regiminis cor per diversa diverberat, et impar quisque invenitur ad singula, dum confusa mente dividitur ad multa. Unde (c) quidam sapiens provide prohibet, dicens: *Fili, ne in multis sint actus tui* (*Eccli. vi. 10*), quia videlicet nequaquam plene in uniuscujusque operis ratione colligitur, dum mens per diversa partitur. Cumque foras per insolentem curam trahitur, a timoris intimi soliditate vacuatur: fit in exteriorum (d) dispositione sollicita, et sui solummodo ignara, scit multa cogitare, se nesciens. Nam cum plus quam necesse est se exterioribus implicat, quasi occupata in itinere obliviscitur quo tendebat; ita ut ab s'udio suæ inquisitionis aliena, ne ipsa quidem quæ patitur damna consideret et per quanta delinquat ignoret. Neque enim peccare se Ezechias credidit (*IV Reg. xx. 13*), cum venientibus ad se alienigenis aromatum cellas ostendit; sed in damnationem secururæ prolis ex eo iram iudicis pertulit, quod se facere licenter æstimavit (*Isai. xxxix. 4*). Sæpe dum multa suppetunt, dumque agi possunt, quæ subjecti quia acta sunt admirentur, in

(a) Ita Mss. pene omnes, aut in regno. Editi, in regem.

(b) Excusi pene omnes *Uriæ*, in vitis Mss. Anglic. et nostris.

(c) Recent. Vulgati, *admonet*, quibus contrarii sunt Mss. Cæterum familiare est Gregorio Libri Ecclesiastici auctorem, *quemdam sapientem* appellare, ut patet ex lib. vii Moral., num. 45. lib. xx, num. 51, lib. xxvii, num. 53, etc. Vide etiam infra, secunda parte, cap. 6. Eodem titulo designant scriptorem libri Sapientiæ passim. Vide lib. xiv, num. 26.

cogitatione se animus elevat, et plene in se iram iudicis provocat, quamvis per iniqua foras opera non erumpat. © Intus quippe est qui iudicat, intus quod iudicatur. Cum ergo in corde delinquimus, latet homines quod apud nos agimus, sed tamen ipso iudice teste peccamus. Neque enim (e) rex Babylonæ tunc reus de elatione exstitit (*Dan. iv. 16, seq.*), cum ad elationis verba pervenit; quippe qui ore prophetico et ante cum (f) ab elatione tacuit, sententiam reprobationis audivit. Culpam namque perpetratæ superbiam ante deterserat, qui omnipotentem Deum quem se offendisse reperit, cunctis sub se gentibus prædicavit. Sed post hæc successu suæ potestatis elevatus, dum magna se fecisse gauderet, cunctis prius in cogitatione se prætulit, et post adhuc tumidus dixit: *Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificavi in domum regni, et in robore fortitudinis meæ et in gloria decoris mei?* (*Ibid.*, iv. 27.) Quæ videlicet vox illius iræ vindictam aperte pertulit (g) quam occulta elatio accendit. Nam districtus iudex prius invisibiliter vidit quod postea publice feriendo reprehendit. Unde et in irrationale animal hunc vertit, ab humana societate separavit, agri bestiis mulata mente conjunxit, ut districto videlicet iustoque iudicio homo quoque esse perderet, qui magnum se ultra homines æstimasset. Hæc itaque proferentes, non potestatem reprehendimus, sed ab appetitu illius cordis infirmitatem munimus, ne imperfecti quique culmen arripere regiminis audeant, et qui in planis (h) stantes titubant, in præcipiti pedem ponant.

CAPUT V.

De his qui in regiminis culmine professe exemplo virtutum possunt, sed quietem propriam sectando refugiant.

Nam sunt nonnulli, qui eximia virtutum dona percipiunt, et pro exercitatione cæterorum magnis muneribus exaltantur, qui studio castitatis mundi, abstinentiæ robore validi, doctrinæ dapibus referti, patientiæ longanimitate humiles, auctoritatis fortitudine erecti, pietatis gratia benigni, justitiæ severitate districti sunt. Qui nimirum culmen regiminum si vocati suscipere renuunt, ipsa sibi plerumque dona adimunt, quæ non pro se tantummodo, sed etiam pro aliis acceperunt. Cumque sua et non aliorum lucra cogitant, ipsis se, quæ privata habere appetunt, bonis privant. Hinc namque ad discipulos Veritas dicit: *Non potest civitas abscondi super montem posita; neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui*

(d) Primus Aud., *disputatione*.

(e) In Trecensi, † Aud. et duobus priorib. Gemet., *rex Babylonæ successu suæ pot.* omissis aliis.

(f) Corb., *cum ad elationem*.

(g) Carnot. 4, *quam tamen tacitæ elationis vocem tacitus audivit, quia hanc feriendo protinus reprehendit*. A quibus non multum discrepat secundi Carnot. et tertii Aud. lectio.

(h) In Corb., in planis titubant, omissio stantes. Legitur in Trec.

in domo sunt (Matth. v, 15). Hinc Petro ait : (a) *Simon Joannis, amas me ?* (Joan. xv, 16, .7) Qui cum se amare protinus respondisset, audivit : *Si diligis me, pasce oves meas.* Si ergo dilectionis est testimonium cura passionis, quisquis virtutibus pollens gregem Dei renuit pascere, pastorem summum convincitur non amare. Hinc Paulus dicit : *Si Christus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et (b) si pro omnibus mortuus est, superest ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit* (II Cor. v, 15). Hinc Moyses ait 'Deuteron xxv, 5), ut uxorem fratris sine filiis defuncti, superstes frater 7 accipiat, atque ad nomen fratris filios gignat : quam si accipere forte renuerit, huic in faciem mulier exspuat. unumque ei pedem propinquus discalciet, ejusque habitaculum (c) domum discalciet. Frater quippe defunctus ille est, qui post resurrectionis gloriam apparens, dixit : *Ite, dicite fratribus meis* (Matth. xxviii, 10). Qui quasi sine filiis obiit, quia adhuc electorum suorum numerum non implevit. Hujus scilicet uxorem superstes frater sortiri præcipitur, quia dignum profecto est, ut cura sanctæ Ecclesiæ ei qui hanc bene regere prævalet imponatur. Cui nolenti in faciem mulier exspuit. quia quisquis ex muneribus quæ perceperit prodesse aliis non curat, bonis quoque ejus sancta Ecclesia exprobrans ei quasi in faciem salivam jactat Cui ex uno pede calceamentum tollitur, ut discalciet domus vocetur. Scriptum quippe est : *Calceati pedes in præparatione Evangelii pacis* (Ephes. vi, 15). Si ergo ut nostram, sic curam proximi gerimus, utrumque pedem per calceamentum munimus. Qui vero suam cogitans utilitatem, proximorum negligit, quasi unius pedis calceamentum cum dedecore amittit. Sunt itaque nonnulli qui magnis ut diximus muneribus ditati, dum solius contemplationis studiis inardescunt, parere utilitati proximorum in prædicatione refugiunt, secretum quietis diligunt, secessum speculationis appetunt. De quo si districte judicentur, ex tantis procul dubio rei sunt, quantis venientes ad publicum prodesse potuerunt. Qua enim mente is qui proximis profuturus enitesceret, utilitati cæterorum secretum præponit suum, quando ipse summi Patris unigenitus, ut multis prodesset, de sinu Patris egressus est ad publicum nostrum ?

CAPUT VI.

Quod hi qui pondus regiminis per humilitatem fugiunt, tunc vere sunt humiles, cum divinis iudiciis non reluctantur.

Et sunt nonnulli qui ex sola humilitate refugiunt, ne eis quibus se impares æstimant præferantur. Quorum profecto humilitas, si cæteris quoque virtutibus cingitur, tunc ante Dei oculos vera est, cum ad respuendum hoc quod utiliter subire præcipitur per-

(a) In pler. Norm., *Petre, amas me*, quod olim lectum in Trecensi.

(b) Abest particula *si* a Corb. tribus, Gemet. 2, Aud et Lyr.

(c) Ita legere cogunt Mss. omnes, licet in Editis optimo sensu legatur, *domus discalciet vocetur.*

tinax non est. Neque enim vere humilis est, qui superbi nutus arbitrium ut debeat (d) præesse intelligit, et tamen præesse contemnit. Sed divinis dispositionibus subditus, atque a vitio obstinationis alienus, eum sibi regiminis culmen imperatur, si jam donis præventus est, quibus et altis prosit, et ex corde debet fugere, et invitus obedire.

CAPUT VII.

Quod nonnunquam prædicationis officium et nonnulli laudabiliter appetunt, et ad hoc nonnulli laudabiliter coacti pertrahuntur.

Quamvis nonnunquam prædicationis officium et nonnulli laudabiliter appetunt, et ad hoc nonnulli laudabiliter coacti pertrahuntur : quod liquido cognoscimus, si duorum prophetantium facta pensamus, quorum unus ut ad prædicandum mitti debuisset sponte se præbuit, (e) quo tamen alter 8 pergere cum pavore recusavit. Isaias quippe Domino quærenti quem mitteret, ultro se obtulit, dicens : *Ecce ego, mitte me* (Isai. vi, 8). Jeremias autem mittitur, et tamen ne mitti debeat humiliter reluctatur, dicens : *A, a, a, Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum* (Jerem. i, 6). En ab utrisque exterius diversa vox prodiit, sed non a diverso fonte dilectionis emanavit. Duo quippe sunt præcepta charitatis, Dei videlicet amor et proximi. Per activam igitur vitam prodesse proximis cupiens Isaias officium prædicationis appetit ; per contemplativam vero Jeremias amori conditoris sedulo inhærere desiderans, ne mitti ad prædicandum debeat contradicit. Quod ergo laudabiliter alter appetiit, hoc laudabiliter alter expavit : is e ne tacitæ contemplationis lucra loquendo perderet, ille ne damna studiosi operis tacendo sentiret. Sed hoc in utrisque est subtiliter intuendum, quia et is qui recusavit, plene non restitit ; et is qui mitti voluit, ante per altaris calculum se purgatum vidit ; ne aut non purgatus adire quisque sacra (f) ministeria audeat, aut quem superna gratia elegit, sub humilitatis specie superbe cont radicat. Quia igitur valde difficile est purgatum se quemlibet posse cognoscere, prædicationis officium tutius declinatur ; nec tamen declinari, ut diximus, pertinaciter debet, cum ad suscipiendum hoc superna voluntas agnoscitur. Quod Moyses utrumque miro opere explevit, qui præesse tantæ multitudini et noluit et obedivit. Superbus enim fortasse esset, si ducatum plebis innumeræ sine trepidatione susciperet : et rursus superbus existeret, si auctoris imperio obedire recusaret. Utrobique ergo humilis, utrobique subjectus, et præesse populis semetipsum metiendi noluit, et tamen de imperantis viribus præsumendo consensus. Hinc ergo, hinc quique præcipites colligant cum quanta culpa ex appetitu proprio cæteris præferri non metuunt, si sancti viri plebium ducatum suscipere Deo etiam jubente

(d) Longip., *prodesse, et tamen prodesse*. Hic Codex aliter capita dividit, quam cæteri ; ita ut cap. 7 sit atextum quinto.

(e) Rothomag. et primus Aud., *quorum tamen.*

(f) Gemet., Aud. secundus, Lyr. tertius, Carnot., Longip., *mysteria.*

timuerant. Moyses (a) suadente Domino trepidat, et infirmus quisque ut honoris unus percipiat anhelat; et qui ad casum valde urgētur ex propriis, humerum libenter opprimendus ponderibus submittit alienis; quæ egit ferre non valet, et auget quod portet.

CAPUT VIII.

De his qui præesse concupiscunt, et ad usum suæ libidinis instrumentum Apostolici sermonis arripiunt.

Plerumque vero qui præesse concupiscunt, ad usum suæ libidinis instrumentum Apostolici sermonis arripiunt, quo ait: *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat* (I Tim. III, 4); qui tamen laudans desiderium, (b) in pavorem vertit protinus quod laudavit, cum repente subjungit: *Oportet autem episcopum irreprehensibilem esse* (Ibid., 2). Cumque virtutum necessaria subsequenter enumerat, quæ sit irreprehensibilitas ipsa manifestat. Et favet ergo ex desiderio, et terret ex præcepto, ac si aperte dicat: Laudo quod quæritis, sed prius discite quid quæritis; ne dum vosmetipsos metiri negligitis, tanto fœdior vestra reprehensibilitas appareat, quanto et a cunctis conspici in honoris arce festinat. ☉ Magna enim regendi artifex favoribus impellit, terroribus retrahit, ut auditores suos et (c) descripto irreprehensibilitatis culmine restringat a superbia, et officium laudando quod quæritur, componat ad vitam. Quamvis notandum quod illo in tempore hoc dicitur, quo quisquis plebibus præerat, primus ad martyrii tormenta ducebatur. Tunc ergo laudabile fuit episcopatum quærere, quando per hunc quemque dubium non erat ad supplicia graviora pervenire. Unde ipsum quoque episcopatus officium boni operis expressione definitur, cum dicitur: *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat* (I Tim. III, 4). Ipse ergo sibi testis est quia episcopatum non appetit, qui non per hunc boni operis ministerium, sed honoris gloriam quærit. Sacrum quippe officium non solum non diligit omnino, sed nescit, qui ad culmen regiminis anhelans, in occulta meditatione cogitationis cæterorum subjectione pascitur, laude propria lætatur, ad honorem cor elevat, rerum affluentium abundantia exultat. Mundi ergo lucrum quæritur sub ejus honoris specie quo mundi destrui lucra debuerunt. Cumque mens humilitatis cumen arripere ad elationem cogitat, quod foris appetit, intus immutat.

CAPUT IX.

Quod mens præesse volentium plerumque sibi facta bonorum operum promissione blanditur.

Sed plerumque id qui (d) subire magisterium pastorale cupiunt, nonnulla quoque bona opera animo proponunt; et quamvis hoc elationis intentione ap-

petant, operaturos tamen se magna (e) pertractant; sitque ut aliud (f) in imis intentio supprimat, aliud tractantis animo superficies cogitationis ostendat. Nam sæpe sibi dese mens ipsa mentitur, et fingit se de bono opere amare quod non amat, de mundi autem gloria non amare quod amat: quæ principari appetens, sit ad hoc pavida cum quærit, audax cum pervenerit. (g) Tendens enim, ne non perveniat trepidat; sed repente perveniens, jure sibi hoc debitum ad quod pervenerit putat. Cumque percepti principatus officio perfrui sæculariter cœperit, libenter obliviscitur quidquid religiose cogitavit. Unde necesse est ut cum cogitatio extra usum ducitur, protinus mentis oculus ad opera transacta revocetur: ac penset quisque quid subjectus egerit, et repente cognoscit si prælatus bona agere quæ proposuerit possit, quia nequaquam valet in culmine humilitatem discere, qui in imis positus non desiit superbire. Nescit laudem cum suppetit fugere, qui ad hanc didicit cum deesset anhelare. Nequaquam vincere avaritiam potest, quando ad multorum sustentationem tenditur is cui sufficere propria nec soli potuerunt. Ex anteacta ergo vita se quisque inveniat, ne in appetitu se culminis imago cogitationis illudat. Quamvis plerumque in occupatione regiminis (h) ipse quoque boni operis usus perditur, qui in tranquillitate tenebatur, quia quieto mari recte ☉ navem et imperitus dirigit; (i) turbato autem tempestatis fluctibus, etiam peritus se nauta confundit. Quid namque est potestas culminis, nisi tempestas mentis? In qua semper cogitationum procellis navis cordis quatitur, huc illucque incessanter impellitur, ut per repentinos excessus oris et operis quasi per obviantia saxa frangatur. Inter hæc itaque quid sequendum est, quid tenendum, nisi ut virtutibus pollens coactus ad regimen veniat, virtutibus vacuus nec coactus accedat? Ille si omnino renititur, caveat ne acceptam pecuniam in sudarium ligans, de ejus occultatione judicetur (Matth. xxv, 18.) Pecuniam quippe in sudario ligare, est percepta dona sub otio tenti torporis abscondere. At contra, iste cum regimen appetit, attendat ne per exemplum pravi operis, Phariseorum more, ad ingressum regni tendentibus obstaculum fiat: qui juxta Magistri vocem (Matth. xxiii, 13) nec ipsi intrant, nec alios intrare permittunt. Cui considerandum quoque est, quia (j) cum causam populi electus præsul suscipit, quasi ad ægrum medicus accedit. Si ergo adhuc in ejus (k) opere passiones vivunt, qua præsumptione percussus mederi properat, qui in facie vulnus portat?

(a) Carnot. secundus, jubente.

(b) Aud. secundus, imperium vertit.

(c) Corb., Bellov., Carnot. secundus, districto. Alii, maxime Trecentis, descripto.

(d) Carnot. secundus, sumere, et Aud. secundus, temporale pro pastorale.

(e) Carnot. primus, proponunt.

(f) Aud. primus, in intimis.

(g) Sic Corb. et alii Mss. Gallic., Anglic., Norm., etc. Hic mutilus est Codex Trecentis et usque ad cap. 15,

sit rector discretus in silentio, etc. Editi habent, Timens enim, errore manifesto in nullis Vulgatis castigato.

(h) Aud. primus, in se quoque.

(i) Corb. et Carnot. primus, turbatus, prior cum Aud. 1, turbatus.

(j) Corb. Val. Cl., Theod., Carnot., Norm., Longip., Laud., duces sequimur, non excusos qui habent, cum curam.

(k) Excusi, in ejus corpore, contradicentibus Mss. pene omnibus.

CAPUT X.

Qualis quisque ad regimen venire debeat.

Ille igitur, ille modis omnibus debet ad exemplum vivendi pertrahi, qui cunctis carnis passionibus moriens jam spiritaliter vivit, qui prospera mundi postposuit, qui nulla adversa pertimescit, qui sola interna desiderat. Cujus intentioni bene congruens, nec omnino per imbecillitatem corpus, nec valde per (a) contumeliam repugnat spiritus. Qui ad aliena (b) cupienda non ducitur, sed propria largitur. Qui per pietatis viscera citius ad ignoscendum flectitur, sed nunquam plus quam deceat ignoscens, ab arce rectitudinis inclinatur. Qui nulla illicita perpetrat, sed perpetrata ab aliis ut propria deplorat. Qui ex affectu cordis alienæ infirmitati compatitur, sicque in bonis proximi sicut in suis profectibus lætatur. Qui ita se imitabilem cæteris in cunctis quæ agit insinuat, ut inter eos non habeat quod saltem de transactis erubescat. Qui sic studet vivere, ut proximorum quoque corda arentia doctrinæ valeat fluentis irrigare. Qui orationis usu et experimenta jam didicit, quod obtinere a Domino quæ poposcerit, possit, (c) cui per effectus vocem jam quasi specialiter dicitur: *Adhuc loquente te, dicam, Ecce adium (Isai. LVIII, 9).* (d) Si enim fortasse quis veniat, ut pro se ad intercedendum nos apud potentem quempiam virum, qui sibi iratus, nobis vero est incognitus, ducat, protinus respondemus: Ad intercedendum venire non possumus, quia familiaritatis ejus notitiam non habemus. Si ergo homo apud hominem de quo minime præsumit fieri intercessor erubescit, quæ mente apud Deum intercessionis locum pro populo arripit, qui familiarem se ejus gratiæ esse per vitæ meritum nescit? ¶ Aut ab eo quomodo aliis veniam postulat, qui utrum sibi sit placatus ignorat? Qua in re adhuc aliud est sollicitius formidandum, ne qui placare posse iram creditur, hanc ipse ex proprio reatu mereatur (*Dist. 49, initio, et c. 1*). Cuncti enim liquido novimus, quia cum is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati ad deteriora provocatur. Qui ergo adhuc desideriis terrenis astringitur, caveat ne districti iram judicis gravius accendens, dum loco delectatur gloriæ, fiat subditis auctor ruinæ.

CAPUT XI.

(e) Qualis quisque ad regimen venire non debeat.

Solenter ergo se quisque metiatur ne locum regiminis assumere audeat, si adhuc in se vitium dannabiliter regnat, ne is quem crimen depravat proprium, intercessor fieri appetat pro culpis aliorum. (f) Hinc etenim superna voce ad Moysen dicitur: *Loquere ad Aaron: Homo de semine tuo per familias qui*

(a) Maluerunt Editores saltem recentiores, *contumaciam*, contra Mss. fidem.

(b) Gemet., faventibus Lyr. et Aud. 2, *aliena capiendula*.

(c) Sic Mss., magno consensu. Editi, *cui prophetica voce jam*.

(d) Hic incipit caput undecimum in plur. Editis. Dissentiunt Codices manu exarati.

(e) Hoc caput pertinet adhuc ad septimum in Lon-

A *habuerit maculam, non offeret panes Domino Deo suo, nec accedet ad ministerium ejus (Lev. XXI, 17).* Ubi et repente subjungitur: *Si cæcus fuerit, si claudus, si vel parvo, vel grandi et torto naso, si fracto pede, si manu, si gibbus, si lippus, si alluginem habens in oculo, si jugem scabiem, si impetiginem in corpore, vel ponderosus (Ibid., 18).* Cæcus quippe est, qui supernæ contemplationis lumen ignorat; qui presentis vitæ tenebris pressus, dum venturam lucem nequam diligendo conspicit, (g) quo gressus operis porrigat nescit. Hinc etenim prophetante Anna dicitur, *Pedes sanctorum suorum servabit, et impii in tenebris conticescent (I Reg. II, 9).* Claudus vero est qui quidem quo pergere debeat aspicit, sed per infirmitatem mentis, vitæ viam perfecte non valet tenere quam videt, quia ad virtutis statum (h) dum fluxa consuetudo non erigitur, quo desiderium innititur, illuc gressus operis efficaciter non sequuntur. Hinc enim Paulus dicit: *Remissas manus et dissoluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur (Heb. XII, 12, 13).* Parvo autem naso est, qui ad tenendam mensuram discretionis idoneus non est. Naso quippe odores fætoresque discernimus. Recte ergo per nasum discretio exprimitur, per quam virtutes eligimus, delicta reprobamus. Unde et in laude sponsæ dicitur: *Nasus tuus sicut turris quæ est in Libano (Cant. VII, 4),* quia nimirum sancta Ecclesia quæ ex causis singulis tentamenta prodeant, per discretionem conspicit, et ventura vitiorum bella ex alto deprehendit. Sed sunt nonnulli qui dum æstimari hebetes nolunt, sæpe se in quibusdam inquisitionibus plus quam necesse est exercentes, ex nimia subtilitate falluntur. Unde hic quoque subditur: *Vel grandiet torto naso.* Nasus enim grandis et tortus est discretionis subtilitas immoderata, quæ dum plus quam decet excreverit, actionis suæ rectitudinem ipsa confundit. Fracto autem pede vel manu est, qui viam Dei pergere omnino non valet, atque a bonis actibus funditur exsors vacat, quatenus hæc non ut claudus saltem cum infirmitate teneat, sed ab his omnimodo alienus existat. Gibbus vero est quem terrenæ sollicitudinis pondus deprimit, ¶ ne unquam ad superna respiciat, sed solis his quæ in infimis calcantur intendat. Qui et si quando aliquid ex bono patriæ cælestis audierit, ad hoc nimirum perversæ consuetudinis pondere prægravatus, cordis faciem non attulit, quia cogitationis statum erigere non valet, quem terrenæ usus sollicitudinis curvum tenet. Ex horum quippe specie Psalmista dicit: *Incurvatus sum (i) et humiliatus sum usquequaque (Psal. XXXVIII, 8, sc. LXX).* Quorum culpam quoque per semetip-

B

C

gip.

(f) Ad hæc verba inchoatur caput 11 in Mss. Corb. duob., prior. Carnot. et tribus Gemet.

(g) Aud. primus, *quo ingressus... ponere. Laud., quo gressum corporis.*

(h) Editi, *dum fluxa consuetudine*, reluctantibus universis.

(i) Abest a Corb., *et humiliatus sum.*

sam Veritas reprobans, ait : *Semen autem quod in spinis cecidit, hi sunt qui audierunt verbum, et a sollicitudinibus et divitiis et voluptatibus vitæ cunctes solvantur, et non referunt fructum* (Luc. viii, 14). Lippus vero est, cujus quidem ingenium ad cognitionem veritatis emicat, sed tamen hoc carnalia opera obscurant. In lippis quippe oculis pupillæ sanæ sunt, sed humore defluente (a) infirmatæ palpebræ grosse scunt; quorum, quia infusione crebro atteruntur, etiam acies pupillæ vitatur. Et sunt nonnulli quorum sensum carnalis vitæ operatio sauciat, qui videre recta subtiliter per ingenium poterant, sed usu pravorum actuum caligant. Lippus itaque est, cujus sensum natura exacuit; sed conversationis pravitas confundit. Cui bene per angelum dicitur : *Collyrio inunge oculos tuos ut videas* (Apoc. iii, 18). Collyrio quippe oculos ut videamus inungimus, cum ad cognoscendam veri luminis claritatem intellectus nostri aciem medicamine bonæ operationis adjuvamus. Albuginem vero habet in oculo, qui veritatis lucem videre non sinitur, quia arrogantia sapientiæ seu justitiæ cæcatur. Pupilla namque oculi nigra videt, albuginem tolerans nil videt, quia videlicet sensus humanæ cogitationis si stultum se peccatoremque intelligit, cognitionem intimæ claritatis apprehendit. Si autem candorem sibi justitiæ seu sapientiæ tribuit, a luce se supernæ (b) cognitionis excludit; et eo claritatem veri luminis nequaquam penetrat, quo se apud se per arrogantiam exaltat; sicut de quibusdam dicitur : *Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt* (Rom. i, 22). Jugem vero habet scabiem, cui carnis petulantia sine cessatione dominatur. In scabie etenim fervor viscerum ad cutem trahitur, per quam recte luxuria designatur, quia si cordis tentatio usque ad operationem prosilit, nimirum fervor intimus usque ad cutis scabiem prorumpit; et foris jam corpus sauciat, quia dum in cogitatione voluptas non reprimatur, etiam in actione dominatur. Quasi enim cutis pruriginem Paulus curabat abstergere,

(a) Hic in Mss. mira varietas. In Laud., *infirmantes palpebræ*. In duob. pr. Gemet., *infirmanti palpebra*. In Corb., Bellov., Carnot. 2. duob. Theod., *infirmantes palpebræ*. In priori Carn. et Aud. 1. *infirmantia palpebra*.

(b) Gemeticenses, *cogitationis*.

(c) Laud., *exulcerat*.

cum dicebat : *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana* (I Cor. x. 13); ac si aperte diceret : *Humanum quidem est tentationem in corde perpeti, dæmoniacum vero est in tentationis certamine et in operatione superari. Impetiginem quoque habet in corpore, quisquis avaritia vastatur in mente : quæ si in parvis non compescitur, nimirum sine mensura dilatur. Impetigo quippe sine dolore corpus occupat, et absque occupati lædio excrescens membrorum decorem sædat, quia et avaritia capti animum dum quasi delectat, exulcerat; dum adipiscenda quæque cogitationi objicit, ad inimicitias accendit, et dolorem in vulnere non facit, quia æstuanti animo ex culpa abundantiam 13 promittit. Sed decor membrorum peditur, quia aliarum quoque virtutum per hanc pulchritudo depravatur; et quasi totum corpus (c) exasperat, quia per universa vitia animum supplantat, Paulo attestante qui ait : *Radix omnium malorum est cupiditas* (I Tim. vi, 10). Ponderosus vero est, qui turpitudinem non exercet opere, sed tamen ab hac cogitatione continua sine moderamine gravatur in mente; qui nequaquam quidem usque ad opus nefarium rapiditur, sed ejus animus voluptate luxuriæ sine ullo (d) repugnationis stimulo delectatur. Vitium quippe est ponderis, cum humor viscerum ad virilia labitur, quæ profecto cum molestia dedecoris intumescunt. Ponderosus ergo est, qui totis cogitationibus 14 ad lasciviam deliuens, pondus turpitudinis gestat (e) in corde; et quamvis prava non exerceat opere, ab his tamen non evellitur mente. Nec ad usum boni operis in aperto valet assurgere, quia gravat hunc in abditis pondus turpe. Quisquis ergo quolibet horum vitio (f) subigitur, panes Domino offerre prohibetur, ne profecto diluere aliena delicta non valeat is quem adhuc propria (g) devastant. Quia igitur paucis ad pastorale magisterium dignus qualiter veniat, atque hoc indignus qualiter pertimescat ostendimus, nunc is qui ad illud digne pervenerit, in eo qualiter vivere debeat demonstramus.*

(d) Editi, *repugnationis obstaculo*; quod in nullis e nostris Mss. legitur.

(e) Carnot. primus et secundus Aud., *in corpore*.

(f) Carnot. primus, *subjungitur*. Bellov. et alii, *subigitur*.

(g) Hic absolvitur caput in Longip.

SECUNDA PARS.

DE (a) VITA PASTORIS.

CAPUT PRIMUM [Al. XII].

Is qui ad regimen ordinate pervenerit, qualem se in ipso regimine debeat exhibere.

Tantum debet actionem populi actio transcendere præsulis, quantum distare solet a grege vita

(a) Titulus hic in antiquis Mss. non legitur, nisi recentiori manu addictus, ut videtur in 2 Gemet. Continua ergo serie in manu exaratis sequitur cap. 12. In Longip. est tantum cap. 9. Divisioni tamen

D pastoris. Oportet namque ut metiri sollicitè studeat quanta tenendæ rectitudinis necessitate constringitur, sub cujus æstimatione populus grex vocatur. Sit ergo necesse est cogitatione mundus, actione præcipuus, discretus in silentio, utilis in

a sancto Doctore propositæ, cum conveniat hæc inscriptio, ut patet ex superioribus verbis quibus cap. 11 absolvitur, eam retinendam duximus.

verbo, singulis compassione proximus, præ cunctis A contemplatione suspensus, bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiæ erectus, internorum curam in exteriori occupatione non minuens, exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens. Sed hæc quæ breviter enumerando pers-trinximus, paulo latius replicando disseramus.

CAPUT II [Al. XIII].

Ut rector cogitatione sit mundus.

Rector semper cogitatione sit mundus, quatenus nulla hunc immunditia polluat, qui hoc suscepit officii, ut in alienis quoque cordibus pollutionis maculas tergat, quia necesse est ut esse munda studeat manus, quæ diluere sordes curat: non facta quæque deterius inquinat, (a) si sordida insequens lutum (b) tenet. Hinc namque per prophetam dicitur: *Mundamini qui fertis vasa Domini* (Isai. LI, 11). Domini etenim vasa ferunt, qui proximorum animas ad æterna sacraria perducendas in suæ conversationis fide suscipiunt. Apud semetipsos ergo quantum debeant mundari conspiciant, qui ad æternitatis templum vasa viventia in sinu propriæ sponsonis portant. Hinc divina voce præcipitur (*Exod. xxviii, 15*), ut in Aaron pectore rationale iudicii vittis ligantibus imprimatur, quatenus (c) sacerdotale cor nequaquam cogitationes fluxæ possideant, sed ratio sola constringat; nec indiscretum quid vel inutile cogitet, qui ad exemplum aliis constitutus, ex gravitate vitæ semper debet ostendere quantam in pectore rationem portet. In quo etiam rationali vigilanter adjungitur, ut duodecim patriarcharum nomina describantur. Ascriptos etenim patres semper in pectore ferre, est antiquorum vitam sine intermissione cogitare. Nam tunc sacerdos irreprehensibiliter graditur, cum exempla patrum præcedentium indesinenter intuetur, cum Sanctorum vestigia sine cessatione considerat, et cogitationes illicitas deprimit, ne extra ordinis limitem operis pedem (d) tendat. Quod bene etiam rationale iudicii vocatur, quia debet recto subtili semper examine bona malaque discernere, et quæ vel quibus, quando vel qualiter congruant, studiose cogitare: nihilque proprium quærere, sed sua commoda propinquorum bona deputare. Unde illic scriptum est: *Pones autem in rationali iudicii doctrinam et veritatem, quæ erunt in pectore Aaron quando ingreditur coram Domino, et gestabit iudicium filiorum Israel in pectore suo in conspectu Domini semper* (Ibid., 30). Sacerdoti quippe iudicium filiorum Israel in pectore coram Domini cons-

pectu gestare, est subjectorum causas pro sola interni iudicis intentione discutere, ut nihil se ei humanitatis admisceat in hoc quod divina positus vice dispensat, ne correptionis (e) studia privatus dolor exasperet. Cumque contra aliena vitia æmulator ostenditur, quæ sua sunt exsequatur, ne tranquillitatem iudicii aut latens invidia maculet, aut præceps ira perturbet. Sed dum consideratur terror ejus qui super omnia præsidet, videlicet iudicis intimi, non sine magno regantur timore subjecti. Qui nimirum timor dum mentem rectoris humiliat, purgat; ne hanc aut præsumptio spiritus levet, aut carnis delectatio inquinet, aut per terrenarum rerum (f) cupidinem importunitas pulveræ cogitationis obscuret: quæ tamen non pulsare rectoris animum nequeunt, sed festinare necesse est, ut repugnatione vincantur, ne vitium quod per suggestionem tentat, (g) mollitiæ delectationis subigat, cumque hæc ab animo tardere pellitur, (h) mucrone consensus occidat.

CAPUT III [Al. XI/V].

Ut rector semper sit operatione præcipuus.

Sit rector operatione præcipuus, ut vitæ viam subtilis vivendo denuntiet, et grex qui pastoris vocem moresque sequitur, per exempla melius quam per verba gradiatur. Qui enim loci sui necessitate exigitur summa dicere, hac eadem necessitate compellitur summa monstrare. Hic namque vox libentius auditorum cor penetrat, quam dicentis vita commendat, quia quod loquendo imperat, ostendendo adjuvat ut fiat. Hinc enim per prophetam dicitur: *Super montem excelsum ascende tu qui evangelizas Sion* (Isai. xl, 7). Ut videlicet qui cælesti prædicatione utitur, ima jam terrenorum operum deserens, (i) rerum culmine stare videatur; tantoque facilius subditos ad meliora pertrahat, quanto per vitæ meritum de supernis clamat. Hinc divina lege armum sacerdos in sacrificium et dextrum accipit et separatum (*Exod. xxix, 22*), ut non solum sit ejus operatio utilis, sed etiam singularis; nec inter malos tantummodo quæ recta sunt faciat, sed bene quoque operantes subditos, sicut honore (j) ordinis superat, ita etiam morum virtute transcendat. Cui in esu quoque pectusculum cum armis tribuitur, ut quod de sacrificio præcipitur sumere, hoc semetipso auctori discat immolare. Et non solum (k) pectore quæ recta sunt cogitet, sed spectatores suos ad sublimia arma operis invitet: nulla prospera præsentis vitæ appetat, nulla adversa pertimescat; blandimenta mundi (l) respectu intimo terroris despiciat, terrores autem considerato internæ dulcedinis blandimento contemnat. Unde su-

(a) Vatic., præeuntibus Paris. 1518, Gi ot. et al. Ed., si sordida in se mens. Repugnant Angl. et nostri Mss.

(b) Carnot. secundus, manet.

(c) In Corb. rationale.

(d) Aud. primus, ponat.

(e) Carnot. primus, et primus And., studio.

(f) Hic dissentiunt Mss. Corb. habet, cupidinem pollutæ pulveræ cogit. Carnot. Secundus, pollutæ cogitationis, omisso pnb. Duo prior Gemet. cupiditatem, imp. pulvere cog.

(g) Carnot. 1, malitia dilectionis, Aud. 1, malitia delectationis.

(h) Carnot. 2. et Bellov. Vereor ne consensus succedat.

(i) Primus Aud., in cælestium rerum.

(j) Vueden. secundus caret voce ordinis.

(k) Hic locus in Audoen. primo, et primo Carnot. legitur sine hac voce pectare.

(l) Laud., respectu intimi terroris. Favet Carnot. secundus.

pernæ quoque vocis imperio (*Exod. xxix. 5*) in utroque humero sacerdos velamine superhumerali astringitur ut contra adversa ac prospera virtutum semper ornamento nuniatur; quatenus, juxta vocem *Pa. li (II Cor vi, 7)*, per arma justitiæ a dextris sinistræque gradiens, cum ad sola quæ (a) interiora sunt nititur, in nullo (b) delectationis infimæ latere flectatur. Non hunc prospera elevent, non adversa perturbent, non blanda usque ad voluntatem demulceant, non aspera ad desperationem premant; ut dum nullis passionibus intentionem mentis humiliat, quanta in utroque humero superhumerali pulchritudine tegatur ostendat. Quod recte etiam superhumerali ex auro hyacintho, purpura, bis tincto cocco, et torta fieri bysso præcipitur (*Exod. xxviii, 8*), ut quanta sacerdos clarescere virtutum diversitate debeat demonstratur. In sacerdotis quippe habitu ante omnia aurum fulget, ut in eo intellectus sapientiæ principaliter emicet. Cui hyacinthus, qui aureo colore resplendet adjungitur, ut per omne quod intelligendo penetrat, non ad favores infimos, sed ad amorem cælestium surgat; ne dum suis incautis laudibus capitur, ipso etiam veritatis intellectu vacuetur. (c) Auro quoque et hyacintho purpuræ permiscetur; ut videlicet sacerdotale cor, cum summa quæ prædicat sperat, in semetipso etiam suggestiones vitiorum reprimat, eisque velut ex regia potestate contradicat, quatenus nobilitatem semper intimæ regenerationis aspiciat et cælestis regni sibi habitum moribus defendat. De hac quippe nobilitate spiritus per Petrum dicitur: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium (I Petr. ii, 9)* De hac etiam potestate, quia vitia subigimus, Joannis voce roboramur, qui ait: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri (Joan. 1, 12)*. Hanc dignitatem fortitudinis Psalmista considerat, dicens: *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum (Psal. cxxxviii, 17)*. Quia nimirum sanctorum mens principaliter in summis erigitur, cum exterius perpeti abjecta cernuntur. Auro autem, hyacintho ac purpuræ bis tinctus coccus adjungitur, ut ante interni judicis oculos omnia virtutum bona ex charitate decorentur; et cuncta quæ coram hominibus rutilant, hæc in conspectu (d) occulti arbitri flamma intimi amoris accendat. Quæ scilicet charitas, quia Deum simul ac proximum diligit, quasi ex duplici tinctura fulgescit. Qui igitur sic ad auctoris speciem anhelat, ut proximorum curam negligat, vel sic proximorum curam exsequitur, ut a divino amore torpescat, quia unum horum quodlibet negligit, in superhumerali ornamento habere coccum bis tinctum nescit. Sed cum mens ad præcepta charitalis tenditur, restat procul dubio ut per abstinentiam

(a) Ita Corb. tres Carnot., Belv., Aud. primus, tres Gemet. Legitur tamen in Edit., anteriora.

(b) Carnot. primus, dilectionis. Corb., in nullo delectationes infimæ latere flectantur.

(c) In pler. Mss. auro quoque ac bysso atque hyacintho; omitti debet ac bysso. Byssi enim infra meminuit.

caro maceretur. Unde et bis tincto cocco torta hyssus adjungitur. De terra etenim hyssus nilenti specie oritur. Et quid per byssum, nisi caudens decore munditiæ corporalis castitas designatur? Quæ videlicet torta, pulchritudini superhumerali innectitur; quia tunc castimonia ad perfectum munditiæ candorem ducitur, cum per abstinentiam caro fatigatur. Cumque inter virtutes cæteras etiam afflictæ carnis meritum proficit, quasi in diversa superhumerali specie byssus torta candescit.

CAPUT IV [Al. XV].

Ut sit rector discretus in silentio, utilis in verbo.

Sit rector (*Dist. 43, Sit rector*) discretus in silentio, utilis in verbo, ne aut tacenda proferat, aut proferenda reticescat. Nam sicut incauta incutio in errorem pertrahit, ita indiscretum silentium hos qui erudiri poterant, in errore derelinquit. Sæpe namque rectores improvidi humanam amittere gratiam formidantes, loqui libere recta pertimescunt; et juxta Veritatis vocem (*Joan. x, 13*), nequaquam jam gregis custodiæ Pastorum studio, sed mercenariorum vice desertiunt, quia veniente lupo fugiunt, dum se sub silentio abscondunt. Hinc namque eos per prophetam Dominus increpat, dicens: *Canes noti non valentes latrare (Eai. lvi, 10)*. Hinc rursum queritur, dicens: *Non ascendisti ex adverso, nec opposuisti murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini (Ezech. xiii, 5)*. Ex adverso quippe ascendere, est pro defensione gregis voce libera hujus mundi potestatibus contraire. Et in die Domini in prælio stare, est pravis decertantibus ex justitiæ amore resistere. Pastori enim recta timuisse dicere, quin est aliud quam tacendo terga præbuisse? qui nimirum si pro grege se objicit, murum pro domo Israel hostibus opponit. Hinc rursum delinquenti populo dicitur: *Prophetæ tui viderunt tibi falsa et stulta, nec (e) aperiebant iniquitatem tuam: ut te ad penitentiam provocarent (Thren. ii, 14)*. Prophetæ quippe in sacro eloquio nonnunquam doctores vocantur; qui dum fugitiva esse præsentia (f) indicant, quæ sunt ventura manifestant. Quos divinus sermo falsa videre redarguit, quia dum corripere culpas metuunt, incassum delinquentibus promissa securitate blandiuntur; qui iniquitatem peccantium nequaquam aperiunt, quia ab increpationis voce conticescunt. Clavis quippe apertionis est sermo correptionis, quia (g) increpando culpam detegit, quam sæpe nescit ipse etiam qui perpetravit. Hinc Paulus ait: *Ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere (Tit. 1, 9)*. Hinc per Malachiam dicitur: *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est (Malac. ii, 7)*. Hinc per Isaiam Do-

(d) Carnot. primus, Laud. et Relvac., occulti arbitris.

(e) Carnot. primus, et Aud. primus, corripiebant.

(f) Aud. 1, judicant.

(g) Tres Gemet., secundus et tertius Aud., Lyr., Corb., increpatio.

minus admonet, dicens: *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam (Isaia, LVIII, 1)*. Præconis quippe officium suscipit, quisquis ad sacerdotium accedit, ut ante adventum iudicis qui terribiliter sequitur, ipse scilicet clamando gradiatur. Sacerdos ergo si prædicationis est nescius, quam clamoris vocem daturus est præco mutus? Hinc est enim quod super Pastores primus in linguarum specie Spiritus sanctus insedit (Act. II, 3) quia nimirum quos repleverit, de se protinus loquentes facit. Hinc Moysi præcipitur ut tabernaculum sacerdos ingrediens, tintinnabulis ambiatur (Exod. XXVIII, 33), ut videlicet voces prædicationis habeat, ne superni spectatoris iudicium ex silentio offendat. Scriptumque est: *Ut audiatur sonitus quando ingreditur et egreditur sanctuarium in conspectu Domini, et non moriatur (Ibid., 35)*. Sacerdos namque ingrediens vel egrediens moritur, si de eo sonitus non auditur, quia iram contra se occulti iudicis exigit, si sine prædicationis sonitu incedit. Apte autem tintinnabula vestimentis illius describuntur inserta. Vestimenta etenim sacerdotis quid aliud quam recta opera debentis præcipere? Proprieta attestante qui ait: *Sacerdotes tui induantur iustitiam (Psalm. CXXXI, 9)*. Vestimentis itaque illius tintinnabula inhærent, ut vitæ vitam in lingua sonitu ipsa quoque sacerdotis opera emanent. Sed cum rector se ad loquendum præparat, sub quanto cautelæ studio loquatur attendat, ne si inordinate ad loquendum rapitur, erroris vulnere audientium corda feriantur, et cum fortasse sapiens videri desiderat, unitatis compagem insipienter abscidat. Hinc namque Veritas dicit: *Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos (Marc. IX, 49)*. Per sal quippe, (a) verbi sapientia designatur. Qui igitur loqui sapienter nititur, magno opere metuat ne ejus eloquio audientium unitas confundatur. Hinc Paulus ait: *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem (Rom. XII, 3)*. Hinc in sacerdotis veste 18 juxta divinam vocem tintinnabulis malo punica junguntur (Exod. XXVIII, 34). Quid enim per mala punica, nisi fidei unitas designatur? Nam sicut in malo punico, (b) uno exterioris cortice multa interioris grana muniuntur; sic (c) innumeros sanctæ Ecclesiæ populos unitas fide contegit, quos intus diversitas meritorum tenet. Ne igitur rector incautus ad loquendum prouat, hoc quod jam præmisimus, per semetipsam Veritas discipulis clamat: *Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos (Marc. IX, 49)*. Ac si figurate per habitum sacerdotis dicat: Mala punica tintinnabulis jungite ut per omne quod dicitis, unitatem fidei cauta observatione teneatis. Providendum quoque est sollicita intentione rectoribus ut ab eis non solum prava nullo modo, sed ne recta quidem nimie et inordinate proferantur; quia sæpe dictorum virtus perdi-

tur, cum apud corda audientium loquacitatis incauta importunitate levigatur; et auctorem suum hæc eadem loquacitas inquinat, quæ servire auditoribus ad usum profectus ignorat. Unde bene per Moysen dicitur: *Vir qui fluxum seminis patitur, immundus erit (Levit. XV, 2)*. In mente quippe audientium semen securæ cogitationis est auditæ qualitas locutionis, quia dum per aurem sermo concipitur, cogitatio in mente generatur. Unde et ab hujus mundi sapientibus prædicator egregius seminiverbius est vocatus (Act. XVII, 18). Qui ergo fluxum seminis sustinet, immundus asseritur, quia multiloquio subditus, ex eo se inquinat, quod si ordinate promeret, prolem rectæ cogitationis edere in audientium corda potuisset; dumque incantus per loquacitatem diffluit, non ad usum generis, sed ad immunditiam semen effundit. Unde Paulus quoque cum discipulum de instantia prædicationis admoneret, dicens: *Testificor coram Deo et Christi Jesu, qui iudicaturus est vivos et mortuos, per adventum ipsius et regnum ejus, prædica verbum, insta opportune, importune (II Tim. IV, 1)*; diciturus importune, præmisit opportune, quia scilicet apud auditoris mentem ipsa sua (d) vilitate se destruit, si habere importunitas opportunitatem nescit.

CAPUT V [AL. XVII].

Ut sit rector singulis compassione proximus, præ cunctis contemplatione suspensus.

Sit rector singulis compassione proximus, præ cunctis contemplatione suspensus, ut et per pietatis viscera in se infirmitatem cæterorum transferat, et per speculationis altitudinem semetipsam quoque invisibilia appetendo transcendat, ne aut alta petens proximorum infirma despiciat, aut infirmis proximorum congruens, appetere alta derelinquat (II Cor. XII, 3). Hinc est namque quod Paulus in paradysum ducitur, cælique tertii secreta rimatur, et tamen illa invisibilium contemplatione suspensus, ad cubile carnalium aciem mentis revocat, atque in occultis suis qualiter debeant conversari dispensat, dicens: *Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat. Uxori vir debitum reddat; similiter autem et uxor viro (I Cor. VII, 2)*. Et paulo post (Ibid., 5); *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et iterum revertimini in 19 idipsum, ne tentet vos Satanas*. Ecce jam cælestibus secretis inseritur, et tamen per condescensionis viscera carnalium cubile perscrutatur; et quem sublevatus ad invisibilia erigit, hunc (e) miseratus ad secreta infirmantium oculum cordis flectit. Cælum contemplatione transcendit, nec tamen (f) stratum carnalium sollicitudine deserit, quia compagine charitatis summis simul, et infirmis junctus, et in semetipso virtute

(a) Laud., verbum sapientiæ.

(b) Tres Gemet., Carnot. primus et secundus, a Belv. una.... cortice.

(c) Lyr., universos.

(d) Tres Gemet., tertius Carnot., Val., Cl., secundus Aud. et Lyr., subtilitate. At duo Theod., Land.

et alii, utilitate.

(e) Longip. ac plurimi, misericorditer.

(f) Trecensis, Corb., Norm., Belv., Laud., etc., sic legendum suadent; a quibus longe abeuntes Editores omnes posuerunt, statum carn. Supra habes, carnalium cubile persc.

spiritus ad alta valenter rapitur, et pietate in aliis æquanimitè infirmatur. Hinc etenim dicit: *Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror* (II Cor., xi, 29)? Hinc rursus ait: *Factus sum Judæis tanquam Judæus* (I Cor. ix, 20). Quod videlicet exhibebat non amittendo fidem, (a) sed extendendo pietatem, ut in se personam infidelium transfigurans, ex semetipso disceret qualiter aliis misereri debuisset, quatenus hoc illis impenderet, quod sibi ipse, si ita esset, impendi recte voluisset. Hinc iterum dicit: *Sivemente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis* (II Cor. v, 13); quia et semetipsum noverat contemplando transcendere, et eundem se auditoribus condescendendo temperare. Hinc Jacob Domino desuper innitente, et uncto deorsum lapide, ascendentes ac descendentes angelos vidit (Gen. xxviii, 12); quia scilicet prædicatores recti non solum sursum sanctum caput Ecclesiæ, videlicet Dominum, contemplando appetunt, sed deorsum quoque ad mœmbra illius miserando descendunt. Hinc Moyses crebro tabernaculum intrat et exit; et qui intus in contemplationem rapitur, foris infirmantium negotiis urgetur. Intus Dei arcana considerat, foris ouera carnalium portat. Qui de rebus quoque dubiis semper ad tabernaculum recurrit, coram testamenti arca Dominum consulit: exemplum proculdubio rectoribus præbens, ut cum foris ambigunt quid disponant, ad mentem semper quasi ad tabernaculum redeant; et velut coram testamenti arca Dominum consulant, si de his in quibus dubitant apud semetipsos intus sacri eloquii paginas requirant. Hinc ipsa Veritas per susceptionem nostræ humanitatis nobis ostensa, in monte orationi inhæret, miracula in urbibus exercet (Luc. vi, 12); imitationis videlicet viam bonis rectoribus sternens; ut etsi jam summa contemplando appetant, necessitatibus tamen infirmantium compatiendo misceantur, qui tunc ad alta charitas mirabiliter surgit, cum ad ima proximorum se misericorditer attrahit; et quo benigne descendit ad infirma, valenter recurrit ad summa. Tales autem sese qui præsentem exhibeant, quibus subjecti (b) occulta quoque sua prodere non erubescant; ut cum tentationum fluctus parvuli tolerant, ad Pastoris mentem quasi ad matris sinum recurrant; et hoc quod se inquinari pulsantis culpæ sordibus prævident, exhortationis ejus solatio, ac lacrymis orationis lavent. Unde et ante fores templi ad ablendas ingredientium manus mare æneum, id est luterem, duodecim boves portant (III Reg. viii, 23, seq.): qui quidem facie exterius eminent, sed ex posterioribus latent. Quid namque duodecim bobus, nisi universus pastorum ordo designatur? De quibus Paulo disserente lex dicit: *Non obturabis os bovi trituranti* (I Cor. ix, 9; ex Deuteronomio. xxv, 4). 20

(a) Sequimur hic Trec., Laud., Gemeticenses, duos Carnot. Prior Carn. cum primo Aud. habet, sed appetendo. Neutris consentiunt Vulgati, in quibus leg., sed ostendendo.

(b) Laud., occulta quæque sua.

(c) Ita Trec. et plerique. In Carnot. primo tamen et

A Quorum quidem nos aperta opera cernimus, sed apud districtum judicem quæ illos posterius maneant in occulta retributione nescimus. Qui tamen cum condescensionis suæ patientiam diluendis proximorum confessionibus præparant, velut ante fores templi luterem portant; ut quisquis intrare æternitatis januam nititur, tentationes suas menti pastoris indicet, et quasi in boum lutere cogitationis vel operis manus lavet. Et sit plerumque ut dum rectoris animus aliena tentamenta condescendendo cognoscit, auditis tentationibus etiam ipse pulsetur, qui et hæc eadem per quam populi multitudo diluitur, aqua proculdubio luteris inquinatur. Nam dum sordes diluentium suscipit, quasi suæ munditiæ serenitatem perdit. Sed hæc nequaquam pastori timenda sunt, quia Deo subtiliter cuncta pensante, tanto facilius a sua eripitur, quanto misericordius ex aliena tentatione fatigatur.

CAPUT VI [AL. XVII].

Ut sit rector bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiæ erectus.

Sit rector bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiæ erectus, ut et bonis in nullo se præferat, et cum pravorum culpa exigit, potestatem protinus sui (c) prioratus agnoscat quatenus et honore suppresso æqualem se subditis bene viventibus deputet, et erga perversos jura rectitudinis exercere non formidet. Nam sicut in libris Moralibus dixisse me memini (Lib. xxi, Moral., cap. 10, nunc. 22), liquet quod omnes homines natura æquales genuit, sed variante meritorum ordine alios aliis culpa postponit. Ipsa autem diversitas quæ accessit ex vitio, divino judicio dispensatur; ut quia omnis homo æque stare non valet, alter regatur ab altero. Unde cuncti qui præsentem, non in se potestatem debent ordinis, sed æqualitatem pensare conditionis; nec (d) præesse se hominibus gaudeant, sed prodesse. Antiqui etenim patres nostri non reges hominum, sed pastores pecorum fuisse memorantur. Et cum Noe Dominus filiique ejus diceret: *Crescite et multiplicamini, et replete terram* (Gen. ix, 21), protinus adjunxit: *Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ.* Quorum videlicet terror ac tremor, quia esse super animalia terræ præcipitur, profecto esse super homines prohibetur; Homo quippe brutis animalibus, non autem hominibus cæteris natura prælatus est; et idcirco ei, dicitur ut ab animalibus et non ab hominibus timeatur, quia contra naturam superbiere est ab æquali velle timeri. Et tamen necesse est ut rectores a subditis timeantur, quando ab eis Deum minime timeri deprehendunt; ut humana saltem formidine peccare metuant, qui divina judicia non formidant. Nequaquam namque præpositi ex hoc

in Aud. primo habes, sui primatus.

(d) Hæc ex S. P. Benedicti regulæ c. 64, deprompta videntur, ubi exstat: *sciatque (abbas) sibi oportere prodesse magis quam præesse.* Nec mirum, cum regulæ hujus observationi assuefactus esset Gregorius.

quassito timore superbiunt, in quo non suam gloriam, sed subditorum justitiam quærunt. In eo enim quod metum sibi a perverse viventibus exigunt, quasi non hominibus, sed animalibus dominantur, quia videlicet ¶ ex qua parte bestiales sunt subditi, ex ea debent etiam (a) formidini jacere substrati.

Sed plerumque rector eo ipso quo cæteris præeminet, elatione cogitationis intumescit, et dum ad usum cuncta subjacent, dum ad votum velociter jussa complentur, dum omnes subditi, si qua bene gesta sunt, laudibus efferunt, male gestis autem nulla auctoritate contradicunt, dum plerumque laudant etiam quod reprobare debuerant, seductus ab his quæ infra suppetunt, super se animus extollitur; et dum foris immenso favore circumdatur, intus veritate vacuatur, atque oblitus sui in voces se spargit alienas, talemque se credit, qualem se foris audit, non qualem intus discernere debuit. Subjectos despicit, eosque æquales sibi (b) naturæ ordine non agnoscit; et quos sorte potestatis excesserit, transcendisse se etiam vitæ meritis credit. Cunctis se æstimat amplius sapere, quibus se videt amplius posse. In quodam quippe se constituit culmine apud semetipsum, et qui æqua cæteris naturæ conditione constringitur, ex æquo respicere cæteros dedignatur; sicque usque ad ejus similitudinem ducitur, de quo scriptum est: *Omne sublime videt, et ipse est rex super universos filios superbix* (Job, xli, 25). Qui singulare culmen appetens, et socialem angelorum vitam despiciens, ait: *Ponam sedem meam ad Aquilonem, et ero similis Altissimi* (Isai. xiv, 13). Miro ergo iudicio intus foveam dejectionis invenit, dum foris se in culmine potestatis extollit. Apostatæ quippe angelo similis efficitur, dum homo hominibus esse similis dedignatur. Sic Saul post humilitatis meritum in tumorem superbix culmine potestatis excrevit: per humilitatem quippe prælatus est, per superbiam reprobatus, Domino, attestante, qui ait: *Nonne cum esses parvulus in oculis tuis, caput te constitui in tribubus Israel?* (I Reg. xv, 17.) Parvulum se in suis prius oculis viderat, sed fultus temporalis potentia, jam se parvulum non videbat. Cæterorum namque comparationi se præferens, quia plus cunctis poterat, magnum se præ omnibus æstimabat. Miro autem modo cum apud se parvulus, apud Deum magnus; cum vero apud se magnus apparuit, apud Deum parvulus fuit. Plerumque ergo dum ex subjectorum affluentia animus inflatur, (c) in fluxum superbix ipso potentiæ fastigio lenocinante corrumpitur. Quam videlicet potentiam bene regit, qui et tenere illam noverit et impugnare. Bene hanc regit, qui scit per illam super culpas erigi, et scit cum illa cæteris æqualitate componi. Humana etenim mens plerumque extollitur, etiam cum nulla potestate fulcitur; quanto magis in altum se erigit, cum se ei etiam potestas adjungit? Quam tamen po-

A testatem recte dispensat qui sollicitè noverit et sumere ex illa quod adjuvat, et expugnare quod tentat, et æqualem se cum illa cæteris cernere, et tamen se peccantibus zelo ultionis anteferre.

Sed hanc discretionem plenius agnoscimus, si Pastoris primi exempla cernamus. Petrus namque auctore Deo sanctæ Ecclesiæ principatum tenens, a bene agente Cornelio, et sese ei humiliter prosterente, immoderatus venerari recusavit, seque illi similem recognovit, dicens: *Surge, ne feceris, et ego ipse homo sum* (Act. x, 26). Sed cum Ananiæ et Saphiræ ¶ culpam (d) reperit (Act. v, 5), mox quantà potentia super cæteros excrevisset ostendit. Verbo namque eorum vitam percutit, quam spiritu perscrutante, deprehendit: et summum se intra Ecclesiam contra peccata recoluit, quod honore sibi vehementer impenso coram bene agentibus fratribus non agnovit. Illic communionem æqualitatis meruit sanctitas actionis, hic zelus ultionis jus aperuit potestatis. Paulus bene agentibus fratribus prælatum se esse nesciebat, cum diceret: *Non quia dominamur fidei vestræ, sed adjuutores sumus gaudii vestri* (II Cor. i, 23). Atque illico adjunxit: *Fide enim statis*. Ac si id quod protulerat aperiret, dicens: *Ideo non dominamur fidei vestræ, quia fide statis; æquales enim vobis sumus in quo vos stare cognoscimus*. Quasi prælatum se fratribus esse nesciebat, cum diceret: *Facti sumus (e) parvulus in medio vestrum* (I Thess. ii, 7). Et rursum: *Nos autem servos vestros per Christum* (II Cor. iv, 5). Sed cum culpam quæ corrigi debuisset invenit, illico magistrum se esse recoluit, dicens: *Quid vultis? In virga veniam ad vos* (I Cor. iv, 21).

Summus itaque locus bene regitur, cum is qui præest, vitiis potius quam fratribus dominatur. Sed cum delinquentes subditos præpositi corrigunt, restat necesse est ut sollicitè attendant, quatenus per disciplinæ (f) debitum culpas quidem jure potestatis feriant, sed per humilitatis custodiam æquales se ipsis fratribus qui corriguntur, agnoscant: quamvis plerumque etiam dignum est ut eosdem quos corrigimus, tacita nobis cogitatione præferamus. Illorum nam que per nos vitia disciplinæ vigore feriuntur, in his vero quæ ipse committimus, ne verbi quidem ab aliquo invectione laceramur. Tanto ergo apud Dominum obligatiores sumus, quanto apud homines inulte peccamus. Disciplina autem nostra subditos divino iudicio tanto liberiores reddit, quanto hic eorum culpas sine vindicta non deserit. Servanda itaque est et in corde humilitas et in opere disciplina. Atque inter hæc solerter intuendum est, ne dum immoderatus custoditur virtus humilitatis, solvantur jura regiminis; et dum prælatus quisque plus se quam decet dejecit, subditorum vitam stringere sub disciplinæ vinculo non possit. Teneant ergo rectores exterius quod pro aliorum utilitate suscipiunt; servant inte-

(a) Tres Gemet., fortitudini.

(b) Editores maluerunt, naturæ origine, in vitis omnibus Mss.

(c) Ita Trec., Carnot., Gemet., Laud., Val. Cl., etc.,

et vet. Edit. in Gilot, et recent. legitur, in luxum.

(d) Aud. primus, reprehendit.

(e) Tres Genet., sicut parvuli.

(f) Duo priores Gemet., meritum.

rius quod de sua æstimatione pertimescunt. Sed tamen quibusdam signis decenter erumpentibus, eos apud se esse humiles etiam subjecti deprehendant, quatenus et in auctoritate eorum quod formident videant, et de humilitate quod imitentur agnoscant. Studeant igitur sine intermissione qui præsunt, ut eorum potentia quanto magna exterius cernitur, tanto apud eos interius deprimatur, (a) ne cogitationem vincat, ne in delectationem sui animum rapiat, ne jam sub se mens eam regere non possit, cui se libidine dominandi supponit. Ne enim præsidentis animus ad elationem potestatis suæ delectatione rapiatur, recte per quemdam sapientem dicitur: *Ducem te constituerunt, noli extolli, sed esto in illis quasi unus ex illis* (Eccli. xxxii, 1). Hinc etiam Petrus ait: *Non dominantes in clero, sed forma facti* (b) *gregis* (1 Petr. v, 3). Hinc per semetipsam Veritas ad altiora nos virtutum merita provocans, dicit: *Scitis quid principes gentium dominantur eorum, et qui majores sunt sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos, sed quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister; et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus: sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare* (Matth. xx, 25, seq.). Hinc est quod servum ex suscepto regimine elatum, quæ post supplicia maneant, indicat, dicens: *Quod si dixerit malus ille servus in corde suo: Moram facit Dominus meus venire, et cæperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriis; veniet dominus servi illius, in die qua non sperat, et hora qua ignorat, et dividet eum, portemque ejus ponet cum hypocritis* (Matth. xxiv, 48 seq.). Inter hypocritas enim jure deputatur, qui ex simulatione disciplinæ ministerium regiminis vertit in usum dominationis; et tamen nonnunquam gravius delinquitur si inter perversos plus æqualitas quam disciplina custoditur. Quia enim falsa pietate superatus ferire Heli delinquentes filios noluit, apud districtum judicem semetipsum cum filiis crudeli damnatione percussit (1 Reg. iv, 17, 18). Hinc namque divina ei voce dicitur: *Honorasti filios tuos magis quam me* (Ibid., ii, 29). Hinc pastores increpat per prophetam, dicens: *Quod fractum est non alligastis, et quod abjectum est non reduxistis* (Ezech. xxxiv, 4). Abjectus enim reducitur cum quisque in culpa lapsus, ad statum justitiæ ex pastoralis sollicitudinis vigore revocatur. Fracturam vero ligamen astringit, cum culpam disciplina deprimit, ne plaga usque ad interitum defluat, si hanc districtiois severitas non coarctat.

Sed sæpe deterius frangitur, cum fractura incaute colligatur, ita ut gravius scissuram sentiat, si hanc immoderatis ligamenta constringant. Unde necesse est ut cum peccati vulnus in subditis corrigendo re-

A stringitur; magna se sollicitudine (c) etiam districtio ipsa moderetur, quatenus sic jura disciplinæ contra delinquentes exercent, ut pietatis viscera non amittat. Curandum quippe est ut rectorem subditis et matrem pietas, et patrem exhibeat disciplina. Atque inter hæc sollicita circumspectione providendum, ne aut districtio rigida, aut pietas sit remissa. Nam sicut in libris Moralibus jam diximus (*Lib. xx Moral., n. 14, c. 8, et epist. 25, lib. 1*), disciplina vel misericordia multum destituitur, si una sine altera teneatur. Sed erga subditos suos inesse rectoribus debet et juste (d) consulens misericordia, et pie sæviens disciplina. Hinc namque est quod docente Veritate (*Luc. x, 34*), per Samaritanistudium semivimus in stabulum ducitur, et vinum atque oleum vulneribus ejus adhibetur, ut per vinum scilicet mordeantur vulnera, per oleum foveantur. Necesse quippe est ut quisquis sanandis vulneribus præest, in vino morsum doloris adhibeat, in oleo mollitiem pietatis, quatenus per vinum (e) mundentur putrida, per oleum foveantur sananda. Miscenda ergo est lenitas cum severitate; faciendum quoddam ex utroque temperamentum, ut neque (f) multa asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate solvantur. Quod juxta Pauli vocem (*Hebr. ix, 4*) bene illa tabernaculi arca significat, in qua cum tabulis virga simul et manna est; quia cum Scripturæ sacræ scientia in boni rectoris pectore, si est virga 24 districtiois, sit et manna dulcedinis. Hinc David ait: *Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt* (*Psal. xxii, 4*). Virga enim percutimur, baculo sustentamur. Si ergo est districtio virgæ quæ feriat, sit et consolatio baculi quæ sustentet. Sit itaque amor, sed non emolliens; (g) sit vigor, sed non exasperans; sit zelus, sed non immoderate sæviens; sit pietas, sed non plus quam expediat parcens; ut dum se (h) in arce regiminis justitia clementiaque permiscet, is qui præest corda subditorum et terrendo demulceat, et tamen ad terroris reverentiam demulcendo constringat.

CAPUT VII [AL. XVIII].

Ut sit rector internorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens.

Sit rector internorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens; ne (i) aut exterioribus deditus ab intimis corruat, aut solis interioribus occupatus, quæ foris debet proximis non impendat. Sæpe namque nonnulli velut obliqui quod fratribus animarum causa prælati sunt, toto cordis adnisi sæcularibus curis inserviunt: has, cum adsunt, se agere exsultant; ad has etiam cum desunt, diebus ac noctibus cogitationis turbidæ æstibus anhelant.

(e) Tres Gemet., Lyr. et Aud. secundus, *mordeantur*. Trec., Val. Clar. et alii, *mundentur*.

(f) Corb., *nimia*. Trecensem et alios plur. sequimur.

(g) Edit, *sit rigor*. Reluctantur Mss. omnes.

(h) Carnot. primus, *in arte*.

(i) Corb. et Gemet. tertius, *ne aut solis exterioribus*.

(a) Carnot. primus, *ne cogitatione tumeant*. Aud. primus, *ne cogitatione timeant*.

(b) Tres Gemet., *gregi*.

(c) In Editis aut *districtior, aut districtior ipse*. Mss. omnes reluctantur.

(d) In plur. Edit. tam Moral. quam Pastoral., *consulans*. Apud Gratianum et in Mss. habes *consulens*.

Cumque ab his, cessante forsitan (a) opportunitate, quieti sunt, ipsa deterius sua quiete fatigantur. Voluptatem namque censent si actionibus deprimuntur, laborem deputant si in terrenis negotiis non laborant. Sicque fit, ut dum (b) se urgeri mundanis tumultibus gaudent, interna quæ alios docere debuerant ignorent. Unde subjectorum quoque proculdubio (c) vita torpescit, quia cum proficere spiritaliter appetit, in exemplo ejus qui sibi pralatus est, quasi in obstaculo itineris offendit. Langue enim capite membra incassum vigent, et in exploratione hostium frustra exercitus velociter sequitur, si ab ipso duce itineris erratur. Nulla subditorum mentes exhortatio subleuat, eorumque culpas increpatio nulla castigat; quia dum per animarum præselem terreni exercetur officium judicis, a gregis custodia vacat cura pastoris; et subjecti veritatis lumen apprehendere nequeunt, quia dum pastoris sensus terrena studia occupant, vento tentationis impulsus Ecclesiæ oculos pulvis cæcat. Quo contra recte humani generis Redemptor, cum nos a ventris voracitate compesceret, dicens: *Attendite autem vobis, ut non grauentur corda vestra in crapula et ebrietate* (Luc. XXI, 34), illico adjunxit: *Aut in curis hujus vitæ*. Ubi pavorem quoque protinus intente adjiciens: *Ne forte*, inquit, *superveniat in vos repentina dies illa* (Ibid.). Cujus adventus etiam qualitatem denuntiat, dicens: *Tanquam laqueus enim veniet super omnes qui sedent super faciem omnis terræ* (Ibid., 35). Hinc iterum dicit: *Nemo potest duobus dominis servire* (Luc. XVI, 13). Hinc Paulus religiosorum mentes a mundi consortio contestando, ac potius conveniendo suspendit, dicens: *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit* (II Tim. II, 4). Hinc Ecclesiæ rectoribus et vacandi studia præcipit, et (d) consulendi remedia ostendit, dicens: *Sæcularia igitur (e) judicia si habueritis contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum* (I Cor. VI, 14); ut ipsi videlicet dispensationibus terrenis inserviant, quos dona spiritalia non xornant. Ac si apertius dicat: Quia penetrare intima nequeunt, saltem necessaria foris operentur. Hinc Moyses, qui cum Deo loquitur (Exod. XVIII, 17, 18). Jethro alienigenæ reprehensione judicatur, quod terrenis populorum negotiis stulto labore deserviat: cui et consilium mox præbetur, ut pro se alios ad jurgia dirimenda constituat, et ipse liberius ad erudiendos populos spiritalium arcana cognoscat.

A subditis ergo inferiora gerenda sunt, a rectoribus summa cogitanda; ut scilicet oculum, qui prævidendis gressibus præeminet, cura pulveris non obscuret. Caput namque subjectorum sunt cuncti qui

(a) Hic dissentiunt Mss. Ex Anglican., alii habent *importunitate*, alii *inopportunitate*; quod habetur in Core., Belv. et secundo Carnot. Sequimur Trecensem cum quo Morm. conveniunt, et omnes Vulgati.

(b) Corb., *urgere se*. In Trecens, *dum se urgeri*.

(c) Corb., *vita torpescit*.

(d) Carnot. primu, *consolandi*,

(e) Carnotenses, *negotia*.

(f) Excusi, *in secretis sanctuarii*. Coegit nos Mss.

A præsumunt; et ut recta pedes valeant itinera carpere, hæc proculdubio caput debet ex alto providere, ne a propectus sui itinere pedes torpeant, cum curvata rectitudine corporis caput sese ad terram declinat. Quæ autem mente animarum præsul honore pastorali inter cæteros utitur, si in terrenis negotiis quæ reprehendere in aliis debuit, et ipse versatur? Quod videlicet ex ira justæ retributionis per prophetam Dominus minatur, dicens: *Et erit sicut populus, sic sacerdos* (Osee IV, 9). Sacerdos quippe est ut populus, quando ea agit is qui spiritali officio fungitur, quæ illi nimirum faciunt qui adhuc de studiis carnalibus indicantur. Quod cum magno scilicet dolore charitatis Jeremias propheta conspiciens, quasi sub destructione templi deplorat, dicens: *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum* (Thren. IV, 1)? Quid namque auro, quod metallis cæteris præeminet, nisi excellentia sanctitatis? Quid colore optimo, nisi cunctis amabilis reverentia religionis exprimitur? Quid sanctuarii lapidibus, nisi sacrorum ordinum personæ signantur? Quid platearum nomine, nisi præsentis vitæ latitudo figuratur? Quia enim Græco eloquio *πλατος*; latitudo dicitur, profecto a latitudine plateæ sunt vocatæ. Per semetipsam vero Veritas dicit: *Lata et spatiosa via est quæ ducit ad perditionem* (Matth. VII, 13). Aurum igitur obscuratur, cum terrenis actibus sanctitatis vita polluitur. Color optimus commutatur, cum quorundam qui degere religiose credebantur, æstimatio anteacta minuitur. Nam cum quilibet post sanctitatis habitum terrenis se actibus inserit, quasi colore permutato ante humanos oculos ejus reverentia despecta palle scit. Sanctuarii quoque lapides in plateas disperguntur, cum causarum secularium foras lata itinera expatunt hi qui ad ornamentum Ecclesiæ internis mysteriis quasi (f) in secretis tabernaculi vacare debuerunt. Ad hoc quippe sanctuarii lapides fiebant, ut intra sancta sanctorum in vestimento summi sacerdotis apparerent. Cum vero ministri religionis a subditis honorem Redemptoris sui ex merito vitæ non exigunt, sanctuarii (g) lapides in ornamento pontificis non sunt. Qui nimirum sanctuarii lapides dispersi per plateas jacent, cum personæ sacrorum ordinum voluptatum suarum (g) latitudini deditæ, terrenis negotiis inhærent. Et notandum quod non hos dispersos in plateis, sed in capite platearum dicit; quia et cum terrena agunt, summi videri appetunt, ut et lata itinera teneant (h) ex voluptate delectationis, et tamen in platearum sint capite ex honore sanctitatis.

Nil quoque obstat si sanctuarii lapides eosdem

multitudo et præstantia ponere, *tabernaculi*. Nunc quidem in Trecensi legitur, *sanctuarii*; at a secunda manu scriptum.

(g) Recentiores Excusi, *libidini*, reluctantibus omnibus Mss. Cæterum per personos *sacrarum ordinum*, hic et paulo superius intelligit Greg. potissimum episcopos, presbyteris tamen et diaconis non exclusis. Vic infra, *virī sac. ord.*

(h) Tres Gemet., Lyr. secundus, Aud. Longip., *ex*

ipsum quibus constructum sanctuarium existeret accipimus : qui dispersi in platearum capite jacent, quando sacrorum ordinum viri terrenis actibus ex desiderio inserviunt, ex quorum prius officio sanctitatis gloria stare videbatur. Sæcularia itaque negotia aliquando ex compassione toleranda sunt, nunquam vero ex amore requirenda ; ne cum mentem diligentis aggravant, hanc suo victam pondere ad ima de cœlestibus mergant. At contra, nonnulli gregis quidem curam suscipiunt, sed sic sibi vacare ad spiritalia appetunt, ut rebus exterioribus nullatenus occupentur. Qui cum curare corporalia funditus negligunt, subditorum necessitatibus minime (a) concurrunt. Quorum nimirum prædicatio plerumque despicitur ; quia dum delinquentium facta corripunt, sed tamen eis necessaria præsentis vitæ non tribuunt, nequaquam libenter audiuntur. Egentis etenim mentem doctrinæ sermo non penetrat, si hunc apud ejus animum manus misericordiæ non commendat. Tunc autem verbi semen facile germinat, quando hoc in audientis pectore pietas prædicantis rigat. Unde rectorem necesse est ut interiora possit infundere, cogitatione innoxia etiam exteriora providere. Sic itaque Pastores erga interiora studia subditorum suorum fervent, quatenus in eis exterioris quoque vitæ providentiam non relinquunt. Nam quasi jure, ut diximus, a percipienda prædicatione gregis animus frangitur, si cura exterioris subsidii a pastore negligatur. Unde et primus pastor sollicitè admonet, dicens : *Seniores qui in vobis sunt, obsecro consentior et testis Christi passionum, qui et ejus quæ in futuro revelanda est, gloriæ communicatur, nascite qui in vobis est gregem Dei* (1 Pet. v. 1). Qui hoc in loco passionem cordis an corporis suaderet aperuit, cum protinus adjunxit : *Providentes (b) non coacte, sed spontaneè secundum Deum, neque turpis lucrifragia, sed voluntarie*. Quibus profecto verbis pastoribus pie præcaveatur, ne dum subjectorum (c) inopiam satiant se mucrone ambitionis occidant, ne cum per eos carnis subsidiis reficiuntur proximi, ipsi remaneant a justitiæ pane jejuni (d). Hanc Pastorum sollicitudinem Paulus excitat, dicens : *Qui suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior* (1 Tim. v. 8). Inter hæc itaque metuendum semper est, et vigilantè intuentum, ne dum cura ab eis exterior agitur, ab interna intentione mergantur. Plerumque enim, ut prædiximus, corda rectorum dum temporali sollicitudini incaute deserviunt, ab intimo amore frigescunt ; et foras fusa oblivisci 27 non metuunt, quia animarum regimina susceperunt. Sollicitudo ergo quæ subditis exterius impenditur, sub certa necesse est mensura

voluntate. Sequimur Trecens. Corb. et alios quos Editores omnes expresserunt.

(a) Primus Aud., exquisitori sensu, *occurrunt*.

(b) Corb., Belv. et secundus Carnot., *non coactos*. Prior Carnot., *non coacti, sed spontanei*.

(c) Idem Carnot., et primus Aud., *inopiam sentiant*.

(d) Secundus Carnot., *Hinc pastorum*.

(e) Corb., cum nonnullis, *curæ temporalis sollicitudines*. Laud., *curæ temporales sollicitudines*.

teneatur. Unde bene ad Ezechielem dicitur : *Sacerdotes caput suum non radent, neque comam nutriunt, sed tondentes attondeant capita sua* (Ezech. XLIV, 20). Sacerdotes namque jure vocati sunt, qui ut sacrum ducatum præbeant, fidelibus præsent. Capilli vero in capite, exteriores sunt cogitationes in mente : qui dum super cerebrum insensibiliter oriuntur, curas vitæ præsentis designant ; quæ ex sensu negligenti, quia importune aliquando prædeunt, quasi nobis non sentientibus procedunt. Quia igitur cuncti qui præsent, habere quidem sollicitudines exteriores debent, nec tamen eis vehementer incumbere, sacerdotes recte et caput prohibentur radere, et comam nutrire ; ut cogitationes carnis de vita subditorum nec a se funditus amputent, nec rursus ad crescendum nimis relaxent. Ubi et bene dicitur : *Tondentes tondent capita sua* (Ibid.) ; ut videlicet (e) curæ temporalis sollicitudinis et quantum necesse est prædeant, et tamen recidantur citius, ne immoderatus excrescant. Dum igitur et per administratam exteriorè providentiam corporum vita protegitur, et rursus (f) per moderatam cordis intentionem non impeditur, capilli in capite sacerdotis et servantur ut cutem cooperiant, et resecantur ne oculos claudant.

CAPUT VIII. [AL. XIX.]

Ne placere rector suo studio hominibus appetat, sed lumen ad quod placere debeat, intendat.

Inter hæc quoque necesse est ut rector solerter invigilet, ne hunc cupido placendi hominibus pulset ; ne cum studiose interiora penetrat, cum provide exteriora subministrat, se magis a subditis diligi quam veritatem quærat ; ne cum, bonis actibus fultus, a mundo videtur alienus, hunc auctori reddat extraneum amor suus. Hostis namque Redemptoris est, qui per recta opera quæ facit, ejus vice ab Ecclesia amari concupiscit, quia adulterinæ cogitationis reus est, si placere puer sponsæ oculis appetit, per quem sponsus dona transmisit. Qui nimirum amor proprius cum rectoris mentem ceperit, aliquando hanc inordinate ad mollitiem, aliquando vero ad asperitatem rapit. Ex amore etenim suo mens rectoris in mollitiem vertitur : quia cum peccantes subditos respicit, ne erga hunc eorum dilectio torpeat, corripere non præsumit ; nonnunquam vero errata subditorum quæ increpare debuerat, adulationibus demulcet. Unde bene per prophetam dicitur : *Va his qui consuunt pulvillos sub omni (g) cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas* (Ezech. XIII, 18). Pulvillos quippe sub omni cubito manus ponere, est cadentes a sua rectitudine animas, atque in hujus mundi se (h) delectatione reclinant, blanda adulatione refovere. Quasi

(f) In Edit. Paris, 1518, Gilot. et plur., *per immo-deratam*. Quibus suffragantur multi Mss., scilicet tres Carnot., duo Aud., Lyr. et tertius Gemet. Secus alii, præsertim Trec., quem errare nusquam deprehendimus, nisi ubi recenti manu corruptus fuit.

(g) Duo priores Gemet. hic et deinceps, *cubito* ; consentiunt Lyr. et secundus Aud.

(h) Duo pr. Gemet., *dilectione*.

enim pulvillo cubitus, vel cervicalibus caput jacentis A
 excipitur, cum correptionis duritia peccanti subtra-
 hitur, eique mollities favoris adhibetur, ut in errore
 molliter jaceat, quem nulla asperitas contradictionis
 pulseat. Sed hæc rectores, **28** qui semetipsos dili-
 gunt, his proculdubio exhibent, a quibus se noceri
 posse in studio gloriæ temporalis timent. Nam quos
 nil contra se valere conspiciunt, hos nimirum aspe-
 ritate rigide sæpè invectionis premunt, nunquam
 clementer admonent, sed pastoralis mansuetudinis
 oblit, jure dominationis terrent. Quos recte per
 prophetam divina vox increpat, dicens: *Vos autem
 cum austeritate imperabatis eis et cum potentia* (Exech.
 xxxiv, 4). Plus enim se suo auctore diligentes, ja-
 ctanter erga subditos se erigunt, nec quid agere de-
 beant, sed quid valeant attendunt; nil de subsequenti B
 judicio metuunt, improbe de temporali potestate
 gloriantur; libet ut licenter et illicita faciant, et sub-
 ditorum nemo contradicat. Qui ergo et prava studet
 agere, et tamen ad hæc vult cæteros tacere, ipse
 sibi met testis est, quia plus veritate se appetit dili-
 gi quam contra se non vult defendi. Nemo quippe est,
 qui ita vivat, ut aliquatenus non delinquat. Ille ergo
 se ipso amplius veritatem desiderat amari, qui sibi
 a nullo vult contra veritatem parci. Hinc etenim Pe-
 trus increpationem Pauli libenter accepit (Galat. 11,
 11); hinc David correptionem subditi humiliter au-
 divit (II Reg. xii, 7); quia rectores boni dum pri-
 vato diligere amore se nesciunt, libere puritatis ver-
 bum a subditis obsequium humilitatis credunt. Sed
 inter hæc necesse est ut cura regiminis tanta mode-
 raminis arte temperetur, quatenus subditorum mens C
 cum quædam recte sentire potuerit, sic in vocis li-
 bertatem prodeat, ut tamen libertas in superbiam
 non erumpat; ne dum fortasse immoderatus linguæ
 eis libertas conceditur, vitæ ab his humilitas amitta-
 tur. Sciendum quoque est (a) quod oporteat ut rectores
 boni placere hominibus appetant, sed ut suæ
 æstimationis dulcedine proximos in affectum verita-
 tis trahant, non ut se amari desiderent, sed ut dile-
 ctionem suam quasi quamdam viam faciant, per
 quam corda audientium ad amorem Conditoris intro-
 ducant. Difficile quippe est, ut quamlibet recta de-
 nuntians prædicator qui non diligitur, libenter au-
 diatur. Debet ergo qui præest, et studere se diligi,
 quatenus possit audiri, et tamen amorem suum pro
 semetipso non quærere, ne inveniatur ei cui servire D
 per officium cernitur, occulta cogitationis tyrannide
 resultare. Quod bene Paulus insinuat, cum sui nobis
 studii occulta manifestat, dicens: *Sicut et ego per
 omnia omnibus placeo* (I Cor. x, 33). Qui tamen rur-
 sus dicit: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus
 non essem* (Galat. 1, 10). Placet ergo Paulus, et non
 placet, quia in eo quod placere appetit, non se, sed
 per se hominibus placere veritatem quærit.

(a) Corrupte in Gilot., Vatio. et plur., quod non oporteat; repugnantibus Mss. Anglie., etc., necnon invito sensu.

(b) Edlii, contra Mss. fidem, quid impenditur.

CAPUT IX [Al. XX].

Quod scire sollicite rector debet, quia plerumque vitia
 virtutes se esse mentiuntur.

Sciro etiam rector debet quod plerumque vitia vir-
 tutes se esse mentiuntur. Nam sæpè sub parcimonie
 nomine se tenacia palliat, contraque se effusio sub
 appellatione largitatis occultat. Sæpè inordinata re-
 missio pietas creditur, et effrenata ira spiritalis zeli
 virtus æstimatur. Sæpè præcipita actio velocitatis
 efficacia, atque agendi tarditas **29** gravitatis consi-
 lium putatur. Unde necesse est ut rector animarum
 virtutes ac vitia vigilanti cura discernat, ne aut cor-
 tenacia occupet, et parcum se videri in dispensatio-
 nibus exsulet; aut cum effuse (b) quid perditur, lar-
 gum se quasi miserando gloriatur: aut remittendo
 quod ferire debuit, ad æterna supplicia subditos
 pertrahat; aut immaniter feriendo quod delinquitur,
 ipse gravius delinquat; aut hoc quod agi recte ac
 graviter potuit, immature præveniens leviget; aut
 bonæ actionis meritum differendo, ad deteriora
 (c) permutet.

CAPUT X [Al. XXI].

Quæ esse debet rectoris discretio correptionis et dissi-
 mulationis, fervoris et mansuetudinis.

Sciendum quoque est quod aliquando subje-
 torum vitia prudenter dissimulanda sunt, sed quia dissi-
 mulantur, indicanda; aliquando et aperte cognita,
 mature toleranda, aliquando vero subtiliter et (d) oc-
 culta perscrutanda; aliquando leniter arguenda, ali-
 quando autem vehementer increpanda. Nonnulla
 quippe, ut diximus, prudenter dissimulanda sunt,
 sed quia dissimulantur, indicanda; ut cum delin-
 quens et deprehendi se cognoscit et perpeti, has
 quas in se tacite tolerari considerat, augere culpas
 erubescat, seque se judice puniat, quem sibi apud
 se rectoris patientia clementer excusat. Quæ scilicet
 dissimulatione bene Judæa **30** Dominus corripit, cum
 per prophetam dicit: *Mentita es, et mei non es recor-
 data, neque cogitasti in corde tuo, quia ego tacens et
 quasi (e) non videns* (Isaiæ lvii, 11). Et dissimulavit
 ergo culpas, et innotuit, quia et contra peccantem
 tacuit, et hoc ipsum tamen quia tacuerit dixit. Non-
 nulla autem vel aperte cognita, mature toleranda
 sunt, cum videlicet rerum minime opportunitas con-
 gruit, ut aperte corrigantur. Nam secta immature
 vulnera deterius infervescunt, et nisi cum tempore
 medicamenta convenient, constat proculdubio quod
 medenti officium amittant. Sed cum tempus subditis
 ad correptionem quæritur, sub ipso culparum pon-
 dere patientia præsulis exercetur. Unde bene per
 Psalmistam dicitur: *Supra dorsum meum fabricave-
 runt peccatores* (Psal. cxxviii, 3). In dorso quippe
 onera sustinemus. Supra dorsum igitur suum fabri-
 casse peccatores queritur, ac si aperte dicat: Quos
 corrigere nequeo, quasi superimpositum onus porto.

Nonnulla autem occulta subtiliter sunt perscru-

(c) Laud., permittet.

(d) Carnot. primus et secundus Aud., et occulte.

(e) Primus Garn. cum 2 priorib. Gem., non audiens.

lauda, ut quibusdam signis erumpentibus, rector in subditorum mente omne quod clausum latet, inveniat, et interveniente correptionis articulo, ex minimis majora cognoscat. Unde recte ad Ezechielem dicitur: *Fili hominis, (a) fode parietem (Ezech. viii, 8)*. Ubi mox idem propheta subjungit: *Et cum fodissem parietem, apparuit ostium unum. Et dixit ad me: Ingredere, et vide abominationes pessimas, quas isti faciunt hic. Et ingressus vidi; et ecce omnis similitudo reptilium, et animalium abominatio, et universa idola domus Israel depicta erant in pariete (Ibid. 9, 10)*. Per Ezechielem quippe præpositorum persona signatur, per parietem duritia subditorum. Et quid est parietem fodere, nisi acutis inquisitionibus **30** duritiam cordis aperire? Quem cum fodisset, apparuit ostium; quia cum cordis duritia vel studiosis percunctationibus, vel maturis correptionibus scinditur, quæ quædam janua ostenditur, ex qua omnia in eo qui corripitur cogitationum interiora videantur. Unde et bene illic sequitur: *Ingredere et vide abominationes pessimas, quas isti faciunt hic (Ibid.)*. Quasi ingreditur at abominationes aspiciat, qui discussis quibusdam signis exterius apparentibus, ita corda subditorum penetrat, ut cuncta ei quæ illicite cogitantur innotescant. Unde et subdidit: *Et ingressus vidi; et ecce omnis similitudo reptilium, et animalium abominatio (Ibid.)*. In reptilibus cogitationes omnino terrenæ signantur, in animalibus vero jam quidem aliquantulum a terra suspensæ, sed adhuc terrenæ mercedis præmia requirentes. Nam reptilia toto ex corpore terræ inbærent, animalia (b) autem magna parte corporis a terra suspensa sunt, appetitu tamen gulæ ad terram semper inclinantur. Reptilia itaque sunt intra parietem, quando cogitationes volvuntur in mente, quæ a terrenis desideriis nunquam levantur. Animalia quoque sunt intra parietem, quando et si qua jam justa, si qua honesta cogitantur, appetendis tamen lucris temporalibus honoribusque deserviunt; et per semetipsa quidem jam quasi a terra suspensa sunt, sed adhuc per ambitum quasi per gulæ desiderium sese (c) ad ima submitunt. Unde et bene subdidit: *Et universa idola domus Israel depicta erant in pariete (Ezech. viii, 10)*. Scriptum quippe est: *Et avaritia, quæ est idolorum servitus (Coloss. iii, 5)*. Recte ergo post animalia, idola describuntur, quia etsi honesta actione nonnulli jam quasi a terra se erigunt, ambitione tamen inhonesta semetipsos ad terram deponunt. Bene autem dicitur, *Depicta erant; quia dum exteriorum rerum intrinsicæ species attrahuntur, quasi in corde depingitur quidquid floris imaginibus deliberando, cogitatur*. Notandum itaque est quia prius foramen in pariete, ac deinde ostium cernitur, et tunc demum occulta abominatio demonstratur; quia nimirum uniuscujusque peccati prius

A signa forinsecus, deinde janua apertæ (d) iniquitatis ostenditur, et tunc demum omne malum quod intus latet aperitur.

Nonnulla autem sunt leniter arguenda: nam cum non malitia, sed sola ignorantia vel infirmitate delinquitur, profecto necesse est ut magno modamine ipsa delicti correptio temperetur. Cuncti quippe quousque in hac mortali carne subsistimus, corruptionis nostræ infirmitatibus subjacemus. Ex se ergo debet quisque colligere qualiter alienæ hunc oporteat (e) imbecillitati misereri, ne contra infirmitatem proximi si ad increpationis vocem ferventius rapitur, oblitus sui esse videatur. Unde bene Paulus admonet, dicens: *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu mansuetudinis, considerans seipsum, ne et tu tenteris (Galat. vi, 1)*. Ac si aperte dicat: Cum disciplet ex aliena infirmitate quod conspicis, pensa quod es; ut in increpationis zelo se spiritus temperet, dum sibi quoque quod increpat timet.

Nonnulla autem sunt vehementer increpanda, **31** ut cum culpa ab (f) auctore non cognoscitur, quanti sit ponderis, ab increpantis ore sentiat. Et cum sibi quis malum quod perpetravit levigat, hoc contra se graviter ex corripientis asperitate pertimescat. Debitum quippe rectoris est supernæ patriæ gloriam per vocem prædicationis ostendere, quanta in hujusvitiæ itinere tentamenta antiqui hostis lateant aperire, et subditorum mala quæ tolerari leniter non debent, cum magna zeli asperitate corrigere; ne si minus contra culpas accenditur, culparum omnium reus ipse teneatur. Unde bene ad Ezechielem dicitur: *Sume tibi laterem, et pones eum (g) coram te, et describes in eo civitatem Jerusalem (Ezech. iv, 1)*. Statimque subjungitur: *Et ordinabis adversus eam obsidionem, et ædificabis munitiones, et comportabisaggerem, et dabis contra eam castra. et pones artetes in gyro. Et que (h) ad munitionem suam prolinus subinfertur: Et sume tibi sartagine ferream, et pones eam murum ferreum inter te et inter civitatem. Cujus enim Ezechiel propheta nisi magistrorum speciem tenet? Cui dicitur: *Sume tibi laterem, et pones eum coram te, et describes in eo civitatem Jerusalem.**

Sancti quippe doctores sibi laterem sumunt, quando terrenum auditorum cor, ut doceant, apprehendunt. Quem scilicet laterem coram se ponunt, quia tota illud mentis intentione custodiunt. In quo et civitatem Jerusalem jubentur describere; quia prædicando terrenis cordibus curant summopere quæ sit supernæ pacis visio demonstrare. Sed quia incasum gloria patriæ cœlestis agnoscitur, nisi et quanta hic irruant hostis callidi tentamenta noscantur, apte subjungitur: *Et ordinabis adversus eam obsidionem, et ædificabis munitiones*. Sancti quippe prædicatores

(a) Tres Gem., *fodet tibi*; quod olim lectum in Treo., aut. *fo te ibi*. Iidem Cod., *et cum perfodissem*.

(b) Ita Mas. et vet. Ed. In recent., *mole corporis*; quod minime verum.

(c) Aud. secundus, *ad ima suspendunt*.

(d) Longip., *inquisitionis*.

(e) Lyr. et secundus Aud., *infirmilati prodesse*.

(f) Laud., *actore*.

(g) Carnot. secundus, *contra te*.

(h) Corb., *ad munitionem*.

obsidionem circa laterem, in quo Jerusalem civitas A
descripta est, ordinant, quando terrenæ menti, sed
jam supernam patriam requirenti, quanta eam in
hujus vitæ tempore vitiorum impugnet adversitas de-
monstrant. Nam cum unumquodque peccatum quo-
modo proficientibus insidietur ostenditur, quasi ob-
sidio circa civitatem Jerusalem voce prædicatoris
ordinatur. Sed quia non solum debent innotescere
qualiter vitia impugnent, verum etiam quomodo
custoditæ nos virtutes roborent, recte subjungitur :
Et ædificabis munitiones. Munitiones quippe sanctus
prædicator ædificat, quando quæ virtutes quibus res-
sistanti vitii demonstrat. Et quia, crescente virtute,
plerumque bella tentationis augentur, recte adhuc
additur : *Et comportabis aggerem, et dabis contracam*
castra, et pones arietes in gyro. Aggerem namque com-
portat, quando prædicator quisque molem crescen-
tis tentationis enuntiat. Et contra Jerusalem castra
erigit, quando (a) rectæ intentioni audientium hostis
callidi (b) circumspicias et quasi incomprehensibiles
insidias prædicat. Atque arie es in gyro ponit, cum
tentationum aculeos in hac vita nos undique circum-
dentes, et (c) virtutum murum perforantes innotescit.

Sed cuncta hæc licet subtiliter rector insinuet,
nisi contra delicta singulorum æmulationis spiritu
ferveat, nullam sibi in perpetuum absolutionem parat.

Unde illic adhuc recte subjungitur : **32** *Et tu sume*
tibi sartagine ferream, et pones eam murum ferreum
inter te et inter civitatem. Per sartagine quippe fri-
xura mentis, per ferrum vero increpationis fortitudo
signatur. Quid vero acris doctoris mentem, quam
zelus Dei frigit et excruciat? Unde Paulus hujus sar-
taginis urebatur frixura, cum diceret : *Quis infirma-*
tur et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non
uror? (II Cor. xi, 29). Et quia quisquis zelo Dei ac-
cenditur, ne damnari ex negligentia debeat, forti in
perpetuum custodia munitur, recte dicitur : *Pones*
eam murum ferreum inter te et civitatem. Sarlago enim
ferrea murus ferreus inter prophetam et civitatem
ponitur; quia cum nunc fortem zelum rectores exhibent,
eundem zelum postmodum inter se et audito-
res suos fortem munitionem tenent; ne tunc ad vindic-
tam destituti sint, si nunc fuerint in correptione
dissoluti.

Sed inter hæc sciendum est quia dum ad increpa-
tionem se mens doctoris exasperat, difficile valde
est ut non aliquando et ad aliquid quod dicere non
debet erumpat. Et plerumque contingit ut dum culpa
subditorum cum magna invectione corripitur, magis
lingua usque ad excessus verba pertrahatur.
Cumque increpatio immoderate accenditur, corda
delinquentium in desperatione deprimuntur. Unde
necesse est ut exasperatus rector, cum subditorum
mentem plus quam debuit percussisse considerat,

(a) Corb., *recta intentione.*

(b) Gemet. et tertius Carnot., *incircumspectas.* Hanc
lectionem amplexi sunt Gilot., Vatic. ac cæteri Edit.,
præter Gussanv., quem sequimur præuentibus Mss.
Anglic., Treo., Corb., etc.

(c) Carnot. Secundus, *et virtutem muri.*

apud se semper ad pœnitentiam recurrat; ut per
lamenta veniam in conspectu veritatis obtineat, ex
eo etiam quod per zeli ejus studium peccat. Quod
figurate Dominus per Moysen præcipit, dicens : *Si*
quis abierit cum amico suo simpliciter in silvam ad li-
gna cædenda, et lignum securis (d) iugerit manu, fer-
rumque lapsum de manubrio amicum ejus percusserit
et occiderit, hic ad unam supradictarum urbium (e) fu-
giet, et vivet; ne forte proximus ejus, cujus effusus est
sanguis, doloris stimulo persequatur et apprehendat
eum, et percutiat animam ejus (Deut. xix, 4, 5). Ad silvam
quippe cum amico imus, quoties ad intuenda subdi-
torum delicta convertimur. Et simpliciter ligna suc-
cidimus, cum delinquentium vitia pia intentione re-
secamus. Sed securis (f) manu fugit, cum sese incre-
patio plus quam necesse est in asperitatem pertra-
hit. Ferrumque de manubrio prosilit, cum de cor-
reptione sermo durior excedit. Et amicum percutit
et occidit, quia auditorem suum prolata contumelia
a spiritu dilectionis interficit. Correpti namque mens
repente ad odium proruit, si hanc memorata in-
crepatio plus quam debuit addidit. Sed is qui incaute
ligna percutit et proximum exstinguit, ad tres necesse
est urbes fugiat, ut in una earum defensio vivat;
quia si ad pœnitentiæ lamenta convereus, in unitate
sacramenti sub spe et charitate absconditur, reus
perpetrati homicidii non tenetur. Eumque exstincti
proximus et cum invenerit non occidit; quia cum
districtus iudex venerit, qui sese nobis per naturæ
nostræ consortium junxit, ab eo proculdubio culpæ
reatum non expetit, quem sub ejus venia fides, spes,
et charitas abscondit.

33 CAPUT XI [AL. XVII].

Quantum rector sacræ legis meditationibus esse debeat
intentus.

Sed omne hoc rite a rectore agitur, si supernæ
formidinis et dilectionis spiritu afflatus, studiose
quotidie sacri eloquii præcepta meditetur; ut in eo
vim sollicitudinis, et erga cœlestem vitam providæ
circumspectionis quam humanæ conversationis usus
inescienter destruit, divinæ admonitionis verba
restaurent; et qui ad vetustatem vitæ per societatem
sæcularium ducitur, ad amorem semper spiritualis pa-
triæ compunctionis (g) aspiratione renovetur. Valde
namque inter humana verba cor defluit; cumque
indubitanter constet quod externis occupationum
tumultibus impulsus a semetipso corruat, studere
incessabiliter debet, ut per eruditionis studium re-
surgat. Hinc est enim quod prælatum gregi discipu-
lum Paulus admonet, dicens : *Dum venio attende*
lectioni (I Tim. iv, 13). Hinc David ait : *Quomodo*
dilexi legem tuam, Domine, tota die meditatio mea
est (Ps. cxv, 97). Hinc Moysi Dominus de portanda
arca præcepit, dicens : *Facies quatuor circulos au-*

(d) Tres Gemet. et primus Aud., *iugerit manum.*

(e) Al., *fugiat.* ut est in trib. Gemet.

(f) Corb. cum Norm., *manum fugit.*

(g) Carnot. tertius, *asperitate renovetur.* Longip.
revocetur.

reos, quos pones per quatuor arcæ angulos, faciesque vectes de lignis sethim, et operies auro, inducesque per circulos qui sunt in arcæ lateribus, ut portetur in eis qui semper erunt in circulis, nec unquam extrahentur ab eis (Exod. xxv, 12, seq.). Quid per arcam, nisi sancta Ecclesia figuratur? Cui quatuor circuli aurei per quatuor angulos iubentur adjugi, quia in eo quod per quatuor mundi partes dilatata tenditur, **34** proculdudio quatuor sancti Evangelii libris acciuncta prædicatur. Vectesque de lignis sethim fiunt, qui eisdem ad portandum circulis inseruntur; quia fortes perseverantesque doctores velut impatibilia ligna quærendi sunt, qui instructioni sacrorum voluminum semper inhærentes, sanctæ Ecclesiæ unitatem denuntiant, et quas (a) intromissi circulis arcam portent. Vectibus quippe arcam portare, est bonis doctoribus sanctam Ecclesiam ad rudes (b) infidelium mentes prædicando deducere. Qui auro quoque iubentur operiri, ut dum sermone aliis insonant, ipsi etiam vitæ splendore fulgescant. De quibus apte subditur:

(a) Ita Trec., Laud., Gemet., etc. In Editis, *intromissis*, contra sacræ Scripturæ sensum.

A Qui semper erunt in circulis, nec unquam extrahentur ab eis. Quia nimirum necesse est ut qui ad officium prædicationis excubant, a sacræ lectionis studio non recedant. Ad hoc namque vectes esse in circulis semper iubentur, ut cum portari arcam opportunitas exigit, de intromittendis vectibus portandi tarditas nulla generetur: quia videlicet cum spiritale aliquid a subditis Pastor inquiritur, ignominiosum valde est si tunc quærat discere, cum quæstionem debet enodare. Sed circulis vectes inhæreant, ut doctores semper in suis cordibus eloquia sacra meditantes, testamenti arcam sine mora elevent, si quidquid necesse est, protinus docent. Unde bene primus pastor Ecclesiæ pastores cæteros admonet, dicens: *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea (c) quæ in vobis est spes* (I Petr. III, 15). Ac si aperte dicat: Ut ad portandam arcam nulla mora præpediat, vectes a circulis nunquam recedant.

(b) Carnot. secundus, *fidelium*.

(c) Trec., Theod. et Corb., *quæ in vobis est spes*.

(a) TERTIA PARS

QUALITER RECTOR BENE VIVENS DEBEAT DOCERE ET ADMONERE SUBDITOS

PROLOGUS [Al., cap. XXIII].

Quia igitur qualis esse debeat pastor ostendimus, nunc qualiter doceat demonstramus. Ut enim longe ante nos reverendæ memoriæ Gregorius (b) Nazianzenus edocuit (*Orat. 4*), non una eademque cunctis exhortatio congruit, quia nec cunctos par morum qualitas astringit. Sæpe namque aliis officium, quæ aliis prosunt. Quia et plerumque herbæ quæ hæc animalia nutriunt, alia occidunt; et lenis sibilus equos mitigat, catulos instigat. Et medicamentum quod hunc morbum imminuit, alteri vires jungit; et panis qui vitam fortium roborat, parvulorum necat. Pro qualitate igitur audientium formari debet sermo doctorum, ut et ad sua singulis congruat, et tamen a communis ædificationis arte nunquam recedat. Quid enim sunt intentæ mentes auditorum, nisi ut ita dixerim, quædam in ciithara tensiones stratæ chordarum? quas tangendi artifex, ut non sibimetipsi dissimile canticum faciat, dissimiliter pulsat. Et idcirco chordæ consonam modulationem reddunt, quia uno quidem plectro, sed non uno impulsu feriuntur. Unde et doctor quisque, ut in una cunctos virtute charitatis ædificet, ex una doctrina, non una eademque exhortatione tangere corda audientium debet.

(a) In Trec., Corb. et plur. vet. Mss., hic titulus abest, et quæ sequuntur caput 23 componunt. In Longip. legitur: *Explicit liber primus, incipit liber*

C CAPUT PRIMUM [Al. XXIV].

Quanta debet esse diversitas in arte prædicationis.

Aliter namque admonendi sunt viri, atque aliter feminæ.

Aliter juvenes, aliter senes.

Aliter inopes, aliter locupletes.

Aliter læti, aliter tristes.

Aliter subditi, aliter prælati.

Aliter servi, aliter domini.

Aliter hujus mundi sapientes, aliter hebetes.

Aliter impudentes, aliter verecundi.

Aliter protervi, aliter pusillanimes.

Aliter impatientes, aliter patientes.

Aliter benevoli, aliter invidi.

Aliter simplices, aliter impuri.

Aliter incolumes, aliter ægri.

Aliter qui flagella metuunt, et propterea innocenter **35** vivunt; aliter qui sic in iniquitate duruerunt, ut neque per flagella corrigantur.

Aliter nimis taciti, aliter multiloquio vacantes.

Aliter pigri, aliter præcipites.

Aliter mansueti, aliter iracundi.

Aliter humiles, aliter elati.

Aliter pertinaces, aliter inconstantes.

Aliter gulæ, dediti aliter abstinentes.

secundus. Cap. 20.

(b) Trec. et Corb., *Nazianzenus*.

Aliter qui sua misericorditer tribuunt, aliter qui A
aliena rapere contendunt.

Aliter (a) qui nec aliena rapiunt, nec sua largiuntur : aliter qui et ea quæ habent tribuunt, et tamen aliena rapere non desistunt.

Aliter discordes, aliter pacati.

Aliter seminantes jurgia, aliter pacifici.

Aliter qui sacræ legis verba non intelligunt recte, aliter qui recte quidem intelligunt, sed hæc humiliter non loquuntur.

Aliter qui cum digne prædicare valeant, præ nimia humilitate formideant : aliter quos a prædicatione imperfectio vel ætas prohibet, et tamen præcipitatio impellit.

Aliter qui in hoc quod temporaliter appetunt, prosperantur; aliter qui ea quidem quæ mundi sunt concupiscunt, sed tamen adversitatis labore fatigantur, D

Aliter conjugii obligati, aliter a conjugii nexibus liberi.

(b) Aliter admisionem carnis experti, aliter igno-
rantes.

Aliter qui peccata deplorant operum, aliter qui cogitationum.

Aliter qui commissa plangunt, nec tamen deserunt; aliter qui deserunt, nec tamen plangunt.

Aliter qui illicita quæ faciunt, etiam laudant; aliter qui accusant prava, nec tamen devitant.

Aliter qui repentina concupiscentia superantur, atque aliter qui in culpa ex consilio ligantur.

Aliter qui licet minima, crebro tamen illicita faciunt; aliter qui se a parvis custodiunt, sed aliquando (c) in gravioribus demerguntur. C

Aliter qui bona nec inchoant, aliter qui inchoata minime consummant.

Aliter qui mala occulte agunt, et bona publice; aliter qui bona quæ faciunt abscondunt, et tamen quibusdam factis publice mala de se opinari permittunt.

(d) Sed quid utilitatis est, quod cuncta hæc collecta numeratione transcurrimus, si non etiam admonitionis modos per singula, quanta possumus brevitate, pandamus (e).

[Al., c. XXIV] (Admonitio 1.) (f) Aliter igitur admonendi sunt viri, atque aliter feminæ, quia illis graviora, istis vero injungenda sunt leviora, ut illos magna exerceant, istas autem leviter demulcendo convertant.

(a) Corb., qui aliena appetunt. Vulgati habent appetunt, pro rapiunt.

(b) Editi, aliter peccatorum carnis conscii, aliter ignari. Quod nullus ex Mss. nostris exhibet.

(c) Trec. et Corb., in gravibus.

(d) Ab his verbis usque ad hæc, admonitio 1, nihil legitur in Corb. præter capitulum hujusce partis tertie et quartæ quæ admonitionibus subjunguntur summaria. Mox sequitur: Incipit liber secundus. Hoc in Cod. liber Reg. Post. in duos tantum libros dividitur. Eadem est partitio trium Gemet. et Longip. In Trec., nulla est distinctio vel librorum vel partium.

(e) Hic in Vulgatis attextitur: De his igitur omnibus a principali sumentes exordium, lalius ex ordine per

[Al., c. XXV.] (Admonitio 2.) Aliter admonendi sunt juvenes, atque aliter senes, quia illos plerumque severitas admonitionis ad profectum dirigit; istos vero ad meliora opera 36 deprecatio blanda componit. Scriptum quippe est: Seniore[m] ne increpaveris, sed obsecra ut patrem (1 Tim. v, 1).

CAPUT II [Al. XXVI].

Quomodo admonendi sint inopes et divites.

(Admonitio 3.) Aliter admonendi sunt inopes, atque aliter locupietes; illis namque offerre consolationis solatium contra tribulationem, istis vero inferre metum contra elationem debemus. Inopi quippe a Domino per prophetam dicitur: Noli timere, quia non confunderis (Isai. lvi, 4). Cui non longe post blandiens, dicit: Paupercula tempestate convulsa (Ibid., 11). Rursumque hanc consolatur, dicens: Elegi te in camino paupertatis (Ibid., xlviii, 10). At contra Paulus discipulo de divitibus dicit: Divitibus hujus sæculi præcipe non superba sapere, neque sperare in incerto divitiarum suarum (1 Tim. vi, 17). Ubi notandum valde est, quod humilitatis doctor memoriam divitum faciens non ait, Roga, sed Præcipe, quia etsi impendenda est pietas infirmitati, honor tamen non debetur elationi. Talibus ergo rectum quod dicitur, tanto rectius jubetur, quanto et in rebus transitorii altitudine cogitationis intumescunt. De his in Evangelio Dominus dicit: Væ vobis divitibus, qui habetis consolationem vestram (Luc. vi, 24). Quia enim quæ sunt æterna gaudia nesciunt, ex presentis vitæ abundantia consolantur. Offerenda est ergo eis consolatio, quos caminus paupertatis excoquit; atque illis inferendus est timor, quos consolatio gloriæ temporalis extollit; ut et illi discant quia divitias quas (g) non conspiciunt possident, et isti cognoscant quia eas quas conspiciunt nequaquam tenere possunt. Plerumque tamen personarum ordinem permutat qualitas morum, ut sit dives humilis, sit pauper elatus. Unde mox prædicantis lingua cum audientis debet vita componi, ut tanto districtius (h) in paupere elationem feriat, (i) quanto eam nec illata paupertas inclinat; et tanto lenius humilitatem divitum mulceat, quanto eos nec abundantia quæ sublevat, exaltat.

Nonnunquam tamen etiam superbus dives exhortationis blandimento placandus est, quia et plerumque dura vulnera per lenia fomenta mollescunt, et

singula disseramus. Assumentum est in Mss. Anglic. et nostris ignotum. Aliunde vero inutile est post ista verba: Sed quid utilitatis, etc., quæ in Trecensi et al. excepto Corb. leguntur.

(f) In Trec. et al. Mss. cap. 24, et sic deinceps, singulas admonitiones pro singulis capitibus componendo.

(g) Sic legendum ex Mss. Trec., Carn., Val. Cl., Theodoric., Bellov., Gemet., etc., non, quas non concupiscunt, ut est in Gilot. et aliis poster. Editis. Paulo post, iidem Excusi, omnibus Mss. invitæ, quas concupiscunt.

(h) Carn. secundus, in pauperis elationem ferent.

(i) Laud., quanto eum tumor elationis infestat, nec illata paupertas inclinat.

furor insanorum sæpe ad salutem medico blandiente A reducitur; cumque eis in dulcedine condescenditur, languor insaniam mitigatur. Neque enim negligenter invendum est, quod cum Saulæ spiritus adversus invaderet, apprehensa David cithara, ejus vesaniam sedabat (I Reg. xviii, 10). Quid enim per Saulæ, nisi elatio potentum; et quid per David innuitur, nisi humilis vita sanctorum? Cum ergo Saul ab imundo spiritu arripitur, David canente, ejus vesania temperatur; quia cum sensus potentum per elationem in furorem vertitur, dignum est ut ad salutem mentis quasi dulcedine citharæ, locutionis nostræ tranquillitate revocetur. Aliquando autem cum hujus sæculi potentes arguuntur, prius per quasdam similitudines velut B de alieno negotio requirendi sunt; et cum rectam sententiam quasi in alterum protulerint, tunc modis congruentibus de proprio reatu ferendi sunt; ut mens temporalis potentia tumida contra corripientem nequaquam se erigat, quæ suo sibi judicio superbiam cervicem calcet; et in nulla sui defensione se exerceat, quam sententia proprii oris ligat. Hinc est enim quod Nathan propheta arguere regem venerat, et quasi de causa pauperis contra divitem judicium quærebat (II Reg. xii, 4, 5, seq.); ut prius rex sententiam diceret, et reatum suum postmodum audiret, quatenus nequaquam justitiæ contradiceret, quam ipse in se protulisset. Vir itaque sanctus et peccatorem considerans et regem, miro ordine audacem reum prius per confessionem ligare studuit, et postmodum per invectionem secare. Celavit paululum (a) quem quæsit, sed percussit repente quem tenuit. Pigrius C enim fortasse incidere, si ab ipso sermonis exordio aperte culpam ferre voluisset; sed præmissa similitudine, eam quam occultabat exacuit in ore patationem. Ad ægrum medicus venerat, secundum vulnus videbat, sed de patientia ægri dubitabat. Abscondit igitur ferrum medullinale sub veste, quod eductum subito fixit in vulnere, ut secantem gladium sentiret æger antequam cerneret, ne si ante cerneret, sentire recusaret.

CAPUT III [Al. XXVII.]

Quomodo admonendi læti et tristes.

(Admonitio 4.) Aliter admonendi sunt læti, atque aliter tristes. Lætis videlicet inferenda sunt tristitia quæ requuntur ex supplicio; tristibus vero inferenda sunt læta quæ promittuntur ex regno. Dicant læti D ex minarum asperitate quod timeant; audiant tristes præmiorum gaudia de quibus præsumant. Illis quippe dicitur: *Væ vobis qui ridetis nunc, quoniam flebitis* (Luc. vi, 25); isti vero eodem magistro docente audiunt: *Iturum videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis* (Joan. xvi, 22). Nonnulli autem læti vel tristes non robus

(a) In Excusis, quod quæsit. Omnes Mss. nostri, quem, optimo sensu.

(b) Per conspersionem Gregorius intelligit hic et alibi indolem, naturam, corporis et animæ temperationem et habitum, ut satis liquet. Vide infra, cap. 38, juxta recent. Edit. 3, et 61 in Mss.

flunt, sed (b) conspersionibus existunt. Quibus profecto intimidandum est quod quædam vitia quibusdam conspersionibus juxta sunt. Habent enim læti ex propinquo luxuriam, tristes iram. Unde necesse est ut non solum quisque consideret quod ex conspersione sustinet, sed etiam quod ex vicino deterius porurget; ne dum nequaquam pugnat contra hoc quod tolerat, ei quoque a quo se liberum æstimat, vitio succumbat.

CAPUT IV [Al. XXVIII.]

Quomodo admonendi subditi et prælati.

(Admonitio 5.) Aliter admonendi sunt subditi, atque aliter prælati. Illos ne subjectio conterat, istos ne locus superior extoliat. Illi ne minus quæ jubentur impleant, isti ne plus justo jubeant (c) quæ compleantur. Illi ut humiliter subjaceant, isti ut temperantur præsent. Nam quod intelligi et figuraliter potest, illis dicitur: *Filii, obedite parentibus vestris in Domini*; istis vero præcipitur: *Et patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros* (Coloss. iii, 20, 21). Illi 38 discant quomodo ante (d) occulti arbitri oculos sua interiora componant, isti quomodo etiam commissis sibi exempla bene vivendi exterius præbeant.

Scire etenim prælati debent (ii, q. 5, c. Præcipue, p. scire prælati), quia si perversa unquam perpetrant, (e) tot mortibus digni sunt, quot ad subditos suos perditionis exempla transmittunt. Unde necesse est ut tanto se cautius a culpa custodiant, quanto per prava quæ faciunt, non soli moriuntur [f sed aliorum animarum, quæ pravis exemplis destruxerunt, rei sunt]. Unde admonendi sunt illi; ne districtius puniantur si absoluti reperiri nequiverint saltem, de se: isti ne de subditorum erratibus judicentur, etiamsi se jam de se securos inveniunt. Illi ut tanto circa se sollicitius vivant, quanto eos aliena cura non implicat; isti vero ut sic aliorum curas explant, quatenus et suas agere non desistant, at sic in propria sollicitudine ferveant, ut a commissorum custodia minime torpescant. Illi enim sibi met vacanti dicitur: *Vade ad formicam, o piger, et considera vias ejus, et discite sapientiam* (Proverb. vi, 6). Iste autem terribiliter admonetur, cum dicitur: *Filii mi, si sponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam, et illaqueatus es verbis oris tui, et captus propriis sermonibus* (Ibid., 1). Sponderis namque pro amico, est alienam animam in periculo suæ conversationis accipere. Unde et apud extraneum manus deligitur, quia apud curam sollicitudinis quæ ante deerat, mens ligatur. Verbis vero oris sui illaqueatus est, ac propriis sermonibus captus; quia dum commissis sibi cogitur bona dicere, ipsum prius necesse est quæ dixerit custodire. Illaqueatur igitur verbis oris sui, dum ratione exigente constringitur, ne ejus vita ad aliud quam admonet relaxetur. Unde apud districtum judicem

(c) Laud. et Corb., quam compleantur.

(d) Laud. et Trec., occulti arbitris.

(e) Gemet. ac plur., tot tormentis.

(f) Carent hac parenthesi Trec., Corb., Laud. Est in Gemeticensibus et in primo Aud.

cogitur tanta in opere exsolvere, quanta eum constat aliis voce præcepisse. Ubi et bene mox exhortatio subditur, ut dicatur: *Fac ergo quod dico, fili mi, et temetipsum libera, quia incidisti in manus proximi tui: discurre, festina, suscita amicum tuum; ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ* (Prov. vi, 3). Quisquis enim ad vivendum aliis in exemplo præponitur, non solum ut ipse vigilet, sed etiam ut amicum suscitet admonetur. Et namque vigilare bene vivendo non sufficit, si non et illum cui præest, a peccati torpore disjungit. Bene autem dicitur: *Ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ* (Ibid., 4). Somnum quippe oculis dare, est intentione cessante, subditorum curam omnino negligere. Palpebræ vero dormitant, cum cogitationes nostræ ea quæ in subditis arguenda cognoscunt, pigredine deprimente dissimulant. Plene enim dormire, est commissorum acta nec scire, nec corrigere. Non autem dormire, sed dormire est, quæ quidem reprehendenda sunt cognoscere, sed tamen propter mentis tædium dignis ea increpationibus non emendare. Dormitando vero oculus ad plenissimum somnum ducitur, quia dum plerumque qui præest malum quod cognoscit non resecat, ad hoc quandoque negligentiam suam merito pervenit, ut quod a subjectis delinquitur, nec agnoscat.

Admonendi sunt itaque qui præsumunt, ut per circumspeditionis studium oculos pervigiles intus et in circuitu habeant, et cæli animalia fieri contendunt. (Ezech. i, 18). Ostensa quippe cæli animalia in circuitu et intus oculis plena describuntur (Apoc. iv, 6). Dignum quippe est ut cuncti qui præsumunt intus atque in circuitu oculos habeant, quatenus et interuo iudici in semetipsis placere studeant, et exempla vitæ exterius præbentes, ea etiam quæ in aliis sunt corrigenda deprehendant.

Admonendi sunt subditi, ne præpositorum suorum vitam temere iudicent, si quid eos fortasse agere reprehensibiliter vident; ne unde mala recte redarguant, inde per elationis impulsus in profundiora mergantur. Admonendi sunt, ne cum culpas præpositorum considerant, contra eos audaces fiant, sed sic si qua valde sunt eorum prava, apud semetipsos dijudicent, ut tamen divino timore constricti ferre sub eis jugum reverentiæ non recusent. Quod melius ostendimus, si David factum ad medium deducamus (I Reg. xxiv, 4, seq.). Saul quippe persecutor, cum ad purgandum ventrem speluncam fuisset ingressus, illic cum viris suis David inerat, qui jam tam longo tempore persecutionis ejus mala tolerabat. Cumque eum viri sui ad feriendum Saul accenderent, fregit eos responsionibus, quia manum mittere in christum Domini non deberet. Qui tamen occulte surrexit, et oram chlamydis ejus absceidit. Quid enim per Saul, nisi mali retores; quid per David, nisi boni subditi designantur? Saul igitur ventrem purgare, est pravos

(a) Corb., Laud., Longip., ut non extrema.

(b) Vulgati, vestem secant; potius ex conjectura quam ex Mss., qui omnes contradicunt.

(c) Carnot. secundus, sub jugo servitulis.

præpositos conceptam in corde malitiam usque ad opera miseri odoris extendere, et cogitata apud se noxia factis exterioribus exsequendo monstrare. Quem tamen David ferire metuit, quia piæ subditorum mentes ab omni se peste obtrectationis abstinentes, præpositorum vitam nullo linguæ gladio percutiunt, etiam cum de imperfectione reprehendunt. Qui etsi quando pro infirmitate sese abstinere vix possunt, (a) ut extrema quædam atque exteriora præpositorum mala, sed tamen humiliter loquantur, quasi oram chlamydis silenter incidunt; quia videlicet dum prælatæ dignitati saltem innoxie et latenter derogant, quasi regis superpositi (b) vestem sœdant, sed tamen ad semetipsos redeunt seque vehementissime vel de tenuissima verbi laceratione reprehendunt. Unde bene et illic scriptum est: *Post hæc David percussit cor suum, eo quod absceidisset oram chlamydis Saul* (Ibid., 6). Facta quippe præpositorum oris gladio ferienda non sunt, etiam cum recte reprehendenda judicantur. Si quando vero contra eos vel in minimis lingua labitur, necesse est ut per afflictionem pœnitentiæ cor prematur; quatenus ad semetipsum redeat, et cum præpositæ potestati deliquerit, ejus contra se iudicium a quo sibi prælata est perhorrescat. Nam cum præpositis delinquimus, ejus ordinationi qui eos nobis prætulit obviamus. Unde Moyses quoque cum contra se et Aaron conqueri populum cognovisset, ait: *Nos enim quid sumus? Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum* (Exod. xvi, 8).

40 CAPUT V [Al. XXIX].

Quomodo admonendi servi et domini.

(Admonitio 6.) Aliter admonendi sunt servi, atque aliter domini. Servi scilicet, ut in se semper humilitatem conditionis aspiciant; domini vero, ut naturæ suæ quæ æqualiter sunt cum servis conditi, memoriam non amittant. Servi admonendi sunt ne dominos despiciant, ne Deum offendant si ordinationi illius superbiendo contradicunt; domini quoque admonendi sunt, quia contra Deum de munere ejus superbiunt, si eos quos per conditionem tenent subditos, æquales sibi per naturæ consortium non agnoscunt. Isti admonendi sunt ut sciant se servos esse dominorum: illi admonendi sunt ut cognoscant se conservos esse servorum. Istis namque dicitur: *Servi, obedite dominis carnalibus* (Coloss. iii, 22). Et rursus: *Quicumque sunt (c) sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur* (I Tim. vi, 1); illie autem dicitur: *Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas, scientes quod et illorum et vester Dominus est in cælis* (Ephes. vi, 2).

CAPUT VI [Al. XXX].

Quomodo admonendi sapientes et hebetes.

(Admonitio 7.) Aliter admonendi sunt sapientes hujus sæculi, atque aliter hebetes. Sapientes quippe admonendi sunt, ut (d) amittant scire quæ sciunt: ho-

(d) Sic legere cogunt Mss. Trec., Carnotenses, Val Cl., duo Gemet. vel., duo Aud. Editi habent, ut sciant amittere, quibus favet Cod. Belvac. In tertio Gemet. legitur, ne amittant scire.

betes quoque admonendi sunt, ut appetant scire quæ nesciunt. In illis hoc primum destruendum est, quod se sapientes arbitrantur; in istis jam ædificandum est quidquid de superna sapientia cognoscitur, quia dum minime superbiunt, quasi ad suscipiendum ædificium corda paraverunt. Cum illis laborandum est, ut sapientius stulti fiant, stultam sapientiam deserant, sapientem Dei stultitiam discant; istis vero prædicandum est, ut ab ea quæ putatur stultitia, ad veram sapientiam viciniis transeant. Illis namque dicitur: *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens (I Cor. III, 18)*; istis vero dicitur: *Non multi sapientes secundum carnem (Ibid., 1, 22)*. Et rursum: *Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes (Ibid., 27)*. Illos plerumque ratiocinationis argumenta, istos nonnunquam melius exempla convertunt. Illis nimirum prodest, ut in suis allegationibus victi jaceant; istis vero aliquando sufficit ut laudabilia aliorum facta cognoscant. Unde et magister egregius, sapientibus et insipientibus debitor (*Rom. 1, 14*), cum Hebræorum quosdam sapientes, quosdam vero etiam tardiores admoneret, illis de completionæ Testamenti Veteris loquens, eorum sapientiam argumento superavit, dicens: *Quod enim antiquatur et senescit, prope interitum est (Hebr. VIII, 13)*. Cum vero solis exemplis quosdam trahendos cerneret, in eadem Epistola adjunxit: *Sancti ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt (Ibid., XI, 36, 37)*. Et rursum: *Memento præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem (Ibid. XIII, 7)*; quatenus et illos victrix ratio frangeret, et istos ad majora conscendere imitatio blanda suaderet.

¶ CAPUT VII [Al. XXXI.]

Quomodo admonendi impudentes et verecundi.

(Admonitio 8). Aliter admonendi sunt impudentes, atque aliter verecundi. Illos namque ab impudentiæ vitio non nisi increpatio dura compescit; istos autem plerumque ad melius exhortatio modesta componit. Illi se delinquere nesciunt, nisi etiam a pluribus increpentur; istis plerumque ad conversionem sufficit quod eis doctor mala sua saltem leniter ad memoriam reducit. Illos melius corrigit qui invehendo reprehendit; istis autem major profectus adducitur, si hoc quod in eis reprehenditur quasi ex latere tangatur. Impudentem quippe Judæorum plebem Dominus aperte increpans, ait: *Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluit erubescere (Jerem. III, 3)*. Et rursum verecundantem refovet, dicens: *Confusionis adolescentiæ tuæ oblivisceris, et opprobrii viduitatis tuæ non recordaberis, quia dominabitur tui qui fecit te (Isai. LIV, 4)*. Impudenter quoque delin-

(a) Corb., *detergeret*. Legendum *delegeret*, propter antithesim cum *velaret*; sicque legitur in Trec., Gemet., Aud., etc., omisso epitheto *dura*.

(b) Rothomag. et Longip., in proprio vitio confunduntur.

(c) Mirum quantum hic discrepent Mss. Corb. et

quontes Galatas aperte Paulus increpat, dicens: *O insensati Galatæ, qui vos fascinavit (Galat. III, 1)*? Et rursum: *Sic stulti estis, ut cum spiritu cæperitis, nunc carne consummami (Ibid. 3)*? Culpas vero verecundantium quasi compatiens reprehendit, dicens: *Gavisus sum in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruitis pro me sentire sicut et sentiebatis; occupati enim eratis (Philipp. IV, 10)*; ut et illorum culpam increpatio dura (a) delegeret, et horum negligentiam mollior sermo velaret.

¶ CAPUT VIII [Al. XXXII.]

Quomodo admonendi protervi et pusillanimes.

(Admonitio 9). Aliter admonendi sunt protervi, atque aliter pusillanimes. Illi enim dum valde de se præsumunt, exprobrando cæteros dedignantur; isti autem dum nimis infirmitatis suæ sunt conscii, plerumque in desperationem cadunt. Illi singulariter summa æstimant cuncta quæ agunt, isti vehementer despecta putant esse quæ faciunt, et idcirco in desperatione franguntur. Subtiliter itaque ab argute discutienda sunt opera protervorum, ut in quo sibi placent, ostendantur quia Deo displicent.

Tunc enim protervos melius corrigimus, cum ea quæ bene egisse se credunt, male acta monstramus; ut unde adepta gloria creditur, inde utilis subsequatur confusio. Nonnunquam vero cum se vitium proterviæ minime perpetrare cognoscunt, compendiosius ad correctionem veniunt, si alterius culpæ manifestioris ex latere requisitæ (b) improprio confunduntur; ut ex eo quod defendere nequeunt, cognoscant se tenere improbe quod defendunt. Unde cum proterve Paulus Corinthios adversum se invicem videret inflatos, ut alius Pauli, alius Apollo, alius Cephæ, alius Christi esse se diceret (*I Cor. 1, 12*; III, 4), incestus culpam in medium deduxit, quæ apud eos et perpetrata fuerat, et incorrecta remanebat, dicens: *Audite inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris quis habeat. Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis, ut tolleretur de medio vestrum qui hoc opus fecit (I Cor. V, 1, 2)*. Ac si aperte dicat: Quid vos (c) per proterviæ, hujus vel illius dicitis, qui per dissolutionem negligentiam, nullius vos esse monstratis?

At contra, pusillanimes aptius ad iter bene agendi reducimus, si quædam illorum bona ex latere requiramus, ut dum in eis alia reprehendendo corripimus, alia amplectendo laudemus, quatenus eorum teneritudinem laus audita nutriat, quam culpa increpata castigat. Plerumque autem utilius apud illos proficimus, si et eorum bene gesta memoramus. Et si qua ab eis inordinate gesta sunt, non jam tanquam perpetrata corripimus, sed quasi adhuc ne perpetrari debeant prohibemus, ut et illa quæ approbamus, illatus favor augeat, et contra ea quæ reprehendimus

Belv. habent, *quid vos protervia*. Duo priores Gemet. *quid vos proterviam*. Prior Carnot. et Land., *quid vos hujus proterviam*. Tertius Carnot., Rothomag., primus Aud., Lyr., Longip., tertius Gemet., *quid vos protervi*. Lectionis nostræ, quæ est Cod. Trec. et vulgatorum, patet sensus.

magis apud pusillanimes exhortatio verecunda conualescat. Unde idem Paulus cum Thessalonicenses in accepta prædicatione perdurantes, quasi de vicino mundi termino quadam cognosceret pusillanimitate turbatos, prius in eis quæ fortia prospicit laudat, et caute monendo postmodum quæ infirma sunt roborat. Ait enim: *Gratias agere debemus Deo semper pro vobis, fratres, ita ut dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem; ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in ecclesiis Dei, pro patientia vestra et fide (II Thess. I, 3, 4).*

Qui cum blanda hæc vitæ eorum præconia præmississet, paulo post subdidit, dicens: *Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostræ congregationis in ipsum, ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi insiet dies Domini (Ibid. II, 1).* Egit enim verus doctus, ut prius audirent laudati quod recognoscerent, et postmodum quod exhortati sequerentur; quatenus eorum mentem ne admonitio subjuncta concuteret, laus præmissa solidaret: et qui commotos eos vicini finis suspitione cognoverat, non jam redarguebat motos, sed quasi transacta nesciens, adhuc commoveri prohibebat; ut dum de (a) ipsa levitate motionis prædicatori suo se incognitos crederent, tanto reprehensibiles fieri, quanto et cognosci ab illo formidarent.

CAPUT IX [At. XXXIII].

Quomodo admonendi sint impatientes et patientes.

(Admonitio 10). Aliter admonendi sunt impatientes, atque aliter patientes. Dicendum namque est impatientibus quia dum refrenare spiritum negligunt, per multa etiam quæ non appetunt iniquitatum abrupta rapiuntur, quia videlicet mentem impellit furor quo non trahit desiderium; et agit commota velut nesciens, unde post doleat sciens. Dicendum quoque impatientibus, quia dum motionis impulsu præcipites, quædam velut alienati peragunt, vix malo sua postquam fuerint perpetrata cognoscunt. Qui dum perturbationi suæ minime obsistunt, etiamsi qua a se tranquilla mente fuerant bene gesta confundunt, et improvise impulsu destruunt, quidquid forsitan diu labore provido construxerunt. Ipsa namque quæ mater est omnium custosque virtutum, per impatientiæ vitium virtus amittitur charitatis. Scriptum quippe est: *Charitas patiens est (I Cor. XIII, 4).* Igitur cum minime est patiens, charitas non est. Per hoc quoque impatientiæ vitium ipsa virtutum nutrix doctrina dissipatur. Scriptum namque est: *Doctrina viri per patientiam noscitur (Prov. XIX, 11).* Tanto ergo quisque minus ostenditur doctus, quanto minus vincitur patiens. Neque enim potest veraciter bona dicendo impendere, si vivendo nescit æquamiter aliena mala tolerare.

(a) Tertius Carn., lev. motionis. Belv., lev. movitionis. Laud., levitate motionis.

A Per hoc quoque impatientiæ vitium plerumque mentem arrogantiae culpa transigit; quia dum despici in mundo hoc quisque non patitur, bona si qua sibi occulta sunt, ostentare conatur, atque sic per impatientiam usque ad arrogantiam ducitur; dumque ferre despectionem non potest, detegendo semetipsum in ostentatione gloriatur. Unde scriptum est: *Melior est patiens arrogante (Eccl. VII, 9).* Quia videlicet eligit patiens quælibet mala perpeti quam per ostentationis vitium bona sua occulta cognosci. At contra eligit arrogans bona de se vel falso jactari, ne mala possit vel minima perpeti. Quia igitur cum patientia relinquitur, etiam bona reliqua quæ jam gesta sunt destruuntur, recte ad Ezechielem in altari Dei fieri fossa præcipitur, ut in ea videlicet superposita holocausta serventur (*Ezech. XLIII, 13*). Si enim in alteri fossa non esset, omne quod in eo sacrificium reperiret, superveniens aura dispergeret. Quid vero accipimus altare Dei, nisi animam justi, quæ quot bona egerit, tot super se ante ejus oculos sacrificia imponit? Quid autem est altaris fossa, nisi bonorum patientia, quæ dum mentem ad adversa toleranda humiliat, quasi more foveæ hanc in imo positam demonstrat? Fossa ergo in altari fiat, ne superpositum sacrificium aura dispergat: id est, electorum mens patientiam custodiat, ne commota vento impatientiæ, et hoc quod bene operata est amittat. Bene autem hæc eadem fossa unius cubiti esse monstratur (*Ibid.*); quia nimirum si patientia non deseritur, unitatis mensura servatur. Unde et Paulus ait: *In vicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi (Galat. VI, 2).* Lex quippe Christi est charitas unitatis, quam soli perficiunt, qui nec cum gravantur excedunt. Audiant impatientes quod scriptum est: *Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium (Prov. XVI, 32).* Minor enim est victoria urbium, quia extra sunt quæ subiguntur; valde autem (b) majus est quod per patientiam vincitur, quia ipse a se animus superatur, et semetipsum sibi metipsi subjicit, quando eum patientia intra se (c) frenare compellit. Audiant impatientes quod electis suis Veritas dicit: *In patientiâ vestra possidebitis animas vestras (Luc. XXI, 19).* Sic enim conditi mirabiliter sumus, ut ratio animam, et anima possideat corpus. Jus vero animæ a corporis possessione repellitur, si non prius anima a ratione possidetur.

D Custodem igitur conditionis nostræ patientiam Dominus esse monstravit, qui in ipsa nos possidere nosmetipsos docuit. Quanta ergo sit impatientiæ culpa cognoscimus, per quam et hoc ipsum amittimus possidere quod sumus. Audiant impatientes quod per Salomonem rursus dicitur: *Totum spirituum suum profert stultus, sapiens autem differt et reservat in posterum (Prov. XXIX, 11).* Impatientia quippe impellente igitur ut totus foras spiritus proferatur; quem idcirco perturbatio citius ejicit, quia nulla interiorum disciplina sapientiæ circumcludit. Sapiens autem

(b) Duo priores Gem., melius est.

(c) Laud., Belv., Carnot. secundus, frenari.

differt et reservat in posterum. Læsus enim, in præsens se ulcisci non desiderat, quia etiam tolerans parci optat, sed tamen juste (a) vindicari omnia extremo iudicio non ignorat.

At contra admonendi sunt patientes, ne in eo quod exterius portant, interius doleant, ne tantæ virtutis sacrificium quod integrum foras immolant, intus malitiæ peste corrumpant; et cum ab hominibus non agnoscitur, sed tamen sub divina examinatione peccatur, tanto deterior culpa doloris fiat, quanto sibi ante homines virtutis speciem vindicat.

Dicendum itaque est patientibus, ut studeant diligere quos sibi necesse est tolerare; ne ei patientiam dilectio non sequatur, in deteriorem culpam odii virtus ostensa vertatur. Unde Paulus cum diceret: *Charitas patientis est*, illico adjuvit: *Benigna est* (I Cor. xiii, 4); videlicet ostendens quia quos ex patientia tolerat, amare etiam ex benignitate non cessat. Unde idem doctor egregius cum patientiam discipulis suaderet, dicens: *Omni amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis* (Ephes. iv, 31), quasi cunctis exterius jam bene compositis ad interiora convertitur, dum subjungit: *Cum omni malitia* (ibid.); quia nimirum frustra indignatio, clamor et blasphemia ab exterioribus tollitur, si in interioribus vitiorum mater malitia dominatur; et incassum foras nequitia ex ramis inciditur, (b) si surrectura multiplicius intus in radice servatur. Unde et per semetipsam Veritas dicit: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos* (Luc. vi, 27). Virtus itaque est coram hominibus, adversarios tolerare; sed virtus coram Deo, diligere; quia hoc solum Deum sacrificium accipit, quod ante ejus oculos in altari boni operis flamma charitatis incendit. Hinc est quod rursus quibusdam patientibus, nec tamen diligentibus dicit: *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides* (Matth. vii, 3; Luc. vi, 41)? Perurbatio (c) quippe impatientiæ festuca est; malitia vero in corde, trabes in oculo. Illam namque auræ tentationis agitat, hanc autem consummata nequitia pene immobiliter portat. Recte vero illic subjungitur: *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui* (ibid.). Ac si dicatur menti iniquæ interius dolenti, et sanctam se exterius per patientiam demonstranti: Prius a te molem malitiæ exeunte, et tunc alios de impatientiæ levitate reprehende, ne dum non studes simulationem vincere, pejus tibi sit aliena prava tolerare.

Evenire etiam plerumque patientibus solet ut eo quidem tempore quo vel adversa patiuntur, vel con-

(a) Primus et tertius Carnot., *judicari*.

(b) Trec., Laud., Rothom., Lyr., duo priores Gemet., *si surreptura*.

(c) Primus Carnot., *impatientibus*.

(d) Carn. primus, *bello non perdidit*. Melius in cæteris Mss., *perdidit*, hoc est victus fuit, succubuit, a proposito excidit. Eodem sensu sæpe usurpatur ab-

tumelias audiunt, nullo dolore pulsantur, et sic patientiam exhibeant, ut custodire etiam cordis innocentiam non omitant; sed cum post paululum hæc ipsa quæ pertulerint, ad memoriam revocant, igne se doloris inflammant, argumenta ultionis inquirunt, et mansuetudinem quam tolerant habuerunt, retractantes in malitiam vertunt. Quibus citius a prædicante succurritur, si quæ sit 45 hujus permutationis causa pandatur. Callidus namque adversarius bellum contra duos movet, unum videlicet inflammans ut contumelias prior inferat, alterum provocans ut contumelias læsus reddat. Sed plerumque dum hujus jam victor est qui injuriam persuasus irrogat, ab illo vincitur qui illatam sibi æquanimiter portat. Unius ergo victor quem commovendo subjugavit, tota contra alterum virtute se erigit, eumque obsistentem fortiter et vincentem dolet; quem quia commovere in ipsa contumeliarum jaculatione non potuit, ab aperto certamine interim quiescens, et secreta suggestionis cogitationem lacescens, aptum deceptionis tempus inquirat. Quia enim publico bello (d) perdidit, ad exercenda occulte insidias exardescit. Quietis namque tempore jam ad victoris animum redit, et vel rerum damna, aut injuriarum jacula ad memoriam reducit, cunctaque quæ sibi illata sunt, vehementer exaggerans, intolerabilia ostendit; tantoque mentem mœrore conturbat, ut plerumque vir patiens illa se æquanimiter tolerasse post victoriam captivus erubescat, seque non reddidisse contumelias doleat, et deteriora rependere, si occasio præbeatur, quærat. Quibus ergo isti sunt similes, nisi his qui per fortitudinem in campo victores sunt, sed per negligentiam postmodum intra urbis claustra capiuntur? Quibus sunt similes, nisi iis quos irruens gravis languor a vita non subtrahit, sed leniter veniens (e) recidiva febris occidit? Admonendi sunt igitur patientes, ut cor post victoriam muniant, ut hostem publico bello superatum insidiari (f) mœniis mentis intendant; ut languorem plus (g) reserpentem timeant, ne hostis callidus eo in deceptione postmodum majori exultatione gaudeat, quo illa dum contra se rigida colla victorum calcatur.

CAPUT X [AL. XXXIV].

Quomodo admonendi benevoli et invidi.

(Admonitio 11.) Aliter admonendi sunt benevoli, atque aliter invidi. Admonendi namque sunt benevoli, ut sic alienis bonis congaudeant, quatenus habere propria concupiscant. Sic proximorum facta diligendo laudent, ut ea etiam imitando multiplicent, et si in hoc præsentis vitæ statio ad certamen alieno devoti fautores, sed pigri spectatores assistant, eo post certamen sine bravio remaneant, quo nunc in certamine non laborant; et tunc eorum palmas affl-

solute verbum hoc, ut in præf. Moral., c. iii, lib. xxxiii num. 1, necnon præfat. ad lib. xxviii.

(e) Longip., *rediviva febris*.

(f) In Gemet.: post correctionem, *insidiari in ejus mentibus*.

(g) Rothom., Lyr. et tres Gemet., *reserpentem*.

oti respiciant, in quorum nunc laboribus otiosi perdurant. Valde quippe peccamus, si aliena bene gesta non diligimus. Sed nil mercedis agimus, si ea quæ diligimus, in quantum possumus non imitamur. Dicendum itaque est benevolis, quia si imitari bona minime festinant quæ laudantes approbant, sic eis virtutum sanctitas sicut stultis spectatoribus ludicrarum artium vanitas placet. Illi namque aurigarum et histrionum gesta (a) favoribus efferunt, nec tamen tales esse desiderant, quales illos conspiciunt esse quos laudant. Mirantur eos placita egisse, sed tamen devitantes similiter placere. Dicendum est 46 benevolis ut cum proximorum facta conspiciunt, ad suum cor redeant, et de alienis actibus non præsumant; ne bona laudent, et agere recusent. Gravius quippe extrema ultione feriendi sunt, quibus placuit quod imitari noluerunt.

Admonendi sunt invidi, ut perpendant quantæ cæcitatatis sunt, qui alieno propectu deficiunt, aliena (b) exultatione contabescunt. Quantæ infelicitatis sunt, qui melioratione proximi deteriores fiunt; dumque augmenta alienæ prosperitatis aspiciunt, apud semetipsos anxie afflicti, cordis sui peste moriuntur. Quid istis infelicius, quos dum conspecta felicitas afficit, pœna nequiores reddit? Aliorum vero bona quæ habere non possunt, si diligerent, sua facerent. Sic quippe sunt universi consistentes in fide, sicut multa membra uno in corpore: quæ per officiam quidem diversa sunt, sed eo quo sibi vicissim congruunt, unum fiunt. Unde sit ut pes per oculum videat, et per pedes oculi gradiantur; ori auditus aurium serviatur, et ad usum suum auribus oris lingua concurrat; suffragetur venter manibus, ventri operentur manus. In ipsa igitur corporis positione accipimus, quod in actione servemus. Nimis itaque turpe est non imitari quod sumus. Nostra sunt nimirum, quæ etsi imitari non possumus, amamus in aliis; et amantium fiunt quæque amantur in nobis. Hinc ergo pensent invidi, charitas quantæ virtutis est, quæ alieni laboris opera, nostra sine labore facit. Dicendum itaque est invidis, quia dum se a livore minime custodiunt, in antiquam versuti hostis nequitiam demerguntur. De illo namque scriptum est: *Invidia autem diaboli mors intravit in orbem terrarum* (Sup. II, 24). Quia enim ipse cælum perdidit, condito hoc homini invidit, et damnationem suam perditus adhuc alios perdendo cumulavit. Admonendi sunt invidi ut cognoscant quantis lapsibus succrescentis ruinæ subjaceant, quia dum livorem a corde non projiciunt, ad apertas operum nequitiæ devolvuntur. Nisi enim Cain invidisset acceptam fratris hostiam, minime pervenisset ad extinguendam vitam. Unde scriptum est: *Et respexit Dominus ad Abel et ad munera ejus; ad Cain vero et ad munera ejus non respexit. Iratusque est Cain*

(a) Rothom. et Lyr., *laudibus*.

(b) Ita Trec., Laud., Belvac., tres Carnot., Theod. et duo priores Gemet., quibus concinunt vet. Ed. In Gilot. et recentioribus leg. *exultatione*.

(c) Duo priores Gem., *tentavit*. In Trec. et cæteris, *amputavit*, quos, licet ægre, sequimur.

vehementer, et concidit vultus ejus (Genes. IV, 4). Livor itaque sacrificii, fratricidii seminarium fuit. Nam quem meliorem se esse doluit, ne utcumque esset (c) amputavit. Dicendum est invidis quia dum se ista intrinsecus peste consumunt, etiam quicquid in se aliud boni habere videntur interimunt. Unde scriptum est: *Vita carniū sanitas cordis, putredo ossium invidia* (Prov. XIV, 30). Quid enim per carnes nisi infirma quædam ac tenera, et quid per ossa nisi fortia acta signantur? Et plerumque contingit ut quidam cum cordis innocentia in nonnullis suis actibus infirmi videantur, quidam vero jam quædam ante humanos oculos robusta exercent, sed tamen erga aliorum bona intus invidiæ pestilentia tabescant. Bene ergo dicitur: *Vita carniū sanitas cordis*; quia si mentis innocentia custoditur, etiam si qua foris infirma sunt quandoque roborantur. 47 Et recte illico subditur: *Putredo ossium invidia*, quia per livoris vitium ante Dei oculos pereunt etiam quæ humanis oculis fortia videntur. Ossa quippe per invidiam putrescere, est quædam etiam robusta deperire.

CAPUT XI [At. XXXV].

Quomodo admonendi simplices et versipelles.

(Admonitio 12.) Aliter admonendi sunt simplices, atque aliter impuri. Laudandi sunt simplices quod studeant nunquam falsa dicere, sed admonendi sunt ut noverint nonnunquam vera reticere. Sicut enim semper dicentem (d) falsitas læssit, ita nonnunquam quibusdam audita vera nocuerunt. Unde coram discipulis Dominus locutionem suam silentio temperans, ait: *Multa habeo vobis dicere, sed nunc non potestis illa portare* (Joan. XVI, 12). Admonendi sunt igitur simplices, ut sicut fallaciam semper utiliter vitant, ita veritatem semper utiliter proferant. Admonendi sunt ut simplicitatis bono prudentiam adjungant, quatenus sic securitatem de simplicitate possideant, ut circumspectionem prudentiæ non amittant. Hinc namque per doctorem gentium dicitur: *Volo vos sapientes esse in bono, simplices autem in malo* (Rom. XVI, 19). Hinc electos suos per semetipsam Veritas admonet, dicens: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (Matth. X, 16). Quia videlicet in electorum cordibus debet et simplicitatem columbæ astutia serpentis acueri, et serpentis astutiam columbæ simplicitas temperare, quatenus nec seducti (e) per prudentiam calleant, nec ab intellectus studio ex simplicitate torpescant.

At contra admonendi sunt impuri, ut quam gravis sit, quem cum culpa sustinent, duplicitatibus labor agnoscant. Dum enim deprehendi metuunt, semper improbas defensionibus quærunt, semper pavidis suspicionibus agitantur. Nil autem est ad defendendum puritate tutius, nil ad dicendum veritate facilius. Nam dum (f) fallaciam suam tueri cogitur, duro cor labore

(d) Ibidem Gemet., *laccssit*.

(e) Corb., Carnot., Belv., Rothom., primus Aud., Lyr., *per prudentiam novi calleant*. Longip., *per prud.* *nova cal.* Sequimur Trec., Gemet., etc.

(f) Excusi, ante Guss., *falsitatem*, reluctantibus Mss. Anglic., Trec., Norm., etc. Ibid., in Guss. et pleris-

fatigatur. Hinc namque scriptum est: *Labor laborum ipsorum operiet eos* (Psal. cxxxix, 10). Qui enim (a) nunc implet, tunc operit, quia cujus nunc animum per blandam inquietudinem exerit, tunc per asperam retributionem premit. Hinc per Jeremiam dicitur: *Decuerunt linguam suam loqui mendacium, ut inique agerent laboraverunt* (Jerem. ix, 5). Ac si aperte diceretur: Qui amici esse veritatis sine labore poterant, ut peccent laborant; cumque vivere simpliciter renuunt, laboribus (b) exiunt ut moriantur. Nam plerumque in culpa deprehensi, dum quales sint (c) cognosci refugiunt, sese sub fallaciæ velamine abscondunt, et hoc quod peccant, quodque jam aperte cernitur, excusare moluntur; ita ut sæpe is qui eorum culpas corripere studet, aspersæ falsitatis nebulis seductus, pene amisisse se videat quod de eis jam certum tenebat. Unde recta sub Judææ specie per prophetam contra peccantem animam excueantemque se, dicitur: *Ibi habuit foveam ericius* (Isai. xxxiv, 15). Erici quippe nomine impuræ mentis seseque callide defendentis duplicitas designatur; quia videlicet ericius cum apprehenditur, ejus et **A**s caput cernitur, et pedes videntur, et corpus omne conspicitur; sed mox ut apprehensus fuerit, semetipsum in (d) sphaeram colligit, pedes introrsus subtrahit, caput abscondit, et intra tenentis manus totum simul amittitur, quod totum simul ante videbatur. Sic nimirum, sic impuræ mentes sunt, cum in suis excessibus comprehenduntur. Caput enim ericii cernitur, quia quo iuditio ad culpam peccator accesserit videtur. Pedes ericii conspiciuntur, quia quibus vestigiis nequitia sit perpetrata cognoscitur, et tamen adductis repente excusationibus impura mens introrsus pedes colligit, quia cuncta iniquitatis suæ vestigia abscondit. Caput subtrahit, quia miris defensionibus nec inchoasse se malum aliquod ostendit. Et quasi sphaera in manu tenentis remanet, quia is qui corripit, cuncta quæ jam cognoverat subito amittens, involutum intra conscientiam peccatorem tenet; et qui totum jam deprehendendo viderat, tergiversatione pravæ defensionis illusum totum pariter ignorat. Foveam ergo habet ericius in reprobis, quia (e) malitiosæ mentis duplicatas sese intra se colligens abscondit in tenebris defensionis.

Audiant impuri quod scriptum est: *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter* (Prov. x, 9). Fiducia quippe magnæ securitatis est simplicitas actionis. Audiant quod sapientis ore dicitur: *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum* (Sap. i, 5). Audiant quod Scriptura rursus teste perhibetur: *Cum simplicibus sermocinatio ejus* (Prov. iii, 32). Deo enim sermocinari, est per illustrationem suæ præsentis humanis mentibus arcana revelare. Cum simplicibus igitur que Excusis, conatur vel conantur, pro cogitur, quod babes in Corb., Trec., Laud., etc.

(a) Quinque Anglic., nunc implicat, nullo ex nostris consentiente.

(b) Corb., Belv. et secundus Carn., exiuntur; sequimur Trec. et cæteros.

(c) Trec., Carnot. et Belvac., cognoscere fugiunt.

sermocinari dicitur; quia de supernis mysteriis illorum mentes radio suæ visitationis illuminat, quos nulla umbra duplicitatis obscurat. Est autem speciale duplicium malum, quia dum perversa et duplici actione cæteros fallunt, quasi præstantius cæteris prudentes se esse gloriantur; et quia distractionem retributionis non considerant, de damnis suis miseri exsultant. Audiant autem quomodo super illos propheta Sophonia vim divinæ animadversionis intendat, dicens: *Eccidies Domini venit magnus et horribilis, dies iræ dies illa, dies tenebrarum et caliginis, dies nebulæ et turbinis, dies tubæ et clangoris super omnes civitates munitas, et super omnes angulosexcelsos* (Soph. i, 14, 15). Quid enim per civitates munitas exprimitur, nisi suspectæ mentes et fallaci semper defensione circumdatæ, quæ quoties earum culpa corripitur, veritatis ad se jacula non admittunt? Et quid per excelsos angulos (duplex quippe semper est in angulis paries) nisi impura corda signantur? quæ dum veritatis simplicitatem fugiunt, ad semetipsa quodammodo duplicitatis perversitate replicantur, et, quod est deterius, apud cogitationes suas in fastu prudentiæ ex ipsa se culpa impuritatis extollunt. Dies igitur Domini vindictæ atque animadversionis plena super civitates munitas et super excelsos angulos venit, quia ira extremi iudicii humana corda et defensionibus contra veritatem clausa destruit, et duplicitatibus involuta dissolvit. Tunc enim munitæ civitates cadunt, quia mentes Deo (f) impenetratæ damnabuntur. **A** Tunc excelsi anguli corruunt, quia corda quæ se per impuritatis prudentiam erigunt, per justitiæ sententiam prosternuntur.

CAPUT XII [Al. XXXVI].

Quomodo admonendi sunt incolumes et ægri.

(Admonitio 13). Aliter admonendi sunt incolumes, atque aliter ægri. Admonendi sunt incolumes, ut salutem corporis exerceant ad salutem mentis; ne si acceptæ incolumitatis gratiam ad usum nequitie inclinent, dono deteriores fiant; et eo postmodum supplicia graviora mereantur, quo nunc largioribus bonis Dei male uti non metuunt. Admonendi sunt incolumes, ne opportunitatem salutis in perpetuum promerendæ despiciant. Scriptum namque est: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (II Cor. vi, 2). Admonendi sunt ne placere Deo si cum possunt noluerint, cum voluerint sero non possint. Hinc est enim quod eos post sapientia deserit, quos prius diutius renuentes vocavit, dicens: *Vocavi, et renuistis; extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret; despezistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis; ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabocum vobis quod timebatis advene-*

(d) Trec., Bellov. et alii vetust., speram. Sic scribi sphaeram in antiquioribus Codd. jam observavimus.

(e) Primus Carnot., malitiosa mens duplicata.

(f) Ita Trec., Rothom. et al. Norm. In tertio Carnot. legitur, impenitentes. In omnibus fere Editis, suspectæ.

rit (Prov. 1, 24, seq.). Et rursum: *Tunc invocabunt me, et non exaudiam; mane consurgent, et non invenient me (Ibid. 28)*. Salus itaque corporis quando ad bene operandum accepta despiciitur, quantis sit muneris amissa sentitur. Et infructuose ad ultimum quaeritur, quæ congruo concessa tempore utiliter non habetur. Unde bene per Salomonem rursum dicitur: *Ne des alienis honorem tuum, et annos tuos crudeli; ne forte impleantur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo aliena, et gemas in novissimis, quando consumpseris carnes et corpus tuum (Ibid. v, 9, seq.)*. Qui namque alieni a nobis sunt, nisi maligni spiritus, qui a cœlestis sunt patriæ sorte separati? Quis vero honor noster est, nisi quia in luteis corporibus conditi, ad Conditoris tamen nostri sumus imaginem et similitudinem creati? Vel quis alius crudelis est, nisi ille angelus apostata, qui et semetipsum pœna mortis superbiendo percussit, et inferre morte in humano generi etiam perditus non pepercit? Honorem itaque suum alienis dat, qui ad Dei imaginem et similitudinem conditus, vitæ suæ tempora (a) malignorum spirituum voluptatibus administrat. Annos etiam suos crudeli tradit, qui ad voluntatem male dominantis adversarii accepta vivendi spatia expendit. Ubi bene subditur: *Ne forte impleantur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo aliena*. Quisquis enim per acceptam valetudinem corporis, per tributam sibi sapientiam mentis, non exercendis virtutibus, sed perpetrando vitiiis elaborat, nequaquam suis viribus suam domum, sed extraneorum habitacula, id est immundorum spirituum facta multiplicat, nimirum vel luxuriando, vel superbiendo agens, ut etiam se ad dno, perditorum numerus crescat. Bene autem subditur: *Et gemas in novissimis, quando consumpseris carnes et corpus tuum*. Plerumque enim accepta **50** salus carnis per vitia (b) expenditur; sed cum repente subtrahitur, cum molestias caro atteritur, cum jam egredi anima urgeatur, diu male habita quasi ad bene vivendum salus amissa requiritur. Et tunc gemunt homines quod Deo servire noluerunt, quando damna negligentiae suæ recuperare serviendo nequaquam possunt. Unde alias dicitur: *Cum occideret eos, tunc requirebant eum (Psal. LXXVII, 34)*.

At contra admonendi sunt ægri, ut eo se filios Dei sentiant, quo illos disciplinæ flagella castigant. Nisi enim correctis hæreditatem dare disponderet, erudire eos per molestias non curaret. Hinc namque ad Joannem Dominus per angelum dicit: *Ego quos amo* **D** *arguo et castigo (Apoc. III, 19; Prov. III, 11)*. Hinc

(a) Gilot. et alii recent., sensu ita fere postulante, *malignorum spirituum voluntatibus*; cum in vet. Ed. et in omnibus fere Mss. nostris, sc., Trec., Laud., Belv., Corb., Carnot., duobus prioribus Gemet., exstat *voluptatibus*. Malignorum spirituum voluptates appellat, quas illi suggerunt et offerunt. Paulo post habent etiam Laud., Corb., Belvac. et secundus Carnot., *ad voluptatem*; secus Trec. et al. Per voluptatem intelligi quoque potest beneplacitum. Quod idem esse videtur cum voluntate.

(b) Secundus Carnot., *extenditur*.

(c) Extremam hujus versus partem non habent

rursum scriptum est: *Fili mi noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris cum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit (Hebr. XII, 5, 6)*. Hinc Psalmista ait: *Multæ tribulationes justorum, (c) et de omnibus his liberavit eos Dominus (Psal. XXXIII, 20)*. Hinc quoque beatus Job in dolore exclamans, ait: *Si justus fuero, non levabo caput, saturavi afflictionem et miseria (Job. x, 15)*. Dicendum est ægris, ut si cœlestem patriam, suam credunt, necessario in hac labores velut in aliena patiantur. Hinc est enim quod lapides extra tansi sunt, ut in constructione templi Domini absque mallei sonitu ponerentur: quia videlicet nunc foris per flagella tundimur, ut intus (d) in templum Dei postmodum sine disciplinæ percussione disponamur, quatenus quidquid in nobis est superfluum, modo percussio resecat, et tunc sola nos in ædificio concordia charitatis liget. Admonendi sunt ægri, ut considerent pro percipiendis terrenis hæreditatibus quam dura carnales filios disciplinæ flagella castigant. (e) Quæ ergo nobis divinæ correctionis pœna gravis est, per quam et nunquam amittenda hæreditas percipitur, et semper mansura supplicia vitantur? Hinc etenim Paulus ait: *Patres quidem carnis nostræ habuimus eruditores, et reverebamur eos; (f) non multo magis obtemperabimus patri spirituum, et vivemus? Et illi quidem in tempore paucorum dierum secundum voluntatem suam erudiebant nos; hic autem ad id quod utile est in recipiendo sanctificationem ejus (Hebr. XII, 9, 10)*.

Admonendi sunt ægri, ut considerent quanta salus cordis sit molestia corporalis, quæ ad cognitionem sui mentem revocat, et quam plerumque salus abjicit, infirmitatis (g) memoriam reformat, ut animus qui extra se in elationem ducitur, cui sit conditioni subditus, ex percussa quam sustinet carne memoretur. Quid recte per Balaam (si tamen vocem Dei subsequi obediendo voluisset) in ipsa cæcus itineris retardatione signatur (Num. XXII, 23 seq.) Balaam namque pervenire ad propositum tendit, sed ejus votum animal cui præsidet præpedit. Prohibitione quippe immorata asina angelum videt, quem humana mens non videt; quia plerumque caro per molestias tarda flagello suo menti Deum indicat, quem mens ipsa carni præsidens non videbat, ita ut anxietatem spiritus proficere in hoc mundo cupientis, velut iter tententis impediatur, donec ei invisibilem qui sibi obviat innotescat. Unde et **51** bene per Petrum dicitur: *Corruptionem habuit suæ vesaniæ subjugale mu-*

Trec., Gemeticenses, Val. Cl., Theod., aliique plur. et præstantissimi Ms.

(d) Laud., in templo.

(e) Carnot. primus, *Quære ergo nobis*.

(f) In Ed., *nonne multo*. Trec., Belvac., Carnot. et pl., eodem sensu, habent simpliciter, *non multo magis*.

(g) Sic Trec., Carnotenses et al. Editores omnes, legentes *memoria*, sensum corruperunt. Hic significatur molestiam corporis revocare memoriam infirmitatis, quam plerumque abigit optima valetudo.

tum, quod in hominis vocis loquens prohibuit prophetæ A
insipientiam (II Petr. II, 15). Insanus quippe homo a
 subjugali muto corripitur, quando elata mens hu-
 militatis bonum quod tenere debeat ab afflictâ carne
 memoratur. Sed hujus correptionis donum idcirco
 Balaam non obtinuit, quia ad malodicendum per-
 gens, vocem, non mentem mutavit. Admonendi sunt
 ægri ut considerent quanti sit muneris molestia cor-
 poralis, quæ et admissa peccata diluit, et ea quæ ad-
 mitti poterant compescit; quæ sumpta ab exteriori-
 bus plagis, concussæ menti pœnitentiæ vulnera inflig-
 git. Unde scriptum est: *Livor vulneris abstergit mala,*
 (a) *et plagæ in secretioribus ventris* (Prov. xx, 30) Mala
 enim livor vulneris abstergit, quia flagellorum dolor
 vel cogitatas, vel perpetratas nequitias diluit. Solet
 vero ventris appellatione mens accipi; quia sicut
 venter consumit escas, ita mens pertractando exco-
 quit curas. Quia enim venter mens dicitur, ea sen-
 tentia docetur qua scriptum est: *Lucerna Domini*
spiraculum hominis, quæ investigat omnia secreta
ventris (ibid.) Ac si diceret: Divini afflatus illumina-
 tio, cum in mentem hominis venerit, eam sibi met-
 ipsi illuminans ostendit, quæ ante Spiritus sancti
 adventum cogitationes pravæ et portare poterat, et
 pensare nesciebat. Livor ergo vulneris abstergit
 mala, et plagæ in secretioribus ventris; quia cum
 exterius percutimur, ad peccatorum nostrorum me-
 moriam taciti afflictique revocamur, atque ante
 oculos nostros cuncta quæ a nobis sunt male gesta
 reducimus, et per hoc quod foris patimur, magis
 intus quod fecimus dolemus. Unde fit ut inter
 aperta vulnera corporis amplius nos abluat plaga
 secreta ventris, quia sanat nequitias pravi operis
 occultum vulnus doloris.

Admonendi sunt ægri quatenus patientiæ virtutem
 servant, ut incessanter quanta Redemptor noster ab
 his quos creaverat, pertulit mala, considerent; quod
 tot abjecta conviciorum probra sustinuit; quod de
 manu antiqui hostis captivorum animas quotidie rapiens,
 resultantium alapas acceperat; quod aqua salutis
 nos diluens, a perfidorum sputis faciem non abscondit;
 (b) quod ad vocationem suam nos ab æternis suppli-
 ciis liberans, tacito flagella toleravit; quod inter
 angelorum choros perennes nobis honores tribuens,
 colaphos pertulit; quod a peccatorum nos punctio-
 nibus eulvans, spinis caput supponere non recusavit;
 quod æterno nos dulcedine inebrians in siti sua fellis
 amaritudinem accepit; quod qui pro nobis Patrem,
 quamvis divinitate esset æqualis, adoravit, sub irri-
 sione adoratus tacuit; quod vitam mortuis præpara-
 ns, usque ad mortem ipse vita pervenit. Cur itaque
 asperum creditur, ut a Deo homo toleret flagella pro
 malis, si tanta Deus ab hominibus pertulit mala pro
 bonis? Aut quis sana intelligentia de percussione
 sua ingratus existat, se ipse hinc sine flagello non
 exiit, qui hic sine peccato vixit?

(a) Gemeticenses, et plaga.

(b) Editi omnes invitiis Mss. Anglie. et nostris,

CAPUT XIII [Al. XXXVII].

Quomodo admonendi qui flagella metuunt, et qui
 contemnunt.

(Admonitio 14). Aliter admonendi sunt qui flagella
 metuunt, 52 et propterea innocenter vivunt; atque
 aliter admonendi sunt, qui sic in iniquitate durue-
 runt, ut neque per flagella corrigantur. Dicendum
 namque est flagella timentibus, ut et bona tempora-
 lia nequaquam pro magno desiderant, quæ adesse
 etiam pravis vident; et mala præsentia nequaquam
 velut intolerabilia fugiant, quibus hic plerumque
 etiam bonos affici non ignorant. Admonendi sunt ut
 si malis veraciter carere desiderant, æterna suppli-
 cia perhorrescant, neque in hoc suppliciorum timore
 remaneant, sed ad amoris gratiam nutrimento cha-
 ritatis excrecant. Scriptum quippe est: *Perfecta*
 A *charitas foras mittit timorem* (I Joan. IV, 18). Et rur-
 sum scriptum est: *Non accepistis spiritum servitutis*
iterum in timore, sed spiritum adoptionis filiorum, in
quo clamamus: Abba pater (Rom. VIII, 15). Unde
 idem doctor iterum dicit: *Ubi spiritus Domini, ibi*
libertas (II Cor. III, 17). Si ergo adhuc a prava ac-
 tione formidata pœna prohibet, profecto formidan-
 tis animum nulla spiritus libertas tenet. Nam si pœ-
 nam non metuset, culpam proculdubio perpetraret.
 Ignorat itaque mens gratiam libertatis, quam ligat
 servitus timoris. Bona enim pro semetipsis amanda
 sunt, et non pœnis compellentibus exsequenda. Nam
 qui propterea bona facit, quia tormentorum mala
 metuit, vult non esse quod metuat, ut audenter illi-
 cita committat. Unde luce clarius constat quod cor-
 am Deo innocentia amittitur, ante cujus oculos
 desiderio peccatur.

At contra hi, quos ab iniquitatibus nec flagella
 compescunt, tanto acriori invectione feriendi sunt,
 quanto majori insensibilitate duruerunt. Plerumque
 enim sine indignatione dedignandi sunt, sine despera-
 to formidinem incutiat, et sub juncta admonitio
 ad spem reducat. Districte itaque contra illos divine
 sententiæ proferendæ sunt, ut ad cognitionem sui
 considerata æterna animadversione revocentur. Au-
 diant enim in se impletum esse quod scriptum est:
Si contuderis stultum in pila, quasi ptisanas ferienti
desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia ejus (Prov.
 XXVII, 22). Contra hos propheta Domino conquerit-
 tur, dicens: *Attrivisti eos, et renuerunt accipere disci-*
 D *plinam* (Jer. V, 3). Hinc est quod Dominus dicit:
Inter feci et perdidit populum istum, et tamen a viis suis
non sunt reversi (Isai. I, 13). Hinc rursus ait:
Populus non est reversus ad percutientem se (Jer. XV, 6).
 Hinc voce flagellantium propheta conqueritur, di-
 cens: *Curavimus Babylonem et non est sanata* (Jer.
 LI, 9). Babylon quippe curatur, nec tamen ad sani-
 tatem reducitur, quando mens in prava actione con-
 fusa, verba correptionis audit, flagella correptionis
 percipit, et tamen ad recta salutis itinera redire con-

quod vocationis suæ. Significatur Christum, ut docet
 Joannes, advocatum apud patrem nos habere.

temnit. Hinc captivo Israelitico populo, nec tamen ab iniquitate converso Dominus exprobrat, dicens: *Versa est mihi domus Israel in scoriam; omnes isti æs, et (a) stannum, et ferrum, et plumbum in medio fornacis (Ezech. xxii, 18)*. Ac si aperte dicat: Purgare eos per ignem tribulationis volui, et argentum illos vel aurum fieri quæsi, sed in fornace mihi in æs, stannum, et ferrum, et plumbum versi sunt, quia non ad virtutem, sed ad vitia etiam in tribulatione proruperunt. Æs quippe dum percutitur, amplius metallis cæteris sonitum reddit. Qui igitur in percussione positus erumpit ad sonitum murmurationis, in æs versus est **53** in medio fornacis. Stannum vero cum ex arte componitur, argenti speciem mentitur. Qui ergo simulationis vitio non caret in tribulatione, stannum factus est in fornace. Ferro autem utitur, qui vitæ proximi insidiatur. Ferrum itaque in fornace est qui nocendi malitiam non amittit in tribulatione. Plumbum quoque cæteris metallis est gravior. In fornace ergo plumbum invenitur, qui sic peccati sui pondere premitur, ut etiam in tribulatione positus (b) a terrenis desideriis non levatur. Hinc rursum scriptum est: *Mullo labore sudatum est, et non exivit (c) de ea nimia rubigo ejus neque per ignem (Ezech. xxiv, 12)*. Ignem quippe nobis tribulationis admovet, (d) ut in nobis rubiginem vitiorum purget; sed nec per ignem rubiginem amittimus, quando et inter flagella vitio non caremus. Hinc Propheta iterum dicit: *Frustra conflavit conflator; militiæ eorum non sunt consumptæ (Jer. vi, 29)*.

Sciendum vero est, quod nonnunquam cum inter flagellorum duritiam remanent incorrecti, dulci sunt admonitione mulcendi. Quos enim cruciamenta non corrigunt, nonnunquam ab iniquis actionibus lenia blandimenta comescunt; quia et plerumque ægros, quos fortis (e) pigmentorum potio curare non valuit, ad salutem pristinam tepens aqua revocavit; et nonnulla vulnera quæ curari incisione nequeunt, fomentis olei sanantur. Et durus (f) adamans incisionem ferri minime recipit, sed leni hircorum sanguine mollescit.

CAPUT XIV [Al. XXXVIII].

Quomodo admonendi taciturni et verbosi.

(Admonitio 15). Aliter admonendi sunt nimis taciti, atque aliter multiloquio vacantes. Insinuari namque nimis tacitis debet, quia dum quædam vitia incaute fugiunt, occulte deterioribus implicantur. Nam sæpe linguam quia immoderatius frenant, in corde gravius multiloquium tolerant; ut eo plus cogitationes in mente ferveant, quo illas violenta custodia indiscreti silentii angustat. Quæ plerumque tanto latius diffluunt, quanto se esse securius æstimant, quia foris

(a) Hic et infra semper legitur, *stagnum*, in Trec., Corb. Laud. et Gemet.

(b) Gemet. alique Norm. cum tertio Carnot., *æternis desideriis non elevetur*.

(c) Corb., de eo. Laud., de camino.

(d) Trec., Corb., Gemet. et alii Norm., *ut in nos... purget*.

(e) Carnot. primus, *purgamentorum*, quem sequere murn nisi Trec. et cæteri Mss. nos cogere præferre,

A reprehensoribus non videntur. Unde nonnunquam mens in superbiam extollitur, et quos loquentes audit, quasi infirmos despicit. Cumque os corporis claudit, quantum se vitii superbiendo aperiat non agnoscit. Linguam etenim premit, mentem elevat; et cum suam nequitiam minime considerat, tanto apud se cunctos liberius, quanto et secretius accusat. Admonendi sunt igitur nimis taciti, ut scire sollicite studeant, non solum quales foris ostendere, sed etiam quales se debeant intus exhibere, ut plus ex cogitationibus occultum iudicium quam ex sermonibus reprehensionem metuant proximorum. Scriptum namque est: *Fili mi, attende sapientiam meam, et prudentiæ meæ inclina aurem tuam, ut custodias cogitationes (Prov. v, 1)*. Nil quippe in nobis est corde fugacius, quod a nobis toties recedit, quoties per pravas cogitationes defluit. Hinc etenim Psalmista ait: *Cor meum dereliquit me (Ps. xxxix, 13)*. Hinc ad semetipsum rediens, ait: *Invenit servus tuus cor suum ut oraret te (II Reg. vii, 27)*. Cum ergo cogitatio per custodiam **54** restringitur, cor quod fugere consuevit invenitur.

Plerumque autem nimis taciti cum nonnulla injusta patiuntur, eo in acriorem dolorem prodeunt, quo ea quæ sustinent non loquuntur. Nam si illatas molestias tranquille lingua diceret, (g) a conscientia dolor emanaret. Vulnera enim clausa plus cruciant. Nam cum putredo quæ interius fervet ejicitur, ad salutem dolor aperitur. Scire igitur debent, qui plus quam expedit tacent, ne inter molesta quæ tolerant, dum linguam tenent, vim doloris exaggerent. Admonendi sunt enim ut ei proximos sicut se diligunt, minime illis taceant unde eos juste reprehendunt. Vocis enim medicamine utrorumque salutem concurratur, dum et ab illo qui infert actio prava compeccatur, et ab hoc qui sustinet doloris fervor vulnere aperto temperatur. Qui enim proximorum mala respiciunt, et tamen in silentio linguam premunt, quasi conspectis vulneribus usum medicaminis subtrahunt, et eo mortis auctores fiunt, quo virus quod poterant curare noluerunt. Lingua itaque discrete frenanda est, non insolubiliter obliganda. Scriptum namque est: *Sapiens tacebit usque ad tempus (Eccli. xx, 7)*, ut nimirum cum opportunum considerat, postposita censura silentii, loquendo quæ congruunt, in usum se utilitatis impendat. Et rursum scriptum est: *Tempus tacendi, et tempus loquendi (Eccli. iii, 7)*. Discrete quippe vicissitudinum pensanda sunt tempora, ne aut cum restringi lingua debet, per verba inutiliter defluat; aut cum loqui utiliter potest, semetipsam pigre restringat. Quod bene Psalmista considerans, dicit: *Pone, Domine, custodiam ori meo, et pigmentorum*.

(f) Trec., duo priores Gemet. et vetust., *adamans*; ibid., pro *recipit*, Laud. habet *minime non recipit*, optimo sensu, sc., adamans ne minimam quidem ferri incisionem patitur.

(g) Corb., Laud. Belvac., secundus Carnot., *mens a conscientia dolore aliena maneret*. Belv. tamen et secundus Carnot. habent, *maneret*, pro *maneret*, errore amanuensis. Sequimur Trecensem et alios.

estium circumstantiæ labiis meis (Ps. cxl, 3). Non enim poni ori suo parietem, sed ostium petit, quod videlicet aperitur et clauditur. Unde et nobis caute descendendum est, quatenus os discretum et congruo tempore vox aperiat, et rursum congruo taciturnitas claudat.

At contra admonendi sunt multiloquio vacantes, et vigilanter aspiciant a quanto rectitudinis statu depereunt, dum per multiplicia verba dilabuntur. Humana etenim mens aquæ more (a) circumclusa ad superiora colligitur, quia illud repetit unde descendit; et relaxata deperit, quia se per infima inutiliter spargit. Quot enim supervacuis verbis a silentii sui censura dissipatur, quasi tot rivis extra se ducitur. Unde et redire interior ad sui cognitionem non sufficit, quia per multiloquium sparsa, a secreto se intimæ considerationis excludit. Totam vero se insidiantis hostis vulneribus detegit, quia nulla munitione custodiæ circumclaudit. Unde scriptum est: *Sicut urbs patens et absque murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum* (Prov. xxv, 25). Quia enim murum silentii non habet, patet inimici jaculis civitas mentis; et cum se per verba extra semetipsam ejicit, apertam se adversario ostendit. Quam tanto ille sine labore superat, quanto et ipsa quæ vincitur, contra semetipsam per multiloquium pugnat.

Plerumque autem quia per quosdam gradus desideriosa mens in lapsum casus impellitur, dum otiosa cavere verba negligimus, ad noxia pervenimus; ut prius loqui aliena libeat, postmodum detractionibus eorum vitam (b) de quibus loquitur mordeat, ad extremum vero usque ad apertas lingua contumelias erumpat. Hinc seminantur stimuli, oriuntur rixæ, accenduntur faces odiorum, pax exstinguitur eorum. Unde bene per Salomonem dicitur: *Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum* (Prov. xvii, 14). Aquam quippe dimittere est linguam in fluxum eloquii relaxare. Quo contra in bona etiam parte iterum dicitur: *Aqua profunda, verba ex ore viri* (Ibid., xviii, 4). Qui ergo dimittit aquam, caput est jurgiorum, quia qui linguam non refrenat, concordiam dissipat. Unde e diverso scriptum est: *Qui imponit stulto silentium, iras mitigat* (Ibid., xxvi, 10). Quod autem multiloquio quisque serviens, (c) rectitudinem justitiæ tenere nequaquam possit, testatur Propheta, qui ait: *Vir linguosus non dirigitur super terram*

(a) In Angl., *aquæ more circumclusæ*. Stant pronostica lectione Trec., Belv., tres Carnot., Rothomag. Lyr.

(b) Laud., *de quibus loquimur*.

(c) Belv. et duo priores Carnot., *serviens, linguam frenare nequiverit accidit ut rectitudinem, etc.*

(d) In Belv., Corb., Theod. et duobus prioribus Carnot., *recte sentiendo*. Quæ lectio a recto sensu non abhorret, modo sic legatur: *quia paulisper*

Jacobus ait: *Si quis putat se religiosum esse non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio* (Jac. i, 26). Hinc rursum ait: *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum* (Ibid., 19). Hinc iterum, linguæ vim definiens, adjungit: *Inquietum malum, plena veneno mortifero* (Jac. iii, 8). Hinc per semetipsam nos Veritas admonet, dicens: *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die judicii* (Matth. xii, 36). Otiosum quippe verbum est, quod aut ratione justæ necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret. Si ergo de otioso sermone ratio exigitur, pensemus quæ pœna multiloquium maneat, in quo etiam per noxia verba peccatur.

CAPUT XV [Al. XXXIX].

Quomodo admonendi pigri et præcipites.

(Admonitio 16.) Aliter admonendi sunt pigri, atque aliter præcipites. Illi namque suadendi sunt, ne agenda bona, dum differunt, amittant; isti vero admonendi sunt, ne dum bonorum tempus incaute festinando præveniunt, eorum merita immutent. Pigri itaque intimandum est quod sæpe dum opportune agere quæ possumus nolumus, paulo post cum volumus non valeamus. Ipsa quippe mentis desidia dum congruo fervore non accenditur, a bonorum desiderio funditus, convallescente fortim torpore mactatur. Unde aperte per Salomonem dicitur: *Pigredo immittit soporem* (Prov. xix, 15). Piger enim recte sentiendo quasi vigilat, quamvis nil operando torpescat, sed pigredo soporem immittere dicitur, quia paulisper etiam (d) recte sentiendi vigilantia amittitur, dum a bene operandi studio cessatur. Ubi recte subjungitur: *Et anima dissoluta esuriat* (Ibid.). Nam quia se ad superiora stringendo non dirigit, neglectam se inferius per desideria expandit; et dum studiorum sublimium vigore non constringitur, cupiditatis infirmæ (e) fame sauciatur; ut quo se per disciplinam ligare dissimulat, eo se esuriens per voluptatum desideria spargat. Hinc ab eodem rursus Salomone scribitur: *In desideriis est omnis otiosus* (Prov. xxi, 26). Hinc ipsa Veritate prædicante (Matth. xii, 44, 45), uno quidem exeunte spiritu munda domus dicitur, sed multiplicius redeunte dum vacat occupatur. Plerumque piger dum necessaria agere negligit, quædam sibi difficilia opponit, quædam vero incaute formidat; et dum quasi invenit quod velut

(d) Justo metuat, ostendit quod in otio quasi non injuste torpescat. Cui recte per Salomonem dicitur: *Propter frigus piger arare noluit; mendicabit ergo æstate, et non dabitur ei* (Prov. xx, 4). Propter frigus quippe piger non arat, (f) dum desidiæ torpore constrictus, agere quæ debet bona dissimulat. Propter frigus pi-

etiam recte sentiendo vigilantia amittitur. Scilicet non sufficit recte sentire, nisi bonum operemur, quo neglecto amittitur vigilantia. Alia lectio quam sequimur, est Trec., Gemet., etc.

(e) Laud. et primus Carnot., *cup. infirmæ acuminis saur*. Belv. et secundus Carn. habent etiam *acumine*, additis post *sauciatur*, his verbis, *vel fames augetur*.

(f) Norm. et Carnot., *dum desidia et torp.*

ger non arat, dum parva ex adverso mala metuit, et operari maxima præmittit. Bene autem dicitur: *Mendicabit æstate, et non dabitur ei.* Qui enim nunc in bonis operibus non exsudat, cum sol iudicii ferventior apparuerit, quia frustra regni aditum postulat, nil accipiens æstate mendicat. Bene huic per eundem Salomonem rursus dicitur: *Qui observat ventum, non seminat; et qui considerat nubes, nunquam metit* (Eccle. xi, 4). Quid enim per ventum, nisi malignorum spirituum tentatio exprimitur? Et quid per nubes quæ moventur a vento, nisi (a) adversitates pravorum hominum designantur? A ventis videlicet impelluntur nubes, quia immundorum spirituum afflatu pravi excitantur homines. Qui ergo observat ventum, non seminat; et qui considerat nubes, nunquam metit; quia quisquis tentationem malignorum spirituum, quisquis persecutionem pravorum hominum metuit, neque nunc grana boni operis seminat, neque tunc manipulos sanctæ retributionis secat.

At contra, præcipientes dum bonorum actuum præveniunt tempus, meritum pervertunt, et sæpe in malis corruunt, dum bona minime discernunt. Qui nequaquam quæ quando agant inspiciunt, sed plerumque acta quia ita non debuerunt agere cognoscunt. Quibus sub auditoris specie recte apud (b) Salomonem dicitur: *Fili, sine consilio nihil facias, et post factum non pænitebis* (Eccli. xxxii, 24). Et rursus: *Palpebræ tuæ precedant gressus tuos* (Prov. iv, 25). Palpebræ quippe gressus præcedunt, cum operationem nostram consilia recta præveniunt. Qui enim negligit considerando prævidere quod facit, gressus tendit, oculos claudit, pergendo iter conficit, sed prævidendo sibimetipsi non antecedit, atque idcirco citius corruit, quia quo pedem operis ponere debeat, per palpebram consilii non attendit.

CAPUT XVI [Al. XL].

Quomodo admonendi mansueti et iracundi.

(Admonitio 17.) Aliter admonendi sunt mansueti, atque aliter iracundi. Nunquam enim mansueti cum præsent, vicinum et quasi juxta positum torporem desidie patiuntur. Et plerumque nimia resolutione lenitatis, ultra quam necesse est vigorem distractionis emolliunt. At contra iracundi cum regiminum loca percipiunt, quo impellente ira in mentis vesaniam **57** devolvuntur, eo etiam subditorum vitam dissipata quietis tranquillitate confundunt. Quos cum furor agit in præceps, ignorant quidquid irati faciunt, ignorant quidquid a semet-

(a) Hoc est, adversantium pravorum impetus, et oppugnationes. De sensu vocis hujus apud Gregorium, vide l. ii Moral. n. 51.

(b) Hic sanctus Doctor librum Ecclesiastici diserte Salomoni tribuit, cujus auctorem sæpe alibi appellat tantum *quemdam sapientem*. Vide l. vii Moral. n. 45; l. xx. n. 51; l. xxvii. n. 53; l. xxxiii, n. 23. Infra, in adnotatione 22, Salomon, juxta quosdam Mss. optime fidei, pronuntiat scriptor hujus sacri libri. Consule ibidem notam a.

(c) Secundus Carn., Corb., Longip., Rothomag., Lyr. et tertius Gemet.: *Isti quod habent amplectantur.*

A ipsis patiuntur irati. Nunquam vero, quod est gravius, iræ suæ stimulum justitiæ zelum putant. Et cum vitium virtus creditur, sine metu culpa cumulatur. Sæpe ergo mansueti dissolutionis torpescunt tædio; sæpe iracundi rectitudinis falluntur zelo. Illorum itaque virtuti vitium latenter adjungitur; his autem suum vitium quasi virtus fervens videtur. Admonendi sunt igitur illi ut fugiant quod juxta ipsos est, isti quod in ipsis est attendant; illi quod non habent discernant, (c) isti quod habent. Amplectantur mansueti sollicitudinem, damnetur iracundi perturbationem. Admonendi sunt mansueti, ut habere etiam æmulationem justitiæ studeant; admonendi sunt iracundi, ut æmulationi quam se habere existimant, mansuetudinem subjungant. Idcirco namque Spiritus sanctus in columba nobis est et in igne monstratus, quia videlicet omnes quos implet, et columbæ simplicitate mansuetos, et igne zeli ardentem exhibet.

Nequaquam ergo sancto Spiritu plenus est, qui aut in tranquillitate mansuetudinis fervorem æmulationis deserit, aut rursus in æmulationis ardore virtutem mansuetudinis amittit. Quod fortasse melius ostendimus, si in medium Pauli magisterium proferamus, qui duobus discipulis et non diversa charitate præditis, diversa tamen adjutoria prædicationis impendit. Timotheum namque admonens, ait: *Argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina* (II Tim. iv, 2). Titum quoque admonet dicens: *Hæc loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio* (Tit. ii, 15).

Quid est quod doctrinam suam tanta arte dispensat, (d) ut in exhibenda hac, alteri imperium, atque alteri patientiam proponat, nisi quod mansuetioris spiritus Titum, et paulo ferventioris vidit esse Timotheum? Illum per æmulationis studium inflammat, hunc per lenitatem patientiæ temperat. Illi quod deest jungit, huic quod super est subtrahit. Illum stimulo impellere nititur, hunc freno moderatur. Magnus quippe susceptæ Ecclesiæ colonus, alios palmites ut crescere debeant rigat; alios cum plus justo crescere conspiciat resecat, ne aut non crescendo non ferant fructus, aut, immoderate crescendo, quos protulerint amittant. Sed longe alia est ira quæ sub æmulationis specie subripit, alia quæ turbatum cor et sine justitiæ prætextu confundit. Illa enim in hoc quod debet inordinate extenditur, hæc autem semper in his quæ non debet inflammatur. Sciendum quippe est quia in hoc ab impatientibus iracundi differunt, quod illi ab aliis illata non tolerant, isti autem etiam quæ tolerantur important. Nam iracundi sæpe etiam (e) sede-

Mansueti per sollicitudinem torporem damnet, iracundi perturbationem. Ita etiam primus Carnot., adjecto ut, ante torporem. In Laud., Belv. et tertio Carnot.: *Illi quid habent discernant, isti quod non habent amplectantur. Mansueti per sollicitudinem torp. damnet.* Duo priores Gemet.: *Mansueti pro sollicitudine torp. damnet.* Sequitur cum omnibus Edit. Trecensem.

(d) Belv. et secundus Carn., *ut ad exhibenda hæc.*

(e) Laud., *dedignant inseq.* Testius Carnot., *dedignant ut dedignant inseq.*

clinantes insequuntur, rixæ occasionem commovent, labore contentionis gaudent; quos tamen melius corrigimus, si in ipsa iræ suæ commotione declinamus. Perturbati quippe quid audiant ignorant, sed ad se reducti tanto (a) liberius exhortationis verba recipiunt, quanto se tranquillius toleratos erubescunt. Menti autem furore ebris, omne rectum quod dicitur, peruersum videtur. Unde et Nabal ebrío culpam suam Abigail laudabiliter tacuit, quam digesto vino laudabiliter dixit (I Reg. xv, 37). Idcirco enim malum quod fecerat, cognoscere potuit, quia hoc ebrīus non audivit.

Cum vero ita iracundi alios impetunt, ut declinari omnino non possint, non aperta exprobratione, sed sub quadam sunt cautela reverentiæ parcendo feriendi. Quod melius ostendimus, si Abner factum ad medium deducamus. Hunc quippe cum Asael incautæ præcipationis impeteret, scriptum est: *Loculus est Abner ad Asael, dicens: Recede, noli me persequi, ne compellar confodere te in terram. Qui audire contempsit, et noluit declinare. Percussit ergo cum Abner aversa hasta in inguine, et transfodit eum, et mortuus est* (II Reg. II, 22, 23). Cujus enim Asael typum tenuit, nisi eorum, quos vehementer arripiens furor in præceptis ducit? Qui in eodem furoris impetu tanto caute declinandi sunt, quanto et insane rapiuntur. Unde et Abner, qui nostro sermone patris lucerna dicitur, fugit, quia doctorum lingua quæ supernum Dei lumen indicat, cum per abrupta furoris mentem cujuspiam ferri conspicit, cumque contra irascentem dissimulat verborum jacula reddere, quasi persequentem non vult ferire. Sed cum iracundi nulla consideratione se mitigant, et quasi Asael persequi et insanire non cessant, necesse est ut hi qui furentes conantur reprimere, nequaquam se in furore erigant, sed quidquid est tranquillitatis ostendant; quædam vero subtiliter proferant, in quibus ex obliquo furentis animum pungant. Unde et Abner cum contra persequentem substitit, non eum recta, sed aversa hasta transforavit. Ex mucrone quippe percussere, et impetu apertæ increpationis obviare. Aversa vero hasta persequentem ferire, est furentem tranquille ex quibusdam tangere, et quasi parcendo superare. Asael autem protinus occumbit, quia commotæ mentes dum et parci sibi sentiunt, et tamen responsorum ratione in intimis sub tranquillitate tanguntur, ab eo quod et exererant statim cadunt. Qui ergo (b) a fervoris sui impetu sub lenitatis percussione resiliunt, quasi sine ferro moriuntur.

CAPUT XVII [AL. XLII].

Quomodo admonendi humiles et elati.

(Admonitio 18.) Aliter admonendi sunt humiles, atque aliter elati. Illis insinuandum est quam sit vera excellentia quam sperando tenent; istis vero intimandum est quam sit nulla temporalis gloria, quam et amplectentes non tenent. Audiant humiles quam

(a) Gemet. ac pl. Norm., *tanto libentius.*

(b) Editi, *a furoris sui*, contra Mss. tam Angl. quam nostrorum fidem.

(c) De hoc loquendi modo Gregorio familiari, vide

sint æterna quæ appetunt, quam transitoria quæ contemnunt; audiant elati quam sint transitoria quæ ambiunt, quam æterna quæ perdunt. Audiant humiles ex magistra voce Veritatis: *Omnis qui se humiliat, exaltabitur* (Luc. xviii, 14); audiant elati: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur* (ibid.) Audiant humiles: *Gloriam præcedit humilitas*; audiant elati: *Ante ruinam exallatur spiritus* (Prov. xv, 33; xvi, 18.) Audiant humiles: *Ad quem respiciam, nisi ad humilem et quietum, et trementem sermones meos* (Isai. lxvi, 2)? audiant elati: *Quid superbit terra et cinis* (Eccli. x, 9)? Audiant humiles: *Deus humilia respicit*; audiant elati: *Et alta a longe cognoscit* (Psal. cxxxvii, 6). Audiant humiles, quia *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare* (Math. xx, 28); audiant elati, quia *initium omnis peccati superbia est* (Eccli. x, 15). Audiant humiles, quia *Redemptor noster humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem* (Philip. ii, 8); audiant elati quod de eorum capite scriptum est: *Ipse est rex super universos filios superbiæ* (Job. xli, 25). Occasio igitur perditionis nostræ facta est superbia diaboli, et argumentum redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei. Hostis enim noster inter omnia conditus, voluit videri supra omnia elatus: Redemptor autem noster magnus manens super omnia, (c) fieri inter omnia dignatus est parvus.

Dicatur ergo humilibus, quia dum se dejiciunt, ad Dei similitudinem ascendunt: dicatur elatis, quia dum se erigunt, in apostatæ angeli imitationem cadunt. Quid itaque elatione dejectus, quæ dum supra se tenditur, ab altitudine veræ celsitudinis elongatur? Et quid humilitate sublimis, quæ dum se in ima deprimit, auctori suo manenti super summa conjungit? Est tamen aliud quod in eis debeat caute pensari, quia sæpe quidam humilitatis decipiuntur specie, quidam vero elationis suæ ignoratione falluntur. Nam plerumque nonnullis qui sibi humiles videntur, is qui hominibus deferri non debet, conjunctus est timor; plerumque vero elatos comitari solet liberæ vocis assertio. Et cum quædam increpanda sunt vitia, illi reticent ex timore, et tamen tacere se æstimant ex humilitate, isti loquuntur per impatientiam elationis, et tamen se credunt loqui per libertatem rectitudinis. Illos ut perversa non increpent, sub specie humilitatis premit culpa formidinis; istos ad increpanda quæ non debent, aut magis increpanda quam debent, sub imagine libertatis effrenatio impellit tumoris. (d) Unde et elati admonendi sunt (II, q. 7, c. *Admonendi*), ne plus quam decet sint liberi; et humiles admonendi sunt, ne plus quam expedit sint subjecti, ne aut illi defensionem justitias vertant in exercitationem superbiæ, aut isti cum student plus quam necesse est hominibus subijcti, compellantur eorum etiam vitia venerari.

Considerandum vero est quod plerumque elatos I. xv Moral., n° 20; I. xvi, n° 37, ac passim.

(d) Gratianus hæc referens, non verba sed sensum reddit.

utilius corripimus, si eorum correptionibus quædam laudum fomenta miscemus. Inferenda namque illis sunt aut alia bona quæ in ipsis sunt, aut dicendum certe quæ poterant esse si non sunt; et tunc demum resecanda sunt mala quæ nobis displicent, cum prius ad audiendam eorum placabilem mentem fecerint præmissa bona quæ placent. Nam et equos indomitos blanda prius manu tangimus, ut eos nobis plenus postmodum etiam per flagella subigamus. Et amaro pigmentorum poculo mellis dulcedo adjungitur, ne ea quæ salutis profutura est, in ipso gustu aspera amaritudo sentiatur; dum vero gustus per ducedinem fallitur, (a) humor mortiferus per amaritudinem vacuatur. Ipsa ergo in elatis invectionis exordia, permixta sunt laude temperanda, ut dum admittunt favores quos diligunt, etiam correptiones recipiant quas oderunt.

Plerumque autem persuadere elatis utilia melius possumus, si profectum eorum nobis potius (b) quam illis profuturum dicamus, si eorum (c) veliorationem nobis magis quam sibi impendi postulemus. Facile enim ad bonum elatio flectitur, si et aliis ejus inflexio prodesse credatur. Unde Moyses, qui regentes Deo, deserti iter aerea columna duce pergebat (c) cum Hobab cognatum suum a gentilitatis conversatione vellet educere, et omnipotentis Dei dominio subjurgare: *Proficiscimur ad locum quem Dominus daturus est nobis; veni nobiscum, ut bene faciamus tibi, quia Dominus bona promisit Israeli. Cui cum respondisset ille: Non vadam tecum, sed revertar in terram meam in qua natus sum; illico adjunxit: Noli nos relinquere; tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, et eris ductor noster* (Num. x, 29, seq.). Neque enim Moysi mentem ignorantia itineris angustabat, quem et (d) ad prophetiæ scientiam cognitio Divinitatis expanderat, quem columna exterius præibat, quem de cunctis interioris per conversationem cum Deo sedulam locutio familiaris instruebat. Sed videlicet vir providus elato auditori colloquens, solatium petivit ut daret; ducet repuirebat in via, ut dux ei fieri potuisset ad vitam. Egit itaque ut superbus auditor voci ad meliora suadenti eo magis fieret devotus, quo putaretur necessarius; et unde exhortatorem suum præcedere crederet, inde se sub verbis exhortantis inclinaret.

CAPUT XXIII [Al. XLII].

Quomodo admonendi pertinaces et inconstantes.

(Admonitio 19.) Aliter admonendi sunt pertinaces, atque aliter inconstantes. Illis dicendum est quod plus de se quam sunt sentiunt, et ideo alienis consiliis non acquiescant; istis vero intimandum est

(a) Laud. et secundus Gemet., *humor mortifer*. Sic quoque legitur in Gemet. primo, sed a secunda manu.

(b) Laud., Longip., Val. Cl., duo priores Gemet., et tertius Carnot., *moderationem*.

(c) Al., *Jetro*. Cod. Corb. habet utramque lectionem.

(d) Laud., Rothom., Lyr., *ad prophetæ*. In Trec., Corb. et plerique legitur, *quam*, sc. mentem, pro

A quod valde se despicientes negligunt, et ideo levitate cogitationum a suo judicio per temporum momenta flectuntur. Illis dicendum est quia nisi meliores se cæteris æstimarent, nequaquam cunctorum consilia suæ deliberationi postponerent; istis dicendum est quia si hoc quod sunt, utcumque attenderent, nequaquam eos per tot (e) varietatis latera mutabilitatis aura versaret. Illis per Paulum dicitur: *Nolite prudentes esse apud vos melipros* (Rom. xii, 16); at contra isti audiunt: *Non circumferamur omni vento doctrinæ* (Ephes. iv, 14). De illis per Salomonem dicitur: *Comedent fructus vitæ suæ, suisque consiliis saturabuntur* (Prov. i, 31); de istis autem ab eo rursus scribitur: *Cor stultorum dissimile erit* (Ibid. xv, 7). Cor quippe sapientum sibi metipsum semper est simile; quia dum rectis persuasionibus acquiescit, constanter se in bono opere dirigit. Cor vero stultorum dissimile est, quia dum mutabilitate se varium exhibet, nunquam id quod fuerat manet. Et quia quædam vitia sicut ex semetipsis gignunt alia, ita ex aliis oriuntur, sciendum summopere est quod tunc ea corripiendo melius tergemus, cum ab ipso amaritudinis suæ fonte siccamus. Pertinacia quippe ex superbia, inconstantia vero ex levitate generatur.

Admonendi igitur sunt pertinaces, ut elationem suæ cogitationis agnoscant, et semetipsos vincere studeant; ne dum rectis aliorum suasionibus foris superari despiciunt, intus a superbia (f) captivi teneantur. Admonendi sunt, ut solerter aspiciant quia Filius hominis, cui una semper cum Patre voluntas est, ut exemplum nobis frangendæ nostræ voluntatis præbeat, dicit: *Non quero voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me Patris* (Joan. v, 30). Qui ut hujus adhuc virtutis gratiam commendaret, servaturum se hoc in extremo judicio præmisit, dicens: *Ego a me ipso non possum facere quidquam, sed sicut audio, judico* (Ibid.). Quia itaque (g) conscientia delinatur homo alienæ voluntati acquiescere, quando Dei et hominis Filius, cum virtutis suæ gloriam venit ostendere, testatur se non a semetipso judicare?

At contra admonendi sunt inconstantes, ut mentem gravitate roborent. Tunc enim gemmina in se mutabilitatis (g) arefaciunt, cum a corde prius radicem levitatis absidunt, quia et tunc fabrica robusta construitur, cum prius locus solidus, in quo fundamentum poni debeat, providetur. Nisi ergo ante mentis levitatis caveatur, cogitationum inconstantia minime vincitur. A quibus se alienum Paulus fuisse perhibuit, cum dicit: *Numquid levitate usus sum? aut quæ cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me, est et non* (I Cor. i, 17)? Ac si aperte dicat: *Idecirco mu-*

quem.

(e) Edit. pleræque, *varietatis littora*, quibus ex Mes. ignoramus. Paulo post habent, *fructus vitæ suæ* pro *vitæ*. Hebr. textus, ejusque versiones, nec non Mes. sancti Gregorii cogunt legere, *vitæ suæ*.

(f) Laud., *constantia*.

(g) Laud., et tertiæ Gemet., *arescunt*. Alii Norm., *arefiunt*.

tabilitatis aura non moveor, quia levitatis vitio non succumbo.

CAPUT XIX [AL. XLIII].

Quomodo admonendi qui intemperantius, et qui parcius cibo utantur.

(Admonitio 20.) Aliter admonendi sunt gulæ dediti, atque aliter abstinentes. Illos enim superfluitas locutionis, levitas operis, atque luxuria: istos vero sæpe impatientiæ, sæpe vero superbiæ culpa comitatur. Nisi enim gulæ deditos immoderata loquacitas rape-ret, dives ille qui epulatus quotidie dicitur splendide in lingua gravius non arderet, dicens: *Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma* (Luc. xvi, 24). Quibus profecto verbis ostenditur quia epulando quotidie crebrius in lingua peccaverat, qui totus ardens refrigerari præcipue in lingua requirebat. Rursum quia gulæ deditos levitas protinus operis sequitur, auctoritas sacra testatur, dicens: *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere* (Exod. xxxii, 6). Quos plerumque edacitas usque ad luxuriam pertrahit, quia dum satietate venter extenditur, aculei libidinis excitantur. Unde et hosti callido, qui primi hominis sensum in concupiscentia pomi aperuit, sed in peccati laqueo strinxit, divina voce dicitur: *Pec-tore et ventre repes* (Gen. iii, 14), ac si ei aperte diceretur: Cogitatione et ingluvie super humana corda dominaberis. Quia gulæ deditos luxuria sequitur, propheta testatur, qui dum aperta narrat, occultam denuntiat, dicens: *Princeps cocorum destruxit muros Jerusalem* (Jer. xxxix, 9; IV Reg. xxv, 10. sec. LXX). Princeps namque cocorum venter est (Dist. 44, initio), cui magna cura obsequium a cocis im-penditur, ut ipse delectabiliter oibis impleatur. Muri autem Jerusalem virtutes sunt animæ, ad desiderium supernæ pacis elevatæ. Cocorum igitur princeps muros Jerusalem dejecit; quia dum venter ingluvie extenditur, virtutes animæ per luxuriam destruantur.

¶ Quo contra nisi mentes abstinentium plerumque impatientia a sinu tranquillitatis excuteret, nequaquam Petrus cum diceret: *Ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam* (II Petr. i, 5); protinus vigilanter adjungeret, dicens: *In abstinentia autem patientiam*. Deesse quippe abstinentibus patientiam prævidit, quæ eis ut adesset admonuit. Rursum nisi cogitatione abstinentium nonnunquam superbiæ culpa transigeret, Paulus minime dixisset: *Qui non manducat, manducantem non judicet* (Rom. xiv, 3). Qui rursus ad alios loquens, dum de abstinentiæ virtute gloriantium præcepta perstringeret, adjunxit: *Quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in super-nitione et humilitate, et non ad parcendum corpori, non*

(a) Trec., Carnot. primus et Belv., a prima manu, *voluptas*. Retinimus *voluntas*, quod referatur ad locum Isaie, in quo legitur *voluntates vestræ*. Quamquam in Trecensi legamus, *voluptates*. At in Hebr. fonte et in translatione septuaginta Interp. ex qua

in honore aliquo ad saturitatem carnis (Coloss. ii, 23).

Qua in re notandum est quod in disputatione sua prædicatore egregius superstitioni humilitatis speciem jungit, quia dum plus quam necesse est per abstinentiam caro atteritur, humilitas foris ostenditur, sed de hac ipsa humilitate graviter interius superbitur. Et nisi aliquando mens ex abstinentiæ virtute tumesceret, nequaquam hanc velut inter magna merita Phariseus arrogans studiosè numeraret, dicens: *Jejuno bis in sabbato* (Luc. xviii, 12). Admonendi ergo sunt gulæ dediti, ne in eo quod escarum delectationi incubant, luxuriæ semetipsum transfigant; et quanta sibi per esum loquacitas, quanta mentis levitas insidietur, aspiciant, ne dum ventri molliter serviunt, vitiorum laqueis crudeliter astringantur. Tanto enim longius a secundo parente receditur, quanto per immoderatum usum dum manus ad cibum tenditur, parentis primi lapsus iteratur. At contra admonendi sunt abstinentes, ut sollicitè semper aspiciant, ne cum gulæ vitium fugiunt, aciora his vitia quasi ex virtute generentur; ne dum carnem macerant, ad impatientiam spiritus erumpant: et nulla jam virtus sit quod caro vincitur, si spiritus ab ira superatur. Aliquando autem dum mens abstinentium ab ira se deprimit, hanc quasi peregrina veniens lætitia corrumpit, et eo abstinentiæ bonum deperit, quo sese a spiritalibus vitiis minime custodit. Unde recte per prophetam dicitur: *In diebus jejuniorum vestrorum inveniuntur voluntates vestræ* (Isai. lviii, 3, sec. LXX). Et paulo post: *In judicium et rixas jejunatis, et percutitis pugnis* (Ibid.) (a) Voluntas quippe ad lætiam pertinet, pugnis ad iram. Incasum ergo per abstinentiam corpus atteritur, si inordinatis dimissa motibus mens vitiis dissipatur. Rursumque admonendi sunt, ut abstinentiam suam et semper sine immutatione custodiant et nunquam hanc apud occultum Judicem eximie virtutis credant, ne si fortasse magni esse meriti creditur, cor in elationem sublevetur. Hinc namque per prophetam dicitur: *Nunquid tale est jejunium quod elegi? Sed frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque intus in domum tuam* (Ibid. 5).

Qua in re pensandum est virtus abstinentiæ quam parva respicitur, quæ non nisi ex aliis virtutibus commendatur. Hinc Joel ait: *Sanctificate jejunium*. Jejunium quippe sanctificare, est adjunctis aliis bonis dignam Deo abstinentiam carnis ostendere. Admonendi sunt abstinentes; ut noverint, quia tunc placentem Deo abstinentiam offerunt, ¶ cum ea quæ sibi de alimentis subtrahunt, indigentibus largiuntur. Solerter namque audiendum est, quod per prophetam Dominus redarguit, dicens: *Cum jejuna-retis et plangeretis in quinto et in septimo mense per hos septuaginta annos, nunquid jejunium jejunastis*

desumuntur laudata verba, legitur *voluntas* aut *voluntates*. In versione Syriaca et Arabica habes, *cupitalibus indulgetis, cupiditates quæritis*. Verum hic *cupiditates* non possunt significare *voluptates*, sed propriam voluntatem.

mhi? Et cum (a) comedistis et bibistis, nunquid non vobismetipsis comedistis, et vobismetipsis bibistis (Zach. vii, 5 seq.)? Non enim Deo, sed sibi quisque jejunat, si ea quæ ventri ad tempus subtrahit, non egenis tribuit, sed ventri postmodum offerenda custodit.

Itaque ne aut illos appetitus gulæ a mentis statu dejiciat, aut istos afflictæ caro ex elatione supplantet, audiant illi ex ore Veritatis: *Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate, et curis hujus mundi (Luc. xxi, 34).* Ubi utilis quoque pavor adjungitur: *Et superveniat in vos repentina dies illa. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ (Ibidem, 35).* Audiant isti: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, coinquinat hominem (Matth. xv, 11).* Audiant illi: *Esca ventri, et venter escis; Deus autem et hunc (b) et has destruet (I Cor. vi, 13).* Et rursus: *Non in commensationibus et ebrietatibus (Rom. xiii, 13).* Et Rursus: *Esca nos non commendat Deo (I Cor. viii, 8).* Audiant isti, quia omnia munda mundis; *coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum (Tit. i, 15).* Audiant illi: *Quorum deus venter est, et gloria in confusione ipsorum (Philip. iii, 19).* Audiant isti: *Discedent quidam a fide (I Tim. iv, 1, 3).* Et paulo est: *Prohibitentium numero, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus et his qui cognoverunt veritatem.* Audiant illi: *Bonum est non manducare carnem, neque bibere vinum: neque in quo frater tuus scandalizatur (Rom. xiv, 21).* Audiant isti: *Modico vino utere propter stomachum et frequentes tuas infirmitates (I Tim. x, 23).* Quatenus et illi discant cibos carnis (c) inordinate non appetere, et isti creaturam Dei quam non appetunt, non audeant condemnare.

CAPUT XX [Al XLIV].

Quomodo admonendi qui sua distribuunt, et qui rapiunt aliena.

(Admonitio 21.) Aliter admonendi sunt qui jam sua misericorditer tribuunt, itaque aliter qui adhuc et aliena rapere contendunt. Admonendi namque sunt qui jam sua misericorditer tribuunt, ne cogitatione tumida super eos se quibus terrena largiuntur, extollant; ne idcirco se meliores aestiment, quia contineri per se cæteros vident. Nam terrenæ domus dominus famulorum ordines ministeriaque dispersiens, hos ut regant, illos vero statuit ut ab aliis regantur. Istos jubet ut necessaria cæteris præbent, illos ut accepta ab aliis sumant. Et tamen plerumque offendunt qui regunt, et in patris familias gratia permanent qui reguntur. Iram merentur qui dispensatores sunt, sine offensione perdurant qui ex aliena dispensatione

(a) Laud., Val. Cl. Corb., Gemet., *comeditis et bibitis. Trec., cum comeditis et cum bibitis.*

(b) Laud. Trec. et duo priores Gemet., *et hæc.*

(c) Gemet. et Laud., *immoderate.*

(d) Corb. hic et deinceps longa serie habet *nec, pro ne.*

(e) Aud. primus, *non fecimus.*

subsistunt. Admonendi sunt igitur qui jam quæ possident misericorditer tribuunt, ut a cælesti Domino dispensatores se positos subsidiorum temporalium agnoscant: et tanto humiliter præbeant, quanto et aliena esse intelligunt quæ dispensant. Cumque in illorum ministerio quibus accepta largiuntur constitutos se esse considerant, nequaquam eorum mentes tumor sublevet, sed timor præmat. Unde et necesse est ut sollicitè perpendant (d) ne commissa indigne distribuunt; ne quædam quibus nulla, ne nulla quibus quædam; ne multa quibus pauca, ne pauca præbeant quibus impendere multa debuerunt; ne præcipatione hoc quod tribuunt inutiliter spargant; ne tarditate petentes noxie crucient; ne recipiendæ hic gratiæ intentio subrepat; ne dationis lumen laudis transitoria appetitio exstinguat; ne oblatum munus conjuncta tristitia obsideat; ne in bene oblato munere animus plus quam decet hilarescat, ne sibi quidquam, cum totum recte impleverint, tribuant, et simul omnia postquam peregerint perdant. Ne enim sibi virtutem suæ liberalitatis deputent, audiant quod scriptum est: *Si quis administrat, tanquam ex virtute quam administrat Deus (I Petr. iv, 11).* Ne in benefactis immoderatus gaudeant, audiant quod scriptum est: *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, (e) fecimus (Luc. xvii, 10).* Ne largitatem tristitia corrumpat, audiant quod scriptum est: *Hilarem enim datorem diligit Deus (II Cor. ix, 7).* Ne ex impenso munere transitoriam laudem quærant, audiant quod scriptum est: *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua (Matth. vi, 3);* Id est, piæ dispensationi nequaquam se gloria vitæ presentis admisceat, sed opus rectitudinis (f) appetitio ignoret favoris. Ne impensæ gratiæ vicissitudinem requirant, audiant quod scriptum est: *Cum facis prandium aut cænam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos divites, ne forte et ipsi te reinventent, et fiat tibi retributio: sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos; et beatus eris, quia non habent (g) unde retribuere tibi (Luc. xiv, 12 seq. etc.)* Ne quæ præbenda sunt citius, sero præbeantur, audiant quod scriptum est: *Ne dicas amico tuo: Vade et revertere, et cras dabo tibi, cum statim possis dare (Prov. iii, 28).* Ne sub obtentu (h) largitalis ea quæ possident inutiliter spargant, audiant quod scriptum est: *Sudet eleemosyna in manu tua.* Ne cum multa necesse sint, pauca largiantur, audiant quod scriptum est: *Qui parce seminat, parce et metet (II Cor. ix, 6).* Ne cum pauca oportet, plurima præbeant et ipsi postmodum minime inopiam tolerantés ad impatientiam erumpant, audiant quod scriptum est: *Non ut aliis sil remissio, vobis autem tribulatio, sed ex*

(f) In Edit., *appetitionem.* Cogimur sequi Mss. turbam, et quidem optimorum, sc., Trec., Laud., Corb., duorum priorum Carnot.

(g) Ita Corb., Trec., Laud., Gemet. Consentit vet. Edit. 1518. Aliæ habent, *unde retribuunt.*

(h) Laud. et nonnulli, *pietatis.*

æqualitate, vestra abundantia illorum inopiam suppleat, et ut illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum (Ibid. viii, 13, 14). Cum enim dantisæmens ferre inopiam nescit, si multa sibi subtrahit, occasionem contra se impatientiæ exquirat. Prius namque præparandus est patientiæ animus, et tunc aut multa sunt aut cuncta largienda, ne dum minus æquanimiter inopia irruens fertur, et præmissæ largitatis merces pereat, et adhuc mentem deterius murmuratione subsequens perdat. Ne omnino nihileis præbeant, quibus conferre aliquid parvum debent, audiant quod scriptum est: *Omni petenti te tribue (Luc. vi, 30).* Ne saltem aliquid præbent, quibus omnino conferre nil debent, audiant quod scriptum est: *Da bono, et non receperis peccatorem; benefac humili, et non dederis impio (Eccli. xii, 4).* Et rursum: *Panem tuum et vinum super sepulturam iusti constitue, et noli ex eo manducare et bibere cum peccatoribus (Tob. iv, 17).*

☉ Panem enim suum et vinum peccatoribus præbet, qui iniquis subsidia pro eo quod iniqui sunt impendit. Unde et nonnulli hujus mundi divites, cum fame cruciantur Christi pauperes, effusis largitalibus nutriunt histriones. Qui vero indigenti etiam peccatori panem suum, non quia peccator, sed quia homo est, tribuit; nimirum non peccatorem, sed justum pauperem nutrit, quia in illo non culpam, sed naturam diligit.

Admonendi sunt etiam qui jam sua misericorditer largiuntur, ut sollicitè custodire studeant, ne cum commissa peccata elemosynis redimunt, adhuc redimenda committant; ne venalem Dei justitiam æstimant, si cum curant pro peccatis nummos tribuere, arbitrentur se posse inulte peccare. Plus est namque *anima quam esca, et corpus quam vestimentum (Matth. vi, 25; Luc. xii, 23).* Qui ergo escam aut vestimentum pauperibus largitur, sed tamen animæ vel corporis iniquitate polluitur, quod minus est justitiæ oblatit, et quod majus est, culpæ; sua enim Deo dedit, et se diabolo.

At contra admonendi sunt qui adhuc et aliena rapere contendunt, ut sollicitè audiant quid veniens in iudicium Dominus dicat. Ait namque: *Esurivi, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi bibere; hospes eram, et non collegistis me; nudus, et non operuistis me; infirmus et in carcere, et non visitastis me (Matth. xxv, 35, 36).* Quibus etiam præmittit, dicens: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41).* Ecce nequaquam audiunt, (a) quia rapinas vel quælibet alia violenta commiserunt, et tamen æternis gehennæ ignibus mancipantur. Hinc ergo colligendum est quanta damnatione plectendi sunt qui rapiunt aliena, si tanta animadversione feriuntur qui sua indiscrete tenuerunt. Perpendant

(a) Corb., Belv., et duo priores Carnot., qui rapinas.

(b) Prec., tres Gemet., Rothom., Audoen., Lyr., qui non habere in communi mundo minime potestis. Fortasse hic minime, non habet vim negandi, sed significat: ne minimam quidem mundi portionem aliis

A quo eos obligat reatu res rapta, si tali subijcit pœnæ non tradita. Perpendant quid mereatur injustitia illata, si tanta percussione digna est pietas non impensa.

Cum aliena rapere intendunt, audiant quod scriptum est: *Væ ei qui multiplicat non sua; usquequo aggravat contra se densum lutum (Habac. ii, 6)?* Avaro quippe contra se densum lutum aggravare, est terrena lucra cum pondere peccati cumulare. Cum multiplicare large habitationis spatia cupiunt, audiant quod scriptum est: *Væ qui conjugitis domum ad domum, et agrum agro copulatis, usque ad terminum loci. Nunquid habitabilis soli vos in medio terræ (Isai. v, 8)?* Ac si aperte diceret: Quousque vos extenditis, (b) qui habere in communi mundo consortes minime potestis? Coniunctos quidem premittis, sed contra quos valeatis vos extendere, semper invenitis. Cum augendis pecuniis inhiant, audiant quod scriptum est: *Avarus non impletur pecunia; et qui amat divitias, non capiet fructus ex eis (Eccli. v, 9).* Fructus quippe ex illis caperet, si eas bene spargere non amando voluisset. Qui vero eas diligendo retinet, hic utique sine fructu derelinquet. Cum repleti cunctis simul (c) opibus inardescunt, audiant quod scriptum est: *Qui festinat ditari, non erit innocens (Prov. xxviii, 20);* profecto enim qui augere opes ambit, vitare peccatum negligit; et more avium captus, cum escam terrenarum rerum avidus conspiciat, quo stranguletur peccati laqueo non agnoscit. ☉

Cum quælibet præsentis mundi lucra desiderant, et ea quæ de futuro (d) damna patientur, ignorant, audiant quod scriptum est: *Hæreditas ad quam festinat in principio, in novissimo benedictione carebit (Prov. xx, 21).* Ex hac quippe vita initium ducimus, ut ad benedictionis sortem in novissimo veniamus: qui itaque in principio hæreditari festinant, sortem sibi in novissimo (e) benedictionis amputant; quia dum per avaritiæ nequitiam hic multiplicari appetunt, illic ab æterno patrimonio exhæredes fiunt. Cum vel plurima ambiunt, vel obtinere cuncta quæ ambiunt possunt, audiant quod scriptum est: *Quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum faciat (Matth. xvi, 26)?* Ac si aperte Veritas dicat: Quid prodest homini si totum quod extra se est congregat. si hoc ipsum solum quod ipse est, damnat? Plerumque autem citius raptorum avaritia corrigitur, si in verbis admonentis quam fugitiva sit præsens vita, monstretur: si eorum ad medium memoria deducatur, qui et ditari in hoc mundo diu conati sunt, et tamen in adeptis divitiis diu manere nequiverunt, quibus festina mors repente et simul abstulit quidquid eorum nequitia nec simul nec repente congregavit; qui non solum hic rapta reliquerunt, sed secum ad iudicium causas rapinæ

habendam conceditis. Vide eupra, c. 13. nota e.

(c) In vet. Edit. 1518 et Gussanv., operibus, crasso errore.

(d) Vitiose in Excusis, de futuro damno.

(e) Gussanv., non minori errore, benedictionis.

detulerunt. Horum itaque exempla laudant, quos in verbis suis proculdubio et ipsi condemnant; ut cum post verba ad cor redeunt, imitari saltem quos judicant, erubescant.

CAPUT XXI [Al. XLV].

Quomodo admonendi qui aliena non appetunt, sed sua retinent; et qui sua tribuentes, aliena lumen rapiunt.

(Admonitio 22.) Aliter admonendi sunt qui nec aliena appetunt, nec sua largiuntur; atque aliter qui et ea quæ habent tribuunt, et tamen aliena rapere non desistunt. Admonendi sunt qui nec aliena appetunt, nec sua largiuntur, ut sciant sollicite quod ea de qua sumpti sunt, cunctis hominibus terra communis est, et idcirco alimenta quoque omnibus communiter profert. Incassum ergo se innocentes putant, qui commune Dei munus sibi privatam vindicant; qui cum accepta non tribuunt, in proximorum nece grassantur, quia tot pene quotidie perimunt, quot morientium pauperum apud se subsidia abscondunt. Nam cum quælibet necessaria indigentibus ministramus, sua illis reddimus, non nostra largimur; justitiæ debitum potius solvimus, quam misericordiam opera implemus. Unde et ipsa Veritas cum de misericordia caute exhibenda loqueretur, ait: *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus* (Matth. vi, 1). Cui quoque sententiæ etiam Psalmista concinens dicit: *Dispersit dedit pauperibus, justitia ejus manet in æternum* (Psal. cx, 9). Cum enim largitatem impensam pauperibus præmississet, non hanc vocare misericordiam, sed justitiam maluit; quia quod a communi Domino tribuitur, justum profecto est, ut quicumque accipiunt, eo communiter utantur. Hinc etiam Salomon ait: *Qui justus est, tribuet et non cessabit* (Prov. xxi, 26). Admonendi sunt quoque ut sollicite attendant quod scilicet quæ fructum non habuit, contra hanc districtus agricola queritur, quod etiam terram occupavit. ¶ Terram quippe scilicet sine fructu occupat, quando mens tenacium hoc quod prodesse multis poterat, inutiliter servat. Terram scilicet sine fructu occupat, quando locum quem exercere alius (a) per solem boni operis valuit, stultas per desidiam umbram premit.

Hi autem nonnunquam dicere solent: Concessis utimur, aliena non quærimus, et si digna misericordiam retributione non agimus, nulla tamen perversa perpetramus. Quod idcirco sentiunt, quia videlicet aurem cordis a verbis cælestibus claudunt. Neque enim dives in Evangelio, qui induebatur purpura et bysso, qui epulabatur quotidie splendide (Luc. xvi, 19, seq.), aliena rapuisse, sed infructuose proprii usus fuisse perhibetur, eumque post hanc vitam ultrix gehenna suscepit, non quia aliquid illicitum ges-

(a) Carnot. primus, *per sobolem boni operis*; alii contradicunt, aliundeque legendum *solem* probat *umbræ* oppositio.

(b) Corrupte Guss., *quasi ariditate radices exsiccantur*. Lectioni nostræ favent duo Mss. S. Germ. et cæteri. Ratio quoque suffragatur; nam *exsiccantur* optimo refertur ad ea quæ immediate præmissa sunt: *ictum securis vicinæ prævideant*.

(c) Excusi, *inconsultis mss., ne dum valde munifici*

sit, sed quia immoderato usu lotum se licitis tradidit.

Admonendi sunt tenaces, ut noverint quod hanc primam injuriam faciunt Deo, quia danti sibi omnia, nullam misericordiam hostiam reddunt. Hinc enim Psalmista ait: *Non dabit Deo propitiationem suam, nec pretium redemptionis animæ suæ* (Psal. xlviii, 8). Pretium namque redemptionis dare, est opus bonum prævenienti nos gratiam reddere. Hinc Joannes exclamat dicens: *Jam securis ad radicem arboris posita est. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur* (Luc. iii, 9). Qui ergo se innoxios, quia aliena non rapiunt æstimant, ictum securis vicinæ prævideant, et torporem improvidæ securitatis amittant, ne cum ferre fructum boni operis negligunt, a præsentis vita funditus (b) quasi a viriditate radices exsiccantur.

At contra admonendi sunt, qui et ea quæ habent tribuunt, et aliena rapere non desistunt (c) ne valde munifici videri appetant, et de boni specie deteriores fiant. Hi etenim propria indiscrete tribuentes, non solum ut supra jam diximus, ad impatientiam murmurationem prouunt; sed cogente se inopia, usque ad avaritiam devolvuntur. Quid ergo eorum mente infelicius, quibus de largitate nascitur avaritia, et peccatorum seges quasi ex virtute seminatur? Prius itaque admonendi sunt ut tenere sua rationabiliter sciunt, et tunc demum ut aliena non ambiant. Si enim radix culpæ in ipsa effusione non exurit, nunquam per ramos exuberans avaritiæ spina (d) siccatur. Occasio ergo rapiendi subtrahitur, si bene prius possidendi disponatur. Tunc vero admoniti audiant, quomodo quæ habent misericorditer tribuant, quando nimirum didicerunt ut bona misericordiam per interjectam rapinam nequitiam non confundant. Violenter enim exquirunt quæ misericorditer largiuntur. Sed aliud est pro peccatis misericordiam facere, aliud pro misericordia facienda peccare: quæ jam nequaquam misericordia nuncupari potest, quia ad dulcem fructum non proficit quæ per virus pestiferæ radices amarescit. Hinc est enim quod ipsa etiam sacrificia per prophetam Dominus reprobat, dicens: *Ego Dominus diligens judicium, et odio habens rapinam in holocausto* (Isai. lxi, 8). Hinc iterum dixit: *Hostiæ impiorum abominabiles, quæ offerentur ex scelere* (Prov. xxi, 27). Qui sæpe quoque et indigentibus subtrahunt quæ Deo largiuntur. Sed quanta eos animadversione reuolat (e) per quemdam sapientem Dominus demonstrat, dicens: *Qui offert sacrificium de substantia pauperis, quasi qui viclimat filium in conspectu patris sui* (Eccli. xxxiv, 24). Quid namque esse intolerabilius potest, quam mors filii ante oculos patris? Hoc itaque videri appetunt, de boni.

(d) Carnot. secundus, *secatur*.

Duo priores Gemet., *per Salomonem*. In Trec. legitur, *quemdam sapientem*. At in marg. notatur eadem manu. *Apud Salomonem*, id est, *apud Sal.* Nam in vet. Mss. *t* pro *d* solet usurpari. Eadem nota legitur infra in hoc Cod. in Admon. 31, ubi laudatur alius Ecclesiastici locus.

sacrificium quanta ira aspiciatur ostenditur, quod orbati patris dolori comparatur. Et tamen plerumque quanta tribuunt, paucant; quanta autem rapiunt, considerare diesimulant. Quasi mercedem numerant, et perpendere culpas recusant. Audiant itaque quod scriptum est: *Qui mercedes congregavit, misit eas in sacculum pertusum (Aggæi. vi).* In sacculo quippe pertuso videtur, quando pecunia mittitur; sed quando amittitur, non videtur. Qui ergo quanta largiuntur aspiciunt, sed quantum rapiunt non perpendunt, in pertuso sacculo mercedes mittunt, quia profecto has (a) in spem suæ fiduciæ intuentes congerunt, sed non intuentes perdunt.

CAPUT XXIII. [Al. XLVI].

Quomodo admonendi sunt discordes et pacati.

(Admonitio 23.) Aliter admonendi sunt discordes, atque aliter pacati. Discordes namque admonendi sunt ut certissimesciant quia quantislibet virtutibus polleant, spirituales fieri nullatenus possunt, si uniri per concordiam proximis negligunt. Scriptum quippe est: *Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax (Gal. v, 22).* Qui ergo servare pacem non curat, ferre fructum spiritus recusat. Hinc Paulus ait: *Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis (I Cor. ii, 3)?* Hinc iterum quoque dicit: *Pacem sequimini cum omnibus, et sanctorum, sine qua nemo videbit Deum (Hebr. xii, 14).* Hinc rursus admonens ait: *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis: unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ (Ephes. iv, 3, 4).* Ad unam ergo vocationis spem nequaquam pertingitur, si non ad eam unita cum proximis mente curratur. At sæpe nonnulli quo quædam specialiter dona percipiunt, eo superbiendo donum concordiam quod majus est, amittunt; ut si fortasse carnem præ cæteris gulæ refrenatione quis edomat, concordare eis quos superat abstinendo contemnat. Sed qui abstinentiam a concordia separat, quid admoneat Psalmista perdat; ait enim: *Laudate eum in tympano et choro (Psal. cl, 4).* In tympano namque sicca et percussa pellis resonat, in choro autem (b) voces societate concordant. Quisquis itaque corpus affligit, sed concordiam deserit, Deum quidem laudat in tympano, sed non laudat in choro. Sæpe vero dum quosdam major scientia erigit, a cæterorum societate disjungit, et quasi quo plus sapiant, eo a concordiam virtute desipiscunt. Hi itaque audiant quid per semetipsam Veritas dicat: *Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos (Marc. ix, 49).* Sal quippe sine pace non virtutis est dorum, sed damnationis argumentum. Quo enim quisque melius sapit, (c) eo deterius delinquit; et idcirco inexcusabiliter meretur supplicium, quia prudenter si voluisset, potuit vitare peccatum. Quibus recte quoque per Jacobum dicitur: *Quod si zelum amarum habetis, et*

contentiones sunt in corde vestro, nolite gloriari, et mendaces esse adversum veritatem. Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Quæ autem desursum est sapientia primum quidem pudica est, deinde pacifica (Jac. iii, 14, 15, 17). Pudica videlicet, quia caste intelligit; pacifica autem, (d) quia per elationem se minime a proximorum societate disjungit. Admonendi sunt dissidentes, ut noverint quod tandiu nullum boni operis Deo sacrificium immolant, quandiu a proximorum charitate discordant. Scriptum namque est: *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum (Matth. v, 23, 24).* Ex qua scilicet præceptione pensandum est quorum hostia repellitur, quam intolerabilis culpa monstratur. Nam cum mala cuncta bonis sequentibus diluantur, pensemus quanta sint mala discordiam, quæ nisi extincta funditus fuerint, bonum subsequi non permittunt. Admonendi sunt discordes, ut si aures a mandatis cælestibus (e) declinant, mentis oculos ad consideranda ea quæ in infirmis versantur aperiant; quod sæpe aves unius ejusdemque generis sese socialiter volando non deserunt, et quod gregatim animalia bruta pascuntur. Quia si solerter aspicimus, concordando sibi irrationalis natura indicat, quantum malum per discordiam rationalis natura committat, quando hæc (f) a rationis intentione perdidit, quod illa motu naturali custodit.

At contra admonendi sunt pacati, ne dum plus quam necesse est, pacem quam possident amant, ad perpetuam pervenire non appetant. Plerumque enim gravius intentionem mentium rerum tranquillitas tentat; ut quo non sunt molesta quæ tenent, eo minus amabilia fiant quæ vocant; et quo delectant præsentia, eo non inquirantur æterna. Unde et per semetipsam Veritas loquens, cum terrenam pacem a superna distingueret, atque ad venturam discipulos ex præsentia provocaret, ait: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis (Joan. xiv, 27).* Relinquo scilicet transitoriam, do mansuram. Si ergo in ea quæ relicta est figitur, nunquam ad illam quæ danda est, pervenitur. Pax igitur præsens ita tenenda est, et ut diligere debeat et contemni; ne si immoderate diligitur, diligentis animus in culpa capiatur. Unde et admonendi sunt pacati, ne dum nimis humanam pacem desiderant, pravos hominum mores nequaquam redarguant; et consentiendo perversis, ab auctoris sui se pace disjungant; ne dum humana foras jurgia metuunt, interni fœderis (g) discissione feriantur. Quid est enim pax transitoria, nisi quoddam vestigium pacis æternæ? Quid ergo esse dementius potest, quam vestigia in pulvere impressa diligere, sed ipsum a quo impressa sunt, non amare?

(a) Laud. et primus Aud., in specie suæ fiduciæ.

(b) Editoribus magis placuit, voces socialæ, in vitis omnibus Mss. nostris.

(c) Laud., eo concordiam deserens deterius delinquit.

(d) Corb., quia prælatione.

(e) Corb., non declinant.

(f) Laud. et Val. Cl., cum rationis. Et quidem sensu meliori. Cogimur tamen sequi T rec. et cæteros Cod., tum manu exaratos, tum excusos.

(g) Belv. et duo priores Carn., discussione.

Hinc David dum totum se ad fœdera pacis internæ constringeret, testatur quod cum malis concordiam non teneret, dicens : *Nonne qui te oderunt, Deus, oderam illos, et super inimicos tuos tabescebam ? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi (Psal. cxxxviii, 21, 22).* Inimicos etenim Dei perfecto odio odisse, est et quod facti sunt diligere, 70 et quod faciunt increpare ; mores parvorum premere, vitæ prodesse.

Pensandum ergo est, quando ab increpatione quiescitur, quanta culpa cum pessimis pax lenetur, si propheta tantus hoc velut in hostiam Deo obtulit, quod contra se pro Domino pravorum inimicitias experavit. Hinc est quod tribus Levi assumptis gladiis per castrorum media transiens, quia ferendis noluit peccatoribus parcere, Deo manus dicta est concessa (*Exod., xxxii, 27, seq.*). Hinc Phinees peccantium civium gratiam spernens, coeuntes cum Madianitis perculit, et iram Domini iratus placavit (*Num. xxv, 9*). Hinc per semetipsam Veritas (a) dicit : *Nolite arbitrari, qui avenerim pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere, sed gladium (Matth. x, 34).* Malorum namque cum incaute amicitias jungimur, culpis ligamur. Unde Josaphat, qui tot de antea vita præconiis attollitur, de Achab regis amicitias pene perituros increpatur. Cui a Domino per prophetam dicitur : *Impio præbes auxilium, et his qui oderunt Dominum, amicitia jungeris ; et idcirco iram quidem Domini merebaris, sed bona opera inventa sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Juda (II Par. xix, 24).* Ab illo enim qui summe rectus est, eo ipso jam discrepat, quo perversorum amicitias vita nostra concordat. Admonendi sunt pacati, ne si ad correctionis verba prosiliant, temporalem pacem sibi perturbare formident. Rursumque admonendi sunt, ut eandem pacem dilectione integra intrinsecus teneant, quam per invectionem vocis sibi extrinsecus turbant. Quod utrumque provide se David servasse perhibet, cum dicit : *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus, cum loquebar illis, impugnabant me gratis (Psal. cxix, 7).* Ecce et loquens impugnabatur ; et tamen impugnatus, erat pacificus, quia nec insanientes cessabat reprehendere, nec reprehensos negligebat amare. Hinc etiam Paulus ait : *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes (Rom. xii, 18).* Hortaturus enim discipulos ut pacem cum omnibus haberent, præmisit, dicens : *Si fieri potest, atque subjunxit : Quod ex vobis est. Difficile quippe erat ut si male acta corripere, habere pacem cum omnibus possent. Sed cum temporalis pax in pravorum cordibus ex nostra increpatione confunditur, inviolata necesse est ut in nostro corde servetur. Recte itaque ait. Quod ex vobis est. Ac si nimirum dicat : Quia pax ex duarum partium consensu subsistit, si ab eis qui corripuntur expellitur, integra*

(a) Hic restituimus textum Evang., magna ex parte mutilum in Editis, duorum Germ., Belvac., Trec., etc., ope.

(b) In Laud. et tertio Gemet., inserta fuissent zizania.

A tamen in vestra qui corripitis mente teneatur. Unde idem rursus discipulos admonet, dicens : *Si quis non obedit verbo nostro, per epistolam hunc notate : et non commisceamini cum illo, ut confundatur (II Thess. iii, 14).* Atque illico adjunxit : *Et nolite ut inimicum existimare illum, sed corripite ut fratrem (Ibid., 15).* Ac si diceret : Pacem cum eo exteriorem solvite, sed interiorem circa illum medullitus custodite ; ut peccantis mentem sic vestra discordia feriat, quatenus pax a cordibus vestris nec abnegata discedat.

CAPUT XXIII [Al. XLVII].

Quomodo admonendi qui jurgia serunt, et pacifici.

(Admonitio 24.) Aliter admonendi sunt seminantes jurgia, atque aliter pacifici. Admonendi namque sunt qui 71 jurgia seminant, ut cujus sint sequaces agnoscant. De apostata quippe angelo scriptum est, cum bonæ messi (b) inserta fuisset zizania : *Inimicus homo hoc fecit (Matth. xiii, 28).* De cujus etiam membro per Salomonem dicitur : *Homo apostata, vir inutilis, graditur ore perverso, annuit oculis, terit pede ; digito loquitur, pravo corde machinatur malum, et omni tempore jurgia seminat (Prov. vi, 12).* Ecce quem seminantem jurgia dicere voluit, prius apostatam nominavit : quia nisi more superbientis angeli a conspectu Conditoris prius intus aversione mentis caderet, foras postmodum usque ad seminanda jurgia non veniret. Qui recte describitur quod annuit oculis, digito loquitur, terit pede. Interior namque est custodia, (c) quæ ordinata servat exterius membra. Qui ergo statum mentis perdidit, subsequenter foras in inconstantiam motionis fluit, atque exteriori mobilitate indicat, quod nulla interiori radice subsistat. Audiant jurgiorum seminatores quod scriptum est : *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur (Matth. v, 9).* Atque e diverso colligant, quia si filii Dei vocantur qui pacem faciunt, proculdubio Satanas sunt filii qui confundunt. Omnes autem qui per discordiam separantur a viriditate dilectionis, arescunt. Qui etsi boni operis fructus in suis actionibus proferunt, profectu nulli sunt, quia non (d) ex unitate charitatis oriuntur. Hinc ergo perpendant seminantes jurgia, quam multipliciter peccant : qui dum unam nequitiam perpetrant, ab humanis cordibus cunctas simul virtutes eradicant. In uno enim malo innumera peragunt, quia seminando discordiam, charitatem quæ nimirum virtutum omnium mater est, exstinguunt. Quia autem nihil pretiosius est Deo virtute dilectionis, nil est desiderabilius diabolo extinctione charitatis. Quisquis ergo seminando jurgia dilectionem proximorum perimit, hosti Dei familiarius servit, quia qua ille amissa cecidit, hanc iste vulneratis cordibus subtrahens, eis iter ascensionis abscidit.

At contra admonendi sunt pacifici, ne tantæ actionis pondus levigent, si inter quos fundare pacem

In Trec. et aliis, zizania usurpatur in singulari.

(c) Carnot. primus et Theod., quæ ornata.

(d) Laud., ex virtute caritatis.

debeant, ignorent. Nam sicut multum nocet si unitas desit bonis, ita valde est noxium si non desit malis. Si ergo perversorum nequitia in pace jungitur, profecto eorum malis actibus robur augetur; quia quo sibi in malitia congruunt, eo se robustius bonorum afflictionibus illidunt. Hinc namque est quod (a) contra damnati illius vasis, videlicet Antichristi prædicatores, divina voce beato Job dicitur: *Membra carnis ejus cohærentia sibi* (Job. xli, 14). Hinc sub squamarum specie de ejus satellitibus perhibetur: *Una uni conjungitur, et ne spiraculum quidem incidit per eas* (Ibid., 7) Sequaces quippe illius quo nulla inter se discordiæ adversitate divisi sunt, eo in bonorum gravius nece glomerantur. Qui ergo iniquos pace sociat, iniquitati vires administrat, quia bonos deterius deprimunt, quos et unanimiter persequuntur. Unde prædicator egregius gravi Pharisæorum Sadducæorumque persecutione deprehensus, inter semetipso dividere studuit, quos contra se graviter unitos vidit, cum clamavit, dicens: *Viri fratres, ego Pharisæus sum, filius Pharisæorum, de spe et resurrectione mortuorum ego judicor* (Act. xxiii, 6). Dumque Sadducæi spem resurrectionemque 72 mortuorum esse denegarent, quem Pharisæi juxta sacri eloquii præcepta crederent, facta in persecutorum unanimitate dissensio est, et divisa turba illæsus Paulus exivit, quæ hunc unita prius immaniter pressit. Admonendi itaque sunt qui faciendæ pacis studiis occupantur, ut pravorum mentibus prius amorem debeant internæ pacis infundere, quatenus eis postmodum valeat exterior pax prodesse; ut dum eorum cor in illius (b) cognitione suspenditur, nequaquam ad nequitiam ex hujus perceptione rapiatur; dumque (c) supernam provident, terrenam nullo modo ad usum suæ deteriorationis inclinent. Cum vero perveret quique tales sunt, ut nocere bonis nequeant, etiamsi concupiscant, inter hos nimirum debet terrena pax construi et priusquam ab eis valeat superna cognosci; ut hi scilicet quos contra dilectionem Dei malitia suæ impietatis exasperat, saltem ex proximi amore mansuescant; et quasi e vicino ad melius transeant, ut ad illam quæ a se longe est, pacem Conditoris ascendant.

CAPUT XXIV [Al. XLVIII].

Quomodo admonendi rudes in doctrina sacra, et docti, sed non humiles.

(Admonitio 25.) (d) Aliter admonendi sunt qui sacræ legis verba non recte intelligunt; atque aliter qui recte quidem intelligunt, sed hæc humiliter non loquuntur. Admonendi enim sunt qui sacræ legis verba non recte intelligunt, ut perpendant, quia saluberrimum vini potum in veneni sibi poculum vertunt, ac per medicinale forrum vulnere mortali se feriunt, dum per hoc in se sana perimunt, per quod

(a) Gilot. et alii recent., *contra damnati illius vasis*, reluctantibus Mess. Trec., German., Belvac., etc., imo repugnante sanctissimo doctore, qui solet Antichristum vas diaboli appellare. Vide lib. xxxii Moral., num. 22. Hic autem editoribus placet peccatores An-

salubriter abscindere sauciata debuerunt. Admonendi sunt, ut perpendant quo Scriptura sacra in nocte vitæ præsentis quasi quædam nobis lucerna sit posita, cujus nimirum verba dum non recte intelligunt, delumine tenebrescunt. Quos videlicet ad intellectum pravum intentio perversa non raperet, nisi prius superbia inflaret. Dum enim se præ cæteris sapientes arbitrantur, sequi alios ad melius intellecta despiciunt; atque ut apud imperium vulgus scientiæ sibi nomen extorqueant, student summopere et ab aliis recte intellecta destruere, et sua perversa roburare. Unde bene per prophetam dicitur: *Secuerunt prægnantes Galaad ad dilatandum terminum suum* (Amos i, 13). Galaad namque acervus testimonii interpretatur. Et quia cuncta simul congregatio Ecclesiæ per confessionem servit testimonio veritatis, non incongrue per Galaad Ecclesia exprimitur, quæ ore cunctorum fidelium, de Deo quæque vera sunt testatur. Prægnantes autem vocantur animæ, quæ intellectum verbi ex divino amore concipiunt, si ad perfectum tempus veniant, conceptam intelligentiam operis ostensione parituræ. Terminum vero suum dilatare, est opinionis suæ nomen extendere. Secuerunt ergo prægnantes Galaad ad dilatandum terminum suum; quia nimirum hæretici mentes fidelium quæ jam aliquid de veritatis intellectu conceperant perversa prædicatione perimunt, et scientiæ sibi nomen extendunt. Parvulorum corda jam de verbi conceptione gravida, 73 erroris gladio scindunt, et quasi doctrinæ sibi opinionem faciunt. Hos ergo cum conamuriastruere ne perversa sentiant, admonemus prius necesse est, ne inanem gloriam quærant. Si enim radix elationis absciditur, consequenter rami pravæ assertionis arefiunt. Admonendi sunt etiam, ne errores discordiasque generando, legem Dei quæ idcirco data est ut sacrificia Satanæ prohibeat, eandem ipsam in Satanæ sacrificium vertant. Unde per prophetam Dominus queritur, dicens: *Dedi eis frumentum, vinum et oleum, et argentum multiplicavi eis et aurum, quæ fecerunt Baal* (Osee ii, 8). Frumentum quippe a Domino accipimus, quando in dictis obscurioribus subducto tegmine litteræ per medullam spiritus legis interna sentimus. Vinum suum Dominus nobis præstat, cum Scripturæ suæ alta prædicatione nos debriat. Oleum quoque suum nobis tribuit, cum præceptis apertioribus vitam nostram blanda lenitate disponit. Argentum multiplicat cum nobis luce veritatis plena eloquia subministrat. Auro quoque nos ditat, quando cor nostrum intellectu summi fulgoris irradiat. Quæ cuncta hæretici Baal offerunt, quia apud auditorum suorum corda corrupte omnia intelligendo pervertunt. Et de frumento Dei, vino atque oleo, argento pariter et auro, Satanæ sacrificium immolant, quia ad errorem discordiæ verba pacis inclinant. Unde admonendi sunt ut perpendant, quia

tichristi vasa nuncupare.

(b) Duo Gemet. priores, *cogitatione*.

(c) Corb. et tertius Gem., *superna... terrena; optime supernam, ac, pacem*.

(d) Laud. et Corb., *Aliter adm. enim sunt*.

dum perversa mente de præceptis pacis discordiam faciunt, justo Dei examine ipsi de verbis vitæ moriuntur. At contra admonendi sunt qui recte quidem verba legis intelligunt, sed hæc humiliter non loquuntur; ut in divinis sermonibus prius quam aliis eos proferant, semetipsos requirant, ne insequentes aliorum facta, se deserant; et cum recte cuncta de sacra Scriptura sentiant, hoc solum quod per illam contra elatos dicitur, non attendant. Improbus quippe et imperitus est medicus, qui alienum mederi appetit, et ipse vulnus quod patitur nescit. Qui igitur verba Dei humiliter non loquuntur, profecto admonendi sunt, ut cum medicamina ægris apponunt, prius virus suæ pestis inspiciant, (a) ne alios medendo ipsi moriantur. Agmoneri debent, ut considerent ne (b) a virtute dicti, dicendi qualitate discordent, ne loquendo aliud, et ostendendo aliud prædicent. Audiant itaque quod scriptum est: *Si quis loquitur, quasi sermones Dei* (1 Petr. iv, 11). Qui ergo verba quæ proferunt, ex propriis non habent, cur quasi de propriis tument? Audiant quod scriptum est: *Sicut ex Deo coram Deo in Christo loquimur* (11 Cor. ii, 17). Ex Deo enim coram Deo loquitur, qui prædicationis verbum et quia a Deo accepit intelligit, et placere per illud Deo non hominibus quærit. Audiant quod scriptum est: *Abominatio Domini est omnis arrogans* (Prov. xvi, 15). — Quia videlicet dum in verbo Dei gloriam propriam quærit, jus dantis invadit; eumque laudi suæ postponere nequaquam metuit, a quo hoc ipsum quod laudatur accepit. Audiant quod prædicatori per Salomonem dicitur: *Bibe aquam de cisterna tua, et fluentia putei tui. Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas divide. Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui* (Prov. v, 15). Aquam quippe prædicator de cisterna sua bibit, cum ad cor suum rediens, prius **A** audit ipse quod dicit. Bibit sui fluentia putei, si sui irrigatione verbi infunditur. Ubi bene subjungitur: *Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas divide* (Ibid., 18). Rectum quippe est ut ipse prius bibat, et tunc prædicando altis influat. Fontes namque foras derivare, est exterius aliis vim prædicationis infundere. In plateis autem aquas dividere, est in magna auditorum amplitudine juxta uniuscujusque qualitatem divina eloquia dispensare. Et quia plerumque inanis gloriæ appetitus subrepat dum sermo Dei ad multorum notitiam currit, postquam **D** dictum est: *In plateis aquas divide, recte subjungitur: Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui* (Ibid.). Alienos quippe malignos spiritus vocat, de quibus per Prophetam tentati hominis voce dicitur: *Alieni insurrexerunt in me, et fortes quæsierunt animam meam* (Ps. lxxxv, 5). Ait ergo: Aquas et in plateis divide, et tamen solus habe. Ac si apertius dicat: Sic necesse est ut prædicationi exterius servias, quatenus per elationem te immundis spiritibus non con-

(a) Trec. et alii Mss. unanimiter ita habent, quod recentiores mutarunt in, *aliis medendo*.

(b) Eadem libertate, spreto Mss., Gilot. et alii respondent. habent, *a virtute dicendi, vivendi qualitate discordent, vel, a virtute dicti, vivendi, etc.*

A jungas, ne in divini verbi ministerio hostes tuos ad te participes admittas. Aquas ergo et in plateis dividimus, et tamen soli possidemus, quando et exterius late prædicationem fundimus, et tamen per eam humanas laudes assequi minime ambimus.

CAPUT XXV [Al. XLIX].

Quomodo admonendi qui officium prædicationis nimia humilitate detrectant, et qui præcepti festinatione occupant.

(Agmonitio 26.) Aliter admonendi sunt qui cum prædicare digne valeant, præ nimia humilitate formidant; atque aliter admonendi sunt quos a prædicatione imperfectio vel ætas prohibet, et tamen præcipitatio impellit. Admonendi namque sunt qui cum prædicare utiliter possunt, immoderata tamen humilitate refugiunt; ut ex minori consideratione colligant quantum in majoribus rebus derelinquant. Si enim indigentibus proximis ipsi quas haberent pecunias absconderent, (c) adjutores proculdubio calamitatis exstitissent. Quo ergo reatu constringantur aspiciant, qui dum peccantibus fratribus verbum prædicationis subtrahunt, morientibus mentibus vitæ remedia abscondunt. Unde et bene quidam sapiens dicit: *Sapientia abscondita et thesaurus (d) invisus, quæ utilitas in utrisque* (Eccli. xx, 32)? Si populos fames attereret, et occulta frumenta ipsi servarent, (e) auctores proculdubio mortis existerent. Quia itaque plectendi sunt pœna considerent, qui cum fame verbi animæ pereant, ipsi panem perceptæ gratiæ non ministrant. Unde et bene per Salomonem dicitur: *Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis* (Prov. xi, 26). Frumenta quippe abscondere, est prædicationis sanctæ apud se verba retinere. In populis autem talis quisque maledicetur, quia in solius culpa silentii pro multorum quos corrigere potuit pœna damnatur. Si medicinalis artis minime ignari secundum vulnus cernerent, et tamen secare recusarent, profecto peccatum fraternæ mortis ex solo torpore committerent. Quanta ergo culpa involvantur aspiciant, qui dum cognoscunt vulnera mentium, curare ea negligent sectione verborum. Unde et bene per prophetam **T** dicitur: *Maledictus qui prohibet gladium suum a sanguine* (Jer. xlviii, 10). Gladium quippe a sanguine prohibere, est prædicationis verbum a carnalis vitæ interfectione retinere. De quo rursus gladio dicitur: *Et gladius meus (f) manducabit carnes* (Deut. xxxii, 42).

Hi itaque cum apud se sermonem prædicationis occultant, divinas contra se sententias terribiliter audiant, quatenus ab eorum cordibus timorem timor expellat. Audiant quod talentum qui erogare noluit, cum sententia damnationis amisit ((*Matth. xxv, 24, seq.*)). Audiant quod Paulus eo se proximorum sanguine mundum credidit, quo feriendis eorum vitiis non pepercit, dicens: *Contestor vos hodie, die,*

(c) Laudun., *auctores*.

(d) Carnot. primus, et primus Aud., *absconditus*.

(e) Gemet. et pl. Norm., *exauctores*.

(f) Gemet. cum primo Aud., *devorabit*.

quia mundus sum a sanguine omnium : non enim subterfugi quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis (Act. xx, 26, 27). Audiant quod voce angelica Joannes admonetur, cum dicitur : *Qui audit, dicat : Veni (Apoc. xxii, 17)*. Ut nimirum cui se vox interna insinuat, illuc etiam clamando alio quo ipse rapitur trahat ; ne clausas fores etiam vocatus inveniatur, si vocanti vacuus appropinquat. Audiant quod Isaias quia a verbi ministerio tacuit, illustratus superno lumine, magna voce pœnitentiæ se ipse reprehendit, dicens : *Væ mihi quia tacui (Isai. vi, 5)*. Audiant quod per Salomonem in illum prædicationis scientia multiplicari promittitur, qui in hoc quod jam obtinuit, torporis vitio non tenetur. Ait namque : *Anima quæ benedicit, impinguabitur ; et qui inebriatur, ipse quoque inebriatur (Prov. xi, 25)*. Qui enim exterius prædicando benedicit, interioris augmenti pinguedinem recipit ; et (a) dum vino eloqui auditorum mentem debriare non desinit, potu multiplicati muneris debriatus excrescit. Audiant quod David hoc Deo in munere obtulit, quod prædicationis gratiam quam acceperat non abscondit, dicens ; *Ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu cognovisti ; justitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam et salutare tuum dixi (Ps. xxxix, 10, 11)*. Audiant quod sponsi colloquio ad sponsam dicitur : *Quæ habitas in hortis, amici auscultant ; fac me audire vocem tuam (Cant. viii, 13)*. Ecclesia quippe in hortis habitat, quæ ad viriditatem intimam exulta plantaria virtutum servat. Cujus vocem amicos auscultare, est electos quoque verbum prædicationis illius desiderare ; quam videlicet vocem sponsus audire desiderat, quia ad prædicationem ejus per electorum suorum animas anhelat. Audiant quod Moyses cum irascentem Deum populo cerneret, et assumi ad ulciscendum gladio juberet ; illos a parte Dei denuntiavit existere, qui delinquentium scelera inenotanter ferirent, dicens : *Si quis Domini est, jungatur mihi ; ponat vir gladium super femur suum : ille et rediit de porta usque ad portam per medium castrorum, et occidat unusquisque fratrem, et amicum, et proximum suum (Exod. xxxii, 27)*. Gladium quippe super femur ponere, est prædicationis studium voluptatibus carnis anteferre ; ut cum saneta quis studet dicere, curet necesse est illicitas suggestiones edomare. De porta vero usque ad portam ire, est a vitio usque ad vitium, per quod ad mentem mors ingreditur, increpando discurrere. Per medium vero castrorum transire, est tanta æqualitate intra Ecclesiam vivere, ut qui delinquentium oculos redarguit, in nullius se debeat favorem declinare. Unde et recte subjungitur : *Occidat vir fratrem, et amicum et proximum suum. Fratrem scilicet et amicum et proximum interficit, qui cum puniendus invenit, ab increpationis gladio nec eis quos per cognationem diligit parcit. Si ergo ille Dei dicitur qui ad ferienda vitia zelo divini amoris excitatur*

A profecto esse se Dei denegat, qui in quantum sufficit, increpare vitam carnalium recusat

At contra admonendi sunt quos a prædicationis officio vel imperfectio, vel ætas prohibet, et tamen præcipitatio impellit, ne dum tanti sibi onus officii præcipitatione arrogant, viam sibi subsequentiæ meliorationis abscondant ; et cum arripiunt intempestive quod non valent, perdant etiam quod implere quandoque tempestive potuissent ; atque scientiam, quia incongrue conantur ostendere, juste ostendantur amisisse. Admonendi sunt ut considerent quod pulli avium si ante pennarum perfectionem volare appetant, unde ire in alta cupiunt, inde in ima merguntur. Admonendi sunt ut considerent quod, structoris recentibus necdum solidatis, (b) si tignorum pondus superponitur, non habitaculum, sed ruina fabricatur. Admonendi sunt, ut considerent quod conceptas soboles femine si priusquam plene formentur proferunt, nequaquam domos, sed tumulos replent. Illic est enim quod ipsa Veritas, quæ repente quos vellet roborare potuisset, ut exemplam sequentibus daret, ne imperfecti prædicare præsumerent, postquam plene discipulos (c) de virtute prædicationis instruxit, illico adjunxit : *Vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto (Luc. xxiv, 49)*. In civitate quippe consideremus, si intra mentium nostrarum nos claustra constringimus, ne loquendo exterius evagemur ; ut cum virtute divina perfecte induimur, tunc quasi a nobismetipsis foras etiam alios instruere exeamus. Hinc per quemdam sapientem dicitur : *Adolescens loquere in causa tua vix ; et si bis interrogatus fueris, habeat initium responsio tua (Eccli. xxxii, 10)*. Hinc est quod idem Redemptor noster, cum in cœlis sit conditor, et ostensione suæ potentie semper doctor angelorum, ante tricennale tempus in terra magister noluit fieri hominum ; ut videlicet præcipitatis vim saluberrimi timoris infunderet, cum ipse etiam, qui labi non posset, perfectæ vitæ gratiam non nisi perfecta ætate prædicaret. Scriptum quippe est : *Cum factus esset annorum duodecim, remansit puer Jesus in Jerusalem (Luc. ii, 42)*. De quo a parentibus requisito, paulo post subditur : *Invenere autem illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos et interrogantem (Ibid., 46)*. Vigilanti itaque consideratione pensandum est, quod cum Jesus annorum duodecim dicitur in medio doctorum sedens, non docens, sed interrogans invenitur. Quo exemplo scilicet ostenditur ne infirmus docere quis audeat, si ille puer doceri interrogando voluit, qui per divinitatis potentiam verbum scientiæ ipsis suis doctoribus ministravit. Cum vero per Paulum discipulo dicitur. *Præcipis hæc et doce : sciendum nobis est quia in sacro eloquio aliquando adolescentia juvenis vocatur. Quod citius ostenditur, si Salomonis ad medium verba proferantur, qui ait : Lætare juvenis in adolescentia tua (Eccli. xi, 9)*. Si enim utraque unum

(a) Corb. et alii a Guss. visi, dum divino eloquio.
(b) Corb., si lignorum.

(c) Laud., de virtutis prædicatione.

esse non decerneret, quem monebat in adolescentia, juvenem non vocaret.

77 CAPUT XXVI [Al. L].

Quomodo admonendi quibus omnia ex sententia succedunt, et quibus nulla.

(Admonitio 27). Aliter admonendi sunt qui in hoc quod temporaliter appetunt prosperantur; atque aliter qui ea quidem quæ mundi sunt concupiscunt, sed tamen adversitatis labore fatigantur. Admonendi namque sunt qui in hoc quod temporaliter appetunt prosperantur, ne cum cuncta ad votum suppetunt, dantem quærere negligant; (a) sed in his quæ dantur animum figant; ne peregrinationem pro patria diligant ne subsidia itineris in obstacula perventionis vertant, ne nocturno lunæ lumine delectati, claritatem solis videre refugiant. Admonendi itaque sunt ut quæque in hoc mundo consequuntur, calamitatis solatia, non autem præmia retributionis credant; sed contra favores mundi mentem erigant, ne in eis ex tota cordis delectatione succumbant. Quisquis enim prosperitatem qua utitur, apud iudicium cordis, melioris vitæ amore non reprimat, favorem vitæ transeuntis in mortis perpetuæ occasionem vertit. Hinc est enim quod sub Idumæorum specie, qui vincendos (b) se prosperitati suæ reliquerunt, in hujus mundi successibus lætantes increpantur cum dicitur: *Dederunt terram meam sibi in hæreditatem cum gaudio, et toto corde, et ex animo (Ezech. xxxvi, 5)*. Quibus verbis perpenditur, quod non solum quia gaudeant, sed quod toto corde et ex animo gaudeant, districta reprehensione feriuntur. Hinc Salomon ait: *Aversio parvulorum interficiet eos, et prosperitas stultorum perdet illos (Prov. 1, 32)*. Hinc Paulus admonet dicens: *Qui emunt, tanquam non possidentes, et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur (I Cor. vii, 30)*. Ut videlicet sic nobis quæ suppetunt, exterius serviant, quatenus a supernæ (c) delectationis studio animum non inflectant, ne luctum nobis interim peregrinationis temperent eaque in exsilio positis subsidium præbent; et quasi felices in transitoriis nos gaudeamus, qui ab æternis (d) nos interim miseros cernimus. Hinc namque est quod electorum voce dicit Ecclesia: *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplectabitur me (Cant. ii, 6)*. Sinistram Dei, prosperitatem videlicet vitæ præsentis, quasi sub capite posuit, quam intentione summi amoris premit. Dextera vero Dei eam amplectitur; quia sub æterna ejus beatitudine tota devotione continetur. Hinc rursum per Salomonem dicitur: *Longitudo dierum in dextera ejus, in sinistra vero illius divitiæ et gloria (Prov. iii, 16)*. Divitiæ itaque et gloria qualiter sint habenda docuit, quæ posita in sinistra memoravit. Hinc Psalmista ait: *Salvum me fac dextera tua (Ps.*

(a) Gemeticenses, sed a quo dantur animo figant. Alii Norm., cum tertio Carnot., si in his quæ, etc.

(b) Corb., Belv. et duo priores Carnot., se prosperitate sua.

(c) Belv. primus et tertius Carn., Rothom., Lyr., Val. Cl., dilectionis.

(d) Exclusi, nos interimi. Adhæremus Treo., Belv.,

cvii, 7). Neque enim ait manu, sed dextera; ut videlicet cum dexteram diceret, quia æternam salutem quæreret, indicaret. Hinc rursum scriptum est: *Dextera manus tua, Domine, confregit inimicos (Exod. xv, 6, sec. LXX)*. Hostes enim Dei etsi in sinistra ejus proficiunt, dextera franguntur quia plerumque pravos vita præsens elevat, sed adventus æternæ beatitudinis damnat.

Admonendi sunt qui in hoc mundo prosperantur, ut solerter considerent quia præsentis vitæ prosperitas aliquando idcirco datur ut ad meliorem vitam provocet, aliquando veto ut in æternum plenius damnet. Pinc est enim quod plebi Israeliticæ Chanaan terra promittitur, ut quandoque ad æterna speranda provocetur. Neque enim rudis ille populus promissionibus Dei in longinquum crederet, si a promissore suo non etiam e vicino aliquid percepisset. Ut ergo ad æternorum fidem certius roboretur, nequaquam solummodo spe ad res, sed rebus quoque ad spem trahitur. Quod liquido Psalmista testatur, dicens: *Dedit eis regiones gentium, et labores populorum possederunt: ut custodiant justificationes ejus, et legem ejus requirant (Ps. civ, 44)*. Sed cum largientem Deum humana mens boni operis (e) responsione non sequitur, unde nutrita pie creditur, inde justius damnatur. Hinc enim per Psalmistam rursum dicitur: *Dejecisti eos, dum alleverentur (Ps. lxxii, 18)*. Quia videlicet reprobis cum recta opera divinis muneribus non rependunt, cum totos se hic deserunt, et affluentibus prosperitatibus dimittunt, unde exterius proficiunt, inde ab intimis cadunt. Hinc est quod in inferno cruciatus diviti dicitur: *Recepisti bona in vita tua (Luc. xvi, 25)*. Ideo enim bona hic recepit et malus, ut illic plenius mala reciperet, quia hic fuerat nec per bona conversus.

At contra admonendi sunt, qui ea quidem quæ mundi sunt concupiscunt, sed tamen adversitatis labore fatigantur, ut sollicita consideratione perpendant, Creator (f) dispositoque cunctorum quanta super eos gratia vigilat, quos in sua desideria non relaxat. Egro quippe quem medicus desperat, concedit ut cuncta quæ concupiscit accipiat. Nam qui sanari posse creditur, a multis quæ appetit prohibetur: et pueris nummos subtrahimus, quibus tota simul patrimonia hæredibus reservamus. Hinc ergo de spe æternæ hæreditatis gaudium sumant, quos adversitas vitæ temporalis humiliat; quia nisi salvandos in perpetuum cerueret, erudiendos sub disciplinæ regimine divina dispensatio non frenaret. Admonendi itaque sunt qui in his quæ temporaliter concupiscunt, adversitatis labore fatigantur, ut sollicitè considerent quod plerumque etiam justos cum temporalis potentia sustollit, velut in laqueo culpa

Corb., Laud. et duobus prioribus Carn. Tertius habet, nos interius.

(e) Visum est Editoribus ponere, *repensationis pro responsione*, quod legitur in omnibus Mss. nostris.

(f) Idem Ed. mutarunt *dispositor* (sic habent Mss. omnes) in, *dispensator*.

comprehendit. Nam sicut in priori hujus voluminis parte jam diximus (1 parte, c. 3), David Deo amabilis rector fuit in servitio, quam cum pervenit ad regnum (I Reg. xxiv, 18). Servus namque amore justitiæ, deprehensum adversarium ferire timuit; rex autem persuasione luxuriæ devotum militem etiam sub studio fraudis exstinxit (II Reg. xi, 17). Quis ergo opes, quis potestatem, quis gloriam quærat innoxie, si et illi exstiterunt noxia, qui hæc habuit non quæsit? Quis inter hæc sine magni discriminis labore salvabitur, si ille in his culpa interveniente turbatus est, qui ad hæc fuerat Deo eligente præparatus? Admonendi sunt ut considerent quia Salomon qui post tantam sapientiam usque ad idololatriam coeidisse describitur, nihil in hoc mundo priusquam caderet, adversitatis habuisse memoratur; sed concessa sapientia funditus cor deseruit, quod nulla vel minima tribulationis disciplina custodivit (III Reg. xi, 4).

79 CAPUT XXVII. [Al. LI]

Quomodo admonendi conjugati et cælibes.

(Admonitio 28.) Aliter admonendi sunt conjugii obligati, atque aliter a conjugii nexibus liberi. Admonendi namque sunt conjugii obligati, ut cum vicissim quæ sunt alterius cogitant, sic eorum quisque placere studeat conjugii, ut non displiceat Conditori, sic ea quæ hujus mundi sunt agant, ut tamen appetere quæ Dei sunt non omitant; sic de bonis præsentibus gaudeant, ut tamen sollicita intentione mala æterna pertimescant; sic de malis temporalibus loquantur, ut tamen consolatione integra spem in bonis perennibus figant; quatenus dum in transitu cognoscunt esse quod agunt (a) in mansione quod appetunt; nec mala mundi cor frangant, cum spes bonorum cælestium roborat; nec bona præsentis vitæ decipiant, cum suspecta subsequentiæ judicii mala contristant. Itaque animus Christianorum conjugum et infirmus et fidelis, qui et plene cuncta temporalia despiciere non valet, et tamen æternis se conjungere per desiderium valet; quamvis in delectatione carnis interim jaceat, supernæ spei refectione convalescat. Et si habet quæ mundi sunt in usu itineris, sperat quæ Dei sunt in fructu perventionis; nec totum se ad hoc quod agit conferat, ne ab eo quod robuste sperare debuit funditus cadat. Quod bene ac breviter Paulus exprimit, dicens: *Qui habent uxores, tanquam non habentes sint; et qui flent tanquam non flentes; et qui gaudent, tanquam non gaudent* (I Cor. vii, 29, 30). Uxorem quippe quasi non habendo habet, qui sic per illam carnali consolatione utitur, ut tamen nunquam ad prava opera a melioris intentionis rectitudine ejus amore floctatur. Uxorem quasi non habendo habet, qui transitoria esse cuncta conspiciens, curam carnis ex necessitate tolerat, sed æterna gaudia (b) spiritus ex

desiderio exspectat. Non flendo autem flere, est sic exteriora adversa plangere, ut tamen noverit æternæ spei consolatione gaudere. Et rursum, non gaudento gaudere, est sic de infirmis animum attollere, ut tamen nunquam desinat summa formidare. Ubi apte quoque paulo post subdit: *Præterit enim figura hujus mundi* (Ibid., 4). Ac si aperte diceret: Nolite, constanter mundum diligere, quando et ipse non potest, quem diligitis, stare. Incassum cor quasi manentes figitis, dum fugit ipse quem amatis.

Admonendi sunt conjuges, ut ea in quibus sibi aliquando displicent, et patientes invicem tolerant, et exhortantes invicem salvent. Scriptum namque est: *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (Galat. iv, 2). Lex quippe Christi charitas est; (c) quia ex illo nobis et largiter sua bona contulit, et æquanimiter mala nostra portavit. Tunc ergo legem Christi (d) imitando complemus, quando et nostra bona benigne conferimus, et nostrorum mala pie sustinemus. Admonendi quoque sunt, ut eorum quisque non tam quæ ab altero tolerat, quam quæ ab ipso tolerantur attendat. 80 Si enim sua quæ portantur considerat, ea quæ ab altero sustinet, levius portat.

Admonendi sunt conjuges, ut suscipiendæ proles se meminerint causa conjunctos, et cum immoderate admisioni servientes, propagationis articulum in usum transferunt voluptatis, perpendant quod licet extra non exeant, in ipso tamen conjugio conjugii jura transcendunt. Unde necesse est ut crebris (c) exorationibus deleant quod pulchram copulæ speciem admittis voluptatibus fœdant. Hinc enim quod peritus medicinæ cælestis Apostolus non tam sanos instituit, quam infirmis medicamenta monstravit, dicens: *De quibus scripsistis mihi: Bonum est homini mulierem non tangere; propter fornicationem autem unusquisque suam habeat uxorem, et unaquæque suum virum habeat* (I Cor. vii, 1, seq. etc.). Qui enim fornicationis metum præmisit, profecto non stantibus præceptum contulit; sed ne fortasse in terram ruerent, lectum cadentibus ostendit. Unde adhuc infirmantibus subdidit: *Uxor viri debitum reddit similiter et vir viro* (Ibid.). Quibus dum in magna honestate conjugii aliquid de voluptate largiretur, adjunxit: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium* (Ibid.). Culpa quippe esse innotuit, quod indulgeri perhibetur; sed quæ tanto citius relaxetur, quanto non per hanc illicitum quid agitur, sed hoc quod est licitum, sub moderamine non tenetur. Quod bene Loth in semetipso exprimit, qui ardentem Sodomam lugit; sed tamen Segor inveniens, nequaquam mox montana conscendit (Gen. xix, 30). Ardentem quippe Sodomam fugere, est illicita carnis incendia declinare. Altitudo vero montium, est munditia continentium. Vel certe quasi in

(a) Removimus hinc *sciunt*, ab Editoribus frustra additum, ipsius etiam sensus damno.

(b) *Laud.*, ex desiderio spiritus.

(c) Sic restituimus ad Mss. omnium fidem, cum

prius in Editis legerebatur, *quia ille nobis*.

(d) Carn. primus, *meditando*.

(e) Ita Treo., *Laud.*, *Gemel.*, et alii. In Excusis, *crebris exhortationibus*, repugnante sensu.

monte sunt qui etiam carnali copulæ inhærent, sed tamen extra suscipiendæ prolis admisionem debitam, nulla carnis voluptate solvuntur. (a) In monte quippe stare est, nisi fructum propaginis in carne non quærere. In monte stare, est carni carnaliter non adhærere. Sed quia multi sunt qui scelera quidem carnis deserunt, nec tamen in conjugio positi usus solummodo debiti jura conservant, exiit quidem Loth Sodomam, sed tamen mox ad montana non pervenit, quia jam damnabilis vita relinquitur, sed adhuc celestudo conjugalis continentiæ (b) subtiliter non tenetur. Est vero in medio Segor civitas, quæ fugientem salvet infirmum, quia videlicet cum sibi per incontinentiam miscentur conjuges, et lapsus scelerum fugiunt, et tamen venia salvantur. Quasi parvam quippe civitatem inveniunt in qua ab ignibus defendantur, quia conjugalis hæc vita non quidem in virtutibus mira est, sed tamen a suppliciis secunda. Unde idem Loth ad angelum dicit: *Est civilis hic juxta, ad quam possum fugere, parva; et salvabor in ea. Nunquid non modica est, et vivet anima mea in ea* (Genes. xix, 20)? Juxta ergo dicitur, et tamen ad salutem tuta perhibetur, quia conjugalis vita nec a mundo longe divisa est, nec tamen a gaudio salutis aliena. Sed tunc in hac actione vitam suam conjuges quasi in parva civitate custodiunt, quando pro se assiduis deprecationibus intercedunt. Unde et recte per angelum **S1** ad eundem Loth dicitur: *Ecce etiam in hoc suscepti preces tuas, ut non subvertam urbem pro qua locutus es* (Ibid. 21). Qui videlicet cum deprecatio funditur Deo nequaquam talis conjugii vita damnatur. De qua deprecatione Paulus quoque admonet, dicens: *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut varetis orationi* (I Cor. vii, 5).

At contra admonendi sunt qui ligati conjugii non sunt, ut præceptis cælestibus eo rectius serviant, quo eos ad curas mundi nequaquam jugum copulæ carnalis inclinat; ut quos onus licitum conjugii non gravat, nequaquam pondus illicitum terrenæ sollicitudinis premat; sed tanto eos paratiores dies ultimus, quanto et expeditiores inveniat; ne quo meliora agere vacantes possunt, sed tamen negligunt, eo supplicia deteriora mereantur. Audiant quod Apostolus cum quosdam ad cælibatus gratiam instrueret, non conjugium sprevit, sed curas mundi nascentes ex conjugio repulit, dicens: *Hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam; sed ad id quod honestum est, et quod facultatem præbeat sine impedimento* (c) *Domino observandi* (Ibid., 35). Ex conjugii quippe terrenæ sollicitudines prodeunt; et ideo magister gentium auditores suos ad meliora

A persuasit, ne sollicitudine terrena ligarentur. Quem igitur cælibem curarum sæcularium impedimentum præpedit, et conjugio se nequequam subdidit, et tamen conjugii onera non evasit. Admonendi sunt cælibes, ne sine damnationis judicio misceri se feminis vacantibus putent. Cum enim Paulus fornicationis vitium tot criminibus exsecrandis inseruit, cujus sit reatus indicavit, dicens: *Neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt* (I Cor. vi, 9, 10). Et rursum: *Fornicatorum autem et adulteros judicabit Deus* (Hebr. xiii, 4). Admonendi itaque sunt, ut si tentationum procellas cum difficultate salutis tolerant, conjugii portum petant. Scriptum namque est: *Melius est nubere, quam uri* (I Cor. vii, 9). Sine culpa scilicet ad conjugium veniunt, si tamen necdum meliora voverunt. Nam quisquis bonum majus subire proposuit, bonum minus quod licuit, illicitum fecit. Scriptum quippe est: *Nemo mittens manum suam* (d) *ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno cælorum* (Luc. ix, 62). Qui igitur fortiori studio intenderat, retro convincitur respicere, si relictis amplioribus bonis ad minima retorquetur.

CAPUT XXVIII [At. LII].

Quomodo admonendi peccata carnis experti, et eorum expertes.

(Admonitio 29.) Aliter admonendi sunt peccatorum carnis conscii, atque aliter ignari. Admonendi namque sunt peccata carnis experti, ut mare saltem post naufragium metuant, et perditionis suæ discrimina vel cognita perhorrescant; ne qui pie post perpetrata mala servati sunt, hæc improbe repetendo moriantur. Unde peccanti animæ et nunquam a peccato desinenti dicitur: *Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere* (Jerem. iii, 3). Admonendi itaque sunt ut studeant quatenus si accepta naturæ bona integra servare noluerunt, saltem scissa resarciant. Quibus nimirum necesse est ut perpendant **S2** in tam magno fidelium numero quam multi et se illibatos custodiant, et alios ab errore convertant. Quid ergo isti dicturi sunt, si aliis in integritate stantibus, ipsi nec post damna respiscunt. Quid dicturi sunt, si cum multi et alios secum deferunt ad regnum, hi expectanti Domino nec semetipsos reducunt? Admonendi sunt, ut præterita commissa considerent, et imminetia devitent. Unde sub Judææ specie per prophetam Dominus corruptis in hoc mundo mentibus transactas ad memoriam culpas revocat, quatenus pollui in futuris erubescant, dicens: *Fornicatæ sunt in Ægypto, in adolescentia sua fornicere.*

(b) Laud. primus, aud. et nonnulli. *sublimiter*. In Trec. et cæteris, *subtiliter*.

(c) Trec., Laud., Val. Cl. et tres Gemet., *Domino observandi*. Corb., *Dominum observandi*; et secunda manu, *Dom. obsecrandi*.

(d) Laud., Theodor. et Val. Cl., *super aratrum*.

(a) Hic laborat sensus in Editis ubi legitur, *in monte quippe stare quid est, nisi fructum propaginis in carne non quærere?* Quod pugnat contra superiora: *In monte sunt qui etiam carnali copulæ inhærent, sed tamen extra suscipiendæ prolis admisionem debitam, nulla carnis voluptate solvuntur.* Expressimus præsertim Mss. Trec., ubi, *nisi fructum non quærere* idem est ac, *non nisi fructum propaginis in carne quæ-*

catæ sunt; ibi subacta sunt ubera earum, et fractæ sunt mammæ pubertatis earum (Ezech. xxiii, 3). In Ægypto quippe ubera subiguntur, cum turpi hujus mundi desiderio humanæ mentis voluntas substermitur. In Ægypto pubertatis mammæ franguntur, quando naturales sensus adhuc in semetipsis integri, pulsantis concupiscentiæ corruptione vitiantur.

Admonendi sunt peccata carnis experti, ut vigilantia cura conspiciant post delicta nobis ad se redeuntibus Deus quanta benevolentia sinum suæ pietatis expandat, cum per prophetam dicat: *Si dimiserit vir uxorem suam, et illa recedens duxerit virum alium, nunquid revertetur ad eam ultra? Nunquid non polluta et contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen revertere ad me, dicit Dominus (Jerem. iii, 1).* Ecce de fornicante et relicta muliere argumentum justitiæ proponitur, et tamen nobis post lapsum redeuntibus non justitia, sed pietas exhibetur. Ut hinc utique colligamus, si nobis delinquentibus tanta pietate parcitur, a nobis nec post delictum redeuntibus quanta improbitate peccatur; aut quæ ab illo erit super improbos venia, qui non cessat vocare post culpam. Quæ nimirum bene per prophetam post delictum misericordia vocationis exprimitur, cum averso homini dicitur: *Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, et aures tuæ audient verbum post tergum monentis (Isai. xxx, 20).* Humanum quippe genus Dominus in faciem monuit, quando in paradiso condito homini atque in libero arbitrio stanti, quid facere, quidve non facere deberet, indixit. Sed homo in Dei faciem terga dedit, cum superbiens ejus jussa contempsit. Nec tamen superbientem Deus deseruit, qui ad revocandum hominem legem dedit, (a) exhortantes angelos misit, in carne nostræ mortalitatis ipse apparuit. Ergo post tergum stans nos admonuit, qui ad recuperationem nos gratiæ etiam contemptus vocavit. Quod igitur generaliter simul potuit dici de cunctis, hoc necesse est specialiter sentiri de singulis. Quasi enim coram Deo positus quisque verba monitionis ejus percipit, cum priusquam peccata perpetret, voluntatis ejus præcepta cognoscit. Adhuc enim ante faciem ejus stare, est necdum eum peccando contemnere. Cum vero derelicto bono innocentæ, iniquitatem eligens appetit, jam terga in ejus faciem mittit. Sed esse adhuc et post tergum Deus subsequens monet, qui etiam post culpam ad se redire persuadet. Aversum revocat, commissæ non respicit, revertenti sinum pietatis expandit. Vocem ergo post tergum monentis audimus, si ad invitantem nos Dominum saltem post peccata revertimur. Debemus igitur pietatem invocantis erubescere, si justitiam nolimus formidare: quia tanto graviore improbitate contemnitur, quanto et contemptus adhuc vocare non dedignatur.

At contra admonendi sunt peccata carnis ignorantes, ut tanto sollicitius præcipitem ruinam metuant, quanto altius stant. Admonendi sunt, ut noverint,

(a) Gemet. primus, exhortatus.
(b) Corb., captum.

quia quo magis loco prominenti consistunt, eo crebrioribus sagittis insidiatoris impetuntur. Qui tanto ardentius solet erigi, quanto robustius se conspicit vinci; tantoque intolerabilius dedignatur vinci, quanto contra se videt per integra infirmæ carnis castra pugnari. Admonendi sunt ut incessanter præmia suscipiant, et libenter proculdubio tentationum quas tolerant labores calcabunt. Si enim attendatur felicitas quæ sine transitu attingitur, leve fit quod transiendo laboratur. Audiant quod per prophetam dicitur. *Hæc dicit Dominus eunuchis: Qui custodierint sabbata mea, et elegerint quæ volui, et fœdus meum tenuerint: dabo eis in domo mea et in muris meis locum et nomen melius a filiis et filiabus (Isa. lvi, 4, 5).* Eunuchi quippe sunt, qui compressis motibus carnis, affectum in se pravi operis abscidunt. Quo autem apud Patrem loco habeantur, ostenditur; quia in domo Patris videlicet æterna mansione etiam filiis præferuntur. Audiant quod per Joannem dicitur: *Illi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines enim sunt, et sequuntur Agnum quocunque ierit (Apoc. xiv, 4).* Et quod canticum cantant, quod nemo potest dicere, nisi illa centum quadraginta quatuor millia. Singularem quippe canticum Agno cantare, est cum eo in perpetuum præ cunctis fidelibus etiam de incorruptione carnis gaudere. Quod tamen electi cæteri canticum audire possunt, licet dicere nequeant, quia per charitatem quidem in illorum celsitudine læti sunt, quamvis ad eorum præmia non assurgant. Audiant peccatorum carnis ignari quod per semetipsam de hac integritate Veritas dicit: *Non omnes capiunt verbum hoc (Matth. xix, 11).* Quod eo innotuit summum, quo denegavit omnium; et dum prædicat quia difficile capitur, audientibus innuit (b) captum cum qua cautela teneatur.

Admonendi sunt itaque peccata carnis ignorantes, ut et præeminere virginitatem conjugio sciant, et tamen se super conjuges non extollant, quatenus dum et virginitatem præferunt, et se postponunt; et illud non deserant quod melius esse æstimant, et se custodiant (c) quo se inaniter non exaltant. Admonendi sunt ut considerent quod plerumque actione sæcularium vita continentium confunditur, cum et illi ultra habitum assumunt opera, et isti juxta ordinem proprium non excitant corda. Unde bene per prophetam dicitur: *Erubescet, Sidon, ait mare (Isai. xxiii, 4).* Quasi enim per vocem maris ad verecundiam Sidon adducitur, quando per comparisonem vitæ sæcularium atque in hoc mundo fluctuantium, ejus qui munitus et quasi stabilis cernitur, vita reprobatur. Sæpe enim nonnulli ad Dominum post carnis peccata redeunt, tanto se ardentius in bonis operibus exhibent, quanto damnabiliores se de malis vident. Et sæpe quidam in carnis integritate perdurant, cum minus se respiciunt habere quod defleant, plene sibi sufficere vitæ suæ innocentiam putant, atque ad fervorem spiritus nullis se ardoris stimulis inflam-

(c) Carnot. primus, quos inaniter.

mant. Et fit plerumque Deo gratior amore ardens vita post culpam, quam securitate torpens innocentia. Unde et voce iudicis dicitur: *Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum* (Luc. vii, 47). Et: *Gaulium erit in cælo super uno peccatore pœnitente, magis quam super nonaginta novem justis, quibus non opus est pœnitentia* (Luc. xv, 10). Quod citius ex ipso usu colligimus, si nostræ mentis iudicia pensemus. Plus namque terram diligimus quæ post spinas exarata fructus uberes producit, quam quæ nullas spinas habuit, sed tamen exulta sterilem segetem gignit. Admonendi sunt peccata carnis ignorantes, ne superioris ordinis celsitudine se cæteris præferant, cum ab inferioribus quanta se melius agantur ignorant. In examine namque recti iudicis mutat (a) merita ordinum, qualitas actionum. Quis enim consideratis ipsis rerum imaginibus, nesciat quod in natura gemmarum carbunculus præferatur hyacintho? Sed tamen cœrulei coloris hyacinthus præfertur pallenti carbunculo; quia et illi quod naturæ ordo subtrahit, species decoris adjungit; et hunc quem naturalis ordo prætulera, coloris qualitas frædat. Sic ergo in humano genere et quidam in meliori ordine deteriores sunt, et quidam in deteriori meliores, quia et isti sortem extremi habitus bona vivendo transcendunt, et illi superioris loci meritum moribus (b) non exsequendo diminuunt.

CAPUT XXIX [Al LIII].

Quomodo admonendi qui peccata operum lugent, et qui solum cogitationum.

(Admonitio 30). Aliter admonendi sunt qui peccata deplorant operum, atque aliter qui cogitationum. Admonendi quippe sunt qui peccata deplorant operum, ut consummata mala perfecta diluant lamenta, ne plus astringantur in debito perpetrati operis. (c) et minus solvant fletibus satisfactionis. Scriptum quippe est: *Potum dedit nobis in lacrymis in mensura* (Psal. lxxix, 6); ut videlicet uniuscujusque mens tantum pœnitendo compunctionis suæ bibat lacrymas, quantum se a Deo meminisse truisse per culpas. Admonendi sunt ut incessanter admissa ante oculos reducant, atque vivendo agant, ut a districto iudice videri non debeant. Unde David (d) cum peteret, dicens: *Averte oculos tuos a peccatis meis* (Psal. l, 11), paulo superius intulit: *Delictum meum* (e) *coram me est semper* (Ibid., 5). Ac si diceret: Peccatum meum ne respicias postulo, quia hoc respicere ipse non ceseo. Unde et per prophetam Dominus dicit: *Et peccatorum tuorum memor non ero, tu autem memor esto* (Isai. xliv, 25, 26, sec. LXX). Admonendi sunt ut singula quæque admissa considerent, et dum per unumquodque erroris sui iniquationem deflent, simul se ac totos lacrymis mudent. Unde bene per Jeremiam dicitur,

(a) Idem, merita cordium.

(b) Ibidem Cod., non sequendo.

(c) Laud., si minus solv.

(d) Corb., Carnot., Belv., cum pœniteret. Sequitur eum editis Trec., Norm., etc.

(e) Corb., contra me.

(f) Belv., Corb. et primus Carnot., reperit.

cum Judææ singula delicta pensarentur: *Divisiones aquarum deduxit oculus meus* (Thren. iii, 48). Divisas quippe ex oculis aquas de iucimus, quando peccatis singulis dispersitas lacrymas damus. Neque enim uno eodemque tempore æque mens de omnibus dolet; sed dum nunc hujus, nunc illius culpæ memoria acrius tangitur, simul de omnibus in singulis commota purgatur.

§ 5 Admonendi sunt, ut de misericordia quam postulant, præsumant, ne vi immoderatæ afflictionis intereant. Neque enim pie Dominus ante delinquentium oculos flenda peccata opponeret, si per semetipsum ea districte ferire voluisset. Constat enim quod a suo iudicio abscondere voluit, quos miserando præveniens sibimetipsis iudices fecit. Hinc enim scriptum est: *Præveniamus faciem Domini in confessione* (Psal. xciv, 2). Hinc per Paulum dicitur: *Si nosmetipsos dijudicavimus, non ulique iudicavimus* (I Cor. xi, 31). Rursumque admonendi sunt, ut sic de spe fiduciam habeant, ne tamen incauta securitate torpescant. Plerumque enim hostis callidus mentem quam peccato supplantat, cum de ruina sua afflictam (f) respicit, securitatis pestiferæ blanditiis seducit. Quod figurate exprimitur, cum factum Dinæ memoratur. Scriptum quippe est: *Egressa est Dina ut videret mulieres regionis illius; quam cum vidisset Sichem filius Hemor Hevæi, princeps terræ illius, adhaeravit eam, et rapuit, et dormivit cum illa, vi opprimens virginem; et conglutinata est anima ejus cum ea, tristemque blanditiis delinivit* (Genes. xxxiv, 1-3). Dina quippe ut mulieres videat extraneæ regionis, egreditur, quando unaquæque mens suastudia negligens, actiones alienas curans, extra habitum atque extra ordinem proprium vagatur. Quam Sichem princeps terræ opprimit, quia videlicet inventam in curis exterioribus diabolus corrumpit. *Et conglutinata est anima ejus cum ea* (Ibid.); quia unitam sibi per iniquitatem respicit. Et quia cum mens a culpa respicit, (g) addicitor, atque admissum flere conatur: corruptor autem spes ac securitates vacuas ante oculos revocat, quatenus utilitatem tristitiæ subtrahat, recte illic adjungitur: *Tristemque blanditiis delinivit* (Ibid.). Modo enim aliorum facta graviora, modo nil esse quod perpetratum est, modo misericordem Deum loquitur, modo adhuc tempus subeequens ad pœnitentiam pollicetur; ut dum per hæc decepta mens ducitur, ab intentione pœnitentiæ suspendatur; quatenus tunc bona nulla percipiat, quam nunc mala nulla contristant: et tunc plenius obruat supplicii, quæ nunc etiam (h) gaudet in delictis.

At contra admonendi sunt qui peccata cogitationum deflent, ut sollicitè considerent intra mentis arcana utrum delectatione tantummodo, an etiam consensu deliquerint. Plerumque enim (i) tentatur cor,

(g) Vulgati, mss. contradicentes, ad se ducitur. Familiaris est nostro Gregorio vox ista, addicitor, de qua jam lib. ii Moral., num. 15. Vide etiam lib. ix, num. 32, et lib. xxii, num. 22, 23.

(h) Bellov., prima manu, gaudet in deliciis.

(i) Ita Mss., vel tentatum cor. In Gussanv., tentatu cor.

et ex carnis nequitia delectatur, et tamen eidem nequitie ex ratione renititur, ut in secreto cogitationis et contristet quod libet, et libeat quod contristat. Nonnunquam vero ita mens baratro tentationis absorbetur, ut nullatenus renitatur, sed ex delectatione sequitur hoc, unde ex delectatione pulsatur; etsi facultas exterior suppetat, rerum mox effectibus interiora vota consummat. Quod videlicet si justa animadversio districti iudicis respicit, non est jam cogitationis culpa, sed operis; quia etsi rerum tarditas foras peccatum distulit, intus hoc consensionis opere voluntas implevit.

In primo autem parente didicimus quia tribus modis omnis culpæ nequitiam perpetramus, suggestione scilicet, delectatione et consensu. **S** Primum itaque per hostiam, secundum vero per carnem, tertium per spiritum perpetratur. Insidiator enim (a) prava suggerit, caro se delectationi subjicit, atque ad extremum spiritus victus delectatione consentit. Unde (b) et ille serpens prava suggestit, Eva autem quasi caro se delectationi subdidit, Adam vero velut spiritus suggestionem ac delectationem superatus assensit. Suggestionem itaque peccatum agnoscimus, delectationem vincimur, consensu etiam ligamur. Admonendi sunt igitur qui nequitiam cogitationis desunt, ut illicite considerent in qua peccati mensura ceciderunt, quatenus juxta roinæ modum quam in semetipsis in rorsus sentiunt, etiam mensura lamentationis erigantur, ne si cogitata mala minus cruciant, usque ad perpetranda opera perducant. Sed inter hæc ita terredi sunt, ut tamen minime franganter. Sæpe enim misericors Deus eo citius peccata cordis abluat, quo hæc exire ad opera non permittit; et cogitata nequitia quando citius solvitur, quia effectu operis districtius non ligatur. Unde recte per Psalmistam dicitur: *Dixi, pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei* (Ps. xxxi, 3). Qui enim impietatem cordis subdidit, quia cogitationum injustitias pronuntiare vellet indicavit. Dumque ait: *Dixi, pronuntiabo* atque illico adjunxit, *Et tu remisisti*; quam sit super hæc facilis venia ostendit. Qui dum se adhuc petere promittit, hæc (c) quod petere se promittebat, obtinuit; quatenus quia usque ad opus non venerat culpa, usque ad cruciatum non perveniret penitentia, sed cogitata afflictio mentem tergeret, quam nimirum tantummodo (d) cogitata iniquitas inquinasset.

CAPUT XXX [AL. LIV].

Quomodo admonendi qui a peccatis quæ desunt, non abstant; et qui cum abstant, non desunt.

(Admonitio 31.) Aliter admonendi sunt qui admissa plangunt (De pen., dist. 3, c. Qui admissa plangunt), nec tamen deserunt; atque aliter qui dese-

runt, nec tamen plangunt. Admonendi sunt enim qui admissa plangunt, nec tamen deserunt, ut considerare sollicite sciant quia flendo inaniter se mundant, qui vivendo se nequiter inquinant, cum idcirco se lacrymis lavant, ut mundi ad sordes redeant. Hinc enim scriptum est: *Canis reversus ad suum vomitum, et sus lota in volutabro luti* (Prov. xxvi, 11; II Petr. ii, 22). Canis quippe cum vomit, profecto cibum qui pectus deprimebat, projicit; sed cum ad vomitum revertitur, unde levigatus fuerat, rursus oneratur. Et qui admissa plangunt, profecto nequitiam, de qua male satiati fuerant, et quæ mentis intima deprimebat, confitendo projiciunt, quam post confessionem dum repetunt, resumunt. Sus vero in volutabro luti cum lavatur, eordior redditur. Et qui admissa plangit, nec tamen deserit, penæ (e) gravioris culpæ se subicit (*Eadem dist., c. 14, Qui admissa plangit*); quia et ipsam quam flendo potuit impetrare veniam contemnit, et quasi in lutosa aqua semetipsum volvit, quia dum fletibus suis vitæ munditiam subtrahit, ante Dei oculos sordidas ipsas etiam lacrymas facit. Hinc rursus scriptum est: *Ne iteres verbum in oratione tua* (Eccli. vii, 15). **S** Verbum namque in oratione iterare, est post fletum committere quod rursus necesse sit flere. Hinc per Isaiam dicitur: *Lavamini* (Isai. i, 16), *mundi estote* (*Eadem dist., c. 15, Lavamini*). Post lavacrum enim mundus esse negligit, quisquis post lacrymas vitæ innocentiam non custodit. Et lavantur ergo et nequaquam mundi sunt, qui commissa flere non desunt, sed rursus flenda committunt. Hinc per quemdam sapientem dicitur: (f) *Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit illum, quid proficit lavatio ejus* (Eccli. xxxiv, 30)? Baptizatur quippe a mortuo (*Eadem dist., c. 16, Baptizatur*), qui mundatur fletibus a peccato; sed post baptismum mortuum tangit, qui culpam post lacrymas repetit.

Admonendi sunt qui admissa plangunt, nec tamen deserunt, ut ante districti iudicis oculos eis se esse similes agnoscant, qui venientes ad faciem quorundam hominum, magna eis submissione blandiantur; recedentes autem, inimicitias ac damna quæ valent atrociter inferunt. Quid est enim culpam flere, nisi humilitatem Deo suæ devotionis ostendere? Et quid est post fletum prava agere, nisi superbas in eum quem rogaverat, inimicitias exercere? Jacobo attestante qui ait: *Quicumque voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur* (Jac. iv, 4). Admonendi sunt qui admissa plangunt, nec tamen deserunt, ut sollicite considerent quia ita plerumque mali inutiliter compunguntur ad justitiam, sicut plerumque boni innoxie tentantur ad culpam. Fit quippe mira exigentibus meris dispositionis internæ mensura, ut et illi dum de bono aliquid agunt, quod

(a) Carnot. primus, cum prava suggerit.

(b) Trec., duo priores Carnot., duo priores Gemet. et Bellov., per correctionem, et illic serpens.

(c) Laud., Val. Cl., tertius Gemet. et tertius Carnot., hoc quod peteret, penitendo obtinuit.

(d) Duo priores Gemet., agitata.

(e) Bellov. et secundus Carn., tanto graviori culpæ. quanto et ipsam.

(f) Ad hunc locum in cod. Trecensi annotatur in margine: *Apud Salomonem. Quod probat Salomon tunc ascriptum fuisse Ecclesiastici librum.*

tamen non perficiunt, superbe inter ipsa quæ etiam plenissime perpetrant mala confidunt; et isti dum de malo tentantur, cui nequaquam consentiunt, quo per infirmitatem titubant, egressus cordis ad justitiam per humilitatem verius figant. Balaam quippe, justorum tabernacula respiciens, ait: *Noriatur anima mea morte justorum, et fiant novissima mea horum similia* (Num. xxiii, 10). Sed cum compunctionis tempus abscessit, contra eorum vitam, quibus se similem fieri etiam moriendo poposcerat, consilium præbuit; et cum occasionem de avaritia reperit, illico oblitus est quidquid sibi de innocentia optavit (*Ibid.*, xxiv, 14). Hinc vero doctor et prædicator gentium Paulus, ait: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis* (Rom. vii, 23). Qui profecto idcirco tentatur, ut in bono robustius ex ipsa infirmitatis suæ (a) cognitione solidetur. Quid est ergo quod ille compungitur, et tamen justitiæ non appropinquat; iste tentatur, et tamen eum culpa non inquinat, nisi hoc quod aperte ostenditur, quod nec malos bona imperfecta adjuvant, nec bonos mala inconsummata condemnant?

At contra admonendi sunt qui admissa deserunt, nec tamen plangunt; ne jam relaxatas æstiment culpas, quas etsi agendo non multiplicant, nullis tamen fletibus mundant. Neque enim scriptor, si a scriptione cessaverit, quia alia non addidit, etiam illa quæ scripserat delet; nec qui contumelias irrogat, si solummodo tacuerit, satisfecit, cum profecto necesse sit ut verba præmissæ superbæ verbis subjectæ humilitatis impugnet; nec debitor absolutus est quia alia non multiplicat, nisi et illa quæ ligaverat solvat. Ita et cum Deo delinquimus, nequaquam satisfacimus si ab iniquitate cessamus, nisi voluptates quoque quas dileximus, e contrario appositis lamentis insequamur. Si enim nulla nos in hac vita operum culpa maculasset, nequaquam nobis hic adhuc degentibus ipsa ad securitatem innocentia nostra sufficeret, quia illicita animum multa pulsarent. Quæ ergo mente securus est, qui perpetratis iniquitatibus ipse sibi testis est quia innocens non est?

Neque enim Deus nostris cruciatibus pascitur, sed delictorum (b) morbos medicamentis contrariis medetur, ut qui voluptatibus delectati discessimus fletibus amaricati redeamus; et qui per illicita defluendo cecidimus, etiam a licitis nosmetipsos restringendo surgamus; et cor quod insana lætitia infuderat, salubris tristitia exurat; et quod vulneraverat elatio superbæ, curet abjectio humilis vitæ. Hinc enim scriptum est: *Dixi iniquis, Nolite inique agere; et delinquentibus, Nolite exaltare cornu* (Ps. lxxiv, 5). Cornu quippe delinquentes exaltant, si nequam se ad poenitentiam ex cognitione suæ iniquitatis humiliant. Hinc rursus dicitur: *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit* (Ps. l, 19). Quisquis enim peccata plangit, nec tamen deserit, cor quidem conterit, sed

humiliare contemnit. Qui vero peccata jam deserit, nec tamen plangit, jam quidem humiliat, sed tamen cor conterere recusat. Hinc Paulus ait: *Et hæc quidem fuistis; (c) sed abluti estis, sed sanctificati estis* (I Cor. vi, 11). Quia nimirum illos emendatior vita sanctificat, quos per poenitentiam abluens afflictio fletuum mundat. Hinc Petrus cum quosdam terribus malorum suorum consideratione conspiceret, admonuit, dicens: *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum* (Act. ii, 38). Dicturus enim baptismum, præmisit, poenitentiam lamenta, ut prius se aqua suæ afflictionis infunderent, et postmodum sacramente baptismatis lavarent. Quæ igitur mente qui transactas culpas flere negligunt, vivunt securi de venia, quando ipse summus Pastor Ecclesiæ huic etiam Sacramento addendam poenitentiam credidit, quod peccata principaliter exstinguit?

CAPUT XXXI [Al. LV].

Quomodo admonendi qui illicita quorum sunt conscii laudant; et qui condemnantes, minime tamen cavent.

(Admonitio 32.) Aliter admonendi sunt qui illicita quæ faciunt etiam laudant; atque aliter qui accusant prava, nec tamen devitant. Admonendi sunt enim qui illicita quæ faciunt etiam laudant, ut considerent quod plerumque plus ore quam opere delinquant. Opere namque per semetipsos solos prava perpetrant; ore autem per tot personas iniquitatem exhibent, quot audientium mentes iniqua laudantes docent. Admonendi ergo sunt, ut si eradicare mala dissimulant, saltem seminare pertimescant. Admonendi sunt, ut eis perditio privata sufficiat. Rursumque admonendi sunt, ut si mali esse non metuunt, erubescant saltem videri quod sunt. Plerumque enim culpa dum absconditur, effugatur, quia dum mens erubescit videri quod tamen esse non metuit, erubescit quandoque esse quod fugit videri. Cum vero pravus quisque impudenter innotescit, quo liberius omne facinus perpetrat, eo etiam licitum putat et quod licitum suspicatur, in hoc proculdubio multiplicius mergitur. Unde scriptum est: *Peccatum suum sicut Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt* (Isai. iii, 9). Peccatum enim suum si Sodoma absconderet, adhuc sub timore peccaret. Sed funditus frena timoris amiserat, quæ ad culpam nec tenebras inquirebat. Unde et rursus scriptum est: *Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est* (Gen. xviii 20). Peccatum quippe cum voce, est culpa in actione; peccatum vero etiam cum clamore, est culpa cum libertate.

At contra admonendi sunt qui accusant prava, nec tamen devitant, ut provide perpendant quid in districto Dei iudicio pro sua excusatione dicturi sunt, qui de reatu suorum criminum etiam semetipsis iudicibus non excusantur. Hi itaque quid aliud quam præcones sunt sui? Voces contra culpas proferunt, et semetipsos operibus reos trahunt. Admonendi sunt ut videant

(a) Carnot. primus, cogitationes.

(b) Ideam Cod., morbis.

(c) Omittitur in Guss., sed abluti estis.

quia de occulta jam retributione iudicii est, quod eorum mens malum quod perpetrat illuminatur ut videat, sed non conatur ut vincat; ut quo melius videt, eo deterius pereat, quia et intelligentiæ lumen percipit, et actionis prave tenebras non relinquit. Nam cum acceptam ad adiutorium scientiam negligunt, hanc contra se in testimonium vertunt; et de lumine intelligentiæ augent supplicia, quod profecto acceperant ut possent delere peccata. Quorum nimirum nequitia cum malum agit quod dijudicat, venturam jam iudicium hic degustat; ut cum æternis suppliciis servatur (a) obnoxia, suo hic interim examine non sit absoluta; tantoque illic graviora tormenta percipiat, quanto hic malum non deserit, etiam quod ipsa condemnat. Hinc enim Veritas dicit: *Servus qui cognovit voluntatem Domini sui, et non præparavit, et non fecit secundum voluntatem ejus, (b) vapulabit multis* (Luc. XII, 47). Hinc Psalmista, ait: *Descendant in infernum viventes* (Psal. LIV, 16). Vivi quippe quæ circa illos aguntur sciunt et sentiunt, mortui autem sentire nil possunt. Mortui enim in infernum descenderent, si mala nesciendo perpetrarent. Cum vero sciunt mala, et tamen faciunt, ad iniquitatis infernum viventes miseri (c) sentientesque descendunt.

CAPUT XXXII [AL. LVI].

Quomodo admonendi qui subito motu, et qui consulto peccant.

(Admonitio 33). Aliter admonendi sunt qui repentina concupiscentia superantur, atque aliter qui in culpa ex consilio ligantur. Admonendi quippe sunt quos repentina concupiscentia superat, ut in bello præsentis vitæ se quotidie positos attendant, et cor quod (d) prævidere vulnera non potest, scuto solliciti timoris tegant; ut occulta insidiantis hostis jacula perhorrescant, et in tam caliginoso certamine intentione continua intra mentis castra se muniant. Nam si a circumspeditionis sollicitudine cor destituitur, vulneribus aperitur, quia hostis callidus tanto liberius pectus percutit, quanto nudum a providentiæ lorica deprehendit. Admonendi sunt qui repentina concupiscentia superantur, ut curare nimis terrena desuescant; quia intentionem suam dum rebus transitoriis immoderatus implicat, quibus culparum jaculis transigantur ignorant. Unde et per Salomonem vox percussit et dormientis exprimitur, qui ait: *Verberaverunt me, sed non dolui; (e) traxerunt me, et ego non sensi. Quando evigilabo, et rursum vina reperiam* (Prov. XXVIII, 35)? Mens quippe a cura sua solli-

citudinis dormiens verberatur et non dolet, quia sicut imminetia mala non prospicit, sic nec quæ perpetraverit agnoscit. Trahitur et nequaquam sentit, quia per illecebras vitiorum ducitur, nec tamen ad sui custodiam suscitatur. Quæ quidem evigilare optat, ut rursum vina reperiat, quia quamvis somno torporis a sui custodia prematur, vigilare tamen ad sæculi curas nititur, ut semper voluptatibus debrietur; et cum ad illud dormiat in quo solerter vigilare debuerat, ad aliud vigilare appetit, ad quod laudabiliter dormire potuisset. Hinc superius scriptum est: *Et eris quasi dormiens in medio mari, et quasi sopitus gubernator amisso clavo* (Ibid., 34). In medio enim mari dormit, qui in hujus mundi tentationibus positus, providere motus irruentium vitiorum quasi imminentes undarum cumulos negligit. Et quasi clavum gubernator amittit, quando mens, ad regendam navem corporis, studium sollicitudinis perdit. Clavum quippe in mari amittere, est intentionem providam inter procellas hujus sæculi non tenere. Si enim gubernator clavum sollicitate stringit, modo in fluctibus ex adverso navem dirigit, (f) modo ventorum impetus per obliquum findit. Ita cum mens (g) vigilanter animam regit, modo alia superans calcat, modo alia providens declinat; ut et præsentia laborando subjiciat, et contra futura certamina prospiciendo convalescat. Hinc rursum de fortibus supernæ patriæ bellatoribus dicitur: *Uniuscujusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos* (Cant. III, 8). Ensis enim super femur ponitur, quando acumine sanctæ prædicationis prava suggestio carnis edomatur. Per noctem vero cæcitas nostræ infirmitatis exprimitur, quia quidquid adversitatis in nocte imminet non videtur. Uniuscujusque ergo ensis super femur suum ponitur (h) propter timores nocturnos, quia videlicet sancti viri dum ea quæ non vident metuunt, ad intentionem certaminis parati semper assistunt. Hinc rursum sponsæ dicitur: *Nasus tuus sicut turris quæ est in Libano* (Cant. VII, 4). Rem namque quam oculis non cernimus, plerumque odore prævidemus. Per nasum quoque odores fetoresque discernimus. Quid ergo per nasum Ecclesiæ, nisi sanctorum provida discretio designatur? Qui etiam turri similis quæ est in Libano dicitur, quia discreta eorum providentia ita in alto sita est, ut tentationum certamina et priusquam veniant videat, et contra ea dum venerint munita subsistat. Quæ enim futura prævidentur, cum præsentia fuerint, (i) minoris virtutis fiunt; quia dum contra ictum quisque paratior redditur, hostis qui se inopinatum

(a) Laud., innoxia.

(b) Gemet., plagis vapulabit multis.

(c) Laud., scientesque.

(d) Habent antiqui Mss. Trec., Bellov., Gemet., providere.

(e) Corb., *transfexerunt me*. Indicia sunt correctionis factæ in Trec., ubi videtur olim ita lectum. Cæterum lectionis hujus fundamenta nulla, nulla vestigia existant aut in Hebr. textu, aut in variis ejus translationibus. Neque sic legit Gregorius, cum postea dicat, locum hunc explicando: *trahitur, et nequaquam sentit*.

(f) Corb., Carnot., Belv., Laud., Longip., Val. Cl.,

Theod., *modo undas superans calcat, modo alia providens declinat, modo ventorum impetus per obliquum findit. Ita. Excusis suffragantur Trecensis, Gemet. et al.*

(g) Recent. Ed., *vigilantem*. Repugnant Mss. Obest sensus a sancto Doctore propositus.

(h) In plerisque Ed., *propter tentationes sive timores nocturnos*. Glossema est.

(i) Hoc est, minori vi pulsant; quod fortasse non intelligentes Editores, mutarunt virtutis in timoris contradicentibus quotquot legimus Mss.

❶ credidit, eo ipso quo prævisus est, enervatur.

At contra admonendi sunt qui in culpa ex consilio ligantur, quatenus provida consideratione perpendant, quia dum mala ex iudicio faciunt, districtius contra se iudicium accendunt; ut tanto eos durior sententia feriat, quanto illos in culpa arctius vincula deliberationis ligant. Citius fortasse delicta pœnitendo abluerent, si in his sola præcipatione cecidissent. Nam tardius peccatum solvitur quod et per consilium solidatur. Nisi enim mens omni modo æterna despiceret, in culpa ex iudicio non periret (a). Hoc ergo præcipatione lapsis per consilium pereuntes differunt, quod cum bi a statu iustitiæ peccando concidunt, plerumque simul et in laqueum desperationis cadunt. Hinc est quod per prophetam Dominus non tam præcipationum prava, quam delictorum studia reprehendit, dicens: *Ne forte egrediat ut ignis indignatio mea, et succendatur, et non sit qui exstinguat, propter malitiam studiorum vestrorum* (Jer. iv, 4). Hinc iterum iratus dicit: *Visitabo super vos iuxta fructum studiorum vestrorum* (Ibid. xxiii, 2). Quia ergo peccatis aliis differunt peccata quæ per consilium perpetrantur, non tam prave facta Dominus quam studia pravitatis insequitur. In factis enim sæpe infirmitate, sæpe negligentia, in studiis vero maligna semper intentione peccatur. Quo contra recte beati viri expressione per Prophetam dicitur: *Et in cathedra pestilentiae non sedit* (Ps. i, 1). Cathedra quippe iudicis esse vel præsentis solet. In cathedra autem pestilentiae sedere, est ex iudicio prava committere: in cathedra pestilentiae sedere, est et ex ratione mala discernere, et tamen ex deliberatione perpetrare. Quasi in perversi consilii cathedra sedet, qui tanta iniquitatis elatione attollitur, ut adimplere malum etiam per consilia conetur. Et sicut assistentibus turbis prælati sunt qui cathedræ honore fulciuntur, ita delicta eorum qui præcipatione corruunt, exquisita per studium peccata transcendunt. Admonendi ergo sunt, ut hinc colligant qui in culpa etiam se per consilium ligant, quia quandoque ultione feriendi sunt, qui nunc pravorum non socii, sed (b) principes fiunt.

CAPUT XXXIII [Al. LVII].

Quomodo admonendi qui minimis, sed crebris noxiis, et qui minimas caventes gravibus aliquando immerguntur.

(Admonitio 34). Aliter admonendi sunt qui, licet minima, crebro tamen illicita faciunt; atque aliter qui se a parvis custodiunt, sed aliquando in gravibus demerguntur. Admonendi sunt qui quamvis in minimis, sed tamen frequenter excedunt, ut nequaquam considerent qualia, sed quanta committunt. Facta

(a) Editi, hac ergo præcipatione lapsi per consilium pereuntes differunt, in quibus sensus desideratur. Legendum igitur, ut habent Trec., Corb., Theod., Val., Cl., Laud., Norm. etc. *Hoc ergo*, id est, in hoc præcipatione lapsis, id est, ab his qui per præcipationem labuntur, per consilium, seu ex deliberatione, pereuntes differunt. Vet. Mss. habent *lapis* pro *lapis*. In Theod. legitur, a præcipatione lapsis. Infra,

A enim sua si despiciunt timere cum pensant, debent formidare cum numerant. Altos quippe gurgites fluminum, parvæ sed innumeræ replent guttæ pluviarum. Et hoc agit sentina latenter excrescens, quod patenter procella sæviens. Et minuta sunt quæ erumpunt membris per scabiem vulnera, sed cum multitudo eorum innumerabiliter occupat, sic vitam corporis sicut unum grave inflictum ❷ pectori vulnus necat. Hinc videlicet scriptum est:

Qui modica spernit, paulatim decedit (Eccli. xix, 1). Qui enim peccata minima flere ac devitare negligit, a statu iustitiæ non quidem repente, sed partibus totus cadit. Admonendi sunt qui in minimis frequenter excedunt, ut sollicitè considerent quia nunquam in parva deterius, quam in majori culpa peccatur. Major enim quo citius quia sit culpa agnoscitur, eo etiam celerius emendatur; minor vero dum quasi nulla creditur, eo pejus quo et securius in usu retinetur. Unde fit plerumque ut mens assueta malis levibus nec gravia perhorrescat, atque ad quamdam auctoritatem nequitiae per culpas nutrita perveniat; et tanto in majoribus contemnat pertimescere, quanto in minimis didicit non timendo peccare.

At contra admonendi sunt qui se a parvis custodiunt, sed aliquando in gravibus demerguntur, ut sollicitè se ipsos deprehendant, quia dum cor eorum de custoditis minimis extollitur, ad perpetranda graviora ipso elationis suæ baratro (c) devorantur; et dum foris sibi parva subjiciunt, sed per inanem gloriam intus intumescunt, languore superbiæ intrinsecus vitam mentem etiam foras per mala majora prosternunt. Admonendi ergo sunt qui se a parvis custodiunt, sed aliquando in gravibus demerguntur, ne ubi se stare extrinsecus æstimant, ibi intrinsecus cadant, et juxta districti iudicis retributionem elatiomincris iustitiæ via fiat ad foveam gravioris culpæ. Qui enim vane elati, boni minimi (d) custodiam suis viribus tribuunt, iuste derelicti culpis majoribus obruuntur; et cadendo discunt non fuisse proprium quod steterunt, ut mala immensa cor reprimant, quod minima bona exaltant. Admonendi sunt ut considerent quod et in culpis gravioribus alto reatu se obligant, et tamen plerumque in parvis quæ custodiunt, deterius peccant, quia et in illis iniqua faciunt, et per ista se hominibus quod iniqui sunt tegunt. Unde fit ut cum majora mala perpetrant coram Deo, aperte (e) iniquitatis sit; et cum parva bona custodiunt coram hominibus, simulatæ sanctitatis. Hinc est enim quod Phariseis dicitur: *Liquantes culicem, camelum autem glutientes* (Matth. xxiii, 24). Ac si aperte diceretur: *Minima mala discernitis, majora devoratis*. Hinc est quod rursus ore Veritatis increpantur, cum audiunt: *De-*

peccatis aliis differunt peccata.

(b) Ita melius Mss. quam Excusi, ubi legitur, *principes sunt*.

(c) Trec., cui consentiunt Editi recentiores, *devoratur*. sc., cor.

(d) Corrupte in Guss., *custodiam suam viribus*.

(e) Tres Gemet. et duo poster. Carnot., *iniqui sint*. Legitur sit in Trec. et in al., optimo quidem sensu.

cimatimentham, et anethum, et cyminum; et relinquitis quæ graviora sunt legis, iudicium, et misericordiam, et fidem. Neque enim negligenter audiendum est quod cum decimari minima diceret, extrema quidem de oleribus maluit, sed tamen bene olentia memorare; ut profecto ostenderet quia simulatores cum parva custodiunt, odorem (a) de se extendere sanctæ opinionis quærunt; et quamvis implere maxima prætermittant, ea tamen minima observant, quæ humano iudicio longe lateque redoleant.

CAPUT XXXIV [Al. LVIII].

Quomodo admonendi qui bona nec inchoant et qui inchoata non absolvunt.

(Admonitio 35.) Aliter admonendi sunt qui bona nec inchoant, **¶** atque aliter qui inchoata minime consummant. Qui enim bona nec inchoant, non sunt eis prius ædificanda quæ salubriter diligent, sed destruenda ea in quibus semetipsos nequiter versant. Neque enim sequuntur quæ inexperta audiunt, nisi prius quam perniciose sint ea quæ sibi sunt experta, deprehendant, quia nec levare appetit, qui et hoc ipsum quia cecidit nescit; et qui dolorem vulneris non sentit, salutis remedia non requirit. Prius ergo ostendenda sunt, quam sint vana quæ diligunt, et tunc demum vigilantiter intimanda quam sint utilia quæ prætermittunt. Prius videant fugienda quæ amant, et sine difficultate postmodum (b) cognoscant amanda esse quæ fugiunt. Melius enim inexperta recipiunt, si de expertis quidquid disputationis audiunt, veraciter cognoscunt. Tunc igitur pleno voto discunt vera bona quærere, cum certo iudicio deprehenderit falsa se vacue tenuisse. Audiant ergo quod bona præsentia et a delectatione citius transitura sunt, et tamen eorum causa ad ultionem sine transitu permensura; quia et nunc quod libet invitis subtrahitur, et tunc quod dolet invitis in supplicium reservatur. Itaque eisdem rebus terreantur salubriter, quibus noxie delectantur; ut dum percussa mens alta ruinæ suæ damna conspiciens, sese (c) in præcipitium pervenisse deprehendit, gressum post terga revocet, et pertimescens quæ amaverat, dicat diligere quæ contemnebat.

Hinc est enim quod Jeremiæ misso ad prædicationem dicitur: *Ecce constitui te hodie super gentes et super regna, ut evellas et destruas, et disperdas et dissipas, et ædifices et plantes (Jer. 1, 10).* Quia nisi prius perversa destrueret, ædificare utiliter recta non posset; nisi ab auditorum suorum cordibus spinas vani amoris evelleret, nimirum frustra in eis sanctæ prædicationis verba plantaret. Hinc est quod Petrus prius evertit, ut postmodum construat, cum nequaquam Judæos monebat quid jam facerent, sed de his quæ fecerant, increpabat dicens: *Jesum Nazarenum virum approbatum a Deo in vobis, virtutibus et prodigiis et signis quæ per illum fecit Deus in medio vestri,*

*sicut vos scitis: hunc definito consilio et præscientia Dei traditum, per manus iniquorum (d) affligentes interemistis, quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni (Act. 11, 22-24): ut videlicet crudelitatis suæ cognitione destructi, ædificationem sanctæ prædicationis quanto anxie quærerent, tanto utiliter audirent. Unde et illico respondet: Quid ergo faciemus, viri fratres? Quibus mox dicitur: Agite penitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum (Ibid., 37, 38). Quæ ædificationis verba profecto contemnerent, nisi prius salubriter ruinam suæ destructionis invenissent. Hinc est quod Saulus cum super eum cœlitus lux emissa replenduit, non jam quid recte deberet facere, sed quid prave fecisset, audivit. Nam cum prostatus requireret, dicens: Quis es, Domine? Respondetur protinus: Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris (Act. ix, 4, seq., xxii, 8, seq.). Et cum repente subjungeret: Domine, (e) quid me jubes facere (Ibid.)? Illico adiungitur: (f) Surgens ingredi civitatem, et ibi dicetur tibi quid te oporteat facere (Ibid.). Ecce de cœlo Dominus loquens persecutoris sui facta corripuit, nec tamen illico quæ essent facienda monstravit. Ecce elationis ejus fabrica jam tota corruerat, et **¶** post ruinam suam humilis ædificari requirebat; et cum superbia destruitur, ædificationis tamen verba retinentur; ut videlicet persecutor immanis diu destructus jaceret, et tanto post in boni solidius surgeret, quanto prius funditus eversus a pristino errore cecidisset. Qui ergo nulla adhuc agere bona cœperunt, a rigiditate antea suæ pravitatis, correctionis manu evertendi sunt, ut ad statum postmodum rectæ operationis erigantur, quia et idcirco altum silvæ lignum succidimus, ut hoc in ædificii tekmine sublevemus; sed tamen non repente in fabrica ponitur, ut nimirum prius vitiosa ejus viriditas exsiccetur, cujus quo plus in infimis humor excoquitur, eo ad summa solidius levatur.*

At contra admonendi sunt qui inchoata bona minime consummant, ut cauta circumspectione considerent quia dum proposita non perficiunt, etiam quæ fuerant cœpta convellunt. Si enim quod videtur gerendum sollicita intentione non crescit, etiam quod fuerat bene gestum decrescit. In hoc quippe mundo humana anima quasi more navis est contra ictum fluminis (g) conscendentis: uno in loco nequaquam stare permittitur, quia ad ima relabatur, nisi ad summa conetur. Si ergo inchoata bona fortis operantis manus ad perfectionem non sublevat, ipsa operandi remissio contra hoc quod operatum est, pugnat. Hinc est enim quod per Salomonem dicitur: *Quis mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis (Prov. xviii, 9).* Quia videlicet qui cœpta bona districte non exsequitur, dissolutione negligentiam manum destruentis imitatur. Hinc Sardis Ecclesiæ ab

(a) Vulgati, de se ostendere. Stant contra Mss. omnes, quibus inhærendum censemus.

(b) Carn. secundus, cognoscent.

(c) Treo., Belv., Theod., et primus Carn., sese in præcipiti. Alii, præcipiti.

(d) Guss., mendose, affligentes.

(e) Vulgati recent., quid me vis facere?

(f) Excusi, surge et ingr.

(g) Corruptissime Editi ante Guss., conscendentis. Emendantur tam ex Mss. Angl. quam ex nostris.

angelo dicitur: *Esto vigilans, et confirma cætera quæ moritura erant, non enim (a) invenio opera tua plena coram Deo meo (Apoc. III, 2).* Quia igitur plena coram Deo ejus opera inventa non fuerant, moritura reliqua etiam quæ erant gesta prædicebat. Si enim quod mortuum in nobis est ad vitam non accenditur, hoc etiam exstinguitur, quod quasi adhuc vivum tenetur. Admonendi sunt ut perpendant quod tolerabilius esse potuisset recti viam non arripere, quam arrepta post tergum redire. Nisi enim retro aspicerent, erga cœptum studium nullo torpore languerent. Audiant ergo quod scriptum est: *Melius erat eis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti (II Petr. II, 21).* Audiant quod scriptum est: *Utinam frigidus esses, aut calidus; sed quia tepidus es, et nec frigidus nec calidus, incipiam te evomere ex ore meo (Apoc. III, 15).* Calidus quippe est qui bona studia et arripit et consummat; frigidus vero est qui consummanda nec inchoat. Et sicut a frigore per teporem transitur ad calorem, ita a colore per teporem reditur ad frigus. Quisquis ergo (b) amisso infidelitatis frigore vivit, sed nequaquam tepore superato excrescit ut ferveat, procul dubio calore desperato, dum noxio in tepore demoratur, agit ut frigescat. Sed sicut ante teporem frigus sub spe est, ita post frigus tepor in desperatione. Qui enim adhuc in peccatis est, conversionis fiduciam non amittit. Qui vero post conversionem tepuit, et spem quæ esse potuit de peccatore subtrahit. Aut calidus ergo quisque esse, aut frigidus quæritur, ne tepidus evomatur; ut videlicet aut necdum conversus, adhuc de se spem conversionis præbeat, aut jam conversus in virtutibus inardescat; ne evomatur tepidus, qui a calore quem proposuit torpore ad noxium frigus redit.

CAPUT XXXV [AL. LIX].

Quomodo admonendi qui mala clam et bona palam faciunt; ac qui versa vice.

((Admonio. 36.) Aliter admonendi sunt qui mala occulte agunt, et bona publice; atque aliter qui bona quæ faciunt abscondunt, et tamen quibusdam factis publice mala de se opinari permittunt. Admonendi enim sunt qui mala occulte agunt, et bona publice, ut pensent humana judicia quanta velocitate evolvant, divina autem quanta immobilitate perdurant. Admonendi sunt ut in fine rerum mentis oculos figant, quia et humanæ laudis attestatio præterit, et superna sententia, quæ et abscondita penetrat, ad retributionem perpetuam convalescit. Dum igitur occulta mala sua divinis iudiciis, recta autem sua humanis oculis anteponunt, et sine teste est bonum quod publice faciunt, et non sine æterno teste est quod latenter delinquant. Culpas itaque suas occultando hominibus, virtutesque pandendo, et unde puniri debeant abscondentes detegunt, et unde remunerari poterant, detegentes abscondunt. Quos recte sepulcra deal-

bata speciosa exterius, sed mortuorum ossibus plena Veritas vocat (Matth. XXIII, 27), quia vitiorum mala intus contegunt, humanis vero oculis quorundam demonstratione operum, de solo foris justitiæ colore blandiuntur. Admonendi itaque sunt, ne quæ agunt recta despiciant, sed ea meriti melioris credant. Valde namque bona sua dijudicant, qui ad eorum mercedem sufficere humanos favores putant. Cum enim pro recto opere laus transitoria quæritur, æterna retributione res digna vili pretio venundatur. De quo videlicet pretio percepto Veritas dicit: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam (Matth. VI, 2, 5).* Admonendi sunt ut considerent quia dum pravos se in occultis exhibent, sed tamen exempla de se publice in bonis operibus præbent, ostendunt æquanda quæ fugiunt, clamant amanda quæ oderrunt, vivunt postremo aliis, et sibi moriuntur.

At contra admonendi sunt qui bona occulte faciunt, et tamen quibusdam factis publice de se mala opinari permittunt, ne cum bona senetipos actionis rectæ virtute vivificant, in se alios per exemplum pravæ æstimationis occidant; ne minus quam se proximos diligant, et cum ipsi (c) salubrem potum vini sorbeant, intentis in sui consideratione mentibus pestiferum veneni poculum fundant. Hi nimirum in uno proximorum vitam minus adjuvant, in altero multum gravant, dum student et recta occulte agere, et quibusdam factis, ad exemplum de se prava seminare. Quisquis enim laudis concupiscentiam calcare jam sufficit, ædificationis fraudem perpetrat, si bona quæ agit, occultat; et quasi jaclato semine germinandi radices subtrahit, qui opus quod imitandum est, non ostendit. Hinc namque in Evangelio Veritas dixit: *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est (Matth. V, 16).* Ubi illa quoque sententia (d) promittitur, quæ longe aliud præcepisse videtur, dicens: *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis (Matth. VI, 1).*

Quid est ergo quod opus nostrum et ita faciendum est ne videatur, et tamen ut debeat videri præcipitur, nisi quod ea quæ agimus, et occultanda sunt, ne ipsi laudemur, et tamen ostendenda sunt, ut laudem cœlestis Patris augeamus? Nam cum nos justitiam nostram coram hominibus facere Dominus prohiberet, illico adjunxit: *Ut videamini ab eis.* Et cum rursus videnda ab hominibus bona opera nostra præceperet, protinus subdidit: *Ut glorificent Patrem vestrum qui in cælis est (Matth. V, 16).* Qualiter igitur videnda essent, vel qualiter non videnda, ex sententiarum sine monstravit, quatenus operantis mens opus suum et propter se videri non quæreret, et tamen hoc propter cœlestis Patris gloriam non celaret. Unde fit plerumque ut bonum opus et in occulto sit, cum sit publice; et rursus in publico, cum agitur occulte. Qui enim in publico bono opere non suam, sed superni Patris

(a) Corb., *inveni*. Sic prius lectum in Trec.

(b) Adjecimus ex Mss. Angl. et Gallic., *vivit*, post *frigore*; et mavimus *excrescit* Editorum in *excrescit*, quod habent Mss. omnes; vel *crescit*.

(c) Trec et Corb., *salubre potum*.

(d) Belv., *repromittitur*. Duo priores Carnot., *præmittitur*.

gloriam querit, quod fecit abscondit; quia solum illum testem habuit, cui placere curavit. Et qui in secreto suo bono opere deprehendi ac laudari concupiscit; et nullus fortasse vidit quod exhibuit, et tamen hoc coram hominibus fecit, quia tot testes in bono opere secum duxit, quot humanas laudes in corde requisivit. Cum vero prava æstimatio, in quantum sine peccato valet, ab inuentium mente (a) non tergitur, cunctis mala credentibus per exemplum culpa propinatur. Unde et plerumque contingit, ut qui negligenter de se mala opinari permittunt, per semetipsos quidem nulla iniqua faciant; sed tamen per eos qui se imitati fuerint, multiplicius delinquant. Hinc est quod Paulus immunda quædam sine pollutione comedentibus, sed imperfectis tentationis scandalum sua hac comestione moventibus dicit: *Videte ne forte hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis* (1 Cor. viii, 9). Et rursus: *Et peribit infirmus in tua conscientia frater, propter quem Christus mortuus est. Sic autem peccantes in fratres, et perculentes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis* (Ibid., 11, 12). Hinc est quod Moyses cum diceret: *Non maledices surdo*, protinus adiunxit: *Nec coram cæco pones offendiculum* (Levit. xix, 14). Surdo quippe maledicere, est absenti et non audienti derogare: coram cæco vero offendiculum ponere, est discretam quidem rem agere, sed tamen ei qui lumen discretionis non habet, scandali occasionem præbere.

CAPUT XXXVI [Al. LX].

De exhortatione multis exhibenda, ut sic singulorum virtutes adjuvet, quatenus per hanc contraria virtutibus vitia non excrescant.

(b) Hæc sunt quæ præsul animarum in prædicationis diversitate custodiat, ut sollicitus congrua singulorum vulneribus medicamina (c) opponat. Sed cum magni sit studii ut exhortandis singulis servietur ad singula, cum valde laboriosum sit unumquemque de propriis sub dispensatione debite considerationis instruere, longe tamen laboriosius est auditores (d) innumeros ac diversis passionibus laborantes, uno eodemque tempore voce unius et 7 tanta arte vox temperanda est, ut cum diversa sint auditorum vitia, et in singulis inveniatur congrua, et tamen sibi metipsi non sit diversa; ut inter passiones medias uno quidem ductu transeat, sed more bicipitis gladii tumores cogitationum carnalium ex diverso latere incidat, quatenus sic superbis prædicetur humilitas, ut tamen timidus non augeatur metus, sic timidus infundatur auctoritas, ut tamen superbis non crescat effrenatio. Sic otiosis ac torpentibus prædicetur sollicitudo boni operis, ut tamen inquietis immoderate licentia non

Augeatur actionis. Sic inquietis ponatur modus, ut tamen otiosis non fiat torpor securus. Sic ab impatientibus exstinguatur ira, ut tamen remissis (e) ac lenibus non crescat negligentia. Sic lenes accendantur ad zelum, ut tamen iracundis non addatur incendium. Sic tenacibus infundatur tribuendi largitas, ut tamen prodigis effusionis frena minime laxentur. Sic prodigis prædicetur parcitas, ut tamen tenacibus periturarum rerum custodia non augeatur. Sic incontinentibus laudetur conjugium, ut tamen jam continentes non revocentur ad luxum. Sic continentibus laudetur virginitas corporis, ut tamen in conjugibus despecta non fiat secunditas carnis. Sic prædicanda sunt bona, ne ex latere (f) juvenentur et mala. Sic laudanda sunt bona summa, (g) ne desperentur ultima. Sic nutrienda sunt ultima, ne dum sufficere creduntur, nequaquam tendatur ad summa

CAPUT XXXVII [Al. LXI].

De exhortatione quæ uni adhibenda est contrariis passionibus laboranti.

Et gravis quidem prædicatori labor est, in communis prædicationis voce, ad occultos singulorum motus causasque vigilare, et palæstrarum more in diversi lateris arte se vertere; multo tamen acriori labore fatigatur, quando uni e contrariis vitiis servienti prædicare compellitur. Plerumque enim quis lætæ nimis (h) conspersione existit; sed tamen eum repente tristitia oborta immaniter deprimit. Curandum est itaque prædicatori quatenus sic tergatur tristitia quæ venit ex tempore, ut non augeatur lætitia quæ suppetit ex conspersione; et sic frenetur lætitia quæ ex conspersione est, ut tamen non crescat tristitia quæ venit ex tempore. Iste gravatur usu immoderate præcipitationis, et aliquando tamen ab eo quod festine agendum est, eum vis præpedit subito natæ formidinis. Ille gravatur usu immoderate formidinis, et aliquando tamen in eo quod appetit, temeritate impellitur præcipitationis. Sic itaque in isto reprimatur subito oborta formido, ut tamen non excrescat enutrita diu præcipitatio. Sic in illo reprimatur repente oborta præcipitatio, ut tamen non convalescat impressa ex conspersione formido. Quid autem mirum si mentium medici ista custodiunt, dum tanta discretionis arte se temperant, qui non corda sed corpora medentur? Plerumque enim debile corpus opprimit languor immanis, cui languori 8 scilicet obviari adiutoriis fortibus debet, sed tamen corpus debile, adiutorium forte non sustinet. Studet igitur qui medetur, quatenus sic superexistentem morbum subtrahat, ut nequaquam supposita corporis debilitas crescat, ne fortasse languor cum

(a) Ita cum Trec., Theod., Corb., Laud. et Gomet., veteres Ed., cum in recent. legatur, non legitur.

(b) In Corb. est cap. 37. In Longip. 57.

(c) In Exeensis, apponat. Obsequimur Mss.

(d) Belv. et primus Carn., innumeris ac diversis. Retinemus jam vulgatam lect., quæ est Trec., et cæt.

(e) Duo priores Gomet., levibus, et infra leves.

(f) Ita legendum ex Mss. Germ., Belvac., Trec.,

Norm., etc., non ut habent Editi, jubeantur. Occasionem hallucinationi præbuerunt vel. Mss., in quibus scriptum, jubentur, pro juvenentur, littera b pro v usurpata. Postea Editores mutarunt jubentur, in jubeantur.

(g) Ex mera conjectura, rejecto desperentur, Editores prætulere despiciantur.

(h) De hac voce jam dictum est in admonitione 4, seu cap. 3.

vita deficiat. Tanta ergo adiutorium discretione componit, ut uno eodemque tempore et languori obviet et debilitati. Si igitur medicina corporis indivise adhibita servare divisibiliter potest (tunc enim vere medicina est, quando sic per eam vitio superexistit: (a) succurritur, ut etiam suppositæ conspersioni serviatur), cur medicina mentis una eademque prædicatione (b) apposita, morum morbis diverso ordine obviare non valeat, quæ tanto subtilior agitur, quanto de invisibilibus tractatur?

CAPUT XXXVIII [A. LXII.]

Quod aliquando leviora vitia relinquenda sunt, ut graviora subtrahantur.

Sed quia plerumque dum duorum vitiorum languor irruit, hoc levius, illud fortasse gravius premit; ei nimirum vitio rectius sub celeritate subvenitur, per quod festine ad interitum tenditur. Et si hoc a vicina morte restringi non potest, nisi illud etiam quod existit contrarium crescat (c) tolerandum prædicatori est, ut per exhortationem suam artificioso moderamine unum patiatur crescere, quatenus possit aliud a vicina morte retinere. Quod cum agit, non morbum exaggerat, sed vulnerati sui, cui medicamentum adhibet, vitam servat, ut exquirendæ salutis congruum tempus inveniat. Sæpe enim quis a ciborum se ingluvie minime temperans, jamjamque pene (d) superantis luxuriæ stimulis premitur, qui hujus pugnae metu territus, dum se per abstinentionem restringere nititur, inanis gloriæ tentatione fatigatur: in quo nimirum unum vitium nullatenus extinguitur, nisi aliud nutriatur. Quæ igitur pestis ardentius insequenda est, nisi quæ periculosius premit? Tolerandum nunquam est ut per virtutem abstinentionis interim arrogantia contra viventem crescat, ne eum per ingluviem a vita funditus luxuria extinguat. Hinc est quod Paulus, cum in infirmum auditorem suum perpenderet, aut prava adhuc velle agere, aut de actione recta humanæ laudis retributione gaudere, ait: *Vis non timere potestatem? bonum fac, et habebis laudem ex illa* (Rom. xiiii, 3). Neque enim ideo bona agenda sunt ut potestas hujus mundi nulla timeatur, aut per hæc gloria transitoria laudis sumatur. Sed cum infirmam mentem ad tantum robor ascendere non posse pensaret, ut et pravitatem vitaret simul et laudem; prædicator egregius ei, admonendo aliquid obtulit, et aliquid tulit. Concedendo enim lenia, subtraxit acriora; ut quia ad deserenda cuncta simul non assurgeret, dum in quodam suo vitio animus familiariter relinquitur, a quodam suo sine labore (e) tolleretur.

(a) Malleus, *occurritur*, quod legitur in primo Carn., nisi in Trec. et aliis etiam potioribus esset, *succurritur*.

(b) Corb., Laud., Theod., et primus Carn., *opposita*.

(c) Corb., Belv. et duo priores Carn., *curandum*. Trec. et al., *tolerandum*.

(d) Primus Carn., *superatis*.

(e) Ita Gem., Trec., Belvac., Corb., Norm., etc. At

●● CAPUT XXXIX [A. LXIII.]

Quod infirmis mentibus omnino non debent alta prædicari.

(f) Sciendum vero est prædicatori, ut auditoris sui animum ultra vires non trahat, ne, ut ita dicam, dum plus quam valet tenditur, mentis chorda rumpatur. Alta enim quæque debent multis audientibus contegi, et vix paucis aperiri. Hinc namque per semetipsam Veritas dicit: *Quis putas est fidelis dispensator et prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram* (Matth. xxiv, 45; Luc. xii, 42)? Per mensuram quippe tritici exprimitur modus verbi, ne cum angusto cordi incapabile aliquid tribuitur, extra fundatur. Hinc Paulus ait: *Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam* (I Cor. iii, 1). Hinc Moyses a secreto Dei exiens, coruscantem coram populo faciem velat (Exod. xxxiv, 33), quæ nimirum turbis claritatis intimæ arcana non indicat. Hinc per eum divina voce præcipitur (Ibid. xxi, 33), ut is qui cisternam foderit, si operire neglexerit, corruente in ea bove vel asino, pretium reddat; quia ad alta scientiæ fluentia perveniens, cum hæc apud bruta audientium corda non contegit, pœnæ reus addicitur, si per verba ejus in scandalum, sive munda sive immunda mens capiatur. Hinc ad beatum Job dicitur? *Quis dedit gailo intelligentiam* (Job. xxxviii, 36)? Prædicator etenim sanctus dum caliginoso hoc clamat in tempore, quasi gallus cantat in nocte, cum dicit: *Hora est jam nos de somno surgere* (Rom. xiii, 11). Et rursum: *Veigilate justi, et nolite peccare* (I Cor. xv, 34). Gallus autem (g) profundioribus horis noctis altos edere cantus solet; cum vero matulinum jam tempus in proximo est, minutas ac tenues voces format, quia nimirum qui recte prædicat, obscuris adhuc cordibus aperta clamat, nil de occultis mysteriis indicat, ut tunc subtiliora quæque de cœlestibus audiant, cum luci veritatis appropinquant.

CAPUT XL.

De opere prædicationis et vocis.

Sed inter hæc ad ea quæ jam superius diximus, charitatis studio retorquemur, ut prædicator quisque plus actibus quam vocibus insonet, et bene vivendo vestigia sequacibus (h) imprimat potius, quam loquendo quo gradiantur ostendat. Quia et gallus iste, quem pro exprimenda boni prædicatoris specie in locutione sua Dominus assumit, cum jam edere cantus parat, prius alas excutit, et semetipsum feriens

invitis Mes. repugnanteque totius orationis sensu, recentiores Editores habent hic, *tolleretur*. Docet itaque Gregorius fideles in minoribus vitiis aliquandiu tolerandos, ut facilius a majoribus tollantur et eximantur.

(f) Rothom., Lyr., et tertius Gem., *studentium*.

(g) Corb., *in profundioribus*.

(h) In Guss. omissa erat vocula *potius*. In aliis habetur: *imprimat, ut potius agendo quam loquendo*.

vigilantiorem reddit, quia nimirum necesse est ut hi qui verba sanctæ prædicationis (a) movent, prius studio bonæ actionis evigilent, ne in semetipsis torpentes opere, alios excitent voce; prius se per sublimia facta excutiant, et tunc ad bene vivendum alios sollicitos reddant; prius cogitationum alis semetipsos feriant; quidquid in se inutiliter torpet, sollicita in-

(a) Excidit Editoribus *movent*, pro *movent*, quod legimus in omnibus Cod. mss.

vestigatione deprehendant, districta animadversione corrigant; et tunc demum aliorum vitam loquendo componant; prius punire propria fletibus curent, et tunc quæ aliorum punienda sunt denuntient; et antequam verba exhortationis insonent, omne quod locuturi sunt, operibus clament.

QUARTA PARS.

QUALITER PRÆDICATOR OMNIBUS RITE PERACTIS AD SEMETIPSUM REDEAT,
NE HUNC VEL VITA VEL PRÆDICATIO EXTOLLAT.

Sed quia sæpe dum prædicatio modis congruentibus ubertim funditur, apud semetipsum de ostensione sui occulta lætitia loquentis animus sublevatur, magna cura necesse est ut timoris laceratione se mordeat, ne qui aliorum vulnera medendo ad salutem revocat, ipse per negligentiam suæ salutis intumescat, ne proximos juvando se deserat, ne alios erigens cadat. Nam quibusdam sæpe magnitudo virtutis occasio perditionis fuit; ut cum de confidentia virium inordinate securi sunt, per negligentiam inopinate morerentur. Virtus namque cum vitiis renititur, quadam delectatione ejus sibi metipsi animus blanditur; fitque ut bene agentis mens metum suæ (a) circumspeditionis abjiciat, atque in sui confidentia secura requiescat; cui jam torpenti seductor callidus omne quod bene geseit enumerat, eamque quasi præcæteris præpollentem in tumore cogitationis exaltat. Unde agit, (b) ut ante justi judicis oculos, fovea mentis sit memoria virtutis; quia reminiscendo quod gessit, dum se apud se erigit, apud humilitatis auctorem cadit. Hinc namque superbienti animæ dicitur: *Quo pulchrior es, descende, (c) et dormi cum incircumcisis (Ezech. xxxii, 19)*. Ac si aperte diceretur: Quia ex virtutum decore te elevas, ipsa tua pulchritudine impelleris ut cadas. Hinc sub Jerusalem specie, virtute superbiens anima reprobatur, cum dicitur: *Perfecta eras in decore meo, quem posueram super te, dicit Dominus; et habens fiduciam in pulchritudine tua, fornicata es in nomine tuo (Ezech. xvi, 14, 45)*. Fiducia quippe suæ pulchritudinis animus attollitur, cum de virtutum meritis læta apud se securitate gloriatur. Sed per hanc eandem fiduciam ad fornicationem ducitur; quia cum interceptam mentem cogitationes suæ decipiunt, hanc maligni spiritus per innumera vitia seducendo corrumpunt. Notandum vero quod dicitur: *Fornicata es in nomine tuo; quia cum respectum mens superni rectoris deserit, laudem protinus privatam quærit, et sibi arrogare incipit omne bonum, quod ut largitoris præco-*

no serviret accepit; opinionis suæ gloriam dilatare desiderat, satagit ut mirabilis cunctis innotescat. In suo ergo 101 nomine fornicatur, quæ legalis thori connubium deserens, corruptori spiritui in laudis appetitu substernitur. Hinc David ait: *Tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimici (Psal. lxxvii, 61)*. In captivitatem etenim virtus, et pulchritudo in manus inimici traditur, cum deceptæ menti antiquus hostis ex boni operis elatione dominatur: quæ tamen virtutis elatio, quamvis plene non superat, utcumque tamen et electorum animum sæpe tentat; sed cum sublevatus destituitur, destitutus ad formidinem revocatur. Hinc etenim David iterum ait: *Ego dixi in abundantia mea, non movebor in æternum (Psal. xxix, 7)*. Sed quia de confidentia virtutis intumuit, paulo post quid pertulit adjunxit: *Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus (Ibid., 8)*. Au si aperte dicat: Fortem me inter virtutes credidi, sed quantæ infirmitatis sim derelictus agnovi. Hinc rursum dicit: *Juravi et statui custodire judicia justitiæ tuæ (Ps. cxviii, 406)*. Sed quia ejus virium non erat manere in custodia quam jurabat, debilitatem suam protinus turbatus invenit. Unde et ad precis opem repente se contulit, dicens: *Humiliatus sum usquequaque, Domine; vivifica me secundum verbum tuum (Ibid., cvii)*. Nonnunquam vero superna moderatio priusquam per munera provehat, infirmitatis memoriam ad mentem revocat, ne de acceptis virtutibus intumescat. Unde Ezechiel propheta quoties ad contemplanda cœlestia ducitur, 102 prius filius hominis vocatur; ac si hunc aperte Dominus admoneat, dicens: Ne de his quæ vides, in elatione cor subleves, cautus repente quod es; ut cum summa penetras, esse te hominem recognoscas, quatenus dum ultra te raperis, ad temetipsum sollicitus infirmitatis tuæ (d) freno revoceris. Unde necesse est ut cum virtutum nobis copia blanditur, ad infirma sua mentis oculus redeat, seseque salubriter deorsum premat; nec recta quæ egit, sed quæ agere

(a) Gemeticenses, *suspensionis*.

(b) Ed. Gilot. et nonnullæ, *ante stulti judicis*; quod optime referri potest ad mentem stulto de suis virtu-

tibus præsumentem. Adhæremus Mas.

(c) Corb., *surge qui dormis cum incircumcisis*.

(d) Lyr., *consideratione*.

neglexit aspiat; ut dum cor ex memoria infirmitatis atteritur, apud humilitatis auctorem robustius in virtute solidetur. Quia et plerumque omnipotens Deus idcirco Rectorum mentes quamvis ex magna parte perficit, imperfectas tamen ex parva aliqua parte derelinquit; ut cum miris virtutibus rutilant, imperfectionis suæ lædio tabescant, et nequaquam sedemagnis erigant, dum adhuc contra minima innitentes laborant; sed quia extrema non valent vin-

A cere, de præcipuis actibus non audeant superbire. Ecce, bone vir, reprehensionis meæ necessitate compulsus, dum monstrare qualis esse debeat Pastor invigilo, pulchrum depinxit hominem pictor fœdus; aliosque ad perfectionis littus dirigo, qui adhuc in delictorum fluctibus versor. Sed in hujus quæso vitæ naufragio orationis tuæ me tabula sustine, ut quia pondus proprium deprimit, tui meriti manus me levet.

ARGUMENTUM

IN QUATUOR LIBROS DIALOGORUM SANCTI GREGORII MAGNI.

Ex editione Romana anni 1591.

103 Illud sanctissimo eruditissimoque pontifici Gregorio propositum fuit, ut quæcunque de cura pastoralis instituta et præcepta litteris mandasset, ea episcoporum in Italia, cum sanctitate vitæ tum episcopalis virtutis disciplina florentissimorum, exemplis vere solideque exprimeret. Optimo igitur jure factum videtur, ut Pastoralis libro præclaros illos Dialogorum de vita et miraculis Patrum Italicorum libros, tum Latinos, tum Græcos in Vaticana bibliotheca conquisitos summaque fide ex veterum exemplarium ratione emendatos, adjungeremus. Tanti autem hos libros vetus Græcia fecit, ut ob præstantiam, Gregorium Dialogi nomine appellarit. Cum vero contra Græcos ipsos est aliqua suscepta disputatio, plerique Græci non modo illi veteri Græcia digni, sed etiam ab hac ætate recentes, ex ipsis his libris argumentorum arma sumpserunt adversus suos, ut in ultima hujus argumenti parte perspicue demonstratur. Sunt vero hi libri ita suaviter et luculenter scripti, ut eorum auctorem facile quis agnoscat Gregorium Magnum, qui Petrum Diaconum, cum interrogantem inducat, aditum et viam sibi aperit, cum ad præclara illa divinaque responsa, tum ad explicandas magnas quæstiones, quæ difficiles explicatus habent. Et vero ex iis secundus liber plenus est miraculis et exemplis vitæ sancti Benedicti Abbatis. Reliqui vero tres varie aspersi sunt documentis, et exemplis aliorum perfectorum et probatorum virorum, præsertim episcoporum, ut Paulini Nolani, Marcellini Anconitani, Bonifacii Ferentini, Fortunati Tudertini, Constantii Aquini, Fulgentii Untriculani, Herculani Perusini, et aliorum multorum, quos longum nimis esset recensendo enumerare. Est igitur cur ab omnibus eo studiosius legantur, quo cumulatioribus sunt, et documentis, et exemplis, quibus in omnes partes sanctæ vitæ usus conformari potest.

Latinis autem Dialogis Græcos apposuilimus, quoniam sapientum virorum judicio, atque exemplo optimum factum illud videtur, ut Græca cum Latinis conjungantur. Quod cum in cæteris omnibus fieri expedit, tum omnino effici oportuit in horum Dialogorum editione, qui hæreticorum quorumdam, omnia temere oppugnantium, pravis studiis exagitati, in posterum præsidio firmissimo communiuntur Græcæ hujus interpretationis veteris, qua a tam erudito Pontifice Zacharia nihil neque ad veri perspicentiam, neque ad rerum quæ commemorantur gravitatem, neque ad purum sermonis cultum, neque ad sententiarum gravitatem, neque ad dogmalem pondus præstantius dici aut exprimi potuit. Hæc autem editio, quam in omnes partes utilis, vel potius necessaria sit, cum ex aliis multis facile intelligi possit, tum ex eo maxime, quod non solum olim in concilio Lugdunensi, quod Gregorius decimus habuit, verum etiam in Florentino, ii Dialogi Græci, una cum aliis veterum Græcorum Patrum monumentis desiderati non modo sint, verum etiam jam inde usque a Græcia asportati, ad retundendam ipsorum Græcorum, pertinaciter a Latinis dissidentium, audentiam. Quare factum est ut cum contra Græcos est aliqua unquam suscepta disputatio, plerique etiam Græci, ex iis ipsis Dialogis contra suos argumentorum arma sumpserint. Id vero in multis aliis animadverti licet, **104** sed præsertim et in Emmanuele Caleca, qui horum Dialogorum doctrinis instructus, in eodem concilio Lugdunensi, egregia disputationum certamina contra suos confecit, et in Gennadio Scholario patriarcha Constantinopolitano, qui in ipsa synodo Florentina œcumenica Græcos cum Latina Ecclesia de quibusdam fidei catholicæ decretis diu pugnantes vicit argumentorum et doctrinarum armis, quæ sibi ad dimicandum sumpsit ex horum Græcorum Dialogorum auctoritate, quam maxime semper fecit et vetus, et recens Græcia. Sed res est in promptu, neque opus habet cur in præsentibus pluribus explicetur. Ut igitur rationibus publicis consideremus, operæ pretium censuimus, Latinis sanctissimi Gregorii papæ Dialogis eos adjungere, quos illidem eruditissimus Zacharias pontifex Græcos divine fecit. Cum autem aliæ plures causæ esse possint, eæque gravissimæ, quamobrem hanc Græcam Dialogorum interpretationem e Vaticana typographia emisimus, eas relinquimus judicio eruditorum hominum, de catholica republica bene sentientium. Cæterum illud inficiandum nobis non est, in hac ipsa Editione, præsertim libro tertio, desiderari hæc capita sex (1) utpote κζ'. περί τῶν μὴ θελησάντων μισροφρῆσαι τεσσαράκοντα γεωργῶν, καὶ ὑπὸ τῶν Λογγοβάδρων ἀποκεφαλισθέντων. Deinde alterum caput proxime sequens, κη'. περί τῶν ἀιχμαλώτων τῶν μὴ θελησάντων τὴν τῆς αἰγῶς κεφαλὴν προσκύνῃσαι, καὶ κατασφάγῃναι. Post, caput tertium nempe, κθ'. περί Ἀρειανοῦ ἐπισκόπου τυφλωθέντος. Proximum etiam caput quartum notatum littera λ'. περί τῆς ἐκκλησίας τῆς ἀγίας ἀγαθῆς εἰς τὴν Σουδοῦραν. Aliud item caput consequens, videlicet λα'. περί Ἐρμηνυγίλδου ῥηγῶς πρώην Ἀρειανοῦ ὑπέρχοντος, καὶ διὰ τὸ προσελθεῖν αὐτὸν τῇ ὀρθόδοξῳ πίστει, ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς σφάγῆναι. Ultimum et sextum caput est, λβ'. περί τῶν ἀπὸ Ἀφρικῆς ἐπισκόπων, τῶν διὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν γλωσσοκοπηθέντων, καὶ πάλιν λαησάντων. Hæc quidem capita sex ordine numerata absunt in hac Vaticana Editione, non dolo, nec fraude, sed quia etiam accuratissime inveatigata ea nulla exstant in duobus exemplaribus vetustissimis, quorum

(1) Sex illa capita libri tertii, quæ deerant in prima Dialogorum Græcorum editione, in posterioribus editionibus restituta sunt ex Henrici Canisii tomo III lectionum antiquarum. Sic etiam habentur in ms. Codice Regio, ex quo plura alia restaurata sunt, ut dicitur in notis ad Dialogos. (*Monitum Petri Gussanvillæ*).

unum est Vaticanum, alterum nobilissimæ Bibliothecæ Cryptæ Ferratæ. Nec vero si hæc capita desiderantur, eam ob rem negligenda fuit hæc Græcorum Dialogorum Editio, cum cætera capita, Græce redita, in omnes partes maxime utilia esse queant ad reipublicæ catholicæ usum; illa vero sex quæ desiderantur, cum præsertim in exemplari Gregoriano Latino, et in cæteris Latinis monumentis ita belle et usque adeo enucleate perscripta sunt, etiamsi, vel temporum vetustate, vel hominum vitio deleta his temporibus non essent, nulla inde jactura facta putetur.

VINDICIÆ DIALOGORUM SANCTI GREGORII MAGNI, AUCTORE PETRO GUSSANVILLÆO.

105 De vindicandis Gregorio papæ primo, qui et Magnus cognominatur, Dialogis, nullus, quod sciam, hactenus laboravit (a), tum quia illos constans plurimorum sæculorum consensus auctori suo asserebat, tum quia criticorum natio certos sibi fines inquisitionis circumscribens, nondum ausa fuerat veritates quaslibet suarum dubitationum tormentis aggredi. Prodiere tandem aliqui nostro sæculo, qui Dialogos istos aut omnino repudiant, aut certe sancto Gregorio adjudicant, levibus, ut existimo, conjecturis adducti. Eos refellere animus est, ne novus error si negligitur, serpat latius, et incuriosorum mentes inficiat; quibus ut caveamus jubet charitas, susceptique in edendo Gregorio muneris ratio deposcit. Id autem ut cum efficitate præstemus, prodibit 1° Gregorius, suos ipse sibi Dialogos vindicans; 2° sequentur auctores plurimi omnium fere a Gregorio sæculorum; 3° astipulabuntur innumeri Codices manu exarati, iique melioris notæ; 4° demum præcipua criticorum istorum momenta dilflabimus.

Sanctus Gregorius rogatus a familiaribus, ut exemplo Hieronymi, Theodoretii, et Cassiani, illustriora quæque Patrum qui paulo ante in Italia floruerant facta describeret, annuit, litterisque ad amicos datis instanter petiit, ut quæcunque ad rem istam pertinentia noverant, sine mora transmitterent. Legesis epistolam 50 libri II, ind. 11, ad Maximianum: « Fratres mei qui mecum familiariter vivunt, omnimodo me compellunt aliqua de miraculis Patrum, quæ in Italia facta audivimus, sub brevitate scribere. Ad quam rem solatio vestræ charitatis vehementer indigeo, ut ea quæ vobis in memoria redeunt, quæque vos cognovisse contigit, mihi breviter indicetis. De domno enim Nonnoso abbate, qui juxta domnum Anastasium de Pentumis fuit, aliqua retulisse te memini, quæ oblivioni mandavi. Et hæc igitur, et si qua sunt alia, tuis peto epistolis imprimi, et mihi sub celeritate transmitti. » Maximianum rescripsisse liquet, ex c. 7 l. I Dialogorum, ubi de Nonnoso verba faciens Gregorius, testatur se hæc omnia a Maximiano, quem et episcopum nominat, et adhuc in vivis esse indicat, didicisse. Erat autem annus quartus pontificatus Gregorii, cum id scriberet, Christi vero 594. Porro Maximianus obiit ann. 596, ex historia Siculæ scriptoribus. De eo etiam mentionem facit lib. III Dialog., c. 36, et l. IV, c. 32, sicut et homilia 34, in Evangelia: quibus in locis eum dicit episcopum Syracusanum, et monasterii sui Patrem, ad quem etiam sunt plures epistolæ in Regesto.

Notabit lector in Homiliis et in Dialogis easdem historias eisdem fere verbis expressas, et tanquam ab eodem relatas, inveniri, ut in l. III Dialog., c. 6, et in lib. IV, c. 56, ubi de Cassio Narniensi episcopo verba facit, de quo etiam loquitur hom. 37 in Evang. In eodem l. V, c. 14, ubi de Servulo, cujus antiqua Martyrologia meminerunt ad diem X Kal. Jan., ait se de eo in homiliis locutum, quod videre est in homil. 45 in Evang. Sic et in c. 15 ejusdem l. IV, loquitur Gregorius de Romula, de qua se in homiliis verba fecisse testatur, nempe hom. 30 in Evang. Idem dicendum de c. 16, ubi de Tarsilla, de qua hom. 38. cap. 49; de Stephano, hom. 39, cap. 27; de Theophanio, hom. 36, cap. 37; de Theodoro puero, hom. 38, cap. 38; de Chrysaorio, hom. 12. Eodem c. 38, de Athanasio presbytero Isauriæ, de quo sæpe in epistolis mentionem facit. Cap. 57, loquitur de Agatho Panormitano episcopo, quem constat ex historiis vixisse tempore Pelagii II decessoris Gregorii, ut ipsemet loquitur. Sed et de eodem Pelagio prædecessore suo disertis verbis agit cap. 16 lib. III, et de eo alia sæpe mentionem habet. In cap. 19, de Autarith Longobardorum rege, de quo lib. I, epist. 17, et alibi. Historiam vero Herminigildi quis ad alia quam ad Gregorii tempora referat, cum ipse dicat eam se ab amico suo Leandro, Hispalensi episcopo, qui ei interfuit, didicisse? Rem fuse narrat in ejusdem l. cap. 31. Sed et in c. 32, 36 et 37, de sua ad urbem Constantinopolitanam 106 legatione, cum esset Pelagii II Apocrisarius, refert. Quis porro ignoret Leandrum jam tum in urbe Constantinopoli pro Wisigothorum rege legatione fungentem, Gregorio familiarissimum fuisse; unde et ipsi Moralium libros, ejus hortatu elaboratos, inscripsit, et ad eum plures epistolas dedit.

Denique scripturus Vitam sancti Benedicti, initio libri II Dialogorum, ait se quæ dicturus est accepisse a quatuor ejusdem sancti discipulis, quorum adhuc duo in vivis erant.

Ex his omnibus luce meridiana clarius constat, quantum aberraverint qui Dialogos istos Gregorio II, Gregorio nostro 150 annis juniori, assignarunt, cum hæc omnia quæ retulimus alteri quam Gregorio I convenire nemo sanus affirmare aut judicare possit.

Inter auctores qui post Gregorium vixere, primum profero Paterium, ipsius familiarem ac discipulum, sanctæ Romanæ Ecclesiæ notarium et secundicerium, de quo etiam in Regesto mentio habetur. Is librum Testimoniorum edidit, ex omnibus Gregorii operibus collectum, idque sancti Patris hortatu, ut ipsemet in Præfatione loquitur, in quo plusquam viginti ex ipsis Dialogis testimonia iisdem prorsus verbis adducit ut lectori studioso indicabunt notæ ad marginem positæ (b). Paterii liber operibus Gregorii subjunctus est.

Taius vel Taio Cæsaraugustanus episcopus, qui vivebat ann. 650, insigne opus edidit, quod inscripsit Collectaneum ex operibus sancti Gregorii, ut ipse in præfatione testatur, quodque in libros quinque divisit, et Quirico episcopo Toletano, viro celeberrimo dicavit. In hoc opere plura de Dialogis Gregorii testimonia proferuntur, quæ causa brevilitatis omitto, et quæ lector videre poterit in insigni manuscripto Codice, qui asservatur in bibliotheca Thuanea.

(a) Imo ex Nostris plurimi jam id præstiterant, præsertim Benedictus Haestenius, in prolegom. ad Vitam sancti Benedicti, et J. Mabillonius, in præfat. ad tom. I Actorum, § 2.

(b) In Editione Gussanvillæana nullæ notæ indicant testimonia ex Dialogis a Paterio excerpta. Sunt tamen aliqua ejus Collectani inserta; ut in lib. Num. cap. 4, et in lib. Josue cap. 1. Sed longe pauciora quam Gussanvillæus asserit, quia Paterii non sunt Collecta in Novum Testamentum nomine Paterii insignita et vulgata, ut suo loco demonstrabimus.

Idefonsus, Toletanus episcopus, qui obiit an. 667, in libro quem composuit de Scriptoribus Ecclesiasticis, cap. 1, Dialogos nostri Gregorii memorat his verbis: De vitis Patrum per Italiam commorantium edidit (Gregorius) etiam libros quatuor, quos volumine uno compegit: quem quidem Codicem Dialogorum maluit appellari.

Julianus, Toletanus etiam episcopus, an. 680, opus edidit, quod Prognosticon futuri sæculi appellavit, et Idalio Barcinonensi episcopo inscripsit; in eo plura ex Dialogis loca refert lib. II, cap. 8, 12, 19, 24, 25, et aliis.

Beda presbyter, qui florebat an. 730, lib. II Histor., cap. 1, facta Gregorii referens, sic ait: « Libros etiam Dialogorum quatuor fecit, etc. » Et paulo ante inducit sanctum Gregorium, de onere Pastoralis conquerentem his verbis, quæ habentur initio Dialogorum: « Infelix animus meus, etc. »

Paulus Diaconus, qui vivebat an. 780, in Vita Gregorii, quam ejus operibus præfiximus, ita loquitur: « Libros etiam Dialogorum quatuor edidit, in quibus rogatu Petri Diaconi sui virtutes sanctorum, etc. » Et paulo ante refert ex præfatione Dialogorum hæc verba: « Qualis autem in monasterio fuerit, quamque laudabili studio vitam duxerit, ex ipsius possumus verbis colligere, quibus ipse in pontificatu jam positus, dum cum Petro suo colloqueretur Diacono, flendo usus est dicens: Infelix quippe animus meus, etc. » In historia denique quam de Gestis Langobardorum inscripsit, lib. IV, cap. 5, Dialogorum quoque mentionem ita facit: « Sapientissimus et beatissimus papa Romanæ urbis, postquam alia multa ad utilitatem sanctæ Ecclesiæ scripserat, etiam libros quatuor de vita sanctorum composuit, quem Codicem Dialogum, id est duorum locutionem, quia ipsum cum suo Diacono Petro colloquentem ediderat, appellavit, illos igitur libros præfatus papa Theudelindæ reginæ direxit, quam sciebat utique et Christi fidei deditam, et in bonis actibus esse præcipuam. » Jam supra, in lib. I, cap. 26, de his etiam Dialogis verba fecerat, ubi de sancto Benedicto agens, in hunc modum loquitur: « His quoque diebus beatissimus Benedictus, etc., cujus vitam, sicut notum est, beatissimus papa Gregorius in suis Dialogis suavi sermone composuit. »

Joannes Diaconus, qui circa an. 875 floruit, vitamque Gregorii accuratissime scribens, omnia Ecclesiæ Romanæ scriinia diligenter evolvit, pluribus in locis Dialogorum a Gregorio editorum meminit. Lib. I, cap. 7, refert recuperatam sanitatem a Gregorio precibus Eleutherii monachi, de quo lib. III Dialog., cap. 37, et plures alias ejusmodi historias, quæ in Dialogorum opere continentur, passim recenset. Lib. II, cap. 11 sic loquitur: « Inter prudentissimos 107 consiliarios familiaresque delegit Petrum Diaconum, cœtaneum suum, cum quo postea disputans, quatuor Dialogorum libros composuit. » Et in lib. IV, cap. 75, Gregorius sanctorum miracula Patrum cum Petro suo Diacono, quæ per inquisitionem atque responsionem protulerat, expositionis alius studium interrumpens, sola nominum prænotatione distinxit, et in libros quatuor ordinavit, etc.

Hadrianus papa I, an. 787, in epistola ad Carolum magnum pro septima synodo, actione 5, cap. 16, citat Dialogorum cap. 9 lib. I, his verbis: « Sanctus Gregorius in Dialogis suis meminit de sancto Bonifacio, etc. »

Anastasius Bibliothecarius, in Vita Zachariæ papæ, ait eum quatuor Dialogorum sancti Gregorii libros ex Latina in Græcæ linguam vertisse: obiit autem ann. 887.

Alcuinus, Bedæ discipulus et Caroli Magni præceptor, in fine libri de divinis Officiis, ubi de 3, 7 et 30, die pro defunctis agit, testimonium super ea re ex cap. 55 lib. IV Dialogorum affert. Florebat ann. 740.

Hincmarus, Rhemensis archiepiscopus, qui floruit an. 860, plurima in operibus suis ex Dialogis Gregorii testimonia profert, ut tom. I, pag. 106, 422, 460, 524, 537, 548, et aliis, quæ referre lædiosum caset.

Paschasius Ratbertus, Corbeiensis monachus, circa an. 850, in libro de Corpore et Sanguine Domini laudat cap. 58 lib. IV Dialogorum.

Prudentius, Trecentis episcopus, an. 845, librum scripsit de Prædestinatione contra Joannem Scotum Erigenam, in quo nonnulla profert testimonia ex Dialogis Gregorii, ut in c. 17, n. 10, c. 19, n. 2, et aliis.

Photius, Patriarcha Constantinopolit., an. 870, in sua Bibliotheca, cod. 252, post elogium Gregorii, de quatuor Dialogorum libris ab eo scriptis, et a Zacharia papa in linguam Græcæ translatis ita loquitur: « Quin etiam vitæ eorum quin in Italia claruissent, salubribus admistis narrationibus, quatuor Dialogis concinnavit. Hæc enim per centum et sexaginta quinque annos hi qui Latinam linguam ignorarent, sola utilitate hujus operis frustrati sunt. Zacharia vero, qui hujus sancti viri post illud tempus successor fuit, tantum opus Italia conclusum in linguam Græcæ vertens, communem utilitatem orbi terrarum benigne exhibuit. Taceo plurimos alios e Græcis, Joannem Damascenum, Euthymium et alios, qui Gregorium ob Dialogos ab ipso scriptos Dialogum cognominarunt. »

Regino, Prumiensis abbas, qui excessit anno 904, lib. II de Ecclesiasticis disciplinis, c. 198, narrat historiam quæ habetur lib. IV Dialogorum, cap. 32, de quodam qui filiolam suam polluerat.

Concilium Triburiense sub Formoso, an. 895, cap. 17. Ut nullus in Ecclesia sepeliatur, refert ex lib. I Dialogorum, cap. 53, historiam Valentini cujusdam in Ecclesia sepulti, et ex ea a dæmonibus ejecti.

Berno Augiensis abbas, an. 1020, in libello de quibusdam rebus ad miseram spectantibus, cap. 12, narrat quæ a beato Gregorio de Paschasio Diacono scribuntur in lib. IV Dialogorum, cap. 40.

Burchardus, Wormatiensis episcopus, plurima in Decretis suis ex Dialogorum libro testimonia adducit. Vivebat an. 1000.

Algerus Cluniacensis monachus, qui florebat an. 1050, lib. II de Sacramento Corporis et Sanguinis Domini, profert, cap. 31 lib. III Dialogorum Gregorii.

Lanfrancus, Cantuariensis archiepiscopus, an. 1080, in libro de Corpore et Sanguine Domini, cap. 14 et 20, argumentum sumit ex cap. 58 lib. IV eorumdem Dialogorum.

Idem facit Durandus, Troarnensis abbas, qui circa an. 1075 florebat, in libro de Corpore et Sanguine Christi, parte VI, et Guittmundus, Aversanus archiepiscopus, ann. 1070, in libro de Veritate Eucharistiæ.

Anselmus, Lucensis episcopus, qui decessit anno 1086, in Collectione canonum, lib. V, cap. 24, refert caput fore integrum 30 lib. III Dialogorum. Lib. II, c. 159, affert testimonium de Purgatorio, ex lib. IV Dialogorum, c. 39, et plura alia.

Alulfus, monachus Tornacensis, qui floruit an. 1090, edidit exemplo Paterii, sed longe Pateriano ampliore librum insignem, compositum ex omnibus operibus Gregorii, quem propterea Gregorialem inscripsit, ubi testimonia retulit in duodecim prophetas et in alia quædam sacræ Scripturæ loca quæ Paterius omiserat. Is itaque in exceptionibus tam super Vetus quam super Novum Testamentum innumera profert

loca ex variis Gregorii Dialogorum libris. Cæterum 108 hoc opus Alulfi (a) exstat in tribus voluminibus antiqua manu et eleganti caractere exaratum, in monasterio Longipontis, ordinis Cisterciensis, Diœcesis Suesionensis.

Possimus adducere plurimos viros insignes, qui Dialogos illos approbarunt, Sigebertum Gemblacensem, Ivonem Carnotensem, Honorium Augustodunensem, Rupertum Tuitiensem, Bernardum Claravallensem, Gratianum (b), Petrum Lombardum, dictum Magistrum sententiarum, Guillelmum de Campellis, Canoniceorum sancti Victoris Parisiensis Insultorem, ac post episcopum Catalaunensem, Petrum Cluniacensem, Albertum magnum, Thomam Aquinatam, Bonaventuram, et alios qui ad sæculum usque nostrum floruerunt. Verum ne simus fastidio, lectorem ad eos remittimus.

Sed nec manuscriptos Dialogorum Gregorii Codices enumerare operæ pretium est, cum infiniti prope modum ubique inveniantur, nec ullum fere antiquum monasterium sit in quo duo aut tria exemplaria Dialogorum Gregorii scripta non reperiantur.

Quibus machinis tot testium testimoniorumque robur valeant adversarii infringere, non satis video. Restat ut quæ a ratione petunt argumenta dissolvamus. Quæ autem tria quæ maxime opponunt. Primum ducunt ex stylo, quem in Dialogis omnino diversum, inæqualem, et inelegantem, barbaris et corruptis vocibus refertum aiunt, et Gregorii ingenio, majestateque prorsus indignum. 2º In eis multa mirantur quæ sunt penitus incredibilia. 3º Doctrinæ Gregorii quædam adversantur, ut lib. iv Dialogorum, cap. 29, ubi gehennæ ignem esse corporeum dicitur, cum e contrario manifeste dicat Gregorius, lib. xv Moral., c. 17, ejusmodi ignem esse incorporeum.

Quod ad stylum attinet, agnosco diversitatem aliquam, non tamen omnimodam. Et vero quis nesciat idem fere in omnibus sanctorum Patrum operibus animadverti, et varium esse stylum pro varietate tractatum ac materiarum? Neque enim eundem esse orationum, epistolarum, historiarum, dialogorum, etc., stylum, quis sanus asseruerit. Quamquam in hiee Dialogis multa sunt, quæ cæterorum Gregorii operum stylum, vim, elegantiam, immo et scientiæ altitudinem referant, ut legenti patet. Sed et ipsam styli diversitatem non mirabitur, qui viderit Gregorium ipsum ingenue fateri se eundem stylum in solo opere Moralium observare non potuisse. Sic enim loquitur lib. xi Moral. cap. 1: « Quamvis in prolixo opere esse culpabilis styli mutabilitas non debeat, etc. » Et paulo post: « Immutationem styli, lector meus æquanimiter accipe, quia et sæpe eodem cibos edentibus diversitas placet coctionis. »

Ad phrases et dictiones barbaras quod attinet, quis neciat multa ejusmodi in sanctorum Patrum tractatibus reperiri, qui non tam elegantis et puritati sermonis, quam veritati et simplicitati studuerant. Idque se de industria facilitasse fatetur ipsemet Gregorius in epistola ad Leandrum Moralibus præfixa, ubi de his ita loquitur cap. 5: « Ipsam artem loquendi, quam magisteria disciplinæ exterioris insinuant, servare desepi. Nam sicut hujus quoque epistolæ tenor enuntiat, non metacismi collisionem fugio, non barbarismi confusionem devito, situs motusque præpositionum, casusque servare contemno; quia indignum vehementer existimo, ut verba cœlestis oraculi restringam sub regulis Donati. Neque enim hæc ab ullis interpretibus in Scripturæ sacræ autoritate servata sunt. » Idem de vocibus barbaris dicendum, quas Langobardorum et aliorum populorum barbaries in Italiam invexerat: unde et jam Latine linguæ puritas velut luto isto prorsus inficiebatur. Imo et illa verba, paulo ut ita dicam rusticiora, non ipsius Gregorii, sed aliorum esse ipsemet profitetur in prologo Dialogorum: « Id vero scire te cupio, quia in quibusdam sensuum solummodo, in quibusdam vero et verba cum sensu teneo; quia si de personis omnibus ipse specialiter verba tenere voluissem, hæc rusticano usu prolata stylus scribentis non apte susciperet. »

De historiis quæ in Dialogis continentur, nihil est quod dicam, nisi quod Gregorius eas referendo prout ab aliis didicerat, fidem suam liberavit. Pauca enim sunt, quas ipse se vidisse, aut quibus interfuisse dixerit. Fecit quod plurimi sanctorum Patrum fecerunt in multis historiis, quæ utique incredibiles videbuntur, si ad rationis humanæ trutinam expendantur. Quia vero sunt miracula, id est fidem humanam excedentia, humano judicio metiendi non esse quis ambigit? Standum putavit rumoribus publicis, ut testes oculari ipsi defuerunt, cum ex eo præsertim fidelium posset augeri pietas, et nulla erroris aut falsi aliunde species appareret. Præclare et apposite ad rem nostram Theodoretus, in præfatione Historiæ sanctorum Patrum: « Narrando autem procedet oratio, non utens legibus encomiorum, sed pauca quædam vere referens. Rogo autem qui in hæc religiosem inciderint historiam, seu formam monasticæ exercitationis (vocet enim quis hoc corpus (c) ut voluerit), ne iis quæ dicuntur minus credant, si quid audient quod eorum vires superet, nec ex se illorum virtutem metiantur; sed aperte sciant quod piorum animis Deus desuper metitur dona sanctissimi Spiritus, et majora largitur perfectioribus. Hæc autem a me dicta sunt ad eos qui in rerum divinarum mysteriis non sunt admodum accurate initiati; mystæ enim adytorum Spiritus sciunt gloriam Spiritus, et quænam per homines in hominibus faciat miracula, attrahens incredulos ad Dei cognitionem. Qui autem non est crediturus iis quæ a me dicenda sunt clarum est eum ne iis quidem credere tanquam veris quæ per Mosem et Jesum et Eliam et Eliseum facta sunt, habere autem etiam pro fabulis miracula quæ facta sunt a sanctis apostolis. Sin autem illa esse vera testatur, hæc quoque credat esse a falso aliena. Quæ enim in illis operata est gratia, ea per illos quoque fecit ea quæ fecit. Perennis enim gratia et eos qui digni sunt eligens, veluti per quosdam salientes per hunc effudit fluentia suæ operationis. Ex iis autem quæ sunt dicenda, ipse quidem vidi nonnulla; quæ autem non vidi, audivi ab illis qui viderunt, viris virtutis amantibus, et qui digni sunt habiti ut et eos viderent, et eorum doctrina fruerentur. Evangelicæ autem doctrinæ scriptores fide digni non solum sunt Matthæus et Joannes, magni et primi in evangelistis, qui Domini videre miracula, sed etiam Lucas et Marcus, quos qui ab initio viderunt, et fuerunt Verbi ministri, non solum quæ passus est, et quæ fecit Dominus, sed ea etiam quæ perpetuo docuit, accurate edocuerunt. Etenim cum non vidisset ipse beatus Lucas, in principio operis dicit se ea narrare de quibus certior factus est. Non ergo etsi audiamus eum non vidisse ea quæ narrat, sed hæc doctrinam accepisse ab aliis, non minus ei et Marco credimus quam Matthæo et Joanni. Uterque enim est in

(a) Alulfi opus in Novum Testamentum, Paterii nomine insignitum, prodit seorsim Romæ anno 1553, et inter sancti Gregorii Opera an. 1591, ac deinceps in variis Gregorianis Editionibus. Hallucinationem ostensuri sumus, cum Paterium integrum et genuinum infra exhibebimus.

(b) Inserta Gratiani Decreto Dialogorum testimonia quotquot occurrerunt in margine notare, quod neglexit Guesanvillæus, nobis curæ fuit.

(c) Apud Theodoretum legitur, τὸ σῆμα, quod significat hoc scriptum, sive, ut apud interpretem habetur, hoc opus, non vero hoc corpus. In cæteris veterum scriptorum locis, hic aut alibi a Guesanvillæo laudatis, pro ipso spondere minime volumus.

narrando fide dignus, ut qui didicerit ab eis qui viderunt. Nos itaque alia quidem narrabimus, ut quæ a nobis visa sunt, alia autem ut qui crediderimus eis qui viderantarrantibus viris, qui illorum vitam sunt æmulati. Prolixiori autem de iis usus sum oratione, dum volo persuadere me vera narraturum.»

Tertio denique certum est sententiam sancti Patris eandem esse in Dialogis quæ in cæteris ejus operibus. Fivolium est enim quod aiunt, diversam, imo contrariam eam omnino esse de igne inferni, quem corporeum in Dialogis esse profitetur, scilicet in lib. iv, cap. 29. Verba sunt: Si igitur diaboli ejusque angeli, cum sint incorporei, corporeo sunt igne cruciandi, quid mirum si animæ, et antequam recipiant corpora, possint corporea sentire tormenta? Cum e contra, in lib. xv Moral., cap. 17 (a), apertissime dicat ignem gehennæ esse incorporeum, scilicet exponens illa verba cap. xx Job: *Devorabit eum ignis qui non succenditur*. Sic enim loquitur: « Miro valde modo paucis verbis expressus est gehennæ ignis; ignis namque corporeus ut esse ignis valeat, corporeis indiget fomentis. Qui cum necesse est ut servetur, per congesta ligna proculdubio nutritur; nec valet nisi succensus esse, et nisi refotus subsistere. At contra gehennæ ignis cum sit incorporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur. Sed creatus semel durat inextinguibilis, et succensione non indiget, et ardore non caret.» Fateor in quibusdam Editionibus ita legi, imo et in nonnullis mss. Codicibus; verum errorem esse oscitantium exscriptorum et imperitorum librariorum nemo non judicabit, cum viderit infinitos illos Codices mss. antiquissimos, et probatissimos, ex quibus nonnulli a nobis inspecti sunt: nimirum in bibliotheca Vaticana Codices mss. Moralium, n. 574, 575, 578, 579, 582; Codex antiquissimus bibliothecæ Barberinæ; alius item ms. Codex in folio magno pergamento admodum antiquo, qui tempore Alexandri VII ex Bibliotheca Urbinatæ Romam advectus est; duo etiam Bibliothecæ Chisii; omnes isti Codices scriptum habent *corporeus*; et licet duo Mss. alii, num. 576 et 580, habeant *incorporeus*, manifesto tamen apparet syllabam, in, recentiore manu supra adjunctam esse. Sed et antiqua translatio Italica Moralium, edita Florentiæ ann. 1486, sic eam sententiam transfert: *mà lo fuoco dall'inferno è tutto per contrario. 110 Imperorhè essendo egli cosa corporale et ardendo corporalment li miseri dannati*, etc. Hæc omnia supradicta ad me misit eminentiss. card. Bona, qui ea præximia sua erga litteratos benignitate recensere dignatus est. Eodem modo scriptum habent Codices Gallicani, Sorbonicus 600 et amplius ann.; cathedralis Sanctæ Mariæ Rhemensis 600 annorum; Sancti Remigii Rhemensis duo 800 et 600 ann.; Sancti Germani a Pratis 800 fere ann.; Codex antiquissimus et optimæ notæ Ecclesiæ Bajocensis; Codex Bibliothecæ viri clarissimi et eruditissimi Claudii Jolii, Cantoris Parisiensis, 700 ann.; Monasterii Regalis Montis ord. Cisterciensis 600 ann.; Bibliothecæ Ecclesiæ Bellovacensis 700 ann.; Codices duo Sancti Cornelli Compendensis, alter 800 et amplius ann.; alter 300 ann.; Codex Regius 400 ann.; in Bibliotheca Ecclesiæ Carnotensis, 400 ann.; in Bibliotheca viri cl. Emerici Bigotii, 400 annorum; in monasterio Cluniacensi Codex scriptus a Bertramo monacho, jussu sancti Majoli abbatis, qui obiit an. 994, cum præfuisset annis 40.

Sed et antiquiorum et emendatiorum Editionum auctores ita legisse constat. Profero Venetam an. 1480, quæ prima censetur fuisse Editionum sancti Gregorii, studio Bartholomæi Cremonensis, canonici regularis, in qua, lib. xv, cap. 50, legitur, *corporeus*. Sic in alia Veneta 1496; in Parisiensibus annorum 1495, 1518, 1521, et aliis, quas studio brevitatis omitto.

Eodem quoque modo legerunt qui Gregorii Moralium libros in compendium redegerunt. Cujusmodi est ms. Codex Corbeiensis, tempore Adhaldardi abbatis, circa an. 750, qui asservatur in Bibliotheca sancti Germani Prælatensis, scilicet post epistolas, numero 54, sancti Gregorii a Paulo diacono ad eundem Adhaldardum missas, habetur liber, cui titulus est: *Incipit elogia quam scripsit Lathen filius Bath, de Moralibus Job, quas Gregorius fecit*. Ubi, I, xv, ante finem, ita legitur: « Devorabitque eum ignis qui non succenditur. Gehennæ ignis, cum sit corporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat, » et cætera, ut apud sanctum Gregorium.

Odo Cluniacensis abbas, qui floruit an. 940, in, Epitome Moralium sancti Gregorii, c. 20, num. 26, sic habet: « At contra gehennæ ignis cum sit corporeus, etc. »

Garnerus, canonicus regularis sancti Victoris Parisiensis, sub Hilduino abbate, an. 1140, in opere quod Gregorianum nominavit, l. xi, c. 1, eodem plane modo legit quo supra.

Ita etiam legitur in ms. Codice qui asservatur in Bibliotheca Cælestinorum Parisiis, et appellatur Remediarium conversorum, quique collectus est ex dictis sancti Gregorii in Moralibus. Hic, in tertia parte, l. vi, capitul. 7, in titulo sic habet: « Quod damnatorum corpora simul et animæ torquebuntur igne corporeo et inextinguibili, l. xv Moral. » In corpore autem capituli ita legitur: « In reprobis quidem per desiderium ardet conscientia, et foris cruciat ignis gehennæ. Qui cum sit corporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat, etc. » Cæterum hoc opus sine auctoris nomine tribuitur Petro Blesensi a quibusdam, nempe in Catalogo mss. Codicum Angliæ. Pitæus tamen in libro de Scriptoribus Angliæ tribuit Petro cuidam archidiacono Londinensi paulo recentiori.

Denique ita legendum esse constat ex theologorum communi doctrina, qui post Magistrum sententiarum, in iv, dist. 50, et sanctum Thomam, in iv, dist. 44, quæst. 2, artic. 3, asserunt ignem inferni esse corporeum, et duobus maxime testimoniis nituntur, nempe sancti Augustini et sancti Gregorii. Et quidem sanctus Augustinus, l. xxi, de Civitate Dei, c. 10, ita loquitur: « Cur autem non dicamus, quamvis veris, miris tamen modis etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi. » Et paulo post: « Adhærebunt ergo si eis nulla sunt corpora spiritus dæmonum, imo spiritus dæmones, licet incorporei corporeis ignibus cruciandi. » Et tandem sic concludit: « At vero gehenna illa corporeus ignis erit, et cremabit corpora damnatorum, aut et hominum et dæmonum, solida hominum, aerea dæmonum, etc. » Sanctus autem Gregorius, qui a sententia sancti Augustini vix unquam recedit, idem docet duobus illis locis quæ retulimus, nempe l. xv Moral., c. 17, et l. iv Dialog., c. 29 (*Nunc numero* 35), ubi expressis verbis ait ignem gehennæ esse corporeum. Quod autem sit ejus ista doctrina, demonstrat luculenter Prudentius, Trecentis episcopus, qui vivebat circa an. 850. Etenim in responsione ad Joannem Scotum Erigenam sic ait: « Primo hæc tua sententia in eo falsitatis arguitur, quod ignem illum ab Augustino corporeum, a Gregorio incorporeum dici mentitur. Nam uterque eum absque contradictione corporeum confitetur. Et quia super Augustino tu ipse fassus es, ipsius sententiam ponere non necessarium duximus. Super æstimatione autem Gregorii, ne cui in dubium veniat, tametsi paulo superius sententiam illius de eodem igne Moralibus posuerimus, qua eum corporeum fatetur; non ab re tamen videtur, si alium ejus sententiam ex alio ipsius opere ad medium deducamus. » Nam sicut liber illius, 111 qui Dialogorum prænotatur, refert, Petrus Diaconus, cum de memorato igne inter alia suscitans [*Lege eciscilane*] ita adorsus est, etc., refert verba c. 29 lib. iv Dialog. Tunc conclu-

(a) *Nunc num. 35, ubi tamen legitur ignis... corporeus.*

dit : « Ecce dum ignis illius corporei testimonia certa proponimus, ad omnia pene quæ in præfata tua sententia posueras, responsio vera reddita comprobatur. Nam auctoritate tanti doctoris non solum ignis ille corporeus asseveratur, verum etiam et animas hominum et apostatas spiritus in eo sensibilibus cruciari probabiliter docetur. » Eadem fuit opinio Flori magistri, Ecclesiæ Lugdunensis diaconi, Prudentii æqualis, qui in scripto quod edidit nomine Ecclesiæ Lugdunensis contra eumdem Scotum Erigenam, c. 17, probat ignem inferni esse corporeum, referens Gregorii testimonium hoc modo : « Gehennæ ignis cum sit corporeus, » et reliqua, ut apud sanctum Gregorium, *Moralium* loco citato. Hæc desumpta sunt ex libro qui inscribitur, *Vindiciæ prædestinationis et gratiæ*, auctore clarissimo viro D. Guillelmo Mauguino. Rem totam optime elucidavit Sextus Senensis, in *Bibliothecæ sacræ* lib. v, annot. 141, ubi post relatum sancti Gregorii testimonium ex lib. xv *Moralium* sic ait : « Videtur ex his verbis deduci quod ignis inferni sit incorporeus, et ab hoc igne nostro specie diversus, etc. Cæterum non ita sensisse Gregorium perspicue demonstratur lib. iv *Dialogorum* c. 29, etc. » Tum ita concludit eleganter : « Proinde sciendum est hæc verba Gregorii in omnibus Codicibus Lugdunensibus Hugonis a Porta, et in aliquibus mss. exemplaribus corrupte legi, ubi in his habetur : Ignis vero gehennæ cum sit incorporeus, etc. Delenda fuerat syllaba *in*, ut pro dictione *incorporeus*, legeretur *corporeus*. Hoc enim sequentia verba palam ostendunt. » Et in hunc modum ea citat divus Thomas in IV *Sententiarum* volumine, dist. 44, quæst. 2, etc. Ex quibus apparet eum corruptionem quorundam exemplarium tam mes. quam impressorum agnovisse, quibus nos quamplurimos et optimæ notæ Codices opposuimus, præter antiquiorum et probatorum Editionum exemplaria, quæ vocem *corporeus* retinuerunt. Et propterea illam lib. xv *Moral.*, c. 17, restituimus, cum in posterioribus Editionibus haberetur vox *incorporeus*. Sed de his satis superque.

Ex supradictis aperte (ni fallor) intelligi colligique potest quatuor *Dialogorum* libros non alii quam Gregorio papæ, ejus nominis primo, tribui oportere : quibus ille homo Romanus, genere ac opibus clarus, *miracula Patrum*, qui in Italia paulo ante floruerant, litteris mandavit ; sicut eadem ætate Gregorius, Taronicus episcopus, librum composuit de *Vitis sanctorum Patrum, seu quorundam* (ut ipsius nomine utar *feliciosiorum* qui in Gallia sanctitate miraculisque claruerant, cum episcoporum et presbyterorum, tum abbatum et reclusorum. Sed uter altero prior scripserit, aut uter ab altero ea in materia præventus sit, haud facile dixerim.

Post assertos Gregorio Magno *Dialogos*, superest ut quid hac in editione præstitum sit paucis lectorem admoneamus.

In primis textum Latinum multis in locis depravatum ad fidem plurimorum mes. Codicum emendavimus : quorum indicem hinc apponere supervacaneum est, cum initio totius Gregoriani operis id abunde præstiterimus, ubi Mss. omnium quibus in universo opere emendando usi sumus, catalogum texuimus.

Deinde quod ad versionem Græcam attinet, ejus auctorem faciunt Zachariam papam Gregorii magni post annos 175 successorem, qui cum natione Græcus esset, pro amore gentis suæ *Dialogos* illos in linguam Græcam aut transtulit aut transferendos curavit, ut qui Latinam linguam ignorarent, tanti operis utilitate non frustrarentur, inquit Photius in *Bibliotheca*, Cod. 252. Id etiam demonstrat auctor anonymus præfationis Græcæ quam a nobis Latine redditam præfiximus *Dialogis*, ex ms. Codice *Bibliothecæ regis Christianissimi* desumptam, quam quia in multis notarius corruperat, emendavimus ex altero ms. Codice *Bibliothecæ Ambrosianæ Mediolani*: cujus præfationis Græcæ exemplum benignè mihi transmisit vir clarissimus Petrus Paulus Boscha, doctor theologus, et ejusdem *bibliothecæ* præfectus, qui et varias quasdam eorumdem *Dialogorum Græcorum* lectiones dedit, ex quibus nonnulla Ms. Regii *σφάλματα* correxi : unde et pro tanto beneficio maximam viro doctissimo et humanissimo gratiam me habere profiteor. Sed nec parum me obstrictum esse sentio erudito viro D. Emerico Bigotio litteratis omnibus notissimo, qui suis in textum Græcum doctissimis et maximi judicii conjecturis, necnon et collatione quam de libro secundo ad exemplar *Ingolstadiense* summo cum labore fecit, me plurimum adjuvit. Porro notandum est versionis hujus *Dialogorum* auctorem non semper menti sancti Gregorii adhæsisse ; sed sæpe paraphrasibus et additionibus usum, et in transferendis verbis a Gregorii sensu recessisse, ut in notis demonstrabitur. Sunt etiam multæ voces barbaræ, prout ferebant ea tempora, in quibus Græca simul et Latina lingua corrumpi incipiebat. Plurima quoque reperiuntur vocabula *Latinogræca*, quorum syllabam infra adjiciemus. Præterea versio illa Græca non usquequaque similis est in Ediditis et in Ms. Regio ; imo in plurimis differt, ita ut integras interdum periodos reperire sit in Ms. quæ in Editionibus non leguntur. Quod si conjectura uti licet, factum crediderim ex eo quod *Dialogos* illos forte bis traduxerit Zacharias ; quod idem sibi contigisse refert Socrates, lib. ii *Historiæ Ecclesiasticæ*, cap. 1, ubi ait se ea quæ in priori Editione minus accurate retulerat, in posteriori enucleatius et studiosius reddidisse. Quamvis autem Græca multis in locis ope Ms. Regii emendaverimus, id tamen accuratius acturi fuisset, si plura suppetissent exemplaria. Adde quod in Ms. illo Regio nævi non pauci amanuensis imperitia aut oscitantia irrepserunt. Postremo notas adjecimus, paucas tamen et in loca difficiliora, id exigentibus viris doctis ; statueram enim solas *Epistolas* notis illustrare, has tamen qualescunque benevolo lector animo accipiet, benignoque oculo perleget, interim dum ampliores et elucubratores ad Eruditis parabuntur.

PRÆFATIO

IN LIBROS DIALOGORUM SANCTI GREGORII PAPÆ.

113 I. Edituri *Dialogos* qui sancti Gregorii papæ nomen præ se ferunt, paucis saltem præfari debemus tum de auctore, tum de opere. Quamvis enim de utroque argumento jam copiosissime disputatum sit et doctissime, quedam tamen attexere libet, quam fieri poterit brevissime, unde controversiæ hac de re institutæ facillius dirimendæ magis ac magis lux affluat.

II. Gregorium hujus nominis primum Romanum pontificem *Dialogorum* istorum parentem esse negavit *Cedrenus* vir Græcus et in Latinis peregrinus ; dubitare *Huldricus Coccius*, *Chemnitius*, *Andreas Rivetus* et alii ex heterodoxis non pauci. Asseruerunt autem, invictissimisque argumentis demonstrarunt ex nostris præsertim *Benedictus Haftenus* Affligeniensis monasterii præpositus in *Disquisitionibus Monasticis* prolegom. 2 et seq. ad *Vitam sancti Benedicti* : ac *Joannes Mabillonius*, tomo I Act. sanctorum ordin. sancti Benedicti

in præfatione, a num. 17 ad 30. Idem non minus strenue postea præstitit *Petrus Gussanvillæus* in *Vindiciis* quas præmittendas duximus. Verum præ cæteris eandem materiam cumulatissime simul ac ornatissime retractavit e sodalibus nostris, qui laudatos Dialogos e Latino in Gallicum convertit, ediditque an. 1689, nimirum in præfatione qua eximium hoc opus munivit. Hoc ipsum breviter uno quasi syllogismo complexuri sumus hic et confecturi.

III. Dialogorum proxime edendorum scriptor, quicumque sit, monachum induisse, et quidem in Romano quod condiderat ipse monasterio, passim profitetur, scilicet in ipso Dialogorum prologo, lib. III, cap. 33; I. IV, cap. 24, 38, 47, 55, etc. Ex assignatis locis, maxime ex cap. 55 libri IV, liquet eundem a se constructo monasterio præfuisse. Apocrisarii provinciam Constantinopoli obiisse constat ex lib. III cap. 36. Postea Romanum pontificem creatum esse, palam sit ex ejusdem libri cap. 16, ubi Pelagium II papam suum antecessorem appellat, et ex I. IV, c. 57, ubi ejusdem sui antecessoris adhuc meminit. Romæ sedens Homilias in Evangelia ad populum habuit, ut sæpiissime testatur, maxime lib. IV, cap. 14, 15, 16, 19, 27. In laudatis Homiliis vicissim de Dialogis a se conscriptis loquitur; potissimum hom. 38 libri I Dialogorum, caput 7. Est de Nonnoso abbate, ubi quæ de eo narrat, profitetur a Maximiano Syracusano episcopo accepisse. Porro, lib. III, alias 2, indictione 11, epistola olim 50, nunc 51, eundem Maximianum rogat Gregorius, ut quæ de Nonnoso abbate noverit, et de Italicorum Patrum miraculis, sibi per epistolas nuntiari curet; quod a fratribus suis de hoc argumento scribere compelleretur. Idem prorsus est quod in Dialogis pertractatur, ut ex ipso titulo non obscure potest intelligi.

IV. Quis autem sanæ mentis, alteri quam nostro Gregorio, vel unicum ex his omnibus veluti lineamentis, quibus ejus vita perfectissime exprimitur, convenire posse suspicetur? Et certe optime conveniunt cum his quæ de eodem sanctissimo Patre, ex indubitatis ejusdem operibus didicimus; scilicet ex lib. Moralium; maxime in epist. prævia ad sanctum Leandrum, ex Registro Epist., ex Homiliis, etc.

V. Verum, inquires, qui sub Gregorii persona latere voluit Dialogorum scriptor, cum sancti Patris historiam ad unguem ex assidua operum ejus lectione didicisset, iis se coloribus pingere ac ornare studuit. Quasi vero tam peritus fallendi artifex esse potuisset, is cui nimiam simplicitatem in miraculis credendis et narrandis adversarii nostri passim objiciunt. Præterea quonam pasto fraus universos qui de Gregorio scripserunt, sive suppres, sive etiam æquales, latere potuit? Quomodo fellit ejus notarium et exceptorem Paterium? Sane in tam certis luceque meridiana clarioribus probandis frustra diutius immoraremur. Vindicatis itaque nostro Gregorio Dialogis, jam ipse ab obtrectatoribus vindicandus; qui scilicet eum nimis credulitatis arguant, imo rudis et stolidæ simplicitatis, qua nobis aniles fabulas ab eo referri conqueruntur.

VI. Primo autem peto a morosis illis acutisque censoribus utrum sincere credant quæ tum in Veteri tum in Novo testamento narratur miracula, licet omni verisimilitudine careant: Evæ colloquium cum serpente, Genes. III; uxorem Loth in statuam salis conversam, Genes. XIX; Asinam cui Balaam insidebat, humano more, imo præter plerorumque hominum captum et consuetudinem, cum ipso sapientissime disputasse, Num. XXII; e molari dente maxillæ avini aquas erupisse, ut unius Samsonis sitis restingeretur, Judic. XV; staterem inventum in ore piscis recenter hamo capti, Matth. XVII; Petrum super aquas ambulasse, Matth. XIV; legionem dæmonum ex unico homine ejectam a Christo et missam in porcos, qui præcipiti cursu in mare se projecerunt ac perierunt, Marci V, et similia quamplurima.

Secundo, interrogare liceat eos qui ita exsufflant relata a Gregorio miracula, utrum indubitatam fidem habeant Christo etiam cum sacramento asserenti, Joan. XIV, 12: *Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet.*

Tertio concedant nobis illi tam emunctæ naris critici, tempus edendis illis signis ac miraculis magis idoneum fuisse, quando vocandi ad fidem fuerunt barbari a vera religione Deique cognitione prorsus extorres. Quippe, Apostolo teste, I Cor. XIV, 22, *Lingux (idem die de cæteris miraculis) non fidelibus, sed infidelibus; prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus.* Judæis ergo quibus concessæ prophetiæ tanquam fidelibus, denegata ut plurimum signa quæ gentilibus a fide prorsus alienis reservata et reposita fuerunt.

VII. His autem impetratis, minime obstupescendum, labente quinto sæculo et fere toto sexto percurrente (quæ tempora Gregorius Dialogis suis complectitur) tot tantaque a Deo procurata fuisset miracula. Nimirum totus pene tunc orbis aut in idololatriæ tenebris, aut in densa nefandarum hæresum caligine miseris jacebat, adeo ut vix unus tunc, maxime in Occidente, regnaret princeps, qui verum Deum legitimo ritu coleret. Italia aut ab Ostrogothis Arianam perfidiam amplexis occupata, aut Langobardis postea tradita, qui Arianorum errores æque sectabantur, vel idololatriæ, quod pejus est, serviebant, Gallia Francis idolorum cultoribus, vel ab eorum cultu paulo ante, nec perfecte revocatis parebat, aut Visigothis aliisque barbaris fidei catholicæ in festis. Hispania iisdem Visigothis et Suevis æque Arianis cesserat. Britannia insula novis hospitibus, Anglis videlicet subdita, redintegratam suis in templis idolorum cultum ingemiscebant. Vandali Africa potiti, bellum atrocissimum Catholicis indixerant, ut Arianum dogma statuerent.

VIII. Nunquid igitur a Dei benignitate ac providentia tum abhorrebat fieri miracula tot et tanta, quibus ad veritatis lucem infideles pellicerentur? Quod sane contigit. Nam intra non multos annos Langobardi Arianam impietatem ejurarunt; Gothi catholicam fidem amplexi sunt in Hispania, auctore ac hortatore Reccaredo rege; Angli Christo nomen dederunt; omnes denique ad Christianæ et orthodoxæ fidei unitatem recepti.

IX. Quod spectat ad Langobardos, qui magna ex parte Italiam his temporibus obtinebant, eorum conversionem non mediocriter promoverunt Gregoriani Dialogi: his enim ad se missis a Gregorio, uti narrat Paulus Diaconus, usa est Theodelinda regina, ad catholicam fidem tum regi, tum ejus gentilibus et subditis persuadendam. Et vero hæc in historia plurima narratur miracula (*Histor. Langob. l. IV, c. 5*), ipso spectante Langobardorum exercitu facta, quæ nisi certo constitissent, omniumque fuissent calculo comprobata, Langobardi quos Gregorius ursis magis quam hominibus similes propter ferocitatem depingit, irrisissent; majorique quam antea odio in catholicam fidem, Ecclesiamque Romanam exareissent. Contrarium autem contigisse refert ex eadem gente Paulus Diaconus, lib. IV de Gestis Langobard., c. 4. Scilicet Agilulfum regem, cæteris fere ipsius exemplum sequentibus, catholicam fidem amplexum esse, Ecclesiis adempta bona restituisse, episcopisque debitum honorem impendisse.

X. Præter idololatriæ reliquias in Italia et alibi passim adhuc superstites, aperteque grassantes hæreses, tunc apud ipsos etiam qui Catholici audiebant, exitiosi serpebant oculoque disseminabantur errores, contra animarum immortalitatem, et corporum resurrectionem. De resurrectione ancipitem olim se fuisse, humiliter fatetur ipse Gregorius, homil. 25 in Evangelia. *Multi enim, inquit, de resurrectione dubitantes, sicut et nos aliquando fuimus.* Vide etiam I. II in Ezechiolem, hom. 8, olim 20, et I. XIV Moral., n. 70. Greg. Turonicus,

I. x Hier., capp. 13 et 14, testatur quemdam Ecclesiæ suæ presbyterum docuisse futuram non esse resurrectionem: quem ipse debellavit; et Theodulfum Diaconum urbis Parisiacæ, qui sibi videbatur in aliquo sciolos, sæpius de hac causa altercationes movisse. Audiamus Petrum Diaconum cum Gregorio colloquentem, l. II, c. 38: *Quia multos intra sanctæ Ecclesiæ gremium constitutos, de vita animæ post mortem carnis perpendo dubitare.* Quorum saluti prospiciens Gregorius, post asserta invictissimis argumentis hæc fidei dogmata, plurima congerit miracula et prodigia, quibus ut immortalitas animæ, ita resurrectio carnis apud rudiores efficacius probaretur.

XI. Ex his quæ gesta refert Gregorius, nonnulla sunt quibus ipse interfuit, alia vero a locupletibus testibus acceperat; nimirum a sanctissimis episcopis, fuci prorsus expertibus, ab integerrimæ vitæ monachis aut monasteriorum præfectis, a viris nobiles et ingenis. Nihil ex imperiti vulgi rumusculis scripsit. Curego reus postulat, cum exploratum sit, historiæ leges ab eo tanta cautione scribente religiose fuisse observatas?

¶ XII. Neque tamen idcirco velim asseverare nihil falsi obrepisse in rerum quæ narratur adjunctis et circumstantiis. Quinimmo inficiari non possum in his quæ leguntur de sancto Paulino episcopo Nolano aliqua contra historiæ veritatem pugnare; videlicet quod abductus fuerit in Africam a Vandalis Campaniam devastantibus, cum non nisi diu post sancti Paulini obitum Vandali Africam occupaverint et depopulati sint Italiam. Ex hoc tamen loco insolubiles difficultates non oriuntur. Dici etenim potest Vandalos hic pro Gothis esse sumptos, quod, ut observat post Procopium Chiffletius in Paulino illustrato (*Lib. de Bel. Vand.*, c. 2; *Chiff.*, p. 187), ex eadem gente forent orti; legibus iisdem uterentur, eademque lingua, quam Gothicam vocant, eidem hæresi addicti essent.

Nolam a Gothis fuisse captam circa ann. Christi 410, consentiunt scriptores omnes. Quo tempore a barbaris victus Paulinus, ut ubi opes reconditas haberet, indicaret, Deum ita precabatur, ut refert Augustinus, l. I de Civitate Dei, c. 10: *Domine, non exerceat propter aurum et argentum; ubi enim sint omnia mea tu scis.* Verisimile autem videtur captivos, et in his Paulinum, una cum Gothorum exercitu, ex Italia in Gallias, et triennio post in Hispaniam abductos, ac Vandalis qui ab anno 409 Hispaniam invaserant, venditos. Legesis dissertationem 7 operibus et Vitæ sancti Paulini attextam, in nova Editione, an. scilicet 1685. Hac enodata difficultate, plana sunt omnia in Dialogis, tum quoad historiæ, tum quoad chronologiam.

XIII. Si qua describantur miracula rationi minime consentanea, similia occurrunt apud Ambrosium, Augustinum, præsertim in libris de Civitate Dei, Hieronymum, Sulpicium Severum ex Patribus Latinis: ut interim taceam Gregorium Turon., Fortunatum Pictav., Nicetium Trevirensem; atque ex Græcis, apud Theodoritum in Historia religiosa, Greg. Nyssenum in Vita Gregorii Neocæsar, episcopi cognomento Thaumaturgi, ipsumque Athanasium in Vita sancti Antonii, quam ei jure merito nostri asserunt in novissima operum sancti Doctoris Editione. Itaque ne propter insolentiam, narratis a Gregorio miraculis fides denegaretur, minus credibilia similibus exemplis aliunde accersitis munire curavimus, ut videre est l. I, capp. 1, 3, 4, etc.; lib. III, c. 3 et seq.

Quod spectat ad eos quos pius Doctor in extremis positos futura vaticinatos esse testatur, ut l. IV, c. 26, id illustrari potest ex August., l. XII de Genesi ad litt., c. 17, ubi similia proferuntur, quem consule. Lege quoque doctiesimum Petium, l. I de Sibyl., quo in loco laudat Tertullianum, libro de Anima, c. 53, et utitur testimonio Tullii, l. I de Divinatione asserentis hominem quemdam ex insula Rhodo sex aliorum mortem prædixisse.

XIV. Cæterum quibus non ita placent miracula, liberum est, his prætermittis, insignia virtutum exempla hic proposita seligere; quæ procul dubio, ut ipse monet sanctus Doctor, l. II, cap. ultimo, miraculis omnibus sunt anteposenda. Ut in unico stemus, quis ad Sanctuli presbyteri humilitatem, patientiam, charitatem, ut in libro III, c. 37, delineantur, non obstupescat?

Multa etiam fidei dogmata his in Dialogis exponuntur et astruuntur; idque forsitan heterodoxorum in eos odium potius excitavit, quam longa miraculorum series. De corpore et sanguine Christi in Eucharistia quid sentiat, vide l. II, capp. 24 et 37, et lib. IV passim. De viatico morti proximis ministrato, lege l. II, c. 37, ac l. IV, capp. 15 et 35. De sanctissimo novæ legis sacrificio pro vivis et pro defunctis offerendo, consule l. IV, c. 55 et seq. De purgatorio agit eodem lib., cap. 39, 55, etc. Prædestinatio doctissime explicatur l. I, c. 8, Immortalitas animæ pœnarumque reprobis et præmiorum justis retribuentorum æternitas, validissimis argumentis propugnatur l. IV, c. 4 et seq. De visione Dei theologicè describitur l. II, c. 35. De justorum beatitudine ante resurrectionem legendum caput 25 l. IV. Ut de mysticæ theologiæ quædam delibemus, nullibi clarius explicatur quid sit compunctio, quot ejus species, qui effectus, etc., quam l. III, c. 34. Sed jam Dialogorum vindictis ponamus modum, ut summam quæ de ipsis observanda supersunt absolvamus.

XV. Dialogorum auctorem esse sanctum Gregorium, ex supra dictis constat; verum cum in Dialogis duo saltem colloquantur, quis hic qui cum sanctissimo doctore congrederetur inquirendum. Id nos docet ipse Gregorius in Dialogorum exordio: *Dilectissimus filius meus Petrus Diaconus adfuit, qui mihi a primævo juvenutis flore amicitias familiariter obstrictus est, atque ad sacri verbi indagacionem socius.* Hoc de Petro testimonium multis persuasit, eum in sancti Andree monasterio monachum fuisse, ac sub Gregorii tunc abbatis disciplina institutum. Joannes Diaconus tamen, in Vita sancti Gregorii, l. II, c. 11. Petrum clericis potius accenset quam monachis in sancti Patris contubernio viventibus. Ipsummet esse Petrum Subdiaconum, ad quem sæpe, et quidem familiarissime scribit Gregorius, nihil conjicere prohibet. Hic primo Gregoriani pontificatus anno ecclesiasticum patrimonium rexit in Sicilia, altero vero in Campania. His provinciis defunctus, potuit ad diaconatum promoveri, ac deinceps lateri summi pontificis adhærere. Lege epp. 1 et 2 l. I, et l. II, 32, olim lib. XII, 30. Ejus elogium historicum legesis tom. I Act. sanctorum ord. sancti Bened., pag. 497.

¶ XVI. Hoc vero scribendi genus, mutua fingendo colloquia, usurparunt sancti Patres, non solum ad res polemicas pertractandas, ut Hieronymus tunc adversus Luciferianos, tum in Pelagianos, et Theodoritus tribus prioribus libris tractatus qui *Eranistes* nuncupatur; sed etiam ad gesta sanctorum referenda. Sic enim Palladius Joannis cognomento Chrysostomi vitam perscripsit, et Sulpicius Severus tribus Dialogis virtutes monachorum Orientalium et sancti Martini prosecutus est.

XVII. Occasionem rationemque scribendorum Dialogorum aperit ipse Gregorius in epist. ad Maximianum Syrac. *Frates mei, inquit, qui mecum familiariter vivunt, omni modo me compellunt aliqua de miraculis Patrum quæ in Italia facta audivimus, sub brevitate scribere. Ad quam rem solatio vestræ charitatis vehementer indigeo, ut ea quæ vobis in mentis redeunt, quæque cognovisse vos contigit, mihi breviter indicetis* (*Lib. III, al. 11 ind. 11, epist. olim 50, nunc 51*), etc. Gregorium non nisi de sanotis qui in Italia floruerunt loqui cogitare

patet ex l. III, c. 14, ubi de sancto Isaac ita loquitur : *Hic itaque venerabilis Isaac ortus ex Italia non fuit, sed ea illius narro miracula quæ conversatus in Italia fecit.* Ubi excusatum se petit, quod de Isaac non in Italia nato agat. Per miracula Patrum intelligi possunt tam stupenda virtutum opera, quam signa et prodigia, quæ bonis operibus postponenda, nec immerito docet sanctus Gregorius, l. II, c. ult. Unde non minus accurate illa observavit, quam ista.

XVIII. Tempus quo scripti sunt Dialogi, explorari posse videtur ex l. III, c. 19, uti legimus : *Ante hoc fere quinquennium, quando apud hanc Romanam urbem alveum suum Tiberis egressus est,* etc. Hanc Tiberis exundationem brevi secuta est lues, quæ Pelagium papam abstulit. Quo defuncto Gregorius in ejus locum successit est mense Septembri ann. 590. Ab illa itaque inundatione quam nono mense, hoc est Novembri ann. 589, contigisse narrat Gregorius Turon. annos quinque computando (*Lib. x, Hist., c. 1*), usque ad tempus quo scripti sunt Dialogi, pervenimus ad ann. 594. At vero l. IV Dial., c. 26, Gregorius noster tres tantum numerat annos elapsos ab extrema peste quæ Romam devastarat : *In ea quoque mortalitate,* inquit, *quæ antetriennium hanc urbem vehementissima clade vastavit,* etc. Quæ inter se pugnantia componere possumus, dicendo priori loco non Gregorium loqui, sed Joannem Tribunum, cujus retet verba. Deinde Joannem non assignare quinquennium integrum, sed *fere quinquennium.* Præterea ipsum computare annos ab inundatione, Gregorium vero a pestilentia, quæ quidem paulo post inundationem cæpit, sed diu postea desæviit, et ultra annum integrum, ut ex hom. 1 in Evangelia liquido constat : *Pestilentias sine cessatione patimur,* inquit Gregorius jam summus pontifex factus ; hanc enim homiliam, quæ legitur habita Dominica secunda Adventus, prius pronuntiare non potuit, quam elapso anno integro ab exundatione. Tandem Joannes de annis eolum inchoatis fortasse loquitur, Gregorius de expletis. Assentimur ergo his qui Gregorium Dialogos elucubrasset anno 593 aut 594.

XIX. Ut huic operi tranquillius incumberet, secessum quidem petiit vir solitariæ vitæ studiosissimus, ut in ipso Dialogorum exordio legitur ; neque tamen Roma excessit, cum l. IV, c. 26, jam laudato, Romam designans dicat : *In ea quoque mortalitate quæ ante triennium hanc urbem..... vastavit.* Ita sæpe loquitur, maxime l. III, capp. 19 et 33, et l. IV, c. 52, quod manifeste probat eum Romæ tunc fuisse. Neque vero decebat vigilantissimum pastorem gregem suum, tot imminentibus periculis, tot lupis circumstantibus diu deserrere. Ex veteri autem inscriptione quam publici juris fecit noster Mabillonius tomo IV *Analect.*, pag. 497, intelligitur Gregorium ad condendos Dialogos in monasterium sancti Andree secessiasse.

XX. Statim ac in lucem editi sunt Dialogi, toto in orbe Christiano summa gratulatione sunt excepti, maxime in Italia, et ab ipsis etiam Langobardis, favente præsertim Theodelinda regina; ut jam diximus, maximo in pretio habiti. Certe quanti eos fecerint majores nostri, probant innumeri propemodum exarati manu Codices, in quibus aut integri continentur, aut in epitomen redacti. Illis autem contrahendis operam dedit præ cæteris sanctus Odo, Cluniac. abbas. Hujusmodi compendium in Codice Uticensi sexcentorum annorum inventimus, quod utrum sit Odonis an alterius nos latet (*Vide tom. XVII Bibl. PP. Lug.*).

XXI. Optimam de iisdem conceptam opinionem confirmat quoque quod tot in linguas conversi legantur. Præter Græcam enim versionem, de qua mox agemus, exstat Arabica in bibliotheca Colb. asservata, quæ anno 779 facta fuit ex Græca, non ex ipso latino textu. De illa consule prælationem novæ interpretationis gallicæ; p. 106 et seq. Ibidem lege quæ commemorantur de Saxonica versione jussu regis Alfredi facta inclinate sæculo IX, vel etiam ab ipso elaborata, ut asserit Guillelmus Cave in historia Litteraria; de versione Gallica in bibliotheca Joannis ducis Bituricensis 1777 qui Joannis regis tertius filius erat asservata, olimque magno pretio comparata; ac de plurimis aliis. Bibliothecam monasterii Lyrani in diocesi Ebroidensi perlostrando, incidimus in Codicem 8 ann. eisdem dialogos Gallice redditos et rhythice continentem. Exstant quoque stricta oratione Latina descripti in Bibliotheca Gemeticensi. Ex his omnibus unicam tantum interpretationem exhibemus, scilicet Græcam, in qua edenda quid a nobis præstitum sit dicemus, postquam de ipsius Latini textus nova hac Editione quædam fuerint præmissa; de aliis enim quæ præcesserunt, sufficere legere Dialogorum Vindicias, auctore Petro Gussanvilleo supra excusas, ubi plurimas recenset, quarum copiam habuit. Infra quoque post recensitos mss. Codices quos consuluerimus subjicietur.

XXII. 1º Argumenta seu capitulum titulos retinimus, quod in Mss. fere omnibus legantur, atque ab ipsomet Gregorio prodiisse jure credantur.

2º Breves notas infra columnas attexuimus, in quibus aut variantes lectiones inserimus, aut restitutionem a nobis factarum rationem reddimus, aut quæ sanctus Gregorius narrat illustrantur, aut nonnullis difficultatibus occurrunt, scrupulique removentur. Ex his autem notis paucas a Gussanvilleo et Mabillonio mutuati sumus, parum curantes utrum nostra daremus an aliena, modo nostris meliora. Illorum autem a quibus eas mutuo sumpsimus, nomen in calce duximus ascribendum.

XXIII. 3º At nihil nobis antiquius fuit quam totum opus pristinae reddere sanitati et integritati, ope Mss. Codicum quorum indicem hic accipe : — 1. Codex S. Germ. a Pratis saltem dccc annorum notalus a tergo 162, quem brevitatis causa German. appellamus ; — 2. Duo alii Codices inferioris ætatis in ejusdem monasterii bibliotheca asservati, quos Sangerm. nuncupaturi sumus ; — 3. Sancti Petri Carnotensis Codices tres, unus nono sæculo, alter undecimo, tertius vero decimo tertio descriptus ; — 4. Duo S. Theoderici prope Rhemos notati 58 et 59, qui non raro ab invicem dissentiunt ; — 5. Compendiensi monasterii Sancti Corneli a tergo signatus 30 ; — 6. Codex monasterii Longipontis, ord. Cisterciensis ; — 7. Exemplar optimæ notæ monasterii Vallis Claræ, ejusdem ord. ; — 8. Duo monasterii S. Petri Gemeticensis, quorum antiquior ad dcc annorum ætatem accedit ; — 9. Codex monasterii Pratellensis, ejusdem fere ævi et antiquitatis ; — 10. Duo monasterii S. Audoeni in urbe Rothomagæ non minus quam dc ann. ; — 11. Totidem Beccenses aliquando mutili ; — 12. Codex biblioth. Bigotianæ apud Rothomagum d, ad minimum, annorum ; — 13. Codex monasterii Lyrani ; — 14. Tot Mss. Gallicanorum seriem claudet insignis Codex biblioth. Regiæ nono circiter sæculo exaratus, at ex longe antiquiori descriptus, ut concitare licet ex titulo, ubi Gregorius minime vocatur sanctus ; sic enim legitur : *Incipit liber Dialogorum Gregorii papæ urbis Romæ num. 4, de miraculis Patrum Italianæ.* — 15. His omnibus accedunt quatuor exemplaria mss. ad quæ in Anglia collati sunt Dialogi, quorum variae lectiones publicavit Thomas Jamesius. — 16. Adhibuimus quoque præstantiores Editiones : Parisiensem, an. 1518, per magistrum Bertholdum Rembolt et Joan. Parvum adornatam ; Gilotianam Parisii vulgatam an. 1571 ; Vaticanam Parisiis recusam 1605 ; denique Gussanvilleanam an. 1675.

XXIV. Neque vero tanti laboris in evolvendis tot Codicibus, nos ponit, quandoquidem eorum auxilio non solum factarum a Gussanvilleo restitutionum rationes, quas ipse dissimulavit, compertas habuimus, sed etiam plurimas in omnibus Editis adhuc corruptas sanavimus et restituimus, quod nonnulli exemplis, ut se offerent, nunc breviter sumus demonstraturi.

Lib. I, cap. 9, de sancto Bonifacio, legitur in Excusis: *Episcopatus officium tenuit, moribus implevit*. At in Mss. elegantius, propter antithesim: *Episcopatum officio tenuit, moribus implevit*.

Eodem libro, cap. 11, Editi habent: *Crudi panes signo signari solent*. At Mss. a quibus stan lum credimus: *Ligno signari solent*. Cæteroquin, *signo signari*, quid sensus habet? quid sonat?

Lib. II, cap. 1, in Editione Gussanvillæ: *Sed Benedictus plus appetens mala mundi perpeti, 118 quam laudes ab hominibus querere*. Tria ultima verba quæ proprio Marte, nullo prælucente ms. Codice addidit, rese-cimus; quibus rejectis periodus magis sapit. Paulo antea corrupte habetur in Excusis, *omnes agnoscerent, a quanta Benedictus puer conversationis gratia perfectione cæpisset*. Pro, *omnes agnoscerent, Benedictus puer conversationis gratiam, a quanta perfectione cæpisset*.

Lib. III, cap. 2, irrepsit in Editis, *Justinianum seniore principem*, pro *Justinum seniore*, ut ex Mss. legendum; neque sinit historiæ veritas aliter legere.

Eodem libro, cap. 37, de Sanctulo in Vulgatis habetur: *sicut jucundus erat et vultu et animo*; ubi exstat in Mss., *sicut jocundi erat et vultus et animi*. Significat sanctus Gregorius Sanctulum læto semper animo et vultu fuisse, unde subdit: *Laborantes Langobardos læto vultu salutavit*. Et paulo post: *Quibus, videlicet Langobardis a quibus injuriis lacecessit fuerat, vir Domini lætiori adhuc vultu respondit*.

Lib. IV, cap. 35 in Excusis: *Quidam Stephanus qui alio nomine Optio dictus fuit*. In Editione Gussanvillæ ad marginem additur: *cui cognomen Optio fuit*. Restituimus autem ex Mss., *Quidam Stephanus qui in numero Optio fuit*. Error a primis Editoribus incæpit; quod forsitan ignorarunt, quid hic numerus, quid Optio significaret. Utrumque docebunt notæ ad hunc locum.

Ejusdem libri cap. 47: *In eodem quoque monasterio alius quidam Joannes dictus est, magnæ indolis adolescens, qui ætatem suam intellectu et gravitate transigebat*. Ita barbære libri editi, et contra sensum. At ex Mss. lumen affulsit, ubi legitur, *transibat*, quod prætulimus. Sed de his, et de Latinis Dialogis satis. Nunc de versione Græca conjunctim hic edita, paucis præmonitum lectorem velim.

XXV. Dialogorum sancti Gregorii interpretem esse Zachariam testantur Anastasius Bibliothecarius (*In Zach.*), Joannes Diaconus (*Lib. IV, c. 95*), Photius (*Cod. 252*; diffletur nemo. Errant autem tum Joannes Diaconus, tum Photius in assignando tempore quo prodiit hæc interpretatio; Joannes enim id factum docet, *post annos fere centum septuaginta quinque, temporibus imperatoris Constantini*, scilicet Copronymi. Photius vero, quem sequitur anonymus in præfatione Græca versionis præmissa, asserit centum sexaginta quinque annos effluxisse, inter Dialogos a Gregorio conditos, eosdemque a Zacharia Græce redditos. Constat autem sanctum Zachariam an. 741 sedere cæpisse, nec ultra decem annos et paucos menses Ecclesiam rexisse. Unde cum ab anno 593, quo citius conditi non sunt Dialogi, usque ad extrema pontificatus Zachariæ tempora, non numerantur niscientum quinquaginta octo anni, utrumque in Chronologia peccasse necesse est.

Quod spectat ad ipsam versionem, legenti patebit eam abauthentico Latino, tum in capitulorum titulis et argumentis, tum in aliis multis dissentire, ut aliquot in locis observavimus. Quantum ad scribendam rationem attinet, vocibus scatet barbaris, quæ doctissimo Cangio linguæ Græcobarbæræ Glossarium colligentî amplem segetem suppeditarunt.

XXVI. Hanc interpretationem corruptam fuisse l. II, cap. ultimo, antiqua est Joannis Diaconi aliorumque orthodoxorum querela. Ubi enim Latine legitur: *Cum constet quia Paraclitus Spiritus a Patre semper procedat et Filio*, Græcus interpres, vel potius interpolator reddidit: *Manifestum est quod Paraclitus Spiritus ex Patre procedat, et in Filio maneat*. Id fraude Græcorum Spiritus sancti processionem a Filio impugnantium factum queritur Joannes Diaconus. Hujus autem corruptelæ auctorem fuisse Photium, peritissimum scilicet talium depravationum artificem, inde maxime suspicor, quod Zachariæ opus et Gregorianos Dialogos plurimum commendat. Nimirum ex illis interpolatis, jamjam sibi aut suis contra processionem Spiritus sancti arms conflabat, et machinas comparabat.

Cæterum a Græcorum errore quantum sit alienus Gregorius, probare in promptu est, tum ex symbolo quod initio sui pontificatus edidit, ubi docet *Spiritum sanctum nec genitum nec ingenitum, sed coæternum de Patre et Filio procedentem*, tum ex multis Moral. locis. Nempè lib. I, num. 30, olim cap. 7, ait: *Dum sanctum Spiritum qui a se procedit, id est a Filio*. Et lib. V, num. 65: *Qui de Patre procedens, et de eo quod est Filii accipiens*. Clarius adhuc hom. 26 in Evang., post initium: *De Patre procedit et Filio*.

XXVII. Superest ut quantum a nobis laboratum sit ut emendatiorem Editionem procurarem hujus interpretationis Græcæ paucis aperiamus. Dissimulare non possumus in recensenda Editione Gussanvillæna offendisse nos in gravissima ἐφάλματα. Comparatione autem facta cum Vaticanis Editis, intelleximus Gussanvillænum ex iis omnes penè typographicos lapsus etiam graviores, in sua transtulisse; religione erga Romanos typos, an oscitantia, judicent alii. Quod, ne inaniter a nobis jacari credatur, quibusdam exemplis in medium prolatis confirmandum est.

119 In Editione Gussanv., lib. III, cap. 21, col. 178, legitur ἐθλ.β̄γναι, ἐβλθ̄β̄ναι. Ita quoque in Vaticana. — Cap. 26, col. 187, vitiosa est interpunctio in utraque Editione hoc modo: καὶ τὰ μὴ ὑποστελλόμενα, ξίφος τὴν, etc., ubi transposita virgula legendum, ὑποστελλόμενα ξίφος, τὴν, etc. Col. 188 ejusdem capituli ultimum verbum mendose scribitur in utraque, scilicet: πειράσωμαι, pro πειράσομαι. — Cap. 28, col. 190, in utraque, καθώπερ, pro καθάπερ. — Cap. 34, col. 203, in utraque hæc omittuntur fere initio: θρηγῶνται ἕθεν ἐκπροσώπου τῶν μετανοούντων Ἱερ. Ibidem, infra, post quindecim circiter lineas, οὐ συμμετοχῆ, pro ἡ συμ. — Cap. 37, col. 215, prope finem οὐ τὸ, pro οὕτως.

Lib. IV, in titulo, cap. 4, col. 226, legitur Ἐκκλησιαστικῶν, pro Ἐκκλησιαστοῦ. In extrema cap. hujus parte, col. 230, prætermisæ sunt duæ lineæ integræ. — Initio sequentis capituli, ibid., desunt tria verba. — Cap. 15, paulo post initium, col. 246, deficit omnino sensus duarum linearum omissione. — Cap. 38, non longe ab exordio legitur καλεῖς, pro καλεῖς. Et versus finem δρόμου, loco, τρόμου. — Cap. 42, circa medium ὑπερ-κῆτω, pro ὑποκῆτω.

Ante col. 178, nullos similes errores observavimus, non quod superiora puriora sint et castigatiora, sed quia jam fere integram Editionem Dialogorum adornaveramus, antequam veniret in mentem hæc animadvertere.

Ut ab his erratis utrique communibus Editioni, et a multo pluribus expurgarem Zacharianam interpretationem, præsto nobis fuerunt exemplaria duo Græca, Regium et Colbertinum; quod tamen in cap. 13 libri I desinit. Neque vero satis nobis fuit eorum ope mendosa emendare, nisi etiam quibusdam notis, quæ sæna jam et pura erant, illustrarem, ut lectoris laborem levarem (quod æqui hñique consulat), nullum detractantes.

PRÆFATIO (a) IN DIALOGOS SANCTI GREGORII MAGNI,
AUCTORE ANONYMO.

120 Ἐπαινοῦνται μὲν δικαίως παρὰ πάντων οἱ ἀρετὴν ἄμετρον ἔχοντες· οὐ γὰρ αὐτοὶ μόνον τοῦ κέρδους μετέχουσιν ἀλλὰ καὶ τοῖς μετέπειτα ὀρθῶς (b) βιώναι προαιρουμένοις, καθάπερ ἔμπνον εἰκόνα καὶ στήλην ἔμψυχον, διὰ τῆς μνήμης ταύτην καταλιμπάνουσιν. Ἀξιεπαινετώτεροι δὲ μᾶλλον οἱ πᾶσιν σπουδῆν τιθέμενοι, μετὰ τὸ κατορθῶσαι τὴν ἀρετὴν, τοῦ καὶ συγγράμματα τῷ βίῳ καταλείπειν, δυνάμενα πρὸς ἀρετὴν γυμνάζειν, τοὺς πόθῳ τοῦτοις ἐντυγχάνοντας. Μεγίστη γὰρ ὁδὸς πρὸς τὴν τοῦ καθήκοντος εὕρεσιν ἡ μελέτη τῶν θείων γραφῶν (*Basilius, epist. 1 ad Gregor. Naz.*). Ἐν ταύταις γὰρ καὶ αἱ τῶν πράξεων ὑποθήκαι εὐρίσκονται, καὶ βλοὶ τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ἀνάγραπτοι παραδεδωμένοι, οἷον εἰκόνας τινὲς ἔμψυχοι τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας τῶν μιμημάτων ἀγαθῶν ἔργων πρόκεινται· καθὼς (c) καὶ τινες τῶν ἀγίων ἡμῶν πατέρων περὶ τοῦτου ἐφιλοσόφησαν. Πολλῶν τοίνυν σπουδαίων ἀνδρῶν κατὰ τὴν παλαιὰν καὶ καινὴν διαθήκην συγγράμματα καταλελοιπότεων, τῷ βίῳ, ἱστορίας τε τῶν γεγονότων καὶ προφητείας τῶν μελλόντων περιέχοντα, οὐ μὴν ἀλλὰ βίους ἀγίων καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν, τῶν τε κατὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ Διγυπτον ἐν ἀσκήσει διαπρεψάντων· ἐκ πνεύματος ἀγίου κινήθει, καὶ ὁ παντὸς ἐπαίνου ὑπέρτερος ὁ ἐν ἀγίοις πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριος ὁ παμμακάριστος ὁ τῆς μεγαλυνόμενου πόλεως Ῥώμης γένόμενος πάπας, σὺν καὶ ἑτέροις πλείστοις βίβλοις κάλλιε τε λέξεως καὶ βάθει νοημάτων διαλάμπουσιν, καὶ τοὺς βίους τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διαπρεψάντων ἀγίων ἀνδρῶν, (d) καθ' οὓς τε χρόνους καὶ τόπους γεγόνασιν, ἐν τέσσασιν βίβλοις (e) τῇ Ῥωμαίων διαλέκτῳ διεγράψατο. Διελθόντων δὲ ἤδη που ἑκατὸν ἐξήκοντα πέντε ἑνιαυτῶν, καὶ μηδενὸς τῶν πάντων σπουδῆν θεμένου ἐπὶ τὴν τεκτῶν μετάφρασιν ἐκ τῆς Ῥωμαίας εἰς τὴν Ἑλλάδα γλώτταν, ὅτι τῆς ἀνωθεν (f) ῥοπῆς ψηφισθεῖς ποιμὴν τε καὶ ποιμέναρχης καὶ ὁδηγὸς ὀρθοδόξου πίστεως, ἀ τοῦ προτοβάθρου τῶν ἀποστόλων Πέτρου διάδοχος Ζαχαρίας, ὁ τρισμακάριστος, καὶ ἰσάγγελος, ἀποστολικὸς καὶ οἰκουμηνικὸς πάπας, φιλόθεος ὢν καὶ φιλόκλος τῆν ψυχὴν, καὶ δλον ἑαυτὸν ἀνάθεις τῇ μελλούσῃ μισθαποδοσίᾳ μετὰ πάντων αὐτοῦ τῶν ἀγαθῶν κατορθωμάτων ἐπιμελῶς σχολάζων ταῖς θείαις γραφαῖς, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου τὴν φάσκουσιν, Ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς. ἐν αὐταῖς γὰρ δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· ἐπιμνησθεῖς περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τῶν κατὰ τὴν ἀνατολὴν γενομένων ἀγίων πατέρων καὶ ἀσκητῶν, βουλὴν ἀρίστην ἐβουλεύσατο, τοῦ καὶ (g) τὰς αὐτὰς βίβλους τὰς παρὰ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων συγγραφείσας τῇ Ῥωμαίᾳ διαλέκτῳ, τὰς τε περιεχούσας τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν διαπρεψάντων ἀγίων πατέρων ἀρετὰς, D

121 Merito quidem virtutis sectatores laudibus omnium celebrantur. Neque enim sibi solis lucrum comparant, verum etiam posteris recte vivendi studiodeditis illam velut viventem quamdam imaginem et animatam statuum factorum suorum relinquunt. Sed multo ampliori laude digni censendi sunt, qui post virtutis opera omne studium in eo posuerunt, ut scripta mundo relinquerent, quæ eos, qui cum affectu illa legerent, ad virtutem instituere et exercere possent. Maxima enim via ad id quod honestum est invenendum, Scripturarum divinarum est meditatio; siquidem in iis actionum præcepta reperiuntur, et vitæ sanctorum virorum scriptis traditæ veluti quædam divinæ conversationis imagines animatæ ad imitationem honorum operum propositæ sunt, prout quidam sanctorum Patrum nostrorum philosophati sunt. Cæterum cum multi existerint studiosi viri tam in Veteri quam in Novo Testamento, qui scripta præteritarum rerum historias et futurarum prædictiones continentia orbi reliquerunt, necnon Vitas sanctorum et virtute præditorum hominum, qui per Orientem et Ægyptum in vita monastica excellerunt, Spiritu sancto motus, omni laude major sanctus Pater noster Gregorius beatissimus et inclytus urbis Romæ papa, una cum plurimis aliis libris dictionis venustate et sensuum profunditate nitentibus, Vitas etiam sanctorum hominum qui in Italia eluxerunt, et quo tempore quibusve in locis flourerunt, quatuor libris Latina lingua conscripsit. Cum autem effluxissent (h) jam centum et sexaginta quinque anni, et ex omnibus nemo repertus esset qui ad ipsos ex Latina lingua in Græcam transferendos operam impenderet, divino consilio electus pastor, et princeps pastorum, orthodoxæ fidei dux, et principis apostolorum Petri successor Zacharius, terbeatus, et angelis par, apostolicus et œcumenicus papa, cum animam haberet Dei et præclararum rerum amantem, et totum se retributioni futuræ consecrasset, inter cætera ab ipso præclare gesta, diligenter Scripturis divinis vacans, juxta præceptum Domini dicentis: *Scrutamini Scripturas, quia in ipsis videmini vitam æternam habere* (Joan. v, 19). Recordatus vitæ et conversationis sanctorum Patrum et monachorum qui in Oriente vixerunt, optimum scilicet suscepit consilium tam libros illos a viris supra memoratis Latina lingua conscriptos, quam eos qui complectuntur virtutes sanctorum Patrum qui in

(a) Abest a Codicibus Latinis, et ab Ed. Vatic. Exs:at Græce in Cod. Reg. 2934, et Colb. 2500.

(b) Colb. βιοῦν.

(c) Mss. καὶ τινὲ τῶν... πεφιλοσόφηται.

(d) Mss. καθ' οἷους τε.

(e) Colb. τῇ Ῥωμαίᾳ.

(f) Mss. θείας ῥοπῆς.

(g) Colbert. Τὰς αὐτὰς τέσσαρδς βίβλους παρὰ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος ἀσιδίου πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου συγγραφείσας.

(h) Joannes Diaconus, lib. iv, cap. 75, numerat centum et septuaginta quinque annos. Utrumque in Chronologia aberrasse ostendimus in præf.

Italia claruerunt, in linguam Græcam transferendi; cupiens videlicet utilem animæ fructum ex ipsis proveniente abundanter cunctis elargiri. Hoc igitur ad finem deducens, thesaurum quidem indeficientem iis qui studiose libros illos legerint reliquit; sibi vero repositam fidelibus et prudentibus dispensatoribus mercedem acquisivit. Subjectorum autem librorum capita sunt hujusmodi.

NOTA. Hic, in editione Benedictina evolvitur Græco-latina series elenchorum capitum, qua nos consulto caremus, quippe quod iidem elenchi singulis capitibus præfixi legantur. EDIT.

Α εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταφράσαι γλωτταν· ἀφθόνως πᾶσιν θέλων παρέχειν τὸν ἐξ αὐτῶν ποριζόμενον ψυχικὸν πλοῦτον. Τοῦτο οὖν εἰς πέρας ἀγαγὼν, θησαυρὸν μὲν ἀνέκλειπτον τοῖς πόθῳ ἐντυγχάνουσι κατέλιπε, ἑαυτῷ δὲ τὸν ἀποκείμενον μισθὸν τῶν πιστῶν καὶ φρονίμων οἰκονόμων περιποίησατο. (α) Τῶν δὲ ὑποταγμένων βιβλίων εἶσιν τὰ κεφάλαια οὕτως.

(α) Quæ sequuntur desunt in Colb.

SANCTI GREGORII PAPÆ DIALOGORUM LIBRI IV, DE VITA ET MIRACULIS (a) PATRUM ITALICORUM ET DE ÆTERNITATE ANIMARUM

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΥ (b) ΠΑΠΑ ΤΗΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΑΣ ΡΩΜΗΣ

(c) ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ.

ΠΡΟΣ ΗΕΤΡΟΝ, (d) ΔΙΑΚΟΝΟΝ,

Περὶ πολιτείας διαφόρων πατέρων τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διαλαμφάντων.

LIBER PRIMUS.

149 Quadam die nimis quorundam sæcularium tumultibus depressus, quibus in suis negotiis plerumque cogimur solvere etiam quod nos certum est non debere, secretum locum petii amicū (e) mœroris, ubi omne quod de mea mihi occupatione displicebat, se patenter ostenderet, et cuncta quæ infligere dolorem consueverant, congesta ante oculos licenter venirent. Ibi itaque cum afflictus valde et diu tacitus sederem, dilectissimus filius meus Petrus diaconus adfuit, mihi a primævo juventutis flore amicitia familiariter obstrictus, atque ad sacri verbi indagationem socius. Qui gravi excoqui cordis languore me intuens, ait: Nonquidnam novi tibi aliquid accidit, quod plus te solito mœror tenet? Cui, inquam: Mœror, Petre, quem quotidie patior, et semper mihi per usum vetus est, et semper per augmentum novus (f). Infelix quippe animus meus occupationis suæ pulsatus vulnere, meminit qualis aliquando in monasterio fuit; 150

(a) Ita pler. Codd. Abest tamen *Italicorum*, a Gemet, et Aud. Sanctus Gregorius satis innuit sibi propositum esse de Patribus Italicis loqui. Consule præfat. Porro per Patres intelligendi sunt *maiores*, seu sancti, superioris ætatis. Non igitur solos hic designat monachos, eo sensu quo dicitur, *Vita Patrum*. Quamquam soleat S. Doctor monachos *Patres* appellare (Vide l. iv. olim III, *epist.* 46, al. 44), et veteres monachos, *abbates*, hoc est *Patres*, nuncupatos legamus.

(b) Abest καὶ ἀποστολικῷ a Mss. Colb.

(c) Seg. διλόγος.

B

BIBLION ΠΡΩΤΟΝ.

150 Μία τῶν ἡμερῶν σφοδραῖς τισιν ἀνάγκαις κοσμητικαῖς βαρηθεῖς ἐξ ὧν ἐν ταῖς αὐταῖς πραγματαῖς ἐκλύεσθαι ἐκ παντὸς ἀναγκαζόμεθα, ὅπερ τοῦτο ἐν ἡμῖν τὸ σύνολον εἶναι οὐκ ὀφείλει, ἢ τησάμηνη ἑμαυτῷ ἡσυχάζοντά τινα τόπον φίλον τῆς λύπης, ἐν ᾧ τόπω ἅπαντα τὰ τῇ ἐμῇ ἀπαρῆσκοντα φροντίδι, αὐτά μοι φανερωῶς ἐπέδεικνύοντο, καὶ πάντα ἅ τὸν πόνον ἐκθλίβειν εἰώθασιν, ἐνώπιον τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν εὐκλῶς παρίσταντο. Ἐκεῖ τοίνυν ναθεζομένου μου, πάνυ τεθλιμμένου καὶ ἡσυχάζοντος, ὁ ἀγαπητός μου υἱὸς Πέτρος ὁ διάκονος παρέστη μοι, ὃς τις καὶ ἐκ πρώτου καιροῦ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ τῆς νεότητος ἔθνει, γνησίως ἐν τῷ τῆς φιλικίας (g) δεσμῷ συντηρήσθη μοι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τῶν ἱερῶν λόγων διατυπώσει κοινωνός μοι γεγονώς, ὃς τις θεασάμενός με σφοδρῶς τῷ τῆς καρδίας νοσήματι συγκαιόμενον, ἔφη· Μήτοι γενέον τι συνέβη, ὅτι πλειότερα σε τοῦ ἔθους λύπη, ὡς ὄρω, κατέχει; ᾧ τινι ἀποκριθεὶς, εἶπον· Ἡ λύπη, Πέτρε, ἦν περ καθ' ἡμέραν ὑπομένω, τῷ μὲν ἔθει παλαιὰ

(d) Mss. ἀρχιδιάκονον. Infra diaconus simpliciter nuncupatur, tam in textu Lat. quam in translatione Græca.

(e) Germ., *mœrori*. Gemet., *mœrori meo*.

(f) Iste locus usque ad verba hæc, *quem reliqui*, exscriptus est a Beda, l. II Hist., cap. 1, et a Paulo Diac., in sancti Greg. Vita. Similia scribit sanctus Doctor in præf. Moral. ad Leandrum, et in *epist.* 4, 5, 6, etc., lib. I.

(g) Reg. δεσμῷ. Colb. convenit cum Editis, qui δεσμῷ προφέρunt.

ἔστι, διὰ δὲ προσθήκης νεάζει. (a) Ταλαιπωρεῖ τοῖνον ἢ ψυχὴ μου τῆ ἐαυτῆς ἀσχολίᾳ, νυσομένη τῷ τραύματι. Μνημονεύει γὰρ ὅποια ποτὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ 151 ὑπῆρχε· πῶς αὐτῇ πάντα τὰ μὴ ἀνήκοντα ὑπέκειτο· πόσιον πραγμάτων τῶν ἐν τῷ βίῳ κυλιόμενων ὑπερανέστηκεν, ἣ τις οὐδὲν ἕτερον εἰ μὴ τὰ οὐράνια μεριμνῶν εἴωθεν· κρατουμένη γὰρ τῷ σώματι τὰ τῆς σαρκὸς κλειθρα, τῇ θεωρίᾳ ὑπερέβαινε· διὸ καὶ τὸν θάνατον, τὸν πᾶσι φοβερὸν ὑπάρχοντα, ὡσπερ εἰσοδὸν ζωῆς καὶ τοῦ καμάτου αὐτῆς ἀμοιβὴν ἤγάπα. Ἦτις νῦν προφάσει ποιμαντικῆς μεριμνης, κοσμηκῶν ἀνθρώπων πράγμασιν ὑποκίπτει, (b) καὶ μετὰ τοσοῦτον ὠραῖον τῆς αἰδιότητος αὐτῆς κάλλος, γηίνης πράξεως τῷ κονιορτῷ συνοζῆνει. Ἦνίκα γὰρ ἐαυτὴν διὰ συγκατάβασιν πολλῶν εἰς τὰ ἔξωθεν σκορπίζει, ὅτε τοῖς ἔνδον ἐπινεύσει, πρὸς ταῦτα πέρβρωθεν (c) δραμοῦσα, ἐλαχίστη ὑποστρέφει. Κατανοῦ τοιγαροῦν τί ὑποφέρω, καὶ τί ἀπεβαλόμην. Ἐν ὅσῳ δὲ ἀφορῶ εἰς ὃ ἀπόλωσα, γίνεται τοῦτο βαρύτερον ἔπερ βαστάζω. Ἰδοὺ γὰρ μεγίστης θαλάττης τοῖς κύμασι δονοῦμαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ νοῦς, σφοδρῶτάτης ἀνάγκης τῷ κλύδονι προσαράσσομαι. Καὶ ἐν ὅσῳ τῆς πρώτης ζωῆς μνημονεύω, ὡσπερ εἰς τὰ ὀπίσω τοῦς ὀφθαλμοὺς ἀπενέγκας, θεώμενος τὸν λιμένα ὄθεν ἐξῆλθον, ἀναστενάζω. Ὅπερ μοι καὶ ἔστιν ἀκμὴν βαρύτερον, ὅτι ἐν ὅσῳ τοῖς ἀμετρήτοις κύμασι πεφυρμένους φερομαι, μόλις λοιπὸν τὸν λιμένα σέασθαι δύναμαι, ὄπερ κατέλιπον· τοιαῦτα γὰρ αἱ συμφοραὶ τοῦ νοῦς ὑπάρχουσι, πρῶτον μὲν ἀπολέσαι τὸ καλὸν, ἔπερ κατέχει, μνημονεύειν δὲ ἔπερ ἀπόλωσεν· ὅτε δὲ μήκοθεν ἀποστῆ, καὶ αὐτοῦ οὐ περ ἀπόλωσεν ἀγαθοῦ ἐπιλανθάνεται· γίνεται δὲ ὅπως μετέπειτα μὴ τε ἐπὶ μνήμης θεάσθαι, ἔπερ πρότερον διὰ πράξεως ἐκράτει. Ὅθεν τοῦτο ἀληθῆς ὑπάρχει ὃ προσθέμην, ὅτι ἡνίκα μήκοθεν πλέομεν, οὐδὲ τὸν λιμένα λοιπὸν τῆς ἡσυχίας, ὄνκατέλιπομεν, θεωροῦμεν. Αἰεὶ οὖν ἀληθῶς εἰς προσθήκην τοῦ ἐμοῦ πόνου προστίθεται ἡ ζωὴ τῶν καταλειψάντων τὸν παρόντα κόσμον ὀλητῇ διαθήσει, καὶ εἰς ὕψος ἀγγελικῆς πολιτείας ἀναδραμόντων, ὧν ἐπὶ μνήμης τὸ ὕψος τοῦ βίου φέρων, πόσον ἐγὼ ἐν τοῖς κατωτάτοις κεῖμαι, ἐπιγινώσκω· ἐξ ὧν οἱ πλείστοι τῷ ἐαυτῶν κρίσει ἐν τῇ ἡσυχίᾳ ζωῇ εὐηρέστησαν· ἴνα μὴ δι' ἀνθρωπίνων πράξεων ἐκ τοῦ νεάζοντος λογισμοῦ παλαιωθῶσι, τούτους οὖν ὁ πατεδύναμος θεὸς ταῖς τοῦ κόσμου τούτου φροντίσιν οὐ συνεχώρησεν δεσμευθῆναι. Ὅθεν λοιπὸν τὰ προελθόντα προθύμως ἐκτίθημι, διὰ τῆς ἐρωτήσεως καὶ ἀπογρίσεως, καὶ τῆς τῶν ὀνομάτων διαγνώσεως.

ΠΕΤΡ. Οὐ πάνυ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τινῶν τῶν πολιτεῖαν δυνάμει (d) διαλάμψασαν διέγνων· ἐκ τίνων τοῖνον τῇ μιμήσει (e) ἀνάπτη ἄγνοῶ. Καλοὺς μὲν οὖν ἀνθρώπους ἐν τῇ γῆταύτῃ γεγόνεαι οὐκ ἀπιστῶ, σημεῖα δὲ καὶ δυνάμεις παρ' αὐτῶν (f) οὐδαμῶς γεγόνεαι ὑπολαμβάνω. Εἰ δὲ καὶ εἰσι μέχρι τοῦ παρόντος σιγῇ καλυπτόμενα, μὴ ἀγνοήσωμεν, ἄπερ γεγόνεαι ὑπάρχουσιν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐὰν μόνον, Πέτρε, τὰ περὶ τῶν τελειῶν καὶ δοκιμῶν ἀνδρῶν ἀναγγεῖλω, ἄπερ ἐγὼ μόνος τὸ ἀνθρωπῆριον, διὰ τε καλῶν καὶ πιστῶν ἀνθρώπων μαρτυροῦντων

(a) Reg. ταλαιπωρία τοῖνον ἢ ψυχὴ μου συνέχεται, τῆς ἐαυτοῦ ἀσχολία, νυσομένη τῷ, etc. Colb., νυσομένη τῷ πράγματι.

(b) Reg. καὶ μετὰ τὸ ὠραῖον κάλλος αὐτῆς τῆς αἰδιότητος τῷ κονιορτῷ τῆς γηίνης πράξεως συνοζῆνει, etc.

(c) Reg. et Colb., δειλιῶσα.

(d) Ita Mss. cum in Vulgatis legatur διαλαμψάντων,

quomodo ei labentia cuncta subter erant; quantum rebus omnibus quæ voluntur eminebat; quod nulla nisi celestia cogitare consueverat; quod etiam retentus corpore, ipsa jam carnis claustra contemplatione transibat; quod mortem quoque, quæ pæna cunctis pæna est, videlicet ut ingressum vitæ et laboris sui præmium amabat. At nunc ex occasione curæ pastoralissæcularium hominum negotia patitur, et post tam pulchram quietis suæ speciem, terreni actus pulvere fœdatur. Cumque se pro condescensione multorum ad exteriora sparserit, etiam cum interiora appetit, ad hæc procul dubio minor redit. Perpendo itaque quid tolero, perpendo quod amisi. Dumque intueor illud quod perdidit, fit hoc gravius quod porto. Ecce etenim nunc magni maris fluctibus quatuor, atque in navi mentis tempestatis validæ procellis illidor. Et cum prioris vitæ recolo, quasi post tergum ductis oculis viso littore suspiro. Quodque adhuc gravius est, dum immensis fluctibus turbatus feror, vix jam portum videre valeo quem reliqui, quia et ita sunt casus mentis, ut prius quidem perdat bonum quod tenet (g), si tamen se perdidisse meminerit; cumque longius recesserit, etiam boni ipsius quod perdidit obliviscatur; fitque ut post neque per memoriam videat, quod prius per actionem tenebat. Unde hoc agitur quod præmisi, quia cum navigamus longius, jam nec portum quietis quem reliquimus videmus. Nonnunquam vero in augmentum mei doloris adjungitur, quod quorundam vita qui præsens sæculum tota mente reliquerunt, mihi ad memoriam revocatur. Quorum dum culmen aspicio, quantum ipse in infimis jaceam agnosco; quorum plurimi Conditori suo in secretiori vita placuerunt, qui ne per humanos actus a novitate mentis veterascerent, eos omnipotens Deus hujus mundi laboribus noluit occupari. Sed jam quæ prolata sunt, melius insinuo, si ea quæ per inquisitionem ac responsionem (h) dicta sunt, sola nominum prænotatione distinguo.

ΠΕΤΡ. Non valde in Italia aliquorum vitam virtutibus fulsisse cognovi; ex quorum igitur comparatione accenderis ignoro. Et quidem bonos viros in hac terra fuisse non dubito, signa tamen atque virtutes aut ab eis nequaquam facta existimo, aut ita sunt haec silentio suppressa, ut utrumne sint facta nesciamus.

ΓΡΗΓΟΡ. Si sola, Petre, referam, quæ de perfectis probatisque viris unus ego homuncio, vel bonis ac fidelibus viris attestantibus, agnovi, vel per memet-

quod minus respondet Latino textui.

(e) Excusi, ἀνάπτεται, deficiente sensu.

(f) Reg., ἄληθῶς γενήσθαι.

(g) Fortasse legendum, sic tamen ut se perdidisse, etc., ad quod valde alludit versio Græca. In omnibus tamen Mss. habetur si tamen se.

(h) Ita Mss., ubi Editi habent, dicenda sunt.

ipsum didici; dies, ut opinor, ante quam sermo, A cessabit.

PETR. Vellem quærenti mihi de eis aliqua narra- res. Neque pro hac re interrumpere expositionis studium grave videatur, quia non dispar ædificatio oritur ex memoria virtutum. In expositione quippe qualiter inveniendæ atque tenendæ sit virtus, agnos- citur; in narratione vero signorum cognoscimus inventa ac retenta qualiter declaretur. Et sunt non- nulli, quos ad amorem patriæ cœlestis plus exempla, quam prædicamenta 153 succendunt. Fit vero plerumque audientis animo duplex adiutoriam in exemplis Patrum, quia si ad amorem venturæ vitæ ex præcedentium comparatione accenditur, etiam si esse aliquid existimat, dum meliora de aliis cognoverit, humiliatur (*Eadem leg., hom. 38 et 39 in Evang.*).

GREGOR. Ea quæ mihi sunt virorum venerabilium narratione comperta, incunctanter narro sacræ au- ctoritatis exemplo, cum mihi lucè clarius constet (a) quia Marcus et Lucas Evangelium quod scripserunt, non visa, sed auditu didicerunt. Sed ut dubitationis occasionem legentibus subtraham, per singula quæ describo, quibus hæc auctoribus mihi comperta sint manifesto. Hoc vero scire te cupio, quia in quibus- dam sensum solummodo, in quibusdam vero et verba cum sensu teneo; quia si de personis omnibus ipsa specialiter verba tenere voluissem, hæc rusticano usu prolata stylus scribentis non apte susciperet. Seniorum valde venerabilium didici relatione quod narro.

CAPUT PRIMUM.

(b) De Honorato abbate monasterii Fundensis.

(c) Venantii quondam patricii in (d) Samnii partibus villa fuit, in qua colonus ejus filium Honoratum no- mine habuit (*Martyrolog., 16 Jan.*), qui ab annis puerilibus ad amorem cœlestis patriæ per absten- tiam exarsit. Cumque magna conversatione polleret, sequè jam ab otioso quoque sermone restringeret, multumque, ut præfatus sum, per abstinentiam car- nem domaret, die quadam parentes ejus vicinis suis convivium fecerunt, in quo ad vescendum carnes paratæ sunt: quas dum ille ad esum contingere pro abstinentiæ amore recusaret, ceperunt eum parentes ejus irridere, ac dicere: Comede; nunquid piscem D in his montibus tibi allaturi sumus? Illa vero in loco pisces audiri consueverant, non videri. Sed cum his sermonibus Honoratus irrideretur, repente in convi- vio aqua ad ministerium defuit; et cum situla lignea, sicut illis moris est, mancipium ad fontem perrexit.

(a) Eadem exempla profert Theodoretus in præfat. Hist. Relig.

(b) Hujus meminit Martyrol. Rom., die 16 Jan.

(c) Is esse videtur cujus encomium legitur apud Cassiod., l. ix, epist. 23.

(d) Mss. pler., *Samnia*. Pratell. et Germ. hic habent *Samnia*, et postea *Samnii*.

(e) Reg., *μικρά*.

(f) Mss., *ουρανίου πατρίδος πλειόνως τὰ υποδ... ηπερ*.

ἔμαθον, καὶ ὅσα δι' ἑαυτοῦ ἔγνω, ἐπιλείψει με, ὡς οἶμαι, διηγούμενον ὁ χρόνος.

PETP. Δυσωπῶ, πανάγιε πάτερ, πάνυ ποθοῦντός μου, ἵνα τῆς περὶ αὐτῶν ἄρξῃ διηγήσεως, καὶ μὴ βαρεῖα νομισθῇ ἡ αἴτησις τοῦ διανοιγῆναι τὰ τῆς ὑποθέσεως οὐ γὰρ (e) μετρία οἰκοδομῇ ἀνατέλλει ἐκ τῆς μνήμης τῶν δυνάμεων. Ἐν γὰρ τῇ διαθέσει, τὸ, πῶς εὐρίσκεται καὶ κρατεῖται ἡ δύναμις, διαγινώσκεται· ἐν δὲ τῇ ἐξηγήσει τῶν σημείων εὐθεύεται καὶ κρατηθεῖσα λαμπρόνεται. Εἰσὶ γὰρ πλείστοι, οὓς ἐν τῷ πόθῳ τῆς (f) ἑπουρανίου βασιλείας πλείονα τὰ ὑποδείγματα μᾶλλον, ἢ περ 154 τὰ κηρύγματα διεγείρουσι. Γίνεται δὲ ἐν τῇ τοῦ ἀκουοντος ψυχῇ διπλῇ βοήθεια τὰ τῶν πατέρων ὑποδείγματα· ὅτι καὶ εἰς τὸν πόθον τῆς μεγαλύτερης ζωῆς ἐκ τῆς τῶν προλαβόντων μιμήσεως θερμότερος γίνεται, καὶ ἐὰν ἑαυτὸν εἶναι τι νομίζῃ, ἐν ὅσῳ περὶ ἑτέρων κρείττονα (g) διαγινῶ, ταπεινοῦται.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἄπερ μοι ὑπάρχουσι, παρὰ ἀνδρῶν εὐσεβῶν διηγηθέντα, ἐκεῖνα κἀγὼ ἐν ἐμφανεστάτῃ διηγήσει ἐκτί- θημι, ἱερᾶς ἀρχηγίας τῷ ὑποδείγματι ἱερόμενος, καθὼς μοι δυνατόν ὑπάρχει. Μάρκος γὰρ καὶ Λουκᾶς, ἄπερ συνεγράψαντο εὐαγγέλια, οὐχὶ τῇ θέᾳ, ἀλλὰ τῇ ἀκοῇ μεμαθήκασι. Ὅμως, ἵνα τῆς ἀπιστίας τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τῶν ἀναγιγνωσκόντων (h) παρεπάρω, περὶ ἑκάστου ὧν περ γράφω, παρὰ τίνων μοι εἰσι διηγηθέντα φανεροποιήσω. Τοῦτο δὲ ἄληθῶς γινώσκω σε βούλομαι, ὅτι ἐν τισὶ τὸν νοῦν μόνον, ἐν τισὶ δὲ καὶ ῥήματα σὺν τῷ νοῦ κρατῶ· ἰκάνειν γὰρ ἕθειλον προσωπικῶς ἀπάντων αὐτῶν τὴν ὠραιοτητα τῶν λόγων κρατῆσαι, ταῦτα τῇ ἰδιωτίᾳ μου προβληθέντα ὁ κάλαμος τοῦ γραφέως οὐ προσφό- ρως ὑπεδέχτο. Παρὰ πρεσβυτῶν οὖν σφόδρα σεμνοτά- C των τὴν διήγησιν, ἦν ἀφηγοῦμαι, μεμάθηκα.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ Ὀνωρᾶτου ἡγουμένου μονῆς τῆς ἐπιλεγομένης Φούνδης.

Βεναντίου τοῦ τηλικαῦτα πατρικίου ἐν τοῖς τῆς Σαμ- νίας χώρας μέρεσι χωρίον ὑπέσχετο, ἐν ᾧ γεωργὸς αὐτοῦ υἱὸν ἔσχει, ὀνόματι Ὀνωρᾶτον, ὃς τις ἐκ νηπίας αὐτοῦ ἡλικίας, εἰς τὸν πόθον τῆς οὐρανίου (i) πατρίδος δι' ἐγκρα- τίας ἐξεκαύθη. Ἐν τῇ τοιαύτῃ οὖν ἀγνῇ ἀναστροφῇ προ- κόπτων, ἑαυτὸν λοιπὸν καὶ ἀπὸ ἀκαίρου λόγου ἀνέστειλλεν, ἰκανῶς δὲ, καθὼς προεῖπον, δι' ἐγκρατίας τὴν σάρκα ἐδύμαζεν· ὅθεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ οἱ τούτου γονεῖς τοῖς γείτοσιν αὐτῶν συμπόσιον ἐποίησαντο, ἐν ᾧ εἰς βρῶσιν (j) κρέα παρετίθησαν, ἄπερ αὐτὸς φαγεῖν ἢ ἀψαθῆαι παντελῶς ἀπετρέπετο, διὰ τὸν τῆς ἐγκρατίας πόθον. Ἦρξαντο οὖν οἱ γονεῖς αὐτοῦ ἐμπαίζειν αὐτῷ καὶ λέγειν· Φάγε· μὴ γὰρ ἰχθύν σοι ἐν τούτοις (k) τοῖς ὄρεσιν ἔχομεν παραθεῖναι. Ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ τόπῳ, ἰχθὺς μὲν ἤκούετο, οὐδαμῶς δὲ εὐρίσ- κόμενος ἔθεωρεῖτο. Ἐν ὅσῳ δὲ τούτοις τοῖς ῥήμασιν ὁ Ὀνωρᾶτος ἐνεπαίζετο, ὕδαρι εἰς τὴν τοῦ συμποσίου ὀπουρ- γίαν παρέλειψε· καὶ (l) μετὰ σίτλας ξυλίνης, καθὼς αὐ-

Reg. habet, ὑπὲρ. Editi, εἴπερ.

(g) Colb., διέγνω.

(h) Reg., ἐπάρω.

(i) Reg., βασιλείας et paulo post, ἀγνεία καὶ ἀνασ- τροφῇ. In Colb. tantum legitur, οὖν ἀναστροφῇ; quod Latinum textum melius representat.

(j) Mss., κρέα.

(k) Reg., τοῖς μέρεσιν.

(l) Reg., σίτλας. Colb., σίκλας.

τόθι ἔθος ἐστίν, τὸ ἀνδράποδον εἰς τὴν πηγὴν ἀπήλθε. Καὶ ἐν ὄσφ ἤντελει τὸ ὕδωρ, ἰχθύς τις εἰς τὸ ἀντήλημα εἰσῆλθεν. Ὑποστρέψας δὲ ὁ τὸ ὕδωρ κοιμῶν, πρὸ προσώπων τῶν ἀνακειμένων τὸν ἰχθύν σὺν τῷ ὕδατι ἐξέχειν, ὅστις δι' ἕλης τῆς ἡμέρας εἰς βρῶσιν τῷ Ὀνωράτῳ αὐτῶν ἀρκέσαι ἠδυνήθη. (a) Θαυμασάντων δὲ πάντων, ἐκεῖνος ὄλος ὁ τῶν γονέων ἐμπαιγμὸς ἔπαυσεν. Καὶ τὴν τοῦ Ὀνωράτου ἐγκράτειαν ἤρξατο σέβασθαι, ἤνπερ κατεγέλων τὸ πρότερον· οὕτως οὖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐμπαιγμοῦ τὴν ὕβριν ὁ ἰχθύς τοῦ ὄρους ἀπήλειψεν. Προκόφαντος δὲ αὐτοῦ (b) μεγίσταις δυνάμεισι, παρὰ τοῦ προλεχθέντος αὐτοῦ κυρίου ἐλευθερίας ἔτυχε, καὶ εἰς ἐκείνον τὸ τόπον τὸν Φούνδης λεγόμενον μοναστήριον ἠκοδόμησεν, ἐν ᾧ διακοσίων λοιπὸν μοναχῶν πατήρ γέγονεν. Ἐκεῖ οὖν (c) ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐν ἅσιν 155 ὑποδείγματα θαυμασίας διαγωγῆς δέδωκεν. Ἐν μίᾳ οὖν ἡμέρᾳ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὄρους, ἐν ᾧ τὸ μοναστήριον αὐτοῦ ἐν τῷ ὕψει διακείται, λίθος παμμεγέθης ἀπετμήθη, ὃς τις διὰ τῆς αὐτοῦ (d) καταγωγῆς ἐκ πλαγίου τοῦ ὄρους ἐλθὼν πτώσιν τοῦ μοναστηρίου καὶ πάντων τῶν ἀδελφῶν ἀπόλειαν ἠπέλειε· ὃν ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἄνωθεν ἐρχόμενον θεασάμενος, συνητὴ τῆ φωνῇ τοῦ Χριστοῦ ἐπικαλεσάμενος ὄνομα, καὶ τὴν δεξιὰν χειρὰ ἐκτείνας, τὸν τύπον αὐτῷ τοῦ τιμίου σταυροῦ ἐπέθηκεν, καὶ παραχρῆμα ἐν τῷ ὄρους κρημνῷ κατερχόμενον ἔστησε, καθὼς ὁ σπουδαῖος ἀνὴρ Λαυρέντιος λέγει. Τόπου δὲ μὴ ὑπάρχοντος ἐν ᾧ προσκολληθῆναι ὁ λίθος δυνήσεται, μέχρι τοῦ παρόντος παρὰ πᾶσι θεωρεῖται, πῶς ἀποσπασθεὶς ἐκ τοῦ ὄρους κρέμαται, ὃν ὁ ἅγιος τῆ τοῦ Χριστοῦ δυνάμει ἔστησεν.

ΜΕΤΡ. Πυνθάνομαι, τίμιε πάτερ, ὁ περιφανὴς οὗτος ἀνθρωπος, ὁ ἐν ὑστέρῳ διδάσκαλος μαθητῶν γεγονώς, τὸ πρότερον ἔσχε διδάσκαλον;

ΓΡΗΓ. Οὐδαμῶς τοῦτον γεγονέναι τινὸς μαθητὴν ἀκήκοα· τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος τὸ δῶρον νόμῳ οὐ στενοῦται. Ὅμως ἔθος τῆς ὀρθῆς ἀνατροφῆς ὑπάρχει, ἵνα προϊστασθαι τις μὴ τολμήσῃ, ὃς τις ὑποτάσσεται οὐ μεμάθηκε, μὴ δ' ὑπακοῇν τοῖς ὑποκειμένοις ἐπιτρέψαι, ἣν αὐτὸς ἐκ τῶν προηγουμένων ἐκτελέσει οὐκ ἔγνωκεν. Εὐρίσκονται δὲ τινες ἐκ τῆς τοῦ πνεύματος διδαχῆς ἔνδον διδασκόμενοι, κἂν ἔξωθεν αὐτοῖς ἀνθρωπίνης διδαχῆς ἐπιστήμη, οὐκ ὑπάρχει, ἢ τοῦ ἔνδοθεν διδασκάλου σοφία οὐκ ἐκλείπει. Τοῦτο δὲ συμβαίνει εἰς τελείους ἀνδρας, ὧν ἡ τῆς ζωῆς ἐλευθερία, (e) ἐν τῷ ὑποδείγματι τῶν ἀσθενέστερων καταπεσῆν οὐ δύναται, ἵνα μὴ τις ἐαυτὸν ὁμοίως πνεύματος ἁγίου πεπληρωμένον εἶναι νομίσας, μαθητῆς ἀνθρώπου γενέσθαι παρακρούσεται, καὶ πλάνης διδάσκαλος γένηται. Νοῦς δὲ ὁ τοῦ θείου πεπληρωμένος πνεύματος ἐμφανέστατα ἔχει τὰ σημεῖα αὐτοῦ, ἃ τινὰ εἰσι δυνάμεις καὶ ταπεινοφροσύνη, ἅπερ ἕαν ἀμφοτέρω ἐν ἐνὶ λογισμῷ ὀλοκλήρως συνέλθωσι σαφῶς τὴν μαρτυρίαν τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος παρουσίας φέρουσιν. Οὕτως οὖν Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς διδάσκαλον μὴ ἐσχηκέναι ἀναγινώσκειται· οὐδὲ γὰρ αὐτῆ ἡ Ἀλήθεια, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, σω-

(a) Excussi, θαυμάσοντες δὲ πάντες. Ita restitutum ex Mss. et ex grammaticis legibus.

(b) Reg., ἐν θαύμασιν μεγίστοις καὶ παρα τῶν προλεχθέντων γονέων... ἐλευθερίας τυχῶν, εἰς ἐκεῖνον...

(c) Reg., Ἐν πᾶσι τῆ ζωῆ αὐτοῦ ὑποδείγματα θαυμαστῆς διαγωγῆς ὑπέδειξεν. Colb. habet, ἔδωκεν, pro δέδωκεν.

(d) Reg., καταβάσειω.

(e) Mss., ἐκ τῶν ὑποδειγμάτων.

(f) Plurima miracula ad commendandam abstin-

Dumque hauriret aquam, (f) piscis situlam intravit. Reversumque mancipium ante ora discumbentium piscem cum aqua fudit, qui ad totius diei victum potuisset Honorato sufficere. Mirati omnes, totaque illa parentum irrisio cessavit. Cœpere namque in Honorato venerari abstinenciam, quam ante deridebant; sicque a Dei homine irrisionis detersit opprobria piscis (g) de monte. Qui cum magnis virtutibus cresceret, a prædicto domino suo libertate donatus est, atque in eo loco (h) qui Fundis dicitur, monasterium construxit, in quo ducentorum ferme monachorum Pater exstitit, ibique vita illius circumquaque 156 exempla eximie conversationis dedit. Nam quadam die ex eo monte qui ejus monasterio in excelso prominere ingentis saxi moles erupta est, quæ per devexum montis latus veniens, totius ruinam cellæ, omniumque fratrum interitum minabatur. Quam cum venientem desuper vir sanctus vidisset, frequenti voce nomen Christi invocans, extensa mox dextera signum ei crucis opposuit, eamque in ipso devexi montis latere cadentem fixit, sicut religiosus vir Laurentius perhibet. Et quia locus ei non fuerat quo inhærere potuisset, aspicitur ita ut hucusque montem cernentibus, casura pendere videatur.

PETR. Putamus; hic tam egregius vir, ut post magister discipulorum fieret, prius habuit magistrum?

C GRÆGOR. Nequaquam hunc fuisse cujusquam discipulum audivi, sed lege non constringitur sancti Spiritus donum. Usus quidem rectæ conversationis est, ut præesse non audeat, qui subesse non didicerit; nec obedientiam subjectis imperet, quam prælatis non novit exhibere. Sed tamen sunt nonnulli qui ita per magisterium Spiritus intrinsecus docentur, ut etsi eis exterius humani magisterii disciplina desit, magistri intimi censura non desit. Quorum tamen libertas vitæ ab infirmis in exemplum non est trahenda, ne dum se quisque similiter sancto Spiritu impletum præsumit, discipulus hominis esse despiciat, et magister erroris fiat. Mens autem quæ divino spiritu impletur, habet evidentissime (i) signa sua; virtutes scilicet et humilitatem, quæ si utraque perfecte in una mente conveniunt, liquet quod de præsentia sancti Spiritus testimonium ferunt. Sic quippe etiam Joannes Baptista magistrum habuisse non legitur, neque ipsa Veritas quæ corporali præsentia apostolos docuit, eum corporaliter inter discipulos aggregavit; sed quem intrinsecus docebat, extrinsecus

tiam facta referuntur. Simile pene lege apud Sulpicium Severum, dialogo 3, de virtutibus sancti Martini, c. 13. Ad primum factum reli permodico immanem esocem diaconus extraxit, Martino, qui, etiam in feriis Paschalibus, a carnibus abstinebat, apponendum.

(g) Nonnulli Editi, de fonte.

(h) Gemet. et Pratel., qui Flundis. Fundi urbs est nunc episcopalis in Latio.

(i) Sic legendum ex Mss. non, evidentissima signa sua, ut ferunt Editi. Quam sententiam ad se trahunt

quasi in sua libertate reliquerat. Sic Moyses in A eremo (a) edoctus mandatum ab angelo didicit (Exod. xxiii), quod per hominem non cognovit. Sed hæc, ut prædiximus, infirmis veneranda sunt, non imitanda.

ΠΡΤΑ. Placet quod dicis ; sed peto ut mihi dicas si tantus hic Pater aliquem sui imitatore[m] discipulum reliquit.

CAPUT II.

De Libertino præposito ejusdem monasterii (b).

GREGORIUS. Vir reverentissimus Libertinus, qui tempore Totilæ regis (c) Gothorum ejusdem Fundensis monasterii præpositus fuit, in discipulatu illius conversatus atque eruditus est. De quo quamvis virtutes multas plurimorum narratio certa vulgaverit, prædictus tamen Laurentius religiosus vir, qui nunc superest, 157 et ei ipso in tempore familiarissimus fuit, multa mihi dicere de illo consuevit, ex quibus quæ recolo, pauca narrabo.

In eadem provincia Samnii, quam supra memoravi, idem vir pro utilitate monasterii carpebat iter. Dumque Darida (d) Gothorum dux cum exercitu in loco eodem venisset, Dei servus ex caballo in quo sedebat, ab hominibus ejus projectus est. Qui jumentum perditum damnum libenter ferens, etiam flagellum quod tenebat, diripientibus obtulit, dicens : Tollite, ut habeatis qualiter hoc jumentum minare possitis ; quibus dictis protinus se in orationem dedit. Cursu autem rapido prædicti duois exercitus pervenit ad fluvium, nomine Vulturum, ibique equos suos cœperunt singuli hastis tundere, et calcaribus cruentare ; sed tamen equi verberibus cæsi, calcaribus cruentati, fatigari poterant, moveri non poterant ; sicutque aquam fluminis tangere quasi mortale præcipitium pertimescebant. Cumque diu cædendo sessores singuli fatigaretur, unus eorum intulit, quia ex culpa quam servo Dei in via fecerant, illa sui itineris dispendia tolerabant. Qui statim reversi, post se Libertinum reperiant in oratione prostratum. Cui cum dicerent : Surge, tolle caballum tuum ; ille respondit : Ite cum bono, ego caballo opus non habeo. Descendentes vero, invitum eum in cabellum de quo deposuerant,

heterodoxi, ut probent hominem certo debere credere non tantum se esse justum, verum etiam electum. Reselluntur autem a Theodoro Petreio Carthusiano Confession. Greg., l. II, c. 4, n. 7.

(a) Aud., Lyr., Prat., *eductus*. Gemet., *ductus*.

(b) Addit Gemet., *quomodo projectus de Cavallo fuerit*.

(c) Abest Gothorum a tribus Carnot., Germ., Norm. et pler. In Græca vers. non legitur.

(d) Carnot., Longip. et primus Theod., *Goth. Comes*, ut in Græc. Alter Theod. habet *Goth. rex*.

(e) Mss., *κατελε:κην*.

(f) Idem Cod., *σαβασιμὸς εἰσι*.

(g) Hoc est, qui secundas partes in monasterio obtinebat. Is autem vocatur *præpositus*, maxime in reg. S. P. Bened., c. 65. Quæ tamen hic de Libertino narrantur, œconomum potius quam præpositum videntur adumbrare. Forsitan utroque officio præpo-

ματικῆ παρουσίᾳ τοὺς ἀποστόλους διδάσκει, τοῦτον σωματικῶς μεταξὺ αὐτῶν στυγηθροῖσιν ἐνδοθεν δὲ μᾶλλον διδάσκων ἐξωθεν ἐν ἐλευθερίᾳ (ε) κατέλιπεν· οὕτως Μωυσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπὸ ἀγγέλου ὀδηγηθεὶς, ἐντολὴν μεμάθηκεν ἤνπερ δι' ἀνθρώπου οὐκ ἔγνω. Ταῦτα δὲ, καθὼς προείπαμεν, τοῖς ἀσθενέστερον διακαιμένοις (f) σεβαστέα εἰσι, καὶ οὐ μιμητέα.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει δ' λέγεις· ἀλλ' αἰτῶ ἵνα μοι εἴπῃς, ἂν ὁ τοιοῦτος πατὴρ μιμητὴν ταυτοῦ τινα ἐκ τῶν μαθητῶν κατέλιπεν.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ Λιβερτίνου (g) δευτεροβίου τῆς αὐτῆς μονῆς.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἄνθρωπος εὐλαβέστατος Λιβερτίνος ὀνόματι, ἐν τοῖς χρόνοις Τωτίλα τοῦ ῥηγός, τοῦ αὐτοῦ Φούνδεσίνου μοναστηρίου δευτεράριος ὑπήρχεν, ἐν τῇ παιδεύσει, καὶ μαθησίᾳ τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρός ἀναστραφεὶς. Περὶ οὗ πολλὰς δυνάμεις πολλῶν ἢ διηγήσεις ἀσφαλῶς ἀνήγγειλεν· μάλιστα δὲ ὁ προλεχθεὶς εὐλαβέστατος ἄνθρωπος Λαυρέντιος, ὃς τις καὶ νῦν περιεστίν, ὃς καὶ αὐτῷ ἐκείνῳ (h) παρθρησιατικώτατος γέγονεν, πολλὰ μοι περὶ αὐτοῦ λέγειν εἴωθεν, ὅθεν ἐξ ὧν μέμνημαι ὀλίγα τινα διηγήσομαι.

Ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ τῆς Σαμνίας χώρᾳ ὁ αὐτὸς εὐλαβέστατος ἄνθρωπος Λιβερτίνος διὰ τὴν τοῦ μοναστηρίου χρείαν ἐν ὁδῷ ἐβάδιζεν. Διαρδᾶς (i) γούν ὁ τῶν Γότθων κόμης, μετὰ στρατοῦ τῷ δούλῳ τοῦ Θεοῦ (j) ὑπάντησεν, καὶ ἐκ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ τινες, τοῦτον ἐκ τοῦ ἵππου ἐν ᾧ ἐκαθέζετο καταξέναντες, τὸν ἵππον ἀφείλαντο· ὃς τις προθύμως τὴν τοῦ ἀφαιραθέντος ἵππου ζήμιαν ὑπένεγκας, καὶ τὸ (k) φλογέλιον ὑπερέκραται, τοῦτοίς δέδωκεν, εἰπὼν· Λάβετε, ἵνα ἔχητε πῶς τὸ κτήνος τοῦτο ἐλάσαι.

Τούτων δὲ ῥηθέντων εὐθέως ταυτὸν εἰς εὐχὴν δίδωνε. Δρόμῳ δὲ ταχυτάτῳ τοῦ προλεχθέντος ἀρχόντος ὁ στρατὸς τὸν ποταμὸν κατέλαθε τὸν λεγόμενον Βουλότουρον (l) ἠῤῥξαντο οὖν ἕκαστος τὸν ταυτοῦ ἵππον τῇ τῆς ῥομφαίας (m) ἄσπῃ τύπτειν, καὶ ταῖς πετρυστήραις πλήττειν. Ἐπὶ πλείω δὲ οἱ ἵπποι τυπτόμενοι καὶ πληττόμενοι κόπον μὲν ὑπέμνον, κινήθηναί δὲ οὐκ ἠδύναντο· οὕτω γὰρ τῷ ὕδατι τοῦ ποταμοῦ προσεγγίσει ἐφοδοῦντο, καθάπερ κρημνῷ θανασίμῳ. Ὅτε δὲ ἐπὶ πολὺ τοὺς ἵππους ἐματτιγῶσαν, καὶ ἐξητόνησεν ἕκαστος, εἰς ἐξ αὐτῶν εἶπε· Διὰ τὸ πταῖσμο, ὅπερ ἐν τῇ ὁδῷ εἰς τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ πεποιήκαμεν, ταῦτας τὰς προσβολὰς τῆς ὁδύνης ὑποφέρομεν. Οἱ τινες παραυτὰ εἰς τὰ ὄπισω (n) ὑποστρέψαντες, εὐρίσκουσι Λιβερτίνον ἐν τῇ εὐχῇ καίμενον, φησὶν εἰπὼν·

siti et cellerarii seu œconomi fungebatur Libertinus. In concilio Constantinop., sub Mens, act. 1, legitur, Φλαβιανὸς πρεσβύτερος καὶ δευτεράριος. Et infra, Αναστάσιος πρεσβύτερος καὶ δευτεράριος. Non repugnat hoc nomine designari etiam œconomum et cellerarium, qui secundus ab abbate dici potest ; quia quemadmodum abbati spiritalia, ita cellerarii temporalia credita sunt. Hinc in reg. S. P. Bened., cap. 31 : *Cellerarius... omni congregationi sit sicut pater*.

(h) Colb. *καρρησιώτατος*. Reg. *καρκαλίσιος*.

(i) Colb. οὖν.

(j) Vulgati ὑπαντήσας, contradicentibus mss. et repugnante sensu.

(k) Mss. *φραγγέλιον*.

(l) Idem, ἤρξατο.

(m) Mss., ἄσπῃ τύπτειν καὶ ταῖς πετρυστήραις πλήττειν.

(n) Reg. *στραφέντες*.

Ἄναστα, λαβὲ τὸν ἵππον σου. Ἐκείνος δὲ ἀπεκρίθη, λέγων· Ἀπέλθετε μετὰ καλοῦ, ἐγὼ χρεῖαν τοῦ ἵππου οὐκ ἔχω. Κατελθόντες δὲ μετὰ βίας, αὐτὸν εἰς τὸν ἵππον ὄθεν καταήγαγον ἐκούφικαν, καὶ παρευθὺς ἀνεχώρησαν. Ὡντινων οἱ ἵπποι τοσοῦτον δρόμον ἐκείνον τὸν ποταμὸν, ὄνπερ πρότερον περάσαι οὐκ ἠδύνατο, παρήλθον, ὡς ὅτε ὕδωρ παντελῶς οὐκ εἶχεν. (a) Οὕτω τοίνυν γέγονεν, ἵνα τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ ὁ ἵππος ἀποδοθεῖς, πάντας λοιπὸν ἀκόπως περάσωσιν.

Τῷ αὐτῷ τοίνυν καιρῷ ἐν τοῖς τῆς Καμπανίας μέρεσιν, ὁ Βουκελῖνος μετὰ Φράγκων ἤλθε. Φήμη οὖν ἐξῆλθεν, ὅτι ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ προλεχθέντος δούλου τοῦ Θεοῦ Ὀνωράτου πολλὰ χρίματα ἀπόκεινται. Εἰσελθόντες δὲ ἐν τῷ εὐκτηρίῳ οἱ Φράγκοι, ἤρξαντο μετὰ πλείστου θυμοῦ τὸν Λιβερτίνον ἐπιζητεῖν, καὶ ἐξ ὀνόματος Λιβερτίνον κρᾶζειν· ἐκείνος δὲ ἐν τῇ εὐχῇ ἔκειτο ἠπλωμένος. Θαυμαστόν γοῦν πρᾶγμα συνέβη· ζητούντες γὰρ αὐτὸν, καὶ (b) θυμομαχοῦντες οἱ Φράγκοι εἰσερχόμενοι μὲν ἐν τῷ εὐκτηρίῳ, εἰς αὐτὸν (c) προσέκοπτον, θεωρῆσαι δὲ αὐτὸν οὐκ ἠδύνατο· οὕτως οὖν τῇ ταυτῶν τυφλώσει μαστιγώθεντες, ἐκ τοῦ μοναστηρίου (d) σάβουροι ἐξῆλθον.

Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ, διὰ πρᾶγμα τοῦ μοναστηρίου κατὰ κέλουςιν τοῦ ἡγουμένου τοῦ κατὰ διαδοχὴν Ὀνωράτου τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ προχειρισθέντος ἐν Ῥαβέννῃ ἀπήρχετο. Αἰὰ δὲ τὸν πόθον, δυνεῖχε πρὸς τὸν ἐν ἀγίοις ἐκείνον Ὀνωράτον, ὅπου δὴ ποτε ὁ Λιβερτίνος ἀπήρχετο, τὸ (e) καλίγιον αὐτοῦ ἐν τῷ ἑαυτοῦ κόλπῳ βαστάζειν εἰώθειν. Ἀπερχομένου δὲ αὐτοῦ ἐν Ῥαβέννῃ, ὡς εἴρηται, συνέβη γυναικὰ τινα τελευτήσαντος τοῦ υἱοῦ αὐτῆς τὸ σῶμα αὐτοῦ βαστάζειν, ἢ τις τοῦτον θασαμένη, καὶ Θεοῦ δούλον αὐτὸν εἶναι πιστεύσασα, τῷ πόθῳ τοῦ τελευτήσαντος αὐτῆς υἱοῦ φλεγόμενη, τὸν ἵππον αὐτοῦ ἐκ τοῦ (f) χαλιναρίου ἐκράτησε, καὶ μεθ' ὅρου ἐφη μηδαμῶς αὐτὸν εἶσαι ὑποχωρῆσαι, εἰ μὴ τὸν υἱὸν αὐτῆς ἀναστήσει. Ἐκείνος δὲ πείραν μὴ ἔχων τοιοῦτου θαύματος, ἐξέστη ἐπὶ τῷ ὄρκῳ 150 τῆς αἰτήσεως αὐτῆς· ὄθεν ἐκκλίνας ἐκ τῆς γυναικὸς ἠβελήσεν, ἀλλ' οὐδαμῶς ἠδυνήθη. (g) ἔκολήθη γὰρ ψυχικῶς διὰ τῆς συμπαθείας. Κατανοῆσαι οὖν ἔστιν, ὅποιον καὶ πόσον ἔνδοθεν εἶχεν ἄγωνα. Πόλεμος γὰρ, ὡς οἶμαι, συνήπτετο τῆς ταπεινοφροσύνης τῆς αὐτοῦ πολιτείας πρὸς τὴν τῆς μητρὸς εὐσπλαγχνίαν. Φόβος δὲ καὶ πόνος (h) παρείποντο· φόβος, διὰ τὸ ἄσύνηθες τοῦ τοιοῦτου θαύματος· πόνος, ἵνα μὴ τῇ πληττομένη μητρὶ συμπαθῆσθαι. Πρὸς δὲ μεγίστην τοῦ Θεοῦ δόξας ἐνίκησεν ἡ εὐσπλαγχνία. Οὐκ ἄν δὲ τοῦτο ὁ λογισμὸς κατισχύσει δυνατὸς ἐγεγόναι, εἰ μὴ τῇ συμπαθείᾳ ὑπέρχεν ἡττημένος. Κατελθὼν οὖν ἐκ τοῦ ἵππου, καὶ κλίνας γόνυ, εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας ἐξέτεινεν, (i) καὶ ἐξενέγκας ἐκ τοῦ κόλπου αὐτοῦ, ὃ ἐπεφίρετο καλίγιον, ἐπάνω τοῦ στήθους τοῦ τεθνεώτος παιδίου ἔθηκεν. Εὐχόμενου αὐτοῦ, ἡ ψυχὴ τοῦ παιδίου ἐν τῷ σώματι ὑπέστρεψε, καὶ παρὰ χρῆμα ἀνέστη· κρατήσας δὲ αὐτοῦ τῆς χειρὸς τῆ κλαιούσῃ μητρὶ ζῶντα ἀποδέδωκε, καὶ οὕτως τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἦν ἤρξατο ἐπορεύθη.

(a) Mss., τοῦτο τοίνυν γέγονεν ἵνα τῷ δούλῳ... ἀποδοθῆ.

(b) Reg., ζυγομαχοῦντες.

(c) Mss., προσέκοπτον.

(d) Reg., ἀπρακτοί. Vocem σάβουρος sæpissime usurpavit interpres, ut vacuum significaret. Vide infra, c. 7, et consule Glossar. Græcum Cangii, ubi vocem hanc derivari censet a *saburra* seu *arona*, qua sola si naves onerentur, vacuæ dicuntur.

(e) Reg., καλίγιον. Infra tamen habet καλύγιον. Colb., καλλήγιον.

(f) Mss., χαλινοῦ.

(g) Reg., ἐκολόθη. Fortasse, ἐκολόθη.

(h) Reg., παρήπτοντο φόβος ἀτάμολλησαι διὰ τὸ, etc.

A levaverunt, et protinus abscesserunt. Quorum equi tanto cursu illud quod prius non poterant transire flumen, transierunt, ac si ille fluminis alveus aqua minime haberet. Sicque factum est ut cum servo Dei unus caballus suus redditur, omnes a singulis reciperentur.

Eodem quoque tempore in Campaniæ partibus Buccellinus (j) cum Francis venit. De monasterio vero præfati famuli Dei rumor exierat, quod pecunia multas haberet. Ingressi oratorium Franci, cœperunt sævientes Libertinum querere, Libertinum clamare, ubi in oratione ille prostratus jacebat. Mira valde res: quærentes, sævientesque Franci, ingredientes in ipso impingebant, et ipsum videre non poterant; sicque sua cœcitate frustrati, a monasterio sunt vacui regressi.

Alio quoque tempore pro causa monasterii, abbas jussu, qui Honorato ejus magistro successerat, Ravennam pergebat. Pro amore vero ejusdem venerabilis Honorati, quocumque Libertinus ibat, ejus semper (k) caligulam in sinu portare consueverat. Itaque dum pergeret, accidit ut quædam mulier extincti filii corpusculum ferret. Quæ dum servum Dei fuisset intuita, amore filii succensa, jumentum ejus per frenum tenuit, atque cum juramento dixit: Nullatenus recedes, nisi filium meum suscitaveris. At ille inusitatum habens tale miraculum, expavit petitionis illius juramentum: declinare 160 mulierem voluit, sed nequaquam prævalens, animo hæsit. Considerare libet quale quantumque in ejus pectore certamen fuerit. Ibi quippe pugnavat inter se humilitas conversationis, ac pietas matris: timor ne inusitata præsumeret, dolor ne orbatæ mulieri non subveniret. Sed ad majorem Dei gloriam vicit (l) pietas illud pectus virtutis, quod ideo fuit validum, quia devictum; virtutis enim pectus non esset, si hoc pietas non vicisset. Itaque descendit, genua flexit, ad cælum manus tetendit, caligulam de sinu protulit, et super extincti pueri pectus posuit. Quo orante, anima pueri ad corpus rediit: quem manu comprehendit, ac flenti matri viventem reddidit, atque iter quod cœperat (m) pergit.

Alio quoque tempore pro causa monasterii, abbas jussu, qui Honorato ejus magistro successerat, Ravennam pergebat. Pro amore vero ejusdem venerabilis Honorati, quocumque Libertinus ibat, ejus semper (k) caligulam in sinu portare consueverat. Itaque dum pergeret, accidit ut quædam mulier extincti filii corpusculum ferret. Quæ dum servum Dei fuisset intuita, amore filii succensa, jumentum ejus per frenum tenuit, atque cum juramento dixit: Nullatenus recedes, nisi filium meum suscitaveris. At ille inusitatum habens tale miraculum, expavit petitionis illius juramentum: declinare 160 mulierem voluit, sed nequaquam prævalens, animo hæsit. Considerare libet quale quantumque in ejus pectore certamen fuerit. Ibi quippe pugnavat inter se humilitas conversationis, ac pietas matris: timor ne inusitata præsumeret, dolor ne orbatæ mulieri non subveniret. Sed ad majorem Dei gloriam vicit (l) pietas illud pectus virtutis, quod ideo fuit validum, quia devictum; virtutis enim pectus non esset, si hoc pietas non vicisset. Itaque descendit, genua flexit, ad cælum manus tetendit, caligulam de sinu protulit, et super extincti pueri pectus posuit. Quo orante, anima pueri ad corpus rediit: quem manu comprehendit, ac flenti matri viventem reddidit, atque iter quod cœperat (m) pergit.

(a) Mss., τοῦτο τοίνυν γέγονεν ἵνα τῷ δούλῳ... ἀποδοθῆ. Colb., παρείποντο φόβος αὐτομολῆσαι, etc.

(j) Reg., ἐξενεγκίων.

(k) Theudeberti regis Francorum dux, de quo lege Greg. Tur. I. in Hist. Franc., c. 32.

(l) Gemet., And. et Prat., *Calliculam*. Lyr., *galliculam*. Caligæ numerantur inter calceamenta aut vestimenta monachorum initio reg. sancti Pachomii et in prologo, nec non in reg. S. P. Benedicti, cap. 55. Lege Hieronymum in præf. ad reg. sancti Pachomii: *Nihil habent in cellulis (Tabennenses) præter psithium.... baltheolum lineum, et caligas et baculum*. Primus Theod. habet *caligam*, secundus *ligulam*.

(m) Lyr., Bigot., *pietas matris*.

(n) Lyr., Bigot., *pergit*.

PETR. Quidnam hoc esse dicimus? virtutem tanti miraculi Honorati egit meritum, an petitio Libertini?

GREGOR. In ostensione tam admirabilis signi cum fide feminae virtus convenit utrorumque; atque ideo Libertinum existimo ista potuisse, quia plus didicerat de magistri, quam de sua virtute confidere. Cujus enim caligulam in pectore extincti corpusculi posuit, ejus nimirum animam obtinere quod petebat aestimavit. Nam Elisæus quoque magistri pallium ferens, atque ad Jordanem veniens; percussit semel, et aquas minime divisit. Sed cum repente diceret: *Ubi est Deus Eliæ etiam nunc (1^a Reg. xiv)?* percussit fluvium magistri pallio, ac iter inter aquas fecit. Perpendis, Petre, quantum in exhibendis virtutibus humilitas valet? Tunc exhibere magistri virtutem potuit, quando magistri nomen ad memoriam reduxit. Quia enim ad humilitatem sub magistro rediit, quod magister fecerat et ipse fecit.

PETR. Libet quod dicis; sed, quæso te, estne aliquid aliud quod adhuc de ipso ad nostram ædificationem narres?

GREGOR. Est plane, sed si sit qui velit imitari (a). Ego enim virtutem patientiæ signis et miraculis majorem credo. Quadam namque die is qui post venerabilis Honorati exitum monasterii regimen tenebat, contra eundem venerabilem Libertinum gravi iracundia exarsit, ita ut (b) eum manibus cæderet. Et quia virgam qua eum ferire posset, minime invenit, comprehenso scabello suppedaneo, ei caput ac faciem tudit, totumque illius vultum tumentem ac lividum reddidit: qui vehementer cæsus, ad stratum proprium tacitus recessit. Die vero altera erat pro utilitate monasterii (c) causa constituta. Expletis igitur hymnis matutinalibus, Libertinus ad lectum abbatis venit, orationem sibi humiliter petiit. Sciens vero ille quantum a cunctis honoraretur, quantumque diligeretur, pro injuria quam ei ingesserat, recedere eum a monasterio velle putabat, atque requisivit, dicens: Ubi vis ire? Cui ille respondit: Monasterii causa constituta est, Pater, quam declinare nequeo, quia hesterno die me hodie iturum promisi, illuc ire disposui. Tunc ille a fundo cordis considerans asperitatem et duritiam suam, humilitatem ac mansuetudinem Libertini, ex lecto 161 prosiliit, pedes Libertini tenuit, se pecasse, seque reum esse testatus est, qui tanto talique viro tam crudelem facere contumeliam præsumpsisset. At contra Libertinus sese in terram prosternens, ejusque pedibus provolutus, suam culpam, non illius sævitiam fuisse referabat quod pertulerat. Sicque actum est ad magnam mansuetudinem perduceretur Pater, et humilitas discipuli ma-

(a) In Andoeno et Lyr. additur, *ignoro*.

(b) Theod., Gemel., ac al. Norm., in *eum manibus excideret*, vel *excesserit*.

(c) In Aud. et Lyr., *causa constituta exiturus*.

(d) Reg., θαύματος και σημείου. Colb., hic mutilus

ΠΕΤΡ. Τί οὖν εἶναι τοῦτο λέγομεν; τοῦ Ὀνωράτου ἡ ἀγίότης τὴν δύναμιν τοῦ τοσοῦτου θαύματος πεποίηκεν, ἢ τοῦ Λιβερίνου ἡ ἀτήσις;

ΓΡΗΓ. Ἐν τῇ ἐπιδείξει τοῦ τοιοῦτου (d) θαύματος τοῦ σημείου μετὰ τῆς πίστεως τῆς γυναικὸς ἡ δύναμις τῶν ἀμφοτέρων συνῆλθε· καὶ διὰ τοῦτο ὑπολαμβάνω. Λιβερίνον ταῦτα δύνασθαι, ὅτι πολλῶν μᾶλλον τῆ τοῦ διδασκάλου δυνάμει, ἢ περὶ τῆ ἐαυτοῦ πεποιθέναι ἐπίστευσεν. Οὕτινος γὰρ τὸ καλίγιον ἐν τῷ στηθεὶ τοῦ τεθνεώτος ἔθηκεν, αὐτοῦ δηλαδὴ τὴν ψυχὴν ὑπακουσθῆναι, ὅπερ ἠτήσατο ὑπέλαμβανεν· Ἐπει καὶ Ἐλισσαῖος τοῦ διδασκάλου τὴν μηλωτὴν βαστάζων, καὶ εἰς τὸν Ἰορδάνην ἔλθων, ἐπάταξεν ἄπαξ, καὶ οὐδαμῶς τὰ ὕδατα διηρέθη· ὡς δὲ παρεῦθ εἶπε, Ἡοῦ ἐστὶν ὁ θεὸς Ἐλίου; καὶ πάλιν τὸν ποταμὸν τῆ τοῦ διδασκάλου μηλωτῆ ἐπάταξεν, ὁδὸν ἀναμείνον τῶν ὑδῶτων πεποίηκε. Κανονοεῖς, Πέτρε, πόσον ἡ ταπεινοφροσύνη ἐν ταῖς γραμμάταις δυνάμεισιν ἰσχύει; τότε γὰρ ποιήσαι τὴν ἴσῃν τοῦ διδασκάλου δύναμιν ἠδυνήθη, ὅτε τοῦ διδασκάλου τὸ ὄνομα εἰς μνήμην ἤγαγε, καὶ ὅτε τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἐπὶ τὸν διδάσκαλον ἀνθυπέστρεψε, τότε καὶ αὐτὸς πεποίηκεν ὅπερ καὶ ὁ διδάσκαλος.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει ὃ λέγεις· ἀλλ' αἰτῶ, τίμει πάτερ, ἔστιν ἄλλο τι περὶ αὐτοῦ, ὅπερ εἰς ἡμετέραν οἰκοδομὴν ὀφείλῃς διηγήσασθαι.

ΓΡΗΓ. Ἔστιν ὄντως, ἐὰν ἢ ὁ θέλων μιμήσασθαι. Ἐγὼ γὰρ τὴν δύναμιν τῆς ὑπομονῆς μείζονα τῶν θαυμάτων καὶ τῶν σημείων εἶναι πιστεύω· Ἐν μίῃ οὖν (e) ἡμέρᾳ ἐκεῖνος, ὁ μετὰ τὴν τοῦ εὐλαβεστάτου Ὀνωράτου τελείωσιν τὴν τῆς μονῆς ποιμαντικὴν ἡγεμονίαν κατέχων, κατὰ τοῦ θεοφιλοῦς Λιβερίνου βαρυτάτῃ θυμῷ ἐξήφθη; ὥστε εἰς αὐτὸν τὰς ἐκτουτοῦ χεῖρας ἐπιβαλεῖν. Καὶ μὴ εὐρών ῥάβδον, δι' ἧς αὐτὸν μαστιγῶσαι δυνήσεται, κρατήσας τὸ ὑποπόδιον, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ τὸ (f) πρόσωπον ἔτυψε, καὶ ὅλον μελὸν καὶ περυστημένον πεποίηκε. Σφοδρῶς οὖν μαστιγώθεις ἐν τῇ κλίτῃ τῇ ἰδίᾳ ἀπελθὼν ἠσχάζεν. Ἦν δὲ πρᾶγμα ὠρισμένον διὰ τὴν τοῦ μοναστηρίου φροντίδα, καὶ τῇ ἐξῆς ἡμέρᾳ, πληρωθέντων τῶν ἐωθινῶν ὕμνων, Λιβερίνος εἰς τὴν τοῦ ἡγουμένου κλίτην ἀπήλθε, καὶ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης εὐχὴν ἠτήσατο. Γενώσκων δὲ ὁ ἡγούμενος πῶς ἐκ πάντων ἐτιμᾶτο καὶ ἡγαπᾶτο ὁ Λιβερίνος, ἐνόμισεν ὅτι διὰ τὴν ὕβριν ἣν αὐτῷ ἐπήγαγεν, ὑποχωρῆσαι ἐκ τοῦ μοναστηρίου ἤθελεν, ὅθεν καὶ ἠρώτησεν αὐτὸν, λέγων· Ἡοῦ βούλει ἀπελθεῖν; ᾧ τινι ἀποκριθεὶς, εἶπε· Τοῦ μοναστηρίου πρᾶγμα ὠρισμένον ἐστὶ, πάτερ, ὅπερ ἀδυνάτως ἔχω τοῦ εἶσαι· τῇ γὰρ (g) ἡμέρᾳ ὠριστὰ σήμερον ἐκεῖσε εὐρεθῆναι. Τότε ἐκεῖνος ἐκ βάθους καρδίας στενάξας, καὶ κατανοήσας τὴν ἐκτουτοῦ δυσκολωτάτην σκληρότητα, τὴν δὲ ταπεινοφροσύνην καὶ πρόφθητα τοῦ Λιβερίνου, ἐκ τῆς κλίτης ἀναστὰς τοὺς πόδας αὐτοῦ 162 ἐκράτησε, καὶ ἑαυτὸν ἡμαρτηκέναι, καὶ κατέκλιτο εἶναι ὠμολόγησεν, ὅτι τοιοῦτος καὶ τῆλικούτῃ ἀνδρὶ τοιαύτην ὠμωτάτην βίασιν ἐπένεγκαι (g) ἐπετόλμησε. Τὸν αὐτὸν δὲ Λιβερίνος ἑαυτὸν εἰς τὴν γῆν ὑποστρώσας, καὶ τοῖς ἐκείνου ποσὶ προσκυλιν

est.

(e) Reg., οὖν τῶν ἡμερῶν ἐκεῖνος.

(f) Reg., πρόσωπον ἐν αὐτῷ ἔτυψεν.

(g) Reg., ἠθέλησεν. Colb., ἠῤτομολόγησεν.

δούμενος, τοῦ ἰδίου πταισματος, καὶ οὐ τῆς ἐκείνου ἀσθενείας γεγονέναι· ἔλεγεν, ὅπερ ὑπέμεινε. Τοῦτου δὲ γαγόντος, ἐν μεγίστῃ πρᾶότητι ἐπανήλθεν ὁ πατήρ, καὶ ἡ ταπεινώσις τοῦ μαθητοῦ ὀδηγὸς γέγονε τοῦ διδασκάλου. Ὅτι οὖν διὰ τὴν τοῦ μοναστηρίου φροντίδα εἰς τὸ ὠρισμένον πρᾶγμα ἀπῆλθε, πολλοὶ ἄνδρες εὐγενεῖς τε καὶ γνώριμοι, οἱ τινες αὐτὸν μεγάλως ἐτίμων, πάνυ θαυμάσαντες, ἀκριβῶς ἐπεζήτουν πόθεν αὐτῷ τοῦτο συνέβη, ὅτι οὕτως πεφουσημένον καὶ (a) μελανὸν εἶχε τὸ πρόσωπον. Πρὸς οὓς ἀπεκρίθη· Χθὲς πρὸς ἐσπέραν τῶν ἀμαρτιῶν μου ποιούντων, εἰς τὸ ὑποπόδιον τοῦ σκαμνίου προσκόψας τοῦτο ὑπέμεινα. Οὕτως οὖν ὁ ἅγιος ἄνθρωπος ἐν αὐτῇ τῇ τιμῇ ἀληθείας φυλάττων, οὔτε τοῦ πατρὸς τὴν αἰτίαν ἰδημοσίευσεν, οὔτε τῇ ἀμαρτίᾳ τοῦ ψεύδους ὑπέπεσεν.

ΠΕΤΡ. Γινῶμαι ἤθελον, θεοτίμητε πάτερ, ἐὰν ὁ εὐλόγησας οὗτος ἄνθρωπος Λιβερτίνος, περὶ οὗ τσαῦτα σημεῖα καὶ θαυμάσια διηγήσῃ, ἐν τῇ αὐτοῦ συνοδίᾳ μιμητὰς αὐτοῦ (b) ἐν ταῖς δυνάμεισι κατέλιπεν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ (c) μοναχοῦ κηπουροῦ τῆς αὐτῆς μονῆς.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐν τις (d) ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ Φηλίξ ὀνόματι, ὁ ἐπιλεγόμενος Κεκυφῶς, τουτέστι κυρτὸς, ὃν καὶ αὐτὸς καλῶς ἐπίστασαι, ὅς τις καὶ δευτεράριος τῆς αὐτῆς μονῆς γέγονεν. Οὗτος πολλὰ μοι θαυμαστά περὶ τῶν αὐτόθι ἀδελφῶν διηγήσατο. Ἐξ ὧν τὰ μὲν παρασιωπῶ, διὰ τὸ εἰς ἕτερα ἄμαρτια με σπεύδειν, πλὴν ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, ὅπερ οὐδαμῶς παρελθεῖν δύναμαι.

Μοναχὸς τις ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ ὑπήρχε θαυμαστῆς βιαγωγῆς, ὅς τις τὴν τοῦ κήπου φροντίδα ἦν πεπιστευμένος. Κλέπτης δὲ τις διὰ τοῦ φραγμοῦ εἰσερχόμενος κρυφῇ τὰ λάχανα ἐλάμβανεν. Ἐκείνος οὖν πλείστα φυτεύων, καὶ ὀλίγα εὗρισκων, ἄλλα δὲ τοῖς ποσὶ καταπεπατημένα, καὶ ἕτερα κεκομμένα θεωρῶν, δλοὺ τὸν κῆπον γυρεύσας, εὔρε τὴν εἴσοδον δι' ἧς ὁ κλέπτης ἐν τῷ κήπῳ εἰσέρχεται εἰσθεῖν. Τυρῶν δὲ τὸν κῆπον, εὔρεν ὄφιν, φῆτι· καλεύσας, εἶπε· Ἀκολουθεῖ μοι. Ἐλθὼν οὖν ἐν τῇ εἰσόδῳ δι' ἧς ὁ κλέπτης εἰσέρχεται, λέγει τῷ ὄφει· Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ καλεύω σοι ἵνα τὴν εἴσοδον ταύτην φυλάξῃς, καὶ τὸν κλέπτην ἐνθάδε εἰσελθεῖν μὴ ἐάσῃς. Ἐθίμως οὖν ὁ ὄφεις, ἔβλον αὐτὸν ἀπλώσας ἐκλείσει (e) τὴν ὁδόν, ὁ δὲ μοναχὸς ἐν τῷ αὐτοῦ καλλίῳ ὑπέστρεψεν. Ἦνίκα δὲ πάντες ἐν τῷ μεσημβρινῷ καιρῷ ἀνεπαύοντο, ὁ κλέπτης, κατὰ τὸ ἔθος, ἐλθὼν εἰς τὸν φραγμὸν ἀνήλθεν, καὶ ὡς τὸν πόδα αὐτοῦ εἰς τὸν κῆπον κατήγαγεν, ἄφνω θασάμενος τὸν ὄφιν ἠπλωμένον καὶ τὴν ὁδὸν κλείσαντα, γενόμενος ἔντρομος εἰς τὰ ὀπίσω ἔπεσεν· ὁ δὲ πούς αὐτοῦ ἐκ τοῦ ὀποδήματος ἐν τοῖς τοῦ φραγμοῦ ξύλοις ἐκρατήθη, καὶ ἕως οὗ ὁ κηπουρὸς ἦλθε, καταλέφαλα (f) ἐκρεμάθη. Τοῦ οὖν κηπουροῦ ἐλθόντος, καὶ τὴν κλέπτην ἐν τῷ φραγμῷ κρεμάμενον εὗρισκοντος, τῷ μὲν ὄφει εἶπεν·

(a) Colb., μελανόμενον.

(b) Reg., ἐν τοῖς θαύμασιν.

(c) Colb., τινὸς μονάζοντος.

(d) Editi., ἐν τῷ αὐτοῦ.

(e) Colb., τὴν εἴσοδον.

(f) Reg., ἐκρεμάθη, ὁ οὖν κηπουρὸς ἐλθὼν καὶ τὸν κλέπτην εὗρων ἐν τῷ φραγμῷ κρεμάμενον, τῷ μὲν ὄφει εἶπεν· εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ ὅτι ἐπλήρωσας ὁ ἐκαλεύθης ὀποδηρῶν ἄρτι· ὅστις παραχρῆμα ὑπεχώρησεν.

(g) Germ., duo Carnot., 2 Theod., Compend. et Longip., *Corvus*. Non sic lectum a Zacharia papa. (h) Pomeridiani somni meminit S. P. Benedictus

gistra fieret magistri. Cumque pro utilitate monasterii ad constitutionem causæ egressus fuisset, multi viri noti ac nobiles qui eum valde honorabant, vehementer admirati, sollicitè requirebant quidnam hoc esset, quod tam tumentem ac lividam haberet faciem. Quibus ille dicebat: Hesterno die sero, peccatis meis facientibus, in scabello suppedaneo impegi, atque hoc pertuli. Sicque vir sanctus servans in pectore honorem veritatis et magistri, nec patris prodebat vitium, nec falsitatis incurrebat peccatum.

προσκόψας τοῦτο ὑπέμεινα. Οὕτως οὖν ὁ ἅγιος ἄνθρωπος ἐν αὐτῇ τῇ τιμῇ ἀληθείας φυλάττων, οὔτε τοῦ πατρὸς τὴν αἰτίαν ἰδημοσίευσεν, οὔτε τῇ ἀμαρτίᾳ τοῦ ψεύδους ὑπέπεσεν.

ΠΕΤΡ. Putasne vir iste venerabilis Libertinus, de quo tot signa et miracula retulisti, in tam ampla congregatione imitatores suos in virtutibus non reliquit?

CAPUT III.

De hortulano monacho monasterii ejusdem.

GREGORIUS. Felix qui appellatur (g) *Curvus* (*Martyrol. 6 Novemb.*), quem ipse bene nosti, qui ejusdem monasterii nuper præpositus fuit, multa mihi de fratribus ejusdem monasterii admiranda narrabat: ex quibus aliqua quæ ad memoriam veniunt supprimo, quia ad alia festino. Sed unum dicam, quod ab eo narratum prætereundum nullo modo æstimo.

In eodem monasterio quidam magnæ vitæ monachus erat hortulanus. Fur vero venire consueverat, per sepe ascendere, et occulte olera auferre. Cumque ille multa plantaret, quæ minus inveniret, et alia pedibus conculcata, alia directa conspiceret; totum hortum circumiens, invenit iter unde fur venire consueverat. Qui in eodem horto deambulans, reperit etiam serpentem, cui præcipiens dixit: Sequere me: atque ad aditum furis perveniens, imperavit serpenti, dicens: In nomine Jesu præcipio tibi ut aditum istum custodias, ac furem huc ingredi non permittas. Protinus serpens totum se in itinere in transversum tetendit, et ad cellam monachus rediit.

(h) Cumque meridiano tempore cuncti fratres quiescerent, more solito fur advenit, ascendit sepe; et cum in hortum pedem deponeret, vidit subito quia tensus serpens clausisset viam; et tremefactus post semetipsum concidit, ejusque pes (i) per calceamentum in sude sepi inhaesit, sicque usque dum hortulanus rediret, deorsum capite pependit. Consuetam hora venit hortulanus, pendentem in sepe furem reperit, serpenti autem dixit: Gratias Deo, implesti quod jussi; recede modo. 164 Qui statim abeces-

reg. c. 48. Vide *Concordiam Regularum*, c. 55.

(i) Gemet., *per calcaneum*. Porro non dissimile miraculum a sancto Spiridione Cypriorum episcopo factum refert Socrates, l. 1 *Ecclesiast. Hist.*, c. 12: *Fures media nocte caulas ejus clanculo ingressi, oves inde abducere tentabant. Sed Deus qui pastorem ipsum servabat, oves quoque ejus conservavit; fures enim invisibili quadam virtute constricti tenebantur*. Quos tamen postea liberos dimisit et arietes donavit, adjecto hoc facete dicto: *Ne, inquit, frustra vigilasse videamini*. Adhuc simillius occurrit apud Greg. Turon., l. de Vit. Patrum, c. 14.

sit. Ad furem vero perveniens, ait : Quid est, frater ? Tradidit te mihi Deus. Quare in labore monachorum furtum toties facere praesumpsi ? Et haec dicens, pedem illius a sepe in qua inhæserat, solvit, eumque sine læsione deposuit. Cui dixit : Sequere me. Quem sequentem duxit ad horti aditum, et olera quæ furto appetebat auferre, ei cum magna dulcedine præbuit, dicens : Valde, et post hæc furtum non facias ; sed cum neesse habes, huc ad me ingredi, et quæ tu cum peccato laboras tollere, ego tibi devotus dabo.

κγέμμα (f) μὴ τολμήσης ποιῆσαι, ἀλλ' ὅτε χρεῖαν ἔχεις, ἔνθεν πρὸς με εἰσελθε, καὶ ὅπερ σοὶ μετὰ ἁμαρτίας ἠγωνίσασαι ἐπάραι, ἐγὼ σοὶ μετὰ εὐχαριστίας δίδωμι.

Ρετα. Nuncusque, ut invenio, incassum ego non fuisse Patres in Italia qui signa facerent æstimabam.

CAPUT IV.

De Equitio abbate provincie (a) Valeriæ.

GRÆGORIUS. Fortunati viri venerabilis abbatis monasterii quod appellatur (b) Balneum Ciceronis, aliorumque etiam virorum venerabilium didici relatione quod narro. Vir sanctissimus Equitius nomine (Martyrol., 11 Aug.), in Valeriæ provinciæ partibus, pro vitæ suæ merito apud omnes illic magnæ admirationis habebatur, cui Fortunatus idem familiariter notus fuit. Qui nimirum Equitius pro suæ magnitudine sanctitatis multorum in eadem provincia monasteriorum Pater exstitit. Hunc cum juventutis suæ tempore acri certamine carnis incentiva fatigarent, ipsæ suæ tentationis angustiae ad orationis studium solertiores fecerunt. Cumque hac in re ab omnipotenti Deo remedium continuis precibus quæreret, nocte quadam assistente angelo eunuchizari se vidit, ejusque visioni apparuit, quod omnem motum ex genitalibus ejus membris abscideret ; atque ex eo tempore ita alienus exstitit a tentatione, ac si sexum non haberet in corpore. Qua virtute fretus ex omnipotentis Dei auxilio, ut viris ante præerat, ita cœpit postmodum etiam feminis præesse ; nec tamen discipulos suos admonere cessabat, ne se ejus exemplo in hac re facile crederent, et casuri tentarent donum quod non accepissent.

Eo autem tempore quo malefici in hac sunt Romana urbe deprehensi, (c) Basilius, qui in magicis operibus primus fuit, in monachico habitu Valeriam fugiens petiit. Qui ad viram reverentissimum Castorium (d) Amiterninæ civitatis episcopum pergens,

(a) Regio est Latii juxta lacum Fucinum, ubi urbes Valeria sive Marsi, Amiternum, Reate et alie.

(b) Aut Puteolis, aut in agro Tusculano, ubi Ciceronis villas et elegantes domos possidebat.

(c) De hoc Basilio legendus Cassiodorus, l. iv, epist. 22 et 23, ubi ei magicarum artium accusato judices assignantur ; nec non Baron., ad an. 504.

(d) Hæc urbs nunc diruta, Valeriæ provinciæ erat.

(e) Reg., λαβεῖν.

(f) Reg., μὴ ποιήσης, ἀλλ' ὅτε χρεῖαν ἔχῃς ἐλθε πρὸς με ὃ γὰρ μετὰ ἁμαρτίας μέλλεις λαβεῖν κρυφῶς, ἐγὼ σοὶ, etc.

Εὐχαριστία τῷ Θεῷ, ἐπλήρωσας δὲ ἐκελεύσθης, ὅπο-
χώρησον ἄρτι· Ὅστις παρευθὺς ἀνεχώρησε. Πρὸς δὲ
τὸν κλέπτην ἐλθὼν, εἶπε· Τί ἐστίν, ἀδελφε; Ἴδου παρ-
δωκέ σε ὁ Θεός. Διατί εἰς τὸν κέματον τῶν μοναχῶν
κλέμμα πλειστάκις ποιῆσαι ἐτόλμησας; Ταῦτα οὖν πρὸς
αὐτὸν εἰπὼν, τὸν πόδα αὐτοῦ ἐκ τοῦ φραγμοῦ, ἐν ᾧ κρα-
τηθεὶς ὑπῆρχεν, ἔλυσεν, καὶ ἄνευ βλάβης αὐτὸν κατήγαγε,
φήσας πρὸς αὐτὸν· Ἀκολουθε μοι. Ἀκολουθοῦντος δὲ αὐ-
τοῦ, ἀπήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ κήπου εἴσοδον, καὶ ὅπερ
λάχανον κλεψιμάλῳ τρόπῳ (e) ἐπάραι ἤθελε, μετὰ πάσης
καλοηθείας δέδωκεν, εἰπὼν· Ἀπελθε, καὶ τοῦ λοιποῦ

ΠΕΤΡ. Καθὼς εὐρίσκω, μεῖχρι τοῦ παρόντος ἀκαίρω
ἐνόμιζον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ μὴ γεγονέναι πατέρας σημειο-
φόρους.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ Ἐκυτίου (g) ἡγουμένου χώρας Βαλερίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Διήγησιν ἦν λέγω, παρὰ Φορτουναίου, ἀνδρὸς εὐλαβεστάτου ἡγουμένου γεγονότος μοναστηρίου τοῦ ἐπωνυμαζομένου Λουτροῦ Κικέρωνος, καὶ ἐτέρων ἀνδρῶν εὐλοβῶν, ἔμαθον. Ἐν τις ἀνὴρ ἀγιωσύνη (h) διαλάμπων, ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Βαλερίας χώρας, ὀνόματι. Ἐκύτιος· ὅστις διὰ τὸν βίον αὐτοῦ τὸν ἐναρέτον, πᾶσι τοῖς (i) ἐκείσε κόσμιος ὑπῆρχεν. Οὐτινος, ὃ προλεχθεὶς Φορτουναίος, πάνυ ἦν ἀγάπη ἦν ἐγνωσμένος. Ὅστις Ἐκύτιος, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀγιωσύνην, πλειστῶν μοναστηρίων ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ πατὴρ γέγονε. Τοῦτον, ἦν ἡλικία τῷ τῆς νεότητος αὐτοῦ χρόνῳ, μεγάλως οἱ τῆς σαρκὸς πειρασμοὶ ἐχέμαζον, αὐτὴ ἡ τῶν πειρασμῶν (j) στένωσις σπουδαϊότερον ἐν τῷ τῆς εὐχῆς ἀγωνίᾳ πεποιήκεν. Ὡς οὖν κουφισμὸν τῶν πειρασμῶν παρὰ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ μετὰ πολλῆς δεήσεως (k) ἤτειτο λαβεῖν, ἐν μιᾷ νυκτὶ θεωρεῖ ἄγγελον παρεστῶτα αὐτῷ, καὶ ὡσπερ αὐτὸν εὐνουχισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ ἐνόμισεν, ὅστις πᾶσαν κίνησιν σαρκὸς ἐκ πάντων αὐτοῦ τῶν μελῶν ἐξέκοψεν. Ἀπὸ οὖν (l) τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὕτως ἐκ τοῦ πειρασμοῦ ἠλευθερώθη, ὥστε νομίζειν αὐτὸν μὴ περικεῖσθαι σώμα. Τειχισθεὶς οὖν τῇ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ βοηθείᾳ ὁ (m) ἀνδράσι πρότερον προσιτώς, ἤρξατο λοιπὸν καὶ ταῖς θηλείαις προϊστασθαι. Τοὺς δὲ μαθητὰς αὐτοῦ (n) νοουθετῶν οὐκ ἐπαύετο, ὅπως μὴ ἑαυτοῦς ἐν τῷ ἴσῳ μέτρῳ τοῦ τοιοῦτου πράγματος εὐκόλως καταπιστεύσωσιν· ἵνα μὴ ἐκ πειρασμοῦ πτώσιν ὑπομεινωσιν.

Τῷ καιρῷ οὖν ἐκείνῳ, ὅτε οἱ φαρμακοὶ ἐν ταύτῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει ἐκρατήθησαν, Βασίλειος ὁ ἐν τοῖς μαγικοῖς ἔργοις πρῶτος ὑπάρχων, φυγῇ χρησάμενος ἐν μοναχικῷ σχήματι τοῖς τῆς Βαλερίας μέρεσιν ἐπεδήμησεν. Ὅς τις πρὸς τὸν εὐλαβεστάτον ἄνδρα Καστόριον,

(g) Hæc omittuntur in Colb.

(h) Reg., δι' ἐτέρων διαλ.

(i) Reg., ἐκείσε σιδάσμιος ὑπῆρχεν, τούτου ὃ προλεχθεὶς Φορτουναίος πάνυ ἦν προσφιλές. ὅστις Ἐκύτιος διὰ τὴν ἐνάρετον αὐτοῦ πολιτείαν πολλῶν μοναστηρίων ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ πατὴρ καὶ καθηγητῶν γέγονε. Colberti habet etiam σιδάσμιος.

(j) Reg., ταπεινώσις.

(k) Ita Mss. Ed., ἤτητο.

(l) Mss., τῆς ὥρας.

(m) Reg., τῶν ἀνδρῶν... τῶν θηλειῶν.

(n) Reg., νομοθετῶν οὐκ ἐπαύετο.

τὸν Ἀμμητρῆνα τῆς πόλεως ἐπίσκοπον καταλαβὼν, ἔδωκεν αὐτὸν ἵνα αὐτὸν ἔκλυε τῶν ἡγουμένων προσάγειν, ὅπως ἐν τῶ μοναστηρίῳ αὐτοῦ διὰ τῆς αὐτοῦ παραθέσεως τοῦτον εἰσδέξῃται. Ὁ οὖν ἐπίσκοπος ἐν τῶ μοναστηρίῳ παραγενόμενος, ἤγαγε μεθ' ἑαυτοῦ Βασιλείον τὸν μοναχόν, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ δούλον Ἐκύτιον παρεκάλει, ὅπως τοῦτον ἐν τῇ (α) συνοδίᾳ ἑαυτοῦ ὑποδέξῃται. Ὁν ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ἀνὴρ θεασάμενος, εἶπε· Τοῦτον ὅν παρατίθεισά μοι, τί μιν πέτερ, ἐγὼ οὐ θεωρῶ εἶναι μοναχόν, ἀλλὰ διάβολον. Πρὸς ὃν ἀποκριθεὶς ὁ ἐπίσκοπος, 166 εἶπε· Πρόφραϊν λέγεις μὴ θέλων τῆς ἡμετέρας αἰτήσεως ὑπακοῦσαι. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ δούλος ἔφη· Ἐγὼ ὅπερ αὐτὸν εἶναι ὄρω, τοῦτο ἀναγγέλλω. Ἴνα δὲ μὴ θέλων ἐπιμαρτυρήσῃ, ὅπως κελύεισιν ποῖω. Ἐπεδέχθη τοίνυν ἐν τῶ μοναστηρίῳ. Οὐ μετὰ πολλὰς δὲ ἡμέρας, ὁ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ δούλος Ἐκύτιος, πρὸς τὸ οἰκοδομηθῆναι λόγῳ διδασκαλίας τοὺς τῆν οὐράνιον ποθοῦντας ἀπόλαυσιν, ὀλίγον ἐκ μήκους τοῦ μοναστηρίου ἐξῆλθε. Τοῦτου δὲ ἐξεληθόντος, συνίδη ἐν τῶ μοναστηρίῳ τῶν παρθένων, ὧν τὴν προσοικτικὴν ἐπιμέλειαν ὁ αὐτὸς πατήρ ἦν ἀναδεξάμενος, μίαν τινὰ ἐξ αὐτῶν, ἣτις πάνυ (b) κατὰ τὴν σάρκα ταύτην εὐποτος ὑπῆρχεν, πυρετῶ λαβροτάτῳ καταφλέγεται, καὶ φωνὰς ἀφίηται λέγουσαν· Πάντως ἀρτίως ἀπονήσω, ἐὰν μὴ Βασιλείος ὁ μοναχὸς ἔλθῃ, καὶ αὐτὸς μοι διὰ τῆς συνδρομῆς τῆς ἑαυτοῦ ἰατρίας, τὴν ἴασιν παράσχῃ. Οὐδεὶς οὖν τῶν ἀδελφῶν ἐτόλμα τῇ τῶν παρθένων συνοδίᾳ προσεγγίσει ἐν τε τοῦ ἐκλυῶν πατρὸς ἀναχωρήσει, πόσω μᾶλλον ἐκεῖνος ὁ νεωστὶ παραγενόμενος, οὐτινος ἀκμήν τὸν βίον ἢ τῶν ἀδελφῶν συνοδία οὐκ ἐγίνωσκεν. Εὐθὺς οὖν ἀπέστειλαν, καὶ τῶ τοῦ Θεοῦ δούλῳ Ἐκτύτῳ ἐμήνησαν, ὅτι ἡ δεινὰ μονάστρια σφοδρῶ πυρετῶ καταφλέγεται, καὶ Βασιλείου τοῦ μοναχοῦ τὴν ἐπίσκεψιν στενοχωρουμένη ἐπιζητεῖ. Τοῦτο δὲ ἀκούσας ὁ δίκαιος οὗτος ἀνὴρ, ἠγανάκτησεν, ὑπομειδιάσας δὲ εἶπεν· Ἄρα οὐκ εἶπον, ὅτι διάβολός ἐστιν οὗτος, καὶ οὐχὶ μοναχός; Ἀπέλυθε οὖν, καὶ ἐκ τοῦ καλλίου τοῦτον ῥίψατε, περὶ δὲ τῆς δούλης τοῦ Θεοῦ, ἣ τις τῇ εἰσβολῇ τοῦ πυρετοῦ καταφλέγεται, μηδὲν μεριμνήσητε· ἀπὸ γὰρ τῆς ὥρας ταύτης, οὔτε τῶ πυρετῶ κοπιᾶσι, οὔτε Βασιλείον ἐπιζητήσῃ. Ὑποστρέψας δὲ ὁ μοναχός, εὗρεν ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ τὴν ἴασιν ἢ τοῦ Θεοῦ παρθένος ἔλαθεν, ἐν ἧτό τοῦ Θεοῦ δούλος Ἐκύτιος μήκοθεν ὑπάρχων εἶπε. Τῶ τοῦ διδασκάλου γὰρ ἀκολοθῶν ὑποδείγματι, τὴν τοῦ θαύματος τοῦτου δύναμιν εἰργάσατο· καὶ ὁ κυριος γὰρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, τοῦ βασιλικῆς δυσωποῦντος, λόγῳ μόνῳ τῆν ἴασιν τῶ τοῦτου παρέσχετο υἱῶ, καθὼς ἐν εὐαγγελίοις εὐρίσκομεν· ὑποστρέψαντος γὰρ αὐτοῦ ἐν τῶ ἑαυτοῦ οἴκῳ, ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ εὗρε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὴν ἴασιν ὑποδεξάμενον, ὅτι ἐκ τοῦ στόματος τῆς Ἀληθείας ταῦτο ἀκήκον. Οἱ δὲ μοναχοὶ πάντες τὴν κλυεῖσιν τοῦ ἰδίου πατρὸς ἐκκληρώσαντες, τὸν αὐτὸν Βασιλείον ἐκ τῆς τοῦ μοναστηρίου κατοικίας ἐδίωξαν. Διωκόμενος δὲ, ἔφη συχνῶς τὸ τοῦ Ἐκτύτου κίλλιον πιῆσαι ταῖς μαγικαῖς πύλου τέχναις εἰς τὸν ἀέρα κρεμασθῆναι, οὐδαμῶς δὲ ἠδυνήθη ἐκ τῶν αὐτοῦ τινα τὸ παράπαν βλάψαι. Οὐ μετὰ πολὺν δὲ χρόνον ἐν ταύτῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει, ζήλῳ τῶ πρὸς Θεὸν τοῦ χριστιανικωτάτου λαοῦ ἐκκαυθέντος, τοῦτον πυρὶ καυσθῆναι πεποιήκασιν.

Ἐν μὲν δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου τῶν παρθένων, μονάστριά τις εἰς τὸν κήπον εἰσελθοῦσα, καὶ

(a) Reg., μονῆ.

(b) Reg., κατὰ σῶμα εὐποτος (forte, εὐποδος) ὑπῆρχεν πυρετῶ λαβροτάτῳ (haud dubie λαβροτάτῳ) καταφλέ-

Apetit ab eo ut eum Equitio abbati committeret, ac sanandum monasterio illius commendaret. Tunc ad monasterium venit episcopus, secumque Basilium monachum deduxit, et Equitium Dei famulum rogavit, ut eumdem monachum in congregationem susciperet. Quem statim vir sanctus intuens, ait: Hunc quem mihi commendas, Pater, ego non video monachum esse, sed diabolium. Cui ille 165 respondit: Occasionem quaeris ne debeas praestare quod peto. Ad quem mox Dei famulus dixit: Ego quidem hoc eum esse denuntio, quod video; ne tamen nolle me obedire existimes, facio quod iubes. Susceptus itaque in monasterio est. Non post multos dies idem Dei famulus pro exhortandis ad desideria superna fidelibus, paulo longius a cella digressus est.

(c) Quo discedente contigit ut in monasterio virginum, in quo ejusdem Patris cura vigilabat, una earum quae juxta carnis hujus pulredinem speciosa videbatur, febricitare inciperet, et vehementer anxari, magnisque jam non vocibus, sed stridoribus clamare: Modo moritura sum, nisi Basilium monachus veniat, et ipse mihi per suae curationis studium salutem reddat. Sed in tanti Patris absentia accedere quisquam monachorum in congregationem virginum non audebat; quanto minus ille qui novus advenerat, cujusque adhuc vitam congregatio fratrum nesciebat. Missum repente est, et Dei famulo Equitio nuntiatum, quod sanctimonialis illa immensis febribus aestuaret, et Basilii monachi visitationem anxie quaereret. Quo audito vir sanctus, dedignando subrisit, atque ait: Nunquid non dixi quod diabolus esset iste, non monachus? Itē et eum de cella expellite. De ancilla autem Dei, quae anxietate febrium urgetur, nolite esse solliciti, quia ex hac hora neque febribus laboratura est, neque Basilium quaesitura. Regressus est autem monachus, et ea hora salutem illius Dei virginem agnovit, qua (d) eandem salutem illius Dei famulus Equitius longe positus dixit; in virtute scilicet miraculi exemplum tenens Magistri, qui invitatus ad filium reguli (Joan. iv, 46), eum solo verbo restituit salutem, ut revertens pater ea hora filium restitutum vitae cognosceret, qua vitam illius ex ore Veritatis audisset. Omnes autem monachi jussionem Patris sui implentes, eumdem Basilium ex monasterii habitatione repulerunt. Qui repulsus dixit, frequenter se cellulam Equitii magicis artibus in aerea suspendisse, nec tamen ejus quempiam laedere potuisse. Qui non post longum tempus, in hac Romana urbe, exardescens zelo Christiani populi, igne crematus est.

Quadam vero die una Dei famula ex eodem monasterio virginum hortum ingressa est: quae lactu-

γεσθαι.

(c) Gemet., quo descendente.

(d) Pratel. et Big., eandem salvatam.

cam conspiciens concupivit, eamque signo crucis benedicere oblita, avidel momordit; sed arrepta a diabolo protinus cecidit. Cumque vexaretur, eidem Patri Equitio sub celeritate nuntiatum est, ut veniret concitus, et (a) orando succurreret. Moxque (b) hortum idem Pater ut ingressus est, cœpit ex ejus ore quasi satisfaciens ipse qui hanc arripuerat diabolus clamare, dicens: Ego quid feci? ego quid feci? (c) Sedebam mihi super lactucam; venit illa, et momordit me. Cui cum gravi indignatione vir Dei præcepit ut discederet, et locum in omnipotentis Dei famula non haberet. Qui protinus abscessit, nec eam ultra contingere prævaluit.

165 Quidam vero, Felix nomine, Nursiæ provincie nobilis, pater hujus (d) Castorii qui nunc nobiscum in Romana urbe demoratur, cum eumdem venerabilem virum Equitium sacrum ordinem non habere conspiceret, et per singula loca discurrere, atque studiose prædicare, eum quadam die familiaritatis ausu adit, dicens: Qui sacrum ordinem non habes, atque a Romano pontifice sub quo degis prædicationis licentiam non accepisti, prædicare quomodo præsumis? Qua ejus inquisitione compulsus vir sanctus indicavit prædicationis licentiam qualiter accepit, dicens: Ea quæ mihi loqueris ego quoque mecum ipse pertraclo. Sed quadam nocte speciosus mihi per visionem juvenis asstitit, atque in lingua mea medicinale ferramentum, id est pblebotomum posuit, dicens: Ecce posui verba mea in ore tuo; egredere ad prædicandum. Atque ex illo die etiam cum voluero, de Deo tacere non possum.

PETR. Vellem etiam Patris hujus opus agnoscere, qui fortur talia dona (e) percepisse.

GREGOR. Opus, Petre, ex dono est, (f) non donum ex opere, alioquin gratia jam non est gratia. Omne quippe opus dona præveniunt, quamvis ex subsequenti opere ipsa etiam dona succrescunt; ne tamen vitæ ejus cognitione frauderis, bene hunc reverentissimus vir Albinus Reatinæ antistes Ecclesiæ cognovit, et adhuc supersunt multi qui scire potuerunt.

(a) Secundus Theod., *protegeret*; plerique *concurreret*. Quod autem hic legitur miraculum, confirmari potest ex Origen., l. viii, *contra Celsum*, p. 399 et 401, de iis qui propter cibos vetitos diabolo puniendi tradantur; et ex sancto Cypriano, l. *de Lapsis*, de puella parvula quæ de idolothytis gustaverat, et velut tortore cogente... conscientiam facti... fatebatur. Ibidem de alia: *Postquam sceleratus cibus sumptus est, in perniciem suam rabies armata est oris.*

(b) Compônd. et Germ., *portam*. Neutrum legitur in Græca vers.

(c) Ita legitur in Mss. At in Editis, *sedebam ibi*. Similem loquendi modum habemus apud Bern., serm. 61, in Cant. n. 61: *Ibo mihi ad illa sic referta cellaria*; et serm. 10 in ps. Qui habitat, *Curram mihi ad ea*; de serm. de sancto Martino: *Ibo mihi*. In duob. prior. Carn. legitur, *super lactucam meam*.

(d) Haud dubie Castorii magistri militum qui in obsidione Rom. multum Gregorio collaboravit. *Lege*

* Nonne hæc notæ pars referenda est ad vocem μαρούλιον quæ supra habetur, vel vocem μαρούλιου quæ infra? Entr.

A θεασαμένη μαρούλιον, ἐν ἐπιθυμίᾳ αὐτοῦ γέγονε. Τὸν δὲ τοῦ σταυροῦ τύπον ἐπιλησθεῖσα ποιῆσαι, ὡς γαστρίμαργος τοῦτο ἔφαγεν. Εὐθὺς οὖν ὑπὸ τοῦ διαβόλου κρατηθεῖσα, πεσοῦσα ἐβράβη. Τοῦτο οὖν οἱ παρόντες θεασάμενοι, μετὰ σπουδῆς τῷ πατρὶ ἔκτυψεν ἐμήνυσαν, ὅπως ἐν τάχει ἐλθῶν, διὰ τῆς αὐτοῦ εὐχῆς τῇ κινδυνεύουσῃ (g) συμπαθήσῃ. Εὐθὺς δὲ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν κήπον εἰσελθόντος, ἤρξατο ὁ ταύτην ῥήξας διάβολος, ὡς πληροφορῶν αὐτὸν διὰ τοῦ στόματος αὐτῆς κράζειν καὶ λέγειν: Ἐγὼ τί ἐποίησα; καθεζομένου μου ἐπάνω τοῦ μαρούλιου ἐκείνη ἤλθε καὶ ἔδακέ με. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος μετ' ὄργης (h) τοῦτῃ ἐπέτιμησεν, ὅπως ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δούλης ὑποχωρήσῃ, καὶ τόπον ἐν αὐτῇ τοῦ λοιποῦ μὴ σχῆ. Παρὰ οὖν κατὰ τὸν λόγον αὐτοῦ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξῆλθε, καὶ μηδαμῶς αὐτῇ τοῦ λοιποῦ προσεγγίσει ἐτόλμησεν.

B **167** Ἀνὴρ δὲ τις εὐγενέστατος, ὀνόματι Φηλίξ, ἀπὸ Νουρσίας τῆς χώρας ὀρμώμενος, πατὴρ ὑπάρχων (i) Καστορίου τοῦ νῦν μεθ' ἡμῶν ἐν ταύτην Ῥωμαίων πόλει κατοικοῦντος, τοῦτον τὸν εὐλαβέστατον ἄνδρα Ἐκύτιον, ἱερατικὸν ἀξίωμα μὴ ἔχων γινώσκων, σπουδαίως δὲ καθ' ἕκαστον τόπον διατρέχοντα διδασκαλίας χάριν θεώμενος, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, τῇ πρὸς αὐτὸν παρῆσις θαρδύων, ἤρξατο αὐτὸν ἐπερωτᾶν. Ἱερατικὸν ἀξίωμα μὴ ἔχων, μήτε ἐπιτροπὴν τῆς κηρύξεως παρά τοῦ τῶν (j) Ῥωμαίων πατριάρχου λαθὼν, οὐ καὶ ὑπόκεισαι, πῶς τοῦτο ποιῆσαι τολμᾷς; Πρὸς ὃν ὁ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ ἀπικρίθη· Ταῦτα, ἅπερ μοι λέγεις, κἀγὼ ἐν ἐμαυτῷ διελογισάμην· τὸ πῶς δὲ τὴν τῆς κηρύξεως ἐπιτροπὴν ἔλαβον, φανερόν σοι ποιοῦμαι· ἐν μιᾷ νυκτὶ δι' ὀπτασίας νεώτερος πάνυ ὠραῖος παρέστη μοι, καὶ ἐν τῇ γλώττῃ μου ἱερατικὸν ἐργαλεῖον, τοῦτέστι φλεβότομον τέθεικεν, εἰρηκῶς μοι. Ἴδου τοὺς λόγους μου ἐθέμην ἐν τῷ στόματί σου, ἐξελεθε τοῦ κηρύττειν. Ἀπὸ οὖν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, εἰ καὶ θελήσω σιωπῆσαι, οὐδαμῶς δύναμαι, τοῦ Θεοῦ με εἰς τοῦτο ἀναγκάζοντος.

ΠΕΤΡ. Ἦθελον τοῦ πατρὸς τούτου τὸ ἔργον διαγινῶναι, (k) ὅς τις τοιαῦτα χαρίσματα λέγεται εἰληφεναι.

ΓΡΗΓΟΡ. Τὸ ἔργον, Πέτρε, ἐκ τοῦ χαρίσματος, οὐχὶ τὸ χάρισμα ἐκ τοῦ ἔργου. Ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκέτι γίνεται χάρις. Ἐκάστου οὖν ἔργου τὰ χαρίσματα προλαμβάνουσι, ἐκ δὲ τοῦ ἐπακολουθοῦντος ἔργου τὰ χαρίσματα αὐξάνουσιν· ἴνα δὲ μὴ τῆς πολιτείας αὐτοῦ τὴν ἐπίγνωσιν στεροθῆς, ὁ Ἀλβίνος ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ, ὁ τῆς ἐκκλησίας Ῥεατῆς ἐπίσκοπος, πάνυ καλῶς ταύτην διέγων, καὶ ἕτεροι

epist. olim 31 l. iv, ind. 13; nunc 40 lib. v.

(e) *Expunximus, a Deo*, insertum ab Editoribus, invitis Mss. In Græco quoque non exprimitur, etsi semper subintelligendum sit.

(f) In Gilot., Vatic. et plerisque Edit. corrupte, *donum ex opere*, detracta negatione, quod falsum et hæreticum sensum reddit. Locum hunc sanavimus ope Mss. tum Gall., tum Angl., et Græcorum Cod.

(g) Additur in Colb. κόρη. De hac voce consule Gloss. Græcum Cangii, ubi multis adductis testimoniis probat ea *lactucam* significari.

(h) Mss., τοῦτον ἐπέτιμησεν.

(i) Colb., Νεστορίου.

(j) Ita semper appellat Rom. pontificem. Ignatius Constantinop. patriarcha Nicolaum papam vocat, Πρόεδρον καὶ Πατριάρχην πάντων τῶν θρόνων, in epist. concilio iv Constantinop. inserta.

(k) Mss.. ὄντινα τοιαῦτα.

δὲ πλείστοι οἷτινες καὶ μέχρι τοῦ παρόντος περιεσι. Ἠλείω δὲ τί ζητεῖς ἔργον, ὁπόταν (a) συνεφώνει ἡ τῆς πολιτείας καθαρὸς τῆ σπουδῆ τοῦ κηρύγματος; Τοσοῦτος γὰρ αὐτὸν πόθος εἰς τὸ προσενέγκαι τῷ Θεῷ ψυχὰς, ἐξέλαυσεν, ὥστε καὶ μοναστηρίοις προεστάμενος, οὐ διέλιπεν ἐν ἐκκλησίαις, ἐν πόλεσιν, ἐν ἐμπορίοις, καὶ ἐν ἐκάστῳ τόπῳ τῶν πιστῶν διατρέχων, καὶ τὰς τῶν ἀκουόντων καρδίαις εἰς τὸν πόθον τῆς (b) αἰωνίου ζωῆς διεγείρων. Πάνυ δὲ εὐτελεστάτοις ἐνδύμασιν ἐκέχρητο· ὥστε τοὺς μὴ γινώσκοντας αὐτὸν προσκυνουμένους παρ' αὐτοῦ, βδελύττεσθαι τοῦτον ἀντιπροσκυνῆσαι. Ἐν ἑτέροις δὲ τόποις πορευόμενος, (c) ἔθος ἦν αὐτῷ τῶν εὐτελεστάτων πάντων τῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἵππων ἐπιβῆναι. Καπιστρίῳ δὲ ἀντιχαλιναρίου, καὶ ἀντι σέλλης δέρμασι προβάτων ἐκρήτο. Τὰς δὲ ἱερὰς βίβλους, ἐν δερματίνῳ διασκέλιψεν ἐβάσταζε, καὶ ὅπου δ' ἂν ἀπῆρχετο, τὴν τῆς γραφῆς ἀνοίγων πηγῆν, τὴν τῶν νοημάτων ἐπότιζε γῆν. Ἐφθασε δὲ καὶ μέχρι τῆς τῶν Ῥωμαίων πόλεως ἡ φήμη τῆς αὐτοῦ κηρύξεως. Καθὼς δὲ ἔθος τοῖς (d) κολάζειν ὑπάρχει, διὰ τῆς οἰκείας γλώττης τοῦ ἀκρωμένου αὐτοῖς τὴν ψυχὴν ἐπισπωμένους φονεύειν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν οἱ κληρικοὶ τοῦτου τοῦ ἀποστολικοῦ ὁρόνου τῷ προέδρῳ (e) ἀργολογοῦντες, ἔλεγον· Τίς ἔστιν ὁ ἀργαῖος ἀνθρωπος οὗτος, ὃς τε τὴν τῆς κηρύξεως αὐθεντίαν ἐαυτῷ ἐπισπᾶται, καὶ τὴν διακονίαν τῆς (f) ὑμετέρας, δέσποτα, πνευματικῆς εἰς ἑαυτὸν μετατέθεικεν, αὐτομολῶν ἀμαθεστάτος; Μεμφθῆτω οὖν, εἰ δοκεῖ ὑμῖν, ὃς τις αὐτὸν ἐναυθα ὀφείλει ἄγαγεῖν, ἵνα γνῶ τις ἡ ἐκκλησιαστικὴ κασάστασις ὑπάρχει. Καθ' ἕπερ δὲ πολλὰ κίς συμβαίνει περὶ πολλὰ τῆς ψυχῆς ἀσχολουμένης, τὴν κολλακίαν ἐν αὐτῇ χάραν λαμβάνειν, ἐὰν μὴ ἀγρόπην φύλακῆ ἐξ αὐτῆς ἀποπεμφθῆ, συνέσει καὶ τότε τοῖς δειλάζουσιν αὐτὸν 170 κληρικοῖς συναινεῖσαι τὸ πατριάρχην, καὶ τὸν αὐτὸν ἀγιώτατον ἄνδρα Ἐκύτιον ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει ἐνεχθῆναι ἐκέλευσεν, ὅπως τὰ ἑαυτοῦ μέτρα ὁποῖά ἐστιν ἐπιγνώσκειται. Ἰουλιανὸν δὲ ἀποστείλας, τὸν τῆνικαὶτα δεφέντορα ὑπάρχοντα, ἐσχάτως δὲ καὶ τὴν ἐπισκοπὴν τῆς ἐν Σαβίνῃ ἐκκλησίας διούοντα, τοῦτον ἐκέλευσεν, ὅπως ἐν μεγίστῃ τιμῇ ἀγάγῃ. ἵνα μὴ ἐν οἴφδῃ ποτε τρόπῳ ὁ τοῦ Θεοῦ δούλος ὕβριν ὑπομείνῃ. Ἰκνὸς δὲ τοῖς κληρικοῖς ἐν τούτῳ θέλων ὀφθῆναι, μετὰ σπουδῆς ἐν τῷ μοναστηρίῳ κατέλαβεν· καὶ τοῦτον ἐκείσε μὴ ἐύρηκως, τοὺς τῶν ἀδελφῶν προύχοντας ἐν τῇ μονῇ καλλίγραφοῦντας θεασάμενος, ἤρξατο ἐπερωτᾶν, πῶς ὁ ἡγούμενος ὑπάρχει. Πρὸς ὃν ἀποκριθέντες εἶπον· Ἐν ταύτῃ τῇ κοιλάδι, τῇ τῷ μοναστηρίῳ ὑποκειμένη χόρτον θερίζει. Ὁ δὲ αὐτὸς Ἰουλιανὸς παῖδα εἶχε πάνυ (g) ἐπαρμένον, καὶ ὁπερ ἴφανον ὃν καὶ αὐτὸς μόλις κυριεύσαι ἠδύνατο. Τοῦ-

A Sed quid plus quæris operis, quando concordabat vitæ munditia cum studio prædicationis? Tantus quippe illum fervor ad colligendas Deo animas accenderat, ut sic monasteriis præesset, quatenus per ecclesias, per castra, per vicus, per singulorum quoque fidelium domos circumquaque discurreret, et corda audientium ad amorem patriæ cælestis excitaret. Erat vero valde vilis in vestibus, atque ita despectus, ut si quis illum fortasse nesciret, salutatus etiam resalutare despiceret, et quoties alia tendebat ad loca, (h) jumentum sedere consueverat, quod despicabilis omnibus jumentis in cella potuisset reperiri; in quo etiam capistro pro freno, et vervecum pellibus pro sella utebatur. Super (i) semetipsum sacros codices in pelliceis sacculis missos dextro lævoque portabat latere, et quocumque pervenisset, B Scripturarum aperiebat fontem, et rigabat prata mentium. Hujus quoque opinio prædicationis ad Romanæ urbis notitiam pervenit; atque (ut est lingua adulantium auditoris sui animam amplectendo) necans, eodem tempore clerici hujus apostolicæ sedis antistiti adulando questi sunt, dicentes: Quis est iste vir rusticus, qui auctoritatem sibi prædicationis arripuit, et officium apostolici nostri Domini sibi inmet indoctus usurpare præsumit? Mittatur ergo, si placeat, qui huc eum exhibeat, ut quis sit ecclesiasticus vigor agnoscat. Sicut autem moris est ut occupato in nullis animo adulatio valde subrepat, si ab ipso cordis ostio nequaquam 169 fuerit citius repulsa, suadentibus se clericis consensum pontifex præbuit, ut ad Romanam urbem deduci debuisset, et quænam sua esset mensura cognosceret. Julianus tamen tunc defensorum mittens, qui Sahinensi Ecclesiæ postmodum in episcopatu præfuit, hoc præcepit, ut magno cum honore eum deduceret, nec quidquam Dei famulus ex conventionem eadem injuriæ sentiret. Qui parere de eo clericorum votis concitus volens, festine ad ejus monasterium cucurrit, ibique absente illo (j) antiquarios scribentes reperit, ubi abbas esset inquisivit. Qui dixerunt: In valle hac quæ monasterio subjacet, fenum secat. Idem vero Julianus superbum valde atque contumacem puerum habuit, cui vix poterat vel ipse dominari. Hunc ergo misit, ut ipsum ad se sub celeritate perduceret. Perrexit puer, et protervo spiritu pratum velociter ingressus, omnesque illic intuens fenum secantes, requisivit quisnam esset Equitius. Moxque ut audivit quis

(a) Uterque Mss., συμφωνεῖ.

(b) Reg., ἔπουρανίου.

(c) Mss., ἔθος εἶχε τῷ. Et paulo post, ἐπιβάνειν.

(d) In utroque, κόλαξιν.

(e) Reg., κολακεύοντες. Colb., ἀργοκωμωδοῦντες.

(f) Reg., ἡμετέρας.

(g) Reg., ἐπαρμένον.

(h) Pler. Excusi, jumento sedere, quod etiam habent pauci Mss. De hoc loquendi modo, Gregorio et comitis, aut etiam antiquioribus scriptoribus familiari jam præmonuimus in nota ad l. i Moral., num. 22. Vide præterea l. ii in Ezech., hom. 5 num. 2, not.

(i) Editi, per semetipsum., Mss. Germ., Norm., Theod., Val. Cl., Longip., Compend., etc., sequimur.

(j) Antiquariorum laborem monachos maxime decere jam observavimus in Vita Cassiodori Gallicæ scripta, l. iii, c. 3, § 6. Lege ipsum Cassiod., de Instit. c. 30, et Sulpicium Sev., de Vita sancti Martini, c. 7, ubi laudans disciplinam in monasterio a sancto Martino institutam: *Ars, inquit, ibi, exceptis scriptoribus, nulla habebatur. In Vita sancti Epiphani, auctore quodam ejus discipulo, num. 5: Occurrit ei quidam vir Christianus, nomine Lucianus, admirandus et eruditus, qui vitam exercebat monasticam, et elegantis librarii artem apprime tenebat, eique navans strenue operam ex ea panem quærebat quotidianum. Sacris libris describendis etiam sanctimonialibus operam navasse, probat exemplum Melaniæ junioris. Vide Bur. ad diem 31 Januarii.*

esset, cum adhuc longe positus aspexit, et immenso timore correptus, cœpit tremere, lassescere, seque ipsum nutanti gressu vix posse portare. Qui tremens ad Dei hominem pervenit, atque ulnis humiliter ejus genua deosculans, strinxit, suumque Dominum ei occurrisset nuntiavit. Cui resalutato Dei famulus præcepit, dicens: Leva fenum viride, porta pabulum jumentis in quibus venistis: ecce ego, quia parum superest, opere expleto te subsequor. Is autem qui missus fuerat, Julianus defensor mirabatur valde quidnam esset quod redire moraretur puer: cum ecce revertentem puerum conspicit, atque in collo fenum ex prato deferentem; qui vehementer iratus cœpit clamare, dicens: Quid est hoc? Ego te nisi hominem deducere, non fenum portare. Cui puer respondit: Quem quæris, ecce subsequitur. Tum ecce vir Dei, clavatis calceatus caligis, falcem fenariam in collo deferens, veniebat: quem adhuc longe positum puer suo domino quia ipse quæret indicavit. Idem vero Julianus repente ut vidit Dei famulum, ex ipso habitu despexit, eumque qualiter deberet alloqui proterva mente præparabat. Mox vero ut servus Dei cominus adfuit, ejusdem Juliani animum intolerabilis pavor invasit, ita ut tremeret, atque ad insinuandum hoc ipsum (a) quod venerat, vix sufficere lingua potuisset. Qui humiliato mox spiritu ad ejus genua cucurrit, orationem pro se fieri petiit, et quia pater ejus (b) apostolicus pontifex eum videre vellet indicavit. Vir autem venerandus Equitius cœpit immensas gratias omnipotenti Deo agere, asserens quod se per summum pontificem gratia superna visitasset. Illico vocavit fratres, præcepit hora eadem jumenta præparari, atque exsecutorem suum cœpit vehementer ¶ 7 ¶ 2 urgere ut statim exire debuissent. Cui Julianus ait: Hoc fieri nullatenus potest, quia lassatus ex itinere hodie non valeo exire. Tunc ille respondit: Contristas me, filii, quia si hodierna die non egredimur, jam crastina non exibimus. Dei itaque famulus exsecutoris sui lassitudine coactus, in monasterio suo eadem nocte dormoratus est. Cum ecce sequenti die sub ipso lucis crepusculo vehementer equo in cursu fatigato ad Julianum puer cum epistola pervenit, in qua præceptum est ei ne servum Dei contingere vel movere de monasterio auderet. Quem cum ille requireret cur sententia esset mutata, cognovit, quia nocte eadem, in qua ipse exsecutor illuc missus est, per visum pontifex fuerat vehementer exterritus, cur ad exhibendum Dei hominem mittere præsumpsisset. Qui protinus surrexit, seque venerandi viri commendans

(a) Ita ex Mess. legendum. Editi, explicationis causa, sic habent: hoc ipsum pro quo venerat. In Big., hoc ipsum ad quod.

(b) Hoc nomine jam sæculo vi designabatur pontifex Rom., quod ad nos usque perseveravit. Hinc in publicis supplicationibus rogamus ut dominum apostolicum, etc. Mox iste apud Græcos etiam receptus. Unde Theod. Studita, l. i. epist. 34. ad Leon. papam: Tibi primo omnium apostolico capiti nostro, etc.; et l. ii. epist. 35: Misi epistolas duas ad apostolicum. Et ita passim. Observa quoque paulo post papam vo-

του οὖν πρὸς αὐτὸν ἀπέστειλεν, ὅπως μετὰ σπουδῆς αὐτὸν ἀγάγη. Ἀπελθὼν δὲ ὁ παῖς, καὶ ἀποτόμως ἐν τῇ λιθαδίῳ εἰσελθὼν, εἰς πάντας σοὺς τὸν χόρτον θερίζοντας ἀνέλισας, ἐπέζητει τίς ἐστὶν ὁ Ἐκτίσιος; ὡς δὲ παρ' αὐτῶν τίς ἐστὶ διέγων, μήκοθεν τοῦτου ὑπάρχοντα θεασάμενος, ἀναριθμήτη φόβῳ βλήθει, ἤρξατο τρέμειν καὶ ἀγωνίζην, καὶ μόλις δύνασθαι τῇ τοῦ βήματος κινήσει βαδίζειν. Ὅς τις πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον δεδοικώς ἐλθὼν, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης τοῖς ποσὶν αὐτοῦ περιπλακεῖς, καὶ τούτους περιπτυσσόμενος, τὴν τοῦ κυρίου αὐτοῦ παρουσίαν ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐμήνυσεν. Ὅτινα δὲ τοῦ Θεοῦ δοῦλος προσαγορεύσας, χόρτον αὐτῷ χλωρὸν ἐπαραι προσέταξεν εἰς τροφήν τῶν κτηνῶν, ἐν οἷς παρεγένοντο, λέγων. Ἀπελθε, τέκνον, καὶ (c) πληροῦντός μου τὸ ἐναπομείναν ὀλίγον ἔργον, εὐθέως καταλαμβάνω. Ἰουλιανὸς δὲ ὁ δειφένσωρ, σφόδρα ἐθαύμαζεν ἐπὶ τῇ (d) τοῦ παιδὸς βραδύτητι. Ἐποστρέφοντα δὲ τούτον θεασάμενος, καὶ ἐν τῷ ὄμῳ χόρτον ἐκ τοῦ λιθαδίου ἐπιφερόμενον. θυμωθεὶς ἤρξατο κράζειν καὶ λέγειν. Τί ἐστὶ τοῦτο; ἐγὼ ἄνθρωπον ἀγαγεῖν σε ἀπέστειλα, οὐχὶ δὲ χόρτον βαστάται. Ἥ τι νὶ ὁ παῖς ἀποκριθεὶς, εἶπεν. Ἰδοὺ ἂν ζητεῖς, ὅπισθην μου ἀκολουθῶν καταλαμβάνει. Εὐθέως δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ὑποδησάμενος, (e) καὶ δεσμήσας τὰ ὑποδήματα αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ ὄμου βαστάζων τὸ δρέπανον, ἐν ᾧ τὸν χόρτον ἔκοπτε, παρεγένετο. Ὅν ἐκ μήκους ὁ παῖς ἐρχόμενον θεασάμενος, τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ἐμήνυσεν. Ὅτι ὄνπερ ζητεῖς, αὐτὸς ὑπάρχει. Ὁ δὲ αὐτὸς Ἰουλιανὸς, ἤνικα τὸν τοῦ Θεοῦ (f) δοῦλον ἐρχόμενον ἐθεάσατο, ἐξ αὐτοῦ τοῦ σχήματος τοῦτον ἐβδελύξατο, τὸ πῶς διὰ (g) ὀφείλει βριαρῶς αὐτῷ διαλεχθῆναι ἠτέρειζέτο. Ἐλισθὼν δὲ αὐτοῦ τὸ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος παραγενόμενος, ἀνυπόστατος φόβος ἐν τῇ Ἰουλιανοῦ ψυχῇ εἰσῆλθε, καὶ λοιπὸν τρέμων, μόλις ἀναγγεῖλαι ἠδυνήθη τὸ διατι ἐλήλυθε. Ταπεινωθέντος οὖν τοῦ φρονήματος αὐτοῦ, τοῖς γόνασι τοῦ ἁγίου προσέδραμε, καὶ εὐχὴν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἤτειτο γενέσθαι, καὶ ὅτι ὁ πατήρ ἡμῶν ὁ ἀποστολικὸς ποθεῖ τοῦ θεάσασθαι ὑμᾶς, καὶ (h) ἐπὶ τούτῳ με ἀπέστειλεν. Ὁ δὲ εὐλαβίστατος ἀνὴρ Ἐκτίσιος ἤρξατο εὐχαριστηρίους ὕμνους τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ ἀναπέμπειν, καὶ λέγειν. Ὅτι ἡ ἄνωθεν χάρις διὰ τοῦ ὑψηλοτάτου με πατριάρχου ἐπισκέψατο. Εὐθέως οὖν καλίσας τοὺς ἀδελφοὺς, ἐκέλευσεν αὐτοῖς ἐν αὐτῇ ὥρᾳ τὰ κτήνη, ἐτοιμάσαι, καὶ (i) τὸν ἐκδιδαστὴν αὐτοῦ ¶ 7 ¶ 1 ἤρξατο ἐπισπεύδειν, ἵνα εὐθέως περιπτήσωσι. Πρὸς ἐν Ἰουλιανὸς ἔφη. Ἐστὶν ἄθνη ἐκ τῆς ὁδοῦ, πάτερ, καὶ σήμερον ἐξελεθὲν οὐ δύναμαι. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ δοῦλος, εἶπεν αὐτῷ. Θλίβεις με, τέκνον, ἐν γὰρ τῇ σήμερον ἡμέρᾳ μὴ πορευθῶμεν, αὐριοὶ λοιπὸν ἀδύνατόν ἐστιν ἡμᾶς πορευθῆναι. Αναγκασθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ, τὴν αὐτῶν νόκτα ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἔμεινε, τῇ δὲ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ἀγάζζοντος τοῦ φωτός, παῖς πρὸς Ἰουλιανὸν μετ' ἐπιστο-

oari summum pontificem.

(c) Colb., πληροῦντος τὸ ἀποκείμενον ὀλίγον.

(d) Colb., τοῦ πατρὸς βραδ. ὑπόστει... τον παιδα.

(e) Reg., καὶ ὑποδήσας τὰ.

(f) Idem, ἄνθρωπον.

(g) Reg.: ὀφείλει ἰσχυρῶς αὐτῷ διαλεχθῆναι ἠτέρειζεν, ὡς δὲ πλησίον αὐτοῦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος παρεγένετο, ἀνυπόστατος φόβος ἐν τῇ τοῦ Ἰουλιανοῦ. Col. διαλεχθῆναι ἀπλήρως.

(h) Colb., διὰ τοῦτο με. Reg.; ἐπὶ τοῦτο με.

(i) Reg., τὸν ἐκδιδαστὴν.

λῆς κατέλαβε, σφόδρα τὸν ἵππον ἐλάσας, περιεχοῦτης τῆς ἐπιστολῆς, ἵνα τὸν τοῦ Θεοῦ δούλον μὴ τολμήσῃ ἐκ τῆς μονῆς αὐτοῦ κινήσῃαι. Τὸν δὲ ἀποσταλέντα ἐπεροτῶν, διατί ἡ ἀπόφασις ὑπηλλάγη, ἐπέγνω, ὅτι ἐναυτῇ τῇ νυκτὶ ἐν ἧ ὁ αὐτὸς Ἰουλιανὸς ἀπεστάλη, δι' ὅπτασις ὁ πατριάρχης ἐμφοβὸς γέγονε, (α) δι' ὃν ἀποστείλαι ἐτέλμησεν, ἵνα σὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ἀγάγῃ. Παρευθὺς δὲ ἀναστὰς, καὶ ἑαυτὸν ταῖς τοῦ ἀγίου ἀνδρὸς εὐχαῖς παραθέμενος, πρὸς αὐτὸν ἔφη· Παρακαλεῖ ὁ πατήρ ἡμῶν ὁ πατριάρχης τοῦ μὴ (β) κοπιθῆναι ὑμᾶς. Τοῦτο δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀκούσας, πάνυ λυπηθεὶς, εἶπεν· Οὐχὶ τῇ χθὲς ἡμέρᾳ εἶπὸς σοι, ὅτι ἐὰν μὴ εὐθέως πορευθῶμεν, οὐδαμῶς λοιπὸν ἡμῖν ἀπελθεῖν ἀποθήσεται; Τότε οὖν διὰ τὸ ποιῆσαι ἀγάπην, τὸν αὐτὸν δεφεύσσορα ἀλίγον παρατραῆσας, καὶ ὑπὲρ τοῦ κόπου αὐτοῦ μισθὸν τινα, καίτοι μὴ θέλοντος αὐτοῦ παρασχῶν, ἀπέστειλε. Γίνωσκε οὖν, Πέτρε, ἐν ποίᾳ (c) δόξῃ παρὰ Θεοῦ ὑπάρχουσιν οἱ ἑαυτοὺς ἐν τῷ παρόντι βίῳ βδελυκτοὺς εἶναι ἐλόμενοι· μετὰ γὰρ τῶν τῆς ἐπουρανίου πατρὶδος πολιτῶν ἀριθμοῦνται, οἱ τινες βδελυκτοὶ τοῖς ἀνθρώποις εἶναι οὐκ αἰδοῦνται. Ὅσοι δὲ διὰ τῆς ὑψηλοφροσύνης ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν πλησίων δικαιοῦσιν, καὶ διὰ τῆς κενοδοξίας φουσιῶνται, ἀπεναντίας τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν κεῖνται. Ὅθεν αὐτοὺς καὶ ὁ τῆς (d) διδασκαλίας λόγος διελέγχων, λέγει· Ὑμεῖς ἐστε οἱ δικαιοῦντες ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων· ὁ Θεὸς δὲ γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν, τὸ γὰρ ὑψηλὸν ἐν ἀνθρώποις, βδέλυγμα παρὰ Θεῷ ὑπάχει.

ΠΕΤΡ. Θαυμάζω λαὸν, ὅτι περὶ τοιοῦτος ἀνδρὸς συνεπαῖραι τὸν πατριαρχὴν ἠδυνήθησαν.

ΓΡΗΓΟΡ. Τί θαυμάζεις, Πέτρε (e) εἰ τῷ νῷ ἐσφάλη; ἄνθρωποι γὰρ ὄντες πλανώμεθα, ὅπερ καὶ Δαυὶδ ὑπέστη, ὃς τις καὶ προφητείας πνεῦμα ἔχειν μαρτυρεῖται, ὅτε τοὺς λόγους τοῦ παιδὸς ψευδομένου ἀκούσας, ψῆφον κατὰ τοῦ ἀθώου νιῶ· Ἰωνάθαν δέδωκεν. Ὅπερ δι' διὰ τοῦ Δαυὶδ γέγονε, τῇ κρυπτῇ τοῦ Θεοῦ κρίσει, δίκαιον εἶναι πιστεύομεν· τῇ γὰρ ἀνθρωπίνῃ κατανοήσει, πῶς δίκαιόν ἐστιν οὐκ ἐπιστάμεθα. Τί οὖν θαυμαστόν, ἐὰν τοῖς λόγοις τῶν ψευδομένων, καὶ ἡμεῖς εἰς ἑτερα ἀπαγώμεθα, οἱ τινες προφῆται οὐκ ὑπάρχοντες; Οὐ μέγα οὖν εἰ καὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν πατριαρχῶν τὸ νοῦν ἢ τῶν φροντίδων ἀλλεπάλληλος μέριμνα λυμαίνεται. Ὅπόταν γὰρ ἡ ψυχὴ εἰς πολλὰ διζμερίζεται, σμικρύνεται καθ' ἕκαστον, καὶ πάντων εἰς ἐν συνεπαίρεται, ἐν ὅσῳ ἐν πολλοῖς τῇ ἀσχολίᾳ πλατύνεται.

ΠΕΤΡ. Σφόδρα ἀληθῆ ἄπερ λέγεις ὑπάρχουσιν.

ΓΡΗΓΟΡ. Οὐχ ἡγοῦμαι δίκαιον οὐδὲ τοῦτο σιγῆσαι, ὅπερ παρὰ Βαλεντίνου τοῦ εὐλαβεστάτου, τὸ τμηκαῦτα ἡγουμένου μου γέγονός, περὶ τούτου τοῦ ἀγίου ἀνδρὸς διηγουμένου ἀκήκοα. Ἐλεγε γὰρ ὅτι ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ μακαρίου μάρτυρος Λαυρεντίου τὸ σῶμα αὐτοῦ ἦν τεθαμμένον. Ἐπάνω δὲ τοῦ μνήματος γεωργὸς τις (f) ἄρκαν μετὰ σίτου ἐπέθρεκεν, μὴ κατανοήσας, ὅποιος ἀνὴρ αὐτόθι 174 ἔκειτο. Λιφνίδιον οὖν τάραχος ἐξ οὐρανὸθεν γέγονεν καὶ πάντων ἐν τῇ ἑαυτῶν καταστάσει διαμερόντων, ἢ ἐπάνω τοῦ μνήματος τεθεῖσα ἄρκα ἐπήρθη, καὶ ἀπὸ

A orationibus, ait : Rogat (g) Pater noster ne fatigari debeatis. Cumque hoc Dei famulus audisset, contristatus ait : Nunquid non die hesterno dixi tibi, quia si statim non pergeremus, jam pergere minime liceret? Tunc pro charitatis exhibitione aliquantulum exsecutorem suum in cella detinuit, eique laboris sui (h) commodum coacto renitentique dedit. Cognosco igitur, Petre, in quanta Dei custodia sunt qui in hac vita seipsos despiciere noverunt; cum quibus intus civibus in honore numerantur, qui despecti foris hominibus esse non erubescunt; quia econtra in Dei oculis jacent, qui apud suos et proximorum oculos per inanis gloriæ appetitum tument. Unde et quibusdam Veritas dicit : Vos estis qui justificatis vos coram hominibus, Deus autem novit corda vestra : quia quod hominibus altum est, abominabile est ante Deum (Luc. xvi, 15).

ΠΕΤΡ. Miror valde quod de tali viro subripi pontifici tanto potuerit. GREGOR. Quid miraris, Petre, quia fallimur qui homines sumus? An mente excidit quod David, qui prophetiæ spiritum habere consueverat, contra innocentem Jonathæ filium sententiam dedit, cum verba pueri mentientis audivit? Quod tamen quia per David factum est, (i) et occulto Dei judicio justum credimus, et tamen humana ratione qualiter justum fuerit, non videmus. Quid ergo mirum si ore mentientium aliquando in aliud ducimur, qui prophetæ non sumus? Multum vero est quod uniuscujusque præsulis mentem curarum densitas devastat. Cumque animus dividitur ad multa, fit minor ad singula: tantoque ei in una qualibet re subripitur, quando latius in multis occupatur.

PETRA. Miror valde quod de tali viro subripi pontifici tanto potuerit.

GREGOR. Quid miraris, Petre, quia fallimur qui homines sumus? An mente excidit quod David, qui prophetiæ spiritum habere consueverat, contra innocentem Jonathæ filium sententiam dedit, cum verba pueri mentientis audivit? Quod tamen quia per David factum est, (i) et occulto Dei judicio justum credimus, et tamen humana ratione qualiter justum fuerit, non videmus. Quid ergo mirum si ore mentientium aliquando in aliud ducimur, qui prophetæ non sumus? Multum vero est quod uniuscujusque præsulis mentem curarum densitas devastat. Cumque animus dividitur ad multa, fit minor ad singula: tantoque ei in una qualibet re subripitur, quando latius in multis occupatur.

PETRA. Vera sunt valde quæ dicis.

GREGOR. Silere non debeo, quod de hoc viro abbate quondam meo reverentissimo (j) Valentino narrante, agnovi. Aiebat namque quia corpus ejus dum in beati Laurentii martyris oratorio esset humatum, super sepulcrum illius rusticus quidam arcam cum frumento posuit, nec quantus qualisque vir illic jaceret, perpendere 173 ac vereri curavit. Tunc repente turbo cælitus factus, rebus illic omnibus in sua stabilitate manentibus, arcam, quæ superposita sepulcro ejus fuerat, extulit, longæque projecit, ut

(a) Reg., δι' οὐ. Colb. δι' ὧν.

(b) Uterque Cod., κοπιθῆναι.

(c) Colb., τάξει.

(d) Uterque, ἀληθείας, et melius quidem, juxta textum Lat., veritas dixit : Vos etc.

(e) Reg., εἰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

(f) Reg., ἀρκλόν, et infra, ἀρκλόν. Colb. ἀρκα; fortasse ad significandum arcam.

(g) Plerique Mss., Pater vester.

(h) Commodum hic significat stipendium, mercedem

laboris præmium, Græce, κόπου μισθόν. Sæpe hæc vox apud Gregorium accipitur pro qualibet pensatione, ut l. 1, epist. olim 42, nunc 44.

(i) Duo priores Carn., duo Audoeni, Big. et Lyr., et occultum Dei judicium justum cred.

(j) Bigot., 2 Aud., Longip. cum Germ., Valentio. Tres Carnot., Gemet., primus Aud., Prat., Lyr., Valentione. Hic nota Gregorium vitam monasticam amplexum esse.

palam cuncti cognoscerent quanti esset meriti is A
cujus illic corpus jaceret.

Etiam ea quæ subjungo, prædicti venerabilis viri
Fortunati, qui valde mihi ætate, opere et simplicitate
placet, relatione cognovi. Eandem Valeriæ provin-
ciam Langobardis intransitibus, ex monasterio reve-
rentissimi viri Equitii in prædicto oratorio ad sepul-
crum ejus monachi fugerunt. Cumque Langobardi
savientes oratorium intrassent, cœperunt eosdem
monachos foras trahere, ut eos aut per tormenta
discuterent, aut gladiis necarent. Quorum unus in-
gemuit, atque acri dolore commotus clamavit: Heu,
heu, sancte Equiti, placet tibi quod trahimur, et nos
non defendis? Ad cujus vocem protinus savientes
Langobardos immundus spiritus invasit. Qui cor-
ruentes in terram tandiu vexati sunt, quousque hoc B
cuncti, etiam qui foris erant, Langobardi cognosce-
rent, quatenus locum sacrum temerare ulterius non
auderent. Sicque vir sanctus dum discipulos de-
fendit, etiam multis post remedium illuc fugienti-
bus præstitit.

CAPUT V.

De Constantio mansionario Ecclesiæ sancti Stephani.

Cujusdam coepiscopi mei didici relatione quod
narro: qui in Anconitana urbe per annos multos in
monachico habitu deguit, ibique vitam non mediocri-
ter religiosam duxit; cui etiam quidam nostri jam
provectioris ætatis, qui ex eisdem sunt partibus, at-
testantur. Juxta eam namque civitatem ecclesia beati C
martyris Stephani sita est, in qua vir vitæ venerabi-
lis, Constantius nomine, mansionarii functus officio
deserviebat (*Martyrolog.*, 23 Sept.): cujus sanctita-
tis opinio sese ad notitiam hominum longe lateque
tetenderat, quia idem vir funditis terrena despiciens,
toto annisu mentis ad sola cœlestia flagrabat. Qua-
dam vero die dum in eadem Ecclesia oleum deesset,
et prædictus Dei famulus unde lampades accenderet
omnino non haberet, (a) omnes lampades Ecclesiæ im-
plevit aqua, atque ex more in medio (b) papyrus po-
suit; quas allato igne succendit, sicque aqua arsit in
lampadibus ac si oleum fuisset. Perpende igitur, Pe-

(a) Germ., omnes candelas; primus Aud. et Lyr.,
omnes cyathos. In Græca vers. legitur, κανδήλας, καν.
δύλας; qua voce intelligi lucernas olearias multis
probat Cangius in Gloss. Gr.

(b) Papyrus hic pro ellychnio adhibitam legimus;
quod etiam testatur Gregorius Turon. de Vitis Pa-
trum, l. viii: In quo nec papyrus addita, nec olei gutta
sillantibus adjecta. Ad cereos conficiendos usurpatam
docet sanctus Paulinus in nat. 30, de sancto Felice:
Lumina ceratis adolentur odora papyris.

Porro per papyrus hic intelligi debent papyri,
quod est fruticis palustris genus, philyræ, quæ ad
chartas, funes, stragulas, vestes, et ad varios alios
usos præparabantur. Papyri originem ex locis palu-
stribus, usumque ad luminaria optime describit En-
nodius in benedictione cerei, opusc. Papyrus ad
alimenta ignium lymphæ transmissit.

(c) Reg., συντάξα τῷ.

μήκους ἐβρίθη, ὅπως γινώσκονται πάντες πόσης παρὰ
Θεοῦ τιμῆς ἤξιώθη, οὐτὸς τὸ σῶμα ἔκειτε ἔκειτο.

Ταῦτα δὲ ἄπερ νυνὶ (c) καθυποβάλλω τῷ διηγήματι
παρὰ τοῦ προλεχθέντος εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς Φορτοῦνα-
του διηγουμένου ἐπέγων. Ὅστις (d) καὶ τῷ γήρα, καὶ τοῖς
ἔργοις, καὶ τῇ ἀκακίᾳ πάνυ μοι ἀρέσκει. Ἐλεγε δὲ οὗτος,
ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Βαλερίας χώρᾳ τῶν (e) Λογγοβάρδων
εἰσελθόντων, μοναχοὶ ἐκ τοῦ μοναστηρίου τοῦ εὐλαβε-
στάτου ἀνδρὸς Ἐκυτίου, εἰς τὸ μνημα αὐτοῦ ἐν τῷ προ-
λεχθέντι εὐκτηρίῳ προσέφυγον. Οἱ δὲ Λογγοβάρδοι θυ-
μωθέντες, καὶ ἐν τῷ εὐκτηρίῳ εἰσελθόντες, ἤρξαντο τοὺς
μοναχοὺς ἔξω σύρειν, ὅπως αὐτοὺς, εἴτε διὰ βασιάνων
μαστιγώσωσιν, εἴτε ξίφει θανατώσωσιν. Εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν
στενάξας, καὶ ἐκ μεγίστου πόνου κινηθεὶς, ἔκραξεν· Αἴ,
ἄγιε Ἐκύτις, ἀρέσκει σοι ὅτι συρόμεθα, καὶ οὐκ ἐκδι-
κῆν ἡμᾶς; Παρευθὺ δὲ σὺν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, πνεῦμα ἀκά-
θαρτον εἰς τοὺς θηριώδεις Λογγοβάρδους εἰσῆλθε· καὶ εἰς
τὴν γῆν καταπεσόντες ἐπὶ τοσοῦτον ἔδαιμονίσθησαν, ἕως
οὐ πάντες οἱ ἔξω ὄντες Λογγοβάρδοι τοῦτο (f) μεμα-
θήκασιν, ὥστε τοῦ λοιποῦ τῷ ἱερῷ τόπῳ ἐκείνῳ οὐδα-
μῶς ἐπιθῆναι ἐτόλμησαν. Ὁ γὰρ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ,
τοὺς μαθητὰς τότε ἐκδικήσας, πολλοῖς (g) ἐπ' ἐσχάτου
πρόνοιαν παρέσχeto τοῖς ἐκεῖ καταφεύγουσιν.

ΚΕΦΑΛΑ. Ε'.

Περὶ Κωνσταντίου (h) παραμοναρίου ἐκκλησίας τοῦ
ἁγίου Στεφάνου πλησίον τῆς πόλεως Ἀγκώνων.

Παρὰ συνεπισκόπου μου τινὸς μεμάθηκα, ἦν περ διη-
γοῦμαι ἀφήγησιν, ὅστις ἐν τῇ Ἀγκώνων πόλει, ἐπὶ πολ-
λοὺς χρόνους ἐν τῷ μοναχικῷ διεπρεψε σχήματι, σπου-
δαίως καὶ ἐν πάσῃ εὐλαβείᾳ ἐκεῖσε πολιτευσάμενος· ὃ
C
τικὴ συμμαρτυροῦσι καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων τινὲς προβεδη-
κότας ἤδη λοιπὸν, καὶ ἐκ τῶν αὐτόθι γεγονότες μερῶν,
(i) ὡς δτι πλησίον τῆς αὐτῆς πόλεως Ἀγκώνων, ἐκκλησία
τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος Στεφάνου διακείται. Ἀνὴρ δὲ
τῆς πολιτείας πανυ εὐλαβεστάτος, Κωνσταντίος τοῦνο-
μα, ἐν αὐτῇ προσκαρτερῶν, τὴν τῆς ἐκκλησίας δουλείαν
ἐπετέλει. Ἡ οὖν φήμη νῆς ἀγιοσύνης αὐτοῦ πᾶσιν ἀνθρώ-
ποις κατάδηλος διὰ πλάτους γέγονεν· ἐξ ὅλης γὰρ τῆς
καρδίας αὐτοῦ τὰ ἐπιγεία βδελυξάμενος, ὅλη τῇ τοῦ νοδὸς
διαθέσει εἰς μόνα τὰ οὐράνια ἔσπευδεν. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ
ἔλαιον ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ παρέλειψεν, ὥστε παντελῶς
μὴ ἔχειν τὸν προλεχθέντα τοῦ Θεοῦ δοῦλον θεντὰς καν-
δήλας ὁσελεῖν ἄψαι. Γεμίσας δὲ πάσας ὕδατος, καὶ πρὸς
συνέθειαν ἐν μέσῳ τῷ (j) ἀπτηρὴν βαλὼν, προσαγαγὼν τὸ

(d) Idem, καὶ τοῖς λόγοις καὶ τοῖς ἔργοις πάνυ
ἀρέσκη, ἔλεγε δὲ οὕτως.

(e) Mss., Λογιβάρδων, Λογιβαρδοί.

(f) Uterque Cod., μεμαθήκασιν. (Sic.)

(g) Colb., ἐπ' ἐσχάτου παρέθετο πρ.

(h) Cætera quæ in titulo leguntur, desunt in Cod.
Colb.; παραμονάριος autem optime respondet voci
Latinæ Mansionarius; et a παραμονή derivatur, quod
custodiam, vel stationem militarem ad custodiam
palatii significat. Mansionarius enim Ecclesiæ dicitur,
qui ejus est custos et assiduus in ea ministrat.
Infra, l. iii, c. 24, indiscriminatim idem Theodorus
vocatur modo φυλαξ, custos, modo παραμονάριος. Man-
sionarius. Idem occurrit cap. 25 seq., de Abundio.

(i) Colb., ὡς ἐν τῇ πλησίον.

(j) Reg., ἀπτην. Colb., αὐτῆν. Retinemus ἀπτηρην,
quod significat ellychnium Vide Gloss. Gr. Cang
Ἀπὸ τοῦ ἀπτω accendo derivatum videtur.

ὁπὸ σκληρότατον πατέρα τὴν τῆς μονῆς αὐτοῦ διῆγεν· ἄλλὰ τὴν σκληρότητα τῶν τοῦτου ἡθῶν, θαυμασίως πάντοτε τῇ μακροθυμίᾳ ὑπέφερεν. Καὶ οὕτω τοῖς ἀδελφοῖς ἐν πρῶτῃ προΐστατο, ὥστε τὸν τοῦ πατρὸς θυμὸν, διὰ τῆς ἑαυτοῦ ταπεινοφροσύνης πάντοτε κατεπράξυνε. Τὸ δὲ αὐτὸ μοναστήριον ἐν τῇ ἀκροτάτῃ τοῦ ὄρους κορυφῇ διακείμενον ὑπάρχει· ὅθεν πρὸς τὸ ποιῆσαι τοῖς ἀδελφοῖς μικρὸν κηπάριον οὐδεμία ἰσότης ἐν τῷ τόπῳ ἐφαίνετο. Ἐν δὲ τῷ τοῦ ὄρους πλαγίῳ (α) στενὸς τόπος ὑπῆρχεν, ὃν ἐπεκράτει· λίθου παμμεγέθους ἀπόκλασμα. Ἐν μὲν δὲ ἡμέρᾳ ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Nonnῶσος ἐν ἑαυτῷ διελογίζετο ἐπιτηδεῖον τὸν τόπον ὑπάρχειν πρὸς κήπου ποιήσιν, ἐὰν μὴ ὁ λίθος αὐτὸν ἐπεκράτει. Τοῦτον δὲ μετακινήσαι παντήκοντα ζεύγη βοῶν οὐκ ἠδύνατο· ὅθεν λοιπὸν οὐκ ἦν ἐλπὶς (β) δι' ἀνθρωπίνου καμάτου τοῦτο γενέσθαι. Ἀρίστην δὲ βουλὴν βουλευσάμενος, ἐπὶ τὴν θεικὴν καταφεύγει βοήθειαν, καὶ ἐν ἑκείνῳ τῷ τόπῳ εἰς εὐχὴν ἑαυτὸν δέδωκεν ἐν τῇ νυκτερινῇ ἡσυχίᾳ. Πρωίας δὲ γενομένης ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ οἱ ἀδελφοὶ παρεγένοντο, καὶ ἰδοὺ τὸ μέγεθος τοῦ τοιοῦτου λίθου εὔρον (γ) μακρόθεν ἐξ ἐκείνου τοῦ τόπου 170 ὑποχωρήσαν, καὶ τῇ αὐτοῦ ὑποχωρήσει πλατυσμὸν γενέσθαι πρὸς κήπου ποιήσιν τοῖς ἀδελφοῖς.

Ἐ ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ, ἐν ὅσῳ ὁ αὐτὸς σεβάσμιος ἀνὴρ κανδήλας ἐν τῷ εὐκτήριῳ ἔπλυνεν, μία ἐκ τῶν αὐτοῦ χειρῶν εἰς τὴν γῆν πεσοῦσα συνετρίβη, ὥστε εἰς πλείστα κλάσματα γενέσθαι αὐτήν. Τὴν δὲ τοῦ πατρὸς σφοδροτάτην ὄργην φέδουμενος, ἀπαντα τὰ τῆς κανδήλας κλάσματα συναγαγὼν, ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου ἔθηκεν, ἑαυτὸν δὲ εἰς εὐχὴν δέδωκε. Πληρώσαντος δὲ αὐτοῦ τὴν εὐχὴν, καὶ ἀναστάντος, ὑγιῆ τὴν κανδήλαν εὔρεν, ἧς τὰ κλάσματα φοβούμενος ἦν συναγαγὼν. Ὁ σεβάσμιος ὁ οὗτος ἀνὴρ ἐν τοῖς δυσὶ τούτοις θαύμασι, δύο πατέρων τὴν δύναμιν ἐν τῇ ἐπιδείξει τῶν σημείων ἐμιμήσατο· ἐν τῇ μεταθέσει τοῦ λίθου, Γρηγορίου τοῦ λόγιου τὸν λίθον μετακινήσαντος· ἐν δὲ τῆς κανδήλας (δ) ἀνακτίσει, τὴν τοῦ Δονάτου δύναμιν, ἧτις τὸ κεκλασμένον ποτήριον ἐν τῇ πρώτῃ ὑγιότητι ἀπεκατέστησε.

ΠΕΤΡ. Καθὼς θεωρῶ, ἔχομεν ὁμοία τῶν παλαιῶν νέα θαύματα.

ΓΡΗΓ. Θέλεις ἐν τῇ τοῦ Nonnῶσου ἐργασίᾳ ὁμοίον τι τῶν τοῦ Ἐλισαίου (ε) γνωρίσαι;

ΠΕΤΡ. Θέλω καὶ πάνυ ἐπιθυμῶ.

ΓΡΗΓ. Ἐλαίου ποτὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ λεῖψις γέγονεν, ἦν δὲ λοιπὸν ὁ καιρὸς τοῦ σωρεῦσαι ἐκ τῶν δένδρων τὰς ἐλαίας, ἀλλ' οὐδαμῶς καρπὸς ἐν τοῖς τοῦ μοναστηρίου δένδροις ἐφαίνετο. (f) Βουλῆς οὖν ὁ πατήρ τῆς μονῆς γέγονεν, ὅπως οἱ ἀδελφοὶ περὶ πρὸς τοὺς ἔχοντας ἐλαίας ἐπὶ τῷ συνάξει ἀπέλθωσιν, (g) ὅπως ἐκ τοῦ μισθοῦ τῆς ἐργασίας αὐτῶν δυνηθῶσιν ἄλιγον ἔλαιον ἐν τῇ μονῇ ἐνέγκαι. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Nonnῶσος, μετὰ πολλῆς ταπει-

(a) Colb. habet adhuc σεμνός, pro στενός; Reg., μικρός.

(b) Reg., δι' ἀνθρωπίνων χειρῶν.

(c) Colb., μηκόθεν; et paulo post πλατυσμὸν γεγονότα πρόσ.

(d) Uterque Cod. Reg., sc. et Colb., ἀνακτῆσει.

(e) Colb., νοῆσαι.

(f) Mss., βουλῆ δὴ (vel) τῷ πατρί.

(g) Reg., ἄπως.

(h) In. Ed. ante Guss., quingenta; corrigitur hic error

sed ejus mores mira semper æquanimitate tolerabat. Sicque fratribus præerat in mansuetudine, sicut crebro Patris iracundiam ex humilitate mitigabat. Quia vero ejus monasterium in summo montis cacumine situm est, ad quemlibet parvum hortum fratribus excolendum nulla patebat planities: unus autem brevissimus locus in latere montis excreverat, quem ingentis saxi naturaliter egrediens moles occupabat. Quadam die dum Nonnosus vir venerabilis cogitaret, quod saltem ad condimenta olerum nutrienda locus idem aptus potuisset existere, si hunc moles saxi illius non teneret, occurrit animo, quod eandem molem (h) quinquaginta boum paria movere non possent. Cumque de humano labore facta esset desperatio, ad divinum se solatium contulit, et seque illico nocturno silentio in orationem dedit. Cumque mane facto ad eundem locum fratres venirent, invenerunt molem tantæ magnitudinis 180 ab eodem loco longius recessisse, suoque secessu longum fratribus spatium (i) dedisse.

Alio quoque tempore cum idem vir venerabilis lampades vitreas in oratorio lavaret, una ex ejus manibus cecidit, quæ per innumeras partes fracta dissiluit: (j) qui vehementissimum Patris monasterii furorem timens, lampadis protinus omnia fragmenta colligit, atque ante altare posuit, seque cum gravi gemitu in orationem dedit. Cumque ab oratione caput levasset, sanam lampadem reperit, quam timens per fragmenta collegerat. Sicque in duobus miraculis duorum Patrum virtutes imitatus est: in mole scilicet saxi, factum (k) Gregorii qui montem movit; in reparatione vero lampadis, virtutem (l) Donati, qui fractum calicem pristinæ incolumitati restituit.

PETR. Habemus, ut video, de exemplis veteribus nova miracula.

GREGOR. Visne aliquid in operatione Nonnosi de imitatione quoque Elisæi cognoscere?

PETR. Volo, atque inhianter cupio.

GREGOR. Dum quadam die in monasterio vetus oleum deesset, jamque colligendæ olivæ tempus incumberet, sed fructus in oleis nullus appareret, visum Patri monasterii fuerat ut circumquaque fratres in colligendis olivis ad exhibenda extraneis opera pergerent, quatenus ex mercede sui operis aliquantulum monasterio oleum deportarent. Quod vir Domini Nonnosus fieri cum magna humilitate prohibuit, ne ex

ex Mss. tam. Angl. quam Gall., et ex Græca vers.

(i) In Editis contra Mss. fidem additur, ad excolendum hortum.

(j) Germ., Compend. et unus Theod., qui vehementissime.

(k) Cognomento Thaumaturgi, Neocæs. in Ponto episc., in cujus Vita a sancto Gregorio Nyss. conscripta legitur hoc miraculum.

(l) Qui Aretii in Etruria fuit episcopus et pro martyre colitur die 7 Aug.

euntes fratres ex monasterio dum lucra olei quærent, animarum damna palerentur. Sed quia in monasterii arboribus olivæ paucæ inesse videbantur, eas colligi præcepit, et in prælo mitti, et quamlibet (a) parum olei exire potuisset, sibimet deferri. Factumque est, et susceptum in parvo vasculo oleum fratres Nonnosus Dei famulo detulerunt: quod ipse protinus ante altare posuit, cunctisque egredientibus oravit, atque accersitis postmodum fratribus præcepit, ut hoc quod detulerant oleum levarent, et per cuncta vasa monasterii exigue fundendo dividerent, quatenus benedictione ejusdem olei omnia infusa viderentur: quæ protinus uterant vacua claudi fecit. Die vero altera aperta omnia plena reperta sunt.

μοναστηρίου ἀγγεῖα κατ' ὀλίγον ἐκχέοντες διαμερίσωσιν, ταῦτα σφόδρα ὄντα παρευθὺ κλεισθῆναι πεποίηκεν. Ἐν δὲ ἄλλῃ ἡμέρᾳ ἀνοιχθέντα, ἅπαντα γέμοντα εὐρέθησαν.

ΡΕΤΑ. Probamus quotidie impleri verba Veritatis, quæ ait: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* (Joan. v, 27).

ACPUT VIII.

De Anastasio abbate monasterii, quod (b) Suppentonia vocatur.

GREGORIUS. Eodem quoque tempore venerandus vir Anastasius, cujus superius memoriam feci (Cap. 7), sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui Deo auctore deservio, notarius fuit (Martyrol., 11 Jan.). Qui soli 181 Deo vacare desiderans, scrinium deseruit, monasterium elegit, atque in eo loco (c) quem præfatus sum, qui Suppentonia vocatur, per annos multos in sanctis actibus vitam duxit, eique monasterio solerti custodia præfuit. Quo videlicet in loco ingens desuper rupes eminent, et profundum subter (d) præcipitium patet. Quadam vero nocte cum jam omnipotens Deus ejusdem venerabilis viri Anastasii labores remunerare decrevisset, ab alta rupe vox facta est, quæ producto sonitu clamaret, dicens: Anastasi, veni. Quo vocato alii quoque septem fratres vocati sunt ex nomine. Parvo autem momento ea quæ fuerat emissa vox siluit, et octavum fratrem vocavit. Quas dum aperte voces congregatio audisset, dubium non fuit quin eorum qui vocati fuerant obitus appropinquasset. Intra paucos igitur dies primus venerandus vir Anastasius, cæteri autem in eo ordine ex carne educti sunt, quo de rapis vertice fuerant vocati. Frater vero ille ad quem vocandum vox parum siluit, atque eum ita nominavit, morientibus aliis, paucis diebus vixit, et tunc vitam finivit; ut aperte monstraretur quia interjectum vocis silentium parvum vivendi spatium signaverit. Sed mira res contigit, quia venerabilis vir Anastasius dum de corpore exiret, erat quidam frater in

νοφοροσύνης τοῦτο γενέσθαι ἐκώλυσε, μήπως τῶν ἀδελφῶν τῆς μονῆς ἐξερχομένων, ἐν ὄσῳ κέρδη ἐλαίου ζῆπτουσι, ψυχικὴν ζημίαν ὑπομείνωσι. Μᾶλλον δὲ ἐν τοῖς τοῦ μοναστηρίου δένδροις τούτους ἀπελθεῖν ἐκέλευσεν, ἀλλ' αἱ γὰρ ἐλαφαὶ ἐν αὐτοῖς ἐθεωροῦντο, καὶ αὐτὰς σωρευθῆναι καὶ ἐν τῷ ἐλαίῳ τριβέλω βλῆθῆναι προσέταξεν, (ε) καὶ εἰ τι ὀλίγον ἐλαίον ἐξελθεῖν δυνήσεται, ὅπως αὐτῶν προσαγάγῃσι. Γέγονε τοίνυν καὶ ἐν (f) στενωπῶν ἀγγεῖω τὸ ἐλαίον οὐ ἀδελφοὶ δεξάμενοι, Νοννώσῳ τῷ τοῦ Θεοῦ δούλῳ (g) ἀπήγαγον. Ὅπερ αὐτὸς δεξάμενος ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου τέθεικε· καὶ πάντων ἐξελθόντων, μόνος ἔδδον τῆς ἐκκλησίας ἀπέμεινε, καὶ ἑαυτὸν εἰς εὐχὴν δέδωκε. Μετὰ δὲ τοῦτο φωνήσας τοὺς ἀδελφούς, ἐκέλευσεν ἵνα ὅπερ αὐτῶν προσήγαγον ἐλαίον ἐπάρωσι, καὶ εἰς ὄλα τὰ τοῦ ὄσῳ ἐκ τῆς τοῦ ἐλαίου εὐλογίας ἅπαντα πιανθῶσι, καὶ

ΗΕΤΡ. Πιστεύομεν κατ' ἡμέραν πληροῦσθαι τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰ ῥήματα, ἅπερ προεῖρηκεν· Ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὼ ἐργάζομαι.

ΚΕΦΑΛ. Η.

Ἐπεὶ Ἀναστασίῳ ἡγουμένῳ μονῆς τῆς Ὑπόκρημον ὀνομαζομένης.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐν αὐτῷ τοίνυν τῷ χρόνῳ ὁ σεβάσμιος ἀνὴρ Ἀναστάσιος, οὐτινος ἀνωτέρω μνησθὲν ἐποίησάμην, (h) νωτάριος ὑπῆρχε ταύτης τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, ἧ Θεοῦ χάριτι νυνὶ δουλεύω ἐγὼ. Ὅς τις 182 Θεῷ μόνῳ ἐν ἡσυχίᾳ δουλεύουσι ἐπιθυμῶν, τὰ σκρίνιον καταλείψας, τὸν μονήρῳ βίον ἐξελέξατο, καὶ ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ, μονῇ ἧ τῆς Ὑπόκρημον καλεῖται ἀποταξάμενος, ἐπὶ πολλοῦς χρόνους διαρκέσας, ἐν ἀγία ἀναστροφῇ, τὴν ζωὴν παρήγαγε· τῆς δὲ αὐτῆς μονῆς ἀγροπνῆ φυλακῇ καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ ἔτη ἱκανὰ ἐνεχειρίσθη. Ἐν αὐτῷ οὖν τῷ τόπῳ παμμεγέθους λίθου ἄνωθεν ὑπέρκειται, καὶ βεβύτατος κρημὸς κάτωθεν θεωρεῖται. Ὅτε δὲ λοιπὸν ὁ παντοδύναμος Θεὸς τοῦ αὐτοῦ σεβασμίου ἀνδρὸς Ἀναστασίου τοῖς κόποις ἀνεσιν παρασχῆν ἐκέλευσεν, ἐν μιᾷ νυκτὶ ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ λίθου φωνὴ γέγονεν μετὰ ἤχου λέγουσα· Ἀναστάσιε, δεῦρο. Αὐτοῦ δὲ κληθέντος, ἕτεροι ἑπτὰ ἀδελφοὶ ἐξ ὀνόματος ἐκλήθησαν. Μικρὸν δὲ τῆς γενομένης φωνῆς σιωπησάσης, καὶ τὸν ὄγδοον ἀδελφὸν ἐκάλεσε. Πᾶσα οὖν ἡ (i) συνοδεία φανερώς τῆς φωνῆς ἐκείνης ἀκούσασα, ἐν πληροφῳρίᾳ γέγονεν, οὐκ ἐκ τῶν κεκλημένων ὁ θάνατος ἐπλησίασε. Μεταξὺ οὖν ὀλίγων ἡμερῶν πρῶτος ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Ἀναστάσιος, καὶ οἱ λοιποὶ κατ' ὄρδινον τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος ἀπελυθέντες, πρὸς κύριον ἐξεδήμησαν, ὃν τροπὸν ἐκ τῆς κορυφῆς (j) τοῦ λίθου ἐκλήθησαν. Ὁ δὲ ἀδελφὸς ἐκεῖνος, ὃν ἡσυχάσασα ἡ φωνὴ μετ' ὀλίγον ἐκάλεσε, τελευτησάντων τῶν ἄλλων ζήσας ὀλίγας ἡμέρας καὶ αὐτὸς λοιπὸν ἐν κυρίῳ ἐτελειώθη, ὥστε δεῖχθῆναι, ὅτι τὸ δι-ά

δαρίου. Et paulo post, σιμνοτάτῳ ἀγγεῖω. Plurima deinceps exempla vocis hujus hoc sensu usurpatæ recurrent.

(g) Reg., ἀπήγαγον, (Sic.)

(h) Uterque, νωτάριος.

(i) Mss., συνοδεία, et quidem melius; neque tamen aliquid mutare præsumpsimus, quia quemadmodum dicitur ἐξοδία εἰ ἐξοδεία exitus, ita dici posse videtur συνοδεία et συνοδεία conventus.

(j) Colb., τοῦ ὄρους.

(a) Germ., parum oleum. Norm., parvum oleum.

(b) Nunc castellum sancti Eliæ.

(c) In Ed. quem præfatus sum Suppentoniam vocari.

(d) Propter hoc præcipitium locus hic Ὑπόκρημον Græce vocatur. Fortasse etiam Suppentonia dicitur, quod superpendeat, et quasi pensilis immineat.

(e) Reg., ἴσως ὀλίγον ἐλαίον.

(f) Colb., σιμνοτάτῳ ἀγγεῖω. Reg., μικροτάτῳ. Sæpe Zacharias utitur voce σιμνός, ad significandum parvum, exiguum, ut infra videbimus, c. 9, σιμνοῦ παι-

στιμα τῆς σιγῆς τοῦ καλοῦντος, μικρὰν ἀναμονὴν αὐτῷ Α τοῦ ζῆν (α) προσέτιμανεν. Θαυμαστὸν δὲ πρᾶγμα μετὰ τοῦτο συνέβη· τοῦ γὰρ σεβασμίου ἀνδρὸς Ἀναστασίου ἐκ τοῦ κρόντος βίου μετὰστάντος, ἀδελφός τις ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπέβη, ὅς τις ἐπάνω αὐτοῦ ζῆσαι οὐκ ἔθελεν. Τοῖς δὲ ποσὶν αὐτοῦ προσκυλινοῦμενος, μετὰ δακρύων ἰκέτευεν αὐτὸν, λέγων· Οὕτως ἔχοι σε πρὸς δὴ ἀπέρχη, μὴ ἐξῆς με ἐπάνω σου ἐπτὰ ἡμέρας ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτω ποιῆσαι. Πρὸ οὖν τῆς ἐβδόμης ἡμέρας καὶ αὐτός λοιπὸν ἐτελεύτησεν, ὅστις οὐκ ἦν ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ μετὰ τῶν ἄλλων κεκλημένος. Φανερὸν (b) οὖν ὑπάρχει, ὅτι τὴν τοῦτου μετὰστασιν μόνῃ ἢ τοῦ εὐλαβεστάτου Ἀναστασίου προσευχῇ ὑπακουσθεῖσα ἠδυνήθη ποιῆσαι.

ΗΕΤΡ. Ἦνίκα ὁ ἀδελφός οὗτος κεκλημένος μετὰ τῶν ἄλλων οὐκ ἦν, ἀλλὰ ταῖς εὐχαῖς τοῦ ἀγίου ἀνδρὸς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου μετέστη, τί ἔτερον δίδοται νοεῖν, εἰ μὴ ὅτι οἱ παρὰ τῷ κυρίῳ τέλειοι ὄντες, δικαίως ὑπακουσθῆναι πολλάκις (c) δύνανται, καὶ εἰς αὐτὰ ἄπερ προωρισμένα οὐκ ὑπάρχουσιν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἡ πακουσθῆναι οὐδαμῶς δύνανται ἐν τοῖς μὴ Β ὑπάρχουσι προωρισμένοις, ἄπερ δὲ εὐχόμενοι οἱ ἄγιοι ἄνδρες ποιοῦσιν, ἥδη λοιπὸν προωρισμένα εἰσιν, ὅπως διὰ προσευχῆς τούτων ἐπιτεύξωνται. Καὶ αὐτὴ γὰρ ἡ τῆς αἰωνίου βασιλείας κληρονομία παρὰ τοῦ παντοδύναμου Θεοῦ τοῖς ἐκλεκτοῖς (d) προορισθεῖσα ὑπάρχει, διὰ δὲ καμᾶτου πολλοῦ καὶ δεύσεως λαμβάνειν αὐτούς (e) τὴν δόκησεν, ἄπερ πρὸ τῶν αἰώνων ὠρῆσασθαι προώρισεν.

ΗΕΤΡ. Ὅθελον τηλαυγῶς μοι δειχθῆναι, ἐὰν δύνηται ἡ προόρισις τῇ εὐχῇ συνεργῆσαι.

ΓΡΗΓΟΡ. Τοῦτο, Πέτρε, ἄπερ ἐγὼ προσθέμην, συντόμως (f) δύνανται ἐπιγνώσκειν. Καθὼς οὖν ἐπίστασαι, τῷ Ἀβραάμ ὁ Θεὸς εἶπεν, Ἐν Γασὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα. Καὶ πάλιν Πατέρα πολλῶν ἐθνῶν θέθεικά σε. Καὶ πάλιν ὑπέσχετο αὐτῷ, λέγων· Εὐλόγων εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης. Ὅθεν λοιπὸν φανερὸν καθέστηκεν, ὅτι ὁ παντοδύναμος Θεὸς, διὰ τοῦ Ἰσαὰκ πληθύνει τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ 183 προώρισε. (g) Γέγραπται δὲ, ὅτι Ἰσαὰκ ἠτήσατο τὸν κύριον περὶ τῆς γυναίκος αὐτοῦ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν στειρᾶν, καὶ εἰσήκουσεν αὐτοῦ, καὶ ἔδωκεν αὐτῇ σύλληψιν τῇ Ῥεβέκκῃ. Ἐὰν οὖν τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ διὰ τοῦ Ἰσαὰκ πληθύνει προώρισε, διατί σύζυγον στειρᾶν ἔλαθεν. Ἐντεῦθεν οὖν (h) φανερὸν ὑπάρχει, ὅτι ἡ προόρισις ταῖς εὐχαῖς πληροῦται, ἐν τῷ δι' εὐχῆς ὑπακουσθῆναι τὸν Ἰσαὰκ τεκνοποιῆσαι, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς πληθύνει τὸ (i) σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ ἢν προόρισας.

ΗΕΤΡ. Οὐδὲν μοι τῆς ἀπιστίας καταλείπεται· τὸ γὰρ μυστήριον ἡ πληροφορία ἐφανέρωσα.

ΓΡΗΓΟΡ. Θέλεις ἐκ τῶν τῆς Τουσκίας μερῶν σοι τι D διηγήσομαι [Forse leg. διηγῆσωμαι], ἵνα γνῶς τὸ ποταποὶ ἄνδρες ἐν αὐτῇ ἐγένοντο, καὶ πόσον τῷ παντοδύναμῳ Θεῷ τῇ γνώσει ἐπλησίαζον;

(a) Ita Mss., ubi Editi habent προσέτιμανεν.

(b) Mendose οὐκ pro οὖν in Ed. irrepsit.

(c) Colb., ἠδύναντο.

(d) Uterque, προορισθεῖσα.

(e) Ibidem, εὐδόκησεν.

(f) Reg., δύνασθαι ἐπιγνώσκειν.

(g) Mss., γέγραπται γὰρ ὅτι. Colb. addit, σπέρμα, post κύριον.

(h) Reg. pro φανερόν, habet δὲ γλόν ἔστιν ὅτι.

monasterio qui super eum vivere nolebat: provolutus vero ejus pedibus cœpit cum lacrymis ab eo postulare, dicens: Per illum ad quem vadis, te adjuro, ne septem dies super te in hoc mundo (j) faciam; ante eum septimum diem etiam ipse defunctus est, qui tamen in illa nocte inter cæteros non fuerat vocatus, ut aperte claresceret, quia ejus obitum sola venerabilis Anastasii intercessio obtinere potuisset.

αὐτός λοιπὸν ἐτελεύτησεν, ὅστις οὐκ ἦν ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ μετὰ τῶν ἄλλων κεκλημένος, ὅτι τὴν τοῦτου μετὰστασιν μόνῃ ἢ τοῦ εὐλαβεστάτου

PETR. Cum idem frater et vocatus inter cæteros non est, et tamen sancti viri intercessionibus ex hac luce subtractus est, quid aliud datur intelligi, nisi quod hi qui apud Dominum magni sunt meriti, obtinere aliquando possunt ea etiam quæ non sunt prædestinata?

ΓΡΗΓΟΡ. (k) Obtineri nequaquam possunt quæ prædestinata non fuerint (Gratian., caus. 23. q. 4, c. 21, Obtineri); sed ea quæ sancti viri orando efficiunt, ita prædestinata sunt, ut precibus obtineantur. Nam ipsa quoque perennis regni prædestinatio ita est ab omnipotenti Deo disposita, ut ad hoc electi ex labore perveniant, quatenus postulando mereantur accipere quod eis omnipotens Deus ante sæcula disposuit donare.

PETR. Probari mihi apertius velim, si potest prædestinatio precibus juvari.

ΓΡΗΓΟΡ. Hoc quod ego, Petre, intuli, concite valet probari. Certe etenim nosti, quia ad Abraham Dominus dixit: In Isaac vocabitur tibi semen (Genes. xxi, 13). Cui etiam dixerat: Patrem multarum gentium constitui te (Ibid. xvii, 4). Cui rursus promisit, dicens: Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, et (l) sicut arenam quæ est in littore maris (Ibid., xxii, 17). Ex qua re aperte constat quia omnipotens Deus semen Abrahæ multiplicare per Isaac prædestinaverat, 184 et tamen scriptum est: Deprecatus est Isaac Dominum pro uxore sua, eo quod esset sterilis, qui exaudivit eum, et dedit conceptum Rebeccæ (Genes. xxv, 21). Si ergo multiplicatio generis Abrahæ per Isaac prædestinata fuit, cur conjugem sterilem accepit? Sed nimirum constat quia prædestinatio precibus impletur, quando is in quo Deus multiplicare semen Abrahæ prædestinaverat, oratione obtinuit (m) ut filios habere potuisset.

PETR. Quia secretum ratio aperuit, nihil mihi dubietatis remansit.

ΓΡΗΓΟΡ. Vis tibi aliquid de Tusciæ partibus narrem, ut cognoscas quales in ea viri fuerint, et omnipotentis Dei notitiæ quantum propinqui?

(i) Idem Cod., σπέρμα αὐτοῦ προώρισεν.

(j) Excusi, vivam. Sequimur unanimum Mss. consensum, et vers. Græcam in qua legitur, ποιῆσαι facere.

(k) Germ. et nonnulli, obtinere.

(l) Excusi, sicut arenam maris. Cætera omissa supplevimus ex Mss.

(m) Germ. et plur., ut filium.

τὸν πρεσβύτερον καλέσας, καὶ εὐχὴν ποιήσας, τὴν ἀποθήκην ἤνοιξε. Γὰρ δὲ σκευὴ ἐν οἷς ὁ ἐκπιεσθεὶς ὀλίγος οἶνος ἐβλήθη, σαφιλῶς τὸν οἶνον ἐκχύνοντα εὖρεν· ὥστε εἰ ἐδέησε τὸν ἐπίσκοπον ὀλίγον βραδύνα τοῦ εἰσελθεῖν, τὴν γῆν τῆς ἀποθήκης πᾶσαν ἐπὶ τοῦ ὑπερεκχεομένου οἴνου (α) σκεπασθῆναι. Τότε τῶ πρεσβυτέρῳ μετὰ αὐστηρότητος ἐκέλευσεν, ἵνα μηδενὶ τὸ θαῦμα τοῦτο ἐξείκη, ἕως οὗ ὁ ἐπίσκοπος ἐκ τῆς παρουσίας ζωῆς μέτελθη, φοβούμενος μὴ πως ἐν τῇ γενομένῃ δυνάμει τοῦ θαύματος, διὰ τοῦ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινου, βλάβην τινὰ ὑπομείνη· (β) πάνυ γὰρ τὰς πράξεις τὰς ἀγαθὰς ὁ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινος παραβλάπτειν εἴωθεν· καὶ ἐν τούτῳ τῶ τοῦ διδασκάλου ὑποδείγματι ἐξακολουθῶν, ὅστις ἡμᾶς ἐν τῇ ταπεινῇ ὁδῷ τῆς ταπεινοφροσύνης ὁδηγῶν, τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἐνετείλατο, λέγων, περὶ ὧν ἐθειώρουν σημείων, ἵνα μηδὲς εἴπωσιν, ἕως οὗ ὁ Ἰῶδς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶς ἀναστῆ.

ΠΕΤΡ. Προφάσεως εὐκλείρου ἀναρνήσεως, ἐπιζητήσαι θέλω τί βούλεται εἶναι, ὅτι ὁ λυτρωτῆς ἡμῶν θεός, ἐν ὅσῳ τοῖς δυοῖν τυφοῖς τὸ φῶς ἐχαρίσατο, ἐκέλευσεν ὅπως μηδενὶ εἴπωσιν· ἐκείνοι δὲ ἀπελθόντες, διεφῆμισαν αὐτὸν ἐν πάσῃ τῇ γῆ ἐκείνῃ; μὴ τί γὰρ ὁ μονογενὴς τοῦ πατρὸς Ἰῶδς, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος συναῖδιος ἐν τούτῳ τῶ πράγματι θέλημα εἶχεν, ὅπερ οὐκ ἠδυνήθη κληρῶσαι· ὥστε τὸ θαῦμα, ὅπερ σιωπηθῆναι ἠθέλει, μηδαμῶς (γ) δυνήθηται ἀποκρυβῆναι.

ΓΡΗΓ. Ὁ λυτρωτῆς ἡμῶν θεός, διὰ τοῦ θνητοῦ σώματος, ἕκαστον ὅπερ εἰργάσατο, ἡμῖν ὑπόδειγμα (δ) πράξεως παρέσχετο· ἵνα καὶ ἡμεῖς δυνάμει σημείων ἐργαζόμενοι, τρόπῳ τοιοῦτῳ τοῖς ἔχουσιν αὐτοῦ ἐπακολουθοῦντες, ἀπροσκόπτῳ ποδὶ ἐν τοῖς τῆς παρουσίας ζωῆς ἔργοις ὀδεύσωμεν, θαυμασιῶς νομοθετήσας, καὶ ἡσυχάζειν κελεύσας, καὶ μᾶλλον σιωπηθῆναι οὐκ ἠδυνήθη· ὥστε λοιπὸν καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς τοὺς τῶ ὑποδείγματι τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἀκολουθοῦντας, ἐν οἷς ἐργάζονται μεγίστοις θαύμασι, κρυβῆναι μὲν ταῦτα, πρόθεσιν ἔχουν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἕτεροι· ὡφελήθωσι, φανερὰ καθίστανται· τούτο δὲ καὶ ταπεινοφροσύνη μεγίστη ὑπάρχει, ὅτι τὰ ἔργα αὐτῶν κρυβῆναι θέλουσι, καὶ ὡφέλειαν μέλζονα ἐν τῶ ταῦτα σιωπηθῆναι μὴ δύνασθαι· Οὐδαμῶς δὲ τι ὁ κύριος γενέσθαι ἠθέλησεν ὅπερ ποιῆσαι οὐκ ἠδυνήθη· εἴ τι δὲ περὶ αὐτοῦ λέγεται θελήσει, καὶ μὴ θελήσει, σωματικῶς αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιδημοῦντος, εἰς ἡμετέραν διδασκαλίαν (ε) ὑπόδειγμα δέδωκεν.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει ὁ λέγεις.

ΓΡΗΓ. Ἀκμὴν ὀλίγα τινὰ τῶν ἔργων Βονιφατίου τοῦ ἐπισκόπου, ἅπερ κατελείψαμεν, οὕτινος νειάν ἐποίησάμεθα, διεξελθεῖν δίκαιον ἡγοῦμαι. Ἐν ἄλλῳ τοῖνον καιρῷ τοῦ μακαρίου (ς) Προκοῦλου τοῦ μάρτυρος ἡ τῆς ἑορτῆς ἐπλησιαζεν ἡμέρα. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ τόπῳ ἀνὴρ τις εὐγενέστατος γατῶκει, Φορτουνατὰς τοῦνομα· ὅστις τῶ σεβασμίῳ τούτῳ ἀνδρὶ πολλὴν ἰκεσίαν προσήγαγεν, ἵνα τὴν λειτουργίαν ἐπιτελοῦντος αὐτοῦ τῆς τοῦ μακαρίου μάρτυρος 187 ἑορτῆς, εὐλογίαν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἐπικλίνῃ

(α) Colb., πιανθῆναι.

(β) Hanc periodum ac sententiam Zacharias addidit, cum in Latino textu nulla sint ejus vestigia. Significat autem: *Multum enim nocere consuevit bonis operibus, hominum laus.*

(γ) Mss., ἠδυνήθη.

(δ) Reg., εἰργάσατο ἵνα ἡμεῖς.

(ε) Reg., ὑπόδειγμα γέγονέν. Colb., ὑποδείγματα δέδωκεν.

liquorum infuderat, ubertim vinum fundentia invenit, ita ut pavementum omne ex crescentia vina invaderent, si adhuc episcopus tardius intrasset. Tunc terribiliter presbytero præcepit ne quousque ipse in corpore viveret, hoc miraculum cuiquam indicaret; pertimescens videlicet ne in virtute facti favore humano pulsatus, inde intus inanesceret, unde foris hominibus magnus appareret: exemplum etiam Magistri sequens, qui ut nos ad viam humilitatis (g) instrueret, de semetipso discipulis præcepit, dicens ut ea quæ vidissent, (h) nemini dicerent, quousque Filius hominis a mortuis resurgeret (*Matth.* xvii, 9). **PETR.** Quia occasio apta se præbuit, libet inquirere quidnam sit quod Redemptor noster cum duobus cæcis lumen reddidit, jussit ut nemini dicerent, et illi absentes diffamaverunt eum (i) in totam terram illam (*Matth.* ix, 27). Nunquidnam unigenitus Filius, Patri et sancto Spiritui cœternus, hac in re velle habuit, quod non potuit implere, ut miraculum quod taceri voluit, minime potuisset abscondi?

GREGOR. Redemptor noster per mortale corpus omne quod egit, hoc nobis in exemplum actionis præbuit, ut pro nostrarum virium modulo ejus vestigia sequentes, inoffenso pede operis præsentis vitæ carpanus viam. Miraculum namque faciens, et taceri jussit, et tamen taceri non potuit; ut videlicet et electi ejus exempla doctrinæ illius sequentes, in magnis quæ faciunt, latere quidem in voluntate habeant, sed ut prosint aliis, prodantur inviti; quatenus et magnæ humilitatis sit quod sua opera taceri appetunt, (j) et magnæ utilitatis sit quod eorum opera taceri non possunt. Non ergo voluit Dominus quidquam fieri, et minime potuit; sed quid velle ejus membra debeant, quidve de eis etiam nolentibus fiat, doctrinæ magisterio exemplum dedit.

PETR. Placet quod dicis.

GREGOR. Adhuc pauca aliqua quæ de Bonifacii episcopi opere supersunt, quia ejus memoriam fecimus, exsequamur. Alio namque tempore beati Proculi martyris natalitius propinquabat dies, quo in loco vir nobilis Fortunatus nomine manebat: qui magnis precibus ab eodem venerabili viro postulavit ut cum apud beatum martyrem missarum solemniam ageret, 188 (k) ad benedictionem dandam in suam domum neclinaret. Vir autem Dei negare

(ς) Mss., Πρόκλου

(g) Secundus Theod., *introduceret*. Editi ante Guss., *duceret*.

(h) Germ. et Compend., *minime dicerent*. Paulo post tamen legitur: *jussit ut nemini dicerent*.

(i) Secundus Carnot., *in totam regionem*.

(j) Tertius Carnot. et primus Theod., *et magnæ ædificationis*.

(k) Compend., *ad benedicendum*.

ξατο μετ' ὀργῆς μεγάλη τῆ φωνῆ κράζειν καὶ λέγειν· Πάντας ἐνταῦθα ἐνὶ ζῆσιν, μόνος δὲ ἐγὼ ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ ζῆσαι οὐ δύναμαι. Εἰς τὰς φωνὰς δὲ αὐτοῦ ὁ ἐπίσκοπος, καὶ πάντες ὅσοι ἦσαν ἐν τῷ ἐπισκοπίῳ παρεγένοντο. Καὶ θέλων αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ καταπρῶναι, ἤρξατο λόγοις κολακευτικοῖς παραίνειν αὐτὸν. Ἐκεῖνος δὲ μετὰ ὑβρεως ἀπεκρίθη λέγων· Πάντες μετὰ σου ζῶσι, μόνος ἐγὼ ἔμπροσθεν σου ζῆσαι· οὐ δύναμαι, 190 ἀπόδος μοι τὸ λογάριον μου. Κινηθεὶς δὲ ὁ ἐπίσκοπος ταῖς τούτου φωναῖς, ἐν τῷ καπ τῆς ἁγίας θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας εἰσελθὼν, (a) τὸ φελόνιον αὐτοῦ φορῶν, καὶ ἔκτεινας τὰς χεῖρας (b) ἤρξατο εὐχεσθαι, ὅπως αὐτῷ ὁ θεὸς χορηγήσῃ, ὅθεν τῷ πρεσβυτέρῳ δυνήθῃ ἀποδοῦναι ἅπερ αὐτῷ ἐπεζήτηται, καὶ τὸν θυμὸν καταπαῦσαι. Εὐχρμένου δὲ αὐτοῦ, καὶ τὰς χεῖρας ὑποκάτω τοῦ φελονίου ὑψωμένας ἔχοντος, τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέψας, ἄφρων ἐν μέσῳ τῶν δύο αὐτοῦ χειρῶν ἐν τῷ (c) ἐπινδύτη δώδεκα νομίσματα εὔρεν, οὕτως ἀπόστράπτοντα, ὡς ὅτι ἐν αὐτῇ (d) τῇ ὥρᾳ ἐκ τοῦ πυρὸς ἦσαν ἐξεληθόντα. Παρευθὺς οὖν ἐν τῆς ἐκκλησίας ἐξεληθὼν, εἰς τὴν κόλπον αὐτοῦ τοῦ θυμωθέντος πρεσβυτέρου ἐβρίψε, λέγων· Ἴδου ἔχεις τὸ λογάριον, ὅπερ ἐζήτησας, τοῦτο δὲ σοι γνωστὸν ἔστω, ὅτι μετὰ θανάτου μου, ἐν ταύτῃ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπίσκοπος σὺ οὐ μὴ γενήσῃ διὰ τὴν κνηρίαν σου. Τοῦτο δὲ ἀληθὲς ὑπῆρχεν, ὅτι ὁ πρεσβύτερος διὰ τὸ ἐπιτυχεῖν τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ Θεοῦ οὐ διήμαρτεν· (e) ἐν τῷ τοῦ πρεσβυτέρου γὰρ τάγματι ὢν, τὸ τῆς παρούσης ζωῆς τέλος ἐδέξατο.

Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ δύο τινὲς Γότθοι, ἐν Ραβέννη φάσκοντες ἀπερχεσθαι, παρὰ τῷ ἁγίῳ τούτῳ ἀνδρὶ εἰς μονὴν ὑπεδέχθησαν. Προπέμπων δὲ αὐτοὺς, μικρὸν σκεῦος ξύλινον οἶνον γεμίσας, τῇ οὐκείᾳ χειρὶ τούτοις ἐπιδίδωκεν· ὅπερ ἐν τῇ ὁδῷ ἀριστώντων αὐτῶν ἴσως ἀρῖσσαι αὐτοῖς ἠδύνατο. Ἔως οὐ δὲ ἐν Ραβέννη εἰσηλθόν, διαψιλῶς (f) ἐξ αὐτοῦ πίνοντες, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει δὲ ὀλίγας ἡμέρας διατρίψαντες, ὁ παρὰ τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρὸς δοθεὶς αὐτοῖς οἶνος ἐν τῷ (g) σεμνοτάτῳ σκεύει, οὐ διέλειψεν· ἀλλὰ καὶ ὑποστρέψαντες πρὸς αὐτὸν, ἤγαγον ἐκ τοῦ αὐτοῦ οἴνου, καθ' ἡμέραν εἰς νόρον πίνοντες, καὶ μηδὲποτε ἐν τῷ αὐτῷ σκεύει ἐπιδαλόντες· (h) ἀλλ' ὡς ἴνα ἔβρουεν, οὕτω διήρκεσε.

Γέρων τις κληρικὸς, ἀρτίως ἐκ τῶν μερῶν ἐκείνων ἐνταῦθα κατέλαβεν, ὅστις περὶ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου ἀνδρὸς Βονιφατίου ταῦτα (i) διηγείται, ἅπερ σιωπηθῆναι οὐχ

(a) Φελόνιον proprie accipitur pro veste sacra maxime ad episcoporum et presbyterorum usum. Vide Germanum patriarcham CP., in Mystagog. Et emin. card. Bona, Rerum Liturg. I. 1, c. 24, num. 8. Quandoque tamen φελόνιον est vestimentum commune idem significans quod Latine *penula*; quo nomine in scriptoribus nostro Gregorio cœnvis non raro intelligitur vestis etiam vilioris generis. Græc. Tur., I. de Vit. vet. Patr., c. 4, ita susciperet penulam pauperis, ac si veneretur togam militis.

(b) Colb., εἰς τὸν οὐρανὸν ἤρξατο.

(c) Colb., ἐπινδύματι.

(d) Idem, τῇ ἡμέρᾳ.

(e) Mss., ὁ γὰρ αὐτὸς Κωνσταντῖος ἐν τῷ τοῦ.

(f) Idem Cod., ἐξ αὐτοῦ ἐπινον.

(g) Reg., μικροτάτῳ.

(h) Reg., ἀλλὰ ἀεννάως βλυστάτων οὕτως διήρκεσεν.

(i) Colb., διηγῆσατο.

(j) Intelligit aureos de quibus supra. De solido aureo Cassiod. l. 1 Var., epist. 10: Sex millia dena-

A hic vivunt, solus ego in domo hac vivere non possum. Ad cuius nimirum voces venit episcopus, omnesque qui in eodem episcopio aderant. Cumque eum locutione blanda vir Dei temperare voluisset, cœpit ille cum jurgio respondere, dicens: Omnes tecum vivunt, solus ego hic ante te vivere non possum: 190 redde mihi (j) solidos meos. Quibus vocibus commotus episcopus, beatæ Mariæ semper virginis Ecclesiam ingressus est, et elevatis manibus extenso vestimento, stando cœpit exorare, ut ei redderet vest presbyteri furentis insaniam mitigare potuisset. Cumque subito oculos ad vestimentum suum inter extensa brachia reduxisset, repente in sinu suo duodecim aureos invenit ita fulgentes, tanquam si ex igne producti eadem hora fuissent.

B Qui mox de Ecclesia egressus, eos in sinum furentis presbyteri projecit, dicens: Ecce habes solidos quos quæsisisti; sed hoc tibi notum sit, quia post mortem meam tu hujus Ecclesiæ episcopus non eris propter avaritiam tuam. Ex qua sententiæ veritate colligitur quia, eosdem solidos presbyter pro adipiscendo episcopatu parabat. Sed viri Dei sermo prævaluit, nam idem Constantius in presbyteratus officio vitam finivit.

τὸ λογάριον ἠτοίμαζεν. Ἄλλ' ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ

Alio quoque tempore duo ad eum Gothi hospitalitatis gratia venerunt, qui Ravennam se festinare professi sunt. Quibus ipse parvum vas ligneum vino plenum manusua præbuit, quod fortasse in prandio itineris habere potuissent: ex quo illi quoadusque Ravennam pervenirent, (k) biberunt Gothi. Aliquantis autem diebus in eadem civitate morati sunt, et vinum quod a sancto viro acceperant, quotidie in usu habuerunt. Sicque usque ad eundem venerabilem Patrem (l) Ferentis reversi sunt, ut nullo die cessarent bibere, et tamen vinum eis ex illo vasculo nunquam deesset, ac si in illo vase ligneo quod Episcopus dederat, vinum non augetetur, sed nasceretur.

Nuper quoque de ejusdem loci partibus senex quidam clericus advenit, qui ea de illo narrat, quæ silentio non sunt premeda. Nam dicit quod quadam

rriorum solidum esse voluerunt (veteres) scilicet ut radiantis metalli formata rotunditas ætatem mundi quasi sol aureus convenienter includeret. Vide Cang. in Gloss. et notas in Epist. ubi de solido sæpe loquendi occasio.

(k) Editi, biberunt. Gothi autem aliquantis, mutata Codicum mss. interpunctione. In duob. Aud., Bigot. et Pratell., pro biberunt, legitur biberent.

(l) Sex mss. Norm., ferentis, quibus accenseri potest Val. Cl., ubi legitur, deferentes. Plerique Editi Norm. mss. consentiunt. Plurimæ sunt urbes in Italia quæ Ferentum, Ferentia, Ferentanum, Ferentinum dicuntur, sive in Apulia, sive in Latio, sive in Etruria. Porro ea de qua hic agitur Ferentia, est in Etruria, olim episcopalis, cui Viterbium, quinque tantum mill. distans, in sede episcopali successit. De urbe Tusciæ sive Etruriæ loqui Gregorium ex his verbis, quæ caput octavum claudunt manifestum est: Vis tibi aliquid de Tusciæ partibus narrem, etc.

die ingressus hortum, magna hunc (a) erucæ multitudine invenit esse cooperatum : qui omne olus deperrere conspiciens, ad easdem erucas conversus, dixit : Adjuro vos in nomine Domini Dei nostri Jesu Christi, recedite hinc, atque hæc olera comedere nolite. Quæ statim ad viri Dei verbum ita omnes egressæ sunt, ut ne una quidem intra spatium horti remaneret. Sed quid mirum quod hæc de episcopatus ejus tempore narramus, quando jam apud omnipotentem Deum ordine simul et moribus creverat, dum illa magis miranda sint quæ eum hic senex clericus adhuc puerulum focisse testatur ? Nam ait quod eo tempore quo cum matre sua pater habitabat, egressus hospitium, nonnunquam sine linea, crebro etiam sine tunica revertebatur, 102 quia mox ut nudum quempiam reperisset, (b) vestiebat hunc, se expolians, ut se ante Dei oculos (c) illius mercede vestiret. Quem mater sua frequenter increpare consueverat, dicens quod justum non esset ut ipse inops pauperibus vestimenta largiretur. Quæ die quadam horreum ingressa, pene omne triticum quod sibi in stipendio totius anni paraverat, invenit a filio suo pauperibus expensum. Cumque semetipsam alapis pugnisque tunderet, quod quasi anni subsidia perdidisset, supervenit Bonifacius puer Dei, eamque verbis quibus valuit consolari cœpit. Quæ cum nihil consolationis admitteret, hanc rogavit ut ab horreo exire debuisset, in quo ex omni eorum tritico parum quid inventum est remansisse. Puer autem Dei sese illic protinus in orationem dedit, qui post paululum egressus, ad horreum matrem reduxit, quod ita tritico plenum inventum est, sicut plenum ante non fuerat, cum mater illius totius anni sumptus congregasse gaudebat. Quo viso miraculo compuncta mater, ipsa jam cœpit (d) agere ut daret, qui sic celeriter posset quæ petiisset accipere. Hæc itaque in hospitii sui vestibulo gallinas nutrire consueverat : sed eas (e) ex vicino rure vulpes veniens auferabat. Quadam vero die dum in eodem vestibulo puer Bonifacius staret, vulpes ex more venit, et gallinam abstulit. Ipse autem concitus Ecclesiam intravit, et se in orationem prosternens, apertis vocibus dixit : Placet tibi, Domine, ut de nutrimentis matris meæ manducare non possim ? Ecce enim gallinas quas nutrit vulpes comedit. Qui ab oratione surgens, Ecclesiam est egressus. Mox autem vulpes rediit, gallinam quam ore tenebat dimisit, atque (f) ipsa moriens ante ejus oculos in terram cecidit.

(a) Ita Mss. At in Editis, *erucarum*. In Codicibus tamen mss. postea legitur, *ad easdem erucas*.

(b) Editi, vel, *vestiebat*, hic se expolians ; vel, *vestiebat*, hoc ; vel, *vestiebat nunc* ; contradicentibus mss. Angl. et nostris.

(c) Val. Cl. et longip., *illius obtentu mercedis*. Germ., Lyr. et secundus Aud., *illius obtentu mercede vest*. Compnd., *illius operatione mercedis vest*.

(d) Gemet. ac Prat., *rogare* ; primus Aud., Big. et Lyr., *cogere*.

(e) Longip., *ex vicinitate*.

(f) Primus Aud. et Lyr., *ipsa hora moriens*. Secundus Aud., cum Gemet., *ipse moriens*.

ἠγοῦμαι δίκαιον. "Ἐλεγε γάρ, ὅτι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς τὸν κήπον, εὔρε πολλὸν πλῆθος κάμπης, ὥστε ὄλον τὸν κήπον σαεπασθῆναι, πᾶν δὲ λάχανον ἀπολύμενον θιασάμενος, πρὸς τὴν αὐτὴν κάμπην ἐπιστραφεῖς, εἶπεν· Ὁρκίζω ὑμᾶς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, (g) ἀναχωρήσατε ἐντεῦθεν, καὶ τὸ λάχανον τοῦτο φαγεῖν μὴ τολμήσητε. Ἐν δὲ τῷ λόγῳ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ εὐθὺς ἄπαν τὸ πλῆθος ἐκείνο ἐξῆλθεν, ὥστε μὴδὲ ἐν ἔνδον τοῦ κήπου ἀπομείναι. Τί δὲ θαυμαστὸν, ὅτι ταῦτα ἄπερ ἐν τῷ τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ χρόνῳ πεποιήκει διηγούμεθα, (h) ὅτε χάριτι τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ, εἰς τὴν τῆς ἱερωσύνης τάγματι καὶ τοῖς θαύμασιν ἅμα ἐπηύξησεν ; ἐκεῖνα δὲ θαυμασιώτερα μᾶλλον ὑπάρχουσιν, ἄπερ ἀκμήν νηπίου αὐτοῦ ὄντος πεποιήκεναι αὐτὸν ἐμαρτύρει ὁ γέρωτ οὗτος ὁ κληρικὸς. "Ἐλεγε γάρ περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐτι παρὰ τῆ μητρὶ ὦν, πᾶν νήπιος ὑπάρχων, ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ποτὲ μὲν ἄνευ (i) ὑποκαμίσου, ποτὲ δὲ ἄνευ στιχαρίου 103 ὑπέστρεφεν. Ἦνίκα γὰρ γυμνὸν τινα ἐθεάσατο, ἀποδύμενος ἄπερ ἠμφιεστο, τοῦτον ἐνέδου, μόνος τοῖς τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ὀφθαλμοῖς τοῦτο κατ'οπτεύεσθαι θέλων, πρὸ οὐ καὶ τὸν μισθὸν ἤλπιζε. Συχνότερως δὲ παρὰ τῆς οἰκείας μητρὸς ἐπετιμᾶτο λεγούσης, μὴ εἶναι δίκαιον, αὐτὸν ἐνδετὴ ὑπάρχοντα, τοῖς πτωχοῖς ἐνδύματα δωρεῖσθαι. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ εἰς τὸ δόρυ εἰσελθούσα, σχεδὸν ὄλον τὸν σίτον ὃν εἰς διοίκησιν τοῦ οἴκου αὐτῆς παντὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐτοιμάσατα ἦν, εἶσε παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς τοῖς πτωχοῖς παραδοθέντα· τοῦτο δὲ θεασαμένη ἤρξατο θρηνεῖν, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτῆς τύπτειν, ὡς τοῦ ἐνιαυτοῦ παντὸς τὴν τροφὴν ἀπολέασσα. Ἐν τούτοις δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ παῖς Βονιφάτιος κατέλαβεν, ὅστις αὐτὴν λόγους παραινετικοὺς καταπραίνειν ἤρξατο. Εἰς οὐδὲν δὲ τὴν αὐτοῦ παραινέσιν ταύτης λογισαμένης, παρακαλεῖν αὐτὴν ἤρξατο, ὅπως ἐκ τοῦ δόρυ εἰς ἐξέλθῃ, ᾧ σίτος ὀλίγος ἐναπομείνας ἦν. Ταύτης δὲ ἐξελθούσης, ὁ τοῦ Θεοῦ παῖς αὐτὸν εἰς εὐχὴν ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ὑπέστρωσεν, καὶ μετ' ὀλίγον ἐξελθὼν τὴν αὐτοῦ μητέρα εἰς τὸ δόρυ εἰσήγαγεν, ὅπερ παραχρῆμα γέμον σίτου εὐρέθη ὑπερεκπερισσῷ τοῦ πρώτου, οὐπερ ἡ μήτηρ αὐτοῦ σαρύσασα ἦν, χαίρουσα εἰς τὴν τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ διοίκησιν· τοῦτο δὲ τὸ θαῦμα θεασαμένη, κατανοήσασα ἤρξατο λέγειν αὐτῷ διαδοῦναι ὅπου βούλεται, ἦνίκα οὕτω συντόμως δύναται λαβεῖν, ὅπερ παρὰ τοῦ Θεοῦ αἰτεῖται. Ἡ αὐτὴ τοῖνον ἐν τῷ τοῦ οἴκου αὐτῆς προαυλίῳ ἔθος εἶχεν (j) ὀρνίθια ἀνατρέφειν. Ἐκ δὲ προσπαρκακίμενου ἀγροῦ ἀλώπηξ ἐρχομένη, ταῦτα ἐλάμβανεν. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ, ἐν ὅσῳ ἐν τῷ αὐτῷ προαυλίῳ ὁ παῖς Βονιφάτιος ἴστατο, ἡ ἀλώπηξ κατὰ τὸ ἔθος ἐλθούσα,

(g) Reg., ἀναχωρήσα.

(h) Mss., χάριτι γὰρ τοῦ Θεοῦ.

(i) Ὑποκαμίσιον subucula est seu camisa, Gallice chemise. Interula etiam dicitur, quasi vestis interior. Aliquando pro veste sacra intelligitur ; docetque Symeon Thessalon., de Sacris Ordinatis., c. 2, idem esse ac penula seu φελόνιον. Verum hic non nisi pro communi profanaque veste accipi potest. Idem statuendum de voce στιχάριον quæ, etsi aliquando ecclesiasticam vestem, aut monarchicam significet, eo tamen loci est strictioris tunicæ genus, etiam laicorum usui concessæ.

(j) Reg., ὀρνίθιας... ταύτας ἐλάμβανεν.

ὄρνθιον ἤρπασεν. Αὐτὸς δὲ συντόμως εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσελθὼν, καὶ ἐκυτὸν εἰς εὐχὴν ὑποστρώσας δεόμενος, ἔλεγεν· Ἄρῃσκει σοι, κύριε, ἵνα ἐξ ὧν ἡ μήτηρ μου ἀνατρέφει ὄρνέων φαγεῖν μὴ δυνηθῶ· (α) ἅπαντα γὰρ ἡ ἀλώπηξ αὐτὴ κατέφαγεν (β) Ἀναστάς οὖν ἐκ τῆς εὐχῆς, καὶ ἐξελθὼν ἐκ τῆς ἐκκλησίας, παραχρῆμα ἡ ἀλώπηξ ὑποστρέψασα, τὸ ὄρνθιον ὅπερ ἐν τῷ στόματι κατέϊχεν, εἶασεν, αὐτὴ δὲ ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἐν τῇ γῆ πεσοῦσα ἀπέθανεν.

ΠΕΤΡ. Δίαν θαυμαστὸν ὑπάρχει, ὅτι ἐν πράγμασιν ἄετι εὐτελεστάτοις ταῖς εὐχαῖς τῶν εἰς αὐτὸν ἐλπίζόντων ὑπακοῦσαι καταξιοῖ ὁ Θεός.

ΓΡΗΓΟΡ. Τοῦτο, Πέτρε, ἐκ μεγίστης (α) τοῦ κτιστοῦ ἡμῶν οἰκονομίας γίνεται, ἵνα διὰ τῶν μικρῶν ὧν λαμβάνομεν, καὶ περὶ τῶν μεγάλων ἐλπίζειν πιστεύομεν. Εἰσηκούσθη τοίνυν ἐν πράγμασιν εὐτελεστάτοις ὁ ἄκκος καὶ ἅγιος παῖς οὗτος, ὅπως ἐν τοῖς μικροῖς μάθη πόσον ὀφείλει καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις παρὰ τῷ Θεῷ αἰτήμασι κατατολῆσαι.

ΠΕΤΡ. Ἄρῃσκει ὁ λέγεις.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Περὶ Φορτουνάτου ἐπισκόπου (δ) πόλειως Τουδέρεως.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ, ἄλλος τοῖνον ἀνὴρ πᾶντο εὐλαβοῦς πολιτείας, ἐν τοῖς αὐτοῖς τῆς Τουσκίας γέγονε μέρεσι, Φορτουνάτος ὀνόματι, τῆς Τουδέρεως δὲ ἐκκλησίας κατίστη, ἔπισκοπος· ὅστις παρὰ Θεοῦ χάριν εὐλογητός, φυγαδευτῆς τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ὑπῆρχεν ἐξαιστος, ὥστε ἐνίοτε τὰς τῶν δαιμόνων λεγεῶνας ἐκ τῶν σωμάτων ἐν οἷς κεντρύσκον διώκων, τὰς ἐπερχομένας αὐτῷ παρ' αὐτῶν πλείστας ἐπιβουλάς, διὰ τῆς ἐπιμόνου καὶ καρτερικῆς εὐχῆς ὑπερέβαινε. Τοῦτου τοῦ ἀγίου ἀνδρὸς οἰκειότατος 194 ἐν ἀγάπῃ γέγονεν Ἰουλιανὸς ὁ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας δεφένσωρ. Ὅστις οὐ πρὸ πολλοῦ καιροῦ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐτελεύτησεν· ἦν δὲ λέγω διήγησιν ὑπ' αὐτοῦ μεμάθηκα. Οὗτος οὖν ἐν πολλῇ παρρησίᾳ πρὸς αὐτὸν ὑπάρχων, τὰ τῶν πράξεων αὐτοῦ ἀκριβῶς ἔπιστατο. Ὅστις τὴν τοῦτων γλυκύτητα εἰς ἡμέτερον στηριγμὸν, καθάπερ μέλιτος κηρίον διὰ τῆς μνήμης ἐν τῷ στόματι ἀεὶ περιέφερον.

Ἔλεγε δὲ, ὅτι ματρῶνά τις εὐγενεστάτη ἐν (ε) τοῖς γειτνιαζούσι τῆς Τουσκίας μέρεσιν, οὐ πρὸ πολλοῦ καιροῦ νόμφη εἰς τὸν υἱὸν αὐτῆς ἦν λαβοῦσα· ἦτις ἅμα τῇ ἑαυτῆς πενθερᾷ εἰς ἐγκαινισμὸν εὐκτηρίου τοῦ μακαρίου μάρτυρος Σεβαστιανοῦ ἦν κληθεῖσα. Τῇ δὲ νυκτὶ ἐκείνῃ ἡμελλεν ἡ τῶν ἐγκαινίων ἡμέρα τοῦ προλεχθέντος (f) εὐκτηρίου ἐπιφαινεῖν, τῇ τῆς σαρκὸς ἡδονῆς νικηθεῖσα, ἐκ τοῦ ἑαυτῆς ἀνδρὸς ἐγκρατεῦσασθαι οὐκ ἠδυνήθη. Πρωίως δὲ λοιπὸν γενομένης, μὴ εὐλασθεῖσα τὴν γενομένην τῆς σαρκὸς ἡδύπάθειαν, προελθεῖν (g) ἤρετίσαστο, τὸ τῶν ἀν-

(a) Colb., ἀλόπηξ ταῦτα κατέφαγεν.

(b) Reg., ἀναστάντος οὖν αὐτοῦ ἐκ τῆς εὐχῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐξελεθόντος παραχρῆμα.

(c) Colb., τοῦ ποιητοῦ.

(d) In eodem Cod. legitur simpliciter, ἐπισκόπου.

(e) Ita Ed. cum Reg. Ms. Colb. habet ἐν τοῖς γειτνωσι.

(f) Colb., εὐκτηρίου ἐπιφύειν τῇ.... ἡδονῇ κινήθησα ἐκ.

(g) Uterque Mss., ἤρετίσαστο.

(h) Addunt Excusi, videtur, vel, mihi videtur, invitis Mss.

(i) Tudertum nunc Todí, urbs episcopalis Umbríæ.

(j) Primus Theod. et Val. Cl., spirítibus immundis, Secundus Theod. et Longip., spirítibus malignis.

(k) De defensoribus agitur sæpe in epistolis. Lege præsertim epist. olim 25, l. iv, nunc l. v, epist. 29, ind. 13, ubi quidquid ad eorum officium, institutionem, conditionemque spectat, exponitur.

PETR. Valde mirum (h) quod exaudire preces in se sperantium etiam in rebus vilibus dignatur Deus.

GREGOR. Hoc, Petre, ex magna Conditoris nostri dispensatione agitur, ut per minima quæ percipimus, sperare majora debeamus; exauditus namque est in rebus vilibus puer sanctus et simplex, ut in parvis disceret quantum de Deo præsumere in magnis petitionibus deberet.

PETR. Placet quod diosis.

CAPUT X.

De Fortunato (i) Tudertinæ civitatis episcopo.

GREGORIUS. Alius quoque vir vitæ venerabilis in eisdem partibus fuit Fortunatus nomine, Tudertinæ antistes Ecclesiæ (Martyrol., 14 Octob.), qui in effugandis spiritibus (j) immensæ virtutis gratia pollebat, ita ut nonnunquam ab obsessis corporibus legiones dæmonum pelleret, et continuæ orationis studio intentus, objectas contra se eorum multitudines superaret. Hujus viri familiarissimus 193 fuit (k) Julianus nostræ Ecclesiæ defensor, qui ante non longum tempus in hac urbe defunctus est. Cujus ego quoque hoc didici relatione quod narro, quia sæpe gestis illius (l) ausu familiaritatis intererat, ejusque post memoriam ad instructionem nostram quasi favi dulcedinem in ore retinebat.

Matrona quædam nobilis in vicinis partibus Tusciæ nurum habebat, quæ intra breve tempus quo filium ejus acceperat, cum eadem socru sua ad dedicationem oratorii beati Sebastiani martyris fuerat invitata. Nocte vero eadem qua subsequente die ad dedicationem prædicti oratorii fuerat (m) processura, voluptate carnis devicta, a viro suo sese abstinere non potuit; cumque mane facto conscientiam deterretur perpetrata (n) carnis delectatio, processionem vero imperaret verecundia, plus erubescens vultum hominum,

(l) Germ., Longip., Val. Cl., primus Carnot., Big. et secundus Theod., usu. Retinemus ausu, suadentibus aliis Mss. et vers. Græca.

(m) Procedere, apud Ambrosium, Gregorium, aliosque ecclesiasticos auctores, significat loca sacra adire, et religionis causa ad ea se conferre, aut etiam rem sacram facere. Gregorius, l. olim iv, epist. 39: Nunquam cum eo procedere præsumas. Idem, l. olim xi, epist. 59, nunc 48 libri xiii, hortandus est (Januarius episcopus Calarit.) ut quoties aliquam molestiam senserit, non procedat, hoc est sacrificium non celebret, ut patet ex epistolæ contextu. Vide Ambr., serm. 17, et consule Menardum in notis ad sacrament., p. olim 177, et ad concordiam Reg., p. 746.

(n) Ex Hieronymo, in Apolog. ad Pammach., patet Romanos pro piaculo habuisse ecclesias adire post copulam etiam licitam: Quare, inquit, ad martyres ire non audent? Quare non ingrediuntur ecclesias? Hæc mulier, haud dubie sacram Eucharistiam per-

quam Dei iudicium metuens, cum socru sua (a) ad dedicationem oratorii processit. Mox vero ut reliquiae beati Sebastiani martyris oratorium ingressae sunt, eandem praedictae matronae nulum malignus spiritus arripuit, et coram omni populo vexare coepit. Eiusdem vero oratorii presbyter dum eam vehementissime vexari conspiceret, ex altari protinus sindonem tulit, eamque operuit; sed hunc simul repente diabolus invasit. Et quia ultra vires voluit quidquam praesumere, compulsus est cognoscere in sua vexatione quid esset. Hi vero qui aderant, puellam in manibus ex oratorio sublatam ad domum propriam deportaverunt. Cumque hanc antiquus hostis vexatione continua vehementer attereret, propinqui sui eam carnaliter amantes, et amando persequentes, ad obtinendum salutis remedium maleficis tradiderunt; ut ejus animam funditus exstinguere, cujus carni magicis artibus ad tempus prodesse conarentur. Ducta est itaque ad fluvium, atque in aquam mersa; ibique diutius incantationibus agere malefici moliebantur, ut is qui eam invaserat diabolus exiret. Sed miro omnipotentis Dei iudicio, dum arte perversa unus ab ea repellitur, in eam subito legio intravit. Coepit ex hoc illa tot motibus agitari, tot vocibus clamoribusque perstrepere, quot spiritibus tenebatur. Tunc inito consilio parentes ejus suae perfidiae culpam fatentes, hanc ad venerabilem virum Fortunatum episcopum duxerunt, eique reliquerunt. Qua ille suscepta, multis se diebus ac noctibus in orationem dedit; tantoque annis precibus incubuit, quanto et in uno corpore contra se assistere legionis aciem invenit. (b) Cum non post multos dies ita sanam atque incolumem reddidit, ac si in ea jus proprium diabolus nunquam habuisset.

ἀνεχώρησαν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος αὐτὴν δεξιόμενος, καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας καὶ νύκτας ἐν τῇ πρὸς Θεὸν δεήσει ἐκυτόν δεδοκῶς, τοσαύτη ἐπιμονὴ ταῖς εὐχαῖς ἐχρήσατο, ὅσον τὴν τῆς λεγεῶνος πληθὸν τὴν ἐν τῷ ἐνὶ σώματι οὖσαν, ἀθισταμένην αὐτῷ εὔρεν. Οὐ μετὰ πολλὰς δὲ ἡμέρας οὗτος αὐτὴν ὑγιῆ καὶ ἔβρωμένην τοῖς γονεῦσιν ἀπέδωκεν, ὡς δὲ οὐδέποτε ἐν αὐτῇ ὁ διζβόρος ἐξουσίαν ἔσχεν.

196 Alio quoque tempore idem vir omnipotentis Dei famulus ex obosso quodam homine immundum spiritum excussit. Qui malignus spiritus cum vespascente jam die secretam ab hominibus horam cerneret, peregrinum quempiam esse se simulans, circumire coepit civitatis plateas et clamare: O virum sanctum Fortunatum episcopum! ecce quid fecit? peregrinum hominem de hospitio suo expulit. Quæro ubi requiescere debeam, et in civitate ejus non invenio. Tunc quidam in hospitio cum uxore sua et parvulo filio ad prunas sedebat, qui vocem ejus audiens, et quid episcopus ei fecerit requirens, hunc invitavit hospitio, sedere secum juxta prunas fecit. Cumque vicissim aliqua confabularentur, parvulum ejus filium idem malignus spiritus invasit, atque in eadem prun-

A θρώπων μάλλον πρόσωπον ἐρυθριῶσα, ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν φοβηθεῖσα, ὅθεν μετὰ τῆς ἐκυτῆς πενθερᾶς εἰς τὸ ἐγκαινισμὸν τοῦ εὐκτηρίου προήλθεν. Ἦνίκα δὲ τάλειψανα τοῦ ἁγίου μάρτυρος Σεβαστιανοῦ ἐν τῷ εὐκτηρίῳ εἰσῆλθον, τὴν προλεχθεῖσαν τῆς ματρῶνης νύμφην, πνεῦμα πονηρὸν κρατῆσαν, ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ δαιμονισθῆναι πεποίηκεν. Ὁ δὲ τοῦ εὐκτηρίου πρεσβύτερος, σφοδρῶς αὐτὴν δαιμονιζομένην θεασάμενος, ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τὴν σινδόνα λαβὼν, αὐτὴν ἐσκέπασε. Παραυτὰ δὲ καὶ εἰς αὐτὸν ὁ διάβολος εἰσῆλθε, διὰ τὸ ὑπὲρ (c) δύναιμι τοῦτόν τι ἀποτολμῆσαι· ἵνα ἐν τῇ ἑαυτοῦ ὀχλήσει συνωθούμενος, γνῶ τί ἐστὶν ὁ πέπονθεν. Οἱ δὲ ἐκεῖσε εὐρεθέντες, τὴν κόρην ἐν ταῖς χερσίν ἐκ τοῦ εὐκτηρίου ἄραντες, εἰς τὸν ἴδιον οἶκον ἀπήγαγον. Ἐν ὅσῳ δὲ αὐτὴν ὁ ἀρχέκακος ἐχθρὸς σφοδροτάτῃ βία ὀχλῶν συνέτριβεν, οἱ πλησίον αὐτῆς σωματικῶς αὐτὴν ἀγαπῶντες, καὶ σπεύδοντες διὰ τῆς θεραπείας σωτηρίας αὐτὴν τυχεῖν, φαρμακοὺς αὐτῇ προσήγαγον, ὅπως, τὸ σῶμα ταῖς μαγικαῖς τέχναις πρὸς καιρὸν ἐπιμελήσασθαι θέλοντες, τὴν ψυχὴν ἐκ βάθρων σέσωσιν. Ἀπηνέχθη τοιγαροῦ εἰς ποταμὸν, καὶ ἐν τῷ ὕδατι βληθεῖσα, πολλὰς ἐπιλαλιαῖς οἱ φαρμακοὶ χρησάμενοι, ἐβούλοντο δὲ ὁ ἐπιβάς αὐτῇ διάβολος ἐξελεύσεται. Ἀλλὰ θυμαστῆ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ἡ κρίσις γέγονεν. Ἐν ὅσῳ γὰρ διὰ τῆς ἐξεστραμμένης τέχνης ὁ εἰς δαίμων ἀπ' αὐτῆς διωχθῆναι προσεδόκατο, ἄφνω εἰς αὐτὴν (d) λεγεῶν εἰσῆλθεν.

B Ἐβρατο οὖν ἡ κόρη τοσαύτη δονήσει τοῦ σώματος συντριβέσθαι, καὶ τοσαύταις ὑλακτεῖν φωναῖς, ὥστε πᾶσι φανερὸν γενέσθαι, ὑπὸ πληθῶν δαιμόνων αὐτὴν βιάσασθαι. Τότε οἱ αὐτῆς γονεῖς βουλὴν ἀγαθὴν βουλευσάμενοι, καὶ τὸ αἴτιον τῇ ἑαυτῶν ἀπιστίᾳ ἐπιγράψαντες, αὐτὴν πρὸς τὸν εὐλαβέστατον ἄνδρα Φορτουανᾶτον τὸν ἐπίσκοπον ἀπήγαγον, (e) δεόμενοι αὐτοῦ βοηθῆσαι τῇ χεϊμαζομένῃ, παρ' αὐτῷ δὲ αὐτὴν καταλείψαντες,

C αὐτὴν πρὸς τὸν εὐλαβέστατον ἄνδρα Φορτουανᾶτον τὸν ἐπίσκοπον ἀπήγαγον, (e) δεόμενοι αὐτοῦ βοηθῆσαι τῇ χεϊμαζομένῃ, παρ' αὐτῷ δὲ αὐτὴν καταλείψαντες,

195 Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ, ὁ σεβάσιμος οὗτος ἀνὴρ ὁ (f) ἀληθινὸς τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ δούλος, ἀνθρωπὴν τινα ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου κρατούμενον, διὰ τῆς ἀγίας αὐτοῦ εὐχῆς ἠλευθέρωσεν. Τὸ δὲ ἐξεληλυθὸς πονηρὸν πνεῦμα, πρὸς ἑσπέραν ἤδη λοιπὸν τῆς ἡμέρας κλινοῦσας, καὶ τῆς νυκτὸς ἐπελευθούσας, πάντων ἐν τρυφῇ ὄντων, ξένον τινὰ ἑαυτὸν προσποιησάμενον, τὰς τῆς πόλεως πλατείας γυρθεῖν ἔβρατο, κράζων καὶ λέγων. Ὁ τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς Φορτουανᾶτου τοῦ ἐπισκόπου· τί πεποίηκεν; ἰδοὺ γὰρ ξένον ἀνθρώπον ἐκ τοῦ κελλίου αὐτοῦ ἐξέβαλε. Ζητῶ (g) που ὠφελὸν ἀναπαῖνα [Forle leg. ἀναπαυσθῆναι] καὶ ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ τόπον οὐχ εὕρισκω. Ταύτης δὲ φωνῆς ἀνὴρ τις ἀκούσας, ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ἅμα τῆς ἑαυτοῦ συμβίου καὶ σεμνοῦ παιδίου παρὰ τῇ πυρᾷ καθεζόμενος, τοῦτον καλέσας, καὶ ἐπιζητήσας τί αὐτοῦ

in quam.

(c) Mss., δύναιμι τι ἀποτολμῆν ποιῆσαι.

(d) Ibidem, λεγαίων.

(e) Reg., δεόμενοι καὶ παρακαλοῦντες αὐτὸν βοηθῆσαι... ὑπεχάρησαν.

(f) Reg., ὁ ἀληθὴς τοῦ.

(g) Mss., που ὀφείλω.

cepit, quod conjugibus post opus carnale legibus ecclesiasticis est interdictum. Lege Can. 21, *Omnis homo de consecratione*. dist. 2, et Mabill., in notis ad epist. Vaselini abbatis, t. I. Annal., p. 346.

(a) Norm., primus Carnot. et duo Theod., ad dedicandum oratorium.

(b) Ita legere cogunt Mss. Excusi mutaverunt cum

ὁ ἐπίσκοπος πεποίηκεν, ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ τοῦτον **A** nas projecit, ibique mox ejus animam excussit. Qui εισήγαγε, καὶ πλησίον ἑαυτοῦ (a) παρὰ τῇ πυρᾷ καθίσει orbatus, miser, vel quem ipse suscepit, vel quem αὐτὸν πεποίηκε. Κοθροζομένων δὲ αὐτῶν, καὶ πρὸς episcopus expulisset, agnovit. ἀλλήλους ὀμιλούντων, τὸ αὐτὸ πονηρὸν πνεῦμα (b) ἐν τῷ αὐτοῦ σεμνῇ παιδίῳ εἰσελθόν, ἐν τῇ πυρᾷ αὐτὸ ἐξέριψε, καὶ παραχρῆμα ἐν αὐτῷ τῷ πυρὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀποδοῦναι πεποίηκε. Τοῦτο οὖν ὁ ἑλεεινὸς ἐκεῖνος ὑπομείνας ἐπέγνω, τίνα ὁ ἐπίσκοπος ἐξήγαγε, καὶ τίνα οὗτος ὑποδέξατο.

PETR. Τί οὖν τοῦτο λέγομεν; πῶς τὴν τοῦ φονεῦσαι ἐξουσίαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦτου ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐχθρὸς ἔλαβεν, ὅστις τοῦτον ξένον νομίζων ὑπάρχειν, ὑποδοχῆς χάριν ἐν τῷ ἑαυτοῦ κελίῳ προσελάβετο;

ΓΡΗΓΟΡ. Πόλα, Ἡέρες, θεωροῦνται νομιζόμενα καλὰ εἶναι, ἀλλ' οὐκ εἰσὶ, διότι ἀγαθῆ (c) διαθήσει οὐ γίνονται. Ὅθεν καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἡ ἀψευδὴς τοῦ κυρίου λέγει φωνή. Ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς σου (d) πονηρὸς ἐστίν, ὅλον τὸ σῶμα σου σκοτεινὸν ἔσται. Ἐν ἐκάστῳ γὰρ πράγματι, ἐὰν μετὰ δολιότητος ἡ ἀρχὴ γένηται, πᾶν τὸ ἐπακολουθοῦν ἔργον σκολιὸν εὐρίσκεται. κἂν εἰ ὀρθὸν εἶναι νομίζοιτο. **B** Ἐγὼ οὖν τοῦτον τὸν ἄνδρα, ὃν ξενοδοχίαν ποιῆσαι θελήσαντα, τυφλώσει περιπεσόντα ἀκήκοα, οὐχὶ ἕνεκεν εὐσπλαγχνίας τοῦτο ποιῆσαι αὐτὸν ὑπολαμβάνω, ἀλλὰ τὸν ἐπίσκοπον μεμφόμενος. Ἡ γὰρ ὑπακολουθήσασα κρίσις φανερόν τοῦτο πεποίηκεν, ὅτι ἡ γενομένη ὑποδοχὴ ἄνευ πταίσματος οὐκ ἔν. Εἰσὶ τοιγαροῦν οὐκ ὀλίγοι, οἵτινες ἔργον ἀγαθὸν ποιῆσαι ἐπιτηδεύουσιν, ἵνα τὴν τοῦ ἀλλοτρίου ἔργου ἀρετὴν συσκιάσωσιν· οὐδὲ γὰρ ἕνεκα μισθαποδοσίας τὸ ἀγαθὸν ποιεῖν προαιροῦνται, ἀλλ' ἐπαινεῖσθαι θέλοντες, καὶ ἵνα τὰ τῶν ἄλλων καλὰ ἀνατρέψωσιν. Ὅθεν ὑπολαμβάνω καὶ τοῦτον τὸν ἄνδρα τὸ πονηρὸν πνεῦμα ὑποδοχῆς χάριν δεξάμενον, τῇ ἐπιδειξεί μελλόν, ἢ συμπαιθείας ἕνεκεν τοῦτο ποιήσαντα· ὥστε κριτετώτερον αὐτὸν ἐν τούτῳ τοῦ ἐπισκόπου φανῆναι, ὅτι ὃν ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ φορτουναῖος ἐξήγαγεν, (e) αὐτὸς ὑποδέξασθαι ἔσπισεν.

ΓΕΤΡ. (f) Καθάπερ εἶρηκας, οὕτως ἐστί· τὸ τέλος **C** γὰρ τοῦ ἔργου ἀπέδειξε, καὶ ἀμφιβολία ἐν τούτῳ οὐχ ὑπάρχει.

ΓΡΗΓ. Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ τῶν ὀφθαλμῶν φῶς τις (g) ἀποβαλὼν, πρὸς τὸν ἄγιον τοῦτον ἄνδρα ἀπηνέχθη, δεῖξαι αὐτῷ προσάγων τοῦ βοήθειας παρ' αὐτοῦ (h) ἐπιτεῖξασθαι, ὅπερ καὶ γέγονε. Τοῦ γὰρ ἀνθρώπου τοῦ θεοῦ εὐχὴν ποιήσαντος, καὶ τοῖς τοῦτου ὀφθαλμοῖς τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ἐπιθέντος, παραχρῆμα τὸ φῶς ἀπέλαβε, τοῦ σκότους τῆς τυφλώσεως φυγαδευθέντος. (i) Στρατιώτου πάλιν τινὸς τὸν ἔκγονον λύσσα σφοδρότατη κατεῖχεν, ὥστε τοῦτον μάλιστα ὑπὸ πολλῶν κρατηθῆναι δύνασθαι· εἰς οὐς γὰρ ἐπιβῆναι ἠδυνήθη τούτων τὰ μέλην τοῖς δόγμασι κατέπληττε. Ὅτε οὖν ὑπὸ πολλῶν κρατηθεὶς ἐδέθη, **198** πρὸς τὸν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον φορτουναῖον ἀπηνέχθη. Ὅστις παρεῦθ' ἐν αὐτοῦ ἐκτείνας χεῖρα, καὶ **D**

(a) Reg. et Colb., παρὰ τὴν πυραν.

(b) In Reg., εἰς τὸ αὐτοῦ παιδίον (forte, παιδίον) εἰσελθόν.

(c) Reg., προαιρέσει.

(d) Uterque, σκοτεινὸς ἐστίν.

(e) Reg., αὐτὸς ὑποδέξατο. Colb., ὑποδέξασθαι ἐσπύδασεν.

(f) Colb., καθ' ἃ προεῖρηκας.

(g) Reg., ἀποβαλλόμενος. Colb. idem habet cum unico λ.

(h) Uterque, ἐπιτεῖξασθαι,

(i) Hæc vox non semper *militem gregarium* significat, sed aliquando *officiale*, alicujus præfecturæ dignitatem insignem. Nonnulli volunt *stratiotas* specieatim appellatos aliquos, inter imperatoris custo-

PETR. Quidnam hoc esse dicimus, ut occidendi ausum in ejus hospitio antiquus hostis acciperet, qui hunc peregrinum æstimans, ad se hospitalitatis gratia vocasset?

GREGOR. Multa, Petre, videntur bona, sed non sunt, quia bono animo non fiunt. Unde et in Evangelio Veritas dicit: *Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit* (Matth. vi, 25). Quia cum perversa est intentio quæ præcedit, pravum est omne opus quod sequitur, quamvis esse rectum videatur. Ego namque hunc virum, qui dum quasi hospitalitatem exhiberet orbatus est, non pietatis opere delectatum æstimo, sed spiscopi derogatione; nam pœna subsequens innotuit, quia præcedens illa susceptio sine culpa non fuit. Sunt namque nonnulli, qui idcirco bona facere student, ut gratiam alienæ operationis obnubilent; nec pascuntur bono quod faciunt, sed laude boni qua (j) cæteros premunt, Quæ de re existimo hunc virum qui malignum spiritum in hospitalitatem suscepit, ostentationi potius intendisse quam operi, ut meliora quam episcopus fecisse videretur; quatenus ipse susciperet eum, quem vir Domini Fortunatus expulisset.

PETR. Ita est ut dicis; nam finis operis probabat, quod munda (k) intentio in operatione non fuerit.

GREGOR. Alio quoque tempore, cum oculorum quidam lumen amisisset, ad hunc deductus intercessionis ejus opem petitit, et impetravit. Nam cum vir Dei oratione facta oculis ejus (l) signum crucis imprimeret, ab eis, protinus luce reddita, nox cæcitatibus abcessit. Præterea equus cujusdam militis in rabiem fuerat versus, ita ut a multis teneri vix posset: sed et quoscunque potuisset invadere, eorum membra morsibus dilaniaret. Tunc ut unquam a multis ligatus **197** ad virum Dei deductus est. (m) Qui mox ejus capiti extensa manu signum crucis edidit, cunctam ejus rabiem in mansuetudinem mutavit, ita ut postea mitior existeret, quam ante illam insaniam fuisset.

des; quod doctissimo Cangio non probatur.

(j) In duob. prioribus Carnot., *qua cæteris præeminet*. Consentit Val. Cl.

(k) Germ., Val. Cl., Longip., secundus Theod., Comp. et Prat., *munda susceptio in op.*

(l) Crucis signum a veteribus Christianis frequentissime usurpatum disce ex Tert., I. de Coron. mil., c. 3. De ejusdem vero efficacia in patrandis miraculis lege Petavium, tom. II, in Epiph., p. 57. Narrat Gregorius Naz., orat. 3 in Julianum, hunc apostatam summo in metu ac discrimine ad crucis signum confugisse, eoque demones fugasse.

(m) Big., *qui mox ut... dedit*, quod olim in primo Aud. lectum. In Val. Cl. legitur quoque, *dedit, pro edidit*.

Tunc idem miles equum suum, quem celerrimo miraculi imperio a sua vesania vidit immutatum, eidem sancto viro decrevit offerendum. Quem cum suscipere ille renueret, ipse vero in precibus, ne despiceretur ejus oblatio, perseveraret, sanctus vir mediam duarum partium viam tenens, et petitionem militis audivit, et munus recipere pro exhibita virtute recusavit; prius namque dignum pretium præbuit, et postea equum qui sibi offerebatur accepit. Quia enim si non susciperet, eum contristari conspexerat, charitate cogente emit quod necessarium non habebat.

μὴν δεδωκώς, τότε τὸν ἵππον τὸν προσεγεχθέντα αὐτῷ ἐδέξατο. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτον λαθεῖν κατεδέξατο, πάνυ ὁ στρατιώτης θλιβεῖναι ἤμελλεν. Τῆς οὖν ἀγάπης ἀναγκαζούσης, ἠγόρασεν, ὡς περ χρεῖαν οὐκ εἶχεν.

Neque hoc silere de hujus viri virtutibus debeo, quod ante dies fere duodecim agnovi. Quidam namque ad me deductus est senex pauper; atque ut mihi senum collocutio esse semper amabilis solet, studiose hunc unde esset inquisivi, qui se esse de Tudertina civitate respondit. Cui inquam: Quæso te, Pater, cum Fortunatum episcopum nosti? Qui ait: Novi, et bene novi. Tunc ipse subjunxi: Dic, rogo, si qua illius miracula nosti, et desideranti mihi qualis vir fuerit innotescere. Qui ait: Homo ille longe tuit ab istis hominibus quos videmus modo. Nam quidquid ab omnipotenti Deo petiit, ita dum peteret impetravit. Cojus hoc unum narro miraculum, quod ad præsens animo occurrit. Quadam namque die Gothi juxta Tudertinam civitatem venerunt, qui ad partes Ravennæ properabant, et duos parvos puerulos de possessione abstulerant, quæ possessio præfatæ Tudertinæ civitati subiacebat. Hoc cum viro sanctissimo Fortunato nuntiatum fuisset, protinus misit, atque eosdem Gothos ad se evocari fecit. Quos blando sermone alloquens, eorum prius studuit asperitatem placare, ac post intulit, dicens: Quale vultus pretium dabo, et puerulos quos abstulistis reddite, mihi que hoc gratiæ vestræ munus præbete. Tunc is qui prior eorum esse videbatur, respondit dicens: Quidquid aliud præcipis, facere parati sumus, nam istos puerulos nullatenus reddemus. Cui venerandus vir blande minatus est, dicens: Contristas me, (a) filii, et non audis Patrem tuum: noli me contristare, (b) ne non expediat tibi. Sed idem Gothus in cordis sui feritate permanens, negando discessit. Die vero altera digressurus, rursus ad episcopum venit, quem eisdem verbis pro prædictis puerulis iterum episcopus rogavit. Cumque ad reddendum nullo modo consentire voluisset, contristatus episcopus dixit: Scio quia tibi non expedit quod me contristato discedis. Quæ Gothus verba despexit, atque ad hospitium reversus,

(a) *Abest filii* a German. Norm. et fere omnibus Mss. Legitur in Græca vers.

(b) *Excusi, reluotantibus* Mss., nam non expedit tibi.

(c) *Ita restituimus* ex Mss. Prius legebatur: μὴ βουλύμενος... ἐπίσκοπος.

(d) *Reg.*, τιμὴν δέδωκε τῷ στρατιώτῃ καὶ τότε τὸν ἵππον.

(e) *Reg.*, θαυμάτων.

(f) *Reg.*, διηγῆσαι, cum accentu in anteposult., — et

ἐπὶ τὴν τοῦ ἵππου κεφαλὴν τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ποιήσας, πᾶσιν αὐτοῦ τὴν λύσσαν εἰς πραότητα μετέβαλεν ὥστε πραότερον αὐτὸν μάλλον ἔκτοτε γενέσθαι ὅπερ τὸ πρότερον, πρὶν ἢ τὴν λύσσαν ἐκείνην σχῆν. Τότε ὁ στρατιώτης ἐκεῖνος τὸν ἑαυτοῦ ἵππον, ὅν περ θαυμασίῳ κελεύσει συντόμως ἐκ τῆς λύσσης ἰαθέντα ἐθεάσατο, τῷ ἀγίῳ τούτῳ ἀνδρὶ προσενέγκαι ἔκρινε. (c) Μὴ βουλομένου δὲ τὸν ἵππον τοῦ ἐπισκόπου δεξασθαι, αὐτὸς ἀπέμεινεν ἱκετεύων μὴ παροικτωθῆναι τὴν αὐτοῦ προσφοράν. Ὁ δὲ ἅγιος ἀνὴρ οὗτος, μέσην ὁδὸν κρατήσας, καὶ τὴν τοῦ στρατιώτου αἵτησιν ἐπλήρωσε, καὶ τὸ δῶρον δεξασθαι διὰ τὸ γενομένου θαῦμα οὐκ ἠθέλησε. Πρότερον οὖν δικαίαν (d) τιμὴν λαθεῖν κατεδέξατο, πάνυ ὁ στρατιώτης θλιβεῖναι ἤμελλεν.

Ὁ δὲ τούτο παρασιωπηθῆναι δικίον κρίνω ἐκ τῶν τοῦ ἀγίου τούτου ἀνδρός (e) δυνάμεων, ὅπερ πρὸ τῶν δώδεκα τούτων ἡμερῶν ἔγνω. Γέρων γὰρ τις πτωχὸς ἦλθε πρὸς με. Ὡς δὲ προσφιλῆς μοι πάντοτε τῶν γερόντων ἢ συντυχία ὑπάρχει, νουνεχῶς τυῦτον πόθεν ἐστὶν ἠρξάμενην ἐπερωτῆν ὅστις καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως Τουδέρεως ἑαυτὸν εἶναι ἔφασκεν. Ἐγὼ δὲ προσθεὶς εἶπον: Αἰτῶ σε, πάτερ, Φορτουάντον τὸν ἐπίσκοπον γινώσκεις; Αὐτὸς δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπε: Γινώσκω, καὶ πάνυ καλῶς αὐτὸν γινώσκω. Ἐγὼ οὖν πρὸς αὐτὸν ἔφηγ. Εἶπέ, δυσωπῶ, ἐάν τινα τῶν αὐτοῦ θαυμάτων γινώσκῃς, καὶ ἐπιθυμοῦντός μου (f) διηγῆσαι ὁποῖος ἀνὴρ ὑπῆρχε. Τότε ὁ γέρων ἀποκριθεὶς, εἶπεν: Ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος μακρὰν ὑπῆρχεν (g) ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τῆς γενεᾶς ταύτης ὧν νῦν θεωροῦμεν. Εἴτι γὰρ παρὰ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ἤτειτο, (h) εὐθέως τοῦτο ἐλάμβανεν. Ἐν δὲ ἐκ τῶν αὐτοῦ θαυμάτων, ὅπερ μοι πρὸς τὸ παρὸν ἐν τῷ λογισμῷ ὑπεσίγησε, (i) διηγῆσθαι πειράσομαι. Ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ πλησίον τῆς πόλεως Τουδέρεως, Γότθοι κατέλαβον, οἵτινες ἐπὶ τὰ μέρη Ῥαβέννης ἀνήρχοντο. Δύο οὖν παιδία σεμνά ἀπὸ κτήματος (j) ὑποκειμένου ἐπήρασαν. Ὡς οὖν τούτῳ τῷ ἀγίῳ ἀνδρὶ Φορτουάντῳ ἐμνησθῆ, εὐθέως ἀπέστειλε, καὶ τοὺς αὐτοὺς Γότθους πρὸς ἑαυτὸν μεταστειλάμενος, ἤρξατο τοὺς κολακευτικοὺς λόγους προσφέρεσθαι, θέλων πρότερον τὴν τούτων καταπραῦναι τραχύτητα. Μετὰ δὲ τοῦτο περὶ τῶν παιδίων λόγον αὐτοῖς προήγαγε, λέγων: Οἶαν θέλετε τιμὴν δίδωμι, καὶ τοὺς παῖδας οὓς ἐπήρατε ἀπόδοτέ μοι; τοῦτο γὰρ ὑμῶν ποιοῦντων, μεγάλῃ μοι χάριν καταβάλλεσθε, καὶ ὡς (k) ὅτι δῶρόν μοι αὐτοὺς παρέχετε, χάριν ὑμῶν ὁμολογῶ. Τοῦτο δὲ ὁ πρῶτος αὐτῶν ἀκούσας ἀπεκρίθη, λέγων: Ἐἴ τι ἡμῖν (l) κελεύσεις ἄλλο, ἔτοιμοι ἔσμεν ποιῆσαι ἐπεὶ τοὺς παῖδας τούτους οὐδὰμῶς ἀποδοῦναι δυνάμεθα.

Πρὸς δὲ ὁ σεβάσμιος οὗτος ἀνὴρ μετὰ προκρίτους εἶπε. Θλίβεις με, τέκνον, ὅτι οὐκ ἀκούεις μου τοῦ πατρὸς σου. Μὴ θελήσῃς με θλίψαι, μὴ πως καὶ οὐ συμφέρῃ σοι. Ὁ οὖν αὐτὸς Γότθος ἐν τῇ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἀνημερότῃ διαμείνων, μὴ πεισθεὶς ἀνεχώρησεν. Ἐν ἄλλῃ δὲ ἡμέρᾳ

quidem melius: est enim secunda persona imperativi. Edit.

(g) *Idem*, ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης ἦς νῦν θεωροῦμεν.

(h) *Colb.*, τοῦτο πάντοτε ἐλάμβανεν. *Reg.*, τοῦτο πάντως ἐλάμβανεν. ὧν οὖν ἐκ τῶν τούτου θαυμάτων.

(i) *Mss.*, διηγῆσασθαι.

(j) *Idem*, ὑποκειμένου, τῆς αὐτῆς πόλεως τουδέρεως.

(k) *Reg.*, ὡς δῶρόν μοι αὐτοὺς παρέχοντες χάριν ὁμολογῶ.

(l) *Idem*. κελεύεις, quod Latinum fidelius reddit.

τῆς πόλεως ἐξέρχόμενος, πάλιν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἦλθε. **A** eosdem pueros de quibus agebatur, equis superimpositos cum 200 suis hominibus præmisit. Ipse vero statim ascendens equum subsecutus est. Cumque in eadem civitate ante beati Petri apostoli ecclesiam venisset, (l) equo ejus pes lapsus est; qui cum eo corruit, et ejus coxa mox fracta est, ita ut in duabus partibus os esset divisum. Tunc levatus in manibus, reductus est ad hospitium. Qui festinus misit, et pueros quos præmiserat reduxit, et viro venerabili Fortunato mandavit, dicens: Rogo te, Pater, mitte ad me diaconum tuum. Cujus diaconus dum ad jacentem venisset, pueros quos redditurum se episcopo omnino negaverat, ad medium deduxit, eosque diacono illius reddidit, dicens: Vade, et dic domino meo episcopo: Quia maledixisti mihi, ecce percussus sum; sed pueros quos quæsisisti, recipe, et pro me, rogo, intercede. **B** Susceptos itaque puerulos diaconus ad episcopum reduxit, (m) cui benedictam aquam venerabilis Fortunatus statim dedit, dicens: Vade citius, et eam super jacentis corpus projice. Perrexit itaque diaconus, atque ad Gothum introgressus, benedictam aquam super membra illius aspersit. Res mira et vehementer stupenda! mox ut aqua benedicta Gothi coxam contigit, ita omnis fractura solidata est, et salutis pristina coxa restituta, ut hora eadem de lecto surgeret, et ascenso equo ita cœptum iter ageret, ac si nullam umquam læsionem corporis pertulisset. Factumque est ut qui sancto viro Fortunato pueros cum pretio reddere obedientiæ subjectus noluit, eos sine pretio pœna subactus (n) daret. His igitur expletis studebat adhuc senex de eo et alia narrare. Sed quia nonnulli aderant ad quos exhortandos occupabar, jamque diei tardior hora incubuerat, venerabilis Fortunati facta diu mihi audire non licuit, quæ audire, si liceat, semper volo. **C**

τῶν ἀποδοῦναι, ἀποδοῦναι. λυπηθεὶς ὁ ἐπίσκοπος εἶπε πιστεύουσιν οἷδα οὐ συμφέρειν σοι. (a) **(b)** Ibidem. ἐπιβιάσας μετὰ. **(c)** Mss., Τὸ μῆρον... ἐκλάσθη. **(d)** Colb., κατηράτω μοι. **(e)** Uterque Ms., ἀπέγγειλε παρευθὺ οὖν ὁ. **(f)** Reg., ἐπορεύθη τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ὡς. **(g)** Colb. una voce, οὐδεμίαν. **(h)** Uterque, ὑποστρέψη. **(i)** Reg., τὴν ἡμέραν... κλίνουσαν. Ita etiam Colb. hoc solo discrimine quod habet, ἐπικλίνουσαν. **(j)** Mss., εὐκαίρησαν. **(k)** Ibidem., ὄνοματι.

ἦλθε. Τοῖς δὲ αὐτοῖς λόγοις περὶ τῶν προλεχθέντων παιδίων, ἤρξατο αὖθις ὁ ἐπίσκοπος παρακαλεῖν. Μὴ πειθομένου δὲ αὐτοῦ ταῦτα ἀποδοῦναι, (a) Ἐπιβιάσας με, ὁ ἐπίσκοπος εἶπε πιστεύουσιν οἷδα οὐ συμφέρειν σοι, ὅτι θλιβόμενος καταλιμπάνων με ἀναχωρεῖς. Βδελυζόμενος δὲ ὁ Γότθος τὰ ῥήματα αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ ἀπληκτον αὐτοῦ ὑποστρέψας, τοὺς αὐτοὺς παῖδας περὶ ὧν ὁ ἐπίσκοπος παρεκάλει, τοῖς ἵπποις (b) ἐπιβιάσας **199** μετὰ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ πρόεπεμψεν. Ὁμοίως δὲ καὶ αὐτὸς ἐπιβιάσας τῶν ἵππων κατέπισθεν αὐτῶν ἠκολούθει. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ πόλει ἐμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἡέτρου ἐλθὼν, τοῦ ἵππου αὐτοῦ ὁ πούς ἐκλάσθησας, καὶ μετ' αὐτοῦ συμπεσὼν, τὸν (c) μῆρον τοῦ αὐτοῦ Γότθου ἐκλάσεν, ὥστε τὸ ὅστον εἰς δύο μέρη γενέσθαι. Τοῦτον δὲ οἱ παρόντες, ταῖς χερσὶν ἤραντες, ἐν τῷ ἀπληκτῷ αὐτοῦ ἀπήγαγον. Παρευθὺς οὖν μετὰ σπουδῆς πολλῆς, ἀποστείλας τοὺς παῖδας ἀνθυπῆστρεψεν, οὐσπερ ἦν προπέμψας, περὶ ὧν ὁ ἐπίσκοπος παρεκάλει. Καὶ τῷ αὐτῷ σεβασμίῳ ἀνδρὶ Φορτουνάτῳ τῷ ἐπισκόπῳ ἐδήλωσας, λέγων· Παρακαλῶ σε, τίμιε πάτερ, ἀπόστειλον πρὸς με τὸν διάκονόν σου. Ἐλθόντος δὲ τοῦ διακόνου πρὸς αὐτὸν, τοὺς παῖδας οὐκ παντάπασιν ἀποδοῦναι διανεβάλλετο, εἰς μέσον ἀγαγὼν, τοῦτους τῷ διακόνῳ ἀπέδωκε, λέγων· Ἀπελθε καὶ εἰπὲ τῷ κυρίῳ μου τῷ ἐπισκόπῳ. Ἰδοὺ δὲ ὧν (d) κατηράτω με πεπληγμένος καίμαι. Ἀλλὰ τοὺς παῖδας οὐσπερ ἐζήτεις ἀπόλαβε, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, δυσωπῶ, πρεσβείαν ποίησον, ὅπως διὰ τῆς ἁγίας σου εὐχῆς, λύσεως τύχω. Δεξάμενος δὲ τοὺς παῖδας παρ' αὐτοῦ ὁ διάκονος, πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ὑπέστρεψε. Καὶ ταῦτα αὐτῷ (e) ἀπαγγέλλας, παρευθὺ ὁ εὐσεβὴς οὗτος ἀνὴρ Φορτουνάτος, εὐλογημένον ὕδωρ τοῦτ' ἐδεωκώς, ἀπέστειλεν αὐτὸν, λέγων· Ἀπελθε ἐν τάχει, καὶ τὸ ὕδωρ τοῦτο ἐπάνω τοῦ σώματος αὐτοῦ ῥένον. Τοῦ δὲ διακόνου ἀπελθόντος, καὶ πρὸς τὸν Γότθον εἰσελθόντος, τὸ εὐλογημένον ὕδωρ ἐπάνω τῶν μελῶν αὐτοῦ ἐῤῥανεν· πρᾶγμα δὲ συνέβη θαυμαστὸν καὶ φρικτὸν ἄξιον· ἦνίκα γὰρ τὸ ὕδωρ τοῦ μῆρου τοῦ Γότθου ἤψατο, πᾶσα ἡ συντριβὴ ἐκείνη ἐστερεώθη, καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ὕγειᾳ ὁ μῆρος αὐτοῦ ἀπεκατέστη· ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ ἐκ τοῦ κραββάτου ἀναστὰς, καὶ τῷ ἵππῳ αὐτοῦ ἐπιβιάσας, (f) ἐν τῇ ὁδῷ ἧ ἤρξατο ἐπορεύθη, ὡς ὅτι (g) οὐδὲ μίαν βλάβη ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἦν ὑπομείνας. Γέγονε δὲ τοῦτο, ἵνα τοὺς παῖδας οὐσπερ μετὰ τιμῆματος τῷ ἁγίῳ ἀνδρὶ Φορτουνάτῳ τῷ ἐπισκόπῳ ἀποδοῦναι οὐκ ἤθελε, κολάσει ὑποκειμένος, δῶρον αὐτοῦς (h) ἀποστρέψῃ. Τῆς διηγῆσεως δὲ ταύτης πληρωθεὶς, ἤθελεν ἀκμήν ὁ γέρον καὶ ἄλλα τινὰ περὶ αὐτοῦ μετὰ διηγῆσασθαι. Ἀλλὰ διὰ τὸ πολλοὺς παρῆναι τοὺς παρ' ἡμῶν νουθετεῖσθαι ὀφειλοντας, καὶ λοιπὸν σχολῶν ἄγειν μὴ δυνάμενος, λοιπὸν δὲ καὶ (i) τῆς ἡμέρας πρὸς ἐσπέραν ἤδη κλινούσης, πλείον τι περὶ τῶν ἔργων τοῦ σεβασμίῳ ἀνδρὸς Φορτουνάτου ἀκούσαι με οὐκ (j) ἠυκαίρησαν. Ἄπερ εἰ ἐνδεκτὸν ὑπῆρχε, διηνεκῶς ἀκούειν ἤθελον.

Ἐν δὲ ἄλλῃ ἡμέρᾳ ὁ αὐτὸς γέρον πρᾶγμα περὶ αὐτοῦ μᾶλλον θαυμασιώτερον διηγῆσατο, λέσων. Ἐν τῇ αὐτῇ τῆς **D** Τουδέρεως πόλει, ἀνὴρ τις Μάρκελλος (k) τοῦνομα σεμνῶς πολιτευόμενος, ἅμα δυσὶν αὐτοῦ ἀδελφαῖς κατοικῶν,

Sed die alia idem senex rem de illo magis adhuc mirabilem narravit, dicens: In eadem Tudertina urbe Marcellus quidam, bonæ actionis vir, cum duabus sororibus suis habitabat: qui eveniente molestia cor-

(a) Mss., ἀποδοῦναι. λυπηθεὶς ὁ ἐπίσκοπος εἶπε πιστεύουσιν οἷδα οὐ συμφέρειν σοι.

(b) Ibidem. ἐπιβιάσας μετὰ.

(c) Mss., Τὸ μῆρον... ἐκλάσθη.

(d) Colb., κατηράτω μοι.

(e) Uterque Ms., ἀπέγγειλε παρευθὺ οὖν ὁ.

(f) Reg., ἐπορεύθη τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ὡς.

(g) Colb. una voce, οὐδεμίαν.

(h) Uterque, ὑποστρέψῃ.

(i) Reg., τὴν ἡμέραν... κλίνουσαν. Ita etiam Colb. hoc solo discrimine quod habet, ἐπικλίνουσαν.

(j) Mss., εὐκαίρησαν.

(k) Ibidem., ὄνοματι.

(l) Ita Mss. Quod emendant Editores mutaverunt in, equi ejus.

(m) Aquæ bened. usum, et ex usu miraculum, vide apud Epiphani., in hæc. 30 Ebionit., n. 12, et apud Photium, cod. 96, ubi refertur Eucliiæ cujusdam filium ab Chrysostomo aquæ bened. aspersione a morbo desperatissimo fuisse liberatum. Vide etiam Hist. Tripart. l. ix. ubi ex Theodorito refertur, Marcellum Apameæ episc. jussisse aquam bened. aspergi. Quod dum fuisset factum, demon effugit, non ferens aquæ virtutem.

(n) Gussanv., renitentibus aliis tum excusis, tum manu exaratis, coactus donavit.

poris, (a) ipso sacratissimo vesperascente jam Sabato paschali, defunctus est. Cujus corpus cum longius esset efferendum, die eodem sepeliri non potuit. Cumque mora esset temporis ad explendum debitum sepulturæ, sorores ejus, morte ejus afflictæ, cucurrerunt flentes ad venerabilem virum Fortunatum, eique magnis vocibus clamare cœperunt: Scimus quia apostolorum vitam tenes, leprosos mundas, cæcos illuminas, veni, et resuscita mortuum nostrum. Qui mox ut cognovit earum fratrem defunctum, flere ipse etiam de morte ejus cœpit, eisque respondit, dicens: **201** Recedite, et hæc dicere nolite, quia jussio omnipotentis Dei est, cui contraire nullus hominum potest. Illis itaque discedentibus, tristis ex morte ejus mansit episcopus. Subsequente autem die Dominico ante exurgentis lucis crepusculum, vocatis duobus diaconibus suis, perrexit ad domum defuncti; accedensque ad locum ubi corpus jacebat exanime, ibi se in orationem dedit. Expleta autem prece surrexit, et juxta corpus defuncti sedit; non autem grandi voce defunctum per nomen vocavit, dicens: **Frater Marcelle.** Ille autem, ac si leviter dormiens, ad vicinam vocem (b) quamvis modicam fuisset excitatus, statim oculos aperuit, atque ad episcopum respiciens, dixit: O quid fecisti? o quid fecisti? Cui episcopus respondit, dicens: Quid feci? At ille: Duo hæsterno die venerunt, qui me ejicientes ex corpore in bonum locum duxerunt, hodie autem unus misus est qui dixit: Reducite eum, quia Fortunatus episcopus in domum ejus venit. Quibus verbis expletis, mox ex infirmitate convaluit, et in hac vita diutius mansit. Nec tamen credendum est quia locum quem acceperat perdidit, quia dubium non est quod intercessoris sui precibus potuit post mortem melius vivere, qui et ante mortem studuit omnipotenti Deo placere. Sed cur multa de ejus vita dicimus, cum nunc usque ad corpus illius tot virtutum documenta tenemus? Dæmoniacos quippe absolvere, ægros curare quoties ex fide petitur, ut vivus consueverat hoc, ladesinenter facere, et apud mortua sua ossa perseverat. Sed libet, Petre, adhuc ad Valeriæ provinciæ partes narrationis meæ verba reducere, de quibus me nimia valde miracula ex ore venerabilis Fortunati, cujus longe superius memoriam feci (*Scilicet in initio cap. 4*), contigit audisse. Qui crebro ad me nunc usque veniens, dum facta mihi veterum narrat, nova refectione me satiat.

Θεωμάτων ἐπιτελείται. Δαιμονιοῦντας γὰρ ἐκ τῆς τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων δουλείας ἐλευθεροῖ, ἀσθενεῖς θεραπεύει, καὶ πᾶσι τοῖς πιστῶς αἰτοῦσι τὰς ἰάσεις παρέχει. Καθ' ἕνα γὰρ ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆ περι ὧν ἀόκως τοῦτο ποιεῖν ἔθος εἶχε, καὶ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν μετάστασιν, τῇ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ χάριτι, ἐν τῷ ταμίῳ αὐτοῦ σώματι τὰ αὐτὰ ἐπιτελοῦνται. Ἡδέως δὲ πάλιν, Πέτρε, (k) περὶ τῶν μερῶν τῆς Βαλερίας χώρας τὴν τοῦ λόγου διήγησιν ἐπιπλάω, περὶ ὧν μέγιστα θαυμάσια συνέβη με ἀκοῦσαι ἐκ στόματος Φορτουναίου τοῦ ἀνωτέρω πατρῶν ἡμῶν μνημονευθέντος, ὅστις μέχρι τοῦ παρόντος συχνότερον πρὸς με (l) παραβάλλειν εἴωθε· καὶ τὰς τῶν ἀρχαίων ἀνδρῶν ἀρετὰς μοι διηγοῦμαι, νεαρὰς εὐφροσύνης με πληροῖ.

(a) German., Longip. et secundus Theod., ipso sacratissimo vespere ascendente jam Sabbato pasch.

(b) German. et plerique Norm., quamvis modica fuisset excitatus.

(c) Uterque Ms., τὸ βλέπειν.

(d) Mss., καὶ τοιαῦτα.

(e) Reg., καὶ τοῦ Θεοῦ δεόμενος, πρὸ τοῦ.

A ἀσθενεῖα σωματικῇ περιέπεσε. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἑσπέρᾳ τοῦ ἁγίου Σαββάτου, τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιφωσκούσης, τέλει τοῦ βίου ἐχρημάσθη. Ἐκ μήκους δὲ τοῦ τόπου ὄντος, ἐν ᾧ τὸ σῶμα ταφῆναι ἤμελλεν τῇ αὐτῇ τοῦ ἁγίου Σαββάτου ἑσπέρᾳ, τοῦτο θάψαι οὐκ ἠδυνήθησαν. Βραδύτητος οὖν γενομένης τοῦ κηδευθῆναι αὐτὸν, αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ θλιβόμεναι, πρὸς τὸν σεβάσμιον ἄνδρα Φορτουναῖον τὸν ἐπίσκοπον κλαίουσαι, ἔδραμον, καὶ τοῖς τούτου ποσὶ μετὰ στεναγμοῦ καὶ δακρύων προσκυλινοῦμεναι, ἔλεγον· Ὁ δάμεν, τίμειε πάτερ, ὅτι τοῖς τῶν Ἀποστόλων ἔχουσι ἐξακολουθῶν, πάντα ὅσα τὸν Θεὸν αἰτεῖς, λαμβάνεις· λεπρούς γὰρ καθαρίζεις, καὶ τοῖς τυφλοῖς (c) τὸ βλέμμα χαρίζῃ· ἔλθῃ οὖν καὶ τὸν ἀρτίως τελευτήσαντα ἡμῶν ἀδελφὸν ἀνάστησον. Ἀκούσας δὲ ὁ ἐπίσκοπος περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, πάνυ λυπηθεὶς, κλαίειν ἤρξατο, πρὸς δὲ ταύτας ἀποκριθεὶς, **202** εἶπεν· Ἀποστῆτε ἀπ' ἐμοῦ, (d) καὶ ταῦτα λέγειν μὴ θελήσθε. Τῇ τοῦ παντοδυνάμου γὰρ Θεοῦ κελεύσει ἡ τούτου τελείωσις γέγονε, καὶ ὅπερ αἰτεῖσθε τὴν ἐμὴν ὑπερβαίνει δύναμιν. Ὑποχωρησάντων δὲ αὐτῶν μετὰ λύπης, ἔμεινεν τῇ ἑσπέρᾳ ὁ ἐπίσκοπος. (e) Πρὸ τοῦ δὲ ἡμέραν τοῦ ἁγίου πάτρός διαυγᾶσαι, ὑπὸ τὸν ὄρθρον, καλέσας δύο διακόνους αὐτοῦ, εἰς τὸν οἶκον τοῦ τεθνεώτους σὺν αὐτοῖς ἀπέβη.

B Προσελθὼν δὲ τῷ τόπῳ ἐν ᾧ τὸ σῶμα ἄψυχον ἔκειτο, ἐκεῖ ἑαυτὸν εἰς εὐχὴν δέδωκε. Πληρώσαντος δὲ αὐτοῦ τὴν εὐχὴν, ἀνέστη, καὶ πλησίον τοῦ τεθνεώτος ἐκαθίσθη. (f) Σεμνῇ δὲ τῇ φωνῇ τοῦτον ἐξ ὀνόματος ἐκάλεσε, λέγων· Ἀδελφέ Μάρκελλε. Τῆς δὲ φωνῆς ταύτης ὁ νεθηκῶς ἀκούσας, ὡς ὅτι ἐλαφρῶ ἦν πνυ ἐκίθευεν ἐξυπνισθεῖς, καὶ τοὺς ἀφθαλμοὺς ἀνεψῆας, πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἀτεινίσας, εἶπεν· Τί (g) ἐποίησας; Πρὸς δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἀπεκρίθη, λέγων· Τί ἐποίησα; Αὐτὸς δὲ εἶπε· Τῇ ἡμέρᾳ, δύο τινὲς ἦλθον πρὸς με, οἱ τινεὶς ἐκ τοῦ σώματος τούτου με ἐξαγαγόντες, εἰς τόπον πάνυ καλὸν με ἀπήγαγον. Σήμερον δὲ εἰς ἀποσταλείς, εἶπεν· Ἀποστρέψατε αὐτὸν, ὅτι Φορτουναῖος ὁ ἐπίσκοπος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ ἦλθε. Τῶν δὲ βημάτων τούτων πληρωθέντων, παρευθὺ καὶ ἐκ τῆς νόσου ἐνίσχυσε, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ἔτη (h) πλείω διέμεινε. Πιστεύομεν δὲ ὅτι οὐδὲ τόπον ὃν ἔλαβεν (i) ἀπώλεσε καὶ δισταγμὸς ἐν τούτῳ οὐκ ἔστι. Τοῦ γὰρ εὐχομένου ὑπὲρ αὐτοῦ ταῖς προσεσῆαι, ἠδυνήθη μᾶλλον μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν βέλτιον ζῆσαι. Ὅστις καὶ πρὸ θανάτου ἠγωνίσαστο τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ εὐκρεστῆσαι. Τί δὲ πολλὰ περὶ τῆς τοῦ μακαρίου τούτου Φορτουναίου πολιτείας λέγομεν; Μέχρι γὰρ καὶ τοῦ παρόντος, ἐν (j) ᾧ τὸ τίμιον αὐτοῦ σῶμα κατὰκειται, πλήθος

C (f) Reg. μικρῶ δὲ τῇ φωνῇ τὸν αὐτόν.
(g) His verbis absolvitur caput hoc in Colb.
(h) Reg., ἐπὶ πλείω.
(i) Idem, ἀπώλεσε. (Sic.)
(j) Idem, ἐν ᾧ τόπω. Et paulo post δαιμονιοῦντας.
(k) Reg., περὶ τῶν μερῶν. (Sic.)
(l) Reg., παραγίνεσθαι.

D

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ.

A

CAPUT XI.

De Martyrio monacho provincie Valerice.

Περὶ Μαρτυρίου μοναχοῦ χώρας τῆς Βαλερίας.

(a) Οὗτος τοίνυν διηγείτο, ὅτι ἐν αὐτῇ τῆς Βαλερίας χώρᾳ, ἀντὶ τῆς ὑπῆρχεν ὀνόματι Μαρτύριος πάνυ σπουδαίως τῷ παντοδυναμῷ Θεῷ δουλεύων, ὅστις διὰ τῶν ἔργων τὴν πολιτείαν φανεράν ἀπέδειξεν. Ἐν μὲν γὰρ τῶν ἡμερῶν, (b) οἱ ὑπ' αὐτὸν ἀδελφοί, ὑποσπόδιον ἄρτον πεποιήκασι, καὶ τὸν τοῦ τιμίου σταυροῦ τύπον ἐν αὐτῷ ποιῆσαι ἐληθάργισαν, καθὼς ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ ἔθος ὑπάρχει τοὺς ἄρτους σφραγίζειν ὥστε διὰ τετάρτων μερίδων τὸν ἄρτον ἐσφραγισμένον θεωρεῖσθαι. Ὁ δὲ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ δοῦλος Μαρτύριος (c) ἐπιστάς, τοῦτων πρὸς ἑαυτοὺς ἀφηγουμένων, ἐπέγνω μὴ εἶναι τὸν ἄρτον ἐσφραγισμένον. Ἦδη δὲ λοιπὸν ἐν τῇ ἀνθρακίᾳ ὑπὸ (d) 203 τῆς στάκτης ὁ αὐτὸς ἄρτος ἐκαλύπτετο· πρὸς οὓς εἶπε. Διὰ τί αὐτὸν, ἀδελφοί, οὐκ ἐσφραγίσατε; τοῦτο δὲ εἰπὼν, τὴν χεῖρα αὐτοῦ πλησίον τοῦ πυρὸς (e) προσενεγκῶν, καὶ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ποιήσας, παραχρῆμα τοιοῦτον φόφον ὁ ἄρτος ἐν τῷ πυρὶ πεποιήκειν, ὥστε νομίζειν ὅτι χύτρα μεδάλτῃ συνετριβῆ. Μετὰ δὲ τὸ ὑπὲρθεῖναι τὸν ἄρτον, καὶ ἐκ τοῦ πυρὸς ἐξελεῖν, ἐσφραγισμένος τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ εὐρέθη, φτίνει χεῖρ οὐχ ἤψατο, ἀλλ' ἡ πίστις τοῦτο πεποιήκειν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

Περὶ Σευήρου πρεσβυτέρου τῆς αὐτῆς χώρας.

Ἐν τοῖς αὐτοῖς τῆς Τουδέρωος πόλεως μέρεσι, μεταξὺ δύο ὁρέων ἐν κοιλάθῃ τινί, ἐπιχωρίως Ἰντεροκρίνα ὀνομαζομένη, ἐκκλησία τῆς δεσποίνης ἡμῶν τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας ὑπάρχει. Ἀνὴρ δὲ τις Σευήρος ὀνόματι (f) πάνυ θαυμασίας διαγωγῆς ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ ἱερεὺς ὑπῆρχεν, οἰκοδεσπότης δὲ τις ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐλθὼν, ἐν συντόμῳ πρὸς τὸν αὐτὸν πρεσβύτερον ἀποστείλας ἐδυσώπει, ἵνα μετὰ C σπουδῆς πρὸς αὐτὸν παραγένηται, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πρεσβείαν ποιήσῃ, ὅπως δι' ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας τὰ πεπραγμένα αὐτῷ ἀμαρτήματα λύσειν λάθωσι, πρὶν ἢ καὶ τοῦ σώματος τούτου ἐξέλθῃ. Συνέβη δὲ κατὰ συγκυρίαν τὸν αὐτὸν (g) πρεσβύτερον, εἰς τὸ τὴν ἄμπελον κλαδεῦσαι, εἶναι ἐπάσχολον, καὶ τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐλθοῦσιν, εἶπεν· Ὑμεῖς προλάβετε, καὶ ἰδοὺ κἀγὼ καταλαμβάνω ὑμᾶς θεωρήσας δὲ, ὅτι ὀλίγον ἦν ἑναπομείνας ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ, συνεῖδε μικρὸν προσκαρτερῆσαι, ὅπως πληρωσῆται αὐτό. Τοῦτο δὲ τελειώσας, ἤρξατο πρὸς τὸν ἀθενοῦντα παρεῦθεσθαι. Ἀπερχομένου δὲ αὐτοῦ, ὑπήντησαν αὐτῷ ἐν τῇ ὁδῷ οἱ καὶ τὸ πρὶν πρὸς αὐτὸν ἐλθόντες, λέγοντες· Διὰ τί, πάτερ, ἐβράδυνας; μηκέτι οὖν κοπωθῆς,

(a) Idem, οὕτως... διηγείτο μοι ὅτι. Ita quoque Colb., omisso moi.

(b) Colb., οἱ αὐτοῦ ἀδελφοί.

(c) Colb., ἐπιστάς καὶ τοῦτο πρὸς ἑαυτοὺς ἀφηγουμένους νοήσας.

(d) Reg., τῆς σποδοῦ. Colb. τῆς τάκτης.

(e) Colb., πυρὸς προσεγγίσας τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ. Reg., προσενεγκὰς τὸν τύπον.

(f) Reg. πάνυ θαυμαστός τῇ πολιτείᾳ. Colb., πάνυ θαυμαστός καὶ θαυμασίας.

(g) Reg., πρεσβύτερον εἶναι εἰς τὸ τὴν ἄμπελον κλαδεῦσαι, καὶ τοῖς.

(h) Alius est a Martyrio qui laudatur in hom. 39 in Evang. Hic enim Valerice, ille Lycaonie monachus fuit. In illis distinguendis hallucinatus est Guitmundus, lib. 11 de Eucharistia. Prioris nomen Martyrologio inseritur die 23 Jan.

(i) Ita Reg., German., duo alii Sangerm., Norm., etc. In Editis, signo signari solent.

(j) Hinc Suidas, Κοδριτικὸς ἄρτος, panis quadratus qua-

Quidam namque in eadem provincia, (h) Martyrius nomine (*Martyrol.*, 23 Jan.), devotus valde omnipotentis Dei famulus exstitit, qui hoc de virtutis sue testimonio signum dedit. Dum quadam die fratres illius panem subcinericium fecissent, eique oblitessent crucis signum imprimere, sicut in hac provincia crudi panes (i) signo signari solent, (j) ut per quadras quatuor partiti viderentur, idem Dei famulus adfuit, eisque referentibus signatum non fuisse cognovit. Cumque jam panis ille prunis 204 esset et cineribus coopertus, dixit: Quare hunc minime signastis? Qui hoc dicens, signum crucis digito contra prunas fecit. Quo signante protinus immensum crepitum panis dedit, ac si ingens in ignibus olla crepuisset. Qui dum coctus postmodum fuisset ab igne subtractus, ea cruce signatus inventus est, quam non contactus, sed fides fecit.

CAPUT XII.

De Severo presbytero ejusdem provincie.

In eo etiam loco Interorina vallis dicitur, quæ a multis verbo rustico Interocrina nominatur, in qua erat quidam vir vitæ valde admirabilis, nomine Severus, Ecclesiæ beatæ Mariæ Dei genitricis semper virginis (k) sacerdos (*Martyrol.*, 15 Feb.). Hunc cum quidam paterfamilias ad extremum venisset diem, missis concite nuntiis, rogavit ut ad se quantocius veniret, suisque orationibus pro peccatis ejus intercederet, ut, acta de malis suis pœnitentia, solutus culpa ex corpore exiret. Qui videlicet sacerdos inopinata contigit ut ad putandam vineam esset occupatus, atque ad se venientibus diceret: Antecedite, ecce ego vos subsequor. Cumque videret sibi in eodem opere parum aliquid superesse, paululum moram fecit, ut opus quod minimum restabat expleret, quo expleto, cœpit ad ægrum pergere. Eunti vero in itinere occurrentes hi qui prius venerant, obviam facti sunt, dicentes: Pater, quare tardasti? Noli fatigari, quia jam defunctus est. Quo audito, ille contremuit, magnisque vocibus se interfectorem illius clamare cœpit. Flens itaque pervenit ad corpus defu-

tuor in partes dividendus. Quadra itaque est frustum panis. Hinc Juven., satyr. 5:

Ut bona summa putes aliena vivere quadra.

Et Horat., I. 1, epist. 17:

Et mihi dividuo findetur munere quadra.

In Moreto etiam Virgillii nomine vulgato:

Format opus palmisque suum dilatat in orbem,
Et notat impressis æquo discrimine quadris.

Etsi ad commodiorem panis divisionem, hæc figura crucis imprimerecruis panis; nonnihil tamen religionis in signando crucis caractere accedebat. Sic panis trifidus aliquando coquebatur, ut Trinitatem adumbraret. Hinc sanctus Paulinus, epist. 3, ad Alypium, in fine: *Panem unum sanctitati tuæ unitatis gratia misimus, in quo etiam Trinitatis soliditas continetur.*

(k) Sacerdos hic simplicem presbyterum significat, cum pro episcopo accipi soleat in antiquioribus et hujus ævi scriptoribus.

functi, seque coram lecto illius cum lacrymis (a) in terram dedit. Cumque vehementer fieret, in terram caput tunderet, seque reum mortis illius clamaret, repente is qui defunctus fuerat animam recepit. Quod dum multi qui circumstantiant aspicerent, admirationis vocibus emissis, coeperunt amplius flere præ gaudio. Cumque eum requirerent ubi fuerit, vel quomodo rediisset, ait : Tetri valde erant homines qui me ducebant, ex quorum ore et naribus ignis exibat, quem tolerare non poteram. Cumque per obscura loca me ducerent, subito pulchræ visionis (b) juvenis cum aliis nobiscum obviam factus est, qui me trahentibus dixit : Reducite illum, quia Severus presbyter plangit, ejus enim lacrymis Dominus eum donavit. Qui scilicet Severus protinus de terra surrexit, eique pœnitentiam agentis opem suæ intercessionis præbuit. Et dum per dies septem de perpetratis culpis pœnitentiam æger redivivus ageret, octava die lætus de corpore exivit. Perpende, Petre, quæso, hunc de quo loquimur Severum, quam dilectum Dominus attendit, quem contristari nec ad modicum pertulit.

αὐτοῦ εὐχῆς ἐλασµὸν τῶν ἀμαρτιῶν ὁ ἀσθενὴς κομισάμενος ἐβδόμην ἡμέραν ἐν [τῇ] ζωῇ ταύτῃ ὑποστρέψας πεποίηκε, περὶ τῶν αὐτῶν πεπραγµένων μετάνοιαν ἄγων. Τῇ δὲ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ εὐφραϊνόμενος, πρὸς κύριον ἐξεδήμησεν. Κατανόησον οὖν ἐν ποίᾳ ἀγαπήσει ὁ κύριος Σευῆρον τὸν πρεσβύτερον εἶχεν, ὃν οὐδὲ πρὸς ὤραν θλιβῆναι ἤνευχέτο.

PETR. Admiranda sunt valde hæc, quæ me 205 invenio nunc usque latuisse. Sed quid esse dicimus quod modo toles viri nequeunt inveniri.

GREGOR. Ego, Petre, multos tales in hoc sæculo nec modo deesse existimo : neque enim si talia signa non faciunt, ideo tales non sunt. Vitæ namque vera æstimatio in virtute est operum, non in ostensione signorum. Nam sunt plerique, qui etsi signa non faciunt, signa tamen facientibus dispare non sunt.

PETR. Unde mihi, rogo, ostendi potest, quod sint quidam qui signa non faciunt, et tamen signa facientibus dissimiles non sunt ?

GREGOR. Numquidnam nescis quoniam Paulus apostolus Petrum apostolorum primo in principatu apostolico frater est ?

PETR. Scio plane, nec dubium est quia etsi minimus omnium apostolorum, plus tamen omnibus laboravit.

(I Cor. 15.) GREGOR. Quod bene ipse reminisceris, Petrus (c) super mare pedibus ambulavit (Matth. 14), Paulus in mari naufragium pertulit (II Cor. 11) : (d) et in uno eodemque elemento tibi Paulus ire cum navi non potuit, ubi Petrus pedibus iter fecit. Aperte igit-

(a) Primus Theod., in terram in orationem dedit.

(b) Compend., juvenis apparuit.

(c) Plerique mss. in mari, vel in mare ped.

(d) In Germ. et omnibus Norm. En in uno. In tribus Sangerm. et Regio legitur, ibi Paulus, etc. At in omnibus Norm., ubi Paulus ire cum navi non potuit, ibi, etc.

(e) Colb., κλαίειν καὶ δδύρεσθαι.

Α ἐκεῖνος γὰρ ἐτελευτήσεν. Τοῦτο δὲ ὁ πρεσβύτερος ἀκούσας, καὶ σύντρομος γενόμενος, ἤρξατο (e) δδύρεσθαι, καὶ μεγάλη τῇ φωνῇ φονευτὴν ἐαυτὸν τούτου καλεῖν. Κλαίων τοίνυν κατέλαβεν ἐν ᾧ τὸ σῶμα τοῦ τελευτήσαντος ἔκειτο καὶ ἐαυτὸν ἔμπροσθεν τοῦ κραβιάτου αὐτοῦ (f) εἰς γῆν ἐβίβησε, τούτου δὲ σφοδρῶς κλαίοντος, καὶ τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν γῆν προσαράσσοντος, καὶ ἐαυτὸν αἴτιον τοῦ θανάτου αὐτοῦ εἶναι λέγοντος, ἄφνω ὁ τελευτηκῶς τὴν ψυχὴν (g) ἀνέλαβε. Τοῦτο δὲ οἱ περιεστῶτες θρασάμενοι, καὶ σφόδρα ἐπὶ τῷ θαύματι ἐκπλαγέντες, ἤρξαντο ἐπὶ πλείον ἀπὸ χαρᾶς κλαίειν, καὶ τοῦτον ἐπερωτῶν, τὸ ποῦ ἦν καὶ πῶς ὑπέστρεψεν ; Αὐτὸς δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν : Ἄνδρες τινὲς σοβαροὶ σφόδρα ἦσαν, οἳ τινὲς με παρέλαβον, ὧν ἐκ τοῦ στόματος καὶ τῶν ῥινῶν πῦρ ἐξήρχετο, ὅρερ ὑποφέρειν οὐκ ἠδυνάμην. Ἐν ὅσῳ δὲ διὰ σκοτεινῶν τόπων με περιήγον, ἄφνω νεανίσκος πάνυ εὐοπτος, μετὰ καὶ ἐτέρων ἐν (h) ἀπαντήσῃ ἡμῖν γέγονε, καὶ πρὸς τοὺς σύροντάς με εἶπεν : Ὑποστρέψατε αὐτὸν, ὅτι Σευῆρος ὁ πρεσβύτερος κλαίει περὶ αὐτοῦ. Τοῖς γὰρ ἐκείνου δάκρυσιν ὁ κύριος αὐτὸν ἐδωρήσατο. Ὁ δὲ αὐτὸς Σευῆρος ὁ πρεσβύτερος, ἐκ τῆς γῆς ἀναστάς, καὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας, τοῖς περὶ μετανοίας λόγοις τοῦτον νοουθετήσας, καὶ διὰ τῆς

Β ἀπαντήσῃ ἡμῖν γέγονε, καὶ πρὸς τοὺς σύροντάς με εἶπεν : Ὑποστρέψατε αὐτὸν, ὅτι Σευῆρος ὁ πρεσβύτερος κλαίει περὶ αὐτοῦ. Τοῖς γὰρ ἐκείνου δάκρυσιν ὁ κύριος αὐτὸν ἐδωρήσατο. Ὁ δὲ αὐτὸς Σευῆρος ὁ πρεσβύτερος, ἐκ τῆς γῆς ἀναστάς, καὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας, τοῖς περὶ μετανοίας λόγοις τοῦτον νοουθετήσας, καὶ διὰ τῆς

ΠΕΤΡ. Ὅντως θαυμαστὰ εἰσι σφόδρα, ἅπερ μέχρι τοῦ 206 παρόντος τὴν ἐμὴν διεάνθανεν εἶδῃσιν· τί δὲ τοῦτο εἶναι λέγομεν, ὅτι τοιοῦτοι ἄνδρες ἀρτίως εἰρηθῆναι οὐ δύνανται,

ΓΡΗΓ. Ἐγὼ, Πέτρε, πολλοὺς τοιούτους ἄνδρας καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἶναι οὐκ ἀπιστῶ· οὐδὲ γὰρ ἐάν σημεῖα τοιαῦτα οὐ ποιοῦσι νῦν, (i) οὐ παρὰ τούτου μὴ εἶναι αὐτοὺς τοιούτους ἀπιστηθήσεται. Πολιτείας οὖν ἐνθεοῦ διάγνωσις ἐν τῇ τῶν ἔργων ὑπάρχει δυνάμει, καὶ οὐχὶ ἐν τῇ σημεῖων ἐπιδείξει ; εἰσὶ γὰρ πλείστοι, οἵτινες σημεῖα μὲν οὐ ποιοῦσι, τῶν δὲ τὰ σημεῖα ποιούντων ἀνόμοιοι οὐκ εἰσὶ.

ΠΕΤΡ. Πόθεν μοι, παρακαλῶ, τοῦτο ἐπιδειχθῆναι δύναται, ὅτι εἰσὶ τινες οἳ μὴ ποιούντες σημεῖα, καὶ τῶν τὰ σημεῖα ποιούντων ἀνόμοιοι οὐκ εἰσὶ ;

ΓΡΗΓ. Μὴ τοί γε οὐ γινώσκεις, ὅτι Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἀδελφὸς δῆλός ἐστιν ἐν τῇ ἀποστόλῃ Πέτρου (j) τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων ;

ΠΕΤΡ. Ἀσφαλῶς οἶδα, (k) καὶ δισταγμὸς ἐν τούτῳ οὐκ ἔστιν· ἀλλ' οὖν γε, εἰ καὶ μικρότερος πάντων τῶν ἀποστόλων ἐστὶ, (l) πλείω πάντων ἰκοπίασε.

ΓΡΗΓ. Καθὼς ἐπίστασαι, Πέτρος ἐν τῇ θαλάσῃ τοῖς ποσὶ περιεπάτησε, Παῦλος δὲ ἐν τῇ θαλάσῃ ναυαγίῳ περιέπεσεν· ἰδοὺ εἰς ἐν καὶ αὐτὸ τὸ στοιχείον, ἐν ᾧ Παῦλος μετὰ πλοίου πορευθῆναι οὐκ ἠδυνήθη, Πέτρος τοῖς ποσὶ τὴν ὁδοιπορίαν πεποίηκε. Φανερόν οὖν καθίστασθαι,

(f) Mss., μετὰ δακρύων εἰς τὴν γῆν.

(g) Uterque, ἀπέλαβε.

(h) Ibidem, ὑπαντήσῃ.

(i) Reg. οὐ παρὰ τούτῳ, Colb. οὐ παρὰ τοῦτο.

(j) Reg. ἀποστόλου καὶ κορυφ.

(k) Mss. καὶ πέπεισμαι, καὶ δισταγμὸς.

(l) Reg. πλείον πάντων.

ὅτι εἰ καὶ ἐν τῷ θαύματι τῶν ἀμφοτέρων ἡ δύναμις ἄνόμοιος γέγονεν, ἀλλ' οὖν ἀμφοτέρων τὸ ἀξίωμα ἐν οὐρανοῖς ὁμοιον ὑπάρχει.

ΗΕΤΡ. Ἄρῃσκειν ὁμολογῶ κατὰ πάντα (α) ὅπερ λέγεις. ἰδοὺ γὰρ ἀσφαλῶς ἐπέγγων, ὅτι ὁ βίος καὶ οὐ τὰ σημεῖα ζητοῦνται· καὶ αὐτὰ γὰρ τὰ γινόμενα σημεῖα τοῦ ἐναρκτην βίου ἀπόδειξιν φέρουσιν· δυσωπῶ οὖν, ἐν ἀκμήν τινα ὑπολείπονται, φανερά μοι ταῦτα γένεσθαι ὅπως λιμώττοντά με ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ὑποδείγμασι διατρέψης.

ΓΡΗΓ. Ἡθελόν σοι εἰς αἶνον καὶ δόξαν τοῦ λυτρωτοῦ ἡμῶν Θεοῦ, περὶ ἀνδρός τινος εὐλαβοῦς, ὀνόματι Βενεδίκτου, τινὰ διηγῆσασθαι· ἀλλ' ὀρῶ τὸν τῆς ἡμέρας καιρὸν πρὸς τὴν τούτων διήγησιν μὴ δυνάμενον ἐπαρκεῖσαι. Ὅθεν λοιπὸν ταῦτα, τοῦ Θεοῦ ἰσχυρὸν παρέχοντος, ἕλλην ἄρχην συντάξεως (β) προβαλλόμενος, μετὰ ἀνέσεως διηγοῦμαι.

(a) Mss. ἀπὲρ λέγεις.

(b) Colb. προβαλλόμενος μετὰ ἀνέσεως διηγοῦμαι, συνεργία καὶ χάριτι τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς

tur constat, quia cum utriusque virtus fuerit dispar in miraculo, utriusque tamen meritum dispar non est in caelo.

PETR. Placet, fateor, omnino quod dicis : ecce enim aperte novi, quia vita et non signa quaerenda sunt. Sed quoniam ipsa signa quæ sunt, bonæ vitæ testimonium fuerunt, quæso te adhuc si qua sunt referas, ut esurientem me per exempla bonorum pascas.

GREGOR. Vellem tibi in laudibus redemptoris de viri venerabilis Benedicti miraculis aliqua narrare, (e) sed ad hæc explenda hodiernum tempus video non posse sufficere. Liberius itaque hæc loquemur, si aliud exordium sumamus.

B

αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν. Eadem habet Reg., sed desinit in διηγοῦμαι..

(c) Compend., sed ad hæc exempla.

BIBAION ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

LIBER SECUNDUS.

Hic secundus liber, continens Vitam S. Benedicti, ante opera magni monachorum occidentalium hospitorum, tom. LXVI hujus Bibliothecæ, legendus est.

BIBAION ΤΡΙΤΟΝ.

LIBER TERTIUS.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

(a) Περὶ Παυλίνου ἐπισκόπου πόλεως Νωλλίων.

278 Ἐν τῷ προσέχειν με τοῖς γεντιλίζουσιν πατράσι, καὶ τοῖς τούτων θαύμασι τῷ λόγῳ ἐνδιατρίβειν, τῶν μεγάλων τὰ ἔργα κατέλιπον. Τοῦ γὰρ Παυλίνου τὸ θαῦμα τοῦ τῆς (b) Νωλλίων πόλεως ἐπισκόπου, τίνα οὐ καταπλήττει; Ὅστις καὶ χρόνῳ, καὶ τῇ τοῦ θαύματος δυνάμει πάντων προτερεῖ. Τῆς οὖν μήνης (c) καταλειφθείσης, ὡς παρῶν καὶ ὀρώμενος νομισθήσεται, τοῖς δὲ προλεχθεῖσιν καὶ ταῦτα, ὅση δύναμαι συντομίᾳ ἐπισφίγω. Ἔθος γὰρ τοῖς (d) πρεσβύταις ἡμῶν τῶν καλῶν τὰ ἔργα σπουδαίως γνωστὰ ποιῆσαι τοῖς τῶν δικαίων (e) ἐπόμενοι διήμασιν, ὅθεν καὶ τοῦ προλεχθέντος εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς τὸ φαιδρὸν ὄνομα ἐδὲλποποιήθη. Τὸ γὰρ αὐτοῦ ἔργον θαυμαστὸν, D εἰς οὖν τὰ ἐκείνων οἰκοδομητὰ ἐμπονήματα (f) ἐκ τὸν παρτέτινεν. Ὅθεν μοι λοιπὸν πᾶσα ἀνάγκη ὑπάσχει περὶ τῆς μεγίστης αὐτοῦ πολιτείας τοσούτον ἀσφαλῶς πιστεῦσαι, ὡς ὅτι ἐκεῖνα ἄπερ λέγουσι, τοῖς ἑμοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεώρησα.

Ἐν τοῖς χρόνοις τοίνυν τῶν λυσομανῶν Οὐανδάλων, πολλοὶ τόποι τῆς Ἰταλίας ἐρήμιοι γέγοναν· παντελῶς δὲ τὰ μέρη τῆς Καμπανίας ἀοίκητα κατέστησαν. Πολλοὶ οὖν

(a) Præmittitur in Ms. Regio capitum index.

(b) Ms., Νωλλών.

(c) Ms., καταληφθείσης.

(d) Ms., πρεσβυτέρους.

(e) Ms., ἐπόμενοι ὑποδείγμασιν.

(f) Ms., ἐμαυτὸν παρέτεινα.

(g) Hanc historiam de libera sancti Paulini servitute amplissima nota, imo dissertatione, refellit Gussanv.

C

CAPUT PRIMUM.

De (g) Paulino Nolana: urbis episcopo.

277 Dum vicinis valde (h) Patribus intento, majorem facta reliqueram, ita ut Paulini miraculum, Nolanæ urbis episcopi, qui multos quorum memini virtute et tempore præcessit, memoriæ defuisse videatur. Sed ad priora nunc redeo, eaque quanta valeo brevitate perstringo. Sicut enim bonorum facta innotescere citius similibus solent, senioribus nostris per justorum exempla gradientibus prædicti venerabilis viri celebre nomen innotuit, ejusque opus admirabile ad eorum se instruenda studia tetendit, quorum me necesse fuit (i) grandævitati tam certo credere,

D

ac si ea quæ dicerent meis oculis vidissem.

Cum sævientium Vandalorum tempore fuisset Italia in Campaniæ partibus depopulata, multique essent de hac terra in Africanam regionem transducti, vir

quod multi alii præstiterunt. Nostram de hac controversia mentem aperuimus in præfatione. Nola autem urbs est episcopalis sub archiep. Neapol. et colonia Romana satis nota in Campania.

(h) Ita Mss. Theod., German., Norm., etc., quibus cõsentiit Græca translatio. In Editis habes, *partibus*.

(i) Excusi, *gravitati*.

Domini Paulinus cuncta quæ (a) ad episcopi usum habere potuit captivis indigentibusque largitus est. Curque jam nihil omnino superesset quod potentibus dare potuisset, quodam die quædam vidua advenit, quæ a regis Vandalorum genero suum filium in captivitatem fuisse ductum perhibuit, atque a viro Dei ejus pretium postulavit, si forte illius dominus hoc dignaretur accipere, et hunc concederet ad propria remeare. Sed vir Dei magnopere potenti femine quid dare potuisset inquirens, nihil apud se aliud nisi invenit, potenti que femine respondit, dicens: Muller, 280 quod possim dare non habeo, sed memetipsum tolle, servum me juris tui esse profite, atque ut filium tuum recipias, me vice illius in servitium trade. Quod illa ex ore tanti viri audiens, irrisionem potius credidit quam compassionem. At ille, ut erat vir eloquentissimus, (b) atque apprime exterioribus quoque studiis eruditus, dubitanti femine citius persuasit ut audita crederet, et pro receptione filii sui in servitium episcopum tradere non dubitaret. Perrexere igitur utrique ad Africam. Procedenti autem regis genero, qui ejus filium habebat, vidua rogatura se obtulit, ac prius petiit ut ei filium donare debuisset. Quod cum vir barbarus (c) typho superbiæ turgidus, gaudio transitorie prosperitatis inflatus, non solum facere, sed etiam audire despiceret, vidua subjunxit, dicens: Ecce hunc hominem pro eo vicarium præbeo, solummodo pietatem in me exhibe, mihi que unicum filium redde. Cumque ille venusti vultus hominem conspexisset, quam artem nosset inquisivit. Cui vir Dei Paulinus respondit, dicens: Artem quidem aliquam nescio, sed hortum bene excolere scio. Quod vir (d) gentilis valde libenter accepit, cum in nutriendis oleribus quia peritus esset audivit. Suscepit itaque servum, et roganti viduæ reddidit filium. Quo accepto, vidua ab Africana regione discessit. Paulinus vero excolendi horti suscepit curam. Cumque idem regis gener crebro ingrederetur hortum, suumque hortulanum quædam requireret, et sapientem valde esse hominem videret, amicos cœpit et familiares deserere, et sæpius cum suo hortulano colloqui, atque ejus sermonibus delectari. Cui Paulinus quotidie ad (e) mensam odoriferas virentesque herbas deferre consueverat, et accepto pane ad curam horti

Α ὅπ' αὐτῶν αἰχμαλωτισθέντες, ἐκ τῆς γῆς ταύτης ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Ἀφρικῆς ἀπηνέχθησαν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Παυλῖνος πάντα ὅσα εἰς τὴν τοῦ ἐπισκοποῦ χρεῖαν εἶχε, τοῖς αἰχμαλώτοις καὶ τοῖς δεομένοις (f) διέμεיεν. Ἦνίκα δὲ λοιπὸν, οὐδὲν αὐτῷ παντάπασιν ὑπελείφθη, ἔπερ τοῖς αἰτούσι δοῦναι (g) ὄφειλοι, ἡμέρα τινὶ χήρα τις γυνὴ πρὸς αὐτὸν ἦλθε, λέγουσα, τὸν ταύτης υἱὸν παρὰ τοῦ γαμβροῦ τοῦ (h) ῥηγὸς των Οὐανδάλων ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἐπενεχθῆναι, καὶ παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ τὴν (i) τιμὴν αὐτοῦ ἤτειτο, ἐὰν καὶ καταξίωσθαι ὁ κύριος αὐτοῦ ταύτην λαβεῖν, καὶ τοῦτον παραχωρῆσαι εἰς τὰ ῥῆδια ὑποστρέψαι, Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος μετὰ εἰσῆς σπουδῆς καὶ προθυμίας ἐπιζητήσας, ἐὰν τι περιεῦρη, ἔπερ τῇ αἰτούσῃ γυναικὶ παράσχειν (j) ὄφειλη, οὐδὲν παρ' ἐαυτῷ ἄλλο τι εὔρεν, εἰ μὴ ἐαυτὸν, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀπεκρίθη, λέγων· 279 Γύναι, τί σοι δωρήσασθαι οὐκ ἔχω. Ἐμὲ δὲ ἐαυτὸν δοῦλον, σοῦ ὑπεξούσιον δίδωμι, καὶ ἵνα τὸν υἱὸν ἀπολάβῃς, ἐμὲ δὲ ἀντ' αὐτοῦ εἰς δουλείαν παράδος. Ἐκεῖνη δὲ ἐκ τοῦ στόματος τοιοῦτου ἀνδρὸς τοῦτο ἀκούσασα ἐμπαιγμὸν μᾶλλον, ἢ περ συμπάθειαν εἶναι ἐπίστευσεν. Αὐτὸς δὲ λόγιος ἀνὴρ καὶ ἀγγέλινος ὑπάρχων, καὶ τὰ ἐξω φιλοπόνως πεπαιδευμένος, τῇ δισταζούσῃ γυναικὶ ταχέως παρήγεσεν, ὅπως τὰ λεχθέντα αὐτῇ ἀληθῆ εἶναι πιστεύσῃ, καὶ διὰ τὴν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ἀνίρρυσιν, τὸν ἐπίσκοπον εἰς δουλείαν παραδοῦναι μὴ δειλιάσῃ. Ἐπορεύθησαν τοίνυν εἰς Ἀφρικὴν ἀμφότεροι. Προσερχομένου δὲ τοῦ γαμβροῦ τοῦ ῥηγὸς, ὅστις τὸν υἱὸν αὐτῆς εἶχεν, ἡ χήρα προσῆλθεν αὐτῷ δυσωπούσα, ὅπως τὸν υἱὸν αὐτῆς ἀπολάβῃ. Ὁ δὲ βαρβαρος ἐκεῖνος ἀνὴρ τῷ τύφῳ τῆς ὑπερηφανεῖας ὑπεριρόμενος, καὶ τῇ παρεχόμενῃ χαρᾷ τῆς κατεουδύσεως φυσιοῦμενος, οὐ μόνον τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ ἀκούσαι ἐδέεζέετο. Ἡ δὲ χήρα προσέθετο, λέγουσα· Ἰδοὺ τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ἀντίσωμον ὑπὲρ αὐτοῦ παρέχω· μόνον ποίησον εὐσπλαγχνίαν εἰς ἐμὲ, καὶ τὸν μονογενῆ μου υἱὸν ἀπόδος μοι. Ἐκεῖνος δὲ ἰλαρῶ προσώπῳ τὸν ἄνθρωπον θεασάμενος, ποικὴν τέχνην ἐπίσταται ἐπιζητήσας· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Παυλῖνος, ἀπεκρίθη αὐτῷ, λέγων· Γένην μὲν οὐν τινα οὐκ ἐπίσταμαι, κῆπον δὲ καλῶς ἐπιμελήσασθαι γινώσκω. Τοῦτο δὲ ὁ ἐθνικὸς ἀνὴρ ἐκεῖνος ἀκούσας, ἠδέως πάνυ ἐδέετο, ὅτι ἐν τῇ τοῦ κήπου ἐπιμελείᾳ ἐμπειρος ὑπῆρχεν. Ἐδέετο οὖν αὐτὸν δοῦλον, καὶ τῇ παρακαλούσῃ γυναικὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς ἀποδίδωκεν, ὃν λαβοῦσα (k) ἀπὸ τῆς ἐν Ἀφρικῇ χώρας ὑπεχώρησεν. Ὁ δὲ Παυλῖνος τὴν

(a) In Editis, *episcopi*, renitentibus Mss. Angl., Norm., Germ., Theod., etc., Græcoque interprete.

(b) Duo Gemet .et Prat., atque a *primævo juven-tatis fure distincte et dignè eruditus*.

(c) Mss. Germ., Norm. et plerique, *typho*. De hac voce vide l. xxiii Moral., n. 25, et l. xxxiii, n. 6.

(d) Non quod Idololatriæ deditus esset, *gentilis* dicitur (erat enim Christianus, etsi Arianus, ut alii Vandali), sed eo sensu quo Romani *gentiles* vocabant barbaros etiam sibi fœderatos. Vide Cangium in Glossar.

(e) Ita Mss., vel *odoratas*, aut, *odoras*. Nusquam autem legimus, *olera* ut in Excusis. Suffragatur hulo lect. Græc. interpres.

(f) Editi, *δίδωκε*.

(g) Ms., *ὄφειλετο*, *ἡμέρα* μ. γ.

(h) Πῆξ apud mediæ æt. Græcos idem est quod βασι-

λεύς apud antiquos, id est rex; nomen autem βασιλεύς

solis imperatorib. CP. tribuerunt. Quidam tamen etiam Persarum regibus: alios vero quoscunque ῥῆγας appellabant. Sic Anna Comnena in sua Alexiade Henricum IV imperatorem vocat ῥῆγα τῆς Ἀλαμανίας. Notandum vero in Ms. Regio pro ῥῆγος, legi ἀμῆρᾶ, quo nomine reges apud Arabes nuncupabantur, etc. GUSSANV. — Ex hac voce Arabica idem coniecit, Ms. Regium a quodam Arabe fuisse descriptum. Fortasse etiam ex versione Arabica, de qua in præfatione diotum, hæc vox in Græcam translationem irrepit. Significat autem *Dominum*. De ea consule Cangium, tum in gloss. Gr., tum in notis ad Joinvillæum et Cinnamum.

(i) Ms., τὸ τίμημα ἤτειτο ὑπὲρ ἀναβρύσεως ἐὰν ἄρα καὶ θελήσας ὁ κύριος αὐτοῦ τὸ λαβεῖν.

(j) Ms., ὄφειλη.

(k) Ms., ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς χώρας.

φροντίδα τῆς τοῦ κήπου ἐπιμελείας ὑπεδέξατο. Ὁ οὖν προλεχθεὶς γαμβρός τοῦ ῥηγός, συχνωτέρως εἰς τὸν κήπον εἰσέρχασθαι ἤρξατο, καὶ μετὰ τοῦ αὐτοῦ κηπουροῦ παρὶ (a) τινων συζητῶν, σφόδρα τοῦτον σοφὸν ὑπάρχειν θεασάμενος, πάντας τοὺς οικιακοὺς αὐτοῦ φίλους καταλείψας, μετ' αὐτοῦ διηλεκτικῶς συνετύγγανε, καὶ τοῖς αὐτοῦ κατετρέψα βήμασιν. Ὁ δὲ Παυλῖνος εἰς τὴν τούτου τράπεζαν καθ' ἡμέραν κοδόμεντα καὶ εὔοσμα βότανα ἐχορήγει καὶ τὸν ἄρτον ποριζόμενος, εἰς τὴν τοῦ κήπου φροντίδα ὑπέστρεφεν. Ἐν τῷ δὲ τούτῳ ἐπὶ πολλὴ ἐπράττετο, ἔν τινι ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ συντυγχάνοντος, πρὸς αὐτὸν ὁ Παυλῖνος ἐν μυστηρίῳ εἶπε· Βλέπε τί πράττειν μέλλεις καὶ πῶς τὸ τῶν Οὐρανῶν βασιλεῖον διοικηθῆναι ὀφείλει προνοήσαι. Ἐνταῦθα γὰρ ὁ ῥήξ τρόποις ἄπασιν ἀποθνήσκει. Ὁ δὲ τοῦτο ἀκούσας, ὡς ὑπὲρ ἅπαντας ὑπὸ τοῦ ῥηγός ἀγαπώμενος, οὐδαμῶς ἠσυχάζεν· ἀλλ' εἶτι παρὰ τοῦ ἑαυτοῦ κηπουροῦ ἀκήκοε, τοῦτο ἐμήνυσεν. Ὁ δὲ ῥήξ τοῦτο ἀκούσας, ἀπεκρίθη λέγων· Ἐγὼ θέλω θεωρηθῆναι τὸν ἄνδρα τοῦτον περὶ οὗ λέγεις. Ὁ δὲ τούτου γαμβρός, ὁ πρὸς καιρὸν εὐλαβεστάτου Παυλίνου δεσπότης, ἀποκριθεὶς εἶπε· Κοδόμεντα ἐκ τοῦ κήπου ἐν τῷ ἄριστῷ μου ἀγαγεῖν εἴωθεν. Ταῦτα οὖν αὐτὸς εἰς τὴν σὴν τράπεζαν ἐνέγκαι ποιήσω, ἵνα γνῶς τίς ἐστὶν ὁ ταῦτά μοι εἰπών. Ὡς καὶ γέγονεν. Ἦνίκα γὰρ ὁ ῥήξ ἐπὶ τὸ ἀριστῆσι ἠκούμβησεν, ἐκ τοῦ καμάτου αὐτοῦ ὁ Παυλῖνος περίοσμα βότανα, καὶ χλωρὰ κοδόμεντα βαστάζων εἰσῆλθεν. (b) Τοῦτον δὲ ὁ ῥήξ ἀφῆνης θεασάμενος, ἐτρόμαξε· τὸν δὲ τούτου δεσπότην, διὰ τῆς ἑαυτοῦ θυγατρὸς πλησίον ἑαυτοῦ προσκαλεσάμενος, τὸ μυστήριον ὅπερ πρότερον ἦν ἀποκρύψας, ἐφάνερωσεν αὐτῷ, λέγων· Ἀληθὲς ἐστὶν ὅπερ ἀκήκοας. Ἐν τῇ νυκτὶ γὰρ ταύτῃ ἐν ὄραματι ἔθεασάμην ἄρχοντας ἐπὶ βήματος κατ' ἐμὸν καθεζομένους, ὧν μετὰ (c) οὗτος συνεκαθίζετο, καὶ τὸ φεγγέλιον ὅπερ ποτὲ ἔλαβον τῇ αὐτῶν κρίσει ἐπήρθη μοι. 282 Ἐρώτησον οὖν αὐτὸν τίς ὑπάρχει· ἐγὼ γὰρ τοῦτον τὸν ἄνδρα τὸν ἐν (d) τοσοῦτῳ ἀξιώματι ὄντα, λαίτην, καθὼς φαίνεται, εἶναι οὐχ ὑπολαμβάνω. Τότε ὁ τοῦ ῥηγός γαμβρός κατ' ἐδίαν Παυλῖνον λαβὼν, τίς ὑπάρχει, ἐπιζήτησε. Πρὸς δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀπεκρίθη, λέγων· Δουλός σου εἰμι, δὲ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ τῆς χάριτος ἀντίσωμον εἰδέξω. Ἐκεῖνος δὲ πεπονημένως ἐπεζήτηε, οὐχί τί νυνὶ ἐστίν, ἀλλὰ τί ἐν τῇ χάριτι αὐτοῦ ὑπέτρεχε. Περὶ τούτου οὖν ἐπὶ πολλὸν (e) ἐρευνησάς, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος στενωθεὶς, καὶ τοὺς ὄρκους οὓς αὐτῷ ἐπήγαγε παραβαίνειν μὴ δυνάμενος, ἐπίσκοπον ἑαυτὸν ὑπάρχειν ὡμολόγησε. Τοῦτο δὲ ὁ κατέχων αὐτὸν ἀκούσας, σφόδρα ἐφοβήθη, καὶ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης (f) προσηνέχθη αὐτῷ, λέγων. Αἰτήσαι παρ' ἐμοῦ ὅθελεις, ὅπως ἐν τῇ γῆ σου μετὰ μεγίστων δώρων ὑποστρέψης. Πρὸς δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Παυλῖνος ἀποκριθεὶς, εἶπεν. Ἐν ἐστὶν εὐεργεσιῶν δῶρον ὃ αἰτοῦμαι, ὅπερ μοι καὶ παρασχεῖν δύνασαι, ἵνα πάντας τοὺς τῆς πόλεώς μου αἰχμαλώτους ἀπολύσῃς. Παραυτὰ οὖν ἐν πάσῃ τῇ τῆς Ἀφρικῆς χωρῇ ἐπιζητηθέντες, ἐν πλοίοις ἅπαντες μετὰ σιταρχῶν ἀναχθίντες ὑπὲρ τῆς τοῦ εὐλαβεστάτου ἀνδρός Παυλίνου πληροφορίας συνοδοιποροῦντες αὐτῷ ἀπελύθησαν. Οὐ μετὰ πολλὰς δὲ ἡμέρας καὶ ὁ τῶν Οὐρανῶν ῥήξ

remear. Cumque hoc diutius ageretur, quadam die suo domino secum secretius loquenti ait: Vide quid agas, et Vandalorum regnum qualiter disponi debeat provide, quia rex citius et sub omni celeritate est moriturus. Quod ille audiens, quia ab eodem rege præ cæteris diligebatur, ei minime tacuit, sed quid a suo hortulano, sapienti scilicet viro, agnovisset indicavit. Quod dum rex audisset, illico respondit: Ego vellem hunc de quo loqueris hominem videre. Cui genere ius, venerabilis Paulini temporalis dominus, respondit dicens: Virentes herbas mihi ad prandium deferre consuevit, has itaque huc ad mensam eum deportare facio, ut quis sit qui mihi hæc est locutus agnoscas. Factumque est. Et dum rex ad prandendum discubuit, Paulinus ex suo opere (g) odora quæque et virentia delaturus advenit. Cumque hunc rex subito conspexisset, intremuit, atque, accessitoejus domino, sibi per filiam propinquo, ei secretum quod prius absconderat indicavit, dicens: Verum est quod audisti; nam nocte hac in somnio, sedentes in tribunalibus contra me iudices vidi, inter quos iste etiam simul sedebat, et flagellum quod aliquando acceperam eorum mihi iudicio tollebatur. 281 Sed percunctare quisnam sit; nam ego hunc tanti meriti virum, popularem, ut conspicitur, esse non suspicor. Tunc regis gener secreto Paulinum tulit, et quisnam esset inquisivit. Cui vir Domini respondit: Servus tuus sum, quem pro filio viduæ vicarium suscepisti. Cumque instanter ille requireret ut non (h) quid esset, sed quid in terra sua fuisset indicaret, atque hoc ab eo iteratione (i) frequentis inquisitionis exigeret, vir Domini, constrictus magnis conjuracionibus, jam non valens negare quid esset, episcopum se fuisse testatus est. Quod possessor ejus audiens, valde pertimuit, atque humiliter obtulit, dicens: Pete quod vis, quatenus ad terram tuam a me cum magno munere revertaris. Cui vir Domini Paulinus ait: Unum est quod mihi impendere beneficium potes, ut omnes civitatis meæ captivos relaxes. Qui cuncti protinus in Africana regione requisiti, cum onustis frumento navibus pro venerandi viri Paulini satisfactione, in ejus comitatu laxati sunt. Post non multos vero dies Vandalorum rex occubuit, et flagellum quod ad suam perniciem, dispensante Deo, pro fidelium disciplina acceperat amisit. Sicque factum est ut omnipotentis Dei famulus Paulinus vera prædiceret, et qui se in servitium solum tradiderat, cum multis a servitio ad libertatem rediret, illum videlicet imitatus qui formam servi assumpsit, ne nos essemus servi peccati. Cujus sequens vestigia Paulinus, ad tempus voluntarie servus factus est solus, ut esset postmodum liber cum multis.

(a) Ms., τινων συζητήσεων συμβαλῶν σφόδρα.
 (b) Ms., τοῦτον δὲ θεασάμενος ἐξαίφνης ὁ ἄμνηρᾷ ἐτρόμαξεν.
 (c) Ms., οὗτος καθεζόμενος καὶ τὸ φεγγέλιον.
 (d) Ms., ἐν τῇ ταύτῃ τάξει ὄντα λαϊκόν.
 (e) Ms., ἐρευνησάμενος.

(f) Ms., προσῆλθεν.
 (g) Excusi., olera quæque virentia.
 (h) In Editis, ut non quis esset, sed quis.
 (i) Beoc. et Big., frequenti inquisitione. Secundus Gomet., iteratione frequenti et inquisitione.

ἔτελειώθη, καὶ τὸ (d) φραγγέλιον ὅπερ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐξολόθρευσιν, εἰς δὲ τῶν πιστῶν παιδείαν τοῦ Θεοῦ παραχωροῦν-
τος ἱκράτει, τοῦτο ἀπέβαλετο. Οὕτως οὖν γέγονεν, ὥστε ὁ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ οὐκίτης Παυλῖνος ἀληθῆ εἶναι τὰ μέλ-
λοντα προείπη, καὶ ὁ ἑαυτὸν μόνον εἰς δουλείαν παραδούς, μετὰ πολλῶν ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν ὑποστρέψῃ, ἐκείνον
μιμητάμενος τὸν τὴν μορφήν τοῦ δούλου ἀναλαβόντα, ἵνα ἡμεῖς μηκέτι ὤμεν δούλοι τῆς ἀμαρτίας. Οὕτινος τοῖς ἔχθεσιν
ὁ Παυλῖνος ἐξακολουθήσας, πρὸς καιρὸν (e) μόνος ἐκ θελήματος δοῦλος γέγονεν, ὅπως ὕστερον μετὰ πολλῶν ἐλεύθερος
γένηται.

ΠΕΤΡ. Dum me audire contingit quod imitari A
non valeo, flere magis libet quam aliquid dicere.

GREGOR. De (a) cujus etiam morte apud ejus Eccle-
siam scriptum est, quia cum dolore esset lateris
tactus, ad extrema perductus est. Dumque ejus om-
nis domus in sua soliditate persisteret, cubiculum in
quo jacebat æger, facto terræ motu, cōntremuit,
omnesque qui illic aderant nimio terrore concussit:
sicque sancta illa anima carne soluta est. Factumque
est ut magnus pavor invaderet eos qui Paulini mor-
tem videre potuissent. Sed quia hæc, quam superius
dixi, Paulini virtus valde est intima, nunc, si placet,
ad miracula exteriora veniamus, quæ et multis jam
nota sunt, et ego tam religiosorum virorum rela-
tionem didici, ut de his omnimodo ambigere non pos-
sim.

CAPUT II.

De sancto Joanne papa.

Gothorum tempore, cum Joannes vir beatissimus
hujus Romanæ Ecclesiæ pontifex (b) ad Justinum se-
niores principem pergeret, 284 in Corinthi parti-
bus advenit, cui necesse fuit in itinere ad seden-
dum equus requiri debuisset. Quod illic quidam vir
nobilis audiens, equum, quem pro magna mansue-
tudine ejus conjux sedere consueverat, ita ei obtulit,
ut cum ad loca alia pervenienti (c) aptus equus inve-
niri potuisset, deberet ille quem dederat propter
suam conjugem retransmitti. Factumque est, et usque
ad certum locum prædictus vir equo eodem subve-
hente perductus est. Qui mox ut alium reperit, illum
quem acceperat retransmisit. Cumque eum prædicti
nobilis viri conjux sedere ex more voluisset, ultra
non valuit, quia post sessionem tanti pontificis mu-
lierem ferre recusavit. Cœpit namque immenso flatu
et fremitu, atque incessanti totius corporis motu
quasi despiciendo prodere, quia post membra pontifi-
cis mulierem ferre non posset. Quod vir ejus pru-
denter intuitus, hunc ad eundem venerabilem virum
protinus retransmisit, magnis precibus petens ut

(a) In Edit. Gussanv. præcedunt hæc: *Paulini virtus
valde est intima. De, etc.*, quæ nullis in Mss. nobis
occurrerunt.

(b) Excusi, *Justinianum*, crasso errore, qui forte
locum dedit interpres Græcus, ubi tam in editis quam
in manu exaratis Codicibus legitur, *Ιουστινιανόν*. At
in omnibus Mss. Latinis, Angl., Norm., Regio, tri-
bus Germ., Compend., habes Justinum. Sane Joannes
papa, de quo hic, sub Justino rexit Ecclesiam,
non sub Justiniano, quo regnare incipiente, jam obierat.
Præterea Justinianus tunc minime appellari potuit
Senior, cum nullus alius ejusdem nominis adhuc
imperasset. Dicitur est autem hic Justinus *Senior*, ad
alterius Justinii discrimen, qui circa an. 565 imperio
positus est.

ΠΕΤΡ. Ἐν ὅσῳ με συνέβη ἀκοῦσαι ὅπερ μιμήσασθαι
οὐ δύναμαι, δακρῦσαι μᾶλλον ἢ δέως ἔχω, ἤπερ τι
λαλήσαι.

ΓΡΗΓΟΡ. Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀγίου τούτου ἀνδρὸς
ἐγγράφως ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ ἀπόκειται· ὅτι ἐν ᾧ λοι-
πὸν ὀνός (f) τῆ πλευρᾷ αὐτοῦ ἤψατο, καὶ ἐν τοῖς ἐσχά-
τοις ἦν, παντὸς (g) τοῦ οἴκου ἐν τῇ ἑαυτοῦ στερεότητι μέ-
νοντος, τὸ καθούλιον ἐν ᾧ ἀσθενῶν κατέκειτο, σεισμοῦ
γεγονότος συνετρόμαξε, καὶ πάντας τοὺς ἐκεῖσε ὄντας,
σοδροτάτῳ φόβῳ κατέπληξεν. Οὕτω τε ἡ ἀγία ἐκείνη
ψυχὴ ἐκ τῶν τοῦ σώματος δεσμῶν ἀπολυθεῖσα, πρὸς
κύριον ἐξεδήμησεν. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ὅπως μέγιστος
φόβος ἐπεισέθη εἰς τοὺς τὸν θάνατον Παυλῖνου θεωρη-
σαι δυνήθεντας. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τούτου δύναμις, ἣν
ἀνωτέρω εἶπον, σφόδρα μεγίστη ὑπῆρχε· νῦν δὲ, ἐὰν
ἀρίσκη, εἰς τὰ τῶν ἔξω θαυμάσια ἔλωμεν, ἄπερ καὶ
πολλοῖς λοιπὸν εἰσιν ἐγνωσμένα. Κἀγὼ δὲ παρὰ τοσοῦ-
των ἀνδρῶν σπουδαίῳν ἐξηγουμένων μεμάνθηκα, ὥστε
περὶ τούτων παντάπασιν διατάξαι οὐ δύναμαι.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ Ἰωάννου πάπῃ Ῥώμης.

Τῷ καιρῷ τῶν Γότθων, ὁ μακαριώτατος ἀνὴρ Ἰωάννης,
ὁ ταύτης τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίας πατριάρχης, πρὸς
Ἰουστινιανὸν (h) τὸν βασιλεῖα τὸν πάλαι ἀνέβαλεν. 288
Ἀπερχομένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τὰ μέρη Κορίνθου, χρεῖα γέγον-
εν ἵππου πρὸς τὸ ἐν τῇ ὁδῷ τὸν πατριάρχην ἐπιβῆναι.
Ἄνηρ δὲ τις εὐγενὴς τοῦτο ἀκούσας, ἵππον ὄνπερ διὰ (i) με-
γάλῃν πράοτητα, ἡ τούτου σύμβιος διαπαντὸς ἐκαθέετο,
τούτον αὐτῷ προσήγαγεν, ἵνα ἐν ἐτέρῳ ἀπερχομένου αὐτοῦ
τόπῳ, καὶ ἵππου προσφόρως εὐρισκομένου, τούτον ἀν-
θυποστρέψῃ διὰ τὴν αὐτοῦ, ὡς εἴρηται, σύζυγον. Γέγονε
τοίνυν καὶ μέχρι τοῦ ὀρισθέντος τόπου ὁ προλεχθεὶς
ἀγιωτάτος ἀνὴρ ἐπιβὰς τῷ ἵππῳ ἐπορεύθη. Ἐτερον δὲ
ἵππον (j) εὐρηκότες ἐκείνον ἀντέπεμψαν. Κατὰ δὲ τὸ ἔθος,
ἡ τοῦ προλεχθέντος εὐγενεστάτου ἀνδρὸς σύμβιος, τῷ
ἵππῳ ἐπιβῆναι θελήσασα, οὐδαμῶς τοῦ λοιπῷ ἠδυνήθη.
Μετὰ γὰρ τὴν καθέδραν τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου,
γυναῖκα βασιτάσαι οὐκ ἠνέσχεται. Ἦρξάτο οὖν πλείστῳ
χρεμετισμῷ καὶ φουσίμασι, καὶ ὄλῳ τῷ σώματι ἀπαύστως
(k) κινούμενος ἀστατεῖν, καὶ ὡσανεὶ φθέγγεσθαι, ὅτι μετὰ
τὴν τοῦ πατριάρχου καθέδραν γυναῖκα βασιτάσαι οὐκ
ἀνέχομαι. Τοῦτο δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς (l) σοφῶς κατανοήσας,

(c) Gilot. et Vatic., *alius equus potuisset inveniri*.
Guss., *aptus equus inveniretur*. Mss. Codices magna
fide representant.

(d) Ms., φραγγέλιον ὅπερ εἰς τὴν αὐτοῦ.

(e) Forsan, μόνον. Ms. tamén favet Editis.

(f) Ms., τῆς πλευρᾶς.

(g) Hæc omnes in Editis revocavimus ex Ms. Codice
Regio, et superius, col. 279, lin. 33 (*nobis col. 219,
lin. 8*), καθ' ἡμέραν. Sicque planior sensus efficitur,
et Latino textui versio Græca perfecte respondet.

(h) Ms., τὸν πάλαι βασιλεῖα ἀνέβαλεν.

(i) Ms., διὰ πολλὴν πράοτητα.

(j) Ms., εὐρηκὼς ἐκείνον ἀντέπεμψεν.

(k) Ms., κινούμενος ἀστατεῖν (*forte ἀστατεῖν*) καὶ.

(l) Ms., σάφως.

πρὸς τὸν πατριάρχην τὸν ἵππον παρευθὺς ἀπέστειλε, ἅ
δυσωπῶν ἵνα ὄνπερ αὐτὸς καθεσθῆις, τῷ ἰδίῳ αὐτὸς ὄρω
καθηγίασεν, τοῦτον διαπαντὸς κατέχη. Περὶ τούτου τοῦ
ἀγίου ἀνδρὸς καὶ ἕτερον θαῦμα ἐκ τῶν ἡμετέρων πρεσβυ-
τῶν ἀκήκοα. Ἐλεγον γὰρ ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς
τὴν πύλιν τὴν καλομένην χρυσίαν, ἐλθόντος αὐτοῦ, τὰ
πλήθη τῶν λαῶν εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ ἤλθον· καὶ ἐνώπιον
πάντων τυφλῶ δυσωποῦντι αὐτὸν, τὸ φῶς ἀποδέδωκε, τὴν
χεῖρα γὰρ αὐτοῦ ἐπιθήσας, ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν τὸ σκό-
τος ἐφυγάδευσεν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ Ἀγαπητοῦ πάπα.

Ὁὐ μετὰ πολὺν δὲ χρόνον, τοῦ τῶν Γόθων πρᾶγματος
κατεπείγοντος, καὶ ὁ μακαριώτατος ἀνὴρ Ἀγαπητὸς ὁ τὰ
τῆς τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας πατριάρ-
χης γενόμενος, ἦ, εὐδοκίᾳ θεοῦ, νομὶ δουλεύω ἐγὼ, πρὸς
Ἰουστινιανὸν τὸν βασιλέα (α) ἀνέβλεπεν. Ἀπερχομένου δὲ
αὐτοῦ ἐν τοῖς τῆς Ἑλλάδος μέρεσιν, ἐν τινὶ ἡμέρᾳ προ-
σηνέχθη αὐτῷ ἄνθρωπος χωλὸς καὶ (β) βουδός, πρὸς τὸ
ἰαθῆναι ὑπὸ αὐτοῦ. Ὅστις οὔτε οἰνοῦν ῥῆμα φθέγγεσθαι
ἠδύνατο, οὔτε ἐκ τῆς γῆς ποτε ἀναστῆναι. Ἦνίκα δὲ τοῦ-
τον (γ) δακρύνοντας οἱ πλησίον αὐτοῦ τῷ πατριάρχῃ προσ-
ήγγικαν, ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος ἐπιμελῶς ἐπευήτησεν, ἐάν
ἔχῃσι πίστιν περὶ τῆς αὐτοῦ ἰάσεως. Αὐτοὶ δὲ ἐν τῇ τοῦ
θεοῦ δυνάμει, ὡς ἐκ τῆς ἀρχηγίας. Πέτρου τὴν ἐλπίδα τῆς
τούτου σωτηρίας ἠδραυιμένην ἑαυτοῦς ἔχειν ὡμολόγησαν
τότε παρευθὺ ὁ εὐλαβέστατος οὗτος ἀνὴρ τῇ εὐχῇ ἐπέκλινε
καὶ τὴν τῆς λειτουργίας ἀκολουθίαν ἐπιτελέσας, θυσίαν
ἐνώπιον τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ προσήγγικε. Τελεσθεῖσης
δὲ τῆς λειτουργίας, ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξελθὼν, τοῦ
χωλοῦ τὴν χεῖρα ἐνράτησε, παντὸς τοῦ λαοῦ παρεστη-
κότος καὶ θεωροῦντος, καὶ τοῦτον εὐθέως ἐκ τῆς γῆς ἐν τῇ
ἰδίᾳ τῶν ποδῶν στάσει ἀνέστησε. Ἐκ δὲ τοῦ δεσποτικοῦ
σώματος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ βαλὼν, παραχρῆμα καὶ ἡ
πάνυ ἡ (δ) βουθὴ γλῶσσα ἐκείνη ἐλύθη, καὶ λαλεῖν ἤρξατο.
Θαυμάσαντες δὲ πάντες οἱ παρεστώτες, σὺν τῇ χαρᾷ δακρῶν ἐπληροῦντο, τοὺς δὲ λογισμοὺς αὐτῶν φόβος κατέσχευεν,
κατανοῦντές (ε) τι Ἀγαπητὸς ἐν ἡμῶν δυνάμει τοῦ κυρίου ἐκ τῆς βοήθειας Πέτρου ποιῆσαι ἐδυνήθη.

256 ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ Δατίου ἐπισκόπου πόλεως (f) Μεδιολάνων.

Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ αὐτῶν βασιλέως Ἰουστινιανοῦ,
Δάτιος ὁ τῆς Μεδιολάνων πόλεως ἐπίσκοπος, διὰ πρᾶγμα
τῆς πίστεως ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπήρχετο. Καταλα-
βόντος δὲ στυτοῦ εἰς Κόρινθον, οἶκον εὐρύχωρον εἰς τὸ
ἀπληχεῦσαι αὐτὸν ἐζήτει, ὅστις πᾶσαν τὴν συνοδίαν αὐ-
τοῦ χωρῆσαι δυνήσεται. Μὴ εὐρίσκοντος δὲ αὐτοῦ,
ἐθεάσατο οἶκον ὑψηλὸν καὶ εὐαρμόστου μεγέθους, καὶ
τοῦτον ἐτοιμασθῆναι αὐτῷ εἰς τὸ ἀπληχεῦσαι προσέτα-
ξεν. Οἱ δὲ τούτου τοῦ τόπου ἀρκοικοὶ ἔλεγον, μὴ δύνα-
σθαι τίνα ἐν αὐτῷ εἰσοικισθῆναι, διὰ τὸ πολλοῖς λοιπὸν
ἔτι τὸν διάβολον αὐτόθι κατοικεῖν, καὶ τούτου χάριν
διάκενον αὐτὸν ἀπομειναι. Ὁ δὲ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Δά-
τιος ἀπεκρίθη, λέγων· Μενοῦνγε, διὰ τοῦτο ἐν τῷ οἴκῳ
τούτῳ παροικῆσαι ὀφειλομεν, δι' ὃ τὸ πονηρὸν πνεῦμα ἐν

(a) Ms., ἀνῆλθεν.

(b) Ms., βουός. Utrumque dicitur, et mutum elin-
guetum significat. Consule Gloss. Græcum Canglii.

(c) Ms., δακρύνοντας οἱ προσήκοντες αὐτῷ, τῷ πατριάρχῃ.

(d) Ms., βουθῆ.

(e) Ms., ὅτι ὁ Ἀγαπητός.

(f) Ms., Μεδιολάνου.

(g) Bigot. et Becc., ibi occurrit.

æquum ipse possideret, quem juri suo sedendo dedi-
casset. De quo etiam illud mirabile a nostris senio-
ribus narrari solet, quod in Constantinopolitana urbe
ad portam quæ vocatur Aurea, veniens, populorum
turbis (g) sibi occurrentibus, in conspectu omnium
roganti cæco lumen reddidit, et manu superposita
oculorum tenebras fugavit.

CAPUT III.

De sancto Agapito papa.

Post non multum vero temporis, exigente causa
Gothorum, vir quoque beatissimus Apapitus hujus
sanctæ Romanæ Ecclesiæ pontifex, cui Deo dispen-
sante deservio, ad Justinianum principem (h) accessit.
Cui adhuc pergenti quadam die in Græciarum jam
partibus curandus oblatum est mutus et claudus, qui
neque ulla verba edere, neque ex terra unquam sur-
gere valebat. Cumque hunc propinqui illius flentes
obtulissent, vir Domini sollicitè requisivit an cura-
tionis illius habere fidem. Cui dum in virtute Dei,
ex auctoritate Petri, fixam salutis illius opem habere
se dicerent, protinus venerandus vir orationi incu-
buit, et missarum solemniam exorsus, sacrificium in
conspectu Dei omnipotentis immolavit. Quo peracto,
ab altari exiens, claudi manum tenuit, atque assi-
stente et aspiciente populo, eum mox a terra in pro-
priis gressibus erexit. Cumque ei Dominicum corpus
in os mitteret, illa diu muta ad loquendum lingua
soluta est. Mirati omnes flere præ gaudio cœperunt,
eorumque mentes illico metus et reverentia invasit,
cum videlicet cernerent quid Agapitus facere in vir-
tute Domini ex adjutorio Petri potuisset.

CAPUT IV.

De (i) Datio Mediolanensi episcopo.

255 Ejusdem quoque principis tempore cum
Datio Mediolanensis urbis episcopus causa fidei ex-
actus, ad Constantinopolitanam urbem pergeret, Co-
rinthum devenit. Qui dum largam domum ad hospi-
tandum quæreret, quæ comitatum illius totum ferre
potuisset, et vix inveniret, aspexit eminens domum
congruentis magnitudinis, eamque sibi præparari ad
hospitandum jussit. Cumque ejusdem loci in-
colæ dicerent, in ea hunc manere non posse, quia
multis jam annis hanc diabolus inhabitaret, atque
ideo vacua remansisset, vir venerabilis Datus re-
spondit, dicens: Imo ideo hospitari in domo eadem
debemus, si hanc spiritus malignus invasit, et ab
ea hominum inhabitationem repulit. In ea igitur (i) sibi

(h) De hac Agapiti ad Justinianum professione dixi-
mus in Vita Cassiodori, l. II, c. 5, num. 4, in fine,
et 5.(i) De Datio quoque dictum in eadem Cassiodori
Vita, l. II, c. 5, n. 5, et cap. 7, n. 5.(j) Prat. et secundus Gemet., sibi parari lectum.
Consentiunt Ed. Gilot. et Vatio.

parari præcepit, securusque illam, antiqui hostis certamina toleraturus, intravit. Itaque intempestæ noctis silentio, cum vir Dei quiesceret, antiquus hostis imitari vocibus magnique clamoribus cœpit imitari rugitus leonum, balatus pecorum, ruditus asinorum, sibilos serpentium, (a) porcorum stridores et soricum. Tunc repente Datus tot bestiarum vocibus excitatus surrexit, vehementer iratus, et contra antiquum hostem magnis cœpit vocibus clamare, dicens: Bene tibi contigit, miser, tu ille es qui dixisti: *Ponam sedem meam ad Aquilonem, et ero similis Altissimo (Isai. xiv, 14)*; ecce per superbiam tuam porcis et sorioibus similis factus es; et qui imitari Deum indigne voluisti, ecce, ut dignus es, bestias imitaris. Ad quam ejus vocem, ut ita dicam, dejectionem suam malignus spiritus erubuit. An non erubuit, qui eandem domum ad exhibenda monstra quæ consueverat ulterius non intravit? Sicque postmodum fidelium habitaculum facta est, quia dum eam unus veraciter fidelis ingressus est, ab ea protinus mendax spiritus atque infidelis abscessit. Sed oportet jam ut priora taceamus, ad ea quæ diebus nostris sunt gesta veniendum est.

ὅ τὸ πνεῦμα τοῦ ψεύδους καὶ ἀπίστον ἐξ αὐτοῦ ἀπίστη. Ἔξῃσι τοίνυν λοιπὸν, ἵνα τὰ ἀρχαῖα παρασιωπήσωμεν καὶ εἰς ταῦτα, ἄπερ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν γεγόνασιν, ἔλωμεν.

CAPUT V.

De (b) Sabino Canusinæ civitatis episcopo.

Quidam enim religiosi viri Apuliæ provinciæ partibus cogniti, hoc quod apud multorum notitiam longe lateque percubuit, de Sabino Canusinæ urbis episcopo testari solent, quia idem vir longo jam senio oculorum lumen amiserat, ita ut omnimodo nil videret. Quem rex Gothorum Totila prophetiæ habere spiritum audiens, minime credidit, sed probare studuit quod audivit. Qui cum in iisdem partibus devenisset, hunc vir Domini ad prandium rogavit. Cumque jam ventum esset ad mensam, rex discumbere noluit, sed ad Sabini venerabilis viri dexteram sedit. Cum vero eidem Patri **SSS** puer ex more poculum vini præberet, rex silenter manum tetendit, calicem abstulit, eumque per se episcopo vice pueri præbuit, ut videret an (c) spirita providente discerneret quis ei poculum præberet. Tunc vir Dei, accipiens calicem, sed tamen ministrum non videns, dixit: Vivat ipsa manus. De quo verbo rex lætatus erubuit, quia quamvis ipse deprehensus fuisset, in viro tamen Dei quod quærebat invenit. Hujus autem venerabilis viri, cum ad exemplum vitæ sequentium in longum senium vita traheretur, ejus archidiaconus ambitione adipiscendi episcopatus accensus, eum extinguere veneno molitus est. Qui cum (d) vini fu-

(a) Editi, *porcorum grunnitus, strid. soricum.*

(b) De Sabino et Canusina civitate, vide l. II, c. 15. Martyrologio inscribitur die Febr. 9.

(c) Primus Carnot., *spiritu providentiæ*. Alter, *providentia*. Val. Cl. et primus Theod., *spiritu prophetiæ*.

(d) Duo Carnot., Comp., Val. Cl., Gemet. et alii Norm., *cum unius (vel, nisi) ex pueris ejus animum corrupisset*. Sequimur Germ. et alios Cod., tum scriptos, tum vulgatos, quibus suffragatur Græc. in-

αὐτῷ εἰσῆλθε, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων κατοίκησιν ἐξ αὐτοῦ ἀπέδωκεν. Ἐν αὐτῷ οὖν ἐτοιμασθῆναι αὐτῷ τὴν καταμονὴν ἐκέλευσεν, (ε) ἀμεσίμως ὑποφέρειν τὰ τοῦ ἀρχαίου ἐχθροῦ καλὰίσματα προθυμώμενος· εἰσῆλθε τοίνυν (f) καὶ ἐπ' αὐτῷ κατέμεινεν. Ἐν δὲ τῇ νυκτερινῇ ἡσυχίᾳ, ἐν ὧσιν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀνεπαύετο, ὁ ἀρχεκάκος ἐχθρὸς ἤρξατο μιμεῖσθαι ἀναριθμήτοις φωναῖς καὶ μεγίσταις κραυγαῖς, βρυγμοὺς λεόντων, βοᾶς προβάτων, κραυγὰς δνάγων, συριγμοὺς ὄφρων, (g) χοίρων γρυγμοὺς, καὶ ποντικῶν κλαγγὰς. Ταῖς δὲ φωναῖς τῶν τοσοῦτων θηρίων εὐθύς διυπνίσθη εἰς ὁ Δάτιος ἀνίστη, καὶ σφόδρα θυμωθείς κατὰ τοῦ ἀρχεκάκου ἐχθροῦ, ἤρξατο μεγίστη φωνῇ κρᾶζειν, καὶ λέγειν· Καλῶς σοι συνέβη, ἔλεινέ. Σὺ γὰρ εἶ ὁ εἰπὼν, Ἔβησω τὸν θρόνον μου ὑπεράνω τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἕσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ. Ἰδοὺ δὲ τὴν ὑπερφανείαν σοι, χοίρων καὶ ποντικῶν ὅμοιος γέγονας· καὶ ὁ μιμησασθαι τὸν Θεὸν ἀναξίως θελήσας, ἰδοὺ ὡς εἶ ἄξιος θηρίᾳ μιμησῆ. Ὁ δὲ πονηρὸς δαίμων τὴν τούτου φωνὴν, ἴν' οὕτως εἴπω, καὶ τὴν αὐτοῦ ἀπορρίψῃν αἰσχυνθείς, εἰς τὸν οἶκον ἔεινεν, πρὸς ποιεῖν ἐνδείγματα, τοῦ λοιποῦ οὐκ εἰσῆλθεν. Οὕτως οὖν ἐπ' (h) ἐσχάτων τῶν πιστῶν κατοικητήριον ὁ αὐτὸς οἶκος γέγονεν· ἡνίκα γὰρ εἰς αὐτὸν εἰς ἀληθῶς πιστὸς εἰσῆλθεν, παρού-

μεν.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Περὶ Σαβίνου ἐπισκόπου πόλεως Κανουσίας.

Ἄνδρες τινὲς εὐλαβέστατοι, καὶ πάνυ σπουδαῖοι, ἐκ τῶν μερῶν τῆς Ἀπουλίας χώρας ὑπάρχοντες, τοῦτο, (i) ὅπερ παρὰ πολλοῖς διὰ πλάτους ἐν εἰδήσει γέγονε, περὶ Σαβίνου τοῦ τῆς Κανουσίας πόλεως ἐπισκόπου, μαρτυροῦντες, ἔλεγον, ὅτι ὁ αὐτὸς ἀνὴρ τῷ μικρῷ λοιπὸν γῆρα τὸ τῶν ὀφθαλμῶν φῶς ἀπεβάλετο, ὥστε παντάπασιν μὴ δὲ θεωρεῖν. Περὶ τούτου ὁ τῶν Γότθων βῆξ Τοτίλας (j) προφητείας πνεῦμα ἔχειν αὐτὸν ἀκηκοῦς, οὐδαμῶς ἐπίστευσεν, ἀλλ' ἐκπειράσαι, ὅπερ ἔκρουσεν, ἠγωνίσαστο. Ἐν δὲ τοῖς αὐτοῖς μέρεσι τούτου καταλαβόντος, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος εἰς ἄριστον τοῦτον ἐκάλεσεν. Ἐπὶ δὲ τῆς τραπέζης λοιπὸν ἐλθόντες, ἀκουμβῆσαι ὁ βῆξ οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' εἰς τὰ δεξιὰ μέρη Σαβίνου τοῦ εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς ἐκαθέσθη. Ἐν ὧσιν δὲ ὁ παῖς κατὰ **SSJ** τὸ ἔθος τὸ τοῦ οἴνου ποτήριον τῷ αὐτῷ εὐλαβεστάτῳ ἀνδρὶ ἐπιδέδωκε, (k) μυστηρίως ὁ βῆξ τὴν χεῖρα ἐκτείνας τὸ ποτήριον ἔλαβε, καὶ αὐτὸς λοιπὸν δι' ἐαυτοῦ εἰς τόπον τοῦ παιδὸς, τοῦτο τῷ ἐπισκόπῳ ἐπιδέδωκε, θέλων διαγνώσαι ἂν προγνώσεως πνεῦμα καὶ ἐπιγνώσῃ, τίς αὐτῷ τὸ ποτήριον ἐπιδίδωσιν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τοῦτο δεξιόμενος, καίτοι τὸ διακονοῦντα μὴ θεωρῶν, εἶπε· Ζῆση αὕτη ἡ χεῖρ. Ἐν δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ εὐφρανθείς ὁ βῆξ, ἄμα καὶ κατησχύθη δι' ὧν ὑπ' αὐτοῦ ὑπεκρίσθη· εἴτι δὲ ἐζήτει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ εὖρα. Τούτου εὐλαβεστάτου

terpres.

(e) Ms., *προθύμως*... τὰ τοῦ ἀρχεκάκου ἐχθροῦ.

(f) Ms., καὶ ἐν αὐτῷ κατέμεινεν.

(g) Ms., *χοίρων βρυγμοὺς (fortasse, γρυγμοὺς) καὶ*.

(h) Ms., *ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμέρων, τῶν πιστῶν, εἰς*.

(i) Ms., *ὅπερ πλατυτέρως παρὰ πολλοῖς ἐν εἰδήσει*.

(j) Vocem πνεῦμα omissam in Ed. Vat. et Guss. restituitur ex Ms.

(k) Ms., *μυστηρίως*.

ἀνδρὸς ἐν τῷ (α) παρεκταθῆναι τὴν ζωὴν, καὶ εἰς μακρὸν γῆρας ἠληλακέναι, ὁ τοῦτου ἀρχidiaκόνος τῆ ἐπιθυμίας τῆς ἐπισκοπῆς ἐκκαίμενος, διὰ ποτοῦ δηλητηρίου θανάτωσαι αὐτὸν ἠθέλησε. Διὰ δώρων γὰρ τῆν τοῦ (β) ἐπιγέρονου αὐτοῦ ψυχὴν διαφθείρας, παρεσκεύασεν, ἵνα οἶνον μεμιγμένον τῷ τῷ ποτήριον αὐτῷ ἐπιδώσῃ ἐν τῇ τῆς ἐστιασσεως ὥρᾳ. Τοῦ δὲ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῷ ἐστιαθῆναι ἀνακλιθεντος, ὁ τοῖς δώροις διαφθερεῖς παῖς, τοῦ ἰοῦ τοῦ ποτήριον, ἔπερ παρά τοῦ ἀρχidiaκόνου ἔλαβε, τῷ ἀγίῳ τούτῳ ἀνδρὶ ἐπιδίδωκεν. Πρὸς δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἔφη· Σὺ πῖε τοῦτο, ἦπερ ἐμοὶ προσήνεγκας. Ἐντρομος δὲ ὁ παῖς γενόμενος διὰ τὸ ἐκτυτὸν ὑπάτιον εἶναι, ἠθέλησε μᾶλλον (γ) τοῦτο πῖναι καὶ ἀποθανεῖν, ἦπερ βάσανα ὑπομεῖναι, διὰ τὴν τόλμαν τοῦ τοιοῦτου φρόνου. Ἐν ὅσῳ δὲ ἐν τῷ ἐκτυτῷ στόματι τὸ ποτήριον ὑπήγαγεν, ὁ ἀνθρωπος τοῦ Θεοῦ, διεκώλυσεν αὐτὸν, λέγων· Μὴ πῖναι αὐτὸ, ἐμοὶ δὲ μᾶλλον αὐτὸ δὸς, κἀγὼ αὐτὸ πῖνω. Ἐκείνῳ δὲ τῷ δώσαντι σοι αὐτὸ, ἀπελθε καὶ εἰπέ· Ἐγὼ μὲν τὸν ἰὸν πῖνω, σὺ δὲ ἐπίσκοπος οὐ μὴ γενῆσθαι. Ποιήσας οὖν τὸ τοῦ ξωποιοῦ σταυροῦ σημεῖον, ἀμερῖμνος ὁ ἐπίσκοπος τὸν ἰὸν ἔπιεν. Ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐτελεύτησεν, τρόπον τινὰ, ὡς ἵνα διὰ τοῦ στόματος τοῦ ἐπισκόπου, εἰς τὰ ἐκείνου σπλάγγχνα τοῦ ἰοῦ εἰσελθόντος· φῆτιν σωματικῶς εἰς τὸ ἐπαγαγεῖν κακίας τοῦτον ἐνώπιον τοῦ αἰωνίου κριτοῦ ἐφόνευσε.

HETR. Θυμαστὰ εἰσιν ὄντως, καὶ τοῖς ἡμετέροις χρόνοις σφόδρα ἐκπληκτα. Τοιαύτης δὲ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνδρὸς τοῦτου εἶναι μαρτυρομένης, τὴν ἀναστροφὴν αὐτοῦ τις διαγνοῦς, πῶς τὴν δύναμιν οὐκ ὀφείλει θυμάσαι;

ΚΕΦΑΛ. ς΄.

Περὶ Κασίου ἐπισκόπου πόλεως Ναρνίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Οὐδὲ τοῦτο, ἡέτε, παρασιωπήσω, ἔπερ παρά πολλῶν τῶν ἐκ τῆς Ναρνίας πόλεως καθ' ἡμέραν πρὸς ἡμᾶς παραγινομένων μαρτυρόντων ἀκήχοα. Ἐλεγον γὰρ, ὅτι ἐν τοῖς αὐτοῖς τῶν Γότθων χρόνοις ὁ πρόβηθεις ῥήξ Τοτίλας εἰς Ναρνίαν τὴν πόλιν κατέλαβε. Κάσσιος δὲ ὁ τῆς αὐτῆς πόλεως ἐπίσκοπος, ἀνὴρ πάνυ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος ὑπάρχων, ἐν ὑπαντήσῃ αὐτῷ γέγονε. Τοιαύτης δὲ κράσεως ὁ ἀνὴρ ὑπῆρχεν, ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ (δ) πυρῶρα κίτρινον ἐφαίνετο. Τοῦτον Τοτίλας ὁ ῥήξ θεασάμενος, οὐχὶ ἐκ φύσεως εἶναι αὐτὸν τοιοῦτον ἐνόμισεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ πολλῆς τοῦ οἴνου πόσεως, ὅθεν καὶ παντᾶσιν αὐτὸν ἐδεδύεζατο. Ὁ δὲ παντοδύναμος Θεὸς, θέλων ἐπιδείξει ὁποῖος ὁ βεβελυχθεὶς ὑπάρχει ἀνὴρ, εἰς τὸν Ναρνίας κάμπον τοῦ ῥήγος παραγενομένου, πνεῦμα πονηρὸν ἐνώπιον παντὸς τοῦ στρατοῦ εἰς ἕνα τῶν σπαθαρῶν αὐτοῦ εἰσῆλθε, καὶ τοῦτον ὠμοτάτως ἤρξατο διαβρῆσσειν· ὅστις ἐνώπιον τῶν τοῦ ῥήγος ὀφθαλμῶν πρὸς τοῦ εὐλαβέστατον ἀνδρα Κάσσιον ἀπηνέχθη. Ὁ δὲ 200 D τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπος εὐχρῆν πεποιτικῶς, καὶ τῷ τοῦ σταυροῦ σημεῖῳ σφραγίσας αὐτὸν, τὸν δαίμονα ἐξ αὐτοῦ ἀπέλασε, καὶ τοῦ λοιποῦ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐτόλμησεν. Οὕτω τοῖνον γέγονεν, ὅπως ὁ βάρβαρος ῥήξ ἀπ' ἐκείνης λοιπὸν τῆς ἡμέρας τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ σιδασθῆν ἐκ καρδίας, ἐν πρότερον ἐδεδύεζατο, διὰ τὴν τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐπιφάνειαν. Θεασάμενος γὰρ ἄνδρα τοσαύτης δυνάμεως, ἐκείνος ὁ περὶ αὐτὸν θηριώδης λογισμὸς, ὁ τῇ ὑπερφηανία κορυφούμενος, διεσκέδαθη.

(α) In edulis, παρεκταθῆναι.

(β) Ms., τοῦ Πικέρνου ψυχὴν διαφθείρας, παρεσκεύασεν ἵνα οἶνον μεμιγμένον τὸ τοῦ ἰοῦ τῷ ποτήριον.

(γ) Ms., τοῦτο ποιεῖν ἦπερ βάσανα.

(δ) Ms., πυρῶρα κίτρινον ἐφαίνετο.

(ε) Aut, Narnius, vel Narnis, ut in plerisque Mss. habetur. Est autem Narnia (Narna apud Strabonem) urbs episcopalis Umbriæ ad montis radicem, et Na-

oris ejus animum corrupisset, ut mistum vino veneni ei poculum præberet, refectionis hora cum jam vir Dei ad edendum discomberet, ei præmiis corruptus puer hoc quod ab archidiacono ejus acceperat veneni poculum obtulit. Cui statim venerabilis episcopus dixit: Bibe tu hoc quod mihi bihendum præbes. Tremefactus puer, deprehensum se esse sentiens, maluit moriturus bibere quam pœnas pro illa tanti homicidii culpa tolerare. Cumque sibi ad os calicem duceret, vir Domini compescuit, dicens: Non bibas, da mihi, ego bibo; sed vade, dic ei qui tibi illud dedit: Ego quidem venenum bibo, sed tu episcopus non eris. Facto igitur signo crucis, venenum episcopus bibit securus. Eademque hora in loco alio quo inerat archidiaconus ejus defunctus est, ac si per os episcopi ad archidiaconi viscera illa venena transissent. Cui tamen ad inferendam mortem venenum quidem corporale defuit, sed hunc in conspectu æterni judicis venenum suæ malitiæ occidit.

Ἐν ἐτέρῳ δὲ τόπῳ τοῦ ἀρχidiaκόνου αὐτοῦ ὑπάρχοντος, θάνατον ἰδὸς οὐ προσήγγισε, μᾶλλον δὲ ὁ ἰδὸς τῆς ἑαυτοῦ

PETRA. Mira sunt hæc, et nostris valde stupenda temporibus; sed talis ejusdem viri vita perhibetur ut qui conversationem ejus agnovisset, virtutem non debeat mirari.

CAPUT VI.

De Cassio Narniensis civitatis episcopo.

GREGORIUS. Neque hoc, Petre, sileam quod multi nunc qui hodie Narniensis civitate adsunt mihi sedulo testificantur. Eodem namque Gothorum tempore, cum præfatus rex Totila (ε) Narniam venisset, ei vir vitæ venerabilis Cassius ejusdem urbis episcopus occurrit. Cui quia (f) ex conspersione semper facies rubere consueverat, hoc rex Totila non conspersione esse credidit, sed assidue potationis, eumque omnimodo despexit. Sed omnipotens Deus, ut quantus vir esset qui despiciebatur ostenderet; in Narniensis campo quo rex advenerat, malignus spiritus coram omni exercitu ejus (g) spatharium invasit, eumque vexare crudeliter cœpit. Qui cum ante regis oculos ad venerandum virum Cassium fuisset adductus, hunc 250 ab eo vir Domini oratione facta, signo crucis expulit, qui in eum ingredi ulterius non præsumpsit. Sicque factum est ut rex barbarus servum Dei ab illo jam die veneraretur ex corde, quem despectum valde judicabat ex facie. Nam quia virum tantæ virtutis vidit, erga illum illa mens effera ab elationis fastu detumuit.

rem fluvium subterfluentem. Sanctus Cassius colitur die 26 Junii.

(f) Pler. Mss., conspersione. Hac voce Gregorius significat quod vulgo appellamus, *le tempérament*, ut Huet ex lib. Reg. Past., parte III, admonit. 4, vel cap. 3, et l. xxix Moral., n. 45. Idem significant voces Græcæ, κράσις et φύσις, quæ conspersioni respondent.

(g) De hac voce dictum ad cap. 14 l. II.

ἔατο, καὶ μέγα κέρδος αὐτῷ προσενηχθῆναι ὠμολόγησεν, ὅτι ἀγίου ἀνδρὸς ψυχὴν ἐν σφάλματι ἀπωλείας ἐπέκλιεν. Ἐκεῖνος δὲ ὁ πονηρὸς δαίμων ὁ 291 ταῦτα ἀπαγγέλλας, προσθεὶς εἶπε· Μέχρι ταύτης τῆς παρελθούσης ἡμέρας οὐ διέλιπον αὐτὸν ἐνοχλῶν, καὶ τὸν λογισμὸν αὐτοῦ παρὰ σούρι οὐκ ἠδυνήθη· χθές δὲ πρὸς ἐσπέραν πεποίηκα, ὅπως τοῖς ὀπισθοῖς τῆς ἱερᾶς παρθένου ἐμπαθῶς τῆ οἰκείᾳ χειρὶ ἄψηται. Τότε ὁ πονηρὸς διάβολος καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀρχαῖος ἐχθρὸς, τοῦτον κολακευτικῶς προσκαλεσάμενος, ἔφη· Ὅπερ ἐνήρξω, σεῦ τὸν πληρῶσαι, ἵνα ἐν τῇ πτώσει αὐτοῦ σὺ μόνος μεταξὺ τῶν λοιπῶν τὸ τῆς νίκης (a) βατὴν κρατήσης. Ταῦτα οὖν ὁ Ἰουδαῖος γρηγορῶν θεασάμενος, ἐν μεγάλῃ δειλίᾳ καὶ (b) στενοχωσίᾳ περιέπεσεν. Ὁ δὲ πάντων τῶν πνευμάτων πρωτεύων διάβολος, τούτοις ἐπέτρεψεν, ἵνα ἐπιζητήσωσι, τίς ἄρα ἐστὶν ὁ ἐν τῷ ναῷ αὐτῶν κατακλιθῆναι τολμήσας. Τῶν δὲ πονηρῶν πνευμάτων πρὸς αὐτὸν ἐλθόντων, καὶ ἐπιμελῶς κατὰ μανθάνοντων θεασάμενος· αὐτὸν τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ ἐσφραγισμένον, θαυμάσαντες εἶπον· Βάβα, σκεῦος (c) σάβουρον καὶ ἐσφραγισμένον ὑπάρχει. Τοῦτο δὲ αὐτῶν μηνυσάντων, πᾶσα ἐκείνη ἡ τῶν πονηρῶν πνευμάτων ταραχὴ ἄφαντος γέγονεν. Ὁ δὲ Ἰουδαῖος ὁ ταῦτα θεασάμενος, εὐθέως ἀνέστη, καὶ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον μετὰ σπουδῆς κατέβηκεν. Ἐν δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦτον εὐρών, κατ' ἴδιαν αὐτὸν ἔλαβε, καὶ παρ' αὐτοῦ μαθεῖν ἐπεζήτησε ποίῳ πειρασμῷ συνέχεται. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος αἰδοῦμενος, οὐκ ἤθελε τὸν ἑαυτοῦ πειρασμὸν ὁμολογήσει. Τότε ὁ Ἰουδαῖος εἶπεν· Οὐχὶ τῆ τοῦ Θεοῦ δούλη τῆ δεινῆ αἰσχρῶ πύθω τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπεστήρισας; Ὁ δὲ ἐπίσκοπος καὶ ἐπὶ τούτοις (d) ἠρνεῖτο. Προσθεὶς δὲ ὁ Ἰουδαῖος, εἶπε· Διὰ τί ἀρνεῖσαι ὅπερ παρ' ἐμοῦ ἐρωτᾶσαι; οὐχὶ μέχρι τούτου κατηνέχθης, ὅτι χθές πρὸς ἐσπέραν τοῖς ταύτης ὀπισθοῖς ἐμπαθῶς τῆ χειρὶ σου προσήγγισας; Τότε ὁ ἐπίσκοπος τοῖς τούτου ῥήμασι διελεγχθεὶς, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης ὠμολόγησεν, ὅπερ πρότερον στερεῶς ἠρνεῖτο. Θέλων δὲ ὁ Ἰουδαῖος τὴν αἰσχύνην τοῦ σφάλματος αὐτοῦ παραμυθισασθῆναι, ἤρξατο αὐτῷ διηγέσθαι πῶς τοῦτο διέγυνε, καὶ ὅποια περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ συναθροισμῷ τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἐκήκοε. Ταῦτα δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἀκούσας καὶ ἐπιγνοὺς, εὐθέως ἐν τῇ γῆ κατακλιθεὶς, ἑαυτὸν εἰς εὐχὴν δίδωκε. Παραχρῆμα δὲ ἐκ τοῦ ἐπισκοπείου, οὐ μόνον τὴν τοῦ Θεοῦ δούλην ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν θηλείαν, ἥνπερ εἰς τὴν αὐτῆς ὀπουργίαν εἶχεν, ἀπέβλετο, τὸν δὲ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος εὐκτήριον τοῦ μακαρίου (e) Ἀνδρέου τοῦ Ἀποστόλου πεποίηκεν. Ἀπηλλάγη δὲ τοῦ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πειρασμοῦ, χάριτι Θεοῦ παντελῶς ἐξ αὐτοῦ ἀπελαθῆντος. Τὸν δὲ Ἰουδαῖον τὸν διὰ τῆς ὀπτασίας τοῦτον ἐλέγξαντα, πρὸς τὴν αἰώνιον σωτηρίαν ἐπεσπάσατο. Τὰ γὰρ μυστήρια τῆς πίστεως τοῦτον διδάξας, καὶ τῷ τοῦ βαπτίσματος ὕδατι καθάρσας, εἰς τὸν τῆς ἀγίας ἐκκλησίας κόλπον ἤγαγεν. Οὕτω τοίνυν γέγονεν, ὥστε τὸν Ἑβραῖον τὸν εἰς (f) τὴν ἑτέρου σωτηρίαν συντρέχοντα, εἰς τὴν ἴδιαν κατανῆσαι. Καὶ ὁ παντοδύναμος Θεὸς ἐκ τούτου ἕτερον εἰς ζωὴν ἀγαθὴν ἤγαγεν, ὅθεν ἄλλον ἐν αὐτῇ φυλαχθῆναι τὴ δόκησεν.

HETR. Τοῦτο τὸ γεγονός πρᾶγμα ὅπερ ἀκήκοα, καὶ D
φύβον μοι παρέχει καὶ ἐλπίδα σωτηρίας.

ΓΡΗΓΟΡ. Οὕτω καὶ ἀρμόζει τῆ τοῦ Θεοῦ ἡμᾶς εὐ-
σπλαγγνίᾳ πάντοτε (g) πεποιθῆναι, καὶ τὴν ἡμετέραν δει-
λιᾶν ἀσθένειαν· Ἰδοὺ γὰρ καὶ τὴν τοῦ παραδείσου κέδρον
σαλευθεῖσαν ἠκούσαμεν, ἀλλ' οὐκ ἐκριζωθεῖσαν· ὅπως

hortatus hunc blande est, ut perficeret quod cœpisset, quatenus ruinæ illius singularem inter cæteros palmam teneret. Cumque Judæus qui advenerat hoc vigilans cerneret, et magnæ formidinis anxietate palpiteret, ab eodem spiritu qui cunctis illic obsequentibus præerat jussum est ut requirerent qui in eodem esset ille qui jacere in templo eodem præsumpsisset. Quem maligni spiritus pergentes, et subtilius intuentes, crucis mysterio signatum viderunt, mirantesque dixerunt: Væ, væ, vas vacuum et signatum. Quibus hoc renuntiantibus, cuncta illa malignorum spirituum turba disparuit. Judæus vero qui hæc viderat, illico surrexit, atque ad episcopum sub festinatione pervenit. Quem in Ecclesia sua reperiens, seorsum tulit, qua tentatione urgeretur inquisivit. Cui confiteri episcopus tentationem suam verecundatus noluit. Cum vero ille diceret quod in illa tali Dei famula pravi amoris oculos injecisset, atque adhuc episcopus negaret, adjunxit, dicens: Quare negas quod inquireris, qui ad hoc usque vespere hesterno perductus es, ut posteriora illius alapa ferires? Ad quæ nimirum verba deprehensum se episcopus intuens, humiliter confessus est quod prius pertinaciter negavit. Cujus ruinæ et verecundiæ idem Judæus consulens, qualiter hoc cognovisset, vel quæ in conventu malignorum spirituum de eo audivisset, indicavit. Quod ille agnoscens, se ad terram protinus in orationem dedit. Moxque de suo habitaculo non solum eandem Dei famulam, sed omnem quoque feminam, quæ in ejus illic obsequio habitabat, expulit. In eodem vero templo Apollinis, beati Andreæ apostoli repente oratorium fecit, atque omni illa tentatione carnis funditus caruit. Judæum vero, cujus visione atque increpatione salvatus est, ad æternam salutem traxit. Nam sacramentis fidei imbutum, etque aqua baptismatis emundatum, ad sanctæ Ecclesiæ gremium perduxit. Sicque factum est ut Hebræus idem, dum saluti alienæ consuluit, perveniret ad suam, et omnipotens Deus inde alterum ad bonam vitam perduceret, unde in bona vita alterum custodisset.

PETR. Res hæc gesta quam audivi, et metum mihi præbet et spem.

GREGOR. Ulisque sic oportet et de Dei nos semper miseratione confidere, et de nostra infirmitate formidare. Ecce enim paradisi cedrum concussam audivimus, sed non evulsam, quatenus infirmis nobis

(a) De hac voce ejusque origine fuse disserit doctissime. Congius in Gloss. Gr., quem consule.

(b) Ms., στενοχωρία κατ᾽ ἄσθη.

(c) Vox Græcobarbara a *saburra* derivata, *vacuum* significans; quod naves *saburra*, seu arena oneratae *vacuæ* conseantur. De ea legisit Cangium. In Ms.,

Reg. legitur κενὸν καὶ σαπρὸν.

(d) Ms., ἠρνήσατο... δια τί ἀρνή ὅπερ.

(e) Ms., Πέτρου.

(f) Ms., εἰς τὸ ἕτερον,

(g) Edit. Vatic., πεποιηθῆναι.

et de ejus concussione nascatur timor, et de ejus A
stabilitate fiducia.

CAPUT VIII.

De (a) Constantio Aquinæ civitatis episcopo.

203 Vir quoque venerabilis vitæ Constantius Aquinæ civitatis episcopus fuit, qui nuper prædecessoris mei tempore beatæ memoriæ (b) Joannis papæ defunctus est. Hunc prophetiæ habuisse spiritum multi testantur, qui eum familiariter scire potuerunt. Cujus inter multa hoc ferunt religiosi veracesque viri qui præsentibus fuerunt, quod in die obitus sui cum a circumstantibus civibus utpote discessurus Pater tam amabilis amarissime plangeretur, eum flendo requisierunt, dicentes: Quem post te, Pater, habebimus? Quibus ipse Pater per prophetiæ spiritum respondit, dicens: Post Constantium, mulionem; post mulionem, fullonem. O te, Aquine, et hoc habes. Quibus prophetiæ verbis editis, vitæ spiritum exhalavit extremum. Quo defuncto, ejus Ecclesiæ pastoralement suscepit curam Andreas diaconus illius, qui quondam in stabulis itinerum cursum servaverat equorum. Atque hoc ex hac vita subducto, ad episcopatus ordinem (c) Jovinus accersitus est, qui in eadem urbe fullo fuerat. Quo adhuc supertiste, ita cuncti inhabitatores civitatis illius et barbarorum gladiis et pestilentiæ immanitate vastati sunt, ut post mortem illius nec quis episcopus fieret, nec quibus fieret inveniri potuisset. Sic itaque completa est viri Dei sententia, quatenus post decessum duorum se sequentium ejus Ecclesia pastorem minime haberet.

τοῖνον ἢ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ πρόβρῃσις ἐπληρώθη, γονότων, ἢ αὐτῆ ἐκκλησία (l) ποιμένα λοιπὸν μὴ σχῆ.

CAPUT IX.

De Frigidiano Lucensis civitatis episcopo.

Sed neque hoc sileam, quod narrante viro venerabili (d) Venantio Lunensi episcopo me ante hiduum contigit agnovisse. (e) Lucanæ namque Ecclesiæ, sibi met (f) propinquæ, fuisse miræ virtutis virum (g) Frigidianum nomine narravit episcopum: cujus hoc opimatissimum a cunctis illic habitantibus testatur memorari miraculum, quod (h) Ausuris fluvius, qui juxta illius urbis muros influebat, sæpe inundatione facta cursus sui alveum egressus per agros diffundi consueverat, ut quæque sata et plantata reperiret everteret. Cumque hoc crebro fieret, et magna ejusdem loci incolæ necessitas urgeret, dato studio operis, cum per loca alia derivare cunati sunt. Sed quamvis diutius laboratum fuisset, a proprio alveo

(a) De Aquina urbe et Constantio episcopo, vide l. II, c. 16. Colitur die 1 Septembris.

(b) Scilicet Joannis III, qui an. 561 sedere cœpit. (c) Hic Mss. non eadem est lectio. In Gemeticensibus legimus *Jovinus ascitus est*. In Compend., *Jovinus assumptus est*. In secundo Theod. *accitus est*. German., *ad ep. ord. Jubinus sortitus est*. Plerique Norm. idem habent, omisso *ad*, et mutato *Jubinus* in *Jovinus*.

(d) Ad quem et de quo plures exstant Greg. Epistolæ, scilicet lib. olim III, nunc IV, epistol. 21 et 22, ac lib. V, olim IV, epistol. 7, alias 5.

(e) Luca urbs Etruriæ nunc libera et respublica satis nota, ad Ausurim seu Sarculum fl., vulgo *Serchio*.

PATROL. LXXVII.

τοῖς ἀσθενοῦσιν ἡμῖν, διὰ μὲν τῆς σαλεύσεως αὐτῆς φόδος γένηται, θάρσος δὲ διὰ τὴν αὐτῆς σταθερότητα.

204 ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ Κωνσταντίου ἐπισκόπου πόλεως Ακυνίου.

Ἀνὴρ τις πάνυ (i) τῆ ζωῆ εὐλαβίστατος, Κωνσταντίος τοῦνομα, ἐπίσκοπος τῆς Ἀκυνίου πόλεως ὑπῆρχεν, ὅστις οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐπὶ τοῦ προηγησαμένου με Ἰωάννου τοῦ ἐν μακαρίῳ τῆ μνήμῃ γενομένου πατριάρχου ἐτελεύτησε. Τοῦτον προφητείας ἐσχηκέναι χάρισμα πολλοὶ μαρτυροῦσιν, οἱ πάνυ καλῶς αὐτὸν ἐπιστάμενοι, ἄνδρες ἀληθινοὶ καὶ σπουδαῖοι, οἵτινες ὄφει παρόντες ἄπερ διηγοῦντο θεάσασθαι ἔρασκον. Τοῦτου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἐλθόντος, πάντες οἱ τῆς πόλεως αὐτοῦ πολῖται, ὡς ποθεινοτάτῃ πατρὶ, καὶ ἤδη τελευτῆν μέλλοντι, παρεστῶτες αὐτὸν ἔκλιον, κλαίοντες δὲ ἠρώτων αὐτὸν, λέγοντες· Τίνα μετὰ σε, πάτερ, ποιμένα πνεύματος ἀπεκρίθη, λέγων· Μετὰ Κωνσταντίου (j) σταυλάρην, μετὰ σταυλάρην κναφία. Οὐαὶ σοι, πόλις Ἀκύνη, ὅτι καὶ τοῦτο ἔχεις ὑπομεῖναι. Ταῦτα διὰ τῆς προφητείας εἰπὼν τὰ ῥήματα τὸ τῆς ζωῆς τέλος ἐδέξατο. Τοῦτου δὲ τελευτήσαντος τὴν ποιμαντικὴν φροντίδα τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἐδέξατο Ἀνδρέας ὁ τούτου διάκονος, ὅστις ποτὲ τῶν στρατιωτικῶν βερέδων τοὺς σταύλους τῶν ἵππων ἐφύλασσε. Καὶ τούτου δὲ ἐκ τῆς παρουσίας ζωῆς ὑποχωρήσαντος, εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς βαθμὸν Ἰωβίνος (k) κατήντησεν, ὅστις ἐν τῇ αὐτῇ πόλει κναφεὺς ὑπῆρχε. Τούτου δὲ ἔτι περιόντος, πάντες οἱ τὴν αὐτὴν πόλιν κατοικοῦντες ὑπὸ βαρβάρων, μακαρίῳ καὶ λιμῶ πικροτάτῃ κατεφάρησαν· ὥστε λοιπὸν μετὰ τὸν τούτου θάνατον εὐρίσκεισθαι, μήτε τὸν δεύλοντα γενέσθαι ἐπίσκοπον, μήτε τίνων γενήσεται. Οὕτω ὥστε λοιπὸν μετὰ τὴν ἐξοδὸν τῶν δύο τῶν μετ' αὐτὸν γε-

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ Φριγδιανοῦ ἐπισκόπου πόλεως (m) Λούγκης.

Οὐδὲ τοῦτο παρασιώπησω, ὅπερ παρὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς Βεναντίου τοῦ τῆς Λούγκης πόλεως ἐπισκόπου πρὸ δύο ἡμερῶν διηγουμένου, συνέθη με ἀκοῦσαι. Ἐν τῇ πλησιάζειν γὰρ αὐτὸν τῇ πόλει Λούγκῃ διηγεῖτο περὶ Φριγδιανοῦ τοῦ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου τοῦτον θαυμασίας δυνάμεως ὑπάρχειν ἄνδρα, περὶ οὗ καὶ πάντες οἱ ἐκεῖσε κατοικοῦντες μαρτυροῦσιν. Ἔλεγε δὲ, ὅτι ὁ Αὐσάρις ποταμὸς πλησίον τῶν τειχῶν τῆς αὐτῆς πόλεως παρέρχεται. Πλεισταίχης δὲ (n) καταβροχίας γινομένης τῆς ἰδίης κοίτης ὁ ποταμὸς ἐξερχόμενος, τοὺς πλησιάζοντας ἀγροὺς ἐπικλύζων, πάντα τὰ φυτὰ καὶ τὴν ἐργαζομένην γῆν κατέστρεφεν. Ἐν δὲ τῇ συχνοτέρως τοῦτο γίνεσθαι, μεγάλην τοὺς ἐκεῖσε παροικοῦντας ἀνάγκη κατεῖχεν. Ὅθεν πολλὴν ἐργασίαν καὶ σπουδὴν καταβαλόμενοι, δι' ἑτέρων

(f) Ex Mss. alii ita habent; alii, *propinquum*; quod refertur ad sanctum Frigidianum.

(g) Gemet. et plur. Norm. Frigidianum. In sancturum catalogum relatus est Frigid. ad diem 18 Martii.

(h) German., duo Theod., Longip. et plerique Norm., *Ausaris*.

(i) Ms., πάνυ σπουδαῖος καὶ τῆ ζωῆ.

(j) Ms., σταυλάριον.

(k) Ms., εἰσάγεται.

(l) Ms., ποιμένα οὐκ ἔσχεν.

(m) Ita Ms. cum ipso Latino textu; unde corrupte in Ed. Λούγκης.

(n) Ms., πολυβροχίας.

τόπων τοῦτον παρελθεῖν ἐπύκτευν, ἀλλ' οὐδ' αὖ μὲς τὸ ποταμὸν ἐκ τῆς ἰδίας κοίτης μετενέγκαι ἠδυνήθησαν. Τότε δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Φριγδιανὸς σκαλιδίων σεμνὸν ἑαυτῷ πεποιηκῶς, παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ ἐπέστη, καὶ μόνος τῇ εὐχῇ ἑαυτὸν ἐπικλίνας, τῷ ποταμῷ ἐκέλευσεν ἵνα ἀκολουθήσῃ αὐτῷ διὰ τοπίων ὧν αὐτὸς συνεῖδε, τῷ σκαλιδίῳ τὴν γῆν παρὰ σούρων. Ὅλον δὲ τοῦ ποταμοῦ τὸ ὕδωρ 205 τὴν ἰδίαν κοίτην καταλείψαν τῷ ἀγίῳ τούτῳ ἠκολούθησεν· ὥστε τοῦ λοιποῦ μὴ τε νοτίδα ἀπομείναι ἐν τῷ ἀρχαίῳ αὐτοῦ τόπῳ, ἀλλ' ὅπου ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τὴν γῆν τῷ σκαλιδίῳ παρέσυρεν, ἐκεῖ ὁ ποταμὸς τὸν δρόμον αὐτοῦ πεποίηκε, καὶ βλάβην τινὰ τοῖς φυτοῖς, ἢ ἐν τῇ ἐργαζομένῃ γῇ τοῦ λοιποῦ οὐκ (α) ἐπήγαγεν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ Σαβίνου ἐπισκόπου πόλεως Πλακεντίας.

Τούτου τοίνυν τοῦ εὐλαβιστάτου ἀνδρὸς Βεναντίου τοῦ ἐπισκόπου τῇ ἀφηγήσει ἕτερον θαῦμα μεμάθηκα, ὅπερ ἐν τῇ Πλακεντίᾳ πάλαι ἐμαρτύρει γεγονέναι, καὶ Ἰωάννης δὲ ὁ νῦν ἐν ταύτῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει τὸν τοῦ Ἐπαρχοῦ τόπον κατέχων, ἀνὴρ ἀληθίστατος ὑπάρχων, ἐν τῇ αὐτῇ πόλει Πλακεντίᾳ γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς, τῷ ἐπισκόπῳ συμμαρτυρεῖ περὶ τοῦ τοιοῦτου θαύματος. Ἐλεγεν τοίνυν, ὅτι ἀνὴρ τις Σαβίνος ἀνόματι, (b) θαυμαστῆς ὑπαρχων δυνάμεως, ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ἐπίσκοπος γέγονεν. Ἐν δὲ ἡμέρᾳ τινὶ ὁ τούτου διάκονος ἐμήνυσεν αὐτῷ λέγων, ὅτι Πάδος ὁ ποταμὸς τὴν ἑαυτοῦ κοίτην ὑπερβᾷ, (c) τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀγροὺς ἐπελάβετο, καὶ πάντα τὰ εἰς τροφήν ἀνθρώπων ἐν τοῖς αὐτοῖσι (d) τοπίοις μέλλοντα γίνεσθαι τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ἐπεκράτισεν. Ὁ δὲ τῇ ζωῇ εὐλαβιστάτος Σαβίνος ὁ ἐπίσκοπος ἀπεκρίθη λέγων· Ἀπελθε καὶ εἰπέ αὐτῷ· Δηλοῖ σοι ὁ ἐπίσκοπος, ἵνα ἰδιάσῃς, καὶ εἰς τὸν ἴδιόν σου τόπον ὑποστρέψῃς. Τούτου δὲ ὁ διάκονος αὐτοῦ ἠκούσας, παροικηρώσατο αὐτὸν καὶ κατεγέλασεν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος νοτάριον προσκαλεσάμενος, ὑπηγόρευσεν αὐτῷ λέγων· Σαβίνος ὁ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος, κομμονιτῶριον Πάδω τῷ ποταμῷ. Ἐν δνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κελεύω σοι, ὅπως ἐκ τοῦ τόπου σου τοῦ λοιποῦ μὴ ἐξέλθῃς, μηδὲ τὴν γῆν τῆς ἐκκλησίας βλάβαι τολμήσῃς. Τῷ δὲ αὐτῷ νοτάριῳ προσεβίβη, εἶπεν· Ἀπελθε, τοῦτο γράψον, καὶ εἰς τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ῥίψον αὐτό. Τούτου δὲ γενομένου, δεξιόμενος ὁ ποταμὸς τοῦ ἀγίου ἀνδρὸς τὸ πρόσταγμα, (e) παρ' αὐτοῦ ἐκ τῆς γῆς ἐκκλησίας ἀνέστειλεν, καὶ εἰς τὸν ἴδιον

(a) Ms., οὐκ ἐποίησεν.

(b) Ms., θαυμαστὸς ὑπάρχων. ἐν τῇ, etc.

(c) Ms., τοῦ... ἀγροῦ ἐπεβάλλετο.

(d) Ms., τόποις.

(e) Hæc verba, ἐκ τῆς γῆς, omissa in Excusis, revocavimus ex Ms. Reg. Ad integritatem sensus requiruntur.

(f) Placentia urbs episcopalis sub archiepiscopo Bononiensi. Distat uno milliario a Pado.

(g) In Ed., *vir quoque Dei. Irrepsit Dei.* contra Mss. fidem, et sancti Gregorii consuetudinem; neque enim solent laicos viros *Dei* appellare. Versio Græca pro nostra conjectura militat.

(h) Prat. et primus Gemet., *locum præfectorii.* Lyr., Becc. et primus Aud., *locum præfectorium.* Hic Joan-

A deflecti non potuit. Tunc vir Domini Frigidianus rastrum sibi parvulum fecit, ad alveum fluminis accessit, et solus orationi incubuit; atque eidem flumini præcipiens ut se sequeretur, per loca quæque ei visa sunt rastrum per terram traxit. Quem relicto alveo proprio 206 tota fluminis aqua secuta est, ita ut funditus locum consueti cursus desereret, et ibi sibi alveum, ubi tracto per terram rastro vir Domini signum fecerat, vindicaret, et quæque essent alimentis hominum profutura sata vel plantata ultra lederet.

CAPUT X.

De Sabino episcopo Placentino, qui Padum flumen per litteras suis compescuit.

B Hujus quoque venerabilis viri Venantii episcopi aliud miraculum relatione cognovi, quod in (f) Placentina urbe perhibet gestum; quod (g) vir quoque veracissimus Joannes in hac modo Romana civitate (A) locum præfectorum servans, qui in eadem Placentina urbe est ortus et nutritus, ita ut episcopus memorat, quia gestum fuerit attestatur. In ea namque civitate (i) Sabinum nomine fuisse asserunt miræ virtutis episcopum. Cui dum die quadam suus diaconus nuntiasset quod cursus sui Padus alveum egressus Ecclesiæ agros occupasset, totaque illic loca nutriendis (j) hominibus profutura aqua ejusdem fluminis teneret, venerabilis vitæ Sabinus episcopus respondit, dicens: Vade, et dic ei: Mandat tibi episcopus ut te compeccas, et ad proprium alveum redeas. C Quod diaconus ejus audiens, despexit irrisit. Tunc vir Dei, accersito notario, dictavit, dicens: Sabinus Domini Jesu Christi servus, (k) commonitorium Pado: Præcipio tibi in nomine Jesu Christi Domini nostri ut de alveo tuo in locis istis ulterius non exeas, nec terras Ecclesiæ lædere præsumas. Atque eidem notario subjunxit, dicens: Vade, hoc scribe, et in aquam ejusdem fluminis projice. Quo facto, sancti viri præceptum suscipiens, statim se a terris Ecclesiæ fluminis aqua compescuit, atque ad proprium alveum reversa, exire ulterius in loca eadem non præsumpsit. Qua in re, Petre, quid aliud quam inobedientium hominum duritia confunditur, quando in virtute

nes præfecti vices egit Romæ; quod significat, *locum tenens, locum servans.* Græci dicunt, τοποτηρητής. Nos Gallice, *lieutenant.*

(i) Sabini nomen Martyrologio ascribitur ad diem 11 Decembris. De eo consule Baron., in annotationibus ad Martyrol. Vivebat sancti Ambrosii temporibus, cujus etiam in scriptis celebratur.

(j) Mss. alii habent *hominibus*, alii *oleribus*, alii *seminibus*. In Germ. prius lectum *hominibus*; postmodum, *holeribus*.

(k) Ne mireris Sabinum fluvio scripto præcipientem; memineris Gregorium cognomento Thaumaturgum, referentem Gregorio Nysseno, ad Satanum scripsisse. *Gregorius Satanæ: intra.* Idem Thaumaturgus, fluvium exundantem compescuit, quod hic de Sabino et superius de Frigidiano narrat sanctus Gregorius.

Jesu et elementum irrationabile sancti viri præce-
ptis obedivit ?

Πέτρε, ἡ σκληρότης τῶν (d) ἀνυπηκόων ἀνθρώπων καταισχύεται, ὅτι ἐν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου Ἰησοῦ τὸ στοι-
χείον τὸ μὴ ὄν λογικόν, τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς τῷ προστάγματι ὑπήκουσεν.

CAPUT XI.

De Cerbonio Populonii episcopo.

Vir quoque vitæ venerabilis (a) Cerbonius Populo-
nii episcopus, magnam diebus nostris sanctitatis suæ
probationem dedit. Nam cum hospitalitatis studio
valde esset intentus, die quadam transeuntes milites
hospitio suscepit, quos Gothis supervenientibus
abscondit, eorumque vitam ab illorum nequitia ab-
scondendo servavit. 207 Quod dum Gothorum regi
perfidio Totilæ nuntiatum fuisset, crudelitatis imma-
nissimæ væsaniam concensus, hunc ad locum qui ab
octavo hujus urbis milliario Merulis dicitur, ubi tunc
ipse cum exercitu sedebat, jussit deduci, eumque
in spectaculo populi ursis ad devorandum projici.
Cumque idem rex perfidus in ipso quoque spectaculo
concessisset ad insipientiam mortem episcopi, ma-
gna populi turba confluit. Tunc episcopus deductus
in medium est, atque ad ejus mortem immanissimus
ursus exquisitus, qui dum humana membra crudeli-
ter carperet, sævi regis animum satiare. Dimissus
itaque ursus ex cavea est : qui accensus et concitus
episcopum petiit, sed subito suæ feritatis oblitus,
deflexa cervice, submissoque humiliter capite, lam-
bere episcopi pedes cœpit, ut patenter omnibus da-
retur intelligi quia erga illum virum Dei et ferina
corJa essent hominum, et quasi humana bestiarum.
Tunc populus qui ad spectaculum venerat mortis,
magno clamore versus est in admirationem venera-
tionis. Tunc ad ejus reverentiam colendam rex ipse
permotus est, quippe cum quo superno judicio
actum erat, ut qui Deum sequi prius in custodienda
vita episcopi noluit, saltē ad mansuetudinem bestiam
sequeretur. Cui rei hi qui tunc præsentēs fuerunt
adhuc nonnulli supersunt, eamque cum omni illic
populo se vidisse testantur. De quo etiam viro aliud
quoque miraculum Venantio Lunensi episcopo nar-
rante cognovi. In ea namque Populonii ecclesia cui
præerat sepulchrum sibi præparavit. Sed cum Langobardorum gens in Italiam veniens cuncta vastasset,
(b) ad Hvam insulam recessit. Qui ingruente ægritu-
dine ad mortem veniens, clericis suis sibi que obse-
quentibus præcepit, dicens : In sepulchro meo quod
mibi præparavi Populonii me ponite. Cui illi cum
dicerent : Corpus tuum illuc qualiter reducere pos-
sumus, qui a Langobardis teneri loca eadem, et

(a) Vide Martyrol, Rom., 20 Octob. Populonia civitas Etruriæ olim celeberrima de qua l. x Æneid.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes.

Ea exciæ, sedes episcopalis ad Massam Etruriæ op-
pidum cultum et amplum non longe distans trans-
lata est. Populonia in nostris Mss. ut apud geogra-
phos, varia sortitur nomina ; Populonia, Populo-
niam ; Populona, Populonum.

(b) In plerisque Mss., *Elba*, seu *Helba*. Insula est
Tyrrheni maris, contra Populoniam, quam celebrat
Virg. l. x Æneid., ob 300 milites Turno adversus

Α τόπον ὑποστρέψας ἐξελθεῖν τοῦ λοιποῦ εἰς τὰ τοπία τῆς
ἐκκλησίας οὐκ ἐτόλμησεν. Ἐν τῷ (c) πράγματι οὖν τούτῳ,

Ἐν τῷ (c) πράγματι οὖν τούτῳ,

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Περὶ Κερβονίου ἐπισκόπου πόλεως Ποπουλωνίου.

Ὁ τῆ πολιτείας εὐλαβίστατος ἀνὴρ Κερβόνιος ὁ τοῦ
Ποπουλωνίου ἐπίσκοπος, μεγίστην ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν
τῆς ἀγιωσύνης αὐτοῦ ἀπόδειξιν δέδωκε. Πάση γὰρ σπουδῇ
τὴν (ε) φιλοξενίαν μετέδωκεν, ὅστις ἐν ἡμέρᾳ τινί, στρα-
τιώτας παρερχομένους ὑποδεξάμενος, ἐξενόδοχῆσε. Τῶν
δὲ Γότθων ἐπελθόντων, τούτους κατέκρουσεν, καὶ τὴν αὐ-
τῶν ζωὴν ἐν τῆς ἐκείνων πονηρίας τῇ ἀποκρυβῆ 208 διε-
φύλαξε. Γοῆτο δὲ ὁ τῶν Γότθων ῥήξ ὁ δυσσεβῆς Τοτίλας
ἀκούσας, τῇ πονηρῇ καὶ ἀνυγιῇ ὠμότητι ἐκκαυθεῖς, τοῦ-
τον εἰς τον τόπον τὸν καλούμενον Μέρουλις, ἀπὸ ἀγδοῦ
μιλλίου τῆς αὐτῆς πόλεως ἐκέλευσεν ἀπενεχθῆναι, ἔνθα
αὐτὸς τότε μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐκαθέζετο, καὶ τοῦ-
τον ἐπὶ πάντες τοῦ λαοῦ, εἰς βορὰν τοῖς ἄρκοις ῥίφηναι
προσέταξε. Τοῦ δὲ αὐτοῦ δυσσεβαστάτου ῥηγὸς ἐν τῷ
συνεδρίῳ τοῦ λαοῦ καθεσθέντος πρὸς τὸ θεωρῆσαι τὸν τοῦ
ἐπισκόπου θάνατον, (f) μεγάλη τοῦ λαοῦ ταραχὴ συνῆλθε.
Τοῦ δὲ ἐπισκόπου ἐν τῷ μέσῳ ἐνεχθέντος. (g) ἄρκος λίαν
πικροτάτη πρὸς τὸν τούτου θάνατον ἐπιζητηθεῖσα εὐρέθη,
ἥτις ἀνθρώπινά σώματα ὠμοτάτως διασπαράσσειν εἰω-
θην, ὥστε τὴν τοῦ ἀλιτρίου ῥηγὸς ψυχὴν δυνήθη πλη-
ροφρηθῆσαι. Ἀπολυθείσης οὖν τῆς ἄρκου ἐκ τοῦ ζωγρίου,
σπουδαίως μετὰ πλείστου θυμοῦ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον
ἔδραμεν. Ἀΐφνης δὲ τῆς ἰδίας θηριωδίας ἐπιλησθεῖσα,
κλίνας τὸν τράχηλον, τὴν δὲ κεφαλὴν ὑπὸ τοὺς πόδας
τοῦ ἐπισκόπου (h) ἐπιλαβοῦσα, μετὰ πάσης ταπεινότητος
ταύτου λείχειν ἤρξατο. Ὡστε φανερώς πᾶσι δειχθῆναι,
ὅτι εἰς τὸν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον ἐκείνον οἱ τῶν θηρίων καρ-
δίαι εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων μετεβλήθησαν, αἱ δὲ τῶν
ἀνθρώπων ὁμοίαι θηρίων ἐγένοντο. Τότε ἅπας ὁ λαὸς, ὁ
συνελθὼν τὸν θάνατον αὐτοῦ θεάσασθαι, μεγίστη φωνῇ
ἔρξαντο τὴν εὐλάβειαν αὐτοῦ θαυμάζειν. Ὁμοίως δὲ καὶ
αὐτὸς ὁ ῥήξ τὴν ἄνωθεν γενομένην κρίσιν θεασάμενος,
μεγάλως αὐτὸν εὐδοκίᾳ ἤρξατο. Καὶ ὁ τῷ θεῷ πρότερον
ἀπογουθῆσαι μὴ θεγήσας, πρὸς τὸ τὴν ζωὴν τοῦ ἐπισκό-
που φυλάξαι, ἔσχατον εἰς τὴν τῶν (i) θηρίων πρᾶσθητα
ἠκολούθησε. Τούτου δὲ τοῦ θαύματος πάντες οἱ τότε
ἐκεῖσε παρόντες αὐτόπται γέγονασιν. Οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ
μέχρι τοῦ νῦν περιέεισι, οἵτινες τοῦτο θεάσασθαι μετὰ
παντὸς τοῦ λαοῦ ἐνεῖλον μαρτυροῦσι. Περὶ τούτου τοῦ
ἁγίου ἀνδρὸς ἕτερον θαῦμα, Βεναντίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Λού-
νης ἀφηγουμένῳ ἀκήκοα. Ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Ποπουλωνίου
ἐκκλησίᾳ, ἧς καὶ προέστη, μνημα ταυτῷ ἠτοίμασεν. Ὡς
δὲ τῶν Λογγοβάρδων τὸ γένος εἰς τὴν Ἰταλίαν ἦλθε, καὶ

Æneam præliaturo in subsidium missos.

Ast Ilva trecentos

Insula inexhaustis chalybum generosa metallis.

(c) Mss., προστάγματι.

(d) Mss., ἀνηκόων.

(e) Ms., τῇ φιλοξενίᾳ μετέδωκεν.

(f) Ms., καὶ μεγάλη τοῦ λαοῦ συνήχθη ὁ μῆγυρις
τοῦ δὲ.

(g) Hanc vocem, pro ἄρκος, usurpari observat Can-
gius, et plurimis adductis exemplis probat.

(h) Ms., ὑποβαλοῦσα.

(i) Ms., προσάτων πρᾶσθηται,

πάντα τόπον διήρπασεν, εἰς Ἰλβάν τὴν νῆσον μετέστη. Ἀβρωστίας δὲ αὐτῷ ἐπελούσης, καὶ λοιπὸν τελευτῶν ἤδη μέλλοντι, τοῖς ὑπουργοῦσιν αὐτῷ κληρικοῖς ἐκέλευσε λέγων. Ἐν τῷ μνήματι μου, ὅπερ ἐν τῷ Ποπουλωνίῳ ἤτοίμασα, ἐκεῖ με θάψατε. Αὐτοὶ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον· Ἰὼς δυνάμει τὸ σῶμά σου ἐκεῖ ἀπενέγκαι, ὅτι ἐκ τῶν Λογγοβάρδων οἱ τόποι ἐκείνοι κρατοῦνται, καὶ πανταχοῦ αὐτοὺς διαδραμεῖν γινώσκωμεν; Ὁ δὲ ἅγιος πρὸς αὐτοὺς εἶπεν· Ἀπαγάγετέ με ἀμερίμως μηδὲν δειλιῶντες, μετὰ πάσης δὲ σπουδῆς θάψαι με ἀγωνίσασθε, καὶ εὐθέως ἦνίκα τὸ σῶμά μου τῇ ταφῇ παραδωθήσεται, ἐκ τοῦ τόπου ἐκείνου συντόμως ὑποχωρήσατε. Τοῦτο δὲ τελεωτήσαντος, καθῶς αὐτοῖς ἀνετέλειτο τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν πλοιαρίῳ βιάλόντες, ἐν τῷ Ποπουλωνίῳ ἀπήρχοντο. Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν, συννεφέσαντος τοῦ ἀέρος, σφοδρὸς ὑετός τιαν γέγονεν. Ἰνα δὲ πᾶσι φανερωθῇ, ποίου ἀνδρὸς σῶμα ἦ ναὺς ἐκαίην ἐδάσταζε, δι' ὄλου τοῦ πλοῦς, τῆς θλάσης, δώδεκα μιλίων ὄντων ἀπὸ Ἰλβῆς τῆς νῆσου μέχρι τοῦ Ποπουλωνίου, ἐν τοῖς ἀμφοτέροις τοῦ πλοίου μέρεσι καταιγίς ὑετοῦ σφοδροτάτη κατῆλθεν, ἐν δὲ τῷ πλοίῳ βράνις μία ἐκ τῆς βροχῆς οὐκ ἔπεσεν. Φθάσαντες τοῖνον ἐν τῷ τόπῳ οἱ κληρικοί, καὶ τῇ ταφῇ τὸ σῶμα τοῦ ἱερέως αὐτῶν παραδόντες, καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ φυλάξαντες, μετὰ σπουδῆς εἰς τὸ πλοῖον ὑπέστρεψαν. Ἐβελθόντων δὲ αὐτῶν ἐν αὐτῷ, ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐτάφη, ὁ τῶν Λογγοβάρδων ὠμότατος ῥῆξ Γούμμυρις κατέλαβεν· ἐκ τῆς τούτου οὖν ἐλεύσεως ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος πνεῦμα ὠροφηταίας ἔχειν ἀπεδείχθη, ὅστις τοὺς ὑπουργοὺς αὐτοῦ μετὰ σπουδῆς ἀποστῆναι τοῦ τόπου ἐκέλευσε.

200 ΚΕΦΑΛ. ΙΒ.

Ἐπεὶ Φουλγεντίου ἐπισκόπου πόλεως Οὔτρικολούου.

Γούτο ὅπερ διηγησάμην γεγενῆσθαι θαῦμα ἐν τῷ τῆς βροχῆς διαμερισμῷ, καὶ εἰς (α) ἄλλους ἐπισκόπους εὐλαβεῖς γεγενῆσθαι ἐδείχθη. Κληρικὸς γὰρ τις γέρων, δατις καὶ μέχρι τοῦ νῦν περιέστη, ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ τὸ πρᾶγμα τοῦτο γεγενῆσθαι μαρτυρεῖ. Ἐλεγε γὰρ, ὅτι Φουλγέντιος ὁ ἐπίσκοπος, ὅστις τῆς ἐκκλησίας τοῦ Οὔτρικολούου πρόεδρος, τὸν ὠμότατον ῥῆγα Τοτίλα παντελῶς κατ' αὐτοῦ ἀγανακτοῦντα ἐγίνωσκεν. Ἐν δὲ τῷ πλησιάζει αὐτόν μετὰ στρατοῦ ἐν τοῖς αὐτοῖς μέρεσιν, ἀνάγκη τῷ ἐπίσκοπῳ γέγνε, διὰ τῶν κληρικῶν αὐτοῦ (β) ξένια αὐτῷ ἀποστεῖλαι, ἴσως τὴν τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ ὠμότητα τοῖς δώροις καταπραῦναι δύνηται. Ταῦτα ὁ δυσσεβὴς ἐκεῖνος θεασάμενος, παντελῶς ἐβδελύξατο, καὶ θυμοῦ πλησθεὶς τοῖς ἀνθρώποις αὐτοῦ ἐκέλευσεν, ἵνα τὸν ἐπίσκοπον μετὰ πάσης ὀργῆς κρατήσωσι, καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐξέτασιν παραφυλάξωσιν. Οἱ δὲ θηριώδεις Γότθοι, καὶ τῆς ἐκείνου ὠμότητος ὑπουργοὶ τοῦτον κρατήσαντες, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ περιστάντες, ἐν ἐπὶ τόπῳ στήναι αὐτὸν ἐκέλευσαν, τροχὸν ἐν τῇ γῆ (c) τυπώσαντες, ἵνα τὸν πόδα αὐτοῦ ἐξῶθεν τανύσαι μὴ τολμήσῃ. Ἐν ὅσῳ δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐν τῷ ἡλίῳ ἵστατο, ἐκ τῶν αὐτῶν Γόθων κυκλούμενος, καὶ

(a) Ms., εἰς ἄλλου ἐπισκόμου εὐλαβεῖαν γεγ.

(b) Ms., δῶρα.

(c) Ms., χαρξάντες.

(d) Excusi, collectis in aere nubibus. Aliam lectionem praeferre cogunt Mss. Germ., Longip., Norm., etc.

(e) Primus Carnot., quod de visa pluvia.

(f) Consule Bolland., ad 21 Maii.

(g) Utriculum, seu Gliculum, aut, Oriculum, Tacito Oriculi, oppidum Umbræ; olim vero urbs episcopalis.

(h) In Mss. Germ., Norm., Val. Cl., Longip., Theod. et aliis legitur *exenia*, hic et alibi *tere* semper. Ob-

ubique eos illic discurrere scimus? Ipse respondit: Reducite me securi, nolite metuere, sed festine sepelire me curate; mox autem ut sepultum fuerit corpus meum, ex eodem loco sub omni festinatione recedite. Defuncti igitur corpus imposuerunt navi; cumque Populonium tenderent, (d) collecto in nubibus aere, immensa nimis pluvia erupit. Sed ut patesceret omnibus cujus viri corpus navis illa portaret, per illud maris spatium quod ab Ilva insula usque Populonium duodecim millibus distat, circa utraque navis latera procellosa valde pluvia descendit, et in navem eamdem una pluvia gutta non cecidit. Pervenerunt itaque ad locum clerici, et sepulturae tradiderunt corpus sacerdotis sui. Cujus praecepta servantes, ad navem sub festinatione reversi sunt. Quam mox ut intrare potuerunt, in eumdem locum ubi vir Domini sepultus fuerat, Langobardorum dux crudelissimus Gummarith advenit. Ex cujus adventu virum Dei habuisse spiritum prophetiae claruit, qui ministros suos a sepulturae suae loco sub festinatione discedere praecipit.

B

200 CAPUT XII.

De Fulgentio Utriculanae civitatis episcopo.

Hoc vero quod (e) de divisa pluvia factum narraui miraculum, etiam in alterius episcopi veneratione monstratum est. Nam quidam clericus senex, qui adhuc superest, eidem rei praesto se fuisse testatur, dicens: (f) Fulgentius episcopus qui (g) Utriculensi Ecclesiae praerat, regem crudelissimum Totilam infensum omnimodo habebat. Cumque ad easdem partes cum exercitu propinquasset, curae fuit episcopo per clericos suos (h) xenia ei transmittere, ejusque furoris insaniam, si posset, muneribus mitigare. Quae illi ut vidit, protinus sprexit, atque iratus suis hominibus jussit ut eumdem episcopum sub omni asperitate constringerent, eumque ejus examini servarent. Quem dum feroces Gothi, ministri scilicet crudelitatis illius, tenuissent, circumdantes eum uno in loco stare praeeperunt, eique in terra circulum designaverunt, extra quem pedem tendere nullo modo auderet. Cumque vir Dei in sole nimio (i) aestuaret, ab eisdem Gothis circumdatus, et designatione circuli inclusus, repente (j) coruscationes et tonitrua, et tanta vis pluviae erupit, ut hi qui eum custodiendum acce-

servavimus tamen ad calcem libri Regulae Past. manu exarati, Ecclesiae Belv. in quibusdam carminibus de Hugone episcopo legi.

Xenia constitutus; Christe, tui est operis.

Libro etiam vi Epistol. sanctus Gregorius, alias 5, epist. olim 62, nunc 65, legitur *xenia*, tam in Manuscriptis, quam in Excusis. Sic quoque legendum, nam *xenium* est munus missum ξένιον, hospiti.

(i) Duo Aud. et Prat. *staret*.

(j) In omnibus pene Mss., *coruscus et tonitrus*.

θόντες δὲ ἐν τῷ μνήματι, καὶ τὴν γῆν σκάψαντες, εὗρον ἄνθρωπον τοῦ παιδίου τοῦ σὺν αὐτῷ ταφέντος, ὅλον διαφθαρὲν καὶ σκαλίχων γέμον, τεσσαράκοντα ἤδη λοιπὸν ἡμερῶν διελευσῶν, τὸ δὲ τοῦ ἐπισκόπου σῶμα, ὡς ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἦν ταφὴν, οὕτως σῶον διέμεινε. Τὸ δὲ μέγιστον καὶ σεβάσιμον ἄνθρωπον τούτου ὑπάρχει, ὅτι ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐνωθεῖσα τῷ σκηνώματι, ὡς ὅτι οὐκ ἦν ἐκκοπεῖσα, οὕτως οὐδὲ ἴχθους κοπῆς ἐν αὐτῇ ἐφαίνετο. Τοῦτο οὖν καὶ εἰς τὰ ὀπίσω στρέψαντες, καὶ ζητήσαντες, σῶον καὶ ὀλόκληρον τὸ σῶμα αὐτοῦ εὗρον, ὡς ὅτι οὐδὲ

ΠΕΤΡ. Τίς μὴ ἐκπλαγῆν περὶ τῶν τοιοῦτων σημείων τῶν ἐν τοῖς νεκροῖς γινομένων διὰ τὴν τῶν ζώντων διεγέρσιν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ Ἰσαὰκ ἡγουμένου προορατικοῦ, πλησίον Σπολήτης, τῷ γένει Σύρου.

Ἐν τοῖς ἀρχαίοις τῶν Γότθων καιροῖς, πλησίον τῆς πόλεως Σπολήτης, (α) ἀνήρ τις πάνυ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος ὑπῆρχεν, Ἰσαὰκ τῷ ὀνόματι, ὅστις καὶ μέχρι τῶν σλευταίων τῶν Γότθων χρόνων κατήντησε. Τοῦτον ἐκ τῶν ἡμετέρων πολλοὶ ἐγνώρισαν, πλειοτέρως δὲ πάντων ἡμερῶν παρθένος Γρηγορία, ἡ νῦν ἐν ταύτῃ τῇ τῶν Ρωμαίων πόλει κατοικοῦσα, πλησίον τοῦ σεβασμοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας. Ἦτις ἐν τῷ τῆς νεότητος αὐτῆς χρόνῳ ἀνδρὶ μνηστευθεῖσα, καὶ τῶν γάμων ἤδη λοιπὸν ὠρισμένων, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προσέφυγε, καὶ τὴν τοῦ μονήρους βίον ἀναστροφὴν ἐπιποθήσασα, παρὰ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐκδικηθεῖσα, εἰς ἐκεῖνο ἔπερ ἐπόθει σχῆμα, τοῦ κυρίου κατεσοδῶσαντος προηχῆθη, καὶ τὸν ἐπίγειον νυμφίον καταλείψασα, τῷ οὐρανῷ νυμφίῳ μνηστευθῆναι κατηξιώθη. Περὶ τοῦ ἀγίου οὖν τούτου ἀνδρὸς, πολλὰ ἐξηγούμενον ἀκήκοα τὸν εὐλαβέστατον πατέρα Ἐλευθέριον. Ὅστις πόλῳν παρρησίαν πρὸς αὐτὸν κεκτημένος, πάνυ καλῶς αὐτὸν ἐγίνωσκε. Τούτου δὲ τοῖς λόγοις τὸ εὐπίστον ἢ τῆς ζωῆς πολιτεία παρείχεν. Οὗτος τοίνυν ὁ εὐλαβέστατος Ἰσαὰκ οὐχ ὑπῆρχεν ἐκ τῆς Ἰταλίας ὀρμώμενος, ἐκεῖνα δὲ αὐτοῦ τὰ θαύματα διηγούμεναι, ἄπερ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διάγων πεποίηκεν. Ἐν πρώτοις οὖν ἤνικα ἐκ τῶν τῆς Συρίας μερῶν ἔλθων, εἰς τὴν πόλιν Σπολήτης κατήντησεν, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παραγενόμενος, τοὺς προσμοναρίους ἤτήσατο, ἵνα ὁσση θέλει. 303 ἄδειαν τοῦ εὐχεσθαι παράσχωσιν αὐτῷ, καὶ ἐν ταῖς μουσικαῖς ὥραις ἐξελθεῖν αὐτὸν μὴ συνωθῆσασιν. Ὅστις ἐν τῇ εὐχῇ σταθεῖς, πᾶσαν τὴν ἡμέραν εὐχόμενος διετέλεσε, συνάψας τῇ εὐχῇ καὶ τὴν ἐπακολουθοῦσαν νύκτα. Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν δευτέραν ἡμέραν μετὰ τῆς ἐπακολουθούσης νυκτός, ἐκτὸς ἀτονίας ἐν τῇ δεήσει ἔστη, ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν (β) τῇ εὐχῇ συνῆψεν. Εἰς δὲ τῶν παραμοναρίων τοῦτο θεασάμενος, τῷ τῆς ὑπερηφανείας πνεύματι φυσιωθεὶς, ὅθεν προκόψαι ὤφειλεν, ἐκείθεν τὴν τῆς ἀποτυχίας ζημίαν αὐτῷ ἐπεσπάσατο. Ἠρῆατο γὰρ ῥήμασιν ἐξουθενήσεως προσποιεῖτόν καὶ ἐπιθέτην αὐτὸν (ε) ἀποκαλεῖν, ὅς ἐν τρισὶν ἡμέραις καὶ νυξὶ πρὸς ἐπίδειξιν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀνθρώπων αὐτὸν εἰς εὐχὴν παρέστησε. Ταῦτα δὲ εἰπὼν δρομαίως ἀπελθὼν, τὸν τοῦ θεοῦ ἀνθρώπον ῥάπισματι ἔτυπεν, ἵνα ὁ τῆς εὐλαβείας ζωῆς προσποιητὸς

pultum. Et quod est adhuc magna admiratione venerandum, quia ita caput ejus unitum fuerat corpori, ac si nequaquam fuisset abscissum, sic videlicet, ut nulla vestigia sectionis apparerent. Cumque hoc et in terga vertèrent, exquirentes si quod signum vel de alia monstrari incisione potuisset, ita sanum atque intemeratum omne corpus inventum est, ac si nulla hoc incisio ferri tetigisset.

Ἐν τῷ οἰονοῦν σημείον τῆς ἐκκοπῆς ἐν αὐτῷ φαίνεται μία πληγὴ σιδήρου τούτου ἦφατο.

ΠΕΤΡ. Quis non obstupescat talia signa mortuorum, quæ fiunt pro exercitatione viventium?

CAPUT XIV.

De Isaac servo Dei.

Prioribus quoque Gothorum temporibus fuit juxta Spoletanam urbem vir vitæ venerabilis (d) Isaac nomine, qui usque ad extrema pene Gothorum tempora pervenit, quem nostrorum multinoverunt, et maxime sacra virgo Gregoria, quæ nunc in hac Romana urbe juxta Ecclesiam beatæ Mariæ semper virginis habitat. Quæ dum adolescentiæ suæ tempore constitutis jam nuptiis in ecclesiam fugisset, et sanctimonialis vitæ conversationem quæreret, ab eodem viro defensa, atque ad eum quem desiderabat habitum, Domino protegente, perducta est. Quæ quia sponsum fugit, in terra, habere sponsum meruit in cælo. Multa autem de eodem viro, narrante venerabili Patre Eleutherio, agnovi, qui et hunc familiariter noverat, et ejus verbis vita fidem præbebat. Hic itaque venerabilis Isaac ortus ex Italia non fuit, sed ea illius narro miracula quæ conversatus in Italia fecit. Cum primum de Syriæ partibus ad Spoletanam urbem venisset, ingressus ecclesiam a custodibus petiit ut sibi quantum vellet 304 licentia concederetur orandi, eumque horis secretioribus egredi non urgerent. Qui mox ad orandum stetit, diemque totum peregit in oratione, cui sequentem continuavit et noctem. Secundo etiam die, cum nocte subsequenti indefessus in precibus perstitit, diem quoque tertium in oratione conjunxit. Cumque hoc unus ex custodibus superbiæ spiritu inflatus cerneret, unde proficere debuit, inde ad defectus damna pervenit. Nam hunc simulatorem dicere, et verbo rustico cœpit impostorem clamare, qui se tribus diebus et noctibus orare ante oculos hominum demonstraret. Qui protinus currens, virum Dei alapa percussit, ut, quasi religiosæ vitæ simulator, de ecclesia cum contumelia exiret. Sed hunc repente ultor spiritus invasit, et ad viri Dei vestigia stravit, ac per os illius clamare cœpit: Isaac me ejicit. Vir quippe peregrinus quo censeretur nomine nesciebatur, sed ejus nomen ille spiritus prodidit, qui se ab illo posse ejici clamavit. Mox autem super vexati corpus viri Dei incubuit, et malignus spiritus qui eum invaserat abscessit. In tota urbe tunc statim quid in ecclesia factum fuisset in-

(a) Ms., ἀνήρ τις πολίτης πάνυ εὐλαβέστατος.

(b) Ms., ἐν τῇ. Et paulo post, τοῦτον θεασάμενος.

(c) Ms., ἐπικαλεῖν.

(d) In sanctorum album relatus est ad Aprilem diem 13.

notuit. Currere viri et feminæ nobiles atque ignobiles pariter cœperunt, certatimque eum in suis rapere domibus conabantur. Alii ad construendum monasterium prædia, alii pecunias, alii subsidia quæque poterant, offerre viro Dei suppliciter volebant. Sed servus omnipotentis Domini horum nihil accipiens, egressus urbem non longe desertum locum reperit, ibique sibi humile habitaculum construxit. Ad quem dum multi pergunt, exemplo illius æternæ vitæ accendi desiderio cœperunt, atque sub ejus magisterio in omnipotentis Domini servitium dederunt. Cumque ei crebro discipuli (a) humiliter imminerent, ut pro usu monasterii possessiones quæ offerebantur acciperet, ille sollicitus suæ paupertatis fortem sententiam tenebat, dicens: Monachus qui in terra (b) possessionem quærit monachus non est. Sic quippe metuebat paupertatis suæ securitatem perdere, sicut avari divites solent perituras divitias custodire. Ibi itaque prophetiæ spiritu magnisque miraculis cunctis longe lateque habitantibus vita ejus inclaruit. Nam die quadam ad vesperum in hortum monasterii fecit jactari ferramenta, quæ usitato nos nomine vangas vocamus. Dixit itaque discipulis suis: Tot vangas in hortum projicite, et citius redite. Nocte vero eadem dum ex more cum fratribus ad exhibendas laudes Domino surrexisset, præcepit, dicens: Ite et operariis nostris pulmentum coquite, ut mane primo paratum sit. Facto autem mane, fecit deferri pulmentum quod parari jusserat, atque hortum cum fratribus ingressus, quot vangas jactari præceperat, tot in eo laborantes operarios invenit. Ingressi quippe fores fuerant, sed mutata

mente per spiritum apprehenderunt vangas quas invenerunt, et ab 305 ea hora qua ingressi sunt, quousque vir Domini ad eos veniret, cuncta horti illius spatia quæ inculca fuerant coluerunt. Quibus vir Domini mox ut ingressus est, ait: Gaudete, fratres, multum laborastis, jam quiescite. Quibus illico alimenta quæ detulerat præbuit, eosque post tanti laboris fatigationem refecit. SuffICIENTER autem refectis ait: Nolite malum facere, sed quoties de horto aliquid vultis, ad horti aditum venite, tranquille petite, cum benedictione percipite, et a furti pravitate cessate. Quos statim collectis oleribus onustari fecit. Actumque est ut qui ad hortum nocituri venerant cum laboris sui præmio et repleti ab eo et

(a) Longip., *hum innuerent*, Val. Cl., *hum. exorantur*.

(b) Uterque Theod. et omnes Norm. cum Germ. ita habent, non *possessiones*, ut in Editis exstat. Hoc Isaac exemplo utuntur ad commendandum relig. pauperum statum sanctus Thomas, opusc. 17, c. 8, 14, 15, 16, et sanctus Bonaventura, opusc. 19, c. 6. Nec tamen vituperandi monachi, quibus ad vitæ necessaria possessiones assignatæ. Alioquin culpa non caruisset ipse Gregorius, qui monasteria quæ construxit sufficien-

ἐκ τῆς ἐκκλησίας μετὰ ἀτιμίας ἐξέλοθῃ. Αἴφνης δὲ εἰς αὐτὸν πνεῦμα πονηρὸν εἰσηλθόν, ἐπὶ ἐκδικήσει τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτον εἰς τὰ ἔχνη αὐτοῦ ἐβρίψε, καὶ διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ κράζει κρῆματο· Ὁ Ἰσαάκ με ἐκβάλλει, Πλοῖψ δὲ ἀνόματι ξένος ἀνὴρ ἐκέκλητο, οὐδεὶς ἐγίνωσκεν· ἀλλὰ τὸ πονηρὸν πνεῦμα τὸ ἐκείνου ὄνομα ἐφάνηρωσε, καὶ παρ' αὐτοῦ δύνασθαι ἐκβληθῆναι (c) ἐκράξεν. Εὐθὺς οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐπάνω τοῦ σώματος τοῦ πάσχοντος ἐπικύβασ, τὰ ἐπιβὰν αὐτῷ πονηρὸν πνεῦμα, τῇ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ δυνάμει, ἀπ' αὐτοῦ ἀπήλασεν. Ἐν πάσῃ δὲ τῇ πόλει, τοῦ γεγονότος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ θαύματος διαγνωσθέντος, ἤρξαντο ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, εὐγενεῖς καὶ ἀγενεῖς, ὁμοθυμαδὸν τρέχειν σπεύδοντες, τίς αὐτὸν ἐν (d) τῷ αὐτοῦ οἴκῳ δυνηθῆ προαρπάσαι· οἱ μὲν, ἐπὶ τῷ ἀναστῆσαι αὐτῷ μοναστήριον ἀγροῦς προσφέρειν, ἐπαγγελλόμενοι· ἕτεροι δὲ χρήματα, καὶ πρὸς τροφήν ἀναλώματα παρέχειν αὐτῷ κήθειον. Ὁ δὲ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ δούλος μηδὲν παρ' αὐτῶν λαβεῖν τὸ σύνολον ἀνασχόμενος, τῆς πόλεως ἐξῆλθεν. Οὐ πολὺ δὲ μῆκροθεν τόπον ἔρημον εὐρών, ἐκεῖσε ἑαυτῷ σμῆνὸν κέλιον φκοδόμησε. Πολλοὶ δὲ πρὸς αὐτὸν ἀπερχόμενοι, τῷ ἐκείνου ὀροδείγματι ἤρξαντο εἰς τὸν πόθον τῆς αἰωνίου ζωῆς πυροῦσθαι, καὶ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, εἰς τὴν τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ δουλείαν ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασι. Ἐρξαντο δὲ οἱ τοῦτου μαθηταὶ μετὰ ταπεινοφροσύνης δυσωπεῖν αὐτὸν, ὅπως διὰ τὴν τοῦ μοναστηρίου χρεῖαν τὰ προσφερόμενα αὐτῷ (e) χρήματα δέξεται. Αὐτὸς δὲ τῆς ἑαυτοῦ πτωχείας τὴν ψῆφον στερεᾶ φυλακῇ ἐκράτει, λέγων· Μοναχὸς ὁ ἐν τῇ γῆ κτήμα ζητῶν, μοναχὸς οὐκ ἔστιν· Οὕτως οὖν ἐφοβείτο τὴν τῆς πτωχείας αὐτοῦ φροντίδα ἀπολέσαι, καθάπερ οἱ κνητοὶ ἄρχοντες

τὰ ἀπολλύμενα χρήματα τῇ φυλακῇ συντηρεῖν εἰθώσασιν· Ἐκεῖ τοίνυν πνεύματι προφητείας κατεκοσμήθη, καὶ πᾶσι τοῖς ἔγγιστα καὶ ἐκ μῆκρους κατοικοῦσι, διὰ τῶν θαυμάτων ἡ τῆς ζωῆς αὐτοῦ λαμπρότης διεγνώσθη. Ἐν μιᾷ (f) δὲ ἡμέρᾳ πρὸς ἐσπέραν ἐν τῷ κήπῳ τοῦ μοναστηρίου, ἐργαλείον σιδηροῦν, ὅπερ (g) λισγάρην ὀνομάζεται, ῥιφῆναι πεποίηκεν· εἶθ' οὕτως τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ εἶπεν· Ἀπέλθετε καὶ ἂ λισγάρια ἔχετε, ταῦτα ἐν τῷ κήπῳ ῥίψατε, καὶ συντόμως ὑποστρέψατε. Τῇ δὲ νυκτὶ ἐκείνη ἀναστὰς κατὰ τὸ εἰωθὸς, ὅπως μετὰ τῶν ἀδελφῶν τοὺς ἐωθινοὺς ὕμνους τῷ κυρίῳ ἀναπέμψῃ, ἐκέλευσεν αὐτοῖς, λέγων· Ἀπέλθετε καὶ τῶν (h) ἐργατῶν ἡμῶν προσφάγιον ἐψήσατε, ἵνα τὸ πρῶτον ἔτοιμον ἔσται. Ἡμέρας δὲ ἤδη γενομένης, τὸ προσφάγιον, ὅπερ γελέσθαι προσέταξε, βασταχθῆναι πεποίηκε, καὶ ἅμα τοῖς ἀδελφοῖς εἰς τὸν κῆπον εἰσηλθόν· ὅσα δὲ λισγάρια ῥιφῆναι πεποίηκεν, τοσοῦτους ἐργάτας

tibus redivitibus ditare curavit.

(c) Ms., ἐκράξεν.

(d) Ms. τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ διαρπάσαι.

(e) Ms., κτισματα.

(f) Ms., δὲ τῶν ἡμερῶν.

(g) Ms., λισγάρ. Et paulo infra, ὅσα λισγάρια... εἰς τὸν κῆπον:

(h) Ms., τοῖς ἐργαλίοις... ἵνα τῇ πρωτῇ.

(i) Additur in Ms., τοῦ ἁγίου.

(j) Δασάνιον significat proprieolus, λάχανον. Favore

ἀδελφοί, παύσασθε λοιπον, πολὺ γὰρ ἐκάμετε. Ἐνέγκας δὲ τροφᾶς, μετὰ τὸν τοσούτου καμάτου κόπον, τούτους εὐφρανθῆναι πεποίηκε. Κορεσθέντων δὲ αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς. Μὴ θελήσατε τοῦ λοιποῦ κακὸν πράξει, εἴτε διὰ χρείαν ἐκ τοῦ κήπου ἔχετε, διὰ τῆς εἰσόδου ἐλευθερίως ἐρχόμενοι αἰτήσασθε, καὶ μετ' εὐλογίας λάβετε, ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ κλέμματος ἁμαρτίας ἐνδύσατε. Παρευθὺ δὲ λάχανα συναχθῆναι κελεύσας, τούτους φορτωθῆναι πεποίηκε. Γέγονε δὲ ὥστε οἱ εἰς τὸν κῆπον ἐπὶ τὸ κλέψαι ἐλθόντες, σὺν τῷ μισθῷ τοῦ καμάτου αὐτῶν ἐμπλησμένοι, καὶ ἀβλαβεῖς ὑποστρέψωσιν.

Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ, ξένοι τινὲς πρὸς αὐτὸν ἐλεημοσύνην ζητοῦντες παρεγένοντο, ῥακώδη ἱμάτια ἡμφιασμένοι· ὥστε γυμνοὺς αὐτοὺς θεωρεῖσθαι. Τούτων δὲ ἱμάτια (α) παρ' αὐτοῦ αἰτουμένων, μυστικῶς αὐτῶν λαλοῦντων, ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ ἀκήκοεν, ὅστις ἕνα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ (β) προσκαλεσάμενος, μυστικῶς ἐκέλευσεν αὐτῷ, λέγων. Ἄπελθε ἐν ἐκείνῃ τῇ ὕλῃ, εἰς τόνδε τὸν τόπον, καὶ εὐρήσεις δένδρον ὑπόκουφον, ἐν αὐτῷ ἐρεύνησον, καὶ ἄπερ εὐρήσεις ἱμάτια ἄγαγέ μοι. Ἀπελθὼν δὲ ὁ ἀδελφός καθὼς ἐπετράπη, καὶ ἐπιζητήσας, εὔρε τὸ δένδρον καὶ τὰ ἱμάτια. Ταῦτα δὲ ἀγαθῶν, κατ' ἴδιαν τῷ διδασκάλῳ δέδωκεν. Ἀπερ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος δεξιόμενος, τοῖς ξένοις, ὅτινες ὡς δῆθεν γυμνοὶ ἱμάτια ἤτοῦντο, ταῦτα δέδωκεν, ἐπιπὺν πρὸς αὐτοὺς· Ἐπειδὴ γυμνοὶ ὑπάρχετε, λάβετε ταῦτα καὶ ἐνδύσασθε. Θεασάμενοι οὖν αὐτὰ ἐκείνοι, καὶ ἐπιγνοῦντες, ὅτι ἄπερ ἐκρυψάν (c) εἰσι, μεγίστη ἐντροπὴ αὐτοὺς κατέσχεν. Ἐν ὅσῳ δὲ μετὰ δόλου ἱμάτια ἀλλότρια ἐζήτουν, καταισχυνόμενοι τὰ ἴδια ἀπέλαβον.

Ἐν ἄλλῳ πάλιν καιρῷ ταῖς τούτου εὐχαῖς ἑαυτὴν τις πρρατιθέμενος, δύο σπυρίδας ἄρτων πλήρεις αὐτῷ ἀπέστειλεν· ὁ δὲ αὐτοὺς παῖς τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ ἀπέκρυψε, τὴν δὲ ἑτέραν πρὸς τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ ἀπήγαγε· καὶ τὴν αἴτησιν τοῦ ἀποστείλαντος αὐτὸν ἀνήγγειλε, τοῦτον διὰ τῶν δώρων τῇ εὐχῇ αὐνοῦ παρατιθέμενος. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ἰλαρῶς ταῦτα δεξιόμενος, τὸν αὐτὸν παῖδα νοουθετῶν, ἔφη· Χάριν ἔχω μὲν, ἀλλὰ βλέπει τὴν σπυρίδα ἦν ἐν τῇ ὁδῷ ἔθηκας, μὴ τολμήσης ἀφουῶς αὐτῇ ἐγγίσει, εὐσυνετώς δὲ μᾶλλον, ἐπειδὴ ὄφρις ἐν αὐτῇ εἰσῆλθε, καὶ ἐν ἀφουῶς ταύτῃ ἐπάροι θελήσης, μέλλεις ὑπὸ τοῦ ὄφρεως δηχθῆναι. Τούτοις δὲ τοῖς λόγοις σφόδρα ὁ παῖς καταισχυνθεὶς, πάλιν ἠγαλλιάσατο, ὅτι τὸν θάνατον ἀπέφυγε. Κἄν γὰρ στυγνὸς πρὸς ὄλιγον ἐγένετο διὰ τὴν αἰσχύνην, πλὴν ὁμως σώτηριώδη βῆσανον ταύτην ἐδέξατο. Ὑποστρέψας δὲ εἰς τὴν σπυρίδα, καθὼς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος προεῖπεν, εὔρεν, ὅτι ὄφρις ταύτην ἐπεκράτει. Οὐδὲνος τοίνυν τῇ δυνάμει τῆς ἐγκρατείας, καὶ τῇ τοῦ προφητικῆς πνεύματος χάριτι καταλαμπόμενος, πάντα τὰ παρερχόμενα πράγματα καταλείψας, πάνυ καρτερικὸς ἐν τῇ εὐχῇ ὑπῆρχεν, ὡς τε μεγάλως ἐν τούτῳ διαπρέπειν αὐτὸν. Ἐν δὲ ἐν αὐτῷ πρᾶγμα μεμπτέον νομιζόμενον εἶναι ἰθεωρεῖτο. Τοσαύτη γὰρ εὐφροσύνη συνεχῶς ἐν αὐτῷ ὑπῆρχεν, ὅτι εἰ μὴ τις αὐτὸν ἐπίστευσεν.

PETP. Τί τοῦτο εἶναι λέγομεν, αὐτῷ σε; Οἰκεία προθέσις χαυνότερον τὸν τῆς εὐφροσύνης χαλινὸν ἐπῆρε, ἢ τοσαύταις δυνάμεσιν ἀξέζνων, καὶ τῆς τούτου ψυχῆς ἐπιλαμπομένης, πρὸς τὴν παρούσαν χαρὰν παρσύροτο;

rinus : Λασάνια Γραικιστὶ αἰ πρασιαί. In Cob. Regio legitur, λασάνια, πρασιαί (forte πρασιαί) τὰ μὴ, etc. Quocumque modo locus hic legatur, discrepat Zacharias a Greg., et de oleribus intelligit quæ de spatibus incultis horti dixit sanctus Doctor. Sic explicari possunt verba Græca : *Oleribus fodendo culturam qua indigebant adhibuerunt.*

Alio quoque tempore accesserunt ad eum peregrini quidam misericordiam postulantes, scissis vestibus, pannis obsiti, ita ut pene nudi viderentur. Cumque hunc vestimenta peterent, eorum verba vir Domini tacitus audivit; qui unum ex discipulis suis protinus silenter vocavit, eique præcepit, dicens : Vade, atque in illa silva in loco tali cavam arborem require; et vestimenta quæ in ea inveneris defer. Cumque discipulus abiisset, arborem sicut fuerat jussum requisivit, vestimenta reperit, et latenter detulit magistro. Quæ vir Dei suscipiens, peregrinis nudis atque petentibus ostendit et præbuit, dicens : Venite, quia nudi estis, ecce tollite, et vestite vos. Hæc illi intuentes, cognoverunt quæ posuerant, magnoque pudore recognoscant sunt; et qui fraudulenter vestimenta quærebant aliena, confusi receperunt sua.

Alio quoque tempore quidam se ejus orationibus commendans, sportas duas plenas alimentis ei per puerum transmisit, quarum unam idem puer subripuit, atque in itinere abscondit : unam vero ad Dei hominem detulit, et petitionem illius qui se ei per xenium commendaverat enarravit. Quam vir Domini benigne suscipiens, eumdem puerum admonuit, dicens : Gratias agimus, sed vide, sportam quam in itinere posuisti ne incaute tangere præsumas, quia in eam serpens ingressus est. Esto ergo sollicitus, ne si tollere incaute volueris, a serpente feriaris. Quibus verbis puer valde confusus, exsultavit quidem quod mortem evaserit, sed tristis (d) ad modicum factus est, quia quamvis salubrem pœnam, tamen pertulit verecundiam suam. Qui reversus ad sportam, caute ac sollicite attendit, sed eam jam, sicut vir Dei prædixerat, serpens tenebat. Illic itaque cum virtute abstinentiæ, contemptu rerum transeuntium, prophetiæ spiritu, orationis intentione esset incomparabiliter præditus, unum erat quod in eo reprehensibile esse videbatur, quod nonnunquam tanta ei lætitia inerat, ut illis tot virtutibus nisi sciretur esse plenus, nullo modo crederetur.

αὐτὸν ἐγίνωσκε τοσαύταις δυνάμεσιν ἐμπλεῖον εἶναι, οὐδὲν περὶ αὐτοῦ ἐπίστευσεν.

PETP. Quidnam, quæso te, hoc esse dicimus? Sponte sibi lætitiæ frena laxabat, an tot virtutibus pollens, aliquando ad præsens gaudium etiam renitens ejus animus trahebatur?

(a) Ms., αὐτοῦ αἰτεῖν μελλόντων καὶ μυστηριῶς εἶτι λαλοῦντων.

(b) Ms., προσκαλεσάμενος, κρυφίως αὐτῷ ἐκέλευσε, λέγων.

(c) Ms., εἰσι καὶ κατανοήσαντες μεγίστη... κατέλαβεν.

(d) Longip. et plurimi Norm., *admodum.*

GREGOR. Magna est, Petre, omnipotentis Dei dispensatio, et plerumque contingit ut **306** quibus majora bona præstat, quædam minora non tribuat, ut semper eorum animus habeat unde se ipse reprehendat; quatenus dum appetunt perfecti esse, nec possunt, et laborant in hoc quod non acceperunt, nec tamen laborando prævalent, in his quæ accepta habent se minime extollant, sed discant quia ex semetipsis majora (a) bona non habent, qui in semetipsis vincere parva vitia atque extrema non possunt. Hinc est enim quod perducto Dominus ad terram repositionis populo, cunctos fortes atque præpotentes adversarios ejus exstinguens, Philisthæos atque Chanaanæos diutius reservavit, ut, sicut scriptum est, in eis experiretur Israel (*Jud. iii, 4*); quia nonnunquam, ut dictum est, eis etiam quibus magna dona tribuit, parva quædam reprehensibilia relinquit, ut semper habeant contra quod bellum gerant, et devictis magnis hostibus mentem non erigant, quando eos adhuc adversarii etiam minimi fatigant. Fit itaque ut miro modo una eademque mens et virtute polleat, et ex infirmitate lassescat, quatenus et (b) ex parte constructa sit, et ex parte se conspiciat esse destructam, ut per bonum quod quærit, et habere non valet, illud servet humiliter quod habet. Sed quid mirum quod hoc de homine dicimus, quando illa superna regio in civibus suis ex parte damna pertulit, et ex parte fortiter stetit, ut electi angelorum spiritus dum alios per superbiam cecidisse conspicerent, ipsi tanto robustius quanto humiliter starent? illi ergo regioni sua etiam detrimenta proferunt, quæ ad æternitatis statum ex parte suæ destructionis est solidius instructa. Sic ergo et in unaquaque anima agitur, ut in humilitatis custodiam aliquando ad lucra maxima ex minimo damno servetur.

γεγονασιν, ὅσον καὶ ταπεινοφρόνως ἴστανται. Ἐκείνης ἰδρυσιν, καὶ διὰ τῆς μερικῆς καταλύσεως στερεῶς ἀνεκκινήθη. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐν ταῖς τινῶν συμβαίνει ψυχαῖς, ἵνα ἐν τῇ φυλακῇ ταπεινοφροσύνης, εἰς κέρδη μέγιστα ἐκ μικρᾶς ζημίας καταστήσωνται.

ΠΕΤΡ. Placet quod dicis.

CAPUT XV.

De Eutychio et Florentio servis Dei.

GREGORIUS. Neque hoc sileam quod ex regione eadem venerabilis viri Sanctuli presbyteri narratione cognovi; de cujus verbis ipse non dubitas, quia ejus vitam fidemque minime ignoras.

Eodem quoque tempore in Nursiæ provinciæ partibus duo viri in vita atque habitu sanctæ conversationis habitabant, quorum unus Eutychius, alter vero Florentius dicebatur. Sed idem Eutychius in spirituali zelo atque in fervore (c) virtutis excreverat, multorumque animas ad Deum perducere exhortando satagebat; Florentius vero simplicitati atque orationi deditam

(a) Secundus Aud., dona.

(b) Bigot et Becc., et ex parte constructam, et ex parte se conspiciat esse destructam.

(c) Vulgati, se excreverat, in vitis Mss.

(d) Ms., πόλεμον κρατήσωσι.

ΓΡΗΓΟΡ. Μεγάλη, Πέτρε, ὑπάρχει τοῦ παντοδυναμοῦ Θεοῦ ἡ οἰκονομία. Ὅθεν πολλάκις συμβαίνει, ὅτι μεγάλα **307** ἀγαθὰ τισὶ παρέχουσα, παραχωρεῖ ἐν τοῦτοις καὶ μικρὰ ἐλαττώματα ὑπολείπεσθαι, ἵνα πάντοτε αὐτῶν ἡ ψυχὴ ἔχη ὅθεν ὀφείλει ἐαυτὴν ὑποπέζειν ἵνα ἐν ὅσῳ ὑπολαβάνουσι τέλειοι εἶναι, καὶ εὐρίσκουσιν ἐαυτοὺς ἐν ἐλαττώμασιν ὄντας, κάμνωσι λοιπὸν ἐν τοῦτοις, οἷσπερ οὐκ ἔλαβον. Οὐδὲ γὰρ κοπιῶντες δι' ἐκείνων τῶν κατορθωμάτων, ὧν περ λαθόντες ἔχουσι, δύνανται τῶν ἐλαττωμάτων κατισχύσαι, ἵνα μὴ ὑπεραίρωται. Ἐκ τούτου οὖν ἐπιγινώσκουσιν, ὅτι οὐδὲ πᾶς μεγίστας ἀρετὰς ἀφ' ἐαυτῶν ἔχουσιν, ὅτινας μικρὰ καὶ οὐδαμινὰ σφάλματα νικῆσαι οὐ δύνανται. Τοιοῦτόν τι γὰρ ἐστὶ καὶ τὸ ἐν τῇ θεῖᾳ γραφῇ κείμενον, εἰσαγαγὼν γὰρ ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ ὁ κύριος, πάντας τοὺς ἐν δυνάμει καὶ ἰσχυρῷ ἀντιδίκους αὐτῶν ἐξωλόθρευσεν. Ἐκ δὲ τῶν Φιλισταίων καὶ Χαναναίων τέως διεφύλαξεν, ἵνα, καθὼς γέγραπται, ἐν αὐτοῖς σωφρονισθῇ ὁ Ἰσραὴλ. Οὐ γὰρ πάντοτε, καθὼς ἐβρέθη αὐτοῖς ημεριπάτου. Καὶ διὰ τοῦτο οἷς μέγιστα δῶρα παρέσχεν, καὶ μικρὰ τινα ἐλαττώματα τοῦτοις κατέλιπεν ἵνα πάντοτε ἔχουσι μεθ' ὧν (d) πόλεμον κρατήσωσιν, καὶ ἐπίστων ἐχθρῶν παρ' αὐτῶν νικηθέντων, τῷ λογισμῷ μὴ ἐπαρθῶσιν, ὅταν αὐτοὺς ἀκμὴν οὐδ' ἀντίδικοι καὶ τοὶ μικροὶ ὄντες ἀνθιστάμενοι θλίψωσιν. Θαυμαστὴν δὲ τρόπον τοῦτο γίνεται, ὅπως ὁ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς λογισμὸς, τῇ μὲν δυνάμει ἀναβάλλῃ, τῇ δὲ ἀσθενείᾳ ἀτονήσῃ, ὥστε ἐκ μέρους ἕκαστος ἐαυτὸν θεώμενος, ἐκ μέρους δὲ πάλιν καταπίπτοντα, διὰ τοῦ ἀγαθοῦ, οὐ περ ζητεῖ ἐπιτυγεῖν, καὶ οὐ δύνανται ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχει, ταπεινοφρόνως φυλάξει. Τί δὲ θαυμαστόν εἰ περ ἀνθρώπων ταῦτα λέγομεν; Ὅπου γε καὶ (e) οὐράνιος χῶρος ἐν τοῖς ἐαυτοῦ πολιταῖς μερικῶς ζημίαν (f) ὑπομείνας, οἱ λοιποὶ στερεωτέρως ἐστάθησαν. Γὰρ ἕκαστὰ τῶν ἀγγέλων τάγματα, ἐν ὅσῳ ἄλλους διὰ τῆς ὑπερηφανίας πεισόντας ἠθεάσαντο, αὐτοὶ τοσαῦτον ἰσχυρότεροι μὲν γὰρ τῆς πατρίδος ἢ ζημία προέκοψεν εἰς αἰώνιον ἀνθρώπων ταῦτα λέγομεν; Ὅπου γε καὶ (e) οὐράνιος χῶρος ἐν τοῖς ἐαυτοῦ πολιταῖς μερικῶς ζημίαν (f) ὑπομείνας, οἱ λοιποὶ στερεωτέρως ἐστάθησαν. Γὰρ ἕκαστὰ τῶν ἀγγέλων τάγματα, ἐν ὅσῳ ἄλλους διὰ τῆς ὑπερηφανίας πεισόντας ἠθεάσαντο, αὐτοὶ τοσαῦτον ἰσχυρότεροι

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει ὁ λέγεις.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ.

Περὶ Εὐτυχίου καὶ Φλορέντιου, ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Νουρσίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Οὐδὲ τοῦτο παρασιωπήσαι δίκαιον κρίνω ὅπερ παρὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς Σαγκτούλου τοῦ πρεσβυτέρου διηγουμένου μεμάθηκα. Οὕτινος τῶν λόγων ἀλήθειαν οὐκ ἀγνοεῖς πάντως, οὐδὲ τῆς αὐτοῦ πίστεως τὴν πολιτείαν.

Οὗτος τοίνυν διηγεῖτο, ὅτι ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Νουρσίας χώρας, δύο ἄνδρες ἐπὶ τῷ αὐτῷ ἔπουν ἐν τῷ μοναχικῷ καὶ ἀγίῳ σχήματι σεμνῶς βιοῦντες. Ἐξ ὧν ὁ μὲν εἰς Εὐτύχιος, ὁ δὲ ἕτερος Φλορέντιος ὠνομάζοντο. Ὁ αὖν Εὐτύχιος τῷ πνευματικῷ ζήλῳ καὶ δυνάμει θεηρμότητι ὑπεραξάνων, πολλῶν ψυχὰς τῷ Θεῷ προσενέγκαι διὰ παραίνεσιν ἠγωνίζετο ὁ δὲ Φλορέντιος, τῇ ἀκακίᾳ καὶ

(e) Ms., οὐράνιος χορός. Vulgatorum lectio, quam retinemus, melius concinit Latino textui; *illa superna regio*.

(f) Ms., ὑπομείνας τοῖς λοιποῖς στερεωτέραν τὴν στέβιν ἀπειργάσατο, τὰ γὰρ, etc

τῇ προσυχῇ προσκαρτερῶν, τὴν παροῦσαν ζωὴν (a) διή-
 νυσε. Οὐ μῆκοθεν δὲ αὐτῶν μοναστήριον ἀνδρῶν ὑπῆρ-
 χεν, ὅπερ, τοῦ προσετώτος αὐτῶν τελευτήσαντος, ἀπερι-
 στατον ποιμαντικῆς ἐπιμελείας καὶ ἡγεμονίας καταλεί-
 φθη. Οἱ δὲ μοναχοὶ τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου, τὸν Εὐτύχιον
 γενέσθαι αὐτοῖς πατέρα καὶ προστάτην παρεκάλουν.
 Ὅστις ταῖς αὐτῶν δεήσεσιν ἐπικαμφθεὶς, τὴν τούτων
 ἡγεμονίαν καταδεξάμενος, ἐπὶ πολλοὺς χρόνους τὴν μο-
 νὴν ἐποίμανεν, τῶν μαθητῶν τὰς ψυχὰς ἐν τῇ τῆς ἀγίας
 ἀναστροφῆς ἀσχολίᾳ εἰς τελειότητα ἄγων. Ἴνα δὲ μὴ τὸ
 εὐκτήριον, ἐν ᾧ τὸ πρότερον κατῴκει, μόνον ἀπομείνη,
 ἐκεῖ τὸν **310** εὐλαβέστατον ἄνδρα Φλορέντιον κατέλιπεν.
 Οὗτος τοίνυν μόνος αὐτόθι διαίγων, ἐν τινὶ ἡμέρᾳ εἰς εὐ-
 χὴν ἑαυτὸν ὑπέστρωσε, (b) καὶ τοῦ παντοδυνάμου κυρίου
 ἐδέετο, ὅπως αὐτῷ βοήθειαν, οἷαν κελύσει, δοῦναι κατα-
 ξίωσιν, πρὸς τὸ ἐκεῖσε αὐτὸν κατοικῆσαι· ὅς οὖν τὴν
 εὐχὴν ἐπλήρωσεν, ἐξελθὼν ἐκ τοῦ (c) εὐκτηρίου, ἔμπρο-
 σθεν τῶν θυρῶν ἄρκον ἐστῶσαν εὔρεν, ἐπὶ τῆς γῆς τὴν
 κεφαλὴν κεκλιμένην ἔχουσαν, μὴδὲν θηριῶδες τοῖς κινή-
 μασιν ἐπιδεικνυμένην, φανερώς δὲ μᾶλλον δεικνύουσαν,
 ὅτι πρὸς δουλείαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ἐλήλυθεν.
 Ἐπιγνοὺς (d) δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ δοῦλος Φλορέντιος, ἄπερ ἐν
 τῷ ἑαυτοῦ κελίῳ καταλείφθησαν πρόβατα, τέσσαρα ἢ
 πέντε τὸν ἀριθμὸν, μὴ ὄντος παντελῶς τοῦ (e) βόσκοντος
 ἢ τοῦ φυλάττοντος, τῇ ἄρκῳ παραδούς, ἐκέλευσεν αὐτῇ,
 λέγων· Ἄπελθε, καὶ ταῦτα τὰ πρόβατα εἰς βοσκήν ἐξά-
 γαγε, περὶ δὲ ἐκεῖν ὥραν ὑπόστρεψον. Πρῆξτο οὖν τοῦτο
 διαπαντὸς ποιεῖν, καὶ ἀνετίθη τῇ ἄρκῳ ἢ φροντίς τοῦ
 ποιμαίνειν τὰ πρόβατα. Ἄπερ γὰρ τρώγων ἦν (f) ἐθίσασα
 ταῦτα νῆστις ἔβασκεν. Ὅτε δὲ νηστεῦσαι ὁ τοῦ Θεοῦ ἀν-
 θρωπος ἤθελε, τῇ ἐνάτῃ ὥρᾳ τῇ ἄρκῳ ἐκέλευσεν (g) ἅμα
 τῶν προβάτων ὑποστρέφειν. Ὅτε δὲ οὐκ ἠδούλετο, περὶ
 τὴν ἕκτῃ ὥραν, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐπιτροπήν ὑπέστρεψε,
 καὶ λοιπὸν ἐν πᾶσι, τῇ ἐπιταγῇ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ
 ἢ ἄρκος ἐπήκουεν. Καὶ οὕτε ἐν τῇ ἕκτῃ ἐπιτροπὴν εἰς
 τὴν ἐνάτην ὑπέστρεφεν οὕτε ἐν τῇ ἐνάτῃ εἰς τὴν ἕκτην,
 ἀλλὰ καθὼς ἐπέτρεπετο, οὕτως ὑπέστρεφεν. Ἐν ᾧ δὲ
 διαπαντὸς οὕτως ἐπράττετο, ἤρξατο ἐν τοῖς τόποις ἐκεῖ-
 νοῖς διὰ πλάτους ἢ φήμῃ τῆς τοῦ θαύματος τούτου δυνά-
 μως διατρέχειν. Ὁ δὲ ἀρχαῖος ἰχθύρδς, ὅθεν θεωρεῖ
 τοὺς ἀγαθοὺς εἰς δόξαν φημιζομένους, ἐκεῖθεν τοὺς δια-
 στρόφους διὰ τοῦ φθόνου συναρπάξει εἰς κόλασιν. Τέσ-
 σαρς γὰρ ἄνδρες ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ μακαρίου Εὐτύ-
 χίου, σφόδρα τοῦτο φθονήσαντες, δι' ὧν διδάσκαλος αὐ-
 τῶν σημεῖα οὐκ ἐποίει, ἐκεῖνος δὲ ὁ μόνος παρ' αὐτοῦ
 καταλειφθεὶς, ἐν τοσοῦτῳ θαύματι λαμπρὸς ἐφαίνετο,
 τὴν αὐτὴν ἄρκον ἐνεδρεύσαντες ἐφόνευσαν. Κατὰ δὲ τὴν
 ὥραν ἐν ᾗ ἐπετράπη, μὴ ὑποστρέψασα, ὁ τοῦ Θεοῦ ἀν-
 θρωπος Φλορέντιος ἐν ὑποψίᾳ γέγονεν, ἕως δὲ τῆς ὥρας
 τῶν ἑσπερινῶν ἀναμείνας, ὀλίγησθαι ἤρξατο, ὅτι ἢ ἄρ-
 κος, ἦν ἐκ πολλῆς ἀκακίας ἀδελφὴν ὀνομάζειν εἴωθεν, οὐχ
 ὑπέστρεφεν. Ἐν δὲ ἄλλῃ ἡμέρᾳ εἰς τὸν ἀγρὸν ἐπορεύθη

A ducebat vitam. Non longe autem erat monasterium,
 quod rectoris sui morte erat destitutum, ex quo eibi
 monachi eumdem Eutyrium praeesse voluerunt.
 Qui eorum precibus acquiescens, multis annis mona-
 sterium rexit, discipulorumque animas in studiosan-
 ctæ conversationis exercuit. Ac ne oratorium in quo
 prius habitaverat solum remanere potuisset, illic
310 venerabilem virum Florentium reliquit. In quo
 dum solus habitaret, die quadam sese in orationem
 prostravit, atque ab omnipotenti Domino petiit ut ei
 illic ad habitandum aliquod solatium donare digna-
 retur. Qui mox ut implevit orationem, oratorium
 egressus, ante fores ursum reperit stantem. Qui dum
 ad terram (h) caput deprimeret, nihilque feritatis in
 suis motibus demonstraret, aperte dabat intelligi
 quod ad viri Dei obsequium venisset, quod vir quoque
 B Domini protinus agnovit. Et quia in eadem cella qua-
 tuor vel quinque pecudes remanserant, quas omnino
 deerat qui pasceret et custodiret, eidem urso præcep-
 tit, dicens: Vade, atque oves has ad pastum ejice, ad
 (i) horam vero sextam revertere. Cœpit itaque hoc in-
 desinenter agere. Injungebatur urso cura pastoralis,
 et quas manducare consueverat, pascebat oves bestia
 jejuna. Cum vir Domini jejunare voluisset, ad nonam
 horam præcipiebat urso cum ovibus reverti; cum
 vero noluisset, ad sextam. Atque ita in omnibus man-
 dato viri Dei obtemperabat ursus, ut neque ad sextam
 jussus, rediret ad nonam, neque ad nonam jussus,
 rediret ad sextam. Cumque diu hoc ageretur, cœpit
 in loco eodem tantæ virtutis fama longe lateque cre-
 brescere. Sed quia antiquus hostis unde bonos cernit
 C (j) onitescere ad gloriam, inde perversos per invidiam
 rapit ad pœnam, quatuor viri ex discipulis venerabilis
 Eutyrii vehementer invidentes quod eorum magister
 signa non faceret, et is qui solus ab eo relictus fuerat,
 tanto hoc miraculo clarus appareret, eumdem ursum
 insidiantes occiderunt. Cumque hora qua jussus fue-
 rat non rediret, vir Dei Florentius suspectus est reddi-
 tus, quem usque ad horam vesperi exspectans, affligi
 cœpit, quod is quem ex simplicitate multa fratrem
 vocare consueverat ursus minime reverteretur. Die
 vero altera perrexit ad agrum, ursum pariter ovesque
 quæsiturus, quem occisum reperit. Sed sollicito in-
 quirens, citius a quibus fuerat occisus invenit. Tunc
 sese in lamentis dedit, Fratrum malitiam magis quam
 ursi mortem deplorans. Quem venerandus vir Euty-
 chius ad se deductum consolari studuit; sed idem
 D vir Domini, coram eo doloris magni stimulis accensus,
 imprecatus est, dicens; Spero (k) in omnipotenti Deo,
 quia in hac vita ante oculos omnium ex sua malitia
 vindictam recipiant qui nihil se lædentem ursum
 meum occiderunt. Cujus vocem protinus ultio divina

(a) Ms., διήνυεν.

(b) Ms., καὶ τῷ... θεῷ ἐδέετο ὅπως αὐτῷ... οἷαν κελύσει.

(c) Ms., μοναστηρίου.

(d) Ms., δὲ τοῦτο ὁ τοῦ θεοῦ.

(e) Ms., βόσκοντος ταῦτα ἢ..... παραδούς αὐτὰ, ἐκέλ.

(f) Ms., ἐθίσασα.

(g) Ms., ἅμα τοῖς προβάτοις.

(h) Longip., caput reclinet.

(i) Sexta hora meridies est; nona vero, tertia post meridiem.

(j) Bigot. et Bec., pervenire.

(k) Germ., ab omnip. Deo, Secundus Aud., in omnip. Deum.

secuta est. Nam quatuor monachi qui eumdem ursum occiderant statim elephantino morbo percussus sunt, ut membris putrescentibus interirent. Quod factum vir Dei Florentius vehementer expavit, sequē ita fratribus maledixisse pertimuit. Omni enim vitæ suæ tempore flebat quia exauditus fuerat, se crudelem, se in eorum morte clamabat homicidam. Quod idcirco omnipotentem Dominum fecisse credimus, ne vir miræ simplicitatis, quantolibet dolore commotus, intorquere ultra præsumeret jaculum maledictionis.

ἄμειψιν ἀπολαμβάνουσιν, οἱ τὴν ἄρκον μου μὴδὲν αὐτοὺς βλάψασαν φονεύσαντες. Τῇ δὲ τούτου φωνῇ παρσχηρῆ μᾶ ἢ θετικῇ ἐκδίκησις ἐπηκολούθησεν. Οἱ γὰρ τέσσαρες μοναχοί, οἱ τὴν ἄρκον φονεύσαντες, λέπρας νοσήματι περιέπεσον, ὥστε τῶν μελῶν αὐτῶν σαπέντων, οὕτως αὐτοὺς συνέβη τελευτήσαι. Τούτου δὲ (β) γενομένου, ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ Φλορέντιος σφόδρα ἐξέστη, φοβηθεὶς δι' ὧν τοὺς ἀδελφούς καταγράζατο. Ἐν δ' ἑπομένῳ τῷ τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνῳ θρηγῶν οὐ διέλιπε, διὰ τὸ ὑπακουσθῆναι αὐτὸν (γ) εἰς τὸν ἐκεῖνον ὀμότατον θάνατον, καὶ ἐκ τούτου φονευτὴν τούτων ἐκάλεσε. Τοῦτο δὲ τὸν παντοδύναμον Θεὸν ποιῆσαι πιστεύομεν, ἵνα μὴ τοῦ λοιποῦ ὁ θυμασίος καὶ ἄκακος οὗτος ἀνὴρ τολμήσῃ, ἐν οἷσι δὴ ποτε πόνῳ συνταρασσόμενος, τὴν τῆς κατάρτας βολίδα τιμὴ ἐπιπέμψαι.

312 PETR. Nunquidnam valde grave esse credimus, si fortasse cuilibet (a) exagitantī iracundia maledicamus?

GREGOR. De hoc peccato cur me percunctaris an grave sit, cum Paulus dicat: *Neque maledicti regnum Dei possidebunt* (1 Cor. vi, 10)? Pensa itaque quam gravis culpa est, quæ separat a regno vitæ.

PETR. Quid si homo non fortasse ex malitia, sed ex linguæ incuria, maledictionis verbum jaculatur in proximum?

GREGOR. Si apud districtum iudicem, Petre, otiosus sermo reprehenditur, quanto magis et noxius? Pensa ergo quantum sit damnabilis qui a malitia non vacat, si et ille sermo pœnalis est, qui a bonitate utilitatis vacat.

PETR. Assentio.

GREGOR. Idem vir Dei egit aliud, quod sileri non debeat. Cum enim magna ejus opinio longe lateque crebresceret, quidam diaconus longe positus ad eum pergere studuit, ut ejus se orationibus commendaret. Qui ad ejus cellulam veniens, omnem locum per circuitum invenit innumeris serpentibus plenum. Cumque vehementer expavisset, clamavit, dicens: Serve Dei, ora. Erat autem tunc mira serenitas. Egressus vero Florentius, ad cœlum oculos et palmas tetendit, ut illam peetum, sicut sciret Dominus, auferret. Ad cujus vocem subito cœlum intonuit, atque idem tonitrus omnes illos, qui eumdem locum occupaverant, serpentes interemit. Quos cum vir Dei Florentius interemptos aspiceret, dixit: Ecce illos occidisti, Domine, quis eos hinc levat? Moxque ad ejus

PETR. Quid virtutis, quid fuisse meriti dicimus,

(a) Excusi, contradicentibus Mss., *exagitante iracundia*.

(b) Ms., *γεγονότος*.

(c) Ms., *εἰς τὸν ἐκεῖνον*.

τὴν ἄρκον ἅμα καὶ τὰ πρόβατα ἐπιζητήσαι, ταύτην δὲ πεφονευμένην εὔρεν. Ἐπιμελῶς δὲ ἐπιζητήσας, καὶ εὐρῶν παρὰ τίνων ἐφρονεῖσθαι, ἐαυτὸν εἰς θρηγῶν δέδωκε, τῶν ἀδελφῶν μᾶλλον τὴν πονηρίαν, ἢ τῆς ἄρκου τὸν θάνατον κλαίων. Τοῦτον δὲ ὁ σβάσιμος ἀνὴρ Εὐτύχιος πρὸς ἐαυτὸν ἐπισπασάμενος παραμυθεῖσθαι ἤρξατο. Ὁ δὲ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ δοῦλος Φλορέντιος ἐνώπιον αὐτοῦ μεγίστη πόνῳ συγκινηθεὶς, εὐχόμενος ἤρξατο λέγειν. Ἐλπίζω εἰς τὸν παντοδύναμον Θεόν, ὅτι ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀνθρώπων, διὰ τὴν κακίαν αὐτῶν τὴν ἀντι-

311 HETR. Σφόδρα λοιπὸν βαρὺ εἶναι πιστεύομεν, ἐὰν πολλαῖς ὑπὸ τινος τῷ θυμῷ σαλευθέντες, τοῦτον καταρασώμεθα;

ΓΡΗΓΟΡ. Περὶ τοῦ ἀμαρτήματος τούτου τί με ἔπερωτῆς ἐὰν βαρὺ ὑπάρχῃ, ὅπότεν Παῦλος λέγῃ, ὅτι λοιδοροὶ βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι; Κατανοήσον οὖν καὶ ἴδε, ὅποιον βαρὺ ἀμάρτημα ὑπάρχει, ὅτι τὴν κληρονομίαν τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἀποστρεφεῖ.

HETR, Τί δὲ ἐὰν ἄνθρωπος οὐχὶ ἐνεκὴν κακίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀπειρίας τῆς γλώσσης λόγον κατάρτας τῷ πλησίον ἐπιπέμψῃ;

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐὰν ἐπὶ τοῦ φρικτοῦ δικαστοῦ, Πέτρε, ὁ ἀργὸς λόγος κατακρίνεται, πόσῳ μᾶλλον ὁ ὑπαίτιος; Κατανόησον οὖν πόσῃ ἐστὶν ἕξις κατακρίσεως, ὅστις ἐκ τῆς κακίας οὐκ ἀργεῖ, ἀλλὰ καὶ λόγους βασανιστικοὺς προφέρειν, ἐκ τῆς δεουσίας ἀγαθωσύνης ἀργῶν.

PETR. Συνιώ.

ΓΡΗΓΟΡ. Ὁ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἕτερον πρᾶγμα πεποίηκεν, ὅπερ σιωπηθῆναι οὐκ ἔστιν ἀρμόδιον. Ἐν γὰρ τῷ πανταχοῦ διαδοθῆναι τὴν περὶ αὐτοῦ φήμην, διάκονός τις ἐκ μήκους αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἔχων, ὤρισεν πρὸς αὐτὸν ἀπελθεῖν, καὶ ἐαυτὸν ταῖς ἐκεῖνου εὐχαῖς παραθέσθαι. Παραγενόμενος δὲ εὔρε πέραν τοῦ κελλίου αὐτοῦ πάντα τόπον ἀμετρήτων ὄψεων γέμοντα. Ἐκστὰς δὲ ἐπὶ τούτῳ, ἔκρξε, λέγων· Δούλε τοῦ Θεοῦ, εὖξαι. Ὑπῆρχε δὲ τότε κατὰ συγκυρίαν θυμαστὴ εὐδία. Ἐξελθὼν δὲ ὁ Φλορέντιος τοὺς ὀφθαλμούς καὶ τὰς παλάμους εἰς οὐρανὸν διεπέτασεν, (d) ὅπως τὴν λύμην ἐκείνην, ὡς εἶδεν ὁ κύριος, παρεπάρῃ. Ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ δεήσει ἀΨφνης ὁ οὐρανὸς ἐβρόντησεν. Αὐτὴ δὲ ἡ βροντὴ πάντας τοὺς (e) ὄψεις τοὺς ἐκεῖνον τὸν τόπον ἐπιλαβομένους ἐφόνευσεν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Φλορέντιος τούτους θανόντας ἑωρακῶς, εἶπεν· Ἰδοὺ, κύριε, τούτους ἐφόνευσας, τίς αὐτοὺς ἔθεν ἐπάρῃ; Εὐθὺς δὲ ἐν τῇ αὐτοῦ φωνῇ, τσαυτὰ ὄρνεα ἤλθον, ὅσοι ὄψεις πεφονευμένοι ὑπῆρχον· οὗς καὶ βαστάσαντες μήκοθεν ἐβρίψαν, τὴν δὲ κατοίκησιν τοῦ τόπου ἐκεῖνου καθαρὰν παντάπασι πεποίηκε.

PETR. Πόσης δυνάμεως καὶ δικαιοσύνης ὑπάρχειν αὐ-

(d) In Vulgatis, ὅπως τὸν λίμον ἐκεῖνον, *manifesto errore*.

(e) Ms., ὄψεις ἐκεῖνους τοὺς τὸν τόπον.

τὸν λεγομένον, ὅτι τῆ αἰτήσεϊ αὐτοῦ, τοσοῦτον (α) γέγονεν ἅπλοστον ὁ παντοδύναμος Θεός.

ΓΡΗΓΟΡ. Παρά τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ, τῷ μόνῳ, καθαροῦ καὶ ἀκάθου κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν, πολλὰ, Πέτρε, καὶ ἡ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας καθαρότης καὶ ἀκακία δύνανται. Οἱ γὰρ αὐτοῦ θεράποντες, ἐκ τῶν γηϊνῶν πράξεων ὄντες κειρωρισμένοι, ἀργόν τι λέγειν οὐκ οἴδασιν· οὐδὲ γὰρ τὸν ἑαυτῶν νοῦν διὰ βημάτων σκορπισθῆναι, ἢ μολυνθῆναι συγχωροῦσιν. Ὅθεν λοιπὸν παρὰ τοῦ ἑαυτῶν ἀρχηγοῦ τὴν ὑπακοὴν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους εὐρίσκουσι, διὰ τὸ σπεύδειν κατὰ τὸ δυνατόν αὐτοῖς ἐν τῇ καθαρότητι καὶ ἀκακίᾳ αὐτῷ ἐξομοιοῦσθαι. Ἡμεῖς δὲ ταῖς τοῦ λαοῦ παραχαῖς μεμιγμένοι, ἐν τῷ συχνοτέρως ἀργοῦς λόγου· πολλὰκις δὲ καὶ βλαβεροῦς λαλεῖν ἡμᾶς, τοσοῦτον τὸ στόμα ἡμῶν τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ μακρύνεται, ὅσον τῷ κόσμῳ τούτῳ πλησιάζει. Ἠὲ τοῖνον ἐπὶ τὰ κάτω ἀπαγόμεθα, ἐν τῷ τῇ συντυχίᾳ εὐκόλως ἡμᾶς τοῖς κοσμικοῖς συγγινεσθαι, Ὅπερ καλῶς καὶ ὁ Ἡσαίας, μετὰ τὸ ἑωρακέναι αὐτὸν τὸν βασιλεῖα κύριον Σαββάθ, ἑαυτὸν (β) ἐταλάνισε, λέγων· Ὡ τάλας ἐγώ, ὅτι κατανένυγμαί, ὅτι ἀκάθαρτος ὢν, καὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων· φανεροῦ ποίησας διατὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔσχεν, ἐν τῷ προσθῆναι, Ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος ἐγὼ κατοικῶ. Τὴν μὲν οὖν ἀκαθαρσίαν τῶν ἑαυτοῦ χειλέων, ἦν ἔσχεν, ἤληψε. Ἦθθεν δὲ ταύτην ἐπισπάσατο, ἐδηλοποιήσεν ἐν 314 τῷ μεμαρτυρηκέναι αὐτὸν ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος κατοικεῖν. Ἀμήχανον γὰρ ἐστὶν ἐκ τῆς τῶν κοσμικῶν γλώσσης τὸν νοῦν μὴ βυπωθῆναι, ἐν ὅσῳ ἐν συντυχίαις τισὶν ὀλικῶς αὐτοῖς συγκαταβαίνομεν, γὰρ ὀλίγον δὲ ἔθισαντες αὐτοῖς συντυχάνειν, συντυχίαν τὴν ἡμῶν οὐκ ἀρμόζουσαν, καὶ ἡδέως ταύτην κρητοῦντες, οὐκ ἔτι λοιπὸν οὐδὲ ἐπιστρέφειν ἐξ αὐτῆς ἡμᾶς θέλειν. Ἐκ συγκαταβάσεως δὲ ἐν τῇ ἀρχῇ ἐπὶ ταύτην ἐλθόντες, λοιπὸν τῷ ἔθει καὶ βιαίως ἡμῶν περιγίνεται. Ὅθεν καὶ συμβαίνει ἐκ τῶν ἀργῶν εἰς τὰ (c) βλαβερὰ, καὶ ἐκ τῶν ἐλαφρῶν εἰς τὰ βαρεῖα ῥήματα ἡμᾶς καταντῆσαι. Καὶ λοιπὸν τὸ στόμα ἡμῶν παρὰ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ τοσοῦτον κρείσσομαι ἐν τῇ αἰτήσεϊ, ὅσον ἐπὶ πλείου μολύνεται τῇ ματαίᾳ συντυχίᾳ, καθάπερ καὶ γέγραπται, ὅτι ὁ ἀποστρέφων τὸ οὖς αὐτοῦ τοῦ μὴ (d) ἀκοῦσαι, νόμον, ἢ εὐχὴ αὐτοῦ ἀπόβλητος ἔσται. Τί δὲ θαυμαστόν, ἐὰν αἰτοῦντές τι παρὰ κυρίου, βραδύ ὑπακούομεθα, ὅτινες ὑπ' αὐτοῦ (e) κλεισόμεθα, ἢ βραδέως, ἢ παντελῶς αὐτοῦ οὐχ ὑπακούομεν; Οὐκ ἔστιν οὖν θαυμαστόν, εἰ καὶ ὁ Φλορέντιος ἐν τῇ εὐχῇ αὐτοῦ τάχην ὑπήκουσθη, ὅστις ἐν τάχει τῶν τοῦ κυρίου ὑπήκουσε προσταγμάτων.

ΠΕΤΡ. Οὐδὲν ἐστὶ λοιπὸν, ὅπερ ἀποκριθῆναι δύναμαι, ἀνεφωμένης λοιπὸν σφῶς τῆς ἀπολογίας.

ΓΡΗΓΟΡ. Εὐτύχιος δὲ ὅτου προλεχθέντος Φλορεντίου ἐν τῇ τοῦ κυρίου ὁδῷ γενοῦς συνοδοιπόρος, μᾶλλον μετὰ θάνατον ἐλαμπρύνθη τῇ τῶν σημείων δυνάμει. Οἱ γὰρ τῆς πόλεως ἐκείνης πολῖται, πολλὰ θαυμάσια περὶ αὐτοῦ διηγοῦμενοι, τοῦτο πρῶτον ἔλεγον, ὅπερ καὶ μετὰ τῶν χρόνων τῶν Λογγοβάρδων ἔφθασεν. Διὰ γὰρ τοῦ ἐνθύματος αὐτοῦ, ὁ παντοδύναμος Θεός συχνοτέρως

A quod ejus ori tantum factus est proximus omnipotens Deus?

GREGOR. Apud omnipotentis Dei singularem munditiam atque ejus simplicem naturam multum, Petre, humani cordis munditia atque simplicitas valet. Hoc ipsum namque quod ejus famuli a terrenis actionibus segregati, otiosa loqui nesciunt, et mentem per verba spargere atque inquinare devitant, auctoris sui præ cæteris exauditionem impetrant. Cui in quantum est possibile, ipsa puritate ac simplicitate cogitationis, quasi ex quadam jam similitudine concordant. Nos autem turbis popularibus admisti, dum frequenter otiosa, nonnunquam vero (f) etiam graviter noxia loquimur, os nostrum omnipotenti Deo tanto longinquum sit, quanto huic mundo proximum. Multum quippe deorsum ducimur, dum locutione continua sæcularibus admiscemur. Quod bene Isaias postquam regem Dominum exercituum vidit, in semetipso reprehendit, et pœnituit, dicens: *Væ mihi, quia tacui, quia vir pollutus labii ego sum (Isai. vi, 5)*. Qui cur polluta labia haberet, (g) aperuit, eum subjunxit: *In medio populi polluta labia habentis ego habito (Ibid.)*. Pollutionem namque laborum habere se doluit; sed unde hanc contraxerit, indicavit, cum in medio populi polluta labia habentis se habitare perhibuit. Valde enim difficile est ut lingua sæcularium mentem non inquinet quam tangit, quia dum plerumque eis ad quædam loquenda condescendimus, paulisper assueti, hanc ipsam locutionem quæ nobis indigna est etiam delectabiliter tenemus, ut ex ea jam redire non libeat, ad quam velut ex condescensione ducti venimus invit. Sicque fit ut ob otiosis ad noxia, a levibus ad graviora verba veniamus; et os nostrum ab omnipotenti Domino tanto jam minus exaudiat in prece, quanto amplius inquinatur stulta locutione, quia sicut scriptum est: *Qui avertit aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit exsecrabilis (Prov. xxviii, 9)*. Quid ergo mirum si postulantes tarde a Domino audimur, qui præcipientem Dominum aut tarde aut nullo modo audimus? Et quid mirum si Florentius in prece sua citius est auditus, qui in præceptis suis Dominum citius audivit.

Οὐκ ἔστιν οὖν θαυμαστόν, εἰ καὶ ὁ Φλορέντιος ἐν τῇ εὐχῇ αὐτοῦ τάχην ὑπήκουσθη, ὅστις ἐν τάχει τῶν τοῦ κυρίου ὑπήκουσε προσταγμάτων.

PETR. Nihil est quod responderi valeat apertæ rationi.

GREGOR. Eutyichius vero, qui prædicti Florentii in via Domini socius fuerat, (h) magnus post mortem claruit in virtute signorum. Nam cum multa cives urbis illius de eo soleant narrare miracula, illud tamen est præcipuum, quod usque ad hæc Langobardorum tempora omnipotens Deus per vestimentum illius assidue dignabatur operari. Nam quoties pluvia deerat,

(a) Ms., γέγονε ταχὺς ὁ.

(b) Ms., ἐταλάνισε.

(c) Ms., καὶ τὰ βλαβερὰ... εἰς τὰ βαρεῖα.

(d) Ms., μὴ εἰσακούειν.

(e) Ms., κλεισόμενοι.

(f) In vulgatis, etiam, quod est gravius, noxia.

(g) Bdit., ostendit. Compend., apparuit.

(h) In Excusis, magis post mortem. Cæterum plurimæ in Italia visuntur Ecclesiæ sub sancti Eutyichii seu Eutyicii nomine Deo consecratæ. Ad Bollandum, ad Maii diem 23. Sanctus Florentius vero inter patronos Ecclesiæ episcopalis Fullinii in Umbria, in qua jacuit, censetur.

et aestu nimio terram longa siccitas exurebat, collecti in unum cives urbis illius, ejus tunicam levare atque in conspectu Domini cum precibus offerre consueverant. Cum qua, dum per agros pergerent exorantes, repente pluvia tribuebatur, quæ plene terram satiare potuisset. Ex qua re patuit, ejus anima quid virtutis intus, quid meriti haberet, cujus foris ostensa vestis iram Conditoris averteret.

CAPUT XVI.

De Martino monacho de monte Marsico.

Nuper quoque in parte Campaniæ vir valde venerabilis (a) Martinus nomine in monte Marsico solitariam vitam duxit, multisque annis in specu angustissimo inclusus fuit, quem multi ex nostris noverunt, ejusque actibus præsentibus exstiterunt. De quo multa ipse et beatæ memoriæ (b) papa Pelagio decessore meo, et aliis religiosissimis viris narrantibus agnovi. Cujus hoc miraculum primum fuit, quod mox ut se in prædicti montis foramine contulit, ex petra eadem, quæ in semetipsa concava angustum specum fecerat, aquæ stilla proropit, quæ Martino Dei famulo in usu quotidiano sufficeret, et nec plus adesset, nec necessitati deesset. Quia in re ostendit omnipotens Deus quantam sui famuli curam gereret, cui vetusto miraculo potum in solitudine ex petræ duritia ministraret (Num. xx) 316 Sed antiquus hostis humani generis ejus, (c) viribus invidens, hunc usitata arte pelleret ex eo specu molitus est. Nam (d) amicam sibi bestiam, serpentem scilicet, ingressus, hunc ab eadem habitatione ejicere facto terrore conatus est. Cæpit etenim serpens in (e) speluncam venire solus cum solo, eoque orante se ante illum sternere, et cum cubante pariter cubare. Sed vir sanctus omnino imperterritus, ejus ori manum vel pedem extendebat, dicens: Si licentiam accepisti ut ferias, ego non prohibeo. Cumque hoc continue per triennium gereretur, die quadam antiquus hostis tanta hac ejus fortitudine victus infremuit, seque per devexum montis latus in præcipitium serpens dedit, omniaque arbuta loci illius flamma ex se exeunte concremavit. Qui in eo quod montis latus omne combussit, cogente omnipotente Deo, monstrare compulsus est, quantæ virtutis fuerat, (f) per quem victus abscedebat. Perpende, quæso, iste vir Domini in (g) quo mentis vertice stetit, qui cum serpente per triennium jacuit securus.

αὐτοῦ ἔκπορευομένη διὰ τῆς καύσεως ἐμάρανε· τοῦ παντοδυναμοῦ Θεοῦ (ο) ἀναγκάσαντος αὐτὸν ἐπιδειξάι πόσης ὑπῆρ-

(a) Inter sanctos receptus est et relatus ad diem 24 Octob.

(b) Pelagio II, qui pontificatum adiit an. 579.

(c) Excusi, ejus virtutibus, contradicentibus omnibus Mss. nostris.

(d) Primus Carnot., cum amica sibi bestia, serpente scil. ingressus.

(e) Duo Gemet. et plerique Norm. cum secundo Carnot. in spelunca inveniri solus.

(f) Ex Mss. nonnulli, a quo victus abs., alii, qui victus abs. Sic inter cæteros Germanensis. Idem habet interpretes Gr.

θαυματουργεῖν (h) κατηξίου. Πίνικα γὰρ ἀβροχία ἐγένετο καὶ ὑπὸ καύματος δι' ἐπιμήκους ξηρασίας ἢ γῆ ἐφρῦγτο, συναγόμενοι οἱ τῆς αὐτῆς οὐρασίας πολῖται, καὶ τὸ ἐκείνου (i) στιχάριον βασιάζοντες, καὶ τοῦτο ἐνώπιον κυρίου μετὰ δεήσεως προσάγοντες, διὰ τῶν ἀγγῶν εὐχόμενοι διέρχοντο, ἀΐφης ἢ βροχὴ ἐδίδοτο πλουσίως τῆν γῆν καταπαινούσα. Ἐξ αὐτοῦ πράγματος δεικνύται πόσης δυνάμειος καὶ (j) δικαιοσύνης ἢ τούτου ψυχῆ ἔνδον ὑπῆρχεν, οὐτινος τὸ ἔξω περιβόλαιον δεικνύμενον, τὸν θυμὸν τοῦ κτιστοῦ ἀπέστρεφεν.

ΚΕΦΑΛ. Ις'.

Ἐπεὶ Μαρτίνου μοναχοῦ τοῦ ἐν τῷ ὄρει Μάρσης.

Ἐν τοῖς τῆς Καμπανίας μέρεσιν, ἐν τῷ ὄρει τῷ εἰς Μάρσην, ἀνὴρ τις σφόδρα εὐλαβέστατος Μαρτίνου τοῦνομος, μονήρη βίον διετέλειεν, ὅστις ἐπὶ πολλοὺς χρόνους ἐν σπηλαίῳ στενωπῶν ἑαυτὸν κατέκλεισε. Τοῦτον δὲ πλείστοι καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐγνώρισαν, καὶ τὰς αὐτοῦ πράξεις παρόντες κατώπτευσαν, περὶ οὗ κἀγὼ αὐτοὺς πολλὰ παρὰ τοῦ ἐν μικκρίῳ τῆς μηνῆς Ἡελγίου τοῦ (k) προηγησαμένου με, καὶ ἄλλων σπουδαίων ἀνδρῶν διηγουμένων μεμάθηκα. Τοῦτον οὖν πρῶτον θαῦμα περὶ αὐτῷ διηγούντο, οὕτω φάσκοντες, ὅτι τινὰ ἑαυτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ τοῦ προλεχθέντος ὄρους κατέκλεισεν, ἐκ τῆς πέτρας νοτὶς ὕδατος ἐξεδόθη, ὅση Μαρτίνῳ τῷ τοῦ Θεοῦ δούλῳ εἰς χρεῖαν καθημερινὴν διέρκει, οὔτε οὖν πλείον προσετίθειτο, οὔτε ἐν ἀνάγκῃ διελεμπίανεν. Ἐν τῷ πράγματι ὁ παντοδύναμος Θεὸς ἐπέδειξεν, πόσην μέριμναν περὶ τοῦ δούλου αὐτοῦ εἶχεν. Κατὰ γὰρ τὸ πάλαι θαῦμα τὸ ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ τούτῳ πότον ἐκ τῆς τοῦ λίθου ξηροτητός διηκόνησεν. Ὁ 315 δὲ (l) ἀρχαῖος ἐχθρὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ταῖς ἐκείνου φρονήσας δυνάμειος, τῇ συνθήσει αὐτοῦ τέχνη ἀποδιώξαι τοῦτον ἐκ τοῦ σπηλαίου ἠγωνίζετο. Ὄθεν ἐπὶ φίλον αὐτοῦ θηρίον ὄφιν εἰσελθών, τοῦτον ἐκφοδῆν ἐπειράτο· νομιζών διὰ τὸ φόβου, τῆς κατοικίας τοῦ σπηλαίου τοῦτον ἐκδιώκειν. Ἠρῆτο οὖν ὁ ὄφιν ἐν τῷ σπηλαίῳ εὐρίσκεσθαι μόνος πρὸς μόνον. Εὐχομένους δὲ τοῦ ἀγίου, ἔμπροσθεν αὐτοῦ ὁ ὄφιν ἠπλοῦτο. Τούτου δὲ μετακύπτοντος, (m) ὁμοίως αὐτῷ πάλιν συνέκυπτε. Παντάσιν οὖν ἀφόβως διαμένων ὁ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ, τῷ ἐκείνου στόματι τὴν ἑαυτοῦ χεῖρα, ἢ καὶ τὸν πόδα (n) παρετίθει, λέγων· Ἐὰν ἀδελφὸν ἔλαδες τοῦ βλάψαι με, ἐγὼ οὐ κωλύω. Ἐν τῷ δὲ τοῦτο ἀδιαλείπτως μέχρι τριετίας ἐγένετο, ἐν τινὶ ἡμέρᾳ ὁ ἀρχέκακος ἐχθρὸς ὑπὸ τῆς τοσαύτης αὐτοῦ ὑπομονῆς καὶ δυνάμειος νικηθεὶς ἐβρυξ, καὶ ἑαυτὸν ὁ ὄφιν ὑπὸ σὸ ἐκλείπον μέρος τοῦ ὄρους κατὰ πλάγιον εἰς κρημνὸν δέδωκε. Πάντα δὲ τὰ τοῦ τόπου ἐκείνου δόση, καὶ ὅλον τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ ὄρους τῇ φλογὶ τῇ ἐξ

(g) Editores mutarunt mentis in montis, contra Mss. saltem nostrorum fidem.

(h) Ms., εὐδόκει.

(i) Revolve quæ ad hanc vocem observavimus, supra, l. i, cap. 9, col. 190, nota λ (nobis col. 198 nol. i).

(j) Ms., ἀγιοσύνης.

(k) Ms., προηγουμένου.

(l) Ms., ἀρχέκακος.

(m) Ms., ὁμοίος αὐτοῦ.

(n) Ms., παρετίθει.

(o) Ms., ἀναγκάζοντος.

χε δυνάμεως, ὅστις νικηθεὶς κατρηχυμένους ἀνεχώρησε. (a) Κατανόησον, αὐτῷ, ἐν ποίᾳ τοῦ νοδὸς κορυφῇ ἔστη ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος οὗτος, ὅστις μετὰ ὄψεως τριετίαν ἀμερίμνωσεν (b) συνοίχησεν,

ΠΕΤΡ. Τῇ ἀκαῖῃ καὶ μόνῃ δειλιῷ,

A PETR. Auditū paveo.

ΓΡΗΓΟΡ. Ὁ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος οὗτος ἀνὴρ, ἐν τῷ πρώτῳ χρόνῳ, ἐν ᾧ ἐξυτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ κατέκλεισεν, ὥρισεν ὅπως τοῦ λοιποῦ γυναικα μὴ θεάσεται, οὐχ ὡς τὴν φύσιν βδελυσσόμενος, ἀλλὰ τῷ κινδύνῳ τοῦ πειρασμοῦ φοβούμενος περιπεσεῖν, τῷ ἐκ τοῦ θεωρουμένου κάλλους συμβαίνοντι. Γυνὴ δὲ τις τοῦτο ἀκούσασα, (ε) τεθαρβηκότως εἰς τὸ ὄρος ἀνήλθε, καὶ εἰς τὸ αὐτοῦ σπηλαῖον ἀναιδῶς παρεγένετο. Οὗτος δὲ μικρὸν ἐκ μήκους ταύτην θεασάμενος ἐρχομένην, καὶ ἐκ τῶν ἱματίων ἐπιγνοῦς γυναῖκα αὐτὴν εἶναι, ἔαυτὸν εἰ εὐχὴν δέδωκε, καὶ ἐν τῇ γῆ τὴν ἐξυτοῦ ὕψιν ἐπεστήριξεν. Τοσοῦτον δὲ ἠπλωμένος ἐν τῇ εὐχῇ προσεκάρτερήσεν, ἕως οὐ τὸ ἀναιδὲς ἐκεῖνο γύναιον ἀτονῆσαν ἐκ τῆς θυρίδος τοῦ κελλίου αὐτοῦ ἀπέστη. Κατελθοῦσα οὖν ἐκ τοῦ ὄρους, ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τὴν ζωὴν ἐπλήρωσεν. Ἐκ τῆς δοθείσης οὖν ψήφου τῷ ταύτης θανάτῳ πᾶσι γινώριμος γέγονεν, ὅτι σφόδρα τῷ παντοδονάμῳ Θεῷ ἀπήρесе, τοῦ ταύτην τῇ τόλμῃ τὸν ἑαυτοῦ δοῦλον λυπήσαι.

Gregor. Vir iste vitæ venerabilis, inclusionis suæ tempore primo, decreverat ut ultra mulierem non videret, non quia aspernabatur sexum, sed ex contemplata specie tentationis incurrere metuebat vitium. Quod quædam mulier audiens, audacter ascendit montem, atque ad ejus specum impudenter prorupit. At ille paulo longius intuens, et venientis ad se muliebria indumenta conspiciens, sese in orationem dedit, in terram faciem depressit, et eo usque prostratus jacuit, quo impudens mulier a fenestra cellulæ illius fatigata recederet. Quæ die eodem, mox ut de monte descendit, vitam sinit, ut ex mortis ejus sententia daretur intelligi quia valde omnipotenti Deo displicuit, quod ejus famulum ausu improbo contristavit.

Ἐν ἄλλῃ τοίνυν καιρῷ πολλῶν μετὰ σπουδῆς εὐχῆς χάριν πρὸς αὐτὸν συντρεχόντων, καὶ τῆς ὁδοῦ λίαν στενῆς ὑπάρχουσας, δι' ἧς πρὸς αὐτὸν ἀνήρχοντο· ἐν γὰρ τῇ τοῦ ὄρους πλαγίᾳ διακειμένη μέχρι τοῦ πληρώματος τῆς ἀναβάσεως, ἐν ᾧ τὸ αὐτοῦ κελλίον ὑπῆρχε, πάνυ δύσβατος ἦν· παιδίον οὖν σεμνὸν ἀδεῶς πορευόμενον, ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ ὄρους πεσὼν, μέχρι τῆς ὑποκειμένης τῷ ὄρει κοιλάδος κατηνέχθη. Ἡ δὲ αὐτῇ κοιλάς ἐκ τοῦ ὕψους, τοῦ ὄρους, ὡσπερ εἰς βυθὸν κειμένη θεωρεῖται, τοσοῦτον γὰρ ὕψει τὸ ὄρος ἐκεῖνο ὑπέρκειται, ὥστε τὰ ἐν τῇ κοιλάδι δένδρα, καὶ τοὶ καμμεγέθῃ ὑπάρχοντα, καθάπερ θάμνοι τοῖς ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ ὄρους θεωροῦσιν ομιλῶνται. Ἐν ταραχῇ τοίνυν γέγονασι πάντες οἱ ἐρχόμενοι, καὶ μετὰ σπουδῆς καὶ φροντίδος ἤρξαντο ζητεῖν, ποῦ τὸ σκῆνωμα τοῦ πεσόντος παιδίου δυνηθῶσιν εὑρεῖν. Τίς (d) δὲ τοῦτον εἰ μὴ τεθνεῶτα εὐρεθῆναι προσεδόκα· ἢ τις ἀκέραιον τρ σκῆνωμα ἐν τῇ κοιλάδι φθάσαι ὑπενόει καὶ οὐχὶ διεσπαργμένον ἐν τῇ τοσαύτῃ τῆς καταγωγῆς φορᾷ; Ἐπιζητήσαντες οὖν ἐν τῇ κοιλάδι τὸ παιδίον, εὑρον αὐτὸ οὐ μόνον ζῶν, ἀλλὰ καὶ ὑγιὲς πάνυ. Τότε πᾶσι κατὰ δῆλον γέγονεν, ὅτι διὰ τῆς εὐχῆς τοῦ εὐλαβεστάτου Μαρτίνου ἀβλαβὴς ὁ παῖς ἐκ τοῦ τοιοῦτου πτώματος διεφυλάχθη. Ἐναὐτῷ 118 τοίνυν τῷ σπηλαίῳ κρημνὸς ἀνωθεν ὑπέρκειται, ἐν ᾧ ἀπόσπασμα λίθου ἐπάνω τῆς κέλλης Μαρτίνου κρεμάμενον ἔθεωρεῖτο, θάνατον αὐτῷ καθ' ἡμέραν καὶ πτώσιν τῆς κέλλης ἀπειλοῦν. Μασκάτωρ δὲ ὁ ἀνεψιὸς Ἀρμενταρίου τοῦ Ἰλλουστρίου, μετὰ πλήθους γεωργῶν πρὸς αὐτὸν ἐλθὼν παρεκάλει, ἵνα ἐκ τοῦ σπηλαίου ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐξελεθῆν ἀξίωσθι, ὅπως τὸν ἀποσπασθέντα ἐκ τοῦ κρημνοῦ λίθον, ἐὰν δυνηθῇ, ἐπάρῃ, καὶ λοιπὸν ἀμερίμνωσεν ὁ τοῦ Θεοῦ δοῦλος ἐν τῷ αὐτῷ σπηλαίῳ κατοικήσῃ. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος οὐδὰμῶς αὐτῷ ἐν τούτῳ συνηνέσεν, πλὴν ὁμῶς ἐκέλευσεν, ἵνα ὅπως δύναιται ποιήσῃ. Αὐτὸς δὲ ἐν τῷ ἰδιόζοντι μέρει τοῦ κελλίου ἑαυτὸν ἐποίη-

Alio quoque tempore dum multi ad hunc religiosa devotione concurrerent, atque arcta esset semita quæ in devexo montis latere ad ejus cellulam properantes ducebat, puer parvulus, incaute gradiens, ex eodem monte cecidit, et usque ad vallem corruit, quæ, sub monte eodem sita, quasi in profundo conspicitur. In loco quippe eodem tanta mons ipse altitudine exoravit, ut arbusta ingentia, quæ ex eadem valle prodeunt, ex monte aspicientibus quasi (e) fructu esse videantur. Perturbati itaque sunt cuncti qui veniebant, summaque cura quæsitum est sicubi corpus elapsi pueri potuisset inveniri. Quis enim aliud nisi exstinctum crederet? quis vel corpus ad terram integrum pervenisse suspicaretur, (f) dum interpositis ubique scopulis in partes discerpi potuisset? Sed requisitus puer in valle inventus est non solum vivus, sed etiam incolumis. Tunc cunctis palenter innotuit quod ideo lædi non potuit, quia hunc in casu suo Martini oratio portavit. In specu vero illius 117 magna desuper rupes eminebat, quæ cum ex parte exigua monti videretur absita, Martini cellæ prominens, casum suum quotidie, et illius interitum ruitura minabatur. Ad hanc (g) Mascator illustris viri Armentarii nepos, cum magna rusticorum multitudine veniens, precabatur ut vir Dei de specu eodem dignaretur exire, quatenus (h) ipservituras rupem ex monte potuisset evellere, atque in specu suo Dei famulus jam securus habitaret. Cumque hoc vir Dei nequaquam acquiesceret, ei quod posset ut faceret præcepit, et ipse in cellæ suæ remotiori se parte contulit. Si tamen ingens moles rueret, dubium non erat quod simul et specum destrueret, et Martinum necaret. Itaque dum ea quæ venerat multitudo conaretur, si posset, sine periculo viri Dei, ingens illud, quod desuper incubuerat, sa-

(a) Edili, κατανόησον οὖν αὐτῶν.

(b) Ms., συνήκισεν.

(c) Ms., τεθαρβηκότως εἰς τὸ.

(d) Ms., τίς δὲ τοῦτο εἰ μὴ τεθνηκός.

(e) Val. Cl. et Longip. habent *fructecta*.

(f) Primus Gemet., dum *impositis*.

(g) Excusi, *Mascator* (vel *Mascatus*) *illustris vir, Armentarii*, etc.

(h) Longip., *ipsi* (nimirum rustici)... *potuissent*, etc. Quæ sequuntur: *Dum ea quæ venerat multitudo conaretur*, etc., et: *motus ipsa quam conabantur evellere*: hæc, inquam, lectionem ms. Longipontani confirmat.

xum levare, cunctis videntibus, repente res valde admirabilis contigit, quia moles ipsa quam conabantur evellere, subito ab eisdem laborantibus evulsa, ne speluncæ Martini tectum tangeret, saltum dedit, et quasi servi Dei læsionem fugiens, longius cecidit. Quod ad jussu omnipotentis Dei angelico ministerio actum intelligit, qui divina providentia disponi omnia fideliter credit. (a) Hic cum primum se in eumdem montem contulit, necdum clauso specu habitans, (b) catena sibi ferrea pedem ligavit, eamque saxo ex parte altera affixit, ne ei ultra liceret progredi, quam calenæ ejusdem quantitas tendebatur. Quod vir vitæ venerabilis Benedictus audiens, cujus (c) superius memoriam feci, ei per discipulum suum mandare curavit: Si servus Dei es, non teneat te catena ferri, sed catena Christi. Ad quam vocem Martinus protinus eandem compedem solvit, sed nunquam postmodum solutum tetendit pedem ultra locum quo ligatus hunc tendere consueverat, atque in tanto se spatio sine catena coercuit, in quanto et antea ligatus mansit. Qui dum se postmodum in ejusdem loci specu conclusisset, cœpit etiam discipulos habere, qui ab ejus specu seorsum habitantes, ad usum vitæ quam de puteo haurire consueverant. Sed funis in quo ad hauriendum aquam situla dependebat crebro rumpebatur. Unde factum est ut eandem catenam quam ex pede suo vir Domini solverat ejus discipuli peterent, eamque funi adjungerent, atque in illa situlam ligarent. Ex quo jam tempore contigit ut idem funis et quotidie tingeretur aqua, et nullo modo rumperebatur. Quia enim catenam viri Dei funis ille contigit, ipse quoque ad (d) tolerandam aquam, ferri in se fortitudinem traxit.

ἔλυσιν, ἦν περ ἐκ τοῦ ποδὸς αὐτοῦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἔλυσεν, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ αἰτησάμενοι, ταύτην τῷ σχοινίῳ ἐν τῇ σίκλῳ προσέδρασαν. Ἐκτοτε δὲ καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ὕδατι τὸ σχοινίον βρεχόμενον οὐδαμῶς τοῦ λοιποῦ ἐκόπη. Τὸ γὰρ σχοινίον ἐκεῖνο προσδεθὲν τῇ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ἀλύσει, τὴν τοῦ σιδήρου δύναμιν εἰς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο.

PERA. Facta hæc placent, quia mira; et multum, quia recentia.

320 CAPUT XVII.

De monacho ex monte Argentario, qui mortuum suscitavit.

GRÆGORIUS. Nostris modo temporibus quidam vir, Quadragesimo nomine, (e) Buxentini Ecclesiæ subdiaconus fuit qui ovium suarum gregem pascere in ejusdem Aureliæ partibus solebat. Cujus valde veracis viri narratione res mira innotuit, quæ secreto fuerat gesta. Is namque, ut prædiximus, dum gregis sui in Aurelia curam gereret, in diebus ejusdem vir fuit e monte, qui (f) Argentarius vocatur, venerabilis vitæ, qui habitum monachi, quem prætendebat spe-

(a) Compend., hic cum primus. Uterque Theoder., hic cum prius.

(b) Primus Carnot., catenam sibi ferream ad pedem.

(c) Nimirum toto libro secundo.

(d) Primus Carnot., ad tollendam aquam.

(e) Ms. fere omnes Buxentiniæ. Legendum tamen Buxentiniæ. Apud Plinium leguntur Buxentini populi. Buxentum olim urbs episcopalis: nunc Castrom in Lucania vulgo Piscioti. Aliis tamen est Polycastrom. A buxo, cujus hic magna copia, nomen habuisse creditur.

σεν. Οὐκ ἦν δὲ διατάξει, ὅτι ἐὰν τὸ μέγεθος ἐκείνου τοῦ λίθου πεπτῶκοι, ὁμοῦ καὶ τὴν κέλληγν συνέτριβε, καὶ τὸν Μαρτίνον ἐφόρευεν. Ἐν δὲ τῷ δὲ τὸ ἐλθὼν πλῆθος τοῦ λαοῦ ἠγωνίζετο, ἵνα, ἐὰν δύνανται ἄνευ κινδύνου τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ, τὸν ἄνωθεν ἐπικλίνοντα παμμεγέθη λίθον ἐπάρωσι, πάντων θεωρούντων πρᾶγμα συνέθη σφόδρα θαυμαστόν. Τὸ γὰρ τοῦ λίθου ἀπόκλασμα, ὅπερ ἠγωνίζοντο ἀποσπᾶσαι, αἴφνης ἀπ' αὐτῶν τῶν καμνόντων ἀνασπασθὲν, ἵνα μὴ (g) τῷ κεράμῳ τῆς κέλλης Μαρτίνου ἐγγίση, καὶ ὡς περ τὴν βλάβην τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ ἀποφεύγον, μήκοθεν ἔπασεν. Ὅπερ διὰ τῆς τοῦ παντοδυναμοῦ Θεοῦ καλεῦσεως ἀγγελικῆς ὑπηρεσίας πραχθῆναι πιστεύει πᾶς, δασὶς θεικῆ προνοίᾳ διοικεῖσθαι τὰ πάντα πιστῶς ἐλπίζει. Ὁ αὐτὸς ἐν ἀρχῇ, ὅτε ἐν τῷ ὄρει ἑαυτὸν ἐκδέδωκεν, οὐ μέντοι κεκλεισμένῳ (h) τῷ καλλίῳ ἐν αὐτῷ κατοικῶν, ἀλύσει σιδηρᾷ τὸν ἑαυτοῦ πόδα ἔδρασεν. Ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου μέρους ταύτην τῷ λίθῳ προσέπηξεν, ἵνα τοῦ λοιποῦ μὴ δυναθῆ ἐξελεῖν, εἰ μὴ ὅσον τὸ τῆς ἀλύσεως μέτρον ἐτάναυε. Τοῦτο δὲ ὁ τῆ ζωῆ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Βενέδικτος, οὐτινος ἀνωτέρω μείλιν πεποίηται, ἄκουσας, δι' οἰκείου αὐτοῦ μαθητοῦ δηλώσας αὐτῷ ἐφρόντισε. Ἐὰν (i) δούλος εἴ τοῦ Θεοῦ, μὴ σε κρατήσει ἄλυσιν σιδηρᾷ, ἀλλ' ἡ τοῦ Χριστοῦ ἄλυσιν. Ἦρὸς ταύτην δὲ τὴν φωνὴν παρεσθὺ Μαρτίνος τὴν τοῦ ποδὸς αὐτοῦ ἄλυσιν ἔλυσε, καὶ οὐδέ ποτε ἐν ὑστέρω τὸν πόδα λελυμένον ἐξέτεινεν ἔξω τοῦ τόπου, οὐ ἦν ἐθῆσας δεδεμένον αὐτὸν τανύσαι· ἐν δὲ τῷ οὕτῳ διαστήματι, ἄνευ ἀλύσεως αὐτὸν ἀπέναι παρεχώρει, εἰς ὅσον καὶ πρότερον δεδεμένος ἦν. Ἐν ὑστέρω δὲ μετὰ τὸ ἑαυτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐγκλείσαι, ἤρξατο λοιπὸν καὶ μαθητὰς δέχεσθαι. (j) Παραμέρος δὲ τοῦ σπλαίου αὐτοῦ οἰκνύντες εἰς τὴν ἑαυτῶν χρεῖαν ὕδωρ ἐκ τοῦ φράκτος ἤντλουν. Τὸ δὲ σχοινίον ἐν τῷ (k) σίκλῳ εἰδέετο δι' ἧς τὸ ὕδωρ ἤντλουν, συχνωτέρας ἐκόπητο. Ὅθεν τὴν

ΠΕΤΡΑ. Facta hæc placent, quia mira; et multum, quia recentia.

ΠΕΤΡΑ. Πάνυ τοῖς πᾶσιν ἀρέσκουσι ταῦτα τὰ θαύματα, πλειοτέρας δὲ διὰ τὸ προσφάτως αὐτὰ γεγονέναι.

319 ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΛΘΟΝΤΟΣ ΜΟΝΑΧΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΡΟΥΣ ΤΟΥ ΑΡΓΕΝΤΑΡΙΟΥ, ΚΑΙ ΝΕΚΡΟΝ ΕΓΕΙΡΑΝΤΟΣ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἀρτίως ἐπὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων, Κουαδραγέσιμος τις ὄνομα, ὑποδιάκονος τῆς (l) Βουξεντίας ἐκκλησίας ὑπάρχων, τὴν τῶν προβάτων αὐτοῦ ποιμνην ἐν τοῖς μέρεσιν Ἀβρῆλιας ἔθεσε εἰχεντὸ βόσκειν. Ὅστις πρᾶγμα θαύματος πλῆρες ἀνδρὶ τινι σφόδρα ἀληθεστάτῳ διηγήσατο, ὅπερ μυστικῶς ἦν πραχθέν. Καθὼς δὲ προσέπων, οὗτος τὴν τῶν οἰκείων αὐτοῦ προβάτων ἐπιμέλειαν ἐν τοῖς μέρεσιν Ἀβρῆλιας ποιούμενος, ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ἀνὴρ τις ἐκ τοῦ θρῶς τοῦ λεγομένου

(f) Mons in Tuscia inter portum Herculis et Telamonis excurrens in mare. Unde Rutillus:

Funditur in medias moens Argentarius undas.

Hinc Aureliam in Tuscia fuisse conjiciamus.

(g) Ms., τοῖς κεράμοις.

(h) Ms., τῷ σπηλαίῳ ἐν αὐτῷ κατοικῶν ἀλύσει.

(i) Ms., δούλος εἶ... μὴ σε κρατήσει ἄλυσιν σιδηρᾷ.

(j) Ms., παραμέρος.

(k) Ms., σύτλα.

(l) Ms., Βουξεντίας... αὐτοῦ... μέρεσιν Ἀβρῆλιας; et sic infra.

Ἀργενταρίου, τῆ μοναχικῆ στήματι κεκοσμημένος, καὶ τῆ ζωῆ εὐλαβέστατος ὑπάρχων, ἐν τῆ τοῦ μακρῆ Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὄρου ἐρχετο, ἔθος ἔχων κατ' ἐνιαυτὸν τοῦτο ποιεῖν. Ἐν δὲ τῷ οἴκῳ τοῦ προλεχθέντος Κουαδραγεσίμου τοῦ ὑποδιακόνου πάντοτε ἐξενίζετο, καθὼς α αὐτὸς ὑποδιάκονος διηγῆσατο, Καὶ τότε οὖν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ὑποδεχθεὶς ὁ πορθηθεὶς μοναχὸς, ἐν τινὶ ἡμέρᾳ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπῆρχετο, πλησίον τοῦ οἴκου τοῦ ὑποδιακόνου ὑπάρχουσιν. Πτωχοτάτης δὲ τινος γυναικὸς σύνεργος οἰκοσύνης ὁ ἀνὴρ ἐτελεύτησε, καὶ κατὰ τὸ ἔθος, τοῦτον λούσαντες, καὶ τοῖς ἱματίοις (α) ἐνταφιάσαντες, καὶ τῷ σαβάνῳ περιελίσσαντες, τῆς ἐσπέρας καταλαβούσης, θάψαι αὐτὸν οὐκ ἔδυνάθησαν. Ἐγγίστα δὲ τοῦ σώματος τοῦ τεθνεώτος ἡ χάρᾳ γυνὴ παρακαθηθεῖσα, ἐν μεγίστῳ κλαυθμῷ τὴν νύκτα διετέλεσε, ταῖς ὀδυνηραῖς φωναῖς καὶ τῷ θρήνῳ τὸν πόνον παραμυθουμένη. Ἐν δὲ τῷ ἐπιμόνωσ τοῦτο γίνεσθαι, καὶ τοῦ κλαίειν τῆς γυναικὸς οὐκ ἐνδιδούσης, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ὁ ἐν τῷ οἴκῳ Κουαδραγεσίμου ὑποδεχθεὶς, καταγγεῖς εἶπε πρὸς αὐτὸν. Συμπαθεῖ ἡ ψυχὴ μου τῷ πόνῳ τῆς γυναικὸς ταύτης, ἀλλὰ παρακαλῶ, ἀνάστα καὶ εὐξάμεσθαι. Ἐπορεύθησαν οὖν ἀμφοτέροι ἐν τῇ γειτνιαζούσῃ ἐκκλησίᾳ, καὶ ὁμοθυμαδὸν ἐξουτοῦς εἰς εὐχὴν ἐπιδέδωκαν. Ἐπιμόνωσ δὲ εὐξαμένων αὐτῶν, τέλος τῆ εὐχῆ ἐπιθεῖναι Κουαδραγεσίμον τὸν ὑποδιάκονον ὁ τοῦ Θεοῦ δούλος ἤτησατο. Τοῦτου δὲ γεγονότος, ἐκ τῆς εἰσόδου τοῦ θυσιαστηρίου κόνιν ἀνελάμβενος, ἅμα τῷ αὐτῷ Κουαδραγεσίμῳ, πρὸς τὸ σῶμα τοῦ τεθνεώτος παρεγένοντο, κάκεισε δὲ αὐτὸν εἰς εὐχὴν δέδωκεν. Ὡς οὖν ἐπιμόνωσ ἤρξατο, οὐκέτι λοιπὸν ὡς τὸ πρότερον πεποίηκε διὰ τοῦ ὑποδιακόνου τέλος τῆ εὐχῆ (β) ἐπιθεῖναι, ἀλλ' αὐτὸς τὴν εὐλογίαν δέδωκε, καὶ εὐθὺς ἐκ τῆς εὐχῆς ἀνέστη. Διὰ δὲ τοῦ βαστάζειν αὐτὸν ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ ὄνπερ ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου συνῆξε κοριορτόν, τῆ εὐωνύμου δὲ σάβανον, ὅπερ τὸ πρόσωπον τοῦ νεκροῦ ἐκάλυπτε, παρεπήρεν. Τοῦτο δὲ ἡ γυνὴ θεασαμένη, καταλέγειν αὐτῷ ἤρξατο, καὶ θαυμάζειν τί ἠθέλησε ποιῆσαι. Τοῦ δὲ σαβάνου ἐπαρθέντος, ἐκ τοῦ κοριορτοῦ, οὐπερ ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου συνῆξε, τὸ πρόσωπον τοῦ νεκροῦ ἐπιμόνωσ ἔτριψε. Τοῦτου δὲ γεγονότος, παραχρῆμα ὁ τεθνηκὼς τὴν ψυχὴν ἀπέλαθεν, τὸ σῶμα δὲ σαλεύσας τοὺς ὀφθαλμοὺς ἠνέψξε, καὶ ἐκ τῶν ἐγείρας (γ) ἀνεκάρθησεν. Ὡς οὖν αὐτὸν ἐπὶ πνεύματι βαρυτάτου ἦν ἐξυπνισθεὶς, τί περὶ αὐτὸν ἐγεγόνει, ἰθαύμαζε. Τοῦτο δὲ ἡ γυνὴ θεασαμένη, ὁ ἐκ τοῦ πολλοῦ πένθους κατάκοπος γενομένη, ἤρξατο ἀπὸ χαρᾶς πλειοτέρως κλαίειν, καὶ φωνὰς μείζονας ἀφίεναι, ἦν ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ μετὰ πραύτητος διεκώλυσε, λέγων· Σιώπα, σιώπα, σιώπα. Ἐὰν 322 δὲ τις ὕμῃς ἐρωτήσῃ πῶς τοῦτο γέγονε, μηδὲν ἄλλο ἐρεῖτε, εἰ μὴ, ὅτι ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ ἔργον τοῦτο πεποίηκε. Τοῦτο δὲ αὐτοῦ (δ) εἰπόντος, ἐκ τοῦ οἴκου αὐτῆς ἐξῆλθε, καὶ Κουαδραγεσίμον δὲ τὸν ὑποδιάκονον εὐθὺς κατέλιπε, καὶ ἐν τῷ τοπῳ ἐκείνῳ τοῦ λοιποῦ οὐκ ἐφάνη. Τὴν γὰρ πρόσκαιρον δόξαν φεύγων, ἐπραγματεύσατο, ἵνα παρ' οἷς ἐν τοσαύτῃ τῇ δυνάμει θαύματος ἐθεωρήθη, μηκέτι λοιπὸν ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ (ε) θεασθῇ.

ΠΕΤΡ. Τί ὑπολαμβάνουσιν ἕτεροι, οὐ γινώσκω, ἐπεὶ ἐγὼ πάντων τῶν θαυμάτων τοῦτο μᾶλλον κρίνω εἶναι θαυ-

(α) Ms., ἀμφιάσαντες καὶ τῷ Σαβάνῳ περιελίσσαντες. Fort., περικλίσσαντες.

(β) Ms., ἐπιθεῖναι.

(γ) Forte, ἀνεκάρθησεν.

(δ) Melius Ms., τοῦτο δὲ ἐπιπὼν αὐτοῖς ἐξῆλθε.

(ε) Additur in Ms., παρ' αὐτοῖς.

(f) Longip. et secundus Theod., habebat.

g) Solus Longip., mulieris matris filius def.

cie, moribus explebat. Hic itaque ad Ecclesiam beati Petri apostolorum principis ab eodem monte Argentario annis singulis venire consueverat, atque ad hunc, quem prædixi, Quadragesimum subdiaconum, sicut ipse narravit, hospitalitatis gratia declinabat. Quadam vero die, dum ejus hospitium, quod non longe ab Ecclesia (f) aberat, intrasset, cujusdam pauperculæ (g) mulieris maritus juxta defunctus est: quem ex more lotum, vestimentis indutum, et (h) sabano constrictum, superveniente vespere, sepelire nequiverunt. Igitur juxta defuncti corpus viduata mulier sedit, quæ in magnis fletibus noctem ducens, continuo lamentorum vocibus satisfacibat dolori. Cumque hoc diutius fieret, et flere mulier nullo modo cessaret, vir Dei, qui receptus hospitio fuerat, Quadragesimo subdiacono compunctus ait: Dolori hujus mulieris anima mea compatitur; rogo, surge, et oremus. Perrexerunt igitur utrique ad vicinam ecclesiam, seseque pariter in orationem dederunt. Cumque diutius orassent, (i) complere orationem Quadragesimum subdiaconum servus Dei petiit. Qua completa ab altaris crepidine pulverem collegit, atque cum eodem Quadragesimo ad defuncti corpus accessit, seseque ibidem in orationem dedit. Cumque diutius orasset, jam non, sicut prius fecerat, orationem compleri per subdiaconum voluit, sed ipse benedictionem dedit, statimque surrexit. Et quia manu dextera collectum pulverem gestabat, sinistra pallium quo facies defuncti velabatur abstulit. Quod cum mulier fieri cerneret, contradicere vehementer cepit et mirari quid vellet facere. Ablato itaque pallio, diu eo quem collegerat pulvere defuncti faciem fricavit. Qui cum diutius fricaretur, recepit animam, oscitavit, oculos aperuit, seseque elevans resedit, quid erga se ageretur miratus est, ac si de gravissimo somno fuisset excitatus. Quod cum mulier laments fatigata conspiceret, cepit ex gaudio magis flere, et voces amplius edere. Quam vir Domini modesta prohibitione compescuit, dicens: Tace, tace; sed 321 si quis vos requisiverit qualiter factum sit, hoc solummodo dicite: quia Dominus Jesus Christus opera sua fecit. Dixit hoc, atque ab ejus hospitio exivit, Quadragesimum subdiaconum protinus reliquit, et in loco eodem ultra non apparuit. Temporalem namque honorem fugiens, egit ut ab his a quibus visus in tanta virtute fuerat nunquam jam in hac vita videretur.

PETRA. Quid alii sentiant ignoro: ego autem cunctis miraculis hoc potius existimo esse miraculum,

(b) Gilot. et pler. Editi, sabbato. Legendum ex Ms., sabano. Sabanum autem idem est ac linteam. Vide Cangium, in utroque Gloss.; Hugonem Menardum, in notis ad lib. Sacr., nota 326, et ad Concordiam Regul., pag. 610 et 806; nec non Theod. Ruinart., in not. ad Victor. Vitens., p. 191.

(i) Primus Theod., compleri per subd. orationem voluit.

quod ad vitam mortui redeunt, eorumque animæ A
ad carnem ex occulto revocantur.

GRÆGOR. Si visibilia attendimus, ita necesse est ut credamus; si vero invisibilia pensamus, nimirum constat, quia majus est miraculum prædicationis verbo atque orationis solatio peccatorem convertere, quam(a) carne mortuum resuscitare. In isto enim resuscitatur caro iterum moritura, in illo vero anima in æternum victura. Cum enim propono duos, in quo horum existimas majori factum virtute miraculum? Lazarum quippe, quem jam fidelem credimus fuisse, carne Dominus suscitavit (*Joan. xi*); Saulus vero resuscitavit in mente (*Act. xi*). Et quidem post resurrectionem carnis de Lazari virtutibus tacetur. Nam post resurrectionem animæ, capere nostra infirmitas non valet quanta in sacro eloquio de Pauli virtutibus dicuntur: (b) quod illius prædicatione crudelissimæ cogitationes ad pietatis mollia conversæ sunt viscera; quod mori cupit pro fratribus, in quorum prius morte gaudebat (*Rom. ix, 3*); quod, plenus omnis scripturæ scientia, nil se scire judicat, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum (*I Cor. ii, 2*); quod pro Christo virgis libenter cæditur, quem gladiis insequabatur (*II Cor. xi, 25*); quod Apostolatus honore sublimis est, sed tamen sponte fit parvulus in medio discipulorum; quod ad cæli tertii secreta ducitur (*II Cor. xii, 2*), et tamen mentis oculum per compassionem reflectit ad disponendum cubile conjugatorum, dicens: *Uxori vir debitum reddat, similiter et uxor viro* (*I Cor. vii, 3*), quod admiscetur in contemplatione cælibus angelorum, et tamen non C
aspernatur cogitare atque disponere facta carnalium; quod gaudet in infirmitatibus, sibi que in contumeliis placet (*II Cor. xii, 10*); quod ei vivere Christus est, et mori locum (*Phil. i, 21*); quod totum jam extra carnem est, hoc ipsum quod vivit in carne (*Galat. ii, 20*). Ecce qualiter vivit, qui ab inferno mentis ad vitam pietatis rediit. Minus est ergo quempiam in carne suscitari, (c) nisi forte vivificationem carnis ad vitam reducat mentis; ut ei hoc agatur per exterius miraculum, quatenus conversus interior vivificetur.

PETRA. Valde infra credidi hoc, quod modo quam sit incomparabiliter superius agnovi. Sed, quæso, cepta prosequere, ut dum tempus vacat, sine ædificatione hora non transeat.

324 CAPUT XVIII.

De Benedicto monacho.

GRÆGORIUS. Frater quidam mecum est in monasterio conversatus, in Scriptura sacra studiosissimus, D

(a) Prat. et secundus Aud. cum primo Gemet., quam carnem mortuam.

(b) Ita Compend., Carnot., Theod., Longip. et Val. Cl., cum Germ. in Gemet. et aliis Norm., quibus concipiunt Editi: quod illæ ejus, vel etiam crudeliss.

(c) Germ., Norm., Longip. et Theod., nisi forte cum per... reducatur.

(d) Ms., υπέρ τὸ ἐν σαρκί.

PATROL. LXXVII.

μασιώτερον, ὅτι οἱ ἀποθανόντες ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ πάλιν ὑποστρέφουσι, καὶ αἱ ψυχαὶ ἐν τῇ σαρκὶ ἀφανῶς ἀποδίδονται.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐὰν μόνοις τοῖς ὁραμένοις προσέχομεν, ἀναγκασίον ἐστὶ τοῦτο εἶναι μείζον πιστεῦσαι· εἰ δὲ περὶ τῶν ἀοράτων ταλαντεύσωμεν, θαυμασίως δείκνυται, ὅτι μείζον ἐστὶ τὸ θαῦμα, τῆς τοῦ λόγου κηρύξεως συνπραχούσης, καὶ τῆς εὐχῆς πρὸς τὸ τὸν ἁμαρτωλὸν ἐπιστρέψαι, (d) ἢ περὶ τοῦ ἐν σαρκὶ νεκρὸν ἀναστῆσαι. Ἐν τούτῳ γὰρ ἀνίσταται ἡ σὰρξ πάλιν ἀποθνήσκουσα, ἐν ἐκείνῳ δὲ ἀνίσταται ἡ ψυχὴ εἰς τὸν αἰῶνα ζωῆς. Δύο τοίνυν σοὶ περιτίθημι πρόσωπα, ἵνα ἐν αὐτοῖς κατανοήσης, οἷον γέγονε μείζον τῇ δυνάμει τὸ θαῦμα, Ἀλέξανδρον ὄνπερ σωματικῶς ὁ κύριος ἐκ νεκρῶν (e) ἀνέστησε, καὶ Σαῦλον δὲ ἀπὸ τῆς ἀμάρτιας νοερώς ἤγειρε. Καὶ περὶ μὲν τῶν Ἀλεξάνδρου δυνάμεων μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀνάστασιν παρασιωπηθή· μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν τῆς τοῦ Παύλου ψυχῆς, πόσας δυνάμεις ἐν τῇ (f) ἡγασμένην λόγῳ πεποίηκεν, ἡ ἡμετέρα ἀσθένεια χωρῆσαι οὐ δύναται. Πῶς ἐκεῖνοι οἱ ὀμότατοι αὐτοῦ διαλογισμοὶ εἰς τὰ τῆς εὐσεβείας μετεστράφησαν σπλάγχχα; Πῶς ἀποθανεῖν ἐπεθύμει ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν, ὧν περὶ πρότερον τῷ θανάτῳ ἔχαιρε; Πῶς πάση γραφικῇ γνώσει πεπληρωμένος, μὴ δὲν ἑαυτὸν εἶδέναι κρίνει, εἰ μὴ Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον; Πόσαις βάβδαις ὑπὲρ Χριστοῦ προθύμως μαστιγούται, ὄνπερ ἐν μαχαίρᾳ (g) τὸ πρὶν κατεδίωκεν; Ἐν πόσῳ ὕψει τιμῆς ἀποστολικῆς ὑπάρχων, ἐλάχιστον αὐτὸν πάντων τῶν μαθητῶν ἀποκαλεῖ; Πῶς ἐν τοῖς τοῦ τρίτου οὐρανοῦ μυστηρίοις ὑφούται; Τοῦ δὲ νοδὸς τὸ ὄμμα διὰ τῆς συμπαθείας ἐπικλίνει πρὸς τὸ διοικῆσαι τὴν τῆς συζυγίας κοίτην, λέγων. Ὁ ἀνήρ τὴν ὀφειλομένην εὐνοίαν τῇ γυναικὶ ἀποδιδότω, ὁμοίως καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ, Ὁ ἀνακραθεὶς νοερώς τῇ τῶν ἀγγέλων συνοδίᾳ, (h) καὶ πλήν τῶν οὐ παραιτεῖται μεριμνήσαι καὶ διοικῆσαι τὰ ἔργα τῶν σαρκικῶν· ὃ ἐν ταῖς βασάνοις χαίρων, καὶ ἐν ταῖς ἀσθενείαις ἐγκαυχώμενος· αὐτῷ γὰρ τὸ ζῆν, Χριστός ἐστι, καὶ τὸ ἀποθανεῖν, κέδος. (i) Καὶ αὐτὸ δὲ, ὄνπερ ἐν σαρκὶ ζῆ, ἔξω τῆς σαρκὸς ὑπάρχει. Θέα λοιπὸν πῶς ζῆ ὅστις ἐκ (j) τοῦ ἄδου τοῦ νοδὸς πρὸς τὴν τῆς εὐσπλαγχνίας ζωῆν ἐπανάρχεται. Λίαν οὖν ἐλάχιστον θαυμά ἐστὶ τὸ ἐν σαρκὶ τινα ἀναστῆσαι, οὐκ οἶδα μὴ πῶς ἐὰν διὰ τῆς ζωοποιήσεως τῆς σαρκὸς, καὶ εἰς τὴν τοῦ νοδὸς ζωῆν ἐπανάρχεται· (k) ἵνα τὸ αὐτὸ γένηται διὰ τοῦ ἔξωθεν θαύματος, ὅπως καὶ ἔνδοθεν ἐπιστραφεὶς ζωοποιηθῆ.

PETP. Σφόδρα πεπιστευκῶς ἀρτίως ἐγνωπόσον τοῦτο ἐκεῖνου ὑπάρχει μείζον· ἀλλ' αὐτῷ, ἄπερ διηγεῖσθαι ἀπῆρξου, ἀκολούθως πλήρωσον, ἵνα τοῦ καιροῦ ἄργουόντος, ἄνευ οἰκοδομῆς ἡ ὥρα μὴ παρέλθῃ.

325 ΚΕΦΑΛΑ. ΙΗ΄.

Ἐπὶ Βενεδίκτου μοναχοῦ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἀδελφός τις ἐν τῷ μοναστηρίῳ μου ὑπῆρχε, γνησίως μοι συναναστρεφόμενος, πάνυ τὴν ἱερὰν

(e) Ms., ἀνέστησεν, ἢ Σαῦλον.

(f) Ms., ὑγιασμένην... ἢ ἡμετέρα.

(g) Ms., πρώτον.

(h) Ms., πλήν οὐ παραιτεῖται.

(i) Ms., καὶ αὐτῷ.

(j) Ms., ἐκ τοῦ ἀδύτου νοδὸς.

(k) Ms., ἵνα τὸ αὐτῷ.

γραφῆν ἐξησκημένος, ὅστις τὴν ἐμὴν κτῆραν ὑπερέβαινεν· οὗτος εἰς πολλὰ, ἄπερ οὐκ ᾔδειν, οἰκοδομαῖν με ἔσπευδε. **Παρ'** αὐτοῦ οὖν τοῦτο, ὅπερ διηγοῦμαι, μεμέθηκα. Ἐλεγε δὲ οὕτως. Ἐν τοῖς τῆς Καμπανίας μέρεσιν, ἔνδον τοῦ τεσσαρκοστοῦ μιλίου ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων πόλεως, ἀντήρ τις ὑπήρχεν ἀνόματι Βενέδικτος, νέαν μὲν ἄγων τὴν ἡλικίαν, πεπολιωμένην δὲ σύνεσιν κεκτημένος, ὅστις ἑαυτὸν ἐν τῷ τῆς ἀγίας (α) ἀνακροφῆς κανόνι, δυνάμει συνέσφιγγε. Τοῖς δὲ χρόνοις Τοτίλα τοῦ ῥηγὸς τοῦτον οἱ Γότθοι εὐρόντες, ἐμπυρῖσαι αὐτὸν ἄμα (β) τῆς αὐτοῦ κέλλης ἠθέλησαν. Ὅθεν πῦρ ὑφάψαντες, καὶ ὑποθέντες, πάντα τὰ περίε ἐνεπύρισαν, τῆς δὲ κέλλης αὐτοῦ τὸ πῦρ οὐκ ἤφατο. Τοῦτο δὲ οἱ Γότθοι θεασάμενοι, καὶ ἐπὶ πλεῖον τῷ θυμῷ (γ) ἐξαφθόντες, τοῦτον ἐκ τῆς κέλλης σύραντες, οὐ μήκοθεν θεασάμενοι κλιβανὸν ὑποκαίόμενον ἐπὶ τῷ ὀπηθῆναι ἄρτους, τοῦτον ἐν αὐτῷ βαλόυτες, τὸν κλιβανὸν ἠσφαλίσαντο. Ἐν ἑτέρᾳ δὲ ἡμέρᾳ τοῦτον ἀνοίξαντες, εὖρον οὐ μόνον τὴν τοῦτου σάρκα ἀβλαβῆ ἐκ τοῦ πυρὸς διαφυλαχθεῖσαν, (δ) ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἄκρα τῶν ἱματίων αὐτοῦ φλογισθέντα. »

ΠΕΤΡ. Ἀρχαῖον τῶν τριῶν παίδων θαῦμα ἀκούω, οἷτινες ἐν τῷ πυρὶ βίφοντες οὐκ ἐβλάθησαν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐκεῖνο, ὡς ὑπολαμβάνω, τὸ θαῦμα, ἐκ μέρους μὲν, ὁμοίως, οὐκ ἴσω ε δὲ (ε) τούτου ἐπράχθη. Τότε γὰρ οἱ τρεῖς παῖδες δεδεμένοι χεῖρας καὶ πόδες ἐν τῷ πυρὶ ἐβρίφησαν, ἐν ἄλλῃ δὲ ἡμέρᾳ τούτους ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ καμίνῳ ἐπιζητήσας εὖρον ἀβλαβεῖς περιπατοῦντας, μὴ τε τῶν ἱματίων αὐτῶν ἀδικηθῆντων. Ἐξ οὗ πρᾶγματος κατανόησον, ὅτι τὸ πῦρ ἐν τῷ ἐβρίμμενο ὑπῆρχον, τῶν μὲν ἱματίων αὐτῶν οὐκ ἤφατο, τοὺς δὲ δεσμοὺς κατέκασεν· ὥστε ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ καιρῷ πρὸς τῆς τῶν δικαίων ὑπηρεσίαν, καὶ ἐσχηκέναι τὸ πῦρ τὴν ἐνέργειαν πρὸς τὴν αὐτῶν βοήθειαν, πρὸς δὲ βάσανον μὴ ἐσχηκέναι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ.

Περὶ τοῦ γενομένου θαύματος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἀγίου Ζήνωνος ἐν τῇ πόλει Βερώνης.

Τῷ ἀρχαίῳ τούτῳ καὶ τηλικούτῳ θαυματι ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν πρᾶγμα ὁμοιον ἀντιστρόφως συνέβη, ἐν ἑτέρῳ στοιχείῳ· περὶ οὐ Ιωάννης ὁ τριβούνος ἀρτίως τῇ αὐτοῦ με διηγῆσαι ἐπίστωσεν. Ἐλεγε γὰρ, ὅτι Προνοῦλλος ὁ κόμης ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ παρῆν μετὰ τοῦ βῆγος Αὐθαλαρῖκου, ἐν τῷ τόπῳ ἐν τῷ τὸ θυμαστὸν πρᾶγμα τοῦτο συνέβη, καὶ ὅπερ ὕψι παρῶν ἐθεάσατο, τοῦτο τῷ προλεχθέντι τριβούνῳ ἐγνώρισεν. Ἐλεγε δὲ οὕτως, ὡς πρὸ ταύτης τῆς πενταετίας, ὅταν ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει ταύτῃ, (1) ὁ Τίβερις ποταμὸς τὴν κοίτην αὐτοῦ ὑπερβλύσας ἐξῆλθεν, ὥστε ἐπάνωθεν τῶν τειχέων τῆς

(a) Id est, *conversionis*, vel *conversationis*; hoc enim sensu accipitur non raro, maxime in libris sacris. Vide Galat., 1, 13, et I Pet., 11, 12. In Codicibus etiam manuscriptis una vox pro altera sæpissime observatur.

(b) Ms., τῇ αὐτοῦ κέλλῃ ἠβουλήθησαν.

(c) Ms., ἐξεκαμφθέντες. Fort., ἐξεκαυθέντες.

(d) Ms., ἀλλὰ δὲ τὰ... οὐ φλογ.

(e) Ms., τοῦτο.

(f) Ms., ὁ Τίβερις ποταμὸς τὸ ρεῖθρον αὐτοῦ ὑπερβλύσας ἐξῆλθε. Τοσοῦτον δὲ ὑπερῆξήσεν, ὥστε ἐπάνωθεν.

(g) Cujus meminit Rom. Martyrol., die 23 Martii.

(h) Primus Carnot., *collam vero illius comburere non*

A qui me ætate præibat, et ex multis quæ nesciebam, me ædificare consueverat. Hujus itaque narratione didici quod fuit quidam in Campaniæ partibus intra quadagesimum Komane urbis miliarium nomine (g) Benedictus; et quidem ætate juvenis, sed moribus grandævus, et in sanctæ conversationis regula se fortiter stringens. Quem Totila: regis tempore cum Gothi reperissent, hunc incendere cum sua cella moliti sunt. Ignem namque supposuerunt, sed in circuitu arserunt omnia, (h) cella vero illius igne comburi non potuit. Quod videntes Gothi, magisque sævientes, atque hunc ex suo habitaculo trahentes, non longe aspexerunt succensum clibanum, qui coquendis panibus parabatur, eumque in illo projecerunt, clibanumque clauserunt. Sed die altero ita illæsus inventus est, ut non solum ejus caro ab ignibus, sed neque extrema ullo modo vestimenta cremarentur.

PETR. Antiquum trium puerorum miraculum audio, qui projecti in ignibus læsi non sunt (*Daniel. III*).

GREGOR. Illud, ut opinor, miraculum ex parte aliqua dissimiliter gestum est. Tunc quippe tres pueri ligatis pedibus ac manibus in ignem projecti sunt, quos die altera rex requirens, in camino illæsis vestibus deambulantes reperit. Ex qua res colligitur quia ignis in quo jactati fuerant, qui eorum vestimenta non contigit, eorum vincula consumpsit, ut uno eodemque tempore in obsequio justorum et haberet flamma virtutem suam ad solatium, et non haberet ad tormentum.

CAPUT X'X.

De Ecclesia beati Zenonis martyris Veronæ, in qua aquæ ultra portam apertam inundantes minime intraverunt.

Huic tam antiquo miraculo, diebus nostris res similis e contrario evenit elemento. Nam nuper Joannes tribunus relatione sua me docuit, quod Pronulphus comes, (i) cum illic adesset, se cum rege (j) Autharico eo tempore in loco eodem ubi mira res contigit adfuisse, eamque se cognovisse testatus est. Prædictus etenim tribunus narravit, dicens: quia ante hoc fere quinquennium, quando apud hanc Romanam urbem alveum suum Tiberis egressus est tantum crescens, ut ejus unda super muros urbis inlueret, (k) atque inde in ea jam maximas regiones occuparet, apud

potuerunt.

(i) Becc. et Bigot., *cum illum adiisset.*

(j) Regis hujus nomen varie in Mss. scribitur: *Authario, Autharico: Authalarico, Autharic, etc.* De illo consule *epist. 17 lib. 1.*

(k) Ita Mss. At Editti, *atque inde jam max.* Cæterum non semel Tiberim ita exorevisse testis est Flaccus *lib. 1 Carm., ode 2:*

Vidimus flavum Tiberim, retortis
Littore Etrusco violenter undis,
Ire dejectum monumenta regis,
Templaque Vestæ.

Veronensem 325 urbem fluvius Athesis excrescens, A ad beati Zenonis (a) martyris atque pontificis ecclesiam venit. Cujus ecclesiae dum essent januae apertae, aqua in eam minime intravit. Quae paulisper crescens, usque ad fenestras ecclesiae, quae erant tectis proximae, pervenit; sicque stans aqua Ecclesiae januam clausit, ac si illud elementum liquidum in soliditatem parietis fuisset mutatum. Cumque essent multi inventi interioris, sed et aquarum (b) multitudine omni ecclesia circumdata, quae possent egredi non haberent, fibique se siti ac fame deficere formidarent, ad ecclesiae januam veniebant, ad bibendum hauriebant aquam, quae, ut praedixi, usque ad fenestras excreverat, et tamen intra ecclesiam nullo modo diffiuebat. Hauriri itaque ut aqua poterat, sed diffiuebat ut aqua non poterat. Stans autem ante januam ad ostendendum cunctis meritum martyris ut aqua erat ad adiutorium, et quasi aqua non erat ad invadendum locum. Quod ego antiquo antedicti ignis miraculo vere praedixi non fuisse dissimile, qui trium puerorum et vestimenta non contigit, et vincula incendit.

χς, πρὸς δὲ τὸ ἐπελθεῖν τῷ τόπῳ, ὕδωρ οὐκ ἦν. Ὅπερ ἐγὼ τῷ προλεχθέντι τοῦ πυρὸς ἀρχαίῳ θαύματι, ἀληθῶς ὀκλαμδάνω μὴ εἶναι ἀνόμοιον, ὅπερ τῶν τριῶν παιδῶν

ΠΕΤΡ. Mira sunt valde sanctorum facta quae nar- ras, et praesenti infirmitati hominum vehementer stupenda. Sed quia tantos nuper in Italia fuisse audio admirandae virtutis viros, nosse velim si nullas eos contigit antiqui hostis insidias pertulisse, (c) an ex insidiis profecisse.

ΓΑΖΟΟ. Sine labore certaminis non est palma victoriae. Unde ergo victores sunt, nisi quod contra antiqui hostis insidias decertaverunt? Malignus quippe spiritus cogitationi, locutioni, atque operi nostro C semper insistit, si fortasse quid inveniat unde apud examen aeterni iudicis accusator existat. Vis etenim nosse quomodo ad decipiendum semper assistat?

CAPUT XX.

De Stephano presbytero provinciae Valeriae, cui diabolus caligas e tibiis traxit.

Quidam qui nunc nobiscum sunt rem quam narro testantur. (d) Vir vitae venerabilis, Stephanus nomine, Valeriae provinciae presbyter fuit, huius nostri (e) Bonifacii diaconi atque dispensatoris Ecclesiae agnatione proximus. Qui quadam die de itinere domum regressus, mancipio suo negligenter loquens praecipit, dicens: Veni, diabole, discalcea me. Ad cuius vocem mox coeperunt se (f) caligarum corrigere in summa velocitate dissolvere, ut aperte constaret quod ei ipse qui nominatus fuerat ad extrahendas diabolus caligas obedisset. Quod mox ut presbyter vidit, ve-

(a) De hoc martyris titulo iure dubitatur. Consule praeter ceteris doctissimum Tillemontium in Commentar de Eccles. Historia, tom. III, in sancto Zenone.

(b) Longip., Val. el. et Compend., magnitudine.

(c) Secundus Carnot., atque ex insid., etc.

(d) Longip. et duo Theod., testantur quod vir vitae, etc.

(e) De eo in epistolis. Illum enim esse suspicamur, qui legitur missus Constantinopolim epist. 40 l. XIII, olim 47 l. II, et ad quem plures existant epistolae, ut

πόλειως τὸ ὕδωρ ἐπικλύσαι, ὅθεν καὶ πλείστους βεγγεῶνας (a) ἐν αὐτῇ ἐπελάβετο. Τότε οὖν καὶ ἐν Βερώνῃ τῇ 326 πόλει Ὁσατίσις ποταμὸς ὑπερηύξησε, καὶ εἰς τὴν τοῦ μακαρίου Ζήνωνος ἐκκλησίαν τοῦ πατριάρχου καὶ μάρτυρος ἔφρασε. Τῶν δὲ θυρῶν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἀνεωγμένων οὐσῶν, τὸ ὕδωρ οὐδαμῶς ἐν αὐτῇ εἰσῆλθε. Κατ' ὄλιγον δὲ ἀύξανον, μέχρι τῶν (b) θυρίδων ἀνήλθεν. αἴτινες πλησίον τοῦ κεράμου ὑπῆρχον, οὕτων οὖν ὕψωθεν τὸ ὕδωρ, τῆν θύραν τῆς ἐκκλησίας ἠσφάλισε· καὶ καθάπερ στερεὸν τεῖχος μεταβληθεῖσα ἡ ὕψος καὶ διαλελυμένη φύσις τοῦ στοιχείου, οὕτως ἴστατο. Χαλλῶν δὲ τότε ἔνδον τῆς ἐκκλησίας εὐρεθόντων, διὰ τὸ κυκλωθῆναι αὐτὴν ὑπὸ τῶν ὑδάτων, (z) τὸ πόθεν ἐξελεῖν οὐκ εἶχον. Φόβῳ δὲ καὶ δειλίᾳ συνείχοντο, μήπως τῇ πείνῃ καὶ τῇ δίψῃ ἐκλειψώσιν. Εἰς οὖν τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας ἐρχόμενοι, πρὸς τὸ πειεῖν ὕδωρ ἐλάμβανον, ὅπερ, ὡς προεῖπον, μέχρι τῶν θυρίδων ὕψωθη, ἔνδον δὲ τῆς ἐκκλησίας οὐδαμῶς ἐπέκλυσε· καὶ ὡς μὲν ὕδωρ ἀνελθῆναι ἠδύνατο, ὡς δὲ ὕδωρ ἐπικλύσαι οὐκ ἠδύνατο. Ἰστατο οὖν ἔμπροσθεν τῶν θυρῶν, εἰς τὸ ἐπιδειξάαι πᾶσι τὴν δικαιοσύνην τοῦ μάρτυρος. Καὶ ὕδωρ μὲν πρὸς τὸ καταπαῦσαι τὴν δίψαν ὑπῆρχεν τῶν μὲν μαρτύρων οὐχ ἦψατο, τὰ δὲ δεσμὰ κατέκλυσε.

ΠΕΤΡ. Θαυμαστά εἰσι σφόδρα τὰ τῶν ἁγίων ἔργα, ἅπερ διηγῆ, καὶ τῇ προσούσῃ ἀσθενεῖα τῶν ἀνθρώπων πάνυ ἐκπληκτα. Ἐπειδὴ δὲ ἀρτίως ἀκούω τοσοούτους ἐν τῇ Ἰταλίᾳ γεγονέναι θαυμαστῆς δυνάμεως ἄνδρας, γυνῶναι ἤθελον ἐὰν οὐδὲν αὐτοῖς ἐκ τῶν τοῦ ἀρχαίου ἔχθρου ἐνέδρων συνέβη, ἢ καὶ ἐὰν ἐκ τούτων προέκοψαν.

ΥΡΗΓΟΡ. Ἄνευ ἀγῶνος οὐκ ἔστι νίκης (j) βλάιν φρι. Ἡθῆες οὖν νικηταὶ ἀνεδείχθησαν, εἰ μὴ ὅτι κατὰ τῶν τοῦ ἀρχαίου ἔχθρου μηχανημάτων γενναίως ἠγωνίσαντο; Τὰ γὰρ τῆς πονηρίας πνεύματα τῇ ἐνθυμήσει, καὶ τοῖς λόγοις, καὶ τοῖς ἔργοις ἡμῶν διαπαντὸς ἐνεδρεύουσιν· ἵνα ὅπερ δυνήθωσιν εἰρεῖν ἐπὶ τῇ τοῦ αἰωνίου κριτοῦ ἐξετάσει κατηγορήσωσιν ἡμῖν. Καὶ εἰ θέλεις γυνῶναι, πῶς εἰς τὸ ἀπατήσαι διαπαντὸς παρίστανται, ἐγὼ διηγούμαι.

ΚΕΦΑΛΑ. Κ'.

Περὶ Στεφάνου πρεσβυτέρου χώρας Βαλερίας.

Τινὲς δὲ καὶ τῶν νυνὶ μεθ' ἡμῶν ὄντων ἐνταῦθα, περὶ τοῦ πράγματος τούτου μαρτυροῦσιν. Ἄνθρωπος πάνυ (k) τὴν ζωὴν εὐλαβέστατος, Στέφανος ὀνομαζόμενος, τῆς Βαλερίας χώρας ὑπῆρχε πρεσβύτερος, τούτου δὲ ἡμετέρου Βονιφατίου τοῦ διακόνου, καὶ διοικητοῦ τῆς ἐκκλησίας κατὰ γένος ἐπιησιαζεν. Οὗτος ἐν τινὶ ἡμέρᾳ ἐξ ὁδοπορίας εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ εἰσελθὼν, τῶν ἀνδραπόδων αὐτοῦ ἀκρίτως ἐπέτρεψε, λέγων· Ἐλθε, διάβολε, ἐξυπόλυσόν με. Οὕτινος τῆ φωνῆ παραχρήμα ἤρξαντο ἀφ' ἐκωτῶν τὰ τῶν καλιγῶν αὐτοῦ λωρία μετὰ πολλῆς σπουδῆς λύεσθαι. Ὡστε φανερῶς δείκνυσθαι, ὅτι καίτοις ὁ ὄνο-

ex indice constabit.

(f) Caligae dicuntur tam de calceis, quam de tibialibus; unde Act. XII, 8: *Ei calcea te caligas tuas*. Ubi Graecus textus habet *σανδάλια*.

(g) Ms., ἐν αὐτῇ διεοδῶλετο. Τότε οὖν καὶ ἐν βηρῇ τῇ πόλει ὁ σατίσις.

(h) Ms., τῶν κεράμων.

(i) Ms., ὅθεν ἐξελεῖν.

(j) Ms., βραβεῖον.

(k) M., τῷ βίῳ.

μασθεις διάβολος τούτῳ ὑπακούσας πρὸς τὸ σύραι τὰ καλλίγια αὐτοῦ παρίστη. Τοῦτο δὲ ὁ πρεσβύτερος θεασάμενος, σφόδρα ἐξίστη καὶ μεγίστη φωνὴ κράζειν ἤρξατο, λέγων· Ἀπόστα, ἔλεινέ, ἀπόστα, οὐ γὰρ σοι, ἀλλὰ τῷ ἀνδραπόδῳ μου ἐλάλησα. Παρευθὺ οὖν τῇ αὐτοῦ φωνῇ ἀπίστη. Καὶ καθὼς ἦσαν ἐκ μέρους λυθέντα τὰ τῶν καλιγίων αὐτοῦ λώρια, οὕτως ἠὲ ῥέθησαν. Ἐξ οὗ πράγματος κατανόησον, ὅτι εἰ τοῖς σωματικοῖς ἔργοις ὁ (α) ἀρχάκος ἐχθρὸς οὕτω παρέστι, πόσῳ μᾶλλον πλειοτέρως ἐνεδρεύων τῶν ἡμετέρων λογισμῶν οὐκ ἀφίσταται.

ΠΕΤΡ. Δύσκολον πάνυ καὶ φοβερόν ἐστι κατὰ τῶν τοῦ ἐχθροῦ ἐνέδρων πάντοτε προσέχειν οὕτω συντόμως αὐτοῦ καὶ διηνεκῶς παρισταμένου.

ΓΡΗΓΟΡ. Δύσκολον οὐκ ἔστιν, ἐὰν τὴν ἡμετέραν ἀσφάλειαν, οὐχ ἡμῖν αὐτοῖς, ἀλλὰ τῇ ἄνωθεν χάριτι ἐμπιστεύσωμεν. Πλὴν ὁμοίως, ἴνα καὶ ἡμεῖς, ὅσον δυνάμεθα, (β) ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ γρηγορήσωμεν. Ἐὰν δὲ ὁ ἀρχαῖος ἐχθρὸς ἄρξῃται ἐκ τοῦ νοῦς ἐκβληθῆναι, διὰ τῆς θείας παροχῆς, ἀσφαλῶς δείκνυται, ὅτι οὐ μόνον αὐτὸν οὐδεὶς δειλιάσει, (γ) ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνος, διὰ τῆς τῶν καλῶς πελιτευομένων δυνάμεως, φοβηθήσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΚΑ΄.

Περὶ τῆς μοναστηρίας τῆς φυγαδευσάσης τὸν δαίμονα.

Περὶ τοῦ πράγματος οὐπερ νυνὶ διηγοῦμαι, ὁ ἀγιώτατος ἀνὴρ Ἐλευθέριος ὁ πρεσβύτερος, οὐτινος ἀνωτέρω μνησάν πεποιήμαι, μάρτυς ὑπάργχει, ὅστις αὐτὸ καὶ διηγήσατο. Ἐλεγε γάρ, ὅτι ἐν τῇ πόλει Σπολήτης κόρη τις (δ) λοιπὸν παρθένος τοῦ γάμου ἡλικίαν ἤδη φθάσασα, θυγάτηρ ὑπῆρχε τινι τῶν ἐκαῖσε πρωτεύοντων. Ἦτις ἐν τῷ πόθῳ τῆς ἐπουρανίου ζωῆς πυρωθεῖσα πάση σπουδῇ πρὸς ταύτην ἐπαίετο. Ὁ δὲ ταύτης πατὴρ ἀντιστῆναι αὐτῇ ἐν (ε) τῇ ὁδῷ τῆς ζωῆς ἠγωνίζετο. Αὐτὴ δὲ τὸν πατέρα καταλιπούσα, τῆς μοναχικῆς πολιτείας τὸ σχῆμα ἐδέξατο, ὅθεν λοιπὸν ὁ ταύτης πατὴρ ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀποστάσεως (ς) ἀκληρονόμητον αὐτὴν πεποίηκε, καὶ οὐδὲν ἀπὸ τῆς ἕτερον, εἰ μὴ ἐξ οὐγκίας ἐνὸς κτηματισκοῦ, κατέλιπε. Ταύτης δὲ τῷ ὑποδείγματι ἐξακολουθοῦσαι ἤρξαντο πολλαὶ κόραι εὐγενεστάτου γένους πρὸς αὐτὴν ἀποτάσσεσθαι, καὶ τῷ παντοδυνάμῳ κυρίῳ (g) ἡγιασμένη τῇ παρθενίᾳ δουλεύειν. Ἐν μίᾳ δὲ ἡμέρᾳ, ὁ αὐτὸς ἀνὴρ, ὁ τῆ ζωῆς εὐλαβίστατος Ἐλευθέριος, ἐπισκέψεως καὶ οἰκοδομῆς χάριν πρὸς αὐτὴν παργένετο. Καθεζομένου δὲ αὐτοῦ ἅμα αὐτῆς, καὶ θεοῖς λόγοις ὀμιλούντων, ἐκ τοῦ προαστείου, οὐπερ τὰς ἐξ οὐγκίας παρὰ τοῦ ἑαυτῆς πατρὸς ἦν λαβοῦσα, γεωργός τις μετὰ ξενίου αὐτὴν ἤλθεν, ὅστις ἐν ὄσῳ ἐμπροσθεν αὐτῶν ἴστατο, πνεύματι πονηρῶ ῥαγίς ἐπεσε, καὶ ἤρξατο μετὰ μεγίστων φωνῶν λίαν ὀδυνᾶσθαι. Τῆτις ἡ (h) ἀγιωτάτη ἐκείνη θήλεια ἀναστᾶσα, αὐστηρῶς προσώπων μετὰ φωνῆς ἰσχυρᾶς, ἐπέτρεψε τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι λέγουσα· (i) Ἐξέλθε ἀπ' αὐτοῦ, ἔλεινέ, ἐξέλθε.

(u) Ms., ἀρχαῖος.

(b) Ms., εἰς τὴν φυλακὴν καὶ σκέπην ἡμῶν γρηγ.

(c) Ms., ἀλλὰ καὶ μᾶλλον.

(d) In Ed., λοιπὸν τοῦ γάμου θυγάτηρ, omissis aliis ad sensum necessaria videntur.

(e) Ms., τῇ αὐτῆς καλλίστη βουλῇ. Αὐτὴ δέ.

(f) ἀκληρον.

(g) Ms., τῇ ἀγνεῖᾳ.

(h) ἐκείνη παρθένος ἀναστ.

(i) Ita Ms., probe.

hementer expavit, magnisque vocibus clamare cepit, dicens : Recede, miser, recede ; non enim tibi, sed mancipio meo locutus sum. Ad cuius vocem protinus recessit, et ita ut inventæ sunt, magna jam ex parte dissolutæ, corrigiæ remanserunt. Qua in re colligi potest, antiquus hostis, qui jam præsto est factis corporalibus, quam nimis insidiis nostris cogitatio dibus insistat.

PETR. Laboriosum est vulde atque terribile contra (j) inimici insidias semper intendere, et continue quasi in acie stare.

GREGOR. (k) Laboriosum non erit, si custodiam nostram non nobis, sed gratiæ supernæ tribuimus ; ita tamen, ut et ipsi, quantum possumus, sub ejus protectione vigilemus. Si autem antiquus hostis a mente ceperit expelli, ex divina largitate plerumque agitur, ut non solum jam timeri non debeat, sed ipse etiam bene viventium virtute terreatur.

CAPUT XXI.

De puella conversa, cujus solo imperio homo est a dæmone liberatus.

Rei namque quam narro, vir sanctissimus Eleutherius senex Pater, cujus memoriam superius feci (Cap. 14), testis existit, mihi hunc intimare curavit : quod in Spoletana urbe (l) puella quædam jam nubilus cujusdam primarii filia, cælestis vitæ desiderio exarsit, eique pater ad viam vitæ resistere conatus est ; sed contempto patre, conversationis sanctæ habitum (m) suscepit. Quæ ex re factum est ut eam Pater suæ substantiæ exhæredem faceret, nihilque aliud nisi sex uncias unius possessiunculæ largiretur. Ejus vero exemplo provocatæ ceperunt apud eam multæ nobilioris generis puellæ converti, atque omnipotenti Domino dedicata virginitate servire. Quædam vero die idem Eleutherius abbas, vir vitæ venerabilis, ad eam gratia exhortationis atque ædificationis accesserat, et cum ea de verbo Dei colloquens sedebat ; cum repente ex eodem fundo, quem (n) in sex uncias a patre perceperat (o) cum xenio rusticus venit. Qui dum ante eos assisteret, maligno spiritu corruptus cececidit, fatigarique nimis stridoribus atque balatibus cepit. Tunc sanctimonialis femina surrexit, atque irato vultu magnis clamoribus imperavit, dicens : Exi ab eo, miser, exi ab eo, miser. Ad cuius vocem mox per os vexati diabolus respondit, dicens : Etsi de isto exeo, in quem intrabo ? Casu autem juxta porcus parvulus pascebatur. Tunc sanctimonialis femina præcepit, dicens : Exi ab eo, et in hunc por-

(j) Pratel., perfidi inimici.

(k) Primus Carnot., Labor utilis est.

(l) Primus Carn., pudica quædam nobilis. In Beco. legitur, nobilis pro nubilus. Sic etiam lectum olim in Germ. Pratel. habet : quæ jam dicebatur nuptialis, nobilis cujusdam.

(m) Lyr. et primus Aud., quæ sivit.

(n) Val. Cl., in sex uncias.

(o) Ms. pene omnes, cum xenio. Vide supra, notam d, ad c. 12 hujus libri (Nobis col. 239, not. hi.

eum ingredi. Qui statim de homine exivit, porcum quem jussus fuerat invasit, occidit, et recessit.

ἐξέλθω, εἰς τινα ἔχω εἰσελθεῖν; (d) Κατὰ οὖν συγκυρίαν ἐκεῖνη ἐπίστρεψεν αὐτῷ, λέγουσα· Ἐξέλθε ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εἰς τοῦτον τὸν χοῖρον εἰσελθε. Ὅστις παραυτὰ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἐξέλθων, εἰς τὸν χοῖρον εἰς ὃν ἐκελεύθη εἰσελθε, καὶ φονεύσας αὐτὸν, ἀπέστη.

ΠΕΤΡ. Velim nosse si saltem porcum concedere spiritui immundo debuit.

GREGOR. Propositæ regulæ nostræ actioni sunt facta Veritatis. Ipsi etenim Redemptori nostro a legione, quæ hominem tenebat, dictum est: Si ejicis nos, mitte nos in gregem porcorum (Matth. VIII, 31). Qui hanc et ab homine expulit, et in porcos 320 ire, eosque in abyssum mittere concessit. Ex qua re etiam hoc colligitur, quod absque concessione omnipotentis Dei nullam malignus spiritus contra hominem potestatem habeat, qui in porcos intrare non potuit nisi permissus. Illi ergo nos necesse est sponte (a) subdi, cui et adversa omnia subjiciuntur invita, ut tanto nostris hostibus potentiores simus. quanto eum auctore omnium unum efficiamur per humilitatem. Quid autem mirum, si electi quique in carne positi multa facere mirabiliter possunt, quorum ipsa quoque ossa mortua plerumque in multis miraculis vivunt?

προσύνης. Τί οὖν θαυμαστὸν, ἐὰν οἱ ἐκλεκτοὶ ἔτι ἐν αὐτῇ τῇ σαρκὶ περιόντες, πολλὰ θαυμάσια ποιεῖν δύνανται, ὁπόταν τινῶν καὶ νεκρὰ τὰ ὄσα ἐν πολλῇ δυνάμει θαυμάτων ζῶσιν;

CAPUT XXII.

De presbytero provinciæ Valeriæ, qui furem ad sepulcrum suum tenuit.

In Valeria namque provincia res est hæc gesta quam narro, mihi que beatæ memoriæ abbatis mei Valentionis relatione cognita. Ibi etenim quidam venerabilis sacerdos erat, qui cum clericis suis, Dei laudibus bonisque operibus intentus, sanctæ conversationis vitam ducebat. Superveniente autem vocationis suæ die defunctus est, atque ante ecclesiam sepultus. Eidem vero ecclesiæ caulæ inhærebant ovium, atque idem locus in quo sepultus est (b) ad eandem oves tendentibus pervius erat. Quadam autem nocte cum clericis intra ecclesiam psallentibus, fur venisset, ut ingressus caulæ furtum faceret, vervecem tulit, et concitus exiit. Cum vero pervenisset ad locum ubi vir Domini sepultus erat, repente hæsit, et gressum movere non potuit. Vervecem quidem de collo deposuit, eumque dimittere voluit, sed manum laxare non valuit. Cæpit igitur stare miser cum præda sua reus et ligatus. Volebat (c) vervecem dimittere, nec valebat; volebat egredi cum vervece, nec poterat. Miro itaque modo fur, qui a vivis videri timuerat, hunc mortuus tenebat. Cumque ita gressus manusque illius fuissent obstrictæ, immobilis perstitit. Facto autem mane expletisque laudibus Dei, ab Ecclesia egressi sunt clerici, et invenerunt ignotum hominem vervecem tenentem manu. Res venit in du-

(a) Pratel., subdi et adversa omnia subjiciendo committere. ut tanta, etc.

(b) Primus Aud., Lyr., Big. et Becc., ad eandem oves custodiæ muncipandas, pervius erat.

(c) Gemet., vervecem; unde vox Gall. brebis.

(d) Ms., κατὰ συγκυρίαν οὖν χοῖρος μικρὸς πλησίον ἔβασκετο. Ἡ δὲ ἱερωτάτη παρθένος ἐκεῖνη.

Ἐν δὲ τῇ ταύτης φωνῇ, διὰ τοῦ στοματος τοῦ δαιμονίου, ὁ διάβολος ἀπεκρίθη λέγων· Καὶ ἐὰν ἐκ τούτου χοῖρος σεμνὸς πλησίον ἔβασκετο. Ἡ δὲ ἱερωτάτη θήλεια ὅστις παραυτὰ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἐξέλθων, εἰς τὸν χοῖρον εἰσελθε, καὶ φονεύσας αὐτὸν, ἀπέστη.

ΠΕΤΡ. Ἦθελον γυνῶναι ἀκριβῶς ἐὰν τὸν χοῖρον (e) ὀφείλει τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι δωρῆσασθαι.

ΓΡΗΓ. Τοῦ προκειμένου κινδύου τῆς ἡμετέρας διαγωγῆς τῆς ἀληθείας Χριστοῦ εἰσι τὰ ὑποδείγματα. Ὅταν γὰρ ὁ λυτρωτῆς ἡμῶν θεὸς τὸν λεγόμενον ἀπὸ τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου ἐξέβαλε, παρεκάλων αὐτὸν τὰ πνεύματα, λέγοντα· Ἐὰν ἐκβάλης ἡμᾶς, ἐπίστρεψον ἡμῖν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων εἰσελθεῖν. Τὸν ἄνθρωπον οὖν καθάρσας, παρεχώρησεν αὐτοῖς 330 εἰς τοὺς χοίρους εἰσελθεῖν, καὶ τούτους ἐν τῇ θαλάσῃ καταποντῆσαι. Ὅθεν ἐκ τούτου δεικνύται, ὅτι ἄνευ παραχωρήσεως τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ οὐδεμίαν ἐξουσίαν τὸ κινήρον πνεῦμα κατὰ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει, ὁπόταν οὐδὲ κατὰ χοίρων ἐξουσίαν ἔσχηεν, ἄνευ παραχωρήσεως. Ὅθεν λοιπὸν ἀναγκαζιὸν ἐστὶν ἡμᾶς ἐκείνῳ ὑποταγῆναι, ᾧ τινι πάντα τὰ ἐναντία καὶ μὴ βουλόμενα (f) ὑποτάσσονται. Ὅστε τοσοῦτων τῶν πολεμίων ἡμῶν δυνατωτέροι ἐσόμεθα, ὅσον (g) μετὰ τοῦ πάντων ἀρχηγοῦ ἐν γινόμεθα διὰ τῆς ταπεινω-

ΚΕΦΑΛΑΚ. Β'.

Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ ἀοράτως τὸν κλέπτην κρατήσαντος μετὰ θάνατον ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Βαλερίας.

Ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Βαλερίας πρᾶγμα γέγονεν, ὅπερ μοι Βαλεντίνος ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ ἡγούμενός μου, ἐξηγησάμενος ἐγνώρισεν. Ἐκεῖ τοίνυν εὐλαβίστατος ἱερέως τις ὑπῆρχεν, ὅστις μετὰ τῶν κληρικῶν αὐτοῦ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ αἰνέσει, ἔργοις τε ἀγαθοῖς καὶ ἀγία ἀναστροφῇ ἐπιμένων τὴν ζωὴν (h) ἐτέλεισεν. Ἐπελθούσης οὖν τῆς ἡμέρας τῆς κλήσεως αὐτοῦ, τέλος τοῦ βίου δεξάμενος, ἐμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας ἐτάφη. Αἱ δὲ τῶν προδῶτων μάνδραι τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ προσεγγίζουσιν. Ὁ δὲ τόπος ἐν ᾧ ἐτάφη, τοῖς εἰς τὰ πρόδρατα ἀπερχομένοις πάροδος ὑπῆρχεν. Ἐν μὲν δὲ νυκτὶ τῶν κληρικῶν ἔνδον τῆς ἐκκλησίας ψαλλόντων, κλέπτης εἰς τὰ πρόδρατα ἤλθεν. Ἐἰσελθὼν οὖν εἰς τὸν μάνδραν, καὶ κριὸν ἄρας, τάχιον ἐξῆλθε. Κατὰ δὲ τὸν τόπον ἰλθῶν, ἐν φῶ τοῦ Θεοῦ ἀνηρωπος τεθημαμένος ὑπῆρχεν, αἴφνης οἱ (i) πόδες αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ ἐκολλήθησαν, καὶ ἐκ τοῦ τόπου κινήθηναί οὐκ ἠδύνατο. Τὸν οὖν κριὸν ἐκ τοῦ ὤμου κατήγαγε, θῆλιν αὐτὸν ἐάσαι, ἀλλὰ τὴν χεῖρα χανῶσαι οὐκ ἴσχυσεν. Ἰστατο οὖν δεδεμένος ἀρραγῶς ἰλεινός, καὶ κατησχυμμένος μετὰ τοῦ δράματος αὐτοῦ. Ἦθελεν τὸν κριὸν ἐάσαι, καὶ οὐκ ἠδύνατο, ἤθελεν ἐξελθεῖν σὺν τῷ κριῶ, καὶ ὁμοίως οὐκ ἴσχυεν. Θαυμαστῶ τοίνυν τρόπῳ ὁ κλέπτης ὁ παρὰ τῶν ζώντων (j) θεωρηθῆναι μὴ βουλόμενος, οὗτος παρὰ νεκροῦ ἀοράτως ἐγρατέτο. Ἐν τῷ οὖν διαμένειν τὸ βῆμα αὐτοῦ καὶ τὴν χεῖρα ἀσάλευτο, γενομένης πρωίας, τῶν τοῦ Θεοῦ ὕμνων πληρωθέν-

(e) Ms., ὀφείλη.

(f) Ms., ὑποτασσεται.

(g) Ms., μετὰ τοῦ παντοδυνάμου καὶ πάντων ἀρχηγῶ.

(h) Ms., ἐτελεύτησεν.

(i) Ms., πόδες αὐτοῦ ἐκολλήθησαν, καὶ ἐκ τοῦ τόπου ἐξελθεῖν.

(j) Ms., θεωρηθῆναι φοβούμενος.

των, εκ τῆς ἐκκλησίας οἱ κληρικοὶ ἐξῆλθον. Εὐρόντες δὲ ἄ
 ἄγιωστον ἄνθρωπον, τὸν κριὸν τῆ χειρὶ κατέχοντα, ἐν
 ἀμφιβολίᾳ περὶ τοῦτου γεγονόασι, λογιζόμενοι· ἄρα ἐπῆρε
 τὸν κριόν, ἢ τοῦτον προσφέρει; ὡς δὲ τάχιον τὴν ἀλη-
 θεϊαν ἐμήνυσεν ὁ τοῦ πταίσματος ἔνοχος, πάντες ἐθαύ-
 μασαν, ὅτι διὰ τῆς τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ἀγιωσύνης,
 ὁ εἰσελθὼν κλέψαι, ἐν τῷ δράματι αὐτοῦ δεδεμένος
 ἴστατο. Οἷτινες παρευθὺ ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς εὐχὴν ἐκτουὶς
 ἐπιδέδωκαν, δεόμενοι τοῦ ἀπόλυθῆναι αὐτόν. Τῆς οὖν
 παρασκευῆς αὐτοῦ σταθεῖς κλέπτῃς, ὡς περ αἰχμάλωτος, ὁ
 ΠΕΤΡ. Φανερωὸς δείκνυται, ἐν πόλει γλυκύτητι ὁ παρτο-
 δύναμος Θεὸς πρὸς ἡμᾶς δικάσεται, ὅστις κύκλω ἡμῶν
 τοιαῦτα τερπνὰ θύματα εὐδοκεῖ γίνεσθαι.

§§Ι ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τοῦ ἡγουμένου τοῦ ἐν τῇ πόλει Πραϊνεστίνῃ, καὶ
 τοῦ αὐτοῦ πρεσβυτέρου.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τῆς Πραϊνεστίνης πόλεως ὄρος ὑπέρκει-
 ται, ἐν ᾧ τοῦ πακαρίου Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου μοναστή-
 ριον ἵδρυται Ἀνδρῶν Θεοῦ δούλων ἐν αὐτῷ κατοικούντων, **B**
 ἐν δὲ τῷ μοναστηρίῳ μου ὑπάρχοντός μου, συνέθη παρὰ
 μοναχῶν τῆς προλεχθείσης μονῆς ἀκούσαι τοῦτο, ὅπερ
 δηλοῦμαι, μέγιστον θαῦμα, ὅπερ οἱ αὐτοὶ μοναχοὶ γι-
 νώσκων δι᾽ ἰσχυρίζοντο. Ἔλεγον γὰρ ὅτι ὑπῆρχεν ὁ τῆς
 μονῆς αὐτῶν προεστὼς, ἀνὴρ πᾶνυ τῇ ζωῇ εὐλαδίστατος,
 ὅστις μοναχὸν τινα ἀναθρέψας, ἤθεσι χρηστοῖς καὶ πολλῇ
 εὐλαδίᾳ τοῦτον ἐρῴμιζεν. Ὅτε δὲ αὐτόν ἐν τῷ τοῦ κυ-
 ρίου φόβῳ ὑεραυξάνοντα ἐθεάσατο, τοῦτον ἐν τῷ αὐτοῦ
 μοναστηρίῳ πρεσβύτερον χειροτονηθῆναι πεποίηκε. Τοῦ-
 του δὲ χειροτονηθέντος, δι' ἀποκαλύψεως αὐτῷ ἐγνω-
 ρίσθη, ὡς οὐ μακρὰν ἢ ἐκ τοῦ βίου τοῦτου μεταστάσις
 αὐτῷ τυγχάνει. Τὸν οὖν προλεχθέντα τῆς μονῆς πατέρα
 ἤτησατο, ὅπως παραχωρήσῃ αὐτῷ, ἵνα μνημα ἐαυτῷ
 ἐτοιμάσῃ. Πρὸς δὲ ἐκείνους ἀπεκρίθη· Πρὸ σου, τέκνον,
 ἐγὼ ἀποθνήσκω, ὅμως ἄπελθε, καὶ, καθὼς βούλει τὸ
 μνημᾶ σου ἐτοιμάσον. Ἀπῆλθε τοίνυν, καὶ τοῦτο ἠετέ-
 ρισεν. Οὐ μετὰ πολλὰς δὲ ἡμέρας ὁ πατήρ πυρετῶ κα-
 τασχεθεῖς, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀναπνοῇ ἤλθε. Παρισταμένου δὲ
 τοῦ πρεσβυτέρου, ἐκέλευσεν αὐτῷ, λέγων· Ἐν τῷ σῷ μνη-
 ματί με θάψον. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πρεσβύτερος, εἶπεν· Οἶ-
 δας, πάτερ, ὅτι κἀγὼ ἐν ταῦτα ταῖς ἡμέραις ἀκολουθῶ
 σοι, καὶ τοὺς ἀμφοτέρους χωρῶσαι τὸ μνημα οὐ δύναται.
 Ο δὲ ἡγουμένος πρὸς αὐτόν ἔφη· Οὕτω ποιήσον καθὼς
 εἶπόν σοι, ὅτι τὸ μνημᾶ σου τοὺς (b) δύο ἡμᾶς ἔχει χω-
 ρῆσαι. Ἀπέθανεν οὖν, καὶ εἰς τὸ μνημᾶ, ὅπερ ἐαυτῷ ὁ
 πρεσβύτερος ἦν ἐτοιμάσας, ἐτάφη. Κῦθῆως δὲ καὶ τὸν
 πρεσβύτερον ἢ τοῦ σώματος κατέσχεν ἀσθένεια, ἐν ἣ καὶ
 τὴν ζωὴν συντόμως ἐπλήρωσε. Τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ ὑπὸ
 τῶν ἀδελφῶν βασταχθέν, εἰς τὸ μνημα, ὅπερ ἐαυτῷ ἦν
 ἐτοιμάσας, ἀπηνέχθη. Ἀναψῆθέντος οὖν τοῦ μνημείου,
 ἐθεάσαντο ἅπαντες οἱ παροστώτες, ὅτι οὐκ ἦν τόπος ἐν
 αὐτῷ ὀφείλων καὶ αὐτόν χωρῆσαι. Τὸ γὰρ σωμα τοῦ πα-
 τρός τῆς μονῆς τεθὴν ἐν αὐτῷ, ὅλον τὸ μνημα ἐκράτει.

(a) Ms., κενός.

(b) Ed., δύο ἡμῶν.

(c) Duo Theod., Compend., Longip., Germ. Duo
 Aud. et Lyg., *quantæ sunt super nos dulcedines om-
 nipotentis Dei.*

(d) Præneste, nunc *Palestrina*, urbs episcopalis
 Latii, ab urbe Roma xxxi miliaribus distans. Ejus pri-
 oris situs in montis jugo meminit Virgil., canens *Æneï. 7*
Quique altum Præneste viri...

bium, utrum vervecem tolleret, an offerret, sed cul-
 pæ reus citius indicavit pœnam. Mirati omnes quia
 ingressus fur viri Dei merito ad prædã suam sta-
 bat ligatus. Qui se pro eo protinus in orationem
 dederunt, suisque precibus vix obtinere valuerunt
 ut qui res eorum venerat rapere saltem vacuus exire
 mereretur. Itaque fur, qui diu steterat cum præda
 captivus, quandoque exiit vacuus et liber.

δεήσεως αὐτῶν ἐπακουσθεῖσης ὁ πολλὰς ὥρας μετὰ τοῦ
 δευτέρου (a) σάβουρος μὲν ἐξῆλθεν, ἐλεύθερος δὲ ὄμω.

PETR. Apparet (c) *quantæ sit super nos dulcedi-
 nis omnipotens Deus, cujus erga nos sunt tam ju-
 cunda miracula.*

§§ΙΙ CAPUT XXIII.

De abbate Prænestini montis, ejusque presbytero.

GREGORIUS. (d) Prænestinæ urbi mons præeminet,
 in quo (e) beati Petri Apostoli monasterium (f) situm
 est virorum Dei : quorum relatione adhuc in monas-
 terio (g) positus audisse me contigit magnum hoc
 quod narro miraculum, quod ejusdem monasterii
 monachi nosse se testabantur. In eo namque monas-
 terio fuit Pater vitæ venerabilis, qui quemdam mo-
 nachum nutriens, usque ad reverendos (h) provexit
 mores. Cumque eum in timore Domini videret excre-
 visse, in eodem sibi monasterio tunc presbyterum fe-
 cit ordinari. Cui post ordinationem suam, quia non
 longe abesset ejus exitus, revelatione indicatum est.
 A prædicto autem Patre monasterii petiit quatenus
 ei concederet, ut sibi sepulcrum pararet. Cui ille re-
 spondit : Ante te quidem ego moriturus sum, sed ta-
 men vade, et, sicut vis ; præpara sepulcrum tuum.
 Recessit igitur, et præparavit. Cum non post multos
 dies senex Pater febre præventus ad extrema perve-
 nit, atque assistenti presbytero jussit, dicens : In
 tuo sepulcro pone me. Cumque ille diceret : Scis
 quia ego modo te secuturus sum, utrosque capere
 non potest, abbas protinus respondit, dicens : Ita fac
 ut dixi, quia sepulcrum tuum ambos nos capit. De-
 functus itaque est, atque in sepulcro eodem quod sibi
 presbyter paraverat positus. Mox quoque et pres-
 byterum corporis languor secutus est, quo laet guore
 crescente citius presbyter vitam finivit. Cumque ad
 sepulcrum quod sibi ipsi paraverat corpus illius fuis-
 set a fratribus deportatum, aperto eodem sepulcro
 viderunt omnes qui aderant locum non esse ubi po-
 ni potuisset, quia corpus patris monasterii, quod illis
 ante positum fuerat, omne illud sepulcrum tenebat.
 Cumque fratres qui presbyteri corpus detulerant,
 factam sibi sepeliendi difficultatem viderent, unus
 eorum exclamavit dicens : O Pater, ubi est quod
 dixisti, quia sepulcrum istud ambos nos caperet ?

Nunc ad radices montis jacet.

(j) Beccens., *in honorem sancti Petri.*

(f) Longip. et Val. Cl., *situm est. Virorum Dei
 quoque relatione,* etc. Ita etiam duo Gemet.

(g) Plurimi Mss. habent *positum*, non tamen potio-
 res ; hinc nihil corrigendum hic duximus, quidquid
 in contrarium suaderent grammaticæ leges, quas
 plerumque spernit Greg.

(h) Theod., *provexit annos.*

Ad cujus vocem subito, cunctis videntibus abbatis corpus, quod illic ante positum fuerat, et supinum jacebat, sese vertit in latere, et vacantem sepulcri locum ad sepeliendum presbyteri corpus præbuit; et quia utrosque ille locus caperet, sicut vivus promiserat, mortuus implevit. Sed quia hoc quod prædixi apud Prænestinam urbem in beati Petri apostoli monasterio gestum est, visne aliquid etiam in hac urbe de ejus ecclesie custodibus, ubi sacratissimum corpus illius est positum, audire?

δὲ ἕτερον τι ἀκοῦσαι, ὅπερ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πολει γέγονε περὶ τοῦ σώματος κατὰκειται.

PETR. Volo, atque id ut fiat magnopere deprecor.

333 CAPUT XXIV.

De Theodoro mansionario ecclesie beati Petri apostoli urbis Romæ.

ΓΡΑΞΟΒΙΟΥΣ. Adhuc supersunt aliqui qui (a) Theodorum ejus ecclesie custodem noverunt, cujus narratione innotuit res quæ ei contigit, valde memorabilis; quod quadam nocte dum citius ad melioranda juxta januam luminaria surrexisset, ex more in ligneis gradibus sub lampade positus stabat, et lampadis refovebat lumen. Tunc repente beatus Petrus apostolus in stola candida deorsum in pavimento constitit, eique dixit: (b) Conliberte, quare tam citius surrexisti? Quo dicto, ab oculis aspicientis evanuit. Sed tantus in eum pavor irruit, ut tota in illo corporis virtus deficeret, et per dies multos de stratu suo surgere non valeret. Qua in re quid idem beatus apostolus servientibus sibi voluit, nisi præsentiam sui respectus ostendere, quia quidquid pro ejus veneratione agerent, ipse hoc pro mercede retributionis sine intermissione semper videret?

PETR. Mibi hoc non tam apparet mirum quia visus est; sed quia is qui eum vidit, cum sanus esset, egrotavit.

ΓΑΞΟΑ. Quid super hoc re miraris, Petre? Nunquidnam menti excidit, quia cum Daniel propheta magnam illam ac terribilem visionem vidit, ex qua etiam visione contremuit, protinus adjunxit: *Et ego elangui, et egrotavi per dies plurimos (Daniel. viii. 27)*? Caro enim ea quæ sunt (c) spiritus capere non valet; et ideo nonnunquam cum mens humana ultra se ad videndum ducitur, necesse est ut hoc carneum vasculum, quod ferre talenti pondus non valet, infirmetur.

PETR. Scrupulum cogitationis meæ aperta ratio dissolvit.

(a) Theodori nomen exhibet Martyr. Rom., 26 Decemb.

(b) Seu, *colliberte*, ut habent multi Mss. Quasi diceret, qui mecum libertatem consecutus es, vel cum quo in libertatem sum assertus. Zacharias hanc vocem red-

Οἱ δὲ τὸ σῶμα τοῦ πρεσβυτέρου ἀγαθόντες ἀδελφοί, τὴν γεγонуῖαν αὐτοῖς δυσκολίαν πρὸς τὸ θάψαι αὐτὸν θεασάμενοι, εἰς ἐξ αὐτῶν ἀνέκραγε, λέγων· Ἄϊ, πάτερ, ποῦ ἐστὶν ὁ εἶπας, ὅτι τὸ μνήμα τοῦτο τοὺς δύο ἔχει χωρῆσαι; Ἐν δὲ τῇ τούτου φωνῇ, πάντων θεωρούντων, ἀφ᾽ ἑαυτοῦ τοῦ ἡγουμένου, ὅπερ ἐκεῖσε ὑπτιον ἔκειτο, ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἐστράφη εἰς (d) πλάγην, καὶ τόπον ἐν τῷ μνήματι παρέσχεν, ἐν ᾧ ὀφείλει τοῦ πρεσβυτέρου τὸ σῶμα (e) τεθεῖναι. Καὶ ὅπερ ζῶν ὑπέσχετο, νεκρὸς ἐπλήρωσε· τοὺς γὰρ ἀμφοτέρους ὁ τόπος ἐκεῖνος ἐχώρησεν. Τοῦτο οὖν, ὅπερ εἶπον, θαῦμα ἐν τῇ Πραίνεστίνῃ πόλει ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ μακάρωτάτου Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου γέγονε. Θέλεις περὶ τῶν φυλάκων τῆς ἐκκλησίας, ὅπου τὸ ἡγιασμένον

ΗΕΤΡ. Θέλω πάνυ ἵνα τοῦτο γένηται, καὶ πάσῃ δυνάμει παρακαλῶ.

334 ΚΕΦΑΚ. ΚΔ'.

Β Περὶ Θεοδώρου παραμοναρίου τοῦ ὀγίου Πέτρου ἐν Ρώμῃ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Μεχρὶ τοῦ παρόντος περίεσι τινες οἱ γινώσκοντες Θεόδωρον τὸν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας φύλακα, οὗτινος τῇ διηγήσει ἐγνώσθη, ὅπερ αὐτῷ συνέβη πρᾶγμα σφοδρὰ μνήμης ἄξιον. Ἐλεγε γὰρ, ὅτι ἐν μιᾷ νυκτί, ἐν ὄσῳ τάχιον ἀνέστη εἰς τὸ τὰς κανδήλας προμύξει πλῆσιον τῆς θύρας, καὶ κατὰ τὸ ἔθος ἐν τοῖς ξυλίνοις βασιμιδοῖς ἐστῶς, τῶν λαμπάδων τὸ φῶς ἐπιμελούμενος, ἄφνω τὸν μακάριον Ηέτρον τὸ Ἀπόστολον, ἐν στολῇ λευκῇ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἐστῶτα ἐθεάτατο, πρὸς δὲ καὶ εἰπε· Σύντροφε, διατί τοσοῦτον τάχιον ἀνέστης; Τοῦτο δὲ εἰπὼν ἀφανῆς ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ γέγονε. Τοσοῦτος δὲ φόβος εἰς αὐτὸν ἐπέπεσεν, ὥστε πᾶσαν τὴν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἰσχὺν ἐκλείψαι, καὶ ἐπὶ ἡμέρας πλείστας ἐκ τῆς κλίνης αὐτοῦ μὴ ἰσχύειν αὐτὸν ἀναστῆναι. Ἐν δὲ τῷ πράγματι τούτῳ τί ἄλλο ἐστὶν ὑπολαβεῖν, ἢ ὅτι ὁ μακάριος ἀπόστολος τὴν θείαν τῆς παρουσίας αὐτοῦ τοῖς δουλεύουσιν αὐτῷ ἠθέλησεν ἐπιδειξάιν· εἰ μὴ ὅτι εἴτι διὰ τὸ αὐτοῦ σέβας ἐκτελοῦσιν, αὐτὸς τοῦτο διαπαντὸς ἄνευ ὑπερθέσεως θεωρεῖ, καὶ τὸ τῆς ἀναποδόσεως μισθὸν παρέχει;

ΗΕΤΡ. Θαυμαστὸν ὑπάρχει ὄντως, ὅτι τὸν ἀπόστολον ἤξιώθη θεάσασθαι. Θαυμάζω δὲ πάλιν καὶ ἐν τούτῳ ὅτι ὕγιης ὁ θεασάμενος ὑπάρχων, ἡσθένησεν.

ΓΡΗΓΟΡ. Τί θαυμάζεις περὶ τοῦ πράγματος τούτου, Πέτρε; μὴ γὰρ τῷ λογισμῷ ἐξίστη; οὐχὶ καὶ Δανιὴλ ἁ προφήτης ὅτε τὴν μεγίστην ἐκείνην καὶ φοβερὰν ὄπτασιν ἐθεάσατο ἐτρόμασεν; αὐτὸς γὰρ λέγει. Καγὼ ἡσθένησα ἐπὶ ἡμέρας πολλὰς, ἢ γὰρ σὰρξ τὰ τοῦ πνεύματος χωρῆσαι οὐ δύναται, καὶ τούτου ἕνεκα πολλάκις ἡνίκα ἀνθρώπινος λογισμὸς ἐξω ἑαυτοῦ ἀπάγεται, εἰς τὸ θεάσασθαι τι πνευματικόν, ἀνάγκη πᾶσά ἐστιν, ὅπως τὸ σὰρκινον τοῦτο σκευὲς ἀσθενήσῃ, μὴ δυνάμενον τὸ βῆρος τοῦ ταλάντου ὑπενέγκαι.

ΗΕΤΡ. Τὴν ἐν τῷ λογισμῷ μου δυσκολίαν ἀνεμφυμένῃ ἀπολογία κατηύθυνεν.

didit per σύντροφε, quod significat, *contubernalis, iuneris comes, convictor.*

(c) Nonnulli, *spiritus Dei,*

(c) Ms., εἰς πλῆγιον.

(d) Ms., τεθῆναι.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ΄.

Ἐπιτὸν Ἀβουνδίου παρμοναρίου τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Πέτρου.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐπερὸς τις φύλαξ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, οὐ πρό πολλῶν χρόνων, καθὼς οἱ πρεσβύται ἡμῶν διηγούνται, Ἀβούνδιος ὀνόματι, ἐν μεγίστῃ ταπεινοφροσύνῃ ὑπῆρχε, πιστῶς τῷ παντοδύναμῳ Θεῷ δουλεύων. Ὅθεν ὁ αὐτὸς μακάριος Πέτρος ὁ Ἀπόστολος, σημεῖοις ἐπέδειξε ποίαν προσδοκίαν (α) εἰς αὐτὸν ὦφελον ἔχειν οἱ γενεαὶς αὐτῷ δουλεύοντες. Κόρη γὰρ τῆς παραλυτικῆ τῆ αὐτοῦ ἐκκλησία παραμένουσα, ταῖς χερσὶν ἔρπουσα, λελυμένων τῶν νεφρῶν αὐτῆς ὄντων, τὸ σῶμα ἐπὶ τῆς γῆς ἔσσυρε. Πολλάκις δὲ τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τῷ Ἀποστόλῳ ἐδέχθη, ὅπως ὑγείας ἀξιώθῃ. Ἐν μίᾳ δὲ νυκτὶ παρέστη αὐτῇ δι' ὀπτασίας, καὶ εἶπεν· Ἀπῆλθε πρὸς Ἀβούνδιον τὸν μοναχάριον, καὶ παρακάλεσον αὐτὸν, καὶ αὐτὸς σοι τὴν ὑγίαν παρέχει. Τίς δὲ ἦν Ἀβούνδιος, ἐκείνη οὐκ ἐγίγνωσκε. Πληροφορίαν δὲ ἐκ τῆς ὀπτασίας δεξαμένη, ἤρξατο ὧδε ἀκαίεσε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συρομένη Ἀβούνδιον ἐπιζητεῖν, ἵνα τίς ἐστὶν ἐπιγνῷ. Αἴφνης οὐδὲν ὑπαντήσει αὐτῆς γέγονεν ὃν ἐζήτη, πρὸς ὃν καὶ εἶπε· Παρακαλῶ σε, πάτερ, δεξιὸν μοι τίς ἐστὶν Ἀβούνδιος ὁ φύλαξ. Πρὸς ἣν αὐτὸς ἀπεκρίθη, λέγων· Ἐγὼ εἰμι. Ἐκείνη οὖν πρὸς αὐτὸν ἔφη· Ὁ ποιμὴν ἡμῶν καὶ τροφεὺς ὁ μακάριος Πέτρος ὁ Ἀπόστολος πρὸς σε ἀπέστειλέ με, ὅπως ἐκ τῆς νόσου ταύτης λυτρώσῃς με. Αὐτὸς δὲ πρὸς αὐτὴν εἶπεν· Ἐὰν παρ' αὐτοῦ ἀπεστάλῃς, ἀνάστα. Καὶ (β) κρατήσας τὴν χεῖρα αὐτῆς, ταύτην ἐν τῇ ἡλικίᾳ αὐτῆς παρατὰ ἀνύψωσεν. Ἐκ τῆς ὥρας οὖν ἐκείνης, οὕτω πάντα τὰ μέλη καὶ τὰ νεῦρα αὐτῆς ἐστερεώθησαν, ὥστε σημεῖον τῆς παραλύσεως ἐν αὐτῇ τὸ καθόλου μὴ ἐναπομείναι. Ἐὰν οὖν ἅπαντα, ἅπαν ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ γενόμενα θαύματα, ἃ καὶ ἔγνωμεν, διηγῆσασθαι θελήσωμεν, ἀνάγκη ἡμᾶς σιγησάμενοι ἐκ πάντων τῶν λοιπῶν (γ) διηγήσεσθαι. Ἀναγκαιότερον δὲ μάλλον ἡγοῦμαι τὴν ἡμετέραν διήγησιν εἰς τοὺς ἄρτιως ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διαλάψαντας πατέρας (δ) ἀνακάμψαι.

ΚΕΦΑΛ. Κς΄.

Ἐπιτὸν Μηνᾶ Ἐρημίτου.

Ἐν τῇ Σαμνίᾳ χώρᾳ ἄρτιως γέγονεν ἀνὴρ τις εὐλαβέστατος Μηνᾶς προσαγορευόμενος, τὸν μονήρῃ βίον ἐλόμενος· ὅστις πολλοῖς τῶν ἡμετέρων γνωστός ὑπῆρχεν, ὅστις πρὸ ταύτης τῆς δεκαετίας τὸν βίον ἐτίλεισε. Ἐπιτὸν δὲ τῶν τούτου ἔργων, οὐχ ἕνα μάρτυρα προσφέρω· τοσοῦτοι γὰρ τῇ πολιτείᾳ αὐτοῦ μαρτυροῦσιν, ὅσοι τὴν ἡμέραν Σάμνης ἐγνώρισαν. Οὗτος οὐδὲν ἕτερον εἰς πάσαν αὐτοῦ φροντίδα ἐκέκτητο, εἰ μὴ ὀλίγων μελισσῶν σκευή. Λογογράφος δὲ τις αὐτὰ κλοπῆν ἠθέλησε ποιῆσαι. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀνθρῶπος λόγῳ παραινεντικῷ τοῦτον κατήχησε. Παραχρῆμα δὲ πνεύματι πονηρῷ πληγείς, παρὰ τὰ ἔχρη (j) αὐτοῦ πεσὼν, ἐβράβη. Ἐκ τούτου οὖν γέγονεν, ὥστε καὶ παρὰ τοῦ αὐτοῦ βαρβάρου ἔθνους, καθὼς καὶ παρὰ τῶν παρῶν τὸ αὐτοῦ ὄνομα σεβασθῆναι. Οὐδεὶς δὲ τοῦ λοι-

(α) Ms., πρὸς αὐτὸν ὀφειλοῦσιν.

(β) Ms., κρατήσας αὐτὴν τῆς χειρὸς ἐν τῇ ἡλικίᾳ αὐτῆς παρατὰ ἀνύψωσεν αὐτὴν. Ἀπὸ τῆς ὥρας.

(γ) Ms., διηγήσεων μὲν ἀναγκαιότερον.

(δ) Ms., ἀνακάμψαι, ὡς ὁ βλος δι' ἀρετῶν ἐλαμπρύνθη. Ἐν τῇ Σαμνίᾳ χώρᾳ, etc.

(ε) Pauci habent *Abundius* quos Edit. seculi sunt. Legitur etiam *Abundius* in Græca vers. Sanctorum albo inscribitur ad diem 24 April.

A

CAPUT XXV.

De Acontio mansionario ejusdem ecclesie beati Petri.

GREGORIUS. Alius illic non ante longa tempora, sicut nostri seniores referunt, custos ecclesie (e) Acontius dictus est, magnæ humilitatis atque gravitatis vir, ita omnipotenti Deo fideliter serviens, ut idem beatus Petrus apostolus signis ostenderet quam de illo haberet æstimationem. Nam cum quædam puella paralytica, in ejus Ecclesia permanens, manibus reperet, et (f) dissolutis renibus corpus per terram traheret, diuque ab eodem beato Petro apostolo peteret ut sanari mereretur, nocte quadam ei per visionem astitit, et dixit : Vade ad Acontium mansionarium, et roga illum, et ipse (g) te salutem restituet. Cumque illa de tanta visione certa esset, sed quis esset Acontius (h) ignoraret, cepit huc illucque per ecclesie loca se trahere, ut quis esset Acontius investigaret. Cui repente ipse factus est obviuus, quem quærebat, eique dixit : Rogo te, Pater, indica mihi quis est Acontius custos ? Cui ille respondit : Ego sum. At illa inquit : Pastor et nutritor noster beatus Petrus apostolus ad te me misit, ut ab infirmitate ista liberare me debeas. Cui ille respondit : Si ab ipso missa es, surge. Manumque ejus tenuit, et eam in statum suum protinus erexit. Sicque ex illa hora omnes in ejus corpore nervi ac membra solidata, sunt, ut solutionis illius signa ulterius nulla remanerent. Sed in cuncta quæ in ejus ecclesia gesta cognovimus, evolvere conamur, ab omnium jam proculdubio narratione conticescimus. Unde necesse est ut ad (h) modernos Patres, quorum vita per Italie provincias claruit, narratio se nostra retorqueat.

CAPUT XXVI.

De Mena monacho solitario.

Nuper in (i) Samnii provincia quidam venerabilis vir (j) Menas nomine, solitariam vitam ducebat, qui nostrorum multis cognitus, ante hoc fere decennium defunctus est. De cujus operis narratione unum auctorem non infero, quia pene tot mihi in ejus vita testes sunt, quot Samnii provinciam noverunt. Hic itaque nihil ad usum suum alium, nisi pauca (k) apud vasa possidebat. Huic cum Langobardus quidam (l) in eisdem apibus rapinam voluisset ingerere, prius ab eodem viro verbo correptus est, et mox per malignum spiritum ante ejus vestigia vexatus. Qua ex re factum est ut sicut apud omnes incolas, ita etiam apud eandem barbaram gentem ejus celebre nomen haberetur, nullusque ultra præsumeret ejus cellulam nisi (m) hu-

(f) Longip., *dissol. genibus.*

(g) Pler. Editi, *ipse tibi salutem restituet.*

(h) Compend. et primus Carnot., *ad modestos Patres.* Consentiant duo Theod.

(i) Plur. Mss. hic et alibi, *Samniæ.*

(j) Dies 14 Novembris ejus memorie dicatur.

(k) Germ. cum Gemet. ac aliis Norm., *apium.*

(l) Vel *in ejusdem apibus.*

(m) Duo Carnot., *humiliter.*

millis intrare. Sæpe vero ex vicina silva venientes ursi, apes ejus comedere conabantur : quos ille deprehensos, ferula, quam portare manu consueverat, cædebat. Ante cujus verbera immanissimæ bestiæ rugiebant, et fugiebant; et quæ gladios formidare vix poterant, ex ejus manu ictus ferulæ pertimescebant. Hujus studium fuit nihil in hoc mundo habere, nihil querere; omnes qui ad se charitatis causa veniebant, ad æternæ vitæ desideria accendere. Si quando autem quorumlibet culpas agnosceret, nunquam ab increpatione parcere, sed, amoris igne succensus, studebat in eis vehementer per linguam sævire. Consuetudinem vero vicini vel longe positi ejusdem loci accolæ fecerant ut diebus singulis per hebdomadam unusquisque ei oblationes suas transmitteret, ut esset quod ipse ad se venientibus offerre potuisset. Quodam vero tempore possessor quidam, Carterius nomine immundodesiderio devictus, quamdam sanctimonialem feminam rapuit, sibique illicito matrimonio conjunxit. Quod mox ut vir Domini cognovit, ei per quos potuit quæ fuerat dignus audire mandavit. Cumque ille 337 sceleris sui conscius timeret, atque ad virum Dei nequaquam accedere præsumeret, ne forte hunc aspere, ut delinquentes solebat, increparet, fecit oblationes suas, easque inter oblationes aliorum misit, ut ejus munera saltem nesciendo susciperet. Sed cum coram eo fuissent oblationes omnium deportatæ, vir Dei tacitus sedit, sigillatim omnes considerare studuit, et omnes alias eligens atque seorsum ponens, oblationes quas idem Carterius transmisserat cognovit per spiritum, sprexit atque abjecit, dicens : *Ite et dicite ei : Oblationem suam omnipotenti Domino abstulisti, et mihi tuas oblationes transmittis? Ego oblationem tuam non accipio, quia suam abstulisti Deo. Qua ex re factum est ut præsentibus quosque magnus timor invaderet, cum vir Domini tam scienter de absentibus judicaret.*

et infra], καὶ ἔμοι ταύτας τὰς εὐλογίας ἀποστέλλεις; ἔγω τὴν σὴν προσφορὰν οὐ λαμβάνω, διότι σὺ αὐτοῦ Θεοῦ τὴν προσφορὰν ἐπέηρας. Ἐκ τούτου οὖν μέγας φόβος τοῖς παροῦσιν ἐπέπεσεν, ὅτι οὕτω σοφῶς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος περὶ τῶν ἀγνοουμένων ἔκρινεν.

PETRA. Multos horum suspicor martyrimum subire potuisse, (a) si eos tempus persecutionis invenisset.

GRECOR. Duo sunt, Petre, martyrii genera, unum in occulto, alterum in publico. Nam etsi persecutio desit exterius, martyrii meritum in occulto est, cum virtus ad passionem prompta flagrat in animo. Quia enim esse possit et sine aperta passione martyrimum, testatur in Evangelio Dominus, 'qui Zebedæi filiis adhuc præ infirmitate mentis majora sessionis loca quærentibus dicit: *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum (Matth. xx, 22)? Cui videlicet cum responderent: *Possumus; ait utrisque: *Calicem quidem meum bibetis; seders autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis (Ibid.).* Quid autem calicis nomen, nisi passionis poculum signat? Et eum nimirum constat quia Jacobus in passione occubuit, Joannes vero in pace Ecclesiæ quievit, incun-**

(a) Longip. et Theod., *si eos eo tempore persecut. tempestas invenisset.*

(b) Ms., ὄφελον.

ποῦ ἐτόλμησεν ἐν τῷ καλλιῷ αὐτοῦ, εἴ μὴ ἐν ταπεινοφροσύνῃ, εἰσελθεῖν. Πολλάκις δὲ ἐκ τῆς γειννιαζούσης ὕλης ἄρκοι ἔρχόμενοι, τὰ μελίτσια αὐτοῦ φαγεῖν ἐδοκίμασαν, οὓς ἐκεῖνος πιάσας τῷ ναρθηλίῳ ἔτυπεν, ὅπερ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ βασιτάζειν εἴωθεν. Ἐν δὲ ταῖς αὐτοῦ μάστιξι, τὰ θυμῶδη θηρία ἐκεῖνα βοῶντα ἀνεχώρουν, καὶ τὰ μὴ ὑποστελλόμενα ξίφος, τὴν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ μάστιγα διὰ τοῦ ναρθηκίου ἐφοβοῦντο. Τούτου ἡ πᾶσα σπουδὴ ἐν τῷ παρόντι βίῳ οὐδὲν ἕτερον ὑπῆρχεν, εἰ μὴ τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης χάριν ἐρχομένους, εἰς τὴν τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπιθυμίαν διεγείρειν. Ἐν δὲ καὶ ποτέ τινος παιῖμα διέγνω, οὐδαμῶς ἐλέγχων τοῦτον ἐφείδeto. Ἀλλὰ τῷ τῆς ἀγάπης πυρὶ ἐκκαίόμενος, ἐσκόπει πῶς αὐτοῖς διὰ τῆς γλώττης καθάψηται. Ἔθος δὲ εἶχον οἱ γεινιᾶζοντες τῷ τόπῳ, καὶ οἱ ἐκ μήκους παροικούντες, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος, ἕκαστος αὐτῶν τὴν ἑαυτοῦ εὐλογίαν πρὸς αὐτὸν ἀποστέλλει, ἵνα ἔχη τι παρ' ἑαυτῷ ὅπερ (b) ὀφείλει τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐρχομένοις παραθεῖναι. Ἐν τιμῇ δὲ καιρῷ κτήτωρ τις Καρτέριος ὀνόματι, ἀκαθάρτων ἐπιθυμιῶν κηθεις, καθιερωμένην τινὰ (ε) θήλειαν ἔκλεψε, καὶ ἀναρμόστῳ συνοικισίῳ ἑαυτῷ συνέζυξε. Τοῦτο δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Μηνᾶς ἀκούσας, δι' ἂν ἡδυνήθη εὐρεῖν ἀπερχομένον, ἄπερ ἦν ἄξιος ἀκούσαι (d) τοῦτῳ ἐδήλωσεν. Ἐκαίους δὲ τὴν 338 ἑαυτοῦ αἵτιαν συνειδώς, οὐδαμῶς ἐτόλμα τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ προσεγγίσει, φοβούμενος ἵνα μὴ καὶ τοῦτον καθὼς τοὺς λοιποὺς ἁμαρτάνοντας διελέγη. Ἐποίησε δὲ τὰς ἑαυτοῦ εὐλογίας, καὶ ταύτας μεταξὺ τῶν ἄλλων εὐλογιῶν μίξας ἀπέστειλεν, ὅπως ἀκριβῶς μὴ ἐπιγινώσκοντος αὐτοῦ τὰ δῶρα, ταῦτα διέξηται. Ὡς οὖν ἐνώπιον αὐτοῦ αἱ προσφοραὶ πάντων ἀπηνέχθησαν, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἡσυχάζων ἐκαθέζετο, καὶ καθ' ἑν πᾶσας αὐτῶν σκοπήσας καὶ κατανοήσας, ὅλας τὰς ἄλλας ἐπιλεξάμενος, καὶ παρὰ μίαν θήσας τὰς εὐλογίας, ἄσπερ ὁ αὐτὸς Καρτέριος ἀπέστειλε διὰ τοῦ πνεύματος γνωρίσας, παροικτωσάτο καὶ ἀπεβλάτο, λέγων· Ἀπέλθετο καὶ εἶπατε αὐτῷ· Τὴν προσφορὰν τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ἐπέηρας [F. leg. ἀπῆρας, hic

ΠΕΤΡ. Πολλοὺς ἐκ τούτων ὀπολαμβάνω δύνασθαι μαρτύριον ὑπομεῖναι, ἐὰν αὐτοὺς ὁ τοῦ διωγμοῦ καιρὸς κατέλαβεν.

ΓΡΗΓΟΡ. Δύο εἰσὶ, Πέτρε, μαρτυρίου εἶδη· ἓν ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ἕτερον ἐν τῷ φανερῷ· Κἂν γὰρ διωγμὸς ἔξωθεν οὐκ ἔστι, τὸ τοῦ μαρτυρίου ἀξίωμα ἐν τῷ κρυπτῷ εἶναι δύναται, ἐν τῷ προθύμῳ τὴν ψυχὴν τοῖς πάθει δύναμι ἀντιτάσσεσθαι. Ὅτι δὲ δύναται καὶ ἐκτὸς φανερῶν τιμωριῶν εἶναι μαρτύριον ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δείκνυται, ὅστις τοῖς υἱοῖς Ζεβεδαίου ἐκ τῆς τοῦ λογισμοῦ ἀκμῆν ἀσθενείας μεγάλου τῆς καθέδρας τόπου ἐπιζητοῦσιν εἶπεν· Δύνασθε πίνειν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν; Αὐτῶν δὲ ἀποκριθέντων, Δυνάμεθα, τοῖς ἀφοτέροις εἶπεν· Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίστεθε, τὸ δὲ (e) καθίσει ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων, οὐκ ἔστιν ἐμὸν τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' οἱς ἴητο· μάσθη. Τί δὲ ποτηρίου ὄνομα, εἰ μὴ τὸ πάθος δι' αὐτοῦ σημαίνει; Ἐν τούτῳ οὖν δείκνυται ὅτι Ἰακωβὸς μὲν πάθει ἐτελειώθη, Ἰωάννης δὲ ἐν

(c) Ms., τινὰ κόρην.

(d) Ms., ταῦτα αὐτῷ ἐδήλω.

(e) Ed., καθῆσθαι.

εἰρήνη τῆς ἐκκλησίας (α) ἀνέπαυε. Ἐν ἄπασιν τοίνυν δείκνυται, καὶ ἄνευ φανεροῦ πάθους μαρτύριον εἶναι, ὅπου ἔν κακείνους πτεῖν τὸ τοῦ ποτήριον κυρίου ἐβρέθη, ὅστις ἐν διωγμῷ οὐκ ἀπέθανεν. Περὶ τούτων δὲ τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν, ὧν ἀνωτέρω μνείαν πεποίημαι, πῶς οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν, ὅτι εἰ αὐτοὺς ὁ τοῦ διωγμοῦ καιρὸς κατέλαβεν, ἑαυτοὺς εἰς μαρτύριον ἐπιδοῦναι εἶχον; οἵτινες τοῦ ἀφανοῦς πολεμήτορος τὰς ἐνδρας διὰ παντὸς ὑπήνεγκαν, καὶ τοὺς ἑαυτῶν ἀντιδίκους ἐν αὐτῷ τῷ κόσμῳ ἠγάπησαν, καὶ πάσαις ταῖς κοσμικαῖς ἐπιθυμίαις ἀντίστησαν. διὰ τὸ ἑαυτοὺς θυσίαν τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ προσενέγκαι. Ὅτι δὲ καὶ ἐν τῷ τῆς εἰρήνης καιρῷ ἀρτίως ἐπιτῶν ἡμετέρων χρόνων μάρτυρες γεγόνασιν κοσμικοὶ τινες καὶ τῇ ζωῇ ἀπράγμονες, καὶ ἐν τῇ οὐρανοῦ δόξῃ, στεφάνῳ μαρτυροῦ κατεκοσμήθησαν, προφάσεως εὐκαίρου ἐπιελθούσης, διηγῆσθαι πειράσομαι.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Περὶ τῶν μὴ θελησάντων μιαιοφαγεῖν τεσσαράκοντα γεωργῶν, καὶ ὑπὸ τῶν Λογγοβάρδων ἀποκεφαλίσθέντων.

Πρὸ τῶν δεκαπέντε τούτων ἐτῶν, καθῶς οὗτοι μαρτυροῦσιν, οἵτινες μεταξὺ αὐτῶν τότε εὑρέθησαν λέγουσιν, τεσσαράκοντα γεωργοὶ παρὰ τῶν Λογγοβάρδων αἰχμαλωτισθέντες, κρέα τῆς αὐτῶν θυσίας φαγεῖν ἠναγκάζοντο. Σφόδρα δὲ αὐτῶν ἀντισταθέντων, καὶ βρώσεως μιαιῶς ἀψαθῆσι μὴ ἀνεχομένων, ἤρξαντο οἱ αἰχμαλωτεύσαντες αὐτοὺς Λογγοβάρδοι 333 θάνατον αὐτοῖς ἀπειλεῖν, ἐὰν μὴ τῶν θυσιασθέντων κρεῶν φάγωσιν. Ἐκαίνοι δὲ τὴν αἰώνιον μᾶλλον ζωὴν ἀγαπήσαντες ὑπὲρ ταύτην τὴν πρόσκαιρον καὶ παρερχομένην πιστῶς (b) ἐστάθησαν, καὶ ἐν τῇ αὐτῶν ὁμολογίᾳ πάντες ἐσφάγησαν. Τί οὖν, οὐχὶ μάρτυρες τῆς ἀληθείας πάντες αὐτῶν ἐγένοντο, οἵτινες ἵνα μὴ τὸ κωλυθὲν φάγωσιν, (c) καὶ τῷ κτιστῇ αὐτῶν προσκόψωσιν, ἐπελέξαντο μᾶλλον διὰ ξίφους τὴν ζωὴν ταύτην ἀπαλλάξαι;

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Περὶ τῶν αἰχμαλώτων τῶν μὴ θελησάντων τὴν τῆς αἰγὸς κεφαλὴν προσκυνῆσαι, καὶ κατασφαγέντων.

Ἐν τῷ αὐτῷ τοίνυν καιρῷ ἐτέρους μέχρι τῶν (d) τετρακοσίων ἐκράτησαν οἱ Λογγοβάρδοι, κατὰ δὲ τὸ ἔθος αὐτῶν, κεφαλὴν αἰγὸς τῷ διαδόλῳ ἐθύσαν, κύκλῳ περιτρέχοντες, καὶ (e) ἄσματι μιαιῶν ψῆδῃν ἀναπέμποντες, τοὺς αὐχένας αὐτῶν τούτῳ ὑποκλίνοντες καὶ προσευχόμενοι. Τοῦτο δὲ πράξει καὶ οὐδὲ ἐκράτησαν ὁμοθυμαδὸν ἠνάγκαζον. Ἄπαν ὅτι αἰχμαλώτων τὸ πλῆθος ἐπελέξαντο μᾶλλον διὰ τοῦ προσκαίρου θανάτου τὴν ἀθάνατον ζωὴν ἐπιπέσασθαι, ἢ τοῖς αὐτῶν μιαιοῖς καλεῦμασιν ὑπακούσαι, καὶ σὺν αὐτοῖς προσευξαμένους ζῆν τε θανατωμένην ζωὴν. Αὐχένα γὰρ (f) δὲν τῷ κτιστῇ πάντοτε ὑπέκλιναν, τῷ κτισματι ὑποκλίνειν οὐκ ἠνέσχοντο. Ὅθεν γέγονε τοὺς κρητήσαντας αὐτοὺς πολεμίου σφοδρῶτα τῷ θυμῷ (g) ἐκκαυθέντας, πάντας αὐτῶν ξίφειν ἀνελεῖν, οὐσπερ ἐν τῇ ἰδίᾳ πλάνῃ συμμετόχους σχεῖν οὐκ ἐδυνήθησαν. Τί οὖν λοιπὸν θαυμάστον, ἐὰν καιροῦ διωγμοῦ καταλαβόντος ἑαυτοὺς εἰς μαρτύριον παρέδωκαν ἐκεῖνοι, ἐν τῷ τῆς εἰρήνης τῆς ἐκκλησίας καιρῷ ἑαυτοὺς πάντοτε δι' ἐγκρατείας ἐκτῆ-

(a) Ms., ἀνεπαύθη.

(b) Ms., ἔστησαν, καὶ ἐκ τῆ ὁμολογίας.

(c) Ms., καὶ τὸν κτιστὴν αὐτῶν προσκόψωσιν ἠρετίσαντο.

(d) Mendose Editi, τριακοσίων, cum in Lat. textu legantur quadringenti.

(e) Ms., ἄσματι μιαιοῖς καὶ ψῆδαῖς ἀναπ..., ὑποκλι-

clanter colligitur, esse et sine aperta passionemartyrium, quando et ille calicem Domini bibere dictus est, qui ex persecutione mortuus non est. De his autem talibus tantisque viris, quorum superius memoriam feci, cur dicamus quia si persecutionis tempus exstisset, martyres esse potuissent, qui occulti hostis insidias tolerant, suosque in hoc mundo adversarios diligentes, cunctis carnalibus desideriis resistentes, per hoc quod se omnipotenti Deo in corde mactaverunt, etiam pacis tempore martyres fuerunt, dum nostris modo temporibus viles quoque et sæcularis vitæ personas, de quibus nil cœlestis gloriæ præsumi posse videbatur, oborta occasione, contigit ad martyrii coronas pervenisse?

B

CAPUT XXVII.

De quadraginta rusticis, qui pro eo quod carnes comedere immolatiitias noluerunt, a Langobardis occisi sunt.

Nam ante hos ferme annos quindecim, sicut hi testantur qui interesse potuerunt, (h) quadraginta rustici a Langobardis capti, carnes immolatiitias comedere compellebantur. Qui cum valde resisterent, et contingere cibum sacrilegum nollent, cœpere Langobardi qui 340 eos tenuerant, nisi immolata comederent, mortem eis minari. At illi æternam potius vitam quam præsentem ac transitoriam diligentes, fideliter perstiterunt, atque in sua constantia simul omnes occisi sunt. Quid itaque isti, nisi veritatis martyres fuerunt, qui, ne vetitum comedendo, Conditorem suum offenderent, elegerunt gladiis vitam finire?

C

CAPUT XXVIII.

De multitudine captivorum, qui pro eo quod capræ adorare noluerunt, occisi sunt.

Eodem quoque tempore, dum fere quadringentos captivos alios Langobardi tenuissent, more suo immolaverunt capræ diabolo, hoc ei per oircuitum currentes et carmine nefando dedicantes. Cumque illud ipsi prius submissis cervicibus adorarent, eos quoque quos ceperant hoc adorare pariter compellebant. Sed ex eisdem captivis maxima multitudo magis eligens moriendo ad vitam immortalem tendere quam adorando vitam mortalem tenere, obtemperare jussis sacrilegis noluerunt, et cervicem quam semper Creatori fixerant creaturæ inclinare contempserunt. Unde factum est ut hostes qui eos ceperant, gravi iracundia accensi, cunctos gladiis interficerent, quos in errore suo participes non haberent. Quid ergo mirum si, erumpente persecutionis tempore, illi martyres esse potuissent, qui in ipsa quoque pace Ecclesiæ semetipsos semper affligendo angustam martyrii tenuerant viam, quando, (i) irruente persecutionis articulo, hi

vαντες.

(f) Editi, αὐτῷ κτιστῇ.

(g) Ms., ἐξαφθέντας πάντας αὐτοὺς ξίφ.

(h) Eorum et sequentium martyrum memoria celebratur die 2 Marti.

(i) Editi *ingruente*.

Θεοῦ οἰκονομήσαντος, ὥστε ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ καὶ τὸν Ἀρειανὸν τὸ φῶς ἀπολέσαι, καὶ ἐν ταῖς (α) σβασθείαιν κανδήλαις ἐν τῇ τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἐκκλησίᾳ τὸ φῶς ὑποστρέψαι.

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Ἀγαθῆς εἰς τὴν Σουδοῦραν.

Οὐδὲ τοῦτο οὖν παρασιωπήσω, ὅπερ εἰς κατάκρισιν τῆς αὐτῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, πρὸ δύο χρόνων ἢ ἄνωθεν εὐσπλαχνία δεῖξαι ἠδύοκῃσεν. Ἄπερ δὲ διηγοῦμαι, τὰ μὲν ὁ λαὸς γινώσκει, τὰ δὲ οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ φύλακες τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἀκούσαι τε καὶ θεάσασθαι μαρτυροῦσιν. Ἐν ταύτῃ τοίνυν, καθὼς προεῖπον, τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει ἐντῆ βεγεῶνι τῇ ἐπιλεγομένη Σουδοῦρα τῶν Ἀρειανῶν ἐκκλησία ὑπῆρχεν, ἥτις κεκλισημένη ἦν ἀπομεινῆσα ἕως πρὸ ταύτης τῆς διατίας. Ἔδοξεν οὖν ἵνα τοῦ μακαρίου Σεβαστιανοῦ καὶ τῆς ἁγίας μάρτυρος Ἀγαθῆς λείψανα ἐν αὐτῇ (b) καταθῶσιν, ὀφειλοῦσης αὐτῆς ἐγκαινισθῆναι ὅπερ καὶ γέγονεν. Μετὰ μεγίστου δὲ πληθους λαοῦ ἀπερχομένων ἡμῶν, καὶ τῶ παντοδύναμῳ κυρίῳ τοῦς τῆς ψαλμῶδίας αἴνους ἀνατεμπόντων, τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν κτελεθόμεν, καὶ ἐν αὐτῇ εἰσελθόντες τὰ τῆς θείας λειτουργίας ἔθρτια ἐτελοῦμεν. Διὰ δὲ τὴν τοῦ τόπου στενοχωρίαν, τὴ τοῦ λαοῦ πληθος ἐκπυροῦς **ΣΑΒ** συνέσφιγγον· τινες δὲ ἐξ αὐτῶν οἵτινες ἔξω τοῦ ἱερατείου ἴσταντο, αἴφνης χοῖρον ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν ᾤδε κἀκείσε περιτρέχοντα ἐνόησαν. Ἐν ὅσῳ δὲ εἰς ἕκαστος ὁ νοήσας, τῶ πλησίον αὐτοῦ ἴσταμένῳ ἐμήνυσεν, ὁ αὐτὸς χοῖρος τὰς θύρας τῆς ἐκκλησίας ἐξῆλθεν, πάντας δὲ δι' ὧν παρῆλθεν ἐν θαύματι συνεκίνησεν· θεαθῆναι δὲ οὐδαμῶς ἠδυνήθη, εἰ καὶ μόνον, ὡς εἶρηται, περιτρέχοντα τοῦτον ἐνόησαν. Τοῦτο δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ εὐσπλαχνία διὰ τοῦτο ὑπέδειξεν, ἵνα πᾶσιν φανερωθῇ ὅτι ἐνοικῶν ἐν αὐτῶ τῶ τόπῳ ἀκάθαρτος δαίμων ἐξῆλθεν. Πληρωθείσης οὖν τῆς ἱερᾶς λειτουργίας ἡμεῖς τῶν αὐτόθι ἀνεχωρήσαμεν. Τῇ δὲ αὐτῇ νυκτὶ μέγας κτύπος ἐν τοῖς (c) κεραμοῖς τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας γέγονεν, ὡς ὅτι πλανώμενος τις ἐν αὐτοῖς διέτρεχεν. Ἐν δὲ τῇ ἐπελθούσῃ νυκτὶ βαρύτερος ἤχος ἐπηῤῥησεν. Τοιοῦτος γὰρ (d) κτύπος αἴφνης φανερώς ἐγένετο, ὡς νομίζειν πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν ἐκίνησεν ἐκ θεμελίων ἐπεγεῖραι. Ἐκτοτε δὲ ἀπέστη, καὶ οὐδεμία τοῦ λοιποῦ ἀκαταστασία τοῦ ἀρχαίου πολεμήτορος ἐκείσε ἐφάνη. Διὰ δὲ τοῦ φοβεροῦ ἤχους, ὅπερ ἐποίησεν, ἔδειξεν πῶς ἂν ἀναγκαζόμενος βίᾳ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ τόπου, ὅπερ ἐπὶ πολὺ κατεῖχεν. Μετ' ὀλίγου δὲ ἡμέρας ἐν (e) μεγίστῃ εὐδίᾳ τοῦ ἀέρος ὑπάρχοντος, ἐπάνω τοῦ θυσιαστηρίου τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας νεφέλη οὐρανίον κτηθῆναι, καὶ ἰδίᾳ (f) σὶκά τοῦτο ἐκάλυψε. Πᾶσαν δὲ τὴν ἐκκλησίαν τοσοῦτον φόβῳ καὶ ἠδύτητι εὐωδίας

A Pauli fuerant extinctæ, uno eodemque tempore et ipse lumen perderet, et in ecclesiam lumen rediret.

CAPUT XXX.

De Arianorum ecclesia, quæ in Romana urbe catholica consecratione dedicata est.

Sed neque hoc sileam, quod ad ejusdem Arianæ hæreseos damnationem in hac quoque urbe ante biennium pietas superna monstravit. Ex his quippe quæ narro alia populus agnovit, alia autem sacerdos et custodes Ecclesiæ se audisse et vidisse testantur. Arianorum ecclesia in regione urbis hujus (g) quæ Subura dicitur (De Consecrat., dist. 1, c. 22, Ariano- rum), cum clausa usque ante biennium romansisset, placuit ut in fide catholica, introductis illic (h) beati Sebastiani et sanctæ Agathæ martyrum reliquiis, dedicari debuisset; quod factum est. Nam cum magna populi multitudine venientes, atque omnipotenti Domino laudes canentes, eamdem Ecclesiam ingressi sumus. Cumque in ea jam missarum solemnia celebrarentur, **ΣΑΒ** et præ ejusdem loci angustia populi se turba comprimeret, quidam ex his (i) qui extra sacrarium stabant porcum subito intra suos pedes huc illucque discurrens senserunt. Quem dum unusquisque sentiret, et juxta se stantibus indicaret, idem porcus ecclesiæ januas petiit, et omnes per quos transiit in admirationem commovit; sed videri a nullo potuit, quamvis sentiri potuisset. Quod idcirco divina pietas ostendit, ut cunctis patesceret quia de loco eodem immundus habitator exiret. Peracta igitur celebratione missarum recessimus; sed adhuc nocte eadem magnus in ejusdem Ecclesiæ tectis strepitus factus est, ac si in eis aliquis errando discurreret. Sequenti autem nocte gravior sonitus excrevit, cum subito tanto terrore insonuit, ac si omnis illa ecclesia a fundamentis fuisset eversa; et protinus recessit, et nulla illic ulterius inquietudo antiqui hostis apparuit; sed per terroris sonitum quem fecit, innotuit a loco quem diu tenuerat quam coactus exibat. Post paucos vero dies, in magna serenitate aeris super altare ejusdem Ecclesiæ nubes cœlitus descendit, suoque illud velamine operuit, omnemque Ecclesiam tanto terrore ac suavitate odoris replevit, ut patentibus januis nullus illic præsumeret intrare. Sacerdos quoque et custodes, vel hi qui ad celebranda missarum solemnia venerant, rem videbant, ingredi minime poterant, et suavitatem mirifici odoris trahebant. Die vero alio, cum in ea lampades (j) sine

(a) Ms., σβασθείαις.

(b) Ms., κατατεθῶσιν.

(c) Ms., κεράμοις.

(d) Ms., κτύπος φοβερός ἐγένετο ὡς.

(e) Ms., καλλίστη.

(f) Ms., σὶκάτη.

(g) De ecclesia sanctæ Agathæ in Subura, deque Suburæ sicut, lege Diarii Ital. R. P. D. Bernardi de Monfaucon, t. 1, p. 431 et seq.
(h) La Vie de St. Agathe, par P. Gilot, et Vatic., beati Stephani et sanctæ Agathæ Martyrum, Paris. 1640, beati Stephani et sanctæ Agathæ Martyrum, Paris. 1640, Sequimur Mss. Angl., Norm., etc. Vide Indict. 12 epist. 19.

(i) Duo Carnot., Val. Cl., et ex Norm. 4, qui juxta sac. Porro his quæ refert hic sanctus Gregorius lucem afferre ac fidem conciliare possunt quæ narrat Victor Vit., lib. 11 de Persecut. Vandal, num. 6, pag. 28 novæ Edit.: Vidit quidam presbyter ipsam Fausti basilicam refertam turbis innumerabilibus populorum, et post paululum evacuatam et repletam porcorum multitudine; quo visu significabatur basilicam hanc, fugatis Catholicis, esse tradendam Arianis, qui eam porcorum more polluerent.

(j) Editi, reluctantes Mss., sine lumine depræhenderent.

lumine dependeret, emisso divinitus lumine sunt accensæ. Post paucos iterum dies, cum, expletis missarum solemnitis, extinctis lampadibus custos ex eadem ecclesia egressus fuisset, post paululum intravit, et lampades (a) quas exstinxerat lucentes reperit. Quas negligenter exstinxisse se credidit, eas jam sollicitius exstinxit, et exiens atque ecclesiam sollicitius clausit. Sed post horarum trium spatium regressus, lucentes lampades quas exstinxerat invenit, ut videlicet ex ipso lumine aperte claresceret quia locus ille a tenebris ad lucem venisset.

ἔβην. Νομίσεις δὲ ὅτι, ὡς ἔτυχεν αὐτάς ἔσβεσεν, καὶ διὰ τοῦτο ἀνήφθησαν, πάνυ ἐπιμελῶς αὐτάς σβέσας ἐξῆλθεν, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἠσφάλισεν. Ὡρῶν δὲ τριῶν διαστήματος παρελθούτων ὑποστρέψας φαινοῦσας πάλιν πάσας τὰς κανδήλας, ἄσπερ ἔσβεσεν, εὔρεν. Ἐκ τούτου οὖν τοῦ φωτὸς δείκνυται, ὅτι ὁ τόπος ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ σκότους εἰς τὸ φῶς ἐπανῆλθεν.

PERA. Etsi in magnis sumus tribulationibus positi, quia tamen a conditore nostro non sumus omnino despecti, testantur ea quæ audio ejus stupenda miracula.

GREGOR. Quamvis sola quæ in Italia gesta sunt narrare decreveram, visne tamen ut, pro ostendenda ejusdem Arianæ hæreseos damnatione, transeamus verbo ad Hispanias, atque inde per Africam ad Italiam redeamus?

PERA. Perge quo libet; nam lætus ducor, lætus reducor.

CAPUT XXXI.

De Herminigildo rege Luvigildi Visigothorum regis filio, pro fide catholica ab eodem patre suo occiso.

345 GREGORIUS. Sicut multorum qui ab Hispaniarum partibus veniunt relatione cognovimus, nuper (b) Herminigildus rex Luvigildi (c) regis Visigothorum filius, ab Ariana hæresi ad fidem catholicam, viro reverentissimo (d) Leandro Hispalitano episcopo, dudum mihi in amicitia familiariter juncto, prædicante (e) conversus est. Quem pater Arianus, ut ad eandem hæresim rediret, et præmiis suadere, et minis terere conatus est. Cumque ille constantissime responderet nunquam se veram fidem posse relinquere, quam semel agnovisset, iratus pater eum privavit regno, rebusque exspoliavit omnibus. Cumque nec sic virtutem mentis illius emollire valuisset, in arcta illum custodia concludens, collum manusque illius ferro ligavit. Cæpit itaque idem Herminigildus rex juvenis terrenum regnum despiciere (Causa 24, q. 1, c. 42, Cæpit), et forti desiderio cæleste quærens, in ciliciis vinculatus jacere, omnipotenti Deo ad confortandum se preces effundere, tantoque sublimius gloriam transeuntis mundi despiciere, quanto et religatus agnoverat nil fuisse quod potuerit auferri. Superve-

(a) Vulgati, quas exstinctas reliquerat; et paulo post, sollicitus, pro sollicitus.

(b) Ejus festum celebratur die 13 Aprilis. De eo consule Marianam lib. v Hist., c. 12.

(c) Luvioldus appellatur apud Greg. Tur., lib. iv, c. 38.

(d) De sancto Leandro, lege epistolam libris Moralem præfixam, et notas ad eam. In plerisque Mss. legitur, *Spolitano episcopo*, pro *Spalitano*, vel *Hispal.*

ἄ ἐπλήρωσεν, ὥστε καὶ θυρῶν ἀνεφωγμένων, μὴ τολμᾶν τινα ἐκεῖσε εἰσελθεῖν· ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερεὺς καὶ οἱ (f) φύλακες πάντες οἱ συνελθόντες τὰ τῆς λειτουργίας ἐόρτια ἐπιτελέσαι, τὸ θαῦμα τοῦτο θεασάμενοι, οὐδὰ μῶς εἰσελθεῖν ἠδυνήθησαν, τὴν δὲ ἡδύτητα τῆς θαυμαστῆς ἐκεῖνης εὐωδίας πρὸς ἑαυτοὺς ἐπεσύροντο. Ἐν δὲ ἄλλῃ ἡμέρᾳ τῶν κανδηλῶν ἄνευ φωτὸς (g) οὐσῶν, θεόθεν φωτὸς ἀποσταλέντος πᾶσαι ἀνήφθησαν. Καὶ μετ' ὀλίγας πάλιν ἡμέρας μετὰ τὸ πληρωθῆναι τὴν τῆς θείας λειτουργίας ἀκολουθίαν, σβέσας τὰς κανδήλας τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ὁ φύλαξ ἐξῆλθεν. Μετ' ὀλίγον δὲ εἰσελθὼν, πάσας ἅς ἔσβεσεν κανδήλας αἰθούσας

HETP. Κἄν εἰ ἐν μεγάλαις ἐσμέν ἐνεχόμενοι θλίψεσιν, ἀλλ' οὖν ὅτι οὐκ ἐσμέν παρὰ τοῦ κτιστοῦ ἡμῶν παντάπασι βδελυκτοὶ, μαρτυροῦσιν ἅπερ ἀκούω ἐκπληκτὰ αὐτοῦ θαυμάσια.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐπειδὴ μόνα τὰ εἰς Ἱταλίαν πραχθέντα διηγήσασθαι ὤρισα, θέλεις πρὸς τὸ ἐπιδειχθῆναι τῆς αὐτῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως τὴν κατάκρισιν διέλθωμεν τῷ λόγῳ ἐν Σπανικῇ, καὶ εἶπεν δι' Ἀφρικῆς εἰς Ἱταλίαν ὑποστρέψωμεν;

HETP. Ὅπου δ' ἂν βούλει (h) πορεύθητι, καὶ γὰρ εὐφραينوμενος συμπορευέσομαι, καὶ εὐφραίνόμενος πάλιν ἀνθυποστρέψω.

346 ΚΕΦΑΛ. ΛΑ.

Περὶ Ἐρμιγίλδου ῥηγὸς πρώην Ἀρειανοῦ ὑπάρχοντος, καὶ διὰ τὸ προσελθεῖν αὐτὸν τῇ ἀρθοδόξῳ πίστει ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς σφαγέντος.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Καθὼς παρὰ πολλῶν τῶν νῦν ἔρχομένων ἀπὸ τῶν μερῶν Ἰσπανίας διηγουμένων ἔγνων, (i) Ἐρμιγίλδος ὁ ῥήξ υἱὸς ὑπάρχων Λουβιγίλδου τοῦ ῥηγὸς τοῦ τῶν Οὐσιγιόθων ἔθνους ἐκ τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ὑπέστρεψεν, Λεάνδρου ταύτην κληρονομοῦστος, τοῦ τῆς πόλεως Ἰσπάλης ἐπισκόπου, ὅστις ἐμοὶ πάλαι γησιῶς ἐν ταῖς φιλίαις (j) προσεκολλήθη. Ὁ δὲ τοῦ προλεχθέντος Ἐρμιγίλδου πατὴρ Λουβιγίλδος Ἀρειανὸς ὑπάρχων, ἔσπευδε τοῦτον ἐν τῇ αὐτῇ αἰρέσει πάλιν ὑποστρέψαι, καὶ οὐ ζήτησεν, ὑποσχέσει δώρως αὐτὸν κολακεύων, καὶ πάλιν ἀπειλαῖς καταπλήττων. Αὐτὸς δὲ ἔδραϊως ἰστάμενος, ἀπεκρίθη λέγων, μηδέποτε ἑαυτὸν ἀληθῆ πιστὴν δύνασθαι καταλείψαι· ἦν περ ἅπαξ μεμάθηκεν. Θυμωθεὶς δὲ ὁ τοῦτου πατὴρ ἐστέρησεν αὐτὸν τῆς βασιλείας, καὶ πάντων τῶν πραγμάτων τοῦτον ἐλύμνωσεν· Μηδὲ (k) οὗτος δὲ ἐν τοῦ λογιζομένου αὐτοῦ σταθρότητα ἀκαλύναι δυνηθεὶς, ἐν στενωπῇ φυλακῇ τοῦτον κατέκλεισεν, τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ τοὺς πόδας σιδήρῳ ἀσφαλισάμενος. Ἦρξατο οὖν ὁ αὐτὸς Ἐρμιγίλδος ὁ ῥήξ, καί τοι νείαν ἄγων τὴν ἡλικίαν τὴν ἐπίγειον βασιλείαν πάνυ βεελύττεσθαι, καὶ πάσῃ ἐπιθυμιατὴν οὐράνιον ἐπιζητεῖν.

(e) Ad hanc conversionem hortatrix fuerat uxor Ingundis, Sigiberti Francorum regis filia.

(f) Ms., φύλακες καὶ πάντες.

(g) Ms., κρεμαμένον, ut in Lat., habetur.

(h) Editi, πορευθῆναι.

(i) In Ms., Ἐρμιγίλδος.

(j) Ms., προσεκολλήθηται.

(k) Fortasse, οὕτως cum in Latino textu legatur sic.

Θθεν δεδεμένος ἐν κιλίκῳ κατέκειτο, τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ δεήσεις προσφέρων, πρὸς τὸ ἐνισχύσαι αὐτὸν. Ἐν δὲ τοσοῦτῳ τοῦ νοδὸς ὕψει τὴν τοῦ παρερχομένου κόσμου δόξαν ἐβδελύξατο, ὅσῳ τῷ τοῦ Θεοῦ πόθῳ δεσμευθεὶς ἐπέγνω μὴ δὲν εἶναι, ὅπερ δυνήσεται αὐτὸν τούτου χωρῖσαι. Τῆς δὲ τοῦ ἀγίου πάσχα ἑορτῆς ἐπελευθούσης ἐν τῇ τῆς νυκτὸς ἡσυχίᾳ, σιγῇ πρὸς αὐτὸν ὁ τούτου κακόπιστος ἡγὰρ Ἀρειανὸν ἐπίσκοπον ἀπέστειλεν, ὅπως ἐκ τῆς αὐτοῦ χειρὸς τῆς ἀθεμίτου αὐτῶν ἱερουργίας τὴν μεταλήψιν δέξεται, καὶ ἐκ τούτου λοιπὸν εἰς τὴν τοῦ πατρὸς εὐμένειαν ἐπιστρέψαι ἀξιώθῃ. Ὁ δὲ τῷ Θεῷ δεδωρημένος οὗτος ἀνὴρ τὸν δόξαν αὐτὸν ἐλθόντα. Ἀρειανὸν ἐπίσκοπον παντελῶς ἐβδελύξατο, καὶ καθὼς αὐτῷ ἤρμιζε τὴν κακοπιστίαν αὐτοῦ ἀξίως διελέγξας, τοῦτον ἀφ' ἑαυτοῦ ἀπέβλετο, εἰ γὰρ καὶ ἐξωθεν δεδεμένος ἔκειτο, ἀλλ' ἔνδον παρ' ἑαυτῷ τῷ τοῦ λογισμοῦ φωτὶ (a) ἀμέριμνος ἴστατο. Ὑποστρέψας δὲ ὁ Ἀρειανὸς ἐπίσκοπος πρὸς τὸν δυσσεβῆ τούτου πατέρα, καὶ τὰ (b) ῥηθέντα αὐτοῦ ἐπαγγείλας ἔβρουξεν κατ' αὐτοῦ. Παρευθὺς δὲ τοὺς ἐπιφανεῖς τῶν ἀρχόντων σὺ τοῦ ἀποστειλάς, τούτοις ἐκέλευσεν, ἵνα τὸν σταθῆρὸν τοῦ Θεοῦ ἡμολογητῆν, ἐν τῷ τόπῳ ἔνθα ἔκειτο, ἀποκτείνωσιν. Ὅσαρ καὶ γέγονεν. Πνίξα γὰρ πρὸς αὐτὸν (c) εἰσήθον, καὶ τὴν ἀξίνην ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ αὐτοῦ ἐμπήξαντες, τὴν τοῦ σώματος αὐτοῦ ζωὴν ἀφείλοντο. [(d) Οὕτως δὲ αὐτὸν ἐνίσχυσαν φονεῦσαι, ὥστε καὶ πρὸ τοῦ φονεῦσθαι αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν συνεστῶτα, τοῦτον ἐπιπλῆσαι καὶ παροικειώσασθαι.] Διὰ δὲ τὸ ἐπιδειχθῆναι (e) τὴν ἀληθινὴν αὐτοῦ δόξαν, οὐ παρέλειψαν ἄνωθεν θαύματα αὐτόθι γίνεσθαι. Ἐν γὰρ τῇ νυκτερινῇ ἡσυχίᾳ ἤρξαντο ἄσματα ψαλμῶδίας ἐν τῷ σώματι τοῦ ῥηγὸς καὶ μάρτυρος ἀκούεσθαι, καὶ λαμπάδες ἄπτουσαι αὐτόθι φαίνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο μάρτυρος, ὅτι μάρτυρεὶ ἀληθῆς οἱ ἐκείσε παραγενόμενοι. (Vic.) Ὁθεν καὶ γέγονεν, τὸ σῶμα αὐτοῦ παρὰ πάντων πιστῶν σεβασθῆναι, ὡς ἀληθινοῦ δηλαδὴ μάρτυρος. Ὁ δὲ κακόπιστος καὶ τεκνονόμος αὐτοῦ πατήρ, 347 δι' ὧν τοῦτο ἐργάσατο μεταγνοῦς, τῷ πόθῳ ἑαυτὸν συνετάραξεν, οὐ μὲν τοί γε πρὸς τὸ ἐγκρατῆ γενέσθαι τῆς σωτηρίας ἑαυτὸν ἐπέδωκεν. Ὅτι γὰρ ἀληθῆς ὑπάρχει ἡ καθολικὴ πίστις, ἐπέγνω, τὸ δὲ ἔθνος αὐτοῦ φοβηθεὶς (f) ταύτῃ προσελθεῖν οὐκ ἠξιώθη. Ἀσθενείας δὲ αὐτῷ ἐπελευθούσης, καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἀπενεχθέντος, Λεῦδρου τῷ ἐπιπόκῳ, ὅπερ πρότερον σφοδρῶς ἦν καταπλήξας, Ῥεχάρედον τὸν νιὸν αὐτοῦ καὶ ῥήγα, ὃν ἐν τῇ ἰδίᾳ αἰρέσει κατελίμπανεν, παραθέσθαι ἔσπευσεν, ἵνα καὶ εἰς τοῦτον τοιαῦτα ἐργάζηται, οἷα τῇ αὐτοῦ διδακαλίᾳ, καὶ εἰς τὸν ἐκείνου ἀδελφὸν πεποίηκεν. Τῆς οὖν τοιαύτης παραθέσεως πληρωθεὶς, παρευθὺ ἐτελεύτησεν. Ῥεχάρεδος δὲ ὁ ῥήξ οὐχὶ τῷ κακοπιστῷ πατρὶ ἀκολουθήσας, ἀλλὰ τῷ μάρτυρι ἀολεφῷ ἐπόμεινος, ἀπὸ τῆς δυσωνύμου Ἀρειανῆς αἰρέσεως ἐπέστρεψεν, καὶ ὅλον τὸ τῶν Οὐσιγόθων ἔθνος εἰς τὴν ἀληθινὴν ὠδήγησεν πίστιν. μὴ συγ-

(a) Ms., ἀμέριμνος ἔκειτο.

(b) Ms., ῥηθέντα αὐτῷ παρ' αὐτοῦ ἀπηγγείλεν. Ὁ δὲ βρούξας κατ' αὐτοῦ παρευθὺ τοὺς ἐπιφανεῖς.

(c) Editi εἰσήθασιν καὶ.

(d) *Locutus hic, quem intra uncinos conclusimus, deest in Ms., depravatusque, aut saltem non mediocriter in τικατος esse videtur.*

(e) Ms., ἀληθινὴν αὐτοῦ καὶ δόξαν.

(f) Ms., ταύτη προσελθεῖν.

(g) *Parimi Norman. cum secundo Carnot., reverse*

niente autem paschalis festivitatis die (*Causa 1, g. 1, c. 72, Superveniente*). in tempestæ noctis silentio ad eum perfidus pater Arianum episcopum misit, ut ex ejus manu sacrilegæ consecrationis communionem perciperet, atque per hoc ad patris gratiam redire mereatur. Sed vir Deo deditus Ariano episcopo venienti exprobravit ut debuit, ejusque a se perfidiam dignis increpationibus repulit; quia etsi exterius jacebat ligatus, apud se tamen in magno mentis culmine stabat securus. Ad se itaque (g) reverso episcopo, Arianus pater infremuit, statimque suos (h) apparitores misit, qui constantissimum confessorem Dei illicubi jacebat occiderent; quod et factum est. Nam mox ut ingressi sunt, securem cerebro ejus infligentes, vitam corporis abstulerunt; hocque in eo valuerunt perimere, (i) quod ipse quoque qui peremptus est, in se constiterat despexisse. Sed pro ostendenda vera ejus gloria, superna quoque non defuere miracula. Nam cœpit in nocturno silentio psalmodiæ cantus ad corpus ejusdem regis et martyris audiri; atque ideo veraciter regis, quia et martyris. Quidam etiam ferunt quod illic nocturno tempore accensus lampades apparebant; unde et factum est quatenus corpus illius, ut videlicet martyris, jure a cunctis fidelibus venerari debuisset. Pater vero perfidus et parricida commotus 548 penitentia, hoc fecisse se doluit, nec tamen usque ad obtinendam salutem. Nam quia vera esset catholica fides agnovit, sed gentis suæ timore perterritus, ad hanc pervenire non meruit. Qui oborta ægritudine ad extrema perductus, Leandro episcopo, quem prius vehementer afflixerat, Recharedum regem filium, quem in sua hæresi relinquebat, commendare curavit, ut in ipso quoque talia faceret, qualia et in fratre illius suis cohortationibus fecisset. Qua commendatione expleta defunctus est. Post cujus mortem (j) Recharedus rex non patrem perfidum, sed fratrem martyrem sequens, ab Ariane hæreseos pravitate conversus est, totamque Visigothorum gentem ita ad veram perduxit fidem, ut nullum in suo regno militare permetteret, qui regno Dei hostis existere per (k) hæreticam perfidiam non timeret. Nec mirum quod veræ fidei prædicator factus est, qui frater est martyris, cujus hunc quoque merita adjuvant, ut ad omnipotentis Dei gremium tam multos reducat. Qua in re considerandum nobis est, quia totum hoc agi nequaquam posset, si Herminigildus rex pro veritate mortuus non fuisset. Nam sicut scriptum est: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert* (Joan. xii, 24). Hoc fieri videmus in membris, quod factum scimus in capite. In Visigo-

episcopo Ariano, pater, etc.

(h) Interpres habet, *illustriores magnatum seu procerum*; quasi intellexerit apparitores idem significare ac magis apparentes ἐπιφανεῖς.

(i) Editi, quod ipsum quoque.

(j) De Recharedi totiusque Visigoth. gentis conversione, consulenda epistola 122 libri ix, indict. 11, quæ olim erat 127 libri vii, indict. 11.

(k) Editi, *renitentibus Mss., hæreticam pravitatem.*

ihorum etenim gente unus mortuus est, ut multi viderent; et dum unum granum fideliter cecidit ad (a) obtinendam vitam animarum, seges multa surrexit.

ρος, τὰ παρ' ἐκείνου δικαιομματα τούτω συνεργούοντα βοηθοῦσιν, ὥστε εἰς τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ (g) κῆπον τοσοῦτον πλῆθος λαοῦ ἐπιστρέψῃ. Ἐν τούτω οὖν πράγματι κατανοῆσαι ἡμᾶς δεῖ, ὅτι ὅλον τοῦτο πράξει οὐδαμῶς ἰδύνατο, εἰ μὴ Ἑρμιγίλδος ὁ ῥῆξ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀπέθανεν, καθὼς καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γέγραπται, ὅτι ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεισὼν εἰς τὴν γῆν ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐν τοῖς μέλεσιν ὁρῶμεν γινόμενον, ὅπερ καὶ ἐν τῇ κεφαλῇ ἡμῶν Χριστῷ. Ἐν γὰρ καὶ τῷ Οὐσιγιότῳ ἔθῳ εἰς ἀπέθανεν, ὅπως πολλοὶ ζήσωσιν· ἐν ὅσῳ γὰρ εἰς κόκκος πιστὸς ἔπεσεν, εἰς τὸ κατασχεῖν τὴν τῶν ψυχῶν πίστιν, καρπὸς πολλὸς ἀνέστη.

ΠΕΤΡ. Res mira, et nostris stupenda temporibus.

CAPUT XXXII.

(b) *De episcopis Africanis qui pro defensione catholice fidei abscissa ab Arianiis Vandalis lingua nullum locutionis solitum sustinuerunt dispensium.*

Gregorius. Justiniani quoque Augusti temporibus, dum contra catholicorum fidem exorta a Vandalis persecutio Ariana in Africa vehementer insaniret, quidam in defensione veritatis episcopi fortiter persistentes, ad medium sunt deducti. Quos Vandalorum (c) rex verbis ac muneribus ad perfidiam flectere non valens, tormentis frangere posse se credidit. Nam cum eis in ipsa defensione veritatis (d) silentiam indiceret, nec tamen ipsi contra perfidiam tacerent, ne tacendo forsitan consensisse viderentur, raptus in furorē, eorum linguas abscidi radicitus fecit. Res mira et multis nota senioribus, quia ita post pro defensione veritatis etiam sine lingua loquebantur, sicut prius loqui per linguam consueverant.

ναί προσεταξεν. (k) Θαῦμα δὲ συνέβη θαύματος πλήρες, μετὰ γὰρ τὸ τὰς γλώττας αὐτῶν ἐκκοπῆναι, ὑπὲρ τῆς ἐκδικήσεως τῆς ἀληθείας οὕτω ἐλάλουν, καθάπερ μετὰ τῆς γλώττης τὸ πρότερον.

349 ΠΕΤΡ. Mirandum valde et vehementer stupendum.

Gregor. Scriptum, Petre, est de Unigenito summi Patris: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. 1, 1). De eujus etiam virtute subjungitur: *Omnia per ipsum facta sunt* (Ibid.). Quid igitur miramur, si verba edere sine lingua potuit Verbum quod fecit linguam?

ΠΕΤΡ. Placet quod dicis.

Gregor. Hi itaque, eo tempore profugi, ad Constantinopolitanam urbem venerunt. Eo quoque tempore quo (e) pro explendis responsis Ecclesiam ad principem ipse transmissus sum, seniore[m] quemdam episcopum reperi qui se adhuc eorum ora sine lin-

(a) In Vulgatis, ad obtin. fidem.

(b) De episcopis Afris post linguam radicitus amputatam loquentibus, vide Vict. Vitensem, Hist. Persecut. Vandal. lib. v, c. 6, p. 76 edit. D. Theod. Ruinart.; et Procopium, lib. 1 de Bello Vandalico: *Multis et linguas excindebat e faucibus, qui mea etiam elata Byzantii ambuiabant, integro ulentes sermone, nihilque de veteri pœna pensentiscentes. E queis duo, postquam se prostituti pudoris feminis miscuerant, loqui desiere.* Hæc Procop. Quæ tamen Justiniano imperante contigisse cave credere, cum nondum tunc natus esset Justinianus. Hunnericus regnare cepit

χωρῶν τινι ὑπὸ τὴν αὐτοῦ βασιλείῳ στρατεύεσθαι, ὅστις διὰ τῆς Ἀρειανῆς κακοπίστου αἰρέσεως ἐχθρὸς τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας καθίστηεν. Κήρυξ οὖν τῆς ἀληθινῆς (f) πίστεως γέγονε, ὅστις ἀδελφὸς ὑπῆρχεν τοῦ μάρτυ-

ρος, ὅτι ὅλον τοῦτο πράξει οὐδαμῶς ἰδύνατο, εἰ μὴ Ἑρμιγίλδος ὁ ῥῆξ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀπέθανεν, καθὼς καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γέγραπται, ὅτι ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεισὼν εἰς τὴν γῆν ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐν τοῖς μέλεσιν ὁρῶμεν γινόμενον, ὅπερ καὶ ἐν τῇ κεφαλῇ ἡμῶν Χριστῷ. Ἐν γὰρ καὶ τῷ Οὐσιγιότῳ ἔθῳ εἰς ἀπέθανεν, ὅπως πολλοὶ ζήσωσιν· ἐν ὅσῳ γὰρ εἰς κόκκος πιστὸς ἔπεσεν, εἰς τὸ κατασχεῖν τὴν τῶν ψυχῶν πίστιν, καρπὸς πολλὸς ἀνέστη.

ΠΕΤΡ. Πρᾶγμα θαυμαστὸν ὄντως, καὶ ἐκπλήξουσ γέμον ἐν τοῖς ἡμετέροις χρόνοις.

B

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ'.

Περὶ τῶν ἀπὸ Ἀφρικῆς ἐπισκοπῶν τῶν διὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν γλωσσοκοπηθέντων, καὶ πάλιν λαλῶσάντων.

ΓΡΗΓΟΑΙΟΣ. Ἐπὶ (h) τῶν χρόνων Ἰουστινιανοῦ τοῦ Αὐγούστου τὸ τῶν Οὐνδάλων ἔθνος κατὰ τῆς καθολικῆς ἡμῶν καὶ ὀρθοδόξου πίστεως ἀναφύει, ὁ Ἀρειανὸς διωγμὸς σφόδρα καὶ ἐν Ἀφρικῇ ὑπῆρχεν. Τινὲς δὲ τῶν ἐκείσε ἐπισκόπων εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐκδικησιν στεφῶν ἰσθμῶν εἰς μέσον ἤχθησαν. Τούτους δὲ ὁ τῶν Οὐνδάλων ῥῆξ λόγους ἀπατηλοῖς καὶ δώρων ὑποσχέσασιν εἰς τὴν αὐτοῦ κακοπίστην κλίνας μὴ δυναθεῖς, ἐπειράτο (i) διὰ πολλῶν βασιάνων αὐτοὺς ἐπισπᾶσασθαι. Ὡς δὲ καὶ ἐν τούτῳ διήμαρτεν, ἡσυχάζειν αὐτοῖς ἐπέστρεψε, καὶ μὴ λαλεῖν ὑπὲρ τῆς ἐκδικήσεως τῆς ἀληθείας. Ἐκείνοι δὲ οὐδαμῶς τοῦτο ποιῆσαι ἠνέσχοντο, ἵνα μὴ σιωπῶντες συναινέσαι αὐτῷ νομισθῶσιν. Ἐπὶ τούτοις δὲ ὁ αὐτὸς ῥῆξ (j) τοῦ θυμοῦ ὑπερξέσας, τὰς γλώττας αὐτῶν ἐκ τοῦ λάρυγγος κοπήσας, πολλοῖς καὶ τῶν ἡμετέρων γερόντων ἐγνωρισμένον.

350 ΠΕΤΡ. Θαυμαστὸν ὄντως ὑπάρχει καὶ σφόδρα ἐκπληκτον.

ΓΡΗΓΟΡ. Γέγραπται, Πέτρε, περὶ τοῦ μονογενοῦς Ἰσοῦ τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Προσθεῖς δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς, περὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως λέγει· Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Τί οὖν (l) θαυμάζομεν, ἐὰν ὁ Λόγος ἀποφθέγγεσθαι λόγους ἄνευ γλώσσης ἠδύνῃθῃ, ὁ τὴν γλώτταν ποιήσας.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει ὁ λέγεις.

ΓΡΗΓΟΡ. Οὗτοι τοίνυν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ πρόσφυγοι ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεγένοντο. Ἐν τῷ χρόνῳ δὲ ἐν ᾧ ἐγὼ ἀπεστάλην πρὸς τὸν βασιλέα ἐπὶ τὸ ἐκπληρῶσαι με τὰς τῆς ἐκκλησίας ἀποκρίσεις, γέροντά τινα ἐπίσκοπον εὔρον, ὅστις ἐμαρτύρει ἄνευ γλώττης τὰ ἐκείνων

ann. circiter 484, et Justinianus ann. 527.

(c) Fuit hic Hunnericus, seu Honericus, Victore Vit. et Procopio testibus.

(d) Pral., silentium imponere conatus esset.

(e) Lege exordium epistolæ libris Moral. præmissæ.

(f) Ms., ἀφῶδες γα... ὑπάρχων.

(g) Ms., κόλων.

(h) Ms., ἐπὶ τὸν χρόνον.

(i) Ms., ἐπειράτο δι' ἀπειλῶν καὶ βασιάνων.

(j) Ms., τῷ θυμῷ.

(k) Ms., πρᾶγμα δὲ.

(l) Τί οὖν θαυμαστὸν ἐὰν ὁ.

στόματα λαλοῦντα ἑωρακέναι. Ἄνοιγοντες γὰρ τὰ ἔαυτῶν στόματα. ἔλεγον πᾶσιν· Θεάσασθε ὅτι γλώττας μὴ ἔχοντες λαλοῦμεν. Ἐθεωροῦντο οὖν παρὰ πάντων, καὶ καθὼς ἔλεγον, οὕτως (a) ὑπῆρχον· Τῶν δὲ γλωσσῶν αὐτῶν ριζόθεν κοπιεσῶν, καθάπερ τι βράσθρον (b) λάρυγγι ἀνεφυγμένος ἔθεωρεῖτο. Σαβούρου οὖν τοῦ στόματος ὑπάρχοντος, λόγου πεπληρωμένοι προήρχοντο. Ἐνὸς δὲ αὐτῶν ἐκείσε εἰς πορνείαν σφαλίντος. εὐθὺς τοῦ θυμαστοῦ τούτου χαρίσματος ἐστερήθη. (c) δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσει, ἵνα τῆν τῆς σαρκὸς ἐγκράτειαν φυλάξαι καταφρονήσας, ἀνευ γλώττης σωματικῆς μὴ σχῆθ' ἰδύναμιν πρὸς τὸ λαλῆσαι. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν περὶ κατακρίσεως τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως λέγειν αὐταρκῆς ἡγοῦμαι. Εἰς δὲ τὰ νεωστὶ γενοῦσα ἐν τῇ Ἰταλίᾳ σημεῖα τῆν διήγησιν ὑποστρέψωμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΑΓ'.

Περὶ Ἐλευθερίου ἡγουμένου μονῆς τοῦ ἁγίου Μάρκου Σπολήτης.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ὁ προλεχθεὶς Ἐλευθέριος, οὗτινος ἀνωτέρω μνεῖαν πεποιήμαί, ὁ τῆς τοῦ μακαρίου τοῦ εὐαγγελιστοῦ μονῆς ἡγοῦμενος τῆς ἐν τῇ πόλει Σπολήτης διακειμένης (d) ἐν τόπῳ ὀριῶν, πάνυ γνησίως μετ' ἐμοῦ ἀνεστρέφετο ἐν τῷ ἐμῷ μοναστηρίῳ, ὅταν ἐν πόλει ταύτῃ (e) παρεγίνετο, ὅστις ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ μονῇ ἐτελεύτησε. Περὶ τούτου ἔλεγον οἱ αὐτοῦ μαθηταί, ὅτι εὐχόμενος νεκρὸν ἀνέστησε. Τοιαύτης γὰρ ὁ ἀγῆρ ἀκραιότητος καὶ κατανύξεως ὑπῆρχεν, ὥστε δισταγμὸν μὴ εἶναι, τοῦ πολλὰ δύνασθαι ὑπακουσθῆναι παρὰ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ ἐκείνα τὰ δάκρυα, τὰ ἐκ τοσοῦτου ταπεινώφρονος καὶ ἀκίχου λογισμοῦ προερχόμενα. Περὶ τούτου οὖν θαυμάτι, καὶ γὰρ διηγούμεναι, ὅπερ αὐτὸς παρ' ἐμοῦ ἐρωτήσας, ἀπλάστως μοι αὐτὸς ὠμολόγησεν. Ἐλεγε γὰρ, ὅτι ἐν τινὶ ἡμέρᾳ ὁδὸν αὐτῷ διανύοντι, ὁ τῆς ἐσπέρας αὐτὸν καιρὸς κατέλαθε. Τόπου δὲ μὴ ὑπάρχοντος, ἐν ᾧ ἑαυτὸν κατακλίνειν ὀφείλη, ἐν μοναστηρίῳ παρθένων εἰς μονὴν εἰσῆλθε. Παιδίον δὲ μικρὸν αὐτόθι ὑπῆρχεν, ὅπερ καθ' ἐκάστην νύκτα ὑπὸ πνεύματος πονηροῦ ἐβόλλετο. Αἱ ἱεραὶ θήλειαι ἐκείναι, ὡς Θεοῦ ἀσθρῶπον ὑποδεξάμεναι, παρεκάλεσαν αὐτὸν λέγουσαι· Πάτερ τιμιε, μετὰ σοῦ ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὸ παιδίον ἀναπαύεσθω. Αὐτὸς δὲ ἐν ἰλαρότητι τοῦτο δεξάμενος, μεθ' ἐαυτοῦ τῇ νυκτὶ ἐκείνη ἀναπυσθῆναι πεποίηκε. Πρωτὰς δὲ γενομένης ἤρξαντο αἱ μονάστρια ἐπιμελῶς τὸν αὐτὸν πατέρα ἐρωτᾶν, ἵνα τι συνέβη τῇ νυκτὶ τῷ παιδίῳ. Ὅστις θαυμάσας διὰ τί παρ' αὐτῶν ἠρωτᾶτο, ἀπεκρίθη, μηδὲν αὐτῷ συμβεβηέναι. Τότε δὲ αὐτῷ ἐκείναι περὶ τοῦ παιδὸς ἐγνώρισαν, ὅτι οὐδε μίαν νύκτα τὸ πονηρὸν πνεῦμα ἀπ' αὐτοῦ ἀφίστατο. Συμφώνως οὖν ἅπασαι αὐτὸν ἐδυσώπουν, ὅπως τὸν αὐτὸν πατέρα μεθ' ἐαυτοῦ ἐν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ λάβῃ. Θύξ ἡδύναντο γὰρ 351 λοιπὸν θεωρεῖν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ δαίμονος οὕτω (f) ῥιπτόμενον. Εἶξεν οὖν ὁ γέρον ἐπὶ τούτῳ, καὶ τὸν πατέρα ἐν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ μεθ' ἐαυτοῦ ἀπέγαγε. Πολὸν δὲ καιρὸν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ

(a) Ms., ὑπῆρχεν.

(b) Ms., φάρυγγι ἀνοιγόμενος... διακίνοιο οὖν.

(c) Ms., δικαία τοῦ Θεοῦ ἢ κρίσει· ἵνα ὁ τῆν.

(d) Ms., ἐν τόπῳ ἄρειανῶν. Fort. ἐν τῷ πωμηριῳ.

(e) Ms., ἀρεγέμετο.... ἐτελεύτησε.

(f) Ms., ῥησσόμενον εἶξεν.

Vulgati, veritatis.

In sacris tab. ejus nomen legitur die 6 Septembris.

A guis loquentia vidisse testabatur, ita ut apertis oribus clamarent: Ecce videte, quia linguas non habemus et loquimur. Videbatur enim a respicientibus, ut ferebat, quia abscessis radicitus linguis, quasi quoddam barathrum patebat in gutture, et tamen ore vacuo plena ad integrum verba formabantur. Quorum illic unus in luxuriam lapsus, mox privatus est dono miraculi; recto videlicet omnipotentis Dei judicio, ut qui carnis continentiam servare neglexerat, sine lingua carnea non haberet verba (g) virtutis. Sed hæc nos pro Arianae hæreseos damnatione dixisse sufficiat, nunc ad ea quæ nuper in Italia gesta sunt signa redeamus.

CAPUT XXXII.

De Eleutherio servo Dei.

GREGORIUS. Is autem, cujus superius memoriam feci (Cap. 21 *hujus libri*), (h) Eleutherius Pater monasterii beati evangelistæ Marci, quod (i) in Spoletanae urbis pomeriis situm est, diu mecum est in hac urbe in meo monasterio conversatus, ibique defunctus est. Quem sui discipuli referebant (j) orando mortuum suscitasse. Vir autem tantæ simplicitatis erat et compunctionis, ut dubium non esset quod illæ lacrymæ ex tam humili simplici mente editæ apud omnipotentem Deum multa obtinere potuissent. Hujus ergo aliquod miraculum narro, quod inquisitus mihi simpliciter et ipse fatebatur. Quadam namque die dum iter carperet, facto vespere cum (k) ad eecedendum locus deesset, in monasterium virginum devenit, in quo quidam puer parvulus erat, quem malignus spiritus omni nocte vexare consueverat. Sed sanctimoniales feminæ ut virum Dei susceperunt eum rogaverunt, dicentes: Tecum, Pater, hac nocte puer iste maneat. Quem ipse benigne suscepit, secumque eum nocte eadem jacere permisit. Facto autem mane cœperunt sanctimoniales feminæ eundem Patrem vigilanter inquirere, si quid ei puer quem dederant nocte eadem fecisset. Qui miratus cur ita requirerent, respondit: Nihil. Tunc illæ ejusdem pueri innotuerunt causam, et quod malignus spiritus nulla ab eo nocte recederet indicaverunt, summopere postulantes ut hunc secum ad monasterium tollerent, quia jam vexationem 352 illius videre ipsæ non possent. Consentit senex, puerum ad monasterium duxit. Qui cum multo tempore in monasterio fuisset, atque ad hunc antiquus hostis accedere minime præsumpisset, ejusdem senis animus de salute pueri immoderatus per (l) lætitiā tactus est. Nam coram positis fratribus dixit: Fratres, diabolus (m) ibi cum illis sororibus jocabatur; at vero

(i) Primus Theod., in Spoletana urbe pos.

(j) Excusi, plorando.

(k) Gemet. et secundus Theod., ad succedendum, quod optime dicitur Virg. l. iv. Æneid.:

Quis novus hic nostris successit sedibus hospes.

(l) Val Cl., per læt. hilaris factus.

(m) Vel. sibi; utrumque enim legitur in Mss.

ubi ad servos Dei ventum est, ad hunc puerum accedere non præsumpsit. Postquam vocem, hora eadem ac momento, idem puer coram cunctis fratribus diabolo se invadente vexatus est; quo viso senex, se protinus in lamentum dedit. Quem dum lugentem diu fratres consolari voluissent, respondit, dicens: Credite mihi, quia in nullius vestrum ore hodie panis ingreditur, nisi puer iste a dæmonio fuerit ereptus. Tunc se in orationem cum cunctis fratribus stravit, et eo usque oratum est, quousque puer a vexatione sanaretur. Qui tam perfecte sanatus est, ut ad hunc malignus spiritus accedendi ausum ulterius non haberet.

μοι, ὅτι ἐν οὐδενί (ε) ἐξ ὑμῶν σήμερον ἐν τῷ στόματι ἔλυθερωθῆ. Τότε οὖν ἑαυτὸν εἰς εὐχὴν μετὰ πάντων τῶν ἀδελφῶν ὑπέστρωσε, καὶ τοσοῦτον (f) τῆς εὐχῆς προσεκαρτέρησεν, ἕως οὗ ὁ παῖς ἀπὸ τοῦ δαίμονος ἔλυθερώθη. Οὕτω δὲ παντελῶς ὁ παῖς (g) ἴσθη, ὥστε τοῦ λοιποῦ τὸ πονηρὸν πνεῦμα τοῦτῃ προσεγγίσει οὐκ ἴσχυεν.

PETRA. Credo quod ei elatio parva subreperat, et ideo ejus discipulos omnipotens Deus facti illius esse voluit adjutores.

GREGOR. Ita est; nam quia pondus miraculi solus portare non potuit, divisit hoc cum fratribus, et portavit. Hujus viri oratio quantæ virtutis esset, in me metipso expertus sum. Nam cum quodam tempore in monasterio positus incisionem vitalium paterer, crebrisque angustis per horarum momenta ad exitum propinquarem (quam medici molestiam Græco eloquio syncopin vocant), et nisi me frequenter fratres cibo reficerent, vitalis mihi spiritus funditus (a) interdicti videretur, paschalis supervenit dies. Et cum sacratissimo Sabbato, in quo omnes et parvuli pueri jejulant, ego jejunare non posem, cœpi plus mœrore quam infirmitate deficere. Sed tristis animus consilium citius invenit, ut eumdem virum Dei secreto in oratorium ducerem, eumque peterem quatenus mihi ut die illo virtus ad jejunandum daretur, suis apud omnipotentem Dominum precibus obtineret; quod et factum est. Nam mox ut oratorium ingressi sumus, (b) a me humiliter postulatus, sese cum lacrymis in orationem dedit, et post paululum completa oratione exiit. Sed ad vocem benedictionis illius, virtutem tantam meus stomachus accepit, ut mihi funditus a memoria tolleretur cibus et ægrotudo. Cœpi mirari quis essem, quis fuerim, quia et cum ad animum redibat infirmitas, nihil in me ex his quæ memineram recognoscebam. Cumque (c) in dispositione monasterii occupata mens esset, obliviscebar funditus ægrotudinis mœ. Si vero, ut prædixi, rediret ægrotudo ad memoriam, cum tam fortem me esse sentirem, mirabar si non comedissem. Qui ad vesperam veniens, tantæ me fortitudinis inveni, ut si voluissem, jejunium usque ad diem alteram transferre potuissem. 353 Sicque

(a) Longip., *interdicti*. Consentit secundus Theod.

(b) Sic legendum suadet unanimes Mss. consensus. In vulgatis tantum habes, *ingressi sumus, humiliter sese*.

(c) Val. Cl. et duo Theod., *in dispensatione*.

(d) Ms., *αὐτὸν μικρόν τι ἐκδοῦνα*.

παιδὸς πεπονηκότος, καὶ τοῦ ἀρχαίου ἐχθροῦ μηδαμῶς τολμήσαντος αὐτῷ προσεγγίσει, μετ' εὐφροσύνης ἢ τοῦ γέροντος ψυχῇ ἀναρμοδιῶς ὑποτόμολησε περὶ τῆς τοῦ παιδὸς σωτηρίας, ὡς ὅτι δι' αὐτοῦ ἴσθη. Ἐνώπιον γὰρ τῶν παρόντων ἀδελφῶν, εἶπεν· Ἀδελφοί, ὁ διάβολος μετὰ τῶν μοναστηρίων ἐκείων ἔπαιζεν. Ἦνίκα δὲ εἰς τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ ὁ παῖς οὗτος ἔλθε, προσεγγίσει αὐτῷ οὐκ ἐτόλμησε. Μετὰ δὲ ταύτην τὴν φωνὴν ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὁ διάβολος τῷ παιδί· ἐπιβάς, ἐνώπιον πάντων τῶν ἀδελφῶν τοῦτον ἔβρότξε. Τοῦτο δὲ ὁ γέρων θεασάμενος, παρ' αὐτὰ εἰς θρηνον ἑαυτὸν δέδωκε. Τοῦτου δὲ ἐπὶ πόλῳ θρηνοῦντος, καὶ τῶν ἀδελφῶν παρακαλούντων (d) αὐτὸν τοῦ μικρὸν ἐνδοῦναι, ἀπεκρίθη αὐτοῖς, λέγων· Πιστεύσατέ ἄρτος εἰσέρχεται, εἰ μὴ ὁ παῖς οὗτος ἐκ τοῦ δαίμονος

ΠΕΤΡ. Λογίζομαι, ὅτι ὑψηλοφροσύνη μικρὰ αὐτῷ ὑπέστλθε, καὶ τοῦτο ἐνεκα τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὁ παντοδύναμος Θεὸς βοήθους αὐτοῦ ἐν τῷ θαύματι τοῦτῃ ποιῆσαι ἠθέλησεν.

ΓΡΗΓΟΡ. Οὕτως ἐστίν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ βάρος τοῦ θαύματος μόνος βαστάσαι οὐκ ἴσχυσε, διεμερίσαστο αὐτὸ μετὰ τῶν ἀδελφῶν. Τοῦτου τοῦ ἀνδρὸς ἡ εὐχὴ πόσης δυνάμεως ὑπῆρχεν, ἐγὼ ἐν ἑμαυτῷ διὰ πείρας ἔγνω. Ἐν ὧσιν γὰρ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπῆρχον, ἐν τινι καιρῷ ἀσθeneίας συγκοπὴν τοῦ ζωοποιῦ πνεύματος ὑπομένων, καὶ συχνῶς στενοχωρούμενος κατὰ στιγμὴν ὥρας, πρὸς τὴν τοῦ θανέτου ἔξοδον ἐπλησίαζον. Ταύτην δὲ τὴν ἀσθeneian οἱ ἱατροὶ τῆς Ἑλληνίδι διαλέκτῳ συγκοπὴν καλεῖν εἰώθασιν. Εἰ μὴ δὲ συχνοτέρως οἱ ἀδελφοὶ τῇ τροφῇ με παρεμυθοῦντο, τὸ ζωτικόν μοι πνεῦμα ἐκ βάρων (h) ἀνασπάσασθαι ἤμελλε. Τῆς δὲ τοῦ ἁγίου πάσχα ἡμέρας καταλαβοῦσης, τῷ ἁγίῳ σαββάτῳ ἐν τῷ πάντες ἕως καὶ τὰ (i) σεμνὰ παιδιὰ νηστεύουσιν, ἐγὼ νηστεύσαι οὐκ ἠδυνάμην. Ἠρξάμην τοίνυν τῇ λύπῃ πλειοτέρως, (j) εἶπερ τῆς ἀσθeneίας ἐκλιμπάνειν. Ταχέως δὲ ἡ κατόδυνός μου ψυχῇ, ἀρίστην βουλήν εὔρε. Τὸν γὰρ αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον Ἐλευθέριον ἐν μυστηρίῳ εἰς τὸ εὐκτήριον ἀπήγαγον, καὶ τοῦτο ἠτησάμην, ὅπως διὰ τῆς αὐτοῦ δέησεως, παρὰ τῷ παντοδυνάμῳ κυρίῳ δύνάμει μοι πρὸς τὸ νεστεύειν δοθῆσεται Ὅπερ καὶ γέγονεν. Ἦνίκα γὰρ εἰς τὸ εὐκτήριον εἰσῆλθομεν, καὶ μετὰ κολλῆς ταπεινώσεως τοῦτον ἠτησάμην, ἑαυτὸν μετὰ δακρῶν εἰς εὐχὴν δέδωκε. Μετ' ὀλίγον δὲ τῆς εὐχῆς πληρωθεῖστος, ἐν τῇ τῆς εὐλογίας αὐτοῦ φωνῇ δύνάμιν τοσαύτην ὁ στόμαχός μου ἔλαβεν, ὥστε παντελῶς ἐκ τῆς μνήμης μου τὴν τροφὴν καὶ τὴν ἀσθeneian ἀρθῆναι. Ἠρξάμην τοίνυν θαυμάζειν τίς ἤμην, καὶ τίς ἐγενόμην. Ὅτε δὲ καὶ ἐπίστρεψεν ἐν ἐμοὶ ἡ ἀσθeneia, οὐδὲν ἐξ ἐκείνων ἐγνωρίζον, ὥπερ ἔπασχον πρώην. Ἦνίκα δὲ ἐν τῇ τοῦ μοναστηρίου διοικήσει ἐπάσχιος ὁ λογισμὸς μου ὑπῆρχε, παντελῶς ἐκλανθανόμεν τῆς ἀσθeneίας μου. Ἐὰν δὲ, καθὼς προεῖπον,

(e) Ms., *ἐξ ἡμῶν*.

(f) Ms., *τῇ εὐχῇ*.

(g) Ms., *ἴσθη*, ὥστε παντελῶς τοῦ λοιποῦ.

(h) Ms., *ἀνασπάσθαι*.

(i) Ms., *μικρὰ παιδεία*.

(j) Ms., *ὑπερ*.

ὑπέστρεφεν ἡ ἀσθένεια ὑπομιμνήσκουσα μέ, ἐν τοιαύτῃ A
δυνάμει θεώμενος ἑαυτὸν, καὶ τοι μὴ ἐσθλόντός μου ἐθύ-
μαζον. Πρὸς γὰρ ἐσπέραν ἐρχόμενος, τοιαύτην ἰσχὺν ἐμαυτῷ
ἠύρισκον ὥστε ἐν ἤβελον ἕως ἄλλης ἡμέρας τὴν
νηστείαν παρατείνειν ἡδονάμην. 354 Ἐκ τούτων οὖν τῶν εἰς ἐμὲ
γεγονότων, ἀληθῆ εἶναι κάκεινα περὶ αὐτοῦ
πιστεύω, ὡς περ αὐτόπτης ἐγὼ οὐ γέγονα.

ΠΕΤΡ. Ἐπειδὴ τὸν ἄνδρα τοῦτον μεγίστης κατανύ-
ξεως ὑπάρχειν ἔφη, αὐτὴν τὴν τῶν δακρύων δύναμιν
τηλαυγῶς μαθεῖν ἐπιθυμῶ, καὶ αἰτῶ ἵνα εἴπῃς πόσα
γένη τῆς κατανύξεως εἰσιν.

ΚΗΦΑΛ. ΑΔ'.

Περὶ διαφορᾶς κατανύξεως.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐν πολλοῖς εἰδῶσι κάλλους ἡ κατανύξις
διαίρεται, δταν ἅπαντα τὰ πταίσματα παρὰ τῶν (a) με-
τανοούτων θρηγῶνται. Ὅθεν ἐκ προσώπου τῶν μετα-
νοούτων Ἰερμίας λέγει· Διαμερισμοὺς ὑδάτων ἐξήγαγεν
ὁ ὀφθαλμὸς μου. Δύο τοίνυν εἰσι κεφαλαιωδέστερα γένη
τῆς κατανύξεως. Ὅταν γὰρ τὸν Θεὸν διψήσῃ ψυχῇ,
πρῶτον μὲν τῷ φόβῳ κατανύσσεται, ἔπειτα δὲ τῷ πόθῳ.
Ἐν πρῶτοις οὖν δάκρυσιν αὐτὴν κατατῆκει, ὑπόμνησιν
τῶν κακῶν αὐτῆς λαμβάνουσα, φοβουμένη περὶ αὐτῶν,
ἵνα μὴ αἰωνίᾳ κολάσει ὑποπέσῃ. Ἦνικα δὲ λοιπὸν ἐν πολ-
λῇ στενοχωρίᾳ λύπῃς ὑπέβη, ἡ δειλία τέλος λαμβάνει.
Ἄμεριμνία δὲ τις περὶ τῆς συγχωρήσεως, καὶ παβήσια
ἐν αὐτῇ γινώσκει, καὶ λοιπὸν ἐν τῷ πόθῳ τῆς οὐρανοῦ
χαρᾶς ἡ ψυχὴ ἐκκαίεται. Καὶ ἦτις πρότερον ἔκλειε φο-
βουμένη, ἵνα μὴ εἰς κρίσιν ἀπενεχθῆ, ἐν ὑστέρω πάλιν
ἄρχεται κλαίειν πικρῶς, ὅτι ἀπέχει τῆς βασιλείας. Κατο-
πτέυει γὰρ ὁ νοῦς ὅποιοι τῶν ἀγγέλων εἰσιν οἱ χοροί,
καὶ ποία αὐτῶν ἡ συμμετοχὴ, ποία τῶν μακαρίων πνευ-
μάτων ἡ μεγαλωσύνη, τίς ἡ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ κατόπτει-
σις. Ἐπὶ (b) πλέον τοίνυν καὶ πλέον θρηγῆ, ἥτις τῶν δικ-
μενόντων ἀγαθῶν στερεῖται, ἦτις πρότερον ἐβρῆναι, τὰ
αἰώνια κατὰ φοβουμένη. Οὕτως οὖν γίνεσθαι, ἵνα ἡ τελεία
κατανύξις ἐκ τοῦ φόβου τὴν ψυχὴν εἰς τὴν ἀγάπην
καταπέμψῃ. Ὅπερ καλῶς ἐν τῇ ἱερῇ καὶ ἀληθινῇ ἱστο-
ρίᾳ τε (c) καὶ χαρακτηριστικῇ γέγραπται, περὶ Ἀσχᾶς
τῆς θυγατρὸς Χαλεῦ ὅτι καθέζομένη ἐπὶ τῆς ὄνου, ἐστῆ-
ναξεν. Ὅ δὲ πατὴρ πρὸς αὐτὴν ἔφη· Τί ἔχεις; Ἀποκρι-
θεῖσα δὲ αὐτῷ εἶπεν· Δός μοι εὐλογίαν, τὴν γῆν τῆς
ἄρκτου ὅτι ξηρὰν ἐδίδουκας μοι, πρόσθε μοι καὶ τὴν
ὕδρευομένην. Καὶ ἔδωκεν αὐτῇ ὁ πατὴρ αὐτῆς τὴν
ὕδρευομένην τὴν ἄνωθεν, καὶ τὴν ὕδρευομένην τὴν κάτω-
θεν. Ἀσχὰ τοίνυν ἐπὶ τῆς ὄνου καθέζομένη, ἐρμηνεύεται
ψυχῇ ἡ τοῖς ἀλόγοις τῆς σαρκὸς πάθει προσκαθεζομένη.
Τὸ δὲ στενάξασα ἠτήσατο παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν γῆν τὴν
ὕδρευομένην, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι παρὰ τῷ κτιστῇ ἡμῶν
μετὰ μεγάλου στεναγμοῦ ζητεῖν ἡμᾶς δεῖ τὸ τῶν δα-
κρύων δῶρον. Πολλοὶ γὰρ εἰσιν, οἵτινες διδασκαλικῶς μὲν
χαρίσματα ἠξιώθησαν, καὶ μετὰ παβήσιας τὸ τῆς ἀλη-
θείας δικαίωμα λαλῆσαι, τοὺς ἐν θλίψει περαμυθήσα-
σαι, τοὺς δεομένους ἐπαρκεῖσαι, καὶ ζηλωτὰς γενέσθαι
παρὰ τὴν πίστιν, ἀκμῆν δὲ τὸ δῶρον τῶν δακρύων οὐκ
ἐλθεῖν. (d) Οὕτοι δηλαδὴ τὴν τῆς ἄρκτου τὴν ξηρὰν ἔχου-

A factum est ut in me probarem ea etiam de illo vera
esse quibus ipse minime interfuissem.

PETR. Quia eundem virum magnæ compunctio-
nis fuisse dixisti, ipsam lacrymarum vim largius
addiscere cupio. Unde quæso (e) ut quot sunt gene-
ra compunctionis mihi edisseras.

CAPUT XXXIV.

Quot sunt compunctionis genera.

GREGORIUS. In multas species, compunctio dividi-
tur, quando singulæ quæque a penitentibus culpæ
planguntur. Unde ex voce quoque penitentium Jere-
mias ait : *Divisiones aquarum deduxit oculus meus*
B (Thron. III, 48). Principaliter vero compunctionis ge-
nera duo sunt, quia Deum sitiens anima prius timore
compungitur, post amore. Prius (f) enim sese in la-
crymis afficit, quia dum malorum suorum recollit,
pro his perpeti æterna supplicia pertimescit. At vero
eum longa mœreris anxietudine fuerit formido con-
sumpta, quædam jam de præsumptione veniæ secu-
ritas nascitur, et in amore cœlestium gaudiorum ani-
mus inflammatur; et qui prius flebat ne duceretur
ad supplicium, postmodum amarissime flere incipit,
quia differtur a regno. Contemplatur etenim mens
qui sintilli angelorum chori, quæ ipsa societas bea-
torum spirituum, quæ majestas æternæ visionis
Dei; et amplius plangit quia a bonis perennibus de-
est, quam flevit prius cum mala æterna metuebat.
Sicque fit ut perfecta compunctio formidinis, (g) tra-
hat animum compunctioni dilectionis. Quod bene in
sacra veracique historia figurata narratione describitur,
quæ ait quod *Axa filia Caleb sedens super asinum*
suspiravit. *Cui dicit pater suus : Quid habes? At illa*
respondit : *Da mihi benedictionem; terram Australem*
et arentem dedisti mihi, juncum et irriguam. *Dedit-*
quo ei pater suus (h) *irriguam superius et irriguam inf-*
ferius (Josue xv, 18, seqq.). Axa quippe super asinum
sedet, cum irrationabilibus carnis suæ motibus ani-
ma præsidet. Quæ suspirans a patre terram irriguam
petit, quia a Creatore nostro cum magno gemitu
quærenda est lacrymarum gratia. Sunt namque non-
nulli qui jam in dono percoperunt libere pro justitia
loqui, oppressos tueri, indigentibus possessa tribuere,
ardorem fidei habere; sed adhuc gratiam lacryma-
rum non habent. Hi nimirum terram Australem et
arentem habent, sed adhuc irrigua indigent, quia in
bonis operibus positi, in quibus magni atque ferven-
tes sunt, oportet, oportet nimis, ut aut timore sup-
plicii, aut amore regni cœlestis mala etiam quæ an-
tea perpetraverunt deplorent. Sed quia, ut dixi, duo
sunt compunctionis genera, dedit ei pater suus irri-

ediss.

(f) Eadem et ipsdem pene verbis docet epl. 28 lib.
VII, ind. 15, in qua de compunctione polissimum agit.

(g) Longip., tradat, quem secuti sunt Edit.

(h) Duo Theod. et unus Carnot., irriguam sup.
et irriguam inf.

(a) Locum hunc, mancum in Edit. Vatic. et Gus-
manv. multorum vocum omissione, restituumus ope
Ms., Regii.

(b) Ms., ἐπὶ πλείω τοίνυν καὶ πλείω.

(c) Ms., Χαρακτηριστικῇ διηγήσει γέγραπται.

(d) Ms., ὅτι δηλαδὴ τὴν γῆν τῆς ἄρκτου, τὴν γῆν ξηρὰν.

(e) Secundus Carnot. ut mihi quæ genera sunt comp.

gnum superius et irriguum inferius. Irriguum quippe superius accipit anima, cum sese in lacrymis celestis regni desiderio affligit. Irriguum vero inferius accipit, cum inferni supplicia flendo pertimescit. 356 Et quidem prius inferius, ac post irriguum superius datur. Sed quia compunctio amoris dignitate præminet, necesse fuit ut prius irriguum superius, et post irriguum inferius commemorari debuisset.

(f) τὴν ἄνωθεν τοίνυν λαμβάνει ψυχὴ ἢ ἐν δάκρυσι πενθοῦσα τῇ τῆς ἐπουρανίου ἐπιθυμίας ἐπιμελεία· τὴν δὲ ὑδρευομένην τὴν κάτωθεν λαμβάνει ἢ ὀρηγοῦσα τῷ φόβῳ 355 τῆς αἰωνίου κολάσεως. Καίτοι γε πρότερον ἡ ὑδρευομένη ἢ κάτω δίδεται, μετέπειτα ἢ ἄνω. Διὰ οὖν τὸ ὑπερβάλλειν τῷ ἀξιώματι τὴν τοῦ πόθου κατανύξιν, ἀναγκαῖον ὑπάρχει, ἵνα πρότερον τῆς ἄνωθεν ὑδρευομένης ἐπιμνησθῆ ἢ ἱστορία, καὶ ἐν ὑστέρῳ τῆς κάτωθεν.

PERA. Placet quod dicis. Sed postquam hunc venerandæ vitæ Eleutherum hujus meriti fuisse dixisti, libet inquirere si nunc in mundo esse credendum est aliquos tales.

CAPUT XXXV.

De Amantio presbytero provincię Tuscię.

GRÆGORIUS. Floridus (a) Tiburtinæ Ecclesię episcopus, ejus veritatis atque sanctitatis est dilectioni tuę incognitum non est. Hic mihi esse apud se presbyterum quemdam (b) Amantium nomine præcipuę simplicitatis narravit virum; quem hoc habere virtutis perhibet, ut apostolorum more manum super ægros ponat, (c) et salutem restituat, et quantumlibet vehemens ægrotatio sit, ad tactum illius abscedat. Quem hoc etiam habere miraculi adjunxit, quia in quolibet loco quamvis immanissimę asperitatis serpentem repererit, mox ut eum signo crucis signaverit, exstinguit, ita ut virtute crucis quam vir Dei digito ediderit, diruptis visceribus moriatur. Quem si quando serpens in foramine fugerit, signo crucis os foraminis benedicit, statimque ex foramine serpens jam mortuus trahitur. Quem tantę virtutis virum ipse etiam videre curavi, eumque ad me deductum in infirmorum domo paucis diebus manere volui, ubi, si quę adesset (d) curationis gratia, citius probari potuisset. Ibi autem quidam inter ægros alios mente captus jacebat, quem medici Græco vocabulo phreneticum appellant. Qui nocte quadam cum magnas voces, scilicet ut insanus, ederet, cunctosque ægros immensis clamoribus perturbaret, ita ut nulli illic capere somnum liceret, fiebat res (e) valde miserabilis, quia unde unus male, inde omnes deterius habebant. Sed sicut et prius a reverentissimo viro Florido episcopo, qui tunc cum prædicto presbytero illic pariter manebat, et post a puero qui nocte eadem ægrotantibus serviebat, subtiliter agnovi, idem venerabilis presbyter de proprio stratu surgens, ad lectum phrenetici silenter accessit, et super eum positus manibus oravit. Moxque illum melius habentem tulit,

(a) Ita legendum ex omnibus Mss. vel *Tibertinæ*, aut *Tuburtinæ*, non vero *Tudertinæ*, ut habent Editi. Porro *Tibur* urbs episcopalis in Latio ad Anienem fl., nunc dicta *Tivoli*, multum differt a *Tuderto*, vulgo *Todi*, episcopali urbe in Umbria ad Tiberim fl.

(b) Ejus nomen Martyrolog. in scriptum. ad 26 Sept.

(c) Al., et salutem rest., ut habent Germ. et ex Norm. nonnulli.

(d) Compend., Carnot. et Longip., *consolationis gr.*

(e) In Edit., *reluctantibus Mss., valde miserabilis.*

σι, τῆς οὐκ ὑδρευομένης ἀκμῆν ἐπιδέονται. Ἐν ἔργοις μὲν γὰρ ἀγαθοῖς διέκρινται, ἄλλ' ἔξῃσι λοιπὸν ὅπως ἢ διὰ τὸν τῆς κρίσεως φόβον, ἢ διὰ τὸν πόθον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τὰ κακὰ ἃ ἔπραξαν ὀρηγήσωσιν, καὶ οὕτω λοιπὸν, ἔνθα οἱ μεγάλοι καὶ ζέοντες τῷ πόθῳ, καὶ οὗτοι εἰσέλθωσι. Καθὼς δὲ εἶπον, δύο τῆς κατανύξεως εἶναι γένη, ἔδωκεν αὐτῇ ὁ πατὴρ αὐτῆς γῆν τὴν ὑδρευομένην τὴν ἄνωθεν, καὶ τὴν ὑδρευομένην κάτωθεν. Ἐδρευομένην

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει δ' λέγεις. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοιοῦτου ἀξιώματος γεγονέναι ἔφησ' τοῦτον τὸν (g) τὴν ζωὴν εὐλαβέστατον Ἐλευθερίον, ἐπιζητήσαι θέλω, ἔάν και νῦν ἐν τούτῳ B τῷ κόσμῳ πιστευτόν ἐστί, τινὰς τοιοῦτους ὑπάρχειν.

ΚΕΦΑΛ. ΑΕ'.

Περὶ Ἀμαντίου ἐπισκόπου χώρας Τουσκίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Φλωρίδος ὁ Τιβερίνης ἐπίσκοπος, οὐτινος τὰ τῆς ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης ἀγνωστα τῇ ἀγάπῃ σου οὐχ ὑπάρχει. οὗτός μοι εἶρηκεν, εἶναι παρ' αὐτῷ προσβύτερον τὸν (h) Ἀμάζιον ὀνόματι, μεγίστης ἀνακίας ἄνδρα. Τοῦτον δύνανται τοιαύτην ἐσχηκέναι μαρτυρεῖ, ὅτι τῷ ἔθει τῶν ἀποστόλων τὴν χεῖρα ἐπὶ τοὺς ἀσθενοῦντας ἐπιτίθει, παραχρῆμα τὴν ἴασιν (i) παρέχει. Οἱ γὰρ δημοτοῦν βαρεῖα ἀσθενεῖα κατέχεται τις, διὰ μόνης τῆς τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀφῆς ἡ νόσος φυγαδεύεται. Καὶ τοῦτο δὲ προσέθετο ἐν τῷ περὶ αὐτὸν θαύματι, ὅτι ἐν οἴῳ δ' ἂν τότῳ ὄφιν εὗρη, τῆς οἰασοῦν θυμῶδους σκολιότητος ὑπάρχοντα, καὶ τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ τοῦτον σφραγίσῃ, παραχρῆμα ἀποθνήσκει. Τῇ γὰρ τοῦ σταυροῦ θανάμει, δι' οὗ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τῷ θακτόλῳ αὐτοῦ τοῦτον ἐκτυπῶν, διασχιζομένων τῶν σπλάγγνων, τὸ θηρίον ἀποθνήσκει. Ἐάν δὲ και εἰς τρυμαλίαν ποτὲ ὄφιν προσφύγῃ, ὁμοίως τῷ τοῦ σταυροῦ σημεῖω τὸ στόμιον σφραγίζων, παρευθὺ ὁ ὄφιν νεκρωμένος ἐξέρχεται. Τοῦτον τὸν ἄνδρα, τοσαύτης δυνάμεως ὑπάρχοντα, (j) πάνυ θεωρῆσαι ἠγωνισάμην. Ἀχθέντος δὲ αὐτοῦ πρὸς με, ἐν τῷ νοσοκομείῳ διαμείνει αὐτὸν ὀλίγας ἡμέρας πεποίηκε. Οἷα δὲ τῆς ἰάσεως χάρις αὐτόθι γέγονεν, ἐν συντόμῳ παραστῆσαι δύνανται. Μεταξὺ γὰρ ἐν τῷ νοσοκομείῳ ἀσθενῶν ὑπῆρχε τις τὸν νοῦν βεβλαμμένος, ἡπερ ἀσθενεῖαν ἢ ἱατρικὴν τέχνην τῆ Ἑλληνίδι διαλέκτῳ φρενῆτιν ὀνομάζει. Οὗτος τοίνυν ἐν ταῖς νυκτὶ, μεγάλας καὶ ἀπαύστοις προσφῆρων φωνὰς, ὡς ἀνυγίης δηλατῆ ταῖς φρεσὶ πάντας τοὺς ἀρρώστους ἐτάρασεν, ὥστε μηδένα τῶν ἐκεῖσε κειμένων δύνασθαι ὑπνοῦ μεταλαβεῖν. Ἐγένετο οὖν πᾶγμα σφόδρα ἐλεεινόν, ὅτι τοῦ ἐνὸς κακῶς ἔχοντος, πάντες ἐξ αὐτοῦ χεῖρω ὠδυνῶντο. Παρὰ Φλωρίδου οὖν τοῦ ἐπισκόπου ἐν πρώτοις μεμάθηκα τὸ συμβάν, ὅς τις ἅμα τῷ προλεχθέντι προσβυτέρῳ (k) τὸ τρηνακῶτα

(f) Ms., ὑδρευομένην τοίνυν τὴν ἄνωθεν λαμβάνει ἢ ψυχὴ, ἢ ἐν δάκρυσι πενθοῦσα λαβεῖν τὴν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας ἀπόλαυσιν. Τὴν δὲ ὑδρευομένην τὴν κάτωθεν.

(g) Ms., τὸν τῷ βίῳ εὐλαβ.

(h) Ms., Ἀμάντζιον.

(i) Editi, κομίζονται. Οἷα γὰρ.

(j) Ms., ἰδεῖν ἐπιθύμησα.

(k) Ms., τοῦ τρηνακῶτα.

ἐκεῖσε ἀνεπαύετο, ἔπειτα δὲ καὶ παρὰ τοῦ παιδὸς τοῦ τῆ A
 νυκτὶ ἐκείνη τοῖς ἀρρώστοις δουλεύοντος. Ἐλεγεν οὖν οἱ ὁ
 αὐτὸς εὐλαδέστατος πρεσβύτερος ἐκ τῆς στρωμνῆς αὐτοῦ
 ἀναστὰς, ἐν τῇ κλίνῃ τοῦ (a) φρενατιοῦντος μυστικῶς παρε-
 γένητο, καὶ ἐπάνω αὐτοῦ θείας τὰς χεῖρας ἤβητο. Εὐθὺς
 δὲ κρεῖττον αὐτὸν ἐσχηκότα ἐτήρε, καὶ εἰς τὰ ἀνώγεα
 τοῦ οἴκου ἐν τῷ ἐκκλησίῳ μεθ' αὐτοῦ ἀπήγαγε· καὶ κατ'
 ἰδίαν τῇ εὐχῇ ἐπικλίνας, εὐθὺς αὐτὸν ὑγιῆ εἰς τὴν ἰδίαν
 κλίνην ἀπήγαγεν, ὥστε τοῦ λοιποῦ μὴ τε φωνὰς αὐτὸν ἀφίεναι, μήτε τινα τῶν ἀσθενούντων τὸ σύνολον ταράσσειν.
 Ἀπολαθῶν γὰρ τελείως ἐβρώμενον τὸν αὐτοῦ λογιισμόν, ἀλλοτριῶν ἀσθένειαν οὐ προσέθετο τοῦ λοιποῦ ταράξει.
 Ἐκ τούτου οὖν τοῦ ἐνὸς θαυματοῦ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότος, οὐπερ θεαταὶ γεγόναμεν, καὶ πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ
 ἀκουσθέντα, ἀληθῆ εἶναι πιστεύομεν.

ΠΕΤΡ. Μεγίστη οἰκοδομῇ πολιτείας προσγίνεται, τοῦ
 θεωρησάτω ἀνδρας θαύματα ποιούντας, καὶ τοὺς τῆς ἐπου-
 ρανίου Ἱερουσαλήμ πολίτας ἐν τῇ γῇ θεωρεῖσθαι.

358 ΚΕΦΑΛ. Ας.

Περὶ Μαξιμιανοῦ ἐπισκόπου πόλεως Συρακοῦσης.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Οὐδὲ τοῦτο παρασιωπῆται δίκαιον ἡγοῦ-
 μαι, ὅπερ ὁ παντοδύναμος Θεὸς κατηξίωσεν ἐπιδειξά-
 μενος εἰς Μαξιμιανὸν τὸν αὐτοῦ οἰκίτην, τὸν νυνὶ Συρα-
 κοῦσιον ἐπίσκοπον, τότε γὰρ τοῦ ἐποῦ μοναστηρίου ἡγου-
 μενον ὑπάρχοντα. Ἐν γὰρ τῷ διακοναίῳ με ἐν Κωνσταν-
 τिनουπόλει, τῇ τοῦ πατριάρχου μου κελεύσει, ταῖς
 ἐκκλησιαστικαῖς ἀποκρίσεις, ὁ αὐτὸς εὐλαδέστατος Μα-
 ξιμιανὸς ἀγάπης ἔνεκεν μετὰ ἀδελφῶν (b) πρὸς με παρε-
 γένητο. Ἐν δὲ τῷ ὑποστρέφειν αὐτὸν ἐπὶ τὴν Ῥώμην, ἐν
 τῷ πελάγει (c) τῆς Ἀδριακῆς, σφοδρῶτά τῃ ἀνάγκῃ καταπιε-
 σθεῖς, παραδόξῳ καὶ ἀνεξιχνίαστῳ θαύματι πέριξ αὐτοῦ
 καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὄντων, καὶ τὸν θυμὸν τοῦ παντοδου-
 νάμου Θεοῦ καὶ τὴν εὐσπλαγγίαν ἐπέγνω. Ἀνέμων γὰρ
 σφοδρῶν ἐπιστάντων, καὶ τῶν κυμάτων αὐξανόμενων, τὰ
 τοῦ πλοίου (d) ἡλώματα ἀνεσπάρθησαν, τὸ κατάρτιν ἐκλά-
 σθη, τὰ ἄρμενα ἐν τῇ θαλάσῃ ἐβρίφησαν, καὶ ὄλον τὸ
 πλοῖον ἐκ τῆς τῶν κυμάτων βίας δονηθὲν, ἐκ πάσης αὐ-
 τοῦ ἀρμονίας διελύθη. Τῶν οὖν ἀρμῶν, ὡς εἴρηται, δια-
 λυθέντων, ἔνδον ἡ θάλασσα εἰσελθοῦσα, ἕως τῶν ἀνωτέρω
 σάνιδων τὸ πλοῖον ἐγέμισεν, ὥστε οὐχὶ τοσοῦτον ἐν τοῖς
 κύμασιν εἶναι τὸ πλοῖον, ἥσον ἔνδον τοῦ πλοίου τὰ κύμα-
 τα. Ὅθεν λοιπὸν πάντες οἱ ἐν τῷ πλοίῳ, οὐχὶ γεινιάζον-
 τα τὸν θάνατον, ἀλλὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς παρόντα αὐτὸν θεω-
 ρούντες, ἐν πολλῇ ταραχῇ γεγονότος, αὐτοῦς ἡσπά-
 σαντο, καὶ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ λυτρωτοῦ
 ἡμῶν Θεοῦ καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μεταλαβόντες,
 αὐτῷ τὰς ψυχὰς αὐτῶν παρέθεντο, ὅπως ταύτας ἐμμε-
 νῶς ὑποδέξηται, ὧν τὰ σώματα ἐν τοιοῦτῳ φροβεῖν θανά-
 τῳ παραδοθῆναι συνεχώρησεν. Ὅδε παντοδύναμος Θεός,
 ὁ τοὺς αὐτῶν λογισμοὺς φοβερῶς καταπλήξας, τὴν τού-
 τῳ ζῶν θαυμασίως ἐφύλαξεν. Μέχρι γὰρ ἡμερῶν

(a) Ms., φρενιόντος. Fortasse, φρενιτιῶντος.

(b) Ms., ἐκεῖσε πρὸς με.

(c) Ms., τοῦ Ἀδριακῆς.

(d) Ms., ἡλώματα συνεσπάρθησαν, τὸ κατάρτιον συνε-
 τρήθη, τὰ ἄρμενα.

(e) Hujus meminit Martyrolog. Rom., die 9 Jun. Porro quæ hic narrantur, ex epistola ad Leandrum libris Moral. præmissa confirmantur. Plures exstant ad eum Gregorii epistolæ, quas legesit. Amicum jam e vivis sublatum deflet epist. 17 lib. v. indict. 13.

(f) Ita plerique et potiores Mss. Val. Cl., *clavo perditio*. Edit. habent *clavis perditio*.

(g) Germ., duo Theod. et pler. Norm., *ex mortis vicinia*, vel *vicinio*, vel *vicinitate*.

atque in superiora domus secum ad oratorium duxit, ubi pro eo liberius orationi incubuit, et statim eum sanum ad lectum proprium reduxit, ita ut nullas ulterius voces ederet, nec jam ægrotorum quempiam aliquo clamore perturbaret; nec jam ægritudinem auxit alienam, qui perfecte receperat mentem suam. Ex quo ejus uno facto didicimus ut de eo illa omnia audita crederemus.

PETRA. Magna vitæ ædificatio est, videre viros tam mira facientes, atque in civibus suis Jerusalem cœlestem in terra conepicere.

357 CAPUT XXXVI.

De Maximiano Syracusanæ civitatis episcopo.

GREGORIUS. Neque hoc silendum puto, quod omnipotens Deus super (e) Maximianum famulum suum, nunc Syracusanum episcopum, tunc autem mei monasterii Patrem, dignatus est monstrare miraculum. Nam dum jussione pontificis mei in Constantinopolitanæ urbis palatio responsis ecclesiasticis deservirem, illuc ad me idem venerabilis Maximianus charitate exigente cum fratribus venit. Qui cum ad monasterium meum Romam rediret, in mari Adriatico nimis tempestate deprehensus, inæstimabili ordine atque inusitato miraculo erga se cunctosque qui cum eo aderant, omnipotentis Dei set iram cognovit, et gratiam. Nam cum in eorum morte ventorum nimietatibus elevati fluctus sævirent, ex navi (f) clavi perdit, arbor abscissa est, vela in undis projecta, totumque vas navis quassatum nimis fluctibus, ab omni fuerat sua compage dissolutum. Rimis itaque patentibus intravit mare, atque usque ad superiores tabulas implevit navem, ita ut non tam navis intra undas quam undæ jam intra navem esse viderentur. Tunc in eadem navi residentes non jam (g) ex morte vicina, sed ex ipsa ejus præsentia ac visione turbati omnes, sibi met (h) pacem dederunt, corpus et sanguinem Redemptoris acceperunt, Deo se singuli commendantes, ut eorum animas benigne susciperet, quorum corpora in tam pavenda morte tradiderat. Sed omnipotens Deus, qui eorum mentes mirabiliter terruit, eorum quoque vitam mirabiliter servavit. Nam diebus octo navis eadem usque ad superiores tabulas aquis plena, iter proprium peragens enavit; nono autem die in (i) Cotronensis castri portam

(h) Nimirum pacis osculum, quod Eucharistiæ assumptioni præmittebatur ex antiquo more. In reg. S. P. Bened., c. 63: *Frater sic accedat ad pacem, ad communionem. Lege doctissimum Menardum in notis ad append. libri Sacram. ad hæc verba: In interim osculetur archidiaconum*, p. olim 378, nunc nota 986. Hic observa veterem Eucharistiæ servandæ, ac in peregrinationibus deferendæ morem; et lege quæ de Satyro fratre scribit Ambros., lib. de ejus Excessu, n. 43 novæ Editi., et notam ad hunc locum.

(i) Beccens., *Crotoniensis*. Constat Gregor. de Crotona urbe Brutiorum in ora maris Ioni locutum, non de Crotona urbe Etruriæ, quæ mari non adjacet.

deducta est. Ex qua exierunt omnes incolumes, qui cum praedicto venerabili viro Maximiano navigabant. Cumque post eos ipse quoque fuisset agressus, mox in ejusdem portus profundum navis demersa est, ac si illis egredientibus pro pondere sublevatione caruisset; et quæ plena hominibus in pelago aquas portaverat, atque nataverat, Maximiano cum suis fratribus recedente, aquas sine hominibus in portu non valuit portare; ut hinc omnipotens Deus ostenderet quia hanc onustam sua manu tenuerat, quæ ab hominibus vacua et derelicta super aquas non potuit manere.

300 CAPUT XXXVII.

De Sanctulo presbytero provinciæ Nursiæ.

GREGORIUS. Ante dies quoque fere quadraginta vidisti apud me eum, cujus superius memoriam feci (Cap. 15), venerabilis vitæ presbyterum Sanctulum nomine, qui ad me ex Nursiæ provincia annis singulis venire consuevit. Sed ex eadem provincia quidam monachus ante triduum venit, qui gravis nuntii mœore me percudit, quia eundem virum obiisse nuntiavit. Hujus ergo viri, etsi non sine gemitu dulcedinis recolo, jam tamen sine formidine virtutes narro, quas a vicinis ejus sacerdotibus (a) mira veritate et simplicitate præditis agnovi. Et sicut inter amantes se animos magnum charitatis familiaritas ausum præbet, a me plerumque ex dulcedine exactus, ipse quoque de his quæ egerat extrema quædam fateri cogebatur. Hic namque quodam tempore cum in prelo Langobardi (b) olivas premerent, ut in oleum liquari (c) debuissent, sicut (d) jocundi erat et vultus et animi, utrem vacuum ad prelum detulit, laborantesque Langobardos læto vultu salutavit, utrem potulit, et jubendo potius quam petendo eum impleri sibi dixit. Sed gentiles viri, qui tota jam die frustra laboraverant, atque (e) ab olivis exigere oleum torquendo non poterant, verba illius moleste susceperunt, eumque injuriis insectati sunt. Quibus vir Domini lætiori adhuc vultu respondit, dicens: (f) Sic pro me oretis, istum utrem Sanctulo impleatis, et sic a vobis revertetur. Cumque illi ex olivis oleum defluere non cernerent, et virum Dei

(a) Editi, *mira virtute*, dissentientibus Mss. et D Græco interprete.

(b) Germ. et plerique, *olivam prem.*

(c) Modus est loquendi Gregorio nostro familiarissimus, qui etiam in Scriptoribus cœvis aut fere superparibus occurrit. Greg. Turon., lib. de Vit. Pat., c. 9: *Immisit ei cogitationem, ut prætermissa eremo ad sæculum reverti deberet*, hoc est reverteretur. Beda, lib. 1 Hist., c. 23: *Augustinum..... remittunt, qui a beato Gregorio oblineret ne tam periculosam..... peregrinationem adire deberent.*

(d) Sic German., Regius, Norman., duo Carnot., et alterius fragmentum, duo Theod., Longip., etc. In Edit. legitur: *sicut jucundus erat et vultu et animo.* Cæterorum hilaritas etiam in sanctis et in ipsis monachis, licet penitentibus addictis, laudatur. Macario juniori archimandritæ Nitriensi laudi tribuitur quod

ἀκότῳ τὸ αὐτῶν πλοῖον ἕως τῶν ἀνωτέρω σανίδων, ὡς εἴρηται, γεμισμένον ὕδατι, τὴν ἰδίαν ὁδὸν διανύον, ἐπλεεν. Τῇ δὲ ἑννάτῃ ἡμέρᾳ ἐν τῷ λιμένι τοῦ (g) κάστρου Κοτρῶνης ὠδήγηθη. Πάντων δὲ τοῦ πλοίου ἀποβάντων, καὶ μετὰ τοῦ προλεχθέντος εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς Μαξιμιανοῦ πλεόντων, ἔσχατον δὲ πάντων καὶ αὐτοῦ ἀποβάντος, εὐθὺς ἐν τῷ αὐτῷ λιμένι τὸ πλοῖον ἐδυθήθη μετὰ τὸ κουφισμὸν τοῦ βάρους ἀπομείναι. Ἡ γὰρ ναῦς ἡ ἀνθρώπους ἐπιφερομένη, καὶ ὑδάτων πλήρης οὖσα ἐν τῷ πλάγῃ ἐπλεε. Μαξιμιανοῦ δὲ μετὰ τῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν ἐξ αὐτῆς ἐξελθόντος, ὕδωρ ἄνευ τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ λιμένι βαστᾶζει οὐκ ἠδυνήθη. Ἐν τούτῳ οὖν ὁ παντοδύναμος Θεὸς ὑπέδειξεν, ὅτι αὐτὸς τῇ οἰκειᾷ αὐτοῦ χειρὶ τοῦτο διεκράτει, ὅπερ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων (h) σάβουρον καταλειφθὲν, ἐπάνω τῶν ὑδάτων διαμείναι οὐκ ἠδυνήθη.

350 ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

B

Περὶ Σαγκτούλου πρεσβυτέρου χώρας Νουρσίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Πρὸ τῶν τεσσαράκοντα ἡμέρῶν τούτων ἔθεάσω παρ' ἐμοῦ ὄντα τὸν τῇ ζωῇ εὐλαβεστάτον Σάγκτουλον τὸν πρεσβύτερον. Ὅς τις πρὸς με ἐκ τῆς Νουρσίας χώρας καθ' ἕκαστον ἑνιαυτὸν ἕθος εἶχεν τοῦ ἐργεσθαι. Μοναχὸς δὲ τις ἐκ αὐτῆς χώρας πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἔλαθον, τοῦτον τὸν ἄνδρα τετελευτηκέναι ἔφησεν, ὅστις ἐν βαρεῖα λύπη με κατέκχευεν διὰ τῆς ἀπαγγελίας ταύτης. Τούτου τοῦ ἀνδρὸς κῆν ἐκτὸς στεναγμοῦ τῆν τῆς γλυκύτητος αὐτοῦ μνησὶν ποιήσασθαι οὐχ ὑποφέρω, ἀλλ' οὖν διμῶς ἐκτὸς πάσης ὑποστολῆς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ διηγούμαι, ἅς παρὰ τῶν γειτνιαζόντων αὐτῷ ἱερίων μεμάθηκα, σφόδρα ἀληθινῶν καὶ πιστῶν ὄντων. Τὰς (Sic) δὲ καὶ παρ' ἐμοῦ ἡ αὐτοῦ γλυκύτης ἐρωτωμένη, βαζομένη μᾶλλον, ὀλίγα ὦν πέπραχε διηγείτό μοι. Αἱ ψυχαὶ γὰρ δι' ἀγάπης ἀλλήλαις ἐνούμεναι, τὴν πρὸς ἐαυτὰς παρρησιαν τίκτουσιν. Οὗτος τοίνυν ἐν καιρῷ τινι Λογγοδόρδων τινῶν ἑλαίας ἀληθόντων, καὶ ταύτας ἐκπιεζόντων, ὅπως ἔλαιον ἐξενέγκωσι, τοῖσι ἐπιστάς (i) ἄσκον σάβουρον μεθ' ἐαυτοῦ ἐπιφερόμενος, καθὼς ἕθος αὐτῷ ὑπῆρχε καὶ τῇ ψυχῇ καὶ (j) τῷ προσώπῳ ἐν εὐφροσύνῃ εἶναι, τοὺς κἀμνοντας Λογγοδόρδους χαρίεντι προσώπῳ προσήγορευσε, καὶ τὸν ἄσκον προσαγαγόν, ἐπιτρέπων μᾶλλον, ἢ περ αἰτῶν ἔλαιον αὐτοῖς τοῦτον γεμίσει ἔλεγεν. Οἱ δὲ ἔθνικοι ἄνδρες ἐκείνοι, διὰ τὸ πᾶσαν τὴν ἡμέραν εἰς ἄκαιρον (k) αὐτοὺς κἀμνειν, καὶ ἔλαιον ἐκ τῆς ἑλαίας ἐξενέγκαι μὴ δύνασθαι, τὰ ῥήματα αὐτοῦ εἰς οὐδὲν λογισάμενοι, μεθ' ὕβρεων αὐτοῦ ἀπεπέμποντο. Οἷς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος (l) χαρίεντι πάλιν προσώπῳ ἀπεκρίθη, λέγων·

hilari fronte advenientes exciperet, et lepido sermone oblectaret, urbanitate quodam juniores ad disciplinam monast. ulliciens. Vide de eo Socratem, Sozomenum, Theodoritum, et Palladium in Hist. Lausiaca.

(e) Pratal., *ab olivis exire oleum..... non potuerat.*

(f) Ita Germ. eum Longip., Val. Cl. et plurimius. Idem habet Græcus interpres. In Norm., si Gemet. ac secundum Audoen. excipias, *si mihi creditis.* Consentit secundus Carnot. In primo, *si pro me oretis*, quod Editores retinuerunt.

(g) Ms., κάστρου Κρωτώνης.

(h) Ms., κενόν.

(i) Mss., ἄσκον κενόν.

(j) Ms., τῷ σώματι.

(k) Ms., αὐτοὺς κοπιᾶν καὶ ἔλαιον ἐκ τῆς ἑλαίας μὴ δύναμενοι ἐξενέγκαι, τὰ ῥήματα.

(l) Ms., φαίδρῳ προσώπῳ.

Ὁὕτως εὐξασθε ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ τὸν ἀσκὸν τοῦτον τῷ **A** Σαγκατοῦλφ γεμίσατε, ἵνα οὕτως (α) παρ' ἡμῶν ὑποστρέψῃ. Ὡς δὲ προσερχόμενον ἔλαιον ἐκ τῶν ἐλαίων οὐκ ἐθεώρουν, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον πρὸς τὸ γεμισθῆναι τὸν ἀσκὸν ἐπιμένοντα, σφόδρα θυρωθέντες, ὕδρεσιν αὐτὸν (b) πλείσταις καὶ ἀπειλαῖς ξημάτων ἀπειμύοντο. Ἐδὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος θεωρήσας ὅτι τῶν ἐλαίων ἐκπιεζομένων, ἔλαιον οὐδαμῶς προήρχετο, ὕδωρ αὐτῷ δοθῆναι ἠτήσατο. Τοῦτο δὲ πάντων θεωρούντων, ἠὲ λόγησε, καὶ ἐν ταῖς ἐκπιεζομέναις ἐλαίαις ταῖς ἰδίαις χερσὶν ἐδῶκεν. Τοῦτου δὲ γεγονότος, τοσαύτη εὐφορία τοῦ ἐλαίου προέβη, ὥστε τοὺς Λογοβάρδους, τοὺς πρότερον εἰς ἄκαιρον κοπιῶντας, οὐ μόνον τὰ ἴδια σκευὴ πάντα γεμίσει, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀσκὸν, ὃν περὶ ὃ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἤγαγε, καὶ χάριν ἐπ' αὐτῷ μεγίστην ἔχειν ὡμολόγησαν, ὅτι ἐλθὼν ἔλαιον ζητήσῃ, αὐτὸς διὰ τῆς εὐλογίας ὅπερ ἠτήτητο (c) δέδωκεν.

Ἐν ἄλλῃ τοίνυν καιρῷ μέγιστος λιμὸς ἀπανταχῇ κα- **B** τέλαβεν. Ἐκκλησία δὲ τοῦ μακαρίου Λαυρεντίου τοῦ μάρτυρος ὑπὸ τῶν Λογοβάρδων ἐμπρησθεῖσα ὑπῆρχεν. Ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀνακαινίσαι ἐπιθυμῶν, πολλοὺς τεχνίτας, καὶ ἐργάτας δὲ πλείους συνήθροισεν. Ἀνάγκη οὖν ὑπῆρχε τὴν καθημερινὴν δαπάνην τοῖς κάμνουσι παρασχεθῆναι, ἐκτὸς ὑπερβίσεως πάσης. Τῆς δὲ ἀνάγκης **362** τοῦ λιμοῦ ἐπικειμένης, ὁ ἄρτος διέλειπεν. Ἠρξάντο οὖν οἱ κάμνοντες δαπάνην ἐπιζητεῖν. Δύναμιν γὰρ πρὸς τὸ κάμνειν οὐκ εἶχον ἐκ τῆς πείνης. Τοῦτο δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀκούσας, λόγοις αὐτοῦς παρεμυθεῖτο ὑπισχυόμενος ὅπερ οὐκ εἶχε. Σφόδρα δὲ ἐνδοθεν στενοχωρούμενος, ἐν τῷ μὴ ἔχειν αὐτὸν ὄθεν προσενέγκη τὴν τροφήν ἣν ὑπέσχετο, ὡδε τε κάκεισε ἐκ στενοχωρίας (d) περιεγύρευεν. Ἐλθὼν δὲ ἐπὶ τινα κλιβανον, ἐν ᾧ πρὸ ἡμέρας ἄρτους ἦσαν ὀπτήσασαι αἱ γειννιάζουσαι αὐτόθι γυναῖκες, ἐπικύσας, ἐθεώρει μὴ πολλὰς ἄρτους ἐκεῖσε ἐναπέμεινεν. Αἴφνης οὖν ἄρτον θαυμαστοῦ μεγέθους καὶ ἀσυνήθους (e) ἀσπρότητος αὐτόθι εὔρεν. Τοῦτον δὲ ἐπάρας, ἀπενέγκαι τοῖς τεχνίταις οὐκ ἠθέλησε, μὴ πως ἄλλοτρίῳ αὐτοῦ ὑπάρχοντος, προσάσει εὐσπλαγχνίας πατασμάτι ὑποπέσῃ. Ἠρὸς οὖν τὰς γειννιάζουσας γυναῖκας αὐτὸν ἐπενέγκας, πᾶσιν ὑπέδειξεν ἐρωτῶν, μὴ πως τινὲς αὐτῶν ἐκεῖσε κατελείψῃ. Πᾶσαι δὲ αἱ γυναῖκες αἱ ἐκεῖσε ἄρτον ὀπτήσασαι, μὴ εἶναι τοῦτον ἴδιον αὐτῶν ὡμολόγησαν, ἐν ἀκραίῳ γὰρ τοῖς ἐαυτῶν ἄρτους ἐκ τοῦ κλιβάνου λαβεῖν δισχυρίζοντο. Τότε ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀγαλλιώμενος, ἐπήλθε πρὸς τοὺς πολλοὺς τεχνίτας μετὰ ἐνὸς ἄρτου, καὶ τούτους τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ εὐχαριστῆσαι παρεκάλεσε, καὶ ὅτι δαπάνην αὐτοῖς παρέσχε ἐμήνυσεν. Εὐθέως καὶ ἐπὶ τὸ ἐστιαθῆναι προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, τὸν εὐρεθέντα ἄρτον παρέθηκεν. Εἰς κόρον δὲ αὐτῶν ἐμπλησθέντων, πλείω κλάσματα (f) περιεурέθησαν, ὑπὲρ ἃ ὁ ἄρτος ἐκεῖνος ὑπῆρχε. Καὶ ἐν ἑτέρῃ δὲ ἡμέρᾳ ἐκεῖνα αὐτοῖς φαγεῖν παρέθηκεν. Ὁμοίως οὖν καὶ πάλιν χορτασθέντες, τὰ τοῦ ἄρτου κλάσματα (g) ἐπερίσσευσαν. Αὐτὰ τοίνυν τὰ περισσεύοντα κλάσματα πάλιν αὐτοῖς παρατίθειν, γέγονεν, ὥστε ἐπὶ δέκα ἡμέρας πάντες ἐκείνοι: οἱ τεχνίται καὶ οἱ ἐργάται ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐνὸς ἄρτου τούτων ἑχορτάζοντο. Καθ' ἡμέραν γὰρ ἐξ αὐτοῦ ἐσθίον-

ad implendum utrem sibi insistere viderent, vehementer accensi, majoribus hunc verborum contumeliis detestari cœperunt. Vir autem Dei videns quod ex prelo oleum nullo modo exiret, aquam sibi dari petiit, quam cunctis videntibus benedixit, atque in prelum suis manibus jactavit. Ex qua protinus benedictione tanta ubertas olei erupit, ut Langobardi, qui prius diu incassum laboraverant, non solum sua vœcula omnia, sed utrem quoque quem vir Dei detulerat implerent, et gratias agerent, quia is qui oleum petere venerat, benedicendo dedit quod postulabat.

Alio quoque tempore vehemens ubique fames incubuerat, et beati Laurentii martyris ecclesia fuerat a Langobardis incensa. Quam vir Dei restaurare cupiens, artifices multos, ac plures subministrantes operarios adhibuit, quibus necesse erat ut quotidiani sumptus laborantibus sine dilatione præberentur. Sed exigente ejuodem **361** famis necessitate, panis defuit; cœperuntque laborantes instanter victum quærere, quia vires ad laborem per inopiam non haberent. Quod vir Dei audiens, eos verbis consolabatur foris, promittendo quod deerat; sed ipse graviter anxibatur intus, exhibere cibum non valens quem promittebat. Cum vero huc illucque anxius pergeret, devenit ad clibanum, in quo vicinæ mulieres pridie panes coxerant, ibique incurvatus aspexit, ne forte panis a coquentibus remansisset. **C** Tunc repente panem miræ magnitudinis, atque insoliti candoris invenit: quem quidem tulit, sed deferre artificibus noluit, ne fortasse alienus esset, et culpam velut ex piestate perpetraret. Per vicinas itaque hunc mulieres detulit, eumque omnibus ostendit, ac ne cui earum remansisset inquisivit. Omnes autem quæ pridie panem coxerant, suum hunc esse negaverunt, atque panes suos numero integro se a clibano retulisse professæ sunt. Tunc lætus vir Domini perrexit ad multos artifices cum uno pane; ut omnipotenti Deo gratias agerent admonuit; et quia eis annonam præbuerat, indicavit; eisque ad refectiorem protinus invitatis inventum panem apposuit. Quibus sufficienter pleneque satiat, plura ex eo quam ipse panis fuerat, fragmenta collegit. Quæ die **D** quoque altero eis ad refectiorem intulit; sed id quod ex fragmentis supererat, ipsa quoque, quæ apposita fuerant, fragmenta superabat. Factumque est ut per dies decem omnes illi artifices atque operarii ex illo uno pane satiat, hunc et quotidie ederent, et ex eo quotidie quod edi posset in crastinum superasset, ac si fragmenta panis illius per esum crescerent, et cibum comedentium ora repararent.

(a) Ms., ἀφ' ἡμῶν.
(b) Ms., πλείοτέρως.
(c) Ms., ἠτήσατο.
(d) Ms., περιέτρειεν.

(e) Ms., λευκότητος.
(f) Ms., περιεσθῆσαν: forte ἐπερίσσεύθησαν.
(g) Ms., ἐπερίσσευσεν.

τες, ὅσον φαγεῖν ἠδύναντο, τοσοῦτον πάλιν ἐπερίσσειεν, ὅσον εἰς τὴν αὔριον ἀποτεῖ ἀρκίσει καὶ περισσεύσει ἠδύνατο; καὶ ὁ μὲν ἄρτος ἐκεῖνος τὰ τῶν ἐσθιόντων σώματα ἀνεκαίνιζε πρὸς δύναμιν, διὰ δὲ τῶν κλασμάτων καθ' ἡμέραν ὑπερηύξανεν.

PETR. Mira res, atque in exemplum Domínici A operis vehementer omnibus stupenda.

GREGOR. Ipse, Petre, multos de uno pane pavit per servum, qui ex quinque panibus quinque millia hominum satiavit per semetipsum, qui pauca seminis grana in innumera segetum frumenta multiplicat, qui ipsa quoque semina produxit ex terra et simul omnia creavit ex nihilo. Sed ne diutius mireris quid in virtute Domini venerandus vir Sanctulus exterius fecerit, audi ex virtute Domini qualis interioris fuit. Die etenim quadam a Langobardis captus quidam diaconus tenebatur ligatus, eumque (a) ipsi qui tenerant, interficere cogitabant. Advesperascente autem die, vir Dei Sanctulus ab eisdem Langobardis petit ut relaxari ei que vita concedi debuisset, quod posse se facere omnino negaverunt. Cumque mortem illius deliberasse eos cerneret, petit ut sibi (b) ad custodiam tradid debuisset. Cui profertinus responderunt: Tibi quidem eum ad custodiendum damus, sed ea conditione interposita, ut si iste fugerit, pro eo ipse moriaris. Quod vir Domini libenter accipiens, prædictum diaconum in suam suscepit fidem; quem nocte media cum Langobardos omnes somno gravi depressos aspiceret, excitavit et ait: Surge, et concitus fuge, liberet te omnipotens Deus. Sed idem diaconus 364 promissionis ejus non immemor, respondit dicens: Fugere, Pater, non possum, quia si ego fugero, pro me sine dubio ipse morieris. Quem vir Domini Sanctulus ad fugiendum compulit, dicens: Surge, et vade, te omnipotens Deus eripiat; nam ego in manu ejus sum, tantum in me possunt facere, quantum ipse permiserit. Fugit itaque diaconus, et quasi deceptus in medio fidejussor remansit. Facto igitur mane Langobardi, qui diaconum ad custodiendum dederant, venerant, quem dederant petierunt; sed hunc venerandus presbyter fugisse respondit. Tunc illi inquit: Scis ipse melius quid convenit. Servus autem Domini constanter ait: Scio. Cui dixerunt: Bonus homo es, nolumus te per varios cruciatus mori, elige tibi mortem quam vis. Quibus vir Domini respondit, dicens: In manu Dei sum, ea morte me occidite quam me occidi ipse permiserit. Tunc omnibus qui illie aderant Langobardis placuit ut eum capite truncare debuissent, quatenus sine gravi cruciatus vitam ejus compendiosa morte terminarent. Cognito itaque quod Sanctulus qui inter eos pro sanctitatis reverentia magni honoris habebatur occidendus esset, omnes qui in eodem loco inventi sunt Langobardi conveniunt (c) sicut sunt nimie crudelitatis læsti ad spe-

ΠΕΤΡ. Θαυμαστὸν πρᾶγμα καὶ σφόδρα ἐκπληκτον, πρὸς γὰρ τὸ δεσποτικὸν ὑπόδειγμα τὸ ἔργον τοῦτο βλέπει.

ΓΡΗΓΟΡ. Αὐτὸς γὰρ καὶ νῦν, Πέτρε, διὰ τοῦ δουλοῦ αὐτοῦ ἐξ ἑνὸς ἄρτου πολλοὺς ἐχόρτασεν, ὅστις δι' αὐτοῦ ἐκ πέντε ἄρτων πέντε χιλιάδας ἀνθρώπων (d) ἐνέπλησεν, ὅστις ἐξ ὀλίγων κόκκων σπερμάτων ἀπείρους καρποὺς τῶν γεννημάτων πληθύνει, ὅστις καὶ αὐτὰ τὰ σπέρματα ἐκ τῆς γῆς προσήγαγεν, καὶ ὁμοῦ τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποίηκεν. Ἴνα δὲ μὴ ἔτι (e) πλεόν θαυμάζῃς, εἰ ἔξωθεν ἐν τῇ τοῦ κυρίου δυνάμει ὁ σεβάσμιος ἀνὴρ Σάγκτουλος εἰργάσατο, ἀκουσον, ποῖος ἔνθον τῇ τοῦ κυρίου δυνάμει ὑπήρχεν. Ἐν τινὶ ἡμέρᾳ διάκονός τις παρα τῶν Λογογράφων κρατηθεὶς, δεδεμένος παρ' αὐτοῖς ὑπήρχε, φρονεῖσαι δὲ αὐτὸν οἱ τοῦτον κρατήσαντες ἐβόλυνον. Τῆς δὲ ἡμέρας πρὸς ἑσπέραν καταλαδοῦσης, ὁ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος Σάγκτουλος τοὺς Λογογράφους ἐδυσώπει, ὅπως τὴν ζωὴν τούτῳ χαρίσωνται. Αὐτοὶ δὲ παντάπασιν τοῦτο ποιῆσαι ἤρνησαντο. Ἐν τῷ θεάσασθαι οὖν αὐτὸν ὅτι τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀσφαλῶς ἐψηφίσαντο, ἤτησαν αὐτοὺς ἵνα κἂν ἐπὶ τῷ παραφυλάξαι αὐτὸν, τούτον αὐτῷ παραχωρήσωσιν. Ἀποκριθέντες δὲ εἶπον· Ἐπὶ τῷ παραφυλάξαι μὲν (f) διδοῦμέν σοι αὐτόν, ἐπὶ δὲ ὄρω τοιούτῳ, ἵνα ἐάν οὗτος φύγῃ, σὺ ἀντ' αὐτοῦ ἀποθάνῃς. Προσθόμως δὲ τοῦτο ὁ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος καταδεξάμενος, τὸν προλεχθέντα διάκονον ἐν τῇ αὐτοῦ ἀνεδέξατο πίστει. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον, ἐν ὅσῳ πάντας τοὺς Λογογράφους ὑπὸν βαρυστάτῳ κατεχομένους ἐθεάσατο, ἐξυπνίσας τὸν διάκονον, πρὸς αὐτὸν εἶπεν· Ἀνάστα, καὶ μετὰ σπουδῆς φεύγε, (g) λυτρώσεται σε ὁ παντοδύναμος Θεός. Ὁ οὖν αὐτὸς διάκονος 365 τῆς ὑποσχέσεως αὐτοῦ οὐκ ἀμνημονῶν, ἀπεκρίθη λέγων· Φυγεῖν, πάτερ, οὐ δύναμαι, ἐὰν γὰρ φύγω, ἀνυπερθέτως ἔπερ ἐμοῦ σὺ ἀποθνήσκεις. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος Σάγκτουλος τοῦτον πρὸς τὸ φυγεῖν κατήπειγε, λέγων· Ἀνάστα καὶ ἀπέλθε, ὁ παντοδύναμος Θεός λυτρώσεται σε. Ἐγὼ γὰρ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ εἰμι, καὶ τοσοῦτον (h) εἰς ἐμὲ ποιῆσαι δύναται, ὅσον αὐτὸς παραχωρήσει. Ἐφυγε τοίνυν ὁ διάκονος, καὶ ὡς ὅτι ἀπατηθεὶς ὁ ἀντιφωνητής, ἐν τῷ μέσῳ ἀπέμεινε. Πρωίας δὲ γενομένης οἱ Λογογράφοι οἱ τὸν διάκονον ἐπὶ τὸ φυλαχθῆναι τῷ πρεσβυτέρῳ παραδῶσαντες, πρὸς αὐτὸν ἦλθον ζητοῦντες ὑπεραὐτῷ παραδεδῶσασιν. Ὁ δὲ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος πρὸς αὐτοὺς ἔφη, φυγῆ τὸν διάκονον χρῆσασθαι. Ἐκεῖνος δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον· Τὸ πᾶς ἔστοιχῆθη, αὐτὸς καλῶς ἐπίστασαι. Ὁ δὲ τοῦ κυρίου δοῦλος θαρσαλέως εἶπε· Γινώσκω. Οὗτοι δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον· Καλὸς ἀνθρώπος εἶ, καὶ οὐ θέλομέν σε (i) διὰ κριτηρίων διαφῶρων κολάσαντες φονεῖσαι. Ἐπιλεξαι οὖν θάνατον οἷον θέλεις. Πρὸς οὓς ὁ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος ἀπεκρίθη, λέγων· Ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ εἰμι, καὶ οἷον θανάτῳ αὐτὸς με παραχωρήσει ἀποθανεῖν, αὐτῷ με φονεύσατε, τότε πᾶσι

(a) Germ., cum nonnullis Norm., eumque ipsi quem.

(b) Val. Cl., cum Germ., ad custodiendum.

(c) Lyr. et primus Aud. cum Gemet., et sicut ipsas itaque actus, etc.

(d) Ms., ἐχόρτασεν.

(e) Ms., ἐπὶ πλεόν.

(f) Ms., διδομέν σοι.

(g) Ms., λυτρώσεται σε.

(h) Ms., εἰς ἡμᾶς ποιῆσαι, ὅσον ὁ θεὸς παραχ.

(i) Ms., διὰ βασάνων διαφ.

τοῖς οὖσιν ἕκαστος Λογγοβάρδοις ἤρεσεν, ὡς αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν ἀποτέμωσιν, ὥστε ἄνευ (α) βαρυτάτης κρίσεως συμπαθητικῶ θανάτῳ τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀπαλλάξωσι. Διακρινόντες τοίνυν οἱ ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ εὐρεθέντες Λογγοβάρδοι, ὅτι Σάγκτολος ὁ μεταξὺ αὐτῶν δι' ἀγίωσύνης σέβας ἐν μεγίστῃ τιμῇ ὑπάρχων, φανευθῆναι ἤμελλεν, πάντες συνῆλθον, τῇ συνῆθει αὐτῶν ὡμότῳτι χρώμενοι· εὐφραίνόμενοι, (b) καὶ ἐν ὀρδίῳ στάντες, τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξεδέχοντο. Τοῦ δὲ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν εἰσαχθέντος, ἐκ πάντων τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐν δυναστείᾳ σώματος ἐπαλέγη ἕως, περὶ οὗ διαστάσει οὐκ ἦν, ὅτι ἐν ἐνὶ κροῦσματι τῆν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποτέμωσι. Ὁ δὲ εὐλαβέστατος οὗτος ἀνὴρ, μέσον αὐτῶν ἐνόπλων ὄντων προενεχθεὶς εἰς τὸ ἑαυτοῦ ὄπλον εὐθέως ἀνέδραμεν· ἤτησαστο γὰρ ὁπως αὐτῷ (c) ὀλίγη ἄδεια τοῦ εὐξασθαι παρασχέθῃ. Τοῦτου δὲ γεγονότος, ἐν τῇ γῇ ἑαυτὸν ὑποστρώσας, εὐχεσθαι ἤρξατο. Μικρὸν δὲ χρονίσαντος αὐτοῦ ἐν τῇ εὐχῇ, ὁ ἐπιλεχθεὶς πρὸς τὸ φονεῦσαι αὐτὸν, τῇ τοῦ ποδὸς αὐτοῦ λακταίᾳ τοῦτον ἐνυξ, λέγων· Ἀνάστα, καὶ κλίνας γόνυ ἔκτεινόν σου τὸν αὐχένα· Ἀναστάς δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, καθὼς προσετάγη πεποίηκεν. Ἐκταθέντος δὲ αὐτοῦ τοῦ αὐχένου, καὶ τὸ ξίφος καθ' αὐτοῦ γυμνωθὲν θεασάμενος, τοῦτον τὸν ἕνα λόγον, καθὼς λέγουσι, δημοσίως εἶπεν· Ἄγιε Ἰωάννη, δέξαι αὐτό. Τότε ὁ ἐπιλεχθεὶς καὶ σαρκοδόρος ἐκείνους, γυμνὸν τὸ ξίφος κρατῶν ἐν ἰσχύει τὸν βραχίονα εἰς ὕψος ἐπήρην ἐπὶ τὸ κροῦσαι αὐτὸν, καταγάγειν δὲ αὐτὸ οὐδ' ἀμῶς ἠδυνήθη. Ὑψώσαντος γὰρ αὐτοῦ ἐν τῷ ἀέρι τὴν μάχαιραν, ἄφω ὁ βραχίον αὐτοῦ ἀκλινῆς ἀπέμεινεν. Τότε ἅπας τῶν Λογγοβάρδων ὁ θόρυβος, τῶν εἰς θῆαν τοῦ θανάτου αὐτοῦ παραγεγονότων, εἰς αἶνον Θεοῦ μετεστράφη, καὶ θαυμάζειν ἀρξάμενοι, τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον (d) μετὰ φόβου ἐσέβοντο. Φανερώς γὰρ ἀπεδείχθη ποίας ἀγίωσύνης ὑπῆρχεν, ὅστις τὸν τοῦ σαρκιόδου ἀνδρὸς βραχίονα ἐν τῷ ἀέρι ἔδρασε. Παρακληθεὶς τοίνυν ἀνίστη, καὶ ἔδυσώπου αὐτὸν ἵνα τὸν βραχίονα τοῦ αὐνοῦ σαρκιόδου ἀνδρὸς ἰάσῃται. Ὁ δὲ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ διανεβάλλετο, λέγων· Οὐδ' ἀμῶς ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχομαι, εἰ μὴ πρότερον ὄρκον μοι δώσῃ, ὅτι μετὰ τῆς χειρὸς ταύτης χριστιανὸν ἄνθρωπον οὐ φονεύσει. Ὁ δὲ Λογγοβάρδος ἐκείνος, ὅστις κατὰ τοῦ Θεοῦ (ἵνα οὕτως εἴπω) βραχίονα ἐκτείνας, τοῦτον ἀπόλεκε, τῆς βασιάνου αὐτὸν κατεπειγούσης, ἤναγκάσθη ὁμῶσαι τοῦ μηδέποτε χριστιανὸν ἄνθρωπον φονεῦσαι. Τότε 366 ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐκέλευεν αὐτῷ, λέγων· Κατένεγκε τὴν χειρὰ σου κάτω. Ὅστις παραχρῆμα ταύτην κατήγαγε, τὴν δὲ μάχαιραν εὐθέως εἰς τὴν θήκην αὐτῆς ἔβαλεν. Ἄπαντες δὲ οἱ Λογγοβάρδοι, τοιαύτης δυνάμεως ὄντα τὸν ἄνδρα γνωρίσαντες, πρόβια καὶ βόας καὶ ἔτρα κτήνη, ἐξ ὧν ἦσαν (e) πραιδεύσαντες, δῶρα αὐτῷ προσφέρειν ἠγωνίζοντο. Ἄλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τοιαῦτα δῶρα δεξασθαι οὐκ ἠθέλησε. Μᾶλλον δὲ μισθοῦ ἀγαθοῦ δῶρον ἐζήτησε, λέγων· Ἐάν μοι (f) θέλετέ τί ποτε δῶρον δωρῆσασθαι, τοὺς αἰχμαλώτους ὄλους οὓς ἔχετε χαρίσασθέ μοι, ἵνα ἔχω πόθεν ὑμῖν ὀφείλω εὐξασθαι. Γέγονε τοῦτο τοίνυν, καὶ πάτες οἱ αἰχμαλῶτοι οἱ μετ' αὐτοῦ ἀπελύθησαν. Οὕτω γὰρ ἡ ἄνωθεν ὑπόνομήσε πρόνοια, ἵνα ἐν ὄσῳ ἑαυτὸν μόνον ὑπὲρ ἐνὸς τῶ θανάτῳ προσήγαγε, πολλοὺς ἀπὸ θανάτου λυτρώσῃται.

(a) Ms., βαρυτάτης βασιάνου... τῆς ζωῆς αὐτὸν ἀπαλλ.

(b) Ms., ἐνορδίνως, adverbialiter occurrunt, in lingua Græcobarbara, ὀρδίνος, ὀρδίνος, ὀρδίνια, pro Latine *ordo*. Dicitur etiam ὀρδινάριος, *ordinarius* et ὀρδινεύειν, *ordinare*.

(c) Ms., ὀλίγα ἄδεια.

(d) Ms., μετὰ φόβου ἐπίστευον, φανερώς γάρ.

(e) Ms., προδεύοντες.

(f) Ms., θέλητέ τί ποτε.

(g) Compend., *carnifex*.

Ataculum mortis. Circumsteterunt itaque acies. Vir autem Domini deductus in medium est, atque ex omnibus viris fortibus electus est unus, de quo dubium non esset quin uno icu caput ejus absceinderet. Venerandus igitur vir inter armatos deductus, ad sua arma statim cucurrit; nam petiit ut sibi paululum orandi licentia daretur. Cui dum concessum fuisset, in terram se stravit et oravit. Qui dum paulo diutius oraret, hunc electus (g) interfector calce pulsavit ut surgeret, dicens: Surge, et flexo genu tende cervicem. Surrexit autem vir Domini, genuflexit, cervicem tetendit, sed tenso collo eductam contra se spatham intuens, hoc unum publice fertur dixisse: (h) Sancte Joannes, suscipe illam. Tunc electus carnifex evaginatum gladium tenens, nisu forti in altum brachium percussurus levavit, sed deponere nullo modo potuit, nam repente dirigit, et erecto in caelum gladio brachium inflexibile remansit. Tunc omnis Langobardorum turba quæ ad illud mortis spectaculum aderat, in laudis favorem conversa, mirari cœpit, virumque Dei cum timore venerari, quia profecto claruerat cujus sanctitatis esset, qui carnificis sui brachium in aere ligasset. Itaque postulatus ut surgeret, surrexit; postulatus ut brachium sui carnificis sanaret, negavit, dicens: Ego pro eo nullo modo orabo, nisi mihi ante juramentum dederit quia cum ista manu Christianum hominem non occidat. Sed Langobardus idem, qui, ut ita dicam, brachium contra Deum tendendo perdidit, pœna sua exigente, compulsus est jurare se Christianum hominem nunquam occidere. 365 Tunc vir Domini præcepit, dicens: Deponere manum deorsum. Qui statim deposuit. Atque illico adjunxit: Remitte gladium in vaginam. Et statim remisit. Omnes ergo tantæ virtutis hominem cognoscentes, boves et jumenta quæ deprædati fuerant, certatim ei offerre in munere volebant: sed vir Domini tale munus suscipere renuit, munus autem bonæ mercedis quæsit, dicens: Si mihi aliquid vultis concedere, omnes captivos quos habetis mihi tribuite, ut habeam unde pro vobis debeam orare. Factumque est; et omnes captivi cum eo dimissi sunt, atque, superna gratia disponente, cum se unus pro uno morti obtulit, multos a morte liberavit.

(h) Haud dubie sanctum Joannem Bapt. invocavit Sanctulus, qui apud Langobardos magna religione colebatur, ut dicit Paulus Diac., de Gestis Langobard., lib. v, cap. 6. Id in causa fuit ut Theodelinda regina magnis sumptibus basilicam sancti Joannis Baptistæ titulo insignitam ædificaret, ornamentis auri et argenti decoraret, ditaretque prædiis apud *Modocetiam*, seu *Modicium*, non longe a *Mediolano*. Vide Paul. Diaconum, lib. iv, cap. 22 et 23.

PETR. Mira res, et quamvis hanc ab aliis et ipse **A** cognoverim, vere tamen fateor quia mihi quoties narratur innovatur.

GREGOR. Nihil in hac re in Sanctulo mireris, sed pensa, si potes, quis ille spiritus fuerit, qui ejus tam simplicem mentem tenuit, atque in tanto virtutis culmine erexit. Ubi enim ejus animus fuit, quando mori pro proximo tam constanter decrevit, et pro temporali vita fratris unius suam despexit, atque sub gladio cervicem tetendit? Quæ ergo vis amoris (a) illud cor tenuit, quod mortem suam pro unius salute proximi non expavit? Scimus certe quia idem venerabilis vir Sanctulus ipsa quoque elementa litterarum bene non noverat. Legis præcepta nesciebat; sed quia plenitudo legis est charitas (Rom. xiii, 10), legem totam in Dei ac proximi dilectione servavit; et quod foris in cognitione non noverat, intus (b) vivebat in amore. Et qui nunquam fortasse legerat quod de Redemptore Joannes Apostolus dixit: *Quoniam sicut ille pro nobis animam suam posuit, sic et nos debemus pro fratribus animas ponere* (I Joan. iii, 16), tam sublime apostolicum præceptum faciendo magis quam sciendo noverat. Comparemus, si placeat, cum hac nostra indocta scientia illius doctam ignorantiam. Ubi hæc nostra jacet, ibi illius disciplina eminet. Nos de virtutibus vacui loquimur, et quasi inter fructifera arbusta positi, odoramus poma, nec manducamus; ille virtutum fructus carpere noverat, quamvis hos in verbis (c) odorare nesciebat.

Ἡμεῖς γὰρ ἐν δυνάμει λόγων διάκονα ὀμιλοῦντες, μὴ τὴν ὀπώραν, ἐξ αὐτῆς δὲ φαγεῖν οὐ δυνάμεθα. Ἐκεῖνος δὲ ἔργῳ τοῦ καρποῦ δράξασθαι ἐγίνωσκεν, ὅστις διὰ ῥημάτων ὀσφραίνεσθαι οὐκ ἠπίστατο.

PETRA. Quidnam, quæso te, esse existimas, quod **C** boni quique subtrahuntur; et qui vivere ad ædificationem multorum poterant, aut penitus inveniri nequeunt aut certe jam omnimodo rarecent?

GREGOR. Malitia remanentium meretur, ut hi qui prodesse poterant festine subtrahantur: et cum mundi finis appropinquat, electi tolluntur, ne deteriora videant. Hinc enim propheta ait: *Justus perit, et nemo est qui recogitet in corde suo; et viri misericordie colliguntur, quia non est qui intelligat* (Isai. lvi, 1). Hinc rursus scriptum est: *Aperite, ut ezeant qui conculcent eam, tollite de via lapides* (Jerem. l. 26). Hinc Salomon ait: *Tempus millendi lapides, et tempus colligendi* (Eccl. iii, 15). (d) Quo igitur **SSS** finis mundi urget, eo necesse est ut **D** vivi lapides ad ædificium coeleste colligantur, qualenus Jerusalem nostra in mensuram suæ constructionis excrescat. Nec tamen ita omnes electos subtrahi credimus, ut soli in mundo perversi remaneant, quia nunquam peccatores ad lamentum poenitentiae redirent, si nulla essent honorum exempla, quæ eorum mentem traherent.

(a) Carnot., *illum continuit*.

(b) Alii, *vigebat*, quod legitur in Carnot. et plurib. Norm.

(c) German. ac plur. Norman. *odorari*.

ΠΕΤΡ. Θαυμαστόν ὄντως πρᾶγμα. Τοῦτο δὲ καὶ παρ' ἐτέρων ἀκήκοα ἀληθῆς ὑπάρχειν. Πλὴν ὁμῶς ὁμολογῶ, ὅτι ὁσάκις μοι (ε) ῥίσκεται, ἀνακαινίζεται ἐν ἐμοί.

ΓΡΗΓΟΡ. Μὴ θαυμάσῃς ἐν τῷ Σαγκτούλῳ περὶ τοῦ πράγματος τούτου, ἀλλ' ἐὰν δύνασαι, κατανόησον ὁποῖον ἐκείνου τὸ πνεῦμα ὑπεῖρχεν, ὅπερ αὐτοῦ τὸν λογισμὸν οὕτως ἀκέραιον διεκράτησε, καὶ ἐν τοσούτῳ ὕψει δυνάμει ἀνήγαγε. Ποῦ γὰρ αὐτοῦ ἡ ψυχὴ ὑπεῖρχεν, ὅταν ἀποθανεῖν διὰ τὸν πλησίον οὕτω προθύμως ἠπειλείτο, καὶ διὰ τὴν ἐνὸς ἀδελφοῦ πρόσκαιρον ζωὴν, τὴν ἰδίαν ὑπερεῖδε, καὶ τὸν ἑαυτοῦ τραχηλὸν ὑπὸ τὴν μάχαιραν ἐξέτεινε; ποῖα δὲ ἐπίτασις πόθου τὴν ἐκείνου καρδίαν κατεῖχεν, ὅτι τὸν θάνατον ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον σωτηρίας οὐκ ἐδείλλασε; τὸ δὲ θαυμασιώτερον, ὅτι οὐδὲ γράμματα ἠπίστατο. Ἐν βεβαίῳ γὰρ γινώσκουμεν, ὅτι ὁ αὐτὸς εὐλαβέστατος ἀνὴρ Σάγκτουλος, οὐδὲ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῶν γραμμάτων καλῶς ᾔδει. Τὰ τοῦ ὁμοῦ προστάγματα οὐκ ἠπίστατο. Ἀλλ' ἐπειδὴ πληρωμα νόμου ἡ ἀγάπη ὄλον τὸν νόμον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ καὶ τῇ τοῦ πλησίον ἀγάπῃ ἐφώλαξεν. Καὶ ὅπερ ἐξώθεν διὰ μαθήσεως οὐκ ᾔδει, ἐνδὸν τῷ πόθῳ ἐν αὐτῷ ἔζη. Καὶ ὅστις οὐδέποτε πολλακίς ἀνέγνω ὅπερ Ἰωάννης ὁ ἀπόστολος περὶ τοῦ λυτρωτοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶπεν, ὅτι ὥσπερ αὐτὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκεν ὑπὲρ ἡμῶν, ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς περὶ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τὰς ψυχὰς τιθεῖναι, οὕτω τὸ ἀποστολικὸν καὶ ὑψηλὸν τοῦτο πρόσταγμα ἔργῳ ἐπλήρωσεν, ἥπερ μᾶλλον διὰ γνώσεως αὐτὸ ἠπίστατο. Παρειακόσωμεν τοίνυν, ἐὰν βούλει, μετὰ ταύτης τῆς ἡμετέρας ἀμαθοῦς εἰδήσεως τὴν ἐκείνου πεπαιδευμένην ἀγνώσκειαν, ποῦ αὐτῆ ἡ ἡμετέρα κεῖται, καὶ ποῦ ἡ ἐκείνου κατάστασις ὑπέρεως, ὥσπερ μεταξὺ καρπύμων δένδρων ἐστῶτες, ὀσφραίνόμεθα

ΠΕΤΡ. Τί τοῦτο εἶναι ὑπολαμβάνεις, αἰτῶ, ὅτι οἱ αγαθοὶ ἄνδρες συντόμως μεθίστανται, οἵτινες ζῆσαι εἰς οἰκοδομὴν πολλῶν ἠδύναντο· καὶ εἰ τὸ καθόλου εὐρεθῆναι οὐ δύνανται, εἰ δὲ καὶ εὐρεθῶσιν, ἀραιοὶ εὐρίσκονται.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἡ κακία τοῖς ἀπομένουσιν ἀρμόζει. Διὰ γὰρ τοῦτο μετὰ σπουδῆς ἀρῶνται ἐκεῖνοι, οἵτινες ἠδύναντο εἰς ὠφέλειαν ἐτέρων εἶναι, ἵνα μὴ τοῦ τέλους τοῦ κόσμου πλησιάζοντος, δυσκολώτερα θεάσωνται. Περὶ γὰρ τούτου καὶ ὁ προφήτης λέγει· Δίκαιος ἀπώλετο, καὶ οὐδεὶς ὁ διαλογιζόμενος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ οἱ τῆς ἐλεημοσύνης ἄνδρες συνάγονται, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ συνιών. Ὅθεν πάλιν γέγραπται· Ἀνοίξατε, ἵνα ἐξελθωσιν οἱ καταστρωμένοι αὐτήν. Ἀρατὲ ἐκ τῆς ὁδοῦ τοὺς λίθους. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Σολομὼν λέγει· Καιρὸς τοῦ βαλεῖν λίθους, καὶ καιρὸς τοῦ συναγαγεῖν λίθους. Ὥστε οὖν σπεύδοντος **SSS** λοιπὸν τοῦ τέλους τοῦ κόσμου, ἀναγκαῖον ὑπάρχει ἵνα λίθοι ζῶντες εἰς τὴν οὐράνιον οἰκοδομὴν σωρευθῶσιν, ὅπως ἡ ἡμετέρα Ἱερουσαλήμ ἐν τῇ τῆς οἰκοδομῆς αὐτῆς μέτρῳ ὑπεραυξήσῃ. Οὐ πάντας δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς μεταστῆναι πιστεύομεν, ὥστε μόνους τοὺς διαστρόφους ἐν τῷ κόσμῳ ἀπομείναι, ἐπειδὴ οὐδέποτε εἰς ὄδυρμόν μετανοίας οἱ ἁμαρτωλοὶ ὑπέστρεφον, ἐὰν οὐδαμῶς ὑπῆρχον τῶν ἀγαθῶν τὰ ὑποδείγματα, τὰ τὸν νοῦν ἐκείνων ἐπισπώμενα.

(d) Primus Carnot., *quia igitur mundi finis surgit*.

(e) Fortasse, ἀπο τοῦ ῥέσκεσθαι, in vulgus spargi, de qua voce consule Gloss. Cangii. In Ms. legitur, λέγεται.

ΗΕΤΡ. Εἰς κενὸν λοιπὸν ἐπιζητῶ, διατί ἀγαθοὶ ὑποσύ-
ρονται, ἐν ὅσῳ τοὺς πονηροὺς ἀναμφίβλως ἀπολλυ-
μένους θεωρῶ.

ΚΕΦΑΛ. ΑΗ'.

Περὶ τῆς ὀπτασίας 'Ρεδέμπτου ἐπισκόπου πόλεως
Φερεντίνης.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Περὶ τοῦ πράγματος τούτου μηδὲν, Πέ-
τρε, θαυμάσης. Τὸν γὰρ εὐλαβίστατον τῆ ζωῆ ἄνδρα
'Ρεδέμπτου, τὸν Φερεντίνης ἐπίσκοπον, τὸν πρὸ ταύτης
τῆς ἐπταετίας ἐκ τοῦ κόσμου τούτου μεταστάντα ἡ σὴ
ἀγάπη ἐν γνώσει εἶχεν. 'Ὅστις ἔτι ἐν τῷ μοναστηρίῳ
(α) ὀπάρχοντί μοι, σφόδρα μοι παρρησιαστικῶς ἐπλησίαζε
Τούτου δὲ ὅπερ διηγοῦμαι, καὶ 'Ιωάννης ὁ ἔσχατος ὁ
προηγησάμενός με ἔγνω, ὅστις ἀρτίως ἐκ τοῦ κόσμου
τούτου μετέβη, καὶ πᾶσι δὲ διὰ πλάτους ἐδηλοποιήθη.
'Ὁ αὐτὸς οὖν 'Ρεδέμπτου παρ' ἐμοῦ ἐρωτηθεὶς, διηγήσατό
μοι, λέγων· ὅτι ἐν τινὶ ἡμέρᾳ τὰ παρόγια αὐτοῦ κατὰ
τὸ ἔθος γυρεύων, ἦλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ μακαρίου
μάρτυρος (b) Εὐτύχου. Ὁσίας δὲ γενομένης, τὴν κλίην
αὐτοῦ πλησίον τῆς σοροῦ τοῦ μάρτυρος γενέσθαι προσέ-
ταξεν. 'Ἐκίτε οὖν ἐκ τοῦ κόπου ἀνεπέσαστο. Περὶ δὲ τὸ
μεσονύκτιον, καθῶς ἔλεγεν, οὔτε παντελῶς ἐκοιμήτο,
οὔτε πάλιν γρηγορῆσαι ἠδύνατο. 'Ἀλλὰ καθῶς πολλὰ κίς
συμβαίνει, (a) βεβαρυσμένος ἔκειτο. Ἡ δὲ φυγὴ ἐγρηγόρει.
'Ὁ οὖν αὐτὸς μακάριος μάρτυς Εὐτύχιος παρέστη αὐτῷ,
λέγων· 'Ρεδέμπε, γρηγορεῖς; 'Ἀποκριθεὶς δὲ αὐτῷ, εἶπε·
Γρηγορῶ. 'Ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔφη· Τέλος ἔρχεται πάση
σαρκί, τέλος ἔρχεται πάση σαρκί, τέλος ἔρχεται πάση
σαρκί. Μετὰ δὲ τὴν τρισσὴν ταύτην φωνήν, ἡ ὀπτασία
τοῦ μάρτυρος ἡ φανείσα τοῖς νοεροῖς αὐτοῦ ὀφθαλμοῖς,
ἀφανῆς γέγονε. Τότε ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀνέστη, καὶ
ἐαυτὸν ἐν τῷ τῆς εὐχῆς πένθιμῳ δέδωκεν. Εὐθὺς οὖν ἐν
τῷ οὐρανῷ τὰ φοβερά ἐκεῖνα σημεῖα ἐπικολούθησαν.
'Ρομφαῖαι γὰρ καὶ διατάσεις ἔμπυροὶ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ
βορρᾶ ἰδεάθησαν. Τὸ τρικαῦτα δὲ λοιπὸν τὸ θηριώδες
τῶν Λογγοβάρδιων ἔθνος, ἐκ τῆς κατοικήσεως τοῦ τόπου
αὐτοῦ ἐξελθὼν, τῷ ἡμετέρῳ τραχὺλῳ ἐπέτεθη. Καὶ τὸ
σφόδρα πυκνωθὲν, δίκην γεννῆματος, πληθὸς τῶν ἀνθρώ-
πων ἐν ταύτῃ τῇ γῆ ἱπαναστάντες, οὔτοι ἐκκόψαντες
ἐξήρξαν. 'Ἄνευ γὰρ ὄχλου αἱ πόλεις ἀπέμειναν, κατε-
στράφησαν ἀστρα, (d) ἐνεπύρσιθησαν ἐκκλησίαι, κατελύ-
θησαν μοναστήρια ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Τὰ προάστια
δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐπιμελείας (e) ἔρημα καταλεί-
φθεντα, ἀργὴ ἡ γῆ, καὶ οὐδεὶς ταύτην νεμόμενος κατοικεῖ.
'Ἐπιζήθοντο τὰ θηρία τῶν τοπίων, ἄπειρ πρῶτερον τῶν
ἀνθρώπων πληθὸς κατεκράτει. Καὶ τί μὲν ἐν ἑτέροις μέρε-
σι τοῦ κόσμου πράττεται, οὐκ ἐπίσταμαι, 'Ἐπεὶ ἐν ταύτῃ

(a) Ms., ὑπάρχοντός μου.

(b) Ms., 'Ιουτικῶν. Idem nomen semper legitur infra.

(c) Ms., βεβαρυσμένος.

(d) Ms., ἐνεπύρσιθησαν.

(e) Ms., ἔρημα κατελείφθη.

(f) Colitur die 8 Aprilis. Ferentinum urbs est epi-
scopalis Latii in finibus Hernicorum.

(g) Scilicet sancti Joannis papæ III.

(h) Hic parochiæ dicuntur vici vicinæque ecclesiæ
quod vix in superioribus aut etiam æqualibus scripto-
ribus invenietur. Legitur tamen parochia in eadem
significatione in epist. synod. ad Egidium de novo
Castri Dupensis episcopatu, in appendice operum
Gregor. Turon., col. 1341.

(i) In Germ. et secundo Theod., *Juthici*. Primus
Carnot., *Justici*, consentiente interprete Græco. Se-

PERA. Incassum subtrahi bonos queror, qui perire
calervatim et melos video.

CAPUT XXXVIII.

De visione Redempti Ferentinæ civitatis episcopi.

GRÆGORIUS. Hac de re nihil, Petre, mireris; nam
(f) Redemptum Ferentinæ civitatis episcopum, vitæ
venerabilis virum, qui ante hos fere annos septem
ex hoc mundo migravit, tua dilectio cogitum ha-
buit. Hic sicut mihi adhuc in monasterio posito
valde familiariter jungebatur, hoc quod (g) Joannis
junioris prædecessoris mei tempore de mundi sine
cogoverat, sicut longe lateque claruerat, a me re-
quisitus mihi ipse narrabat. Aiebat namque quia qua-
dam die dum (h) parochias suas ex more circuiret,
pervenit ad Ecclesiam beati (i) Eutyohii martyris.
Advesperascente autem die stratum fieri sibi juxta
sepulcrum martyris voluit, atque ibi post laborem
quievit, cum nocte media, ut asserbat, nec dor-
miebat, nec perfecte vigilare poterat; sed depressus,
ut solet, somno, gravabatur quodam pondere vigi-
lans animus, atque ante eum idem beatus martyr
Eutyohius astitit, dicens: Redempte, vigilas? Cui
respondit: Vigilo. Quæ ait: Finis venit universæ carnis,
finis venit universæ carnis, finis venit universæ carnis.
Post quam trinam vocem visio martyris, quæ mentis
ejus oculis apparebat, evanuit. Tunc vir Dei surrexit,
seque in orationis lamentum dedit. Mox enim illa terri-
bilia in cælo signa secuta sunt, ut hastæ atque acies
ignæ ab Aquilonis parte viderentur. Mox effera
Langobardorum gens de (j) vagina suæ habitationis
educta, in nostram cervicem grassata est atque hu-
manum genus, quod in hac terra præ nimia multi-
tudine (k) quasi spissæ segetis more surrexerat, suc-
cisum aruit. Nam depopulatæ urbes, eversa castra,
concremata ecclesiæ, destructa sunt monasteria
virorum ac feminarum, (l) desolata ab hominibus
prædia, atque ab omni (m) cultore destituta, in eoli-
tudine vacat terra, nullus hanc possessor inha-
bitat, occupaverunt bestiarum loca quæ prius multi-
tudo hominum tenebat. Et quid in aliis mundi par-
tibus agatur, ignoro. Nam in hac terra, in qua nos
vivimus, finem suum **☉☉☉** mundus jam non un-
liat, sed ostendit. Tanto ergo nos necesse est in-
stantius æterna quærere, quanto a nobis cognosci-
mus velociter temporalia fugiisse. Despicendus a

cundus Carnot., *Justini*. Compend. *Zotici*. Primus
Theod., *Judici*. Cæteri habent *Eutyckii*, aut *Eutyctii*.
In Martyrol. Rom. decimo sept. Kal. Maii legitur
Ferentini in Hernicis sancti Eutyckii mart.

(j) Simili fere loquendi modo Jornandes, de rebus
Gelicis, cap. 4, appellat Scandinaviam, ex qua Go-
thi, Vandali, Langobardi prodire, *officinam gen-
tium, vaginam nationum*.

(k) Compend., *quasi spicarum segetis*.

(l) Becc. et Bigot., *deserta*, quod etiam legitur in
secundo Carnot. Primus Carnot. et tertius habent
dissoluta.

(m) Primus Carnot., *cultura*. Cæterum quæ hic
describit sanctus Doctor, alibi iisdem pane verbis
narrat, maxime hom. olim 18 in Ezechielum, quæ
sexta lib. II, circa finem.

καὶ διὰ τῆς ἀπειρίας εἰς δειλίαν καταπίπτοντες, ἐν δὲ σπιτείᾳ εἰσι, μὴ νομίζοντες ὑπάρχειν ἐκεῖνα, ἄπερ τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς θεωρηῆσαι οὐ δύνανται. Αὕτη δὲ ἡ δειλία ἐν τῷ προπάτορι ἡμῶν οὐχ ὑπῆρχε. Κἄν εἰ γὰρ ἐξεβλήθη ἐκ τῆς τοῦ παραδείσου χαρᾶς, ἀλλ' οὖν ὅμως ὑπεμνήσκατο, ὅπερ ἦν θεασάμενος, εἰ καὶ ἀποβλάδμενος ἦν τοῦτο. Οὗτοι δὲ νοῆσαι, ἢ ἀναμνησθῆναι τὰ ἀκουσθέντα οὐ δύνανται, διὰ τὸ μὴδὲ μίαν πείραν βεβαίως κρατεῖν αὐτοῦς, καθὼς ἐκεῖνος, ἐκ τῶν παρελθόντων. Ὡσπερ γὰρ ἔγκυος γυνή, ἐν φυλακῇ βληθεῖσα, ἐκείσε τὸ παιδίον γεννήσει. Τὸ δὲ γενθὲν παιδίον ἐν αὐτῇ τῇ φυλακῇ ἀνατραφῆ καὶ αὐξήσει. Ἡ δὲ τοῦτο τεκούσα μήτηρ πολλάκις αὐτῷ τὸν ἦλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρους, ὄρη καὶ πεδιάδας, πετεινὰ πετόμενα, καὶ ἵππους τρέχοντας ὀνομάσει, ἐκεῖνος δὲ ἐν τῇ φυλακῇ γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς, οὐδὲν ἕτερον εἰ μὴ τὸ τῆς φυλακῆς σκότος γινώσκει. Καὶ ταῦτα μὲν ὑπάρχειν ἀκούει, διὰ δὲ τὸ ἐν πείρᾳ αὐτὰ μὴ γινώκειν, ἀληθῆ αὐτὰ εἶναι ἀπιστῆσει. Οὕτως (α) ἐν αὐτῇ τῇ τῆς ἐξορίας αὐτῶν τυφλώσει γεννηθέντες οἱ ἄνθρωποι, ὑψηλὰ καὶ ἀθέατα ἀκούοντες ὑπάρχειν, ταῦτα δυσπιστοῦσιν εἰ ἐπ' ἀληθείας εἰσι. Μόνα γὰρ ταῦτα γινώσκουσι τὰ οἰκτρὰ καὶ ὀρώμενα, ἐν οἷς ἐγεννήθησαν. Ὅθεν 374 λοιπὸν γέγονεν ἵνα αὐτὸς ὁ τῶν ἁοράτων καὶ ὀρωμένων κτίστης, ὁ μονογενὴς τοῦ Πατρὸς Υἱὸς εἰς τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους λύτρωσιν ἔλθῃ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν εἰσοικίσῃ, ὅπως δι' αὐτοῦ ζωοποιήθῃντες, πιστεύσωμεν, περὶ ὧν ἀκμὴν διὰ πείρας ἐν γνῶσει γενέσθαι οὐ δυνάμεθα. Ὅσοι οὖν τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς κληρονομίας ἡμῶν ἐνέχυρον ἔλαβόμεν, περὶ τῆς τῶν ἁοράτων ζωῆς οὐ διστάζομεν. Ὅσοι δὲ ἀκμὴν, ἐν τῇ πληροφορίᾳ ταύτῃ ἐδραϊώμενος οὐκ ἔστιν, ὀφείλει ἐαυτὸν ἄνευ δισταγμοῦ τοῖς τῶν τελείων ἀνδρῶν λόγοις πρὸς πίστιν ἐπιδιδόναι, τοῖς ἤδη λοιπὸν διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τῶν ἁοράτων (β) τὴν πείραν ἔχουσι, καὶ αὐτοῖς πιστεῦσαι. Μάστιγος γὰρ λοιπὸν ἐκεῖνος ὁ παῖς, ἐὰν διὰ τοῦτο περὶ τοῦ φωτὸς νομίζει τὴν ἐαυτοῦ μητέρα ψεῦδεσθαι, διὰ τὸ ἐκεῖνον μὴδὲν ἕτερον γινώσκειν, εἰ μὴ τὸ τῆς φυλακῆς σκότος.

ΠΕΤΡ. Ἀρίσκει σφόδρα ὃ λέγεις. Ὁ δὲ τὰ ἁόρατα μὴ πιστεύων εἶναι ἀσφαλῶς, ὅτι ἄπιστός ἐστιν. Ὅστις δὲ ἄπιστον ὑπάρχει, ἐν τῷ πράγματι ὅπερ διστάζει, οὐ ζητεῖ πίστιν, ἀλλὰ πληροφορίαν.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Ἵτι ἄνευ πίστεως οὐδὲ ὁ ἄπιστος ζῆ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τοῦ μὲν δὲ λέγειν ὅτι ἄνευ πίστεως οὔτε ὁ ἄπιστος ζῆ. Ἐὰν γὰρ τὸν ἄπιστον ἐρωτῆσαι θελήσω, τίνα πατέρα, ἢ τίνα μητέρα ἔχει; παρευθὺ ἀποκρίνεται, ἐκεῖνον, κάκεινην. Ὅντινα πάλιν ἐὰν ἀνακρίνω εἰ γινώσκει πότε συνελήφθη, ἢ ἐὰν ἐθειώρησε πότε ἐγενήθη; οὐδὲν ἐκ τούτων ἐαυτὸν γινώσκων, ἢ θεάσασθαι ὀμολογεῖ, πλὴν ὅμως καὶ ὅπερ οὐκ οἶδε πιστεῦει· ἐκεῖνον δὲ πατέρα κάκεινην μητέρα ἐσχηκέναι· ἐαυτὸν ἄνευ δισταγμοῦ μαρτυρεῖ.

ΠΕΤΡ. Ὅμολογῶ μὴ γινώσκω μεῖωσ τοῦ νῦν ὅτι καὶ ὁ ἄπιστος πίστιν ἔχει.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐχουσι μὲν οὖν καὶ οἱ ἄπιστοι πίστιν, ἀλλ' εἴθε εἰς τὸν Θεόν, ἦν περ ἐὰν ἀσφαλῶς ἐκίεττο, ἄπιστοι εἶναι οὐκ εἶχον. Ἐκ τούτου δὲ εἰς τὴν τῆς πίστεως χάριν

(α) Ms., ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ γεννηθέντες οἱ ἄνθρωποι.
(β) Ms., τὴν γνῶσιν.
(γ) Plerique Norm. et Val. Cl., nullus... experimentum tenet.
(δ) Duo Theod., hæc infirma.

A dubietas in primo parente nostro esse non potuit, quia exclusus a paradisi gaudiis, hoc quod amiserat, quia viderat recolebat. Hi autem sentire vel recolere audita non possunt, quia eorum (c) nullum, sicut ille, saltem de præterito, experimentum tenent. Ac si enim prægnans mulier mittatur in carcerem, ibique pariat puerum, qui natus puer in carcere nutriatur et crescat; cui si fortasse mater quæ hunc genuit, solem, lunam, stellas, montes et campos, volantes aves, currentes equos nominet, ille vero qui est in carcere natus et nutritus nihil aliud quam tenebras carceris sciat, et hæc quidem esse audiat, sed quia ea per experimentum non novit, veraciter esse diffidat; ita in hac exsilii sui cæcitate nati homines, dum esse summa et invisibilia audiunt, diffidunt an vera sint, quia sola (d) hæc infima in quibus nati sunt visibilia noverunt. 373 Unde factum est ut ipse invisibilium et visibillium Creator ad humani generis redemptionem Unigenitus Patris veniret, et sanctum Spiritum ad corda nostra mitteret, quatenus per eum vivificati crederemus, quæ adhuc scire per experimentum non possumus. Quotquot ergo hunc spiritum hæreditatis nostræ pignus accepimus (Ephes. 1, 14), de vita invisibilium non dubitamus. Quisquis autem in hac credulitate adhuc solidus non est, debet procul dubio majorum dictis fidem præbere, eis que jam per Spiritum sanctum invisibilium experimentum habentibus credere, quia et stultus est puer si matrem ideo æstimet de luce mentiri, quia ipse nihil aliud quam tenebras carceris agnovit.

ΠΕΤΡ. Placet valde quod dicis. Sed qui esse invisibilia non credit, profecto infidelis est; qui vero infidelis est, in eo quod dubitat, fidem non quærit, sed rationem.

CAPUT II.

Quod sine fide neque infidelis vivat.

GREGORIUS. (e) Audenter dico, quia sine fide neque infidelis vivit. Nam si eumdem infidelem percunctari voluero, quem patrem vel quam matrem habuerit, protinus respondebit, illum atque illam. Quem si statim requiram utrumne noverit quando conceptus sit, vel viderit quando natus, nihil horum se vel nosse, vel vidisse fatebitur, et tamen quod non vidit, credit. Nam illum patrem illamque se habuisse matrem absque dubitatione testatur.

ΠΕΤΡ. Fateor quia nunc usque nescivi quod infidelis haberet fidem.

GREGOR. (f) Habent etiam infideles fidem, sed utinam in Deum. Quam si utique haberent, infideles non essent. Sed hinc in sua perfidia redarguendi sunt,

(e) Idem Codices, *evidenter*. Quæ vero hic docet sanctus Gregorius, jam ab Arnobio magna ex parte dicta et occupata libro secundo adv. Gentes.
(f) Duo Gemet. ac Prat., *habent etiam infid. necesse est fidem*.

hinc ad fidei gratiam provocandi, quia si de ipso suo visibili corpore credunt quod minime viderunt, cur invisibilia non credunt, quæ corporaliter videri non possunt ?

CAPUT III.

Quod tres vitales spiritus sunt creati.

Nam quia post mortem carnis vivat anima, patet ratio, sed fidei admista. Tres quippe vitales spiritus creavit omnipotens Deus : unum qui carne non legitur ; alium qui carne legitur, sed non cum carne moritur ; tertium qui carne legitur, et cum carne moritur. Spiritus namque est qui carne non legitur, angelorum ; spiritus qui carne legitur, sed cum carne non moritur, hominum ; spiritus qui carne legitur, et cum carne moritur, jumentorum omniumque brutorum animalium. Homo itaque sicut in medio creatus est, ut esset inferior angelo, superior jumento, ita aliquid habet commune cum summo, aliquid commune cum infimo : immortalitatem scilicet spiritus cum angelo, mortalitatem vero carnis cum jumento ; 376 quousque et ipsam mortalitatem carnis gloria resurrectionis absorbeat, et inhærendo spiritali caro servetur in perpetuum, quia et (a) ipse spiritus inhærendo carni servatur in Deum. Quæ tamen caro nec in reprobis inter supplicia perfecte deficit, quia semper deficiendo subsistit ; ut qui spiritu et carne peccaverunt, semper essentialiter viventes, et carne et spiritu sine fine moriantur.

Petr. Rationi fidelium placent cuncta quæ dicis. Sed quæso te, dum spiritus hominum atque jumentorum (b) tanta distinctione discernas, quid est quod Salomon ait : *Dixi in corde meo defliis hominum, ut probaret eos Deus, et ostenderet similes esse bestiis ; idcirco unus interitus est hominis et jumentorum, et æqua utriusque conditio (Eccle. III, 18) ?* Qui adhuc eandem suam sententiam subtiliter exsequens, adjungit : *Sicut moritur homo, sic et illamoriuntur, similiter spirant omnia, et nihil habet homo jumentis amplius (Ibid., 19).* Quibus adhuc verbis generalem definitionem subinfert dicens : *Cuncta subjacent vanitati, et omnia pergunt ad unum locum ; de terra facta sunt, et in terram pariter revertuntur (Ibid.).*

CAPUT IV.

De questione Salomonis qua dicitur : Unus interitus est hominis et jumentorum.

GREGORIUS. Salomonis liber in quo hæc scripta

(a) In priori Gemet. olim legebatur, ipse spiritus inhærendo servatur in Deum, omiſsa voce, carni. In altero vero Gemet., ipse spiritus servatur in Deum. Græcus interpres videtur legisse, quia et ipse spiritus inhærendo Deo, in eo servatur, πνεῦμα προσκολλώμενον τῷ θεῷ. Cæterum de Resurrectione vitæ post resurrectionem lege Apostolum, I Cor. xv, et interpretes in hoc caput, maxime Estium, ubi sanctos Patres, qui de resurrectione doctius scripserunt, adductis plurimis eorum testimoniis, laudat.

(b) Beccens., tanta discretionem distinguas.

προσκλητέοι εἰσιν, ὅτι ἐν τῆς ἰδίας αὐτῶν διελέγχονται δυσπιστίας. Ἐάν γάρ περὶ τοῦ ἰδίου σώματος πιστεύουσιν, ὅπερ οὐδ' αὐτῶν ἐθεάσαντο, διατὶ καὶ περὶ τῶν ἀοράτων οὐ πιστεύουσιν, ἅπερ σωματικῶς θεωρῆσαι οὐ δύνανται ;

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ὅτι τρία ἔκτισεν ὁ θεὸς ζωτικὰ πνεύματα.

Ὅτι οὖν μετὰ τὸν θάνατον τῆς σαρκὸς ζήσεται ἡ ψυχὴ διὰ τῆς ἀπολογίας ἀποδείξει· πειράσομαι συντρεούσης δηλονότι· τῆς πίστεως. Τρία τοίνυν ζωτικὰ πνεύματα ἔκτισεν ὁ παντοδύναμος κύριος· ἓν, ὅπερ σαρκὶ οὐ καλύπτεται· ἕτερον δὲ, σαρκὶ μὲν (c) καλυπτόμενον, οὐχὶ δὲ ἄμα τῇ σαρκὶ ἀποθνήσκον. Τὸ δὲ τρίτον, σαρκὶ καλυπτόμενον, καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς ἀποθνήσκον. Πνεῦμα οὖν σαρκὶ μὴ καλυπτόμενον ἔστι· τὸ τῶν ἀγγέλων. Τὸ δὲ τῇ σαρκὶ καλυπτόμενον πνεῦμα, οὐ μετὰ τῆς σαρκὸς δὲ ἀποθνήσκον, τὸ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ δὲ τῇ σαρκὶ καλυπτόμενον πνεῦμα, καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς ἀποθνήσκον, τὸ τῶν κτηνῶν. Ὁ ἄνθρωπος (d) τοίνυν ὅστις ἐν μέσῳ ἐκτίσθη, κατώτερος ὢν τοῦ ἀγγέλου, καὶ ἀνώτερος τοῦ κτηνῶν λοιπὸν ἐπικρινόν τι ἔχει μετὰ τοῦ ὕψους, ὁμοίως καὶ μετὰ τοῦ ἐλάττους, τὴν τοῦ πνεύματος δῆλον ἄθανασίαν μετὰ τοῦ ἀγγέλου, τὸν δὲ τῆς σαρκὸς θάνατον, μετὰ τοῦ κτηνῶν· 375 ἕως οὗ καὶ αὐτὸ τὸ θνητὸν τῆς σαρκὸς ἢ δόξα τῆς ἀναστάσεως ἀθανατήσῃ. Προσκολλωμένη γὰρ τῷ πνεύματι ἢ σὰρξ, φυλάττεται εἰς τὸν αἰῶνα, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ τὸ πνεῦμα προσκολλώμενον τῷ θεῷ ἐν αὐτῷ φυλάττεται. Ὅθεν οὐδὲ ἐν τοῖς ἀποδοκιμασμένοις ἢ αὐτῇ σὰρξ ἐν ταῖς βασάνοις παντελῶς ἐκλείπει. Πάντοτε γὰρ τηρομένη διαμένει· ἵνα οἱ τῷ πνεύματι καὶ τῇ σαρκὶ ἁμαρτήσαντες, πάντοτε ἐν διαμονῇ ζῶντες, C σαρκὶ καὶ πνεύματι ἄνευ τέλους ἀποθάνωσιν.

ΠΕΤΡ. Τῇ τῶν πιστῶν πληροφορίᾳ ἀρέσκουσι πάντα ἀλέγεις, ἀλλ' αἰτῶ σε, ἐν ὅσῳ τῶν ἀνθρώπων πνεῦμα ἀπὸ τῶν κτηνῶν τοσαύτῃ διαστάσει διεκρίνας, τί ἐστιν ὅπερ ὁ Σολομῶν λέγει· Ἐἶπον ἐν τῇ καρδίᾳ μου περὶ λαλιᾶς υἱῶν ἀνθρώπου, ὅτι διακρινεῖ αὐτοὺς ὁ θεός, καὶ τοῦ δεῖξαι ὅτι αὐτοὶ κτήνη εἰσὶ· καί γε αὐτοῖς συνάντημα υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ συνάντημα τοῦ κτηνῶν, συνάντημα ἐν τοῖς πᾶσιν αὐτοῖς ; Ὅστις ἀκμὴν τῇ αὐτῇ ψήφῳ ἐπὶ λεπτοῦ ἐξακολουθῶν, προτίθησιν· Ὡς ὁ θάνατος τούτου, οὕτως ὁ θάνατος τούτου, καὶ πνεῦμα ἐν τοῖς πᾶσι· καὶ τί περισσεύσεν ὁ ἄνθρωπος (e) παρὰ τὸ κτηνῶν ; Οὐδὲν. Οἷς ἀκμὴν λόγοις καθολικῆν ψῆφον ὑποβάλλει λέγων· Ὅτι τὰ πάντα ματαιότης, τὰ πάντα πορεύεται εἰς ἓνα τόπον, τὰ πάντα ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ χοῦ, καὶ τὰ πάντα ἐπιστρέφει εἰς τὸν χοῦν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ τοῦ ῥήτου τοῦ (f) Ἐκκλησιαστοῦ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τὸ τοῦ Σολομῶντος βιβλίον, ἐν ᾧ ταῦτα

(c) Ms., καλύπτεται, οὐχ ἄμα.

(d) Secuti sumus constructionem Ms. In Editis vero legitur, τοίνυν, κατώτερος ὢν τοῦ ἀγγέλου ὅστις ἐν μέσῳ ἐκτίσθη, καὶ ἀνώτ.

(e) Ms., ἀπὸ κτηνῶν ; hic vitiatam interpunctionem invenimus in exousis, unde sensus obscuritas ; legebatur enim una serie, οὐδὲν οἷς ἀκμὴν.

(f) Ita legendum, non, ἐκκλησιαστικῶν, ut Exousi exhibent ; paulo infra legitur, ἐκκλησιαστικὸς ἐπινομήθη ; quod statim repetitur.

γεγραμμένα εἰσιν, Ἐκκλησιαστής ἐπωνομάσθη. Ἐκκλη-
 σιατῆς δὲ κυρίως λέγεται, ὁ λαὸν ἀθροίζων. Ἐν τῇ ἐκ-
 κλησίᾳ οὖν ὀρισμὸς προβαίνει, δι' οὗ ἡ ταραχὴ τοῦ
 πλήθους κατασιγάζεται. Καὶ ἐν ὅσῳ πολλοὶ διάφορα
 νοοῦσι· διὰ τῆς τοῦ ἐκκλησιαστοῦ ἀπολογίας, πάντες εἰς
 μίαν ψῆφον ἀπάγονται. Τοῦτου ἕνεκεν καὶ τὸ βιβλίον τοῦτο
 Ἐκκλησιατῆς ὀνομάσθη. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Σολομὼν ἐν τού-
 τῳ, ὡς περ λαοῦ ταραχώδους τὸν νοῦν ἀνεδέξατο, ἵνα
 δι' ἐπιζητήσεως (a) πάντας εἴπῃ, ὡς τε λοιπὸν διὰ πείρας καὶ
 τὸν ἄπειρον λογισμὸν νοῆσαι· ὅτι (b) ὅσας ψῆφους δι'
 ἐπιζητήσεως κινεῖ, τοσαῦτα εἰς ἐαυτὸν διάφορα πρόσω-
 πα ἀνεδέξατο. Ἄλλ' ὁ ἁληθινὸς ἐκκλησιαστής, ὡς περ
 ἐκτεταμένης τῆς χειρὸς πάντων τὴν ταραχὴν κατασιγά-
 ζει, καὶ τούτους (c) εἰς μίαν ψῆφον ὑποστρέφει, καθὼς ἐν
 τῷ τέλει τῆς αὐτῆς βίβλου λέγει. Τέλος λόγου τὸ πᾶν
 ἄκουε· τὸν Θεὸν φοβοῦ, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ φύλαξον.
 Τοῦτέστιν ἕκαστος ἄνθρωπος. Ἐὰν γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ βι-
 βλίῳ διὰ τῆς ἀπολογίας αὐτοῦ πολλῶν πρόσωπα οὐκ
 ἀνεδέξατο, πῶς ἐν τῷ τέλει τοῦ λαλεῖν εἰς τὸ ἀκοῦσαι,
 πάντας ἅμα ἐαυτοῦ ἐνοουθήτησεν; Αὐτὸς γὰρ ἐν τῷ τέλει
 τῆς βίβλου λέγει· Πάντες ὁμοῦ ἀνούσωμεν. Ὅθεν αὐτὸς
 ἐαυτοῦ μάρτυς ἐστίν, ὅτι εἰς ἐαυτὸν πολλῶν πρόσωπα
 ἀναδέξιμος, ὡς περ μόνος λαλήσας οὐκ ἐστίν. Ἔτερα
 γὰρ εἰσιν ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, ἅπερ δι' ἐπιζητήσεως κι-
 νοῦνται. Καὶ ἕτερα τὰ διὰ τῆς ἀπολογίας ἐπιλούμενα,
 ἕτερα πάλιν ἅπερ ἐκ προσώπου τῆς πειραζομένης ψυ-
 χῆς προφέρει. Καὶ ἔτι ἐν ταῖς τοῦ κόσμου ἐπιθυμίαις
 ἐκδεδομένῃ, καὶ ἕτερα τὰ διὰ τῆς ἀπολογίας 378 ἀπα-
 γγγίλλει, ὡς τε τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῆς τῶν παρόντων
 τερπνότητος (d) παρεπάρῃ. Ἐκεῖ μὲν γὰρ εἶπε τοῦτο·
 Ἐἶδον καλὸν ἵνα φάγῃ τις καὶ πίνῃ, καὶ ἀπολαύσῃ εὐφρο-
 σύνης ἐκ τοῦ μόχθου αὐτοῦ. Παρακατιῶν δὲ προστίθῃσι,
 λέγων· Ἀγαθὸν πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους, ἢ εἰς οἶκον
 πότου. Ἐὰν οὖν καλὸν ἐστὶ φαγεῖν, καὶ πίνειν, κρεῖττον
 εἶναι (e) ἐνόμιζε τὸ εἰς οἶκον πορευθῆναι πότου, ἢ εἰς
 οἶκον πένθους. Ἐξ οὗ πράγματος φανερόν καθέστηκεν,
 ὅτι ἐκεῖνο μὲν, ἐκ προσώπου τῶν νοσοῦντων προήγαγε,
 τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἀπολογητικῆς προσέθετο τελειότητος.
 Παρευθὺ γὰρ αὐτὰ τὰ τῆς ἀπολογίας ἐρμηνεύει, καὶ τις ἡ
 ὠφέλεια ἢ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πένθους δείκνυσσι, λέγων· Ἐν
 αὐτῇ γὰρ τὸ τέλος πάντων ἀνθρώπων νοουθετεῖται, καὶ
 ζῶν διαλογίζεται τί μέλλει εἶναι. Πάλιν γέγραπται· Εὐ-
 φράνθητι, νεανίσκε, ἐν τῇ νεότητί σου. Καὶ μετ' ὀλίγον· Ἡ
 νεότης καὶ ἡ ἄνοια μάταια ἐστίν. Ὅσων μάταιον εἶναι· διε-
 λέγχων, ὅπερ πρότερον ἐν τάξει νοουθεσίας ἐνόμιζέτο, φανε-
 ρῶς ἀποδεικνύει, ὅτι ἐκεῖνα τὰ ῥήματα ὡς ἐκ τῆς σαρκικῆς
 ἐπιθυμίας προήγαγε, ταῦτα δὲ ἐκ τῆς κρίσεως τῆς ἀλη-
 θείας προσέθηκε. Καθ' ἅπερ λαβὸν πρότερον τῆν τερπνότητα,
 ὡς ἐκ προσώπου τῶν σαρκικῶν ἀπεφύγατο, καλὸν εἶναι
 τὸ φαγεῖν καὶ πίνειν λέγων τῆς φροντίδος ἀμελήσας, ὅπερ
 μᾶλλον μετέπειτα ἐκ τῆς ἀπολογίας τῆς κρίσεως καταδι-

A sunt, Ecclesiastes appellatus est. Ecclesiastes autem
 proprie (f) concionator dicitur. In concione vero sen-
 tentia promitur, per quam tumultuosæ turbæ seditio
 comprimatur. Et cum multi diversa sentiunt, per
 concionantis rationem ad unam sententiam perdu-
 cuntur. Hic igitur liber ideo concionator dicitur,
 quia Salomon in eo quasi tumultuantis turbæ susce-
 pit sensum, ut ea per inquisitionem dicat, quæ for-
 tasse per tentationem imperita mens sentiat. Nam
 quot sententias quasi per inquisitionem movet, quasi
 (g) tot in se personas diversorum suscipit. Sed concio-
 nator verax velut extensa manu omnium tumultus
 sedat, eosque ad unam sententiam revocat, cum in
 ejusdem libri termino ait : *Finem loquendi omnes
 pariter audiamus : Deum time, et mandata ejus observa-
 va; hoc est enim omnis homo (Eccl. xi, 13)*. Si enim
 in libro eodem per locutionem suam multorum per-
 sonas non susceperat, cur ad audiendum loquendi
 finem secum pariter omnes admonebat? Qui igitur in
 fine libri dicit : *Omnes pariter audiamus*, ipse sibi
 testis est quia in se multorum personas suscipiens,
 quasi solus locutus non est. Unde et alia sunt quæ in
 libro eodem per inquisitionem moventur, atque alia
 quæ per rationem satisfaciunt ; (h) alia quæ ex tentati
 profert animo, atque adhuc hujus mundi delectationi-
 bus dediti ; alia vero in quibus ea quæ rationis
 sunt 377 disserit, ut animum a delectatione com-
 pescat. Ibi namque ait : *Hoc ilaque mihi visum est
 bonum, ut comedat quis et bibat, et fruatur lætitia ex
 labore suo (Eccl. v, 17)*. Et longe inferius subjungit :
*Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum con-
 vivii (Eccl. vii, 3)*. Si enim bonum est manducare et
 bibere, melius fuisse videbatur ad domum convivii
 pergere quam ad domum luctus. Ex qua re ostenditur
 quia illud ex infirmantium persona intulit, hoc vero
 ex rationis definitione subjunxit. Nam ipsas protinus
 rationis causas edisserit, et de domo luctus quæ sit
 utilitas ostendit, dicens : *In illa enim finis cunctorum
 admonetur hominum, et vivens cogitat quid (i) futurum
 sit (Ibid.)*. Rursum illo scriptum est : *Lætare, juve-
 nis, in adolescentia tua (Eccl. xi, 9)*. Et paulo post
 subditur : *Adolescentia enim et voluptas vana sunt
 (Ibid., 10)*. Qui dum hoc postmodum vanum esse re-
 darguit, quod prius admonuisse videbatur, patenter
 indicat, quia illa quasi ex desiderio carnali verba
 intulit, hæc vero ex judicii veritate subjunxit. Sicut
 D ergo (j) delectationem prius carnalium exprimens,
 curis postpositis, denuntiat bonum esse manducare
 et bibere, quod tamen postmodum ex judicii ratione
 reprehendit, cum esse melius dicit ire ad domum
 luctus quam ad domum convivii ; et sicut lætari de-

(a) Ms., ἐπιτιμήσεως.

(b) Excusi, ὅσα ψῆφους.

(c) Ms., εἰς ἕνα ἀριθμὸν.

(d) Ms., παραπάγη.

(e) Ms., ἐνόμιζέτο.

(f) Interpretēs, litteram magis inhærendo : *Ecclesiastes autem proprie dicitur populum congregans, ὁ λαὸν ἀθροίζων.*(g) Secundus Carnot., *tot in se diversorum suscipit**voces. Tertius, tot in se personarum suscipit voces.*(h) Compend., tertius Carnot. et duo Theoder., *alia quæ ex tentatione profert animi. Secundus Carnot., alia quæ ex tentatione carnaliter profert animi. Val. Cl., quæ ex tentato.*(i) Primus Gemet., primus Aud. et Lyr., *futurum sit.*(j) Primus Carnot., *dilectionem. Ibidem omittitur, curis postpositis.*

διὰ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος (α) σκέπης παράκλησιν καρδίας. Ἐπει δὲ λοιπὸν τεσσαρακοστὸν 337 ἔτος ἐν τῇ τυφλώσει ὑπάρχων ἐπλήρωσεν, ὁ κυριος τὸ φῶς αὐτῷ ἀποδίδωκε, καὶ ἔγγιζεν τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐμήνυσε. Γοῖς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσι μοναστηρίοις κύκλῳ κηρύξαι αὐτὸν τὸν τῆς ζωῆς λόγον ἐκέλευσε καὶ ἵνα ὁ τοῦ σώματος ἀνταδῶν τὸ φῶς, ἐπισκεψάμενος κύκλῳ τοὺς ἀδελφούς, τὸ τῆς καρδίας (β) αὐτῶν διανοίξῃ. Ὅστις παρεῦθ' ἐπὶ προστάξει τοῦ κειμένουστος ὑπακούσας, τὰ τῶν ἀδελφῶν κοινῶς (γ) ἐγύρουσε, καὶ τὰς τῆς ζωῆς ἐντολάς, ἅς πράττων μεμάρηκε, τούτοις παρέδωκε. Μετὰ πεντέκαιδεκάτην δὲ ἡμέραν, πληρώσας τὸ κήρυγμα, ἐν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ ὑπέστρεψεν. Ἐν δὲ τῷ εὐκτηρίῳ τοὺς ἀδελφούς προσκαλεσάμενος, καὶ σταθεῖς ἐν μέσῳ αὐτῶν, τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἵματος μετέλαβε, καὶ σὺν αὐτοῖς τὰς μυστικὰς τῶν ψαλμῶν ὑμνωδίας ἐπετέλεσεν. Ἐπι δὲ αὐτῶν ψαλλόντων, αὐτὸς τῇ εὐχῇ ἐπιμείνας τὴν ψυχὴν παρέδωκε. Πάντες δὲ οἱ παρόντες ἀδελφοὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ περιστράν ἐξεληθούσαν ἐώρακον. Τοῦ δὲ κεράμου τοῦ εὐκτηρίου διανοιγέντος, τῶν ἀδελφῶν θεωρούντων, εὐθέως ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνῆλθεν. Ὅθεν τὴν τούτου ψυχὴν ἐν τῷ τῆς περιστράς σχήματι ὀφθῆναι πιστεύομεν, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ ὁ παντοδυναμὸς θεὸς, διὰ τοῦ τοιοῦτου σχήματος δείξῃ αὐτοῖς ἐν ποίᾳ ἀκεραιότητι καρδίας οὗτος ὁ ἀνὴρ ἐδούλευσεν αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ ἐκδόου ψυχῆς τοῦ ἀπὸ Νουρσίας πρεσβυτέρου.

Οὐδὲ τοῦτο παρασιωπήσαι δίκαιον ἡγοῦμαι, ὅπερ ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ ἀβδῶς Στέφανος, ὅστις οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐτελειώθη, ὃν καὶ αὐτὸς καλῶς ἐπίστασαι, ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Νουρσίας χώρᾳ συμβεβηκέναι διηγεῖτο. Ἐλεγεν γάρ, ὅτι πρεσβύτερός τις ἐκαίσε τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ ἐκκλησίαν μετὰ μεγάλου φόβου τοῦ κυρίου ἐποίμεινεν. Ὅστις ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς χειροτονίας αὐτοῦ τὴν ἑαυτοῦ σύμβιον, ὡς μὲν ἀδελφὴν ἠγάπα, ὡς δὲ ἐχθρὸν φοβούμενος ταύτην πρὸς ἑαυτὸν προσεγγίσει (δ) οὐδέποτε παρέασεν ἐν οὐδεμίᾳ προφάσει. Παντελῶς δὲ τὴν ἐκ τῆς κοινωνίας γνησιότητα ἐξ αὐτῆς ἀπέτεμεν. Μετὰ πάντων γὰρ τῶν ἀγαθῶν καὶ τούτου τὸ ἰδίωμα ἔχουσιν οἱ ἄγιοι ἄνδρες, ὥστε οὐ μόνον ἐκ τῶν μὴ ἀρμοζόντων πάντοτε ἐκ μήκους εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀρμόζοντα πολλὰκις ἀφ' ἑαυτῶν ἀποτέμνουσιν. Ὅθεν ὁ αὐτὸς ἀνὴρ, ἵνα μὴ ἐν οἰωδηποτοῦν-πταίσματι δι' αὐτῆς περιέλθῃ, οὔτε εἰς τὸ ἐπάναγκες διακονηθῆναι παρ' αὐτῆς κατεδέχετο. Οὗτος τοίνυν ὁ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος ἐν πολλοῖς ἔτεσι τὴν ζωὴν διανύσας, καὶ εἰς βαθὺ γῆρας ἠληλακῶς, τῷ τεσσαρακοστῷ χρόνῳ τῆς χειροτονίας αὐτοῦ ἐκκαύσει βαρυτάτου πυρετοῦ συσχεθεῖς, ἐν τοῖς ἑσχατοῖς ἀπηνέχθη. Θεασαμένη δὲ ἡ αὐτοῦ γενομένη σύμβιος, ὅτι ἅπαντα αὐτοῦ τὰ μέλη ἀπενεκρώθησαν, καὶ λοιπὸν τῷ θανάτῳ προσήγγισε, τὴν ἀκοῖν αὐ-

A ut monasteriis circumquaque constructis verbum vitæ prædicaret admonuit, quatenus corporis recepto lumine, visitatis in circuitu fratribus, cordis lumen aperiret. Qui statim juseis obtemperans, fratrum cænobio circumivit, mandata vitæ quæ agendo didicerat prædicavit. Qui nōo decimo igitur die ad n-onasterium suum peracta prædicatione reversus est, ibique fratritus convocatis ætans in medio, sacramentum dominici corporis et sanguinis sumpsit, moxque cum eis mysticos psalmodum cantus exorsus est. Qui illis peallentibus orationi intentum animam reddidit. Omnes vero fratres qui aderant ex ore ejus exisse columbam viderunt, quæ mox, aperto tecto oratorii egressa, aspicientibus fratribus, penetravit cælum. Cujus idcirco animam in columbæ specie apparuisse credendum est, ut omnipotens Deus ex hac ipsa specie ostenderet quam simplici corde ei vir ille servisset.

B ostenderet quam simplici corde ei vir ille servisset. Sed neque hoc sileam quod vir venerabilis abbas Stephanus, qui non longe ante hoc tempus in hac urbe defunctus est, quem ipse etiam bene nosti, in eadem provincia Nursiæ contigisse referebat. Aiebat enim quod illic presbyter quidam commissam sibi cum magno timore Domini regebat Ecclesiam (Dist. 32, can. Presbyter). Qui ex tempore (f) ordinationis acceptæ (g) presbyteram suam ut sororem diligens, sed quasi hostem cavens, ad se propius accedere nunquam sinebat, eamque sibi met propinquare nulla occasione permittens, ab ea sibi communionem funditis familiaritatis abscederat. Habent quippe sancti viri hoc proprium; nam ut semper ab illicitis longe sint, a se plerumque etiam licita abscedunt. Unde idem vir, ne in aliquam per eam incurreret culpam, sibi etiam per illam ministrari recusabat necessaria. Hic ergo venerabilis presbyter cum longam vitæ impleisset ætatem, anno quadragesimo ordinationis suæ inardescente graviter febre correptus, ad extrema deductus est. Sed cum eum presbytera sua conspiceret solutis jam membris, quasi in morte distentum, ei quod adhuc ei vitale spiramen inesset, naribus ejus apposita curavit aure dignoscere. Quod ille sentiens, cui tenuissimus inerat flatus, quantum adnisa

CAPUT XI.

De egressu animæ (e) Nursini presbyteri.

Sed neque hoc sileam quod vir venerabilis abbas Stephanus, qui non longe ante hoc tempus in hac urbe defunctus est, quem ipse etiam bene nosti, in eadem provincia Nursiæ contigisse referebat. Aiebat enim quod illic presbyter quidam commissam sibi cum magno timore Domini regebat Ecclesiam (Dist. 32, can. Presbyter). Qui ex tempore (f) ordinationis acceptæ (g) presbyteram suam ut sororem diligens, sed quasi hostem cavens, ad se propius accedere nunquam sinebat, eamque sibi met propinquare nulla occasione permittens, ab ea sibi communionem funditis familiaritatis abscederat. Habent quippe sancti viri hoc proprium; nam ut semper ab illicitis longe sint, a se plerumque etiam licita abscedunt. Unde idem vir, ne in aliquam per eam incurreret culpam, sibi etiam per illam ministrari recusabat necessaria. Hic ergo venerabilis presbyter cum longam vitæ impleisset ætatem, anno quadragesimo ordinationis suæ inardescente graviter febre correptus, ad extrema deductus est. Sed cum eum presbytera sua conspiceret solutis jam membris, quasi in morte distentum, ei quod adhuc ei vitale spiramen inesset, naribus ejus apposita curavit aure dignoscere. Quod ille sentiens, cui tenuissimus inerat flatus, quantum adnisa

(f) Compend. et plur., *ordinis accepti*.

(g) Il est, *uxorem*. Sic dicebantur presbyterorum conjuges, mutuo a viris nomine, quas casie, abdicato conjugii usu, diligebant. [Conversæ uxores dicuntur in concilio Arelat. II, c. 5. Vide Baron., ad ann. 403, num. 60, Aurelian. IV, cap. 17; Turon. II, can. 20; Autissiod., cap. 21. Aliquando etiam apud Ecclesiastic. rerum scriptores reperitur nomen *presbyteræ*, pro viduis senioribus, Græcis *πρεσβυτέραις*, ut in concilio Laodic., cap. ultimo, et apud Athanasium, ad Virgines. Et fortasse de illis loquitur Gregorius, utpote quæ peculiari quodam habitu dignoscantur. GUSSANV.

(a) Prius legebatur, *ἐκείνης*, pro *σκέπης*; hujus locis corruptionem agnovit Gussanv., sed remedium non attulit; quod tamen non arduum, cum m. Regis, in quo legitur, *σκέπης*, copiam haberet. Verum errata omnia Editionis Romanæ religiose retinuit, ut in præfatione probavimus.

(b) Ms., αὐτῶν φῶς δ:αυ.

(c) Ms., περιήλωε.

(d) Ms., οὐδέποτε ἔιασεν.

(e) Ita Pratel. et primus Aud. In primo Carnot., *presbyteri cujusdam ex Nursia provincia*. Suffragatur huic lect. Græcus interpret. In Germ. tamen a Plerisque, ut in Editis. *Ursini*.

λαχθείς Πρόβος λέγει. "Ὅστις ἐν ὄσφ τῇ κλίτῃ τοῦ κειμένου παρίστατο, ἔθεάσατο ἀφ' ἑνὸς ἀνδρᾶς τινὰς πρὸς αὐτὸν προσερχομένους, πολλὰς λευκὰς ἡμψιέσμενους, ὅτινες τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου αὐτῶν τὴν λαμπρότητα τῶν ἰματίων ὑπερέβαλλον. Ἐκ τῆς ἀστραπῆς οὖν τῆς αὐτῶν λαμπρότητος πληγείς ὁ παῖς, φωνὴν προσενέγκας, κράζων ἤρξατο, τίνες ἐκεῖνοι ὑπάρχουσι. Τῇ δὲ τούτου φωνῇ Πρόβος ὁ ἐπὶ ἰσχοπο συνταραχθεὶς εἰσερχομένους αὐτοὺς ἑωρακῶς τοῦτους ἐπέγνω. Τὸν δὲ κράζοντα παῖδα παρακαλεῖν ἤρξατο, λέγων· Μὴ φοβοῦ, ὅτι πρὸς με ὁ ἅγιος Ἰουβενάλιος, καὶ ὁ ἅγιος Ἐλευθέριος οἱ μάρτυρες ἦλθον. Ἐκεῖνος δὲ τῆς τοιαύτης ὀπτασίας (α) τὸ νεοῦργημα μὴ φέρων, δρόμῳ ταχυτάτῳ ἔξω τῶν θυρῶν ἔφυγε. Περὶ δὲ ὧν ἐθεάσατο, τῷ πατρὶ καὶ τοῖς ἰατροῖς ἐμήνυσεν. Οἵτινες συντόμως κατέλθόντες, τὸν ἄρρωστον, ὃν κατέλιπον, θανέντα λοιπὸν εὗρον. Ὅθεν δὴλον, ὅτι ἐκεῖνοι αὐτὸν μετ' ἐαυτῶν ἐπήραν, ὧν τὴν θάνα ὑπενέγκαι οὐκ ἠδυνήθη ὁ ἐνθάδε ἀπομείνας παῖς,

391 ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ τῆς τελειώσεως Γάλλης μοναστηρίας θυγατρὸς Συμμάχου πατρικίου.

Ἐπὶ τούτοις οὐδὲ τούτο παρασιωπηθῆναι δίκαιον (b) γρῖνω, ὅπερ μοι πρόσωπον μέγιστον καὶ πιστόν τῃ διηγήσει ἐγνώρισεν. Ἐλεγε γάρ, ὅτι ἐν τοῖς τῶν Γόθων καιροῖς, Γάλλα τις εὐγενεστάτη κόρη ταύτης τῆς πόλεως, θυγάτηρ ὑπάρχουσα Συμμάχου τοῦ ὑπάτου καὶ πατρικίου, ἐν τῷ τῆς νεότητος αὐτῆς χρόνῳ, ἀνδρὶ (c) παραδοθεῖσα, ἕνα καὶ μόνον ἐνιαυτὸν συζήσασα, τούτου τελευτήσαντος χήρα γέγονε. Ταύτην δὲ ἡ ἀκμὴ τῆς νεότητος, καὶ ἡ τοῦ κόσμου ἐπιθυμία, καὶ τοῦ πλοῦτου ἡ (d) ἀπάτη, πρὸς τὸ δευτέρους προσομιλῆσαι γάμοις ἐξεκαλεῖτο. Ἀλλὰ αὕτη μᾶλλον ἐξελέξατο πνευματικοῖς γάμοις τῷ Θεῷ συναφθῆναι, ὅτινες ἀπὸ πένθους ἄρχονται, καὶ εἰς χαρὰν αἰώνιον καταλήγουσιν, ἥπερ σαρκικοί γάμοις ὑποταγῆναι, οἵτινες ἀπὸ εὐφροσύνης ἄρχονται, ἐν δὲ τῷ τέλει μετὰ πένθους πορεύονται. Σφόδρα δὲ αὐτῆς θέρητος ὑπαρχούσης τῆ κατασκευῆ τοῦ σώματος, ἤρξαντο οἱ ἰατροὶ λέγειν, ὅτι εἰ μὴ εἰς συμπλοκὴν ἀνδρὸς ἐπιστρέψει, τῇ σφοδρότῃ θέρη τῆς φύσεως γένεια μέλλει ἐκφέρειν. Ὅπερ μετέπειτα καὶ γέγονεν. Ἄλλ' ἡ ἅγια ἐκείνη γυνὴ οὐδὲν τῆς ἔξωθεν ἀσχημοσύνης ἐφρόντισεν, ἤτις ἐνδον νυμφίου τὸ κάλλος ἠγάπησεν. Οὐδὲ τὸ ἐν αὐτῇ ἀκαλλῆς ἠρυσθῆσεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνο ἠδέσθη τὸ παρὰ τοῦ οὐρανοῦ νυμφίου μὴ ἀγαπώμενον. Περὶ οὖν τοῦ τελευτήσαι τὸν ταύτης σύζυγον, ἀποβλαθῆσα τὸ κοσμικὸν σχῆμα, εἰς τὴν τοῦ παντηδυνάμου Θεοῦ δουλείαν ἐαυτὴν ἐκδέδωκεν, ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῷ ὄντι παρὰ τὴν τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου ἐκκλησίαν. Ἐκεῖσε οὖν ἐπὶ πολλοὺς χρόνους ἐν ἀκακίᾳ καρδίας καὶ ἐπιμόνῳ προσευχῇ διήρκεσε πλούσιος τοῖς θεομένοις τὴν εἰσημοσύνην παρέχουσα. Ὅτε δὲ λοιπὸν τὸν αἰώνιον μισθὸν ὁ παντοδύναμος Θεὸς τοῖς ταύτης καμάτοις παρασχέσθαι ὤρισεν, (e) καρκίνου ἐπλήγη θηλῆ. Ἐν δὲ τῇ νυκτερινῇ ἡσυχίᾳ ἔμπροσθεν τῆς κλίνης αὐτῆς δύο λυχνία φαίνεσθαι ἤρξαντο. Ἡ γὰρ τοῦ φωτὸς προσφιλῆς οὐ μόνον τὸ νοητὸν σκότος, ἀλλὰ καὶ τὸ

(a) Ms., τὸ ὄραμα.

(b) Ms., ἡγοῦμα.

(c) Ms., ἀρροσθῆσα.

(d) Ms., ἀγάπη.

(e) Ms., καρκίνου πληγῆ, ἐν τῷ ταύτης μάθῳ ἐκρούσθη, δε.

(f) Aliter, Qui splendoris eorum clar.

(g) Ejus enoomium lege in Martyrolog. Rom., ad

qui eundem quoque candorem vestium, vultuum suorum luce vincebant. (f) Qua splendoris etiam claritate percussus, quoniam illi essent, emissa cœpit voce clamare. Qua voce etiam Probus episcopus commotus, intrantes eos aspexit et agnovit, atque eundem stridentem vagientemque puerum consolari cœpit, dicens: Noli timere, filii, quia ad me sanctus Juvenalis et sanctus Eleutherius martyres venerunt. Ille autem tantæ visionis novitatem non ferens, cursu concito extra fores fugit, atque eos quos viderat patri ac medicis nuntiavit. Qui concite descenderunt; sed ægrum quem reliquerant jam defunctum invenerunt, quia illi eum secum tulerant, quorum visionem puer ferre non potuit, qui hic remansit.

392 CAPUT XIII.

De transitu (g) Gallæ ancillæ Dei.

Interea neque hoc silendum arbitror (h) quod mihi personarum gravium atque fidelium est relatione compertum. Gothorum namque temporibus Gallia hujus urbis nobilissima puella Symmachi consulis, ac patricii filia, intra adolescentiæ tempora marito tradita, in unius anni spatio ejus est morte vi luata. Quam dum, fervente mundi copia, ad iterandum thalamum et opes et ætas vocarent, elegit magis spiritalibus nuptiis copulari Deo, in quibus a luctu incipitur, sed ad gaudia æterna pervenitur, quam carnalibus nuptiis subjici, quæ a lætitia semper incipiunt, et ad finem cum luctu tendunt. Huic autem cum valde ignea conspersio corporis inesset, cœperant medici dicere, quia nisi ad amplexus viriles rediret calore nimio contra naturam barbas esset habitura, quod ita quoque post factum est. Sed sancta mulier nihil exterioris deformitatis timuit, quæ interiori sponsi speciem amavit, nec verita est si hoc in illa fœdaretur, quod a cœlesti sponso in ea non amaretur. Mox ergo ut ejus maritus defunctus est, abjecto sæculari habitu, ad omnipotentis Dei (i) servitium sese apud beati Petri apostoli ecclesiam monasterio tradidit, ibique multis annis simplicitati cordis atque orationi dedita, larga indigentibus eleemosynarum opera impendit. Cumque omnipotens Deus per eam jam mercedem reddere ejus laboribus decrevisset, cancri ulcere in mamilla percussa est. Nocturno autem tempore ante lectum ejus duo candelabra lucere consueverant, quia videlicet amica lucis, non solum spirituales, sed etiam corporales tenebras odio habebat. Quæ dum nocte quadam ex hac eadem jaceret infirmitate fatigata, vidit beatum Petrum apostolum inter utraque candelabra ante suum lectum consistentem; nec perterrita timuit, sed ex amore

diem 5 Octobris. Eadem esse creditur ad quam sanctus Fulgentius scripsit, *De virtutibus*.

(h) Primus Carnot., quod mihi personarum civium fidelium.

(i) Becc., obsequium in Ecclesia beati Petri apostoli se conuertit; ibique multis annis simplici cordis, orationi dedita.

sumens audaciam exsultavit, eique dixit: Quid est, Domine mi, dimissa sunt mihi peccata mea? Cui ille benignissimi ut est vultus, inclinato capite annuit, dicens: Dimissa; veni. Sed quia quamdam sanctimoniale[m] feminam in eodem monasterio præ cæteris diligebat, illico Galla subjunxit: Rogo ut (a) soror Benedicta tecum veniat. Cui ille respondit: Non, sed illa talis veniat tecum; hæc vero quam petis, die erit trigesimo secutura. His itaque expletis, visio apostoli assistentis et colloquentis ei ablata est. At illa protinus cunctæ congregationis accivit Matrem, eique quid viderit, quidve audierit, indicavit. Tertio autem die cum ea quæ jussa fuerat sorore defuncta est; illa vero quam ipsa poposcerat die est trigesimo subsecuta. Quod factum nunc usque in eodem monasterio manet 393 memorabile, sique hoc a præcedentibus (b) Matribus traditum narrare illic solent subtiliter juniores quæ nunc sunt sanctimoniales virgines, ac si illo in tempore huic tam grandi miraculo et ipsæ adfuissent.

ἐπὶ τῆς ἡμέρας, τῆς τριακοστῆς (i) ἡμέρας τὸ τοῦ βίου τέλος ἐδέχτο. Τοῦτο δὲ ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ πραχθὲν, μέχρι τοῦ νῦν 394 μνημονεύμενον διαμένει. Παρὰ γὰρ τῶν προοδευκουσῶν (sic) μητέρων ἐκάστῃ παραδοθὲν, οὕτως ἐπὶ λεπτοῦ διηγούνται αὐτόθι· οἰκοῦσαι νεάνιδες ἱεραὶ παρθένοι ὑπάρχουσαι, ὡς ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ περῶσαι τὸ τοιοῦτο μέγιστον θαῦμα ἐδέξαντο.

CAPUT XIV.

De transitu Servuli paralytici.

Sed inter hæc sciendum est quia sæpe animabus exsultantibus electorum, (c) dulcedo solet laudis cœlestis erumpere, ut dum illam libenter audiunt, dissolutionem carnis ab anima sentire minime permittantur. Unde in Homiliis quoque Evangelii jam narrasse me meminisse (Homil. 15) quod in ea porticu quæ suntibus ad ecclesiam beati Clementis est pervia, fuit quidam, (d) Servulus nomine, cujus te quoque non ambigo meminisse, qui quidem pauper rebus, sed meritis dives erat, quem longa ægrotudo dissolverat. Nam ex quo illo scire potuimus, usque ad finem vitæ paralyticus jacebat. Quid dicam quia stare non poterat, qui nunquam in lecto surgere vel ad sedendum valebat, nunquam manum suam ad os ducere, nunquam se potuit ad latus aliud declinare? Huic ad servientem mater cum fratre aderat, et quidquid ex eleemosyna potuisset accipere, hoc eorum manibus pauperibus erogabat. Nequaquam litteras noverat, sed Scripturæ sacræ sibi met Codices emerat, et religiones quosque in hospitalitatem suscipiens, hos coram se studiose legere faciebat. Factumque est ut juxta modum suum plene sacram Scripturam disceret, cum, sicut dixi, litteras funditus ignoraret. Studebat semper in dolore gratias agere, hymnis Deo et laudibus diebus ac noctibus vacare. Sed cum jam tem-

Α αἰσθητὸν εἰς μέτρος εἶχεν. Ἐν μίᾳ δὲ νυκτὶ κατάκοπος ἐκ τῆς αὐτῆς ἀσθενείας κειμένη. τὸν μακάριον Πέτρον τὸν ἀπόστολον ἐν μέσῳ τῶν ἀμφοτέρων λυχνιῶν ἐμπροσθεν τοῦ κραδίτου αὐτῆς ἐστῶτα θεάσατο. (e) Μηδὸλως δειλιάσασα ἢ φοβηθεῖσα, μάλλον δὲ ἐκ τοῦ πόθου παρῆρσιαν λαβοῦσα, ἀγαλλιωμένη, πρὸς αὐτὸν εἶπε· Τί ἐστὶ, κύριέ μου, συνεχωρήθησάν μοι αἱ ἀμαρτίαι μου; Ἡρὸς ἦν αὐτὸς, (/) ἀγαθῶν προσώπων καθὼς καὶ ὑπάρχει, τὴν κεφαλὴν κλίνας, ἔνευσε λέγων· Συνεχωρήθησεν, ἔλθι. Ἡ οὖν Γάλλα ἱερωτάτην τινὰ (g) θηλείαν ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἀγαπῶσα, προσέθετο, λέγουσα· Παρακαλῶ ἵνα ἡ ἀδελφὴ Βενέδικτα μετ' ἐμοῦ ἔλθῃ. Αὐτὸς δὲ πρὸς αὐτὴν ἀπεκρίθη, λέγων· Οὐχί, ἀλλ' ἡ δαίνα, ἀρτίως ἔλθῃ μετὰ σου. Αὕτη δὲ ἦν αἰτεῖς, μετὰ τριακοστῆν ἡμέραν ἀκολουθήσει σοι. Τοῦτων τοίνυν ῥηθέντων, ἡ

Β βρασις τοῦ ὀπισθόλου τοῦ παρεστῶτος καὶ συντυγχάνοντος αὐτῆ ἦρθη. Ἐκείνη δὲ εὐθέως τὴν μητέρα τῆς συνοδείας προσκαλεσαμένη, ἅπαντα αὐτῇ ἄπερ ἐθεάσατο καὶ ἀκήκοεν ἐμήνυσε. Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἅμα τῇ ἀδελφῇ (h) ἤκελεύσθη πρὸς κύριον ἐξελθῆσαι. Εκείνη δὲ ἤπερ ἡμέρας ἀκολουθήσει σοι. Τοῦτων τοίνυν ῥηθέντων, ἡ

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΕ.

Peri τῆς τελειώσεως Σερβούλου παραλυτικοῦ.

Καὶ τοῦτο δὲ γνώριμον ποιῆσαι ἀναγκαῖον ὑπάρχει, ὅτι πολλάκις τῶν ψυχῶν των ἐκλεκτῶν ἐξερχομένων (j) ἐκ τοῦ σώματος, αἶνος ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐπιτελεῖται, ἵνα ἐν ὄσῳ τούτου ἡδέως αἱ ψυχαὶ ἐπακροῶνται, τὴν ἐκ τῆς σαρκὸς διάλυσιν μὴ αἰσθῶνται πῶς ὑπομένουσιν. Ὅθεν περὶ τούτου καὶ ἐν ταῖς ὀμιλίαις τοῦ εὐαγγελίου διηγῆσασθαὶ μέμνημαι. Ἐν γὰρ τῷ (k) ἐμβόλῳ τῷ ἀπερχομένῳ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ μακαρίου Κλήμεντος ὑπῆρχε τις κατὰ τὴν ὁδὸν κατακείμενος, ὀνόματι Σέρβουλος, ὄνπερ ἀγνοεῖν σεοῦ λογιζομαι. Οὗτος οὖν, εἰ καὶ πτωχὸς τοῖς πράγμασι τοῦ βίου ἐτύγχανεν, ἀλλ' οὖν τοῖς δικαίωμασι πλούσιος ὑπῆρχεν. Τοῦτου δὲ τὸ σῶμα πολυχρόνιος ἀρρώστια παρέλυσεν. Ἐξ οὗ γὰρ αὐτὸν γινῶναι ἡδ-νήθημεν, μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς αὐτοῦ παραλυτικὸς ἔκειτο. Τί δὲ λέγω; Μαντελῶς στήναι οὐκ ἠδύνατο, οὔτε ἐν τῇ κλίνῃ αὐτοῦ ποτε ἀνακαθῆσαι ἴσχυεν, οὐδέ ποτε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐν τῷ στόματι ἀπενέγκαι ἡδυνήθη, οὐδέ ποτε ἑαυτὸν (l) εἰς ἑτέραν πλευρὰν στρέψαι ἴσχυεν. Τοῦτω δὲ πρὸς ὑπηρεσίαν ἡ μήτηρ καὶ ἕτεροι αὐτοῦ ἀδελφοὶ παρίσταντο. Ἐῖτι δὲ ἀπὸ ἐλεημοσύνης ἐλάμβανε, τοῦτο πάλιν διὰ τῶν χειρῶν (m) αὐτοῦ τοῖς πτωχοῖς διεδίδου. Καὶ γράμματα μὲν οὐδαμῶς ἐγίνωσκε, βίβλους δὲ τῆς ἱερᾶς γραφῆς αὐτῷ ἠγόρασε. Καὶ δεχόμενος πρὸς παροικίαν εὐλαβεῖς τινὰς ἀνδρας, τοῦτους ἐνώπιον αὐτοῦ πεπονθμένων ἀναγινῶναι ἔποιε. Γέγονε δὲ ὥστε κατὰ

(a) Cujus meminit Martyrol. Rom. die 6 Maii.

(b) Nota in Gregorio morem hodiernum appellandi sanctimoniales, maxime quæ provecitæ jam sunt ætatis, matres. In his dialogis sæpius legimus monachos Patrum titulo insignitos, maxime lib. II, quod in Notis ad epistulas aliquando illustraturi sumus.

(c) Ita Mes. omnes, etsi legamus in Excusis, dulces solent laudes cœlestes erumpere, ut dum illas.

(d) Eadem de Servulo compendiose leguntur in Martyrolog. Rom., die 23 Decembris.

(e) Ms., μηδ' ὄλως.

(f) Ms., ἰλαρῶν.

(g) Ms., παρθένον.

(h) Ms., ἡ ἐκελεύσθη.

(i) Ms., ἡμέρᾳ ἀπὸ τοῦ βίου.

(j) Ms., ἐκ τῶν σωμάτων.

(k) Ms., ἐμβόλῳ.

(l) Ms., εἰς ἕτερον μέρος.

(m) Ms., αὐτῶν.

τὸ δυνατὸν αὐτῷ, χρῆσιμῶς τὴν ἱερὰν γραφὴν ἐμαθεῖν, γράμματα, καθὼς προεῖπον, παντελῶς μὴ γινώσκων. Εὐχαρίστωσθε δὲ πάντως τὸν πόνον ὑπέφερε, καὶ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ αἰνέσει νύκτα καὶ ἡμέραν ἐσχόλαζεν. Ὡς δὲ λοιπὸν καιρὸς ὑπῆρχεν, ἵνα ἡ τοσαύτη αὐτοῦ ὑπομονὴ τὴν ἀντάμειψιν ἀπολάβῃ, ὁ τῶν μελῶν αὐτοῦ πόνος ἔπαυσεν. Ἦνίκα δὲ τῷ θανάτῳ πλησιαζέειν ἐκρυπτοῦτο, οὐσπερ ἦν ὑποδεξάμενος ἄνδρας πρὸς τὸ ξενοδοχῆσαι παρεκάλεισεν, ὅπως ἀναστῶσι, καὶ σὺν αὐτῷ διὰ τὴν ἀναμονὴν τῆς ἐξόδου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ψαλμῶδιαν τῷ Θεῷ ᾄδωσιν. Ἐν ὅσῳ δὲ σὺν αὐτοῖς καὶ αὐτὸς ὁ τελευτῶν ἔψαλλεν, ἀΐφνης τούτους τοῦ ψάλλειν ἐκώλυσε μετὰ φόβου καὶ κραυγῆς μεγάλης, λέγων· Σιωπάτε, μὴ γὰρ οὐκ ἀκούετε πῶς (α) ἀντηχώσιν αἰνέσεις ἐν τῷ οὐρανῷ; Εἰς οὖν τὰς αἰνέσεις ἐκείνας προσέχων, ὡς ὅτι ἐνδον ἐν τοῖς ὕσιν τῆς καρδίας αὐτοῦ τούτων ἤκουεν, ἡ ἀγία ἐκείνη ψυχὴ ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος ἀπελύθη. Τούτης δὲ ἐξεληθούσης, τοσαύτη ὄσφρησις εὐωδίας ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ἐπέπληθον, ὥστε πάντας τοὺς ἐκεῖσε παρισταμένους ταύτης ἐμπλησθῆναι. Ὅθεν ἐκ τούτου φανερὸν τοῖς πᾶσι γενέσθαι, ὅτι ταύτην αἰ ἐν τῷ οὐρανῷ αἰνέσεις ἔδειξαντο. Ἐν δὲ τῷ πράγματι τούτῳ μοναχὸς ἡμέτερος παρὼν αὐτόθι ὑπῆρχεν. Ὅστις καὶ μέχρι τοῦ νῦν περιέσται. Ὅστος μετὰ πολλοῦ κλαυθμοῦ μαρτυρεῖ, λέγων ὅτι ἕως οὗ τὸ σῶμα αὐτοῦ τῇ ταφῇ παρεδώκασιν, ἐκ τῶν βίων αὐτῶν ἐκείνης τῆς εὐωδίας ἡ ὄσφρησις οὐκ ἀπέστη.

395 ΚΕΦΑΛ. Ις.

Περὶ τῆς τελειώσεως Ῥωμύλλης μοναστρίας.

Ἐν ταῖς αὐταῖς τοῦ εὐαγγελίου ὁμιλίαις, πρῶγμα διηγήσασθαι μέμνημαι, ὅπερ καὶ (b) Σπεκιώσος ὁ συμπεσβύτερός μου ἐν τῷ διηγεῖσθαι με αὐτό, καὶ αὐτὸς γινώσκων αὐτὸ μεμαρτύρηκεν. Ἐν τῷ χαιρῷ ἐν ᾧ τὸ μοναστήριον ἠτήσάμην, γραῦς τις Ῥεδέμπτα ὀνόματι, ἐν τῷ (c) ἱερῷ ὑπάρχουσα σχήματι, ἐν ταύτῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει κατέκειτο πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς μακαρίας ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας, μαθήτρια γενομένη Ἰρουδίνης ἐκείνης τῆς ἐν μεγίσταις (d) δυνάμεσιν ὑπεραυξησάσης. Ἡτις ἐπὶ τῶν Πραίνεστίων ὄρειων, ἑρημιτικὴν ζωὴν ἀπενέγκασθαι φέρεται. Ταύτης δὲ τῆς Ῥεδέμπτης δύο μαθήτραι ὑπῆρχον ἐν τῷ αὐτῷ ἱερῷ σχήματι ὄνομα τῇ μιᾷ Ῥωμύλλα, τῆς δὲ ἑτέρας τὸ μὲν ὄνομα οὐ γινώσκω, προσώπῳ δὲ ταύτην ἐπίσταμαι, ἥτις καὶ μέχρι τοῦ νῦν περιέσται. Αἱ τρεῖς οὖν αὐταὶ ἐν μιᾷ οἰκήσει κατέμνον, ἥθει μὲν χρῆστοις πλουτοῦσαι, κατὰ δὲ τὴν πρόσκαιρον ταύτην ζωὴν ἐν ἐνδείᾳ (e) ὑπάρχουσαι. Ἡ δὲ προεῖπον Ῥωμύλλαν τὴν συμμαθήτριαν αὐτῆς ἐν μεγίστοις τῆς πολιτείας δικαιομασίαις ὑπερέβαλλεν. (f) Ὑπῆρχε δὲ ἄκρας ὑπομονῆς καὶ ὑπακοῆς θυγάτηρ, τοῦ στοματος φύλαξ, καρτερικὴ ἐν τῇ εὐχῇ, καὶ πρὸς σιωπὴν ἐπιτηδεύει. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τελειότητι ὑπάρχειν τινὰς ὑπολαμβάνουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἐν δὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ πάντων δημιουργοῦ πάντως ἀτελεῖς τι ἔχουσιν· ὥσπερ γὰρ αἱ τελείως μὴ γλυφεῖσαι σφραγίδες, πολλάκις παρὰ τῶν μὴ γινωσκόντων ὀρώμεναι, ὡς ἤδη λοιπὸν τετελειωμέναι ἐπιφανοῦνται, ὥσπερ ἀκμῆν ὁ τεχνίτης, εἰ καὶ ἔπαινουμέ-

(a) Ms., αὐτηχοῦσιν.

(b) Ms., Σπέκιος ὁ πεσβύτερός μου ἐν τῷ διηγεῖσθαι με αὐτῷ.

(c) Ms., μοναχικῶ, et paulo post τῆς ἀγίας ἀειπαρθ.

(d) Ms., δυνάμει καὶ τέρασι.

(e) Ms., διαγούσαι.

(f) In Vatic. et Gussanv. lacuna est quam replevimus ope Ms. Reg. sicque Græca Latinis perfectæ

respondent. A pus esset ut tanta ejus patientia remunerari debuisset, membrorum dolor ad vitalia rediit. Cumque jam se morti proximum agnovisset, peregrinos viros, atque in hospitalitatem susceptos, admonuit ut surgerent, et cum eo psalmos pro exspectatione sui exitus decantarent. Cumque cum eis et ipse moriens psalleret, voces psallentium repente compescuit cum terrore magni clamoris, dicens: Tacete; nunquid non auditis quantæ resonent laudes in cælo? Et dum ad easdem laudes quas intus audierat, aurem cordis intenderet, sancta illa anima carne soluta est. Qua scilicet exeunte, tanta illic fragrantia odoris aspersa est, ut omnes qui illic aderant inæstimabili suavitate replerentur, ita ut per hoc patenter cognoscerent quod eam laudes in cælo suscepissent. Cui rei monachus noster interfuit, qui nunc usque vivit, et cum magno fletu attestari solet, quia quousque corpus ejus sepulturæ traderent, ab eorum naribus odoris illius fragrantia non recessit.

396 CAPUT XV.

De transitu Romulæ ancillæ Dei.

In eisdem quoque Homiliis (Homil. 15) rem narrasse me recolo, (g) quam Speciosus compresbyter meus, qui hanc noverat, me narrante attestatus est. Eo namque tempore quo monasterium petii, anus quædam (h) Redempta nomine, in sanctimoniali habitu constituta in urbe hac juxta beatæ Mariæ sæmpervirginis ecclesiam manebat. Hæc illius Herundinæ discipula fuerat, quæ magnis virtutibus pollens, super (i) Prænestinos montes vitam eremiticam duxisset ferebatur. Huic autem Redemptæ duæ in eodem habitu discipulæ aderant, una nomine Romula, et altera, quæ nunc adhuc superest, quam quidem facere scio, sed nomine nescio. Tres itaque hæc in uno habitaculo commanentes, morum quidem divitiis plenam, sed tamen rebus pauperem vitam ducebant. Hæc autem quam præfatus sum Romula aliam quam prædixi condiscipulam suam magnis vitæ meritis anteibat. Erat quippe miræ patientiæ, summæ obedientiæ, custos oris sui ad silentium, studiosa valde ad continuæ orationis usum. Sed quia plerumque hi, quos jam homines perfectos æstimant, adhuc in oculis summi opificis aliquid imperfectiōis habent, sicut sæpe imperiti homines necdum perfecte sculpta sigilla conspiciamus, et jam quasi perfecta laudamus, quæ tamen adhuc artifex considerat et limat, laudari jam audit, et tamen ea tundere meliorando non desinit; hæc quam prædiximus Romula ea quam Græco

respondent.

(g) Duo Gemet., totidem Theod., et tertius Carnot., cui Speciosus... attestatus est.

(h) Trium illarum Virginum nomina exhibet Martyrolog. Rom. die 23 Jul.

(i) Prænestinæ urbis situm in monte jam observavimus.

vocabulo medici paralyzin vocant molestia corporali percussa est, multisque annis in lectulo decubans, pene omni jacebat membrorum officio destituta, nec tamen hæc eadem ejus mentem ad impatientiam flagella perduxerant. Nam ipsa ei detrimenta membrorum facta fuerant incrementa virtutum, quia tanto sollicitius ad usum orationis excreverat, quanto et aliud quodlibet agere nequaquam valebat. Nocte igitur quadam eandem Redemptam quam præfatus sum, quæ utrasque discipulas suas siliarum loconutriebat, vocavit, dicens: Mater, veni, mater, veni. Quæ mox cum alia ejus condiscipula surrexit, sicut utriusque referentibus et multis eadem res claruit, et ego quoque eodem tempore agnovi. Cumque noctis medio lectulo jacentis assisterent, subito cœlitus lux emissa omne illius cellulæ spatium implevit, et splendor tantæ claritatis emicuit, ut corda assistentium inæstimabili pavore perstringeret, atque, ut post ipsæ referebant, omne in eis corpus obrigesceret, et in subito stupore remaneret. Cœpit namque quasi cujusdam magnæ multitudinis ingredientis sonitus audiri, ostiumque cellulæ concuti, ac si ingredientium turba premeretur; atque, ut dicebant, intransitum multitudinem sentiebant, sed nimietate timoris et luminis 397 videre non poterant, quia earum oculos et pavor depresserat, et ipsa tanti luminis claritas reverberabat. (a) Quam lucem protinus est miri odoris fragrantia subsecuta, ita ut earum animum quem lux emissa terruerat odoris suavitas refoveret. Sed cum vim claritatis illius ferre non possent, cœpit eadem Romula assistentem et trementem Redemptam suorum morum magistram blanda voce consolari, dicens: Noli timere, mater, non morior modo. Cumque hoc crebro diceret, paulatim lux quæ fuerat emissa subtracta est, sed is qui subsecutus est odor remansit. Sicque dies secundus et tertius transiit, ut aspersa odoris fragrantia remaneret. Nocte igitur quarta eandem magistram suam iterum vocavit; qua veniente, (b) viaticum petiit, et accepit. Necdum vero eadem Redempta, vel illa alia ejus discipula a lectulo jacentis abscesserant, et ecce subito in platea ante ejusdem cellulæ ostium duo chori psallentium constitierunt, et sicut se dicebant exus ex vocibus discevisse, psalmodiæ cantus dicebant viri, et feminæ respondebant. Cumque ante fores cellulæ exhiberent cœlestes exsequiæ, sancta illa anima carne soluta est. Qua ad cœlum ducta, quanto chori psallentium altius ascendebant, tanto cœpit psalmodia lenius audiri, quousque et ejusdem psalmodiæ sonitus, et odorie suavitas elongata flaretur.

(a) German. et Beco., *quam lucem suavissimus odor secutus est.*

(b) Etsi *viaticum*, in conciliis et in scriptoribus ecclesiasticis sæpe pro absolute intelligenatur, hic tamen significat Eucharistiam a morituris sumi solium. Vide cap. sup. De viatico hujusque vocis in casone Nicæno significatione, consule doctissimum Tillemontium, t. vi Commentar. in Hist. Ecclesiast. De concilio Nicæno, art. 15. Eodem sensu quo hic intelligi debet apud Paulinum in Vita sancti Ambro-

νας αὐτὰς ἀκούει, ἀλλ' οὖν βινίζων καὶ κατακρούων, καλλωπίζων οὐκ ἀφίσταται· ὄθεν τι τοιοῦτον καὶ ἐπὶ ταύτῃ γέγονεν. Ἦν γὰρ προέφημεν Ῥωμύλλαν συνέβη νόσῳ σωματικῇ περιπέσειν. Ἦνπερ νόσον τῇ Ἑλληνίδι διαλέκτῳ οἱ ἱατροὶ (c) παράλυσιν ὀνομάζουσιν. Ἐπὶ πολλοὺς δὲ χρόνους ἐν τῇ κλίνῃ κατακειμένη ἐκ τῆς τῶν μελῶν αὐτῆς ὑπηρεσίας ἀκίνητος διέμενε. Οὐ μὲν τοί γε τὸν ταύτης λογισμὸν αἱ τῆς νόσου μάστιγες εἰς ἀνυπομονησίαν κατέσπασαν. Ἀλλὰ μᾶλλον αὐταὶ αἰδοῦναι τῶν μελῶν, προσθήκη δυνάμεως ἐν αὐτῇ γεγονάσι. Τοσοῦτον γὰρ σπουδαιότερα ἐν τῇ εὐχῇ γέγονεν, ὅτι εἰ καὶ ἠθέλησεν ἕτερόν τι ποιῆσαι, οὐδαμῶς ἠδύνατο. Ἐν μῆ δὲ νυκτὶ τὴν προβόρηθισαν Ῥεδέμπταν, ἥτις τὰς ἀμφοτέρους αὐτῆς μαθητρίδας ἐν τάξει θυγατέρων ἀνέτρεψε, πρὸς ἑαυτὴν ἐκάλεσε, λέγουσα· Ἐλθέ, μητέρα, ἔλθέ. Εὐθέως δὲ σὺν τῇ ἄλλῃ αὐτῆς μαθητρὶξ ἀνίστη, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀπῆλθον, καθὼς ἀμφοτέρων αὐτῶν διηγουμένων καὶ ἐτέρων πολλῶν τὸ πρᾶγμα ἐδηλοποιήθη. Ἐγὼ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τοῦτο διέβην. Ἐν ὅσῳ οὖν κατὰ τὸ μεσουκτιον τῇ κλίνῃ τῆς κειμένης κειρέτταν, αἰφνης οὐρανόθεν φωτὸς ἀποσταλέντος, πάντα τόπον τῆς κείλης ἐκείνης ἐπλήρωσεν. Τοσαύτη δὲ ἀστραπὴ τῇ λαμπρότητι τοῦ φωτὸς ἐκείνου ἐξελαμψεν, ὥστε τὰς καρδίας τῶν παρестῶτων φόβῳ ἐκπλήξαι, καὶ καθὼς μετέπειτα ἐκείναι διηγοῦντο, ἕκαστον μέλος τοῦ σώματος αὐτῶν ἀπεπάγη. Ἐν ἐκπλήξει δὲ αὐτῶν ἀπομεινάντων, ἤρξατο ἤχος μέγας ἀκούεσθαι, ὡς πολλοῦ πλήθους εἰσερχομένου, καὶ τῶν θυρῶν τοῦ κελίου δονουμένων, ὡς εἰ ὄχλος πολλὸς εἰσερχόμενος ταύτας ἐξέθλιβε, καὶ ἀπλῶς καθὼς ἔλεγον πλήθος λαῶν (d) εἰσερχομένου ὑπενόουν. Τῇ δὲ ὑπερβολῇ τοῦ φόβου 398 καὶ τῇ ἀστραπῇ τοῦ φωτὸς θεωρησαί τινα οὐκ ἠδύναντο. Οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ φόβου ἄεσκούοντο, καὶ ἐκ τῆς τυσαύτης τοῦ φωτὸς λαμπρότητος ἀνεσκοτοῦντο. Τῷ δὲ φωτὶ ἐκείνῳ θαυμαστῇ ὀφρῆσις εὐωδίας ἐπηκολούθει, ὥστε τὰς τούτων ψυχὰς, κἄν εἰ τὸ φῶς ἐφόβησεν, ἀλλ' οὖν ἡ τῆς εὐωδίας ὀσφρῆσις μᾶλλον ἐψυχῶγει. Ὡς δὲ τὴν τοῦ φωτὸς ἐκείνου λαμπρότητα ὑπενέγκαι οὐκ ἠδύναντο, ἤρξατο ἡ αὐτῇ Ῥωμύλλα παρασταμένην καὶ τρέμουσαν Ῥεδέμπταν τῆντων ἡθῶν αὐτῆς διδάσκαλον κολακτικῇ φωνῇ παραμυθήσασθαι, λέγουσα· Μὴ φοβοῦ, μητέρα, οὐκ ἀποθνήσκεις. Ἐν δὲ τῷ συνῶς τοῦτο λέγειν αὐτὴν, κατ' ὀλίγον τὸ φῶς ἐκείνου ἄπερ ἦν (e) αὐτόθι ἀποσταλὲν ὑπεχώρησεν. Ἡ δὲ ἐπακολουθοῦσα εὐωδία ἐναπέμεινε· δευτέρως οὖν καὶ τρίτης ἡμέρας παρελθούσης, ἡ τῆς ἐκκενωθείσης εὐωδίας ὀσφρῆσις οὕτω διέμεινε. Τῇ δὲ τετάρτῃ (f) τὴν αὐτὴν διδάσκαλον αὐτῆς πάλιν ἐκάλεσεν. Ἐλθούσης δὲ αὐτῆς, δοθῆναι αὐτῇ συνοδοίπορον τὸ δεσποτικὸν σῶμα ἤτησατο, ἄπερ καὶ ἔλαβεν. Οὐ μὲν τοί γε ἡ αὐτῇ Ῥεδέμπτα, οὔτε ἡ ἄλλη αὐτῆς μαθήτρια ἀπὸ τῆς κλίνης τῆς κειμένης ὑπεχώρησεν. Αἰφνης οὖν ἐν τῇ πλατείᾳ ἔμπροσθεν τῶν θυρῶν τοῦ κελίου,

sii, num. 47. *Honoratus Sacerdos Ecclesie Vercellis... tertio vocem vocantis audivit... qui descendens obtulit sancto (Ambrosio) Domini corpus; quo accepto ubi glutivul, emisit spiritum, bonum viaticum secum ferens.*

(c) Ms., *πέρεσιν*, et paulo infra, *καρέσως*.

(d) Ms., *εἰσερχομένου*.

(e) Ms., *ἐν αὐτῇ*.

(f) Ms., *τὴν αὐτῆς διδ.*

tyres ab infidelibus crudelia multa perpassi sunt, qui tamen, ut præliximus (*Supra*, c. 6), ad ossa sua mortua signis quotidie et miraculis clarescunt.

CAPUT XXI.

De duobus monachis Valentionis abbatis.

Vitæ namque venerabilis (a) Valentio, qui post in hac Romana urbe mihi, sicut nosti, meoque monasterio præfuit, prius in Valeriæ provincia suum monasterium rexit. In quo dum Langobardi sevientes venissent, sicut ejus narratione didici, (b) duos ejus monachos in ramis unius arboris suspenderunt, qui suspensi eodem die defuncti sunt. Facto autem vespere utrorumque eorum spiritus claris illic apertisque vocibus psallere cœperunt, ita ut ipsi quoque qui eos occiderant, cum voces psallentium audirent, nimium mirati terrerentur. Quas videlicet voces captivi quoque omnes qui illic aderant audierunt, atque eorum psalmodiæ postmodum testes exsisterunt. Sed has voces spirituum omnipotens Deus idcirco pertingere voluit ad aures corporum, ut viventes quique in carne discerent, quia si Deo servire studeant, (c) post carnis mortem verius vivant.

406 CAPUT XXII.

De transitu Surani (d) abbatis.

Quibusdam religiosis quoque viris attestantibus, adhuc in monasterio positus agnovi quod hoc Langobardorum tempore, (e) juxta in hac provincia quæ (f) *Sura* nominatur, quidam monasterii Pater vitæ venerabilis, *Suranus* nomine, fuerit, qui captivus adventientibus, atque a Langobardorum prædatione fugientibus, cuncta quæ in monasterio videbatur habere, largitus est. Cumque in elemosynis vestimenta sua ac fratrum omnia, et cellarium consumpsisset, quidquid habere (g) in horto potuit, expendit. Expen-
sis vero rebus omnibus, Langobardi ad eum subito venerunt, eumque tenuerunt, et aurum petere cœperunt. Quibus eum ille diceret se omnino nihil habere, in vicino monte ab eis ductus est, in quo silva immensæ magnitudinis stabat. Ibi captivus quidam fugiens in cava arbore latebat, ubi unus ex Langobardis educto gladio prædictum venerabilem occidit virum. Cujus corpore in terram cadente, mons omnis proti-

(a) Compend., *Valentinus*. In pluribus Editis legitur, *Valentius*. Consentit interpres Græcus. Valentionis memoria celebratur die 14 Martii.

(b) Horum Martyrum memoria celebris in Martyrol. Rom. die 14 Martii.

(c) *Uuo Theod.*, uterque *Gemet*. ac Compend., *post carnem*.

(d) Tabulis sacris ejus nomen inscribitur ad diem 24 Januarii.

(e) Adjecimus *juxta* in omnibus nostris Mss. lectum, et neglectum et omissum in Edit. GUSANVE.

(f) *Suo more territorium seu pagum, provinciam appellat. Sura, vel potius Sora, urbs olim Latii inter Ferentium xii mill. passuum, et Atinam totidem. In libro Originum M. Porcii Catonis, cujus fragmenta edidit Onopbrius Panvinius, legitur, pag. mihi 47, Surani, Ferentinales, Freginales, etc. Distingui debet*

και οι ἄγιοι μάρτυρες πολλὴν ὀμγότητα παρὰ τῶν ἀπίστων ὑπέμειναν. Οἵτινες, καθὼς προείπομεν, ἐν τοῖς νεκροῖς αὐτῶν ὁστέοις σημεῖοις καὶ θαύμασι καθ' ἡμέραν λαμπρύνονται.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Περὶ τῶν δύο μοναχῶν τῶν κρεμασθέντων ὑπὸ τῶν Λογγοβάρδων εἰς δένδρον.

Ὁ (h) ἐν εὐλαβεστάτῃ ζωῇ διαπρέψας Βαλέντιος, ὅστις καθὼς γινώσκεις μετέπειτα ἐν ταύτῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει κάμοι καὶ τῷ ἐμῷ μοναστηρίῳ προέστη· πρότερον γὰρ ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Βαλερίας τὸ αὐτοῦ μοναστήριον (i) ἐποίμαινε· οὗτος τοίνυν ἐξηγεῖτο ὅτι θυμομαχοῦντες οἱ Λογγοβάρδοι, ἐκεῖσε ἐλθόντες, δύο μοναχοὺς αὐτοῦ εἰς κλάδου δένδρων ἐκρέμασαν, οἵτινες κρεμασθέντες ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἀπέθανον. Ὀψίας δὲ γενομένης, ἐκατέρωθεν αὐτῶν τὰ πνεύματα λαμπραῖς ἐκεῖσε καὶ φανεραῖς ταῖς φωναῖς ψάλλειν ἤρξαντο. Ἀκούσαντες δὲ τὴν τῶν ψαλλόντων φωνὴν οἱ φονεύσαντες αὐτοὺς, ἐκπλαγέντες, λιαν ἐφοβήθησαν, ταύτας δὲ τῆς (j) ψαλμωδίας τὰς φωνὰς, καὶ πάντες οἱ ἐκεῖσε ὄντες αἰχμαλῶται ἤκουσαν. Μάρτυρες γὰρ ἀληθῶς ἀνεδείχθησαν. Τοῦτου δὲ χάριν ὁ παντοδύναμος Θεὸς τὰς τῶν (k) ἀνθρώπων φωνὰς ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν ἀκουσθῆναι ἠδὲ δόκησεν, ὅπως οἱ ζῶντες ἐν σαρκὶ μάθωσιν, ὅτι ἐὰν τῷ Θεῷ γνησίως δουλεύσῃ ἀγωνίζονται, καὶ μετὰ τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον ἁληθῶς ζῶσιν.

406 ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τῆς τελειώσεως Σουράνου ἡγουμένου.

Παρὰ εὐλαβεστάτων τινῶν ἀνδρῶν, ἐτι ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπάρχοντός μου, καὶ τοῦτο ὅπερ διηγοῦμαι, ἔγνων. Ἐλεγον γὰρ, ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ τῇ Σούρᾳ ὀνομαζομένη, ὀπῆρχέ τις ἀνὴρ, (l) πάνυ τῇ ζωῇ εὐλαβεστάτος πατὴρ μοναστηρίου, ὀνόματι Σούρανος, ὅστις τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐρχομένοις (m) αἰχμαλώτοις ἅπαντα ἄπερ ἐν τῷ μοναστηρίῳ πράγματα εἶχεν ἐδωρήσατο, ἕως καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ τὰ τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὰ ἐν τῷ κελλαρίῳ ἅπαντα (n) ἐξοδίσσε. Πάντων δὲ τῶν πραγμάτων πληρωθέντων, αἰφνης Λογγοβάρδοι πρὸς αὐτὸν κατέλαβον, καὶ τοῦτον κρατήσαντες, ἤρξαντο αὐτῷ χρυσίον ἐπιζητεῖν. Πρὸς οὓς ἀπεκρίθη, μηδὲν αὐτὸν ἔχειν τὸ σῶλον. Τότε ἐν τῷ γεινιάζοντι ὄρει ὑπ' αὐτῶν ἀπηνέχθη, ἐν ᾗ ὕλη παμμεγέθους καὶ κάταλος ὑπέσχεεν. Αἰχμαλῶτος δὲ τις ἐκεῖσε φυγὼν, ἐν (o) ὑποκρύφῳ δένδρῳ ἐκρύβετο. Ἐν αὐτῷ οὖν τῷ τόπῳ εἰς τῶν Λογγοβάρδων τὴν μάχαιραν ἐκβαλὼν, τὸν προλεχθέντα εὐλαβεστάτον ἄνδρα ἐφόνευσεν. Τοῦ δὲ σκηνώματος αὐτοῦ ἐν τῇ γῆ πεσόντος, πᾶσα ἡ ὕλη καὶ

D a *Surrento* urbe Picentinorum.

(g) *Lyr. et Becc. in oratorio.*

(h) Ms., ὁ λαμπρῶ τῷ βίῳ... καθ' ἃ οἶδας.

(i) Ms., ἐποίμαινε.

(j) Ms., τὰς ψαλμωδίας καὶ τὰς φωνὰς.

(k) Ms., τὰς τῶν πνευμάτων.

(l) Ms., πάνυ τῷ βίῳ εὐλ. ἡγούμενος ὀνόματι Σουράνος ὅστις.

(m) Ms., αἰχμαλώτοις τοῖς ὑπὸ τῶν Λογγοβάρδων αἰχμαλωτιζομένοις ἅπερ ἐν τῷ... ἕως καὶ τῶν ἱματίων.

(n) Ἐξόδος in Gloss. Canngii, *sumptus, expensa, reditus*; unde ἐξοδίσσει· et ἐξοδίσσει, expendere; ἐξοδιστής, *dispensator*. Observandum tamen in Ms. Regio legi δίδωκεν, pro ἐξοδ. Additur etiam καὶ ἐν τῷ κηρῷ, quod in Latino textu legitur.

(o) Ms., ἀποκρύφω.

ματι ἡ ψυχὴ τῆ λεπτότητι αὐτῆς ἐκαίνα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι διαγινώσκει φανερόν ἐκ τῶν γεγονότων καθίσταται. (a) Κουνοδοῦς γὰρ ὁ ἀδόξατος, ὅστις ἐν ταύτῃ τῇ πόλει πρὸ δύο ἡμερῶν τῷ τοῦ πλεουρῶ πόνῳ ἐτελεύτησε, πρὸ δόλιγου τοῦ ἀποθανεῖν αὐτὸν ἐκάλεσε τὸν παῖδα αὐτοῦ, καὶ τούτῳ εὐτρεπίσαι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ πρὸς τὸ προσελθεῖν αὐτὸν ἐκέλευσεν. Ὁ δὲ αὐτὸς παῖς, ὡσπερ ἐξηχῆσαντα αὐτὸν λογισάμενος, οὐδαμῶς τοῖς προστάγμασιν αὐτοῦ ὑπήκουσεν· αὐτὸς δὲ ἀναστάς, ἑαυτὸν τοῖς ἱματίοις ἐνέδυσσε, καὶ διὰ τῆς Ἀππίας ὁδοῦ ἐν τῇ τοῦ μακαρίου Σύζτου ἐκκλησίᾳ ἑαυτὸν προσελθεῖν εἴρηκε. Μετ' ὀλίγον δὲ τῆ νόσφι (b) βαρῆθεις ἐτελεύτησεν. Ὀρισμένον δὲ ὑπῆρχεν, ὅπως εἰς τὸν μακάριον Ἰανουάριον τὸν μάρτυρα ἐν τῇ Πραειστινῇ (c) ὁδῷ ταφῇ. Διὰ δὲ τὸ ἐκ μήκους τὸν τόπον ὑπάρχειν, οἱ τὴν κηδεῖαν αὐτοῦ ποιούμενοι ἀΐφνης ἐδοῦλεύσαντο, ἵνα ἐξηρχόμενοι μετὰ τῆς κηδεῖας διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἀππίας ἀπέλθωσιν, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτὸν θάψωσιν, ἐν ἧ αὐτὸς προεῖπε, καὶ τοι μὴ γινώσκοντες τί ἦν προσιπῶν, ὅπερ καὶ γέγονε. Τοῦτον δὲ τὸν ἄνδρα γινώσκοντες κοσμικαῖς μερίμναις ἐμπεπλεγμένον, καὶ εἰς κέρδη ἐπίγεια κατεπειγόμενον. Πόθεν οὖν τοῦτο προσιπῶν ἤδυνῆθη, ὅπερ ἤμελλεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ γίνεσθαι, εἰ μὴ δὲ λησόντι τῷ τῆς ψυχῆς θελήματι διὰ τῆς λεπτότητος αὐτῆς προειώρησεν; Τὸ δὲ δι' ἀποκαλύψεως πολλαῖς γινώσκοντες τοὺς τελευτῶντας τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, ἐκ τούτων ἐπιδειξάμενοι δυνάμεθα, ἐξ ὧν παρ' ἡμῶν ἐν τοῖς μοναστηρίοις (d) γέγονασι διέγνωνται. Ἐν γὰρ τῷ ἐμῷ μοναστηρίῳ ἀδελφός τις ὑπῆρχε Γερρόντιος ὀνομαζόμενος, ὅστις πρὸ τῆς δεκαετίας ταύτης ἐν βαρεῖα ἀρρώστια τοῦ σώματος καταθεσῖς, ἐν τῇ καθ' ὑπνον ὀράσει ἄνδρας (e) εὐσχημονοῦντας, καὶ λαμπρῶ λίαν τῷ σχήματι ἐκ τῶν ἔκθετων κατερχομένους, καὶ ἐν τῷ μοναστηρίῳ εἰσελθόντας ἰδεάσασθαι. Ἐμπροσθεν δὲ τῆς κλίνης αὐτοῦ σταθέντες, ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν εἶπε· Ἐπὶ τοῦτο ἤλθομεν, ὅπως ἐκ τοῦ μοναστηρίου τοῦ Γρηγορίου τινὰς ἀδελφούς ἐν τῇ στρατιᾷ βάλωμεν. Ἐτέρῳ δὲ κελεύσας, προσέθετο, λέγων· Γράψον Μάρκελλον, Βαλεντιανόν, Ἀγγέλλον, καὶ ἄλλους τινὰς οὐσπερ ἄρτιως οὐ μέμνηται. Πληρωθέντων δὲ αὐτῶν, προσθεῖς εἶπε· Γράψον καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν θεωροῦντα ἡμᾶς. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς ὀράσεως, ἀληθῆ εἶναι τὰ ῥηθέντα ὁ προλεχθεὶς ἀδελφὸς πιστεύσας, πρῶτις τοῖς ἀδελφοῖς ἐνώρησε, τίνας εἶναι οἱ μέλλοντας ἐξ αὐτοῦ τοῦ μοναστηρίου τελευτᾶν. Καὶ περὶ αὐτοῦ διεμήνυσεν, ὅτι τούτοις μέλλει ἀκολουθεῖν. Ἐν δὲ ἐτέρᾳ ἡμέρᾳ οἱ προλεχθέντες ἀδελφοὶ ἀποθνήσκοντες ἤρξαντο. Καὶ κατὰ τὸν ὄρδινον ὃν εἶπεν, ἀλλήλοις ἐν τῷ θανάτῳ ἐπηκολούθησαν, καθάπερ ἐν τῇ ἀναγραφῇ ἦσαν ὀνομασθέντες. Ἐσχάτον δὲ καὶ αὐτὸς ἐτελεύτησεν ὁ προθεωρήσας τῶν αὐτῶν ἀδελφῶν τὸν θάνατον. Ἐν τῷ θανατικῷ δὲ τῷ πρὸ τριετίας ταύτην τὴν πόλιν σφοδρότατη συμφορὰ λυπηναμένη, ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς πόλεως τοῦ Πόρτου, μοναχός τις Μελλίτων λεγόμενος, νῆαν μὲν ἔγυν τὴν (f) ἡλικίαν, θαυμαστῆς δὲ ἀκα-

gnoscit patet ex eo (g) quod quidam advocatus qui in hac urbe (h) ante biduum lateris dolore defunctus est, paululum aut equam moreretur, vocavit puerum suum, pararique sibi vestimenta ad procedendum jussit. Quem dum puer quasi insanire cerneret, ejusque præceptis minime obediret, surrexit, vestimento se induit, et per viam Appiam ad beati Xysti Ecclesiam se esse processurum dixit. Cumque post modicum, ingravescente molestia, esset defunctus, deliberatum fuerat ut apud beatum Januarium martyrem Prænestina via ejus corpus poni debuisset. Sed quia longum hoc his qui funus ejus (i) curaverant visum est, repente ortu consilio exeuntes cum ejus funere per viam Appiam, nescientesque quid ille dixerat, in ipsa eum ecclesia quam prædixerat posuerunt. Et cum eumdem virum curissæcularibus obligatum lucrisque terrenis inbiantem fuisse noverimus, unde hoc prædicere potuit, nisi quia id quod futurum erat ejus corpori ipsa vis animæ ac subtilitas prævidebat? Quod autem sæpe etiam revelationibus agitur ut a morituris futura præciantur, ex his colligere possumus quæ apud nos gesta in monasteriis scimus. In monasterio etenim meo quidam frater ante decennium Geruntius dicebatur. Qui cum gravi molestia corporis fuisset depressus, in visione nocturna albatos viros, et clari omnimodo habitus in hoc ipsum monasterium descendere de superioribus aspexit. Qui dum coram lecto jacentis assisterent, unus eorum dixit: Ad hoc venimus, ut de monasterio Gregorii quosdam fratres in militiam mittamus; atque alteri præcipienti adjunxit: Scribe Marcellum, Valentinianum, Agnellum, atque alios quorum nunc minime recorder. Quibus expletis addidit, dicens: Scribe et hunc ipsum qui nos aspicit. Ex qua visione certus redditus prædictus frater, facto mane innotuit fratribus, qui et qui essent (j) in brevi ex eadem cella morituri, quos se etiam denuntiavit esse secuturum, cum die alio prædicti fratres mori cœperunt, atque sub eodem ordine se in morte secuti sunt quo fuerant in descriptione nominati. Ad extremum vero et ipse obiit, qui eosdem fratres morituros prævidit. In ea quoque mortalitate quæ ante triennium hanc urbem vehementissima clade vastavit (Scilicet anno 590), in Portuensis civitatis monasterio, Mellitus dictus est monachus, adhuc in annis juvenilibus constitutus, sed miræ simplicitatis atque humilitatis vir: qui, appropinquante vocationis die, eadem clade percussus ad extrema deductus est. Quod vir vitæ venerabilis Felix ejusdem civitatis episcopus audiens, cujus et hæc relatione cognovi, ad eum accedere studuit, et ne mortem timere debuisset, verbis hunc persuasoriis confortare, cui etiam adhuc de divina misericordia longiora vitæ

(a) Ms., Κόδοος.

(b) Ms., Βαρυνθεις.

(c) Ms., ὁδῷ τὸ σῶμα αὐτοῦ ταφῇ.

(d) Ms., γεγωνῶσι.

(e) Ms., λευχειμονοῦντας καὶ λαμπρούς.

(f) Ms., ἡλικίαν ἀκακίας δὲ καὶ ταπεινοφροσύνης ἀνήρ ὑπάρχων, ἐκ τῆς φθορᾶς.

(g) Sic German. et plerisque Mss. ac potiores. Primus Aud., Lyr. et Gemet., quod Cumquod Deus advocatus.

Idem habet Græcus interpres; pro quo legit Gussanov. Godeus, cui favet Ms. Regius versionis Zachariæ, habet enim Κόδοος. Cæterum per *Advocatum*, quæ vox multis significationibus patet, intellige hic causarum patronum.

(h) Primus Aud., cum Bec. et Lyr., ac secundus Theod., ante biennium.

(i) Compend. et Val. Cl., portaverunt.

(j) Omittitur in plur. Mss. in brevi.

δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα· σὺ δὲ μὴ φοβοῦ, τῷ γὰρ ἁρμόνι τούτῳ οὐκ ἀποθνήσκεις. Ἴνα δὲ πληροφορηθῆς, δτι (a) ἀληθῆ λέγω ἐν τῷ οὐρανῷ με γεγονέναι, ἰδοὺ ἐπιτροπήν ἔλαβον, ἵνα πάσαις ταῖς γλώσσαις (b) λαλήσω. Καὶ ὡς οὖν ἐπίστασαι τὴν Ἑλληνίδα γλωτταν παντελῶς οὐκ ἐγίνωσκον. Πλὴν ὁμῶς ἵνα γνῶς δτι ἀληθῆ λέγω, τῇ Ἑλληνιδι μοι γλώττην ἀλάττησον, καὶ ἀποκρινοῦμαι σοι. Τούτῳ δὲ ὁ κύριος αὐτοῦ Ἑλληνιστὶ συντυχῶν, καὶ αὐτὸς ἐν τῇ αὐτῇ γλώσσῃ ἀπεκρίθη αὐτῷ, ὥστε πάντας τοὺς παρόντας θαυμάσαι. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ οἴκῳ σπαθάριος τοῦ προλεχθέντος πατρικίου Ναρσῆ ἦν ἀπληκτεμένος, τῷ γένει Βούλγαρος οὗτος πρὸς αὐτὸν ἀπενεχθεὶς, τῇ τῶν Βουλγάρων γλώσσῃ ἐλάλησεν αὐτῷ. Ὁ δὲ αὐτὸς παῖς ὁ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς, οὕτω τὴν αὐτὴν βάρβαρον γλώσσῃ ἀποκριθεὶς ἐλάλει, ὡς ὅτι ἐν αὐτῷ (c) τῷ γένει δὲ πῆρξε γεννηθεὶς. Πάντες δὲ οἱ ἀκούσαντες τὰς δύο ταύτας γλώσσας αὐτὸν λαλήσαντα, ἄσπερ πρῶην οὐκ ᾔδει, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐπίστευσαν ἀληθῆ αὐτὸν λέγειν. Ἐν δὲ αὐτῇ δὲ ἡμέραις ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐδηλοποιήθη. Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ, τῇ κρυπτῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ, (d) ἔπερ παρ' ἡμῖν οὐκ ἐγίνωσκαι, τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς ἀγκῶνας τοῖς ὀδοῦσι κατέπαγε. Καὶ οὕτως (e) τούτου δὲ θανέντος, καὶ πάντες ἐκεῖνοι οὓς προεῖπεν ἐκ τοῦ φωτὸς τούτου παρρυτὰ ὑπεχώρησαν. Οὐδεὶς δὲ ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ θανατικοῦ ἀνάγκῃ, ἐξ αὐτοῦ τοῦ οἴκου ἕτερος ἀπέθανεν εἰ μὴ οἱ τῇ φωνῇ ἐκεῖνου μνησθέντες.

ΠΕΤΡ. Φοβερόν ἐστι σφόδρα, δτι (f) τοιοῦτον δῶρον Β

ΓΡΗΓΟΡ. Τίς τὰ κρυπτὰ τοῦ Θεοῦ γινώσκται κρίματα; Ἐκεῖνα δὲ τὰ τῇ θείᾳ κρίσει γινόμενα καταλαθεῖσθαι ἡμεῖς μὴ δυνάμενοι, φοβηθῆναι μᾶλλον ἢ περ ἐξετάσαι ὀφείλομεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ.

Περὶ τῆς τελευταίας Θεοφάνους κόμητος Κεντουμκέλλων.

Ἴνα οὖν ἔπερ ἠρξάμεθα ἀναπληρώσωμεν περὶ τῶν ἐξερχομένων ψυχῶν δτι πολλὰ προγινώσκουσιν, οὐδὲ τοῦτο σιγήτιον, ἔπερ περὶ Θεοφάνους τοῦ κόμητος πολλῶν μαρτυρούντων ἔγνω, τοῦ ἐν Κεντουμκέλλῃ τῇ πόλει οἰκοῦντος. Οὗτος γὰρ ὁ ἀνὴρ ταῖς πράξεσιν ἐλεημοσύνης ἐφρόντιζε, πρὸ δὲ πάντων τῇ (g) ξενοδοχίᾳ προσεῖχεν, καὶ τοῖς ταῖς φροντίσι τῆς ἀρχῆς ἀσχολούμενος, καὶ ἔπραττε μὲν τοῦ δοκεῖν ἐπίγεια καὶ πρόσκαιρα, (h) τὸ δὲ πῶς ἐλαμπρύνθη ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ, φανερόν γέγονεν. Ἐν γὰρ τῷ πλησιάζει τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου αὐτοῦ, βαρυτάτη ἀνάγκη, ὥστε μὴ δύνασθαι μήτε ἐπὶ τῷ ταφῆναι ἀπενεχθῆναι αὐτόν. Ἡ δὲ τούτου γυνὴ μετὰ κλαυθμοῦ σφοδροτάτου πρὸς αὐτὸν ἔλεγε· Τί ποιήσω; Πῶς σε ἐπὶ τὴν ταφὴν δυνήθω ἀπενέγκαι, μήτε τὴν θύραν τοῦ οἴκου δυναμένην ἐξελεῖν, διὰ τὴν πολλὴν τοῦ αἵρου ἀνάγκην; Τότε ἐκεῖνος πρὸς αὐτὴν ἀπεκρίθη, λέγων· Μὴ θελήσης, γύναι, κλαῖναι, εὐθέως γὰρ ἤνικα ἐγὼ τελευταίῳ, τῇ τοῦ αἵρου εὐδία ἐπανέρχεται. 415 Ἐπὶ δὲ ταύτῃ τῇ φωνῇ τὸ τέλος ἐδέξατο, τῷ δὲ θανάτῳ καὶ ἡ εὐδία ἐπικολούθησεν. Καὶ ἕτερα δὲ σημεῖα ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ γεγόνασιν. Αἱ γὰρ χεῖρες αὐτοῦ καὶ οἱ πόδες φουσηθέντες ἐκ τοῦ χυμοῦ τῆς (i) ποδάλας, εἰς πωρώματα ἦσαν μετα-

(j) qui audiebant, atque ex duarum linguarum experimento quas eum antea nescisse noverant, crediderunt de omnibus quas probare minime valebant. Tunc per biduum mors ejus dilata est, sed die tertio, quo occulto iudicio nescitur, manus ac brachia lacertosque suos dentibus laniavit, atque ita de corpore exivit. Quo mortuo, omnes illi quos prædixerat ex hæc prolinus luce subtracti sunt, nullusque in illa domo (k) eadem tempestate defunctus est qui voce illius denunciatus non est.

ΒΟΥΛΓΑΡΟΣ. Οὗτος πρὸς αὐτὸν ἀπενεχθεὶς, τῇ τῶν Βουλγάρων γλώσσῃ ἐλάλησεν αὐτῷ. Ὁ δὲ αὐτὸς παῖς ὁ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς, οὕτω τὴν αὐτὴν βάρβαρον γλώσσῃ ἀποκριθεὶς ἐλάλει, ὡς ὅτι ἐν αὐτῷ (c) τῷ γένει δὲ πῆρξε γεννηθεὶς. Πάντες δὲ οἱ ἀκούσαντες τὰς δύο ταύτας γλώσσας αὐτὸν λαλήσαντα, ἄσπερ πρῶην οὐκ ᾔδει, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐπίστευσαν ἀληθῆ αὐτὸν λέγειν. Ἐν δὲ αὐτῇ δὲ ἡμέραις ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐδηλοποιήθη. Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ, τῇ κρυπτῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ, (d) ἔπερ παρ' ἡμῖν οὐκ ἐγίνωσκαι, τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς ἀγκῶνας τοῖς ὀδοῦσι κατέπαγε. Καὶ οὕτως (e) τούτου δὲ θανέντος, καὶ πάντες ἐκεῖνοι οὓς προεῖπεν ἐκ τοῦ φωτὸς τούτου παρρυτὰ ὑπεχώρησαν. Οὐδεὶς δὲ ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ θανατικοῦ ἀνάγκῃ, ἐξ αὐτοῦ τοῦ οἴκου ἕτερος ἀπέθανεν εἰ μὴ οἱ τῇ φωνῇ ἐκεῖνου μνησθέντες.

ΠΕΤΡ. Valde terribile est, ut qui tale donum percipere meruit, tali etiam post hoc pœna plecteretur.

ΓΡΗΓΟΡ. Quis occulta Dei iudicia sciat? Ea quæ in divino examine comprehendere non possumus timere magis quam discutere debemus.

CAPUT XXVII.

De morte Theophanii comitis.

Ut autem de egredientibus animabus, quæ multa prænosunt, ea quæ cœpimus exsequamur, neque hoc silendum est quod de Theophanio, (l) Centumcellensis urbis comite, in eadem urbe positus multis attestantibus agnovi. Fuit namque vir misericordiæ actibus deditus, bonis operibus intentus, hospitalitati præcipue studens. Exercendis quidem comitatus curis occupatus, agebat terrena et temporalia, sed, ut post in fine claruit, magis ex debito quam ex intentione. Nam dum appropinquante mortis ejus tempore gravissima aeris tempestas obsisteret, ne ad sepeliendum duoi potuisset, eumque uxor sua cum fletu vehementissimo inquireret, dicens: Quid faciam? quomodo te ad sepeliendum ejicio, quæ ostium domus hujus egredi præ nimia tempestate non possum? tunc ille respondit: Noli, mulier, flere, quia mox ut ego defunctus fuero, (m) eadem hora aeris serenitas redibit. 416 Cujus protinus vocem mors, et mortem serenitas secuta est. Quod signum etiam alia signasunt comitata. Nam manus ejus et pedes podagræ humore tumescentes versi in vulneribus fuerant, et profluente sanie (n) patebant. Sed dum corpus ejus ex

D

(a) Ms., ἀληθῶς.

(b) Ms., λαλήσω καθὼς οὖν.

(c) Ms., τῷ ἔθνει.

(d) Ms., οἱα παρ' ἡμῶν.

(e) Ms., ἐκ τοῦ σώματος ἐξῆλθεν, τούτου θανέντος.

(f) Ms., τοιοῦτου χαρίσματος ἀξιώθεις τοιαύτη.

(g) Ms., φιλοξενία.

(h) Ms., πῶς δὲ ἐλαμπρ.

(i) Ms., τῆς ποδάλας; forte ποδάγρας, aut ποδαλιᾶς.

(j) Primus Aud. Lyr. et nonnulli, qui aderant.

(k) Pratel., eadem peste.

(l) Corrupte in Gilot. et Vatic. legitur, *Centorelensis*. in omnibus Mss. Anglic., Norm., Germ., Compend., etc., necnon in Græca interpretatione habes *Centumcellensis*. Comes hic dicitur qui e comitatu, seu aula mittebatur ad præcipuas urbes gubernandas, jusque populis dicendum. De diversis comitum officijs, vide Cassiod. lib. vi Variar. De comitibus alibi erit commodior disserendi locus.

(m) Addidimus ex Mss., eadem hora.

(n) In Excusis, *putebant*. Sequimur versionem Gr., tres Carn., German., omnes Norm., etc.

more ad lavandum fuisset nudatum, ita manus A pedesque ejus sani inventi sunt, (a) ac si nunquam vulneris aliquid habuissent. Ductus itaque ac sepultus est, ejusque conjugii visum est ut quarto die in sepulcro illius marmor quod superpositum fuerat mutari debuisset. Quod videlicet marmor corpori ejus superpositum dum fuisset ablatum, tanta ex corpore ipsius fragrantia odoris emanavit, ac si ex putrescente carne illius pro vermibus aromata feruissent. Quod factum dum, narrante me in homiliis (Homil. 36), infirmis quibusdam venisset in dubium, die quadam, sedente me in conventu nobilium, ipsi artifices qui in sepulcro illius marmor mutaverant adfuerunt, aliquid me de propria causa rogaturi. Quos ego de eodem miraculo coram clero, nobilibus ac plebe requisivi, qui et (b) eadem odoris fragrantia miro modo se repletos fuisse testati sunt, et quædam alia in augmento miraculi, quæ nunc narrare longum æstimo, de eodem sepulcro ejus addiderunt. δὲ τινα εἰς προσθήκην τοῦ θαύματος περὶ τοῦ αὐτοῦ μνήματος

PETR. Inquisitioni meæ sufficienter jam video satisfactum, sed hoc est adhuc quod quæstione animam pulsat: quia cum superius dictum sit esse jam sanctorum animas in cælo, restat procul dubio ut iniquorum quoque animæ esse non nisi in inferno credantur. Et quid hac de re veritas habeat ignoro. Nam humana æstimatio non habet peccatorum animas ante judicium posse cruciari.

CAPUT XXVIII.

Quod sicut perfectorum animæ in cælo, ita post dissolutionem corporis iniquorum animæ in inferno esse credendæ sunt.

GREGORIUS. Si esse sanctorum animas in cælo sacri eloquii satisfactione credidisti, oportet ut per omnia esse credas et iniquorum animas in inferno, quia ex retributione æternæ justitiæ, ex qua justii jam gloriantur, necesse est per omnia ut et injusti crucientur. Nam sicut electos beatitudo lætificat, ita credi necesse est quod a die exitus sui ignis reprobos exurat.

PETR. Et qua ratione credendum est quia rem incorpoream tenere ignis corporeus possit?

CAPUT XXIX.

Quæ (c) ratione credendum sit ut incorporeos spiritus tenere ignis corporeus possit.

GREGORIUS. Si viventis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore, cur non post mortem, cum incorporeus sit spiritus, etiam corporeo igne teneatur?

417 PETR. In vivente quolibet idcirco incorporeus spiritus tenetur in corpore, quia vivificat corpus.

GREGOR. Si incorporeus spiritus, Petre, in hoc te-

(a) Val. Cl., ac si vulneris nihil hab.

(b) In secundo Carnot. et nonnullis Norm., eadem, marmore mutato odoris fr.

(c) De hac quæst. consulendus Aug. I. XXI de Civit. Dei, c. 10.

(d) Ms., ἀπεπέμμετο ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἀντι.

βληθέντες, καὶ ὑποβρέοντος ὕγρου διηνοίγοντο. Κατὰ δὲ τὸ ἔθος ἐπι τῷ λούσαι τὸ σῶμα αὐτοῦ γυμνῶσαντες, αἱ χεῖρες αὐτοῦ καὶ οἱ πόδες ὑγιεῖς ἠύρθησαν, ὥστε μήτε ἴχνος πωρώματος ἐν αὐτοῖς εὐρεθῆναι. Ἀπηνέχθη τοῖνον καὶ ἔταφ. Τῇ δὲ συζύγῳ αὐτοῦ ἔδοξε μετὰ τετάρτην ἡμέραν τοῦ ταφῆναι αὐτόν, τὸ μάρμαρον τὸ ἐπάνω τοῦ μνήματος αὐτοῦ τεθῆναι ἄλλᾳ. Τούτου δὲ ἐπαρθέντος ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ ὄσφρησις εὐωδίας (d) ἀνεπέμφθη. ὡς ὅτι ἐκ τῆς σαπίσης σαρκὸς αὐτοῦ, ἀντι: σκωλήκων ἀρώματα ἀνέβλυζον. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν ταῖς ὁμιλίαις τοῦ εὐαγγελίου διηγουμένου μου γέγονέ τινας τῶν ἀσθενεστέρων εἰς ἀπιστίαν ἔλθειν. Ἐν δὲ ἡμέρᾳ τινὶ καθεζομένου μου ἐν συλλόγῳ μετὰ ἀνδρῶν (e) εὐγενῶν, αὐτοὶ ὡς τεχνῖται παρεγένοντο, οἵτινες τὸ μάρμαρον τοῦ μνήματος αὐτοῦ ἔλλαξαν παρακαλοῦντές με περὶ (f) πράγματος αὐτῶν τινος. Ἐγὼ δὲ τούτους ἐνώπιον τοῦ κλήρου καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, περὶ τοῦ θαύματος τούτου (g) ἐρωτήσας, ἀπεκρίθησαν, λέγοντες: Θαυμασίῳ τρόπῳ τῆς ὄσφρησεως τῆς εὐωδίας ἐκεῖνης ἐμπλησθῆναι αὐτοῦ. Καὶ ἕτερα ἄλλα ἐλεγον, ἀπερ διηγήσασθαι ἐπιμέτρως εἶναι ἡγούμαι.

PETR. Τῇ παρ' ἐμοῦ ἐπιζητήσεται λοιπὸν ἰκανῶς ὁρῶ ἐαυτὸν πληροφορηθέντα. Τοῦτο δὲ ἀκμὴν ἐρωτήσεται τὴν ψυχὴν ὑπονύττει: Ὅτι καθὼς ἀνωτέρω ἐλέχθη, τὰς τῶν ἀγίων ψυχὰς ἐν οὐρανῷ εἶναι λοιπὸν, καὶ τὰς τῶν ἀδίκων ψυχὰς ἐν τῷ ἔδῃ εἶναι πιστευτέον. Τί δὲ περὶ τούτου τοῦ πράγματος ἡ ἀλήθεια ἔχει ἀγνοῦ. Ἡ γὰρ ἀνθρωπίνῃ βουλῇ τὰς τῶν ἀμαρτωλῶν ψυχὰς οὐκ ἔχει πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως δύνασθαι κριθῆναι.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ.

Ὅτι ὡς περ αἱ τῶν δικαίων ψυχὰς ἐν τῷ οὐρανῷ, οὕτως τῶν ἀμαρτωλῶν ἐν τῷ ἔδῃ ἀπέρχονται.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐὰν τὰς τῶν ἀγίων ψυχὰς ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι ἐπίστευσας τῇ τῆς ἱερᾶς συντυχίας πληροφορία, δεόν ἐστὶν ἵνα καὶ τὰς τῶν ἀδίκων ψυχὰς ἐν τῷ ἔδῃ εἶναι ἐκ παντὸς πιστεύσῃς. Ἐκ γὰρ τῆς ἀναποδόσεως τῆς ἐνδοτάτης δικαιοσύνης ἐξ ἧς οἱ δίκαιοι δοξάζονται, ἀναγκαῖόν ἐστὶν ἵνα καὶ οἱ (h) ἀδικοὶ πάντως κριθῶσι. Καθ' ἅπερ γὰρ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἡ μακαριότης εὐφραίνει, οὕτως πιστεῖν χρὴ, ὅτι καὶ τοὺς ἀδίκους ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐξόδου αὐτῶν τὸ πῦρ καταφλέγει.

PETR. Καὶ ποίῳ τρόπῳ πιστευτέον ἐστὶν, ὅτι σωματικὸν πῦρ εἶδος ἀσώματων κρατῆσαι δύναται.

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Ἐρωτήσῃς πῶς πιστεύσωμεν, ὅτι τὰ ἀσώματα πνεύματα τῷ σωματικῷ πυρὶ δύνανται κρατεῖσθαι.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐὰν ζῶντος τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἀσώματον πνεῦμα κρατεῖται ἐν τῷ σώματι, διὰ τί οὐχὶ καὶ μετὰ θάνατον, εἰ καὶ ἀσώματον τὸ πνεῦμα ὑπάρχει, ἐν τῷ σωματικῷ πυρὶ κρατηθῆσεται;

418 PETR. Τούτου ἕνεκεν ἐν τοῖς ζῶσι τὸ ἀσώματον πνεῦμα ἐν τῷ σώματι κρατεῖται, ἐπειδὴ τοῦτο ζωοποιεῖ τὸ σῶμα.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐὰν τὸ ἀσώματον πνεῦμα. Πέτρ, κρατηθῇ-

(e) Ms., εὐλαδῶν αὐτο.

(f) Ms., πράγματός τινος, ἐγώ.

(g) Ms., ἠδῶθησα, οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον θαυμαστῶ τρόπῳ.

(h) Ms., ἄδικοι πάντες.

να ἐν τῷ σώματι δύναται ὑπερ ζωοποιεῖ, διὰ τί οὐχὶ **A** κάκει κρατηθήσεται βασιανιστικῶς, ἐνθα θανατοῦται; διὰ δὲ τοῦ πυρὸς κρατηθῆναι τὸ πνεῦμα λέγομεν, ἐπειδὴ ἐν τῇ βασάνῃ τοῦ πυρὸς ἔσθαι, θεωροῦν καὶ ἀθανάτομενον, τὸ δὲ πῦρ ἐκεῖνο ὑπερ ὑπομένει θεωροῦν ἐκτίχεται. Γίνεταί δὲ τοῦτο, ὥστε τὸ σωματικὸν εἶδος, τὸ ἀσώματον κατακαῦσαι, καθάπερ ἐκ τοῦ πυρὸς τούτου τοῦ φαινομένου ἔκκαυσαι καὶ πόνος ἀθειώρητος ἐν τῷ λογισμῷ διαβαίνει, διὲν διὰ τοῦ σωματικοῦ πυρὸς ὁ ἀσώματος λογισμὸς ἐλεγόμενος τίχεται κατὰ τὸ ἡμῖν δυνατόν, ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν ῥημάτων ἀποδείξει πειράσσομαι. Οὐ μόνον γὰρ ἡ ψυχὴ θεωροῦσα ὑπομένει τὸν ἐμπυρισμόν, ἀλλὰ καὶ διὰ πείρας τοῦτο πάσχει. Αὐτῆς οὖν τῆς ἀληθείας ἡ φωνὴ λέλεχεν περὶ τοῦ πλουσίου, διὲν ἀπέθανε καὶ ἐτάφη. Ὅτι δὲ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν τῷ πυρὶ κατεσχέθη, σημαίνει λέγουσα οὕτως· Ἐν τῷ ἕδῃ ὑπάρχων, τὸν Ἀβρὰμ ἐδυσάπει, λέγων· Ἀπόστειλον Λάζαρον, ἵνα βιάσας τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατος δροσίση μου τὴν γλῶτταν, διὲν ὀδυνῶμαι ἐν τῇ φλογὶ ταύτῃ. Ἡνίκα οὖν ἀμαρτωλὸν πλούσιον ἐν τῷ πυρὶ **(a)** κατακεκριμένον ἡ ἀλήθεια λέγει. ἐν τῷ πυρὶ κρατεῖσθαι ἀρνησηται;

ΠΕΤΡ. Ἴδού τῇ ἀπολογία ταύτῃ καὶ τῇ μαρτυρίᾳ εἰς πίστωσιν κλίνεται ἡ ψυχὴ, **(b)** ἀλλὰ περαιουμένη πάλιν εἰς ψυχρότητα ἐπιστρέφει. Πῶς γὰρ ἀσώματον πρᾶγμα, παρὰ σωματικοῦ εἶδους κρατηθῆναι καὶ βληθῆναι δύναται, ἀγνωῶ.

ΓΡΗΓΟΡ. Εἰπέ, αἰτῶ σε. καὶ ἀποστατικὰ πνεύματα, τὰ ἐκ τῆς οὐρανόου δόξης ἐκριφέντα, σωματικὰ ὑπάρχειν. ἡ κτώματα ὑπολαμβάνεις;

ΠΕΤΡ. Τίς ὕγιῃ **(c)** λογιζόμενος, σωματικὰ ὑπάρχειν τὰ πνεύματα λέξῃ;

ΓΡΗΓΟΡ. Τὸ δὲ γέννησι πῦρ ἀσώματον ὑπάρχειν λέγεις, ἡ σωματικόν;

ΠΕΤΡ. Γὰρ δὲ γέννησι πῦρ σωματικόν ὑπάρχειν οὐκ ἀμφιβάλλω, ἐν τῷ σώματι ἐν πάσῃ ἀληθείᾳ κριθήσονται.

ΓΡΗΓΟΡ. Τοῖς καταδίκαις ἡ ὄντως ἀλήθεια Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν ἐν τῇ συντελείᾳ εἶπεν· Ὑπάγετε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐάν οὖν ὁ διαβόλος καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ ἀσώματοι ὄντες, τῷ σωματικῷ πυρὶ κριθῆναι μέλλουσι, τί θαυμαστόν ἐάν καὶ αἱ ψυχαὶ πρὸ τοῦ ἀπολαβεῖν τὰ σώματα, σωματικῶν **(d)** κριτηρίων δύνανται αἰσθάνεσθαι;

ΠΕΤΡ. Φανερὰς οὐσης τῆς ἀπολογίας, οὐκ ὀφείλει τοῦ λοιποῦ ἡ ψυχὴ περὶ ταύτης τῆς ἐκζητήσεως διατάσσει.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Ἐρώτησις, εἴ μετὰ θάνατον καθαρτικὸν πῦρ ὑπάρχει.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἡνίκα μετὰ καμάτου ἐπίστευσας **(e)** τῆς ἐργασίας τοῦ καμάτου προσθήκησιν πίστωσης ποιῶμαι, **D** ἐκεῖνα διηγούμενος, ἄπερ **(f)** μοι εἰσι παρὰ πιστῶν ἀνθρώπων γνωρισθέντα. Ἰουλιανὸς ὁ δευτερευων τῶν δεφενσῶρων ταύτης τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, ἡ χάριτι Χριστοῦ δουλεύω. Ὅστις πρὸ ἐπὶ τῶν ἀπέθανεν, εἴ μοι ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπάρχοντος, ἔθος

(a) Ms., κατακεκρυμένον.

(b) Ms., ἀλλὰ ἀφειθεῖσα... ὑπεστρέφει.

(c) Ms., ὕγιῃς.

(d) Ms., βασάνων.

(e) Ms., τῇ ἐργασίᾳ.

(f) Ms., μοι παρὰ πιστῶν ἀνδρῶν ἐγνωρίσθη.

(g) In Vulgatis, ut in tormento ignis vid. alque sent.

neri potest quod vivificat, quare non pœnaliter et ibi teneatur ubi mortificatur? Teneri autem spiritum per ignem dicimus, **(g)** ut in tormento ignis sit videndo atque sentiendo. Ignem namque eo ipso patitur, quo videt; et qui concremari se aspiciit, concrematur. Sicque sit ut res corporea incorpoream exurat, dum ex igne visibili ardor ac dolor invisibilis trahitur, ut per ignem corporeum mens incorporea **(h)** etiam incorporea flamma crucietur. Quamvis colligere ex dictis evangelicis possumus quia incendium anima non solum videndo, sed etiam experiendo patiatur. Veritatis etenim voce dives mortuus in inferno dicitur sepultus. Cujus anima quia in igne teneatur insinuat vox ejusdem divitis qui Abraham deprecatur, dicens: *Mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma* (Luc. xvi, 24). Dum ergo peccatorem divitem damnatum Veritas in ignem perhibet, quisnam sapiens reproborum animas teneri ignibus neget? τίς σοφός, ὅστις τῶν ἀποδοκιμασμένων τὰς ψυχὰς ἐν

PETR. Ecce ratione ac testimonio ad credulitatem flectitur animus, sed dimissus iterum ad rigorem redit. Quomodo enim res incorporea a re corporea teneri atque affligi possit ignoro.

GREGOR. Dic, quæso te, apostatas spiritus a cœlesti gloria dejectos, esse corporeos, an incorporeos suspicaris?

PETR. Quis sanum sapiens esse spiritus corporeos dixerit?

GREGOR. Gehennæ ignem esse incorporeum, an corporeum fateris?

PETR. Ignem gehennæ corporeum esse non ambigo, in quo certum est corpora cruciari.

GREGOR. Certè reprobis Veritas in fine dictura est: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv, 41). Si igitur diabolus ejusque angeli, cum sint incorporei, corporeo sunt igne cruciandi, quid mirum si animæ et antequam recipiant corpora, possint corporea sentire tormenta?

PETR. Patet ratio, nec debet animus de hac ultariùs questione dubitare.

CAPUT XXX.

De morte Theodorici regis Ariani.

GREGORIUS. Postquam laboriose credidisti, operæ pretium credo, si ea quæ mihi a viris fidelibus sunt digesta narravero. **(i)** Julianus namque hujus Romanæ Ecclesiæ, cui Deo auctore deservio, secundus defensor, qui ante septem ferme annos defunctus est, ad me adhuc in monasterio positum crebro veniebat, et mecum colloqui de animæ utilitate consueverat.

puniatur. In secundo Aud. legitur *vivendo*, pro *videndo*.

(h) Uterque Theod., Val. Cl. et secundus Aud., *etiam corporei* s. In primo Gemet. manus recens delevit primam syllabam *in*, ut postea regeretur, *corporea* s.

(i) Hic incipit cap. in Gemet.

Hic itaque mihi quadam die narravit, **420** dicens: **A** εἶχε συχνωτέρως πρὸς με παραβάλλειν, καὶ περὶ ὠφέλειας ψυχῆς συντυγχάνειν. Οὗτος τοίνυν ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν διηγήσατό μοι, λέγων, **419** ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις Θεοδώριχου τοῦ ῥήγος, ὁ πατήρ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ ἐν Σικελίᾳ τὴν **(f)** ἀνυσιν τοῦ κανόνος ἔπραττεν. Ὑποστρέφοντος δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ εἰς νῆσόν τινα τὸ πλοῖον προσώρμησεν καλωμένῃν Λίπαριν. Ἀνὴρ δὲ τις τὸν μονήρη βλον ἐκείσε ἀσκήων, ἐν δυνάμει ἔργων μεγίστων ὑπῆρχεν. Ἐν ὄσπῳ δὲ οἱ ναῦται τὰ ἐξάρτια τοῦ πλοίου περιποιούοντο, ἔδοξε τῷ προλεχθέντι πατρὶ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ἀπελθεῖν, καὶ ταῖς ἐκείνου εὐχαῖς ἐκυτὸν παραθέσθαι. Τοῦτον δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος θεασάμενος, μετὰ τὸ συντυχεῖν αὐτοῖς περὶ ὠφελείας, προσθεῖς καὶ τοῦτο εἶπεν· Ὁ΄δατε δὲ Θεοδώριχος ὁ ῥήξ ἀπέθανεν; Αὐτοὶ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον· Μὴ γένοιτο, ἡμεῖς ζῶντα αὐτὸν παρεάσαμεν, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον περὶ αὐτοῦ μέχρι τοῦ παρόντος ἠκούσαμεν. Πρὸς οὓς ὁ τοῦ Θεοῦ οἰκίτης πάλιν **(g)** ἔφη· Τῇ χθὲς γὰρ ἡμεῖς περὶ ὧραν ἐνάτην μεταξὺ Ἰωάννου τοῦ πάπα καὶ Συμμάχου τοῦ πατρικίου, λυσόζωνος, καὶ ἀνυποδετος, καὶ τὰς χεῖρας δεδεμένους ἀπενεχθεῖς, ἐν τῇ γεινναζούσῃ νῆσῳ τοῦ **(h)** βουλκάνου ἐν τῷ ὑποκαομένῳ πυρὶ αὐτόθι ἔβρίσθη. Τοῦτο δὲ ἐκείνοι ἀκούσαντες, νουνεχώσας τὴν ἡμέραν ἐσημειώσαντο. Ὑποστρέψαντες δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν, εὔρον ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ Θεοδώριχος ὁ ῥήξ ἐτελεύτησεν. Ἐπειδὴ δὲ Ἰωάννην τὸν πάπαν μεγάλως ἐκθλίβων, εἰς **(i)** φυλακὴν ἐφόνευσε, Σύμμαχον δὲ τὸν πατρικίον ξίφει κτείσφαξε, δικαίως ὑπ’ αὐτῶν ἐν τῷ πυρὶ βληθῆναι ἐφάνη, οὓς ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἀδίκως ἔκρινεν.

CAPUT XXXI.

De morte Reparati.

Et quoque tempore quo primum remota vitæ desideria anhelabam, quidam honestus senex, Deus dedit nomine, valde hujus urbis nobilibus amicus, mihi quoque in amicitia sedule jungebatur, qui mihi narrabat, dicens: Gothorum tempore quidam **(e)** spectabilis vir, Reparatus nomine, venit ad mortem. Qui dum diu jam mutus ac rigidus jaceret, visum est quod ab eo funditus flatus vitalis exisset, atque examine remansisset corpus. Cumque et multi qui convenerant, et eum jam mortuum familia lugeret, subito rediit, et cunctorum plangentium in stuporem versæ sunt lacrymæ. Qui reversus ait: Citius ad Ecclesiam beati Laurentii martyris, quæ ex nomine conditoris Damasi vocatur, puerum mittite, et quid de Tiburtio presbytero agatur videat et renuntiare festinet. Qui

(e) Regis Gothorum in Italiæ quo fascesime egimus in Vita Cassiodori, potissimum l. i, c. 3, usque ad 6 inclusive, Consule etiam Paul. Diacon. Hist. Miscell. l. xv, et Greg. Turon. de Gloria Mart., c. 40. Olim notus erat quidam locus qui *Theodorici infernus* dicebatur. Vide Act. SS. Ord. S. Ben. sæcul. 8, part. n, pag. 379.

(b) Qui hoc munere fungebantur dicebantur *canonicarii*, ut videre est apud Cassiod., max. l. vi Var., form. 8, et l. xii, c. 13. Non solum frumentum, sed etiam pecuniam exigebant; hinc apud eundem Cassiod. *canonici solidi*, l. ii, Var., ep. 25. Lege etiam Sidon. Apoll. ep. 10 l. vi et notas doct. Savarenis.

(c) Is fuit Joannes I, qui Hormisdæ successit an. 523.

(d) In nonnullis Mss. Norm., *insulam*; quæ lectio confirmatur ex Vers. Græca.

B τοιοῦτον περὶ αὐτοῦ μέχρι τοῦ παρόντος ἠκούσαμεν. Πρὸς οὓς ὁ τοῦ Θεοῦ οἰκίτης πάλιν **(g)** ἔφη· Τῇ χθὲς γὰρ ἡμεῖς περὶ ὧραν ἐνάτην μεταξὺ Ἰωάννου τοῦ πάπα καὶ Συμμάχου τοῦ πατρικίου, λυσόζωνος, καὶ ἀνυποδετος, καὶ τὰς χεῖρας δεδεμένους ἀπενεχθεῖς, ἐν τῇ γεινναζούσῃ νῆσῳ τοῦ **(h)** βουλκάνου ἐν τῷ ὑποκαομένῳ πυρὶ αὐτόθι ἔβρίσθη. Τοῦτο δὲ ἐκείνοι ἀκούσαντες, νουνεχώσας τὴν ἡμέραν ἐσημειώσαντο. Ὑποστρέψαντες δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν, εὔρον ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ Θεοδώριχος ὁ ῥήξ ἐτελεύτησεν. Ἐπειδὴ δὲ Ἰωάννην τὸν πάπαν μεγάλως ἐκθλίβων, εἰς **(i)** φυλακὴν ἐφόνευσε, Σύμμαχον δὲ τὸν πατρικίον ξίφει κτείσφαξε, δικαίως ὑπ’ αὐτῶν ἐν τῷ πυρὶ βληθῆναι ἐφάνη, οὓς ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἀδίκως ἔκρινεν.

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ’.

Περὶ τοῦ θανάτου Ῥεπαράτου.

Ἐν ἀρχῇ τῶν χρόνων ἐν οἷς τὴν **(j)** ἰδιάζουσαν ζωὴν ἐπιθυμία πολλῇ ὠρεγόμεν, γέρων τις πάνυ εὐκατάστατος ὑπάρχων, Δεουσὸδδὲιτ ὄνόματι, καθ’ ἐκίστην μοι ἐν ταῖς **C** **(k)** φιλίαις προσεκολλᾶτο. Καὶ πάντων δὲ τῶν εὐγεωῶν τῆς πόλεως ταύτης φίλος ὑπῆρχεν, οὕτως μοι διηγείτο, λέγων, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Γόθων, ἀνὴρ τις Ῥεπαράτος ὄνόματι, ἐν τῇ τοῦ θανάτου ὄρα ἐλθὼν, ἐπὶ πολὺ **(l)** καταχθονισμένος ἔκειτο, ὥστε παρὰ πάντων νομιζεσθαι τὴν ζωτικὴν αὐτοῦ πνοὴν ἐκ τοῦ βάρους ἀνασπασθῆναι, καὶ ἄψυχον αὐτοῦ τὸ σῶμα ἀπομείναι. Πολλῶν δὲ πρὸς αὐτὸν συνελθυθότων ἅμα τῆς αὐτοῦ **(m)** φαμιλίας, ὡς ἦδη τελευτήσαντα αὐτὸν ἐπέθουν. Ἀ΄φνης δὲ αὐτοῦ ἀνανήψαντος, πάντων τῶν κλαϊόντων τὰ δάκρυα εἰς ἐκπληξιν μετεστράφησαν. Ὁ δὲ ἀσθενὴς εἶπε· Διὰ τάχους παῖδα ἀποστείλατε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἀγίου μέγιστος Λαυ-

(e) Titulus orat honoris. Vide *formulam spectabilitatis*, quæ scilicet hic titulus conferebatur, apud Cassiod. l. vii Var. c. 37. Qui eo fruebantur, inter comites primi ordinis reconsebantur, ut colligere licet ex ejusdem Cassiod. l. ii Var., ep. 28.

(f) Ms., ε΄σπραξίν. Et paulo post, ὁποστράφεντος.

(g) Ms., ἔφη ἐν ἀληθείᾳ ἀπέθανεν τῇ χθὲς.

(h) Ms., πυρχάνου.

(i) Ms., ἐν φυλακῇ. Et post pauca, πυρὶ βληθεῖς.

(j) Ms., ἰδιάν ζωὴν.

(k) Ms., συντυχίαις... οὗτός μοι.

(l) Ms., ἡμιθνήξ.

(m) In Editis corrupte φαμιλίου. Legitur quidam aliquando φαμίλιος; sed significat *sumulum*, et est maec. generis. In Exousis autem legitur, τῆς φαμιλίου, ubi in Latino habes, *familia lugeret*.

ρηντιου, τῆ ἐπονομαζομένη Διαμάσου, ἥ τις κατὰ τὴν ἁ
ἐπωνυμίαν τοῦ ταύτην κρίσαντος οὕτω κέκληται, ἵνα
θεωρησῆ τι περὶ Τιβουρτίου τοῦ πρεσβυτέρου γίνεται,
καὶ σπέσιον τοῦ μηνύσαι. Οὗτος δὲ Τιβούρτιος σωματι-
καῖς ἐπιθυμίαις τότε δουλεύειν ἐλέγετο. Τὴν γὰρ αὐτοῦ
πολιτείαν καὶ τῆς διαγωγῆς τὰ ἤθη, καλῶς ἐπιστάται
Φλωρέντιος, ὁ νυνὶ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ὑπάρχων πρεσ-
βύτερος. Ἐν τῷ πορευθῆναι οὖν τὸν παῖδα, διηγήσατο ὁ
αὐτὸς Ῥεπαρῆτος, ὁ εἰς ἑαυτὸν ἐπανελθὼν τί ἐθεάσατο
ἐκεῖθεν ἔνθα ἀπηνέχθη. Ἐλεγε γὰρ ὅτι μεγίστη στοιβὴ
ξύλων ἐτοίμη ὑπῆρχεν. Ἀπενεχθέντος δὲ Τιβουρτίου
τοῦ πρεσβυτέρου, ἐν αὐτῇ ἐπετέθη, καὶ πυρὸς ὑποβλη-
θέντος, κτεκέθη. 422 Ἐτέρα δὲ στοιβὴ ξύλων ἡτοιμά-
ζετο, ἥς τινος ἡ κορυφὴ ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ οὐρανοῦ
παρατείνεσθαι ἐθεωρεῖτο, φωνὴ δὲ ἐλθοῦσα, εἶρηκε τίνος
ὑπῆρχεν. Τούτων τρῖνυ ῥηθέντων, παραχρῆμα ὁ αὐτὸς
Ῥεπαρῆτος ἀπέθανεν. Ὁ δὲ παῖς ὁ πρὸς Τιβούρτιον ἀπο-
σταλείς ἤδη λοιπὸν κἀκεῖν ἀποθανόντα εὗρεν. Ὅθεν περὶ
τούτου φανερὸν καθέστηκεν, ὅτι Ῥεπαρῆτος εἰς τοὺς τό-
πους τῶν βασάνων διὰ τοῦτο ἀπηνέχθη, καὶ ἄπερ ἐθεά-
σατο ὑποστρέψας διηγήσατο, καὶ παραχρῆμα ἀπέθανεν,
οὐχὶ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς τοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ
ἀκμῆν ὑπάρχοντας, ἵνα λοιπὸν ἐκ τῶν πονηρῶν ἔργων
διορθωσώμεθα. Ξύλα δὲ εὐτρεπιζόμενα ὁ Ῥεπαρῆτος εἶ-
δεν, οὐχ ὅτι παρὰ τῷ ἄθῃ ξύλα (α) καίονται, ἀλλὰ πρὸς τὸ
ἐξηγηθῆναι τοῖς ζώσιν, εἶδεν ἐκεῖνα τὰ περὶ τοῦ ἐμπν-
ρισμοῦ τῶν τῶν σκωλήκων, ἐξ ὧν ἤθισται τὸ πῦρ τρέφεσθαι
παρὰ τοῖς (β) σωματικοῖς ζώσιν, ἵνα διὰ τῶν γνωρίμων
ἀκούοντες μάθωσι τί ὄφελον καὶ περὶ τῶν ἀγνωστοῦμένων
φοδηθῆναι.

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΓ'.

Περὶ τοῦ θανάτου Κουριαλλίου, καὶ τοῦ ὅπως τὸ πνεῦμα
αὐτοῦ ἐνεπυρίσθη.

Ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Βαλερίας, πρᾶγμα πάνυ φοβερὸν
συμβεβηκέναι ὁ (α) τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος Μαξιμιανὸς διη-
γήσατό μοι, ὁ νυνὶ τῆς Συρακουσίων πόλεως ὑπάρχων
ἐπίσκοπος, πρότερον δὲ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει τοῦ ἐμοῦ μὴ-
ναστήριου γεγονώς προστώς. Ἐλεγε δὲ οὕτως ὅτι Κου-
ριάλιος τις ἐκεῖσε τῷ ἁγίῳ καὶ ἱερῷ τοῦ Πάσχα σαββά-
τω θυγατέρα τινὸς νεωτέραν ὑπάρχουσαν ἐν τῷ (δ) βρατί-
σματι ἐδέξατο. Ὅστις μετὰ τὴν νηστείαν ἐν τῷ οἴκῳ
αὐτοῦ ὑποστρέψας, πολλὰ τε οἶνον μεθύσθεις, τὴν αὐτὴν
αὐτοῦ θυγατέρα μεῖναι μεθ' ἑαυτοῦ ἤτήσατο. Ἐν αὐτῇ δὲ
τῇ νυκτὶ, ὅπερ καὶ εἰπεῖν ἀθέμιτον ὑπάρχει, ταύτην
διέφθειρε. Πρωίας δὲ γενομένης, ἀνέστη ὁ ἄθλιος καὶ δια-
λογίζεσθαι ἤρξατο, ἵνα εἰς τὸ λουτρὸν ἀπέλθῃ, δοκῶν διὰ
τοῦ ὕδατος τὸν τῆς ἁμαρτίας μολυσμὸν ἀποπλῦναι.
Ἀπῆλθε τοίνυν καὶ ἐλούσατο. Φόβῳ δὲ καὶ δειλῆ συνεί-
χετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπελθεῖν, ἐννοῶν τὴν ἁμαρτίαν ἣν
εἰργάσατο. Ἐσχύνετο δὲ πάλιν τοὺς ἀνθρώπους, ἐὰν ἐν
τοιαύτῃ ἡμέρᾳ εἰς τὴν ἐκκλησίαν μὴ ἀπέλθῃ· καὶ πάλιν
ἐὰν ἀπέλθῃ, τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ ἐφοβεῖτο. Ἐνίκησε τοί-
νυν ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀσχύνη, καὶ ἐπορεύθη ἐν τῇ ἐκκλη-
σίᾳ. Τρέμων δὲ καὶ δεδοικώς ἴστατο, καθ' ἑκάστην τὴν
ὥραν ὑφορῶμενος, πότε πνεύματι ἀκαθάρτῳ παραδοθῆ,
καὶ ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ διαβράγῃ. Μετὰ πολλοῦ δὲ

(α) In Ms. atroxitur ἔν τῷ πῦρ.

(β) Ms., σωματικῶς.

(γ) Ms., τῷ βίῳ.

(δ) Ms., ἁγίῳ βρατί.

(ε) De S. Maximiano vide l. iii, c. 36, et plur. ad
Gregorii epist.

(ζ) Apud Cassiod., l. ix Var. c. 2, exstat edictum
Ithalarici regis in gratiam curialium, in quo eos ap-

videlicet tunc Tiburtius carnalibus desideriis subja-
cere ferebatur : cujus adhuc vitæ morumque bene
quoque Florentius ejus nunc Ecclesiæ presbyter
meminit. Cum vero puer pergeret, narravit idem
Reparatus, qui ad se reversus fuerat, quid de illo
ubi ductus fuerat agnovit, dicens : Paratus fuerat
rogus ingens, deductus autem Tiburtius presbyter
in eo est superpositus, atque supposito igne
concrematus. Alius autem parabatur rogus, cujus
a terra in cælum cacumen tendi videbatur. Cui
emissa voce clamatum est cujus esset. His igitur
dictis statim Reparatus defunctus est : puer vero
qui transmissus fuerat ad Tiburtium, jam eum mor-
tuum invenit. Qui videlicet Reparatus ductus ad loca
pœnarum, dum vidit, rediit, narravit, et obiit,
aperte monstratur quia nobis illa, non sibi viderit,
quibus dum adhuc concessum est vivere, licet etiam
a malis operibus emendare. Rogum vero construi
Reparatus vidit, non quod apud infernum ligna ar-
deant ut ignis fiat : sed narraturus hæc viventibus,
illa de incendio pravorum vidit, ex quibus nutrirī
apud viventes corporeus ignis solet, ut per hæc
assueta audientes discerent quid de insuetis timere
debuisse.

CAPUT XXXII.

De morte Curialis, cujus sepultura incensa est.

Terribile etiam quiddam in Valeriæ provincia
contigisse vir vitæ venerabilis (α) Maximianus, Syra-
cusanus episcopus, qui diu in hac urbe meo monaste-
rio præfuit, narrare consuevit, dicens : Quidam (β) Cu-
rialis illic sacratissimo paschali Sabbato juvenulam
cujusdam filiam in baptisate suscepit. Qui post je-
junium domum reversus, multoque vino inebriatus,
eamdem filiam suam secum manere petiit, eamque
nocte illa (quod dictu nefas est) perdidit. Cumque
mane facto surrexisset, reus cogitare cœpit ut ad
balneum pergeret, ac si aqua balnei lavaret maculam
peccati. Perrexit igitur, lavit, cœpitque trepidare ec-
clesiam ingredi. Sed si tanto die non iret ad eccle-
siam, erubesceret homines ; si vero iret, pertimesce-
bat judicium Dei. Vicit itaque humana verecundia,
perrexit ad ecclesiam : sed tremebundus ac pavens
stare cœpit, atque per singula momenta suspectus
qua ora immundo spiritui traderetur, et coram
omni populo vexaretur. Cumque vehementer timeret,
ei in illa missarum celebritate quasi adversi nihil
contigit. Qui lætus exiit, et die altero ecclesiam jam
securus intravit. Factumque est ut per sex conti-
nuos dies lætus ac securus (γ) procederet, æstimans
pellat minorem senatum.

(γ) De hoc verbo ut proprie significat ecclesiam adi-
re, jam dictum est in notis ad c. 40 libri primi.
A Tertulliani temporibus ad id significandum jam
consecratum videtur : Si, inquit procedendum erit,
nunquam magis familiaris occupatio obviamat, l. ii ad
Uxor., c. 4.

quod ejus scelus Dominas aut non vidisset, (a) aut misericorditer dimisisset. Die autem septimo subita morte defunctus est. Cumque sepulturæ traditus fuisset, per longum tempus cunctis videntibus de sepulcro illius flamma exiit, et tandiu ossa ejus concremavit, quousque omne sepulcrum consumeret, et terra quæ in tumulibus collecta fuerat defossa videretur. Quod videlicet omnipotens Deus faciens ostendit quid ejus anima in occulto pertulit, cujus etiam corpus ante humanos oculos flamma consumpsit. Qua in re nobis quoque hæc audientibus exemplum formidinis dare dignatus est, quatenus ex hac consideratione colligamus, 424 quid anima vivens ac sentiens pro reatu suo patiat, si tanto ignis supplicio etiam insensibilia ossa concremantur.

νοήσωμεν τί μέλλει 423 ἡ ψυχὴ ζῶσα καὶ νοοῦσα ὑπὲρ βασάνῃ καὶ τὰ ἀνάσθητα ὁσα κατακαίονται.

ΡΕΤΑ. Nosse velim si vel boni bonos in regno, B vel mali malos in supplicio agnoscant.

CAPUT XXXIII.

Si boni bonos in regno, et mali malos in supplicio agnoscunt.

GAZCORIUS. Hujus rei sententia in verbis est dominicis, quæ jam superius protulimus, luce clarius demonstrata. In quibus cum dictum esset: *Homo quidam erat dives, (b) qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide; et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus ulceribus plenus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis, et nemo illi dabat; sed et canes veniebant, et lingeabant ulcera ejus (Luc. xvi, 19).* Subjunctum est quod mortuus Luxurus portatus est ab angelis in sinum Abraham, et mortuus dives sepultus est in inferno. Qui elevans oculos suos cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe, et Lazarum in sinu ejus, (c) et ipse clamavit, dicens: *Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Cui Abraham dixit: Fili, recordare quia receperisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala. Dives autem jam spem salutis de seipso non habens, ad promerendam suorum salutem convertitur, dicens: Rogo te, pater, ut mittas cum in domum patris mei; habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne et ipsi veniant in locum hunc tormentorum (Ibid.).* Quibus verbis aperte declaratur quia et boni bonos, et mali malos cognoscunt. Si enim Abraham Lazarum minime recognovisset, nequaquam ad divitem in tormentis positum de transacta ejus (d) contritione loqueretur, dicens quod mala receperit in vita sua. Et si mali malos non recognoscerent, nequaquam dives in tormentis positus fratrum suorum etiam absentium meminisset. Quomodo enim presentes non possent agnoscere, qui etiam pro absentium memoria ou-

φρόδοτην λειτουργίαν τελείας, καὶ μηδὲν ἐναντίον παθεῖν ἑαυτὸν θεασάμενος, ἀγαλλιώμενος λοιπὸν ἐξῆλθεν. Ὅθεν καὶ ἄλλη ἡμέρα ἀμεριμνῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπῆλθε. Καὶ ἔως δὲ ἐπὶ ἐξ ἡμέρας ἐναγαλλιάσει καὶ ἀμεριμνία προήρχετο, νομίζων ὅτι τὴν αἰτίαν αὐτοῦ οὐχ ἰώρακεν ὁ κύριος, ἢ θεωρήσας, εὐσπλαγχνος ὢν, συνεχώρησεν. Ἐν δὲ (ε) τῇ ζ' ἡμέρᾳ αἰφνιδίῳ θανάτῳ ἐτελεύτησε. Τοῦ δὲ σώματος αὐτοῦ τῇ ταφῇ παραδοθέντος, μετὰ χρόνον τινὰ πάντων θεωρούντων, ἐν σοῦ μνήματος αὐτοῦ φλόξ ἐξῆλθε, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον τὰ ὁσα αὐτοῦ κατέκαυσεν, ὥστε καὶ ὄλον τὸ μνημα καὶ τὴν γῆν τὴν ἐπάνω κειμένην καταφλέξει. Τοῦτο δὲ ὁ παντοδύναμος θεὸς γενέσθαι ἠυδόκησεν, ὅπως ἐπίδειξῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κρυπτῷ ὑπέμεινεν, οὕτινος τὸ σῶμα τὴ φλόξ κατέφαγε, καὶ ἵνα ἡμεῖς ταῦτα ἀκούοντες, τὸ ὑπόδειγμα φοβηθῶμεν, καὶ κατατῆς ἀμικρίας αὐτῆς ὑπομένειν, ἐν ὅσῳ τοσοῦτου πυρὸς

ΠΕΤΡ. Γνωναί ἤθελον ἐὰν οἱ ἀγαθοὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἐν τῇ βασιλείᾳ ἐπιγινώσκουσιν. Ὅμοίως δὲ πάλιν ἐὰν καὶ οἱ πονηροὶ τοὺς πονηροὺς ἐν τῇ βασάνῳ γνωρίζουσιν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΔ'.

Ἐρώτησις ἐὰν οἱ δίκαιοι τοὺς δικαίους, καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἐπιγινώσκουσιν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τῆς ἐρωτήσεως ταύτης ἡ ἀπόδειξις διὰ τῶν δεσποτικῶν ῥημάτων ὢν ἀνωτέρω προέφημεν, τοῦ φωτὸς λαμπρότερον ἀποδείκνυται. Ἐβρέθη γάρ, ὅτι ἦν τις ἄνθρωπος πλούσιος, ὅστις ἐνεδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον, εὐφραίνόμενος καθ' ἑκάστην ἡμέραν λαμπρῶς. Πτωχὸς δὲ τις ὀνόματι Λάζαρος ἐβέβητο πρὸς τὸν πύλωνα αὐτοῦ ἡλωκωμένος πάντοθεν, ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου· ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες ἐρχόμενοι, ἀπέλειχον τὰ ἔλην αὐτοῦ. Ἦρος δὲ τούτοις γέγραπται, ὅτι ἀποθανῶν Λάζαρος ἐδαστάθη ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, καὶ ἀπηνέχθη εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ. Ἀπίθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος καὶ ἐτάφη. Καὶ ἐν τῷ ᾄδῳ ἑτάφος τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ, ὑπάρχων ἐν βασάνοις, ὅρᾳ Ἀβραάμ ἀπὸ μακρόθεν, καὶ Λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς φωνήσας, εἶπε· Πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησόν με, καὶ πέμψον Λάζαρον ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατος, καὶ καταψύξῃ τὴν γλῶσσάν μου ὅτι ὀδυνῶμαι ἐν τῇ φλογὶ ταύτῃ. Εἶπε δὲ Ἀβραάμ· Τέκνον, μνησθήτι ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακὰ. Ὁ πλούσιος δὲ λοιπὸν ἐλπίδα σωτηρίας μὴ ἔχων, ἐπὶ τὴν τῶν ἰδίων σωτηρίαν ὑποστρέφει, (f) οὕτω λέγων· Δύσω πῶς, πάτερ, ἵνα ἀποστελέθῃς αὐτὸν εἰς τὸν οἶκόν τοῦ πατρὸς μου, ἔχω γὰρ πέντε ἀδελφοὺς, ὅπως (g) διαμαρτύρηται αὐτοῦσ', ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἔλθωσιν εἰς τὸν τόπον τῆς βασάνου ταύτης. Διὰ τούτων οὖν τῶν ῥημάτων, φανερώς δείκνυται ὅτι καὶ οἱ ἀγαθοὶ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ οἱ πονηροὶ τοὺς πονηροὺς γνωρίζουσιν. Ἐὰν γὰρ ὁ Ἀβραάμ τὸν Λάζαρον οὐδαμῶς ἐγνωρίζεν, οὐδ' ἂν πρὸς τὸν πλούσιον ἐν ταῖς βασάνοις ὑπάρχοντα περὶ τῆς παρελθούσης αὐτοῦ συντριβῆς διελέγετο, φάσκων, ὅτι ἔπελαβε τὰ κακὰ ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Καὶ πάλιν ἐὰν

(a) Vulgati, aut visum misericorditer dimisisset.

(b) Germ., Norm. et alii Mss., et induebatur.

(c) Iidem, et ipse clamans dixit.

(d) Beccens., conversatione.

(e) Ms., ἰδὸμῃ ἡμέρᾳ.

(f) Ms., αὐτῷ.

(g) Ms., διαμαρτυρή.

οἱ πονηροὶ τοὺς πονηροὺς οὐκ ἐγνώριζον, οὐκ ἂν ὁ πλούσιος ἐν βασάνοις ὑπάρχων τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἀπόντων ἐμμένητο. Πῶς οὖν τοὺς παρόντας οὐ δύναται γνωρίσει, ὁ καὶ περὶ τῶν ἀπόντων μνημονεύσας, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλῆσαι φροντίσας; ἐν τούτῳ δὲ τῷ πράγματι κἀκεῖνο δέικνυται, ὅπερ αὐτὸς οὐδαμῶς ἐπέζητας, ὅτι καὶ οἱ ἀγαθοὶ τοὺς πονηροὺς, καὶ οἱ πονηροὶ τοὺς ἀγαθοὺς γνωρίζουσιν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ὁ πλούσιος παρὰ τοῦ Ἀβραάμ ἐγνωρίσθη, πρὸς ὃν ἔφη, ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἐκλεκτὸς Λάζαρος παρὰ τοῦ ἀποδοκιμασμένου πλουσίου ἐπεγνώσθη, ὀνόματι λέγειν: Ἐδυσώπει, ἐξ ὀνόματος αὐτὸν καλῶν, καὶ λέγων: Ἀπόστειλον Λάζαρον, ἵνα βάλῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατος καὶ καταψύξῃ μου τὴν γλῶσσαν. Ἐν ταύτῃ τοίνυν τῇ ἐπιγνώσει τῶν ἀμφοτέρων μερῶν, τὸ τῆς ἀναποδόσεως μέγεθος ἐπαυξάνει: ἵνα καὶ οἱ ἀγαθοὶ ἐπιπλεῖον χαρῶσιν, ὅτινες αὐτοὺς μετ' ἐκείνων γαλλωμένους θεωροῦσιν, (α) ὧν περ ἠγάπησαν ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ πονηροὶ μετ' ἐκείνων στρεβλωθῶσιν, οὐσπερ ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ ὁ θεὸς ἐδεδούσετο, αὐτοὶ δὲ τούτους ἠγάπησαν. Ὅθεν οὐ μόνον αὐτοὺς ἡ ἰδία βία σάνος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκείνων θεία ἐπὶ πλείον καταφλέξη. Ἐν δὲ τοῖς ἐκλεκτοῖς, καὶ ἑτερόν τι θαυμασιώτερον συμβαίνει, ὅτι οὐχὶ μόνον ἐκείνους γνωρίζουσιν, οὐς ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ ἐγίνωσκον, ἀλλὰ καὶ οὐς οὐδέποτε ἐθεάσαντο, καθάπερ 426 συνήθεις καὶ γνωρίμους οὕτως ἐπιγινώσκουσι. Θεώμενοι γὰρ τοὺς ἀρχαίους πατέρας ἐν ἐκείνῃ τῇ αἰωνίᾳ (β) κληρονομίᾳ, οὐκ ἔσονται αὐτοῖς ἄγνωστοι διὰ τῆς θείας, οὐς ἐν τῇ τῶν ἔργων μιμήσει διαπαντός ἐγνώριζον. Ἦνίκα γὰρ ἐκείσε πάντες κοινῇ τῇ λαμπρότητι τὸν θεὸν θεωροῦσιν, τί ἐστὶν ὅπερ οὐ γινώσκουσιν, ἔνθα τὸν γινώσκοντα τὰ πάντα γινώσκουσιν;

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ΄.

Περὶ τοῦ θεασαμένου τοὺς προφήτας ἐν τῇ ἐξόδῳ αὐτοῦ. Ἄνηρ τις τῶν ἡμετέρων ἀνὴρ (c) ἐπαινετῆς πολιτείας πρὸ ταύτης τῆς τετραετίας μέλλων τελευτῆν καθὼς τινες εὐλαθεῖς ἐκείσε τότε παρόντες μαρτυροῦσιν, ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἐξόδου αὐτοῦ ἐλθῶν. Ἰωάνη τὸν προφήτην, ἅμα Ἰεζεκιήλ καὶ Δανιήλ ἐθεάσατο, καὶ τούτους ἐξ ὀνόματος κυρίου ἰαυαοῦ καλεῖν ἤρξατο. Τούτοις δὲ τὴν τιμὴν ἀπονέμων, πρὸς τοὺς παρευριστάς αὐτοῦ ἔλεγεν, Ὅτι οὗτοι πρὸς με ἐληλύθασι. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ λέγοντος, φωτὸς φανεῖντος, ἐκ τῆς σαρκὸς ἐξῆλθεν. Ὅθεν καὶ ἐν τούτῳ φανερώως δείκνυται ὅποια ἔσται ἐπιγνώσις ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀφάρτῳ ζωῇ, (d) ἐν ᾗ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἔτι ἐν τῇ φαρτῇ ταύτῃ σαρκὶ ὑπάρχων, τοὺς ἀγίους προφήτας, οὐς οὐδέποτε εἶδεν, ἐγνώρισεν.

ΚΕΦΑΛ. ΛϚ΄.

Ὅτι ἄγνωστοί εἰσιρ αἱ ψυχαὶ πρὸς ἀλλήλας, καὶ περὶ ἀναποδόσεως ἀγαθῶν τε καὶ πονηρῶν, καὶ περὶ τοῦ θανάτου Ἰωάννου καὶ Οὕρου καὶ Εὐμορφίου καὶ Στεφάνου.

Πολλάκις συμβαίνει τῆς ψυχῆς ξερχομένης, ἐκείνους ἐπιγινῶναι, μεθ' ὧν μέλλει διὰ τῆς τῶν πταισμάτων ἰσότητος, ὡσαύτως δὲ καὶ διὰ τῶν κατορθωμάτων ἐν μίᾳ μονῇ ὀρισθῆναι. Ὅθεν περὶ τούτου, (e) ὁ τῆ ζωῆ εὐλαθεύσας ἀνὴρ Ἐλευθέριος ὁ πρεσβύτερος, περὶ οὗ ἐν τῷ προλαθόντι βιβλίῳ πολλὰ διηγήσαμην, ἔλεγεν, ὅτι ἐν τῷ ἑαυτοῦ μοναστηρίῳ γνήσιον ἀδελφὸν εἶχεν, Ἰωάννην τῷ ὀνόματι, ὅστις μέλλων τελευτῆν, πρὸ δεκατεσσάρων ἡμερῶν τὴν ἑαυτοῦ ἐξοδὸν τοῖς ἀδελφοῖς προεμήνυσε. Ψηφί-

(a) Ms., οὐσπερ.

(b) Ms., τρυφῇ οὐκ.

(c) Ms., ἐπαινετὸς τῆ πολιτεία.

ravit exorare? Qua in re illud quoque ostenditur quod nequaquam ipse requisisti, quia et boni malos, et mali cognoscunt bonos. Nam et dives ab Abraham cognoscitur, cui dictum est: *Recepisti bona in vita tua*; et electus Lazarus a reprobis est divite cognitus, quem mitti precatur ex nomine, dicens: *Mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam (Ibid.)*. In qua videlicet cognitione utriusque partis cumulus retributionis excrescit: ut et boni amplius gaudeant, qui secum eos lætari conspiciunt quos amaverunt; et mali, dum cum eis torquentur quos in hoc mundo, respecto Deo, dilexerunt, eos non solum sua, sed etiam eorum pœna consumat. Fit autem in electis quiddam mirabilius, quia non solum eos agnoscunt quos in hoc mundo noverant, sed velut visos ac cognitos recognoscunt 425 bonos quos nunquam viderunt. Nam cum antiquos Patres in illa æterna hæreditate viderint, eis incogniti per visionem non erunt, quos in opere semper noverant. Quia enim illic omnes communi claritate Deum conspiciunt, quid est quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt?

CAPUT XXXIV.

De quodam religioso, qui prophetas moriens vidit.

Nam quidam noster religiosus, vir vitæ valde (f) laudabilis, cum ante hoc quadriennium moreretur, sicut religiosi alii qui præsentibus fuerunt testati sunt, in hora exitus sui Jonam prophetam, Ezechielem quoque et Daniele mœpit aspicere, eosque dominos suos ex nomine clamare. Quos dum ad se venisse diceret, et depressis luminibus eis reverentiæ obsequium præberet, ex carne eductus est. Qua in re aperte datur intelligi quæ erit in illa incorruptibili vita notitia, si vir iste adhuc in carne corruptibili positus prophetas sanctos, quos nimirum nunquam viderat, agnovit.

CAPUT XXXV.

Quod se etiam ignotæ animæ nonnunquam in exitu recognoscunt, quæ vel pro culpæ tormenta, vel pro bonis actibus similia sunt præmia recepturæ; et de morte Joannis et Ursi, Eumorphii, et Stephani.

Solet autem plerumque contingere ut egressura anima eos etiam recognoscat cum quibus pro æqualitate culparum, vel etiam præmiorum, in una est mansione deputanda. Nam vir vitæ venerabilis Eleutherius senex, de quo præcedente libro (Cap. 35) multa narravi, in monasterio suo germanum fratrem nomine Joannem se habuisse perhibuit, qui ante dies quatuordecim suum fratris exitum prædixit. Cumque decrescentes quotidie computaret dies, ante

(d) Ms., ζωῇ ἐν δσω.

(e) Ms., ὁ τῷ βίῳ εὐλ.

(f) Primus Carnot., valde venerabilis vel laudabilis

triduum quam vocaretur ex corpore, febre correptus est. Ad horam vero mortis veniens, mysterium Dominici corporis, et sanguinis accepit. (a) Vocatisque fratribus, coram se psallere præcepit, quibus tamen antiphonam ipse (b) per semetipsum impoieuit, dicens: *Aperite mihi portas justitiæ, et ingressus in eas confitebor Domino: hæc porta Domini, justi intrabunt per eam* (Psal. cxvii, 19). Cumque coram eo assistentes fratres psallerent, emissa subito et producta voce clamavit dicens: Urse, veni. Quod mox ut dixit, eductus e corpore mortalem vitam finivit. Mirati sunt fratres: quia hoc quod moriens frater clamaverat, ignorabant. Quo defuncto, in monasterio facta est magna tristitia. Quarto autem die quiddam fratribus necessarium fuit, ut ad monasterium aliud longe positum transmitterent. Illuc ergo euntes 428 fratres, omnes ejusdem monasterii monachos tristes vehementer invenerunt. Quibus cum dicerent: Quid habetis, quod vos in tanto mœnore deprimitis? responderunt, dicens: Loci hujus desolationem gemimus, quia unus frater, cujus nos vita in hoc monasterio continebat, hodie quartus est dies quod ex hac luce subtractus eet. Cumque fratres qui venerant, studiose inquirerent qualiter dictus fuisset, responderunt: Ursus. Qui vocationis ejus horam subtiliter inquirentes, ipso eum momento cognoverunt exisse de corpore, quo per Joannem, qui apud eos defunctus est, fuerat vocatus. Qua ex re colligitur, quia utrorumque par fuerat meritum, eisque datum est, ut in una mansione socialiter viverent, quibus e corpore contigit socialiter exire.

Sed neque hoc sileam, quod dum adhuc laicus viverem, atque in domo mea, quæ mihi in hac urbe ex jure patris obvenerat, manerem, de quibusdam vicinis meis me contigit agnovisse. Quædam namque juxta me vidua, Gallis dicebatur. Hæc Eumorphium nomine juvenem filium habebat, a quo non longe quidam Stephanus, (c) qui in numero Optio fuit, ha-

(a) Pier. mss., *vocatosque fratres... psallere præc.*

(b) Primus Carn. et Val. Cl., *de semetipso.*

(c) Ita tres German. Regius, duo Carnot., duo Theod. Norm. et alii. Val. Cl. *cui cognomen Optio fuit.* In tertio Carnot., *qui in numero Optionis fuit.* Genuina est lectio quam sequimur. *Optio* est qui militaris ducis vices agit, quasi ab eo *cooptatus et adoptatus*: vel qui Centurioni adjutor datus. Plautus *Asin.* 3, *Tibi Optionem sumito Leonidam.* Consule Thesaurum Latine ling. R. Steph. et alia diction. In numero, hic idem significat, ac in cohorte. Sic sumitur l. 8, ind. 1, ep. 5, olim l. 71, indiet. 1: Ep., *Si qui vero ex militibus numeris* (corrupte in quibusdam ed. *virtis*) *in monasteriis converti festinant.* etc. In notitia dignitatum imperii Rom. section. 40, hic titulus est: *Qui numeri ex prædictis, per infra scriptas provincias habentur intra Italiam. Joviani seniores.* etc. Optat. Milev lib. iii. de Schismate Donatistarum cap. 4, novæ edit: *Reverterunt sicuti milites ad numeros suos.* Ambrosiasier seu auoior commentar. in ep. D Pauli, in cap. iv ep. ad Ephes.: *Quantvis singula hæc numeros proprios habeant, et sint legiones.* Hæc minime attendentes qui huc usque Dialogos ediderunt, corruerunt hunc locum. Sic enim habent: *qui alio no-*

ζων δὲ (d) καθ' ἡμέραν τὰς παρερχομένας ἡμέρας, πρὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς κλήσεως αὐτοῦ, τῷ πυρετῷ συνεσχέθη. Εἰς δὲ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου ἐλθὼν, τῶν θείων μυστηρίων μετέλαβε τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἵματος. Καὶ τοὺς ἀδελφούς καλέσας, ἐνώπιον αὐτοῦ ψάλλειν ἐκέλευσεν. Οἱς (e) ἀντιφωνῶν (f) τροπάριον αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ὑπέβαλε, λέγων· Ἀνοίξετέ μοι πύλας δικαιοσύνης, εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς, ἐξομολογήσομαι τῷ κυρίῳ, αὕτη ἡ πόλις τοῦ κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ. Ἐν δὲ τῷ ψάλλειν ἐνώπιον αὐτοῦ τοὺς ἀδελφούς, αἴφνης φωνῆν προσενέγκας, ἔκραζε, λέγων· Οὐρσε, ἐλθέ. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, παρεθῆ ἐκ τοῦ σώματος ἐξῆλθε, (g) τὴν θνητὴν ζωὴν τελειώσας Ἐθαύμασαν δὲ οἱ ἀδελφοὶ περὶ τούτου μὴ γινώσκοντες τί ὁ ἀδελφὸς τελευτῶν ἔκραζε. Τούτου δὲ θανάτου, μεγάλη λύπη ἐν τῷ μοναστηρίῳ γέγονεν. Μετὰ δὲ ἡμέραν τετάρτην, ἐκἀναγκαστοῖς ἀδελφοῖς ὑπῆρχε περὶ τίνος πραγματος ἐν ἐτέρῳ μοναστηρίῳ ἀποστελεῖται ἐκ μήκους αὐτῶν διακειμένων. Πορευθέντων τοίνυν ἐκεῖσε τῶν 427 ἀδελφῶν, πάντας τοὺς ἐν αὐτῷ τῷ μοναστηρίῳ (h) μοναχοὺς τεθλιμμένους πᾶν εὖρον. Ἀνακρίναντες δὲ αὐτοὺς τίνας ἕνεκεν ἐν ταύτῃ λύπῃ ἑαυτοὺς (i) κατασχέθονισαν, ἀπεκρίθησαν, λέγοντες· Τὴν κατάλυσιν τοῦ τόπου τούτου στενάζομεν. Εἰς γὰρ ἀδελφός οὗτινος ἡ πολιτεία ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἡμᾶς ἔκρατει, τετάρτη σήμερον ἡμέρα ὑπάρχει, ὅτι ἐκ τοῦ φωτὸς τούτου ὑπεχώρησεν. Οἱ δὲ παραγενόμενοι ἀδελφοὶ πεπονημένως ἐρωτήσαντες τίς ἐλίγετο, ἀπεκρίθησαν· Οὐρσος. Ἐπὶ λεπτῷ δὲ καὶ τὴν τῆς κλήσεως αὐτοῦ ὥραν ἐπιζητήσαντες, εὖρον ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ στιγμῇ ἐξῆλθε τοῦ σώματος, ἐν ᾗ διὰ Ἰωάννου τοῦ παρ' αὐτοῖς (j) τελευτήσαντος γέγονε κληθεῖς. Ἐξ οὗ πράγματος δέικνυται, ὅτι τῶν ἀμφοτέρων ὁμοιον ὑπῆρχεν ἐν (k) δικαιοσύνῃ τῷ ἀξίωματι. Ὅθεν καὶ ἰδόθη αὐτοῖς ἐν μιᾷ μονῇ ὁμοθυμαδὸν ζῆσαι, οὐκ καὶ ὁμοθυμαδὸν συνέβη ἐκ τοῦ σώματος ἐξελεθῆναι.

Οὐδὲ τοῦτο δὲ παρασιωπήσω, ὅπερ συνίδη με γινώμαι περὶ τίνος γείτονος μου, ἔτι μου λαϊκοῦ ὑπάρχοντος, καὶ ἐν τῷ (l) γενικῷ μου ὄκῳ τῷ ἐκ πατρικῆς κληρονομίας μοι ἐν ταύτῃ τῇ πόλει περιελθόντι κατοικοῦντος. Χήρα γὰρ γυνή τις ὀνόματι Γάλλα, πλῆσιον μου οἰκοῦσα, υἱὸν εἶχε νεώτερον, ὀνόματι Εὐμόρφιον. Οὐ μήκοθεν δὲ ταύτης κατῴκει τις ὀνόματι Στέφανος, (m) Ὀπίτων ἐν νομῆρῳ

mine Optio dictus fuit. Quod mss. est ignotum, et sensum mutat. Latino textui restituendo sufficere potuisset versio Græca in qua extat Ὀπίτων ἐν νομῆρῳ ὑπάρχων.

(d) Ms., καθ' ἑαστην ἡμ.

(e) Ita Ms. Excusi, ὅς αντιφ.

(f) Vox τροπάριον Canticis in Ecclesia Græca receptis communis, antiphonis Latinorum quadamtenus responderi observat Goerus ad Euchol. p. 32. Quo sensu hic usurpator a Zacharia. Aliis tamen significandis, ut odis et hymnis non raro accommodatur. Troparia autem dicuntur a verbo τρέπω *verbo, converterio*; qua ratione, lege in Gloss. Græco. Cangii.

(g) Ms., τὴν πρόσκαιρον ζωὴν τελείσας.

(h) Ms., ἀδελφούς τεθλ.

(i) Ms., κατεβήσαν.

(j) Ms., τελειωθέντος ἐκκληθῆ.

(k) Ms., ἐν εὐσεβείᾳ.

(l) Ms., γενικῷ.

(m) Non idem prorsus significat Græce quod Latine: est enim in scriptoribus Græcis, *erogatur militaria Annonæ*; cujus officium describit Procopius in hist. arcana, nec non l. 1 de bello Vandal. c. 17; et l. iv c. 20.

ὑπάρχων. Ὁ δὲ προλεχθεὶς Εὐμόρφιος νόσφ περιελθὼν, εἰς τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἦλθε. Παῖδα δὲ προσκαλεσάμενος, ἀπέτρεψεν αὐτῶν, λέγων· Ἄπελθε ἐν τάχει, καὶ εἰπὲ τῷ Στεφάνῳ ἵνα συντόμως ἔλθῃ, ὅτι ἰδοὺ τὸ πλοῖον ἐτοιμὸν ἐστίν, ὅφειλον ἡμᾶς ἐν Σικελίᾳ ἀπαγαγεῖν. Ὁ δὲ παῖς νομίσας ὅτι ἐκ τῆς ἀσθενείας παρεφρόνησεν. καὶ διὰ τοῦτο παραλαλεῖ, ὑπακούσας αὐτῶν οὐδαμῶς (α) ἡβούλετο. Ἐκεῖνος δὲ σφοδρότερος ἐπέμενε, λέγων· Ἄπελθε καὶ μήνυσσον αὐτῶν ὑπερλέγω, ἀκμήν γὰρ οὐ παραφρονῶ. Ἐξῆλθε τοίνυν ὁ παῖς, ἵνα πρὸς τὸν Στέφανον ἀπέλθῃ. Ἀπερχομένου δὲ αὐτοῦ, μέσον τῆς ὁδοῦ (β) ἠπήντησεν αὐτῶν τις, καὶ τοῦτον ἠρώτησε, λέγων· Ποῦ ἀπέρχῃ; Ὁ δὲ παῖς ἀποκριθεὶς, εἶπε· Πρὸς Στέφανον τὸν Ὀπίονα παρὰ τοῦ κυρίου μου ἀπεστάλην. Ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔφη· Ἐξ αὐτοῦ ἔρχομαι, ἀλλ' ἐνώπιόν μου τῆ ὥρα ταύτη ἐτελειώθη. Ὑποστρέψας δὲ ὁ παῖς πρὸς Εὐμόρφιον τὸν κύριον αὐτοῦ, κάκεινον λοιπὸν ἀποθανόντα εὔρε. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ἵνα ἕτερος μέσον τῆς ὁδοῦ ἐν ὑπαντήσει τοῦ παιδὸς γένηται, καὶ οὕτως ὑποστρέψῃ, ἵνα ἐκ τοῦ μέτρου τοῦ διαστήματος δειχθῆ, ὅτι ἐν μιᾷ ῥοπῇ οἱ ἀμφοτέροι αὐτῶν κληθέντες, ἐτελειώθησαν.

ΠΕΤΡ. Φοβερὸν ἐστίν ὄντως πάνυ τὸ λεγόμενον· ἀλλ' αἰτῶ σε, διὰ τί τῆς ψυχῆς ἐξερχομένης πλοῖον αὐτῇ εἰδείχθη, καὶ διὰ τί ἐν Σικελίᾳ ἑαυτὸν ἀπενεχθῆναι ὁ τελευταῖον προεῖπεν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἡ ψυχὴ οὐδέποτε πλοίου ἐξερχομένη τοῦ σώματος, οὐκ ἐστὶ δὲ θαυμαστὸν ἐὰν ἐτι ἐν σαρκὶ ἀνθρώπος ὑπάρχων, ἐκεῖνο αὐτῶν δειχθῆ, ὑπερ ἕθους εἶχε σωματικῶς θεωρεῖν, ὥστε δοθῆναι αὐτῶν ἐπιγνώσασθαι, ὅτι ἡ ψυχὴ πνευματικῶς ἀπενεχθῆναι δύναται. Ὅτι δὲ ἐν Σικελίᾳ ἑαυτὸν ἀπενεχθῆναι ἔφη, τί ἕτερον νοηθῆναι δύναται, εἰ μὴ ὅτι ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τόπους ἐν ἐκείναις ταῖς νήσοις 429 τὸ βασανιστικὸν πῦρ ἐκδρασσόμενον θεωρεῖται. Καθὼς γὰρ οἱ γινώσκοντες διηγούνται τῶν κολπῶν αὐτοῦ ὑπερεκχέομενον τὸ πῦρ καθ' ἡμέραν ὑπερρυζάνει. Ὅθεν λοιπὸν τοῦ τέλους τοῦ κόσμου πλησιάζοντος, ἀσφαλῶς δείκνυται, ὅτι ὅσον τῶν φλεγόμενων πλῆθος πρὸς ἑαυτὸ τὸ πῦρ ἐπισυνάγει, τοσούτο καὶ τῶν βασάνων οἱ τόποι ἐπὶ πλείον ἀνοιγόμενοι θεωροῦνται. Τοῦτο δὲ ὁ παντοδύναμος Θεὸς εἰς διόρθωσιν τῶν ζώντων ἐν τούτῳ τῶν κόσμῳ δεῖξαι ἠθέλησεν, ἵνα τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀπίστων πληροφόρησιν τῶν μὴ πιστεῦσάντων ὑπάρχειν τὰ τοῦ ἄδου (c) κριτήρια. Ὅθεν καὶ τοὺς τῶν βασάνων τόπους θεαθῆναι πεποίηκεν, οὐσπερ ἀκούοντες πιστεύειν οὐκ ἠβούλοντο. Ὅτι δὲ οἱ ἐκλεκτοί, ὧν ὁμοία ἡ ἐργασία ἐν τῷ ἀγαθῷ γέγονε κοινωτέρας τοὺς τῆς ἀναπαύσεως τόπους ἀπολαμβάνουσιν, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἀποδοκιμασμένοι τοὺς τῆς κολάσεως τόπους, ἵνα καὶ τὰ παραδείγματα μὴ ὑπῆρχον, αὐτῆς τῆς ἀληθείας Χριστοῦ τὰ ῥήματα ἡμᾶς πληροφορῶσι. Περὶ μὲν γὰρ τῶν ἐκλεκτῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει· Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς μου πολλαὶ μὲν αἱ εἰσιν. Ἐὰν οὖν πάντες ἐν ἐκείνῃ τῇ αἰωνίᾳ μακαριότητι ὁμοίως τὰ τῆς ἀναπαύσεως ἐλάμβανον, μία μονὴ εἶχεν εἶναι, ἥπερ πολλαί. Πολλαὶ οὖν μοναὶ εἰσιν ἐν αἷς καὶ κατ' ἀξίαν οἱ ἐκλεκτοὶ διανεμηθέντες ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης αὐτῶν, κοινωτέρας ἀγαλλιάσονται. Τὸ δὲ ἀνὰ θανάριον πάντας λα-

bitabat. Sed idem Eumorphius ad extrema vitæ veniens, vocavit puerum suum, eique præcepit, dicens : Vade citius, et dic Stephano Optioni, ut concitus veniat, quia ecce navis parata est ut ad Siciliam duci debeamus. Cumque hunc puer insanire crederet, et obedire recusaret, cœpit ille vehementer imminere, dicens : Vade et nuntia illi quod dico, quia non insanio. Egressus est itaque puer ut ad Stephanum pergeret. Cumque in medium iter venisset, ei alius quidam obvius factus est, qui hunc requisivit, dicens : Quo vadis? Cui illa respondit : Ad Stephanum Optionem a domino meo missus sum. Atque ille protinus dixit : Ab eo venio, sed ante me hac hora defunctus est. Reversus vero est puer ad Eumorphium dominum suum, sed jam eum mortuum invenit. Sicque factum est, ut dum alter obviam venit, et ex medio itinere puer reversus est, ex mensura spatii potuisset colligi, quia uno momento utrique fuerant vocati.

ΠΕΤΡ. Terribile est valde, quod dicitur : sed quæso te, cur egredienti animæ navis apparuit, vel cur se ad Siciliam duci moriturus prædixit ?

ΓΡΗΓΟΡ. Anima vehiculo non eget : sed mirum non est, si adhuc homini in corpore posito illud apparuit, quod per corpus assueverat videre, ut per hoc intelligi daretur quo ejus anima spiritualiter duci potuisset. Quod vero se ad Siciliam duci testatus est, quid sentiri aliud potest, nisi quod præ ceteris locis in ejus terræ 429 insulis eructante igne tormentorum ollæ patuerunt? Quæ, ut solent narrare qui noverunt, laxatis quotidie sinibus excrescunt, ut mundi termino appropinquante, quanto certum est illuc amplius exurendos colligi, tanto et eadem tormentorum loca amplius videantur (d) aperiri. Quod omnipotens Deus ad correptionem viventium in hoc mundo voluit ostendi ; ut mentes infidelium, quæ inferni tormenta esse non credunt, tormentorum loca videant, quæ audita credere recusant. Quod vero sive electi, sive reprobi, quorum communis causa in opere fuerit, ad loca etiam communia deducantur, Veritatis nobis verba satisfacerent, etiamsi exempla deessent. Ipsa quippe propter electos in Evangelio dicit : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt* (Joan. xiv, 2). Si enim dispar retributio in illa æterna beatitudine non esset, una potius mansio quam multæ essent. Multæ ergo mansiones sunt, in quibus (e) distincti bonorum ordines, et propter meritorum consortia communiter lætantur, et tamen unum denarium omnes laborantes accipiunt (Matth. xx, 9). Qui multis mansionibus distinguuntur ; quia et una est beatitudo quam illis percipiunt, et dispar retributionis qualitas, quam per opera diversa consequuntur. Quæ nimirum Veritas iudicii sui diem denuntians, ait : *Tunc dicam*

(a) Ms., ἡβούλετο.

(b) Ms., ἠπήντησεν.

(c) Ms., βασανιστήρια.

(d) Uterque Theod. et Val. Cl., *apparere*.

(e) Duo Theod., *distincte*.

messortibus : Colligite zizania, (a) et ligate ea in fasciculos ad comburendum (Matth. xiii, 30). Messores quippe angeli zizania ad comburendum in fasciculos ligant, cum pares paribus in tormentis similibus sociant, ut superbi cum superbis, luxuriosi cum luxuriosis, avari cum avaris, fallaces cum fallacibus, invidi cum invidis, infideles cum infidelibus ardeant. Cum ergo similes in culpa ad tormenta similia deducuntur, quia eos in locis pœnibus angeli deputant, quasi zizaniorum fasciculos ad comburendum ligant.

ψεύσται μετὰ τῶν ψευστῶν, οἱ φθονεροὶ μετὰ τῶν φθονερῶν, οἱ ἄπιστοι μετὰ τῶν ἀπίστων κατακαῶσι. Περὶ γὰρ τούτου ἔρρέθη, ὅτι οἱ ἄγγελοι τὰ ζιζάνια εἰς δεσμὰ πρὸς τὸ κατακαῶσαι δεσμοῦσιν. Ὡστε τοὺς ἐν τοῖς πταίσμασιν ὁμοίως ἀμαρτήσαντας ὁμοίως καὶ ἐν (ε) τοῖς τῶν βασάνων τόποις ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἀπενεχθῆναι.

PETRA. Ad inquisitionem meam responsionis satisfactione patuit causa rationis. Sed quidnam est, quæso te, quod nonnulli quasi per errorem extrahuntur e corpore, ita ut facti exanimis redeant, et eorum quisque audisset se dicat, quia ipse non fuerit qui erat jussus deduci ?

CAPUT XXXVI.

De his qui quasi per errorem educi videntur e corpore, et de vocations et revocatione Petri monachi, et de morte et resurrectione Stephani, ac de visione cujusdam militis.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Hoc cum fit, Petro, si bene perpenditur, non error, sed admonitio est. Superna enim pietas ex magna misericordiæ suæ largitate disponit, ut nonnulli etiam post exitum repente ad corpus redeant, et tormenta inferni, quæ audita non crederant, saltem visa pertimescant. Nam quidam Illiricianus monachus, qui in hac urbe in monasterio mecum vivebat, mihi narrare consueverat, quia **432** quodam tempore cum adhuc in eremo moraretur, agnovit quod Petrus quidam monachus ex regione ortus (b) Iberiæ, qui ei in loco vastæ solitudinis, cui *Evasa* nomen est, inhærebat, sicut ipso narrante didicerat, priusquam eremum peteret, molestia corporis interveniente defunctus est : sed protinus corpori restitutus, inferni supplicia atque innumera loca flammarum se vidisse testabatur. Qui etiam quosdam hujus sæculi potentes in eisdem flammis suspensos se vidisse narrabat. Qui cum jam ductus esset ut (c) in illas et ipse mergeretur, subito angelum corusci habitus apparuisse fatebatur, qui eum in ignem mergi prohiberet. Cui etiam dixit : Egredere, et qualiter tibi posthac vivendum sit, cautissime attende. Postquam vocem paulatim recalescentibus membris, ab æternæ mortis somno evigilans, cuncta quæ circa illum fuerant gesta narravit. Tantisque se postmodum jejuniis vigiliisque constrinxit, ut inferni eum vidisset et pertimuisse tormenta, etiamsi taceret lingua, conversatio loqueretur : quippe cui omnipo-

(a) Duo Aud. et lyr. cum utroque Gemet., et ligate ea fasciculos. Prat., et lig. ea fasciculis.

(b) Hic forte Iberia est Hispania, sicut olim dicta; et *Evasa* est insula *Ebu-us*, nunc vulgo *Ivica* dicitur. Vide notas ad ep. olim 61, lib. ix, nunc lib. xi, ep. 67.

(c) Plurimi mss. illo, nonnulli illuc.

(d) Editi, οἱ πονηροὶ μετὰ τῶν πονηρῶν, quod minime

θεῖν τοὺς ἐν ταῖς πολλαῖς μοναῖς διανεμηθέντας, δηλοῖ, ὅτι μίξ ἐστὶν ἡ μακαριότης, ἣν ἐκείσε πάντες λαμβάνουσι. Παρηλλαγμένη δὲ τῆς ἀνταποδόσεως ἡ ἰσότης, ἥς δι' ἔργων διαφόρων ἐπιτυγχάνουσι. Τὴν δὲ τῆς κρίσεως ἡμέραν δηλῶν ὁ κύριος, ἔλεγε· Τότε ἐρῶ τοῖς θερισταῖς, Συνάξατε πρῶτον τὰ ζιζάνια, καὶ δέξαστε αὐτὰ εἰς δεσμὰ πρὸς τὸ κατακαῶσαι. Οἱ θερισταὶ οὖν ἄγγελοι τὰ ζιζάνια εἰς δεσμὰ δεῦσι πρὸς τὸ κατακαῶσαι, τουτέστι, τοὺς ὁμοίους μετὰ τῶν ὁμοίων ἐν τοῖς βασάνοις ζευγνύουσι, ἵνα οἱ ὑπερήφανοι μετὰ τῶν ὑπερηφάνων, (d) οἱ πόρνοι μετὰ τῶν πορνῶν, οἱ φιλάργυροι μετὰ τῶν φιλαργύρων οἱ

ΠΕΤΡ. Πρὸς τὴν ἐκζητήσιν τῆς ἐρωτησέως μου ἡ πληροφορία διὰ τῆς ἀπολογίας ἀπεδείχθη. Ἄλλ' αἰτῶ, τί ἐστὶ τούτο, ὅπερ πολλοὶ ὡς ἐν πλάνῃ ἐκ τοῦ σώματος ἀρπάσσονται, καὶ ὡσπερ ἄψυχοι γενόμενοι πάλιν ὑποστρέφουσι, καὶ λέγουσιν ἀκούσαιο ὅτι οὐχ ὑπῆρχεν οὗτος ὁ ἐπιτραπεῖς ἀπενεχθῆναι.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΖ'.

Περὶ τῶν ἐξαίφνης ἀρπαζομένων ψυχῶν καὶ πάλιν ἐπιστρεφουσῶν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τούτου (f) γινομένου, Πέτρε, ἐὰν καλῶς νοηθῇ, οὐχὶ πλάνη, ἀλλὰ νοουθεσία ὑπάρχει. Ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ εὐσπλαχνία, διὰ μεγίστην ἐλέους δωρεὰν οικονομικῶς τοῦτο ποιεῖ. Ὡστε πολλοὺς μετὰ τὴν ἐξοδὸν πάλιν ἐν τῷ σώματι ὑποστρέφει, ἵνα τὰς τοῦ ἄδου βασάνους, ὡσπερ ἀκούοντες οὐκ ἐπίστευον, μάλλον θεωροῦντες φοβηθῶσι. (g) Μοναχὸς γάρ τις ἑλληρικιανὸς τῷ ὀνόματι ἐν ταύτῃ τῇ πόλει σὺν ἐμοὶ ἐν τῷ μοναστηρίῳ διάγων, διηγήσατό μοι, ὅτι ἐν τοῖς **431** χρόνοις ἐν οἷς ἀκμῆν ἐν τῇ ἐρήμῳ διέτριβε, τοῦτο ὅπερ διηγείτο μεμάρηκεν. Ἐλεγε γάρ, ὅτι μοναχὸς τις Πέτρος ὀνόματι ἐκ τῆς χώρας τῆς Ἰβηρίας γενόμενος, γέροντι μοναχῷ ὀνόματι Ἐβασά προσκολληθεὶς, ἐν τόπῳ ἐρήμῳ κατάλωσφ κατέκει. Παρ' αὐτοῦ οὖν διηγουμένου μεμάρηκεν, ὅτι πρὸ τοῦ τὴν ἐρημον (h) αἰτήσεται, ἕσθειας αὐτῷ ἐπελθούσης, ἀπέθανε. Παραυτὰ δὲ πάλιν ἐν τῷ σώματι ἀποδοθεὶς, τὰ τοῦ ἄδου βάσανα καὶ ἀμετρήτους τόπους φλογὸς ἔωρακέναι ἔλεγε· καὶ τινος τοῦ κόσμου τούτου δυνάστες ἐν τῇ αὐτῇ φλογὶ κρεμαμένους θεωρῆσαι διεβεβαίουτο. Ἐν ὅσῳ δὲ λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῷ ἐκείσε ῥιφῆναι ἀπηνέχθη, αἴφνης ἄγγελος ἀστραπτοῦσης θείας ἐπιφανῆναι ἔλεγεν, ὅστις τοῦτον ἐν τῷ πυρὶ ῥιφῆναι ἐκώλυεν. Πρὸς αὐτὸν δὲ εἶπεν· Ἄπειθε καὶ βλέπε πῶς μέλλεις μετὰ ταῦτα προσέχων ἑαυτῷ ζῆσαι. Μετὰ δὲ ταύτην τὴν φωνὴν, κατ' ὄλιγον τῶν μελῶν αὐτοῦ ἀναζέοντων ἐκ τοῦ ὑπνου τοῦ αἰωνίου θανάτου ἐφυκνισθεὶς, πάντα τὰ περὶ αὐτὸν γεγονότα διηγήσατο. Τοσαύταις δὲ μετέπειτα νηστεαῖς καὶ ἀγρυπνίαις ἐκυτόν ἐκδέδωκε διὰ τὸ ἔωρακέναι καὶ φοβηθῆναι αὐτὸν τὰ τοῦ

probandum.

(e) Ms., ἐν τοῖς βασάνοις.

(f) Ms., γενομένου.

(g) Id est, *Monachus enim quidam Illyricianus nomine*; ubi de patria Gregorius loquitur, Sic paulo post nomen solitudinis *Evasæ* seniori monacho scribit.

(h) Ms., οἰκῆσαι.

ἄδου βίασανα, ὥστε κἄν ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ἡσύχαζεν, ἡ πολιτεία ἐλάλει. Οὕτω τοίνυν τῇ θαυμαστῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπράχθη, ἵνα μὴ αἰωνίως ἀποθάνῃ.

Ἐπεὶ οὖν ἡ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ σφόδρα βαρείας σκληρότητος ὑπάρχει, ἴσως κἄν αὐτῇ τῶν βιασάνων ἡ ἐπίδειξις πρὸς μετάνοιαν αὐτοὺς ἐπιστρέψῃ. Καὶ Στέφανος δὲ ὁ ἐλλούστριος, ὃν αὐτὸς καλῶς ἔγνωσ, περὶ ἐαυτοῦ μοι διηγήσατο. Ἐλεγε δὲ οὕτως· Ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπελθόντος μου, καὶ διὰ πρᾶγμὰ τι ἐκεῖσέ μου βραδύωντος, νόσου σωματικῆς ἐπελθούσης, ἀπέθανεν. Ἰατροῦ δὲ καὶ πηγματάρου ζητηθέντων ἐπὶ τῷ ἀνοίξει καὶ (a) σμυρνίσαι αὐτὸν, οὐδαμῶς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ εὐρεθῆναι ἠδύνηθησαν. Τῆς δὲ νυκτὸς ἐπελθούσης, ἔκειτο το σῶμα ἄταφον. Ἄπνευχθῆναι δὲ εἰς τοὺς τόπους τοῦ ἄδου ἔλεγε, καὶ πολλὰ θεάσασθαι, ἄπερ πρότερον ἀκούων, οὐκ ἐπίστευεν. Ὡς δὲ πρὸς τὸν προκαθεζόμενον ἐκείσε ἄρχοντα ἐπαρουσίασε, (b) παρ' αὐτοῦ οὐκ ἐδέχθη, ὥστε εἰπεῖν αὐτὸν· Οὐχί τοῦτον, ἀλλὰ Στέφανον τὸν χαλκῆα ἀγαγεῖν ἐκέλευσα. Ὅστις εὐθὺς ἐν τῷ σώματι ἀπεσθράφη, καὶ Στέφανος ὁ χαλκεὺς ὁ πλῆσιον αὐτοῦ κατοικῶν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἀπέθανεν. Οὕτως οὖν ἀληθινὰ ὑπάρχειν τὰ ῥήματα ἄπερ ἔκουσεν ἐπιστεύθη, ἥνικα τὸ (c) γενόμενον περὶ τοῦ θανάτου Στεφάνου τοῦ χαλκεὺς εἰδείχθη.

Πρὸ τριετίας τοίνυν ἐν τῷ λοιμῷ τῷ ταύτην τὴν πόλιν ἐν συμφορᾷ σφοδρότατῃ διὰ τοῦ θανατικοῦ ἀοίκητον ποιήσαντι, σωματικῇ θωροίᾳ βέλη οὐρανόθεν ἐρχόμενα, καὶ ἕνα ἕκαστον κρουοντα ἔθεωροῦντο. (d) Ἐν ᾧ καὶ ὁ προλεχθεὶς Στέφανος ἀπέθανε. (e) Στρατιώτης δὲ τις ἐν ταύτῃ τῇ ἡμετέρᾳ πόλει ἐκ τῆς συμφορᾶς τοῦ αὐτοῦ θανατικοῦ κρουσθεὶς, ἔτελεύτησεν. Τὸ δὲ τοῦτου σώμα ἄψυχον ἔκειτο. Διὰ τὰ χεῖρα δὲ πάλιν ἡ ψυχὴ ὑποστρέψασα ἐν τῷ σώματι, καὶ εἰς ἐαυτὸν ἐλθὼν ἄπερ εἴωρακε διηγεῖτο, ὥστε πολλοὶς κατάδηλον τοῦτο γενέσθαι. Ἐλεγε δὲ οὕτως, ὅτι γέφυρα ὑπῆρχεν, ὑπ' ἣν ἔζεφες καὶ ἀμβλωπία, δυσωδίατε (f) ἀνύποιστος, καὶ ὁμίχλη ἐκφορομένη, περὶ αὐτὴν ἔθεωρεῖτο. Ποταμὸς καὶ κάτωθεν αὐτῆς ὑπέτρεχεν. Ἐμπροσθεν δὲ τῆς γεφύρας λιβάδια χλοάζοντα ὑπῆρχον ἄβυσσος, βοτάναις εὐωδιστάταις καὶ ἄνθεσι ποικίλοις κοσμούμενα. Λευχειμονούτων δὲ ἀνδρῶν συνέδρια ἐν αὐτοῖς εἶναι ἔθεωροῦντο. Τσαύτῃ δὲ ὁσμῇ εὐωδίας ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ὑπῆρχεν, ὥστε τοὺς ἐκεῖσε διακινουοντας καὶ κατοικοῦντας, ἐκ τῆς ἀσπρησεως τῆς αὐτῆς εὐωδίας χορτάζεσθαι. Ἐκεῖ μόνι διάφοροι μεγίστου φωτὸς γέμουσαι, οἶκος δὲ (g) θαυμαστῆς εὐπρεπειας ἐκείσε ἔκδομαίτο, ὅστις χρυσοῖς (h) βισάλοις ἐφαίνετο κτιζόμενος. Τίνας δὲ ἦν, γυνῶνα οὐκ ἠδύνηθη. Καὶ ἐπάνω δὲ τῆς ὄχθης

tentis Dei mira largitate in morte actum est ne mori debuisset.

(i) Sed quia humanum cor gravis valde duritiæ est, ipsa quoque morborum ostensio non æque omnibus utilis est. Nam (j) illustris vir Stephanus, quem bene nosti, de semetipso mihi narrare consueverat, quia in Constantinopolitana urbe pro quadam causa demoratus, molestia corporis superveniente defunctus est. Cumque medicus atque pigmentarius ad aperendum eum atque condiendum esset quaesitus, et die eodem minime inventus, subsequente nocte corpus jacuit inhumatum. Qui ductus ad inferni loca, vidit multa quæ prius audita non credidit. Sed cum præsentanti illic iudici præsentatus fuisset, ab eo receptus non est, ita ut diceret: Non hunc deduci, sed Stephanum ferrarium jussi. Qui statim reductus in corpore est, et Stephanus ferrarius qui juxta eum habitabat, eadem hora defunctus est. Sicque probatum est vera fuisse verba quæ audierat, dum hæc effectus mortis Stephani demonstravit.

Ante triennium quoque in hæc pestilentia quæ hanc urbem clade vehementissima depopulavit, in qua etiam corporali visu sagittæ cœlitus venire, et singulos quosque ferire videbantur, sicut nosti, Stephanus idem defunctus est. Quidam vero miles in hac eadem urbe intra percussus, ad extrema pervenit. Quid ductus in corpore (k) exanimis jacuit, sed citius rediit, et quæ cum eo fuerant gesta narravit. Aiebat enim, sicut tunc res eadem etiam multis innotuit, quia pons erat, sub quo niger atque caliginosus fœtoris intolerabilis nebula exhalans fluvius decurrebat. Transacto autem ponte, amœna erant præta atque virentia, odoriferis herbarum floribus exornata, in quibus albatorum hominum conventicula esse videbantur. Tantusque in eodem loco odor suavitatis inerat, ut ipsa suavitatis fragrantia illic deambulantes habitantesque satiaret. Ibi mansiones diversorum singulæ, magnitudine lucis plenæ. Ibi quædam miræ potentis ædificabatur domus, quæ aureis videbatur laterculis construi, sed cuius esset, non potuit agnosci. Erant vero super ripam prædicti fluminis nonnulla habitacula, sed alia exurgens fœtoris nebula tangebantur, alia autem exurgens fœtor e flumine minime tange-

illustratus vacantis extat apud Cassiod. lib. vi Var., c. 11.

(k) Id certe mirabile quod de egrediente et regrediente anima memorat Gregorius. Rem illustratam Iri crediderim ex Aug. lib. de Cura pro mortuis cap. 10, 11, 12, ubi et mentem suam aperit, et proponit exempla. Si philosophorum placita quaeras, vide quid referant de hero Pamphylis et de eunueho quodam Leonardus coquæus et Lud. Vivos comment. in cap. 28 lib. xxii de Civit. Dei ejusdem sancti: qui dum Platonis, Varronis, Porphyrii vanas de resurrectione opiniones proponit, observat simul assumptas et copulatas totam questionem de carnis in æternum resurrectione solvere. Gussanv.

(a) Ms., σμυρνίσαι μου.

(b) Ms., παρ' αὐτῷ.

(c) Ms., γινόμενον.

(d) Ms., καθ' ἃ καὶ ἐπιστάσαι αὐτῆς. Ἐν ὧ.

(e) De hujus vocis significatione jam egimus lib. 1, c. 10, nota 7, col. 46. (Vide tom. LXXV *Vitam sancti Gregorii, ex ejus scriptis adornata.*)

(f) Ms., ἀνύποιστος.

(g) Ms., θαυμαστῆς εὐωδίας καὶ εὐπρ.

(h) Ms., βησάλους, utrumque dicitur.

(i) Carnot., *Sed quia hum. cordi gravis valde duritia est.*

(j) Vide infra; titulus erat honoris, quem viro cuique aut tribuere aut assumere non licebat, nisi f. c. ultas a Principe concederetur. Formula conferendi

bat. Hæc vero erat in prædicto ponteprobatio ut quisquis per eum vellet in justorum transire, in tenebrosam fontemque fluvium laboraret: justis vero quibus culpa non obstitisset, securus per eum gressu ac libero ad loca amœna pervenirent. Ibi se etiam Petrum ecclesiasticæ familiæ majorem qui ante quadriennium est defunctus, deorsum positum, in locis terrimis magno ferri pondere religatum ac depressum vidisse confessus est. Qui dum requireret cur ita esset, ea se dixit audisse, quæ nos qui eum in hac ecclesiastica domo novimus, scientes ejus acta recolimus. Dictum namque est: Hæc ideo patitur, quia si quid ei pro faciendâ ultione jubebatur, ad inferendas plagas plures crudelitatis desiderio, quam ex obedientia serviebat. Quod sic fuisse, nullus qui illum novit, ignorat. Ibi se etiam quemdam peregrinum presbyterum vidisse fatebatur, qui ad prædictum pontem veniens, tanta per eum auctoritate transiit, quanta et hic sinceritate vixit. In eodem quoque ponte hunc quem prædiximus Stephanum se recognovisse testatus est. Qui dum transire voluisset, ejus pes lapsus est, et ex medio corpore jam extra pontem dejectus, a quibusdam terrimis viris ex lumine surgentibus, per coxas deorsum, atque a quibusdam albatis et speciosissimis viris cœpit per brachia sursum trahi. Cumque hoc luctamen esset, ut hunc boni spiritus sursum, mali deorsum traherent, ipse qui hæc videbat, ad corpus reversus est, et quid de eo plenius gestum sit, minime cognovit. Quæ in re de ejusdem Stephani vita datur intelligi, quia in eo mala carnis cum elemosynarum operatione certabant. Qui enim per coxas deorsum, per brachia traheretur sursum, patet nimirum, quia et elemosynas amaverat, et carnis vitii perfecte non restiterat, quæ eum deorsum traherent. Sed in illo occulti arbitri examine quid in eo vicerit, et nos, et eum qui vidit et revocatus est, latet. Constat tamen, quæ idem Stephanus postquam, sicut superius narravi, et inferni loca vidit, et ad corpus rediit, perfecte vitam minime correxit, qui post multos annos de corpore adhuc ad certamen vitæ et mortis exiit. Quæ de re colligitur, quia ipsa quoque inferni supplicia cum demonstrantur, aliis hoc ad ajutorium, aliis vero ad testimonium fiat: ut isti videant mala quæ caveant, illi vero eo amplius puniantur, quod inferni (a) supplicia nec visa, et cognita vitare noluerunt.

μετὰ πολλοὺς χρόνους ἐν τῇ ἀλήθῃ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ἐκ τοῦ σώματος ἐξῆλθεν. Ὅθεν ἐν τούτῳ τῇ πράγματι φανεροῦται, ὅτι τὰ τοῦ ἄδου βάρη ἐπιδεικνύμενα, τισὶ μὲν εἰς ἀσφάλειαν, τισὶ δὲ εἰς περισσοτέρην κατὰ κρισιν γίνεται, ἵνα οἱ μὲν θεωρήσαντες τὰ κακὰ φοβηθῶσιν, οἱ δὲ διὰ τοῦτο ἐπὶ (h) πλεῖον καταδικασθῶσιν, ὅτι οὕτως θεασάμενοι καὶ γνωρίσαντες τὰ τοῦ ἄδου βάρη αὐτοὺς διωρθώσαντο.

436 ΠΕΤΡ. Quid est hoc, quæso te, quod in

(a) Gussan., *supplicia visa et cognita*. Particulam negativam nec restituere coegerunt mss. omnes, ac Editi. Sensus autem est, homines amplius puniendos esse, quod supplicia inferni, et si non visa, cognita tamen certis et indubitatis demonstrationibus vitare neglexerint.

(b) Ms., *πρῶτον*, et ita adhuc infra.

(c) Ms., *σύμμορλας*.

τοῦ προλεχθέντος ποταμοῦ πλεῖσται μοναὶ ὑπῆρχον, ἀλλὰ τισὶν ἐξ αὐτῶν ἀνερχομένη ἡ δυσωδία καὶ ὀμίχλη προσήγγιζε, τισὶ δὲ, οὐδαμῶς εἰς δὲ τὴν προλεχθεῖσαν γέφυραν ἦν ἡ δοκιμασία. Ὅστις γὰρ τῶν ἀδικῶν δι' αὐτῆς (b) περᾶσαι ἤθελεν, ἐν τῷ σκοτεινῷ καὶ δυσωδεστάτῳ ποταμῷ ὠθοῦμενος ἐβάλλετο. Οἱ δὲ δίκαιοι ἐν οἷς πταίσματα οὐκ ἦν, ἀμερίμην καὶ ἐλευθερίῳ ποδὶ δι' αὐτῆς διήρχοντο, καὶ εἰς τοὺς εὐωδεστάτους τόπους ἀπῆρχοντο. Ἐκεῖ Πέτρον τὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς (c) φαμίλιου μειζότερον, τὸν πρὸ τῆς τετραετίας ταύτης τελευτήσαντα, κατακέφαλα κρεμάμενον ἐν τοῖς φοβεροῖς τόποις ἐκείνοις θεάσασθαι ἔλεγε, μεγάλῳ βάρει σιδήρου δεδεμένον. Ἐρωτήσαντος δὲ αὐτοῦ, διὰ τί τοῦτο ὑπομένει, ταῦτα ἀκηκοέναι ἑαυτὸν ἔφασκεν, ἅπερ καὶ ἡμεῖς γνωρίζομεν, οἵτινες αὐτὸν ἐν τούτῳ τῷ ἐκκλησιαστικῷ οἴκῳ γνωρίσαμεν, καὶ τὰς αὐτοῦ μνημονεύομεν πράξεις. Ἐρβέθη γὰρ αὐτῷ ὅτι διὰ τοῦτο ταῦτα ὑπομένει. Ἐπειδὴ γὰρ ἐὰν αὐτῷ διὰ πταίσματα δοῦναι τινὲς πληγὰς ἐκελεύετο, πλείονος μᾶλλον ἐκ τῆς ὀμοιότητος ἐπιθυμίας, ἤπερ δι' ὑπακοῆν ἐδούλευε. Ταῦτα δὲ οὕτως ἔχειν πάντες οἱ γνωρίσαντες αὐτὸν ἐπίστανται. Ἐκεῖσε δὲ καὶ πρεσβύτερόν τινα ξένον ἐωρακέναι ἔλεγε, ὅστις ἐκ τῆς προλεχθείσης γέφυρας ἐλθὼν, τὸσάυτη παρρησία δι' αὐτῆς διήλθεν, ὅση καὶ ἐνθάδε ἀκεραιότητι ἐξῆσεν. Εἰς δὲ τὴν αὐτὴν γέφυραν καὶ Στέφανον, ὃν προεῖρηκα γνωρίσαι ἔφασκε. Τοῦτου δὲ περᾶσαι θελήσαντος, ὁ ποὺς αὐτοῦ ὠλισθήσῃ, καὶ ἀπὸ μέσου τοῦ σώματος ἐξῶ τῆς γέφυρας ἐκρεμάτο. Φοβεροὶ δὲ τινες ἄνδρες ἐκ τοῦ ποταμοῦ τοῦτον (d) ἀνιστάμενοι ἀπὸ τῶν μηρῶν κάτω ἔσυρον, ἕτεροι δὲ (e) εὐσχειμοιοῦντες καὶ περικαλλεῖς ἄνδρες διὰ τῶν βραχιόνων αὐτοῦ τοῦτον ἄνω ἔσυρον. Ἐν ὅσῳ δὲ αὐτῇ ἡ πάλῃ ἐπράττετο, τῶν ἀγαθῶν πνευμάτων ἄνω, τῶν δὲ πονηρῶν κάτω, ὁ ταῦτα θεωρῶν, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ὑπέστρεψε, καὶ τί περὶ αὐτοὺς εἰς τέλος γέγονεν οὐδαμῶς ἔγνω. Ἐν τῷ πράγματι οὖν τούτῳ περὶ τῆς αὐτοῦ Στεφάνου ζωῆς δίδοται νοῆσαι, ὅτι τὰ κακὰ τῆς σαρκὸς μετὰ τῶν τῆς ἐλεημοσύνης ἔργων πάλιν (f) συνεχροτοῦσαν. Ἐν τῷ γὰρ διὰ τῶν μηρῶν κάτω ἔσύρετο, διὰ δὲ τῶν βραχιόνων ἄνω, φανερὸν λίαν καθίστηκεν, ὅτι τὴν μὲν ἐλεημοσύνην ἠγάπησεν, τῶν δὲ τῆς σαρκὸς παθῶν ὀλοκλήρως οὐκ (g) ἀντίστη, δι' ὧν κάτω ἔσύρετο. Τῇ οὖν κρυπτῇ τοῦ Θεοῦ ἐτάσει ἐγνωρισμένον ὑπάρχει τί ἐν αὐτῷ ἐνίκησεν. Ἐπεὶ καὶ ἡμᾶς καὶ αὐτὸν τὸν ταῦτα θεασάμενον καὶ ὑποστρέψαντα πάλιν λανθάνει τί περὶ αὐτοῦ ἐγένετο. Δείκνυται δὲ περὶ τοῦ αὐτοῦ Στεφάνου, καθὼς ἄνωτέρω διηγησάμεθα, ὅτι καὶ μετὰ τὸ θεάσασθαι αὐτὸν τοὺς τοῦ ἄδου τόπους, καὶ ὑποστρέψαι ἐν τῷ σώματι, οὐ-

D δαμῶς τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ὀλοκλήρως διωρθώσατο. Ὅστις

435 ΠΕΤΡ. Τί ἐστὶ τοῦτο, αἰτῶ σε, ὅτι ἐν τόποις

(d) In Vulg., ἀνιστάμενον, vitiose.

(e) Ms., *λευχειμοιοῦντες*, et quidem melius juxta Lat.

(f) Forte, *συνεχρότησαν*, aut est tertia persona plur. imperf., *συνεχρότου*, sicut apud LXX, Ps. v. vers. 9. legitur *ἰδοιούσαν* pro *ἰδοίλου* a *δολιώ*.

(g) Ms., *οὐκ ἀνίστη* δι' ὧν κάτω ἔσυρον.

(h) Ms., *ἐπὶ πλείω*.

τερπνοῖς καὶ εὐωδιστάταις, οἰκός τινι κτιζόμενος (α) βισάλαις χρυσοῖς ἐθεάθη. Γέλοίον μοι γὰρ φαίνεται σφόδρα ἂν πιστεύωμεν, ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ ζωῇ πάλιν μετ' ἄλλων τοιοῦτων ἔχομεν δεηθῆναι.

ΓΡΗΓΟΡ. Τίς ὀγαίνων γὰρ φρίνας τοῦτο ὀπολαμβάνει; Ἐκ δὲ τούτου τοῦ ἐκείσε δειχθέντος φανερῶς δίδεται νοῦν, ὅτι ποίαν ἐργασίαν ἐνταῦθα ἐργάζεται ἐκεῖνος οὗ ἢ μονῆ ταύτῃ ψυχοδομεῖτο. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ τοῦ αἰωνίου φωτὸς δῶρον τῇ τῆς ἐλεημοσύνης διαδόσει τινὶ (β) προσπορίζεται, θαυμασίως δέκνεται, ὅτι χρυσίῳ τὴν ἑαυτοῦ οἰκοδομῆν ὁ τοιοῦτος. Ὅπερ δὲ τὴν μνήμην ἀνωτέρω διεφυγε, οὐ καλὸν παρασιωπήσαι. Ὁ στρατιώτης οὖν ὁ ταῦτα θεασάμενος, ἔλεγεν ὅτι τὰ αὐτὰ χρυσῆ (ε) βίσαλα εἰς τὴν τοῦ οἴκου οἰκοδομὴν γέροντες καὶ νιώτεροι, κόραι τε καὶ παῖδες παρέφερον. Ὅθεν δέκνεται ὅτι αὐτοὶ οἱ τὴν ἐλεημοσύνην παθόντες ἐνταῦθα, οὗτοι ἐργάται ἐκείσε εἶναι ἐθεωροῦντο.

ΚΕΦΑΛ. ΔΙΨ.

Περὶ Δεουσδέδιδ τοῦ τζαγγαρίου.

Ἄνῆρ τις εὐλαβέστατος Δεουσδέδιδ ὀνόματι πλησίον ἡμῶν κατῴκει. Τέχνη δὲ αὐτῷ ἢ τοῦ (δ) τζαγγαρίου ὑπήρχε. Περὶ τούτου οὖν τις δι' ἀποκαλύψεως ἐθεάσατο, ὅτι οἶκος αὐτῷ ψυχοδομεῖτο. Ἐν δὲ τῇ τοῦ σαββάτου καὶ μόνον ἡμέρᾳ ἐθεωροῦντο οἱ οἰκοδόμοι ἐργαζόμενοι. Ὅσυν ταῦτα θεασάμενος περὶ τῆς τοῦ ἀνδρὸς τούτου πολιτείας ἐπὶ λεπτοῦ διερευνήσας, εὔρεν, ὅτι ἐξ αὐτῶν ὧν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐργάζετο, εἴ τι δ' ἂν αὐτῷ περιέσσειεν ἀπὸ τε τροφῆς καὶ ἐνδύματος. τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου εἰς τὴν τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου ἐκκλησίαν ἀποφύγειν εἰώθειν, καὶ τοῖς δεομένοις διαδίδοναι. Ἐξ οὗ πρᾶγματος κατανόησον, ὅτι οὐ παρὰ τὸ προσήκον ἢ τοῦ οἴκου αὐτοῦ κτίσις ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου ἠΰξανεν.

ΠΕΤΡ. Περὶ τοῦ πράγματος τούτου ἀρμοδίως ἑαυτὸν ὀρῶ πληροφορηθῆναι. Ἄλλ' αὐτῷ τί (ε) λέγομεν εἶναι τούτο, ὅτι τῶν μὲν οἰκημάτων ἢ ὀμίχλη καὶ ἢ δυσωδία καθήπτετο, τῶν δὲ καθάψασθαι οὐκ ἠδύνατο; τί δὲ καὶ ὁ ποταμὸς καὶ ἡ γέφυρα ἦν ἐθεάσατο;

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐκ τῶν εἰκόνων τῶν πραγμάτων, Πέτρε, τὰ ἀξιώματα τῶν πραγμάτων ταλαντεύομεν. Διὰ τῆς γεφύρας οὖν (f) περάσαι τοὺς δικαίους, καὶ εἰς τόπους τερπνοὺς ἀπελθεῖν ἐώρακεν· ἐπειδὴ σφόδρα στενὴ ἔστιν ἡ ὁδὸς ἢ ἀπέγουσα εἰς τὴν ζωὴν. Τὸν δὲ δυσώδη ποταμὸν ὑποτρέχοντα ἐθεάσατο, ὅτι καὶ καθ' ἡμέραν ἐνταῦθα εἰς τὰ κάτω ὑποσύρει τῶν σαρκικῶν ἀνθρώπων τὸ φρόνημα ἢ τῶν παθῶν σηπεδῶν. Ὅτι δὲ τινὰ τῶν οἰκημάτων ἢ δυσωδία καὶ ἢ ὀμίχλη καθήπτετο, τινῶν δὲ καθάψασθαι οὐκ ἠδύνατο, πολλοὶ εἰσιν ἔργα ποιοῦντες καλὰ, πλὴν ὅμως εἴ τι τῶν σαρκικῶν παθῶν ἢ ἐπιθυμία τῆς διανοίας αὐτῶν καθάπτεται. Καὶ δίκαιον λίαν ὑπάρχει, ἵνα ἢ ὀμίχλη τῆς

(α) Ms., βησάλαις.

(β) Sequentes duas voces revocavimus omissas in Excusis.

(δ) Ms., βήσαλα.

(ε) Id est, *suloris calcearii*, a voce *τζάγγαι*, quæ significat *calceos* seu potius *colthurnos*, quia crura pedesque tegebant. De his fuisse et eruditissime Cang. in Gloss. Græc. In Ms., τέχνη... σκυτοτομική. περι.

(ε) Ms., λέγωμεν... τῶν οἰκοδομημάτων τῶν μὲν ἢ ὀμί.

A *amœnis locis* cujusdam domus laterculis aureis edificari videbatur? *Ridiculum est valde, si credimus quod in illa vita adhuc metallis talibus egemus.*

CAPUT XXXVII.

Quid sibi vult in amœnis locis domus constructio: et de Deusdedit, cujus domus sabbato videbatur edificari: et de pœna Sodomorum.

GREGORIUS. Quis hoc, si sanum sapit, intelligat? Sed per hoc quod illic ostensum est, quisquis ille est cui mansio ista constructur, aperte datur intelligi quid est quod hic operatur. (g) Nam qui præmium æternæ lucis elemosynarum largitate promerebitur, nimirum constat, quia auro edificat mansionem suam. Quod enim superius memoriam fugit ut dicerem, idem miles, qui hæc viderat, narrabat quod eosdem laterculos aureos ad ædificationem domus, senes ac juvenes, puellæ et pueri ferebant. Qua ex re colligitur, quia hi quibus hic pietas facta est, ipsi illic operatores esse videbantur.

Hic etiam quidam juxta nos, (h) Deusdedit nomine, religiosus, habitabat, qui calcementa solebat operari, de quo alter per revelationem vidit quod ejus domus edificabatur, sed in ea constructores sui solo die sabbati videbantur operari. Qui ejusdem viri postmodum subtiliter vitam requirens, (i) invenit quia ex his quæ diebus singulis laborabat, quidquid ex victu atque vestitu superesse potuisset, die sabbato ad beati Petri Ecclesiam deferre consueverat, atque indigentibus erogare. Qua ex re perpende, quia non immerito domus ipsius fabrica sabbato crescebat.

PETR. Hac de re mihi idonee video satisfactum: sed quæso te, quid esse dicimus, quod quorundam habitacula fœtoris nebula tangebantur, quorundam vero tangi non poterant: (j) vel quid quod pontem, quid est quod fluvium vidit?

GREGOR. Ex rerum, Petre, imaginibus pensamus merita causarum. Per pontem quippe ad amœna loca transire justos aspexit: *Quia angusta valde est semita quæ ducit ad vitam* (Matth. vii, 14). Et fontem fluvium decurrentem vidit, quia ad ima defluit quotidie carnalium hic (k) putredo vitiorum. Et quorundam habitacula fœtoris nebula tangebant, quorundam vero ab ea tangi non poterant; quia sunt plerique qui multa jam bona opera faciunt, sed tamen adhuc carnalibus vitiis in cogitationis delectatione tanguntur. Et justum valde est, ut illic nebula fœtoris obsideat, quos hic adhuc carnis fœtor

(f) Ms., περᾶσαι.

(g) German., *nam quoniam*.

(h) Inscribitur Martyrol. Rom. die 10 Aug.

(i) Val. Cl., *inveni*.

(j) Ita legendum ex unanimi mss. consensu; quamvis in Editis legamus: *quid quod pontem quidam et fluvium vidit*.

(k) Plur. Norm., *hæc putredo*.

delectat. Unde et eandem delectationem carnis **437** esse beatus Job in fetore conspiciens, de luxurioso ac lubrico sententiam protulit, dicens: (a) *Dulcedo illius vermes* (Job. xxiv. 20). Qui autem perfecte cor ab omni delectatione carnis excutiunt, constat nimirum quia eorum habitacula fetoris nebula non tanguntur. Et notandum quod idem fetor esse et nebula visa sit, quia nimirum carnalis delectatio mentem quam inficit obscurat, ut veri luminis claritatem non videat, sed unde delectatur inferius, inde caliginem ad superna patiatur.

PETR. Putamusne hoc auctoritate sacri eloqui posse monstrari, ut culpæ carnalium fetoris pœna puniantur?

GREGOR. (b) Potest; nam libro Geneseos attestante didicimus, quia *super Sodomitas Dominus ignem* (c) *et sulphur pluuit* (Genes. xix. 24), ut eos et ignis incenderet, et fetor sulphuris necaret. Quia enim amore illicito corruptibilis carnis exarserant, simul incendio et fetore perierunt, quatenus in pœna sua cognoscerent quia æternæ mortis fetoris sui se delectatione tradidissent.

PETR. De his in quibus dubius fui, nihil mihi, fateor, quæstionis remansit.

CAPUT XXXVIII.

Quod quorundam animæ adhuc in corpore positæ pœnæ aliquid de spiritalibus vident; et de Theodoro puero; ac de morte Chrysaorii, et monachi cujusdam Icontii.

GREGORIUS. Sciendum quoque est quia nonnquam animæ adhuc in suis corporibus positæ pœnæ aliquid de spiritalibus vident, quod tamen quibusdam ad ædificationem suam, quibusdam vero contingere ad ædificationem audientium solet. Nam *vide quo* (d) in Homiliis Homil. 10 et 38) coram populo me narraſſe jam memini, inquietus valde. Theodorus nomine, puer fuit, qui in monasterium meum, fratrem suum necessitate magis quam voluntate secutus est. (e) Cui nimirum grave erat si quis ei pro salute sua aliquid loqueretur. Bona enim non solum facere, sed etiam audire non poterat. Nunquam se ad sanctæ conversationis habitum venire, jurando, irascendo, deridendo testabatur. In hac autem pestilentia quæ nuper hujus urbis populum magna ex parte consumpsit, percussus in inguine, perductus est ad mortem. Cumque extremum spiritum ageret, convenerunt fratres, ut egressum illius orando protegerent. Jam corpus ejus ab extrema parte fuerat præmortuum, in solo tantummodo pectore vitalis adhaec calor anhelabat. Cuncti autem fratres tanto pro

(a) Duo Theod., Val. Cl., duo Gemet. ac alii, *Dulcedo illius vermis*. Huic lectioni favet Græcus textus.

(b) Germ., duo Gemet. et alii Norm., *putamus*. Aliam lectionem Versioni Græc. magis consonam prætulimus.

(c) Gemeticæ, *sulphurem*.

(d) Duo Carnot., in *Homiliis Evangelii coram*.

A δυσωδίας ἐκαίσε ἐπιεσίλθῃ· ὅσπερ ἔτι ἐνταῦθα ἡ τῆς σαρκὸς δυσωδία (f) θέλγῃ. Ὅθεν καὶ ὁ μακάριος Ἰῶβ **438** τὴν τῆς σαρκὸς ἡδυπάθειαν δυσωδίαν ὑπάρχειν ὄρων, περὶ τῶν πόρων καὶ εὐολισθῶν τὴν ψῆφον ἐπήγαγε, λέγων· Γλυκύτης αὐτῶν, σκώληξ. Οἱ δὲ δλοκλήρως τὴν ἐαυτῶν καρδίαν ἐκ πάσης σαρκικῆς ἡδυπαθείας ἐκαθάραντες, λίαν φανερώς δεικνύνται ὅτι τούτων τὰ οἰκήματα ἡ ὀμιχλὴ καὶ ἡ δυσωδία οὐδαμῶς καθάπτεται. Ἀλληγορικῶς δὲ τὴν ὀμιχλὴν καὶ τὴν δυσωδίαν ὑπολεπτόν τὴν σαρκικὴν ἡδυπάθειαν. Ἡ τις τὸν λογισμὸν οὐτινος οὐν κατὰ σῆν, θολοὶ καὶ σκοτίζει, ἵνα τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς τὴν λαμπρότητα μὴ θεωρήσῃ ἀλλ' ὅθεν ἡδυπαθεῖ κάτωθεν, ἐν τοῖς ἄνω ἀμβλυωπίην ὑπομένει.

PETR. Δύναται ἐκ μαρτυρίας γραφικῆς τοῦτο ἀποδειχθῆναι, ὅτι τὰ πταίσματα τῶν σαρκικῶν τῆ βασιάνῃ τῆς δυσωδίας παρεικάζονται;

ΚΕΕΑΛ. ΛΘ'.

Περὶ τῆς κρίσεως τῶν Σοδομιτῶν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Δύναται ἀκηκόαμεν γὰρ (g) βίβλου τῆς νέσεως μαρτυρούσης, ὅτι ἔβρεξε κύριος εἰς (h) τοὺς Σοδομίτας πῦρ καὶ θεῖον, ἵνα τὸ μὲν πῦρ τοῦτους κατακάσῃ, ἡ δὲ δυσωδία τοῦ θεοῦ ἀποκτείνῃ. Ἐπειδὴ γὰρ ὄριξε μὴ ἀνηκούσῃ τῇ φθῶρᾷ τῆς σαρκὸς ἐξεκαύθησαν, ὁμοίως τῷ ἔμπυρισμῷ καὶ τῇ δυσωδίᾳ ἀπώλοντο· ὅπως ἐν τῇ βασιάνῃ αὐτῶν γινώσκονται, ὅτι τῷ αἰωνίῳ θανάτῳ αὐτοῦς παρεδώκασιν διὰ τῆς ἡδυπάθους αὐτῶν δυσωδίας.

PETR. Περὶ τούτων ὧν ἐν δειλίᾳ ὑπῆρχον, ὁμολογῶ, ὅτι οὐδὲν ἐν ἐμοὶ ἐκζητήσεως ἐναπέμεινεν.

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Περὶ τῶν θεωρουσῶν ψυχῶν, ἔτι ἐν τῷ σώματι ὑπαρχουσῶν, μέρος τι τῆς κρίσεως, καὶ περὶ Θεοδώρου τοῦ παιδός, καὶ περὶ τοῦ θανάτου Χρυσασορίου, καὶ τινος μοναχοῦ Ἰσαύρου.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἄγλον καὶ τοῦτο καθίστησεν, ὅτι πολλάκις ἔτι ἐν τοῖς σώμασιν ὑπάρχουσαι αἱ ψυχαὶ βασανόντινα παρὰ τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων θεωροῦσιν· αἱ μὲν, εἰς οἰκοδομὴν ἐαυτῶν, αἱ δὲ εἰς οἰκοδομὴν τῶν ἀκούοντων. Θεόδωρος γὰρ τις, περὶ οὗ καὶ ἐν ταῖς ὀμιλίαις ἐπὶ παντός τοῦ λαοῦ διηγῆσασθαι μὲνθημαι, παῖς ἀκατάστατος σφόδρα ὑπῆρχεν, ὅστις ἐν τῷ ἐμῷ μοναστηρίῳ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἀνάγκῃ μᾶλλον ἡπερ θελήματι· ἠκολούθησεν. Οὗτος λίαν ἀπειθὴς ὑπάρχων, ἐάν τις αὐτῷ ὑπὲρ τῆς ἰδίης σωτηρίας ἀγαθόν τι ἔλαγεν, οὐχὶ ποιῆσαι, ἀλλ' οὐδ' ἀκούσαι ἤθελεν. Οὐδέποτε ἐαυτὸν ἐν τῷ τῆς ἀγίας διαγωνίᾳ (i) σχήματι ἔλθειν ἠνέσχετο, ἀλλ' ὀμνῶν, ἐργιζόμενος, καὶ ἐμπαίζων, οὕτω τὸν βίον αὐτοῦ παρήγετο. Ἐν δὲ τῷ λοιμῷ τοῦ (j) θανατικοῦ, τοῦ νυκτὸς πλείστον μέρος λαοῦ ταύτης τῆς πόλεως συντελέσαντος, καὶ οὗτος ἐν τῷ μηρῷ αὐτοῦ κρουσθεῖς, εἰς θάνατον ἀπηνέχθη. Ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ ἀναπνοῇ ἐλθόντος αὐτοῦ, πᾶτες οἱ ἀδελφοὶ συνῆλθον, ὅπως εὐχόμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν Θεὸν ἐξιλέωσασθαι ἐν τῇ ἐξόδῳ αὐτοῦ δυνήσωνται. Τὸ γὰρ σῶμα αὐτοῦ ἤδη λοιπὸν ἐκ παντός μέρους νεκρωθὲν ὑπῆρχεν. Ἐν μόνῳ δὲ τῷ στήθει αὐτοῦ ὀλίγη ζωτικὴ θέρμη ἦν ἀπο-

(e) Primus Carnot. et secundus Theod., *cuñ nimium*.

(f) Ms., θέλγει.

(g) Ms., τῆς βίβλου τῆς γενέσεως.

(h) Ms., ἐπὶ τοῦς.

(i) Ms., συστήματι.

(j) Ms., τοῦ νυκτὸς θανατικοῦ πλείστον μέρος.

μείνασα. Τοσοῦτον δὲ ἐπιμόνωσ ἀπαντες οἱ ἀδελφοὶ ὑπὲρ αὐτοῦ τῆχοντο, ὅσον αὐτὸν μετὰ σπουδῆς ἐβλεπον πρὸς τὴν ἔξοδον ἐπειγόμενον. Ἀΐφνης δὲ κράζειν ἤρξατο μεγίστη φωνῆ, καὶ τῶν παριστώτων ἀδελφῶν τὰς εὐχὰς ἐπικύπτειν, λέγων· 439 Ἀπόστητέ ἀπ' ἐμοῦ, ἰδοὺ τῶν δράκοντι εἰς βρῶσιν ἐδόθη, ὅστις διὰ τὴν ὑμετέραν παρουσίαν φαγεῖν με οὐ δύναται. Τὴν γὰρ κεφαλὴν μου λοιπὸν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ κατέπιεν. Δότε οὖν τόπον, ἵνα μὴ ἐπὶ πλείον με κρίνη. Ἄλλ' ὅπῃ ἔχει (α) ποιῆσαι ἐν τάχει ποιήσαι. Ἐπ' ἀναὐτῶν εἰς βρῶσιν ἐδόθη, καὶ διὰ τὴν βραδύτητα (β) ὑπομένω; Τότε οἱ ἀδελφοὶ ἤρξαντο αὐτῶν λέγειν· Τί ἐστὶν ὅπερ (c) λαλεῖς, ἀδελφε; τὴν σφραγίδα ποιήσων ἐπὶ σε τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ. Ἐκείνος δὲ μετὰ μεγαλοσύνης κραυγῆς ἀπακρίνατο, λέγων· Θέλω ἔμαυτὸν σφραγίσαι, ἀλλ' οὐ δύναμαι. Ἐκ γὰρ τοῦ σείλου τοῦ δράκοντος τούτου βαροῦμαι. Τοῦτο δὲ ἀκούσαντες οἱ ἀδελφοὶ, ἐπὶ τῆς γῆς κείμενοι, ἤρξαντο μετὰ θαυμάσιον διὰ τὴν λύτρωσιν αὐτοῦ σφοδρότερος εὐχεσθαι παραχρῆμα οὖν ὁ ἀβρωστός ἤρξατο μεγάλη τῆ φωνῆ κράζειν, καὶ λέγειν· Ἐυχαριστία τῶν Θεῶν, ἰδοὺ ὁ δράκων ὁ λαβὼν με εἰς βρῶσιν ἔφυγε· διὰ γὰρ τῶν εὐχῶν ὑμῶν ἐδόθη, καὶ στήναι ἐνταῦθα οὐκ ἠδυνήθη. Ἀρτίως οὖν διὰ τὰς ἁμαρτίας μου ἐξέσθη. Ἐτοιμος γάρ εἰμι ἐπιστρέψαι καὶ τὴν κοσμηκὴν ζωὴν παντελῶς καταλείψαι. Οὗτος τοίνυν ὁ ἀνθρώπος, ὅστις καθὼς ἐβρέθη, ἐκ παντὸς μέρους τοῦ σώματος νεκρωθεὶς ὑπῆρχεν, εἰς δὲ ζωὴν φυλαττόμενος, ὅλη τὴν καρδίαν μετέπειτα (d) πρὸς Θεὸν ἐπίστρεψεν. Ἀλλὰ γὰρ τὴ γνῶμη διὰ τὸ ἱκανῶς αὐτὸν τῇ μάστιγι κατατριβῆναι, καὶ οὕτως ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς διελύθη. Ἐπὶ τούτοις δὲ (e) τὸ ἐναντίον.

Ἰρρόδος γὰρ, οὐ τινος καὶ ἀνωτέρω μνήμην πεποίημαι, C διηγεῖτο, ὅτι Χρυσασορίος τις ὀνόματι, ᾧ τινι καὶ παρ' ἑσαιοστικῶς ἐπλησίαζεν, ἀνήργατὰ τὸν κόσμον τοῦτον σφοδρὰ περιφανῆς ὑπῆρχε, τοσοῦτοις δὲ πάθεσιν ἐκόμα, ὅσον τῆ τοῦ πλοῦτου ὄγκῳ ἐπλεόναζεν, ἐν ὑπερφηφάνειᾳ φυσιοῦμενος, τοῖς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ θελήμασιν ὑποτασσόμενος, πρὸς τὸ ἐπισωρεύσαι πλοῦτον σπουδαίως ἀγωνιζόμενος, (f) τῇ δὲ κνηφίᾳ ποικίλως ἀγωνιζόμενος· ὅθεν τῶν τοσοῦτων αὐτοῦ κακῶν τέλος ἐπιήθη, ὁ δὲ κύριος αὐδοκῆσας σωματικῆ ἀβρωστία περιπεσῆσιν αὐτὸν παρεχώρησεν. Ὅστις εἰς τὰ ἔσχατα ἤδη λοιπὸν ἔλθων, ἐν τῇ ὥρᾳ ἐν ἧ ἐμελλεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐκ τοῦ σώματος ἐκπορεύεσθαι, ἀνεσφγμένους ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς, φοβερὰ καὶ ζοφώδη πνεύματα ἐνώπιον αὐτοῦ παρεστῶτα ἐθεάσατο, βιαίως αὐτὸν κατεπείγοντα ὅπως εἰς τὰ τοῦ ἄδου κλειθρα τοῦτον ἀπενέγκωσιν. Ἠρξατο οὖν τρέμειν καὶ ὠχρίῃν καὶ ἰδρῶτι περιβρέεσθαι, φωνῆ μεγάλη κράζων, καὶ διωρίαν αἰτούμενος. Τὸν δὲ λαυτοῦ υἱὸν ὀνόματι Μάξιμον, ὃν ἐγὼ λοιπὸν μοναχὸς ὑπάρχων, καὶ αὐτὸν μοναχὸν ὄντα ἐγνώρισαν, νοῦτον σφοδρότατη καὶ πεφυρμένη (g) κραυγῆ καλῶν, ἔλεγε· Μάξιμε, δράμε, οὐδέ ποτέ σοι κακὸν ἐποίησα. Ἐν τῇ πίστει σου με ὑπόδεξαι. Ὁ οὖν Μάξιμος τεθορουθήμενος, καὶ κλαίων, εὐθέως παρεγένετο. Σὺν αὐτῶν δὲ καὶ πᾶσα ἡ τοῦ οἴκου φημίλια, ἀλλὰ τὰ πονηρὰ πνεύματα τὰ

A eo cœperunt enixius orare, quanto eum jam videbant sub celeritate discedere. Cum repente cœpit eisdem fratribus assistentibus clamare, atque cum magnis vocibus orationes eorum interrumpere, dicens : 440 Recedite, recedite, (h) ecce draconi ad devorandum datus sum, qui propter vestram præsentiâ devorare me non potest. Caput meum jam in suo ore absorbit, date locum ut me amplius non cruciet, sed faciat quod facturum est. Si ei ad devorandum datus sum, quare propter vos moras patior ? Tunc fratres cœperunt ei dicere : Quid est quod loqueris, frater ? Signum tibi sanctæ cruois imprime. Respondebat ille cum magnis clamoribus, dicens : Volo me signare, sed non possum, quia squamis hujus draconis premor. Cumque hoc fratres audirent, prostrati in terra cum lacrymis cœperunt pro ereptione illius vehementius orare. Et ecce subito (i) melioratus æger cœpit cum magnis vocibus clamare, dicens : Gratias Deo, ecce draco qui me ad devorandum acceperat fugit, orationibus vestris expulsus stare non potuit. Pro peccatis meis modo intercedite, quia converti paratus sum, et secularium vitam funditus relinquere. Homo ergo qui, sicut jam dictum est, ab extrema corporis parte fuerat præsertus, reservatus ad vitam, toto corde ad Deum convereus est. Et postquam, mutatus mente, diu est flagellis attritus, tunc ejus anima carne soluta est.

C At contra Chrysaorius, sicut Probus propinquus illius, cujus jam superius (Cap. 12.) memoriam feci, narrare consuevit, vir in hoc mundo valde (j) idoneus fuit, sed tantum plenus vitiiis, quantum rebus, superbia tumidus, carnis suæ voluptatibus subditus, in acquirendis rebus avaritiæ facibus accensus. Sed cum tot malis Dominus finem ponere decrevisset, corporali hunc molestia percussit. Qui ad extremum veniens, eadem hora qua jam de corpore erat exiturus, apertis oculis vidit tetros et nigerrimos spiritus coram se assistere, et vehementer (k) imminere, ut ad inferni claustra (l) eum raperent. Cœpit tremere, pallescere, sudare, et magnis vocibus inducias petere, illiisque eum nomine Maximum, quem ipse jam monachus monachum vidi, nimis et turbatis clamoribus vocare, dicens : Maxime, curre, nunquam tibi mali aliquid feci, in fide tua me suscipe. Turbatus mox Maximus adfuit, lugens ac perstrepsens familia convenit. Eos autem quos ille insistentes sibi graviter tolerabat, ipsi malignos spiritus videre non poterant, sed eorum præsentiâ, in confusione, et pallore, ac tremore illius qui trahebatur videbant. Pavore autem tetra eorum imaginis huc illucque vertebatur in lectulo ; jacebat in sinistro latere,

(a) Ms., ποιῆσαι ἐν τάχει ποιῆσαι.

(b) Sic legendum ex Ms. et ex Latino textu *moras patior*. In Excusis exstat, ὑπομένει, vel ὑπομένεις.

(c) Mendose in Vulgatis, καλεῖς.

(d) Ms., πρὸς κύριον.

(e) Ms., τουάντιν.

(f) Ms., τῇ δὲ φειδωλίᾳ... ἔκκαιόμενος.

(g) Ms., φωνῆ.

(h) Primus Theod., *quia drac.*

(i) Abest *melioratus* a Germ. Norm. et Carnot.

(j) Uterque Theod., *valde dives*. Ita etiam Val. Cl.

(k) Gregorius hoc verbo frequenter utitur pro *urgere*, maxime in epistolis. Virgilius, lib. 1 *Georgie*, versu 443, usurpat quoque *urgere*, pro *imminere*, ut observatur in indice Edit. Corn. Schrevelii 1666.

(l) Germ. et Norm., *se raperem*.

θησά σοι. Ὁπερ Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἐρμηνεύων, λέγει· Ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας. Ὁ δὲ Σολομὼν οὕτω λέγει· Εἴ τι δ' ἂν δύναται ἡ χεὶρ σου ποιῆσαι, ὅση δύναμις σου ἐργάζου. Οὕτε γὰρ ἔργον, οὕτε εἴδησις, οὕτε σοφία ἐν τῷ ᾧ ὑπάρχει, ἐν ᾧ σὺ πορεύῃ. Καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει, "Ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Ἐκ πασῶν οὖν τῶν μαρτυριῶν τούτων φανερώς δεικνύται, ὅτι οἷος ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἐξέλθη ἕκαστος, τοιοῦτος καὶ ἐν τῇ κρίσει παραστήσεται. Πλὴν ὁμῶς περὶ τινῶν ἐλαφροτέρων πταισμάτων καθαρτικὸν εἶναι πῦρ πρὸ τῆς κρίσεως πιστευτόν. Αὕτη γὰρ ἡ ἀλήθεια εἴρηκεν, ὅτι ἐν τις βλασφημία εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὕτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὕτε ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐκταύτης οὖν τῆς ψήφου νοῆσαι δίδοται, ὅτι τινὰ μὲν πταίσματα ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, τινὰ ἐν τῷ μέλλοντι παραχωρηθῆναι δύνανται. Ὁπερ γὰρ περὶ ἐνὸς ἀρνυτέον οὐκ ἔστιν, ἀκολούθως καὶ περὶ ἑτέρων 443 νοῆσαι (α) δύναται. Πλὴν ὁμῶς, καθὼς προείπον, τοῦτο περὶ ἐλαχίστων ἀμαρτημάτων γίνεσθαι δυνατόν πιστευτέον ὑπάρχειν. Οἶον, λόγος ἀργός, γέλως ἀτακτος, ἡ ἀμέλεια τῆς φροντίδος τῆς φαιμιλίας, καὶ τὸ μὴ ἐπιγινώσκειν τὰ τούτων πταίσματα, καὶ ὅπως αὐτὰ διακρίνειν (β) ὠφέλιγαν. Ταῦτα γὰρ ἅπαντα διὰ πλάνην ἀγνοίας οὐ δοκοῦσι βαρέα τυγχάνειν, ἅπερ μετὰ θάνατον βαρέα εὐρίσκονται, ἐάν τις ἔτι ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ὑπάρχων παραχωρήσῃ αὐτὰ. Καὶ ὅπερ δὲ ὁ Παῦλος λέγει Χριστὸν εἶναι θεμέλιον, καὶ προσθεῖς, ἔφη· Ὅστις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον χρυσόν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα, καλάμην, χόρτον, ἐκάστου τὸ ἔργον (ε) οἶόν ἐστι τὸ πῦρ αὐτὸ δοκιμάσει. Ἐἴ τις τὸ ἔργον μὲν, ὃ ἐπιποδομήσει, μεσθὸν λήψεται. Εἴ τις τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται· αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτως δὲ ὡς διὰ πυρός. Τοῦτο καὶ (δ) περὶ τοῦ τῆς θλίψεως τῆς ἐν ταύτῃ ἡμῶν τῇ ζωῇ προτεθέν (ε) νοηθεῖν ἂν· πλὴν ὁμῶς ἐάν τις αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ πυρός τῆς μελλούσης (f) γαθάρσεως λάθῃ, νηφόντως κατανοῆσαι δεῖ, ὅτι ἐκεῖνον εἶπε διὰ πυρός δύνασθαι σωθῆναι, οὐχί τὸν ἐπὶ τὸν θεμέλιον τυττον, σίδηρον, ἢ χαλκόν, ἢ μόλιθον οἰκοδομοῦντα, τοῦτέστιν ἀμαρτίας μεγάλας καὶ σκληρὰς καὶ μὴ διαλυομένας τότε, ἀλλὰ ξύλα, χόρτον, καλάμην, τοῦτέστιν ἐλαφρὰ καὶ ἐλάχιστα ἀμαρτήματα, ἅπερ εὐκόλως τὸ πῦρ κατεσθίει. Τοῦτο δὲ γνωστὸν ἔστω, ὅτι οὕτε περὶ ἐλαφρῶν καὶ ἐλαχίστων ἀμαρτιῶν ἐκεῖσε τίς εὐκόλως τοῦ καθαρισμοῦ τυγχάνει, εἰ μὴ διὰ πράξεων ἀγαθῶν ἔτι ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ὑπάρχων ἑαυτὸν (g) ἔκκαθάρει, ἵνα κακεῖσε ἐπιτυχεῖν τούτου ἀξιωθῇ.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ'.

Περὶ τῆς ψυχῆς Πασχασίου διακόνου.

"Ἐτι (h) μοι νέαν τὴν ἡλικίαν ἄγοντι, καὶ ἐν τῶν τῶν λαϊκῶν ὑπάρχοντι σχήματι, παρὰ τινῶν μεγάλων ἀνδρῶν καὶ ἐν γυναιξί δυνάτων διηγούμενων ἀκήκοα, ὅτι Πασχάσιδος τις ὄνοματι διάκονος τούτου τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου

(a) Ms., νοῆσαι δίδοται. πλὴν καθώς.

(b) Ms., ὠφέλιωσιν.

(c) Ms., ὁποῖόν ἐστι τὸ πῦρ δοκίμ.

(d) Ms., περὶ τοῦ πυρός τῆς θλίψεως.

(e) M., νοηθῆναι δύναται πλὴν ἐάν τις.

(f) Ms., κρίσεως.

(g) Ms., ἔκκαθάρρη.

(h) Ms., ἔτι μου... ἄγοντος... ὑπάρχοντος.

lulis adjuvi te (Isai. xlix, 8). Quod Paulus apostolus exponens, dicit: Ecce nunc tempus (i) acceptabile, ecce nunc dies salutis (II Cor. vi, 2), Salomon quoque ait:

Quodcumque potest manus tua facere, instanter operare, quia nec opus, nec ratio nec scientia, nec sapientia erit apud inferos, quo tu properas (Eccles. ix, 10).

David quoque ait: *Quoniam in sæculum misericordia ejus (Psal. cxvii). Ex quibus nimirum sententiis constat quia qualis hinc quisque egreditur (Dict. 25, cap. Qualis), talis in iudicio præsentatur. Sed tamen de quibusdam levibus culpis esse ante iudicium purgatorius ignis credendus est, pro eo quod Veritas dicit, quia si quis in sancto Spiritu blasphemiam dixerit, neque in hoc sæculo remittetur ei, neque in futuro (Matth. xii, 31). In qua sententia datur intelligi*

quasdam culpas in hoc sæculo, quasdam vero in futuro posse laxari. Quod enim de uno negatur, consequens intellectus patet, quia de quibusdam 444 conoeditur. Sed tamen, ut prædixi, hoc de parvis minimisque peccatis fieri posse credendum est, sicut est assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, vel peccatum: (j) curæ rei familiaris, quæ vix sine culpa vel ab ipsis agitur, qui culpam qualiter declinare debeant sciunt; aut in non gravibus rebus error ignorantæ, quæ cuncta etiam post mortem gravant, si adhuc in hac vita positæ minime fuerint relaxata. Nam cum Paulus dicat Christum esse fundamentum, atque subjungat: Si quis superædificaverit super hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fenum, stipulam; uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit; si cujus opus manserit quod superædificavit, mercedem accipiet; si cujus opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem (I Cor. iii, 12 seq.).

Quamvis hoc de igne tribulationis in hac nobis vita adhibito possit intelligi, tamen si quis hoc de igne futuræ purgationis accipiat, pensandum sollicitè est quia illum per ignem dixit posse salvari, non qui super hoc fundamentum, ferrum, æs, vel plumbum ædificat, id est peccata majora, et idcirco duriora, atque tunc jam insolubilia; sed ligna, fenum, stipulam, id est peccata minima atque levissima, quæ ignis facile consumat. Hoc tamen sciendum est, quia illic saltem de minimis nihil quisque purgationis obtinebit, nisi bonis hoc actibus in hac adhuc vita positus, ut illic obtineat, promereatur.

D

CAPUT XL.

De anima Paschasii diaconi.

Nam cum adhuc essem juvenculus, atque in laico habitu constitutus, narrari a majoribus atque scientibus audivi, quod (k) Paschasius hujus apostolicæ sedis diaconus, cujus apud nos rectissimi et luculentide

(i) Big., *acceptum.*

(j) Abest rei a Gratiano, distinctione 25 assignata.

(k) De Paschasio vide Bollandum, tom. VII Mail, pag. 438. Ejus libri duo de spiritu sancto contra Macedonium variis Patrum bibliothecis inseruntur. Eos Casimirus Oudin in supplem. Biblioth. Fausto Rhogensi tribuit, quem refellit Guillelmus Cave Hist. litterariæ sæculo vi.

ΠΕΤΡ. Γινῶναι θέλω πῶς δίκαιόν ἐστιν ἵνα τὸ πᾶσισμα ἂν μετὰ τέλους γενόμενον, ἄνευ τέλους κολασθῆι;

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐάν ὁ ἐτάζων κριτὴς οὐχί τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὰ ἔργα ἐξήταξεν, τοῦτο ὀρθῶς ὑπελάμβανες. Ἀλλ' ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἄδικοι μετὰ τέλους ἐξήσαν, διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τέλους ἡμαρτον' ἐπεὶ (α) ἤθελον εἶναι δυνατὸν ἄνευ τέλους ζῆσαι, ἵνα δυνθῶσι καὶ ἄνευ τέλους ἁμαρτάνειν. Δεικνύουσι γὰρ ὅτι ἐν ἁμαρτίαις πάντοτε ζῆσαι ἐπιθυμοῦσιν, οἵτινες οὐδέποτε ἐν ὅσῳ ζῶσι τοῦ ἁμαρτάνειν ἀφίστανται. Μεγάλῃ οὖν ἡ δικαιοσύνη τοῦ κρινόντος δείκνυται, ἐν τῇ μὴ διαλείπειν τοῦ πάντοτε βασανίζεσθαι: τοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ μηδέποτε θελήσαντας τοῦ ἁμαρτάνειν διαλείψαι.

ΠΕΤΡ. Ἀλλ' οὐδεὶς δίκαιος τῇ ὠμότητι τρέφεται, καὶ δούλος δὲ ἁμαρτάνων παρὰ δικαίῳ δεσπότη, ταύτου ἔνεκεν μαστιγωθῆναι κελεύεται, ὅπως ἐκ τῆς καχεξίας αὐτοῦ διορθώσῃται. Οἱ ἄδικοι δὲ τῇ τῆς γέννησις πυρὶ παραδοθέντες, ἐὰν πρὸς διόρθωσιν οὐκ ἔρχονται, ποίῳ τέλει διηγεῖς καταφλέγονται;

ΓΡΗΓΟΡ. Ὁ παντοδύναμος Θεὸς εὐσπλαγχνος ὑπάρχων, τῇ τῶν ἐλεεινῶν βασάνῳ (β) οὐ τρέφεται. Δίκαιος δὲ ὢν, ἐκ τῆς τῶν ἄδικων ἐκδικήσεως εἰς τὸν αἰῶνα οὐκ ἀφίσταται. Οἱ δὲ ἄδικοι πάντες οἱ τῇ αἰωνίῳ βασάνῳ καταδικασθέντες, τῇ ἰδίᾳ ἀνομίᾳ ἐτάζονται. Τούτων δὲ φλεγόμενων, οἱ δίκαιοι πάντες ἐν τῇ Θεῷ ὄντες, θεωροῦσι μὲν τὴν χαρὰν, ἣν περὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνουσιν, ἐν ἐκείνοις δὲ τὴν βίασαν ἣν ἀπέφυγον. Ὡστε τοσοῦτον μᾶλλον τῇ θείᾳ χάριτι 451 χρεώστας εἶναι: αὐτοὺς εἰς τὸν αἰῶνα ἐπιγνώσκονται, ὅσον ἐκείνους κρινομένους ἐν τοῖς κακοῖς εἰς τὸν αἰῶνα θεωροῦσιν, ἅπερ αὐτοὶ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοήθειας ἐνίκησαν.

ΠΕΤΡ. Καὶ ποῦ θήσομεν τὸ ἀγίου αὐτοῦς ὑπάρχειν, ἐὰν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν οὐκ εὐχόμενοι, οὐς τότε καιρομένους θεωροῦσιν, οἷς ἐρρήθη· (γ) Εὐξασθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν.

ΓΡΗΓΟΡ. Εὐχόμενοι: μὲν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, ἐν ἐκείνῳ δὲ τῇ καιρῷ ἐν ᾧ δύνανται εἰς τὴν τῆς μετανοίας καρποφορίαν τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐπιστρέψαι, καὶ διὰ ταύτης τῆς ἐπιστροφῆς σῶσαι. Τί γὰρ καὶ ἐστὶν ἕτερον ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν προσεύχεσθαι, εἰ μὴ τοῦτο, ὅπερ ὁ ἀπόστολος λέγει· Ἴνα δὴ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐζωηγημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκλείνου θήλημα; πῶς δὲ ὑπὲρ αὐτῶν τότε προσεύχονται, ὅτι λοιπὸν οὐδαμῶς δύνανται ἐκ τῶν τῆς (δ) ἀνομίας ἔργων πρὸς δικαιοσύνην αὐτοῦς ἐπιστρέψαι. Ὁμοίον δὲ τοιοῦτο ὑπάρχει τὸ ὑπὲρ ἀνθρώπων τῶν τῇ αἰωνίῳ πυρὶ κατακριθέντων τότε προσεύχεσθαι, οἷον νῦν τὸ ὑπὲρ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ προσεύχεσθαι τῶν τῇ αἰωνίῳ βασάνῳ ὠρισθέντων. Ὅθεν οὐδὲ ἐν τῇ νῦν αἰῶνι οἱ ἅγιοι ἄνδρες ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀπίστων καὶ (ε) ἀσεβῶν προσεύχονται, οὐσπερ τῇ αἰωνίῳ βασάνῳ ὀρισθῆναι ἔγνωσαν, ἀποφεύγοντες ἵνα μὴ τὸ τῆς ἐχθῆς αὐτῶν ἀξίωμα ἰσώπιοι (ζ) τοῦ Θεοῦ ἐξουδεωθῶν. Ἐὰν οὖν οἱ ζῶντες νῦν δίκαιοι τῶν τελευτησάντων

PETRA. Scire velim quomodo justum sit ut culpa quæ cum sine perpetrata est sine fine puniatur.

GREGOR. Hoc recte diceretur, si districtius iudex non corda hominum, sed facta pensaret. Iniqui enim ideo cum sine deliquerunt, quia cum sine vixerunt. Nam voluissent utique (*De pœnitentia. Dist. 1, c. 60*), si potuissent, sine fine vivere, ut potuissent sine fine peccare. Ostendunt enim quia in peccato semper vivere cupiunt, qui numquam desinunt peccare dum vivunt. Ad magnam ergo justitiam iudicantis pertinet ut nunquam careant supplicio, qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato.

PETRA. Sed nullus justus crudelitate pascitur, et delinquens servus a justo domino idcirco cædi præcipitur, ut a nequitia corrigatur; ad hoc ergo vapulatur, ut emendari debeat. Iniqui autem gehennæ ignibus traditi, si ad correctionem non perveniunt, (g) quo sine semper ardebunt?

GREGOR. Omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur; quia vero justus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. Sed iniqui omnes æterno supplicio deputati, sua quidem iniquitate puniuntur, et tamen ad aliquid ardebunt, scilicet ut justis omnes et in Deo videant gaudia quæ percipiunt, et in illis respiciant supplicia quæ evaserunt, quatenus tanto magis in æternum gratiæ divinæ 452 debitores se esse cognoscant, quanto in æternum mala puniri conspiciunt quæ ejus adjutorio vicerunt.

PETRA. Et ubi est quod sancti sint, si pro inimicis suis quos tunc ardere viderint non orabunt, quibus utique dictum est: *Pro inimicis vestris orate* (*Matth. v, 44*)?

GREGOR. Pro inimicis suis orant eo tempore quo possunt ad fructuosam pœnitentiam eorum corda (h) convertere, atque ipsa conversione salvare. Quid enim aliud pro inimicis orandum est, nisi hoc quod Apostolus ait: *Ut det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, et respiciant a diaboli laqueis, a quo (i) captivi tenentur ad ipsius voluntatem* (*II Tim. II, 25*)? Et quomodo pro illis tunc orabunt, qui jam nullatenus possunt ad justitiæ opera ab iniquitate commutari? Eadem itaque causa est cur non oretur tunc pro hominibus igni æterno damnatis, quæ nunc etiam causa est ut non oretur pro diabolo angelisque ejus æterno supplicio deputatis. Quæ nunc etiam causa est ut non orent sancti homines pro hominibus infidelibus impiisque defunctis, nisi quia (j) pro eis utique quos æterno deputatos supplicio, jam noverunt, ante illum iudicis justis conspectum orationis suæ meritum cassari refugium. Quod si nunc quoque viventes justis mortuis et damnatis iniustis mi-

(a) Ms., ἤθελον εἰ ἦν δυνατόν.

(b) Ms., οὐ τέππεται.

(c) Ms., εὐχασθε.

(d) Ms., τῆς ἁμαρτίας.

(e) Ms., καὶ ἀσεβῶν τελευτησάντων.

(f) Ms., τοῦ δικαίου κριτοῦ.

(g) Primus Aud. et Laud., quo sine fine semper ard.

(h) Al., converti . . . salvari.

(i) Germ., Gemet. et alii Norm., capti.

(j) Carnot. secundus et tertius cum Norm., de eis. Prior Carnot., nisi quia eos utique quos æterno suppl. deputatos jam noverunt . . . causa refugium.

nime compatiuntur, quando adhuc aliquid judicabile de sua carne esse perpeti etiam ipsei novērunt; quanto districtius tunc iniquorum tormenta respiciunt, quando, ab omni vitio corruptionis exuti, ipsei jam justitiæ vicinior atque arctius inhærebunt? Sic quippe eorum mentes per hoc quod justissimo judici inhærent vis districtionis absorbet, ut omnino eis non libeat quidquid ab illius æternæ regulæ subtilitate discordat.

PETRA. Non est jam quod responderi debeat aperte rationi. Sed hæc nunc quæstio mentem movet, quomodo anima immortalis dicitur, dum constat quod in perpetuo igne (a) moriatur.

CAPUT XLV.

Quomodo anima immortalis dicitur, si constat quod mortis damnatione puniatur.

GRÆGORIUS. Quia duobus modis vita dicitur, duobus etiam modis mors debet intelligi. Aliud namque est quod in Deo vivimus, aliud vero quod in hoc quod conditi vel creati sumus; (b) id est, aliud beate vivere, atque aliud est essentialiter. Anima itaque et mortalis esse intelligitur, et immortalis. Mortalis quippe, quia beate vivere amittit; immortalis autem, quia essentialiter vivere nunquam desinit, et naturæ suæ vitam perdere non valet, nec cum in perpetua fuerit morte damnata. Illic enim posita (c) beata esse perdit, et esse non perdit. Qua ex re (d) cogitur semper, ut et mortem sine morte, et defectum, sine defectu, et finem sine fine patitur; 453 quatenus ei mors immortalis sit, et defectus indeficiens, et finis infinitus.

PETRA. Quis hanc tam inexplicabilem damnationis sententiam, cujuslibet sit operis, ad exitum veniens non pertimescat, quando etsi jam novit quod egit, adhuc tamen facta illius quam subtiliter judicentur ignorat?

CAPUT XLVI.

De quodam sancto viro qui ad mortem veniens expavit.

GRÆGORIUS. Ut asseris ita est, Petre. Sed plerumque de culpis minimis ipse solus pavor egredientes justorum animas purgat, sicut narrari de quodam sancto viro mecum frequenter audisti. Qui ad mortem veniens vehementer timuit, sed post mortem discipulis in stola alba apparuit, et quam præclare sit susceptus indicavit.

CAPUT XLVII.

Quod quidam ne in morte timeant, revelatione roborantur; et de Antonio, et Merulo, et Joanne monachis.

Nonnunquam vero omnipotens Deus trepidantium mentes quibusdam prius revelationibus roborat, ut in morte minime pertimescant. Nam quidam mecum in monasterio frater Antonius nomine, vivebat, qui multis quotidianisque lacrymis ad gaudia patriæ cō-

A ἀδίκων οὐδαμῶς συμπαθοῦσι, καίτοι ἀκμῆν βάσανόν τινα ἐν τῇ σαρκὶ αὐτῶν ὑπομένειν αὐτοὺς μὴ γινώσαντες, πρόσφαλλον ἔσαν τὴν βάσανον τῶν ἀνόμων θεωροῦσιν εἰς πέρας ἔλθοῦσαν, ἔσαν καὶ αὐτοὶ ἐκ παντὸς πάθους φθορᾶς λοιπὸν ἐξεληθόντες, τῇ δικαιοσύνῃ προσκαλληθῆσονται. Οὕτω τοίνυν τῷ θελήματι τῆς ἐξέτασεως τοῦ δικαίου κριτοῦ (ε) διὰ τῶν λογισμῶν προσκολληθέντες, οὐδὲν παντάσῃσι τολμῶσι δυσωπῆσαι, ὅπερ τῇ ἔνδον αὐτοῦ ἀκριβεστάτῃ βουλῇ οὐ (f) συνᾶδει.

ΠΕΤΡ. Οὐκ ἔστι λοιπὸν ὅπερ ἀποκριθῆναι (g) δύναμαι, ἀνευγμένης σοφῶς τῆς ἀπολογίας. Ἄλλὰ νῦν αὕτη ἡ ζήτησις τὸν νοῦν κινεῖ, πῶς ἡ ψυχὴ ἀθάνατος λέγεται, ὡς περ καὶ ἔστιν, ἐν δὲ τῷ αἰωνίῳ πυρὶ ἀποθνήσκει.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

Ἐρώτησις πῶς ἡ ψυχὴ ἀθάνατος λεγομένη ὡς γέγραπται, τῇ τοῦ θανάτου κρίσει ὑποβάλλεται.

B ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐπειδὴ ἐν δυοὶ τρόποις ἡ ζωὴ λέγεται, ἐν δυοὶ τρόποις καὶ ὁ θάνατος ὀφείλει νοηθῆναι. Ἐτερον οὖν ἔστιν ὅπερ ἐν Θεῷ ζῶμεν, καὶ ἕτερον ἐν τούτῳ ὅπερ ἐκτίσθημεν καὶ γεγόναμεν· τουτέστιν, ἕτερόν ἐστι (h) μακαρίως ζῆσαι, καὶ ἕτερον οὐσιωδῶς. Ἡ ψυχὴ οὖν καὶ θνητῇ ὑπάρχειν νοεῖται, καὶ ἀθάνατος. Θνητῇ οὖν, ὅτι μακαρίως ζῆσαι ἀποβάλλεται, ἀθάνατος δὲ, ὅτι πνευματικῶς ζῶσα οὐδέποτε ἀφίσταται, τῆς δὲ φύσεως αὐτῆς τὴν ζωὴν ἀπολέσει οὐ δύναται, οὐδὲ ἔστιν ἐν κατακρίσει εἰς τὸν αἰώνιον γένεταί θάνατον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑπάρχουσα, τὸ μακαρία εἶναι ἀπολεῖ, τὸ δὲ εἶναι αὐτὴν, οὐκ ἀπολεῖ. Ἐξ οὗ πράγματος συνίσταται, ὅτι καὶ θάνατον ἄνευ θανάτου, καὶ ἔκλειψιν ἄνευ ἐκλείψεως, καὶ τέλος ἄνευ τέλους 454 ὑπομένει. Ἴνα καὶ ὁ θάνατος ἀθάνατος αὐτῇ γένεταί, καὶ ἡ ἐκλείψις μὴ ἐκλείπουσα, καὶ τέλος ἀτελειότητον.

C ΠΕΤΡ. Τίς τὴν τοσαύτην ἀπλήρωτον τῆς κατακρίσεως ψῆφον, οἷον δι' ἂν ἔργου ὑπάρχει, πρὸς τὴν ἔξοδον ἐρχόμενος οὐ φοβηθήσεται, ὅτε λοιπὸν καὶ τὸ τί ἔπραξεν (i) ἐπιγινώσεται, πῶς δὲ μέλλουσι τὰ ἔργα αὐτοῦ μετὰ ἀκριβείας κρίνεσθαι ἀνοεῖ;

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'.

Περὶ τίνος ἀγίου φοβηθέντος τὸν θάνατον.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Οὕτως ἔστι καθὼς εἰρηκας, ὁμως, Πέτρε. Περὶ πταισμάτων ἐλαφροτέρων τὰς τῶν δικαίων ἐξερχομένης ψυχᾶς αὐτὴν καὶ μόνος ὁ φόβος καθαίρει, καθὼς παρὰ (j) τίνος ἀκήκουα. Ἐλεγε γὰρ ὅτι ἐν τῷ θανάτῳ ἔλθὼν, σφόδρα ἐφοβήθη. Μετὰ δὲ θάνατον τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἐν στολῇ λευκῇ φανεῖς, ἐν ποίᾳ λαμπρότητι ὑπῆρχεν ἐμήνυσε.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ'.

D Ἐρώτησις πῶς τινες μὴ φοβείσθαι τὸν θάνατον δι' ἀποκαλύψεως ἐπιστηρίζονται, καὶ περὶ Ἀντωνίου καὶ Μερύλλου τῶν μοναχῶν.

Πολλάκις δὲ καὶ πρὸ τῆς τελευταίας ὁ παντοδύναμος Θεὸς τινῶν δειλιώντων τοὺς διαλογισμοὺς ἀποκαλύψει τισιν ἐπιστηρίζει, ἵνα ἐν τῷ θανάτῳ ἐρχόμενοι, μὴ δὲν φοβηθῶσιν. Ἀδελφός γάρ τις μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ μοναστηρίῳ (k) ὑπάρχων, ὀνόματι Ἀντωνίου, ἐν καθῆμερινῷ πίνθει καὶ

(a) Beccensis, igne cruciatur.

(b) Plerique Norm., item aliud est.

(c) Duo Theod., secundus Gemet. et alii Norm., beate esse perdit. Carnot., beate esse perdit. Prioribus Mes. favet Ms. Reginus Gr. Vers.

(d) Becc., colliguntur.

(e) Ms., διὰ τὸν λογισμὸν.

(f) Ms., συνᾶδει.

(g) Ms., δύναται.

(h) Ms., μακαρίως εἶναι.

(i) Ms., ἐπιγινώσεται.

(j) Ms., τίνος ἀγίου ἀνδρός.

(k) Ms., διάγων.

δάκρυον ἀδιαλείπτως ἡγωνίζετο περὶ τοῦ ἐπιτυχῆν αὐ-
τὸν τῆς χαρᾶς τῆς ἐν τῇ ἐπουρανίῳ πατρὶδι (α) ἐπικειμένης
μετὰ πολλοῦ πόθου καὶ ἐπιμονῆς τὰ ἐσθὰ μελετῶν λόγια,
οὐχὶ γνώσεως ῥήματα ἐναυτοῖς ἐπιζητῶν, ἀλλὰ (β) κλαυθ-
μοῦ καὶ κατανύξεως, ὅπως διὰ τούτων ὁ λογισμὸς αὐτοῦ
ἀνάγκησας τὰ ἐπίγεια καταλιπὼν, ἐν (γ) τῇ ἐπουρανίῳ πατρὶ-
δι διὰ θεωρίας μεταρσιος γένηται. Τούτῳ οὖν διὰ νυκτερι-
νῆς ὄπτασις ἐβρέθη· Ἐτοιμος γενεῶ. Ὁ γὰρ κύριος ἐκέ-
λευσεν ἵνα μεταρσῆς. Ἐκείνου δὲ εἰρηκτότος μὴ ἔχειν ἐν ἔτοι-
μῳ τὰ δόντα πρὸς τὸ μετὰ ταῦτα αὐτόν, παρευθὺ ἀπολογίας
ἤκουσε πρὸς αὐτόν λεγούσης· Ἐὰν περὶ τῶν ἀμαρτιῶν
σου ἐστὶν ὅπερ λέγεις, συνεχωρηθῆσάν σοι. Τοῦτο δὲ ἀπαξ
ἀκούσας, ἐν μεγάλῳ φόβῳ καὶ (δ) δειλίᾳ ἐτι ὑπῆρχεν. Ἐν
δὲ ἑτέρῳ νυκτὶ πάλιν τοῖς αὐτοῖς λόγοις ἐχρηματίσθη.
Μετὰ δὲ πέντε ἡμέρας πυρετῶ συσχεθεὶς πάντων τῶν ἀδελ-
φῶν κλαιόντων καὶ εὐχομένων πρὸς κύριον ἐξεδήμησεν.

Ἐτερος δὲ ἀδελφὸς ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ Μέρουλλος
λεγόμενος, σφοδρῶταίος δάκρυσι καὶ τῇ ἐλετημοσύνῃ
προσεκατέρει. Ἡ δὲ ψαλμῶδι ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐν
οὐδενὶ καιρῷ (ε) διελίμπανε, πάρεξ τῆς ὥρας τοῦ μεταλα-
βεῖν αὐτὸν τροφῆς, καὶ διαναπαύσαι ἐν τῷ ὕπνῳ τὸ σῶμα.
Τούτῳ διὰ νυκτερινῆς ὄπτασις ἐφάνη, ὅτι ἐκ λευκῶν
ἀνθέων στέφανος ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ κα-
τήρξετο. Ὅστις εὐθέως τῇ τοῦ σώματος (ς) ἀβρωσίᾳ
κατασχεθεὶς, μετὰ πολλῆς ἀμεριμνίας, καὶ ψυχῆς ἰλα-
ρότητος ἐτελεύτησε. Μετὰ δὲ χρόνους δεκατέσσαρας,
πλησίον τοῦ μνήματος ἐν φῖ ἑταφη, Ἡέτρος ὁ νυνὶ τῆς
αὐτῆς μονῆς 455 προσετώς, μνήμα ἐαυτῷ (ρ) ποιῆσαι
ἐθέλησε. Κάμνοντος δὲ αὐτοῦ ἐκείσε, καθὼς λέγει, τοσαύτη
ἄσθησις εὐωδίας ἐκ τοῦ μνήματος ἀνήλθεν, ὡς ὅτι
παντοίων ἀνθῶν ἐκείσε συνημένων ἡ ἄσθησις ἀπεπέμ-
φθη. Ἐξ οὗ πράγματος φανερόν καθίσταται, ὅτι ἀληθὲς
ὑπῆρχεν ὅπερ διὰ τῆς ὄπτασις τῆς νυκτερινῆς ἐθεάσατο.

Ἐτερος δὲ ἐναυτῷ τῷ μοναστηρίῳ Ἰωάννης λεγόμενος,
νίαν ἄγων τὴν ἡλικίαν ἐν πολλῇ γνώσει καὶ γλυκύτετη
ταπεινώσεως (η) καὶ μεγαλοπύου ἀσκήσεως ὑπῆρχεν,
ὥστε ὑπερβαίνειν τοὺς ἀγῶνας (ι) τὴν κῆραν αὐτοῦ. Τοῦτου
ἀσθενήσαντος, καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἐλθόντος, διὰ νυκτε-
ρινῆς ὄπτασις, γέρων τις ὤφθη βᾶδον κατέχων, καὶ
τοῦτον τῇ ῥάβδῳ ἐνυξ, λέγων· Ἀνάστα, ἐκ ταύτης γὰρ
τῆς ἀσθενείας ἀπίτως οὐχ ἀπονήσκεις, ἔτοιμος δὲ γενεῶ,
(ς) ἐπει χρόνους ἐπίμηχον ἐνθάδε ποιῆσαι οὐκ ἔχεις. Ἐν φῖ
δὲ λοιπὸν παρὰ τῶν ἱατρῶν ἀπελιπθεὶς ὑπῆρχε, παρα-

lestis anhelabat. Cumque studiosissime, et cum ma-
gno fervore desiderii sacra eloquia meditaretur, non
in eis verba scientiæ, sed fletum compunctionis
inquirebat, quatenus per hæc excitata mens ejus
inardesceret, et ima deserens, ad regionem cœlestis
patriæ per contemplationem volaret. Huic (k) per visio-
nem nocturnam dictum est: Paratus esto, (l) et quia
Dominus jussit, migra. Cumque ille non habere se
sumptus ad migrandum diceret, responsum protinus
audivit, dicens: Si de peccatis tuis agitur, dimissa
sunt. Quod cum semel audisset, et magno adhuc
metu trepidaret, nocte quoque alia eisdem verbis
est admonitus. Tunc post quinque dies febre correptus,
cunctis fratribus orantibus flentibusque, de-
functus est.

Alius etiam frater in eodem monasterio Merulus
dicebatur, vehementer lacrymis atque (m) orationibus
intentus: psalmodia vero ex ore illius pene nullo
tempore cessare consueverat, excepto cum aut ali-
mentum corpori, aut membra dedisset sopori. Huic
nocturna visione apparuit quod ex albis floribus co-
rona de cœlo in caput illius descendebat. Qui mox
molestia corporis occupatus, cum magna securitate
animi atque hilaritate defunctus est. Ad cujus sepul-
crum dum Petrus, (n) qui nunc monasterio 456
præest, sibi sepulturam facere post annos quatuor-
decim voluisset, tanta, ut asserit, de eodem sepulcro
illius fragrantia suavitatis emanavit, ac si illic florum
omnium faissent odorem congregata. Qua ex re
manifeste patuit quam verum fuit quod per noctur-
nam visionem vidit.

In eodem quoque monasterio alius quidam (o) Joanes
dictus est, magnæ indolis adolescens, (p) qui
ætatem suam intellectu et humilitate, dulcedine et
gravitate transibat. Huic ægrotanti atque ad extre-
mum deducto, per nocturnam visionem quidam se-
nex apparuit, et hunc virga tetigit, eique dixit:
Surge, ex hac enim molestia modo minime morieris,
sed paratus esto, quia longum tempus hic facturus
non eris. Qui dum jam esset a medicis desperatus,
repente sanatus est, atque convaluit. Rem quam

jussit migrare le.

(m) In vulgatis, contra Mes. nostrorum fidem, at-
que eleemosynis. Certe monachum nihil possidentem
magis decent orationes quam eleemosynæ.

(n) Bigot., qui huic monast., scilicet sancti Andree.
(o) De eo et de duobus aliis sanctis monachis agit
Martyrol. Rom., ad 17 d. Januarii.

(p) Ita primus Germanensis, cui consentiant Mes.
Theod., Val. Cl., Norm. In secundo German. legi-
tur, qui ultra ætatem. . . . transibat. In tertio, qui
ætat. . . . superabat. In Regio, qui ætat. . . . tran-
siebat. Joan. Diac., lib. 1, cap. 20. Vitæ sancti Gre-
gorii hæc eadem referens habet, qui ætatem . . . .
transcendebat. Simile aliquid legitur initio lib. II
Dialog. in Prologo, ætatem moribus transiens. Et
hom. 14 in Evang., n. 5: ibi pueri qui hic annos
suos moribus transcenderunt. Ad hæc non attende-
runt Editores, cum pro transibat, usurparunt, tran-
sigebat, inconsultis manuscriptis.

(a) Ms., ἀποκειμένης.

(b) Ms., κλαυθμόν κατανύξεως.

(c) Ms., τῇ ἐπουρανίου πατρίδος θεωρίᾳ.

(d) Ms., δειλίᾳ γέγονεν.

(e) Ms., ἐξέλειπε.

(f) Ms., ἀσθενείᾳ.

(g) Ms., ποιῆσαι θελήσας κάμνοντος,

(h) Ms., καὶ πόνῳ ἀσκήσεως.

(i) Ms., τὴν κείραν. Utrumque dici et pro ætate
usurpari probat Cangius in Gloss. Græc.

(j) Ms., ἐπειδὴ χρόνον.

(k) De oniromantia plurimi scripserunt, vani vana.
J. Launoius, theologus Paris., in lib. quem de viso
Simonis Stochii inscripsit, cap. 7, ubi visum ejus-
modi dilapidat, octo refert de somniis judicia haud
spernenda. Legesis illud quod Theologiæ Facultas
Paris. tulit ann. 1534, Januarii 24, quod ex illis
octo unum est: hoc cum fenore percurre. GUSSANV.

(l) Ita Germ., Theod., Val. Cl., Norm., etc. In
Editis, ommissa particula et, legitur: quia Dominus

videret narravit ; seque per biennium in Dei servitio, sicut prædixi, ultra ætatis suæ annos exhibuit. Ante hoc autem triennium, cum quidam frater fuisset mortuus, atque in ejusdem monasterii cæmeterio a nobis sepultus, cunctis nobis ab eodem cæmeterio exeuntibus, idem Joannes, sicut postmodum pallens et tremens indicavit, illic nobis discedentibus inventus, ab eodem fratre qui mortuus fuerat de sepulcro vocatus est. Quod mox etiam subsequens finis edocuit. Nam post dies decem, invasus febribus carne solutus est.

PETR. Doceri velim si hoc quod per nocturnas visiones ostenditur debeat observari.

CAPUT XLVIII.

An observanda sint somnia, et quot sint modi somniorum.

GREGORIUS. In hoc, Petre, sciendum est quia sex modis languit animus imagines somniorum. Aliquando namque somnia ventris plenitudine vel inanitate, aliquando vero illusionem, aliquando cogitatione simul et illusionem, aliquando revelationem generantur. Sed duo (a) quæ prima diximus, omnes experimento cognoscimus; subjuncta autem quatuor, in sacris Scripturæ paginis invenimus. Somnia etenim, nisi plerumque ab occulto hoste per illusionem fierent, nequaquam hoc vir sapiens indicaret, dicens : *Multas enim errare fecerunt somnia, et exciderunt sperantes in illis (Eccle. xxxiv, 7). Vel certe, Non augurabimini, nec observabitis somnia (Levit. xix, 26)*. Quibus profecto verbis cujus sint detestationis ostenditur, quæ auguriis conjunguntur. Rursum nisi aliquando ex cogitatione simul et illusionem procederent, (b) vir sapiens minime dixisset : *Multas curas sequuntur somnia (Eccle. iii, 15)*. Et nisi aliquando somni ex mysterio revelationis orientur (*Genes. xxxvii*), nec Joseph præferendum se fratribus somnio videret (*Matth. ii*) ; nec sponsus Mariæ, ut ablato 457 puero in Ægyptum fugeret, per somnium Angelus admoneret. Rursum nisi aliquando ex cogitatione simul et revelationem procederent, nequaquam Daniel propheta, Nabuchodonosor visionem disserens, a radice cogitationis inchoasset, dicens : *Tu rex cœpisti cogitare in stratu tuo quid esset futurum post hæc, et qui revelat mysteria ostendit tibi quæ ventura sunt (Dan. ii, 29)*. Et paulo post : *Videbas, et ecce quasi statua una grandis, statua illa magna, et statua sublimis stabat contra te (Ibid., 31)*, etc. Daniel itaque dum somnium et implendum (a) reverenter insinuat, et ex qua ortum sit cogitationem manifestat, patenter ostenditur, quia hoc plerumque ex cogitatione simul et revelationem generetur.

(a) Editi, quæ primo, renuentibus Mss.

(b) Talm., lib. iv, cap. 7, Salomon.

(c) Lyr. et primæ Aud., revelantur.

(d) Ms., όφείλῃ.

(e) Ms., γίνονται. Ποτέ δὲ δι' ἀποκαλύψεως, ποτέ δὲ πάλιν διὰ τῶν λογισμῶν ὁμοῦ καὶ ἀποκαλ. καὶ τὰ μὲν.

(f) Ms., εὐρίσκονται.

(g) Ms., οὐκ ἂν τις ἀνὴρ σοφός, quidam vir sapiens ;

Ἀρχὴν μὲν ὕψιζεν, καὶ τὴν ὀπτασίαν ἦν θεάσατο, διηγήσατο. Ἐαυτὸν δὲ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δουλείαν, καθὼς προείπον, ὑπὲρ τῆν κῆρην αὐτοῦ ἀγωνιζόμενος μέχρι δύο ἐτῶν συνέσφιγγεν. Πρὸ δὲ τῆς τριετίας ταύτης, ἐτέρου τινὸς ἀδελφοῦ τελευτήσαντος, καὶ ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου παρ' ἡμῶν ταφέντος, πάντων ἡμῶν ἐκείθεν ἐξεληθόντων ὁ αὐτὸς Ἰωάννης, καθὼς ἐν ὁστέρω ἀλλοχορῶν καὶ τρέμων διηγήσατο, παρὰ τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ ἐκ τοῦ μνήματος ἐκλήθη. Ὅν περ λοιπὸν εὐθὺς ἐπακολουθήσαντα τὸ τέλος ἐδείξε. Μεθ' ἡμέρας γὰρ δέκα, πυρετῶν κατασχεθεὶς, τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος ἀπελύθη.

ΠΕΤΡ. Διδαχθῆναι θέλω, ἐὰν τοῦτο, ὅπερ διὰ τῆς νυκτερινῆς ὁράσεως δείκνυται, παραφυλάττεσθαι (d) ὀφείλει.

ΚΕΦΑΛ. Ν'.

Ἐρώτησις ἐὰν χρὴ παραφυλάττεσθαι τὰ ὄνειρατα, καὶ ἐκ ποίων τρόπων γίνονται.

B ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Γνωστὸν, Πέτρε, ὑπάρχει, ὅτι κατὰ ἐξ τρόπους ἄπτονται τῇ ψυχῇ αἱ τῶν ἐνυπνίων εἰκόνες. Ποτὲ μὲν γὰρ τῆς κοιλίας πληρουμένης καὶ ἀδυνατοῦσης τὰ ἐνύπνια (e) γίνονται ποτὲ δὲ δι' ἐμπαιγμοῦ, ποτὲ δὲ πάλιν διὰ τῶν λογισμῶν ὁμοῦ καὶ ἀποκαλύψεως. Καὶ τὰ μὲν δύο, ἅπερ πρότερον εἶπομεν, πάντες διὰ πείρας γινώσκουμεν ὑπεξεῦχθαι ἡμῖν. Τὰ δὲ τέσσαρα, ἐν ταῖς δέλτοις τῆς θείας γραφῆς (f) εὐρίσκομεν. Τὰ γὰρ ἐνύπνια εἰ μὴ ἐν ἀσφαλείᾳ παρὰ τοῦ κρυπτοῦ ἐχθροῦ ἐγίνοντο, (g) οὐδαμῶς ἀνὴρ σοφός τοῦτο ἐσήμαινε, λέγων. Ὅτι πολλοὺς τὰ ἐνύπνια πλανηθῆναι (h) πεποίηκαν, καὶ ἀπώλοντο, ἐλπίζοντες ἐπ' αὐτοῖς. Ὡσαύτως. Μηδὲ μαντεύεσθαι, μηδὲ παραφυλάττειν ἐνύπνια. Οἷς λόγους πρόδηλον τίνος εἰσι (i) διὰ μαρτυρίας δείκνυται, ἅ ταις μαντείαις συζευγνύονται. Καὶ πάλιν εἴ μὴ ποτε διὰ τῶν διαλογισμῶν ὁμοῦ καὶ ἐμπαιγμοῦ προήρχοντο, οὐδαμῶς ὁ αὐτὸς σοφός ἀνὴρ ἔλεγε. Πολλὰ μέρη μνηστῶν ἀκολουθῶσι τοῖς ἐνυπνίοις. Καὶ πάλιν, εἰ μὴ ποτε τὰ ἐνύπνια δι' ἀποκαλύψεως ἐγίνοντο, οὐχ ἂν ὁ Ἰωσήφ προβιβάσθῃντα ἑαυτὸν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ δι' ἐνυπνίου θεάσατο, οὐδὲ τὸν τῆς παρθένου Μαρίας μνήστορα δι' ἐνυπνίων 458 ὁ ἄγγελος (j) ἐχηρημάτισεν ἐπάσαι τὸ παιδίον καὶ φεύγειν εἰς Αἴγυπτον. Ὁμοίως δὲ πάλιν, εἰ μὴ διὰ τῶν λογισμῶν ὁμοῦ καὶ δι' ἀποκαλύψεως τὰ ἐνύπνια προήρχοντο, οὐχ ἂν Δανιὴλ ὁ προφήτης τὴν τοῦ Ναβουχοδονόσωρ ὄρασιν ἐρητηνέων, ἀπὸ τῆς ῥίχτης διὰ τοῦ λογισμοῦ ἤρξατο λέγων. Σὺ, βασιλεῦ, ἐπὶ τῆς κοίτης σου διαλογίσασθαι ἤρξατο τὴν μέλλει ἔσσεσθαι. Μετὰ δὲ τοῦτο, καὶ ὁ ἀποκαλύπτων μυστήρια ἐφάνερωσε τοῖς τὰ μέλλοντα. Καὶ μετ' ὄλιγον. Ἴδου ἑβραῖοις ὅτι εἰκὼν ἴστατο ἐναντίον σου, καὶ ἡ εἰκὼν ἐκείνη μεγάλη καὶ ὑψηλή, καὶ τὰ λοιπὰ δὲ πάντα τοῦ ὄνειρου, καὶ τὸ τέλος ἀσφαλῶς ὁ Δανιὴλ ἀναγγέλλει, καὶ τὸ ἐκ ποίου διαλογισμοῦ καὶ ἀποκαλύψεως γεννᾶται. Ὅθεν λοιπὸν ἐν ὅσῳ τοσοῦτοι εἶδες πραγμάτων τὰ ὄνειρατα ἀμφιβάλονται, (k) οὐκ ὀφείλουσιν αὐτοῖς πιστεύειν ἐν τῷ μὴ διαγινώσκαι εὐκόλως ἐκ ποίας ὑποβολῆς ἀνέρχονται. Οἱ δὲ ἅγιοι ἄνδρες μεταξὺ τῶν ἐμπαιγμῶν καὶ ἀποκα-

quo nomine designari auctorem libri Eccles. a nostro Greg. jam observavimus. Vide lib. xxvii Moral., n. 53.

(h) Ms., πεποίηκασιν.

(i) Fortasse, διαμαρτυρίας, una voce.

(j) Ms., ἐχηρημάτισε λέγων, παράλαβε τὸ παιδίον καὶ φεύγε εἰς Αἴγυπτον.

(k) Ms., οὐκ ὀφείλει.

λύφωον αὐτάς τὰς τῶν δράσεων εἰκόνας ἐνδοτάτω τινὶ A διακρίσει δικάζουσιν, ὥστε αὐτοὺς ἐπιγνώναί· τί παρὰ τοῦ (a) ἀγαθοῦ πνεύματος λάμβάνουσι, τί δὲ παρὰ τοῦ (b) ἐμπαίζοντος ὑπομένουσιν. Ἐὰν γὰρ ὀνοῦς περὶ τῶν τοιούτων ἐν ἀσφαλείᾳ οὐ διαγιγνώσκει (c) ἐν πολλαῖς αὐτῶν ἀπάταις τὸ παραδειγματίζον πνεῦμα καταποντίζει. Πολλάκις γὰρ αὐτῶ ἀληθινὰ πλείστα προλέγει, ἵνα εἰς τὰ ἔσχατα δυναθῇ ἐκ μιᾶς οἰασοῦν πλάνης τὴν ψυχὴν παγιδεῦσαι· spiritum multis se vanitatibus immergit, qui nonnunquam solet multa vera prædicere, ut ad extremum valeat animam ex aliqua falsitate laqueare (l).

ΚΕΦΑΛ. ΝΑ'.

Περὶ τοῦ ἐμπαυχθέντος ὑπὸ ὄνειρου·

Τινὶ τῶν ἡμετέρων νεωστὶ τοιοῦτον συνέβη, σφόδρα τοῖς ἐνυπνίοις προσέχοντι. Τούτω γὰρ δι' ἐνυπνίου ἐπιμήκη μετρα ταύτης τῆς ζωῆς ὑπεσχίθησαν. Πολλὰ δὲ B χρήματα διὰ τὸ τῆς ζωῆς μήκος (d) συνάξας, οὕτως ἀφινδίσω τῶ θανάτῳ ὑπήρθη, ὥστε ἄπτωτα τὰ πάντα ἀφίεναι, αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἐξ ἔργου ἀγαθοῦ μεθ' ἑαυτοῦ φερόμενος.

ΚΕΦΑΛ. ΝΒ'.

Ἐρώτησις ἐὰν ὠφελούνηται αἱ ψυχαὶ τῶν ἐν ἐκκλησίαις ταπτομένων.

ΠΕΤΡΟΣ. Μέμνημαι καὶ γὰρ τίς ἐκεῖνος ὑπῆρχεν, ἀλλ' αἰτῶ σε ἵνα αὐτὰ ἄπερ (e) ἀρξόμεθα ἐκληρώσωμεν, ὠφελειάν τινα ταῖς ψυχαῖς (f) προσθεῖναι νομιστέον, ἵνα τῶν ἀποθανέντων τὰ σώματα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ταφῶσιν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐὰν βαρεῖται ἀμαρτία ἐν αὐτοῖς οὐχ ὑπάρχουσιν, ὠφελεῖ τὸ θάπτειν τοὺς νεκροὺς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. Οἱ γὰρ συγγενεῖς αὐτῶν, δασάκις ἐν τοῖς ἱεροῖς τόποις συνέρχονται, τῶν ἰδίων τὰ μνήματα (g) θεωροῦνται, C ἀναμνησκονται τούτων, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶ κυρίῳ 450 δεήσεις προσφέρουσιν. Ἐπειδὴ αἱ ἀμαρτίαι βαρεῖται τυγχάνουσιν, οὐχὶ εἰς λύσιν μᾶλλον ἢ περὶ εἰς μεῖζον κατακρίσεως ὕψωμα τὰ ἑαυτῶν σώματα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις (h) τίθεται. Ἄ κριτέον δεικνύμεθα, ἐὰν ἐκεῖνα τὰ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν γεγονότα (i) διὰ βραχέων λεγόμεθα.

ΚΕΦΑΛ. ΝΓ'.

Περὶ τῆς μοναστρίας τῆς ταφίσεως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Λαυρεντίου ἧς ὑρέθη τὸ ἥμισυ τοῦ σώματος καθῆν.

Ὁ (j) τῆ ζωῆ εὐλαβίστατος ἀνὴρ Φηλῆξ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Πόρτου ἐπίσκοπος, ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Σαβίνης γενεθῆς καὶ τραφεῖς, ὅστις ἐμαρτύρησεν ἐν τῶ αὐτῶ τόπῳ γεγο-

(a) Ms., παναγῆθου.

(b) Ms., πλανώντος.

(c) Ms., ἐν πολλαῖς ἀπάταις αὐτὸν τὸ παραδ.

(d) Ms., συνάξας ἀφινδιδιον τῶ θανάτῳ ὑπήχθη. Σῶμα καὶ ἄπτωτα τὰ πάντα καταλείψας μηδὲν ἐξ ἔργου ἀγαθοῦ μεθ' ἑαυτοῦ κομισάμενος.

(e) Ms., ἠρξάμεθα, Et est vera lectio. EDIT.

(f) Ms., ἐπιγίνεσθαι νομ. ἐὰν τῶν.

(g) Ms., θεωροῦντες.

(h) Ms., τίθενται. τοῦτ' οὐδὲ τρανωῶς ἀποδειξάι δυνάμεθα.

(i) Ms., ἐν ὀλίγῳ διττησώμεθα.

(j) Ms., ὁ τῶ βίβλ... φιλήξ ὁ τῆς πόλεως ἐκ τῆς χώρας Σαβ. γέγονε· μοναστρίαν δὲ τινα ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ ὑπάρχειν εἶλεγεν ἧτις.

(k) Beccens., percipiunt.

(l) In Pratel. additur, sicut referre poterimus.

(m) Eamdem quæstionem olim proposuit sanctus Paulinus, volens doceri ab Augustino: *utrum prosit alicui post mortem quod corpus ejus apud sancti alicujus memoriam sepeliatur*. Cui respondit sanctus Doctor, lib. de Cura pro mortuis. Qua ratione, quo fine

Sed nimirum cum omnia tot rerum qualitatibus alternent, tanto eis credi difficilius debet, quanto et ex quo impulsu veniant, facilius non elucet. Sancti autem viri inter illusiones atque revelationes ipsas visionum voces aut imagines quodam intimo sapore (k) discernunt, ut sciant vel quid a bono spiritu percipiant, vel quid ab illusionem patiantur. Nam si erga hæc mens cauta non fuerit, per deceptorem

CAPUT XLIX.

De quodam viro cui per somnium longa vitæ spatia promissa sunt, et in brevi tempore morte resecata.

Sicut cuidam nostrum nuper certum est contigisse, qui dum somnia vehementer attenderet, ei per somnium longa spatia hujus vitæ promissa sunt. Cumque multas pecunias pro longioris vitæ stipendiis collegisset, ita repente defunctus est, ut intactas omnes relinqueret, et ipse secum nihil ex bono opere portaret.

CAPUT L.

An (m) prosit animabus, si mortuorum corpora in ecclesia fuerint sepulta.

Petrus. Quis ille sit memini: sed, quæso te, ea quæ cepimus, exsequamur. Putamusne animabus aliquid prodesse si mortuorum corpora fuerint in Ecclesiis sepulta?

Gregor. Quos (Caus. 13, q. 2, c. 17) gravia peccata non deprimunt, hoc prodest mortuis si in ecclesia sepeliantur, quod eorum proximi quoties ad eadem sacra loca conveniunt, suorum quorum sepulcra conspiciunt, recordantur, et pro eis Domino 460 preces fundunt. Nam quos peccata gravia deprimunt, non ad absolutionem potius quam ad majorem damnationis cumulum eorum corpora in ecclesiis ponuntur. Quod melius ostendimus, si ea quæ diebus nostris gesta sunt, breviter enarremus.

CAPUT LI.

De quodam sunctimoniali femina in Ecclesiam sancti Laurentii sepulta, quæ dimidia apparuit incensa.

Vir namque vitæ venerabilis (n) Felix, Portuensis episcopus, in (o) Sabinensi provincia ortus atque nutritus est. Qui quamdam sunctimonialem feminam in fidelium sepeliantur corpora tradit sanctus Aug. lib. 1 de Civitate Dei, c. 13, et de cura pro mortuis, c. 2, 3, 7, 8, 9. Exponit etiam, capit. 12 ejusd. libri de Civit. Dei, et lib. de Cura pro mortuis, c. 4, 5, 6, quatenus a tyrannus sepulturam prohibentibus nihil Christiano deperat; et quomodo horum cura prosit mortuis. Vide Augustinum docentem, Enohirid. c. 109 et 110, lib. de Cura pro mortuis, c. 1, et inter octo Quæst. Dulcitius secundam. Nostris temporibus in ecclesiis, si numeretur pecunia, sepelire licet quemcunque Christianum; gratis sepelire, ne probos quidem licet. Legatur sanctus Gregorius, lib. 1, epist. 12. GUSSANV. Qui in assignanda illa epistola erravit; in illa enim altum est de sepulcrali silentium. Legendæ potius libri viii, olim vii, indicet. 1, epistola 3, et libri ix, indicet. 2, epist. 3.

(n) De Felice ac urbe Portuensi lege epist. 25 libri ix et epist. 46 lib. xii.

(o) Sabini populi sunt Italiae, Aniene, Tiberi, Nere, Velinoque fluvio comprehensi. Veteres Sabini apud Virgil. celebrantur lib. vii Æneid.

loco eodem fuisse testatur, quæ carnis quidem continentiam habuit, sed linguæ procacitatem atque stultiloquium non declinavit. Hæc igitur defuncta, atque in ecclesia sepulta est. Eadem autem nocte custos ejusdem ecclesiæ per revelationem vidit quia deducta ante sacrum altare per medium secabatur, et pars una illius igne cremabatur, et pars altera intacta remanebat. Cumque hoc surgens mane fratribus narrasset, et locum vellet ostendere in quo fuerat igne consumpta, ipsa flammæ combustio ita ante altare in marmoribus apparuit, ac si illic eadem femina igne corporeo fuisset concremata. Qua ex re aperte datur intelligi quia hi quibus peccata dimissa non fuerint, ad evitandum judicium sacris locis post mortem non valeant adjuvari.

CAPUT LII.

De Valeriani patricii sepultura.

Joannes quoque vir magnificus, in hac urbe (a) locum præfectorum servans, cujus gravitatis atque veritatis sit novimus : qui mihi testatus est Valerianum patricium in civitate quæ (b) Brixa dicitur fuisse defunctum. Cui ejusdem civitatis episcopus, accepto pretio, locum in ecclesia præbuit, in quo sepeliri debuisset. Qui videlicet Valerianus usque ad ætatem decrepitam levis ac lubricus exstitit, modumque suis pravitatibus ponere contempsit. Eadem vero nocte qua sepultus est, beatus Faustinus martyr, in cujus Ecclesia corpus illius fuerat humatum, custodi suo apparuit, dicens. Vade, et dic episcopo ut projiciat hinc has fetentes carnes quas hic posuit ; quod si non fecerit, die trigesimo ipse morietur. Quam visionem custos episcopo timuit confiteri, et rursus admonitus declinavit. Die autem trigesimo ejusdem civitatis episcopus, 461 cum vespertina hora sanus atque incolumis ad lectum redisset, subita et inopinata morte defunctus est.

CAPUT LIII.

De corpore Valentini ab ecclesia post mortem projecto.

Adest quoque in præsentem venerabilis (c) frater Valentinus I. unensis episcopus, et magnificus Liberius vir nobilissimus atque veracissimus, qui se scire, suosque homines interfuisse testantur ei rei quam

Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum Agmen agens Clausus.

et lib. II Georg. :

Hanc olim veteres vitam coluere Sabini.

(a) Hoc est, vicarius præfectorum. Vide Gregorium, lib. II, epist. 32. *In Panormitana autem parte loci servatorem tui me sufficit elegisse.* Et infra : *Loci tui servatoribus deputa, etc. Loci servatoribus tuis præcipe, hoc est vias tuas impleantibus.* Sic apud Suidam, *υποστηρητής*, loci servator, dignitatis genus. Vide *Thesaurum Græcum Henrici Stephani.* Itaque non perfecte reddi sensum hujus loci mihi videtur his verbis Versionis Gallicæ recentioris : *Qui exercee en cette ville la charge de préfet ;* cum dici potius debuisset : *Qui est vicair ou lieutenant des préfets en cette ville.*

Α νέναι γυναῖκα μοναχὴν. "Ἦτις μὲν τῆς σαρκὸς ἐγκράτειαν ἐκτίσαστο, τῆς δὲ προπετείας τῆς γλώσσης καὶ ἀκαιορολογίας οὐκ ἀφίστατο. Ταύτης δὲ τελετατησάσης, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταφείσης, ἐν τῇ αὐτῇ νυκτὶ ὁ τῆς ἐκκλησίας φύλαξ δι' ἀποκαλύψεως ἐθεάσατο ταύτην ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου ἀπενερχεῖσθαι, καὶ εἰς μέσον πρὸςθεῖσθαι, καὶ τὸ ἐν μέρος αὐτῆς τῷ πυρὶ ῥιφέν, κατεκαίετο. Τὸ δὲ ἕτερον ἄπτωτον διέμενε. Ἠρώτας δὲ γενομένης ἀναστὰς, τοῦτο (d) τοῖς παροῦσιν αὐτῷ διηγήσατο, καὶ ὡς ἤθελε δεῖξαι τὸν τόπον ἐν ᾧ ὑπῆρχε διὰ πυρὸς δαπανηθεῖσα, ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου εὔρον τὸν τόπον ἐν ᾧ ἡ τῆς φλογὸς ἐν τοῖς μαρμάρους γέγονεν ἔκκαυσις, ὡς ὅτι πυρὶ σωματικῇ ἡ αὐτῇ θήλεια ἐκείσε κατεκάη. Ἐξ οὗ πράγματος (e) φανερώς διανοεῖται, ὅτι ὡν αἱ ἁμαρτίαι οὐκ ἀφέθησαν, μετὰ θάνατον ἐκφυγεῖν τὴν κρίσιν ἐκ τῶν ἱερῶν τόπων βοηθείας τυχεῖν οὐ δύνανται.

ΚΕΦΑΛ. ΝΔ'.

Περὶ τῆς τριτῆς Βαλεριανοῦ πατρικίου.

Ἰωάννην τὸν μεγαλοπρεπέστατον ἐν ταύτῃ τῇ πόλει γενόμενον ἑπαρχον ποίας ἀληθείας ἀνὴρ ὤπῃρχε, πάντες γινώσκομεν, Οὐτόρ μοι τοῖνον διηγεῖτο, ὅτι ὁ Βαλεριανὸς ὁ πατρικίος, ἐν τῇ πόλει τῇ λεγομένη Βρίξα γενόμενος, συνίδθη αὐτὸν ἐκείσε τελευτήσσει. Ὁ δὲ τῆς αὐτῆς πόλεως ἐπίσκοπος, χρίματα ἐκ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ κομισάμενος, τόπον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρέσχετο, (f) ἐν ᾧ ἔμελλε ταφῇ δοθῆναι. Ὁ οὖν αὐτὸς Βαλεριανὸς πατρικίος μέχρι γήρωος αὐτοῦ τοῦ πάνυ (g) ὀλισθηρῶς ἐζῆσε, χαλκὸν ταῖς ἀταξίαις αὐτοῦ ἐπιθεῖναι μὴ βουλόμενος. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ νυκτὶ, ἐν ᾗ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐτάφη, ὁ μακάριος Φαυστίκος ὁ μάρτυς, οὐτινος καὶ ὤπῃρχεν ἡ ἐκκλησία τῷ προσμοναρίῳ ἐπεφάνη λέγων. Ἄπελθε καὶ εἰπέ τῷ ἐπισκόπῳ, ἵνα τὰς ὀζούσας σάρκας, ἃς ἀπέθετο ἐν ταῦθα, ῥίψῃ ἔξω, ἐπεὶ, εἰ μὴ τοῦτο ποιήσῃ, τῇ τριακοστῇ ἡμέρᾳ ἀποθνήσκει. Ταύτην δὲ τὴν ὄρασιν ὁ φύλαξ θεασάμενος ἐφοβήθη τῷ ἐπισκόπῳ ἀπαγγεῖλαι. Πάλιν δὲ ἐκ δευτέρου ὁμοίως χρηματισθεὶς, εἰπεῖν αὐτῷ παρητήσατο. Τῇ δὲ τριακοστῇ ἡμέρᾳ ὁ αὐτὸς 462 ἐπίσκοπος ὑγιῆς ὑπάρχων, πρὸς ἐσπέραν ἐν τῇ κλίτῃ αὐτοῦ ἀνακλιθεὶς, αἰφνιδίῳ καὶ ἀγνώστῳ θανάτῳ ἐτελεύτησεν.

ΚΕΦΑΛ. ΝΕ'.

Περὶ τοῦ σώματος Βαλεντίνου δεφένσωρος μετὰ θάνατον ἐκρῖνέντος τοῦ μηνῆματος.

Ὁ εὐλαβέστατος ἀδελφὸς Βενάντιος, ὁ τῆς πόλεως Λούνης ἐπίσκοπος, ὁ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος παρὼν, καὶ Λεβέριος ὁ μεγαλοπρεπέστατος ἀνὴρ εὐλαβῆς καὶ ἀληθινὸς ὑπάρχων, οὕτω ἑαυτοῦς ἅμα τῶν ἰδίων ἀνθρώπων παρεῖ-

D

(b) Germ., Theod., Norm., ita habent. *Baizia* Urbs est episcopalis satis nota sub archiep. Mediol. Venetis paret. Legitur etiam *Brixa* apud interpretem Græc.

(c) De illo supra. I. III, c. 9. Plurimæ exstant Gregorii ad eum epistolæ. In Big. legitur *senex venerabilis Pater.*

(d) Ms., τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ διηγήσατο καὶ τὸν τόπον δὲ αὐτοῖς ὑπέδειξεν ἐν ᾧ ἡ αὐτῇ μοναστήρια τῷ πυρὶ κατεκάη, ἐλθόντες γὰρ ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, εὔρον.

(e) Ms., φανερώς δεικνύται ὡν αἱ ἁμαρτίαι συγκεχωρημέναι οὐκ εἰσι πρὸς τὸ ἐκφυγεῖν τὴν κρίσιν.

(f) Ms., ἐν ᾧ τὸ σῶμα αὐτοῦ ταφῆναι ἔμελλεν.

(g) Ms., ὀλισθηρῶς ἐζῆ.

ναί ἐν τῷ πράγματι λέγουσι περὶ οὗ διηγοῦνται, ὅπερ ἐν τῇ πόλει Γενουάσας συμβέβηκε. Βαλεντίνος γὰρ τις ὀνόματι τῆς (α) Μεδιολάνων οκκλησίας ὑπάρχων δεφένσωρ, ἐκείσε ἀπέθανεν, ἀνὴρ (β) σφόδρα μεμολυσμένος, καὶ πάσῃ ἀταξίᾳ ἀσχολούμενος. Τὸ δὲ τούτου σῶμα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Σύρου ἐτάφη. Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ φωναὶ γέγονασιν, ὡς ὅτι μετὰ βίας ἐκείθεν τις ἐξεβλήσκειτο. Εἰς δε τὰς αὐτὰς φωνὰς δραμόντες οἱ φύλακες, θεωροῦσι δύο (γ) τινὰ καὶ φρικώδη πνεύματα τοῦ αὐτοῦ Βαλεντίνου τοὺς πόδας δεσμῶν τινα σφίγγαντα, καὶ ἔξω τῆς ἐκκλησίας αὐτὸν σύροντα, σφοδρῶς πάνυ κλαίοντα καὶ ὀδυρόμενον. Ἐπὶ δὲ τοῦτο καταπτύξαντες, ἐν ταῖς ἰδίαις κολίταις ὑπέστρεψαν. Πρωίας δὲ γενεμένης, ἀνοίξαντες τὸ μνήμα ἐν ᾧ ἀκόδς Βαλεντίνος ταφείς ὑπῆρχεν, οὐχ εὔρον ἐκείσε τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἔξω δὲ τῆς ἐκκλησίας ζητήσαντες, εὔρον ἐν ἐνὶ μνήματι τοῦτο ῥιπὴν δεδεμένον τοῖς ποσὶ καθὼς ἐκ τῆς ἐκκλησίας ὑπῆρχε συρὴν. Ὅθεν ἐν τῷ πράγματι τοῦτῳ. Πέτρε, κατανόησον, ὅτι ὦν αἱ ἀμαρτίαι βαρεῖαι ὑπάρχουσιν, ἐν ἐν τοῖς ἱεροῖς τόποις ταφῆναι ἑαυτοῦς ποιήσωσιν, ἔλεγχον τῆς αὐτῶν μολύσεως καὶ κατακρίσεως καταλιμπάνουσι, παρὰ τῶν ἱερῶν τόπων μὴ λυτρούμενοι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τῷ πταίσματι τῆς τόλμης κατηγορούμενοι.

ΚΕΦΑΛ. ΝΣ'.

Περὶ τοῦ σώματος τοῦ βαφείως τοῦ ταφέντος ἐν ἐκκλησίᾳ, καὶ μετὰ τοῦτο μὴ εὐρεθέντος.

Καὶ ἐν ταύτῃ δὲ τῇ πόλει τί συνέβη, πολλοὶ τῶν ἐνθάδ' κατοικούντων βαφείων μαρτυροῦσι. Τοῦ πρώτου γὰρ τῆς τέχνης αὐτῶν τελευτήσαντος, ἐν τῇ τοῦ μακαρίου Ἰανουαρίου τοῦ μάρτυρος ἐκκλησίᾳ τῇ οὔσῃ πλησίον τῆς πόρτης τοῦ ἁγίου Λαυρεντίου, τὸ τούτου σῶμα παρὰ τῆς συμβίου αὐτοῦ ἐτάφη. Τῆς δὲ νυκτὸς ἐπελθούσης ἐκ τοῦ μνήματος αὐτοῦ, ἀκούοντος τοῦ φύλακος, τὸ πνεῦμα κρᾶζειν ἤρξατο· Καίομαι, καίομαι. Ἐν ᾧ δὲ ταύτας τὰς φωνὰς ἐπιπολὺ ἔκραζεν, ὁ τῆς ἐκκλησίας φύλαξ τῇ ἐκείνου ἐμψυσε γυνικί· ἡ δὲ τοῦτο ἀκούσασα, ἀνδρας ἐκ τῆς αὐτῆς τέχνης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπέστειλε, τοὺς ὀφείλοντας περὶ τούτου ἀκριβῶς ἐκζητῆσαι, καὶ ἐν ποίοις τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν τῷ τάφῳ ὑπάρχει, δι' ὃν τοιαῦτα ἔκραζεν. Οἵτινες ἐλθόντες, καὶ τὸ μνήμα ἀνοίξαντες, τὰ μὲν ἐν δόματα αὐτοῦ σῶμα καὶ ἄπτωτα εὔρον· ἄπερ μέχρι τοῦ νῦν ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τὴν τοῦ πράγματος τούτου μαρτυρίαν φυλάττονται· τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ παντελῶς οὐχ εὔρον, ὡς ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ μνήματι οὐκ ἐτάφη. Ἐξ οὗ πράγματος κατανοησά ἐστιν ἐν ποίᾳ κατακρίσει ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ὑπάρχει, οὔτινος τὸ σῶμα ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἀπεβρίβη. Τί τοίνυν οἱ ἱεροὶ τόποι τοὺς θαπτομένους ἐκείσε ὠφελούσιν, ὅταν ἀνάξιοι ὄντες ἐκ τῶν ἱερῶν τόπων θεϊκῶς ῥίπτονται;

463 ΚΕΦΑΛ. ΝΖ'.

Ἐρωτήσις, τί ἐστὶν μετὰ θάνατον τὸ δυνάμενον βοηθῆσαι ταῖς ψυχαῖς, καὶ περὶ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ ἀπὸ Κεντουμκέλλων, καὶ περὶ τῆς ψυχῆς Ἰούστου μοναχοῦ.

ΠΕΤΡΟΣ. Τί (δ) γὰρ οὖν δύναται τὰς τῶν τελευτώντων ψυχὰς μετὰ θάνατον ὠφελῆσαι;

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐὰν τὰ πταίσματα μετὰ θάνατον ἀσυγχώρητα οὐκ εἴσι, πολλὰ δύνανται ταῖς ψυχαῖς ἡ ἱερὰ προσφορά τῆς σωτηριώδους θυσίας βοηθῆσαι. Ὅθεν τοῦτο

(α) Ms., Μεδιολάνου.

(β) Ms., σφόδρα ἡσθολωμένος καὶ πάσαις ἀταξίαις ἀσχολούμενος.

(γ) Ms., τινὰ καὶ φρικώδη.

A narrant nuper in (e) Genuensi urbe contigisse. Ib namque, ut dicunt, Valentinus nomine, ecclesiae Mediolanensis defensor, defunctus est, vir valde lubricus, et cunctis levitatibus occupatus, cujus corpus in ecclesia beati martyris Syri sepultum est. Nocte autem media in eadem ecclesia factae sunt voces, ac si quis violenter ex ea expelleretur atque traheretur foras. Ad quas nimirum voces cucererunt custodes, et viderunt duos quosdam teterrimos spiritus, qui ejusdem Valentini pedes quadam ligatura strinxerant, et eum ab ecclesia clamantem ac nimium vociferantem foras trahebant, qui videlicet exterriti ad sua strata reversi sunt. Mane autem facto aperientes sepulcrum in quo idem Valentinus positus fuerat, ejus corpus non invenerunt. Cumque extra ecclesiam quaerent ubi projectum esset, invenerunt hoc in sepulcro alio positum, ligatis adhuc pedibus, sicut ab ecclesia fuerat abstractum. Ex qua re, Petre, collige quia hi quos peccata gravia depriment, si in sacro loco sepeliri se faciant, restat ut etiam de sua praesumptione judicentur, quatenus eos sacra loca non liberent, sed etiam culpa temeritatis accuset.

CAPUT LIV.

De tinctoris corpore in Ecclesia sepulto, et postmodum non invento.

Nam quid quoque in hac urbe contigerit, tinctorum, qui hic habitant, plurimi testantur, quod quidam artis eorum primus, cum defunctus fuisset, in Ecclesia beati Januarii martyris juxta portam sancti Laurentii a conjuge sua sepultus est. Sequenti autem nocte ex eadem sepultura, audiente custode, ejus spiritus coepit clamare: Ardeo, ardeo. Cum vero diu has voces emisisset, custos hoc ejus nuntiavit uxori. Uxor vero illius eos qui diligenter inspicerent artis ejusdem viros transmisit ad ecclesiam, volens cognoscere qualiter ejus corpus esset in sepulcro, de quo talia clamaret. Qui aperientes sepulcrum, vestimenta quidem intacta repererunt, quae nunc usque in eadem ecclesia pro ejusdem causae testimonio servantur, corpus vero illius omnino non invenerunt, ac si in sepulcro eodem positum non fuisset. Qua ex re colligendum est qua ultione anima ejus damnata sit, cujus et caro est ab ecclesia projecta. Quid igitur sacra loca sepultis prosunt, quando hi qui indigni sunt ab eisdem sacris locis divinitus projiciuntur?

ὅταν ἀνάξιοι ὄντες ἐκ τῶν ἱερῶν τόπων θεϊκῶς ῥίπτονται;

464 CAPUT LV.

Quid sit quod post mortem valeat ad absolutionem animas adjuvare; et de Centumcellensi presbytero; ac de anima Justii monachi.

PETRUS. Quidnam ergo esse poterit, quod mortuorum valeat animabus prodesse?

(ΓΡΗΓΟΡ. Si culpae post mortem insolubiles non sunt, multum solent animas etiam post mortem sacra oblatio hostiae salutaris adjuvare; ita ut hanc non-

(δ) Ms., τίς λοιπὸν δύν.

(ε) Urbs est celeberrima, ex republica cui praesent satis nota.

nunquam ipsæ defunctorum animæ expotere videantur. Nam prædictus Felix episcopus a quodam vitæ venerabilis presbytero, qui usque ante biennium vixit, et in diocesi (a) Centumcellensis urbis habitabat, atque ecclesiæ beati Joannis, quæ in loco qui Taurania dicitur sita est, præerat, cognovisse se asserit quod idem presbyter in eodem loco in quo aquæ calidæ vapores nimios faciunt, quoties corporis necessitas exigebat, lavari consueverat. Ubi dum die quadam fuisset ingressus, invenit quemdam incognitum virum ad suum obsequium præparatum, qui sibi de pedibus calceamenta abstraheret, vestimenta susciperet, et exeunti de caloribus (b) sabana præberet, atque omne ministerium cum magno famulatu perageret. Cumque hoc sæpius fieret, idem presbyter die quadam ad balnea iturus, intra semetipsum cogitans, dixit: Viro illi qui mihi solet tam devotissime ad lavandum obsequi ingratus apparere non debeo, sed aliquid me necesse est ei pro munere portare. Tunc (c) duas secum oblationum coronas detulit. Qui mox ut pervenit ad locum, hominem invenit, atque ex more ejus obsequio in omnibus usus est. Lavit itaque, et cum jam vestitus voluisset egredi, hoc quod secum detulerat, obsequenti sibi viro pro benedictione obtulit, petens ut benigne susciperet quod ei gratia charitatis offerret. Cui ille mœrens afflictus, que respondit: Mihi ista quare das, Pater? Iste panis sanctus est, ego hunc manducare non possum. (d) Ego etenim quem vides, hujus loci dominus aliquando fui, sed pro culpis meis hic post mortem deputatus sum. Si autem mihi præstare vis, omnipotenti Deo pro me (a) offer hunc panem, ut pro peccatis meis intervenias. Et tunc exauditum te esse cognosce, cum huc ad lavandum veneris, et me minime repereris. In quibus verbis disparuit, et is qui homo esse videbatur, evanescente innotuit quia spiritus fuit. Idem vero presbyter hebdomada continua se pro eo in lacrymis affixit, salutarem hostiam quotidie obtulit, et reversus post ad balneum, eum jam minime invenit. 465 Qua ex re quantum prosit animabus immolatio sacræ oblationis ostenditur, quando hanc et ipsi mortuorum spiritus a viventibus petunt, etsigna indicant quibus per eam absoluti videantur.

(a) Centumcellæ, nunc *Civita vecchia*, oppidum Etruriæ ad Tirrenum mare xl milliar. distans ab urbe Roma.

(b) Sabana esse linteamina jam observavimus ad D c. 17 lib. iii.

(c) Videntur fuisse panes rotundi in modum plantæ, ex iis qui offerebantur in sacrificio missæ: quorum pars inserviebat ad consecrationem, altera distribuebatur populo. Propterea hic dicitur: *Panis iste sanctus est*. Plura de his emin. card. Bona, lib. i rerum Liturg., cap. 23. GUSMANV.

(d) Germ., Theod., Norm. et alii: *Me etenim quem vides*.

(e) Preces et sacrificia pro defunctis apud antiquos patres Tertullianum, Cyprianum, Augustinum, etc., passim occurrunt. Observandum est ex Ambrosio, alios olim celebrasse tertium et trigesimalum diem, alios septimum et quadragesimum lib. ii de fide resur., c. 1. n. 1, tom. ii, p. 1133, novæ Edit., et de obitu Theod., n. 3, p. 1198. In serm. sancti Macarii

πολλάκις καὶ αὐτὰ αἱ τῶν τεθνεώτων ψυχὰ ὠφθησαν ἐπιζῶσαι, καθὼς καὶ ὁ προλεχθεὶς Φηλίξ ὁ ἐπίσκοπος παρὰ τινος πρεσβυτέρου, πᾶν τῆ ζωῆ εὐλαβεστάτου ἀκηκόεντα λέγει, (f) ὅτι αὗτος ὁ πρεσβύτερος ἕως προδιετίας ταύτης ζῶν ὑπῆρχε, καὶ ἐν τῇ περιοικιῶδει τῆς πόλεως Κεντουμκέλλων κατῴκει. Τῆς δὲ ἐκκλησίας τοῦ μακρυῦ Ἰωάννου τῆς ἐν τῷ τόπῳ τῆ ἐπιλεγομένης Ταυρίανα, προτερον προΐστατο. Ὁ τοιοῦτος πρεσβύτερος ἔθος εἶχεν, (g) ὁσάκις ἐχρησε βοήθεια σώματος, ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἐν ᾧ τὰ θερμὰ ὕδατα ποιοῦσι μεγάλην ἀτμίδα, νίπτεσθαι: Ὁπου τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἦγουν ἐν τινὶ ἡμέρᾳ εἰσελθὼν, εὗρεν ἄνδρα τινὰ ἀγνώριστον ἔτοιμον εἰς τὴν αὐτοῦ ὑπουργίαν. Ὅστις ἐκ τῶν ποδῶν αὐτοῦ τὰ ὑποδήματα ἔσυρε, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ὑπεδέξατο. Ἐξερχομένου δὲ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν θερμῶν, τὰ σάβανα αὐτῷ ἐπιδέδωκεν, καὶ πᾶσαν ὑπουργίαν μετὰ μεγάλης τιμῆς ἐπέτελεσεν. Ἐν δὲ τῷ πολλάκις τοῦτο γίνεσθαι, αὐτὸς πρεσβύτερος ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰς τὰ θερμὰ ἀπερχόμενος, ἐν ἑαυτῷ (h) διολογισάμενος ἐκείνῳ τῷ τοιοῦτῳ πόθῳ διακονεῖν νίψειν ἀνθρώπῳ τῷ εἰλωθῶτι, οὐκ ὠφείλων κενὸς ὀφθῆναι. Ἄλλ' εἴτι οὖν δῶρον (i) βαστάσαι αὐτῷ χρεῖα. Δύο οὖν μετ' αὐτοῦ προσφοράς λαβὼν ὁ πρεσβύτερος, ἐπορεύθη. Ἐν ᾧ τόπῳ οὖν παραγενόμενος, αὐθὶς τὸν ἀνθρώπον εὔρε. Κατὰ δὲ τὸ ἔθος (j) ἐν πᾶσι τὴν ὑπουργίαν ἐπέτελεῖ. Ἐλουσε μὲν καὶ ὡς λοιπὸν ὑπῆρχεν ἐνδούμενος, ἠθέλην ἐξέρχεσθαι, ἄσπερ μετ' αὐτοῦ προσφοράς ἐβάσταζε τῷ ὑπουργοῦντι αὐτῷ ἀνδρὶ εὐλογίας χάριν ἐπέδωκε, παρακαλῶν ἀγάπης χάριν αὐτὸν ὑποδέξασθαι. Ἐκεῖνος δὲ πειθῶν καὶ θλιβόμενος ἀπεκρίθη, λέγων· Ἐμοί, πάτερ, ταῦτα διὰ τί παρέχεις; οὗτος ὁ ἄρτος ἀγίος ἐστὶ, καὶ ὡ φαγεῖν αὐτὸν οὐ δύναμαι. Ἐμὲ γὰρ ὄν θεωρεῖς, ποτὲ τοῦ τόπου τούτου κύριος ὑπῆρχον. Ἄλλὰ διὰ τὴ πταισμάτᾳ μου ἐνθάδε κατεδικάσθη. Ἐὰν δὲ μοι τί παρασχέιν θέλῃς, τὸν ἄρτον τοῦτον ὑπὲρ ἐμοῦ τῷ παντοδυνάμῳ θεῷ προσέναγκαι, καὶ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν μου πρόσευξαι. Τότε δὲ ἐπακουσθῆναι γίνωσκε, ἐὰν ἐπὶ τὸ λούσασθαι ἐλθὼν, ἐμὲ ἐνθαδε μὴ εὔρησ. Ταῦτα δὲ εἰπὼν ἀφανὴς γέγονε. Καὶ ὅστις ἀνθρώπος εἶναι ἠθεωρεῖτο, ἀφανὴς γενόμενος, ἐγνωσθη ὅτι πνεῦμα ὑπῆρχεν. (k) δὲ αὐτὸς πρεσβύτερος ἐβδόματά ἡμερῶν αὐτοῦ ἐπιμόνος ἐν δάκρυσιν ὑπὲρ αὐτοῦ συνέσφιγγε, σωτήριον θυσίαν καθ' ἡμέραν τῷ θεῷ προσέβουσε, μετέπειτα εἰς τὰ θερμὰ ὑποστρέψας, οὐδαμῶς αὐτὸν τοῦ λοιποῦ ἔκεισε εὔρεν. 466 Ἐκ τούτου οὖν δεικνύται πόσου τις

Alexandr., dicti junioris, sit etiam mentio oblationis pro mortuis die 3 et 40. *Quandoquidem*, inquit Macarius, *ex Patribus traditum est tertia et nona et quadragesima die oblationem pro mortuo in Ecclesia Deo reddi, quid utilitatis exinde animæ in exitu redundat*, etc. Vide cætera in Hist. Litt. Guill. Cave, pag. 147. Florebat Macarius paulo post an. 360.

(f) Ms., ὡς τις πνεσ. πρὸ τῆς διετίας... ἐν τῇ περιοικίῳσει.

(g) Ms., ὁ οὖν αὐτὸς πρεσβ. εἰς τὰ θερμὰ ὄντα ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ὁσάκις ἢ τοῦ σώματος ἐνέγκαις χρεῖα λούσασθαι: ἐν τινὶ δὲ ἡμέρᾳ ἐκεῖνος ἐπὶ τὸ λούσασθαι εἰσελθὼν.

(h) Ms., εἶπεν. τῷ ἀνδρὶ: ἐκείνῳ τῷ οὕτως μοι γηγησίως ἐν τῷ λούεσθαι μοι (forte με) ὑπουργεῖν εἰλωθῶτι οὐκ ὠφείλων.

(i) Ms., προσέξαι.

(j) Ms., ἐν ἅσασιν τὴν ὑπουργίαν ἀποτέλεσεν. λουσαμένου δὲ αὐτοῦ καὶ ἐνθουσαμένου καὶ ἤδη λοιπὸν μέλλοντος ἐξέρχεσθαι ἄσπερ.

(k) Ms., ἐπιμόνος.

ψυχαῖς συμβάλλεται ἡ τῆς ἱερᾶς θυσίας προσφορά, ὅποταν ταύτην καὶ αὐτὰ τῶν ταβνεύτων τὰ πνεύματα παρὰ τῶν ζώντων αἰτούνται. Καὶ διὰ σημείων μνηύουσιν, ὅτι δι' αὐτῆς τῶν πταισμάτων λυτροῦνται.

Οὐδὲ τοῦτο δὲ παρασιωπῆσαι (a) νομίζω, ὅπερ ἐν τῷ A ἐμῷ μοναστηρίῳ πρὸ ταύτης τῆς τριετίας γενομένου ἐμνημαί. Μοναχὸς γὰρ τις, ὀνόματι Ἰουστός, τὴν ἱατρικὴν τέχνην ἐπιστάμενος, ὃς μου ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπάρχοντος, καθ' ἑκάστην (b) ὑπουργίαν, καὶ ἐν ταῖς καθημεριναῖς ἀβρώστικαίς μου εἴωθε καρτερεῖν. Οὗτος τοίνυν πεσὼν ἐν ἀσθενείᾳ σώματος ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἤχθη, ὃς εἶχεν ἀδελφὸν, ὀνόματι Κοπιῶσον, ὅστις ἐν τῷ αὐτῇ ἀσθενείᾳ ἐδόλλευσεν τοῦτ' ὅτι, ὅστις καὶ μέχρι τούτου νῦν περιέστιν, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, ἐκ τῆς αὐτῆς ἱατρικῆς τέχνης τῆς προσκαίρου ζωῆς τὴν πρόσδοτον πορίζεται. Ὁ δὲ προλεχθεὶς Ἰουστός ἤνικα λοιπὸν ἑαυτὸν τῷ τέλει προσεγγίζοντα διέγνω, τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Κοπιῶσφι ἐδηλοποίησεν, ὅτι κεκρυμμένα τρία τοῦ χρυσοῦ νομίσματα εἶχε. Τοῦτο δὲ (c) τοὺς ἀδελφούς παντελῶς λαθεῖν οὐκ ἠδύνατο. Ἀλλὰ ἀκριβῶς περιβλέψαντες πάντα τὰ τῆς ἱατρικῆς φάρμακα, διερευνησαντες τε τὰ τρία νομίσματα ἐκαὶ τοῦ χρυσοῦ κεκρυμμένα εὔρον. Ὡς δὲ τὸ τοιοῦτον κακὸν ἐμνησθή μοι περὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ μετ' ἡμῶν ἐν τῷ κοινοβίῳ συζῶντος, (d) ὑποφέρῃν οὐκ ἠδυνήθη, μακροθύμως. Ἄει γὰρ ἡ τοῦ ἡμετέρου μοναστηρίου τάξις ὑπῆρχεν, ἵνα πάντες οἱ ἀδελφοὶ κοινωῦς ζήσωσι, μηδὲν δὲ ἴδιου ἔχωσι. Ἀύτη οὖν κατασχεθεὶς, διαλογίζεσθαι ἠρέξάμην, τί ὤφειλον πρὸς κάθαρσιν μὲν τοῦ ἀποθνήσκοντος, πρὸς ἐνδειγμα δὲ καὶ διόρθωσιν τῶν ζώντων ἀδελφῶν ποιῆσαι. Τὸν τοῦ μοναστηρίου οὖν οἰκονόμον πρὸς με καλέσας, εἶπον αὐτῷ: "Ἀπελθε καὶ μὴ ποιήσης τινα τῶν ἀδελφῶν προσεγγίσει ἐκείνῳ τῷ τελευτῶντι, μηδὲ λόγον παρακλήσεως ἐκ τοῦ στόματός τινος αὐτὸν ἀκούσῃ. Ἀλλ' ἐν πλησιάζων τῷ θανάτῳ τοῦ ἀδελφοῦ προσκαλέσῃται, ὃ σαρκικὸς αὐτοῦ ἀδελφὸς εἶπεν αὐτῷ, ὅτι διὰ τὰ τρία νομίσματα ἅπερ ἐν κρυφῇ εἶχε, παρὰ πάντων τῶν ἀδελφῶν ἐβδελύχθη. Ἴσως κἂν ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ περὶ τοῦ πταισματος τοῦτου τὸν λογισμὸν αὐτοῦ πικροτάτ' ἀκαδικάσας μάστιγι, ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἧς ἐποίησε καθρθῆναι δυνήσῃται. Ἡνίκα δὲ τελευτήσῃ, μὴ θάψετε τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐνθα οἱ λοιποὶ ἀδελφοὶ θάπτονται, ἀλλ' ἐν τῇ κορπίζῃ(e) μνημεῖον οἰονδήποτε ποιήσατε, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ σῶμα αὐτοῦ θάψετε. Τὰ δὲ τρία νομίσματα ἅπερ κατέλιπεν, ἐπάνω (f) αὐτῷ βίψατε, πάντες ὁμοθυμαδὸν κράζοντες, Τὸ ἀργύριόν σου (g) σὺν σοὶ εἰς ἀπόλειαν, καὶ οὕτως αὐτὸν γῆ σκεπάσατε. Ἐν πᾶσι δὲ τούτοις μίαν μὲν τῷ ἀποθνήσκοντι, ἑτέραν δὲ τοῖς ζῶσιν ἀδελφοῖς ὠφέλειαν γενέσθαι ἠθέλησα· ἵνα ἐκείνον (h) ἡ πικρία τοῦ θανάτου ἐκ τοῦ πταισματος ἐλευθερώσῃ, τοῦτοις δὲ ὁ φόβος τῆς τοσαύτης κατακρίσεως κωλύσῃ συμμετόχους τοιοῦτου πταισματος γενέσθαι. Ὅπερ καὶ γέγονεν. Εἰς γὰρ τὸν θάνατον ὁ αὐτὸς μοναχὸς ἐλθὼν, καὶ

Sed neque hoc silendum existimo quod actum in meo monasterio ante hoc triennium reminiscor. Quidam namque monachus, Justus nomine, medicinali arte fuerat imbutus, qui mihi in eodem monasterio constituto sedule obsequi, atque in assiduis ægritudinibus meis excubare consueverat. Hic itaque languore corporis præventus, ad extremum deductus est. Cui in ipsa sua molestia frater germanus, i. omine Copioeus, serviebat, qui ipse quoque nunc in hac Urbe per eamdem medicinam ædem temporalis vitæ stipendia sectatur. Sed prædictus Justus cum jam se ad extremum pervenisse cognovisset, eidem Copioso fratri suo quia occultos tres aureos haberet innotuit. Quod nimirum fratribus non potuit celari, sed subtiliter indagantes, atque illius omnia medicamenta perscrutantes, eosdem tres aureos invenerunt absconditos in medicamine. Quod mox ut mihi nuntiatum est, tantum malum de fratre qui nobiscum communiter vixerat æquamiter ferre non valui, quippe quia ejusdem nostri monasterii semper regulæ fuerat (i) ut cuncti fratres ita communiter viverent, quatenus eis singulis nulla habere propria liceret. Tunc nimio mœrore percussus cogitare cœpi vel quid ad purificationem morientis facerem, vel quid ad exemplum viventibus fratribus providerem. (j) Pretioso igitur, ejusdem monasterii præposito, ad me accersito, dixi: (k) Vade, et nullus ex fratribus se ad eum morientem jungat, nec sermonem consolationis ex cujuslibet eorum ore percipiat; sed cum in morte constitutus frater exquisierit, ei suos carnalis frater dicat, (l) quia pro solidis quos occulte habuit a cunctis fratribus abominatus sit, ut saltem in morte de culpa sua veniam ipsius amaritudo transverberet, atque a peccato quod perpetravit, purget. Cum vero mortuus fuerit, corpus illius cum fratrum corporibus non ponatur, sed quolibet in sterquilinio fossam facite, in ea corpus ejus projicite, ibique super eum tres aureos, quos reliquit, jactate, omnes simul clamantes: *Pecunia tua tecum sit in perditionem* (Act. viii, 20); et sic eum terra operite. In quibus utriusque rebus, unam morienti, alteram vero volui prodesse fratribus viventibus, ut et illum amaritudo mortis a culpa solubilem faceret, et istos avaritiæ tanta damnatio misceri in culpa prohiberet, quod ita factum est. Nam cum idem monachus pervenisset ad mortem, atque anxie se quæreret commendare fratribus, et nullus e fratribus ei applicari et loqui dignaretur, ei

(a) Ms., δίκαιον κρίνω.

(b) Ms., καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑπουργεῖν εἴωθεν καὶ ταῖς ξῆ ἔθους μοι προσπιπτούσαις ἀσθενείαις. οὗτος τοίνυν ἀσθενείᾳ σωματικῇ προσθασιεῖς, εἰς τὰ ἐσχάτα ἀπηνέχθη, ἀδελφὸς δὲ αὐτοῦ γνήσιος ὀνόματι Κοπιῶσος παριστάμενος ἐν τῇ ἀσθενείᾳ ἐδόλλευσεν τοῦτ' ὅτι, etc.

(c) Ms., τοὺς μοναχοὺς τῆς μονῆς λαθεῖν οὐκ ἠδυνήθη, μετὰ ἡκριθείας πάντα τὰ ποιμένα τῆς ἱατρικῆς αὐτοῦ διερευνησαντες τὰ αὐτὰ τρία νομίσματα ἐκείσε κεκρυμμένα εὔρον· ὡς δὲ τὸ, etc.

(d) Hic Manuscriptus Regius ab Editis discrepat paulisper in verbis, non in sensu.

(e) Ms., λάκκον.

(f) Ms., αὐτοῦ.

(g) Ms., σου ἔστο σὺν.

(h) Ms., ἡ ἐν τῷ θανάτῳ θλίψις ἐκ τοῦ πταισ.

(i) Gussanv. cum Germ., *ita fratres communiter vivere quatenus*, etc. Sequimur tres Carnot., Norm. omnes, et alios, cum prioribus Editis.

(j) Becc., hic et infra, *Specioso*.

(k) Editi, *Vide ut nullus*.

(l) Idem Excusi, *quia propter aureos, invitis Manuscriptis*.

carialis frater cur ab omnibus esset abominatus indicavit. Qui protinus de reatu suo vehementer ingemuit, atque in ipsa sua tristitia e corpore exivit, qui ita est sepultus ut dixeram. 468 Sed fratres omnes eadem ejus sententia conturbati, cœperunt singuli extrema quæque et vilia, et quæ eis habere regulariter semper licuerat, ad medium proferre, vehementerque formidare ne quid (a) apud se esset unde reprehendi potuissent. Cum vero post mortem ejus triginta jam essent dies evoluti, cœpit animus meus defuncto fratri compati, ejusque cum dolore gravi supplicia pensare, et si quod esset ereptionis ejus remedium quærere. Tunc evocato ad me eodem Pretioso monasterii nostri præposito, tristis dixi; Diu est quod frater ille qui defunctus est in igne cruciatur, debemus ei aliquid obarbitris impendere, et eum in quantum possumus, ut eripiat, adjuvare. Vade itaque, et ab hodierna die diebus triginta continuis offerre pro eo sacrificium stude, ut nullus omnino prætermittatur dies quo pro absolutione illius hostia salutaris (b) non immoletur. Qui protinus accessit, et dictis paruit. Nobis autem alia curantibus, atque dies evolutos non numerantibus, idem frater qui defunctus fuerat, nocte quadam fratri suo germano Copioso per visionem apparuit. Quem ille cum vidisset, inquisivit, dicens: Quid est, frater, quomodo es? Cui respondit: Nunc usque male fui, sed jam modo bene sum, quia hodie communionem recepi. Quod idem Copiosus pergens protinus indicavit fratribus in monasterio. Fratres vero sollicite computaverunt dies, et ipse dies exstiterat quo pro eo tricesima oblatio fuerat impleta. Cumque Copiosus nesciret quid pro eo fratres agerent, et fratres ignorassent quid de illo Copiosus vidisset, uno eodemque tempore dum cognoscit ille quid isti egerant, atque isti cognoscunt quid ille viderat, concordante simul visione et sacrificio, res aperte claruit quia frater qui defunctus fuerat per salutarem hostiam evasit supplicium.

ως τί οὗτοι ἐποίησαν, οὗτοι δὲ ἔγνωσαν τί ἐκεῖνος ἐώρακεν. Ἄμα συμφωνοῦμεναί ἢ τε θεωρία καὶ ἡ θυσία τοῦτο φανερώς δείκνυται, ὅτι διὰ τῆς σωτηριώδους θυσίας ὁ ἀπεθαιμμένος ἀδελφός τῆς βρασάνου ἐλυτρώθη.

CAPUT LVI.

De vita et transitu Cassii Narniensis episcopi.

Petrus. Mira sunt valde quæ audio, et non mediocriter læta.

Gæzor. Ne nobis in dubium veniant verba mortuorum, confirmant hæc facta viventium. Nam vir vitæ venerabilis (c) Cassius Narniensis episcopus, qui quotidianum offerre consueverat Deo sacrificium, seque in lacrymis inter ipsa sacrificiorum arcana macerabat; mandatum Domini per cujusdam sui presbyteri visionem suscepit, dicens: Age quod agis, opo-

(a) In Excusis, apud eos.

(b) Sic legitur in tribus Carnot., duobus Theod., Vel. Cl., Germ., duobus Gemel., ac cæteris Norman. Pro immoletur, Editores præstulerunt, offeratur.

(c) In sacras tabulas relatus est ad d. 29 Junii. Quæ hic deo referuntur, fusius explicantur hom. 37 in Evang.

(d) Ms.: ἐπέτρεψε σφόδρα φοοθηθέντες μή τι παρ' αὐτοῖς

Legendum videtur, δείκνυται, et infra τεθεωρημένος pro ἀπεθαιμμένος. Edit.

σφόδρα συνεχόμενος, ἑαυτὸν τοῖς ἀδελφοῖς παραθέσθαι ἐζήτησεν. Οὐδενὸς δὲ τῶν μοναχῶν πλησιάζαι αὐτῷ καταδεξάμενος, ὁ σαρκικός αὐτοῦ ἀδελφός ἐμήνυσεν αὐτῷ διὰ τί παρ' αὐτῶν βδελυκτός γίνεται, ὅστις παρευθὺς διὰ τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ ἀναιδῶς ἐστέναξεν. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ στεναγμῷ ἐκ τοῦ σώματος ἐξῆλθεν, Οὕτω διετάφη καθὼς διεταξάμην. 467 Οἱ οὖν ἀδελφοὶ πάντες διὰ τὴν δουρῆσαν εἰς αὐτὸν ψῆφον, μεγάλως συνταραχθέντες, ἤρξατο ἕκαστος αὐτῶν εἰς μέσον φέρειν τὰ οὐδαμινὰ καὶ ἐλάχιστα πράγματα, ἅπερ αὐτοῖς ἔχειν ὁ τοῦ καινοβίου κανὼν (d) ἐπέτρεψε πάντοτε, καὶ σφόδρα δειλιάσας μή τι εἰς αὐτοῦ εἶναι, ὅθεν ἐλέγχειν δυνήσονται. Ὡς δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἦδη τριάκοντα ἡμέραι ὑπῆρχον κυκλοῦμεναί, ἤρξατο ἡ ψυχὴ μου συμπαθεῖν τῷ θανέντῃ ἀδελφῷ, καὶ μεριμνησαί μετὰ πόνου τὰ αὐτοῦ βαρῆα βράσανα, καὶ εἴτι ὑπῆρχε τῆς λυτρώσεως αὐτοῦ βοήθημα ζητῆσαι.

Τότε καλέσωντός μου πρὸς με τὸν αὐτὸν οἰκονόμον τοῦ ἡμῶν μοναστηρίου, ἀλοῦμενος εἶπον Ἄρετόν λριπὸν ὑπάρχει ἐκεῖνον τὸν τελευτήσαντα ἀδελφὸν ἐν τῷ πυρὶ βρασάνζεσθαι. Ὁφειλομένον αὐτῷ εἰς ὃ δυνάμεθα δι' ἀγάπην δοθῆσαι, ἵνα τῆς βρασάνου λυτρωθῆ. Ἄπελθε οὖν καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον ἡμέρας, μέριμνα (e) ἡμερῶν λ' ἀνελεῖσιν πῶς ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίαν ἀναίμακτον προσνεχθῆναι ποίησον, μή παραχωρῶν παντελῶς, μήτε μίαν ἡμέραν ἐν ἧ ὑπὲρ τῆς λυτρώσεως αὐτοῦ ἡ σωτηριώδης Ἀθυσία οὐ προσκομισθῆ. Ὅστις παρευθὺς συνήνεσε, καὶ ἠτοίμασεν. Πμῶν δὲ ἕτερα φροντιζόντων, καὶ τὰς κυκλοῦμενας ἡμέρας μὴ ἀριθμοῦντων, οὗτος ὁ ἀδελφός ὁ ἀποθανὼν ἐφάνη τῇ νυκτὶ δι' ἅπτασις τῶν ἀδελφῶν τῷ σαρκικῷ αὐτοῦ Κοπιώσῳ, καὶ ὡς αὐτὸς ἐώρακεν ἐκεῖνο, ἐρώτησε λέγων Τί ἐστίν, ἀδελφὲ, πῶς εἶ; Ἔτινι αὐτὸς ἀπεκρίθη λέγων Ἔως τοῦ νῦν κακῶς ὑπῆρχον, ἀλλὰ ἦδη νῦν καλῶς εἶμι, ὅτι σήμερον κοινωvίαν ἐλάβον. Ὅπερ αὐτὸς Κοπιώσος ἐν τῷ μοναστηρίῳ πορευθεὶς παρευθὺ τοῖς ἀδελφοῖς ἐμήνυσε. Μετὰ ἀκριθείας δὲ τὰς ἡμέρας οἱ ἀδελφοὶ ἀριθμήσαντες, εὔρον, ὅτι αὕτη ἡ ἡμέρα ὑπῆρχεν, ἐν ἧ ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ τριακοστὴ προσφορά ἦν πληρωθεῖσα. Ἐγνώσει γὰρ καὶ ὁ Κοπιώσος τί οἱ ἀδελφοὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐποίησαν, ὁμοίως δὲ καὶ αὐτοὶ τί ὁ Β Κοπιώσος ὑπὲρ αὐτοῦ ἐώρακεν. Ἐν τῇ αὐτῇ οὖν ἡμέρᾳ διέγνω κἀκεῖ-

ως τὸν αὐτὸν ἐποίησαν, οὗτοι δὲ ἔγνωσαν τί ἐκεῖνος ἐώρακεν. Ἄμα συμφωνοῦμεναί ἢ τε θεωρία καὶ ἡ θυσία τοῦτο φανερώς δείκνυται, ὅτι διὰ τῆς σωτηριώδους θυσίας ὁ ἀπεθαιμμένος ἀδελφός τῆς βρασάνου ἐλυτρώθη.

ΚΕΦΑΛΑ. NH.

Ἐπεὶ ζῶης καὶ τελειώσεως Κασσίου ἐπισκόπου.

ΠΕΤΡΟΣ. Θαυμαστά εἰσιν ὄντως πάνυ ἅπερ ἀκούω, καὶ οὐ μετρίως εὐφραίνοντα.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἴνα δὲ μή ἡμῖν εἰς ἀμφιβολίαν ἔλθωσιν οἱ λόγοι τῶν νεκρῶν, βεβαιούσιν πάντα αἱ πράξεις τῶν ζώντων. Ὁ γὰρ τῇ ζωῇ εὐλαβῆς Κάσσιος ὀνόματι τῆς Νάρνης ἐπίσκοπος, ὃς καθ' ἡμέραν τῷ Θεῷ θυσίαν ἀναίμακτον προσφέρειν εἴωθεν, μετὰ πολλῶν (f) δακρῶν δὲ τελῶν νῆς ἱερᾶς θυσίας τὰ μυστήρια, ἐνδον δὲ τοῦ θουαστηρίου ὑπάρχοντος ἀνοῦ ἀπόφασιν (g) παρὰ Θεοῦ ἐδέξατο δι-

εὐρέθη ὑπὲρ αὐτοῦ κατακρίναί μελλῶ. Μετὰ δὲ τὴν ταῦτο τελευτὴν τριάκοντα ἡδὴ ἡμερῶν παρελθουσῶν ἤρξατο ἡ ψυχὴ μου τῷ τελευτήσαντι ἀδελφῷ συμπαθεῖν καὶ μετὰ πόνου βαρυτάτου τὰ ἐκεῖνου βράσανα κατανοεῖν.

(e) Ms., ἡμερῶν τριάκοντα.

(f) Ms., δακρῶν ἐπιτελειῶν τῆς.

(g) Ms., παρὰ κυρίου.

ὄπτασις τινὲς ἰδίου αὐτοῦ πρεσβυτέρου, λέγοντος· Ἐργάζου, ὅπερ ἐργάζη, μὴ παύση ὁ ποὺς σου, μὴ δὲ ἡ χεὶρ σου. Τῆ γὰρ ἑορτῇ τῶν ἁγίων Δ' ἀποστόλων ἐλαύσεις ἐμοί, καὶ ἀναποδώσω σοὶ τὸν μισθὸν σου. Μετὰ δὲ ἑπτὰ ἔτη τῆ αὐτῆ ἡμέρᾳ τῆς τῶν ἀποστόλων ἑορτῆς, τελειώσῃς τὰ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας μυστήρια, καὶ τὸ μυστήριον τῆς ἱερᾶς κοινωνίας, ἐκ τοῦ σώματος ἐλύθη.

470 ΚΕΦΑΛ. ΝΘ'.

Περὶ τοῦ ἀοράτως ἐκ τῶν σιδήρων λυθέντος, καὶ περὶ τοῦ ναύτου τοῦ ἐκ τοῦ ναυαγίου σωθέντος.

Καὶ ἐ τοῦτο (α) ὅπερ ἀκηκόαμεν, τινὰ ὑπάρχοντα δεδωμένον ἐν τοῖς ἔχθροῖς δι' αἰχμαλωσίας καὶ ἐν δεσμοῖς δεδέσθαι, ὅπερ οὐ ἡ σύζυγος [Ms., σύμβιος, hic est infra] ἰδίαις ἡμέραις θυσίαν εἴωθε προσθέρειν. Ὅστις μακρῶ χρόνῳ, ὑστέρον εἰς τὴν σύζυγον ἀναστρέφων ἐν αἷς ἡμέραις αἱ ἀλύσεις αὐτοῦ ἐλύοντο, ἰδὲ λοιοῖσεν. Ἡ δὲ αὐτὰς εἶναι τὰς ἡμέρας εἴρηκεν, ἐν αἷς ὅπερ αὐτοῦ τὴν προσφορὰν προσέφερε. Καὶ δι' ἐτέρου δὲ ἡμῖν πράγματος τοῦτο (β) ἀσφαλὲς ὑπάρχειν γνωρίζεται πρὸ τῶν ἑπτὰ τούτων γεγονότος χρόνων, καθὼς μοι πιστοὶ καὶ σπουδαῖοι ἄνδρες πλείστοι ἐδιηγήσαντο, καὶ μαρτυροῦσιν. Ἦν ἵκα γὰρ Ἀγάθων ὁ τῆς Ἰλνύρου ἐπίσκοπος, ὑπὸ τοῦ (γ) ὑποδόχου μου ἐν μακαρίᾳ τῇ μηνίᾳ, ἐν τῷ καιρῷ προσταχθεὶς ἐλθεῖν εἰς τὴν Ῥώμην, ὑπέμεινε βία, σφοδρότατης καταγίδος, οὕτως ἐκ τοσοῦτου κυμάτων κινδύνου φεύγειν ἀπέπισμένως ἦν. Ὁ ναύτης δὲ αὐτοῦ Βάρακος ὀνόματι, ὃς νῦν τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας τοῦ κλήρου χράται τῇ λειτουργίᾳ, ἐκυβέρνα τὸν κάραβον ὅπισθεν τοῦ πλοίου. Τοῦ δὲ σχοινίου κοπέντος ἅμα τῷ κάραβῳ ἐν ἐκυβέρνα ὑψωθείς, ἐν τοῖς κύμασι ἀφανῆς ἐγένετο. Τὸ δὲ πλοῖον ἐν φῶ ὁ ἐπίσκοπος ὑπέρχε, μετὰ πολλῆς ἀνάγκης εἰς τὴν νῆσον τὴν λεγομένην Οὐστικαν ἤλθε συντριβέν ὑπὸ τῆς βίας τῶν κυμάτων. Τρίτης δὲ ἡμέρας παρελθούσης, καὶ ἐν οὐδενὶ μέρει τῆς θαλάσσης τὸν ἀποσπασθέντα κάραβον σὺν τῷ ναύτῃ θεωρήσαντες, σφόδρα ὁ ἐπίσκοπος Ἡ θλιβόμενος, ἐπίστευσεν ἀπολέσθαι καὶ τὸ δῶρον ὅπερ ὤφειλε τῷ τελειωθέντι, ἐδαπάνησε διὰ λειτουργίας, ἐλεημοσύνην, ὅπως τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ ὑπὲρ τῆς διαλύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ προσφέρεσθαι μίαν θυσίαν σωτηρίου· ἧς προσφερομένης, τὸ πλοῖον ἐβρόσθη, καὶ ἐπορεύθη εἰς τὸν Ἰταλίαν. Ὡς δὲ ἤλθεν εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν λιμένα, ἐκέισε τὸν ναύτην, ἐν τελειωθέντα ὑπελάμβανε, εὔρε. Τότε μὴ νοουμένην χαρὰν ἐχάρη, καὶ ἐρώτησε τὸν αὐτὸν ναύτην, πῶς τοσαύτας ἡμέρας ἐν τῷ τοιοῦτῳ κινδύνῳ τῆς θαλάσσης ζῆσαι ἠδύνηθη. Αὐτὸς δὲ ἀποκριθεὶς, διεσάφησεν πῶς ἐν ἐκείνῳ τῷ κλύδωνι τῶν κυμάτων συγγεμώσαντος τοῦ κάραβου οὐπὲρ ἐκυβέρνα, κυμάτων (sic) αὐτὸν ἐκολύμβη, καὶ ποσάκις ἐπεγείραντος αὐτοῦ τὴν ἄνω κάτω, (δ) ἡ τροπὴ ἐπάνω γέγονεν· Ἐν

(α) ὅπερ videtur redundare, ac constructioni obesse, aut saltem sensum diu suspendere. Non est in Ms. Reg.

(β) Ms., ἀληθὲς ὑπάρχειν.

(γ) Cum hac vox significet successorem, manifestus est hic error.

(δ) Ms., ἡ τρώπις, carina.

(ε) In Excusis, hoc quoque quod audivimus. Quod, hic redundat, et abest a Manuscriptis.

(ς) Al., a vinculis absolueretur, ut legitur in Becc. et aliis.

(g) Omissam hic in vulg. particulam conjunctivam

A rare quod operaris, non cesset per tuus, non cesset manus tua, natali Apostolorum venies ad me, et retribuam tua, natali Apostolorum venies ad me, et retribuam tibi mercedem tuam. Qui post annos septem ipso natalitio apostolorum die cum missarum solemnina peregisset, et mysteria sacræ communionis accepisset, e corpore exivit.

476 CAPUT LVII.

De quodam ab hostibus capto, cuius vincula oblationis hora solvebantur; et de Baraca nauta per salutarem hostiam a naufragio liberato.

Hoc (e) quoque audivimus, quemdam apud hostes in captivitate positum, et in vinculis religatum fuisse, pro quo sua conjux diebus certis sacrificium offerre consueverat: qui (Vide nom. 37 in Evang.) longo post tempore ad conjugem reversus, quibus diebus (f) ejus vincula solverentur innotuit, ejusque conjux illos fuisse dies in quibus pro eo sacrificium offerebat recognovit, (g) et ex alia nobis re quæ ante annos septem gesta est certissime confir. natur. Agatho enim Panormitanus episcopus, sicut fideles mihi ac religiosi viri multi testati sunt atque testantur, cum beatæ memoriæ antecessoris mei tempore jesus esset ut (h) Romam veniret, vim nimiam tempestatis pertulit, ita ut se ex tanto undarum periculo evadere posse diffideret. Nauta vero illius, (i) Baraca nomine, qui nunc ejusdem Ecclesiæ clericatus officio fungitur, post navem carabum regebat, ruptoque funecum eodem carabo quem regebat inter undarum cumulos repente disparuit. Navis autem cui episcopus præerat, tandem post multa pericula ad (j) Usticam insulam fluctibus quassata pervenit. Cumque die tertio episcopus nautam qui ab eo abreptus in (k) carabo fuerat in nulla maris parte videret apparere, vehementer afflictus mortuum credidit, sed, per obsequium charitatis, unum quod mortuo debebat impendit, ut omnipotenti Deo pro absolutione ejus animæ offerre sacrificium victimæ salutaris juberet. Quo oblato, restaurata nave, perrexit ad Italiam. Cumque ad Romanum portum venisset, illi nautam reperit quem mortuum putabat. Tunc inopinata exultatione gavisus est, et eum qualiter tot diebus in illo tanto maris periculo vivere potuisset inquisivit. Qui videlicet indicavit quoties in illius tempestatis fluctibus cum eodem quem regebat fuisset carabo versatus, qualiter cum illo undis pleno nataverat, et quoties eo a superiori parte deorsum verso ipse carinæ ejus supersederat; adjungens cum diebus ac nocibus hoc incessanter faceret, jamque ejus

et revocavimus, prælucentibus Manuscriptis.

(A) Singulis trienniis episcopi Siculani semel Romanam venire tenebantur; ut autem id semel uno quoque quinquennio fieret, indulsit Gregorius. Vide l. vii, al. vi, epist. olim 19, nunc 22.

(i) Primus Carnot., Varica. Tertius, Varaca, quod in omnibus Manuscriptis legitur.

(j) Plerique Mss., Ostica. Insula est Siciliæ ex Æoliis una.

(k) Primus Theod. ceraphum habet semper pro carabo. Carabus autem est parva scapha ex vimine et corio, in Glossis Isidori. Vide Cangium.

virtus funditus ex fame simul et labore cecidisset, quo eum ordine divina misericordia servaverit indicavit. Etenim quod etiam nunc usque testatur, dicens : Laborans in fluctibus atque deficiens, subito mentis pondere sum gravatus, ita ut neque vigilare me crederem, neque depressus somno essem ; et ecce in eodem medio mari me posito, quidam apparuit, qui mihi panem ad refectorem detulit. Quem mox ut comedi, vires recepi, nec longe post navis transiens adfuit, quæ me ab illo undarum periculo suscepit, atque ad terram deduxit. Quod scilicet episcopus audiens requisivit diem atque 472 illum fuisse diem reperit quo pro eo presbyter in Usticula insula Deo omnipotenti hostiam sacræ oblationis immolavit.

PETRA. Ea quæ narras, ipse quoque in Sicilia positus agnovi.

GRÆGOR. Idcirco credo, quia hoc tam aperte cum viventibus ac nescientibus agitur, ut cunctis hæc agentibus (a) ac nescientibus ostendatur quia si (b) insolubiles culpæ non fuerint, ad absolutionem prodesse etiam mortuis victima sacræ oblationis possit. Sed sciendum est quia illis sacræ victimæ mortuis prosint, qui hic vivendo obtinuerunt ut eos etiam post mortem bona adjuvent, quæ hic pro ipsiis ab aliis fiunt. Ἐργων ἐγένοντο. Ὅθεν αὐτοῖς καὶ μετὰ θανάτου τὰ καλὰ

CAPUT LVIII.

De virtute ac mysterio victimæ salutaris.

Inter hæc autem pensandum est quod tutior sit via ut bonum quod quisque post mortem suam sperat agi per alios, agat ipse (c) dum vivit perse. Beatus quippe est liberum exire, quam post vincula libertatem querere. Debemus itaque præsens sæculum vel quia jam conspicimus defluxisse, tota mente contemere, quotidiana Deo lacrymarum sacrificia, quotidianas carnis ejus et sanguinis hostias immolare. Hæc namque singulariter victima (*Grat., de consecrat., dist. 2, § 1*) ab æterno interitu animam salvat, quæ illam nobis mortem Unigeniti per mysterium reparat, qui licet resurgens a mortuis jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur (*Rom. vi, 9*), tamen in semetipso immortaliter atque incorruptibiliter vivens, pro nobis (d) iterum in hoc mysterio sacræ oblationis immolatur. Ejus quippe ibi corpus sumitur, ejus caro in populi salutem partitur, ejus sanguis non jam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Hinc ergo pensemus quale sit pro nobis hoc sacrificium, quod pro absolutione nostra passionem unigeniti Filii semper imitatur. Quis enim

(a) Duo Carnot. et primus Theod., ac scientibus.

(b) Per culpas solubiles, intelligit fortasse quas veniales nuncupamus. Per insolubiles vero peccata letalia, in quibus diem claudens extremum sacræ victimæ oblatione a pœnis obsolvi et liberari non potest.

(c) Duo Carnot. et uterque Theod., dum vivit ipse pro se.

(d) Val. Cl., iterum verum corpus.

ἄσφ δὲ ἡμέρας καὶ νυκτὸς τοῦτο (ε) ἀπαύστως ποιῆσαι λοιπὸν, ἢ αὐτοῦ δύναμις διὰ τὴν πείναν ἄμα, καὶ διὰ τὸν κόπον κατέπεσεν. Πολὺ δὲ τρόπων αὐτὸν διεφύλαξεν ἡ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπία, (f) ἔδηλοποίησεν ὅπερ καὶ μέχρι τοῦ νῦν μαρτυροῖ, λέγων· Ἐν τοῖς κύμασι κοιπιῶν καὶ ἀγωνιζόμενος, ἄφνω τῷ νῦν ἐδαρήθη, μήτε θ' ὑπὸ κρατούμενος, μήτε πάλιν πιστεύειν με ἀγρυπνήσαι. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ μέσῳ ὑπάρχοντός μου ἐν ἐκστάσει, ἐφάνη τις αὐτῷ ὡς ἄρτον ἔδωκεν αὐτῷ εἰς βρωσιν, καὶ παρευθὺς ὡς ἔφαγον, δύναμιν ἀνέλαβον, Μετὰ τοῦτο δὲ, οὐ μακρὰν τοῦ πλοίου παρελθόντος παρέστη, δοτικῆς τοῦ κινδύνου ἐκείνου καὶ τῆς τῶν κυμάτων βίας τοῦτον ἀνέλετο, καὶ εἰς τὴν γῆς ὠδήγησε. Τοῦτο δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἀκούσας, ἐζήτησε τὴν ἡμέραν, καὶ 471 εὔρεν ὅτι αὐτῇ ὑπῆρχεν, ἐν ἧ ὁ πρεσβύτερος εἰς Οὐστικὴν τὴν νῆσον ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίαν τῆς ἱερᾶς προσφορᾶς τῷ παντοδυναμῷ θεῷ ἔθυσεν.

PETP. Ταῦτα (g) ἄπερ λέγεις, ὑπάρχοντός μου ἐν Σικελίᾳ, πάντα γεγονέναι ἀκήκοα.

ΓΡΗΓΟΡ. Πιστεύω, ὅτι τοῦτου χάριν οὕτω φανερώς καὶ ἐν τοῖς ζῶσι καὶ τοῖς μὴ γινώσκουσιν αὐτῶν τοῦτο γίνεται, ἵνα πᾶσι τοῖς τοῦτο ποιοῦσι καὶ μὴ γινώσκουσι, δηλωθῇ, ὅτι ἐν ἀσυχώρητα τὰ (h) ἀμαρτήματα οὐκ εἰσὶ, εἰς μεγάλην ὠφέλειαν καὶ κουφισμὸν γενέσθαι τοῖς νεκροῖς δύναται ἡ προσφορὰ τῆς ἱερᾶς θυσίας. Τοῦτο δὲ γνωστὸν ἔστω, ὅτι ἡ ἱερὰ θυσία ἐκείνους τοὺς νεκροὺς ὠφέλει, οἵτινες ἐν τῷ παρόντι βίῳ ζῶντες, ἐγκρατεῖς ἐκ πονηρῶν βοηθοῦσιν, ἄπερ ἐνθάδε ὑπὲρ αὐτῶν παρ' ἐτέρων γίνονται.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Περὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἁγίων μυστηρίων τῆς θείας λειτουργίας.

Μετὰ (i) δὲ οὖν τούτων δῆλον καθέστηκεν, ὅτι κρείττοτέρα ὁδὸς αὐτῇ ὑπάρχει, ἵνα ἕκαστος τὸ ἀγαθὸν, ὅπερ μετὰ θάνατον αὐτοῦ (j) ἐλπίζει ποιήσειν δι' ἄλλων ποιήτω ἐν τῷ ζῆ αὐτὸς ὑπὲρ αὐτόν. Μακαριώτερον γὰρ ἔστιν, ἐλευθερόν τινα ἐξελθεῖν, ἢ ἰ μετὰ τὰς ἀλύσεις ἐλευθερίαν ζητεῖν. Ὅφειλομεν τοίνυν τὸν παρόντα αἰῶνα, ὅτι λοιπὸν θεωροῦμεν περιβρέεσθαι, ὅλη τῇ διανοίᾳ ἐξουδενεῖν, καὶ καθημερινὰς θυσίας δακρῶν τῷ θεῷ, καθημερινὰς τε τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ αἵματος προσφορὰς θύειν. Αὕτη γὰρ μόνη ἡ θυσία ἐκ τοῦ αἰώνιου θανάτου τὴν ψυχὴν ἐλευθεροῖ καὶ σώζει, ἥπερ ἐκείνον ἡμῖν θάνατον τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ μυστηρίου κατασκευάζει. Ὅς ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, οὐκέτι λοιπὸν ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει. Ἀθάνατος δὲ καὶ ἀφάρτος διαμένων, δι' ἡμᾶς πάλιν θύεται διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερᾶς θυσίας, ἢ γὰρ αὐτοῦ σὰρξ ἐκείσε μερίζεται εἰς τὴν τοῦ λαοῦ σωτηρίαν. Ὅμοιος καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ, οὐχὶ λοιπὸν εἰς χεῖρας τῶν ἀπίστων, κ' ἀλλ' ἐν στόματι πιστῶν ἐκχέεται. Τοῦτο οὖν νοῶμεν, ὅτι διὰ συγχώρησιν καὶ λύσιν ἡμετέραν τὸ πάθος τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἀεὶ μιμείται. Τῆς γὰρ τῶν πιστῶν δύναται ἔχειν δειλίαν ἐν αὐτῇ τῆς θυσίας ὡρα

(e) Ms., ἀπαύστως ἐποίει, λοιπὸν ἡ δύναμις αὐτοῦ ἀπὸ τε τοῦ κόπου, καὶ τῆς ποιητικῆς βλάβης κατέπεσεν.

(f) Ms., ἐδύλωσεν ὅτι ἐν τοῖς κύμασι.

(g) Ms., ἄπερ διηγήσω... ἐν Σικελίᾳ ἀπελθὼν.

(h) Ms., πταίσματα. In Editis legitur, συγχωρητά, contra sancti Dionisii mentem.

(i) Ms., μεταξὺ δὲ τούτων δῆλον.

(j) Ms., ἐλπίζει δι' ἐτέρων γενέσθαι ἐν ἄσφ δὲ ζῆ ὑπὲρ αὐτοῦ ποιησῶν.

εις φωνῆν τοῦ ἱερῆως τοὺς οὐρανοὺς ἀνοίγεσθαι, ἐν ἐκείνῃ ᾧ τῷ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μυστηρίῳ τοὺς τῶν ἀγγέλων χορῶν παρεῖναι, τοῖς ἄνω τὰ κάτω κοινωνεῖσθαι, τὴν γῆν σὺν τοῖς οὐρανοῖς συμμίγεσθαι, ἐν τι ἐξ ὁρατῶν καὶ ἀοράτων γίνεσθαι;

ΚΕΦΑΛ. ΕΑ'.

Ἐπὶ τοῦ ταπεινοῦ τὴν καρδίαν ἐν τοῖς θεοῖς μυστηρίοις, καὶ περὶ τῆς τοῦ νοὸς φυλακῆς.

Ἄναγκαιὸν δὲ ἐστὶν ἐν ᾧ ταῦτα πράττομεν, ἵνα ἡμᾶς ἑαυτοὺς ἐν συντριβῇ καρδίας θυσίαν τῷ Θεῷ προσενέγκωμεν. Τοῦ γὰρ πάθους τοῦ κυρίου τὰ μυστήρια ἐπιτελοῦντες, ὀφείλομεν μιμησασθαι ἕπερ πράττομεν. Τότε γὰρ ἄληθῶς Ἄ ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Θεῷ θυσίαν προσφέρομεν, ὅταν ἡμᾶς ἑαυτοὺς θυσίαν ποιήσωμεν. Ἀλλὰ σπουδασιόν ἡμῖν ἐστὶν, ἵνα ὄσω καὶ μετὰ τὸν τῆς εὐχῆς καιρὸν, τοῦ Θεοῦ παρέχοντος δύναμιν τὰς ψυχὰς Μ ἡμῶν ἐν τῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ ἀκμῇ φυλάξωμεν, μὴ ἐκείντες **474** ὑπὸ λογισμοῦ χαυνοῦσθαι ὡς τοῦτον διαλυθῆναι, εἰ μὴ ἡ ματαία τοῦ νοὸς εὐφροσύνη διασύρουσα, καὶ ἡ ψυχὴ ἀπολῆ τὸ κέρδος τῆς κατανύξεως διὰ τὴν περιεργεῖαν τῆς ῥεούσης μερίμνης. Οὕτω γὰρ, ἕπερ παρὰ τοῦ δεσπότου ἦτησεν ἡ Ἄννα, κατηξιώθη ἐπιτυχεῖν, ὅτι μετὰ τὰ δάκρυα ἐν τῷ αὐτῷ φόβῳ τοῦ λογισμοῦ ἑαυτὸν ἐφύλαξε. Ἐπὶ τῆς καὶ γέγραπται, ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτῆς οὐ (α) συνέπενεν. Ὅτι οὖν μὴ ἐπιλαθομένη ἐστὶν ὅπερ ἠύξατο, οὐκ ἐστέρηται τοῦ δώρου οὐπερ ἠτήσατο.

ΚΕΦΑΛ. ΕΒ'.

Ἐπὶ τοῦ συγχωρεῖν πταίσματα ἐτέρων, ὅπως καὶ τῶν ἀφιέντων συγχωρηθῶσιν.

Τοῦτο δὲ γνωστὸν ἔστω, ὅτι ἐκεῖνος (b) τῶν αὐτοῦ πταισμάτων συγχώρησιν ὀρθῶς αἰτεῖται, ὅστις πρότερον τὰ εἰς αὐτὸν πλημμελήθηέντα συγχωρεῖ. Τὸ δῶρον γὰρ (c) οὐ λαμβάνεται, εἰ μὴ πρῶτον τὴν ἔχθραν ἐκ ψυχῆς ἐξωθεῖται, τῆς ἀληθείας λεγούσης· Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρον σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἔκεί μνησθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σου, (d) ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρον ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑπάγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἔλθω πρὸς σε τὸ Ν δῶρόν σου. Ἐξ οὗ πράγματος νοητέον ἐν τῷ πᾶν τὸ πταίσμα λύεσθαι ὡς βαρὺ ἐστὶ τὸ πταίσμα τῆς ἔχθρας δι' οὗ τὸ δῶρον οὐ λαμβάνεται, τοιοῦτον δῶρον ὁ Θεὸς οὐ προσδέχεται. Ὅφειλομεν οὖν τοῖς πλησίον εἰ καὶ ἐκ μήκους ἡμῶν ὑπάρχουσι, νοερῶς συναφθῆναι, καὶ αὐτοῖς μετὰ ταπεινώσεως τὴν ψυχὴν (e) ὑποτάξασθαι, καὶ διὰ καλοθελίαν αὐτοῖς εὐαριστήσαι. Ἐνλίκα γὰρ ὁ κτίστης ἡμῶν τοιοῦτον τὸν λογισμὸν ἡμῶν ἐν **Ξ** ἀληθείᾳ τὸ εὐάρεστον ἡμῶν τῆς διανοίας θεωρήσῃ, ἐκ τοῦ ἀμαρτήματος ἡμᾶς λύει, ὅτι δῶρον ὑπὲρ τοῦ πταίσματος λαμβάνει. Φωνῆ δὲ τῆς ἀληθείας μαρτυρούσης ἐμάθομεν, ὅτι ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὅστις τάλαντα δέκα ὤφειλεν, ὡς μετάνοιαν καθαρὰν ἐποίησε, διέλυσιν παρὰ κυρίου εἴληφεν· ἀλλ' ὅτι τῷ συνδούλῳ αὐτοῦ, τῷ ἑκατὸν δηνάρια ὀφείλοντι αὐτῷ τὸ ὀφειλομενον οὐκ ἀφίθη, καὶ τοῦτο ἐστὶ προσταχθὲν ἀπαιτεῖσθαι, ὅπερ

(a) Ms., συνέπενεν ἔτι, μὴ ἐπιλαθομένη γὰρ ὅπερ ἠύξατο.

(b) Ms., τῶν ἑαυτοῦ πταίσμα.

(c) Ms., οὐ λήψεται! τις εἰ μὴ πρότερον ἢ κακία ἐκ τῆς ψυχῆς ἀποδιώχθη, αὐτῇ γὰρ ἡ ἀλήθεια εἴρηκεν· ἐάν.

(d) Ms., ἄφες τὸ δῶρον σου καί μενον ἔμπροσθεν.

A fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem caelos aperiri, in illo Jesu Christi mysterio angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena caelestibus jungi, unumque ex visibilibus atque invisibilibus fieri?

CAPUT LIX.

De affligendo corde inter sacra mysteria, et de mentis custodia post compunctionem.

Sed necesse est ut cum hæc agimus, nosmetipsos Deo in cordis contritione mactemus, quia qui passionis dominicæ mysteria celebramus, debemus imitari quod agimus. Tunc ergo vere pro nobis hostia erit (f) Deo, cum nos ipsos hostiam fecerimus. Sed studendum nobis est ut etiam post orationis tempora, in quantum Deo largiente possumus, in ipso animum suo pondere et vigore servemus; ne post cogitatio fluxa dissolvat, ne vana menti lætitiis subrepat, et lucrum compunctionis anima per incuriam fluxæ cogitationis perdat. Sicquippe quod proposcerat Anna obtinere meruit, quia post lacrymas in eodem mentis vigore permansit. De qua nimirum scriptum est: *Vullusque ejus non sunt amplius in diversa mulati* (1 Reg. 1, 18). Quæ igitur non est oblita quod petiit, non est privata munere quod postulat.

CAPUT LX.

De relaxandis culpis alienis, ut nostræ nobis relaxentur.

Sed inter hæc sciendum est quia ille recte sui delicti veniam postulat, qui prius hoc quod in ipso delinquitur relaxat. munus enim non accipitur, nisi ante discordia ab animo repellatur, dicente Veritate: *Si offers munus tuum (g) ante altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, (h) relinque munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum* (Matth. v, 23). Qua in re pensandum est, cum omnis culpa munere solvatur, quam gravis est culpa discordiæ, pro qua nec munus accipitur. Debemus itaque ad proximum quamvis longe positum, longèque disjunctum, mente ire, eique animum subdere, humilitate illum ac benevolentia placare, ut scilicet Conditor noster dum tale placitum nostræ mentis aspexerit, a peccato nos solvat, qui munus pro culpa sumit (Matth. xvii, 27). Veritatis autem vocæ attestante, didicimus quia servus qui decem millia talenta debebat, cum penitentiam ageret, absolutio-nem debiti a Domino accepit; sed quia conseruo suo contum sibi denarius debenti debitum non dimisit, et hoc est jussus exigi quod ei fuerat jam dimissum. Ex quibus videlicet dictis constat (*De pænis, dist. 4, c. Constat*), quia si hoc quod in nos delinquitur, ex-

(e) Ms., ὑποτάξαι.

(f) Val. Cl. et Becc., accepta Deo.

(g) Duo Gemet. alique Norm., excepto Becc., habent cum Val. Cl., ad altare.

(h) Ibidem Gemet., relinque tibi munus, etc.

corde non dimittimus, et (a) illud rursus a nobis exigitur quod nobis jam per pœnitentiam dimissum fuisse gaudebamus. Igitur dum per indulti temporis spatium licet, dum iudex sustinet, dum conversionem nostram, in qui culpas examinat, exspectat, conflemus in lacrymis duritiam mentis, formemus in proximis gratiam benignitatis, Et fidenter dico quia salutari hostia post mortem non indigebimus, si ante mortem Ceo ipsi hostia fuerimus.

(a) Primus Theod. et primus Gemet., Bigot. et Lyr., et illud rursus exigitur.

VARIÆ LECTIONES PROLIXIORES,

Quæ brevibus notis comprehendendi non potuerunt, litteris A, B, Γ, Δ, etc., designatæ.

A Θυσία προσκομισθήσεται παρευθὺς οὖν ἀπελθὼν οὗτω πεποιθὴν ἡμῶν δὲ περὶ πραγμάτων ἐτέρων ἀσχολουμένω καὶ τὰς παρεργόμενας ἡμέρας μὴ ἀριθμοῦντων αὐτὸς δὲ τελευτήσας ἀδελφὸς ἐν μίᾳ νυκτὶ κοπιῶσιν τῷ γρηθῶν αὐτοῦ ἀδελφῷ καθ' ὑπνοὺς ἐφάνη. Αὐτὸς δὲ τοῦτον βαστάμενος ἤρώτησεν αὐτὸν λέγων, ἀδελφέ ἐν ποίοις ταῖσι ὑπέργω. Πρὸς δὲ αὐτὸς ἀπεκρίθη, ἕως μὲν τοῦ νῦν πᾶν κενῶς ὑπέργων. Ἀρτίως δὲ κλιῶνς ὑπέργω σήμερον γὰρ τὴν ἀγίαν κοινωνίαν ἀπέλαβον. Τοῦτο δὲ αὐτὸς κοπιῶσος παρευθὺς ἐν τῷ μοναστηρίῳ, εἰς.

B Περὶ αὐτοῦ κοπιῶσος ἐώρακεν ἐν τῷ συνάξει τὴν ἵπτασιαν τῆ συμπληρώσει τῆς θυσίας. Φανερῶς οὖν δείκνυται ὅτι διὰ τῆς σωτηριώδους θυσίας ὁ τεθνηκώς ἀελοῦς, εἰς.

Γ Γρηγόριος. Ὀλίγοι τῶν τελευτησάντων ἐπιστηρίζουσι τῶν ζώντων 475 τὰ ἔργα. Ἴνα μὴ εἰς δειλίαν καταπίσωμεν. Κάσιος γὰρ ὁ τῆς πόλεως Ναρνίας ἐπίσκοπος, ἀνὴρ πᾶν τῷ βίῳ εὐλαδίστατος καθ' ἡμέραν τῷ θεῷ.

Δ Ἀποστόλων ἔρχη πρὸς με καὶ ἀποδίδωμί σοι τὸν μισθὸν σου. Ὅστις μετὰ χρόνους ἐπτά ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῆς τῶν ἀποστόλων ἑορτῆς ἐν τῷ ἐπιτελεῖται αὐτὸν τῆς ἁγίας λειτουργίας τὰ μυστήρια, μεταλαβὼν τῆς θείας κοινωνίας, τῶν δεσμῶν ἀπελύθη τοῦ σώματος.

Ε Καὶ τοῦτο δὲ ἀκοὴ παρελάφα περὶ τινος ἐν αἰχμαλωσίᾳ παρὰ τῶν πολεμίων ὑπέρχοντος καὶ ἀλύσει διεδεμένου, ὅτι ἡ τούτου σύμβολος ἐν ἡμέραις ὠρσιμέναις θυσίαν ὑπέκ αὐτοῦ προσφέρειν εἴωθεν ὅστις μετὰ χρόνους ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὑπέστρεψε σύμβολον, ἐν ποίαις ἡμέραις αὐτὸς ἀλύσει, εἰς.

Ζ Διηγῆσαντο. Ὁ γὰρ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ προηγησάμενός με (forte μου) πατριάρχης Ἀγαθων, αὐτὸν τῆς πόλεως Πανοῦρου ἐπίσκοπον ἐν τῇ Ῥώμῃ ἔλθειν ἐκέλευσεν, ἐν δὲ τῇ θαλάσῃ ἐρχόμενος ἀνάγκην σφοδροτάτην ὑπέμεινε, ὥστε λοιπὸν ἀπελπίσα αὐτὸν ἐκ τοῦ κινδύνου τῶν τοσοῦτων κυμάτων διασώζεσθαι. Ναυτῆς δὲ τις ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ κλειόντων Βαρακάς τῷ ὄνοματι ὅστις πῶι τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας κληρικὸς ὑπάρχει ἐπισθενεῖ τὸ πλοῖον ἐν τῷ καράβῳ συρόμενος τοῦτον ἐκυβέρνα. Τοῦ δὲ σπυρίου, εἰς.

Η Θλιβόμενος νεκρὸν τοῦτον εἶναι ὑπελάμβανε. Διὰ δὲ τῆς ἀπίτης διακονίαν ἐν ὑπὲρ τῶν νεκρῶν χρωσθῆ πεποίηκεν ὅπερ γὰρ ἀνεπίστωτος τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τῷ παντοκράτῳ θεῷ θυσίαν προσενεχθήναι ἐκέλευσεν. Τοῦτου ἔγνωτος ἀνακκινισάντες τὸ πλοῖον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ κατέλαβον. Ἐν τῇ πόλει δὲ πόρτου καταντήσαντες ἐκεῖσε τὸν ἐαυτῶν εἶρον ὡς περ τελευτήσαι ἐνόμισον· ἐπὶ δὲ τῷ ἐπιστοδοκῆτῳ τούτῳ θαύματι ἀγαλλισθεῖς ὁ ἐπίσκοπος ἔξῃ τοῦ αὐτὸν ἐπερωτῶν πῶς τοσαύτας ἡμέρας, εἰς.

Θ Ἰανν κατενεχθεὶς μῆτε πάλιν παντελῶς γρηγορήσει ὀνύμενος μέσου δὲ τῆς θαλάσσης ὑπέρχοντος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἄστον εἰς πλησμονὴν κομισας. Φθῶν δὲ καὶ ἐμπλησθεὶς δόξαν ἐν ἀνελάβετο. Οὐ μετὰ τοῦτον δὲ χρόνον ἐπερχόμενον πλοῖον ἐκ τοῦ κινδύνου καὶ τῆς τῶν κυμάτων, εἰς.

A αὐτῷ ὑπέρχεν ἤδη ἀφ' ἐμεινον. Ἐξ ὧν δηλονότι βηθέντων καθίσταται, ἐὰν μὴ ἐκ καρδίας συγχωρήσωμεν τὰ εἰς ἡμᾶς πλημμεληθέντα, κἀκεῖνα πάλιν εἰσπραχθησόμεθα, ἄπερ διὰ μετανοίας συγχωρηθέντα ἐν χαρῇ ὑπέρχομεν. Ἐν ὅσῳ οὖν καιρὸν ἀνέσιωσας παρὰ τοῦ κριτοῦ εἰλήφραμεν τοῦ τὰ πταίσματα ἡμῶν ἐτάζοντος, τὴν γὰρ ἐπιστροφὴν ἡμῶν ἐκδέχεται, δάκρυσι τὴν ὠμότητα τοῦ νοδὸς κατατήξωμεν, καὶ πρὸς Ὁ τοὺς πλησίους τυπῶμεν χάριν ἀγαθότητος· καὶ πεποιθῶς λέγω, ὅτι σωτηρίου θυσίας οὐ χρῆζομεν, ἐὰν πρὸ τοῦ θανάτου θεῷ θυσία αὐτοὶ ὑπέρχωμεν.

B Ἡ μετὰ δεσμούς ἐλευτερίαν ζητεῖν· Ὁφείλομεν οὖν τὸν πρῶτον κόσμον ὅλῳ τῷ λογισμῷ παροικησασθαι θεωροῦντες αὐτὸν ἥδη λοιπὸν τὰ λείποντα· καὶ μετὰ δακρῶν τῷ θεῷ καθημερινῶς θύειν θυσίας διὰ τῆς σαρκοῦς αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος. Αὕτη γὰρ καὶ μόνῃ ἡ θυσία ἐκ τοῦ αἰωνίου θανάτου τὴν ψυχὴν ῥύεται. Καὶ διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου εἰς ἀνάντησιν ἐρχόμεθα τοῦ θανάτου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Ὅστις ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς 476 οὐκέτι λοιπὸν ἀποθνήσκει. Ἄθαντος δὲ καὶ ἀφθαρτος, εἰς.

Κ ἀλλ' εἰς τὰ τῶν πιστῶν στόματα ἐκχέεται. Ἐν τούτῳ οὖν κατανοήσωμεν ὅποια ὑπέρχει αὕτη ἡ θυσία, ὅτι διὰ τὴν ἡμετέραν ἀπολύτρωσιν τὸ πάθος τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ πάντοτε μιμεῖται. Τίς δὲ τῶν πιστῶν διστάσει δύναιται ὅτι ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἱερῆς θυσίας ἐπὶ τῇ τοῦ ἱερέως φωνῇ οἱ οὐρανοὶ ἀνοίγονται ἐν ἐκείνῳ τῷ μυστηρίῳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ οἱ τῶν ἀγγέλων χοροὶ ἐκείσε παραγίνονται τὰ ὑψηλὰ μετὰ τῶν τειπειῶν συμμιγνύμενα, τὰ ἐπουράνια μετὰ τῶν ἐπιγείων, ἐν τῇ ἐξ ὀρατῶν καὶ ἀορατῶν γινόμενα. Ἀνάγκαιον, εἰς.

Λ Ὑπὲρ ἡμᾶς τῆ (forte ἡ) θυσία προσφέρειται, ὅταν ἡμᾶς ἑαυτοῦς μιμητὰς ποιῶμεν. Τοῦτο δὲ ἀναγκαῖως ἡμᾶς παραφυλάττεσθαι χρὴ, ἵνα καὶ μετὰ τὸν τῆς εὐχῆς, εἰς.

Μ ἡμῶν ἐν τῷ αὐτῷ φέδῳ φυλάξωμεν μὴ ἐώντες ὑπὸ λογισμοῦ χαυνώσεως τοῦτον διαλυθῆναι μηδὲ ματαίᾳ τοῦ νοδὸς εὐφροσύνῃ, τοῦτον διαλυθῆναι μηδὲ ματαίᾳ τοῦ νοδὸς ὑπαρκασίᾳ, καὶ τὸ κέρδος τῆς κατανύξεως διὰ τὸ ἀνασφαλέως το χαῖνου λογισμοῦ ἡ ψυχὴ ἀπολέσθαι. Τοῦ γὰρ καὶ Ἄννα, ὅπερ ἠτήσατο καρπώσασθαι ἤξιώθη, Ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐν δάκρυσι δέησιν ἐν τῷ αὐτῷ φρονήματι τοῦ λογισμοῦ ἑαυτὴν διεφυλάξε, εἰς.

Ν δῶρόν σου. Ἐν τούτῳ οὖν τῷ πράγματι κατανοήσῃ (forte κατανόησον) ὅτι ἐν ὅσῳ πάντα τὰ πταισμάτα δι' ἀποδωρᾶς (forte ἀποδόσεως) τοῦ δώρου λύονται, ποῖον βαρὺ ἀμάρτημα τὸ τῆς μνησικακίας ὑπάρχει, ὅτι διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ δῶρον προσδέχεται. Ὁφείλομεν, εἰς.

Ξ ἐν ἀληθείᾳ θεσάσθαι παρευθὺς καὶ ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀμαρτίας λύει, τοῦτο τὸ δῶρον ὑπὲρ τῶν πταισμάτων λαμβάνων. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς φωνῆς τῆς ἀληθείας μαρτυρούσης ἀκηκόαμεν περὶ τοῦ δούλου τοῦ τὰ μύρια τάλαντα ὀφείλοντος. Ὅτι ἤνικα εἰς μετανοίαν ἦλθε, συγχώρησιν τοῦ χρέους παρὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ ἔλαβε. Διὰ δὲ τὸ μὴ συγχωρῆσαι καὶ αὐτὸν τῷ συνδούλῳ αὐτοῦ τὰ ἑκατὸν δηνάρια ἄπερ αὐτῷ ὠφείλει ἐκέλευθη ἀπειτηθῆναι πάντα ἄπερ ἦσαν αὐτῷ συγχωρηθέντα, διὰ τοῦτο οὖν φανερον καθίσταται ὅτι ἐν τῇ μὴ ἐκ καρδίας συγχωρήσωμεν, εἰς.

Ο πρὸς τοὺς πλησίον ἀγαθότητος χάριτι (forte χάριν) στερεώσωμεν καθοροῦντες ὅτι σωτηριώδους θυσίας μετὰ θάνατον οὐ δευθησόμεθα ἐὰν πρὸ θανάτου ἡμεῖς αὐτοὶ θυσία γενώμεθα. Χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ ἀράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

nem Joannis Diaconi: *Selectiores epistolas in decretalium libros XII redegisse dicitur Adrianus papa primus, infra, lib. IV, cap. 71.* Sed luteus est calami, præter doctissimi scriptoris mentem aberrantis, aut in typographos mendum hoc regerendum; nam in loco Gregorianæ Vitæ assignato, laudatus Joan. Diac. non duodecim, sed duos tantum decretalium libros, ab Adriano papa collectos commemorat. Præterea non hic de selectis Gregorii epistolis decretalibus quæritur, sed de integra quarumlibet epistolarum ipsius complexione et collectione; neque curamus quot in libros Adrianus papa prædictas epistolas partitus sit, sed de divisione ab ipomet Gregorio instituta eolum est controversia.

VI. In restituendo epistolarum ordine magis laborandum fuit. Ex earum quippe toties iterata lectione facile compertum nobis fuit multas loco suo motas fuisse, et alio transpositas. Vetus esse malum probant plurimi antiqui Codices, a dcc circiter annis scripti, in quorum calce, maxime Normannorum multæ colliguntur epistolæ, cum hac inscriptione: *Epistolæ quæ de superioribus indictionibus prætermisæ sunt.* In plerisque Mss. exstant xxxi. Plures exhibet Pauli Diaconi collectio ad sanctum Adalardum abbatem Corbeicensis missæ, quam existimamus esse Registri Gregoriani supplementum; nam ex LIV epistolis in illa contentis plurimas plerisque in Mss. desiderari observavimus. Neque sane potest ulla ratio excogitari cur paucas illas epistolæ, quæ ut plurimum nihil scitu dignum nos docent, præ cæteris describi curasset vir doctissimus et sapientissimus. Cum itaque multas epistolæ extra Registri ordinem vagantes et sparsas invenissent amanuenses, et qui ipsis successerunt typographi, eas intra varios libros cogere, sed vix ullo prius adhibito criterio, coeperunt. Inde mali labes, et epistolarum præpostera dispositio, quæ ex rerum in epistolis commemoratarum serie et historiæ illius temporis vel mediocri notitia facile deprehenditur.

Hoc vitium non latuit Petrum Gussanvillæum, cujus hæc verba sunt, in præfat. ad epistolas: « Porro ordinem cujusque epistolæ absit ut statuam aut propugnem. Imo plurimas alieno loco positas sponte agnosco. Docebunt passim notæ. Nec tamen receptam seriem interturbare placuit, ne, quod in aliis quibusdam libris temere factum est, tenebras lectoribus offunderemus; quibus citationes epistolarum sancti Gregorii per omne librorum genus sparæ forent inutiles, aut certe laboriosæ. »

Optima sane ratio, qua tantum laborem a se deprecari conabatur vir alias diligentissimus. Ergo cognito malo nunquam mederi licebit? Absit autem ut ex restituito legitimo epistolarum ordine tenebras offundi suspicemur. Imo tenebræ potius ubi nullus est ordo sunt metuendæ. At ex ordinata rerum dispositione lux affulget maxima. Ut ad rem ipsam veniamus, quanta dubitatione æstuarè necesse est lectorem, cum, intellecta ex prioribus epistolarum libris cujusdam noti episcopi morte, et alterius in demortui locum ordinatione, postea in librorum posteriorum serie legit epistolam ad ipsummet episcopum, quem jam e vivis sublatum novit, quasi redivivum 480 scriptam? Non dissimilis confusionis exempla plurima in medium adducere arduum non foret; quod præstituri sumus quando restitutum a nobis epistolarum ordinem certis argumentis demonstrabimus.

Incommodo autem quod causatur Gussanvillæus ob citationes epistolarum, juxta ordinem antiquum, tot libris et scriptis inspersas occurremus, duplicem juxta indicem exhibendo: primum juxta ordinem restitutum cum prius recepto comparatum; secundum juxta ordinem et morem antiquum, vice versa cum priori collatum, non secus ac in edendis Augustinianis epistolis, doctorum virorum nemine improbane, observatum est. Sic nullo labore citatæ reperientur epistolæ; nam consulendo indicem juxta antiquam epistolarum seriem, statim docebit quotæ nunc sint et quo loco habeantur. Duobus præfatis indicibus tertium adiciemus ordine alphabetico, qui ex nominibus eorum ad quos sanctus Doctor scribit contextetur; et quartum geographicum.

VII. Ex epistolarum censu plurima expunximus prius perperam inserta, qualia sunt quæ leguntur initio libri II, indictione 10, de Laurentii archidiaconi depositione, et de litania majore in basilica sanctæ Mariæ; libro XI, indict. 6, historia de Phocæ coronatione, et Mauricii filiorumque ejus interfectione, quæ omnibus hujus indictionis epistolis præmittitur, cum sermone beati Gregorii tempore mortalitatis: *Oportet, fratres charissimi*, etc.; nonnullarum synodorum Romæ habitatarum acta; denique varia privilegia a sancto Gregorio concessa; quæ omnia ad calcem ableganda judicavimus, cum Symbolo cujus meminit Joan. Diac., lib. II, cap. 2, quodque in capite omnium fere Mss. epistolarum legitur.

Contrario ad Registrum epistolarum revocandæ nobis visæ sunt quædam epistolæ, sive a Gregorio, sive ad Gregorium scriptæ, quæ vel in alienis operibus exsulabant, vel non ita pridem ex tenebris sunt erute. Quorum vero diligentia debeantur, suo loco commemorare nobis curæ erit.

VIII. Sublatis, Mss. ope, textus seu litteræ corruptelis, et restituta mille in locis vera lectione, deinde disposito tum librorum, tum etiam epistolarum ordine, de ipsarum argumentis et summariis cogitandum fuit. In his quidquid singulæ complectuntur epistolæ summatis delineari debet, ac compendiose representari. Quæ vero huc uque præmissa sunt epistolæ argumenta, pleraque saltem (ut sedulo exploranti patebit) propositum Gregorii scribentis scopum minima ex parte attingunt. Sic ante primam prioris libri epistolam tantum legitur: *Ut semel in anno in unum conveniant* (episcopi Siciliæ) *ad provinciale concilium.* At mutilum hoc argumentum quis nesciat, in quo scilicet nihil de Petro subdiacono cui sanctus Gregorius vices suas intra Siciliam, ob perspectam virtutem et experientiam eadem epistola commendat; nihil de modo celebrandarum synodorum dicitur. Sequenti epistolæ, secundæ videlicet, summarium adhuc minus probandum; siquidem de frumentis non ex integro transmissis totum est, quæ tamen epistolæ pars est minima. In ea enim maxime incumbit sanctissimus papa ut Justinum Siciliæ prætorem, prius amicis et honorificis verbis delinitum, ad concordiam cum *viris ecclesiasticis* a quibus dissidebat compellet, atque ad iudicis munus summa æquitate obeundum. Similia de reliquis sunt intelligenda, quæ ulterius prosequi superfluum et ingratum foret. Itaque novis cudendis argumentis danda fuit opera, quæ epistolis præfixa ad earum intelligentiam lectori veluti facem præferant.

Nec minori diligentia notis difficilia loca, quæ plurima sane sunt, explanare et illustrare curavimus. Quod ut certius præstaremus, in statuenda eruendaque ex Mss. vera, quantum licuit, lectione, potissimum consulavimus. Quippe dum de vocibus ambigitur, variis conjecturis liberius indulgetur, et sæpe inani conatu digladiantur et aerem verberant viri docti. Cæterum uberrimam notarum et observationum in Gregorii epistolas sægetem nobis obtulerunt præsertim eruditissimi viri Antonius Dadinus Alteserra, Toloeanus antecessor, et Petrus Gussanvillæus. Ille in studiorum juris canonici gratiam, notationes in plerasque sancti Gregorii, quæ reconditam juris utriusque peritiam in auctore arguunt, scripsit, et Clementi IX pontifici max. nuncupavit. Ex quibus paucas mutuati sumus, et, adjecto ad calcem nomine, honoris et gratitudinis ergo, a nostris distinctimus. De notis quas P. Gussanvillæus suis inseruit Editioni, operæ pretium est ipsum audire ita præfantem:

IX. De notis adjectis, aut, si mavis, intertextis, nonnihil annotandum est, quo morosorum offensionibus

appellare? quod passim usurpat, ut videre est in ejus præfat. et lib. 1, capp. 2 et 25. Pudeat nunc heterodoxos nobis veterum scriptorum corruptelam exprobrare, cum ipsius criminis cujus nos insimulare nunquam desiunt, rei clare arguantur. Verum de hac criminatione qua nos infamare conantur, alias.

XII. Nunc commemorandi sunt veteres Codices mss. ad quos Gregorii Registrum recensuimus et contulimus.

Corbeiensis, qui nunc est bibliothecæ sancti Germani a Pratis, Codex venerandæ antiquitatis, ut fere sunt omnes celeberrimi hujus monasterii.

Rhemensis, nimirum archimonasterii sancti Remigii, æqualis circiter ætatis.

Quinque Mss. e locupletissima et splendida bibliotheca Colbertina utendos accepimus, beneficio illustrissimi ac reverendissimi D. Jacobi Nicolai *Colbert* archiepiscopi Rothomagensis, Normanniæ primatis; cui quantum litterarumque cultores omnes debeant, nemo nescit. Ex his Mss. duo tantum sunt integri. Unus antiquior, quem veterem appellaturus sumus, epistolas in XIV libros distinctas continet, ac in plurimis diem quo scriptæ sunt notatum exhibet. Alter epistolas quidem omnes complectitur, et eodem ordine quo superior, sed minime in libros divisas.

Duos Codices manu exaratos e bibliotheca regia nobis suppeditavit vir cl. D. *Clement*, annuente illustrissimo ac abbate *de Louvois* ejusdem præfecto, qui bonarum artium et litterarum maxime sacrarum studiosis omnibus patronum se Mæcenatemque præbet.

Ad laudatos bibliothecæ vere regie Codices nuper accesserunt duo Telleriani, dono illustrissimi ac reverendissimi viri Caroli Mauricii *le Tellier*, Rhemensis archiepiscopi, quorum prius copiam ipse archipræsul excellentissimus nobis concesserat, pro sua erga omnes qui in stadio litterario, et maxime in sacræ antiquitatis studiis desudant, summa humanitate et benevolentia. In his veteribus exemplaribus, quæ prorsus similia nobis visa sunt, sæpe annotatur quo die, saltem quo mense, quæve indictione datæ sint Gregorianæ epistolæ.

Unum dcc fere annorum Codicem impetravimus ex biblioth. ecclesiæ metropoli' anæ sancti Gatiani apud Turonos, ex quo multas etiam temporis scriptarum epistolarum notas eruimus: hunc nomine *Turon. S. Gat.* designaturi sumus, ut ab alio Turonico, scilicet majoris monasterii prope Turonos seceratur, quem accurate quoque recensuimus.

Sancti Albini nobile monasterium apud Andegavos insignem præterea Codicem nobis præbuit, in quo nonnullæ epistolæ notam temporis quo scriptæ sunt præferunt; sed longe pauciores quam in Colbertinis, Tellerianis, ac Turon. supra laudatis Codicibus.

At vero nullum nobis præsentius auxilium adfuit, quam a mss. Codd. nostrorum monasteriorum in Normannia, ubi novissima hæc Editio fuit adornata. Septem omnino exemplaria inde nobis subministrata, et quidem optimæ notæ, spectandæque integritatis, ætatis autem alia dcc annorum, alia minimum dc, quorum nomina hic accipe: Gemeticense, seu monasterii sancti Petri Gemeticensis; 483 Audouenum, hoc est regalis monasterii sancti Audoeni apud Rothomagum; Michaelinum, scilicet monasterii sancti Michaelis in periculo maris; Beccense, percelebris monasterii beatæ Mariæ de Becco Herluini; Sagiense, seu monasterii sancti Martini apud Sagiium; Lyrense, id est beatæ Mariæ de Lyræ, in diocesi Ebroicensi; denique Pratelense, scilicet monasterii de Prateis, diocesis Lexoviensis. Verum cum maximus fere semper sit consensus inter illos Codices, *Normannorum* nomine illos designare solemus.

De Audoueno illud observandum, in primo folio post compactum volumen vacuo relicto, descriptam recentiori manu legi confessionem Berengarii, cui præmittitur: *Anno ab incarnatione sempiterni principii 1078, mense Febr., indict. 2, pontificatus vero domni Gregorii universalis pontificis septimi anno sexto*, etc., ut legitur in concilio Rom. vi, tom. X Concil. Labb., ad an. 1079, paucis verbis immutatis. Exempli gratia, in Ms. legitur *sempiterni principii*; et in Edit. Labb. *sempiterni principis*. Confessionem hanc Berengarianam, statim ac emissæ est ac publicata, hoc in folio fuisse scriptam non dubitamus, uti sane tunc mos erat, quidquid recens elucubratum erat, in quovis obvio Codice exarare, modo ad id capiendum satis chartæ puræ superesset. Et ex his conjicimus Audouenum Codicem mediante undecimo sæculo saltem scriptum esse.

Omnibus enumeratis Codicibus, si ratio antiquitatis habeatur, præponi debuerat Codex Corbeiensis, nunc bibliothecæ sancti Germani a Pratis, missus a Paulo Diacono ad sanctum Adalardum abbatem Corbelensem, ut patet ex ejusdem Pauli epistola præmissa collectis hoc in libro sancti Gregorii epistolis, quam noster D. J. Mabillonius Act. sanct. ord. sancti Benedicti, tomo I, pag. 397, inserendam curavit. Quinquaginta quatuor tantum epistolas continet hic Codex (quæ ratio fuit ut eum omnium postremum enumerarem) quarum xxxiv ipsius Pauli manu correctæ sunt et emendatæ. Verum de hac collectione jam supra; de Paulo autem legenda præfatiuncula Vitæ sancti Gregorii ab illo compendiosè scriptæ præfixa.

Hos omnes Codices propriis oculis inspeximus, accurateque varias eorum lectiones excerptimus. Nunc agendum de Vaticanis et Anglicanis, quos nobis videre non licuit.

Quatuor Vaticanorum Codicum discrepantes lectiones nobis communicavit vir cl. Steph. Baluzius, cui multa alia debemus; nam ut cætera taceam, Colbertinos Codices ipse nobis indicavit et subministravit. Qui ad laudatos Vaticanæ bibliothecæ Codices Gregorianas epistolas recensuit et contulit (vir certe acris judicii, summæ diligentiae, ac indefessi laboris), ita præmonet initio Codicis chartacæ: « Eodem die cæpi conferre epistolas libri primi, cum tribus mss. exemplaribus Vaticanis, quorum unum coopertum corio fulvo, et notatum numero 2534, et littera A, non habet primam epistolam, nec dimidiam partem secundæ. Alterum autem coopertum corio rubro, et notatum num. 2538, et littera B, habet principium (epistolarum) cum hac inscriptione: *Incipiunt epistolæ ex Registro beati Gregorii papæ, mense Septembri, indictione nona, scilicet anno suæ ordinationis primo*. Tertium est coopertum corio rubro, sine numero, quod fuit cujusdam Carthusiani, pag. 1, et notatur littera C. Quartum exemplar manuscriptum epistolarum sancti Gregorii Magni, Domini custodes mihi dederunt 18 Febr. 1600, signatum numero 190, et a me littera D, continens epistolas septingentas et quindecim, nullo ordine nullaque librorum distinctione digestas, sed omnes mistas, cujus sequuntur diversæ ab impresso lectiones. In fine legitur: *Hujus totius Registri castigationes absolvi quinto die Decembris 1600.* »

Si ad quatuor laudatos Codices alii postea accesserint ab eodem viro docto consulti et recensiti, suo loco admonere curabimus.

Magna fide collectas et expressas diversas illorum Codicum lectiones nobis omnino persuadet, tum quod ubique fere cum nostris conveniant, tum quod easdem observaverit in præfatis Codicibus noster D. Claudius *Estiennot*. Quippe antequam nobis nota fuisset hæc variarum lectionum a centum annis et ultra facta collectio, laudatus vir religiosissimus et eruditissimus qui tunc Romæ agebat, a nobis rogatus, eodem Vati-

canos Codices diligentissime excusserat, et in quibus ab Editis discrepant sedulo notaverat, in novæ Editionis subsidium. Quæ ad nos missa ubi contulimus, cum variis lectionibus, longe antea excerptis, prorsus consentire probavimus.

Sex Angliæ Codicum discrepantes lectiones nobis obtulerunt *Vindiciæ Gregorianæ* Thomæ Jamezii. Hoc opus plurimi fecerunt heterodoxi; at quale est, Deus immortalis, si cum Vaticana collectione comparetur! Nam plurimas lectiones diversas summi momenti, et ex quibus etiam locis corruptis mederi licuisset, dissimulavit Jamezius.

Editiones quibus potissimum uti sumus præter Gussanvillæanam, sunt Parisiensis an. 1518, apud Magistrum Bertholdum *Remboll.* Item Parisiensis 1571, quæ accurante Joanne Gilotio viro doctissimo 484 prodiit, et Vaticana. Per recentiores, quas nonnunquam commemoramus, Vaticanam hanc, et Gussanvillæanam præsertim intelligimus.

Nunc attendenda ea præfationis Gussanvillæanæ pars quæ ad epistolas spectat. De illa autem præfatione, ac de notis ejusdem auctoris in nostra recensis Editione, hoc præmonendum censemus, sicut ea non reprobamus, utpote a tribus doctoribus Sorbonicis approbata et regio diplomate munita, sic pro ipsis spondero minime audemus.

Ex præfatione generali Petri Gussanvillæi.

« Epistolæ dialogos excipiunt. Registrum sive Regestum vulgo vocant, id est rerum a sancto Gregorio gestarum indices monumenta. Siquidem eruditis solemne est sanctorum Patrum quam maxime versare epistolas, unde eruant cujusque auctoris ingenii dotes, morum imagines, prudentiæ nervos, disciplinam Ecclesiæ, historiam temporum, nodosarum questionum solutionem, officia intercurrentia eorum quibuscum consuetudinem habebant. Id omne vero cumulate dant sancti Gregorii epistolæ. Vim dexteritatemque ingenii quis non deprehdant in istis expressas tabulis, solertiam, robur animi, demissionem Christianam, zelum, cæterasque virtutes? Quantum laborat pro retinenda asserendaque disciplina, quasi nefas fuerit dispensare, canonibusque solvere? Non ostentat potestatem, non laxat habenas voluntati, ut quidquid libet liceat. Infractum animum sola inclinabat utilitas evidens Ecclesiæ, aut urgens cogebat necessitas. Noverat qua data occasione rigor ille foret remittendus paternæ concessione, non proculcando regulas, sed reducendo inflectendoque paulisper, prudentis oculatæque charitatis arbitrio. Ut jus summum summa quandoque est injuria, ita relaxationes imprudentes disciplinam evertunt, subruunt, pessumdant. Utrumque aliquot exemplis illustremus. Adversus vocem œcumenici episcopi suo sensu intellectam, canones et usum Ecclesiæ non cessat opponere. Episcopos neophytos iisdem tormentis arietat, nec ulli facit gratiam; eadem adversus illos argumenta proferens, quæ sanctus Gregorius Nazianz. in Monodia præformaverat, quasi ex eo totidem verbis desumpserit. Digamum fortiter repulit, rogante licet Brunehilde regina, nec aliam causam obtendit præter canones.... » *Cætera omitto utpote proliziora.*

SANCTI GREGORII MAGNI

(a) REGISTRI EPISTOLARUM LIBER PRIMUS.

Mense Septembri, (b) indict. ix, quæ fuit ordinationis ejus prima.

485 EPISTOLA PRIMA.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS SICILIÆ.

Suas intra Siciliam vices Petro subdiacono commissas declarat. Ut provincia illius episcopi semel per annum conveniant statuit. Ipsos quid in concilio cavendum, quid agendum sit monet.

Gregorius ærvus servorum Dei, universis episcopis per Siciliam constitutis.

Valde necessarium esse perspeximus (*Grat. dist.*

Epist. I.— (a) Ita Editi omnes ac plerique Codd. ms. In duobus tamen, scilicet Regio et Andeg., legitur *Regesti* et *Regestum* (quod purius dici non diffitemur) a verbo *regero*, id est, in Codicem aut in tabulas refero. Vocabulum hoc *Registrum* usu firmatum est, et quidem antiquo. Vide Cangii Glossarium, hac tamen cautione adhibita, ut scriptoribus Gregorio Magno antiquioribus, apud quos *Registrum* legi observatur, Gregorium Turonensem non adjungas; ubique enim usurpat *Regestum*, ut lib. x Hist., cap. 19: *Hæc episcopus negare non potuit; scripta enim ista in Regesto Chilperici regis, in uno scriniorum pariter sunt reperi.* Et lib. ix, cap. 34: *Et ingressa in Regestum, reperit arcam montilibus ornamentisque pretiosis repletam.* Ubi per *Regestum* intelligendum videtur *conclave*.

A 94, cap. 1) ut sicut decessorum nostrorum fuit iudicium, ita uni eidemque personæ omnia committamus; et, ubi nos præsentem esse non possumus, nostra per eum cui præcipimus representetur auctoritas. Quamobrem Petro subdiacono sedis nostræ, 486 (c) intra provinciam Siciliam vices nostras, Deo auxiliante, commisimus. Nec enim de ejus actibus dubitare possumus, cui, Deo auxiliante, totum nostræ Ecclesiæ noscitur (d) patrimonium commississe.

(b) Seu potius anno indictionis nono. Indictio cyclus est seu numerus quindecim annorum, qua revolutione peracta, a num. 15 reditur ad unitatem. Hanc a Constantino Magno institutam nonnulli volunt. Variæ fuerunt indictiones: Constantinopolitana, secundum quam numerantur anni pontificatus sancti Gregorii, incipiebat ineunte mense Septembri. De hac indictione Ambrosius in epist. ad episcopos Æmiliæ, quæ est 23 primæ clas., n. 16. *Indictio*, inquit, *mense Septembri incipit.* Eundem consule lib. de Noe et Arca, cap. 17. Ante Ambrosium indictionis meminit sanctus Athanasius, lib. æv epist. de Synodis, num. 15, ubi Antiochenum concilium Marcellino et Probinio coss., indict. 14, habitum fuisse testatur. Hanc quidem esse Athanasii dubitavit Petavius, de Doctrina temp., lib. II, cap. 4, pag. 363, sed scrupulos ea de

(e) Illud quoque fieri debere perspeximus, ut semel per annum ad (f) Syracusanam, sive (g) Catanensium civitatem, universaliter honore quo dignum est, sicut eidem iuseimus, fraternitas vestra conveniat, quatenus quæ ad utilitatem ipsius provincie Ecclesiarum pertinent, sive ad necessitatem pauperum oppressorumque sublevandam, sive ad admonitionem omnium atque correctionem eorum quorum excessus contigerit demonstrari, congrua cum eodem Petro subdiacono sedis nostræ debeat moderazione disponere. A quo concilio procul absint odia, facinorum nutrimenta, atque invidia interna tabescat, et nimis execrabilis animorum discordia. Sacerdotes suos **487** concordia Deo placita, et charitas recognoscat. Hæc igitur omnia cum ea maturitate ac tranquillitate gerite, ut dignissime episcopale possit concilium nuncupari.

EPISTOLA II.

AD JUSTINUM PRÆTOREM SICILIÆ.

Justinum amice ac serio hortatur, ut paci cum sacerdotibus, æquitati erga omnes studeat; utque integram frumentum annonam curet transmitti.

Gregorius Justino prætori Siciliæ.

re omnes tollunt, qui nuper ex nostris Athanasii opera edidere. Consule Tillemontium, Historiæ Augustorum tom. IV, in Constantino Magno, pag. 144. Constantii imperatoris Constitutionibus aliquot ascriptæ leguntur indictiones in Codice Theodos. Indictionis nota conciliis apposita non videtur ante Chalcedon., an. 451, neque a summis pontificibus legitur adhibita ante Gregorium M. Indictionis usum in diplomatibus Francicis ante initium sæculi noni fere nullum, in rebus historicis rarum admodum fuisse cum Cointio sentit Mabillonius; at locum habuisse nonnunquam, sexto etiam sæculo, in actis conciliorum aliisque monumentis propugnat.

Indictio ab indictis per singulos annos tributis et vectigalibus nomen videtur accepisse. Hinc tributa ipsa indictiones aliquando dicuntur. De Hunnerico rege Victor Uticensis, Hist. Vandalicæ persecutionis lib. II, cap. 1. *Provincias regni sui variis calumniis et indictionibus onerabat.* Præter indictionem Constantinopolitanam, quam Gregorius suis in Epistolis adhibuit, fortasse quod ipsa incipiente pontificatum inierit, scilicet die tertia Septembris, duæ aliæ sunt notissimæ, nimirum Cæsarea, quæ a VIII Kalend. Octob., et pontificia sive Romana, quæ a Kalend. Januarii sequentibus progreditur. De indictionibus plura apud Baron., ad annum Christi 312, num. 100 et seqq.; Petav., de Doctrina temporum, lib. II, cap. 40; Cangium, in Glossario; Mabillonium de Re diplomatica, lib. II, cap. 24.

(c) Nullum tunc in Sicilia fuisse metropolitam suadet primo lib. I, epist. 18, et lib. II epist. 24, qua ordinandos pro Sicilia episcopos Romam transmitti jubet Gregorius. Secundo, lib. II, epist. septima ad Maximianum Syracusanum episcopum, cui sedis apostolicæ vices committens, ipsi de minimis in Sicilia causis iudicare concedit. Tertio epist. quinta lib. octavi inscriptio. Quarto quod ad Romanum concilium aut annis singulis, aut triennio quoque, aut tandem quinquennio episcopi Siculi convenire cogebantur. Nonnullis scrupulum injicit epistola Constantini ad Chrestum Syracusanum, qua mandat ut duos secum secundæ sedis, secundi throni viros asciscat comites. At presbyteros hic intelligi, scilicet secundi ordinis sacerdotes, fere consentiunt eruditi. Vide Sirmondi notas ad Sidonii, epist. 11 et 25, lib. IV. Porro antiqui moris fuit ut Romanus pontifex in remotis extra Italiam provinciis vicarios institueret sibi metropolitam ipsos, et quandoque episcopos. At in Sicilia, quæ

Quod lingua loquitur, attestatur conscientia, quia dudum vos et nullius dignitatis occupationibus implicatos, multum dilexi, multumque veneratus sum. Ipsa namque incensus vestri modestia quibusdam conatibus exigebat ut diligetiam a nolente debuisset. Et cum vos venisse ad administrandam præturam Siciliæ audivi, valde gavisus sum. Et quia quandam inter vos utque ecclesiasticos (a) simulationem suscipere comperi, vehementissimos contristatus sum. Nunc vero quia et vos administrationis cura, et me studium hujus regiminis occupat, (b) in tantum nos recte diligere specialiter possumus, in quantum generalitati minime nocemus. Unde per omnipotentem Dominum rogo, in cujus tremendo iudicio nostrorum actuum posituri rationes sumus, ut ejus respectum semper gloria vestra ante oculos habeat, et nunquam quodlibet ex quo inter vos vel parva dissensio proveniat admittat. Nulla vos lucra ad injustitiam pertrahant, nullius vel minæ, vel amicitie, ab itinere rectitudinis deflectant. Quam sit vita brevis aspiciate; ad quem quandoque ituri estis iudicem, qui judicariam potestatem geritis, cogitate.

non alium a Romano episcopo metropolitam habuit, etiam subdiacono suas committit vices. Quanquam postea Maximianum Syracusanum episcopum, sum et sedis apostolicæ vicarium in Sicilia Gregorius instituerit, ut infra videbimus. De vicariis apostolicæ sedis per varias orbis Christiani provincias constitutis lege notas et observationes Ant. Dadingi Altesoræ in epistolas sancti Gregorii. Cæterum ante Anastasium Thessalonicensem episcopum cui Leonem Magnum vices suas per Orientem commisisse docet, commemorandi sunt Acholius et Anysius ejusdem sedis episcopi, quos vicarios suos per Illyricum Orientale, hoc est Macedoniam, Achalam, Thessaliam, utramque Epirum, Cretam, utramque Daciam, etc., Damasus et Syricus instituerunt. Lege doctiss., Tillemontium, in Damaso, tom. VIII Commentariorum in Hist. Eccles. Ad Petrum subdiac. plures extant Gregorii epistolæ, ut ex indice patebit.

(d) In nonnullis Edit., *patrocinium*, reluctantibus Mss. Vaticanis, Gallicis, etc., necnon veteribus Excusis. Legendum esse *patrimonium*, probat etiam duæ quæ sequuntur epistolæ. Porro diversis in provinciis erant ecclesiæ Romæ patrimonia, in Africa, Dalmatia, Gallis, etc., ut intelligimus ex variis Gregorii epistolis, lib. I, 75, lib. II, 22 et 33, etc. De patrimoniis in Italia, Sicilia, Sardinia, Corsica magis notis tacemus.

(e) Quam necessaria sint concilia, tum ad corrigendam doctrinæ novitatem, tum ad corrigendos Christianorum mores, et ad dijudicandas episcoporum lites, ex pluribus aliis Gregorii epistolis manifeste liquet, necnon ex superiorum pontificum epistolis, scilicet Cornelii, Julii I ad Orientales episcopos in causa Athanasii, Liberii ad Constantium Imperat., Damasi, Innocentii I, Leonis, etc. GUSMANVIL.

(f) Syracusæ, vulgo, *Saragossa* Hispanis; *Italis Siragosa*, urbs Siciliæ notissima, episcopalis, sub archiepiscopo montis Regalis.

(g) Catana Plinio, et Melæ, Catina, vulgo *Catania*, Siciliæ urbs celebris. In multis Mss. legitur *Catinensium*.

EPIST. II. — (a) In Editis, *simulationem*. Lectioni nostræ patrocinantur Mss. Vaticani, et pene omnes. De hac voce quæ idem sonat ac *simulationem*, jam dictum est, ad lib. XIV Moral., n. 73.

(b) Si legendum ex Mss. non *in tantum vos*, ut habent Vulgati. Infra quoque non legendum *inter vos*, cum Excusis.

Solenter ergo intuendum est quod cuncta lucra hic A relinquimus, et solas 488 dispendiosorum lucrorum causas nobiscum ad iudicium deportamus. Illa ergo sunt nobis commoda quærenda, quæ nequaquam mors adimat, sed mansura in perpetuum præsentis vitæ finis ostendat.

De frumentis autem quæ scribitis, longe aliter (c) vir magnificus Citonatus asserit, quia solummodo tanta transmissa sunt quæ pro transactæ indictionis debito (d) ad replendum sitonicum redderentur. De qua re curam gerite, quia si quid minus huc transmittitur (e) non unus quilibet homo, sed cunctus simul populus trucidatur.

Ad regendum vero Siciliæ patrimonium, talem, ut ætumo, (f) virum, Deo auctore, transmisi, cum quo B vobis, si, ut ego expertus sum, recta diligitis, omnino conveniat. Quod autem me ut vestri memor esse debeam admonetis, verum fateor, si ex antiqui hostis insidiis iniustitia nulla subrepat, tantam gloriæ tuæ modestiam didici, ut esse non tuus erubescam.

(c) Priores Editiones habebant *Ciridanus*, et ad marginem citabantur tres epistolæ ad Ciridanum scriptæ, nempe epist. 21, lib. vii, indict. 2, 38 et 39, lib. x, ad confirmandum errorem.

Verum evincunt plurimi mss. Codices Vatic., Moiss., Clun., Catalaun., Vallisluce., Bigot., Anglic., et probatioribus quique, quibus et favent Editiones Veneta 1504, Paris, 1508 et 1571, et aliæ; quo etiam modo legit Sigonius de regno Italiæ, ubi referens hanc epistolam, legit *Citonatus*. Est autem nomen Citonatus satis usurpatum antiquis. Nam Citonatus episcopus subscripsit conc. Romano ii, sub Silvestro, an. 324. Citonatus episcopus Caralitanus interfuit conc. Conetantinop. iii, sub Agathone, an. 680. Legitur et *Citonatus* abbas in Vita sancti Æmiliani, a Braulione episcopo Cæsaraugustano conscripta. Ex adverso reperitur nomen *Seronatus* apud Sidonium Apollinarem, lib. ii, epist. 1. *Citonatum* vocavere veteres, quem cito ac facile, ac prae sine doloribus sua enixa erat mater; *Seronatum* contra, quem tarde et laboriose, nec nisi post multos et diuturnos nixu genitrix pepererat. GUSSANVILLE.

(d) *Sitonicum*, ἀπό τοῦ σίτου, quod *frumentum* sonat: aliquando certam frumenti mensuram, quæ singulis annis procuratur, significat; aliquando vero publicum horreum, ut hoc loco. Romanis usabant Africa, Sardinia, et maxime Sicilia: *Neminem vestrum præterit, iudices*, inquit Tullius actione 5 in Verrem, *omnem utilitatem opportunitatemque provincie Siciliæ... consistere in re frumentaria, maxime... hac alimur ac sustinemur*. Canon frumentarius, in quo D quidquid frumenti pendebant provincie continebatur, conditus est Augusti tempore.

(e) Quippe Ecclesiæ horrea subverterat anno superiore Tiberis exundans, perierantque nonnulla tritici modiorum millia. Vide *Greg. Turon.*, lib. x, cap. 1.

(f) Scilicet Petrum subdiaconum, de quo epist. prima.

EPIST. III. — (a) Scholasticus appellatus est quivis eloquens, disertus, oratoris facultatis et politoris litteraturæ studio eruditus. Sic Eulogius apud Paladium, et apud sanctum Hieron. in Catalogo Scriptor. Eccles. *Serapion ob elegantiam ingenii cognomen Scholastici meruit*. Tributum est etiam id nomen advocato, iudici, vel iudicis aessori, infra, epist. 44, epist. 36, lib. v, lib. ix, epist. 58. In conc. Africano, can. 64, petitur ab imp. ut dent facultatem constituendi

EPISTOLA III.

AD PAULUM SCHOLASTICUM.

Paulum, quod de pontificatu sibi gratuletur, arguit. Maurentium illi et Petrum subdiaconum commendat.

Gregorius Paulo (a) Scholastico.

Quidquid mihi ex honore sacerdotalis officii extranei arident non valde penso, de vobis autem mihi hac ex re aridentibus non minime doleo, qui desiderium meum plenissime scitis, et tamen proficisse me creditis. Summus enim mihi profectus fuerat, si potuisset impleri quod volui; si voluntatem meam, quam dudum cognitam habetis, perficere optatæ quietis perceptione valuisset. At quia nunc in civitate teneor Romana, honoris huius vinculis religatus, habeo aliquid quod etiam vestræ gloriæ exsultem. 489 Et quia viro (b) eminentissimo domno Leone (c) ex consule veniente, vos in Sicilia remanere non suspicor; et cum ipse quoque tuo honore religatus, Romæ retineri cœperis, quid mœroris, quid amaritudinis ego patiar agnosces. Veniente autem viro magnifico (d) domno Maurentio (e) chartulario, ei, quæ-

defensores scholasticos, qui, etc. In conc. Milevit., cap. 16, idem et statuitur. Vide Cod., lib. xii, tit. 62, et Synesium, epist. 105, 155, 156, ad Demitianum Scholasticum.

(b) Sequimur Mss. Romanos, Gallic. etc., non vero vulgatos Codices, ubi legitur, *excellentissimo*.

(c) Num consulatum gesserat, ut diceretur exconsul? At consulatus a Justiniano abolitus fuerat an. 541. Quam dignitatem Justinus ejus successor irrito conatu restituere tentavit. Sed quemadmodum fiant *consules et consulares* per codicillos, ut patet ex Cassiodoro, lib. vi Variar., cap. 10 et 20, ita etiam haud dubie creabantur exconsules; non secus ac apud nos videmus fieri quosdam sacri consistorii comites, per codicillos, Gallice *par brevet*. Id confirmatur ex epist. 53 lib. 2; *Chartas exconsulatus expetiit*, etc.

(d) Pro domno; sic domna, calidus, frigidus, mna, et in pluribus aliis. Et hoc frequens est in antiquis Codicibus. Videndus Ausonius Poppis, de Ueu antique lectionis, cap. 5 lib. 1. Gregorius Turonensis, *Domna Brunehildis*, lib. ix Hist., cap. 20. Græcietium utuntur hac voce δόμνα. Oppianus, Cynægeticon lib. 1. Usurpat et hoc verbum Brissonius, in Pærgie, ex lib. xxxviii, § *Lucius*, de legat. 2. In Digest. plura. Menardus in notis ad Concord. Regular., cap. 70. GUSSANVILLE. Vide fusiores notas Mabil. in Epist. 72 sancti Bern.

(e) Chartularii vulgo dicuntur qui chartis inserviunt. Varii erant: alii in ecclesia, alii in palatio, alii in exercitu. De chartulariis eccle. erit aliud dicendi locus. Præsertim chartularii dicuntur qui tabulas vel chartas fiscalium debitorum tractant, agunt, administrant. Auctor Historiæ Miscellæ, lib. xxii: *Cum chartularius esset, et publica tributa facta ratione corserret*. Qui his præerat magnus chartularius dicitur *Duca*, cap. 30. Imperatoriis etiam equis præfectus erat chartularius, ut docemur ex Zonara, in Leone Isauro, pag. 83, et Niceta, in Isaacio Angelo, lib. iii, num. 2. Magnum chartularium eo nomine post protostratorem in aula meruisse scribit Codinus, de Officiis aulæ CP., cap. 3, n. 6. Illiusque potesimum munus tradit, ut equum peregre aut quovis e palatio profecturo imperatori ad palatii ipsius portam adduceret. Hinc illa dignitate donati præcipui aulæ præeres. Paulo Diac., l. ii de Gestis Langob., cap. 1 et 3: *Narses Italiæ præfectus chartularius imperialis dicitur*, et hac ipsa epistola Maurentius chartularius vir magnificus appellatur.

so, in Romanæ urbis necessitate concurrere, quia hostilibus gladiis foris sine cessatione confodimur. Sed seditione militum, interno periculo gravius urge-
mur. Petrum vero subdiaconum nostrum, quem pro regendo Ecclesiæ patriomonio, Deo auctore, transmisimus, vestræ gloriæ per omnia commendamus (f).

EPISTOLA IV.

AD JOANNEM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Quod electionem suam ab imperatore confirmari procurasset conqueritur. Ejus orationibus se commendat. Synodicam spondet epistolam.

Gregorius (a) Joanni episcopo Constantinopolitano.

Si charitatis virtus in proximi dilectione consistit, si sic diligere proximos sicut nos jubemur, quid est quod beatitudo vestra me non ita sicut se diligit? Quo enim ardore, quo studio, (b) episcopatus pondera fugere voluerit scio; et tamen hæc eadem episcopatus pondera ne mihi deberent imponi, non restitit. Constat ergo quia 490 non me sicut vos diligitis, qui illa me voluistis onera suscipere, quæ vobis imponi noluistis. Sed quia vetustam navim vehementerque contractam indignus ergo infirmusque suscepi (undique enim fluctus inirant, et quotidiana ac valida tempestate quassatæ putridæ naufragium tabulæ sonant), per omnipotentem Deum rogo, ut in hoc mihi periculo orationis tuæ manum porrigas, quia et tanto enixius potestis exorare, quanto et a confusione tribulationum, quas in hac terra patimur, longius statis.

(f) In Ms. Turon. S. Gatiani scripta legitur hæc epist. mense Octobri, indict. 9.

Epist. IV. — (a) Hic est Joannes Jejunator appellatus, Græcis νηστευτής, ita dictus διὰ τὸ καταφιλοσοφῆσαι λίαν τῶν ἡδονῶν, τυραννῆσαι τε τῶν παθῶν, ἀτοκράτορά τε τῆς κοιλίας γενέσθαι, inquit Theophylactus Simocatta, lib. vii Histor. Mauric., cap. 6. In locum Eutychii Constantinopolitani episcopi successit, licet in v. tus ex præsentī epistola, imperante Tiberio, ann. 586, cum esset magnæ Ecclesiæ diaconus, inquit Theophanes in Chronographia, et Cedrenus in compendio historiarum. Vir magnarum virtutum; unde Sophronius, Hierosolymitanæ patriarchæ, apud Photium, in Bibliotheca, cod. 231, vocat eum ἀνδρα ἀρετῆς οἰκητήριον.

Sed et quanti fecerit Joannis sanctitatem Gregorius Magnus, indicant epistolæ plures, in quibus eum sanctissimum nominat; imo et post ipsius mortem, quando vere laudari possunt homines, sanctissimum appellat lib. vi, epist. 66, in cuius fine sanctum Joannem eum nuncupat. Sed et Isidorus Hispalensis, Gregorio ferre suppar, de eo sic loquitur libri de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 26: Joannes sanctæ memoriæ Constantinopolitanus episcopus, natione Cappadox, vir inæstimabilis abstinentia, et eleemosynis largissimus, etc. Id ipsum repetit in libro de viris illustribus.

Non solum autem virtutum gloria claruit, sed et doctrina celebris fuit. Testis est liber de Baptismo, quem Leandro Hispalensi episcopo inscripsit ex Isidoro supra. Testes alii, de quibus videndus Morinus in fine libri de pœnitentia, pag. 77. Guss. De Joanne tamen postea graviter expostulavit Gregorius ob usurpatum acumen: i seu universalis nomen; qua de re dicitur infra. Huic epistolæ in Cod. Colb. præfigitur: mense Decembri, ind. 9.

(b) Quantum sit pondus episcopatus, sed quanti sit illud periculi, satis aperte demonstrarunt sancti Patres. Unus pro omnibus sufficit Chrysostomus, homilia 3 in cap. 1 Act. Apost., dum paucis illis sed βραβητικῶς verbis ita loquitur: Οὐκ οἶμα: εἶναι πολ-

(c) Synodicam vero epistolam subsequenti festinatione transmitti, quia latorem præsentium (d) Bacaudam, fratrem et coepiscopum nostrum in ipso meæ ordinationis initio, multis et gravibus pressus occupationibus (e) relaxavi. (Cf. Joan. Diac. l. 1, c. 46.)

EPISTOLA V.

AD THEOCTISTAM SOLOREM IMPERATORIS.

E contemplationis quiete ad negotiorum tumultus se raptum gemit. Contemplativam vitam Racheli et Mariæ, activam Lue et Marthæ comparat.

Gregorius (a) Theoctistæ sorori imperatoris.

Mens mea vestræ venerationi quanta devotione substernitur, explere verbis nequeo, nec tamen me prodere laboro, quia et me tacente in vestro corde legitis quid de mea devotione sentiat. Miror autem quod in me collatas dudum (b) continentias vestras ex hac moderna 491 pastoralis officii continentia distaxistis, in qua, sub colore episcopatus, ad sæculum sum reductus; in qua tantis terræ curis inservio, quantis me in vita laica nequaquam deservisse reminiscor. Alta enim quietis meæ gaudia perdididi, et intus corruens, ascendisse exterius videor. Unde me a conditoris mei facie longe expulsus deploro. Conabar namque quotidie extra mundum, extra carnem fieri, cuncta phantasmata corporis ab oculis mentis abigere, et superna gaudia incorporaliter videre: et non solum vocibus, sed medullis cordis ad Dei faciem anhelans, dicebam: Tibi dixit cor

λοὺς ἐν τοῖς ἱερῶσι τοὺς σωζομένους, ἀλλὰ πολλῶν πλειοὺς τοὺς ἀπολλυμένους. Id est: Non arbitror inter sacerdotes multos esse qui salvi fiant, sed multo plures qui pereant. GUSSANV. At deoneribus et periculis episcopatus, nullus melius scripsit, quam sanctus Doctor, in Dialogis, ipso in limine, plurimis in epistolis, sed maxime lib. Regulæ pastoralis.

(c) Invaluerat consuetudo ut patriarchæ singuli statim a consecratione suæ fidei summam ad alios mitterent patriarchas, ut esset veluti quædam confessio ejusdem fidei et communionis. Hujus moris apud sanctum Cyprianum aliquot prostant initia, ut epist. 42, ad Cornelium, Gelasius, epist. 2, ad Laurentium: Quia mos est sanctæ Romanæ Ecclesiæ sacerdoti noviter constituto formam fidei suæ ad sanctas Ecclesias prærogare, etc. Jam epist. 1, ad Euphemium Constantinopolitanum, dixerat: Apostolicam sedem institutum sibi noviter sacerdotem præeuntibus oportuisse litteris indicare. fuit quondam ecclesiastica vetus hæc regula apud patres nostros, etc. Et ante ipsum Hilarius, epist. 5 et 6. Regibus etiam confessionem suæ fidei a Romanis tuisse pontificibus missam, cuique obvium est. Exempli causa profero epistolam 16 Pelagii I, ad Childebertum regem, cuius fragmentum refert Gratianus, caus. 25, quæst. 1, cap. 10, Sategendum. GUSSANV.

(d) De Bacauda vide infra, epist. 8.

(e) Id est dimisi. Vide lib. II, indict. 41, epist. 48; lib. VII, epist. 15; lib. IX, epist. 125; lib. XIII, epist. 13.

Epist. V. — (a) De Theoctista lege infra epistolam 26 libri septimi, et 45 libri undecimi.

(b) Non unum habet sensum continentia in hujus epist. initio. Priore quidem loco pro benevolentia et affectu sumitur; at posteriore, pro conditione pontificis. Apud Spelmanum, in Glossario, continentia seu contementum, Gallice contenance, est æstimatio et conditionis forma, qua quis in republica subsistit. Vide de hac voce amplissimam Alteserra notam.

meum: Quæsiui vultum tuum; Vultum tuum, Domine, requiram (Psal. xxvi, 8). Nil autem in hoc mundo appetens, nil pertimescens, videbar mihi in quodam rerum vertice stare, ita ut in me pene crederem impletum, quod pollicente Domino ex propheta didicissem: *Sustollam super te altitudines terræ (Isai. lviii, 14).* Super enim altitudines terræ sustollitur, qui et ipsa quæ alta et gloriosa præsentis videntur sæculi per mentis despectum calcat. Sed repente a rerum vertice tentationis hujus turbine impulsus, ad timores pavoresque corruo, quia etsi mihi nil timeo, eis tamen qui mihi commissi sunt, valde formido. Undique causarum fluctibus quatior, ac tempestatibus deprimor, ita ut recte dicam: *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me (Psal. lxxviii, 3).* Redire post causas ad cor desidero, sed, vanis ab cogitationum tumultibus exclusus, redire non possum. Ex hoc ergo mihi longe factum est quod intra me est, ita ut obedire nequeam propheticæ voci, quæ dicitur: *Redite, prævaricatores, ad cor (Isai. xlvii, 8).* Sed stultis pressus cogitationibus, solummodo exclamare compellor: *Cor meum dereliquit me (Psal. xxxix, 13).* Contemplativæ vitæ pulchritudinem velut Rachelem dilexi sterilem, sed videntem ac pulchram (*Genes. xxix*); quæ etsi per quietem suam minus generat, lucem tamen subtilius videt. Sed quo judicio, nescio, Lia mihi in nocte conjuncta est, activa videlicet vita; (c) fecunda, sed lippa; minus videns, quamvis amplius pariens. Sedere ad pedes Domini cum Maria festinavi, verba oris ejus percipere; et ecce cum Martha compellor in exterioribus ministrare, erga multa satagere (*Luc. x, 39 seq.*). Expulsa a me, ut credidi, legione dæmonum, volui oblivisci quos novi, et ad Salvatoris pedes quiescere; et ecce mihi nolenti atque compulso dicitur: *Revertere in domum tuam, et annuitia quanta fecerit tibi Dominus (Marc. v, 19).* Sed unis inter tot terrenas curas valeat Dei miracula prædicare, cum jam **492** mihi difficiles sit saltem recolere? (d) Pressum namque in hoc honore tumultu sæcularium negotiorum, ex eis me esse video de quibus scriptum est: *Dejecisti eos dum alleverentur (Psal. lxxii, 18).* Neque enim dixit: Dejecisti eos postquam allevati sunt, sed dum alleverentur;

A quia pravi quique dum temporali, honore suffulti, foris videntur surgere, intus cadunt. Allevatio ergo ipsa ruina est, quia dum gloria falsa subnixi sunt, a gloria vera evacuantur. Hinc iterum dicit: *Deficientes ut fumus deficient (Psal. xxxvi, 20).* Fumus quippe ascendendo deficit, et sese dilatando evanescit. Sic videlicet fit cum peccatoris vitam præsens felicitas comitatur, quia unde ostenditur ut altus sit, inde agitur ut non sit. Hinc rursum scriptum est: *Deus meus, pone illos ut rotam (Psal. lxxxii, 14).* Rota quippe ex posteriori parte attollitur, et in anterioribus cadit. Posteriora autem nobis sunt bona præsentis mundi, quæ relinquimus; anteriora vero sunt æterna et permanentia, ad quæ vocamur, Paulo attestante, qui ait: *Quæ retro oblitus, in ea quæ sunt priora me extendens (Phil. iii, 13).* Peccator ergo cum in præsentis vita profecerit, ut rota ponitur; quia in anterioribus corruens, ex posterioribus elevatur. Nam cum in hac vita gloriam percipit quam relinquit, ab illa cadit quæ post hanc venit. Et quidem multi sunt qui sic exteriores pro vectus regerescunt, ut per eos nequaquam interius corruant. Unde scriptum est: *Deus potentes non abjicit, cum et ipse sit potens (Job. xxxvi, 5).* Et per Salomonem dicitur: *Et intelligens gubernacula possidebit (Prov. i, 5).* Sed mihi hæc difficilia sunt, quia et valde onerosa; et quod mens voluntarie non recepit, congrue non disponit. Ecce serenissimus Dominus imperator (e) fieri simiam leonem jussit. Et quidem (f) pro jussione illius vocari leo potest, fieri autem leo non potest. Unde necesse est ut omnes culpas ac negligentias meas non mihi, sed suæ pietati deputet, qui virtutis ministerium infirmo commisit. (*Cf. Joan. Diac. l. i, c. 47.*)

EPISTOLA VI.

AD NARSEM PATRICIUM.

E contemplationis delectatione se dejectum dolet.

Gregorius (a) Narsæ (b) patricio.

(c) Dum contemplationis dulcedinem alte describitis, ruinæ meæ mihi gemitum renovastis, quia a divi quid intus perdidit, dum foris **493** ad culmen regimini immeritus ascendit. Tanto autem me percussum morore agnoscite, ut vix loqui sufficiam, oculos enim

(c) Hierarchicas ipsas functiones non deprimit, ut fingit hic Gussanv. in notis, Gregorio Ambrosium, Theodoritum, et Hieronymum incassum opponens, sed illis se imparem clamat; terrenisve curis et sæcularibus causis se dolet implicatum, quibus mentis suæ caliginem offundi, rectumque ac perspicacem divinæ contemplationis intuitum frangi experiebat, *Sub colore episcopatus, inquit in hac ipsa epistola, ad sæculum sum redactus..... terræ curis inservio..... undique causarum fluctibus quatior ac tempestatibus deprimor..... Pressum in hoc honore tumultu sæcularium negotiorum, etc.* In eundem sensum scribit epist. 25 hujus libri: *Quisquis pastor dicitur, curis exterioribus graciter occupatur, ita ut sæpe incertum fiat utrum pastoris officium an terreni proceris agat.* Quippe Christianorum causæ olim non apud laicos iudicantur, sed a pud episcopum ipsum agebantur. Maximis præterea curis Gregorius angebatur, ob mala quæ a Langobardis patiebatur Italia, ipsaque Roma metuebat, ut ipse asserit hom. 7 in Evang.

(d) In Cod. ms. Biblioth. Vatic., not. 1031, *Pressum... hoc onere tumultus.* In tribus aliis Vatic. quorum varias lectiones penes nos habemus: hæc minime leguntur. Nostri quoque Mss. lectionem hanc non admittunt.

(e) Alludit fortasse ad illud adagium. *Induitis me leonis exuvias, quod ex illo Luciani desumptum est: Tanto tempore non animadverti, eum sub leonis pelle ridiculam quamdam simiam occultare.* GUSSANV.

(f) In eundem sensum sanctus Chrysost., hom. 52 in Acta: *Princeps est, inquit, non cui vocatus est, sed qui vere est. Sicut enim rex neque medicum, neque rhotorem faciet, ita neque principem. Non enim litteræ vel nomen principem faciunt.* In nonnullis Editis legitur, *provisione*, non *pro jussione*, sed huic lectioni Mss. minime favent; eam tamen sequitur Alleserra.

EPIST. VI. — (a) Male hunc confundit Baronius, ad annum 568, cum altero Narsete, qui sub Justiniano imperatore patricius et præfectus Italiæ, summusque belli dux fuit. Hic vero ad quem scribit sanctus Gre-

mentis meæ doloris tenebræ obsident. Triste est quidquid aspicitur, quidquid delectabile creditur, cordi meo lamentabile apparet. Penso enim, ab alto quietis meæ culmine corruens, (d) ad quam dejectum exterioris provectus culmen ascendi. Et pro culpis meis in occupationis exsilium a facie dominantis missus, (e) quasi destructæ Judææ vocibus cum propheta dico: *Qui consolabatur me, longe recessit a me* (Thren. 1, 13). Quod vero causæ et nominis similitudinem faciendo, per scripta vestra clausulas declamationesque formatis, certe, frater charissime, simiam leonem vocas. Quod eo modo vos agere conspiciamus, quo scabiosos sæpe catulos, pardos vel tigrides vocamus. Ego enim, bone vir, quasi filios perdidisti, quia per terrenas curas recta opera amisi. *Nolite ergo me vocare Noemi, id est, (f) pulchram; sed vocate me Mara, quia amaritudine plena sum* (Ruth. 1, 20). Quod autem me dicitis scribere non debuisset, ut in agro Dominico (g) cum bubalis arares (Amos. vi, 13), quia in ostenso beato Petro linteo, (h) et bubaliet omnes feræ oblatæ sunt, acis ipse quia sub junctum est: *Macta et manduca* (Act. x, 13). Tu ergo qui easdem

gorius fuit primum stipator, ὑπερχριστής, Comentioli ducis exercitus sub Mauricio, xxx circiter annis post obitum prioris Narsæ. Fuit tamen alteri b. lica laude non inferior, ut videre est apud auctores συγγρόφοις. Præcipue autem enituit virtus ipsius ad versus Persas, quibus tanto terrori erat, ut Persarum infantes audito solo Narsæ nomine tremere, ex Historia Miscellæ lib. xvii. De ipsius egregiis facinoribus fuisse Simocatta in Historia Mauricia. Tandem spe et blanditiis delinquit, et ad Curiam evocatus a phoca, igne crematus est. De quo sic Constantinus Massæ in compendio :

Φωχὰς Ναρσῆν, τὸν στρατηγὸν, τὸ τῶν Ρωμαίων θαῦμα, Πυρὸς τροφὴν πεποίηκε.....

GUSSANV.

(b) Patricius primo fuit nomen nobilitatis, postea dignitatis et potestatis. Justinianus, lib. i Instit., tit. 12, patriciatum vocat summam dignitatem, et quæ sola morte solvatur; sic et Cassiodorus, lib. vi, form. 2. Constantinus Magnus patricios instituit, atque ita appellavit, quod suos et futurorum imperatorum patres, consessores, et consiliarios eos esse vellet, a consulibus proximis atque perpetuis. Sicut Romulus centum ex senioribus electos et ex auctoritate patres ob ætatem senatores vocatos, instar habuit consilii publici: quæ origo veterum patriciorum fuit. Divus Hieronymus, epist. 10, ad Furiam, ejusdem patris meminuit tanquam consularis et patricii. Cassiodorus, in lib. viii, epist. 9, chlamydem calceosque Romanos inter insignia patriciatu numerat. Rectores quoque provinciarum patricios non raro dictos reperio: credo quod ex corpore patriciorum plerumque eligerentur. Certe Fasagates Armeniorum patricius vocatur in Historia Miscellæ lib. xix, qui sub Constante Heraclii Augusti nepote regebat Armeniam; et Sabbatius patricius Armeni v, qui sub Justiniano Rhinotmeto ei provincie præluit. Quin et historici nostri, Fredogarius, aliique, rectores pagi Transjurenensis et Scutingerorum in Burgundia, nunc duces, sæpius patricios nuncupaverunt. Sanctus Audoenus, in Vita sancti Eligii, vocat Burgundie patricios. Et qui provinciam Arelatensem et Massiliensem ad tempus sub regibus Francorum regebant, patricii Galliarum, vel de Gallis appellantur a Gregorio Magno. Unde epist. 33, lib. ii, nunc iii, scribit *Dynamio patricio Galliarum*, qui fuit rector provincie Massiliensis. Hoc nomine apud nos supradictarum provinciarum rectores ap-

bestia necdum mactaveras, cur jam manducare per obedientiam volebas (i)? Aut nescis quia ea de qua scripsisti bestia oris tui gladio occidi recusavit? Quas ergo per compunctionem occidere potueris, de illis necesse est ut in tui desiderii fame satieris.

(k) De causa autem fratrum nostrorum, ut scripsisti, ita futurum si Deus adjuvet æstimo, de qua modo serenissimis rerum dominis scribere omnino non debui, quia in ipso initio non est a questibus inchoandum. Sed dilectissimo filio meo Honorato diacono scripsi, ut opportuno tempore eis congrue suggerat, et mihi responsum sub celeritate in dicet. (l) Domnum Alexandrum, domnum Theodorum, filium meum Marinum, domnam Esicam, domnam Eudochiam, et domnam Dominicam, 494 mea peto vice salutari. (Cf. Joan. Diac. l. i, c. 48.)

(a) EPISTOLA VII.

AD ANASTASIUM EPISCOPUM ANTIOCHENUM.

Ægre fert se multis occupationibus deprimi, et ab eo laudari.

Gregorius (b) Anastasio episcopo (c) Antiocheno. Epistolas beatitudinis vestræ, ut fessus requiem,

pellabantur. Gregorius Turo nensis, libro iv Histor., cap. 24: *Guntchramnus rex, amoto Agricola patricio, Celsum patriciatu honore donavit, virum juris lectione peritum*. Et cap. 42: *Ennius cognomento Mummulus a rege Guntchramno patriciatum promeruit. Patricii sæpe et consules dicti*. GUSSANV. In nonnullis Mss. Vatic. legitur, *Narsæ patricæ*. In aliis et in nostris scribitur simpliciter, *Narsæ*.

(c) Vaticani A, B, C: *Dum contemplationis alta describitis*. Ita etiam Cod. Reg.

(d) Excusi, ad quantum dejectus exterioris provectus, etc. Sequimur Codd. Vatic. Regios, Norm.

(e) Hic Excusi, gravi errore habent, quasi destituta vidua. Arguuntur ab omnibus Mss.

(f) Editores maluerunt *pulchrum... plenus sum*, quod Gregorio non convenire putarent *pulchra*, etc. Verum contradicunt Mss., aliasque profertur Script. sacre locus, ubi legitur, *pulchra*.

(g) Vulgati, reluctantibus Mss. cum bubalis non arares.

(h) Obscuritatem hujus loci minuit correctio mendorum quæ in Mss., nonnullis atque in Editis omnibus pullularant. Plenam lucem afferrent prior Gregorii ad Narsæ, et Narsis ad Gregorium epist., nisi utraque excidisset. Vide sanctum Hieronymum, in cap. vi Amos.

(i) In superioribus Ed. delicit sensus, mutato volebas, quod in omnibus Mss. legitur, in *nolebas*. Sequitur gravior corruptela in his verbis: *Aut nescis quia easdem quas scripsisti bestias, oris tui gladius occidere recusavit*. Locum hunc restitimus ex omnibus Vatic., Colbert., Reg., etc.

(k) Causa illa non lateret, si epistolam hanc ad Honoratum haberemus.

(l) Pro *dominum* Et infra *domnam* pro *dominam*. Græci quoque hujusmodi diminutivis utuntur, dicitur quoque χυρὸς pro χύριος, et χυρὰ pro χυρία. Lege Gloss. Græcum Cangii, et consule Mabill., in not. ad epist. 72 sancti Bernardi.

EPIST. VII. — (a) Supplicem ad imperatores pro Anastasio libellum disposuerat Gregorius, hancque simul epistolam. Ad neutrum mittere, nisi interrogato prius Anastasii animo, consultius visum est. Lege, infra, epist. 28, ad Sebastianum Rhiziniensem episcopum.

(b) Huic loco amplissimam observationem attexit Gussanv. de Anastasio, quem putat esse Anastasium Sinaitam, doctrina celeberrimum. Sed Anastasium in monte Sina monachum ab Antiocheno pa-

salutem æger, fontem sitiens, umbram æstuans accepi. Neque enim illa verba per linguam carnis videbantur expressa, sed sic spiritaliter amorem suum quem gestabat aperuit, ac si mens per semetipsam loqueretur. Sed durum valde fuit quod secutum est, quia amor vester terrena me portare onera præcepit; et quem prius spiritaliter diligebatis, postea, ut existimo, temporaliter amantes, usque ad terram me superposito onere depressistis, ita ut mentis rectitudinem funditus perdens, contemplationisque aciem amittens, non per prophetiæ spiritum, sed per experimentum dicam: *Incurvatus sum, et humiliatus sum usquequaque* (Psal. cxviii, 107). (d) Multis enim causarum fluctibus quator, et tumultuosæ vitæ tempestatibus affligor, ita ut recte dicam: *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me* (Psal. lxxviii, 3). Periclitanti igitur mihi orationis vestræ manum tendite, vos qui in virtutum littore statis, Quod vero me os Domini, quod lucernam dicitis, quod multis prodesse perhibetis, hoc quoque mihi ad iniquitatum mearum cumulum accedit, ut, cum vindicari in me iniquitas debuit, laudes pro vindicta recipiam. Quibus autem hoc in loco terrenarum rerum

triarcha alium esse ostendit Leo Allatius, Diatriba de Simeonum scriptis. Idem astruunt Bollandiani ad diem Aprilis 21. Anastasii exsilium ac restitutionem narrat Evagrius lib. iv, cap. 23 et seqq., maxime 39, alique omnes post illum historici. At non modo Sinaitam cum patriarcha, sed et Anastasium juniorem cum seniore confundit Nicephorus Callisti, Hist. lib. xvii. Anastasio seniori successit junior, ad quem scribit Gregorius epist. lib. noni 49. Anastasium de quo hic e sua sede ejectum a Justiniano, quod adversus ejus deliria de corporis Christi incorruptibilitate doctrinam orthodoxam strenue propugnaret, omnes consentiunt. De Gregorio in ejus locum subrogato, infra.

(c) In Corb. Norm. et plerisque Mss. deest *Antiocheno*.

(d) In recent., post *usquequaque* additur: *Tanta quippe me occupationum onera deprimunt, ut ad superna animus nullatenus erigatur*. Hoc additamentum respuunt Mss. Vaticani, Reg., Corb., Norm. Duas alias ex eadem epistola, sed breviores lacinias infra intextas rejecimus.

(e) Non ut suam ei sedem restitueret, cum eum apud se Romæ retinere vellet. Vide concilium Chalcedonense, cap. 12, ubi distinctio est inter jus et honorem; Nicænum, cap. 8; Ephesinum, in synodica ad synodum Pamphylia de Eustathio. In concilio Nicæni epistola de Meletio hæc habentur: *Concilium clementius aliquando in Meletium animatum decernit, ut in proprium ac sua civitate remaneat, nullamque habeat potestatem vel cuiquam munus imponendi, vel administrandi, vel quemquam ad aliquod munus ecclesiasticum designandi, vel in aliena regione aut civitate ejus rei gratia comparandi, sed ut solum dignitatis nomine retineat. Illi vero qui ab eo in sacrum ordinem lecti sunt, simul utque sanctione ordinatione confirmati fuerint, ad communionem post hæc admittantur, et permittatur illis honoribus frui, et sacris muneribus frangi*, etc. Hæc ex Gelasii Cyziceni Historia concilii Nicæni lib. i, cap. 33, et apud Theodoretum, lib. i Histor., cap. 9. Observa tamen Anastasium jus habuisse, sed impeditum, quandoquidem censetur injuste depositus. Gregorius Turonensis, Historia lib. viii, cap. 20, meminit Ursicini Cadurcensis episcopi, cui jus servatum est, sed mutilum et restrictum. In concilio Chalcedonensi, act. 11, episcopi depositi

tumultibus premor, explere verbis nequeo; quod tamen colligere ex brevitate epistolæ potestis, in qua ei ninus lequor, quem plus omnibus diligo. Præterea indico quia a serenissimis dominis quantis **495** valui precibus postulavi, (e) ut vos honore restituto, ad sancti Petri apostolorum principis limina venire; et, quousque ita Deo placuerit, hic mecum vivere concedant; quatenus dum vos videre meruero, peregrinationis nostræ tedium de æterna patria invicem loquendo releveremus. (Cf. Joan. Diac. l. i, c. 25; l. iv, c. 25.)

EPISTOLA VIII.

AD BACAUDAM FORMIENSEM EPISCOPUM.

(a) *Minturnensem Ecclesiam desolatam Formiensi unit.*

Gregorius (b) Bacaudam episcopum (c) famiensis.

B Et temporis necessitas nos perurget, et imminutio personarum exigit, ut destitutis Ecclesiis salubri ac provida debeamus dispositione succurrere. Et ideo quoniam Ecclesiam Minturnensem funditus tam cleri quam plebis destitutam desolatione cognovimus, tuamque pro ea petitionem, quatenus Formianæ Ecclesiæ in qua corpus beati Erasmi martyris requiescit, cui fraternitas tua præsidet, (d) adjungi debeat,

habent dignitatem episcopatus et necessaria salaria, *ἄξιον τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ παραμυθίας τῆς προσήκουσας*. Gussanv. Quid pro Anastasio postulaverit Gregorius liquet ex epist. 28 sequenti. Per serenissimos autem dominos intelligit Mauricium imperatorem, et filium ejus Theodosium jam coronatum, ut ex Theophane aliisque Græcis scriptoribus constat.

Epist. VIII. — (a) Minturnæ urbs olim Latii novi, episcopalis in Campania consilio, paulo supra Liris fluvii ostia, cujus rudera vix apparent hodie. Locus tamen dicitur *la Scuffa*, seu *la Barca del garigliano*, quia Liris ibi scapha trajicitur. Unita est Ecclesiæ Formiensi, ex hac epistola, sed utraque in propinquum locum, nempe Cajetam, una cum corpore sancti Erasmi translata est. Videtur Baronius in Martyrologio, ad diem 2 Junii, ubi de sancto Erasmo. Guss.

(b) De quo epist. iv jam meminit.

(c) Formiæ urbs fuit episcopalis in Latio, maritima ad sinum Formianum, et vulgo dictum *Golfo di Gaeta*, ubi nunc pagus elegans et amœnus, vulgo *Mola*. De urbe hac ejusque situ canit Horat., Carm. l. iii, ode 17:

Auctore ab illo ducis originem,
Qui Formiarum mœnia dicitur,
Princeps, et innaudem Maricæ,
Littoribus tenuisse Lyri.

Idem celebrat colles Formianos ob exquisitum vinum, cujus feraces sunt, nobilissimos, lib. i Carm., ode 20, In Cod. Reg. et pler. Norm., pro *Formiensi*, legitur *Firmiensi*, aut *Firmianæ*.

(d) Istiusmodi unionis causa est utilitas, vel necessitas ecclesiæ, Verbi gratia, 1. si multitudo populi non mediocriter decreverit; 2. si ecclesiæ sint dirutæ, nec in pristinum statum facile reparari queant; 3. si cum duo episcopi ex redditibus commode non possint alii, unus pro tempore sufficiat. Vide ex sancto Gregorio caput *Et temporis*; caput *Postquam*, 16, q. 1, de religiosis domibus; cap. 2, de ætate et qualitate, etc., cap. *Ea de te*. Sic Justinianus imperator magistratus plures conjunxit. Novell. 8, 24, 25, 26, 27, 28, 29.

Porro tribus modis uniuntur ecclesiæ: 1. Quando in unum corpus confunduntur et coalescunt, ita ut una sit ecclesia, unum beneficium, *ἕνωσιν* vocat Justinianus; et beneficium non modo *συνήμενον*

piam esse ac justissimam providentes, necessarium A
duximus, consulentes tam desolationi loci illius,
quam Ecclesie tue paupertati, reditus supradictae
Ecclesie Minturnensis, vel quidquid ei antiquo mo-
dernoque jure vel privilegio potuit potestve qualibet
ratione competere, ad tuae Ecclesie jus 496 pote-
statemque hac praeccepti nostri auctoritate transmi-
grare, ut a praesenti tempore, sicut de propria Ec-
clesia, debeas cogitare, sique tua competentia dispo-
nere; quatenus deinceps, quod perire nunc usque
potuit, pauperum Ecclesie tuae utilitatibus (e) cle-
ricis proficiat. (Cf. Joan. Diac. l. III, c. 14.)

EPISTOLA IX.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut disceptatio de agrorum finibus quadraginta anno-
rum possessione componatur.

Gregorius Petro subdiacono.

Gregorius servus Dei, presbyter et abbas mona-
sterii sancti Theodori in Sicilia provincia, territorio
Panormitano constituti, insinuavit nobis homines
fundi (a) Fulloniaci, juris sanctae Ecclesiae Romanae,
fines fundi Gerdimiæ, collimitantis eidem praefato
fundo Ecclesiae sanctae Romanae, quos quieto jure
per innumeros annos possederunt, velle pervadere.

dicitur, sed et ἡνωμένων; 2. quando junguntur,
ita ut una sit inferior, altera superior, quo casu
vicario opus est, cap. Exstirpandæ § Qui vero,
de Præbendis; 3. quando ambabus suum titulum
gradumque retinentibus idem minister praeficitur.
Extra Ne sede vacante, cap. 1 et 16, q. 1, et cap. Et
temporis. Episcopatum unio soli Romano pontifici
tandem reservata. Vide extra lib. I, tit. 7, de trans-
latione episcopi, cap. 1, 2 et 4, et cap. Quod trans-
latione, cod. lib., tit. 30. Aliorum beneficiorum unio
permittitur episcopis, lib. V, tit. 3, cap. Sicut unire.
Gussanv. Plures similes uniones infra videbimus;
scilicet ad id cogebant depopulatæ urbes, ob assidua
Gothorum et Langobardorum bella, de quibus gemit
sanctus Doctor, maxime hom. 17 in Evang., n. 16.
(e) Excusi, plerisque. Veram lectionem suppedi-
tarunt Codd., Vatic., Reg., Norm., etc.

EPIST. IX. — (a) Excusi, Mss. Codicibus repu-
gnantibus, Saloniaci.

(b) Al., certatio.

(c) Ut etiamnum in saecularibus rebus sufficit pos-
sessio xxx annorum, ita et alios valebat in ecclesias-
ticis, 16, quæst. 3, cap. 2, 4, 8, 9, et in Decretal.,
lib. II, tit. 26, cap. 3 et aliis. Videtur autem pri-
mum Gregorius eam extendisse ad xl annos, nam
Gelasius, epistola 10, de tricennali loquitur. De pos-
sessione xl annorum agitur tit. de exceptionibus, et
tit. de praescriptionibus. Nam praescriptio una est
exceptionum quæ ex lapsu temporis sumitur, sive de
re mobili agatur, sive de immobili. Notandum vero
centenariam praescriptionem concedi ecclesiis et
quibuscumque locis piis, Cod. de sacrosanctis eccle-
siis, leg. Ut inter. Huic subnexa est authentica:
Quas actiones alias decennalis, alias vicennalis, alias
tricennalis praescriptio excludit; hæc si loco religioso
compelant, quadraginta annis excluduntur, usucapione
triennii, vel quadriennii praescriptione in suo robore
durantibus, sola Romana Ecclesia gaudente centum
annorum spatio vel privilegio. Quæ certe authentica
ut jacet, praescriptionem centenariam soli Romanae
Ecclesiae reservat. At si novellam 131, cap. 3, per-
legas, unde authenticam illam fuisse desumptam
clamitant, centenariam illam Ecclesiae Romanae præ-

Et ideo (Caus. 16, q. 4, cap. 2) volumus acceden-
tem te ad Panormitanam civitatem, quæstionem
ipsam tali ratione discutere, dominio rei apud pos-
sessorem, sicuti hactenus possessum est, videlicet
permanente, ut si monasterium praefatum sancti
Theodori fines, de quibus (b) causatio mota est, in-
concussis (c) quadraginta annis possedisse repereris,
nullam deinceps, etiam si quid 497 sanctae Roma-
nae Ecclesiae competere potuit, patiaris sustinere (d)
calumniam, sed quietem eorum inconcussam modis
omnibus procurare. Sin vero (e) actores sanctae Eccle-
siae non eos possedisse quadraginta annos incon-
cusso jure monstraverint, sed aliquam intra hæc
tempora motam fuisse aliquando quæstionem eorum-
dem finium, electis arbitris, tranquille et legaliter
sopiat. Nos enim non solum nunquam mota susci-
tari volumus, verum etiam quæ prava foris admo-
ventur, sopire modis omnibus festinamus. Ita ergo
experientia tua cuncta faciat effectibus mancipari,
ne qua post hac hujus rei ad nos quæstio revertatur.
Testamentum autem Bacandæ quondam xenodo-
chi in ea qua conditum est volumus firmitate
persistere.

(f) Mense Novembri, iudictione nona.

scriptionem non invenies, aut mendacibus utor Co-
dicibus. Sic enim habet: Pro temporalibus x et xx,
et xxx annorum praescriptionibus sacrosanctis ecclesiis,
et aliis universis venerabilibus locis, solam xl anno-
rum praescriptionem opponi praecipimus, hoc ipso ser-
vando et in executione legatorum et hereditatum, quæ
ad pias causas relictae sunt. Et hanc ob rem fortasse
sanctus Gregorius xl annorum praescriptionem ad-
mittit hoc loco. Gussanv. Contendit Alteserra Eccle-
siam Romanam (et quidem solam), gaudere præscri-
ptione centum annorum, ex novella 131, cap. 6. At
Gregorium, minus indulgentem suis commodis, hoc
loco admittit praescriptionem xl annorum. Negat
hoc Gussanv. Inter dissidentes litem componere non
audemus. Liceat tamen observare Gussanvillæum
hic secum pugnare; nam autumat Gregorium pri-
mum esse qui praescriptionem ad xl annos extende-
rit, et postea tamen laudat novellam ipso antiquio-
rem, qua id cautum est. Voluit forsitan innuere pri-
mum Romanorum pontificum fuisse, qui de hac
praescript. quadrag. aliquid decreverit. De præscri-
ptione ex possessione triginta ann. lege Apollin. Si-
donium, lib. VIII, epist. 6. Per ipsum fere tempus,
inquit.... lex de praescriptione tricennii fuerat pro-
quirilata; cujus peremptoria abolita rubricis, lis omnis
in sextum tracta quinquennium terminabatur. Ad quæ
verba Sirmondus: Ea est, inquit, novella Valenti-
niani de xxx annorum praescriptione omnibus causis
opponenda.

(d) Calumnia hic non significat malitiosam et men-
dacem infamiationem, sed potius injustam vexationem,
et bonorum spoliationem, quo sensu Joannes
Bapt. militibus eum consulentibus dicebat, Luc. III,
14: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis.
Vide, supra, notam b ad epistolam I, ubi calumnia
hoc sensu usurpatur in Victoris Vit. testimonio.

(e) In Corb. auctores, ut etiam legitur in vet. Ed.
Remb. et apud Gilot., sed vitiosæ; hic enim loquitur
sanctus Doctor de rerum Ecclesiae curatoribus.

(f) Hæc desunt in plur. Mss., leguntur tamen in
Colb. vet., in duobus Teller., Andegav. et Turon.
S. Gatiani.

nitatem decet cunctos per loca vestra Langobardos admonere, ut quia ubique gravis mortalitas imminet, eosdem filios suos in Ariana hæresi baptizatos ad catholicam fidem concilient, quatenus super eos iram Domini omnipotentis placent. Quos ergo potestis admonete, quanta virtute valetis eos ad fidem rectam suadendo rapite, æternam eis vitam sine cessatione prædicare; ut cum ad districti veneritis conspectum iudicis, possitis ex vestra sollicitudine lucrum in vobis ostentare pastoris. (Cf. *Joan. Diac. l. II, c. 50.*)

EPISTOLA XVIII.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut Marcello a victum et vestitum necessaria provideat, pastores in lapsorum locum et vicem curet substitui.

Gregorius Petro subdiacono.

Insinuatum nobis est Marcellum (a) Barunitanæ B Ecclesiæ, ibidem in Panormitana civitate, in monasterio sancti Adriani in penitentiam deputatum, non solum victus necessitatem pati, sed et nuditatis nimiam sustinere molestiam. Pro qua re necesse habemus strenuitati tuæ præsentii jussione præcipere, ut ipsi pro victu et vestimento stratoque (b) ad continentiam, pueroque ejus 503 annonam, quantum prospexeris satis esse, constituas; ut inopia nuditasque ejus tali providentia possint habere consultum, ut ea quæ eidem viro deputaveris, tuis postmodum possint rationibus imputari. Ita ergo fac, ut et nostram jus-

Epist. XVIII. — (a) Ita scribitur in plerisque Mss. In uno tamen e Vaticanis legitur, *Barrolitanæ*, in alio *Barulitanæ*. In Excusiis, *Barbicanzæ*, vel *Barubicanæ*.

(b) Id est, ad ipsum in vita continendum, ne egestate pressus deficiat. Gall., *pour sa subsistance, son entretien*. Hanc vocem eodem sensu usurpat, infra, epist. 44; lib. III, epist. 28; lib. V, epist. 30; Pastoral. III part., cap. 20, adm. 21.

(c) Vulgati, *ut Deus.... valeat providere*. Certe contra Mss. fidem. Sensus est; *ut valeat provideri is quem Deus dignum judicaverit*. Verum non raris Gregorius præpostero ordine voces disponit et contextit.

(d) In Norm., Corb., *per præsumpta*.

(e) Istius vocis non unus est in ecclesiasticis monumentis significatus. Siquidem alii idololatria, alii hæresi, alii schismate, alii corpore labebantur. His quasi lapsu graviore aut certe foediore ruisent, si clerici essent, nulla spes erat revertendi ad gradum priorem, secundum disciplinam illorum temporum, quam pluribus in epistolis vir sanctus representat. Concinit cum Epaonensi, cap. 22, Agathensi, cap. 50: *Si episcopus, presbyter, aut diaconus capitale crimen commiserit, aulchartus falsaverit, aut testimonium falsum dixerit, ab officii honore depositus, in monasterio retrudatur, et ibi quandiu vixerit, laicam tantum modo communionem accipiat*. Innocentius I, epist. 2, ad Exuperium, rigidus adversus sacerdotes incontinentes. Neocæsariense, cap. 9 et 10, obscurius loquitur, et alias difficultates movet. Quamobrem cum cum libellaticis et sacrificatis, cum hæreticis et schismaticis facilius aliquando dispensatum sit, non liquet. Fortassis extranei alliciendierant quoquomodo, filii severius castigandi. Monet sanctus Augustinus lib. II contra Cresconium, cap. 16, aliter paganos, aliter hæreticos recipi. Sic Donatistis nihil non concedit, ut ad Ecclesiæ redeant unitatem. De iis qui carne lapsi sunt, legat studiosus sanctum Augustinum, epist. 64, ad Aurelium, ubi locum explicat Rom. XIII, quæritque cur hoc vitii genus acerrime præ cæteris ab Ecclesia vindicetur. Ejus tamen in-

tionem impleas, et tu quoque hoc ipsum bene disponendo, hac ipsa possis participari mercede. Præterea hoc tibi indagandum mandare curavimus, veteri quæ jam inoleverat consuetudine postposita, ut si quæ civitates in provincia Siciliæ pro peccatis per sacerdotum lapsus a pastoralis regimine vacare noscuntur, de clero Ecclesiarum ipsarum, vel ex monasteriis, si qui digni ad sacerdotalem locum possunt inveniri, perspicias, et ad nos inquisita primitus morum gravitate transmittas, ut grex uniuscujusque loci per pastoris lapsum inveniri non debeat longo tempore destitutus. Si vero vacantia quidem loca repereris, et nullus tali dignitate ex eadem Ecclesia congruus inveniat, ad nos similiter inquisitione solerti renuntia, ut Deus quem dignum talibus ordinationibus judicaverit, valeat (c) provideri. Non enim oportet ut unius excessu grex dominicus (d) per prærupta possit sine pastore diffluere. Ita enim et locorum ordinatio proveniet, et revertendi (e) lapsis ad gradum priorem, quo melius pœniteant, suscipio non manebit.

EPISTOLA XIX.

AD NATALEM EPISCOPUM SALONITANUM.

Honoratum archidiaconum sua gradui restitui; deinde, si manet controversia, Romæ causam dicant. (Vide l. II, ep. 18.)

Gregorius Natali episcopo Salonitano.

Gesta (*Grat. dist. 74, cap. 2*) quæ nobis in concilii vestri confecta (a) secretario direxistis, in quibus ar-

dulgentiam in persona incestuosi Corinthii exhibet Theodoretus, hæretic. Fabul. lib. V, cap. 28, de penitentia: *De eo autem qui Corinthi fornicatus est, quid dicent, qui non solum divinis sacramentis dignus est habitus, sed docendi quoque gratiam assecutus est? Quare cum tanquam de vero, docto et sapiente se jactarent, qui sub eo erant, dicitur Apostolus illos reprehendit, dicens: « Et vos inflati estis, et non potius luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc fecit. » Sed tamen cum eum qui doctor erat, et maximum flagitium patrare ausus fuerat, Satanæ tradidisset, rursus illum ex ejus manibus eripuit, et corpori Ecclesiæ tradidit, etc.* Tum concludit: *Hujusmodi habebant commiserationem Ecclesiæ magistri. Erant enim medici spirituales sanorum quidem valetudinem conservantes, male autem affectorum morbos profligantes.* GUSSANV. De irrevocabili lapsorum clericorum depositione, infra, ad epist. 52, lib. IX.

Epist. XIX. — (a) Vox apud jurisconsultos obvia, pro loco in quo iudices causas audiunt. In conciliis et scriptoribus ecclesiasticis usurpatur pro parte templi ab aliis secreta, in quam episcopus, sacerdotes et ministri sese recipiebant ante et post sacrum. Sic apud Severum Sulpicium, dialogo 2, de Vita sancti Martini, cap. 1. Conc. Laudicenum, can. 21, appellat secretarium sive diaconicum. Sidonius Apollina., lib. V, epist. 17, vocat receptorum. Sanctus Gregorius, epist. 56, lib. V, salutarium. Erat autem secretarium majus, et secretarium minus. Majus proprie salutarium dicebatur, quod in eo episcopi sacrificaturi, antequam ad altare procederent, fidelium salutationes exciperent, seu illorum se orationibus commendarent. In illo filii Ecclesiæ admittebantur, viduas profitebantur, et cogebantur quandoque concilia. Carthagin. concil. tertium, quartum, sextum, septimum, Milevitanum atque Africanum plenarium habita sunt in secretario basilicæ, ut habet singulorum inscriptio. Cesaraugustanum quoque et Arelat. secundum. Locum in quo habita est synodus Chalcedon. secretarium vocat Liberatus Diac., in Breviario, cap. 13. Vide lib. III, epist. 56. Ipsum in inferiori

chidiaconus Honoratus (b) addicitur, plena esse cognovimus 504 semine jurgiorum, cum uno eodemque tempore una persona nolens ad sacerdotii honorem provehatur, quæ tanquam immerita (c) a diaconatus officio removetur. Et sicut justum est ut nemo crescere compellatur invitus, ita censendum puto, ne quisquam insons ab ordinis sui ministerio dejiciatur injuste. Verumtamen quia inimica Deo discordia (d) tuas partes excusat, locum et administrationem suam Honorato archidiacono restitutas commoneamus, atque concordēs divinis ministeriis competentia exhibere servitia. Audientiam et quæstioni nostram; si adhuc inter vos causa nutritur scandali, prædictus archidiaconus occurrat admonitus, atque dilectio tua pro partibus suis dirigat personam instructam, quibus præsentibus solatiante nobis Domino, deposito studio personarum, quæ competunt favori justitiæ decernere valeamus.

EPISTOLA XX.

AD HONORATUM DIACONUM SALONITANUM.

De contentione ipsius contra episcopum sum, et de custodia rerum Ecclesiæ.

Gregorius Honorato (b) diacono (c) Salonitano.

Ea quæ nobis contra vos tu et episcopus tuus contraria direxistis scripta agnoscentes, doluimus, eo quod inter vos nihil charitas recognoscit. Verumtamen te in officio ordinis tui administrare præcipimus; et si illic potest, superante gratia, causa vestri scandali definiri, multum credimus vestræ animæ acquisivisse. Sin vero ita discordia inter vos partes suas armavit, (g) ut in timore 505 scandali voluntas vestra debeat remanere, tu ad nostram audientiam (d) indifferenter occurre, et episcopus tuus pro se

parte navis ad Austrum collocabant. Vide Mabillon., Comment. in Ord. Rom., § 3. In istis porro salutaribus erant quandoque mansiones, ut videre est apud Gregorium Turon., lib. II Histor., cap. 21, et lib. VII, cap. 22. Secretarium minus, in quo sacerdotes sacra facturi sacra vestes induebant, aut alia quæ ad sacram liturgiam spectant, exsequebantur. Hæc innocere videtur Sev. Sulpicius, loco supra citato. Partim ex GUSSANV.

(b) In multis Vaticanis, accusatur.

(c) Archidiaconatum intellige, qui non presbytero, ut fit, sed solis diaconis competeat, ut ex hac epistola liquet. Qui multa de diaconis vulgo incognita scire avet, legat Codinum, de offic. aulæ Constant., et Joannem episcopum Citri, in Respons. ad Cabasilam. GUSSANV. Cur Natalis Honoratum ad presbyteratum promovendo ab archidiaconatu vellet dejicere, infra patebit. Sic olim Anatolius CP. patriarcha. Etiam archidiaconum sibi invisum, ut ab archidiaconatu amoveret, presbyterum fecit; Qui, inquit sanctus Leo, epist. 84, ad Marcianum, non inveniunt quod argueret in fide, quod improbaret in moribus, dejectionem innocentis per speciem honoris implevit.

(d) Editi, accusat, cum legatur excusatus in omnibus fere Mss. Vatic., Reg., Corb., Norm., etc.

Epist. XX (Al. 10). — (a) Præmittitur in Colb. mense Novemb. indict. 9. Consentiente Turon. S. Gat. Ia Alb. seu Andeg., ut in Editis, legitur, mense Decembri, etc.

(b) In excusis, archidiacono; at non ex Codd. Mss.

(c) Salona erat olim Dalmatiæ metropolis, in ora littorali ad fluvium Salonem, hodie excisa. Ex ejus ruinis crevit Spalatum urbs, ad quam translatus est archiepiscopus, vulgo Spalatro.

A dirigat quam elegerit personam instructam; ut omnia subtili ratione perpensa constituere, quæ visa fuerint partibus, debeamus. Scire vero te volumus (Extra de officio Arch. c. 3), quod a te omnia districte quæsituri sumus; (e) quia vel propriæ ecclesiæ, vel quæ de diversis ecclesiis (f) cimelia sunt collecta, sub omni nunc sollicitudine et fide servantur. Quod si quid ex eis vel negligentia, vel cujusquam fraude deperierit, tu in hoc reatu constringeris, qui per archidiaconatus ordinem custodiæ ejusdem ecclesiæ arctius implicaris.

EPISTOLA XXI.

AD NATALEM EPISCOPUM SALONITANUM.

De pontificatu gratulanti animum aperit, atque orationis deposcit subsidium.

Gregorius Natali episcopo Salonitano.

Scripta (Grat. dist. 74, cap. Gesta) reverentiæ tuæ, quæ (a) processioni nostræ gratias referebant, offerente Stephano diacono, quem direxistis, accepimus; et nimirum valde credenda sunt gratia et studio charitatis impensa, dum (b) pontificatus vestri congaudere ordinem ratio commonebat. Idecirco nos salutem tuam causa redditu lætiores, conscientiam nostram indicamus, ipsius honoris onera me ægro animo suscepisse. Sed quia (c) divisis judiciis non poteram (d) resultare, necessario mentem meam parti lætiori revocavi. Pro qua re reverentiam vestram epistolario sermone deposcimus, ut tam nos quam Christianus grex curæ nostræ commissus orationis vestræ solatiis perfruamur, quatenus ea valeamus præsidii firmitate procollass temporum superare. (e) Mense C Februario, indictione nona.

(d) Corrupte in Vulgatis, ut in timore.

(e) Ita Mss. Vaticani et cæteri. Significat, absque dilatione.

(f) Hanc lectionem in Vatic., Reg., Norm. et al. Mss. repertam prætulimus vulgatæ: si non ea quæ vel propriæ, etc., servantur.

(g) Cimelia hic sunt vasa, ornamenta, resque Ecclesiæ, quarum cura penes archidiaconum erat. In epist. 50, lib. III, meminit Greg. cimeliarum Ecclesiæ. Consule si vacat amplissimam Gussanv. observationem ad hunc locum. Porro quam pretiosis ornamentis olim Ecclesiæ ditarentur, vel ex hoc intelligitur quod Optatus, lib. I de Schism. Donat., cap. 18, scribit de Carthag. Ecclesiæ opibus, sæviente licet persecutione: Erant enim Ecclesiæ ex auro et argento quam plurima ornamenta, quæ nec defodere, nec secum portare valerat Mensurius, episcopus Carthag. quæ quasi fidelibus, senioribus commendavit, commemoratorio facto.

(a) Epist. XXI (Al. 20). — Hoc est, protectioni seu promotioni, ut etiam legitur in duobus Vat.

(b) Editores mutarunt vestri in nostri, inconsultis mss. Codicibus, nam in omnibus Norm., in 4 Vatic., etc., legitur vestri.

(c) Denotare videtur columnam illam fulgidam, quæ supra Gregorium latitantem apparuit, de qua Joan. Diac. lib. I, cap. 44. GUSSANV.

(d) Id est, resiliere, resistere. Vide lib. VII. Moral. Resultatio etiam legitur in eodem sensu, lib. VIII Moral., num. 59, et lib. IX, num. 22. Sic Histor. Tripart. lib. V, cap. 11: De resultatione Judæorum... ientabant resultare Romanis.

(e) In Colb. hæc ad epistolam sequentem videntur pertinere. Leguntur in Turon. S. G.

EPISTOLA XXII.

AD NONNOSUM.

Maurentium de possessione quam petiit dicit se exauditurum.

Gregorius Nonnoso.

Omnipotens Deus cordi vestro indicet quanta devotione ac dilectione vobis conjungor. **506** Et si hanc per epistolas implere nequeo, si quando tamen opportunitatem inveniam, rebus ostendere curabo. Salutationis præterea alloquium solvens, indico quia veniente humili vestro domno Maurentio de possessione quam gloria vestra petiit, per omnia parebimus.

EPISTOLA XXIII.

AD GREGORIUM PRÆPOSITUM ITALIÆ.

Mutua testatur dilectionem.

Gregorius Gregorio (a) præposito Italiæ.

Bonitatem (b) excellentiæ vestræ, quam semper cognitam habui, nunc experimento superaddito recognovi. Unde omnipotentem Deum deprecor, ut sua vos protectione custodiat, vobisque et apud se gratiam, et apud serenissimos principes largiatur. Si autem nullæ hominum qui intersunt pravitates (c) nos dividant, esse me vestrum proprium valde certum tenete. (d) Quod in omnipotente Domino confido, quia hoc vobis etiam per documentum meæ attestationis ostendo. Salutationis igitur alloquium solvens, peto ut quoties usus exegerit, vestris me affatibus relevare curetis.

EPISTOLA XXIV.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Ut quibusdam ancillis Dei Paulino presbytero, et duobus monachis certum solidorum summam eroget.

Gregorius (a) Anthemio subdiacono.

Insinuatam nobis est ancillas Dei quasdam (b) Nolanæ civitatis, in (c) Aboritana domo commorantes,

Epist. XXII (Al. 21).

Epist. XXIII (Al. 22). — (a) Hujus Gregorii dignitatem nosse difficillimum est ex hujus epist. inscriptione. Nam in duobus Vatic. legitur *episcopo* Italiæ, ut etiam exstat in Colb. vet. In uno Vatic. *præfecto* Italiæ. In Rhemensi *Italiæ præposito*, consentiente altero Colb., Pratell., Michael. et aliis. Plurimi tamen ex Normannis habent simpliciter *præposito*. Episcopum non fuisse Gregorium vel eius titulo excellentiæ liquet.

(b) Titulus honoris quo Gregorius utitur erga reges, reginas, exarchos, et alios summæ dignitatis et auctoritatis viros, ut infra sæpe videbimus.

(c) Vulgati, vos dividant, contra Mss. fidem.

(d) Additur in Excusis, et vobis dilectione conjunctum, quæ cum absint a quatuor Vatic., a Reg., Corb., Norm., etc., in nullo enim Codice veteri reperiuntur, resecanda duximus.

Epist. XXIV (Al. 23). — (a) Ex plurimis ad eum scriptis Epistolis, ut index docebit, notissimus est Anthemius.

(b) Nola urbs etiamnum episcopalis Campaniæ, sub archiepiscopo Neapolitano, sede sancti Paulini notissima a. Gussanv.

(c) Variè legitur hæc vox in Mss.: *Horridana*, *Aboritana*, *Aboridana* in pluribus.

(d) Mons est in Etruria hodie *monte di San Oreste*, ab oppido ei adjacente. Guss. De hoc monte jam dictum in Dialogis, lib. 1, cap. 7.

(e) Parva est Campaniæ insula ante Neapolim cui ponte jungitur. Nunc dicitur: *Custello dell' Ovo*, a

animam victus vestitusque penuriam sustinere. Quibus ex præcepto Dei subvenire nos convenit, et inopiam earum, in quantum possumus, donante Domino, sublevare. Propterea experientiæ tuæ præsentii jussione mandamus, ut de hac præsentii nona indictione, quadraginta in ore fissolidos dare debeas, et deinceps succedentibus indictionibus annuos viginti solidos ministrare, qui tuis possint rationibus imputari. Præterea Paulino presbytero monasterii sancti Erasmi, quod in latere (d) montis Soractis situm est, sed et duobus monachis in oratorio sancti Archangeli servientibus, quod in (e) Lucullano castro **507** juxta sancti Petri basilicam esse dignoscitur, binos te in præsentii tantummodo solidos dare præcipimus, qui et ipsi tuis rationibus imputentur. Ita ergo fac, ut B impensæ mercedis tu quoque participium sortiaris.

EPISTOLA XXV.

AD JOANNEM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM, ET CÆTEROS PATRIARCHAS.

Pastoris onus, doles, officia late prosequitur, ac demum fidem ad conciliorum normam proficitur.

(a) Gregorius Joanni Constantinopolitano, (b) Eulogio Alexandrino, (c) Gregorio Antiocheno, Joanni Jerosolymitano, et (d) Anastasio ex patriarchæ Antiocheno, (e) a paribus.

Consideranti mihi quod impar meritis, at toto animo renitens, pastoralis curæ pondera portare compulsus sum, caligo mœroris occurrit, et tristecor nihil aliud nisi eas quæ videri nil sinunt tenebras videt. Nam quid antistes a Domino, nisi pro delictis populi intercessor eligitur? Qua itaque fiducia ad eum pro peccatis alienis intercessor venio, apud quem de propriis securus non sum? Si fortasse quiesciam apud potentem virum, qui et sibi iratus, et mihi esset incognitus, intercessorem suum me fieri

forma illius insulæ.

Epist. XXV (Al. 24). — (a) Ita restituimus hunc titulum viginti saltim mss. Codicum beneficio, quibus concordant Editiones antiquæ, Veneta 1504, Paris. 1508, 1571, et aliæ. Eodem modo legitur apud Joannem Diaconum, lib. 11, cap. 3, et apud Ivonem, part. 1v, c. 117. De hoc Joanne, dicto Jejunatore, vide quæ supra diximus, epist. 4. Gussanv. In Ed. Vatic. exciderat *Gregorio Antioch.* In aliis Excusis legitur, *Anast. Patriarchæ*; scribere *expatriarchæ* coacti sumus auctoritate quatuor Mss. Vatican., Norm., Anglic. et fere omnium.

D (b) De Eulogio, vide, infra, epist. 52.

(c) Hic e monte Sinu monachus in locum Anastasii Magni, a Justino imperatore pulsi ann. 572, subrogatur. Vir sane magnarum virtutum, nisi viventis episcopi et tanti viri sedem occupasset. De eo miramur dicit Evagrius libro quinto, capite 6, et Nicephorus, lib. xvii, cap. 36. Cum autem per annos xxiii sedem Antiochenam pacifice rexisset, decessori eamdem reliquit moriens ann. 594. Gussanv.

(d) De eo, supra, epist. 7.

(e) Id est, eodem exemplo, scilicet, quia plures epistolæ ad singulos exemplis paribus mittebantur. Eodem modo habetur epist. 80 hujus libri, et epist. olim 39 et 111 lib. vii, indictione 2, nunc 69, et 100 lib. ix. Videtur nonnullis idem esse quod litteræ *pariculae* vel *pariculae*, estque conjectura clarissimi viri Hieronymi Bignonii, in notis ad Maroulfum. Alia opinio Claudii Salmasii, ex libro de modo usurarum

ciat, terrores autem considerato internæ dulcedinis blandimento contemnat. Unde supernæ quoque vocis imperio, in utroque humero sacerdos velamine superhumeralis astringitur, ut contra adversa et prospera virtutum semper ornamento muniatur, quatenus juxta Pauli vocem (*II Cor. vi, 7*); *Per arma justitiæ a dextris sinistrisque* gradiens, cum ad sola quæ anteriora sunt nititur, in nullo delectationis infimæ latere flectatur. Non hunc prospera elevent, non adversa perturbent, non blanda usque ad voluptatem demulceant, non aspera ad desperationem premant; ut dum nullis passionibus intentionem humiliat, quanta in utroque humero superhumeralis pulchritudine tegatur, ostendat.

Quod recte etiam superhumeralis ex auro, hyacintho, purpura, bis tincto cocco et torta fieri bysso præcipitur, ut quanta sacerdos clarescere virtutum diversitate debeat demonstratur. In sacerdotis quippe habitu ante omnia aurum fulget, ut in eo intellectus sapientiæ principaliter emicet. Cui hyacinthus qui aureo colore resplendet adjungitur ut per omne quod intelligendo penetrat, non ad favores infimos, sed ad amorem cælestium surgat, ne dum suis incautus laudibus capitur, ipso etiam veritatis intellectu vacuetur. Auro quoque ac hyacintho purpura permiscetur, ut videlicet sacerdotale cor, cum summa quæque prædicat, etiam in semetipso suggestiones vitiorum reprimat, eisque velut ex regia potestate contradicat, quatenus nobilitatem semper intimæ regenerationis aspiciat, et cælestis regni habitum moribus defendat. De hac etiam nobilitate spiritus per Petrum dicitur: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium* (*I Petr. ii, 9*). De hac etiam potestate, qua vitia subigimus, Joannis voce roboramur, qui ait: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri* (*Joan. i, 12*). Auro autem, ac hyacintho, et purpuræ bis tinctus coccus adjungitur, ut ante interni judicis oculos omnia virtutum opera ex charitate decorentur, et cuncta quæ coram hominibus rutilant, hæc in conspectu occulti arbitri flamma intimæ amoris accendat. Quæ scilicet charitas, quia Deum simul et proximum **510** diligit, quasi coccus ex duplici tinctura fulgescit. Qui igitur sic ad auctoris speciem anhelat, ut proximorum curam negligat, vel sic proximorum curam exsequitur, ut a divino (*g*) amore torpescat, quia unum horum quodlibet negligit, in superhumeralis ornamento habere coccum bis tinctum nescit. Sed cum mens ad præcepto charitatis tenditur, restat procul dubio ut per abstinentiam caro maceretur. Unde et bis tincto cocco torta bysso adjungitur, de terra enim bysso nitenti specie oritur. Et quid per byssum, nisi (*h*) candens decore munditiæ corporalis castitas designatur? Quæ videlicet torta pulchritudini superhumeralis innectitur, quia tunc castimonia ad perfec-

tum munditiæ candorem ducitur, cum per abstinentiam caro fatigatur. Cumque inter virtutes cæteras etiam afflictæ carnis meritum proficit, quasi in diversa superhumeralis specie bysso torta candescit.

Rursum cum me ad considerandum debitum Pastoris verbum ac silentium confero, paventi cura pendo, quod valde necesse est ut et discretus sit in silentio, et utilis in verbo, ne aut tacenda proferat, aut proferenda reticescat. Nam sicut incauta locutio in errorem pertrahit, ita indiscretum silentium hos qui erudiri poterant in errore derelinquit. Sæpe namque rectores improvidi humanam amittere gratiam formidantes, loqui recta libere pertimescunt; et juxta Veritatis vocem (*Joan. x, 12, 13*), nequaquam jam gregis custodiæ pastorum studio, sed mercenariorum vice deserviunt, quia veniente lupo fugiunt, dum se sub silentio abscondunt. Hinc namque eos Dominus per prophetam increpat, dicens: (*i*) *Canes nutinon valentes latrare* (*Isai. lvi, 10*). Hinc rursus queritur, dicens: *Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini* (*Ezech. xiii, 5*). Ex adverso quippe ascendere, est pro defensione commissi gregis voce libera hujus mundi potestatibus contraire. Et in die Domini in prælio stare, est pravis decertantibus ex justitiæ amore resistere. Pastori etenim recta timuisse dicere, quid est aliud quam terga tacendo præbuisse? Qui nimirum si pro grege se objicit, murum pro domo Israel hostibus opponit. Hinc rursus delinquenti populo dicitur: *Prophetæ tui viderunt tibi falsa et stulta, nec aperiebant nunc iniquitatem tuam, ut te ad penitentiam provocarent* (*Thren. ii, 14*). Prophetæ quippe nonnunquam in sacro eloquio doctores vocantur, qui dum fugitiva esse præsentia indicant, quæ sunt ventura manifestant. Quos divinus sermo falsa viderere darguit, quia dum corripere culpas metuunt, incassum delinquentibus promissa securitate blandiuntur. Qui iniquitatem peccantium nequaquam aperiunt, quia ab increpationis voce conticescunt. Clavis quippe apertionis sermo est correptionis, quia increpando culpam detegit, quam sæpe nescit ipse etiam qui perpetravit. Hinc Paulus ait: *Ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt redarguere* (*Tit. i, 9*). Hinc per Malachiam dicitur: *Labis sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est* (*Malach. ii, 7*).

D Hinc per Isaiam Dominus admonet, dicens: *Clama, ne cesses, sicut tuba exalta vocem tuam* (*Isai. lviii, 4*). Præconis quippe officium suscipit, quisquis (*j*) ad sacerdotium **511** accedit, ut ante adventum judicis, qui terribiliter sequitur, ipse scilicet clamando gradiatur. Sacerdos vero si prædicationis est nescius, quam clamoris vocem daturus est præco mutus? Hinc est enim quod super pastores primos in linguarum specie Spiritus sanctus insedit (*Act. ii, 4*), quia

(g) Vulgati, *tepscat*.

(h) Ita Mss. et vet. Ed. At Vatic. et Gussanv., *candens nitore*.

(i) In tribus Vatic., in Norm. et plerisque: *dicens*

Non ascendistis, omisso Isaiæ testimonio. Sic legitur in vet. Ed. Paris. et in Gilot.

(j) In Vulgatis, *ad sacerdotem ascendit*.

quod se inquinari pulsantis culpæ sordibus prævident, exhortationis ejus solatio lacrymis orationis lavent. Unde et ante fores templi ad abluendas ingredientium manus mare æneum, id est luterem, duodecim boves portant (*III Reg. vii, 25, 24*), qui quidem facie exterius eminent, sed ex posterioribus latent. Quid namque duodecim bobus, nisi universus pastorum ordo signatur? De quibus lex, Paulo disserente, dicit: *Non obturabis os bovi trituranti* (*I Cor. ix, 9*). Quorum quidem nos aperta opera cernimus; sed apud districtum judicem, quæ illos posterius maneant in occulta retributione, nescimus. Qui tamen cum condescensionis suæ patientiam ab lendis proximorum confessionibus præparant, velut ante fores templi luterem portant: ut quisquis intrare æternitatis januam nititur, tentationes suas menti pastoris indicet, et quasi in boum luteræ cogitationis vel operis manus lavet. Et sit plerumque ut dum rectoris animus aliena tentamenta condescendendo recognoscit, auditis tentationibus et ipse pulsetur, quia et hæc eadem per quam populi multitudo diluitur, aqua procul dubio luteris inquinatur. Nam dum sordes diluentium suscipit, quæ sui munditiæ serenitatem perdit. Sed hæc nequaquam pastori timenda sunt, quia, Deo subtiliter cuncta pensante, tanto facilius a sua eripitur, quanto misericordius ex aliena tentatione fatigatur.

Rursus cum me ad considerandum confero qualis in humilitate, qualisque esse rector debeat in districtione, perpendo, quoniam necesse est ut et bene agentibus sit per humilitatem socius, et contra delinquentium vitia per zelum justitiæ erectus, quatenus et (o) bonis in nullo se præferat, et cum pavorem culpa exigit, prioratus sui potestatem agnoscat; ut et honore suppresso, æqualem se subditis bene viventibus deputet, et contra perversorum culpas ex zelo justitiæ excreseat. Hinc est namque quod Petrus, auctore Deo, sanctæ Ecclesiæ principatum tenens, a bene agente Cornelio, et sese ei humiliter prosternente, immoderatus venerari recusavit, seque illi similem recognovit, dicens: *Surge, ne feceris, et ego homo sum* (*Act. x, 26*). Sed cum Ananiæ et Sapphiræ culpam reperit, mox quanta potentia super cæteros excrevisset, ostendit (*Act. v, 3, seq.*). Verbo namque eorum vitam perculit, quam spiritu perscrutante deprehendit; et summum se intra Ecclesiam contra peccata recoluit, quod, honore sibi vehementer impenso, coram bene agentibus fratribus non agnovit. Hic communionem æqualitatis meruit sanctitas actionis, illic zelus ultionis (p) jus aperuit potestatis. Hinc est quod Paulus bene agen-

(o) Multis hanc sententiam explanat quasi gravissimam, ne prælatio sit ambitionis argumentum et dominationis fomentum. Legant sanctum Bernardum, in Cantica, serm. 23: *Discite subditorum matres vos esse debere, non dominos; studete magis amari quam metui; et si interdum severitate opus est, paterna sit, non tyrannica..... Quid jugum vestrum aggravatis super eos quorum potius onera portare debetis?* Prævit sanctus Paulus ad Rom. xiii disserens de principibus

libus fratribus prælatum esse nesciebat, cum diceret: *Non quia dominatur fidei vestræ, sed adjuutores sumus gaudii vestri* (*II Cor. i, 23*). Ad quæ ideo adjunxit: *Fide enim statis*. Ac si id quod protulerat aperiret, dicens: Ideo non dominamur fidei vestræ, quia fide statis. Æquales enim vobis sumus, in quo vos stare cognoscimus. Quasi prælatum se esse fratribus nesciebat, cum diceret: *Facti sumus parvuli in medio vestrum* (*I Thess. ii, 7*). Et rursus: *Nos autem servos vestros per Christum* (*II Cor. iv, 5*). Sed cum culpam, quæ corrigi debuisset, invenit, illico se magistrum esse recoluit, dicens: *Qui vultis, in virga veniam ad vos* (*I Cor. iv, 21*)? Summus itaque locus tunc bene regitur, cum is qui præest vitis potius quam fratribus dominatur. Bene acceptam potestatem regit, qui et tenere illam novit et impugnare. Bene hanc regit, qui scit per illam super culpas erigi, scit cum illa cæteris in æqualitate componi.

514 Sic autem servanda est virtus humilitatis, ut non solvantur jura regiminis; ne dum prælatus quisque plus se quam decet dejicit, subditorum vitam restringere sub disciplinæ vinculo non possit; et sic servanda est disciplinæ severitas, ne dum plus quam necesse est zelus ascenditur, mansuetudo funditus amittatur. Sæpe namque (*Grat. disp. 41, cap. 6*) vitia virtutes se esse mentiuntur, ut tenacia parcimonia, effusio largitas, crudelitas zelus justitiæ, remissio pietas veliti videri. Disciplina ergo vel misericordiæ multum destituitur, si una sine altera teneatur. Sed magna discretionis arte servanda est, et juste consulens misericordia, et pie feriens disciplina. Hinc namque est quod docente Veritate per Samaritani studium semivivus in stabulum ducitur, et vinum atque oleum vulneribus ejus adhibetur (*Luc. x, 33, seq.*); ut per vinum scilicet mordeantur vulnera, et per oleum foveantur. Necesse quippe est ut is qui sanandis vulneribus præest, in vino morsum doloris adhibeat, in oleo mollitiem pietatis, quatenus (q) per vinum mudentur putrida, per oleum sananda foveantur. Sit ergo amor, sed non emolliens; sit vigor, sed non exasperans: Quod bene illa tabernaculi arca significat, in qua cum tabulis virga simul et manna est; quia cum Scripturæ sacræ scientia in boni rectoris ductore, si est virga districtionis, sit et manna dulcedinis.

D Suscepto itaque pastoralis curæ onere, cum cuncta hæc atque alia hujusmodi multa considero, videor quod esse non possum, maxime quia hoc in loco quisquis Pastor dicitur, curis exterioribus graviter occupatur: ita ut sæpe incertum fiat utrum pastoris

sæculi, qui non sunt timori boni operis, sed mali. Merentur laudem qui bonum faciunt, neo est quod a potestate timeant. GUSSANV.

(p) In excusis *vim aperuit*. Sequitur Codd. Anglic., Norm., Corb., etc.

(q) Ita quatuor Vatio., Norm., etc., ubi Excusi habent, *per vinum mordeantur*. Infra fidem exhibent, *rigor pro vigor*.

officium (*r*) an terreni proceris agat. Et quidem quisquis regendis fratribus præest, vacere funditus a curis exterioribus non potest, sed tamen curandum magnopere est ne ab his immodere deprimatur. Unde recte ad Ezechielem dicitur : *Sacerdotes caput suum non radant, neque comam nutriant; sed tendentes attondeant capita sua* (Ezech. XLIV, 20). Quid enim signant capilli in capite, nisi exteriores cogitationes in mente? Qui dum super cerebrum insensibiliter oriuntur, curas vitæ præsentis expriment; quæ ex negligenti ac torpenti sensu, quia importune prodeunt, quasi nobis non sentientibus procedunt. Quia ergo cuncti qui præsumunt habere quidem sollicitudines exteriores debent, nec tamen eis vehementer incumbere, sacerdotes recte et caput prohibentur radere, et comam nutrire, ut cogitationes carnis de vita subditorum nec a se funditus amputent, nec rursus ad crescendum nimis relaxent. Unde bene dicitur : *Tondentes attondeant capita sua*, ut videlicet curæ temporalis sollicitudinis, et ad quantum necesse est prodeant, et tamen recidantur citius, ne immoderatus exorescant. Dum igitur et per administratam exteriori providentiam corporalis subditorum via protegitur, et rursus (*s*) per moderatam alta cordis intentio non impeditur, quasi capilli in capite sacerdotis servantur, ut cutem cooperiant; et resecantur, ne oculos claudant. Sed **515** hoc in loco hujus discretionis moderamina video servari non posse, quia tanti quotidie casus imminet, ut mentem simul obruant, cum vitam corporalem necant. Unde, (*t*) frater sanctissime, per venturum iudicem rogo, per multorum millium angelorum frequentiam, per Ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in cælis, sub hoc pastoralis curæ onere lassescentem orationis tuæ intercessione adjuva, ne suscepta me pondera ultra vires premant. Memor vero

(*r*) In Codd. Vatic. 1031 et 160. legitur *terreni procuratoris*.

(*s*) In excusa exemplaria, non tamen vetustissima, inrepsit *per immoderatam*. Reluctatur sensus; contradicunt mss. Codd. Vatic., Gallic., Angl.

(*t*) Editores maluerunt, *fratres sanctissimi*, licet in omnibus Vaticanis, Norm., Corb., etc., legatur in singulari, *frater*, etc. Nimirum in singulis exemplaribus hujus epistolæ ad patriarchas missis, non omnium patr., sed illius tantum cui mittebatur nomen in scriptum erat; quod maxime confirmat Baronii conjecturam, de qua in Vita sancti Gregorii, lib. II, cap. 1.

(*u*) Recent. Ed., *robustius pes figatur*.

(*v*) Hæc est epistolæ secunda pars, et quidem præcipua, ratione cujus vocatur a Joan. Diacono, lib. II, cap. 3, *synodica*; et quidem ad mentem sancti doctoris, ut patet ex epistolæ sequenti *sicuti patriarchis aliis... synodicam vobis, epistolam direxi*. In ea Gregorius, post datum initio pontificatus fidei symbolum, quod ad calcem epistolarum legi potest, singularem fidei confessionem de synodis œcumenicis, singulos ad patriarchas misit pro more antiquitus recepto, cujus etiam meminit epistolæ 52, lib. IX: *Hinc est*, inquit, *ut quoties in quatuor præcipuis sedibus antistites ordinantur, synodales sibi epistolæ vicissim mittant, in quibus se sanctam Chalcedonensem synodum cum aliis generalibus synodis custodire fateantur*.

(*x*) Scilicet verbum Dei aliud scriptum, aliud tra-

quod scriptum est : *Orate pro invicem ut salvemini* (Jac. v, 16), etiam impendo quod peto. Sed recipiam quod impendo. Dum enim nos vobis per orationis opem conjungimur, quasi ambulantes per lubricum vicissim nobis manum tenemus, sitque ex magna provisione charitatis ut eo singulorum (*u*) robustius charitas perfigatur, quo in alterum alter innititur.

(*v*) Præterea, quia corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem, (*x*) sicut sancti Evangelii quatuor libros, sic (*y*) quatuor concilia suscipere et venerari me fateor. Nicænum scilicet, in quo perversum Arii dogma destruitur; Constantinopolitanum quoque, in quo Eunomii et Macedonii error vincitur; Ephesinum etiam primum, in quo Nestorii impietas judicatur; Chalcedonense vero, in quo Eutythis, Dioscorique pravitas reprobatur; tota devotione complector, integerrima approbatione custodio: quia in his velut in quadrato lapide, sanctæ fidei structura consurgit, et (*z*) cujuslibet vitæ atque actionis existat, quisquis eorum soliditatem non tenet, etiam si lapis eese cernitur, tamen extra ædificium jacet. Quintum quoque concilium pariter veneror, in quo et (*aa*) epistola, quæ Ibas dicitur, erroris plena, reprobatur, Theodorus personam Mediatoris Dei et hominum in (*bb*) duabus subsistentiis separans, ad impietatis perfidiam cecidisse vincitur. Scripta quoque Theodoriti, per quæ beati Cyrilli fides reprehenditur, ausu dementia prolata refutantur. Cunctas vero quas præfata veneranda concilia personas respuunt, respuo; quas venerantur, amplector, quia (*cc*) dum universali sunt consensu constituta, se et non illa destruit, quisquis præsumit aut solvere quos religant, aut ligare quos solvunt. Quisquis ergo aliud sapit, anathema sit. Quisquis vero prædictarum synodorum fidem tenet, pax ei sit a Deo Patre

ditum, utrumque fidelibus venerandum. *Concilium Tridentinum, sess. 4*. Ideoque Christus de Spiritu sancto prædixerat : *Docebit vos omnem veritatem*, quod in sacris conciliis fieri docet, Act. cap. xv : *Videte Spiritum sancto, et nobis*, etc. GUSSANV.

(*y*) Justinianus imperator adversus Eutybianos edicto cavet ut sanctorum quatuor conciliorum fides ubique terrarum suscriberetur ab episcopis. Vide Cod. de summa Trinitate, Epiphano et Joanni. Hinc forte mos inolevit ut patriarchæ singuli initio ordinationis formam suæ fidei aliis patriarchis mitterent, qua de re vide quæ dicta sunt ad epistolæ 4. GUSSANV.

(*z*) Ita restituimus ad duos Colbertinos (tertius enim hic est inutilis) ad Vatic., Norm., etc., cum prius legeretur : *cujuslibet vitæ atque actionis norma consistit. Quisquis*.

(*aa*) Lecta fuerat ista epistola in concilio Chalcedonensi, Act. 10, ac de ea sic censent legati summi pontificis : *Relectis chartis, agnovimus ex sententia reverendissimorum episcoporum, Ibas reverendissimum, innoxium approbati: relecta enim ejus epistola, agnovimus eum esse orthodoxum, et ob hoc decernimus*, etc. GUSSANV.

(*bb*) Incaute Ed., *in duabus substantiis*.

(*cc*) Refertur hic locus, tantillum immutatus, dist. 15, cap. Sicut. Hinc concludunt theologi robur actorum synodaliū fluere a sanctorum communione et a catholico consensu, quem sanctus Leo, epistolæ 64, vocat *unanimitatem*. GUSSANV.

per **516** Jesum Christum Filium ejus, qui cum eo vivit et regnat consubstantialiter Deus in unitate Spiritus sancti, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

EPISTOLA XXVI.

AD ANASTASIAM PATRIARCHAM ANTIOCHENUM.

Conqueritur de onere pastoralis.

Gregorius Anastasio patriarchæ Antiocheno.

(a) Scripta vestræ beatitudinis, uti fessus requiem, salutem æger, fontem sitiens, umbram æstuans inveni. Neque enim illa verba per linguam carnis videbantur expressa, quia sic spiritalem amorem suum quem gestabat aperuit, ac si mens per semetipsam loqueretur. Sed durum valde fuit quod secutum est, quia amor vester terrena me portare onera præcepit, et quem prius spiritaliter diligebatis, postea, ut æstimio, temporaliter amantes, usque ad terram me superposito onero depressistis; ita ut omnino mentis rectitudinem funditus perdens, contemplationisque aciem amittens, non per prophetiæ spiritum, sed per experimentum dicam: *Incurvatus sum, et humiliatus sum usquequaque* (Psal. cxviii, 107). Tanta me quippe occupationum onera depræcunt, ut ad superna animus nullatenus erigatur. Multis causarum fluctibus quatior, et post illa quietis otia, tumultuosæ vitæ tempestatibus affligor, ita ut recte dicam: *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me* (Psal. lxxviii, 3). Periclitanti igitur mihi manum orationis vestræ tendite, vos qui in virtutum littore statis. Quod vero me os Domini, quod lucernam dicitis, quod loquendo multis prodesse, multisque posse lucere perhibetis, æstimationem mihi meam, fateor, in dubietatem maximam perduxistis. Considero namque qui sum, et nihil in me ex hujus boni signo deprehendo. Considero autem qui estis, et vos mentiri posse non arbitror. Cum ergo credere volo quod dicitis, contradicit mihi infirmitas mea. Cum disputare volo quod in laude mea dicitur, contradicit mihi sanctitas vestra. Sed quæso, vir sancte, nobis aliquid de hoc certamine nostro conveniat, ut etsi non quod dicitis ita est, sit ita quia dicitis. Præterea sicuti (b) patriarchis **517** aliis patribus vestris, syno-

Epist. XXVI (Al. 25). — (a) Iisdem fere verbis concepta est septima hujusce libri epistola, quam ad Anastasium non fuisse missam ibi annotavimus. In hac multa emendavimus, ex Mss. maxime Vaticanis et Gallicanis, inter quos mirus ubique fere consensus.

(b) Ita restituumus ex mss. omnibus Vatic. et aliis, cum prius legeretur: *Sicuti Patriarchis aliis fratribus a paribus synodicam.*

(c) Subtiliter distinguit inter episcopos qui ex Deo sunt et eos qui ex hominibus, et tamen hos et illos quasi legitimos habet. Quod non satis advertere videntur qui, ad summos juris apices de re qualibet decernentes, schismatibus et contentionibus viam parant zelo præcipiti, nec satis cauto. GUSANVIL.

(d) Alias procurator, syndicus, ἐκδικος dicitur. Istius vocis non eadem semper notio. Defensor ecclesiæ apud Justinianum, novella 56, ἐκκλησιαστικὸς. Legitur δεφένωρ apud Codinum, Suidam, Balsamonem. Alii causas criminales, alii civiles, alii pauperum adversus potentiores defendebant. Alii erant iudices. Vide

dicam vobis epistolam direxi; quia apud me semper hoc estis, quod ex omnipotentis Dei munere accepistis esse, non quod (c) ex voluntate hominum putamini non esse. Latori vero præsentium Bonifacio (d) defensori aliqua injunxi, quæ sanctitati vestræ debeat secretius intimare. Amatoris autem vestri beati Petri apostoli vobis claves transmisi, quæ super ægros positæ multis solent miraculis eoruscare. (Cf. Joan. Diac. l. 1, c. 23; l. iv, c. 25.)

EPISTOLA XXVII.

AD ANASTASIAM ARCHIEPISCOPUM CORINTHI.

Ordinationem suam gemens indicat, et Bonifacium defensorem commendat.

Gregorius Anastasio archiepiscopo (a) Corinthi.

Judicia Dei quanto sunt investigabilia, tanto debent humanis sensibus esse metuenda; ut quia ea ratio mortalis comprehendere non valet, his se necesse est humilis cordis cervice substernat, quatenus quo eam regentis voluntas duxerit, illuc obedientibus mentis gressibus prosequatur. Ego autem considerans infirmitatem meam ad (b) apostolicæ sedis culmen non posse pertingere, onus hoc malui declinare, ne in pastoralis regimine impari administrationis actione succumberem. Sed quia contraire non est Domini disponentis arbitrio, obedienter secutus sum quod miseritoris de me regentis manus voluit operari. Nam fraternitati vestræ, etsi præsens non eveniret occasio, necessario fuerat indicandum quod licet indignum me apostolicæ sedi Dominus præesse dignatus est. Cum ego fieri hoc et causa posceret, et directi a nobis præsentium latoris, id est (c) Bonifacii defensoris, evenisset occasio, curavimus, non solum scriptis fraternitati vestræ, **518** charitatis vota persolvere, sed etiam de ordinatione nostra, quod desiderabile vobis fuisse credimus, indicare. Propterea charitas vestra reciprocis litteris nos de unitate Ecclesiæ, et desiderabili nuntio salutis vestræ letificet, quatenus absentia corporalis, quam nos locorum facit sustinere disjunctio, scriptorum sibi vicissitudine præsentetur. Adhortamur etiam ut quia memoratum superius præsentium portitorem pro necessariis quibusdam causis ad clementissimi principis vestigia destinavi-

Conc. Afric., can. 42, defensoribus ecclesiarum ab imperatoribus petendis. Sic enim legitur in Codice antiquo Ecclesiæ Romanæ. GUSANV. Defensorum Romanæ Ecclesiæ munus erat potissimum pauperum atque ecclesiarum defensionem et commodis invigilare, ipsiusque Romanæ Ecclesiæ patrimonia in diversis provinciis posita curare. Defensores septem regionarios instituit Gregorius Mag., lib. viii, epist. 14. Vide Cangianum Glossarium.

Epist. XXVII (Al. 26). — (a) Corinthus, urbs ex Pauli apostoli epistolis maxime notissima. Dicitur *bimaris* ab Horatio, lib. 1, ode 7, et Græce διθάλωρος, quod in isthmo sita est, duo maria ab ortu et occasu arcibus faucibus dirimente.

(b) Etsi multæ sint Ecclesiæ apostolicæ, quia ab apostolis fundatæ, Romana tamen per antonomasiam dicitur apostolica sedes. Hinc Romanus antistes dicitur simpliciter apostolicus, etiam a Græcis, ut in notis ad Vitam sancti Gregorii auctore Paulo Diacono probavimus.

(c) De quo in superiori epistola.

mus, et mutabilitas temporis multa solet impedimenta itineris generare, quidquid ei sive in terreni itineris provisione, sive etiam in procuratione navigii necessarium fuerit, vestra sacerdotalis impendat affectio, ut destinatum iter celerius, Domino miserante, valeat explicare. (Cf. *Joan. Diac.*, l. 1, c. 64.)

EPISTOLA XXVIII.

AD SEBASTIANUM EPISCOPUM RHISIENSEM.

Ut Anastasii patriarchæ a sede sua pulsi, quem secum in honore suo vivere cupiebat, animum exploret.

Gregorius Sebastiano episcopo (a) Rhisiniensi.

Quamvis nulla merui beatitudinis vestræ scripta suscipere, tamen ego etiam obliviscentem me non obliviscor, negligentem pulso, torpentem amoris stimulis inquieto, ut qui ex semetipso non vult impendere, vel pulsatus sciat reddere quod debet. Præterea indico suggestionem me apud piissimos dominos summis precibus plenam fecisse, ut virum beatissimum dominum Anastasium patriarcham, (b) concessio usu pallii, ad beati Petri apostolorum principis limina mecum celebraturum solemniam missarum transmittere debuissent; quatenus si ei ad sedem

EPIST. XXVIII (Al. 27). — (a) Rhisium, vulgo *Risine*, urbs olim episcopalis Dalmatiæ provinciæ, Illyrici Occidentalis, ad mare Adriaticum, ex Holstenio, in annotat. ad Geographiam sacram: quam alii sitam esse volunt in intimo recessu sinus Rhisonici, qui hodie dicitur *Golfo di Cataro*; alii vero in ora maritima, non ita longe ab antiqua Epidaurum, inter ipsum ad Boream, et Arsecinium ad Austrum eam Rezana distinguentes. Successu temporis sedes episcopalis Castrum novum translata est, subestque archiepiscopo Epidaurio sive Ragusino sub dominio Turcarum. Guss. Operosum est nomen huius urbis, et epistolæ titulum ex Mss. statuere. In Vatic. D, legitur *episcopo Poresmiensi*, quod etiam habent Rhemens. et Gemet. In Vatic. C, præposito *Resmiensi*. In Vatic. B, *episcopo Resmiensi*, quod in plerisque Codd. legitur, scilicet in Colb., Corb., Norm.; nullibi autem leges *Rhisin.* Sed in uno aut altero Vaticano occurrit *Rismiensi*. In Regiis legitur, *Sermiensi*.

(b) An usus pallii a pallio distingui debeat, an concessio utriusque ab imperatore sit impetranda, rimeitor lector. Varia fuit pallii fortuna, quam piget post tot auctores classicos iterare. Illius formam, originem, usum, privilegium, necessitatem qui bene noverit, satis noverit. Titulus Decretalium de auctoritate et usu pallii pauca docet, plura nostræ permittit inquisitioni, multos injicit scrupulos; quemadmodum et epistola Paschalis II, ad Panormitanum episcopum, de electione et electi potestate, cap. 4. Pallium fuisse pretio datum affirmat in synodo sanctus Gregorius, negat Zacharias. Non metropolitibus tantum sed episcopis concessum, Occidentibus raro, Orientalibus passim, nullus negaverit qui concil. CP. VIII, can. 27 Latinis, 14 Græcis, legerit; et Lateranensis IV, sub Innoc. IV, can. 5. Sæculo Gregorii I, hanc pallii nondum erat omnium metropolitum. Gregorii VII ætate, nullus archiepiscopus sine pallio sua sinebatur obire munia, quod tamen sine præstito fidelitatis iuramento, non poterat emereri. De usu et modis usus multoties certatum est, tanquam pro aris et focis. Itaque potestatis per hoc insigne datæ plenitudo non sibi semper et ubique constitit. An ab imperatoribus sumperit initium, fluctuant docti. Certe apud Liberatum, in Breviario, cap. 21, imperatori ab episcopo redditur. Vigilinus Auxamo, et sanctus Gregorius Syagrio, non nisi accedente imperatoris voluntate, concedant. Nodum istum facile dissolverit, qui primum pallii retexerit auctorem.

A suam minime reverti liceret, saltem mecum in honore suo viveret. 519 Sed quæ causa contigerit, ut eadem scripta retinerem, præsentium lator vobis innotescet. Eiusdem tamen domni Anastasii animum cognoscite, et quidquid ei de hac re placuerit, vestris mihi epistolis indicate.

EPISTOLA XXIX.

AD ARISTOBOLUM EXPRÆFECTUM ET ANTIGRAPHUM.

Illum consolatur, et rogat ut in epistolis suis e Latino in Græcum convertendis, non verba, sed sensum reddat.

Gregorius (a) Aristobolo, expræfecto et (b) antigrafo.

Ad explendum affectum meum, fateor, lingua non sufficit; sed quidquid de vobis sentio, vester vobis melius affectus dicit. Quibusdam vero vos adversitatibus laborare audivi. Sed non hac de re valde contristor, quia plerumque navis, quæ pervenire ad alta pelagi per prosperitatem poterat, in ipso navigationis initio vento adversante repellitur, sed ad portum repulsa revocatur. Præterea si (c) prolixam epistolam

Forma Latinis et Græcis an eadem? In CP. VIII, can. 14, ὁμοφώνιον. Latini interpretantur *pallium*. De omophorio vide Codinum, in Offic. aulæ CP.; Maloxum, in Vita patriarcharum; Balsamonem, ad Mar. patr. Alex., resp. 26. Referbat figuram agni, εἰς τὸν πῦρ ἄγνους. Germanus, in Historia Eccles. distinguit inter omophorium patriarchale et episcopale. Hinc cruces intertextæ: ἔχει δὲ καὶ σταυρούς. Hinc forte πολυσταύριον dictum, in quo erant τρίγωνα, sive γαμμάξα. Accurrunt et aliæ voces ornamentum haud dissimilis. βρόδος, σάκκος, etc. Videat lector Luitprandum, legatione ad Nicephorum Phocam; Procopium, lib. XIV, cap. 12, et in Decreto, dist. 10. Addiderem sanctum Petrum Damiani, lib. VII, epist. 4, ad Agnetem imperatricem, si veritate melius expendisset, et præjudiciorum fuisset vacuus. GUSSANV. Plurima dubia proponit hic Gussanv., pauca solvit. De hoc argumento dicitur iterum ad epist. 11, lib. IX. Interim consulo notam 782 Menardi ad lib. Sacramentorum.

EPIST. XXIX (Al. 28). — (a) Forte is est Aristobulus de quo Simocatta, lib. III Histor. Mauric., cap. 3, qui cum esset domus regis procurator (præfectum palatii vel curopalatem vocant, τῆς βασιλικῆς οἰκίας προσώτα) ab imperatore Mauricio ad exercitum missus, ad sedandam seditionem inter milites exortam, qua verbis, qua muneribus duris et implacabiles animos aliquantulum emollivit. GUSSANV.

(b) *Antigraphus* cancellarium aut notarium significat. Græcis ἀντιγραφῆς, dictator, rescriptor. Budæus, Annotation. in Pandectas ex titulo de officio quæstoris, ait contrarotulatores, Gall., *contrôleurs*, ἀντιγραφεῖς, a Græcis dictos, eorum autem scripta, ἀντιγραφα, quasi contra scripta. Ἀντιγραφεῖς etiam dicti sunt Magistri scriniorum. GUSSANV. Ἀντιγραφεῖς *rescribere* est ac *rescribere*; dicebatur autem rescribere opus suum, qui emendandi animo illud recognoscebat. Antigraforum ingenio formabantur principis sanctiones, epistolæ, responsa et rescripta; mentem enim tantum, non manum commodabant; postquam vero dictassent, relegendibus librariis et scriniariis, dictata recognoscebant ac corrigebant. Plura videsis apud Hoffmannum in Lexico. Functum quoque fuisse interpretis officio, declarant hæc verba: *Si prolixam epist. ad interpretandum accipere fortasse contigerit*, etc.

(c) Superiorem ad quatuor patriarchas epistolam 25 forte intelligit.

meam ad interpretandum accipere fortasse contigerit, rogo, non verbum ex verbo, sed sensum ex sensu transferte, quia plerumque dum proprietates verborum attenditur, sensuum virtus amittitur.

EPISTOLA XXX.

AD ANDREAM ILLUSTRREM.

De sua ad episcopatum assumptione dolet; clavem a corpore sancti Petri transmittit.

Gregorius Andreæ (a) illustri.

Omnipotens Deus dulcissimo cordi vestro indicet quia et absens corpore, a charitate vestra animo non recessi. Bona enim vestra, etiam si volo, oblivisci non valeo. Hoc autem quod me ad episcopatus ordinem cognoscitis pervenisse, si me diligitis, plangite, quia hic hujus mundi tantæ occupationes sunt, ut per episcopatus ordinem pene ab amore Dei me videam esse separatum. Quod incessanter defleo, atque ut pro me Dominum exoretis rogo. Præterea sacratissimam clavem a sancti Petri apostoli corpore vobis 520 transmissi, quæ super ægros multis solet miraculis coruscare; nam etiam de ejus catenis interioribus habetur. (b) Eadem igitur catenæ, quæ illa sancta colla tenuerunt, suspensæ colla vestra sanctificent. (Cf. Joan. Diac. l. 1, c. 50.)

EPISTOLA XXXI.

AD JOANNEM EXCONSULEM, ATQUE PATRICIUM ET QUÆSTOREM.

Clavem sancti Petri, et de catenis ejus transmittit.

Gregorius Joanni (a) exconsuli, atque (b) patricio, et quæstori.

(c) Bonitatem excellentiæ vestræ expertus, tanto erga vos amore constringor, ut vestra memoria de meo pectore aboleri nullatenus possit. Sed contra amorem non modice contristor, quia quietem me querere cognovistis, et ad inquietudinem perduxistis. Vobis quidem omnipotens Deus, quia hoc bono animo fecistis, bona æterna retribuat; sed me a tanto loci hujus periculo qualiter voluerit absolvat, quia sicut peccata mea merebantur, non Romanorum, sed Langobardorum episcopus factus sum, (d) quorum

EPIST. XXX (Al. 29). — (a) Titulus hic præfectis prætorio, magistris militum, aliisque dignitatibus præcipuis attribuebatur; imo Francorum reges, donec Christianissimi a Romanis pontificibus dicti sunt, hocce gloriabantur titulo, *Vir illustis*, ut ex ipsorum diplomatibus constat. Formulam qua *illustratus* seu *illustris* titulus conferebatur habes apud Cassiod., lib. vi Variar., form. 11. In Excusis legitur, *Andreæ illustis de Debiria*, quæ ultima verba absunt ab omnibus Mss. quos consulimus. In *Andeg. pro illustri* legitur *Illyrico*.

(b) *Idem epist. sequenti; lib. iii, epist. 33; lib. vi, epist. 6; lib. xi, epist. 14; lib. xii, epist. 7.* Pari religione, præsidii et custodiæ causa, moris fuit Evangelia collo suspensa gestare. Joan. Chrysost., hom. 19, ad Antioch. ALTESERRA.

EPIST. XXXI (Al. 30). — (a) De hoc titulo vide notam c ad epist. 3 hujus libri.

(b) De patriciatus dignitate, Cassiodorus, lib. vi Variarum, form. 2. Vide Cassiodori Vitam a nobis gallice scriptam, lib. 1, cap. 5, num. 6.

(c) Ita in Norm., duobus Teller. et plerisque Mss. In Editis, *Bona excell.*

(d) *Syntheticæ* sunt pacta, conventiones, a Græco συνθημα. *Spatha*, gladius; unde *spatharius*; de qua

A syntheticæ spathæ sunt, et gratia pœna. Ecce ubi me patrocinia vestra perduxerunt. Gemo quotidie occupationibus pressus, et respirare non valeo. Sed vos, qui adhuc valetis, (e) mundi hujus occupationes fugite, quia quantum in eo quisque profecerit, tanto, ut video, ab amore Dei amplius decrescit. Præterea sacratissimam clavem a beati Petri apostolorum principis corpore vobis transmissi, quæ super ægros multis solet miraculis coruscare, nam etiam de ejus catenis interioribus habet. Eadem igitur catenæ, quæ illa sancta colla tenuerunt, suspensæ colla vestra sanctificent. (Cf. Joan. Diac. l. 1, c. 51.)

EPISTOLA XXXIII.

AD PHILIPPUM COMITEM EXCUBITORUM.

Episcopatu curi tandem consenserit exponit; Italiæ causas commendat.

B Gregorius Philippo, (a) comiti excubitorum.

In quantum homo discutere et investigare judicia superna non sufficit, in tantum sub eis 521 debet cervicem cordis inflectere; ut quia id quod sibi tribuitur quo judicio disponatur ignorat, nec ad appetendum locum procerax insistere, nec ad repellendum contumax debet inveniri. Unde indignus ego ad suscipienda episcopatus onera, jussioni omnipotentis Dei vestræque voluntati me subdidi, cui me præesse largitate magis gratiæ quam judicii æstimatione voluistis. Potens est enim Deus, propter quem me indignum diligitis, hanc vobis in perpetuum recompensare mercedem, ut gratiam quam indignis famulis ejus impenditis, apud eum invenire multiplius valeatis. Causas vero Italiæ vestra, quæso, excellentia habeat commendatas, ut dum vos potentibus libenter impenditis, omne quod a Deo petitis quantocius impetretis. (Cf. Joan. Diac. l. 1, c. 54.)

EPISTOLA XXXIII.

AD ROMANUM PATRICIUM ITALIÆ.

Blandum episcopum aut in synodo judicari, aut in Ecclesiam suam reverti concedat.

Gregorius (a) Romano, patricio et (b) exarcho Italiæ, Scribendi ad excellentiam vestram si causa omnino

voce vide cap. 14 lib. ii Dial. Sensus igitur est: Langobardorum pacta, contractus, id est, jura omnia quæ apud Romanos constant ex pactis et contractibus, versantur in vi et ferro.

(e) Id laico dictum animadvertant clerici. GUSSANV. EPIST. XXXII (Al. 31). — (a) Erat hic præfectus militum seu stipatorum, qui nocte excubabant in palatio principis. Vide Simocat., lib. iii, cap. 11. GUSSANV.

EPIST. XXXIII (Al. 32). — (a) Tertius fuit Italiæ exarchus, in locum Smaragdi a Mauricio imper. suffectus. Moritur æn. 598 Ravennæ, ubi tunc temporis erat sedes exarchorum Italiæ. De eo Paulus Diaconus, in Historia Langob., et Rubeus in Historia Ravennat. GUSSANV.

(b) Exarchus idem omnino est ac præfectus, ἑξαρχος quasi ἕξ τοῦ ἀρχοντος, a principe, quod ab eo ad regendam Italiam mitteretur. Erat aut summus magistratus, scilicet qui imperatoris vices gerebat, summamque in provincia auctoritatem habebat, cujusmodi legimus exarchum Italiæ, exarchum Africæ, etc. Appellatus est autem exarchus Ravennæ, quia nempe exarchus sive præfectus Italiæ sedem habebat in civitate Ravenna. Primus autem exarchi nomen habuit Longinus, qui a Justino imperatore ad tuendam contra

nulla suppeteret, nos tamen esse oportet charitate paterna de vestræ salutis incolumitate sollicitos, ut quod de vobis audire cupimus, internuntiorum frequentia cognoscamus. Præterea pervenit ad nos, Blandum episcopum Hortensis (c) civitatis longo jam tempore in civitate 522 Ravennate a vestra excellentia detineri. Et sit ut Ecclesia sine rectore, et populus, quasi sine pastore grex, defluat, et ibidem (d) infantes pro peccatis absque baptismate moriantur. Et rursus quia non credimus quod eum excellentia vestra, nisi pro aliqua probabilis excessus causa tenerit, oportet ut habita synodo palam fiat, si quod in eum crimen intenditur. Et si talis in eo culpa reperitur, quæ usque ad degradationem sacerdotij perducatur, aliam necesse est ordinationem inquiri-

Langobardos Italiam missus est. Vide Paulum Diaconum, in Histor. Langob. et Hieronymum Rubeum, in Historia Ravennatensi. Gussanv. Hoc loco Gussanvillæus videtur ex Italiæ præfecto et ex archa eumdemque summum constituere magistratum; sed perperam, cum Italia suos simul haberet exarchos et præfectos, ut ex Gregorii epistolis planum fit. Supra, epistola 23, inscribitur *Gregorio Italiæ præposito*, seu præfecto. Infra, in epist. 37 et 38, Georgius Italiæ præfectus legitur, dum Romanus exarchus est. Lib. v, epist. 1, ad Joannem Ravennatem episcopum: *Sed per excellentissimum Romanum Patricium et per eminentissimum præfectum, atque per alios civitatis suæ nobiles viros*, etc. Lib. v, epist. 40, legimus Gregorium præfectum labores vigiliarum et custodiæ civitatis in Romana obsidione pertulisse, scilicet præfectus erat urbis. De præfecto urbis, Cassiod., Var. lib. vi, formula 4: *Ditioni tuæ non solum Roma commissa est, rerum etiam intra centesimum potestatem te protendere antiqua jura voluerunt... Tu etiam ex designatis provinciis ab appellatione cognoscis*. A præfecto annonæ rationes exigebat urbanus præfectus. Inf., epist. 37: *Sed quo et gloriosus vir Maurilio ex præfecto rationes suas absque suspitione oppressionis exponat, et prædictus excellentissimus vir Dominus Georgius præfectus rationes sine laceratione suæ opinionis exsequatur*. Vide epist. 21 lib. x. Multa addit Gussanvillæus de exarchis ecclesiasticis quæ non sunt hujus loci.

(c) Hortanum, Orta Paulo Diacono, vulgo Orta, urbs olim Etruriæ ad fluvium Tiberim, nunc oppidum Patrimonii sancti Petri, cujus sedes episcopalis translata est ad civitatem Castellanam, *Citta di Castello*. Gussanv. In tribus Vatic. legitur *Hortonensis*.

(d) Quare, absente episcopo, infantes sine baptismo moriebantur? Quia baptismi ordinarius minister est episcopus, et in illa sola civitatis ecclesia qua episcopus sedebat olim erat baptisterium; hodieque Florentiæ, Pisis, Parmæ, Patavii, Bononiæ, etc., in solis ecclesiæ cathedralis baptisteriis infantes sacris aquis intingui solent. Utrumque probat Josephus Vicecomes, de antiquis bapt. rit. ac cærem., lib. 1, cap. 8; quod etiam observavit Mabillon., Itin. Ital. num. 25. Infantium vero baptismum celebrabat episcopus ipse, ut videre est in Sacram. Gregorii, cap. de *Sabbato sancto. Cujus consuetudinis*, inquit laudatus Vicecomes, lib. 1, cap. 28, *vestigium adhuc (Mediolani) durat, ubi infantes hebdomada Pascha vel Pentecostes proxime antecedente in luce editi, ad præcipuam urbis ecclesiam deferri jubentur, ut iis solemnî ritu' hujus ecclesiæ archiepiscopus baptismum ministret, a quo solemnitate quemcumque presbyterum, tam urbis quam diæcesis abstinere cautum est (Conc. prov. iv.)*. Presbyteros tamen prioribus sæculis extra civitatis baptizasse, notum est ex Hieron., dialogo adversus Luciferianos; imo in ipsa episcopali urbe aliquando baptizabant; non tamen sine episcopi auctoritate, inquit Tertull., de Bapt., cap. 17. Sane olim baptisma

mus, ne Ecclesia Dei in his sine quibus eam Christiana non palitur esse religio, inculta ac destituta remaneat. Sin autem excellentia vestra aliter se habere quam de eo quod dicitur esse perspexerit, eum ad Ecclesiam suam reverti concedat, ut officium suum in commissis sibi animabus adimpleat. (e) Mense Martio, indictione nona.

EPISTOLA XXXIV.

AD VENANTIUM EXMONACHUM PATRICIUM SYRACUSANUM.

Venantium, quod monasticum habitum dimiserit, increpat; ut quantocius resipiscat, hortatur; quorumnam consilia ipsi audienda sint, docet.

Gregorius (a) Venantio exmonacho patricio Syracusano.

Multi hominum stulti putaverunt quod si ad ordi-

non nisi ex mandato episcopi celebratum, testis est Ignatius in epist. ad Smyrnenses: *non licet, inquit, absque episcopo baptizari*. Hic inquit Gussanv. quam ob rem dicuntur infantes absque baptismo mori, cum quilibet utriusque sexus viator, ipso teste Tertulliano, potuerit eos tingere? Arguta in speciem quæstio, sed re ipsa vana, cum satis superque constet non ea semper fieri quæ fieri possent, quod exemplis planum fiet. Sine iudice potest quisvis jus suum cuique tribuere, sine duce milites generosi armis instructi possent hostes fugare; quisvis Christianus a quovis erudito potest necessaria discere, etiamsi pastor absit aut dormitet. Fingamus tamen nullum esse iudicem, statim impune grassabuntur injusti; nullum esse educem, fugabitur exercitus; nullum esse pastorem, error, ignorantia, impietas invalescent. Simili ratione quisque fidelis sine episcopi cura potest pœnitere, potest bene vivere, potest baptizari in necessitate. At pauci pœnitent, pauci bene vivunt, pauci baptizant, nisi pastor immineat. Dilato baptismi per canones imperabatur; in tanta mora periculum, adde negligentiam ut propriæ sic et alienæ salutis. De Tertulliani mente non disputo, quam fortasse lector non assequetur, lib. de Bapt., cap. 17 et 18. Neocæsariensis concilii et Laodiceni canones non obrudo. Unum dico: Laici jus habebant baptizandi in necessitate; usum non habebant, aut spe sanitatis decepti, aut timore deterriti, ne in canones ausu temerario peccasse viderentur. Vide conc. Paris. vi, cap. 29, ubi de absentia sacerdotis, ac de hominibus sine confessione, et de infantibus sine baptismo plerumque mortuis. Gussanv. Sed potissimum lege epist. 228 Augustin. ad Honoratum, præsertim num. 8.

(c) In Colb. hæc ad epistolam sequentem *Venantio*, etc. pertinent.

Epist. XXXIV (Al. 33). — (a) Sic legitur titulus epistolæ in omnibus Vatic., Regiis. Corb., Anglic., Norw., nisi quod in uno aut altero e Vaticanis deest *Syracusano*. Cæterum de cancellarii dignitate quam ei gratis conferunt Editores, in omnibus Mss. tam epistolarum quam Joan. Diac. in Vita sancti Gregorii altum est silentium; unde reseccandum duximus Gussanvillæi notam ad vocem *Cancellario*. Idem Gussanv. in priori nota observat in Codicibus Gemeticensi et Audoeno legi *Venantio et Exarcho Italiæ*. Certe Codices hos ob oculos habemus, ubi nullum hujus tituli vestigium animadvertimus; imo ubique legitur, quem admodum in titulo expressimus; nec Fratellensis et Lyranus cum Gemet. et Audoeno pugnant, ut fingit vir doctus. Venantius, abjecto monachali habitu, italicam duxerat uxorem, ad quam epist. lib. ix 123, ac duas ex illa filias Barbaram et Antoninam superceperat, ad quas epist. lib. xi 34. Ex epist. 42, infra, intelligimus nonnullos Siciliæ monachos, ad tantum nefus prosilisse, ut uxores publice sortirentur. Joannem Syracusanum episcopum, epist. lib. xi 35, obtestatur Gregorius, ut hortationibus, precibus, minis, Venan-

nem episcopatus eveherer, (b) te alloqui et per epistolas frequentare recusarem. Sed 523 non ita est, quia ipsa jam loci mei necessitate compellor, ut tacere non debeam. Scriptum quippe est: *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam (Isai. LVIII, 1)*. Et rursus scriptum est: *Speculatorem dedi tibi domui Israel, audies de ore meo verbum, et annuntiabis eis ex me (Ezech. III, 17)*. Ex qua videlicet annuntiatione vel retenta vel exhibita, quid speculatorem vel auditorem sequatur, protinus intimatur: *Si dicente me ad impium, Morte morieris, non annuntiaveris ei: neque locutus fueris ei ut averlatur a via sua impia, et vivat, ipse impius in iniquitate sua morietur; sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si autem tu annuntiaveris impio, et ille non fuerit conversus ab iniquitate sua, et a via sua impia, ipse qui lem in iniquitate sua morietur; tu autem animam tuam liberasti*. Hinc etiam Ephesius Paulus dicit: *Mundæ sunt hodie manus meæ a sanguine omnium vestrum. Non enim subterfugi, quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis (Act. XX, 26, 27)*. Mundus ergo a sanguine omnium non esset, si eis Dei consilium annuntiare noluisset, quia cum increpare delinquentes noluerit, eos procul dubio tacendo pastor occidit. Hac igitur consideratione compulsus, velis, nolis, locuturus sum, quia omni virtute aut te cupio salvari, aut de tua morte me eripi. In quo enim habitu fueris recolis, et supernæ districtio- nis animadversione postposita, ad quid sis delapsus agnoscis. Colpam ergo tuam pensa, dum vacat; districtio- nem futuri judicis, dum vales, exhorresco; ne tunc illam amaram sentias, cum eam jam nullis fletibus evadas. Pensa quod scriptum est: *Orate ne fiat fuga vestra hieme vel Sabbato (Matth. XXIV, 20)*. Ad ambulandum quippe in hieme torpor frigoris obsistit, et juxta præceptum legis, ambulare in Sabbato non licet. Hieme ergo vel Sabbato fugere conatur, qui iram districti judicis tunc appetit fugere, quando ei jam non licet ambulare. Dum vacat ergo, dum licet, animadversionem tanti terroris fuge; pensa quod scri- ptum est: *Omne quod potest manus tua facere, instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, sunt apud inferos, quo tu properas (Eccle. IX, 10)*. Teste Evangelio, scis quia divina severitas de otioso sermone nos arguit, et de verbo inutili rationes subtiliter exquirat (*Matth. XII, 36*). Pensa ergo quid factura est de perverso opere, si quosdam in judicio suo reprobat de sermone? Ananias pecunias Deo

tium morti proximum ad habitum suum redire, vel in extremis procuret. Monachos qui uxores duxissent excommunicat conc. Chalced., can. 16. Eosdem in monasterium revocari jubet Gregorius infra, epist. 42. Fuit tamen erga Venantium hunc indulgentior. Inde sancto Bernardo (cujus ævo disputatum fuit an validum esset monachi matrimonium) Gregorium Mag. et Augustini librum de Bono sancti Gregorii commentarios. Corte Gregorium desperasse de salute Venantii, nisi a conjugio recederet, ac monachum rursus indueret, vel ex hac epistola manifestum est.

A voverat (*Act. V, 2, seq.*), quas post, diabolica victus persuasione, subtraxit (*Caus. 17, q. 1, can. 3*). Sed qua morte mulctatus scisest. Si ergo ille mortis periculo dignus fuit, qui eos quos dederat nummos Deo abstulit, considera quanto periculo in divino judicio dignus eris, qui non nummos, sed tametipsum Deo omnipotenti, cui te sub monachico habitu devoveras, subtraxisti. (c) (Considera judicium Dei, quod mereatur qui semetipsum Deo vovit, continuoque, mundi desideriis irretitus, mentitus est quod vovit.) Quapropter si correptionis meæ 524 verba (d) secuturus audieris, quam sint blanda et dulcia in fine cognosces. Ecce, fateor, mærens loquor, et facti tui tristitia addictus, edere verba vix valeo, et tamen animus tuus actionis suæ conscius vix sufficit ferre quod audit, erubescit, confunditur, adversatur. Si ergo non valet verba ferre pulveris, quid facturus est ad judicium Conditoris? Fateor tamen quia supernæ gratiæ esse misericordiam maximam credo, quod te effugere vitam conspiciat, et tamen ad vitam adhuc reservat; quod superbientem te videt, et tolerat; quod per indignos famulos suos verba tibi increpationis et admonitionis administrat. Tantum est ut pensare sollicitude debeas quod Paulus ait: *Exhortamur vos, fratres, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis; ait enim, Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (II Cor. VI, 1, 2, seq.)*.

Sed scio quia cum epistola mea suscipitur, protinus amici conveniunt, litterati clientes vocantur, et de causa vitæ consilium a fautoribus mortis quæritur: qui dum non te, sed res tuas diligunt, nulla tibi, nisi quæ ad tempus placeant, loquuntur. Tales enim fuerunt, sicut ipse reminisceris, dudum consiliari, qui ad tanti facinus te perduxerunt delicti. Ut tibi aliquid (e) sæcularis auctoris loquar, cum amicis omnia tractanda sunt, sed prius de ipsis. Si vero in causa tua hominem consiliarum quæris, consiliarium, rogo, me suscipe. Nullus tibi fidelior esse ad consilium potest, quam qui non tua, sed te diligit. Omnipotens Deus cordi tuo indicet, cor meum quanto te amore, quantæque charitate complectitur, in quantum tamen divina gratia non offendatur. Nam sic culpam tuam insequor, ut personam diligam; sic personam diligo, ut culpæ vitium non amplectar. Si igitur a me amari te credis, apostolorum liminibus præsentare, meque consiliario utere. (f) Si autem esse fortasse in causa

(b) In Excusis, vos alloqui per epistolas frequenter recusarem; cui lectioni ex Mss. nostris nulli favent. In Rhem. sic legitur hoc exord.: *Multi hom. studii mei putaverunt, quod, etc.*

(c) Hæc a Mss. absunt et pro glossemate, quod e margine in textum irrepsit, sunt habenda.

(d) Vitiose in Vulgatis, securus audieris. Infra habent, astrictus pro, addictus; et aversatur, pro adversatur: quæ restituimus ex Mss. Vatic. et aliis mire inter se consentientibus.

(e) Hæc sunt Senecæ, epist. 3: *Tu omnia cum amico delibera, sed de ipso prius. Post amicitiam credendum est; ante amicitiam, judicandum.*

(f) Hunc locum corruperunt Editores omnes, qui le-

Dei nimius credor, et pro zeli mei ardore suspectus sum, cunctam simul Ecclesiam in consilio hujus disceptationis adhibeo, et quidquid omnibus fieri salubriter placet, ego in nullo contradico, sed quod in commune decernitur, lætus impleo, et subscribo. Implentem quæ monui gratia te divina custodiat. (Cf. *Juan. Diac. lib. III, c. 44 et 48.*)

EPISTOLA XXXV.

AD PETRUM EPISCOPUM TERRACINENSEM.

Concessum prius Judæis locum restituat. A Christiana religione discordes benigne alliciendi.

Gregorius Petro episcopo (a) Terracinensi.

Joseph (Ido part. 1, cap. 285), præsentium lator, Judæus nobis insinuavit quod de loco quodam, in quo ad celebrandas festivitates suas (b) Judæi in Terracinensi S25 castro consistentes convenire consueverant, tua eos fraternitas expulerit, et in alium locum pro colendis similiter festivitatis suis, te quoque noscente et consentiente migraverint, et nunc de eodem loco expulsos se denuo conqueruntur. Sed si ita est, volumus tua fraternitas ab hujusmodi se querela suspendat, et ad locum quem, sicut prædiximus, cum tua conscientia, quo congregentur adepti sunt, eos, sicut mos fuit, ibidem liceat convenire. Eos enim qui a religione Christiana discordant, mansuetudine, benignitate, admonendo, suadendo, ad unitatem fidei necesse est congregare, ne quos dulcedo prædicationis et præventus futuri judicis terror ad credendum invitare poterat, minis et terroribus repellantur. Oportet ergo ut ad audiendum de vobis verbum Dei benigne conveniant, quam austeritatem quæ supra modum extenditur expavescaat.

(a) EPISTOLA XXXVI.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Commonitorium sibi datum assidue relegat. Quædam addit monita summam spirantia æquitatem ac prudentiam.

gerant: si autem fortasse in causa Dei minus credor. Certe lectionem nostram præferunt exemplaria omnia Vaticana. Colbert., Norm., etc. Confirmant quæ sequuntur: et pro zeli mei ardore suspectus sum.

EPIST. XXXV (Al. 34). — (a) Terracina, quæ et Anzur, hodie Terracina, urbs adhuc episcopalis in Campania Romana, fere media Romam inter et Capuam.

(b) De Judæis, infra, epist. 45; lib. III, epist. 26; lib. IV, epist. 6. In Decretal., lib. V, tit. 6, can. 9. Clemens papa III: *Fides sudanda est, non extorquenda.* Sanctus Augustinus, lib. II contra epistolas Petilianæ, cap. 83. *Ad filium nullus est cogendus invitatus; loquitur de Donatistis.* Idem, epist. 84: *Non eos persequimur odio nocendi, sed dilectione sanandi.* Ibidem: *Paulus ad veritatem magna Christi cogentis violentiam pulsus est.* Jubente sancto Gregorio, lib. III, epist. 26, Paganus, qui, teste Nicophoro, lib. XIV Histor., cap. 12, facilius convertuntur, multo gravantur onere, si converti nolunt. Hæc vis indirecta. Judæis, lib. IV, epist. 6, diminuitur onus pensionis, ut velint converti; eorumque perfidiam, qua frequenter ad vomitum redeunt, agnoscens, post Agathense concil., c. 34, Gregorius subjungit: *Et si ipsi minus fideliter veniant, hi lamen qui de eis nati fuerint, jam fideliter baptizantur.* Et lib. I, epist. 45, istam perfidiam inde oriri existimat, quod vi magis ad fontem baptismi quam prædicatione deducantur. Adderem ergo vel spe commodi. Imo si historias consulimus, quàmplu-

Gregorius episcopus (b) servus servorum Dei Petro subdiacono.

Pergenti tibi ad Siciliam capitulare quod dedi assidue relegendum est, ut cura maxima esse de episcopis debeat, ne in causis sæcularibus misceantur, nisi in quantum necessitas defendendorum pauperum cogit. De monachis vero vel clericis quæ in eodem capitulari sunt inserta, nequaquam existimo modo esse movenda. Sed experientia tua tanta hæc observatione custodial, quanta meum desiderium ex hac re valeat adimplere. (c) Præterea pervenit ad me ab Antonini defensoris temporibus nunc usque in hoc decennio multos a Romana Ecclesia quasdam violentias pertulisse, ita ut quidam publice conquerantur fines suos violenter invasos, mancipia abstracta, res etiam mobiles manu, non judicio aliquo ablatas. In quibus omnibus volo ut experientia tua vehementer invigilet, et quidquid per hoc decennium invenerit violenter ablatum, vel sub nomine Ecclesiæ injuste detineri, hoc ei cujus esse cognoverit ex præsentis præcepti mei auctoritate restituat; ne cogatur qui vim pertulit ad me venire, et tanti itineris laborem assumere cum utrum S26 vera dicat hic apud me non possit edoceri. Considerata ergo venturi judicis majestate, omnia cum peccato ablata restitue, sciens quod magnum mihi lucrum reportas, si mercedem potius quam divitiis congregas. Plerosque vero cognovimus de amissis mancipiis conqueri: dicentes quia si servus cujuspiam fortasse Dominum suum fugiens, juris ecclesiastici se esse professus est, rectores Ecclesiæ protinus hunc ut servum ecclesiastici juris habuerunt, nullo agentes judicio, sed servi vocem manibus defendentes. Quod mihi tantum displicet, quantum a veritatis judicio abhorret. Unde volo ut experientia tua quæcumque ita facta cognoverit, postposita tarditate corrigat, et talia quoque

rimi eam ob rem pluries baptismum repetierunt. Quid enim refert an quæstus amore, an pœnæ terror veniant, qui prava veniunt voluntate? Præclare admodum Gregorius Nazianz., orat. 8: *Non tamen conductibilis est nec tutius, quam ut volentes volentibus præsent: quandoquidem neminem vi duci vult lex nostra, couctique ac non sponte gubernari. Illoc enim modo ne alia quidem imperia contineri ac conservari possunt quod illa natura comparatum sit, ut quidquid vi tenetur, arrepta occasione statim se in libertatem asserat, nedum nostrum non dicam imperium, sed magisterium, quod nulla re æque ac voluntatis libertate conservatur.* Verum ἐμπατικώτερα sunt quæ sequuntur: βουλομένων γάρ, οὐ τυραννυμένων τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Gussavv. Hac in observatione Gussanvillæus Gregorium quasi pugnantiæ scripsit, ipsimet Gregorio videtur opponere, sed immerito. Aliud etenim Judæos mansuetudine, benignitate, præmiis ad fidem allicere; et renuentibus gravia onera, modo non indebita, imponere; aliud vi villata ad baptismum invitos cogere.

EPIST. XXXVI. — (a) Hanc epistolam ex Cod. Colbert. erutam vir clariss. Steph. Baluzius edidit tomo V Miscellaneorum, p. 469.

(b) De hac epistolam inscribendi formula, qua primum usum esse Gregorium asserit Joan. Diac., lib. II, cap. 1, diximus in præfatione.

(c) Quæ sequuntur usque ad finem epistolæ melius intelliguntur ex epistola 44 hujusce libri.

mancipia, si quæ nunc in jure ecclesiastico habentur, A sicut sine judicio ablata sunt, restitui ante judicium decet; ut si quid in eis sanctæ Ecclesiæ legitime competit, tunc eorum possessores debeant ordinata actione pulsari. Cuncta hæc ir retractabiliter corrige, quia tunc vere beati Petri apostoli miles eris, si in causis ejus veritatis custodiam etiam sine ejus acceptione tenueris. Si quid vero juste conspicias juri ecclesiastico posse competere, cave ne unquam hoc manu studeas defensare; maxime quia et decretum sub anathematis interpositione constitui ne unquam a nostra ecclesia urbano vel rustico prædio tituli debeantur imponi; sed quidquid ratione pauperibus competit, ratione etiam debet defendi, ne dum bonas res non bene agitur, apud omnipotentem Deum quod juste a nobis quæritur, de injustitia redarguatur. B Laici autem nobiles vel vir gloriosus precor pro humilitate te diligant, non pro superbia perhorrescant. Et tamen cum eos fortasse contra quoslibet inopes injustitiam aliquam agere cognoscis, humilitatem protinus in erectionem verte, ut eis semper, et bene agentibus subditus, et male agentibus adversarius existas. Sed ita fac ut nec humilitas tua remissa sit, nec auctoritas rigida, quatenus et humilitatem rectitudo condia, et ipsam tum rectitudinem humilitas blandam reddat. Præterea sicut moris fuit ut ad natalem pontificis episcopi convenirent, ad ordinationis mens diem venire eos prohibe, quia stulta et vana superfluitas non delectat. Sed si eos convenire necesse est, in beati Petri apostolorum principis natalem conveniant, (d) ut eis ex cujus largitate pastores sunt gratiarum actiones solvant. Bene valeas. Datum sub die xvii Kalendarum Aprilium, imperatoris Mauricii anno nono.

(d) Idem profitentur antistites, dum se suis in epistolis et commonitoriis præfatur apostolicæ sedis gratia esse episcopos. Sedem enim apost. pro sancto Petro usurpari et vice versa, norunt eruditi omnes. Quæ ratione multi prædicatores in reipub. Christianæ exordio leguntur a sancto Petro varias in provincias missi, hoc est ab apostolica sede. Eodem sensu Nicolaus papa I, epist. 24: *Beatissimo Petro apostolorum principi contradicere nullus præsumat*. Consule Quænellium, tom. II, in notis et observ. ad sanctum Leonem, p. 857.

Epist. XXXVII (Al. 35). — (a) Qui præfectura abiit; sic exconsule, ex prætore, et apud Tullium proquæstore: Græcis ἀπό ὑπάρτων, ἀπό κοιμιστορων, exconsule, exquæstore. Alii scribunt exconsul, exquæstor. Vide epist. 69, infra: *Viri magnifici ex prætore*, et supra epist. 33. GUSSANV.

(b) Erant asylum unde neminem nisi de prælati consensu extrahi fas erat. Vide lib. I Cod., tit. 12, cap. 3, ubi imperatores Theodosius et Valentinianus plurima de septis ecclesiasticis statuunt. Caus. 17, quæst. 4, referuntur multæ auctoritates Nicolai, Gelasii, concilii Tribur., Joannis VIII, Tolet. xii, c. 10. Adde Aurelian. 1, iv, v, Matiecon. ii, sanctum Gregorium, lib. viii, epist. 38, nunc lib. x. Vocantur etiam *claustra dominica*, et continent atria et porticus ecclesiæ, domum episcopi, xxx vel xl paesus in circuitu, et domos quæ in eis fuerint. Tandem cessavit ista immunitas ob abusus. Male confunduntur ista septa cum decaniciis, de quibus Novell. 79, cap. 3, Gal., *le chapitre*. Quæ quidem decanica erant appendices templi, in quibus tanquam in libera custo-

527 EPISTOLA XXXVII.

AD JOANNEM EPISCOPUM RAVENNATEM.

Maurilioni ex præfecto opem ferat.

Gregorius Joanni episcopo Ravennati.

Si professionem ordinis nostri et locum cujus ministerium gerimus attendamus, oportet nos afflictis, in quantum possumus, comitante justitia subvenire. Quoniam ergo gloriosum virum Maurilionem (a) ex præfecto (b) in septis ecclesiasticis insonem residere cognovimus, vestra ei fraternitas, in quantum possibilitas subest, opem ferre festinet. Non quia, quod absit, de viri excellentissimi domni Georgii præfecti justitia dubitamus, aut in aliquo putamus eum rationis tramitem declinare, virum quem in hujus tantæ dignitatis administratione, (c) in bonis omnibus habemus expertum; sed quo et gloriosus vir Maurilio ex præfecto rationes suas absque suspitione oppressionis exponat, et prædictus excellentissimus vir domnus Georgius præfectus rationes sine laceratione suæ opinionis exsequatur.

EPISTOLA XXXVIII.

AD MALCHUM EPISCOPUM DALMATIÆ.

Stephanum episcopum ad judicium compellat, et quod judicatum fuerit exsequatur.

Gregorius (a) Malcho episcopo (b) Dalmatiæ.

Joannes vir eloquentissimus, consiliarius viri excellentissimi domni Georgii præfecti per Italiam, insinuavit nobis contra Stephanum episcopum (c) Scodrensis civitatis, quorumdam se negotiorum habere controversias, et petiit inter eum et se judicium debere consistere. Propterea fraternitatem tuam præsentis præceptione curavimus admonendam, ut prædictum episcopum ad eligendum compellas venire judicium. Et quidquid inter prædictum Joannem vi-

dia clerici quandoque detinebantur. Nec enim eos ante Bonifacium VIII in ergastulis et custodiariis macerabant; sed monasterium erat eis pro carcere, infra, epist. 59, nunc 61. GUSSANV. Hæc verba in septis eccles. absunt ab omnibus quos videre licuit Mss., quæ tamen, ut notæ Gussanv. parceremus, censuimus relinquenda.

(c) Vulgati recent. addunt, *sicut notis*, quæ in vet. exemplaribus non leguntur.

Epist. XXXVIII (Al. 36). — (a) Patrimonium sedis apostolicæ in Dalmatia tunc procurabat Malchus, ut liquet ex epist. 22 lib. iii. Eum a Gregorio indigne habitum, et in custodia occisum, cum solvendo non esset, calumniatus fuerat Maximus qui Salonitanam ecclesiam invaserat, quam criminationem diluit Gregorius, lib. iv, epist. 47.

(b) Dalmatia olim Illyrici proprie dicti pars, ubi Dalmatæ populi, quæ post primum bellum Dalmaticum in provinciam redacta est; processu vero temporis, adhibita Liburnia, crevit, et a sinu Liburnico seu Flanatico ad Drilonem usque protensa est. Quis fuerit Malchus ille Dalmatiensis ignoratur, nisi nomen habuerit ab ipsa Dalmatiæ provincia, quod probabile est, in qua erat episcopus, sed cujus sedis nescio. GUSSANV.

(c) Nunc Italis *Scutari*, urbs alia Dalmatiæ episcopalis, postea Prævalitanæ provincis metropolis, donec Justinianus imp. patriam suam Acrida, quam Justinianam nominavit, ad eam dignitatem evexit. Concilio Ephesino subscripsit Senecio episcopus πάλαιως σκοδρίνης. GUSSANV. In uno Vatic. et omnibus Norm. legitur *Scodensis*.

rum magnificentum, et sæpe fatum episcopum electorum fuerit sententia definitum, ad effectum perducere non omittas, **528** ut et actor de consecuta iustitia gratias referat, et pulsatus cum ad cognitionem deducitur, nihil contra se de illata iniustitia conquatur.

EPISTOLA XXXIX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

De neglectis pauperibus eum arguit. Domnis Pateriæ, Palatinæ et Vivianæ largum et liberale subsidium offerri jubet.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Discendenti tibi mandavimus, et postmodum (a) præceptis discurrentibus injunxisse me memini, ut curam pauperum gereres. Et si quos illic egere cognosceres, scriptis recurrentibus indicares, et vix de paucis hæc facere curasti. Volo autem ut domnæ (b) Pateriæ thiæ meæ, mox ut præsentem jussionem susceperis, (c) offeras ad calciarium puerorum solidos quadraginta, et tritici modios quadringentos. Domnæ Palatinæ relictæ Urbici, solidos viginti, et tritici modios trecentos. Domnæ Vivianæ relictæ Felicis, solidos viginti, et tritici modios trecentos. Qui omnes simul octoginta solidi in tuis rationibus impudentur. Summam vero pensionis sub festinatione adducito, et ad paschalem diem, Domino auxiliante, occurrito (Cf. Joan. Diac. l. II, c. 55.)

EPISTOLA XL.

AD FELICEM EPISCOPUM MESSANENSEM.

Ut Paulinus peregrinus episcopus sancti Theodori monasterium regat.

Gregorius Felici episcopo Messanensi.

Et tibi gratum confidimus, si fratris tui viri vene-

Epist. XXXIX (Al. 37). — (a) Hoc est, epistola quam amissam putamus.

(b) Corrupte antea legebatur, *Paterichæ meæ*. Sic autem restituimus ex probatoribus Mss. Sorb., Victor., Reg., Cister., Vatic., num. 618, 2534, 2538, et alio sine numero 620, Rhem., Catal., Segueriano, nempe illustriss. Franciæ cancellarii pccc annorum et optimæ notæ, in quo supra vocem illam *thiæ* legitur *amitæ* recentiore manu, quasi quis voluerit addere interpretationem vocis *thiæ*, Gr. *thalác*, quæ Latinis *amitæ* significat. Addo et Carnotensem sancti Petri Mss. Codicem sic habere, *Pateriæ amitæ meæ*. Gussanvil. Hæc non legerat vir doctus, cum in Vita sancti Gregorii auctore Joan. Diacono ipse retinuit vitiosam illam lectionem, *Paterichæ meæ*. Attamen in Joannis Diaconi Mss., si consuluisset, legisset *Pateriæ thiæ meæ*.

(c) Hoc intelligendum videtur non de certa ad calceos solum emendos, sed et in victus ac vestitus subsidium pensione. Sic Leo III, epist. 9: *Qui vobis eum collaudant, hoc per munera et calciaria faciunt. Sane ad puerorum calceos cur tot solidi? et quid quadringenti tritici modii?*

Epist. XL (Al. 38). — (a) Idem epistola sequenti. Sic suum cuique jus asseritur, nec in aliorum possessiones ullus involat. In synodo Gangrensi, can. 6, 7, 8: *Κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, παρὰ γνώμην, παρὰ τοῦ ἐπισκόπου*. Antiochen., c. 9: *Ἐξουσίαν ἔχοντες τῆς ταυτοῦ παροικίας*. Concil. CP. I, can. 11: *Ἡμεῖς συγγένοι τὰς ἐκκλησίας*. Loquitur de metropolitæ qui amant dilatare limbras suas. In Ephesino, c. 6, ne sanctorum Patrum canones prætereantur, neque sub specie administrationis rerum sacrarum potentis secularis typhus irreat, sensimque

A rabilis episcopi Paulini peregrinationis onera reventur, ut ejus regimine communi mercede beati Theodori monasterium in civitate tua fundatum studiosius omnipotenti Deo deserviat. Quod etiam te voluisse facere, jam ejus relatione didicimus. Ideoque rectori patrimonii nostri præcepimus, ut monachos monasterii memorati **529** episcopi perquisitos ad unum congreget, et in eodem monasterio cum illis qui nunc ibi sunt collocare non differat, quatenus eo rectore dignius animarum suarum curam exercent. Quam rem venerationi tuæ innotescendam prævidimus, (a) ne te omisso aliquid in tua contristeris diocesi ordinari.

EPISTOLA XLI.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

B *Dispersos per Siciliam monachos in Messanensi sancti Theodori monasterio congreget.*

Gregorius (a) Petro subdiacono.

(b) Venerabilis Paulinus episcopus (c) Tauri civitatis, provinciæ (d) Brutiorum, nobis asseruit monachos suos occasione dispersos barbarica, eosque nunc per totam vagari Siciliam, et eos quippe sine rectore, nec animarum curam gerere, nec (e) disciplinæ sui habitus indulgere. Qua de re præcipimus eosdem monachos te omni cura et sollicitudine perquisitos ad unum reducere, et cum memorato episcopo rectore suo in monasterio sancti Theodori in Messanensi civitate posito collocare, ut et hi qui nunc ibi sunt, quos egere rectore comperimus, et illi quos de congregatione ejus inventos reduxeris, in unum possint eo duce omnipotenti Domino deservire. Quam rem (f) venerabili Felici ejusdem civitatis episcopo imprudentes libertatem eam amittamus, quam nobis proprio sanguine, etc. Notet lector. Porro hunc canonem innuunt et explicant Africani Patres epistolis synodicis ad Bonifacium et Cælestinum. Accurrit Chalced. synodus, c. 4, ad quod respexisse videtur hæc in epist. sanctus Gregorius, siquidem mira ejus erat erga sanctissimos canones reverentia, et veteris disciplinæ tenax sollicitudo. Gussanvil.

Epist. XLI (Al. 39). — (a) Vitiose irrepserat in Ed. *Petro Diacono*.

(b) Hic non consentiunt exemplaria vet. In Vatic. D, Corb. Turon., Michaelino, Gemet. ac cæst. Norm., legitur, *Vir magnificus Paulinus episcopus*. In Rhem. deest hæc epistola.

(c) Varie quoque scribitur hujus civitatis nomen in Mes. Nam in Vatic. legitur, *Tarrinæ*, al., *Tauranæ*, al., *Taurinæ*. Urbs fuit olim episcopalis Brutiorum, eversa a Sarracenis inter Regium et Hipponium.

(d) In nonnullis Vatic. et in Norm., *Brittiorum*. Paulo post in uno Vaticano, legitur *occisione*, pro *occisione*.

(e) De monachorum disciplina variis in epistolis agit sanctus Gregorius. Hic vagos, acephalos, abnormes improbat et coerces. Vagos interpretor qui in claustris stabiles non degunt, sed statione deserta commisti inter gentes, discunt opera eorum, iisdemque serviunt sculptilibus. Acephalos dico, qui licentiæ amantes, rectoris jugum non ferunt. Abnormes intelligo, qui sui monasterii ordinis, status, regulæ observantias, quas regulas vocant, vir æstimant teruncii, nec ad eas ulla se religione teneri putant. Non enim video qui aliud per *disciplinam sui habitus* sanctus Gregorius designet. Gussanvil.

(f) In illis Codd. ubi Paulinus *vir magnificus* dicitur

nos significasse cognosce, ne præter suam notitiam in diœcesi (g) sibi commissæ ordinatum quippiam contristetur. (Sup., ep. 40.)

530 (a) EPISTOLA XLII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Monachos vagos, peculiaritati studentes et uxoratos coerscat; e clericatu vera ad monachismum conversos Ecclesiam in qua militarunt repetere non sinat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

(b) Joannes frater et coepiscopus noster directo per Justum clericum suum (c) capitulari inter alia plura hoc nobis noscitur intimasse, aliquos monachos monasteriorum in (d) Surrentina diœcesi positorum de monasterio in monasterium, prout eis libuerit, transmigra- re, et a proprii abbatis regula desiderio rei sæcularis abecedere: sed, et quod non licere notum est, (e) peculiaritati eorum, singulos studere. Propterea experientiae tuæ præsentii jussione mandamus, ut neque monacho ulterius de monasterio in monasterium liceat migrare, neque eorum aliquem peculiare quidquam habere permittas. Sed si quilibet hoc præsumperit, in monasterio in quo ab initio conversatus est, et sui abbatis sub regula de qua fugerat, cum competenti coercionis reddatur, ne si tantam iniquitatem fluxam in emendatamque dimittimus,

legitur hic: *Quam rem et viro magnifico.*

(g) Vitiose in Vulgatis, sibi concessu.

Epist. XLII (Al. 40). — (a) Illic epistolæ præmittitur in Colb. mense Aprili. In plerisque Mss. perturbato et præpostero ordine legitur hæc epistola, optimo vero in Vatic. D.

(b) Illic fuit quintus episcopus Surrentinus, electus anno 580, qui synodo Romanæ a sancto Gregorio habitæ subscripsit an. 595, et obiit an. 598, cui successit Amandus, de quo epist. 18 et 19 lib. x. GUSSANV.

(c) Est scriptum capitulis distinctum, κρῆλειον γρηγοριου. GUSSANV.

(d) Surrentum, vulgo *Sorrento*, urbs olim episcopalis in Campania, nunc archiepiscopalis. GUSSANV.

(e) De peculiaritate monachorum vide lib. xii, epist. xxiv, Joanni subdiacono et reg. sancti Benedicti, cap. 33, ubi sanctus Pater *nequissimum hoc vitium graphice depingit*. Cap. 55 ejusdem regulæ dicit frequenter scrutanda monachorum lecta, *propter opus peculiare, ne forte inveniatur*. Qua pœna monachum proprietarium, ut modo dicimus, mutaverit sanctus Gregorius, repete ex Joan. Diac., lib. i, cap. 15.

(f) Clericis et sacerdotibus sua patere monasteria concessit sanctus Benedictus, reg., cap. 60, unde probat Lupus abbas Ferrar., epist. 29, non *solos criminosos* in monasteriis ad pœnitentiam et conversionem esse recipiendos.

(g) Duo verba hæc pene in nullis Mss. leguntur, de quorum additione graviter stomachatur Thomas Jamesius in Vindiciis Greg: *Verba hæc, qualibet occasione, ad amplificandum monachorum ordinem spectant*, inquit; *adjecta sunt atque assuta textui ab aliquo tenebrione; in membranis non comparent*. Quis effusam pro tantilla re hominis heterodoxi bilem non rideat? Ibidem monet legi in Mss. Anglic. *conversationem*, pro *conversionem*. Certe in Mss. Norm., in Vatic. et in plerisque legitur *conversionem*.

(h) Amonastica vita ad clericorum vivendi genus transire quam periculosum sit his expressit coloribus Severus Sulpicius, dial. 1, cap. 14: *Si quis clericus fuerit effectus, dilatat continuo fimbrias suas, gaudet solutationibus, inflatur occursionibus: ipse etiam*

perentium animæ a præpositorum anima requirantur. (f) Si quos autem (g) (qualibet occasione) a clericatu in monachicam conversionem venire contigerit, (h) non liceat eis ad eamdem vel aliam Ecclesiam, quarum pridem milites fuerant, sua voluntate denuo remeare, nisi talis vitæ monachus fuerit, ut episcopus cui ante militaverat sacerdotio dignum præviderit, ut ab eo debeat eligi, et in loco quo judicaverit ordinari. Et quia (i) aliquos monachorum 538 usque ad tantum nefas prosiilisse cognovimus, ut uxores publice sortiantur, sub omni eos vigilantia requiras, et inventos digna coercionis in monasteriis quorum monachi fuerunt retransmittas (Grat. 16, q. 1, can. 32; et 27, q. 1, can. 39). Sed et de clericis ad monachatum venientibus, sicut supra diximus, peragere non omittas. Ita enim Dei placabis oculos, et impletæ mercedis particeps invenieris.

(a) EPISTOLA XLIII.

AD LEANDRUM EPISCOPUM HISPALENSEM.

De onere episcopali gemit. Lætatur de Recharedi regis conversione. Inductum ab Hispanis ex Ariariorum occasione unicæ in baptismo mersionis ritum probat. Nonnullos mittit Codices.

Gregorius (b) Leandro episcopo (c) Hispalensi.

Respondere epistolis vestris tota intentione vo-

ubique discurrit; et qui ante pedibus aut asello ire consueverat, spumante equo superbus invehitur. Parva prius ac vili cellula contentus habitare, erigii celsa laquearia, construit multa conclavia, sculpsit ostia, pingit armaria; vestem respuit grossiorem, indumentum mollem desiderat. Atque hæc charis viduis ac familiaribus mandat tribula virginibus, illa ut birrum rigentem, hæc ut fluentem textalacernam. Tantæ depravationis argumentum deprehenderat Severus Sulpicius in Briccio monacho et postea clerico, qui tamen postmodum mores emendavit.

(i) Ex his monachis Siculis uxoratis erat Venantius Syracusanus Patricius, ad quem supra, epist. 34. Nec dubitare licet tantæ auctoritatis virum sui similibus patrocinium impendisse.

Epist. XLIII (Al. 41). — (a) Hujus epistolæ meminit sanctus Isidorus Hispal., lib. de Scriptor. Eccles. Scripsit, inquit, etiam et quasdam epistolas ad prædictum Leandrum, e quibus unam in eisdem libris Job titulo præfationis adnectit. *Allera loquitur de mersione baptismalis*, etc. De eadem loquitur concil. Toletanum iv, cui præfuit sanctus Isidorus, can. 4. Unde patet Alcuinum immerito de hac epistola dubitasse, epist. 10 dicens: *Epistolam vero quam a beato Gregorio de simpla mersione dicunt esse conscriptam, in epistolari suo libro qui de Roma nobis allatus est non invenimus... Ideo dubii sumus an illius sit, ab aliquo hujus sectæ auctore sub illius nomine conscripta sit*. Hanc etiam epistolam laudat sanctus Licioianus episcopus ad sanctum Gregorium scribens. Vide ind. 10 epist. ultimam.

(b) De sancto Leandro lege epistolam præviam ad libros Moral., et nostras quibus eamdem illustravimus breves notas.

(c) Hispalis, hodie *Sevilla*, Hispaniæ urbs amplissima, et emporium celebre ad fluvium Bætium, vulgo *Guadalquivir*, olim Bæticæ, nunc autem Vandalis seu Andalusis metropolis, archiepiscopali titulo insignita. GUSSANV. Non legitur *Hispal.* in Vatic., Reg., Corb., Norm. et plerisque Mss. In nonnullis tantum scriptum, *episcopode Hispanis*. In Colb., *episcopo de Spanis*. In Cod. Rev. PP. Capucin. Rothom.: *Ad Leandrum Spalensem ep.*

luissem, nisi pastoralis curæ ita me labor attereret, ut mihi magis flere libeat, quam aliquid dicere. Quod vestra quoque reverentia in ipso litterarum mearum textu vigilanter intelligit, quando ei negligenter loquor, quem vehementer diligo. Tantis quippe in hoc loco hujus mundi fluctibus quatuor, ut vetustam ac putrescentem navem, quam regendam occulta Dei dispensatione suscepi, ad portum dirigere nullatenus possim. Nunc ex adverso fluctus irruunt, nunc ex latere cumuli spumosi maris intumescunt, nunc a tergo tempestas insequitur. Interque hæc omnia turbatus cogor modo in ipsam clavum adversitatem dirigere; modo, curvato navis latere, minas fluctuum exobliquo declinare. Ingemisco, quia sentio quod negligente me crescit sentina vitiorum, et tempestate fortiter obviant, jamjamque putridæ naufragium tabulæ sonant. Flens reminiscor quod perdidisti meæ placidum littus quietis, et suspirando terram conspicio, quam tamen rerum ventis adversantibus tenere non possum. Si ergo me, frater charissime, diligis, tæ mihi orationis in his fluctibus manum tende; ut quo laborantem me adjuvas, ex ipsa vice mercedis in tuis quoque laboribus valentior existas.

Explere autem loquendo nullatenus valeo gaudium meum, quod communem filium (d) Recharedum gloriosissimum regem ad catholicam fidem integerrima agnovi devotione conversum. **532** Hujus dum mihi per scripta vestra mores exprimitis, amare me etiam quem nescio fecistis. Sed quia antiqui hostis insidias scitis, quoniam bellum durius contra viatores proponit, nunc erga eundem solertius (e) sanctitas vestra evigilet, ut bene cæpta perficiat, nec se de perfectis bonis operibus extollat, ut fidem cognitam vitæ quoque meritis teneat, et quia æterni regni civis sit operibus ostendat, quatenus post multa annorum carricula de regno ad regnum transeat.

(f) De trina vero mersione baptismatis (*Grat. de Consecr. dist. 4, can. 89*), nil responderi verius potest quam ipsi sensitis, quia in una fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa. Nos au-

(d) De ejus et Visigothorum conversione, vide sanctum Gregorium, lib. III Dialog., cap. 31, et fusionis scriptores Hispaniæ, et maxime Rodericum Toletanum, lib. II, cap. 15. GUSSANV.

(e) Nunc hoc titulo soli summi pontifices ornantur. Olim communis erat non solum episcopis, sed etiam presbyteris et diaconis. Lege Ennodium, lib. V, epist. 13, ubi alloquens Hieronymum diaconum ait, et quia novit optime sanctitas vestra. Imo in serm. 9 appendicis operum sancti Ambrosii, ipse, vel Maximus plebem Christianam hoc modo compellat, Apostolum æmulatus qui Romanos et alios Christo adherentes per fidem sanctos vocat. Non aliis tamen quam episcopis Gregorius dicere solet, *sanctitas vestra*.

(f) Idem confirmatur a conc. Tolet. IV, can. 5, quod et utitur auctoritate Gregorii; additque utramque immersionem irreprehensibilem haberi: *Propter vitandum autem schismatis scandalum, vel hæretici dogmatis usum, simplicem teneamus mersionem, ne videantur apud nos qui tertio mergunt, hæreticorum approbare assertionem, dum sequuntur et morem. Namque quia Ariani trinam immersionem adhibebant, ad significandum tres esse in tribus personis naturas.*

A tem quod tertio mergimus, triduanæ sepulturæ sacramenta signamus, ut dum tertio infans ab aquis educitur, resurrectio triduanæ temporis exprimat. Quod si quis forte etiam pro summæ Trinitatis veneratione æstimet fieri, neque ad hoc aliquid obsistit, baptizandum semel in aquis mergere, quia dum in tribus subsistentiis una substantia est, (g) reprehensibile esse nullatenus potest infantem in baptismate vel ter vel semel mergere, quando et in tribus mersionibus personarum trinitas, et in una potest divinitatis singularitas designari. Sed quia nunc usque ab hæreticis infans in baptismate tertio mergebatur, sciendum apud vos esse non censeo; ne dum mersiones numerant, divinitatem dividant, dumque quod faciebant faciunt (h), se morem nostrum vicisse gloriantur.

B Dulcissimæ autem mihi fraternitati vestræ Codices direxi, quorum notitiam subter inserui. Ea autem quæ in beati Job expositione dicta fuerant, et vobis dirigenda scribitis, quia hæc verbis, (i) sensibusque tepentibus per homilias dixeram, utcumque studui in librorum ductum permutare, quæ nunc adhuc a librariis conscribuntur. Et nisi portitoris præsentium me festinatio coangustasset, cuncta vobis transmittere sine aliqua imminutione voluissem, maxime quia et hoc ipsum opus ad vestram reverentiam scripsi, ut ei quem præ cæteris diligo, in meo videar labore desudasse. Præterea si vobis indulgeri tempora ab ecclesiastica occupatione cognoscitis, quid sit jam scitis; quamvis etiam absentem corpore, præsentem mihi te semper intueor, quia vultus tui imaginem intra cordis viscera impressam porto. Data (k) mense Maii (*Cf. Joan. Diac. l. II, c. 32*).

533 EPISTOLA XLIV.

AD PETRUM SUBDIACONUM SICILLÆ.

Plurima contra jus facta emendari jubet. De subdiaconorum calibatu decernit.

Gregorius Petro subdiacono Siciliæ.

Quod (a) responsalem tuum tarde dimisimus, Paschalis festivitatis occupationibus implicati, eum rela-

Notandum vero ante sanctum Gregorium concilia et Patres locutos esse de trina immersione, quasi necessaria et ex Dei institutione; quod quidem explicatur a sancto Thoma, III part., quæst. 66, art. 8. De trina mersione agitur de cons., dist. 4, cap. 78 et seqq.; Dionysius, Eccl. Hier. cap. 2; canon 50 Apost.; Tertullianus, adversus Praxeam, cap. 27, lib. de Bapt. et lib. de Corona, cap. 3; Basilius, de Spiritu sancto, cap. 27; Augustinus, serm. 201, de tempore; Ambrosius, lib. II de Sacram., cap. 7; Hieronymus, contra Lucif. Cæterum pro unica mersione non videtur sanctus Thomas testimonium ullum afferre ante conc. Tolet. IV, quod Gregorio Magno posterius fuit. GUSSANV.

(g) Hæc ipsa verba sanctus Isidorus Hispalensis refert loco superius laudato, quod omnem fraudem et interpolationis factæ suspicionem amovere debet.

(h) In uno Vatic., Norm. et nonnullis aliis, *se morem vestrum*. Idem est sensus.

(i) Id nonnullis Ed. *sensibusque potentibus*. Nos træ lectioni suffragantur Vatic., Gallic., etc.

(k) Ita in solo Turon. S. Gat.

EPIST. XLIV (Al. 42). — (a) Non intelligit legatum qui apud principem Ecclesiæ negotia procuraret, sed

zare citius minime valuimus. Causas vero, de quibus A indicandum curasti, omnes subtiliter perquirentes, qualiter disposuerimus, inferius cognosces.

Cognovimus (b) rusticos Ecclesiæ vehementer in frumentorum pretiis gravari, ita ut instituta summa eis in comparatione abundantiae tempore non servetur. Et volumus ut juxta pretia publica omni tempore, sive minus sive amplius frumenta nascantur, in eis comparationis mensura teneatur. (c) Frumenta autem quæ naufragio pereunt, per omnia volumus reputari; ita tamen ut a te negligentia ad transmittendum minime fiat, ne dum transmittendi tempus negligitur, damnum ex vitio vestro generetur. Valde autem iniquum et injustum esse prospeximus, ut a rusticis Ecclesiæ de (d) sextariaticis aliquid accipiatur, et ad majorem modium dare compellantur, quam in horrea Ecclesiæ infertur. Unde (e) præsentia admonitione præcipimus, ut plus quam decem et octo sextariorum

nuntium seu cursorem qui, datis quas ferebat epistolis, et responso accepto, quamprimum revertetur. Aut forte loquitur de aliquo negotia Ecclesiastica jussu Petri subd. procurante. Sic intellecta vox *responsalis* in notis ad lib. Moral., col. 1, satis explicatur.

(b) Hi erant agricolæ in Siculo Romanæ Ecclesiæ patrimonio. Certum modiorum frumenti numerum singulis annis ex censoria locatione sic reddere tenebantur, ut tamen nummos pro frumento non nunquam darent. Ex quo Romani populi imperio adjuncta fuit Sicilia, aratores Siciliæ deciman frumenti quod colligebant Romanis pensitarunt... Cum vero, inquit Tullius, act. 5 in Verrem, arator aut frumentum vendidisset, aut servare vellet, aut in eum locum quo imperabatur portare nollet, petivit beneficii loco et gratiæ ut sibi pro frumento quanti frumentum esset dare liceret. Ex hujusmodi principio atque accommodatione magistratum consuetudo æstimationis introducta est... Non igitur ex æstimatione crimen, sed ex conjunctione annonæ atque æstimationis. Gravabantur enim coloni, si in annonæ copia, dum viliori pretio venibat frumentum, pecuniam multam ultra publicum pretium solvere cogentur. Id egerat Verres Siciliæ per triennium prætor. Unde ipsum accusat Tullius, quod cum in Sicilia sestertiis duobus aut ad summum ternis tritici modius esset, iste pro tritici modiiis singulis ternos ab aratoribus denarios seu duodenos sestertiis exegisset. Ne quid simile in Siciliæ patrimonio erga aratores ab Ecclesiæ actoribus fieret, cavet sanctissimus pontifex, imo quia factum fuerat, reprehendit.

(c) Quorum erat collatio annonæ, eorumdem erat transvectio. L. *Mediterranæ*, Cod. de annon. et tribut. ; Tullius, Verr. 5. Atque eadem lege tenebantur Siculi coloni Ecclesiæ Romanæ, qua olim Siculi omnes. Igitur colonorum Ecclesiæ erat ut frugum periculum (si forte naufragio perirent) pertineret ad damnum coloni seu possessoris, nisi forte casu contigisset, aut culpa et negligentia defensoris, quod intempestive frumentum transmissum esset, aut tempestatibus vi certis testimonio probata. Vide Cod. Theod. tom. V, pag. 57.

(d) Sexdecim in modio sextarii. Fannius :

Amphora ter capit modium, sextarius ipsam Sexdecies haurit.

Plebiscitum, quod duo Sillii Publius et Marcus tribuni plebis rogant anno Urb. cond. 510 : *Sexdecim sextarii in modio sient...* Sextarius æquus libræ cum besse siet. Habebat igitur modius libras xxiv Romanas seu unciarum xii. De sextariaticis accipiebatur, cum ultra debitam modii mensuram sextarium unum aut plures adjicere ex consuetudine iniqua cogebantur coloni ;

modios nunquam a rusticis Ecclesiæ frumenta debeant accipi. Nisi forte si quid est quod nautæ juxta consuetudinem superaccipiunt, quod minui ipsi in navibus attestantur.

Cognovimus etiam (f) in aliquibus massis Ecclesiæ 534 exactionem injustissimam fieri, ita ut (g) a septuaginta terni semis, quod dici nefas est, conductores exigantur ; et adhuc neque hoc sufficit, sed insuper aliquid ex usu jam rultorum annorum exigendi dicuntur. Quam rem omnino detestamur, et amputari de patrimonio funditus volumus. Sed tua experientia sive in hoc quod per libram amplius, sive in aliis minutis oneribus, et quod ultra rationis æqualitatem a rusticis accipitur, penset ; et omnia in summam pensionis redigat, et prout vires rusticorum portant, pensionem integram et pensantem ad septuagena bina persolvant ; et neque (h) siliquas extra libras, neque libram majorem, neque onera supra libram

inde *onus adjectionis* vocatur inferius. Dolens remque ipsam execrans queritur Gregorius epist. 34 lib. xiii, quod modium cum quo coloni Ecclesiæ frumenta dare compellebantur, xxv sextariorum invenit Pantaleo notarius in Syracusana Siciliæ parte.

(e) In Lyr. et Aud., *præsentii jussione*.

(f) Quod Gregorius sæpe, Cassiodorus, et plures alii *massam* vocant, idem est quod communius dicitur *mansus* vel *mansum*. Est autem ager certi modi et mensuræ ; quod quidem non male convenit cum ea possessione quam alii appellant domum cultam, coloniam vestitam, Gall. *une ferme, une métairie, une cense*, ubi servi, pecora, et supellex necessaria, hujusmodi massæ vel mansi partem constituiebant. Nec videtur vocem hanc confundendam esse cum casa aut casula, quæ tenuissima erat possessio, nam erat differentia inter casatos et mansuarios. Ad confirmationem hujus rei videndus Gregorius, lib. xii, epist. 9 : *Massam cum omnibus fundis suis*, etc. *Grassav.* Massa quid sit, ex ipso Gregorio notum est. Nam epist. 31 libri v, quæ olim erat libri xii duodecima, et inscribitur, *conductoribus massarum*, legitur in duobus Teller. *conductoribus massarum seu fundorum per Gall.* Ita etiam est in tribus Colbert. et in collectione Pauli Diaconi. Eodem sensu usurpatur massa apud Senatorem, lib. vii, epist. 23, *massa subter annexas*, etc.

(g) In Vulgatis legitur, *a septuaginta ternis semis*. Ex Colbert. duo habent, *a septuaginta ternis*, vel *terni semis*. Alter, *a septuaginta terni semis* ; sed in Vatic., Corb., Norm. et plerisque ac potioribus legitur : *a septuaginta terni semis... exigantur* ; unus scilicet modius ex viginti. Et infra leg. *ad septuagena bina persolvant* ; unum ad 35 Joan. Diac., lib. ii, cap. 69. Ex Tullio, act. 5 in Verrem, *ab Siculis aratoribus, præter decumam, ternæ quinquagesimæ*, solidi tres ex 50 exigebantur. Observandum tamen hunc locum varie in Mss. legi. In Vaticano D, habes : *septuaginta vina persolvant*. Ita Normann. Andeg. et duo Teller. In aliis Vatic. legitur, *ad septuagena vina persolvant*. Consentit Corb., mutata vocula *ad in et*. In aliis etiam Vat., *ad septuaginta vina*, al., *ad septuaginta vini lagenas*. Fortasse *vina* idem est ac *bina*, usurpato *v* pro *b*, quod frequenter fit. Quamvis perspicue definire quid hæ voces nostris moribus parum accommodatæ olim significarent expeditum non sit, constat tamen agi de quibusdam census persolvendi modis. Vide Cassiodorum, lib. i Var., epist. 14 ; lib. ii, epist. 17 ; lib. vii, epist. 20 et 21 ; sed præsertim consule Glossar. Cangii, ad vocem *Tertia*, ubi ex Cassiodoro profert locum de exactione binorum et ternorum.

(h) De siliquatico Theodoricus rex apud Cassiodo-

majora exigere debeant, sed per æstimationem tuam, A prout virtus sufficit, in summam pensionis crescat, et sic turpis exactio nequaquam fiat. Ne verò post obitum meum hæc ipsa onera quæ super pensum illata subtraximus, et in capite pensionis fecimus crescere, iterum in quolibet addantur, et inveniatur summa pensionis augeri, et onera abjectionis in super rustici solvere compellantur, volumus ut securitatis libellos ita de pensionibus facias, quatenus imprimas, dicens tantam pensionem unumquemque debere persolvere, inibi abjectis, siliquis, (t) oneribus, vel granaticis. Quod autem ex his minutiis in usum rectoris accedebat, volumus ut hoc ex præsentis jussione nostra ex summa pensionis in usum tuum veniat.

Ante omnia hoc te volumus sollicite attendere ne injusta pondera in exigendis pensionibus ponantur. B Sed si qua talia inveneris, frange, et nova et recta constitue; quia et filius meus servus Dei Diaconus jam talia invenit quæ ipsi displicerent, sed licentiam hæc immutare non habuit. Super justa ergo pondera (k) præter excepta 535 et vilia cibaria, nihil aliud volumus a colonis Ecclesiæ exigi.

Præterea cognovimus quod prima illatio (l) burdenis rusticos nostros vehementer angustat, ita ut priusquam labores suos vendere valeant, compellantur tributa persolvere: qui dum de suo undedare debeant non habent (m) ab auctionariis publicis mutuo accipiunt, et gravia commoda pro eodem beneficio persolvunt, ex qua re fit ut dispendiis gravibus coangustentur. Unde præsentis admonitione præcipimus ut omne quod mutuuum pro eadem causa ab extraneis C accipere poterant, a tua experientia (n) publico detur, et a rusticis Ecclesiæ paulatim ut habuerint accipiantur; ne dum in tempore coangustantur, quod eis postmodum sufficere in inferendum poterat, prius compulsi, vilius vendant, et hoc eis minime sufficiat.

Pervenit etiam ad nos quod de nuptiis rusticorum immoderata commoda percipiuntur: de quibus præcipimus ut (o) omnia commoda nuptiarum unius solidi summam nullatenus excedant. Si qui sunt pauperes,

ram, Var. lib. II, epist. 30; lib. III, epist. 25; lib. IV, epist. 19. Onus erat rusticis impositum, ut de rebus omnibus nundinandis, frumento, vino, et oleo certam præstarent portionem, quo liceret vendere. Cavet Gregorius ne a rusticis ultra justis ponderis libram siliqua exigatur.

(i) In duobus Mss. Vatic., *oleribus*.

(k) In Norm., duobus Teller., Corb., Turon., et in plerisque Mss. Vitæ sancti Gregorii a Joan. Diac. conscriptæ legitur, et *vili cibo*. In Andeg., et *viliciba*.

(l) *Burdatio*, inquit Alteserra in hunc locum, est pensio quæ a rusticis præstatur prædii nomine, quod *Burdam* vocant, nostri *Borde*. Infra: *cognovimus etiam rusticos burdationem..... iterum dedisse*. Gussanvilms vero vult burdationem esse onus, tributum, pensionem, ita dictam a *burdis* aut *burdonibus*, seu mulis, qui ferendis hujusmodi oneribus inserviebant.

(m) In Vatic. A et C, et in duobus aliis legitur *actionariis*, ut etiam in Turon. S. Gat., Corb., Norm. et in nonnullis Codd. Joan. Diac. In Vaticano D tamen et in duobus Teller. habes, *actionariis* vel *actionariis*. Auctionarii fortasse intelliguntur qui auctionantur, hoc est publice sub hasta vendunt.

(n) *Excusi, ex publico*; sequimur Mss. consensum.

etiam minus dare debent; si qui autem divites, præfati solidi summam nullatenus transgrediantur; quod nuptiale commodum nullatenus volumus in nostram rationem redigi, sed utilitati conductorum proficere.

Cognovimus etiam quod nonnullis conductoribus morientibus parentes sui non permittuntur succedere, sed res eorum ad usum Ecclesiæ pertrahuntur; de qua re definimus ut parentes morientium qui in possessione Ecclesiæ degunt hæredes eis succedere debeant, nec aliquid eis de substantia morientium subtrahatur. Si vero filios parvulos aliquis reliquerit, quousque ad ætatem talem perveniant ut substantiam suam regere valeant, personæ eligantur cautæ quibus parentum eorum res tradi debeant ad custodiendum.

Cognovimus etiam (*Grat. 16, q. 6, can. 5*) quod si quis ex familia culpam fecerit, non in ipso, sed in ejus substantia vindicatur; de qua re præcipimus ut quisquis culpam fecerit, in ipso quidem ut dignum est vindicetur. (p) A commodo autem ejus omnino absteaneatur, nisi forte parum aliquid quod in unum executoris qui ad eum transmissus fuerit proficere possit. Cognovimus etiam (*Grat. 16, q. 10*) quia quoties conductor 536 aliquid colono suo injuste abstulerit, hoc quidem a conductore exigitur, sed ei non redditur a quo ablatum est: de qua re præcipimus ut quidquid violentè cui libet ex familia ablatum fuerit, ipsi restituatur cui ablatum est, et utilitati nostræ non proficiat, ne nos ipsi auctores violentiæ esse videamur. Præterea volumus ut si quando eos qui in obsequio sunt experientiæ tuæ in aliquibus causis quæ sunt extra patrimonium transmittas, parva quidem commoda ex eis accipiant, sed tamen ita ut in eorum utilitatem proficiant, quia nos (q) sacculum Ecclesiæ ex lucris turpibus nolumus inquinari. Jubemus etiam ut hoc experientia tua summopere custodiat, ut per commodum conductores in massis Ecclesiæ nunquam fiant; ne dum commodum quæritur, conductores frequenter mutantur, ex qua mutatione quid aliud agitur, nisi ut ecclesiastica prædia nunquam colantur?

(o) Munus quod coloni aliquatenus servi dominis solvebant ut liceret nubere.

(p) Male, a *communione*, et contra seriem contextus, etsi reperiatur in Froben. Ed. et apud Gratianum, causa 16, quæstione 6, can. *Cognov. Gussanv.*

(q) *Saccus* vox est omnium linguarum. Hinc *sacculus*, *saccellus*, *saccellarius*, *saccellarius*, *saccellarius*, *sacculus*, *sacculus*, *sacculus* apud jurisconsultos passim usurpatur pro loculis, ærario, thesauro, repositoio numerorum. Græcis *σακέλη*, *σακέλιον*, aut *σακέλλη*, *σακέλιον*. Male itaque Binius, ad epist. 34 lib. IV, *saccellarium* a *saccellario* significatu distinguit. Promisue enim pro eodem usurpari *sacculum* et *sacellum*, *saccellarium* et *saccellarium* legimus. Nisi forte quando *sacellum* a sacro deducitur, ut apud Augustinum, lib. VI de Civit. Dei, cap. 3; ex Varrone, verbo *Capellæ*, quarum aliæ cum tecto, aliæ apud paganos sine tecto. Porro sæculorum alii pro custodia et carcere, ut apud Balsamonem, de chartophylace et protecdico, ἡ τοῦ κακούργου φολίττουσα πατριαρχική σακέλλη; alii eleemosynarum vel Ecclesiæ, vel imperatoris, vel monachorum. *Sacellarii* alii majores, alii minores. Lege Balsamonem, Codinum, et Joannem episcopum Citri, in respons. *Gussanv.*

Sed et ipsa etiam (r) libellatica, prout summa pensionis fuerit, moderentur. Per (s) cellas et cellaria non plus de massis Ecclesie te accipere volumus, nisi quantum consuetudo est, tua autem quæ comparari jussimus, ab extraneis comparentur.

Pervenit autem ad nos tres libras auri Petro conductori de Subpatriana injuste ablatas: de qua causa Fantinum defensorem subtiliter require; et si manifeste, injuste, et incompetenter ablatæ sunt sine aliquo tarditate restitue. Cognovimus etiam rusticos burdenationem quam jam ab eis exactam Theodosius minime persolverat iterum dedisse, ita ut in duplo exacti sint. Quod ideo factum est, quia ejus substantia ad debitum Ecclesie non sufficiebat. Sed quoniam per filium nostrum servum Dei Diaconum edocti sumus quod ex rebus substantiæ ejus possit hoc ipsum damnum sufficienter resarciri, volumus quingentos septem solidos eisdem rusticis sine aliqua imminutione restitui, ne in duplo videantur exacti. Si autem supra damnum rusticorum etiam quadraginta solidi de rebus Theodosii remanent, quos et apud te dicere habere, volumus ut filie reddantur, ut res suas, quas in pignore dederat, recipere debeat. Cui etiam (t) batiolam patris sui restitui volumus.

Campanianus gloriosus magister militum duodecim 537 solidos annuos Joanni notario suo reliquerat ex massa Varroniana: quos dare te annis singulis sine aliqua dubitatione præcipimus nepti Euplicon-

(r) Libellatica, a libellis quibus agrorum locationes scribebantur sic dicta, proprie significant locationes ipsas, Gallice, *les baux à ferme*. Vide lib. II, epist. 1. Apud Cassiodorum, lib. V Var., epist. 7: *tua suggestione comperimus . . . . patrimonii nostri prædia in Apulia . . . . Thomari libellario titulo commisisse*. Hoc est contractu vel libello, un *buil*. Aliquando in fraudem flebant hujusmodi locationes, et subspecie libellarii seu emphyteutici juris, Ecclesie suis bonis spoliabantur. Hinc in capitul. Caroli Calvi, tit. 47, cap. 10: *ut res ecclesiasticæ tam mobiles quam et immobiles nemo invadere . . . . præsumat, et quæ a rectoribus Ecclesie hæcenus ob timorem vel furorem, alicui libellario vel emphyteuticario jure, dolose et cum damni detrimento Ecclesie, amissæ videntur, ad pristinum jus revertantur*.

(s) Aliquando pro mansionibus, hic pro reconditorio, ἀποθήκη; huic præest Cellarius. Cellaria autem ea sunt quæ in reconditoris reponuntur. Sic Severus Sulpicius, de concilio Ariminoensi loquens: *Quibus (episcopie) annonas et cellaria dari imperator præcepit*. Aliquando tamen cellaria pro cellis. Nota apud Tertullianum, lib. de Resurr. carnis, *cellus promas* pro sepulchris. Et apud monachos pro mansione morachi. C. *Privilegium*, de verborum signif., in sexto. Gregorius Turon., lib. IX Historiæ, cap. 6, cameram suam vel cubiculum vocat *cellulam*. Cap. 15, meminit *cellulæ Athaloci episcopi*, id est cubiculi. Vide infra, lib. IV, epist. 4. GUSSANV. Utrum hæc explicatio ad rem pertineat, judicat prudens lector. Interim aliam subjiciemus. Tullius, act. 5 in Verrem, frumenti meminit ultra decimam ab aratoribus Siculis prætori ejusve ministris gratis in cellam dati, *pour la dépense de la maison*. *Magistratibus*, inquit, *tantumdem detur in cellam quantum semper datum est*. Cavet sanctus Gregorius ne patrimonii Siculi rectores in cellas et cellaria, tum sua, tum defensorum atque actorum Ecclesie, plus de maesis accipiant, nisi quantum consuetudo est.

(t) Vasculum a *batus* vel *bata*. Glossæ veteres Ba-

ductoris, quamvis omne mobile ejusdem Eupli perceperit, exceptis duntaxat solidis; dare etiam de solidis illius te volumus solidos viginti quinque. (u) Suppositorium aliquod argenteum, pro uno solido dicitur esse appositum, et calix pro sex solidis dicitur esse appositus. Interrogato Dominico secretario, vel aliis qui scire possunt, debitum recipe, et vascula præfata restitue.

Agimus autem gratias sollicitudini tuæ, quia de causa fratris mei præcepi tibi ut argentum illius retransmittere debuisses, et sic oblivioni mandasti ac si tibi aliquid ab extremo mancipio tuo diceretur; quod jam vel modo non experientia, sed negligentia tua studeat implere, vel quidquid ejus apud Antoninum fuisse cognoveris, sub omni velocitate retransmitte.

De causa Salpingi Judæi, epistola aliqua est inventa quam tibi fecimus transmitti, ut eam relegens, et subtiliter causam ejus, vel viduæ cujusdam quæ in eodem negotio dicitur implicata, cognoscens, de quinquaginta uno solidis qui reddi(x) debere noscuntur, sicut justum tibi fuerit visum, responsum facias, ita ut res alienæ injuste nullo modo a (y) creditoris defraudentur.

Antonino medietas legati sui data est, medietas redimetur: quam medietatem ex communi substantia ei volumus adimpleri, et non solum ei, sed etiam defensoribus et peregrinis, quibus legati titulo ali-

tiola, πότηριον. Plautus, in Colace: *Batiolam auream octo pondo habebat*. Nonius Marcellus, qui et citat Varronem, de Re rustica, lib. I. Reperitur apud Græcos βατιάχη et βατιάχιον, proculi genus. GUSSANV. In Turon. S. Gat. habes *baciola*. Sed in tribus Colb., 2 Teller., Norm. et pl. legitur *baciolam*. Variè autem scribitur, *baciola, batiola, batiolica*. Vide Spelman., Glossar. arch., p. 77. Apud Plautum, in Slich., vers. 4:

Quibus divitiæ domi sunt scaphio et Cantharis
Batiolis bibunt.

Arnobius, lib. II, adv. Gentes, *polubrum siliquastrum . . . . batiolæ, scopæ, scyphus, etc.*

(u) Glossæ Græco latinæ ὑπόθεμα, suppositorium, Item alibi ὑποπόδιον, scabellum, subsellium, suppositorium. Videtur esse quod vulgè Latinis dicitur repositorium; cujus erant duo genera: alia ampliora, quæ mensis subjiciebatur, τραπέζοφορα. Cicero, lib. VII, ep. famil.: *Quod tibi destinaveris trapæzophorum, si desideras, habebis*. Alia minora sustinendis oribus et discis, quæ Galli appellant *chapelets, colliers, porte-assiettes*. Athenæus, lib. IV, 856ῆν in qua scilicet lanx cum opsonio reponitur. Vide Lazarum Baysium, de vasculis. GUSSANV. In omnibus Mss. Vatic., Anglic., Teller., Colb., etc., legitur *suppositorium*, non ut Editi habent, *suppositorium*, licet eadem sit utriusque vocis significatio. Hic accipi potest pro vase, Gallice *soucoupe*; idque suadere videtur mentio *calicis* appositi (sic enim habent mss. Codices) hoc est oppignerati. Consule Cangianum Glossarium.

(x) In Vatic. A et D, *qui reddi debent*. In Cet in duobus aliis, *qui reddiberi noscuntur*. De hoc verbo, quo sæpe utuntur Appollinaris Sidon. maxime lib. IX, epist. 11 et 14, nec non Ennodius, lib. III, epist. 40, observat Sirmondus *hoc plerumque esse reddibere, reddere quod debes*.

(y) Ita in duobus Vatic., in omnibus Norm., Corb., etc., pro *creditoribus*, ut in Edit. In Vatic. A et B, legitur: *ita ut res alienas injuste nulli crediturus sis*.

non debeat; et hoc meminerit, ut qui Ecclesiæ stipendiis subsistit, ad lucra propria non anhelet. Si quid vero sine peccato, sine appetitu concupiscentiæ, per eos qui causas Ecclesiæ agunt ad Ecclesiam venerit, dignum est ut ex labore suo ipsi vacui esse non debeant, sed nostro æervetur iudicio qualiter debeant remunerari.

De argento Rusticiani causam subtiliter require, et quod tibi justum videtur exsequere. Alexandrum virum magnificum admone, ut causam suam cum sancta Ecclesia decidere debeat. Quod si facere forte neglexerit, eandem causam cum timore Dei, honestate servata, ut potes, exsequere. In qua re etiam largiri te volumus aliquid; et si potest fieri, quod aliis dandum est, ipsi relaxetur, dummodo causam quam nobiscum habet (*hh*) perexeat.

Donationem ancillæ Dei, quæ lapsa est, et in monasterio data, omni postposita tarditate restitue, quatenus ipse locus, ut superius dixi, rerum ejus stipendia habeat, qui ejus sollicitudinis labores portat. Sed et quidquid ab aliis ex ejus substantia tenetur, recollige, et monasterio præfato trade.

Pensiones Xenodochii de via nova, quantas mihi indicasti, quia apud te habes, nobis dirige. Actionario autem, quem in eodem patrimonio deputasti, prout tibi videtur, et aliquid largire.

De ancilla Dei quæ cum Theodosio fuit, Extranea nomine, videtur mihi ut ei continentiam facias, si utile conspicias, aut certe donationem, quam fecit reddas. Donum monasterii, quam Antonius datis triginta solidis a monasterio tulerat, receptis solidis omni postposita tarditate restitue. (*ii*) Amulas onychinas, requisita subtiliter veritate, restitue, quas per portitorem præsentium retransmisi.

Saturninum, si vacat, et occupatus apud te non est, ad nos dirige. Felix conductor Domnæ Campanæ, quem liberum reliquerat, atque esse indiscussum jusserat, dixit sibi a Maximo subdiacono septuaginta duos solidos ablatos, pro quibus dandis asseruit quia omnes res suas quas in Sicilia habuit, vel venundedit, vel apposuit. Sed scholastici dixerunt quod de fraudibus indiscussus esse non potest. Dum tamen ad nos de Campania reverteretur, facta tempestate mortuus est: cujus te volumus uxorem et filios requirere, et quidquid apposuerat, vel venderet, apposita **540** absolve, de venditis pretium restitue, et insuper eis aliquod alimentum præbe, quia Maximus eum in Siciliam miserat, et ibi ei quæ assererat abtulerat. Cognosce ergo quæ ablata sunt, et uxori filiisque ejus sine aliqua mora restitue. Hæc omnia sollicitè relege, omnemque illam familiarem tuam negligentiam postpone. Scripta mea ad rusticos quæ direxi, per omnes massas fac relegi, ut sciant quid sibi contra violentias debeant defendere

(*hh*) Prius legebatur, *exerceat*.

(*ii*) Amula vas vinarium inquit Papias. Ordo Romanus usurpat pro urceolis, quibus continetur vinum et aqua ad sacrificium altaris. Apud quosdam auctores appellatur *Ama*. Gussanv. Lege notas Alteserræ ad hunc locum.

A ex auctoritate nostra, eisque vel authentica vel exemplaria eorum dentur. Vide ut omnia absque imminutione custodias, quia de his quæ tibi pro servanda justitia scribo, ego absolvor, et tu si negligis, obligaris. Terribilem judicem considera venientem; et de adventu illius nunc tua conscientia contremiscat, ne tunc sino causa jam timeat, cum coram illo cælum et terra tremuerit. Audisti quod volo, vide quid agas. (*Cf. Joan., Diac., l. II, c. 59.*)

EPISTOLA XLV.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS PER ILLYRICUM.

Ut episcopos ab hostibus expulsos suscipiant, eisque necessaria subministrent.

Gregorius universis episcopi, per Illyricum.

B Jobinus excellentissimus vir, filius noster, præpositus per Illyricum, scriptis suis nobis indicasse dignoscitur, ad se sacris apicibus destinatis, jussum fuisse episcopos quos e propriis locis hostilitatis furor expulerat ad eos episcopos qui nunc usque in locis propriis degunt pro sustentatione et stipendiis præsentis vitæ esse jungendos. Et licet ad hoc fraternitatem vestram jussio principalis admoneat, habemus tamen majus his præceptum æterni principis, quo ad hæc terribilius peragenda compellimur, ut non dico fratres et coepiscopos nostros, sed ipsos etiam, quos nobis contrarios patimur, cum opportunitas postulat, in conferendis subsidiis necessitatum carnalium, diligamus. Oportet ergo vos ad hanc rem et cælesti primitus principi obedientes existere, et imperialibus C etiam jussionibus consentire, quatenus fratres coepiscoposque nostros, quos captivitate diversarumque necessitatum angustiarum comprimunt, debeatis consolando convivendosque vobiscum in ecclesiasticis sustentationibus libenter suscipere. Non quidem ut per communionem episcopalis throni dignitas dividatur, sed ut ab Ecclesia (*a*) juxta possibilitatem sufficientiam debeant alimenta percipere. Sic enim et proximum in Deo, et Deum in proximo diligere comprobamur. Nullam quippe eis nos in vestris Ecclesiis auctoritatem tribuimus, sed tamen eo vestris solatiis contineri summopere hortamur. Mense (*b*) Junii, indictione nona. (*Cf. Joan. Diac. l. III, c. 46.*)

541 EPISTOLA XLVI.

AD PETRUM SUBDIACONUM

D *Ut Godiscalchi filio inopi et cæco ad victum necessaria suppeditet, præcepit.*

Gregorius Petro subdiacono.

Divina præcepta nos admonent diligere proximos sicut nosmetipsos; et cum hac eos præcipiamur charitate diligere, quanto magis debemus his in subsidiis necessitatum carnalium subvenire, ut eorum angustias, si non ex omnibus, saltem aliquibus su-

EPIST. XLV (*Al. 43*). — (*a*) In Vulgatis, *juxta possibilitatem sufficientiæ*.

(*b*) In nullis Codd. mss. hæc occurrerunt, si Turon. S. Gat. et Colbert. vet. excipias, in quo tamen dubium, utrum ad præsentem epistolam, an ad sequentem 46 ista pertineant.

stentaculis sublevemus. Quoniam ergo (a) Godiscalchi viri dignissimi filium non solum a missione visus, sed etiam inopia victus egestatem pati conspeximus, necessarium duximus, in quantum possibilitas suppetit, ei præbere consultum. Propterea experientia tua præsentii iussione præcipimus ut annis singulis viginti quatuor modios tritici, fabæ quoque modios duodecim, et vini (b) decimatas viginti pro sustentatione vitæ debeat ministrare, quod tuis postmodum possit rationibus imputari. Ita ergo fac ut præsentium lator nullas de percipiendis Domini donis moras sustineat, et tu bene dispensatæ mercedis possis particeps inveniri. (Cf. Joan. Diac. l. II, c. 55.)

EPISTOLA XLVII.

AD VIRGILIUM ARELATENSEM, ET THEODORUM MASSILIENSEM EPISCOPUM.

Judæos non esse ad baptismum cogendos, sed ad fidem amplectendam suaviter excitandos.

Gregorius (a) Virgilio (b) Arelatensi, et Theodoro (c) episcopo Massiliæ Galliarum.

Scribendi ad fraternitatem vestram reddendique

EPIST. XLVI (Al. 44). — (a) Ita tres Vatic., consentientibus aliis melioris notæ. In Vaticano tamen qui notatur B legitur, *filium Flitumth*. In A et C, *filium Godiscalchi*. Hinc fortasse occasio scribendi *Odiscalchi*, ut habemus in Corb. et omnibus Norm.

(b) Videntur esse dolia, mensura vini, ut infra epist. 30 lib. x, nunc 27 lib. XII. Anastasius in Adriano: *Decimatas duas pensatis per unamquamque decimatam libras LX. GISSANV.* In Vatic. B, et vini decimas ter viginti. In altero C, et vini decimationem viginti. In regiis, et vini decima ter viginti debeat ministrari.

EPIST. XLVII. (Al. 45). — (a) Dissentiunt Mss. in hujus Ep. inscriptione. In Vatic. B et C legitur *Virg. et Theod. episcopis Gall.* In D, *Virg. et Theodoro episcopo Massiliæ*. Ita etiam Corb., Rhem., Norm., Andeg. Virgilium inter et Licerium, qui anno 588 obiit, Saxius in pontif. Arelat. Paschasium locat, quem, quia brevi temporis intervallo sedit, a Gregorio Turon. prætermisum censet; et quidem in veteribus diptychis Arelat. Ecclesiæ a Mabillonio editis, tom. III Analæctorum, Paschasius eodem ordine recensetur. Sancti Virgilii mortem anno circa 616 accidisse putat Mabillonius. Certe beatæ Rusticulæ funus, quam anno 632 obiisse probat Carolus le Coigne, in Annal. Eccles., ad an. 556, num. 17, et ad an. 632, num. 15, curavit Theodosius Arelat. Vide Mabillonii notas in Vitam beatæ Rusticulæ, num. 31, et in Vitam sancti Virgilii, dum. 7. Porro Lerinensem chronologum immerito erroris arguit Gussanvillæus, quod dixerit Virgilium fuisse abbatem Lirin. post sanctum Honoratum. In Virgilii quidem Vita, quam ex perantiquo membraneo Codice Vincentius Barralis edidit, Honoratus dicitur Virgilii præcessor, at non proximus, ex ipso Codice. Quippe Hilarium Honorato in episcopatu successisse circa annum 430 scribit chronologiæ parte 1, pag. 81. Deinde, pag. 94, observat ex Arnolde Wion, et ex Virgilii ipsius Vita sub sæculi VIII initium scripta, creatum fuisse Virgilium episcopum Arelat. an. 591. An vero cum ad episcopatum assumptus est fuerit Lerinen. abbas, ut habet illius Vita; an Augustodunensis, ut apud Greg. Turon., lib. IX Histor., cap. 23. legitur, non inquiri. Plura de Virgilio apud Francicæ historiæ parentem frustra quæres. De illo Bollandiani, 5 Martii.

(b) Arelate, gallice *Arlés*, urbs Provinciæ (Provence) ad Rhodanum fluvium, archiepiscopalis. Arelatensem Ecclesiam Viennensiumquam fuisse sub-

A debita salutationis alloquium, licet nulla (d) congrui temporis vel personarum esset occasio, actum est ut uno in tempore et quæ decebant de dilectione proximitatis fraternæ persolverem, 542 et quorundam querinoniam, quæ ad nos perlata est, quomodo errantium animæ salvandæ sint, non tacerem. Plurimi si quidem Judaicæ religionis viri in hac provincia commanentes, ac subinde in Massiliæ partes pro diversis negotiis ambulantes, ad nostram perduxere notitiam, multos consistentium in illis partibus Judæorum, vi magis ad fontem baptismatis quam prædicatione perductos. Nam intentionem quidem hujusmodi et laude dignam censeo, et de Domini nostri dilectione descendere profiteor. Sed hanc eandem intentionem, nisi competens Scripturæ sacræ comitetur effectus, timeo ne aut mercedis opus exinde non proveniat, aut juxta aliquid, animarum quas eripi volumus, quod absit, dispendia subsequantur. Dum enim quispiam ad baptismatis fontem non prædicationis suavitate, sed (e) necessitate pervenerit, ad pristinam superstitionem remeans, inde de-

jectam, ut contendit Gussanvill., probat Quesnellius dissertatione 5 apologetica pro sancto Hilario Arelatensi, capp. 4 et seqq., quem videris.

(c) Fuit hic sanctitate conspicuus, qui ab ann. 580 ad 590 variis procellis agitatus, Massiliensem rexit Ecclesiam, multa a rectoribus Massiliæ perpassus, quia Childeberti regis partibus adhærebat, cum rectores illi Guntobramno regi Childeberti patroo faverent. Rem totam fuse narrat testis oculatus Gregorius Turonensis, lib. VI, cap. 11; lib. VIII, cap. 12; et lib. IX, cap. 22. GUSSANV.

(d) A recens ordinatis episcopis mitti solebant paulo post ordinationem litteræ communicatoriæ, nequæ a Romanis etiam præsulibus prætermittebatur. *Fuit quondam ecclesiastica vetus hæc regula apud patres nostros*, inquit Gelasius I, epist. 1, ad Euphemium, *apostolicam sedem institutum sibi noviter sacerdotem præeuntibus litteris indicare*. Vide eundem ejuodem epist. ad Laurentium. et 12, ad Æonium Arelat. Id dudum præstitit Hilarus papa, epist. 5 et 6, Leontio Arelat. et per ipsum universis Galliæ episcopis. Id præstitit Gregorius ipse, nec patriachis modo, sed et præcipuarum sedium antistitibus. Vide, sup., epist. 25 et 27. Pelagius I recens in pontificem electus, epist. 8, ad Sapaudum Arelat., scripsit in hunc modum: *Quæ nobiscum omnipotentis Dei gratia fuerit operata, ad charitatem tuam credimus fuisse perlatum: pro qua re ad nos destinari convenerat ut visitatione communi magno invicem gaudio frueremur. Nos tamen fraternæ memores charitatis presentium portitorum occasione reperia, officium fraternæ salutationis impendimus*. Huic Pelagii monito obsequentes Virgilius et Theodorus, ad Gregorium, audita illius consecratione, scripserant. Ad illos rescribit ipse, tum quod adsit congrui temporis occasio, tum ut debita salutationis alloquium reddat.

(e) A Chilperico Neustriæ rege multos e Judæis ad baptismum adactos scribit Greg. Turon., ad an. Christi 582, lib. VI Hist., cap. 17. Idem in Childeberti regno factum colligitur ex hac ad episcopos Arelat. et Massil. epistola qua morem illum Gregorius Mag. improbat. In Hispan. quoque circa an. 613 Judæos ad baptismum suscipiendum coegit Sisebutus rex, lege data ut *Judaus baptismum recusans, centum flagella decalvatus suscipiat, et debita mulctetur exilii pæna*. Concil. Tolet. IV, post annos circiter 20 habitum, can. 57, de Judæis præcipit, nemini deinceps ad credendum vim inferre. Si Frodegario credimus, Chron., cap. 66: *Heractius im-*

terius moritur, unde renatus esse videbatur, Fraternitas ergo vestra hujusmodi homines frequenti prædicatione provocet, quatenus mutare veterem vitam magis de doctoris suavitate desiderent. Sic enim et intentio nostra recte perficitur, et conversi animus ad priorem denuo vomitum non mutatur. Adhibendus ergo est illis sermo, qui et errorum in ipsis spinas urere debeat, et prædicando quod in his jenerescit illuminet, ut pro his admonitione frequenti mercedem fraternitas vestra capiat, et eos quantum Deus donaverit, ad novæ regenerationem vitæ perducatur. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 43.)

EPISTOLA XLVIII.

AD THEODORUM DUCEM SARDINIÆ.

Ut officiam suum cum Juliana abbatisa iudicium subire præcipiat, Pompeianam vero in pia causa salvo jure protegat.

Gregorius Theodoro (a) duci (b) Sardinie.

Justitiam, quam mente geritis, oportet coram hominibus luce operum demonstratis. Juliana siquidem abbatisa monasterii (c) sancti Viti, quod 543 Vitula (d) quondam recordandæ memoriæ construxerat, insinuavit nobis a Donato officiali vestro possessionem juris prædicti monasterii detentari. Qui dum excellentiæ vestræ patrociniis (e) se cingi conspicit, ad examinandum iudicium venire contemnit. Sed nunc (f) gloria vestra præcipiat eundem officialem cum prædicta ancilla Dei arbitrale subire iudicium, quatenus quidquid eorum de tali controversia arbitratorum iudicio fuerit diffinitum, effectui mancipetur; ut id quod se amittere sive retinere perspexerit, non hoc virtutis opere fieri, sed legis justitiæ debeat reputari.

Præterea et Pompeiana religiosa, quæ monasterium in domo propria construxisse dignoscitur, quæta est matrem quondam generi sui defuncti testamentum ejus velle cassare, quatenus ultimum filii

perator.... ad Dagobertum regem Francorum dirigens, petit ut omnes Judæos regni sui ad fidem catholicam baptizandos præciperet, quod protinus Dagobertus implevit. Ipseque Heraclius per omnes provincias imperii idem facere decrevit. Id quidem a Dagoberto præstitum testatur Baudemundus scriptor cævus in Vita sancti Amandi Trajectensis episcopi. At Fredegarium aliosve ex ipso idem de Heraclio scribentes confutat Adrianus Valesius, rerum Francic. lib. xix. De veteri more baptizandi Judæos atque infideles, plura in utramque partem Launojus et Nicolai.

EPIST. XLVIII (Al. 46). — (a) Præfecto. Δούκατον, Græcis recentioribus præfectura. Ὁ δούξ, dux, apud Constantinum, de Admin. imper., apud Codinum δούξας, etc. GUSSANV. Theodori mores epist. seq. describuntur.

(b) Sardinia, vulgo *Sardegna*, Italiæ ingens insula, inter mare Balearicum et Tyrrhenum, sub dominio Hispanorum, cujus caput est Caralis, de qua epistola sequenti. Ad diocesim Africanam tunc pertinebat Sardinia, eratque ejus septima et ultima provincia.

(c) In Vatic. C, *sancti Justi*.

(d) Ita tres Vaticani et plerique. In Editis, *vitulana*.

(e) In Editis, *erigi*.

(f) Honorifice alloquendi modus, quo etiam sanctus Leo utitur epist. 54, ad Pulcheriam Augustam: *debetur hoc vestræ specialiter gloriæ.*

A ejus arbitrium ad irritum deducatur. Pro qua re charitate paternam gloriam vestram necessarium duximus adhortandam, ut piis se causis salva justitia libenter accommodet, et quidquid his juris ratio tribuit, benigne jubeat custodiri. Dominum autem petimus ut viam vitæ vestræ propitius dirigat, dignitatemque susceptam administrationis prosperitate disponat.

EPISTOLA XLIX.

AD HONORATUM DIACONUM.

Quid imperatoribus pro Sardinie incolis suggerendum sit.

Gregorius (a) Honorato diacono.

Quia regiminis locum licet immeriti suscepimus, oportet ut fratrum nostrorum necessitatibus, in quantum facultas suppetit, concurramus, (b) Januarius ergo metropoleos (c) Caralis frater et coepiscopus noster, veniens huc in Romanam civitatem, edocuit nos Theodorum gloriosum magistrum militum, qui ducatum Sardinie insulæ suscepisse dignoscitur, multa illic contra piissimorum dominorum jussa peragere, quibus plurima gravamina possessorum, vel civium imperii sui, competenti clementia vel mansuetudine submoverunt. Pro qua re volumus ut apto tempore piissimis dominis, juxta id quod provinciales 544 prædictæ insulæ juste et competenter postulant, suggeras; dum et antea ad Edancium gloriosum magistrum militum, jam per indictionem septimam tunc ducem Sardinie, (d) sacra imperialia concurrerunt, quibus omnia præceperunt gravia nunc capitula submoveri, quatenus eorum jussa de pietatis largitate procedentia a ducibus quos in tempore præesse contigerit inconcussa serventur, mercesque eorum ab administrantibus non debeat dissipari; ut quietam sub imperio clementi dominorum vitam transigant, et consultum quod subjectis suis tranquilla mente tribuunt, in adventu æterni iudicis multiplicata compensatione recipiant.

EPIST. XLIX. (Al. 47). — (a) Videtur illum esse Honoratum, qui in al. Editis, initio lib. II, legitur factus archidiaconus. Eccles. Rom. in locum Laurentii. Hæc ad appendicem relegavimus. Conjecturæ nostræ favet unus Vatic. Codex, ubi legitur, *Honorato archidiacono*. Tunc in aula versabatur, fortasse Apocrisiarum munere defungens. Non dissimulandum tamen in Vatic., not. D, legi *Honorato diacono Salonitano*, sed vitiose. Vide epist. 53, lib. II.

(b) Ex tot ad illum aut de illo scriptis epistolis satis notus.

(c) Recentioribus *Calaris*, vulgo *Cagliari*, urbs adhuc primaria Sardinie insulæ. Olim quoque metropolis fuit tum civilis, tum ecclesiastica, uti ex hac ipsa epistola patet. Sita est ad mare in ora australi insulæ. Caralitano autem metropolitæ Sardinie subjectos fuisse sex episcopos conjicit Holstenius ex epistola 8 lib. VII, nunc lib. IX, indictione 2, sancti Gregorii. Vide alia quæ in hanc rem afferit in annotationibus ad Geographiam sacram, pag. 3. GUSSANV.

(d) Sacra imperialia, vel sacra simpliciter, sunt rescripta seu jussa imperat. Sanctus Augustinus, lib. contra Donat. post collationem, cap. 31: *Illi (Donatistæ) portant nullorum imperatorum sacra, nos sola portamus Evangelia*. Supra epist. 45, *sacri apices*. In actis Chalcedon. concilii legitur *divinas litteras, divinam sanctionem, litteras divinitatis*.

EPISTOLA L.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Ne cum monachis habitent mulieres. Ne in quarundam insularum monasteriis pueri ante 18 ætatis annum suscipiantur.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Sicut regiminis locum Deo, ut ipsi placuit, disponente suscepimus, ita ut nos oportet de commissis nobis animabus esse sollicitos. Comperimus autem (a) in insula Eumorphiana, in qua situm beati Petri apostolorum principis oratorium esse dignoscitur, multos virorum cum mulieribus suis diversorum patrimoniorum illic pronecessitate feritatis barbaricæ refugisse: (b) quod importunum iudicavimus, ut dum alia refugiorum loca vicina sint, cur ibidem cum monachis debeant mulieres habitare? Propterea præsentijussione præcipimus experientiæ tuæ ut a præsentitempore nullam illic ulterius mulierem, sive ecclesiastici juris sit, sive cujuslibet alterius, habitare commanereve permittat, sed refugium sibi, cum sicut prædictum est, tot loca vicina sint, ubi maluerint, ipsi provideant, ut omnis exinde mulierum conversatio submoveatur; ne si, quæ in nobis est, curam gerere desistamus, atque inimici laqueis obviare, nos exinde, quod absit, si quid diversi contigerit, culpabiles existamus. Præsentium itaque labori Felici abbati mille quingentas 545 plumbi libras, de quo in eadem insula egere dignoscitur, dare non differas, quod tuis postmodum, cum totius quantitatis ratio noscitur rationibus imputetur *Grat.* 20, q. 1, can. 5). Ita ergo fac ut te ipse provideas, si in ejusdem insulæ fabrica expendi utiliter valent. (c) Quia autem dura est in insulis congregatio monachorum, etiam pueros in eisdem monasteriis antedecem et octo annorum tempora suscipi prohibemus. Velsi qui nunc sunt, tua eos experientia auferat, et in Romanam urbem transmittat. Hoc et in (d) Palmaria aliisque insulis te per omnia volumus custodire.

EPISTOLA LI.

AD UNIVERSOS MONACHOS IN CHRISTI MONTE INSULA CONSTITUTOS.

Abnormes illos monacho Horosio abbati obedire jubet.

Gregorius universis monachis (a) in Christi monte insula constitutis.

Epist. L (Al. 48). — (a) Sic legitur in omnibus Vatic., Norm., etc. In vet. Ed. ex *Eumorphiana* conflatum est *Orphiana*. Tandem in recentioribus legitur *Orphiana*, quam insulam esse parvam Tyrrheni maris, non longe a Palmaria et Pontia, Gussanvilæus ait. Ex *Eumorphiana* situ conjicimus illam ipsam esse insulam, quæ nunc *sanctæ Mariæ* insula dicitur. De monachis eam incolentibus ad Anthemium Campaniæ rectorem scribitur, quod, uti et Palmaria, Campaniæ littori objaçeret.

(b) Hoc est inopportunum, unde in duobus Vatic. legitur, quod inopportune iudicavimus.

(c) Hæc lex quæ cavet ne pueri ante decem et octo annos in monasteriis recipiantur, de illarum insularum monasteriis tantum intelligitur, ut legenti statim patebit. Hinc regulæ sancti Benedicti puerorum infra hos annos admissionem permittenti frustra opponitur hæc prohibitio.

(d) Insula etiam parva maris Tyrrheni contra Teracinam, ab ea circiter xxxvii mill. distans. Hæc

A Pervenit ad nos nulla vos monachicæ regulæ præcepta custodire: pro qua re compulsi sumus præsentis præcepti portitorem Horosium abbatem ad vos dirigere, ut omnia acta vestra subtiliter exquirens, quæque ei recta fuerint visa disponat, et nobis quæ ab eo ordinata fuerint renuntiet. Proinde admonemus ut omnem ei obedientiam præbeatis; et quidquid disposuerit, velut a me dispositum, cum debita reverentia custodite.

EPISTOLA LII.

AD SYMMACHUM DEFENSOREM.

De construendo in Corsica monasterio; de corrigendis monachis in Gorgonia; de sacerdotum cum mulieribus conversatione.

Gregorius Symmacho defensori.

Filius meus Bonifacius diaconus dixit mihi quod experientia tua scripsisset monasterium quondam ab (a) Labina religiosa femina constructum paratum existere, ut in eo debeant monachi ordinari. Et quidem laudavi sollicitudinem tuam; sed volo ut excepto eo loco qui jam 546 in eandem rem dimissus est, locus aliter debeat provideri; ita tamen, ut pro incertitudine temporis locus super mare requiri debeat, qui aut loci dispositione munitus existat, aut certe non magno labore muniri valeat, ut illuc monachos transmittamus, quatenus insula ipsa, quæ monasterium nunc usque non habuit, etiam in hujus conversationis via meliorari debeat. Adquam rem implendam atque providendam Horosium abbatem, præsentis præcepti portitorem, direximus, cum quo tua experientia littora Corsicæ circumeat; et si cujuslibet personæ privatæ locus talis inveniri dignus potuerit, dignum parati sumus pretium dare, ut possimus aliquid firmæ constituere. Cui præfato Horosio injunximus ut in (b) Gorgoniam insulam (c) pergat, cum quo tua experientia pariter eat; et mala omnia quæ illic cognovimus admissa ita vindicate, ut per ultionem vestram præfata insula etiam in posterum maneat correctæ. Hujus insulæ monasteria sæpe fatus abbas Horosius instituat, atque ita ad nos remeare festinet. Ita igitur experientia tua faciat, ut ex utraque re, id est vel providendo in Corsica monasterio, vel corrigendis monachis in Gorgonia, non nostræ, sed voluntati omnipotentis Dei parere festines.

insulas a monachis cultas, ut in majori recessu viverent, etiam tempore sancti Ambrosii, docet ipse lib. v in Hexam., cap. 5.

Epist. LI (Al. 49). — (a) Nomen hodieque retinet, vulgo *Monte-Christo*. Mons excelsus seu scopulus in mari Tyrrheno est, totam fere insulam cognominem complectens. Observandum tamen mss. Codices in hujus epistolæ inscriptione discrepare. In Vaticano 4 legitur, *universis... in insula Gorgonia constitutis*. Codex B habet *universis monachis in Christi monte constitutis*. Omittitur etiam *insula* in Colb.

Epist. LII (Al. 50). — (a) Ita tres Mss. Vatic., Norm., Corb., vel *Labina*. In vulgatis, *Albinæ*.

(b) Vulgo dicitur *la Gorgona*. Insula Tyrrheni maris, media fere inter oram Tusciæ et Corsicam insulam. GUSSANV.

(c) In Vatic. C et D, Norm. et Corb., *perzeat*. Retinemus tamen *pergat*, quod est aliorum Vaticanæ et Exoussorum.

Præterea volumus ut sacerdotes qui in Corsica commorantur prohiberi debeant ne cum mulieribus conversentur, excepta duntaxat matre, sorore, (d) vel uxore, quæ caste regenda est. Tribus vero, de quibus prædicto filio meo Bonifacio diacono tua experientia scripsit, quia vehementer agent, quidquid eis sufficere æstimas, impende; quod nos in tuis postmodum rationibus imputabimus. (e) Data mense Julio.

EPISTOLA LIII.

AD FELICEM EPISCOPUM SIPONTINUM.

Canusinam ecclesiam visitare, atque in ea duos parochiales presbyteros ordinare præcipit.

Gregorius Felici episcopo (a) Sipontino.

Pervenit ad nos quod (b) Canusica ecclesia ita sit sacerdotii officio destituta, ut nec pœnitentia ibidem decedentibus, nec baptisma præstari possit infantibus. Hujus igitur tam plærei 547 tamque necessariæ mole permoti, jubemus dilectioni tuæ ut, hujus præceptionis auctoritate commonitus, memoratæ ecclesiæ visitator accedas, et vel duos parochiales presbyteros debeas ordinare; quos tamen dignos ad tale officium veneratione vitæ et morum gravitate pervideris, et quibus in nullo obvient constituta canonicæ disciplinæ, ut sanctæ condigna cautela provideatur ecclesiæ.

EPISTOLA LIV.

AD JOANNEM EPISCOPUM SURRENTINUM.

Ul in sancti Stephani monasterio sanctæ Agathæ reliquias solemniter collocaet.

Gregorius Joanni episcopo Surrentino.

(d) Dubito an non vox illa irrepserit, si quidem ista conversatio res est plena periculi et suspiciosissima. Vide concilium Nicænum, can. 3; Gregorium Magnum, Dialog. lib. iv, cap. 20, de presbytero Ursino. Ideoque quod ait lib. vii, epist. 39, *uxores non relinquunt*, interpretor, curam earum non deserant, victum eis administrent. In Agath., can. 16: *Non ordinentur conjugati, nisi sequestrato mansionis cubiculo*. Turonense ii, can. 12, de episcopo conjugem habente, ait: *Propter Deum zelotem tam longe absint mansionis propinquitate divisi, ut*, etc. Et can. 20 ejusdem concilii cavetur ne presbytericum suis conjugibus maneant; sed segregatim solitarii in cella jaceant, orent, dormiant. Quia nulli clericorum, juxta sententiam canonum, cum conjugibus suis manere permittitur, etc. Negotium tamen fecit concilium Carthaginense iii, can. 17, quem critici subtiliores expendunt. Interea indico Gregorii Turonensis Historiæ lib. i, cap. 38, et ejusdem de Gloria confess., cap. 76 et 78. GUSSANV. Sacerdotes, diaconos et subd. post conjugium ordinatos cum uxoribus suis conversari vetant quidem Galliæ concilia hoc ipso sexto sæculo congregata. Agath., can. 16: Turon. ii, can. 12, 19, Aurelian. iv, can. 17; Lugdun. iii, cap. 1. Vide Greg. Turon., lib. i Hist., cap. 30. Et de Gloria confess., cap. 78. Nondum tamen in Italia id prohibitum fuisse, modo turpis abesset suspicio, innuit sanctus Gregorius. tum hic, tum epist. 59 lib. ix, et lib. iv dialog., cap. 2. Huic consuetudini patrocinabatur can. Apostol. 5: *Episcopus, vel presbyter, vel diaconus uxorem suam non efficiat religionis prætextu*.

(e) Id in nullo alio Cod. legitur quam in Turon. S. Gal.

Epist. LIII (Al. 54). — (a) Sipontum, vulgo *Siponto*, urbs olim Apuliæ, episcopalis, in ora maritima ad radices montis Gargani, sed excoisa: cui successi, Mantradonia, quæ Sipontum novum diol potest. GUSSANV.

Religiosis desiderii facile est præbere consensum, ut fidelis devotio celerem sortiatur effectum. Et quoniam Savius abbas monasterii sancti Stephani (a) in insulæ Capris suggestit nobis se (b) sanctæ Agathæ Martyris reliquias jam olim apud se habere concessas, et in monasterio suo vult ipsa sanctuarium collocari, ideo ad prædium monasterium te jubemus accedere, et, (c) si ibidem nullum corpus constat humatum, (d) prædicta sanctuarium solemniter collocabis, ut devotionis suæ potiatur effectum.

EPISTOLA LV.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Ul neque pauperes opprimi, neque liberæ mulieris filium ad servitutem cogi patiatur.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Non solum frequentibus præceptionibus, sed etiam præsentem te sæpius monuisse me memini, ut illic vice nostra, non tantum pro utilitatibus ecclesiæ et laicis, quantum pro sublevandis pauperum necessitatibus fungereris, et eos magis a cujuslibet oppressionibus vindicares. Præsentium ergo lator Gaudiosus insinuavit nobis ab actoribus sanctæ Romanæ, cui Deo auctore præsidemus, Ecclesiæ sibi violentiam irrogari, asserens quod filios suos viri prædictæ Ecclesiæ velint vindicare. Oblatis etenim ab eo documentis, agnovimus Siricam uxorem præsentium portitoris, ab Ecia quondam gloriosæ memoriæ, Morenæ cuidam femine titulo donationis fuisse lar-

(b) Canusium, vulgo *Canosa*, urbs Apuliæ. Olim erat episcopalis; circa annum 844, vel 845, ejus sedes unita est archiepiscopatu Baronsi. GUSSANV.

Epist. LIV (Al. 52). — (a) Capræ sive Caprea, vulgo *Capri*, insula Campaniæ adjacens. Guss. In uno Vatio., Norm., Corb. et pler., legitur, *Cabris*. In Turon., *Calabris*.

(b) Antiquissimum esse sanctæ Agathæ cultum probatur, tum quod ejus nomen in canonem missæ legitur, tum quod inscriptum sit vet. Calendario Eccl. Carthaginensis, quod ad calcem Actorum Mart. a nostro Th. Ruinar est editum.

(c) *Ibidem*, hoc est in ipso met loco ubi reliquias collocari debent; non autem exigitur ut in hoc monasterio nulla hominum cadavera condita essent. Qui enim fieri potuisset ut nulla hic jacerent corpora, cum alium ad sepeliendos fratres suos locum monachi non haberent. Imo ipsis in ecclesiis seu oratoriis, quæ sine reliquiarum sacris pignorum non consecrabantur, nihil vetabat quominus fidelium mortuorum corpora humarentur, ut constat ex lib. iv Dial.; cap. 50, 51, 52 et 53. Cur vero cautionem hanc sanctissimus pontifex adhibuerit, quærit Gussanv. Duplex occurrit ratio. Primo humata corpora loco moveri non sinebant leges: *Pergit audacia ad busta defunctorum, et aggeres consecratos*, inquit Julian. August., lib. v Cod. Theod. Et Justinian., de Sep. Violat. *Cum et lapidem hinc movere, et terram sollicitare, et cespitem vellere, proximum sacrilegio majores semper habuerint*. Vide Spond., de cœmeteriis sacris, lib. i, parte 1, cap. 9. Secundo neque etiam cum profanis ossibus atque impiorum reliquiis miscenda erant Martyrum sanctuarium, sine quibus sub altari ipso conditis ecclesia vel oratorium non consecrabatur.

(d) Sanctuarium sunt reliquias, ut intelligitur tum ex hoc loco, tum ex multis aliis epist. Vide lib. ii, epist. 12, et alibi passim.

gitam, et ab eadem Morena per epistolam (a) manu-
missam; et ideo indecens esse credimus ut **568** pro-
geniti ex libera muliere filii ad servitium retrahan-
tur. Propterea experientiae tuae praesenti auctoritate
praecipimus ut his ipsis documentis, sicut et nos di-
dicimus, exuto a curis animo, diligenter intendat,
quatenus si documenta nulla sunt ab Ecclesiae parte
quae documentis hujus hominis debeant obviare, ab
ejus se molestia sine aliqua retractatione suspendat.
Durum enim est ut si alii pro mercede sua libertates
tribuunt, ab Ecclesia quam tueri has oportuerat
revocentur. Item ergo atque iterum experientiam
tuam necessario submonemus, ut illic si quae inter
pauperes et Romanam Ecclesiam sanctam quaestiones
vertuntur, omni mentis integritate discutiat,
sicque patrimoniales utilitates peragat, (b) ut a be-
nignitate justitiae non recedat.

EPISTOLA LVI.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

*Quid ad celebrandam dedicationem dare debeat ad
erogandum pauperibus.*

Gregorius Petro subdiacono.

Festivitatibus sanctorum desiderabiliter insisten-
tes praesentis praeciputionis nostrae paginam ad expe-
rientiam tuam necesse duximus dirigendam, indi-
cantes ei oratorium beatae Mariae, quod nuper in
cella fratrum aedificatum est, ubi Marinianus abbas
praesse dignoscitur, Augusto mense disposuisse
nos, adjuvante Domino, summopere dedicari, qua-
tenus caepa nostra, operante Domino, debeant con-
summari. Sed quia cella ipsius tenuitas exigit, debere
nos in ipsa diei festivitate concurrere; propterea vo-
lumus ut ad celebrandam dedicationem dare debeas
ad erogandum pauperibus, in auro solidos decem,
vini amphoras triginta, (a) agnos ducentos, olei (b)
duas, berbices duodecim, gallinas centum, quae tuis
possint rationibus postmodum imputari. Statim ergo
fieri haec nulla morae interjectione constitue, ut vota
nostra, Deo auctore, celerem sortiantur effectum.

EPISTOLA LVII.

AD SEVERUM EPISCOPUM.

De eligendo Ariminensi episcopo.

Gregorius Severo (a) episcopo.

Epist. LV (Al. 53). — (a) De servorum manumissi-
one vide doctissimam Alteserrae observationem
ad hunc locum.

(b) Ita restituimus ex Mss. Vatic. et nostris. In
Vulgatis autem legitur, *ut a benignitate justitia non
recedat.*

Epist. LVI (Al. 54). — (a) Hic dissident Mss. Se-
quimur Vatic. D, omnes Norm., Anglic., Corb.,
Rhem. In Vatic. B. legitur, *annonae trecenta sexla-
ris.... gallinas trecentas.* In Vulgatis, *annonae modios
ducentos, olei, etc.... verveces.*

(b) Vox Hispanica est ex Varrone, *de Re rustica*,
lib. I, cap. 13; Isidoro, lib. XI, cap. 6, amphorae
species. Greg. Turon. lib. IV Hist., cap. 44: *Septua-
ginta vasa, quae vulgo orcas vocant, olei liquaminisque
parati sunt.* Sexaginta orcae olei apud Senatorem,
lib. III, epist. 7. Sed et in oreis conditos cineres
apud Romanos discimus ex Salmasio ad Solinum,
pag. 1201. De epulis in dedicatione Ecclesiarum

A Fraternitatis tuae docti sumus epistola, in persona
Ocleatini de electione episcopatus **549** aliquos con-
sensisse, quem quoniam nos non concedimus, in ejus
non debent immorari persona. Sed habitatoribus
ejusdem civitatis edicto, ut si in eadem Ecclesia di-
gnum ad hoc opus invenerint, in ipsius cuncti
electionem declinent. Alioquin praesentium tibi
portitor personam, de qua ei diximus, indicabit,
in cuius debeat fieri electione decretum. Vos
etenim in ejusdem visitationem Ecclesiae estote
solertes atque solliciti, ut et res ejus illibatae ser-
ventur, et utilitates vobis disponentibus more solito
peragantur.

EPISTOLA LVIII.

AD ARSICINUM DUCEM, CLERUM, ORDINEM, ET PLEBEM
ARIMINENSIS CIVITATIS.*Ne Ocleatinum in episcopum eligant.*

Gregorius (a) Arsicino duci, clero, ordini et plebi
(b) Ariminensis civitatis.

Dilectionis vestrae quam sit in expectatione ponti-
ficis prona devotio, directae relationis textus insinuat.
Sed quia ordinatorem vehementer in his oportet
esse sollicitum, nostrae in hoc utique cura delibera-
tionis invigilat. Ideoque charitatem vestram scriptis
praesentibus admonemus, ut nullus se debeat pro
Ocleatini ad nos fatigare persona; sed si in eadem
civitate qui ad hoc sit utilis invenitur, ita ut a nobis
reprehendi non possit, vestra concurrat electio. Si
vero ad hoc dignus inventus non fuerit, nos in quo
pariter debeat praebere consensum, praesentium di-
ximus portitori. Vos autem unanimesorate fideliter,
ut quicumque fuerit ordinandus, et vobis utilis pos-
sit existere, et dignum Deo nostro sacerdotale ex-
hibere servitium.

EPISTOLA LIX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM

*Palatinae annuos triginta solidos pro sustentatione tri-
buat.*

Gregorius Anthemio subdiacono.

Si proximorum necessitatibus habita compassione
benigna mente concurrimus, nostris procul dubio

vide Alteserram in hanc epistolam.

Epist. LVII (Al. 55). — (a) Ficolino eximiae probi-
tatis et capacitatis viro, atque Ariminensis Ecclesiae
vicino ejusdem cura ac visitatio injungitur. De mor-
tuo quatuor post annis Joanne episcopo Raven., Ra-
vennatis Ecclesiae visitationem eidem Severo delega-
tam legimus lib. IV, ep. 25. Ariminensis Ecclesiae,
dum Castorius episcopus Romae infirmus detineba-
tur, commissa fuerat cura Leonatio Urbinati, ind. 11,
epist. 24; deinde Sebastiano, ut discimus ex epist.
21, ind. 15.

Epist. LVIII (Al. 56). — (a) In Excusis, *Ursicino*;
et infra, *Ocleatini*, pro *Ocleatini*.

(b) Ariminum, vulgo *Rimini*, urbs hodieque episco-
palis in provincia, quae olim *Aemilia*, quae vulgo *la
Romagna* dicitur. Sita est inter Ravennam et Anco-
nem, ad mare Adriaticum subditur nunc archiepi-
scopo Ravennati, ceu metropolitano suo, summo
Pontifici, ut domino ac principi suo. GUSSANV.

(a) necessitatibus clementem Dominum reperimus. Palatina siquidem femina illustris, continua hostilitate insinuavit se plurimis necessitatibus subjacere. Propterea experientiae tuae praesenti auctoritate precipimus, uti pro sustentatione ejus 550 annuos triginta solidos dare non differat, qui tuis postmodum possint rationibus imputari. Ita ergo fac ut et tu bene ministrando mercedis commodum percipias, et nostra ad effectum praecipua perducas (b).

EPISTOLA LX.

AD CLERUM, ORDINEM ET PLEBEM CONSISTENTEM PERUSIAE.

Ne episcopi electionem diutius differant.

Gregorius clero, ordini, et plebi consistenti (a) Perusiae.

Miramur, carrissimi fratres in Christo, quare Ecclesiam Dei tanto tempore absque Rectore conspiciatis, ac de vestro totiusque plebis regimine minime cogitatis. Notum est enim, quod grex, si pastoris cura defuerit, per avia gradiatur, et ob hoc (b) facilius inimicis laqueos insidiantis incurrat. Unde necesse est de his qui Ecclesiae militant unum, habito timore Domini perquirere, qui Pastoris ministerium possit digne suscipere, atque illic, protegente Domino, sacramentorum divinorum dispensator insistere, quatenus et pro filiis Ecclesiae vestrae pura quotidie mentis holocaustum offerat, et viam gregi, quomodo ad supernam patriam gradiatur, ostendat.

EPISTOLA LXI.

AD GENNADIUM PATRICIUM ET EXARCHUM AFRICAE

Ut Theodorum magistrum militum a pauperum et Ecclesiae vexatione abstinere jubeat.

Gregorius Gennadio patricio et (a) exarcho Africæ.

Dei praeculis vos indesinenter habere timorem, ac sectari justitiam submissa hostium colla testantur; sed ut gloriam vestram in eadem prosperitate gratia Christi custodiat, quaecunque perperam committi cognoscitis, celeri, sicut consuevistis, prohibitione compescite, ut armis justitiae praemuniti, hostiles impetus fidei virtute, (b), quod est tutus culmen virtutis,

EPIST. LIX (Al. 57). — (a) In Norm. et nonnullis, etiam Vatic., *Petitionibus*.

(b) In uno Teller subscribitur, *Mense Augusto, ind. 9.*

EPIST. LX (Al. 58). — (a) Vulgo *Perugia*, urbs ampla Italiae in Etruriae Umbriaeque confinio, nunc etiamnum episcopalis. GUSSANV.

(b) In Excusis et in nonnullis mss. *ob hoc familiarus*. Lectionem nostram suppeditarunt praesertim D Vauc.

EPIST. LXI. (Al. 59). — (a) Seu praefecto praetorio, quem Carthagine commorari voluit Justinianus, et aliis provinciarum praefectis praeposuit. Cumque Sardinia una ex septem Africae provinciis esset, ea ratione ad hunc exarchum querelas de Theodoro Sardiniae praefecto seu duce cujus supra mentio, in epist. 48 et 49, deferre curat.

(b) Sic restitutum, ex mss. praesertim Vatic. et Norm., cum prius legeretur, *quod est totius*, etc.

(c) Urbs est in Sardinia, quae apud Plinium, lib. III, cap. 7, *Turris Pybissonis* dicitur. Apud Ptolemaeum, lib. III, cap. 3, *Turris Byssonis*. Denique *Turribus*, in tabulis Peutingerianis, et apud anonymum Ravenatensem.

(d) Hoc est, dispendiis commodorum, seu bonorum temporalium.

superetis. Marianus siquidem (c) Turritanae civitatis frater et coepiscopus noster nobis lacrymabiliter indicavit civitatis suae pauperes omnino vexari, et 552 (d) commodalibus affligi dispendiis. Insuper et (e) religiosos ecclesiae suae homines gravem ab hominibus Theodori (f) magistri militum sustinere molestiam, ac pati corporales injurias; et quod ad hoc usque prorumpitur, ut (g) in carcerem, quod dici nefas est, retrudantur, se quidem etiam in causis ad Ecclesiam suam pertinentibus a praefato glorioso viro graviter impediri. (h) Quae quam sint, si tamen vera sint, reipublicae disciplinae contraria, vos scitis. Et quia haec omnia vestram excellentiam convenit emendare, salutans eminentiam vestram exposco, ut ea ulterius fieri non sinatis, sed ex opere (i) illi jubete diligere, ut ab Ecclesiae se laesione removeat ut nullus eorum in angariis seu commodis ultra quam sinistratio praegravetur, aut si quae causae fuerint, non potentatus metu, sed legali ordine finiantur. Ita igitur quaeso, aspirante vobis Domino, haec omnia (k) praecceptionis vestrae interminatione corrigite, ut si non rectitudinis contemplatione, saltem formidine vestrae jussionis a talibus se gloriosus Theodorus, vel homines ejus abstineant, quatenus quod ad laudem vestram proficiat et mercedem in partibus vobis commissis possit florere cum libertate justitia.

(a) EPISTOLA LXII.

AD JANUARIUM ARCHIEPISCOPUM CARALIS SARDINIAE.

Ut a quorundam molestiis Catellam, salva justitia, tuateur.

Gregorius Januario (b) archiepiscopo Caralis Sardiniae.

Si ipse Dominus noster viduarum se maritum, orphanorumque patrem Scripturae sacrae profitetur testimonio, nos quoque membra corporis ejus ad imitandum caput summo debemus mentis affectu intendere, et, salva justitia, orphanis et viduis praesto, si necesse sit, esse. Et quia insinuatum est nobis Catellam religiosam feminam habentem filium suum hic in sancta Romana Ecclesia, cui Deo auctore pra-

(c) Vox *religiosi* tam longe abducta est a primæva significatione, ut necesse fuerit hic notam adjungere, ne de monachis dictum existiment quod clericorum fuit, et aliorum fidelium. Vide Lugdum. II, can. 2, ubi de testamentis statuitur. Sidonius Appollinaris, lib. IV, epist. 28. Vettium illustrem delineans, ait eum esse occulte delicateque religiosum, non sub palliolo, sed sub paludamento. Vide lib. III, epist. 22. GUSSANV.

(f) In Vat. B, *magnifici viri*.

(g) Nota ea dici reipublicae disciplinae contraria, ut patebit infra, lib. XI, epist. 56, nunc epist. 45 lib. XIII, ubi clericorum immunitas prolatis imperatorum legibus asseritur. GUSSANV.

(h) Prius legebatur, *quaecunque sint, si tamen*, etc.

(i) Ita tres Vatic. In alio notato D, et in Corb. Norm. et plur. tantum legitur, *jubete, ut*, etc. In Excusis, *operè illi jubete diligendi, ut*.

(k) Irrepsit in Excusos, *nostræ*, pro *vestrae*; quod emendavimus ex Mss. Vatic., Gall., Anglic. Ita etiam legere cogit sensus et epistolae scopus.

EPIST. LXII (Al. 60). — (a) Haec et 64 una videntur epistola, paucis in lumine mutatis.

(b) Ita legitur in Vatic. et aliis Mss. In Editis, *archiepiscopo Caralitano*.

vel aliorum consuetudinem te oportet illibatam servare, eisque annis singulis quæ sunt consueta transmittere. Nobis autem de cætero, ne quid transmittere debeas, inhibemus. Et quoniam non delectamur xeniis, (b) Palmatianas, quas tua direxit fraternitas, cum gratiarum actione suscepimus; sed eas, ne quod **554** exiude potuisses sentire dispendium, digno fecimus pretio vendari, et id fraternitati tuæ transmissimus singillatim. Sed quia charitatem tuam ad nos venire velle cognovimus, scriptis præsentibus admonemus ut ad vendendum non debeas laborem assumere; sed ora pro nobis, ut quanto nos itineris intervalla dissociant, tanto animis nostris adinvicem Christo adjuvante simus in charitate conjuncti, quatenus nos alterna obsecratione juvantes, susceptum officium venturo integrum judici resignemus. (Cf. *Jouan. Diac. l. III, c. 24*).

EPISTOLA LXVII.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut Pastori oculis infirmo annum præstet alimentum.

Gregorius (a) Petro subdiacono.

Si proximorum necessitatibus habita compassione benigna mente concurrimus, nostris procul dubio petitionibus Dominum clementem reperimus. (b) Pastorem siquidem, qui nimia visus imbecillitate laborat, habentem conjugem, duoque mæcipia, qui et cum Jonatha quondam gloriosa fuerat, plurimis cognovimus necessitatibus subjacere. Propterea experientiam tuam per præsentis præcepti paginam admonemus, uti pro sustentatione ejus annuos tritici

(b) Vestes palmatas intelligo, quasi palmis intertextis, opere, ut vocant, Phrygio sive plumario concinnatas. Palmatam vestem olim in pretio habitam apud Romanos notissimum est. Erat autem imperatorum et virorum insignium. GossANV. Eadem iere est nostri Mabillonii sententia de Palmatianis, in Vita sancti Gregorii quam tomo I Actorum sanctorum ord. sancti Benedicti inseruit. Doctorum virorum sententiae libenter subscribimus, nec placet card. Baronii conjectura, *vas Palmatianas seu vinum Palmatianum* intelligentis. Præcipua dona quibus amici reges senatus Romanus excolebat, togæ pictæ et tunicæ palmatæ fuerunt, teste Lino, lib. x et xxx. De tunica palmata plura apud Ferrarium, de Re vestiarum, lib. II, cap. 8. In missa ab Illyrico edita ut mentio vestis sacræ, quæ Palmatica appellatur, ut observat Ilugo Menardus ad lib. Sacram., nota 910.

Epist. LXVII (Al. 61). — (a) In Norm., Colbert., Corb., Germ. et pl., legitur simpliciter *Petro*. At in 4 Vatic. additur *subd.* Consentit Codex And. Prius legebatur in Excusis *Anthemio subd.*

(b) Nomen viri proprium, quale apud Ausonium. GossANV.

(c) Ita restituimus ex uno Vatic., Corb., Norm. In aliis legitur, *centum modios*.

(d) In solo Turon. S. G. titani hoc legitur et in Colbertino, in quo tamen ad epist. seq. pertinere videtur.

Epist. LXVIII (Al. 66). — (a) Sic restituimus ex Mss. Vatic., Norm., cum prius legeretur, *Diaconum*; sed et *seruum Dei Crescentium*.

(b) Venafrum vulgo *Venafri*, urbs Campaniæ non procul a Vulturno fluvio, nunc adhuc episcopalis sub archiep. Capuano. In Mss. varie scribitur. In Vatic. B, *Venafanzæ*. In C, *Benafanzæ*. In D, *Benafanzæ*. Norm., Corb. et vet. sequuntur Vaticanum C.

(c) *Hic vasæ*, ornamenta, supellex sacræ. GossANV.

(c) modios trecentos, necnon et fabæ modios totidem dare non differas, quæ postmodum possint tuis rationibus imputari. Ita ergo fac ut et tu bene ministrans mercedis commodum percipias, et nostra ad effectum præcepta perducas. (d) Mousæ Augusto. (Cf. *Jouan. Diac. l. II, c. 35*.)

EPISTOLA LXVIII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Sacram supellectilem Venafrunæ Ecclesiæ, quam clerici Judæo vendiderant, restitui curet, ac reos ad penitentiam compellat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Fuscus archiater, ardore filii provocatus, preces effudit, dicens Opilionem diaconum (a) servum Dei, et Crescentium, clericos, (b) Venafrunæ **555** Ecclesiæ, oblitos timorem futuri judicii, (c) ministeria antefatæ Ecclesiæ Hebræo cuidam, quod dici nefas est, vendidisse: id est, in argenteo calices duos, (d) coronas cum delphinis duas, et de aliis coronis (e) lilios, (f) pallia majora sex, et minora septem. Et ideo mox ut præsentem jussionem experientia tua susceperit, memoratos ecclesiasticos ad se faciat indifferenter occurrere; et requisita veritate, si ita, ut suggestum est, constiterit, memoratum Hebræum, qui, oblitus vigorem legum, præsumpsit (g) sacra cimelia comparare, per judicem provinciæ faciat conveniri, et sine aliqua mora antefata ministeria red ire compellatur, ut ex eis sæpe fatæ Ecclesiæ nihil possit imminui. Supra scriptos autem diaconum vel clericos, qui tantum nefas commiserunt, in penitentia (h) religare non differas, ut talentantumque delictum eis lacrymis possint diluere.

Contra clericorum illorum scelus placet hæc verba Optati intorquere: *Hoc tamen immane facinus a vobis geminatum est, dum fregistis calices Christi sanguinis portatores... avari, dum venditis; sacrilegi, dum inconsiderate vendidistis... Emerunt pagani, facturi vasa in quibus incenderent idolis suis.* Optat., lib. VI de Schis. Donat., cap. 2. Vide etiam cap. 6.

(d) Corona est candelabrum in modum coronæ ac circuli variis lucernis instructum. Delphini sunt ejusmodi candelabrorum non ornamenta modo, sed et fulera. Anastas., in Silvestro: *Coronas quatuor dedit Constantinus cum delphinis viginti ex auro purissimo*; et intra: *Coronam auream ante corpus beati Petri cum delphinis quinque.* Idem In Sergio: *Cantharos et coronas quæ ante sacrum altare et confessionem beati Petri apostoli ex antiquo predebant deponi fecit.*

(e) Anastasius, in Leone III: *Hic sacer antistes super ipsas columnas lilios poni fecit.* In Vatic. Clegitur *lilia*.

(f) Hic variant Codices, etiam Vaticani: A habet, *pallium majus unum, minora sex*; B, *pallia majora et minora septem*; C, *pallia majora et minora sex*; D, *pallia majora minora sex.* Consentit Norm. et Corb. In sacra supellectili sæpe pallia commemorantur. Greg. Turon., lib. VII Hist. Franc., cap. 22: *Cumque jam altarium cum ablationibus pallio serico cooperatum esset.* Et lib. I de Mirac. sancti Mart., cap. 13: *Et aut ex velo junæ, aut pallios quæ pendunt de parietibus.* Per pallia possunt etiam intelligi vestes sacerdotales et sacræ, quæ etiam in monasteriis erant pretiosæ. Theodorus Studita, in suo testamento, art. 19: *Non uteri vestimento elaborato et pretioso, præterquam sacerdotali.*

(g) Corrupte in Excus., *sacra civiltter*. De cimeliis jam dictum in *épiât. 20*.

(h) Sic Mss. fere omnes, ubi Ed. habent *relegare*.

EPISTOLA LXIX

AD PETRUM SUBDIACONUM SICILIE.

Monasterii liles ac negotia omnia perito e laicis viro committenda.

Gregorius Petro subdiacono Sicilia.

Sicut studii nostri esse concedet (a) a litigiis foralibus monachos submovere, ut divinis ministeriis pie ac solerter invigilent, ita necesse est nostram provisionem, quemadmodum negotia eorum disponi debeant ordinare, ne distenta mens per varias causarum curas defluat, et ad celebrandum opus consuetum enervata torpescat. Præsentium itaque lator abbas Joannes plurima se (b) monasterii sui asserit habere negotia. Pro qua re experientiam tuam per præsentis scripti paginam admonemus, quatenus cum Fausto, (c) qui Romani viri magnifici ex prætore (d) cancellarius fuerat, loqui debeat. Cujus si pronam ad hanc rem compereris voluntatem, ei monasterii ipsius generaliter debeas constituto salario commendare negotia. Expedit enim parvo incommodo a strepitu causarum servos Dei quietos existere, ut et utilitates cellæ per negligentiam non pereant, et servorum Dei mentes ad opus dominicum liberiores existant.

556 EPISTOLA LXX.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS PER SICILIAM.

A fictorum defensorum angariis quomodo sibi caveant.

Gregorius Universis episcopis per Siciliam.

Fraternitatis vestre diu jam probata devotio tanto nos compellit pro vobis caute providere, quanto vos astitit, audito nostræ Ecclesiæ damno, studiose concurrere. Cognovimus quosdam in Sicilia insula, simulantes se sedis apostolicæ defensores, (a) de frumento vos in angariis aliisque rebus affligere, necessarioque duximus eorum fallaciæ scriptis præsentibus obviare. Ideoque fraternitatem vestram ebaritate debita salutantes, magnopere commoneamus, ut nullo modo talibus deinceps apud vos locus subripiendi remaneat; sed quisquis ille est, si revera sedis nostræ fuerit notarius vel defensor, nisi nostra ad vos specialiter vel rectoris nostri patrimonii scripta detulerit, nullis per nomen Ecclesiæ nostræ potiatür angariis; nec aliqua vobis ab eo gravamina imponi permittatis, sed suis utilitatibus iter suum propriis,

Epist. LXIX. (Al. 67). — (a) Sic olim episcopos prohibere concilia ne ad comitatum pergereut, electis ad id opus diaconis; sic eosdem a rerum temporalium administratione submoverunt, quando curam illam œconomis et vicedominis demandarunt. Utinam et cæteris clericis simili quopiam remedio provideretur ope syndicorum et defensorum, ut ab omnibus terrenis negotiis liberi, soli Deo vacarent, omnesque clerici et monachi tam essent forensium actionum rudes quam coguntur esse gnari. Justinianus, novell. 79, vetat monachos ad laicos iudices pertrahi.

(b) Scilicet sanctæ Lucie Syrac., ut liquet ex epist. 39 l. b. vii.

(c) In Vatic. A. qui Romani, viri memorandi, ex tempore cancellarius fuerat; B. qui Romanæ urbis ex prætore cancellarius fuerat. In Corb., ex prætore cancelliis, consentientibus Lyr. et Aud. In Turon. corrupta est lectio. In Bec., qui ex prætoris cancelliis.

A ut novit, disponat expensis. Nec quemquam ab eo in locis istis patiâmini molestari. Hæc etenim quæ nostris apicibus pro vestra vestrorumque quiete inhibuisse cognoscimur, sic constantius conservate, ut hoc exuti gravamine, divinis obsequiis devoti ac paratiores inveniri valeatis.

EPISTOLA LXXI

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut Cyriacum et Joannam conjugem ejus ex Judæa Christianam tueatur.

Gregorius Petro subdiacono.

Egentibus nostræ commendationis auxilio, oportet nos, in quantum ratio palitur, benigna mente præbere subsidium. Proinde experientiæ tuæ Cyriacum et Joannam conjugem ejus, præsentium portitores, nostra præceptione duximus commendandos, quatenus a nullo eos contra justitiam opprimi vel gravari permittas. Sed ubi necesse fuerit, tuis, annuente justitia, solatiis perfruantur, ut, salva æquitate, nostram sibi in 557 omnibus commendationem te concurrente prodesse lætentur. Quia vero præfata femina, pro eo quod post acceptas sponsalities arrhas, ex Judæa ad Christianam religionem conversa est, dicitur sustinere molestiam, et eandem causam jam dictam asseruit et finitiam, experientia tua diligenter exquirat; et si causam judicatam cognoverit, nullam exinde querelam adversus suprascriptam feminam ulterius quolibet modo reserpere permittat. Sed quæ judicata sunt, modis omnibus conserventur, ne ob id quod meliorem partem elegisse dignoscitur, malorum hominum controversiis quatiatur.

EPISTOLA LXXII.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ne ante hiemem Siculi episcopi omnes Romam veniant Frumenti coptam ultra solitum compare Petrus, ac congruo tempore in urbem transmittat

Gregorius Petro subdiacono.

Quia fratres et coepiscopos nostros in Sicilia insula commemorantes ad beati Petri Apostoli natalitium diem convenisse voluimus, scriptis (a) præcedentibus agnovisti. Sed quia ea causa (b) quæ cum viro magifico Justino exprætoris (c) dicitur eorum iter interim præpedivit, et quia jam tempus veniendi et redeundi non sinit, eos nolumus ante hiemem fatigari. Gregorium vero (d) Agrigentinum, et Leonem Catanensem, et

(d) Idem erat ac scriba seu notarius. Ita dictus est quod intra cancellos staret, ut tutiora essent ejus scriba. Cancellarii officium militiam cancellorum vocat Cassiodor., lib. xi Var., 6. Vide Agathiam, lib. i de ministris Narselis.

Epist. LXX (Al. 68). — (a) In multis deest, de frumento.

Epist. LXXI. Al. 69.

Epist. LXXII (Al. 70). — (a) Sup. epist. 36, quam primus edidit Baluzius.

(b) De Justini cum Siciliæ episcopis dissidio, sup. epist. 2.

(c) Videtur legendum, Prætoris, etsi aliter habeant Mss. Nam Justinus in Sicilia præturam gerebat adhuc ind. 10. Vide epist. 33 hujus ind. Ipsi successit Libertibus ind. 11. Vide epist. 38.

(d) Agrigentum, vulgo Gergenti, urbs Siciliæ maritima, adhuc episcopalis sub archiepiscopo Panormitano. Gussanv.

Victorem (e) Panormitanum per omnia (f) nos volumus ad nos ante hiemem proficisci. Quinquaginta vero auri libris nova frumenta ab extraneis comparata, et in Sicilia in locis in quibus non pereant reponere, ut mense Februario illuc naves quantas possumus dirigamus, et eadem ad nos frumenta deferantur. Sed etsi nos transmittere cessamus, ipse naves provide, et ad nos, auxiliante Domino, Februario mense transmittite hæc eadem frumenta, exceptis duntaxat frumentis, quæ nunc mense Septembri, vel Octobri, juxta consuetudinem transmitti præstolamur. Ita ergo experientia tua faciat, ut sine alicujus vexatione coloni ecclesiastici frumenta congregentur, quia tantum hic (g) parva nativitas fuit, ut, nisi auxiliante Deo frumenta de Sicilia congregentur, fames vehementer immineat. Naves vero, quæ commendatæ Ecclesiæ sanctæ semper fuerunt, in omnibus tuere, ad quod tibietiam directæ gloriosi viri Leonis (h) ex consulis epistolæ concurrunt. Multi vero huc veniunt, qui terras aliquas, vel insulas in jure Ecclesiæ nostræ, in emphyteosim sibi postulant dari, et aliquibus quidem negamus, 558 aliquibus vero jam concessimus. Sed tua experientia sanctæ Ecclesiæ utilitatem conspiciat, memor quod ante sacratissimum beati Petri apostoli corpus potestatem patrimonii ejus accepit. Et licet hinc scripta decurrant, quod utilitatem patrimonii impedit, fieri nullo modo permittat, quia nec nos sine ratione aliquid dedisse reminiscimur, vel dare disponimus. (Cf. Joan. Diac. l. II, c. 60.)

EPISTOLA LXXIII.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Derestituendis Taurominitanæ Ecclesiæ possessionibus atque pecuniis.

Gregorius Petro subdiacono.

Quanto apostolicæ sedi ab Ecclesiis reverentia cæteris exhibetur, tanto eam in earum decet esse tuitione sollicitam. Et quia domus vel fines atque possessiones (a) Taurominitanæ juri Ecclesiæ pertinentes ab actionariis dicuntur nostræ Ecclesiæ con-

(e) Panormus, vulgo *Palermo*, urbs maritima, hodie archiepiscopalis, et Siciliæ caput. GUSSANV.

(f) In Vulgatis et in plurimis Mss. *ad te*, sed legendum *ad nos* probant epp. 33 lib. II et XII libri undecimi, ex quibus patet illos episcopos, scilicet Gregorium et Victorem, Romam ut se purgantem, venire jussos.

(g) Dicerent alii, paucæ segetes, Gall., *petite récolte*. GUSSANV. Observandum in Ms. Bigotiano, Vitæ sancti Gregorii auct. Joanne Diacono, pro *nativitas* legi *salvitas* vel *satio*, lib. II, cap. 60, ubi hæc epist. refertur.

(h) Scilicet per codicillos et litteras, ut jam supra monuimus.

EPIST. LXXIII (Al. 71). — (a) Taurominium, vulgo *Taormina*, urbs olim episcopalis Siciliæ maritima in ora Orientali vallis Demone, inter Messanam ad Boream, et Catanam ad Austrum. GUSSANV.

(b) Hoc est, auxilium, adjutorium. Reg. sancti Benedicti, cap. 31, de cellerario, *solatia ei dentur*. Supra, epist. 63, *vobis solatiis*, hoc est *juvantibus*. Infra, sæpe vox ista eodem sensu usurpatur.

EPIST. LXXIV (Al. 72). — (a) De exarchis jam dictum est supra, ad epist. 33. Inter episcopos, nonnulli olim dicti sunt exarchi, qui tanquam primates pluribus

tra rationis ordinem occupatæ, experientiæ tuæ præsentis hujus præcepti pagina deputamus, quatenus, cognita veritate, si ita est, cuncta quæ occupata didiceris in ante factæ Ecclesiæ pristina jura restituas. Quia vero pervenit ad nos, vivente adhuc Victorino episcopo, ejusdem Ecclesiæ perisse pecunias, ad earum requisitionem te Secundino fratri et coepiscopo nostro volumus præbere (b) solatia, et utilitatibus ejusdem Ecclesiæ in quo necessarium fuerit salva æquitate concurrere. Ita etenim cuncta quæ in hujus præcepti pagina continentur effectui mancipare festina, ut de æquitate servata præfati episcopi relationibus ipse lauderis.

EPISTOLA LXXIV.

AD GENNADIUM PATRICIUM ET EXARCHUM AFRICÆ

Illum ad comprimendos hæreticorum adversus Ecclesiam conatus incitat. Ne primas ex ordine loci eligatur. Ne extra civitatem resideat. Ne qui Romam venire voluerint Numidæ episcopi impediantur.

Gregorius Gennadio patricio, (a) et exarcho Africæ.

Sicut excellentiam vestram (Grat. 23, q. 4, can.

48) hostilibus bellis in hac vita Dominus victoriarum fecit luce fulgere, ita oportet eam inimicis Ecclesiæ ejus omni vivacitate mentis et corporis obviare, quatenus ejus ex utroque triumpho magis ac magis enitescat opinio, cum et forensibus bellis adversariis 559 catholicæ Ecclesiæ pro Christiano populo vehementer obsistitis, et ecclesiastica prælia sicut bellatores Domini fortiter dimicatis. Notum est enim hæreticæ religionis viros, si eis, quod absit, suppetit nocendi licentia, contra catholicam fidem vehementer insurgere, quatenus hæreseos suæ venena ad tabefacienda, si valuerint, Christiani corporis membra transfundant. Cognovimus enim eos contra Ecclesiam catholicam, Domino eis adversante, colla subrigere, et fidem velie Christiani nominis inclinare. Sed eminentia vestra conatus eorum comprimat, et superbas eorum cervices jugo rectitudinis premat. Concilium vero catholicorum episcoporum admoneri præcipite, ut (b) primatem non ex provinciis præterant, ut observavit Gussanv. ad epist. 33. Monachi etiam suos exarchos habuerunt, ut nos docet Theodoretus, in epist. ad sanctum Leonem, inter ejus epistolas, Edit. Quesnell. p. 531, cap. 7: *Et Alypium monachorum, qui apud nos sunt, exarchum.*

(b) Primatis seu metropolitani dignitas et jura in omnibus Africæ provinciis, non civitatis metropoli (si Carthaginem excipias, Africæ in ecclesiasticis et in civilibus rebus caput), sed episcopatus antiquitati annexa fuere. Vide *Du Pin*, dissert. histor. 1, § 9 sive Geographiam sacram Africæ, pag. 53 et 54, quam postremæ Optati operum Editioni præmisit. Vide et Tilmontium, Vitæ sancti Augustini art. 70, 136, 146. Inde ad minus idoneos metropolitæ dignitas nonnunquam perveniebat. Propterea hunc morem alias singularem, abolere tentavit sapientissimus pontifex; sed obstetit episcoporum Africæ pars numerosior, quos a primatu excludere Gregorii consilium. Antiquam opposuere consuetudinem, quam infra, epist. 77, immotam permanere concedit: *De primatibus constituendis. . . . exceptis, inquit, his qui ex Donatistis ad episcopatum perveniunt, quos provehi ad primatus dignitatem, etiam cum ordo clericorum eos ad locum eundem deferat*

dine loci, postpositis vitæ meritis, faciat, quoniam apud Deum non gradus elegantior, sed vitæ melioris actio comprobatur. Ipse vero primas non passim, sicut moris est, per villas, sed in una juxta eorum electionem civitate resideat, quatenus adeptæ dignitatis meliori genio resistendi Donatistis possibilitas disponatur. Ex concilio vero (c) Numidiæ, si qui desiderarint ad apostolicam sedem venire, permittite; et quilibet eorum vitæ contradicere voluerit, obviate. (d) Magno profectu excellentiæ vestræ apud Creatorem gloria proficit, si per eam dispersarum Ecclesiarum potuerit societas restaurari. Cum enim largita munera ad nominis sui gloriam conspicit revocari, tanto largiora tribuit, quanto per ea religionis suæ dignitatem viderit ampliari. Persolventes præterea paternæ charitatis affectum, Dominum petimus, (e) qui brachium vestrum ad comprimendos hostes forte efficiat, et mentem vestram, zelo fidei velut mucronem gladii vibrantis exacuat.

EPISTOLA LXXV.

AD GENNADIUM, PATRICIUM, ET EXARCHUM PER AFRICAM.

Gennadium impense laudat, quod non terreno consilio, sed ut Christiana religio propagetur, Gentes expugnet. De datis Romanæ Ecclesiæ patrimonio incolis gratias agit. Hilarium ejusdem patrimonii rectorem commendat.

Gregorius Gennadio patricio et exarcho per Africam.

Si non ex fidei merito (*Grat. 23, q. 4*), et Christianæ religionis gratia tanta excellentiæ vestræ bellorum actuum prosperitas eveniret, non summo pere (a) miranda fuerant, cum sciamus etiam hæc antiquis bellorum ducibus fuisse concessa. Sed cum futuras, Deo largiente, victorias, non carnali providentia, sed magis orationibus præventis, sit ut hoc instuporem veniat, quod gloria vestra non terreno consilio, sed Deo desuper largiente, descendat. Ubi enim meritorum vestrorum loquax non discurrit opinio? Quæ et bella vos frequenter appetere, non desiderio succendi sanguinis, sed dilatandæ causæ reipublicæ, in qua Deum coli conspicimus, loquitur, quatenus Christi nomen per subditas gentes fidei prædicatione circumquaque discurrat. Sicut enim exteriora vos virtutum opera eminentes in hac vita constituunt, ita et interna morum ornamenta ex corde mundo

modis omnibus prohibemus. An vero in Africa præter me. ropolitanos seu primates, episcopus aliquis appellaretur *senex*? negat card. Noris, de Hæres. Pelag., lib. II cap. 8. Asserit vero Tilmontius in Vita sancti Augustini, art. 436, quos videsis. De hac questione et de Donatistis fuse dictum in Vita sancti Gregorii.

(c) Numidia olim erat una ex Africæ provinciis, inter Africam propriam ad Ortum, Mauritaniam Sitionensem ad Occasum, et mare Mediterraneum ad Boream. GUBSANV.

d. Sic legitur in Vatic. D, in Corb., Norm., Rhem., ubi Excusi habent: *Magna profecto excellentiæ vestræ... gloria proficit.*

(e) Excusi, quo brachium.

EPIST. LXXV (*Al. 73*). — (a) In excusis, *miranda fuerant*, scilicet prosperitas. Sed in omnibus Vatic. et Gallic. legitur *fuerant*, quod revocandum ad sequentia: *hæc antiquis bellorum ducibus fuisse concessa.*

A procedentia (b) in futura cœlestium gaudiorum participatione glorificent. Plurima enim pro pascendis ovibus beati Petri apostolorum principis utilitatibus excellentiam vestram præstitisse didicimus, ita ut non parva loca patrimonii ejus, propriis nudata cultoribus, largitis (c) Datitorum habitatoribus, restaurasset. Quæcunque igitur illi Christiana mente conferitis, horum retributionem per spem in futuro judicio sustinetis. Quamobrem præsentium quoque latorem Hilarum eminentiæ judicavimus commendandum vestræ, ut in his quæ sibi necessaria, justitia tamen præeunte, suggesserit, solitum ei impendatis affectum. Persolventes autem paternæ charitatis alioquium, petimus Dominum Salvatoremque nostrum, qui eminentiam vestram pro solatio sanctæ reipublicæ misericorditer protegat, et ad dilatandum per finitimas gentes nomen ejus magis magisque brachii sui firmitate confortet.

EPISTOLA LXXVI.

AD GAUDIOSUM MAGISTRUM MILITUM AFRICÆ.

Post officiosa verba, commendat Hilarium.

Gregorius Gaudioso (a) magistro militum Africæ.

Sicut lucernæ lumen per collimitantia quæque quo lucet loca diffunditur, ita cujuslibet personæ (b) bonorum actuum probitas non solum quo degit, sed per diversas provincias, fama loquente, cognoscitur, ut quoniam præsentis nulla potest esse notitia, hoc discursus opinionis effloiat, quod rei veritas per præsentiam poterat exhibere. Didicimus enim diversos judices, qui ad ministrandam Africanam Provinciam diriguntur, summa gloriam vestram familiaritate diligere. Quod non procederet, nisi apud eosdem judices mentis ejus sinceritas appareret, ut adeptam administrationem (c) consilii vestri participatione disponderent. Et quidem maximas Deo gratias referimus, cum tales habere proprios provincias habitatores agnoscimus qui ingenua nobilitate polleant, et potentibus viris adhæreant, provincialibusque suis ad remedium, adepta temporum opportunitate, consistent. Persolventes itaque paternæ charitatis affectum (c) præsentium latorem, quem illuc ad ordinandas res pauperum direximus, vestræ gloriæ commendamus, quatenus ei in quo necesse fuerit, salva justitia, tribuatis. Oro autem Dominum, qui vitam

(b) Vulgati, *in futuram vitam cœlestium gaudiorum participatione.* Sequimur Vatic., Reg., Norm., etc.

(c) Becc., *Dulitiis habitatoribus.* Apud Gratianum, loco assignato, *Ducorum.* Legendum forte *Daratiis*, scilicet populis proximæ regionis *Dara*, quæ, ut observat Cluverius, tenuibus atque egenis incolis habitatur.

EPIST. LXXVI (*Al. 74*). — (a) In duobus Vatic., *Gaudioso manenti Africæ.* In aliis et in nostris, *magistro militum Africæ.*

(b) In recent. Ed., *bonorum affectum*, contradicentibus Mss. Vatic. Rhem., Corb., etc.

(c) Scilicet Hilarium, vel Hilarum, de quo epist. super. Ex Joanne Diacono, Vit. sancti Gregorii lib. II, cap. 35: *Viros industrios rectores patrimoniorum ac civil... Hilarium Notarium Germaniciani.* Non longe ab Hippone sitam fuisse Germaniciam docet Augustinus Hipponensis episcopus: *Ipsi*, inquit epist. 251, *Germanicienses pertinent ad curam humilitatis nostræ*

vestram in omni bono custodiat, actusque vestros A misericordiæ suæ dono disponat.

EPISTOLA LXXVII.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS NUMIDIÆ.

Quod prius nolebat, jam ex antiqui moris reverentia concedit, seniore[m] episcopum eo ipso in primatem eligi. Donatistam excipit. Numidus antistites hortatur ad pacem, ad Ecclesiæ defensionem, ad sollicitudinem de proximorum animabus.

Gregorius universis episcopis Numidiæ.

Si quando, charissimi in Christo fratres, inter vi-
rentes segetes zizaniorum quædam se infert impor-
tuna commistio, hanc radicibus necesse est cultoris
manus adimat, ne futurus secundæ segetis fructus
possit interoipi. Et nos ergo, qui, licet indigni, do-
minici agri culturam suscepimus, ab omni zizaniorum
scandalo ingenuam reddere segetem festinemus, B
quatenus ager Domini reditu abundantiori fructificet.
Petiistis etenim per Hilarum (a) chartularium nostrum
a beatæ memoriæ decessore nostro, ut omnis vobis
retro temporum (b) consuetudines servarentur, quas a
beati Petri apostolorum principis ordinationum initiis,
hactenus vetustas longa servavit (Grat. dist. 12 can. 8).
Et nos quidem juxta seriem relationis vestræ, con-
suetudinem, quæ tamen contra fidem catholicam
nihil usurpare dignoscitur, immotam permanere con-
cedimus, sive de primatibus constituendis, cæteris-
que capitulis; exceptis his qui ex Donatistis ad epis-
copatum perveniunt, quos prohiberi ad primatus
dignitatem, etiam cum ordo (c) clericorum eos ad lo-
cum eundem deferat, modie omnibus prohibemus.
Sufficiat autem illis commissæ sibi plebistatum modo
curam gerere, non autem etiam illos antistites quos
catholica fides in Ecclesiæ sinu 502 et edocuit et
genuit ad obtinendi culmen primatus anteire. Vos
ergo, fratres charissimi, admonitiones nostras zelo
charitatis dominicæ prævenite, scientes quod distric-
tus iudex ad examinandum deducturus est cuncta
quæ gerimus, et unumquemque nostrum non ex

EPIST. LXXVII (Al. 75). — (a) Sanctus Gregorius
Hilarium hic atque in aliis epist. septem, *Chartula-
rium* in aliis vero decem, alternis quasi vicibus,
notarium appellat. Idem fuit in Romana Ecclesia
Chartularii et notarii officium.

(b) Romani pontifices omnium Ecclesiarum privi-
legia illibata servare profitentur. Sic Leo M., epist.
54, ad Marcianum: *Privilegia Ecclesiarum, sanctorum
Patrum Canonibus instituta et venerabilis Synodi
fixa decretis, nulla possunt improbitate convelli... In
quo opere, auxiliante Christo fideliter exsequendo necesse
est me perseverantem habere simulatum.*

(c) Absent clericorum a mss. Norm., Corb. et ple-
risque Vatic. Ad hoc verbum correctores Rom. in
Decreto Gratiani: *auctor Glossæ*, inquit, *non videtur
habuisse verbum clericorum quemadmodum neque Ivo,
neque plerique Gratiani mss. exemplaria.*

EPIST. LXXVIII (Al. 76). — (a) Insula maris Tyr-
reni notissima. Græcæ *Cyruis* dicta, inter Ligu-
riam ad Aquilonem et Sardiniam ad Austrum, a
qua freto vicin, passum disjungitur. Subest nunc
dominio reipublicæ Genuensis. Gussivv.

(b) Ita consueverat Romanus episcopus in provin-
ciis sibi ut metropolitano subditis, ex quibus Corsica.
Sed et nonnunquam exterarum nationum Ecclesiis
delegabat visitatorem. Joannes II Ecclesiæ Regensi
in Gallia visitatorem dari præcepit, epist. 4, 5, 6. Ut de-
functo episcopo Ecclesiæ illius curam gerat vicinus

prærogativa sublimioris gradus, sed ex operum me-
ritis approbabit. Quæso ergo, vosmetipsos invicem
alterna pace diligite in Christo, et hæreticis vel ini-
micis Ecclesiæ uno cordis intuitu obviate. De proximo-
rum animabus estote solliciti: ad fidem quos va-
letis prædicatione charitatis, prætenso etiam terrore
futuri iudicii, suadete, quoniam pastores constitui
estis, et Dominus gregum ab illis quibus commisit pas-
toribus fructum multiplicati gregis exspectat. Qui si
proprii gregis augmentum, adhibito studio diligen-
tiori, prospexerit, multiplicibus profecto vos cæles-
tis regni muneribus decorabit. Persolvens præterea
fraternæ dilectionis alloquium, oro Dominum, qui
vos animarum pastores, quos eligit, ante se dignos
efficiat, et hic actus nostros quos in futura vita di-
gne suscipiat, ipso disponat.

EPISTOLA LXXVIII.

AD LEONEM EPISCOPIUM IN CORSICA.

Visitationem injungit Saonensis Ecclesiæ.

Gregorius Leoni episcopo in (a) Corsica.

Pastoralis nos cura constringit Ecclesiæ sacerdotis
moderamine destitutæ sollicita consideratione (b)
concurrere. Et quoniam (c) Ecclesiam Saonensem ante
annos plurimos, obeunte ejus pontifice, omnino
destitutam agnovimus, fraternitati tuæ visitationis
ejus operam duximus injungendam, quatenus tuis
dispositionibus ejus possit utilis (d) profligari. In
qua etiam Ecclesia vel ejus parochiis diaconos atque
presbyteros tibi concedimus ordinandi licentiam. De
quibus tamen tui sit studii diligentius perscrutari ut
eorum personæ a sacris nullo modo canonibus res-
piciantur. Sed quæ fraternitas tua tanto dignos mi-
nisterio perspexerit, eorumque mores et actus huic
ordinationi concordare cognoverit, eos auctoritatis
nostræ permissione ad prædictum promoveat licen-
tiam officium. Cunctis igitur rebus super scriptis Ec-
clesiæ ut proprium te volumus uti pontificem, usque
ad secundam nostram epistolam. 503 Ita ergo in

episcopus, statuunt conc. Regense an. 439, et Aure-
lian. II, an. 553, can. 6. In capitul. Caroli Calvi. tit.
52, cap. 8. *Si aliquis episcopus interim obierit, archi-
episcopus ipsi se la visitatorem secundum sacros canones
deputet, qui una cum comite ipsam Ecclesiam ne præ-
detur rustodiat, usque dum ipsius episcopi obitus ad
vestram (principi respondent Patres Carisiaci) noti-
tiam perveniat. Dixerant prius: Si archiepiscopus de-
functus fuerit, vicinus episcopus ipsius dioceseos ipsam
sedem provident, usque dum, etc.* Restitutis post Caro-
lum M. electionibus, visitatores a rege fuisse desi-
gnatos, qui electionibus interessent, patet ex episto-
lis Hincmari Rhemensis. Vide supra notam ad epist.
15.

(c) Ita Mss. Anglic., Norm., Regii, Colbert., Corb.,
Andeg. et duo Vaticani. In Vatic. tamen A, B, C, D,
legitur *Harnensem*. In Turon., *Sagonensem*. In vet.
Ed., *Sagonensem*. Fuit Saona vel Sagona medio ævo
nota civitas Corsicæ, inter Calviam ad Boream, et
Adjarium ad Meridiem; hodie destructa.

(d) Hanc lectionem amplecti cogit Mss. omnium Vati-
c., Reg., Norm., Corb., etc., consensus. Editores
mutarunt *profligari* in *propagari*, quod idem est ac
disponi, ut constat ex verbis sequentibus: *ut tua
dispositione utilitates Ecclesiasticæ... valeant... dis-
poni.* Eandem vocem usurpat eodem fere sensu
concil. Tolet. v, can. 6, et Tolet. vi, can. 16.

omnibus his diligens esto ac sollicitus, ut tua dispositione utilitates ecclesiasticæ salubriter modis omnibus Deo valeant auctore disponi.

EPISTOLA LXXIX.

AD MARTINUM EPISCOPUM IN CORSICA.

A Tainatensi Ecclesia ad Saonensem transire concedit.
Gregorius Martino episcopi in Corsica.

Iusta poscentibus aurem nos oportet benevolam commodare quatenus et petentes remedia sperata reperiant, et Ecclesiæ non desit sollicitudo pastoris. Et quoniam Ecclesia (a) Tanatem, in qua dudum fuerat honore sacerdotali tua fraternitas decorata, ita est delictis facientibus hostili feritate occupata atque diruta, ut illuc ulterius spes remeandi nulla remanserit, in Ecclesia Saonensi, quæ jam diu pontificis auxilio destituta est, (b) cardinale te, secundum petitionis tuæ modum, hac auctoritate constituimus sine dubio (c) sacerdotem. Ita ergo studio vigilantium cum Dei amore secundum canonum præcepta, cupeta dispone vel ordina, ut et fraternitas tua suis desiderijs se gaudeat fuisse positam, et Ecclesia Dei alquanto gaudio repleatur cardinalem te suscepisse pontificem. (Cf. Joan. Diac. l. III, c. 15).

EPISTOLA LXXX.

AD CLERUM ET NOBILES CORSICÆ.

Quod episcopi electionem nimium distulissent, instituit ipse Martinum. Interea dum hic adveniet, Leoni curam visitationis injungit.

Gregorius clero et nobilibus Corsicæ (a) a paribus.
Etsi vos multo jam tempore sine pontifice esse

Epist. LXXIX. (Al. 77). — (a) Ita Mss. Corb., Norm., et pl. In Vatic. scribitur vel *Tainatis*, vel *Tainates*, vel *Tainatissam*, nullibi autem occurrit *Tainatana*.

(b) De hoc cardinalis titulo dictum est supra, ad epist. 15. Censet Alpeserra hic id genus cardinalium sacerdotum non fuisse in perpetuum, sed ad tempus. Erant enim episcopi suis sedibus pulsati ob barbaricam feritatem, qui vacantibus Ecclesiis a Rom. pontifice solatii et alimonie causa dabantur. Si ergo civilis eorum postliminio reciperetur ab hostibus, ad eam redibant. Hæc fere Alpeserra; verum doctissimi antecessoris sententiam in me nobis arridet. Cardinalis ergo sacerdos est sacerdos in cardinalatu, et titulo annexus; nec ulli tunc vacantibus Ecclesiis, ex episcopis sede sua pulsatis dabantur, nisi cum spes omnis abesset pristinas sedes recipiendi. Quod si contra epemaliquæ ex barbarorum manibus eriperentur, et meliorem in statum restituerentur, aut illarum Ecclesiarum episcopi in aliis inordinati ad prioræ sponsas redibant, aut novi restituitis Ecclesiis pastores ordinabantur.

(c) Sacerdotes alios fuisse primi ordinis et gradus, alios secundi ordinis, notius est quam ut nota egeat. Sanctus Gregorius, homil. 22 in Ezech., eos dicit *majoris ordinis vel minoris*; ita etiam Gregorius Turonensis, lib. v Histor., cap. 49. Origenes, homil. 6 in Levit., tractat. de differentia minorum sacerdotum ad majora. Optatus Afer Milevitanus, lib. 1: *Quid diaconos in tertio, quid presbyteros in secundo sacerdotio constituitis?* Id quidem minus notum. Accurrit Sidonius Apoll., lib. IV, epist. 25, qui Joannem archidiaconum nondum presbyterii dignitate auctum vocat *secundi ordinis sacerdotem*. Imo ejusdem lib. IV epist. 11, lego *antistitem secundi ordinis*. Et lib. VII, epist. 6, summis sacerdotibus civitatem subjungit *episcopos*, presbyteros interpretor seu chorepiscopos, per quos minorum ordinum ministeria subrogabantur. VI, de lib. XII, Epist. 30. Guesanvillæus fallitur

A Dei Ecclesiam non doletis, nos tamen de ejus regimine cogitare, et suscepti cura compellit officii, et vestræ quamplurimum charitas dilectionis astringit, scientes quod in ejus gubernationibus animarum vestrarum simul consistat utilitas. Nam (b) si gregi pastoris cura defuerit, facile laqueos insidiatoris incurrit. Ea de rationiam Ecclesia Saonensis sacerdotis diu est auxilio destituta, necessarium duximus (c) Martinum fratrem et coepiscopum nostrum ibidem cardinalem constituere sacerdotem, Leoni vero fratri et coepiscopo nostro operam ejus visitationis injungere. Cui etiam in ea parochiisque ipsius presbyteros atque diacones concessimus ordinandi licentiam, eumque rebus ejus, quousque illic fuerit, ut proprium pontificem uti permisimus. Ideoque scriptis presentibus admonemus, ut præfatam visitationem charitas vestra cum omni devotione suscipiat, eique obedientiam in iis quæ rationi conveniunt, sicuti Ecclesiæ decet filios, exhibere, quatenus omnia quæ ad utilitatem suprascriptæ pertinere cognoscuntur Ecclesiæ, vestra valeat in sultus devotione implere.

EPISTOLA LXXXI.

AD CLERUM, ORDINEM ET PLEBEM MEVANIENSEM.

Ut tandem in episcopi electione consentiant hortatur. Interea Ecclesiæ curam Honorato presbytero committit.

Gregorius clero, ordini et plebi consistentibus (a) Mevaniensi Ecclesiæ.

Quoties res aliqua pluribus agenda committitur, dum quisquis dissentit ab altero, dispendijs potius

C in Joan. archidiacono, quem cum secundi ordinis sacerdotem vocat Sidonius, presbyterum supponit.

Epist. LXXX (Al. 79). — (a) De inscriptione a paribus, jam disseruimus supra, ad epist. 25.

(b) Non minus vere quam eleganter Sidonius, lib. VII, epist. 6. *Si benedictione succidus non accipiat (Ecclesiæ viduata) dignitatis hæredem, in illa sacerdotium moritur, non sacerdos; atque ita quilibet spei restare pronuntiet, ubi facit terminus hominis finem religionis.* Alibi vocat talis Ecclesiæ statum titubantem, nutantem, fluctuantemque regulam. In Cabilonensi II, an. 813, can. 51: *Gubernatio adhibenda, ne in quotidianis vitæ commutationibus prælatorum adminiculo destituti homines fatigantur.* Quæ verba a p. ex Burchardo emendari debeant, lector dijudicet. De necessitate episcopi, supra, epist. 32. Legant etiam controversiam de residentia pastorum Tridenti explicatam per fratrem Barth. Carranzam de Miranda an. 1547. Guesanv.

(c) Cum Martinus episcopus cardinalis Ecclesiæ Aleriensis constitueretur, simulque Leoni cura visitationis ejusdem Ecclesiæ injungatur, etiam licentia ordinandi presbyteros et diaconos, quasi esset proprius pontifex, erunt nonnulli aut mendum hic irrepisse, aut aliam Ecclesiam Leoni commissam. Guesanv. Frustra hic torquetur Guesanvillæi animus, nam Leoni jus ordinandi, etc., conceditur tantum usque ad Martini adventum, et precipitur ut Ecclesiæ utilitates, temporales maxime, vicuitate diutina neglectas plurimum atque imminutas, reparat ac disponat. Neque enim advenienti proprio pontifici congruebat ediosum illud negotium, quo episcopatum a litibus aspiciari cogereetur. Hinc ne defuncti episcopi res successoris servantur diripiuntur, canonibus antiquis sanxitum: Chalcedon., can. 21; Aurelian. II, can. 6; Wormat. II. Alioquin quantum abhorreret a sancti Gregorii mente auctoritatem episcopalem in duos partiiri satis ostendit epist. 15, supra.

Epist. LXXXI (Al. 78). — (a) In Vulgatis, mendose,

quam utilitatibus aditus reseratur. Quod nos providentes, ne hoc vestræ contingere possit Ecclesie, ejus curam utilitatesque Honorato presbytero ad præsens committendas elegimus, quatenus res utilitatesque Ecclesie per eum et procurari valeant, et modis omnibus custodiri. **565** Ideoque dilectionem vestram scriptis præsentibus adhortamur, quatenus, ut vobis possit ordinari sacerdos, invicem vestræ voluntatis in unius digna electione concordet assensus, nec amplius Dei Ecclesiam officio patiamini vacare pontificis. Quousque vero Ecclesie ipsi sacerdos fuerit ordinandus (c) omnem supradicto presbytero, sicut diximus, sollicitudinis ejus curam commisimus. Ita ergo se vestra dilectio in his omnibus exhibere festinet, ut amorem vos Ecclesie habere, pronæ devotio mentis ostendat. (*Vide l. III, ep. 64.*)

EPISTOLA LXXXII.

AD LAURENTIUM EPISCOPUM MEDIOLANENSEM.

Ut atiquem cum quo de postulata pecunia tuis orta dirimatur instituat.

Gregorius Laurentio episcopo (a) Mediolanensi.

Scripta fraternitatis vestræ suscipiens, gratias omnipotenti Deo retuli, qui desiderabilem hospitatis ejus nuntio relevavit. Quod autem perhibetis ab exactione patrimonii Siciliæ provincie juri sanctæ cui Deo auctore præsidetis Ecclesie certam reddi pecuniæ quantitatem, pro eo quod ab actoribus sanctæ Romanæ Ecclesie illo in tempore patrimonii Ecclesie vestræ celebrabatur exactio, necessarium fuit, juxta tenorem scriptorum a vobis directorum, acceptarum illatarumque pecuniarum summam inspicere, et totius rationis meritum subtiliter indagare; quibus perspectis, nihil a sancta Romana Ecclesia Ec-

Vivaniensis Ecclesie, vel Vianensis. Verum urbis hujus nomen reperimus in *Mss. Vatic., Norm., etc.* Gussanvillæus qui veterem errorem retinuit, fatetur nullam apud geographos Vivaniensis urbis esse mentionem. Mevania autem, vulgo Bevagna, urbs erat olim episcopalis Umbriæ, ad fluvium Clitumnum. In Colb. habetur, *Eutinæsi Ecclesia.*
(b) Antonius Augustinus, videns Haloandrum et Portium ludere in vocibus *decies* et *deciens*, *centies* et *centiens*, quasi significato differrent, non eorum modo opinionem refellere, sed et in causam talis scriptiois inquirere voluit. Et ut erat naris emunctæ, odoratus est litteram (n) istis insertam vocibus solius pronuntiationis, et quidem mollioris, ergo. Lipsius addidit male insertam a librariis, siquidem, ait ipse, veteres aliter vocales longas pingere soliti, aliter contractas. Nam has solitarias ponebant ad exemplum hodiernum, illas geminabant. Secuta metas ut compendi faceret, apicem usurpavit pro geminatione: apicem appello lineam transversam, quam superjicere vocalibus longis soliti *d e o u*. In quam sententiam citat Quintilianum, Isidorum et alios. Tum addit in priscis etiam libris hunc apicem occasionem erroneæ isti scripturæ posuisse *quotiens, totiens, vicensimus, aquonsus, formonsus*, cum scilicet invenissent *quoties, vicesimus, formosus*, etc. Vide *Ant. Augustinum*, lib. 11 de *Emend.*, cap. 6, et *Lipsium*, in libello de *recta Latinæ linguæ pronuntiatione*, cad. 5. *GUSSANV.*

(c) Imago maiorum, ut vocant, vicariorum, qui, vacante sede aut episcopo aliud agente, episcopatus onera sustentant. Hos epistola præcedente diximus vocatos fuisse sacerdotes et episcopos secundi ordinis, ex Sidonio Apoll. Talis fere erat *Claudianus*,

A *clesiæ vestræ allegatum est (b) reddi. Sed quia dum Constantius diaconus vester ad ea quæ objecta a nostris fuerant aliud allegavit, examen negotii venit in dubium, quod subtilius poterat ventilari si qua persona existeret cum qua definit aliquid stabiliter potuisset. Proinde necesse est ut sanctitas vestra hac de re personam instituat, cum qua Romana Ecclesia aliquid debeat solide definire, ut sive nihil debet, ex judicio pateat; seu aliquid debuit et restituit, persona quam institutis securitatem solemniter emittat.*

566 EPISTOLA LXXXIII.

AD JANUARIUM ARCHIEPISCOPUM CARALITANUM.

Comprimendum Liberati diaconi ambitum, neque illum absque solemnibus episcopi sui cessione ullatenus incardinandum.

B Gregorius Januario archiepiscopo Caralis Sardinie.

Scriptis tuis cor nostrum lætificasse dignosceris, quod te mandatorum nostrorum memorem fuisse testatus es. Et quia memoriter retinemus ea quæ nos fraternitati tuæ mandasse commemoras, quemadmodum disponendum sit ubi voluntatis nostræ expectatur auctoritas, scriptis præsentibus breviter respondemus. Liberatus igitur, de quo nobis tua fraternitas indicavit, qui diaconii fungi perhibetur officio, si a decessore tuo non factus est cardinalis, (a) ordinatis a te diaconibus nulla debet ratione præponi; ne eos quos consecrando probasse cognosceris, reprobare supponendo quodam modo videaris. Prædictum itaque Liberatum, quem reprimendus ambitionis inflatus spiritus, omni instantia ab intentu sui pravitate compesce, et ultimum inter diaconos stare constitue, ne dum se illicite præferri contendit,

de quo Sidonius, in *carm.*, ep. 11, et Justus Arvernensis, de quo *ibid.* Savaro. *GUSSANV.*

EPIST. LXXVII (*Al.* 80.) — (a) Exstat Childeberti regis ad eum epistola in appendice operum sancti Gregorii Turon., col. 13, 47, ubi appellatur patriarcha.

(b) De hoc verbo ejusque significatione jam dictum est in nota x ad epist. 14. Quamvis autem proprie reddi idem sit ac reddere quod debeat, ut observavimus ex doctiss. Sirmundo; interdum tamen absolute sumitur pro reddere, ut etiam admonuit Sirmondus ad epist. 10 l. III Ennodii.

EPIST. LXXXIII (*Al.* 81.) — (a) De hac re ita Joan. Diaconus, lib. III, cap. 21: *Antiquissimum ecclesiasticæ consuetudinis ordinem Gregorius ab apostolis traditum, et ad sua usque tempora solemniter conservatum adeo studiosissime retinebat, ut nullum quantumlibet sanctitate, sapientia, nobilitate polleteret, anterioribus clericis in conventu, consessu, statione, sive subscriptione præponeret.* In hanc mentem concil. *Arath.*, can. 3: *Episcopus posteriorem (clericum) priori nullum præponat.* Idem de episcopis in concil. *Africano*, can. 53. Vide Leonem papam. epist. 5, Doro Benevent. episcopo. S. Paulinum, natal. 5 sancti Felicis:

Prior ille gradum socii meruisset honoris
Presbyter, hæc septem distabat summa diebus.

Inter acta conc. Chalcedon. vide libellum querulosum libæ: *Neque minores majoribus præferret. .... omnibus conservaret justitiam in honoribus et consuetudinibus et gravibus.* Gelasium epist. 9: *Nec cuiuslibet utilitatis causa seu presbyterum seu diaconum his præferret, qui ante ipsos fuerint ordinati.* *GUSSANV.*

immeritus loco in quo nunc situs est iudicetur. Cuius tamen si obedientia fueris invitatus, et eum post hæc cardinalem facere volueris, nisi pontificis sui (b) cessionem solemnem more meruerit, abstinendum ab omni in cardinatione memineris, quoniam æquitati convenire non ambigis ut aliis servare non differas quod ipse quoque tibi servari desideras.

EPISTOLA LXXXIV.

AD HILARUM MONACHUM AFRICÆ.

Ut coacto quamprimum concilio, in Argentium Lami-gensem episcopum inquiratur.

Gregorius (a) Hilario monacho Africæ.

Felicissimus atque Vincentius diacones Ecclesiæ (b) Lamigensis, oblata petitione, quæ 567 tenetur in subditis, suggererunt, ab Argentio ejusdem civitatis episcopo gravem se injustitiam pertulisse, et accepto præmio Donatistas in Ecclesiis fuisse præpositos, eumque inter alia non leve aliud facinus quod dici nefas est, commisisse commemorant. Propterea experientiæ tuæ præsentis præcepti pagina duximus injungendum, quatenus præfatum episcopum idoneæ satisfactioni committere non omittas, tuaque instantia in locis illis (c) fiat ex more concilium, et omnia secundum oblata petitionis textum canonice coram

(b) Prius legebatur *concessionem*. Per *cessionem* intelligit litteras dimissorias. Græcis ἀπολυτικὰς γραφάς. Quænam eæ sint describit Balsamo ad conc. iv, can. 11, et ad conc. vi, can. 17, ubi etiam notat privilegium Constantinopolitani episcopi et Carthaginensis, qui quoslibet clericos alieni juris admittebant (in Afric., can. 22, idem de Carthaginensi episcopo privilegio asseritur) sine dimissoriis, παρα γνώμην τῶν κερπονοήσάντων αὐτοῖς. Observare libet ex usu hodierno requiri dimissorias episcopi soli natalis; at ex veterum canonum, ut videtur, præscripto, licebat quolisbet de laicis in clerum ascribere, solis clericis vetitum iuramentum facere mutatione prælati, et episcopo clericos alienos adoptare. Vide Sard. conc., can. 18 et 19; African., can. 21. Decretum Innocentii papæ, tit. 14, in Decret. Leon. papæ n. 39; Gelasium, decret. c. 3, post Nic. concil., can. 15. Illustre est exemplum sancti Paulini, qui a Delphino baptizatus Burdegalæ, a Lampio Barcilonæ sacratum fuit, ut docet ejus epistola ad Augustinum 35. Innumera prostant eorum exempla, qui sine dimissoriis episcopi soli natalis tonsurati sunt a non suis, imo a non episcopis. Vide in 6, de tempore ordinat., c. 1, 3, 4, et conc. Trid., sess. 23, can. 9 et 10, de reform. In quibus locis advertet lector episcopum soli natalis, vel episcopum domicilii, vel episcopum beneficii, vel quosdam alios potuisse aut majores ordines aliquando, aut minores conferre, nedum tonsuram. GUSSANV.

EPIST. LXXXIV (Al. 82). — (a) Suspectus mihi valde est iste titulus, licet in omnibus mss. Codd. ita legatur, sicut et in Editis. Videtur legendum *chartulario*, pro *monacho*, quia idem ipse est Hilarius de quo loquitur sanctus Gregorius epist. 73 et 75 præcedentibus, et 33 libri sequentis. GUSSANV. Quid obstat eum simul monachum fuisse et chartularium? Certe nullis in Mss. variat hic titulus. Verum invidit monachis Gussanvillæ honorem legationis sedis apostolicæ Hilario monacho collatum, ut censet Alteserra. Virum doctissimum audiamus, ad hanc epist.: *Hilario monacho vices suas mandat, ut eo instante concilium celebretur..... multis post sæculis frater Petrus de Castro novo et Radulphus monachi, Citerciensis ordinis, legationem susceperunt adversus Albigenses hæreticos*, etc. Quot similia exempla proferre in medium liceret, si vacaret!

(b) Quænam urbs in Africa fuerit haud scio, nisi sit

positis partibus subtili indagatione perquirantur. Et quæcunque eorum iudicio fuerint terminata, te exsequente modis omnibus compleantur. Ita ergo cum omni te vivacite huic causæ volumus præbere instantiam, ut ad examinanda quæ iussimus nulla possit subnecti dilatio, sciturus non in levem te offensam incurrere, si nostra quacunque excusatione lentata fuerit præceptio.

568 EPISTOLA LXXXV.

AD GENNADIUM PATRICIUM AFRICÆ.

Droculfum de hostibus reversum commendat.

Gregorius Gennadio patricio Africæ.

Droculfus præsentium portitor (a) de hostibus ad rempublicam veniens, opinionis vestræ, quæ longe lateque diffusa est, bono censensus, ad excellentiæ vestræ obsequia summo desiderio festinavit occurrere. Et quoniam nostra se apud vos postulat epistola commendari, paterna dulcedine salutantes, petimus ut eum, sicut Deus vobis in cor miserit ac utile fuerit, excellentia vestra ordinare dignetur, quatenus bona quæ de vobis etiam positus adhuc inter hostes audivit, in se valeat experiri et excellentiæ vestræ ejus quoque ante omnipotentis Dei oculos inter cæteras merces accrescat.

Lamigia Numidiæ civitas ex Holstenio, de patriarchatu Romano, pag. 68. GUSSANV. In notitia Numidiæ quam edidit Sirmondus, tom. I, num. 436, edit. novæ, duo recensentur episcopatus hujus fere nominis, scilicet Lammiggizensis, et Lamiggizensis. Consule notam 104 nostri Theod. Kuinart. in Histor. Vandal. persecut.

(c) Episcopi in synodo iudicandi. Vide Sardin., can. 3. Carthag., can. 12; Antioch., can. 12, 14, 15 et ult. Eadem fuit praxis sancti Gregorii, ut in sequentibus patebit, lib. ii, ind. 11, ep. 8. Atque adeo mirror quorundam Theologorum supinam inscientiam, aut stupendam adulandi pruriginem, qui veritatem tam illustrem aut non vident, aut obscurare contendunt. Vide praxim Ecclesiæ Gallicanæ, apud Gregorium Turon., Histor. lib. v, cap. 18, 20, 27, 49; lib. vii, cap. 16; lib. viii, cap. 20; lib. x, cap. 18, etc. De praxi Romana audiendus ipse Gelasius, epist. 4, seu commonitorio ad Faustum, et epist. 13, ad Dardanios. GUSSANV.

EPIST. LXXXV (Al. 44, lib. x). — (a) Quid hic per *hostes* intelligendum sit, inquirunt Alteserra et Gussanvillæus. *Hostis*, inquit Alteserra, idem sonat quod *exercitus*. Neque censet Droculfum in Romanorum exercitu militasse, et ab exercitu reversum, Gennadium patricium adhiere. Non assentitur Gussanv. in his maxime verbis hærens: *de hostibus ad rempublicam venis*; et in istis: *positus adhuc inter hostes*. Certe *hostis exercitus* sæpe significat, ut ex prolatis ab utroque testimoniis liquet. At *hostes* idem sonare, non ita nobis constat. Quod ad hunc locum spectat, ultro in Gussanvillæi sententiam imue. *Droculfus*, vel *Droculfus*, quod habetur in Vatic. A, Langobardus erat, non Romanus, ut ex nomine satis intelligitur. At a Langobardis deliciens ad Romanorum partes, a sancto Gregorio litteras commendatitias ad Gennadium petierat. Gregorio ad *rempublicam venire*, idem est ac reipublicæ partes sectari, ut lib. v, epist. 40, ad Mauricium Aug.: *Quia toto corde ad rempublicam paratus fuit*. Si in Romanorum exercitu militasset Droculfus, quid magnum foret ipse multa de Gennadio bona inaudiisse? At vero Gennadii famam vel inter hostes percrebuisse maximum erat. Hoc significat sanctus Gregorius, cum ait: *bona que de vobis etiam positus adhuc inter hostes et externos audivit*. Hæc epistola desideratur in Mss. anglie., Norm. et perlisque. Est in Vatic. A et in Rhem.

LIBER SECUNDUS.

Mense Septembri, indictione x

569 (a) EPISTOLA PRIMA.

AD PETRUM NOTARIUM.

Tropæanis monachis, si religiose vicant, modis omnibus subveniendum.

Gregorius Petro notario.

Monasterium sancti Archangeli, quod (b) Tropæis est constitutum, indicante præsentium portitore victus habere necessitatem didicimus. Ideoque experientia tua diligenter invigilet, et si ejusdem loci monachos bene se tractare noveris in quibus eos necessitatem habere manifesta veritate patuerit, eis subvenire hac auctoritate suffultus, modis omnibus festinabis. sciturus tuis esse rationibus quidquid nostra præceptione præbueris imputandum. Sed et terulam Ecclesiæ nostræ vicinam sibi, quam (c) solidum unum et (d) tremisses duos pensitare asserunt, si ita est, (e) libellario nomine ad summam tremissis unius habere concede. Studii ergo tui sit hæc omnia ita complere, si sicut diximus, ejus loci monachi in Dei servitio, sicut debet, solerter perstiterint. (Cf. Joan. Diac. l. II. 55.)

EPISTOLA II.

AD PRÆJECTUM EPISCOPUM NARNIENSEM.

Ex mortiferæ luis occasione, cives ad penitentiam et fidem hortandos.

Gregorius (a) Præjecto episcopo (b) Narniensi.

Pervenit ad nos, peccatis imminentibus, in civitate vestra Narniensi mortalitatem omnino grassari, 570 quæ res nos nimis (c) addixit. Quam obrem salpantes fraternitatem tuam modis omnibus, suademus ut a Langobardorum sive Romanorum, qui in eodem loco degunt, admonitione sive exhortatione (d) nulla ratione cessetis, et maxime a gentilibus et hereticorum, ut ad veram rectamque fidem catholicam convertantur. Sic enim aut divina misericordia pro sua

Epist. I. — (a) Ante hanc epist. præmittitur in Ed. et in plur. Mss., scilicet Vatic., Colb., Reg., temporibus papæ Gregorii, etc. Acta sunt depositionis Laurentii archidiaconi Romani et subrogatis Honorati in ejus locum. Subjungitur, *charta de Littoria maj.* Hæc cum minime pertineant ad epistolas, ad calcem amandavimus; atunde quoque hæc desiderantur in Angl., Norm., Corb.

(b) Tropææ vulgo *Tropea*, urbs Brutiorum maritima æ Vaticanum promontorium, ubi sinus Hipponiatis terminatur; nunc Calabriae ulterioris adhuc episcopalis sub arch. Regiensi, XII mill. ab Hipponio, vulgo *Monteleone*, in occasum. Act. 4 concil. Constantinopolitani sexti subscripsit Theodorus episcopus τῆς ἀγίας ἐκκλησίας Κροπέλας. Legitur et in septima synodo, act. 1. GUSSANV.

(c) Quid sit solidus discere ex Gangiano Glossario. De solido aureo cujus hic mentionem fieri putamus, olim diximus in Vita Cassiodori, lib. II. c. 4, n. 6. Qualis autem fuerit aut cujus pretii, non ex legibus Salicis, Alemannicis, etc., quas laudat infra Gussanv. repeti debet. Sed de his alibi, adhuc uberius, maxime l. III, ind. XI, epist. 33, ad Dynamium.

(d) Tremissis est tertia pars solidi. Libra conflatur ex 72 solidis. Solidum 40 denarios continuisse ex legibus Salicis, Alemannicis, Bajoariis, Ripuariisque

A eis forsitan conversione, et in hac vita subveniet; aut si eos migrare contigerit, a suis, quod et magis optandum est, transierit facinoribus absoluti. (Cf. Joan. Diac. l. II, c. 50.)

EPISTOLA III.

AD VELOCEM MAGISTRUM MILITUM.

Ut Ariulphum Langobardorum ducem, si ad Romanas vel ad Ravennates partes excurrat, a tergo insequatur.

Gregorius Veloci magistro militum.

Et pridem expressimus gloriæ vestræ quia milites illuc erant parati venire; sed quoniam inimicos congregatos et huc discurrere epistola vestra significaverat, hæc eos hic causa retinuit. Nunc vero utile est visum ut aliquanti illuc milites transmittantur, quos gloria tua admonere et hortari, ut parati sint ad laborem, studeat. Et occasione inventa, cum gloriosis filiis nostris Maurilio et Vitaliano loquere, et quæcunque vobis Deo adjutores pro utilitate reipublicæ stauerint, facite. Et si huc vel ad Ravennates partes, nec dicendum Ariulphum cognoveritis excurrere, vos a dorso ejus ita sicut viros decet fortes, laborate, quatenus opinio vestra ex laboris vestri qualitate amplius in republica, Deo auxiliante, proficiat. Illud tamen præ omnibus admonemus, 571 ut familiam Maloin, et Adobin, Vigildi, atque Grussingi, qui cum glorioso Maurilio magistro militum esse noscuntur, sine aliqua mora vel excusatione relaxes, quantum venientes illuc homines prædicti viri cum eis sine aliquo impedimento debeant ambulare (a).

EPISTOLA IV.

AD SABINUM SUBDIACONUM.

Hortum Feliaciani monasterio ancillarum Dei tradendum.

Gregorius Sabino subdiacono.

Officio pietatis impellimur monasteriis provida concollegitur, GUSSANV.

(e) Id explicatum supra in notis ad Ep. 44, olim 42.

Epist. II. (a) In Italia sacra, tom. III, dicitur Projectivus episcopus Narniensis et Interamnæ exiisse creatus ann. 565. Obiit autem 595. Dicitur Interamna desolata, quia eam Totila, occiso episcopo Proculo, excindi jusserat circa ann. 547. Unde curam ejus gesserunt episcopi Narnienses usque ad ann. 608, quo restaurata Interamna, Anastasius acclamatus est episcopus Interampensis. GUSSANV. In Mss. nomen hujus episcopi varie scribitur, *Præjecto, Projectio*; sed maxime *Præjecto*, ut habent Vatic. plurimi, Norm., Regii, Andeg. In Excusis, consentiente Colbert., *Præjectivus*.

(b) Narnia, vulgo *Narni*, urbs Umbriæ, adhuc episcopalis ad Narem fluvium posita, inter Oricuos et Interampnam.

(c) Vulgali, *affixit*, reluctantibus 4 Vaticanis, Norm., etc. De verbi *addico* significatione jam dictum lib. II Moral., num. 15. Vide etiam lib. IX, num. 32, lib. XXII, num. 22: *Si enim de prosperitate addicilur, et de calamitate se odientis lætatur.* Paulo antea: *Cum nec de profectu addicimur.*

(d) De zelo episcopi, supra, epist. 17, lib. I, et infra, lib. V, epist. 41.

sideratione ferre consultum, ne hi qui in servitio Dei deputati esse noscuntur, necessitatem aliquam, quod avertat Dominus, posse sustinere. Ideoque experientiae tuae hac auctoritate praecipimus, ut hortum quondam Feliciani presbyteri positum in regione prima, ante gradus sanctae Sabinæ, excusatione postposita, monasterio Euprepiae, in quo ancillarum Dei congregatio esse dignoscitur, jure proprietario possidendum tradere sine ambiguitate festinet, quatenus nostrae beneficio largitatis in Dei servitio, ipso quoque suffragante, securis mentibus perseverent (a).

EPISTOLA V.

AD FELICEM EPISCOPUM MESSANENSEM.

Basilicam, percepta prius legitima et secunda dote, consecrandam.

Gregorius Felici episcopo Messanensi.

Januarius subdiaconus Ecclesiae Messanensis petitioni nobis insinuatione suggestit, quae habetur in subditis, in civitate Messanensi basilicam se pro sua devotione fundasse, quam in honorem sancti Stephani et Pancratii, atque Eupli desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in tuae diocesis civitatis jure consistit, et (a) nullum corpus ibidem constat humatum, percepta primitus donatione legitima, id est a praesentis anni tributis liberis fiscalibus solidos decem, et reliqua de substantia sua sibi tantummodo usum fructum retineat. Quae omnia diligenter inquire; et si eorum quae offeruntur reddituum quantitas, vel quae tempore mortis reliquerit, sartis 572 tectis, et luminaribus, necnon alimoniis servientium annua possunt praestatione sufficere, rei ipsa munificentia sit gestis municipalibus alligata. Quod si haec quae diximus per sollicitudinem tuam impleta non fuerint, de propria substantia quanti interfuert utilitati Ecclesiae te vel haeredes tuos satisfactorum esse non dubites, illis igitur procuratis, benedictio optata proveniat.

Epist. III (Al. 21 lib. XII indict. 7). — (a) In Colbert. et in collectione Pauli Diaconi legitur, *Die v Kalent. Octob. Indict. 10.*

Epist. IV (Al. 19 lib. XII, indict. 7). — (a) Vide infra, epist. 12. In Colbert. sic clauditur epistola: *Die tertia Nonas Octob., ind. 10.*

Epist. V (Al. 10, lib. XII, indict. 7). — (a) De hac conditione jam dictum est, supra, lib. I, epist. 54. Scilicet periculum erat ne cultus sanctis martyribus debitis corporibus jam pridem hoc in loco sepultis reddi putaretur.

(b) In collect. Pauli Diacon. additur: *Data die Non. Octob., indict. 10.*

Epist. VI (Al. 3). — (a) Plurimae sancti Gregorii epistolae sic inscribuntur: *Clero, ordini, et plebi.* Ita fere Leonis I epist. 45 et 46, al. 22 et 23. *Clero honoratis, et plebi consistenti Constantinopoli.* Hic vero per ordinem a nobilibus distinctum, honoratiores cives aut magistratus intellige, quod in deferendis magistratibus ordinem servarent Romani ab inferiore ad ampliorem progrediendo. Eodem sensu ordo apud Augustinum, in Brevio., collat. 3, capp. 13, 15, 17: *Observandum tamen in Norman., Corb. et plur. Mss.; uncti ordini.*

(b) Dicitur etiam matrix, senior, cathedralis, cujus filiae sunt baptismales in linea, ut ita dicam, recta; aliae basilicae et oratoria sunt in transversa; atque ideo in illis nec missae publicae permittebantur, nec processiones. In capitulis Hinomari lego *matrices ec-*

clesias, pro baptismalibus sive parochialibus. Repariuntur alibi ecclesiae adiutrices, Gall., *des secours, d'élises succursales.* Gussanv. Parcimus huic Gussanvillensi notae in gratiam ecclesiarum parochialium. Neque tamen omnino probamus quod ait eas fuisse baptismales. Cum enim baptismi solemnis minister esset solus episcopus, ut optime probat noster edm. Martene de antiquis ecol. Ritibus, lib. I, cap. 1, art. 3, in solis ecclesiis cathedral. aut limitatis locis erant baptisteria, quod jam supra ostensum. Praeterea nullas in basilicis olim publicas missas aut processiones factas, perperam dicitur, ut luculenter invictissimis exemplis probavimus in praef. ad hom. in Evang.

EPISTOLA VI.

AD NEAPOLITANOS.

In Demetrii obnef. iudacrimina depositi locum absque mora et discordia, episcopum eligant.

Gregorius (a) clero, nobilibus, ordini et plebi consistentibus Neapoli.

Quamvis spiritualium sincera devotio filiorum (b) pro matre Ecclesia nullius adhortationis indigeat, verum tamen ne se neglectam existimet, epistolari debet alloquio provocari. Propter quod dilectionis vestrae commonitione paternae charitatis aggredior, ut profusis lacrymis Redemptori nostro unanimiter (c) gratias referamus, qui sub tam perverso doctore vos (d) per avia gradi non pertulit, sed indigni pastoris crimina publicavit Demetrius siquidem, qui neo ante episcopum dici meruerat, tantis ac talibus (e) negotiis inventus est involutus, ut si secundum suorum qualitatem facinorum iudicium sine misericordia recepisset, divinis mundanisque legibus durissima procul dubio fuerit morte plectendus. Sed quia poenitentiae reseratus, sacerdotii honore privatus est, Ecclesiam Dei sine (f) doctore diu vacare non patimur, quia et canonicis regulis est constitutum ut defuncto vel sublato pastore, diu sacerdotio privari Ecclesia non debeat. Ideoque charitatem vestram scriptis praesentibus duxi necessario commonendam, ut ad eligendum pontificem nec mora, nec discordia, quae consuevit scandala generare, proveniat. Sed talem vobis cum omni sollicitudine personam exquirite, in qua 573 et (g) omnium adunata possit gaudere concordia, et sacris

clesias, pro baptismalibus sive parochialibus. Repariuntur alibi ecclesiae adiutrices, Gall., *des secours, d'élises succursales.* Gussanv. Parcimus huic Gussanvillensi notae in gratiam ecclesiarum parochialium. Neque tamen omnino probamus quod ait eas fuisse baptismales. Cum enim baptismi solemnis minister esset solus episcopus, ut optime probat noster edm. Martene de antiquis ecol. Ritibus, lib. I, cap. 1, art. 3, in solis ecclesiis cathedral. aut limitatis locis erant baptisteria, quod jam supra ostensum. Praeterea nullas in basilicis olim publicas missas aut processiones factas, perperam dicitur, ut luculenter invictissimis exemplis probavimus in praef. ad hom. in Evang.

(c) Excusi, *referuntis*, contra Mss. fidem.

(d) Sic restitimus ex unanimi Mss. Vatic., Reg., Norm., Corb., etc., consensu. Prius legebatur: *per avia gradientes ad iter rectum perduxit, et tam indigni Past.*

(e) Ita Mss. Vatic., Norm., Corb., Rhem., Turon. et vet. Ed. Pro *negotiis* recentiores legere maluerunt *negotia*.

(f) Sic legendum, et non *ductore*, quod praetulerunt recentiores, persuadent Mss. Vatic., Norm., Turon., Rhem., etc., consentiuntque priora Ed.

(g) Non esse in vitis praeficiendum pastorem canones passim edicunt. snadet ratio. Coelestinus, ad episcopos Galliae: *Nullus invitis detur episcopus; cleri, plebis et ordinis consensus ad desiderium requiratur.* Leo I, epist. 84, num. 5: *Nullus invitis et non consentibus ordinetur, ne civitas episcopum non optatum*

nullo modo (*h*) canonibus respuatur; quatenus officium quod nefandissimum hominum male gerendo polluerat, quisque ille cum Christi gratia fuerit ordinatus, ipso quoque suffragante, digna valeat administratione complere (*i*). (*Vide infra ep. 9 et 10, et lib. x, ep. 62.*)

EPISTOLA VII.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Vices suas in Sicilia gerat, reservatis tamen majoribus causis.

Gregorius (*a*) Maximiano episcopo Syracusano.

Mandata cœlestia efficacius gerimus, si nostra cum fratribus onera partiamur. Proinde super cunctas Siciliæ Ecclesias (*b*) reverendissimum te virum Maximianum fratrem et coepiscopum nostrum vicesedis apostolicæ ministrare decernimus, ut quisquis illic religionis habitu censeatur, fraternitati tuæ ex nostra auctoritate subiaceat, quatenus eis non sit necessarium post hæc pro parvulis ad nos causis tanta maris spatia transmeando pervenire. Sed si qua fortasse difficilia existunt, quæ fraternitatis tuæ iudicio nequaquam dirimi possint, hæc solummodo

aut contemnat aut oderit, et fiat minus religiosa quam convenit, cui non licuerit habere quem voluit, etc. Addi potest quod scribit sanctus Cyprianus epist. 68: *Ordinationes sacerdotales non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere, ut plebe præsentem vel delegantur malorum crimina, vel bonorum merita prædicentur; et sit ordinatio legitima et iusta, quæ omnium suffragio et iudicio fuerit examinata.* Quod confirmat ex Actis apostol. Vide epist. 29 lib. olim II, aunc III, indict. 14, circa medium, ubi quid sit in electionibus pastorum subtiliter pensandum veraci ac Christiano zelo describit. GUSSANV.

(*h*) In Norm., Corb. et nonnullis, *repellatur*. Qui ex canonibus respuendi sic a GUSSANV. enumerantur: Respuuntur laici ante anui conversionem, respuuntur xxx annos nondum adepti, respuuntur curiales, et qui sæcularem gesserunt potestatem, respuuntur criminosi, neophyti, inviti, digami, qui corpore viliati, qui imperiti, ignorant canones, psalmos, et ex Turonensi III, et Cabillon. II, librum pastoralem sancti Gregorii; illegitimi, schismatici, etc. Vide in Ponticali inhibitionem, ubi de ordine sacros ordines conferendi.

(*i*) In Turon. S. Gat. annotatur *Mense Octobri, indict. 10.*

EPIST. VII (Al. 4). — (*a*) Joan. Diac., Vitæ sancti Gregorii, lib. II, cap. 11 et 12: *Gregorius Magnus in pontificem electus. . . . monachorum sanctissimos sibi familiares elegit: inter quos Maximianum monasterii sui abbatem, quam postea Syracusis episcopum fecit* (anno 591, ut ad diem Junii nonam probent Bollandiani) *eique per Siciliam vices suas commisit.* De illo sanctus Gregorius, lib. III dialog., cap. 36, et hom. 34 in Evang. Ipsum anno 594 obiit: seliquet ex epist. lib. V, cap. 17 et 22

(*b*) Illic et alibi semper in mss. Codd. legitur, *reverentissimus*; sic in prioribus Editionibus Invaluit tamen nunc ut scribatur *reverendissimus*, sed non rectius secundum regulas grammaticorum; nam *reverens* idem est ac qui honorem præstat; *reverendus*, cui honor redditur. GUSSANV. Ratio quam profert vir doctus probat contra ipsius mentem legendum *revere*ntissimus, non *reverentissimus*. At cum in Mss. passim legitur *reverentissimus*, non derivatur a *reverens*, *reverentior*, quasi qui honorem plus cæteris præstet; sed idem sonat ac *reverendissimus*, hoc est cui major debetur honor, usurpata *t* pro *d*; quod sæpe fieri apud veteres non ignorant grammatici.

A nostrum iudicium flagitent, ut sublevati de minimis, (*r*) in causis maioribus efficacius occupemur. Quas videlicet vices (*d*) non loco, sed personæ tribuimus, quia ex transacta in te vita didicimus quid etiam de subsequenti tua conversatione præsumamus. (*e*) Mense Decembri, indictione decima. (*Cf. Joan. Diac. l. III, c. 25.*)

EPISTOLA VIII.

AD CANDIDUM EPISCOPUM.

Ne ægrotanti Clerico consueta negentur stipendia.

Gregorius Candido episcopo de urbe veteri.

Cum percussio corporalis (*Grat. g. 4, c. 2*), (*a*) utrum pro purgatione, an pro vindicta contingat, Dei in hoc 574 iudicium ignoratur, non debet a nobis addi flagellatis afflictio, ne nos culpæ, quod absit, offensa respiciat. Et quia præsentium lator Calumniosus pro hac percussione quam sustinet consueta sibi commoda ab Ecclesia vestra asserit negari, idcirco fraternitatem tuam præsentibus hortamur epistolis quatenus nil eum ad percipienda quæ consueta sunt, hæc ægritudo (*b*) debeat impedire, quia diversis in Ecclesia militantibus, varia, sicut nosti, sæpe con-

(*c*) De causis istis non omnes concordant. Vulgo vocantur *maiores*, quæ ad universalis Ecclesiæ statum pertinent, ut sunt quæstiones de fide, canonisatio sanctorum, etc. Innocentius III, extra., lib. I, *De translatione episcopi*, cap. 1, reponit translationem illam inter causas maiores, quæ secundum instituta canonica ad summum pontificem sunt referendæ. Hic sanctus Gregorius per causas maiores eas intelligit quæ, licet privatarum, alicujus tamen momenti, nec satis Maximiano perviæ. Videat lector historiam sexti Carthaginensis concilii, et litteras C synodicas ad Bonifacium et Cælestinum. De causis maioribus apud Judæos, Josephus, lib. IV Antiq. Judaic., cap. 8: *Ἄν δ' οἱ δικαίται μὴ νοῦσαι περὶ τῶν ἐπὶ αὐτοῖς παρατεταγμένων ἀποφύνασθαι, συμβαίνει δὲ πολλὰ τοιαῦτα τοῖς ἀνθρώποις ἀκέραιοι, ἀναπεμπέτωσαν τὴν δίκην εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν, καὶ συνελθόντες ὁ τε ἀρχιερεὺς καὶ ὁ προφήτης καὶ ἡ χερουσίμ, καὶ τὸ ὄμοιον ἀποφινέσθωσαν.* Id est: Quod si iudices nesciant de negotio ad se delato pronuntiare, sicut interduum accidit, in sanctam urbem causam integram relegendi; tum vero pontifex et propheta una cum senatu quod visum fuerit decernant. GUSSANV.

(*d*) Gregorius Petro subdiacono vices suas in Sicilia prius commiserat, lib. I, epist. 1. Eisdem hic Maximiano mandat. Et quia dum Petrus hoc munere fungeretur, hoc personæ, non ulli loco alligatum erat; eadem etiam conditione Maximianum vicarium suum instituit, ne ejus in sede Syracusana successor hunc honorem cathedræ datum præsumerent, eandemque sibi auctoritatem vindicarent.

(*e*) Sic legitur in Colb. et Turon. S. Gat. In Vatic., *Mense Octobri.*

EPIST. VIII (Al. 5). — (*a*) Recentiores Edit. addiderunt, *imminet*; et paulo post, *et ideo.*

(*b*) Legitur hic textus extra., lib. III, *De Clerico ægrotante*, cap. 1, aliquot verbis immutatis. In digestis, *de statu liberis*, lib. XI: *Servire nobis intelliguntur etiam hi quos curamus ægros, qui cupientes servire, propter aerversam valetudinem impediuntur.* Est quod lector notet ista verba, *cupientes servire*, et in nostra epistola, *in Ecclesia militantibus*. Siquidem Ecclesiæ commoda non nisi militantibus debentur, aut certe ita cupientibus, ut per eos non stet. Uode Justinianus, lib. I Cod., tit. 3, § 10: *Sancimus ut omnes clerici per singulas Ecclesias constituti, per seipsos psallent nocturna, et matutina, et vespertina, ne ex sola ecclesiasticarum rerum consumptione clerici*

tingit infirmitas. Etsi hoc fuerunt exemplo deterriti, nullus de cætero qui Ecclesiæ militat poterit inveniri, sed secundum loci ejus ordinem quæquo ei, si sanus esset, poterat ministrari, de ipsa exiguitate, quæ Ecclesiæ potest accedere, fraternitas tua divini contemplatione judicii ægrotanti præbere non desinat, quatenus in hujus rei administratione ad elemo-ynam potius videaris quæ sunt consueta exsolvendo convertere. (*Vide sup. l. 1, ep. 12; Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 33.*)

EPISTOLA IX.

AD NEAPOLITANOS.

Paulum experiantur diutius; humiliter charitate ipsi jungantur; quem tandem, si fructum animarum fecerit, atque ita Deus inspiret, episcopum obtinebunt.

Gregorius ordini et plebi consistenti Neapoli.

Quare (a) de Paulo fratre et coepiscopo nostro habeat charitas vestra iudicium, directa a vobis relatio patefecit. Quem quoniam ita estis in paucis diebus experti, ut eum cardinalem habere desideretis episcopum, gratulamur. Sed quia summum in rebus citum non oportet esse consilium, et nos quid faciendum sit matura subinde, Christo adjuvante, deliberatione disponimus, et vobis melius tractu temporis qualem se exhibeat innotescit. Ideoque, filii dilectissimi, prædicto viro, si eum vere diligitis, obedite, devotisque ad eum mentibus occursione pacifica convenite, quatenus ita **575** vos ad alterutrum dilectio

appareant, nomen quidem habentes clericorum, etc. GUSSANV. Quæ fuerit sancti Gregorii mens de presbyteris infirmis adhuc aperit infra, maxime lib. iv, epist. 13. Clementio, ubi de Adeodato infirmitate laborante agitur.

EPIST. IX (*Al. 6.*) — (a) Paulus hic videtur fuisse episcopus Nepesinus, ex epist. 26 hujus lib. In epist. 15: *Festinat ad suam Ecclesiam reverti.* Indict. xi, epist. 1, gravata injuria passus est Neapoli. Epist. 2, eum consolatur sanctus Gregorius. Epist. 3, conceditur illi ut ad propriam remigret Ecclesiam, scilicet post Demetrij depositionem, de quo epistola 6 libri hujus. Paulus illuc missus fuerat, qui visitatoris sui interventoris munus exerceret: hunc Neapolitani desiderabant habere cardinalem; abnuvit sanctus Gregorius, et quidem secundum canones, **caus. 7. quæst. 1, cap. Constitutum**, ex Carthag., in hæc verba: *Nulli intercessori sive interventori sit dicitur cathedram, cui intercessor datus est quibuslibet populorum studiis et seditionibus retinere, sed dare operam ut intra annum eisdem provideat episcopum; quod si neglexerit*, etc. Glossa addit: *Prohibetur eligi, ne possit alienari.* Sic tutor prohibetur ducere pupillam. GUSSANV. Non satis advertit Gussanv. Gregorium minime abnuere, sed tantum moram postulare, ut longiori et maturiori experientia exploret utrum e re Neapolitanorum sit Paulum ipsis episcopum ordinari.

EPIST. X (*Al. 7.*) — (a) Ita legitur in omnibus exemplaribus tam mss. quam editis. Paulus tamen iste erat tantum visitator Ecclesiæ Neapolitanæ, ut infra legere est, epist. 15 et 26. Ex hoc autem exemplo facile refellitur Alteserræ sententia de cardinalibus episcopis, quos consuetudinem ad tempus tantum datur, et visitationis gratia solum concessos: nam eundem Paulum Nepesinum episcopum sanctus Gregorius et visitatorem Ecclesiæ Neapolitanæ concecit, et tamen stultim fieri episcopum cardinalem abnuvit.

(b) Dura verba quibusdam pastoribus, qui suas dioceses et parochias quasi Scythicas solitudines exosi, assiduitatem instar exilii ac deportationis

A mutæ charitatis astringat, ut inimicus sæviendo circumvolans in nullo vestrum viam nanciscatur ad dissociendum unanimitatem qua subrepat. Præfatum quoque episcopum dum fructum animarum, quem desideramus, Deo nostro, ipso quoque suffragante, facere senserimus, quidquid post hæc de ejus persona vestroque desiderio cordi nostro inspiratio divina ministraverit, faciemus.

EPISTOLA X.

AD PAULUM EPISCOPUM NEAPOLIT.

Sic interea fungatur episcopalis munus, ut Neapolitanorum testimonia et vota firmentur.

Gregorius Paulo episcopo (a) Neapolitano.

Si sacerdotale, quod suscepimus, secure ministramus officium, et divinum adiutorium, et dilectio nobis spiritualium aderit sine dubio filiorum. Propterea ita se fraternitas tua in cunctis studeat exhibere, quatenus testimonium quod de ea Neapolitanæ civitatis clerus, nobilitas, simul habet et populus, bonitatis tuæ roboretur augmento. Sic ergo te in præfati populi adhortatione (b) assidua debes occupatione constringere, ut verbi tui fructum, quem ex eis fueris operatus, in suis horreis divinus condat agricola. Quousque vera de iis quæ a nobis prædicti filii nostri fienda deponunt, revelante Domino, deliberare possimus, (c) clericos ex laicis ordinari, necnon et (d) manumissiones apud te in eadem Ecclesia solemniter celebrari concedimus. Consuetu-

habent, Sittii imitatores qui in patria sua manere jussus se credebant exsulem, ut refert ex Appiano Epiensæus. Sardic. concil., can. 14: *St quis laicus, in qua commoratur civitate tres Dominicos dies, id est per tres septimanas non celebrasset conventum, communionem privetur.* Si hæc circa laicos constituta sunt, multo magis pastori nec licet nec decet, etc. Addit sanctus Gregorius populi adhortationem, id est ministerium verbi cum assiduitate disponendum, dicente Paulo: *Væ mihi, si non evangelizavero; necessitas enim incumbit.* GUSSANV.

(c) Ad hæc verba Gussanvillæus de tonsura clericali fusissime disserit; sed cum parerga esse quæ concessit et colligit, ipsemet non diffiteatur, ea rescenda duximus, quorum vice legenda 660 nostri Hugonis Menardi in librum Sacramentorum. Porro tonsura clericalis distingui debet a ritu tendendæ solemniter capillaturæ, de quo in libro Sacramentorum, col. 234, ubi legitur *oratio ad capillaturam*, scilicet tendendam, ad quem consule notam 901 et seq. Noster Mabillonius, in præfat. ad tertium sæculum Benedictinum, § 19, non assentitur Morino, qui, exercitat. 15, de *sacris ordinationibus*, cap. 3, existimat tonsuram clericalem, non nisi cum ordine lectoratus aut ostiariatus conferri solitam, nec seorsim dari ceptam esse ante sæculum septimum, quam sententiam amplecti videtur Gussanv.

(d) Manumissiones ut in Ecclesia fierent indulsit Constantinus Magn. Col. lib. 1, tit. 13: *Jamdudum placuit ut in Ecclesia catholica libertatem domini suis famulis præstare possint, si sub aspectu plebis, assistentibus Christianorum antistitibus, id faciant, ut propter facti memoriam vice acturum interponatur qualiscunque scriptura, in qua ipsi vice læstium signent.* Sanctus Augustinus, serm. 21: *Servum tuum manumittendum manuducis in Ecclesiam. Fit silentium, recitatur libellus, aut fit desiderii tui prosecutio. Dicit se servum tuum manumittere, quod tibi in omnibus servaverit fidem.* Exstat inter Ennodii opuscula pectorium, quo Gerontius servus a domino suo apud episcopum absolvitur.

dines autem clerici suprascriptæ Ecclesie et presbyterorum te volumus sine cunctatione persolvere. In cujus etiam instructione ita diligenter invigila, quatenus ab incongruis vel illicitis omnibus abstinens, in Dei nostri servitio digno obsecundationis ministerio, te quoque hortante, consistant. (e) Mense Januario, indicione decima. (V. infra, ep. 15.)

576 EPISTOLA XI.

AD NEPESINOS.

De Leontio illuc transmissio, ut ei obediant.

Gregorius clero, ordini, et plebi consistenti (a) Nepæ.

Leontio viro clarissimo presentium portitori curam sollicitudinemque civitatis injunximus, ut in cunctis invigilans, quæ ad utilitatem vestram, vel Reipublicæ pertinere dignoscet, ipse disponat. Ideoque dilectionem vestram scriptis presentibus admonemus, quatenus ei exhibere obedientiam in omnibus debeatis, nec quisquam vestrum eum pro vestra utilitate tractantem existimet contemnendum: quia (b) quisquis incongrue ordinationi ejus restiterit, nostræ resultare dispositioni cognoscetur. Quicumque vero eum in iis, quæ supra retulimus, audierit, nos audiet. Si quis autem, quod non credimus, eum post

(e) Ita Colbert. vet. et Turon. S. Gat.

EPIST. XI (Al. 8). — (a) Nepæ, melius Nepet, vulgo Nepi, urbs Etruriæ olim episcopalis, Romam inter et Viterbium sita. Ejus sedes episcopalis Sutrio juncta est.

(b) Excusi, quisquis congruæ ordinationi. De verbo *resultare*, quod sequitur, lege notam d ad epist. 21 lib. 1.

EPIST. XII. — (a) Ubi Gregorius Magn. de oratoris dedicandis agit, condiciones quinque postulare solet; nempe, ut nullum corpus in eo loco sit humatum, ut dos sufficiens assignetur, ut nullum ibi constituitur baptisterium, nullus etiam presbyter cardinalis ac proinde nullæ ibidem missæ publicæ celebrentur, quas celebrare solis licebat presbyteris cardinalibus, id est titulo perseveranter altis.

(b) Supra, de cimeliis, epist. 20 lib. 1. GUSSANV.

(c) *Dux tertius, les deux tiers.* Hæc epistola fere tota legitur cap. 15 epist. 7 Zachariæ papæ ad Pipinum et episcopos Galliæ. GUSSANV.

(d) Actis judicii, un acte en bonne forme. Aliqui distinguunt inter gesta et facta, ut Accursius; negat Alciatus, in comment. de verbor. signific., leg. 19. Consentit Bartolus, ex communi loquendi usu nihil hæc differre. Singulis porro municipiis oppidisve olim suos erat tabellio, vel notarius publicus, qui donationes et testamenta privatorum, ac cæteras municipum dispositiones scribebat, excipiebatur, et in acta referebat, quæ ob eam causam gesta municipalia vocabantur. GUSSANV. eadem cautione usus est Gregorius infra, lib. ix, epist. 70 et 83, et lib. xii, epist. 11. In uno Vatic., et in Norm., Corb., Regis, etc., pro *municipalibus*, legitur *mancipalibus*.

(e) De oratoris eorumque consecratione lege de consec. dist. primam. Cuique fas domi oratorium habere; missas ibi celebrare non licet, ne aliorum impediatur justitia, cap. *Patentibus*, extra de privilegiis. Possunt episcopo permittente missæ in oratoriis quandoque celebrari, non tamen in præcipuis festivitatis, Agath., can. 21; Arvernense, can. 15. Hic prohibet sanctus Gregorius ne presbyter in oratorio constituitur cardinalis. Intellego parochum qui parochiam, sive, ut loquitur aurelianense IV, can. 33, dimcesim habeat rependam. Ideoque et velitum construi baptisterium. GUSSANV. Vide lib. ix, epist. 70 et 84.

A hanc admonitionem nostram contemnendum putaverit, ad suum procul dubio sciat pertinere periculum.

EPISTOLA XII.

AD CASTORIUM EPISCOPUM ARIMINENSEM.

De oratorio sanctæ crucis consecrando.

Gregorius Castorio episcopo de Arimino.

Timothea illustris femina petitoria nobis insinuatione suggessit, quod habetur in subditis, intra civitatem Ariminensem in loco juris sui oratorium se pro sua devotione fundasse, quod in honorem sanctæ crucis desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in tuæ civitatis jura memorata constructio consistit, (a) et nullum corpus 577 ibidem constat humatum esse, percepta primitus donatione legitima, id est totius facultatis ejus, excepta familia, (b) mobiliam vel immobiliam seque moventium (c) unclis octo, retento sibi usufructuario diebus vitæ suæ, (d) gestisque municipalibus alligata, prædictum (e) oratorium (f) absque missis publicis solemniter consecrabis, ita ut in eodem loco nec futuris temporibus baptisterium construatur, nec presbyterum constituas cardinalem. Et si missas ferre maluerit (g) fieri ibi, a dilectione tua presbyterum novit postulandum,

(f) Non excludit privatas, quas hæretici tanto impugnant molimine. Quam autem ob causam missas in oratorio publicas prohibeat celebrari, paucis dixerit. Una est Ecclesia catholica, quæ ex singulis particularibus coalescit, eodem vivens spiritu, iisdemque sub eodem pastore communicans sacramentis; quæque Ecclesia particularis una est, quæ suo modo generalem illum sanctorum fidelium communionem representat, pastorem habens proprium, a quo regi debeant membra singula, ioveri, ac nutriri. Ita Christus edixit, apostoli docuere, sanxerunt concilia, suadet ratio, mos inolevit. Hinc totius populi Christiani in eundem locum frequentes et solennes statis diebus conventus, preces communes, liturgia eadem, eadem concio, et sacramenta eodem ritu, eadem manu dispensata. Verebatur itaque sanctus Gregorius ne per alias missas extra matrem Ecclesiam celebratas, distractis populis, unitas tan sancta solveretur. Eadem Sardicensis concilii can. 15 mens fuerat, quo cavetur ut episcopus, si quando *neceesse est eum ruri morari*, accedat ad proximum locum in quo presbyter est, ne sine Ecclesia videtur facere diem Dominicum. Theodulphus consentit in capitulis, cap. 45 et 46: *Ne populus a publicis missarum solemnibus abstrahatur... sed sicut sacerdotes... sive populus, in unum ad sanctam matrem Ecclesiam ad publicam missarum celebrationem conveniant.* Vide quid distet in conventus et conventicula apud auctores melioris notæ; quid de alterius parochiano ad missam non admittendo statuerit Nannetense concilium, c. 1; quid Agathense, c. 21, intelligat per ordinarium legitimumque conventum. Fere exciderat vox *processionem*, de qua dist. 24, c. *Presbyteri*, et de cons., dist. 1, c. *Certum*, et cætera præcepta. Ex quibus liquet concursum populi non passim ad quæque loca permittendum. Concursus autem ille populi per processionem exprimitur, et per populorum frequentiam seu conventum, quod utinam advertissent quid de processionum antiquitate disputant. Cæterum missas publicas intellige ad quas cum Pastore suo plebs debuit convenire. GUSSANV. Alias prorsus rationes proferat sanctus Gregorius, dum missas publicas in monasteriis fieri vetat. Vide lib. iv, epist. 43.

(g) In Vulgatis, *fieri sibi*; et infra, *nihil aliud*, pro *nihil aliud*. Sequimur Cod. Vatic., Norm., Corb., etc.

quatenus nihil aliud a quolibet alio sacerdote ullatenus præsumatur. (h) Sanctuaria vero suscepta sui cum reverentia collocabis.

EPISTOLA XIII.

AD IMPORTUNUM EPISCOPUM ATTELLANUM

Suffraganeum episcopum monet de presbytero a se, ut in quadam diœcesis illius ecclesia præsit, deputato.

Gregorius (a) Importuno episcopo Attellano.

Ea quæ provide disponuntur, fraternitatem tuam credimus libenter amplecti. Et quia ecclesiam sanctæ Mariæ (b) Campionis in tua (c) parochia positam, presbytero vacare cognovimus, præsentium portitorem Dominicum presbyterum 579 in eadem ecclesia ut præesse debeat, (d) nos certum est deputasse. Ideoque fraternitas tua ei emolumenta ejusdem ecclesiæ faciat sine cunctatione præstari, et (e) decimæ fructus indictionis, qui jam percepti sunt, prædicto viro facias mora restitui, quatenus ejusdem ecclesiæ utilitates, cujus emolumenta consequitur, Deo adjutore, sollicito valeat procurare.

EPISTOLA XIV.

AD JOANNEM EPISCOPUM VELITRANUM.

Episcopi sedes in tutiorem locum transfertur.

Gregorius Joanni episcopo (a) Velitrano.

Temporis qualitas (Grat. 7, q. 1, c. 44) admonet

(h) Illic reliquias intelligo et sacra lipsana, sine quibus tunc temporis vix ullum consecrabatur altare, ut de consec., dist. 4, videre est. Eadem est clausula epistolæ 5, supra.

Epist. XIII (Al. 10).—(a) Is esse videtur Importunus Attellanus civitatis episcopus, de quo epist. 77 lib. ix, indict. 2.

(b) Irrepserat in excusos quondam ante Campionis, quod, cogentibus Mss., expunximus.

(c) Ita legitur in Mss. et Editis omnibus, melius tamen parœcia, quam pro diœcesi, et vicissim diœcesim pro parœcia passim usurpari sciunt quotquot veterum monumenta legerunt. Multis id testimonium probat Joan. Filescus initio libri de parœciarum Origine, ubi meminit canonis 21 ex Tolet. II: *Multorum querela hanc constitutionem exegit, quia agnovimus episcopos per parochias suas non sacerdotaliter, sed crudeliter decœvire.* Legon apud Gregorium Turon., Hist. lib. v, cap. 5, quendam episcopum habuisse sub se xv diœceses. Et Adhelmus, de Laudibus virginis vocat Ecclesiam catholicam Ecclesiæ parochiam. Itaque non pugandum de nomine. Gussanv. Jam vero unde parœciæ nomen habuerit diœcesis episcopi, aut curiosis districtus, disserit Cangius in Glossario.

(d) Prius lectum, nos scito deputasse. Ex eo loco concludit Binius, ad marginem epistolæ, papam in aliena diœcesi conorre beneficia: quæ benefecit, quo diplomate, quo jure, an invito episcopo, quibus in locis, non explicat. Et vero constat jure canonico antiquo clericos cujusque diœcesis a suo episcopo cum cleri et plebis assensu ordinatos esse, atque alio illis beneficia qualia tunc erant decreta, eive jus stipendiorum ecclesiasticorum concessum. Laudo cœc. Antioch., c. 9 et 22, et Carthag. iv, can. 22. Ordinationes a metropolitanis in episcoporum subditorum diœcesibus aliquoties tentatas et factas legitimus, sed ista seu tentamenta sua facta secundum canones expendimus, ut non sint in destructionem, sed in utilitatem. Crediderim sanctiæ pontificem, juris ut erat communis vindex acerrimus, justa quædam et peculiari ratione motum, illi ecclesiæ, fortasse diutius quam par erat vacanti et neglectæ, presbyterum destinasse, deputasse, et quidem

(b) episcoporum sedes antiquitus certis civitatibus constitutas, ad alia, quæ securiora putamus, ejusdem diœceseos loca transponere, quo et habitatores nunc degere, et barbaricum possint periculum facilius declinare. Propterea te Joannem fratrem coepiscoporum nostrum Velitrensis civitatis, eedemque tuam in locum qui Harenata dicitur ad sanctum Andream apostolum præcipimus exinde transmigrare, quatenus et ab hostilitatis incursu liberior existere valeas, et illic (c) consuetudinem solemnium festa disponas. (d) Mense Februario, indict. 10. (Cf. Joan. Diar., l. III, c. 47.)

579 EPISTOLA XV.

AD PAULUM EPISCOPUM.

Paulum, cui Neapolitanam Ecclesiam commiserat, de reditu citius cogitantem, ut ibi perseveret hortatur. De Petro diacono respondet, nihil illi timidum nullumque apud se fore locum subreptioni.

Gregorius Paulo episcopo.

Ad hoc fraternitatem tuam Neapolitanæ Ecclesiæ ad præsens præesse constitui, ut quosque potuisses, suaviora ad Deum prædicatione converteres. Et dum tota te oporteat hoc intentione peragere, priusquam hunc Domino fructum opereris, reverti festinas petisque a me ut coleriter eandem debeam Ecclesiam

ut ait, *provide*, cum certus esset episcopum non repugnaturum, populum non reclamaturum, clericos non iri offensum. Gussanv. Vides Thomassinum, parte II, lib. 1, c. 41, et Alteserram in hunc locum, ubi censet ea ætate a pontifice extra ordinem collata minora beneficia; utiturque testimonio Joannis Sarsher., epist. 230, qui tamen multis sæculis Gregorio nostro junior fuit. Addit: *Collationi beneficio in injecta est manus a Rom. Pontif., ex quo pronuntiatum est ordinariis in concilio gener. Lateran., cap. 5.*

(e) Idem est ac si diceret, fructus anni labentis jam percepti. ALTES.

Epist. XIV (Al. 11).—(a) Velitræ, vulgo *Veltri*, urbs Capanæ in via Appia, Roma distans viginti millibus, nunc adhuc episcopalis, cujus sedes juncta est Ostiensi.

(b) Translatio episcopatum se Jiuur non potest fieri sine auctoritate summi pontif., quia est de majoribus causis. Sic Cenotensis Ecclesia, quia posita erat loco intuto et inesto incursionibus Tervisinorum, in tutiorem locum translata, auctoritate Innocentii III. Testis ipse Innocentius, lib. II, epist. 8. Translatio etiam sedium episcoporum non fit sine consensu principis.... Sic Ecclesia Magalonensis Magalonæ insulæ Montepessulanum translata est, an. 1536, consensu summi pont. et Francisci I regis. ALTESERRA.

(c) Sic in omnibus Mss. et Editis sancti Gregorii epistolæ. Apud Ivonem: *consuetudinem festorum solemnium disponas.* Sic etiam apud Burchardum. Joannes Diaconus ita, *consuetudine solemnium festu disponas.* (In decreto Grat., *consuetudinem solemnium festive disponas.*) Ut ut scribatur, sententia est eadem, quam sic exprimo: In festis præcipuis et solemnioribus ad ecclesiam matricem ex tota diœcesi confluebant clerici et laici, quod pluribus conciliorum canonicis cautum est. Profero Agath., can. 21; Avern., can. 15; Aurel. I, can. 25; Aurel. IV, can. 3, etc. Itaque mutato sedis loco non jam in priori civitate festa disponebantur, sed ad sanctum Andream in Harenata publicis omnium fidelium conventus indici debuit, ut festivitates præcipuas cum suo celebrarent episcopo. Gussanv.

(d) Sic legitur in Turon. S. Gat.

ordinare, dum meus non sit animus in hac re otio- A
sus. Sed quia utilitates ejus summa cupio firmitate
vallare, diuturna de hoc necesse habeo deliberatione
tractare, ut eam digni possam ordinatione, Christo
revelante, disponere. Interea ergo fraternitas tua ita
invigilare animarum lucris studeat, ut iudicium quod
de te habeo, operationis tuæ roboretur effectu. De
persona vero Patri diaconi quæ scripsisti, omnia
mihi Theodorus vir consularis nunc indicavit. Et
ideo postquam tibi adhærere et ecclesiasticis eum
utilitatibus tua testificatione studere cognovi, nullius
debet adversitatem vel inimicitias formidare; sed
quanto sibi alios invidere perpendit, tanto vigilan-
tius, ut et nihil nocere valeant, in utilitatibus Eccle-
siæ, et Dei servitio perseveret. Fraternitas autem
tua pro ejus persona post hoc non debet esse sus- B
pecta, quia apud me (a) nulla subreptio locum
inveniet.

EPISTOLA XVI

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

*Paulinum Taurianensem episcopum Ecclesiæ
Liparitanæ præfici.*

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Locis (a) munitis Ecclesia constituta pastoris vacare
non debet officio. Quia igitur Ecclesia 580 Lipari-
tana sacerdote privata dignoscitur, ideo Paulinum
Taurianensis Ecclesiæ episcopum in prædicta Eccle-
sia Liparitana fraternitas tua sine mora præesse
constituat, ut officii sui administrationem in eadem
Ecclesia vigilantè exhibeat, et quæque ejus utilita-
tibus convenire didicerit, ordinare non desinat. Cun-
ctumque clerum ut in omnibus canonice ei obedire
debeat admoneas, quatenus præfatæ Ecclesiæ in
cunctis utilitas, prædicto fratre et coepiscopo nostro
disponente, Christo adjuvante procurari valeat (b).

Epist. XV (Al. 12). — (a) De hac sanctus Bernardus, lib. II de Consid., cap. 14: *Est vitium, cujus si te immunem sentis, inter omnes quos novi ex his qui cathedras ascenderunt, sedebis me iudice solitarius.... facilitas credulitatis hæc est, cujus callidissimæ vulpeculæ magnorum neminem comperi satis cavisse versutias. Inde eis ipsis pro nihilo iræ multæ, inde innocentium frequens addictio, inde præjudicia in absentes.* Ita sanctus Bernardus. Attendant potentes, animadvertant præsules, caveant singuli. Per subreptionem autem et obreptionem quid sit intelligendum, videat lector jurisperitos et canonistas: est per mendacem narrationem aliquid extorquere et quasi furari. Rescripta ab illis impetrata funditus non valent. Vide in D
epist. 6 lib. II, indict. 9: *Indiscussis petitionibus non credentes.* Vide eundem Gregorium, lib. I Dial., cap. 4, ubi declarat sibi ipsi posse surrepi, et pontificibus, *quia fallimur qui homines sumus, qui prophetæ non sumus; et quid mirum si ore mentientium aliquando in aliud ducimur?* GUSSANV.

Epist. XVI (Al. 26). — (a) Excusi, locis inimicis. Sed legendum ut in Mss. *locis munitis.* Aliis autem in locis, quæ scilicet hostium incursibus aperta erant, dispersis ovibus, ipsi ad fugam cogebantur pastores. Vide epist. libri hujus 17 et 50. In nonnullis tamen Mss. maxime in Vatic. legitur *locis minutis.*

(b) In Tur. S. Gat: *Data pridie kalend. Martiis, indict. 10.*

Epist. XVII (Al. 13) (a) Paulinus appellatur episcopus Tauri lib. I, epist. 41, ubi Taurianenses mo-

EPISTOLA XVII.

AD PAULINUM EPISCOPUM.

In Liparitana Ecclesia resideat, Taurianensem vero opportuno tempore visitet.

Gregorius (a) Paulino episcopo.

Scire te volumus quia Maximiano fratri et coepiscopo nostro scripsimus ut fraternitatem tuam Ecclesiæ (b) Liparitanæ ex nostra auctoritate præesse constituat. Cui te modis omnibus obedire necesse est, ejusque te Ecclesiæ (c) utilitatibus præcipimus decenter iasistere, et quæque ejus commoditatibus agoveris oportere, te volumus sine cunctatione peragere. Ecclesiam vero Taurianensem, quoties opportuno tempus credideris, visitabis. Ita ergo fraternitas tua hæc omnia implere festinet, ut et sui præsentia Liparitanam salubriter disponat Ecclesiam, et visitationis studio Taurianensem (d) Ecclesiam congregare et fovere non desinat. (e) Data mensæ Martio, indictione decima.

EPISTOLA XVIII.

AD NATALEM EPISCOPUM SALONITANUM.

Increpato de assiduis conviviis Natali, ut Honoratum archidiaconum suo loco restituat jubet.

Gregorius Natali episcopo Salonitano.

Multis ab urbe tua venientibus, fra'er charissimo, didici, pastoralis cura derelicta, solis te (a) conviviis occupatum (*Grat. dist. 44, c. 5*). Quæ audita non crederem, 581 nisi hæc actionum tuarum experimentis approbarem. Nam quia nequaquam lectioni studeas, nequaquam exhortationi invigiles, sed ipsum quoque usum ecclesiastici ordinis ignores, hoc est in C
testimonium quod eis sub quibus es positus reverentiam servare nescis. Cum enim sanctæ memoriæ decessoris mei fueris scriptis prohibitus ne contra Honoratum archidiaconum tuum dolorem tam longæ

nachos occasione dispersos barbarica legimus. Epist. vero 40, Paulinum ipsum episcopum in Sicilia peregrinum, quod forte Tauriani, cujus Ecclesiam dispersam supponit Gregorius, commorari non liceret. Inde Taurianensem Ecclesiam congregare et fovere visitationis studio Paulinus jubetur; Liparitanam vero, in qua securius resideret, sui præsentia disponere.

(b) Lipara hodie etiam sic dicta, insula Æoliarum præcipua, cum urbe episcopali cognomine sub archiepiscopo Messanensi, xxx mill. pass. ab ora Siciliæ in Boream. GUSSANV.

(c) Legerat in sancti Benedicti reg., cap. 24: *De abbate* (quod etiam de aliis prælatis est intelligendum) *sciatur sibi oportere prodesse magis quam præesse.*

(d) Pastoris est oves congregare; lupi, dispergere.

(e) Ita duo Teller. et Colbert.

Epist. XVIII (Al. 14). — (a) Vide Espensæum, lib. II Disgressionum in I Tim., cap. 14, ubi de episcopo vinolento disputat; et conc. Trid., sess. 25. de reform., cap. 1; et Mediol. I, de mensa episcopi. GUSSANV. De Natali, vide epist. 19 et 20 lib. I, et duas quæ hanc sequuntur. De epulis se excusavit Natalis, cui respondit sanctus Gregorius epist. 52, olim 37. Sanctus Martinus, teste Sulpicio, dial. 1, n. 17, nunquam consensit Vincentium præfecturæ omni virtutum genere præstantissimum convivio excipere; e contrario sanctus Ambrosius consules et præfectos pascere ferebatur, ut ex eodem Sulpicii testimonio liquet.

ingratiitudinis in corde retineres, (b) cumque et a me hæc tibi summopere fuerint interdicta, et mandata Dei negligens, et scripta nostra contemnens, præfatum Honoratum archidiaconum tuum, quasi (c) ad fortio-rem honorem provebens, conatus es callida arte degradare. Unde actum est ut eo archidiaconatus loco summo alium accesseres, qui tuis moribus obtemperare potuisset, cum præfatus vir pro nulla tibi re, ut arbitror, displicuit, nisi quod (d) vasa sacra et velamina tuis parentibus dare prohibebat. Quam causam subtili voluimus et nunc ego, et tunc sanctæ memoriæ decessor meus, indagatione discutere; sed tu, tuorum tibi actuum conscius, personam ad iudicium instructam transmittere distulisti. Proinde fraternitas tua, vel post frequentatam toties admonitionem a culpæ suæ errore recipiscet, et præfatum Honoratum in suum, mox ut mea scripta susceperit, locum suscipiat. Quod si forte facere distuleris, usum tibi pallii, qui ab hac sede concessus est, noveris esse sublatum. Si vero, etiam amisso pallio, in eadem pertinacia adhuc persistis, dominici corporis ac sanguinis te scias participatione esse privatum. Post quæ jam necessè est ut causas tuas subtilius indagantes, an in episcopatu ipso persistere debeas, summa cura atque inquisitione debeamus tractare. Eum vero (Grat. 7, 41, c. 40) qui contra justitiæ regulam, (e) ad locum alterius se provehi consensit, ab ejusdem archidiaconatus honore deponimus. Qui si ulterius in loco eodem ministrare præsumperit, se (f) participatione communionis sacræ noverit esse privatum. Tu igitur, frater charissime, nequaquam nos amplius provocos, ne duros valde in asperitate sentias, quos erga te positos in charitate contemnis. Restituito igitur loco suo Honorato archidiacono, instructam personam sub festinatione transmittite, qui mihi hoc debere ex ratione fieri suis possit allegationibus demonstrare. Eumdem namque archidiaconum ad nos venire decrevimus, ut quidquid justum, quidquid omnipotenti Deo placitum fuerit, cognitis assertioni-

(b) Ita legitur in Mss. Vatic., Norm., etc., etsi Excusi habeant: *cumque a me sæpe correptus fueris, et hæc tibi summopere, etc.*

(c) Archidiaconatus munia implere tunc non licebat presbytero. Hinc promotus ad presbyterium Honoratus archidiaconi gradu excidisset, amplissimeque fuisset spoliatus potestate. Ea ratione Sidonius de Joanne Cabillonensi episcopo scribit, epist. 25 lib. IV: *Post, laborum temporumque processu, archidiaconus, in quo seu gradu seu ministerio multum retentus propter industriam, diu dignitate (Presbyterali) non potuit augeri, ne potestate (archidiaconi) posset absolvi.*

(d) Supra monuimus diaconorum et maxime archidiaconi curæ mandatam fuisse rerum sacrarum custodiam et ecclesiasticorum bonorum administrationem, quod tamen in Orientalibus Ecclesiis non viguisse sancti Joannis Chrysostomi temporibus probatur ex hom. 14 ejusdem sancti Doctoris in Acta apostolorum, ubi clare docet hoc munus fuisse presbyterorum.

(e) In Excusis, *in archidiaconatum alterius.*

(f) Ut hic et apud sanctum Cyprianum, non omnibus abstinere, os, orare, vale, communicatio, mensa, negabatur. Hinc concludunt plebanis seu parochis competere

bus partium decernamus. Nos enim nullum personali amore defendimus, sed auctore Deo, normam justitiæ, postposita cujuslibet personæ acceptione, custodimus. (Cf. Joan. Diac., lib. III, c. 34.)

EPISTOLA XIX.

AD UNIVERSOS DALMATIÆ EPISCOPOS.

Quid in causa Natalis et Honorati actum sit explicat.

Gregorius universis episcopis per Dalmatiam constitutis.

Fraternitatem vestram licet desideremus scriptis discurrentibus frequenter visitare, tamen præterea cum res exigit, utraque cupimus negotia (a) unius occasione persolvere, ut et fraternos de visitatione relevemus animos, et quæ superveniunt, ne mentem possint ignorata confundere, subtilius (b) explicare. Frater itaque noster (c) Natalis Salonitanæ civitatis episcopus, cum Honoratum archidiaconum sedis suæ ad ordinem presbyteratus vellet provehere, ac deinceps ille (d) ad sublimiorem gradum crescere declinaret, a sanctæ memoriæ decessore meo missa supplicatione poposcerat ne ad hunc ordinem invitum accederet. Hoc enim fieri sibi non provehendi gratia, sed causa (e) ingratiitudinis perhibebat. Pro qua rotunc jam sanctæ memoriæ decessor noster scripta Natali frater coepiscopoque nostro direxerat, interdicere ne prædictum Honoratum archidiaconum invitum proveheret, neve dolorem conceptæ ingratiitudinis in corde retineret. Cumque et a (f) nobis, et hæc eidem summopere fuerint interdicta, non solum mandata Dei negligens, sed et scripta nostra contemnens, præfatum archidiaconum, ut dicitur, contra morem, quasi ad fortio-rem honorem provebens, conatus est callide degradare. Unde actum est ut eo de archidiaconatus loco submoto, (g) alium accesseret, qui in loco depositi Archidiaconi ministraret. Quem scilicet Honoratum arbitramur antistiti suo propterea displicere potuisse, (h) quod eum vasa sacra suis dare parentibus prohibebat. Quam causam, et tunc sanctæ memoriæ

facultatem aliquam excommunicandi: quam quæstionem pluribus tractat Filesacus, de særa episcoporum auctoritate, cap. 3. Sanctum Benedictum usum fuisse aliqua potestate excommunicandi, refert sanctus Gregorius, lib. II Dialog., cap. 23. Certe si presbyteris jus est pœnitentes arcere a communione, de verbis his est. Legatur Theophili Alexandrini ad Menam responsio. GUSSANV.

Epist. XIX (Al. 15). — (a) Sic Mss., ubi Editi habent, *negotii unius.*

(b) In recentioribus, *explicemus.* Sequitur Mss. Vatic., Norm., etc., necnon vet. Ed.

(c) In multis Codd. deest *Natalis.*

(d) Archidiaconus, juxta illorum temporum disciplinam, presbytero quovis minor erat ordine, gradu, dignitate, licet ministerii privilegiis et lucris, in rerum externarum administratione presbytero præpolleret. Hinc fortasse fuga presbyteratus; quo semel accepto, ab administratione feriandum erat.

(e) Hoc est, quod gratus non foret.

(f) Editi, invitis Mss., *a nobis sæpe correptus fuerit, et hæc eidem, etc.*

(g) In Vulgatis, *ascisceret.*

(h) Aperit causam cur minime gratus esset, curve callide eum degradare voluerit episcopus; hoc est,

decessor meus, et nunc ego subtili volumus indagatione discutere; sed is ipse sibi conscius, personam ad iudicium potposuit destinare, ne actum ejus discussa potuisset veritas apparere. Nos itaque tot jam scriptis admonitum, et hactenus pertinaciter obstinatum, scriptis iterum directis per presentium latorem curavimus admonendum, quatenus Honoratum archidiaconum, 533 (i) conjungente statim presentium latore, in priore loco susciperet. Qui jam obdurato adhuc corde contumaciter ad eundem revocare gradum si forte postponeret, usu eum pallii, qui ab hac sede concessus est, pro contumacia tot vicibus admissa privari precipimus. Si vero etiam amisso pallio adhuc in eadem pertinacia perseveraverit, a dominici quoque corporis ac sanguinis participatione submoventur. Equum enim est ut asperos de justitia sentiat, quos erga se positos in charitate contemnit. Nos itaque nec nunc quidem a justitia, quam prefatus antistes desepit, semita deviamus; sed restituito in locum sum eo, cujus nobis culpa minime patuit, precipimus Natalem episcopum instructam ad nos debere dirigere personam, quæ rectam ejus esse intentionem suis possit nobis allegationibus demonstrare. Nam et eundem archidiaconum venire fecimus, ut quidquid justum, quidquid omnipotenti Deo placitum fuerit, cognitis assertionibus partium decernamus. Nullum namque pro personali amore defendimus, sed, auctore Deo, normam justitiæ, postposita cujuslibet acceptione personæ, custodimus.

EPISTOLA XX.

AD ANTONINUM SUBDIACONUM.

Exposita iterum eadem causa, Antonino precipit ut ad Honoratum loco suo restituendum Natalem hortetur: hunc, ni pareat, primum usu pallii, deinde communionem privet. Restituito tandem Honorato, personam mittat episcopus; ipse vero archidiaconus Romam veniat, uterque causam dicatur. Advocatur etiam pro Malcho episcopo fidejussor.

GREGORIUS ANTONINO SUBDIACONO.

Honoratus (*Gr. dist. 74, can. 8*), archidiaconus Ecclesiæ Salonitanæ, a sanctæ memoriæ decessore meo missa supplicatione poposcerat ut ab antistite suo invitus provehi ad fortioris gradus ordinem contra morem nullatenus cogeretur. Hoc enim fieri sibi non provehendi gratia, sed causa ingratiitudinis prohibebat. Pro qua re tunc jam sanctæ memoriæ decessor noster scriptis suis Natali fratri coepiscopoque nostro interdixerat ne prædictum Honoratum archidiaconum invitum proveheret, neve dolorem conceptæ ingratiitudinis diutius in corde retineret.

creando presbyterum, archidiaconi potestate, quæ presbyterali præpollebat, apoliare. Illic parentes late sumuntur pro cognatis, non simpliciter pro bis qui genuerunt. In hac lata significatione sæpe usurpatur ista vox ab hujus ævi scriptoribus, ut a Gregorio Turon., lib. II Hist., cap. 4, et lib. IX, cap. 19 et 33. Porro hanc bonorum ecclesiasticorum dilapidationem, in consanguineorum gratiam, præviderat Antioch. synodus an. 341, cavitque, can. 25, quo

A Cumque et a me hæc eidem summo opere fuerint interdita, non solum mandata Dei negligens, sed scripta nostra contemnens, præfatum archidiaconum quasi ad fortiores honorem provehens, conatus est arte callida degradare. Unde actum est ut eo de archidiaconatus loco summo, alium arcesseret qui ejus obtemperare moribus potuisset. Quem Honoratum archidiaconum arbitramur antistiti suo aliunde displicere non potuisse, nisi quod eum vasa sacra suis dare parentibus prohibeat. Quam causam subtili volumus, et tunc sanctæ memoriæ decessor meus, et nunc ego, indagatione discutere; sed is eorum 534 sibi actum conscius personam ad iudicium potposuit destinare. Proinde experientiam tuam presentis præcepti auctoritate duximus fulciendam, quatenus conveniens in Saloniam, Natalem fratrem coepiscopumque nostrum saltem tot scriptis admonitum studeat hortari, ut supra memoratum archidiaconum in suo statim loco suscipiat. Quod si facere hoc contumaciter, ut consuevit, forte distulerit, usum ei pallii, qui ab hac sede concessus est, ex auctoritate sedis apostolicæ contradicito. Quem si etiam amisso pallio adhuc in eadem pertinacia perseverare perspexeris, Dominici quoque corporis ac sanguinis eundem antistitem participatione privabis. Eum vero (*Grat. 7, q. 1, c. 40*) qui contra justitiæ regulam, ad locum alterius se provehi consensit, ab ejusdem archidiaconatus honore deponi precipimus. Quem, si ulterius in loco eodem ministrare præsumperit, communionis sacræ participatione privamus. Equum enim est ut asperos de justitia sentiat, quos erga se positos in charitate contemnit. Restituito ergo loco suo Honorato archidiacono, instructam personam supradictus antistes, te compellente, dirigat, quæ intentionem ejus esse vel fuisse justam, suis mihi allegationibus possit demonstrare. Sed et eundem archidiaconum ad nos venire precipimus, ut quidquid justum, quidquid omnipotenti Deo placitum fuerit, cognitis assertionibus partium decernamus. Nos enim nullum pro personali amore defendimus, sed auctore Deo normam justitiæ, postposita cujuslibet acceptione personæ, servamus. (a) Malchum vero fratrem coepiscopumque nostrum curabis fidejussori committere, ut ad nos quantocius veniat, quatenus omni mora ac dilatione postposita, actionem suarum expositis ratiociniis, ad propria cum securitate valeat remeare. (*Cf. Joan. Diac. l. III, c. 9.*)

tanti sceleris reus episcopus synodo provinciæ pœnas persolvere jubetur.

(i) Hoc est, *accedente*. Act. VIII, 29, *accede, et adjuuge te ad currum.*

Epist. XX (*Al. 16*). — (a) Rexerat patrimonium aliquod Ecclesiæ Romanæ, ut apparet ex epistola 46 hujus induct., et 22 indict. 11. Eundem Romæ subito mortuum, quæ die causam dixerat et addictus fuerat, docet epist. 47 lib. IV, indict. 13.

EPISTOLA XXI.

AD JOBINUM ILLYRICI PRÆFECTUM.

Vastatam a barbaris provinciam ejus regimine recreari gaudet. Patrimonii rectorem commendat. Natali episcopo ne opem contra justitiam ferat hortatur.

Gregorius (a) Jobino præfecto Illyrici.

Lic et ad reddenda paternæ charitatis officia, hostilitate itineribus occupatis, raritas portitorum impedit, quoties tamen occasio inciderit, excellentiam vestram non desistimus scriptis discurrentibus visitare, quatenus quorum aspectum præsentium videre non possumus, eos aliquatenus scriptis valeamus alternantibus intueri. Gaudemus itaque quod eminentiæ vestræ regimine afflictæ Dominus voluit provinciæ consulere, ut quam ex una parte flagello barbaricæ vastationis ulcerat, hanc ex alia per eminentiam vestram, quasi per superduciam salutem curet. Largitam ergo vobis dignitatem ex solo munere donantis attendite, et ex ipsa concessi regimini administratione Conditorum vestrum erga vos placabiliorem facite; **555** quatenus cum ipse quod largitus est meritis bonorum operum, ad suam viderit gloriam revocari, et in hac vos vita clariores efficiat, et præmia vobis regni cœlestis concedat. Præsentium igitur latorem, quem illuc pro ipsa exigui patrimoniali administratione direximus, vestræ excellentiæ commendamus. Nos enim charitatis vestræ connexi vinculo Dominum petimus, quo sic actus vestros in hac vita dirigat, ut ipsorum merito ad æterna vos regna perducat. Natali autem fratri et coepiscopo nostro in nullo Gloria vestra opem contra justitiam ferat, (b) quia tanto necesse est ut canonicæ ultionis vindictam sentiat, quanto et ipsam regulam canonicam ignorat.

EPISTOLA XXII.

AD UNIVEROS EPISCOPOS ILLYRICI.

Joannis episcopi ordinationem confirmat

Gregorius universis episcopis per Illyricum.

Et nobis confert de sollicitudine vestra lætitiā, et fraternitatem vestram de sua reddit ordinatione securam, si antiquæ consuetudinis ordo servatur. Quia ergo ex epistolis quos ad nos per Maximianum presby-

Epist. XXI (Al. 17.) — (a) In omnibus fere Editionibus et in quibusdam mss. Codicibus legebatur *Jobino episcopo Illyrici*. Sed ope quorundam mss. emendavimus hanc lectionem, quam vitiosam esse demonstrat contextus epistolæ, qui præcipuam quamdam dignitatem laicam præ se fert; nec non **epist. 43**, nunc **45**, libri 1, quæ sic incipit: *Jobinus, excellentissimus vir, filius noster, præpositus per Illyricum*. Gussanv. in Vatio. Legitur *præposito, ex-præfeto Illyr.* In duobus Teller. et Rhemens., *episcopo Illyr.* In Norm., Anglic., Corb., etc., quos sequimur, *præfeto Illyr.*

(b) Ergo ignorantia ista, secundum Gregorium, magis arguet peccatum, quam elevet; accusat, non excusat.

Epist. XXII. Al. 7, indict. 13.

Epist. XXIII (Al. 8, indict. 13) — (a) Justiniana prima, alias Achridus, nunc vero Loecrida in Albania, urbe olim Macedoniæ ad Lichnidum lacum, nunc adhuc ampla, in excelso colle, ubi natus Justinianus imperator, qui eam non modo instauravit, verum etiam multis ornavit privilegiis, et jure præsertim metropolitico Prævalitanæ provinciæ, imo et prima-

A terum et Andream diaconum direxistis, in persona Joannis fratris et coepiscopi nostri consensum omnium vestrum et serenissimi principis convenisse cognovimus voluntatem, magna nos exultatio habuit talem, Deo auctore, ad sacerdotii officium fuisse provectum, qui, dignus cunctorum est electionis judicio comprobatus. Proinde juxta postulationis vestræ desiderium, prædictum fratrem et coepiscopum nostrum, in eo quo est sacerdotii ordine constitutus, nostri assensus auctoritate firmamus, ratamque nos ejus consecrationem habere, dirigentes pallium, indicamus. Cui quoniam juxta morem nostras vices commisimus peragandas, ideo fraternitatem vestram necessario prævidimus adhortandam, quatenus ei in his quæ ad ordinem ecclesiasticum rectitudinemque pertinent disciplinæ, sive in aliis quibus canonum decreta non obstant, parere nullo modo differat, ut charitatem vestram sincero eum judicio elegeris exhibita valeat obedientia declarare. (*Vide sup. lib. 1, ep. 45, indict. 9; et inf. ep. 23.*)

EPISTOLA XXIII.

AD JOANNEM EPISCOPIUM.

Gratulatur quod unanimi omnium consensu electus sit. Ipsum ex more pallio donat, et vicariatu apostolicæ sedis. Ad pastorale munus summa prudentiæ et charitate implendum hortatur.

Gregorius Joanni episcopo (a) primæ Justinianæ Illyrici.

Manifestum bonitatis esse liquet indicium, in unius electione cunctorum convenire **556** consensum. **C** Quia igitur (*Grat. dist. 63, c. 9*) suscepta fratrum et coepiscoporum nostrorum relatio ad locum vos sacerdotii totius concilii unito consensu et serenissimi principis voluntate declarat accersiri, gratias omnipotenti Deo creatori nostro magna eum exultatione retulimus, qui vitam actusque vestros ita de præteritis fecit esse probabiles, ut omnium vos, quod est valde laudabile, faceret placere judicio. Quibus nos quoque in personam fraternitatis tuæ per omnia consentimus. Atque omnipotentem Dominum deprecamur, ut charitatem vestram sicut sua gratia elegit, ita in omnibus sua protectione custodiat. (b) Pallium

itali dignitate et vicaria Romanæ sedis, quod obtinuit a Vigilio papa, prout habetur novella 131. Prima autem dicta est ad differentiam Ulpiani Mæsii superioris, quæ Justiniana secunda dicta est, et aliarum urbium ejusdem nominis ab eodem imperatore instauratarum. Jacet inter Dyræchium et Thessalonicam sub dominio Turcarum. Gussanv.

(b) Ex hac et 57 epist. lib. v, apparet quibusdam episcopis Græcis datum fuisse a sancto Gregorio pallium, non tamen omnibus; non ipsis patriarchis, ut docet epist. 15 lib. v. Ergo patriarchæ non aliunde pallium petebant, imo videntur illud suis subdite concessisse, non repugnante Roma. Consonant Constantinopolitanum viii conc., in fragmentis, c. 17 et 27; Joan. VIII, epist. 190 et 199. An eadem fuerit materia, forma eadem Occidentalisque Orientalis pallii, nova rixa illius similis quam vocant *de lana caprina*. Magna si fuisset aut gravis differentia, exprobrasset eam alii alii; nec Latini nono sæculo, ut somniavit quispian lino deposito, lanam Græcorum facile induissent, de qua Isidorus Pelusiota multis ante sæculis. Aug.

vero (*Dist.* 100, c. 10) ex more transmisimus, et vi-
ces vos apostolicæ sedis agere iterata innovatione
decernimus, admonentes ut ita vos circa subjectos
debeat exhibere placabiles, ut rectitudinem ves-
tram (c) diligere provocentur potius quam timere.
Quorum si culpa forte poposcerit, excessus emen-
dare curabitis, ut paternum affectum de animo nullo
modo relinquatis. Estote in custodia commissi
gregis vigilantes atque solliciti, et disciplinæ zelo
districti, ut lupo insidians, nec ovile turbare domi-
nicum, nec nocere ovibus aliqua fraudis occasione
prævaleat. Animarum lucrum Deo nostro tota men-
tis intentione facere festinate, nomen nos pastoris
(d) non ad quietem, sed ad laborem suscepisse cog-
noscite. Exhibeamus ergo in opere quod signamur
in nomine. Sacerdotii prærogativam si recta consi-
deratione pensemus, sollicitis et bene gerentibus in
honore, negligentibus autem profecto erit in onere.
Sicut igitur laborantes et circa animarum salutem
sollicitos hoc nomen ante Deum æternam ducit ad
gloriam, ita desides ac torpentes (e) vergit ad pœ-
nam. In lingua nostra vitam esse aliam plebs com-
missa agnoscat. Sit illis fraternitatis vestræ doc-
trina, gratus coercitionis stimulus, et vita imita-
tionis exemplum. Quid enim diligere et quid timere
debeant, charitatis vestræ sermo prædicationis aper-
iat, fructum efficacia vestræ æternæ huiusmodi
retributionis acquirat.

Inter hæc vero et ista vos principaliter delibera-
tionis cura constringat, ne unquam ordinationes face-
re tentetis illicitas; sed si quos ad clericatus ordi-
nem vel potius forte gradum promoveri conti-
gerit, non præmiis aut precibus, sed meritis ordi-
nentur. In nulla ordinatione fraternitati vestræ
commoda quolibet modo surripiant, ne laqueis (f)
simoniacæ, quod absit, hærescos illigetur. *Quid enim*

(c) *Infra*, lib. III, indict. 11, epist. 53. Sanctus Hie-
ronymus, epist. 62, ad Theophilum: *Ut pontifices
Christi... non dominorum metu, sed patrum honore
veneremur... Sed contenti sint honore suo, patres se
sciunt esse, non dominos.* GUSSANV. Legerat hoc in reg.
sancti Benedicti Gregorius ejus alumnus. Scilicet,
cap. 64, præcipit sanctus Pater ut abbas *studeat magis
amari quam timeri.*

(d) Male ambiunt onus angelicis humeris formi-
dandum, qui in vicarios rejecto diei et æstus pon-
dere, honorem, potestatem, reditus sibi reservant. De
his dicebat olim in concione publica Jodocus Clit-
thovæus doctor Sorbonicus, referente Espinæo, lib.
III *Digræss.*, cap. 22: *Adibunt hujusmodi per vicarios
paradisum, in persona inferos; sic aliqui dum in mi-
noribus erant, concionibus illustres; illustrissimæ um
fiunt, obmutescunt.* Diceret apud quosdam pœdum pas-
torale rudem esse quæ donati veterani a militia disce-
debant, cum contra reparandi belli major imponetur
per episcopatum necessitas. Plura sunt apud sanctum
Chrysostomum, homil. 3 in Acta apostolorum.
Vide epist. 11 lib. V, alias 12 lib. IV. GUSSANV.

(e) Ita Mss., quod verbum editores mutarunt in
urget.

(f) Praxim simoniacæ auctores ecclesiastici vulgo
hæresim appellat quo magis ostendant execrabilem.
Idem de jure investiturarum aliquot post
sæculis facilitatum est. GUSSANV.

A *prodest homini*, sicut Veritas docet, *si toti-
dum acquirat, et suæ faciat animæ detr*
(*Matth.* VIII, 36)? Unde necesse est ut Deum
quod gerimus attendamus, peritura et tei
contemnamus, atque ad æternitatis bona cu-
siderium dirigamus. (g) Xenia autem vest-
titatis suscipere omnino nolueram, quia va-
incongruum ut a prædatis atque afflictis i-
munera percepisse videremur. Sed responsi-
tri alio me argumento vicerunt. (h) ad eum
ferentes, a quo non possent oblationes ves-
ternitatis **587** repelli. Illud enim vobis p-
nibus studendum est, ut venturæ judicii ani-
sicut prædiximus, non peritura munera pr-
quatenus et vos de vestra mercedis opera
nos pariter de nostra adhortatione respici-
B *sup. ep. 22.)*

EPISTOLA XXIV.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM SYRACUSANUM
*Ut laudatum a Felice presbyterum diligen-
tinet, eumque Romam, si episcopatu digni
spexerit, mittat.*

Gregorius Maximiano episcopo Syracusa-
Felix vir consularis, præsentium lator, edoc-
esse quemdam in illis partibus presbyterum
episcopatus ordinem provehi vitæ merito di-
pareat. Hunc ergo fraternitas tua coram s-
faciat, eumque, sicut certus sum, propter an-
riculum diligenter examinet. Quem si ad hi-
dum provehi dignum esse perspexerit,
studeat destinare, ut eum, disponente Deo,
præviderimus, possimus (a) ordinare pasto-
C sentium vero latorem Felicem (b) virum cor-
chartularium, salva fraternitati tuæ justitia, cu-
damus, quatenus in iis quæ juste poposceri-
num invenire possit affectum. (*Cf. Joan. Di-
c. 13.)*

(g) In Mss. pler., *exenia*. Rationem subdit qui
suscipiat, ne in totum hanc munera susce-
damnare videatur. In Digest., lib. I, titulo 16,
procons., § 3: *Non in totum xeniiis abstinere
proconsul, sed modum adhibere. Neque mora
neat, neque avaræ modum xeniorum excedat.* I-
post: *Audi quid sentimus; velus proverbii
οὔτε πάντα, οὔτε πάντη, οὔτε παρὰ πάντων
omnia, neque omni tempore, neque ab omnib-
valde inhumanum est a nemine accipere; sed
vilissimum est; et omnia, avarissimum.* Tand-
D cludit: *Sed nec xenia producenda sunt ad
qualitatem; scilicet munera plus sunt quan-
Alciatus, in lege 194, de verborum signif.,
fere munera species explicat, et de xenio d-
prie esse munus quod hospitibus datur;
jure pro munusculis accipi, quæ judicibus
ad eorum gratiam accupandam mitti. Guss-
h) Procul dubio ad sanctum Petrum.*

Epist. XXIV (Al. 18).— (a) Ea etate episc-
liæ, Siciliæ et aliarum viciniorum provinciæ
consecrabantur nisi a Rom. pont. tanquam
cha Occidentis, vel de ejus licentia, etc. ALI

(b) In Vatic. B et C: *Felicem vestræ char-
A: Felicem vicariæ charitate.* Sequimur
Corb., Vatic. D, etc. De chartularii dignitate
Alteserram hoc loco.

EPISTOLA XXV.

AD BENENATUM EPISCOPUM.

Cumanæ Ecclesiæ visitationem delegat, ut tum Ecclesiam illam tueatur, tum ex ipsius clero idoneum sacerdotem eligi procuret.

Gregorius (a) Benenato episcopo.

Quoniam (b) Cumanæ Ecclesiæ Liberius quondam antistes de hac luce migrasse cognoscitur: **SSS** propterea visitationis destitutæ Ecclesiæ fraternitati tuæ operam solemniter delegamus, quam ita te convenit exhibere, ut nihil (c) de profectionibus clericorum, reditu, ornato, ministeriisque, vel quidquid illud est, a quoquam præsumatur Ecclesiæ. Et ideo obaritas tuæ ad prædictam Ecclesiam ire properabit, et assiduis adhortationibus clerum plebemque ejusdem Ecclesiæ admonere te volumus, ut, remoto (d) studio, uno eodemque consensu talem sibi præficiendum expetant sacerdotem, qui et tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respuatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti, omnium subscriptionibus roborati, et dilectionis tuæ testimonio litterarum, ad nos sacrandus occurrat. Commemoremus etiam fraternitatem tuam ut (e) nullum de altera eligi permittas Ecclesia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis in qua visitationis impendis officium nullus ad episcopatum dignus (quod evenire non credimus) potuerit inveniri. Provisurus ante omnia (f) ne ad hoc cujuslibet conversationis vel meriti (g) laicæ personæ aspirare præsumat, et tu periculum ordinis tui (quod absit) incurras.

Epist. XXV (Al. 19). — (a) Erat hic episcopus Misenas, ut liquet ex epist. 45, ubi Cumanam Ecclesiam, cujus eum visitatorem in hac epistola fecerat, Misenas sum adjungit. De eo etiam fit mentio epist. 34, lib. v, et 4 ac 50 lib. noni. Prius legebatur, *episcopo visitatori Cumanæ Eccl.* quæ absunt a Corb., Norm., Rhem. et tribus Vaticanis.

(b) Comæ, vulgo *Cuma*, urbs olim Campaniæ, episcopalis, in ora littoralijuxta Misenum pronontorium, nunc prorsus excisa, cujus sedes episcopalis Aversam translata est. Eversam fuisse a Teutonibus an. 1207, legimus apud Bolland., ad 16 Febr. In Mss. sæpe legitur, *Cumensis Eccl.* pro *Comensis*. Vide Mabill., *Massi Ital.* p. 219, ubi exhibet chartam Lotarii imp. datam rogante Amalrico Cumensi, id est Comensi episc. in Liguria.

(c) Promotiones intellige, quibus vetitum erat visitatori se immiscere, nisi speciali mandato delegaretur, ut supra epist. 10, Paulo Neapolit. Ecclesiam administranti delegatum legimus. Vide lib. i, epist. 18 ac 81, et, infra, epist. 45. Profectiones cler. intelligit Alteserra eorum stipendia, quæ minui vetat sanctissimus pontifex.

(d) In Vulgatis, *studio diversarum partium*, quæ duo verba omittit suaserunt Codd. Vatic., Norm., Corb., etc.

(e) Utinam hæc regula, a conciliis et sanctis Patribus sancita, repetita, inculcata, nostris non jaceret temporibus otiosa! In decretis Cælestini papæ, cap. 18, sic habetur: *Tunc alter de altera eligatur Ecclesia, si de civitate ipsius clericis cui est episcopus ordinandus nullus dignus potuerit inveniri. Primum enim illi referendi sunt, ut aliqui de alienis clericis merito præferantur. Habebat unusquisque suæ fructum militiæ in Ecclesia in qua suam per omnia officia transegit æta-*

A

EPISTOLA XXVI.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Ecclesiæ Nepesinæ visitationem injungit.

Gregorius (a) Joanni episcopo.

Quoniam Paulo fratri et coepiscopo nostro Neapolitanæ Ecclesiæ visitationis operam injunximus, idcirco fraternitas tua visitationem Ecclesiæ Nepesinæ non desistat assumere, quatenus, exigente Paschali festivitate, quidquid sacrorum solemnitas poscit, te operante, modis omnibus impleatur. Donec igitur quid de persona prædicti fratris et coepiscopi nostri agendum sit, **SSS** deliberare possimus, ita in cunctis te fraternitas tua solertem vigilantemque studeat exhibere, ut prædictus vir absens nullo modo sentiat. (b) Mense aprili, indictione decima.

EPISTOLA XXVII.

AD RUSTICIANAM PATRICIAM.

Bonum quod dono Conditoris in corde concipitur, ceteri ac firma devotione complendum. Si quis contra nos calumnias molitur, ad Deum tota spes mentis inflectenda.

Gregorius (a) Rusticianæ patriciæ.

Epistolam excellentiæ vestræ suscipiens, (b) votivo sum incolumitatis ejus nuntio relevatus, optans ut vitam actusque vestro sua Dominus misericordia protegat et disponat. Valde autem miratus sum cur deliberatæ viæ eundi ad loca sancta intentionem et votum boni operis deflexistis, dum si quando bonum aliquod dono Conditoris in corde concipitur, ceteri necesse est devotione compleri, ne dum callidus insidiator animum irretire nititur, subinde impedimenta suggerat, quibus ad effectum minime desideria sua

tem; in aliena stipendia minime alter obrepit, nec alii debitam alter sibi audeat vindicarem ercedem. Sit facultas clericis renitendi, si se viderint prægravari; et quos sibi ingeri ex transverso cognoverint, non timeant refutare, etc. Videat lector epistolam Nicolai papæ ad Carolum Calvum circa an. 865, ubi contrarium usum in Gallia familiarium grassantem, vocat *violationem canonum temerariam*, pro qua amputanda necesse est specialius impendere diligentiam et eam decreti ligone (ut ipse loquitur) radicitus extirpare. Cæterum quod de episcopis atunt, cæteris quoque dignitatibus, officiis, sacerdotiis, pari ratione prudens quisque accommodabit. Vide Cod. lib. i. tit. 6, de episcopis et clericis, leg. 11: *In Ecclesiis quæ in possessionibus, ut fieri solet, diversorum vicis etiam vel quibuslibet locis sunt constitutæ; clerici non ex alia possessione, vel vico, sed ex eo ubi Ecclesiam esse constituerit, ordinentur, etc.* GUSSANV.

(f) In Vatic. A et B *ne ad episcopatum cujuslibet conversationis vel meriti personæ*. In vulgatis, *ne ad cujuslibet conversationis meritum*. Sequimur Vatic. D Rhem., Norm., Regios, etc.

(g) De laicis ad sacros ordines non statim promovendis, plurimis canonibus cautum est, quos videsis apud Thomassinum, lib. i, parte secunda, cap. 85.

Epist. XXVI (Al. 20). — (a) In vulgatis, *episc. visitatori Nepesinæ Ecclesiæ*. In Vaticanis *episcopo Nepesino*. Sequimur Norm., Corb., Rhem., etc.

(b) Ita Colbert. vet. et Turon. S. Gat.

Epist. XXVII (Al. 21). — (a) Ex urbe Roma migraverat Constantinopolim, ut colligitur ex epist. 22, indict. 1, et 22, indict. 6.

(b) Id est *expedito, optabili*. Sic apud Apuleium *votivus conspectus*. Sæpius pro eo quod voto fit aut promittitur: *ludi votivi, tabella votiva, thus votivum*.

mens occupationibus debilitata perducat. Unde necesse est excellentiam vestram omnibus impedimentis piis causis obviantibus anteire, et ad fructum boni operis totis cordis nisibus inhiare; ut et in præsentis sæculo tranquille vivere, et in futuro cœleste regnum valeat possidere. Illud autem quod scripsistis, Passivum contra vos aliquas molitum fuisse calumnias, piissimos vero imperatores non solum libenter non audisse, sed etiam asperè suscepisse, cujus hoc fuerit donum, perpendite; et ad eum qui hominibus in hoc sæculo ne quantum appetunt nocere valeant, potenter obviati totam spem mentis inflectite, quatenus pravas hominum voluntates brachii sui oppositione reverberet, conatusque eorum, ut consuevit, misericorditer ipse confringat. Gloriosum domnum Appionem et domnam Eusebiam, domnum Eudoxium et domnam Gregoriam, mea per vos deprecor vice salutari.

EPISTOLA XXVIII.

AD STEPHANUM CHARTULARIUM.

Monachos duos sui status desertores jubet retrudi; monasterio consuetudines novas imponi non sinat. Gregorius Stephano (a) chartulario.

Scientes magnitudinem charitatis vestræ toto Dominum corde diligere, ob hoc ea quæ in massis 500 (b) de jure quondam patriciæ recordationis Julii contra præcepta dominica contraque canonum regulam commissa esse didicimus, ad ejus necesse duximus referre notitiam, quatenus et quæ perpetrata sunt corrigi debeant, et alii deinceps tentare non præsumant. Insinuatum igitur nobis est, in massa quæ nuncupatur (c) Marato, abbate monasterii sancti Georgii quod in eadem situm est, duos monachos refugisse; et unum quidem ex eis jam conjugem accepisse, alium autem laicum effectum sæculariter vivere; cum nec ex familia massæ homines ipsi esse liberi asserantur, et vel si secundum conditionem debuissent agere, contra Deum erat ut post adeptum divini officii cultum, ad sæcularem vitam atque habitum remearent. Unde hortor ut, habita judicis æterni consideratione, monachos ipsos retrudi sine dilatione faciatis, ne eorum exemplo, cum vestro, quod absit, peccato, cæterorum monasteriorum districtio dissipetur, sed magis ut magnitudinis vestræ solatio aliis monachis spes gerendi talia submoveatur. Asserit autem prædictus abbas presbyterum prædictæ massæ novas monasterio ipsi velle imponere consuetudines, quæ ex tempore conditi monasterii per triennale tempus hactenus non fuerunt,

EPIST. XXVIII (Al. 20, *indict.* 7). — (a) In collectione Pauli Diac., epist. 45, consentientibus duobus Teller. et Mss. Norm., necnon Vatic. D, legitur *chartulario*, vel *chartario Siciliæ*. Additur in Vatic. et Teller., *de monachis restituendis*. De hoc Stephano lege epist. 3, *indict.* 14; ad Joannem sanctæ Lucie Syracus. abbatem.

(b) Sic restituimus ex Mss. cum Vulgati habeant, *de jure quondam patricii viri præ recordationis*. In duobus Teller. pro *in massis* legitur *in marsis*.

(c) Norm., *Marathodis*; duo Teller., *Mirathodis*, vel *Marathodis*. Corb. duo et antiq. Colb., *Maratodis*. In Vulgatis legitur *de abbate*. . refugisse.

A siquidem si quid Deo illio munificentis gratia delibus viris oblatum fuerit, portionem se ac debere percipere. Quod magnitudo vestra at diligenter agnoscere; et si hoc ab initio hodi etiam labentibus temporibus aliud noviter id non concedat, maxime cum exiguæ substanti monasterium pauperum esse didicimus, et abh ipsum hõspitale omnino esse multorum attes ne didicimus (d).

EPISTOLA XXIX.

AD MAURILIUM ET VITALIANUM.

Ariulphum, si Romam pergat, a tergo insequat. Gregorius Maurillo et Vitaliano (a) magistris tum.

Gloriæ vestræ suscipientes epistolas Deo gegimus, quia de salute vestra cognovimus et dilicitudine vestra multum gavisi sumus, et mquæ scripsistis parata fuerunt. Sed Aldio (b) vgnificus post adventum hominum vestrorum scripsit quia in proximo jam Ariulphus esset, tuimus ne milites qui ad vos diriguntur ih ejus inciderent. Tamen et hic, in quantum Dejuverit, contra eum filius noster gloriosus ma militum 501 se paravit. Sed et gloria vestra; (c) perexierit ipse hostis, quomodo consuevistis auxilio Dei a dorso ejus quod potestis perficite ramus enim in omnipotentis Dei virtute, et in beati Petri apostolorum principis, in cujus litali sanguinem effundere desiderat, quia ipsam contrarium sine mora inveniet.

EPISTOLA XXX.

AD MAURILIUM ET VITALIANUM.

De dubia Suanensium fide, ac de parato Ari exercitu monet.

Gregorius Maurilio et Vitaliano magistris mi Suppliciter gloriæ vestræ per filium nostrum tallanum cum quo ut tractaretis et verbo et mandavimus. Undecimo autem die mensis (a) Jrii Ariulphus hanc epistolam quam vobis diretransmisit. Et ideo relegentes eam, videte si sua (b) Suanenses quam reipublicæ promiserat terunt. Obsidesque dignos de quibus possitidere ab eis percipite; et insuper eos denovo mentis obstringite, reddentes eis quod loco pi sustulistis, et sermonibus vestris eos sanant autem manifestissimo cognoveritis eos cum Ari de sua subditione locutos fuisse, vel certe ol ei dedisse, sicut nos Ariulphi epistola quam direximus dubios reddidit, salubri consilio p

(d) In Collect. Pauli additur: *data die xiv Junii, indict.* 10.

EPIST. XXXIX (Al. 22, *indict.* 7). — (a) legebatur, *Mauricio*.

(b) In Excusis, *vir memorandus*.

(c) Sic legitur in Mss. pro *perexierit*, quod h Excusi. Supra, epist. 52 libri 1, occurrit *per* eodem sensu.

EPIST. XXX (Al. 23, *indict.* 7). — (a) In 6 Pauli Diac., Junii. Abest autem hæc epist. a que Mss.

(b) Suana, vulgo *Soana*, urbs Etruriæ, adhi scopalis sub archiep. Senensi.

clantes ne in aliquo animâ vestra vel nostra de sacramentis gravetur, quiddam utile reipublicæ judicaveritis peragite. Sed ita faciat gloria vestra, ut neque sit aliquid unde possimus ab adversariis reprehendi, neque in quo utilitas reipublicæ exigit, quod avertat Dominus, negligatur. Præterea, gloriosi filii, estote solliciti, quia, quantum comperi, (c) hostem collectum habet, et (d) Narina dicitur residere; et si huc cursum Deo sibi irato mittere voluerit, vos loca ipsius, quantum vos Dominus juverit, (e) deprædamini, aut certe (f) sculcas quos mittitis, sollicitè requirant, ne dolens factum ad nos discurrat (g).

(a) EPISTOLA XXXI.

AD CUNCTOS MILITES NEAPOLITANOS.

De obedientia Constantio tribuno exhibenda.

Gregorius universis militibus Neapolitanis.

Summa militiæ laus inter alia bona merita hæc est, obedientiam sanctæ reipublicæ (b) utilitatibus exhibere, quodque sibi utiliter imperatum **592** fuerit, obtemperare: sicut et nunc devotionem vestram fecisse didicimus, quæ epistollæ nostris, quibus magnificum virum Constantium tribunum custodiæ civitatis deputavimus præesse, paruit, et congruam militaris devotionis obedientiam demonstravit. Unde scriptis vos præsentibus curavimus admonendos, uti prædicto viro magnifico tribuno, sicut et fecistis, omnem debeatis pro serenissimorum dominorum utilitate vel conservanda civitate obedientiam exhibere, quatenus quiddam a vobis hæcenus benegatum agnoscitur, per præsentis temporis vigilantiam ac sollicitudinem augmentetis.

EPISTOLA XXXII.

AD PETRUM SUBDIACONUM SICILIÆ.

De patrimonii regimine plurima præcipit, in quibus elucet justitia, religio, prudentia, et liberalis erga egenos animus; familiaris quoque in Petrum dilectio facile advertitur.

Gregorius Petro subdiacono Siciliæ.

Indicante mihi Romano defensore, cognovi quia

(c) Id est, exercitum collectum habet. *Hostis*, tum *hool*, tum passim apud scriptores mediæ ac postremæ ætatis. Id omnino significat quod exercitus. Vide Cangii Glossarium, ubi locus hic Gregorianus, multis aliunde quæsitis testimoniis, illustratur.

(d) Paul. Diac., *Nardias*.(e) Idem, *deprædale*.

(f) Sic Mss. Vall., Corb., qui sic legunt, *sculcas quas mittitis*. Similiter apud Simocattam, qui lib. vi, cap. 9, ait Romanos post victoriam ad delicias et comotationem conversos oblitos esse custodiæ, *ἢν σκοῦλας ἀντὶ τῆς πατρῆας φωνῆ βωμάλους ἀποκαλεῖν*. Eadem vox *σκοῦλας* habetur apud Leonem, constit. 17, *σκοῦλαῖς ἄνωγες σκοῦλαῖς*, et apud Constantinum, de administ. imp. *ἐξοῦλαῖς ἄνωγες*, excubitores, et *ἐξοῦλαῖς*, explorare. Vide Glossar. Meursii, Rigaltii, et Liadburgii ad leges antiquas, *Gusnas*. In lege Langobard., lib. 1, lit. 14, § 6: *Si quis in exercitu ambulare contempserit aut in sculcam*. Ibi *exercitiis et sculca* pro militari servitio ad quod tenebantur vasailli. *Scultas* tamen legunt nonnulli quos confutat Cangius in utroque Glossar.

(g) In Colbert. vet. additur, *Die 14 Kalend. Junii, Indict. 10*.EPIST. XXXI. (Al. 24, *indict.* 7). — (a) Hæc epistola

A monasterium anollarum Dei quod est in fundo (b) Monotheo, ab Ecclesia nostra de Villa nova, de fundo juris sui violentiam pertulit, qui eidem monasterio dicitur dimissus. Quod si ita est, experientia tua eis et fundum restituat, et ejusdem fundi de duabus (c) quas exegisti indictionibus pensiones restituat. Quia autem (d) multi Judæorum in missis Ecclesiæ commendent, volo ut si qui ex eis Christiani voluerint fieri, aliquantum eis pensæ relaxetur, quatenus isto beneficio provocati, tali desiderio et (e) alli aseurgant.

Vaccæ autem quæ jam sunt ætate steriles, vel boves masculi qui omnino inutiles esse videntur, vendi debent, ut saltem eorum pretium ad aliquam utilitatem crescat. Greges vero equarum quas valde inutiliter habemus, omnes volo distrabi, et tantummodo quadringentas juniores servari ad fetum, ex quibus quadringentis singulis conductoribus singulæ (f) condonari debent, quatenus ex ipsis annis singulis aliquid reddant, quia durum est valde ut sexaginta solidos pastoribus expendamus, et sexaginta denarios ex eisdem gregibus non habeamus. Ita ergo experientia tua faciat, ut alia per conductores omnes, sicut diximus, partiantur, alia distrabe, et in numerum redige. Pastores vero ipsos per possessiones ordina, ut ex cultura terræ ferre aliquid utilitatis possint. Æramenta vero omnia quæ vel in Syracusis, vel in Panormo, juris ecclesiastici esse possunt, distrahenda sunt priusquam ipsa vetustate funditus pereant.

593 Veniente autem fratre Cyriaco servo Dei Romam, de illo subtiliter requisivi si cum tua conscientia fuerit de accipiendo præmio in causa mulieris cujusdam locutus. Quod idem frater ita se dicit, te referente, cognovisse, quia ex te immissus est, ut quis esset ad conferendum præmium immissor probaret. Quod ego credidi, moxque eum in gratiam familiariter recepi, coram populo et clero eum perduxim, (g) presbyterium ei auxi, in loco superiori inter

omittitur in plerisque Mss., præcipue Norm. et Anglic., ut observat Thom. Jamezjus. Est in collect. Pauli Diac. et laudatur causa 23, q. 1, can. 7.

(b) Hanc vocem infra quoque usurpat, et alibi frequentissime, eodem sensu quo in regula sancti Benedicti sumitur etiam sæpe, ut cap. 35: *Si qui majoribus utilitatibus occup. Cap. 65: ordinetur, ut antea disposuimus, omnis utilitas monasterii*.

EPIST. XXXII (Al. 30, *indict.* 7). — (a) In plur. Mss. desideratur. In collect. Pauli Diac., est 51.

(b) Paulus Diac., *Monotheo*. Vatic. D, *Monastheo*. Vatic. A, *Monasterio*, vel *Monotheo*.

(c) Idem, *quas egisti*. Consentunt Vatic. D. et Regii. (d) De Judæis, quibus, si fiant Christiani, aliquid relaxandum, vide infra, lib. v, epist. 8.

(e) Ita Mss., at Excusi, *urgeantur*.(f) Vatic. D, *commendari* Pauli lectio est corrupta.

(g) Id est, novum munus clericale contulit, novam rerum Ecclesiæ administrationem credidit. *Πρεσβύτερον* sæpe pro clericorum cœtu, quem Ecclesiæ senatum vocant *ἱερατεῖον*, in Antioch., c. 3, usurpatur; aliquando pro dignitate presbyteri. Utramque notionem exhibet Ancyranum concil. c. 18. Sanctus Ignatius nunc vocant *ἐπίσκοπος ἱερὸν*, nunc *ἄγιον Πρεσβύτεριον*. Cornelius, apud Cyprianum, epist. 46, dicit contrahi presbyterium, quando synodus cogitur. Tertiam nõ-

defensores posui, collaudans coram omnibus fidem ejus, quia ita se in obsequio tuo fideliter gesserit, quem idcirco ad te celeriter retransmisi. Quia vero multum festinas, et ego quamvis ægrotus videre te desidero, quem ipse in omnibus probatum habes, loco tuo (h) in Syracusana parte derelinque, et ipse ad me venire festina, ut, si omnipotenti Deo placuerit, communi consilio pertractemus utrum ipse illuc reverti, an alter in loco tuo illic debeat ordinari. Benenatum vero notarium pariter transmisi, ut in Panormitana parte locum tuum in patrimonio, quoadusque omnipotens Deus ordinet quod ei placuerit, ipse conservet.

Romanum de levitate sua vehementer increpavi, quia sicut nunc reperi, in xenodochio quod tenuit magis suis utilitatibus quam mercedibus occupatus fuit. Et ideo si fortasse tibi visum fuerit, loco tuo ipsum relinque. Vide quemadmodum eum terrendo et admonendo præmunias, ut sciat se circa rusticis pie et sollicitè agere, et circa extraneos et urbanos se in omnibus mutatum et strenuum exhibere. Ego tamen hæc loquens, nullam personam eligo, sed tuo hoc iudicio derelinquo. In Panormitana autem parte loci (i) servatorem tui me sufficit elegisse. Et videre volo quod ipse in Syracusana parte provideris. Veniens autem, pecunias et ornamenta de Antonini parte vel substantia tecum defer. Pensiones quoque nonæ et decimæ indictionis, quas exegisti, et rationes omnes pariter deporta. Stude, si Deo placuerit

tionem secundæ affinem profert sanctus Gregorius, presbyterium non de cœtu, non de presbyteratu strictè intelligens, sed de parte quadam regiminis, de honore, de officio, de cursa seu de gubernatione Ecclesiæ, ut loquitur sanctus Paulus I Cor. xii, 28. Canon 2 Chalcedon. concedit defensoribus $\chi\sigma\pi\sigma\tau\omicron\nu\lambda\alpha\nu\ \kappa\alpha\iota\ \alpha\lambda\lambda\alpha\nu$, atque adeo dignitatem in presbyterio. Legè Sidonii Apoll. epist. ultimam lib. 4, ubi de diacono secundi ordinis sacerdote, quem auxerant dignitate. Istius autem regiminis ratio nostris temporibus subobscurior est, novo jure introducto. Eset notior, si canonem 8 Ephes. retinuissemus, et unaquæque provincia servasset jus vetus purum, et nullam vimpasum secundum consuetudinem veterem, etc. Vide epist. 77 lib. 1. GUSSANV. Per *presbyterium*, infra, lib. v, epist. 33, consuetum clericorum stipendium presbyterii nomine designat. Vide tom. II Musei Italici Ordinem Rom. 12, cujus secunda pars tota fere est de presbyteriis per annum erogari solitis. Significabant quoque presbyterii nomine *donativum*; scilicet pontifex recens consecratus singulis esenatu et clero pecuniam erogabat, idque jam Gregorii Mag. ævo. Vide Anastasium, in Deus dedit, Bonifacio V et Severino. Erogationem illam pecuniæ, quæ certis etiam per annum solemnitatibus fiebat, *presbyterium* vulgari nomine appellabant. Vide ubi supra, Ord. Rom. 11, § 22, 23, 56. Observandum legi in Regiis Mss. et Paulo Diac., *coram populo et clero polypticum deduxi, presbyt.*, etc. Polypticum est commentarium in quem acta referuntur. Vide lib. II Vitæ, cap. 24, et epist. 40 libri IX.

(h) Dux erant stationes patrimonii Eccl. Rom. in Sicilia, una Panormi, altera Syracusis, lib. x, epist. 49. ALTESERRA.

(i) Sic dicti olim vicarii seu locum tenentes, Gallice *Lieutenants*. De hac voce jam in Dialogis egimus, lib. IV, cap. 52. Apud Græcos dicitur eodem sensu $\tau\omicron\pi\omicron\tau\eta\rho\eta\tau\eta\varsigma$. Exstat epistola Theodori Studitæ Νικητα τοποτηρητη , estque 120 lib. II.

A ut in hanc urbem (k) ante natalem beati Cypriani transeas, ne ex signo quod 594 diebus istis mari semper imminet, quod absit, aliquod periculum possit evenire.

Præterea cognoscas quia pro eo quod Pretiosum Dei servum non pro gravi culpa graviter adversatus sum, eumque a me tristem amaricatumque repuli, (l) non leviter in mea cogitatione mordear. Et scripsi domno episcopo ut eum transmittere debuisset, si vellet, sed omnino noluit. Quem contristare ego nec debeo nec possum, quia in causis Dei occupatus, consolatione fulciri debet, non amaritudine deprimi. Idem vero Pretiosus, sicut audio, omnino contristatur quod ad me non revertitur. Ego vero domnum episcopum, ut dixi, contristare non possum, qui eum non vult dimittere, et inter utrosque anceps maneo. Tu ergo, si quidem in parvo corpusculo majorem sapientiam habes, eandem causam ita dispone, ut et mea voluntas fiat, et domnus episcopus non contristetur. Quem tamen si leviter contristari videris, omnino exinde nihil loquaris. Ægre tamen tuli quod domnum Eusebium excommunicavit, virum tantæ ætatis, et tantæ ægritudinis. Unde necesse est ut eidem domno episcopo secreta dicas, quatenus in proferendis sententiis præceps non sit, quia causæ quæ per sententiam decidendæ sunt, necesse est ut prius studiosa et frequentissima consideratione mensurentur. (Vide ep. 34).

Venientibus (m) scribonibus, qui sicut audio jam illo

(k) Tunc solemnè more festum sancti Cypriani peragebatur. *Cypriana* vocitant historici, eodemque vocabulo nautæ signabant tempestatem horridam, quæ fere per hæc tempora usu veniebat, quamque hodierni naucleri nominant *ouragan*. Euro fortassis agente excitata. Evagrius, lib. IV Hist. Eccl., c. 16, hæc recitat ex Procopio: *Cyprianum virum sanctum universi Carthaginenses colunt, ullique templum quoddam dignum, de quo multa memorentur, ante urbem circumcircuitus maris constituerunt, et reliqua religiose perficientes annum illius festum quod Cypriana vocant peragunt. Nautæ etiam, cujus rei antea memini, hiemem ei festo cognominem appellare ac promulgare solent, quod illa circa id temporis imminere consuevit quo festum hoc Libyæ in perpetuum celebrari debere statuerunt. Ita vertit Musculus. Græca paulo aliter se habent, ut observabunt curiosi. Per hiemem intellige procelam maris sævam, $\kappa\alpha\iota\ \mu\omicron\nu\alpha$. GUSSANV.*

(l) Summus pontifex pro culpa non gravi graviter adversatus fuerat, servumque Dei a se repulerat tristem; hinc conscientiæ morsus gravis, qui tuit hanc epistolam consignandus. Grave utique documentum prælati, si qui sunt, qui cum austeritate imperant et cum potentia, suosque subditos quasi pilas habent. Illis forte loquitur sanctus Ambrosius in apologia David cap. 9: *Audiant ergo vulnusque sentiant peccati, nam immedicabilis ægritudinis est vulneris acerbitatem non sentiri*. Sanctum Gregorium virum prudentia, scientia, veritate spectatissimum hoc in negotio fuisse superstitiosum, sive, ut vulgo vocant, scrupulosum, vel, ut Latini, pro nimia religione anxium, timidum, hæsitabundum, vix cordatus ullus in animum suum induxerit. Certe credibilis minus fore religiosos ejus qui exemplum sequi defugerint. GUSSANV.

(m) Scribonum munus erat in provinciis trones legere et probare. Tironum collatio erat onus provinciarum propter possessiones et prædia, lib. VII Cod. Theod.

trones colligunt, loci tui servatori deputa, ut parum aliquid xenti offerat, quatenus sibi eos placabiles reddat. Sed et officio prætoris, prius quam venias, aliquid secundum antiquam consuetudinem tribue, per manus tamen illius quem dimittis, ut ei gratiam eorum concilies. Ne et nos omnino eis inhumani esse videamur, ea quæ danda per præceptum singulis quibusque personis vel monasteriis tuæ experientiæ injunxi, loci servatoribus tuis præcipe, ut per omnia impleant. (n) Hæc vero auxiliante Domino cum veneris, qualiter disponenda sunt, pertractabimus. Trecentos vero solidos quos per te pauperibus direxi, eorum arbitrio non arbitrator committendos. 505 Illo ergo de singulis locis et personis impleant.

Ante vero hoc tempus jam scripsisse memini, ut legata quæ (o) ex tenore Antonini defensoris (p) a nobis debentur monasteriis vel aliis, prout statutum fuit, solverentur. Et quare nescio tua experientia hoc implere tardaverit. Proinde volumus ut pro portione nostra ex pecuniis Ecclesiæ eadem legata impleas, ut cum ad me veneris, illic contra te gemitum pauperum non relinquant; (q) cautiones vero quæ in eisdem Antonini substantia sunt inventæ, pariter defer.

Cognovi autem, Romano referente, quia moriens uxor Redempti unam concham argenteam nudis verbis direxit venundari et libertis suis dari, scutellam quoque argenteam (r) monasterio cuidam reliquerit; in quibus utrisque voluntatem ejus per omnia volumus impleri, ne ex rebus minimis peccata majora capiamus.

Fratre autem Mariniano abbate indicante, cognovi

(n) In Vatic. et apud Paulum periodorum ordo invertitur; si que legitur: *impleant trecentos... committendos. Illa ergo... impleant; hæc vero, auxiliante Domino... pertractemus. Ante hoc vero tempus.*

(o) Seu regesto, in quo singillatim descriperat Antoninus quæcumque ex Gregorii mandato, monasteriis et pauperibus distribuere ienebatur. Tenorem hic Altierra explicat de *tenemento*, seu *possessione* certis aedificiis obnoxia; Gussanv., de *testamento*. Utram malueris sententiam elige. In Vatic. D legitur, *ex morte Antonini*. Certe eum mortuum probat epistolæ series.

(p) In Vatic. D, *nobis debentur*.

(q) Scilicet obligatoriarum debitorum, chirographa seu instrumenta debiti. Lucæ xvi, 6, *accipe cautionem tuam*. Vide Greg. Tur., I. ix Hist., c. 48.

(r) Vatic. A, *monasterio cujusdam, et infra implere pro impleri*.

(s) Vatic. D, *in prætoriano*; favent Reg.

(t) Sic legendum videtur ex summi pontificis scopo, qui, ironice fervorem laudans, segnitiam Petri capit. Attamen in Vatic. A et apud Paulum legitur *aversorem*.

(u) Quis sit hoc in loco sancti Gregorii de Tonsura sensus, obscurum est. De laicis res est, qui Deum timeant, qui que tonderi debeant ut fiant actionarii sub rectore. Rector apud jureconsultos su mitur pro eo qui provinciam regit, sive præfecti prætorio titulo, sive comitis, sive proconsulis, sive legati, sive correctoriorum nomine. Actionarium sive actorem intelligunt syndicum, qui res aliorum apud judicem procurat. Eos autem qui Ecclesiæ causas agerent, forsan tonderi oportebat, ut quasi clerici viderentur, non quidem proprie, sed ascititii, quales fuerant Fossa-

A quia fabrica (s) in prætoriano monasterio nec ad medietatem quidem adhuc perducta est. Ex qua re quid aliud (t) quam fervorem tuæ experientiæ collaudemus? Sed vel nunc admonitus excitare, et, quantum potes, in ejusdem monasterii constructione te exhibe. Ego nihil dari eis in expensis dixi, non autem monasterium de eis fabricare prohibui. Sed ita fac ut ei quem loco tuo Panormi dimiseris modis omnibus injungas quatenus expensis et annona ecclesiastica hoc idem monasterium construat, et ad me privati abbatis querela non redeat.

Præterea cognovi quod quasdam res vel plures fundorum alieni juris esse cognoscis, sed, pro quorundam obstestatione vel metu, hominibus suis restituere formides. Qui si veraciter Christianus esses, plus Dei iudicium quam voces hominum formidares. Attende quia ego te quoque hac de re indesinenter admoneo. Quod implere neglexeris, etiam meas voces contra te in testimonium habebis.

Si vero (u) de laicis Deum timentibus inveneris ut tonsurari debeant, et actionarii sub rectore fieri, omnino libenter fero. Quibus necesse est ut etiam epistolæ transmittantur.

De (x) causa vero filii Commissi scholastici consulisti, et non sunt legibus justa quæ repetit: utilitatem pauperum gravare nolumus, sed pro eo 506 quod se hic fatigavit, quinquaginta solidos ei dare te volumus, quo tuis certum est rationibus imputari. In causa vero (y) Prochisi quas expensas de rebus Ecclesiæ fecisti, aut illic de pensione reddituum ejus tibi satisfacito, aut si certe ipsi redditus minime ad recompensandum sufficiant, hic necesse

C rii, Psalmistæ, Diaconæ, Ascetrix, etc., quales etiam nunc exstant apud Patres Oratorii, Doctrinæ Christianæ, Missionis, plerique famuli puri laici, detonsi tamen et habitu clericatum præ se ferentes. Alium sensum exhibeo. Quosdam fuisse patrimonii Romanæ Ecclesiæ rectores, planum est. Sub illis erant actores, sive actionarii quasi præcipui administri, quibus negotiorum pondus incumberebat; quod quidem apud auctores classicos et jureconsultos notissimum. Servi autem erant ut plurimum, quamquam servis aliis præficerentur. Hac ergo in epistola videtur sanctus Gregorius vel ut tales actionarii et laicis a sumptu capillos ponant quasi in libertatem vendicandi, et ad clericorum sortem utcumque transferendi, quo majori supra cæteros auctoritate polleant. Conjecturam confirmat subjecta necessitas transmittendarum epistolarum, quibus nempe de eorum libertate caveretur. Tuum est, lector, censere. Gussanv. Hac in nota Gussanvillæ, antequam de tonsuratis loquatur, pro suo more de tonsuratoribus seu tonsoribus et tonsuricibus disserit quæ rescanda judicavimus, servatis aliis in quibus a scopo non ita aberrat. Censem autem laicos hic tonsurari jussos vere clericos effectos esse. Nimirum, ut docet Joan. Diac., lib. II Vitæ c. 15: *Nemo laicorum quod libet palatii ministerium, vel ecclesiasticum patrimonium procurabat, sed omnia ecclesiastici juris munia, ecclesiastici viri subibant; nimirum laicis ad armorum solum militiam... deputatis.*

(x) In Vatic. A: *De causa superscripti filii nisi scholasticos consulisti*. In D, *nisi cum scholasticos consulisti*. In Reg., *de causa autem filii scilicet* quod fortasæ significat, *superscripti*.

(y) Reg., *Prochili*.

est ut a diacono hoc recipiatur. De Gelasio autem subdiacono loqui aliquid non præsumas, quia scelus illius (z) usque ad finem vitæ gravissima pœnitentia indiget.

Præterea unum nobis caballum miserum, et quinque bonos asinos transmisisti. Caballum illum sedere non possum, quia miser est; illos autem bonos sedere non possum, quia asini sunt. Sed petimus ut si (aa) nos continere disponitis, aliquid nobis (bb) condignum deferatis. Eusebio autem abbati dare volumus auri solidos centum, quos tuis certum est rationibus imputari. Cognovimus autem Sisinnium qui iudex Samnii fuit, gravi inopia in Sicilia laborare, cui volumus (cc) xx decimatos vinis et quatuor solidos annuos debeas mīdistrare. Anastasius autem religiosus juxta Panormitanam civitatem dicitur habitare in oratorio sanctæ Agnæ, cui dari volumus auri solidos sex. Matri autem Urbis præpositi dari volumus solidos sex, qui tuis rationibus imputabuntur. De Honoratæ vero ancillæ Dei causa hoc mihi videtur, ut omnem substantiam quæ constat quia ante tempus episcopatus Joannis episcopi (dd) Laurinensis fuit, veniens tecum deferas. Eadem vero ancilla Dei cum filio suo veniat, ut nos cum ea loqui, et quod Deo placitum fuerit facere debeamus. Codicem autem Heptatici (ee) de substantia Antonini dari volumus in monasterio prætoriano, reliquis tecum deferri.

EPISTOLA XXXIII.

AD JUSTINUM PRÆTOREM.

Ut, deposita omni suspitione, Leont episcopo a falsis criminationibus plenissime purgato charitatem omnem et congruam reverentiam exhibeat.

Gregorius (a) Justino prætori.

Habet hoc proprium antiqui hostis invidia, ut

(z) Reg. et duo Vatic., usque ad gravissimum finem vitæ pœnitentia indiget.

(aa) Id est, nos contentos facere.

(bb) Vatic. A, aliquid vobiscum digne deferatis, D, aliquid vobiscum dignum deferatis.

(cc) Regi xx decimatos vinum. Vatic. D. quatuordecim batos vini.

(dd) Ita legitur in Vatic.; Reg. Teller., Thuan. Editi autem habent *Larinensis*. Holstenius, Annot. in Geograph. sacran., pag. 21, censet legi debere *Carinensis*. Objicit Guseanv. unitam fuisse Carinensem Ecclesiam Regionem, ut patet ex epist. 9 lib. v, nunc epist. 10 lib. vi, proindeque tunc non habuisse episcopum. At unio illa facta est tantum an. 6 pontificatus sancti Gregorii, defuncto Carinensi antistite.

(ee) Pro *heptateuch*, scilicet Codicis septem priores sacre Scripturæ libros continentis.

Epist. XXXIII [Al. 23]. (a) Non presbytero, ut antea legebatur, sed prætori, ut docet contextus epistolæ, et epistola 2 lib. 1. Et ita reposui ex 16 saltem mss. Codd. Justinus ille idem est ad quem jam scripsit epist. 2, lib. 1, et de quo epist. 37, nunc 38, ind. 11, apud Libertinum ejus successorem conqueritur quod a correctione Judæi cujusdam ex avaritia abstinerit. Gussanv. In mss. Angl., Norm., Vatic., etc., legitur *prætori*. In Vatic. D tamen habes tantum, ad *Justinianum, de Leone suscipiendo*. Legitur etiam *Justinianum* in duobus Teller., Colb., et in coll. Pauli.

(b) Hic Leo videtur esse Catanensis episcopus, ad quem plures Gregorius epistolas direxit, nempe 34, lib. iii, 32, lib. v, 8, lib. vii, etc., quia Catania erat urbs Siciliæ, cujus præfecturam gerebat Justinus. Gussanv.

quos in pravorum actuum perpetrationem, Deo sibi resistente, decipere non valet, opiniones eorum 597 falsa ad præsentem simulandam dilaceret. Quoniam igitur quædam contra sacerdotale propositum de (b) Leone fratre et coepiscopo nostro sinister rumor asperserat, utrum vera essent districta diutius fecimus inquisitione perquiri, et nullam in eo de his quæ dicta fuerant culpam invenimus. Sed ne quid videretur omissum, aut nostris potuisset dubium cordi remanere, ad beati Petri sacratissimum corpus (c) districta tum ex abundantia fecimus sacramenta præbere. Quibus præstitis, magna sumus exsultatio ne gravis; quod hujusmodi experimento innocentia ejus evidentè enituit. Pro qua re gloria vestra prædictum vitam cum omni charitate suscipi, et reverentiam ei, qualem sacerdoti decet, exhibeat, nec quædam cordibus remaneat de his quæ sunt jam purgata dubietas. Sed ita superscripto vos episcopo devotissime oportet in omnibus adherere, ut congrue decenterque Deum in ejus persona iusto minister est videamini honorare (d). (Vide sup. l. 1, ep. 2.

EPISTOLA XXXIV.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM SYRACUSANUM

Eusebium abbatem, quem imprudenter afflixerat, consoletur.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Frequenter me admonuisse vos recolo ut in proferenda sententia esse præcipites nullatenus deberetis. Et nunc ecce cognovi quia reverendissimum virum abbatem (a) Eusebium commota furore vestra fraternitas excommunicavit. Quod ego valde miratus sum, ut non antiqua ejus conversatio, non ætas longa, non ægritudo diuturna ab ira vestrum abi-

(c) Quamvis secundum regulas juris, in omnibus causis dubiis certa non possit esse scientia, et actore non probante absolvi debeat reus; jure tamen canonico introducta fuerat præstatio sacramenti super Evangelia aut reliquias, aut quid simile, hæc scilicet, ut ait Hincmarus, caus. 2, q. 5. c. *Si mala fama*, relatus, infirmorum corda de mala presbyteri fama percutiantur, ne vituperetur ministerium nostrum, etc. Imo irrepserat in Ecclesiam vulgaris, ut vocant, purgatio per tactum ferri candentis; per aquam ferventem aut frigidam, per monachiam etiam campo vel cruce contendebant; Ansegisus, lib. iii. cap. 46; et petalissistis modi vanas et malas observationes, quas tandem falce canonum oportuit reserare. Sanctus Gregorius ad sancti Petri corpus volebat sacramenta præstari. Sic Ambrósii tempore Mediolani ad sanctorum corpora jurabant. Sic Augustinus ad sanctum Felicem Nolanum mittebat. Gregorius VII sacra ad eam purgationem Eucharistia utebatur. Conc. Meldense, can. 38, vetat episcopum super sacra jurare. Videat lector Extra, lib. 4, tit. 34 et 35, et caus. ii, q. 5. Porro initium hujus epistolæ videtur desumptum ex epist. 78 sancti Augustini, ubi de presbytero Bonifacio. Gussanv. De variis iudiciis seu probationibus, ad deleganda occulta aut dubia crimina, uberrime noster Edm. Martens, de antiq. Eccl. Ritibus. lib. iii, cap. 7.

(d) In collect. Pauli, *Data die 3 Non. Junii, indict. 10.*

Epist. XXXIV [Al. 26, indict. 7]. — (a) De Eusebio jam epist. 32, sup. Cæterum ex brevi hac epistola, quam ad eximie sanctitatis episcopum; et quidem

anum fleeret. Quilibet enim in eo fuerit excessus, A ipse aegritudinis afflictio ei debuit pro flagello sufficere. Quem enim divina disciplina conterit, ei humana flagella addi superfluum fuit. Sed fortasse ideo excedere in tali persona permissus es, ut cautior in vilioribus fias, et diu trutines, cum aliquem per sententiam ferire disponis. Eundem tamen præfatum virum quanto furore exasperasti, tanta nunc dulcedine consolare, quia valde injustum est, 508 ut qui te plus amaverunt, ipsi te sine causa atrociorum contra se sentiant.

EPISTOLA XXXV.

AD JOANNEN EPISCOPUM RAVENNATÈM.

Gratulatur ob exhibita Castorio episcopo infirmo charitatis officia. Hunc ad se per Siciliam transmitti petit. Suffraganeorum antistitem, quos a Româ dividebant hostes interpositi, Ravennati curam committit.

Gregorius Joanni episcopo Ravennati.

Dominicis mandatis præcipimur proximos sicut nosmetipsos diligere, eorumque languoribus adquam propriis infirmitatibus condolere. Quorum memor fraternitas vestra competentisibi more (a) Castorium fratrem coepiscopum nostrum, et prius compassione habita studuit visitare, et eum postmodum pro exorescenti molestia corporis in Ravennati urbe suscipere. Unde non solum nos impensæ charitatis, sed et Deum vobis fecistis procul dubio debitorem, qui in fratris infirmitate condoluisset probamini, ipsumque ægrum in sui membri molestia non solum videri esse, sed etiam suscepisse. Quem quidem ipse pro sua simplicitate illic ordinare omnimode renuebat, sed (b) potentiam importunitatis fecit ut contradicere nullatenus potuissem. Si autem fieri potest, multum vobis et ipsi consulatis, si eum (c) ad me vel per Siciliam transmittatis, si tamen ei grave non esse perpenditis. De episcopis vero ad nos pertinentibus, qui tamen hic pro interpositione hostium venire non possunt, curam vestra fraternitas gerat. Ita tamen ut pro causis suis ad Ravennatem urbem nullatenus revocentur, ne os hoc tempore vexare aut fatigare ad aliquo videamur. Sed si qua sunt, quæ in eis videntur justo reprehendi, debent semper per fraternitatis vestræ epistolas admoneri. Sin vero, quod

amicissimum scribit, docemur non palpare amicos et adulationibus excæcare, sed libere admonere, imo quandoque increpare. Disceamus quoque a viris etiam sapientioribus cavendam iram, nec quidquam præcipiti iudicio decernendum.

Epist. XXXV [Al. 13]. — (a) Is erat episcopus Ariminensis, ut patet ex epist. 12, supra, et nonnullis aliis, maxime ex 44 libri v, ex quo discimus, Castorio, vel propter corporis infirmitatem, vel ob nimiam et fatuam simplicitatem, quam in eo arguit hic sanctus Gregorius ab Ariminensis Ecclesiæ administratione amoto, retenta tamen modica pensione, Leontium huic Ecclesiæ visitatorem datum et administratorem.

(b) Rhem, sed potentium.

(c) Notasse quod propter Langobardorum exercitus qui omnia itinera obsidebant, Romam terra proficisci non esset tutum ac mari liberior esset transitus et securior.

absit, aliqua graviora contigerint, hæc ad nos subtiliter referre vos volumus, ut inquisitionis vestræ testimonio roborati, quæ legibus canonibusque conveniunt, (d) salubri, juvante Domini consilio, disponamus. (e) Mense Julii, indictione decima. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 52; sup., ep. 12; inf., ep. 41 et 42, indict. 11, ep. 24 et 25, indict. 13, ep. 44, indict. 15.)

509 EPISTOLA XXXVI.

AD EUSEBIUM ABBATEM.

Ipsum de superbia arguit, quod redditam a Maximiano episcopo gratiam et communionem respueret. Eidem erogat solidos centum.

Gregorius Eusebio abbati.

Credat mihi charitas tua quia valde contristatus sum de tristitia tua, ac si in te injuriam ipse pertulisset. Sed cum postmodum agnovi quia etiam reddente reverendissimo viro fratre et coepiscopo nostro Maximitano gratiam atque communionem, tuâ dilectio ab eo (a) communicari volebat, cognovi et illud prius justum fuisse quod factum est. Servorum Dei humilitas in afflictionis tempore debet apparere. Qui vero se contra præpositos suos erigunt, profecto ostenditur qui servi Dei esse contemnant. Et quidem ab illo hoc quod factum est minime fieri debuit, a te tamen cum omni debuit humilitate suscipi; et rursum cum gratiam reddebat, ad eum eum gratiarum actione debuit occurri. Quod quia ita a te factum non est, (b) ad hoc cognosco quia nobis omnino lacrymarum opus est. Non enim grande est iis nos esse humiles, a quibus honoramur, quia et hoc sæculares quilibet faciunt; sed illis maxime humiles esse debemus, a quibus aliqua patimur. Nam Psalmista dicit: *Vide humilitatem meam de inimicis meis* (Psal. x, 14). (c) Nos cujus vitæ sumus, qui humiles esse etiam patribus nolumus? Proinde, dilectissime filii, rogo ut omnis amaritudo de corde tuo transeat, ne fortasse finis vicinus sit, et antiquus hostis per iniquitatem discordiæ viam regni cœlestis intercludat. Præterea centum solidos per Petrum subdiaconum dilectioni tuæ dari fecimus, quos peto ut (d) absque injuria sui suscipias. (Vide sup. ep. 31. Cf. Joan. Diac. l. ii, c. 55.)

(d) Vel salubri juvante Domini consilio, ut legitur in Vatic. C.

(e) Ita Turon. S. Gat. et Colb. vet.

Epist. XXXVI [Al. 24]. — (a) In excusis, reluctanti Mes. consensu, communicare.

(b) Vulgati, adhuc.

(c) Sanctus Bernardus in apologia ad Guillelmum abbatem: *Væ semel et vix iterum pauperibus superbis*. Et in epist. 42, ad Henricum Senon.: *Miror quosdam in nostro ordine monasteriorum abbates hanc humilitatis regulam odiosa contentione infringere, et sub humili, quod pejus est, habitu et tonsura tam superbe sapere, ut cum ne unum quidem verbulum de suis imperiis subditos prætergressi patiantur, ipsi propriis obedire contemnant episcopis. Spoliant ecclesias ut emancipentur, redimunt se ne obediant. Non ita Christus, etc.* In hac odiosa materia meum non est diutius immorari. GUSSANV.

(d) In omne me latus verti, ut quæ fuerit sancti

EPISTOLA XXXVII.

AD JOANNEM EPISCOPUM SQUILLACINUM.

Joannem ea lege Squillacinum episcopum instituit, ut ad Lissitanam Ecclesiam revertatur, si illam ab hostibus liberam effici contigerit; abstineat ab illicitis ordinationibus, susceptumque pastoris officium digne gerat.

Gregorius Joanni episcopo (a) Squillacino.

Pastoralis officii cura (Grat. 7, q. 1, c. 42) nos admonet destitutis Ecclesiis proprios constituere sacerdotes, qui gregem dominicum debeant pastorali sollicitudine ☉☉ gubernare. Propterea te Joannem ab hostibus captivam (b) Lissitanæ civitatis episcopum in Squillacina Ecclesia cardinalem necesse duximus constituere sacerdotem, ut susceptam semel animarum curam intuitu futuræ retributionis impleas. Et licet a tua Ecclesiâ hoste imminente depulsus, aliam quæ a pastore vacat Ecclesiam debes gubernare; ita tamen ut si civitatem illam ab hostibus liberam effici et, Domino protegente, ad priorem statum contingerit revocari, ad eam in qua (c) prius ordinatus es Ecclesiam revertaris. Sin autem prædicta civitas continua captivitatis calamitate premitur, in hac in qua a nobis incardinatus es, debeas Ecclesia permanere. Præcipimus autem (Grat. dist. 34, c. 10) ne unquam illicitas ordinationes facias. Nec bigamum, aut qui virginem non est sortitus uxorem, aut ignorantem litteras, vel in qualibet parte corporis vitiatum, vel poenitentem, (d) vel cuilibet conditioni obnoxium, ad sacros ordines permittas accedere. Sed si quos hujusmodi repereris, non audeas promovere. Afros passim (Grat. dist. 98, c. 3), vel incognitos peregrinos, ad ecclesiasticos ordines tendentes, nulla ratione suscipias, quia Afri quidam Manichæi, (e) aliqui rebaptizati; peregrini vero pluri etiam in minoribus ordinibus constituti, (f) ad fortio-rem de se prætendisse honorem sæpe probati

Gregorii mens expiscare, necdum occurrit. Quis enim credat quemquam expositulatum et injuriæ deputatum quod centum aurei nummi sibi dono dentur? GUSSANV. Similem loquendi modum usurpabat sanctus Gregorius, cum personis in aliquo honoris gradu positis impendebat eleemosynam. Vide indict. 3, epist. 31; indict. 6, epist. 19. Scilicet verëbatur humillimus pontifex ne, ex vani honoris sensu, eleemosynis sustentari erubescerent, illasve quasi suæ dignitati injurias dedignarentur.

EPIST. XXXVII [Al. 25]. — (a) Scyllaceum quod Gregorius Squillacium appellavit, vulgo Squillace, D urbs olim Brutiorum, nunc adhuc episcopalis sub archiepiscopo Regiensi: sita est in ora maris Jonii, in Calabria ulteriore et regno Neapol., locos inter et Consentiam, gaudetque titulo principatus. Eam olim obiter tam episcoporum cædem episcopali sede privatam legimus apud Gratianum caus. 25, q. 2, c. Ita nos. GUSSANV. De hac urbe legendus Cassiod., l. XII, epist. 5, ubi dicitur prima Brutiorum, ejusque origo, etc., situs describitur.

(b) Ita mss. Codd. melioris notæ, non Lusitanæ, ut antea. Est autem Lissus Hierocli et Prolemæo urbs in ora provincie Prævalitanæ in Illyrico, ad mare Adriaticum, hodie Alessio. Quidam existimant cum Dionysio, lib. 1, Antiq. Rom., intelligendum esse de urbe Lista, non de Lisso. At contendit Holstenius Listam nunquam habuisse episcopum. Vide ejus an-

A sunt. Admonemus etiam fraternitatem tuam ut in commissis sibi animabus solerter invigilet, et animarum magis lucris quam commodis vitæ præsentis intendat. In continendis aut disponendis rebus Ecclesiæ diligens existat, ut omni ex parte susceptum, digne te gessisse pastoris officium venturus iudex, cum ad judicandum venerit, debeat approbare.

EPISTOLA XXXVIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Crotoniensis Ecclesiæ, post antistitis obitum, visitationem et curam mandat.

Gregorius Joanni episcopo Squillacino.

Obitum (a) illius antistitis directa relatio patefecit. Quapropter visitationis destitutæ Ecclesiæ fraternitati tuæ operam solemniter delegamus; quam ita te convenit exhibere, ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu, ministeriisque, vel quidquid istud est, in patrimonio ejusdem a quoquam præsumatur Ecclesiæ. Et ideo fraternitas tua ad prædictam Ecclesiam ire properabit, et assiduis adhortationibus clericum plebemque ☉☉ ejusdem Ecclesiæ admonere (b) festinet, ut, remoto studio, uno eodemque consensu talem sibi præficiendum expetant sacerdotem, qui et tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respiciatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati et dilectionis tuæ testimonio litterarum (e) ad nos veniat consecrandus. (d) Commonemus fraternitatem tuam ut nullum de altera eligi permittas Ecclesia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis in qua visitationis impendis officium nullus ad episcopatum dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri. Provisurus ante omnia ne ad hoc cujuslibet conversationis vel meriti laicæ personæ aspirare præsumant, et tu periculum ordinis tui, quod absit, incurras.

notationes in Geographiam sacram, pag. 3, 16 et 124, et in Ortelium, pag. 106.

(c) Excusi, prius incardinatus es. Lectionem Mss. quam sequitur Gratianus prætulimus.

(d) Additur in vulgatis, et curiæ, vel cuilibet. Duas priores voces ignorant Mss. Vatic., Norm., Regii, etc.

(e) Hinc colligo quosdam tunc admissos et promotos sine litteris dimissoris proprii episcopi; nam per eas de fide et moribus abunde constitisset. GUSSANV.

(f) Tres Vatic., fortiori de se prætendisse honori. Gratian., fortiores de se prætendisse honori.

EPIST. XXXVIII [Al. 17]. — (a) Mendose in Edit.: *Obitum Paulini Turritanensis Ecclesiæ, sed et illius Turritanæ Ecclesiæ antistitum.* In tribus Vatic., ubi est contractior hæc epistola, et in nonnullis aliis Mss., *antistitis Crotoniensis.* In Vatic. D, in Turon. S. Gat., Norman., Corb., etc., et in Mss. Joannis Diaconi, l. III Vitæ sancti Gregorii, c. 22, legitur simpliciter, *illius antistitis.* Est formula quædam, qua vacantibus Ecclesiis episcopus visitator providebatur. Epistola tamen subsequens docet hic agi de Ecclesia Crotoniensi.

(b) Al., te volumus.

(c) Al., sacrandus occurrat.

(d) Hæc usque ad protisurus, etc., non sunt in Vatic. nec in Mss. Joan. Diaconi.

(e) Monasteria autem, si qua sunt in ipsius parochia constituta, sub tua cura dispositioneque, quousque illic proprius fuerit episcopus ordinatus, esse concedimus, ut sollicitudinis tuæ vigilantia proposito suo congrua, Deo juvante, actione respondeat. (Cf. *Journ. Diac. l. III, c. 22.*)

EPISTOLA XXXIX.

AD CLERUM, ORDINEM, ET PLEBEM CROTONÆ

Ut Joanni episcopo visitatori obedi-ant, atque idoneum sibi postulent sacerdotem.

Gregorius (a) clero, ordini et plebi consistenti (b) Crotonæ.

Vestris antistitis obitum cognoscentes, curæ nobis fuit destitutæ Ecclesiæ visitationem fratri et coepiscopo nostro (c) Joanni solemniter delegare. Cum de-
dimus in mandatis ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu, ministeriisque a quoquam usurpari patiatur. Cujus vos assiduis adhortationibus obedire convenit, (d) quatenus in ecclesiastico officio sacerdos exquiratur qui et a venerandis canonibus nulla discrepet (e) ratione. (f) Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et visitatoris pagina prosequente, ad nos veniat ordinandus, provisuri ante omnia ne cujuslibet vitæ vel meriti laicam personam præsumatis eligere. Nam non solum talem ad episcopatus apicem **602** nulla ratione provehendum, verum etiam (g) vos nullis intercessionibus veniam promereri posse cognoscite; sed omnes quos ex vobis de laica persona aspirasse constiterit, ab officio et a communione alienos faciendos procul dubio noveritis. (Cf. *Joan. Diac. l. III, c. 22.*)

EPISTOLA XL.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Ut de causa Viulandi contra Gravinianum, amota dilatione, judicet.

Gregorius Joanni episcopo Ravennæ.

Jurgantium controversias celeri sententia termi-

(e) Illic desinit epistola in Edit. Baluz. In Mss. autem Vatic. D et Joan. Diaconi additur quod de monasteriis hio legitur. Consentiant Excusi. In tribus aliis Vatic. A, B, C, absolvitur ad verbum *ministeriisque*, addito, etc.

Epist. XXXIX [Al. 27]. — (a) Irrepsit in Ed. Joanni, clero, etc. De Joanne nulla mentio in Colb., Teller., Norm., Vatic., Reg., etc., nec ad Joannem scripta credi potest hæc epistola, in qua de ipso in tertia persona loquitur sanctus Gregorius.

(b) Croto, et Croton, recentioribus Crotona, vulgo *Crotone*, urbs alias Brutiorum in magna Græcia, ad mare Ionium, ex qua Crotoniates ille Milo athleta fortissimus; nunc Calabriae ulterioris in regno Neapol. Adhuc est episcopalis sub archiepisc. Regiensi. GUSSANV. In pler. Mss., legimus *Cotronæ*. In Reg. 3800, *Ortorix*.

(c) Scilicet Joan. Squillaceno episc. ad quem superior epistola.

In Excusi, convenit; et remote strepitu, uno eodemque consensu. talem vobis præficiendum expetite sacerdotem. Sequimur Vatic. D, Norm., Rhem. In 3 Vatic. A, B, C, in Regiis, in Andeg. et in plerisque Mss., hæc verba, a quoquam usurpari patiuntur, addito etc., epistolam claudunt. Unde ex ipsis explorari non potest quæ sit vera lectio.

(e) Intextitur in Excusi et tanto ministerio dignus

A nare, et æquitati procul dubio convenit et vigori. Quia ergo Viulandus, præsentium lator, fraternitatis tuæ cognitionem implorat, diaconem Gravinianum, contra quem se habere causam commemorat, fraternitas tua ad suum faciat accersire judicium; et, amota dilatione, causæ veritatem subtili inquisitione discutiat et quæcunque justitiæ ordo dictaverit, ac tua fuerit sententia definita, et observare et implere partes modis omnibus compellantur.

EPISTOLA XLI.

AD CASTORIUM EPISCOPUM.

Ne Castorius episcopus ejusve successores, mortuo Ariminensi abbate, res monasterii describant aut administrent; ne alium ab eo quem congregatio poposcerit abbatem ordinent; ne in monasterio missas publicas faciant.

B Gregorius Castorio episcopo Arimini.
Luminosus abbas monasterii sanctorum Andreæ et Thomæ, in Ariminensi civitate constituti, quas nobis lacrymabiliter preces effuderit, inditæ textus petitionis informat. Pro qua re fraternitatem tuam hortamur, ut, obeunte abbate monasterii ipsius, Ecclesia tua in describendis providendisque acquisitis acquirendisque ejusdem monasterii rebus nullase occasione permisceat. Abbatem vero eidem monasterio non alium, sed quem dignum moribus (a) atque aptum monasticæ disciplinæ communi consensu congregatio tota **603** poposcerit, te volumus ordinare. Missas autem illic publicas per episcopum fieri omnimodo prohibemus, ne in servorum Dei recessibus popularibus occasio præbeatur ulla conventibus, et simpliciores ex hoc animas plerumque, quod absit, (b) in scandalum trahat frequentior quoque muliebris introitus. Hanc autem scriptorum nostrorum paginam omni in futuro tempore a te vel post te episcopis ordinandis firmam statuimus illibatamque servari, ut et tua Ecclesia, juvante Domino, suo tantummodo sit jure contenta et monasterium illud, (c) valeat reperiri; quæ in nostris exemplaribus desiderantur.

(f) De distinctione inter postulationem et electionem, vide extra, lib. 1, tit. 5 et 6. Honorius III voces explicat, c. finali, de postulat. prælat.: *Etsi, inquit, unanimiter vota concurrerint ad Sutriensem episcopum in Ecclesiæ vestræ archiepiscopum eligendum, cum suæ alligatus Ecclesiæ liberum non habeat sine nostra permissione volatum, electionem de ipso factam tanquam contra canones minus licite attentatam de fratrum nostrorum consilio ducimus irritandam, cum eligi nullo jure potuerit, sed potius postulari.* Quæstio de nomine, prisca ignota Patribus. GUSSANV.

(g) His verbis docet sanctus Gregorius quantum velit obsistere ne quis laicus nullo prævio in militia clericali tyrocinio, nullo aliquot annorum experimento, ad episcopatus apicem temere contendat; imo contestatur se nulli ad eam dignitatem ambitiosè anhelanti veniam daturum, sed potius cum illo summo jure juxta canones experturum, acturum. GUSSANV.

Epist. XLI [Al. 28]. — (a) Ita Mss. Vatic., Norm. et alii. At Vulgati, atque actibus monasticæ disciplinæ.

(b) Excusi, trahat; frequentior quoque muliebris, vel mulierum introitus arceatur.

(c) Ita restituimus ex iisdem Mss., cum in Excusi sit lectio paulo diversa.

nulli ulterius alii quam generali canonicæ jurisdictioni deserviens, remotis vexationibus ac cunctis gravaminibus, divinum opus cum summa animi devotione perficiat (d). (*Vide ep. 12.*)

Gregorius Castorio episcopo de Arimino.

Luminosus abbas monasterii sanctorum Andreæ et Thomæ, in Ariminensi civitate constituti, quas nobis lacryuabiliter preces effuderit, inditæ textus petitionis informat. Namque eodem referente, plurimis in monasteriis multa a præsulibus præjudicia atque gravamina monachos perlulisse comperimus. Oportet ergo ut tuæ fraternitatis provisio de futura quiete eorum salubri disponat ordinatione, quatenus conversantes in illis in Dei servitio, gratia illius suffragante, mente libera perseverent. Sed ne ex ea quæ magis emendanda est consuetudine quisquam monachis quidquam molestiæ inferre præsumat, necesse est ut hæc quæ inferius enumeranda curavimus, ita studio fraternitatis episcoporum debeant custodiri, ut ex eis non possit ulterius inferendæ inquietudinis occasio reperiri.

(e) *De privilegiis monasteriorum.*

Interdicimus igitur in nomine Domini nostri Jesu Christi, et ex auctoritate beati Petri apostolorum principis prohibemus, cujus vice huic Romanæ Ecclesiæ præsidemus, ut nullus episcoporum aut sæcularium ultra præsumat de rebus, vel chartis monasteriorum, vel de cellis, vel villis quæ ad ea pertinent, quocumque modo occasiones movere, vel dolos vel immissiones aliquas facere; sed si qua causa forte inter terram venientem ad partem suarum ecclesiarum et monasteriorum evenerit, et pacifice non potuerit ordinari, apud electos abbates et alios Patres timentes Deum, sine voluntaria dilatione mediis sacrosanctis Evangeliiis finiatur. Defuncto vero abbate oujusquam congregationis, non extraneus nisi de eadem congregatione, quem sibi propria voluntate concors fratrum societas elegerit, et qui electus fuerit sine dolo vel venalitate aliqua, ordinetur. Quod si aptam inter se personam invenire nequeunt, solerter sibi de aliis monasteriis similiter eligant ordinandum. Neque constituto abbate 604 quæcunque persona qualibet occasione præponatur, nisi forte exstantibus criminibus, quod absit, quæ sacri canones punire monstrantur. Pariter autem custodiendum est ut invito abbate ad ordinanda alia monasteria aut ordines sacros vel clericatus officium tolli exinde monachi non debeant. Descriptiones quoque rerum aut monasterii ab episcopis ecclesiasticas fieri omnino negamus. Sed si, quando res exigit, abbas

(d) In collect. Pauli Diac. legitur, *Data die 6 mensis Junii, ind. 14.* In Colb. vet., *data in die... indict. 13.* In Vulgatis: *Mense Julio, indict. 13.* Quas temporis notas falsas suspicamus; qua ratione vero, jam alibi dictum. Quia autem hæc epistola in Turon. 8. Gat. et in Cod. Regio 3800 longe alio modo refertur quam in Vulgatis, eique attestitur charta de privilegiis monasteriorum, utrumque vetus monumentum edendum curavimus. Legitur apud Baron. sub nomine constituti de exemptione vel exceptione monachorum.

(e) Per modum tituli habetur majori caractere. *De privilegiis, etc.*

A loci cum aliis abbatibus causas rerum inventarum faciat, et eorum consilio sive iudicio finiatur. Obviente quoque abbate episcopus in describendis providendisque rebus monasterii acquisitis, vel datis, acquirendisve nulla se occasione permisceat. (f) Missas quoque publicas ab eo in cœnobio fieri omnimodo prohibemus, ne in servorum Dei recessibus et eorum receptaculis ulla popularis præbeatur occasio conventus, vel mulierum fiat novus introitus, quod omnino non expedit animabus eorum. Nec audeat ibi cathedram collocare vel quamlibet potestatem habere imperandi, nec aliquam ordinationem quamvis levissimam faciendi, nisi ab abbate loci fuerit rogatus, quatenus monachi semper maneant in abbatum suorum potestate; nullusque monachum sine testimonio vel concessione ab his in ecclesia aliqua teneat, vel ad aliquem promoveat honorem. Hanc ergo scriptorum nostrorum paginam omni in futuro tempore ab omnibus episcopis firmam statuimus illibatamque servare, ut et suæ Ecclesiæ, juvante Domino, tantummodo sint jure contenti, et monasteria ecclesiasticis conditionibus seu angariis vel quibuslibet obsequiis sæcularibus nullo modo subjaceant, nullis canonicis (g) juris deserviant, sed remotis vexationibus a cunctis gravaminibus divinum opus cum summa animi devotione perficiant. (*Vide ep. 15, l. viii.*)

EPISTOLA XLII.

AD LUMINOSUM ABBATEM.

Scribit omnia gravamina a monasterio illius ablata, ut ibi divinum opus summa tranquillitate ac devotione peragatur.

C Gregorius Luminoso abbati monasterii sancti (a) Thomæ de Arimino.

Petitionem tuam congregationisque tuæ libenter suscepimus, secundum statuta Patrum, jurisque formam tuis precibus accommodantes effectum. Castorio siquidem fratri et coepiscopo nostro, nostra præceptione transmissa et epistola successoribus ejus, et a te monasterioque tuo cunctam læsionis funditus abetulimus facultatem; ut nec ultra in vestro versetur gravamine, nec monasterii res describantur, nec publica illic debeat esse processio; illa videlicet ei jurisdictione relicta, ut in defuncti abbatis locum alium quem diguum communis consensus congregationis elegerit debeat ordinare. His autem ita perfectis, in 605 Dei opere estote solliciti, et assidue operam orationi date, ne non videatur magis vobis quæsitæ mentis in oratione securitas, sed male, quod absit, degentibus episcopalis evitata districtio.

(f) Idem vetat lib. viii, epist. 4, et lib. x, epist. 3. Prohibitionem firmat ex consuetudine lib. vi, epist. 46; hic vero rationem aperit genuinam, *ne in servorum Dei recessibus, etc.* Ut missæ in monasterio a presbyteris cum episcopi licentia celebrentur concedit libens; at non episcopus missas ibi publicas faciat, summopere, ob causam duplicem in ipso epistolæ contextu aperte expressam. Vide lib. iii, epist. 63, lib. v, epist. 38, lib. vi, epist. 46.

(g) Quæ sequuntur corrupta sunt.

Epist. XLII. — (a) In 1 Teller., *sancti Andreæ.*

EPISTOLA XLIII.

AD FELICEM EPISCOPUM.

Trium vacantium Ecclesiarum visitationem injungit.

Gregorius (a) Felici episcopo (b) de Acropoli.

Quoniam (c) Velina (Grat. 12. q. 1. c. 14), (d) Buxentina, et (e) Blandana Ecclesiarum, quæ tibi in vicino sunt constitutæ, sacerdotis noscuntur vacare regimine; propterea fraternitati tuæ earum solemniter operam visitationis injungimus, illud præ omnibus commoneutes, ut ubi præfatarum Ecclesiarum sive diocæses earum, vel diaconi, sive religiose personæ inventæ fuerint, districte canoniceque ut vivant (f) a. o. dis omnibus studebis. Nec passim eis in qualibet re sit excedendi licentia, sed tuo moderamine atque provisione inculpabiliter in qua sunt conversatione vel habitu perseverent; sciturus, si quid secus accesserit, tuo neglectui modis omnibus imputari. (g) Presbyteros quoque vel diaconos, si in aliquibus Ecclesiis (h) prævideris ordinandos, si tales personæ fuerint quæ a canonicis regulis morum vel vitæ qualitate nullo modo reprobentur, habebis per omnia ordinandi licentiam. Ministeria vero earumdem Ecclesiarum ubi sint recondita, sollicita indagatione perquire; quibus repertis, ad nostram notionem perducere festinato, ut cognoscentes quid fiendum sit, adjutore Domino, disponamus.

EPISTOLA XLIV.

AD LUCILLUM EPISCOPUM.

Ut clericos suos terrarum Africanæ Ecclesiæ quas tenebant, pensionem absque mora cogat persolvere.

Gregorius (a) Lucillo episcopo (b) de Melita.

Epist. XLIII (Al. 20). — (a) In Vatic. A et B: *Felici episcopo de Acropoli visitatori provinciarum Lucaniarum*. In Corb., *Felici presbytero visitatori*, etc.

(b) Olim urbs episcopalis in Lucania, nunc obscuri nominis oppidum, vulgo *Agropoli* dictum, in sinu Salernitano situm. Vide Hostenii annot. in Italiam antiq., pag. 286. Gussanv.

(c) Velia urbs olim Lucaniæ episcopalis in ora littoralis maris Tyrrheni, Pæstum inter et Buxentum, ubi nunc *Castel' a mare della Bruca*. Gussanv.

(d) Buxentum vel Buxentium, nunc *PolICASTRO*, urbs Italiæ, hodieque episcopalis, sub archiepiscopo Salernitano Lucania, quæ dicitur nunc principatus citerior in Regno Neapol. Gussanv.

(e) Blanda urbs olim Lucaniæ. Id præbat Cluverius Italiæ antiquæ lib. iv, pag. 1263, cui suffragatur Hultenius, pag. 22, atque eam appellari hodie *Porto di S. pri*. Gussanv.

(f) In recent. Vulgatis, *modis omnibus admonerestudebis*. Additum est *almonere*, in vitis Mss. Vatic., etc.

(g) Huic visitatori dat presbyteros et ministros ordinandi licentiam; denegat Leontio epist. 24, lib. iii, indict. 11. Gussanv.

(h) Al., *providetis*, ut habent Norm. Codd. et alii. Epist. XLIV (Al. 30). — (a) Hic postea ob crimina depositus est ex epist. 63 lib. ix, indict. 2, eique successus Trajanus, ex epist. 1. lib. x. Rocchus Pirrus, in rotula Melitensi, pag. 592, putat eum esse qui in titulo epistolæ 18 lib. xiii, appellatur Lucidus, quod supradictis quomodo venire possit non video, cum jamdiu depositus fuisset. Adde quod in omnibus exemplaribus iam inæ. quam editis legatur *Lucido*, in nullo autem *Lucillo*. Denique in eodem titulo recensetur Trajanus ipse qui ei successerat. Gussanv.

(b) *Italico Mella*, insula maris Mediterranei, Africam inter et Siciliam, a promontorio Pachyno lx, mill.

A Officii nostri decet valde propositum subjectis magnopere suadere ut rebus debeant servare fidem (c) in placitis; ne dum inconsiderate lucrandi rapiuntur studio, pacificam vertant conventionem in jurgium. Pervenit itaque ad nos fraternitatis tuæ (d) clericos, terras Africanæ tenentes Ecclesiæ, quod (e) pensionem earumdem possessionum dare contemnant. Quod si verum est, et ad fraternitatis tuæ hæc sunt perlata notitiam, tua in hoc desidia eorum culpa nutrita est. Ob quam rem scriptis te præsentibus admonemus, quatenus ad persolvendam pensionem nulla mora nullaque excusatione eosdem clericos uti permittas. Sed si fidem honestatis contemplatione servare postponunt, tua districtione compulsi, quæ rationi conveniunt cogantur implere. Nam si hujus rei ad nos denuo querela recurrerit, et de te aliam estimationem habere incipiemus, et in illos, ut dignum est, vindicabimus.

EPISTOLA XLV.

AD BENENATUM EPISCOPUM.

Cumanam et Misenatam Ecclesias unit, ac utriusque Pontificem constituit Benenatum.

Gregorius Benenato episcopo.

Et temporis qualitas (Grat. 16, q. c. 48), et vicinitas nos locorum invitat, ut Cumanam atque (a) Misenatam unire debeamus Ecclesias, quoniam eæ non longo a se itineris spatio sejunctæ sunt, nec, peccatis facientibus, tanta populi multitudo est ut singulos, sicut olim fuit, habere debeant sacerdotes. Quia igitur Cumani castri sacerdos cursum vitæ hujus explevit, utramque nos ecclesiam præsentis auctorita-

distans, sui dominio equitum sancti Joannis Hierosolymitani, ubi adhuc sedes est episcopalis sub archiepiscopo Panormitano. Gussanv.

(c) Placitum, vox juris et fori qua nunc conventio, nunc principis constitutio, aut sententia judicum, nunc proceram conventus significatur. In dig., de transact., leg. 33, placere dicuntur quæ inter aliquos convenire. Occurrit sæpe in Gallicanis conciliis vox ista. Aquisgran. ii, an. 836: *Placita et nuptiæ prohibentur celebrari diebus Dominicis*. Auger.

Chalced. conc., can. 3, vetitum est clericis esse conductoribus alienarum possessionum. In Carthag., c. 16, in Arel. ii, c. 14, in Vernensi, c. 17. Præclare sanctus Hieronymus, epist. 2. ad Nepotianum: *Procuratores et dispensatores domo um publicarum atque villarum quomodo possunt esse clerici, qui propria jubentur contemnere?* Hic justas ob causas videtur fuisse cum illis dispensatum. Non, ut volunt quidam, Innoc. III, c. *Vestra*, de locatu, probavit decimas Ecclesiæ dari ad firmam solis clericis, imo concessit quibuslibet locari posse, contra quam episcopi decreverant. Narrat sanctus Paulinus in natali sancti Felicis, hunc martyrem tria macri jugera ruris conduxisse, nec proprio sub jure tenuisse, quæ propria manu sine ministro coleret. Peccare videbatur in verba, non in sensum canonum. Gussanv.

(e) Id quod pro alicujus rei usu datur; magis proprio pro mercede in habitationis ædium alienarum, ἐνοικίον; sæpe pro reditu quocunque annuo. Sic beneficii passim, retenta pensione, resignantur. Gussanv.

Epist. XLV (Al. 31). — (a) Misenum, urbs olim episcopalis Campaniæ in Italia. Ejus ruinæ, quæ in Misenno monte visuntur, sicut promontorium Prochytae adiacens insulæ, adhuc *Miseno* vulgo dicuntur, non longe ab Iachia insula, quæ olim Cænaria. Desit nunc episcopatus, Cumanæ vero Aversaenæ unita est.

lis pagina unisse tibi que commisisse cognosce, propriumque utrarumque Ecclesiarum scito te esse pontificem. Et quæque tibi de earum patrimonio, vel clerici ordinatione sive promotione, juxta canonum statuta visa fuerint ordinare atque disponere, habetis ut proprius revera sacerdos liberam ex nostræ auctoritatis consensu atque permissione licentiam. Ubi vero commodius atque utilius esse perspexeris, habitato; ita sane, ut alteram (b) Ecclesiam, a qua corporaliter ad præsens absens es, sollicita providentique cura disponas, quatenus divina illic (c) mysteria solemniter, auxiliante Domino, peragantur. 607 (d) Fraternalitas ergo tua tanto in adhortatione lucrandisque animabus sollicitiori cura semper invigilet, quanto se unitarum Ecclesiarum gubernationis onera suscepisse cognoscit.

EPISTOLA XLVI.

AD JOANNEM EPISCOPUM

Quod ejus epistolis non responderit, morbum causatur. Hortatur ut Romani animum ad pacem cum Ariulpho ineundam inclinet. De schismaticis Istriæ episcopis ad unitatem compellendis, se ad imp. scripturum asserit. Ordinarum non esse iterum ordinandum. Monendum de Neapolitanæ urbis periculo Exarchum. Misericordiam prius fidelibus quam Ecclesiæ hostibus faciendam. Se de Natalis episcopi correctione consolatum. A Malcho episcopo dudum patrimonii rectore rationes deposcit.

Gregorius Joanni episcopo Ravennæ.

Quod multis scriptis vestræ beatitudinis minime respondi, non hoc torpori meo, sed languori deputate, quia, peccatis meis facientibus, eo tempore quo (a) Ariulphus ad Romanam urbem veniens alios occidit, alios detruncavit, tanta mœstitia affectus sum,

(b) Recent. Ed. sic mutarunt: *Ecclesiam, cui corporaliter præsens non es. Sequimur unanimum Mss. consensum.*

(c) In Vatic. A, norm. et nonnullis, *ministeria.*

(d) Interest plerumque ecclesiasticæ poliitiæ ut parœciæ nova ordinatione aut amplientur, aut circumcidantur, aut in plures dividantur, aut plures in unam coalescant. Ilanc dispensationem sibi primum sumptere synodi, debinc summii pontifices, tum singuli episcopi in sua quisque diœcesi. Quarum mutationum causam unam dico, salutem populi. Simile quidpiam contingit in episcopis, qui priori sede derelicta ad aliam convolant; de quibus videat lector Sardinensis conc. can. 1, 2; Antioch. c. 3, 24. Calcedon., c. 5, et multos canones relatos 7, q. 1. Gussanv. Cæterum Ecclesiarum Misennatis et Cumanæ unionem haud diu durasse observat non semel Ughellus in Italia Sacra. De unione beneficiorum supra, lib. 1, epist. 8.

Epist. XLVI (Al. 32).— (a) Dux Beneventanus post Faroaldum. Videndus Paulus Diaconus, Historiæ Langobardorum lib. iv, cap. 17. Male in plurimis exemplaribus legitur *Ariulphus*. Gussanv. In Norm., *Ariulphus*. In Vatic. A, *Agilulfus*.

(b) Tres Vatic., *in coli molestiam.*

(c) Hic discorant Mss., *sed tamen.....non habere*, abest a Norm. In Vatic. legitur *apud quem ageritis*, vel, *apud quem ageret*, aut *ageres*. In Vatic. D, habes *sollicite agere, culpamque non habere. Peccatis ergo*, etc. Consentiant Norm.

(d) In Vulgatis, *repugnare*, invitis Mss. Vatic., etc.

(e) Ita Mss. At Editi, *Autharis*. Non Flavii Autharis Regis, qui anno præterito e vivis excesserat, ex Epist. 17 lib. 1, hic fit mentio, sed alicujus fortasse ducis Langobardorum cognominis; quanquam dici quoque

A b) ut in cholicam molestiam caderem. Valde autem mirabar quid esset, quod illa mihi notissima sollicitudo vestræ sanctitatis huic urbi meisque necessitatibus minime prodesset; sed scriptis vestris discurrentibus, agnovi vos quidem (c) sollicite agere, sed tamen apud quem agere possitis non habere. Peccatis ergo hoc meis deputo quia iste, qui nunc interest, et (d) pugnare contra inimicos nostros dissimulat, et nos facere pacem velat, quamvis jam modo, etiamsi velit facere, omnino non possumus, quia Ariulphus exercitum (e) Authari et Nordulphi, habens, eorum sibi dari (f) precaria desiderat, 608 ut nobiscum aliquid loqui de pace dignetur.

De causa vero (g) episcoporum Istriæ, omnia quæ mihi vestra fraternitas scripsit, ita esse jam ante deprehenbi in iis jussionibus quæ ad me a piissimis principibus venerunt, quatenus me interim ab eorum compulsione suspenderem. Ego quidem pro iis quæ scripsistis zelo atque ardori vestro valde congaudeo, debitoremque me vobis multipliciter factum profiteor. Scitote tamen quia de eadem reserenissimis dominis cum summo zelo et libertate rescribere non cessabo. Movere autem vos non debet præfati excellentissimi viri Romani Patricii animositas, quia nos quanto eum loco et ordine præimus, tanto si qua sunt ejus levia, tolerare mature et graviter debemus.

Si quando tamen est aliquis cum eo locus obtinendi, agat apud eum fraternitas vestra, ut pacem cum Ariulpho, si ad aliquid parum possumus, faciamus, quia miles de Romana urbe (h) tultus est, sicut ipse novit. (i) Theodosiaci vero, qui hic remanserunt, (k) rogam non accipientes, vix ad murorum quidem custo-

possit, mortuo rege, ejus exercitum duce Ariulpho sibi debita precaria, seu pecuniæ collationem petiisse.

(f) Hæc vox varie ab auctoribus usurpatur; secundum etymon rem significat quæ petenti utenda conceditur quandiu is qui concessit patitur. Sic dicitur imperium precarium, precaria anima, auxilium precarium, jus precarium, quæstus præcarius, etc. Videat lector in digestis, lib. LXII, tit. 26, ubi multa de precario statuuntur. At in jure canonico censetur esse contractus precariæ, quando pro re donata Ecclesiæ redditur ab eadem Ecclesia donatori duplum vel triplum in usufructum, et habetur caus. 10, quæst. 2, cap. 4, ex concil. Meldensi, anno 845, can. 22. Quapropter non revocatus pro arbitrio concedentis, sed accipientis morte finitur, nisi forte precaria fuerit irrationabiliter facta. Vide etiam Extra., lib. 3, tit. 14, ubi de precariis de quinquennio in quinquennium renovandis. In Agathensi et Epaon., pro *precariis* reperimus *precatorias*. Leptinense concilium, can. 2, meminit *precariæ*, sed rem obscurat. Gussanv. Docte quidem, sed hic precarium idem videtur esse ac militaris roga, de qua mox, necnon lib. v, epist. 30; lib. ix, epist. 124; lib. xii, epist. 5, nisi pecuniam intelligas exercitibus illis ab Ariulpho promissam.

(g) Schismaticorum propter tria capita, qua de re satis dictum est in Vita sancti Gregorii.

(h) In Aud. et nonnullis aliis Mss., *ablatus est*, quos sequuntur Ed Mss. Vatic. adheremus; de hac autem voce jam dictum lib. iii Moral., num. 22. Vide quoque lib. xxv, num. 3.

(i) Sic legitur in omnibus pene Mss.; at in Vulg., *Theodosiani*. Milites erant legionis quæ nomen a Theodosio Mauricii Augusti filio acceperat.

(k) *Πόριζ* donativum, honorarium, stipendium. *Πόριζ*

diam se accommodant, et destituta ab omnibus A civitas, si pacem non habet, quomodo subsistet?

Præterea de puella de qua scripsistis nobis, quæ de captivitate redempta est, ut requiri qualiter orat debuisse, sciat sanctitas vestra quia ignota persona non facile investigari potest. Illud autem quod dicitis, ut is qui ordinatus est iterum ordinetur, (l) valde ridiculum est, et ab ingenii vestri consideratione extraneum, nisi forte quod exemplum ad medium deducitur, de quo et ille judicandus est qui tale aliqui fecisse perhibetur. Absit autem (Grat. dist. 68, c. 1) a fraternitate vestra sic sapere. Sicut enim baptizatus semel iterum baptizari non debet, ita qui consecratus est semel, in 609 eodem iterum ordine non valet consecrari. Sed si quis forsitan cum levi culpa ad sacerdotium venit, pro culpa pœnitentia indici debet, et tamen ordo B servari.

De Neapolitana vero urbe, excellentissimo ex archiepiscopo instanter imminente, vobis indicamus, quia (m) Arigis, ut cognovimus, cum Ariulpho se fecit, et reipublicæ contra fidem venit, et valde insidiatur eidem civitati, in quam si celeriter dux non mittatur, omnino jam inter perditas habetur.

De hoc vero quod dicitis incensæ civitati Severi schismatici eleemosynam esse mittendam, idcirco vestra fraternitas sentit, quia quæ contra nos præmia in palatium mittit ignorat. Quæ etsi non transmitteret, nobis considerandum fuit quia misericordia prius fidelibus ac postea Ecclesiæ hostibus est facienda.

τορες, stipendiarii, βουλευται, stipendia facere. Hinc erogare, erogatores, erogatorii. Πορίσια, dies, in quibus rogæ dabantur. Sic in Landulpho sagaci, de Tiberio II. *Duxit Anastasiam uxorem.... et jactavit rogam multam*; id est, multam pecuniam sparsit. Hæc vox frequenter legitur apud Latinos et Græcos medie ætatis scriptores. Xylander, in notis ad Cedrenum, interpretatur βόρυξ, stipendia militum, vel imperatorum dona Kalendis Januarii, et natalibus principum et urbium regiarum exhibita. GUSSANV. Roga apud Scriptores sacros sumitur quoque pro donativo, his qui in Ecclesia militant erogato. Anast. Biblioth., in Agathone: *Hic divisit omni clero rogam, et ad luminaria, etc.* In Glossar. Isidorus, a Joan. Georgio Grevio recognito, roga est eleemosyna.

(l) Ridiculum sane eo duntaxat aliquo iterato ordinandum censere, quod cum levi culpa venerit ad sacerdotium, ut infra legitur. At neque Gregorii Magni ætate, neque sexcentis post ipsum annis, ridiculum erat de ordinationibus illis dubitare quæ ab hereticis et schismaticis, aut ab ipsis catholicis, sed contra canones, datæ vel susceptæ fuissent. In concilio CP. 1, c. 4, Maximi in Constantinopolitanam episcopum ordinatio declaratur nulla, et ordinationes ab illo factæ censentur irritæ, quod episcopos ad se ipsum ordinandum pecunia pertraxisset. Non aliud in Constantini papæ ordinatione vitium fuit, nisi quod ex laicis electus, canonica ordinum interstitia non servasset; ecce tamen in Romano concilio, cui selecti XII e Gallia episcopi aderant, deponitur. De episcopio vero atque presbyteris et diaconibus quos ipse Constantinus consecraverat, ita in eodem concilio promulgatum est, *ut episcopi illi, si aliquis eorum presbyter aut diaconus fuerit, in pristinum honoris sui gradum revertentur; et si plarabiles fuissent populo civitatis suæ, denuo facto decreto electionis, more solito cum clero et plebe, ad apostolicam advenirent sedem,*

Juxta quippe est civitas (n) Fanum, in qua multiplicati sunt, ad quam ego jam transacto anno transmittere volui, sed inter hostes medios non præsumpsi. Videtur ergo mihi ut Claudium abbatem cum aliquanta pecunia illuc transmittere debeatis, ut liberos quos illic pro pretio in servitio teneri invenerit, vel si qui adhuc sunt captivi, redimat. De summa vero ejusdem pecuniæ transmittenda, vobis certum est quia quidquid vos decernitis, mihi placet. Sin autem cum excellentissimo viro Romano Patricio agitis ut pacem facere cum Ariulpho debeamus, ego ad vos personam aliam transmittere paratus sum, cum qua (o) mercedis causæ melius fiant. De fratre autem et coepiscopo nostro Natali valde contristabar, quod de illo quædam superba cognoveram; sed quia mores suos ipse correxit, meam tristitiam simul me ipsum vincendo consolatus est. Pro qua te fratrem et coepiscopum nostrum Malchum admone, ut priusquam ad nos veniat, (p) rationes suas ponat, et tunc demum alibi, si necesse est, proficiscatur. Et si ejus actus bonos cognoscimus, ei fortasse necesse est ut hoc ipsum patrimonium quod tenuit restituamus.

EPISTOLA XLVII.

AD DOMINICUM EPISCOPUM.

Gratulatiæ de ordinatione sua epistolæ dilationem eximia charitate compensari. Virtutum hanc matrem quam variis effert laudibus inconcussa stabilitate tenendam. Ut Romanæ Ecclesiæ privilegia defendit, sic singulis quibusque Ecclesiis sua jura servat.

Gregorius Dominico episcopo (a) Carthaginensi Perlatas ad nos serius per Donatum atque Quod-

C *et ab eodem sanctissimo Stephano papa (Constantini successore) benedictionis suscipere consecrationem.* Lucius III schismaticis iterata ordinatione recepit. Serio ac diu agitata fuerunt celebres controversiæ de iis ordinandis qui ab Ebbono Rhemensi antistite et a Formoso papa fuerant ordinati. (Vide Morin., de sacris Ordinatis., parte III, exercit. 5; Petrum Damiani, opuscul. 6 integro, quod inscripsit Gratissimus; Petrum Lombard., dist. 25; Gratianum, 1, q. 1.)

(m) Arigis dicitur Paulo Diacono. In Chronico duorum Beneventi et principum Salerni, *Archis*. In Chronico monachi anonymi, *Archis*. Fuit hic secundus dux Beneventanus, successor Zotonis per annos 50. Porro se fecit, id est ivit, abivit. Facio et facesso idem; hinc facesse, hinc abi. Donatus in Phormione ad illud, *hinc hæc facessat*, pro hinc se faciat, id est abeat; ut hinc se faciat, huc accedat, hæc hinc facessat, procedat, alias faciat. Apuleius, lib. v *Milesiarum*: *Invitata Psyche talium locorum oblectatione, propius accessit, et paulo fidenter intra limen sese facit.* Hæc ex Salmasio in Tertulliani Pallium, cap. 3, ad illum locum, *Qua ad illum ex Lybia Ammon facit, ovium dives*; quem locum sic emendavit Rigaltius: *Qua ad Nilum ex Lybia Ammon pascit ovium dives*. Quam conjecturam demonstrabit in nova quam prope diem molitur Tertulliani Editione. GUSSANV.

(n) Tot sunt in Italia urbes hujus nominis, ut difficile sit statuere de qua hic agatur. Præcipua est Fanum fortunæ. Fanum simpliciter dicta in Umbria, episcopalis.

(o) Tutius et utilius transigatur de pretio dando, de pecuniæ quantitate hic aut illis conditionibus solvenda. GUSSANV.

(p) Gallice, *qu'il rende ses comptes*. Hac etiam vocatur epist. 22, indict. 11, GUSSANV.

EPIST. XLVII [Al. 39]. — (a) Carthago urbs Africa

vultdeum reverendissimos fratres et coepiscopos nostros, necnon et Victorem diaconum 610 vel Agilegium notarium, vestræ fraternitatis epistolæ summa cum gratulatione suscepimus. In quarum etsi nos sustinuisse dispendium tarditate putavimus, tamen de uberiori reperimus charitate compendium, ut hac dilatione temporis non interrupta videatur, sed nutrita dilectio, quam miserante Domino, contemplatione sacerdotii, lectionis usu, ætatisque in vobis cognoscitur jam maturitate fundatam. Non enim tam large de te fluere, si in tuis plurimas atque uberrimas venas mentibus non haberet. Hanc ergo matrem custodemque virtutum, sanctissime frater, inconcussa stabilitate teneamus. Nullæ in nobiscum subdolorum linguæ imminuant, nullæ antiqui hostis insidiæ corrumpant. Hæc namque divisa jungit, et conjuncta custodit. Hæc humilia sine tumore subrigit. Hæc erecta sine dejectione submittit. Per hanc universalis Ecclesiæ unitas, quæ est compago corporis Christi, exæquatione mentis gaudet in singulis, cum sit ei disparilitas in diversitate membrorum. Per hanc eadem membra et alieno gaudio in suis afflicta exsiliunt, et alienis mœroribus etiam in suis læta contabescunt. Teste enim magistro gentium, dum si quid patitur unum membrum, compatiuntur cætera membra, et si gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra; vos non ambigo de nostra (b) perturbatione ingemiscere, cum nos omnino certum sit de vestra pace gaudere.

Quod vero ordinationi nostræ fraternitas vestra congaudet, affectum mihi integerrimæ charitatis exhibet. Sed ex consideratione hujus ordinis mentem meam, fateor, transverberat vis doloris. Grave namque est pondus sacerdotii; prius quippe est sacerdoti necesse, ut cæteris ad exemplum vivat, ac deinde servandum ut mentem per ostensa exempla non elevet. De prædicationis semper ministerio cogitet, intentissimo timore considerans quod recessurus ad percipiendum regnum Dominus, et talenta servis tribuens dicat: *Negotiamini dum venio* (Luc. xix, 13). Quod profecto negotium tunc vere nos agimus, si vivendo et loquendo proximorum animas lucramus, si infirmos quosque, cælestis regni gaudia prædicando, in superno amore roboramus, si protervos ac tumidos, gehennæ supplicia terribiliter insonando, flectimus, si nulli contra veritatem parcimus, si supernis amicitias dediti, humanas inimicitias non timemus. Quod nimirum exhibens, quasi quoddam se sacrificium obtulisse Deo Psalmista noverat, cum

quondam clarissima: primaria fuit provinciæ consularis, ejusque episcopi totius Africæ primates exstiter, cum nulli alteri urbi primatus aliarum provinciarum annexus esset, sed seniori seu antiquiori episcopo provinciæ concessus.

(b) Vatic. C. *persecutione*.

(c) Privilegia nec abominatur universe, nec vero passim concedit sanctus Gregorius, medio tutius incedit. Iniqua sunt quæ jus naturæ, jus divinum, jus canonicum, utilitatem publicam perturbant; æqua sunt quæ legem non tam solvunt quam suppleant adjuvantque, salva justitia, æquitate sua-

A dicebat: *Nonne qui oderant te, Deus, oderam illos, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi* (Psalm. cxxxviii, 21). Sed ad hoc ego pondus meæ infirmitatis expavescō, et quod, accepto regno, paterfamilias redeat rationem nobiscum positurus, aspicio. Sed quæ eum mente sustineo, cui de suscepto negotio animarum lucrum aut nullum, aut pene nullum reporto? Tua ergo 611 me oratione, frater charissime, adjuva, et quæ de me formidare me conspicias, in temetipso quotidie timore providæ sollicitudinis pensa. Per charitatis quippe compagem, et tua sunt quæ de me loquor, et mea quæ te agere concupisco.

De ecclesiasticis vero (c) privilegiis (Grat. 25, q. 2, can. 8), quod vestra fraternitas scribit, hoc postposita dubitatione teneat, quia sicut nostra defendimus, ita singulis quibusque Ecclesiis sua jura servamus. Nec cuilibet, favente gratia, ultra quam meretur impertior, nec ulli hoc quod sui juris est, ambitu stimulante, derogo; sed fratres meos per omnia honorare cupio, sicquæ studeo honore singulos subvehi, dummodo non sit quod alteri jure ab altero possit opponi. Responsalium vero vestrorum moribus valde congaudeo; in quibus mihi ostensum est quantum me diligitis, qui ad me electos fratres et filios transmisistis. (d) Data decimo Kalend. Augusti, indictione decima. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 1.)

EPISTOLA XLVIII.

AD COLUMBUM EPISCOPUM.

Maximianum Pudentianæ Ecclesiæ antistitem, adunato concilio, deponendum, si, pecunia corruptus, Donatistam episcopum in civitate sua fieri permisit. Alia quædam privata negotia privatim definienda. Donatistarum hæresim dilalari gemit, ac ne ad illam Catholicis deficere permittantur, succendit pastorem zelum.

Gregorius Columbo episcopo (a).

Notum est, charissime in Christo frater, quod antiquus hostis, qui primum hominem (b) de paradisi deliciis in hanc ærumnosam vitam callida persuasione deposuit, et in eo jam tunc humano generi pœnam mortalis infixit, eadem nunc calliditate ovium dominicarum pastores, quo facilius gregem capiat, transfusus conetur venenis inficere, et jure jam potestati propriæ vindicare. Sed nos qui, licet immeriti, sedem apostolicam vice Petri apostolorum principis suscepimus gubernandam, ipso pontificatus officio cogimur generali hosti quibus valemus nisibus obviare. Porrecta igitur petitione insinuaverunt nobis præsentium latores Constantius et Mustellus, et asse-

dente ac impellente; ita ut non tam ipsis privilegiis provideatur quam Ecclesiæ, populi que fidelis salus ex æquo procuretur et bono. His si tibicinibus fulciantur privilegia, per me stabunt, nec illis obstabunt Chalcedonenses canones 4 et 8. GUSSANY.

(d) In Turon. S. Gat.: *Data xii Kalend. Aug., ind. 10*: vitiosæ in nonnullis exemplaribus *Pridie Calendarum Martii*.

EPIST XLVIII [Al. 33]. — (a) In Vulgatis, *Numidix*, quod abest a quatuor Vaticanis, Norm., Corb., etc.

(b) Vatic. B. *de paradiso deliciarum*.

runt (c) Ecclesiæ Pudentianæ diacones in Numidia provincia constitutæ, Maximianum ejusdem Ecclesiæ antistitem in loco quo degit, corruptum præmio Donatistarum, episcopum (d) nova licentia fieri permisisse, cum etsi hoc anterior usus permitteret, manere atque persistere fides catholica prohiberet. Ob hoc ergo fraternitatem tuam scriptis præsentibus necessario duximus **612** adhortandam, ut veniente ad te (e) Hilaro chartulario nostro, adunato (f) episcoporum universali concilio, habito præ oculis terrore venturi iudicii, causa eadem subtili ac solerti debeat indagazione perquiri. Et si capitulum hoc a præsentium latoribus prædicto episcopo documentis idoneis fuerit approbatum, a dignitate officioque quo fungitur modis omnibus (g) degradetur, ut et ille ad pœnitentiæ luca per agnitionem delicti redeat, et cæteri tentare talia non præsumant. Equum enim est ut qui *Jesus* Christum Dominum nostrum hæretico accepta pecunia (h) venundedit, ut fertur, ab ejus videlicet sacrosancti corporis ac sanguinis tractandis mysteriis submoveatur. Si qua autem inter eos extra crimen hoc damnorum quorundam vel privatorum negotiorum, sicuti petitio diaconorum ipsorum continet, versatur intentio, hanc tua fraternitas cum prædicto chartulario nostro (i) probata cognitione perquirat, et inter utramque partem justitia (k) procedente definiat.

Porro autem præsentium latorum insinuatione dicimus Donatistarum hæresim pro peccatis quotidie dilatari, et valde plures, data per venalitatem licentia, post catholicum baptisma a Donatistis denuo baptizari. Quod quam grave sit, frater, oportet nos **C** tota mentis intentione perpendere. Ecce lupus dominicam gregem non jam in nocte latenter, sed in aperta luce dilaniat, et nos eum grassari in ovium necernimus, et nulla ei sollicitudine, nullis verborum jaculis obviamus. Quos ergo fructus Domino multiplicati gregis ostendemus, si et ipsum, quem pœcendum suscepimus, otiosa mente cernimus a bestia devorari? Studeamus igitur cor nostrum terre-

(c) Pudentiana, urbs Numidiæ, de qua nihil apud antiquos geographos. In Collat. Carthag., cap. 201, memoratur *Cresconius episcopus Pudentianensis* ex parte Donati, ubi et Memmianus catholicus. In *Kalendario Carthag.*, ex veteribus membranis monasterii Cloniac. eruto, legitur: *iii Kalend. Maii martyris Pudentis*. Ecclesiæ in hujus martyris honorem constructæ meminisse videtur Gregorius.

(d) Vatio. A, non bona licentia.

(e) Vide lib. I, epist. 84. In Excusis legitur *Hilaro*.

(f) Provinciale intelligit, scilicet Numidiæ totius. Gussanv.

(g) Depositionem inquit, non ut puto, cæremoniam degradationem, cujus formam præscribit Pontificale Romanum. De degradatione vide canonistas, tit. *de pœnit.*, et Gersonem, *de auferibilitate papæ*, considerat. 15.

(h) Christum accepta pecunia vendere dicitur, qui corruptus præmio episcopum fieri permisit. Facessant recentiorum de simonia sigmenta, quibus eam ubi videntur emaculare interjectis voculis pretii, præmii, motivi, æqualitatis. Vide sanctum Chrysostomum, homil. 3 in Acta apostolorum, cap. 4: *ὅτι γὰρ στυγνὸν τὸ ἀνὰ γένη, σπουδᾶσαι δὲ διὰ σαυτοῦ, ἢ*

A norum pastorum imitatione succendere, qui hiemales noctes, imbribus geluque constricti, ducunt sæpe pervigiles, ne vel una ovis, et non forte utilis pereat. Quam si insidiator ore voraci momorderit, quomodo satagunt, quibus cordis anhelant æstibus, in quas voces ut eruant captum pecus angustia stimulant prosiliunt, ne a gregis Domino quidquid per incuriam perdididerint exigatur? Vigilemus ergo ne quid pereat; et si captum forte quid fuerit, vocibus divinum eloquorum ad gregem dominicum reducamus, ut ille qui Pastor pastorum est vigilasse nos circa ovile suum suo misericors dignetur iudicio comprobare. Hoc quoque vos necesse est solerter attendere, ut si qua contra latores præsentium ejusdem episcopi recta fuerit petitio, subtili debeat indagazione perquiri; et si fortasse ipsi quoque pro sua culpa jure feriendi sunt, eis pro eo quod **613** ad nos fatigati sunt, (l) nequaquam censemus esse parcendum. (m) Mense Augusti, indictione decima.

EPISTOLA XLIX.

AD JANUARIUM ARCHIEPISCOPUM.

Auditis de Januario episcopo querelis, Joannem notarium mittit qui partes ad iudicium compellat, et quæ judicialia fuerint exsequatur. Januarius ob id maxime increpat, quod nulla, nisi propriæ injuriæ causa, Isidorum excommunicaverit.

Gregorius Januario (a) archiepiscopo Caralitano.

Si sacerdotale quod administramus officium mentis integritate pensemus, sic nos cum filiis nostris individuae charitatis debet unire concordia, ut sicut patres in nomine, ita affectu probemur in opere. Dum ergo tales nos esse quales prælati sumus oporteat, miramur cur adversus fraternitatem tuam tanta querimoniarum moles exorta sit. Quod quidem nos adhuc credere dubitamus. Sed ut veritatem valeamus agnoscere, Joannem sedis nostræ notarium nostra illic præceptione suffultum direximus, qui partes in electorum compellat adesse iudicio, et sua ad effectum executione, quæ fuerint iudicata perducat. Quocirca fraternitatem tuam scriptis præsentibus adhortamur, ut causarum apud se ante debeat

δι' ἑαυτοῦ, ποῖος ὄφθαλμοῖς ἀντιβλέψης τῷ συνεργήσαντι; τί ἔξεις ἀπολογησασθαι. Id est: Quem enim consocium adibis, si procuraris, vel per te ipsum, vel per alium? quibus oculis obtueberis illum, qui tibi fuit auxilio? quid habebis quod excuses? Ac Nicolaus Clemangius hanc de simonia quæstionem tractat luculenter in opere de Præsulibus simoniaciis, necnon sanctus Petrus Damiani, in libro quem inscribit *Gratissimus*, qui tamen caute legendus est. Gussanv.

(i) In Excusis, *privata cognitione*, quod in mss. Codd. optimæ notæ non invenimus.

(k) In vet. Ed., *præcedente justitia*. Mss. non favent.

(l) Ita in quatuor Vatic., Norm., Turon., Corb., Reg., etc., quos sequuntur vet. Ed. In recent. omititur, *pro eo quod ad nos fatigati sunt*.

(m) Ita Turon. S. Gat. In codicibus quibus usi sunt Collatores Romani hæc temporis nota pertinet ad Ep. sequentem, *Januario*.

Epist. XLIX [Al. 34]. — (a) Ita Mss. Anglic., Norm. et nonnulli Vat. In aliis *Joan. episcopo*. Sic maxime in Vatic. A et B, ubi additur pro argumento epist.: *Hic præcipit ut episcopus excommunicare clericum pro injuriis suis nullatenus audeat*.

merita pertractare. Et si qua se injuste tulisse vel habere cognoscit, ante iudicium, sacerdotii contemplatione restituat. Inter querelas autem multiplices, (b) Isidorus vir clarissimus a fraternitate tua frustra se excommunicatum anathematizatumque conquestus est. Quod quam ob rem facium fuerit (*Grat.* 23, q. 4, c. 27), dum a clerico tuo, qui præsens erat, voluissemus addiscere, pro nulla alia causa nisi (c) pro eo quod te injuriaverat factum innotuit. Quæ res nos vehementer affligit; quia si ita est, nihil te ostendis de cœlestibus cogitare, sed terrenam te conversationem habere significas, dum pro vindicta propriæ injuriæ, quod sacris regulis prohibetur, maledictionem anathematis inexisti. Unde de cætero omnino esto circumspectus atque sollicitus, et talia cuiquam pro defensione injuriæ tuæ inferre denuo non præsumas. Nam si tale aliquid feceris, in te scias postea vindicandum.

614 EPISTOLA L.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Desolatam ab hostibus trium Tabernarum Ecclesiam unit Velitranæ.

Gregorius Joanni (a) episcopo Velitrano.

Postquam hostilis impietas diversarum civitatum (*Grat.* 16, q. 1, can. 49) ita peccatis facientibus desolavit Ecclesias, ut reparandi eas spes nulla populo deficiente remanserit, majeri valde cura constringimur ne, defunctis earum (b) sacerdotibus, reliquiæ plebis nullo pastoris moderamine gubernatæ per invia fidei hostis callidi rapiantur, quod absit, insidiis. Hujus ergo rei sollicitudine sæpe (c) commoniti, hoc nostro sedit cordi consilium, ut vicinis ea mandarem pontificibus gubernandas. Ideoque fraternitati tuæ curam gubernationemque trium (d) Tabernarum

(b) In Vatic. B, *Isidorus veniens a fraternitate, omisso vir clarissimus.*

(c) Censuris Ecclesiæ proprias ulcisci injurias non licet. Lege sanctum Augustinum, epistola 7, Auxilio: *Iracundia viri justitiam Dei non operatur; nec arbitris ideo non posse nobis subreperere injustam commotionem, quia episcopi sumus, etc.* Legatur Gregorius Turonensis, Historiæ lib. viii, cap. 39 et 40. Porro quid intersit inter excommunicationem et anathema, canones docent causa 11, quæst. 3, cap. *Debit*, et cap. *Cum aliquis*. Vide etiam concilium Meldense, can. 56, ubi non modo causa certa et manifesta requiritur ad excommunicandum, sed et ad anathema consensus archiepiscopi aut coepiscoporum necessarius est, quod pauci advertunt. Vide infra, lib. xii, epist. 26. GUSSANV. Lege caus. 24, quæst. D 3, can. 6 et 9, etc.

EPIST. L. [*Al.* 35]. — (a) In Norm., Corb., Colb. et Vatic. B et C, legitur tantum *episcopo*. In Vatic. A, *episcopo Squillacino*. In Rhemensi., *episc. Veliterno*.

(b) Persacerdotes intelligendi fere sæpe episcopi. *Sacerdos* tamen aliquando dicitur simplex presbyter apud Gregorium, ut Dial. lib. i, c. 12, ubi Severus presbyter bis sacerdos appellatur.

(c) Excusi, in vitis Mss., *commoti*.

(d) Tres Tabernæ urbs olim Latii episcopalis, cujus vestigia conspiciuntur in via Appia, haud procul a Cisterna, teste Luca Holstenio, in Annotation., p. 10 et 219. Distabat ab urbe Roma circiter xxi m. passibus. GUSSANV. Omnes fere Mss., *trium Tabernensium*. Urbs est in peregrinationibus Pauli celebris. Vide Act. ult., 15.

Ecclesiæ providimus committendam, quam tuæ Ecclesiæ aggregari uniri que necesse est, quatenus utrarumque Ecclesiarum sacerdos recte, Christo adiutore, possis existere; quæque tibi de ejus patrimonio, vel cleri ordinatione, seu promotione, vigilantia ac canonica visa fuerint cura disponere, quippe ut pontifex proprius liberam habeas ex nostra præsenti permissione licentiam. Quapropter, frater charissime, dominicorum reminiscens salubriter mandatorum, ita in commissæ plebis regimine lucrandis quo animabus invigila, ut ante tribunal æterni judicis constitutus, fructum bonæ operationis, quod ad mercedem tuam pertineat, eidem Redemptori nostro, in quo lætari possit, exhibeas.

EPISTOLA LI.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS.

Frustra de persecutione gloriari schismaticos. Damnatibus tribus capitulis, nihil in fide immutatum. Ex Italiæ flagellis, quod ipsa erraverit, non recte inferri. Pelagii librum mitti, quem si puro corde perlegant, illos ad Ecclesiam filios suos invitantes reversuros confidit.

Gregorius (a) universis de trium capitulorum causa episcopis.

Scripta vestra summa cum gratulatione suscepti; sed erit in me uberior valde lætitia, si mihi 615 de vestra contigerit reversione gaudere. Prima itaque epistolæ vestræ frons gravem vos pati persecutionem innotuit. Quæ quidem persecutio dum non rationabiliter sustinetur, nequaquam proficit, ad salutem. Nam nulli fas est retributionem præmiorum expectare pro culpa. Debent enim scire, sicut beatus Cyprianus ait, quia (b) *martyrem non facit pœna, sed causa*. Dum igitur ita sit, incongruum nimis est de ea vos, quam dicitis, persecutione gloriari, per quam

EPIST. LI [*Al.* 36]. — (a) In Mss. et Excusis non unus est hujus epist. titulus. In Vatic. C, *Gregorius universalis, de trium capitulorum causa*. Sed *universalis* errore scriptum est, pro *universis*, quod legitur in Vatic. A, B, D, ubi etiam additur, *de trium, etc.* Ita habent omnes Normanni, duo Teller., Colbert., et pene omnes. In Turon. inscribitur hæc epist. *universis defensoribus trium capitulorum*. Ergo gravis est error Edit., ubi legitur, *universis episcopis per Hiberniam*. Pro *Hiberniam* legendum *Istriam vel Iberiam* conjecerunt viri docti; verum nulli conjecturam hanc Mss. juvant: utcumque tamen admitti posset, si Iberia seu Hispania, ob trium capitulorum causam fuisset schismate divisa; at hujus rei nullum apud Gregorium Mag. aut apud historicos vestigium reperimus. Hispanias quidem adisse sanctum Donatum abbatem, Facundi Hermianensis episcopi (quidam tribus capitulis ad Justinianum scripsit) discipulum, observat Mabillonius præfat. ad Acta sancti ord. sancti Benedicti, tom. I, § 6. Hispaniarum vero antistites ab illo in schismaticorum partes abductos, hæcque de causa *gravem*, ut hic vocatur, *persecutionem* passos, nullibi legimus. Quod autem habet hæc Gregorii epistola, id Istriæ episcopis omnino congruit, eccliet illos in schismate pertinaces, ad Ecclesiæ unitatem vehementer urgebat exarchus, necnon Gulsar magister militum, alii va proceres, quibus gratulatur Gregorius, lib. v, epist. 46, 47; lib. ix, epist. 93.

(b) Habetur hæc sententia apud Cyprianum, non quidem secundum verba, sed secundum sensum, nempe in libro de unitate Ecclesiæ circa medium

vos constat ad æterna præmia minime provehi. Reducat ergo charitatem vestram tandem integritas fidei ad matrem quæ vos generavit Ecclesiam; nulla vos animorum intentio a concordie unitate dissociet, nulla peruersio (c) repetendo vos a recto itinere defatiget. Nam in synodo, in qua (d) de tribus capitulis actum est, aperte liquet nihil de fide convulsum esse, vel aliquatenus immutatum, sed sicut scitis, de quibusdam illic solummodo personis est actitatum : (e) quarum una, cujus scripta evidenter a rectitudine catholicæ fidei deviant, non injuste damnata est.

Quod autem scribitis quia ex illo tempore inter alias provincias maxime flagelletur Italia, non hoc ad ejus debelis intorquere opprobrium, quoniam scriptum est : *Quem diligit Dominus, castigat : flagellat autem omnem filium quem recipit* (Hebr. xii, 6). Si igitur ita est ut dicitis, ex eo tempore magis dilecta est apud Deum, et modis omnibus approbata, ex quo Domini sui meruit sustinere flagella. Quia vero non ita sit quemadmodum vos in ejus insultationem affirmare conamini, rationem attendite.

Postquam recordandæ memoriæ Vigilius papa, in urbe regia constitutus (f), contra Theodoram tunc Augustam, vel (g) Acephalos, damnationis promulgavit sententiam, tunc Romana urbs ab hostibus

A (h) adita et captivata est. Ergo bonam causam habuerunt Acephali, et injuste damnati sunt, post quorum damnationem talia contigerunt? Absit. Hoc enim nec vestrum quempiam, nec alios, qui catholicæ fidei mysteriis instituti sunt, dicere, vel aliquo modo confiteri convenit. His denique cognitis, ab hac quandoque jam deliberatione recedite. Ut igitur de tribus capitulis animis vestris ablata dubietate possit satisfactio abundanter 616 infundi (i), librum quem ex hac re sanctæ memoriæ decessor meus Pelagius papa scripserat, vobis utile judicavi transmittere. Quem si, deposito voluntariæ defensionis studio, puro vigilantique corde sæpius volueritis relegere, eum vos per omnia seculos et ad unitatem nostram nihilominus reversuros esse confido. Porro B autem si post hujus libri lectionem in ea qua estis volueritis deliberatione persistere, sine dubio non rationi operam, sed obstinationi vos dare monstratis. Unde iterum (k) habita compassione charitatem vestram admoneo, ut quoniam Deo suffragante fidel nostræ integritas in causa trium capitulorum inviolata permansit, mentis tumore deposito, tanto citius ad matrem vestram, quæ filios suos exspectat et invitat, Ecclesiam redeatis, quanto vos ab ea quotidie pro vobis exspectari cognoscitis.

Esse Martyr non potest qui in unitate non est ; occidi potest, coronari non potest. Sic epistola 52, ad Antonianum, post medium. Est vero sancti Augustini pluribus in locis, libro III contra Cresconium, cap. 47. *Christi martyrem non facit pœna, sed causa.* Item in psalm. xxxiv et lxxviii. Veritatem hujus sententiæ demonstrat Theodoretus de curandis Græcis affectibus, serm. 8 de Martyribus. GUSSANV.

(c) Ita quatuor Vaticani, Rhem., Corb., Turon. et perique Norm. In aliis ut in Editis, *rependo.*

(d) Quæ sint illa tria capitula, quidquid aliqui somniant, apparet ex his verbis concilii generalis v, collat. 8 : *Predicta tria capitula anathematizamus, id est Theodorum Mopsuestenum cum nefandis ejus scriptis, et quæ impie Theodoritus conscripsit, et impiam epistolam, quæ dicitur Ibae, et defensores eorum,* etc. Tum famosæ contentioni causam dederat Chalcedonensis synodus, quæ Theodoretum et Ibam benigne accipiens, impia Theodori scripta non satis damnaverat. Synodum impugnabant Eutychniani, fautores Dioscori, Nestoriani, Acephali, Corrupticolæ, Incorruptibiles, aliaque id genus monstra suis quique commentis et fabricis, varia, ut sit, fortuna. Justinianus de sarcienda unitate sollicitus, obvias quaque occasiones arripit ; insinuant nonnulli disidium esse facili negotio sopitum iri, et universos in synodi Chalcedonensis verba fidemque juratos, si tria damnarentur capitula. Attendit Justinianus, urget, imminet. Vigilius quasi animi penderet, nunc anxit, modo renuit. Episcopi catholici in partes secedunt ; alii timentne synodo Chalcedonensi fraus fiat, alii hac eam arte putant se posse stabilire. Interim turbas fovent schismatici ; tandem venit ad concilium, in quo, si penes historicos fides est, damnatis tribus capitulis videtur dilatata fuisse scissura, disruptam rete, ac novo superinducto schismate, Catholicis inter sese commissi sunt. Vide epistolas Pelagii I et Pelagii II, etc. GUSSANV.

(e) Theodorum Mopsuestenum indicat. Nam de Theodoretis et Ibae scriptis potius actum quam de personis quas synodus Chalcedonensis probaverat. Vide

supra, epist. 25, ad patriarchas, prope finem. Quibus vero artibus episcopi, ante centum annos mortui, discussi et damnati fuerint, aperit Liberatus in Brevariario, cap. 23 et 24, ac demum sic concludit : *Illud liquere omnibus credo, per Pelagium diaconum, et Theodorum Cæsareæ Cappadociae episcopum, hoc scandalum fuisse in Ecclesiam ingressum. Quod etiam ipse Theodorus clamavit, se et Pelagium vivos incendendos per quos hoc scandalum introivit in mundum.*

(f) Damnatum a Vigilio Theodorum Cæsariensem episcopum legimus in epistola ejusdem Vigili 15, cujus etiam damnationis fragmentum exstat post decimam sextam Vigili epistolam, tomo V Concil., pag. 334. At nulla sententiæ adversus Theodoram Augustam latæ occurrit mentio. Damnata procul dubio dicitur, damnatis Acephalis quorum partibus erat addicta.

(g) Illi, inquit Facundus Hermian., lib. 1, c. 5. *qui licet recedentes in quibusdam ab ipsius Eutychnis auctoritate et capitulis sui sententia, sequi tamen delignantur Ecclesie catholice doctrinam, cujus caput est Christus, tanquam sine capite remanentes, Acephali vocantur a Græcis, quos significantius nos Semieutychnianos possumus appellare.* Alias alii nominis hujus causas afferunt : Leontius, lib. de Sectis, cap. 5. Ado Vienn., in Chronico ; Nicephorus, lib. xviii, c. 45. Acephali tandem dicti sunt Monophysitæ omnes, qui Chalcedon. synodum uno animo impetebant, licet in varia secliarum abirent divortia.

(h) Vatic. B, *addicta*

(i) Per hunc librum intelligenda est epistola septima Pelagii, tertia ad Heliam et episcopos Istriæ, quæ incipit : *Virtutum mater Charitas est.* Eam a sancto Gregorio scriptam fuisse nomine Pelagii papæ testatur Paulus Warnefridus, lib. III de Gestis Langob., cap. 20.

(k) Ita Vatic., Norm., Corb., Rhem., non habita locutione, ut exstat in Excusis.

EPISTOLA LII.

AD NATALEM EPISCOPUM.

Profana quibus indulgebat convivia, et sacræ lectionis negligentiam non bene ab ipso excusari. De exhortationis studio gratulatur. Se laudatum dolet. Non modo ad Ecclesiam hæreticos, sed et illos qui intra Ecclesiam sunt ad vitæ rectitudinem revocandos. De spreta sua et decessoris sententia queritur; parca tamen ad ordinem reverso, summamque in iudicanda illius causa spondet æquitatem.

Gregorius Natali episcopo Salonitano.

Quasi oblita præcedentium scriptorum serie, sola vestræ beatitudini quæ ad dulcedinem pertinenter loqui decreveram; sed dum vestra epistola ad priora scripta ratiocinando revocat, iterum forsitan quædam quæ minus libeant narrare compellor. (Vide ep. 22 lib. III.)

In conviviorum etenim defensionem vestra fraternitas Abrahamæ convivium memorat, in quo, teste sacro eloquio, tres angelos suscepisse perhibetur (*Genes. xviii*). Sed hoc exemplo neque nos beatitudinem vestram de convivio reprehendimus, si hanc suscipere angelos in hospitalitate cognoscimus. Rursum narrat Isaac satiatum benedictionem filio dedisse (*Genes. xxvii, 27*). Quæ utraque Veteris Testamenti, quia ita sunt gesta per historiam, ut tamen signarent **¶** aliquid per allegoriam, utinam valeamus sic res gestas legendo percurrere, ut possimus etiam gerendas providendo sentire. Ille quippe in tribus angelis unum salutans, Trinitatis subsistentias unius, substantiæ esse declaravit. Iste vero satiatum benedixit filium, quia qui divinis epulis repletur, illius sensus in prophetiæ virtutem tenditur. Divinæ autem epulæ sacri eloquii verba sunt. Si igitur assidue legitis, si exemplum ab exterioribus trahentes interna penetratis, quasi de agri venatione satiati, mentis ventrem repletis, ut anteposito filio, suscepto videlicet populo, possitis ventura nuntiare. Sed jam in hoc sæculo caligat, qui de Deo aliquid prophetat, quia profecto dignum est ut hic jam per concuspicentiam minus videat, cujus sensus (a) per intelligentiam intus coruscat. Hæc ergo ad vosmetipsos trahite, et si vos tales cognoscitis, nihil est quod (b) de nostræ æstimatione dubitetis. Gaudere quoque beatitudinem vestram invenio, si voracis nomen cum rerum auctore sustineat. Quod ego breviter expono, quia si de vobis falsum dicitur, nomen hoc veraciter cum rerum auctore sustinetis. Si vero de vobis verum est, hoc de illo falsum fuisse quis dubitet? Absolvere vos non valet par nomen, quorum dispar est causa. Nam cum eo crucem etiam periturus latro suscepit; sed quem reatus proprius tenuit, par crucifixio non absolvit. Ego autem (*Grat. dist. 44, cap. 6*) quantis valeo precibus deosco, ut sanctissimam fraternita-

Epist. LII [Al. 27]. — (a) Excusi, per allegoriam.

(b) In Vulgatis, de vestra æstimatione.

(c) Ita Norm., Rhem., et alii, quibus inconsultis Excusi habent, ut sanctissimam fraternitatem vestram... non solum nomen, sed etiam causam conjungat. Ubi sensus desideratur.

(d) In recent. Ed., convivia autem communia, quam ult. vocem nullis in Mss. invenimus.

A tem vestram auctori nostro non solum nomen, (c) sed etiam causa conjungat. (Cf. Joan. Diac. l. III, c. 33.)

Convivia (d) autem quæ ex intentione impendendis charitatis fiunt, recte sanctitas vestra in suis epistolis laudat. Sed tamen sciendum est quia tunc ex charitate veraciter prodeunt, cum in eis nulla absentium vita mordetur, nullus ex irrisione reprehenditur, et nec inanes in eis sæcularium negotiorum fabulæ, sed verba sacræ lectionis audiuntur, cum non plus quam necesse est servitur corpori, sed sola ejus infirmitas reficitur, ut ad usum exercendæ virtutis habeatur. Hæc itaque si vos in vestris conviviis agitis, abstinentium fateor magistri estis.

Quod ergo Pauli apostoli testimonium ad me posuistis, quo ait: *Qui non manducat, manducantem non judicet* (*Rom. xiv, 3*); omnino existimo incongruum fuisse, quia neque ego non comedo, neque ad hoc a Paulo dictum est ut membra Christi, quæ in ejus corpore, id est in Ecclesia, invicem sibi charitatis compage connexa sunt, nullam de se ullo modo curam gerant. Sed si neque ego ad te, neque u aliquid pertinere ad me, (e) jure tacere compellerer, ut eum non reprehenderem qui emendari non posset. Hæc ergo sententia solummodo propter eos dicta est qui illos judicare student quorum sibi cura commissa non est. At postquam nos, auctore Deo, unum sumus, si ea quæ nobis corrigenda sunt taceamus, valde delinquimus. Ecce fraternitas tua ægre tulit se de conviviis a me esse reprehensam, cum ego, qui etsi hanc non vita, tamen loco transgredior, ab omnibus corripitur, ab **¶** omnibus emendari paratus sim. Et hunc solum mihi amicam æstimo, per cuius linguam, ante apparitionem districti iudicis, meæ maculas mentis tergo.

Illud autem, frater dulcissime, quod tribulationibus pressum te legere posse abnegas, minus ad excusationem idoneum puto, cum Paulus dicat: *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus* (*Rom. xv, 4*). Si igitur ad consolationem nostram sacra Scriptura præparata est, tanto magis debemus legere, quanto magis nos conspiciamus sub tribulationum fascie lassari. Si vero in ea solummodo sententia esse fidendum, quam in epistola vestra posuistis, qua Dominus dicit: *Cum tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (*Matth. x, 19*). Sacra ergo ad nos eloquia frustra mandata sunt, qui repleti spiritu, verbis exterioribus non egemus. Sed alius est, frater charissime, quod angustati persecutionis tempore absque dubitatione confidere, aliud quod in tranquill-

(e) Grave documentum vulgo non satis animadvertum. Recta ratio dicitur cum non esse reprehendendum quem emendare non possumus. At ejus si cura nobis commissa fuit, nihilominus reprehendamus, quia non charitatis modo, sed et justitiæ reprehendere compellit officium. Lege epist. 8 Joan. Climac ad Pastorem, num. 23 et 24.

litate Ecclesie agere debemus. Oportet enim nos per hunc spiritum modo legendo percipere quæ possimus, si contigerit causa in nobis, etiam patientiando demonstrare.

Valde vero epistola vestra gavisus sum, quod vos exhortationi studium dare fatemini. In hoc etenim scio quia curam vestri ordinis solerter agitis, si ad auctorem vestrum et alios trahere curatis. Quod autem in eodem loco dicitis vos mei similes non esse, post obortam lætitiã me illico contristastis, quia laudes meas per irrisionem dici existimo, quas per veritatem minime recognosco. Ago autem omnipotenti Deo gratias, quia per vos quidem hæretici ad sanctam Ecclesiam revocantur, Sed curæ vobis esse necesse est (f) ut ipsi quoque qui intra sanctæ Ecclesie gremium continentur ita vivant, quatenus ejus adversarii pravis moribus non existant. Nam si non divino desiderio, sed terrenis cupiditatibus voluptatibusque deserviunt, intra ejus gremium filii alieni nutriuntur.

Quod autem vos fatemini ecclesiasticos ordines ignorare non posse, ego quoque hoc de vobis per omnia scio, atque idcirca valde contristor, quia cum rerum ordinem scitis, in me, quod pejus est, sciendo deliquistis. Postquam enim ad beatitudinem vestram et decessoris mei et mea in causa Honorati archidiaconi scripta directa sunt, tunc contempta utriusque sententia, præfatus Honoratus proprio gradu privatus est. Quod si quilibet ex quatuor patriarchis fecisset, (g) sine gravissimo scandalo tanta contumacia transire nullo modo potuisset. Tamen postquam fraternitas vestra ad suum ordinem rediit, nec ego meæ, nec decessoris mei injuriæ memor sum. (Vide lib. 1, epist. 19 et 20, ac hujus lib. epist. 17, 19, 20).

Quod verodicitis (h) nostris temporibus debere ser-

(f) In Vatic. D et in Norm.: *Ut ipsi quoque intra sanctæ Ecclesie gremium contineantur, et ita vivant. Consentiant Rhem. et Corb.*

(g) Quia Romanus pontifex sancti Petri successor, ab illis quatuor patriarchis audiendus et honorandus est, cum sit illis jure divino præpositus, sollicitudinemque speciali privilegio gerat omnium Ecclesiarum.

(h) Al., *vestris*, ut legitur in tribus Vatic. et in plar. Norm.

(i) Idem sentit Leo Magnus, epist. 10, ad episcopos provinciæ Viennensis; Gregorius VII, lib. 1, epist. 24; Honorius II, in epistola ad Burchardum Meldensem episcopum: *Ex injuncto nobis officio fratres nostros episcopos debemus diligere, et Ecclesiis sibi a Deo commissis suam debemus justitiam conservare.* Innocentius II, epist. ad Mauasem Meldensem episcopum: *Suscepti regiminis cura nos admonet, ita disponente Domino, erga singulos attentam sollicitudinem atque vigilantiam adhibere, ut in ecclesiasticis dispositionibus nulla confusio inducatur, sed potius unicuique suum jus et propria dignitas conservetur.* Eadem habet Innocentius III, lib. 1, epist. ad episcopum Trecentensem, et epist. 39. Gussanv. Audiendus præcæteris vester Gregorius, lib. xi, epist. 37, olim 52 libri 1: *Nam si sua unicuique episcopo jurisdictio non servatur, quid aliud agitur, nisi ut per nos, per quos ecclesiasticis custodiri debuit ordo, confundatur?*

(k) Ita melius Mss. Vatic., Norm., Corb., etc., quam Excusi recent., *quæ sint gesta.*

(l) In recens Vulgatis, *quæ tamen interposita condi-*

A vari quæ a meis quoque prædecessoribus tradita atque custodita sunt, absit hoc a me ut statuta majorum consacerdotibus meis in qualibet. Ecclesia infringam, quia (i) mihi injuriam facio, si fratrum meorum jura perturbo. Sed cum responsales vestri advenerint, quæ inter vos et præfatum Honoratum archidiaconum (k) sint justa cognoscam; et ex ipso meo examine perpendetis quia si pars vestra per justitiam fulta est, nihil adversum a me perferetis, sicut nec ante pertulistis. Sin vero sæpe fato Honorato archidiacono in assertionem suam justitia suffragatur, ex ejus absolute monstro quia personas etiam quas novi in judicio non agnosco. De excommunicationis vero articulo (Grat. 24, q. 3, cap. 15), (l) quæ tamen interposita conditione secundo vel tertio jam, ut ita dicam, ex necessitate subjuncta est, beatitudo vestra immerito queritur, cum Paulus apostolus dicat: *In promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam* (II Cor. x, 6). Sed ista jam transeant, ad nostra redeamus. Si enim recte agit, ego domno Natali non peccum conjunctus non esse, cujus me affectui valde esse debitorem novi.

(a) EPISTOLA LIII.

AD HONORATUM DIACONUM.

Ut Venantio chartas exconsulatus, oblati xxx auri libris, postulanti apud imp. faveat.

Gregorius (b) Honorato diacono.

Filius meus Dominus Venantius nepos quondam Opilionis patricii ad beatum Petrum apostolum venit, hoc a me summopere petiturus, ut causam ejus tuæ dilectioni commendare debuisses. Honores enim non habet, et chartas exconsulatus (c) petit, pro quibus triginta auri libras transmisit, ut ei debeant comparari. In qua re volo ut dilectio tua se summopere impendat, quia talis vir est, cui etiam honor sine pre-

tione gradus secundo. Superfluit gradus, nec legitur in Rhem., Corb., Norm., ac plerisque Mss., aut in vet. Excusis. In tribus vetustissimis exemplaribus deesse jam annotarunt correctores Romani in edendo Gratiano.

EPIST. LIII [Al. 10, lib. xii, indict. 7]. — (a) A plurimis Mss. abest hæc epistola. Eam exhibent Vatic. D, Colbert. et collectio Pauli Diaconi, ubi est quadragesima nona,

(b) Idem est ad quem exstat epist. 49 lib. 1, ad quam vide notas. Tunc Constantinopoli versabatur, apocrisiarii provincia defungens.

(c) Vatic. D. *exconsultus*, Colb., *exconsultus*, procul dubio per compendium, pro *exconsulatus*. Jam observavimus longe ante Gregorii Mag. pontificatum, a Justiniano Aug., an. scilicet 541, sublatum fuisse consulatum. Cogitavit quidem qui ipsi successit Justinus de consulibus ut unque restituendis, rem gratam populo Romano se facturum putans; verum semel extincta summa illa dignitas, ad pristinum statum revocari nunquam potuit, quod imperatoribus invidiam crearet. Itaque exconsulatus, tempore Gregorii, erat nudum honoris nomen. Ut enim nunc sunt quidam sacri consistorii comites, per codicillos seu litteras, Gallie *par brevet*, ita tunc concedebantur honoris causa exconsulatus chartæ, vel potius vendebantur. Eo enim tunc redactus erat reipublicæ status, ut vel sumum vendere cogenterent imperatores, quo laboranti reipublicæ subvenirent exhaustumque ararium implerent.

tio debeat. Et quia easdem chartas emere paratus est, ut dixi, non valde necesse est ut ex me aliquid serenissimis principibus dicatur, sed magis ex se agat dilectio tua, quatenus oblati in (d) sacello consuetudinibus, honores mereatur accipere. Si quid tamen potueris de eo mitius agere, maximam mercedem habebis. Sed ita fac ut labor ejus quo hic ad nos fatigatus est, vacuus non sit. Si vero in eadem causa difficile aliquid esse perspexeris, etiam quia per me hoc postulet, indicare **620** debes, et cujus bonitatis, cujus modestiæ sit atque sapientiæ serenissimis Dominis intimare.

(a) EPISTOLA LIV.

INCIPIT EPISTOLA SANCTI LICINIANI EPISCOPI DE LIBRO REGULARUM, AD SANCTUM GREGORIUM PAPAM URBIS ROMÆ DIRECTA.

Librum Regularum pastoralis laudat: objicit tamen non fore qui sacra mysteria celebrent, nisi ordinentur nonnunquam minus periti. Libros in Job, aliosque morales a Gregorio conscriptos postulat.

Dominò beatissimo papæ Gregorio (b) Licinianus episcopus.

Librum Regularum a sanctitate tua editum, et ad nos divina gratia opitulante perlatum, tanto libentius legimus, quanto in eo spirituales regulas inesse cognoscimus. Quis non libentius legat, ubi jugi meditatione medicinam animæ suæ inveniat; ubi contemptis hujus sæculi rebus caducis in sua mutabilitate variantibus, ad æternæ vitæ stationem oculos mentis aperiat? Liber hic tuus omnium est aula virtutum. Illic prudentia inter bonum et malum discretionem limitis fugit; justitia unicuique sua tribuit, dum Deo animam corpus que animæ subdit. Illic fortitudo etiam in adversis et in prosperis reperitur semper æqualis, quæ nec in contrariis frangitur, nec in prosperis exaltatur. Illic temperantia furorem libidinis frangit, discreteque voluptatibus modum imponit. Illic cuncta quæ ad vitæ æternæ participium pertinent comprehendis; et non solum pastoribus regulam vivendi describis, sed etiam his qui regimini officium nul-

(d) Id est, consueto pretio. *Sacilla* a sacco et sacculo: significant hic *fiscum* seu ærarium publicum. Hinc dictus *sacellarius* qui sacculos ad elemosynas gerit, vulgo, *aumônier*.

EPIST. LIV. — (a) Eam primus eruit ex duobus Codicibus Biblioth. Floriacensis, noster D. Lucas Dacherius, et secundo Spicilegii tomo inseruit.

(b) De eo Isidorus, lib. de illustribus Ecclesiæ Scriptoribus, cap. 29: *Licinianus Carthaginis Spartariæ (vulgo dicitur Carthagena in Hispaniâ) episcopus, in Scripturis doctus, cujus quidem nonnullas epistolas legimus. De sacramento denique baptismatis unam, et ad Eutropium abbatem postea Valentiniæ episcopum plurimas; reliqua vero industriæ et laboris ejus ad nostram notitiam minime pervenerunt. Cluruit temporibus Mauricii Augusti; occubuit Constantinopoli veneno, ut ferunt, extinctus ab æmulis. Sed, ut scriptum est, justus quacunque morte præoccupatus fuerit, anima ejus in refrigerio erit.*

(c) Alia et sanior est lectio nov. edit operum sancti Hilarii: «Ita enim quæ propria disciplinæ ac morum sunt, ad sacerdotii meritum utilia esse significat, si etiam hæc, quæ ad docendæ ac tuendæ fidei scientiam necessaria sunt, inter reliqua non deerunt; quia non statim boni atque utilis sacerdotis est, aut tantummodo innocenter agere, aut tantummodo scienter

alum habent, vivendi regulam tribuis. Habent enim pastores in quadripartita tua distributione quales ad hoc officium veniant; qualem vitam gerant cum venerint; qualiter vel qualia doceant; et ne in tanto sacerdotali culmine extollantur, quid agant. Attestantur huic eximie doctrinæ tuæ sancti antiqui Patres, doctores, defensoresque Ecclesiæ, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Gregorius Nazianzenus; hi omnes testimonium tibi præbent, sicut apostolus præbuerunt prophetæ. Hilarius sanctus dicit, exponens verba Apostoli doctoris gentium: «(c) Ita etenim quæ propriæ disciplinæ et morum sunt, ad sacerdotii meritum utilia esse significat, si etiam hæc **621** quæ ad docendæ ac tuendæ fidei scientiam necessaria sunt, inter reliqua non deerunt; quia non statim boni atque utilis sacerdotis est, aut tantummodo scienter agere, aut tantummodo scienter prædicare, cum et innocens tantum sui sufficiat si doctus sit, et doctus nisi doctrina vivendo. Attestatur huic libro tuo sanctus Ambrosius in illis libris quos fecit de Officiis. Attestatur sanctus Augustinus, dicens: (d) In actione non amandus est honor in hac vita, sine [Lege sive] potentia, quoniam omnia vana sub sole; sed opus ipsum quod per eundem honorem vel potentiam fit, si recte atque utiliter fit, id est ut valeat ad eam salutem subditorum, quæ secundum Deum est... Propter quod ait Apostolus: Qui episcopatum desiderat, opus bonum desiderat. Exponere voluit quid sit episcopus [Fortè episcopatus], quia nomen est operis, non honoris. Græcum est enim, et inde ductum vocabulum, quod ille qui præficitur eis quibus præficitur superintendit, curam scilicet eorum gerens, episcopus [Fortè episcopatus] quippe intentio est. Ergo episcopum, si velimus, Latine superintendere possumus dicere. Ut intelligat non se esse episcopum qui præesse dixerit [Lege dilexerit], non prodesse. Ita enim a studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur quod ad laudabile pertinet otium; locus vero superior, sine quo regi populus non potest,

prædicare, cum et innocens sibi tantum proficiat, nisi doctus sit; et doctus sine doctrinæ sit auctoritate, nisi innocens sit.»

(d) Apud Augustinum lib. xix de Civitate Dei, cap. 19, sic habetur: «In actione non amandus est honor in hac vita, sive potentia..... Exponere voluit quid sit episcopatus, quia nomen est operis, non honoris. Græcum est enim, atque inde ductum vocabulum, quod ille qui præficitur, eis quibus præficitur superintendit, curam eorum scilicet gerens; ἐπι quippe super; σκοπός vero, intentio est; ergo ἐπισκοπεῖν, si velimus, Latine superintendere possumus dicere; ut intelligat non se esse episcopum, qui præesse dilexerit, non prodesse. Itaque a studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium; locus vero superior, sine quo regi populus non potest, etsi ita teneatur atque administratur ut decet, tamen indecenter appetitur. Quam obrem otium sanctum quærit charitas veritatis, negotium justum suscipit necessitas charitatis. Quam sarcinam si nullus imponit, percipiendæ atque intuentæ vacandum est veritati: si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem; sed nec sic omni modo veritatis delectatio deserenda est, ne subtrahatur illa suavitas, et opprimat ista necessitas.»

LIBER TERTIUS.

Mense Septembri indictione XI.

623 EPISTOLA PRIMA.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Epiphanium subdiaconum militi, qui de seditione in Paulum episcopum commota inquirat. Ut illum in reos agentem adjuvet, absque ulla dilatione aut personarum acceptione, præcipit instantius. Ad civitatis ecclesias revocanda mancipia.

Gregorius Petro subdiacono Campaniæ.

Quale (a) in castello Lucullanositæclus in Paulum fratrem et coepiscopum nostrum commissum, directa nobis fecit relatio manifestum. Et quia his diebus Scholasticus vir magnificus, Campaniæ iudex, hic præsens inventus est, specialiter ei injunximus ut tantæ perversitatis insaniam districta debuisset emendatione corrigere. Sed quia nunc prædictæ relationis portitor (b) nos ut personam dirigeremus admonuit, ideo Epiphanium subdiaconum illuc direximus, qui una cum (c) præfato iudice, a quibus excitata sit vel commissa seditio, investigare ac cognoscere possit, et digna ultione vindicare. Experientia ergo tua ita tota virtute in hac causa solatiari festinet, quatenus et cognosci veritas, et in delinquentes valeat vindicta procedere. Quoniam igitur mancipia gloriôsæ Clementinæ in eodem scelere interfuisse, et voces, quæ seditionem commoverent, jactitasse dicuntur, si ita est, districte (d) ea irminentis ultioni substerne, nec pro persona illius sit vestra severitas remissior, quia tanto amplius ferienda sunt, quanto, utpote nobilis femine pueri, ex sola superbia deliquerunt. Sed et illud subtili vos oportet indagatione perquirere utrumne prædicta femina in tanta habuerit sceleris immanitate 624 consilium, aut si cum ejus scientia perpetratum, ut quam sit periculosum non solum manibus, sed etiam in sacerdotem verbis excedere, ex nostra cuncti possint defensione cognoscere. Si quid enim in hac causa lentatum fuerit vel omissum, ad tuam culpam actum potius cognoscas pertinere periculum; nec aliquem apud nos excusationis locum invenies. Nam quanto te apud nos res ista, si districtissime fuerit percremata et emendata.

LIBER III. *Al.*, LIBER II, indict. XI.

EPIST. (a) De Castro Lucullano jam dictum ad epist. 24 lib. I.

Norm., *nobis*..... *imminuit*. Corb., *nobis*.... *in-*
nuvit.

(c) Non est recentioris instituti iudices ecclesiasticos et laicos de eodem simul negotio cognoscere, et ultione digna vindicare. Vide conc. Aurel. IV, tempore Vigilii, an 545, c. 20; Matiscon. I, c. 7; et Gregorium Turon. episcopum, in libri V Hist. cap. 5 et 48. GUSSANV.

(d) Corrupte in Ed. Gussanv., *eam imminente*, etc., quasi Clementina vindictæ ac pœnæ subjicienda esset, non ejus mancipia. Scrupulum omnem tollunt quæ sequuntur verba: *tanto amplius ferienda sunt*, scilicet mancipia.

(e) Sic legere, non *si lentata*, ut habent Editi, cogit Mss. Vatic., Norm., Corb., etc., consensus.

(f) Noricorum apostoli cujus corpus in Castrum Lucullanum translatum est, ubi in ejus honorem celebre ædificatum est monasterium. Consule Bollandum.

A commendat, tanto (e) si levigata fuerit, nostram contra te scito indignationem exacui.

Mancipia autem si qua de cætero in monasterium (f) sancti Severini, vel in alia ecclesia ejusdem castelli de civitate refugerint, mox ut ad notitiam tuam pervenerit, nullo modo illic ea immorari permittas, sed intra civitatem in ecclesias revocentur; et si (g) justam contra dominos suos querelam habuerint, cum congrua ordinatione de ecclesiis exire necesse est. Si vero venialem culpam commiserint, dominis suis, accepto de venia sacramento, sine mora reddantur. (Vide sup. l. II, ep. 9, 10, 15, et inf. ep. 15.)

EPISTOLA II.

AD PAULUM EPISCOPUM.

Illum de accepta injuria consolatur.

Gregorius (a) Paulo episcopo.

Licet non mediocriter nos contristaverit cognita quam es perpessus injuria, habemus aliquam tamen consolationis materiam, quod laudem tuam huic rei inesse cognovimus, ob id quod pro æquitatis rectitudine hoc, quantum directa 625 nobis patefecit relatio, pertulisti. Ut ergo ad majorem fraternitatis tuæ gloriam applicetur, hæc res constantiam tuam nec frangere, nec a via debet veritatis avertere. Nam major in sacerdotibus merces est, in veritatis tramite etiam post injurias permanere. Ac ne tantæ impietatis insania inulta remaneat, et in pejus indisziplinatio perniciose prorumpat, Scholastico (b) viro magnifico Campaniæ judicio, quia hic præsens inventus est, ut hæc digna coercitione vindicare debuisset, injunximus. Sed quia homines tui a nobis ut personam (c) dirigere debuissent petiverunt, propterea Epiphanium subdiaconum illuc nos transmisisse cognosce, qui una cum suprascripto iudice investigare valeat, ac cognoscere veritatem, quatenus in eos a quibus tantum facinus immissum constiterit, vel perpetratum, sua instantia dignam faciat exerceri vindictam. (Vide sup. ep. 1.)

ad diem 8 Januarii.

(g) Possunt itaque servi juste adversus dominos suos conqueri, et ea de causa ad ecclesiam confugere. Vide Aurelian. I, c. 3; Epaon., c., 34 et 39; Aurel. IV, c. 24. In Cod. de *Judiciis*, lege *Servus*, et leg. *Cum debitori*. Multis autem de causis servi ad libertatem proclamabant invitis dominis, ut tradunt jureconsulti; vel certe ut aliis venderentur, excussa duriori domini potestate. Vide textum in Cod. *luculentum* unde pudeant Christiani, qui famulos ægrotantes domo pellunt, nec de necessariis provident, quas ad eos nihil pertinuerint. Habetur lib. VII, tit. 6 lege unica, § *Sed scimus*. Iustus modi servi derelicti libertate gaudebant invitis dominis. AUGR.

EPIST. II. — (a) Hic erat episcopus Nepesinus, cui vacantis Ecclesiæ Neapolitanæ visitationis curam commiserat Gregorius. Vide quæ de eo dicta sunt epist. 9, indict. 10 GUSSANV.

(b) In Editis, *viro memorabili*.

(c) In Vulgatis, *dirigeremus*. Sequimur unanimur Mss. consensus.

EPISTOLA III.

AD JOANNEM ABBATEM.

Bonifacii in præpositum ordinationem probat. Sancti Joannis tunicam petit. In causa cum Floriano vult aliquid cedi, ut ad compositionem perducatur. Abbatem arguit quod tum ipse, tum fratres sacram lectionem et orationem negligant. Illum hortatur ad sollicitiorem de fratrum animabus, de hospitibus, ac de pauperibus curam.

Gregorius (a) Joanni abbati.

Petit dilectio tua ut frater Bonifacius in monasterio tuo a te debeat ordinari (b) præpositus; quod ego valde miratus sum, quare ante factum non est. Nam ex quo illum tibi dari feci, jam eum ordinare debuisti.

De (c) tunica vero sancti Joannis omnino grates suscepimus, quia sollicitus fuisti mihi indicare. Sed studeat dilectio tua mihi ipsam tunicam, aut, quod melius est, eundem episcopum qui eam habet cum clericis suis et cum ipsa ad me transmittere, quatenus et benedictione tunicæ perfruamur, et de eodem episcopo vel clericis (d) mercedem habere valeamus. Causam vero quæ cum Floriano vertitur incidere volui, et jam ei vel octoginta solidos mutuos dedi. Quos ille, credo, disponit sibi pro monasterii debito recompensari, et omnino volo eandem causam decidi, quia Stephanus (e) chartularius dicitur imminere ut eam prædictus Florianus in publicum transferat, et grave nobis est cum publico litigare. Unde necesse est nobis aliquid cedere, ut possimus eandem causam ad compositionem perducere. Quod dum factum fuerit, dilectioni tuæ, Deo auxiliante, nuntiabimus.

De fratrum vero animabus omnino esto sollicitus. Sufficiat jam quod opinio monasterii per vestram negligentiam inquinata est. Non frequenter foras egrediaris. In causis istis procuratorem institue, et tu ad lectionem atque orationem vaca.

De hospitalitate esto sollicitus; quantum potes pauperibus largire, ita tamen ut serves quod Floriano restitui debeat.

In ipsis autem fratribus monasterii tui quos video, non invenio eos ad lectionem vacare. Unde conside-

Epist. III. — (a) Scilicet sanctæ Lucie Syracus. Vide epist. 39 lib. vii.

(b) Ex regulæ sancti Benedicti c. 65, de præposito monasterii, melius addisces quo munere fungeretur, quam ex nota Gussanv., qui asserit ejus officium fuisse *servare pecuniam, et negotia procurare.*

(c) Eam fuisse sancti Joannis evangelistæ, et positam Romæ in basilica Constantiniana, et pluribus eoruscasse miraculis, narrat in Vita sancti Gregorii Joannes Diaconus, lib. III, c. 59. GUSSANV.

(d) Merces quandoque opponitur damno. Cicero ad Lentulum, lib. 1, epist. 9: *Non ita magna mercede, quam ego maximo dolore.* Infra, epist. 34, *merces ponitur pro beneficio.* Gall., *un bon office.* GUSSANV.

(e) De illo vide epist. 28, lib. II, et 41 libri V.

(f) Vatio. B, *Florentino defensori.* Vatic. A et C, *Florentino simpliciter.*

(g) Ita quatuor Vaticani, Norm., Andeg. Editi vero, aut in redius commutamus.

Epist. IV. — (a) Norm., Corb. et Vatic. D, Reylla. Vatic. B et Colb., Regio vel Rhegio. Vatic. A,

A rare necesse est quantum peccatum est ut ex aliena oblatione Deus vobis alimoniam transmiserit, et vos mandata Dei discere negligatis.

De sex vero uncias domus, si authenticam chartulam non videmus aut exemplaria, nil possumus facere. Sed Florentino (f) Dei famulo præceptum transmisi, ut si ei veritas constiterit, easdem sex uncias vobis restituat. Quibus restitutis, reliquas sex uncias aut in emphyteosim Jamus, (g) aut reditus commutamus.

EPISTOLA IV.

AD BONIFACIUM EPISCOPUM.

Vitandum in operibus bonis humanæ laudis desiderium.

Gregorius Bonifacio episcopo (a) Regiensi.

Quibusdam venientibus agnovi fraternitatem tuam misericordiæ operibus vehementer insistere; atque omnipotenti Deo gratias retuli, quia juxta egregii prædicatoris vocem, nunc vivimus, si vos statis in Domino (I Thess. III, 8). Sed illud, fateor, non leviter mentem meam momordit, quod eadem opera multis vos ipsi nuntiatis; ex qua re collegi quod mens vestra non studeat Dei oculis, sed humano judicio placere. Unde necesse est, frater charissime, ut cum bona exterius agis, hæc interius cum magna cautela custodias, ne appetitus placendi hominibus subrebat, et omnis labor boni operis incassum fiat. Nos enim qui sumus, quibus placent ab hominibus queritur? Quid namque aliud quam pulvis et cinis sumus? Sed illi tua fraternitas placere desideret, qui et non longe est ut appareat, et omne quod retribuerit finem C nello modo habebit. (b) Mense Octobri, indictione undecima.

EPISTOLA V.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut viduam in omnibus causis ab iniquorum violentia tueatur.

Gregorius Petro subdiacono Campaniæ.

Sicut in judiciis laicorum (a) privilegia turbare non cupimus, ita eis præjudicantibus, moderata te volumus auctoritate resistere. Violentos namque laicos coercere, non contra leges est agere, sed legi

Rhegio: B, presbytero Rhegio. Rhegium urbs olim Brutiorum, nunc Calabriae ulterioris caput, titulo gaudens archiepiscopali, sedet in ora freti Siculi ex adverso Messanæ. Nominis etymon affert Cassiodorus. Variar. lib. XII, epist. 14: Rhegienses cives ultimi Brutiorum, quos a Sicilia corpore violenti quondam maris impetus segregavit, unde civitas eorum nomen accepit. Divisio enim, ῥηγίων Græca lingua vocitatur.

(b) Ita in Colb. et in Turon. S. Gal.

Epist. V. — (a) Refertur extra de privilegiis, c. 2, addito nobis post præjudicantibus laicorum et clericorum distinctæ cum sint jurisdictiones, suis quæque finibus debent contineri. Concessum est autem nostris episcopis ab imperatoribus et regibus, pauperum, viduarumque oppressarum causas tueri. Sic in Cod., de episcopis audiendis, leg. 1, 10, 12; de episcopis et clericis leg. 28, 46, 49. Sed evidentius concil. Matiscon. II, jussu Guntrami regis, c. 12 et 14; Turon. II, c. 26; sanctus Gregorius, lib. 1, epist. 13, 59; conc. Chalced., can. 5. AUGER.

ferre subsidium. Quia igitur Deus dedit gener Felicis de Orticello præsentium latrici violentiam dicitur irrogasse, præfatamque rem illicite detinere, ita ut viduitatis ejus dejectio non misericordiam provocare, sed ejus inveniatur roborare malitiam, præcipimus experientia tuæ ut tam contra præfatum virum, quam in cæteris causis, in quibus se asserit præfata femina præjudicium sustinere, tuæ ei solatium tuitionis impendas, nec a quolibet eam prægravari permittas, ne vel ea quæ tibi, salva tamen æquitate, mandantur, in aliqua inventariis parte negligere, vel viduis aliisque pauperibus, dum illic auxilium non inveniunt, ex hujus itineris profligentur longinquitate dispēdia.

EPISTOLA VI.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Sacra eum communione privat, ob damnatum injuste Adrianum episcopum, quem in locum et ordinem suum restitui jubet.

Gregorius Joanni (a) episcopo primæ Justinianæ.

Post longas tribulationes, quas Adrianus (b) Thebæ civitatis episcopus a sacerdotibus suis, velut ab hostibus pertulit, in Romanam civitatem confugit. Et licet adversus Joannem (c) Larissæum episcopum ejus fuisset prima suggestio, non ab eo in causis pecuniariis reservatis legibus judicatum; tamen post hæc magis contra personam fraternitatis tuæ, a qua non juste se a sacerdotii gradu flagitabat, esse dejectum, gravissime querebatur. Sed nos, in discussis petitionibus non credentes, eadem quæ apud Joannem fratrem et coepiscopum nostrum, vel quæ apud fraternitatem tuam sunt acta, relegimus. Et quidem de memorati Joannis episcopi Larissæi iudicio, quod fuerat appellatione suspensum, satis et piissimi rerum Domini, ad (d) Corinthi episcopum missis iussionibus, decreverunt. Et nos quoque, per præsentium latores epistolis nostris ad præfatum Joannem Larissæum directis, Christo auxiliante, decrevimus. (e) Cum vero diversi disceptationem iudicii cujus examen tibi imperialia jussa tradiderant, et inspectam gestorum apud Joannem episcopum de criminalibus habitorem seriè ventilavimus, reperimus pro penite quod ad nominatas indicasque tibi causas attinuit

A exquisisse, sed machinationibus quibusdam testes adversus Demetrium diaconum in damnationem ejusdem episcopi produxisse, qui eum de illo, quod nec audiri fas est, testimonium dicentem se audivisse perhiberent. Quod dum præsens Demetrius contradiceret se dixisse, adversus sacerdotalem morem disciplinamque canonicam, dejectum honore suo diaconum proconsuli provinciæ tradidisse. Qui cum, multis laniatus verberibus, adversus episcopum suum forsitan aliqua potuisset tormentorum necessitate mentiri, usque ad finem negotii nihil eum de quibus interrogabatur penitus invenimus fuisse confessum. Sed nec alia in gestis ipsis, sive per depositionem testium, sive per Adriani professionem, quod ei potuisset obesse, reperimus. Sed tantum fraternitas tua, nescio quo mentis motu, divino humanoque jure contempto, abruptam protulit in ejus damnatione sententiam; quæ licet non esset appellatione suspensa, contra leges tamen canonesque prolata, ipsa non poterat jure subsistere. Postquam autem ex abundanti appellationem tibi constat esse porrectam, mirati sumus cur nec homines tuos secundum (g) cautionem Honorato diacono nostro per responsales tuæ Ecclesiæ expositam, qui tui iudicii rationem potuissent reddere, transmisisti. Quod factum te vel de contumacia vel de conscientia trepidatione redarguit. Si igitur hæc quæ nobis (h) oblata sunt veritate vallantur, quoniam occasione vicium nostrarum consideramus (i) vos injusta præsumere, de his alias secundum id quod a nobis deliberatum fuerit, Christo auxiliante, decernemus.

C Quod vero ad præsens attinet, cassatis prius atque ad nihilum redactis prædictis sententiæ tuæ decretis, ex beati Petri principis apostolorum auctoritate decernimus triginta dierum spatio te sacra communione privatum, ab omnipotenti Deo nostro tanti excessus veniam cum summa penitentia ac lacrymis exorare. Quod si hanc sententiam nostram te cognoverimus impleere remissius, non jam tantum in justitiam, sed et contumaciam fraternitatis tuæ cognoscas, adjuvante Domino, severius puniendam. Præfatum vero Adrianum fratrem et coepiscopum nostrum ex tua sententia, ut diximus, nequaquam canonibus neque

EPIST. VI. — (a) Justiniana prima, nunc Loerida, urbs archiepiscopalis in Macedonia, Justiniani patria, a quo nomen accepit. Vide not. Gussanv. ad epist. 23 l. II.

(b) Thebæ Phitioticæ, vulgo, Ziton, urbs Thessaliæ in Græcia, episcopalis, olim in Phitiotide regione ad sinum Pelasgicum, vulgo Golfo dell' Armiro, e regione Demetriadis. Suberat metropolitæ Larissæo, sed post archiepiscopalis facta est. Gussanv.

(c) Larissa, vulgo adhuc Larizza, urbs Mediterranea, Thessaliæ olim metropolis, ad Penæum fluvium, in Pelasgiotide regiuncula, inter Pierium montem ad Boream, et Pelasgicum sinum ad Austrum: adhuc urbs ampla est sub dominio Turcarum. De hac autem intelligendus est sanctus Gregorius, non de alia Larissa Thessaliæ quidem, sed Phitiotidis regionis maritima, inter sinus Maliacum et Pelasgicum, quæ non erat episcopalis. Gussanv.

(d) Vide not. ad epist. 26 lib. I.

(e) Sic restituimus ope Mss. Norm., Rhem., Vatic. Certe Vulgatorum lectio sensu caret: *Decrevimus cum diversi disceptatione iudicii, cujus examinationem tibi imperialia jussa tradiderant; et inspectam gestorum. . . . haborum scilicet ventilatis, reperimus, etc.*

(f) Tres Vaticani, *tradidisti, vel tradidistis*. Cæterum vide in digest., *tit. de questionibus*. In Cod., lib. I. tit. 41, excipiuntur jure scripto a tortura illustres milites, doctores, clerici, nisi sint infames; seniores minores, etc. In Gallia pauci excipiuntur, si gravia indicia, etiam in foro ecclesiastico, modo crimen sit atrox. AUGER.

(g) Promissionem aut scripto datam, aut verbo.

(h) Vulgati, *aperta*. In Norm. legimus sic igitur hæc veritate vallantur. Quoniam, etc.

(i) In Norm., *nos injusta præsumere*. Vitiose, non saniori sensu in tribus Vatic., *nos injusta non præsumere*.

reperimus, et tuo contra sacerdotales mores odio laborasse, et nullo jure pecuniariis in causis eum fraternitatis tuæ condemnatum fuisse sententia.

Quia igitur et ab ante fato Joanne primæ Justinianæ episcopo contra jus canonesque depositus, honoris sui gradu carere non potuit, in sua eum reformari Ecclesia, atque in propriæ dignitatis ordinem decrevimus revocari. Et cum oportuisset te ex eo Domini corporis communionem privari, quod, admonitione sanctæ memoriæ decessoris mei contempta, per quam eum Ecclesiamque ejus de tuæ jurisdictione potestatis exemit, rursus in eis aliquid tibi jurisdictionis servare præsumperis, tamen nos humanius decernentes, communionisque tibi sacramentum interim conservantes, decernimus ut fraternitas tua ab eo Ecclesiaque ejus omnemante habitæ suæ potestatem jurisdictionis absteineat, sed secundum scripta decessoris nostri, si qua causa vel fidei vel criminis, vel pecuniaria adversus præfatum Adrianum sacerdotem nostrum potuerit evenire, vel per eos qui nostri sunt vel fuerint in urbe regia responsales, si mediocrius est quæstio, cognoscatur, vel huc ad apostolicam sedem, si ardua est, deducatur, quatenus nostræ audientiæ sententia decidatur. Quod si contra hæc quæ statuimus, quolibet tempore, qualibet occasione vel surreptione venire tentaveris, sacra scias te communionem privatum, nec eam te, excepto ultimo vitæ tuæ tempore, (h) nisi concessa Romani pontificis decernimus jussione percipere. Hæc enim consona sanctis Patribus definitione sancimus, ut qui sacris nescit obedire canonibus, (i) nec sacris administrare, vel communionem capere, sit dignus altaribus. Res autem sacras sive alias mobiles immobilesque ejus Ecclesiæ, quas hactenus (k) dicitur retinere, quarum notitiam nobis oblatam præsentibus annectimus litteris sine aliqua ei dilatione fraternitas tua restituat. De quibus si qua inter vos quæstio vertitur, volumus ut apud responsalem nostrum in urbe regia ventiletur. (Vide sup. ep. 6. Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 26.)

EPISTOLA VIII.

AD NATALEM ARCHIEPISCOPUM.

Florentium episcopum, absque concilii judicio depositum, ab exilio revocandum; causamque illius, convocatis episcopis, retractandam.

Gregorius Natali archiepiscopo Salonitano.

Dum cuncta negotia indagandæ sollicitudine veri-

(h) Vatic. A et C, nisi cum concessa. Norm., nisi concessam, etc.

(i) Gussanv. putat sic legendum *nec communionem capere, nec sacris administrare dignus sit altaribus*. Clara est nostra lectio, quam ex Mss. Vatic., Norm., etc., eruimus.

(k) Vulgati, *diceris*. Optime legitur in Mss. *dicitur*, scilicet, *fraternitas tua*.

Epist. VIII. — (a) In excusis, *de humanis*. Sequimur Corb., Norm., etc.

(b) Epidaurus, Gall., *Raguse*, urbs Dalmatiæ maritima, nunc sui juris et reipublicæ caput, Turcis tamen tributaria. Ibi emporium celebre cum arce valida sancti Laurentii. Olim tantum episcopalis erat sub Sirmiensi occidentalis Illyrici metropolitano, hodie vero archiepiscopalis. Horrendo terræ motu valde est desolata an. 1667. Huic reip. parent urbes nonnullæ

tatis indigeant, tum quæ ad dejectionem sacerdotium graduum pertinent, districtius sunt trutinanda, in quibus non tam (a) de humilibus constitutis, quam divinæ quodammodo benedictionis refragatione tractatur. Quæ res quoque nos in Florentii (b) Epidauritanæ civitatis episcopi persona ad exhortationem vestræ fraternitatis admonuit (*Infra epist. 9*). Nuntiatum siquidem nobis est a quibusdam fuisse eum in causis criminalibus accusatum, et nullis canonicis probationibus exquisitis, nec sacerdotalis concilii (c) proveniente judicio, eum ab honoris officio (d) non jure, sed auctoritate depositum. Quia ergo non potest quemquam episcopatus gradu, nisi justis ex causis, concors sacerdotum eum movere sententia, hortamur fraternitatem vestram ut præfatum virum ex eodem in quo detrusus est ejici faciat exilio, causamque ejus episcopali disceptatione perquiri. Et si in his in quibus accusatus est canonica fuerit probatione convictus, canonica procul dubio est ultione plectendus. Quod si alias quam de eo æstimatum est (e) synodali fuerit inquisitione compertum, necesse est ut et criminatores justis districtionem juris exhorreant, (f) et incriminato innocentiam suam serventur illibata suffragia. Executionem vero ante fati negotii Antonino subdiacono nostro ex nostra præceptione mandavimus, quatenus ejus instantia et quæ sunt legibus canonibusque placita decernantur, et decreta, juvante Domino, mancipentur effectui (Cf. Joan. Diac. l. iv c. 28.)

EPISTOLA IX.

AD ANTONINUM SUBDIACONUM.

Ut Florentio, si a convocatis episcopis absolvatur, res suas omnino restitui curet.

Gregorius Antonino subdiacono.

Pervenit ad nos Florentium Epidauritanæ civitatis episcopum, præreptis prius rebus ejus, pro quibusdam non approbatis criminibus, sine sacerdotali concilio fuisse damnatum. Et quia non debet is pœnam sustinere canonicam (*Grat. 11, q. 1, c. 64*), in cujus damnatione non est canonica prolata sententia, præcipimus experientiæ tuæ ut Natali fratri et coepiscopo nostro debeas imminere, quatenus supradictum virum de eodem ejici faciat, quo nunc dicitur detrusus exilio. (a) Convocatoque episcoporum concilio, si hæc in quibus accusatus est canonice fuerint approbata, præfati Natalis fratris et coepiscopi nostri vo-

cum insulis aliquot adiacentibus. GUSSANV.

(c) Excusi, *præveniente judicio*.

(d) Quia nempe eum ab episcopali gradu non justis ex causis concors sacerdotum in synodo sententia submoverat. Opus enim est synodali inquisitione episcopali disceptatione, probatione canonica. Id ipsum epistola sequente repetit verbis apertissimis GUSSANV.

(e) Episcopos a synodis judicari, canonibus cautum esse, supra observavimus lib. 1, epist. 82, nunc 84 aut certe a XII episcopis, ut Leo IV agnoscit epist. ad episcopos Britanniarum. Idque juxta canonem 12 concilii Carthag. GUSSANV.

(f) Non Junium modo, sed et A puleium et Ciceronem voce *criminator* passivè usos fuisse docent grammatici Epist. IX. — (a) Nondum in sedem restitutus erat Florentius mense Februario, ind. 1. Videl. viii, ep. 4

lulus in eum proprium robur obtinere sententiam. Sin autem generali fuerit iudicio absolutus, nec eum deinceps cujuelibet præjudicio subjacere permittas, et præfatæ res districta tuæ sollicitudinis restituantur instantia. Necessè est ergo ut quanto graviora talium negotiorum perpenderit pondera, tanto eamantiori vigilantiorique studeas executione complere.

EPISTOLA X.

AD SAVINUM SUBDIACONUM.

Ut evangelii quatuor libros, sic quatuor concilia suscipit ac veneratur Gregorius. Chalcedonensis fidem in quinta synodo violatam non fuisse declarat. Savino proinde ad Ecclesie unitatem remeandum.

Gregorius Savino subdiacono.

Exeuntes maligni homines turbaverunt animos vestros, non intelligentes neque quæ loquuntur neque de quibus affirmant, astruentes quod aliquid de sancta Chalcedonensi synodo piæ memoriæ Justiniani temporibus sit imminutum quam omni fide omnique devotione veneramus. Et sic (a) quatuor synodos sanctæ universalis Ecclesiæ, sicut quatuor libros sancti Evangelii recipimus. (b) De personis vero de quibus post terminum synodi aliquid actum fuerat, ejusdem piæ memoriæ Justiniani temporibus est ventilatum; ita tamen, 633 ut nec fides in aliquo violaretur, nec de eisdem personis aliquid aliud ageretur, quam apud eandem sanctam Chalcedonensem synodum fuerat constitutum. Anathematizamus autem si quis ex definitione fidei, quæ in eadem synodo prolata est, aliquid imminuere præsumit, vel quasi corrigendo ejus sensum mutare; sed sicut illic prolata est, per omnia custodimus. Te ergo, filii charissime, decet ad unitatem sanctæ Ecclesiæ remeare, ut finem tuum valeas in pace concludere, ne malignus spiritus, qui contra te per alia opera prævalere non potest, ex hac causa inveniat unde tibi in die exitus tui in aditum regni cælestis obstat.

EPISTOLA XI.

AD ORDINEM ET PLEBUM ALBANENSEM.

Ordinatum ipsis episcopum.

Gregorius ordini et plebi consistentibus in (a) Albano.

Probabilibus (b) desideriis nihil attulimus tardita-

Epist. X. — (a) Vide epist. 25 lib. 1.

(b) Quid de illis actum sit, diximus ad epist. 51 lib. II. Porro vide quam sit ingeniosa charitas, quantum unionis studium, et schismatis odium quandoquidem veritatem quasi obscurat superinducto magmate, ut istius subdiaconi mentem emolliens Ecclesiæ consociet. Lege epist. 39 lib. IV, ad Constantium, ubi ait de his modo personis actum, de quibus nihil in Chalcedonensi concilio continetur. Gussanv. Quod hic docet Gregorius, iisdem pene verbis legitur lib. IV, epist. 39. Sensus sancti Doctoris est ad concilium Chalcedonense non pertinere quidquid extra aut ultra fidei definitionem statutum est de personis aut aliis negotiis. Eadem est Pelagii II doctrina maxime epist. 3, ad Eliam et ad alios Istriæ episcopos, quæ a Gregorio scriptam diximus supra. Porro præcipua non recipiendi pro Chalced. Concilio quædam in ultimis actionibus sancitaratio fuit quod vel absentibus, vel repugnantibus legalis apostolica, nec approbante sancto Leone, fuerint constituta. Epist. XI. — (a) Albanum, vulgo Albano, civitas La-

tis, fratrem namque et coepiscopum nostrum Hominem bonum vobis ordinavimus sacerdotem. (b) Mense Novembri, indictione 11.

EPISTOLA XII.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Agrigentini episcopi accusatores et ad ejus causam spectantia documenta Romam mittat.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Pridem quidem fraternitati vestræ scripseram ut eos qui adversus Gregorium episcopum Agrigentinæ civitatis aliqua dixerant, ad Romanam civitatem transmittere deberetis (a) Quod et nunc ut instantius fieri debeat præsentibus adhortamur epistolis. Unde personas ipsas, cæteraque documenta, id est gesta et petitiones, quæ data sunt festinate cum celeritate transmittere. Nec moram aliquam excusationemque perquiri penitus permittimus, quatenus eis in Romanam, sicut diximus, civitatem sub celeritate transmissis, sciamus quid auxiliante Domino, de persona salubrius ejus disponere debeamus.

EPISTOLA XIII.

AD AGNELLUM EPISCOPUM.

Agnellum Terracinensi Ecclesiæ ita præficit, ut Fundensis Ecclesiæ jura potestateque illi non subtrahat.

Gregorius Agnello episcopo (a) de Fundis, (b) qui nunc in civitate incardinatus est Terracinensi.

Relatio cleri simul et populi Terracinæ degentis nos valde lætificat (Grat. 21, q. 1, c. 5), ob hoc quod de tua 634 fraternitate bona testatur. Et quia defuncto Petro pontifice suo te sibi cardinalem postulanti constitui sacerdotem, eorum vota necessario complenda esse prævidimus, quatenus et illi se gaudeant impetrasse (c) quod postulant, et nos concessisse quod expedit videamur. Quia igitur obcladem hostilitatis nec in civitate nec in Ecclesia tua est cuiquam habitandi licentia, ideo te auctoritate nostra Terracinensi Ecclesiæ cardinalem constituimus sacerdotem, admonentes ut ita de animabus populorum illic consistentium, Deo protegente, debeas esse sollicitus, quatenus callidi perverſeque hostie insidias commissio tibi gregi qualibet arte nocere non valeant, sed sollicitudinis tuæ grex circumseptus custodia, digni se

tii, quæ crevit ex Albæ longæ ruderibus, distatque ab urbe Roma XIV mill. pass., unus est e sex episcopopatibus cardinalibus antiquioribus tribui solitis. Gussanv.

(b) Id est probatis, bonis, laudabilibus. Vincentius Lirin., commonit. 1, c. 4, et commonit. 2, c. 1, Christianum catholicum in questionibus vult interrogare sententias eorum qui magistri probabiles existierunt.

(c) Ita Turon. S. Gat. et Colb. vet.

Epist. XII. — (a) Gregorium Agrigentinum et Leonem Catanensem episcop. Romam venire jusserat Gregorius Mag., indict. 9, lib. 1, epist. 72. Catanam omnino purgatus redit Leo; indict. 10, lib. 1, epist. 33. Romæ accusatores suos exspectat Gregorius Agrigentinus.

Epist. XIII. — (a) Vulgo Fondi, urbs adhuc episcopalis in Latio.

(b) Hæc et quæ sequuntur ad inscriptionem pertinentia desunt in Mss. Norm., in Rhem. et duobus Teller. Exstant in tribus Vatic.

(c) Postulatio, petitio, desiderium, electio; postula-

pastoris gaudeat meruisse tutamina. In tuis actibus A plebi exempla bene vivendi existant, avaritia in te vires non habeat. Tua prædicatione qui litteras nesciunt quid divinitus præcipiatur agnoscant. In Dei timore populum, quemadmodum, vivere possit, tui mores instituunt. Operibus exerce quod subjectos doces et prædicas. Actus tui in aliorum correptionem proficiant, in adiutorium sibi vitæ tuæ imitationem assumant. Sicque te in cunctis operibus exhibere festina, ut scripturam (d) constructionemque in te habeat, quicumque aut negligit, aut non potest lectione formari. Tota igitur mentis intentione ita Inerum animarum Domino nostro facere festinato, ut digna te merces ante ejus conspectum in die retributionis inveniat. Quidquid vero de prædictæ rebus Ecclesiæ vel ejus patrimonio, seu cleri ordinatione promotione, et omnibus generaliter ad eam pertinentibus, solerter atque canonicè ordinare facereque provide- B ris, liberam habebis, quippe ut sacerdos proprius, modis omnibus facultatem.

Illud quoque fraternitatem tuam ecire necesse est, quoniam sic te prædictæ Terracinensis Ecclesiæ (e) cardinalem esse constituimus sacerdotem, ut et Fundensis Ecclesiæ pontifex esse non desinas, nec curam gubernationemque ejus prætereas, quia ita fraternitatem tuam sæpe dictæ Terracinensi Ecclesiæ, sicut præfati sumus, præesse præcipimus, ut ante dictæ Fundensis Ecclesiæ tibi jura potestatemve nullo modo subtrahamus. (Vide inf. ep. 24. Cf. Joan. Diac. l. III, c. 15.)

EPISTOLA XIV.

AD TERRACINENSES.

Hortatur ut Agnello episcopo suo in omnibus obediant. Gregorius clero, ordini et plebi consistenti in Terracina.

Dilectionis vestræ desideria insinuata nobis quam obtulistis petitio reseravit, electionemque vestram valde laudavimus, quia Agnellum fratrem et coepiscopum nostrum probatum jam meritis cardinalem vobis constitui deprecamini sacerdotem. 635 Et quoniam gratæ laudandæque petitioni nec effectum negari, nec moram oportebat innecti, secundum desideria postulationemque vestram supradictum Agnellum, directa præceptione Ecclesiæ vestræ cardinalem esse statuimus sacerdotem. Pro qua re dilectionem

ri, peti, desiderari, eligi, pro eodem usurpantur, sive clerum spectes, sive populum. Electionem, inquit, vestram valde laudavimus, epist. sequenti. Postulare tamen majus est quam petere. Inde apud Curtium, de Dario victo, et tamen arroganter leges pacis ferre volente, hæc legimus: *Postulabat autem magis quam petebat, ut*, etc. GUSSANV. Postulatio et electio non nihil differunt, quod Gussanvillæi pace dixerim. Vide notas ad epist. 39 lib. II.

(d) Vatic. A, *conscriptioemque*. Alia lectio est Norm., Turon., etc.

(e) Prioribus sæculis, si vocem spectes, iidem dicebantur episcopi qui presbyteri, apud Græcos et Latinos auctores, ne exceptis quidem sacris Codicibus. Vide Hieronymum, epist. 85, ad Evagrium, Theodoretum, initio Epist. ad Philip., et in cap. III primæ ad Timoth.; Act. xx, 17. Vix apud sanctum Grego-

vestram paterna adhortatione commoneo, ut ei obedientiam præbere in omnibus debeatis, quatenus charitatis vestræ solatio roboratus, curam gubernationemque Ecclesiæ quam vobis probatur petentibus suscepisse, adjuvante Domino salubriter valeat adimplere (a). Mense Decembri, indictione 11.

EPISTOLA XV.

AD SCHOLASTICUM JUDICEM.

Cum Florentius subdiaconus a Neapolitanis electus episcopatum fuga declinarit, de alio eligendo cogitantium.

Gregorius Scholastico (a) iudici Campaniæ.

Dum de Neapolitanæ civitatis cura destitutæ sacerdotis solatio vehementius angeremur, supervenientes præsentium latores cum decreto in Florentium subdiaconum nostrum confecto aliquid nobis in tanto cogitationum pondere relevationis (b) invenerant. Sed dum præfatus subdiaconus noster, refugiens civitatem ipsam, ordinationem suam lacrymabiliter (c) evitasset, quasi ex majori (d) quadam dispensatione nostram cognoscite crevisse mœstitiam. Atque ideo salutantes hortamur magnitudinem vestram, ut convocantes priores vel populum civitatis, de electione alterius cogitetis, qui dignus possit cum Christi solatio ad sacerdotium promoveri. In quo decreto solemni ter facti, atque ad hanc urbem transmissi, ordinatio illicita tandem, Christo auxiliante, proveniat. Sin autem aptam non invenitis in quam possitis consentire personam, saltem tres viros rectos ac sapientes eligite, quos ad hanc urbem generalitatis vice mittatis, quorum et iudicio plebs tota consentiat. Forsitan huc venientes, præstante Dei misericordia, talem reperient qui vobis antistes irreprehensibiliter ordinetur, quatenus destitutæ 636 civitati vestræ nec intrinsicus actuum suorum desit inspector, nec extrinsecus, adhibita sollicitudine sacerdotis, hostilibus aditus præstetur insidiis. (Vide sup. ep. 1. Cf. Joan. Diac. l. III, c. 8.)

EPISTOLA XVI.

AD PETRUM EPISCOPUM.

Valerianum presbyterum pro redemptione captivorum advenientem commendat.

Gregorius Petro episcopo (a) de Baricis.

Licet fraternitatem tuam piis se causis non dubitem sponte impendere, verumtamen quia proiorum eam nostra fieri arbitramur epistola, ideo

rium nomine presbyteri episcopus designatur; sæpius nomine sacerdotis. Porro cardinalis sacerdos idem ac proprius, quasi titulo perseveranter affixus. Sancto Gregorio, et aliis passim, *incardinare est proprium episcopum, abbatem, presbyterum, diaconum* in aliqua Ecclesia instituere. Vide lib. I, epist. 15; lib. IX, epist. 9, 10, 86; lib. X, epist. 3; lib. XII, epist. 11; lib. XIII, epist. 36.

Epist. XIV. — (a) Ita legitur in Turon. S. Gat.

Epist. XV. — (a) In nonnullis Ed., *ducti Campaniæ*.

(b) Vatic. C, *innuerant*. Consentiunt Excusi.

(c) Alias *evasisset*, ut ferunt Editi. Nostra lectio est quatuor Vatic., omnium Norm., Reg., etc.

(d) In Excusis, *desperatione*, quibus favent nonnulli Mss.

Epist. XVI. — (a) In Mss. et in Editis discrepat hujus epist. inscriptio. In Norm., Rhem. et cæst., an

igitur ecclesiam positam juxta domum Merulanam A regione tertia, quam superstitio 628 diu Ariana detinuit, in honorem sancti (b) Severini cupimus consecrare, experientia tua reliquias beati Severini summpere debita cum veneratione transmittat, quatenus quæ nostris animis perficienda decrevimus implere, omnipotentis gratia suffragante, possimus.

EPISTOLA XX.

AD GRATIOSUM EPISCOPUM.

Sancti Anthemii Ecclesiam uniuersam Numentanæ.

Gregorius Gratioso episcopo (a) Numentano.

Postquam hostilis impietas diversarum civitatum ita peccatis facientibus desolavit Ecclesias, ut reparandi eas spes nulla populo deficiente remanserit, majori valde cura constringimur ne, defunctis earum sacerdotibus, reliquias plebis, nullo pastoris moderamine gubernante, per inuicem fidei hostis callidi, quod absit, rapiantur insidiis. Hujus ergo rei sollicitudine (b) sæpe commoniti, hoc nostro sedit cordi consilium, ut vicinis eas mandaremus pontificibus gubernandas. Ideoque fraternitati tuæ curam gubernationemque (c) sancti Anthemii Ecclesie, in Curium Sabinorum territorio constitutæ, prævidimus committendam, quam tuæ Ecclesie aggregari uniuersæ necesse est, quatenus utrarumque Ecclesiarum sacerdos recte, Christo adjuvante, possis existere, et quæque tibi de ejus patrimonio vel de cleri ordinatione seu promotione vigilanti ac canonica visa fuerint, cura disponere; quippe ut pontifex proprius, liberam habeas ex præsentis nostra permissione licentiam. Quapropter, frater charissime, dominicorum reminiscens mandatorum, salubriter ita in commissæ plebis regimine lucrandisque animabus invigila, ut ante tribunal æterni judicis constitutus, fructum bonæ operationis, qui ad mercedem tuam pertineat, eidem Redemptori nostro, in quo lætari possis, exhibeas. (d) Mense Februarii, indictione 11. (Cf. *Joan. Diac. l. III, c. 15.*)

vix ausim affirmare. GUSSANV. Quidquid sit de sæculis quæ præcesserunt, certe Gregorius rituum Ecclesie peritissimus, basilicas ab hæreticis pollutas denuo consecravit. Vide l. III dial., c. 30.

(b) Illius forte qui Noricorum dicitur apostolus, et Neapolim post obitum translatus, de quo Paulus Diac., de gestis Langob., lib. 1. c. 19, et Eugippius abbas, in Vita sancti Severini. De ejusdem reliquiis, infra, lib. IX, epist. 83; lib. XI, epist. 31.

Epist. XX. — (a) *Nomentum* vel *Numentum*, urbs olim episcopalis Valeriæ, cui successit Castrum, vulgo *Lamentana* dictum in territorio Sabin. GUSSANV. D

(b) Ed. recentiores, *commoti*.

(c) Putant eamdem esse cum episcopatu Curium Sabinorum. *Cures* autem urbs fuit primaria Sabinorum, nunc pagus *Torre vel Turre*, ad fluvium Himelam, teste Leandro. Aliis est pagus *Cures* in eadem regione ad Farsense cœnobium. Sabinorum autem regio olim longius quam nunc Sabinia extendebatur. Porro Dulcitius episcopus sancti Anthemi subscripsit synodo Romanæ III, sub Symmacho, an. 499, et syn. Rom. VI, sub eodem Symm., an. 504. Absolute tamen vocatur episcopus Sabinensis in syn. Romana I, sub eodem Symmacho, an. 501. GUSSANV. Juvat viri docti conjecturam, quod in Normannis legatur *sancti Anthemi*, non *sancti Anthemii*.

(d) Ita Turon. S. Gat. et Colb. vet. Non capio quonam consilio Gussanvillæus observet hanc epist. scribi

EPISTOLA XXI.

AD PASCHALEM, DEMETIANUM ET CASTORIUM.

Orphanis patris substantiam Ecclesie obligatam reddit, debitasque ab illo pecunias omnino condonat.

Gregorius Paschali, Demetiano, atque Castorio, filiis Urbici defensoris (a) de Tiburtina.

Officii nostri est orbatis ita parentibus ferre consultum, quatenus aliquid de his (b) quæ 630 juste debentur Ecclesie relaxantes, eorum possimus subvenire miseris. Quia igitur, facta subtilius ratione, patrem vestrum Urbicum, quondam defensorem, de patrimonio Sabinensi atque (c) Carsiolano, quod ejus fuerat curæ commissum, constat in non modicam summam debitorem fuisse defunctum, et quamvis tota ejus substantia pro hoc sit Ecclesie obligata, nectamen ad satisfactionem eorum quæ consumpserrat possit sufficere, nos tamen, pietatis intuitu, ejusdem patris vestri substantiam vos habere ac possidere permittimus atque concedimus, vestris procul debito utilitatibus profuturam, securi quod nullus vos denuo de iis quæ vobis relaxantes concessimus aliqua ratione concutiat. (d) Mense Martii, indictione undecima.

EPISTOLA XXII.

AD ANTONINUM SUBDIACONUM.

Salonæ episcopum curet eligi, qui Romæ ordinatur.

In electione solum vitæ ac morum decus attendendum moneat. Descriptas Ecclesie res selectis viris custodiendas committat. Ab illis absteineat Malchus episcopus, Romamque administrati patrimonii rationes tandem expleturus venire festinet.

Gregorius Antonino subdiacono, rectori patrimonii in Dalmatia.

C Natalem Salonitanæ Ecclesie fratrem et coepiscopum nostrum obiisse, discurrens in partibus istis fama vulgavit. Quod si verum est, experientia tua omni instantia omnique sollicitudine clerum et populum ejusdem civitatis admonere festinet, quatenus uno consensu ordinandum sibi debeant eligere sacer-

datam mensis Febr., indict. 11, cum epistola 9 sit mensis Novembris. Optime sane conveniunt hæ chronologica notæ; cum enim indictio inciperet mense Septembri, epistola data mense Novembri, antecedere debuit datam mense Febr.

Epist. XXI. — (a) *Abest de Tiburtina* a plerisque Mss. *Tibur*, vulgo *Tivoli*, urbs Campaniæ Romanæ, adhuc episcopalis.

(b) Scilicet summum jus, summa injuria, cum Ecclesie bona sint pauperum, et Ecclesia aurum habeat ut erogat, non ut luxum et cupiditatem foveat. Mirum sane colonos seu villicos Ecclesiarum sæpiissime ab Ecclesie præpositis pietatis, ut putant, zelo tam dure et inhumane tractari, ut ad extremam cum uxoris et liberis redigantur inopiam. Non ea fuit mens canonum, non is sanctorum Patrum usus, non doctrina. GUSSANV. Vide dist. 86, et lib. I, epist. 13, necnon Chrysost., hom. 86 in Matth.

(c) Sic emendavi ex sexdecim Mss. Codd., cum antea legeretur *Cardolano*. Cartiolanum legit Holstenius in Mss. Vatic. Contendit autem debere legi *Carseolano*. Carseoli in trifinio territorii Tiburtini, Reatini, et Marsicani siti erant. Sunt autem nunc in Marsis ab adverso montis latere, dicunturque vulgo *le celle Carsoli*. GUSSANV. In vallo. A legitur, *Cardolano*. In And., *Harciolano*.

(d) Sic legitur in Turon. S. Gat. et in Colb. vet.

dotem; factoque in personam quæ fuerit electa decreto, ad nos transmittere studebis, ut cum nostro consensu, sicut priscis fuit temporibus, ordinetur. Illud quidem (*Grat. viii, q. 2, c. 4*) præ omnibus tibi curæ sit, ut in hac electione nec datio quibuscunque modis interveniat præmiorum, nec quarumlibet personarum patrociniæ convalescant. Nam si quorundam patrociniis fuerit quisquam electus, voluntatibus eorum cum fuerit ordinatus, obedire reverentia exigente compellitur, sicque fit ut et res illius minuantur Ecclesiæ, et ordo ecclesiasticus non servetur. Talem ergo, (a) te imminente, personam debent sibi eligere, quæ nullius incongruæ voluntati deserviat sed vita ac moribus decorata, tanto ordine digna valeat inveniri. De rebus vero vel ornamento ejusdem Ecclesiæ, fideliter rerum inventarium 640 facito, te præsentem, conscribi. Et ne rebus ipsis possit aliquid deperire, Respectum diaconum atque Stephanam (b) primicerium notariorum ut ipsarum rerum omnino gerant custodiam admoneto, interminans eis de propria eos satisfacturos esse substantia, si quidquam exinde eorum negligentia fuerit imminutum.

Malchum autem fratrem et coepiscopum nostrum contestari te volumus, ut ee penitus in hac causa non misceat. Nam si per eum aliquid contra voluntatem nostram factum vel tentatum potuerimus addiscere, non modicam a se culpam et periculum pertinere cognoscat. Sed et hoc eum admonere curato, ut ad ponendas explendasque rationes patrimonii nostri, quod gessit, debeat esse sollicitus; pro quibus etiam faciendis, ex Sicilia partibus ad nos, postposita excusatione, venire festinet. In rebus igitur Salonitanæ Ecclesiæ nullo modo se miscere præsumat, ne amplius ei autobnoxius, aut possit esse culpabilis. Nam multa habere de rebus prædictæ Ecclesiæ fertur, cumque opinio pene auctorem exstitisse in venditione rerum ejus vel aliis illicitis asseverat. Quod si ita esse, sicut dicitur, manifesta veritate patuerit, certus sit in ultimum hoc nullatenus remanere. (c) Expensa ve-

EPIST. XXII. — (a) Ita Vaticani, Norm., etc. Hoc verbo sæpe utitur sanctus Gregorius ut significet *instare, urgere*; inter varios autem verbi hujus intellectus, hic est optimus. Recentiores habent, *te admonere*.

(b) Hæc vox tam late patet, vix ut defini queat. Dicerem esse cujusvis ordinis primum in cera, hoc est in cerata tabula notatum, seu catalogo inscriptum. In omnibus Norm., et in Vatic. D, legitur, *primicerium notariorum*. Vatic. A. habet, *primicerium in præsentia notariorum*. Notarii describuntur inter minores ordines ecclesiasticos, una cum defensoribus, inquit Altoserra in hanc epistolam.

(c) Electionem episcopi sumptibus Ecclesiæ fieri jubet æquissimus pontifex, quia ejus interest maxime ut quam primum pastor sibi ordinetur.

(d) Prisca ætas officium œconomii tam censuit necessarium, tot vallavit canonibus, ut si quod miremur non suppressum modo fuisse, sed et ejus pene abolitam memoriam et damnatam. Damnata dico; quis enim ausit excusare? Nunc clericorum bona non jam sunt Ecclesiæ, non pauperum, non fidelium dispensatorum, sed sunt propria dominorum. Hac data porta, mala et scandala omne genus in Ecclesiam irruunt, optimo quoque gemente. Nec vero alia

ro, quæ necessaria fuerit, (d) per œconomum, qui tempore mortis prædicti episcopi inventus est, erogetur, quatenus rationes suas futuro episcopo ipse, ut novit, exponat. Cuncta siquidem quæ tibi agenda mandavimus, cum consilio magnifico atque eloquentissimi (e) Marcelli filii nostri te agere profecto necesse est, quatenus ita omnia quæ hujus præcepti pagina continet, sollicitè strenueque possis implere, ut nulla te neglectus culpa respiciat.

EPISTOLA XXIII.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Deponendum ob crimina Secundinum abbatem, postulatamque a congregatione ordinandum Theodosium.

Gregorius Petro subdiacono Campaniæ.

Quamvis horrenda exsecrandaque nimis Secundinum ad aures nostras pervenerit crimina commississe, hoc tamen solum ad ejus damnationem potest sufficere, quod etiam ipse de se dicitur fuisse confessus. Cognovimus autem ab eo dictum, quod dum tertius a loco esse abbatis, a statu habitus sui (a) in lapsum corporis ceciderit; et licet ad abbatis ordinem tanto colinquinatus 641 facinore nulla debuerit ratione proficere; tamen quia, lemerario post ausu ac tanta pollutione detentus, hoc indignum arripuit, experientia tuæ hujus auctoritatis tenore præcipimus ut, superscripto Secundino remoto ab abbatis officio, Theodosium, quem congregatio ipsa (b) sibi petiit ordinari, in monasterio sancti Martini abbatem solemniter per eum cujus provisio interest facias ordinari, quatenus in cura congregationis subjectæ, adjuvante Deo, cauta possit sollicitudine vigilare. Possessiones vero vel hortos ejusdem monasterii ecclesiastica, in quantum ratio patitur, tuitione defende.

EPISTOLA XXIV.

AD LEONTIUM EPISCOPUM.

Ut infirmo et absente Castorio episcopo Ariminensem Ecclesiam regat.

Gregorius Leontio episcopo (a) Urbinati.

Castorium fratrem et coepiscopum nostrum hic

meliori via crediderim instaurari posse tam desideratam totque seminariis frustra tentatam cleri disciplinam, quam si extricentur a temporalium rerum administratione pastores. Sic enim avaritia, superbia, lites refrenarentur, canones de vita et honestate clericorum executioni mandarentur, residentia stabiliretur, litterarum studium excitaretur, uni Deo vacaretur. Expendat lector conc. Paris. vi, c. 29, et sanctum Gregorium ibi citatum ex Pastoralibus, lib. ii, c. 7. GUSMANV.

(e) Proconsulis Dalmatiæ. Vide l. ix, epist. 5.

EPIST. XXIII. — (a) Hoc est, contra castæ vitæ propositum incontinentiæ frena laxaverit. Hujusmodi flagitium in majoribus clericis olim dicebatur proprie *casus*, Græcè *πτῶμα*; tum quod in illius pœnam a suis gradibus exciderent, tum quod a proposito ordinis, cui annexum est votum continentiæ, laberentur. Infra, lib. xii, epist. 30 et 31, legemus episcopum Diocleæ hac de causa dejectum, aliumque in ejus sedem ordinatum.

(b) In Norm., quibus hic et fere semper consentit Vaticanus D, omittitur *ordinari*. Et infra ubi legitur, *cujus provisio interest*, legitur tantum *cujus interest*. Ita quoque in Corb.

EPIST. XXIV — (a) In omnibus Norm., Colbert., et

pro corporis sui molestia retinemus. Et quia nunc ad A suam Ecclesiam non valet remeare, propterea, eo absente, Ecclesie ipsius fraternitati tuæ operam providimus visitationis delegandam; admonentes charitatem tuam ut ita efficaciter omnes utilitates ejus exerceat, quatenus tui presentia proprium se absentem habere non sentiat sacerdotem. Quidquid autem tibi visum fuerit pro utilitatibus ejusdem Ecclesie ordinare, habebis modis omnibus ex nostra permissione licentiam. Reditus vero vel ornamenta, ministeriaque ipsius, (b) sollicitudinis tuæ intuitu et cura conservet. Et (c) præter ordinationes clericorum, cætera omnia in prædicta Ecclesia tanquam (d) cardinalem et propriam te volumus agere sacerdotem. (Cf. Joan. Diac. l. iv. c. 52. Vide sup. ep. 9, inf. ep. 25, lib. v, ep. 34.)

EPISTOLA XXV.

AD ARIMINENSES CIVES.

Illos de episcopi sui infirmitate accusat, ut Leontio in omnibus obediant jubet.

Gregorius universis habitatoribus Arimini.

Si culpam vestram, filii dilectissimi, intentius velit attendere, assidua vos apud Deum debetis oratione purgare, quod episcopum vestrum non devota mente nec ut filii suscepistis: quem inquietudo et tribulatio a vobis illata ad hoc usque perduxit, ut molestiam corporalem incurrerit, quamvis in eo nihil de his quæ nobis sunt scripta cognovimus, sed solam inesse debilitatem vidimus, pro qua eum hic retinere curavimus. Et quia illuc modo ad præsens non valet remeare, Ecclesie vestræ necessario (a) providimus 642 Leontium fratrem et coepiscopum nostrum visitatorem per omnia deputare, cui etiam nostris scriptis injunximus ut omnia quæ ad curam utilitatemque Ecclesie pertinent, tanquam proprius episcopus debeat ordinare. Vos ergo ita ei in omnibus obedite, quatenus operam sibi visitationis injunctam (b), vestra jutu salubriter in omnibus devotione, possit complere. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 52.)

EPISTOLA XXVI.

AD MAGNUM PRESBYTERUM.

Quem Laurentius quondam episcopus immerito excommunicaverat, absolvit. Ipsum hortatur ut Ecclesie suæ pure ac diligenter ministraret, clericumque ac populum de idoneo episcopo absque dissensionibus eligendo admoneat.

Gregorius Magro presbytero Ecclesie Mediolanensis.

in tribus Vatic., adest *Urbinati*. Urbinum vulgo *Urbino*, urbs Umbræ olim episcopalis, nunc autem archiepiscopalis.

(b) Vaticani A et C, *sollicitudinis tuæ in tuto cura*. Vatic. D, *consentientibus Norm.*, *sollicitudinis tuæ intuitus cura*. Reg., *sollicitudinis tuæ cura in tutum conservet*.

(c) Vide, supra, epist. 43, indict. 10.

(d) Idem, supra, lib. II, indict. 10, epist. 45, et alibi.

Epist. XXV. — (a) Quomodo sit providendum Ecclesie, cujus episcopus infirmatur, vide infra, lib. XIII, epist. 5 et 6, et concilium Meldense, c. 47, neonon Arousican. 1, c. 30.

(b) Sic restituere coegerunt Mss. omnes Vatic., Norm., Corb., Rhem., cum prius legeretur, *vestra*

Sicut exigente culpa (Grat. xxiv, q. 3, c. 2) quis a sacramento communionis (a) digne abigitur, ita insonantibus nullo modo talis debet irrogari vindicta. Comperimus siquidem quod Laurentius, quondam frater et coepiscopus noster, (b) nullis te culpis exstantibus communionem privaverit, ideoque hujus præcepti nostri auctoritate munitus, officium tuum securus perage, et communionem sine aliqua sume formidine.

Illud præterea necessario te duximus adhortandum, ut ita te in cunctis utilitatibus Ecclesie tuæ pure ac diligenter exhibeas, quatenus nec offensa te aliqua de neglectu respiciat; et culpam, si qua in te, propter quam Dominici corporis et sanguinis communionem fueras privatus, vel latens inventa est, tuæ fidei puritate detergas. Admone igitur clerum et populum, ut ad eligendum nullatenus dissentiant sacerdotem; sed uno consensu talem sibi eligant consecrandum episcopum, cujus et actus laudabiles, et grata Deo et hominibus possit esse persona; ne si aliter actum fuerit, in diversis, quod absit, studiis, damnum ecclesiasticis rebus eveniat. (c) Mense Aprilii, indictione 11. (Cf. Joan. Diac. l. iv. c. 33. Vide inf. ep. 29.)

EPISTOLA XXVII.

AD MARINIANUM ET BENENATUM.

Ut in Bonifacium inquirant; qui, si inventus fuerit reus, sacra priveletur communionem, atque in monasterium retrudatur.

Gregorius Mariniano abbati de Panormo, et Benenato notario rectori patrimonii Panormi.

Si ea de quibus vehementer Deus offenditur insequi vel ulcisci differimus, ad irascendum 643 utique Divinitatis patientiam provocamus. Multa etenim ad nos mala de quibusdam in Panormitana civitate degentibus pervenerunt, quæ quoniam majorem coercionem exspectant, nec temere credenda, nec desidiose quærenda sunt. Pro qua re Victori fratri et coepiscopo nostro injunximus ut si vera essent, et ea insequi debuisset et ulcisci. Nunc itaque huc veniens (a) Bonifacius, vir clarissimus, presentium lator, frustra se et communionem privatum, et alia se gravia a prædicto episcopo queritur fuisse perpassum. Quia ergo nullus sine cognitione damnandus est, eidem fratri et coepiscopo nostro scripsimus, ut si persona quæ de ipso quædam dicere possit inventa fuerit, eam ad vestram debeat cognitionem dirigere. Ideoque hujus præcepti vos pagina necessario duximus adhortan-

virtute salubriter in omnibus. Negotium facessit Editoribus verbum *jutus*, Gregorio tamen nostro familiarare, nec aliis scriptoribus, aut coævis aut etiam antiquioribus insolens. Ennodius, l. iv, epist. 14, *ut jutus magnitudine vestra*. Et in epithalamio dicto maximo:

Nunc me Pierio favore jutum.

Ubi *jutus* et *jutum* significant *adjutus*, *adjutum*, a verbo *juvo*.

Epist. XXVI. — (a) Editi, *suspenditur*. Sequimur quatuor Vatic., Norm., etc.

(b) Ita etiam Mss., unanimiter, et vet. Ed. Recentioribus autem placuit mutare *exstantibus* in *exigentibus*.

(c) Hanc temporis notam confirmant duo Teller., Colb. ac Turon. S. Gat.

dos, quatenus nullius personam attendentes, sed Dei timorem habentes præ oculis, ibi cum omni æquitate, si qua vobis de eo dicta fuerint, memores futuri iudicii, subtili debeatis indagazione perquirere. Et si in vestra cognitione cujusquam eum facinorosi criminis reum esse patuerit, tunc ex nostra auctoritate non solum dominici corporis et sanguinis communione privatus sit, verum etiam in monasterium, ubi pœnitentiam agere debeat, (b) retrudatur, ut criminis sui maculas convenienti valeat apud æternum iudicem lamentatione purgare. Si vero aut nihil adversus eum in cognitione vestra dictum fuerit, aut si quid dici contigerit, et verum non esse constiterit, nec aliquibus illum indiciois in hoc quod dicitur incidisse potueritis agnoscere, modis omnibus renuntiare nobis curabitis. Prædictum enim Bonifacium nullam a quolibet volumus molestiam sustinere, quoniam sicut justum est ut in delinquentes digna debeat vindicta procedere, ita iniquum est quibusdam afflictionibus quemquam irrationabiliter subjacere.

EPISTOLA XXVIII.

AD ROMANUM PATRICIUM.

Uti Armenio orphano egenti ac nobili, locum vel operam provideat, unde quotidianis stipendiis sustentetur.

Gregorius (a) Romano patricio per Italiam.

Quidquid misericorditer ac respectu pietatis impenditur, et hic auctorem suum adjuvat, et optatum ei præmium in die retributionis apportat. Quod cum ita sit, quia excellentiam vestram valde diligo, mercedis vobis causas insinuo. Armenius itaque magnificus, filius quondam Antonii 644 illustrissimi viri, sua me egestate compulit, ut pro eo vobis debuisset scribere. Qui quoniam, sicut nostis, utroque parente orbatus est, eminentiæ vestræ tuitionem et (b) continentiam præstolatur. Unde (c) christianitas vestra piæ considerationis, ut consuevit, intuitu, in quantum utile perspicit, ei locum (d) vel actionem provideat. ex qua quotidianis stipendiis valeat contineri; quoniam hæc maxima laus et merces est, si illa orphanis

EPIST. XXVII. — (a) In Norm. et Corb., *Bonifacius victor, omittendo vir clarissimus.*

(b) Cum viris honoratis publica pœnitentia persuaderi vix posset, illos clericorum more tractandos, in monasteria scilicet relegandos judicantur Ecclesiæ antistites. Temperamenti hujus vestigium occurrit in concil. Narbon. an. 589, can. 6: *Secundum concilia priscorum orthodoxorum decrevit fraternitas ut quicumque fuerit culpabilis inventus clericus, aut honoratus de civitate, et ad monasterium fuerit deputatus, sic abba qui est prefectus cum illo qui dirigitur agat, sicut ab episcopo manifesta correctione fuerit ordinatus. Aliter si abba facere elegerit, pro correctione tempus aliquod suspendatur, quia ob hanc causam dirigitur ut emendetur, non ut passim ferculis diversis saturetur.* Vide Baronium, ad an. 598, num. 31 et 32.

EPIST. XXVIII. — (a) Ita legunt quidam probati Mss. Codices, quibus consonant quatuor Anglicani. In aliis sic habetur: *Romano patricio, ac populo per Italiam.* Antea in Editis ita legebatur: *Universis episcopis per Italiam.* Sed tria faciunt ut titulum hunc respuam: 1° *eminentiam vestram diligo*: non sic affari solet episcopos; 2° *sicut nostis, utroque parente orba-*

impendantur quæ eorum pro suis obsequiis poterant genitoribus exhiberi.

EPISTOLA XXIX.

AD PRESBYTEROS ET CLERUM MEDIOLANENSEM.

Ad Constantis, quamvis sibi notissimi et amici, electionem non sollicitat. Qualis esse debeat pastor, quis eligentium affectus egregie depingit. Ex terrarum plagis mundi finem ac iudicium proximum suadet.

Gregorius presbyteris, diaconibus et clero Mediolanensis Ecclesiæ.

Epistolam dilectionis vestræ suscepimus, cui tamen nulliuserat inserta subscriptio, sed fidem Magni presbyteri et Hippolyti clerici portitorum personæ faciebant. Quare lecta, comperimus omnium vestrum in Constantio filio nostro, Ecclesiæ vestræ diacono, convenire consensum, qui dudum mihi bene cognitus fuit. Et cum in urbe regia responsa sedis apostolicæ facerem, longo mihi tempore adhæsit, sed nihil unquam in illo quod reprehendi (a) passim potuisset inveni. Verumtamen quia antiquæ meæ deliberationis intentio est, ad suscipienda pastoralis curæ onera, pro nullius unquam misceri persona, orationibus prosequor electionem vestram, ut omnipotens Deus, qui futurorum actuum nostrorum semper est præsciens, talem vobis pastorem præbeat, in cujus lingua et moribus exhortationis divinæ pascua valeatis invenire; in cujus mente et humilitas cum rectitudine fulgeat, et severitas cum pietate; qui vobis viam vitæ (b) non solum loquendo, sed etiam vivendo possit ostendere, quatenus exemplo illius discat vestra dilectio ad æternæ patriæ desiderium suspirare. Itaque vos (Grat. viii, q. 2, c. 2), filii charissimi, officii nostri censura commoniti, suademus ut in hac suscipiendi antistitis causa nullus vestrum neglecta utilitate communi suo lucro prospiciat, ne si quisquam propria commoda appetit, frivola estimatione fallatur, quia nec libero iudicio præferendam sibi personam examinat mens, quam cupiditas ligat. Pensantes igitur quæ cunctis expediunt, ei quem vobis 645 divina gratia prætulit, integerrimam semper

est. Quis credat id universis notum episcopis? 3° *Pietas vestra ei locum vel actionem provideat.* Non id universi præstarent episcopi. Itaque manifestum est hanc epistolam illustri cuidam laico missam, qui magnifico Armenio locum vel actionem potuerit providere, Gall., *une charge, un emploi.* GUSSANV. Ex Norm., Michael., Gomet., Becc., consentiunt Angliæ in inscriptione, *Romano patricio per Italiam.* Alii, scilicet Audoenus, Lyr., Pratel., exhibent, *Populo per Italiam.* Consentiant Vatio. A et D, Rhem., Corb. et Andegav. In Vatio. B legitur *universis per Italiam.* In Colbert., *episcopis per Italiam.*

(b) Sumitur hoc loco pro subsidio, Gall., *subsistance.* Ita Pelagius I, epist. 15, ad Sapaudum Arelat. episcopum. *Contineri,* supra, lib. 1, epist. 5, GUSSANV.

(c) In Norm. et plerisque, *pietas vestra.* Sequimur præsertim Vaticanos tres.

(d) Actio hic est actus, administratio; inde Actonarius, actui vel administrationi præpositus, sup., l. 1, epist. 44; inf., l. v, epist. 44.

EPIST. XXIX. — (a) *Abest passim a quatuor Vatio., est in Norm. et in al. multis.*

(b) In Vulgatis, *non solum legendo vel loquendo.*

in omnibus obedientiam præbete. Judicari namque a vobis ultra non debet semel prælatus, sed tanto nunc subtiliter judicandus est, quanto postmodum judicandus non est. Consecrato autem vobis, Deo auctore, pastori tota vos mente committite, atque in illo omnipotenti Domino, qui vobis hunc prætulit, deservite.

(c) Sed quia juxta meritum plebium solent superno judicio personæ provideri pastorum, vos spiritalia quærite, cœlestia amate, temporalia et fugitiva despiciate; et certissimum tenete quia placentem Deo pastorem habebitis, si vos in vestris actibus Deo placetis. Ecce jam mundi hujus omnia perditæ conspicimus, quæ in sacris paginis audiebamus peritura. Eversæ urbes, castra eruta, ecclesie destructæ; nullus terram nostram cultor inhabitat. In nobis ipsis paucissimis, qui ad modicum derelicti sumus, cum supernæ percussiois cladibus humanus gladius incessanter sævit. Mundi igitur mala, quæ dudum ventura audiebamus, aspiciamus, quasi paginæ nobis Codicum factæ sunt ipsæ jam plagæ terrarum. In interitu ergo rerum omnium pensare debemus nil fuisse quod amavimus. Appropinquantem itaque æterni judicis diem sollicita mente conspicite, et terrorem ipsius pœnitendo prævenite. Delictorum omnium maculas fletibus lavate. Iram quæ æterna imminet temporali lamento compescite. Pius enim Conditor noster, cum ad judicium venerit, tanto nos majore gratia consolabitur, quanto nunc conspicit quod a nobis nostra delicta puniuntur.

Latorem vero præsentium Joannem subdiaconum nostrum ad hoc, Deo favente, transmisimus, ut electum vestrum (d) sua imminetia cum Dei omnipotentis solatio secundum morem decessoris ejus faciat episcopum consecrari. (e) Nam sicut ab aliis nostra exigimus, ita singulis sua jura servamus. (Vide sup. ep. 26, inf. ep. 30.)

EPISTOLA XXX.

AD JOANNEM SUBDIACONUM.

Ut Mediolanensium apud Genuam scrutetur vota; quæ si in Constantium consentiant, hunc a propriis episcopis faciat consecrari.

Gregorius Joanni subdiacono.

Quanto apostolica sedes (Grat. dist. 65, c. 10), Deo auctore, cunctis prælata constat Ecclesiis, tanto inter multiplices curas, et illa nos valde sollicitat, ubi ad consecrandum antistitem nostrum exspectatur D arbitrium (a). Defuncto igitur Laurentio Ecclesiæ

(c) Vide lib. xxv Moral., num. 40 et seq.

(d) Hoc est, imminendo, instando, satagendo. Jam ostendimus imminere significare aliquando idem ac urgere, instare.

(e) Hæc epistola tota est aurea; et ex ea apparet quanti intersit nullum in vitiis præfieri pastorem. Idipsum epist. 30 confirmat. Vide et anteced. 22, et lib. II, indict. 10, epist. 60. GUSSANV.

EPIST. XXX. — (a) Hæc ex epistola, et ex anteced. manifestum est ordinationem et consecrationem episcopi Mediol. ex Romani pontificis arbitrio consensuque olim factam. Mortuo Constantio, sanctus Gregorius Pantaleonem notarium misit, ut Deus dedit ejus successorem de more consecrari curaret.

Mediolanensis episcopo, sua nobis relatione clerici innotuit in electione se filii nostri Constantii, diaconi sui, unanimiter consensisse. Sed quoniam eadem non fuit subscripta relatio, ne quid quod ad cautelam pertinet omitiamus, hujus idcirco 646 præcepti auctoritate suffultum (b) Genuam te proficisci necesse est. Et quia multi illic Mediolanensium coacti barbarica feritate consistunt, eorum te voluntates oportet, eis convocatis, in commune perscrutari. Et si nulla eos diversitas ab electionis unitate determinat, siquidem in prædicto filio nostro Constantio omnium voluntates atque consensum perdurare cognoscis, tunc eum a propriis episcopis, sicut antiquitatis mos exigit cum nostræ auctoritatis assensu, solatiante Domino, facias consecrari, quatenus hujusmodi servata consuetudine, et apostolica sedes proprium vigorem retineat, et a se concessa aliis sua jura non minuat. (Cf. Joan. Diac. l. IV, c. 24. Vide sup. ep. 29.)

EPISTOLA XXXI.

AD ROMANUM PATRICIUM.

Constantium sibi amicissimum commendat.

Gregorius Romano patricio et exarcho Italiæ.

Obitum Laurentii Ecclesiæ Mediolanensis episcopi excellentiam vestram jam credimus cognovisse. Et quia, quantum ex cleri relatione didicimus, in Constantio filio nostro, diacono ejusdem Ecclesiæ, omnium consistit electio, necesse fuit pro servanda consuetudine (a) militem Ecclesiæ nostræ dirigere, qui eum in quo omnium voluntates atque consensum concorditer convenire cognoverit, (b) a suis episcopis sicut vetus mos exigit, cum nostro tamen assensu faciat consecrari. Proinde paterna dilectione persolventes debitum salutationis officium, quæsumus ut prædicto Constantio, seu fuerit consecratus episcopus necne, excellentia vestra, ubi necesse fuerit, suum dignetur impendere justitia favente (c) solatium, quatenus hæc vos merces et hic apud inimicos vestros exaltet, et in futura vos vita apud Deum prævenienter commendat. Meus est enim proprius, olimque mihi magna fuit familiaritate conjunctus. Et vos quos nostros cognoscitis, habere ut vestros et peculiariter diligere debetis. (Vide sup. ep. 29, 30.)

EPISTOLA XXXII.

AD HONORATUM ARCHIDIACONUM.

Ejus absolutionem firmat. Ea vero de quibus erat conquestus, Antonino discutienda committit.

Gregorius Honorato archidiacono Salonitano.

Dudum quidem decessoris nostri nostraque præ-

(b) Genua et Janua, vulgo Genova. Gall. Gênes, urbs Liguriæ clarissima, nunc archiepiscopalis, et cognominis reipublicæ primaria, omnibus satis nota. GUSSANV.

EPIST. XXXI. (a) Scilicet Joan. Subdiac., qui in Eccl. Romanæ clero militabat.

(b) Ex hac et superiori epistola constat episcopum Mediol. metropolitanum fuisse, ac episcopos habuisse suffraganeos.

(c) Solatium mercedem hoc loco significare contendit Gussanv. At melius auxilium, ut jam ostendimus, sonat; et hoc sensu sæpe in sancti Benedicti regula usurpatur.

ceptio ad dilectionem tuam cucurrerat, in qua et de objectis tibi calumniose capitulis fueras absolutus, et in tui gradus ordine sine aliqua te instituimus altercatione restitui. Sed quia rursus ante non multum temporis spatium, ad Romanam civitatem veniens, de aliquibus illic actis incongrue, de sacrorum es conquestus alienatione 647 vasorum; atque dum pro hac re, quæ tuis objectionibus respondere potuissent, sustineremus in hac civitate personas, Natalis episcopus tuus de hac luce migravit, necessarium judicavimus easdem præceptiones tam decessoris nostri, quam nostras, quas dudum, ut dictum est, pro tua absolute transmissimus, presentibus deinceps capitibus confirmare. Quamobrem a cunctis tibi objectis capitulis te plenius absolventes, in tui te ordinis gradu sine aliqua volumus altercatione permanere, ut nihil tibi penitus nota a præfato viro questio qualibet occasione præjudicet. De his autem capitulis de quibus conquestus es, Antonino subdiacono, et rectori illius patrimonii sanctæ, cui, Deo auctore, præsidemus, Ecclesiæ instantèr innoximus ut si quidem in his ecclesiasticas invenerit immistas esse personas, cum summa causas ipsas districtione atque auctoritate (a) definiat. Sin autem cum talibus res agitur, in quos ecclesiasticæ vigor non possit jurisdictionis extendi, de singulis quibusque capitu-

EPIST. XXXII. — (a) In pluribus Mss. nostris *definita*; quibus annuit Antonius Augustinus, lib. III *Emendation.*, cap. 9. Hæc de voce. Quod ad rem spectat, in isto subdiacono et aliis passim videre mihi videor imaginem iudicum ecclesiasticorum, sive ordinariorum, quos officiales vocant, sive delegatorum, quod fortè non pœnitèbit observasse. Siquidem legibus nostris in conventu Blesensi et pluribus Arrestitis cautum est ne aliis quam presbyteris istud munus demandetur, etiãsi jure canonico, et summorum pontificum exemplo demandari posse videatur. Certe presbyteros et episcopos a simplici clerico aut subdiacono summa cum auctoritate judicari, interdici, suspendi, excommunicari, absolvi, minus decet, si rem ex æquo et bono æstimamus. Quinimo legitimum eandem fuisse cleri Gallicani mentem in conventu publico, anno 1625, quando de sententia Stephani Louytre adversus episcopum Leonensem deliberatum est. Eo enim vel maxime violatam esse querebantur episcopalem dignitatem, quod presbyter, doctor Sorbonicus, et decanus Nannetensis, ab apostolica sede delegatus, de episcopo judicasset. Hoc ego saxum indico, non moveo; volvant alii. GUSSANV.

EPIST. XXXIII. — (a) Vix dubitare liceat eum fuisse Dynamium, de quo Gregorius Turon., lib. VI *Hist.*, c. 7 et 11. Idem scripsit nonnullorum sanctorum Vitas. Ejus laudes celebrat Fortunatus lib. VI, carm. 11 et 42. Gallicanum Ecol. Romanæ patrimonium tunc curare non dedignabatur. At duobus post annis curare desit. Vide epist. 6, lib. VI: *Sed quoniam Dynamius modo non potest*, etc. Dissimulare tamen non debemus in Vatic. A, legi *Damiano patricio Galliarum*. In Vatic. B, *Dinomio*. In Colb., *Damio*. Verum in Vatic. D, in Norm., in Corb., etc., non obscure legitur, *Dynamio patricio Galliarum*.

(b) Patricii Galliarum titulus illorum tunc procerum fuit, quibus aut Burgundiæ reges Arelatensem provinciam, aut Francorum Austrasiarum reges Massiliensem regendam commississent; atque etiã aliorum forte qui et alicujus provinciæ Præfecti essent, et supremi in bello duces. Vide Adr. Valesium lib. VI *Rerum Francic.*, et Bignon., in Marculfi formulas, num. 35. Cum igitur Dynamius de quo

lis probationes inter publica gesta depositas ad nos absque ulla dilatione transmittat, ut instructi subtiliter sciamus quid de his debeamus, Christo auxiliante, disponere. (Vide I. I, ep. 19 et 20, I. II, ep. 17 et 52. Cf. Joan. Diac. I. III, c. 9.)

EPISTOLA XXXIII.

AD DYNAMIUM PATRICIUM.

Quadringentos solidos de redditibus Ecclesiæ Romanæ se accepisse significat. Militi crucem sacris reliquiis referam.

Gregorius (a) Dynamio (b) patricio Galliarum, etc.

Monstrat quam bene dispenset propriis, qui fideliter administrat aliena. Quod vestra 648 nobis gloria ostendit, quæ perenni muneri intenta, beato Petro apostolorum principi suorum reddituum fructus intulit. Cui dum sua fideliter impenditis, hæc apud eum vestra munera fecistis. Sic quippe agere hujus terræ gloriosos de æterna gloria cogitantes decet, ut in eo quod temporaliter prævalent, mercedem sibi non temporalem parent. Proinde debitum salutationis alloquium persolventes, omnipotentem Dominum deprecamur ut vitam vestram et bonis presentibus repleat, et ad sublimia gaudia æternitatis extendat. Suscepimus namque per Hilarum [*Al. Hilarium*] filium nostrum de præfatis Ecclesiæ nostræ redditibus (c) Gallicanos solidos quadringentos. Transmissimus

Gregorius Turon. fuerit Massil. provinciæ rector, neque inter Massil. aut Arelatensis provinciæ rectores alius hac ætate ejusdem nominis occurrat, pene decretorium inde argumentum eruitur nostrum Dynamium ab illo non distinguendum qui apud Gregorium Turon. et Fortunatum. Porro nullum Massiliæ intrusit episcopum Dynamium, ut fingit Gussanv., sed Ucetiam duos. Vide Gregorium Turon., lib. VI, c. 7. Dynamium hunc, amissa uxore, cum Aureliano fratre suo religiose vixisse perperam ex sancto Gregorio, I. VII, epist. 12, probare nititur Gussanvillæus; Adriannum Valesium, *Rerum Francicarum* libro XI, pag. 137, secutus. Consule laudatam epist. 12, et confer cum 36, I. VII, necnon cum 74, I. XI.

(c) Gallicani solidi a Romano discrimen cum non omnibus sit notum, ac de solidis illorumve partibus frequens apud Gregorium Magnum recurrit mentio, id paulo fusius exponere operæ pretium erit. Aureus nummus Constantino Mag. imperante solidi nomen obtinuit. Exinde voces *solidus* et *aureus* eundem in Romano imperio expressere nummum. Vide sanctum Gregorium, lib. I *Dial.*, cap. 9. Solidi pondus circa idem tempus imminutum fuit. Plinii tempore aurei 42 ex libra signabantur. Sub Constantino Mag. aureos seu solidos LXXIV, in libra fuisse contendunt multi ex lib. XII *Cod. Theodos.*, leg. 119, quos refellit Gronovius, lib. IV, cap. 13, atque auri libram per LXXII solidos etiam tunc fuisse divisam probat. Idem erat sub Valentiniano solidorum pondus, ut manifeste colligitur ex lege an. 367 lata, *Cod. Theodos.* lib. XII, tit. 6, lege 13, de susceptoribus præpos. et arcaris: *In LXXII solidos libra feratur accepta*. Erant igitur sex in uncia solidi; in solido quatuor scrupuli, siliquæ XXIV. Idem vivente Gregorio Mag. fuisse solidorum pondus ostendit epist. indict. secundæ 38, ubi cum Maurus meres in eo solidis a Felice suscipiens, sex siliquas per solidum lucræ causa promittit, quingentorum solidorum debitor efficitur. Varia quoque fuit variis temporibus auri ad argentum proportio. Colligitur ex Plinio, lib. XIX, cap. 1. illius ætate auri ad argentum proportionem fuisse duodecuplam. Sub Constantino Mag. ejusve successoribus servata est eadem proportio ad an. 396.

autem beati Petri apostoli (d) benedictionem, crucem A parvulam, cui de catenis ejus beneficia sunt inserta. Quæ illius quidem ad tempus ligaverunt, sed vestra colla in perpetuum a peccatis solvant. Per quatuor vero in circuitu partes, de beati Laurentii craticula, in qua perustus est, beneficia continentur, ut hoc, ubi corpus illius pro veritate crematum est, vestram mentem ad amorem Domini accendat..

EPISTOLA XXXIV.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut Festum episcopum civibus suis conciliet.

Gregorius Petro subdiacono Campaniæ.

Queritur (a) Festus frater et coepiscopus noster (b) a suis se clericis ac civibus despici atque contemni. Pro qua re experientiæ tuæ præcipimus ut tranquilla eos adhortatione convenias, 64 quatenus sedatis, si quæ forte odiorum causæ sunt, mutua eos et Deo placita charitate concilies, ut et ille quod filiis deest impendat, et illi quod patri oportet exhibeant. Si quæ vero aliæ causæ sunt, prædicto episcopo te impendere præcipimus salva tamen justitia et æquitate, solatium. (c) Mense Maio, indictione 11.

EPISTOLA XXXV.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ex clero Neapolitano mittendos Romam duos vel tres, qui vice omnium episcopum eligant. Futuro episcopo deferenda necessaria. Paulo secedendi dandos pro labore solidos centum cum mancipio uno.

Gregorius Petro subdiacono Campaniæ.

Sæpius a nobis (a) Paulus frater et episcopus noster expetiit ut eum ad propriam reverti faceremus C Ecclesiam. Quod quia rationabile esse perspeximus, ejus petitionem necessario duximus adimplere. Proinde experientia tua clerum Ecclesiæ Neapolitanæ Hocce anno jubent Arcadius et Honorius ut pro xx libris æris unus auri solidus a possessore reddatur. Cod. lib. x, tit. 70, de collatione æris. Tunc erant pro argenti libra sex aurei solidi. Anno 397, imperatores pro singulis argenti libris quinos solidos jubent inferri, quæ jam proportio auri ad argentum est 1 ad 14 2/5, atque pro xxv libris æris seu denariorum sex millibus fuit solidus. Id testatur Cassiodorus, variarum lib. 1, epist. 10: *Sex milia denariorum, inquit, solidum esse voluerunt.* Tunc apud Romanos pro 1 denarii argenteis erat solidus. Verum apud Francos auri ad argentum proportio duodecupla sexto sæculo perseverabat. Id manifeste colligitur ex insigni loco Hincmari archiep. Rhem., in Vita sancti Remigii. *In testamento, inquit, a beato Remigio condito lector attendat quia solidorum quantitas, numero xl, denariorum computatur, sicut tunc solidi habebantur. Et in Francorum lege Salica continetur et generaliter usque ad tempora Caroli perseveravit, ut in ejus capitulis continetur.* Denarii xl duas argenti uncias, solidi sex uncias auri unam faciebant. At præcipuum Gallici solidi a Romano discrimen in eo positum fuit, quod Gallicum aurum esset Romano longe deterius. Id patet magis ad epist. 7, lib. vi.

(d) Græcis εὐλογία munusculum. Vide, infra, epist. 48, lib. v, epist. 47, lib. viii, epist. 35, lib. ix, etc., l. ii, Dial., c. 8, Gregorii Turon. lib. viii, c. 7. In ipsa sacra Scriptura benedictio pro munere sumitur, Genes. xxiii, 11.

EPIST. XXXIV. — (a) Male a quibusdam Sixtus. Fuisse autem Capuanæ civitatis episcopum, liquet ex epistola 12, lib. v.

convenial, quatenus duos vel tres de suis eligere et huc ad eligendum episcopum transmittere non omitant. Sed et sua nobis relatione insinuent quoniam ii quos transmiserint omnium in hac electione vice fungantur, ut Ecclesiæ illi, Deo auctore, suos antistes valeat ordinari. Nam amplius eam sine proprio non patimur esse rectore. Qui si fortasse admonitio nem tuam quolibet modo differre tentaverint, ecclesiasticum in eos vigorem exerere. Nam pravitatis de se dabit indicium, quisquis in hoc non sponte consenserit. Prædicto autem Paulo fratri et coepiscopo nostro centum solidos, et unum puerulum orphanum, quem ipse elegerit, pro labore suo de eadem Ecclesia facias dari. Illos autem qui cunctorum vice huc venerint ad eligendum episcopum admone, (b) ut vestiariū omne episcopi sui sciant deferendum, et quantum præviderint secum argentum adducant, quod in usu suo habere possit qui fuerit episcopum ordinatus. Hæc vero omnia vivaciter districteque implere festina, et sub omni huc celeritate electos, sicut diximus, de clero trans mitte, ut quia diversi hic nobiles civitatis Neapolitanæ præsentés sunt, una cum eis de episcopali ordinatione et tractare et, adjutore Domino, deliberare possimus. (Vide l. ii, ep. 15.)

EPISTOLA XXXVI.

AD SABINUM DEFENSOREM.

Ut Januarium episcopum et Epiphanium presbyterum criminibus accusatos Romam perducant. Pompeianam vero, Theodosiam et Isidorum adjuvet Romam venire cupientes.

Gregorius Sabino defensori (a) Sardinia.

Quædam ad aures nostras gravia pervenerunt, quæ quoniam canonicam emendationem expectant, 65 idcirco experientiæ tuæ præcipimus quatenus una cum Joanne notario, omni excusatione postposita,

(b) Causam contemptus de quo Festus conquerebatur fuisse ipsius avaritiam, colligi potest ex epistola 33, lib. v.

(c) Hæc leguntur in Norm., Vatic., duobus Teller. et Turon. S. Galiani.

EPIST. XXXV. — (a) De hoc episcopo diximus ad epistolam 9 lib. ii. Ex 1 et 2 epistola hujus libri quam indigne in Castro Lucullano prope Neapolim sit habitus, notum. Hinc fortasse propriæ Ecclesiæ revisendæ desiderium.

(b) Vatic. Bet nonnulli, ut *vestiariū omne episcopii.* Hinc apparet rem vestiariam episcopi non fuisse jusque propriam, sed Ecclesiæ, et de manu in manum tradi consuevisse, sicut et pecuniam. Nunc autem designati episcopi de suo solvunt annatas, vestes comparant, sumtus faciunt, qua ratione pauperibus omnis ad episcopatum aditus præcluditur. Porro vestiariū usurpatur aut pro vestium armario et reconditorio, aut pro re ipsa vestiaria cuique pro sua conditione necessaria, ut in digestis, lib. xxxiv, tit. 2, leg. 21. Græce scribunt βεστιάριον, res vestiaria, βεστιάριος, τὸ ἔνδοξ, armarium, βεστιάριον, qui curam gerit vestiarii. Hinc παιδόπουλλος τοῦ βεστιάρου, qui secundus a vestiario; πρωτοβεστιάριος, supremus præfectus. Vide Codinum. Apud Nicetiam dicitur ἀρχιζούπανος, et simpliciter ζούπανος, vestiarii principis præfectus. Partim ex Gussany.

EPIST. XXXVI. — (a) In Vulgatis additur, et *Anthemio subdiac.*, contra Mss. Vatic., Norm., Corb., Rhem., Colb., fidem; imo contra totius epistolæ seriem, ubi in singulari legitur: *experientiæ tuæ*, et infra, *perscruteris.*

Januarium fratrem et coepiscopum nostrum summa huc exhibere instantia non omittas, ut eo coramposito, ea quæ ad nos perita sunt subtili valeant indagatione perquiri. Pompeiana vero atque Theodosia religiosæ feminæ, juxta postulationem suam, si huc venire voluerint, vestra eis in omnibus præbetes solatia, ut desideria sua vobis queant (b) succurrentibus adimplere: præcipue autem Isidorum eloquentissimum, sicut petiit, studii vestri sit per omnia vobiscum adducere, ut causæ ejus qualitas, quam contra Ecclesiam Caralitanam habere dignoscitur, interius trutinata, legalem valeat finem accipere.

Præterea quoniam aliqua nobis de persona Epiphani presbyteri facinora nuntiata sunt, necesse est ut diligentius cuncta perscruteris, et seu (c) mulieres cum quibus perisse dicitur, seu alios quos de causa eadem scire aliquid senseris, huc pariter festines adducere, quatenus ecclesiasticæ districtioni liquide possint aperiri quæ vera sunt. Hæc vero omnia ita efficaciter utrique curabitis adimplere, ut nulla vos de neglectu culpa respiciat, scientes ad vestrum omnino pertinere periculum, si hæc nostra quoquo modo fuerit lentata præceptio.

EPISTOLA XXXVII.

AD BONAM ABBATISSAM.

Monasterium construi præcipit, et omnia a Joanne presbytero ipsi legata confirmat.

Gregorius (a) Bonæ abbatissæ.

Ecclesiastica damnum non sentit utilitas, si res aliis competentes, cognita veritate, restituat. Cognovimus itaque Joannem quondam presbyterum sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui Deo auctore deservimus, in domo juris sui posita in hac urbe Roma, juxta thermas Agrippianas, oratorium construxisse, ibique quosdam redditus legati titulo per testamenti sui seriem reliquisset; in quo etiam oratorio servorum Dei congregationem esse constituit; et hæc omnia ut

(b) Duo Vaticanæ, Norm. et pl., concurrentibus.

(c) Refertur extr. de testibus et attestat., c. 3. ubi Glossa notat, 1° mulieres producti testes adversus clericos; 2° socios criminum admitti ad testimonium; 3° in criminalibus mulierum testimonium non recipi. Quamvis autem semper rejectæ sint femine a postulationibus, testimoniis, accusationibus, judiciis, variis ob causas, nihilominus non raro fuisse admissas, multorum legibus aut moribus constat. In Dig., de testibus, leg. 18, qui testam. fac., leg. 20, § mulier. In jure canonico, extr. de testibus, c. 3 et 33. Et apud Grat., causa 15. q. 3. referuntur plures textus ex jure civili. Jure Gallico mulieres admitti, necnon in foro ecclesiastico, praxis hodierna testatur. De sociis criminum, quod testificari non possint, ait Alex. 3, extr. de testibus, c. 10, et c. 20, quia simili morbo laborant. Et Clement. 3, extr. de Confess., c. 1. Secundum juris utriusque statuta, de se confessi super aliorum conscientias interrogari non debent. AUGER.

EPIST. XXXVII [Al. 44, indict. 14, et 49, indict. 2]. — (a) In Edit. vet., Bono abbati. Confirmat hanc lectionem quod in fine epistolæ legitur juxta Mss. Norm., tres Romanos, et alios nonnullos: non solum a te, sed etiam a tuis successoribus; ideoque viris, non feminis.

(b) In Norm. et tribus Vatic. : *Completa est, nostra*

A debuissent impleri, testamenti sui pagina sanctæ memoriæ decessori nostro Pelagio noscitur deputasse. Sed quia, morte occupatus, hoc non occurrit implere, et domus ipsa cum horto suo ab actoribus nostræ Ecclesiæ detinetur, et idcirco hactenus necdum voluntas defuncti (b) completa est, justitiæ ratio nos vehementer incitat hujusmodi piæ dispositionis arbitrium vestra sollicitudine, et hoc quod decessori nostro injunctum est, adimplere. Sed quoniam illic, pro difficultate temporis, nova servorum Dei congregatio adhiberi non potuit, feminarum saltem congregationem constituendam esse decernimus, atque ideo et locum ipsum solemniter dedicare. Et quia monasterium ubi tu prius fuisti in ruinæ erat periculo constitutum, te illic cum congregatione tua consistere per omnia (c) debere, Deo annuente, perspeximus, quatenus in suprascriptæ domus monasterio, juxta voluntatem defuncti, Domino Redemptori nostro serviens esse congregatio potuisset, et imminens periculum evitare. Unde necesse est ut et nunc et in futuris temporibus Dei illic laudes per eam quæ modo est vel successura est congregationem modis omnibus celebrentur. Considerantes igitur antedicti presbyteri voluntatem, perpetuo illic tempore monasterium esse, atque ad id eandem domum in integro cum horto suo et rebus interius designatis, quæ a testatore relictæ sunt, proprietatis jure constituimus pertinere; id est, massam Magulianensem cum appendicibus suis via Numentana milliario plus minus undecimo, tabernam in hac urbe, quæ est posita (d) juxta Palacenis, et (e) Salgamum posito ante domum suprascripti monasterii. Oportet ergo ut ita dilectio tua diligenter invigilet, ut et Dei illic, sicuti præfati sumus, laudes salubri studio devote, ut moris est, celebrentur, et suprascriptæ res ad jus ipsius pertinentes, nulla, te negligente, occasione deperant. Hanc enim sollicitudinem (f) non solum te, sed etiam eas quæ tuo loco successerint in prædicto sollicitudine, piæ dispositionis voluntatem; et hoc quod decessori nostro injunctum est, prævividimus esse complendum; ideoque neressarium esse perspeximus ut dedicari oratorium ipsum protegente Domino debuisset. Et quia.

(c) Becc. et Pratell., debere, quatenus et in suprascriptæ domus monasterio congregatio esse potuisset, et imminens rei periculum evitaret. Unde.

(d) Locum est in urbe Roma, ubi fuit monasterium sancti Laurentii martyris, de quo Anastasius Bibliothec., in Greg. IV. GUSSANV.

(e) Salgami nomine a sale fortasse deducto intelliguntur quæcunque sale vel aliis salis vim habentibus condita ad cibum in vasis servabantur, ut mala, fici, uvæ, cucumeres, etc. Vide Lexicon Martini. In Cod. Justin., lib. xii, tit. 42, est, de salgamo hospitibus non præstando. Ubi cavetur: ne quis comitum vel tribunorum, aut præpositorum, aut militum nomine, salgami gratia, culcitra, lignum, oleum a suis extorqueat hospitibus. Hic tamen per salgamum intelligitur cella salgamaria, seu officina in qua salgamum asservabatur et vendebatur a salgamariis. Conqueritur concil. Chalcedon., act. 11, salgamarios fuisse ordinatos episcopos; unde gravissimum in Ecclesia damnum.

(f) In tribus Vatic. et in Norm. non solum a te, sed etiam a tuis successoribus, in prædicto oratorio.

monasterio et rebus superius designatis, constitui-
mus nihilominus exhibere (g).

EPISTOLA XXXVIII.

AD LIBERTINUM PRÆFECTUM.

Ut Nasam Judæum seductorem puniat, necnon Christiana mancipia ab illo comparata liberet.

Gregorius (a) Libertino præfecto Siciliæ.

Ab ipso administrationis exordio, Deus vos in causæ suæ voluit vindictam procedere, **652** et hanc vobis mercedem propitius cum laude servavit. Fertur siquidem quod Nasas quidam sceleratissimus Judæorum, (b) sub nomine beati Eliæ altare puniendâ temeritate construxerit, multosque illio Christianorum ad adorandum sacrilega seductione deceperit; eed et Christiana, ut dicitur, mancipia comparavit, et suis **B** ea obsequiis ac utilitatibus deputavit. Dum igitur severissime in eum pro tantis facinoribus debuisset ulcisci, gloriosus Justinus, medicamento avaritiæ, ut nobis scriptum est, delinitus, Dei distulit injuriam vindicare. Gloria autem vestra hæc omnia districta examinatione perquirat; et si hujusmodi manifestum esse repererit, ita districtissime ac corporaliter in eundem sceleratum festinet vindicare Judæum, quantum hac ex causa et gratiam sibi Dei nostri conciliet, et his se posteris pro sua mercede imitandum monstrat exemplis. Mancipia autem Christiana (*Grat. dist. 54, c. 13*), quæcunque eum comparasse patuerit, ad libertatem, (c) juxta legum præcepta, sine ambiguitate perducite; ne, quod absit, Christiana religio Judæis subdita polluat. Ita ergo omnia districtissime sub omni festinatione corrigite, ut non solum **C** pro hac vobis disciplina gratias referamus, sed et testimonium de bonitate vestra, ubi necesse fuerit, præbeamus. (*Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 43.*)

(g) In Colbert. vet. legitur ad calcem epist., mense Maio, indict. 11.

Epist. XXXVII [*Al. 37*]. — (a) In Corb., Pratell. et Michaelino legitur, *Libertino prætori*. In Rhem. et Vatic. D. *ex prætori*. Si ex alterutra lectione una eligenda nobis foret, priorem censeremus antepenendam. Nimirum conqueritur infra sanctus Gregorius de Justino qui Siciliæ prætor fuerat, ex epist. 2 lib. 1, ad eum scripta: et Libertinum, qui fortasse successor ei datus fuerat, admonet hic ut ea quibus mederi neglexit Justinus emendet. Retinemus tamen *præfecto*, quia legitur in tribus Vatic., in Norm. quinque et in plerisque; aliundeque non minus ad præfectum spectabat ea e medio tollere de quibus ex postulat sanctus pontifex, quam ad prætorem. **D**

(b) Vide in Cod., lib. 1, tit. 9, de *Judæis et cæticolis*, legem *Judæos quosdam*, ubi prohibentur Christianos ritus simulare, crucem suis immiscere, etc. Gussanv. Cultum et honorem Eliæ exhiberi non improbat sanctus Doctor, sed malas sceleratissimi Judæi artes. Alioquin legitur sancti Eliæ prophetæ templum in Petrio a Zenone imperatore constructum, post reditum ex Persica expeditione. In ædem Eliæ quam dominicum nuncupabant, habes epigramma sancti Gregorii Nazianz., in Edit. Leunclavii. Constat tamen in Ecclesia Latina, saltem usque ad sancti Bernardi tempora, sancti Eliæ nullum diem festum decretum fuisse; Bernardus enim, in epist. 98 novæ Ed., respondet ad quæstionem cur ex Justis antiquæ legis Ecclesia solis Machabæis diem festum assignavit.

EPISTOLA XXXIX.

AD EPISCOPOS CORINTHIOS.

Diaconum mittit, qui de audita Adrianum inter et episcopos ejus accusatores reconciliatione inquirat.

Gregorius universis episcopis Corinthiis.

Desiderii nostri est ad concordiam (a) redire discordes, et unitos esse in gratia eos quos divisos ab alterutra dilectione voluntatis facit esse **653** diversitas. Scripta igitur fraternitatis vestræ relegendes, agnovimus quod hi, qui contra (b) Adrianum fratrem et coepiscopum nostrum aliqua dixerant, modo cum eodem episcopo in amicitiam convenissent, et magna nobis ad præsens facta est de eorum unitate lætitia. Sed quoniam ea quæ dicta sunt indiscussa remanere non patimur, Sedis nostræ diaconum ad ea investiganda **B** dirigimus; quia nuntiati nos facinoris qualitas vehementer impellit ut ea quæ audivimus dissimulare nullatenus debeamus, præsertim cum accusatoris et accusatum inter se fecisse gratiam indicastis, hoc nobis necesse est subtilius perrecutari, ne fortasse eorum sit comparata concordia; quæ ei, quod absit, non ex charitate, sed ex præmio facta constiterit, majori hoc emendatione plectendum est. Nam nos qui canonicè, revelante Deo, mala, si quidem vera sunt, resecare præcedentia festinamus, commissam postmodum culpam sine vindicta nulla ratione dimittimus (c).

EPISTOLA XL.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Numerium diaconum, si episcopatu dignum judicet, Romam mittat consecrandum. Catellam servam, si animo sincero monasticum habitum petiit, a Felice redimat.

Gregorius Petro subdiacono Campaniæ.

Ante aliquot dies tibi scripsimus, ut Numerium diaconum (a) Nuceriæ Ecclesiæ interrogare (b) subtili-

(c) In Cod., lib. 1, tit. 10: *Judæus servum Christianum nec comparare debet, nec largitatis aut alio quocunque titulo consequatur. Quod si aliquis Judæorum.... non solum mancipii damno multetur, verum etiam capitali sententia puniatur*, etc. Et lege sequente: *Græcus, seu Paganus, et Judæus, et Samaritanus, et alius hæreticus, id est, non existens orthodoxus, non potest Christianum mancipium habere*, etc. Lege distinct. 54 et extra., leg. v, tit. 6, de *Judæis*, cap. 2. Infra, passim, de *Judæis*, necnon in conciliis Galliæ, ubi plura videbantur *Judæis* permissa, quæ prosequi nostri non est instituti. Gussanv. Vide, infra, lib. iv, epist. 24, et Eusebium, lib. iv de *Vita Constantini*, c. 27, ubi refert ipsum imperatorem legem tulisse, ne Christianus ullus serviret *Judæis*; et si quis Christianæ religionis servus penes *Judæum* deprehenderetur, illum quidem libertate donandum, *Judæum* vero pecunia multandum.

Epist. XXXIX [*Al. 38*], — (a) Recent. Ed., *redigere*, inconsultis sane Mss., saltem antiq. et potioribus.

(b) Forte is quem injuste ab episcopis quibusdam condemnatum absolvit Gregorius, epist. 6 et 7 hujus indictionis. Gussanv.

(c) Turon. Cod. S. Galiani, cui concinit Edit. Paris. 1518, addit: *Mense Junio, indict. 11.*

Epist. XL [*Al. 39*]. — (a) Nuceria urbs olim Campaniæ in Picentiniis, nunc principatus citerioris in regno Neapolit., adhuc episcopalis sub archiep. Salernitano.

(b) Id est, curiosius, diligentius; quo sensu sæpe a

ter debuisses; et si nihil esset quod ei ad sacerdotii gradum potuisset obistere, hac eum consecrandum Deo auctore transmitteres. Et ideo si, facta interrogatione quam diximus, suprascriptum ad nos diaconum transmissurus es, clerum et populum civitatis ipsius admonere curabis, ut cum eo quancunque potuerint venire non differant, quatenus eis presentibus, si Deo placuerit et ordinandus fuerit, consecratur.

Præterea quia Felix defensor puellam nomine Catellam habere dicitur, quæ cum magnis lacrymis et vehementi desiderio habitum conversationis appetit, sed eam præfatus dominus suus converti (c) minime permittit, proinde volumus ut experientia tua præfatum (d) Felicem adeat, atque puellæ ejusdem animum sollicitè requirat; et sit ita esse cognoverit, pretium ejusdem puellæ suæ domino præbeat, et huc eam in monasterio dandam cum personis gravibus, Domino auxiliante, transmittat. Ita vero hæc age, ut non per lentam 654 actionem tuam præfatæ puellæ anima detrimentum aliquod in desiderio suo sustineat.

EPISTOLA XLI.

AD PANTALEONEM NOTARIUM.

Stuprator virginis aut eam ducat, aut corporaliter castigatus in monasterium detrudatur. Diaconus captivus Ecclesiæ sumptibus redimatur.

Gregorius Pantaleoni notario.

Questus est nobis Evangelus, Sipontinæ Ecclesiæ diaconus, filiam suam (a) a Felice fuisse, quod dici nefas est, stupratam. Pro qua re hujus præcepti auctoritate suffultum ad Sipontinam civitatem te proficisci necesse est, et adhibitis tibi sapientibus illis viris, cum omni subtilitate veritatem curabis addiscere; et si ita reperiis, eam quam (b) stupravit, aut uxorem factio nuptialibus instrumentis accipiat, aut corporaliter castigatum in monasterium eum privatum communione, ubi pœnitentiam peragat, nostro Gregorio usurpatur. In epist. seq., cum omni subtilitate veritatem curabis addiscere; hoc est summo studio, omnique sollicitudine. Ita in epist. 42, curet subtiliter singulas quasque describere.

(c) Converti, habitu conversionis indui, sanctimoniam aut ancillam Dei fieri, idem est. De servis sine domini consensu ad habitum conversionis non admittendis, lex ipsa naturæ præcipit, Evangelium confirmat, canones agnoscunt, statuunt imperatores et reges. Jus cuique suum servari, juris est naturalis. Paulus, I Timoth. vi: *Quicumque sub jugo sunt servi*, etc. Et additur: *Si quis aliter docet*, etc. quem textum explicant Patres, Ambrosius, Primasius, Hieronymus, Chrysostomus et alii veteres; concordant novi commentatores. De canonibus legere est canonem apost. 81 Chalcedonensis concilii, c. 4; Gangrensis, can. 3; capitularis Aquisgranensis, c. 23. Gelasius papa pœnam depositionis et excommunicationis decernit adversus eos qui contrarium fecerint. Refertur dist. 54, cum pluribus aliis auctoritatibus. Adde extra, lib. 1, tit. 18. De servorum monachismo, ignorante aut invito domino. Videat lector Leonis imperatoris constitutiones 9, 10, 11, quas legisse non erit injucundum. Imperatores tamen severius, adversus dominos infideles edixerunt, præcipue Judæos, ut supra, epist. 38, observavimus. Vide in Authent., novell. 5, c. 2, nov. 123, c. 4. Hinc canones posteriores in servorum gratiam multa

A tradere festinabis; ita ut nulla exinde ei sit quoquomodo egrediendi licentia, nisi hoc nostra permiserit fortasse præceptio.

Præterea quia supradictus diaconus de hostibus se redemptum, ac propterea debitum habere commemorat, ideo si talem ejus substantiam non esse cognoveris quæ ad reddendum debitum ipsum possit sufficere, Felici fratri et coepiscopo nostro te imminere præcipimus, ut ejus pretium de Ecclesia dare non differat, quatenus suprascriptus Evangelus diaconus sine tarditate aliqua a debiti possit necessitate cui est suppositus liberari.

EPISTOLA XLII.

AD FELICEM EPISCOPUM.

Ecclesiarum ministeria, pecuniæ, etc., Ecclesiæ Sipontinæ describantur, quorum index Romam mittatur.

Gregorius Felici episcopo Sipontino.

Propositi nostri sollicitudo nos vehementer astringit ut ita rerum ecclesiasticarum, Deo auxiliante, debeamus providere cautelam, quatenus in eis nulla possit ex neglectu evenire jaclura. Proinde fraternitas tua una cum Bonifacio, neonon et Pantaleone latore præsentium, sedis nostræ notariis, res Ecclesiarum, quæ apud Sipontinam noscuntur esse Ecclesiæ, curet subtiliter singulas quasque describere, ut tam ministeria Ecclesiarum, 655 quam etiam usuale argentum, vel quidquid aliud est, idem (a) brevis a vobis conscriptus, veraciter rerum facta inspectione, contineat. Ned quamdam ad hoc moram vel excusationem fraternitas tua tentet adducere; sed, omni excusatione cessante, hæc quæ a nobis injuncta sunt modis omnibus implere festina, eundemque nobis brevem manu tua subscriptum per ante dictum Pantaleonem transmittite, quatenus quid de hoc fieri salubriter debeat, divina possimus gratia suffragante disponere.

statuerunt, ut extr. de Judæis, c. 1 et 2, lib. v: *Fidelibus dominis non eripiuntur servi, sed dato pretio liberantur*. Hesselius, in Paulum, in cap. vi I Timoth., de istis tractat fusius, quem consule. De eadem materia sæpe fit in sequentibus epistolis mentio. GUSANV.

(d) Tres Vatio. *Felicem videat*.

Epist. XLI [Al. 40]. — (a) Fuisse nepotem Felicis episcopi Sipontini docet epist. 43.

(b) Ea de re multas leges videre est in Dig., ad legem Juliani, de vi publica. Aliquot etiam canones extr. de adulterio et stupro. Deponebantur clerici in hoc crimine deprehensi, et monasterio includebantur pœnitentiam acturi, dist. 81, cap. Si quis clericus. AUGR. Supponit vir eruditus stupratorem clericum fuisse, quod ex pœna ipsi inflictâ facile possumus conjicere.

Epist. XLII [Al. 41]. — (a) Brevis dicitur inventarium, rotulus, Gall. *role*, nempe chartula summarium quarumcunque rerum continens. Græcis πρῆξιον, pittaonium. Utuntur passim hac notione sanctus Hieronymus epist. 6, ad Florentium; sanctus Benedictus, c. 32 et 41 regulæ; Lupus Ferrar. epist. 80; et alii. Hinc imbreviare, in breves redigere, apud Hinemarum, Hovedenum, et alios. GUSANV. Vide, supra, epist. 5 libri II. Cæterum fallitur Gus-anv., dum hic laudat reg. sancti Benedicti caput 41.

EPISTOLA XLIII.

AD FELICEM EPISCOPUM.

Episcopum de illato a nepote stupro arguit, ipsique imponit lætæ in reum sententiæ executionem.

Gregorius Felici episcopo Sipontino.

Expectabamus fraternitatem tuam sua aliquos ad Deum prædicatione convertere, et male agentes ad rectitudinem revocare. Qua de re nimis contristamur, quia e diverso in nepotistui Felicis pravitate, tua evidenter, qui talem nutristi, culpa monstrata est. Pervenit (a) itaque ad nos quod superscriptus Felix Evangelii tui diaconi filiam, quod nefas est dicit, stupro deceperit. Quod si verum est, quamvis (b) gravi esset de lege pœna plectendus, nos tamen aliquatenus legis duritiam mollientes, hujusmodi disponendo præcipimus, ut aut quam stupravit uxorem habeat, aut certe si renuendum putaverit, districtius ac corporaliter castigatus excommunicatusque, in monasterium, ubi penitentiam peragat, retrudatur, de quo ei nulla sit egrediendi sine nostra præceptione licentia. Ita ergo fraternitas tua, ut hæc compleantur studeat, quatenus nihil de his aliquo modo possit omitti. Nam si quid, quod non credimus, lentatum fuerit, et illi grave postea periculum imminet, et te non levis incipiet culpa respicere.

EPISTOLA XLIV.

AD BONIFACIUM EPISCOPUM.

Stephanizæ res a decessoris sui actoribus occupatas restituat.

Gregorius Bonifacio episcopo Regitano.

Sicut Ecclesia (Grat. 12, q. 2, c. 49) proprias res amittere non debet, ita eam rapacitatis ardore iavdere alienas non oportet. Stephaniana siquidem latrrix præsentium, quasdam res suas temporibus decessoris tui 656 Lucii quondam episcopi ab actoribus ejus vi queritur occupatas. Et quia sibi eas petiit, justitia favente, debere restitui, propterea fraternitas tua cum Dei timore hæc quæ asserit subtiliter oret addiscere. Et si ita, quemadmodum superscripta femina ait, esse repperit, quæcumque male ablata sunt, faciat sine aliquo damno vel dilatione restitui.

Epist. XLIII [Al. 42]. — (a) Refertur extr. de adult. c. 2. Vide concil. Meld., an. 845, c. 64, 65, 66.

(b) Quam intelligat pœnam inquiri; an deportationem, aquæ et ignis interdictionem, depositionem, pœnam corporalem? Mortem videtur intelligere. Vide caus. 36, q. 2, et in Cod., l. ix, tit. 12 et 13, et novell. 143. GUSSANV.

Epist. XLV [Al. 43]. — (a) Tarentum vulgo Taranto, urbs olim Salentinorum, in magna Græcia, in sinu cognomine, hodie regni Neap., in provincia Hydruntina, ubi validum Hispanorum præsidium; titulo principatus gaudet; olim episcopalis, nunc autem archiepiscopali sede donata. GUSSANV.

(b) Et statim addit: *In rebus ambiguis... hoc tuæ conscientiz elegimus committendum.* Sic utrumque intelligerem. Habuerat Andreas ante ordinationem concubinam, id manifestum sancto Gregorio. Eidem concubinae fuisse post ordinationem permistum, quibusdam erat nata suspicio. Ejus conscientiam convenit sanctus Gregorius. Id patet ex verbis seqq.: *Et te illius criminis participationem habere, de qua etiam contraria est quibusdam nata suspicio.* GUSSANV.

A Nam valde durum est res alienas contra rationem Ecclesiam detinere. Ita ergo querimoniam præfatæ mulieris salubriter finire festina, ut nec nos exinde denovo molestiam patiamur, nec te avarum vel desidiosum hæc causa demonstret.

EPISTOLA XLV.

AD ANDREAM EPISCOPUM.

Ut sacerdotium ipse deponat, si peccati cum concubina sit conscius, hortatur. Quod mulierem fustibus cædi jusserit, a missarum celebratione per duos menses abstinere jubet.

Gregorius Andream episcopo (a) Tarentino.

Tribunal judicis æterni securus aspiciet (Grat. dist. 33, c. 7), quiaquis reatus sui conscius digna eum modo pœnitentia placare contendit. Habuisse **B** te siquidem concubinam (b) manifesta veritate comperimus, de (c) qua etiam contraria est quibusdam nata suspicio. Sed quia in rebus ambiguis absolutum non debet esse judicium, hoc tuæ conscientiz elegimus committendum. Qua de re, si, in sacro ordine constitutus, ejus te permistione esse recolis maculatum, sacerdotii honore deposito, ad administrandum nullo modo præsumas accedere, sciturus in animæ tuæ periculo te ministrare, et Deo nostro sine dubio te reddere rationem, si hujus sceleris conscius, in eo quo es ordine, celans veritatem, permanere volueris. Unde te iterum adhortamur, ut si te deceptum antiqui hostis calliditate cognoscis, competentium, dum licet, pœnitentia superare festines, ne cum eo particeps, quod non optamus, in die judicii deputeris. Si vero hujus reatus tibi concius non es, in eo te necesse est quo es ordine permanere.

Præterea quoniam (g) mulierem de matriculis contra ordinem sacerdotii cædicrudeliter (e) fustibus deputasti, quam licet post octo menses exinde minime arbitramur fuisse defunctam, tamen quia ordinis tui habere noluiisti respectum, propterea duobus te mensibus ab administratione missarum statuimus abstinere. In quibus ab officio tuo suspensum flere te convenit quod fecisti. Nam valde 657 dignum est, Frustra in explicanda sancti Gregorii mente laboravit Gussanvillæus, cum ex epist. sequenti clare pateat.

(c) Hic a recentioribus Ed. attexitur, *et te illius criminis participationem habere*; quæ nullis in Mss. reperimus. Deesse in undecim Codicibus mss. fatetur Gussanv., qui tamen ea retinenda censuit. Certe non sunt in septem Norman., in quatuor Romanis, in Corb., in Rhem., in Turon., in Andeg., etc. Redundare videntur correctoribus, Decreti dist. 33, et priores Editiones illa nesciant.

(d) *Matricula* dicebatur canon seu liber in quo descripti erant qui Ecclesie sumptibus alebantur. Inde matricularii dicti. Erant autem pauperes, orphani, viduæ quæ matriculariæ appellabantur. GUSSANV. Mulierem quæ fustibus cæsa est, fuisse unam e matricula Ecclesie argumento est, quod id factum est jussu episcopi, ad quem pertinebat cura et potestas in matriculis Ecclesie. ALTERRERA.

(e) De episcopo percussore, dist. 45, late Espensæus, digress. in Timoth., lib. II, c. 3, et nos infra, epist. 53. GUSSANV.

ut postquam te ad vitæ istius tranquillam rectitudinem laudabilium sacerdotum exempla non provocant, saltem (f) correptionis medicina compellat. (Cf. Joan. Diac. l. 3, c. 43.)

EPISTOLA XLVI.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Andream episcopum, si concubinam in sacro ordine constitutum contigerit, a ministerio prohibendum. Suspendendum eundem a missarum celebratione ob cæsam fustibus mulierem. Expendendas quoque clericorum de illo querelas.

Gregorius Joanni episcopo (a) Calliopolitano.

Ex gestis quæ ad nos fraternitas tua direxit, inventum est Andream fratrem et coepiscopum nostrum habuisse sine dubio concubinam. Sed quia incertum est si eam in sacro ordine constitutum contigerit, necesse est ut eum sollicita adhortatione commoneas, ut si positus in sacro ordine cum ea se novit immistum, ab eo quo est officio quiescat, et nullatenus administrare præsumat. Quod si forte conscius sibi hujus rei peccatum suum suppressens administrare præsumperit, animæ suæ periculum divino judicio imminere cognoscat.

(b) Matriculam vero quam fecit fustibus castigari, quamvis exinde post octo menses obiisse non credimus, quia tamen eam contra propositi sui ordinem hujusmodi fecit affligi, duobus hunc mensibus a missarum solemnitate suspende, ut vel hæc eum verecundia qualem se de cætero possit exhibere, instituat.

Præterea, oblata nobis petitione, quæ tenetur in subditis, clerici prædicti episcopi multa se mala ab eo sustinere commemorant. Ob quam rem fraternitas tua subtiliter cuncta curet addiscere, et ita ea rationabili modo emendare atque disponere, ut nulla eis pro hac re huc remeandi de cætero necessitas imponatur (c). Mense Julio, indictione 11. (Vid. sup. ep. 44. Cf. Joan. Diac. l. 1v, c. 27.)

(f) De episcopo agitur quem a sacris altaribus suspendit, ac flere jubet, ut vel ea ratione dominationis in eo tumorem comprimat, spiritum exstinguat. Itaque per correptionis medicinam usum intelligo disciplinæ canonicæ, necessarium licentiæ peccatorum frenandæ; quam licentiam impunitas aleret, nimia remissio foveret. Apage austeritatem Tertulliani, Novati, etc. Inflectatur rigor sancti Cypriani, et aliorum Patrum, concilii Eliberit. et aliorum conciliorum adversus lapsos, ita tamen ut sacerdotis Heli mollitiem aversemur. Tot dispensationibus, tot gratiis aut laxatis aut luxatis leges vilesunt, enervantur, concidunt. Quæ vero politia stare potest sine legibus? cui bono leges quas impune transgredi aut liberum est, aut passim venia dignum? Nostros, quæso, mores componat lector cum antiquis moribus, ut vel hinc discat quam sit necessaria correptionis medicina, quam pernicioosa facilitas veniæ. Prudentis est medici ea adhibere remedia quibus vulnera sanentur, non quibus tantummodo tegantur et incrustentur. Antiquitus infrequens erat relaxationis usus, sed legum vigeat observatio; nunc affluentibus remissionibus inundat peccatum. GUSAUV.

Epist. XLVI [Al. 45]. — (a) In Vatic. D, Colbert., Pratell. ac nonnullis, legitur, *Calliopolitano*. Est

EPISTOLA XLVII.

AD CLERUM ECCLESIE SALONITANÆ
Honorati electionem in episcopum approbat.

Gregorius Clero ecclesiæ Salonitanæ.

Dilectionis vestræ scripta relegentes, electionem vos (a) in Honoratum archidiaconum vestrum fecisse didicimus, et omnino nobis gratum fuisse cognoscite quod olim expertum virum et gravem moribus ad episcopatus ordinem elegistis. Cujus etiam et nos personam, quia dudum est nobis bene cognita, comprobamus, eumque vobis juxta desiderium vestrum et nos ordinari volumus sacerdotem. Pro qua re hortamur vos in ejus electione sine aliqua ambiguitate persistere. Nec quædam vos res ab ejus debet persona deflectere, quia sicut ista laudabilis nunc probatur electio, ita si, quod absit, dilectionem vestram ab eo quisquam deviare seduxerit, et animæ vestræ gravamen, et opinioni maculam infidelitatis imponet. Eos vero qui ab electionis vestræ unitate desideratæ (b) discordant, ut vobiscum sentire possint. (c) ab Antonino subdiacono nostro fecimus admoneri. Cui etiam de persona Malchi fratris et coepiscopi nostri quid oporteat fieri, jam pridem injunximus. Sed quoniam et ipsi scripsimus, credimus, eum ab inquietudine vestra sine mora quiescere. Qui si fortasse obedire quocumque modo neglexerit, contumacia ejus modis omnibus canonicæ ultionis distractione multabitur.

EPISTOLA XLVIII.

AD COLUMBUM EPISCOPUM.

Præmisso singulari benevolentie testimonio, illum ne pueros ordinari, neve ordines ex favore aut ex venialitate conferri sinat, atque ut sibi concilii statum indicet, hortatur. De calenis beati Petri aliquod clavibus inclusum mittit.

Gregorius Columbo (a) episcopo.

Et antequam fraternitatis tuæ scripta susciperem, bonum te Dei famulum esse, nuntiante veridica opinione, cognovi. Et postquam suscepi, certum fuisse hoc quod fama dudum asperserat, plenius intellexi;

vero Callipolis, vulgo *Gallipoli*, urbs Calabriae episcopalis, sub archiepiscopo Hydruntino.

(b) Id est, *maticulariam*, seu mulierem quæ matriculæ Ecclesiæ ejus sumptibus alebatur inscripta erat.

(c) Sic habent Turon. S. Gat., Colbert. vetus et Corb.

Epist. XLVII [Al. 46]. — (a) De Honorato, ejusque cum Natali Salonitano episcopo dissidiis jam dictum epist. 20 libri primi. Electio ipsius in Salonitanum episcopum irrita fuit, et a provincialibus episcopis Maximus, cui Mauricius Augustus favebat, in Salonitanam sedem est intrusus. Qua de re atque de varia Honorati fortuna, vide nostros de sancti Gregorii Vita commentarios, lib. II.

(b) Editi, *inconsiderate discordant*. Rhem., *unitate desiderata discordant*. Sequimur Norm., Turon., Andeg., Vatic., etc. Vulgatorum vero lectioni nullus e nostris Mss. favet.

(c) Reg., ab *Anthimo*.

Epist. XLVIII [Al. 47]. — (a) Excusi, *episcopo Numidæ*, nec vitiose, licet *Numidæ* absita Mss. Norm., Vatic., Corb., denique ab omnibus quos consuleri licuit.

meritisque tuis valde congaudeo, quod testes vitæ A laudabilis mores tuos et actus ostendis. Hæc ergo quoniam superna tibi sentio majestate collata, gratulor; et Deum Creatorem nostrum utique benedico, qui servis humilibus misericordiæ suæ dona non denegat. Qua de re verum fateor quia sic me fraternitas tua ad amorem suum flamma charitatis accendit, sicque tibi unitus est: meus spiritus, ut et videre te cupiam, et tamen absentem corde semper attendam. Hæc igitur ita esse ex te bene consideras. Nam profecto plus in charitate animorum unitas quam corporalis (b) potest unire præsentia. Præterea tota te mente, toto corde, totaque anima apostolicæ sedi inhærere ac esse devotum et nunc scio, 659 et priusquam epistola tua hoc testimonium perhiberet, manifeste cognovi. Præmisso itaque debita ex B charitate salutationis alloquio. adhortor ut eorum quæ beato Petro apostolorum principi promisisti memor esse non desinas.

Itaque erga primatem synodi tuæ esto sollicitus. ut (c) pueri (*Grat. 1, q. 1, c. 120*) ad sacros ordines nullatenus admittantur, ne tanto periculosius cadant, quanto citius conscendere ad altiora festinant. Nulla sit in ordinatione venalitas; potentia vel supplicatio personarum nihil adverus hæc quæ prohibemus obtineat. Nam proculdubio (d) Deus offenditur, si ad sacros ordines quisquam non ex merito, sed ex favore, quod absit, aut ex venalitate provebitur. Hæc autem si fieri cognoscis, non taceas; sed instantier obsiste: quoniam si hæc aut investigare fortasse neglexeris, aut intellecta celaveris, non solum illos qui hæc agunt, peccati vinculum illigabit; sed et te C hujus rei non levis ante Deum culpa respiciet. Oportet ergo canonica ultione si quid tale committitur, coerceri: ne tantum facinus (e) cum aliorum peccato vires ex dissimulatione percipiat.

Præsentium igitur portitorem Victorinum fraternitatis tuæ diaconum, quem tuum reor imitorem existere, et cum charitate suscepi, et ad remeandum citius relaxavi, per quem etiam claves beati Petri, in quibus de catenis ipsius inclusum est, tibi met pro benedictione transmisit.

Præterea de unitate ac pace concilii, quod Deo auctore congregare disponitis, charitas tua animos nostros subtiliter omnia indicando lætificet.

(b) Sic emendavimus ex quinque Mss. Anglic., qui-bus consentiunt Beccensis, Michaelinus et Sagiensis. D Communis tamen Mss. lectio est: *plus in charitate animos unitas, quam corporalis potest venerari præsentia*. Eadem est Editorum, mutato tantum *animos in animorum*.

(c) Non hic de titulis episcopatum et abbatiarum loquitur, quos pueris quinquennibus concessos olim luxit Ecclesia; de ordinibus ipsis agit nulli conferendis, cujus non sit ætas legitima. Disputant in scholis theologi, an pueri ante rationis usum possint valide in diaconos, presbyteros, episcopos consecrari. Canonistæ, dist. 77 et 78, cuique ordini designant certum annorum numerum quo recipiatur, certa intervalla quibus administretur, certam in quoque gradu moram, ne sit ascensus præceps et in lapsu nimia festinatione pronus. Pares sanctissimi neophytos excludebant multis de causis, incitiam, impe-

EPISTOLA XLIX.

AD ADEODATUM EPISCOPUM.

Post amicam salutationem, eum hortatur ad exemplum officium; imprimis ne ullos nisi provectiores ætate, et mundos opere ordinet; ne sit in ordinatione venalitas. Maximiani episcopi utatur consilio. Tandem peracta synodo, se de ejus concordia certiore faciat.

(a) Gregorius Adeodato episcopo Primati provinciæ Numidiæ.

Qualiter erga nos fraternitatem vestram charitas dilectionis astrinxerit, scriptorum vestrorum series evidenter innotuit; magnumque fomitem nobis contulere lætitiæ, quod ea et benigna pietate composita et Deo placita dilectione fervere didicimus. Ut igitur breviter diximus, ita mentem vestram epistola quam direxistis exposuit, ut auctor ejus abesse minime crederetur. Nec enim absentes judicandi sunt, quorum animus ab alterutra charitate non discrepat. Quamvis autem nec virtus, nec ætas vos, sicut scribitis, ad nos venire permittat, ut de fraternitatis vestræ corporali possimus gratulari præsentia, tamen, quia animus noster vobis, vesterque nobis unitus est, 660 vicissim nobis per omnia præsentem sumus, dum nos unita per amorem mente conspicio. Salutantes præterea fraternitatem vestram, congruo charitatis affectu hortamur, ut officium primatus, quod Deo habetis auctore, tota intentione sic studetis sagaciter exhibere, quatenus ad hunc vos ordinem pervenisse et animæ vestræ proficiat, et aliis in futuro exemplum bonæ imitationis existat. Estote ergo præcipue in ordinatione solliciti (*Grat. 1, q. 1, c. 119*); et ad sacros ordines aspirare, nisi provectiores ætate, et mundos opere, nullatenus admittatis, ne forte semper esse desinant quod immature esse festinant. Eorum enim qui in sacro sunt ordine collocandi prius vitam moresque discutite; et ut dignos huic officio adhibere possitis, non vobis potentia aut supplicatio quarumlibet surripit personarum. Ante omnia autem cautos vos esse oportet, ut nulla prove-niat in ordinatione venalitas, ne, quod absit, et ordinatis et ordinantibus periculum majus immineat. Si quando igitur de his tractari necesse est, graves expertosque viros (b) consiliis vestris adhibete participes, et cum eis communi de hoc deliberatione pensate. Præ omnibus autem Columbum fratrem et coepiscopum ritiam, superbiam, favorem, venalitatem, quæ ut plurimum in eorum promotionibus occurrunt, aver-santes. Ad idem facit epistola sequens, relata caus. 1, q. 1, quam sæpe in seminariis legi, et per singulos canones explicari foret utile; causam totam dico et epistolam. GUSSANY.

(d) Attendant sacerdotiorum collatores et patroni. Solam spectent Dei gloriam, Ecclesiæ ædificationem, animarum salutem; sileant favor, potentia, supplicatio, venalitas.

(e) Sic legitur in tribus Vatic., Corb., Aud., etc. In Excusis autem: *ne tantum facinus, cum aliorum peccato parçitur, vires ex dissimulatione percipiat.*

Epist. XLIX [At. 48]. — (a) Quales essent in Africana Ecclesia primates, jam docuimus; et uberius in commentariis de sancti Gregorii Vita ostenditur.

(b) Ita legit hunc locum Gratianus, et retulit loco indicato. Sic etiam legitur in Mss. Norm., in Vatic.

nostrum in cunctis adhibere vos convenit. Credimus enim quia si illa quæ agenda sunt cum ejus consilio feceritis, nullus in vobis quod quibusque modis redarguere possit inveniet; nobisque ita gratum esse tanquam si cum nostro consilio agantur, cognoscite: quoniam vita moresque illius ita nobis sunt in omnibus approbati, ut cunctis liquido constet quia quod cum ejus consensu agitur nullius culpæ macula fuscatur. Præsentium vero lator Victorinus, superscripti coepiscopi nostri diaconus, vestrorum præco ita existit meritorum, (c) ut animos nostros de vestra vehementer actione reficeret. Et oramus omnipotentem Dominum ut bona quæ de vobis retulit placita sibi plenius faciat operatione clarescere. Concilium itaque quod congregare disponitis, dum Deo fuerit solatiante peractum, de ejus nos unitate atque concordia lætificare, ac reddite per omnia certiores.

EPISTOLA L.

AD THEODORUM EPISCOPUM.

Ipsam laudat quod sacerdotum vitam sollicite perscrutetur ac renuntiet. Paulum episcopum in monasterio ad pœnitentiam permanere præcipit. Hujus describendas res ac servandas. De Bonifacio graviter accusato inquirendum.

Gregorius Theodoro episcopo (a) Lilibætano.

Fraternitatis tuæ grata nobis omnino sollicitudo est, quia ea quæ de sacerdotum vita cognoscit, et perscrutari curat, et investigata renuntiat. (b) Ut ergo in hac sollicitudine quam in te laudamus possis sine diminutione persistere, studiosus esto ac vigilans; et si quos illic a quibuslibet, quod absit, excessus perpetrari cognoveris, siquidem tales sunt qui emendari ibidem possint, rationabiliter emendentur; alioquin fratri nostro Maximiano episcopo scriptis renuntiare festina, ut quid stendum sit a vobis informatum agnoscat. Nulla igitur res ab investigatione pravorum actuum vel insinuatione te revocet. Nam quanto vigilantiam tuam modo laudamus, tanto culpabilior invenieris, si hujusmodi actus qualibet dissimulatione celaveris.

C, etc., necnon in vet. Excusis. Duo Vaticani non diverso sensu habent, *consilii vestri adhibete participes*. Recentiores vero Vulgati, *consilii vestri*.

(c) Vatic. B, *ut amicos nostros*.

EPIST. L [Al. 49]. — (a) Diversimode scribitur. In Normannis, Vaticanis tribus consentientibus, *Lilibitano*, vel *Lilibitano*. In Vatic. B, *Libuitano*. In Colb., *Liuvitano*. In Andeg., *Tillibitano* Lilibæum urbs erat Siciliæ olim celeberrima, cui successit quæ vulgo nunc *Marsalla* dicitur, in valle Mazaræ, vulgo *Pal di Mazarà*. Lilibæum in conciliis maxime notum ex Paschasino hujus urbis episcopo, qui in concilio Chalced. sancti Leonis papæ legatus fuit.

(b) Vatic. C, *ut ergo hæc sollicitudo..... possit sine diminutione subs*.

(c) De cimiliarchio jam dictum ad epist. 20 lib. 1, *Honorato*.

(d) Norm., *rerum inventarij paginam*.

(e) Hoc est. *descriptum, exemplum, apographum*.

(f) *Scrinia sunt capsæ, loculi, armaria, in quibus acta asservantur: Gallis, le trésor*. Hinc scriniarius, chartophylax, aut, ut melius Suidas, chartularius. Legitur etiam Græce *σφύριον* et *σφριδιπίος*. Vide in Cod. lib. xii. tit. 19. *Varia erant scrinia, libellorum,*

Paulum præterea quondam episcopum, in monasterio in quo est, in pœnitentia volumus permanere. Res autem quæ apud eum inventæ sunt, in (c) cimiliarchio ecclesiæ tuæ servare modis omnibus studebis. De quibus etiam secundum (d) rerum inventarum paginam (e) desusceptum te facere volumus, et in (f) scrinium ecclesiæ tuæ transmittare. Sed et clericis ejus, si tamen illic aliqui præsentés sint, (g) a pari aliud facere desusceptum te convenit, in quo tua fraternitas fateatur quia desusceptum de eisdem rebus in scrinio nostro emisit, quatenus, dum necesse fuerit, competenti personæ res omnes possint sine detrimento restitui.

De Bonifacio vero quædam gravis ad nos accusatio pervenit, cujus scelera volumus utrum vera sint ut fraternitas tua cum (h) loci servatore prætoris examinet.

EPISTOLA LI.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

De miraculis Patrum in Italia factis scribere cogitans, Maximianum rogat ut ea quorum meminit indicet.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Fratres mei qui mecum familiariter vivunt omni modo me compellunt aliqua de miraculis Patrum quæ in Italia facta audivimus sub brevitate scribere. Ad quam rem solatio (a) vestræ charitatis vehementer indigeo, ut ea quæ vobis in memoriam redeunt, quæque cognovisse vos contigit, mihi breviter indicetis. (b) De domno enim Nonnoso abbate, qui juxta domnum Auastasium de Pentomis fuit, aliqua retulisse te memini, quæ oblivioni mandavi. Et hoc igitur, et si qua sunt alia, tuis peto epistolis imprimi, et mihi sub celeritate transmitti, si tamen ad me ipse non properas.

EPISTOLA LII.

AD PRISCUM PATRICIUM.

Ex prosperitatis et adversitalis vicissitudine humilitatem suadet. Gratulatur de recuperata imp. gratia. Sabinianum et Castum commendat.

Gregorius (a) Prisco patricio Orientis.

Si vitæ istius cursum veraciter attendamus, nihil

memoriæ, dispositionum, epistolarum; item sacrarum largitionum, tabulariorum, numerariorum, etc. Apud Budæum scriniorum alia erant stataria, alia viatoria, etc. GUSSANV. Vide apud Cassiodorum, lib. XI Var., cap. 20, 21, 22, 24.

(g) Sive *a paribus*. Vide quæ de hac voce diximus ad epist. 25 lib. 1.

(h) Non recipienda Vulgatorum lectio, *loci servatore prætoris*, loci prætoris servator erat ejus vicarius. Vide, supra, lib. II epist. 32.

EPIST. LI [Al. 50]. — (a) In Vatic. A et B, *vestræ veritatis*.

(b) Is monasterii in monte Soracte positi fuit præpositus, *sub Patre asperrimo*, inquit Gregorius, Dialog. lib. I, c. 7. Postea vero abbas ejusdem forte monasterii. *Domnum* illum appellat sanctus Gregorius, et quidem ex regulæ sancti Benedicti decreto, cap. 63, *abbas autem, quia vires Christi agere creditur, Domnus et abbas vocetur*.

EPIST. LII [Al. 51]. — (a) Nempe dux Orientalis exercitus, in locum Philippicæ ab imperatore Mauricio suffectus: vir strenuus, et qui egregia in bello Pernico facinora gessit. Vide Simocattam. Errant qui eum Phocæ tyranni generum fuisse autumant, ut

in eo firmum, nihil invenimus stabile; sed **662** A quemadmodum viator modo per plana, modo per aspera graditur, sic nobis utique in hac vita manentibus nunc prosperitas, nunc occurrit adversitas; denique alternis sibi succedunt temporibus, et mutua se vice confundunt. Dum igitur omnia in hoc mundo (b) mutabilitatis ordo corrumpat, nec elevari prosperis, nec frangi debemus adversis. Tota ergo mente ad illum nos convenit anhelare, ubi quidquid est, firmum permanet, ubi non mutatur adversitate prosperitas. In hac ergo vita miro Dei omnipotentis moderamine idcirco agitur, ut vel prosperitatem adversitas, vel adversitatem prosperitas subsequatur, quatenus et humiliati discamus quidquid deliquimus (c) flere, et iterum exaltati adversitatis memoriam quasi humilitatis anchoram in mente teneamus. Non hoc ergo Creatoris nostri ira est deputanda, sed gratia; per quam discimus ut ejus dona tanto servemus verius quanto humiliter tenemus.

Quia igitur perfectam vos dominorum gratiam auctore omnipotente Deo reparasse cognovimus, magna pro vobis exultatione gaudemus, optantes ut vitam vestram rerum omnium gubernator et bonis semper presentibus fulciat, et ad gaudia perpetua extendat. Hæc vobis ideo loquor, quia multum vos diligo, atque me a vobis diligi scio.

Sed hoc quod me diligitis, in latorem presentium Sabinianum diaconum demonstrare, ut ubi usus exegerit, vestra patrocinia consequatur. Vir autem gloriosus Castus præc laudum vestrarum in Romanis partibus existit, quem vestræ excellentiæ paterna dilectione commendo.

EPISTOLA LIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Responsionem de causa Joannis et Athanasii presbyterorum simulatam, ineptam, ac Joannis episcopi sanctitati nullatenus congruentem, scelesto juveni tribuit, ad cujus consilia nimium ille inflectebatur. Ut dicta causa juxta canones finiatur, instat acerrime. Sabinianum apocriстарium suum commendat.

Gregorius (a) Joanni episcopo Constantinop.

Quamvis causæ consideratio me movet, ad scribendum tamen et charitas impellit, quia et semel et bis sanctissimo fratri meo domno Joanni scripsi, sed non ejus epistolas recepi. Alter enim mihi sæcularis quidam sub ejus nomine loquebatur; quæsi epistolæ ejus fuerunt, ego vigilans non fui, qui longe de eo aliter credidi quam inveni. De causa enim reveren-

Nicephorus et alii, nominis similitudine decepti. Litem dirimunt Cedrenus et Michael Glycas, qui Crispum Phocæ generum nuncupant; sed et Paulus Diaconus, qui in lib. IV Hist., c. 27, ait Phocam fuisse Stratorem Prisci Patricii. GUSSANV.

(b) Vulgati, *mutabilitatis ordo confundit*. Quam lectionem mutare cogit Mss. Vatic., Norm., Turon., Corb., etc., consensus.

(c) Abest *flere* a plerisque Mss. sine sensu jactura.

Epist. LIII [Al. 52]. — (a) De Joanne CP. lege quæ diximus ad epist. 4, lib. I. De causa vero Joan. presbyteri et monachorum Isauriæ plura in Vita sancti Gregorii dicturi sumus libro II.

dissimi viri Joannis presbyteri scripseram, atque de questionibus monachorum Isauriæ, quorum unus et in sacerdotio positus, in ecclesia vestra fustibus cæsus est; et rescripsit mihi, sicut ex nomine epistolæ agnosco, sanctissima fraternitas tua, quia nescierit de qua causa scriberem. Ad quod rescriptum vehementer obstupui, mecum tacitus volvens, si verum dicit, quid esse deterius potest, quam ut agantur talia contra servos Dei, et ipse nesciat qui præsto est? **663** Quis enim potest esse pastoris excusatio, si lupo oves comedit, et pastor nescit? Si autem scivit sanctitas vestra, et de qua causa scripserim, et quid vel contra Joannem presbyterum, vel contra Athanasium Isauriæ monachum atque presbyterum gestum sit, (b) et mihi scripsit, nescio; contra hoc ego quid respondeam, quando per Scripturam suam Veritas dicit: *Os quod mentitur, occidit animam* (Sap. 1, 11). Requiro, frater sanctissime, illa tanta (c) abstinentia ad hoc pervenit, ut fratri suo ea quæ novit gesta, negando velit abscondere? nunquid non melius fuerat in illud os carnes ad vescendum ingredi, quam de eo falsum sermonem ad illudendum proximum exire? præcipue cum Veritas dicat: *Non quod intrat in os coinquinat hominem; sed quæ exeunt de corde, illa sunt quæ coinquinant hominem* (Matth. xv, 11). Sed (d) absit hoc, ne ego de sanctissimo corde vestro tale aliquid credam. Illæ epistolæ vestro nomine prænotatæ sunt, sed vestras eas fuisse non arbitror. Ego beatissimo viro Domno Joanni scripseram, sed credo quod mihi familiaris vester ille juvenculus rescripsit qui adhuc de Deo nihil didicit, qui viscera

charitatis nescit, qui (e) in scelestis rebus ab omnibus accusatur, qui insidari quotidie diversorum mortibus per occulta testamenta, nec Dominum metuit, nec homines erubescit. Mihi crede, frater sanctissime, (f) si zelum veritatis perfecte habes, ipsum prius corrige, ut ex his qui vobis vicini sunt etiam ii qui vicini non sunt exemplo melius emendantur. Illius linguam noli recipere; ille ad consilium vestræ sanctitatis debet dirigi, non autem sanctitas vestra ad verba illius inflecti. Si enim illum audit, scio quia pacem cum suis fratribus habere non poterit. Ego enim attestante mihi conscientia, fateor quia cum nullo homine habere scandalum volo, et quanta valeo virtute declino. Et quamvis cum omnibus hominibus pacem habere sum moperere cupiam, vobiscum præcipue, quos vehementer amo, si tamen ipsi quos novi vos estis. Nam (g) si canones non custoditis, et

(b) Corruptum hunc locum sanavimus, juvenilibus præsertim Mss. Norm. In Vulgatis non una est lectio. In Ed. Rom. lego: *et nihil scripsit contra hoc, ego nescio, quid respondeam*. In Gussanv., *et mihi scripsit, contra hoc ego nescio quid respondeam, quando per scrip.*

(c) Ob quam *Jejunator* cognominatus est.

(d) Excusi, *absit hoc, ut ego*. Sequimur Mss. Vatic., Norm., Corb., invicem consentientes.

(e) Edit. ante Gussanv., *in scelestis rebus*. Reluctantur Mss.

(f) Ed. recentiores, *si zelum charitatis, contradicentibus* Mss.

(g) De canonum observatione ubique sic licitus est

rum actione corrigere. Contra morem quippe ecclesiasticum est (*Grat. dist.* 100 c. 8), si non patientissime toleratur, 666 quod a nobis absit, etiam injusta correctio.

Mota autem nimis est vestra fraternitas, atque cum tumore cordis quasi satisfaciens, scripsit nobis pallio te non nisi post dimissos de (a) secretario filios Ecclesie, et (b) missarum tempore, atque in litaniiis uti solemnibus, verbis aliquid te usurpasse contra generalis Ecclesie consuetudinem apertissima veritate professus. Quomodo enim fieri potest ut illud cineris atque cilicii tempore per plateas inter populorum strepitus agas licite, quod te agere (c) in conventu pauperum, nobilium, et in secretario Ecclesie velut illicitum excusasti? Illud tamen (*Grat. ibid.*), frater charissime, tibi non putamus ignotum, quod pene de nullo metropolitano in quibuslibet mundi partibus sit auditum extra missarum tempus usum sibi pallii vindicasse. Et quod bene hanc consuetudinem generalis Ecclesie noveritis, vestris nobis manifestissime significastis epistolis, quibus preceptum beate memorie decessoris nostri Joannis papae nobis in subditis transmisistis annexum, continens omnes consuetudines ex privilegio predecessorum nostrorum concessas vobis Ecclesieque vestrae debere servari. Constatemini igitur aliam esse generalis Ecclesie consuetudinem, postquam ea que vos geritis vobis ex privilegio vendicatis. (d) Nulla ergo nobis in hac re ut arbitramur, poterit remanere dubietas. Aut enim mos omnium metropolitaram etiam a tua est fraternitate servandus, aut si tue Ecclesie aliquid specialiter dicitur esse concessum, (e) preceptum a prioribus Romanae urbis pontificibus, quo haec Ravennati Ecclesie sunt concessa, a vobis oportet ostendi. Quod si hoc non ostenditur, restat postquam talia agere neque consuetudine generali, neque privilegio vindicatis, ut usurpasse te comprehes quod fecisti. Et quid dicturi sumus futuro iudici, frater dilectissime, si illud grave iugum atque vincu-

rum cervicis nostrae, non dico pro ecclesiastica, sed pro quadam saeculari nobis dignitate defendimus; gravari nos iudicantes, si tanto pondere vel parvi temporis spatio careamus? Decorari pallio volumus, forsane moribus indecori, dum nihil in episcopali cervice splendidius fulget quam humilitas.

Oportet igitur fraternitatem tuam si honores suos sibi quibuslibet argumentis stabili proposuit mente defendere, (f) aut generalitatis unum ex non scripto sequi, (g) aut ex scripto privilegiis se tueri. Vel si postremo nihil horum est, aliis Metropolitans huiusmodi te praebere nolumus praesumptionis exemplum. Sed ne forte putes nos, haec vobis scribentes, quae pro fraterna sunt charitate neglexisse, (h) scitote in nostro scrinio de privilegio Ecclesie 667 tuae subtiliter perquisitum. Et quidem quaedam inventa sunt quae omnino possint fraternitatis tuae intentionibus obviare, nihil autem in quo de huiusmodi capitulis pars vestrae possit Ecclesie roborari. Nam et de ipsa consuetudine tua quam opponis Ecclesie, quae vobis olim, (i) ut a partibus vestris probaretur, scripsimus, iam satis nos sollicitudinem gessisse cognoscite, inquirentes filios nostros Petrum diaconum, atque Gaudiosum primicerium, necnon et Michaelium defensorem sedis nostrae, vel alios, qui pro diversis responsis Ravennam a nostris decessoribus sunt transmissi, et haec te in praesentia sua egisse districtissime negaverunt. Apparet igitur secreto non potuisse geri, nisi quod usurpabatur illicite. Unde quod latenter subintroductum est, nulla debet stabilitate persistere. Quae ergo superflue a te vel a tuis decessoribus sunt praesumpta, cum charitatis intuitu, atque cum fraterna stude benignitate corrigere. Nullatenus, non dico per te, sed per aliorum vel decessorum tuorum normam ab humilitatis tentes regula deviare. Ut enim ea quae superius dixi breviter colligam, admoneo quatenus nisi decessorum meorum munificentia tibi haec per privilegium attributa docueris, (k) uti in plateis pallii ulterius non praesumas;

Epist. LVI [Al. 54.]. — (a) Lege epist. 19 lib. 1.

(b) Pallium non toto tempore missae episcopos gestasse, sed tantum usque ad recitationem Evangelii, patet ex Isidoro Pelusiota, lib. 1, epist. 136. Tunc enim assurgere solebant, et deponere pallium, quasi adveniente vero pastore Christo. Vide synodum VIII, contra Photium, act. 10, can. 29, Graecis 14. Ita etiam refert Simeon Thessalonic., lib. de Templo et Missa: *Dum Evangelium legitur, pontifex pallium deponit, servitute ac subjectionem suam erga Dominum demonstrans. Quoniam enim ille per Evangelium loqui cognoscitur, et tanquam praesens est, ipse tunc symbolum i. carnationis ejus gestare non audet, sed ab humeris sublato diacono tradit, qui illud dextra complicatum tenet ipsi pontifici astans et sacra dona praecedens.* GUSSANV.

(c) Qui sint illi pauperes nobiles quaero. GUSSANV. Conjecturam nostram accipe. Post episcopum constabat Ecclesia clericis et laicis. Clericos dicit Ecclesie milites, lib. III, epist. 34, atque alibi passim. Laicos hic vocat Ecclesie filios, e quibus honoratiores appellare solet ordinem, ceteros plebem; lib. 1, epist. 60; lib. II, epist. 8; lib. hujus epist. 14. De episcopo eligendo inscribit, *clero, ordini et plebi*; quos passim *ordinis*, hic *nobilium* titulo; quos vero *plebis*, paupe-

rum forsane nomine distinguit.

(d) Excusi, si veteres excipias, nulla ergo vobis; contradicentibus Mss.

(e) Sic legitur in Vatic., Norm., etc.; unde emendanda vulgata lectio: *Aut si... concessum praecipulumve a prioribus Romanae urbis pontificibus, quod, etc.*, ex quibus sensus alius efficitur.

(f) Adderem consuetudinem specialem istius loci, licet non scriptam, sed testibus probandam. Id enim videtur sufficere. GUSSANV.

(g) Ita vet. Et., consentientibus Mss. In Norm. tamen et in duobus Vatic., in Rhemensi et Turon., pro *se tueri*, legitur *se uti*.

(h) Ad hunc locum sic Alteserra: *Privilegium est suspectum, si non inventatur in camera beati Petri, id est in archivo sedis apostolicae, cap. Ad audientiam, extra. de praescr.* GUSSANV.

(i) Recentiores Ed., a patribus. Reluctantur vetera exempla.

(k) Ita Norm., Turon., duo Vatic. et alii. In Vatic. A et in Reg. legitur: *ut in plateis pallium ulterius non praesumas.* Excusi addiderunt *ferre*, scilicet: *pallium ulterius ferre non praesumas.* Caeterum de pallio sibi saepe, maxime in commentariis de sancti Gregorii vita, quos, indicio duce, consulere licet.

contra priscam consuetudinem existimet attentasse, quod et a multis et prope (e) ab omnibus civibus hujus urbis attestatur, inter gesta etiamsi acquievisset, et suprascriptus reverendissimus notarius potuerat attestari, quoniam jam de secretario descendentibus filiis Ecclesie, et ingredientibus diaconibus (f) ut mox procedatur, tunc primus diaconus episcopo Ravennatis Ecclesie pallium consuevit induere, quo et in litanis solemnibus uti pariter consuevit.

Nullus ergo contra me domino meo conetur subreperere, quia si vult, Deo custode, non potest probare quod a me aliqua novitas fuisse introducta. Qualiter enim jussionibus vel utilitatibus vestris, ubi causa exegerit, paruerim, omnipotens Deus cordi vestro purissimo faciat manifestum; et hoc peccatis meis imputo, quod post tot labores atque angustias, quas intus forisque sustineo, talem vicissitudinem merear invenire. Sed iterum me illa res inter alia consolatur, quod interdum sanctissimi patres ob hoc tantummodo (g) castigant filios suos ut eos faciant potiores; et post hanc devotionem ac satisfactionem sancte Ravennati Ecclesie, que peculiari-ter vestra est, non solum vetera privilegia conser-ventis, sed et majora vestris temporibus conferatis.

Nam quod de mappulis a presbyteris et diaconibus meis presumptum apostolatus vester scribit, vere fateor, tædet me aliquid exinde commemorare, cum per se veritas, que apud dominum meum sola prævalet, ipsa sufficiat. Nam cum hoc minoribus circa urbem constitutis Ecclesiis licitum sit, poterit etiam apostolatus domini mei, si venerabilem clerum primæ apostolicæ sedis sue requirere dignatur, modis omnibus invenire, quia quoties ad ordinationem episcopus seu responsi sacerdotes vel levites Ravennatis Ecclesie Romam venerunt, omnes in oculis sanctissimorum decessorum vestrorum cum mappulis sine

(e) Rhem, et Colb. antiq., *civibus hujus urbis, etiam inter gesta, si acquievisset sanctus reverendissimus notarius potuerat attestari.*

(f) *Procedere* proprie significat ad sacra convenire, maximeque dicitur de sacris personis, sicut *incedere* de magnatibus et regibus cum dignitate ac majestate ambulantibus; imo de diis, ut Juno, apud Maronem, Æn. 1:

Ast ego que divum incedo regina.

Ibidem:

Et vera incessu patuit dea.

De hoc verbo sæpe alibi, maxime in nota 471 ad lib. Sacram.

(g) Lege in hanc rem multa que sanctus Joannes Climacus refert exempla in quarto Scala gradu, num. 26, 29, 31, 33, 34, etc., et agnosces prælatorum miram prudentiam in puniendo, subditorum stupendam in patiendone obedientiam; ab illis decreta merito immerentibus supplicia, ab his quasi mererentur æquanimiter fuisse tolerata GUSSANV.

(h) Post hanc epistolam in duobus Cold. Teller. et in antiquiori Colb. subjicitur privilegium a Joanne summo pontifice Ravennati Ecclesie concessus his verbis: « Exemplum præcepti: Dilectissimo fratri Petro, Joannes. Convenire novimus rationi ut eos amictu pallii decoremus, quos in illis civitatibus divina inspirante misericordia sacerdotii honor illuminat, in quibus hoc etiam illis qui præteritis temporibus fuere pontifices ab apostolica sede constat esse indultum. Ideoque charitati tue usum pallii, sicut

A reprehensione aliqua procedebant. Quare etiam eo tempore quo istic a prædecessore vestro peccator ordinatus sum, cuncti presbyteri et diaconi mei in obsequium 670 domni papæ mecum procedentes usi sunt. Et quia prævidens Deus noster omnia in manu vestra et in conscientia purissima collocavit, adjuro vos per ipsam sedem apostolicam, quam antea moribus, nunc etiam honore debito gubernatis, ut in nullo Ravennati Ecclesie, que familiariter vestra est, pro meo merito privilegia quibus hucusque usa est, minuatis; sed et secundum vocem propheticeam, in me, et in domo patris mei, secundum suum meritum transferatur. Quia ergo universa privilegia que sancte Ravennati Ecclesie a prædecessoribus vestris indulta sunt, pro majori satisfactione subjei ea in scriniis venerabilibus secundum consecrationis decessorum meorum tempora, fidem nihilominus repertentes, nunc vero in Dei et in vestra est potestate quidquid veritate cognita fieri jusseritis, quoniam ego jussionibus apostolatus domini mei parere desiderane, quamvis antiqua consuetudo obtinuit, usque ad secundam jussionem abstinere curavi (h).

EPISTOLA LVIII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Si non habet Cosmas unde solvat, cum illius creditoribus paciscatur; atque ejusdem filios, pactam summam persolvens, liberet.

Gregorius Cypriano diacono.

Cosmas ex variis periculorum necessitatibus multis se dicit (a) debitis obligatum ita ut pro eis a creditoribus suis suos dicat filios detineri. Quæ res si ita est, nos omnino commovet. Quamobrem hortamur dilectionem tuam, ut quia de rebus pauperum dandis agitur, causam ejus cum summa subtilitate perquiras; et si inveneris eum prædictis debitis veraciter involutum, ut non sit substantia unde possit hæc ipsa

decessores tui habuisse noscuntur, præsentis auctoritate concedimus, atque ea omnia circa honoris tui privilegium volumus permanere, que anterioribus temporibus Ecclesie tue constat esse servata, ut nihil prorsus de privilegiis ejus doleas diminutum. Et, *subscriptio domini papæ*; Deus te incolumem custodiat. Data x Kalend. Octobris, imperante dom. Justino Augusto. » Doctissimus Balusius, qui ex Cod. Colb. præceptum hoc edidit, Miscellan. lib. v, recte censet scribendum ut in dicto Colb. *Justiniano, pro Justino.*

Epist. LVIII [Al. 56]. — (a) Nota historia viduæ IV Reg. iv, et parabola Matth. xviii. Romanorum vetustissimi lege XII tabularum permiserant viventis debitoris corpus secari, distrahi, dividi inter creditores. A. Gellius, lib. xx, c. 1. Postea debitores et qui se pro eis in nexum dabant, carceri mancipabantur, et verberibus ad creditoris nutum subdebantur. Livius, Annal. lib. viii, meminit causamque notat reflexi moris. Constantinus imp. pœna carceris liberat debitores fiscalum, Cod. lib. x, tit. 19, leg. 2. Diocletianus et Maximianus imperatores crudelissimi, ob æs alienum servire liberos creditoribus solunt, ut habetur Cod. lib. iv, tit. 10, leg. 12. Justinianus in authent. 134, c. 7, cavet ne debitoris filius pro patre retineatur aut in pignus, aut in servile ministerium, aut in conductionem, creditoremque qui hanc in legem peccavit subdit pœnis corporalibus. Carcer autem est species servitutis. Vide sanctum Gregorium, dialog. lib. ii, c. 27. In Gallis, mortui debi-

te discrete atque benignissime relaxare, ad sequendas A eos meliores partes frequentius admonere, quatenus et illi paternos in te mores invenisse se gaudeant, et tu creditam tibi regiminis causam, cooperante Domino, studiosius exsequaris.

EPISTOLA LXII.

AD EUTYCHIUM EPISCOPUM.

Ut in convertendis idolorum cultoribus perseveret hortatur. Ipsi prætoris postulat patrocinium.

Gregorius Eutychio episcopo (a) Tyndaritano.

Scripta fraternitatis tuæ, Benenato Ecclesiæ tuæ clerico deferente, suscepi; gratiasque omnipotenti Deo retuli, quod in causis animæ et iis quæ ad Deum pertinent, te occupatum esse cognovimus. Scripsisti siquidem nobis quosdam idolorum cultores, (b) atque B Angelliorum dogmatis in 673 iis in quibus constitutus es partibus inveniri, de quibus plures asseruisti esse conversos, aliquos autem potentum nomine atque locorum se qualitate defendere. Auxiliantes igitur bonis tuæ charitatis operibus, viro glorioso prætori Siciliæ nostra scripta transmisimus, quatenus, juvante Domino, qua potest tibi virtute concurrat, ut quod laudabiliter cœptum est, valeat salubriter adimpleri. Oportet ergo fraternitatem tuam, maximam in hoc sollicitudinem gerere. Vere enim episcopalem vitam sequeris, si per zelum linguamque tuam hos qui a fidei veritate dissentiant in Ecclesiæ unitatem reduxeris.

Epist. LXII [Al. 60]. — (a) Tyndaris, vulgo adhuc sancta Maria di Tindaro, urbs olim Siciliæ episcopalis inter Mylas et Pactas, nunc excisa, in ora littorali quæ Liparæas insulas respicit. GUSSANV. In quatuor Vatic., Norm., Rhein., Heg. et plerisque, legitur Tindarino vel Tyndarino. In duobus Teller., Londario.

(b) Ita quatuor Vaticani, quinque Anglic., septem Norm., Rhein., etc. Angelii forte ii sunt de quibus Niceph. lib. xviii hist., c. 49: *Tertii, inquit, præterea Severitæ sunt... alium esse dicunt Patrem alium Filium, et alium Paracletum. Spiritum videlicet sanctum; non esse autem horum quemque per se ipsum naturam, sed habere communem Deum sive Deitatem in ipsi existentem; atque de ea Deitate indivisibili modo participantem, quemlibet esse Deum. Unam autem substantiam opinantur esse, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum; communem vero ipsum Deum, substantiam et naturam. Cæterum Angelitæ isti ab adversariis ita appellati sunt, a quodam Alexandriæ loco, Angelii nomen habente, in quo scilicet, et, qui primas apud eos ferunt, conventus cogebant. Hos videm adversarii Sabellianistas... nominarunt. Pro, Angelliorum, Editi legerunt Angelorum. Fuerunt sane olim qui in cultu angelorum insanirent. Augustinus, hæresi trigesima nona: Angelici in angelorum cultum inclinati, quos Epiphanius jam omnino defecisse testatur hæres. 60. An disseminatos ab illis hæreticis errores, an alios hic intelligat Gregorius, incertum. Sanctus Paulus, ad Coloss. ii, 18: *Nemo vos seducat volens in humilitate et religione angelorum. Quæ Apostoli verba sic exponit Theodoretus: Qui legem defendebant, eos etiam ad angelos colendos inducebant, dicentes legem fuisse per eos datum. Mansit autem perditum hoc vitium in Phrygia et Pisisia. Proinde synodus quæ convenit apud Laodicæam Phrygiæ, lege prohibuit ne precarentur angelos, can. 35.... Illi ergo humilitate nimirum ducti hoc fieri suadebant, dicentes universorum Deum nec**

EPISTOLA LXIII.

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

De monasterio Gratosæ abbatissæ consecram Gregorius (a) Fortunato episcopo Neapolitano Religiosis desideriis sine difficultate præstari effectum. Atque ideo Gratosæ abbatissa una congregatione sua, oblata petitione, (b) quæ tene subditis, postulavit quod patriciæ recordationi stica per ultimam voluntatis suæ arbitrium in tate Neapolitana, in domo propria, in regione culensi, (c) in vico qui appellatur Lampadi, murium construi voluerit ancillarum Dei, in quo p tam Gratosam abbatissam præesse disposuit; que et oratorium exstruxisse dignoscitur, cui e voto suo (d) quatuor uncias totius substantiæ su misisse suggessit, quodque in honorem beatæ s semper virginis, genitricisque Dei et Domini, i Jesu Christi desideravit consecrari. Et ideo, i charissime, præsentis præceptione dilectionem duximus adhortandam, ut inspecto primitus i mento, si jure subsistat, et easdem quatuor u verissime eidem monasterio collatas esse cor ris, ad prædictum locum cum postulaverint, i vanter accedas, venerandæ solemniam dedica impendens, ut (e) quoties necesse fuerit, a pres ris Ecclesiæ in suprascripto loco deservien 674 celebrentur sacrificia veneranda missa; ita ut in eodem monasterio neque fraternitatis neque presbyteri præter diligentiam disciplin

Cerni, nec attingi, nec comprehendere posse, et op per angelos divinam sibi benevolentiam concilia vero cultum angelorum omnem ab Apostolo quisve Patribus damnatum cogites, audi nonn Angelos venerari, inquit Eusebius Demonstr. E lib. iii, p. 107, *pro ratione graduque dignitatis sumus, ut soli Deo, qui Rex est universi, adori honorem tribuamus.* Obsecrandos angelos a Ambros. lib. de Viduis. *Illorum enim inter eos inquit Hilarius, in ps. cxxix, eget infirmitas n*

Epist. LXIII [Al. 50]. — (a) Post depositionem metrii episcopi Neapolitani, cum Paulus Nepe episcopus, et postea Florentius ejus subdiaconem de se factam renuissent, consentiente Gregorio electus est Fortunatus ann. 593, qui scripsit concilio Romano ann. 595. De Floren de, supra, epistolam 13. GUSSANV.

(b) Id est, quæ huic epistolæ subditur et atque

(c) Ita Vatic. B et D, Norm. omnes, Corb. i Ed. In Vatic. A et C legitur: *in vico quondam padii.* In recent. Vulgatis: *in vico in quo Lamp, monasterium ancillarum Dei constituit, sepelire quo.* Hæc unde desumpta sint, nos latet, nec i obscurum est quis his verbis sensus sit affingi

(d) Seu tertiam bonorum suorum partem.

(e) In monasteriis plures olim dies caruisse li probat ex veterum monachorum regulis card de Rebus liturgicis lib. i, c. 18, num. 3. In p ad ii sæc. Bened., § 4, observat Mabillonius non quotidianam missæ frequentationem ita sacer d in more positam fuisse sæculo septimo, ut sin dies ad altare sacra celebraturi accederent. I iv Dialog., cap. 56, Cassius Narniensis epi: *quotidianum offerre consueverat Deo sacrificium nonnullos laudat ibidem Mabill. qui per sæ septimum rem sacram quotidie frequentant:* inquit, *antertoribus sæculis non tam obvium et*

quid molestiarum inferat; (f) aut si quid pro diversorum devotione commoditatis accesserit, sibi aestimet vindicandum. Sive aurum, sive argentum, sive prædium, sive vestimentum, omnibus modis constructio præfata possideat, cum ancillis Dei in eodem loco deservientibus debeat proficere quidquid offerri ibidem contigerit.

EPISTOLA LXIV.

AD CHRYSANTHUM EPISCOPUM.

Mevaniensi Ecclesie quærat episcopum, presbyteros ordinet, ibique consignet infantes.

Gregorius Chrysantho episcopo Spoletano.

Ante hoc biennium fraternitati tuæ (a) Mevaniensis Ecclesie visitationis deputaveramus officium, in quo (b) more scrinii nostri nihil vos de profectionibus facere voluimus clericorum. Nunc vero venientes huc præsentium portitores prædictæ Ecclesie clerici, dixerunt sacerdotem se neque in eadem Ecclesia, neque in ejus parochiis habere. (c) Hortamur igitur fraternitatem tuam ut si quidem talem potuerit reperire personam quæ digna ad episcopalis officii apicem valeat promoveri, huc eam cum solemnitate decreti vestrarumque testimonio litterarum celerius dirigatis. Sin vero hoc nunc inveniri non potest, cum omni studio ac vivacitate personas exquirite, quæ illic in presbyterii ordine valeant consecrari. Quarum vitam actusque subtili prius inquisitione discutite, ut in

(f) Obscurus est hic locus in recentioribus Edit., maxime vitio interpunctionis, *inferant aut si quid... vindicandum, sive aurum*, etc.; sic tamen explicandus: *neque fraternitas tua sibi aestimet vindicandum, si quid*, etc. In Norm., in tribus Vatic. et in plerisque legitur: *aut si quid pro diversorum devotione commod. accesserit, sive vestimentum candidum, cum ancillis Dei.... debeat proficere*. etc. In veteribus Vulg., consentientibus multis Mss., omittitur, *sibi aestimet vindicandum*.

Epist. LXIV [Al. indict. 2; 76 apud Guss., et in Vatic. 77]. — (a) Vide lib. 1, epist. 81.

(b) Hoc est juxta formulam a scrinii nostri scribis observari solitam.

(c) Quærit anxie Gussanvillæus cui tunc esset commissa hujus Ecclesie cura, num alicui diacono, ut olim ex can. 77 Eliberit., num ostiario, ut ex quodam concilio Toletano. Si attendisset vir doctus ad epist. 81 libri 1, olim 78, intellexisset sanctum Gregorium curam Eccl. Mevaniensis commisisse Honorato presbytero. Pro consignandis vero infantibus, et aliis episcopalibus muniis obeundis, vicini haud dubie episcopi, ut hic Chrysanthos, opem adhibuerunt.

Epist. LXV. [Al. 62]. — (a) In Vatic. B. et in nonnullis, *Mauricio Tiberio Augusto*. Mauricius genere Cappadox, vir strenuus, et bellica laude insignis. Hic, ob egregias animi dotes et præclara belli facinora, ab imperatore Tiberio Constantino consors imperii et gener factus est, data in matrimonium Constantina filia. Virgini annis summa cum laude imperium administravit, et tandem a Phoca vita simul et imperio privatus est una cum uxore et novem liberis: quod quidem ipsi justo Dei judicio contigisse ferunt, ob duodecim captivorum millia a Chagano Avarum duce trucidata, quos cum facile et parva pecunia potuisset, redimere noluerit. Nota est historia, quæ habetur apud scriptores maxime Græcos, Evagrium, Simocattam, Zonaram, Glycam, Cedrenum, Theophanem, Constantium Manassem, Nicephorum Callistum, qui omnes miramur virtutibus ejus prædicant. Durius tamen habitus est a Latinis, et præsertim a

ullo eis vel sacri canones, vel ecclesiasticæ regulæ valeant obviare, ut hæc provisione populus illic degens communionem, qua se privatos ob sacerdotum necessitatem flebiliter conqueruntur, recepisse se gaudeant, et in ecclesiis illis sacra missarum solemnitas deesse non debeant. Sed et pro consignandis infantibus fraternitas tua illuc curet accedere, ut nihil sit quod pastoralis sollicitudinis neglecta vos cura remordeat.

675 EPISTOLA LXV.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

Precaur ut legem temperet vel immutet, qua tum publicis rationibus implicatos, tum milites, in monasteriis suscipi prohibuerat.

Gregorius (a) Mauricio Augusto.

Omnipotenti Deo reus est, qui serenissimis dominis in omne quod agit et loquitur purus non est. Ego autem indignus pietatis vestræ famulus in hac suggestionem neque ut episcopus, neque ut servus jure reipublicæ, sed jure privato loquor, quia, serenissime domine, ex illo jam tempore dominus meus fuisti, quando adhuc dominus omnium non eras.

Longino viro clarissimo (b) stratore veniente, dominorum legem suscepi; ad quam, fatigatus tunc ægritudine corporis, respondere nil valui. In qua dominorum pietas sanxit ut quisquis publicis administrationibus fuerit implicatus, ei (c) ad ecclesiasticam Joanne Diacono, qui eum avarissimum, simulque rapacissimum Principem, Deo aduersum ac tyrannum nuncupavit. Gussanv. Pluribus de hoc imperatore dicendis hic supersedemus, cum de ejus virtutibus ac vitis disserendi commodiorem sæpe occasionem habuerimus in Vita sancti Gregorii, quam consulo.

(b) Strator dictus, qui imperatorem in equum inferret, eique equum sterneret. Codicis titulus est *de Stratoribus*, lib. xii. Eorum erat equos qui a provincialibus conferebantur probare. His præerat πρωτοστρωτωρ, apud Codinum, Gall., *le grand écuyer*. Absente magno domestico ense gestabat imperatoris, etc. Patricii et suum quisque stratorem habebant; nam et stratorem Prisci patricii et aliorum apud Theophanem reperio. Gussanv.

(c) Non omnibus licebat esse clericis. Omnibus monasteria patebant; scilicet quæ ad monasterium invitabant delicta, a clericatu arcebant, ut docet Nicænum concilium, canone 2, et epistola Siricii ad Himerium. Imo res administrasse publicas impedimentum erat. Innocentius I ad Victricium Rothomagensis episcopum: *Si quis post remissionem peccatorum cingulum militiæ sæcularis habuerit, ad clericatum admitti omnino non debet. Et postea: Quidam ex fratribus nostris curiales vel quoslibet publicis functionibus occupatos clericos facere contendant*, etc. Vide totam epistolam 2 et 24, et alios canones relatos distinct. 51; sanctum Gregorium (*Juxta ordinem antea vulgatum*), lib. vii, indict. 1, epist. 11, ad episcopos Siciliæ. Quinam vero sint isti curiales, et alii a clericatu prohibiti, explicat idem Innocentius, epist. 24, scilicet, advocati, milites, officiales, histriones. Legatur glossa in cap. 1, distinct. 51, et cap. 2, et in Decretal., lib. 1, de obligatis ad ratiocinia. Gussanv. Constantini Magni constitutione ratiociniis publicis obnoxii, et publicis officiis addicti arceantur a sacris ordinibus, nisi consensu principis. L. Officiales. *c. de episcopis et clericis*, lib. iii Cod. Theodos., eodem tit. Hæc legem probavit Innocentius I, ne ecclesia de his ad ordinem revocatis tristetur, can. *aliquantos*, et seq., 51 dist. Eandem legem a Mauricio instauratam lau-

cum officium venire non liceat. Quod valde laudavit, A evidentiissime sciens quia qui, sæcularem habitum deserens, ad ecclesiastica officia venire festinat, mutare vult sæculum non relinquere. Quod vero in eadem lege dicitur, ut ei in (d) monasterium converti non liceat, omnino miratus sum, dum et rationes ejus possunt per monasterium fieri, et agi potest ut ab eo loco in quo suscipitur ejus quoque (e) debita suscipiantur. Nam etsi quisquam devota mente converti voluisset, prius res male ablatas redderet, et de sua anima tanto verius quanto expeditior cogitaret. In qua lege sub junctum est ut nulli qui (f) in manu signatus est 676 converti liceat. Quam constitutionem ego, fateor dominis meis, vehementer expavi, quia per eam cœlorum via multis clauditur, et quod nunc usque licuit, ne liceat prohibetur. Multi enim sunt qui possunt religiosam vitam etiam cum sæculari habitu ducere. Et plerique sunt, qui nisi omnia reliquerint, salvari apud Deum nullatenus possunt. Ego vero hæc dominis meis loquens quid sum nisi pulvis et vermis? Sed tamen quia contra auctorem omnium Deum hanc intendere constitutionem sentio, dominis tacere non possum. Ad hoc enim potestas super omnes homines (g) dominorum meorum pietati cœlitus data est, ut qui bona appetunt adjuventur, ut cœlorum via largius pateat, ut terreste regnum cœlesti regno famuletur. Et ecce aperta voce dicitur ut ei qui semel in terrena militia signatus fuerit, nisi aut expleta militia, aut pro debilitate corporis repulsus, Domino Jesu Christo militare non liceat. (Cf. Joan. Diac. l. III, c. 50.)

Ad hæc, ecce per me servum ultimum suum et

davit Gregorius, sciens quia plerumque sæcularis, dum ecclesiasticum ordinem ambit, mutare vult sæculum, non relinquere; quod repetit infra, indict. 4, epist. 5, alias 11. ALTESERRA.

(d) Provehere ad honorem clericatus non licebat, imo nec ad honores, qualescunque debitores rerum publicarum in digestis, lib. 1, tit. 4, in monasterio converti licebat, teste sancto Gregorio, nec tamen servi, in vitis dominis, monasticam profliteri disciplinam poterant. De iis tamen qui rationibus publicis sunt obnoxii, id correxisse postea sanctum Gregorium liquet ex epist. 11 lib. VII, indict. 1. *Suscipienti, inquit, non sunt, nisi prius a rationibus publicis absoluti.* GUSSANV.

(e) Sic legimus in quatuor Vatic., Norm., etc., ubi Vulgati habent, *debita solvantur.* Cum juxta novel. 5, cap. 4, res quascunque habuerat monachus, jam domini essent monasterii, illius debita ab ipso monasterio persolvi æquissimum erat.

(f) Servos antiquitus fuisse signatos et litteratos, et punctis in cute victuris notatos, sciunt omnes; hinc proverbium: *Saniis nemo litteratur.* Similes notas militibus in rebant, stigmata inscribebant, aliquando per ignominiam, aliquando ut internocerentur. Vegetius, lib. II, cap. 5: *Victuris in cute punctis milites scripti et inserui jurare solent.* In Cod., lib. XI, tit. 9, de Fabricens.: *Stigmata, hoc est notæ publicæ Fabricensium brachii ad imitationem ironum infligantur,* Hino Tertullianus, de Corona: *Ex punctis miles qui missionem habet. Et eancius Cyprianus, ad Donatum: Te quem jam spiritalibus castris militia signavit.* GUSSANV. Vide Procopium, in caput XLIV Isaiæ, ad illa: *Alius describet manu sua, Dei sum.* τὸ δὲ, τῆ χειρὶ, διὰ τὸ στίξαι ἰσως πολλοὺς, ἐπὶ καρπῶν, ἢ βραχιόνων, ἢ

vestrum respondebit Christus, dicens: Ego te de notario comitem excubitorum, de comite excubitorum Cæsarem, de Cæsare imperatorem; nec solum hoc, sed etiam patrem imperatorum feci. Sacerdotes meos tuæ manui commisi, et tu a meo servitio milites tuos subtrahis? Responde, rogo, piissime domine, servo tuo, quid venienti et hæc dicenti responsurus es in judicio Domino tuo?

Sed fortasse creditur quia nullus eorum puro animo convertatur. Ego indignus famulus vester scio quanti his diebus meis in monasterio milites conversi miracula fecerunt, signa et virtutes operati sunt. Sed per hanc legem jam ne quisquam talium converti debeat prohibetur.

B Requirit, rogo, dominus meus, (h) quis prior imperator 677 talem legem dederit, et subtilius æstimet si debuit dari. Et quidem considerandum valde est quia eo jam tempore prohibentur quique relinquere sæculum, quo appropinquavit finis ipse sæculorum. Ecce enim mora non erit, et ardente cœlo, ardente terra, coruscantibus elementis, cum angelis et archangelis, cum thronis et dominationibus, cum principatibus et potestatibus tremendus judex apparebit. Si omnia peccata dimiserit, et solum hanc legem contra se dixerit esse prolatam, quæ, rogo, erit excusatio? Unde per eundem tremendum judicem deprecor, ne illæ tantæ lacrymæ, tantæ orationes, tanta jejunia, tantæque elemosynæ domini mei, ex qualibet occasione apud omnipotentis Dei oculos fuscantur; (i) sed aut interpretando pietas vestra, aut C immutando vigorem ejusdem legis inflectat, quia tunc

τοῦ σταυροῦ τὸ σημεῖον, ἢ τὴν Χριστοῦ προσήγοραν. Hoc est: *Quod autem MANU dixit, ideo forsitan adjecit, quod Christi nomen permulti, vel crucis signum, in palmis aut brachiis inuri sibi curarent.* Hieronymus in illum locum: *Scribet in manu sua, Dei sum, ut novo tyrocinito servitutus Christi se militem gloriatur.* Id etiam factitatum ab hæreticis refert Victor Utic., de Persec. Vandal., lib. II, init., ubi loquitur de quodam Clementiano, qui habebat in femore scriptum, *Manichæus, discipulus Jesu Christi.* Sex erant militi necessaria: 1° non sit negotiator; 2° examinetur; 3° præstet sacramentum; 4° ensis ei cingatur; 5° nota publica ejus brachiis inscribatur; 6° in album referatur, scribatur, GUSSANV.

(g) Imperatores plurali numero compellat, quod Theodosius puer jam anno 591 in societatem imperii a Mauricio patre suo fuisset accitus, ut jam observata a nobis.

(h) Gussanvillæus sanctum Gregorium redarguens, talem, inquit, legem ediderat Justinianus novel. 5, cap. 2, quam lector totam expendat velim, quoniam multa continet notabilia de monachis. Laudatum caput sæpius perlegimus, nec ullum de militibus a monastica professione arcendis verbum nobis occurrit; imo permittit Justinianus servos ipsos invitis dominis ad vitam monasticam recipi, nisi eos aliquid furto abstulisse, aut alicujus scelere reos esse probetur. Julianus quidem, cognomento Apostata, similem legem tulerat, ut docet sequens epistola, sed imperatoris refugæ exemplum ad se trahere non poterat pius imperator.

(i) Excusi, sed aut temperando; quod legitur in Gemet., Becc., ac nonnullis. At Vaticani quatuor, Aud., Lyr., Pratell., Reg., ac plerique, interpretando.

magis dominorum exercitus contra hostes crescit, A quando Dei exercitus ad orationem creverit.

Ego quidem jussioni subjectus, eandem legem per diversas terrarum partes transmitti feci; et quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordat, ecce per suggestionis meae paginam serenissimis dominis nuntiavi. Utrobique ergo quae debui exsolvi, qui et imperatori obedientiam praebui, et pro Deo quod sensi minime tacui.

EPISTOLA LXVI.

AD THEODORUM MEDICUM.

Ostensa latæ legis iniquitate, Theodoro hortatur ut epistolam suam imperatori offerens, ipsi de revocanda lege suadeat.

Gregorius (a) Theodoro medico (b).

Quanta bona omnipotentis Dei et serenissimi domini mei imperatoris habeam, lingua mea non sufficit (c) explere. Pro quibus bonis quid est meum retribuere, nisi eorum vestigia pure amare? Peccatis autem meis facientibus, ex quorum suggestione vel consilio nescio, (d) transacto anno, talem in republica sua legem protulit, ut quisquis eum pure amat, flere vehementer debeat. Ad quam legem tunc respondere non potui, quia ægrotus fui. Mudo autem eidem domino aliqua suggesti. Præcipit enim ut nullus qui actionem publicam egit, (e) nullus qui optio, vel manu signatus, 678 vel inter milites fuit habitus, ei in monasterio converti liceat, nisi forte si militia ejus fuerit expleta. Quam legem primum, sicut ii dicunt qui leges veteres noverunt, Julianus protulit, de quo scimus omnes quantum Deo adversus fuerit. Quod si ideo serenissimus dominus noster fecit, quia forte C multi milites convertebantur, et exercitus decrese-

EPIST. LXVI (Al. 65). — (a) Erat hic Mauricii imperatoris archiater, vir ingenio sagax et eloquens, inquit Simocatta, lib. vi, cap. 41, et ex eo Nicephorus, lib. xviii, cap. 29. Illum oratorem ad Avarum regem feliciter exitu misit Priscus Patricius, dux exercitus Mauricii, et præfectus Orientis. De qua re vide auctores citatos, et historiam Miscell., lib. xvii, ad ann. 13 Mauricii. GUSSANY.

(b) Poet medico in Excusis legitur, etc., quod solis in Colbert. offendimus.

(c) Id est, explicare, ut etiam legitur in Vatic. B.

(d) Vitiose ac contra Mss. fidem additur in Editis an vestro.

(e) Sic legendum ex Mss. Norm., Corb., Turon. Reg. et omnibus quos mihi consulere licuit. Nullus autem dubito quin ita legatur in Mss. Anglic., Vatic. et aliis optimæ notæ. At qui ad illos Codd. sancti Gregorii epistolæ contulerunt, minime intelligentes quid significaret *optio*, vel *obtio*, ut legitur in Cod. Reg., hoc pro mendo habuerunt, et legere maluerunt, nullus qui officio vel manu signatus. Hujus autem vocis notionem dedimus in notis, ad cap. 35 lib. iv Dialog. Hoc in loco adverte constructionem grammaticæ legibus repugnantem: *nullus qui optio... ei in monasterio converti liceat*. Eadem occurrit in regula S. P. Bened., c. 58: *Noviter veniens quis ad conversionem, non ei facilis tribuatur ingressus*.

(f) Meminit victoriæ insignis de Persis reportatæ, capta Martyropoli civitate munitissima: quæ gesta bellica vide apud Theophanem. Præterea Mauricius Chosroem Persarum regem e regno pulsum restituit; unde ipsi regem regnumque subditum fuisse aliquatenus dici potest.

(g) Excusi, *lucrum operatus es*. Sequimur Vatic. om-

bat, nunquid per virtutem militum (f) subjugavit ei omnipotens Deus imperium Persarum? Nunquid non solæ lacrymæ illius auditæ sunt, et eo ordine quem ipse nescivit, ejus imperio Persarum imperium subdidit? Valde autem mihi durum videtur ut ab ejus servitio milites suos prohibeat, qui ei et omnia tribuit, et dominari eum non solum militibus, sed etiam sacerdotibus concessit. Nunquid si intentio est servandarum rerum, non poterant ea ipsa monasteria, quæ milites suscepissent, alienas res reddere atque ad conversionem homines tantummodo habere? Hæc quia mihi valde dolent, eidem domino suggesti. Sed vestra gloria opportuno tempore secreta suggestionem meam ei offerat. Nolo eam a responsali meo publice dari, quia vos qui ei familiaris servitis, loqui ei liberius et apertius potestis quæ pro ejus sunt anima, quoniam in multis est occupatus, et vix animus ejus invenitur a curis majoribus vacuus. Tu quidem, gloriose filii, pro Christo loquere. Si auditus fueris, (g) lucrum est animæ prædicti domini tui, et tuæ. Si vero auditus non fueris, lucrum solummodo tuæ fecisti.

EPISTOLA LXVII.

AD DOMITIANUM METROPOLITANUM.

Allatam dudum a se raptus Divæ, Genes. xxxiv, juxta spiritalem sensum expositionem propugnat. Domitiano gratulatur, tum quod sæcularibus causis occupatus Scripturas meditetur, tum quod Persarum imperatori fidem prædicaverit.

Gregorius (a) Domitiano metropolitano.

Scripta dulcissimæ et suavissimæ beatitudinis vestræ suscipiens, valde gavisus sum, quia multi mihi de sacra Scriptura loquebantur. Et quia dilectas nes nostris fere semper consentientes, Corb., etc.

EPIST. LXVII (Al. 63). — (a) Erat hic Melitine episcopus, Armeniæ metropolitano, Mauricii imperatoris consanguineus, vir prudens et industrius, verbo et opere potentissimus, et ad res maximas gerendas efficacissimus, inquit Evagrius, lib. vi, cap. 16, 17, 18. De eo Theophyl. Simocatta, lib. iv Histor. Mauric., capite 14; lib. viii, c. 11: *Melitines præsul Domitianus, genere Mauricium attingens, et cum honore sanctus sacerdos, tum vitæ instituto sanctorum, sermone suavis, actione solers, consilio prudentissimus, auctoritate imperatoria ad Chosroem contendit*, etc. Quanti autem eum fecerit Mauricius, indicat idem Simocatta, lib. viii, cap. 11, nempe quod ineunte imperium Heraclio tabellæ involutæ et obsignatæ inventæ sunt, in quibus descriptum erat quidquid post suum ex hac vita discessum fieri vellet Mauricius. Cum enim imperii sui anno 15 in periculosum morbum esset lapsus, de imperio constituit, etc. *Filiis suis ætate adhuc immaturis Domitianum cognatum suum, nobilis Ecclesiæ Melitinis aut isilem, virum in rebus agendis dexterum, consilio dexteriorem, tutorem designavit. Quamobrem imperator majoris momenti negotia ei expedienda ob eximiam prudentiam committebat*. Plura passim de eo idem Simocatta. De morte autem ipsius sic Theophanes in Chronographia: *Indictione 5, mense Januario, Domitianus, Melitines episcopus imperatoris consanguineus, diem extremum obiit, et a Cyriaco patriarcha ad sanctos apostolos sepultus est, senatu universo junctibus honoribus memoriam ejus prosequente*. Cæterum Melitine, seu Melitene, hodie *Malatia*, teste Nigro, urbs olim regionis Melitenæ caput, post provinc. Armeniæ secundæ, seu minoris metropolis, ad fluvium Euphratem sita, Cæsaream inter et Samosatam. GUSSANY.

In eis epulas reperi, eas avidè comedi. In quibus quædam quoque de causis exterioribus et necessariis sunt permista. Et quasi menti convivium præparantes egistis, ut oblatæ epulæ ex diversitate melius placerent. Et si quidem exteriores causæ velut inferiores et abjecti cibi minus sapiunt, ita tamen a vobis prudenter dictæ sunt, ut libenter sumantur, quia et cibi contemptibiles plerumque dulces ex condimento bene coquentis fiunt. Servata autem veritate historiæ, hoc quod dudum de divina significatione dixeram, respui nullo modo debuit. Nam etsi mihi, quoniam ita vultis, significatio ejus non congruit, ex ipsis tamen locis suis circumstantibus hoc quod ex ea dictum est incunctanter teneri potest. Nam et corruptor ejus princeps terræ dicitur (*Genes. xxxiv*), per quem aperte diabolus designatur: quia Redemptor noster ait: *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras* (*Joan. xii, 31*). Qui etiam uxorem petit, quia malignus videlicet spiritus festinat, ut licenter possideat animam quam prius occulta seductione corruperit. Unde Jacob filii vehementer irati, contra omnem Sichem domum ejusque patriam gladios sumunt (*Genes. xxxiv*); quia a cunctis zelum habentibus ipsi quoque insequendi sunt, qui maligni spiritus adjutores sunt. Quibus prius circumcisionem præcipiunt, quos in dolore positos postmodum occidunt. Quia plerumque magistri severiores, si zelum suum moderari nesciunt, quamvis per prædicationem vitia corruptionis rescent, cum jam a delinquentibus plangitur quod fuerat perpetratum, adhuc tamen ipsi per asperitatem disciplinæ sæviunt, et duriores existunt. Qui enim jam et præputia absciderant, mori minime debebant, quia qui culpam plangunt luxuriæ, et voluptatem carnis in dolorem vertunt, a magistris sentire non debent asperitatem disciplinæ, ne ipse humani generis Redemptor minus ametur, si pro eo anima plus quam debet atteritur. Unde et eisdem

(b) Nec violandi Patres, nec ita passim ingerendi, quasi posteris sensum omnem ademerint. Enitendum tamen ne quid illis asseramus invitis, et una fere voce reclamantibus. GUSSANV.

(c) Omissa duo verba, *alii annulos*, ex Mss. omnibus,

A filiis Jacob dicit: *Turbastis me, et odiosum fecistis Chananæis* (*Ibid.*, 30). Quando enim hoc quod jam delinquentes plangunt, adhuc magistri crudeliter insequuntur, infirmæ menti ipse Redemptoris sui amor tepescit, quia ibi se affligi considerat, ubi sibi et ipsa non parcit.

Hæc igitur dixerim, ut intellectum, quem protuli, non esse improbabilem ex locis circumstantibus demonstrarem. Ea vero quæ ex eodem loco a vestra sanctitate in meam consolationem dicta sunt, libenter accipio, quia in intellectu sacræ Scripturæ, (b) respui non debet quidquid sanæ fidei non resistit. Sicut enim ex uno auro alii murenulas, (c) alii annulos, alii dextralia ad ornamentum faciunt, ita ex una (d) sacræ Scripturæ intelligentia expositores quique per innumeros intellectus quasi varia ornamenta componunt, quæ tamen omnia ad decorem cælestis sponsæ proficiunt. Valde autem gaudeo quod dulcissima beatitudo vestra etiam causis sæcularibus occupata, ad intellectum sacri eloquii vigilanter ingenium reducit. Sic quippe necesse est ut si illa omnimodo cavere non possint, ista non omnimodo postponantur. Sed per omnipotentem Dominum rogo, mihi in tantis tribulationum fluctibus laboranti tende orationis manum, ut ex vestra intercessione ad summa relever, qui culparum mearum pondere ad profundum premer. Imperatorem vero Persarum etsi non fuisse conversum doleo, vos tamen ei Christianam fidem prædicasse omnimodo exulto, quia etsi ille ad lucem venire non meruit, vestra tamen sanctitas prædicationis suæ præmium habebit. Nam et C Æthiops in balneum niger intrat, et niger egreditur, sed tamen balneator nummos accipit.

De Mauricio autem bene dicitis, ut in actione ejus ab umbra statuam cognoscam, id est in minimis majora perpendam. In hoc tamen ei credimus, quia ejus nobis animam sacramenta et obsides ligant.

Vatic., Norm., Turon., Corb., etc., restituimus.

(d) Recent. Ed., *Scripturæ sententia*, quos libenter, si per Mss. Codices liceret, sequeremur. At omnes habent, *intelligentia, vel, scientia*.

LIBER QUARTUS.

Mense Septembri, indictione XII

681 EPISTOLA PRIMA.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

Quod concordii omnium assensu fuerit electus, gratulatur. Monet respondendum suorum affectibus, necessitatibus succurrendum, corrigenda mature vitia. In bonis profectum precatur. Pallium mittit.

Gregorius (a) Constantio episcopo Mediolanensi. Scripta fraternitatis vestræ suscipiens magnas

LIBER IV. Al. LIBER III.

Epist. I. — (a) De eo, supra, epist. 29 et 31. Observeo diaconos ut plurimum assumptos ad munus episcopale, non presbyteros, non archipresbyteros: scilicet presbyteri orationi, lectioni, doctrinæ, sa-

D omnipotenti Deo gratias retuli, quia ordinationis vestræ merui celebratione relevari. Quod vero ex superno munere in electionem vestram concorditer omnium convenit assensus, hoc fraternitas tua cum summa debet consideratione pensare, quia post Deum vale est debitoris eis qui sibi vos præferri tam subdita mente voluerunt.

Decet igitur vos sacerdotali benignitate eorum

oramentorum administrationi tantummodo vocabant. Diaconis rerum exteriorum administratio credebatur; hinc multam in rebus gerendis facilitatem, dexteritatem, prudentiam usu comparabant, in clero auctoritatem usurpabant, et arctiorem cum præcipuis

moribus in omnibus respondere, eorumque necessitatibus (b) pia compassione concurrere. Si quorum fortasse sunt vitia, hæc maturis oburgationibus (c) increpato, ut ipsa quoque sacerdotalis indignatio virtuti sit admista dulcedinis, quatenus et tunc a subjectis amari debeat, etiam cum graviter metuitur. Quæ res personam vestram apud eorum iudicium ad magnam quoque reverentiam adducit, quia sicut præceps furor usitatusque despicitur, ita contra culpas discreta indignatio plerumque quo tarda fuerit, eo amplius fit timenda.

Joannes vero subdiaconus noster multa nobis bonæ fraternitatis rediens nuntiavit. De quibus omnipotentem Deum petimus, ut hæc qui **SSZ** cœpit, ipse perficiat; quatenus te interius exteriusque profecisse, et nunc inter homines, et post inter angelos ostendat.

Præterea pallium ad sacra missarum solemniam utendum ex more transmisimus. Sed peto ut dum hoc suscipitis, ejus honorem ac genium ex humilitate vindicetis.

EPISTOLA II.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

Theodelindam reginam et tres episcopos, ob tria capitula a Constantio divisos, susceptis epistolis suis ad illius communionem reversuros sperat. Pacem cum Langobardis exoptans, petit ut se de Francorum cum Langobardorum rege gestis faciat certiore. Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Dilectissimus filius meus Bonifacius diaconus quidam mihi (a) ex scripto fraternitatis suæ secreto nuntiavit, quod exquisita occasione potius quam inventa, tres se episcopi a pia fraternitatis vestræ communionem separaverint, dicentes vos (b) in damnationem trium capitulorum consensisse, atque (c) cautionem fecisse. Et quidem si quid de tribus capitulis in quocunque vel verbo vel scripto nominatum est, bene laicis contrahebant necessitudinem. Tradunt historici diaconos quamplurimos tantum gratia apud clericos et laicos valuisse, ut non modo supra presbyteros superbirent, sed et suis in faciem resisterent episcopis quasi censoribus. GUSSANV. Hæc idcirco de diaconis observavit Gussanvillæus, quod Constantius diaconus esset Ecclesie Mediol. quando ad ejus cathedram episcopalem omnium votis est assumptus.

(a) Editi prætulere *succurrere*, quod non est mss. Codicum.

(b) Ita Normanni et plerique. In quatuor tamen Vatic., in Reg., in Corb. et in Edit. Paris. 1518, legitur *increpare*, referendo ad *Decet*, quod præcessit.

KRIST. II. — (a) Becc., *extra scriptum*.

(b) Anno Domini 353, in concil. v. damnata fuerant tria capitula. Damnationem secutum est schisma gravissimum, cum persuasum haberent plurimi episcopi, ea damnatione labefactari fidem, lædique auctoritatem synodi Chalcedonensis, quam quidem opinionem ex eorum animis evellere, non levioris operæ fuit. Vigilius qui tum apostolicæ sedi præerat, synodi quintæ definitioni consentire, pio fortassis, sed infelici consilio, renuens, schismati occasionem dederat; certe vires addiderat. Successor ejus Pelagius I, quod v. synodo consentiret, tam fuerat Occidentalibus episcopis invisus, ut eum pro pontifice habere noluerint, necessumque fuerit jussu Pelagii presbyterum Ostiensem loco episcopi manus illud obire, ut Binius post Anastasium refert. Pelagius II,

A fraternitas tua reminiscitur; quamvis decessor fraternitatis tuæ Laurentius districtissimam cautionem sedi apostolicæ emisserit, in qua viri nobilissimi, et legitimo numero, subscripserunt. Inter quos ego quoque, tunc (d) urbanam præturam gerens, pariter subscripsi; quia postquam **SSZ** talis scissura pro nulla re facta est, justum fuit ut sedes apostolica curam gereret, quatenus unitatem universalis Ecclesie in sacerdotum mentibus per omnia custodiret. Quod autem dicitur, filiam nostram (e) Theodelindam reginam sese a communionem tua hoc audito nuntio suspendisse, constat per omnia, quia etsi pravorum hominum verbis ad paululum seducta est, venientibus tamen Hippolyto notario et Joanne abbate, erit modis omnibus vestræ fraternitatis communionem quæsitura: cui etiam meas epistolas direxi, quas fraternitas vestra sine dilatione transmittat. De episcopis vero qui se suspendere (f) visi sunt, aliam epistolam feci, quam cum eis ostendi feceris, eos non ambigo de superstitione suæ superbie apud fraternitatem tuam poenitentiam acturos.

Subtiliter autem mihi et breviter indicastis, vel (g) de Agone rege, vel de Francorum regibus quæ gesta sunt. Peto ut fraternitas vestra quæ adhuc recognoverit, mihi modis omnibus innotescat. Si autem videritis quia cum patricio nihil facit Ago Langobardorum rex, de nobis ei promittite, quia paratus sum in causa ejus impendere, si ipse utiliter aliquid cum republica voluerit ordinare.

EPISTOLA III.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

C *Nullam a Constantio datam de tribus capitulis cautionem. Chalcedonensis synodi fidem in Romana Ecclesia integram servari. Divisis proinde episcopis ad unitatem redeundum.*

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Pervenit ad nos quod quidam episcopi vestræ diocesan. 578, Romanus pontifex nullum non movit lapidem, quo fidelium animos istorum damnatione capitulorum offensos conciliaret, nec obtinuit. Hinc usus cautionum, de quibus in hac et epist. sequente; ut vel sic unitati universalis Ecclesie, discussis istius modi nebulis, recepta v. synodo provideretur. Vide epist. 3 et 4 sequentes. GUSSANV. Adde 35. De tribus capitulis accuratius in Vita sancti Gregorii.

(c) Cautionum apud jurisconsultos plurimas sunt genera: hic juratoriam intelligo scripto exaratam et subscriptam, qua promittebant se damnationi trium capitulorum deinceps consensuros, nec unquam reluctaturos. Similes cautiones nostra ætas excusavit. GUSSANV.

(d) Vatic. B. *urbanam præfecturam*.

(e) Fuit Garibaldi Bajoariorum regis filia, primum Autharis Langobardorum regis uxor, tum eo post annos sex veneno extincto, Agilulfo Taurinatum duci nupsit; qui Langobardis rex creatus est. Hujus mulieris pietas ineignis laudatur a scriptoribus, et maxime a sancto Gregorio, qui plures ad eam epistolas scripsit, eique libros Dialogorum direxit, *quam sciebat utique et Christi fidei deditam et in bonis actibus esse præcipuam*, inquit Paulus Diaconus. lib. iv de gestis Langob., cap. 5, qui eam vocat *Theodelindam*, ejusque pietatem et erga Ecclesiam munificentiam mirifice extollit, cap. 6. GUSSANV.

(f) Vatic. A, *suspendere nisi sunt*.

(g) Idem qui Agilulfus de quo paulo antea.

oesis exquirentes occasionem potius quam invenientes sese scindere fraternitatis vestrae unitate tentaverint, dicentes te apud Romanam urbem in trium capitulorum damnationem cautionem fecisse. Quod videlicet idcirco dicunt, quia quantum fraternitati tuae etiam sine cautione credere soleam, nesciunt. Si enim hoc esset necessarium fieri, verbis nudis vobis credi potuisset. Ego tamen nominata inter nos neque verbo neque scripto tria capitula recolo. Sed eis, si citius revertuntur, de suo errore parcendum est, quia, juxta Pauli apostoli vocem: *Non intelligunt neque quae loquuntur, neque de quibus affirmant* (1 Tim. 1, 7). Nos enim, auctore veritate, teste conscientia, fatemur nos fidem sanctae Chalcedonensis synodi per omnia illibatam custodire, nihilque ejus definitioni addere, nihil subtrahere audere. Sed si quis contra eam, ejusdemque synodi fidem, sive plus minusve ad sapiendum appetit usurpare, eum omni dilatione postposita anathematizamus, atque a sinu matris Ecclesiae alienum esse decernimus. Quem igitur ista mea confessio non sanat, non jam Chalcedonensem synodum diligit, sed matris Ecclesiae sinum odit. Si ergo ea ipsa quae audere visi sunt, zelo loqui animae praesumpserunt; superest ut hac satisfactione suscepta, ad fraternitatis tuae unitatem redeant, seque a corpore Christi, quod est sancta universalis Ecclesia, non dividant.

EPISTOLA IV.

AD THEODELINDAM REGINAM.

Quod sese a Constantii communione suspenderit, dolet. Nihil contra Chalcedonensis synodi fidem Justiniani temporibus actum asserit. Hortatur ut Constantii ordinationem suscipiat, eique communione jungatur.

Gregorius Theodelindae reginae Langobardorum.

Quorundam ad nos relatione pervenit ab aliquibus episcopis (a) gloriam vestram usque ad scandalum contra sanctam Ecclesiam fuisse perductam, ut sese a catholicae unanimi communione suspenderet. Quod quantum vos pure diligimus, tantum de vobis fortius dolemus, quia vos imperitis stultisque hominibus creditis, qui non solum ea quae loquuntur nesciunt, sed vix ea percipere quae audierint possunt.

Dicunt enim pie memoriae Justiniani temporibus aliqua contra Chalcedonensem synodum fuisse constituta, qui dum neque legunt neque legentibus credunt, in ipso errore manent quem sibi de nobis ipsi finxerunt. Nos enim, teste conscientia, fatemur de fide ejusdem sancti Chalcedonensis concilii nihil motum, nihil esse violatum; (b) sed quidquid praedicti Justiniani temporibus actum est, ita actum est ut fides Chalcedonensis concilii in nullo vexaretur. Si quis autem contra ejusdem synodi fidem aliquid loqui

EPIST. IV. — (a) Modus compellendi honoris causa, quo utitur Gregorius erga reges, imperatores, eorum uxores et alias primarias personas. Nondum enim receptus erat *majestatis* titulus, quo nunc reges gaudent. Quanquam Horatius sic Augustum alloquitur lib. 11, epist. 1:

Si quantum, possem quoque; sed neque parvum
Carmen majestas recipit tua.

Et apud Cassiodorum, lib. 11 Variar., ep. 27, oc-

præsumit vel sapere, nos ejus sensum sub anathematis interpositione detestamur. Cum ergo integritatem nostram ex conscientiae nostrae attestatione cognoscitis, superest ut nunquam vos a catholicae Ecclesiae communione separetis, ne tot vestrae lacrymae, tantaque bona opera pereant, si a fide vera inveniuntur aliena. Decet ergo gloriam vestram ad reverendissimum fratrem et coepiscopum meum Constantium, cujus et fides, et vita bene olim mihi approbata est, sub omni celeritate transmittere, eique directis vestris epistolis indicare ordinationem ejus quam benigne suscepistis, et quia ab ejus Ecclesiae communione in nullo separamini. Quamvis in hac re me vobis superflue dicere arbitror, quia etsi quid in vestro animo dubietatis fuit, veniente filio meo Joanne abbate, atque Hippolyto notario, ex corde vestro arbitror fuisse sublatum.

EPISTOLA V.

AD BONIFACIUM EPISCOPUM.

Cleri sui moribus et sanctorum consulat. Id de subdiacono ejus decernit, quod supra de Siculis lib. 1, epist. 44.

Gregorius Bonifacio episcopo (a) Regiensi.

Contumelia quidem sacerdotum est, de divinis cultibus admoneri. Quod enim ipsi debent exigere, turpiter exiguntur. Tamen ne, quod non aestimamus, in aliquo fraternitas tua ea quae ad opus Dei pertinent negligat, de hoc ipso specialiter te praevideamus adhortandum. Admonemus itaque ut nullatenus clerus Regitanae civitatis, in causis quas eorum poscit officium, fraternitatis tuae remissione laxetur. Sed in iis quae ad Deum pertinent, instantissime atque studiosissime compellantur. Opinionem quoque praedicti cleri tui studere te volumus, ut nihil de iis pravum, nihil quod contra ecclesiasticam disciplinam pertinet, audiatur; ad ornatum quippe ejus, non ad foeditatem actuum eorum pertinere debet officium. (b) Subdiaconis vero tuis (Grat. dist. 32 c. 9) hoc quod de Siculis statuimus, decernimus observari; nec illam definitionem nostram cujusquam sinas contumacia aut temeritate corrumpi; quatenus dum praedicta omnia parte fuerint conservata districtissime, nec admonitionis nostrae, sicut et credimus, transgressor existas, nec in quolibet reum te remissionis accuset pastoralis tibi commissus ordo regiminis.

EPISTOLA VI.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Petronillae conversae et Agnelli ejus corruptoris facinus discutiat, et puniat, atque ablata monasterio curet restitui.

Gregorius Cypriano diacono et rectori Siciliae.

currit Regia majestas.

(b) Propter injectam hic, etsi leviter, damnationis trium capitulorum mentionem, Constantius ab offensa Theodelindae hac epistola prudenter abstinuit, at liquet ex epist. 39. Quod laudavit sapientissimus pontifex; aliamque reginae sine scandalo dandam scripsit, in qua nec v. synodi, nec gestorum in damnatione trium capitulorum meminit. Est numero 38.

Perlatum est ad nos (*Grat.* 19, q. 3, c. 8) Petronillam nomine de provincia (a) Lucania genitam, per exhortationem Agnelli episcopi fuisse conversam, resque suas omnes, quas habere potuit, (b) licet sibi jure potuissent competere, tamen eidem monasterio, quod ingressa est, etiam specialiter donationis titulo contulisse: morientemque prædictum episcopum dimidiam partem substantiæ suæ Agnello cuidam filio suo, qui notarius nostræ esse fertur Ecclesiæ, atque dimidiam eidem monasterio reliquisse. Sed cum propter irruentem Italiæ cladem Siciliam refugissent, dicitur eam sæpe nominatus Agnellus corruptis ejus moribus stuprasse, atque sentiens gravidam, de monasterio (c) seduxisse, resque ejus omnes tam proprias, quam eas quas de parte patris ipsius habere poterat abstulisse, ac post perpetratum tale tantumque facinus, in sui eas (d) domini jure defendere. Hortamur igitur dilectionem tuam **686** ut prædictum virum vel ante fatam feminam sub districta ad te facias executione perducere, causamque ipsam secundum sui meritum summa subtilitatis examinatione perquiras. Et si ita inveneris, ut nobis nuntiatum est, negotium tot iniquitatibus inquinatum, cum summæ purgationis severitate determina; quatenus et ante fato viro, qui nec suum, nec illius attendit habitum, et tantorum causa fuit scelerum, (e) ultio districta proveniat; et illa prius procedente vindicta, atque in monasterium sub pœnitentia reducta, omnes res, quæ de sæpe dicto loco ablatae fuerant, cum omnibus illis suis fructibus atque accessionibus revertantur.

EPISTOLA VII.

AD GENNADIUM PATRICIUM.

Columbo episcopo in Numidiæ concilium inquirenti, et pravorum correpturo faveat. Compescat intestina Ecclesiarum bella.

Gregorius Gennadio (a) patricio et exarcho Africæ. Satis (b) credimus religiosæ excellentiæ vestræ

EPIST. V. — (a) Al., *Regitano*, ut legitur in omnibus Norm., in Vatic. D, etc. Infra quoque *clerus Regitanæ civitatis*.

(b) Vide libri I epist. 44.

EPIST. VI. — (a) Provincia Italiæ; pars olim erat magnæ Græciæ, ubi nunc Basilicata provincia Regni Neapol. cum parte australi ceterioris principatus. GUSSANV.

(b) Ut verus sensus eliciatur, sic fieri debet constructio: *Petronillam, monasterio quod ingressa est, omnia quæ habebat, licet jure monasterio competere, specialiter tamen ea titulo donationis ipsi contulisse.* Jam sæpe observavimus, Gregorii stylum hyperbatis et verborum inversionibus ac trajectionibus abundare. Itaque Gregorii scopus est ut ea omnia quæ de monasterio ablata fuerunt, cum omnibus fructibus suis atque accessionibus illuc revertantur. Id ut assequatur, observat res omnes quas habere potuit Petronilla, eidem monasterio quod ingressa est competere, tum ex jure communi, scilicet imper. lege, qua in ipsa monachi professione illius bona monasterio acquiruntur, Novel. Justin. v, nov. 123, cap. 38, tum maxime speciali donationis titulo. De sententia sancti Gregorii ac proposito scopo non est dubitandi locus, si legatur epist. 7 libri IX: *Quia inquit, ingrediens monasterium, convertendi gratia, ulterius nulla sit testandi licentia, sed res eorum ejusdem monasterii juris fiant, aperta legis definitione*

mentem adversus ea maxime quæ in Ecclesiis geruntur incongrua (c) divini amoris æmulatione succendi. Tanto igitur ecclesiasticarum correctionem causarum vobis libenter ingerimus, quanto de pia vestræ mentis intentione confidimus. Cognoscat siquidem excellentia vestra quibusdam de Africanis partibus venientibus ad nos fuisse perlatum plura in concilio Numidiæ contra Patrum tramitem atque canonum statuta committi. Quarum rerum frequentes querelas quia diutius tolerare nullatenus potuimus, Columbo fratri et coepiscopo nostro, de cujus gravitate ipsa ejus quæ percrebuit dubitare jam nos non permittit opinio, commisimus perquirendas. Quamobrem paterno salutantes affectu, hortamur excellentiam vestram, in cunctis quæ ad ecclesiasticam correptionem pertinent, vestri robur ei subrogetis auxilii, ne si quod male geritur quaesitum vel indicatum non fuerit, longorum usurpatione temporum cum majori licentia (d) in futuros crescat excessus. Scito autem, excellentissime fli, si victorias quaeritis, si de commissæ vobis provinciæ securitate, tractatis, nihil vobis magis aliud ad hoc proficere, quam zelari sacerdotum vitas, et intestina Ecclesiarum, quantum possibile est bella compescere.

687 EPISTOLA VIII.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

Stephani defuncti voluntatem de monasterio construendo curet adimpleri.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Nos quidem arbitramur quod ad imminentiam expletionis piarum rerum, ipse te tuus satis ordo compellat. Sed ne zelum tuum cujuslibet interventus remissionis emolliat, de his etiam te specialiter judicavimus exhortandum. Pervenit siquidem ad nos Stephanum vestrum de hac luce migrantem, (a) supremæ voluntatis elogio monasterium præcepisse fundari. Cujus (b) desiderium Theodosiæ honestæ fæderetum est.

(c) Hoc est clam eduxisse. *Seducere* proprie est seorsum ducere.

(d) Scilicet res ablatas; non eam, ut invitis Mss. habent Editi.

(e) Virginitatis conjugia vetita vide in concil. Tur. I, c. sexto: *Qui se sacratis virginibus per conjunctionem nefandam miscuerint, utriusque a communione habeantur alieni, quia si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus.* Consule etiam conc. Par. III, c. 5, et Turon. II, c. 20. Qui sacratam virginem ducit uxorem, capitali sententia feriendus est, ex Clotarii II constitutione, quæ inter concilia Galliæ refertur post concil. Par. v.

EPIST. VII. — (a) De Patriciis jam sæpe injecta mentio. Eorum dignitatem instituisse Constantinum Magnum legimus. Vide Tillemontium in Historia imperat., in Constantino.

(b) Vatic. A et C, *satis credimus relatu excellentiæ vestræ.*

(c) Excusi, *divini auctoris.*

(d) Omnes Vaticani, præter D. *in futuris crasso- tur excessibus.*

EPIST. VIII [Al. 10]. — (a) In edit. vet. et Vatic., *supremæ voluntatis eloquio.*

(b) Sic legitur in Mss. Norm., Reg., Vatic., etc. In Editis Vero, *cujus desiderium a Theodosia... fertur*

minæ hæredis ejus fertur quod hactenus dilatione A protrahitur. Quamobrem hortamur fraternitatem tuam, ut maximum de prædicta causa studium geras, atque ante nominatam feminam (e) commoneæ, quatenus intra annale spatium, monasterium, ut jussum est, debeat ordinare, et cuncta secundum defuncti voluntatem sine altercatione construere. Quod si intra prædicti temporis metam aliqua perficere negligentia vel calliditate distulerit, ut sive in loco eo quo constitutum fuerat, seu certe ibi non poterit, et alibi placet ordinari, et dilatione interveniente negligitur, tunc volumus ut fraternitatis tuæ ædificetur studio, ordinatisque omnibus, res atque redditus qui relictæ sunt per te loco ipsi venerabili sine imminutione aliqua socientur. Sic enim et ante tremendum judicem tuum sententiam remissionis effugies, et secundum piissimas leges, dilatas defunctorum piæ voluntates episcopali supplēbis studio.

EPISTOLA IX.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

Singulis ancillarum Dei monasteriis probatus vir deputandus, a quo sic procurentur negotia, ut monialibus exinde vagari non liceat. Illarum lapsibus decernuntur pœnæ. Concilia bis in anno celebrentur. Judæorum servi ad Ecclesiam fidei causa fugientes in libertatem vindicentur. Ne in baptizatorum frontibus iteretur chrismatio, solum pectus unguunt presbyteri, deinde episcopi frontem. Monasterium juxta Petri defuncti voluntatem construatur, si congrua adsit reddituum quantitas.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Satis quidem te ipse pastoralis zelus instigare debuerat ut gregem quem susceperas etiam sine nostro solatio salubriter ac provide tuereris, et a callidis inimicorum surreptionibus eum diligenti **SSS** circumspectione servares. Sed quia charitatem tuam pro suæ firmitatis augmento nostræ quoque pagina auctoritatis indigere comperimus, necessarium nobis fuit titubantes animos tuos ad religiosi vigoris studium fraternæ dilectionis exhortatione firmare.

Pervenit siquidem ad nos minus te monasteriis ancillarum Dei in Sardinia sitis tuitionis impendere; et cum dispositum a tuis prudenter fuisset decessoribus ut quidam de clero probati viri curam ge-

quod dilatione protrahitur. Impeditior sane videtur periodus; sed non minus stylum sapit Gregorii.

(c) Al., commoneas, ut legitur in Vatic. C.

Epist. IX. — (a) Fiscalia sunt tributa. Id apparet ex leg. 3 de episc. et cleric., tit. 3, lib. 1, Codicis: *De his clericis qui prædia possident, sublimis auctoritas tua non solum eos aliena jura nequaquam statuet excusare, sed etiam pro his prædiis qui ab ipsis possidentur eosdem ad pensuanda fiscalia perurgere. Universos namque clericos*, etc. Subire per publicas personas, interpretarer subinde ire per domos publicarum personarum, illis se submittere, pensare, apud illos sua procurare negotia. Publicas autem personas dicimus magistratus, officiales, tabellarios, forte etiam publicanos, quandoquidem de fiscalibus agitur. GUSSANV.

(b) De sanctimonialibus vagis Isidorus Pelus., lib. 1 epist. 367.

(c) Ita legendum ex Vatic. A, ex Norm. omnibus, et ex Corb. Inter se tamen Mss. non consentiunt; nam in Rbemensis legitur: *Ad lapsus adulterii deducta est, aut in furti. Turon., aut in furtum. Reg.*

rentes earum se necessitatibus adhiberent, nunc ita suæditus esse neglectum, ut per publicas personas pro tributis aliisque muniis ipse per se principaliter Deo dicatæ feminæ compellantur ire, necessitatēque habeant pro supplendis (a) fiscalibus per villas prædiaque discurrere, atque virilibus incompetentē se miscere negotiis. Quod malum fraternitas tua facili correctione removeat, ut unum probatum vita moribusque, cujus ætas atque locus nihil de se pravæ suspitionis objiciat, sollicitē deputet, qui sic monasteriis ipsis cum Dei timore possit assistere, quatenus ulterius eis pro quibuslibet causis privatis, vel publicis, (b) extra venerabilia loca contra regulam vagari non liceat; sed quidquid pro his agendum est per eum quem deputaveris rationabiliter peragatur.

B Ipsæ vero referentes Deo laudes, atque coercentes semetipsas, in monasteriis suis nullam occasionem ulterius fidelium mentibus pravæ suspitionis injiciat. Si qua autem earum (Grat. 27, q. 1, c. 28) vel per anteriorem licentiam, vel per impunitatis pravam consuetudinem (c) ad lapsus adulterini deducta est, aut in futurum fuerit perducta voraginem, hanc post competentis severitatem vindictæ, in aliud districtius virginum monasterium in pœnitentiam volumus redigi, ut illic orationibus atque jejuniis vacet, et sibi pœnitendo proficiat, et metuendum cæteris arctioris disciplinæ præstet exemplum. Is autem qui cum hujusmodi feminis in aliqua fuerit iniquitate repertus, communionē privetur, si laicus est; si vero clericus fuerit, a suo quoque remotus officio, pro suis continuo lugendis excessibus in monasterium detrudatur.

Episcoporum etiam concilia, sicut tam tuæ mos dicitur fuisse provinciæ, quam sacrorum canonum auctoritate præcipitur, (d) bis in anno celebrare te volumus; ut et si quis inter eos a sui forma propositi actionis atque morum qualitate discordat, sociali possit fratrum increpatione redargui, et pro securitate commissi gregis, animarumque statu, paterna valeat circumspectione tractari.

Pervenit etiam ad nos (e) servos ancillasque Judæo-

lapsa in sua deducta est. Rbemensis suffragatur unus e Vatic. In nullis autem veteribus exemplaribus occurrit excusorum lectio, aut in stupri. Adulterium appellat sanctimonialis lapsum noster Gregorius, quia, ut docet sanctus Augustinus in Ps. LXXXIII, *sanctimonialis si nupserit. Christi adultera reputabitur.*

(d) Ita Nicænum, c. 5. Primum ante quadragesimam, secundum circa tempus autumni. De provinciali synodo res est. Idem in Antioch., can. 20, et in Chalcedon., can. 19. Sacrum Trid. conc., sess. 24, de Reformat., c. 2, ea statuit renovanda quolibet saltem triennio. GUSSANV.

(e) De illis supra. Causa fidei, vi constitutionum imperialium, asserebantur in libertatem invitis dominis nullo dato pretio. Id fieri potuisse Hesselius, supra citatus, epist. 39 l. II, indict. 11, nunc 40, l. III, docet. Hanc tamen facultatem non ubique viguisse certum est tam ex multis epistolis sancti Gregorii, quam ex nostris conciliis Gallicanis, ut ex Aurel. III, c. 13. Nec enim videntur mancipiis sive vernis sive empticiis caruisse, nisi aut eos a fide ad errorem suum vellent trahere, aut aliquid eis impo-

Idem causa ad Ecclesiam refugientes, **CSA** fidelibus restitui dominis, aut eorum, ne restitueret, pretium dari. Hortamur igitur ut nullatenus **avem** consuetudinem manere permittas; sed ut servus Judæorum (*Grat. dist. 54, c. 16*) ad bilia loca confugerit causa fidei, nullatenus **atj**amini præjudicium sustinere. Sed sive **hristianus**, sive nunc fuerit baptizatus, sine **uperum** damno, religioso ecclesiasticæ pietatrocinio, in libertatem modis omnibus **deor.**

episcopi baptizatos infantes signare bis in frontibus **hristimate** non præsumant; sed presbyteri **le Cons. dist. 4, c. 119**) baptizandos ungant in **o**, ut episcopi postmodum ungere debeant in

fundandis etiam monasteriis, quæ a diversis **ant** construi, si injusta perspicis (**g**) hæc aliquos **indicta** sunt excusatione differre, solerter **eno** quod leges præcipiunt imminere te volumus, **defunctorum** voluntates tua, quod absit, **re**re cassentur. De monasterio autem quod in **ua** construendum quondam Petrum asseritur **isse**, prævidimus ut fraternitas tua subtiliter **t** relictorum illic reddituum quantitatem (*Grat. c. 14*). (**h**) Et si quidem modus habet **substan-**collected omnibus quæ de rebus ipsis immi- **l** dicuntur esse dispersa, cum omni studio **sine** aliqua dilatione fundetur. Sin autem vel **dona** vel damnosa facultas est, omnibus, ut **est**, subtiliter inquisitis, nobis renuntiare **te**s, ut sciamus quid deliberare juvante Domino **constructione** possimus. Fraternitas igitur **in** cunctis prædictis capitulis se solerter im- **ut** nec nostræ admonitionis seriem inveniat **ransgressa**, nec, divini rea iudicii, de minori **storalis** existat officii. (*Cf. Joan. Diac. l. iv,*

EPISTOLA X.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS DALMATIÆ.

ue consensu et permissu suo ullum Salonæ episcopi ordinent. Si tamen in aliquem alium a Maximo consentiant omnes, consecratur.

episcopi universis episcopis per Dalmatiam.

quod religio Christiana vetat, aut in odium **s** tormentis affligerent. In his et similibus **suorum** mancipiorum amissione Judæi mul- **r,** aut certe mancipia taxato pretio redime- **duodecim** nempè solidis, ut habet Matiec. I, **ISSANV.**

una voce Mss. omnes Norm., Vatic., Anglic., **, Corb., Reg., Tell., Cisterciens., Vind., etc.,** em optimo sensu. Scilicet cum Sardi presby- **Græcorum** forte commercio, frontem chris- **, ejusdem** insulæ episcopi, suo jure antiqua **traditione** firmato, etiam ipsi in confirmatio- **izatorum** signabant frontes. Frontalis chris- **iterationem** hanc Gregorius improbat. Ut **iscopis** proprium frontes signandi jus servet, **consignatione** longius arcet presbyteros, **nempè** ne ipsam quidem verticis, ut in **a Ecclesia,** sed solam permittit pectoris unc- **In** Mss. quibusdam, detracta vocula *bis*, **cor-**sensu legitur: *Episcopi baptizatos infantes sig-*

Oportuerat quidem fraternitatem vestram, divini **respectu** iudicii clausis carnalibus oculis, nihil quod **ad** Deum pertinet (**a**) et rectam mentis intentionem **omittere**, nec cujuslibet hominæ faciem rectitudini **justitiæ** præponere. Sed postquam mores vestri ita **sunt** sæcularibus traducti negotiis, ut obliviscentes **omnem** sacerdotalis in vobis honoris tramitem, **cun-**ctumque superni metus **CSA** intuitum, non quid Deo, **sed** quid vobis placeat studeatis explorare, **neesse** habuimus hæc ad vos districtiora specialiter scripta **transmittere**, quibus ex beati Petri principis apostolo- **rum** auctoritate præcipimus ut nulli penitus extra **consensum** permissionemque nostram, quantum ad **episcopatus** ordinationem pertinet, in Salonitana ci- **vitæ** manus præsumatis imponere, nec quemquam **in** civitate ipsa aliter quam diximus ordinare.

Quod si contra hæc quidpiam vel sponte vestra, **vel** a quolibet coacti præsumseritis vel tentaveritis **agere**, decernemus vos dominici corporis et sangui- **nis** participatione privatos, (**b**) quatenus ex eadem **ipsa** attractione vestra, vel voluntate transgredien- **dæ** præceptionis nostræ, a celestibus mysteriis alieni **sitis**, nec is quem ordinaveritis habeatur episcopus. **Nos** namque nullum cujus vita reprehendi potest **ordinari** temere volumus. Quod si Honoratus diaconus **indignus** ostenditur, de vita moribusque ejus qui **electus** fuerit nobis renuntiari volumus, ut quidquid **in** hac re agendum est cum consensu nostro salu- **briter** permittamus impleri.

Confidimus enim in omnipotentem Dominum quia, **quantum** ad intentionem nostram pertinet, nunquam **quod** nostram gravare possit animam, nunquam si- **nimus** fieri quod vestram gravare possit Ecclesiam. **Sin** vero in qualibet persona ita voluntarius omnium **consensus** accesserit, ut auctore Deo digna sit, et non **sit** qui ab ejus ordinatione dissentiat, hæc a vobis **in** eadem Salonitana Ecclesia ex præsentis epistolæ **nostræ** concessa licentia volumus consecrari, excepta **duntaxat** persona Maximi, de qua ad nos multa mala **perlata** sunt; quæ si ab appetitu majoris ordinis non **cessat**, restat, ut arbitror, quatenus subtiliter dis- **cussa**, ipso quoque in quo est officio careat (**c**).

nare in frontibus chrismate non præsumant. Hujus, ni **fallimur**, lectionis absurditate moti Editores omnes, **et** ante illos nonnulli librarii, illi voci *episcopi*, hanc **substituere** *presbyteri*, quam vix in uno aut altero **Mss.** reperias.

(**g**) Excusi, hæc aliqua ab iis... differri... *admonere* **te** volumus, ne præ *vivorum et defunctorum voluntates.* **In** nostra lectione conveniunt omnes Vatic. Turon., **Norm., Corb., etc.**

(**h**) Sic legimus in omnibus Norm., Corb., Reg. **In** Vatic. C et D, et *modum habet substantiæ.* **In** Excusis, **modus** habetur *substantiæ*; ad quæ verba Augustinus: **Voces**, inquit, *jurisconsultis solemnnes, id est certa quæ-* **dam** *bonorum quantitas ad monasterii usus sufficiens.* **Modus** etiam *substantiæ* opponitur *facultati damnosæ,* **quam** *adire compellitur nemo.* Cod. lib. xvi, tit. de **jure** liber.

EPIST. X [Al. 15]. — (**a**) Hic in diversa abeunt mss. **Codd.** Vatic. B habet, *erecta mentis intentione.* Corb **cum** Vatic. A et C, *recta mentis intentione*, omisso **a**

EPISTOLA XI.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Etiā novorum reddituum quartæ partes juxta canonicam distributionem dispensandæ. Presbyter aliusve clericus abbas non fiat, nisi relicta Ecclesiæ cui ministrabat cura. Defuncto episcopo, Ecclesiæ res diligenter, at gratis, describendæ. Visitoribus et eorum clericis tribuendum stipendium. Virgo non dum sexagenaria non fiat abbatisa.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Olim quidem fraternitati tuæ nostra fuerat auctoritate commissum ut si qua in Siciliæ (a) excederentur Ecclesia cæterisque venerabilibus locis, vel incongrue gererentur, nostra vice corrigeres. Sed quia post hæc de quibusdam neglectis hactenus capitulis ad nos querela pervenit, rursus ad eorum correctionem tuam fraternitatem specialiter prævidimus excitandam.

Cognovimus namque (Grat. 12, q. 2, c. 19) de redditibus Ecclesiarum noviter acquisitis canonicam dispositionem b) quartarum minime provenire, sed episcopos locorum tantummodo distribuere quartam antiquorum reddituum, nunc vero quæ sita suis usibus re-

Vatic. D, et rectam mentis intentionem, consentientibus Turon., Rhem., Norm., quibus adhærendum putamus. Excusi, a recta mentis intentione.

(b) Ita quatuor Vatic. et Rhem. In Norm. et Corb. legitur, quatenus vobis... a cælestibus mysteriis alienis, nec quem, etc.

(c) In Vatic. præmittitur huic epist. Mense Novembri, indict. 12. In Turon. S. Gat., ad calcem, legitur: Mense Septembri, indict. 12.

Epist. XI. — (a) Inter Codices sive mss. sive excusos hoc loco dissidentes, prætulimus quinque Norm., Rhem., Corb., Vatic. B et D, et Turon. In duobus tamen ultimis legitur excideretur pro excederetur, errore calami. In Vatic. A et C, habetur exciderunt. Consentit Michael In Reg., exciderat. In hoc solo verbo dissentiunt Mss., at in Editis multa sunt quæ a vera lectione deviant, et nullis in Mss. comparent; sic enim legitur, Si quæ in Sicilia exciderent Ecclesiæ, cæterisque.

(b) Ecclesiasticos redditus jam tunc in Romana Ecclesia fuisse divisos in quatuor partes, scilicet in episcopum, clericum, pauperes, sarta lecta, dubitare non sinunt tum hæc, tum aliæ plures Gregorii epistolæ: epist. 44 lib. v; epist. 9 lib. viii; epist. 44 lib. xiii. Idem pro Gallicanis Ecclesiis statuit conc. Aurel. I, c. 5. Vide Thomass., III p., lib. II, c. 13 et seqq.

(c) Excusi, quam rem pravam. Mellus sane quam obrem, ut in omnibus Vatic., Norm., Corb., Reg., etc.

(d) His aliisve similibus verbis nihil aliud præcipitur quam ut titulus abbatibus et cura monasterii non deferatur clerico extraneo, qui sæcularis Ecclesiæ titulum habeat, nec monachus sit; et si quidem talis clericus, relicta Ecclesia cui serviebat, jam factus sit abbas; ut, optione facta, aut abbatiæ munus dimittat, si Ecclesiæ suæ titulo renuntiare nolit; aut Ecclesiæ suæ curam deserat, si in abbatiæ officio permanere decreverit. De his uberius in sancti Gregorii Vita a nobis adornata.

(e) Sic legere cogunt Mss. omnes in idem conspirantes, scilicet septem Norm., quatuor Vatic., Tur., Corb., Reg., etc. Consentiant vet. Editi. In recentioribus habes: aut admissa clericis militia monasticis non promov. ordinibus; quæ sane multis in Mss. nobis occurrerunt. Cæterum ne cum viro erudito Lud. Dupin, tom. VI, p. 277, hanc esse Gregorii mentem putes, ut clerici ad monachos non transeant.

A tinere. (c) Quamobrem pravam subintroductamque consuetudinem fraternitas tua vivaciter emendare festinet, ut sive de præteritis redditibus, sive de iis quæ nunc obvenerunt vel obvenerint, quartæ secundum distributionem canonicam dispensentur. Incongruum namque est unam eandemque Ecclesiæ substantiam duplici quodammodo jure censi, id est usurpationis et canonum.

Presbyteros (Grat. 16, q. 1, c. 38), diaconos, cæterosque cujuslibet, ordinis clericos, qui Ecclesiis militant, (d) abbates per monasteria esse non permittas, sed (e) aut omnia clericatus militia, monachis provebantur ordinibus; aut si in abbatis loco permanere decreverint, clericatus nullatenus permittantur habere militiam. Satis enim incongruum est si cum unum ex his pro sui magnitudine diligenter quis non possit explere, ad utrumque judicetur idoneus, sicque invicem et ecclesiasticus ordo vitæ monachicæ, et ecclesiasticis utilitatibus regula monachatus (f) impediatur. Illud quoque (Grat. 12, q. 2, c. 45) charitatem tuam commovere curavimus, ut si quispiam episcoporum de hac luce migraverit, vel, quod absit,

Id Gregorius dixit nusquam; imo de diacono monasticam vitam amplectente, ad Desiderium Vienn. episcopum scribens, lib. XII, epist. 35: Hortamur, inquit, ut tam promptæ devotioni ejus quam in sancto studet habere proposito minime vestra sit impedimento fraternitas; magis autem quibus valetis adhortationibus pastoralis admonitione succendite, etc. Concil. Tol. IV, can. 49 (apud Loaisam 50): Clerici qui monachorum propositum appetunt (quia meliorem vitam sequi cupiunt) liberos eis ab episcopo in monasteriis largiri oportet ingressus; nec interdici propositum eorum qui ad contemplationis desiderium transire nituntur. Ex Gregorii verbis (Clericatus nullatenus permittantur habere militiam) concludit vir alias doctissimus vetuisse Gregorium Mag. ne idem abbas esset ac presbyter. Mirum sane id ab homine asseri veteris disciplinæ Orientalis atque Occidentalis non penitus ignaro. Ad Marcianum imp. adversus Eutychem scribunt archimandritæ XVIII, iique presbyteri omnes, tom. VI Concil., Edit. Labb., col. 131; ejusdem hæresiarchæ damnationi subscribunt archimandritæ 23, e quibus presbyteri XVIII, diaconus I. Ibidem, c. 231, epistolam scribit sanctus Leo 75, ad imperatorem, ad Pulcheriam Augustam, atque ad Constantinopolitanos abbates sexdecim, eosque, non excepto qui diaconus erat, presbyteros. Denique Concil. tom. V, col. 171, concilii Constantinop. sub Menna, act. 5, refertur libellus supplex cui subscribere archimandritæ presbyteri LIII, cum diacono archimandrita uno, Plerosque etiam in Occidente abbates sacerdotio fuisse exornatos probat Cointius, ad annum 674, num. 55 et seqq. Idque ex Gregorio ipso indubitatum, cujus plures exstant ad abbates presbyteros aut quæ ipsorum meminerint epistolæ lib. I, epist. 9; lib. V, epist. 3 et 4; lib. VIII, epist. 26; lib. XIII, epist. 8, 10, etc. Plura exempla profert Gussanvilæus hic, nota 3.

(f) Excusi, impediatur, quos sequeremur, nisi obessent omnes Vatic., Norm., Turon., Corb., etc.

(g) Forte hierarchis, licet ita legatur in omnibus Mss. et Editis. Variant tamen Editiones quedam Lugdunensis an. 1539 habet ad marginem: Al. aconomis, Correctores decreti 12, q. 2, c. 45, legunt, aconomis. intelligerem episcopos visitores, de quibus statim. Gussanv. In Vatic. A et B, necnon in Pratel., legitur, Ierathicis.

pro suis fuerit remotus excessibus, (h) convenientibus hierarchicis cunctisque cleri prioribus, atque in sui presentia inventarium Ecclesie rerum facientibus, 692 omnia quæ reperta fuerint, subtiliter describantur, nec, sicut antea fieri dicebatur, (h) species quædam aut aliud quodlibet de rebus Ecclesie, quasi pro faciendi inventarii labore tollatur. Sic namque ea quæ ad munitionem pauperum facultatis pertinent desideramus expleri, ut nulla penitus in rebus eorum ambidiosus hominibus venalitates relinquatur occasio.

Visitatores Ecclesiarum, clericique eorum, qui cum ipsis per non sæ civitatis parochias fatigantur, aliquod laboris sui capiant, te disponente, subsidium. Justum namque est ut illic consequantur stipendium, quo pro tempore suum commodare reperiuntur obsequium.

(i) Juvenulas abbatissas fieri vehementissime prohibemus (Grat. 20, q. 1, c. 12). Nullum (k) igitur episcopum fraternitas tua nisi sexagenariam virginem, cujus ætas hocque mores exegerint, (l) velare permittat, quatenus tam prioribus quam presentis capitulo tuæ districtio instantia Domino adjuvante correctis, et diu dissolutum rerum venerabilium statum (m) canonicis nexibus religare festines, et divina negotia non per incongruas voluntates hominum, sed competenti possint districtione disponi. (n) Mense Octobri indictione 12. (Cf. Joann. Diac. l. iv, c. 34; lib. ii, c. 54; l. iii, c. 23.)

EPISTOLA XII.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Puniendum facinus quo ablata est cujusdam uxor, et alteri venundata.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

(h) Opponit species pecuniæ numeratæ: species pro frugibus, pro annonariis quantitatis, etc. GUSSANV. Minime quidem nos latet species tum apud jureconsultos, tum apud alios scriptores, passim significare fruges, oleum, vinum, legumina. Hinc Gregorius Turon., respondens Felici Nannetensi episcopo. l. v Historiæ Francorum, cap. 5: *O si te, inquit, habuisset Massilia sacerdotem, nunquam naves oleum aut reliquas species detulissent.* Verum non raro per species supellex quævis pretiosior intelligitur, quæ significatio videtur magis convenire huic loco Gregorianæ ad Maximianum epistolæ. Gregorius Turon., lib. vi, cap. 38: *Magni ibidem thesauri ex auro argenteoque, et multarum specierum reperiuntur.* Multa alia exempla profert doctissimus Cangius ad hanc vocem.

(i) Hodiernas dispensationes non sugillamus, sed veterem representamus instituta. Cod. lib. i, tit. 3, leg. 47, edicit Justinianus se mortua abbatissa, eligatur antiquior, quia non omnes æque sunt bonæ; sed, sacris Evangelii propositis, assumatur idonea, utilis, præesse digna; cum sit conveniens omnem principatum, et omnem hominum præfecturam non ex temporibus, neque ex sortibus, neque ex fortuitis circumstantiis, sed ex eo quod præstantius est fieri. Sanctus Gregorius hic requirit LX annos ut virgo fiat abbatissa. Concil. Trident., sess. 25, de regularibus et monialibus, c. 7: *Abbatissa et priorissa, ... eligatur non minor annis 40; et quæ octo annis post expressam professionem laudabiliter vixerit, etc.* GUSSANV.

(k) In Vatio. A. nullam igitur episcopi sive fraternitas tua, nisi sexagenariam... velare permittant. Vulgati, nullam igitur fraternitas tua... velari permittat. Sequimur tres Vatio., omnes Norm., Corb., Turon., etc.

PATROL. LXXVII.

Tanta nobis subinde mala quæ aguntur in ista provincia nuntiatur, ut peccatis facientibus, 692 quod avertat omnipotens Deus, celeriter eam perituram credamus. Presentium namque portitor veniens lacrymabiliter questus est ante plurimos annos ab homine nescio quo de possessione Messanensis Ecclesie de fontibus se susceptum, et (a) violenter diversis persuasionibus puellæ ipsius junctum, ex qua juvenulos filios jam habere se asseruit, et quam nunc violenter huic disjunctam abstulisse dicitur, atque cuidam alii venundasse. Quod si verum est, quam sit inauditum atque crudele malum, tua dilectio perspicit. Ideoque admonemus ut hoc tantum nefas sub ea vivacitate quam te in causis piis habere certissime scimus requiras atque discutias. Et si ita ut supradictus portitor insinuavit, esse cognoveris, non solum quod male factum est, ad statum pristinum revocare curabis, sed in vindictam, quæ Deum possit placare, exhibere modis omnibus festinabis. Episcopum vero qui homines suos talia agentes corrigere negligit atque emendare vehementer aggredere, proponens quia si denuo talis ad nos (b) de quorum qui ad eum pertinent querela pervenerit, non in eum qui excesserit, sed in ipsum canonicè vindicta procedet (c) (Cf. Joann. Diac. l. iv, c. 54.)

EPISTOLA XIII.

AD CLEMENTIUM EPISCOPUM.

Adeodatus presbyter, si sola ægritudinis causa Ecclesie suæ defuerit, in locum suum restituendus.

Gregorius (a) Clementio episcopo primati Bizaceno. Presentium latoris (b) Adeodati querelam (Grat. 7, q. 1, c. 3), qui se sui presbyteratus loco incongrue dicit expulsus, licet subditæ tibi textus petitionis

(l) Velare scilicet in abbatissam: nam solemnior erat veli abbatissæ quam cæterarum sanctimonialium benedictio. Neque vero mens fuit sancti pontificis nullam virginem velandam nisi sexagenariam. Fatendum tamen antiquitus non statim velatas fuisse virgines sacras post emissum virginittatis votum. Hinc concilium Agathense, can. 19: *Sanctimoniales, quamlibet vitæ earum ac mores probati sint, ante annum velatis suæ quadragesimum non velentur.* Et Cæsaraugust., sub Damaso, c. 8: *Item lectum est non velandas esse virgines, quæ se Deo voverint, nisi xl annorum probata ætate.* Distinctio hæc susceptionis veli, et voti seu propositi virginittatis, patet etiam ex Innocentio I, ad Victricium Rothomag. scribente, c. 12 et 13. Quanquam ante annum ætatis 40 multas virgines olim sacrum velamen consecutas esse non dubitemus. Vide Ambrosium, lib. de Lapsu virg., c. 5 in peal. cxviii, n. 20, et lib. i de Virginibus, c. 11. Ex laudatis locis constat velum olim solemniter datum fuisse virginibus ad altare; ad episcopos autem illud benedicere pertinebat. Consule notam 615 in librum Sacramentorum.

(m) Collapsam monasteriorum disciplinam secundum canones restaurare, et procurare, ut ex suæ regulæ præscripto vivant. GUSSANV.

(n) In solo Colbert vet. hoc legitur.

EPIST. XII. — (a) Violenter, id est ægre, invito; et ea voce utitur in Phormione Terentius. Vis et jus opponuntur, quanquam eisdem constent litteris. Quod jure non fit, vi dicitur fieri. At sæpe persuasionibus extorquemus, quæ jure non sunt. In 692 benedictionis autem debet esse voluntas prorsus libera. Cum de jure, inquit Cicero pro Cecinna, et legitimè controversi loquimur, et in his rebus vivimus

explanet, tamen paulo judicavimus apertius retexendam. Asserit namque a Quintiano fratre et coepiscopo nostro in loco suo pro quibusdam se suis ordinandis negotiis relaxatum, ægritudinisque causa per duorum mensium spatium suæ se Ecclesiæ defuisse, cujus rei occasione captantem prædictum fratrem nostrum alium loco ejus illic presbyterum ordinasse. Hortamur igitur fraternitatem tuam 694 ut causam ejus sollicitè districtèque perquiras. Et si manifestæ ægritudinis, sicut dicitur, causa Ecclesiæ suæ eum defuisse repereris, nullum ei ex ordinatione alterius presbyteri permittas præjudicium generari, sed in locum suum sine aliqua eum fac dubietate restitui. Sin autem aliter se res habere dicitur quam porrecta ab eo continere videtur suggestio, causam ejusdem canonice legitimeque perquire, et quidquid tibi secundum Deum visum fuerit, juvante Domino, ita stude decernere, ut nulla de hac re quæstio ad nos ulterius revertatur. Illud autem charitatem tuam specialiter admonemus (*Grat. ibid.*), ut si vera fuerit hujus suggestio, atque in suum fuerit ordinem restitutus, de presbytero qui in loco ejus ordinatus est, subtiliter districtèque debeas esse sollicitus. Et si quidem sine datione aliqua ad eundem ordinem pervenerit, ut in simoniacam hæresim non potuisset incidere, in alia quacunque vacante Ecclesia eum (c) volumus ordinari. Sin autem in eo quidpiam, quod avertat Dominus, fuerit tale repertum, ipso etiam presbyteratus privetur ordine, quem non causa replendæ necessitatis Ecclesiæ, sed sola comprobatur ambitione suscepisse.

EPISTOLA XIV.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Ut Felicem diaconum in sua Ecclesia suscipiat.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Præsentium lator Felix diaconus, cum nullatenus

pertenuis vis intelligi debet. GUSSANV.

(b) Supplenda vox eorum, scilicet, de quoquam eorum qui ad eum pertinent. Editores prætulerunt *pertinet*; sed in vitis Mss. eosdem secuti essemus, dum loco *procedere* reposuerunt *procedit*; sed cogimur sequi Mss. unanimum consensum, scilicet Vatic., Norm., Turon., Rhem., etc.

(c) In Vatic. subjicitur. *Mense Octobr. indict. 12.* Ita quoque in Turon. S. Gat.

EPIS. XIII. — (a) Sic restituimus hujus epistolæ inscriptionem ex Vatic., Norm., Colbert., Reg., Rhem., Corb., Turon., Anglic., quibus adde Gussanvillæi Codices, quos non indicat, præter Anglic. sex. Excusi habent, *Maximiano episcopo Syracusano*; quo vero in Ms. ita legerint, cum Romanis Gratiani correctoribus, prorsus nos latet.

(b) Relaxatus a suo episcopo pro certis negotiis, causa ægritudinis defuerat per duos menses suæ Ecclesiæ; alter subrogatur: Adeodatus postulat restitui. Miror mores tam nostrorum dissimiles. Vide concilium Tridentinum, sess. 23, de Reform., c. 1. Crediderim pastorem hodiernorum absentiam ex eo ortam et uctam et excusatam, quod, irato canone 6 Chalcedon., presbyteri superfluent, qui absentium vices suppleant quoquo modo, cum sancti Gregorii ætate non ordinarentur nisi necessarii; atque adeo, nisi adessent assidui, populus se querebatur destitutum. Illiserat paucitas utilis, nos turba perimus. Huc accurrit quæstio, num pastoribus liberum sit vel per

A in hæreticorum dogma lapsus sit, nec a catholica fide discesserit, pravis illectus adversus (a) Constantinopolitanam synodum suspicionibus, in Istricorum se separatione removerat. Qui cum Romam venisset, recepta a nobis juvante Domino ratione, excessum suum, recepta Dominici (b) corporis communionem, correxit. Quia ergo, ut dictum est, non in hæresim incidit, sed a sacris generalis Ecclesiæ mysteriis quasi rectæ studio intentionis erravit, imbecillitati ejus atque necessitatibus consulentes, maximeque sustentationi ejus pietatis intuitu providentes, in tua Ecclesia 695 Syracusana eum prævidimus cardinandum; sive ut officium diaconatus expleat, seu certe ut sola ejusdem officii pro sustentanda paupertate sua commoda consequatur, in tuæ fraternitatis volumus hoc pendere iudicio. Quod hortamur ut tua fraternitas implere festinet. Commendantes etiam personam ejus, quatenus nullis eum patriis molestiis aut necessitatibus subjacere, ne vel nostræ commendationis inveniaris tramitem neglexisse, vel minus exhibuisse quam tuus exigit ordo pauperibus, quia et nos ei annum quid de nostra Ecclesia dari fecimus, ut ejusdem operis quod te hortamur exhibere participes esse possemus. (*Cf. Joan. Diac. l. III, c. 20.*)

EPISTOLA XV.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

Theodosiæ, monasterium in domo sua construere cogitanti, concurrat.

Gregorius Januarii episcopo Caralitano.

C Theodosia religiosa femina in conetruendo monasterio voluntatem Stephani quondam viri sui complere desiderans, petiit a nobis ut ad fraternitatem tuam nostras transmitteremus epistolas, quibus per commendationem nostram tuum facilius mereretur auxilium. Asserit siquidem hoc a suo conjuge con-

se vel per substitutos, verbo, exemplo, oratione pacere, et opera vicaria suas partes explere. Negat recta ratio, siquidem electa est industria talis personæ. Confirmat lex 34, tit. *desolut.*, in digest. : *Inter artifices longa differentia est et ingenti, et naturæ et doctrinæ, et institutionis. Ideo si navem a se fabricandam quis promiserit..... et hoc specialiter actum est ut suis operis id perficiat, fidejussor ipse ædificans..... non liberabit reum.* Et in Cod. 10, de *Decurionibus*, leg. 60 : *Nullus qui nexu generis curiæ tenetur obnoxius, per substitutam quamcunque personam curiales impleat functiones, sed ipse per se debitum patriæ munus exsolvat*, etc. Barthol. Carranza, supra citatus, lib. 1, epist. 79, id invictis auctoritatibus et rationibus demonstrat in libro de residentia Tridenti lecto, Venetiis impresso an. 1547, GUSSANV.

(c) Recent. Ed., *volumus cardinari*. Secus legitur in omnibus quos supra laudavimus Mss., quibus addendus Gratianus, qui habet *ordinari*.

EPIS. XIV. — (a) Nimirum quintum concilium generale, de famosis tribus capitulis Constantinopoli habitum; cujus occasione ab Ecclesiæ catholicæ communionem multi secesserunt, maxime in Africa et in Istria; quod in synodi Chalcedonensis contemptum, quædam in illa synodo quinta decreta fuisse causarentur. De his uberius in Vita sancti Gregorii, et supra, lib. II, indict. 10, epist. 51.

(b) Excusi, *corporis et sanguinis*. Ultima verba ne sciunt Mss.

stitutum, ut in prædio quod appellatur Piscenas, quod ad Xenodochii Thomæ quondam episcopi jura pervenit, monasterium construi debuisset. Quia igitur in alienis hoc fundare rebus, licet possessor, permetteret, (a) dominus tamen videtur cum ratione refugere, petitionem ejus prævidimus annuendam, id est ut in domo juris sui, quam Caralis asserit se habere, ancillarum Dei monasterium debeat Domino adjuvante construere. Sed quia prædictam domum suam dicit ab hospitibus atque supervenientibus onerari, hortamur fraternitatem tuam ut studeas ei in cunctis concurrere, devotionique ejus tuæ præbeas tuitionis auxilium, ut mercedis defuncti atque ejus studii tuus te concursus faciat et sollicitudo participem. Reliquiæ vero, quas ibidem postulat collocandas, volumus ut a fraternitate tua sub debita veneratione condantur.

EPISTOLA XVI.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Dispersa, quæ in Siciliam detulerant Itali sacerdotes, Ecclesiarum vasa colligantur, ac summa cautione servantur.

Gregorius Cypriano diacono, rectori Siciliæ.

Pervenit ad nos diversos Italiæ sacerdotes Siciliam confingentes plurima secum Ecclesiarum suarum ministeria (a) detulisse, eaque sive defunctis eis, sive male dispergentibus, prope omnia deperiisse. Quia in re moti hortamur dilectionem tuam quatenus transmittens per omnia Siciliæ loca, sicubi vasa sacra resque Ecclesiarum positas incaute repereris, eas cum summa distinctione recolligi facias, atque adunatas (b) sub notitia atque desuscepto apud singularum Ecclesiarum episcopos deponas, apud quos usque dum pacis tempus expoposcerit, juvante Domino, debeant tutissime conservari. Omnium autem rerum

Epist. XV [Al. 8]. — (a) Scilicet ne in posterum privetur obventionibus fundi censuales, Gall., *des lots et ventes*, et similibus de causis, propter manum mortuam, ut Galli dicunt, Latini possessionem immortalem, quia res nunquam ad alium dominum devolvitur, nec ad proprium redit. Gossanv. De monasterio illo sup., epist. 8; infra, lib. v, epist. 2. Emphiteutarius non potest alienare fundum sine consensu domini, lib. ult., c. de jur. emphiteutio. Eadem ratione monasterium non potest fundari in alieno prædio, invito domino, licet consentiente possessore, id est emphiteutario, ne factio emphiteutarii deterior fiat conditio domini. Emphiteutarii non habent proprietatem in fundo, sed jus in re, lege *si domus*, § ult., de legat. Idcirco non dicuntur domini, sed possessores. Augustinus, lib. de Unit. Eccles. contra Donatistas, cap. olim 17, nunc 20: *Et servum de domino, et colonum de possessore*. Prædium emphiteuticum dicitur possessio emphiteutica. Idem, lib. i contra litt. Petil., cap. 82: *Cum emisset possessionem, et hoc emphiteuticam*. Et hæc tria, dominum, possessorem, et colonum seu conductorem distinxit Gregorius Moral. lib. xiv, cap. 21, juxta vet. Edit.: *Quia enim ut dominus auditus non est, non possessor agri, sed colonus creditus est*. ALTERRA.

Epist. XVI. — (a) Sacram suppellectilem veteres uno vocabulo ministerium Ecclesiæ appellabant. Gregorius Turon., lib. iii Hist., c. 10: *Inter reliquos thesauros ministeria pretiosissima detulit Childbertus ex Hispania rediens, nimirum lx calices, xv patenas, xx Evan-*

A ipsarum non solum desusceptum eos qui eastradunt percipere volumus, sed etiam a te notitias earum subtiliter retineri, ut, dum necesse fuerit, ex hac cautela, juvante Domino, possint ab iis quibus traduntur sine imminutione restitui. (c) Mense Novembri, indictione 12.

EPISTOLA XVII.

AD FELICEM EPISCOPUM.

Solidos duodecim, quibus Tribunus clericus redemptus fuit, redemptori restituat ex Ecclesiæ pecuniis.

Gregorius Felici episcopo Sipontino.

Qualiter succurrendum sit redemptionibus captivorum, et sanctorum canonum (a) et mundanarum legum sanctio evidenter edocuit. Quod cum omnibus notum sit, mirati sumus ut fraternitas tua in redemptionem Tribuni clerici tui præsentium latoris nulla mota misericordia subveniret. Quod ergo sponte facere distulisti, nostra saltem facere festina adhortatione commonitus, ne si, quod non credimus, negligendum putaveris, incipiat tibi necessitas quod voluntas fugit imponere. Quia igitur supradictus Tribunus ab hostibus se prædatum (b) ac centum duodecim solidis se perhibet comparatum, ad quorum se deflet restitutionem urgeri, hæc te oportet diligenter inquirere. Et si ita est, nec eum unde pretium in se datum reddere possit habere cognoveris, supradictos solidos de Ecclesia redemptori ejus restitue. Nam valde durum est si de Ecclesia cui militat remedium nullum inveniat. Ommissa itaque excusatione, pretium quod in eo datum manifesta veritate patuerit, sine aliqua mora, sicut sumus præfati, restitue, quatenus nec creditorem ejus tempore necessitatis afflicto subvenisse pœniteat, et hic onere mœroris exutus, mente libera, officii sui ministerium sollicite ac

geliorum capsas, omnia ex auro puro ac gemmis pretiosis ornata. Eundem videsis, lib. ii de Gloria mart., c. 7; Alcimur Avitum, epist. 6, ad Victorium episcopum, cui respondet, ministeriis seu vasis hæreticorum ablatis, et Ecclesiæ oblati Deum non delectari, nisi *infusa fornacibus et distenta per laminas pura efficiantur*. Idem censet de illorum templis, ratus rem insensibilem, quæ primum innovata polluitur, nulla posse sanctificatione purgari. Alia fuit mens Gregorii Mag. et ante ipsum Honorati episcopi Novariensis, qui templum idolorum in ecclesiam convertit, in cuius dedicationem Ennodius diaconus Ticinensis dictionem Honorato submitit, quæ dictio est secunda apud Ennodium.

(b) Sic restitimus ex Mss. Vatic., Norm., Reg., Corb., Rhem., etc. Hic *notitia*, et *desusceptum* significo iudicem, catalogum, inventarium. Prius legabatur: *sub notitia testium suscipias, susceptasque apud episcopos Ecclesiarum deponas*.

(c) Ita Turon. 8. Gat. In Colb. vet. legitur, *mense Septembri*, Editique consentiunt. Turonensis autem codicis lectionem prætulimus, quia jam plurimæ epistolæ præceperant hujus indict. quæ leguntur datæ mense Octobri.

Epist. XVII. — (a) De mundanis legibus erit instar omnium lex *Sancimus*, Cod. de sacrosanctis eccles., c. 21. Add. nov. 120, c. 9 et 10: Vide Aurel. i, can. 5; Rhem., can. 22.

(b) In Ed. *centum duodecim solidis*. Irrepsit *centum*, contra Mss. fidem. Certe servi pretium excedere non solebat xii solid. summam.

competenter exhibeat. (c) Mense Januario, indicatione 12.

EPISTOLA XVIII.

AD MAURUM ABBATEM.

Dat monachis in perpetuum ecclesiam sancti Pancratii, tum ne missarum celebratio deinceps negligatur, tum ut ad martyris corpus opus Dei peragatur quotidie.

Gregorius Mauro abbati.

Ecclesiarum cura, quæ sacerdotalibus officiis evidenter infixæ est, ita nos cogitasse sollicitos, 697 ut nulla in eis neglectus culpa appareat. Quoniam vero (a) ecclesia sancti Pancratii, (b) quæ erat commissæ presbyteris, frequenter neglectum habuisse cognovimus, ita ut venientes Dominico die populi missarum solemnia celebraturi, non invento presbytero, murmurantes redirent, hoc matura deliberatione nostro sedit arbitrio ut, eis remotis, monachorum congregationem (c) in monasterio eidem ecclesiæ cohærenti constituere cum Dei gratia deberemus, quatenus abbas qui illic præesset curam et sollicitudinem ante fatæ ecclesiæ habere modis omnibus debuisset. In quo etiam monasterio te Maurum abbatem prævidimus præponendum, statuentes ut terras præfatæ ecclesiæ, vel quidquid illuc intraverit, seu de redditibus ejus accesserit, ante dicto monasterio tuo debeat applicari, atque illic sine diminutione

(c) Ita Colbert. vet. Tribunus est nomen proprium. Male autem in hoc titulo ponitur *redimendo*, cum doceat epistola jam fuisse redemptum, et duodecim solidis comparatum. Quanta vero cura captivorum redemptionem Ecclesia procuraverit, docent sancti Patres, docent canones, docent exempla. Ob id sacra Ecclesiæ vasa, ministeria, bona sæpissime distracta sunt. Dies me deficeret recensentem. Vide 12, q. 2, can. *apostolicos*, ex viii synodo, c. 15, etc. In Aurel. i. c. 5; Mastic. ii, c. 5; Rhem., c. 22. Gelas., epist. 10. GUSSANV.

EPIST. XVIII. — (a) Prius legebatur, *Ecclesiam... frequenter neglectam fuisse*. Sequitur Mss. Vatic., Norm., Corb., etc. Hujus ecclesiæ Romæ via Aurelia conditorem fuisse Honorium pontificem testatur Anastasius in ejus Vita. Ibi tamen sanctus Gregorius homiliam habuit ad populum, quæ est 27 in Evang. Partim ex GUSSANV. Hoc monasterium sancti Pancratii nunc est seminarium Carmelitarum discalceatorum. Vide Mabill. Itineris Ital. pag. 75.

(b) Jam tunc usus invaluerat ut uni titulo presbyteri plures essent ascripti. Unde in synodo Romana sub Symmacho, an. 499 habita, necnon sub ipso Gregorio, an. 594, aliquando unus, aliquando duo, tres, quatuorve unius ejusdemque tituli presbyteri subscripti inveniuntur. Quanquam observat Pancirolo basilicæ sancti Pancratii non tributum fuisse a principio tituli honorem, quod extra Urbem sita esset: tituli vero non tribuerentur basilicis extramuranis (quid de hac observatione sit sentiendum vide in præfat. ad hom. in Evang., n. 6), neque etiam stationes, nisi essent ecclesiæ patriarchales. Hinc forte dicitur, *commissa presbyteris*, quod cardinalem non haberet presbyterum, neque alios ascriptos sibi et omnino addictos. Etiam in basilicis quæ titulorum nomine insignitæ non erant, missæ publicæ nonnunquam celebratæ; ubi scilicet populi concursus ob reliquias vel cultum martyrum id exigebat. Suspecta itaque gratis habet ista verba Gussanvillæus, cum nullis in Codd. aut scriptis aut excusis desiderentur. Porro Gussanvillæus cum aliis recent. Edit. legit, *missarum solemnia audituri*; quasi dicere, populum sacra celebrare, periculum foret. Ita tamen legitur

alia pertinere, ita sane ut quæcunque in ipsa superscripta Ecclesia fienda reparandaque sunt per te sine dubio reparentur.

Sed ne remotis presbyteris quibus Ecclesia ipsa fuerat ante commissæ, vacare (d) ministeriis videatur, idcirco hujus tibi auctoritatis tenore præcipimus ut (e) peregrinum illico non desinas adhibere presbyterum, qui sacra missarum possit solemnia celebrare. Quem tamen et in monasterio tuo habitare, et inde vitæ subsidia habere necesse est.

Sed et hoc præ omnibus curæ tuæ sit, ut ibidem ad sacratissimum corpus beati Pancratii quotidie opus (f) Dei procul dubio peragatur. Hæc igitur, quæ tibi præcepti hujus faciendæ serie deputamus, non solum te perficere, verum etiam et ab his qui in officio locoque tuo successerint sic in perpetuum servari volumus et impleri, ut nullus deinceps in eupradicta ecclesia possit inveniri neglectus (g).

698 EPISTOLA XIX.

AD LEONEM ACOLYTHUM.

Ecclesiam sanctæ Agathæ in Subura commendat.

Gregorius Leoni acolytho.

Locorum venerabilium cura nos admonet de eorum utilitate per omnia cogitare. Quia ergo ecclesia (a) sanctæ Agathæ sita in Subura, quæ spelunca in omnibus Vatic., Norm., Reg., Corb., etc. Aliunde populum in consortium oblatis sacrificii, tanquam comministrum et symmystam admittere nihil vetat. Imo in can. missæ legimus, *pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc sacrificium*. Vide notam 36 ad lib. Sacram.

(c) Vatic. B, in monte eidem ecclesiæ cohærenti.

(d) Al. *mysteriis*, ut habet Vatic. A et alii.

(e) Ne hic ex aliena diœcesi presbyterum cogites, cardinali seu titolato, ac forsân domestico opponi peregrinum. Ex hoc loco Gussanvillæus captata occasione observat priscis temporibus in monasteriis, aut nullum, aut unum tantum, et hunc ascititium fuisse presbyterum. Sed perperam. Hic agitur de monasterio vix inchoato. Designatur quidem abbas Maurus, sed aut nulli aut pauci ipsi adjunguntur monachi, ex quibus ne unum quidem presbyterum fuisse quid mirum? Querendus itaque fuit presbyter peregrinus, fortasse ex aliquo vicino monasterio: nam si monasticam vitam professus non fuisset hic presbyter quomodo in monasterio habitare, ac arctiorem monachorum vitam ducere consensisset? Prius lectum, *illic debeas adhibere*.

(f) Ita post S. P. Benedictum, regul. cap. 43 et 47, divinum officium nuncupat. Vide et lib. x, epist. 61. Jam sexto sæculo ineunte mos erat, ut in locis ubi sanctorum reliquiæ asservabantur, officia divina per proprios aut vicinos clericos persolverentur. Concil. Epaon., can. 25: *Sanctorum reliquiæ in oratoris villaribus non ponantur, nisi forsân clericos cujuscunque parochiæ vicinos esse contingat qui sacris cineribus pallendi frequentia famulentur*.

(g) In Colb. vet. additur, *mense Januario indict. 12*, quod in Ed. Paris. vet. et in Vatic. annotatur.

EPIST. XIX. — (a) De hac ecclesia Vide lib. in Dialog., c. 30. Subura est Urbis Romæ regio satis nota, de qua Martialis, lib. vii, epigr. 30:

Id tota mihi nascitur Subura.

Et Horat., epod. 5:

Senem, quod omnes rideant, adulterum
Latent Suburanæ canes.

Verum in antiqua Subura sitam esse hodiernam san

fuit aliquando (b) pravitatis hæreticæ, ad catholicæ fidei culturam Deo propitiante reducta est, ideo hujus auctoritatis tenore commonitus, (c) pensiones omnium domorum in hac urbe constitutarum, quas prædictam ecclesiam temporibus habuisse Gothorum constiterit, ancis singulis congregare non desinas, et quantum in sartis lectis, vel luminaribus, aliæque reparatione ejusdem ecclesiæ necessarium fuerit, erogare modis omnibus studebis. Quidquid vero exuberare potuerit, fideliter rationibus te ecclesiasticis inferre præcipimus. (d) Mense Aprili, indictione 12.

EPISTOLA XX.

AD MAXIMUM PRÆSUMPTOREM.

Maximum violenter intrusum, ejusque ordinatores episcopos, ab omni sacerdotali officio summovet, donec de imperatoris jussionis veritate constiterit.

Gregorius (a) Maximo præsumptori in Salona.

Licet cætera cujuspiam talia vitæ sint merita, ut nihil sit quod ex his sacerdotalibus valeat ordinationibus obviare, tamen solius nefas ambitus severissima canonum districtione damnatur. Cognovimus itaque quod vel surrepta vel simulata piissimorum principum jussione, dum vita dignus non fueris, (b) te ad sacerdotii ordinem cunctis venerabilem prorupisse. Quod nos ideo sine ulla hæsitacione credidimus, quia vitam ætatemque tuam non habemus incognitam, ac deinde quia serenissimi domini imperatoris animum non ignoramus, quod se in (c) causis sacerdotalibus miscere non solet, ne nostris in aliquo peccatis gravetur. Additur inauditum nefas, quod post interdictionem quoque nostram, quæ sub excommunicatione tua, ordinarumque te facta est, cæsis presbyteris, diaconibus, cæteroque clero, manu militari ad medium diceris deductus.

ctæ Agathæ ecclesiam, qui Romæ sacra loca perlustravit, negat noster D. Bernardus de Montfaucon, docetque unde hæc ecclesia dicta in *Subura* Diarii Italici cap. 9.

(b) Scilicet Arianæ, ut explicatur lib. III Dial., c. 30.

(c) Cum temporibus Gothorum regum, qui erant Ariani, hæc ecclesia cessisset Arianis ubi suas synaxes haberent, illam multis donis ac pensionibus auverunt et ditarunt.

(d) Ita Mss. Norm., Turon., S. Gat., Colb. et alii.

EPIST. XX. — (a) Vide, supra, epist. 10.

(b) Recent. Ed., minus consultis Mss., *te sacerdotii ordinem.... præripuisse.*

(c) His consonat quod habetur apud Theodoretum, lib. IV Hist. Eccles. c. 18, et Gregorium II, epist. 1 ad Leonem Isaurum, de sacris imaginibus in septima synodo. Sacerdotiorum causis immiscere se noluit sanctus Ludovicus. Vide illius pragmaticam, an 1668 editam, genuinam scilicet atque integram, non mutilatam, qualem inter statuta quædam synodalia Parisiensis diocesis olim ediderunt. AUGER.

(d) Multas ob causas videbatur Maximus ab episcopatu Salonensi arcendus. Ambitum, simoniam, vim factam, electionem spretam, neglectam summi pontificis auctoritatem, subrepta ab imperatore aut conflictata diplomata sive jussiones criminabantur. Præ cæteris urget sanctus Gregorius jussiones imperatoris videri sublestæ fidei, urget rem fuisse confectam in scio Romano responsalis, in scio Romano pontifice, cujus erat ditionis Salona. Addiderat Maximus præfractam contumaciam, violando censuras. Quorsum vero, iniquiunt, istiusmodi jussiones ubi imperatore? Temporibus, inquam ego, serviendum erat, canoni-

A Quam rem nos consecrationem dicere nullo modo possumus (*Grat. 9, q. 1, c. 1*), quis ab excommunicationis est hominibus celebrata. Quia igitur sine ullius exempli forma violasti talem tantamque sacerdotii dignitatem, præcipimus ut usque dum dominicis vel responsalis nostri cognoverim apicibus quod non surreptitia sed (d) vera fueris jussione ordinatus, nullatenus tu ordinator esque tui altretare quidquam præsumatis sacerdotalis officii, neque usque ad rescriptum nostrum ad cultum vos sacri altaris accedere. Quod si contra hæc agere præsumperitis, anathema vobis sit a Deo, et a beato Petro apostolorum principe, ut contemplatione judicii vestri, cæteris quoque catholicis Ecclesiis ultionis vestræ præbeat exemplum. (e) Mense Maio, indictione 12.

EPISTOLA XXI.

AD VENANTIUM EPISCOPUM.

Christianum mancipium retinere Judæis non liceat; qui vero Judæorum terras dudum colunt Christiani, peragant colere jure colonario.

Gregorius Venantio episcopo (a) Lunensi.

Multorum ad nos relatione pervenit, a Judæis in Lunensi civitate degentibus, 700 in servitium Christiana detineri mancipia: quæ res nobis tanto visa est asperior, (b) quanto a fraternitate tua patientia operosior. Oportebat quippe te respectu loci tui, atque Christianæ religionis intuitu, nullam relinquere occasionem ut superstitioni Judaicæ simplices animæ non tam suasionibus, quam potestatis jure quodammodo deservirent. Quamobrem hortamur fraternitatem tuam ut (c) secundum piissimarum legum tramitem, nulli Judæo liceat Christianum mancipium in suo retinere dominio. Sed si qui penes eos inveniuntur, libertas eis tuitionis auxilio ex legum sanctione bus tantisper sepositis. Si pontifex ipse Romanus ab imperatore confirmabatur; sic investituris sequentium sæculorum, quas postmodum sub nominationum cortice utcumque revixisse cernimus, proludebant. De jure disceptent alii, testatur de facto sanctus Gregorius, testantur historici. Nec certe anatarum bullarumque nostratum, quibus de episcopatibus pinguioribusque sacerdotiis providetur, memoria sive origo tam prisca est. Negare tamen videtur sanctus Gregorius in more positum episcopos istis jussionibus promovere, eos scilicet qui Romano pontifici suberant, quanquam ea quam adducit ratio, quoad omnes æque militet. Cæterum sciscunt canones nullum invitit populis præfici pastorem, astipulatur ratio; hinc principibus multum juris accedit in promotione episcoporum. GUSSANV.

(e) Sic legitur in Mss. Vatic., Norm., Turon. S. Gat., Colbert., etc.

EPIST. XXI. — (a) Luna urbs Etruriæ antiquissima, olim episcopalis, in Liguriæ confinio ad ostia Macræ fluvii, vulgo *la Magra*, exciæ circa an. 856. Ei successit in episcopali dignitate Sarzana urbs Genuensis ditionis, ab ea distans MMM pass. GUSSANV.

(b) Ita vet. Ed. cum omnibus pene Mss., sc. Norm., Corb., Rhem., Turon., Reg. et Vaticanis. In Vatic. A tamen legitur, *quanto a fraternitatis tuæ patientia operabatur*. Nullibi autem occurrunt nobis quod habent recent. Ed., scilicet, *quanto ea fraternitatis tuæ patientia operabatur*.

(c) In Cod., lib. I, tit. 40: *Ne Christianum mancipium hæreticus, vel Judæus, vel paganus habeat, vel possideat, vel circumcidat.*

servetur. Hi vero qui in possessionibus eorum sunt, A licet et ipsi ex legum districtione sint liberi, tamen quia colendis eorum terris diutius adhæserunt, utpote (d) conditionem loci debentes, ad colenda quæ consueverant rura permaneant, pensiones prædictis viris præbeant, et (e) cuncta quæ de colonis vel originariis jura præcipiunt peragant, extra quod nihil eis oneris amplius indicatur. Quod si quisquam de his vel ad alium migrare locum, vel in obsequio suo retinere voluerit, ipse sibi reputet qui jus colonarium temeritate sua, (f) jus vero domini sibi juris severitate damnavit. In his ergo omnibus ita te volumus solerter impendi, ut nec direpti gregis pastor reus existas, nec apud nos minor æmulatio fraternitatem tuam reprehensibilem reddat.

EPISTOLA XXII.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

Hortatur ut Venantium Lunensem episcopum in cleri sui ac cæterorum religionem emendatione adjuvet.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Quorundam (a) de Laudensium venientium partibus ad nos relatione pervenit, (b) religionem locorum ipsorum ita ab ecclesiasticæ disciplinæ tramite deviasse, ut nullatenus in suis moribus, 701 actionibusque canonicæ dispositionis statuta respiciant. Quæ quia erant et examinanda subtilius, et severius ulciscenda, præsentium latorem Venantium fratrem et coepiscopum nostrum ut instanter emendarentur, admonui. Sed pro magnitudine inquietudinis excedentium personarum, solum se non judicavit in hujusmodi inquisitione sufficere; ideoque postulavit a nobis ut in eodem examinando negotio fraternitatis tuæ et adjiceretur atque auctoritatis auxilium. C Quamquam igitur fraternitatis dilectio hoc a te et sine nostris scriptis debeat exigere, tamen præsentibus quoque vos specialiter epistolis adhortamur, ut adhibito vobis prædicto fratre nostro, cunctos clericos (c) cæterosque religiosos prænominatæ civitatis et territorii ejus (d) de excessibus quorum aliquid est suspicionis ad te venire compellas, atque cuncta secundum

(d) Id est, opus, debitum, legem, etc. GUSSANV. In Vatic. A legitur, *conditione loci debentes*. Consentit Reg.

(e) Coloni alii mercede colunt, alii ex conditione ut certam ex agro pensionem solvant, neque unquam discedant. Vide Codicis lib. II, tit. *de agricolis, censitis et colonis*, ubi etiam de originariis multa et de ascriptitiis, quæ percurrere nostri non est instituti. Jus colonarium hic usurpatur pro conditione coloni, sive pro jure exigendi a colono talem pensionem annuam. Originarii sunt, qui ex ascriptitiis nati sunt, in ipso solo, quos sine gleba vendere non licebat. Ascriptitii sunt, qui per annos 30 fuerunt in solo, qui titulus est præscriptionis; vel duplici scripto promiserunt se nunquam inde discessuros. GUSSANV.

(f) Ita Mss. Norm., Reg., Corb. et Vatic. A et C, nec non vet. Ed. In Vatic. B legitur, *ipse se juris severitate damnavit*. In D. *jus vero domini sub juris severitate damnavit*. Excusi recent., *ius vero juris domini sui severitate damnavit*.

Epist. XXII. — (a) Ed. recent., *Lunensium*, quod legitur in Reg.; at in omnibus Norm.; Turon., Rhem., Teller., et in Vatic. D, legitur *Laudensium*. Laus Pompeia, nunc *Lauda*, vulgo *Lodi*, urbs est Insubriæ, episcopalis, ad ripam Addæ seu Adduæ fluvii.

Deum propter futuri metum judicii subtiliter inquirentes, si quem a canonum statutis recessisse repereritis, canonica eum ultione corrigite. Nec patiamini in locis vestris eos qui non gerunt in moribus quod ostendunt in habitu per abrupta diutius evagari. Quos oportet et ad rectitudinis normam pastorali vos circumspectione reducere. Ita ergo fraternitas tua, cunctis solertius indagatis, quæ nobis in talibus nuntiata sunt corrigat, ordinet, atque in futurum sopire festinet, ut et animæ tuæ proficiat, si tui causas vigilanter atque vivaciter perscrutaris officii, et nostrum minime frustrari permittas, quod semper de tuæ maturitatis habuimus districtione judicium.

EPISTOLA XXIII.

AD HOSPITONEM DUCEM BARBARICINORUM.

B Felici et Cyriaco in convertendis ab idololatria Barbaricinis laborantibus faveat.

Gregorius (a) Hospitoni duci Barbaricinorum.

Cum de gente vestra nemo Christianus sit, in hoc scio quia omni gente tua es melior, quia tu in ea Christianus inveniris. Dum enim Barbaricini omnes, ut insensata animalia vivant, Deum verum nesciant, ligna autem et lapides adorent, in eo ipso quod Deum verum colis, quantum omnes antecedas ostendis. Sed fidem quam percepisti etiam bonis actibus exsequere et verbis, et Christo, cui credis, offer quod prævales, ut ad eum quoscumque potueris adducas, eosque baptizari facias, et æternam vitam diligere admoneas. Quod si fortasse ipse agere non potes, quia ad aliud occuparis, salutans peto ut hominibus nostris, quos illuc transmisimus, fratri scilicet et 702 coepiscopo meo Felici, filioque meo Cyriaco servo Dei, solatiari in omnibus debeas, ut dum eorum labores adjuvas, devotionem tuam omnipotenti Domino ostendas; et ipse tibi in bonis actibus adjutor sit, cujus tu in bono opere famulis solatiaris. Benedictionem vero sancti Petri apostoli per eos vobis transmisimus, quam peto ut debeatis benigne suscipere. (i) Mense Junio, indictione 12.

Veteri urbe a Mediolanensibus excisa an. 1119 alia non longe a veteris rudibus extracta est, nunc amplissima. Cum archiepiscopo Mediolanensi subditi essent Laudenses clerici, tanquam suo metropolitano, de eorum moribus emendandis merito scripsit sanctus Gregorius ad Constantium.

(b) Ita quoque restituimus ex Mss. Vatic., Norm., etc., consensu, Vulgati habent, *religiosos*.

(c) Etiam clerici eo censentur nomine, ut et alias laici, Vide lib. I, epist. olim 59, nunc 61, et Joannem Filesacum, comment. in Vincentii Lirinensis Comment., n. 12. Talem interpretationem confirmant auctores profani, sacra Scriptura, prisci Patres sancto Gregorio cœvi. *Partim ex GUSSANV.*

(d) Norm., *de quorum aliquid est suspicionis excessionibus*.

Epist. XXIII [Al. 27]. — (a) In Reg., Corb., Teller., Corb., Norm. et tribus Vatic., legitur, *duci barbarorum*. Barbaricinos fuisse Sardinie incolas probat Holstenius annotat. in Ortelium, pag. 28, ex hac veteri inscriptione Prænest.: *Sex. Julius Sex. F. Pol. Rufus evocatus Divi Aug. Præfectus I. cohortis Corsorum et Civitatum Barbarici in Sardinia*. De illis epistola seq. atque lib. XI, epist. 22.

(b) Ita Turon. S. Gat., duo Teller., Vatic. et Norm.

EPISTOLA XXIV.

AD ZABARDAM DUCEM SARDINIÆ.

Gratias agit quod eo pacto cum Barbaricinis facere pacem disponat, ut Christo serviant.

Gregorius Zabardæ duci Sardiniae.

Scriptis fratris et coepiscopi mei Feliciois et Cyriaci servi Dei, gloriæ vestræ bona cognovimus. Magnasque omnipotenti Deo gratias agimus quod talem ducem Sardinia suscepit, qui sic sciat quæ terrena sunt reipublicæ exsolvere, ut bene etiam noverit omnipotenti Deo obsequia patriæ cœlestis exhibere. Scripserunt etenim mihi quod eo pacto cum (a) Barbaricinis facere pacem disponitis, ut eosdem Barbaricinos ad Christi servitium adducatis. Hac de re valde lætatus sum, et dona vestra, si omnipotenti Deo placuerit, citius serenissimis principibus innotesco. Vos ergo, quod cœpistis explete, omnipotenti Deo devotionem vestræ mentis ostendite, eos quos illud ad convertendos Barbaricinos transieimus quantum valetis adjuvate, scientes quod talia opera multum vos et ante terrenos principes, et coram cœlesti rege prævaleant adjuvare.

EPISTOLA XXV.

AD NOBILES AC POSSESSORES IN SARDINIA.

Quod rusticos suos ab idolorum cultu non avertant arguit; id præstare si nequeunt, saltem Felici et Cyriaco ad hoc opus missis operam ferant.

Gregorius nobilibus ac possessoribus in Sardinia insula consistentibus.

Fratris et coepiscopi mei Feliciois (a) vel filii mei Cyriaci servi Dei relatione cognovi pene omnes vos rusticos in vestris possessionibus idololatriæ deditos habere. Et valde hac de re contristatus sum, quia scio quod subjectorum culpa præpositorum deprimit vitam, et cum in subjecto peccatum non corrigitur in eos qui præsententia retorquetur. Unde, magnifici filii, exhortor ut omni cura omni sollicitudine animarum vestrarum zelum habere debeatis, et quas rationes omnipotenti Deo de subjectis vestris reddituri estis aspiciatis. Ad hoc quippe vobis illi commissi sunt, quatenus et ipsi vestræ utilitati valeant ad terrena servire, et vos per vestram providentiam eorum animabus ea quæ sunt æterna prospicere. Si igitur impendunt illi quod debent, vos eis cur non solvitis quod debetis? id est, ut assidue

EPIST. XXIV [Al. 21]. — (a) Procopius pulsus ex Africa a Vandalis barbaros memorat. Hos putat Holstenius esse Sardiniae populos, ex veteri inscriptione Prænestina quam refert in annot. in Cluverium, pag. 28. GUSSANV. De illis jam epist. 22, supra, et infra, epist. 27.

EPIST. XXV [Al. 23]. — (a) Ita Mss. Vatic., Norm., etc., ubi particula *vel* vim habet copulativæ et.

(b) Ita Ed. omnes. Ms. Reg., *ut magnitudinem vestram accendere.... invigiletis*. Corb., *ut magnitudo... accendi... invigilet*.

EPIST. XXVI. — (a) Excusi, *disciplinam clericos tenere cogas*.

(b) De Paganis et Judæis ad fidem aut compellendis aut alliciendis, vide lib. 1, epist. 35 et 47; lib. v, epist. 7; lib. ix, epist. 6. Sic Luc. xiv compelluntur intrare non suasionibus tantum, sed vi indirecta. Sanctus Augustinus, lib. ii contra secundam Gauden-

A illos magnitudo vestra commoneat, ab idololatriæ errore comescat, quatenus eis ad fidem ductis, omnipotentem Dominum erga se placabilem faciat. Ecce enim mundum hunc quam vicinus finis urget aspiciatis; quod modo humanus in nos, modo divinus sæviat gladius videtis; et tamen vos veri Dei cultores a commissis vobis lapides adorari conspiciatis, et tacetis? Quid, quæso, in tremendo iudicio dicturi estis, quando hostes Dei et sub potestate vestra susceptis, et tamen eos Deo subdere atque ad eum revocare contemnitis? Unde debitum salutationis alloquium solvens, peto ut (b) magnitudo vestra attendere erga zelum Dei vehementer invigilet, et quis quantos ad Christum perduxerit suis mihi epistolis indicare festinet. Quod ergo vos agere ex aliqua occasione forsitan minime valetis, prædicto fratri et coepiscopo nostro Felici vel filio meo Cyriaco injungite, eisque ad opus Dei solatium præbete, ut in remuneratione vitæ tanto possitis esse participes, quanto nunc bono operi solatium præbetis.

EPISTOLA XXVI.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

Clericos, a quibus despiciebatur, ad disciplinam cogendos. Rusticum in infidelitate pertinacem pensionis onere premendum. Clerici carne lapsi irrevocabiliter deponantur. Accurate, antequam ordinentur, examinandi. Sardiniae presbyteris id concedit quod veterat, ut nempe, quos baptizabunt, si episcopi desint, chrismate in frontibus tangant.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

C Fratr̄is et coepiscopi nostri Feliciois, et Cyriaci abbat̄is relatione cognovimus (Grat. 11, q. 1, c. 40) quod in 704 insula Sardinia sacerdotes a laicis iudicibus opprimantur, et fraternitatem tuam ministri tui despiciant; dumque solum simplicitati a vobis studetur, quantum videtur, disciplina negligitur. Unde hortor ut, omni excusatione postposita, ecclesiam quam suscepisti auctore Deo regas, (a) disciplinam clericis tenere, nullius verba metuere studeas. Archidiaconum vero tuum (Grat. dist. 81, c. 29), ut audio, cum mulieribus habitare prohibuisti, et nuncusque in ea prohibitione despiceris. Qui nisi jussioni tuæ paruerit, eum sacro ordine volumus esse privatum.

Accidit autem aliud velde lugendum, quia ipsos

tii epistolam, cap. 17: *Quod autem vobis videretur invitos ad veritatem non esse cogendos, erratis, nescientes Scripturas neque virtutem Dei, qui eos volentes facit, dum coguntur invitit*, etc. Pergat lector usque ad finem capituli. Et in epistola ad Vincentium, quæ est 48, nunc 93: *Vides non esse considerandum quod quisque cogitur, sed quale sit illud quod cogitur. Utrum bonum, an malum? non quo quisque bonus possit esse invitit, sed timendo quod non vult pati, relinquit impudentem animositatem, vel ignoratam compellitur cognoscere veritatem, ut timens vel respuat falsum de quo non contendebat, vel quærat verum quod sciebat, et volens teneat jam quod nolebat*, etc. De ista coactione, supra, epist. 34 lib. 1. Vide etiam Augustinum, epist. 50, ad Bonifacium, ubi multa in hanc sententiam. Item sanctum Gregorium, lib. vii, indictione 2, epistola 5, et Gregorium Turonensem, Histor. lib. v, cap. 11. GUSSANV.

nabet Ecclesia tua, nuncusque in infirmitate negligentia fraternitatis vestrae quid vos admoneo ut extraneos ad altis, qui vestros ab infidelitate corrigere indeneccesse est vos per omnia in eorum vigilare. Nam si cujusbet episcopi in aula paganum rusticum invenire potuero, episcopum fortiter vindicabo. (Cf. Joan. c. 47.)

(a) (Grat. 23, q. 6, c. 4), si rusticus tantæ fuerit obstinationis inventus, ut ad Dominum venire minime consentiat, (b) tanto pensionis gravandus est, ut ipsa exactionis suæ pœna avertatur ad rectitudinem festinare.

(c) mit etiam ad nos (Grat. dist. 50, can. 9) quidam de sacris ordinibus lapsos, vel post pœnitentiam, vel ante, ad ministerii sui officium revocandum omnino prohibuimus, et in hac re sacri quoque (d) canones contradicunt. Qui igitur acceptum sacrum ordinem lapsus in peccatum is fuerit, sacro ordine ita careat, ut ad altaris ministerium ulterius non accedat. Sed ne unquam ii

(i) Istas edet sancto Gregorio sententia, lapsos istinodi nunquam ad ordinem revocari debere. Legemus distinct. 50, in qua hæc quæstio in utramque partem multis hinc inde allatis auctoritatibus agitur. Placet admodum relatus Augustini locus exist. 50, nunc 185, ad Bonifacium. Agnoscit constitutum ab Ecclesia, ne quisquam post alicujus criminis sententiam clericatum accipiat, vel ad clericatum revertatur, vel in clericatu maneat. Id factum dicit, non speratione indulgentiæ, sed rigore disciplinæ. Hanc ventam disciplinam contra fictas pœnitentias. Fictas item fuisse per affectatas honorum potentias. Despectione temporalis altitudinis medicinum fore majorem veriorum. Pusse tamen ob emergentes occasiones quid detrahi isti severitati. GUSSANV. Quid autem in sacros ordines accipere debeamus, docent nota 4 et tres sequentes ad lib. Sacram.

(d) Nicœnum concilium, can. 10; Ancyran., can. 1; non. apostol. 29; in decretis Siricii papæ, c. 7; in decret. Innocent., c. 21 et 33, etc. GUSSANV.

(e) Promovendos ad ordines, anhelantes ad sacerdotia, pœnitentiæ tribunali præsciendos variis hac arte scrutiniis explorant. Omitto vestium, capillorum, lineorum collarium, et si qua sunt istiusmodi, tantitatem et qualitatem. Dissimulo exteriorem disciplinam ad cujusque præfecti arbitrium admirabili rietate distinctam, quæ videtur rigidius multo iam sacri canones observari. Sunt vero qui de prœntia ac sensu communi vix quidquam investigantes, ipsam scientiam quoquomodo, ut mihi quidem videtur, inquirunt. Quot sunt, inquit, filii superbiæ? Quot partes potentiales temperantiæ, etc. Quasi vero ullius theologi tam exprompta memoria, ut quæ promptu quingentis istiusmodi interrogationibus spondere? Quid si liceret vicissim ab examinatore seciscitari quantum sit excommunicationum irregularitatumque numerus, quot sint fidei capita, quot rices, quot morum in sacris Scripturis dogmata, et canones Ecclesiæ, quot virtutes Christianæ? tassis eorum adhereret lingua palato. Itaque censem primo quidem inquirendum esse de moribus, de prudentia, de sensu communi, an sciendum habeant, an lectioni vacent sacrarum Scripturarum, quodnam sit eorum erga canones studium, sint et doceri et docere habiles. His fundamentis o inædificamus. Interim legatur Toletanum iv, can. 24; Turonense iii, can. 2, 3; Cabilonense ii,

A qui ordinati sunt pereant, provideri debet quales ordinentur, ut prius aspiciatur (e) si vita eorum continens in annis plurimis fuit, (f) si studium lectionis, si eleemosynæ amore habuerunt. Quærendum quoque est ne forte fuerit bigamus. Videndum etiam ne sine litteris, aut ne obnoxius curiæ, compellatur post sacrum ordinem (g) ad actionem publicam redire. Hæc itaque omnia diligenter fraternitas vestra inquirat, ut, dum diligenter 705 quilibet exquisitus ordinatur, non celeriter post ordinationem deponatur. Ea autem quæ fraternitati vestrae scripsimus, cunctis sub vobis episcopis innotescite, quia ego illis scribere nolui, ne honorem vestrum viderer imminuere.

Pervenit quoque ad nos quosdam scandalizatos fuisse, quod presbyteros chrismate tangere eos qui (h) baptizandi sunt prohibuimus. Et nos quidem secundum usum veterem Ecclesiæ nostræ fecimus; sed si omnino hac de re aliqui contristantur, ubi episcopi desunt, ut presbyteri etiam in frontibus baptizandos chrismate tangere debeant concedimus (Grat. dist. 95, c. 1: lib. iv Sent. dist. 7, cap. 1. Vide sup. ep. 9).

canone 1, 2; Aquisgranensis ii, anno 836, capitulum secundum in multis articulis, etc. Cæterum juvat observare inter plurimas condiciones clericales a sancto Gregorio quasi præcipuas recenseri continentiam, et amorem eleemosynarum, id est castitatem omnimodam, et pecuniarum contemptum cum earum usu legitimo. GUSSANV.

(f) Norm., Corb., Vatic. A et C, sic habent, consentiuntque vet. Edit. Recentioribus magis arrisit, si studium orationis. In Vatic. B legitur, si studium orationis et lectionis.

(g) Prius lectum, ad exactionem publicam, quod reprobat a Mss.

(h) Hic representamus Mss. sex Anglic., totidem Norm., Corb., duos Teller. et Sorbon., quibus consentiunt Edit. vet. Veneta an. 1505, Paris. 1518, 1571 et 1586, Basil. 1564. Ita legi in Rhemensi et Turon. veteribus Mss. nullus dubito, licet qui Codices illos recensuerunt et varias lectiones collegerunt ea de re sileant, quia ad veteres Editiones mss. hoc loco prorsus conformes ipsos contulerunt. Ex Vaticanis duotantum cum aliis Mss. conveniunt. Dissidet etiam Colbert. vetus. In alio Colb. recentiori legitur tum in epistola 9, tum in 26, presbyteri baptizandos, non vero baptizatos. Cum itaque de hac vera lectione jam constet, rueret nunc videtur quod nonnulli theologi ex his locis corruptis statuerunt, scilicet sanctum Gregorium, cum Sardinis presbyteris prius obstisset, jus episcopale consignandi in fronte infantes ex chrismate usurpantibus, id postea ipsis indulsisse, ubi non adessent episcopi. Etenim cum sanctus Doctor de infantibus tantum baptizandis loquatur, non vero de baptizatis, quamlibet presbyteris chrisimationem seu unctionem etiam in fronte nondum baptizatorum faciendam permittat, ea duntaxat ad ritum baptismi referri debet, non vero pro consignatione quæ ab episcopis fieri solet ac pro confirmationis sacramento censeri. Hoc sane argumento prima fronte arietare nobis videbatur communis theologorum opinio, de collato, vel confirmato a sanctissimo pontifice Sardinis presbyteris privilegio, infantes vice absentium episcoporum consignandi et confirmandi. Veru ut cum iisdem ita quoque sentiamus hæc tandem non coegerunt. Constat sanctum Gregorium epistola posteriori, scilicet 26, illud concessisse, quod prius nempe 9, prohibuerat, unctionemque ac consignationem permissam, quæcunque fuerit, secundum

EPISTOLA XXVII.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

A xenodochis rationes exigit; ii sint notæ probitalis atque industriz clericis. Qui Epiphanium presbyterum scriptis epistolis accusavit, si in probatione deficiat, communione privetur. Paulus clericus in maleficus deprehensus detur in pœnitentiam. Gratis ordinentur, vel connubio jungantur clerici; gratis velentur virgines. Ad laicorum patrocina clericis non confugiant.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Opotebat quidem fraternitatem tuam ita de rebus piis esse sollicitam, ut nihil ad explendas eas nostris admonitionibus penitus indigeret; tamen quia quædam ad nos pervenerunt quæ 706 sunt corrigenda capitula, nihil est incongruum si nostræ quoque vobis pagina auctoritatis accedat.

Quamobrem significamus pervenisse ad nos consuetudinem fuisse ut (a) xenodochia quæ sunt in Caralitanis partibus constituta, apud episcopum civitatis veterem Ecclesiæ Romanæ, imo Ecclesiarum fere omnium Occidentalium, non a presbyteris adhibitam unquam, sed a solis episcopis; nec alia lege Sardis presbyteris illam administrandi jus collatum, nisi ubi deessent episcopi. At quænam alia potest excogitari præter sacramentalem chrismationem? Uncio enim vel in pectore vel in vertice baptizandorum ex chrismate ad presbyteros pertinebat in qualibet Ecclesia, adeoque in Romana, modo baptizandi licentiam ab episcopo consecuti essent. At, inquires, agit sanctus Gregorius de infantibus baptizandis, qui cum baptismi expertes adhuc essent, ad confirmationem recipiendam nondum erant idonei. Agit sanctus Doctor de infantibus qui baptizabantur, eodemque fere tempore consignabantur, pro illorum temporum more. Certe ubi legitur epist. 9: *Sed presbyteri baptizandos ungant in pectore, ut episcopi postmodum ungere debeant in fronte*, scilicet infantes, quos supra dixit baptizandos, eadem ratione quis arguet? Ergo episcopi nondum baptizatos, sed tantum baptizandos consignabant et confirmabant. Itaque de catechumenis ante immersionem chrismate in fronte tangendis Gregorium intelligat nemo, quippe baptizandos, antequam immergerentur, simplici quidem oleo inunctos legimus, at nunquam chrismate, de quo Beda in Cantic. cant. cap. 1, 15. Deinde, ut jam observavimus, Gregorius de illa frontis chrismatione loqui quæ episcopis reservabatur, nec nisi super baptizatos fiebat, evincit concessionis ejus hæc restrictio: *ubi episcopi desunt*. Etenim, ut declarat Innocentius 1, epist. 1, ad Decentium Eugubinum, cap. 3: *Presbyteris seu extra episcopum, seu præsentem episcopo, cum baptizant, chrismate baptizatos ungere licet, sed quod ab episcopo fuerit consecratum; non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur episcopis cum tradunt Spiritum Paraclætum*. Porro vocibus illis, *secundum usum veterem Ecclesiæ nostræ*, satis innuitur viguisse diversum in aliis Ecclesiis morem. Nota est Orientalium praxis. De Hispanis, imo de Gallioanis ipsi tacemus; neque enim Eliberitanos Toletanosve canones, neque Arausianum, ex acri Sirmondum inter et Aurelium controversia celebrem, discutere nostri est instituti. Unum de Africa, cujus exarchatus contributa erat Sardinia, hic observamus: Afris presbyteris ne chrisma conficerent plurimis canonibus prohibuit fuerat; illos tamen circa nonum sæculum chrisma confecisse supponit Joannes Diaconus, in epist. ad Benarium, quam Musæi Itali tomo I Mabillonius edidit. *Sed nec illuc langat animum*, inquit, num. 8, *quod sibi aliquando quædam vis necessitatis assumpsit, veluti (quod nunc per Africam fieri dicitur) ut presbyteri sanctum chrisma conficiant; quod merito*

A singulis quibusque temporibus suas subtiliter rationes exponeret, ejus videlicet tuitione atque sollicitudine gubernanda. Quod quia tua hactenus fertur charitas neglexisse, hortamur ut, sicut dictum est, tibi singulis quibusque temporibus rationes suas xenodochi, qui in eis sunt constituti vel fuerint, subtiliter ponant. Atque (b) tales in eis qui præsent ordinentur, qui vita, moribus, atque industria inveniantur esse dignissimi, religiosi duntaxat, quos vexandi iudices non habeant potestatem, ne si tales personæ fuerint, quas in suum possint evocare iudicium, vastandarum rerum debiliū qui illic rejacent præbeatur occasio; de quibus rebus summam te curam gerere volumus, ut nulli sine tua dentur notitia, ne usque ad direptionem earum ex fraternitatis tuæ perveniatur incuria.

Præterea nostri latorem præsentium Epiphanium presbyterum quorundam (c) Sardorum litteris crimino-
moveret, si istam pontificalis auctoritas licentiam non dedisset. Unde constat a pontificibus quodammodo fieri quod in tanta rerum necessitate ut a presbyteris effici possit superior ordo constituit.

Epist. XXVII [Al. 24]. — (a) Rerum piarum administrationem episcoporum curæ committi, non recens est institutum. Codice de episc. et clericis, leg. Omnes, et leg. Omnia privilegia, leg. 46, Sancimus Nec non de sacros. eccles., leg. Illud. Vide extra, de religionis domibus, c. 3 et 4, et in Clement. Quia contigit, eod. tit.; conc. Trid., sess. 22, c. 9. In Chalced., c. 8, leges Galliæ conspirant, usus confirmat. Sanctus Augustinus tract. 97, in Evang. Joan. Xenodochia, inquit, et monasteria sunt appellata novis nominibus, res tamen ipsæ et ante sua nomina erant, et religionis veritate firmantur, etc. Imperator apostata scribens Arasio summo sacerdoti Galatiæ, apud Sozomenum, lib. v, c. 46. *Frequentia*, inquit, *xenodochia per singulas civitates constituta ut humanitate nostra peregrini fruantur... Unde accipias ad ista facultates, provisum est*, etc. Id faciebat impius odio Christianorum quidem, sed eorum tamen exemplo, quibus verbis docet tunc temporis xenodochia sub nostro episcoporum fuisse potestate. Hinc vocata fuere *xenodochia Ecclesiarum*. In Histor. tripart., lib. ix, cap. 31, ubi de uxore Theodosii per Ecclesiarum xenodochia discurrunt. Vide epist. 8 hujus libri. GUSSANV.

(b) Nunclaiis etiam uxoris tanquam laica beneficia sæpe concedunt nosocomia, xenodochia, et alia id genus; nec est quod vita, mores, industria explorentur, cum solis inhient redditibus, decura et administratione, ut sunt absentes, ne per somnium quidem solliciti. In notitia cleri Gallicani impressa an. 1646, tom. II, Gall., *Mémoires du clergé*, multa reperire est instrumenta de hospitalium et aliorum piorum locorum administratione, quibus insertam oportuisset hanc sancti Gregorii epistolam. In magna collectione sanctionum et edictorum regionum, vulgo *La grande conférence des ordonnances*, etc., tit. de nosocomiis, hospitalibus, et aliis locis piis, cum in textu tum in annotationibus, infinita propemodum exstant ea de re monumenta, quæ legissæ studiosum non pœnitebit; nec tamen sine indignatione leget hæc Ludovici Bochelli verba: *Comme nos rois ont reconnu une trop grande avarice se glisser entre les ecclésiastiques, et qu'ils appliquent le bien des pauvres plutôt à leur profit particulier qu'à la nourriture, etc., ils leur en ont osté le gouvernement, etc.* Ejus pace dixerim, nec ubique, nec omnium. GUSSANV.

(c) Corrupte antea legebatur *sacerdotum*. Sic autem restituimus ex quamplurimis mss. Codd. et Edit.

naliter scousatum (*Grat.* 5, q. 6, c. 4). Cujus nos, ut A
voluimus, discutientes causam, nihilque in eo obje-
ctorum reperientes, ut ad locum suum reverteretur,
absolvimus. Criminis ergo ejus auctores te volumus
persecrari. Et nisi qui eandem transmisit 707 epi-
stolas paratus fuerit hoc quod objecit canonicis
atque (d) districtissimis probationibus edoceri, nulla-
tenus ad sanctæ mysterium communionis accedat.

Paulum vero clericum, qui sæpe dicitur in male-
ficiis deprehensus, qui, despecto habitu suo ad lai-
cam reversus vitam, in Africam fugerat, si ita est,
(e) corporali prius proveniente vindicta, prævidimus in
pœnitentiam dari, quatenus et secundum apostolicam
sententiam ex carnis afflictione spiritus salvus fiat,
ex terrenas peccatorum sordes, quas pravis contra-
xisse fertur operibus, lacrymarum possit assiduitate B
dilueri. Eis vero qui ab ecclesiastica communione
suspensi sunt, nullus religiosus (f) secundum cano-
num præcepta jungatur.

De ordinationibus vero vel de nuptiis clericorum
aut de iis quæ velantur virginibus, nullus, ut nunc
feri dicitur, quidquam præmii præsumat accipere,
nisi quidpiam sua sponte offerre maluerint.

De mulieribus quæ de monasteriis ad laicam vitam
sunt egressæ, virosque sortitæ, quid fieri debeat,
cum prædicto fraternitatis tuæ presbytero subtilius
sumus collocuti, cujus relatione sanctitas vestra
potest plenius informari.

Religiosi vero clerici conventus patrocinaque lai-
corum caveant, et tuæ modis omnibus secundum
canones jurisdictioni subdantur, ne remissione C
fraternitatis tuæ ejus cui præes sit disciplina dis-
soluta Ecclesiæ.

Eos autem (*Grat.* 27, q. 1, c. 29) qui in prædictas
mulieres quæ egressæ sunt de monasteriis excessere-
runt, et nunc dicuntur communionem suspensi, si
fraternitas tua de tali facinore digne pœnituisse
præviderit, ad sacram communionem te volumus
revocare.

Veneta 1504. Id etiam animadversum a correctori-
bus Romanis, qui ad illum locum a Gratiano rela-
tum in margine addiderunt : *al., Sardorum. Gus-*
sany. Consentiant ex Mss. nostris plerique.

(d) Vides quantum intersit Ecclesiæ calumniatores
puniri. In Cod., lib. iv, tit. de probationibus, leg. fi-
nali ; Sciunt cuncti accusatores eam se rem deferre in
publicam notionem debere, quæ munita sit idoneis te-
stibus, vel instructa apertissimis documentis, vel indi-
cibus ad probationem indubitalis et luce clarioribus ex-
pedita. Et lib. ix Cod., tit. 2, leg. fin. *Nec impunitam*
fore noverit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad
vindictam poscat similitudo supplicii. Notet lector id
referri caus. 2, q. 8, c. 3, tanquam ex epistola
Eutychiani. Lege totam q. 6, caus. 5, ubi de ca-
lumnia citatur in tribus canonibus sanctus Grego-
rius non admodum exacte. Auctor operis imper-
fecti, homil. 42 in cap. xxii Matth., docet qua ra-
tione cum calumniatoribus agendum. GUSSANV.

(e) De ea supra epist. 43 lib. iii, indict. 11.

(f) Excommunicatos ab uno episcopo, ab aliis ubi-
que terrarum vitari debere, vetus est institutum, cum
Nicæna synodus, can. 5, de eo faciat mentionem *κατά*
τὸν καὶ βυζ, quem quasi antiquum usurpat Antio-
chena synodus, c. 2 et 6, etc. GUSSANV.

EPISTOLA XXVIII.

AD CANDIDUM DEFENSOREM.

Ut Albino luminibus privato singulis annis duos
tremisses præbeat.

Gregorius Candido defensori.

Necessitate patientibus pontificale convenit ad es-
se subsidium. Pro qua re experientiæ tuæ præsentī
auctoritate præcipimus quatenus Albino privato lu-
minibus filio quondam Martini coloni singulis an-
nis (a) duos tremisses sine aliqua dilatione præ-
stare non desinat, non dubitatura suis hoc sine
dubio rationibus imputari.

708 EPISTOLA XXIX.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

Phausiana quæ pridem habuerat episcopum, nunc
quoque habeat.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Pervenit ad nos in loco qui intra provinciam Sar-
diniam (a) Phausiana dicitur consuetudinem fuisse
episcopum ordinandi, ead hanc pro rerum necessi-
tate longis abolevisse temporibus. Quia autem nunc
sacerdotum indigentia quosdam illic paganos rema-
nere cognovimus, et ferino degentes modo, Dei cul-
tum penitus ignorare, hortamur fraternitatem tuam
ut illic secundum pristinum modum ordinare festi-
net antistitem, talem videlicet qui ad hoc opus mo-
ribus ac verbo existat idoneus, et aberrantes ad gre-
gem dominicorum pastorali studeat æmulatione dedu-
cere ; quatenus eo illic ad animarum vacante con-
pendium, nec vos inveniamini superflua poposcisse,
nec olim destructa frustra nos reformasse pœniteat.

EPISTOLA XXX.

AD CONSTANTINAM AUGUSTAM.

Ut Constantinam caput sancti Pauli postulantem de-
terreat, varia recenset prodigia. Addit hanc esse
Romanis consuetudinem, ut reliquias petentibus
brandea solum concedant. Ad objectam Græcorum
consuetudinem respondet. Tandem e catenis sancti
Pauli particulas lima excutiendas promittit.

Gregorius (a) Constantinae Augustæ.

Epist. XXVIII. — (a) Mss. Pratell., duo tremisses,
legendum forsân, *duodecim.* Suspicionem movet quod
duo tremisses modica foret eleemosyna. Nam tre-
missis tertia tantum pars est aurei sive solidi ; soli-
dus vero quarta parte minor ludovico nostro aureo ;
quippe hic 128 granis æquiponderat, ille 96, cum
solidos sex haberet uncia, quæ est granorum 576.
Tremissis illius passim meminere mediæ ac inferioris
ævi scriptores ac leges : æquivalerat fere scuto
nostro argenteo.

Epist. XXIX. — (a) Ita omnes fere mss. Codd.
Apud Geographos Phausania, et dicitur vulgo *Terra*
nova. Urbs est Sardinia maritima, cujus sedes epi-
scopalis sub archiepiscopo Turritano ; juncta est
primum Emporiensi, quæ decimo sexto sæculo ad
Castellum Arragonense translata. *Partim ex Gus-*
sany.

Epist. XXX. — (a) Tiberii Constantini imperatoris
filia, quam pater Mauricio uxorem dedit, dotisque
loco imperium tradidit. Hæc post necem Mauricii
imperatoris ab impio Phoca in monasterium primo
detrusa, tum post annum cum tribus filiabus,
ejusdem tyranni jussu occisa est ; plura de ea vide
apud scriptores historiae Byzantinae. GUSSANV.

Serenitas vestrae pietatis, religionis studio et sanctitatis amore (b) conspicua, propter eam quae in honorem sancti Pauli apostoli in palatio aedificatur ecclesiam, caput ejusdem sancti Pauli, aut aliud quid de corpore ipsius, suis ad se jussionibus a me praecipit debere transmitti. Et dum illa mihi desiderarem imperari, de quibus facillimam obedientiam exhibens vestram erga me amplius potuissem gratiam provocare, major me maestitia tenuit, quod illa praecipitis quae facere nec possum, nec audeo. Nam corpora sanctorum Petri et Pauli apostolorum tantis in Ecclesiis suis coruscant miraculis atque terroribus, ut neque ad orandum sine magno illuc timore possit accedi. Denique dum beatæ recordationis decessor meus, quia argentum, quod supra sacratissimum corpus beati Petri apostoli erat, longe tamen ab eodem corpore fere quindecim pedibus mutare voluit, (c) signum ei non parvi terroris apparuit. 709 Sed et ego aliquid similiter ad sacratissimum corpus sancti Pauli apostoli meliorare volui; et quia necesse erat ut juxta sepulcrum ejus effodi altius debuisset, praepositus loci ipsius ossa aliqua non quidem eidem sepulcro conjuncta reperit. Quae quoniam levare praesumpsit, atque in alium locum transponere, apparentibus quibusdam tristibus signis, subita morte defunctus est.

Præter hæc autem sanctæ memoriæ decessor meus, itidem ad corpus sancti Laurentii martyris quædam meliorare desiderans, dum nescitur ubi venerabile corpus esset collocatum, effoditur exqui-

(b) In Norm., Rhem., Corb. et nonnullis Vatic., *perspicua*.

(c) Eodem fere modo Adrianus papa circa ann. 772, in fragmento epistolæ ad Carolum Magnum: *Petii nos ut ei corpus sanctum tribueremus. Sed nos sicut jamdudum vobis direximus, per revelationem territi, nullo modo audemus ex ipsis sanctorum corporibus amplius quid exagitare.* GUSMANV.

(d) Quinam essent mansionarii docetur lib. III Dialog., capp. 24 et 25, sed præsertim cap. 5 libri primi, ubi consule notas ad versionem græcam Zachariæ. Alias hujus nominis significationes, sed a sancti Doctoris scopo alienas require, si lubet, in notis Gusanvillæi.

(e) Norm., Corb. et alii nonnulli, *qui sanctum et justum corpus illius* Vatic. B. et D, *qui sanctum corpus illius*. Verisimilior lectio exhibetur in cod. Reg., ubi, *qui sanctum fustum corpus illius*; quam tamen amplecti non audemus, quod nullum aliud exemplar huic suffragetur.

(f) Eodem plane modo loquitur Baron. in notis ad Martyrolog. Rom., 17 Julii. Concessarum tamen ab ipso Gregorio Mag. reliquiarum exempla non desunt. Ex Ripamontio, Hist. Eccles. Mediol. lib. viii, pag. 522, 523: *Theodelindæ Langobard. reginæ Gregorius ..... concessit augustissimas reliquias..... quas inter visuntur ipsius Baptistæ reliquiæ, liqui: tus in ampulla cruor, cineres cremato corpore, et cum dente modicum quid e calvaria..... sunt denum linteamenta quæ martyrum sanguinem ebibere et ossium fragmina..... hæc omnia quo pluris apud omnem posteritatem æstimarentur, ac ne solita reliquiarum adulteria suspecta quis habere posset, accessit ipsius Gregorii manu confectus index harum reliquiarum, in quo Langobardicis litteris exscripta et signata omnia continentur.* Item ex Mario Vipera, apud Ughellum, Ital. sacr. tom. VIII, col. 19: *Linianus Benevent. episcopus interfuit solemnem*

rendo, et subito sepulcrum ipsius ignoranter apertum est; et ii qui præsentibus erant atque laborabant, monachi et (d) mansionarii, qui corpus ejusdem martyris viderunt, quod quidem minime tangere præsumserunt, omnes intra decem dies defuncti sunt, ita ut nullus vitæ superesse potuisset, (e) qui sanctorum justorum corpus illius viderat.

Cognoscat autem tranquillissima domina, quia (f) Romanis consuetudo non est, quando sanctorum reliquias dant, ut quidquam tangere præsumant de corpore, sed tantummodo (g) in pyxide (h) brandeum mittitur, atque ad sacratissima corpora sanctorum ponitur. Quod levatum in ecclesia, quæ est dedicanda debita cum veneratione reconditur, et tantæ per hoc ibidem virtutes fiunt, ac si illuc specialiter eorum corpora deferantur. Unde 710 contigit ut beatæ recordationis Leonis papæ temporibus, sicut a majoribus traditur, dum quidam Græci de talibus reliquiis dubitarent, prædictus pontifex hoc ipsum brandeum allatis forcibus incidit, et ex ipsa incisione sanguis effluxerit. In Romanis namque vel totius Occidentis partibus omnino intolerabile est atque sacrilegum, si sanctorum corpora tangere quisquam fortasse voluerit. Quod si præsumperit, certum est quia hæc temeritas impunita nullo modo remanebit. Pro qua re de Græcorum consuetudine, qui ossa levare sanctorum se asserunt, vehementer miramur, et vix credimus. Nam quidam monachi Græci huc ante biennium venientes nocturno silentio juxta ecclesiam sancti Pauli, (i) corpora mortuorum in campo

translati corporis beatissimi leuitæ Modesti martyris ex urbe Beneventum, die 3 Julii an. 591, ex concessione magni Gregorii ad preces Arichis piissimi Beneventani ducis, a monachis sanctæ Martæ ad Olivulam (extra civitatem Beneventanæ positis) quod ab episcopo cum clero a duce universoque populo honorifice receptum, in ipsa ecclesia collocatum ibique sepultum, donec dicta basilica in ipsius honorem dedicata esset. Sed neque brandea solum concessa innotuit indict. 11 epist. 19, et indict. 2 epist. 15. Horum forte meminerat noster Mabillonius, cum in præfat. ad II sæcul. Bened., observ. octava, Baronianum suumve styllum temperavit: *parcius, inquit, ejusmodi translationes pontificatu sancti Gregorii peragebant.* De his nos perfunctorie egimus in Vita sancti Gregorii.

(g) In Vatic. A et B, necnon in Regio, *buxide*, a buxo ex quo fiebat sic dicta Gallice *bolte*.

(h) Sic appellabantur panni et velamina, quæ, venerationis Martyrum lipsanis applicata, ex ipso contactu, tanquam sanctorum ipsorum reliquiæ, fidelibus dispertiebantur. In plur. Mss. legitur *prandeum*, cui respondet vox Græca. De hac voce consule lexicographos.

(i) Fraudes istiusmodi, nomine pias, re sacrilegas damnant quotquot sunt vere pii; usurpant homines irreligiosi, qui quæ sua sunt quærentes, et vana pietatis specie illudentes, solidam exuunt pietatem. Optatus Afer loco nondum satis emaculato, lib. 1, meminit Lucillæ, quæ ante spiritalem cibum os ejusdem mortui libabat, quod Donatistis in more positum arbitratur Balsamo ad concilium Carthaginense, can. 61. Augustinus, lib. de Opere monachorum, cap. 28: *Alti, inquit, membra martyrum, si tamen martyrum, venditant.* Gregorius Taronensis, lib. ix, cap. 6, meminit insignis nebulonis, qui falsas reliquias per Galliam circumferens, tandem Parisiis detectus fuerat. Utinam his similia non vidisset ætas nostra,

jacentia effodiebant, atque eorum ossa (k) recondebant, servantes sibi, dum recederent. Qui cum tenti et cur hoc facerent diligenter fuissent discussi, confessi sunt quod illa ossa ad Græciam essent tanquam sanctorum reliquias portaturi. Ex quorum exemplo, sicut prædictum est, major nobis dubietas nata est, utrum verum sit quod levare veraciter ossa sanctorum dicuntur.

De corporibus vero beatorum apostolorum quid ego dicturus sum, dum constet quia eo tempore quo passi sunt ex Oriente fideles venerunt, qui eorum corpora sicut civium suorum repeterent? Quæ ducta usque ad secundum urbis miliarium, in loco qui dicitur (l) Cætacumbas collocata sunt. ¶ Sed dum ea exinde levare omnis eorum multitudo conveniens niteretur, ita eos vis tonitruum atque fulguris nimio metu terruit atque dispersit, ut talia denuo nullatenus attentare præsumerent. Tunc autem exeuntes Romani eorum corpora, qui hoc ex Domini pietate meruerunt, levaverunt, et in locis quibus nunc sunt condita posuerunt.

Quis ergo, serenissima domina, tam temerarius possit existere, ut hæc sciens, eorum corpora non dico tangere, sed vel aliquatenus præsumat inspicere? Dum igitur talia mihi a vobis præcepta sunt, de quibus parere nullatenus potuissem, quantum et episcopi de tollendis tam nefandis reliquiariis abusibus tandem aliquando, sero quidem, sed serio cogitarent, veras a falsis discernentes certis indubitatisque documentis, quod concilium Cæsaraug. circa ann. 590, igne admoto, præstitisse legimus. Qui plura volet, legat epist. Bonifacii ad Zachariam de Adalberto; Adriani ad Carolum Magnum de corpore sancti Candidi; capitularis Aquisgranensis cap. 42, ut falsa nomina martyrum, et incertæ Sanctorum memoriæ non venerentur, ex concilio Africano, cap. 50; concil. Moguntin., can. 51, etc. GUSSANV.

(k) Al., *recolligebant*, ut est in Vatic. A.

(l) *Catatumbas* legit Baronius in Martyrol., ad XIII Kalendas Februarii: sic etiam habent quidam mss. Codd. et Editi. Sunt autem plurimi antiqui et melioris notæ, in quibus legitur *catacumbas*. Requisite super hac re eminentissimus cardinalis Bona, ita mihi scripsit die 9 Septembris anno 1670. *Omnino legendum catacumbas; sic enim legunt plerique et antiquiores Codices mss. Vaticani. De vocis autem origine nihil occurrit mihi præter ea quæ notat Baronius in Martyrologio, ad diem 3 et 10 Januarii. Accipitur ubique pro locis subterraneis, in quibus martyrum corpora sepeliri solebant. Dominicus Magrus, in postrema Editione anni 1669, sui vocabularii ecclesiastici, verbo Cæmeterium, citat Latinum Latinum asserentem hanc vocem a Græca catacumbe deduci, quæ significat locum concavum et profundum. In aliis autem litteris, die 15 Novembris ejusdem anni, de eadem re ita loquitur: *Vide ex litteris tuis superesse tibi scrupulum de hac voce catacumbæ, qua de re allocutus sum Dominicum Magrum, apud quem sunt omnes lucubrationes Latini Latinii, quas sperat se brevi editurum. Inter cæteras sunt quædam notæ manuscriptæ in Martyrologium Romanum, in quibus Latinus ea scribit de catacumbis, quæ in sum vocabularium transtulit idem Magrus. In fine autem epistolæ hæc adjunguntur: Postquam scripsisti, misisti hanc paginam Dominicus Magrus, quam addo hic ejus manu exaratam. Continet autem hæc pagina quæ sequuntur: In mea notitia sequor eruditissimi Latini Latinii opinionem in voce catacumbe, ut ipse advertit in notis marginalibus ad**

A invenio, non vestrum est; sed quidam homines contra me pietatem vestram excitare voluerunt, ut mihi, quod absit, voluntatis vestræ gratiam subtraherent, et propterea quæsierunt capitulum de quo vobis quasi inobediens inveniret. Sed in omnipotente Domino confido, quia nullo modo benignissimæ voluntati subripitur, et sanctorum apostolorum virtutem, quos toto corde et mente diligitis, non ex corporali præsentia, sed ex protectione semper habebitis.

Sudarium vero, quod similiter transmitti jussistis, cum corpore ejus est, quod ita tangi non potest, sicut nec ad corpus illius accedi. Sed quia serenissimæ dominæ tam religiosum desiderium esse vacuum non debet, de eatenis quas ipse sanctus Paulus apostolus in collo et in manibus gestavit, ex quibus multa miracula in populo demonstrantur, partem aliquam vobis transmittere festinabo, si tamen hanc tollere limando prævaluero; quia dum frequenter ex catenis eisdem multi venientes benedictionem petunt, ut parvum quid ex limatura accipiant, assistit sacerdos cum lima, et aliquibus petentibus ita concite aliquid de catenis ipsis excutitur, ut mora nulla sit. Quibusdam vero petentibus, diu per catenas ipsas ducitur lima, et tamen ut aliquid exinde exeat,

*Martyrologium Romanum, reprobando correctionem cardinalis Baronii. Nam vox Græca κατακόμβη significat Juxta locum cavum ac profundum, a nomine κόμβος, quia apud Latinos littera γ sæptissime mulat in u, ut passim occurrit. Nomen autem tumba præterquam non est Latinum, illa loca non erant prope tumbas, sed potius in terræ cavernis, in quibus Christiani collectas et synaxes celebrabant, ibique postea corpora sanctorum martyrum sepeliebant, etc. Idem fere habetur in Roma subterranea, lib. 1, cap. 1, ubi dicitur catacumbas deduci a Græca voce κατά et κόμβος, hoc est, ut Hesychius explicat, κοίλος μυχός, βυθός, cavus recessus, sive locus in imo positus ac profundus. Sic etiam lib. III, cap. 12, catacumbas appellat et eas describit, refertque epistolam hanc sancti Gregorii. Addo et a voce κόμβος derivari cymbam; sed et apud Sabaudos valles, vulgo *combes* appellantur. GUSSANV. His quæ sanctus Gregorius hic significat, scilicet corpora sanctorum apostolorum Petri et Pauli eodem loco remansisse quo fuerant prius condita, opponi potest prima sancti Cornelii papæ et mart. epistola de ipsorum translatione suo tempore facta. Verum epistola hæc supposititia est et longe post Gregorium ficta; nam in ea sunt lacinia ex Gregorianis epistolis assutæ, maxime ex epist. 409 libri IX, indict. 2, ubi hæc leguntur a falso Cornelio scripta: *quisquis in radice charitatis se inserit, nec a veritate defricit*, etc. Alius nodus difficilior solvendus superest. Nempè in vet. Calendario Romano quod Ægidius Bucherius, societatis Jesu presbyter eruditissimus, edidit, legitur: *III Kalend. Jul. Petri Catacumbas, et Pauli Ostiense, Fusco et Basso coss.* Id est, ut explicat noster D. Theodericus Ruinar, in Actis Mart., pag. 692, an. 258, quo anno facta est translatio sanctorum apostolorum, eo ipso die quo eorum festivitas agebatur. Certe translationem hanc optime probat Ecclesiasticæ Historiæ peritissimus Antonius Pagi, ad an. 258, confirmatque ipsius Pearsonii consensu et testimonio. Igitur negare non possumus Gregorium dum ad Constantinam scriberet, aliquando memoria lapsum.*

EPISTOLA XXXII.

AD NARSEM PATRICIUM.

Causam presbyterorum cum Joanne patriarcha se ad canonum normam omnino exacturum declarat. Commendatum a se Theodoro Narselem. Epistolæ brevitatem excusat, quod tribulationibus prematur.

Gregorius (a) Narsæ patricio.

Multa mihi dulcissima charitas vestra per epistolas suas in bonæ operationis laudibus est locuta, ad quæ omnia breviter ego respondeo: (b) *Nolite me vocare Noemi, id est pulchram; sed vocate me Mara, id est amaram, quia amaritudine plena sum* (Ruth. 1, 20).

De causa vero presbyterorum quæ cum fratre meo et coepiscopo, viro reverendissimo Joanne patriarcha agitur, ipsum, puto, adversarium patimur, quem asseris velle canones custodire. Charitati autem tuæ breviter fateor quia omni virtute et omni pondere eandem causam, auxiliante omnipotente Deo, (c) exigere paratus sum. In qua si videro (d) sedi apostolicæ canones non servari, dabit omnipotens Deus quid contra contemptores ejus faciam.

Quod autem scripsit mihi charitas vestra, ut filio meo domno Theodoro (e) archiatro et ex præfecto pro vobis gratias agerem, feci, et quantum potui commendare minime cessavi. Peto autem mihi ignoscas quod epistolis tuis sub brevitate respondeo, quia tantis tribulationibus premor, ut mihi neque legere, neque per epistolas multa loqui liceat. Hoc solum tibi breviter dico: *Quia oblitus sum manducare panem meum a voce 714 gemitus mei* (Ps. c1, 5). Omnes qui vobiscum sunt mea peto vice salutari. Domnæ

ptiones. Etenim si ab ἀρχὴ littus, quod Tullio, Virgilio, Ansonio dicitur *acta*, nomen sumpsit Attica regio, ut Straboni et aliis placet, quoniam major ejus pars ad mare sita est, certe littorum decora seu arcanitates *actaca* vel *actacæ* potuerunt dici. Conjecturam hanc viri doctissimi, aliorum eruditorum criterio permittimus. At quid vetat obvium sensum, quem præcipue Vaticani Mss. suppeditant, amplecti? Mittit Gregorius medico familiari et amico unam anatem cum duobus parvulis anaticis, hoc est matrem et duos pullos. Anas quidem nota est avis, et communis; verum aliquæ visuntur exquisitis coloribus depictæ, corona in vertice insignes et odoratæ, quæ etiam in cortibus regis inter aves rariores aluntur. Quid vetat dicere hujusmodi anatem adhuc Constantinopoli fortasse nondum visam, Gregorium curasse mittere ad amicum medicum, quem rerum naturalium studiosum et in alendis rarioribus animalibus curiosum haud dubie noverat? Is sane sensus non longius accessit; sed ipsum offert restituta lectio ex optimæ notæ Mss. Vaticanis: *unam anatem cum duobus parvulis anaticis*, hoc est *anaticulis*. Ex *anaticis* librarii, et qui edendis Gregorii operibus insudarunt, ad hujus vocis vim parum attendentes, conflagrant *aticis*, et postea *Atticis*.

EPIST. XXXII [Al. 64, indict. 2]. — (a) Vide epistolam 6 libri 1. In Vatic. B legitur *Narsæ comiti*. In A et C, solum scribitur, *Narsæ*, ut etiam in Colb. et aliis.

(b) Excusi, *nolite me vocari Noemi id est pulchrum... amarit, plenus sum*. Prætulimus Mss. Vatic., Norm., Reg., Corb., etc.

(c) Inter se dissentiunt Mss. Vaticani. Codex D habet, *eximere*; cod. C, *exire*; concordæque sunt Norm. codex vero B, *exercere*, et pro diversa lectione,

A Dominicæ salutes meas dicite, cui minime respondi, quia cum sit Latina, Græcæ mihi scripsit.

EPISTOLA XXXIII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Judæis conversis tribus del solidos singulis annis.

Gregorius Anthemio subdiacono.

His quos de (a) Judaica perditione Redemptor noster ad se dignatur convertere, rationabili nos oportet moderatione concurrere, ne victus, quod absit, inopiam patientur. Ideoque tibi hujus præcepti auctoritate mandamus (b) quatenus filiis Justæ ex Hebræis, id est Juliano, Redempto, et Fortunæ, a tertia decima succedenti indictione annis singulis solidos dare non differas, quos tuis noveris modis omnibus rationibus imputandos.

EPISTOLA XXXIV.

AD PANTALEONEM PRÆFECTUM.

Ut Donatistarum audaciam comprimat, et Paulum episcopum Romam quantocius mittat, hortatur.

Gregorius Pantaleoni (a) præfecto Africæ.

Hæreticorum nefandissimam pravitatem, qualiter lex (b) persequatur instantius, excellentiæ vestræ non habetur incognitum. Hi igitur quos et fidei nostræ integritas et legum damnat districtio mundanarum, non leve peccatum est si vestris inveniant temporibus licentiam reserpendi. In illis igitur partibus, quantum didicimus, ita Donatistarum crevit audacia, ut non solum de suis Ecclesiis auctoritate pestifera ejiciant catholicæ fidei sacerdotes, sed hos et quos vera confessio aqua regenerationis abluerat, rebaptizare non metuant. Valdeque miramur, si tamen ita est, ut vobis illic positis, hujusmodi liceat hominibus

exire.

(d) Sic legitur in tribus Vatic., Norman., etc.; consentiuntque vet. Editi. At in recentioribus, *sedis apostolicæ*.

(e) Hæc vox vulgo vertitur, medicorum primus; non ita plerique docti, qui archiatrum pro principis medico usurpant: quicumque tandem ille sit, primus, secundus, tertius, etc., legatur Alciatus in annotatione lib. xii Cod., ubi formam constituendi archiatri refert ex Cassiodoro, epist. 19 lib. vi: *Indulge nostro palatio, habelo fiduciam ingrediendi. Fas est tibi nos fatigare jejuniis. Fas est contra nostrum desiderium sentire*. GUSSANY.

EPIST. XXXIII. [Al. 22]. — (a) Exstat Pauli III de Judæis Bulla an. 1542, ut subsidiis conversi foveantur, necnon alia Joannis XXII relata inter extravagantes communes, tit. de Judæis, c. 2. AUGET.

(b) In Edit. recent., *quatenus filiabus... Julianæ, Redemptæ, Fortunato*. Mss. Norm., Turon., Anglic. et Vatic., etc., ad hæremus. In duobus tamen Vatic., pro *Fortunæ* legitur *Fortunato*.

EPIST. XXXIV. [Al. 32]. — (a) In tribus Vatic., in totidem Norm. et in Rhem., *episcopo Africæ*. Mendum irrepisse in hac inscriptione nemo dubitabit, qui ad excellentiæ titulum quo Gregorius Pantaleonem donat attendet, sic enim episcopos nunquam compellat. Præterea epistolæ series hullatenus episcopum, sed exarchum aut præfectum ad quem sit scripta manifeste innuit.

(b) Imperatorum leges innuit, quarum aliæ contra Donatistas ab Augustino passim referuntur, aliæ a succedentibus impp. editæ sunt. Vide Cod. Theodos., necnon in Justinianæo Cod., tit. 6 libri 1: *Ne sanctum baptismum iteretur*. AUGET.

pravis excedere. Primum siquidem quale de vobis A quod vobis illis positis damnatæ præsumptioni tantum scelus perpetrare licuerit.

judicium hominibus relinquatis attendite, si hi qui aliorum temporibus justa ratione compressi sunt vobis administrantibus viam sui excessus invenient. Deinde perditorum animas Deum nostrum de manu vestra scitote requirere, si tantum nefas, in quantum possibilitas exigit, emendare negligitis. Hæc enim excellentia vestra non amare suscipiat. Nam quia vos ut filios proprios diligimus, propterea hæc quæ vobis prodesse non ambigimus indicamus. Paulum vero fratrem et coepiscopum nostrum ad nos sub omni festinatione dirigite, ne cuiquam impediendi eum (c) aliqua excusatione detur occasio; ut veritatem plenius agnoscentes, qualiter tanti facinoris ultio debeat provenire, Deo adjuvante, rationabili possimus tractatu disponere.

EPISTOLA XXXV.

AD VICTOREM ET COLUMBUM EPISCOPOS.

Coacto concilio, Donatistis prompte ac fortiter obsistant. Mittant ad se Paulum episcopum, quo edocente, Donatistarum factoribus planius cognitis, de illis puniendis ac comprimendis tutius discernat.

Gregorius Victori et Columbo episcopis Africæ.

Qualiter neglectus inter initia morbus vires accipiat, (a) ex nostris necessitatibus quicunque in hac sumus vita constituti probavimus. Huic igitur nascenti si doctorum obstat provisio medicorum, scimus quidem quia ante cessaret, quam tarde procuratus plurimum noceret. Hujus ergo considerationis ratio vehementer nos debet impellere ut, animarum morbis initantibus, tota festinemus possibilitate resistere, ne dum salubria adhibere medicamenta negligimus, multorum nobis vitam, quos Deo nostro contendimus lucrari, subripiant. Unde nos oportet ita caulas ovium, quibus nos custodes videmur esse præpositi, vigilantia sollicitudine præmulire, quatenus lupus insidians undique pastores sibi repugnantes inveniatur, et viam ingrediendi in eas non habeat.

Comperimus siquidem Donatistarum stimulos sic in illis partibus gregem turbasse dominicum, ac si nullius pastoris moderamine regeretur. Nuntiatumque nobis est, quod dicere sine gravi dolore non possumus, quoniam plurimi eorum venenatis jam sint dentibus laniati. (b) Denique ut sacerdotes catholicos pravissimos de suis Ecclesiis 716 temeritate depellerent, et multos insuper quibus salutem regenerationis aqua præbuerat, rebaptizantes, pravitate nefandissima, D necavisse. Quæ res animos nostros valde mœstificat,

(c) Ita legitur passim in Mss., præsertim in Norm. et Vatic. In Edit. aliqua occasio vel excusatio detur. EPIST. XXXV. — (a) Recentiores Excusi, ex nostris necessitatibus quas patimur in hac civitate constituti probavimus. Certe reluctantibus omnibus Mss. Vatic., Corb., Anglio., Turon., etc.

(b) In Vulgatis: Denique sacerdotes canonicos... depellere; et multos... necesse dicuntur. Quam lectionem non mutassemus, nisi ad id coegisset communis consensus Mss. Anglio., Vatic., Norm., Corb., Turon., Reg. Valeat ergo nota quam attexit Gussanv. de sacerdotibus canonicis. Aliam ejusdem auctoris amputare coacti sumus ad hæc verba: ex necessitati-

bus quas patimur in hac civitate, quæ intelligenda dicitur de Italici cladibus. At, in hac civitate, corrupta est lectio, ut jam monuimus.

(c) Paulo post sanctum Cyprianum Donatistarum factio in schisma eruperat, sed alternantibus vicibus nunc conquiescere videbatur, mox recrudescere per CCC et amplius annos ad usque sancti Gregorii etatem. GUSSANV. EPIST. XXXVI [AL 34]. — (a) In Norm., hoc apud vos. (b) De subdiaconorum continentia, vide, supra, epist. 5, et lib. 1, epist. 44. (c) Viduas clericorum non permissas iterum nubere,

B pravitatem sedula oratione ac virtute qua valetis obruere festinate, ut et subsequens nuntius, Christi gratia suffragante, de eorum nos ultione lætificet magis, quam de excessu contristet.

Paulum præterea fratrem et coepiscopum nostrum ad nos, quo potestis studio, omni sub festinatione dirigite; quatenus ab eo causas subtilius tanti facinoris agnoscentes, huic nefandissimæ pravitati cum Creatoris nostri solatio medicinam dignæ possimus correptionis imponere.

EPISTOLA XXXVI.

AD LEONEM EPISCOPUM.

Ne subdiaconi cum suis uxoris miscantur. Speciosus subdiaconi uxor, in monasterium ob secundas nuptias detrusa, dimittatur.

Gregorius Leoni episcopo Catanensi.

Multorum relatione comperimus (a) hanc apud vos olim consuetudinem tenuisse, (b) ut subdiaconi suis licite miscerentur conjugibus (Grat. dist. 32, can. 2; et caus. 27, quæst. 2, c. 20). Quod ne denuo quisquam præsumeret, a servo Dei sedis nostræ diacono, ex auctoritate nostri decessoris, est isto modo prohibitum, ut eodem tempore hi qui jam uxoribus fuerant copulati unum ex duobus eligerent, id est, aut a suis uxoribus abstinere, aut certe nulla ratione ministrare præsumerent. Et quantum dicitur, Speciosus tunc subdiaconus pro hac re ab administratione se suspendit officio, et usque in obitus sui tempus notarii quidem gessit officium, et a ministerio, quod subdiaconum oportuerat exhibere, cessavit. Post cuius obitum, quia (c) relicta ejus (d) Honorata marito est sociata, a tua eam fraternitate 717 in monasterio cognovimus esse deputatam. Ideoque si, ut fertur

bus quas patimur in hac civitate, quæ intelligenda dicitur de Italici cladibus. At, in hac civitate, corrupta est lectio, ut jam monuimus.

(c) Paulo post sanctum Cyprianum Donatistarum factio in schisma eruperat, sed alternantibus vicibus nunc conquiescere videbatur, mox recrudescere per CCC et amplius annos ad usque sancti Gregorii etatem. GUSSANV.

EPIST. XXXVI [AL 34]. — (a) In Norm., hoc apud vos.

(b) De subdiaconorum continentia, vide, supra, epist. 5, et lib. 1, epist. 44.

(c) Viduas clericorum non permissas iterum nubere,

ejus se maritus ab administratione suspendit, ante dictæ mulieri non debet officere, quod ad secundam conjugii copulationem migravit, præsertim si non tali mente subdiacono juncta est, ut a carnis voluptatibus abstineret.

Si ergo ita se veritatem quemadmodum edocti sumus habere cognoscis, prædictam te mulierem de monasterio per omnia convenit relaxare, ut ad suum maritum sine aliqua possit formidine remeare.

De cætero vero fraternitas tua sit omnino sollicita, ut quos ad hoc jam officium contigerit promoveri, hoc quam maxime diligenter inspiciat, ne si uxores habent, miscendi se cum eis licentia potiantur, sed ad similitudinem sedis apostolicæ eos cuncta observare sua nihilominus districtione constituat.

EPISTOLA XXXVII.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Euplo patris et matris bona reddi jubet.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Euplus præsentium portitor Eusanium Agrigentina civitatis episcopum suum fuisse memorat genitorem, matrisque suæ res apud eum plurimas indicat mansisse. Quem quoniam intestatum asserit esse defunctum, ideo et res maternas sibi petit debere restitui, et ante dicti episcopi patris sui se permitti substantiam adipisci. Qua de re fraternitati tuæ hujus præcepti serie deputamus, quatenus diligenter curet addiscere; et si quid apud prædictam Ecclesiam de rebus matris ipsius inveniri potuerit, si quidem nihil est quod ante dicto Euplo rationabiliter possit obistere, ei secundum suam faciat portionem restitui. (a) Proinde et de rebus paternis quas ante episcopatum dignoscitur habuisse, si eas in jus Ecclesiæ suæ quolibet modo non transtulit, ei, quantum portioni ejus legaliter scit competere, ut satisfieri possit imminet. Nam omnino et contra rationem et contra nostrum probatur esse propositum, si cui ea quæ juste competunt restitui ac satisfieri denegemus. Ita ergo hæc fraternitas tua implere festinet, ut suprascripto portitori ad nos denuo ex hac re nulla remeandi necessitas imponatur. Nam quod beatæ recordationis docent plures canones, quorum aliqui referuntur distinctione 28, c. 10, 11, 12, ex sancto Gregorio, lib. xi, epistola 62, nunc lib. xiii, epist. 51; ex Aureliano, concil., can. 13; ex collectione Martini Bracarensis, c. 29. Addeis Autissiodorensis concil., canone 22: *Non licet relictæ presbyteri, nec relictæ diaconi, nec subdiaconi post ejus mortem maritum accipere.* In decretis Gregorii II, c. 1 et 2, idem prohibetur. In concilio Romano I, sub eodem anno Christi 721, in Tolstano I, eadem reperio verba, can. 18, quæ in can. 29 collectionis Martini Bracarensis. Causam istius prohibitionis repeto a consensu sive voto earum mulierum; nec enim mariti promovebantur ad superiores ordines, nisi aut conversionem vovissent ipse, aut certe se non renupturas, sed innubas post eorum mortem permanuras data fide cavissent. GUSSANV.

(d) Prius legebatur, *Honorato marito est socialia*, quod mutavimus cogente unanimi Mss. Vatic., Norm., Corb., Turon., etc., consensu.

EPIST. XXXVII [Al. 36]. — (a) Episcopus potest testari de bonis hæreditariis, quæ sitis ante episcopatum vel post episcopatum. De bonis vero quæ sitis post episcopatum de rebus Ecclesiæ, nihil alienari potest

A decessor noster præceptum direxerat, ut lapso eo omnes res ejus Ecclesiæ remanerent, hoc ideo eum credimus præcepisse, ne per eas adhuc amplius deperiret; nunc vero æquum esse pensamus ut filium patris culpa non ingravet, sed fraternitatis tuæ dispensatione quidquid ei legaliter potest competere consequatur.

718 EPISTOLA XXXVIII.

AD THEODELINDAM REGINAM.

Ab imperitis seductam dolet. Sanctarum quatuor synodorum, maxime Chalcedonensis, fidem in Romana Ecclesia integram servari proficitur. Hortatur ne extra Constantii episcopi communionem maneat.

Gregorius Theodelindæ (a) reginæ Langobardorum.

B Quorundam ad nos relatione pervenit ab aliquibus episcopis gloriam vestram usque ad hoc scandalum contra sanctam Ecclesiam fuisse perductam, ut sese a catholicæ unitatis communionem suspenderet. Quod, quantum vos pure diligimus, tanto de vobis fortius dolemus, quia vos imperitis stultisque hominibus creditis, qui non solum ea quæ loquuntur nesciunt, sed vix ea quæ audierunt percipere possunt. Qui dum neque legunt, neque legitibus credunt, in ipso errore manent, quem sibi ipsi de nobis fluxerunt. Nos enim veneramur sanctas quatuor synodos: Nicænam, in qua Arius; Constantinopolitanam, in qua Macedonius; Ephesinam primam, in (b) qua Nestorius; Chalcedonensem, in qua Eutyches atque Dioscorus damnatus est; profitentes quia quisquis aliter sapit quam hæc quatuor synodi, a fide veritatis alienus est. Damnanus autem quoscunque damnant, et quoscunque absolvunt absolvimus, sub anathematis interpositione ferientes eum qui eorum quatuor synodorum, maxime autem Chalcedonensis, de qua quibusdam imperitis hominibus (c) nata est dubietas et superstitionis occasio, fidei addere vel adimere præsumit.

Cum itaque integritatem nostram ex aperta mea (d) traditione seu professione cognoscitis, dignum est ut de Ecclesia beati Petri apostolorum principis nullum ulterius scrupulum dubietatis habeatis sed in testamento vel inter vivos. Gregorius, lib. xii, epist. 38: *Nulli dubium est quia sicut sacerdotibus res in episcopatu acquisitas nulla est alienandi licentia, ita de his quas ante habuerint, quidquid judicare voluerint, non vetantur.* Sed si episcopus liberos habuerit, de rebus ante episcopatum quæ sitis non potest testari in favorem Ecclesiæ, nisi salva legitima liberorum portione, ex hac epistola.

EPIST. XXXVIII [Al. 33]. — (a) Hæc epistola fere convenit cum epist. 4, quam non fuisse datam apparet ex epistola 37, nunc 39. GUSSANV.

(b) In quatuor Vatic., Norm., Corb., Reg., legitur, in qua Nestorius et Dioscorus, Chalcedonensem in qua Eutyches damnatus est; quod contra conciliorum historiam pugnat.

(c) In Norm. et Corb., optimo sensu, *nata est suspitionis occasio, addere*, etc. In Vatic. A et B, *nata est dubietas, fidei ad.* In C et D, *nata est superstitionis occasio fidei addere.* In Reg. desideratur, *superstitionis.*

(d) Abest traditione a Vatic. C, a Norm. Reg. et Corb.

vera fide persistite, et vitam vestram in petra Ecclesie, hoc est in confessione beati Petri apostolorum principis solidate, ne tot vestrae lacrymæ tantaque bona opera pereant, (e) si a fide vera inveniantur aliena. Sicut enim rami sine virtute radicis arefiunt, ita opera quantumlibet bona videantur, nulla eunt, si a soliditate fidei disjunguntur. Decet ergo gloriam vestram ad reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Constantium, cujus et fides et vita olim mihi bene est approbata, sub omni celeritate transmittere, eique directis epistolis indicare ordinationem ejus quam benigne suscipitis; et quia ab ejus Ecclesie communionem in nullo separamini, ut vere, sicut de bona ac fidei filia, communi exultatione gratulemur. In hoc autem vos ac vestra 719 opera Deo placere cognoscite, si priusquam ejus examen veniat sacerdotum illius judicio comprobentur. (Vide sup. ep. 4.)

EPISTOLA XXXIX.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

Brixianis civibus non juret se tria capitula minime damnasse, sed in epistola integram Chalcedonensis synodi fidem profiteatur. Joannem Ravennatem intra Missarum solemniam non nominet, nisi id postulet antiqua consuetudo, aut ab illo soleat ipse nominari. Theodelindæ iterum scribens, jam quintæ synodi non meminit, quæ tamen contra priores quatuor statuit nihil. Compescat Fortunatum. Ursicinum e status sui conditione non pulset.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Scriptis sanctitatis vestrae percursis, in gravi vos morore esse cognovimus, maxime (a) propter episcopos et cives (b) Brixie, qui vobis mandant ut eis epistolam transmittatis, in qua jurare debeatis vos tria capitula minime damnasse. Quod si decessor fraternitatis vestrae Laurentius non fecit, a vobis quaeri non debet. Si autem fecit, cum universali Ecclesia non fuit, et cautionis suæ juramenta transcendit. Sed quia eumdem virum sua credimus sacramenta servasse, atque in unitate catholicæ Ecclesie permansisse, dubium non est quod nulli episcoporum suorum juraverit se tria capitula minime damnasse. Ex qua re colligat sanctitas vestra quia cogi non debet ad hoc quod a decessore vestro factum nullo

(e) Non quod de fide jurgarentur, sed quia pertinacia in schismate affinis est hæresi, vixque est ut eam non involvat, cum ab Ecclesia, quæ est columna et firmamentum veritatis, abducat.

Epist. XXXIX [Al. 37]. — (a) Ita legimus in Mss. Norm., Vatic., Reg., etc. Vulgati habent propter episcopum.

(b) Vulgo Bressioia, Gall., Bresse, urbs adhuc episcopalis sub archiepiscopo Mediolanensi. Gussanv.

(c) Passim occurrit in antiquis monumentis ista nomen inter Missarum solemniam recitatio. Scribebantur autem in tabellis sive diptychis, de quibus multa quandoque lis mota est. Altera tabella vivorum erat, altera mortuorum, eaque ratione suam invicem communionem testabantur. Δίπτυχος, duplicatus; πτύχι, plica, codicilli duplices. Balsamo, in can. 1 concil. Constant. I et II, vocat hanc recitationem ἀναστροφὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπισκόπου. Neque vero solius episcopi nomen ad altare recitari solitum, sed extraneorum etiam, docet epistola 40 Leonis ad Anatolicum. 3, et epist. 46, c. 2. quod et innuit san-

A modo est. Sed ne ii qui vobis ista scripserunt scandalizari videantur, transmittite eis epistolam, in qua sub anathematis interpositione fateamini neque vos aliquid de fide Chalcedonensis synodi imminuere, neque eos qui imminuunt recipere, et quoscunque damnavit damnare, et quoscunque absolvit absolvere. Unde credo eis posse celerrime satisfieri.

Quod autem scripsistis, quia scandalizantur plurimi eorum, quia fratrem et coepiscopum nostrum Joannem Ravennatis Ecclesie (c) intermissarum solemniam nominetis, requirenda vobis consuetudo antiqua est; et si consuetudo fuit, modo a stultis hominibus reprehendenda non est. Si vero consuetudo non fuit, fieri non debet unde quibusdam scandalum moveri possit. Tamen sollicitè (d) perquirere studui si idem Joannes frater et coepiscopus noster vos ad altare nominet, quod minime dicunt fieri. Et si ille vestri nominis memoriam non facit, quæ necessitas cogat ignoro, ut vos illius faciatis. Quod quidem si sine aliquorum 720 scandalo fieri potest, vos tale aliquid facere valde laudabile est, quia charitatem quam erga fratres vestros habetis ostenditis.

Quod autem scripsistis, quia epistolam meam reginæ Theodelindæ transmittere minime voluistis, pro eo quod in ea quinta synodus nominabatur, si eam exinde scandalizari posse credidistis, recte factum est, ut minime transmitteretis. Unde nunc ita facimus sicut vobis placuit, ut quatuor synodos solummodo laudaremus. De illa tamen synodo quæ in Constantinopoli postmodum facta est, quæ a multis quinta nominatur, scire vos volo quia nihil contra quatuor sanctissimas synodos constituerit, vel senserit, quippe quia in ea de personis tantummodo, non autem de fide aliquid gestum est, (e) et de his personis de quibus in Chalcedonensi concilio nihil continetur; sed post expressos canones facta contentio et extrema actio de personis ventilata est. Nos tamen sicut voluistis ita fecimus, ut ejusdem synodi nullam memoriam faceremus. Sed et de episcopis quæ scripsistis, prædictæ filiæ nostræ reginæ scripsimus.

ctus Gregorius his verbis: Si idem Joannes frater et coepiscopus noster vos ad altare nominet. Gussanv. De diptychis plura Menardus tum ad Concord. Regul., c. 4, § 4, tum in notis 69 et 70 ad lib. Sacr., et card. Bona, de Rebus liturgicis, lib. II, c. 12.

(d) In Vulgatis, perquirere stude, ut etiam in unico Vatic. In cæteris, studui, consentientibus Norm. et aliis.

(e) In Chalcedonensi concilio de Theodoro et Iba expressis verbis, act. 8, 9, 10, judicatum est. Itaque videtur sanctus Gregorius aut non satis attendisse, aut aliud quid innuisse. De solo Theodoro Mopsuesteno locutum eum fuisse indicat, epist. 36, nunc 51, lib. II, indict. 10. Quod ait de canonicis, probat aut sanctum virum aliquid humani passum, aut canones suo non referri loco act. 15, aut per canones ipsum fidei decretum esse intelligendum. Porro Græci vocabant diptyposes quæ de fide erant definitiones, ὅροις autem quæ de disciplina. Vide Gelasium Cyzicenum, ad conc. Nicæn., part. II. Gussanv.

Ursicinum qui vobis scripsit aliqua contra Joannem fratrem et coepiscopum nostrum, vos per epistolas vestras et dulcedine et ratione ab intentione sua compescere debetis. De Fortunato autem fraternitatem vestram esse sollicitam volumus, ne vobis a malis hominibus in aliquo subripiatur. Nam audio eum cum decessore vestro Laurentio (f) ad mensam Ecclesiae per annos plurimos nuncusque comedisset, inter nobiles condesisset, et subscripsisset, eumque fratre nostro sciente (g) in numeris militasse. Et post tot annos modo videtur fraternitati vestrae ut de status sui conditione pulsetur. Quod mihi omnino incongruum videtur. Et ideo hoc per ipsum vobis, sed secreto mandavi. Tamen si quid est rationabile quod ei possit opponi, in nostro debet iudicio ventilari. Ad filium vero nostrum domnum Dynamium, si omnipotenti Deo placuerit, per hominem vestrum scripta transmittemus.

EPISTOLA XL.

AD MARCELLUM SCHOLASTICUM.

Pro Maximo indulgentiam postulanti amico indicat id rectitudinem disciplinæ non pati.

Gregorius Marcello (a) scholastico.

Gloriæ vestrae charitas sic in nostro corde semper invigilat, ut nihil sibi corporalis defendat 721 absentia. Nam quamvis a carnalibus oculis longe est, mentis tamen aspectibus nunquam deest. Frequenter enim nos voluntas ad scribendum desideranter impellit, sed occupatio non permittit. Dum ergo nobilitatis vestrae peritia non ignoret quantis sit locus noster occupationibus involutus, quod a scribendi interdum cessamus officio, non voluntatis, sed necessitatis esse consideret. Gloria autem vestra quod tardius in sua nos requirit epistola, qua possit excusatione defendere non videmus. In hoc igitur sola me debui taciturni-

(f) Videtur fuisse Mediolani mensa communis clericorum. GUSSANV.

(g) Ita legendum censeo ex Editione Veneta an. 1504, licet Mss. et editi Codices refragentur, in quibus legitur, *innumeris annis militasse*. Imperitia videlicet exscriptorum, qui forte non legerant numerum idem esse ac cohortem, etc. Gall., *bande, troupe, compagnie*. Plura de hac voce diximus ad caput 35 lib. iv Dialogorum. GUSSANV. Imperitos tamen illos secutus est ipse GUSSANV., qui et hoc loco legit *innumeris annis*, et in Dialogorum lib. iv, c. 35, ubi legendum ex omnibus Mss., *qui erat Optio in numero*, lectionem hanc ita corrupit, *qui alio nomine Optio dictus fuit*. Verum qua oscitantia dicit Mss. Codices refragari huic lect., *in numeris militasse*? certe ita legitur in septem Norm., in duobus Regiis et in plerisque; absurda autem prorsus est alia lectio, *innumeris annis militasse*.

EPIST. XL [Al. 38]. — (a) Scholasticus significat aliquando virum eruditum, sapientem, eloquentem; aliquando advocatum seu causarum patronum. Sic interpretandum censemus ubi nomini subjicitur, ut in huiusmodi epistolarum inscriptionibus, et pro dignitatis titulo attextitur. Unde conjice quo tunc loco haberentur advocati, ad quos scribens summus pontifex, gloriæ appellationem et titulum non secus ac præfectis, patriciis, exarchis, imo regibus, tribuit.

(b) Excusi, *protectione*.

(c) Hæc desunt in Mss. Norm. ac plur. Exstant in Colbert. et in Vatic.

EPIST. XLI [Al. 39]. — (a) Vulgo *Ortona*, urbe olim

tate defendere, sed fervor charitatis linguam meam non pertulit habere silentium. Salutantes itaque cum omni affectu atque dulcedine, indicamus nos graviter contristatos quod illa a nobis voluistis expetere, in quibus dum voluntatem vestram perficere, quia obsistit ratio, non valemus, contristare vos, quod nolumus, videmur. Nam hoc nos sine correptione relinquere ecclesiastica non sinit aliquo modo disciplina; nec vos pro talibus decet petere, ne non rectitudini, sed indisciplinationi, quod absit, videamini consentire. Causa vero ejusdem Maximi pro quo nobis scribitis, quem si missarum solemnia celebrare præsumpserit, jam sacri corporis communionem privavimus, matura quando oportuerit deliberatione, sicut Deo nostro placuerit, iudicabitur atque disponetur. Oramus autem omnipotentem Dominum, ut et hic vos sua (b) propitiatione custodiat et ad æternæ vitæ præmia perducatur. (c) Mense Augusto, indictione 12. (Vide sup. ep. 10.)

EPISTOLA XII.

AD CLERUM, ORDINEM ET PLEBEM HORTONÆ.

Barbarum visitatorem delegat. Ante omnia monet ne laicam personam in episcopum eligant.

Gregorius clero, ordini et plebi consistenti (a) Hortonæ.

Vestri (b) antistitis obitum cognoscentes, curæ nobis fuit destitutæ Ecclesiae visitationem fratri et coepiscopo nostro (c) Barbaro solemniter delegare. Cui dedimus in mandatis (d) ut nihil de reditu, ornatu, ministeriisque a quoquam usurpari patiatur, cujus vos assiduis adhortationibus convenit obedire. Illoc tamen scitote, quia ei ordinandi presbyteros ac diaconos, si necesse fuerit, quos dignos ad hoc officium invenire potuerit, dedimus licentiam, (e) quatenus in

Samnii in ora maris Adriatici, distans a Teate XII mill. in ortum. Nunc Aprutii citerioris in regno Neapolitano, adhuc episcopalis sub archiepiscopo Teatino. GUSSANV. In Rhemensi et uno e Vatic. legitur, *Coltronæ*.

(b) Is Blandus vocabatur, ex epist. 33 libri I, si tribus Vaticanis fides, nam pro *Hortensis*, habent, *Hortonensis*, ut observavimus in fine notæ c ad eandem epist.

(c) Erat Beneventanus episcopus, vir industrius, et sancto Gregorio valde probatus, quippe cui etiam post mortem Victoris, Panormitanæ Ecclesiae visitationem commisit ex epist. 16 libri XI, nunc 13 lib. XIII. De eo quoque mentionem facit ejusdem lib. epist. 19, nunc 14. Putat tamen Ughellus, tomo VI Italiæ sacræ, hunc Barbarum, quem et Barbatum dicit appellari, fuisse tertium episcopum Teatinum, cui utpote viciniore Ecclesiam Ortonensem visitandam commendavit. GUSSANV. In Rhemensi pro *Barbaro* legitur *Joanni*. Ita etiam in Vatic. D. In al. Vatic., Turon., Reg., nomen episcopi tacetur. In aliis Mss. nostris desideratur hæc epist. Exstat in Colb.

(d) Rhem., *ut nihil de projectionibus clericorum, reditu*, etc.

(e) Ita Vaticani omnes, Regii et Turon. Consentit etiam codex Rhemensis, nisi quod in eo desideretur, *et tanto ministerio dignus valeat inveniri*. In Vulgatis legitur: *quatenus... sacerdos, qui et vener. canonibus ulla non discrepet ratione, et tanto*, etc., *communiter eligatur*.

eccelesiastico 722 obsequio sacerdos exquiratur, qui a venerandis canonibus nulla discrepet ratione, et tanto ministerio dignus valeat reperiri. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et visitoris pagine prosequente, ad nos veniat ordinandus, provisuri ante omnia ne cujuslibet vitæ vel meriti laicam personam præsumatis eligere. Et non solum ille ad episcopatus apicem nulla ratione (f) provehatur, verum etiam vos nullis intercessionibus veniam promereri posse cognoscite. Sed omnes quos ex vobis de laica persona aspirare constiterit, ab officio et a communione alienos faciendos procul dubio noveritis.

EPISTOLA XLII.

AD VALENTINUM ABBATEM.

Ne monachi feminas in monasterium inducant, aut eas sibi commatres faciant.

Gregorius (a) Valentino abbati.

Pervenit ad nos (*Grat.* 18, q. 21, c. 20), quod in monasterio tuo passim (b) mulieres ascendant, et, quod adhuc est gravius, monachos tuos mulieres sibi commatres facere, et ex hoc incautam cum eis communionem habere. Ne ergo hac occasione humani generis inimicus sua eos, quod absit, calliditate decipiat, ideo hujus te præcepti serie commonemus, ut neque mulieres in monasterio tuo deinceps qualibet occasione permittas ascendere, neque monachos tuos eas commatres sibi facere. Nam si hoc denuo ad aures nostras quocunque modo pervenerit, sic te severissimæ noveris ultioni subdendum, ut emendationis tuæ qualitate cæteri sine dubio corrigantur. (*Vide l. II, ep. 25.*)

EPISTOLA XLIII.

AD BONIFACIUM VIRUM MAGNIFICUM.

Veniat Romam, de fide sua, jam non per epistolas, sed per semetipsum responsurus. Qui cum eo dubia paliuntur, secure venire posse, cum non potestate, sed ratione erga ipsos usus sit.

Gregorius (a) Bonifacio viro magnifico Africæ.

Si ita, ut audieram, magnitudo vestra intentione sollicita (b) de animæ suæ vita cogitaret, nequaquam se mihi de fide sua per epistolas, sed per semetipsam posceret respondere. Nam quod 723 in excusationem molestia corporalis adducitur, expectato salutis tempore, laborum summopere potuistis pro

(f) Excusi, provehatur.

EPIST. XLII [*Al.* 40]. — (a) In Colbert. epistola hæc inscribitur, *Venantio*.

(b) Vide lib. IX, epistolam 20, et septimam Gelasii papæ I.

EPIST. XLIII [*Al.* 41]. — (a) In Vulgatis, omittitur *viro*, secus in Mss.

(b) Excusi habent *salute pro vita*; et *potuit pro posceret*. Lectionem quam exhibemus confirmant omnes Mss. nostri Vatic., Norm., Reg., Corb., Turon., Rhem., Colb.

(c) Ita melius Mss. omnes, quam Editi, *neque aliqua ratiocinatione monstranda*. Contra mentem sanoti Doctoris, qui ratione convincendum judicavit Bonifacium. Verum scribit rationibus quas jam adhibuit aliam non addendam.

(d) Vulgati recent., *hoc ipsum quod non vult, obstaculum obedientiæ esse solet*. Ubi emendicata hæc lectio fuerit nos fugit. Certe non in Mss. Vatic., Norm.,

A commodo æternæ salutis assumere, ut et vos de nostra ratione, et nos de vestra credulitate gaudeamus. Ea enim quæ me scripsi epistolis replicanda nunc non sunt, (c) neque alia ratiocinatione monstranda, quia apud nolentis animum, quamvis sit evidens ratio, (d) hæc ipsa obstaculum esse solet. Sed per vos venite, et beati Petri apostolorum principis liminibus vosmet præsentate, et cuncta quæ scripsi, nisi ex lectione monstravero, cum qua vultis disputatione recedite. Hortor vos tamen ut dum vitæ spatium superest, ab ejusdem beati Petri Ecclesia, cui claves cælestis regni commissæ sunt, et ligandi ac solvendi potestas attributa, vestra anima non inveniatur divisa, ne si hic beneficium ejus despiciatur, illic vitæ aditum claudat.

B Hi autem qui dubitationis vestræ participes sunt, si ad me venire voluerint, nullam in me quasi ex potestate prodeuntem violentiam pertimescant. Nam nos licet in omnibus causis, in his tamen præcipue quæ Dei sunt, ratione magis stringere homines quam potestate festinamus.

EPISTOLA XLIV.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Quosdam e Bacaudæ episcopi clero, ad sacros ordines in Sicilia promotos, ad ipsum illos repetentem transmittat.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Indicavit nobis Bacauda frater et coepiscopus noster quosdam de clero suo in Sicilia partibus ad sacros ordines pervenisse. Qui quoniam neque presbyterum neque diaconum se habere commemorat, (a) eos ad se petiit debere transmitti. Proinde fraternitas tua ubicunque illos latere præsentium indicante repererit, huc eos sine dilatione transmittat, quatenus et illi ad Ecclesiam in qua olim militaverunt, revocentur, et ante dictas episcopus optatum de eis possit habere solatium.

EPISTOLA XLV.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Solidos sexaginta mittit pro Cosma persolvendos.

Gregorius Fantino defensori.

Lator præsentium (a) Cosmas Syrus in negotio quod agebat debitum se contraxisse perhibuit, 724 quod et multis aliis et lacrymis ejus attestantibus verum esse credidimus. Et quia CL solidos debebat, volui ut cre-

etc., quos supra laudavimus.

D EPIST. XLIV [*Al.* 42]. — (a) Suos clericos in Sicilia fuisse partibus ordinatos dicit, bello, ut quidem reor, e sua pulso diocesi. Sine dimissionis promotus, suspicor, quasi indigenas aut ratione domicilii proprios, lege canonum revocat in Nicæno, c. 15 et 16. GUSSANV.

EPIST. XLV [*Al.* 43]. — (a) Eundem esse putamus de quo lib. III, epist. 58. Hieronymus in illud Ezechielis xxvii, 16: *Syrus negotiator tuus... usque hodie autem, inquit, permanet in Syris ingenitus negotiationis ardor, qui per totum mundum lucri cupiditate discurrunt, et tantam mercandi habent vesaniam, ut occupato nunc orbe Romano, inter gladios et miserorum neces querant divitias, et paupertatem periculis fugiant*. Idem ad Lætiam: *Negotiatoribus avidissimis mortalium Syris. Sidon., lib. 1, epist. 8, de Ravenantium perversione: fenerantur, inquit, clerici, Syri psallunt,*

ditores illius cum eo aliquid paciscerentur, quoniam et (b) lex habet, ut homo liber pro debito nullatenus teneatur, si res defuerint quæ possint eidem debito addici. Creditores ergo suos, ut asserit, ad LXXX solidos consentire possibile est. Sed quia multum est ut a nil habente homine LXXX solidos petant, LX solidos per notarium tuum tibi transmisimus, ut cum eisdem creditoribus subtiliter loquaris, rationem reddas, quia filium ejus quem tenere dicuntur, secundum leges tenere non possunt. Et si potest fieri, ad aliquid minus quam nos dedimus condescendant. Et quidquid de eisdem LX solidis remanserit, ipsi trade, ut cum filio suo exinde vivere valeat. Si autem nil remanet, vel ad eandem summam debitum ejus incidere stude, ut possit sibi libere postmodum laborare. Hoc tamen solerter age, ut, acceptis solidis, ei (c) plenariam munitionem scripto faciant. (Cf. Joan. Diac. l. II, n. 55.)

EPISTOLA XLVI.

AD RUSTICIANAM PATRICIAM.

Festinum nimis illius e monte Sina reditum reprehendit.

Gregorius Rusticianæ patriciæ.

Excellentiæ vestræ scripta suscipiens, libenter agnovi qualiter ad montem Sina perrexerit. Sed credite, ego quoque voluissem vobiscum ire, sed vobiscum minime redire. Quamvis mihi valde difficile sit credere quia ad loca sancta fuistis, (a) Patres multos vidistis. Nam, credo, si vidissetis, tam celeriter ad Constantinopolitanam urbem redire minime poteratis. At postquam talis civitatis amor de corde vestro

(b) Novell. 134, c. 7. ubi de filio debitoris agitur. *Quia vero et hujusmodi iniquitatem in diversis locis nostræ reipublicæ cognovimus admitti, quia creditores filios debitorum præsumunt retinere, aut in pignus, aut in servile ministerium, aut in conductionem, hoc modis omnibus prohibemus, et jubemus ut si quis hujusmodi aliquid deliquerit, non solum debito cadat, sed tantam aliam quantitatem adjiciat, dandam ei qui retentus est ab eo aut parentibus ejus; et post hoc etiam corporali- bus pœnis ipsum subditi a loci iudice, quia personam liberam pro debito præsumperit retinere, aut locare, aut pignorare. Totam legem exscripsi, quia multa continet notabilia. GUSSANV.*

(c) Gall., *une entière décharge*. Instrumentum quo de liberatione constat vocant sæpius jurisconsulti munimentum, quod a cujuslibet litigantis insultu hominem tutum reddit ac munit. GUSSANV.

Epist. XLVI [Al. 44]. — (a) Scilicet monachos monasterii montis Sina. Exstat epistola sancti Gregorii lib. XI secunda, ad Palladium hujus monasterii aut abbatem aut monachum, ad quem cucullam et tuni- cam mittit. Hic adverte monachos nomine tituloque Patrum insignitos, quod usu receptum tum apud Græcos tum apud Latinos scriptores. Nam Græci acta eorum, *vilas Patrum* appellarunt, dicta *apophthegmata Patrum*, in quibus a Cotelerio collectis sæpe leges: *narravit Patrum aliquis*. Idem sonat abbatis titulus omnibus saltem insignioribus monachis in orientali Ecclesia collatus. Pro Latinis testis prodeat Venantius Fortunatus de vita sancti Martini:

Inde monasterium sibi condit rupe sub alta,
Vir monachus præstans in pontificatus honore.
Plurima conveniunt ubi sancta examina Patrum.

De Patrum appellatione religionis non deneganda scripsit singularem dissertationem Theophilus Raynaudus e societate Jesu. Antiquissimum morem pro-

A nullo modo recessit, suspicor quia excellentia vestra sancta quæ corporaliter vidit, ex corde minime attendit. Sed omnipotens Deus mentem vestram gratia suæ pietatis illustret, donet vobis sapere, et temporalia omnia quam sint fugitiva pensare, quia dum hæc loquimur, et tempus currit, et iudex supervenit, et mundum, quem sponte nolumus, ecce jam prope est ut dimittamus inviti. Domnum Apionem et domnam Eusebiam, eorumque filias mea peto vice salutari. Domnam vero illam nutricem meam, quam mihi per litteras commendatis, omnino diligo, et gravari in nullo volo. Sed tantis angustiis premimur, ut (b) ab angariis atque oneribus hoc jam tempore nec nosmetipsos excusemus.

725 EPISTOLA XLVII.

AD SABINIANUM DIACONUM.

B *Maximi, qui Gregorii scripta publice scindi fecerat, superbiam comprimendam. Ejus calumniæ de Malcho episcopo occiso quid respondendum. Monendum de duobus Romanum.*

Gregorius (a) Sabiniano diacono.

De causa (b) Maximi prævaricatoris quid actum sit cognovisti. Sed postquam serenissimus dominus imperator jussiones transmisit ut ordinari minime debuisset, tunc ad altiore superbiæ erupit. Nam homines gloriosi viri patricii Romani ab eo præmia acceperunt, eumque (c) ita ordinari fecerunt, ut Antonium subdiaconum et rectorem patrimonii nisi fugisset occiderent. Ego autem epistolas transmissi, postquam eum ordinatum contra rationem cognovi, et contra consuetudinem, ut missarum solemniam celebrare non præsumeret, nisi prius (d) a serenissimis

C bat Hieronymus, etsi reprobet: *Nescio*, inquit in cap. IV ad Gal. *qua licentia in vocariis vel vocemus hoc nomine patris alios, vel vocari nos acquiescamus.*

(b) Ea vox his in epistolis sæpius occurrit pro exactionibus, functionibus, muneribus, operibus coactis. Jureconsulti pro præstationibus equorum aut ad cursum publicum, Gal., *les postes*, aut ad transvectiones quarumdam rerum, ut armorum. Dicunt etiam *parangarias*. Sunt servitutes coactæ, onera, et species vectigalium. Vocem Budæus notat esse Persicam. Ita Suidas. Cum plus compellimur præstare, aut solvere, aut facere, quam juris sit, quam debeamus, angaria est. Gallicæ operas, quas domini a suis violenter exigunt colonis, vicariis, rusticis, vocamus *corvées*; quidni derivamus angariam ab angendo? De angariis etiam loquitur Gregorius epist. 68, lib. I, nunc 70. GUSSANV.

D Epist. XLVII [Al. 1, indict. 1]. — (a) In Vatic., *Sabiniano diacono, apud Constantinopolim*. Ibi apocrisarii pro Gregorio provincia fungebatur. Hæc epist. extra Registri ordinem in calce inter prætermissas reperitur in multis Mss., præsertim Norm. Exstat in collectione Pauli Diaconi prima, et in indice inscribitur: *Ad Sabinianum diaconum Constantinopolitanum.*

(b) De eo consule, supra, epist. 20, ad ipsum scriptam.

(c) In Aud. et aliis plur. Mss., *ita ordinari fecerunt. Antonium... nisi fugisset occiderent.*

(d) In collect. Pauli prima manu, *domnis*: secunda, *dominis*. Quocirca observandum collectas illas epistolas a clericulo parum litterato primo scriptas, et postea manu Pauli correctas et emendatas saltem num. xxxiv.

dominis cognoscerem quid de ejus persona jussissent. Quæ scripta mea publice relata, vel in civitate posita, publice scindi fecit, atque in contemptum sedis apostolicæ (e) apertius exsiliit. Quod ego qualiter patiar scis, qui ante paratior sum mori, quam beati Petri apostoli Ecclesiam meis diebus degenerare. Mores autem meos bene cognitos habes, quia diu porto; sed si semel deliberavero non portare, contra omnia pericula lætus vado. Unde necesse est cum Dei auxilio periculo succurrere, ne cogatur excedendo peccare (f). Vide quæ dicor 726 et pensa ex quanto dolore sunt.

Pervenit vero ad me quia transmisit nescio quem clericum, qui diceret quia Malchus episcopus in custodia pro solidis occisus sit. De qua re unum est quod breviter suggerasserentis Dominis nostris, quia si ego servus eorum in morte Langobardorum me uniscere voluissem, hodie Langobardorum gens, nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione esset divisa. Sed quia Deum timeo, in mortem cujuslibet hominis me miscere

(e) In eadem collect., *apertus*.

(f) In Vatic. A, *unde quæ dico pensa ex quanto*, etc.

(g) Pugnans hic Mss. Audouenus et Norm. habent: *quod Malchus autem neque in custodia fuit. Favent Vatic. A et D. In collect. Pauli, quod modo autem neque in custodia.*

(h) De vocis hujus sensu diximus l. II Moral., n. 15, ubi vide notas. Sic locus ille legitur in Vatic. A: *Die qua causam dixit, adductus est.... a Bonifacio notario in domum ejus: qui et prandium factum est.*

(i) Ejus dignitas summa erat inter patricios. Vide Theodoretum, lib. V Hist., c. 27; Cedrenum, Codinon, Zonaram, Evagrium. Erant autem plures postremis sæculis usque ad XXV. Eorum, ut conjicio,

formido. (g) Malchus autem episcopus neque in custodia fuit, neque in aliqua afflictione, sed die qua causam dixit, (h) et addictus est, nesciente me, a Bonifacio notario in domum ejus ductus est, cui et prandium factum est, ibique prandit, et honoratus est ab eo, et nocte subito mortuus est, quod jam dilectionem tuam arbitror cognovisse. Exhilaratum autem nostrum pro ea re dirigere volui. Sed quia jam eandem causam actam existimavi, idcirco me retinui.

Domno autem Romano dilectio tua dicat quia pro Felice, sicut scripsit ad virum excellentissimum (i) magistrum, epistolas, si Deus jusserit, facio, et per hominem meum transmitto. Nam modo postquam nulli alteri scribo, durum mihi fuit soli magistro scribere. Cui etiam dicendum est quia Catellus palatinus substantiam ejus, quantum Virigantinus dicit, male exterminat. Cui vix potui imponere ut expensas eidem Virigantino in monasterio quo lectioni vacat, et laborare non potest, parum aliquid de substantia matris suæ dare debuisset.

præcipuus erat magister officiorum. Conc. CP. VI, act. 2, *μαγιστρος τῶν βασιλικῶν ὀφφικίων*, palatii magister. Chalced., act. 1, *μαγιστρος τῶν θείων ὀφφικίων*, divinorum seu aulicorum officiorum magister. Repetitur hæc vox apud sanctum Athanasium, in Apologia ad imp. Const. et apud sanctum Basilium, epist. 84, et alios. Dicitur et *μαγιστηρ* et *μαγιστριυός*. Porro dignitas magistri dicebatur *magisteria*, Gr. *μαγιστερία*. Apud Simocattam, lib. III, c. 15: *θεόδωρον τῆ μαγιστερίᾳ ἀρχῆ τιμώμενον*. Et Childebertus rex Francorum in epist. ad eundem Theodorum magistrum, tom. I Hist. Franc., *prælati magisterii vestri*. GUSSANV. Formulam magisteriæ dignitatis habes apud Cassiodorum, libro VI Variar., § 6.

LIBER QUINTUS.

Indictione decima tertia, anno ordinationis ejus quinto.

727 EPISTOLA PRIMA.

AD JOANNEM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Non præponendos monasteriis clericos Ecclesiis deservientes.

Gregorius Joanni Ravennati episcopo, etc.

Pervenit ad me (*Grat. 18, q. 1, c. 26*) (a) quod in Ecclesia fraternitatis tuæ aliqua loca dudum monasteriis consecrata nunc habitacula clericorum aut etiam laicorum facta sunt; dumque hi qui sunt in ecclesiis fingunt se religiose vivere, monasteriis præponi appetunt, et per eorum vitam monasteria de-

struuntur. Nemo (b) etenim (*Grat. 15, q. 1, c. 2*) potest et (c) ecclesiasticis obsequiis deservire, et in monachica regula ordinate persistere, ut ipse monasterio districtiorem teneat qui quotidie (d) in monasterio ecclesiastico cogitur permanere. Proinde fraternitas tua hoc, quolibet in loco factum sit, emendare festinet, quia ego nullo modo patiar ut loca sacra per clericorum ambitum destruantur. Vos itaque ita agite, ut mihi hac de re correctam causam sub celeritate nuntietis. (*Cf. Joan. Diac. l. II, n. 54.*)

LIBER V. Al. LIBER IV. EPIST. I. — (a) Al., *in Ecclesiis*, ut in Vatic. C.

(b) Sane non adeo conveniunt monastica quies, et pastorales de laicis curæ. Inde gemit Gregorius ex monacho pontifex, lib. I, epist. 5, *contemplatiuæ vitæ pulchritudinem*, etc. Monachos tamen clericorum officii aggregari optabat ac volebat Siricius. Illos ut ex monastica vita clericatui magis idoneos, brevioribus ordinum interstitiis Gelasius statuit promoveri: *Quoniam*, inquit epist. 9, cap. 2 et 3, *distare convenit inter personam divino cultui deditam et de laicorum conversatione venientem*. Ut vir pius ad episcopatum idoneus sit, illum primo subdiaconum aut mona-

chum fieri debere Gregorius censet, infra, lib. XII, epist. 12, *Hortandus est*, etc. Ex quibus constat, inquit Thomassinus. part. I, lib. III, cap. 14, pro minoribus ordinibus ipsoque subdiaconatu habitum esse monachatum, aut saltem monasticam vitam labores pro interstitiis ordinum habitos. Vide Bonifacii IV decretum, apud Gratianum, 16, q. 2, cap. 25; Innocentium III, de Statu monachorum, tit. 35, c. 5; Helisenium, Collect. Rom., pag. 253.

(c) Gratianus habet, *ecclesiasticis officiis*.

(d) Quatuor Vatic. et Corb., *in obsequio ecclesiastico*.

EPISTOLA II.

AD FELICEM EPISCOP. ET CYRIACUM ABBATEM.

Introducendos in monasterium a Theodosia fundatum servos Dei.

Gregorius Felici episcopo et Cyriaco abbati

Querelam (a) Theodosiæ religiosæ feminæ subdite vobis satis series relationis explanat, in qua plura et non ad sacerdotalem pertinentia mansuetudinem contra Januarium fratrem et coepiscopum 728 nostrum capitula comprehensa relegimus, ita ut post fundatum a se servorum Dei monasterium, (b) omne quod ad avaritiam, turbulentiam præjudiciumque pertinet (c) tempore dicatur oratorii ipsius dedicationis exhibitum. Quamobrem si ita est ut ante fata ejus suggestionem comperimus, et in hoc quidquam cognoscitis indecentius fuisse commissum, hortamur ut Musicum abbatem monasterii Agilitani, remotis prius omnibus præjudiciis, studeatis ut in monachos suos, quos illic ordinare cœperat, summopere vacare festinet, quatenus ipso venerabili loco (d) decenti regularique modo per vos, Domino juvante, disposito, nec frequens nos prædictæ religiosæ feminæ de non impletis bonis desideriis suis querela concutiat, nec cum vestræ detrimento sit animæ, si tam piium propositum aliqua vobis negligentibus, quod nos credimus, dilatione torpescat.

EPISTOLA III.

AD VENANTIUM EPISCOPUM.

Presbyteri, diaconi et subdiaconi qui se luxuriæ crimine maculaverint suo gradu in perpetuum defecti maneant. Peracta pœnitentia communionem accipiant inter laicos. Saturnino ex presbytero monasteriorum quorundam curam suscipere concedit. Mittit baptizandæ mulieri vestem, et Columbo presbytero Codicem regulæ pastoralis.

Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Relectæ textus quam fraternitas tua direxit epistolæ sollicitudinem tuam diligenter innotuit, sed cognita nos corporis tui molestia contristavit. Ve-

EPIST. II — (a) De isto Theodosiæ monasterio jam supra, lib. iv, epist. 15.

(b) Refertur 18, q. 2, c. 26, ubi probat Gratianus exempla fuisse quædam monasteria propter avaritiam episcoporum, qui, salutem animarum negligentes, monasteria suis bonis spoliabant. Vide lib. vi, epist. 29 et 43, necnon lib. viii, epist. 15. Hoc loco mutavimus vulgatam lectionem, *ad avaritiæ turbulentiam*, suadentibus, imo cogentibus Mss.

(c) Tres Vatic., *tempore dedicaturi oratorii ipsius sit dedicationis exhibitum.*

(d) Rhem., *decenti venerabilique modo.*

EPIST. III [Al. 16]. — (a) Gratianus, dist. 50, c. 10, unum caput conflavit ex epist. 5 et 16, nunc 6 et 15, ubi observabit lector sanctum Gregorium sibi semper constare, cum de lapsis Ecclesiæ ministris agitur. Abbati tamen priorem inter monachos locum obtinere permittit post pœnitentiam. Idem, epist. 17, nunc 4. GUSSANV.

(b) Portus Veneris, vulgo *Porto Venere*, olim urbs episcopalis in Liguriæ finibus, in sinu Lunensi, e regione urbis Lunensis sita, nunc oppidulum cum arce. GUSSANV.

(c) Alii, non male, *ex presbytero*, ut legitur in Norm. et in Vet. Ed. In plurim. Mss. legitur *Saturum*, vel *Saturnum*.

(d) Vulgo *la Capraia*, insula maris Tyrrheni Tus-

rum tamen dominica patienter debent sustineri flagella. Nam frequenter ad emendationem 729 ægritudo conceditur. Ethoc ante Deum hominem purgatum statuit, quod in hac illum ad præsens vita contristat. Unde necesse est ut Creatori nostro, etiam in infirmitate positi, gratias referamus, et ut in illa nobis vita castigatio ista proficiat exoremus.

(a) Præterea (*Grat. dist. 50, c. 10*) ad fraternitatis tuæ consulta respondentes, statuimus diaconum et abbatem (b) de portu Veneris, quem indicas cecidisse, ad sacrum ordinem non debere vel posse ullo modo revocari. Quem quidem sacro ordine privatum in pœnitentiam deputare te convenit. Cujussi postea actus conversatioque meruerit, priorem inter alios monachos, ubi tu tamen decreveris, standi locum obtineat. Subdiaconi quoque, quos similis culpa constringit, ab officio suo irrevocabiliter depositi, inter laicos communionem accipiant. In portu autem Veneris loco lapsi diaconi, alium qui hoc officium implere debeat ordinabis. Saturninum vero (c) ex presbyterum, ut nunquam ad sacri ordinis ministerium præsumat accedere, scriptis cavere decrevimus. Sed eum in insula Gorgona atque (d) Capraria (e) sollicitudinem de monasteriis gerere, et in eo in quo est statu sine cujusquam adversitate manere permittimus. Fraternitas ergo tua commissos sibi vigilantia cura custodiat, a malis actibus sua, ut valet, prædicatione corripiat, quatenus et officii sui inveniat, sicut decet, implere propositum, et Deum sibi retributorem suæ faciat actionis existere. Nos vero omnino vos videre cupimus, atque in Deo de vestra præsentia et salute gaudere. (f) Vestem vero ei quæ baptizanda est direximus, atque ut nobis talia scribatis, semper optamus. Codicem vero regulæ pastoralis domno Columbo presbytero transmittendum per harum portitorem direximus, quem vos nolite detinere. Nam usui vestro alium sub celeritate transmittemus.

ciam inter et Corsicam. GUSSANV. De Gorgona vide epist. 52 lib. 1.

(e) Id vide infra, epist. 6. Supra prænotavimus presbyterum lapsum, etiam si ad sacrum ministerium revocari non possit, posse tamen de monasteriis sollicitudinem gerere, GUSSANV., si ante lapsum, abbatis officio fuerit perfunctus.

(f) Lib. iii, epist. 21, agit cum episcopo Lunensi de baptizandis Judæis; hic baptizandæ vestem transmittit. In epist. 6 Pauli papæ ad Pipinum regem: *Præfatus sodalitates vestræ illustris missus pretiosissimum nobis supernæ gratiæ munus attulit, sabanum videlicet, in quo dulcissima atque amantissima nostra spirituales filia sacratissimo lavacro abluta suscepta est, quem et cum magna jucunditate aggregata populi cohorte infra aulam sacrati corporis auxiliatricis vestræ beatæ Petronillæ... celebrantes missarum solemnita cum magno gaudio suscepimus, et per allatum eundem sabanum, etc. Vestium istarum baptismalium et sabanorum, quorum usus erat in excipiendis e fonte sacro baptizatis et exsiccandis, in libris superest memoria, nihil fere in ritibus. De vestibus innumeri testantur auctores. Inter cæteros sanctus Ambrosius, de iis qui myst. init., c. 7. De sabanis Victor Ulicensis, de Persecut. Vandalorum, lib. iii, ubi de Muritta et Elpidoforo. GUSSANV. Consule notas nostras ad c. 17 l. iii Dial. et ad cap. 55 lib. iv.*

EPISTOLA IV.

AD CONSTANTIUM EPISCOPIUM.

Id de lapsis decernit quod antecedenti epistola. Constantio scribit ut Joannem puniens iram caveat. Ut ejusdem Constantii famæ consulatur. Finiendam Romæ causam Fortunati.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Si lapsis ad suum ordinem revertendi licentia concedatur, vigor canonicæ procul dubio frangitur disciplinæ, dum per reversionis spem pravæ actionis desideria quisque concipere non formidat (*Grat. dist. 50, c. 1*). Fraternitas siquidem vestra nos consuluit, si 730 Amandinus expresbytero et abbate, qui a suo est decessore culpa exigente depositus, in eo quo fuerat ordine constitutus debeat revocari. Quod quidem nec licet, nec fieri posse aliqua ratione decernimus. Ejus tamen si conversatio forte meruerit, sacro per omnia sicuti est privatus officio, in monasterio eum ante alios, ut prævideritis, monachos ordinate. Illud igitur præ omnibus studete, ut lapsos in sacrum ordinem nullius vobis supplicatio aliquo modo revocare evadeat, ne hujusmodi non statuta, sed temporaliter dilata credatur eis esse vindicta.

Vitalianum vero (a) expresbyterum, de quo scribitis ut districte debeat custodiri, in Siciliam dirigi faciemus ut, spe discedendi sublata, in pœnitentiæ se saltem tunc lamenta constringat. Jobinum quoque de portu Veneris quondam diaconum et abbatem suo decrevimus privandum officio, atque ut alter in ejus loco debeat ordinari scripsimus. Similiter etiam et tres subdiaconos quos fraternitas vestra lapsos innotuit a suo semper vacare ac decernimus privatos officio, quibus nihil aliud quam inter laicos sacra est præbenda communio. Saturninum vero expresbyterum ne ad sacri ordinis ministerium præsumat unquam accedere, deputavimus (b) facere cautionem. Eumque in eadem qua fuerat insula cum sacri ordinis privatione volumus permanere, permittentes ei curam et sollicitudinem de monasteriis habere vel gerere, quem et ex suo lapsu cautiorem factum cum credimus commissos sibi jam nunc sollicitius custodire.

De Joanne autem Ecclesiæ vestræ notario charitas nos qua vos diligimus olimque dileximus ut scriberemus admonuit, ne dum ejus culpa provocat, aliquid quod ad peccatum pertinet fieri mandaretis. Hoc ergo caventes, Ecclesiæ vestræ res subtiliter modis sic quibus potueritis inquirete, (c) unde ne Deum offendatis, nec ille vos unde apud homines accuset, valeat invenire. Nam nos non Joannem defen-

Epist. IV [Al. 17]. — (a) Norm. et plerique, *ex presbytero*. Et ita infra, ubi de Saturnino vel Saturno aut Saturo (sic enim in plerisque Mss. legitur) agit sanctus Doctor. In Reg., *expresbyter et abbas*.

(b) Recent. Ed., vitiose, *facere cautiorem*.

(c) Tres Vatic., Norm. et plur., *dummodo nec Deum*. Vatic. C, *unde modo nec Deum*.

(d) Tres Vatic. et totidem Norm., *dicta sunt*.

(e) Sic legendum ex Mss. Reg., Norm., Vatic., ubi excusi, *auxilio muniri*.

(f) In Vatic., *mensse Decembri, indict. 13*. Præferendos putavimus Colbert. et Turon. S. Gat.

A dendo vel contra, rationem commendando ejus personam, sed ne vestra magis anima, stimulante furore, in aliquo gravaretur, scripsimus. Unde necesse est ut, sicut præfati sumus, Ecclesiæ vestræ res subtili investigatione cum Dei timore perquirere minime negligatis.

Præterea multum nos de Fortunati persona charissimæ fraternitatis vestræ mirari fecit epistola. Sed aut a vobis minime scripta ipsa (d) dictata sunt, aut certe si vestra sunt, nos in eis fratrem nostrum dominum Constantium nequaquam agnoscimus. Debuistis etenim et adhuc debetis attendere quia pro vestra est opinio quod scribimus. Nam dum 731 illic se prædictus Fortunatus violentiam sustinere nec defensoris (e) auxilium invenire potuisse commemorat, nec opinionem vestram hæc res apud quosdam offuscet, nec Ecclesiæ vestræ possit fieri in aliquo, si bona causa est, detrimentum, instructam huc debetis mandare personam, ut causæ qualitas trutinata sine vestra possit invidia terminari. Quoniam præsertim post ejus querelam, si illic pro vestris partibus fuerit dicta sententia, non rationabiliter, sed sola potestate credetur superatus. Nos vero pro charitate qua vobis astringimur, quæ pro opinione vestra sunt, ut facere debeat non desistimus admonere. Scientes quia etsi vos ad tempus adhortatio ista contristat, postea tamen deposita contentionis intentione lætificat. (f) Mense Septembri, indictione 13.

EPISTOLA V.

AD DOMINICUM EPISCOPIUM.

C *Gratulatur quod pastorali zelo Donatistas coercere studuerit; severiorem tamen in episcopos id negligentes Africani concilii sententiam non probat.*

Gregorius Dominico episcopo (a) Carthaginensi.

Veniens ad nos Prosper, præsentium lator, responsalis vester, post alios vestræ charitatis affectus [*Forle affatus; legitur tamen affectus in omnibus Mss. nostris*], (b) secundas nobis vestras epistolas cum allegatione (c) principalium jussionum apud vos habitæ synodi chartulam porrexerat. Quibus relectis, et de vestro gratulati sumus, quem pastoraliter geritis zelo, et piissimos dominos occasione religionis illatas venalium personarum removisse calumnias. Maxime autem quia ita studuit fraternitas vestra Africanam servare provinciam, ut nullatenus devias hæreticorum sectas cum fervore sacerdotali coercere negligeret. De quibus etiam omnibus sapiendis, et antequam charitatis vestræ consuleremur apicibus, in tan-

Epist. V [Al. 3]. — (a) Abest, *Carthaginensi a Vaticano*, Norm., Corb., etc.

(b) Ita Corb., Rhem., Norm., Vatic. D, et plerique In Regis legitur, *secundam... vestræ epistolæ... chartulam porrexerunt*. In Vatic. A, *secundum nobis vestræ epist.* ut in Reg. Sed legendum puto, *secundam*. In Vulgatis, *secundo nobis vestras epistolas apud vos habitæ synodi chartulam porrexerunt*. Deest aliquid in omnibus illis lectionibus. In nostra splendendum videtur et, ante, *apud eos hab.*

(c) Litterarum imperatoris sacrarum, sacrorum apicum, divinarum jussionum. Vide lib. 1, epist. 47, nunc 49. (GESSANV.)

tum nos subtilius definisse meminimus, ut nihil rursus de his vobis responderi necessarium credamus. Quamquam ergo hæc se ita habeant, et desideremus omnes hæreticos a catholicis sacerdotibus vigore semper rationeque compesci, tamen subtiliter intuentes omnino nos tetigit, ne per ea quæ apud vos gesta sunt (d) aliorum conciliorum primatibus, quod avertat Dominus, generetur scandalum. Sententia namque a vobis prolata est in conclusione gestorum. In qua dum pro investigandis illis hæreticis admonetis, subintulistis 732 eos qui negligunt substantiarum dignitatumque privatione plectendos. Optimum est igitur, frater charissime, ut in his quæ foris corrigenda sunt prius charitas interna servetur, (e) et simul mente subjecti (quod maxime vestræ gravitatis proprium judicamus) etiam personis dignitate minoribus. Tunc enim totis coadunatis viribus hæreticorum commodius obviiatis erroribus, cum secundum morem sacerdotii vestri studueritis ecclesiasticam interius custodire concordiam.

EPISTOLA VI.

AD VICTOREM EPISCOPUM.

Gregorium abbatem longa, ob negligentiam, pœnitentia afflictum restituat. Martiam sanctimonialem revocet. Tradatur Victoria Fantino diligenter examinanda. Anastasius medicus ne in monasterium virginum deinceps ingrediatur.

Gregorius Victori episcopo (a) Panormitano.

Latorem præsentium Gregorium, abbatem atque presbyterum monasterii sancti Theodori, nulla quidem ratio permittebat ut post lapsum (b) cellæ ipsius pene generalem ultra ei præesse debuisset. Qui enim tot discipulos per suam negligentiam ad infernum duxit, reliquis unquam præponi non debuit. Sed quia longa hic est apud nos pœnitentia afflictus, fraternitatem tuam necesse est eum in monasterium prædictum recipere, locoque suo constituere, ita tamen ut Urbicus monasterii mei præpositus dare aliquem deservis Dei debeat, qui ei (c) præpositus fiat) ut quod

(d) Urgebant dudum episcopos ad curam de hæreticis habendam canones Africani, sed levioribus pœnis. Conc. Milevit. II, 24, 25).

(e) Sensus expressit sancti Pauli ad Philip. II, 2, 3. *Eandem charitatem habentes, unanimes, id ipsum sapientes, nihil per contentionem neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitantes.* Quem textum explicat suo more sanctus Augustinus, lib. LXXXIII Quæst., q. 71, quem locum lector consulat, eique adjungat alterum ejusdem Augustini locum, epist. 59, ad Paulinum, in solutione quæstionis 7, ubi de Thelo humili. Sanctus Gregorius id ipsum fusius persequitur homil. 10 in Ezechielem, post medium, necnon homil. 7 in Evang.: *Superiores invicem in via Dei eos maxime qui vobis commissi non sunt, proximos vestros attendite, quia et quos agere prava aliqua conspiciatis, quæ in eis lateant bona nescitis, etc.* GUSSANV.

EPIST. VI [Al. 4]. — (a) Abest Panorm. a Norm. et plurimis Mss.

(b) Hoc loco Gussanv. observat cellæ vocem desiderari in Lyrensi, Pratellensi et Teller. Certe quod ad Lyrensem et Pratell. attinet, conveniunt cum Auduono aliisque Norman., ubi legitur cellæ, imo in sex Angl. et in plerisque habetur. Abest tamen a Vatic.

A istius incuria negligitur, illius sollicitudine servetur.

Præterea ex monasterio ancillarum Dei, quod est (d) sancti Martini, Martiam sanctimonialem feminam in monasterium aliud (e) injuste audio fuisse migratam; et Victoria, quæ locum illius sequebatur, sicut audio, res monasterii dispersit, ut ad prioratus locum pertingere et ipsa post abbatissam interim inveniri debuisset. Quam rem fraternitas tua sub omni studeat celeritate corrigere; (f) cujus enim jam culpæ sis intelligis, ut ego tam longe positus quæ in civitate tua aguntur agnoscam, et tot curis occupatus quæ fieri debeant disponam. Prædictam itaque Martiam in monasterium suum et locum suum volumus revocari. Victoriæ vero Fantino defensori nostro tradi, quatenus ipse eam discutiens, cui quid de rebus monasterii dedit inveniat. Quam discussam 733 in monasterium aliud dari volumus, nobisque per Fantinum defensorem subtiliter renuntiari, ut sciamus quid de ea debeat sententia certiori constitui. Multa autem mala in eodem monasterio per Anastasium medicum audio contigisse. (g) Qui si quando in monasterium virginum seu ipsum seu aliud fuerit ingressus, fraternitatem tuam culpa respiciat, quæ gregem commissum tenet, et custodire dissimulat. (Cf. Joan. Diac. l. II, n. 42.)

EPISTOLA VII.

AD VENANTIUM EPISCOPUM.

Saturninum expresbyterum, si post lapsum ministraverit, communionem privet usque ad diem obitus.

Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Accedens ad Gorgonam insulam (Crat. dist. 50, c. 10.) fraternitas vestra discutiatur id quod ad nos de Saturnino ex presbytero est perlatum. Pervenit namque ad nos quia postquam (a) pro crimine lapsus sui a sacerdotii ordine est dejectus, ad explendum (b) ministerium presbyterii præsumpsit accedere, et omnipotenti Deo hostias immolare. Quod si ita factum fraternitas vestra repererit, eum sacri corporis et sanguinis Dominici participatione privatum in pœ-

D. Cellam autem hic pro monasterio usurpari manifestum est. Ita quoque passim sumitur in Dialogis, maxime libris primo et secundo.

(c) Hoc nomine vocabatur olim apud monachos, qui ab abbate secundus erat. Consule reg. sancti Benedicti cap. 65, et lib. 1 dial. c. 2.

(d) Tempore sancti Gregorii plura fuerunt in Sicilia sanctimonialium monasteria, ex quibus unum illud erat quod a D. Gregorio conditum fuisse vetus traditio est, et postea monachis Cassinensibus esse datum. Vocatur hodie S. Martini de Scalis. GUSSANV.

(e) Id est, *translatam*; migrare enim aliquando pro transferre usurpant. Sic Gellius, lib. II, c. 29. *Cassila nidum migravit.* GUSSANV.

(f) Ita restituimus ex Corb., Norm. et plerisque ac potioribus. Vulgati habent, *cujus culpæ sit.*

(g) Corrupte ac barbare in Excusis, *qui si quando in monasterium virginum sive ipse sive alius fuerit ingressus.* Lectionem hanc reprobant nostramque confirmant sex Anglic., septem Norm., Vaticani, Corb., etc. EPIST. VII [Al. 5]. — (a) Lapsum non redire unquam ad honorem, centies dictum. GUSSANV.

(b) Restituimus *presbyterii* ex Mss. Vatic., Norm., etc., pro *sacerdotii*, quod prius lectum in Editis.

nitentiam redigat, ita ut usque ad diem obitus sui (c) in eadem excommunicatione permaneat, et (d) viaticum tantummodo (e) exitus sui tempore percipiat. Sin autem eum fraternitas tua talem pœnitentiam agere cognoverit, ut ei juste (f) ad recipiendam inter laicos communionem et ante exitum debeat misereri, hoc in tuæ fraternitatis ponimus potestate. (g) Mense Octobri, indictione 13.

EPISTOLA VIII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Persequatur Manichæos. Judæis vero qui ad Christum fuerint conversi minuenda pensionum onera. Mutuos det rusticis solidos.

Gregorius Cypriano diacono (a) et rectori patrimonii Siciliæ.

De (b) Manichæis qui in possessionibus nostris sunt, frequenter dilectionem tuam admonui, **734** ut eos persequi (c) summopere debeat, atque ad fidem catholicam revocare. Quod si tempus exigit, per te, si autem pro causis aliis non licet, per alios solerter inquire. Pervenit vero ad me esse Hebræos in posses-

(c) Scilicet in privatione participationis sacri corporis et sanguinis Domini; nec enim communionem in civilibus, imo nec in sacris communibus adeptam crediderim. GUSSANV.

(d) Hic eucharisticam communionem significat. Dum obtinuit usus ut viatici nomine sola Eucharistia jam jam morituris ministrata intelligatur; secus apud veteres qui viaticum id omne dicebant quod ad securum ex hac vita discessum proderat. Igitur pro pœnitentibus absolutio, baptismus pro catechumenis, viaticum erat necessarium, quo ex corpore recedentes defraudari vetat *ex antiquæ legis regula* Nicænus, can. 12. Sic *communio* etsi jam pro sola fere Eucharistiæ perceptione sumatur, etiam dicebatur olim concessa pœnitentibus absolutio, reconciliatio, pax, communicatio, apud Cyprianum epist. 52; concil. Arelat. 1, can. ult.; Innoc. 1, epist. 3, ad Exsuperium Tolosanum episcopum, cap. 2, cujus (Innocentii) sententiam ne cum Gussanvillæo ab illis fieri Novatianam putes, qui communionem denegatam, non de sacro viatico sed de reconciliatione pœnitentium interpretantur, latissimum observa discrimen. Is erat Novatianorum error, *Quod mortale peccatum Ecclesia donare non possit, imo ipsa peccat recipiendo peccantes*. Inde lapsis, etiam plena pœnitentia functis, reconciliationem negabant. At de illis tantum Exsuperio respondet Innocentius, qui post baptismum omni tempore incontinentiæ et voluptatibus dediti, in extremo vitæ suæ pœnitentiam simul et reconciliationem communionis exposcebant. *De his, inquit, consuetudo prior tenuit, ut concederetur eis pœnitentia, sed communio negaretur... ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu*.

(e) In recent. Ed. legitur, *in die exitus sui*, invitis Mss., quibus consentit Gratianus.

(f) Albaspinæo, Christiano Lupo, aliisve eruditis, communicio laica, ad quam tam sæpe clerici, propter peccata sua, in antiqua Ecclesiæ disciplina reduci vel leguntur vel jubentur, nihil aliud fuit quam clericum jam non haberi nisi ut laicum, eumque ad laicorum gradum, societatem, juraque revolvi; ex quo fiebat ut cui clerico ne communicio quidem laica relinqueretur, is non modo ab officio depositus haberetur, sed et excommunicatus, cui vero communicio saltem laica relinqueretur, is solum ab officio depositus censeretur. Hic vero atque epist. olim 16, nunc 3, *recipiendam inter laicos communionem*, de ipsa Eucharistiæ perceptione intelligere cogit epist. olim 17,

A sionibus nostris qui converti ad Deum nullatenus volunt. Sed videtur mihi ut per omnes possessiones in quibus ipsi Hebræi esse noscuntur epistolas transmittere debeas, eis ex me specialiter promittens quod quicumque ad verum Dominum Deum nostrum Jesum Christum ex eis conversus fuerit, (d) onus possessionis ejus ex aliqua parte imminuetur. Quod ita quoque fieri volo, ut si quis ex eis conversus fuerit, (e) si solidi pensionem habet, tremissis ei relaxari debeat; si tres vel quatuor, unus solidus relaxetur. Si quid amplius jam juxta eundem modum debet relaxatio fieri, vel certe juxta quod dilectio tua prævidet, ut et ei qui convertitur onus relevetur, et ecclesiastica utilitas non gravi dispendio prematur. Nec hoc inutiliter facimus, si pro levandis pensionum oneribus eos ad Christi gratiam perducamus, quia (f) etsi ipsi minus fideliter veniunt, hi tamen qui de eis nati fuerint jam fidelius baptizantur. Aut ipsos ergo, aut eorum filios lucratur. Et ideo non est grave quidquid de pensione pro Christo dimittimus. Præterea ante hoc tempus, Joanne diacono ve-

nunc 4, ubi de iisdem omnino puniendis clericis Gregorius: *Lapsos, inquit, a suo semper vacare ac decernimus privatos officio, quibus nihil aliud quam inter laicos sacra est præbenda communio*. Scilicet illis vetitum sacris fungi ministeriis, non vetitum corpori et sanguini Domini communicare inter laicos.

(g) Ita Turon. S. Gat., Colbert. vet. et Vatic. aliis Mss. saltem plerisque silentibus.

Epist. VIII [Al. 6]. — (a) In plur. Mss. desideratur, et rectori, etc.

(b) De insanis istis, lege sanctum Augustinum in lib. de Hæresibus, hæresi 46, ubi de quinque elementis, fumo, tenebris, igne, aqua, vento, de duabus navibus, sole et luna, in quibus sunt sanctæ virtutes quæ se in masculos transfigurant, ut illiciant feminas partis adversæ, etc. GUSSANV.

(c) In Vatic. A et nonnullis Mss., *summopere studet*.

(d) Recent. Ed. *onus pensionis*, repugnantibus Mss. omnibus Vatic., Turon., Norm., etc. De ista methodo alliciendi Judæos ad fidem, aut paganos, jam supra diximus epist. 26 lib. III, nunc lib. IV. Hanc persuasionem vocarent aliqui Thessalicam *καθησύχη*, ut ait Cicero ad Atticum. Vide lib. II, epist. 32. *Partim ex GUSSANV.*

(e) Duo Vatic., *si solidum pensione debet*.

(f) Cave intelligas Judæos ad baptismum admissos, quos ministri scirent minus fideliter venire. Nos is unquam fuit Ecclesiæ sensus, quanquam aliquot in contrarium exempla proferantur, ut Synesii, quem de carnis resurrectione dubitasse videtur docere ejus epistola ad Enopium, apud Nicephorum, lib. XIV, c. 55: sancti Augustini toto libro de Fide et operibus, ac præsertim c. 6: *Ad percipiendum baptismum non sic admittendi homines, ut nulla ibi vigilet diligentia, ne sanctum canibus detur*. Tum meminit abstinentiæ, jejuniorum, exorcismorum. *Exorcizantur, inquit, scrutantur quanta vigilantia convenient, quo studio serveant, qua cura pendeant*, etc. Sanctus Leo, epist. 4, ad episcopos Siciliæ, c. 6: *In baptizandis electis qui secundum apostolicam regulam et exorcismis scrutandi*, etc. De istis scrutiniis præviis ad baptismum, ac septies repetitis, vide Rupertum, de div. Officiis, Alcuinum, de div. Offic.; Ordinem Romanum, Amalarium, Fortunatum, etc. De Judæis autem qua cautione recipi debeant, vide concil. septimum, can. 8. GUSSANV.

niente, mihi tua dilectio aliqua scripsit, quæ omnia A hora eadem relegens, multos dies interposui, et post multorum dierum moram, tanquam in memoria retinens quæ legeram, ad singula respondi. Sed nunc, ut arbitror, unum mihi capitulum excidit, et de eo me suspicor nihil respondiisse. Scripseras enim ut mutui solidi rusticis per manus quorundam (g) debiti conductorum darentur, ne tollentes ab aliis, aut in angariis, aut rerum pretiis gravarentur. Quod capitulum mihi gratissimum fuit. Et siquidem jam scripsi, ea serva quæ scripta sunt. Si autem ex eo, ut suspicor, minime aliquid rescripsi (h) commo- B nitione certa, ad dandos solidos pro utilitate rusticorum non debes immorari, quando et res ecclesiastica non perit, et ex ea utilitas rusticorum levatur. Sed et alia si qua sunt, quæ utilia esse consideras, omni B ambiguitate postposita debes exhibere. (Cf. Joan. Diac. l. II, n. 43.)

735 EPISTOLA IX.

AD PETRUM NOTARIUM.

Miriensis Ecclesie tunc reddenda ministeria, cum ibi ordinatus fuerit episcopus.

Gregorius Petro (a) notario in Regio.

Ministeria (b) Ecclesie Miriensis, quæ secum Squilacium quondam episcopus Severinus detulerat, præsentium sibi portitores restitui postulabant. Quia ergo res ecclesiasticæ cauta debent sollicitudine præmuniri, hoc nobis visum est ut (c) in eadem civitate episcopus, cui ministeria ipsa tradi possint, debeat ordinari. Sed quoniam Leonem archidiaconum aliosque clericos ejusdem Ecclesie illic esse commemorant, experientiæ tuæ præcipimus, quatenus eos ad suam Ecclesiam proficisci, ac eligere ordinandum episcopum sibi commoneat, ut dum Deo illic fuerit propitio consecratus, ipse Ecclesie suæ res sine aliqua ambiguitate recipiat.

EPISTOLA X.

AD FELICEM EPISCOPUM.

Districtam, nisi primæ Justinianæ episcopo primati suo pareat, minatur correptionem.

Gregorius Felici episcopo (a) Sardicæ.

Qualiter obedientia vel sit reverentia præpositis

(g) Abest debiti a plerisque Norm. Mss. et aliis. Hoc loco errorem suspicatur Gussanvillæus, et quid hoc sibi velit non intelligere se fatetur. Res tamen plana. Ne rustici prædiorum Ecclesie Rom. possessores mutuam pecuniam a feneratoribus accipere cogere- D tur gravi dispendio, magnis nimirum cum usuris reddendam, placet sancto Gregorio ut mutui solidi per manus conductorum sine tenore reddendi dentur. De Angariis jam dictum ad epist. 46 libri IV. Per Angarias aliquando intelliguntur vexationes et injuriæ quælibet, ut observat doctissimus Cangius in Glossario.

(h) In quatuor Anglic. legitur, *commoitione capta ad dandos*, etc.

Epist. IX. — (a) Excusi, reluctantibus Mss., *notario in Sardinia*.

(b) Ita Mss. Vatic., Norm., Anglic., Colbert., etc., nec non vet. Ed., cum in recent. legatur, *Ecclesie Aleriensis*.

(c) Vulgati, *in eadem Ecclesia seu civitate*.

Epist. X. — (a) Sardica vulgo Græcis et Turcis So-

phæ; urbs olim Daciæ novæ metropolis, Naissum inter et Philippopolim, concilio an. 347 ibi habito celebris, nunc Bulgariæ caput ad Ciabrum fluvium versus montem Hæmum Gussanv. In omnibus Norm. desideratur, *Sardicæ*. In quatuor Vatic., Colbert., et in Collect. Pauli Diac. legitur, *episcopo in Sardica*. (b) Vide Antioch. concil., c. 5 et 9; Nic., can. 6; apostolor., can. 35; Carthagin., can. 49; in decret. Leonis papæ, can. 32, dist. 21; in collectione Martini Bracar., c. 2. 3. 4. Vide etiam caus. 9, quæst. 3, can. 1, 2, etc. Pœna episcopi inobedientis abdicatio et excommunicatio, in Antioch. c. 10. Gussanv. (c) In Collect. Pauli, secunda manu, *bene ergo facies*. (d) In Collect. Pauli et Vatic. D, *canonica coercitione*. In Corb. et in Vaticanis B et C, *coercitione*. Epist. XI. — (a) In Excusiis, *excellentissimum Romanum patricium*. Nomen hoc in Mss. nostris desideratur. (b) Solemnes clerici et populi ad locum pro statione

EPISTOLA XI.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Pallio in litiis solemnibus uti, quatuor duntaxat per annum diebus, concedit.

Gregorius Joanni episcopo Ravennati.

Fraternitatem vestram valde invenio contristatam pro eo quod in litiis induere pallium rationis censura prohibetur. Sed per (a) excellentissimum patricium, et per eminentissimum præfectum, atque per alios civitatis suæ nobiles viros importune expetit ut hoc debeat concedi. Nos autem sollicitè requirentes ab Adeodato diacono quondam fraternitatis tuæ, cognovimus quia nunquam consuetudo fuerit decessoribus tuis (b) ut in litiis pallio nisi in solemnitate beati Joannis Baptistæ, beati Petri apostoli, et beati martyris Apollinaris uterentur. Cui quidem nequa-

phia; urbs olim Daciæ novæ metropolis, Naissum inter et Philippopolim, concilio an. 347 ibi habito celebris, nunc Bulgariæ caput ad Ciabrum fluvium versus montem Hæmum Gussanv. In omnibus Norm. desideratur, *Sardicæ*. In quatuor Vatic., Colbert., et in Collect. Pauli Diac. legitur, *episcopo in Sardica*.

(b) Vide Antioch. concil., c. 5 et 9; Nic., can. 6; apostolor., can. 35; Carthagin., can. 49; in decret. Leonis papæ, can. 32, dist. 21; in collectione Martini Bracar., c. 2. 3. 4. Vide etiam caus. 9, quæst. 3, can. 1, 2, etc. Pœna episcopi inobedientis abdicatio et excommunicatio, in Antioch. c. 10. Gussanv.

(c) In Collect. Pauli, secunda manu, *bene ergo facies*.

(d) In Collect. Pauli et Vatic. D, *canonica coercitione*. In Corb. et in Vaticanis B et C, *coercitione*.

Epist. XI. — (a) In Excusiis, *excellentissimum Romanum patricium*. Nomen hoc in Mss. nostris desideratur.

(b) Solemnes clerici et populi ad locum pro statione

quam credere debuimus, quia multi apud civitatem A
fraternitatis vestrae responsales saepius fuerunt qui
se fatentur tale aliquid nunquam vidisse. Et de hac
re multis potius credendum est quam uni pro sua
Ecclesia aliquid attestanti. Sed quia nos fraternita-
tem vestram contristari nolumus, et petitionem fillo-
rum nostrorum apud nos 737 minime frustrari,
usum pallii, donec subtilius aliquid cognoscamus, in
litanis solemnibus, id est die natalitio beati Joannis
Baptistae, beati Petri apostoli, et beati Apollinaris
martyris, (c) atque in ordinationis vestrae celebratione
concedimus. In secretario vero secundum morem
pristinum, susceptis ac dimissis Ecclesiae filiis, in-
duere vestra fraternitas pallium debeat, atque ad
missarum solemniam ita proficisci, et nihil sibi ampli-
us ausu temerariae praesumptionis arrogare, ne
dum in exteriori habitu inordinate aliquid arripitur, B
ordinate etiam quae licere poterant amittantur. Data
mense Octobri, indictione 13. (Cf. Joan. Diac. iv,
n. 3. Vide sup. l. 1, ep. 49; inf. ep. 56, al. 54.)

EPISTOLA XII.

AD PETRUM EPISCOPUM.

*Agrigentinae Ecclesiae reditum quartam partem in
visitationis stipendium assignat.*

Gregorius Petro episcopo (a) Treccalitano.

Quoniam Agrigentina Ecclesia a nobis fraternitatis
suae visitationis curae commissa est, laboribus tuis
aliquid ex ea utile prospeximus consulendum. Prop-
terea Maximiano fratri et coepiscopo nostro scripsimus,
(b) ut quarta, quam ejusdem Ecclesiae episcopus
oportebat accipere, a die visitationis tuae, vel quous-
que illic eam sollicitudinem gesseris, tibi debeat ap-
plicari. Unde fraternitatem tuam necesse est mente C
sollicita cogitare, ut cujus fructus Ecclesiae percipit,
opera studeat solerter impendere, atque ad Deum
illic animas congregare, pravos ab iniquitate compe-
cere, et incipientes bona opera, verbo exhortationis
nutrire, memor quod de Ecclesia universali scriptum
est: *Panem otiosa non comedit* (Prov. xxxi, 27).

indictum processiones non raro litaniae appellantur
apud antiquos auctores; quod in processionibus illis
litaniae seu preces ac supplicationes concinerentur.
Lib. xix Cod. Theodos., de haereticis. Arcadius Au-
gustus interdicat iis omnibus ad litaniam faciendam
intra civitatem, noctu vel interdum profanis coire con-
ventibus. Atque, ut caeteros taceam, Gregorio ipsi
processio dicitur *litaniam* sermon. de mortalitate: *Litania*,
inquit, clericorum, id est clericorum coetus ad stationem
procedens, exeat, etc. Vide lib. vi, D
epist. 34 et 61.

(c) Ordinationis episcopi anniversarius dies sole-
mni ritu celebrari consueverat. Augustinus hom. 24: *Cum dies
anniversarius nostrae ordinationis exoritur, tunc maxime honor
hujus officii tanquam primo imponatur, attenditur.*

(d) In nullis mss. id legimus. In Turon. S. Gat.
data dicitur, *Mense Novembri, indict. 13.*

EPIST. XII. — (a) Sic legitur in quatuor Vatic. et
in Corb., pro *Treccalitano*, quod habent Vulgati recent.
In Gemet. occurrit *Treccasino*. In Corb., consentien-
tibus veteribus Ed., *Troecalitano*. Tricala seu Trio-
eala urbs olim episcopalis Siciliae, in ora australi,
Agrigentum inter et Mazarum. Nunc jacet in ruinis,
ejusque locus dicitur *Sancta Maria di monte virgine*.
Partim ex GUBBANY.

EPISTOLA XIII.

AD GAUDENTIUM EPISCOPUM.

Capuanæ Ecclesiae visitationem injungit.

Gregorius Gaudentio episcopo Nolano.

Quoniam (a) Fuscus Capuanæ Ecclesiae episcopus,
in Romana civitate positus, de hac luce migravit,
curae nobis fuit quae universis Ecclesiis a nobis im-
penditur, ad fraternitatem tuam praesentia scripta
dirigere, ut memoratae Ecclesiae visitator accedas;
sic tamen ut nihil de provectionibus clericorum, re-
ditu, ornatu, ministeriisque, vel quidquid praefati
loci esse patuerit, (b) a quoquam praesumi patiaris,
sed omnem vigilantiam atque cautelam circa clerum
plebemque ejusdem Ecclesiae exhibere te convenit,
ut in vigiliis obsequioque 738 ecclesiastico sedulo
ac devote debeant deservire, quatenus fraternitatis
tuae instantia atque adhortatione tales se in servitio
divino exhibeant, ut irreprehensibile eorum valeat
obsequium reperiri. (Grat. dist. 61, c. 19.)

EPISTOLA XIV.

AD CLERUM ECCLESIAE CAPUANAE.

De visitatione Ecclesiae Capuanæ Gaudentio commissa.

Gregorius clero Ecclesiae Capuanæ degenti Nea-
poli.

Quoniam Fuscus Capuanæ Ecclesiae episcopus hic
positus de hac luce migravit, curae nobis fuit desti-
tuta Ecclesiae visitationem fratri et coepiscopo no-
stro Gaudentio Nolanæ civitatis episcopo solemniter
delegare, cui dedimus in mandatis ut nihil de pro-
vectionibus clericorum, reditu, ornatu, ministeriis-
que a quoquam usurpari patiatur. Cujus vos assiduis
adhortationibus convenit obedire, quatenus in eccle-
siastico obsequio, atque in Dei laudibus vigilanti de-
beatis cura persistere, moresque vestros sub digna
ecclesiastici regiminis disciplina componere. Nec
quisquam vestrum ejus audeat praecipitationibus ob-
viare, sed omni tam ecclesiastica observatione, quam
etiam Ecclesiae vestrae custodia, ejus provisionibus
obedientiam exhibere, quatenus dum ejus regimini

(b) Quatuor in partes ecclesiastici reditus et obla-
tionis dividebantur, quarum prior cedebat *susceptio*
ejusque familiae propter hospitalitatem vel susceptio-
nem hospitum, ut docet sanctus Gregorius, infra,
epist. 44, et lib. viii, epist. 7, necnon in epist. ad
Augustinum olim 31 lib. xii, nunc lib. xi, 64. Quar-
tam hanc portionem concedit sanctus Gregorius epis-
copo Ecclesiae Agrigentinae visitatori, hac in Eccle-
sia omnia munia episcopalia obeunti. In hac epistola
mutavimus multa ex unanimi Mss. consensu, de
quibus non monuimus, quod sensus idem remaneat.

EPIST. XIII. — (a) *Festus* legitur, vel *Sixtus*, in
Editis, sed perperam.

(b) Eadem custodia visitatori injungitur, sub lib. ii,
epist. 25; infra, lib. vi, epist. 21, etc. Circa unde-
cimum saeculum, decedentium episcoporum bona a
laicis rapiebantur; nec obstabant haeredes, quod ad
eos nihil pertineret. Hunc abusum multis canonibus
coerceri oportuit, ut testatur Petrus Damiani, lib. v,
epist. 6, atque alibi passim; caus. 12, q. 2. Leges
c. 45, 46, 47, 48. In Chalcedon., c. 22, patet hanc
querelam non fuisse novam, quandoquidem id fuerit
praecedentibus canonibus vetitum. In sexta synodo,
c. 35, prohibetur metropolitanus involare in res eccle-
siae vel episcopi mortui. AUGER.

vestra fuerit obedientia commodata, et Ecclesiam A
vestræ in nullo negligatur utilitas, et ejus sit cura
propensior.

EPISTOLA XV.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

*Quinque in illo carpit. Ravennatem Ecclesiam honorare
desiderat, sed honorem ex superbia arripere non patitur.*

(Gregorius Joanni episcopo Ravennati.

Primum me hoc contristat, quia mihi fraternitas
tua duplici corde scribit, et alia blandimenta in
epistolis suis exhibet, alia in lingua sua sæculariter
ostendit. Deinde grave mihi est, quia irrisiones illas,
quas habere notarii adhuc pueri solent, usque hodie
frater meus Joannes in lingua sua retinet. Morden-
ter loquitur, et quasi de tali astutia lætatur. Amicis
præsentibus blanditur., de absentibus obloquitur. B
Tertio grave mihi et omnino execrabile est, quia
servis suis, (a) quælibet hora fuerit, turpia crimina
imponit, ut effeminati, et adhuc graviter hoc aper-
tius vocentur. Post hoc accessit quod disciplina ad
vitam 739 clericorum custodiendam nulla est, sed
tantummodo solum se clericis suis (b) dominum exhibet.
Ultimum vero est, quod tamen pondere elationis
primum, quia de usu pallii extra ecclesiam, quod
decessorum meorum temporibus facere (c) nunquam
præsumpsit, nunquam a decessoribus ejus præsumptum
est, sicut responsales nostri testantur (excepto
si reliquiæ conderentur, quod tamen de reliquiis
unus tantummodo potuit inveniri (d) qui diceret),
meis diebus in despectum meum cum summa au-
dacia non solum faciebat, sed etiam frequentabat.

Ex quibus omnibus invenio quia honor episcopa- C
tus totus foris in ostensione est, non in mente. Et
quidem omnipotenti Deo gratias ago, quia eo tem-
pore quo ad me hoc pervenit, quod ad aures deces-
sorum meorum nunquam pervenerat, Langobardi
inter me et Ravennatem civitatem positi fuerant.
Nam ostendere forsitan hominibus habui quantum
(e) scio esse districtus.

Ne autem credas quia ego Ecclesiam tuam in ali-
quo gravari aut minui volo, recordare in (f) missarum
Romanorum solemnibus tibi Ravennas diaconus sta-

Epist. XV. — (a) Vatic. D., quia servis suis, vel
aliis, quilibet fuerint, vel quælibet hora fuerit. In om-
nibus Ed. et in Ms. Reg., quilibet hora furit.

(b) In Norm., dominium.

(c) Vulgati, nunquam quisquam præsumpsit, mutato
contra Mss. fidem sensu. Nam Gregorius ait Joan-
nem nunquam sub aliis summis pontificibus id præ-
sumpsisse, seu ejus fraternitatem minime usam
pallio in litanis; et in Excusis sensus est nullum
ex Joannis antecessoribus, imo neminem unquam
decessorum Gregorii temporibus, id sibi assump-
sisse.

(d) In recent. Vulgatis, qui meis diebus in despectum,
omisso verbo, diceret, unde labefactus sensus.

(e) Ita vet. Editi cum omnibus Mss. Vatic. Norm.,
Corb., etc., ubi recent. habent, discretus. Districtus
hic idem est ac severus.

(f) Excusi, missarum Romanarum. Sequimur tres
Vaticanos, plerosque Norm. et alios nonnullos.

Epist. XVI [Al. 14, indict. 7]. — (a) In indice Col-
lectionis Pauli Diaconi legitur, Domitiano. Exstant
duæ epistolæ ad Domitianum Melitinae episcopum

bat, et require ubi hodie stat, et cognosces quia Ec-
clesiam Ravennatem honorare desidero. Sed ut qui-
cunque quodlibet ex superbia arripiat, hoc ego tole-
rare non possum. Tamen hac de re jam diacono
nostro Constantinopolim scripsi, ut per omnes qui
sub se etiam tricenos et quadragenos episcopos ha-
bent requirere debeat. Et sicubi iste usus est, ut in
litanis cum palliis ambulent, absit ut per me Ra-
vennatis honor Ecclesie in aliquo imminui videatur.

Hæc ergo omnia quæ superius dixi, frater charis-
sime, recogita; diem tuæ vocationis attende; quas
rationes de sarcina episcopatus redditurus es consi-
dera. Emenda illos mores notarii. Vide quid in lin-
gua, quid in actu episcopum deceat. Esto totus pu-
rus fratribus tuis. Non aliud loquaris, et aliud in
corde habeas. Nec appetas ultra videri quam es, ut
possis ultra esse quam videris. Crede mihi, quando
ad hunc locum veni, tantæ deliberationis fui tante-
que charitatis circa fraternitatem tuam, ut si eam-
dem charitatem meam custodire voluisses, adhuc
talem fratrem, sicque te pure diligentem, tibi que
omni devotione concurrentem nunquam inveneras;
sed cognitis verbis ac moribus tuis, fateor, resiliui.
Rogo ergo, per omnipotentem Deum, emenda omnia
illa quæ præmisi, maxime duplicitatis vitia. Permitte
me amare te, et ad præsentem et ad futuram vitam
utile tibi esse poterit ut a fratribus ameris. Ad hæc
autem mihi non verbis, sed moribus responde. (Cf.
Joan. Diac. l. iv, n. 6.)

740 EPISTOLA XVI.

AD DATIANUM EPISCOPUM.

Amice rogat ut sibi afflicto compatiatur.

Gregorius (a) Datiano episcopo metropolitano.

Scripta dulcissimæ et cordis ulnis omnibus am-
plectendæ vestræ beatitudinis tristis accepi, lætus
relegi. Quis enim in hac terra non luceat, quæ bar-
barorum gladiis tradita, pene jam non habet qui in
ea vivant, et tamen habet quotidie qui moriantur?
Sed in quantalibet tristitia, quem non vestræ epis-
tolæ in gaudium exultationis excenterent? in quibus
cum oris efficacia, cum præpollentis sapientiæ inge-
nio mihi medullitus loquebatur, non carnis lingua,

Mauricii imperat. cognatum, qui in utriusque episto-
læ, scilicet 67 libri III, et 50 l. x, inscriptione dicitur
episcopus metropolitano, ut hac in epistola Datia-
nus vel Domitianus. Episcopus hic aliquando Con-
stantinopoli degebat, ubi Sabinianus cum ipso erat
collocuturus; quod Domitiano congruit, quem imper-
ator in aula retinebat, ejus consiliis utens. Tam
Datianum quam Domitianum in intimis Gregorii
fuisse liquet ex scriptis ad eos epistolis. Sic incipit
epist. 67 libri III: *Scripta dulcissimæ et suaviss. bea-
titudinis vestræ.* Et 50 libri x: *Quam magnæ charita-
tis sit in mente vestra sinceritas.* Hæc sane maxime
conveniunt cum hujusce epistolæ exordio: *Scripta
dulcissimæ et cordis ulnis omnibus amplectendæ vestræ
beatitudinis.* Ex his omnibus pene conficitur Datia-
num hunc eundem esse ac Domitianum. Nomen ta-
men mutare nolimus, quod solus index Collectio-
nis Pauli habeat Domitianum. Hæc autem epistola
desideratur in Mss. Anglic., Norm. et plerisque:
eam contulimus ad duos Vaticanos A et D, ad Col-
bert. et ad Collectionem Pauli.

sed charitatis. Quia vero ego de fonte vestræ securitatis hauriens, ex aliquanto lætificatus sum, vos quoque, rogo, nostræ tristitiæ luctum tangite, et afflictionem nostram in vobismetipsis magistra charitate pertrahite. Neque enim nostri mœroris sordes mundabitur, nisi ipsi quoque per compassionem manum vestri cordis inquinatis. Nam sordida vascula, ut iniquatione terræ careant, cum terra mundari solent; et vos si parumper ad curam nostram vestrum animum ducitis, ut nobis opitulari valeatis, quasi cum luto lutum mundatis. Sed quia hoc operando simul et orando agitis, si quid pro nobis in vobis terrena actio inquinat, statim (b) aqua orationis lavat. Quia enim si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, compatiendo laboribus nostris ostendit quia unum sumus. Narrare enim mala quæ extrinsecus et intrinsecus patior, epistolari brevitate prohibeor. Sed communis filius Sabinianus diaconus vestræ dulcissimæ sanctitati curanda vulnera nostra aperiet; sed ex opere supernæ gratiæ subsequente salute cognoscat quia medicus est qui vulnus videt. (c) Pueros vero episcopo similes non transmittito, nisi prius cum omnipotentis Dei et Beatitudinis vestræ solatio a terrenis implicationibus exutus ipse episcopus fuerit. Quando enim me apud meipsum invenire, tunc foris mei similes videlicet deformes quæro. (d) Data x Kal. Januarii.

EPISTOLA XVII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Dolet de Maximiani episcopi obitu. Joannem Catanensem archidiaconum in successorem indicat.

Gregorius Cypriano diacono.

Amarissimas tuæ dilectionis epistolas de domni Maximiani obitu (a) mense Novembris suscepi. 741 Et quidem ille ad præmia desiderata pervenit, sed infelix populus Syracusanæ civitatis lugendus est, qui pastorem talem diu habere non meruit. Proinde dilectio tua sollicitudinem gerat, ut in eadem Ecclesiastalis debeat ad ordinandum eligi, qui post domnum Maximianum ejusdem regiminis locum non videatur immerito sortiri. Et quidem credo quod Traianum presbyterum maxima pars eligat, qui, ut dicitur, bonæ mentis est; sed quantum suspicor, ad regendum locum illum idoneus non est. Tamen si melior inveniri non valet, et ipse nullis criminibus tenetur involutus, condescendi ad eum, cogente nimia necessitate, potest. Si autem mea voluntas ad hanc electionem quæritur, tibi secreto indico quod volo, quia nullus mihi in eadem Ecclesia post domnum Maximianum tam dignus videtur quam Joannes archidiaconus Catanensis Ecclesiæ. Qui si fieri potest

(b) Colb., aqua orationis lava.

(c) Vatic. A, puero episcopos similes. Legitur etiam in Colb., Pueros episcopos similes.

(d) In Vatic. D, Data x Kalend. Januarii, indict. 3. In Colbert.: Data die Kalendarum Januarii. Ita etiam in Collect. Pauli; sed additur, indict. 3.

EPIST. XVII [Al. 38]. — (a) Quatuor Vatic. et alii, mense Novembrio. De Maximiano fuisse egemus in Vita s. Gregorii. Ubi docebunt indices.

(b) Tam erant clerici suæ Ecclesiæ addicti, ut ne

A ut eligatur, credo quod apta valde persona inveniat. Sed ipse quoque prius de criminibus, quæ impedire possunt, a te secreto requirendus est. A quibus si liber inventus fuerit, eligi jure potest. Quod si factum fuerit, etiam frater et coepiscopus noster Leo ei (b) cessionem facere debebit, ut liber ad ordinandum possit inveniri. Hæc ergo dilectioni tuæ indicare curavi, tuæ jam sollicitudinis intererit, ut omnia sollicitè circumspicias, et ea quæ sunt Deo grata disponas.

EPISTOLA XVIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Quid cum Joanne tum ipse, tum decessor Pelagius, egerint, ob usurpatum episcopi universalis titulum, Ab hoc ut abstineat rogat, multisque urget momentis. Cavendum ipsi ab adulatoribus.

Gregorius Joanni episcopo Constantinopolitano.

Et tempore quo fraternitas vestra in sacerdotalem honorem provecta est, quantam Ecclesiarum pacem atque concordiam invenerit recolit. Sed quo ausu, quoque timore nescio, novum sibi conata est nomen arripere, unde omnium fratrum corda potuissent ad scandalum pervenire. Qua in re vehementer admiror, quia ne ad episcopatum venire potuisses, fugisse velle te memini. Quem tamen adeptum ita exercere desideras, ac si ad eum ambizioso desiderio cucurrisses. Qui enim indignum te esse fatebaris ut episcopus dici debuisses, ad hoc quandoque perductus es, ut, despectis fratribus, episcopus appetas solus vocari. Et quidem hac de re sanctæ memoriæ decessoris mei Pelagii gravia ad sanctitatem vestram scripta transmissa sunt. In quibus synodi, quæ apud vos de fratris quondam et coepiscopi nostri Gregorii causa congregata est, propter nefandam elationis vocabulum, acta dissolvit, et archidiaconum, quem juxta morem ad 742 vestigia dominorum transmiserat, missarum vobiscum solemniter celebrare prohibuit. Post ejus vero obitum, cum indignus ego ad Ecclesiæ regimen adductus sum, et ante per alios responsales meos, et nunc per communem filium Sabinianum diaconum alloqui fraternitatem vestram ut a tali se præsumptione compesceret, non equidem scripto, sed nudo sermone curavi. Et si emendare nolles, eum missarum solemniter cum fraternitate vestra celebrare prohibui, ut sanctitatem vestram prius sub quadam verecundiæ reverentia pulsarem, quatenus si emendari nefandus ac profanus tumor verecunde non posset, tunc ad ea debuisset quæ sunt districta atque canonica perveniri. Et quia resecanda vulnera prius leni manu palpanda sunt, rogo, deprecor, et quanta possum dulcedine exposco, ut frater-

eos quidem in episcopos alterius Ecclesiæ fas esset eligere, nisi missione obtenta, sive, ut vocant, cessione. Vide formulam cessionis, tomo II Conciliorum Galliæ, pro Annone clerico: *Commendatum ergo eum curæ vestræ suscipite, et nostris eo partibus absolutum in vestrarum omnium numero custodite*, etc. Idem de Wilfrido diacono, de Bernone acolytho, et Arnegiso presbytero, et aliis. De Leone episcopo Catanensi lib. III, epist. 34, nunc I, IV, epist. 36.

nitas vestra cunctis sibi adulantibus atque erroris nomen deferentibus contradicat, nec stulto ac superbo vocabulo appellari consentiat. (a) Vere enim flens dico, atque ex intimo viscerum dolore peccatis meis deputo, quod ille meus frater nuncusque ad humilitatem reduci non valuit, qui ad hoc in episcopatus gradu constitutus est, ut aliorum animas ad humilitatem reducat; quod ille qui veritatem docet alios, semetipsum docere nec me quoque deprecante, consensit.

Perpense, rogo, quia in hac præsumptione temeraria pax totius turbatur Ecclesiae, et gratiae contradicitur communiter omnibus effusae. In qua nimirum ipse tantum crescere poteris, quantum penes temetipsum decreveris. Tantoque major efficeris, quanto te a superbi et stulti vocabuli usurpatione restringis. Atque in tantum proficis, in quantum tibi non studueris derogando fratribus arrogare. Humilitatem ergo, frater charissime, totis visceribus dilige, per quam cunctorum fratrum concordia, et sanctae universalis Ecclesiae unitas valeat custodiri. Certè Paulus apostolus cum audiret quosdam dicere: *Ego sum Pauli, ego Apollo, ego vero Cephæ* (1 Cor. 1, 13), hanc dilacerationem corporis Domini, per quam membra ejus aliis quodammodo se capitibus sociabant, vehementissime perhorrescens exclamavit, dicens: *Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis* (Ibid., 13)? Si ergo ille membra dominici corporis (b) certis extra Christum quasi capitibus, et ipsis quidem apostolis subijci partialiter evitavit, tu quid Christo universalis scilicet Ecclesiae capiti, in extreme iudicii es dicturus examine, qui cuncta ejus membra tibi met conaris universalis appellatione supponere? Quis, rogo, in hoc tam perverso vocabulo, nisi ille ad imitandum proponitur, qui, despectis angelorum legionibus secum socialiter constitutis, ad culmen conatus est singularitatis erumpere, ut et nulli subesse et solus omnibus praesse videretur? Qui etiam dixit: *In caelum conscendam, super astra caeli exaltabo solium meum. Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo* (Isai. xiv, 13).

Quid enim fratres tui omnes universalis Ecclesiae episcopi, nisi astra caeli sunt? quorum vita simul et lingua inter peccata erroresque hominum quasi inter noctis tenebras lucent. Quibus dum cupis temetipsum vocabulo elato praepone, eorumque nomen tui comparatione calcare, quid aliud dicis, nisi: *In caelum conscendam, super astra caeli exaltabo*

EPÍST. XVIII [Al. 38]. — (a) Vatic. D et Rhem., vere enim infelix dico.

(b) Vatic. A et B, ceteris extra Christum capitibus.

(c) In recent., luce et miraculis, quae nullatenus leguntur in Vatic., Norm., Angl., Corb., Rhem., etc.

(d) Ita Mss. Val., Angl., Norm., Corb., etc. Editi vero, *Petrus apostolus primum membrum... Ecclesiae est... et tamen sub uno capite membra sunt Ecclesiae. In tribus Vatic. et Norm. pro singularium, legitur singularium.*

(e) Excusi, vocare, faventibus nonnullis Vatic., at

solium meum? An non universi episcopi nubes sunt, qui et verbis praedicationis pluunt, et honorum operum (c) luce coruscant? Quos dum vestra fraternitas despiciens, sub se premere conatur, quid aliud dicit nisi hoc, quod ab antiquo hoste dicitur: *Ascendam super altitudinem nubium*? Quae cuncta ego cum flens conspicio, et occulta Dei iudicia pertimesco, augentur lacrymae, gemitus se in meo corde non capiunt, quod ille vir sanctissimus dominus Joannes, tantae abstinentiae atque humilitatis, familiarium seductione linguarum ad tantam superbiam erupit, ut in appetitu perversi nominis illi esse conetur similis, qui dum superbe esse similis Deo voluit, etiam donatae similitudinis gratiam amisit; et ideo veram beatitudinem perdidit, quia falsam gloriam quaesivit. (d) Certè Petrus apostolorum primus, membrum sanctae et universalis Ecclesiae, Paulus, Andreas, Joannes, quid aliud quam singularium sunt plebium capita? et tamen sub uno capite omnes membra. Atque ut cuncta brevi cingulo locutionis astringam, sancti ante legem, sancti sub lege, sancti sub gratia, omnes hi perfecti corpus Domini, in membris sunt Ecclesiae constituti, et nemo se unquam universalem (e) vocari voluit. Vestra autem sanctitas agnoscat quantum apud se tumeat, quae illo nomine vocari appetit, quo vocari nullus praesumpsit, qui veraciter sanctus fuit.

Nunquid non, sicut vestra fraternitas novit, (f) per venerandum Chalcedonense concilium hujus apostolicae sedis antistites, cui Deo disponente deservio, universales oblato honore vocati sunt? Sed tamen nullus unquam tali vocabulo appellari voluit, nullus sibi hoc temerarium nomen arripuit, ne si sibi in pontificatus gradu gloriam singularitatis arriperet, hanc omnibus fratribus denegasse videretur.

Sed haec scio quia vestrae sanctitati ab illis oriuntur qui vobis deceptiosa familiaritate deserviant, contra quos peto ut vestra fraternitas solemiter invigilet, nec se eorum verbis fallendum praebet. Tanto enim majores hostes credendi sunt, quanto magis laudibus adulantur. Relinque tales; et si omnino decepturi sunt, saltem terrenorum hominum, et non sacerdotum corda decipiant. (g) *Sine mortuos ut sepeliant mortuos suos* (Luc. ix, 60). Vos autem cum Propheta dicite: *Avertantur statim erubescences, qui dicunt mihi Euge, euge* (Psal. lxxix, 4). Et rursus: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (Psal. cxl, 5). Unde et bene quidam Sapiens admonet: *Multi sint pacifici tui, consiliarius autem sit unus tibi de mille* (Eccli. vi, 6). Corruptum enim bonos mores colloquia mala (1 Cor. xv, 33). **744** Antiquus

praetulus vocari, quod habent Vatic. D, Angl., Norm., Rhemens.

(f) Hujus concilii actione 3 referuntur quidam libelli supplices Romano pontifici oblato, in quibus *oecumenicus* seu universalis dicitur. Qui cum in concilio lecti fuissent, titulum hunc concilium minime reprobavit. Idem dicendum de oratione Paschasini; haec in actione relata, in qua scilicet papam eodem donat titulo.

(g) Excusi, sine mortuos sepelire, etc.

enim hostis cum robustum cor irrumpere non valet, A subjunctas ei infirmas personas quærit, et quasi contra alta mœnia scalis appositis ascendit (*Genes. iii*). Sic Adam per subjunctam mulierem deceptus. Sic beato Job cum filios occidit, infirmam mulierem reliquit (*Job. ii, 10*), ut qui ejus cor per se minime poterat, saltem si posset per mulieris verba penetraret. Quicumque ergo juxta vos infirmi ac sæculares sunt, in sua semper suasionem atque adulationem frangantur, quia inde æternas Dei inimicitias pariunt, unde ipsi perversi amatores videntur.

Certe olim clamabatur per apostolum Joannem, *Filioli, novissima hora est* (*I Joan. ii, 18*); secundum quod Veritas prædixit. Pestilentia et gladius per mundum sævit, gentes insurgunt gentibus, (h) terræ concutitur orbis, cum habitatoribus suis terra dehis- B cens solvitur. Omnia enim quæ prædicta sunt fiunt. Rex superbæ prope est, et quod dici nefas est, sacerdotum ei præparatur exercitus, quia cervicibus militantibus, qui ad hoc positi fuerant ut ducatum præberent humilitatis. Sed hac in re, etiamsi nostra lingua minime contradicat, illius virtus contra elationem in ultionem erigitur, qui superbæ vitio per semetipsum specialiter adversatur. Hinc enim scriptum est: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (*Jac. iv, 6*). Hinc rursus dicitur: *Immundus est apud Deum, qui exaltat cor* (*Proverb. xvi, 5*). Hinc contra superbientem hominem scriptum est: *Quid (i) superbit terra et cinis* (*Eccli. x, 9*)? Hinc per semetipsum Veritas dicit: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur* (*Luc. xiv, 11*). Quæ ut nos ad viam vitæ per humilitatem reduceret, in semetipsa dignata C est quod nos admonet demonstrare, dicens: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* (*Matth. xi, 29*). Ad hoc namque unigenitus Dei Filius formam infirmitatis nostræ suscepit; ad hoc invisibilis, non solum visibilis, sed etiam despectus apparuit; ad hoc contumeliarum ludibria, illusionum probra, passionum tormenta toleravit, ut superbum non esse hominem doceret humilis Deus. Quanta igitur humilitatis virtus est, propter quam solam veraciter edocendam, is qui sine æstimatione magnus est, usque ad passionem mortis factus est parvus? Quia enim originem perditionis nostræ se præbuit superbia diaboli, instrumentum redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei. Hostis quippe noster inter omnia conditus, videri supra omnia voluit elatus. Redemptor autem D noster magnus manens supra omnia, fieri inter omnia dignatus est parvus.

Quid ergo nos episcopi dicimus, qui honoris locum ex Redemptoris nostri humilitate suscepimus, et tamen superbiam hostis ipsius imitamur? Ecce novimus Creatorem nostrum de suæ celsitudinis culmine,

(h) Hic multa mutavimus, præeuntibus Mss., Vatic. Norm., Corb., etc. In Vatic. D, qui a tribus aliis dissentit, legitur: *terra concutitur, urbes cum habitatoribus suis, terra dehisciente sorbentur*. In Vulgatis: *terra concutitur, orbis cum habitatoribus suis, terra dehiscente, sorbetur*. Quæ lectio ex alia corrupta conflata est. Infra, ubi legitur, *sacerdotum ei præparatur*

ut humano generi daret gloriam, descendisse, et nos de infirmis creati, de fratrum minoratione gloriamur. Humiliavit se usque ad nostrum pulverem Deus, et in cœlo os suum ponit, et super terram lingua pertransit pulvis humanus, et non erubescit, non metuit extolli homo 745 putredo, et filius hominis vermis (*Job. xxv*). Reducamus ad animum, frater charissime, hoc quod per sapientissimum Salomonem dicitur: *Ante tonitruum præibit coruscatio, et ante ruinam exallabitur cor* (*Eccli. xxxii, 14*). Ubi e diverso subjungitur: *Ante gloriam humiliabitur*. Humiliemur ergo in mente, si ad solidam conamur venire celsitudinem. Nequaquam per elationis fumum oculi cordis obscurentur, qui quanto magis excreverit, tanto celerius evanescit. Pensemus quid nos præcepta admonent Redemptoris nostri, dicentis: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum* (*Matth. v, 3*). Hinc etiam per prophetam dicit: *Super quem requiescet Spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et tremementem sermones meos* (*Isai. lxvi, 2*)? Certe cum Dominus ad humilitatis viam adhuc infirmantia discipulorum corda reduceret, dixit: *Si quis vult inter vos primus esse, erit omnium minimus* (*Matth. xx, 27*). Qua in re aperte cognoscitur quoniam ille veraciter sublimis est, qui in suis cogitationibus humiliatur. Formidemus ergo in illorum numero ascribi, qui primas in synagogis cathedras quærunt, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus rabbi. Quod contra discipulis Dominus dicit: *Vos autem nolite vocari rabbi. Unus enim magister vester est; vos autem omnes fraires estis. Et Patrem nolite vocare vobis super terram, unus est enim Pater vester* (*Matth. xxiii, 7, 8*).

Quid ergo, frater charissime, in illo terribili examine venientis iudicii dicturus es, qui non solum pater, sed etiam generalis pater in mundo vocari appelles? Caveatur ergo malorum prava suggestio, fugiatur omnis (k) instigatio scandali. *Oportet quidem ut veniant scandala, verum tamen vix homini illi per quem scandalum venit* (*Matth. xviii, 7*). Ecce ex hoc nefando elationis vocabulo Ecclesia scinditur, fratrum omnium corda ad scandalum provocantur. Nunquidnam mente exoidit quod Veritas dicit: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris* (*Ibid.*)? Scriptum vero est: *Charitas non quærit quæ sua sunt* (*I Cor. xiii, 4*). Ecce vestra fraternitas sibi arrogat etiam aliena. Rursus scriptum est: *Honore invicem prævenientes* (*Rom. xiii, 10*). Et tu conaris eum omnibus tollere, quem tibi illicite desideras singulariter usurpare. Ubi est, frater charissime, quod scriptum est: *Pacem habete cum omnibus et sanctimo-*

exercitus, olim legebatur, sacerdotum est præparatus exitus; quam lectionem emendavit Gussanv., quibus ad jungere liceat quatuor Vatic. et Normannos omnes.

(i) In Editis, *quid superbis, etc.*

(k) Vatic., D, *instigatio diaboli.*

ine qua nemo videbit Deum (Ibid.)? Ubi est A scriptum est: *Beati pacifici, quoniam filii Dei nuntur (Matth. v, 9)?*

siderare vos convenit, ne qua radix amaritursursum germinans impediatur, et per illam cointur multi. Quod tamen si considerare negligas, contra tantæ elationis tumorem iudicia sua vigilabunt. Et nos quidem in quos talis tantaper ausum nefarium culpa committitur, servamus d Veritas præcepit, dicens: *Si peccaverit in te lter tuus, vnde, et corripe eum inter te et ipsum so. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si au te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel os, ut in ore duorum vel trium testium stet omne rbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Si utem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus t publicanus (Matth. xvii, 3).* 746 Ego itaque per B responsales meos semel et bis verbis humilibus hoc quod in tota Ecclesia peccatur, corripere studui, nunc per meipsum scribo. Quidquid facere humiliter debui, non omisi. Sed si in mea correptione despicior, restat ut Ecclesiam debeam adhibere.

Hæc itaque dicens, omnipotens Deus fraternitati vestræ indicet quanto circa vos amore constringor, quantumque in hac causa non contra vos, sed pro vobis lugeo. In qua tamen præceptis evangelicis, institutionibus canonum, utilitatibus fratrum personam præponere non possum, nec ejus quem multum amo.

Scripta autem sanctitatis vestræ (l) dulcissima atque suavissima de causa presbyterorum Joannis et Athanasii suscepi, de qua vobis in subsequentibus C Domino adjuvante respondebo, quia sub tantis tribulationibus (m) circumfusus barbarorum gladiis premo, ut non dico multa tractare, sed mihi respirare vix liceat. (n) Data Kalendis Januarii, indictione 13. (Cf. Joan. Diac. l. III, n. 54.)

EPISTOLA XIX.

AD SABINIANUM DIACONUM.

Epistolam superiorem, ob reverentiam imperatoris; suavitate perspersam, det Joanni episcopo. Principi is callide persunserat ut Gregorium ad pacem secum servandam hortaretur. Sabiniani adversus ejus superbium animum excitat Gregorius.

Gregorius (a) Sabiniano diacono.

De causa fratris nostri viri reverendissimi Joannis episcopi Constantinopolitani duas epistolas facere nolui. Sed una breviter facta est, quæ utrumque habere videretur admistum, id est et rectitudinem, et blandimentum. Tua itaque dilectio eam epistolam, quam nunc direxi, propter voluntatem imperatoris dare studeat. Nam de subsequenti talis alia transmittetur, de qua ejus superbia non lætetur. Ad hoc enim usque pervenit, ut sub occasione Joannis presbyteri gesta huc transmitteret, in quibus se pene

per omnem versum οἰκουµενικὸν patriarcham nominaret. Sed spero in omnipotentem Deum quia hypocrisim illius superna majestas solvet. Miror autem quomodo dilectionem tuam fallere potuit, ut permitteres domno imperatori persuaderi quatenus ad me sua scripta de hac causa transmitteret, in quibus admoneret ut cum eo pacem habere debuissim. Qui si justitiam tenere vult, illum debuit admonere ut se a superbo vocabulo compesceret, et protinus inter nos pax fieret. Tamen qua id calliditate a prædicto fratre nostro Joanne factum sit, suspicor, minime pensasti. Idcirco enim hoc ille fecit ut audiretur dominus imperator, et ille in sua vanitate confirmatus esse videretur, aut non a me audiretur, et ejus animus contra me irritaretur. Sed nos rectam viam tenebimus, nihil in hac causa aliud nisi omnipotentem Dominum metuentes. Unde tua dilectio in nullo trepidet. Omnia quæ in hoc sæculo videt alta esse contra veritatem, pro veritate despiciat, in omnipotentis Dei gratia, atque beati Petri apostoli 747 adjutorio confidat. Vocem Veritatis recolat, dicentis: *Major est (b) qui in vobis est, quam qui in mundo (I Joan. iv, 4)*; et in hac causa quidquid agendum est, cum summa auctoritate agat. Postquam enim defendi ab inimicorum gladiis nullo modo possumus, postquam (c) pro amore reipublicæ argentum, aurum, mancipia, vestes perdidimus, nimis ignominiosum est ut per eos etiam fidem perdamus. In isto enim scelesto vocabulo consentire, nihil est aliud quam fidem perdere. Unde sicut tibi jam transactis epistolis scripsi, nunquam cum eo procedere præsumas (Cf. Joan. Diac. l. III, n. 55. Vide sup. ep. 10; inf. epp. 20, 21, 43.)

EPISTOLA XX.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

Laudat imperatoris zelum pro Ecclesiæ pace. Joannis episcopi hypoerisim depingit. Ambitioso quem usurpabat titulo Ecclesiam totam, venerandas synodos, piæ leges, ipsius Christi mandata turbati; illius proinde superbiam imperiali auctoritate constringendam. Se vero, nisi humiliter ac suaviter admonentem audiat Joannes, illi cum Deo invicte restitutum.

Gregorius Mauricio Augusto.

Piissimus atque a Deo constitutus dominus noster, inter cæteras augustorum ponderum curas, conservandæ quoque sacerdotali charitati rectitudine studii spiritualis invigilat, videlicet pie veraciterque considerans neminem posse recte terrena regere, nisi noverit divina tractare, pacemque reipublicæ universalis Ecclesiæ pace pendere. Quæ enim, serenissime domine, virtus humana, quodque carni et bur brachii contra vestri Christianissimi culmen imperii irreligiosas præsumeret manus erigere, si et deret concurs sacerdotum mens Redemptorem sur lingua pro vobis, atque, ut oportebat, meritis et

cui in pontificatu successit. In Norm. et pleris Mss. legitur *Saviniano*.

(b) Ita Corb., Vatic., Norm., Anglio., ubi in E legitur, *qui in cælis est*.

(c) Exousi, *pro utilitate reipublicæ*.

(l) In Vatic. B, *dulcissimæ atque suavissimæ*.

(m) Corb. et alii, præsertim Norm., *circumfusus*.

(n) Nullis in Mss. hoc legitur, præterquam in Colbert., ubi inscribitur indictio 4.

Epist. XIX [A. 29]. — (a) Sabinianus diaconus sancti Gregorii apud imper. tunc apocrisiarius erat

rare? Aut quis ferocissimæ gentis gladius in necem fidelium tanta crudelitate grassaretur, nisi nostra vita, qui sacerdotes nominamur, et non sumus, a pravis gravaretur operibus? Sed dum nos competentia nobis relinquimus, et nobis incompetencia cogitamus, peccata nostra barbaricis viribus sociamus, et culpa nostra hostium gladios exacuit, quæ reipublicæ vires gravat. Quid autem dicturi sumus, qui populum Dei, cui indigne præsumus, peccatorum nostrorum oneribus premimus, qui quod per linguam prædicamus per exempla destruimus, qui iniqua docemus operibus et sola voce ea quæ sunt justa prætendimus? Ossa jejuniis atteruntur, et mente turgemus. Corpus despectis vestibus tegitur, et elatione cordis purpuram superamus. Jacemus in cinere, et (a) excelsa despiciamus. Doctores humilium, duces superbiam, ovina facie lupinus dentes abscondimus. Sed quis horum finis est, nisi quod hominibus suademus. Deo autem manifesti sumus? Quamobrem providentissime (b) piissimus Dominus ad compescendos bellicos motus pacem quærit Ecclesiæ, atque ad hujus compagem sacerdotum dignatur corda reducere. Quod quidem ego opto, atque, 748 quantum ad me attinet, serenissimis jussionibus obedientiam præbeo. Quia vero non causa mea, sed Dei est, et quia non solus ego, sed tota turbatur Ecclesia. quia piæ leges, (c) quia venerandæ synodi, quia ipsa etiam Domini nostri Jesu Christi mandata superbi atque pompatici cujusdam sermonis inventione turbantur, piissimus Dominus locum secreti vulneris, atque resistentem ægrum (d) augustæ auctoritatis vinculis constringat. Astringendo enim ista, C rempublicam sublevatis; et dum talia reciditis, de regni vestri prolixitate tractatis.

Cunctis enim Evangelium scientibus liquet quod voce dominica sancto et omnium apostolorum Petro principi apostolo, totius Ecclesiæ cura commissæ est. Ipse quippe dicitur: *Petre, amas me? pascere oves meas* (Joan. xxi, 17). Ipsi dicitur: *Ecce Satanæ expetiit cribrare vos sicut triticum; et ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua. Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (Luc. xxii, 31). Ipsi dicitur: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt ad-*

EPIST. XX [Al. 32]. — (a) Recent. Ed., *excelsa non despiciamus*, in vitiis Mss. Vatic., Anglic., Norm., etc.

(b) Excusi, *Dominus noster*. Abest *noster* a Vatic., Norm., etc.

(c) Norm. et Corb., *quia veneranda synodus*.

(d) Hic Mss. non consentiunt. Gemet., Audoen., Pratell., Lyr., cum tribus Vatic., habent, *ægrum angustet vinculis auctoritatis. Astringendo enim ista re penitus rempublicam sublevatis*. Parum discrepat Regius. Becc., *angustet vinculis auctoritatis. Dum enim ista reprimitis, rempublicam sublevatis*. Consentit Corb. Sequimur Vatic. A et alios.

(e) Vatic. D, cui consentiunt plerique Excusi, *vindico, et non magis causam omnipotentis Dei et causam, etc.* Sequimur tres Vaticanos, Norm., Corb., Reg., etc.

(f) Obscurus est hic locus, qui tamen ita legitur in Norm., Reg., tribus Vatic. et plerisque, nec clarior est Excusorum lectio mutando *fecit* in *fuit*. Solus Vatic. D habet, *quod bonorum omnium iudicium fe-*

versus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælo (Matth. xvi, 8).

Ecce claves regni cælestis accepit, potestas ei ligandi ac solvendi tribuitur, cura ei totius Ecclesiæ et principatus committitur, et tamen universalis apostolus non vocatur, et vir sanctissimus sacerdos meus Joannes vocari universalis episcopus conatur. Exclamare compellor ac dicere: *O tempora, o mores!*

Ecce cuncta in Europæ partibus barbarorum juri sunt tradita, destructæ urbes, eversa castra, depopulatæ provinciæ, nullus terram cultor inhabitat, sæviunt et dominantur quotidie in necem fidelium B cultores idolorum, et tamen sacerdotes, qui in pavimento et cinere flentes jacere debuerunt, vanitatis sibi nomina expetunt, et novis ac profanis vocabulis gloriuntur.

Nunquid ego hæc in re, piissime domine, propriam causam defendo? Nunquid specialem injuriam vindico? (e) causam omnipotentis Dei, causam universalis Ecclesiæ?

Quis est iste, qui contra statuta evangelica, contra canonum decreta, novum sibi usurpare nomen præsumit? Utinam vel sine aliorum imminutione unus sit, qui vocari appetit universalis.

Et certe multos Constantinopolitanæ Ecclesiæ in hæreseos voraginem incidisse novimus sacerdotes, et non solum hæreticos, sed etiam hæresiarchas factos. Inde quippe Nestorius, qui Mediatorem Dei et hominum Jesum Christum duas esse personas existimans, quia Deum fieri hominem potuisse non credidit, usque ad Judaicam perfidiam erupit. Inde Macedonius, qui consubstantialem Patri et Filio Spiritum sanctum Deum esse denegavit. Si igitur illud nomen in ea Ecclesia sibi quisquam arripit, (f) quod apud bonorum 749 omnium iudicium fecit; (g) universa ergo Ecclesia, quod absit, a statu suo corruit, quando is qui appellatur universalis cadit. Sed absit a cordibus Christianis nomen istud blasphemiam, in quo omnium sacerdotum honor adimitur, dum ab uno sibi dementer arrogatur.

cit, et quidem optimo sensu. At meliori adhuc Jamesius legit in Mss. Anglic., *quo caput se bonorum omnium facit, universa ergo*. In Sagiensi, *quod caput*, etc. Hanc lectionem præferat qui voluerit.

(g) Multis argumentis hanc novam appellationem concutit. 1. Cadente universali episcopo universa ruit Ecclesia. 2. Nullus Romanorum pontificum hoc nomen assumpsit. 3. Honore debito universi sacerdotes privarentur, si quis etiam Romanus pontifex hoc appellaretur nomine. 4. Præceptis canonicis adversatur ista appellatio. 5. Omnes hæc de re scandalum patiuntur. In synodo viii act. 2, contendit papa Adrianus cum Tarasio de nomine patriarchæ œcumenici, et concedit. Vide epistolam Adriani, et sententiam Basilii Ancyran, Stauratii Chalcedonensis, Nicephori Dyrrachii, Epiphaniï Catanensis, Gregorii synopes, Sabæ monachi, Gregorii monachi. Idem, act. 3, in titulo epistolæ Orientalium, necnon in votis episcoporum Agapii, Joannis Constantin.

¶ Certe pro beati Petri apostolorum principis honore, (h) per venerandam Chalcedonensem synodum Romano pontifici oblatum est. ¶ Sed nullus eorum unquam (i) hoc singularitatis nomine uti consensit, ne dum privatum aliquid daretur uni, honore debito sacerdotes privarentur universi. Quid est ergo quod nos hujus vocabuli gloriam et oblatam non quærimus, et alter sibi hanc arripere et non oblatam præsumit?

Ille ergo magis est piissimorum dominorum præceptione flectendus, qui præceptis canonicis obedientiam præbere contemnit. Ille coercendus est, qui sanctæ universali Ecclesiæ injuriam facit, qui corde tumet, qui gaudere de nomine singularitatis appetit, qui honori quoque imperii vestri se per privatum vocabulum superponit.

Ecce omnes hac de re scandalum patimur. Ad vitam ergo rectam revertatur auctor scandali, et omnia sacerdotum jurgia cessabunt. Ego enim cunctorum sacerdotum servus sum, in quantum ipsi sacerdotaliter vivunt. Nam qui contra omnipotentem Dominum per inanis gloriæ tumorem atque contra statuta Patrum suam cervicem erigit, in omnipotenti Domino confido, quia meam sibi nec cum gladiis flectit.

Quid autem nuper in hac urbe ex hujus auditu vocabuli gestum sit, Sabiniano diacono ac responsali meo subtilius indicavi. Cogitet ergo dominorum pietas de me proprio suo, quem specialiter præ cæteris semper fovit atque (k) continuit, qui et vobis obedientiam præbere desidero et tamen de mea negligentia reperiri reus in superno tremendoque judicio pertimesco; ac secundum petitionem prædicti Sabiniani diaconi, aut piissimus dominus ipsum dignetur judicare negotium, aut sæpe nominatum virum, (l) ut ab hac tandem intentione cesset, inflectere. Si ergo judicio pietatis vestræ justissimo, vel clementibus jussionibus cesserit, omnipotenti Deo gratias referimus, atque de concessa per vos omni Ecclesiæ pace gaudemus. Sin autem in eadem dictius contentione perstitit, hac de re jam Veritatis sententiam certam tenemus, quæ ait: *Omnis qui se exaltat humiliabitur* (Luc. xiv, 11; xviii, 12). Et rursus scriptum est: *Ante ruinam exaltatur cor* (Prov. xvi, 18). Ego autem dominorum jussionibus obedientiam præbens, præ-

Basilii, etc. Leo IX, Michaeli Constant. patriarchæ scribens, de sancto Leone I, ait: *Superbum refutavit vocabulum penitus, quo videbatur par dignitas subtrahi cunctis per orbem præsulibus, dum uni ex toto arrogaretur*. Vide totam epistolam. Quid si Græci nomen œcumenici suo patriarchæ ea tantum de causa tribuerunt, quod toti cuidam parti orbis præset, ut videtur sensisse Anastasius Bibliothecarius, in præfatione vii synodi in Editione Romana. Lege sanctum Hieronymum, l. v. in Isa., ad illa verba c. xiiii: *vox multitudinis, et, visitabo super orbis mala*. Ubi explicat quid per *omnem terram, quid per orbem*, et οὐ μέντοι sit intelligendum. GUSSANV.

(h) Melius diceretur, in universali Chalcedonensi synodo, scilicet actione 3, in aliquot libellos, et in voto Paschasini legati sancti Leonis, et act. 6, in voto ejusdem Paschasini. Vocem *per* interpretantur,

A dicto consacerdoti meo 750 et dulciter scripsi, et humiliter ut ab hac inanis gloriæ appetitione sese emendet admonui. Si igitur me audire voluerit, habet devotum fratrem. Si vero in superbia persistit, jam quid sequatur aspicio, quia illum sibi adversarium invenit, de quo scriptum est: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (Jac. 17, 5).

EPISTOLA XXI.

AD CONSTANTINAM AUGUSTAM.

Ut Joannis ambrosii se opponere pergat hortatur. Perstringit illius hypocrisis, perversitatem ac superbiam. Conqueritur imperatorem illi et Mazimo patrocinari. Huic, ob principis reverentiam, quod nesciente se ordinatus sit indulget, alia ejus facinora discutienda et judicanda reservat.

Gregorius Constantinæ Augustæ.

B Omnipotens Deus, qui pietatis vestræ cor suæ dextera majestatis tenet, et nos ex vobis protegit, et vobis pro temporalibus actibus æternæ præmia remunerationis parat. Nam Sabiniano diacono responsali meo scribente cognovi in causis beati Petri apostolorum principis contra (a) quosdam superbe humiles et fide blandos quanta se justitia vestra serenitas impendat. Et in Redemptoris nostri largitate confido, quia bonum hoc in serenissimo Domino et piissimis filiis, (b) in cælesti quoque patria retributionem recipietis. Nec dubium est peccatorum vinculis (c) solutos æterna vos bona recipere, qui in causis ejus Ecclesiæ ipsum vobis cui potestas ligandi et solvendi data est debitorem fecistis. Unde adhuc peto ut nullius prævalere contra veritatem hypocrisis permittatis, quia sunt quidam qui juxta egregii prædicatoris vocem per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium, qui veste quidem despecti sunt, (d) sed corde tument. Et quasi in hoc mundo cuncta despiciunt, sed tamen ea quæ mundi sunt cuncta simul adipisci quærunt. Qui indignos se omnibus hominibus fatentur, sed privatis vocabulis contenti esse non possunt, quia illud appetunt unde omnibus digniores esse videantur. Vestra itaque pietas, quam omnipotens Deus cum serenissimo domino universo mundo præesse constituit, illi per favorem justitiæ famulatum suum reddat a quo jus tantæ potestatis accepit, ut quanto verius in executione veritatis auctori omnium servit, tanto securius commisso sibi mundo dominetur.

durante, etc. GUSSANV. Vide, sup., ep. 18, circa medium.

(i) Ita Vatic., Norm., Corb., Reg., in quibusdam tamen pro, nomine, legitur, vocabulo. In Vulgatis, hoc singularitatis nomen assumpsit, nec uti consensit.

(k) Eodem modo interpretandum est hoc loco verbum *continere*, ac in epist. 5, libri 1 nomen *continentia*. Vide notas.

(l) Tres Vatic., aut sæpe nomin. virum, ab hac tandem intentione non esset (forte non cesset) inflectere.

EPIST. XXI [Al. 34]. — (a) Excusi, quosdam superbos humiles facietenus et blandos. Sequimur Norm., Corb., Collectionem Pauli Diaconi, etc.

(b) Vulgati, in cælestis quoque patriæ retributione.

(c) Collectio Pauli, Norm., et aliis Mss., vinculis absolutis.

(d) Vatic. D et Collectio Pauli, sed corde non sunt.

Præterea indico quia piissimi domini scripta A suscepi, ut fratri et consacerdoti meo Joanni 751 debeam esse pacificus. Et quidem sic religiosum dominum decuit ut ista præciperet sacerdotibus. Sed cum se nova præsumptione atque superbia idem frater meus universalem episcopum appellet, ita ut sanctæ memoriæ decessoris mei tempore ascribi se in synodo tali hoc superbo vocabulo faceret, quamvis cuncta acta illius synodi, sede contradicente apostolica, soluta sint, triste mihi aliquid serenissimus dominus innuit, quod non eum corripuit qui superbit, sed magis ab intentione mea declinare studuit qui in hac causa (e) Evangeliorum et canonum humilitatis atque rectitudinis veritatem defendo. Qua in re a prædicto fratre et consacerdote meo contra evangelicam sententiam, contra beatum quoque Petrum apostolum, et contra omnes Ecclesias, contraque statuta canonum agitur. Sed est omnipotens Dominus, in cuius manu sunt omnia, de quo scriptum est: *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum* (Prov. xxi, 30). Et quidem sæpe præfatus sanctissimus frater serenissimo domino multa suadere conatur, sed bene novi quia tantæ illæ orationes ejus et lacrymæ nil ei a quoquam contra rationem aut animam suam subripi permittunt.

Triste tamen valde est ut patienter feratur quatenus, despectis omnibus, prædictus frater et coepiscopus meus solus conetur appellari episcopus. Sed in hac ejus superbia quid aliud nisi propinqua jam Antichristi esset tempora designatur? Quia illum videlicet imitatur, qui spretis in sociali gaudio angelorum legionibus ad culmen conatus est singularitatis erumpere, dicens: *Super astra cali exaltabo solum meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, et ascendam super altitudinem nubium, et ero similis Altissimo* (Isai. xiv, 13). Unde per omnipotentem Dominum rogo ne pietatis vestræ tempora permittatis unius hominis elatione maculari, neque tam perverso vocabulo ullum quoquo modo præbeatis assensum, atque hac in causa nequaquam me pietas vestra despiciat, quia etsi peccata Gregorii tanta sunt ut pati talia debeat, Petri tamen apostoli peccata nulla sunt, ut vestris temporibus pati ista mereatur. Unde iterum atque iterum per omnipotentem Dominum rogo ut sicut parentes priores vestri principes, sancti Petri apostoli gratiam quæsierunt, ita vos quoque et hanc vobis querere et conservare curetis, et propter peccata nostra, qui ei indigne servimus, ejus apud vos honor nullatenus minuat, qui et modo vobis adjutor esse in omnibus, et postmodum vestra valeat peccata dimittere.

Viginti autem jam et septem annos ducoimus, quod in hac urbe inter Langobardorum gladios vivimus. Quibus quam multa hac ab Ecclesia quotidiani die-

(e) Ita Collectio Pauli, tres Vatic., Norm., Corb., etc. In recent. Excusis legitur, *Evangeliorum et canonum statuta, humilitatis atque rectitudinis virtutem; quod etiam habet Vatic. D.*

(f) Saccellarius hic dicitur quæstor qui ærario præ-

bus erogantur, ut inter eos vivere possimus, suggerenda non sunt. Sed breviter indico, quia sicut in Ravennæ partibus dominorum pietas apud primum exercitum Italiæ (f) saccellarium habet qui causis supervenientibus quotidianas expensas faciat, ita et in hac urbe in causis talibus eorum saccellarius ego sum. Et tamen hæc Ecclesia, quæ uno eodemque tempore clericis, monasteriis, pauperibus, populo, atque insuper Langobardis tam multa indesinenter expendit, 752 ecce adhuc ex omnium Ecclesiarum præmitur afflictione, quæ de hac unius hominis superbia multum gemunt, etsi nihil dicere præsumunt.

Salonitanæ vero civitatis (g) episcopus me ac responsali meo nesciente ordinatus est, et facta res est quæ sub nullis anterioribus principibus evenit. Quod ego audiens, ad eundem prævaricatorem, qui inordinate ordinatus est, prolinus misi, ut omnino misarum solemnia celebrare nullo modo præsumeret, nisi prius serenissimis dominis cognoscerem si hoc fieri ipsi jussissent quod ei sub excommunicationis interpositione mandavi. Et contempto me atque despecto, in audaciam quorundam sæcularium hominum, quibus, denudata sua Ecclesia, præmia multa præbere dicitur, nunc usque missas facere præsumit, atque ad me venire secundum jussionem dominorum noluit. Ego autem præceptioni pietatis eorum obediens, eidem Maximo, qui me nesciente ordinatus est, hoc, quod in ordinatione sua me vel responsalem meum prætermittere præsumpsit, ita ex corde laxavi, ac si me auctore fuisset ordinatus. Alia vero perversa illius, scilicet mala corporalia, quæ cognovi, vel quia cum pecuniis est electus, vel quia excommunicatus missas facere præsumpsit, propter Deum irrequisita præterire non possum. Sed opto, et Dominum deprecor, quatenus nihil in eo de his quæ dicta sunt valeat inveniri, et sine periculo animæ meæ causa ipsius terminetur. Prius tamen quam hæc cognoscantur, serenissimus dominus concurrente jussione præcepit ut eum venientem cum honore suscipiam. Et valde grave est ut vir de quo tanta et talia nuntiantur, cum ante requiri et discuti debeat, honoretur. Et si episcoporum causæ mihi commissorum apud piissimos dominos aliorum patrociniis disponuntur, infelix ego in Ecclesia ista quid facio? Sed ut episcopi mei me despiciant, et contra me refugium ad sæculares judices habeant, omnipotenti Deo gratias ago, peccatis meis deputo. Hoc tamen breviter suggero, quia aliquantulum exspecto; et si ad me diu venire distulerit, in eo exercere districtiorem canonicam nullo modo cessabo. In omnipotenti autem Domino confido, quia longam piissimis dominis vitam tribuet, et nobis sub manu vestra non secundum peccata nostra, sed secundum gratiæ suæ dona disponet. Hæc ergo tranquillissimæ domine

fleitur. Hæc vox a *sacculis* est desumpta. Vide epist. 44 libri 1.

(g) Maximus, de quo vide supra lib. iv, epist. 10 et 20.

suggero, quia integerrima serenitatis ejus conscientia quanto moveatur zelo rectitudinis atque justitiæ non ignoro.

EPISTOLA XXII.

AD NOBILES SYRACUSANOS.

Cum episcopi electionem Gregorii arbitrio commississent, talem eis ordinare studet, qui Maximinianum decessorem impletur.

Gregorius nobilibus Syracusanis.

Laudis vestræ testimonium (d) quam direxistis gerit epistola, quod electionis vos onera sapienter declinasse significat. Et quoniam nostro hoc arbitrio commisit, ac multa bona de venerandæ memoriæ quondam Maximiano episcopo 753 referentes talem vobis ordinari deposcitis, vos quidem sicut decet fideles filios facitis, quia hæc de signo sollicitoque patre testamini, et obtrectantibus aliis bona ipsius etiam post obitum non tacetis. Unde oramus omnipotentem Dominum, ut et vobis pro sinceritatis vestræ voluntate retribuat, et obloquentibus clementer ignoscat. Hoc tamen sciat magnitudo vestra, quia civitati illi quem dare Maximiano reverendissimo similem non habemus. Sed quia a clero et plebe Ecclesiæ Syracusanæ Agatho, ab aliquibus autem alter eligitur, hunc qui a clero et plebe electus est ad nos iterum venire necesse est, ut utrisque communis constitutis, ille qui Deo placuerit, et utilior visus fuerit, ordinetur. Nam desiderii nostri est talem illic cum Christi gratia ordinari pontificem, qui bonorum supradicti episcopi cujus vos actionibus testimonium perhibetis in omnibus debeat, Deo adiutore, imitator existere.

EPISTOLA XXIII.

AD CASTORIUM NOTARIUM.

Ad eligendum quantocius episcopum Ravennates hortatur. Non largum præmiis, sed dignum meritis eligant.

Gregorius (a) Castorio notario.

Nimis nos Joannis fratris et coepiscopi nostri mors cognita contristavit, maxime quod civitas illa hoc tempore amisit pastoralis curæ solatium. Quia igitur plurimæ utilitates exposcunt ut Ecclesiæ ipsi sacerdos sine mora, Christo auctore, debeat ordinari, ideoque experientiæ tuæ præcipimus quatenus clerum et populum omni instantia studeat adhortari, ut consecrandum sibi non differant eligere sacerdotem. Quos tamen et præ omnibus admonere te volumus, ut in generali causa utilitates proprias non attendant. Nulla ergo sit in hac electione venalitas, ne dum præmia

Epist. XXII [Al. 47]. — (a) In Excusiis, quam direxistis epistola electionis vos onera... declinasse significat. Sequimur Vatic., Norm., etc.

Epist. XXII. — (a) In indice epistolarum Collectionis Pauli legitur, *Castriano Diacono*; sed in titulo epistolæ *Castorio notario*.

(b) Recent. Excusi, *virtutem discretionis*. Vet. Ed. Mss. consentiunt.

(c) Ita quatuor Vatic., Collectio Pauli, Reg. in Norm. et Corb. *par culpa respiciet*.

(d) Vulgati, *de præcedentibus diaconibus*. Abest diacon. a Reg., Corb., tribus Vatic., plerisque Norm. et Collect. Pauli.

(e) In Collect. Pauli sic absolvitur: *Data die 13 F.* (id est Februarii) *indict. 13.*

A appetunt, (b) discretionem electionis amittant, et illum dignum ad hoc esse arbitrentur officium, qui non meritis, sed datione placuerit. Specialiter enim et absolute cognoscant quia non solum indignus est sacerdotio, sed et aliis profecto erit culpis obnoxius, quisquis Dei donum pretii præsumperit venalitate mercari. Non itaque largus præmiis, sed dignus meritis eligatur. Nam et electum et eligentes (c) pœna respiciet, si sacerdotii sinceritatem mente sacrilega violare tentaverint. Sive autem unus, sive duo electi fuerint, quinque de prioribus presbyteris et quinque (d) de præcedentibus simul venire ad nos per omnia commoneto. De clericis vero, præter eos qui venire deliberant, si quos alios præsentibus esse necessarios æstimas, ad nos sine mora trans mitte, ut 754 ad ordinandam Ecclesiam, nec excusatio, nec aliqua possit provenire dilatio (e).

EPISTOLA XXIV.

AD ROMANUM EXARCHUM.

Ne Speciosum presbyterum episcopo suo resistantem tueatur, neque patrocinetur sanctimonialibus ad sæculum reversis.

Gregorius (a) Romano exarcho Italiæ.

Apud excellentiam vestram pravorum audacia corruptionis debet aculeos magis quam defensionis invenire solatium. Nam satis grave est si illic habere pravam contingat actionem refugium, unde disciplina decet prodire censuram. Pervenit itaque ad nos Speciosum quemdam presbyterum, qui causa poscente in monasterium a Joanne fratre et coepiscopo nostro fuerat deputatus, contra sui pastoris exinde voluntatem exiisse, (b) et, ecclesiasticæ constitutionis vigore despecto, ante dicto episcopo, vestra fretum tuitione, resistere. Quod quia excellentiæ vestræ sine dubio pulsat invidiam, necesse est ut ab ejus vos, habita discretionem, debeatis tuitione suspendere, ne si nominis vestri occasione pastori suo inobediens vel contumax fuerit ad tempus, et vestros contra vos iudices defensare, atque excellentiam vestram hac ex re cogatur offendere, et nos pariter de vestra discordia contristare.

Comperimus præterea, quod dioi nefas est, quasdam mulieres, quæ nunc usque in religioso atque monachico habitu permanserunt, (c) suam vestem et suam velaturam deponere, et conjugibus, quod sine gravi referre non possumus dolore, sociari. Sed hoc quidem (d) ut dicere vel attentare præsumant, favoris

Epist. XXIV [Al. 18]. — (a) De Romano lege epist. 33 lib. 1. In Editis additur titulo, *Residenti Ravennæ* quod in Mss. minime repertum expunximus.

(b) Vatic. D, *et ecclesiasticæ consuetudinis*.

(c) Excusi, *sacram vestem*, etc. Cæterum antiquissimam velandarum virginum consuetudinem repetit ex Tertulliano lib. de velandis Virginibus, qui tamen de solis sacris virginibus non loquitur. De solemniori veli impositione ac benedictione pro sacris virginibus, Hieronymus ad Demetriadem de servanda virginitate: *Scio quod ad imprecationem pontificis flammeum virginalis sanctum operuit caput. Et Ambrosius, exhort. ad virgines; venit Paschæ dies, in toto orbe baptismi sacramenta celebrantur, velantur sacræ virgines.*

(d) Excusi, sensu quidem optimo, *ut facere vel attentare*.

vestri patrocinio fulciri dicuntur, quod nos credere A
perversitatis ipsius acerbitas non permittit. Petimus
ergo ut in tanto vos peccato miscere nullatenus de-
beatis. Nam hujusmodi iniquitatem impunitam pro-
pter Deum nullo modo patimur remanere. Unde
iterum quæsumus ut excellentia vestra in talium se
causarum defensione non misceat, ne et Deus suam
defendat injuriam, et inter nos aliorum pariat culpa
discordiam. (c) Mense Februario, indictione 13 (Cf.
Joan. Diac. l. III, n. 40.)

EPISTOLA XXV.

AD SEVERUM EPISCOPUM.

Visitationem Ecclesiæ Ravennatis commendat.

Gregorius Severo (a) Ficulino episcopo.

Obitum Joannis antistitis directa relatio patefecit. B
Quapropter visitationis destitutæ 755 Ecclesiæ fra-
ternitati tuæ operam solemniter delegamus: quam
ita te convenit exhibere, ut nihil de provectionibus
clericorum, reditu, ornatu, ministeriisque, vel quid-
quid illud est in patrimonio ejusdem a quoquam
præsumatur Ecclesiæ, etc. (b) *Secundum morem.*

(a) EPISTOLA XXVI.

AD RAVENNATES.

*Commissam Severo Ravennatis Ecclesiæ visitationem.*Gregorius clero, ordini et plebi consistenti Ra-
vennæ.

Vestri antistitis obitum cognoscentes, curæ nobis
fuit visitationem destitutæ Ecclesiæ fratri et coepi-
scopo nostro Severo Ficulino solemniter delegare,
cui dedimus in mandatis ut nihil de provectionibus
clericorum, reditu, ornatu, ministeriisque a quo- C
quam usurpari patiatur. Cujus vos assiduis adbor-
tationibus convenit obedire, etc. *Secundum morem.*
(Vide sup. ep. 25.)

EPISTOLA XXVII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

*Attendat num res Ecclesiæ minuerit defunctus epi-
scopus. Ad successoris electionem clerum et popu-
lum hortetur.*

Gregorius Cypriano diacono.

Obitum (a) Theodori episcopi dilectionem tuam jam
credimus cognovisse. Sed quia ipse testamentum
dicitur condidisse, subtiliter, ne quid de rebus Ecce-
lesiæ suæ consumpsisset, te oportet inquirere. Et si-

(a) Ita Vatic. et Turon. S. Gat. In aliis Mss. nostris
hoc desideratur.

EPIST. XXV [Al. 20]. — (a) Ficulum a modernis D
geographis Ficoele, vulgo *Cervia*, ex Ferrario, urbs
olim Emiliæ in ora maris Adriatici, inter ostia Savii
fluvii et Rubiconis, nunc Romandiolæ, adhuc episco-
palis. GUSSANV.

(b) In Excusis, *secundum modum præhabitum.*EPIST. XXVI [Al. 21]. (a) Hæc epist. uti superior
in Mss. Norm. et in multis aliis desideratur.EPIST. XXVII [Al. 22]. — (a) Episcopi Lilybetani,
ut patet ex epist. 13 lib. VI, ubi agitur de episcopo
eidem Ecclesiæ ordinando. Exstat epist. 50 libri III,
ad eundem Theodorum. AUGER.

(b) Non per prophetiam aut per visionem prodigio-
sam atque inusitatam, sed per motionem spiritus
Dei, qua mens, ab omni præjudicio vacua, simplici
corde quæ Dei sunt quærit.

EPIST. XXVIII [Al. 24]. — (a) Vatic. D, *Castorio no-*

quidem eum exinde aliquid incongrue minuisse didi-
ceris, ita age ut res ipsæ ab eo cujus interest modis
omnibus reparentur. Clerum vero et populum loci
ipsius admonere te convenit, ut omni dilatione post-
posita, eligant qui sibi, revelante (b) Deo, debeat epi-
scopus ordinari. (Gral. Caus. 12, q. 5, c. 2.)

EPISTOLA XXVIII.

AD CASTORIUM DIACONUM.

*Pisarenensis episcopi aliorumve sacerdotum vitam per-
scrutetur; si quid sinistrum invenerit, renuntiet.
Tutorem tueatur, ut quæ sibi pro pauperibus in-
juncta sunt valeat exsequi.*

Gregorius (a) Castorio diacono.

Quædam ad nos de (b) Pisarenensi episcopo pervene-
runt, quæ indiscussa nullo modo sunt 756 relin-
quenda. Propterea experientiæ tuæ præcipimus ut de
vita et acibus ipsius subtili investigatione studeat per-
scrutari. Et si quid fortasse repererit quod sacerdo-
tii, quod absit, integritatem valeat maculare, ad nos
eum cum scriptis tuis de his quæ in veritate cogno-
veris omnimodo sub competenti cautela transmittite,
ut informati, Deo revelante, subtilius de veritate,
quid fieri debeat pertractemus. Non solum autem
de eo, sed et de aliorum quoque sacerdotum te vita
convenit esse sollicitum. Et si de quolibet sinis-
trum quidpiam sentire potueris, nobis renuntiare
festina, ut actuum pravitas salubriter cum Dei so-
latio debeat emendari.

Pervenit quoque ad nos Adeodatum quemdam ci-
vem Pisarensem, filio atque vernaculo suo hæredi-
bus institutis, Thomam deputasse tutorem, hanc con-
ditionem adjiciens, ut si forte, hæredes ipsius in
pupillari ætate de hac vita transirent, omnis ejus
substantia per manus ante dicti tutoris debuisset
pauperibus erogari. (c) Sed obitis qui hæredes fuerunt
instituti, ne defuncti possit voluntas impleri, supra-
scriptus tutor a quibusdam dicitur impediri. Propter-
ea, si sicut edocti sumus ita esse in veritate com-
pereris, curæ atque sollicitudinis tuæ si facte dictum
tutorem rationabiliter tueri, atque defendere, ut
quæque sibi injuncta sunt valeat effectui mancipare.
Sed quoniam dicitur eundem tutorem velle aliquid
(d) in diaconia quæ ibidem constituta est emere, sum-
mopere ei solatiari festina, ut ea quæ mercedis in-
tuitu piis causis relicta sunt te concurrente sine cu-
tario.

(b) Pisaurum, vulgo *Pesaro*, urbs olim Umbriæ clara
ad ostia Isauræ fluvii, vulgo *la Foglia*, nunc adhuc
episcopalis sub archiepiscopo Urbinatæ in ducatu
Urbini.

(c) Ita quinque Anglic. et Becc., quibus suffragantur
nonnulli Eddi, ut Paris. 1586, ubi legitur, *sed defun-
ctis*. Hoc enim loco *obitis* significat *mortuis*. Certe nisi
ita legatur, sensus deficit: *sed ab iis qui hæredes fue-
runt instituti, ne defuncti possit voluntas impleri su-
prescriptus tutor a quibusdam* (quod quidem omitti-
tur in Eddis, at in omnibus Mss. legitur) *dicitur im-
pediri*; superfluit, *ab iis*. Et sane testatoris voluntas
impleri non poterat, quandiu hæredes ab eo insti-
tuti viverent; ergo jam obierant.

(d) Divisa per regiones urbe, ac præfecto regionibus
singulis diacono, diaconis dicta sunt loca in quibus
per diaconos regionarios, pauperes, viduæ, pupilli,
senes propriæ regionis alebantur. Erant publicæ quo-

jusquam possint impedimento compleri. Valerianum vero monachum, quem emendatum in monasterio beati Joannis in Classe posito tradidisti, in eodem eum monasterio sine dubio volumus permanere. Præterea ne quam necessitatem in expensis tua experientia patiat, de rebus sanctæ Romanæ Ecclesiæ, qui illic te providente aggregati sunt, omnes expensas tuas te facere volumus. Et si quid superfuert, nobis cum veneris defer.

EPISTOLA XXIX.

AD VINCOMALUM DEFENSOREM.

Illum instituit Ecclesiæ defensorem.

Gregorius Vincomalo defensori.

(a) Ecclesiasticæ utilitatis intuitu id nostro sedit arbitrio, ut si (b) nulli conditioni vel corpori teneris obnoxius, nec fuisti clericus alterius civitatis, aut in nullotibi canonum obviat statuta, officium Ecclesiæ defensorum accipias, ut 757 quidquid pro pauperum commodis tibi a nobis injunctum fuerit, incorrupte et vivaciter exsequaris, usurus hoc privilegio quod in te habita deliberatione contulimus, ut omnibus quæ tibi a nobis fuerint injuncta complendis operam tuam fidelis exhibeas, redditurus de actibus tuis sub Dei nostri judicio rationem. Hanc autem epistolam (c) Paterio notario Ecclesiæ nostræ scribendam dictavimus. (d) Mense Martio, indictione 13.

(a) EPISTOLA XXX.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

Imperatoribus pro triginta libris auri in eleemosynam missis gratias agit. Scribonem laudat, tum de fideli summæ illius distributione, tum de rogis militum liberali manu factis.

Gregorius Mauricio Augusto.

Dominatorum pietas, quæ suos consuevit misericorditer famulos (b) continere, ita benigna hic subventionē respexit, ut cunctorum debiliū inopia largitate ejus sit consolatione sublevata. Pro qua relacrym-

dammodo pauperum hospitales domus, quarum usu præcipuo exolescente, ipsæque dirutis ædibus, diaconis nomen ipsarum sacellis et oratoriis mansit, a quibus earum præfecti diaconi cardinales urbis Romæ postea dicti sunt. Anastasius in Adriano I: *Idem egregius præsul... diaconias constituit, in quibus et multa bona fecit... concedens eis agros, vineas, oliveta, servos, ancillas, et peculia diversa, atque res mobiles ut de reitu eorum crebris exactionibus diaconis proficientes, pauperes Christi reficerentur.* Nec Romæ duntaxat fuisse diaconias ostendit hæc epistola. Vide, infra, lib. x, epist. 21. De diaconiis plura Cangius in Glossario, et Mabillonius, tomo I ac II Musei Italici.

Epist. XXIX [Al. 25]. — (a) Hæc epistola continetur formula diplomatis quo defensor creabatur.

(b) Hic conditio est servitium quod in libertis seu manumissis sibi nonnunquam reservabant patroni, cum e contra in manumissis directis, id est plenariis, ab omni noxiæ conditionis servitio eximerentur. De conditionibus illis plura apud Cangium: *Corpori obnoxius, sive homo de corpore dicitur, qui glebæ affixus est, qui censum debet de capite, aut alterius servilis est conditionis.* (Vide Cangii Glossarium.)

(c) Videtur ille esse qui epist. 22 lib. ix (nunc ad calicem epistolarum) dicitur secundarius, quique librum Testimoniorum edidit ex operibus sancti Gregorii. GUSSANV.

(d) Ita habet Turon. S. Gat.

Epist. XXX [Al. 2 lib. viii, indict. 3]. — (a) Hæc

bili prece omnes deprecimus ut omnipotens Deus qui clementiæ vestræ ad hoc corda compunxit, incolume in amoris sui constantia dominorum servet imperium, ut victorias eorum in cunctis gentibus auxilio suæ majestatis extendat. Triginta itaque libras auri, quas confamulus meus Busa detulit (c) Scribo, sacerdotibus, egenisque, et aliis fideliter erogavit. Et quia quædam in hanc urbem sanctimoniales femine ex diversis provinciis venerunt, post captivitatem fugientes, ex quibus, quantum locorum possibilitas recipit, aliquæ in monasteriis datæ sunt, quæ vero in eis minime capi potuerunt, singulariter degentes inopem vitam ducunt, placuit ut hoc quod cæcis, truncis, aliisque debilibus superesse posset, eis erogari debuisset, dummodo non solum dominorum misericordiam indigentes indigenæ, sed advenientes etiam peregrini suscipere. Unde actum est ut simul omnes pro vita dominorum concorditer orarent, quatenus omnipotens Deus longavobis et quieta tempora tribuat, et pietatis vestræ felicissimam sobolem diu in Romana republica florere concedat. (d) Rogæ quoque militum ita per prædictum 758 confamulum meum Scribonem, præsentem quoque glorioso Casto (e) magistro militum, factæ sunt, ut dona dominorum cuncti sub disciplina debita gratias agendo suscipere, et hoc (f) quod eis prius dominari consueverat, omne murmur averterent (g).

EPISTOLA XXXI.

AD CONDUCTORES MASSARUM.

Donec adveniat Gallicani patrimonii rector, Arigio patricio obediant.

C Gregorius (a) conductoribus massarum per Galliam.

Quamvis inter medias sitis turbas gentium constituti, tamen ratio nos ipsa suspicari compellit multum vos ab aliis bona actione distare. Sicut enim appel-

epistola desideratur in Vatic. B, C, D. In Normanis est inter prætermittas. Reperitur in Collectione Pauli.

(b) Hoc est *fovere, sustentare*. Vide lib. i, epist. 44 et 45, et hom. 20 in Evang.

(c) Hæc vox Romana *ὁν σκρίβωνα ῥωμαῖοι κατονομάζουσιν*. Theophylact. Simocatta, lib. i, hist. Mauric, c. 4, et lib. vii, c. 3. Apud Suidam præfectus protectorum imperatoris, seu comes domesticorum equitum et peditum *σκριβων κατὰ λατίνους σωματοφυλάκων ὑπερφερόμενος*. Apud Agathiam, lib. iii Hist. sumitur pro excubitore palatii. Legitur apud Anastasium in Vigilio, in Theodoro. GUSSANV.

(d) Sensum hujus vocis repete ex epist. 46 lib. ii. In vet. Ed. et in Vatio. male legitur *rogæ*.

(e) Castus vir strenuus, exercitus Mauricii imp. dux, contra Chaganum Avarum regem egregie pugnans dolo capitur, postea ingenti pecunia redimitur. Simocatta, lib. ii, c. 10 et 17; Miscella, lib. xvii, ad an. 4 Mauricii. GUSSANV.

(f) In Excusis, quod eis prius donari. Id emendavimus ex Mss. Anglic., Norman. et Collect. Pauli.

(g) In collectione Pauli et in Norman.: *Data die 12 mensis Martii, indict. 13.*

Epist. XXXI [Al. 12, ind. 7]. — (a) In Collect. Pauli, et in Vatic. D, *conductoribus massarum seu fundorum per Gallias constitutis*. Argumento est patrimonium sancti Petri in Gallia non tam in eleemosynis aut pecunia quam in possessionibus constituisse.

latio sancti Petri apostolorum principis familiam Ecclesie tantæ multitudini clariorem demonstrat, ita debetis cæteros morum claritate præcedere, atque eos quibus præestis, ut bene agant, ut agnoscant cui serviunt, assidue commonere, ut a rapinis gentium atque pravitatibus abstineant, et familia Ecclesie non solum nomine, sed et meritis honoretur. Nos autem de vobis cognoscite studiosissime cogitare. Disposuimus enim hominem nostrum, qui vos possit tueri et regere, (b) cum litteris commendatitiis ad excellentissimum regem, Christo auxiliante, transmittere. Sed viam tempus hiemis impedit. Virò ergo glorioso Arigio patricio vos prævidimus commendandos, cui interim summa cum benignitate atque obedientia, sicut beati Petri famulos decet, obedire studete, atque ea quæ pro ecclesiastica utilitate vobis præcipiuntur implete. Visum autem nobis est ut consuetudinaria excepta ejus utilitate debeatis inferre. Pensiones vero fideliter cum omni collectæ diligentia apud unumquemque vestrum, quem communi consensu elegeritis, rejaceant; a quo cum venerit is (c) quem a latere nostro transmiserimus, eas possit accipere. Non enim sumus dubii quod per eum qui vobis visus fuerit possint fideliter conservari. Ita ergo in omnibus irreprehensibiles atque obedientes existite, quatenus 759 veniens ad vos is qui patrimonium ipsum rectorus est, sciat quemadmodum unicuique vestrum pro sua debeat strenuitate rependere (d). (Vide l. vi, ep. 57; l. ix, ep. 118.)

EPISTOLA XXXII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Defuncto Maximiano episcopo, nonnullos e clericis ab eo propter maleficiũ in carcerem conjectos, gravibus afficiat pœnis.

Gregorius Cypriano diacono.

Vir sanctissimus Maximianus, coepiscopus noster,

(b) In Vatic. A, cum hominibus commendatitiis.

(c) Hoc est, ex comitatu et familia. Modus est loquendi antiquissimus. Liberius papa in epist. apud sanctum Hilarium, fragmento 4, novæ Edit. col. 1327: *Secutus traditionem majorum, presbyteros urbis Romæ Lucium, Paulum, et Helianum e latere meo, ad Alexandriam, ad supradictum Athanasium direxi.* Sanctus Leo, epist. 28: *Cum propter causam fidei. .... de latere meo mitterem.* Et epist. 31: *Julium episcopum, et Renatum presbyterum, sed et filium meum diaconem Hilarium, quos e latere meo, vice mea misi.* Vide notas Quesnellii, p. 850. Legesis capitula Caroli Calvi, tit. 3, cap. 2. Hinc legati summi pontificis dicti a latere. Suos etiam legatos a latere imperatores habuerunt: Willelmus Tyrius, lib. xviii, c. 24. *Insuper et de latere imperiali mittitur illustris apocristarius.*

(d) In Vatic. D additur, mense Martio, die 12, indict. 13. In Collect. Pauli assignatur male indictio 3, nec melius in Colbert., indict. 4.

EPIST. XXXII [Al. 13, indict. 7]. — (a) Vide caus. 26, q. 5, multos canones; sanctum Augustinum de Civitate Dei lib. viii, c. 19; Narbon., c. 14, an. 589; Leptin., c. 5, an. 743; Turon. iii, c. 42, an. 813, etc. Et inter recentiores Costanum Tolosatem. Questio-nium juris memorabilium lib. i, c. 16. GUSSANV.

(b) Vox barbara, Latinis carmen et incantatio. Gall., *charms*. Apud Italos *stregaria* o *malia*, ex Dominico Magro in vocabulario. Est autem species maleficii quod per carmina quædam operabantur incantatores.

A Ecclesiam Dei pravis hominibus purgare desiderans, laudabiliter erga ecclesiasticorum vitam, sicut nosti, sollicitus fuit. Qui dum eorum actus vigilanter cura pastoralis intenderet, (a) maleficio quod vulgo (b) canterma dicitur, quosdam didicit maculatos. Quos etiam sicut et dilectionis tuæ nuntiavit epistola, dedit (c) in custodia retinendos. Sed quia, peccatis nostris facientibus, morte præventus, crimen ipsum ulciscinon valuit, necesse est ut dilectio tua cum omni hoc subtilitate indagare festinet, atque in eos secundum immanitatem facinoris studeat vindicare qualiter secundum leges suprascriptum episcopus zelo correptionis ac justitiæ in hac ultione propter Deum novit potuisse, si viveret, commoveri. Omni ergo virtute omnique instantia tua dilectio in hac causa zelum suum erga omnipotentem Deum curet ostendere, et inimicis illius adversitatem dignam inflictis ultionibus exhibere, ut impleas quod scriptum est: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam et super inimicos tuos tabescebam (Psal. cxxxviii, 21)?* Si ergo hoc zelo dilectio tua accenditur (d) in eorum qui Deum dereliquerunt et contra eum maleficiis aliquid egerunt, pœna monstretur. Quod si recte illic exsequi (e) non valet, nobis qui tales sunt transmitti debent, si tamen hic monstrari potuerit unde illic possunt absque difficultate convinci. Sed quia hoc impossibile esse existimo, illis per te debet districta atque fortis correctio provenire. Virum autem gloriosum domnum (f) Libertinum prætorem in tali loco per contemplationem omnipotentis Dei adiutorem te habere confido. In hac tamen causa mitescere 760 minime debuisti, etiamsi tibi quilibet sæcularis iudex adversarius potuisset existere.

Possessiones præterea Archelai medici dilectio tua rationabiliter tueatur, ut ab aliquibus injuste eum minime gravari permittat.

Quoddam autem esset istud maleficii genus non reperitur apud scriptores. Putat vir cl. Cangius pro *Canterma* legendum forte *Canterina*, ut vos Itala reddita sit. Nam Canterini Italici dicuntur qui crebro et ultro cantant. Notum autem incantationem a cantibus magicis dici. GUSSANV. Vide lib. ix, epist. 65, al. lib. vii, epist. 67.

(c) Vide statutum in conc. Aurel. v canonem 20, quem mores nostri nesciunt, etiamsi nova in dies statuta pullulent, disciplinaque clericalis tam sollicitè reformetur. Consonat lex ultima Codicis, tit. de custod. reorum, ut supra notatum lib. ii, epist. 52, nunc lib. xii, epist. 45. Olim catechumena, decanicum, vel scevophylacium reis detinendis inserviebant. Id exhibet epist. 42, alias 2, Gregorii II ad Leonem Isaurum imp., initio concilii Nicœni ii, palatii et ecclesiarum referendo discrimen in plectendis reis: *Pontifices non ita; sed ubi peccavit quis, et confessus fuerit, suspendii vel amputationis capitis loco Evangelium et crucem ejus cervicibus circumponunt, eumque tanquam in carcerem in secretaria sacrorumque vasorum æraria conjiciunt, in Ecclesiæ diaconia et in catechumena oblegant, ac visceribus eorum jejunium, oculisque vigiliis, et lradationem ori ejus indicunt. Cumque probe castigarint, probeque fame affixerint, lum pretiosum illi Domini corpus impartiunt, et sancto illum sanguine potant; et cum illum eas electionis restituerint, no immunem peccati, sic ad Dominum purum insonlemque transmittunt.* GUSSANV.

EPISTOLA XXXIII.

AD GAUDENTIUM EPISCOPUM.

Capuanis clericis Neapoli ministrantibus quartam distribuat. Archidiacono inopi restituat solidos decem.

Gregorius (a) Gaudentio episcopo Nolano.

Qui ecclesiasticis famulantur obsequiis, ecclesiastica, ut possibilitas exigit, debent adipisci subsidia. Proinde fraternitatem tuam presentibus hortamur affatibus ut clericis Capuanæ Ecclesiæ, qui in civitate Neapolitana consistunt, quartam in presbyterium eorum de hoc quod ante dictæ Ecclesiæ singulis annis accesserit iusta antiquam consuetudinem distribuere (b) secundum personarum studeat qualitatem, quatenus aliquod stipendiorum habentes solatium, ministerium officiumque suum circa eandem Ecclesiam devotiori mente provocentur impendere.

Præterea decem solidos, quos Rustico archidiacono suo Fuscus quondam episcopus suprascriptæ Ecclesiæ abstulit, fraternitas tua omni cessante ambiguitate restituat, quia in tantam dicitur eum pauperiem pervenisse, ut conferendum illi potius esset quam aliquid ab eo auferendum. Durum enim est et procul a sacerdotis officio et personam positam sub necessitate negligere, et studio congregandi indecenter inhiare pecuniis (c). *Vile l. II, ep. 32.*

EPISTOLA XXXIV.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Ciceronem monachum lapsum Misenati Ecclesiæ, cujus fuerat famulus, restituat.

Gregorius Cypriano diacono.

(a) Benenatus frater et coepiscopus noster Ciceronem quemdam monachum (b) qui pro suis excessibus a dilectissimo filio nostro diacono 761 Petro, tunc autem subdiacono et rectore patrimonii nostri, est in pœnitentia deputatus, juris Ecclesiæ suæ famulum esse perhibet, eumque sibi cum rebus suis postulat debere restitui. Necesse est ergo ut dilectio tua studiose perquirat. Et si ita verum esse constiterit, su-

(d) Excusi, in eos, ubi frustra quæreretur sensus. Id eoque legendum in eorum, scilicet *pæna*, quod etiam nos docuerunt Mss. omnes Vatic., Norm., Collectio Pauli, etc. Infra, ex iisdem Mss. multa restituiimus.

(e) Sic legitur in Mss. Editores mutarunt *non valet* in *non valet*, ut grammaticæ legibus caverent. At observare debuerant Gregorium frequenter usurpare verba deponentia in passiva significatione, ut hic *exsequi*.

(f) De Libertino, vide epist. 38 lib. III.

Epist. XXXIII [Al. 26]. — (a) De eo proxime epistola 13 et 14 hujus libri. In Norm. et aliis non paucis ommittitur *Nolano*.

(b) Secundum cujusque merita. Necdum enim dignitatis mundanæ ratio frequentius habebatur, ut in posterioribus sæculis usu venit. Aiebat Apostolus: *Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni sunt, maxime qui laborant in verbo et doctrina*. Concinit Cyprianus, epist. 34, ubi de Celerino et Aurelio lectoribus: *Sportulis, inquit, iisdem cum presbyteris honorentur, et divisiones mensurnas æqualis quantitatibus partuntur*, etc. lege libellum Theodori diaconi ad Leonem papam, et Chalcedonens. synod., ubi de militia mulorum annorum, ut clericatum mereretur. Act. 3 ejusdem concil. GUSSANV.

(c) In Vatic. legitur, *mensis Martio, indict. 13*.

A prascriptum Ciceronem cum rebus suis, quæ apud Fantinum defensorem dicuntur esse depositæ, dominio (c) Misenatis Ecclesiæ sine aliqua dilatione restituere, (d) ut postquam a monachica conversatione culpæ lapsu se abripuit, (e) jugum domini, quod evadere in conversatione permanens poterat, recognoscat. (f) Mense Maio, indictione 13.

EPISTOLA XXXV.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Monachos tres ad monasterium sancti Martini cogat redire; foveat ejusdem monasterii procuratoribus; eidem reddat mancipia.

Gregorius Cypriano diacono.

Pervenit ad nos, insinuante Theodosio abbate monasterii sancti Martini, (a) tres se illic in Sicilia monachos, quos pro utilitate monasterii sui transmisserat, retinuisse, et petiit a nobis ut cum tuo eos solatio in suum debeat monasterium revocare. Dilectio ergo tua, quæ nos hujusmodi causas zelari valde ferventerque cognovit, eos sollicita faciat indagatione perquiri, et inventos ad suprascriptum abbatem, cui contumaces exstiterunt, sub competenti cautela atque districtione transmitti.

Esto itaque sollicitus ne regularis districtio, vel dilatione aliqua, vel deputatorum remissione lædatur. Presentium vero portitoribus, qui pro agendis ejusdem monasterii utilitatibus a supradicto Theodosio abbate noscuntur esse transmissi, in omnibus te instanter volumus præbere solatia, quatenus, te concurrente, rationabiliter quæ sibi injuncta sunt valeant explicare. Mancipia autem ejusdem monasterii, quæ prædictus abbas ab hominibus Ecclesiæ nostræ indebite perhibet detineri, necesse est te modis omnibus perscrutari. Et si ita repereris, sine aliqua ea facito dilatione restitui.

EPISTOLA XXXVI.

AD SEVERUM SCHOLASTICUM.

Componendam cum Agilulpho Langobardorum rege pacem exarcho persuadeat.

Gregorius Severo (a) scholastico exarchi.

Epist. XXXIV [Al. 27]. — (a) Misenas episcopus, de quo lib. II, indict. 10, epist. olim 19, nunc 25, et pluribus aliis.

(b) Vagos per Siciliam monachos colligi atque episcopo suo restitui mandat lib. I, epist. 41. Stephanum Siciliæ chartularium ut monachos *ad sæcularem vitam atque habitum reversos retrudi sine dilatione faciat*, hortatur lib. II, epist. 28. Vide lib. I, epist. 42. Ex his monachis apostatis erat Cicero.

(c) In Mss. Norm., Vatic., Corb. *Mirenatis*.

(d) Vatic. A, *ut quem a monachica conversatione culpæ lapsus abripuit*. In B et C, *culpæ lapsus obripuit, jugum domini*, etc. In omnibus Mss. nostris legitur *Domini*, ubi Editores habent, *domini sui*.

(e) Inuit servum Ecclesiæ professione monastica jugum Domini excutere. GUSSANV. Vide Rom. synod., alias libri hujus epist. 44. nunc post epistolas missam.

(f) Hæc desiderantur in Norm., Corb. et aliis pl. Mss., sed leguntur in Vatic. Colb. vet., Turon, S. Gat. et Reg.

Epist. XXXV. [Al. 28]. — (a) Excusi recent., *tres illic.... remansisse*, Ad antiquiora edita revertimur, quod hic omnibus Mss. consentiant.

Epist. XXXVI [Al. 29]. — (a) Consiliario. Assessor. Vide lib. I, epist. 3. GUSSANV.

Qui assistunt iudicibus, et sinceris erga eos dilectionibus obstringuntur, illa eis suadere debent atque suggerere, quæ et animam salvent, et opinioni non derogent. Proinde quoniam novimus quanta fidei sinceritate excellentissimum exarchum diligatis, ideo magnitudini vestræ quæ acta sunt indicare curavimus, ut hæc cognoscentes, ad consentiendum eum rationabiliter provocetis.

Scitote autem quia Agilulphus Langobardorum rex generalem pacem facere non recusat, (b) si tamen ei dominus Patricius iudicium esse voluerit. Nam multa sibi in locis suis intra pacis terminum queritur esse commissa. Et quoniam sibi, (c) si ratio iudicandum invenerit, satisfieri postulat, et ipse quoque se satisfactorum modis omnibus pollicetur, si quid a partibus suis constiterit in pace esse commissum. Quia ergo rationi non ambigitur convenire quod petit, oportet esse iudicium, ut si qua ab utraque parte mala facta sunt, componantur, idummodo generalis (d) pax valeat Deo protegente firmari; nam qualiter sit nobis omnibus necessaria, bene nostis. Sapienter itaque sicut consuevistis agite, ut excellentissimus exarchus ad hoc sine mora debeat consentire, ne per eum pax renui, quod non expedit, videatur. Si enim consentire noluerit, nobiscum quidem specialem pacem facere repromittit, sed scimus quia et diversæ insulæ et loca sunt alia procul dubio peritura. Hæc autem consideret, et pacem habere festinet, quatenus in hac saltem dilatione et nos quietem possimus habere ad modicum, et reipublicæ resistendi vires, adjuvante Domino, melius reparentur.

EPISTOLA XXXVII.

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

Monasterium in honorem sancti Petri et sancti Michaelis dedit, in quo missas celebrent presbyteri ibi deservientes; monachis tamen proficiat quidquid a fidelibus offerri contigerit.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Theodosius, abbas monasterii sancti Martini, petitoria nobis insinuatione suggestit, quæ habetur in subditis, in domo quondam (a) Martini, (b) ex ejus voluntate, decessorem suum Andream abbatem monasterium in quo monachi habitare debeant construxisse. Et quia id in honorem beati Petri apostolorum principis, et sancti archangeli Michaelis postulat de-

(b) Si cum eo æquis conditionibus pacisci velit, et damna injuste illata hinc inde resarciantur ex arbitrio iudicem. GUSSANV.

(c) Corrupte ac contra Mss. fidem Editi, si ratio iudicantium.

(d) Idem Excusi, inconsultis Mss., pax fiat, atque Deo valent protegente firmari.

EPIST. XXXVII [Al. 15, indict. 2]. — (a) Vatic. et Colb. vet., Marini.

(b) Vatic. et Colb. vet., ex ejus voluntate secundum theomas Eriæ oratorium decessorem suum Andream. In Collect. Pauli, ex ejus voluntate secundum scripti seriem oratorium.

(c) Vatic. D, propter diligentiam disciplinæ.

(d) In Colb. vet. subditur die 6 mensis Junii, indict. 13. In Collect. Pauli, Data die quo supra, hoc est 6 Junii, indict. 14.

EPIST. XXXVIII [Al. 30]. — (a) Excusi, aut ætatis

dicari, dilectionem tuam præsentibus apicibus duximus adhortandam, quatenus ad prædictum locum, cum postulaverit, ingravanter accedas, venerandæ solemniam dedicationis impendens. Et quoties necesse fuerit, a presbyteris Ecclesiæ tuæ in loco sancto deservientibus, celebrentur sacrificia veneranda missarum, ita ut in eodem monasterio nec fraternitas tua, nec presbyteri, (c) præter diligentiam disciplinæ aliquid molestiarum inferant; aut si quid illic pro diversorum devotione commoditatis accesserit, sibi existiment vindicari, cum monachis in eodem loco deservientibus debeat proficere quidquid a fidelibus offerri contigerit (d).

EPISTOLA XXXVIII.

AD ELIAM PRESBYTERUM ET ABBATEM.

Excusationem ejus accipit; mittit Evangelia; Epiphanium diaconatu Romanæ Ecclesiæ alligat; modestam subsidii petitionem liberalitate vincit.

Gregorius Eliæ presbytero et abbati Isauriæ.

Dulcissima sanctitatis vestræ scripta suscepi, in quibus mihi satisfecistis, ut contristari non debeam quod secundum meum desiderium ad beati Petri apostolorum principis limina non venistis. Et ego quidem omnino vos videre volui; sed si molestia corporis (a) aut ætatis impedimento fuit, hoc mihi sufficit, ut ubicunque tua sanctitas fuerit, pro me sollicite oret, quia etsi locis corpore dividimur, charitate semper indisjuncti sumus. Evangelia autem sicut mandastis transmisimus. Filium vero vestrum Epiphanium mandastis (Grat. 1, q. 1, c. 122), ut ad sacrum ordinem provehere deberemus, vobisque retransmittere. Sed in uno vos audivimus, in altero autem minime audire potuimus. Diaconus quidem factus est: sed (b) quisquis semel in hac Ecclesia ordinem sacrum acceperit, egrediendi ex ea ulterius licentiam non habet. Si ergo vos videre non potui, hac ex re consolationem habeo, quia in filio vestro requiesco. Solidos autem vobis voluistis pro necessitatibus cellæ quinquaginta transmitti, quos multum esse æstimantes, ex eis nobis decem donastis, ut quadraginta mitteremus. Sed ne forsitan vel hoc grave esset, adhuc alios nobis ex eis estis dignati largiri. Sed quia vos valde (c) in continentia nostra benignos invenimus, eidem benignitati vice simili respondemus. Quinquaginta transmisimus, et ne infirmitas obstitit aut impedimento fuit. Glossema est quod abest a Mss.

(b) Usum cognosco, usus originem non invenio. Imo nec usum semper æque viguisse existimo, cum aliquos Romæ promotos alio destinatos videam. Scilicet non tam stricto ligantur nodo, quin dissolvi queat. Sanctus Paulinus epist. ad Severum 6, ni fallor, dicit se in sacerdotium Domini, non in locum fuisse dedicatum. Idem et aliis potuit contingere. GUSSANV.

(c) In libello Theodori proxime citato ad epist. 33, continentia pro subsidio ponitur: Cyrilli continentia utebar. Item in Pelagii epist. 15. Eodem sensu a Gregorio ipso usurpatum videsis lib. 1. epist. 18 et 44; lib. III, epist. 28; lib. V, epist. 30. Hic vero continentia significat amorem, benevolentiam, favorem. Vide notas ad epist. 5 lib. 1. In Vatic. D legitur in continentia vestra.

sitan minus essent, alios decem superaddidimus. Ne vero et hoc adhuc minus esset, alios duodecim jungi fecimus. In hoc autem cognoscimus charitatem vestram, quia de nobis ita præsumentis, sicut vos præsumere debetis. Sed per omnipotentem Dominum rogo, ut assiduas preces pro me facias, quatenus a peccatis quibus obligatus sum, et tribulationibus quibus premor, citius absolvar, et patriæ cœlestis gaudiis perfruar. Hoc autem quod pro me qualiter oratis in epistolis vestris 764 indicastis, cognoscite quia valde me relevavit. Sed jam post petitionem meam amplius facite, quam etiam me non petente fecistis. Præfatum vero dilectissimum filium meum Epiphanium diaconum, quia huic Ecclesiæ diaconatu interveniente ligēvimus, sanctitatem tuam non debet contristare, quod sancto Petro apostolorum principi, quia per temetipsum corpore non vales, ei per filium tuum ipse deservias, et lucro cœlestis remunerationis perfruaris.

Sancta autem Trinitas te sua protectione custodiat, et in præsentis vitæ eremo a subsequentibus atque obviantibus hostibus tegat, ut et si qua sunt vestra præterita peccata relaxet, et ea quæ adhuc ante faciem veniunt a vobis manu suæ pietatis amoveat. Ipsa te ducat, et ipsa perducatur, atque in æterno gaudio ipsa suscipiat. Det tibi ad electorum sortem pertingere, (d) et pro me peccatore, ut absolvi merear, orare. (e) Mense Junio, indictione 13.

EPISTOLA XXXIX.

AD ANASTASIUM EPISCOPUM.

De ejus in Antiochenam sedem restitutione gratulatur, et suas Italiæque calamitates strictius narrat.

Gregorius Anastasio episcopo Antiocheno.

(a) *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. 11, 14); quia magnus ille fluvius, qui quondam arenaria Antiochiæ saxa reliquerat, tandem ad proprium alveum reversus, et subjectas juxta positas valles rigat, ut et unum tricesimum, et aliud sexagesimum, aliud vero centesimum fructum ferat. Jam nunc dubium non est multos in ejus vallibus animarum flores excrescere, eosque ad maturos usque fructus per linguæ vestræ fluentia pervenire. Unde omnipotenti Deo debitam laudem cordis atque oris vocibus ex omnibus medullis red-

(d) In recent. Excusis, et pro peccatis meis, ut; secus quam legatur in Teller., Vatic., Norm., Corb., etc.
(e) Ita Colbert. vet. et Vatic.

Epist. XXXIX [Al 37]. — (a) Olim hoc evangelicum et angelicum canticum adhibebatur ad gratiarum actionem. Gregorius Turon., lib. II de Miraculis sancti Martini, narrat omnem populum, viso miraculo quodam cecinisse hymnum *Gloria in excelsis Deo*. Consule notam 1083 Menardi ad lib. Sacram.

(b) In Collect. Pauli, suadentes.

(c) Episcopus quoscunque vocatos fuisse apostolicos, eorumque sedem apostolicam, sciunt studiosi. Ne igitur actum agam, vide Filescum, lib. de sacra episc. Auct. c. 9, § 15, ubi id variis testimoniis confirmat. Est tamen de Antiochena sede ratio specialis, quod in ea sanctus Petrus primum sederit. Sic infra sedes Alexandrina ex eo dicitur apostolica, quod sanctus Marcus Petri discipulus eam administraverit primum. Gussanv.

dimus, et in vestra beatitudine non vobis tantummodo, sed omnibus qui vobis subjacent congaudemus. Suscepi vero epistolas dulcissimæ mihi atque suavissimæ sanctitatis vestræ, ipsum, ut ita dicam, laborem (b) sudantes. Et quidem scio quod post illa quietis culmina, in quibus secreta cœlestia cordis tangebatur manu, grave valde sit exteriora tolerare. (c) Sed memento quia apostolicam sedem regis, et dolorem citius temperas, quoniam omnibus omnia factus es. (d) In libris Regum, sicut perfecta vestra sanctitas novit, quidam describitur qui utraque manu pro dextera utebatur (I Paralip. XXI). In qua re ego de dulcissimo atque sanctissimo dudum patrono domno meo 765 Anastasio dubius non sum, quia dum terrena opera ad cœlestem utilitatem pertrahit, in usum dextræ vertit sinistram, ut et cœlestis intentio opus suum videlicet dextera peragat, et cura temporalium dum ad justitiæ utilitatem ducitur, ad fortitudinem dextræ sinistra permutetur.

Et quidem hæc esse sine gravi labore et tædio nequaquam possunt. Sed recordemur labores præcedentium, et dura non erunt quæ toleramus. *Per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum Dei* (Act. XIV, 21). *Et supra modum gravati sumus, supra etiam virtutem, ita ut et nos læderet etiam vivere. Sed et ipsi in nobis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis* (II Cor. I, 8, 9). Et tamen non sunt coadignæ passionis hujus temporis (e) ad supervenientem gloriam, quæ reuclabitur in nobis (Rom. VIII, 18). Quomodo igitur sine labore transire possumus æstum hujus sæculi, nos infirmæ oves, in quo graviter sudasse novimus (f) et arietes?

Quantas vero in hac terra tribulationes de Langobardorum gladiis, de iniquitatibus judicum, de insolentia atque importunitate causarum, de cura subjectorum, de molestia etiam corporis (g) patior, explere nec calamo nec lingua sufficio. De quibus et si qua breviter possum loqui, dubito, ne vestræ sanctissimæ charitati, dum de suis tribulationibus affligitur, etiam meas augeam. Sed omnipotens Deus, et suæ largitate pietatis sanctissimæ vestræ beatitudinis mentem omni consolatione replet, et indignum me aliquando ab his quæ patior malis quiescere pro vestra intercessionem concedat. (h) Amen. Gratia. Quæ videlicet

(d) In Bec. legitur, in lib. Judicum. Et sane cap. 3, 15, laudatur Aod, qui utraque manu pro dextera utebatur. Si ad lib. I Paralip. sanctus Gregorius alludit, legendum, quidam describuntur.

(e) Collectio Pauli et Vatic. D, ad superventuram gloriam. Tres alii Vatic., Norm., etc., ad futuram gloriam.

(f) Duces gregis apostolos. Eadem voce sanctus Augustinus multis in locis designat episcopos, ut epist. 89, nunc 157, ad Hilarium; psal. CIII, in expos. 3; psal. XXVIII, LXV, LXXII. Et filios arietum Christianos, qui suis subsunt prælatis. Gussanv.

(g) Male excusl, quam patior; qua additione sensus labefactatur.

(h) Hæc in genuinis sancti Ignatii epistolis non occurrunt, sed tantum in spuris, quarum antiquitas inde potest probari.

verba de scriptis vestris accepta idcirco in meis epistolis pono, ut de sancto Ignatio vestra beatitudo cognoscat, quia non solum vester est, sed etiam noster. Sicut enim magistrum ejus apostolorum principem habemus communem, ita quoque ejusdem principis discipulum nullus nostrum habeat privatum. Benedictionem autem vestram qua debuimus mente suscepimus, bene redolentem, bene sapientem. Et omnipotenti Deo gratias agimus, quia et odora sunt et saporæ quæ agitis, quæ dicitis, quæ datis. De vita igitur vestra dicamus pariter, dicamus omnes: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

EPISTOLA XL.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

Conqueritur quod fatuus appellatus sit, quod de Ariulphi ad pacem animo plus aliis credatur quam sibi; quod interim captiva ducatur Italia. Imperatorem, ut debitam sacerdotibus reverentiam impendat, multis hortatur. Quas accepit ipse enumerat plagas. Gregorium præfectum et Castorium magistrum militum excusat. Diversum fore ab imperatorio divinum iudicium.

Gregorius Mauricio Augusto.

In serenissimis jussionibus suis dominorum pietas, dum de quibusdam redargueret studuit, parcendo mihi minime pepercit. Nam in eis urbane simplicitatis vocabulo me fatuum appellat. 766 In Scriptura etenim sacra cum in bona intelligentia ponitur simplicitas, vigilanter sæpe prudentiæ atque rectitudini sociatur. Unde etiam de beato Job scriptum est: *Erat vir simplex et rectus (Job. 1, 1).* Et beatus Paulus apostolus admonet, dicens: *Estote simplices in malo, et prudentes in bono (Rom. xvi, 19).* Et per semetipsam admonet Veritas, dicens: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ (Matth. x, 16).* Esse valde inutile indicans, si aut simplicitati prudentia, aut prudentiæ simplicitas desit. Ut ergo servos suos ad cuncta eruditos efficeret, esse eos et simplices sicut columbas, et prudentes ut serpentes voluit, quatenus in eis et serpentis astutia columbæ simplicitatem aceret, et columbæ simplicitas serpentis astutiam temperaret.

Ego igitur, qui in serenissimis dominorum jussionibus, ab Ariulphi astutia deceptus, non adjuncta prudentia simplex denuntior, conetat procul dubio quia fatuus appellor, quod ita esse ego quoque ipse confiteor. Nam si hoc vestra pietas taceat, eausse clamant. Ego enim si fatuus non fuisset, ad ista toleranda quæ inter Langobardorum gladios hoc in loco patior minime venissem. In ea autem re quam de Ariulpho perhibui, quia toto corde (a) venire ad rempublicam paratus fuit, dum mihi non creditur, etiam mentitus esse reprehendor. Sed etsi sacerdos non sum, scio gravem esse hanc injuriam sacerdoti,

Epist. XL [Al. 31]. — (a) Hoc est, convenire cum republica, et fœdus inire.

(b) Ita Vatic., Anglic., Norm., Corb. In Editis, quibus favet Cod. Reg., quoniam Ariulfo. In Regio tamen legitur Arnulfo. Ariulfus dux erat Spoleti, ex Paulo Diacon., lib. iv Histor. Langob., c. 17.

(c) Hebraice, אריות, quod etiam aliquando signi-

ut veritati serviens, fallax credatur. Et dudum novi (b) quoniam Nordulpho plus est creditum quam mihi, Leoni amplius quam mihi, et nunc eis qui esse ad medium videntur plus quam meis assertionibus credulitas impenditur.

Et quidem si terræ meæ captivitas per quotidiana momenta non excresceret, de despectione mea atque irrisione lætus tacerem. Sed et hoc me vehementer affligit, quia ego unde crimen falsitatis tolero, inde Italia quotidie ducitur sub Langobardorum jugo captiva. Dumque meis suggestionibus in nullo creditur, vires hostium immaniter excrescunt. Hoc tamen piissimo domino suggero, ut de me mala omnia quælibet existimet, de utilitate vero reipublicæ et causa ereptionis Italiæ non quibuslibet facile piæ aures præbeat, sed plus rebus quam verbis credat. Sacerdotibus autem (Caus. 11, q. 1, c. 41) non ex terrena potestate dominus noster citius indignetur, sed excellenti consideratione propter eum cujus servi sunt, eis ita dominetur, ut etiam debitam reverentiam impendat. Nam in divinis eloquiis aliquando sacerdotes dii, aliquando angeli vocantur. Nam et per Moysen de eo qui ad juramentum deducendus est, dicitur: *Applica illum (c) ad deos (Exod. xxi, 8), id est ad sacerdotes.* Et rursus scriptum est: *Diis non detrahes (Ibid. 28), scilicet sacerdotibus.* Et propheta ait: *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est (Malach. ii, 7).* Quid ergo mirum si illos vestra pietas dignetur honorare, quibus in suo eloquio honorem tribuens, eos aut angelos, aut deos ipse etiam appellat Deus?

767 Ecclesiastica quoque testatur historia, quia cum piæ memoriæ Constantino principi scripto oblatæ accusationes contra episcopos fuissent, libellos quidem accusationis accepit, sed eosdem qui accusati fuerant episcopos convocans, in eorum conspectu libellos quos acceperat incendit, dicens: *Vos dii estis, a vero Deo constituti. Ille, et inter vos causas vestras (d) disponite, quia dignum non est ut nos iudicemus deos.* In qua tamen sententia, pie domine, sibi magis ex humilitate quam illis aliquid præstitit ex reverentia impensa. Ante eum (e) quippe pagani in republica principes fuerunt, qui verum Deum nescientes, deos ligneos, et lapideos colebant, et tamen eorum sacerdotibus honorem maximum tribuebant. Quid ergo mirum si Christianus imperator veri Dei sacerdotes dignetur honorare, dum pagani, ut prædiximus, principes honorem impendere sacerdotibus noverunt qui diis ligneis et lapideis serviebant?

Hæc ergo pietati dominorum non pro me, sed pro cunctis sacerdotibus suggero. Ego enim homo peccat iudices.

(d) Editi, *discutite*. De hoc præclaro Constantini magni facinore lege Baronium ad an. 325, n. 12 et sequentibus; et ex nuperrimis scriptoribus, Tillemontium in Historia imperatorum, in Constantino Magno. Vide Sozomenum. lib. 1, c. 16.

(e) Norm., *quique*. Tres. Vatic., *quoque*.

cator sum. Et quia omnipotenti Deo incessanter quotidie delinquo, aliquid mihi apud tremendum examen illius esse remedium suspicor, si incessantibus quotidie plagis ferior. Et credo quia eundem omnipotentem Dominum tanto vobis amplius placatis, quanto me ei maleservientem districtius affligitis. Multas enim jam plagas acceperam, et supervenientibus dominorum jussionibus, inveni consolationes quas non sperabam. Si enim possum, has celeriter plagas enumero.

Primum quod mihi pax subducta est, quam cum Langobardis in Tuscia positus sine ullo reipublicæ dampendio feceram. Deinde corrupta pace, de Romana civitate milites ablatis sunt. Et quidem alii ab hostibus occisi, alii vero Narniis et (f) Perusii positi; et ut Perusium teneretur, Roma relicta est. Post hoc plaga gravior fuit (g) adventus Agilulphi, ita ut oculis meis cernerem Romanos more canum in collis funibus ligatos, qui ad Franciam ducebantur venales. Et quia nos qui intra civitatem fuimus, Deo protegente, manus ejus evasimus, quæsitum est unde culpabiles esse videremur, videlicet cur frumenta defuerint, quæ in hac urbe diu multa servari nullatenus possunt, sicut in alia suggestione plenius indicavi. Et quidem de memetipso in nullo turbatus sum, quia teste conscientia fateor, adversa quælibet pati paratus sum, dummodo hæc omnia cum salute duntaxat meæ animæ evadam. Sed de gloriosis viris Gregorio præfecto et Castorio magistro militum non mediocriter sum afflictus, qui et omnia quæ poluerunt fieri nullo modo facere neglexerunt, et labores vigiliarum et custodiæ civitatis in eadem obsessione vehementissimos pertulerunt, et post hæc omnia gravi dominorum indignatione percussi sunt. De quibus patenter 768 intelligo quia eos non sua acta, sed mea persona gravat. Cum qua, quia pariter in tribulatione laboraverant, post laborem pariter tribulantur.

Quod autem dominorum pietas illud mihi pavendum et terribile omnipotentis Dei iudicium intentat, rogo per eundem omnipotentem Dominum ne hoc ulterius quidem faciat. Nam adhuc nescimus qui ibi qualis sit. Et Paulus egregius prædicator ait: *Nolite iudicare ante tempus, donec veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium* (1 Cor. 13 5). Hoc tamen breviter dico, quoniam indignus et peccator plus de venientis Jesu mi-

sericordia quam de vestræ pietatis justitia præsumo. Et sunt multa quæ de iudicio illius homines ignorant, quia fortasse quæ vos laudatis, ille reprehendet; et quæ vos reprehenditis, ille laudabit. Inter hæc ergo omnia incerta, ad solas lacrymas redeo, petens ut idem omnipotens Deus piissimum Dominum nostrum et sua hic manu regat, et in illo terribili iudicio liberum ab omnibus delictis inveniat. Et me ita placere, si necesse est, hominibus faciat, ut æternam ejus gratiam non offendam.

EPISTOLA XLI.

AD CONSTANTINAM AUGUSTAM.

Imperatori suggerat Corsos ac Siculos inique ac nimium gravari. Etsi minus in Italix expensas haberetur pecuniæ, compescendos tamen oppressorum gemitus.

Gregorius Constantinæ Augustæ.

Cum (a) serenissimam Dominam sciam de cœlesti patria atque animæ suæ vita cogitare, culpam me committere vehementer existimo, si ea quæ pro timore omnipotentis Domini sunt suggerenda siluero. (Grat. 12, q. 1, c. 8.)

Dum in Sardinia insula multos esse gentilium cognovissem, eosque adhuc prave gentilitatis more idolorum sacrificiis deservire, et ejusdem insulæ sacerdotes ad prædicandum Redemptorem nostrum torpentes existere, unum illuc ex Italiæ episcopis misi, qui multos gentilium ad fidem Domino cooperante perduxit. (b) Sed rem mihi sacrilegam nuntiavit, quia hi qui in eidolis immolant iudici præmium persolvunt, ut eis hoc facere liceat. Quorum dum quidam baptizati essent, et immolare jam idolis (c) desivissent, adhuc ab eodem insulæ iudice, etiam post baptismum, (d) præmium illud exigitur quod dare prius pro idolorum immolatione consueverant. Quem cum prædictus episcopus increparet, (e) tantum se suffragium promississe respondit, ut nisi de causis etiam talibus impleri non possit. Corsica vero insula tanta nimietate exigentium et gravamine præmitur exactio- num, ut ipsi qui in illa sunt eadem quæ exiguntur complere vix filios suos vendendo 769 sufficiant. Unde fit ut, derelicta pia republica, possessores ejusdem insulæ ad nefandissimam Langobardorum gentem cogantur effugere. Quid enim gravius, quid crudelius a barbaris pati possunt quam ut constricti atque compressi suos vendere filios compellantur? In Sicilia autem insula (f) Stephanus quidam, marinarum partium chartularius, tanta præjudicia tan-

(f) In tribus Vatic., *Perusix*; et infra, *Perusia*. In Norm., Corb., et al., *Perusio positi*.

(g) Hæc fusius referuntur hom. ultima in Ezech. Vide Paulum Diac., lib. iv. Ilist., c. 8.

EPISTR. XLI [Al. 33]. — (a) Gratianus legit, *cum devotissimam*.

(b) Excusi, *sed quidam*, invitis Mss. Et sane melius legitur, *sed rem mihi sacrilegam nuntiavit*, scilicet episcopus ad prædicandum in Sardiniam profectus.

(c) Tres Vatic., Reg. et Norm., *deservissent*.

(d) Norm., *præmium illud exiguntur*.

(e) Suffragium hic usurpatur pro pecunia, quæ sagaloribus aulicis datur promittiturve honoris adipiscendi causa. Quo etiam nomine erat actio, nec ob id locus erat legi Julix de ambitu, imo et princi-

pes ipsi suffragii titulo pecunias accipiebant sive suffragia despotica. Ita Cujacius in expositione Novellæ 8, *de præsidibus*, qua Justinianus omne suffragiorum genus sustulit. Vide præfationem illius novellæ, et c. 1 et 7, ubi reperies multa contra officiorum venalitatem. Vide etiam Suetonium, in Vespasiano, c. 13 et 23. GUSSANV.

(f) Ipse est haud dubie cujus meminit epist. 3 libri III, indict. 11. Chartularius marinarum partium is dicitur qui pecunias publicas istarum partium tractabat et administrabat: Gallis *Receveurs des droits, de contributions d'impositions*. Vide Cujacium ad leg. 3 Cod., tit. de canon. largit. tit., et Turnebum, lib. Adversar. vii, c. 2, ubi multa de chartulariis. *Partim ex GUSSANV.*

tasque oppressiones operari dicitur, invadendo loca singulorum, atque sine dictione causarum per possessiones ac domos (g) titulos ponendo, ut si velim acta ejus singula quæ ad me pervenerunt dicere, magno volumine hæc explere non possim.

Quæ omnia serenissima domina solerter aspiciat, et oppressorum gemitus compescat. Hæc enim ego ad piissimas aures vestras pervenisse non suspicor. Nam si pervenire potuissent, nunc usque minime permansissent. Quæ piissimo domino apto sunt tempore suggerenda, ut ab anima sua, ab imperio atque a filiis suis (h) tale hoc tantumque peccati pondus amoveat. Qui scio quoniam dicturus est quia nobis in Italiæ expensis transmittitur quicquid de prædictis insulis aggregatur. Sed ego suggero ad hoc ut etsi minus expensæ in Italia tribuantur, a suo tamen imperio oppressorum lacrymas compescat. Nam et idcirco fortasse tantæ expensæ in hac terra minus ad utilitatem proficiunt, quia cum peccati aliqua admistione colliguntur. Præcipiant ergo serenissimi domini nil cum peccato colligi. Et scio quia etsi parum reipublicæ attribuitur utilitatibus, ex eo multum respública (i) adjuvatur. Quametsi fortasse contingat expensis minoribus minus adjuvari, melius est tamen temporaliter nos non vivere, quam vos ad æternam vitam obstaculum aliquod invenire. Quæ enim mentes, qualia viscera parentum esse possunt, perpendite, quando filios suos distrahunt ne torqueantur. Qualiter autem miserendum sit filiis aliorum, hoc bene sciunt qui habent proprios. Unde mihi hæc breviter suggestisse sufficiat, ne si ea quæ in his partibus aguntur pietas vestra non cognosceret, me apud districtum judicem silentii mei culpa multaret.

EPISTOLA XLII.

AD SEBASTIANUM EPISCOPUM.

Ad amorem cælestium se hujus vitæ doloribus impelli. Quos patitur recenset. Sebastianum, quod oblatæ ab Anastasio Ecclesiæ regimen suscipere noluerit, laudat. Si ad hoc unquam consentire decreverit, petit ut in amore sibi alium non præponat.

Gregorius Sebastiano (a) episcopo Sirmiensi.

Dulcissima atque suavissima fraternitatis tuæ scripta suscepi. Quæ mihi, quamvis nunquam desit a corde, sanctitatem tamen vestram, quasi corporaliter præsentem fecerunt. Sed omnipotentem Dominum rogo, ut sua vos dextera protegat, (b) vobisque et hic tranquillam vitam, et quando ei placuerit, præmia æterna concedat. ¶ Sed peto, si illo me amore diligitis, quo præsentem semper amastis, ut pro me enixius exoretis, quatenus omnipotens Deus a peccatorum meorum nexibus me citius solvat, et

(g) De titulis, supra, lib. 1, epist. olim 63, nunc 65.

(h) Excusi, tale hoc tantumque facinus peccati que pondus amoveat. Qui scio.

(i) In vulgatis, adjuvatur. Quod etsi, etc. Omnes Vatic., Norm., Collectio Pauli, etc., habent Quam, et refertur ad rempublicam.

EPIST. XLII [Al. 35.] — (a) In Excusis, episcopo Rhinensi. In Collect. Pauli et in Vatic. D. episcopo Rhinensi. Quem exhibemus titulum suppeditari nobis

A corruptionis hujus pondere exutum suo conspectui liberum existere faciat. Quamvis enim inæstimabilis sit cælestis patriæ dulcedo, quæ trahat, multi tamen in hac vita dolores sunt qui ad amorem cælestium quotidie impellant. Qui mihi in hoc ipso solum vehementer placent, quia placere in hoc mundo aliquid non permittunt.

Quæ enim, frater sanctissime, de amici vestri domni Romani persona in hac terra patimur, loqui minime valemus. Breviter tamen dico, quia ejus in nos malitia gladios Langobardorum vicit; ita ut benigniores videantur hostes, qui nos interimunt, quam reipublicæ judices, qui nos malitia sua, (c) rapinis atque fallaciis in cogitatione consumunt. Et uno tempore curam episcoporum atque clericorum, monasteriorum quoque et populi gerere, contra hostium insidias sollicitum vigilare, contra ducum fallacias atque malitias suspectum semper existere, cujus laboris, cujus doloris sit, vestra fraternitas tanto verius penset, quanto me qui hæc patior purius amat. (Cf. Joan. Diac. l. III, n. 49.)

Præterea debitum salutationis alloquium solvens, indico quod ad me Bonifacio defensore referente pervenerit, quia vir sanctissimus frater noster dominus (d) Anastasius patriarcha in una suarum civitatum regendam vobis Ecclesiam committere voluit, et consentire noluerit. Quem sensum, ac sapientiam vestram valde ego libenter amplexus sum, laudavi vehementer, et vos felices, me infelicem esse deputavi, qui hoc tali tempore regimen Ecclesiæ suscipere consensi. Si tamen animus vester fortasse fratribus condescendendo, et misericorditer operibus intentus ad hoc unquam consentire decreverit, peto ut amoris meo alium minime præponatis. Sunt enim in Sicilia insula Ecclesiæ vacantes episcopis, et si vobis placet auctore Deo Ecclesiam regere, juxta beati Petri apostoli limina, cum ejus adjutorio melius potestis. Sin vero non placet, feliciter state, ut ista in vobis intentio permaneat, et pro nobis infelicibus exorate. Omnipotens autem Deus in quocumque vos esse loco voluerit, sua protectione custodiat, et ad cælestia vos dona perducat. (Cf. Joan. Diac. l. III, n. 13.)

EPISTOLA XLIII.

AD EULOGIUM ET ANASTASIIUM EPISCOPOS.

D *Tum Pelagii decessoris sui, tum suas ad Joannem, titulum universalis episcopi sibi arrogantem, epistolas mittit. Hortatur enixe ut communi consilio atque uno spiritu illius superbiam insequantur.*

Gregorius (a) Eulogio episcopo Alexandrino, et Anastasio episcopo Antiocheno.

tres alii Vatic., Norm. omnes, Reg., Colbert., Corb., etc. Ita etiam legitur apud Joan. Diac., lib. III, capp. 43 et 49, tam in Mss. quam in Editis.

(b) Vulgati, nobisque; non ex Mes.

(c) Vatic. D, rapinis, fallaciis, atque flagitiis.

(d) Episcopo Rhiziniensi cum Anastasio arctam necessitudinem tuisse apparet ex ep. 27, nunc 28 lib. 1, cum Anastasius sede pulsus erat. Gussanv.

EPIST. XLIII [Al. 36.] — (a) Fuit quadragesimus

Cum prædicator egregius dicat: *Quandiu quidem sum gentium apostolus, ministerium meum honorificabo* (Rom. xi, 13). Qui rursus alias dicit: *Facti sumus ut parvuli in medio vestrum* (I Thess. ii, 7), exemplum procul dubio nobis sequentibus ostendit, ut et humilitatem teneamus in mente, et tamen ordinis nostri dignitatem servemus in honore, quatenus nec in nobis humilitas timida, nec erectio sit superba. Ante hos siquidem annos (b) octo, sanctæ memoriæ decessoris mei Pelagii tempore, frater et coepiscopus noster Joannes in Constantinopolitana urbe ex causa alia occasionem quærens synodum fecit, in qua se universalem appellare conatus est. Quod mox idem decessor meus ut agnovit, directis litteris ex auctoritate sancti Petri apostoli ejusdem synodi acta cassavit. Quarum videlicet epistolarum sanctitati vestræ exemplaria studui destinare. Diaconum vero qui juxta morem pro responsis Ecclesiæ faciendis piissimorum dominorum vestigiis adhærebat, cum præfato consacerdote nostro missarum solemniam celebrare prohibuit. Cujus ego quoque sententiam sequens, similia prædicto consacerdoti nostro scripta transmisi, quorum exemplaria vestræ beatitudini censui transmittenda, hoc præcipue intendens, ut hac de re, qua ex (c) nova superbia tota universalis Ecclesiæ viscera perturbantur, prius sæpe fati fratris nostri animum modesta intentione pulsemus. Qui si nequaquam a suæ elationis rigore voluerit inclinari, tunc quid fieri debeat, cum omnipotentis Dei solatio subtilius pertractetur.

Sicut enim veneranda mihi vestra sanctitas novit, per sanctam Chalcedonensem synodum pontifici sedis apostolicæ, cui Deo disponente deservio, hoc universitatis nomen oblatum est. Sed nullus unquam decessorum meorum hoc tam profano vocabulo uti consensit, quia videlicet si unus patriarcha universalis dicitur, patriarcharum nomen cæteris derogatur. Sed absit hoc, absit a Christiani mente id sibi velle quempiam arripere, unde fratrum suorum honorem imminuere ex quantalacunque parte videatur. Cum ergo nos hunc honorem nolumus oblatum suscipere, pensate quam ignominiosum sit hunc sibi quempiam violenter usurpare voluisse.

Propterea sanctitas vestra in suis epistolis neminem unquam universalem nominet, ne sibi debitum detrahat, cum alteri honorem offert indebitum. Nec

septimus episcopus Alexandrinus, vir insignis pietatis et scientiæ De eo Joan. Moschus, Limonarii c. 146 et 147, Evagrius, lib. v, c. 16. Photius, in Biblioth., cod. 208, 225, 226, 227, 230, 280, ejus scriptorum mentionem facit. GUSSANV.

(b) Epistola Pelagii II, de qua paulo post sanctus doctor, data legitur mense Martio, indict. 5, a qua usque ad indict. 13 octo numerantur anni.

(c) Novam non fuisse contendit Gussanvillæus. In concilio Constantinopolitano, inquit, sub Menna, etc., an. 536, idem titulus reperitur centies, quem Binus vult irrepsisse: *Nisi dicamus*, inquit, *Constantinopolitanum habito respectu ad subjectos sibi in Oriente episcopos ac sacerdotes universalem appellari*. Vide

hac in re de serenissimis dominis animum vestrum mordeat sinistra suspicio, quia omnipotentem Dominum metuit, et contra statuta evangelica, contra sacratissimos canones agere aliquid nullo modo consentit. Ego vero quamvis a vobis per longa terrarum atque maris intervalla disjunctus sim, sum tamen omnino vobis corde conjunctus. Idque de vestra beatitudine erga me modis omnibus confido, quia cum me vicissim diligitis, a me non longe estis. (d) Unde magis gratias referimus grano illi sinapis (Matth. xiii, 31, 32), quia ex 772 modici despiciabilisque seminis specie ita est, ramis ex eadem radice surgentibus atque sese distendentibus usquequaque diffusus, ut in eis volatilia cœlicuncta nidificent. Gratiaque sit fermento illi, (e) quod tribus farinæ satis totius humani generis massam in unitate conspersit (Matth. xiii, 33). Atque parvo lapidi, qui abscissus de monte sine manibus, occupavit universam faciem orbis terræ (Dan. ii, 35). Qui ad hoc se usquequaque distendit, (f) ut ex humano genere in unitatem redacto, totius corpus perficeretur Ecclesiæ, itaque ita ad totius (g) compaginis pertineret commodum membrorum partialis ista distinctio.

Unde nos quoque a vobis non longe sumus, quia in illo qui ubique est unum sumus. Agamus ergo ei gratias qui solutis inimicitias, in carne sua fecit ut in omni orbe terrarum unus esset grex, et unum ovile sub se uno pastore, memores semper quid nos prædicator veritatis admoneat, dicens: *Solliciti servate unitatem spiritus in vinculo pacis* (Ephes. vi, 3). Et: *Pacem sectamini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum* (Hebr. xii, 14). Qui aliis quoque discipulis dicit: *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes* (Rom. xii, 18). Vidit enim pacem bonos cum malis habere non posse; et idcirco, sicut nostis, præmisit, *Si fieri potest*.

Sed quia pax nisi in duabus partibus firmari non valet, cum hanc mali fugiunt, boni tenere medullitus debent. Unde et mire dicitur, *Quod ex vobis est*, ut videlicet in nobis maneat, etiam cum a pravorum hominum mente repellitur. Quam videlicet pacem tunc veraciter tenemus, cum superborum culpas charitate simul et justitia insistente prosequimur, cum eos diligimus et eorum vitia odio habemus. Opus quippe Dei homo est, sed opus hominis vitium. Nos ergo discernamus quid Deus, quid item homo

titulum novell. 42, quem Binus indicat, ejusdemque collectoris notam, act. 3 conc. Chalced., ubi contendit repugnante multis in locis sancto Gregorio hanc universalis appellationem a summis pontificibus non semel usurpatam, a sancto Leone epist. 54, nunc 78, quod falsum est: se quidem dicit episcopum Romanum et universalis Ecclesiæ, ut hic sanctus Gregorius vocat Eulogium et Anastasium universæ Ecclesiæ patriarchas. GUSSANV.

(d) Ita unanimiter Mss., at Excusi, et magis.

(e) Idem vulgati, *quo tribus*, etc.

(f) Quatuor Vatic., *ut ex omni humano genere in unitatem redactum totius*, etc.

(g) Quatuor Vatic. et Corb., *compagis*.

fecerit, neque propter errorem odio habeamus hominem, neque propter hominem diligamus errorem.

Unita ergo mente insequamur in homine malum superbiam, ut ab hoste suo, videlicet errore, prius ipse homo liberetur. Præstabit vires omnipotens Redemptor noster charitati atque iustitiæ, præstabit nobis longe a nobis positam unitatem spiritus sui, ipse cujus artificio quasi in arcæ modum quatuor mundi constructa lateribus, atque imputribilium lignorum compage, et bitumine charitatis astricta, nullius adversitate spiritus, nullius venientis extrinsecus tumore fluctus perturbatur Ecclesia.

Sed quemadmodum illius gubernante gratia petendum est ut nulla nos superveniens exterius unda conturbet, ita ex totis orandum est visceribus, fratres charissimi, ut suæ providentiæ dextera cumulum sentinæ in vobis interioris exhauriat. Adversarius quippe diabolus qui contra 773 humiles sæviens, sicut leo rugiens circuit quærens quem devoret (I Petr. v, 8), non jam, ut cernimus, caulas circum, sed ita valide in quibusdam Ecclesiæ necessariis membris dentes figit, ut nulli sit dubium quia nisi unanimiter, favente Domino, cunctorum provida pastorum turba concurrat, omne, quod absit, citius ovile dilaniet. Perpendite, fratres charissimi, (h) quis e vicino subsequitur, cujus et in sacerdotibus erumpunt tam perversa primordia. Quia enim juxta est ille de quo scriptum est: *Ipse est rex super universos filios superbiam* (Job, xli, 25); quod non sine gravi dolore dicere compellor, frater et coepiscopus noster Joannes mandata dominica, apostolica præcepta, regulæ Patrum despiciens, cum per relationem præcurrere conatur in nomine.

Vestræ autem beatitudini indicet omnipotens Deus quam gravi considerationis hujus gemitu torqueor, quod ille quondam mihi modestissimus, ille omnibus dilectus, ille qui in eleemosynis, orationibus, atque jejuniis videbatur occupatus, ex eo in quo sedebat cinere, ex ea (i) quam prædicabat humilitate, jaçantiam sumpsit, ita ut universa sibi tentet ascribere, et omnia quæ (k) soli uni capiti coherent, videlicet Christo, per elationem pompatici sermonis ejusdem Christi sibi studeat membra subjugare. Nec mirum, quod ille tentator, qui initium omnis peccati scit esse superbiam, (l) et tunc ea in primo homine ante omnia usus est, et nunc eam quibusdam hominibus ponit in fine virtutum, ut qui aliquatenus bonis vitæ studiis ejus videbantur crudelissimas manus effugere,

(h) Excusi, quid e vicino.

(i) In Vulgatis, *prxtendebat*.

(k) Caput essentielle intelligit, a quo omnis gratia in singula corporis membra defluit. Est tamen ipse summus pontifex alio modo caput totius Ecclesiæ, ut minister primarius, et unitatis ecclesiasticæ centrum visibile, cui omnes conjungi et coherere debent tanquam capiti. De Christo Ecclesiæ capite, epist. 38, nunc 18. GUSSANV.

(l) Vatic. D: *Et tunc eam primo homini suadere ante omnia ausus est, et nunc eam quibusdam hominibus in fine virtutum intendere. Et qui.*

(m) Ita cum Vatio. D, quinque Anglic., omnibus

eis in ipsa meta boni operis, et in ipsa quodammodo apponat perfectionis conclusione tendiculum.

Unde magnopere orandum est, et omnipotens Deus assiduis precibus implorandus, ut hunc a mente illius avertat errorem, hoc ab unitate atque humilitate Ecclesiæ malum superbiam et confusionis amoveat. Et favente Domino omnibus viribus concurrendum atque providendum, ne in unius veneno sermonis viventia in Christi corpore membra moriantur. Si enim hoc dici licenter permittitur, honor patriarcharum omnium negatur. Et cum fortasse is in errore perit, qui universalis dicitur, nullus jam episcopus remansisse in statu veritatis invenitur.

(m) Oportet ergo ut constanter ac sine præjudicio servetis, sicut accepistis, Ecclesias, et nihil sibi in vobis hæc tentatio diabolicæ usurpationis ascribat. State fortes, state securi: scripta cum universalis nominis falsitate nec dare unquam, nec suspicere præsumatis. Omnes episcopus curæ vestræ subjectos ab hujus elationis iniquatione prohibete, ut universa vos Ecclesia patriarchas, non solum in bonis operibus, sed etiam in veritatis auctoritate cognoscat. Si qua autem forsitan adversa subsequuntur, unanimiter persistentes, etiam moriendo debemus ostendere, 774 (n) quia in damno generalitatis nostrum specialiter aliquid non amamus. Dicamus cum Paulo: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (Philip. i, 21). Audiamus quod primus omnium pastorum dicit: *Si quid patimini propter justitiam, beati critis* (I Petr. iii, 14). Mihi enim credite, quia honorem, quem pro prædicanda veritate suscepimus, si necessitatis causa exigat, securius pro eadem veritate relinquimus, quam tenemus. Pro me autem, sicut vestram charissimam beatitudinem decet, orate, ut hoc quod vobis loqui audeo, operibus ostendam.

EPISTOLA XLIV.

AD LEONTIUM EPISCOPUM.

De visitatione Ariminensi melius procuranda.

Gregorius (a) Leontio episcopo, visitatori Ariminensis Ecclesiæ.

Clero Ariminensis Ecclesiæ (Grat. 48, q. 2, c. 6), cujus visitator es, conquerente comperimus (b) quod remotis omnibus, fraternitas tua hominibus suis patrimonii ejus gubernationem cæterasque utilitates commiserit peragenda. Quod si ita est, querelam ejusdem cleri ineptam esse non credimus. Ea de re hinc hortamur affatibus, ut omnia quæ ad suprascriptam Ecclesiam pertinent, per proprios ejus homi-

Norm., Corb. et Collect. Pauli, vet. Editi. In recent., quibus favent Reg. et quidam Vatio., *obtestor ergo*.

(n) Hic redimus adhuc ad veterum Ed. lectionem, Mss. omnium Vatic., Anglic., Norm., Reg., Collect. Pauli, etc., auctoritate firmatam. Recent. habent, *quia in damnando generalitatis nomine nostrum specialiter*. In hac Gregorii epistola, multa ex epist. 8 Pelagii II excerpta agnoscimus.

Epist. XLIV [Al. 42]. — (a) Urbinati scilicet episcopo, ex epist. 24 lib. iii, indict. 11. In Norm., Corb. et aliis Mss., legitur tantum *Leontio episcopo*.

(b) Excusi, quod remotis omnibus clericis.

nes, quos ipse prævideris, sive per diaconum latorem A presentium gubernari agique disponas, ut nulla eis adversum te justa murmurandi relinquatur occasio. Si vero quædam de eis infidelitatis est fortasse suspicio, cum eis quoque homines tuos in actione constitue, ut alterna erga se sollicitudine debeant esse custodes, rationes tibi modis omnibus posituri.

Quidquid vero de redditibus Ecclesiæ ipsius accoserit, quatuor juxta consuetudinem oportet fieri portiones: unam scilicet quæ clero præbenda sit, aliam quæ pauperibus. De reliquis autem duabus partibus tres fieri volumus, unam sartis tectis profuturam, aliam pro sustentatione sua Castorio proprio episcopo dirigendam, reliquam tibi met retinendam. Si quis igitur in suprascriptæ Ecclesiæ clero dignus fuerit presbyter, vel diaconus, sive in gradu alio ordinari, liberam habebis ex nostra auctoritate eum promovendi licentiam.

In lucrandis ergo animabus invigila, circa cleri retitudinem esto sollicitus. Utilitates Ecclesiæ, cujus visitationem geris, injuste perire vel deteriorari nulla subreptione permittas, ne, quod absit, et apud Deum perpetui labem periculi, et apud nos reatum culpæ possis incurrere.

Comperimus præterea (c) aliquot te annonas de publico consequi, et hac ex re verecundia comprimi, atque in causis Ecclesiæ, vel defensione pauperum, ut congruit, non esse efficacem. Propterea 775 abstinendum est ab hoc quod verecundiam incutit, et stipendiis quæ de Ecclesia consequeris debes esse contentus. Nam si aliter facere post nostram adhortationem volueris, aliam de te estimationem habebimus. Quippe qui commissos tibi avaritiæ militare doces, quos sufficientibus stipendiis instituis non esse contentos.

(a) EPISTOLA XLV.

AD ANDREAM SCHOLASTICUM.

Castorium chartularium commendat.

Gregorius Andreæ scholastico.

Qualiter de gloriæ vestræ debeamus sinceritate præsumere, cognitæ devotionis qualitas, quam beato Petro apostolorum principi olim exhibuistis ostendit. Cujus licet causis mente vos adesse promptissima confidamus, non tamen ab re est si ea quæ sponte egistis nostra ex abundanti epistola deprecamur. Atque ideo salutantes, paternæ charitatis affectu petimus, ut quia latorem presentium Castorium chartularium nostrum pro necessariis illic causis direximus, vestra eum ope in omnibus adjuvetis, atque illi bonitatis vestræ consilio, quocunque ne-

(c) In vulgatis, *aliquid te annonæ, de publico*, hoc est de fisco. Vituperat Leontium, quod, propriis stipendiis non contentus, ex fisco annonam acciperet. Laudat Severus Sulpic. episcopos Aquitanos, Gallos, et Britannos, qui concilio Ariminensi interfuerunt, quod annonis et cellariis, hoc est hospitibus ab Augusto sibi oblati uti noluerint, sed propriis sumptibus ali maluerint, tribus duntaxat exceptis, lib. II Hist. sacræ.

EPIST. XLV [Al. 15, indict. 2]. — (a) Hæc epistola abest a Mss. Anglic. et a plerisque. Legitur in San-

cesse fuerit, concurratis, quatenus fultus Christianitatis vestræ solatio, ad explenda quæ sibi in juncta sunt volens et idoneus possit inveniri. Sic etenim et vos quæ vestra sunt facitis, et nos pro vobis enixius orare compellitis. Omnipotens Deus gratiæ suæ vos tuitione præmuniat, et ita actus vestros in suo sicut desideratis propitius timore disponat, ut a malis omnibus hic exuat, et ad gaudia vos æterna perducatur.

EPISTOLA XLVI.

AD BASILIUM.

Laudat ejus zelum pro Ecclesiæ unitate. Ipsum excitat ne a procuranda schismaticorum reversione deterreatur.

Gregorius (a) Basilio.

Multum cor nostrum vestræ magnitudini congaudet, quod sic vos studiosos in vestris actibus invenimus, ut vobis et apud homines gloriam, et apud omnipotentem Deum præmia mercedis (b) acquiratis. Inter alia igitur laudanda quæ agitis qualiter vos contra Ietricorum schisma pro unitate Ecclesiæ amoris olim fervor accenderit, et multorum testificatione, et nostrorum modo plene relatione cognovimus. Unde Redemptoris nostri misericordiam exoramus, ut sua vobis in omnibus gratia suffragetur, et affectu vos implere tribuat, quod velle concessit. Quia ergo hac in re tanto commoda retributionis accrescunt, quanto et studium laboris augetur, (c) paternam vos dilectione salutantes hortamur, ut opportunitate occasionis inventa, efficaciam vestram exercere enixius debeatis. atque id modis quibus possibile fuerit, omni studio agere contendatis, quatenus prædicabile desiderium vestrum de reversione errantium adjuvante Domino compleatis. Præsentium vero portitorem Castorium chartularium nostrum, quem pro quibusdam illic causis 776 transmisimus, magnitudo vestra, ut bona sua multiplicet, suis in omnibus studeat solatiis adjuvare. Omnipotens Deus sua vos protectione cum filiis et omni domo vestra ab omni adversitate tueatur atque custodiat, vobisque et presentis vitæ prosperitatem, et lætitiarum futuræ concedat.

EPISTOLA XLVII.

AD MASTALONEM.

Ipsius pro Ecclesiæ unitate zelum laudat. A procuranda schismaticorum reversione non deterratur.

Gregorius Mastaloni.

Responsalium nostrorum relatione comperimus quod pro amore unitatis Ecclesiæ tantus vos divini zeli ardor accenderit, ut quoscunque valueritis, non desinatis ad sinum matris Ecclesiæ revocare, atque, ut bonus fidelisque famulus luerum quotidie de ac-

Victorino, in Remigiano 700 ann., alio a Rhemensi jam sæpe commemorato, et in unico ex Vaticanis.

EPIST. XLVI [Al. 94, indict. 2]. — (a) In Vatic. A, *Basilio episcopo*, sed mentose, ut probat titulus *magnitudinis* Basilio datus. Præterea sanctus Gregorius in fine epistolæ meminit filiorum ejus, quod episcopo raro convenire potest.

(b) Vel *acquirant*, scilicet actus, ut legitur in tribus Vat.

(c) In iisdem, *paterna vos dulcedine*.

EPIST. XLVII. Al. 95, indict. 2.

communi filio Probino presbytero veniente transmitterem. Et tuæ quidem caritati in eo opere tertiae et quartæ partis 778 Codices non transmissi, (b) quia eos solummodo ex eisdem partibus Codices jam monasteriis dedi. Hos itaque sanctitas tua studiose percurrat, et peccata mea studiosius debeat, ne mihi culpæ gravioris sit quod quasi scire videor quod agere prætermi. In hac vero Ecclesia quantis causarum tumultibus premor, ipsa caritati tuæ epistolæ meæ brevitatis innotescit, quando ei parum loquor, quem magis omnibus diligo.

EPISTOLA I.

AD JOANNEM ABBATEM.

Ad monasterium sancti Andree proficiscatur, vitiosos coerciturus ac puniturus.

Gregorius Joanni abbati (a) de Regio.

Ea quæ ad correptionem religiosarum pertinent personarum nos præterire nec decet, nec convenit. Pervenit itaque ad nos in monasterio sancti Andree, quod juxta (b) Vulcanum est positum, multa perpetrari facinora. Atque ideo auctoritatis nostræ præceptione suffulsum ad id te monasterium proficisci necesse est, et omnia quæ diuntur subtili investigatione discutere. Et si ita, quod absit, inveneris, sic in illos regulariter vindicabis, ut digna coscœrcitio a pravis et illicitis de cætero doceat actibus abstinere.

EPISTOLA LI.

AD PETRUM ET PROVIDENTIUM EPISCOPOS.

Scribit de fide eis satisfacturum se, promittitque Romam venientibus nullam molestiam illaturum.

Gregorius Petro et (a) Providentio episcopis Istriæ.

Deus, qui lætatur in unitate fidelium, et revelat quærentibus veritatem, cordi vestro, dilectissimi fratres, aperiat quanto vos desiderio in gremio cupiam sanctæ universalis Ecclesiæ contineri, et in ejus manere unitate concordēs. Quod fore non dubito, si, abstracto contentions stimulo, satisfieri vobis veraciter de his quibus est dubietas intendatis. Re-meantis autem Castorii notarii mei relatione edoctus cum fraternitatem vestram ad me habere desiderium veniendi, si promissum fuerit quia nullam molestiam sustinebit. Hoc ego cognoscens et opto, et succensus ardore charitatis invito, ut ad me veniendi debeatis laborem assumere, quatenus pariter conferentes, quæ vera et Redemptori nostro sunt placita, et communiter loquamur, et modis omnibus D teneamus. 779 Ego vero, divinæ protectionis gratia suffragante, satisfacere vobis de quibus dubitatis

(b) Ita restituimus ad Mss. Vatic., Norm., Corb., Rhem., etc., cum in Editis legatur: *Quia eos solummodo invenio, quos ex ejusdem partibus Codices, quos jam monasteriis dedi excerpti.* Quid intricatius et obscurius?

Epist. I [Al. 48]. — (a) In multis et melioribus Codicibus omittitur de Regio.

(b) Fortasse intelligit Vulcani insulam Stœliæ adjacentem, et Liparæ proximam, quæ nunc *Vulcano* vulgo dicitur. De hac Maro, *Æneid.* viii:

Vulcani domus et Vulcania nomine tellus.

Epist. II [Al. 44]. — (a) Sic appellatur hic episcopus in omnibus Vatic., Anglic., Norm., Tel-

A paratus sum; et confido de omnipotentis Dei clementia quod ita vobis satisfactio mea interius inhærebit, et nihil charitati vestræ de cætero possit ambiguum remanere. Nam illa quæ sanctissimæ quatuor synodi sapuerunt atque definierunt, sicuti prædecessor noster sanctissimus Leo papa, ita et nos sapimus, sequimur, ac tenemus, nec ab earum fide aliquo modo dissentimus. Sed quia plus persona præens quam epistola satisfacit, hortor, dilectissimi fratres, ut ad me venire, sicut præfatus sum, debeatis, dummodo ratione percepta a concordia sanctæ universalis Ecclesiæ dissensio vos nulla dissociet.

Hoc tamen certa sit vestra caritas, quia vos et cum affectu quo decet suscipio, et cum gratia relaxabo. Nec aliquam vos vel quosunque alios, qui pro hac ad me causa venire voluerint, afflictionem vel molestiam sustinere (b) promitto. Sed seu ad consentiendum mihi cor vestrum misericordia divina compunxerit, sive, quod absit, in ea vos durare dissensione contigerit, ad propria vos remeare quando volueritis, juxta promissionem meam sine læsione vel molestia relaxare curabimus, (c) Mense Augusto, indictione 13. (Cf. *Joan. Diac. l. iv, n. 37.*)

EPISTOLA LII.

AD JOANNEM ARCHIEPISCOPUM.

Laudat Secundinum episcopum quod Anastasii causam recte discussit ac finierit. Clericis qui ab Anastasio accusatione destituerant, Paulo quidem et Clematio, ignoscit, Euphemio vero atque Thomæ sacris ordinibus quos pro sceleris præmio perceperant in perpetuum interdicit. Singulis consueti stipendia vult erogari, et Paulo restitui quidquid in Ecclesiæ utilitatem expenderat.

Gregorius Joanni (a) archiepiscopo Corinthiorum. Equitatem atque sollicitudinem Secundini fratris et coepiscopi nostri, quæ olim bene nobis est cognita, etiam (b) series indicata monstravit. In qua re valde placuit, lætosque nos reddidit, quia in causa Anastasii quondam episcopi, quam ei examinandam injunximus, vigilantiam suam et diligenter exercuit, et cognita crimina, ut justitia poscebat et oportuit, (c) judicavit. Sed in his omnibus gratias omnipotenti Deo referimus, qui, desistentibus quibusdam accusatoribus, cognitioni ejus veritatem, ne tantorum causa facinorum latere potuisset, ostendit. Quoniam vero in eadem sententia in qua superscriptum Anastasium juste damnatum constat atque depositum sic quædam superscriptus frater et coepiscopus noster ultus personas est, ut nostro arbitrio reversaret, id-

ler., etc., non *Prudentius*, ut legitur in Excusis.

(b) Norm., Rhem. et nonnulli alii, *permitto*, consentiunt vet. Editi.

(c) Ita lectum in duobus Vatic., non autem in nostris veteribus Codicibus.

Epist. LII [Al. 51]. — (a) In *Vulgatis*, episcopo. Obsequimur unanimi Mss. consensui.

(b) In Corb., Reg. et Norm., *series judicati monstravit*. Consentiant vet. Editi. In recent. legitur, *series indicata scriptorum vestrorum monstravit*. Quæ lectio est trium Vatic., demptis vocibus, *scriptorum vestrorum*, quas nullis in Mss. invenimus.

(c) Excusi, *vindicavit*, invitis Mss.

circo quid de eis tenendum servandumque sit præ-
senti epistola signare perspeximus.

Paulum itaque diaconum (*Grat. 2, q. 4, c. 6*) la-
torem præsentium, quamvis culpa sua vehementer
confundat atque redarguat, quod deceptus promi-
sione, (*d*) ab accusatione 780 nuper depositi quon-
dam episcopi sui destiterit, et cupiditatis studio si-
lere contra animam suam potius quam prodere vera
consenserit, tamen quia pius plus nos esse convenit
quam districtos, hanc ei culpam ignoscimus, atque
eum in ordine locoque suo recipiendum esse cense-
mus. Nam ei a tempore prolatae sententiæ afflictio-
nem quam pertulit credimus ad vindictam hujus
posse culpæ sufficere. Euphemium vero atque Tho-
mam (*Grat. ibid.*), qui pro deserenda accusatione
sacros ordines acceperunt, eisdem sacris privatos
ordinibus esse atque ita sicuti sunt depositi volumus
permanere, nec unquam eos sub qualibet excusatio-
nis specie sacros in ordines revocari decernimus.
Nam nimis indignum, et contra ecclesiasticæ regulam
disciplinæ est, ut honore, quem non ex meritis sed
pre sceleris præmio perceperunt, fungantur. Quia
tamen plus misericordiæ quam districtæ nos con-
venit operam dare justitiæ, eosdem Euphemium at-
que Thomam in ordine locoque tantummodo unde
ad ordines sacros promoti fuerant volumus revocari,
et cunctis diebus vitæ suæ eorundem (*e*) locorum
continentiam sicut consueverant ante percipiant.
Clematium vero lectorem similiter benignitatis in-
tuitu in ordinem locumque suum revocandum esse
constituo. Quibus etiam omnibus, id est Paulo dia-
cono, Euphemio, Thomæ, atque Clematio comoda
sua, secundum locum et ordinem in quo quisque
eorum est, sicut solitus erat accipere, a præsentibus
tertia decima indictione vestra fraternitas sine aliqua
studeat imminutione præbere. Quia igitur suprascr-

(*d*) De pœna tergiverantis, qui ab accusatione desi-
stit, agunt iureconsulti, cum senatusconsultum Tur-
pilianum exponunt. Vide Gregorium Turonensem,
historiæ lib. v, cap. 21, de suspensione episcopi a
communione, eo quod ab accusatione destitisset. Nos
eam quæ inter canones de episcoporum accusationi-
bus antinomia est indicamus. Nec laicis, nec interio-
ribus clericis licet accusare suos episcopos; iisdem
eosdem licet accusare. Vide caus. 2, quæst. 7. Con-
cilium chalcedonense solvit nodum can. 21: Cleri-
cos sive laicos accusantes suos episcopos vel cleri-
cos passim et sine probatione, ad accusationem non
recipi, nisi prius eorum discutiat existimatio. **D**
Evidentius adhuc rem eandem tractat concilium
Constantin. I, can. 6, quem lector consulat. Unum
addo: Si liceat accusare, ergo et monere et corri-
pere delinquentem, urgente charitate, non mali-
gnante zelo. Scriptum est enim: *Nolite tangere
Christos meos, et in prophetis meis nolite malignari.*
Psal. civ, vers. 15. GUSSANV.

(*e*) Stipendium clericale, sportulam, demensum,
quod moris erat dare clericis in eodem loco mini-
strantibus. Id ipsum statim repetitur de Paulo dia-
cono et Clematio aliis verbis. GUSSANV.

(*f*) Vatic. A, B, C, *pro utilitate provinciæ vestræ.* In
hac epistola multa, Mss. morem gerendo, mutavi-
mus, si aliorum Editorum ratio habeatur; de qui-
bus, quod levia sint, non admonuimus.

(*g*) In Turon. S. Gat., et in vet. Ed. Paris. 1518,

Paulus diaconus multa se (*f*) pro utilitate Eccle-
siæ vestræ memorat expendisse, et ut ea possit reci-
pere fraternitatis vestræ solatio desiderat adjuvari,
hortamur, ut, si ita est, omni ei possibilitate ad
recipiendâ quæ dedit debeatis concurrere, atque vestris
cum auxiliis adjuvare, quia nulla ratio patitur ut in
his quæ pro utilitate generalitatis impendit aliquid
sustineat injuste dispendium. Præterea tres libras
auri, quas, imminente suprascripto fratre et coepi-
scopo nostro Secundino, eundem Paulum diaconum
pro utilitate vestræ dedisse constat Ecclesiæ, frater-
nitas vestra eas cessante dilatione restituat, ne,
quod absit, non rationabiliter, sed sola eum gra-
vare voluntate tantummodo videatur (*g*).

(a) EPISTOLA LIII.

AD VIRGILIUM EPISCOPUM.

*Vices illi suas in regno Childeberti concedit. Monet ut
simoniacam labem prohibeat, et ne ex laicis repente
fiant episcopi. De pallii usu, et quatenus vices apo-
stolicas obire debeat.*

Gregorius Virgilio episcopo Arelatensi.

O quam bona est charitas, quæ absentia per ima-
ginem præsentia sibi metipsis exhibet per amorem,
divisa unit, confusa ordinat, inæqualia 781 sociat,
imperfecta consummat. Quam recte prædicator egre-
gius vinculum perfectionis vocat, quia virtutes
quidem cæteræ perfectionem generant, sed tamen
eas charitas etiam ligat, ut ab amantis mente dis-
solvi jam nequeant. Hac itaque virtute, frater cha-
rissime, plenum te esse reperio, sicut mihi de te,
et hi qui ex Gallicanis partibus veniunt, et episto-
læ tuæ ad me directæ verba testantur.

Quod vero in eis, (*b*) juxta antiquum morem, usum
pallii ac (*c*) vices sedis apostolicæ postulasti, absit ne
aut transitorie potestatis culmen, aut exterioris cul-
tus ornatum in vicibus nostris ac pallio quæsisse te

subiicitur, *mense Aug. indict. 13.* Et sane indiot. de-
cima tertia in epistolæ serie notatur.

EPIST. LIII [Al. 50]. — (*a*) Apud Gussanv., cui fa-
vent duo Teller., data die 6 Junii, indict. 13. Ponenda
igitur esset ante epist. olim 43 et 44 ejusdem indict.,
datas mense Julio. At in Collectione Pauli diaconi
manuscripta data est 12 Augusti indict. 13. Exstat
integra inter epistolas Joannis VIII, estque 94 Rosta-
gno Arelatensi. In duobus Vatic., totidem Teller. et
Rhemensi inscribitur, *Virgili.*, etc., *in Gallias missa
per Joan. presbyterum et Sabinianum diac.* Parum
discrepant duo alii Vatic.

(*b*) Infra, lib. II, epist. 64. *Ab antiquis prædecesso-
rum meorum temporibus pallium Arelatensis episcopus
accepit.* Erat autem archiepiscopus Virgilius jam in-
dict. 9 suoque munere per aliquot annos functus sine
pallio, ut liquet tum ex illius vita, tum ex epist. 47
lib. I. Nondum ergo inducta erat pallii necessitas,
nondum ab illo exterioris cultus instrumento pos-
testas ecclesiastica pendebat.

(*c*) De legationis hujus in Gallis initio vide Zosimi
papæ epist. 5 et 11, ad Patroclum Arelat., necnon
Hilari papæ octavam, nonnam et decimam. Arelaten-
sibus episcopis non adeo favorunt alii post Zosimum
Rotnani pontifices Bonifacius II, Cælestinus I, Leo I,
donec Symmachus an. 514 Cæsario Arelat. usum
pallii cum sedis apostolicæ vicariatu largitus est.
Tum circa an. 545 idem concessit Auxanio primum,
deinde Aureliano, Vigilius epist. 7 et 10; postea Pe

suspicer. Sed quia cunctis liquet (d) unde in Galliarum regionibus fides sancta præderit, cum priscam consuetudinem sedis apostolicæ fraternitas vestra repetit, quid aliud quam bona soboles ad sinum matris recurrit? Libenti ergo animo postulata concedimus, ne aut vobis quidquam de debito honore subtrahere, aut præcellentissimi filii nostri Childeberti regis petitionem contempsisse videamur. Sed jam nunc studio majori res indiget, ut cum honor crescit, etiam sollicitudo proficiat, et erga cæterorum custodiam vigilantia excrescat, vitæ quoque merita subjectis in exemplum veniant, et nunquam sua per suscepti honoris gratiam, sed lucra cælestis patriæ vestra fraternitas exquirat. Nostis enim quid beatus apostolus gemens dicat: *Omnes enim quæ sua sunt juxerunt, non quæ sunt Christi Jesu (Philip. II, 21).*

Quibusdam namque narrantibus (Grat. I, q. 1, c. 117), (e) agnovi quod in Galliarum vel Germaniæ partibus nullus ad sacrum ordinem sine commodi datione perveniat. Quod si ita est, flets dico, gemens denuntio, quia cum sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Scimus quippe ex Evangelio quid Redemptor noster per 782 semetipsum fecerit, quia ingressus templum cathedras vendentium columbas evertit (Matth. XXI, 12). (f) Columbas enim vendere est de Spiritu sancto, quem Deus omnipotens consubstantiali sibi per impositionem manuum hominibus tribuit, commodum temporale percipere. Ex quo, ut prædixi, malo jam innuitur quid sequatur. Quia qui in templo Dei columbas

lagius I Sapaudo epist. 12, tamen Virgilio Gregorius Magnus. Post Virgilium ex Arelat. episcopus nullum privilegii illis donatum legimus, donec noni sæculi finem suas item in Gallia vices Roetagno Arelatensi commisit Joannes VIII, qui haec epistolam et sequentem paucis demptis usurpavit.

(d) Vide Gregorium Turon., lib. I Hist., c. 27 et 28, necnon de gloriâ Confessorum, cap. 30.

(e) Multa hic inserta sunt quæ in aliis epistolis totidem verbis reperiuntur. Vide, infra, epist. 57 et 58. Hic vero Germaniæ partes intelligit, aut Galliam universam, quod ex Germania præderit Franci; aut Franciam Lugdunensem, quæ Sidonio Apollinari, lib. V, epist. 7, dicitur Germania Lugdunensis; aut demum Germaniæ provincias Austrasiarum regis subjectas, scilicet ultra Rhenum, Turingiam, quæ a Theodorico Clodovei Mag. filio subacta, Christianas etiam leges susceperat, teste Gregorio Turon., lib. III Hist., cap. 4, 7 et 9, eis Rhenum, Moguntiam quæ Germania prima, Colonia Agrippinam quæ Germania secunda dicebatur. Infra, lib. VIII, epist. 30, Augustinus a Germaniarum episcopis episcopus factus, scilicet a Virgilio ipso Arelatensi ordinatus est. Cæterum de simonia in Galliis grassante, a temporibus Brunichildis, agitur in Vita sancti Eligii, auctore sancto Audoeno Rothomag. episcopo, de quo paulo infra.

(f) In eumdem sensum sanctus Hilarius ad cap. XXI Matth. In columba secundum prophetiæ exempla sanctum Spiritum intelligimus. In cathedra sacerdotii sedes est. Ergo eorum qui sancti Spiritus donum venale habent cathedras evertit, quibus ministerium a Deo commissum negotiatio est. Ut simoniæ labe e Gallia tolleretur multis ad prælatos auctoritate præcipuos et ad reges ipsos epistolis egit Gregorius. Vide infra, epist. 55, necnon lib. IX, epist. 11, 106, 109, 110; lib. XI, epist. 55, 56, 57, 59, 60, 61. Tempore Dago-

A vendere præsumpserunt, eorum, Deo iudice, cathedræ ceciderunt.

Qui videlicet error in subditis cum augmento propagatur. Nam ipse quoque qui pretio ad sacrum ordinem perducitur, jam in ipsa provectus sui radice vitiat, paratior est aliis venundare quod emit. Et ubi est quod scriptum est: *Gratis accepistis, gratis date (Matth. X, 8)?*

Et cum prius simoniaca hæresis sit contra sanctam Ecclesiam exorta, cur non perpenditur, cur non videtur quia eum quem quis cum pretio ordinat provehendo agit (g) ut hæreticus fiat?

Alia quoque nobis res est valde detestabilis nuntiata, quod quidam ex laico habitu, (h) per appetitum gloriæ temporalis, defunctis episcopis, tonsurantur, et fiunt subito sacerdotes. Qua in re jam notum est qualis ad sacerdotium venit qui repente de laico habitu ad sacrum transit ducatum. Et qui miles nunquam exstitit, dux religiosorum (i) fieri non pertimescit. Quam iste prædicationem habiturus est, qui forsasse nunquam audivit alienam? Aut quando aliena mala corrigat, qui necdum sua flevit? Et cum ad sacros ordines Paulus apostolus neophytum venire prohibeat, sciendum nobis est quia sicut neophytus tunc vocabatur qui adhuc noviter erat plantatus in fide, ita nunc inter neophytos deputamus, qui adhuc novus (j) est in sancta conversatione. (Grat. dist. 48, c. Sicut.)

Scimus autem quod ædificati parietes non 783 prius tignorum pondus accipiunt, nisi novitissimæ

C berti regis, suggerentibus sanctis Audoeno et Eligio, habitum est concilium adversus simoniacam pravitatem: *placuitque omnibus uno in Spiritu sancto accepto consilio, simul cum regis imperio, ut nullus pretio dato ad sacerdotale officium admitteretur.* Ita sanctus Audoenus, lib. II Vitæ sancti Eligii, cap. 1, Necdum tamen abstersa sæculo IX hæc labe, ut ostendit Joannes VIII, epist. 94. Imo duodecimo sæculo simoniam in Gallia defendi consuetudine Romanæ Ecclesiæ dolebat Ivo Carnot. epist. 153. Porro quæ hic adversus Simoniacos scribit Gregorius Magnus iisdem omnino verbis repetit, lib. V, epist. 58, et fusius lib. IX, epist. 107.

(g) Hæresim latiore modo sumit pro simoniaca pravitate. Vide Launoi Librum de Simonia, observatione 3, 4, 5, 11.

(h) Vide lib. II, epist. 25. Ne laici tonsurentur, vacantibus Ecclesiis statim in episcopis ordinandi, prout moris erat in Galliis, vetat Gregorius hac et 55 epist., lib. IX, epist. 11, 106, 109, 110. Idem Galliis vetuerant Zosimus epist. 9, ad Patroclum Arelat. Cælestinus I, epist. 2; ad episc. Provinciæ Vienn. et Narbon. Symmachus, epist. 5; ad Cæsarium Arelat. Felix IV, epist. 8; ad eumd. conc. Arelat. II, can. 1, Arelat. IV.

(i) Eodem sensu infra, epist. 55, de laicis qui tonsurati mox ad episcopatum præcipiti saltu conscendunt: *Ducatum, inquit, sacerdotes sibi arripiunt qui exordium religiosæ militiæ non viderunt.* Vox Religiosus Gregorio Magno etiam clericum significat, lib. IV, epist. 22, cunctos clericos cæterosque religiosos; et lib. IX, epist. 107; *repente in religionis habitu plantatus dicitur qui repente factus est clericus, ut possit in episcopum eligi.*

(j) Vide Gregorium Nazianzenum, in Monodia, ubi argumentum hoc oratorio stylo fusius tractat.

humore siccentur, ne si ante pondera quam solidantur accipiant, cunctam simul fabricam ad terram deponant. Et cum ad ædificium arbusta succidimus, ut prius viriditatis humor exsiccari debeat expectamus, ne si eis adhuc recentibus fabricæ pondus imponitur, ex ipsa novitate curventur, et contracta citius corruant, quæ immature in altum levata videbantur. Cur ergo hoc non subtiliter in hominibus custoditur, quod in lignis quoque ac lapidibus tanta consideratione perpenditur?

Qua de re necesse est ut vestra fraternitas præcellentissimum filium nostrum Childebertum regem admonere studeat, ut hujus peccati maculam a regno suo funditus repellat, quatenus omnipotens Deus tanto illi apud se majora retribuatur, quanto eum conspiciat et amare quod ipse diligit, et vitare quod odit.

Itaque fraternitati vestræ vices nostras in Ecclesiis, quæ sub regno sunt præcellentissimi filii nostri Childeberti, juxta antiquum morem Deo auctore committimus, singulis siquidem metropolitibus secundum priscam consuetudinem proprio honore servato. Pallium quoque transmisimus (*Grat. dist. 100, c. 6*), quo fraternitas tua intra ecclesiam ad sola missarum solemniam utatur. Sic ubi autem longius episcoporum quisquam pergere forte voluerit, sine tuæ sanctitatis auctoritate ei ad loca alia transire non liceat. (*k*) Si qua vero inquisitio de fide, vel fortasse aliarum rerum inter episcopos causa emergerit, quæ discerni difficilius possit, collectis duodecim episcopis ventiletur atque decidatur. Si autem decidi nequiverit, discussa veritate, ad nostrum iudicium referatur. Omnipotens autem Deus sua vos protectione custodiat, honoremque perceptum vos in moribus servare concedat. (*l*) Datum die 12 Augusti, indict. 13.

EPISTOLA LIV.

AD UNIVERSOS REGNI CHILDEBERTI EPISCOPOS.

Virgilio Arelatensi, cui vices suas commisit, obediant; ab eo vocati veniant ad synodum; nec ad longinqua loca sine illius auctoritate pergant.

Gregorius (*a*) universis episcopis Galliarum qui sub regno Childeberti sunt.

Ad hoc dispensationis divinæ provisio gradus diversos et ordines constituit esse distinctos, ut dum reverentiam minores potioribus exhiberent, et potio-

(*k*) Causas fidei majores appellant, easque summo pontifici reservandas contendunt nonnulli. Non ita censuit sanctus Gregorius, nisi forte in partibus decideri nequiverint præ nimia difficultate. Certe non nisi prius inquisitione facta, et in partibus ventilata discussaque veritate, ad sedem apostolicam referuntur. Vide epist. 55, infra: *Cujus vehemens fortasse sit dubietas,.... examinata diligentius veritate*, etc. vide Cyprianum, epistola 55; Hilaram papam, epistola 8. Quid in simili casu fieret apud Judæos, vide Josephum, Antiquitat. Judaic. lib. iv, cap. 8, cujus testimonium retulimus epist. 4, indict. 10, ubi de eisdem causis majoribus. Gussanv.

(*l*) Ita Vaticani Codices, consentiente Collectione Pauli. At in duobus Teller. et in Excusis scripta legitur epistola Die 6 mensis Junii indict. 13.

Epist. LIV [*Al.* 52]. — (*a*) Episcopi sub regno Childeberti erant omnes fere Gallicani antistites. Nam regnum Austrasiorum ac regnum Burgundiæ,

res minoribus dilectionem impenderent, una concordia fieret, ex diversitate contextio, et recte officiorum gereretur administratio singulorum. Neque enim universitas alia poterat ratione subsistere, nisi hujusmodi magnus eam differentiarum ordo servaret. Quia vero creatura in (*b*) una eademque æqualitate gubernari vel vivere non potest, cœlestium militiarum exemplar nos instruit, quia dum sunt angeli, et sunt archangeli, liquet quod non sunt æquales, sed in potestate et ordine, sicut nostis, differt alter ab altero. Si ergo inter hos qui sine peccato sunt ista constat esse distinctio, quis hominum abnuat huic se libenter dispositioni submittere, cui novit etiam angelos obedire? Hinc etenim pax et charitas mutua se vice complectuntur, et manet firma concordia in alterna, et Deo placita dilectione sinceritas.

Quia igitur unum quodque tunc salubriter complecti officium, cum fuerit unus ad quem possit recurri præpositus, idcirco opportunum esse perspeximus in Ecclesiis quæ sub regno præcellentissimi filii nostri Childeberti regis sunt, secundum antiquam consuetudinem, fratri nostro Virgilio Arelatensis civitatis episcopo vices nostras tribuere, quatenus et catholicæ fidei integritas, id est sanctarum quatuor synodorum, Deo protegente, sollicita devotione servetur; et si inter fratres consacerdotesque nostros aliqua evenierit forte contentio, auctoritatis suæ vigore, vicibus nempe sedis apostolicæ functus, discreta moderatione compescat. Cui etiam injunximus ut si quarumdam causarum tale fuerit certamen exortum in quo aliorum præsentia opus sit, (*c*) congregatis sibi in numero competenti fratribus et coepiscopis nostris, salubriter hoc servata æquitate discutiat, et canonica integritate definiat. Si quam vero contentionem, quod longe faciat divina potentia, de fidei causa evenire contigerit, aut negotium emergerit cujus vehemens sit fortasse dubietas, et pro sui magnitudine iudicio sedis apostolicæ indigeat, examinata diligentius veritate, relatione sua ad nostram studeat perducere notionem, quatenus a nobis valeat congrua sine dubio sententia terminari.

Et quoniam necesse est ut ad eum (*d*) cui nostras vices indulsimus, quoties oportere perspexerit, pro facienda collatione aptis debeant episcopi temporibus

quod morte ac testamento Guntchramni patruiquæsierat, Childebertus obtinebat. Clotarius, frater ejus patruelis, paucas in Neustria ad Ligerim, Sequanam, et Isaram fluvios, atque ad Oceanum civitates possidebat; quibus exceptis cum Gothia, quæ Gothorum erat, reliqua omnis Gallia parebat tum Childeberto. De finibus regni Austriæ et regni Burgundiæ Adrianum Valesium consule, in lib. vii et ix rerum Francicarum. Gussanv. In Reg., et in duobus Vatic. B et C, sic legitur hujus epistolæ titulus: *Universis episcopis Galliarum qui sub regno filii nostri excellentissimi Childeberti sunt.*

(*b*) Excusi, quibus pauci favent Mss., una eademque qualitate. Nostram lectionem exhibent omnes Anglic., Norm., Corb., duo Vatic. Veram esse probant quæ sequuntur: *quod non sint æquales.*

(*c*) Ne solus definiat, nisi in levioribus, etsi Romani pontificis gereret vices.

(*d*) Excusi, *injunctimus.*

convenire, hortamur ut nullus mandatis ejus inobediens esse præsumat, nec communi congregationi interesse postponat, nisi aut corporis infirmitas quempiam fortasse vetuerit, aut cujusdam cum causæ justa excusatio minime venire permiserit. Ii tamen qui prohibente aliqua necessitate nequeunt in synodum convenire, loco suo presbyterum aut diaconum dirigant, quatenus quæ a nostro vicario, Deo auxiliante, fuerint definitæ, ad eum qui absens est per ipsum quem miserit fida relatione perveniant, (e) ut inconcussa 785 firmitate servantur (f), et nullius ea audeat occasionis excusatio violare.

Hoc etiam vos pariter prævidimus admonendos, ut nullus vestrum ad longinquiora loca sine præfati fratris et coepiscopi nostri Virgilio auctoritate tentet aliquo modo proficisci, scientes quia et prædecessorum nostrorum, qui vices suas ejus prædecessoribus concesserunt, sic procul dubio mandata definiunt.

Hortamur præterea ut de officio suo sit quisque vestrum sollicitus, ut qui promissam cupit mercedem passionis accipere commissum sibi gregem sollicitudine et oratione custodiat, ne lupus insidians oves creditas invadendo dilaniet, et sit in retributione pœna pro munere. Optamus igitur, fratres charissimi, et lotis omnipotentem Dominum precibus exoramus, ut dilectionem vestram in amoris sui constantia faciat magis magisque fervescere, atque in pace Ecclesiæ, et in una vos concedat magnopere retineri concordia.

Nuntiatum vero nobis est quod per simoniacam hæresim ad sacros quidam ordines adducantur, et hoc suprascripto fratri et coepiscopo nostro Virgilio per omnia prohibendum mandavimus; quod ut vestra fraternitas cognoscat et studiose custodiat, et ipsa coram vobis est epistola relegenda. (g) Data die 12 mensis Augusti, indict. 13.

EPISTOLA LV.

AD CHILDEBERTUM REGEM.

Virgilio se vices suas et pallium regis petitu concessisse; hortatur vicissim ut illi faveat in prohibenda simonia, et ne ex laicis repente fiant episcopi.

Gregorius (a) Childeberto regi Francorum.

Lætos nos excellentiæ vestræ vehementer fecit epistola, quæ pia vos affectione de honore et reverentia sacerdotali testatur esse sollicitos. Hinc etenim cunctis ostenditis fideles Dei vos esse cultores, dum sacerdotes ipsius grata ac debita veneratione

(e) *Iidem, inconcussa*; a quibus non recederemus, nisi communis Mss. consensus nos abriperet.

(f) *In Vulgatis, Et nullius ea quæ constituerit*, etc. *Favet Vatic. D.*

(g) *Ita Colbert. vet. et Pauli Collectio. In duobus Teller. conveniunt mensis et indictio; sed pro die 12 assignatur 11 Augusti.*

EPIST. LV [At. 53]. — (a) *Erat hic Childebertus Junior, Austrasiorum rex, Sigiberti regis et Brunichildis filius.*

(b) *Excusei, annuente censura.*

(c) *Eandem sententiam aliis in locis sœnelitorumque resumit vir sanctus, dignam certe quæ inculcetur, crebraque iteratione firmetur; ne qui repellunt scientiam, aut augustis eam finibus concludunt, re-*

A diligitis, et Christiana devotione quidquid ad eorum augmentum pertinet agere festinatis. Unde et gratanter ea quæ scripsistis accepimus, et quæ voluistis animo libenti concessimus; atque ideo fratri nostro Virgilio, Arelatensis civitatis episcopo, vices nostras juxta antiquum morem et Excellentiæ vestræ desiderium Deo favente commisimus, cui etiam et pallii usum, sicut prisca habuit consuetudo, concessimus.

Sed quia aliqua ad nos perlata sunt, quæ et omnipotentem Deum nimis offendunt, et quamplurimum sacerdotii honorem reverentiamque confundunt, quæsumus ut potestatis vestræ (b) annitente censure modis omnibus emendantur, ne dum laudandæ devotioni vestræ res temerariæ ac perversæ repugnant, aliorum, quod absit, culpa 786 aut regnum vestrum gravetur, aut anima.

Pervenit autem ad nos, obeuntibus episcopis, quosdam ex laicis tonsurari, atque ad episcopatum præcipiti saltu concendere. Et qui discipulus non fuit, inconsiderata ambitione magister efficitur. Et quoniam (c) quod possit docere non didicit, sacerdotium tantummodo gerit in nomine, nam laicus in sermone pristino perseverat et opere. Quomodo ergo pro aliorum peccatis intercessurus est, qui sua primitus non deflevit? Talis enim Pastor non munit gregem, sed decipit, quia dum contradicente verecundia non potest aliis hoc quod ipse non facit suadere, quid est aliud nisi ut plebs dominica prædonibus populanda remaneat, et inde sumat interitum, unde salutiferæ protectionis magnum debuit habere subsidium? Quod quam pravum sit, quamve perversum, ex sua quoque ordinatione excellentiæ vestræ celsitudo pendat. Certum namque est non vos ante exercitui ducem præponere, nisi vobis labor ejus (d) fidesque constiterit, nisi eum anteactæ vitæ virtus et sollicitudo aptum esse monstraverit. Si vero non aliis nisi hujusmodi viris committitur gubernandus exercitus, qualis dux esse debeat animarum ex istius bene rei comparatione colligitur. Sed verecundum nobis est, et dicere pudet, quia ducatum sibi sacerdotes arripiunt qui exordium religiosæ militiæ non viderunt.

Simul autem et illud valde exæcorandum nobis est nuntiatum, quod sacri ordines per simoniacam hæresim, id est accepto præmio, conferuntur. Et quia pestiferum nimis est, et sanctæ Ecclesiæ universal-

pollantur a Deo. Magnum est prælationis pondus propter infinitates difficultatum circumstantium: gravis autem præ cæteris necessitas prædicandi, quæ se non exsolvet facile qui totam Scripturam sacram non imbiberit. Legendus Joann. Gerson, sermone habito in concil. Rhem., considerat. 2, ubi post multa quæ ad hanc rem faciunt, *Exigitur*, inquit, *cognitio Scripturarum sacrarum cum cæteris omnibus quæ ad mores spectant. Inde est illa, dum Pastor consecratur, interrogatio. Scis utrumque testamentum? quorum aliqui qua conscientia respondeunt scio, ipsi viderint. Hæc ille. GUSSANV.*

(d) *Vulgati, fidesque probata. Et infra, ex istius rei consideratione seu comparatione bene colligitur.*

contrarium, in sacrum quempiam ordinem non meritis, sed pretio collocari, hortamur ut tam detestabile facinus de regno suo excellentia vestra prohiberi præcipiat. Nam ipse se ad hoc officium ostendit prorsus indignum, qui donum Dei pecunia mercari non metuit, et commodis præsuinit appetere quod habere per gratiam non meretur. Hæc igitur, præcellentissime fili, idcirco admoneo, quia animam vestram salvari desidero. Quæ etiam dudum (e) scriberem, si voluntatem meam innumeræ occupationes minime præpedissent. At postquam se congruum rescribendi tempus ingressit, quod facere me oportuit non omisi. Salutantes itaque excellentiam vestram, paternæ charitatis affectu petimus ut cuncta quæ superscripto fratri et coepiscopo nostro fieri servarique mandavimus favoris vestri præsidio compleantur, ne cuiusquam ea aliquo modo elatione aut superbia convelli permittatis. (f) Sed sicut a prædecessore sub gloriosi patris vestri regno servata sunt, ita quoque auxilio vestro sollicita et modo devotione servantur. Oportet ergo ut hoc nobis vicarie rependatur, et sicut nos vestram implere non distulimus voluntatem, ita et vos propter Deum et beatum Petrum apostolorum principem 787 nostra faciatis in omnibus servari statuta, quatenus excellentiæ vestræ laudabilis et Deo placita se circumquaque tendat opinio. (g) Data die 12 mensis Augusti, indict, 13.

EPISTOLA LVI.

AD MARINIANUM EPISCOPUM

Pallii usum concedit, firmat privilegia Ravennatis Ecclesiæ.

Gregorius (a) Mariniano episcopo Ravennæ.

Apostolicæ sedis benevolentia et antiquæ consuetudinis ordine provocati, fraternitatis tuæ, quam in Ravennati Ecclesia gubernationis suscepisse constat officium, pallii usum prævidimus concedendum. Quo non aliter te uti memineris, nisi in propria tuæ civitatis (b) dimissis jam filiis Ecclesiæ, procedens (c) a salutorio ad sacra missarum solemnia celebranda; peractis vero missis, idem in salutorio rursum curabis deponere. Extra Ecclesiam vero non amplius illo tibi, nisi quater in anno, in litanis quas ad decessorem tuum Joannem expressimus, uti permittimus, hoc nihilominus admonentes, ut sicut a nobis hujusmodi decoris usum ad sacerdotalis officii honorem

(e) Ita Vatic., Norm., Corb., etc., pro *scripsissem*. D In Editis, *scribere volui*.

(f) Excusi, *sed sicut per prædecessores ejus singulos, sub glor. . . . . ita. . . . . sollicita omnino devotione servata, quæ nullis in Mss. legimus.*

(g) Ita Colbert. vet. In Collect. Pauli data legitur die 16 mensis Maii. In duobus Teller. die 10 mensis Augusti, indict. 14.

Epist. LVI [Al. 54]. — (a) Mortuo Joanne Ravennate episcopo, anno 595, Ravennates Marinianum presbyterum, civem suum, quem diu cum sancto Gregorio in monasterio versatum noverant, communi consensu episcopum elegerunt, cui diu resistenti vix persuadere potuit Gregorius ut electioni de se factæ consentiret. Hic licet fuisset monachus, paulo tamen monachis infensor visus est, ex epist. 24 lib. v, nunc lib. vi. De eo etiam Paulus diaconus, lib. iv, cap. 11. GUSSANV.

A largiente Domino percepisti, ita etiam morum atque actuum probitate ad Christi gloriam susceptum adornare contendas officium. Sic etenim alterno eris invicem decore conspicuus, si ad hujusmodi corporis habitum mentis quoque tuæ bona concordent. Omnia etiam privilegia, quæ tuæ pridem concessa esse constat Ecclesiæ, nostra auctoritate firmamus, et illibata decernimus permanere.

EPISTOLA LVII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Post nequissimum decessorem Anastasium, Corinthios sic regut, ut præcedentis contagii omnes abstergat maculas. Concedit pallii usum. Hortatur ut in subjectis sibi locis simoniam compescat.

Gregorius Joanni episcopo Corinthiorum.

B Postquam Deus noster, cui nihil occultum est, de Ecclesiæ suæ gubernatione nefandam pollutionis pestem abiciens, vos ad ejus voluit regimen adducere, (a) magna vobis præcavendum est sollicitudine ut post vulnera (b) et diversa prioris mala pastoris in fraternitate vestra grex dominicus consolationem ac salubre medicamentum inveniat. Sic ergo præcedentis contagii maculam manus vestræ actionis abstergat, ut nulla execrandæ pravitatis illius vestigia, (c) vel sinat manere.

C Sit igitur erga subjectos sollicitudo laudabilis. 788 Exhibeatur cum mansuetudine disciplina. Sit cum discretione correptio. Iram benignitas mitiget, benignitatem zelus exacuat; et ita alterum conditur ex altero, ut nec immoderata ultio plus quam oportet affligat, nec iterum frangat rectitudinem disciplinæ remissio. Instructio commissi populi fraternitatis vestræ sit actio. Videat in vobis quod diligit, cernat quod imitari festinet. Exemplo vestro vivere doceatur. A recto itinere te duce non deviet, ad Deum vos sequendo perveniat, ut tot ab humani generis Salvatore retributiones accipias, quot lucra ei operatus fueris animarum. Labora itaque, frater charissime, et ita totam mentis et cordis ad hoc efficaciam dirige, quatenus in futuro merearis audire: *Ecce, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (Luc. xix, 17).

Pallium vero, sicut per epistolam vestram, quam per Andream fratrem et coepiscopum nostrum suscepimus, postulastis, direximus, quo ita vos uti ne-

(b) Laicos Ecclesiæ filios, clericos vero Ecclesiæ milites appellare solet. Vide lib. vi, epist. 3, *ne ergo filii Ecclesiæ, etc.* Ante missarum celebrationem sedebat episcopus in secretario, nunc vulgo sacristia, fidelium salutationes excepturus; quibus dimissis, sacris vestibus indutus, ad altare procedebat. Inde locus ille *salutatorium* dicebatur. Vide Gregorium Turon., Hist. lib. ii, c. 21; card. Bona de rebus Liturg., lib. i, cap. 24, num. 2.

(c) Supra, *secretarium, etc.*, epistola 19 lib. i. GUSSANV.

Epist. LVII [Al. 55]. — (a) Vatic. D. Norm. et Corb., *magna vobis ope nitendum est*. Vatic. A, B, C, *magnopere vobis nitendum est*.

(b) Excusi, *et diversa prioris mali pastoris contagia in frat.*

(c) Idem, *nullam sinat manere memoriam*. Norm., *vel sinat manere memoriam*.

cesse est, sicut prædecessores vestri usi, concedentibus nostris prædecessoribus, approbantur.

Præterea pervenit ad nos quod in illis partibus nullus ad sacrum ordinem sine commodi datione perveniat. Quod si ita est, flens dico, gemens denuntio, quia cum sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Scimus quippe ex Evangelio quid Redemptor noster per se metipsum fecerit, quia ingressus templum cathedras vendentium columbas everlit (*Matth. xxi, 12*). Columbas enim vendere est de sancto Spiritu, quem Deus omnipotens consubstantiali sibi per impositionem manuum hominibus tribuit, commodum temporale percipere. Ex quo, ut prædixi, malo jam innuitur quid sequatur, quia qui in templo Dei columbas vendere præsumperunt, eorum Deo iudice cathedræ ceciderunt. Qui videlicet error in subditis cum augmento propagatur. Nam ipse quoque qui (*d*) ad sacrum honorem perducitur, jam in ipsa proventus sui radice vitiatum, paratior est aliis vendare quod emit. Et ubi est quod scriptum est: *Gratis accepistis, gratis date* (*Matth. x, 8*)? Et cum prima contra sanctam Ecclesiam simoniaca hæresis sit exorta, cur non perpenditur, cur non videtur quia eum quem quis cum pretio ordinat provehendo agit ut hæreticus fiat? Quia ergo hanc nefandissimam pravitatem sancta universalis omnino damnat Ecclesia, hortamur fraternitatem vestram ut tam detestabile et tam immane peccatum de locis omnibus quæ sub se sunt sollicitudinis suæ modis omnibus compescat instantia. Nam si quid tale deinceps fieri senserimus, jam non verbis, sed canonica hoc ultione corrigemus, et de vobis, quod non oportet, aliud incipiemus habere iudicium.

Novit autem (*Grat. dist. 100, cap. 3*) fraternitas vestra quia prius pallium nisi dato commodo non dabatur. Quod quoniam incongruum erat, (*e*) facto concilio ante corpus 789 beati Petri apostolorum principis, tam de hoc quam de ordinationibus (*Grat. 1, q. 1, c. 116*) aliquid accipere sub districta interdictione vetuimus.

Oportet ergo ut neque per commodum, neque per gratiam aut quorundam supplicationem aliquos ad sacros ordines consentiatis adduci. Nam et peccatum, sicut diximus, grave est, et sine correptione hoc non patimur remanere.

(*d*) In Vulgatis, *ad sacrum ordinem*. Et infra, *et cum primo*, pro, *et cum prima*.

(*e*) Concilii hujus acta post omnes epistolas exhibebimus.

(*f*) Recent., inconsultis melioribus Mss., *epistolas vestras.... In Joan.... excusatione finxisse*. De causa Joan. Larissæi contra Adrianum Thebanum episcopum lege epistolas 6 et 7 lib. III. In executione hic significat Joannis Larissæi iussa exsequendo.

(*g*) Sic vet. Colbert., alii vero Mss. non consentiunt; nam in Vatic. D. in Rhem., et in duobus Tellerian., assignatur *indictio* 14. Cur in *indict.* 13 relinquatur disce ex nota ultima ad epist. sequentem.

EPIST. LVIII [*Al. 56*]. — (*a*) Hic titulus diverso modo in Mss. legitur. In Vatic. D. *per Archelaïdam*. In Anglic., *episcopis Adrellada constitutis*, vel *Ar-*

Suprascriptum vero Andream fratrem et coepiscopum nostrum ob hoc tarde suscepimus, quia renuntiantem fratre et coepiscopo nostro Secundino didicimus (*f*) epistolas nostras sibi cum in Joannis Larissæi episcopi executione finxisse. Et nisi bona vestra nobis quæ audivimus suasissent, nulla illum habuimus ratione suscipere. (*g*) Data die 15 mensis Augusti, *indict.* 13.

EPISTOLA LVIII.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS PER HELLADIAM. *Gratulatur de Anastasii correctione, cujus casus illi cautela. Joanni illius successori obediunt. Non patiantur, aut dato præmio, aut alicujus gratia vel supplicatione clericos ordinari vel promoveri.*

Gregorius universis episcopis (*a*) per Helladium provinciam constitutis.

Gratias omnipotenti Deo vobiscum, fratres charissimi, refero, qui latens vulnus quod antiquus hostis intulerat ad omnium fecit pervenire notitiam, et de Ecclesiæ suæ corpore salutifera illud incisione compescuit. Ex qua re et gaudendum nobis est, et dolendum. Gaudendum quippe de correctione facinoris, dolendum vero de casu fratris. Sed quoniam plerumque alterius casus, alterius solet esse cautela, (*b*) hoc quisquis cadere timet, attendat, aditum hosti non præbeat, non putet latere quod agitur. Nam Veritas clamat: *Nihil occultum quod non revelabitur* (*Matth. x, 26*). Hæc enim vox actionis nostræ jam præco est, et, ipso teste, modis omnibus adducit ad publicum quod agitur in secreto. Aut quis actus tuos ante illum nitatur abscondere, qui eorum et testis et iudex est? Quia vero nonnunquam dum aliud attenditur aliud non cavetur, oportet ut contra omnes hostis insidias quisque debeat esse sollicitus, ne dum in uno vincit, superetur in altero. Nam et terrenus hostis, qui munita loca cupit invadere, pugnandi ante sic utitur: Latenter quidem ponit insidias, et ad unius loci expugnationem totus ostendit, 790 ut dum ad defensionem loci illius ubi instat periculum convenitur, loca alia de quibus nulla est suspicio capiantur. Et evenit ut qui cognitus resistens virtute repulsum est, latens obtineat quod certando non potuit. Sed qui in his omnibus divinæ protectionis auxilio opus est, voce cordis singuli clamemus ad Dominum, dicentes: *Domine, ne longe facias auxilium tuum a me, ad defensionem meam respice* (*Psal. xxi, 20*). Manifestum namque est quia nisi ipse auxiliatus fuerit, et ad se

lada; quod etiam habet Norm. et Corb., ubi: *episcopis Arellada Provincia consistentibus*. In Reg., *episcopis Arelladæ constitutis provincie*. In tribus Vatic., quos prætulimus, habetur *per Helladium*. Hellas est proprie Achaia, quæ Corintho, a quo verbum Dei accepit, vicina. Hinc Paulus, II Cor. 1, 1: *Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in universa Achaia*. Ideo forte sanctus Gregorius dicit Helladiæ episcopos, ex antiqua consuetudine, episcopo Corinthi esse subditos.

(*b*) Ita Anglic., Norm., Corb. et tres Vatic. In Vatic. D. *hoc quisquis audierit, ut cadere timeat attendat*. Editi, *quo quisque cadere*, etc.; paulo post, *nihili oportum quod non reveletur, et occultum quod non sciatur*.

clamantes defenderit, hostis noster vinci non poterit.

Præterea epistolam charitatis vestræ per Andream fratrem et coepiscopum nostrum suscipientes, pallium Joanni fratri nostro Corinthiorum episcopo nos transmississe cognoscite; cui vos magnopere convenit obedire, præsertim dum hoc sibi et antiquæ consuetudinis ordo defendat, et bona ejus, quibus ipsi testimonium perhibetis, invitent. Quibusdam namque narrantibus (*Grat. 1, q. 1, c. 117*) agnovi quod in illis partibus nullus ad sacrum ordinem sine commodi datione perveniat. Quod si ita est, flens dico, gemensque denuntiatio, quia cum sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Scimus quippe ex Evangelio, quid Redemptor noster per semetipsum fecerit, quia ingressus in templum, cathedras vendentium: columbas evertit (*Matth. xxi, 12*). Columbas quippe vendere est de sancto Spiritu, quem sibi consubstantiali Deo omnipotens per impositionem inanum hominibus tribuit, commodum tem-

(c) Nisi hoc loco significat *sed solum*, sicuti Joan. xvii, 12, nisi *filius perditionis* idem est ac *sed tantummodo filius perditionis*. Consule interpretes, qui multa hujusmodi loca in sacra Scriptura notant.

(d) In duobus Teller. et in Vatic. D notatur indictio 14. At cum in omnibus Mss. etiam Vaticanis, qui epi-

porale percipere. Ex quo, ut prædixi, malo innuitur quid sequatur, quia qui in templo Dei columbas vendere præsumserunt, eorum Deo iudice cathedræ ceciderunt. Qui videlicet error in subditis cum augmento propagatur. Nam ipse quoque, qui ad sacrum ordinem perducitur, jam in ipsa provectus sui radice vitiat, paratior est aliis vendere quod emit. Et ubi est quod scriptum est: *Gratis accepistis, gratis date* (*Matth. x, 8*)? Et cum prima contra sanctam Ecclesiam simoniaca hæresis sit exorata, cur non perpenditur, cur non videtur quia eum quem quis cum pretio ordinat, provehendo agit ut hæreticus fiat? Ideoque hortamur ut nullus vestrum denuo hoc fieri patiatur; sed neque gratia alicujus, neque supplicatione, aliquos ad sacros ordines audeat promovere, (c) nisi eum quem vitæ et actionis qualitas ad hoc dignum esse monstraverit. Nam si aliter factum denuo senserimus, districta et canonica illud noveritis ultione compesci. (d) Datum die 15 mensis Augusti, indictione 13.

stolas secundum indictionum ordinem continent, hæc epistola in serie scripturarum indictione 13 reperitur, eam loco movere non debuimus. Eadem ratio militat pro superiori epistola, quæ eodem tempore scripta fuit.

LIBER SEXTUS.

Indictione decima quarta, anno ordinationis ejus sexto.

791 EPISTOLA I.

AD MARINIANUM EPISCOPUM.

In Joannis decessoris eius testamento, quid ratum esse debeat.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Sicut injusta poscentibus nullus est tribuendus effectus, ita legitima desiderantium non est differenda petitio. Presbyteri igitur, ac diaconi, atque clerus fraternitatis vestræ oblata nobis petitione conquesti sunt Joannem quondam decessorem tuum (a) condito testamento diversa in Ecclesiæ suæ gravam in a conscripsisse. Et petiverunt ut hæc in damnum Ecclesiæ suæ, prohibente quippe lege, nulla deberent occasione persolvi. (b) Et quamvis, postquam hæreditas illius successioque repudiata est, ad hæc te satisfacienda ratio nulla constringat, verum tamen ex abun-

danti his te hortamur assatibus, ut ea quæ (c) de Ecclesiæ suæ vel de acquisitis in episcopatu rebus contra legem fieri statuta disposuit, (d) fraternitatis vestra nec auctoritatem præbeat, nec aliqua in his ratione consentiat. Si quid autem de propriis rebus, quas ante episcopatum habuit, quod quidem prius Ecclesiæ suæ non contulit, fieri voluit vel decrevit, firmum per omnia robur obtinere necesse est, nec quisquam ecclesiasticorum id contra rationem tentet qualibet excusatione convellere.

Quia vero dum viveret (*Grat. caus. 12, q. 5, can. 3*) sæpius a nobis expetiit ut ea quæ in monasterio illo contulerat quod juxta ecclesiam sancti Apollinaris ipse construxerat nostra debuissent auctoritate firmare, et nos facturos hoc esse promisimus, fraternitatem vestram necessario prævidimus adhortan-

culi XII clericis non licuisse de bonis mobilibus quæ per Ecclesiam adepti erant testari, sed tantum aliqua elemosynæ intuitu erogare moderate dum vivunt. In Antioch. Conc., c. 24 et 25, de bonis Ecclesiæ et episcoporum statuitur. In Carthag., c. 32, de peculio et emptionibus clericorum. GUSSANV.

(b) In duobus Vatic., Reg., Corb., uno Rhem. et omnibus pene Norm., post hæreditatem ejus posthumam. In Beccensi, post hæredem ejus posthumam. Ita quoque in sex Anglic.

(c) Excusi, de Ecclesia sua.

(d) In Vatic. A et C, consentientibus Norm., Reg. et Corb., fraternitas vestra nec provehat nec aliqua. In Vatic. B, fraternitas vestra nec probet. In Vatic. D, fraternitas vestra prohibent, nec aliqua.

LIBER VI. A. LIBER V.

EPIST. I. — (a) In Agathensi, c. 51, an. 506: Si episcopus condito testamento aliquid de ecclesiastici juris proprietate legaverit, aliter non valebit, nisi tantummodo de juris proprii facultate suppleverit. Idem in Epaon., c. 17, an. 517. Distinguebant veteres clericorum res proprias a rebus Ecclesiæ, quæ eis quasi clericis competeant. Primas donare poterant ac legare, alias nec donare nec legare. Quidquid in clericali de Ecclesiæ bonis acquirebant, non sibi, non hæreditibus cedebat, sed Ecclesiæ ejus erant ministri. Optimum utique statutum, ne Ecclesiæ bonis ditescerent, aut hæredes ditarent spretis pauperibus. Legat studiosos causas 12 q. 4, 5, et in Decretal., lib. III, tit. 25, de peculio clericorum, et 26, de testamentis, etc. Ubi notabit, etiam tempore Alexandri III, in fine sæ-

dam, ut nihil de his quæ illic contulit atque constituit aliquo modo 792 patiatu'r imminui, sed omnia firma studeat stabilitate servari. Hujus igitur monasterii (e) et collatarum illic rerum quia in testamento quod condidit fecisse noscitur mentionem, sciendum vobis est non ea nos ideo confirmasse, quoniam supremam ejus sequimur voluntatem, sed quia ei hoc, sicut diximus, viventi promisimus. Hæc itaque omnia sic sollicitè fraternitas vestra implere festinet, quatenus et quæ in suprascripto monasterio constituit, et a nobis sunt firmata, servantur, et illa quæ in damnum dari vel fieri per testamentum suæ decrevit Ecclesiæ, nullam, prohibente nempe lege, obtineant firmitatem.

EPISTOLA II.

AD CLERUM ET PLEBEM RAVENNÆ.

Rectam omnino esse Mariniani episcopi fidem testatur.

Gregorius clero et plebi Ecclesiæ Ravennæ.

Pervenit ad nos quosdam homines, maligni spiritus instigatione pervasos, erga opinionem fratris et coepiscopi nostri Mariniani mentes vestras corrumpere falsa locutione voluisse, dicentes quod idem frater noster minus quam decet sanctam Chalcedonensem synodum veneretur. De qua re omnibus vobis et ipse præsens de integritate suæ fidei satisfacit, et nos per omnia testamur eum a cunabulis in sanctæ universalis Ecclesiæ gremio nutritum rectam prædicationem fidei cum vitæ suæ attestacione tenuisse. Veneratur enim sanctam Nicænam synodum in qua Arius, Constantinopolitanam in qua Macedonius, Ephesinam primam in qua Nestorius, et sanctam Chalcedonensem (a) in qua Dioscorus atque Eutyches damnatus est. Si quis autem contra harum quatuor synodorum fidem, 793 et contra sanctæ memoriæ (b) Leonis papæ tomum atque definitionem aliquid unquam loqui præsumit, anathema sit. Proinde satisfactionem plenissimam recipientes, charitate integra, puro corde, pastorem vestrum diligite, ut apud Deum purius fusa ejusdem vobis valeat prodesse intercessio pastoris.

(a) EPISTOLA III.

AD MAXIMUM SALONITANUM.

Maximus de simonia et de aliis multis accusatus Romanam citatur.

Gregorius Maximo (b) præsumptori Ecclesiæ Salonitanæ.

Quoties contra ecclesiasticam quid gestum dicitur disciplinam, ne nos ante Deum culpa ex dissimula-

(c) Mendose in recentioribus Ed., et collectarum. Epist. II. — (a) Norm., Reg. et tres Vatic., in qua Nestorius, Dioscorus atque Eutyches. Ita etiam vet. Editi.

(b) Epistolam 10, nunc 24, sancti Leonis intelligit ad Flavianum scriptam, revera tamen encyclicam, et ad omnes totius orbis Christiani episcopos missam, atque in Chalced. conc., act. 2. 5. 6, solemnè approbatione consecratam. Tomus volumen aut Codicem notat, uti videre est apud Hieron. ad Pamnadium et Oceanum, nec ingentem solum, sed et mediocrem libellum epistolamque. Unde Eutychianos ridentes Leonem pontificem, quod epistolam dogmaticam suam ad Flavianum patriarcham Constantinop. et universum conc. Chalced. missam tomum appellaret, redarguit Ephrem patriarcha apud Photium. Ex Salmasio ad Solinum, pag. 1317, proprie idem tomus est ac truncus seu

A tione redarguat, irrequisitum hoc relinquere non audeamus. Pervenit itaque ad nos quod per simoniacam hæresim fuerit ordinatus. Sed et alia de te multa hic dicta sunt, de quibus unum quam maxime fuit propter quod necesse habuimus te summopere perscripta nostra prohibere, ne missarum solemnè celebrare debuisses, donec quid esset, verius potuissemus addiscere. Ne ergo filii Ecclesiæ diu videantur non habere pastorem, (c) et ne hæc quæ dicuntur, si indiscussa remanserint, hujusmodi se vitium tendat in plurimos, hortamur ut ad nos venire omni postposita excusatione festines, quatenus servata justitia, hæc et cognoscere, et finire secundum canonica instituta Christo revelante possimus. Ita autem fac, ut ad veniendum amplius jam moras non ingeras, ne ipsa te magis absentia obnoxium his quæ dicuntur assignet, et nos in te hæc res non solum propter dicta crimina, quæ purgare subterfugis, sed etiam propter inobedienciæ culpam durius, scilicet ut in contumacem, cogat ex concilio ferre judicium.

EPISTOLA IV.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Modiorum tritici duo millia del Zenoni episcopo egenis distribuenda.

Gregorius Cypriano diacono.

Zenon frater et coepiscopus noster quosdam in civitate sua alimoniarum necessitatem innotuit 794 sustinere. Quibus quoniam, ut possibile est, aliquid desideramus ferre consultum, idcirco dilectionem tuam ante dicto fratri et coepiscopo nostro mille modios tritici, aut, si plus levare potuerit, usque ad duo millia scriptis te dare presentibus deputamus. Hortamur igitur ut in his præbendis nullam moram aut excusationem adducas, quatenus, dum tempus sinit, et hic cum Dei adjutorio sine periculo ad propria remeare, et citius valeat necessitatem patientibus subvenire. (Joan. Diac., l. II, c. 15.)

EPISTOLA V.

AD BRUNICHILDEM REGINAM.

Laudat illam a recta filii educatione. Candidum presbyterum patrimonii quod erat in Gallia rectorem designatum commendat.

Gregorius Brunichildæ (a) reginæ Francorum.

Excellentiæ vestræ prædicandam ac Deo placitam bonitatem, et gubernacula regni testantur, et educatio filii manifestat. Cui non solum incolumem rerum temporalium gloriam provida sollicitudine conser-

Codex, et scapus seu ramus ab arbore recisus; quibus nominibus vocarunt antiqui chartas in unum volumen convolutas atque complicatas, quod baculi similitudinem præ se ferrent, quomodo chartæ non scriptæ juncti solebant, ut ex Caesiodoro discimus; atque hinc ad quodvis volumen denotandum, et Codicis et tomi vox est extensa.

Epist. III. — (a) Hæc epistola reperitur partim in caus. 2, q. 4, c. Accusatum partim extra., lit. de simonia, c. 4 et 5. GUBSANV.

(b) Id est, qui invasit, et usurpavit Salonitanam sedem.

(c) Excusi, ne per hæc quæ.

Epist. V. — (a) Brunichildis Athanagildi Gothorum in Hispania, et Septimania, Gothiave Galliæ Narbonensis provincia dominantium regis, ex Gotsuintha

reximus, quæ, collo vestro suspensæ, a malis vos A nostrum(c) Nicopolitanæ civitatis episcopum Deo propitio solemniter 797 ordinatum. Cujus consecrationem quoniam cleri et provincialium provenisse significatis assensu, gaudemus; atque bona quæ de ipso testamini ut in eo maneant, et Dei gratia cooperante augmentum accipiant, exoramus, quia bonitas præpositorum salus est utique subditorum. Oportet ergo ut ea quæ in persona ipsius placere vobis laudantes ostenditis imitari studiosius festinetis. Nam et apud homines culpa et apud Deum pœna est nolle quemquam bonum imitari quod placet. Testimonio itaque vestro obedientia fidem accomodat. Nullus et in his quæ integritate servata Ecclesiæ pro communi utilitate injunxerit contradicat. Devotionem suam quisque vestrum libenter exhibeat; ut dum Deo placita inter vos sacerdotalis fuerit (d) et fida concordia, nulla vos a charitatis mutæ vinculo invidia solvere valeat, aut turbare diversitas. Nec enim calido hosti in cordibus vestris ullus erit accessus, quoniam sic se nullatenus nec capi posse nec recipi, ubi plene sincera locum charitas invenerit.

EPISTOLA VII.

AD CANDIDUM PRESBYTERUM.

Jubet ex redditibus patrimonii pueros Anglos, et in usum pauperum vestimenta emere.

Gregorius Candido presbytero (a) eunti ad patrimonium Galliæ.

Pergens, auxiliante Domino Deo nostro Jesu Christo, ad patrimonium quod est in Galliis gubernandum, volumus ut dilectio tua ex solidis quos acceperit vestimenta pauperum, vel pueros Anglos qui sunt ab annis decem et septem, vel decem et octo, ut in monasteriis dati Deo proficiant, comparet, quatenus solidi Galliarum, (b) qui in terra nostra expendi non possunt, apud locum proprium utiliter expendantur. Si quid vero de pecuniis reddituum quæ dicuntur ablatæ recipere potueris, ex his quoque vestimenta pauperum comparare te volumus, vel, sicut præfati sumus, pueros qui in omnipotentis Dei servitio proficiant. Sed quia pagani sunt qui illic inveniri possunt, volo ut cum eis presbyter transmittatur, ne quid ægritudinis contingat in via, ut quos morituros conspexerit debeat baptizare. Ita igitur tua dilectio faciat, ut hæc diligenter implere festinet. (Cf. Joan. Diac. l. II, n. 6.)

EPISTOLA VIII.

AD EPISCOPOS EPIRI.

Andræ in metropolitano electionem probat. Hortatur ut illum imitentur, illi obediant, illi sint concordantes, atque ut gregi suo invigilent singuli. Promovendi apud illos clerici non pecunia, non personæ ullius gratia, sed moribus suis commendantur.

Gregorius (a) Theodoro, Demetrio, Philippo, Zenoni, et Aleissono, episcopis (b) Epiri.

Scriptorum vestrorum insinuatio (Grat. dist. 100, c. 11), fratres charissimi, patefecit Andreæ fratrem

Epist. VII [Al. 10]. — (a) Hæc in Norm. ac plerisque Mss. minime leguntur; sunt tamen in duobus Vatic., scilicet B et C, mutata voce Galliæ in Galliarum.

(b) Absque detrimento, quod aurum Gallicum esset longe inferioris pretii quam Romanum. Novella Majoriani: nullus solidum integri ponderis calumniosæ approbationis obtentu recuset exactor, excepto eo Gallico cujus aurum minore æstimatione taxatur. Gussanvillæus ad hunc locum eos accusat qui fruges in una parvicia natas alio transportant alibi consumendas. Verum sancti Gregorii mentem non attigit, qui supra, indiot. 11, epist. 33. Dynamio scribens: suscepimus, inquit, de præfatis Ecclesiæ nostræ redditibus Gallianos solidos cd. Infra, epist. 53, Virgilio Arelat.: Quia igitur patrimonium ipsum per annos plurimos prædecessor vester tenuit, et collectas apud se pensiones servavit, fraternitas vestra... eas Candido presbytero nobis restituat dirigendas. Et epist. 55: Pensiones... de patrimonio nostro ad nos studeat destinare.

Epist. VIII. [Al. 7]. — (a) Norm., Vatic. Colb. et plur., Theodorico, vel Theodorico... Aleissoni.

(b) Dux erant in Illyrico provinciæ hujus nominis, velus et nova, ut patet ex notitia imperii. Epirus nova, quæ hodie est Albania superior, seu proprie dicta, cujus metropolis erat Byrrachium. Vetus autem quæ a nonnullis Albania inferior, nunc Chimera et Larta, cujus metropolis erat Nicopolis ad sinum Ambracium, vulgo Prevesa sur le Golfe de Larta, de qua

Estote præterea solliciti, fratres charissimi, et commisso gregi vigilantiam quam suscepistis et debetis impendite, inimici fraudibus sollicitudine (e) et oratione obviate. Incontaminata fide, Deo nostro, cui præestis, populum resignate, ut officium vobis sacerdotale ante conspectum æterni judicis non ad pœnam, sed proficiat ad coronam.

Suprascripto igitur Andræ fratri et coepiscopo nostro pallium nos direxisse cognoscite, atque privilegia cuncta concessisse quæ prædecessores nostri ejus prædecessoribus contulere (Grat. ibid.).

Præterea (Grat. 1, q. 1. c. Quibusdam) pervenit ad nos quod sacri ordines in illis partibus cum datione commodi conferantur. Quod si ita est, fletus dico, gemensque denuntio, quia cum sacerdotalis ordo in-

intelligendus est hio titulus. GUSSANV.

(c) Antiquariorum imperitia irreperat hic error gravissimus in omnibus Mss. Codd., deinde in libris editis, in quibus legebat Nicomedianæ vel Nicomeditanæ, civitatis. Quod autem legendum sit Nicopolitanæ, clarum est ex multis: primo, quia Nicopolis Epiri veteris metropolis fuit, ut omnes sciunt, ad cujus episcopum mittit pallium sanctus Gregorius, quod certe non transmisisset episcopo Nicomediensi, qui patriarchæ Constantinopolitano tunc subditus erat. Deinde quid commune episcopis Epiri cum episcopo Nicomediensi? An unquam illi de hujus ordinatione curam habuere, uti tamen refert epistola? Sed quod rem conficit, ille ipse Andreas, qui hæc in epistola Nicomedianæ civitatis episcopus nuncupatur, in titulo epistolæ olim 70 lib. vii, nunc 68 lib. ix, indict. 2, Nicopolitanus inscribitur, ad quem ut ad multos alios metropolitas scribit sanctus Gregorius, et in epist. olim 2 et 3 lib. xii, nunc 3 et 4 lib. xiv, idem Andreas disertis verbis Nicopolitanus Metropolitana vocatur, cujus sit mentio ut jam defuncti. Cæterum hæc in epistola eadem repetit sanctus Gregorius de simonia quæ in præcedentibus epistolis. GUSSANV. Certe legimus Nicomeditanæ in omnibus Vatic., Norm., Corb., Rhem., quod tamen corrigendum non dubitamus.

(d) Excusi, et non ficta.

(e) Editi, et oratione resistite, et obedite incontaminata fide. Sequimur Vatic., Norm., Corb., etc.

veniri, fieri hoc decætero prohibemus, et nequo clericum tuum, neque monachum vel quamlibet civitatis aliam religiosam personam parochiæ tuæ conveniri a quoquam vel ad alterius volumus iudicium exhiberi. Sed si quis contra huiusmodi personas cuiuslibet negotii movere voluerit quætionem, fraternitatem tuam noverit adeundam. Aut si forte, ut assolet, aliqua illis quolibet modo fuerit nata suspicio, et electorum desideraverint iudicium, sub tua **800** executione eligendi fas habeant cognitores; quatenus hoc modo nec tu amisisse iurisdictionem, nec actor apud suspectum litigando videatur præiudicium sustinere. Hoc etenim servandum et Anthemio subdiacono nos præcepisse cognosce.

Oportet ergo ut fraternitas tua erga monasteria civitatis, parochiæque suæ, omnesque subjectos pastoralis cura diligenter invigilet, et de vita actuque eorum sit omnino sollicita, ut sicut nos hæc tibi privilegia servare dignoscimur, ita et tu vigilantiam tuam in cunctis, ut decet, solerter exhibeas, quatenus in nulla re possis de neglectu reprehensibilis inveniri. Porro autem si tu, quod non opinamur, dissimulandum putaveris, rectori patrimonii Ecclesiæ nostræ, qui illic est, vel fuerit constitutus, noveris esse licentiam ut quod sponte postponis ejus facere insistantia modis omnibus urgearis. Sed et illud studere te convenit, ut hi qui contra quoslibet iurisdictioni tuæ suppositos causam habuerint nullis apud fraternitatem tuam frustratoriis debeant dilationibus lacessiri, ne ad fatigationem et damnum alterius hæc tibi servasse privilegia videamur. (Cf. Joan. Diac. lib. III, n. 20).

EPISTOLA XII.

AD MONTANAM ET THOMAM.

Montanam et Thomam Romanæ Ecclesiæ famulos manumittit. Eisdem a Gaudioso presbytero hæredes institutos, legatis frui concedit.

Gregorius Montanæ et Thomæ.

Cum Redemptor noster (Grat. 12, q. 2, c. 68), totius conditor creaturæ, ad hoc propitiatus humanam voluerit carnem assumere, ut, divinitatis suæ gratia dirupto quotenebamur capti vinculo servitutis, prius iurisdictione. Valentinianus, an. 452, clericos iudicibus laicis edicto subiecerat, exceptis causis fidei ac religionis. Justinianus et alii quamplurimi, episcopos, clericos, monachos privilegio fori donarunt. Vide Novell. 79, 83, 123. Concil. Chalced., can. 9, vetat clericum cum clerico litem habentem ad sæcularia iudicia excurrere, ἐπι κοσμικὰ δόξασι τήν. Nunc rei forum actor sequitur. Vide extra. de foro competentis, et caus. 11. q. 1. GUSSANV.

EPIST. XII. — (a) Sic restituimus ex Mss. Vatic. Norm., Rhem., Corb., etc., præscripto. In Excusis legitur, *in ea natura in qua nati fuerant... libertati reddantur.*

(b) De manumissione supra, lib. II, epist. 10. Olim difficillimum erat servos libertate donare, ac cives Romanos efficere, ut notat doctissimus Tillemontius in Constantino, art. 40, p. 168 et 169. At Constantinus legolata concessit non solum episcopis, sed omnibus etiam clericis, ut famulos suos possent in libertatem asserere. Idem autem erat servos liberos ac cives Romanos efficere, ut etiam patet ex hac Gregorii epistola.

(c) In recent. servitutis peculium. Peculium a pecu-

stina nos restitueret libertati, salubriter agitur si homines quos ab initio natura liberos protulit, et ius gentium iugo substituit servitutis, (a) in ea qua nati fuerant (b) manumittentis beneficio libertate reddantur. Atque ideo, pietatis intuitu et huius rei consideratione permoti, vos Montanam atque Thomam famulos sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui, Deo adiutore, deservimus, liberos ex hac die civesque Romanos effecimus, omneque vestrum vobis relaxamus (c) peculium.

Et quia tu, Montana, animum te ad conversionem fateris applicasse monachicam, idcirco duas uncias, quas tibi quondam Gaudiosus presbyter per supremam suæ voluntatis arbitrium (d) institutionis modo noscitur reliquisse, hac die tibi donamus, atque concedimus, omnia scilicet monasterio sancti Laurentii, cui Constantina abbatisa præest, in quo converti Deo miserante festinas, **801** modis omnibus profutura. Si quid vero de rebus superscripti Gaudiosi te aliquo modo celasse constiterit, id totum Ecclesiæ nostræ iuri sine dubio mancipetur.

Tibi autem superscripto Thomæ, quem pro libertatis tuæ cumulo etiam inter notaricos volumus militare, quinque uncias, quas præfatus Gaudiosus presbyter per ultimam voluntatem hæreditario tibi nomine dereliquit, simul et (e) sponsalia quæ matri tuæ conscripserat, similiter hac die per huius manumissionis paginam donamus, atque concedimus; ea sane lege, atque conditione subnexa, ut si sine filiis legitimis, hoc est de legitimo susceptis conjugio, te obire contigerit, omnia quæ tibi concessimus ad ius sanctæ Romanæ Ecclesiæ sine diminutione aliqua revertantur. Si autem filios de conjugio, sicut diximus, (g) cognitos lege susceperis, eosque superstitibus reliqueris, earumdem te rerum dominum sine quadam statuimus conditione persistere, et testamentum de his faciendi liberam tibi tribuimus facultatem. Hæc igitur, quæ per huius manumissionis obartulam statuimus atque concessimus, nos successoresque nostros, sine aliqua scitote refragatione servare. Nam iustitiæ ac rationis ordo suadet ut quia, quasi parva pecunia. Definitur id quod permissu parentis, legis aut domini, conceditur filio familias, aut servo separatim a paternis seu dominicis rationibus. Quod vocat *peculium servitutis*, alii *dominium* appellant, quia pertinet ad dominum, qui illud iure suo retinere potest. GUSSANV.

(d) Institutio est positio hæredis secundum iureconsultos; at secundum canonistas est collatio verbalis alicujus beneficii. Vide titulum de institutionibus, in Decretal. et in sexto. Hic accipitur pro positione hæredis, Gallice, *faire un tel son héritier*. GUSSANV.

(e) Per sponsalia dotem intelligit, de qua dotale instrumentum fuerat confectum. Plautus in Pœnulo:

Sponden' ergo
Tuam goatam uxorem mihi?
Ch.: Spondeo, ut mille auri
Philippum dotis, etc.

GUSSANV.

(f) Excusi, de conjugio.

(g) Non adoptivos intelligit, sed qui censentur secundum leges ex legitimo matrimonio nati. GUSSANV.

sua a successoribus desiderat mandata servari decessoris sui procul dubio voluntatem et statuta custodiat (*Grat. 25, c. 1, c. 15*). Hanc autem missionis paginam Paterio notario scribendam dicitur, et propria manu una cum tribus presbyteris prioribus et tribus diaconis pro plenissima firmitate subscripsimus, vobisque tradidimus. Actum in urbe Roma (*Grat. Caus. 2, q. 2, c. 68*).

EPISTOLA XIII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Decio Lilybetano episcopo in reformando Ecclesie sue statu opem ferat.

Gregorius Cypriano diacono rectori Siciliae.

Lilybetanæ clerus Ecclesie huc pro ordinando sibi veniens sacerdote, licentiam eis de exquirendo sibi episcopo nos dedisse cognoscas (a). Qui reperientes Decium forensensem presbyterum, sibi eum consecrari multis precibus poposcerunt, quorum petitionem necessarium duximus adimplere. Et ideo dilectio tua in omnibus ei solatiari non negligat; ut, quia (b) Theodorus quondam ejusdem Ecclesie episcopus dereliquit plurima quæ emendari debeant, tuo in omnibus adjutus auxilio, duntaxat æquitate servata, causarum inquietudinibus liberior, in Dei laudibus possit existere.

EPISTOLA XIV.

AD NARSEM COMITEM.

Athanasium presbyterum in Manichæi dogma cecidisse, Joannem vero ab hæresi immunem declarat; Pelagianum esse qui negat mortuam, cum peccavit, Adam animam. Ephesinæ synodi recentiores Codices falsatos suspicatur, requirendos monet vetustos.

Gregorius (a) Narsi comiti.

Charitas vestra, sollicitudinem nostræ opinionis habens, scribere studuit quid de illo Codice qui contra Athanasium presbyterum transmissus est (b) sensit. Quem nos, ex parte aliqua subtiliter percurrentes, in Manichæi invenimus dogma cecidisse. Sed

Epist. XIII. — (a) In recent. Excusis, qui rapientes, reluctantibus omnibus Mss. nostris.

(b) Vide epist. 50 lib. III, indict. 11 ad eundem Theod., in qua multa ei facienda significantur. Observandum tamen hæc in plerisque Mss. desiderari, nimirum in Norm., Rhem., Corb., Vatic. D, ubi habes, non negligat, ut tuo in omnibus iulus auxilio.

Epist. XIV. — (a) De eo lib. 1, epist. 6, et indict. 12, epist. 32.

(b) Recent., reluctantibus Mss., sensi.

(c) Vatic., Norm. et plerique, qua dico, vel, quacunque dico.

(d) Id apparet ex epistola synodi ad Cælestinum papam, quæ apud Binium refertur tomo IV. Synodi Ephesinæ, c. 17, in Editione Coloniensi an. 1606, in Edit. 1618 et 1672, parte II, act. 3, in fine hujus epist. quæ incipit: Sanctitatis tuæ circa pietatem zelum, etc. Gussanv.

(e) Theodoretus, lib. IV hæretic. fabul., tit. de Messalianis seu Eucharis, et de Enthusiasticis, et Hist. Eccles. lib. IV, cap. 11, loquitur de Adelphio tanquam sene capulari, cujus hæresim Flavianus Antiochenus miro artificio deprehendit: cui hæresi præfuerunt Sabbas (in duobus Vatic. legitur Saba) non Sava, et Adelphius, et Daodes, et Simeones, et Hermas, et quidam alii, adversus quos scripserunt Latoius Melitines episcopus, et Amphilocheus Iconii. Inter alia dicebant baptismum nihil juvare eos qui ad eum accedunt; instar enim novaculæ aufert

is qui loca aliqua esse hæretica signo contraposito ostendit, ipse quoque in Pelagianam hæresim labitur, quia quedam loca catholice dicta et omnino orthodoxa velut hæretica annotavit. Hoc enim ubi scriptum est quia cum peccavit Adam, ejus est anima mortua, qualiter mortuam dixerit inferius ostendit, quia status sui beatitudinem amisit. Hoc quisquis negat, catholicus non est. Deus enim dixerat: (c) *Qua hora comederitis, morte moriemini* (Genes. II, 17). Cum ergo comedit de ligno velito Adam, quia in corpore mortuus non est novimus, quia post hoc filios genuit atque annis multis vixit. Si itaque in anima mortuus non est, quod dici nefas est, ipse mentitus est qui hunc prædixit die qua peccasset moriturum. Sed sciendum est quia mors duobus accidit modis, aut absentia vivendi, aut a qualitate vivendi. In hoc ergo quod comedendo vetitum ejus anima dicitur mortua, non absentia vivendi, sed a qualitate vivendi, ut postmodum viveret in pœna qui ad hoc creatus fuerat ut beate viveret in lætitia. Hunc ergo locum qui in eo Codice qui mihi a fratre meo Joanne episcopo transmissus est annotavit hæreticum, Pelagianus est, quia sententia ista evidenter Pelagii est. Quæ loca Epistolarum ejus singula dicere prætermitto, quia scienti loquor (d). Pelagius vero qui in Ephesina synodo damnatus est, ea intentione hoc dixit, ut ostenderet nos a Christo vacue redemptos. Si enim nos per Adam in anima mortui non sumus, quod dici nefas est, vacue redempti sumus. Ephesinam autem synodum perscrutantes, (e) de

Adelphio et Sava, et cæteris aliis, qui illic dicuntur, esse damnati, omnino nihil invenimus et existimamus quia sicut (f) Chalcedonensis synodus in uno loco ab Ecclesia Constantinopolitana falsata est, sic aliquid in Ephesina synodo factum est. Charitas ergo vestra (g) vetustos omnino codices ejusdem priora peccata, peccati autem rationem non excindit; perpetua autem oratio et peccati radicem radicitus evellit, et malum dæmonem, qui ab initio sorte datus est, ab anima expellit. Photius, in Bibliotheca, vol. LII, refert circa finem IV sæculi synodum Sidetactam adversus hæresim Messalianam, id est Eucharitarum vel Adelphiorum, cui synodo præfuerit Amphilocheus cum episcopis 25. Ex qua missa est synodica ad Flavianum Antiochenum, qui eadem de causa synodum etiam habuit. Testatur autem Adelphium, quamvis hæresim detestaretur, non fuisse admissum, quoniam non ex corde pœniteret, etc. Sanctus Maximus, in commentariis ad lib. de Eccl. Hierarch., c. 6, meminit monachorum Adelphianorum, qui postquam per tres annos a professione perfectæ (ἀρετῆς) vixerant, nihil non sibi permittebant in posterum. Gussanv. De Adelphio monacho loquitur Nilus in libro de voluntaria paupertate nondum edito, cujus fragmentum refert Henricus Valcius, annot. in caput 2 lib. IV Hist. Theodoret.

(f) Sollicet in can. 8, qui Romanis pontificibus probari non poterat. Sic Constantin. I synodi canonem rejicit sanctus Gregorius infra, clericis Romanis Constantinopolitani episcopi sibi dilatarum ferentibus. Gussanv.

(g) Eximus locus ad commendandos veteres Codices, illosque redarguendos qui investigandis antiquis Mss. operam dantes carpunt.

synodi requirat, et illic inde videat si quid tale invenitur, mihi que eundem Codicem quem invenerit transmittat, quem mox ut legero retransmitto. Novis enim Codicibus passim non credat, ex qua re dubius factus sum, et nihil adhuc volui de hac causa prædicto fratri meo Joanni episcopo rescribere. Romani autem Codices multo veriores sunt Græcis, (h) quia nos vestra sicut non acumina, ita nec imposturas habemus.

De Joanne vero presbytero coguscite quia illius causa per synodum decisa est, in qua aperte cognovi quia ejus adversarii (i) eum facere hæreticum voluerunt et diu conati sunt, sed minime potuerunt. Vestros, qui nostri sunt, mea vice salutate, et nostri, qui vestri sunt, per me vos multum salutant. Omnipotens Deus sua te manu inter tot spinas protegat, ut eos illæsus, quos Dominus elegit, flores decerpas. (Vide indict. 15, ep. 31. Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 36.)

EPISTOLA XV.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Joannem presbyterum inique damnatum absolvit, atque ab omni hæreses labe purum denuntiat. Eundem commendat Joanni episcopo Constantinopolitano.

Gregorius Joanni episcopo Constantinopolitano.

Sicut hæreticorum pravitas zelo rectæ fidei comprimenda, ita veræ confessionis est integritas amplectenda. Nam si credi fideliter confitenti despicitur, cunctorum in dubium fides adducitur, atque errores mortiferi ex incauta districtione generantur. Et hinc non solum errantes oves ad caulas minime dominicas revocantur, sed etiam intro positæ ferinis dentibus laniandæ crudeliter exponuntur. Hoc ergo, frater charissime, subtiliter perpendamus, et sub prætextu hæresis affligi quempiam veraciter profitentem fidem catholicam non sinamus, ne quod absit, hæresim fieri sub emendationis magis specie permittamus.

Valde autem mirati sumus cur hi qui in causa fidei judices contra Joannem Chalcedonensis Ecclesiæ presbyterum a vobis fuerant deputati negligentes veritatem opinioni crediderint, et credere districtè profitenti noluerint, maxime dum accusatores ipsius (a) Marcianistarum, quam memorabant, hæresim, unde eum reum moliebantur efficere, interrogati quæ esset, nescire se manifesta professione responderint. Ex qua re evidenter agnoscitur quia personam ipsius sine Dei respectu non juste, sed contra

(h) Ita quatuor Vatic., sex Anglic., totidem Norm., Corb., Reg.; unde autem hæc lectio Excusorum, quia nostri, sicut non acumina, ita nec imposturas habent, fuerit ab Editoribus eruta, nos latei.

(i) Mirari subit Christianos homines zelotum impotenti æstuasse, aut potius tam immani invidia, tam cæco odio laborasse, ut fideles intus positos conati sint a matris uberibus violenter abstractos ferinis laniandis dentibus exponere. Idem argumentum prosequitur sanctus Gregorius initio sequentis epistolæ, miraturque veritatem ab istiusmodi zelotis adeo fuisse neglectam, ut nec ipsam quam imponebant hæresim scirent. GUSSANV.

Epist. XV.—(a) Quænam illa fuerit hæresis apud

animas suas sola gravare voluntate tantummodo voluerint. (b) Nos itaque, facto concilio, sicut gestorum apud nos habitorum tenor ostendit, cuncta quæ erant necessaria subtiliter perscrutantes ac tractantes, quoniam in nullo antedictum presbyterum reum invenire potuimus, præcipue quia libellus quem delegatis a vobis iudicibus obtulit rectæ fidei per omnia sinceritati concordat, ea propter eorundem iudicum reprobantes sententiam, nostra eum definitione catholicum et omni hæretico crimine liberum esse, Christi Dei Redemptoris nostri gratia revelante, denuntiavimus. Quem quoniam ad vestram retransmissimus sanctitatem, oportet ut eum, sicut se cunctis exhibet, benigne suscipiat, et charitatem illi sacerdotalem impendat, atque a cuncta cum inquietudine tueatur, nec quemquam se in ejus molestia occupare permittat; sed sicut alios ab oppressione defenditis, ita huic vestra subtrahere solatia non debeatis. (Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 36.)

EPISTOLA XVI.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

Joannem presbyterum prorsus innocentem affligi denovo velut hæresi obnoxium non permittit.

Gregorius Mauricio Augusto.

Cum sincera in vobis, Christianissime principum, velut emissum cœlitus jubar, fidei relictudo respicere, cumque notum sit omnibus serenitatem vestram integram professionem qua Deo pollet propositio vehementer amplecti et toto corde diligere, necessarium esse valde perspeximus pro his quos una eademque fides illustrat suggerendo deposcere, quatenus dominorum pietas sua eos gratia protegat, et ab omni molestia tueatur. Quorum dum confessionem quidem despiciunt, veræ fidei contradicere videntur. Nam cum oris confessionem fieri clamet Apostolus ad salutem, qui rectæ professioni credere non consentit, in eo quod alium improbat se accusat (Rom. x, 10).

(a) Relectis igitur in concilio quæ contra Joannem Chalcedonensis presbyterum Ecclesiæ acta sunt, simul et serie iudicati, majorem illum injustitiam sustinuisse cognovimus, quippe quem clamantem se atque monstrantem catholicum esse, non reatus culpa sed diu accusatio incerta contrivit, in tantum, quia accusatores ipsius Marcianistarum quam commemorabant hæresim se nescire aperta responsione professi sunt. (b) Et qui illico in ipso fuerant iudicii

nullum auctorem legi. GUSSANV. Legendum forte Marcionitarum.

(b) Auditor Joannes, libellum suæ fidei offert, iudices scrutantur, et facto concilio absolvitur, ut apparet ex his sequentis epistolæ verbis: *sancti concilii necum definitio*, etc. Idem epistola sequente fusius recenset, docens infidelitatem esse fidei fidelibus non habere, et veraciter confitenti non credere, non esse hæresim purgare, sed facere. In epistolis 16 et 17 eadem versatur quæstio. GUSSANV. Vide lib. II, epist. 44, al. lib. IX, epist. 39.

Epist. XVI.—(a) Excusi, *relatis*, quod in Mss. non legitur.

(b) Si quidem accusatio requirit legitimam inscri-

repellendi, in accusatione ejus **805** perm-
 aerti permissi sunt. Sed ne dicta eum saltem
 potuisset opinio, libellum fidei protulit, in
 patenter ostendere fidei rectæ professorem
 et sequacem. Sed hunc a sanctissimo Joanne
 coepiscopo nostro iudices deputati, injuste
 ionabiliter negligentes, dum in ejus se nite-
 occupare gravamine, (a) se potius reprehensi-
 tenderunt. Nam nullus ambigit infidelitatem
 lem fidelibus non habere. Quia ergo omnibus
 er rimatis atque tractatis, catholicum supra-
 m Joannem presbyterum sancti concilii me-
 finitio, divinæ potentiae revelante gratia, de-
 ; nec quædam in ipso hæreticæ macula pra-
 nventa est, obsecro ut pia serenitatis vestræ
 io illæsum illum ab omni molestia servari
 at, nec catholicæ fidei confessorem aliquam
 quietudinem sustinere. Nam veraciter profi-
 on credere, non est hæresim purgare, sed
 Quod si licuerit, surget infidelitatis occasio,
 n eas quas incaute volunt emendare culpas
 ant.

igitur Serenissimus Dominus pia provisione
 eret, et sicut poposci, profusus iterum preci-
 go, ut affligi denuo innocentem velut obnoxium
 rmittat, quatenus Deus omnipotens, qui pla-
 bibi catholicæ rectitudinis integritatem elemen-
 estram amare cernit atque defendere, et hic
 is hostibus pacatæ vos imperare reipublicæ et
 antcis suis in æterna faciat vita regnare. (Cf.
 Diac. l. iv. n. 36.)

EPISTOLA XVII.

AD THEOTISTUM.

*in presbyterum, ab imposito sibi hæreseos crimi-
 icto concilio absolutum, tueatur ab omni molestia.*
 gregorius Theotisto cognato imperatoris.

nus excellentiæ vestræ Christianitatem bonis
 am semper operibus; et idcirco mercedis vobis
 s, quas vos diligere certum est, providemus, ut
 estria meritis providendo jungamur.

icamus itaque vobis Joannem presbyterum la-
 præsentium liberum ab his quibus accusatus
 exstitisse. Cujus fidem facto concilio subtili
 natione, (a) ut petiit, perscrutantes, nullam in
 pam pravæ confessionis invenimus. Sed quia

em, quæ contineat nomen accusati et accusan-
 imen, criminis locum, diem, horam, etc. De-
 iam accusator paratas habere probationes;
 in pœnas calumniatoris luere. *Auger.*

Iudices gratia ducti sunt infames, et parti læsæ
 tur in estimationem litis. Vide Cod. *de pœn.*
qui male judic., lege fin., et in 6, de sent. et
 lic., c. 1, pœnas canonicas a concil. Lugdun.

sr. XVII. — (a) Nulla ratione ac contra Mss.
 in recent. Ed. legitur, *ut potuimus.*
 Abest ab omnibus pene Mss. legitur in Colbert.
 t in Turon. S. Gat.

sr. XVIII. — (a) Hæc epistola non reperitur in
 c., Norm., Corb. et plerisque Mss., est tamen
 ic., Rhem. et Reg.

Ex archidiacono Catanensi factus est post Ma-
 num episcopus Syracusanus, et a Greg. Magno

rectæ fidei, Deo miserante, professor ac cultor appa-
 ruit, nostra eum definitione absolvimus, præsertim
 cum accusatores ipsius quæ esset Marcianistarum
 quam commemorabant hæresim se nescire professi
 sunt. Eapropter, paterno salutantes affectu, quæsu-
 mus ut favoris vestri **806** eum gratia tueri digne-
 mini. Et ne quisquam illum frustra post hoc velit
 affligere, aut aliquam ei pro hac re quolibet modo
 molestiam irrogare, ita eum excellentiæ vestræ de-
 fensio contra hæc instantius pro sua mercede prote-
 gat ac defendat, ut nec hunc amplius tribulatio inju-
 sta consumat, et ejus vobis vicem humani generis
 conditor ac Redemptor, quem sincera confessione
 colitis, inter bona plurima quæ agitis recompenset.
 (b) Mense Octobri, indictione 14.

(a) EPISTOLA XVIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Pallii usum concedit, et antiqua firmat privilegia.

Gregorius (b) Joanni episcopo Syracusano.

Apostolicæ sedis benevolentia et antiquæ consue-
 tudinis ordine provocati, fraternitati tuæ, quam in
 Syracusana Ecclesia gubernationis officium constat
 suscepisse, pallii usum prævidimus concedendum,
 illis videlicet temporibus (c) atque eo ordine quibus
 decessorem quoque tuum usum esse non ambigis: hoc
 nihilominus admonentes, ut sicut a nobis hujus deco-
 ris usum ad sacerdotalis officii honorem accepisse te
 gaudes, ita etiam morum atque actuum probitate, ad
 gloriam in Christo nostram, susceptum adornare
 contendas officium. Sic enim alterno eris invicem
 decore conspicuus, si ad hujus corporis habitum
 (d) mentis quoque tuæ bona concordent. Omnia enim
 privilegia quæ tuæ pridem concessa esse constat Ec-
 clesiæ, nostra auctoritate firmamus, et illibata decer-
 nimus permanere. (Vide sup. l. v, ep. 17.)

EPISTOLA XIX.

AD DOMINICUM EPISCOPUM.

*Ut mutua ipsorum dilectio cœlestis gaudium acquirat,
 mutuis sese orationibus adjuvent.*

Gregorius (a) Dominico episcopo Africano.

Epistolarum vestrarum plena sacerdotali charitate
 elocutio ita sanctitatem vestram memoriter nostris
 facit mentibus inhærere, ut non credatur abesse cor-
 pore, quippe quæ per affectum semper manet in
 corde. Ut ergo hæc quam ad alterutrum habemus

consecratus an. 596. Imitator fuit virtutum decesso-
 ris sui, nam epist. 9, lib. vi, nunc lib. vii, laudat
 eum Gregorius quod eleemosynas ad se miserit pau-
 peribus erogandas. Obiit sanctissime an. 609. Ejus
 festum recolit Ecclesia Syracusana die 28 Octobris.
 GUSSANY.

(c) In Rhem.: *Atque eo ordine, ut alios quoque in-
 sulæ Siciliæ sacerdotes vel decessores suos usos esse
 non ambigis. Illud autem admonemus, ut apostolicæ
 sedis reverentia, nullius præsumptione turbetur. Tum
 enim membrorum status integer manet, si caput fidei
 nulla pulset injuria. Canonum maneat incolumis atque
 intemérata semper auctoritas. Ut sicut a nobis hu-
 jus, etc.*

(d) Duo Vatic., *mens quoque tua concordet.*

Epist. XIX. — (a) Carthaginensi episcopo, ad quem
 plures exstant epistolæ. GUSSANY.

dilectio cœlestium nobis commodum acquirat gaudiorum, nostri simus invicem adjuvatores, et auxilium nobis orationis mutua porriganus; quatenus divina misericordia clementia sua nobis dono concedat, et prædicari quod diligit, et sequi hoc quod per nos prædicari concessit. Sicque officii nostri ministerium pietatis suæ protectione disponat, ut fructum de creditis **807** eidem venienti Domino reportemus, et ad futura æquitatis præmia cum aliorum lucro, ejus adjuvante gratia, (b) perducamur. Quia vero scriptum est: *Orate pro invicem, ut salvemini* (Jac. v, 16). ut ad hæc pervenire mereamur, et me pro vobis apud sacratissimum beati Petri apostolorum principis corpus, et vos pro me apud sanctum Cyprianum martyrem, orationibus decet incumbere. Preces etenim nostræ tanto celerius in dominicæ pietatis aurem sublevantur, quanto eas vicissim pro vobis fusas charitatis ardor exacuit. Sed quia sanctitas vestra nudis me verbis alloqui recusat epistolis quoque (c) xenia conjunxit. Quæ nos cum gratiarum actione suscepimus; sed tamen plus mentis vestræ affectu quam rerum copia delectamur.

EPISTOLA XX.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Persuadeat Leoni Catanensi episcopo ut Joanni episcopo Syracusano quemdam presbyterum cedat.

Gregorius Cypriano diacono.

Sicut dilectio tua studiose laboravit pro persona fratris et coepiscopi nostri Joannis, ut in Syracusana Ecclesia, auctore Deo, debuisset ordinari, ita nunc necesse est ut per dilectionis tuæ studia ei quoque regiminis solatia ministrentur. (a) Quendam enim presbyterum proprium habuisse se perhibet, qui tamen a fratre et coepiscopo nostro Leone in Catanensi Ecclesia dicitur ordinatus. Et quia in novam Ecclesiam vadit, et suos illic proprios homines habere necesse est, ut cum causarum tumultibus premitur, in secreto suo inveniat ubi requiescat, prædicto fratri et coepiscopo nostro Leoni blande et dulciter persuadere debes ut ei præfatum presbyterum cedere debeat, ne quem tam benignus ad ordinandum cessit, ordinatum destituere fortasse videatur. Sed sicut idem frater et

(b) Gemet. ac nonnulli, *perducamus*.

(c) In plerisque Mss., *exenia*. De hac voce vide lib. III Dial., c. 12.

EPIST. XX. (a) Epist. 19, lib. iv, nunc lib. v, epist. 17, de cessione Joannis a Leone obtinenda monuerat sanctus Gregorius; post cessionem Joannes ordinatus suum presbyterum in Catanensi Ecclesia ordinatum repetit, quod sanctus Gregorius blande ac leniter Leoni persuaderi præcipit. Vides praxim istius sæculi de propriis clericis. GUSSANV.

(b) Sic legitur in Turon. S. Gat., Colbert. Et Vatic. In plerisque tamen Mss. id desideratur.

EPIST. XXI. — (a) Hydruntum seu Hydrus, vulgo *Otranto*, urbs Calabrorum olim episcopalis, nunc archiepiscopalis in regno Neapol. GUSSANV.

(b) Brundusium, vulgo *Brindisi*, Gall. *Brindes*, urbs olim episcopalis postea archiepiscopalis effecta, in Regno Neap. Calabrorum quendam primaria fuit; nunc est in provincia Hydruntina, in ora maris Adriatici contra Tarentum. GUSSANV.

(c) Luppia Ptolomæo, Antonino *Lipia*; Mela vocat *Lupias*, atque oppidum esse Calabriae haud procula

coepiscopus noster Joannes, quantum ego in ejus mente didici, ejus se esse archidiaconum nec ob episcopatum susceptum obliviscitur, ita eum sæpe fatus frater et coepiscopus noster Leo suum proprium debet attendere, et non solum de unius persona presbyteri, sed in quacunque re ejus solatio indiguerit, sua ei ministrare auxilia. (b) Mense Novembri, indictione 14. (Cf. *Joan. Diac. l. III, n. 20.*)

EPISTOLA XXI.

AD PETRUM EPISCOPUM.

Commendat Ecclesias tres propriis episcopis destitutas.

Gregorius Petro episcopo (a) Hydruntino.

Pastoralis nos cura constringit Ecclesiis sacerdotis moderamine destitutis sollicita consideratione prospicere, ne, proprio decedente rectore, contrarium, quod absit, aliquid Patrum regulis **808** oriatur. Quia igitur Ecclesias (b) Brundusii, (c) Lippias, atque (d) Gallipoli, obeuntibus earum pontificibus, omnino destitutas agnovimus, idcirco fraternitati tuæ visitationis earum operam duximus injungendam. Quam ita te convenit exhibere, ut nihil de protectionibus clericorum, reditu, ornatu, ministeriisque, vel quidquid illud est in patrimonio earum, a quoquam patiaris imminui. Et ideo fraternitas tua ad prædictas Ecclesias ire properabit, et assiduis adhortationibus clerum plebemque earumdem Ecclesiarum admonere festinet, ut, remoto studio, uno eodemque consensu tales sibi præficiendos expetant sacerdotes qui et tanto ministerio digni valeant reperiri, et a venerandis canonicis nullatenus respiciantur. Qui dum fuerint (e) postulati, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et dilectionis tuæ testimonio litterarum, ad nos veniant consecrandi; provisurus ante omnia ne ad hoc cujuslibet conversationis seu meriti laicæ personæ aspirare præsumant, et tu periculum ordinis tui, quod absit, incurras. Monasteria autem si qua sunt in earum parochiis constituta, sub tua cura dispositioneque, quousque illic fuerit proprius episcopus ordinatus, esse concedimus, ut sollicitudinis tuæ vigilantia proposito suo congrua, Deo adjuvante, actione respondeant. (f) Mense Januario, indictione 14.

Brundusio. Plinius, lib. III, c. 10, stationem militum *Lupiam* nuncupat. Nunc pagus *la Rocca* dicitur inter Brundusium et Hydruntum, teste Galateo indigena.

(d) Supra, epist. 45. lib. I, indict. 11. nunc 46, lib. III. GUSSANV.

(e) Postulari Gregorio dicitur qui communi cleri et populi decreto eligitur ad episcopatum, lib. I, epist. 60; lib. II, epist. 39, lib. VII, epist. 20, 21; lib. IX, epist. 88. Jam vero apud canonistas postulatio est unanimitis petitio, per quam is qui secundum canones vel ad clerum, vel ad dignitatem ecclesiasticam, etiam regularem, assumi non potest, ex dispensatione tamen et gratia, causa cognita, a superiore admittitur. Cum autem postulatio adversetur juri communi, ideo concordiam omnium calculo fieri debet; adeo ut si concurrat postulatio cum electione, duplo major debeat esse postulantium numerus, cap. 3 et 4, *de postul. praelat.* extr.

(f) Hæc non habent Mss. præter Reg., Turon. S. Gat., Colbert. vet. ac Vatican.

EPISTOLA XXII.

AD PETRUM EPISCOPUM.

Ut Ecclesiam et baptisterium consecret.

Gregorius Petro (a) episc. Aleriensi de Corsica.

Quoniam in insula Corsica in loco Nigeuno, in possessione quæ Cellas Cupias appellatur, juris sanctæ Romanæ, cui Deo auctore deservimus, Ecclesiæ (b) basilicam cum baptisterio in honorem beati apostolorum principis Petri, atque Laurentii martyris, pro lucrandis animabus fundari præcipimus, idcirco fraternitatem tuam his hortamur assatibus, quatenus ad prædictum locum debeat incunctanter accedere, et venerandæ solemniam dedicationis impendens, prædictam ecclesiam, et baptisterium solemniter consecrare te volumus. (c) Sanctuaria vero suscepta (d) cum reverentia collocabis.

EPISTOLA XXIII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Amalphitanum episcopum in Ecclesia sua residere cogat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Pervenit ad nos (Grat. 7, q. 1, c. 20) Pimenium, (a) Amalphitanæ civitatis episcopum, in Ecclesia sua residere non esse contentum, sed foris per diversa loca vagari, **SCS** quod videntes alii, nec ipsi in castris se retinent, sed ipsius exemplum sequentes, foris magis eligunt habitare. Et quia hoc agentes ipsi potius ad suam hostes deprædationem invitant, idcirco hac tibi auctoritate præcipimus ut supradicto episcopo interminari non desinas; quatenus hoc de cætero facere non præsumat, sed in Ecclesia sua sacerdotali more resideat. Quem si forte non emendari post tuam interminationem cognoveris, in monasterio eum deputare, et nobis curabis modis omnibus

EPIST. XXII. — (a) In Vatic. B solo legitur *episcopo Alerizæ de Corsica*. In Reg. vero, *episcopo Alexandrie ac clero de Corsica*. In cæteris, *episcopo de Corsica*.

(b) Non ut nunc baptisteria in basilicarum angulis construebantur, sed ædes erant separatim positæ. Vide epistolam Paulini 12, ad Severum: *Tu baptisterium basilicis duabus interpositum condidisti*. Formam baptisterii fuisse turritam docet versibus de basilica:

Turrito fontem tegmine constituit, etc.

Supra fontes erat forma columbæ suspensa pyxis, in qua sacrum Christi corpus servabatur in usum recens baptizatorum:

Unde parens sacro educit de fonte sacerdos

Infantes niveo corpore, corde, habitu.

Circumdansque rudes festis altaribus agnos

Plura salutiferis imbuit ora cibus.

In supplicatione clericorum et monachorum Antiochiæ, quæ refertur act. 5 synodi Constantin., sub Mena, contra Severum: *Nam columbas aureas et argenteas in formam Spiritus sancti super divina lavacra et allaria appensas*, etc. GUSSANV.

(c) Hoc est, sanctorum reliquias quæ in baptisteriis condi solebant. Gregorius Turon., lib. x, c. 19: *Baptisterium ad ipsam basilicam ædificari præcepi, in quo sancti Joannis cum Sergii martyris, reliquias posui; et in illo priore baptist. sancti Benigni mart. pignora collocavi*. Vide etiam lib. de Vit. Patrum, c. 7.

(d) Ita Norm., Corb. et plerique. Excusi habent, *summa cum reverentia*.

EPIST. XXIII. — (a) Amalphia, et Amalphis, vulgo *Amalfi*, urbs olim episcopalis in Campania, nunc

A indicare, ut quid facere debeas nostra iterum præceptione cognoscas.

EPISTOLA XXIV.

AD MARINIANUM EPISCOPUM.

Probat nonnullos inmerito conqueri quod causam inter Racennatem Ecclesiam et Claudium abbatem Romæ discutiatur; æquam spondet sententiam.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Scripta fraternitatis vertræ Virgilio diacono deferente suscepimus, in quibus indicastis quosdam de clero et populo (a) clamitasse contra leges et canones esse ut inter Ecclesiam vestram et Claudium abbatem causa hic examinari ac judicari debeat. Qui si ecclesiasticum ordinem, vel inter quos agitur, nosset advertere, se a superflua querela modis omnibus abstinere, præsertim quia nec causa dici illic potuit ubi se prædictus abbas a decessore vestro questus est injustitiam pertulisse, et ex ea hactenus laborare. Hoc enim poterat fortassis opponi, si non ad majorem recurreret, et apud eum causæ suæ peteret meritum terminari. Nunquid non ipse nosti (b) quia causa quæ a Joanne presbytero contra Joannem Constantinopolitanum fratrem et coepiscopum nostrum orta est secundum canones ad sedem apostolicam **SIO** recurrit, et nostra est sententia definita? Si ergo de illa civitate ubi princeps est ad nostram causa cognitionem deducta est, quanto magis negotium quod intra vos est, hic est veritate cognita terminandum? Vos autem ibi stultorum verba non moveant, nec per nos credatis aliquod dispendium Ecclesiæ vestræ fieri. Nam si servum Dei (a) Secundum diaconum vestrum atque Castorium notarium nostrum requiratis, ab eis agnoscelis qualiter causam istam jam decessor vester voluerit ordinare. Fraternitas autem vestra sapienter egit personas pro archiepiscopalis regni Neapolit. in principatu ceteriorum, in ora maritima, non longe a Salerno. In ea primum pyxidis nauticæ usus inventus creditur. GUSSANV.

EPIST. XXIV. — (a) Scilicet causæ ibi definiendæ sunt ubi primum ortæ, nisi aut suspectis sint iudices, aut in causis majoribus via appellationis superior adeatur, ut in causa Joannis Chalcedonensis utrumque contigit. Vide Sardiæ concil. can. 3, Romano pontifici faventem, et conc. Carthag., c. 19, 20, 23, 28. In Africano, c. 91, etc. Certe causa inter Ecclesiam Ravennatem et Claudium abbatem potuerat a concilio provinciali dirimi secundum leges et canones, in Nicæno, c. 5 et 6, in Antioch., c. 9, 14, 15, 20. Chalcedon., c. 19, etc. GUSSANV. Omissis aliis rationibus, quæ huic Gussanvillæ censuræ opponi possent, hæc sufficit quam primo loco profert sanctissimus et æquissimus pontifex, ad retundendas Mariniani ejusque fautorum querelas. Nimirum suspecti erant iudices, apud quos Claudium causam dicere cogere volebant. Sane synodo provinciali præesse debebat Marinianus, a quo vexari monasterium suum querebatur. Etiamsi archiepiscopus ab hac lite dirimenda abstinuisset, ne provinciales episcopi suo metropolitano potius quam abbati favere jure metuebatur.

(b) De hac causa actum est in epistolis 14, 15, 16 hujus libri. GUSSANV. In Editis legitur *in causa*.

(c) In duobus Vatic. et in omnibus Norm., *Secundum*. In Corb. et Rhem. tantum legitur: *nam siservum Dei diaconum vestrum, atque*, etc., omisso nomine; postea tamen in Corb. legitur *per Secundum*.

negotio ipso transmittere, et verba inania non audire. Confidimus autem in omnipotenti Deo quia, examinata subtilius veritate, ita Deo placitus huic causæ finis imponetur, ut nec aliqua denuo querela remaneat, nec pars quælibet contra justitiam prægravetur. (d) Spatam vero quam apud decessorem vestrum dilectissimus filius noster Petrus diaconus tunc illic defensor reliquerat nobis, per Secunditum servum Dei atque Castorium notarium, præsentium portitores, transmittite.

EPISTOLA XXV.

AD MAXIMUM SALONITANUM.

Obediat tandem, ac post triginta dies, omni excusatione omitta, Romam veniat ubi illius causæ juxta canones finis imponatur. Interim sacra communione ob superbiam privatus maneat, nec Paulino episcopo, nec Honorato archidiacono sit molestus.

Gregorius (a) Maximo arreptori Ecclesiæ Salonitanæ.

Dum scriptis nostris, quæsitis quibusdam excusationibus, differs obedientiam exhibere dum pro veritate (b) satisfactione toties a nobis admonitus venire postponis, iis quæ adversum te dicta sunt **S11** fidem ex hoc magis accommodas; et vel si qua alia deesse videbantur, quæ gravent aut noceant, id agis ut sola dilatio faciat et accuset te esse culpabilem. Humiliare tandem, et obedientiæ te submitte, atque ad nos sine excusatione aliqua venire festina, ut, requisita et cognita veritate, secundum Dei timorem, quidquid æquum canonicumque fuerit decernatur. Certus enim esto quia justitiam tibi et canonum statuta servabimus, atque causæ tuæ, revelante Domino, veritatis auctore, amicum justitiæ finem imponemus. Nam quod postulas (*Grat. caus. 6. q. 5, can. 1.*), ut illuc personam dirigere debeamus, qua præsentem de his quæ dicuntur possit esse probatio, esset utcumque excusabile, si unquam ratio ei qui accusatur necessitatem probationis imponeret. At postquam non tibi, sed accusatoribus hoc onus incumbit, ad nos, sicut præfati sumus, dilatione cessante, venire non desinas; et aut sine mora aderit accusator, qui ea quæ de simoniaca hæresi vel aliis dicta sunt congruenti probatione suffulciat; aut certe in his quæ ad salubritatem negotii ipsius pertinent, interveniente beato Petro apostolorum principe, dispensatio justa proveniat; quatenus nulla nos

(d) Sic legitur in omnibus Mss. nostris, et in Editis plerisque. In quibusdam mss. Codd. haberi spatam monet Gussanvillæus; at quinam sint non docet. Certe non Vaticani, non Anglic., non Norm., neque Corb., Rhem., Reg. Negotium facessere potest quod de illa spatam adeo sollicitus sit sanctus Gregorius, ut ex hac epistola et ex 61 sequenti liquet. Si autem per spatam intelligamus ensam (nulla enim huic voci subest alia significatio), tanti non erat ut de illa sibi transmittenda tam anxie curaret summus pontifex. At potuit esse spatam aliquo insignis et etiam apud nos in Sandionysiano cimeliario archiepiscopatus Virginis Aurel. vulgo *la pucelle d'Orléans* Quidni dicamus agi de aliquo ense qui inter sacras reliquias haberetur, quod alicujus martyris sanguine fuisse consecratus?

EPIST. XXV. — (a) In Excusis, *Maximo in Salona*

A ante Deum dissimulatione, pro eo quod hæc ad nostram conscientiam pervenire, reatus culpa possit confundere. Quod vero indicasset serenissimos dominos (c) ut illic debeat esse cognitio præcepisse, nos quidem nullaseorum alias de hac re, nisi ut ad nos venire debeas, jussiones accepimus. Sed et si forsitan pro reipublicæ suæ utilitate, quæ divina sibi largitate concessa est, multa cogitantibus et in diversis sollicitudinibus occupatis suggestum, et eorum est jussio per obreptionem elicitam, postquam et nobis et omnibus notum est piissimos dominos (d) disciplinam diligere, ordines servare, canones venerari, et se in causis sacerdotalibus non miscere, instantanter exsequimur quod et illorum juvat animam atque reipublicam, et ad quod nos terribilis tremendique iudicis respectus impellit.

B Quiesce ergo a cunctis excusationibus, et huc adesse non differas, ut, veritatis indagazione roborati, causæ tuæ tandem terminum imponamus. Quod autem valde te pertimescere se omnino trepidare cognovimus ne hoc fortasse in te ulciscamur, quod sine nostro consensu ad sacerdotalem ordinem cognosceris inordinato prorupisse, intolerabilis quidem culpa est; sed hanc secundum jussiones serenissimi domini imperatoris, si nequaquam amplius in contumaciæ tuæ errore perstiteris, laxamus, atque de hac re contra te minime movemur. Sed alia quæ nobis dicta sunt irrequisita præterire non patimur.

Quia vero dudum scripta tibi transmisimus, ut quoadusque voluntatem ejusdem serenissimi domini cognosceremus, missarum solemniam nullo modo **S12** celebrare auderis, sed tu elata mente egisti callide ne eadem scripta susciperes, quæ tamen eorum esset sententia quoquo modo cognovisti, sed servare noluisti; ideoque ea quæ tibi prius scripta transmisimus confirmamus, ut missarum solemniam celebrare non audeas, donec omnia quæ contra te dicta sunt subtiliter inquisita fuerint ac discussa. Quod si perverso forsitan ausu celebrare præsumperis, ab interdictæ pridem communionis interminatione liberum te non esse cognoscas. Nam etiam si alii excessus desint, (e) pro hac solummodo culpa superbæ, dominici te corporis ac sanguinis communionem privamus. Pro qua re obedientiam quam decet exhibens, ad nos summo opere, sicut diximus, ve-

D *qui episcopum arripuit, seu potius Maximo qui in Salona, etc., ut legitur in Vatic. B. In cæteris Mss. est titulus quem in scripsimus.*

(b) In Norm., Corb. et plur. *factione.*

(c) Juxta canones epist. præcedentis. Et vero tandem sanctus Gregorius hanc viam inire coactus est, ut ex sequentibus patebit, lib. vii. epist. 80, 81, 82, nunc lib. ix, epist. 79, 80, 81. Gussanv.

(d) Ita cum Mss. Norm., Anglic., Vatic., etc. veteres Editi, a quibus dissidentes recent. Excusi habent *dirigere.*

(e) Contumaciam sufficere ut quis communionem privetur, sanxerunt Africani in Carthag. iii, can. 7. Refertur caus. 4. quæst. 5, ubi observabis diversos communicationis modos, nec in propria Ecclesia, nec in parochia. Gussanv.

nire festina, ita ut triginta dierum spatium habeas, A quatenus iter tuum præpares, et, omni excusatione postposita, huc adesse non differas.

Si qua autem a iudicibus, vel manu militari, vel a populo ad contradicendum itineri tuo occasio fuerit exorta, qua calliditate agatur agnoscamus. Ipse ergo jam videas quam vel hic hominibus, vel in futuro iudicio omnipotenti Deo de tua reddas obligatione rationem, qui districtam in te ex tuo contemptu provocasti sententiam.

Præterea pervenit ad me quia Paulinus frater et coepiscopus meus, et (f) Honoratus Ecclesiæ Salonitanæ archidiaconus, pro eo quod præsumptioni tuæ noluerunt præbere consensum, graves a te molestias patiantur, ita ut, datis fidejussoribus, sint constricti, quatenus eis civitatem vel domos suas egredi B quatenus eis civitatem vel domos suas egredi omnino non liceat. Quod si ita est, vel sero jam ad sensus salutis rediens, scriptis præsentibus acceptis, ab utrorumque te suspende molestia, ut eis libera sit licentia vel ad me veniendi si voluerint, vel quomodolibet alibi pro suis utilitatibus proficiisci.

EPISTOLA XXVI.

AD SALONITANOS.

*Se non privato odio contra Maximum moveri; mirari autem se quod eam illis vix pauci a Maximi communi-
one abstinerint.*

Gregorius (a) dilectissimis filiis, clero, et nobilibus Salonæ consistentibus.

Pervenit ad me quod quidam perversæ mentis homines, ut dilectionis vestræ animos vulnerarent, vobis insinuare conati sunt quia ego contra Maximum quodam odio movear, et non magis quæ canonica, sed ea quæ furoris sunt, exsequi concupiscam. Sed (b) absit hoc, absit a sacerdotali animo, ut in qualibet causa privato zelo moveatur. Ego autem et vestræ dilectioni providens (Grat. 1, q. 6, can. 2), et meæ animæ omnipotentis Dei iudicium pertimescens, ejusdem Maximi causas subtiliter exquiri C desidero, si nullis criminibus pressus quæ sacro ordini contradicunt, si non per simoniacam hæresim, id est præmia quibusdam se eligentibus præbendo, ad sacerdotale pertingere officium conatur. Tunc liber pro vobis apud Dominum intercessor erit, si non obligatus de suis ad locum intercessionis venerit.

Cujus tamen jam culpa superbiæ in aperto mon-

(f) Hinc liquet Honoratum ordini suo restitutum, unde eum deturbaverat Natalis, illum subdole ad presbyteratum promovendo. Vide Ep. 19 lib. 1, etc., GUSSANV.

EPIST. XXVI. — (a) Ita inscribitur epistola hæc in quinque Anglic., omnibus Norm., Corb., Rhem., et in Vatic. D: *Gregorius presbyteris, diaconibus, clero, nobilibus, populo Jaderæ consistentibus.* In Reg. legitur, *presbyteris, diac. et clero, nobilibus ac populo consistenti et militibus.* Aliorum tamen Editorum lectioni standum putavimus, tum quod in tribus Vatic. habeatur, tum quod alia sit epistola ad Jaderinos scripta et eodem fere argumento. Quis autem sibi persuadeat duplicem ad clerum et populum Jaderæ seu Jaderæ missam eodem fere sensu epistolam; et ad Salonitanos quorum Ecclesiam invaserat Maximus, nullam? Præterea in epistolæ contextu legitur: mi-

stratur, quod evocatus ut ad nos venire debeat, diversis excusationibus renititur, refugit, metuit. Unde ergo trepidat, si eum de his quibus inelamatus est conscientia non accusat? Ecce jam diu dilectio vestra sine pastore est, et sicut vobis omnipotens Deus innotescat, vehementer destitutioni vestræ et medullitus ex toto corde compatio. Audio enim quæ in grege Domini dilaniationes fiunt. Sed cum pastor deest, qui contra lupos invigilet? Ideoque prædictum Maximum ut huc ad nos veniat (c) urgete, quatenus si hunc innocentem invenire possimus confirmemus. Sin vero ea quæ de eo dicta sunt vera patuerint, non jam tandiu dilectio vestra per interpositionem personæ ejus destituta sit.

De me enim certum tenete quia nec odio, nec privati studii zelo, contra eum movear; sed quidquid canonicum justumque fuerit, auctore Deo, decerno.

Miratus autem valde sum (Grat. dist. 93, c. 2) qui in tanto Salonitanæ Ecclesiæ clero vel populo vix duo ex sacris ordinibus inventi sunt, frater scilicet et coepiscopus noster Paulinus, et dilectissimus filius meus Honoratus archidiaconus ejusdem Ecclesiæ, qui communicare Maximo sacerdotium rapienti minime consentirent, et se Christianos esse cognoscerent. Debuistis enim, filii charissimi, pensare ordines vestros, et quem sedes apostolica repellebat repulsum cognoscere, ut prius, si posset ab illatis criminibus mundaretur; et tunc ei vestra dilectio communicaret, ne particeps obligationis ejus existeret. Nos tamen erga charitatem vestram visceribus pietatis astringimur; et quia quosdam vestrum violentè pressos ad consentiendum ei et ad communicandum cognovimus, omnipotentem Dominum deprecamur, ut vos ab omni reatu peccatorum vestrorum atque ab omnibus vinculis alienæ obligationis absolvat, vobisque et in præsentī vita suæ protectionis gratiam tribuat, et nos de vobis in æterna patria gaudere concedat. (d) Mense Martio, indictione 14.

EPISTOLA XXVII.

AD CLERUM ET POPULUM JADERÆ.

*Se contra Maximum solo justitiæ zelo moveri asserit. Hortatur ut a Maximi communi-
one se suspendant, atque ab illis sacram communionem percipiant quos
Maximo non communicare noverint.*

Gregorius (a) presbyteris, diaconibus et clero, no-

D *ratus autem valde sum, quia in tanto Salonitanæ Ecclesiæ clero et populo, etc.* Ergo scribit ad Salonitanos. Quid quod statim meminit Honorati Salonitanæ Ecclesiæ archidiaconi?

(b) De ira sacerdotis sanctus Chrysostomus, lib. vi de Sacerdotio: *Instar fumi interiora omnia a se occupata involvit.* GUSSANV.

(c) In recent., *urgeo*, sed non ita Mss.

(d) Ita legitur in Colb. vet.

EPIST. XXVII. [Al. 48]. — (a) Hujus epistolæ variæ sunt inscriptiones. Mss. Norman., consentientibus Vaticano D. Colbert., Corb. ac plerisque, habent *clero, nobilibus, militibus ac populo Jaderæ consist.* In Vatic. B et C inscribitur, *presbyteris, diac. et clero, nobilibus ac populo Jaderæ consist. et militibus.* Ita etiam Vatic. A omisso *et militibus.* In Reg., *et militibus qui Jaderæ consistunt.*

bilibus ac populo (b) Jaderæ consistentibus, et qui A Maximo prævaricatori communicaverant.

Pervenit ad me quosdam vestrum, ignorantia vel necessitate deceptos, his qui ab apostolica sede, culpa, sicut nostis, exigente, communione privati sunt, communicasse; quosdam vero se salubri discretione, protegente Domino, suspendisse; §14 et quantum de constantibus gaudeo, tantum de deviantibus ingemisco, quoniam sacræ communionis mysteria, quæ ad absolutionem nobis divina pietate concessa sunt, in detrimentum magis suæ animæ perceperunt. Et quia, sicut vobis omnipotens Deus innotescat, vehementer charitati vestræ et medullitus ex toto corde compatio, paterno affectu obtestor atque suadeo ut ab illicita communione se quisque suspendat, et quos apostolica sedes in communionis suæ consortium non recipit omnino refugiat, ne inde reus ante conspectum æterni judicis unde poterat salvari consistat.

Comperi autem quod quidam perversæ mentis homines illic insinuare conati sunt quia ego contra Maximum quodam odio movear, et non ea quæ canonica, sed ea potius quæ furoris sunt exsequi concupiscam. Sed absit hoc, absit a sacerdotali animo, ut in qualibet causa privato zelo moveatur. Ego vero populo in illis partibus consistenti, ac meæ animæ providens et omnipotentis Dei judicium pertimescens, causas ejusdem Maximi exquiri volo, et cum omni sinceritate revelante Domino quod est canonicum definire. Cui quoniam frequenter scripsimus ut non prius sacra missarum solemnia celebraret quam causam ejus potuissemus agnoscere, alioquin esset communione privatus; et ex hoc jam superbiam ipsius culpa in aperto monstratur, quod, sæpius, sicut dixi, admonitus ut ad nos veniret, diversis excusationibus renititur, refugit, metuit. Unde ergo trepidat, si eum de his quæ dicta sunt conscientia non accusat? Hæc ergo cognoscetes, postquam vobis nullam de ignorantia excusationem assumere potestis, rogo, hortor et moneo, ut a prohibita vos communionis consortio per omnia suspendatis, nec cuiquam sacerdoti suprascripto Maximo communicanti contra animam suam quisquam vestrum communicare præsumat.

Quia tamen audio, sicut præfatus sum, quosdam vestrum ignorantia lapsos, quosdam etiam ad communicandum violenter esse oppressos, omnipotentem Dominum deprecor, ut et eos qui huic pravitati minime consenserunt perpetua gratiæ suæ protectione custodiat, et optata eis largitate respondeat, et illos quos aut studium, aut ignorantia, aut alia quælibet causa, traxit in culpam, ab omni reatu peccatorum, atque ab omnibus vinculis alienæ obliga-

tionis absolvat, omnibusque in præsentī vita protectionis suæ gratiam tribuat, et nos de vobis in æterna patria gaudere concedat. Ut igitur hæc vobis intercessio apud Deum Salvatorem nostrum proficiat, adhortationibus nostris pro animæ vestræ salute obedientiam exhibete, et ab illis sacram communionem percipite quos se ab ante dicti Maximi communione abstinentis vel abstinere cognoscitis.

EPISTOLA XXVIII.

AD CANDIDUM EPISCOPUM.

Aptos ad presbyterale officium monachos cum consensu abbatis assumat, et presbyteros ordinet.

Gregorius Candido (a) episcopo de urbe veteri majore.

Indicavit nobis fraternitas tua se non habere presbyteros, et ex hac causa necessitatem non §15 modicam sustinere. Et quia in quibusdam monasteriis in sua prochia constitutis quosdam esse monachos perhibet qui ad hoc apti possint esse officium, et eos se cum nostra auctoritate ad hunc postulat ordinem promovere, propterea præsentibus vobis licentiam damus epistolis monachos de monasteriis in tua parochia positos cum consensu abbatis sui tollere, et presbyteros ordinare. Sed illud præ omnibus estote solliciti, ut vitam actusque eorum qui in hoc sunt officio constituendi subtiliter debeat inquirere, et tunc eos, si digni fuerint, ordinare. Si vero aliqua in eis culpa claruerit quæ eos ad hunc ordinem canonica prohibentio provehi non permittat, nullius vobis supplicatio aut gratia personæ subrepat, ut talibus debeatis manum imponere, ne, quod absit, hic honor, et illis poena, et vobis incipiat esse peccatum (b).

EPISTOLA XXIX.

AD MARINIANUM EPISCOPUM.

Ne contra decessoris sui dispositionem, supra, epist. 1, firmatam, monasterium gravet. Ne male suadentes audiat. Ne plus pecuniæ studeat quam lucrandis animabus. A clericis monasteria molestiam puti non sinat.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Miramur cur sic in brevi fraternitatis tuæ fuerit immutata discretio, ut ea quæ postulat non advertat. Ex qua re dolemus, quia manifestum præbes indicium plus apud te verba male suadentium valuisse quam divinæ lectionis studium profecisse. Cumque monasteria te oporteat defensare, et religiosos illic summopere congregare, ut lucrum de animarum congregatione possis efficere, in eorum te e diverso gravamina, sicut litteræ tuæ testantur, desideras exercere; et, quod est deterius, nos tuæ culpæ studeas fieri debere participes, scilicet, dum cum nostro consensu monasterium quod decessor tuus condidit

(b) Jadera, vulgo Zara, urbs olim episcop. Illyrici Occidentalis, Liburniæ caput, nunc Jaderensis comitatus, vulgo *Comitato di Zara*; hodie archiepiscopalis est, et permunita in ora Dalmatiæ, sub ditione Venetorum. Existimo tamen Jaderam de qua hic mentio fuisse urbem illam quæ *Zara Vecchia* nunc dicitur,

estque media inter Jaderam novam et Scardonam. Hæc epistola similis est epist. 26, eandem tractat materiam. GUBSANV.

EPIST. XXVIII. [AL. 27]. — (a) In plerisque legitur tantum *episcopo*.

(b) In Vatic., mense Martio, indict. 14.

cupis (a) sub curandarum rerum atque causarum A nomine prægravare.

Debes enim recolere quia te præsentibus, diversis presbyteris et diaconis, clericisque tuis præsentibus, contra testamentum ipsius præceptum, sicut postulavere, concessimus. Ubi tamen ejusdem decessoris tui dispositio quam fecerat de monasterio ipso firmata est, tu nunc ista dissimulans, contraria nos postcis debere præcipere. Et hæc quidem, scimus, non tua sunt; sed dum incongrua dicentes audire non renuis, non solum opinionem tuam, sed graves et animas. Quia ergo te multum diligo, instanter admoneo, (b) quod districte considera, ut (c) non plus pecuniæ quam § 16 animabus studeas. Illud a latere respiciendum est, ad hoc autem tota mentis intentione laborandum, (d) ac vehementius innitendum. Huic rei operam et sollicitudinem vigilanter impende, quia Redemptor noster a sacerdotis officio non quærit aurum, sed animas.

Præterea pervenit ad nos quia monasteria quæ sub fraternitate tua sunt constituta clericorum importunitatibus et diversis eorum molestiis prægraventur. Quod ne de cætero fiat, districta hoc interminatione composesce, quatenus monachis illic degentibus libere in Dei nostri laudibus liceat exsultare.

Romanum vero atque Dominicum clericos, qui de hac urbe ausu temerario sine nostra præsumpserunt benedictione discedere, licet majori fuerant ultione plectendi, tamen relaxari eis benignitatis studio debet, ut ad suum remeare officium urgeantur. (e) Mense Aprili, indict. 14.

EPISTOLA XXX

AD SECUNDUM.

Pacem cum Agilulpho rege procurare festinet. Marinianum episcopum ad misericordiam in pauperes excitet.

Gregorius (a) Secundo servo Dei Ravennæ.

Postquam revertens Castorius omnia nobis quæ inter vos et Agilulphum regem acta sunt indicavit, ne excusationem contra nos de mora potuisset aliquis invenire, sub omni eum celeritate illuc retransmittendum prævidimus. Ab eo ergo ea quæ sunt agenda cognoscens, esto sollicitus, et omni modo immine ut pax ista debeat ordinari, quia, quantum dicitur, aliqui hoc impedire conantur. Pro qua re festina strenue agere, ut labor vester sine effectu

EPIST. XXIX [Al. 18]. — (a) Ita Mss. pene omnes, quod ita mutarunt vet. Editi, sub quarundam rerum, etc.; et recent, cum Ms. Reg., sub cura quarundam rerum.

(b) Excusi, quod sic recte consideres.

(c) Dictum supra epist. 42 lib. iv, nunc lib. v, epist. 44. Lege sanctum Bernardum in apologia ad Guillelmum, ubi illud Persii, sat. 2, explicat: *In sancto quid facit aurum?* Non pænitebit legisse quæ præcedunt, et quæ subsequuntur. Idem ad milites templi initio, cap. 5, et in Cantica serm. 23. Vide sanctum Polycarpum, epistola ad Philippenses. Gussanv.

(d) Recent., invitis Mss., ac vehementius influendum.

(e) Id solum legitur in Turon. S. Gat. et Colbert, vet.

non valeat remanere. Nam jam et partes istæ, et diversæ insulæ in gravi sunt periculo positæ.

Fratrem nostrum Marinianum episcopum (Grat. dist. 86, c. 6) verbis quibus vales excite, quia obdormisse eum suspicor. Nam venerunt quidam ad me, in quibus erant quidam senes mendicantes, qui a me discussi sunt a quibus et quid acceperint, et per singula retulerunt quanta eis et a quibus in itinere data sint. Quos dum sollicite de prædioto fratre requirerem quid eis dedisset, responderunt se eum rogasse, sed ab eo se omnino nihil accepisse; ita ut neque panem in via acceperint, cum dare omnibus illi Ecclesiæ semper familiare fuit. Dixerunt enim: Respondit nobis, dicens: Non habeo quod vobis dare possim. Et miror si is qui vestes habet, argentum habet, cellaria habet, quod pauperibus debeat dare non habet.

Dic ergo ei ut cum loco mutet et mentem (Ibid.). § 17 Non sibi credat solam lectionem et orationem sufficere, ut remotus studeat sedere, et de manu minime fructificare; sed largam manum habeat, necessitatem patientibus concurret, alienam inopiam suam credat, quia si hæc non habet, vacuum episcopi nomen tenet. Quædam vero eum per epistolam meam de anima sua admonui, sed nihil mihi omnino respondit, unde credo quia ea neque legere dignatus est. Pro qua re jam necessarium non fuit ut eum per epistolam meam admonere aliquid debuissim, sed tantum illa scripsi quæ in causis terrenis consiliarius dictare potui. Nam ego ad hominem non legentem fatigari in dictatu non debui. Tua ergo dilectio secreto et omnia loquatur, et admoneat qualiter se disponere debeat, ne per presentem negligentiam, vitam, quod absit, priorem perdat.

EPISTOLA XXXI.

AD RAVENNATES.

Qui adversus Castorium contestatorios libellos de nocte possuit sacra communionis sibi privatus, nisi publice aut contestationis veritatem ostendat, aut errorem suum confiteatur.

Gregorius (a) Mariniano episcopo Ravennati cum cæteris fratribus et coepiscopis, sacerdotibus, levitis, clero, nobilibus, populo, militibus civitate Ravenna consistentibus, vel ex ea foris degentibus.

Quidam (Grat. 2, q. 1, c. 2), maligni spiritus consilio repletus, contra Castorium notarium ac responsalem nostrum nocturno silentio in civitatis loco (b)

EPIST. XXX [Al. 29]. — (a) Vulgati, *Secundo servo Dei, non a paribus.* In Mss. Angliæ, Norm., Vatic., etc., legitur *Secundo.* In solo Vatic. B, *non a paribus.*

EPIST. XXXI [Al. 19]. — (a) In Mss., maxime Vaticana, diversus est epistolæ hujus titulus. In Vatio. A legitur: *Gregorius episcopis, cum cæteris fratribus et coepiscopis meis, qui mecum præsentibus inveniri potuerunt, sacerdotibus, levitis, ducibus, nobilibus, clericis, monachis, militibus militantibus et populo Ravennæ, etc.* Non multum discrepat Vatic. B. Inscriptio nem quam legitinus exhibent Norman., Angliæ, Corb., Vatic. D.

(b) Libellum famosum dicerem, quo quis aut falsa alicui crimina imponit, aut vera, sed occulta manifestat publico programme. Gussanv.

contestationem posuit in ejus crimine loquentem, A mihique etiam de facienda pace callide contradicentem. Et quia quisquis veraciter loquitur semetipsum innotescere non debet formidare, oportet ut publice exeat, et quæcunque in contestatione sua loqui præsumpsit ostendat; quod si non extierit, neque publice confessus fuerit, quisquis ille sit qui hoc agere præsumpsit, vel consensum in tantæ iniquitatis consilio præbuit, ex Dei et Domini nostri Jesu Christi spiritu delinimus ut sancti ejus corporis ac sanguinis participatione privatus sit. Si vero quia latet, et quoniam nescitur, teneri a disciplina non valet (c) tanti mali conscius, et jam prohibitus corpus ac sanguinem Domini percipere præsumit, anathematis ultione percussus sit, et ut fallax ac pestifer a sanctæ Ecclesiæ copore divisus. Si quis autem fortasse talis et quem nos, hujus facti auctorem ac participem esse nescientes, ad eum, bona optantes, epistolas transmittimus, ipsa pro eo apud omnipotentem Dominum deprecatio sit vacua. Sin autem in eadem civitate egressus ad publicum potuerit docere quæ dixit, vel, certe sciens se non posse quæ scripsit ostendere, errorem suum fuerit aperte confessus, dominici corporis ac sanguinis participatione non sit privatus, neque a corpore sanctæ Ecclesiæ S18 alienus existat, quia nos apud omnipotentem Dominum ex nostris quotidie culpis agnoscimus (d) ut, quamvis servato disciplinæ moderamine, aliorum tamen erratis parcendo indulgeamus. (e) Mense Aprili, indictione 14.

EPISTOLA XXXII.

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

Si Judaicum aut paganum mancipium ad Christianam fidem converti desiderat, in libertatem vindicetur.
Gregorius [Fortunato episcopo Neapolitano.

Fraternitati vestræ ante hoc tempus scripsimus, ut hos qui de Judaica superstitione ad Christianam fidem Deo aspirante venire desiderant, dominis eorum nulla esset licentia vendundandi; sed ex eo quo voluntatis suæ desiderium prodidissent, defendi in libertatem per omnia debuissent. Sed quia, quantum cognovimus, nec voluntatem nostram, nec legum statuta subtili scientes discretione pensare, in pagani servis hac se non arbitrantur conditione constringi, fraternitatem vestram (*Grat. dist. 54, c. 15*) oportet

(c) Vulgati recent., [si tanti mali conscius etiam prohibitus.

(d) In Editis, ut quatenus servato, etc.

(e) Ita in Turon. S. Gat. et in Vatic.

Epist. XXXII [Al. 31]. — (a) Recent., et si de Judæorum, forte majoris explicationis gratia, nam in Mss. non legitur. De mancipiis Judæorum plura ad epist. 9, l. iv. Vide Nov. Valentini tertiam. an. 425, quam Sirmondus in primum tomum Conc. Gallie coniecit; et in Cod. de Judæis, lib. xvii, et tit. seq., ne Christianum mancipium.

(b) Ingenium est commentum vel artificium quodlibet. Gregorius Turon., lib. vi, c. 22: *Proclamante episcopo et dicente quod sæpius hic ingenia quæreret, qualiter eum ab episcopatu dejiceret.* Gregorius nos- ter, lib. xii, epist. 25: *Ne filios suos quolibet ingenio vel excusatione foris alicubi in conjugio sociare præsumat.*

tet de his esse sollicitam; (a) et si de eorum servitio non solum Judæus, sed etiam quisquam paganorum fieri voluerit Christianus, postquam voluntas ejus fuerit patefacta, nec hunc (b) sub quolibet ingenio vel argumento cuiquam Judæorum vendendi facultas sit, sed is qui ad Christianam converti fidem desiderat defensione vestra in libertatem modis omnibus vindicetur. Hi vero quos hujusmodi oportet servos amittere, ne forsitan utilitates suas irrationabiliter æstiment impediri, sollicita vos hæc convenit consideratione servare; ut si paganos, quos mercimonii causa de externis finibus emerint, intra tres menses dum emptor (c) cui vendi debeant invenitur, fugere ad Ecclesiam forte contigerit, et velle se fieri dixerint Christianos, vel etiam extra Ecclesiam hanc talem voluntatem prodiderunt, pretium eorum a Christiano scilicet emptore percipiant. Si autem post præfinitos tres menses quisquam hujusmodi servorum velle suum edixerit, et fieri voluerit Christianus, nec aliquis eum postmodum emere, nec dominus qualibet occasionis specie audeat vendundare, sed ad libertatis procul dubio præmia perducat, quia hunc non ad vendendum, sed ad serviendum sibi intelligitur (d) reservasse. Hæc igitur omnia fraternitas vestra ita vigilanter observet, quatenus ei nec supplicatio quorundam valeat, nec persona subripere. (*Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 46.*)

EPISTOLA XXXIII.

AD LEONEM EPISCOPUM.

Si pagana mancipia circumdiderint Samaræi, in libertatem illa vindicet, non reddidit Samaræis pretio.

C Gregorius (a) Leoni episcopo Catanensi.

Res ad nos detestabilis et omnino legibus inimica pervenit, quæ, si vera est, fraternitatem tuam S19 vehementer accusat, quia eam de minori sollicitudine probat esse culpabilem.

Comperimus autem quod (b) Samaræ degentes Catinæ, pagana mancipia emerint, atque (c) ea circumcidere ausu temerario præsumperint. Atque idcirco necesse est ut omni modo zelum in hac causa sacerdotalem exercens, cum omni hoc vivacitate ac sollicitudine studeas perscrutari; et si ita repereris, mancipia ipsa sine mora in libertatem modis omnibus vindica, et ecclesiasticam eis tuitionem impende, nec quidquam dominos eorum de pretio quolibet

(c) Recent., invitis Mss. Anglic., Norm., Vatic., etc., cui vendi debeant non invenitur.

(d) lidem recent, comparasse.

Epist. XXXIII [Al. 32]. — (a) Vatic. A. *Leontio episcopo Catanensi.*

(b) Utrum Judæi fuerint quos hic Samaræos vocat sanctus Doctor, non liquet. Certe lib. Moral. i, n. 22, Samaros, vel Samareos juxta multos Mss. Codices, appellat Samaritanos. Verum non legitur Samaritas (sic appellantur apud Hilarium in Matih. c. xxi) tunc existisse, aut in Italia habitasse. Apud Cassiodorum, lib. iii, epist. 45, Judæi videntur intelligendi his verbis: *nunc autem existere Samaræ superstitionis populum improba fronte duratum.* Sic autem Judæi dicuntur per contemptum. Vide lib. viii, epist. 21.

(c) Huo refer quæ diximus ad epist. 9, lib. iv.

modo recipere patiaris, qui non solum hoc damno mulctandi, sed etiam alia erant pœna de legibus ferendi. (Cf. *Joan. Diac.*, l. iv, n. 48.)

EPISTOLA XXXIV.

AD CASTORIUM NOTARIUM.

Inquirat quot ab ultima antiquitate litanizæ solemnēs fuerint in quibus Ravennas episcopus pallio uteretur.

Gregorius Castorio (a) notario nostro Ravennæ.

Dum Florentinus Ravennatis Ecclesiæ diaconus apud nos pro reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Mariniano de usu pallii ageret, requisitus a nobis quæ esset antiqua consuetudo, respondit quod in omnibus litanis pallio Ravennatis Ecclesiæ episcopus uteretur. Quod ita non esse et ab aliis didicimus, et ex epistolis Joannis quondam episcopi, quas ei ostendi fecimus, evidenter apparuit. Sed hoc asseruit quod dicere jussus est. Nam tempore (b) quo a te idem Joannes quondam episcopus est inhibitus, ne pallio inordinate ac temere uti præsumeret, scripsit nobis hanc fuisse priscam consuetudinem, ut civitatis ipsius episcopus pallio in litanis solemnibus uteretur. Quarum ibi litterarum exemplaria pro tua informatione transmisimus. Adeodatus vero prædictæ Ecclesiæ diaconus, dum apud nos tempore quo hic fuit similiter de ejusdem usu pallii agere enixius studeret, volentes cognoscere veritatem, eum similiter quæ esset consuetudo curavimus requirendum. Qui, ut credi sibimet suaderet, atque a nobis valeret quod petebat exigere, sub jurejurando testatus est antiquam consuetudinem fuisse ut in quatuor aut in quinque solemnibus litanis pallio civitatis suæ episcopus uteretur. Experientia ergo tua diligenter invigilet, et cum omni sollicitudine quot litanizæ solemnēs ab antiquitate fuerint (c) requirat. Neceas solemnēs nominando requirere studeat, sed majores; ut per hoc quod nobis præfatus Adeodatus diaconus testatus est, et prædicti Joannis episcopi fatetur epistola, dum constiterit quantæ litanizæ solemnēs fuerint, quoties indui solebat in litanis pallium cognoscentes, libentissime concedamus. 820 Sed hoc non ab illis perquirat qui ab ecclesiasticis exhibent, sed ab aliis quos sine favore partis esse cognoverit, et quæque sollicita indagatione repererit nobis subtiliter indicet, ut veritate, sicut diximus, cognita, fratris coepiscopi nostri reverendissimi Mariniani animos relevemus.

EPISTOLA XXXV.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Pecuniam mitti in captivorum redemptionem, cui studiose jubet incumbere.

Gregorius Anthemio subdiacono nostro Neapolitano.

Quantus dolor, quantaque sit nostro cordi afflictio

EPIST. XXXIV [Al. 77.] — (a) Ad didimus nostro ex Mss. Et quidem Castorius non erat notarius Ravennatis Ecclesiæ, sed Romanæ, qui Ravennæ tunc degebat.

(b) Vatic. B, a tempore quo ante.

(c) Vide supra, lib. v, epist. 11, et infra, epist. 61.

EPIST. XXXV [Al. 34]. — (a) *Nolitia* quid sit, supra, epist. 46 lib. iii, nunc lib. iv.

A de his quæ in partibus Campaniæ contigerunt, dicere non possumus, sed ex calamitatis magnitudine potes ipse colligere. Ea de re pro remedio captivorum qui tenti sunt solidos experientiæ tuæ per horum portitorem Stephanum virum magnificum transmisimus, admonentes ut omnino debeas esse sollicitus, ac strenue peragas, et liberos homines quos ad redemptionem suam sufficere non posse cognoscis, tu eos festines redimere. Qui vero servi fuerint, et dominos eorum ita pauperes esse compereris, ut eos redimere non assurgant, et hos quoque comparare non desinas. Pariter etiam et servos Ecclesiæ qui tua negligentia perierunt curabis redimere. Quosunque autem redemeris, subtiliter (a) notitiam, quæ nomina eorum, vel quis ubi maneat, sive quid agat, seu unde sit, (b) contineat, facere modis omnibus studebis, quam tecum possis afferre cum veneris. Ita autem in hac re te studiose exhibere festina, ut ii qui redimendi sunt nullum, te negligente, periculum possint incurrere, et tu apud nos postea vehementer incipias esse culpabilis. Sed et hoc quam maxime age, ut, si fieri potest, captivos ipsos (c) minori possis pretio comparare. (d) Substantiam vero sub omni puritate atque subtilitate describe, et ipsam nobis descriptionem cum celeritate transmitta. (e) Mense Maio, indictione 14.

EPISTOLA XXXVI.

AD SECUNDINUM EPISCOPUM.

Sincerum, si a soceri sui successione abstinerit, ab hujus creditoribus vexari non sinat. Illi vero, ut vitæ subsidium reperiat, liberam procuret quo voluerit eundi licentiam.

C Gregorius Secundino episcopo. (a) Tauromenitano.

Et legum ratio, et æquitas admonet naturalis, ut quisquis (b) hæreditatem aut renuit, aut parentum successione se abstinat, hæreditaria non debet onera sustinere. Quia ergo Sincerus, iator præsentium, Hilarum socerum suum omnino inopem defunctum innotuit, et uxorem suam, (c) filiam ipsius, in qualibet re ejus se substantiæ minime miscuisse, et ad persolvendum paternum debitum eam ab ejus creditoribus queritur perurgeri, idcirco fraternitas vestra diligenter inquirat. Et si ea quæ ait veritate subsistunt, sacerdotalem illis studeat tuitionem impendere, nec eos contra rationis ordinem vexari, aut damnum permittat aliquod sustinere. Nam valde durum est ut unde nullum sensit commodum, sustineat injuste dispendium. Supradictus autem portitor, si huc cum uxore sua venire voluerit, quia illic se dicit non posse subsistere, vestris propter Deum solatiis potiantur, nec cujusquam eos illic adversitas pro sua tantum voluntate retineat, aut eis irrationabiliter molestus existat, sed liberam ha-

(b) Quinque Anglico, Norm. et plur., *continuo facere... studebis.*

(c) Vel *mitiori*, ut legitur in Norm., Vatic., etc.

(d) Gall., *l'état sommaire, la somme, la quantité, le total.* GUBSANV.

(e) Ita Colb. vet. et Turon. S. Gat.

EPIST. XXXVI [Al. 35]. — (a) Tres Vatic. et alii, *Tauromenizæ episcopo.*

beant quo voluerint eundi licentiam, quatenus vendi subsidium alibi saltem Deo largiente repariant. (a) Mense Junii, indictione 14.

EPISTOLA XXXVII.

AD COLUMBUM EPISCOPUM.

Rogatiano ejus diacono scripta ad rectorem patrimonii Siciliæ dedisse, ut causa quædam citius finiatur. Petrum quondam Numidiæ episcopum ad Columbum a se milti, quem, cognita ibi melius causa, canonicè cum conscis judicet. Catholicorum filios aut mancipia baptismò Donatistarum infici non ferat.

Gregorius (a) Columbo episcopo Numidiæ.

Scripta fraternitatis vestræ, sacerdotali plena dulcedine, præsentium portitore Rogatiano diacono deferente, suscepimus. Et valde nos eorum lætificavit benigna locutio, præsertim quia per ea de vestra, quod desiderii nostri est, incolumitate cognovimus. Devotionem vero sanctitatis vestræ, et olim novimus, et nunc sicut scribitis, sic habemus. Nam qualis erga nos sinceritas fraternitatis vestræ sit, (b) satisfactione non egemus, quia eam ex mentis nostræ, quæ circa vos est, dilectione cognoscimus. Suprascripto autem latori, quem nobis epistolaritè commendastis, scripta ad rectorem patrimonii Siciliæ dedimus, ut adversam partem facere quæ justa sunt urgeat, quatenus, frustratoria excusatione postposita, ad finem citius perducatur totius causæ contentio.

Indicamus itaque sanctitati vestræ venisse ad nos quemdam hominem, Petrum nomine, qui se **S** assertit fuisse episcopum, atque causæ suæ a nobis remedium postulasse. Et prius quidem retulit quæ digna esse miseratione potuissent; sed requirentes, postea multo aliter quam indicavit invenimus, et vehementer nos ejus actio contristavit. Sed quia causæ ipsius interna subtiliter nequaquam addiscere tam longo itineris intervallo disjuncti potuimus, eam, incerti quippe, definire nequivimus. Nunc vero quoniam remeans supradictus diaconus secum eum re-

(b) Hæreditas est jacens, quæ nondum adita est. Aditur, cum hæres se eam accipere aut dicto testatur aut facto. Omittitur, cum hæres se tempore excludi patitur. Repudiatur, cum is ad quem delata est adire recusat. GUSSANV.

(c) Vitiose in Excusis, *filiamque ejus*, nam addito *que*, dubitatur cujus filia sit, uxoris an Hilari, ea de qua agitur.

(d) Ita legitur in Turon. S. Gal., in Colbert. vet. et in Vatio.

Epist. XXXVII [Al. 36]. — (a) Ad Columbum multæ exstant epistolæ ut docebunt indices.

(b) Secundum jureconsultos *satisfactio* est pignoris vel fidejussoris exhibitio. Gall., *je le crois sur sa parole, sans caution*. Eadem vox reperitur in epist. Marciani Alexandrinis ad finem: *Ut per omnia satisfactioe suscepta*. GUSSANV.

(c) Hoc nomine non monachos modo, sed et clericos, imo quemlibet Christianum catholicum Gregorii ævo denotari probat Joan. Filesacus, comment. in Commonitor. Vinc. Lirin., num. 12.

(d) Non quod hæreticorum baptismum putaret invalidum Stephani I successor, addictissimus Augustini discipulus; sed quod per ejusmodi baptismum in hæreticorum societatem venientes, illorum assuescerent moribus, atque erroribus infloerentur. Quamvis autem hæreticorum baptismum, etiam post Nic. synodum, repudiassent omnino videantur Athanasius, Basilus,

A laxari poposcit, et ipse ad vos se petiit debere transmitti, scientes sanctitatem vestram, zelum, sicut decet, fidei, et amorem habere justitiæ, nobis gratum fuit, et ea quæ petiverunt concessimus. Quia ergo præsentem causam subtilius potestis scire, hortamur ut eidem Petro ita servare quidquid justum canonicumque fuerit debeatis, quatenus et rectitudinis vigor a vobis in omnibus impleatur, et causa ipsius secundum Dei timorem et Ecclesiæ videatur regulas judicata. Si quis vero conscius vel particeps præfato Petro in his quibus accusatur, dicitur existisse, subtiliter requirendum est, et, veritate cognita, similiter canonicè judicandum.

Præterea res ad nos omnino dura et rectæ fidei inimica pervenit, quia, quod dici nefas est, catholici homines, et (c) religiosi, quod est deterius, filios mancipiaque sua, vel alios quos in potestate habent, in Donatistarum hæresi baptizari consentiunt. Et ideo, si verum est, fraternitas vestra hoc summo-pere studeat emendare, quatenus sinceritas fidei vestra sollicitudine intemerata consistat, et innocentes animæ, quæ catholico baptismate salvari poterant, (d) hæreticorum infectione non pereant. Quisquis ergo, de his personis quas superius memoravimus, quemquam suorum apud Donatistas passus est baptizari, ad catholicam eos fidem omni virtute omnique instantia studeat revocare. Si quis vero tallum de cætero hoc fieri de suis qualibet excusatione pertulerit, a clero sit modis omnibus alienus.

EPISTOLA XXXVIII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Alexandriam relictam Vincomali commendat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Quanto videtur bene viventem virorum sunt solatio destituta, tanto eis enixius ecclesiastica est impendenda tuitio. Atque ideo hujus tibi præcepti pagina deputamus, quatenus Alexandriæ **S** magnificæ feloptatus, Cyrillus Jerosol. et Ambrosius; ne tamen cum Gussanvillæo dicas: *una fere voce docent veteres... collatum ab hæreticis baptismum vires emundationis non habere*. Quippe jam nemo nisi hæreticus baptismum valere negat a quocunque collatum, modo verbis consecratur evangelicis. At nihil ad fidem pertinere constat, nisi quod ab apostolis continua successione manavit; non enim novis nititur fides nostra revelationibus. Certe in celebri illa controversia Stephanum inter et Cyprianum, cum hic baptismum ab hæretico datum, ob ministri perversitatem et infidelitatem rejiceret, ac proinde venientes ab hæresi censeret iterum baptizandos; ille vero baptismum etiam ab hæreticis susceptum, ob vim et efficaciam verborum evangelicorum quibus conferebatur, valere, nec esse iterandum pugnaret; id maxime urgebat: *si quis a quacunque hæresi venerit ad nos, nil innovetur nisi quod traditum est, ut manus imponatur in pœnitentiam*. Enimvero, ut ait Augustinus, lib. II de Bapt., c. 9, *consuetudinis robore tenebatur orbis terrarum*. Et lib. IV, c. 6, agebat Cyprianus *adversus totius orbis morem*, quem lib. V, c. 23, ab apostolis deducit. Eandem hæreticos non rebaptizandi consuetudinem exhibet nobis tanquam perpetuam in universa Ecclesia ab apostolorum tempore Hieron. in dialogo adversus Luciferianos. Idem testatur Eusebius, lib. IV Hist., c. 4.

minæ, relictæ quondam Viucomali, omni instantia, A
omnique sollicitudine, ubi necesse fuerit, servata scilicet æquitate, tuitionem festines impendere, atque ejus utilitatibus studiose concurrere; nec eam a quocumque vexari permittas, aut molestiam sustinere, sed ita, sicut prædiximus, ubi causa poposcerit, ope tuæ sollicitudinis potiatur, ut nullus se in afflictione oppressioneque ipsius te illic coram posito tentet aliquatenus occupare.

EPISTOLA XXXIX.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Reversum a schismate Joannem commendat, cui det annuos octo solidos.

Gregorius (a) Cypriano diacono.

Joannem religiosum præsentium latorem, qui ex Historicorum schismate ad sinum sanctæ Ecclesiæ, Deo revelante, accepta ratione reversus est, dilectionem tuam, æquitate servata, habere necesse est in omnibus commendatum, atque ei in quibus causa poposcerit ecclesiasticam tuitionem impendere. Cui etiam (b) pro stipendiorum suorum subsidio, ab hac quarta decima indictione, annis singulis (c) tot solidos dare te volumus, quos tuis per omnia noveris rationibus imputandos.

EPISTOLA XL.

AD DONUM EPISCOPUM.

Georgii, si reclusus ille vixerit, sustentationi subveniat.

Gregorius Dono episcopo Messanensi.

Georgius præsentium portitor degere, ut ait, in civitate vestra desiderans, apud fraternitatem vestram nostra se petiit epistola commendari. Cui quoniam prava se promisit actione comperere, quod petebat C
prævidimus non negandum. Et ideo sanctitas vestra de anima ejus studeat propter Deum esse sollicita, atque eum adhortationis suis ad viam Deo placitam revocare; et si, adjuvante Domino, ut promisit, ab omni se pravitate suspendens, vivere honeste voluerit, fraternitas vestra pro mercede sua, ut prospexerit, ejus sustentationi subveniat, ne forsitan (a) ad male agendum excusationem sibi ex necessitate videatur assumere. Quid autem fraternitas vestra ex ejus importunitate sit passura consideret, quia ad vos cum nostris epistolis venit, quem nos sine auctoritate aliqua importunum valde in prece pertulimus.

Epist. XXXVIII [Al. 37].

Epist. XXXIX [Al. 38]. — (a) In duobus Teller., D
Cypriano subdiacono.

(b) In recent., reluctantibus Mss. Vatic., Anglic., Norm., etc., pro stipendiorum suorum subsidio.

(c) In iisdem Editis, presentis annis indict... octo solidos. Sequimur Vatic., Norm., Reg., Rhem.

Epist. XL [Al. 39]. — (a) Duplex in illo casu misericordia, nam et animæ consulitur, et necessitati corporeæ subvenitur. GUSSANV.

Epist. XLI [Al. 40]. — (a) Ita in omnibus exemplaribus, pro Vihonensi. Est autem Vibo Valentia aliis Hipponum dicta, aliis Bivona, aliis etiam Bibona, urbs olim episcopalis Brutiorum in ora sinus Hipponiatis, vulgo Golfo di S. Eufemia, nunc castrum provincie Calabriae ulterioris in regno Neap., non longe a monte Leonis, quæ urbs illi successit. GUSSANV. In Norm., Vatic. D, Colb. et plur., legitur

EPISTOLA XLI.

AD RUFINUM EPISCOPUM.

In Ecclesia Massæ Nicoteranzæ presbyterum ordinandum, qui episcopi in pœnitentiam deputati vice baptizet ac celebret Missas.

Gregorius Rufino episcopo (a) Vivonensi.

Ex habitatoribus (b) Massæ Nicoteranzæ, quorum episcopus pro quibusdam culpis in pœnitentiam S 24 deputatus est, relatione comperimus nullum illic esse presbyterum qui sacra possit missarum solemnia celebrare, in tantum ut etiam filios suos sine baptismo asserant remansisse. Et quia hac pro causa magnopere petiverunt sibi in eadem Ecclesia cui fraternitas vestra operam visitationis impendit debere presbyterum ordinari, ea propter scriptis vos presentibus adhortamur, ut de clero ejusdem Ecclesiæ requirere debeatis, cujus vita et mores ad hoc possint officium coavenire, et eum illic presbyterum festinetis, auxiliante Domino, consecrare. Nam valde durum est ut quousque causa episcopi eorum subtiliter requiratur, non habeat Ecclesia illa presbyterum, qui sacrum illic opus valeat celebrare. (c) Mense Julio, indictione 14.

EPISTOLA XLII.

AD VICTOREM EPISCOPUM.

Ut in monasterio presbyterum ordinet.

Gregorius Victori episcopo Panormitano.

Urbicus abbas monasterii sancti Hermæ, quod Panormi situm est, a nobis cum congregatione sua magnopere postulavit in eodem monasterio presbyterum, qui sacra missarum solemnia celebrare debeat, ordinari: et quia hujusmodi non est differenda petitio, fraternitatem vestram scriptis presentibus necessario duximus adhortandam, ut eum qui ad hoc ministerium de eadem congregatione electus fuerit, cujus vita, mores, et actio tanto possit ministerio convenire, sine mora, auxiliante Domino, debeat consecrari, quatenus nec ille de monasterio suo hac pro causa egredi, nec extraneum sibi ad peragendum sacrum opus cogatur adducere.

EPISTOLA XLIII.

AD VENANTIO PATRICIUM.

Contristatum se de illius et Joannis episcopi discordia; huic reverentiam exhibeat, causasque suas agant, illæsa charitate.

Gregorius (a) Venantio patricio exmonacho.

Multum ea quam direxistis jam nos contristatos tantum, Rufino episcopo. In quatuor aliis Vatic. extat episcopo Viusnensi.

(b) Nicotera hodieque nomen retinet, Tropeam inter et Vibonem, nunc adhuc episcopalis in Calabria ulteriore sub archiep. Regiensi; ejus fit mentio in VII syn., act. 1, ex subscriptione Sergii Νικητορῶν episcopi. GUSSANV.

(c) Hæc temporis nota confirmatur testimonio Mss. Vatic., Colbert. ac Turon. S. Gat.

Epist. XLII [Al. 41]. — (a) Monasterium sancti Hermetis, in Panormitana civitate situm, putant unum fuisse e sex illis a sancto Gregorio in Sicilia fundatis, quia epist. 4 lib. IV, nunc lib. V epist. 6, loquens de Urbico abbate, ait eum monasterii sui præpositum. GUSSANV.

Epist. XLIII [Al. 42]. — (a) Vide epist. 34 libri I, et 59 libri IX. De Venantio fuissimum in vita sancti Gregorii disseruimus.

invenit epistola, quod inter vos et Joannem fratrem et coepiscopum nostrum, de quorum desiderabamus gaudere concordia, scandalum prodiisse cognovimus. Quævis enim causa fuisset, non usque ad hoc debuit furor erumpere, ut armati homines vestri, sicut avidimus, in Episcopium irruerent, et diversa hostili more mala committerent, atque vos hæc res a paterna charitate interim divideret. Nunquid non poterat, quælibet contentio fuerit, tranquille disponi, ut nec partium utilitas detrimentum, nec sentiret gratia læsionem? Cujus autem gravitatis, cujus sanctitatis, cujus mansuetudinis supradictus frater noster sit, non habemus incognitum. Ex qua re colligimus quia nisi vis eum doloris nimia coegisset, ad hanc rem de qua vos contristatos asseritis, ejus fraternitas nullatenus pervenisset. Nos tamen, ut hoc eo scribente comperimus, illico ei scripsimus, admonentes ut et (b) oblationes vestras sicut ante susciperet, et missas in domo vestra non solum celebrari permitteret, sed si velitis, etiam ipse perageret, causamque suam servata charitate exsequi debuisset. Et quia nullos discordes vel fieri volumus vel manere, eandem adhortationem iterandam esse prospeximus. Unde necesse est, charissime fili, ut et vos sacerdotalem illi reverentiam exhibere, sicut decet filios, debeatis, nec ejus ad iracundiam animos provocetis. Nam cum quo fidam estis gratiam habituri, si vobis, quod absit, cum sacerdote fuerit discordia? Itaque animorum tumore deposito, sic agere causas quas habetis invicem studete, ut et charitas inter vos intemerata permaneat, et alterutra mansuete procuretur utilitas. (Cf. Joan. Diac. l. 3, n. 48.)

EPISTOLA XLIV.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Hortatur ut Venantio pristinam ostendat benevolentiam.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Quamvis causa fuerit quæ fraternitatis vestræ animos ad iracundiam non immerito provocaret, ut nec oblationes domni Venantii voluissetis suscipere, nec in domo ipsius sacra missarum sineretis solemnitas celebrari, tamen quia ita terrena agi debet utilitas, ut nullum nos jurgium a charitatis valeat connexionem disjungere, proinde sanctitatem vestram, sicut dudum scripsimus, adhortamur, quatenus et oblationes ante dicti viri omnimodo in dulcedine et Deo placita debeatis sinceritate suscipere, et in domo ipsius missarum peragi mysteria permittatis; ut, sicut scripsimus, si fortasse voluerit, per vos debeatis

(b) Fere abierunt in desuetudinem, cum tamen in primitiva Ecclesia fuerint frequentatæ, nec non posterioribus sæculis per canones statuta, præcepta. Vide Gangr. conc. can. 5, 6, 7, 8; et Colon., anno 1549, can. 20; Mediolanen. 17, tit. *de parochialibus juribus*, qui ultimus est in partis constit., etc. Guesanv. Consule prælationem nostri Joan. Mabillonii in 1 partem sæculi III Bened.

Epist. XLV. — (a) Quatuor Vatic. et aliis, *restauratum*.

Epist. XLVI. — (a) De Pisauro supra, lib. v, epist. 28.

accedere, et celebrando apud eum missas priorem gratiam reformare. Oportet namque filiis sacerdotalem vos affectum impendere, et in causis, prout ratio suffragatur, jurisdictionem Ecclesiæ vestræ minime præterire. Hoc ergo considerans, necesse est ut ita se circa eos fraternitas vestra discreta moderatione exhibere studeat, ut et quod negotii qualitas exigit, salubriter peragat, et a paternæ charitatis gratia non recedat.

EPISTOLA XLV.

AD LEONTIUM EPISCOPUM.

Facultatem tribuit Ecclesiam dedicandi. Fundatorum illius donationes confirmat.

Gregorius Leontio episcopo Ariminensi.

Basilicam beati Stephani martyris, quam fraternitas vestra incendio asserit concrematam, S26 quam etiam nuper (a) instauratam esse commemorat, facultatem tribuimus dedicandi, in qua etiam reliquiarum sanctuaria ejusdem beati Stephani martyris volumus collocari. Et ideo, frater charissime, ad prædictam te Ecclesiam ire necesse est, et tam Ecclesiæ quam etiam altaris noviter constructi dedicationem solemniter exhibere, ut expectantium de eadem consecratione devotio Domino valeat auxiliante compleri. Quidquid præterea eidem loco a fundatoribus olim concessum est, in ea qua dimissum est voluntate ac firmitate volumus permanere.

EPISTOLA XLVI.

AD FELICEM EPISCOPUM.

Cathedram suam e monasterio faciat amoveri, nec illic missas publicas denuo peragat.

Gregorius Felicio episcopo (a) Pisaurensi.

Miramur fraternitatem vestram, ut serie præcepti neglecta, quod ad vos sanctæ memoriæ decessor meus dederat, monasterium a Joanne præsentium portitore constructum, aliter quam antiquæ consuetudinis usus exigit, consecraret. Dum etiam in eodem præcepto inter alia mandatum sit ut locum ipsum (b) absque missis publicis dedicaret, et, ut a nos pervenit, (c) cathedra posita, sacra illic publice missarum solemnitas celebrantur. Quod si verum est, his vos hortamur assatibus, ut, omni excusatione cessante, cathedram vestram exinde amoveri modis omnibus faciatis, nec denuo illic missas publicas peragatis. Sed, sicut et consuetudo et præcepti tenor eloquitur, si missas ibidem sibi celebrari voluerint, a te presbyter dirigatur.

In eodem autem monasterio congregationem servorum Dei, sicut prædictus Joannes et petiit et nunc est, et cum Dei gratia semper volumus permanere.

(b) Missæ publicæ sunt, ad quas fideles omnes vocari et convenire solent. Pelagius sancti Gregorii, decessor proximus, ut monachorum tranquillitati cautum esset, neve fieret in monasterio de quo hic agitur magnus populi concursus, prohibuerat ibi missas publicas ab episcopo celebrari. Episcopum secus facientem reprehendit sanctus pontifex.

(c) Episcopo non licet collocare cathedram in monasterio, ne injuria fiat libertati et exemptioni monasterii cathedra posita, quæ est insigne et argumentum jurisdictionis episcopalis, inquit Altoserra ad hanc epistolam

(d) Calicem vero quem sibi a fraternitate vestra ablatum innotuit, ei, sit ita est, restituere festinate. Hæc ergo sanctitas vestra ita studeat adimplere, ut de novo ad nos prædictus portitor pro hac causa necessitatem remeandi non habeat.

EPISTOLA XLVII.

AD LEONEM EPISCOPUM.

Reversum ab Histricorum schismate Joannem tueatur, et annuo refoveat subsidio.

Gregorius Leoni episcopo (a) Fanensi.

Sicut schismatici pravo studio perdurantes, objurandi: detestandique sunt, sic, ad sinum matris Ecclesiæ redeunte, consolandi, et nihilominus refovendi. Quia igitur Joannes religiosus 827 præsentium lator, recepta ratione, ad unitatem sanctæ Ecclesiæ ab errore Histricorum Deo miserante conversus est: ea propter fraternitatem vestram hortari prævidimus, ut eum salva ratione habere debeat in omnibus commendatum, atque suo favore protegere. Cui etiam ne possit post conversionem alicui necessitati succumbere aliquid de Ecclesia illi prævidimus annis singulis consulendum. Quia ergo vestræ sanctitati se summopere petiit commendari, providendum vobis pro vestra mercede est ut, sicut diximus, vestris in omnibus solatiis fulciatur.

EPISTOLA XLVIII.

AD URBICUM ABBATEM.

Agathonem in monasterio suscipiat, si illius uxor similiter converti voluerit.

Gregorius (a) Urbico abbati monasterii sancti Hermetis, (h) quod in Panormo situm est.

Quisquis divina inspiratione compunctus, relictis sæculi hujus actionibus, ad Deum converti festinat, ita et cum charitate suscipiendus est, et blandis per omnia consolationibus refovendus, ut in ea quam

(d) In Norm., Reg. et nonnullis, *calcem vero quam... oblatam.*

EPIST. XLVII. — (a) Fanum seu Fanum fortunæ, vulgo *Fano*, urbs olim Umbriæ, nunc ducatus Urbinalis, in ora maris Adriatici, Ariminum inter et Senogalliam, adhuc episcopalis, immediate subjecta Romano pont. in cujus dominio est. GUSSANV.

EPIST. XLVIII. [Al. 49]. — (a) De urbico et monasterio sancti Hermetis, supra epist. 41. GUSSANV.

(b) In Norm. et plerisque Mss. quæ sequuntur minime leguntur. In Vatic. A tantum occurrit, quod est in Panormo constitutum.

(c) Putat Alteserra Agathonem hunc fuisse Rom. pontificem, quod apud Anastasium legatur, : *Agatho natione Siculus, ex monachis, sedit*, etc. Verum cum Agatho non ante annum 679 in pontificem fuerit electus, hunc ab illo censemus diversum.

EPIST. XLIX. [Al. 50]. — (a) Fuit decimus episcopus Santonensis, prosapia nobilis. Hunc Guntchramnus rex odio habuit atque vexavit, quod Gundobaldum regnum affectantem urbs sua palam, et Fredogundis nuntios clam tecto recepisset; de qua re vide Gregorium Turon., lib. vii Historiæ, cap. 31, et lib. viii, cap. 2, 7 et 43. De eo etiam agit lib. de Gloria confessorum, cap. 57 et 60, et lib. iv de Miraculis sancti Martini, c. 8. A Fortunato lib. i, carm. 3, laudatur ob œdificatam sancti Stephani ecclesiam. Interfuit concilio Paris. iv, anno 573, et Masticon. ii, in. 585. Ejus nomen in Ecclesiæ fastis legitur.

(b) Santones seu Mediolanum Santonum, vulgo *Saintes*, urbs episcopalis Galliæ, sub archiepiscopo Burdigalensi Aquitanicæ II metropolitano, Santonicæ

A elegit, Deo ajuvante, delectetur modis omnibus conversatione persistere. Quia igitur (c) Agatho præsentium lator in monasterio dilectionis tuæ converti desiderat, hortamur ut cum omni eum dulcedine dilectioneque suscipias, atque ad æternam vitam ejus desiderium assidua adhortatione succendas, et circa animæ ipsius salutem diligenter studeas esse sollicitus quatenus dum in Dei nostri servitio, te admonente, devota mente perstiterit, et illi prosiit sæculum reliquisse, et tibi ejus conversio proficiat ad mercedem. Quem tamen ita suscipiendum esse cognosce, si et uxor ipsius similiter converti voluerit. Nam dum unum utrorumque corpus conjugii copulatione sit factum, incongruum est partem converti, et partem in sæculo remanere (Cf. Grat. 27, q. 2, c. 25).

828 EPISOTLA XLIX.

AD PALLADIUM EPISCOPUM.

Mittit reliquias ad dedicationem quatuor altarium in basilica quam Palladius construxerat.

Gregorius Palladio (a) episcopo Santonis (b) Galliæ.

Veniens lator præsentium Leuparicus presbyter vester insinuavit nobis fraternitatem vestram ecclesiam in honorem beati Petri et Pauli apostolorum, necnon Laurentii atque Pancratii martyrum construxisse, atque illic tredecim altaria (c) collocasse, ex quibus quatuor necdum dedicata comperimus remansisse, ob hoc quod suprascriptorum sanctorum reliquias illic collocare Deo annuente disponitis. Et quia reliquias sanctorum Petri et Pauli, necnon Laurentii atque Pancratii martyrum cum veneratione præbuimus, hortamur ut eas cum reverentia suscipere, et collocare, auxiliante Domino, debeatis: provisuri ante omnia ut (d) servientibus ibidem non debeant alimoniarum deesse suffragia (e).

provinciæ caput. Restituimus titulum ex Mss. Colbert., Vatic., Norm. In Vulgatis autem legitur *episcopo de Santonicibus*.

(c) In Vatic. B et nonnullis legitur, *duodecim altaria*. Altare unicum intra singulas ecclesias habent Græci, ut observat Card. Bona *de Rebus liturgicis*, l. 1, cap. 14, n. 3. Aliam Latinorum consuetudinem ostendit hæc Gregorii Mag. epist., sed et Ambrosius epist. 20, ad Marcellinam sororem, n. 26, scribens de pace a Valentiniano Catholicis data: *Nec mora, inquit, nuntiatur imperatorem jussisse ut recederent milites de basilica..... certatim hoc nuntiare milites irruentes in altaria, oculis significare pacis insigne*. Rationem reddit Baronius, cur plura quandoque edificarentur altaria: *Erant, inquit, sepulcra martyrum altaria, et ubi condebantur martyres, altare consueverat erigit*. Id constat ex Prudentio lib. *peri Stephanum*, hym. 3, 4, 5; sancto Augustino, serm. 5 de sancto Stephano, lib. vii de Civitate, cap. 27; Gregorio Turon., Hist. lib. v, c. 49; lib. i de Gloria martyrum, c. 33 et 91; Paulino, Poem. 4. Imo ex ejusdem Paulini epist. 32, novæ Edit., certum est illius jam ætate super sepulcra et reliquias confessorum altaria fuisse condita. In capitular. i Caroli Mag., an. 805, n. 6, cavetur de altaribus ut non superabundent in ecclesiis.

(d) In Agathen., can. 36: *Clerici omnes qui Ecclesiæ fideliter vigilanterque deserviunt, stipendia sanctis laboribus debita, secundum servitii sui meritum, vel ordinationem canonum, a sacerdotibus consequuntur*, id est, ab episcopo. Aurea plane verba. GUSSANV.

(e) Gall., *assistance*. Suffragor per translationem,

EPISTOLA L.

AD BRUNICHILDEN REGINAM.

Reliquias militit, quas postulabat. Hortatur ut eorum qui his desererent quieti prospiciat.

Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

Epistolarum vestrarum series, quæ religiosum animum et piæ mentis studium continebat, non solum voluntatis vestræ fecit nos laudare propositum, sed etiã libenter invitavit postulata concedere. Nec enim nos negare decuit, quod Christiana devotio et recti cordis desiderium flagitabat, præsertim dum illa postulari et tota amplecti mente cognovimus quæ et credentium fidem valde protegere et animarum salutem operari. **§ 20** nihilominus poterunt ac servare. Atque ideo congruo honore vestram excellentiam salutantes, indicamus latori præsentium **B** Leuparico, quem vos esse presbyterum scripsistis, per quem eloquia vestrarum suscepimus litterarum, (a) reliquias nos beatorum apostolorum Petri et Pauli, juxta excellentiæ vestræ petitionem, cum ea veneratione qua dignum est præbuisse. Sed ut in vobis magis magisque laudabilis et religiosa possit clarere devotio, providendum vobis est ut sanctorum beneficia cum reverentia et debito honore condantur, et (b) servientes ibidem nullis oneribus nullisque molestiis affligantur, ne forsitan, necessitate exterius imminente, in Dei servitio inutiles segnesque reddantur, et injuriam, quod absit, neglectumque beneficia sanctorum (c) collata sustineant. Quietis ergo eorum excellentia vestra prospiciat, quatenus dum vestro beneficio liberi ab omni fuerint inquietudine custoditi, et illi Deo nostro secura mente laudes exsolvant, et vobis in æterna vita merces accrescat.

favere, auxilior. Suffragium pro alimonia et sustentatione; vide conc. Tolet. III, cap. 3.

Epist. L [At. 51]. — (a) Gregorii pontificatu vix audebat Latini sanctorum corpora contingere, aut e tumulis levare. Reliquias sanctorum appellat passim Gregorius Tur. velum sepulchri alicujus sancti, aut pelliũ ejusdem tumulo impositum, ceram aut oleum ex lampadibus et cereis qui ibi ardere solebant; item pulverem exinde collectum, herbulas aut flores ibi appositas, aliaque ejusmodi. Lib. II Dialog., c. 38: *In ipsis quoque patrociniiis martyrum sic esse sentimus, ut non tanta per corpora sua, quanta beneficia per reliquias ostendant.*

(b) Juge servitium causam dedit immunitatibus clericorum; fucos ignavum pecus illis gaudere dolendum est. GUSSANV.

(c) In Reg., quem sequuntur recent. Ed., collocata. In Vatio. B, collecta. Sequimur Corb., Norm., tres Vatio., etc.

Epist. LI [Al. 57, indict. 13]. — (a) Hanc et sequentes septem epist. eodem fere tempore datas inde constat quod in singulis Augustinus legitur *præsentium lator aut portitor*. Tempus quo redditæ sunt nocitur ex itineris serie. Illam exhibet Cointius Annal. Eccles. an 596 et 597, non tamen audiendus ubi, pag. 443, Augustinum Turonensem dicecesim adisse negat. Iter Augustini fuit Roma Lerinum, Lerino Massiliam, Aquas, Arelatem, Viennam, Lugdunum, Augustodunum; inde ad reges Theodericum Burgundicæ, ac Theodebertum Austricæ. Theodebertus Mettis sedebat, Cabillonii Theodericus. Etsi nullam

A

(a) EPISTOLA LI.

AD FRATRES IN ANGLIAM EUNTES.

Hortatur Augustini socios ut captum in Angliam peragant iter. Augustino quem illis abbatem constituit obediant.

Gregorius servus servorum Dei, servis Domini nostri Jesu Christi.

Quia melius fuerat bona non incipere quam ab his quæ cæpta sunt cogitatione retrorsum redire, summo studio, dilectissimi Filii, oportet ut opus bonum quod auxiliante Domino cæpistis impleatis. Nec ergo vos labor itineris, nec maledicorum hominum linguæ deterreat; sed omni instantia omnique fervore quæ inchoastis Deo auctore peragite, scientes quod laborem magnum æternæ retributionis gloria sequitur. Remeanti autem Augustino præposito vestro, quem et abbatem vobis constituimus, in omnibus humiliter obedite. Scientes hoc vestris animabus per omnia profuturam, quidquid in vobis fuerit in ejus admonitione completum. Omnipotens Deus sua vos gratia protegat, et vestri laboris fructum in æterna patria videre concedat. Quatenus et si vobiscum laborare nequeo, simul in gaudio retributionis inveniar, quia laborare scilicet volo. **§ 30** Deus vos incolumes custodiat, dilectissimi Filii. Data die decima Kalendarum Augustarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto, anno decimo quarto, post consulatum ejusdem domini nostri anno decimo tertio, indictione 14.

EPISTOLA LII.

AD PELAGIUM ET SERENUM EPISCOPOS.

C *Commendat Augustinum in Angliam euntem cum sociis, et Candidum rectorem patrimonii.*

Gregorius (a) Pelagio de Turnis, et (b) Sereno de Massilia, episcopis Galliarum a paribus.

Licet apud sacerdotes habentes Deo placitam cha-

habemus pro Augustino epistolam Gregorii ad Clotarium Neustriæ regem, Augustinum tamen ab ipso rege Clotario benignissime exceptum et adjutum liquet ex epist. 61 l. XI. Salutatis regibus, cum ad mare pergeret trajecturus in Angliam, certe Pelagium Turon. potuit invisere; deinde Pontem Sai (alias *pontem Cæsaris*, vulgo *le pont de Cé*) in Andegavensi provincia super Ligerim fluvium transiit; ut in ejus Vita scribit Gotselinus. Cæterum etsi hæc ad Augustinum epistola in Registro epistolarum sancti Gregorii minime reperitur, eam tamen exhibent Beda, lib. I Historiæ Eccl. gentis Anglic., c. 23, et Joan. Diacon., lib. II Vitæ, c. 34.

Epist. LII. — (a) Non conveniunt mss. Codd. in epistolæ hujus inscriptione. In duobus Teller., in Rhem., Vatic. D. et apud Bedam, mendose legitur, *Ætherio Arelat. archiep.*, cum *Ætherius* esset episc. Lugdunensis. In tribus Vatic., in omnibus Norm. et Reg., ad Pelagium tantum et ad Serenum scripta est. In Colbert, pro Turnis, habes *Turonis*. Quid significet *a paribus*, jam dictum ad epist. 25, lib. I.

(b) Serenus Theodoro successerat in Ecclesia Massiliensi. Cæterum hoc eodem exemplo missa est etiam ad *Ætherium* Lugdunensem epistolam quam refert Beda lib. I, cap. 24: *Reverentissimo fratri Ætherio Coepiscopo Gregorius servus servorum Dei*. Licet apud sacerdotes, etc. Deus te incolumem custodiat, reverentissime frater, *Data Die x Kalend. August., imperante D. N. Mauritio Tiberio piissimo Augusto, an. 14, post consulatum ejusdem D. N. an. 13, indict. 14*. Ubi tamen fallitur Beda dum *Ætherium Arelatensem*

ritatem religiosi viri nullius commendationis indigeant, quia tamen aptum se scribendi tempus ingessit, fraternitati vestræ nostra mittere scripta curavimus, insinuantem latorem præsentium, Augustinum servum Dei, de cujus certi sumus studio, cum aliis servis Dei illuc nos pro utilitate animarum, auxiliante Domino, direxisse. Quem necesse est ut sacerdotali studio sanctitas vestra adjuvare et sua ei solatia præbere festinet. Cui etiam ut promptiores ad suffragandum possitis existere, causam vobis inunximus subtiliter indicare, scientes quod ea cognita, tota vos propter Deum devotione ad solatiandum, quia res exigit, commodetis.

Candidum præterea presbyterum communem filium, quem ad gubernationem patrimonioli Ecclesiæ nostræ transmisimus, charitati vestræ in omnibus commendamus (c). Data die x Kalend. Aug. indictione 14.

EPISTOLA LIII.

AD VIRGILIUM EPISCOPUM.

Commendat Augustinum ac simul Candidum presbyterum; monetque ut huic patrimoniis pensiones restituat, quas collegerat ipsius decessor.

Gregorius Virgilio episcopo Arelatensi metropolitæ.

Quamvis fraternitatem vestram bonis esse intentam operibus, et sponte se exhibere in causis Deo placitis confidamus, verumtamen utile esse **§§** fraterna vos alloqui charitate credimus, ut solatia, quæ vos ultro decet impendere, nostris quoque provocati epistolis augeatis. Atque ideo indicamus sanctitati vestræ Augustinum, servum Dei, præsentium portitorem, cujus zelus et studium bene est nobis cognitum, cum aliis servis Dei, pro animarum nos episcopum fuisse putat, et post ipsum Aimoinus. Melius Gregorius Turon., lib. x, c. 8, et Fredegarius in Chronico, c. 22, Etherium Lugdunensem fuisse episcopum agnoscunt.

(c) Ita præter Bedam duo Tell. et Vatic. D.

EPIST. LIII. — (a) Per reges gentium intelligit haud dubio reges Gothorum qui Galliam Narbonensem et Aquitaniam diu occuparunt.

EPIST. LIV. — (a) Fuit vigesimus octavus Viennensis episcopus, qui zelo episcopali cum Brunehildis depravatos mores reprehenderet, ab ea primum in exilium pulsus est, tum in concilio Cabilonensi, præside Arigio Lugdunensi episcopo, reginæ consiliorum partiope, anno 603 episcopali gradu privatus, et post aliquot annos lapidibus obrutus. Rem fuse narrat Ado Viennensis in litteris ad Ecclesiam Viennensem. Videndus etiam Fredegarius Scholasticus, Chronicon Besuense, et Vita sancti Columbanii. GUSSANV.

(b) Vienna urbs Galliarum celeberrima, de qua ita Eusebius, lib. v Hist. Eccl., c. 1: *In hac (Gallia) duæ præ cæteris insignes præstantesque urbis matres celebrantur, Lugdunum ac Vienna, quarum utramque permeat Rhodanus.* Postea martyrum in his urbibus passorum acta subjicit, unde præcipua Ecclesiarum illarum dignitas. In auctoritate ecclesiastica Ecclesiæ Arelatensis aliquandiu æmula fuit, nunc sextantum sedibus episcopalibus præest.

(c) Ex cive Augustodunensi factus est episcopus, vir summarum virtutum. Ipse scribit Fortunatus lib. v, num. 5. *Domino sancto apostolicæ sedis dignissimo Syagrio papæ.* Ab Adone Viennensi, in Chronico, *vir summæ sanctitatis*, et in concilio Me-

illuc compendio transmisisse, sicut ipse vobis coram positus poterit indicare. In qua re oratione vos eum et auxiliis adjuvare necesse est, atque, ubi opus exegerit, solationum vestrorum ei præbere suffragia et paterna ac sacerdotali illum consolatione sicut convenit refovere, quatenus dum sanctitatis vestræ fuerit solamina consecutus, si quid Deo nostro lucrifacere, sicut optamus, valuerit, et vos possitis pariter mercedem acquirere, qui ad bona opera suffragii vestri devote copiam ministratis.

Candidum autem presbyterum, communem filium, et patrimoniolum Ecclesiæ nostræ fraternitas vestra, quippe ut unanimes nobis, studeat habere commendatum, ut aliquid inde pauperum alimoniis sanctitate vestra valeat adjuvante proficere. Quia igitur patrimoniolum ipsum per annos plurimos prædecessor vester tenuit, et collectas apud se pensiones servavit, fraternitas vestra cujus sint res vel quibus erogentur consideret, atque eas animæ suæ respectu supra scripto filio nostro Candido presbytero nobis restituit dirigendas. Nam valde est execrabile ut quod (a) a regibus gentium servatum est, ab episcopis dicatur ablatum.

EPISTOLA LIV.

AD DESIDERIUM ET SYAGRIUM EPISCOPOS.

Augustinum et Candidum commendat.

Gregorius (a) Desiderio (b) Viennensi, (c) et Syagrio (d) Augustodunensi, episcopis Galliæ a paribus.

De fraternitatis vestræ sincera charitate bene confidimus (e) quod amore beati Petri apostolorum principis hominibus nostris vestra devote solatia commodetis, præsertim dum causæ qualitas exigit ubi etiam sponte concurrere, et laborare magis **§§**

tensi, can. 5, sanctus appellatur. Subscripsit concilio Lugdunensi II, ann. 587, Paris. IV, ann. 573, Matiscon. I, 580, Lugdunensi III, 583. Matiscon. II, 585. Interfuit celebrationi baptismi Clotarii junioris, Francorum regis, ex Gregorio Turonensi, lib. x, cap. 28, anno 591. Obiit ann. 600. Nam anno sequenti sanctus Gregorius pluribus episcopis Galliarum epistolas ac extirpandam simoniacam hæresim direxit, nullam autem ad Syagrium; et in epistolis ad Senatorem Luponem et Thalassiam, Syagrium jam vitam functum insinuat, cum eum *reverendæ memoriæ* appellat. Cæterum male a quibusdam dicitur frater Brunehildis, et nullo fundamento. GUSSANV.

(d) Augustodunum, aliis Augustudunum, Augustidunum, vulgo *Autun*, Galliæ non ignota civitas in ducatu Burgundiæ, adhuc episcopalis sub archiepiscopo Lugdunensi. Ædvi olim dicebantur populi, quorum erat primaria. Huic Syagrio ad postulationem reginæ Brunehildis pallium concessit sanctus Gregorius, ut patet ex epist. 5 lib. VII, indict. 1, nunc lib. IX undecima. GUSSANV.

(e) Sancti Petri nomine aliquando intelligenda Ecclesia Romana, sancti Petris sedes. Hinc minus caute legentibus antiquæ Ecclesiæ monumenta data est hallucinandi occasio. Quippe cum legerent prædicatores a sancto Petro in Gallias, Hispanias, aliasque provincias missos, continuo asseruerunt, ipsi apostolicis temporibus, Evangelium his in locis sancti Petri discipulis promulgatum, cum debuissent intelligere per sanctum Petrum ejus successores Romanamque sedem a qua in omnes Occidentales provincias fides propagata. De his Quesnellus in notis ad sanctum Leonem, tomo II, pag. 887.

optetis. Indicamus itaque sanctitati vestræ, nos Augustinum servum Dei, presentium portitorem, cujus zelus et studium bene nobis est cognitum, cum aliis servis Dei pro animarum illuc causa, disponente Domino, direxisset; cujus relatione quid sibi injunctum sit, subtiliter agnoscens, fraternitas vestra ei modis omnibus in quibus causa poposcerit impendat solatia, ut boni operis adjuutores, sicut decet et convenit, possitis existere. Ita ergo fraternitas vestra in hac re se devotam studeat demonstrare, ut bona quæ de vobis opinione narrante didicimus, vera esse opere comprobemus. Dilectissimum vero communem filium Candidum presbyterum, cui patrimonium Ecclesiæ nostræ commisimus in illis partibus constitutum, vobis per omnia commendamus.

EPISTOLA LV.

AD PROTASIIUM EPISCOPUM.

Ut Virgilium Arelatensem de pensionibus Romam mittendis urgeat, et Candidum habeat commendatum.

Gregorius Protasio (a) episcopo de Aquis (b) Galliæ.

Quantus in vobis beati Petri apostolorum principis amor excellat, non solum officii vestri prerogativa, sed etiam devotio, quam circa utilitates Ecclesiæ ipsius geritis, patefecit. Quæ quia Augustino servo Dei presentium latore cognovimus referente, de affectu et veritatis studio quod in vobis est valde gaudemus, et gratias agimus, quia etsi corpore absentes, mente tamen et animo nobiscum vos esse monstratis; quippe erga quos charitatem fraternam, ut convenit exhibetis. Ut igitur bona quæ de vobis prædicavit opinio, rerum possit veritas confirmare, Virgilio fratri et coepiscopo nostro dicite ut pensiones quas prædecessor ejus per annos plurimos de patrimonio nostro recepit, et apud se retinuit, ad nos, quia pauperum res sunt, studeat destinare. Qui si forte aliquo se modo, quod non credimus, excusare voluerit, vos qui veritatem ipsam subtilius no-

EPIST. LV. — (a) Ex vicedomino Ecclesiæ Arelatensis factus est decimus episcopus Aquensis. Gussanv. In Corb., Anglic. et Norm. habetur *Protagio*.

(b) Aquæ Sextiæ, vulgo *Aix en Provence*, urbs Provinciæ Gallicæ clara, veterrima Provinciæ Narbonensis II metropolis, hodieque sede gaudet archiepiscopali. Gussanv. In Norm. et plur. desideratur, *de Aquis*. Est in Colb. Vatic., etc.

(c) Sub Sapaudo Arelatensi, ecclesiastici vicedomini cura in eo maxime posita fuit ut res Ecclesiæ aut episcopi temporales administraret ac tueretur. Vide lib. II, epist. 71.

EPIST. LVI. — (a) In Colbert., *abbati de monasterio quod est Lirino*. In duobus Vatic. et in aliis legitur *de monasterio, vel de monte Quirilino*. Forte per transpositionem pro qui vel quod *Lirino*. In Corb. vero Norm. et plerisque tantum legitur, *Stephano abbati*. Fallitur autem haud dubie Gussanvillæus, cum negat intelligendum hio monasterium Lirin., quod nullus, inquit, tunc legatur abbas Stephanus in *Chronologia sanctorum Lirinensium auctore Barrali Salernitano, aut alibi*. Lirin. abbatum catalogum alibi frustra quaereres. Porro non omnes monasterii Lirin. abbates complectitur Vicentii Barrali *Chronologia*. Sanctos et ipse ait pag. 186, et post ipsum Gussanvillæus et proceres laudat. Nullum habet ab anno 490 ad an. 579, quo floruit Marinus. Huic Chononum subjicit,

stis, revera qui in Ecclesia ipsa tunc temporis curam vicedomini (e) gerebatis, qualiter se habeat causa disserite, et ne res sancti Petri et 833 pauperum ejus apud se retinere debeat imminere. Sed etsi fortasse hominibus nostris necessarium fuerit, vestrum in causa testimonium non negate; ut tam pro veritate quam pro voluntatis vestræ devotione beatus Petrus apostolus, cujus amore hæc facitis, suo vobis hic et in futura vita intercessione respondeat. Candidum presbyterum communem filium, cui patrimonium ipsum commisimus, sanctitati vestræ magnopere commendamus. (*Vide sup. ep. 33.*)

EPISTOLA LVI.

AD STEPHANUM ABBATEM.

Laudat de ordine congregationis, quem ut servet sollicitate, hortatur. Gratias agit de cochlearibus ac circulis.

Gregorius Stephano (a) abbati.

Lætos nos relatio Augustini (b) servi Dei presentium portitoris effecit, quod dilectionem tuam ut oportet vigilantem esse narravit; denique et presbyteros et (c) diaconos, cunctamque congregationem unanimes vivere ac concordem affirmat. Et quoniam præpositorum bonitas subjectorum salubris est regula, omnipotentem Dominum deprecamur ut in bonis te semper operibus gratia suæ pietatis accendat, et commissos tibi ab omni diabolicæ fraudis tentatione custodiat, et tecum in charitate et placita sibi vivere conversatione concedat.

Quia vero humani generis inimicus insidiari nostris actibus non quiescit, sed assidua calliditate hoc nititur, ut Deo servientes animas in qualibet parte decipiat; ideo, dilectissime Fili, hortamur ut sollicitudinem tuam vigilantem exerceas, et ita commissos tibi oratione et cura providendi custodias, ut lupus circumiens nullam dilanandi occasionem inveniat, quatenus dum Deo nostro incolumes quorum suscepisti curam reddideris, et præmia labori tuo gratia

ad quem scribit Gregorius infra, lib. XI, epist. 12. Nunquid eo Stephanum tacet quod in illo fuerit eximium nihil? Certe Stephani abbatis, quem ad vigilantiam et sollicitudinem hoc loco excitat, incautam remissionem perstringit in laudata mox epist. ad Cononem abbatem Lirinensem, Stephani successorem. Abbates non plus duodecim recenset Barralis, ab anno circiter 400 ad decimi sæculi finem, quos sanctorum fastis ascripsit Ecclesia. De aliis absque dubio pluribus, ne verbum quidem, si duos excipias aliunde celebres, scilicet Faustum Rhegiensem episcopum, et Leotmundum Caroli Mag. filium. Stephanum ipsum abbatibus Lirinensibus accenset Gallia Christianæ fusoris index. Vide Mabillon. *Annal. Bened.*, pag. 241.

(b) Stephanum abbatem Lirin., Protasium Aquensem episcopum, et Arigium Massil. Provinciæ rectorem, jam in prima profectioe adierat Augustinus. Ex Aquensi diocesi, sociis spe prorsus et animo cadentibus, Romam reversus, Stephani vigilantiam, Arigii bonitatem, mansuetudinem, charitatem, Protasii amorem erga beatum Petrum apud sanctum Gregorium laudaverat, ut patet ex epistolis ad singulos per Augustinum ipsum ad Gallias redeuntem missis.

(c) Ergo plures jam tum erant in monasterio presbyteri et diaconi; nec solum in Lirin. Vide epist. Hieron. 60 et 61, cap. 16.

sua rependat, et tibi æternæ vitæ desideria multiplicet.

(d) Cochleares vero et circulos quos direxisti suscepimus, et charitati tuæ gratias agimus, quia qualiter pauperes diligas ostendisti, qui ad usus eorum quæ sunt necessaria transmisisti.

EPISTOLA LVII.

AD ARIGIUM PATRICIUM.

Commendat Augustinum, ejusque socios, et Candidum. Gregorius Arigio patricio Galliæ.

Quanta in vobis bonitas, quantaque mansuetudo cum Christo placita charitate (a) resplendet, **334** latore præsentium Augustino servo Dei referente comperimus; atque omnipotenti Deo gratias agimus, qui hæc in vobis pietatis suæ dona concessit, per quæ inter homines valde laudabiles, et ante conspectum ipsius, quod est veraciter utile, gloriosi possitis existere. Oramus ergo omnipotentem Dominum, ut hæc in vobis quæ concessit dona multiplicet, et sua vos cum omnibus vestris protectione custodiat, et ita actionem gloriæ vestræ in hoc sæculo disponat, ut et hic vobis et in futura, quod magis optandum est, vita proficiat. Salutantes itaque gloriam vestram paterna dulcedine petimus ut lator præsentium, et servi Dei qui cum eo sunt, vestra in quibus necesse fuerit solatia consequantur, quatenus dum vestrum favorem invenerint, injuncta sibi melius, adjuvante Domino, valeant adimplere.

Præterea filium nostrum Candidum presbyterum, quem ad gubernationem patrimonii Ecclesiæ nostræ, quod illic est, transmisimus, vobis per omnia commendamus; confidentes a Deo nostro vos mercedis vicem recipere, si (b) rebus pauperum solatia sua gloria vestra devota mente præstiterit.

EPISTOLA LVIII.

AD THEODERICUM ET THEODEBERTUM.

Augustinum, cui injunxit ut aliquos secum e vicino presbyteros ducat in Angliam, commendat, et Candidum Ecclesiastici rectorem patrimonii.

Gregorius Theoderico et Theodeberto (a) fratribus, regibus Francorum a paribus.

Postquam Deus omnipotens regnum vestrum fidei rectitudine decoravit, et integritate Christianæ religionis inter gentes alias fecit esse conspicuum, magnam de vobis materiam præsumendi concepimus,

(d) Scutellas, in quibus pultes apponuntur, ob formam rotundam circulos appellat. Vocem hanc Gallice reddit Gussanvil. *des porte-assiettes, des colliers de Mauves.* At circuli de quibus hic Gregorius, erant ad usus pauperum.

EPIST. LVII. — (a) In Corb. et Norm., respondeat.

(b) In omnibus his epistolis ubi de patrimonio agitur commendat illud quasi res pauperum. Idem communiter dicunt de bonis Ecclesiæ, quæ multi (pro dolor!) in alios sæpissime usus derivant. Si vindicanda sunt et asserenda, res sunt pauperum; si consumenda, clericorum. Ita pauperes illud nutiunt, sed Deus non irridetur. Vide lib. viii, epist. 28. GUSSANV.

EPIST. LVIII. — (a) Theodericum Theodeberto majori fratri et hic et semper alias collector epistolarum Gregorii præposuit, servato ordine temporis quo reddendæ erant litteræ. Roma enim venientibus ante Theodebertum Austrasiorum regem Theodericus Burgundiæ erat audeundus; prius Cabillonum Theo-

PATROL. LXXVII.

A quod subjectos vestros ad eam converti fidem per omnia cupiatis in qua eorum nempe reges estis et domini. Atque ideo pervenit ad nos Anglorum gentem ad fidem Christianam Deo miserante desideranter velle converti, sed (d) sacerdotes e vicino negligere, et desideria eorum cessare sua adhortatione succedere. Ob hoc igitur Augustinum servum Dei, præsentium portitorem, cujus zelus et studium bene nobis est cognitum, cum aliis servis Dei illuc prævidimus dirigendum. Quibus etiam injunximus ut aliquos secum e vicino debeant presbyteros ducere, cum quibus eorum possint mentes agnoscere, et voluntates admonitione sua, quantum Deus donaverit, adjuvare. In qua re ut efficaces valeant atque idonei apparere, excellentiam vestram **335** paterna salutantes charitate quæsumus ut hi quos direximus favoris vestri invenire gratiam mereantur. Et quia animarum causa est, vestra eos potestas tueatur et adjuvet; ut Deus omnipotens qui vos in causa sua devota mente et toto studio solatiari cognovit, causas vestras sua (c) propitiatione disponat, et post terrenam potestatem ad cælestia vos regna perducatur.

Præterea dilectissimum filium nostrum Candidum presbyterum, et patrimonium Ecclesiæ nostræ, quod in illis partibus est constitutum, ut commendatum excellentia vestra habere debeat postulamus, quatenus beatus Petrus apostolorum princeps sua vobis intercessione respondeat, qui mercedis intuitu tuitionem in rebus pauperum ejus impenditis.

EPISTOLA LIX.

AD BRUNICHILDEM FRANCORUM REGINAM.

C *Ut Augustino in Angliam eunti et Candido rectori patrimonii tuitionem et auxilium impendat.*

Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

Excellentiæ vestræ Christianitas ita nobis veraciter olim innotuit, ut de bonitate ejus nullatenus dubitemus; sed magis certum modis omnibus teneamus, quia in causa fidei devote et studiose concurrat, et religiosæ sinceritatis suæ solatia copiosissime subministret. Ex qua re bene confidentes, paterna charitate salutantes indicamus ad nos pervenisse Anglorum gentem, Deo annuente, velle fieri Christianam; sed sacerdotes, qui in vicino sunt, pastorem erga eos sollicitudinem non habere. Quorum ne animæ in

dorici regia quam Mettis Theodoberti sedes eis occurrat, uti observavit Adr. Valesius, rerum Francicarum lib. xvi. GUSSANV.

(b) Sic Epistola seq. pastorem sollicitudinem non habere. Non ita dormitavit zelus sancti Pauli, qui omnia omnibus fiebat, ut omnes lucrificeret. Sic Patres Africani, ut supra notavimus, episcoporum carpebant incuriam, qui Donatistarum vicini cum essent non allaborabant ut circumquaque vicinos ad fidem catholicam allicerent. Sanctus Chrysostomus, hom. 34, in c. 1 Act. apost. : "Ανεῖς μόνον ἀπέλθῃ ἀμύητος, οὐχὶ πᾶσαν τὴν κατὰ σὺν ἡμετέραν. Id est, si vel unus tantum decedat non inilitatus, nonne totam ipsius subvertit salutem? Quid dixisset de pastoribus qui pereuntibus in eorum parochiis tot hæreticorum millibus, dormiunt in utramque aurem? GUSSANV. Prius legebatur sacerdotes vestros. At ultima vox in Norman., Vatic. aliisque non legitur.

(c) Editi, sua protectione.

æterna damnatione valeant deperire, curæ nobis fuit præsentium portitorem Augustinum servum Dei, cuius zelus et studium bene nobis est cognitum, cum aliis servis Dei illuc dirigere, ut per eos potuissemus ipsorum voluntates addiscere, et de eorum conversione, vobis quoque annitentibus, in quantum est possibile, cogitare. Quibus etiam injunximus ut ad agenda hæc e vicino secum debeant presbyteros ducere. Excellentia ergo vestra, quæ prona in bonis consuevit esse operibus, tam pro nostra petitione, quam etiam divini timoris consideratione, eum dignetur in omnibus habere commendatum, atque el tuitionis suæ gratiam vehementer impendat, et labori ejus patronicii sua ferat auxilium; et ut plenissime possit habere mercedem, ad supra scriptam Anglorum gentem sua tuitione securum ire provideat, quantum Deus noster qui in hoc sæculo vos bonis sibi placitis decoravit, hic et in æterna requie cum suis vos sanctis faciat gratulari.

§§ Præterea dilectum filium nostrum Candidum presbyterum, et patrimonium Ecclesiæ nostræ, quod illic constitutum est, vestræ Christianitati commendantes, petimus ut tuitionis vestræ gratiam in omnibus consequatur.

EPISTOLA LX.

AD EULOGIUM EPISCOPUM.

Speciali charitatis vinculo ambos ipsos constringi observat: hinc dolenti congemiscit; ac ne illius dolorem augeat, relicet multa quæ a Langobardis patitur. Miratur quod epistolæ adversus Joannis Constantinopolitani superbiam non responderit. Mutua militi munera.

Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino.

Mater et custos honorum omnium charitas, quæ multorum corda uniendo constringit, absentem non æstimat eum quem oculis mentis habet præsentem. In hujus ergo radice cum, frater charissime, teneamur, nihil sibi in nobis corporalis absentia, nihil poterit regionum vindicare longinquitas; quippe quia scilicet longe a nobis non sumus qui unum sumus. Hanc autem esse nobis cum cæteris fratribus communem semper optamus. Est tamen aliquid quod nos erga Alexandria Ecclesiam quadam peculiaritate constringit, et in ejus amore proniores existere speciali quodammodo lege compellit. Nam sicut omnibus liquet quod beatus evangelista (a) Marcus a sancto Petro apostolo magistro suo Alexandria sit transmissus, sic hujus nos magistri et discipuli unitate constringimur, ut et ego sedi discipuli præsidere videar propter magistrum, et vos sedi magistri propter discipulum.

Ad hanc autem unitatem cordium etiam vestræ sanctitatis meritis ligamur, quos auctoris sui salubriter sequi instituta cognoscimus, et semper ad ma-

EPIST. LX.—(a) Hinc apostolica nominatur sedes, ut supra notavimus, epist. 37 lib. iv. nunc lib. v, 39. GUSSANV.

(b) Recent., unde illi prædicatione.

(c) Ed., in diversa. Expunximus in, suadentibus Mss.

(d) Significat epistolam 43 lib. v, ubi de Joannis Constantinop. superbia conqueritur. His autem scri-

gistri sui gremium, (b) unde illic prædicatione salutis exorta est, tota se conferre devotione sentimus. Atque ideo sanctitatis vestræ susceptis apicibus, quantum cor nostrum de fraterna visitatione gavius est, tantum de indictis quæ significasti oneribus tristitia premitur, et fraterna compassione vobiscum gemimus quod doletis. (c) Sed quia diversa se tendit ubique concussio, in communi necessitate minus est de propria dolendum, sed stutendum magis est ut patienter tolerando vincamus quod omnino devitare non possumus.

Quanta autem nos a Langobardorum gladiis in quotidiana nostrorum civium depredatione vel de truncatione atque interitu patimur, narrare recusamus, ne dum dolores nostros loquimur, ex compassione quam nobis impenditis vestros augeamus.

§§ Præterea ante aliquantum temporis communi filio Sabiniano diacono responsa Ecclesiæ in urbe regia facienti scripta nostra transmisimus, (d) quæ vestræ fraternitati dirigere debuisset. Quæ si suscepistis, miramur cur nobis ad ea minime respondistis. Et ideo quia cavendum est ne cuiuslibet superbia scandalum Ecclesiæ is introducat, necesse est, ut eadem scripta subtiliter relegentes, omni studio et tota intentione quæ ad honorem vestrum et pacem Ecclesiæ pertinent conserveis.

Omnipotens autem Deus, qui pietatis suæ gratia sacerdotalem vobis animum et charitatem contulit, in suo vos servitio protegat, atque ab omni adversitate interius exteriusque custodiat, et converti ad se errantium animas vestra propitius prædicatione concedat.

Latorem autem præsentium Isidorum diaconum communem filium cum ea qua oportuit charitate suscepimus, (e) benedictionem nobis sancti Marci evangelistæ deferentem. Et vos quidem, bonæ vitæ merito resplendentes, ea quæ paradiso vicina sunt benevolentia nobis ligna transmisistis. Nos vero quia videlicet peccatores sumus, ab Occidente vobis ligna transmisimus, quæ, construendis apta navibus, nostræ mentis tumultum signantia, in marinis semper fluctibus agitantur: et quidem transmittere majora volumus, (f) sed hæc navis angusta non recepit. Mense Augusto, indictione 14.

EPISTOLA LXI.

AD CASTORIUM NOTARIUM.

Quod in pallii usu olim servatum juraverint Ravennates viri graves ac fideles, id Ravennæ servandum.

Gregorius Castorio notario.

Vir magnificus, domnus Andreas, crebro mihi imminet de usu pallii secundum antiquam consuetudinem in Ravennati Ecclesia restituendo. Et scis quia Joannes episcopus mihi scripserit quod in litanis solemnibus consuetudo fuit ejusdem Ecclesiæ

plis non responderat Eulogius, vel quia vocem œcumenici benignius interpretabatur, vel quia tutius arbitrabatur ab illis contentionibus abstinere.

(e) Ab episcopo Ecclesiæ sancti Marci. GUSSANV.

(f) Ita cum omnibus Vatic., Norm., etc. veteres Ed., ubi recent. habent *navis angustia*.

episcopos uti pallio. Hujus Ecclesiæ diaconus Adeo-
 A datus, cum me pro eadem causa fortiter rogaret,
 jurejurando satisfecit quia quater in anno uti in lita-
 niis pallio ejusdem loci episcopi solebant. Prædictus
 autem domnus Andreas in epistolis suis dicit quia,
 præter Quadragesimam, omni tempore Ravennas
 episcopus in litanis pallio utebatur. Et ipse asserit
 litanias solemnes, quas non erubescit dicere quoti-
 dianas. Unde omnino miratus sum. Sed tua expe-
 rientia nullius personam, nullius verba consideret;
 solum Dei timorem et rectitudinem ante oculos ha-
 beat, et seniores personas, et ejusdem Ecclesiæ ar-
 chidiaconum, quem non suspicor pro alterius ho-
 nore perjurare, et alios antiquiores, qui in sacris
 ordinibus ante Joannis episcopi tempora fuerant,
 requirat, vel si qui maturiores sunt extra sacros
 ordines; et veniant ante corpus sancti Apollinaris,
 et tacto ejus sepulcro jurent quæ consuetudo ante
 Joannis episcopi tempora fuerit, quia, sicut scis,
 idem vir multum præsumptor exstitit, et multa sibi
 per superbiam conabatur arrogare. **SSS** Et quid-
 quid a fidelibus viris et gravibus juratum fuerit, se-
 cundum indiculum qui subter annexus est hoc volu-
 mus in eadem Ecclesia conservari. Sed vide ne
 negligenter agas, ne quis fidem tuam aut devotio-
 nem tuam in hac causa corrumpat, zelum enim
 tuum scio. Age sollicite, ita tamen ut prædicta Ec-
 clesia contra justitiam non gravetur, sed usus qui
 ante Joannis episcopi tempora exstitit ei conserve-
 tur. Personas autem non duas, vel tres ad satisfac-
 iendum tibi, sed quantas antiquiores et graviore
 inveneris require, ut neque quod usus fuit antiquior
 eidem Ecclesiæ denegemus, neque quod novo ausu
 appetitum est concedamus. Sed omnia age blande et
 dulciter, ut et actio tua districta sit, et lingua mitis.
 Spatam quæ illic dimissa est, sicut jam pridem scrip-
 simus, tecum revoca, et hoc quod tibi filius noster
 Bonifacius diaconus, et vir magnificus Maurentius
 chartularius scripsit, sollicite attende.

Juro ego per Patrem, et Filium, et Spiritum san-
 ctum, inseparabilem divinæ potentie Trinitatem, et
 hoc corpus beati Apollinaris martyris, me pro nul-
 lius favore personæ, neque commodo aliquo inter-
 veniente testari. Sed hoc scio, et per memetipsum
 cognovi, quia ante tempora Joannis quondam epi-
 scopi Ravennas episcopus, præsentem apocrisario
 sedis apostolicæ illo atque illo, illis atque illis diebus,
 consuetudinem utendi pallio habuit, et non cognovi
 quia hoc latenter, vel absente apocrisario usurpas-
 set. (Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 6.)

EPIST. LXII [Al. 73, ind. 4]. — (a) In Norm., Col-
 bert. et tribus Vatic. A, D, E, *sancti Leucii*. In Vatic.
 B, *sancti Laurentii*.

(b) Hic persanctuararia tum furto ablata, tum denuo
 concessa, velum aliquod seu brandeum forte intelli-
 git. Vide lib. iv, epist. 30 et Mabillonii præfat. ad
 secundum sæc. Bened., observatione 8.

(c) In fine juxta alias Edit. legitur *data mense Au-
 gusti, indictione 4*. Quod unicus tantum Cod. e Vati-
 cis. exhibet, quatuor aliis tacentibus, imo omnibus,
 quibus usi sumus, si unus excipiat Colbert., in

EPISTOLA LXII.

AD PETRUM EPISCOPUM.

Opportuno abbati sancti Leontii reliquias concedat.
 Gregorius Petro episcopo Hydruntino.

Opportune abbas monasterii sancti (a) Leontii,
 quod in quinto Romanæ urbis milliario situm est,
 (b) sanctuararia ejusdem martyris quæ de Ecclesia no-
 mini ipsius dicata, ut astruit, furto ablata sunt, sibi
 denuo postulat debere concedi, ut in loco eodem
 recondantur. Et ideo, frater charissime, quia ejus-
 dem beatissimi martyris corpus in Brundusii Eccle-
 sia, cui visitationis impendis officium, esse digno-
 sciur, præfati viri desideriis ex nostra te præcep-
 tione convenit obedire, ut in devotione quam pos-
 tulat sortiatur effectum (c).

EPISTOLA LXIII.

AD GENNADIUM PATRICIUM.

*Queritur impeditum Paulum episcopum ne Romam
 veniret. Se, ubi primum ex morbo convalescit, in
 causæ illius cognitione versaturum.*

Gregorius Gennadio patricio Africæ.

Excellentiam vestram non ambigimus reminisci,
 quia ante biennium pro Paulo fratre et coepiscopo
 nostro scripsimus, ut ei ad nos venire **SSS** deside-
 ranti dignitatis vestræ suffragia præberetis, ob hoc
 quod a Donatistis insecutionis dicebatur molestiam
 sustinere, quatenus (a) postquam illic eum contra eos
 nuntiatum est habere subsidium non posse, cognita
 veritate, fraterna ei compassione potuissemus ferre
 consultum et salubri dispositione quid contra pesti-
 feræ præsumptionis insaniam debuisset fieri tracta-
 remus. Et quantum nobis prædictus frater innouit,
 non solum nullum meruit cujusquam habere sola-
 tium, (b) sed ne immune ad Romanam potuisset ur-
 bem accedere, diverso est impedimento prohibitus.
 Cui tamen dum vestram relegi fecissemus epistolam,
 respondit se non quorundam odio, quia, Donatistas
 cohibebat, laborare, sed magis pro defensione cat-
 holicæ fidei multorum perhibet ingrattitudines susti-
 nere; multaque alia retulit, quæ, quoniam aptum
 dicendi tempus non exstitit, (c) silentio retinere præ-
 vidimus.

Quia ergo non de rebus terrenis, sed de animarum
 salute tractatur, et vestra atque illius diversa exi-
 stit assertio, nihil indiscussa veritate subtiliter re-
 spondere potuimus, quia tempore quo excellentiæ
 vestræ scripta suscepimus, corporis ægritudine te-
 nebamur. Sed dum nos omnipotens Deus, si ei pla-
 cuerit, pristinæ saluti reddiderit, veritatem diligentem
 ut possumus inquisitione rimabimur. Et secundum

quo tamen utrum hæc temporis nota ad sequentem
 epistolam, scilicet 74, indict. 4, juxta alias Editiones
 pertineat, an potius ad præsentem Petro scriptam,
 quæ prius indictioni 4 presentebatur, ambiguum.

EPIST. LXIII [Al. 61]. — (a) Hic locus in aliis Ex-
 cusis est corruptus, ubi legitur *postquam dum contra
 eos*, etc., in quibus explicandis quis non cæcutiat?

(b) Recent., *sed minima*. Duo Vatic., *sed ut minime*;
 quod etiam legitur in vet. Ed. Sequimur Rhem.,
 Corb., Norm.

ea quæ valuerimus addiscere, ita causam Deo miserante disponemus, ut animarum quarum vos curæ pro vestra mercede studere dignamini salus non solum quæ ab errantibus jam amissa est reparetur, sed etiam quæ in veræ fidei cultoribus est Redemptoris nostri (d) gratia protegente servetur.

De suprascripto autem episcopo, quem communionem privatum esse asseritis, valde mirati sumus cur nobis hoc non primatis ejus, sed excellentiæ vestræ epistola nuntiavit.

EPISTOLA LXIV.

AD DOMINICUM EPISCOPUM.

Pastorale munus ex charitate exercendum. Quod illud ita exerceat Dominicus, ipsi gratulatur, ac de xeniis gratias agit.

Gregorius Dominico episcopo Carthaginensi.

Vere mirabilis charitatis virtus est, dilecte frater, quæ adventu supernæ gratiæ postquam spiritalia inclinavit ad infima, postquam ipsum sibi met unumquemque carnalibus illecebris discordantem pacavit hominem, ita in humanis se dilatavit mentibus, ut sublimia inclinaret, humilia sublimaret, pacaret discordantia, ferocia mansuefaceret, dissociata conglutinet, sarciret, divisas tot aquarum terrarumque spatia climatumque diversitatibus hominum nationes, compaginatis ad unum mentibus, suæ vinculo suavitate astringeret. Hujus amplitudinis præconia quando humanæ §40 infirmitatis exponere lingua sufficiat? Hujus autem laus in cælis perfecta est, in terris vero forma ejus ostendenda potius est quam dicenda, ut qualis quantaque sit, postquam ore nostro plene non potest, ex nostra magis compassione monstretur. Quam etsi utcunque laudamus ore, simul necesse est (a) ut fateamur manu, ne si laudator ejus tantum est quisquam et non factor, sententiam sibi magis exacuatur, quia in conspectu judicis hoc favoribus exaggerat quod omisit. Hanc nos, licet locorum intervallis disjuncti, atque corpore longe a vobis positi, auxiliante Dei potentia, erga vos studiosissime conservamus; hanc vos non solum circa nos, sed erga fratres filiosque vestros paternis fraternisque oportet visceribus exhibere. Nam quomodo hoc non studiosissime faciendum, quando ejus non tam in fratrum filiorumque est quam in inimicorum quoque dilectione perfectio? Quam obrem, charissime, nos quos pastoralis curæ constringit officium, diligamus fratres (I Joan. III, 14). Ipsos quoque adversarios nostros propter mandatum dominicum (Matth. V, 44), nostro circa nos copulemus affectu. Pacem sequamur cum omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum (Heb. XII, 14). In piis versetur operibus, virtutibus polleamus, fulgeat in

(c) Al., *silentio reticere*, ut habent vet. Ed. et Vatic.

(d) Editi, *gratia disponente*.

Epist. LXIV [Al. 62]. — (a) Magis placuit recent. Edit. *faciamus*, quod nullis in Mss. nobis occurrit.

(b) Ita Norm., Corb., Reg., Rhem., Vatic. D, et plur. In tribus tamen Vatic. legitur, *cum sacerdotali mente atque piæ conversationis*, etc. Nullis autem in Mss. observavimus quod habent Editi, *cum sacerdo-*

A nostro pectore rationale iudicii cum superhumeralis actione conjunctum (Exod. XXVIII, 28, seq.). Ita procedamus in conspectu Dei atque totius Israel. Hujusmodi commissio nobis regi præbeamus exemplum, ut videant nostra opera bona, et glorificent Patrem nostrum qui in cælis est (Matth. V, 16). Sit in lingua sermo, sit zeli fervor in animo, ut vere de illorum dicamur numero, de quibus legitur: *Apparuerunt illis disperlitæ linguæ sicut ignis, sedique supra singulos eorum* (Act. II, 3). Vere enim in nobis ignem linguæ resident, si in fratrum filiorumque exhortatione divini fervore spiritus accendamus. Creditum nobis agrum dominicum exerceamus dum licet; seminem in timore dum tempus est; bonum facientes non deficiamus; tempore enim suo metemus non deficientes (Gal. VI, 8, 9). Simus de illis de quibus Psalmista dicit: *Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua* (Psal. CXXV, 6). Ad cujus rei fructum nos provocans, subdidit: *Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos suos*. Vigilemus itaque, et relinquentes terrena negotia, cælestibus anhelemus. Et quæ retro sunt obliviscentes, in ea quæ ante sunt nosmetipsos enixius extendamus (Philip. III, 13). Mens nostra in sæculari varietate non diffluat; sed tota in unum currat atque confluat finem, quem mira suavitate David respexerat, cum dicebat: *Unam petii a Domino, hanc requiram: ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ* (Psal. XXVI, 4). Hoc amore liquefiant boni corda rectoris. In his se mens tota suspendat. Dum adhuc in terris sumus positi, frequens a nobis lacrymarum imber in cælo compunctionis nube fructificet. Tunc enim bene atque vere, dilecte mi frater, ad proximorum dilectionem descendimus, si in dilectione Dei ex toto corde, ex tota anima et mente, atque ex totis viribus persistimus.

§41 Xenia vero temporalia a vobis directa, licet nos talibus non egeamus, tamen cum debita charitate suscepimus. Egemus autem de vestra debita charitate atque commissi vobis regiminis sollicitudine gratulari. Multo enim nobis hæc dulcissima sunt cum (b) sacerdotalis mentis atque piæ conversationis fuerint suavitate conditæ.

EPISTOLA LXV.

AD MAURICIUM IMPERATOREM.

Africanos quosdam episcopos Roma Constantinopolim mittit, qui Mauricio ipsi testentur imperatori contra Donatistas leges negligi. Mauricii animum adversus legum suarum contemptores excitat.

Gregorius Mauricio (a) Augusto.

Inter armorum curas et innumeras sollicitudines quas indefesso studio pro Christianæ reipublicæ regitum mentes piæ conversationis.

Epist. LXV [Al. 63]. — (a) In Ms. Cisterciensi additur, *et Tiberio*. Tiberius unus erat ex Mauricii Augusti filijs, sed nondum fuerat in consortium imperii assumptus. Qua vero ratione ad ipsum conjunctum et ad Mauricium ejus patrem scripsisset hanc epistolam sanctus Gregorius, neglecto ejus fratre Theodosio natu majore jam purpura donato? In tribus Vatic. et in Regio legitur *Mauricio Tiberio Au-*

mine sustinetis, magna mihi cum universo mundo lætitiæ causa est quod pietas vestra custodiæ fidei, qua dominorum fulget imperium, præcipua sollicitudine semper invigilat. Unde omnino confido quia sicut vos Dei causas religiosæ mentis amore tuemini, ita Deus vestras majestatis suæ gratia tuetur et adjuvat. Qualiter autem pietatis vestræ serenitas contra Donatistarum flagitiosissimam pravitatem consideratione justitiæ et sincerissimæ religionis zelo commota sit, directarum lucidissime tenor insinuat jussionum. Sed venientes viri reverendissimi ex Africana provincia episcopi asserunt ita esse incauta dissimulatione postpositas, ut nec Dei illic iudicium haberetur in metu, nec principales hactenus jussiones sortirentur effectum: hoc etiam subjungentes, quod in præfata provincia, Donatistarum præmiis prævalentibus, fides catholica publice venundetur. At contra gloriosus vir Gennadius de uno eorum mihi similia quæstus est qui talia querebantur. Cui (b) etiam duo cæteri in eadem testimonium ferebant. Sed quia in causa ipsa sæcularis iudicis intererat, eosdem episcopos ad pietatis vestræ existimavi esse vestigia dirigendos, ut per semetipsos serenissimis auribus suggerant quæ se fatentur pro fide catholica pertulisse. Ea propter obsecro ut dominorum Christianitas pro salute animæ et vita piissimæ sobolis, sua eos quos tales esse cognoscit districta ulcisci jussione præcipiat, et ruinam pereuntium ereptionis manu suspendat, atque **S42** insanis mentibus correptionis medicinam adhibeat, et errorum ab eis (c) morsus expellat; quatenus dum piæ provisionis vestræ remedio pestiferæ pravitate caligo depulsa, et vera illio fides radios suæ serenitatis asperserit, cœlestis vos ante Redemptoris nostri oculos triumphus exspectet, quia quos exterius ab hoste defenditis, etiam interius a diabolicæ fraudis veneno, quod est gloriosius, liberatis.

EPISTOLA LXVI.

AD ATHANASII PRESBYTERUM.

Ipsum ab omni hæresos labe purum pronuntiat, idque se Constantinopolitano episcopo scripturum spondet.

Gregorius (a) Athanasio presbytero de Isauria. Sicut de eis quos ab unitate Ecclesiæ hæreticæ pravitate error abscedit affligimur et dolemus, ita his quos intra sinum suum catholicæ fidei professio

gusto. Eadem haud dubia erat inscriptio in Codice ex quo descriptus est Cisterciensis. At pro Mauricio Tiberio (cognomen erat Mauricii) scripsit amanuensis, Mauricio et Tiberio.

(b) Sic legitur in Vatic., Norm., Rhem., Corb., etc., ubi Editi habent, *duo alii certi*. Paulo post restitui-mus in, ante *causa*, ex omnibus Mss. In Beccensi, pro *sæcularis iudicis intererat*, legitur *sæculares iudices intererant*. Multa alia ex Mss. consensu mutavimus, de quibus non monemus, quod levia sint.

(c) Editi, *ab eis morbos*, etc., invitit Mss. Anglic., Norm., Vatic., Reg., Rhem., Corb.

Epist. LXVI [Al. 74]. — (a) Antea legebatur *Anastasio* contra fidem plurimorum mss. Codicum et Editionum antiquarum. Id etiam constat ex contextu epistolæ in qua Mss. omnes et editi Codices legunt *Athanasio*, sicut et ex epist. 5 lib. vi, nunc lib. vii, in qua exemplaria omnia habent *Athanasium*, quod

A continet congaudemus. Et ut pastorali sollicitudine illorum nos oportet impietatibus obviare, sic piis horum professionibus congruit favorem impendere, et (b) sincera esse quæ sapiunt declarare. Atque ideo dum tibi Athanasio presbytero monasterii sancti Mile, cui est vocabulum Tamnaco, quod in (c) Lycaonia est provincia constitutum, contraria integræ fidei fuisset orta suspicio, ut professionis tuæ potuisset integritas apparere, ad apostolicam sedem cui præsidemus elegisti recurrere, asserens etiam te corporaliter verberatum aliqua injuste ac violenter fecisse. Et quanquam ea quæ vi impulsionis fiunt canonum minime censura recipiat, et jure habeantur infirma, quia ipse ea dissolvit qui injustum fateri fierique compellit, sed magis illa suscipienda est et amplectenda confessio quæ ex spontanea voluntate monstratur procedere, sicut apud nos fecisse dignosceris; ne quid tamen nobis ambiguum potuisset existere, sanctissimo (d) Joanni quondam fratri et coepiscopo nostro, Constantinopolitanæ civitatis antiatiti, de te prævidimus scribendum, ut suis nos quid actum esset epistolis informaret. Qui, sæpe a nobis admonitus, rescribens innotuit Codicem apud te fuisse inventum in quo plurima continebantur hæretica, et ob hoc se adversus dilectionem tuam fuisse commotum. Quem quia ad nos studuit pro satisfactione transmittere, priores ejus partes sollicita lectione percurrimus. Et **S43** quoniam manifesta in eo hæreticæ pravitate venena reperimus, (e) ne denuo debuisset legi vetuimus. Sed quia hunc te simpliciter testatus es legisse, et ad amputandam ambiguae suspicionis materiam libellum nobis manu tua porre-xisti perscriptum, in quo, fidem tuam exponens, omnes generaliter hæreses, vel quidquid adversus catholicæ fidei vel professionis integritatem est apertissime condemnasti, et cuncta quæ sanctæ quatuor universales synodi recipiunt te semper recopisse ac recipere, et quæ condemnant condemnasse condemnareque professus es; eam quoque synodum quæ Justiniani imperatoris temporibus de tribus capitulis facta est et suscipere et custodire promisisti; et prohibita a nobis codicem ipsum legere in quo pestiferæ fraudis virus innexum est libentissime consensisti; repro-bans enim atque condemnans ea omnia quæ contra catholicæ fidei integritatem in ec **S44** dicta vel latenter

advertere debebant qui titulum illum corruperunt. Idem error reperitur in Editis Joannis Diaconi, licet mss. Codices reclamant. GUSSANV. Vide indicem Chronolog. Hist. monast. Orientalis, p. 65.

(b) Ut in causa Joannis Chalcedonensis, supra, epist. 15. GUSSANV.

(c) Est regio Asiæ minoris, Cappadociæ pars, in austrum Ciliciam versus, ab ea Tauro monte divisa, inter Isauriam ad occasum, et Armeniam minorem ad ortum, cujus metropolis Iconium hodie, vulgo *Cogni*. GUSSANV.

(d) Cui ut Constantinop. patriarchæ suberat Lycaonia, juxta concil. Chalced., can. 9, 17, 28.

(e) Agnosce antiquam in Romanis pontificibus libros aliquos prohibendi potestatem et consuetudinem, cui parere tenebantur etiam Orientalis Ecclesiæ alumni Constantinop. patriarchæ aut alteri alio-quin subditi.

inserta sunt, nec eum te legere denuo promisiisti; A hac ratione permoti, postquam etiam (f) ex probati a te libelli pagina fides tua nobis catholica Deo custodiente perclaruit, ab omni te hæreticæ perversitatis macula juxta professionem tuam liberum esse discernimus atque catholicum, et sinceræ fidei in omnibus professorem atque sequacem, Christi Jesu Salvatoris gratia claruisse pronuntiamus, liberam quoque tribuimus licentiam ad tuum monasterium in tuo te loco vel ordine nihilominus remeare. De hoc

(f) Ita Mss. Corb. et unus Reg. Editi omnes habent *exprobata*.

(g) Non tantum patriarchæ recens promoti synodicam ad Rom. pontif. mittere consueverant; sed et ipse Romanus pontifex ad ipsos invicem statim a promotione sua litteras destinabat suæ fidei indices

quoque et dilectissimo fratri nostro Constantinopolitanæ civitatis antistiti, qui in supradicti sancti Joannis loco ordinatus est, nostra volumus scripta transmitti. Sed quia (g) consuetudo non est ut prius quam ad nos ejus synodica deferatur debeamus scribere, idcirco distulimus. Sed postquam ea nobis delata fuerit, ei hæc, dum opportunum fuerit, indicabimus. (Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 36 et n. 23. Vide ind. 11 ep. 52, ind. 13 ep. 18.)

ao testes, quod sanctus Gregorius, epist. 24, nunc 25, lib. 1, præstitit. Gelasii Papæ I verba, epist. 2, ad Laurentium, tam sunt aperta, ut nullis possint tenebris obscurari: *Mos est Romanæ Ecclesiæ sacerdoti noviter constituto formam fidei suæ ad sanctas Ecclesias prærogare*, etc.

LIBER SEPTIMUS.

Indictione xv, et anno ordinationis ejus septimo.

845 (a) EPISTOLA PRIMA.

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

Uxorem, quæ libera approbata est, viro suo restituat; neque hic de illa iterum abjicienda cogitet.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Cujus rei causa (Grat. 29, q. 2, c. 6) cum matre sua huc compulsæ anno præterito præsentium venerit latrix, fraternitas tua (b) cautius novit. (c) Quam quia maritus suus, vester clericus, ob hoc quod de ærvili fuerat conditione pulsata, a suo noscitur removisse consortio, vosque hic positos asserunt promisisse ut si probare se liberam, adjuvante Domino, valuisset, suo eam vos conjugii reformare; fraternitas vestra cognoscat quod, revelante Deo, libertatis auctore, approbata sit libera, (d) nullaque servilis in ea macula inventa. His ergo cognitis, sine mora aliqua, suo per vos eam volumus marito restitui, nec ulterius idem virejus (e) argumenta sibi occasionis exquirat quibus eam possit abjicere. Nam si a vobis, quod non credimus, minime fuerit adimpletum, eamque recipere forte distulerit, (f) nos illud cognoscatis cum districta vindicta correcturos.

EPISTOLA II.

AD COLUMBUM EPISCOPUM.

Dimissum jam in regiam urbem Paulum episcopum. Tardius ad se Columbum scripsisse. Ejus excusationem consulat.

Gregorius (a) Columbo episcopo Numidiæ.

LIBER VII. A. LIBER VI.

Epist. I. — (a) Huic epistolæ præmittitur in Cod. Colbert. eodem minio quo libri inscriptio, *Mense Octobri, indictione 15. Idem in Vatic. observatur.*

(b) Aliter legitur in recent. Ed., etsi integro sensu.

Mss. consensus ab illis scedere nos coegit, scilicet, Vatic., Norm., Rhem., Corb., Reg.

(d) Vatic. A et B, nullaque servitulis in ea.

(e) Ita quatuor Vatic., Norm., etc., ubi Excusi habent, *argumenta sibi aliqua occasione exquirat.*

B Epistolam fraternitatis vestræ, horum latore diacono vestro deferente, suscepimus, in qua nobis de persona Pauli episcopi quæ apud vos acta sunt indicastis. Quod tam sero factum est, ut persona ipsa hic jam valuisset minime reperiri. Nam et vir excellentissimus filius noster Gennadius patricius suum ad nos pro causæ eadem cancellarium 846 destinavit. Sed dum fecissemus inquiri utrum cum eo nobis coram positis vellet inire conflictum, respondit ad hoc se minime fuisse transmissum, sed solummodo tres quosdam huc de ejus Ecclesia deduxisse, qui contra eum plurima dicere debuissent. Dum ergo neque illum ad inferendas actiones paratum invenimus, neque personarum illarum nos qualitas movit quod (b) in accusatione episcopi valuissent idoneæ reperiri, sæpe dicto Paulo episcopo ad urbem se regiam relaxari debuisse precibus speranti non potuimus contradictionis moras afferre; sed mox eum secundum petitionem suam cum aliis duobus secum deductis episcopis ambulare permisimus. Si qua ergo fuere quæ contra eum dici rationabiliter poterant, mox eo huc veniente vestra debuit, quod nunc fecit, fraternitas cuncta subtiliter indicare. Quod enim multoties vos inimicitias ob hoc quod nostris vos frequentius visitamus epistolæ pati signastis, dubium non est, reverendissime frater, bonos pravorum odia sustinere, divinisque intentos operibus perversorum adversitatibus lacerari. Sed quanto hæc que

(f) Vatic. Ed., reluctantibus Mss., *nos illum*, scilicet clericum.

D Epist. II. — (a) Multæ occurrunt sancti Gregorii ad hunc episcopum epistolæ, ex quibus quis qualisve fuerit explorare liceat.

(b) Lege caus. ii, q. prima, can. 4, 5 et 7, qui desumptus est ex epist. 52 (apud Grat. 50) lib. xi, sancti Gregorii; extra, tit. de accusat., lib. v, c. 1, *Si legitimus non fuerit accusator, non fatigetur accusatus: causa 3, q. 8, c. 1, Accusationes episcoporum*, etc.; idem, quæst. 5, in multis capitibus. Gossart.

sunt prava circumstant, tanto in commissi vobis cura regiminis debetis instantius occupari, (c) et circa gregis Christi vigilare custodiam, quantoque iniquorum contrarietas premit, tanto alacriores ac de promissa remuneratione certissimos (d) pastoralis sollicitudinis cura debet accendere, quatenus Pastori summo lucrum de injuncto vobis opere valeatis offerre.

EPISTOLA III.

AD GENNADIUM PATRICIUM.

Rogat ne occupato animo de Rufério comite ac concubivibus ad se vocatis ferat sententiam. Anastasium tribunum loco suo restitui velit.

Gregorius Gennadio patricio Africæ.

His qui se apud excellentiam vestram nostris desiderant epistolis commendari, securi **847** de vestra benignitate, facimus quod petimur. Ruférius siquidem (a) comes cum aliis concubivibus suis a vobis, ut cognovimus, ad Africanam evocati provinciam, petierunt (b) scriptorum nostrorum sibi apud vos prodesse suffragia. Quapropter, excellentiam vestram paterno salutantes affectu, petimus ut eos in nullo a quoquam patiamini apud vestros animos contra justitiam ingravari; sed sicut circa commissos vobis pia discretaque vos novimus invigilare cautela, ita et de his tranquille disponere, inspirante vobis Domino, de beatis, (c) atque de insulæ ipsius sollicitius tractare cautela; ne si illuc exercitus sine persona utili quæ hunc gubernare valeat (d) incauta dispositione transmittitur, adjumentum hostibus præbeatur. Quia autem Anastasium tribunum, quem illic excellentia vestra ordinaverat, bene secum egisse atque in nulla læsione eum asserunt miscuisse se provinciam, quem etiam nunc et remotum graviter ferunt, præcipiat excellentia vestra illuc iterum destinari, suisque adhortationibus firmari; ut qui de bona actione jam placuit, nullius ad male agendum suasionibus incitetur; ne tantorum judicium, quod ex bona administratione habere meruit, deterius perdat, quod non optamus, agendo contraria. Ita ergo petimus ut vestra excellentia faciat quatenus bonum vestrum quod testatur Africa etiam Corsica cognoscat.

(a) EPISTOLA IV.

AD CYRIACUM EPISCOPUM.

Appetendam quietem; sed pro multorum lucro aliquando postponendam. Curandum episcopo ne cogitationum perturbatio, quæ funditus repelli non potest, animum obruat. Vicaria fidei confessione, ac mutua ipsorum charitate, Ecclesiæ unitatem firmari. Abstinentium ab universalis episcopi titulo. Hæreticis accensendum non fuisse Eudoxium.

Gregorius Cyriaco episcopo Constantinopolitano.

(b) Communes filios Georgium presbyterum et Theo-

(c) Tres Vatic., et circa gregem Christi invigilare custodia.

(d) In Norm. Et Corb., *pastorali sollicitudini accedere.*
EPIST. III. — (a) Ea ætate comites singularum civitatum, duces vero universæ provincie fuisse præfectos observat Alteserra in hunc locum, idque multis probat ex Gregorio Mag. et Gregorio Turon.

(b) Ita Vaticani omnes, Norm., Corb., etc. Consentiant vet. Ed. At in recen. legitur, *scriptorum nostrorum episcos, sperantes sibi, etc.*

A dorum diaconum vestrum ea qua decult charitate suscepimus; vosque ab ecclesiasticarum rerum cura ad animarum regimen venisse gaudemus, quia, juxta Veritatis vocem: *Qui in modico fidelis est, et in majori fidelis erit* (Luc. xvi, 10). Et bene ministranti servo dicitur: *Quia in pauca fidelis fuisti, supra multa te constituam* (Matt. xxv, 23). Cui etiam mox de æterna retributione subjungitur: *Intra in gaudium Domini tui.* In scriptis autem vestris (Grat. 8, q. 1, c. 9) vos magnopere requiem quæsisse narratis. Sed per hoc **848** ad pastorem sollicitudinem vos congrue venisse ostenditis, quia sicut locus regiminis desiderantibus negandus est, ita fugientibus offerendus. Et sicut scriptum est: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron* (Hebr. v, 4). Et rursus idem prædicator egregius dicit: *Simon pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus. Superest ut et qui vivunt jam non sibi vivant, sed ei qui pro eis mortuus est et resurrexit* (II Cor. v, 14, 15). Et pastori sanctæ Ecclesiæ dicitur: *Simon Joannis, amas me? Pasce oves meas* (Joan. xxi, 17). Ex quibus verbis colligitur quia si is qui valet omnipotentis Dei oves renuit pascere, ostendit se Pastorem summum minime amare. Si enim unigenitus Patris pro explenda utilitate omnium de secreto Patris egressus est ad publicum nostrum, nos quid dicturi sumus, si secretum nostrum præponimus utilitati proximorum? Quies itaque nobis et ex corde appetenda est, et tamen pro multo lucro aliquando postponenda. Nam sicut toto desideris debemus occupationem fugere, ita si desit qui prædicet, occupationis onus libenti necesse est humero subire. Quod ex duorum prophetarum opere docemur, quorum unus prædicationis officium vitare conatus est, et alter appetiit. Nam mittenti se Domino Jeremias respondit, dicens: *A, a, a, Domine Deus, nescio loqui, quia puer ego sum* (Jerem. 1, 6). Et eum omnipotens Deus personam ad prædicandum quæreret, dicens: *Quem mittam, et (c) quis ibit nobis?* ultro se Isaias obtulit dicens: *Ecce ego, mille me* (Isai. vi, 8). En ab utrisque exterior diversa vox prodiit, sed non a diverso fonte dilectionis emanavit.

Duo quippe sunt præcepta charitatis, Dei videlicet amor, et proximi. Per activam igitur vitam prodesse proximis cupiens Isaias, officium prædicationis appetit, per contemplativam vero Jeremias amoris conditoris sui sedulo inhærere desiderans ne mitti ad prædicandum debeat, contradicit. Quod ergo laudabiliter unus appetiit, hoc laudabiliter alter expavit. Iste, ne tacitæ contemplationis lucra loquendo perderet, ille, ne damna studiosi operis tacendo sentiret.

(c) Intelligit insulam Corsicam, ut ex fine epistolæ liquet. Vandalis Africam occupantibus parebant Sardinia, Corsica et aliæ insulæ. His devotis Justinianus voluit Sardiniam Africæ accenseri. Hinc in notitia Africæ Sardinia est septima provincia. Cui fortasse Corsica, vicina nimirum insula, tribuebatur. Unde ad Gennadium Africæ exarchum seu præfectum scribit Gregorius ut Corsicæ prospiciat.

(d) Norm. et Corb., *et cauta dispositione.*

EPIST. IV — (a) In Mss. Norm., Colbert. et plur.,

Sed hoc in utrisque est subtiliter intuendum, quia et is qui recusavit plene non restitit, et is qui militi voluit, ante se per altaris calculum purgatum vidit, ne aut non purgatus, adire quisquam sacra ministeria audeat, aut quem superna gratia eligit sub humilitatis specie superbe contradicat.

Magno autem desiderio vos in epistolis vestris invenio serenitatem mentis quærere, et repulsa perturbatione ad tranquillitatem cogitationis anhelare. Sed qua ratione ad hoc vestra fraternitas §49 pertingere possit ignoro. Qui enim regendam navem suscepit, tanto amplius necesse est vigilet, quanto amplius littus relinquit, ut aliquando futuras procellas ex signis prævideat; aliquando venientes, aut directo olavo, si parvæ sint, superet; aut si vehementer intumescent, dato in obliquum latere, irruentes declinet; et sæpe solus vigilet, cum cuncti illi quibus nulla navis cura commissa est quiescunt. Quomodo autem, suscepto pastoralis onere, habere serenitatem cogitationum potestis, cum scriptum sit: *Eccæ gigantes genuit sub aquis* (Job. xxvi, 5)? Juxta Joannis etenim vocem, *Aquæ, populi sunt* (Apoc. xvii, 15). Et gigantes sub aquis gemere est, quia quisquis in hoc mundo quasi quadam corporis mole ordine potestatis exoreverit, tanto pondera majoris tribulationis sentit, quanto super se regendorum populorum curam suscepit. Sed si sancti Spiritus virtus afflictam mentem afflaverit, protinus hoc quod Israelitico populo corporaliter factum est nobis spiritualiter contingit. Scriptum quippe est: *Filii autem Israel ambulaverunt per siccum, per medium mare* (Exod. xv, 19). Et per prophetam Dominus pollicetur, dicens: *Cum transieris per aquas, tecum ero, et flumina non operient te* (Isa. xlii, 2). Illos enim flumina operiunt, quos actiones hujus sæculi mentis perturbatione confundunt. Nam qui (d) sancti Spiritus gratia tenetur in mente, transit aquas, et tamen fluminibus non operitur, quia etiam inter medias populorum catervas sic peragit gressus sui itineris, ut non submittat actionibus sæculi caput mentis.

Ego quoque qui indignus ad locum regiminis veni, infirmitatis meæ conscius, secretiora loca petere aliquando deereveram; sed, superna mihi judicia adversari conspiciens, jugo conditoris subdidi cervicem cordis: hoc præcipue perpendens (Grat. dist. 40), quia quælibet occulta loca sine Dei gratia animam salvare non possunt; quod aliquando in ipsis quoque D conspiciamus erratibus electorum. Nam Lot in ipsa

A perversa civitate fuit justus, in monte peccavit (Genes. xix). Sed ista cur dicimus, cum majora noverimus? Quid enim paradiso jucundius? quid cælo securius? et tamen homo ex paradiso, et angelus de cælo peccando cecidit. Illius ergo nobis virtus quæranda est, et gratia postulanda, sine quo nusquam (e) absque culpa, cum quo nusquam sine justitia. Curandum ergo est ut perturbatio cogitationum non exsuperet animum, nam repellere funditus nullatenus potest. Quisquis enim est in loco regiminis, aliquando necesse est habeat etiam terrena cogitare, et exteriorum quoque curam gerere, ut grex commissus valeat ad ea quæ sibi sunt explenda subsistere. Sed magno opere semper providendum est ne hæc eadem cura modum transeat, ut cum ad cor licenter admittitur, nimis excrescere non permittatur. Unde recte per Ezechielem prophetam dicitur: *Sacerdotes caput suum non radant, neque comam suam nutriant; sed tondentes attondeant capita sua* (Ezech. xlii, 20). Quid enim per significationem sunt capilli in capite, nisi cogitationes §50 in mente? qui dum super cerebrum insensibiliter oriuntur, curas vitæ præsentis designant, quæ ex sensu negligenti, quia importune aliquando prodeunt, quasi nobis non sentientibus procedunt. Quia igitur cuncti qui præsentem habere quidem sollicitudines et exteriores debent, nec tamen eis vehementer incumbere. Sacerdotes recte et caput prohibentur radere, et comam nutrire, ut cogitationes carnales de vita subditorum, nec a se funditus amputent, nec rursus ad orescendum nimis relaxent. Ubi et bene dicitur: *Tondentes tondeant capita sua*, ut videlicet curæ temporalis sollicitudines, et quantum necesse est prodeant, et tamen recidantur citius, ne immoderatus excrescant. Dum igitur et per administratam exteriorum providentiam corporum vita protegatur, et rursus per immoderatam cordis (f) intentio impeditur, capilli in capite sacerdotis et servantur ut cutem cooperiant, et ressecantur ne oculos claudant.

Præterea epistolas vestras directas plena fide suscepimus, atque omnipotenti Deo gratias agimus, qui inconsumibilem tunicam desuper contextam, videlicet Ecclesiam suam, (g) vicariam confessionem fidelium in unitate gratiæ ab omni erroris scissione custodit, et contra pereuntis mundi, ut ita dicam, tot culparum diluvium, ex multis lignis arcam construit, in qua omnipotentis Dei electi servantur ad vitam. Nam cum vicissim nobis fidei nostræ confessionem trans-

hæc epistola est quinta hujus libri, et quæ hic quinta est, quarto loco ponitur. Cyriacus Joanni nuper defuncto successerat. Quis autem qualisve esset Cyriacus discere ex epist. 6 seq.

(b) In Cod. Cisterciensi, consentientibus Norm. et duobus Vatic., *communem filium Georg.*

(c) In Excusis, contra Mss. Anglic., Norm., etc., fidem, invito etiam sacro textu, *quis ibi ex vobis?*

(d) Recent. Ed., *sancti Spiritus gratiam tenet in mente.*

(e) Ita restituimus ex Mss. Vatic., Norm., Anglic., etc., lectione. In Excusis legitur, *sine quo nusquam absque periculo et culpa, cum quo nusquam sine justitia*

esse non possumus. Certe non possumus minime sensus patitur.

(f) Excusi, *intentio non impeditur.* Amovimus negationem, ex Mss. Norm., Rhem., etc., præscripto.

(g) Cyriacus in sede Constantinop. promotus mittit ex more epistolam, qua fidei suæ sinceritatem et tenendæ communionis studium testaretur. Hanc vocat sanctus Gregorius confessionem vicariam, quoniam, ut statim subdit, vicissim illam transmittabant initio episcopatus, ut supra notatum est. Hæc epistola refertur distinct. 40, can. 10, et citatur pro 5. Gussanv. Cur citatur pro quinta, repetit ex nota prima ad hanc epistolam.

derare non valet infirmitatem. Vos vero, beatissimi A fratres, ideo fortes estis, quia de fortitudine propria diffidentes, omnipotentis Dei virtute confiditis.

Quantum vero mens mea charitati vestræ ligata sit, verbis epistolaribus explere non possum. Sed oro ut omnipotens Deus eandem quæ inter nos est charitatem ex gratiæ suæ dono multiplicet, omnemque occasionem scandali auferat, ne sancta Ecclesia, confessione veræ fidei unita, et conjunctis fidelium cordibus constipata, detrimentum aliquod, quod absit sacerdotibus (b) inter se disceptantibus sentiat. Quamvis ego in omne quod loquor, in omne quod superbis quorundam actibus contradico, ex omnipotentis Domini largitate charitatis intimæ custodiam nunquam relinquo; sed sic ea quæ sunt justitiæ foris exsequor, ut ea quæ intus amoris et dilectionis sunt minime postponam. Vos autem semper mihi amoris mei vicem reddite, et ea quæ pacis et dilectionis sunt custodite, ut unum in mente permanentes, quo nullam dissensionem inter nos intrare permitimus, eo obtinere quæ petimus, apud Dominum ex ipsa melius cordium nostrorum unitate valeamus.

Præterea Joannem Chalcedonensem presbyterum et Athanasium Lycaoniæ sanctitati vestræ commendando, ut nullus vobis contra eos falsidica locutione subrepat, quia eorum fidem subtiliter discussi, eosque rectos in suis confessionibus, quæ et scripto datæ sunt, inveni.

Sancta autem Trinitas sua vos manu protegat, et circa animarum custodiam semper vos vigilantes et sollicitos reddat, quatenus in æterna retributione valeatis non solum de vestro opere, sed etiam de C subditorum vestrorum melioratione coronari. (*Vide sup. l. vi, ep. 14, 15, 16, 17.*)

EPISTOLA VI.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

De Cyriaci electione gratulatur.

Gregorius Mauricio Augusto.

Omnipotens Deus, qui pietatem vestram pacis ecclesiasticæ fecit esse custodem, ipsa vos fide servat, quam vos in sacerdotali unitate servatis cumque; supernæ pietatis jugo cor humiliter subditis, (a) cælesti gratia agitur ut hostes vestros 853 pede fortitudinis prematis. Non enim parvæ potuit esse mercedis quod, Joanne sanctæ memoriæ de hac luce subtracto, ad ordinandum sacerdotem pietas vestra diu hæsitavit, tempus paulo longius distulit, cum metu omnipotentis Domini consilium quæsivit, D ut videlicet causa Dei cum magno debuisset ti-

epistola 33, de humilitate et charitate loquens: *In nullo, inquit, hæ virtutes ab invicem dividuntur, et ambarum tam indiscreta connexio est, ut quisquis in una earum construitur, simul utraque potiat. Sicut enim pars charitatis est humilitas, ita pars humilitatis est charitas, etc.* Videant itaque sacerdotes, ne dum in aliis operibus, eleemosynis, zelo, orationibus, obedientia, sibi de charitate blandiuntur; in veste, in suppellectili, in mensa, in comitatu, Christi humilis dedignantur sequi vestigia. Vide Joan. Gerson. Serm. in die Circumcisionis Domini, considerat. 4, ubi veritates quibusdam duras et quasi ferreas proponit.

more disponi. Unde et aptum valde existere in pastoralis regimine fratrem atque consacerdotem meum Cyriacum existimo, quem ad eundem ordinem pietatis vestræ consilia longa genuerunt. Qui in administrandis dudum rebus ecclesiasticis quam sollicitus et quomodo fuerit (b) exercitatus cuncti novimus. Unde et superna gestum (c) dispensatione non ambigo ut qui bene minima gesserat congrue majora susciperet, atque a cura rerum ad animarum regimina transiret. Pro qua re totis precibus deprecamur ut bonum hoc omnipotens Deus serenitati dominorum piæque eorum soboli et in præsentis sæculo atque in perpetua remuneratione retribuatur, et prædicto fratri et consacerdoti meo, qui dominico gregi prælatus est, animarum curam plena sollicitudine exhibere concedat; ut irreprehensibiliter possit subjectorum suorum et prava corrigere, et recta ad crescendo fovere; quatenus de eo pietatis vestræ judicium, non solum ante homines, sed etiam ante supernæ quoque Majestatis oculos convalescat.

Venerabiles autem viros Georgium presbyterum, et Theodorum diaconum pro jussione dominorum, atque pro imminente hiemalis temporis, in hac urbe moras perpetui non permisi.

EPISTOLA VII.

AD PETRUM, DOMITIANUM, ET ELPIDIUM.

Illos reprehendit quod in Cyriaci ordinatione clamassent: Hæc dies, quam fecit Dominus. Pastorum culpas subjectis, subjectorum pastoribus nocere.

Gregorius (a) Petro, Domitiano et Elpidio, episcopis.

Ordinationem viri sanctissimi Cyriaci fratris et consacerdotis mei cum magna vos lætitia suscepisse vehementer exulto. Et quia Paulo apostolo prædicante didicimus: *Sigaudet unum membrum, congau- dent cætera membra (1 Cor. xii, 26)*, pensare vos necesse est quanta vobis hac in re exultatione congaudeo, in qua non unum membrum, sed multa Christi membra gavisa sunt. Sicut tamen scripta fraternitatis vestræ potui transcurrendo perpendere, magna lætitia in immoderatam 854 ejusdem fratris mei laudem vos rapuit. Nam hunc sicut solem in Ecclesia apparuisse dicitis, ita ut cuncti clamaretis: *Hæc dies quam fecit Dominus, exullemus et lætemur in ea (Psal. cxvii, 24)*. Et certe sequentis vitæ promissio est, quia dicitur: *Fulgebunt justi sicut sol (Math. xiii, 43; Sap. ii, 7)*. Nam in hac via adhuc quisque positus quantalibet virtute polleat, quomodo sicut sol fulget, in qua corpus quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum

GUSSANV.

(b) Recentiores, loco hujus vocis, quæ in omnibus Mss. nostris legitur et in vet. Edit., posuerunt *discrepantibus*.

EPIST. VI. (a) Vatic. B, *sup. potestatis*.

(b) In tribus Vatic., omnibus Norm. et Corb., *exertus*.

(c) In Vulgatis, reluctantibus Mss., *dispositions*.

EPIST. VII. (a) Ita legitur in omnibus Norm., Corb., Rhem. et Vatic. D, aliisque vetustioribus In Reg. et in nonnullis Vatic., *Mauricio patricio, Petro, etc.*, addit Vatic., C. *Græciæ, post episcopis*.

gratias refero, (a) quia et divisis corporibus nobisque a vobis recedentibus longe charitas inter nos permanet indivisa. Et quidem multum mihi, et ultra quam indignus audire debui, favorem in epistolis demonstratis. Et scriptum est: *ne laudes hominem quandiu vivit* (Eccli. xi, 30). Tamen et si audire talia dignus non fuit orationibus vestris peto, ut dignus efficiar, ut si bona in me non ideo dixistis quia sunt, ideo sint quia dixistis. **856** De gloriosa autem Maria patricia valde lætatus sum, quia in sancto Dei ovili aggregata est: quod ex vestra factum assidua prædicatione non dubito, quia ex ipso fructu ostenditis quantum pro fide catholica laboratis. Multos etiam per illam venire ad Ecclesiam suspicor, quod totum vestræ laudi proficit, quia scriptum est: *Ubi plurimæ segetes, (b) ibi manifesta fortitudo boum* (Prov. xiv, 4). Manifestatur enim virtus prædicantium, ubi surgit seges animarum. Communem vero filium excellentissimum domnum Constantinum præfectum quantum plus diligitis, tantum exhortari assidue debetis ut in causis in quibus mistus est semper omnipotentis Dei iudicium ante oculos cordis habeat, eique soli placere studeat qui et in præsentī vita valet protegere et cælestis patriæ præmia compensare. (Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 62.)

EPISTOLA IX

AD JOANNEM EPISCOPUM.

De missa Romam eleemosyna gratias agit. In causis judicandis solum Deum consideret. Ne ad mensam scripta sua deinceps faciat legi.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Benedictionem quam pauperibus fraternitas vestra transmisit lator præsentium homo vester Candidus nobis dispensantibus suis manibus erogavit, quod vobis secundum animum vestrum fortasse parum visum est. Nos tamen secundum modum vestræ substantiæ esse nimium et ultra modum æstimamus, ut qui illic apud vos innumeros pauperes habetis, pro explenda largitate misericordiæ, etiam loca alia et longe posita requiratis. (a) De causis vero aliis, vobis scriptis prioribus jam respondisse memini, et nihil aliud debetis, nisi ut sub consideratione solius omnipotentis Dei cuncta faciatis, et nullius persona vos a vigore diciplinæ emolliat, neque (b) vehemens indi-

EPIST. VIII. — (a) In Vatic. D, quia et diversis corporibus. In recent. Ed., quia et divisi corporibus.

(b) In Ed., ibi maxima fortitudo. Sequitur Norm., Anglic., Colb., Vatic., 2, etc. Ita etiam legitur loco in Proverbiis designato.

EPIST. IX. — (a) Locum hunc corruperunt Editores, ac sensum everterunt, unius syllabæ adjectione, ac mutata interpunctione. Prius enim legebatur, *de causis vero aliis a vobis scriptis prioribus*, etc. Paulo post inseruerunt *querere ante debetis*, quod in Mss. minime legitur.

(b) Male in superioribus Exc., *vehemens dedignatio*.

(c) Antiquorum dicta vult legi. In Mediolanensi, titulo *De episcopi mensa. Adhibeatur vero in ejus mensa lectio sacrorum librorum, ut convivæ non solum corporis cibo, sed etiam epulis animæ recreari possint*. In Turon. iii, can. 5: *Episcopum non oportere nimium profusis incumbere conviviis, sed parco et moderato contentus sit cibo. Quandiu convivatur, potius sacra lectio ante mensam ejus recitetur, quam otiosa a susur-*

gnatio in rigore, quod absit, aliqua immoderatæ distractionis obduret.

Præterea audio quod aliqua de his quæ scripsisse me memini, fraternitas vestra (c) ad mensam suam curam extraneis legi faciat; quod mihi non videtur esse faciendum, quia hoc quod vos pro charitate facitis, possunt quidam quantum ad me est vanæ gloriæ deputare. Ideoque coram extraneis antiquorum dicta legite, ex quorum auctoritate valeant qui audierint informari. (Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 76.)

EPISTOLA X.

AD AGNELLUM ABBATEM.

Præpositum ex vita merito eligat. Fratribus sollicitis invigilet.

Gregorius (a) Agnello abbati de Arimino.

Filio nostro (b) Secundo servo Dei renuntiantē didicimus quod dilectio tua præpositum non habens omnino in regendis fratribus elaboret. **857** Si ergo qui vos ex ordine sequitur talis est ut circa cellæ ordinationem fratrumque custodiam, necnon et in lucrandis animabus, solers valeat inveniri, is debet ad hunc locum incunctanter accedere. Si vero talis non est quem locus exposcit, de quolibet etiam ultimo gradu, si talis inter fratres, Domino protegente, fuerit repertus, qui vitæ meritis dignum conversationis suæ præbeat documentum, divinique in eo timoris vigor invigilet, (c) hujus protecto non locus, sed est utilitas providenda; (d) ut talis exemplo ad bonæ imitationis normam cuncti se fratres extendant, nec eos adhuc locus inferior ad bene operandum tepidos reddat, dum in illo profecerit de præsentī quod imitentur aspiciunt. Dilectioni quapropter tuæ in hac ordinatione sit nulla dubietas quod non locus, sed actio apta perquiritur, quia et ante Deum ille prioris obtinet locum, qui in ejusdem oculis, etiamsi hic abjectus sit, bonæ actionis instrumento placuerit. (e) Circa fratres namque sollicita vos, sicut confidimus, decet invigilare custodia, ne a recto conversationis itinere per illicitas evagando cogitationes exorbitent, atque inimico per inertem custodiam irruptionis aditum præsent. Sed eos orationi decet instantius adherere, quatenus pia cœpta eorum suæ propitiationis (f) Dominus dono perficiat, et in-

ronibus resonent verba. GUSSANV.

EPIST. X. — (a) Male antea legebatur *episcopo*. Nam Castorius adhuc in vivis erat. GUSSANV. Hanc Gussanvillæi observationem confirmant Mss. omnes Norm., Turon., Anglic., Vatic., etc.

(b) In Editi: *Secundino*; secus in omnibus Norm., Corb., Vatic. tribus.

(c) Scilicet non beneficia hominibus, sed homines beneficiis dari convenit, quia semper est utilitas communis attendenda, non privata. GUSSANV.

(d) In Excusis, *ut tali exemplo*. Sequimur Norm., Vatic., Rhem., Corb., etc.

(e) Ostendit quam facile a recto conversationis itinere exorbitent monachi, si custodia non pervigilet; summaque enitendum cura, ut ad cumulum cœptæ perfectionis ascendant. GUSSANV.

(f) Sic restituumus ex Anglic., Vatic., Norm., Corb., Rhem., cum prius legeretur: *suæ propitiationis dono perficiant, et imperfecta ad cumulum faciant perfectionis ascendere*.

solemnia celebrat, non ponatur. Quo discedente, A similiter etiam cathedra illius de eodem oratorio auferatur. Cæteris vero diebus, per presbyterum, qui ab eodem episcopo fuerit deputatus, missarum officia peragantur.

Præterea erga vitam actusque ancillarum Dei sive abbatissæ, quæ in suprascripto fuerit monasterio constituta, episcopo, secundum Dei timorem, sollicitudinem statuimus adhibere; ut si aliquam de illis habitantibus exigente culpa oportuerit ultioni submitti, ipse juxta sacrorum canonum vigorem modis omnibus debeat vindicare. His ergo a nobis statutis atque concessis, ita te in congregationis tuæ dispositione stude sollicitiorem enixius in omnibus exhibere, ut iniqui hostis malitia nihil ibi quod maculari possit inueniat. Hæc igitur omnia quæ hujus pagina præceptionis amplectitur monasterio tuo in omnibus et ab omnibus in perpetuum servari, Christo protegente, censemus, quatenus indultorum privilegiorum beneficia in sua semper inviolabiliter firmitate permaneat. (g) Mense Novembri, indict. 15.

EPISTOLA XIII.

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

E sacris vasis tantum coram Joanne defensore vendat, quantum pro captivis redimendis erit opus.

Gregorius Fortunato episcopo Fanensi.

Sicut reprehensibile et ultione dignum est sacrata (a) quemplam vasa, præterquam in his quæ lex et sacri canones præcipiunt, vendundare, ita nulla est objurgatione vel vindicta plectendum, si pietatis causa pro captivorum fuerint redemptione distracta. Quia ergo fraternitate vestra indicante comperimus ad redemptionem captivorum mutuam se fecisse pecuniam, et eam (b) unde solveret non habere, atque ob hoc cum nostra vos auctoritate sacrata velle vasa distrahere, in hac re, quia et legum et canonum decreta consentiunt, nostrum consensum præbere curavimus, et in distrabendis sacratis vasis vobis licentiam indulgemus. Sed ne eorum venditio ad vestram possit invidiam pertinere, oportet ut in Joannis defensoris nostri præsentia usque ad quantitatem debiti distrabi, et eorum solvi pretium creditoribus debeat, quatenus dum hæc res hujusmodi fuerit observatione completa, nec creditores (c) mutua pecuniæ ~~SCC~~ damna sentiant, nec fraternitas vestra invidiam nunc vel quandoque sustineat.

EPISTOLA XIV.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

Obtrectationibus non moveatur. Depositi a se episcopi loco alium intra tres menses ordinet.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

(g) Ita in Colbert. vet. et in Turon. S. Gat., ubi inscribitur hæc epist. *Respecto abbati.*

EPIST. XIII. — (a) In Ediis rec., *quæpiam vasa*. In Norm. et al. legitur *quemquam*.

(b) Ibidem recent., *undeolvere possitis*.

(c) Ibidem., *mutuatæ pecuniæ*.

EPIST. XIV. — (a) Ex hac epist. desumpta legimus extra. *de accusationibus*, ac præsertim in capitibus *Qualiter et Quando*, ex epist. Innocentii III, et ex concil. Lateranensi. GUSEANV.

(b) De eodem argumento lege plures textus, causa 11,

(a) Antiquus humani generis inimicus quibus vos linguarum jaculis et malorum cordium insidiis existimavit impetendos, relatione multorum jam dudum me audisse cognoscite. Sed (b) in cunctis (*Grat. 11, q. 3, c. 52*) quæ in hac vita adversa proveniunt, sola est, sicut nostis, omnipotentis Dei districtio pensanda, atque ad cor semper proprium recurrendum, ut nullius nos ibi lingua implicet, ubi conscientia non accusat. Quem enim conscientia defendit, et inter accusationem liber est; et liber vel sine accusatione esse non potest, si sola quæ interius addicit, conscientia accusat. De vestra igitur sanctitate absit a Christianorum judicio (c) ea quæ maledicorum hominum rumoribus conficta credimus in qualicumque modulo suspicionis adduci, quia et sacri eloquii testimonium tenemus, ut majora mala cum forsitan dicuntur, nisi probata credi non debeant, sed probata citius ulcisci. Nam ipse qui omnia creavit, et cuncta quæ condidit intuetur Deus, malorum gravium ultione commotus, ait: *Clamor Sodomæ et Gomorrhæ ascendit ad me; (d) descendo ut videam utrum clamorem quem audivi, opere compleverint, et ulciscar; an non est ita ut sciam (Genes. xviii, 20, seq.)*? Quo enim descenderet Deus ut quæ essent facta cognosceret? Aut quid non is qui ubique est sciret? Sed ut nostræ ignorantia exemplum discretionis daret, quatenus deberemus mala gravia audita non credere, ipse se dicit ad cognoscendum descendere, de quo omnibus liquet quia et non descendens omnia sciret. Hæc igitur dixi, ut nimis esse levitatis ostenderem, si quis mala gravia credere studeat quæ probari non possunt. C Unde sanctitas vestra debet mentem suam a maledicorum hominum rumoribus atque obtrectatione disjungere, et sola quæ (e) æternæ vitæ sunt, atque ad utilitatem subditorum proficiunt, cogitare quia et ad hoc fortasse antiquus hostis tali cura implicari vos voluit, ut dum fraternitatis vestræ animus erga ea quæ sua sunt indesinenter occupatur, aliena minus cogitet, et nullum verbi solatium subditis inferat, atque perverse agentibus nulla distinctione contradicat. Sic namque in corporali prælio fieri solet, ut is qui in certamine vexillum portat, ipsum hostis vehementer impetat; quatenus si ipse qui a cæteris attenditur, ~~MSI~~ vulnus acceperit, multitudo omnis citius dispersa capiatur. Hoc igitur (f) opinionis illatæ vulnus sentire vestra fraternitas non debet, sed vitam atque meliorationem sibi commissorum curare, quatenus venturo judici bonam possitis et de vestra innocentia et de subjectorum melioratione ponere rationem. Cætera autem quæ ad utilitatem temporis

q. 3, a cap. 49 ad 59. Hinc videre est quantum sit in prælati malum credulitas, qua læstantur calumniatores, viri boni fatiscunt. Noverat Gregorius, et hac medetur epistola. Ea de re Lucianus librum edidit, quem videsis. AUGER.

(c) Sic restituitur, us ope Mss. Vatic., Norm., Rhem., Corb., Reg. In nonnullis tamen Vatic. et Reg. legitur, *adducere pro adduci*. Prius legebatur in Excusis: *ut ea quæ.... conficta sunt credamus in qualicumque modulo suspicionis adducere*. Nostræ lectioni suffragatur Gratianus hunc locum referens.

præsumatur. Et ideo fraternitas tua ad prædictam Ecclesiam ire properabit, et assiduis adhortationibus clericum plebemque ejusdem Ecclesie admonere festinet, ut, remoto studio, uno eodemque consensu talem sibi præficiendum expetat sacerdotem, qui tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respuatur. Qui dum fuerit **§§** postulatus, eum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et dilectionis tuæ testimonio litterarum, ad nos sacrandus occurrat: (d) commoventes etiam fraternitatem tuam ut nullum de altera eligi permittatis Ecclesia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis in qua visitationis impendis officium nullus ad episcopatum dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri. Provisurus ante omnia (e) ne ad hoc cujuslibet conversationis vel meriti laicæ personæ aspirare præsumant, et tu periculum ordinis tui, quod absit, incurras.

EPISTOLA XVII.

AD SABINIANUM EPISCOPUM.

Exposita Maximi contumacia, Sabinianum ab illo jam dissidentem aliosve Maximo adhxerentes Romam vocat; quibus securitatem omnem, necnon, si id iustitia patitur, absolutionem spondet.

Gregorius (a) Sabiniano episcopo Jadertino.

Si dispensationis ecclesiasticæ regulam, et antiquæ consuetudinis ordinem sollicita studuisses consideratione pensare, nec tibi aliqua illicitæ præsumptionis culpa subriperet, nec alii occasione tui peccati discrimen incurreret. Itaque cognovisse te non est ambiguum quia dum ad nos quedam de Maximo pervenissent quæ sacerdotii propectum non leviter impedirent, nostrum in ejus persona non fuisse consensum, nec prius eum nos voluisse ad hoc quod nitebatur accedere quam digna de his quæ dicta erant satisfactio proveniret. Quod cum servare et tu omnino debuisses, actum magis est ut antedictus Maximus, cæcæ mentis aviditate episcopatum arripiens, ad suam te incaute voluntatem contra nostrum vetitum inclinaret. Sed ne vel tunc irrequisita quæ ad nos perlata fuerant remaneret, nostris ut huc veniret epistolis est accersitus. Quem etiam pravo studio differentem curæ nobis fuit sub inter-

(c) In Turon., *quidquid illic est.*

(d) Ibid., *commonemus etiam.*

(e) Ita Turon. In Vatic., *ne ad cujuslibet conversationis meritum.* In Excusis, *ne ad hoc cujuslibet conversationis meritum.*

Epist. XVII. — (a) In Vatic. B, *Savino episcopo Tyburtino.* In Reg., *Sabino episcopo Tablino;* fortasse legendum *Tibtino* compendiose pro *Tiburtino.*

(b) In Excusis, *et nostra,* reluctantibus Mss. Anglic., Vatic., etc.

(c) Recent., *sed ita interim cognita.*

Epist. XVIII. — (a) De titulo duo faciunt ut dubitem, 1° series epistolæ, quæ clerico melius aptatur quam monacho, cum de Ecclesia agat, non de monasterio; 2° quia diaconum illum in eo loco et ordine vult stare quo fuerat, quod Interpretor divinum officium implere, non abbatis sustinere personam: scilicet vix tribueremus abbati locum, ordinem, ministerium diaconi in suo monasterio. Exscriptorem forte fefellit vox *religiosos*, quam de solis monachis dici exi-

A ditione communionis iteratis epistolis admonere, ut ad nos pro sui purificatione venire, excusatione postposita, properaret; sed elegit excommunicationi succumbere, quam obedientiam exhibere. Unde contingit ut perversæ ipsius mentis pravitas in sua alios secum, quod dici nefas est, perditione convolveret. Nunc autem quia ab ejus te nequitia cognovimus dissentire, denique ut nec ei communices, nec nominis ipsius facias inter sacra missarum solemnia mentionem, ut animæ tuæ vel sero te ab eo discordasse **§§** proficiat, scriptis te præsentibus adhortamur; quatenus ad nos mora submota venire non differas, sed et alios tecum, quos tamen poteris, episcopos cæterosque religiosos festines adducere: ut causa subtilius examinata, (b) et vestra, si res exegerit, congrue decenterque debeat absolutio provenire, et hi qui in peccato ejusdem temeritatis collapsi sunt ad viam salutis, auxiliante beato Petro apostolorum principe, dispositione Christo placita revocentur. Sciat autem quisquis ad nos episcopus vel religiosus venerit, nullum se præjudicium vel injustitiam sustinere; (c) sed ita interius cognita veritate, quæ Redemptori nostro placuerint ordinari; quatenus ex ipsa nostra dispensatione, Domino suffragante, cunctis appareat non nos proprio odio contra aliquem, sed Dei zelo et ecclesiastici ordinis libramine commoveri.

EPISTOLA XVIII.

AD MARTINUM DIACONUM.

Illum de objectis criminibus canonicis purgatum loco suo et ordini restituit.

C Gregorius (a) Martino diacono et abbati. Sicut veraciter adversus religiosos diola crimina digna sunt ultione plectenda, ita ab illatis sunt nihilominus absolvendi, quando nullus eos culpæ reatus astringit. Quia igitur aliqua nobis de te fuerant nuntiata, quæ officii tui propositum non leviter macularent, curæ nobis fuit ea diu ac subtili investigatione perquirere. Et quoniam nil quod tibi noceret invenimus, ne qua de his quæ dicta fuerant suspicio remaneret, ad plenissimam te satisfactionem quod ab eis insons exstiteris, ad sacratissimum corpus beati Petri apostolorum principis (b) districta fecimus stimaverat. GUSSANV. Hanc Gussanvillæ conjecturam nulla adjuvant exemplaria; in omnibus enim Mss. constanter Martinus hic sive Martianus abbas dicitur. De hujus epistolæ corruptela aliam conjecturam idem proponit adhuc leviolem.

(b) Olim de infami crimine accusatus presbyter purgare se debebat præstito juramento, et tactis sacrosanctis Evangeliiis, vel sanctorum reliquiis, ut hic et lib. II, indict. 10; epist. 23, nunc 33, lib. VII, indict. 2; epist. 80, nunc 79, lib. IX; lib. XI, epist. 8, nunc lib. XII, epist. 6, et alibi; et in Capitularibus Caroli Magni, an. 779, c. 10: *Stent ad crucem, et si jurator vicerit, legem suam accusator emendet.* Posterioribus sæculis exigebantur purgatoria illa sacramenta a clericis infamatis, cum tribus aut quinque aut septem collegis sui ordinis, ut loquitur Ivo Carnot. epist. 54 et 206. Qui propterea appellabantur *testes sacramentales, conjuratores, compurgatores*, ut videre est in legibus antiquis Alemannorum et Bajoariorum. Et hoc est quod dicitur, *purgare se in tertia, vel in quinta, vel in septima manu.* Manum enim semper fidelis symbolum

sacramenta præbere. Et ideo postquam nobis, ut oportuit, satisfactum est, dilectionem tuam prævidimus modis omnibus absolvendam, atque ad tuam te Ecclesiam, in eo videlicet quo fuisti loco et ordine, per omnia statuimus remeare, et nullam te a quocumque contradictionem vel inquietudinem de his quæ ad nos perlata fuerant sustinere: admonentes ut ita te de cætero cautum sollicitumque debeas exhibere, quatenus et officio tuo moribus et actione respondeas ut omnis contra te penitus adversæ opinionis dicendi subtrahatur occasio. (c) Mense Maio, indictione 15.

865 EPSITOLA XIX.

AD MARINIANUM ARCHIEPISCOPUM.

Deprecante onus episcopale ob infirmitatem Castorio, alium Ariminensibus ordinandum episcopum. Hunc a clero et plebe eligi, a Ravennate episcopo exarnari, atque, ut consecratur, Romam mitti jubet.

Gregorius Mariniano archiepiscopo Ravennæ.

Qualiter (Grat. 7, q. 1, c. 13) ordinati a nobis sacerdotis, (a) corporis qua notum est impediende molestia, Ariminensis Ecclesia pastoralis hactenus sit regimine destituta dudum fraternitas vestra cognovit. Quem dum, habitatorum loci illius precibus permoti, sæpius hortaremur ut si de eadem capitis, qua detinebatur molestia melioratum se esse sentiret, ad suam, auxiliante Domino, reverteretur Ecclesiam, datis induciis in hoc quadriennio expectatus est. Quem dum monitu cleri civiumque illinc venientium, nosque (b) precibus urgentium, instantius hortaremur ut si valeret cum eis auxiliante Domino remearet, data scriptis supplicatione, nos petiit ut, quia ad ejusdem Ecclesiæ regimen vel susceptum officium pro eadem qua detinetur molestia assurgere nullatenus posset, Ecclesiæ ipsi ordinare episcopum deberemus. Unde quia cunctarum Ecclesiarum injuncta nos sollicitudinis cura constringit, ne diutius gregi fidelium desit custodia pastoralis, illorum precibus hujusque ex sui impossibilitate renuntiatione compulsis, visum nobis est eidem Ariminensi Ecclesiæ debere episcopum ordinari; et datis ex more præceptis, clerum plebemque ejusdem Ecclesiæ non destitimus admonere, quatenus ad eligendum sibi antistitem concordie provisione concurrant. Hortamur igitur ut fraternitas vestra eum quem uno consensu omnes elegerint, sicut et ipsi a nobis popo-

uisse constat. Unde et etiamnum in iudiciis adhibetur. Concil. Agath., c. 3, ait presbyterum infamatum cum septem sociis sui ordinis. Herdense, c. 10, cum septem collegis se expurgare debere; caus. 2, q. 4, c. 12 et 13. Similiter Hildebertus Cænonian., epist. 69, ait decanum suspectum debere purgari, et in septima manu ordinis sui suam jurejurando declarare innocentiam. Idem legitur in epist. 30 Hinemari, ubi presbyter infamatus debet se per septem testes purgare. Ex decreto Lucii III, cup. Ex tuarum; de purgatione canonica, presbyter infamatus debet cum septima aut quinta manu sui ordinis per purgationem canonicam innocentiam suam ostendere. Titulo 6 legis Alemann. legitur in sexta manu jurare. In lege Frisionum in decima secunda manu. De purgatione canonica vide quæ diximus ad epist. 23 lib. II, indict. 10 Gussanv.

(c) In Turon. Gat., prima manu, mense Martio,

PATROL. LXXVII.

scisse noscuntur, ad se faciat evocari; quem cauta ex omnibus examinatione discutite. Et si ea in eo quæ (c) in textu Heptatici morie mulcata sunt minime Domino fuerint opitulante reperta, atque fidelium personarum relatione ejus vobis quidem vita placuerit, ad nos eum cum decreti pagina, vestræ quoque addita testificationis epistola destinate, quatenus ejusdem a nobis Ecclesiæ, disponente Domino, consecratur antistes. (Cf. Joan. Diac. l. IV, n. 39.)

EPISTOLA XX.

AD CLERUM ET PLEBEM ARIMINENSEM.

Propter episcopi sui infirmitatem alium qui dignus sit, eligant.

Gregorius clero et plebi consistenti Arimino.

Pastoralis nos cura constringit Ecclesiæ sacerdoti moderamine destitutis sollicita consideratione concurrere. Et ideo quia Ecclesia vestra diu sacerdotis proprii, corporis qua nostis impediende molestia, pastoralis est regimine destituta, vestris precibus permoti, eundem episcopum destitimus admonere, ut si ex eadem molestia se melioratum esse sentiret, ad suscepti sacerdotii debuisset remeare ministerium. Qui semel a nobis sæpiusve communitus, eadem urgente molestia, nunc scriptis nobis supplicatione porrecta noscitur intinuisse nullatenus se ad regimen ejusdem Ecclesiæ 866 vel susceptum officium, impediende molestia, assurgere posse. Qua personæ ejusdem desperatione compulsus, necessarium duximus de ordinatione nos vestræ Ecclesiæ cogitare. Hortamur ergo ut uno omnes eodemque consensu, remoto strepitu, talem vobis præficiendum eligatis auxiliante Domino sacerdotem, qui et a venerandis canonibus nullatenus respuatur, et tanto ministerio dignus valeat reperiri. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti, omnium subscriptionibus roborati, et visitoris pagina prosequente, ad nos veniat ordinandus, quatenus Ecclesia vestra, disponente Domino, proprium habere valeat sacerdotem. Volumus autem ut eum quem unanimitas vestra elegerit ad fratrem et coepiscopum nostrum Marinianum Ravennam sine dilatione aliqua perducatis, ut ab eo subtiliter inquisitus atque perspectus, ipsius quoque ad nos veniens testimonio roboretur.

D indict. 15. At secunda, mense Maio, ut etiam legitur in Colh. vet. et in tribus Vatic.

EPIST. XIX [Al. 30]. — (a) Recent. Ed., capitulis, ut notum est. Nostram lectionem exhibent Mss. Norm., Vatic., etc., necnon Gratianus. Paulo post ab eisdem additum qui, ante datis, unde sensus hærebat, expunximus.

(b) Vitiose in Excusis, precibus arguentium. In plebisque Mss. deest monitu.

(c) Sic epistola 30 lib. XII, nunc 32 lib. II. Ita etiam appellatur ab Hinemaro: aliis dicitur *heptateuchus*, et apud sanctum Hieronymum, epist. 7, ad Lætiam, et epist. 28, ad Lucinum, et apud Sidonium Apollinarem, lib. V, epist. 15. Significatur autem hæc voce quinque libri Moysis, et duo alii Josue et Judicum. Gussanv.

EPISTOLA XXI.

AD SEBASTIANUM EPISCOPUM.

Ut clerum et plebem Ariminensem ad idonei antistitis electionem urgeat.

Gregorius Sebastiano episcopo.

Pastoralis nos cura constringit Ecclesiæ sacerdotis moderamine destitutis sollicita consideratione concurrere. Et ideo quia Ariminensis Ecclesia cui fraternitas vestra visitationis impendit officium, diu sacerdotis proprii, corporis qua nostis impediende molestia, pastoralis est regimine destituta, cleri vel civium precibus permoti, eundem episcopum non destitimus admonere ut si ex eadem molestia se melioratum esse sentiret, ad suscepti sacerdotii debuisset ministerium remeare. Qui semel a nobis sæpius commonitus, eadem urgente molestia nunc scriptis nobis supplicatione porrecta norcitur intinuisse nullatenus se ad regimen ejusdem Ecclesiæ vel susceptum officium, impediende molestia, assurgere posse. Qua personæ ejus desperatione compulsi, necessarium duximus de ordinatione nos ejusdem Ecclesiæ cogitare. Hortamur ergo ut clerum, plebemque Ecclesiæ ejusdem sollicita debeatis admonitione compellere, ut sibi cum Domini auxilio talem præficiendum eligant sacerdotem, qui et aptus tanto ministerio valeat inveniri, et a venerandis canonibus nullo modo respuatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, vostrarum quoque testimonio litterarum, huc sacrandus occurrat, quatenus Ecclesia ipsa proprium, auxiliante Domino, habere valeat sacerdotem. (a) Mense Maio.

EPISTOLA XXII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Siciliæ episcopus olim tertio quoque anno, jam quinto Romam proficisci solitus, ad Natale sancti Petri convenire sic procuret, ut inde nulla prætori oriatur suspicio. Moneat quoque Liparitanum et Regitanum episcopos. Libertinum consoletur.

Gregorius Cypriano diacono.

Novit dilectio tua hoc olim consuetudinem tenuisse, ut fratres et coepiscopi nostri Romam **367** semel in triennio de Sicilia convenirent, sed nos, eorum labori consulentes, constituivisse ut suam huc semel in quinquennio præsentiam exhiberent. At quia jam diu est quod huc minime convenerunt, eos hortari te volumus ut Natale sancti Petri hic, Deo perducente, nobiscum debeant celebrare. Sed ne

Epist. XXI [Al. 52, ind. 2]. — (a) Nullis in Mss. hæc legimus.

Epist. XXII [Al. 29]. — (a) Ex epistola sancti Leonis 16, ad Siciliæ episcopos, consuetudinis istius epocha atque causa colligitur, scilicet ut interessent concilio sub Romano pontifice metropolitano suo, ex priorum canonum vi, quibus habendas singulis annis synodos fuerat decretum, ut communi tractatu omnia instituta canonumque decreta apud omnes Domini sacerdotes inviolata permanerent. Volebatur autem sanctus Leo ternos singulis annis convenire. Itaque si semel quolibet triennio Romam pergerant singuli, novem tunc fuisse in Sicilia episcopos planum est. Intercederat autem ista consuetudo, quam reparat, dilato anno, mutata die. Vide epist. 4 libri primi.

Epist. XXIII [Al. 20]. — (a) In duobus Vaticanis

A forte prætori aliqua possit nasci suspicio, si eos huc admonitos venire cognoverit, voluntatem nostram intelligens, ita hoc ex te facere stude, ut et ipsi, sicut præliximus, ad diem constitutum huc veniant, et nulla de eis prætori possit esse suspicio. Liparitanum vero et Regitanum episcopos, ut huc veniant pariter commonebis.

Circa Libertinum vero virum magnificum esto sollicitus, ut nullus illum dolus decipiat, quia aliqua nobis de Ravennati urbe scripta sunt, ipsamque ad te epistolam misimus, ut ex ea qualiter te erga eum debeas exhibere possis addiscere. Consolare autem eum, ut se non affligat, quia credimus quod nos excellentissimus filius noster exarchus non contristet. Nam de persona ipsius scribere non distulimus. Sed quia in Pado idem exarchus occupatus est, minime scripta ejus suscepimus. (Cf. Joan. Diac. l. III, n. 24.)

EPISTOLA XXIII.

AD FORTUNATUM ET ANTHEMIUM.

Stephanum, ut desponsatæ sibi monasterium ingressæ res ablata restituit, hortentur. Si renuat, indicent, ut reddere cogatur.

Gregorius Fortunato episcopo, et Anthemio (a) defensori.

Caellus præsentium lator nobis innotuit sororem suam, quæ Stephano cuidam fuerat desponsata, divinæ propitiationis instinctu Neapoli in monasterio fuisse conversam, atque eundem Stephanum (b) domum et res ejus aliquas indebite detinere. At quia decreta legalia (Caus. 27, q. 2, c. 28) desponsatam C si converti voluerit nullo omnino (c) consuerunt damno mulctari, fraternitas tua una cum Anthemio subdiacono veritatem diligenti curiositate studeat perscrutari. At si, ut edocti sumus, domum vel quid aliud superscriptum Stephanum injuste tenere cognoscitis, eum adhortatio vestra instanter admoveat, ut quæ indebite detinet sine **368** aliqua mora vel altercatione restituat, ne rerum alienarum restitutionem sub qualibet excusationis specie differat. Quem si adhortationem vestram negligere fortasse cognoscitis, nobis tam hoc quam etiam qualiter se causæ veritas habeat, subtiliter indicate; quatenus cognito negotii merito, aliter cogatur, æquitate suadente, restituere quod facere propria sponte honestatis consideratione contemnit. Latorem vero præsentium fraternitati tuæ commendantes, hortamur additur per Campaniam.

(b) In Codice de Episcopis et Clericis, lege 36, cognitum nobis est quod si quis sponsus vel sponsa post datus et acceptas arrhas voluisset se divino deputare servitio, et a sæculari conversatione recedere, ac sanctimoniale vitam vivere, atque in Dei timore permanere, compellebatur vir quidem..... sponsa vero in duplum id quod acceperat reddere; quod nostræ consuetudinis religioni contrarium esse visum est. Unde per præsentem legem..... sponsa autem non duplum sicuti hactenus, sed hoc tantummodo sponso restituat, quod arrharum nomine acceperat, et nihil amplius reddere compellatur, nisi quod probata fuerit accepisse, etc. GUBBANV.

(c) Vatic. A, consueverunt damno mulctare. Quam lectionem probamus.

mur ut eum illio moras pati hac pro causa diutius non permittas.

EPISTOLA XXIV.

AD CANDIDUM PRESBYTERUM.

Christianos quatuor redimat, qui in Judæorum servitio Narbonæ detinebantur.

Gregorius Candido presbytero(a) nostro per Gallias Dominicus præsentium portitor lacrymabiliter nobis innotuit quatuor fratres suos de captivitate a Judæis redemptos esse, atque eos nunc Narbonæ (b) in eorumdem Judæorum servitio (c) detineri. Et quia omnino grave exsecrandumque est Christianos esse in servitio Judæorum, dilectionem tuam scriptis præsentibus adhortamur, ut cum omni subtilitate et sollicitudine studeat perscrutari. Et si revera ita est, atque manifesta tibi veritate constiterit quia neque ipsi unde se redimant, neque suprascriptus portitor habet, eos studii tui sit redimere, sciens quia quidquid in eis dederis, tuis sine dubio rationibus imputabitur. (d) Mense Junio, indictione 15. (Cf. *Joan. Diac. l. vi, n. 41.*)

EPISTOLA XXV.

AD GREGORIAM.

Peccata sua confessam, at de illorum remissione anxiam, cœmolatur, allato peccatricis, quam Marthæ sororem putat, exemplo. Divinam veniæ revelationem frustra postulati ostendit.

Gregorius Gregoriæ (a) cubiculariæ Augustæ.

Desiderata dulcedinis vestræ scripta suscepi, in quibus vos omnino de peccatorum multitudine studuistis accusare; sed scio quia omnipotentem SCS Dominum ferventer diligit, atque in ejus misericordia confido quia illa de vobis sententia ex ore Veritatis procedit, quæ de quadam sancta muliere dicta est: *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum* (Luc. vii, 47). Quomodo autem fuerint dimissa, in hoc etiam monstratum est quod postmodum est sæcutum, quia ad pedes Domini seiebat, et verbum ex ore illius audiebat (Luc. x, 39). In contemplativa enim vita suspensa, jam activam transcendere, quam adhuc Martha illius soror tenebat (*Ibid.*, 40). Sepultum quoque Dominum studio quæsiit, ad monumentum inclinatum corpus illius non invenit. Sed etiam recedentibus discipulis ipsa ante januam monumenti plorans perstitit, et quem mortuum quærebat, viventem videre meruit, et quia resurrexisset discipulis nuntiavit (*Matth. xxviii, 1; Luc. xxiv, 1, seq.*). Et hoc mira dispensatione pie-

tatis Dei fuit, ut ex ore mulieris nuntiaretur vita, quia ex ore mulieris mors fuerat in paradiso propinata. Quæ alio quoque tempore cum Maria altera Dominum post resurrectionem vidit, et accedens pedes ejus tenuit. Duc, rogo, ante oculos, quæ manus, cujus tenuerunt pedes. Illa mulier quæ fuerat in civitate peccatrix, illæ manus quæ fuerant iniquitate pollutæ, illius tetigerunt pedes qui ad Patris dexteram super angelorum verticem sedet. Pensemus, si possumus, quæ sint ista supernæ pietatis viscera, ut mulier, quæ in profundum voraginis fuerat demersa per culpam, ex amoris penna sic in altum levaretur per gratiam. Impletum est, dulcis filia, impletum quod de hoc sanctæ Ecclesiæ tempore prophetica nobis voce promissum est: (b) *Et in die illo erit domus David fons patens in ablutionem peccatoris, et menstruatæ* (Zach. xiii, 1). Domus enim David nobis peccatoribus fons patens in ablutionem est, quia ab iniquitatum nostrarum sordibus per David filium Salvatorem nostrum aperta jam misericordia lavamur.

Quod vero dulcedo tua in suis epistolis subjunxit importunam se mihi existere, quoadusque scribam mihi esse revelatum qui peccata tua dimissa sunt, rem difficilem etiam et inutilem postulasti: difficilem quidem, quia ego indignus sum cui revelatio fieri debeat; inutilem vero, quia secunda de peccatis tuis fieri non debes, nisi cum jam in die vitæ tuæ ultimo plangere eadem peccata minime valebis. Quæ dies quousque veniat, semper suspecta, semper trepida metuere culpas debes, atque eas quotidianis fletibus lavare. Certe Paulus apostolus jam ad tertium cælum ascenderat, in paradysum quoque ductus fuerat, arcana verba audierat, quæ homini loqui non liceret (*II Cor. xii, 2, 3, 4*), et tamen adhuc trepidans, dicebat: *Castigo corpus meum, et servituti subji- cio, ne forte aliis prædicans, ipse reprobis efficiar* (*I Cor. ix, 27*). Adhuc timet qui jam ad cælum ducitur, et jam timere non vult qui adhuc in terra conversatur? Perpende, dulcissima filia, quia mater negligentis solet esse securitas. SCS Habere ergo in hac vita non debes (c) securitatem, per quam negligens reddaris. Scriptum est enim: *Beatus vir qui semper est pavidus* (*Prov. xxviii, 14*). Et rursus scriptum est: *Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore* (*Psal. ii, 11*). In paucis ergo hujus vitæ tempore mentem vestram necesse est ut tremor

EPIST. XXIV [Al. 21. — (a) Omititur nostro per Gallias in omnibus pene Mss., legitur tamen in Vatic. A.

(b) Narbona, seu potius Narbo, antiqua Narbo Martius, olim Galliæ Narbonensis seu Braccatæ primaria. Nunc adhuc urbs ampla provinciæ Occitanicæ archiepiscopali titulo insignita. GUSSANV.

(c) De Christianis in Judæorum servitio detentis supra, lib. iii, epist. 38, et lib. iv, epist. 21.

(d) Id habent tantum Turon. S. Gal. et Colbert. vet. **EPIST. XXV** [Al. 22]. — (a) Cubicularius, Gallice *Camérier*, qui assidet cubiculo vel ad limina; aliquando videtur usurpari pro secretario secretorum, *Novel. 8, 24, 26, 27*; aut chartario. GUSSANV. In Vatic. B legitur, *Gregorius Theolistæ Patricius*. In Reg.,

Gregoriæ Bubalaræ Augustæ.

(b) Hic ut sæpe alias sensum usurpat non verba. Unde textus Zachariæ non convenit cum Vulgata, nec cum aliis versionibus. Vulgata et sancti Hieronymi ex Hebræo versio sic habent: *In die illa erit fons patens domui David et habitantibus Jerusalem in ablutionem peccatoris et menstruatæ*. Hebraica interlinearis: *in die illa erit vena patens domui David et habitatoribus Jerusalem in peccatum et in menstruum*. LXX Interpr.: *In die illa erit omnis locus apertus domui David et habitantibus Jerusalem in transmutationem et separationem*. Paulo aliter etiam Chaldaica, Syriaca et aliæ versiones, sed nihil ad rem nostram. GUSSANV.

(c) In Corb., Rhem. et Noron., *spem per quam*.

teneat, quatenus per securitatis gaudium sine fine postmodum exsultet. Omnipotens Deus sancti Spiritus sui gratia mentem vestram repleat, et post fletus, quos quotidie in oratione funditis, ad gaudia vos æterna perducatur (d). (Cf. *Joan. Diac. l. iv, n. 60.*)

EPISTOLA XXVI.

AD THEOCTISTAM PATRICIAM.

Gratulatur quod inter hominum tumultus studeat lectioni, atque ad æterna suspiret. Utrum eadem sint Augustus studia quærit. De compunctione duplici agit iusius. Theoctistam hortatur ut regionum puerorum institutioni studiose invigilet, mutuamque illis inspiret charitatem et mansuetudinem in subjectos. Pecuniæ, quam Theoctista miserat, dimidia parte captivos redemit; reliqua fovet moniales, quarum sanctitate servatam censei Romam. Mittit clavem a corpore sancti Petri, de qua miraculum narrat.

Gregorius (a) Theoctistæ patriciæ.

Quod in tanto tumultu causarum vestra excellentia posita sacri verbi ubertate plena est, atque ad æterna incessanter gaudia suspirat, magnas omnipotenti Deo gratias ago, quia hoc in vobis esse impletum video quod de electis patribus scriptum est: *Filii autem Israel ambulaverunt per siccum per medium mare (Exod. xv, 19).* At contra: *Ego veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me (Psal. lxxviii, 3).* Vos vero ad repromissionis patriam inter undas causarum secularium siccis, ut video, gressibus ambulatis. Agamus ergo gratias ei spiritui qui corda quæ implet levat, qui inter tumultus hominum (b) solitudinem in mente facit. In cuius præsentia (c) nullus locus compunctæ animæ non est secretus. Æternæ enim suavitatis odorem trahitis, atque ideo sponsum animæ ardentem amatis, ita ut cum cœlesti sponsa ei dicere possitis: *Traheme post te, (d) in odore unguentorum tuorum currinus (Cant. i, 3).* In epistolis autem excellentiæ vestræ hoc minus reperi, (e) quia mihi de serenissima domina indicare noluit quam studiosè legat, vel in lectione qualiter compungatur. Prodesse quippe ei multum debet vestra præsentia, ut inter causarum fluctus, quos assidue patitur, ex quibus, velit noluit, foras trahitur, semper ad amorem cœlestis patriæ interius revocetur; et hoc quoque investigare debetis, quoties ei pro sua anima lacrymæ dantur, utrum adhuc ex timore an jam ex amore compungatur.

Duo quippe sunt compunctionis genera, sicut scitis. Unum quod æternas pœnas metuit, aliud quod de cœlestibus præmiis suspirat, quia Deum sitiens

(d) In Vatic. B et C legitur hæc epist. scripta mense Junio, indict. 15. In Vatic. A, mense Julio.

Epist. XXVI [Al. 23]. — (a) In Excusiis, *Theoctistæ pariter et Andree*. In Reg. Cod., *Theoctistæ patriciæ et Andree*; consentiunt Vaticani A, B et C. Prætulimus inscriptionem aliorum Mss., scilicet Anglic., Norm., Corb., Rhem., Colb.

(b) In corb., Norm. et Vatic. A et C., *sollicitudinem*.

(c) In Vulgatis contra sancti Gregorii mentem, reluctantibusque Mss., *nullus locus... est secretus*, sublata negatione. In Vatic. D. legitur, *non est secretus*.

(d) Ita Mss. Norm., Corb., etc., non *in odorem*. Ita quoque scribebat Bernardus, serm. 21 in Cantica; idque a Mabillonio ibi observatum.

anima, prius timore compungitur, post amore. **ST 1** Ante enim semetipsam in lacrymis afficit, quia dum malorum suorum recollit, pro his perpeti supplicia æterna pertimescit. At vero cum longa mœroris anxietate fuerit formido consumpta, quædam jam de præsumptione veniæ (f) securitas nascitur, et in amore cœlestium gaudiorum animus inflammatur. Et qui prius flebat ne duceretur ad supplicium, postmodum flere amarissime incipit, quia differtur a regno. Contemplatur etenim mens qui sint illi angelorum chori, quæ ipsa societas beatorum spirituum, quæ visio internæ claritatis Dei; et amplius plangit quia a bonis perennibus deest quam flebat prius cum mala æterna metuebat; sicque fit ut perfecta compunctio formidinis trahat animum ad compunctionem dilectionis. Quod bene in sacra veracique historia figurata narratione describitur, quæ ait: *Axa filia Caleph sedens super asinam suspiravit. Cui dixit pater suus: Quid habes? At illa respondit: Da mihi benedictionem. Terram Australem et arentem dedisti mihi, junge et irriguam. Et dedit ei pater suus (g) irriguum superius, et irriguum inferius (Jos. xv, 18, 19).* Axa quippe quidem super asinam sedet, cum irrationabilibus carnis suæ motibus anima præsidet. Quæ suspirans a patre terram irriguam petit, quia a Creatore nostro cum magno desiderio quærenda est lacrymarum gratia. Sunt namque nonnulli qui jam in dono perceperunt libere pro justitia eloqui, oppressos tueri, indigentibus propria tribuere, ardorem fidei habere, sed adhuc gratiam lacrymarum non habent. Hi nimirum terram Australem et arentem habent, sed adhuc irrigua indigent, quia in bonis operibus positi, in quibus magni atque ferventes sunt, (h) oportet valde ut aut timore supplicii, aut amore regni cœlestis peccata, sine quibus vivere non possunt, quotidie plorent. Sed quia, ut dixi, duo sunt compunctionis genera, dedit ei pater suus irriguum superius, et irriguum inferius. Irriguum quippe superius accipit anima, cum se in lacrymis regni cœlestis desiderio affligit; irriguum vero inferius accipit, cum inferni supplicia flendo pertimescit. Et quidem prius inferius, et post irriguum superius datur. Sed quia compunctio amoris magna dignitate præeminet, necesse fuit ut prius irriguum superius, et post irriguum inferius diceretur. Vos ergo, quæ operante omnipotente Domino, utraque compunctionis genera experimento nostis, quantum per verba serenissimæ dominæ

(e) Gussanv., *quia nihil de... noluit, mendose*.

(f) Ne quis cavilletur in verbis hancque epistolam præcedenti suspicetur contrariam, ut præsumptionem certitudini opponit Gregorius, ita securitatem quamdam integræ securitati ac intrepidæ, quam priore epistola damnaverat.

(g) In Edit. *irriguum inferius, et irriguum superius*. Lectorem nostram esse optimam, Gregorium quæsit legisse hunc Josue textum, probant sequentia verba: *sed quia compunctio amoris magna dignitate præeminet, necesse fuit ut prius irriguum superius, et post irriguum inferius diceretur*.

(h) Excusi, *optant valde*. Multa alia emendavimus hac in epistola, ducibus Mss. Anglic., Norm., Vatic., Corb., etc., de quibus correctionibus non præmouimus, quia levioris sunt momenti,

vestræ prodestis quotidie sollicite perscrutari debetis. Peto autem ut parvulos dominos quos nutritis præcipue moribus instruere curetis, et gloriosos eunuchos qui eis deputati sunt admonere ut ea illis loqui debeant quæ eorum mentes in charitate circa se invicem et erga subjectos in mansuetudine compungant, ne si quid odii modo inter se conceperint, in aperto postea erumpat. Verba si quidem nutrientium aut lac erunt, si bona sunt, aut, venenum, si mala. Talia ergo nunc eis suggerant quæ postmodum ostendant quam bona fuerint quæ a nutritorum suorum ore suxerunt.

¶ Præterea triginta auri libras dilectus filius meus Sabinianus diaconus ab excellentia vestra transmissas in redemptionem captivorum dandas atque pauperibus erogandas detulit, de quibus gaudeo, sed mihi pertimesco, quia apud tremendum iudicem non solum de sancti Petri apostolorum principis substantia, sed etiam de vestris rebus rationem redditurus vado. Vobis autem omnipotens Deus pro terrenis cælestia, pro temporalibus æterna restituat. Indico vero quia ex Crotonensi civitate, quæ, super Adriaticum mare in terra Italiæ posita, transacto anno a Langobardis capta est, multi viri ac multæ mulieres nobiles in prædam ductæ sunt, et filii a parentibus, parentes a filiis, et conjuges a conjugibus divisi, ex quibus aliqui jam redempti sunt. Sed (i) quia gravia pretia eis dicunt, multi apud nefandissimos Langobardos hactenus remanserunt. Mox autem medietatem pecuniæ quam transmisistis, in eorum redemptionem transmisisti. De medietate vero anellis Dei, quas vos Græca lingua (k) monastrias dicitis, lectisternia emere disposui, quia in lectis suis gravi nuditate (l) in hujus hiemis vehementissimo frigore laborant, quæ in hac urbe multæ sunt. Nam juxta notitiam qua dispensantur tria millia reperiuntur. Et quidem de sancti Petri apostolorum principis rebus octoginta annuas libras accipiunt. Sed ad tantam multitudinem ista quid sunt, maxime in hac urbe, ubi omnia gravi pretio emuntur? Harum vero talis vita est, atque in tantum lacrymis et abstinentia districta, ut credamus quia si ipse non essent, nullus nostrum jam per tot annos in loco hoc subsistere inter Langobardorum gladios potuisset. (Cf. Joan. Diac. l. II, n. 27.)

Præterea benedictionem sancti Petri apostoli clavem a sacratissimo ejus corpore transmisi, de qua videlicet clavi hoc est gestum quod narro miraculum. Dum eam quidam Langobardus civitatem ingressus in Transpadanis partibus invenisset, quia sancti Petri clavis esset despiciens, sed pro eo quod eam auream vidit facere sibi ex illa aliquid aliud volens, eduxit cultellum ut eam incideret. Qui mox cultellum cum quo eam per partes mittere voluit, arreptus per spiritum, sibi in gutture defixit, eademque

A hora extinctus cecidit. Et dum illic rex Langobardorum Autharith atque alii multiejus homines adessent, et is qui se percusserat, seorsum mortuus, clavis vero hæc seorsum jaceret in terra, facius est omnibus vehementissimus timor, ut eandem clavem de terra levare nullus præsumeret. Tunc quidam Langobardus catholicus, qui sciebatur orationi et eleemosynis deditus, Minulfus nomine, vocatus est, atque ipse hanc levavit de terra. Autharith vero pro eodem miraculo aliam clavem auream fecit, atque cum ea pariter ad sanctæ memoriæ decessorem meum transmisit, indicans quale per eam miraculum contigisset, Ipsam ergo vestræ excellentiæ transmittere studui, per quam omnipotens Deus superbientem et perfidum hominem peremit, ut per eam vos qui eum timetis et diligitis, et præsentem salutem et æternam habere valeatis.

873 EPISTOLA XXVII.

AD ANASTASII EPISCOPUM.

Universalis vocabulum a Constantinopolitano episcopo usurpari, non magni interesse sentiebat cum imperatore Anastasio. Gregorius hocce vocabulo universam Ecclesiæ fidem corrumpi contendit.

Gregorius Anastasio episcopo Antiocheno.

Desideratam suavissimæ vestræ sanctitatis epistolam communi filio Sabiniano diacono deferente suscepit, in qua non linguæ, sed animæ verba profuebant. Et non mirum si bene loquitur qui perfecte vivit. Quia enim per magistrum spiritum in schola cordis (a) præcepta vitæ didicistis, terrena cuncta despiciere, ad cælestem patriam festinare, quantum vos in bono profecistis, tantum bona etiam de aliis sentitis. Dum vero in scriptis vestræ beatitudinis multa de me dici laudabilia audirem, intellexi studium, quia commemorare voluistis non quid sum, sed quid esse debeam. Illud vero quod me dicitis morum meorum debere reminisci, et maligno spiritui querenti animas cribrare pro nulla causa locum dare, ego quidem me semper malis moribus fuisse recolo, atque eosdem in me mores si possum vincere ac delere summopere festino. Si tamen, ut vos creditis, aliquid boni habui, in omnipotentis Dei adjutorio confido quia oblitus non sum. Sed sanctitas vestra, ut video, in præmissis verbis dulcedinis, et subsequenti hoc verbo epistolam suam api esse similem voluit, quæ mel simul et aculeum portat, ut me et melle satiaret, et aculeo pungeret. Sed inter hæc ego ad meditantem Salomonis vocem redeo: *Quia meliora sunt vulnera diligentis, quam inimici blandientis oscula* (Prov. xxvii, 6).

Quod vero dicitis pro nulla causa dare nos locum scandalo debere, hæc mihi et piissimus Dominus filius vester, pro cujus vita incessanter orandum est, jam sæpius scripsit; et quod ille ex potestate, scio quia hoc vos ex amore dicitis. Nec miratus sum vos in vestris epistolis imperialia verba posuisse, quia habent inter se maximam cognationem amor et po-

(i) Norm., Corb., Reg., Turon. et tres Vatic., *gratibus eos pretiis dicunt.*

(k) Vox Græca omnibus nota, idem quod Latine sanctimonialis. Dicuntur et Ascetis. GUSSANV.

(l) In tribus Vatic., Norm., Corb., *in hujus urbis vehementissimo.*

EPIST. XXVII [Al. 24]. — (a) Excusi, *per præcepta*

testas. Nam utraque (b) principaliter præsumunt, utraque per auctoritatem semper loquuntur.

Et quidem in suscipienda fratris et consacerdotis nostri Cyriaci synodica epistola dignum non fuit ut pro causa profani vocabuli moras facerem, ne unitatem sanctæ Ecclesiæ perturbarem; sed tamen de eodem superstitioso et superbo vocabulo eum admonere studui, dicens quia pacem nobiscum habere non posset, nisi elationem prædicti verbi corrigeret, quam primus apostata invenit. Vos tamen eandem causam nullam esse dicere non debetis, quia si hanc æquanimiter portamus, universæ Ecclesiæ fidem corrumpimus. Scitis enim quanti non solum hæretici, sed etiam hæresiarchæ de Constantinopolitana Ecclesia sunt egressi. Et ut de honoris vestri injuria taceam, si unus episcopus vocatur universalis, universæ Ecclesia corrui, si unus universus cadit. Sed absit hæc stultitia, absit hæc levitas ab auribus meis. **874** In omnipotente autem Domino confido, quia quod promisit citius impleturus est: *Omnis qui se exallat humiliabitur* (Luc. xiv, 18, 11).

Hæc occupatus in multis ad epistolarum vestrarum dicta in brevitate respondi; nam quæ modo loqui per scripta non debeo, in animo signata manent. Peto ut me beatitudo vestra in suis sanctis orationibus semper ad memoriam reducat, quatenus a malis me temporalibus et æternis vestræ intercessionibus eripiant. Pro serenissimo autem domino imperatore studiose et ferventer orate, quia valde est ejus vita mundo necessaria. Cesso autem amplius dicere, quia et vos non dubito scire.

EPISTOLA XXVIII.

AD THEODORUM MEDICUM

Missas in captivos et pauperes eleemosynas laudat. Clavem a corpore sancti Petri vicissim mittit.

Gregorius Theodoro medico Constantinopolitano.

Dilectissimus filius meus Sabinianus diaconus ad me reversus nulla mihi gloriæ vestræ scripta detulit, sed ea quæ transmissa sunt captivis et pauperibus deportavit, unde et intellexi causam. Ideo enim homini loqui per epistolas noluitis, quia omnipotenti Deo verbum in bona operatione fecerat. Habet enim hæc eadem vestra operatio vocem propriam, quæ (a) ad aures Dei secreta clamat, sicut scriptum est: *Absconde eleemosynam in sinu pauperis, et hæc (b) pro te exorabit* (Eccli. xxix, 15). Et quidem mihi, fateor, triste est aliena expendere, et super eas quas de substantia ecclesiastica habeo adhuc etiam de rebus suavissimi filii mei domni Theodori rationes ponere.

(b) Turon., Norm., Corb., Vatic., etc. ita habent, consentiuntque vet. Ed. At in recent. legitur principaliter præsumunt.

Et 157. XXVIII [Al. 25]. — (a) Editi, ad aures Dei secreta.

(b) Excusi, orabit. quod minus est quam exorabit.

Epist. XXIX [Al. 26]. — (a) In Vulgatis additur *Scholustiro*, quod minime legitur in Vatic. Anglic., Corb. Colbert., e c.

(b) Hæc epistola Andreæ a fluctibus mundanis ad quietis Christianæ litus revocat. Id ipsum fere reperio apud sanctum Augustinum, lib. de catechizand. Rudibus, cap. 16: *Nam in hac vita homines magnis*

Vestræ tamen benignitati congaudeo, quia sollicito attenditis, atque custoditis hoc quod Veritas dicit: *Date eleemosynam, et ecce omnia mundi sunt vobis* (Luc. xi, 41). Et hoc quod scriptum est: *sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum* (Eccli. iii, 33). Paulus quoque apostolus ait: *Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia vestræ sit inopiæ supplementum* (II Cor. viii, 14). Tobias filium admonet, dicens: *Si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si autem parum, etiam de exiguo libenter impertire* (Tob. iv, 9). Vos itaque hæc omnia præcepta servatis; sed pro nobis ut oratis petimus, ne laborum vestrorum fructus indiscrete et non sicut necesse est dispensemus, ne unde vos peccata minuitis, nos inde cumulemus. Omnipotens autem Deus sua vos protectione custodiat, sicque vobis in terreno palatio humanam gratiam tribuat, ut post longa vos tempora ad cælestis palatii gaudia æterna perducatur.

Benedictionem vero sancti Petri apostolorum principis, quem multum diligitis, clavem a sacratissimo ejus corpore vobis transmisimus, in qua ferrum de catenis ejus clausum est, ut quod illius collum ligavit ad martyrium, vestrum ab omnibus peccatis solvat.

875 EPISTOLA XXIX.

AD ANDREAM.

Contemnendas sæculi dignitates, ut cælestibus licent studiis vacare.

Gregorius (a) Andreæ.

Magnitudinis vestræ scripta suscipiens, cognita salute vestra, gavisus sum, et de benignitate piissime domnæ, quæ erga vos etiam gratiam ostendere dignata est, valde lætatus. Et quod domna Constantina, clarissima puella, priusquam nuptias faceret, ab hujus mundi illecebris est erepta, vehementer exulto. Illud autem quod vos in militiam sponsi ejus intrasse dixistis, et quod serenissimo domno imperatori commendari voluistis, ut vobis aliqua injungat, ubi vos utiles esse existimat, mentem meam non modico mœrore tetigit, quia ego bonitatem morum vestrorum in aliud tendere semper existimavi. (b) Multos autem novi qui in servitio reipublicæ positi vehementer affliguntur, quia eis non licet vacare et peccata sua plangere; et vos (c) quare, nescio, implicari desideratis? Curenim, magnifice filii, non consideras quia mundus in fine est? Omnia urgentur quotidie, ad reddendas rationes æterno et tremendo judicii ducimur. Qui ergo aliud nisi de adventu illius cogitare debemus? Vita enim nostra naviganti est similis: (d) is namque qui navigat

laboribus requiem quærunt et securitatem, sed pravis cupiditatibus non inveniunt; volunt enim requiescere in rebus inquietis, et non permanentibus, etc. Pergat lector ad finem usque capituli. Gossanv.

(c) In Vulgatis, quare nescio occupari.

(d) Ita melius Mss. Vatic., Norm., Anglic., Reg., Corb., etc., quam Excusi, ubi legitur, *is namque qui navigat stat, sedet, jacet, vadit*. Sensus hic est: Qui navigat, sive stet, sive sedeat, sive jaceat, semper vadit, et ad portum properat, navi qua vehitur ventis abrepta. Quæ subjiciuntur, *ita ergo et nos sumus, etc.*, mentem piissimi doctoris satis ostendunt.

stet, sedeat, jaceat. Vadit, quia impulsu navis ducitur. Ita ergo et nos sumus, qui sive vigilantes, sive dormientes, sive tacentes, sive loquentes, sive ambulantes, sive volentes, sive nolentes, per momenta temporum quotidie ad finem tendimus. Cum igitur finis nostri dies advenerit, ubi nobis erit omne quod modo cum tanta cura quæritur et cum sollicitudine congregatur? Non ergo honor, non divitiæ quærendæ sunt, quæ dimittuntur. Sed si bona quærimus, illa diligamus quæ sine fine habebimus. Si autem mala pertimescimus, illa timeamus quæ a reprobis sine fine tolerantur.

Hoc ipsum vero esse in obsequio piissimi principis, quanta est mentis occupatio in appetitu terrenæ gratiæ, et quantus est timor ne hæc eadem gratia perdat, si adeptus fuerit? Pende ergo quæ pœna sit, aut prosperitatis desiderio fatigari, aut adversitatis timore pavescere. Unde magis suadeo ut magnitudo vestra in suo proposito quondam, in paucis tempore delectabili (e) receptaculo peregrinationis vivere studeat, et quietam ac tranquillam vitam ducere, sacris lectionibus vacare, cœlestia verba meditari, in æternitatis amore se accendere, de terrenis rebus secundum vires bona opera agere, et regnum perpetuum in 376 eorum remuneratione sperare. Sic autem vivere, jam in æternitatis vita partem habere est.

Hæc, magnifice fili, loquor, quia multum te diligo. Et quia in procellas (f) et fluctus tendis, verborum meorum funibus te ad littus revoco; et si trahentem sequi volueris, quæ pericula evaseris, quæ gaudia inveneris, in ipso quietis tuæ littore positus agnosces.

Præterea gratias ago quia me de duabus personis quæ (g) cum glorioso Calicino venerunt cautum reddere studuistis quamvis personæ ejus quam prius magnitudo vestra nominavit, jam in malis non modicum experimentum tenemus. Sed quia mala sunt tempora, omnia cum gemitu portamus. Omnipotens autem Deus sua vos protectione custodiat, detque vobis et hic bene agere, et apud se in perpetuum (h) in æterna gloria gaudere.

EPISTOLA XXX.

AD NARSAM RELIGIOSUM.

Afflictum consolatur. A Christiano adversa non recusanda ostendit. Cur monasteriorum incolis, aliisve Constantinopoli degentibus non scribat. Gaudet de Erychiæ transitu. Domnæ Dominicæ quid agendum. Mittit munuscula. Anatolium commendat.

Gregorius Narsæ religioso.

Cum Romanum defensionem ad urbem regiam mitterem, diu scripta vestra (a) requisivit, sed inveniri minime potuerunt: postmodum vero inter multas aliorum epistolas sunt inventa, in quibus mihi dulcedo vestra suas afflictiones et tribulationes spiritus

A indicat, et adversitates malorum hominum manifestat. Sed, rogo, in his omnibus revoca ad mentem hoc quod et credo, quia nunquam oblivisceris: *Quia omnes qui pie volunt vivere in Christo persecutionem patiuntur* (II Tim. III, 12). Quam re ego fidenter dico quia minus pie vivis, si minus persecutionem pertuleris. Idem quoque doctor gentium quid aliud discipulis dicat audiamus: *Ipsi scitis, fratres, nostrum introitum ad vos, quia non inanis fuit, sed ante passus et contumelias affecti* (I Thess. II, 1). Ecce, dulcissime fili, prædicator sanctus ingressum suum vacuum fuisse perhibuit, si contumelias non pertulisset; et tua charitas (b) dicere bona vult, sed mala perpeti recusat. Unde necesse est ut (c) inter adversa se strictius accingat, ut desiderium ad amorem Dei atque studium (d) bonæ operationis ipsa plus adversitas augeat. Sic semina messium gelu cooperta fertillius germinant, sic ignis flatu premitur ut crescat. Scio quidem quia ex tot malarum linguarum sermonibus perversis tempestatem validam pateris, in mente contradictionum fluctus sustines. Sed redeat ad animum quod per Psalmistam Dominus dicit: *Exaudi te 377 in abscondito tempestatis, probavi te ad aquas contradictionis* (Psal. LXXX, 8). Si enim inter contradicentes ea quæ Dei sunt egeris, tunc verus operator probaris.

Dulcissima autem vestra charitas mihi scripsit, ut monasteriis quæ per orationes et magisterium vestrum a filio nostro domno Paulo instituta sunt, aliquid admonendo scriberem. (e) Sed si Dei sunt vasa, scio quia per compunctionis gratiam fontem sapientiæ intus habent, et mæ siccitatis guttas parvulas suscipere non debent. Perfecta vero vestra sapientia recolit quia in paradiso pluvia non fuit, sed fons ascendebat de medio paradisi, qui irrigaret faciem terræ. Illæ ergo animæ quæ per compunctionis gratiam fontem in semetipsis habent, de aliena lingua pluviam necessariam non habent.

Per scripta autem vestra mihi transitum domnæ Erychiæ nuntiastis; et magna exultatione gavisus sum, quia illa bona anima feliciter ad suam patriam pervenit, quæ in patria laborabat aliena. Gloriosas autem filias meas domnam Dominicam, et domnam Eudochiam mea vice salutate. Sed quia prædictam domnam Dominicam jam diu est quod audio præpositam factam, in hoc circa eam vestra charitas vigilet, ut quia jam servire in labore terreni palatii non D compellitur, omnes mundi hujus strepitus perfecte fugiat, totam se Deo conferat, nihil de se extra se relinquat; sed et quantas valet animas in Creatoris sui servitium colligat, ut earum mentes per verbum ejus gratiam compunctionis accipiant, et tanto celerius ipsa ab omnibus peccatis suis absoluta sit, quanto per ejus

(e) Norm., Reg., Corb. et tres Vatic., *acceptaculo*.

(f) Editi, et *fluctus cordis tendis*.

(g) In tribus Vatic. et Reg., *Gallinico*. In editis *Gallitio*. Fortasse Callinicus est quem Italiæ exarchum fuisse dicimus ex epist. nona lib. IX, indict. II, et ex aliis plurimis monumentis; verum nomina in Mss. varie torquentur; idemque potuit scribi *Callinicus* et *Gallinicus*, per levem transpositionem.

(h) Vulgati, in *æterna vita*.

Epist. XXX [Al. 27]. — (a) Ita Mss. Vatic., Norm., Corb., etc., ubi Editi habent, *requisivi*.

(b) Al., *dici bona*, ut legitur in Norm., Corb., Vat. D, etc.

(c) Vatic. A, *inter adversarius se strictius*.

(d) Turon., Reg. et tres Vatic., *bonæ admonitionis*.

(e) In Aud., Pratell., Reg. et tribus Vatic., *sed si de via sunt*. In Vatic. B, *sed si de via sunt Dei*.

vitam et linguam etiam aliarum animæ peccatorum suorum nexibus eruperint. Quia autem nemo hominum in hoc mundo sine peccato est, et quid est aliud peccare nisi a Deo fugere? fiducialiter dico etiam eandem filiam meam peccata aliqua habere. Ut ergo dominæ suæ, id est æternæ sapientiæ perfectè satisfaciatur, quæ sola fugit, cum multis redeat. Aversionis enim suæ culpa nulli imputabitur, quæ revertens lucrum reportat.

Domnum autem Alexandrum et domnum Theodorum mea per vos peto vice salutari. Quod vero scribitis, ut excellentissimæ filię meæ (f) domnæ Gurdie, et sanctissimæ filię ejus domnæ (g) Theoctistæ, et magnificis earum hominibus domno Marino, et domno Christodoro scribere debeam, eosque aliquid de anima sua admonere, bene scit dulcissima vestra magnitudo quia hodie in Constantinopolitana civitate (h) qui de Latino in Græcum (i) diciata bene transferant non sunt. Dum enim verba custodiunt, et sensus minime attendunt, nec verba intelligi faciunt, et sensus frangunt. Pro qua re prædictæ filię meæ domnæ Gurdie breviter scripsi, nam cæteris tacui. Duas autem (k) camisias, et quatuor (l) oraria vobis transmissi, quæ prædictis viris ex benedictione sancti Petri peto humiliter offerri. Præterea quidam moriens unum mihi puerulum dimisit: de cujus anima cogitans, eum dulcedini vestræ transmissi, ut in ejus vivat in hac terra servitio per quem ad libertatem cæli valeat pervenire. Dilectissimum autem filium meum Anatolium diaconum, quem ad faciendâ responsa Ecclesiæ in urbem regiam transmissi, peto ut frequenter dulcissima vestra charitas visitet, ut post labores quos in causis sæcularibus patitur, in verbo Dei vobiscum requiem inveniat, et quasi quodam candido linteo ejusdem laboris terreni sudorem detergat. Quem personis omnibus quæ vobis notæ sunt commendate, quamvis scio quia si perfecte cognoscitur, commendatione non eget. Vos autem quantum sanctum Petrum apostolum, quantum me diligitis, in ipso monstrate. Omnipotens autem Deus dulcissimam mihi charitatem vestram

(f) Mauricius imperator sororem habuit nomine Gurdiam sive Gordiam, quæ ex Simocatta, lib. viii, c. 13, Philippo duci Orientis nuptui data est, post Mauricii necem a Phoca Chrysopolim relegato. Num eadem sit Gurdia quæ Marino primum, deinde Philippo nupsit, inquirant alii.

(g) Theoctista hæc alia a Theoctista sorore Mauricii imper. Nam quæ hic commemoratur filia fuit Gurdie; Theoctista vero Mauricii soror, ad quam epistola 26 libri hujus, et quinta libri primi matrem habuit Joannam. Vide Moschum, cap. 128.

(h) In recent., qui de Græco in Latinum, et de Latino in Græcum.

(i) De interpretibus et translatione vide Lipsium, Centuria 1, epistola 72: *Vellem plus aliquid tibi prmitteres, nec vestigia usquequaque sermonis Latini premeres pede tam certo; arctu per hanc curam versio, astricta, tenuis, sæpe obscura. Est suus vilelivel cuique linguæ genius, quem non avellas, nec temere migrare juseris in corpus alienum. Quam multa, etc.* Studiosus totam perlegat epistolam, ut noverit esse in versionibus exorbitandum, et hoc esse rectam in vertendo viam tenere, viam non tenere. GUSSANV.

A ab interioribus hostibus exterioribusque custodiat; et quando ei placuerit, ad cælestia vos regna perducat. (Vide l. 1, ep. 6.)

EPISTOLA XXXI.

AD CYRIACUM EPISCOPUM.

De submovendo profano vocabulo, ut pax Ecclesiæ conservetur, et scandala multorum auferantur.

Gregorius Cyriaco episcopo Constantinopolitano.

Scripta beatitudinis vestræ suscepimus, quæ nobis (a) non linguæ, sed animæ verba loquebantur. Aperiebant etenim mentem, quæ tamen mihi clausa non erat, quia per memetipsum suavitatis ipsius experimentum tenebam. Unde omnipotenti Deo incessanter gratias refero, quia si erga nos in corde vestro virtutum mater charitas permanet, bonorum operum ramos nunquam amittitis, qui ipsam bonitatis radicem tenetis. Oportet ergo ut mihi atque omnibus fratribus vestris ejusdem charitatis pulchritudinem in hoc primum opere monstretis, ut verbum superbiæ, per quod grave scandalum in Ecclesiis generatur, auferre festinetis, hoc modis omnibus implentes quod scriptum est: *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis* (Ephes. iv, 3). Et rursus: *Nullam occasionem dare adversario maledicti gratia* (I Tim. v, 14). Tunc enim ostensa charitas vera est, si (b) per typum superbiæ inter nos schisma non fuerit. Ego enim Jesum testem invoco in anima mea, quia a summo S79 usque ad ultimum nulli hominum dare scandali occasionem volo. Omnes magnos esse et honorabiles cupio, quorum tamen honor honor omnipotentis Dei non detrahat. Nam quisquis se contra Deum honorari appetit, mihi honorabilis non est. Sed ut cognoscatis quam erga vestram beatitudinem habeam voluntatem, dilectissimum filium meum Anatolium diaconum ad piissimorum dominorum vestigia transmissi, qui eorum pietati ac vestræ fraternitati satisfaciatur, quia nulli in hac causa nocere appeto, sed humilitatem Deo placitam, et sanctæ Ecclesiæ concordiam custodire. Et quia hostis omnipotentis Dei Antichristus juxta est, studiosè cupio ne proprium quid inveniat non

(k) Græci recentiores hanc vocem usurpant pro veste, ὁ ἐπὶ χαμάτων χιτῶν. Codinus de Lectoribus loquens: *Μετὰ τῶν ἱματίων καὶ ἐπιβριπταρίων αὐτῶν φοροῦντες καὶ χαμῖσα ἐπάνω τῶν ἱματίων.* Et *libi de Psaltis: Εἰσέρχονται καὶ οἱ ψάλται μετὰ τῶν ἐπιβριπταρίων καὶ χαμῖσων αὐτῶν,* etc. In dialogis sancti Gregorii legitur *ὑποχαμῖσιον*, pro tunica interiori. Victor Uticensis, de persecutione Vandalica, camisias memorat. GUSSANV. Vide card. Bona, de Rebus liturgicis, lib. 1, c. 24, § 4.

(l) Orarium hic sudarium est seu linteum quo facies abstergitur. Longum erat magis quam latum, in star fasciæ. Ex hac autem forma oblonga translatum hoc vocabulum in Ecclesiam et sacræ stolæ tributum vocatur card. Bona, lib. 1, de Rebus liturgicis, c. 24, § 6, ubi de orario plura. De ipso ut stolam significat vide notam 755, ad Librum Sacram.

EPIST. XXXI [Al. 28]. — (a) Idem, epist. 24, nunc 25, lib. 1. GUSSANV.

(b) In Norm., et aliis, *per typhum*. De hac voce lib. xxiii, Moral., num. 25.

solum in moribus, sed etiam in vocabulo sacerdotum, A
Ea ergo quæ novo modo introducta sunt ipso ordi-
ne quo illata sunt auferantur, et pax nobis illibata
in Domino permanebit. Nam quæ erit inter nos dul-
cedo, quæ charitas, si nosmetipsos voce refovemus,
et rebus pungimur? Hoc ergo vestra sanctitas agat
ut bona quæ dicitis nos in cordis medulla sentiamus
quatenus dum in unanimitate corda fuerint sacer-
dotum, pro piissimorum dominorum vita deprecantes,
tanto citius exaudiri mereamur, quanto et ora-
tiones vestras ante Dei oculos pax illuminat, et dis-
cordiæ macula non obscurat.

EPISTOLA XXXII.

AD ANASTASIUM PRESBYTERUM.

*De contentione tollenda quæ inter patrem monasterii,
quod Neus dicitur, et Jerosolymorum episcopum B
exorta erat.*

Gregorius (a) Anastasio presbytero.

Quia bonus homo de bono thesauro cordis sui bona proferat (*Matth. xii, 35; Luc, vi, 45*), hoc tua charitas et (b) semper vivendo, et modo mihi in epistola sua loquendo monstravit; in qua inveni duos quosdam de virtutibus litigantes, te videlicet pro charitate, atque alium pro timore et humilitate contendere. Et quamvis in multis occupatus, quamvis Græcæ linguæ nescius, in contentione tamen vestra iudex resedi; sed, requisita veritate, in meo iudicio contradictorem tuum ipse vicisti per apostolicam sententiam, quam vobis contententibus protuli: *Quia timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. Quoniam timor pœnam habet; qui autem timet, non est perfectus in charitate.* Tua itaque fraternitas quantum in charitate perfecta sit scio. Et quia omnipotentem Deum multum diligit, oportet ut de proximo multum præsumat. Non enim loca vel ordines Creatori nostro nos proximos faciunt, sed ei nos aut merita bona jungunt, aut mala dijungunt. Quia ergo adhuc incertum est quis interior qualis sit, cur non audebas scribere, dum inter me et te quis sit superior ignores? Et quidem bene te vivere scio, me autem multis oneratum peccatis novi. Sed etsi ipse peccator es, me tamen multo melior, quia tu tua tantummodo, ego vero et eorum qui mihi commisi sunt peccata porto. In hoc ergo te altum, in hoc te magnum aspicio, **SSO** quia ante humanos oculos in magno atque in alto loco minime profecti; in D
quo sæpe dum exterius ab hominibus honor tribui-

tur, ad ima animus mergitur, quia oculis discernentibus gravatur. Tibi autem omnipotens Deus juxta hoc quod scriptum est: *Ascensus in corde disposuit. in convalle lacrymarum (Psal. lxxxiii, 6)*. Multo autem me altior, multo sublimior videri poteris, si neque ducatum monasterii, quod Neus dicitur, suscepisses, quia in eodem monasterio, sicut audio, monachorum quidem species tenetur, multa vero sub sanctitatis habitu sæcularia aguntur. Sed etiam ad hoc te existimabo cœlesti gratia pervenisse, si ea quæ in loco illo omnipotenti Deo displicent te fuerint duce correcta.

Sed quia inter patrem ejusdem monasterii, et pastorem Jerosolymorum Ecclesiæ semper esse jurgia consueverunt, credo quod omnipotens Deus idcirco dilectionem tuam et sanctissimum fratrem et consacerdotem meum Amos esse uno tempore Jerosolymis voluit, ut ea quæ prædixi jurgia tollerentur. Nunc ergo ostendite quantum vos prius amastis. Scio quia utrique abstinentes, utrique docti, utrique humiles estis; unde necesse est ut Salvatoris nostri gloria juxta vocem Psalmi in tympano et choro laudetur (*Psal. cl, 4*). (c) In tympano etenim sonus ex pelle sicca est, in choro vero vocum concordia. Quid igitur per tympanum nisi abstinentia, quid per chorum nisi unanimitas designatur? Quia ergo per abstinentiam Dominum laudatis in tympano, peto per unanimitatem laudetis in choro. Per semetipsam quoque Veritas dicit: *Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos (Marc. ix, 49)*. Quid per sal nisi sapientia designatur, Paulo attestante qui ait: *Sermo vester in gratia semper sale sit conditus (Coloss. iv, 6)*. Quia ergo per doctrinam verbi cœlestis sal habere vos novimus, restat ut per charitatis gratiam etiam inter vos pacem toto corde teneatis. Hæc, charissime frater, dico, quia utrosque vos multum diligo, atque omnino pertimesco ne orationum vestrarum sacrificia ex aliqua inter vos disensione maculentur.

Benedictionem vero quam et prius per Exhilaratum (d) Secundicerium, et postmodum per Sabinianum diaconum transmisistis, cum gratiarum actione suscepi, quia de sancto loco decuit vos sancta transmittere, et cui assidue ministratis, ex vestro ipso munere demonstrare. Omnipotens Deus sua vos dextera protegat, atque a malis omnibus servet illæsos. (*Cf. Joan. Diac. i, iv, n. 61.*)

Epist. XXXII [Al. 29]. — (a) In Edit. Guss., *Athanasio*, reluctantis Mss. et aliis super. Excusis. Felicit Gussanvillæ quod in Vulgatis legitur, *presbytero Isauriæ* Nempæ non dubitavit quin is esset Athanasius, Isauriæ presbyter, ad quem exstat epist. 67, lib. vi. At ille in Mss. constanter appellatur *Athanasius*, eratque Isauriæ presbyter; iste vero de quo nunc agimus miro Mss. consensu appellatur *Anastasius*; et quidem Ecclesiæ Jerosolymitanæ potius presbyter quam Isauriæ censendus videtur.

(b) Recent. Ed., *spiritualiter vivendo*, contra Mss. *idem*, et sancti Scriptoris scopum, qui opponit *semper et modo*; piam vitam qua semper loquebatur

Anastasius, et epistolam qua nuper Gregorium allocutus fuerat.

(c) Prævit sanctus Augustinus in Psalm. lxxvii; *Tympana fiunt ex corio siccato et extento*. Et in Psalm. cxlix: *In tympano corium extenditur, in psalterio chordæ extenduntur in utroque organo caro crucifigitur*. Et infra: *Extendatur in ligno et sicretur concupiscentiæ carnis; nervi quanto plus fuerint extenti, tanto acutius sonant*, etc. GUSSANV.

(d) Supra diximus de primicerio, scilicet, I., III epist. 22, nota b. Alii dicunt secundocerium. Occurrit ea vox in Codino pluries, et in notitia imperii. GUSSANV.

EPISTOLA XXXIII.

AD MAURICIUM AUGUSTEM.

Contendit se temere indiscretum nominatum fuisse, quod Cyriacum episcopum Constantinopolitanam, qui universalem se nominat, reprehenderit.

Gregorius Mauricio Augusto.

Dominorum pietas provida, ne quid fortasse ecandali in unitate sanctæ Ecclesiæ ex sacerdotum dissensione generari potuisset, semel achis **SS** me admonere dignata est ut responsales fratris et consacerdotis mei Cyriaci benigne susciperem eosque ad remeandam citius relaxarem. Et licet, piissime domine, apte et provide cuncta præcipiatis, ego tamen invenio quia eorum iudicio indiscretus esse ex hac tali admonitione reprehendor. Nunquid nam si ex superbo ac profano vocabulo meus non in modico est animus vulneratus, tantæ indiscretionis esse potui ut nescirem (a) quid unitati fidei, quid concordie ecclesiasticæ deberem, et fratris mei responsales et synodicam epistolam suscipere cujuscumque causæ amaritudine interveniente recusarem? Absit hoc. Nimis mihi fuerat desipuisse sic sapere. Aliud namque est quod conservandæ unitati fidei, atque aliud quod debemus compescendæ elationi. Distinguenda ergo erant tempora, ne prædicti fratris mei ex quolibet articulo (b) novitas turbaretur. Unde et responsales ejus cum magno affectu suscepi. Quidquid debui charitatis exhibui, meliusque eos quam consuetudo prisca fuerat honoravi, et mecum feci eos sacra missarum solemnitas celebrare, quia sicut meus diaconus ad exhibenda sancta mysteria illi non debet ministrare, qui elationis culpam aut commisit, aut commissam ab aliis ipse non corrigi, ita ministri illius in celebratione missarum mihi adesse debuerunt, qui, custodiendo Deo, in superbiæ errorem non cecidi. Eundem vero fratrem et coepiscopum meum studiose admonere curavi, ut si habere pacem omnium concordiamque desiderat, ad stulti vocabuli se appellatione compescat. De qua re mihi in suis jussionibus dominorum pietas præcepit, dicens, ut pro appellatione frivoli nominis inter nos scandalum generari non debeat. Sed rogo ut imperialis pietas penset quia aliasunt frivola valde innoxia, atque alia vehementer nociva. Nunquid non cum se Antichristus veniens Deum dixerit, frivolum valde erit, sed tamen nimis perniciosum? Si quantitatem sermonis attendimus, quæ sunt syllabæ; si vero pondus iniquitatis, universa D

EPIST. XXXIII [Al. 19]. — (a) In Vatic. B. *quid universitati fidei*. Hæc epistola et sequens omittuntur in Vatic. C, exstant in omnibus nostris.

(b) Ita vet. Editio et Mss. pene omnes. Novitas autem hic dicitur propter recens factam Cyriaci provectionem ad episcopatum. In recent. Ed., pro *novitas*, legitur *charitas*.

(c) Vatic. A, et omnes Vatic., *per elationem frivoli nominis*.

A videri vult super omnes homines ita quisquis iste est, qui solus sacerdos appellari appetit, super reliquos sacerdotes se extollit. Sed quoniam Veritas dicit: *Omnis qui se exaltat humiliabitur* (Luc. xiv. 11; xviii, 14), scio quia quælibet elatio tantocius rumpitur, quanto amplius inflatur. Illis ergo pietas vestra præcipiat ne quod (c) per appellationem frivoli nominis scandalum riguant, qui in superbiæ (d) typum ceciderunt. Nam peccator ego, qui auctore Deo humilitatem teneo, admonendus ad humilitatem non sum. Omnipotens autem Deus serenissimi nostri vitam et ad pacem sanctæ Ecclesiæ et ad utilitatem reipublicæ Romanæ per **SS** tempora longa custodiat. Certi etenim sumus quia si vos vivitis, qui cæli Dominum timetis, nulla contra veritatem superba prævalere permittetis.

EPISTOLA XXXIV.

AD EULOGIUM EPISCOPUM.

Romæ susceptos et ad communionem admissos Cyriaci responsales; suum vero Diaconum Cyriaco, intolerabilis superbiæ reo, communicare non debuisse. Orthodoxam quidem ejus synodicam; sed in ea damnari Eudoxium quemdam, hactenus, ut ipse putat, indamnatum. Isurix monachos, sub Joanne Cyriaci decessore, de hæresi inique damnatos ostendit.

Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino, et Anastasio episcopo Antiocheno (a).

Charitas qua vobis valde constrictus sum tacere me minime permittit, ut sanctitas vestra quæcumque apud nos aguntur agnoscat, et, falsis rumoribus non decepta, suæ justitiæ atque rectitudinis viam, sicut C perfecte cœpit, perfectius teneat. Responsales quidem fratris et consacerdotis nostri Cyriaci venientes, ejus ad me synodicam detulerunt epistolam. Et quidem inter nos et ipsum, sicut vestra beatitudo novit, propter appellationem profani nominis est gravis discordia, sed in causa fidei transmissos responsales ejus existimavi esse suscipiendos, ne culpa elationis quæ in Constantinopolitana Ecclesia pene contra omnes sacerdotes exorta est, dissensionem fidei et rixam ecclesiasticæ faceret unitati. Eisdem vero responsales, quia hoc omnino humiliter precabantur, missarum solemnitas (b) mecum celebrare feci, quia sicut et serenissimo domno imperatori intimare studui, responsales fratris et consacerdotis nostri Cyriaci mihi communicare debuerunt, quia auctore Deo in elationis errorem non cecidi. Meus vero diaconus cum prædicto fratre nostro Cyriaco missarum solemnitas celebrare non debet, quia per profanum vocabulum culpam superbiæ aut commisit, aut sequitur; ne si, quod absit, (c) procedit ei in tali elatione posito, vanitatem stulti nominis confirmare videat-

(d) Aliter *typhum*, de qua voce supra dictum ad epist. 31.

EPIST. XXXIV [Al. 31]. — (a) In Norm., Corb., Reg. et aliis, additur *a paribus*.

(b) Abest *mecum* a Corb. Vatic. D, et Norm. pene omnibus.

(c) De hujus verbi sensu jam alibi diximus. Consule notam 471, ad lib. Sacram.

mur. Eundem vero fratrem admonere studui, ut sese a tali elatione corrigat, quia si hanc non correxerit, pacem nobiscum nullo modo habebit.

Præterea idem frater noster omnia in suis synodicalibus catholicæ, Deo auctore, locutus est. Quemdam vero (d) Eudoxium damnavit, quem neque in synodis damnatum invenimus, neque a decessoribus ejus in suis synodicalibus reprobatum. Et canones quidem Constantinopolitani concilii Eudoxianos damnant; sed quis fuerit eorum auctor Eudoxius, minime dicunt. Romana autem Ecclesia eosdem canones vel gesta synodi illius hactenus non habet, nec (e) accepit; in hoc autem eandem synodum accepit, quod est per eam contra Macedonium delinitum. Reliquas vero §§ hæreses quæ illic memoratæ sunt, ab aliis jam Patribus damnatas reprobat. (f) De Eudoxianis vero nihil hactenus agnovit. In historia autem Sozomeni de quodam Eudoxio qui Constantinopolitanæ Ecclesiæ episcopatum arripuisse dicitur, aliqua narrantur. Sed ipsam quoque historiam sedes apostolica suscipere recusat, quoniam multa mentitur, et Theodorum Mopsuestiæ nimium laudat, atque usque ad diem obitus sui magnum doctorem Ecclesiæ fuisse perhibet. Restat ergo ut si quis illam historiam recipit, synodo quæ piæ memoriæ Justiniani temporibus de tribus capitulis facta esse contradicat. Qui vero hic contradicere non valet, illam historiam necesse est utrepellat. In Latina vero lingua de hoc Eudoxio nunc usque, neque in Philastro, neque in beato Augustino, qui multa de hæresibus conscripserunt, neque in aliis Patribus aliquid invenimus. Caritas igitur vestra si quis apud Græcos probatorum Patrum de eo sermonem fecit, suis mihi epistolis (g) innotescat.

Præterea ante triennium, cogente causa monachorum Iauriæ, qui hæretici accusabantur, satisfaciens mihi quondam frater et consacerdos meus dominus Joannes litteras misit, quibus nitebatur ostendere eos Ephesinæ synodi definitionibus contradixisse; et velut ex eadem synodo certa nobis quibus ipsi obsisterent (h) capitula destinavit. Inter alia autem scriptum illi continebatur de Adæ anima, quia in peccato mortua non fuerit, eo quod diabolus in cor hominis non ingrediatur; etsi quis hoc dixisset, anathema esset. Quæ cum mihi relecta fuissent, valde contristatus sum. Si enim Adæ, qui primus peccavit, anima in peccato mortua non est, quomodo de ligno vetito ei

(d) De eo supra, epist. 4, ad Cyriacum.

(e) Constantinopolitanos canones ad disciplinam spectantes et præsertim tertium non acceperat Romana Ecclesia, quod illo canonem Nicænum 6 violari censeret. Eadem de causa Chalcedonenses canones impugnaverat Leo I, quod nempe octo et viginti primarum sedium termini a Nicænis Patribus constituti convellerentur. Vide epist. illius 78, 79, 80, *Elit. Quæmel.*

(f) Mirum sane quandoquidem, præter Sozomenum, Socrates ac Theodoretus, qui ab Eusebio Græcam historiam scripserunt, Eudoxii et Eudoxianorum non semel meminerunt: imò (ut de Basilio, Gregorio Nazian. atque Epiphano loquamur) Athanasius, orat. 4, contra Arian., lib. de Synodis. A quibusnam vero

dictum est: *In quacunq; die comederitis ex eo, morte moriemini* (Genes. 11, 17)? Et certe comedit Adam et Eva de ligno vetito, et tamen in carne sua ultra nongentos annos postmodum vixerunt. Constat itaque quia in carne non est mortuus. Si ergo in anima mortuus non est, quod dici nefas est, falsam sententiam de illo protulit Deus, qui dixit quia quæ die comederet moreretur. Sed absit hic error, absit a vera fide. Nos enim primum hominem qua die peccavit, anima mortuum dicimus, atque per hunc omne genus humanum in hac mortis et corruptionis pœna damnatum. Per secundum vero hominem, et modo a morte animæ, et postmodum ab omni corruptione carnis in æterna resurrectione liberari nos posse confidimus. (i) Sicut autem et prædictis responsalibus diximus: Ad animam peccato mortuam dicimus, non a substantia vivendi, sed a qualitate vivendi. Quia enim aliud est substantia, atque aliud qualitas, non est ejus anima ita mortua, ut non esset; sed ita mortua, ut beata non esset. Qui tamen Adam postmodum per pœnitentiam ad vitam rediit.

§§ Quod vero diabolus cor hominis ingrediatur, si Evangelio creditur, non negatur. Ibi enim scriptum est: *Et post buccellam introivit in eum Satanas* Joan. XIII, 27). Et rursus ibi dicitur: *Cum Diabolus jam se misisset in cor Judæ, ut traderet eum Judas* (Ibid., 2). Hoc autem qui negat, in Pelagianam hæresim cadit. Quia ergo perscrutantes Ephesinam synodum, nihil in ea tale invenimus contineri, de Ravennati quoque Ecclesia vetustum valde Codicem ejusdem synodi ad nos deferri fecimus, et synodo quam habemus eum ita concordare invenimus, ut in nullo discreparet, et nihil aliud contineret in definitione anathematis et reprobationis, nisi quod duodecim capitula beatæ memoriæ Cyrilli reprobant. Hanc autem totam rationem multo latius subtiliusque prædictis responsalibus ejus in præsentibus positi reddidimus, atque eis plenissime satisfecimus. Igitur ne vel hæc, vel aliqua similia illic subreperant, quæ sanctam Ecclesiam scandalizent, necesse nobis fuit hæc ipsa sanctitati vestræ indicare. Et quamvis fratrem et coepiscopum nostrum Cyriacum noverimus orthodoxum, tamen propter alios cauti esse debemus, ut antequam ad publicum prodeant, errorum semina conculcentur.

Scripta autem vestræ sanctitatis communi filio Sabiniano diacono veniente suscepti. Sed quia horum

Græcam mutuabimus historiam, nisi a Græcis hominibus? Id quidem fecerat Cassiodorus qui tripartitam historiam multis ante sanctorum Gregorium annis Latine ediderat, ex Socrate, Sozomeno, ac Theodoro compactam, Epiphanius scholasticæ versione adjunctus, quam legere potuerant Romani.

(g) Id præstitit Eulogius, scilicet Eudoxium a Basilio, Gregorio Naz. atque Epiphano damnatum ostendit, ut videre est lib. VIII, epist. 30.

(h) Ex pseudoephesina synodo, a Joanne Antiocheno et aliis tum Nestorii tum Pelagii et Cælestii fautoribus celebrata, desumpta fuisse capitula hæc, docet epist. 49, lib. IX. Vide lib. VI, indict. 14, epist. 14.

(i) Excusati, minus congrue, *sic autem.*

lator jam ad egrediendum paratus retineri non potuit, ad hæc responsali meo diacono veniente respondebo. (*Vide sup. ep. 31.*)

EPISTOLA XXXV

AD DOMINICUM EPISCOPUM.

Corripiat monachos regularem disciplinam fuga eludentes atque impune vagantes. Episcopos ab illis defensandis deterreat.

Gregorius Dominico episcopo Carthaginensi.

Licet fraternitatem tuam erga monasteriorum curam pastorali vigilantia credamus esse sollicitam, ea tamen quæ de monasterio in Africana provincia posito cognovimus, vobis necessario prævidimus indicare. Queritur autem (a) Cumquodeus abbas lator-præsentium, quia si quando monachos quibus præesse dignoscitur sub regulari voluerit disciplina restringere, monasterium temere deferant, et licite quocunque voluerint vagantes existant. Quia ergo hoc et ipsis omnino perniciosum est, et aliis perditionis monstrat exemplum, hortamur fraternitatem vestram, ut si ita est, ecclesiasticam in illos correptionem exercent, et congrua eos ultione a tali procul dubio præsumptione (b) suspendat; atque ita ad obediendum salubri provisione superbientes animos iugo disciplinæ subjiciat, ut quos ad hujus pravitatis excessum eorum poterat imitatio provocare, emendatio a culpa revocet, et suis, ut dignum est, **SSS** doceat præpositis obedire. Quia vero a quibusdam episcopis excedentes monachos perhibet defensari, fraternitas vestra in hoc studeat esse sollicita, et eos a tali defensione, sua modis omnibus interminatione compescat. (c) Mense Julio, indictione 15.

EPISTOLA XXXVI.

AD DYNAMIUM ET AURELIAM.

Orationi, lectioni, et operibus bonis semper intenti, ad meliora proficiant. Codicem pollicetur.

Gregorius (a) Dynamio et Aureliæ per Franciam.

Scriptorum vestrorum pagina lectione percussa magnam nobis studio vestro contulit indicato lætitiā, quia per hoc quod vos sacræ lectionis pabula quærere et superæ patriæ desiderare gaudia nuntiavit, dilectionem vestram religiosam conversationem non solum amare nomine, sed etiam tenere vitam monstravit. Et quorū iam desiderata vos adepturos esse confidimus, vehementi vobis cor nostrum exultatione congaudet. Nam quia hujusmodi desiderium gratia divina non deserat, ipsa nos Veritas testimonio suæ vocis informat, dicens: *Omnis qui quæ-*

EPIST. XXXV [Al. 52]. — (a) Similia nomina a Deo desumpta familiaria erant Afris, ut patet ex Augustino et ex notitia Africæ, in qua plurimi recensentur episcopi *Quodvultideus* appellati. Consule nostrum Theod. Ruinart, in Hist. Vandalicæ persecut.

(b) Excusi, *coerceat*. Sequimur omnes Vatic., Norm., etc.

(c) Id non legimus nisi in Turon. S. Gat. et in Vaticano. A et B.

EPIST. XXXVI [Al. 33]. — (a) Sic legitur in omnibus pene Mss. In Vaticano tamen et in duobus Teller., pro *Dynamio*, legitur *Dynamix*. Dynamius jam notus ex epist. 33 lib. III, et 12 hujusce libri VII, ubi Dynamius jungitur *Aureliano*, vel *Aurelianæ* ut

Arit invenit, qui petit accipit. et pulsanti aperietur (*Matth. VII, 8; Luc. XI, 12*). Hac itaque fulti certitudine, de ejusdem Redemptoris nostri misericordia nihil ambigere, sed epe debemus indubitata præsumere. Nec enim muneris sui largitate frustrabitur, sed vires obtinendi prorsus indulget, qui velle concessit. Nam jam hoc ipsum desideranter appetere donum est. Qui tamen ita de gratia debemus superna præsumere, ut non simus negligentes in oratione vel opere, voce ejusdem Veritatis exprimitur: *Oportet semper orare, et non deficere* (*Luc. XVIII, 1*). Petamus igitur orando, quæramus legendo, pulsemus operando. Sit igitur mens vigilans, sit undique suspecta, sit ubique sollicita, ut insidiantis possit semper laqueos præcavere. Sed quia quanto hostis noster cautum contra se unumquemque cognoscit, tanto corda sibi resistentium subtili molitur arte subvertere, omnipotentem Dominum assiduis lacrymis et deprecatione poscimus, ut nos veneni ejus non sinat infectione corrumpi: sed contra certamina et latentes suggestiones quas ingerit potentissimæ nos scuto circumteget; in quo jacula illius illisa frangantur, et cor nostrum percussione ipsius contactus non vulneret, sed gratiæ suæ dono ejus nobis insidias et intelligere donet et vincere. Codicem vero quem dirigeremus, talem qui vos, ut petistis, instrueret, minime paratum habuimus, sed in subsequenti transmittemus.

SSS EPISTOLA XXXVII.

AD DOMINICAM.

Quod ad Ecclesiæ unitatem redierit congaudet. Hortatur ut Romam ad virum suum veniat.

Gregorius Dominicæ uxori Joannis.

Lætos nos vestræ nimis epistolæ reddiderunt, quod vos unitati Ecclesiæ sociatas Deo protegente cognovimus. Et quidem sicut et ipsæ scribitis, ante hoc facere debuistis, quia talis viri conjugem, nec ad modicum esse decuit a communionis unitate disjunctam. Considerare enim debuistis, gloriosa filia, quanta multitudo fidelium in matris Ecclesiæ sinu consistat, quantisque virtutibus sacerdotes, qui in ista fide defuncti sunt, coruscant, vel (a) quanta ad corpora sua miracula faciant, atque eos nos non judicare, sed plus tantis viris ac sacerdotibus quam tibi credere debuisti. Inter hæc tamen omnipotentem Deo gratias agimus, quia ita cordi vestro lumen suæ veritatis infudit, ut, erroris sui pulsa caligine, rectam vobis viam, quam sequi et tenere debeatis,

exhibent Mss. fere omnes. An eadem est *Aurella* de qua hic, et ista *Aureliana*? An pro *Aureliæ* legendum *Aurelio*? Certè lib. XI, epist. 75, inscribitur *Aurelio*, quem sanctus Gregorius de morte fratris Dynamii, ut conjicit Gussanvillæus, consolatur. Conjecturæ Gussanvillæi suffragatur Adr. Vales. Rerum Francicarum lib. XI, p. 137. Attamen in laudata epist. 75 Dynamii nomen dissimulatur; et fortasse legendum *Aureliæ*, non *Aurelio*. Verum ne nodum hunc solvamus obstat Mss. Codicum penuria, nam in solo pene Vaticano. A epistola hæc nobis occurrit.

EPIST. XXXVII [Al. 34]. — (a) Ed. recent., vel *quanta adhuc*.

ostenderet. Gloriosum autem conjuguem vestrum A
quousque vivimus a nobis dimittere nolumus, et
ideo eum ad vos reverti nullatenus confidatis. Et
quidem ipse ad vos venire desiderat, sed postquam
in civitate Romana est, non potest, non ei licet,
quia amoris nostri omnino tenetur vinculis alligatus.
Melius est ergo ut vos ad eum venire modis
omnibus festinetis, quia caput suum potius membra
et sequi debent, et (b) quocunq̄ fuerit comitari.

EPISTOLA XXXVIII

AD DONUM EPISCOPUM

*Faustino quindecim argenti libras, aut ex Ecclesie
pecunia, aut e sacratis vasis, in filiarum redemptionem
tribuat.*

Gregorius (a) Dono episcopo Messanensi.

Et sacrorum canonum (Grat. 12, q. 2, c. 14), et B
legalia statuta permittunt ministeria Ecclesie pro
captivorum esse redemptione vendenda. Et ideo
quoniam Faustinus lator presentium, ut filias suas
de jugo potuisset captivitatis exuere, trecentorum
triginta solidorum probatur debitum contraxisse, ex
quibus triginta redditis, ad reliquæ quantitatis re-
stitutionem eum certum est non posse sufficere,
fraternitatem tuam his hortamur affatibus ut de ar-
gento Meriensis Ecclesie, (b) cujus miles esse digno-
scitur, quod apud vos est, quindecim ei libras acce-
pto ab eo (c) desuscipere dare modis omnibus debeatis,
ut eo venundato, et restituto debito, \$\$\$
necessitate valeat obligationis absolvi. Sed et illud
fraternitas vestra debet esse sollicita, ut siquidem
de prædicta Ecclesia (d) usuale argentum est, supra-
scriptam quantitatem accipiat; alioquin de sacratis C
vos vasis hac in re eam quam prædiximus quanti-
tatem præbere necesse est. Nam (Grat. 12, q. 2,
c. 16) sicut omnino grave est frustra ecclesiastica
ministeria venundare, sic iterum culpa est, imminenti
hujusmodi necessitate, res maxime desolatæ
Ecclesie captivis suis præponere, et in eorum re-
demptione cessare.

EPISTOLA XXXIX.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

*Exortam inter abbates duos de agrorum finibus con-
tentionem, ipso præsentem, agrimensore adhibito fi-
niendam.*

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Ne religiosorum virorum corda sæcularium re-

(b) Excusi, quocunq̄ iverit.

Epist. XXXVIII [Al. 35]. — (a) Non fuisse Donum D
hunc episcopum Messanensem, sed Misenatem aut
Mesenatem, contendit Rochus Pirrus in notitia Sici-
liæ, et successisse Beuenato, de quo epist. 31 lib. II,
indict. 10, et lib. XI, epist. 32 et 33. Id autem probat
multis rationibus, et maxime ex eo quod in hac
epistola sit mentio Ecclesie Meriensis, quæ non est
in Sicilia. Non advertit tamen Rochus Pirrus epistolam
22 lib. XI, quæ scripta est ad episcopos Siciliæ, in
quorum numero est Donus ille, nec Donum potuisse
succedere Beuenato, de quo longe post fit mentio
bis, scilicet epistolis 32 et 33, l. XI. Sed et omnes
tam MSS. quam editi Codices in quatuor epistolis
legunt *Messanensi*, aut *Messano*, quod idem est.
Gussany.

(b) Apud Gregorium passim Ecclesie miles clericum
denotat; hic forte dominum. Vide Cangium, in Glos-

rum (a) intentio a mutua, quod absit, charitate dis-
jungat, magna est sollicitudine studendum, ut facil-
limum finem res possit in altercationem deducta
percipere. Quia, ergo, indicante Cæsario, abbate
monasterii sancti Petri, quod in loco est qui Balas
dicitur constitutum, comperimus inter eum et Joan-
nem abbatem monasterii sanctæ Lucie, in Syracu-
sana civitate constituti, gravem esse exortam de qui-
busdam finibus quæstionem, ne ipsa inter eos valeat
contentio prolongari, certamina eorum (b) agrimensoris
definitione prospeximus finienda. Et ideo scripsimus
Faustino defensori, ut Joannem agrimensorem,
qui de Romana urbe Panormum profectus est,
illuc ad fraternitatem vestram debeat destinare. Hor-
tamur ergo ut cum eo ad loca de quibus est conten-
tio debeatis accedere, et utraque parte cominus con-
stituta, loca quæ in lite sunt vestra faciatis præsen-
tia terminari, (c) quæ draginta tamen annorum utrique
parti præscriptiones servata. Quæcunq̄ vero definita
fuerint, ita servari fraternitas vestra sollicitè studio-
seque provideat, ut denuo nec jurgium exinde ali-
quod excitari, nec querela aliqua ad nos valeat per-
venire.

Cæsarius abbas venerabilis, quia noster olim fue-
rit, fraternitatem vestram credimus non latere, et
ideo eum vobis salva æquitate in omnibus commen-
damus. Et quia in sæcularibus causis omnino inex-
pertus est, vestra eum sollicitudine necesse est ad-
juvari; sic tamen, ut in cunctis, sicut decet, ratio-
nem et justitiam conservetis.

EPISTOLA XL.

AD EULOGIUM EPISCOPUM.

*Sancti Petri sedem Romæ Alexandriæ, et Antiochiæ,
unius esse atque unam; inde singularem episcopo-
rum ibi sedentium unionem. Laudat quod hæreticos
oppugnet. Ligna offert Mittit vicissim munera.*

Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino.

Suavissima mihi sanctitas vestra multa in episto-
lis suis de sancti Petri apostolorum principis \$\$\$
cathedra locuta est, dicens quod ipse in ea nunc
usque in suis successoribus sedeat. Et quidem ego
indignum me esse non solum in honore præsiden-
tium, sed etiam in numero stantium agnosco. Sed
cuncta quæ dicta sunt in eo libenter accepi, quod ille
sario; maxime vero sequentis libri epist. tertiam, in
qua fit mentio *cujusdam Ecclesie in possessione
Faustini positæ diæceseos Consentinae*. Hæc, ut vide-
tur, ipsa erat Ecclesia Meriensis, quam etsi non in
Sicilia, sed in Brutiis fuisse inde appareat, male in-
tulit Pirrus non ad Messanensem diæcesim, sed ad
Misenatem pertinere. Neutrius erat; sed Miseno
quam Messana distabat longius. Immerito tamen ar-
guit Pirrhum Gussanvillæus, quod ad nonnullas
sancti Gregorii epistolas non attendit. Eas enim sibi
objicit Pirrhus, pag. 289.

(c) Supra epist. 40 lib. IV, nunc 31 lib. IV.

(d) Quod nos Galti dicimus, *argent monnayé*. Gus-
sany.

Epist. XXXIX [Al. 36]. — (a) Recentiores Ed.,
neglectis MSS. et vet. Excusis, *contentio*.

(b) In Vatic. D, PrateLL., Audosno, et nonnullis,
agrimensoris, hic et deinceps, sed corrupte. Obser-

mibi de Petri cathedra locutus est (a) qui Petri cathedram tenet. Et cum me specialis honor nullo modo delectet, valde tamen lætatus sum quia vos, sanctissimi, quod mihi impendistis, vobismetipsis dedistis. Quis enim nesciat sanctam Ecclesiam in apostolorum principis soliditate firmatam, qui firmitatem mentis traxit in nomine, ut Petrus a petra vocaretur? cui Veritatis voce dicitur: *Tibi dabo claves regni cælorum* (Matth. xvi, 19). Cui rursus dicitur: *Et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos* (Luc. xxi, 32). Iterumque: *Simon Joannis, amas me? Pasce oves meas* (Joan. xxi, 17). Itaque cum multi sint apostoli, pro ipso tamen principatu sola apostolorum principis sedes in auctoritate convaluit, quæ in tribus locis unius est. Ipse enim sublimavit sedem, in qua etiam quiescere et præsentem vitam finire dignatus est. Ipse decoravit sedem, in qua evangelistam discipulum misit. Ipse firmavit sedem, in qua septem annis, quamvis discessurus, sedit. Cum ergo unius atque una sit sedes, cui ex auctoritate divina tres nunc episcopi præsentent, quidquid ego de vobis boni audio, hoc mihi imputo. Si quid de me boni creditis, hoc vestris meritis imputate, quia in illo unum sumus, qui ait: *Ut omnes unum sint, sicut et tu, Pater, in me, et ego in te, ut, et ipsi in nobis unum sint* (Joan. xvii, 21). Debitum autem salutationis alioquium persolvens, indico quia magno gaudio exulto, quod vos contra hæreticorum latratus assidue laborare cognovi; atque omnipotentem Dominum deprecor ut beatitudinem vestram sua protectione adjuvet, quatenus per linguam vestram de sinu sanctæ Ecclesiæ omnem radicem amaritudinis evellet, ne rursus germinans impediatur multos, et per illam

vat Alteserra ad hanc epist. quæstionem de finibus dirimi per agrimensorem, nec desiderare cognitionem præsidis, quod adductis multis legibus probat.

(c) De ea supra, lib. 1, epist. 9. GUSSANV.

Epist. XL [Al. 37]. — (a) Nempe quia Ecclesia Alexandrina per beatum Marcum sancti Petri discipulum est fundata, GUSSANV. In Rhem. et Vatic. D sic legitur hæc periodus: *Indignum me esse non solum agnosco, sed et cuncta quæ dicta sunt in eo libenter accipi, quod ille mihi de Petri cathedra locutus in honore præsentium, sed etiam in numero stantium est qui Petri cathedram sedet; Vatic., tenet.*

(b) Bigerrigis forte vestes a Bigerrionibus Aquitanæ populis sic dictas intelligit. At illæ vestes vilissimæ erant, ut ex Sulpicii Severi dialogo 2, *De virtutibus beati Martini*, c. 1, liquet, ac pauperibus magis conveniebant quam Alexandrino patriarchæ; nam clericus seu archidiaconus cui pauperem vestire præceperat Martinus, a proximis tabernis bigerrigam vestem... quinque comparatam argenteis rupuit, atque ante Martini pedes iratus exposuit. Verum forsitan pauperibus vestiendis destinabantur pallia hæc ad eulogium missa. In Vatic. A legitur *Equitana*, Inter Aquitanos, Santones etiam sunt, apud quos quædam vestes bardocuculli dicte olim notissimæ. Hinc Martialis, lib. iv, epigram. 128:

Gallia Santonico vestit te bardocucullo

(c) Editi, juxta breve, in vitis Mss. Nostram lectionem firmat Gregorius Turon., de vita Pat., c. 9. *Tunc pro auspicio quoddam brevibus conscriptis posuit supra altare.* Et intra, *brevem illum accipere jubet.* Schedulam hic significat.

A coinquinentur multi. Accepto etenim talento cogitatis quod præceptum est: *Negotiamini dum venio* (Luc. xix, 13). Ego itaque etsi negotiari nihil valeo, lucris tamen negotii vestri congaudeo, hoc videlicet sciens, quia et si me participem operatio non facit, laboris vestri me participem charitas facit. Quia, sicut aestimo, bonum proximi etiam otioso commune sit, qui de alterius actibus communiter scit.

Præterea ligna transmittere volui; sed beatitudo vestra si essent necessaria non indicavit, et majora multo mittere possumus, sed nequaquam talis navis huc mittitur quæ hæc capere valeat. Minora autem mittere verecundum puto. Quid tamen facere debeam, beatitudo vestra suis mihi epistolis innotescat.

B Parvulam vero benedictionem de amatoris vestri sancti Petri Ecclesia sex minora (b) Aquitanica pallia, et duo oraria transmisi, quia enim multum diligo, etiam de parvis præsumo. Habet enim ipsa dilectio auctoritatem suam, et omnino certa est quia injuria non erit in omne quod amando præsumperit.

C Suscepi autem benedictionem sancti Evangelistæ Marci, SSS (c) juxta brevem vestris epistolis insertum. Sed quia (d) colatum ac viritheim non libenter bibo, præsumens cognidium requiro, quod in hac urbe post multa tempora vestra innolescere transacto anno sanctitas fecit. Nam nos hic a negotiatoribus nomen cognidii, et non substantiam comparamus. Peto autem ut contra omnes amaritudines quas in hac vita patior vestræ me sanctitatis oratio fulciat, atque ab his apud omnipotentem Dominum suis intercessionibus defendat.

(d) Multa exemplaria legunt *collatum*, melius tamen *colatum*, quod succum interpretantur per colum seu colatorium expressum, eliquatum et elutriatum, ut loquuntur medici; de quo videndus Raderus, in Martiatem. Viritheim forte julus voce Arabica significante syropum, seu Syrium opum, id est Syrium succum, cum additamento Græco ἄσιον, id est divinum, sive juris divini pretiosi vasculum. Cognidium, quasi conditium vinum vel aromatis. Herbelotius doctissimus et linguarum Orientalium peritissimus conjectabat piperatum ex jaculih et lara in Onomastico vocum obscuriorum. Hanc interpretationem viro doctissimo acceptam retero. Qui plura volet, legat varias lectiones Hieronymi, Mercurialis, lib. vi, c. 29, Editionis Venet. an. 1644, ubi de his tribus potionum generibus fuse, curiose et ex professo tractat, sumpta occasione ex hac sancti Gregorii epistola. GUSSANV. Legendum esse *viritheim* probant tres Vatic., quatuor Norm., Rhem. et tres Colb. In duobus tamen Norm., scilicet Aud. et Lyr., necnon in Regio, legitur *juritheim*. In antiquiori Colbertino vero *virutheim*, vel *vitreum*. Quid per *colatum*, vel *collatum*, vel *collactum* (sic enim varie scribitur) *viritheim*, et *cognidium*, intelligere debeamus, facile assequi non possumus. Potionis apud Ægyptiæ aut Alexandrinæ exquisitæ genus fuisse, docet ex Papiæ Cangius. Vina fortasse erant quæ ex variis locis ubi abundabant, nomina diversa sortiebantur, ut apud Italos olim *Fulernum*, *Calernum*, etc., a poetis celebrata; et apud nos longe plura quæ in postarum nostrorum cantilenis laudantur. Apud Epiphanium Κόλαθον est quædam liquorum mensura Syris cognita

EPISTOLA XLI.

AD CYPRIANUM RECTOREM.

Ecclesie Locrensis idoneum episcopum ordinari procurat.

Gregorius (a) Cypriano rectori nostro per Siciliam. Habitatores (b) Locrensis civitatis quemdam ad nos presbyterum adluxerunt, qui eis debuisset episcopus ordinari. Sed quia minime dignus inventus est, ne diu sine proprio consistere sacerdote, a nobis admonti (c) in scrinio promiserunt alium studiosè se querere, et ad nos consecrandum Deo adjutore perducere. Et ideo ad dilectionem tuam latere presentium veniente, Marcianum presbyterum dioceseos Taurianensis Ecclesie, qui nunc habitat in Ecclesia quae est (d) in Massalargia constituta, diocesis Catanensis Ecclesie, ad te facito modis omnibus evocari; atque eum studii tui sit de criminibus, quae ad episcopatum accedere non permittunt cum omni subtilitate requirere. Et si eorum se expertem esse responderit, cum presentium portitore eum festina dirigere, ut facto in eum decreto, ad nos veniat Deo protegente ordinandus. Si vero est aliquid quod ei possit obsistere, hunc qui ad dilectionem tuam venit, cum omni cura et celeritate dimitte, ut, eo ad loca sua remeante, alter secundum ea quae praemissa sunt requiratur. (e) Datum mense Augusti, indictione 15.

EPISTOLA XLII.

AD MARINIANUM EPISCOPUM.

Cum neque lapsum episcopum loco suo restitit, neque ultra tres menses Ecclesiam vacare permittant canones, Cornelii ordinet episcopum.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennae.

Fraternitatis vestrae epistola nuntiat, comperimus (a) Cornelienis Ecclesie filios assidue supplicatione (b) in loco lapsi quondam episcopi sui consecrandum sibi a vobis poscere sacerdotem, atque vos quid de ea re fieri debeat dubitare, et nostrum evidens expectare mandatum. Postquam ergo (Grat. dist. 50, c. 11) quaequam criminaliter abscedentem in locum de quo lapsus est nulla permittit ratio revocari, et ultra tres menses Ecclesiam vacare pontifice statuta sacrorum canonum non permittunt, ne, cadente pastore, dominicum gregem antiquus, quod absit, hostis insidiando dilaniet, fraternitas vestra deprecationi eorum consentire, et loco lapsi debet episcopum ordinare. Nam dum non petentes eos etiam ante vestris ad hoc debueratis adhortationibus admonere, postulantes nulla vos oportet excusatione differre, quia Ecclesia Dei diu viduata proprio episcopo remanere non debet.

Epist. X I [Al. 38]. — (a) In Vatic. B, *Cyriaco nostro nostro per Siciliam*. In Rhem., *Cypriano*. In Reg., *dinc. regente per Siciliam*.

(b) Locria Zephyrio promontorio Epizephyrii dicti, urbs olim ampla et episcopalis Brutiorum, in magna Graecia ad mare Ionium. Ex ipsius ruinis crevit Hieracium, urbs episcopalis Calabriae ulterioris, vulgo *Girace*, in Regno Neapolit. Gussanv. In Vatic. A, B, D, *Lutrensis civitatis*.

(c) Vatic. A, *in secreto*.

(d) Vatic. A et D, *in Massa Largia*. Vatic. B, *in Mas-*

A

EPISTOLA XLIII.

AD MARINIANUM EPISCOPUM.

De submovendo clericorum dominio in monasteriis.
Gregorius Mariniano episcopo Ravennae.

Dudum (Grat. 18, q. 2, c. 27) ad nos multorum relatione pervenerat monasteria in Ravennatibus partibus constituta omnino clericorum vestrorum dominio praegravari; ita ut occasione quasi regiminis ea, quod dici grave est, velut in proprietate possideant. Quibus non modicum condolentes, decessori vestro epistolas misimus, ut hoc emendare per omnia debuisset. Sed quoniam vitae est termino citius occupatus, ne hoc onus monasteriis remaneret, fraternitati vestrae haec eadem nos scripsisse recolimus. Et quia, ut comperimus, in huius rei hactenus correctione cessatum est, haec ad vos iterum praevidimus scripta dirigere. Hortamur ergo ut omni mora, omnique excusatione submota, ita monasteria ipsa ab huiusmodi studeatis gravamine relevare; quatenus nullam deinceps in eis clerici, vel hi qui in sacro sunt ordine constituti, ob aliud habeant, nisi orandi tantummodo causa, accedendi licentiam, aut si forte ad peragenda sacra missarum fuerint invitati mysteria. Sed ne vel per cuiuslibet monachi (Grat. 16, q. 1, c. 37) aut abbatis promotionem aliquod otus monasteria fortasse sustineant, studendum vobis est ut si quispiam abbatum aut monachorum ex quocunque monasterio ad clericatus officium vel ordinem sacrum accesserit, non illic aliquam habeat ulterius, ut diximus, potestatem, ne monasteria huius occasionis velamine, quae prohibemus, sustinere onera compellantur. Haec itaque omnia **SOI** vigilantia cura emendare jam secundo commonitas sanctitas vestra non differat; ne si post haec negligentes vos esse, quod non credimus, senserimus, aliter monasteriorum quieti prospicere compellamur. Nam vobis notum sit quia tantae necessitati servorum Dei congregationem amplius subjacere non patimur. Ne vero aliqua vobis excusatio de monachis oriatur, personam huc quam praeviderit utilem ex opere fraternitas vestra transmittat, et ei nos qui cum eo ad vos venire possint monachos deputabimus; quos ut prospexeritis, debeatis in monasteriis ordinare, si tamen talia loca sunt ut sit unde ibi subsistere valeant.

EPISTOLA XLIV.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Curet ne Theodorus maleficus, aut Messanensium clericorum aliquis Paulae adversetur.

Gregorius Cypriano diacono.

Quaestata nobis est Paula presentiumATRIX, quemsalaria.

(e) Ita cum Vatic. Turon. S. Gat. et Colb. vet.

Epist. XLII [Al. 39]. — (a) Cornelium seu forum Cornelii, vulgo *Imola*, urbs Italiae, olim Senonum in Aenilia, nunc Romandiola dicta, ad fluvium Vatre-num, vulgo *Santerno*, inter Bononiam et Ravennam, subest dominio summi pontificis, adhuc episcopalis sub archiep. Ravennate. Gussanv.

(b) De lapsis supra, lib. IV, epist. 26; lib. V, epist. 3, 4.

Epist. XLIII. [Al. 40]

dam Theodorum (a) ex Judæo sibi nimis frustra inimicum existere, in tantum, ut, quod dici nefas est, (b) iniquitate maleficiorum eam læderemolitur, atque ab hominibus Ecclesiæ Messanensis eundem Theodorum contra hoc facinus (c) fortius vindicari. Dilectio igitur tua studeat ut nullus ecclesiasticorum prædictæ mulieri in hac causa tentet adversus existere. Sed ad investigandum hoc ipse, ut potueris, esto sollicitus. Et si **SSS** suprascriptus Theodorus tantæ iniquitati obnoxius esse patuerit, (d) ita hoc districta ultione per hos quorum interest facias vindicari, ut et Deus placari possit, et aliis exemplum coercitionis sit.

EPISTOLA XLV.

AD CLAUDIUM ABBATEM.

Romam quantocius veniat.

Gregorius Claudio abbati.

Veniente (a) viro reverendissimo Severo episcopo,

EPIST. XLIV [Al. 41]. — (a) Beccensis Codex, *ex judæum*.(b) Vatic. B et Norm., *maleficorum...*(c) Ita Mss. et vet. Ed. At recent., *fortius instigari*.(d) Vatic. D ac Norm., *in hoc..... faciat* (sc. dilectio

tua) quoque dilectionem credidi ad beati Petri apostolorum principis limina pariter venire, quia et ita mihi fuerat nuntiatum, et valde ex eodem nuntio lætabar. Sed credo te (b) occupationibus monasterii præpeditum, et idcirco ad me minime venisse. Epistolas vero quas dilectio tua ante hoc tempus transmiserat accipiens, sicut voluisti, secreto relegi. Sed de tribus personis de quibus scripseras, nihil vidi esse possibile; de ea maxime persona, quæ hic apud me fuit non suspicor posse aliquid tale utiliter fieri, quæ aut naturæ simplicitate, aut negligentia torpere mihi visa est. Et ideo dilectio tua si quid valet illis requirat, et sollicite disponat, atque ad me veniat. Si vero venire non valet, vel post aliquantum temporis venire debet, ut usque ad quinque vel sex menses, si vita comes fuerit, mecum faciat, et postea ad propria revertatur. Omnipotens Deo gratia ab omni te adversitate custodiat.

tu) vindicari.

EPIST XLV [Al. 41, ind. 4]. — (a) Vatic. A, viro clarissimo. Abest a cæteris Vatic., a Norm., Anglic. et plerisque Mss. hæc epistola.

(b) Idem Cod. Vatic., *operationibus*.

LIBER OCTAVUS.

Indictione prima, mense Septembri.

EPISTOLA PRIMA.

AD PETRUM EPISCOPUM.

Hortatur ut ab idolorum cultu incolae pergat avertere. Pro baptizandorum vestimentis mittit solidos quinquaginta.

Gregorius (a) Petro episcopo Corsicæ.

SSS Susceptis epistolis fraternitatis vestræ, magnas omnipotenti Deo gratias retulimus, quia de congregatione multarum animarum nos dignatus es relevare. Et ideo fraternitas vestra sollicite studeat opus quod cœpit, auxiliante Domino, ad perfectionem deducere. Et sive (b) eos qui aliquando fideles fuerunt, sed ad cultum idolorum negligentia aut necessitate faciente reversi sunt, festinet cum indicta pœnitentia aliquantorum dierum ad fidem reducere, ut reatum suum plangere debeant, et tanto firmiter teneant hoc ad quod, Deo adjuvante, revertuntur, quanto illud perfecte desolverint unde discedunt; sive eos

LIBER VIII. Al. LIBER VII. Indict. 1.

EPIST. I [Al. 2]. — (a) In quibusdam Mss. et in antiquis Editionibus titulus iste sic habet: *Chrysantho episcopo Spoletano*. Gussanv. Petrus hic erat episcopus Alericæ in Corsica, ex epist. 22, lib. vi. ubi ejusdem montis *Negeugni* fit mentio. In Vatic. F. inscribitur mendose *Anastasio episcopo Antiochiæ*. Deinceps epistolæ Gregorii collatæ sunt ad sex Vatic. Mss. A, B, C, D, E, F.

(b) His indicit sanctus Greg. aliquantorum dierum pœnitentiam, sanctus Leo, epist. 92, in resp. 19 ad Rusticum Narb., est paulo austerior, pœnitentiam publicam imponens. Aurel. n. can. 20, eos arcet ab Ecclesiæ cœtibus. Rhemense 630, can. 14, statuit ut sese idololatris immiscentes pœnitentiæ dignum tempus exsolvant. Si placent veteres, lege sanctum

C qui necdum baptizati sunt admonendo, rogando de venturo judicio terrendo, rationem quoque reddendo, quia ligna et lapides colere non debent, festinet fraternitas tua omnipotenti Domino congregare; ut in adventu ejus, cum districtus dies iudicii venerit, in numero sanctorum possit tua sanctitas inveniri. Quod enim opus utilius et sublimius actorus es, quam ut de animarum vivificatione et collectione cogites, et tuo Domino, qui tibi locum prædicandi dedit, immortale lucrum reportes?

Transmissimus autem fraternitati tuæ quinquaginta solidos (c) ad vestimenta eorum qui baptizandi sunt comparanda; presbytero quoque Ecclesiæ quæ in Negeugno monte sita est possessionem quam tua fraternitas petiit, dari fecimus, ita ut quantum prestat, tantum de solidis quos **SSA** accipere consueverat minus accipiat.

Vestra autem fraternitas petiit (d) ut sibi episcopus

Cyprianum, de Lapsis, passim. Gussanv. Quid velit dicere indictam a sancto Gregorio pœnitentiam publicam fuisse? Quod probat temere Gussanvillæum asseruisse sanctum Doctorem a sancti Leonis severitate deflexisse.

(c) Baptizandos suis vestibus omni ex parte olim nudatos, ac post emersionem atque unctionem candida veste quæ totum corpus tegeret indoi solitos, notius est quam ut probatione egeat. Vestem hæc pro egenis baptizandis Ecclesiæ sumptibus comparari jubet sanctissimus pontifex infra, epist. 23, cum illam sibi cæteri propriis sumptibus emerent. Vide Gregorium Nazianz., orat. 30, in sancta lumina, Ambrosium, lib. de iis qui mysteriis initiantur, c. 7. Consule quoque notam 327 ad Lib. Sacramentorum.

(d) Omnes quos videre licuit Codices ita legunt; le-

a quæ non longe ab eodem monte est facta; quod omnino libenter accepi, quia vicina fuerit, tantum prodesse animabus stentibus amplius poterit.

1 vero præsentium (*Grat. 1, g. 1, c. 121*) sessione sanctitatis vestræ acolythum fecerim ad obsequia vestra retransmisimus, crandis animabus amplius servierit, prolius possit. (*Cf. Joan. Diac. l. II, n. 49.*)

EPISTOLA II.

NASTASIUM EPISCOPUM ANTIOCHENUM.

us hæreses animos addit. Laudato mutæ is vinculo, et commemoratis amici munifuturnam illi precatur vitam.

us Anastasio patriarchæ Antiocheno.

epistolas suavissimæ beatitudinis vestræ, rbis lacrymas (a) fluebant. Vidi namque in

more suo in alium volentem, sed quam-inem tristitiæ ferentem, nec penetrare in lio facile valui unde et quo iret, quia, pro

1 dixi caligine, ad plenum causas non in-calamen sanctissimos vos semper, sicut et ucere ad mentem docet quod prædicator icit: *In navissimis temporibus instabunt ricolosa, et erunt homines seipsos amantes,*

ti (1 Tim. IV, 1), et cætera, quæ mihi lac-cere. et vobis non est necessarium audire. nota senectute beatitudo vestra multis

ibus laborat, sed perpendat cujus (b) sedem nquid non illius cui voce Veritatis dictum senueris, 895 alius te cinget, et ducet quo

(Joan. XXI, 18)? Sed hæc dicens recolo itas vestra in multis adversitatibus etiam e desudavit. Cum bono ergo rege dicat:

omnes annos meos in amaritudine animæ xxxviii, 15). Sunt autem multi qui dele-suam, sicut scribitis, de nostris sibi vul-ciant; sed scimus qui dixit: Plorabilis et

; mundus autem gaudebit, vos autem contri-(Joan. XVI, 20). Ubi et protinus adjunxit:

a vesira vertetur in gaudium. Quia vero jam patimur, restat ut etiam promissa sperare

. Hi enim de quibus dicitis quia ipsi addunt sublevare debuerunt, scio quia illi sunt at in vestitu ovium, et intus sunt lupi rati-

th. VII). Sed tanto magis tolerandi sunt, amen conjicio episcopium, et textus favet; us proderit Petrus, quo populis istis erit

immoratione. Observa vix licuisse episco-pum mutare, relicto quod ad matricem Ec-clesie solebat Episcopo, quod hodiernis mo-copi vocant palatium. De hac sedis muta-tus Gregorius, lib. V, nunc lib. VI, epist.

amio. Carthag. III, can. 5, Placuit, etc.; IV, c. 14; Meldense, c. 25, 26, 28, 36. Eius conjecturam de legendo potius epis-copum episcopum, juvant Mss. plerique, ubi iscopum; quæ litteræ possunt æque signi-copium ac episcopum.

I [Al. 3]. — (a) Excusi, pluebant.

litoribus displicuit, et in vitis Mss. malue-teneat. Vide notam f, lib. I Moral., num. 23, ces hunc loquendi modum Gregorio et bus non insolitum. Revolve quoque, lib. 4,

PATROL. LXXVII.

A quanto nos non solum per malitiosam mentem, sed etiam per religiosum habitum persequuntur. In hoc autem quod soli præ aliis habere appetunt quod dignum non fuerat ut vel cum fratribus haberent, nullo modo turbamur, quia in omnipotenti Deo confidimus quod hi qui aliena appetunt etiam suis citius privantur. Scimus enim qui dixit: *Quia omnis qui se exallat humiliabitur (Luc. XIV, 11).* Et rursum scriptum est: *Ante ruinam exallatur cor (Prov. XVI, 18).*

His autem diebus, sicut invenio, nova hæretico-rum bella consurgunt, de quibus vestræ beatitudini jam antea scripsi, ita ut prophetas, Evangelia, et dicta Patrum omnia evacuare moliantur. Sed permanente vita vestræ sanctitatis, in protectoris nostri gratia speramus quod eorum ora citius obmutescant,

B quæ contra soliditatem veritatis aperta sunt, quia et quamlibet acuti gladii immittantur, cum saxum feriunt, fracti resiliunt. Hoc autem magna Dei omni-

potentis est gratia, quod in ipsis qui a sanctæ Ec-clesie doctrina divisi sunt (c) unitas non est quoniam omne regnum in se divisum non stabit (*Luc. XI*). Et sancta Ecclesia subtilius in sua semper eruditione instruitur, dum hæreticorum questionibus impugna-

tur; ita ut aperte impleatur quod per Psalmistam contra hæreticos de Deo dictum est: *Divisi sunt ab ira vultus ejus, et appropinquavit cor illius (Psal. LIV, 22).* Nam dum ipsi in suo pravo errore divi-

duntur, cor nobis Deus appropriat, quia eruditi ad-versitatibus, intellectum ejus subtilius invenimus.

C Quæ autem mala a barbarorum gladiis, quæ a perversitate judicum patimur, beatitudini vestræ narrare refugio, ne ejus gemitum ageam, quem minuere consolando debueram. Sed in his omnibus auctoris nostri me præcepta consolantur, dicentis:

Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis (Joan. XVI, 33). Penso enim quibus dictum est: *Hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum (Luc. XXII, 53).* Si ergo potestas lucis postea erit, quia electis dictum est: *Vos estis lux mundi (Matth. V, 14);* et sicut scriptum est: (b) *Obtinebunt eos justi in matutino (Psal. XLVIII, 15);* omne quod in hora et potestate tenebrarum pati-mur legendum non est.

896 Indicat autem mihi suavissima sanctitas vestra quod mecum, si potuisset fieri, sine charta et dialog., c. 4.

(c) Scilicet una fides, una charitas. Extra Ecclesiam autem, nec fides est vera, nec charitas. Sic facile in alias scissuras abeunt. GUSSANV.

(d) Psalterium Romanum legit, *obtinebunt. Versio Vulgata: Et dominabuntur eorum justi in matutino. Psalterium vetus: Et dominabuntur eis recti mane.* Ita etiam LXX Interpretes, et vers. Syriaca. Arabica, Æthiopica. Hebraica: *Et subjicient eos justi in ma-tutino.* Hieronymus pro *justi*, habet *recti*. Sic autem locum hunc interpretatur Ertius: *Et dominabuntur, etc., quasi dicat: Mature et brevi futurum est, ut justi eorum dominantur. Est enim phrasis Hebraica, mane seu in matutino, pro eo quod est mature ac propere.* Gussanv. Hæc observat vir doctus, ut priorum lectio-nem obtinebant emendat, certe Mss. pene omnibus contrariam.

calamo loqui voluisset, et dolet quod nobis Orientis pene et Occidentis spatium interjacet. Sed hoc quod sentio, verum dico, et in charta mihi mens vestra sine charta loquitur, quia in verbo vestræ sanctitatis sola charitas sonat, et divisi locis non sumus, qui ex dono omnipotentis Domini dilectionis vinculo conjuncti sumus. Cur igitur accipere pennas columnarum deargentatæ queritis (*Psal. lxxvii, 14*), quas jam habetis? Pennæ quippe ejus sunt charitas Dei et proximi. Per ipsas enim sancta Ecclesia evolat, per ipsas terrena omnia transcendit; quas si vestra sanctitas non haberet, ad me cum tanta charitate per epistolas non venisset.

Rogo autem ut pro mei cordis infirmitate enixius oretis, quatenus omnipotens Deus mentem meam a malis omnibus pro vestra intercessione tueatur, et citius me de tot procellis hujus tempestatis eripiat, atque in æternæ quietis littora perducat.

Benedictiones vero locupletissimas omnes quæ directæ sunt suscepti, quæ mihi vir Dei pauper spiritu transmisisti, de quibus dicitis: (e) Quid enim det pauper nisi ea quæ paupera sunt? Sed nisi vos per humilitatis spiritum pauperes essetis, benedictiones vestræ locupletes non fuissent. Omnipotens Deus sua vos a malis omnibus protectione custodiat; et quoniam vita vestra bonis omnibus valde est necessaria, post longa adhuc tempora vos ad cælestis patriæ gaudia perducat (*f*). (*Cf. Joan. Diac., l. iii, n. 49; l. iv, n. 67.*)

EPISTOLA III.

AD DONUM EPISCOPUM MESSANENSEM.

Nusquam vendendum humandi corporis locum. Restituenda quædam mancipia.

Gregorius Dono episcopo Messanæ.

Filius noster Faustinus, vir eloquentissimus, ad nos veniens questus nobis est, quod pater ejus quondam Peltrasius aliqua vestræ Ecclesiæ sepulturæ suæ gratia juris alieni reliquerit. Et quidem quid de hac re sæculi leges habeant (a) et ipse novit, et nos audivimus, quia hæres ad solvendum cogitur, si auctor ejus (b) aliena legaverit. (*Vide leg. cum alienam, de Legatis.*) Sed quia fraternitatem vestram lege Dei, non autem lege sæculi novimus vivere, valde mihi injustum videtur ut calix electrinus, et puer qui jusdam Ecclesiæ in possessione ejus positæ dice-

(e) Ita quinque Vatic., Norm. omnes, Colb., etc., quibus consentit vet. Ed. Recentiores habent *quid enim debet*.

(f) In duobus Teller. additur *mense Novemb., indict. 1.*

Epist. III [Al. 4]. — (a) Ita Vatic., Norm., etc., dissentientibus Excusis, ubi legitur, *et ipsi nostis*.

(b) In recent., *vel testator aliena legaverit*.

(c) Male plerisque in Excusis, *tabulam*. Erat fibula aurea magni pretii, munus quod imperatores largiebantur, ut observat Gussanvillæus.

(d) Ita restituimus ex Vatic., Norm., Anglic., Rhem., Corb., Colb. Consentium vet. Edit. in quibus tamen legitur *illicitam antiquam consuetudinem*; quod etiam exhibet Vatic. D. In recent. legitur: *quamvis cum secundum nostrum institutum noveris nos illicitam*.

(e) Infra idem prohibetur epistola 56, nunc 3, in-

seos Consentinæ Ecclesiæ esse perhibetur, a tua fraternitate teneatur. Cum enim et vir reverendissimus Palumbus, nunc episcopus, tunc vero archidiaconus, ita fuisse testatus est, vos omnino ejus fidei credere, et aliena restituere debuistis. (c) Fibulam vero auream, quam prædictus vir moriens pariter reliquit, considerare, ut arbitrator, debuistis, quæ esset summa ejus substantiæ, si quid esset unde hi quos reliquerat sustentari debuisse, et tunc pro sepultura ejus accipere. (d) Quamvis nostrum institutum noveris, nos antiquam consuetudinem nostram a nostra Ecclesia omnino vetuisse, nec cuiquam ascensum præbere. (e) ut loca humandi corporis pretio possint adipisci. Nam si gentiles, ut arbitramur, viri Siohimitæ Abrahæ pro Sara mortua atque in loco proprio humanda sepulturam gratis obtulerunt, et vix magna ejus importunitate coacti sunt ut pretium de loco sepulturæ perciperent (*Genes. xxiii, 6*), nos qui episcopi dicimur de humanis fidelium corporibus pensa facere quid debemus. Hoc ergo fraternitatis vestræ judicio committimus.

Et hoc quoque nobis prædictus eloquentissimus vir questus est Sisinnium defensorem Ecclesiæ tum irrationabiliter juri suo mancipia competentia detinere. De quibus etiam judicio sanctæ memoriæ Maximiani episcopi ut ea (f) detentor redderet esse asserit definitum, sed eorum restitutionem hætenus voluntarie distulisse. Hortamur ergo fraternitatem tuam ut si manifeste causa jam judicata est, quæ statuta sunt compleantur; alioquin, (g) deputato exsecutore ad fratris et coepiscopi nostri Secundini partes facere judicium convenire, ut dum ojus sint juris mancipia de quibus quæstio vertitur ejus fuerit sententia declaratum, nec hic præjudicium, nec ille videatur (h) invidiam sustinere.

(a) EPISTOLA IV.

AD VENANTIUM EPISCOPUM.

Ut monasterium consecret concedit.

Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Fraternitatis vestræ insinuatione didicimus, quæ habetur in subditis, intra civitatem Lunensem in domo te propria monasterium ancillarum Dei pro vestra devotione fundasse, quod in honore beati Petri apostolorum principis, et sanctorum martyrum Joannis et Pauli, atque Hermæ et Sebastiani, deside-

dict. 2, Januario Caralitano, et refertur causa 13, canone 12, ubi vide tres sequentes canones, et extra de sepulturis, c. *Abolenda*, ex Innocentio III, de simonia, c. 2. Plura videsis apud Thomassium, part. iii, lib. 1, capp. 65, 66, 67, 68.

(f) Editi cum Colb. vet. et Reg., *detentator*. Nostra lectio est in aliis omnibus Mss.

(g) Editores hic, rejecto *exsecutore*, maluerunt *defensore*. Fatetur tamen Gussanv. *exsecutores* in omnibus fere Codd. mss. legi. De hac voce vide fidei dialog., c. 4, et epist. 57 lib. v.

(h) Restituimus *invidiam*, suadentibus omnibus Mss. quibus inconsultis Editores prætolerunt *injuriam*.

Epist. IV [Al. 6]. — (a) Hæc epist. desideratur in Mss. Anglic., Norm., Corb. et plur. Exstat in Rhem. Reg., Colbert. vet. et quinque Vatic.

ras consecrari. Et ideo, frater charissime, (b) si nullo corpus ibidem constat humatum, data primitus a fraternitate tua donatione legitima, id est calicem argenteum unum habentem uncias sex, (c) patenam argenteam habentem libras duas, syndones duas, cooperitorium **SSS** super altare unum, lecta strata numero decem, in æramenti (d) capita viginti, in feramentis capita triginta, in cæspite fundum Fabrianum, et Lumbicata in integro constitutum in territorio Lunensi milliario ab urbe eadem plus minus secundo, juxta (e) fluvium Macram, cum servis duobus, id est Mauro et Joanne, (f) et boum paria duo tantum, gestique municipalibus alligatis, prædicti monasterii oratorium absque missis publicis solemniter consecrabis, et cætera secudum morem. Mense Novembrio, indictione prima.

EPISTOLA V.

AD PLURIMOS METROPOLITANOS ET EPISCOPOS.

Publicis rationibus obligatos, neque in clero, neque in monasterio suscipiendos; milites vero per triennium prius probandos quam monachicum habitum induant.

Gregorius Eusebio (a) Thessalonicensi, Urbitio (b) Diracitano, Constantio Mediolanensi, Andreæ Nicoliano, Joanni Corinthe, Joani primæ Justinianæ, Joanni Cretensi (c) Scoritano, Joanni Larissæ, Marignano Ravennæ, Januario Caralis Sardiniae, (d) et omnibus episcopis Siciliæ.

Legem quam piissimus imperator dedit (*Grat. dist. 52, c. 1*), ne fortasse hi qui militiæ vel rationibus sunt publicis obligati, dum causarum suarum periculum fugiunt, ad ecclesiasticum habitum veniant, vel in monasteriis convertantur, vestræ studii fraternitati transmittere: hoc maxime exhortans, quod hi qui sæculi actionibus implicati sunt in clero Ec-

(b) De hac conditione jam superius dictum ad epist. 54 libri I.

(c) Vide quæ fuerit proportio calicis ad patenam. Citant ex Columella, lib. XII, c. 43, locum, ubi per patenas intelligit lata vasa quæ habent labra grandia.

Et certe oportebat primis sæculis patenam esse grandem, quæ plures oblationum coronas contineret, non tenuissimas ut nunc, sed longe spissiores, et ad panis communis formam propius accedentes. GUSSANV. Super illas patenas etiam fiebat oblationum confractio. Vide Mabillon., comment. in Ord. Rom., pag. 55.

(d) Turon., capitella viginti.... capitella triginta.

(e) Hic fluvius in Valic. F. Macha dicitur; in tribus aliis Marra.

(f) In Excusis, et boum parium undecim tantum. Fortasse quod (u), cum duo tantum significarent, Editores pro undecim sumpserunt. Sequimur Vatic., Colbert., Rhem.

EPIST. V [Al. 14]. — (a) Thessalonica, vulgo *Salonica*, urbs hodieque clarissima ad sinum maris *Ægei* Thermaicum, Italici *Golfo di Salonichi*. Macedonia olim metropolis non modo civilis, sed et ecclesiastica, sedesque vicarii sedis apostolicæ per Illyricum Orientale a temporibus Damasi usque ad tempora Vigilii, qui istud privilegium precibus Justiani imperatoris episcopo Justinianæ concessit ex parte. GUSSANV.

(b) Dyrrachium et Epidamnus, vulgo *Durazzo*, Gall. *Duraz*, urbs Macedoniae celeberrima in provincia Albanie, maritima, ad ostia fluvii *Argentario*, in mare

Alesie prope suscipiendi non sunt, quia dum in ecclesiastico habitu non dissimiliter quam vixerant vivunt, nequaquam student sæculum fugere, sed mutare. Quod si etiam tales quique monasterium petunt, suscipiendi nullo modo sunt, nisi prius a rationibus publicis fuerint absoluti. Si qui vero ex (e) militaribus numeris in monasteriis converti festinant, non sunt temere suscipiendi, nisi eorum vita fuerit subtiliter inquisita. Ex juxta normam regularem debent in suo habitu per triennium probari, et tunc monachicum habitum Deo auctore suscipere. Qui si **SSS** ita sunt probati atque suscepti, et pro anima sua pœnitentiam de perpetratis culpis agere student, pro eorum vita et lucro cœlesti, non est eorum conversio renuenda. Qua de re etiam serenissimus et Christianissimus imperator, mihi credite, omni modo placatur, et libenter eorum conversionem suscipit quos in rationibus publicis implicatos non esse cognoscit. (f) Mense Decembrio, indictione prima.

EPISTOLA VI.

AD AMOS JEROSOLYMITANUM PATRIARCHUM.

Petrum Romanæ Ecclesiæ acolythum fugitivum jubeat comprehendere, ipsumque sacra communione prius Romam mittat.

Gregorius (a) Amos episcopo Jerosolymitano.

Cum fraternitatem vestram confidamus canonum statuta et vigorem diligere disciplinæ, ne clerici nostri vobis (b) ad evitandam distractionem ecclesiastici ordinis falsitas surripere valeat, ejus culpam sanctitati vestræ indicare prospeximus, ut sollicitudine vestræ disciplinæ possit submitti quam refugit. Comperimus autem quod Petrus acolythus, quem dilectissimo filio nostro Sabiniano diacono responsa ecclesiastica facienti (c) observare in urbe regia fece-

Adriaticum decurrentis: olim metropolis Epiri novæ, subdita nunc dominio Turcorum. A Dyrrachio fit Dyrrachinus et Dyrrachitanus, non Dyrracitanus.

(c) Num potius scribendum *Scoritano*, ab urbe *Scodra*, olim Dalmatiæ episcopali quæ nunc Albanie caput est, vulgo *Sculari*? at nulli favent Mss.

(d) Si metropolitanum habuissent Siciliæ episcopi, ad eum singulariter Gregorius epistolam hanc direxisset, ut ad alios supra memoratos metropolitans, non ad omnes episcopos. Hinc itaque arguitur (quod aliunde multis argumentis probatum) Siciliam tunc metropolitanam caruisse.

(e) Numeri militares sunt cohortes, turmæ, catervæ militum, Vide Dialog. lib. IV, c. 35, nota a.

(f) In Vatic., Colbert. vet. et Corb., hoc legitur, non in aliis.

EPIST. VI [Al. 7]. — (a) Hic, ordine 58 præfuit Ecclesiæ Jerosolymitanæ annis octo, ex Nicephoro patriarcha Const., in Chronographia. GUSSANV.

(b) In Cod. Vatic. D., ad debilitandam; at superscriptum legitur, ad devitandam.

(c) Apud auctores ecclesiasticos, circa tempus sancti Gregorii, est suo fungi munere suum officium exercere, suum obire ministerium. Sic in concil. Andeg. an. 453, can. 8: *De monachis qui captam observationis vitam relinquunt*. Can. 10: *De laicis vel clericis qui ministri ordinati observare noluerint*. In Epao., can. 5: *Ne presbyter præsumat.... observare, nisi, etc.* In Aurel. III, 538, c. 5: *ad reparationem basilicæ aut observantium ibi substantiam deputetur*. In Aurel. IV, can. 4: *De clericis peregrinis, qui prohibentur mini-*

ramus, fugiens ad vestram Ecclesiam venerit. Quod si verum est, in tuto eum facere fraternitas vestra et inventa huc studeat occasione remittere. Aut si forte hoc metuens a vestra discesserit Ecclesia; et per diversa loca, ne comprehendi valeat, latitet, in omnibus parochiis vestris, ut diligenter requiratur, injungite, et inventum ad nos, sicut præfati sumus, transmittite; quem etiam volumus per vos quia sit communionem privatus agnoscere; nec dominici corporis ac sanguinis quousque ad nos redeat audeat mysteria sumere, nisi forte vicino mortis insistente periculo.

EPISTOLA VII.

AD LEONEM EPISCOPUM.

Segregalam ex ecclesiæ suæ reddituum quartam portionem clericis juxta laboris meritum dividat.

Gregorius Leoni episcopo Catanensium.

Ad hoc locorum (*Grat. 16, q. 1, c. 63*) gradus rationis ordo distinxit, et judicia esse constituit, ut nec præpositi in opprimendos se frustra valeant occupare subjectos, nec subjectis iterum contra suos præpositos effrenata sit resultandi licentia. Et ideo quia per decimam quintam nuper indictionem elapsam ecclesiæ tuæ acolythi, dato contra te capitulari, 900 quædam conquesti sunt, ne aut in tuæ fraternitatis invidia remanerent, aut illos in suis videremur petitionibus non audire, dilectissimo filio nostro Cypriano diacono ea subtiliter inquirenda mandavimus. Qui injuncta cognoscens, quid de capitulo unoquoque decreverit, inquisitioni nostræ est subtilis patefactum. Et quia inter alia de quarta portione (a) clericus hoc tenendum statuit, ut unam portionem hi qui in sacro loco sunt positi, et reliquas duas clericus accipiat, et latores presentium Donatus presbyter, necnon et Theodosianus atque Viator diaconi, aliorum quoque qui in sacro sunt ordine constituti relationem ad nos deferentes, conquesti sunt hoc contra antiquam consuetudinem in suo gravamine præjudicialiter statutum; quippe quia de eadem quarta semper se duas partes et tertiam clericum perhibent consecutum, et petiverunt ne hæc definitio in suo præjudicio permaneat; nos hoc fraternitatis tuæ dispositioni oportere prævidimus committendum.

Volumus ergo (*Grat. ibid.*) ut quicquid Ecclesiæ tuæ ex redditu vel quolibet alio titulo fortassis accesserit, quartam exinde portionem sine diminutione aliqua debeas segregare, atque eam secundum Dei

strare, nisi eos probatos districtio pontificis observare præceperit. Ejusdem conc. can. 26: *De clericis qui in potentum domibus observantes negligunt impere quod Ecclesiæ debent.* GUSSANV. *Observare hic est assidue cum aliquo esse officii honorique causa, eique ministrare, Acolythus idem sonat ac pedisequus, apparitor. Liqueat tamen ex epist. I hujus libri acolythus aliquando magis spiritualibus officiis defunctos esse: quem (acolythum) ad obsequia vestra retransmisimus, ut si in lucrandis animabus amplius servierit.*

Epist. VII [Al. 8]. — (a) In Vatio. B, clero hoc te-

timorem presbyteris, diaconis, ac clero, ut tibi visum fuerit, discrete dividere; ita sane ut unicuique, sicut meritum laboris exegerit, libera tibi sit, juxta quod prævideris, largiendi licentia, quatenus et hi qui merentur etiam temporali se sentiant hoc commo-
modo consolari, et alii adjuvante Domino eorum ad melius contendant imitatione proficere.

EPISTOLA VIII.

AD VITALIANUM EPISCOPUM.

Tulliani magistri militiæ filiam ad religiosum habitum revocet; detrudat in monasterium; obsistentes a sacra communione suspendat.

Gregorius Vitaliano episcopo Sipontino.

Si custos religiosi habitus aut esse nosse episcopus (*Grat. 20, q. 1, c. 18*), filiam gloriosæ memoris Tulliani, magistri militiæ, te illic posito, nec projectis religiosis vestibus ad sæcularem reverti habitum, nec ad nos licuisset perversam epistolam destinare. Sed quia nimia desidia ac torpore deprimeris, in tuo dedecore res ad præsens illicita impune commissa est. Nam, sicut præfati sumus, si sollicitus exstitisses, (a) prius ad nos ultio mulieris pravissimæ quam culpa debuit pervenire. Quia ergo tantum hebes, tantumque es negligens, ut nisi canonicam in te fueris coercionem expertus, in aliis districtiorem et disciplinam necias custodire, 901 qualiter debeas esse sollicitus, congruo tibi, si Domino placuerit, tempore demonstrabimus. Præsentia igitur scripta suscipiens evigila, et excitatus saltem exsequere, quod pressus usque nunc ignavia distulisti. Instantiæ ergo tuæ sit prædictam mulierem una cum Sergio defensore nostro comprehendere, et statim non solum ad male contemptum habitum sine aliqua excusatione revocare, sed etiam in monasterium, ubi omnino districte valeat custodiri, detrudere; et ita omnem circa illam sollicitudinem exhibere, ut quam sit nefarium quod commisit ex tua possit districtione cognoscere. Qua in re si quis, quod non credimus, (b) laicorum aliquo tibi ingenio tentaverit obsistendum, a sacratissimæ eum communionis participatione suspendere nobisque renuntiare festina, ut quantum sit execrabile quod præsumperit, postquam consideratione propria non advertit, emendationis qualitate cognoscat. In his autem omnibus ita te cautum stude ac vigilantem ostendere, ut culpam tuam non geminare neglectus, sed aliquantis per valeat sollicitudo minuere. (c) (*Cf. Joan. Diac. l. III, n. 39.*)

nendum. De honorum Eccles. partitione et divisione vide lib. v, epist. 44.

Epist. VIII [Al. 11]. — (a) Id desumptum videtur ex lege 3, de officio præfecti prætorio Orientis et Illyr., ubi imperatores de iudicibus inutilibus sciunt ab administratione removendis, aliisque vice ipsorum subrogandis: *Ad nostræ*, inquit, *mansuetudinis sententiam, non crimina, sed vindicta referatur.*

(b) In recent. Edit. clericorum vel laicorum.

(c) In duobus Tellerianis ad calcem epistolæ legitur mense Februario, indict. 1, quod in nullis aliis Mas. nobis occurrit.

EPISTOLA IX.

AD SERGIUM DEFENSOREM.

De filia Tulliani magistri militiæ ad religiosum habitum resumendum cogenda.

Gregorius Sergio defensori.

Si homo esses (*Grat. 27, q. 1, c. 19*), (a) aut distributionem aliquam habuisses, ita regularis disciplinæ debuisti custos existere, ut ea quæ illicite illic committuntur, ante vindicta corrigeret, quam ad nos eorum nuntius perveniret. Sed dum nimia te facit stultitia negligentem, non solum de illis offendimur, sed etiam ad ulciscendam desidiam tuam nihilominus provocamur. Omni ergo dilatione omnique excusatione postposita, filiam gloriosæ memoriæ Tulliani, (b) magistri militiæ, quæ, projectis, quas sponte assumpserat, religiosis vestibus, indumentis se laicis deturpavit, una cum fratre et coepiscopo nostro Vitaliano festina comprehendere, atque ad religiosum rursus habitum revocare, ac in monasterium mittere, ubi stricte omnino valeat custodiri. Nec ejus custodiam aliquatenus relevari permittas, quousque nostra de novo scripta susceperis. Nam si quolibet modo in hac re negligens vel lentus exstiteris, ita in te noveris districtissime vindicandum, ut quod ex te nescis, pœna possis (c) resecante cognoscere; quia, sicut diximus, si intellectum hominis habuisses, hæc quæ modo facere præciperis a te debuimus etiam cum ultione facta cognoscere. (*Cf. Joan. Diac. l. III, n. 40.*)

EPISTOLA X.

AD SABINIANUM JADERÆ EPISCOPUM.

Se quantum illius cum Maximo communionem offensum, tantum pœnitentia mitigatam. Commendam responsali suo illius in urbe regia causam. Hortatur ad pastorem sollicitudinem. Ipsi de Florentii episcopi causa inquisitionem mandat.

Gregorius Sabiniano episcopo Jadertino.

Sicut perseveranti culpæ debetur jure vindicta, ita resipiscentibus est venia concedenda. Nam ~~902~~ ut res illa contra se merito iracundiam excitare, sic hæc in sua prorsus dilectione solet concordiam propagare. Et ideo quia fraternitatem tuam a consortio et communionem (a) Maximi, ubi te prius neglectus impulerat, in tantum postea gravitas sacerdotii ad animum reducta suspendit, ut ejus sola nullatenus patereris esse segregatione contentus, nisi et in monasterii te claustra recipiens dudum commissa desleres, ea propter (b) in nostram te gratiam ac communionem receptum esse non dubites; nam quantum nos prius culpa tuæ charitatis offenderat, tantum pœnitentia mitigavit. Hortamur igitur, dilectissime frater, ut gregi do-

EPIST. IX [Al. 10]. — (a) In Editis, aut discretionem, reluctantis omnibus Vatic., Norm., Turon., Corb., etc.

(b) In Vatic. B, magistri militum.

(c) Aliter, reserante. Lectionem nostram exhibent quinque Vatic., plerique Norm.

EPIST. X [Al. 12]. — (a) Agitur eadem de re epist. 17, lib. VII, et epist. 28, in fine; necnon lib. VI, epist. 27, suppresso episcopi nomine. Gussanv.

(b) Recent. Ed., in nostra te gratia ad communionem receptum.

(c) Ita Vatic., Norm., etc., consentientibus vet. Edi

A minico pastorem sollicitudinem instantèr impendas, lucrumque de commissis ovibus facere diligenter invigiles; ut tanto tibi copiosæ retributio mercedis exuberet, quanto in adventu æterni iudicis multiplices laboris fructus obtuleris. Stude itaque (c) in culpa lapsos eruere, stude errantibus regrediendi viam ostendere, stude communionem privatos ad communionem salubriter gratiam revocare. Sit cæteris charitatis vestræ reversio ereptionis officium, sit salutis exemplum; quatenus dum errantes gressus ovium ad septa summi pastoris sollicitudinis vestræ cura direxerit, nec ipsæ luporum dentibus relinquuntur expositæ, et te in æterna vita, quod summopere petendum est, dignæ compensatio retributionis excipiat.

De causa vero quam nobis scripsistis, ut debeamus, ne in urbe regia contra vos subripiatur esse solliciti animos vestros res ista non turbet. Nam responsali nostro omnino studiose mandavimus ut sollicitum cautumque se debeat exhibere. Et confidimus de Dei nostri potentia quia id agitur, ut vos nullius contra rationem aut turbare quoquo modo aut premere possit adversitas.

Præterea habitores Epidauriensis civitatis (d) Florentium, quem suum esse dicunt episcopum, sibi a nobis restituendum studiosissime poposcerunt, asserentes frustra eum ad solam tantummodo voluntatem Natalis episcopi detrusum exilio. Et ideo, si quid de ejus causa fraternitas vestra cognovit, nobis suis subtiliter epistolis innotescat. Si autem necdum cognovit, requirat, nobisque renuntiet, ut quidquid de eo statuendum sit, certi deliberare adjutore Domino valeamus. (e) Mense Februario, indictione prima. (*Cf. Joan. Diac. l. IV, n. 11.*)

EPISTOLA XI.

AD CANDIDUM S. ANDRÆE ABBATEM.

Confirmat concordiam transactionem et inter monasterium sancti Andree, et Laurentium magistrum militiæ.

Gregorius Candido abbati monasterii (a) sancti Andree ad clivum Scauri.

Sicut loci nostri consideratio providere nos admonet ut manasteriorum negotia pacis intentio salubri fine distinguat, sic iterum ratione constringimur consensus nostri auctoritate quæ utiliter decisa fuerint roborare, ne forte (b) cujusquam excusationis objecta, quod a religioso proposito et æquitate valde dissentit, aliquid in dubium contentio recidiva perducatur, et gignat ex pace litigium. Proinde quoniam inter te Candidum abbatem monasterii sancti Andree apostoli, positi in hac urbe Romana, in clivo Scauri, tis. His spretis, recentiores habent erigere.

(d) De causa Florentii vide Epist. 8 et 9 lib. III, indict. 11.

(e) Sic legitur in Vatic. A, B, C, et in Colb. vet. Epist. XI [Al. 13]. — (a) Hoc est monasterium quod ex domo sua sanctus Gregorius extruxerat in urbe, et in quo primus monachus, tum abbas fuit. Joannes Diaconus, in ejus vita, lib. I, cap. 6. Gussanv.

(b) Ita Corb., Norm. et plerique Vatic.; in Vatic. D tamen legitur, excusatione pro excusationis. Editi habent objectu.

903 agentem utilitates ejusdem monasterii, et Maurentium gloriosum, (c) magistrum militiæ, causa successione hæreditatisque Joannis, fratris consanguinei prædicti viri, qui in suprascripto monasterio conversus est ac defunctus, cum nostro quoque consensu commode sollicitæque transactionis pagina interveniente decisa est; (d) denique ut cum fidei memorati gloriosissimi magistri militiæ sinceritas olim nobis veraciter nota sit et bene comperta, ad satisfactionem posset omnino sufficere, etiam dato corporaliter sacramento, firmaret nihil se in fraude versatum, aut aliquid occultasse, sed omnia integre prodidisse; idcirco hujus decreti præceptique nostri serie transactionem decisionemque inter te et præfatum Maurentium gloriosum habitam, ratam habentes, per omnia confirmamus, nec in totum partemve aliqua ratione convelli, sed eam habere perpetuam decernimus firmitatem. (ui rei si quis, quod non credimus, contrariam asserere quoquo modo tantaverit voluntatem, ille quidem reum se ante Deum esse noverit, qui nititur ea quæ utiliter sunt finita rescindere; nam eidem decisioni transactionique nihil se derogare cognoscat. Ut ergo et sæpe dicti gloriosi Maurentii maneret illibata securitas, et tu nihil de his quæ decisa sunt valeas dubitare, simile ei præceptum pro utraque partium munitione concessimus.

EPISTOLA XII.

AD ADEODATUM ET MAURENTIUM EPISCOPOS.

Illorum de ecclesiastico ordine ac rectitudine curam laudat, ut perseverent hortatur. Commendat Paulum episcopum.

Gregorius Adeodato et Maurentio episcopis Africae a paribus.

Multum, (a) frater charissime, sinceritatis tuæ bono congaudeo, quod gravitatem qua præditum te dudum audieram præsentium portitoris Pauli fratris et coepiscopi nostri testificatio confirmavit. Qui tanto latius quanta in vobis sollicitudo ecclesiastici ordinis quantaque cura sit rectitudinis indicavit, quanto hoc et præsens comperit, et in sua amplius defensione cognovit. Quia ergo magnum, sicut nostis, coram Deo nostro est in bonis quemquam indesinenter operibus permanere, fraternitatis vestræ se sollicitudo ad fovendas partes justitiæ decenter exacuatur, et contra ecclesiastici vigoris moderamina, (b) prout possibile fuerit, fieri nihil permittat. Nec vos res aliqua ab hujusmodi intentione removeat; sed si qua sunt quæ dilectionis vestræ sinceritatem offendunt, et regulas canonicæ discretionis 904 excedunt, vigilantem studete curam impendere; atque

(c) Vatic. B, magistrum militum.

(d) Hoc loco expunximus quia, suadentibus Mss. pene omnibus, et sensum restituimus. Quid enim sensus inerat huic verborum contextui: Denique quia cum fidei, etc. Secuti sumus Vatic., Norm., Corb., etc.

Epist. XII [Al. 14]. — (a) In Vatic. D et nonnullis aliis Mss., fratres charissimi... quæ præditos vos.

A ea hortando, suadendo, terrendo emendare, (c) charitatis unitate servata, in quantum vires suppetunt, Deo adjuvante, contendite; et excessus auctorem coercionis freno sacerdotali constringite, atque eum ab invio itinere (d) lingua duce et actione reducite; et ita vestram in omnibus efficaciam exhibete, ut Deus omnipotens qui bonæ voluntatis auctor et intentionis inspector est, velle vestrum et hic adjuvet, et in futura vita remuneret. Suprascriptum vero Paulum fratrem et coepiscopum nostrum fraternitati vestræ commendantes, hortamur ut idonice charitatem vestram debeat experiri quam prædicat.

EPISTOLA XIII.

AD COLUMBUM.

Paulum episcopum comm. endat.

Gregorius Columbo episcopo Numidiæ.

Qualiter de fraternitatis vestræ debeamus charitate præsumere, ex mentis nostræ quam circa vos habemus qualitate colligimus. Nec aliter vos apostolicam sedem diligere quam ipsa vos diligit arbitramur. Unde necesse est ut eos quos in Ecclesia beati Petri apostolorum principis, ut oportet, devotos esse cognoscimus, vobis, cujus vitam et actio sacerdotis ornat et dignitas, peculiarius commendemus, de cujus scilicet sinceritate firmum experimentum de præteritis jam tenemus.

Frater igitur et coepiscopus noster Paulus, præsentium portitor, quantis illic fluctibus, quantisque adversitatibus quatiatur, sanctitatem vestram memorat non latere. Qui quoniam querelas quas de eo ad vos pervenisse signastis non veras esse, sed instigatione adversantium contra se asserit excitari, et omnia se fudit, patrocinante veritate, vobis cognoscentibus, adiutore posse Domino superare, hortamur, dilectissime frater, ut ei in quibus fuerit iustitiæ ratio manifesta, manum decenter præbere solatii atque sacerdotali eum compassione debeas adjuvare. Nulla ergo vos res ab æquitatis studio, nulla suspendat potentia personarum. Sed innitens præceptis dominicis, omnia quæ sunt rectitudinali adversa contemne. In defendendis partibus justitiæ constanter insiste. Odia pro veritate, si qua sunt, sustinere non renuas; ut tanto majorem in adventu Redemptoris nostri fructum mercedis invenias, quanto ejus mandata non negligens, in favorem te justitiæ et defensionem impenderis. (a) Mense Martio, indictione prima. (Vide sup. l. vi, ep. 61; l. vii, ep. 2; et hujus lib. ep. 12.)

(b) Editi, prout possibile fuerit provisionis suæ solatio fieri, etc.

(c) I'a cum Mss. vet. Excusi, etsi in recentioribus legatur: charitatis unitatem servare.

(d) In iisdem recentioribus, etsi contradicant Mss., lingua ducite et actione reducite.

Epist. XIII [Al. 16]. — (a) In vatic. A, B, D, F, et in Colb. vet., sic legitur.

●●● EPISTOLA XIV.

AD BONIFACIUM PRIMUM DEFENSOREM.

Defensores septem honore regionariorum decorandos statuis.

Gregorius (a) Bonifacio de privilegiis defensorum.

Ecclesiasticis utilitatibus fideliter insudantes congruæ remunerationis sunt beneficio prosequendi, ut et nos respondisse eorum digne obsequiis videamur, et illi ex indulta consolationis gratia utiliores existant. Quia igitur defensorum officium in causis Ecclesiæ et obsequiis noscitur laborare pontificum, hac eos concessa prospeximus recompensationis prærogativa gaudere: constituantes ut sicut in (b) schola notariorum atque subdiaconorum perindultam longe retro pontificum largitatem sunt regionarii constituti, ita quoque in defensoribus septem qui ostensa suæ experientiæ utilitate placuerint honore regionario decorentur. Quos quolibet per absentiam pontificis et sedendi in conventu clericorum habere licentiam, et honoris sui privilegia in omnibus statuimus obtinere. Præterea si quis ad prioris locum veniens in alia fortasse provincia propter utilitatem propriam degit, hunc necesse est primatus locum per omnia curare, ut ille prior defensorum omnium possit existere, qui et ante prioratus locum in ecclesiasticis utilitatibus obsequiisque pontificis non destitit per sedulam præsentiam permanere. Hæc itaque constitutionis nostræ decreta (*Grat.* 25, q. 2, c. 7) quæ pro defensorum sunt privilegiis et ordinatione disposita, perpetua stabilitate et sine aliqua constituimus refragatione servari, sive quæ scripto decrevimus, seu quæ in eis in nostra præsentia videntur esse disposita, nec a quoquam pontificum in totum partemve qualibet occasione convelli decernimus vel mutari. Nam nimis est asperum, et præcipue bonis sacerdotum moribus inimicum, nisi quempiam qua-

EPIST. XIV [Al. 17]. — (a) Varius est hic titulus tam in Mss. quam in Editis exemplaribus. Quædam ita legunt: *Bonifacio de privilegiis defensorum*. Aliæ: *Bonifacio defensori de privilegiis primicerii defensoris*. In aliis habetur hoc modo: *Bonifacio primicerio defensori privilegii primicerii defensoris*. De defensoribus regionariis vide supra, ad epist. 26 lib. I. GUSSANV. Quod hic dicitur de Mss. pugna in epistolæ hujus inscriptione, veteres Codices legenti dubium esse non potest. Attamen Normanni omnes, Anglic., Corb., consentiunt in titulo quem cæteris ea ratione duximus anteponendum. Variæ lectiones a Gussanvillæ prolatæ reperiuntur in Vatic. et in Colb.

(b) Est collegium, sive ordo, sive corpus. Jam notavimus officialium sive ministrorum imperialium undecim præcipuas scholas fuisse, aliis decem, etc., Vide Gregorium Turonensem, Historiæ lib. x, cap. 25, de episcopo quischolam omnem sui decessoris abjecerat. GUSSANV.

(c) In tribus Vatic. et in Colbert. vet. hæc habentur.

EPIST. XV [Al. 18]. — (a) Privilegium hoc quod sanctus Gregorius pro monasterio Classitano condiderat, postea ad omnia monasteria transfudit in concilio Romæ habito apud Lateranum, ind. 4. Habetur illud decretum in tomis Conciliorum post epistolas sancti Gregorii. GUSSANV. In duobus Teller. sic incipit: *Quanti sit pretii, quamve necessarium*.

(b) Classis oppidum, sive novus portus, vulgo Classe, tribus mill. ab urbe Ravennæ distans versus Arimi-

num. Novum hunc portum exstruxit Augustus Cæsar ad classem in eo locandam, unde ei nomen Alii a Pompeio exstructum volunt. De eo Procopius, Agathias, Evagrius, Paulus Diaconus, etc. GUSSANV.

A cunq̄ue rationis excusatione, et quæ bene sunt ordinata rescindere, et exemplo suo docere cæteros sua quandoque post se constituta dissolvere. (c) Mense Aprili, indictione prima.

EPISTOLA XV.

AD MARINIANUM RAVENNÆ EPISCOPUM.

Monasterio sanctorum Joannis et Stephani multa concedit privilegia.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennati.

(a) Quam sit necessarium monasteriorum quieti prospicere, et de eorum perpetua securitate tractare, ante actum vos officium, quod in ●●● regimine monasterii exhibuistis, informat. Et ideo quia monasterium beatorum Joannis et Stephani, quod (b) in Classitana est civitate constitutum, cui communis filius (c) Claudius abbas præesse dignoscitur, (d) multa a decessoribus vestris præjudicia atque gravamina pertulisse cognovimus, oportet ut fraternitatis vestræ provisio eorum de futuro quietem salubri ordinatione disponat; quatenus conversantes illic in Dei servitio, ipsius quoque gratia suffragante, mente libera perseverent. Sed ne ex ea quæ magis emendanda est consuetudine quæquam illic quolibet tempore quidquam molestiæ præsumat inferre, necesse est ut hæc quæ inferri enumerando curavimus ita fraternitatis vestræ studio debeant custodiri, ut ex eis non possit ulterius inferendæ inquietudinis occasio reperiri. (e) Nullus igitur ultra audeat de redditibus vel chartis prædicti monasterii, vel de loco aliquo qui ad ipsum pertinet quocunque modo, qualibet exquisitione, minuere, (f) nec immissiones vel dolos aliquos facere. Sed si qua forte causa inter Ravennatem Ecclesiam et præfatum monasterium evenerit, et pacifice non potuerit ordinari, apud delectos a partibus timentes Deum, sine voluntaria dilatione, (g) mediis sacrosanctis Evangeliiis finiatur.

(a) Hinc origo exemptionum. GUSSANV.

(b) Hic præerat cenobio sanctorum Joannis et Stephani in civitate Classe, vir insignis divo Gregorio charissimus, qui quæ apud eum diu Romæ fuit, eo quod sanctus pontifex ejus maxime consolatione in verbo Dei leniretur, ut ipse testatur epist. sequenti; obiit an. 602. GUSSANV. Vide admonitionem ad commentarios in lib. Regum, et Cant. cantic. quos præsertim huic Claudio debemus.

(c) Hinc origo exemptionum. GUSSANV.

(d) Hic deseruitus recent. Ed., ubi legitur, invitis sinceris Mss. omnibus Norm., Vatic., utroque Rhem., Corb., Anglic., etc.: *interdicimus igitur ut nullus episcoporum aut secularium ultra audeat. Infra habetur occasione minuere, pro, exquisitione minuere.*

(e) Vox juris quam hic per usurpationem exprimerem. Gall., *une entreprise sur les biens d'autrui*. GUSSANV.

(f) Idem jubet lib. ix, epist. 47. Vide in Cod. de judiciis, leg. 14, *rem non novam*. In decret., Caus. 3, q. 9, c. *hortamur*, extr. de purgat. canon., c. 5; in Clement. 1, de hæreticis, § *Porro*. Hujusce ritus meminit Auctor Op. imperf. in Matth., hom. 12 et 44, necnon sanctus Chrysostomus, hom. 9, in Acta; unde concluditur non eodem sæculo utrumque vixisse. Avert.

Defuncto vero abbate, (h) non extraneus nisi de eadem congregatio, quem sibi propria voluntate (i) congregatio elegerit, et qui electus fuerit sine dolo vel venalitate aliqua, ordinetur; quod si aptam inter se personam invenire nequiverint, solerter de aliis monasteriis sibi similiter eligant ordinandum. (k) Neque venienti abbati quæcunque persona qualibet occasione in suo monasterio præponatur, nisi forte exstantibus, quod absit, criminibus quæ sacri canones punire monstrantur. Pariter autem custodiendum est ut invito ejusdem monasterii abbate ad ordinanda alia monasteria, aut ad ordines sacros vel clericatus officium, tolli exinde monachi non debeant. Sed si abundantes fuerint, et ad celebrandas Deo laudes vel utilitates monasteriorum complendas sufficiant, abbas cum devotione de his qui super fuerint offerat, quos dignos (l) coram Deo invenire potuerit. Quod si sufficenter habens dare noluerit, tunc Ravennas episcopus ad ordinanda alia monasteria de his qui supersunt tollat. Ad ecclesiasticum tamen officium nullus exinde producatur, nisi quem abbas loci admonitus propria voluntate obtulerit (*Grat. dist. 58, c. 1*). Quisquis autem ex prædicto monasterio ad ecclesiasticum ordinem pervenerit, (m) ulterius illic nec aliquam potestatem, nec licentiam habeat habitandi.

Observandum quoque est ut descriptio rerum aut chartarum ejusdem monasterii ab ecclesiasticis fieri non debeat, si quando res exigit: 907 sed abbas loci cum abbatibus aliis (n) rerum inventarium faciat.

Quoties autem pro utilitate monasterii sui ad Romanum pontificem abbas venire vel transmitti forte voluerit, ei modis omnibus liceat.

Præterea cum episcoporum adventus desideranter a monasteriis debeat expectari, quia tamen hospitandi occasione prædictum monasterium temporibus decessoris vestri nobis fuisse nuntiatum est prægravatum, oportet ut hoc sanctitas vestra decenter debeat temperare, ut visitandi (*Grat. c. 18, q. 2. c. 28*) exhortandique gratia ad monasterium, quoties placuerit, ab ejusdem civitatis antistite accedatur. Sed sic charitatis officium illic episcopus impleat, ut

(h) Placuit recentioribus Ed. inserere *cujuscunque congregationis*, contr. Mss. Vatic., Norm., Corb., etc.

(i) Vulgati, *concors fratrum societas elegerit*, reluctantibus Mss. Vatic., Corb., Rhem., etc.

(k) Ad hanc lectionem præferendam nos coegit summus Mss. Norm., Rhem., Corb., Colbert., quibus duo Vatic. et vet. Ed. concinunt, consensus: et si lectio recent. Vulgatorum magis convenire videatur *neque viventi abbati*.

(l) Norm. et Corb., *coram Deo putaverit*. Vatic. B, *coram Deo viderit*. Vaticani A, E, F, *coram Deo potuerit*.

(m) Olim duplici ex causa monachi ordinabantur sacerdotes, vel pro monasteriis, vel pro ecclesiis sæcularibus aut parochiis, ut habetur 16, q. 1, in pluribus capitibus. Non ergo hic agit Gregorius de monachis qui pro suis monasteriis ordinantur, sed de iis dumtaxat qui ab episcopo e monasterio tollantur, permittente abbate, ad officium ecclesiasticum administrandum, ut patet ex præcedentibus

A gravamen aliquod monasterium non incurrat. Vestram vero fraternitatem prædictus abbas non solum (o) non metuit ad monasterium frequenter accedere, sed etiam desiderabiliter concupiscit, sciens quod per vos substantia monasterii omnino gravari non possit. (p) Data mense Aprili, indictione prima.

EPISTOLA XVI.

AD MARINIANUM RAVENNÆ EPISCOPUM.

Redeuntem Roma Claudium abbatem impense commendat

Gregorius Mariniano episcopo Ravennati.

Quod communem filium Claudium abbatem latorem præsentium longa apud nos hactenus mora retinuit, res illa fecit quod magnum nobis, sicut notis, erat in verbo Dei solatium; quem etiam hic adhuc volueramus diutius retinere, (a) si et ipse non festinasset ad suum monasterium, et nos congregationi fratrum ejus præsentiam esse omnino necessariam sciremus. Et ideo quia illum sicut petiit et exigebat utilitas relaxandum esse prospeximus, commendantes eum, hortamur ut sanctitas vestra sacerdotali eum affectione suscipiat, paternam illi (b) monasteriisque ipsius charitatem, sicut decet, impendat, benignitatis suæ eum consolatione refoveat, in ejus se tuitionem instanter accommodet, et præsidii sui beneficio liberum ab omni inquietudine redditum quieti et utilitatibus fratrum vacare permittat, atque peculiariter sicut a nobis eum scit diligi diligat; quatenus et charitatis vestræ affectum quem olim expertus est, in se multipliciter recognoscat, et nos in vobis invenisse se gaudeat.

908 (a) EPISTOLA XVII.

AD MAURENTIUM

De sacræ lectionis studio gratulatur. Sic studentium deflet raritatem; se collegam spondet.

Gregorius Maurentio magistro militum.

Dilectissimus filius meus Cyprianus diaconus revertens mihi valde placuerat, si ad me totus rediisset. Sed postquam gloria vestra in Sicilia sese retinuit, certissime scio quia prædictus filius meus ad me quidem corpore rediit, sed mente in Sicilia remansit. Hæc tamen dicens, tantum quieti vestræ congaudeo, quantum de meis occupationibus inge-

verbis ejusdem epistolæ. Legenda sancti Augustini epist. 48, al. 81, in qua hortatur monachos ad Ecclesiæ munia obeunda. GUESANV.

(n) In Excusiis, *rerum inventarum attestationem faciet*.

(o) Editi, *non metuat*. Et infra, *concupiscit*. Sequimur Mss. unanimem consensum.

(p) Hæc legimus tantum in Vatic. et Colbert.

Epist. XVI [Al. 19]. — (a) Vulgati recent., *Nisi et præsentiam esse omnino necessariam sciremus*.

(b) Ita in quatuor Vatic., omnibus Norm., Corb., Colbert., Rhem., non, ut habent Excusi, *monasterioque ejus*. Hinc patet Claudium abbatem plurimis monasteriis fuisse præpositum.

Epist. XVII [Al. 25, lib. xii, ind. 7]. — (a) Hæc epistola desideratur in Angliæ Norman. et plerisque Mss. In antiq. Edit. legebatur, *Luvino Cathanensi episcopo*. Sed lectio hæc, etsi ei suffragetur Vatic. A, mendosa est, ad episcopum enim non scripsisset sanctus Gregorius *gloria vestra*.

studii vestri sit ut sine oppressione aliqua, legali modo, ad iudicium veniatur; quatenus, dum, veritate cognita, quod juris ordo suaserit fuerit definitum, neutra se pars aliquid doleat præiudicium pertulisse. (c) Mensæ Maii, indictione prima.

EPISTOLA XXI.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Felicem Christianis parentibus natum a Samaræi servitio liberet.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Felix præsentium portitor questus nobis est, cum sit de Christianis natus parentibus, a quodam Christiano, (a) Samaræo, quod dici scelus est, esse donatum. Et dum hujusmodi superstitionis homines Christiana quolibet modo mancipia possidere nec ratio legis, nec reverentia religionis admittat, se tamen per decem et octo annos in ejus asserit servitio permansisse; sed cognoscente hoc sanctæ memoriæ decessore vestro Maximiano, ab eo se, zelo, sicut decuit, sacerdotali commoto, de Samaræi servitio nefario dicit liberatum. Sed quia ejusdem Samaræi filius post quinque annos factus dicitur Christianus, et supradictum Felicem in ejus servitium, quantum ipse dicit, quidam nituntur redigere, sanctitas vestra hæc quæ edocti eumus diligenter inquirat; et si ita ei esse constiterit, eum tueri studeat, et a nullo sub qualibet occasione gravari permittat, quia dum superstitionis sectæ mancipia cominos suos ad fidem præcedentia servitio eorum aperte redigi jura prohibeant, quanto magis hic de Christianis parentibus natus, et factus a parvulo Christianus, hanc non debet quæestionem aliquo modo sustinere, maxime quia nec patris ejus esse servus potuit, quem liquet ex prava potius præsumptione penam posse venientem de legibus sustinere? Et ideo, sicut diximus, ita eum sanctitatis vestræ defensio rationabiliter tueatur, ut nulli eum sub quolibet argumento sit aliquatenus affligendi licentia. (Cf. Joam. Diac. l. iv, n. 47. Vide lib. iv, ep. 33, indict. 14.)

¶¶¶ EPISTOLA XXII.

AD RUSTICIANAM PATRICIAM.

Ut Romam veniat hortatur. Gratias agit pro decemauri libris in captivorum redemptionem expendendis.

Gregorius (a) Rusticianæ patrioicæ.

Jam dudum vestræ excellentiæ me scripsisse, et sæpius (b) imminuisse reminiscor, ut beati Petri apostolorum principis limina revidere festinet. Et quæ tanta sit Constantinopolitanæ civitatis delectatio, quæve Romanæ urbis oblivio, ignoro; obtinere apud vos hac ex re nunc usque nihil merui. Quantum enim

(c) Ita legimus in solo Colbert. vet. et in quatuor Vatis.

EPIST. XXI [Al. 22]. — (a) Per Samaræum hic Judæum intelligendum esse censemus. Vide lib. vi, epist. 33, indict. 14. Ex epist. 32 ejusdem libri liquet quod infra legitur, scilicet jura prohibere ne Christiani Judæis serviant.

EPIST. XXII [Al. 23]. — (a) De ea jam epist. 21 lib. ii, indict. 10. GUSMANV.

(b) Excusi, *monuisse*. Obsequimur Mss. Vatic., Norm., Rhem., Corb., Colb., etc. Gregorius non raro utitur verbo *imminere* pro *urgere*. Vide lib. iv

ad colligendas æternæ vitæ mercedes vestræ animæ expedire possit; quantum etiam gloriosæ filiæ vestræ domnæ Eusebiæ in omnibus congruat, et nos subtiliter attendimus, et vos considerare subtilius potestis. Filium vero meum Petrum, hominem vestrum, quem ultra ætatem suam sapere, et maturitati studere cognovi, si requiritis, invenietis quantus hic omnium habitantium circa excellentiam vestram amor sit, quantumque desiderium ut vos revidere mereantur. Et si, præcipiente Domino, sacris eloquiis admonemur ut etiam inimicos diligere debeamus, pensandum nobis est quantæ culpæ sit etiam amantes minime amare. At si forte dicitur quod amamur, nos certissime scimus quia nemo potest diligere quos non vult videre. Sin vero gladios Italiæ ac bella formidatis, sollicitè debetis aspicere quanta beati Petri apostolorum principis in hac urbe protectio est, in qua sine magnitudine populi, et sine adjutorii militum tot annis inter gladios illæsi, (c) Deo auctore, servamur. Hæc nos, quia amamus, dicimus. Sed omnipotens Deus quidquid animæ vestræ in perpetuum, quidquid opinioni domus in præsentī conspiciat expedire, concedat.

Decem vero auri libras, quas in captivorum redemptionem excellentia vestra transmisit, præfato filio meo deferente suscepi. Sed peto ut: superna gratia, quæ vobis concessit eas pro animæ vestræ mercede tribuere, mihi etiam concedat, sine aliquo peccati contagio dispensare: ¶¶ ne unde vos peccata detergitis, nos inde maculemur. Omnipotens Deus qui debilitatem corporis vestri et peregrinationem vestram conspiciat, de sua semper gratia, et dulcissimi filii mei domni Strategii vos vita et salute consoletur; quatenus eum et vobis per longa tempora, et sibi ad æternitatem nutria, vosque cum omni domo vestra et bonis præsentibus repleat, et supernam gratiam habere concedat. Gloriosum vero domnum Eudoxium nostra petimus vice salutari.

EPISTOLA XXIII.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Ut Judæos ad Christianam fidem accedentes juvet, pergat Agrigentum.

Gregorius (a) Fantino defensori.

(b) Domna abbatissa (c) monasterii sancti Stephani, quod in Agrigentino est territorio constitutum, indicante, comperimus multos Judæorum ad Christianam fidem, divina gratia inspirante, velle converti; sed esse necessarium ut aliquis illuc ex nostro mandato debeat proficisci. Proinde hujus tibi auctoritatis tenore præcipimus, ut omni excusatione submota,

Dialog., o. 38.

(c) In Vatic. B et D, *Deo adjutore*.

EPIST. XXIII [Al. 24]. — (a) Ita mss. Codices, vel *Fantino*. In Excusiis, *Faustino*.

(b) In Mss. legitur modo *Domina*, modo *Dominica*, In pluribus tamen et potioribus, *domna*.

(c) Fuit hoc monasterium ab urbe Agrigento ad mille passus dissitum, cujus quædam adhuc exstant vestigia. Inibi visitur vetustissimum templum sanctæ Mariæ. Hæc Rocchus Pirrus in notitia Agrigentina GUSMANV.

totum mundum fundasse nostis Ecclesiam, quatenus A
recta sinceri cordis vestigia in devio itinere non
offendant.

Ea vero quæ nobis scripsistis, vel præsentium la-
tor coram positus explicavit, nos non credatis ne-
gligenter omittere, sed de his omnino sollicito cogi-
tamus.

Dilectissimo autem filio nostro Anatolio diacono
jam et prius et nunc iterum omnia subtiliter indica-
vimus : hortantes ut quidquid ad utilitatem ac quie-
tem charitatis vestræ vel filiorum vestrorum ¶14
pertinet, Creatoris nostri auxilio suffragante, (b) agere
stricte ac studiose festinet. Et ideo fraternitatem
vestram nec mœror afficiat, nec inimicitia cujuslibet
affligat. Nam divinitatis gratia opitulante, in pro-
ximo adesse confidimus ut et præfati prævaricatoris B
et excommunicati præsumptio districtius reprimatur,
et vestra quies, sicut desideratis, adveniat.
Excellentissimo quoque filio nostro Exarcho, qui nobis
eum studet commendare, de pravitate ipsius scribere
nequaquam omisimus.

Presbyterum vero (*Grat.*, *dist.* 50, *can.* 3) de quo
nos fraternitas tua latoris præsentium relatione con-
sultuit, nulla ratione in sacro ordine (c) post lapsum
aut permanere, aut revocari posse cognoscas. Circa
quem tamen mitius agendum est propterea quod
commisissimum facinus facili dicitur professione con-
fessus.

Præterea pariter hic portitor quædam Ecclesiæ
vestræ privilegia a nostris concessa prædecessoribus
intimavit. De quibus scriptis charitatis vestræ nos
subtilius volumus informari; vel si qua ex eis scripta C
in Ecclesiæ vestræ scrinio rejacent, eorum huc
exemplaria transmitti necesse est; ut quidquid ad
honoris vestri reverentiam (d) vel genium præfate
Ecclesiæ pertinet, libenti animo reparare possimus.

Glorioso autem communi filio domno Marcello, si
huc venire voluerit, instantius suadete, quia omnino
eum videre desidero. Si vero illic stare elegerit, ita
vos ei in charitate qua convenit exhibete, ut affectui
ipsius quem circa vos habet, respondere, sicut de-
cet, valeatis. Omnipotens Deus gratiæ suæ dono (e)
vos custodiat, protegat, et cor vestrum in ea quæ
ei sunt placita semper accendat.

EPISTOLA XXV.

AD VICTOREM EPISCOPUM PANORMITANUM.

Judeos in his quæ ipsis concessa sunt nullo incom- D
modo afficiendos.

Gregorius Victori episcopo Panormitano.

Sicut Judæis non debet esse licentia quidquam in

(b) Mendose in recent. Ed. irrepsit *augere*, pro
agere.

(c) De lapsis nequaquam ad ordinum functiones
recipiendis epist. 18, lib. 1, et epist. 26 lib. III,
nunc lib. IV, etc.

(d) Ornatum intellige, splendorem, decus sive privi-
legium jam ab antiquo concessum, atque adeo legiti-
me expetitum. Vide Henricum Steph., *Schediasm.*
c. 18; Joan. Brodæi, *Miscel.* lib. IX, c. 20. Syagrius
Augustodun. episcopus, *pro genio et honore suæ Ec-
clesiæ pallium postulat*, infra, lib. IX, epist. 108.

synagogis suis ultra quam permissum est lege præ-
sumere, ita in his quæ eis concessa sunt nullum de-
bent præjudicium sustinere. Quæ autem nobis in hac
urbe Roma habitantes Hebræi pro his qui Panormi
degunt, conquesti sunt, data vos ab eis petitio quæ
in subditis tenetur informat. Si igitur querimonia
eorum veritate fulcitur, oportet ut fraternitas vestra,
legis serie diligenter inspecta, ita eis quidquid hæc
de re decretum est custodire debeat ac servare, ut
nec ipsa aliquid injustum facere, nec illi pati præju-
dicium videantur. Si vero est aliquid quod ad resti-
tuendum ea quæ sunt postulata rationabiliter possit
obstetere, judices a partibus eligantur, qui ea quæ
æquitati conveniunt valeant definire. Quod si forte
illuc contentio ipsa finire nequiverit, ad nos venire
causam necesse est, quatenus (a) sine vestra invidia
quæ amica justitiæ visa fuerint ¶15 decernantur.
Quousque ergo causa ipsa finem accipiat, a conse-
cratione locorum quæ ablata dicuntur fraternitatis
se vestra suspendat.

EPISTOLA XXVI.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Quæ clerici vasa sacra vendiderant Pantaleo notarius
requirat.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Quia pervenit ad nos quod quidam (d) ex Italiæ Ec-
clesia clerici vasa sacra in Sicilia vendiderunt, id-
circo Pantaleonem notarium nostrum direximus, ut
eadem vasa sollicita investigatione requireret. Qui
postquam in vestræ sanctitatis est obsequio occupa-
tus, eandem causam eum cognovisse neglexisse.
C Oportet ergo ut fraternitas vestra congrua debeat
solicitudine providere, ut, tempore quo utile esse
crediderit, eum ad peragenda ea ipsa debeat rela-
zare; quatenus et ipsa de illo possit habere solati-
um, et ipse salubriter valeat quæ sibi sunt man-
data Deo adjuvante peragere; quia necesse est ut
indictione subsequenti huc veniat, et subtiliter nos
eoram positus de cunctis informet.

EPISTOLA XXVII.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Ne Catanenses diaconi campagis calcæati procedere
presumant.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Ecclesiastici vigoris ordo confunditur, si aut te-
mere illicita præsumantur, aut impune non concessa
tententur. Pervenit itaque ad nos (*Grat.*, *dist.* 93,
c. 21) diaconos Ecclesiæ Catanensis (a) calcæatos cam-
pagis procedere præsumpsisse; quod quia nulli ha-
tenuus per totam Siciliam licuit, nisi solis tantum-

(e) Vulgati, *vos et custodia protegat.*

Epist. XXV [Al. 26]. — (a) In Rhemensi et Vatic.
D, sine scrupulo vestræ invidiæ. In Vatic. F, sine
peste invidiæ. Lectionis quam retinemus sensus est:
Ita res transigatur et nullius odium incurrat. Quod
quidem pastoribus utilissimum; nam vix prosunt,
nisi eorum quibus præsent animos sibi concilient.

Epist. XXVI [Al. 27]. (a) Editi, *ex Italiis Eccle-
siis*; quam lectionem sequi prohibent mss. Codices.

Epist. XXVII [Al. 28]. — (a) Editi, *mendose*,
compagis. Campagus est calcæamentum quo prælati

rum continentur, (c) nulla in archivo hujus nostræ Ecclesiæ, vel in Romanæ urbis bibliothecis esse cognovi, nisi pauca quædam in unius Codicis volumine collecta. (d) Nos autem pene omnium martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in uno Codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione missarum solemnia agimus. Non tamen in eodem volumine quis qualiter sit passus 917 indicatur, sed tantummodo nomen, locus, et dies passionis ponitur. Unde fit ut multi ex diversis terris atque provinciis per dies, ut prædixi, singulos cognoscantur martyrio coronati. Sed hæc habere vos beatissimos credimus. Ea vero quæ transmitti voluistis quærentes quidem non invenimus, sed adhuc non inveniendes quærimus, et si potuerint inveniri, transmittimus.

De lignis autem quod scribitis quia brevia fuerint, navis per quam transmissa sunt qualitas fecit, quia si major navis venisset, potuimus ligna etiam majora transmittere. Quod autem dicitis, quia si majora transmittimus, pretium dabilis, largitati quidem gratias agimus, sed accipere pretium, Evangelio interdicente, prohibemur. Nos enim ea quæ transmittimus ligna non emimus, et quomodo possumus pretium accipere, cum scriptum sit: *Gratis accepistis, gratis date* (Matth. x, 8)? Nunc ergo juxta modum navis per nauclerum parva ligna transmissimus, quorum notitia subter annexa est. Sequenti vero anno, si omnipotenti Deo placuerit, majora præparamus. (Cf. Joan. Diac. lib. III, c. 28.)

(e) Benedictionem autem sancti Marci evangelistæ, imo, quod est verius, sancti Petri apostoli, in ea dulcedine qua est transmissa suscepimus, et salutationis alloquium persolventes, petimus ut beatitudo vestra pro nobis orare dignetur, quatenus et a malis præsentibus mereamur citius eripi, et a futuris gaudiis non excludi.

EPISTOLA XXX.

AD EULOGIUM EPISCOPUM ALEXANDRINUM.

De Alexandrinæ urbis hæreticis conversis atque de fidelium concordia gratulatur. Scribit vicissim de Anglorum conversione. De Eudoxio hæretico aliisve jactetur sibi ab Eulogio factum satis. Universalis papæ titulum a synodo Chalcedonensi suis decessoribus oblatum, sed rejectum, respuit.

Gregorius (a) Eulogio episcopo Alexandrino.

Communis filius, præsentium lator, sanctitatis ve-

(c) Budæus: archivum ex Græco factum, est ἀρχεῖον, ἀρχεῖωται custodes tabularii. Archivum autem magistratuam ædes significat, et regiam, et palatium, et judiciale forum. Ex quo factum est ut archivum, et, interposito v, archivum significet chartophylacium. Id quidem levioris momenti. At Romæ nulla vel pauca tunc fuisse martyrum gesta, nullas de martyrum passionibus narrationes, id certe est mirabile. GUESANV. Et novis auctoribus, qui Vaticanos Codices passim ingerunt, incommodum.

(d) Putant aliqui hunc locum intelligendum esse de Martyrologio illo Romano quod vetus appellatur. Verum id luculenter confutavit vir clarissimus Honorius Valesius πολυμῆστοτος in dissertatione ad calcem Eusebii, ubi contendit ante Usuardum nullam omnino existisse Martyrologium Romanum; istud autem de quo hic Gregorius, fuisse commune cum

stræ scripta deferens, ægrum me reperit, 918 ægrum reliquit; qua ex re contigit ut ad largum vestræ beatitudinis fontem brevis epistolæ meæ vix parva potuisset aqua resudare. Superni autem muneris fuit ut in dolore corporis positus suavissimæ vestræ sanctitatis scripta susciperem, quæ me (b) de doctrina Alexandrinæ urbis hæreticorum et de concordia fidelium sublimeret lætificaret; quatenus ipsa mentis lætitia immanitatem mihi molestiæ temperaret. Et quidem de bonis vestris nova semper exultatione gaudemus, sed tamen ita vos perfecte agere novum esse nullo modo deputamus. Quod enim crescit sanctæ Ecclesiæ populus, quod ad cælestis horreum spirituales segetes multiplicantur, hoc de omnipotentis Dei gratia quæ in beatissimis vobis large induit nunquam habuimus incertum. Gratias itaque omnipotenti Deo solvimus, quia impletum videmus in vobis esse quod scriptum est: *Ubi plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo boum* (Prov. xiv, 8). Si enim bos fortis aratrum linguæ in terra cordis audientium non traxisset, tanta fidelium seges minime surrexisset.

(c) Quoniam vero in bonis quæ agitis scio quod et aliis congaudetis, vestræ vobis gratiæ vicem reddo, et non dissimilia nuntio, quia dum gens Anglorum in mundi angulo posita in cultu lignorum ac lapidum (d) perfida nuncusque remaneret, ex vestræ mihi orationis adjutorio placuit ut ad eam monasterii mei (e) monachum in prædicationem transmittere Deo auctore debuissim. Qui data a me licentia, (f) a Germaniarum episcopis episcopus factus, cum eorum quoquesolatiis ad prædiotam gentem in finem mundi perductus est, et jam nunc de ejus salute et opere ad nos scripta pervenerunt, quia tantis miraculis vel ipse, vel hi qui cum eo transmissi sunt, in gente eadem coruscant, ut apostolorum virtutes in signis quæ exhibent imitari videantur. In solemnitate autem dominicæ nativitatis, quæ hac prima indictione transacta est, plus quam decem millia Angli ab eodem nuntiati sunt fratre et coepiscopo nostro baptizati. Quod idcirco narraui, ut cognoscatis quid in Alexandrino populo loquendo 919 et quid in mundi finibus agitis orando. Vestræ enim orationes sunt in eo loco ubi non estis, quorum operationes sanctæ monstrantur in eo loco in quo estis. (Cf. Joan. Diac. l. II, c. 39.)

reliquis Occidentalibus, scilicet Martyrologium quod sub Hieronymi nomine editum est; nec tamen aut ab ipso Hieron. collectum. aut ex Eusebio translatum satis probatur. Plura videsis apud eundem Valesium, et in Bolland., præfat. generali ad Acta sanctorum, c. 4, § 4. Partim ex GUESANV.

(e) Benedictio hic et passim his in epistolis sumitur pro munere; quo etiam sensu in Scriptura sacra non raro accipitur, ut Genes. xxxiii Jacob ad fratrem ait: *accipe munusculum... esto mihi propitius, et suscipe benedictionem quam attuli*, vers. 10 et 11. Idem eulogiæ nomine apud Græcos intelligitur, imo et apud Latinos. Reg. S. P. Benedicti, c. 54, *nullatenus liceat... aut eulogia vel quælibet munuscula accipere*.

EPIST. XXX. — (a) In Norm., Corb. et Angliæ, patriarchæ.

Præterea (g) de Eudoxii hæretici persona, de A
cujus errore in Latina lingua nihil reperi, mihi a ves-
tra beatitudine largissime gaudeo satisfactum. Vir-
rorum quippe fortissimorum Basilii, Gregorii, atque
Epiphaniî testimonia protulistis, et manifeste pe-
reptum cognoscimus eum in quem heroes nostri
tot jacula dederunt.

De his vero erroribus qui nunc in Constantino-
politana Ecclesia probantur exorti, doctissime om-
nia, et ut iudicium tantæ sedis proferre decuit, res-
pondistis. Unde omnipotenti Deo gratias agimus,
quia adhuc arcæ Dei insunt tabulæ testamenti. Quid
est enim sacerdotale cor, nisi arca testamenti? In
qua quia spiritalis doctrina viget, procul dubio ta-
bulæ legiæ jacent.

Indicare quoque vestra beatitudo studuit, jam se
quibusdam non scribere (h) superba vocabula, quæ
ex vanitatis radice prodierunt, et mihi loquitur di-
cens: *Sicut jussistis*. Quod verbum jussionis peto a
meo auditu removete, quia scio qui sum, qui estis.
Loco enim mihi fratres estis, moribus patres. Non
ergo jussi, sed quæ utilia visa sunt, indicare curavi.
Non tamen invenio vestram beatitudinem hoc ipsum
quod memoriæ vestræ intuli, perfecte retinere vo-
luisse. Nam dixi, nec mihi vos, nec cuiquam alter
tale aliquid scribere debere; et ecce (*Grat. dist. 99, c. 5*)
in præfatione epistolæ quam ad me ipsum qui pro-
hibui direxistis, (i) superbæ appellationis verbum
universalem, me papam dicentes, imprimere cura-
stis. Quod peto dulcissima mihi sanctitas vestra ultra
non faciat, quia vobis subtrahitur quod alteri plus
quam ratio exigit præbetur. Ego enim non verbis C
quæro prosperari, sed moribus. Nec honorem esse
deputo, in quo fratres meos honorem suum perdere
cognosco. Meus namque honor est honor universalis
Ecclesiæ. Meus honor est fratrum meorum solidus
vigor. Tunc ego vere honoratus sum. cum singulis
quibusque honor debitus non negatur. Si enim uni-
versalem me papam vestra sanctitas dicit, negat se
hoc esse quod me fatetur universum. Sed absit hoc.
Recedant verba quæ vanitatem inflant, et charita-
tem vulnerant.

Et quidem in sancta Chalcedonensi synodo, atque
post a subsequentibus Patribus hoc decessoribus
meis oblatum vestra sanctitas novit. Sed tamen nul-
lus eorum uti hoc unquam vocabulo voluit; ut dum
in hoc mundo honorem sacerdotum diligenter om-
nium, apud omnipotentem Deum custodirent suum. D

(b) Ita Anglic., Norm., Corb., cum in aliis Excusis
legatur: *de doctrina Alexandr. Ecclesiæ. de conver-
sione hæreticorum, de concordia, etc.*

(c) In recent., *sed quoniam vere in bonis quæ agitis
accrescit quod et aliis, etc.*

(d) In eisdem recent. irrepsit, invitis Mss., *perfi-
dia.*

(e) Sanctum Augustinum monasterii sancti An-
dræ præpositum intelligit.

(f) Innuit Franciæ episcopos. Franci, quod a Ger-
manis orti essent, Germani quoque sunt appellati.
Apollinaris Sidon., lib. v, epist. 7, appellat provin-
ciam Lugdunensem a Burgundionibus, origine Ger-
manis, *Lugdunensem Germaniam.*

Proinde debitum salutationis alloquium solvens peto,
ut in sanctis orationibus vestris mei memores esse
dignemini, quatenus a peccatorum meorum nexi-
bus, quia meis meritis non valeo, vestris inter-
cessionibus me Dominus absolvat. (*Cf. Joan. Diac. l.*
III, c. 60.)

920 EPISTOLA XXXI.

AD SECUNDINUM

*Ne patiatur Monasterium in laicæ personæ potestatem
venire.*

Gregorius Secundino episcopo Tauromenitano.

Querimoniam monachorum (a) monasterii Castellien-
sis oblata, ab eis petitio quæ tenetur in subditis pate-
fecit. Proinde fraternitas vestra hæc quæ asserunt,
sollicita personarum cura studeat. Et si ea invenerit
veritate subsistere, tuitionem illis impendat, et mo-
nasterium quod monasterio eorum unitum est se-
cundum consuetudinem deputatis de congregatione
eorum illic monachis provideat ordinari. Quia ratio-
nis ordo non patitur ut monasterium ipsum, et ma-
xime contra voluntatem fundatorum, ab eorum dis-
positione ad arbitrium suum præsertim laica persona
subducat, aut aliquis sibi in id jus debeat vindicare
(*Grat. 16, q. 7, c. 34.*)

(a) EPISTOLA XXXII.

AD SCHOLASTICUM DEFENSOREM.

Ecclesiæ colonæ mercedem juxta laboris modum solvat.

Gregorius Scholastico defensori.

Alexander Frix, præsentium portitor, colonus Ec-
clesiæ nostræ, questus est nobis in domo, id est ec-
clesiæ quæ Catanæ a dilecto filio nostro Cypriano
diacono fabricata est, triennii se tempore laborasse,
et mercedem non ut dignum est accepisse. Et quan-
quam per tempora ipsa dicatur ad plurimos labo-
rasset, unde etiam dum hic esses notitiam accepisti,
hac tibi tamen auctoritate præcipimus ut diligenter
inspicias; et si plus in eadem domo quam mercedis
accepit operatus est, volumus ut secundum laboris
modum, si quid super quatuor solidos et tremisses
duos quos a memorato diacono accepisse dictus est
meritus sit, addere ei quod justum videris debeas
sciens tuis rationibus imputandum.

EPISTOLA XXXIII.

AD DOMINICUM.

*Modestiam illius charitatem atque apostolicæ sedis
reverentiam laudat.*

Gregorius Dominico episcopo Carthaginensi.

Scripta sanctitatis vestræ, quæ latere præsentium

(g) De Eudoxio hæretico vide quæ diximus ad epist.
4 lib. vi, nunc lib. vii. Gussanv.

(h) Vatic. A. *superflua vocabula*. Ita etiam infra.

(i) Vatic. B. *superstitionis verbum*.

EPIST. XXXI. — (a) Castellienense monasterium a
Cassiodoro exstructum et tanti viri recessu nobilita-
tum prope Squillacium erat. De quo consule Vitam
Cassiodori ejus operibus præmissam in novissima
Editione, parte II, § 6 et seq. Vide etiam Cassiodo-
rum de institutione divinarum litterarum, c. 20.

EPIST. XXXII [*Al. 15, lib. ix, ind. 4.*] — (a) A ple-
risque Mss. abest hæc epistola. Ex omnibus Vaticanis
solus eam exhibet Codex A. Legitur quoque in San-
Victorino.

deferente suscepimus, ita sacerdotalem modestiam loquebantur, ut auctoris sui corporalem nobis quodammodo presentiam blandirentur. Nec enim sermo rarus aliquid officit, ubi manet in animis continuus dilectionis affectus. ¶ Magna autem charitatis virtus est, dilecte frater, quæ sinceritatis suæ vinculo alterna mutuo affectu corda constringit, et ea gratiæ non sinit compage dissolvi: diijuncta conjungit, unita custodit, et ignotos sibi imagine reddit cognitos per amorem. Quisquis igitur in hujus cardine mentem figit, eum de supernæ patriæ habitaculo cuiuslibet adversitatis impulsio non evellit, quoniam quocumque se verterit, (a) a mandatorum limine non excedit. Unde et in ejusdem charitatis laude per egregium prædicatorem dicitur: (b) *Quæ est vinculum perfectionis* (Coloss. III, 14). Quantæ itaque sit laudis

aspicimus, quæ perfectionem non solum in mente generat, sed etiam ligat. Quia igitur hujus virtutis igno succensum tuarum te prodit locutio litterarum, uberi in Domino exultatione lætiflor, atque opto ut hæc in te magis magisque resplendeat, quia lux gregis est, pastoris flamma. (c) Decet enim, decet dominicum sacerdotem moribus et vita clarescere, quatenus in eo tanquam in vitæ suæ speculo plebs commissa et eligere quod sequatur, et videre possit quod corrigat.

Scientes præterea unde in Africanis partibus sumperit ordinatio sacerdotalis exordium, laudabiliter agitis quos sedem apostolicam diligendo ad officii vestri originem prudenti recordatione recurritis, et probabili in ejus affectu constantia permanetis. Certum quippe est quia vestro honori additis (d) quidquid ei reverentiæ ac devotionis sacerdotally exhibetis, quia per hoc ut vicaria erga vos dilectione astringi debeat, invitatis.

Quod superest, charissime frater, omnipotentem Dominum assidua oratione poscamus, quatenus cordis nostri gressus in veritatis suæ tramitem dirigat; et ut ad cælestia regna perducat, nominis officium protectionis suæ gratia operibus nos exhibere concedat. (e) Mense Augusto, indictione prima.

EPISTOLA XXXIV.

AD JOANNEM EPISCOPUM SCILLITANUM.

Castelliensis monasterii privilegia servet illæsa. Quorundam sub xenii specie ablata reddat. Monachorum actibus invigilet. Monasterii jura tueatur. Donatum sibi ab Abbate agrum restituat. (Vide sup. ep. 31.)

Gregorius Joanni Episcopo Scillitano.

Grave nimis et contra sacerdotale constat esse

Epist. XXXIII [Al. 32]. — (a) Excusi recent., a mandat. limite. contradicentibus omnibus Vatic., Norm., Colb., etc. Et certe limen convenit cardini, non limes. Ut igitur in instituta comparatione Gregorius maneat, postquam dixit, *quisquis in hujus cardine mentem figit*; debuit addere: *a mandatorum limine non excedit.*

(b) Vatic. B. *quod est vinculum perfectionis.*

(c) Recent., *decet enim pastorem, decet dominicam.*

(d) In recent Ed., contra Mss. fidem, *quidquid reverentiæ ac devotionis ordini sacerdotally exhibetis.*

(e) In hac temporis nota consentiunt Vatic., Colbert. et Teller.

A propositum, velle cujusquam monasterii privilegia olim indulta confundere, et ad irritum quæ sunt pro quiete disposita niti deducere. Questi itaque nobis sunt Monachi Castellensis monasterii quod in fraternitatis vestræ civitate ¶ est constitutum quia eidem monasterio quædam contra ea quæ a prædecessoribus vestris permessa ac consuetudine longa servata sunt festinetis inducere, et antiquam ordinationem quadam præjudicii novitate turbare. Proinde his fraternitatem vestram hortamur affatibus ut, si ita est, ab ejus molestia se sine aliqua excusatione contineat, et quæ ei sunt diutius custodita nullius occasionis tentet usurpatione convellere; sed cuncta illibate et sine aliqua studeat refragatione servare, et plus sibi in eodem monasterio quam prædecessoribus suis licuit, noverit non licere.

B Quia vero pariter questi sunt fraternitatem tuam quædam de monasterio (a) sub xenii quasi specie abtulisse, necesse est si quid te indecenter recolis accipisse, sine dilatione restituas, ne avaritiæ te graviter culpa redarguat, quem largum erga monasteria sacerdotally magis debuerat munificentia demonstrare. Servatis itaque omnibus quæ a tuis, sicut diximus, prædecessoribus permessa sunt ac servata, cum tuæ sit circa actus ac vitam consistentium illis monachorum te vigilantem insistere; et si quempiam illic prave conversari, aut in aliqua immunditiæ, quod absit, culpa inveneris, districta ac regulari emendatione corrigere. Nam sicut ab iis quæ incongrue usurpantur fraternitatem vestram volumus abstinere, ita in his quæ ad disciplinæ rectitudinem vel animarum custodiam pertinent esse sollicitam modis omnibus admonemus.

C Indicaverunt etiam prædicti monasterii monachi castrum quod Scillacium dicitur in solo juris monasterii eorum esse fundatum, atque ob hoc habitantes illic factis libellis (b) solatium annis singulis spondisse persolvere, sed postea contempsisse, et ab eadem se præstatione supervacue suspendisse. Fraternitas ergo vestra subtiliter veritatem curet addicere; et si ita repererit, instanter studeat ut ea quæ promiserunt, quia et ratio exigit, præbere non differant, quatenus et illi quiete quod tenent possideant, et monasterii jura præjudicium non incurrant.

D Præterea (Grat. 17, q. 4, c. 41) questi nobis sunt prædicti monasterii monachi abbatem suum terram intra Scillitanum castrum, quæ in sexcentos pedes extenditur, sub prætextu fabricandæ Ecclesiæ frater-

Epist. XXXIV [Al. 33]. — (a) In Mss. passim, *sub xenii*. In Vatic. D, interjecta hæc verba leguntur: *sub præstatu quasi specie.*

(b) Alias, *solatium*. Hæc vox sæpissime occurrit, nec idem significat. Hic usurpatur pro pensione vel redditu qui persolvitur domino, seu proprietario ratione fundi sive soli. Sæpe etiam solatium pro stipendiis occurrit. GURSANV. Cæterum ex hac epistola patet monasteria olim dominiis amplissimis potita esse; ita ut ab ipsis penderent castella et vici integri. Nam quod de monasterio Castellensi Cassiodori munificentia ditato hic legitur, de aliis quæ reges et imperatores fundatores habuerunt, quis facile non credet?

nitati tuæ donationis titulo concessiase; et ideo volumus quantum parietes possunt adificatæ ecclesiæ circumdare, juri ecclesiæ vindicari. Quidquid vero extra parietes ejusdem ecclesiæ esse potuerit, ad jura monasterii sine difficultate aliqua revertatur, quia nec mundanarum legum, nec sacrorum canonum statuta permittunt, res monasterii de jure ejus quolibet titulo segregari. Eapropter donationem ejusdem terræ, quæ contra rationem facta est, sine aliqua dilatione restituat.

923 EPISTOLA XXXV.

AD LEONTIUM EXCONSULEM.

Jerusalem civis nonnunquam Babylonis servire, et vicissim. Laudat Leontii mansuetudinem, humilitatem, justitiam. Ipsi pro numeribus gratias agit, et de cunctis sancti Petri scobem clave inclusam largitur.
Gregorius Leontio exconsuli.

Quia in magna domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia, et quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam (II Tim. II, 20). quis ignoret quod et in universæ Ecclesiæ sinu alii velut vasa contumeliæ rebus deputantur infimis, alii vero ut honoris vasa rebus aptantur mundis? Et tamen plerumque contingit ut et (a) cives Babylonis in (b) angaria serviant Jerusalem, et cives Jerusalem, id est cælestis patriæ, in angaria deputentur Babylonis. Cum enim electi Dei magnis moribus præditi, modestia ornati, lucra propria non quærentes, terrenis deputantur rebus, quid aliud quam sanctæ Jerusalem cives in Babylonis opere serviunt? Et cum quidam in pravis moribus effrenati locum sancti honoris tenent, utque in ipsis quæ bene facere videntur propriam laudem quærent, quid aliud quam cives Babylonis supernæ Jerusalem angariis exsolvunt? Sic enim Judas apostolis admistus diu redemptorem humani generis prædicavit, signa cum cæteris fecit; sed quia Babylonis civis fuerat, Jerusalem cælesti opus suum in angaria persolvit. At contra Joseph in Ægyptum ductus terreno palatio servivit, curam ministerii in rebus temporalibus gessit, quidquid (c) juste regno transitorio debebatur exhibuit. Sed quia sanctæ Jerusalem civis exstitit, servitium Babylonis in sola, ut prædictum est, angaria ministravit. Hujus ergo, bone vir, esse te sequacem

EPIST. XXXV. [Al. 34]. — (a) Phrasis usitata sancto Augustino. GUSSANV.

(b) Servitium, ministerium, vel debitum ministerii. GUSSANV.

(c) Mutarunt recent. edit. ad libitum *juste*, quod in omnibus Mss. legitur, *injuste*.

(d) Pauca de oleo annotavit ex Baronio Binius, plura longe Greterus lib. I de sancta Cruce, c. 79. et explicat sancti Gregorii locum de oleo quod ex dominicæ crucis ligno manaret. GUSSANV. Beda, de Locis sanctis

A credo, quem terrenis actibus implicatum, mansueto spiritu agere, humilitatis arcem per omnia custodire, et singulis quæ justa sunt tribuere cognosco. Tanta enim de vestra gloria a multis bona referuntur, 924 ut mihi hæc non libeat audire, sed cernere; ejus tamen quem videre me non licet, bona me pascit opinio. Sanctæ autem Ecclesiæ, id est omnium electorum typum tenens mulier, quæ alabastrum fudit, domum replevit unguento (Luc. VII). Et nos quoties de bonis aliquid audimus, suavitatis auram quasi per narem trahimus. Et Paulus apostolus cum dicebat: *Christi bonus odor sumus Deo* (II Cor. II, 15), patenter datur intelligi, quia saporem se quidem presentibus, sed odorem absentibus exhibebat. Nos itaque qui per præsentis saporem non possumus, per odorem vestræ absentis nutrimur.

B De hoc etiam valde gaudemus, quod munera quæ transmisistis vestris moribus dissimilia non fuerint. (d) Oleum quippe sanctæ crucis et aloes lignum suscepimus. Unum quod tactum benedical, aliud quod per incensum bene redoleat. Decebat igitur ut bonus vir ea transmitteret, quæ iram nobis Domini placare potuissent. Alia quoque (e) in cellariis multa misistis, quia sicut mente et carne subsistimus, necessarium fuit a vobis in utroque contineri deberemus. De quibus transmissis tamen dulcissima mens vestra valde se erubescere fatetur, atque eidem verecundiæ scutum charitatis opponere. Sed in his ego verbis omnimodo gaudeo, quia in tali mentis attestacione cognosco quod nunquam possit aliena tollere, qui et hoc ipsum erubescit quod propria largitur. Parva vero appellatis munera vestra, quæ magna sunt; sed, credo, ut adhuc amplius ex ipsa gloriæ vestræ humilitate proficiant. Et petitis ut hæc bona mentes suscipiam. Sed inter ista ad memoriam cujusdam videm duo minuta reducite (Luc. XXVII) Si enim illa Deo placuit, quæ bono animo pauca obtulit, cur non hominibus placeat, qui mente humili multa dedit? Præterea benedictionem vobis sancti Petri apostolorum principis, clavem sacratissimi sepulcri ejus, in qua benedictio de catenis illius est inserta, transmisi-mus, ut quod ejus collum ligavit ad martyrium, hoc vestrum ab omnibus peccatis absolvat (f).

D cap. 20: *de nodis enim ligni sancti liquor odorifer oleo similis profluit, cujus si etiam mica particula contingat, omni a gritudine sanat.*

(e) De cellariis supra, lib. I, epist. 42, nunc 44. GUSSANV.

(f) In Norm., Colb. et plerisque Mss. superioribus epistolis indict. I subjiciuntur duæ aliæ, una *Ad odore illustri*, quæ nunc est libri X, 49, altera *Januario Caral. episc.*, quæ libri noni sequentis ordine tertia est.

LIBER NONUS.

Moense Septembri, indictione II.

925 (a) EPISTOLA PRIMA.

AD JANUARIUM EPISCOPUM CARALITANUM.

Illum increpat quod dominico die, ante missarum solemniam, cujusdam messem invertisset sulcis, et, peracto sacro, terminales lapides ipse effodisset.

Gregorius Januario episcopo Caralis.

Prædicator omnipotentis Domini, Paulus apostolus (*Grat. c. 2, q. 7, can. 28*), dicit: *Seniorem ne increpaveris (I Tim. v, 1)*. Sed hæc ejus regula in ea re servanda est, cum culpa senioris, exemplo suo non trahit ad interitum corda juniorum. Ubi autem senior juvenibus exemplum ad interitum præbet, ibi districta increpatione feriendus est. Nam scriptum est: *Laqueus juvenum omnes vos (Isai. XLII, 22)*. Et rursus propheta dicit: *(b) Et peccator centum annorum maledictus est (Isai. LXV, 20)*. Tanta autem nequitia (*Grat. dist. 86, c. 24, et 1, q. 7, c. 11*) ad aures meas de tua senectute pervenit, ut eam nisi adhuc humanitus pensaremus, fixa jam maledictione feriremus. Dictum quippe mihi est quod dominico die, priusquam misearum solemniam celebrares, ad exarandam messem latoris præsentium perrexisti, et post exarationem ejus missarum solemniam celebrasti. Post missarum solemniam etiam terminos possessionis illius eradicare minime timuisti. Quod factum quæ pœna debeat insequi omnes qui audiunt sciunt. Dubii autem de tanta hac perversitate fueramus; sed filius noster Cyriacus abbas a nobis requisitus, dum esset Caralis, ita se cognovisse perhibuit. Et quia adhuc canis tuis parcimus, hortamur, aliquando resipisce, senex, atque a tanta te levitate morum, et operum perversitate compescas. Quanto morti vicinior efficeris, tanto fieri sollicitior atque timidior debes. Et quidem pœnæ sententia in te fuerat jaculanda; sed quia simplicitatem tuam cum senectute novimus, interim tacemus. Eos vero, quorum consilio hæc egisti, in duobus mensibus excommunicatos esse decernimus; ita tamen ut si quid eis intra duorum mensium spatium 926 humanitus evenerit, benedictione viatici non priventur. Deinceps autem ab eorum consiliis cautus existe; te quoque sollicite custodi, ne si eis in malo discipulus fueris, quibus in bono magister esse debuisti, nec

LIBER IX. *Al.* LIBER VII. Indict. II.

EPIST. I. — (a) In Colbert. et Regio præcedit: *Levatus est Maximus*, etc., ut legitur in aliis Excusis, initio libri VII, indict. I, seu octavi. Hæc ad calcem amandanda duximus. In Vatic. A præmittitur quoque D epist. I lib. IX, *De penitentia et satisfactione Maximi prævaricatoris*. In Vatic. D, tantum legitur: *De Maximo præsumptore. Levatus est*, etc. In Vatic. E: *De Maximi præsumptione et penitentia*. In Vatic. F: *De penitentia Maximi episcopi*.

(b) Ita in plurimis Mss. et editis antiquioribus Codd., et apud Joan. Diaconum, licet in quibusdam, sed paucis, legatur: *et puer centum an.*, etc. Favet autem nostræ lectioni ipse contextus epistolæ, necnon et variae versiones. Vulgata: *Et peccator centum an-*

A simplicitati tuæ ulterius, nec senectuti parcimus (c). (*Cf. Joan. Diac. l. III, c. 32, 44.*)

EPISTOLA II.

AD VITALEM BARDINIE DEFENSOREM.

Decretam adversus Januarii consiliarios excommunicationem exsequatur. Restituat integrum xenii pretium.

Gregorius Vitali defensori Caralitano.

Quid de fratre nostro Januario episcopo agnovimus, et lator præsentium, et exemplaria scriptorum nostrorum te poterunt informare; atque ideo excommunicationem quam super perversos ejus consiliarios dari decrevimus, tua experientia solerter exsequatur, ut cadentes discant quatenus incaute ambulare non debeant.

B Præterea pretium tritici quod nobis xenii nomine fuerat transmissum, perlatores præsentium (a) Redemptum defensorem transmisimus. Videat experientia tua, ne vel tu, vel ipse qui detulit, aliquid ex eo in pretio commodi participare præsumat, sed totum singulis vel simul omnibus illibatum restituat, eorumque mihi scripta de eodem pretio transmittat, quia si aliter quam admoneo factum cognovero, vindictam ex eadem causa non mediocriter exercebo.

EPISTOLA III.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Pro concessio sepulturæ loco exigendum nihil. Si vero pro luminaribus aliquid offeratur, licet accipere.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

C Questa est nobis Nereida clarissima femina, quod ab ea centum solidos pro filie suæ sepultura 927 fraternitas vestra non erubescat exigere, atque ei super doloris gemitum majorem dispendii studeat inferre molestiam. Quod si ita se veritas habet, quia grave nimis et procul est a sacerdotis officio pretium de terra concessa putredini quærere, et de alieno velle facere luctu compendium, ab hac se petitione fraternitas vestra continet, et molesta ei de cætero non existat, maxime quia et Hortulanum quondam, de quo seipsam asserit filiam suscepisse, Ecclesiis vestræ non in parva quantitate munificum memorat existitisse. Hoc autem vitium et nos postquam, Deo auctore, ad episcopatus honorem accessimus, de norum maledictus erit. Hebraica: *Et peccator filius centum annorum maledicetur*. LXX Interpretes: *Et peccator centenarius etiam maledictus erit*. Syriaca: *Quicumque percaverit centesimum annum agens maledicetur*. Eodem modo Chaldaica et Arabica. Gossanv. In Vatic. D, ubi legitur, ut in aliis Mss., *peccator centum annorum*, hæc varia lectio additur, *et puer centum annorum*. Sic quoque legit Gratianus, causa 2, q. 7, can. 28. PAULUS.

(c) In quatuor Vatic. subditur *moense Octobri, indict. 11*. Sed in Colbert. præmittitur huic epist. *moense Septembri, indict. 11*.

EPIST. II [*Al.* 53, lib. IX, indict. 6]. (a) Aliis in Editis, *Redemptorem Legendum Redemptum* suadet Epistola sequens, ubi de eodem defensore agitur.

Ecclesia nostra omnino vetuimus, et pravam denuo A consuetudinem nequaquam usurpari permisimus; memores quia dum Abraham a filiis Emor, hoc est Ephron filio Seor, sepulcrum pretio ad humandum corpus conjugis postulare, pretium accipere renuit, ne commodum videretur de cadavere consecutus (*Genes. xxiii*). Si ergo tantæ considerationis paganus vir fuit, quanto magis nos, qui sacerdotes dicimur, hoc facere non debemus? Unde ne hoc avaritiæ vitium, ne vel in alienis denuo tentari præsumatur admoneo. Sed si quando aliquem (a) in Ecclesia vestra sepeliri conceditis, siquidem parentes ipsius, proximi, vel hæredes (b) pro luminaribus sponte quid offerre voluerint, accipere non vetamus. Peti vero aut aliquid exigi omnino prohibemus: quod valde irreligiosum est, ne ut venalis fortasse, quod absit, dicatur Ecclesia, aut vos de humanis viduamini mortibus gratulari, si ex eorum cadaveribus studeatis quærere quolibet modo compendium. (*Vide l. VIII, ep. 3.*)

Alias vero causas quas prædictæ Nereidæ est complexa petitio hortamur ut aut pacifica, si fieri potest, ordinatione definias, aut certe in deputatum a nobis iudicium personam instructam dirigere non omittas, quia ad hoc Redemptum defensorem nostrum præsentium portitorem illic direximus, ut et partes in iudicio (c) observare compellat, et executionis suæ instantia ad effectum quæ fuerint iudicata perducatur (d).

EPISTOLA IV.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Donec ordinata cum Agilulpho pax confirmetur, cavendum ab iterata in Sardiniam incursione. Januariarium de exarata messe iterum ex fraterna dilectione objurgat.

Gregorius Januario episcopo (a) Sardinie.

Quid in Sardinia hostes nostri fuerint operati, priusquam fraternitatis vestræ epistola **928** ad nos perveniret agnovimus. Et quia hoc futurum dudum meluimus, evenisse quod prævidimus vobiscum nunc gomimus. Quod si secundum ea quæ tam vobis quam excellentissimo filio nostro Genuadio hoc fore nuntiantes scripsimus sollicitudo fuisset adhibita, inimici illuc aut non accederent, aut accedentes

EPIST. III [*Al. 56*]. — (a) De sepultura in ecclesiis jam dictum est in nota ad cap. 50 lib. IV *Dialog.*, Veterem hunc usum esse satis docet sanctus Ambrosius, lib. I de Abraham, c. 9, n. 80. *Nondum, inquit, erant hujusmodi Dei templi in quibus fidelium Domino reliquiæ condantur*; novæ edit. col. 308.

(b) Nota hic luminaria in defunctorum exsequiis. De luminaribus in ecclesiis multa occurrunt apud Gregorium, maxime in *Dialogis*. Consule notas ad librum Sacramentorum 577 et 1060.

(c) Id est, causæ adesse. Reperitur ita vox in epistola Plinii ad Rufum, lib. V, *Sedebant iudices, centumviri venerant, observabantur*, id est causæ apud eos agebantur. *Advocatis silentium longum*, etc., nempe silentiarii audientiam facientibus et murmur comprimentibus. AUGER.

(d) In duobus Teller. legitur, *mense Martio, indict. 11.*

EPIST. IV. [*Al. 2*]. — (a) In *Vulgatis*, episcopo Caralit. Erat quidem Januarius Caralit. episcopus. Quia tamen in omnibus Mss. Vatic., Norm., Rhem., Corb.,

periculum quod fecerunt incurrerent. Vel nunc ergo ea quæ contigerant vigilantiam vestram in futura exaquant. Nam et nos quidquid prodesse possumus, facere, Domino auxiliante, nequaquam omittimus.

Cognoscatis autem abbatem, quem ad Agilulphum ante multum jam tempus transmisimus, pacem cum eo, Deo propitio, quantum nobis ab excellentissimo exarcho scriptum est, ordinasse. Et ideo quousque pacta de confirmatione pacis ipsius conscribantur, ne forte hostes nostri in hac dilatione ad partes illas iterum velint accedere, murorum vigilias et sollicitudinem in locis facite omnibus adhiberi. Et confidimus in Redemptoris nostri potentia quia adversariorum vobis incursus vel insidiæ denuo non nocebunt.

Hoc vero quod scripsistis, multos contra vos nobis querelas deponere, verum est; sed inter diversa non nos sic res alia contrastavit, quomodo id quod nobis dilectissimus filius noater Cyriacus abbas retulit, quia die dominico ante missas messem de agro quem Donatus possidebat feceris exarari. Quod ne parum esset, expleto sacrificio, per temetipsum illuc accedens terminos effodisses. Ob quam rem hortor ut officium quod geris sollicita mente consideres, et quidquid gravare potest aut opinionem tuam aut animum omnino refugas, et te committere illud nullius suasionem consentias. Nam non terrenarum rerum curam, sed animarum te ducatum suscepisse cognoscas. Ibi ergo cor figere, ubi sollicitudinem, ibi totum debes studium adhibere, atque de carum lucro diligentius cogitare, ut dum venienti Domino multiplicata quæ tradidit talenta reddideris, retributionis ab eo fructum consequi et inter fideles famulos in æterna merearis gloria exaltari. Hoc autem quod objurgo vel increpo, non ex asperitate, sed ex fraterna scito dilectione descendere, quia sacerdotem te apud omnipotentem Deum non nomine, quod solum ad pœnam est, sed etiam meritis, quod ad mercedem respicit, inveniri desidero. Nam dum unum in Redemptoris nostri corpore membrum sumus, sicut in culpa tua dilaceror, ita quoque et in bona actione latificor. (*Vide sup. ep. 1.*)

Illud præterea quod vultis, ut personam (b) a nostro Reg., etc., legitur episcopo Sardis vel Sardinie, eos sequendos diximus.

(b) Hinc legati a latere ex eorum numero assumpti qui sunt in summi pontificis ministerio assidui, de quibus c. *Ad eminentiam*, extra de *excomm.* Alii sunt legati simpliciter, de quibus est titulus *de officio legati*, extra. lib. I, ubi etiam interseruntur quædam capita delegato a latere. Alii tandem sunt legati natione suarum Ecclesiarum, ut Rhemensis archiepiscopus, et similes, de quibus vide can. I de Legato, in 6, Totam de legatis doctrinam Conradus Brunus copiose quinque libris complexus est anno 1548. Apud Gregorium Turonensem lib. V *Historiæ*, cap. 29. Rex mittit personas de latere suo. GUSMAN. Vide notas ad epist. 31 lib. V. Concil. Carthag., sub Bonifacio, an. 419, can. 3: *Quod si is qui rogat causam suam iterum audiri, deprecatione sua moverit episcopum Romanum, ut e latere suo presbyterum mittat.* Ex hoc loco confirmatur antiquitas legatorum a latere, alibi jam asserta.

latere depretemus, cui causas vestras insinuare **929 A** nobis referendas subtiliter debeatis, dilectissimo filio nostro Petro et Theodoro consiliario quæcunque vultis scribite, ut per eos nobis insinuata, quidquid de his ratio suaserit, Domino valeat revelante disponi. De fratre autem et coepiscopo nostro Mariniano, dum pax cum prædicto Agilulpho perfecte fuerit confirmata, erit cognitio, et fiet quidquid rationis ordo dictaverit.

EPISTOLA V.

AD MARCELLUM DALMATIÆ PROCONSULEM.

Ilum redarguit ob præstitum Maximo favorem. Docet qua ratione in gratiam secum redire possit.

Gregorius (a) Marcello proconsuli Dalmatiæ.

Epistolam magnitudinis vestræ suscepimus, in qua vos nostram incurrisse (b) ingratitude[m] indicastis, atque ob hoc per directam satisfactionem habere nostram velle vos gratiam. Et quidem tanta a nos de vestra magnitudine pervenerunt, quanta a fideli viro minime committi debuerant. Vos enim tanti mali de causa Maximi omnes astruunt auctores existere, per quos spoliatio illius Ecclesiæ vel tantarum animarum perditio, atque inaudita præsumptionis audacia sumpsit initium. Et quidem quod nostram vos velle gratiam habere petitis, convenit ut Redemptori nostro pro his talibus satisfacere tota intentione mentis, ut dignum est, cum lacrymis debeatis, quia (c) si illi satisfactum non fuerit, quid nostra relaxatio vel gratia poterit certe conferre? Dum tamen adhuc in præsumptorum ruinis vel errantium defensionibus inesse vos cernimus, qualis vel Deo, vel hominibus vestra sit satisfactio non videmus. Tunc enim Deo et hominibus se satisfacere magnitudo vestra patenter evidenterque cognoscat, si et devia ad rectitudinem, et præsumptiva ad humilitatis normam (d) reducat. Quod si factum fuerit, per hoc vos et Dei percepturos et hominum gratiam cognoscatis.

EPIST. V [AL. 3]. — (a) Hanc epistolam non continent M. s. R. g., Norm., Anglic., Corb., Thom., Colbert. E. Vaticanus unus Codex A eam exhibet. Vide supra, lib. III, epist. 22. Prius legebatur *Marcellino*. Et quidem sic habetur in Vatic. in quo fere solo epistola hæc habetur, at ex aliis epistolis in quibus ejusdem viri sit mentio (quas continent Mss. omnes) legendum *Marcello*.

(b) Gall., *disgrâce*. Ptolemæus Flavius, in conjectanis ait hanc vocem esse duriusculam et raram apud veteres. Certe in hac significatione videtur rarissime, si usquam videtur. Vulgo enim usurpant pro vitio animi ingrati, quod ἀχαριστία vocabat Cicero. Tertullianus, de Penitentia, cap. 1, vocat ingratiā. GUSSANV.

(c) Sic sancti Patres: Christus ad vitam revocat Lazarum, apostoli solvant vincula. Id adversus temerarias, si quæ dantur, absolutiones et indulgentias dictum puta. GUSSANV.

(d) Rheinguanus Codex, qui epistolas in omnibus penè aliis Mss. prætermissas continet. *studet reducere*.

EPIST. VI [AL. 5]. — (a) Ciceroni exlegee, qui legibus nolunt parere. GUSSANV.

(b) Græcis βλαπών, βλάπτω, βλάπτον, hinc βλάπτορον.

EPISTOLA VI.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Occupatam a Petro recens baptizato synagogam Judæis restituendam; hos ad fidem non cogendos. Conciliandos inter se hostium metu civium animos, ac munendam fortius civitatem.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Judæi de civitate vestra huc venientes questi nobis sunt quod synagogam eorum quæ Caralis sita est, **930** Petrus qui ex eorum superstitione ad Christianæ fidei cultum Deo volente perductus est, adhibitis sibi quibusdam (a) indisciplinatis, sequenti die baptismatis sui, hoc est Dominico in ipsa festivitate paschali, cum gravi scandalo sine vestra occupaverit voluntate, atque imaginem illic genitricis Dei Dominique nostri, et venerandam crucem, et (b) birrum album, quo de fonte resurgens indutus fuerat, posuisset. De qua re et filiorum nostrorum Eupaterii gloriosi magistris militum, (c) atque magnifici pii in Domino præsidis, aliorumque nobilium civitatis vestræ ad nos hæc eadem scripta attestantia cucurrerunt. Qui etiam adjecerunt a vobis hoc præsensum, et prædictum Petrum ne hoc auderet fuisse prohibitum. Quod cognoscentes, omnino laudavimus, quia sicut revera bonum decuit sacer totum nil fieri unde justa esset reprehensio voluistis. Sed quia per hoc quod minime vos in his quæ prave acta sunt miscuitis, displicere vobis quod factum est demonstrastis; considerantes hæc de re vestræ voluntatis intemum, ac magis judicium, his hortamur assatibus, ut sublata exinde cum ea qua dignum est veneratione imagine atque cruce, debeatis quod violenter ablatum est reformare; quia sicut legalis definitio Judæos novas non patitur erigere synagogas, ita quoque eos sine inquietudine veteres habere permittit. Ne ergo supra dictus Petrus, vel alii qui ei in hac indisciplinationis pravitate præbuere solatium sive consensum, hoc zelo tudei se fecisse respondeant, ut per hoc quasi eis necessitas fieret convertendi, admonendi sunt atque scire debent quia hæc

Legunt aliqui, sed mendose, *pyrrum album*, ut Jones de Inst. Imag., lib. I. Hæc vox sumpta quandoque pro veste servili, ut apud Suidam. Existimari mego usurpatam pro quacunque veste. Lege Salvasium in Tertullianum de Pallio. Dixerunt aliqui hyrrum aut burrum pro veste vili, Gallis *bure*, aut *bureau*. Hic pro pretiosa sumitur; sic apud Isidorum in regula cap. 14: *Burris est vestis pretiosa, ac proinde monachis prohibita*. Sunt qui censent birrum fuisse genus pallii brevioris, ecclesiasticis, etiam tunc ore Gangrensis concilii, usitatum; scilicet palliolum breve humeros tantum et brachia tegens GUSSANV. De birro vide notam h epist. 42 lib. I, ubi ex Sulpicio Severo insignis locus profertur, in quo hyrri mentio inicitur. Hunc locum explicans Salvasius censet byrrum, lacernam et chlamydem eandem esse vestem solo nomine diversam. Byrrum ait coloris fuisse ut plurimum hyrri, hoc est russæi, unde et nomen; nam *byrrum*, inquit, *byrrum Latini dixerunt, quod Græci πύρρον*. Sed et *rujast bet coloris lacernæ byrros etiam κατὰ γρηγοριανῶν; appellabantur, cum a quod Romanos τοῦ δειξιέντος byrri sive lacernæ usi sunt*. Reliqua vide in E. H. ab Horno accurate.

(c) Fortasse is erat ad quem lib. XI, epist. 22, ubi appellatur *Spesindco*.

vos temperantia magis utendum est, ut trahatis velle non reniti, non ut adducantur inviti, scriptum est: *Voluntarie sacrificabo tibi (Psal. 117)*; et: *Ex voluntate mea confitebor illi (Psal. 117)*. Sancitas ergo vestra gratiam inter civitatis habitatores, adhibitis sibi filiis suis, quibus vobiscum hæc displicent, sacerdotali adhortatione sicut eam decet, studeat facere, quia hoc tempore quando de hoste formido est, dividere populum non debetis. Quia vero non mihi de vobis quam de nobis sollicitudinem gerere quoque pariter indicandum curavimus, finita hac pace Agilulphus Langobardorum sem non faciet. Unde necesse est ut fraternitatem, dum licet, civitatem suam vel alia loca muniri provideat, atque immineat ut abunde in eis condita procurentur, quatenus dum illuc Deo sibi invito accesserit, non inveniat edat, aed confusus abscedat. Sed et nos pro quantum possumus cogitamus, et iis quorum tibi, ut **931** se ad obviandum Deo auctore are debeant, imminemus, quia sicut vos tribulationes vestras attenditis, ita quoque vestras afflictiones nostras similiter reputamus.

EPISTOLA VII.

D JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Monasticam vestem non induerit abbatissa, irritum enim ex imp. lege illius testamentum; reddenda de monasterio quæ aliis illi ille donavit Siriciorius Januarii episcopo Caralitano.

ingredientibus monasterium (*Grat. 19, q. 3, convertendi gratia*) ulterius nulla sit testandi, sed res eorum ejusdem monasterii juris

est, his induciis. Gussanv. Pacem tamen cum vobis firmius postea sancitam liquat ex epist. 42 hujus libri.

r. VII. — (a) Vitam monasticam proflentibus nunquam testandi potestas fuit, ut optime docet etus Gregorius, si divini juris sacrarumque habeatur ratio. Quippe non nisi de bonis prostrari licet. At monachi nihil habent proprii, nihil regulis monasticis probatur, scilicet in Basilii, Augustini, Benedicti, etc. Consule diam regularum, ad cap. 42; Reg. sancti Benedicti, pag. 612 et seq. et observationes nostri Henrici. Verum juxta leges humanas aliis vobis testari potuerunt; et si intestati decederent, debebant hæredes liberos, vel parentes, vel filios; his vero deficientibus, acquirantur monasteriorum bona, leg. unic. Cod. Theodos. de heretic. et monach. Augustinus, epist. 239: *deo autem eodem jure presbyteri honorati est adeo agitur, ut non solum alibi ordinatus, sed in Thugastensi monasterio constitutus, si re sua ditus, nec per manifestum donatum in quem solutus moreretur, non nisi hæredes ejus in eam vent, sicut frater Emilianus in illos triginta solitari Privato successit.* Postea monachis adempta i facultas, ita ut ingressu monasterii eorum quiritantur monasterio, Novel. Justiniani v, nov. 1, cap. 38; Gregorius, epist. olim 22, in nunc in appendice. Probo abbati testandi m concedit Item Admodato monacho, lib. xiii, Jure pontificio monachi testari possunt ex auctoritate summi pontificis cap. Cum ad Modicum, de statu Monach. Mabillonium videbis de notis abbatum, lib. 1 de Re diplomat. c. 2,

A fiant, aperta legis definitione decretum est. Quod cum pene omnibus notum sit, in magnam nos Gavianæ abbatissæ monasterii (b) sanctorum Gavini atque Luxorii insinuationem perduxit, quod Siricam monasterii sui abbatissam, postquam regendi suscepit officium, condito testamento legata quibusdam asseruit reliquisse. Et dum de sanctitatis vestræ sollicitudine quaeremus cur res monasterio competentes ad alios pertulerit detineri, communis filius Epiphanius archipresbyter vester præsens inventus respondit, memoratam abbatissam usque ad diem obitus indui se monachica veste noluisse, sed in vestibus quibus loci illius utuntur (c) presbyteræ permansisse. Ad hæc replicabat prædicta Gaviania hoc peccatum ex consuetudine licuisse, adeo ut abbatissam quæ ante superscriptam Siricam fuerat talibus usam fuisse vestibus allegaret. Cum ergo de qualitate vestium nec nos mediocriter cœpissimus ambigere, necessarium visum est, tam cum consiliariis nostris quam cum aliis hujus civitatis doctis viris, quid esset agendum de lege tractare. Qui tractantes responderunt, postquam solemniter ab episcopo ordinata est, et in monasterii regimine per annos plurimos usque ad vitæ suæ transitum præfuit, vestis qualitatem ad culpam **932** forte episcopi respicere, qui eam sic esse permisit, non tamen potuisse monasterio præjudicium irrogare, sed res ipsas eidem loco ex quo illuc ingressa et abbatissa constituta est manifesto jure competere. Et ideo quia ex dimissis illicite rebus xenodochium possessionem asserit indebite detinere, his vos hortamur affatibus, ut quia et monasterium et xenodochium num. 10.

(b) Sic legitur in tribus Mss. Vatic. et aliis plerisque, non *Gavinia*, ut habent Excusi. Sanctum Gavinum seu Gabinum legitur Turribus in Sardinia martyrium passum tertio Kalendas Junii. Sanctus Luxorius etiam in Sardinia passus est duodecimo Kalendas Septembris. Utriusque martyris memoriæ dicatum credimus hoc Sardinie monasterium.

(c) Quibus uterentur vestibus presbyteræ, mihi non liquet. Vocant autem presbyteras eas feminas quæ converso marito et in presbyterum ordinato convertebantur, continentæ in posterum emissæ sponsione. Conversæ uxores dicuntur in concilio Arelat. II, can. 5. Vide Baronium, ad an. 405, num. 60; Aurelian. IV, can. 17; Turon. II, can. 20; Antissiod., can. 21. Aliquantum etiam apud ecclesiasticos scriptores reperitur nomen *presbyteræ* pro viduis senioribus, Græcis *πρεσβυτερες*, ut in Laodic. concil., can. ult., et apud Athanasium, ad virginas. Et fortasse de his loquitur sanctus Gregorius, utpote, quæ peculiari quodam habitu dignoscuntur. Porro ut presbyterorum uxores presbyteræ, ita et uxores episcoporum vocabantur episcopæ, in Turon. II, can. 13. Vide etiam ejusdem concil. can. 19; Antissiod., can. 21 et 22, etc. Gussanv. Monet Mabillonius, de Re diplomat., cap. 2, num. 10, in veteri membrana hujus epistolæ fragmentum continente quam ipsi communicavit Antonius Vion Herouvalius, pro *presbyteræ*, reperiri *plebeiz*. Quam lectionem judicat præferendam, ut sit sensus Siricam plebeio amictu, quali utebantur loci illius laicæ mulieres, indutam fuisse. In nullum Ms. Codicem offendimus ubi non legeretur *presbyteræ*. Et sane huic abbatissæ minus conveniebat vestis plebeie mulieris quam presbyteræ.

ipsum in vestra est civitate positum, omni cura ac studio providere debeatis, quatenus si possessio ipsa ex nullo præcedenti contractu, sed ex memoratæ Siricæ legato descendit, ante dicto monasterio, postposito strepitu vel excusatione, reddatur. Si vero ex alio forte dicitur obvenisse contractu, aut fraternitas vestra, inter partes cognita veritate, quod legalis suaserit ordo desinat, aut mutuo sibi consensu arbitros eligant qui earum valeant allegationes (d) distinguere. A quibus quidquid fuerit statutum, ita vestra provisione servetur, ut nullum inter venerabilia loca iurgium remaneat, quæ magnopere alterna pacis sunt fovenda concordia. Alia igitur omnia quæ ex testamento prænominatæ Siricæ delinentur, quippe quod nullum esse legali sanctione permittitur, necesse est ut juri monasterii fraternitatis vestræ sollicitudine sacerdotali per omnia (e) studio reparentur, quia in sacerdotali constitutione aperte (f) sancitum est ut ea quæ contra leges fiunt, non solum inutilia, sed etiam pro infectis habenda sint (Grat. 25, q. 2, c. 13).

EPISTOLA VIII.

AD EPISCOPOS SARDINIÆ.

Pascha tem denuntiationem, ex more, a metropolitano suscipiant; nec absque illius licentia ex insula egrediuntur.

Gregorius (a) Vincentio, Innocentio, (b) Mariniano, Libertino, Agathoni, et (c) Victori Sardiniae episcopis. Cognovimus quod (d) mos vestræ sit insulæ post paschalem festivitatem, vobis euntibus, **933** aut directis responsalibus vestris (e) ad metropolitam ve-

(d) In Vatic. D, *dirimere*; in Norm., *discingere*. In Vulgatis, *discindere*. Sequimur quatuor Vaticanos.

(e) Vatic. A et B, *studio separentur*, hoc est ex xenodochii bonis, ut monasterio restituantur.

(f) Vide Cod. lib. 1, tit. 19, 21, 22, 23, et in decret. dist. 10.

Epist. VIII. — (a) Titulum istum sic restitimus ex multis mss. Codd. et ex antiquis et probatoribus editionibus. GUSSANV.

(b) Episcopo Turris urbis Sardiniae, de qua vide quæ diximus ad epist. 59, nunc 61, lib. 1.

(c) Phansianensi episcopo. De Phansania vide quæ dicta sunt ad epist. 29, lib. III, nunc lib. IV. De quatuor aliis episcopis Sardiniae nihil inveni. Obiter notandum hos sex episcopos fuisse suffraganeos episcopi Caralitanus, qui et in hac epistola dicitur metropolitano. GUSSANV.

(d) Quo die, quo tempore paschalis festivitas celebrari deberet, sæpius est in Ecclesia disputatum, acrioribus forsitan studiis quam par esset. Sanctum Joannem evangelistam Quarta decimæ favisse antiqui auctores tradunt. Victor pontifex Romanus diem Dominicum pro Pascha celebrando additis censuris promulgavit, obinentibus cum sancto Irenæo episcopis quamplurimis. Tandem in Arelat. i. ann. 314, can. 1, statutum ut uno die et uno tempore per universum orbem Pascha observetur, litteræque ad omnes a Romano pontifice juxta consuetudinem dirigantur. Idem undecimo post anno in synodo Nicæna tractatum fuit et conclusum, cura cyclorum paschalium conficiendorum demandata episcopo Alexandrinæ Ecclesiæ, qui confectos Romam mitteret, ut vel hac ratione totius orbis episcopi in Pascha celebrando convenirent. Has porro futuri Paschalis denuntiationes in festo Epiphaniæ a diacono fieri solitas pauci sunt qui ignorent, cum fere ad nos usque mos iste

strum, utrum scitis an minime, ipse vobis de venturo Pascha scripta debeat denuntiatione mandare. Et quantum dicitur, quidam vestrum hoc facere secundum consuetudinem postponentes, aliorum quoque ad non obediendum corda pervertunt. Ad dicitur etiam quod ex vobis aliqui, pro Ecclesiis sine emergentibus causis transmarina petentes, sine prædicti metropolitani sui cognitione, vel epistolis, sicut canonum ordo constituit, audeant ambulare. Hortamur ergo fraternitatem vestram ut antiquam Ecclesiarum vestrarum consuetudinem exsequentes, tam de suscipienda paschali denuntiatione, quam etiam si quemquam vestrum pro causis propriis ubicunque compulerit ambulare necessitas, ab eodem metropolitano vestro secundum indicatam vobis regulam (f) petere debeatis, nec eum postponere in aliquo præsumatis; excepto ei, quod non optamus, contra eumdem metropolitam vestrum habere vos aliquid causæ contingat, (g) ut ob hoc sedis apostolicæ iudicium ii qui petere festinant, licentiam habeant, quod scitis per canones etiam antiquorum patrum institutione permissum (Grat. 26, q. 7, c. 45).

(a) EPISTOLA IX.

AD CALLINICUM ITALIÆ EXARCHUM.

Gaudet de schismaticis ad Ecclesiam redeuntibus. De hoc monendos imperatores. Id unum ab illis vetitum, ne schismatici ad unitatem compellantur. Conqueritur de majore domus Callinici. Hunc rogat ne Justinum schismaticum deinceps in consilium vocet.

Gregorius Callinico exarcho Italiæ.

Inter hæc quod mihi (b) de Sclavis victorias nun-

descenderit, ut testantur libri officiales, seu, ut vocant, Rituales. In Sacerdotali Romano Venetiis impresso, ann. 1597, ista denuntiatio legitur et cantatur. Vide Aurelian. IV, can. 1; Antisiodor. can. 2. Adverte tamen ex Gregorio Turon., lib. V, Historiæ cap. 17, dubitatum fuisse de die Paschatis, et aliquando non fuisse eodem tempore ubique celebratum. GUSSANV. Adi Coitium ad annum 539, num. 15.

(e) Jura metropolitani per canonum statuta conservari vult inviolata Nicænum, can. 4; Antiochenum, can. 9, 11, 12, 19, 20; Carthag., can. 23, GUSSANV. In Vatic. D et E legitur *ad metropolitānam urbem*; consentit Rhemensis.

(f) Recent. Excusi, *petere licentiam eos culpam hanc*. Veteres post Vatic. D et Rhem., *petere cessio-nem* Vatic. B, *petere epistolam*.

(g) Sic restitimus ex tribus Vatic., totidem Colberg. et Rhemensis. Prope accedunt Normanni, in quibus ~~omittitur~~ tantum *per canones*. In Editis legitur, *ut hoc sedis apostolicæ iudicium requiratis. Nam is qui petere festinant licentiam, quod scitis, per canones etiam antiquorum patrum institutione habere permissum est*. Porro per canones Sardicenses inveni, de quorum tamen sensu disputant theologi.

Epist. IX. — (a) Vide infra epist. 95, ad eundem exarchum. Is Romano in exarchatu successor.

(b) Sclavor et Sclavinus vocant Latini, recentiores Slavos, Græci *σλαβους* et *σλαβίνους*. Reperitur et *σλαβους* apud Simocattam, et alios recentiores. De his ita scribit Helmodus, lib. 1, cap. 1: *Slavorum nomen tum late patuit, ut pene careat æstimatione*. Effusi enim in Septentrionem et Orientem, provincias et amplas regiones suo asseruere imperio. Tandem a principibus sensim et variis subinde temporibus debellati, servire coacti sunt, eorumque nomen in coa-

†ⁱ stis, magna me lætitia relevatum esse cognoscite quod laiores præsentium, (c) de Capritana insula unitati sanctæ Ecclesiæ conjungi festinantes, ad beatum Petrum apostolorum principem ab excellentia vestra transmissi sunt. In hoc enim contra hostes vestros amplius prævaletis, si eos quos Dei esse hostes agnoscitis sub jugum veri Domini revocatis; tantoque vestras causas apud homines fortiter agitis, quanto Dei causas in hominibus sincera ac devota mente feceritis.

Quod autem exemplar jussionis quæ ad vos pro schismaticorum defensione transmissa est, mihi ostendi voluistis, pensare sollicitè dulcissima mihi vestra excellentia debuit, quia quamvis jussio ipsa 934 subrepta est, non tamen in ea vobis præceptum est ut venientes ad unitatem Ecclesiæ repellatis, sed ut venire nolentes hoc incerto tempore minime compellatis. Unde necesse est ut hæc ipsa piissimis imperatoribus nostris suggerere festine debeatis, quatenus cognoscant quod eorum temporibus schismatici cum omnipotentis Dei solatio et labore vestro sua sponte reverti festinant. Quæ autem de insulæ Capritanæ ordinatione decreverim, per reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Marinianum vestra excellentia agnoscat. Illud vero cognoscite quia me non modice contristavit quod major domus vestræ qui petitionem episcopi volentis reverti suscepit, eam se perdidisse professus est, et postmodum ab adversariis Ecclesiæ tenebatur. Quod ego non negligentia, sed venalitate ejus factum arbitror. Unde miror (d) quia in eo culpam hanc minime vestra excellentia vindicavit. Sed tamen quia hoc miratus sum, memetipsum citius reprehendi. Nam ubi dominus Justinus consilium præbet, qui pacem cum catholica Ecclesia non habet, ibi non possunt (e) hæretici addici.

Præterea sancti Petri apostolorum principis natalitium diem in Romana civitate vos facere velle prohibetis. Et oramus omnipotentem Dominum ut sua vos misericordia protegat, et vota vestra implere concedat. Sed prædictus vir eloquentissimus, peto ut simul veniat; qui si non venerit, a vestris obsequiis recedat. Vel certe si vestra excellentia fortasse emergentibus causis venire nequiverit, ipse aut sanctæ Ecclesiæ unitati communicet, aut peto ut vestrorum consiliorum particeps non sit. Bonum enim virum audio, si pessimi non esset erroris. De causa vero D Maximi, quia importunitatem dulcedinis vestræ jam

temptum et probrum trahi cœptum, quo appellati servitis et obnoxii conditionis homines. Græce σκλαβοῦνεῖς; Gall., *esclaves*. GUSSANV. De Sclavis adhuc infra, lib. x, indict. 3, epist. 36. Interim consule Theoph., Chron., et Simocattam. lib. 1, cap. 7.

(c) Parva est insula in intimo recessu sinus Adriatici, et littori Forojuliensis provinciæ proxima, urbs in ea adhuc episcopalis, de qua hic agitur, est Capritanæ, vulgo *Cahorle* et *Caorta*.

(d) Rhem., quia in ejus culpam hanc. Tres Vatic., quia in eos culpam hanc.

(e) In Excusis, hæretici adluci. Addici, quod habent quinque Anglic., totidem Vatic., Reg. et cæteri fere

A ferre non possumus, quid decrevimus, Castorio notario suggerente cognoscetis. (Cf. Joan. Diac. l. III, c. 44).

EPISTOLA X.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Capritanæ insulæ ordinet episcopum, nisi Joannes, ab ipso admonitus, ad Ecclesiæ unitatem et ad propriam plebem revertatur. Maximi causam discutiat ac finiat, adhibito, si opus sit Constantio Mediolanensi.

Gregorius Marignano episcopo Ravennæ.

Laiores ad nos præsentium, viri clarissimi Vice- dominus, atque Defensor venerunt, asserentes 935 quia in castello (a) quod Novas dicitur episcopus quidam, Joannes nomine, de Pannoniis veniens fuerit constitutus, cui castello eorum insula, quæ Capritana dicitur, erat quasi per diœcesim conjuncta. B Adjungunt autem (b) quod ab eodem violenter abstracto episcopo et expulso, alius illic fuerit ordinatus. De quo tamen hoc placuisse referunt, ut non in prædicto castro, sed in sua insula habitare debuisset. Qui dum illic cum eis degeret, in errore se schismaticis detinere noluit, atque cum omni plebe sua excellentissimo filio nostro (c) Callinico exarcho petitionem dedit, ut catholicæ Ecclesiæ cum omnibus qui cum ipso erant, sicut prædiximus, uniri debuisset. Qui, ut aiunt, a schismaticis persuasus post semetipsum rediit, et nunc omnis ille populus qui in prædicta insula consistit sacerdotis protectione privatus est, quia dum sanctæ Ecclesiæ uniri desiderat, illum jam recipere non potest qui ad schismaticorum errorem reversus est, et petunt sibi ordinari alium debere. Sed nos quia cuncta necesse est districtè ac subtiliter perscrutari, hoc ordinandum esse prævidimus, ut fraternitas tua ad eundem episcopum mittat, eumque reverti ad Ecclesiæ catholicæ unitatem et ad propriam plebem admoneat. Qui si admonitus redire contempserit, grex Dei decipi non debet in errore pastoris. Et idcirco sanctitas tua illic episcopum ordinet, eandemque insulam in sua diœcesi habeat, quousque ad fidem catholicam Histrici episcopi revertantur; ut et unicuique Ecclesiæ suæ diœceseos jura serventur, et destituito a pastore populo non desit protectio et cura regiminis. In his tamen omnibus fraternitatem tuam decet sollicitè vigilare, ut plebs eadem quæ ad Ecclesiam venit studiosius admoneatur, quatenus constanter in sua reversione fixa sit, ne vagis cogitationibus in erroris iterum foveam relabatur. Excellentissimum vero exarchum petere studeat, ut hæc ipsa suis suggestionibus piissimis

Mss. significat *condemnari*, ut alias ostendimus. Porro hæc lectio confirmat superiorem, trium Vaticanorum, in eos, scilicet in hæreticos, culpam hanc minime.... vindicavit.

EPIST. X. — (a) Novæ, sedes olim episcopalis in Venetiæ, nunc locus Marchiæ Tarvisianæ, Concordiana inter et Tarvisium, vulgo dictus *Citta nova* districtus subestque dominio Venetorum. GUSSANV.

(b) Ita Colb., Vatic. D et E, Rhem., Norm., etc. Locum hunc sic inverterunt Editores: quod eilem episcopo violenter ab Histrico episcopo expulso.

(c) Hic et in superioris epistolæ inscriptione plerique Mss. habent *Gullinico*.

imperatorum auribus innotescat, quia quamvis iustitia quæ ad eum delata est subrepta esse videatur, non tamen in ea iussione ei præceptum est ut volentes ad Ecclesiam redire non permittat, sed ut invitos hoc interim tempore minime compellat. Huius ergo causæ ordinationem in suam curam prædictus filius noster suscipiat, quatenus suis responsis agat ut quidquid ordinaverit dubium non fiat. Quod tamen et nos communi filio Anatolio scripsimus, ut hæc piissimis principibus subtiliter innotescat.

Excellentissimi filii mei domni Callinici exarchi **936** assidue et importune pro persona (d) Maximi scripta suscepi. Cujus importunitate victus, nihil habui quod amplius facere debuissem, nisi ut ejusdem Maximi causam tuæ fraternitati committerem. Si igitur ad fraternitatem vestram venerit idem Maximus, deducatur et Honoratus ejus Ecclesiæ archidiaconus, ut cognoscat sanctitas tua si recte ordinatus est, si in simoniacam hæresim lapsus non est, si ei de criminibus corporalibus nihil obviavit, si se non cognovit excommunicatum quando Missas facere præcepit; et quidquid sub timore Dei tibi visum fuerit, decerne, ut nos dispositioni tuæ consensum Deo auctore præbeamus. Si autem tuam fraternitatem suspectam prædictus filius noster habuerit, etiam reverendissimus vir frater noster Constantius Mediolanensis episcopus Ravennam veniat, tecum resideat, et de eadem causa pariter decernite; et quod utriusque vobis placuerit, mihi placitum esse certum tenete. Sicut enim obstinati esse humilibus non debemus, ita districti existere superbis debemus. Vestra ergo fraternitas sicut in Scripturæ sacræ paginis didicit, quidquid iustum perenderit, in ejus negotio decernat.

EPISTOLA XI.

AD BRUNICHILDEN REGINAM.

Pallium Syngrio episcopo concedi. De sacris ordinibus præmio vel gratia non conferendis eam admonet, et ne ex laicis repente fiant episcopi. Laudat ejus ergo Augustinum charitatem, hortaturque ut schismaticos ad concordiam revocare atque idololatricæ reliquias, et alia in regno suo vitia coercere studeat. De codice ad eam transmissio agit.

Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

Quanta in omnipotentis Dei timore excellentiæ

(d) De causa Maximi cum Honorato jam sæpe actum est; vide, infra, epistolas 79, 80 et 81.

Epist. XI. — (a) In omnibus Norm., tribus Vatic. Colb. et aliis, legitur, in plurali, *excellentissimæ filii*.

(b) Hic de pallio duo notata digna occurrunt. Primo datur episcopo. Secundo accedit imperatoris voluntas. Primum pallii a Romano pontifice dati monumentum habemus in Symmachi epist. 11 ad Theodorum Laureacensem Pannoniæ metropolitam. Cæsarium Arelat. *concesso speculariter pallii decoravit privilegio* idem pontifex, ut in illius Vita, lib. 1, num. 22, legimus. Exinde us maxime concessus est pallii usus quibus apostolicæ vices delegatæ, atque etiam alii, sive metropolitani essent, sive meri episcopi, a quibus in Ecclesiæ commodum multum optinebat, quot aut vir utilibus, aut nobilitate, aut magna apud reges gratia florent. Eo nomine Syngrius a Gregorio Mag. pallium obtinuit. Hæc ferè dandi pallii ratio fuit usque ad Zachariam pontifi-

vestræ mens soliditate firmata sit, inter alia bona quæ agitis etiam in sacerdotum ejus laudabiliter dilectione monstratis; et magna nobis sit de Christianitate vestra lætitia, quoniam quos venerantes ut famulos revera Christi diligitis, rugere honoribus studetis. Decet enim vos, (a) excellentissima filia, decet tales existere, ut subjectæ possitis esse dominatori. In eo enim regnum potestatis vestræ et subjectis gentibus confirmatis, in quo timori omnipotentis Domini mentis colla subijcitis; et unde vosmetipsas servitio Creatoris subditis, unde vobis vestros subditos ad servitium devotius obligatis. Suscepistis itaque epistolis vestris, valde nobis excellentiæ vestræ studium placuisse signamus, atque fratri et coepiscopo nostro Syngrio (b) pallium dirigere secundum postulationem vestram voluimus. Propter quod et (c) serenissimi domni imperatoris, quantum nobis **937** diaconus noster qui apud eum responsa Ecclesiæ faciebat, innotuit, prona voluntas est, concedi hoc omnino desiderat; atque multa de prædicto fratre nostro, tam vobis quam etiam aliis testificantibus, ad nos bona perlata sunt, maxime vitam ejus Joanne (d) regionario ad nos remeante cognovimus. Et quid in fratre nostro Augustino fecerit audientes, Redemptorem nostrum benedicimus, quia eum sacerdotis nomen etiam operibus implere sentimus. Sed res plurimæ restiterunt, quæ nos hoc interim facere minime permiserunt. Primum siquidem, quia is qui pallium ipsum venerat accepturus, (e) schismaticorum teneatur errore implicatus. Deinde quod non id ex vestra petitione, sed ex nobis transmissum voluistis intelligi. Extra hoc autem quia nec is qui eo uti desiderat, directa ad nos hoc sibi largiri speciali petitione poposcerat, et tantam causam nullo modo præbere sine ejus postulatione debuimus; maxime quia ei prisca consuetudo obtinuit ut honor pallii nisi exigentibus causarum meritis et (f) fortiter postulanti dari non debeat (*Grat. dist. 100, c. 2*). Nos tamen ne vestræ excellentiæ desiderium sub prætextu cujusdam excusationis forsitan videremur velle differre, dilectissimo filio nostro Candido presbytero pallium prævidimus dirigendum, injungentes ei ut vice nostra congrua illi cebeat observatione tribuere. Unde necesse est ut ex opere suo suprascriptus frater et

cem. Scilicet ipsius jussu, an. 742, a Bonifacio Moguntino archiepiscopo convocata est synodus, in qua decretum ut metropolitani deinceps pallium a se solo Romana peterent, et in omnibus sancti Petri præceptis obsequerentur, ut scribit Bonifacius ipse epist. 105, ad Cudbertum Cantuar. archiep. Quæ regula per Galliam primum universam, tum per Hispaniam aliasque regiones sensim propagata est, et ab omnibus servari cepit.

(c) Contra consensum imperatoris pallium non fuisse concessum ex hac epistola constat, et ex prima et secunda Vigiliæ papæ, qui Auxanium Arelatensem, non nisi annuente Justiniano Augusto, pallio donavit. An quod ornamentum quoddam imperiale sit? Ea de re digladiati sunt eruditi, et in varias abiire sententias. Vide ill. de Marca, lib. de Concor. 1. sacerdot. et imp.; Coittum, ad annum 599. At præ cæteris Cantelium, Hist. metropol. urbium tomo 1, part 1, dissert. 3, cap. 2.

coepiscopus noster Syagrius, facta cum aliquantis A suis episcopis petitione hoc sperare, atque eam prædicto debeat dare presbytero, quatenus digne ejusdem pallii usum cum Dei gratia valeat adipisci.

Ut ergo hæc vobis cura ante oculos Creatoris nostri in fructu sit, Christianitatis vestræ sollicitudo diligenter invigilet; et nullum qui sub regno vobis est ad sacrum ordinem ex datione pecuniæ, vel quorumlibet patrocinio personarum seu proximitatis jure patiatur accedere; sed ille ad episcopatus vel alterius sacri ordinis officium eligatur, quem dignum et vita et mores ostenderit; nisi, quod non optamus, honor venalis fuerit sacerdotii, simoniaca in illis partibus hæresis, quæ prima in Ecclesia prodit, et (g) Patrum sententia damnata est, consurgat, et regni vestri, quod absit, vires imminuat. Nam B grave omnino et ultra quam dici potest facinus est, Spiritum sanctum, qui omnia redemit, venundari.

Sed et hoc curæ vobis sit, ut quis, sicut nostis, 938 (h) neophytum ægrègius prædicator ad sacerdotii regimen omnino vetat accedere, nullum ex laico patiâmini episcopum consecrari. Nam qualis magister erit, qui discipulus non fuit? Aut quemadmodum ducatum gregi dominico præbeat, qui disciplinæ pastoris subditus ante non fuit? Si cujus ergo vita talis constiterit ut ad hunc dignus sit ordinem promoveri, prius ministerio debet Ecclesiæ deservire, quatenus longæ exercitationis usu videat quod imitetur, et discat quod doceat, ne forte onus regiminis conversionis novitas non ferat, et ruinæ occasio de proventus immaturitate consurgat.

Qualiter autem ex excellentia vestra erga fratrem C et coepiscopum nostrum Augustinum exhibuerit,

(d) Regionarii diaconi septem Romæ præcipui censebantur; neque presbyteris titularibus, ut alii, sed archidiacono, qui primus inter illos septem erat, subiciebantur. Hi sub cura sua singuli illas diaconias habebant quæ in sibi assignata regione erant suæ. Vide Mabillonium, Comment. prævium in Ordinem Rom., c. 3. Sanctus Gregorius, lib. viii, epist. 14, constituit ut sicut in schola notariorum atque subdiaconorum per indulgentiam longe retro pontificum largitatem sunt regionarii constituti in quoque in defensoribus septem, qui ostensa suæ experientie utilitate placuerint, honore regionario decorentur.

(e) Illorum scilicet qui trium capitulorum patrocinium adversus quintam synodum pertinaciter susceperant; id maxime obtinentes, quod, tribus illis condemnatis, læderetur Chalcedonensis synodi auctoritas, in qua et Ibas cum epistola sua ac Theodori D Mopsuesteni commendatione probatus erat, et Theodoretus sedi suæ restitutus. Ipsam igitur Galliam agitabat illa contentio. De hisdem schismaticis paulo infra.

(f) Fortasse ut nullam imperator suspicandi causam haberet ne Græcæ dominationem fastidians Roma, vicinarum nationum auxilia pallio mercaretur, illud nemini offerebat pontifex, imo concedebat nemini nisi fortiter postulanti. Vide laudatum supra Catecholum.

(g) Recent. Edit. habent *Petri sententia*, reclamantibus mss. Cod. l. ferè omnibus, necnon antiquioribus Edn. 1501, 1508, 1536, et aliis. Patrum nomine apostolos intelligit. Vide, infra epist. 106, ubi simoniam sola Christi et apostolorum auctoritate impugnaturus, ita præfatur: *Fraternitatem vestram institutis apostolicis convenimus ut Patrum regulis et præ-*

quantamque illi sibi Deo aspirante charitatem impenderit, diversorum fidelium relatione cognovimus: pro quos gratias referentes, divinæ potentiæ misericordiam deprecamur ut et hic vos sua protectione custodiat, et sicut inter homines, ita quoque et post multorum annorum tempora in æterna faciat vita regnare.

Præterea hos quos ab unitate Ecclesiæ schismaticorum error dissociat, ad unitatem pro vestra mercede studete revocare concordiam. Nam non ob aliud in ignorantiam suam hactenus cæcitate volvuntur, nisi ut ecclesiasticam fugiant disciplinam, et perverse habeant, ut voluerint, vivendi licentiam, quia nec quid defendant, nec quid sequantur intelligunt. Nos autem Chalcedonensem synodum, de qua illi sibi pestiferæ nebulæ excusationis assumunt, per omnia veneramur et sequimur: et si quis de fide ejus minuerit aut addere aliquid præsumpserit, anathematizamus. Sed ita illos erroris labes imbibit, ut ignorantiam suam credentes, universam Ecclesiam atque omnes quatuor patriarchas non ratione sed malitiosa mente tantummodo refugiant; ita ut is qui ad nos a vestra excellentia misus est, cum quæreretur a nobis cur ab universali Ecclesia separatus existeret, se ignorare professus sit. Sed neque quid diceret, neque quid aliud audiret, valuit scire.

Hoc quoque pariter hortamur ut et cæteros subiectos vestros sub disciplinæ debeatis moderatione restringere, ut idolis non immolent, cultores (i) arborum non existant, de animalium capitibus sacrificia facilega non exhibeant, quia pervenit ad nos quod multi Christianorum et ad 939 Ecclesiis occurrant, et quod dici nefas est, a culturis dæmonum

ceptis dominicis innitentes, etc. Lib. xi, epist. 61, *Apostolorum*, inquit, *et auctoritate damnata simonia*.

(h) Quisit neophytus, explicuit aperte sanctus Gregorius, epist. 50 l. iv, et adhuc infra, epist. 112, indict. 2. ubi ex laicali habitu in clerum sacros cito fieri episcopos vetat. Jam id decretum fuerat in conc. Aurelian. v. can. 9, et postea in Arverneusii can. 9: *Nullus ex laicis absque anni conversione præmissa episcopus ordinetur; ut uti intra anni ipsius spatium a doctis et probis viris, disciplinis et regulis spiritualibus plenius instruat*. Exstat etiam de hac re canon Paschalis I apud Ivonem, Decret. part. ii, c. 84. Legitur in Chronico sancti Albini Gaufridum Andegavensem episcopum post septem annos episcopatu se abdicasse, scilicet *accusantibus et conquerentibus plurimis apud Urbanum II PP. quod eo jubente neophytus et pene illitteratus fri-set ordinatus; qui monitu ejusdem Urbani sedem deserens, monachus Cluniaco factus est*. GUSSANV.

(i) Plinius, lit. 16, cap. ultimo: *nihil habent Druidæ (ita suos Galli appellant magos) visco et arbore in qua gignitur (si modo sit robur sacratius)*, etc. De Alamannis, quibus Theodebertus Austrasia rex Brunichildis nepos ultra Rhenum imperabat, Azathus, lib. 1: *Arbores quasdam colunt et fluminum lapsus, et colles et saltus, atque his, tanquam iusta sacras, equos atque quamplurima resectis capitibus immolant*. Ne Christiani ad fontes et arbores sacras vota exsulant prohibetur can. 22 concil. Turon. ii. neon can. 3 concil. Antisiod.: *fontes vel arbores quos sacras vocant succidite*, inquit Eligius apud Andoenum. Ex Vossio, lib. iii de Vitiis sermonis, *sacrus* idem est ac consecratus vel diis dicatus.

non abscedant. Quoniam vero omnino Deo nostro hæc disciplicent, et divisas mentes non possidet, provide ut ab his debeant illicitis salubriter coerceri; ne, quod absit, non eis ad reptationem, sed ad pœnam sacri fiet baptismatis sacramentum. Si quos igitur violentos (*Grat. 23, q. 4, c. 47*), si quos adulteros, si quos fures vel aliis pravis actibus studere cognoscitis, Deum de eorum correctione placare festinate, ut super vos flagellum perfidarum gentium, quod, quantum videmus, ad multarum nationum vindictam excitatum est, non inducat; ne si, quod non credimus, divinæ ultionis iracundia sceleratorum fuerit actione commota, belli pestis interimat quos delinquentes ad rectitudinis viam Dei præcepta non revocant. Necessè est ergo ut omni studio et oratione assidua ad Redemptoris nostri converti misericordiam festinemus, ubi tutus omnibus locus est et magna securitas. Nam illic quemquam solide persistentem nec periculum conterit. nec metus exagilat.

Codicem vero, sicut scripsistis, prædicto dilectissimo filio nostro Candido presbytero vobis offerendum transmittimus, quia boni vestri studii esse participes festinamus. Omnipotens Deus sua vos protectione custodiat, atque a perfidis gentibus regnum vestrum sui brachii extensione defendat, vosque post longa annorum curricula ad gaudia æterna perducatur. (*k*) Data mense Octobris, indictione prima.

EPISTOLA XII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Se (ut querebantur nonnulli) in ordinandis missæ ritibus quibusdam Constantinopolitanæ Ecclesiæ consuetudines non fuisse imitarum.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Veniens quidam de Sicilia mihi dixit quod aliqui

(*k*) Sic legitur in quator Vatic. et in Colbert. quos falli alibi demonstrabimus.

Epist. XII. [*Al. 64*]. — (*a*) Ita Mss. Vaticani quatuor, Norm. omnes, Rhem., Reg. et alii, consentientibus antiquis Editis, Recentioribus, mutando quomodo in quoniam, occasione errandi viris doctis præhuerunt. In his fuit noster Menardus, nota 6 ad lib. Sacramentorum, cujus opinioni minime quidem consensus, ut liquet ex observatione ad ipsius notam a nobis facta; verum minori negotio refelli potuisset, genuinam lectionem ex Mss. et veteribus Excussis statuendo.

(*b*) De Alleluia sanctus Augustinus, epist. 119, c. 17, nunc epist. 55: *Ut autem alleluia per illos solos dies quinquaginta in Ecclesia cantetur, usquequaque non observatur. Nam et in aliis diebus varie cantatur alibi atque alibi. Ipsa tamen diebus ubique.* In Historia tripartita, c. 39, ex Sozomeno, apud Romanos in unoquoque anno semel psallunt alleluia primo die Paschæ. Plura de hac voce lege in libro quem edidit eminentissimus cardinalis Bona, de divina psalmodia, c. 16, § 7. GUSMANV.

(*c*) De Kyrie eleison, can. 3 concilii Vasensis an. 529: *Et quia tum in sede apostol. quam etiam per totas Orientales atque Italie provincias dulcis et nimium salutari consuetudo est intromissa ut Kyrie eleison frequentius cum grandi affectu et compunctione dicatur, placuit etiam nobis ut in omnibus Ecclesiis nostris ista tum sancta consuetudo et ad matutinos, et ad missas, et ad vesperam Deo propitio intromitatur.* GUSMANV. Inde patet Gregoriam consuetudinem hanc non

Amici ejus, vel Græci vel Latini, nescio, 949 quasi sub zelo sanctæ Romanæ Ecclesiæ, de meis dispositionibus murmurarent, dicentes: (*a*) Quomodo Ecclesiam Constantinopolitanam disponit comprimere, qui ejus consuetudinem per omnia sequitur? Cui cum dicerem: Quas consuetudines ejus sequimur? respondit: Quia (*b*) alleluia diei ad missas extra Pentecostes tempora fecistis; quia subdiaconos spoliatos procedere, quia (*c*) Kyrie eleison dici, quia orationem Dominicam mox post canonem dici statulistis. Cui ego respondi quia in nullo eorum aliam Ecclesiam secuti sumus.

Nam ut alleluia hic diceretur, de Jerosolymorum Ecclesia ex beati Hieronymi traditione tempore beatæ memoriæ Damasi papæ traditur tractum, et ideo magis (*d*) in hæc illam consuetudinem amputavimus quæ hic a Græcis fuerat tradita.

Subdiaconos autem ut spoliatos procedere facerem, antiqua consuetudo Ecclesiæ fuit. (*e*) Sed placuit cuidam nostro pontifici, nescio cui, qui eos vestitos procedere præcepit. Nam vestræ Ecclesiæ nunquid traditionem a Græcis acceperunt? Unde habent ergo hodie ut subdiaconi (*f*) lineis in tunicis procedant, nisi quia hoc a matre sua Romana Ecclesia percepserunt?

Kyrie eleison autem nos neque diximus, neque dicimus sicut a Græcis dicitur, quia in Græcis simul omnes dicunt, apud nos autem a clericis dicitur, et a populo respondetur, et totidem vicibus etiam (*g*) Christe eleison dicitur, quod apud Græcos nullo modo dicitur. In quotidianis autem missis aliqua quæ dici solent tacemus, tantummodo Kyrie eleison et Christe eleison dicimus, ut in his deprecationis vocibus paulo diutius occupemur. (*h*) Orationem vero Dominicam idcirco mox post precem induxisse.

(*d*) Vulgati, reluctantes Mss., saltem plerisque et potioribus, in hæc sede. Cæterum quæ sit ista consuetudo Græcorum Romæ prius accepta, postea antiquata, difficile est statuere. Fortasse usus erat canticum alleluia in exsequiis defunctorum, et tempore Quadragesimæ. Sane in exsequiis mortuorum alleluia quondam apud Romanos fuisse decantatum, testis est Hieron. in Epitaphio Fabiolæ. Idem colligit Menardus ex Codice Ratoaldi, quibus addit Missale Mozarabum. Imo etiam in Quadragesima Hispanica quedam Ecclesiæ alleluia canebant ante concilii Tolet., cujus canon 10 hunc usum abrogavit.

(*e*) Recent. Ed., sed quia. Expunximus quia, tum quod absit a Mss., tum quod sensui officiat.

(*f*) Quatuor Vatic., Norm., Rhem., et plerique Mss.: *Subdiaconi in eis tunicis, vel in eis in tunicis.*

(*g*) Hoc clarum est ex antiquis Græcorum liturgiis in quibus *Christe eleison* non reperitur. GUSMANV.

(*h*) Ex liturgiis omnibus constat morem fuisse Ecclesiæ universæ ante Gregoriam ævum ut oratio Dominica in missa diceretur. Id quoque testantur Cyrilus Jerosol., Catech. mystagog. v; Hieronymus, lib. adversus Pelag.; Augustinus, hom. 42, inter 50, serm. 227. *Post sanctificationem, inquit, sacrificii dicimus orationem Dominicam.* Idem de Gallicanis Ecclesiis colligitur ex Gregorio Turon., lib. de Mirac. sancti Martini, c. 30, et de vitis Patrum, c. 16. Igitur nihil aliud a Gregorio Mag. statutum fuit quam ut oratio Dominica intra missas congruentiori loco diceretur. Hoc innuit tum murmurantium que-

cimus, quia mos apostolorum fuit ut ad ipsam (i) so-
lummodo orationem oblationis hostiam consecra-
rent. Et valde mihi inconveniens visum est ut precem
quam (k) scholasticus composuerat super oblationem
diceremus, et ipsam traditionem quam Redemptor
noster composuit **941** super ejus corpus et sangui-
nem non diceremus. Sed et Dominica oratio apud
Græcos ab omni populo dicitur, apud nos vero a solo
sacerdote. In quo ergo Græcorum consuetudines se-
cuti sumus, qui aut veteres nostras reparavimus, aut
novas et utiles constituimus, in quibus tamen (l) alios
non probamur imitari? Ergo vestra charitas cum
ocasio dederit ut ad Catanensem civitatem pergat,
vel in Syracusana Ecclesia, eos quos credit aut in-
telligit quia de hac re murmurare potuerunt, facta
(m) collatione doceat, et quasi alia ex occasione eos in-
struere non desistat. Nam de Constantinopolitana
Ecclesia quod dicunt (*Grat. Dist. 22. c. De Const.*)
quis eam dubitet sedi apostolicæ esse subjectam?
(n) quod et piissimus dominus imperator (o) et frater

rela, quod mox post canonem, eto., tum ipsius Gre-
gorii responsio: *Orationem vero Dominicam idcirco
mox post canonem dicimus*; tum Joannes Diac. lib.
II, c. 20: *Orationem Dominicam, inquit, mox post
canonem Gregorius super hostiam censuit recitari.*
Consule Hugonis Menardi notas 83 et 84 in librum
Sacramentorum.

(i) Hæc verba orationes alias excludunt, sed non
evangelica verba ad consecrationem semper adhi-
bita. Imo a temporibus fere apostolicis longas pre-
ces in liturgiæ celebratione fuisse recitatas testatur
Justinus Martyr, Apolog. 2, in fine: *Eucharistiam.....
prolixè exsequitur, inquit atque ubi ille preces et
gratiarum actiones absolvit, populus qui adest omnis
fausta approbatione acclamans Amen..... Præ-
sident vero (episcopus) postquam gratiarum actionem
perferit (Eucharistiam).... qui apud nos vocantur
diaconi atque ministri distribuunt.* De his uberius in
Vita sancti Gregorii. Solam orationem Dominicam
ad consecrandum Christi corpus et sanguinem suffi-
cere, ex his Gregorii verbis intulerat Amalarius, *de
Ecclesiast. offic.* lib. IV, c. 26, quod in retractione
hujus operis ab illo emendatum fuisse observat Ma-
billonius Comment. in Oril. Rom. c. 12. Scilicet
totum illum locum sustulit, quo consecrationem
orationi dominicæ ascripserat, ut nempe sibi ipse
constaret, totamque consecrandi vini virtutem tri-
bueret commistioni particulæ consecratæ.

(k) Id est, vir aliquis doctus et eruditus. De canonis
auctore vide Card. Bona, de rebus Liturg., lib. II,
c. 11, num. 2, ubi epistolam laudat Vigiliæ papæ ad
Eucherium (alii vulgati, Eutherium) quam ad Profu-
turum scriptam ostendit clariss. Baluzius, tum in
notis ad Gratianum, tum in nova Concil. Colle-
ctione.

(l) Ita Mss. Norm., Vatic., Reg., Corb., etc., qui-
bus concinit Amalarius lib. IV de Eccles. Offic., c.
26, unde miror in ed. legi *comprobatur*.

(m) Al., *collocutione*, ut legitur in Norm., Reg. et
Corb., necnon in vet. editis.

(n) In nonnullis exemplaribus Gratiani deest hæc
clausula, scilicet in Edit. Paris. an. 1512, in Venet.
1588, et quibusdam aliis perpauca; sed maxima
pars tam Mss. quam Editorum Gratiani exemplarium
eam continet; et merito, cum non aliter poterit
legere Gratianus quam legerat apud sanctum Grego-
rium. Nam in omnibus Mss. et Editis ipsius Registri
hæc clausula continetur; et ita eam legerunt quot-
quot occasione data hæc epistolam retulerunt, ut
infra memorabimus; imo et ipse Jamesius, qui nul-

noster ejusdem civitatis episcopus assidue profiten-
tur. Tamen si quid boni vel ipsa vel altera Ecclesia
habet, ego et minores ipseos quos ab illicitis prohibeo
in bono (p) imitari paratus sum. Stultus est enim qui
in eo se primum existimat, ut bona quæ viderit di-
scere contemnat. (*Cf. Joan. Diac. l. II, c. 21.*)

EPISTOLA XIII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

*Ecclesiæ ejus actores, cum Felice, absque dilatione,
judices eligant.*

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Felix vir (a) memorandus suis nobis epistolis que-
stus est fraternitatis vestræ actionarios possessiones
quas tenebat illicite et contra juris ordinem per-
vasisse, petens ablata sibi restitui, et se cum eis, si
tamen causam voluerint dicere, paratum esse in ju-
dicio sine aliqua dilatione consistere. Quod si ita
est, quia quid legalis ratio habeat non nescitis, ope-
retur ut, omni mora postposita, actores vestræ Eccle-
siæ deputetis, ut cum eo debeant eligere cognito-

lam vellicandi Gratianum et correctores Romanos
occasione prætermittit, eandem clausulam retulit,
utpote quæ in sex Mss. Anglicanis reperitur. Unde
apposite, sed prudenter suo more, correctores Ro-
mani clausulam hanc quæ in corruptis quibusdam
exemplaribus deest restituerunt, ex incorruptis ni-
mirum Gratiani Codicibus, et ex purissimis sancti
Gregorii fontibus. Neque vero monendos ea de re
lectores duxerunt, nempe quia corruptos illos Gra-
tiani Codices aut non viderunt, aut, si viderunt,
tamquam rem notis indignam contemnendos existi-
maverunt. GUSSANV.

(o) In nonnullis fere exemplaribus editis et in ali-
quis Mss. legitur *et frater noster Eusebius ejusdem civi-
tatis episcopus.* Hæc autem vox *Eusebius* librariis
oscitantia addita est, cum nullus tunc in civitate
Constantinopol. fuerit episcopus nomine *Eusebius*;
soli enim Joannes Jejunator et Cyriacus tempore
sancti Gregorii sedem illam tenuerunt. Sed neque
in melioris notæ Codd. mss. reperitur illa vox *Euse-
bius*, scilicet in Teller., Corb., Moiss., Rhem., Thun.,
Reg., Lyr., Prat., Carn., Clun., Anglicanis sex,
Vatic. numero 621 et 622, ex testimonio eminent.
Card. Bona 9. Septemb. 1670. Idem etiam mendum
irrepsit in Editiones Joannis Diaconi, lib. II Vitæ
sancti Gregorii, c. 21, in quo refertur hæc epistola,
in cujus fine legitur *Eusebius*, cum tamen in mss.
Codd. ejusdem Joan. Diaconi non habeatur, ut in
antiquissimo Codice monasterii sancti Petri ad
montes Catalaunenses, in alio etiam antiquiss. san-
cti Theodorici Rheu. ensis, in alio item sanctæ Ma-
riæ Rhemensis, in alio monasterii Caroli loci, vulgo
Chailly in alio sancti Germani a Pratis, in alio deni-
que bibliothecæ congregationis Oratorii Trecensis.
Neque etiam reperitur hæc vox apud Amalarium
Fortunatum, qui totam hanc epistolam refert in libro
IV de Officiis Eccles., c. 26, sed nec apud Flaccum
Illyricum in refutatione invecitivæ Brunii, pag. 64,
ubi citat eandem epistolam. GUSSANV.

(p) Non omnes Ecclesiæ consuetudines ex Romana
petendas esse, docet hæc epistola. Accedit lib. olim
XII, epist. 31, nunc lib. XI, epist. 64, responsio ad in-
terrogationem tertiam Augustini, per quam vel certi
vident alteram missarum consuetudinem esse in
Romana Ecclesia, alteram teneri in Galliarum Ecclesiis:
nec Anglos esse cogendos importune ad Romanorum
imitationem, etc. GUSSANV.

EPIST. XIII [Al. 102]. — (a) In Vatic. B. *vir magni-
ficus.* Consentiant Norm. et alii.

res, (b) qui tam imminentis quam principalis rei questionem cognoscere valeant et finire; ne si qualibet occasione dilatum fuerit, et ipse pati præjudicium, et partes Ecclesiæ non habere justitiam videantur. Ita ergo arde ut sub omni celeritate iudicium eligatur. ¶ 42 Nam nos sic causas Ecclesiæ vestræ fieri volumus, ut nec dispendium contra æquitatem sustineat, nec ad vestram (c) possit aliquid invidiam sustinere.

EPISTOLA XIV.

AD FELICEM IN SICILIA.

Se ad Joannem episcopum scripsisse, ut actores Ecclesiæ suæ deputet, qui cum Felice ipso sine moru iudicium subeant.

Gregorius Felici in Sicilia.

Susceptis magnitudinis vestræ epistolis, contristati sumus quod ab actoribus Ecclesiæ Syracusanæ quasdam possessiones, quæ vos tenuisse dicitis, occupatas irrationabiliter indicastis. Sed credimus quia hoc ad fratris et coepiscopi nostri Joannis notitiam non pervenit. Nam absolute poterat, cognita veritate, si qui illicite factum est, emendari. Et ideo quia legali provisione decretum est (a) tam imminentis quam principalis rei causam in uno eodemque iudicio cognosci, nec nos contra inauditam partem aliquid possumus definire, prædicto fratri nostro scripsimus ut actores Ecclesiæ suæ deputare debeat, qui vobiscum sine mora electorum possint subire iudicium; nec aut vos res vestras sine cognitione, sicut querelam facitis, amittere, aut pars altera videatur præjudicium sustinere. Gloria ergo vestra nullas in eligendos (b) iudices difficultates interserat, vel differat ad causam accedere. Nam omnino de supradicti fratris et coepiscopi nostri moribus certi sumus quia facere quidquid rationis ordo exegerit non recuset (c).

EPISTOLA XV.

AD CHRYSANTHUM EPISCOPUM SPOLETANUM.

Martyrum reliquias in basilica Reatina collocet.

Gregorius Chrysantho episcopo (a) Spoletano.

Paulus, (b) Ecclesiæ Reatinæ diaconus, petitoria nobis insinuatione poposcit ut ad fontes ¶ 43 in basilica beatæ Mariæ semper virginis genitricis Dei et Domini nostri Jesu Christi, quæ est intra civitatem Reatinam posita, reliquie beatorum martyrum Hermetis et Hyacinthi et Maximi debeant collocari. Et ideo, frater charissime, si in eodem loco nullum

(b) Editi, reluctantibus multis Mss. *quidam momenti quam principalis.*

(c) Restitutum sustinere pro pertinere, quod habent Excusi.

EPIST. XIV [Al. 101]. — (a) In Excusis contra plurimorum Mss. *idem, tam momenti quam proprietatis eius m.*

(b) Vulgati, *moras aut difficultates interserat.* In his emendandis attributum præsertim Vaticanos, Anglic. et Norm. Cold.

(c) In Colb. vet. legitur data hæc epistola *Mense Octobri, indict. 2.*

EPIST. XV [Al. 12]. — (a) Spoletum, vulgo *Spoletto*, urbs adhuc episcopalis Umbriæ, ducatus Spoletini caput. GUSSANV.

(b) Reate, vulgo *Rieti*, urbs Umbriæ adhuc episcopalis in ducatu Spoletino sita. GUSSANV.

A corpus constat humatum, sanctuaria prædictorum martyrum cum reverentia sine ambiguitate suscepta diligenter consecrabis.

EPISTOLA XVI.

AD SERENUM ANCONITANUM EPISCOPUM.

Severum diaconum suum de restituendo Firmanæ Ecclesiæ argento admoncat.

Gregorius (a) Sereno episcopo (b) Anconitano.

Vir reverendissimus (c) Passivus, frater et coepiscopus noster, adveniens indicavit argentum Ecclesiæ suæ a decessore suo Fabio apud Serenum diaconum tuum pro temporis qualitate esse depositum. Cujus parte aliqua restituta, partem apud eum asserit rejacere, et restituere eam quadam excusatione differe. Proinde his fraternitatem tuam hortamur affatibus ut eum admonere studeat, quatenus quæ accepit sine contentione restituat. Aut si forte ab ejus restitutione aliqua se excusari ratione confidit, necesse est ut inter eum et actores Firmanæ Ecclesiæ, una cum Armenio fratre et coepiscopo nostro cognoscere debeat, et, subtiliter veritate discussa, ita huic causæ finem imponere, ut nec ante dictus diaconus pati præjudicium, nec præfata injuste damnatum videatur Ecclesia sustinere.

EPISTOLA XVII.

AD DEMETRIANUM ET VALERIANUM.

Statuit ne impensa in illorum redemptionem Ecclesiæ pecunia ab illis aliquando repetatur.

Gregorius Demetriano et Valeriano clericis (a) Firmanis.

C Et (b) sacrorum canonum (Grat. 12, q. 2, c. 15) statuta et legalis permittit auctoritas, licite res ecclesiasticas in (c) redemptionem captivorum impendi. Et ideo quia educti a vobis sumus, ante annos fere decem et octo, virum reverendissimum quondam Fabium episcopum Ecclesiæ Firmanæ pro redemptione vestra ac patris vestri Passivi, fratris et coepiscopi nostri, tunc vero clerici, necnon matris vestræ libris undecim argenti de eadem Ecclesia hostibus impendisse, atque vos ex hoc quendam habere formidinem ne hoc quod datum est a vobis quolibet tempore repetatur: hujus præcepti auctoritate suspensionem vestram prævidimus auferendam, constituentes nullam vos exinde hæredesque vestros quolibet tempore repetitionis molestiam sustinere, nec

EPIST. XVI [Al. 13]. — (a) Prius legebatur *Severo*; quod emendavimus ex Mss. omnibus Norm., Vatic., Colb., etc.

(b) Ancone, vulgo adhuc *Ancona*, urbs olim Piceni suburbicarii, nunc adhuc episcopalis, et caput Marchiæ Anconitanæ, Romano pontifici immediate subiecta GUSSANV.

(c) Hic erat episcopus Firmanus ex epistola sequenti. GUSSANV.

EPIST. XVII [Al. 14]. — (a) Firmum, vulgo *Fermo*, urbs olim Piceni suburbicarii, quæ Marchia Anconitana nunc dicitur. GUSSANV.

(b) Vide, causa 12, q. 2, c. 15. leg. *Sancimus* et Auth. *præterea*, c. de sacros. Eccles.

(c) De redemptione captivorum multoties. Vide 12, q. 2, in pluribus canonibus. GUSSANV.

a quoquam vobis aliquam obijci quæstionem, quia ratio æquitatis exposcit, 944 ut quod studio pietatis impensum est, ad redemptorum onus vel afflictionem non debeat pertinere. (*Vide sup. ep. 16.*)

(a) EPISTOLA XVIII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Patrimonium Ecclesiæ in Sicilia commendat.

Gregorius Romano defensori.

Propositi nostri cura nos admonet ecclesiasticas utilitates strenuis agendas mandare personis. Et ideo, quia te Romanum defensorem fidelem sollicitumque probavimus existisse, patrimonium sanctæ Romanæ, cui Deo miserante deservimus, Ecclesiæ, in partibus Syracusanis, Catinensibus, Agrigentinis, vel Milensibus constitutum, a præsentis secunda indictione gubernationi tuæ prævidimus committendum. Unde necesse est te illuc (b) indifferenter accedere, ut, divini consideratione iudicii, nostræ quoque admonitionis memoria te efficaciter ac fideliter stultas exhibere, ut nullius neglectus vel fraudis, quod absit, inventaris sustinere periculum. Magis autem id agas, quatenus de fide et industria tua divinæ possis gratiæ commentari. Ad familiam vero ejusdem patrimonii secundum morem præcepta direximus, ut nihil sit quod te ad peragenda ea quæ tibi injuncta sunt in aliquo valeat impedire.

(a) EPISTOLA XIX.

AD SYRACUSANI PATRIMONII COLONOS.

Ut obediant Romano defensori.

Gregorius colonis patrimonii Syracusani.

Cognoscatis volo quia ad sollicitudinem vos defensoris nostri dispositio nostra pertinere constituit. Et ideo præcipimus ut ea quæ vobis peragenda pro utilitatibus ecclesiasticis (b) præviderit et injunxerit, sine aliqua debeatis difficultate obedire. Cui talem dedimus potestatem, ut eos qui inobedientes vel attentaverint contumaces existere districta ultione corripiat. Pariterque illi demandavimus ut mancipia quæ foris latitant, vel a quoquam aliqui fines invasi sunt, sollicitudinis suæ instantia jure ecclesiastico revocare non differat. Noveritis etenim cum periculo suo fuisse commonitum, ut nullam aliquando violentiam rebus alienis vel raptum qualibet excusatione facere præsumat.

(a) EPISTOLA XX.

AD PETRUM IN SICILIA.

Romano Syracusani patrimonii regimen adeunti auxilium ferat.

Gregorius Petro Siciliensi.

Scientes devotionis affectum paternis commenda-

EPIST. XVIII [Al. 17]. — (a) Hæc epistola in Anglic. Mss. et in plerisque non reperitur. Ex Vaticanis unicus Cod. A eam exhibet. Existat quoque in Remigiano, uti cæteræ quæ in aliis Codicibus desiderantur.

(b) Id est, absque dilatione et mora. Vide lib. 1, epist. 68.

EPIST. XIX [Al. 18]. — (a) Deest etiam hæc epist. plurimis in Mss. Existat in Remig., et Vatic. A.

(b) In Remig., prævidit injungenda, sine aliqua debentis difficultate obedientiam. Cui.

EPIST. XX [Al. 19]. — (a) Hæc epist. cum tribus

tionibus ampliari, necesse est ut ea 945 quæ agere vos sponte contidimus, gloriæ vestræ in his favore non ists augere epistolis festinemus. Indicamus itaque Romano defensori latori præsentium, patrimonium Ecclesiæ nostræ, quod in Syracusanis, Catinensibus, et vicinis locis noscitur esse constitutum, Dei protegente gratia, credidisse. Et propterea salutantes paterno affectu, petimus ut vestra eum fovere providentia debeatis, atque ei in omnibus vestrum, sicut de vobis confidimus, auxilium commodetis; ut dum in gloriæ vestræ solatio vel favore subsidium consolationis habuerit, et vos qualem circa nos charitatem geritis, manifestius ostendatis, et nos voluntati vestræ respondere, dum necesse fuerit, per omnia festinemus.

EPISTOLA XXI.

AD LIBERTINUM EXPRÆFECTUM.

Novum defensorem Romanum consiliis juvet.

Gregorius (a) Libertino expræfecto.

Gloriæ vestræ et experta et cognita nos devotio provocat, epistolari vos alloquio causis ecclesiasticis exhibere adjutores. Et ideo quia Romano defensori præsentium portitori curam patrimonii Ecclesiæ nostræ, quod in Syracusano atque Catinensi territorio situm est, Deo auctore commisimus, salutantem gloriæ vestram, petimus ut concurrere illi ac ferre solatium in omnibus debeatis. Et ne forsitan de novitate minus aliqua quæ sunt utilia comprehendat, vestris eum subtiliter consiliis informate, atque ad agenda hæc vestram illi, sicut consueveritis, operam adhibete, quatenus dum vobis opitulantis utiliter quæ ei injuncta sunt peregerit, et vos de bono vestro mercedem recipere valeatis, et nos pro gloriæ vestræ vita omnipotentis Dei misericordiam exorare exilius invitetur.

De capitulo autem de quo mihi lator præsentium est locutus, vel reverendissimus frater noster Joannes episcopus scripsit, interim vel tentari vel agi nil potuit, quia persona apud quam agi poterat, necdum est in potestate aliqua confirmata.

EPISTOLA XXII.

AD CIRIDANUM.

Romano defensori faveat.

Gregorius (a) Ciridano.

Gloriæ vestræ bonitas nuntio veraci diffusa tantam nobis de secretitudine præbet, ut in nullo de ea diffidere, sed magis sicut revera sapientis filio Ecclesiæ nostræ debeamus specialiter causam commendare. Et ideo Romanum defensorem nostrum 946 præsentium portitorem ad gubernationem patrimonii Ecclesiæ nos-

aliis immediate sequentibus in plerisque Mss. etiam omissa est; alioquin eas esse Gregorii stylus satis ostendit; verum ab amanuensibus forte fuerunt prætermisæ quod de eodem fore argumento scriptæ sunt; eas exhibent laudatose Codex Vatic. A, San Victorinus et Remig.

EPIST. XXI [Al. 20]. — (a) Libertinus Siciliæ prætor erat an 594, ex epist. 32 lib. v, Indict. 13.

EPIST. XXII [Al. 21]. — (a) Vitiose prius legebatur in Excusis *Libertino Ciridano*. Primum nomen expunximus, suadente Ms. Vatic. A.

træ in Catanensibus vel Syracusanis partibus constitui, Deo protegente transmisi- mus. Salutantes igitur paterna dilectione gloriam vestram, petimus ut in cunctis affectum vestræ charitatis inveniat, et favoris vestri solatilis quocunque necesse fuerit potiat, ut vobis præsentibus nos absentes esse non sentiat, quatenus cum in juncta sibi salubriter vestra ope expleverit, et nos vobis gratiarum possimus existere debitores, et beatus Petrus apostolorum princeps, in cujus causis vos impenditis hic vobis et in futuro compenset.

EPISTOLA XXIII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Commissus Romano defensori causas Leontii adversus Leonem episcopum, et Archelaum medicum.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Filius noster gloriosus vir Leontius ex consule de fratre et coepiscopo nostro Leone graviter est questus nosque ejus querela omnimodo turbavit, quia ita præcipitanter et leviter ab episcopo agi non debuit. Quam causam subtiliter exsequendam venienti Romano defensori commisimus. De vestra autem fraternitate qui ab eo directus est queritur, quod (a) Archelai viri clarissimi medici defensione fratris et coepiscopi nostri (b) Domitiani metropolitæ utilitas gravetur. Et quidem tueri juste filios suos, vel, sicut est, forte sanctæ Ecclesiæ negotia, fraternitas vestra debet, et nullam occasionem dare adversariis maledicti gratia. Quod tamen vos per omnia custodire etiam ista loquendo non ambigo; eidem tamen Romano venienti etiam de hac causa injunximus, ut vobiscum debeat quæ sunt recta disponere.

(a) EPISTOLA XXIV.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Neglectam per plurimos annos Rusticæ testatrix voluntatem tandem adimpleri curet.

Gregorius Romano defensori.

Filius noster Theodosius, abbas monasterii a Libero quondam patricio in Campaniæ parte constructi, nobis noscitur intimasse Rusticam quondam illustrem feminam (b) ante annos fere viginti et unum, primum condito testamento, Felicem jugalem suum hæredem instituisse, eique de construendo illic in Sicilia monasterio hac conditione interposita delegasse, ut si intra anni spatium omnia libertis dimissa legata non solveret, vel prædictum monasterium ita ut voluit 947 minime ordinaret, tunc sancta Romana Ecclesia portionem quam in fundo Cumas habere visa

Epist. XXIII — [Al. 22]. — (a) Prius legebatur *Marchilai*, quod etiam habet Vatic. A. Verum in epist. 32, lib. v, indict. 13, ubi ejusdem medici meminit sanctus Gregorius scribitur *Archelai*, in Normanniæ Mss., in Vatic. et in collectione Pauli Diaconi ut alia vetera exemplaria missa faciamus; neque disentiunt libri excusi.

(b) De illo lib. III epist. 67, lib. x, epist. 50.

Epist. XXIV [Al. 16]. — (a) Abest a mss. Anglic. et plerisque; exstat in tribus Vatic. A, B, D.

(b) Prius legebatur *ante nos*, quod ex laudatis Codd. correximus.

(b) In Vatic. A et B, Reg., duobus Colbert. ac totidem Teller. data legitur hæc epist. *Mense Junio*, indict. 2.

est, sibi deberet sine dubio vindicare, et ipsa ad persolvenda eadem legata, vel in constructionem ipsius monasterii solatia commodaret. Unde quia, quantum dicitur, dimissa res hactenus minime ipsi monasterio est completa, atque ab ejus nuncusque hæredibus possessionis pars aliqua detinetur, cum omni subtilitate experientia tua causam exquirat atque discutiat. Et primum quidem si in conditione testamenti hæres incidit per quod nostra habeat causas Ecclesia, investigare te volumus atque evidenter addiscere, et utilitatem pauperum, sicut rei ordo poposcerit, exsequi; et tunc pro ordinatione cellæ illius, vel redintegratione dimissæ rei instanter esse sollicitum, quatenus pia testatrix voluntas in utroque valeat adimpleri, et detentores injusti culpam retentionis indebitæ ex justa amissione cognoscant. Cum omni ergo vivacitate causam hanc et exquirere, et ad effectum te volumus, Domino auxiliante, perducere, ut pia ordinatoris devotio tandem sortiatur effectum. Sed et monasterio ipsi in omnibus, salva justitia, solatiari te volumus, ut laicæ personæ, quasi ex conditoris nomine, quæ juvenis debuerunt ferre solatium, lædendi non habeant, sicut asseritur, facultatem (c).

EPISTOLA XXV.

AD JOANNEM SURRENTINUM EPISCOPUM, ETC.

Gregorio expræfecto basilicam ædificare cupienti reliquias concedant.

Gregorius Joanni episcopo Surrentino, Agnello episcopo Terracinesi, Felici episcopo (a) Portuensi, Fortunato episcopo Neapolis, Primærio episcopo Nuceriæ, Glorioso episcopo (b) Ostiensi, (c) Albino episcopo Formiæ.

Gloriosus filius noster Gregorius (d) expræfectus sanctuarium beatorum martyrum in diocesi vestræ locis quiescentium sibi postulat debere concedi, in quorum honore basilicam propriis sumptibus ædificare desiderat. Et ideo, fratres charissimi, præfati viri desideriis ex nostra vos præceptione convenit obedire, ut devotionis suæ in consecratione quam postulat potiat effectum. (c) Mense Novembri, indictione 2.

EPISTOLA XXVI.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Donatam ab Ammonia Romanæ Ecclesiæ domum, Calixeno illius nepoti, Stephanæ filio, reddat.

Gregorius Romano defensori.

Quantum ea quæ ad Ecclesiæ jura perveniunt

Epist. XXV [Al. 11]. — (a) Portus Romanus, seu Portus Augusti, vulgo *Porto*. Urbs olim Etruriæ, nunc adhuc episcopalis in Patrimonio sancti Petri, cujus episcopatus unus est e sex qui cardinalibus antiquioribus conferuntur. GUSSANV.

(b) Ostia, vulgo etiam *Ostia*, Tiberina dicta; eo quod ad ostia Tiberis fluvii a regione portus sita sit, 12 mill. ab urbe Roma. GUSSANV.

(c) Male in quibusdam editis et mss. Codicibus habetur *Formæ*, pessime in aliis *Fermitis*. De hac urbe vide quæ dicta sunt ad epist. 8, lib. I. GUSSANV. In Vatic. A et B legitur *Albino Formæ*, vel *Firmæ*.

(d) In Vatic. A et F, *Expræfectis*.

(e) Hæc exhibent Vaticani A, B, F, et duo Teller., necnon Colb. vet.

alienari legis ratio non permitat, **948** temperanda tamen interdum est censura districtioris. ubi misericordiae respectus invitat maxime quando tanta est quantitas quae necdantem onerat, et accipientis pauperiem juxta aliquid consolatur. Et ideo quia Stephania praesentium latrux cum Calixeno filio suo parvulo quem de Petro quondam viro suo se suscepisse, et nimia asserit pauperie laborasse, huc veniens aequidua obsecratione et lacrymis a nobis exegit ut domum possessionis in civitate Calinenis, quam Ammonia quondam socrus ejus Calixeni avia Ecclesiae nostrae titulo donationis obtulerat, eidem Calixeno restitui faceremus; memoratam Ammoniam asserens alienandi eam non habere licentiam, sed ante fati Calixeni filii sui per omnia juris esse; cui rei dilectissimus filius noster Cyprianus diaconus, qui causam cognitam habuit, contradictor exstitit, inquit quod praedictae mulieris querimonia non haberet justitiam, nec posset rationabiliter ad filii sui nomen domum ipsam vindicare sive repetere; sed ne suprascriptae mulieris lacrymas inanes relinquere et plusse qui rigoris viam quam causas videamur pietatis complecti, hoc tibi praecipione mandamus, ut memoratam domum saepe fato Calixeno, simul et donationem ab Ammonia factam de domo ipsa, quae illic in Sicilia esse noscitur, reddere debeas, quia, sicut diximus, melius est in dubiis non districtionem exsequi, sed ad benignas potius partes inflecti, praesertim dum ex parvae rei cessione nec Ecclesia gravatur, et orphanato atque pauperi misericorditer subvenitur. (a) Data mense Novembri, indictione 2.

EPISTOLA XXVII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Ecclesiastica patrocinia non omnibus indiscrete impendenda.

Gregorius Romano defensori.

Pervenit ad nos quia quidam homines minorem omnimodo discretionem tenentes, in suis vos periculis implicari desiderant, atque ita volunt (a) ab ecclesiasticis personis defendi, ut ipsae quoque personae ecclesiasticae ex eorum culpa teneantur. Idcirco praesenti te praecipione admoneo, et per te fratrem et coepiscopum nostrum domnum Joannem, vel caeteros qui interesse possunt; ut patrocinia ecclesiastica, sive mea suscipiatis scripta, sive etiam minime fuerit di-

Epist. XXVI [Al. 23]. — (a) Id constat ex epistola quadragesima hujus libri, cujus initium: *Mense Novembri praesentis secundae indictionis. Experientiae tuae praecipione nostra mandavimus, etc.*

Epist. XXVII [Al. 24]. — (a) Vide epistolam 152, inter epistolas sancti Augustini: *Officium sacerdotii vestri esse dicitis intervenire pro reis, et nisi obtineatis offendi, quasi quod erat officii vestri minime reportatis. Huic quaestioni respondet Augustinus epist. 153, quam lector consulet, sicut et causam 23, q. 3, 4 et 5. Certe videtur hic sententiam sancti Augustini ipse sanctus Gregorius expressisse, quae sic habet: *Illud vero fidelissime dixerim, eum qui pro homine ad hoc intervenit, ne malis ablatis restituat, et qui ad se fugientem quantum honeste potest, ad restituendum non compellit, socium esse fraudis et criminis, etc.* Et versus finem epistolae: *Sed tamen etiam hic non intercedimus, ut**

recta, sub tanto moderamine debeat impendere, quatenus (Grat. 14, q. 6, c. 3) si qui in furtis publicis implicati sunt, a nobis non videantur injuste defendi ne opinionem male agentium ex indiscrete defensionis ausu in nos ullo modo transferamus; sed quantum decet Ecclesiam, admonendo, verbum intercessionis adhibendo, quibus valetis succurrite, ut et illis opem feratis, et opinionem sanctae Ecclesiae non inquinatis (b). (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 56.)

949 EPISTOLA XXVIII.

AD ANTONIUM SUBDIACONUM, ET DOMETIUM ABBATEM.
Concordiae reconciliationem xenodochium inter et monasterium sua auctoritate firmat.

Gregorius Antonio subdiacono, (a) et Dometio abbati atque presbytero a paribus.

Sicut grave et plenum vituperationis est inter personas omnipotenti Deo militantes de saecularibus negotiis ortam diu controversiam permanere, ita laudabile et studio est religioso conveniens terrenis gratiam Deo pacem praeferre compendiis, et ex rebus transitoriis mansura semper charitatis lucra mercari. Et ideo quia de possessionibus Faiano, Nasoniano, et Libiniano positis in provincia Sicilia territorio Panormitano, de quibus inter praepositos monasterii sanctorum Maximi et Agathae, quod (b) Lucuscanum dicitur, et e diverso administratores xenodochii in hac urbe Roma constituti, quod Valerii nuncupatur, longa se traxit contentio, nunc vero inter te Antonium subdiaconum nostrum memorati xenodochii praepositum, et e diverso dilectissimum filium nostrum Dometium abbatem atque presbyterum praedicti monasterii (c) pactis intervenientibus salubris processit, Deo auctore, decisio; necesse est ut omnis discordiae possit occasio praeveneri, et ea quae gesta sunt interveniente auctoritate firmari. Proinde per hujus praecipione seriem hoc decernendum esse perspeximus, ut omnia instrumenta, vel quidquid est aliud quod partibus, quod absit, ad invicem contrase venire cupientibus, quoquomodo vel ex temporis prescriptione, seu aliter opem de lege aut quocunque privilegio poterat ministrare, sit, sicut et vos poscitis, vacuum, et omni virtute cassatum, et sola pactorum intervos nunc habitorum pagina validum, perpetuumque robur obtineat. Cui si quid forte incuria vel imperitia minus firmitatis insertum est, vires

secundum mores legesque terrenas non restituantur aliena, etc. GUSSANV.

(b) In quatuor Vaticanis et Colbert. vet., *Mense Decembri indictione 2.* In uno e Teller. idem epistolae praemittitur.

Epist. XXVIII [Al. 27]. — (a) In recent., *Domitiano*. Sequimur quinque Anglo., quatuor Vatic., Reg., omnes Norm., Colbert., etc. Aliquando tamen hic abbas in laudatis Codicibus vocatur *Domitius*.

(b) Vel Lucusianum monasterium in civitate Panormitana situm, hodie appellatur monasterium sanctorum Maximi et Agathae, ex Rocho Pirro. GUSSANV. Legitur *Luccuscanum* in quinque Vatic. et omnibus Norm., Colbert., etc. In Remig. duae sunt voces *Lucus canum*.

(c) Ex Norm., Gemetio., Audoen., Lyran., cum Colbert. vet. et quatuor Vatic., *factis intervenientibus*.

plurimissimæ munitiois et soliditatis ex hac nostra auctoritate suscipiat, nec superesse aliquid valeat, unde ea quæ religioso studio providi, ut oportuit, ac pacifice terminata sunt, quocumque tempore quidquam dubietatis incurrant; sed omnia quæ in eisdem pactis tenentur ascripta, firma, illibata et sine aliqua refragatione persistent, quatenus, amota penitus totius altercationis materia, inter eos quos charitatis immutabiliter decet manere concordia, nulla queat deinceps litigiosæ contentiois occasio 950 generari. Pro munitioe vero superscripti monasterii memorato Domelio abbati atque presbytero præceptum simile dedimus. (d) Mensæ Januarii, indictione 2.

EPISTOLA XXIX.

AD VENANTIUM LUNENSEM EPISCOPUM.

Fidentiam aut Adeodatæ filix recens conversæ facere satis suadeat, aut hunc opud iustices adjuvet.

Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Quæ sit Adeodatæ ancillæ Dei laticis præsentium adversus Fidentiam matrem suam querimonia, ex pagina petitionis oblata quæ tenetur in subditis fraternitas vestra cognoscat. Et quoniam æquitatis censura admonet ut maximum conversis salva ratione episcopale debeat adesse solatium, idcirco his fraternitatem vestram epistolis adhortamur, ut prædictam matrem ipsius ad se faciat evocari, et tranquilla ei adhortatione suadeat, ut facere sponte non desinat, ad quod legali potest ratione compelli, (a) quatenus nec illa affligi, nec hæc videatur præiudicium sustinere. Quæ si, quod non credimus, admonitionem vestram differe voluerit, prædictæ Adeodatæ religiois contra eam tuitionem impendite, atque vestris eam solatis apud iudicem, vel quocumque usus exegerit, instantius adjuvate. Et ita in exequendam vos hanc causam impendite, ut, legali ratione constructa, invita urgeatur facere quod sponte postponit. Memoratam vero laticem fraternitas vestra ita servata æquitate habeat in omnibus commendatam, ut vobis ei tuitionem impendentibus, in eo quem assumpsit habitu, sine aliqua, Deo protegente, concussionem permaneat.

EPISTOLA XXX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Monasterio sancti Marci Massam Veneris restituendam curet.

Gregorius Anthemio subdiacono Neapolitano.

Æquitatis jus exigit ut hoc quod a prædecessoribus nostris cognita veritate est redditum, nostra indebite denuo Ecclesia tenere non debeat, ne quod

(d) Consentunt quatuor Vatic. et Colb. vet.

EPIST. XXIX [Al. 28]. — (a) Corruptus fuerat hic locus in præcedentibus Editionibus, sed castigatus est ope plurimorum mss. Codicum et antiquiorum Editionum. GUSSANV.

EPIST. XXX. Al. 29.

EPIST. XXXI [Al. 30]. — (a) Editi reluctantibus Mes. Consentius.

(b) Vulturum, vulgo Castel del Vulturino, fuit olim urbs Campaniæ Italicæ, episcopalis, ad fluvii Vulturini ostia, nunc Castrum exiguum. GUSSANV.

A omnino contra religiosum constat esse propositum, non vera, sed imaginaria ac magis dolosa fuisse restitutio videatur. Et ideo quoniam Stephanus abbas monasterii sancti Marci, quod constitutum juxta muros Spoletanæ civitatis esse dignoscitur, queat esse nobis Massam Veneris 951 in provincia Campania sitam, territorio Minturnensi, quam ei beatæ memoriæ decessoris nostri Benedicti redlitam præceptione cognovimus, ab Ecclesia nostra nunc indebite detineri: idcirco hæc tibi auctoritate præcipimus, ut si manifeste ab Ecclesiæ nostræ hominibus detinetur, in jus eam prædicti monasterii sine aliqua mora vel altercatione restituas. Si vero non a nostris, sed a quibusdam forsitan extraneis detinetur, strenua te agere sollicitudine volumus, ut in jus modis omnibus memorati debeat monasterii reformari, quatenus et ipse quod suum est, te solatante, sine aliqua fatigatione recipiat, et alter de dispendio monasterii injuste lucrum non habeat.

EPISTOLA XXXI.

AD FAUSTUM.

Ecclesiæ Vulturinæ ministeria apud Anthemium absque dubitatione deponat.

Gregorius Fausto.

Sicut res ecclesiasticæ competentibus personis sine aliqua sunt dilatione reddendæ, ita restituentis attendenda cautela est, ut nulla ei possit postmodum ex ipsa nasci restitutione molestia. Et ideo, quoniam tempore quorundam (a) Constantius defensor, pater gloriæ vestræ, commissi sibi patrimonii Campaniæ curam gessit, ministeria Ecclesiæ (b) Vulturinæ, quæ erat pro peccatis clero et pontifice destituta, apud se propter injectam sibi sollicitudinem tulisse dignoscitur, quæ vos nunc reddere sine nostro consensu dubitare cognovimus; propter hæc vos hortamur epistolis ut ea Anthemio subdiacono (c) sub de suscepti emissionem restituere sine aliqua difficultate debeatis, quatenus et res Ecclesiæ in toto apud eos quos convenit habeantur, et gloria vestra ab omni dubitatione sit libera.

EPISTOLA XXXII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

A Fausto Ecclesiæ Vulturinæ ministeria suscipiat, in tuto habeat, et describat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

D Comperimus (a) ministeria Ecclesiæ Vulturinæ, quæ, Constantius defensor propter injectam sibi sollicitudinem, deficiente clero vel episcopo ejusdem Ecclesiæ, tulerat, apud heredem ipsius remansisse. Et quia gloriosum virum Faustum filium ipsius ea red-

(c) Sic restituimus ex quinque Vatic., omnibus Norm., Reg., etc., ubi in Vulgatis legitur *sub depositi*. Desusceptum hic et alibi in his epistolis est chirographum rerum susceptorum indicem et recensione nem continens. Vide lib. III, epist. 50. Infra, in Excusis legebatur *in tuto pro in toto*, quod habent quinque Vatic., Norman., omnes Colbert., Reg., etc.

EPIST. XXXII [Al. 31]. — (a) Quid per ministerium intelligendum sit jam sæpe diximus. Legem notam 553 ad lib. Sacram.

dere sine nostro consensu dubitare cognovimus, nostris eum hortati sumus epistolis, ut experientiae tuae ministeria ejusdem Ecclesiae reddere sine dubietate aliqua debuisset. Et ideo experientia tua ministeria ipsa sub deuscepti emissione 952 suscipiat (b) atque in toto habere studeat, et modum ac qualitatē ipsorum nobis facta notitia omni subtilitate innotescat.

EPISTOLA XXXIII.

AD ANDREAM.

Ut illum de infirmitate consoletur, ipsam divini amoris pignus ac fructuosi palmitis purgamentum esse ostendit.

Gregorius (a) Andrae.

Audiens quod gloriam vestram vehementer affligerit luctus et aegritudo, valde condolui. Sed protinus agnoscens (b) quod perfecte reliquerit, dolorem mox in lætitiā verti, magnasque omnipotenti Deo gratias retuli, quia percussit ut sanaret, afflixit ut ad gaudia vera perduceret. Hinc enim scriptum est: *Quem diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit* (Heb. xii, 6). Hinc per semetipsam Veritas dicit: *Pater meus agricola est, et omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum; omnem vero qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat* (Joan. i, 1, 2). Palmes enim infructuosus tollitur, quia peccator funditus eradicatur. Palmes vero fructuosus purgari dicitur, quia per disciplinam reciditur, ut ad uberiorem gratiam perducatur. Sic enim spicarum grana tribulis attrita, aristis et paleis nudantur. Sic olivæ prælo pressæ in olei pinguedinem deflaunt. Sic botri vinearum tunci calcibus in vinum liquescunt. Gaude igitur, bone vir, quia in hoc flagello tuo et propectu conspicias quod ab æterno iudice amaris.

Præterea filiam meam Gloriosam, conjugem vestram, mea peto vice salutari. Omnipotens autem Deus cælesti vos protectione custodiat, vosque et modo consoletur de largitate donorum, et postmodum de retributione præmiorum.

EPISTOLA XXXIV.

AD VENANTIUM EPISCOPUM.

Presbyteros vel diaconos in Aldionis civitate ordinet, atque ipsos ad infidelium conversionem adhortetur.

Gregorius Venantio (a) episcopo.

Quoties ea quæ hortari nos convenit postulamus, moras ad concedendum facere non debemus; ne differre bona desideria, quæ magis fovenda sunt, videamur. Et ideo quia gloriosus Aldio magister militum in civitate ipsius presbyteros vel diaconos omnino, sicut suis nobis epistolis indicavit, desiderat ordinari,

(b) In excusis legitur *in tuto*. At secus in Mss. Remig. et San Victorino, qui fere soli cum Vatic. A epistolam hanc exhibent. Præterea, in epist. 31, quæ eadem de causa scripta est, magno Mss. omnium consensu legitur *in toto*.

EPIST. XXXIII [Al. 32]. — (a) In recent. Excusis, *Andrae Scholastico*. Abest *Schol.* a quinque Vatic. omnibus Anglic., Norm., etc.

(b) In iisdem recent., *quod te morbus perfecte reliquerit*, invitis Mss.

A eos qui ad consecrandum eliguntur fraternitas vestra diligenter inquirat. Et si nihil est quod canonice eorum ordinationem impediatur, Deo illos proptio studeat ordinare. Cum quibus etiam loqui 953 vos convenit, ut adhortationis suæ sollicitudine degentem illic populum ab infidelitate revocare, ac contendant (b) a gentiliū cultu suspendere, atque eos in omnipotentis Dei doceant timore persistere, et præmia æternæ vitæ diligere, quatenus hæc consecratio et illis ante Deum ad gloriam, et habitanti illic populo proficiat ad salutem.

EPISTOLA XXXV.

AD CONSTANTIUM MEDIOLANENSEM EPISCOPUM.

Joannem præfecturæ vices acturum commendat; ea lumen lege ut (quod contigerat in Vigilio) inde non gravetur Ecclesia.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Quamvis ita fraternitas vestra convenienti sibi gravitate discretā sit, ut non admonita, sed ex se quid cui sit impendendum intelligat, verum tamen quia lator præsentium Joannes, vir magnificus, qui præfecturæ vices illic acturus advenit, nostra se petit epistola commendari, sanctitas ei vestra, dum necesse fuerit, salva ratione præsidium sui favoris impendat, et ita eum sacerdotaliter suis studeat solatiis adjuvare, quatenus vobis præsentibus nec aliorum debeat injuste oppressionibus laborare, nec ipse aliis contra rationem gravis existat. Quia vero pervenit ad nos quod Vigilius, qui vices illic ante hunc præfecturæ gessit, per scriptorum nostrorum occasionem, quibus eum petitione ejus compulsi commendavimus, mutuas a vobis, ut ita dicamus, pecunias exegisset, ægre si verum est sustinemus, ut hoc non ex se, sed quasi per nostram epistolam obtineret. Et ideo fraternitatem vestram scire necesse est ita sibi a nobis eos qui hoc exigant commendari, ut eis adesce in quantum possibile et justum est debeat, non tamen ut Ecclesiae suæ hujus rei occasione aliquod gravamen imponat. (a) Data mense Februario, indictione 2.

EPISTOLA XXXVI.

AD FORTUNATUM NEAPOLIT. EPISCOPUM.

Reversis e Gallia Judæis negotiatoribus, Christiana quæ adduxerint mancipia aut iis tradantur qui emptionem injunxerant, aut Christianis intra quadragimum diem veniuntur. Caveat a Basilio Judæo filiis suis Christianis mancipia donante.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolis.

D Cognoscentes qualis fraternitatem vestram zelus pro Christianis mancipiis, quæ Judæi de Galliarum finibus emunt accorderit, adeo nobis sollicitudinem vestram placuisse signarius, ut inhibendos eos ab

EPIST. XXXIV [Al. 33]. — (a) Additur in *Vulgatis Lunensi*, quod abest a Vatic., Norm., Rhem. Colbert., Reg., etc., Non inficiamur tamen Venantium hunc Lunensem fuisse episcopum.

(b) Id est, avertere; simili modo Plinius suspendere fluxiones oculorum, id est avertere, sistere. Gussanv.

EPIST. XXXV [Al. 34]. — (a) In *Vulgatis Data mense Septembris*, quod in nullis legitur mes itaque sequendum censuimus vet. Colbert. Codicem in quo habes, *Mense Februario*, consentitque Remig.

hujusmodi negotiatione nostra etiam deliberatio judicaret. Sed Basilio Hebræo cum aliis Judæis veniente comperimus hanc illis a diversis iudicibus reipublicæ emptionem injungi, atque evenire ut inter paganos et Christiani pariter comparentur. Unde necesse fuit 954 ita causam cauta ordinatione disponi, ut nec mandantes frustrari, nec hi qui contra voluntatem suam se inquirunt obedire, aliqua sustineant injuste dispendia. Proinde fraternitas vestra hoc vigilantibus sollicitudine observari ac custodire provideat, ut revertentibus eis a præfata provincia, Christiana mancipia quæ ab ipsis adduci contigerit, (a) aut mandatoribus contradantur, aut certe Christianis emptoribus intra diem quadragesimum vendantur. Et transacto hoc dierum numero, nullus apud eos quolibet modo remaneat. Si autem quædam ex eisdem mancipiis talem ægritudinem fortassis incurrerint, ut intra statutos dies vendi non valeant, adhibenda sollicitudo est ut dum saluti fuerint pristinæ restituta, similiter modis omnibus distrabantur, quia rem quæ culpa caret ad damnum vocari non convenit. Quoniam vero quoties novum quid statuitur ita solet futuris formam imponere (b) ut multis dispendiis præterita non condemnet, si qua apud eos mancipia de emptione anni præteriti remanserunt, vel a vobis nuper ablata sunt, dum apud vos sunt posita, ea habeant alienandi licentiam, ne detrimentum ante prohibitionem possint ignorantes incurrere, quod eos dignum est postmodum vitios sustinere.

Nuntiatum præterea nobis est suprascriptum Basilium filiis suis Deo propitio Christianis quædam mancipia ad hoc velle titulo donationis concedere, ut ei hujus occasionis obtentu, domini solummodo nomine ablato, deserviant; et post hoc si ad Ecclesiam confugiendum forte crediderint, ut fieri debeant Christiana, non in libertatem, sed eorum dominio quibus antea donata sunt vendicentur. In qua re fraternitatem vestram decenter convenit vigilare. Et si qua filiis suis mancipia donare voluerit, ut cuncta fraudis tollatur occasio, fiant modis omnibus Christiana, et in domo ejus non maneant; sed cum res exegerit ut eorum debeat uti solatiis, hoc illi jubeantur impendere quod etiam a suis filiis ei decet et propter Deum convenit exhiberi.

EPISTOLA XXXVII.

AD CHRYSANTHUM SPOLETANUM EPISCOPUM.

Ne confugientibus ad illius diocesim monachis communionem indiscrete reddi patiatur. Mancipio ea lege manumisso ut monachus feret, monasterium deserere non liceat.

Gregorius Chrysantho episcopo Spoletano.

Cum sit proprium disciplinæ ab illicitis prohi-

EPIST. XXXVI [Al. 35]. — (a) Vox in jure varii significatus hic facile explicatur de iudicibus qui emptionem injunxerant. GUSSANV.

(b) Hic locus varie in Mss. legitur. In Vatic. A, ut multa dispendii præterita non commodent; cui aliquatenus succinunt Editi, ubi habes, ut multis dispendiis præterita non commodent. In Vatic. B, E, F, ut multa dispendiis præterita non commendent. In Vatic. D, ut

bere, et excessus culpas salubriter resecare, studiose ejus servanda censura est. Nam si negligitur, cuncta in confusionem deveniunt, dum alter destruit quidquid ea custodiendo alter ædificat. Valentinus itaque presbyter questus est nobis, quid si monachus monasterii ipsius exigente culpa (a) fuerit communionem sine aliqua reservatione percipiat. Quod si ita se res habet, quoniam non solum regularis ordo dissolvitur, 955 sed etiam perditionis ex hoc materia ministratur, presbyteris qui sub vobis sunt districte ac sollicitius interdiceret vos necesse est, ut hoc facere de cætero non præsumant. Sed si forte injuste se excommunicatum quis queritur, fraternitas vestra subtili indagatione cognoscat; et ita causam cognita veritate disponat, ut nec injustitia diu in insontis afflictionem prævaleat, nec disciplinæ vigor aut frangi, aut indiscreta valeat presumptione dissolvi.

(b) Quia vero pariter suprascriptus presbyter nobis questus est diaconem quemdam duo juris sui sub hac conditione manumississe mancipia, ut monachi fieri, et in eodem monasterio debuissent, ubi ipse fuerat, permanere, adjicientem ut si quis contra facere præsumpsisset, jugo iterum servitutis per omnia subderetur; atque unum ex eis hanc omnino conditionem desepexisse, et monasterium temerario ausu deseruisse, atque se inter clericos sociasse; fraternitas vestra et hoc subtili indagatione discutiat, et si ita repperit, sic sacerdotali se zelo hac in re decenter exhibeat, ut neo illi monasterium deserendi facultas sit, et manumittentis voluntas nihilominus conservata aliqua præteriri excusatione non valeat.

EPISTOLA XXXVIII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Apud Felicem agat, ut recepta a Mauro pretii sorte sit contentus.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Maurus præsentium portitor in quadringentis solidis quasdam merces a Felice viro magnifico se accepisse, (a) atque promississe sex siliquas per solidum lucri causa persolvere pretii. (b) Qua lucri quantitate in uno congesta, duas se cautiones, id est unam de quadringentis quinquaginta, et alteram de quinquaginta solidis (c) emisisse, spondens certo tempore quod debeat exsolvere. Sed quia, ut perhibet, in eisdem mercibus passus est non leve dispendium, et restitutis quadringentis decem solidis, quod reliquum lucri est implere compellitur, atque ex hoc majori se necessitati ac potius desperationi ingemit subjacere, et propterea aliquo sibi subveniri peti, auxilio; experientia tua, si ita est, apud prædictum

multa dispendia præteritis commendat, consentiente Rhemenst. Secuti sumus Normannos omnes.

EPIST. XXXVII [Al. 36]. — (a) De excommunicatione monachorum pro culpis, vide regulam sancti Patris Benedicti, cap. 23, et quatuor sequentibus. Consule quoque Concordiam Regularum, cap. 30, ubi de hac communicatione omnium fere qui regulas monasticas promulgaverunt consensus ostenditur.

magnificum filium nostrum una **956** cum reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Fortunato, ac glorioso filio nostro Maurentio magistro militum, quia et ipsi scribimus, agere studeat ut hac in re, sicut Christianum decet et nobilem, plus benignus quam rigidus, plus misericors esse debeat quam districtus, et lucrum de damno alterius non expectet, sed (d) recepta pretii sit sorte contentus, quatenus quidquid paupericessit, omnipotens ei Deus multiplicata sicut promisit restitutione compenset. Ita ergo studiose experientia tua agat, ut illi modis omnibus hoc pro mercede ipsius imponere et hunc ab afflictione possit obligationis exuere.

EPISTOLA XXXIX.

AD ROMANUM IN SICILIA DEFENSOREM.

Gaudioso inopi solidos sex singulis annis tribuat.

Gregorius Romano defensori Siciliæ.

Divinorum nos admonent eloquia præceptorum necessitatem patientibus ecclesiasticum præbere subsidium. Quia ergo dilectissimus filius noster Cyprianus diaconus, Gaudiosum defensorem sedis nostræ, qui Syracusis degere comprobatur, paupertatis asserit inopia constringi, idcirco experientiæ tuæ præsentis auctoritate mandamus ut a præsentis secundæ indictione sex solidos annis singulis ei dare non differas, ut et ille hujus remedii solatio potiatur, et tu quod dederis tuis sine dubio noveris rationibus imputandum. (Cf. Joan. Diac. l. II, c. 55.)

EPISTOLA XL.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Ut, omni cunctatione et excusatione abjecta, id exsequatur quod supra epist. 26, fuerat mandatum.

Gregorius Romano defensori.

Mense Novembrio præsentis secundæ indictionis

(b) In Excusis, et quia. Multa alia leviuscula emendavimus, quibus sensus nihilominus obscurior videbatur.

Epist. XXXVIII [Al. 37]. — (a) Siliquis viginti quatuor habebat solidos. Centum igitur solidos lucri causa pro quadringentorum solidorum mercibus promiserat Felix, emissa seu scripto data cautione duplici, de quadringentis et quinquaginta una, altera de quinquaginta solidis.

(b) Vitiose in Excusis, quam lucri quantitatem in uno congestam, duas, etc.

(c) In Vatic. Det in Audoenac Lyrano emisse, sep pereram.

(d) Prohiberi jure divino, canonico et civili usuras nullus est qui non fateatur, quas et quibus non perinde conveniunt. In concil. III Aurel. an. 538, can. 27: *Ut clericus a diaconatu et supra pecuniam non commodet ad usuras; nec de præstitis beneficiis quidquam amplius quam datur, speret; neque in exercendis negotiis, ut publici qui ad populi responsum negotiatores observant, turpis lucri cupiditate cersetur, aut sub alieno nomine interdicta negotia audeat exercere. Quod in quis adversum statuta venire præsumserit, communione concessa, ab ordine degradetur* Idem fere legitur can. apostol. 44, nec abludit Nicænum, c. 17. Duo sunt quæ observo, a diaconatu et supra, nec non *communione concessa*. Sidonius Apollinarius, epist. 24 lib. IV, *Turno suo, multa de usuris profert, quæ lectori attentè negotium facessent. Legatur caput Per vestras, extra., de donationibus inter virum et mulierem; et Gregorius Turon., lib. III, c. 52, de episcopo Virdunensi: Pecuniam tuam si commodare placet, cum usuris legitimis reddemus. Non diutius immoror,*

experientiæ tuæ (a) præceptione nostra mandavimus ut Calixeno filio Stephanie domum Catine possessionis, quam Ammonia avia ejusdem Calixeni Ecclesiæ nostræ sanctæ devotione contulerat, reddere ei donationem eandem tandem debuisses. Quod hoc, ut dicitur, excusatione facere distulisti, quia (b) notitia ejusdem donationis non esset de polyptycis (c) charaxata. **957** Quod incongrue te dixisse cognoscas, dum ad munitionem tuam præcepti nostri pagina posset valde sufficere. Proinde præsentis auctoritate suscepta, prædictam domum et donationem antefato Calixeno orphano sine mora restitue. Nam quod justum et ipse sentias novimus, et nos tamen prædicto eidem orphano supradictam domum ex benignitate largimur.

EPISTOLA XLI.

AD JULIANUM SCRIBONEM.

Se humanisationibus a justitiae zelo non revocari; inquisiturum proinde in Maximum, et juxta canones laturum sententiam.

Gregorius Juliano scriboni.

Si sæcularibus officiis ordo suus et tradita a majoribus disciplina servatur, quis ferat ecclesiasticos ordines temeraria presumptione confundi, audita negligere, et emendanda non bene remittendo postponere? Et quidem vos bene facitis charitatem diligere, et ad concordiam suadere. Sed quoniam loci nostri consideratione compellimur ea quæ ad nostram notionem pervenerunt minime propter Deum irrequisita relinquere, idcirco (a) veniente Maximo subtiliter ab eo quæ de ipso dicta sunt perscrutari curabimus. Et confidimus de Creatoris nostri custodia quia, cognita veritate, a statu canonum et æquitatis rectitu sine, nec gratia cujusquam nec culpa deflectente infixus in limo profundis hæream. GUBSANV.

Epist. XXXIX [Al. 38].

Epist. XL. — (a) Præceptum et præceptum infra sæpe occurrunt apud nostrum Gregorium et alterum Turon. (de aliis scriptoribus silemus) apud quem maxime voces istæ significant regum ac illustrium personarum mandata scripto tradita. Vide Gregorium Turon., lib. VI Hist., c. 46.

(b) De notitia, supra, epist. 16 lib. III, nunc lib. IV. Hic exemplum est instrumenti donationis polyptycis, id est libris Ecclesiæ, prædia et annuos census summam exhibentibus inserti. Vide Joan. Diac. lib. II, c. 24. et consule doctissimum Cangium. Si etymologiæ ratio habeatur polyptycum est tabula plures habens plicas. De iis et de diptychis fuse c. 4 lib. de Concordia Regul., § 4. In San Victor. et in Ed. vet., pollicitis.

(c) Charaxare nonnunquam idem est ac *insculpere*. Augustinus, de altercat. Eccles. et Synag.: *Nam cum primum in monte Sina charaxatas decalogo duplices tabulas accepisset*. (Gregorius Turon., lib. VIII, c. 19, *duos cultros.... Fredegundis charaxari profundius et veneno infiri jussisset*. Alias idem est ac pingere; Gregorius Turon., lib. VII, c. 36: *Tunc es victor ille qui tempore Clotarii regis per oratoriu portetes atque cameras charaxabas?* Hic vero *charaxata* significat *deleta*, vel transversis lineis, ut fieri solet, cancellata. In testamento sancti Remigii apud Bincmarum: *In quo si qua litura vel charaxatura fuerit inventa, facia est me præseute, dum a me relegitur et emendatur.*

Epist. XLI [Al. 11, indict. 7]. — (a) Salonitanæ se dis invasore de quo supra multis in epistolis.

mur, sed libenter quæ congruunt rationi servamus. Nam si, quod absit, ecclesiasticam sollicitudinem vigoremque negligimus, perdit desidia disciplinam, et animabus profecto fidelium nocebitur, dum talia a suis pastoribus exempla suscipiunt. Illud autem quod scribitis, quia voluntas palatii et amor ab eo populi non discordet, hæc res a justitiæ nos zelo non revocat, nec intentionem nostram facit in requirenda veritate peccando deficere. Studendum ergo est filii magnifice, ut amorem sibi Dei quisque conciliet. Nam sine divina gratia humana dilectio quid dicam in posterum, dum modo quoque apud nos amplius nocet (b) ?

EPISTOLA XLII.

AD AGILULPHUM LANGOBARDORUM REGEM.

De pace composita gratias agit. Petit ut ducibus suis præcipiat ne pacem turbent.

Gregorius Agilulpho regi Langobardorum.

Gratias excellentiæ vestræ referimus, quia petitionem nostram audientes, pacem quæ utriusque esset partibus profutura, sicut de vobis confidentiam habuimus, ordinastis. Ex qua re **958** excellentiæ vestræ prudentiam et bonitatem valde laudavimus, quia pacem diligendo vos Deum qui ipsius est auctor amare demonstrastis. Nam si, (a) quod absit, facta non fuisset, quid aliud agi habuit, nisi ut, cum peccato et periculo partium, miserorum rusticorum sanguis, quorum labor utriusque proficit, funderetur? Sed ut prodesse nobis eandem pacem, quemadmodum a vobis facta est, sentiamus, paterna charitate salutantes, petimus ut quoties se occasio dederit, ducibus vestris per diversa loca, et maxime in his partibus constitutis, vestris præcipiatis epistolis ut hanc pacem, sicut promissum est, (b) pure custodiant, et occasiones sibi aliquas non quærant unde aut contentio quædam, (c) aut (d) ingratitude nascatur, quatenus voluntati vestræ amplius agere gratias valeamus. Latores vero præsentium sicut revera homines vestros eo quod decuit affectu suscepimus, quia justum fuit ut viros sapientes, et qui pacem factam Deo propitio nuntiarent, cum charitate et suscipere et dimittere deberemus.

EPISTOLA XLIII.

AD THEODELINDAM LANGOBARDORUM REGINAM.

Gratias refert quod ad faciendam pacem se studiosius impenderit.

Gregorius (a) Theodelindæ Langobardorum reginæ.

Quia excellentia vestra ad faciendam se pacem studiosius et benigne, sicut solet, impenderit, renuntiante filio nostro Probo abbate cognovimus. Ne-

(b) In Vatic. D perperam legitur data hæc epistola mense Martio, die 10, indict. 14. Eadem tamen indictio annotatur in Colbert; sed in Collectione Pauli legitur data die secunda mensis Martii indictio-
ne secunda. In Pratell. et aliis Norm., die decima mensis Martii, indictio 2.

EPIST. XLII [Al. 41]. — (a) Recent., quod abesse gaudemus; et paulo post, agi debuit.

(b) Ita omnes Mss. et vet. Ed. In recent., summo-
pere.

A que enim aliter de Christianitate vestra fuerat con-
fidendum, nisi quia in causa pacis laborem et boni-
tatem vestram modis omnibus monstraretis. Unde
omnipotenti Deo gratias agimus, qui ita cor vestrum
sua pietate regit, ut sicut rectam fidem tribuit, ita
quoque placita sibi vos semper operari concedit. Non
enim, excellentissima filia, de sanguine qui ab utra-
que parte fundendus fuerat parvam te credas acqui-
sisse mercedem. Ex qua revolutati vestræ gratias
referentes, Dei nostri misericordiam deprecamur ut
bonorum vobis (b) vicem in corpore et in anima hic et
in futuro compenseet.

Salutantes vos præterea paterna dilectione, hor-
tamur ut apud excellentissimum (c) conjugem ve-
strum ita agatis, quatenus Christianæ rei publicæ
societatem non rejiciat. Nam sicut et vos scire
credimus, multis modis est utile si se ad ejus amici-
tias conferre voluerit. Vos ergo more vestro quæ ad
gratiam et conciliationem partium pertinent, semper
studete, atque ubi causa mercedis se dederit laborate,
ut bona vestra amplius ante omnipotentis Dei oculos
commendetis.

959 EPISTOLA XLIV.

AD FELICEM IN SICILIA.

*Ipsam de Joanne episcopo quasi iudicium refugiente
immerito conqueri, cum illud ipse distulerit. Ad fi-
niendam cito iudicii censura litem hortatur.*

Gregorius Felici in Sicilia.

Cum reverendissimi fratris nostri Joannis episcopi
bene nobis nota sit gravitas, mirari nos gloriæ ve-
stræ valde fecit epistola quod nihil eum se-
cundum admonitionem nostram facere voluisse si-
gnabat. Et quidem durum nobis videbatur, aut
vobis non credere, aut de illo talia suspicari
quippe cujus cogniti nobis mores et actio non
permittebant tale habere iudicium. Cum ergo noster
animus dubius in utroque penderet, comperimus eum
inter vos et Ecclesiam suam voluisse esse iudicium,
sed vestram magis gloriam distulisse. Quod negare
neque homo vester lator præsentium potuit. Et con-
tristati sumus cur gloria vestra, quæ iudicium refu-
git, contra eum queri voluerit, postquam constat
quia quod rationis fuit, vel ultro, ut scripsimus, obe-
divit. Nec ei scribere iterum necessarium erat, ne
distulisse prius secundum animum videretur. Sed ne
D vos contristare forsitan videremur, ex abundant
rursus prævidimus scribendum. Et quoniam certi
sumus quia quidquid æquitas ordinaverit, facere non
recuset, oportet ut gloria vestra animos suos contra
ejus invidiam non accendat, sed studeat inire judi-

(c) In Excusis interseritur contra Mss. fidem, aut
seditio aliqua.

(d) Jam supra occurrit hæc vox eodem sensu, epi-
stola 5.

EPIST. XLIII [Al. 42]. — (a) De Theodelinda uberi-
rime in Vita sancti Gregorii egimus. Vides supra, lib-
iv, epist. 2.

(b) Post vicem additur in Excusis retributionem
quod abest a Mss.

(c) Nimirum Agilulfum vel Agilulfam.

cium, in quo una eademque cognitio et (a) momenti et proprietatis causa valeat distingui. Nam nos venire ad iudicium cupienti, præjudicialiter scribere quædam non possumus, quia ita nos uni parti accommodare decet auditum, ut tamen alteri, præsertim inaudita allegationis, sine dubio rem integram reservemus. Et ideo agite, sicut diximus, ut negotiorum vestrorum merita, veritate cognita, iudicii censura definiat. Nam dum nullum velimus (b) præjudicium sustinere, multo magis vobis, sicut revera filiis, volumus servari quod iustum est.

EPISTOLA XLV.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Mala Felicis fide exposita, hortatur ut motam ab illo controversiam absque mora jubeat finire.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Ante aliquantum temporis filius noster Felix, vir gloriosus, suis nobis epistolis questus est quarundam possessionum suarum fines ab hominibus Ecclesiæ vestræ violenter esse pervasos, 960 et nullam se apud vos invenire justitiam. Sed nobis incredibile visum est hoc aut vobis esse præsentibus perpetratum, aut certe si ad aures vestras pervenit, non fuisse correctum. Ne tamen ejus prætermittere querimoniam videremur, fraternitati vestræ scripsimus ut aut ea si vera essent compesci, aut certe actores Ecclesiæ suæ cum eo faceret subire iudicium. Post hæc vero hominem cum epistola ad nos dirigens, indicavit nihil vos facere voluisse. De qua re, scientes sanctitatis vestræ discretionem, dum noster animus dubitaret, comperimus illum magis distulisse, nam vos paratos exstitisse (a) ut debuisset esse iudicium. Et quamvis hac de causa denuo vobis non fuerat scribendum, quippe quia ea quæ rationis sunt ante vos manifestum est facere voluisse, verum tamen ne querelam ipsius neglexisse forsitan videamur, hanc ad vos idcirco epistolam dedimus, hortantes ut cum eo etiam nunc, mora postposita, vestros ad iudicium homines transmittatis, (b) in quo et momenti et proprietatis valeat quæstio terminari, ut post hoc nec ille habeat quod queratur, nec Ecclesia vestra tenere aliquid præjudicialiter videatur. Quia vero homo quem ad nos misit schedam (c) compromissiac iudicati protulit, ubi legebatur possessionem eam quæ Asinaria dicitur, quam ab hominibus vestris

Epist. XLIV [Al. 43]. — (a) Gall., *le possesseur et le pétitoire*. Hinc momentaria possessio, momenti beneficium, id est subita reformatio et restitutio possessionis per vim vel alio modo allatæ. Spoliatus enim statim restituitur dilata domini quæstione. In epist. 27 Symmachi, lib. 1: *In causis*, inquit, *quibus momenti reformatio postulat, appellationes recipi non oportet*. De illis vide juris interpretes. *De proprietate*, in eadem epist. idem Symmachus: *Hoc cum ad proprietatis causam dicerem pertinere, recitata est a defensoribus constitutio, quæ iudicibus tribuit copiam, non imponit necessitatem, ut quoties de possessione successione iudicant, continuo si casus tulerit, etiam de jure cognoscant*, etc. Id ipsum in causa Felicis optat fieri sanctus Gregorius. GREGANV.

(b) Id est, damnum, dispendium. Eodem sensu infra, lib. x, epist. 49.

A invasam nuper asseruit, decessoris vestri recordandæ memoriæ Maxmiani temporibus esse ex iudicio restitutam, necessarium esse prævidimus ejus exemplar transmittere. Et ideo si ita actum manifeste cognoscitis, id est si possessio ipsa decessore vestro consentiente restituta est, et a prædicto viro possessa, sine aliqua eam facite contentione restitui, manente scilicet proprietatis, sicut in eodem iudicio constitutum est, quæstione. Si vero aliter est, et hoc pariter iudicii necesse est definitione distingui. Hæc igitur omnia ita fraternitas vestra, indita sibi tranquillitate, sine aliqua mora fieri provideat, quatenus (d) nec contra nos murmur excitetur invidiæ, nec nobis prædictus vir importunus denuo cogatur existere. (*Vide sup. epp. 13 et 44.*)

(A) EPISTOLA XLVI.

AD SERGIUM DEFENSOREM

Obvenientem a Joanne Pantaleonis socru hæreditatem describat, dum hic Ecclesiæ negotiis destinatur. Relictam quoque ipud Joannem sacrum supellectilem diligentissime inquirat.

Gregorius Sergio defensori.

Quia Pantaleon notarius sit in ecclesiasticis utilitatibus occupatus, experientia tua non habet incertum. Et ideo quia Joannes, avunculus Megalis socrus ipsius, nullo alio proximior existente, obiisse intestatus et sine filiis memoratur. 961 ne per absentiam generi sui illa damnum possit incurrere, quia si ita est, lex prædictam mulierem ad intestati avunculi successionem vocare dignoscitur, hac tibi præceptione injungimus ut reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Vitalianum, atque Bonifacium notarium in solatium tuum adhibeas, et quascunque res eum qui defunctus est constitit reliquisse, sub breve annotare, quousque prædictus Pantaleon redeat, (b) in totum studiose facere debeas. Quod ut melius possis implere, filium nostrum Joannem virum memorandum tribunum in tuo pariter studio adhibere solatio. De quo omnino confidimus quia si ei voluntatem nostram prodideris, devote se tibi accommodare non denegat.

Pariter etiam studii tui sit, quoniam quædam apud se sacra prædictus Joannes habuisse ministeria perhibetur, et ea diligenter inquirere, et cum omni cautela in tutum facere, nobisque subtiliter quidquid inventum fuerit indicare. Ita ergo experientia tua hæc

Epist. XLV [Al. 44]. — (a) In Vatic. D et in San Victorino, *ut debuissetis agere iudicium*.

(b) Per causam momenti hic et in superiori epist. Alteserra intelligit causam possessionis, quia, inquit, *in causa possessionis possessio momentanea seu provisionalis momento temporis et celeriter reformatur*.

(c) Sententia arbitri, ad cujus arbitrium partes sua sponte remiserunt controversiam. GREGANV.

(d) In Ed., *nec contra vos*. Hanc lectionem mutavimus, duobus Vatic. A et D adherentes. San-Victor. tamen favet Editis. In paucis Mss. exstat hæc epist.

Epist. XLVI [Al. 45]. — (a) Hæc epist. in primo Teller. inscribitur *Savino subdiacono*.

(b) Ita in tribus Vatic., Colbert., Reg., Remig. et nonnullis Norm., quos sequuntur vet. Exousi. Sic etiam infra in illis Codd. legitur. Recentiores maluerunt *in tutum*.

quæ scripsimus facere sollicitè et curare festinet, ut non possit esse culpabilis. Nam si negligens esse patueris, ita te nostros noveris motus incurrere, ut nulla te postmodum possis excusatione defendere. (r) Datum Mense Aprili, indictione 2 (Vide ep. 26 lib. viii.)

EPISTOLA XLVII

AD SABINUM EUBDIACONUM.

Regitani cleri adversus episcopum suum querelas una cum episcopis quinque prescruletur, ut, illorum relatione certior factus, ipse Romæ decernat
Gregorius (a) Sabino subdiacono.

Clarus Ecclesiæ Regitanæ multa contra reverendissimum fratrem nostrum Bonifacium episcopum suum, data nobis petitione, conquestus est, petens ut ad nos debuisset habere veniendi licentiam, quatenus causæ ipsæ hic subtiliter probarentur. Sed quia nos interim prædictum fratrem nostrum huc modo non prævidimus deducendum, visum nobis est illic (b) deputare causam eandem cognoscendam. Et ideo mediis sacrosanctis Evangeliiis experientia tua una cum Paulino, Proculo Palumbo, vel Venerio, atque Martiano reverendissimis fratribus coepiscopisque nostris sine cujuscumque personæ respectu, tam clericorum querelam quam adversus suum, sicut diximus habent episcopum; vel si quam forte ille contra eos habuerit, cum omni æquitate ac sollicitudine prescruletur. Et quidquid in veritate cognoverit, nobis una cum prædictis fratribus nostris subtiliter diligenterque significet, ut renuntiatione vestra redditi certiores, quid fieri debeat decernamus (c).

(a) EPISTOLA XLVIII.

AD PAULINUM TAURENSEM EPISCOPUM, ETC.

Regium una cum Savino pergant, de cleri adversus episcopum querelis inquisituri.

Gregorius Paulino episcopo Taurensi, Proculo episcopo Nicoteræ, Palumbo episcopo (b) Consentia, Venerio episcopo Viboniensi, Marciano episcopo (c) Locrensi.

Clarus Ecclesiæ Regitanæ multa contra reverendissimum fratrem nostrum Bonifacium episcopum suum data nobis petitione conquestus est, petens ut ad nos debuisset habere veniendi licentiam, quatenus causæ ipsæ hic subtiliter probarentur. Sed quia nos interim prædictum fratrem nostrum huc modo non prævidimus deducendum, visum nobis est (d) illic deputare causam eandem cognoscendam, et ideo me-

(c) Hæc habentur in utroque Teller. et in Colbert. At in quatuor Vatic. præmittitur: *Mense Martio, indictione 2. In Remig., Mense, Maio, indictione 2.*

Epist. XLVII [Al. 46]. — (a) Prius corrupte legebatur *Sabino diacono*. Præeunt nobis Remig. et alii vetust. Mss.

(b) Sic legere cogunt Norm. omnes, Vaticani quinque, Reg., Colbert., Rhem., etc., cum in Excusis legitur, *deputare personam ad causam eandem*.

(c) In Vatic. B et F legitur: *Mense Aprili, indict. 2.* Epist. XLVIII [Al. 47]. — (d) Hæc epistola deest in pluribus M-er et editis Concilii. Gussanv. Exstat in quatuor Vatic., Colb., Rhem., Reg., Remig.

(b) Consentia, vulgo *Cosenza*, urbs olim Brutiorum celebris, ad Cratim fluvium, vulgo *Crate*; nunc Calabriae citerioris primaria et archiepiscopalis, in Regno Neapolitano. Gussanv.

(c) De Locris epist., 41 lib. vii. Gussanv.

diis sacrosanctis Evangeliiis, fraternitas vestra una cum Sabino diacono resideat; et, sicut officio est sacerdotali conveniens, sine cujuscumque personæ respectu, etc., ut supra.

EPISTOLA XLIX.

AD ANASTASIAM ANTIOCHENUM EPISCOPUM.

Gratulatur ob rectam fidei professionem. Agendas Deo gratias quod solia ordines promoveantur orthodoxi. Pro imperatore hæreticos comprimentem orandulum. Inquirendum Anastasio genuinum Ephesinæ synodi exemplar. Arcendos a sacris ordinibus simoniacos.

Gregorius (a) Anastasio episcopo Antiocheno.

Fraternitatis tuæ scripta suscepi, (b); professionem fidei recte servantia; magnasque omnipotenti Deo gratias retuli, qui et, immutatis gregis sui pastoribus, fidem quam semel sanctis Patribus tradidit, etiam post eos immutabilem custodit. Prædicator autem egregius dicit: *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (1 Cor. iii, 11)*. Quisquis ergo cum dilectione Dei et proximi fidei quæ in Christo est, firmitatem tenet, eundem Jesum Christum Dei et hominis filium apud se posuit fundamentum (*Grat. 1, q. 1, c. 26*). Sperandum ergo et quod ubi Christus fundamentum est, bonorum quæque operum sequatur ædificium. Ipsa quoque per se Veritas dicit: *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro; qui autem per ostium intrat, pastor est ovium (Joan. x, 8)*. Qui paulo post subjicit, dicens: *Ego sum ostium*. Ille ergo ad ovile ovium intrat per ostium, qui intrat per Christum. Ille autem per Christum ingreditur, qui de eodem Creatore ac Redemptore humani generis vera sentit et prædicat, et prædicata custodit; culmen regiminis ad officium portandi oneris suscipit, non ad appetitum gloriæ transitorii honoris. Curæ quoque suscepti ovilis solerter invigilat, ne oves Dei aut perversi homines prava loquendo dilanent, aut maligni spiritus oblectamenta vitiorum suadentes devastent.

Certe beatum Jacob qui pro uxoris suis diu servierat, dixisse meminimus: *Viginti annis fui tecum, oves tuæ et capræ steriles non fuerunt. Arietes tui gregis non comedi, nec captum a bestia ostendi tibi. Ego damnum omne reddebam; quidquid furto perierat a me exigebas. Die noctueque æstu urebar et gelu, fugiebam, somnus ab oculis meis (Genes. xxxi, 38)*. Si igitur sic

(d) In Editis, *illic personam deputare ad causam* etc., reluctantibus. Mss.

Epist. XLIX [Al. 48]. — (a) Dicitur est Anastasius Sinaita junior. Successit Anastasio Magno anno 509, seditque ann. 9, scilicet usque ad septimum annum imperii Phocæ: quo tempore, exorto Antiochiæ civili bello, Judæi Anastasium e throno disturbatum funeque pedibus alligato per urbem tractum scdissima morte affecerunt. De qua lege historiam Miscellam, lib. xvii, et Cedrenum, ad annum ultimum Phocæ. Sic et Chronicon Alexandrinum, olymp. 347. Eadem narrat Nicephorus, lib. xviii, cap. 43. Sed errore lapsus esse constat, eo quod Anastasio magno id accidisse refert ante annos novem mortuo. Idem error est in Miscella et in Anastasio Bibliothecario. Gussanv.

(b) Reg., *professione fidei recte ferventia*.

Iaborat et vigilat qui pascit oves Laban, quanto labori, quantisque vigiliis debet intendere (c) qui pascit oves Dei? Sed in his omnibus ipse nos instruat, qui propter nos homo factus est, quid dignatus est fieri quod fecit. Ipse et infirmitati meæ, et tuæ charitati spiritum sui amoris infundat, atque in omni sollicitudine et custodia circumspeditionis oculum nostri cordis aperiat.

Quod vero ad sacros ordines rectæ fidei viri producantur, eidem omnipotenti Deo gratiæ sine cessatione solvendæ sunt, et pro vita piissimi et Christianissimi domni nostri imperatoris, et tranquillissimæ ejus conjugæ, et mansuetissimæ sobole semper orandum est, quorum temporibus hæreticorum ora conticescunt, quia etsi eorum corda in insania perversi sensus ebulliant, catholici tamen imperatoris tempore prava quæ sentiunt, eloqui non præsumunt.

Præterea dum de sanctorum conciliorum custodia tua fraternitas loqueretur, (d) sanctam Ephesinam synodum primam se custodire professæ est. Sed quia ex annotatione hæretici Codicis, qui ad me ex regia urbe transmissus est, agnovi per hoc quod quædam capitula catholica cum hæreticis fuerant reprehensa quia quidam illam Ephesinam primam synodum in eadem urbe existimant, quæ quondam ab hæreticis traditur esse composita, omnino necesse est ut charitas vestra eandem synodum apud sanctam Alexandrinam atque Antiochenam Ecclesiam requirat, et qualiter in veritate habeatur inveniat. Vel, si placet, hinc dirigimus quæ ab antiquitate servata in scriiniis habemus. Illa enim synodus quæ sub primæ Ephesinæ imagine facta est, quædam in se oblatæ capitula asserit approbata, quæ sunt Cælestii atque Pelagii prædicamenta. Et cum Cælestius atque Pelagius in ea synodo sint damnati, quomodo poterant illa capitula recipi, quorum damnabantur auctores?

Quia vero pervenit ad nos in Orientis Ecclesiis nullum ad sacrum ordinem nisi ex præmiorum donatione pervenire, si ita esse vestra fraternitas agnoscit, hanc primam oblationem omnipotenti Deo offerat, ut a subjectis sibi Ecclesiis errorem simoniacæ hæreseos compescat. Nam, 964 ut alia taceam, quales esse in sacris ordinibus poterunt, qui ad hoc non merito, sed præmiis evehuntur? Omnipotens Deus dilectionem tuam gratia cælesti custodiat, et de iis qui sibi commissi sunt fructum multiplicem ac mensuram superaffluentem ad æterna gaudia reportare concedat.

(c) Episcopi in Scriptura non tam rectores appellantur quam pastores. Pleni sunt hæc voce utriusque fœderis libri, quorum textus referre tædium esset. Princeps ipse pastorum Christus Dominus seipsum ita appellavit: *Ego sum Pastor bonus*. Rationem colligo ex Theophylacto, comment. in cap. xxi Joannis, ubi de crimen statuit inter βόσκειν, et ποιμαίνειν, inter *pascua præbere* et *gregem gubernare*: τὸ μὲν γὰρ ποιμαίνειν ἤδη καὶ ἀληγορεύειν ἐπίστασιν ἐμφαίνει, τὸ δὲ βόσκειν, τὴν ἡπιωτέραν. Videndus Augustinus tract. 125 in Joan., ubi fuse et copiose de ratione pascendi tractat, et Theodoretus in Ezech. 34. Gussanv.

(d) Jam supra, lib. v. nunc lib. vi. epistola 14. meminuit corruptionis illius synodi in gratiam Pelagianorum. Quod ut lector intelligat, addo Joannem An-

EPISTOLA L.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Benenatum facinus abnegantem, Romam cum accusatore aliisve personis mittat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Comperimus Benenatum Misenatem facinus quod de se per scripturam manus prius professus est abnegare. Et ideo quia hujus sceleris negatio, sicut majori discussione, ita et majori indiget ultione, experientia tuæ præsentis auctoritate præcipimus ut eundem Benenatum, accusatorem que ipsius, simul et personas de quibus accusatus est, atque omnes qui in accusationis chartula leguntur, sub omni hac cautela et celeritate transmittat, quatenus causæ hujus veritas districta, ut dignum est, inquisitione examinari valeat et agnosci.

EPISTOLA LI.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Reliquum pecuniæ pro castro construendo datæ apud Benenatum perquirat, eamque in illud ipsum ex toto curet impendi.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Pervenit ad nos quondam Benenatum Misenatem episcopum pro construendo illic castro solidos accepisse. Et quia pars eorum solidorum apud eum dicitur remansisse, experientia tua subtili indagatione perquirat; et si quid manifeste de ipsis solidis cognoveris remansisse, comitatio comiti prædictæ civitatis sub desumpti illud pagina contra dat, atque imineat ut in constructione ejusdem loci, sicut sunt dati, Deo adjuvante proficiant, quia ratio nulla permittit ut propriis cujusquam usibus applicetur quod pro communi utilitate datum esse cognoscitur.

(a) EPISTOLA LII.

AD SECUNDINUM.

Scripta illius laudat, veritatem, charitatem atque humilitatem spirantia. Solitarios quasi monachos ab antiquo hoste singularius impeti, Orientales Ecclesiis uno sensu integram sancti Leonis et Chalcedonensis synodi fidem sequi. In defensores trium capitulorum invehiunt. Epistolam Ibas definitioni sanctæ synodi adversari probat. Incertam animæ originem; at illam originis peccato donec baptizetur certissime obstringi. Mittit imagines earumque legitimum usum exponit.

Gregorius (b) Secundino servo Dei (c) incluso.

Dilectionis tuæ scripta suscepti, quæ in meo sensu amoris melle condita sapuerunt. O quanta aspiratione vitæ plena sunt, quæ per gratiam spiritus 965

thoehenam cum 40 et amplius episcopis pseudosynodum seorsum, Ephesi tamen, celebrasse, in qua Nestorio faventes Cyrillum damnarunt, aliosque episcopos in vera synodo tunc sedentes excommunicarunt, restituta, ut ex hoc loco apparet, hæresi Pelagianæ. Porro credibile est partem actorum istius pseudosynodi irrepsisse in Codicem veræ synodi Ephesinæ. Librariorum incuria, quia, urbis nomine et temporis nota decepti, inter contrarium partium episcopos eorumque sententia non distinxerunt. Gussanv.

Epist. L. Al. 32 lib. xi. indict. 6.

Epist. LI. Al. 33. lib. xi. indict. 6.

Epist. LII [Al. 34]. — (a) Hæc epistola facilius expungeretur quam sanaretur. Eam variis assumentis auctam fuisse probant mss. Codices, consentiant

proferuntur! Non in eis cultus eloquentiæ, non verorum (*d*) typus apparebat, sen solam veritatis atque charitatis radicem tenentia, per omne quod locuta sunt, cœlestis patriæ amorem (*e*) fragrant.

In eis vero tua a me dilectio petere studuit ut ad hanc libellum exhortatorium scribere deberem. Sed scribere te necesse est, fili charissime, quia tantis podagræ doloribus, tantisque curarum tumultibus premor, ut quamvis nunquam me aliquid fuisse reminiscar, valde tamen me videam non esse qui fuerim. Quod autem tua se charitas et ultra statem quinquagenariam adhuc juvenilibus desideriis asserit subjacere, in hoc quoque divini oraculi implet præceptum, quo scriptum est: *Justus in principio accusator est sui* (*Prov. xviii, 17*). Nec tamen dubito majores te insidias hostis callidi perpeti, qui majora contra eum bella præparasti. Tanto quippe ille deceptionis molimina ardentius exquirat, quanto te cœlesti patriæ ferventius inibiare cognoscit. Et nos quidem qui vitam cum pluribus ducimus, etsi formidolosi ac timidi, tamen quia contra antiquum hostem bella proposuimus, quasi in acie stamus. Vos autem qui solitariam vitam ducitis, quid aliud (*f*) quam monomachos dixerim, qui fervore virtutis etiam ante aciem exire festinatis? Cur ergo eum non singulari-

eruditi quibus palatum sapit. Disciplinam circa lapsos sancti Gregorii placitis ex adverso repugnantem ingressus homo, quisquis est, audacissimus. Ἀνακολουθῶν orationis, quam *inconsequentium* vocat Quintilianus, alii ficto nomine *incohærentiam*, quibus nullo pegotio deprehendit. Textus ipse in finitibus vitis scætet, et manuscriptorum perpetua fere est inconvenientia. Ex 30 Mss. vix unus aut alter Codex continet enorme fragmentum de lapsis, quod incipit: *Et quia tua sanctitas*, etc. Aliud fragmentum de imaginibus circa finem epistolæ pauci sunt qui habeant. Vetustissimus Codex Rhemensis in quo descriptæ sunt omnes Romanorum pontificum epistolæ, a Gelasio ad Joannem VII, non habet assumentum circa lapsos. Quod tamen sanctus Anselmus, lib. 1, epist. 56, humana, ut lit, incogitantia recipit ac tuetur, nondum orto criticorum sole. Quo tempore tam absurda depravatio contigerit non ita liquet, in Isidorum Mercatorem multi rejiciunt; illum dico famosum nugivendum, aut falsificum, qui octavo decurrente sæculo scripsit in Hispania Codicem canonum, et commentitias Decretales primus edidit. Constat vero ex Pauli Diaconi, qui anno 801 obiisse dicitur, epistola data ad Adhalarum abbatem Corbeiensem, hanc de qua agitur epistolam unam fuisse ex 54 sancti Gregorii, quas solas colligere potuerat Paulus, in qua quia reperitur hujusmodi assumentum, constat jam ab eo tempore fuisse corruptam. Monitum vero lectorem velim me plusquam ducentas in hac epistola variantes lectiones deprehendisse, ne dicam depravationes, quibus tota scætet. Earum præcipuas tantum hic apponam, ne lectorem tædio afficiam. Gussanv. Hanc Gussanvillei censuram, etsi non omni ex parte probeamus, placuit atterere, quod multa scitu digna contineat. Duo vero præsertim Gussanvilleo negamus: primum est, inteream hanc epistolam quæ in omnibus Vatic., Angli., Turon., Norm., Rhem. Colbert., Corb., San. Vict., Reg., Remig., etc., Mss. continetur, propter unum aut alterum assumentum videri rejiciendam; secundum vero, Paulum Diaconum solas epistolæ num. 54, quas ad sanctum Adhalarum Corbeiensem abbatem misit colligere potuisse. Quod videtur innuere cæteras Grego-

ter hostis impetat, a quo se impeti singulariter spectat? Et nos quidem qui inter homines vivimus, sæpe per homines a callido hoste tentamur. Vos autem qui viam vitæ præsentis extra hominum frequentiam ducitis, tanto majora certamina pati necesse est, quanto ad vos ipse tentationum magister accedit. Neque enim vacare orationibus ac laudibus Dei sine aliqua interruptione temporis potestis, quia etsi intentio continue prompta est, ipsa tamen humanitatis infirmitas ad semetipsam relabitur, ut aliquando fessa jaceat, atque a studii sui exercitatione torpescat. Antiquus vero hostis mox ut otiosam mentem invenerit, ad eam sub quibusdam occasionibus locuturus accedit, et quædam ei de gestis præteritis ad memoriam reducit, audita quondam verba indecenter cogitationi resonat; et si qua dudum turpiter acta sunt, eorum speciem oculis cordis opponit, ut quem de præsentibus non valet inquinare, de malis transactis violet. (*g*) Et deceptam mentem sæpe in delectationem reparat, unde diu jam se per penitentiam afflixit; ita ut vere cum Psalmista dicat: *Computruerunt et deteriorate sunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ* (*Psal. xxxvii, 6*). Cicatrix quippe figura est vulneris, sed sanati. Cicatrix ergo ad putredinem redit, quando peccati vulnus, quod jam per-

rianas epistolas Pauli ævo minime cognitas, certe id somniavit Gussanvilleus; neque enim de hac epistolarum sancti Gregorii paucitate ullum verbum occurrit apud Paulum Diaconum. De ejus collectione quid sentiamus, jam in præfatione dictum. Porro, de Secundino uberrime diximus in Vita sancti Gregorii.

(*b*) Hic titulus in quibusdam Mss. sic habet: *Dilectissimo filio Secundino servo Dei inclauso Gregorius servus servorum Dei*. In aliis: *Gregorius Secundino servo Dei reclauso*. In aliis, *inclauso*. Gussanv.

(*c*) Græci vocant ἄγκλειστοίς hos nempe qui, sublimioris vitæ studio, se juncti ab hominum consortio, se in speluncis et cavernis terræ solitariam vitam agentes abdebant. Anastasius Biblioth. vocat *inclausos* et *cionutas*, *clusios* Theodorus Studita, catechesi 38. Dicebantur et *Hesychastæ*, Gr. ἡσυχασταί, quæ vox desumpta est ex sancto Basilio, in Regulis brevibus, art. 133, quam postea vocem usurpavit Justinianus in Novell. 5: *Nisi tamen quidam eorum in contemplatione et perfectione degentes vitam remotam habeant in hospitio tanquam a communione ad meliora excerptos*. Vide Novell. 133. Gussanv.

(*d*) Vel *typhus*. De hac voce consule lib. xxiii Moraliū, num. 25, nota a (*Patrol. tom LXXVI, col. 265, nota p*).

(*e*) Ita Mss. pene omnes, vel *flagrabunt*. In Excusis, *efflabant*.

(*f*) In octo mss. Codicibus legitur *monomachos*, nec, ut opinor, male; nam id videtur exigere contextus: *qui fervore virtutis etiam ante aciem exire festinatis*. Gussanv. In plerisque tamen Mss. legitur, *monachos*, scilicet in Vatic., plerisque Norm., Colbert., Reg., Corb., San. Vict., Rhem., et Remig. In solo Beccensi et in Cod. Turon. majoris monasterii invenimus *monomachos*. Sic autem legendum esse persuadet ratio a Gussanvilleo prolata. Ita legi in Mss. Angli. monet Jamezius.

(*g*) Vatic. A et F, et unus Corb.: *Et decepta mens sæpe in delectationem reparat*. Alter Corbeiensis, *in delectationes convertit*. Vulgati, *et decepta mens sæpe inde in delectationem rapitur*. Sequimur Norman., Colbert., Rhem., Reg., Remig., Turon., maj. monasterii, et unum e Vatic.

penitentiam sanatum est, in delectationem sui animi concutit. Sæpe quod nunquam fecimus, per hostis callidi insidias cordis oculis videmus. Cumque insensibiliter in hoc delectatio subripit, quamvis jam plangat quæ fecerat, tædet tamen infelicem animum quædam non fecisse quæ plangat. Hæ sunt cordis nostri tenebræ, quas in hac vita volentes nolentesque sustinemus. Quis contra hæc quærendus est, nisi adjutor in opportunitatibus in tribulatione?

Valde autem libenter accepi quod tua me charitas de sua dubitatione requisivit, an Orientis Ecclesiæ fidem atque doctrinam sanctæ memoriæ Leonis papæ sequantur, ne fortasse earum sensus inter semetipsas pro trium capitulorum defensione divisus sit. Unde certam dilectionem tuam esse desidero, quia prædictæ sanctissimæ Orientis Ecclesiæ uno sensu, una doctrina fidem ejusdem sanctæ memoriæ Leonis tenent, sanctamque Chalcedonensem synodum ita nobiscum custodiunt atque venerantur, ut nullus esse episcopus reputetur, qui ejusdem synodi defensor sectatorque non fuerit. Hinc est enim ut quoties in quatuor præcipuis sedibus antistites ordinantur, synodales sibi epistolas vicissim mittant, in quibus se sanctam Chalcedonensem synodum cum aliis generalibus synodis custodire fateantur; (h) sicut et nos averzamus, atque anathemate plectendos ducimus, si qui de fide ejusdem synodi aliquid immuere, vel aliquid in ea addere præsumunt. Nam synodus quæ post eam generaliter facta est idcirco a nobis recipitur, quia ejusdem Synodi in omnibus sequax, honorem illius auctoritatemque custodit. Unde necesse est ut dulcissima mihi tua dilectio in hoc quod præcipue in bonis moribus vivit, quod se per abstinentiam affligit, quod doctrinæ Dei vehementius insistit, hoc studiosius cogitet, ne, errorem schismaticorum sequens, a sancta universali Ecclesia divisa possit inveniri. Et quid tot labores proderunt, si in unitate fidei (i) inventi non fuerint, quæ ante Dei omnipotentis oculos in bonis actibus animam præcipue custodit? Hinc enim dicitur: *Una est columba mea, perfecta mea* (Cant., vi, 8). Hinc ad Moysen Dominus dicit: *Est locus penes me, et stabis super petram* (Exod. xxxiii, 21). Quis est locus qui non sit in Deo, dum cuncta ab ipso per quem creata sunt continentur? Sed tamen est locus apud eum, videlicet sanctæ Ecclesiæ unitas, in qua super petram sator, dum confessionis ejus soliditas humiliter tenetur. De quo loco subjungitur: *Tunc videbis*

A *posteriora mea*. In petra enim, id est in sancta Ecclesia stantes, Dei posteriora videbimus, quando jam ea quæ in fine promissa sunt cœlestis patriæ gaudia contemplabimur. Perversi autem homines qui, trium capitulorum occasione reperta, ecclesiasticam disciplinam fugiunt, de suis carnalibus actibus reprehendi pertimescunt, subesse sedis apostolicæ præceptis nolunt, et nos quasi de fide reprehendunt, quam ipsi nesciunt. Et dum neque in fide recti sunt, neque in bonis operibus intenti, student ut certare pro fide videantur. Sicque fit ut quotidie deteriores fiant, dum in eis culpa grossescit, (k) quæ quasi de zelo fervoris videri etiam laudabilis appetit. Sed juxta hoc quod scriptum est: *Ex operibus eorum cognoscetis eos* (Matth. vii, 16). Vitam eorum tua charitas attendat, et meritum intentionis aspiciat. Ut enim dilectioni tuæ de eadem re breviter loquar, sancta Chalcedonensis synodus usque ad definitionem fidei, et prolationem canonum, de generalibus causis locuta est. Nam post prolationem canonum specialia episcoporum certamina sopire curavit. **B** **968** Epistolam vero quam in ea reverendissimus Ibas denegat suam, quod in extrema parte synodi jaceat, agnoscis. Quæ videlicet epistola Nestorium in auditum et inquisitionem non facta damnatum asserit; Cyrillum vero in Apollinaris dogma cecidisse suspicatur. Et si totus superior textus prædictæ synodi legitur, quantum hæc epistola eidem synodo adversetur invenitur, quia scilicet sancta synodus et Nestorium, sicut est, hæreticum denuntiat, et beatum Cyrillum patrem catholicum veneratur. Epistola ergo quæ illum defendit qui a synodo damnatus est, et eum accusat qui a synodo veneratus, procul dubio definitioni sanctæ synodi probatur adversa. Sed quia ejus defensores solent dicere quod hanc Ibas eo tempore scripsit quo adhuc Cyrillus propter duodecim capitula, quæ necdum exposuerat, dubius habebatur, in ipsa hac epistola perpende quia legitur quod inter Orientales episcopos et beatum Cyrillum pax fuerit celebrata. Si ergo post concordiam pacis, post satisfactionem amotæ dubitationis, hæc eadem epistola scripta est, constat quia non est catholica, quæ patrem catholicum, atque in toto synodi volumine laudatum, hæreticum appellat. Hæc paucis dixi, quia ex quibus præcipue causis hac in re dubitationem tua charitas habet, in epistolis non inveni (l).

(h) Quæ sequuntur usque ad *nam synodus*, desunt in Collect. Pauli. Multæ aliæ veluti lacunæ sunt in hoc Cod.

(i) In recent., corrupte, *inventa non fuerit*. Prælucent nobis omnes Angliæ, Norm., Rhem., Colbert., etc.

(k) Idem recentiores, contradicentibus Mss., qui *quasi... laudabiles appetunt*.

(l) Quæ leguntur hic usque ad articulum aeq. *De ordinationibus, vero*, etc., desunt in plerisque Mss. Exhibentur in Collectione Pauli Diacon. in Cod. Mss. Epistolarum Decretalium summorum pontificum bibliothecæ Patrum Capucinorum Rothomag., in uno

Colb. d. circiter an., in altero Colb. cd. ann. in Gemeticensi notato 20, complectente sancti Augustini epistolas, et ad calcem hanc sancti Gregorii epistolam ad Secundinum, ubi tamen de imaginibus nihil. Eodem modo in duobus Teller., in Vaticanis A et D secundo; nam ad duos Codices D e Vaticanis collata est hæc epistola. Exemplaria quibus usi sunt Gratianus, Ivo Carnotensis, sanctus Anselmus et Hincmarus eadem exhibebant. Vide Hincmarum, in Capitul. ad presbyteros datis, et sanctum Anselmum, l. i, epist. 58. Hinc incogitanter assertum a Gussanvillæo in priori nota *vix unum aut alterum Codicem enorme continere fragmentum de lapsis*. Illud tamen rejiciendum ut

Et quia tua (m) sanctitas (*Grat. dist. 50, c. 16*) hoc a nobis requisivit, ut sibi de sacerdotali officio post lapsum resurgendi auctoritates scriberemus, dum se dicit de hoc canones diversos legisse, et diversas sententias invenisse, alias resurgendi, alias nequaquam posse, ideo sanctas nos generales synodos, a Nicæna incipientes, cum reliquis quatuor post factis veneramus, (n) quia ipsam sequentes, cæteræ in cunctis canonicis sententiis unanimiter concordant. Nam et nos præcedentes Patres sequi debemus, qui auctore Deo a sacra doctrina illorum non discordamus. A capite itaque incipientes, usque ad quartum altaris (o) ministerium hanc formam servandam cognoscimus, ut sicut minorem major præcedit in honore, ita et in crimine; et quem major sequitur culpa, (p) majori plectatur vindicta, et sic postea pœnitentia credatur esse fructuosa. (q) Quid enim prodest triticum seminare, et fructum illius non colligere? aut domum **969** construere, et non illic habitare? Post dignam igitur satisfactionem credimus posse rediri ad honorem, dicente Propheta: *Nunquid qui cadit non adji-*

mus, tum propter allatas a viro erudito rationes, tum propter alias strictim subiociendas. Hoc argumentum doctissime prosecutus est em. card. d'Aguire, tom. II Concil. Hispaniæ, dissert. 10, de disciplina antiqua Ecclesiæ... circa lapsos in peccatum carnis.

(m) Jam dudum animadvertunt viri docti spurium esse additamentum hoc de clericis lapsis, ordini suo post dignam satisfactionem restituendis. Quis enim, inquit, falsi Gregorii pronuntiatum illud: *Post dignam satisfactionem credimus posse rediri ad honorem*; quis, inquam, id conciliabit cum Gregorii Mag. epist. 26, indict. 12; indict. 13, epist. 3 et 4; indict. 15, epist. 42; indict. 1, epist. 25. His aliorum argumentis unum aut alterum addimus. Hocce titulo, *sanctitas tua*, episcopos quidem compellat Gregorius, quandoque etiam abbates sacerdotio decoratos, at nusquam monachos, imo nec abbates qui presbyteri non essent. Vide indict. 10, epist. 36, indict. 11, epist. 3; indict. 14, epist. 48; indict. 15, epist. 10, 18, 45; indict. 4, epist. 12, 76. Præterea tot Scripturæ contextus congesti, ut probatur, peccatores misericordiam posse consequi, quantum a proposito scopo deviant, proindeque a summa Gregorii prudentia quam alienum eos incassum collegisse, maxime eo tempore quo et ægritudo et negotia eum a longa scriptione et lucubratione arcebant?

(n) Sic restituimus præsertim ex Vatic. D. cum locus hic prius esset corruptissimus. In Colbert. et Cod. Capuc.: *quia ipsum sequentes in cunctis sententiis unanimiter concordantur, nam et nos præced. nobis Patres sequimur*. Ita dissentiunt ab Editis et ab invicem laudati Codices, ut si lectiones omnes variantes excubere vellemus, ex integro essent hic excudendi.

(o) Excuei, ministerium.

(p) In Vatic. A, *major implicatur vindicta*. In Collect. Pauli, *implicetur*.

(q) Non solum ad veniam consequendam, sed etiam ad pristinum ministerii gradum recipiendum ut ex sequentibus constat, *credimus posse rediri ad honorem*. Quod pugnare contra veteres tum synodos tum Patres omnes sacræ antiquitatis studiosi norunt. Sane Nicæna synodus hic laudata clericum sicutus criminis reum perignorantiam aut dissimulatiorem ordinatum deponi jubet. Lege can. 61 apostolorum; epistolam Cornelii pæne ad Fabium Antioch., apud Eusebium, lib. vi, c. 35; Cypriani epistolæ 64 et 68; epist. priorem sancti Basilii ad Amphilochem, can. 3; epist. Joan. II, ad Cæsarium Arelat., in causa

ciel ut resurgat (Psal. xl, 9)? Et: Qui aversus est non revertetur (Jerem. viii, 4)? Et peccatori ait: In quacunque die conversus ingemueris, tunc salvus eris (Isa. xxx, 15, sec. LXX). Unde et Psalmista ait: *Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum tuum rectum innova in visceribus meis. Ne projicias me a facie tua, et spiritum sanctum ne auferas a me (Psal. l, 12)*. Dum enim petiit ne a Domino prouiceretur (r) pro lapsus culpa, alienam rex et propheta simul rapuisse uxorem tremefactus expavit; et propheta indicante flagitium suum, pœnitentiam agens, addebat: *Redde mihi lætitiâ salutari tui, et spiritu principali confirma me (Ibid., 14)*. Si enim condignam Deo pœnitentiam non fecisset, nequaquam aliis prædicaret. Ait enim: *Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur (Ibid., 15)*. Dum enim peccata prospexit Propheta mundatus per pœnitentiam, non dubitavit prædicando curare aliena, et sacrificium de semetipso Deo offerre studuit, cum dicebat: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus (Ibid., 19)*.

Ad hoc ista (s) sufficerent; sed omnis sententia quo

Contameliosi Rejiensis episcopi, et ejusdem Cæsarii ea de re sententiam, tomo I Conciliorum Galliæ, ad an. 534. Hæc autem de restitutione lapsorum clericorum doctrina, quantum a mente sancti Gregorii abhorreat intelliget qui supra legerit laudatas superiores epistolas. Et ne quis somniet sanctum doctorem a priori sententia et pristino rigore deflexisse, legat libri duodecimi epist. 8. de diacono deposito, quem restitui jubet si culpa vel facinus eum a suo gradu non dejiciat; secus vero si pro corporali peccato fuerit depositus. Alia via sancti Gregorii oppositas sententias conciliare conatus est Anselmus Cantuariensis, lib. 1, epist. 55, ad Guillelmum abbatem: *sed quoniam, inquit, idem beatus Gregorius, id ipsum in aliis suis epistolis, prohibet (lapsorum clericorum restitutionem) ne sibi contrarius sit, de apertis quidem prohibuisse, de occultis vero per occultam pœnitentiam concessisse intelligitur*. Sed non ita canones antiqui, quos vindicabat Gregorius; imo distinctionem hanc expresse reprobarunt, quam necdum Anselmi sæculo omnino invaluisse colligimus ex his Urbani II ad Constantiensem episcopum verbis: *de presbyteris, diaconis, subdiaconis, qui post acceptum ordinem in aliquo crimine lapsi fuerint, sive palam sive clam, constat quidem canonum censura ab ecclesiasticis eos officiis inhiberi. Tux tamen sit providentiæ, etc.* Adde in hac dubia lacinia talis distinctionis nullum esse vestigium.

(r) Ita duo Vatic. In Collect. Pauli, *pro lapsi culpa*. In Excensis, *pro culpa sua*.

(s) Imo minime eufloium, ut jam insinuavimus, quod de subjectis quoque testimoniis intelligendum. Quid enim probant universi illi Scripturæ contextus quos additamenti hujus auctor congestit? Audi Collectorem ipsum: *Tibi hæc, fili charissime, dicta sufficiant, ut illum qui in conspiciis delictis fletu delere, in conspectu divinitatis non dubites misericordiam consequi, quia ille peccatorem reversum non despicit, qui peccatores sanguine suo redimere venit*. Sane divertit a scopo, nec proposita a seipso questionis statum attingit, scilicet de sola agitur ad ordinem, ad officium, ad ministerium revocatione, sive, ut barbare loquitur, *de sacerdotuli officio post lapsum peracta pœnitentia resurgendi*. Nam ut constitueretur in Ecclesia ne quisquam post alicujus criminis pœnitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat; non desperatione indulgentiæ, sed rigore factum est disciplinæ. Augustinus, epist. 185.

plussacræ Scripturæ testimonio confirmatur, facilius A creditur. De hoc enim propheta dicit: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (*Ezech. xlviii, 32*). De hoc peccantibus dicitur: *Peccator in quacunque die conversus ingemuerit, salvus erit; omnes iniquitates ejus oblivioni tradentur* (*Ibid., 22*). Si enim Redemptor noster, qui peccatores non perdere, sed justificare venit, in oblivione peccantium delicta dereliquit, quis hominum condemnanda reservat, cum apostolus dicat: *Si Deus justificat, quis est qui condemnet* (*Rom. viii, 33*)? Ad fontem misericordiæ recurrentes, Evangelii proferamus sententiam; *Gaudebo*, inquit, *super uno peccatore pœnitentiam agente, magis quam super nonaginta novem justis qui non indigent pœnitentia* (*Luc. xv, 7*). Et ovem perditam, nonaginta novem non errantibus relictis, humero pii pastoris ad ovile reportatam Dominus ipse testatur. Si ovis perditam errans post inventionem ad ovile humero reportatur, cur iste post pœnitentiam ad Ecclesiæ ministerium lapsus non revocetur? Sicut in Apocalypsi dicitur de ministerio Ecclesiæ: *Memento unde excideris et age pœnitentiam, et prima opera fac* (*Apoc. ii, 5*). Quid enim est gravius, aut carnale delictum admittere, sine quo pauci inventiuntur, aut Dei filium jurejurando negare? In quo verbo hunc ipsum beatum Petrum apostolorum principem, ad cujus sacrum corpus indigni sedemus, lapsum esse cognoscimus. Sed post negationem pœnitentia secuta est, et post pœnitentiam misericordia data est, quia postea 970 ab apostolatu eum non expulit, quia ante quidem ipsum se negare prædixit. Tibi hæc, Fili charissime, dicta sufficiant, ut illum quem conspicias delicta fletu delere, in conspectu divinitatis non dubites misericordiam consequi, quia ille peccatorem reversum non despicit, qui peccatores sanguine suo redimere venit.

De(4) ordinationibus vero apostolicæ sedis pontificum, utrum post beatissimum Hormisdam aliqua sint addita, vestra charitas requirit. Sed usque ad Vigili papæ tempora, expositas ordinationes præsum esse cognoscas.

(u) Aloa vero, thimiama, storacem, et balsamum, sanctorum martyrum corporibus offerenda, latore præsentium deferente transmissimus.

In extremum vero epistolæ quæstisti quid eis respondendum sit, qui dilectionem tuam de parvulorum animabus requirunt, qui sine gratia baptismatis moriuntur, dicens: Si corpus originali tenetur culpa, unde anima quæ a Deo datur rea erit, quæ adhuc in actuali delicto corpori non consensit? Sed hac de re dulcissima mihi tua charitas sciat quia de origine animæ inter sanctos Patres requisitio non parva ver-

sata est; sed utrum ipsa ab Adam descenderit, an certe singulis detur, incertum remansit, eamque in hac vita insolubilem fassi sunt esse quæstionem. Gravis enim est quæstio, nec valet ab homine comprehendere, quia si de Adam substantia anima cum carne nascitur, cur non etiam cum carne moritur? Si vero cum carne non nascitur, cur in ea carne quæ de Adam prolata est obligata peccatis tenetur? Sed cum hoc sit incertum, illud incertum non est, quia nisi sacri baptismatis gratia fuerit renatus homo, omnis anima originalis peccati vinculis est obstricta. Hinc enim scriptum est: *Non est mundus in conspectu ejus, nec unius diei infans super terram* (*Job. xiv, 4, 5, sec. LXX*). Hinc David ait: *In iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea* (*Psal. l, 7*). Hinc ipsa Veritas dicit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum* (*Joan. iii, 3*). Hinc Paulus apostolus ait: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur* (*I Cor. xv, 22*). Cur ergo infans qui nihil egit, in conspectu omnipotentis Dei non valet esse mundus? Cur Psalmista ex legitimo conjugio prolatus, in iniquitate conceptus est? Cur nisi qui mundatus aqua baptismatis fuerit, mundus non est? Cur in Adam omnis homo moritur, si originalis peccati vinculis non tenetur? Sed quia genus humanum in parente primo velut in radice putruit, ariditatem traxit in ramis; et inde omnis homo cum peccato nascitur, unde primus homo permanere noluit sine peccato. 971 De his autem subtilius audaciusque loqui debueram; sed dum me et curarum tumultus preunat, et harum portitor ut lazari debuisset importunus exstitit, unde multa debui, pauca locutus sum.

Rogo autem omnipotentem Deum, ut suave gratia protegat, et beati Petri apostolorum principis intercessionem a malis omnibus illæsum servet, quatenus fervor cœlestis desiderii in tua mente quotidie ardentius exorescat, ut semper novus, et semper seipso robustior, ad cœlestia præmia multiplicius percipienda pertingat. Transmisi autem duos homiliarum Codices, quas dixi in Ecclesia, dum adhuc loqui prævalerem, ut quia ipse te videre, tibi que sedule colloqui non possum, charitati tuæ vel per ea que scribere valui, absens non sim. Exiguum quoque vestimentum transmittere studui, per quod tua charitas, quia australi in animo calore ardet, foris a corpore Arcturi frigus repellat. Peto autem ut pro me orare enixius debeas, ut tuæ intercessionis ope et a malis præsentibus eripi, et æternis merear gaudiis præsentari.

Imagines(x) quas tibi dirigendas per Dulcidum diaconum rogasti misimus. Unde valde nobis tua postu-

(f) Quæ sequuntur sunt in omnibus fere Mss. usque ad seq. art. *Imagines*, etc.

(u) Sic legitur in Norm., Corbeiens., Vatic., Tellerian., etc. ubi Editi recent. *aloem*.

(x) Hic nos adhuc deserunt Mss. pene omnes. Laudatur tamen locus ille de imaginibus tum a Gregorio II, in concilio Romano, tomo VI Concil., pag. 1462, tum ab Adriano I, in epist. ad Carolum Magnum pro

Nicensi synodo, tomo VII Concil., p. 961. Reperitur in Collect. Pauli et in iisdem Vaticanis Codd. qui fragmentum exhibent de restitutione lapsorum clericorum. Haberi in Mss. Cister. monet Gussanvillæus, et Thomas Jamesius in uno ex Anglic., ubi in fine Epistolarum legitur: *Sententia beati Gregorii papæ de imaginibus excerpta de decretis canonum.*

latio placuit, quia illum toto corde, tota intentione A
 quæris, cujus imaginem præ oculis habere desideras, ut te visio corporalis quotidiana reddat exercitatum ut dum picturam illius vides, ad illum animo inardescas, cujus imaginem videre desideras. Ab re non facimus, si per visibilia invisibilia demonstramus. Sic homo qui alium ardentem videre desiderat, aut sponsam amans videre conatur, si contigerit eam ad balneum, aut ad Ecclesiam ire, statim per viam incedenti se præparat, ut de visione ejus hilaris recedat. Scio quidem quod imaginem Salvatoris nostri non ideo petis, ut quasi Deum colas, sed ob recordationem filii Dei in ejus amore recalescas, cujus te imaginem videre desideras. Et nos quidem non quasi ante divinitatem ante illam prosternimur, sed illum adoramus quem per imaginem aut natum, aut pas- B
 sum, sed et in throno sedentem recordamur. Et dum nobis ipsa pictura quasi scriptura ad memoriam Filium Dei reducit, animum nostrum aut de resurrectione lætificat, aut de passione demulcet. Ideoque direximus tibi (y) surtarias duas, imaginem Dei Salvatoris, et sanctæ Dei genitricis Mariæ, beatorumque apostolorum Petri et Pauli continentes, per supradictum filium nostrum diaconum, et unam crucem, 972 clavem etiam pro benedictione a sanctissimo corpore Petri apostolorum principis, (z) ut per ipsum a maligno defensus permaneat, cujus signo te esse munitum credis, (aa) et ex eo te protegat, qui juvenilia semper suggerit recordari: ut in bonis tuis actibus perseveres, ut in ejus amore usque ad finem permaneat, pro cujus amore solitarius desideras habitare; ut alios in ejus amore accendas, propter quem te fecisti haberi; ut vitæ hujus mala quæque inimicus suggerit retro acta mentis proventibus quasi facibus inardescas, pro cujus amore vitam etiam velis finire; ipse quoque te protegat usque in finem, qui cunctum mundum dignatus est redimere Jesus Christus Dominus noster, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

(y) Regino, anno 753, habet *Surtariis*. In epist. Stephani papæ III ad Hilduinum abbatem legitur *Surtariis*. Censet Alteserra fuisse vestis genua in qua depictæ erant imagines. Baronius, ad an. 754, 4, censet *Surtariam* idem esse quod scutum, ubi sunt pictæ imagines; in quam sententiam propendit Cangius, atque legendum scutarias pro *surtariis*.

(z) Mas. Tell. et Vall. ita legunt: *Ut per eum sis ab hoste maligno defensus, per cujus sanctum lignum te esse munitum credis*. GUSSANV.

(aa) Quidam Mss. sic: *Ut ex eo te protegat, qui juveniles affectiones tibi suggerit. Recordare ut in bonis tuis actibus perseverans alios in ejus accendas amore, per quem solitarius te fecisti habitare; ut vitæ ejus malitia (forte mala) quæ tibi in corde suggerit, retro acta aliis mentibus quasi facibus inardescas*. GUSSANV.

Epist. LIII [A 57]. — (a) Comum, vulgo *Como*, urbs antiqua olim Insubriæ ad lacum Larium, vulgo *Lago di Como*, a Mediolano in Boream. Hodie in Ducatu Mediolanensi sub ditione regis catholici. Suffragatur archiepiscopo Aquileiensi Utini residenti. GUSSANV. In plerisque Mss. legitur *Comensis* pro *Comomensis*.

(b) Corrupte in Editis et nonnullis Mss., a *vobis*. Querebantur clerici illi de Ecclesia Romana, non de

EPISTOLA LIII

AD CONSTANTIUM MEDIOLANENS. EPISCOPUM.

Clericis Comanis, si ad Ecclesiæ unitatem redeant, se controversam possessionem concedere paratum.

Gregorius Constantino episcopo Mediolanensi.

Latore præsentium communi filio Eventio diacono, qui fraternitatis vestræ nobis scripta detulit, referente, cognovimus clericos Ecclesiæ (a) Comensis, quos sacerdotali studio reverti ad unitatem Ecclesiæ monuistis, respondisse non sibi talem (b) a nobis affectum impendi, ut ad hoc redire charitate suadente prævaleant: asserentes res diversas suas injuste ab aliis, inter quos et a nostra Ecclesia possessionem quæ villa Mauriana dicitur, detineri. Nos quidem sanctitatis vestræ sollicitudinem omnino laudavimus, quia quod vos oportuit facere, minime neglexistis. Sed nec nos prædictam possessionem, si eis jure competit, etiamsi ad communionem forte reverti distulerint, contra rationis ordinem patimur detineri; sed eam cognita volumus veritate restitui. Si vero ad unitatem Ecclesiæ, quod optamus, Deo se inspirante converterint, (c) etiamsi nihil illis competat, eam illis parati sumus concedere. Nam nulla occasione (d) excusari volumus quos ad matris Ecclesiæ sinum redire desiderabiliter exspectamus. De hortis vero quos in capitulari transmissio, (e) ex substantia Italiæ Ecclesiæ vestræ competere signastis, vel prædictus nobis portitor indicavit, in subsequenti illuc personam 973 transmittemus, cui inter alia curabimus evidenter injungere ut veritatem congrua indagatione cognoscat, et quidquid justum fuerit, faciat. Nam nos qui alios contristari contra æquitatem non patimur, multo magis vos quos valde diligimus, tristes relinquere non valemus. De aliis autem causis quale nostrum ad singula sit responsum, supradicti communis filii relatione cognoscetis. Scripta vero ad dilectissimum filium nostrum Anatolium diaconum pro commendatione hominum vestrorum, sicut voluistis, fecimus.

Mediolanensi.

(r) Quanto studio procurare debeamus unitatem, docet hic locus: docuerant raro exemplo Patres Africani, qui Donatistis episcopis ut ad Ecclesiæ catholicæ sinum redirent, suas sedes, suas cathedras offerrebant. Istam charitatis industriam zelus amarus nec audit, nec intelligit, nec adhibet. Legatur in hanc rem sancti Augustini, lib. de gestis cum Emerito, ubi historiam de annoso sene refert haut illepidam. *Si exarserant omnes, inquit, ut parati essent episcoporum pro Christi unitate deponere, et non perdere, sed devotius commendare. Duo ibi vix incedenti sunt quibus displiceret* (Concilium erat pene ccc episcoporum) *unus annosus senex, qui hoc etiam dicere liberius ausus est, alter voluntatem suam tacito vultu significavit; se postquam senem illum liberius hoc dicentem obruit omnium fraterna correptio, etc.* GUSSANV.

(d) Id est, nullam occasionem dare excusandi, nullam umbram objicere, qua in schismate retineri possent.

(e) Recent., *ex substantia tali Ecclesiæ* Reluctantur Mss. Vatic., Norm., Rhem., etc. Infra excusi habeant, *vobis portitor indicavit*. Legendum vero nobis, et Mss. probant, et suadet ratio.

EPISTOLA LIV.

STOLIUM DIACONUM CONSTANTINOPOLIT.

tantii episcopi homines commendat.

is Anatolio diacono Constantinopolitano. dissimulus frater et coepiscopus noster is suos homines illuc pro Ecclesie sue festinanstransmittere, tuæ eos dilectioni mendari. Proinde in quantum, (a) Deo juveris, eis, salva ratione, ubi necesse fueras, atque solatium feras, quatenus (b) dum, sicut dignum est, opitulatione suffulti, minus valeant laborare, et prædictus or Ecclesie sue melius utilitates adjufragante, cognoscat.

EPISTOLA LV.

NTINUM DEFENSOREM PANORMITANUM.

rum Synagogis irrationabiliter occupatis gratis, pretium solvat Victor episcopus.

is Fantino defensori Panormitano. quantum tempus Victori fratri et coepiro scripsimus, ut quoniam quidam Judæo nobis petitione, questi fuerunt synagogas Panormitana positas cum hospitibus suis eo irrationabiliter occupatas, quousque im juste factum esset potuisset agnosci, suspendere se congregatione, ne forte in voluntate versari (a) præjudicium videredem nos prædictum fratrem nostrum inliquid egisse, sacerdotii ejus respectus ere non permisit. Sed quia Salerio notario illic præsens postea inventus est, renunperimus (*Grat. 14, q. 6, c. 2*) nullam exam pro qua potuissent rationabiliter occupare eas esse inconsulte ac temere consecircum experientie tue 974 præcipimus od semel consecratum est, Judæis ultra restitui, quantum a filiis glorioso Venano et Urbico abbate synagogæ ipsæ cum is quæ sub ipsis sunt, vel earum parietibus atque hortis ibi conjunctis æstimatæ fueri tui sit ut præfatus frater et coepiscopus pretium debeat; quatenus hoc quod occu in jus Ecclesie ipsius valeat provenire, et i aut aliquam pati injustitiam nullo modo

IV [*Al. 58*], — (a) Romig., *Deo juvante*

Codex, dum tua fuerit, sicut dignus est.... cilicet Constantinus.

V. [*Al. 59*]. — (a) Hic et infra sub finem præjudicium idem est ac detrimentum, incommodum.

gendum, non *culta*, ut in posterioribus s. Tulta autem est vox antiqua barbara a *ublata*. Sic libro xviii Moralium, cap. 15, bi legitur: *Sed de terra sublatus est*. Hac usus est Zacharias papa, epist. 15 ad episcoporum, ubi de sancto Benedicto: *Ipsum verti tumultum ex quo clam tullus est*. Reud Anastasium in Adriano bis, *abstultas* *USSANV*. Vide lib. III. Moral., II, 22, *norol. tom LXXV, col. 151, nota e*.

VI [*Al. 60*]. — (a) Vatic. A, *quam debuerat*, *et cunctis debitis, etc.*, pro a cunctis de-

A videantur. Codices vero vel ornamenta pariter ablata quærantur. Quæ si manifeste (b) tulta sunt, et ipsa sine ambiguitate aliqua volumus restitui, quia sicut illis quidquam in synagogis suis facere, ut et ipsi prius scripsimus, ultra quam lege decretum est, non debet esse licentia; ita eis contra justitiam et æquitatem nec præjudicium, nec aliquod debet inferri dispendium. (*Vide lib. xi, ep. 48 et 49.*)

EPISTOLA LVI.

AD FANTINUM.

Candidum defensorem, Jamni Judæi ex navis pretio debiti soluti chirographum restituere compellat.

Gregorius Fantino defensori.

Indicavit nobis Jamnus Judæus præsentium portitor, navem suam atque res suas Candidum defensorem nostrum cum aliis creditoribus occupasse, atque eas pro credita (a) quam dederant pecunia vendidisse, et cunctis debitis cautionibus restitutis, solum apud se præfatum defensorem obligationis chirographum tenuisse, et sæpius se supplicantem ideo reddere contempsisse, quia, ut ait, sors est debiti satisfacta. Experientie ergo tue præcipimus, ut cum omni subtilitate curet addiscere? et si ita repererit, districta compulsione perurge, quatenus omni mora postposita, (b) cautionem prædicti portitoris restituat. Ita ergo sollicitudo tua studeat, ut denuo ad nos hac de causa querela non redeat.

EPISTOLA LVII.

AD PRÆJECTAM ILLUSTRUM.

Gesta inter ipsam et Fantinum defensorem approbat.

C Gregorius (a) Præjectæ illustri.

Quoties in conventionibus quibusdam noster expectatur assensus, ne in dubium veniant, (b) quæ geruntur, (c) ratio ea pro securitate partium debet habita solidare. Proinde cognoscentes quid inter dilectionem tuam et Fantinum defensorem nostrum ac rectorem patrimonii partium Panormitanarum 975 convenerit de portionibus tibi competentibus in (d) Massalenas et Samanteria, in provincia Sicilia, territorio Panormitano, et domo in Panormitana civitate sita, quam Ecclesie nostræ dudum titulo donationis obtuleras; nostrum in his accommodamus assensum, atque omnia sicuti inter vos gesta sunt, per hujus tuitionis paginam confirmamus, nec

D *bitis, quod prius legebatur. Hic solus codex e Vaticanis eam continet epistolam, quæ etiam in San Victorino habetur, sed vix in aliquo alio.*

(b) Hic et supra intelligit cautionem obligatoriam. Eodem sensu Gregorius Turon., lib. ix Hist., c. 18: *Et datis fidejussoribus, atque subscriptis cautionibus promiserunt se singula millia solidorum... in compositionem daturus*. In eadem pene significatione usurpat a Cicero pro domo sua, et a Seneca lib. III. de Beneficiis, c. 7.

Epist. LVII [*Al. 61*]. — (a) In duobus Teller., *vel præelectæ*. Vatic. A, *prælectæ*.

(b) Vatic. D et E, Reg. et Colb., *quæ quærentur*.

(c) Sic in omnibus fere exemplaribus Mss. atque Editis. Aliter extr. de pactis lib. I, tit. 35, c. 2, *ratihabilio ea debet pro securitate pactum solidare*.

(d) In Corb., *Massaleuca*. In Colb. et Reg. *Massaleucas*.

quidquam eorum a nobis successoribusque nostris A deduci in irritum profitemur, quia valde Ecclesiastica est moderationi conveniens, ut quæ ordinata fuerint (e) vel decisa, nulla in posterum debeant refragatione turbari (*Grat. 25, q. 2, c. 12*).

EPISTOLA LVIII.

AD MARTINUM SCHOLASTICUM.

Sè ab illo de episcoporum causis levius instructum sententiam proferre non posse. Agat cum Joanne Syracusano episcopo.

Gregorius Martino Scholastico.

Cum de negotiis (a) civilibus exorta causatio, majoris, ut magnitudini tuæ notum est, requisitionis indigeat, quanta cura, quantaque vigilantia episcoporum causæ debeant (b) perscrutari, sapientia tua consideret. In ea vero epistola quam per latorem præsentium transmisisti, pro quibus ad nos causis a Crementio fratre et cœpiscopo nostro transmissus fueris, superficie tenus indicasti, et earum radicem penitus tacuisti. Quarum si nobis origo vel fuisset qualitas interius manifesta, quid de his definiendum esset, prædicti fratris nostri animos responsione utique patenti ac congrua firmaremus. Illud tamen nobis omnino displicuit quod aliquos episcoporum sine primatis sui epistolis (c) ad comitatum profectos esse, vel conventus significas illicitos celebrare. Sed quia, sicut præfati sumus, causarum origo vel qualitas omnino nobis ignota est, pronuntiare aliquid definitive (d) non possumus, ne, quod reprehensibile nimis est, de rebus non bene cognitis proferre sententiam videamur. Unde valde necessarium fuerat si huc pro plenissima instructione nostra Magnitudo C nostris interrogationibus responsura, tempore quo in Sicilia dilata est, perrexisset. Sed tamen postquam fratrem et cœpiscopum nostrum (e) Joannem vidistis, in eo et nos vidisse vos credimus. Et ideo quia de eisdem nobis et ipse causis scribere studuit, ei quæ nobis sunt visa rescripsimus. Qui quoniam maturi providique consilii sacerdos est, si cum ipso causas pro quibus missus est, tractare volueris, certi sumus quia in eo et quod utile et quod rationem habet invenies. (*Vide lib. XII, ep. 32*).

EPISTOLA LIX.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Indicat quid Bizacenus primas egerit, ne a Romano episcopo judicaretur. De illius causa, quod placuerit, loquatur cum Martino Scholastico.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

(e) Apud Gratian., loco assignato, vel rationabiliter decisa.

Epist. LVIII [*Al. 62*]. — (a) In Remig., Anglico., Reg., Colb., Corb et plur. Mss., negotiis vilibus.

(b) Hic usurpatur passive, et Plautus in Aulularia usus est active perscruto: Hunc jam perscrutavi. GUSSANV.

(c) Intellige aulam, curiam, locum ubi princeps assidue commoratur. Ita jurisconsulti et historici passim.

(d) In Excusiis, non licet nec possumus.

(e) Lucas Holstenius, in Gregor. fac., tit. de Patriarchatu Rom., pag. 2, epistolæ hujus sensum non attigit, ex ea colligens primatum in Sicilia Syracu-

Fraternitatis vestræ scripta suscepti, in quibus indicastis Martinum virum (a) eloquentissimum 76 de Africana provincia Syracusas venisse, vobisque aliquid secretum locutum fuisse. Et quidem fraternitas vestra, quoties occasionem reperit, amorem suum erga beatum Petrum apostolum non cessat ostendere. Unde omnipotenti Deo gratias agimus, quia ubi illa est, nos illic absentes non invenimur. Causam tamen de qua agitur, necdum sanctitatis vestra subtilius agnovit. In quodam enim crimine (b) Byzacenus primas fuerat accusatus, et piissimus imperator eum juxta statuta canonica per nos voluit judicari. Sed acceptis decem auri libris, tunc Theodorus magister (c) militum obtulit ut minime fieret. Tamen piissimus imperator admonuit ut transmitteremus, et quidquid esset canonicum faceremus. Sed videntes contrarietates hominum, (d) eandem causam finire nolimus. Nunc autem idem primas aliqua de consilio suo loquitur. Et valde dubium est utrum pure an certe, quia a coepiscopis suis impetitur, nobis modo talia loquatur; nam quod se dicit sedi apostolicæ subjici, si qua culpa in episcopis invenitur, nescio quis ei episcopus subjectus non sit. Cum vero culpa non exigit, omnes secundum rationem humilitatis æquales sunt. Tamen quod vestræ fraternitati placet, cum prædicto eloquentissimo Martino loquimini. Vos enim tractate quid agere debeat: cui nos de causa breviter rescripsimus, quia et hominibus incognitis passim nos credere non debemus. Si tamen vos qui eum in præsentem conspiciatis, ei loquendum fixius aliquid judicatis, vestræ hoc charitati committimus, de cujus amore (e) in omnipotentis Dei gratia certi sumus. Quæ autem vos agitis, nos egisse non dubitetis.

EPISTOLA LX.

AD ROMANUM ALIOSVE PATRIMONII ECCLESIASTICI DEFENSORES.

Ne mulieres cum episcopis aut clericis in sacris ordinibus constitutis habitent; ea lege, ut uxores non relinquant, sed caste regant.

Gregorius Romano defensori, Fantino defensori, Sabino subdiacono, Adriano notario, Eugenio notario Felici subdiacono, Sergio defensori, Bonifacio defensori, a paribus (a) et sex patronis.

Quia sicut cauta provisio culparum vias obstruere, et novit quæ sunt noxia declinare, ita neglectus patet excessibus, et quæ sunt cavenda solet incur- D rere, magnam nos sollicitudinis oportet curam im-

sanum; cum tamen de Africanis, non de Siculis, loquatur sanctus Gregorius ut ex seq. epist. constat.

Epist. LIX. [*Al. 65*]. — (a) Scholastici erant causarum Patroni, qui maxime eloquentiæ studebant.

(b) Sic in ultimis Editionibus, quibus consonant plurimi mss. Codd.; in quibusdam tamen habetur *Vysacenus*, quod sæpe fit permutatione litteræ B in V. Est autem Bisacium provincia Africæ, in qua nunc est regnum Tunetanum.

(c) Abest *militum* a quatuor Vatic., Rhemensis et plur. Mss.

(d) Excusi, eandem causam finire nolimus. Adversantur quatuor Vatic. et plur. ex mss. Codd.

pendere, et fratrum sacerdotumque nostrorum opinionioni pariter et cautelæ prospicere. Pervenit autem ad nos quosdam episcoporum sub prætextu [quasi] solatii in una domo cum mulieribus conversari. Et ideo ne per hoc aut subsannatoribus justa obreptionis detur occasio, aut facilem antiquus humani generis inimicus materiam deceptionis assumat, hu- jus tibi serie præceptionis injungimus, ut strenuum te studeas, et sollicitum exhibere. Et si qui episcoporum, quos commissi tibi patrimonii finis includit cum mulieribus degunt, hoc omnino **977** compe- gas, et de cætero eas illic habitare nullo modo patiaris, exceptis eis quas sacrorum canonum cen- sura permittit, id est matre, amita, germana et aliis hujusmodi, de quibus prava non possit esse suspicio. Melius tamen faciunt, si etiam a talium se cobabita- tione contineant. Nam legitur quod beatus Augustinus nec cum sorore sua habitare consenserit, dicens : (b) *Quæ cum sorore mea sunt, sorores meæ non sunt.* Docti ergo viri cautela magna nobis esse debet instructio. Nam incautæ præsumptionis est quod fortis pavet minus validum non timere. Sapienter enim illicita superat, quid didicerit etiam non uti concessis; et quidem nos nullos in hoc nolentes astringimus, sed sicut facere solent medici, et si ad tempus tristem curam, tamen pro salute dictamus. Et idcirco non necessitatem imponimus, sed si imitari doctum sanctumque virum elegerint, ipsorum voluntati relin- quimus. Tua igitur experientia ut servari de- beant ea quæ prohibenda mandavimus, studium et sollicitudinem gerat. Nam si aliter postmodum inveniri contigerit, non leve se apud nos noverit pe- riculum incursum. Prætereacuræ tuæ sit eosdem fratres nostros episcopos adhortari, ut subjectos sibi in sacris videlicet ordinibus constitutos, quod ipsi servant, ad similitudinem sui modis omnibus ser- vare commoneant: hoc tantummodo adjecto, ut hi, sicut canonica decrevit auctoritas, uxores quas caste debent regere non relinquunt. (c) Data mense Martio, indict. 2 (d).

EPISTOLA LXI.

(a) INCIPIT EPISTOLA RECHAREDI REGIS GOTHORUM AD BEATUM GREGORIUM ROMENSEM EPISCOPUM DIRECTA.

Excusat quod ipsum non ante quatuor annos de conversione sua monuerit. Mittit aureum calicem. Venerationem summam ac benevolentiam testatur. Leandrum Hispalensem commendat.

Domino sancto ac beatissimo papæ Gregorio epi- scopo Recharedus.

Tempore quo nos Dominus sua miseratione nefan-

(e) *Vel, per omnipotentis Dei gratiam; quod autem legitur in Vulgatis, in omnipotentis Dei causa, in nul- lis veter. membranis invenimus.*

Epist. LX. [Al. 39.] — (a) In Norm. et plur. legi- tur *exnatonis*. In Reg. deest *Sabino*, etc.

(b) Hæc desumpta sunt ex Possidio in vita sancti Augustini, cap. 26, non iisdem verbis, sed eodem sensu. GUSSANY.

(c) In duobus Teller., *Mense Junio, indict. 2.*

(d) Post epistolam hanc in vetustissimo Cod. ms. Claudii Puteani senatoris Parisiensis, qui nunc in Bibliotheca Regia servatur, et in Cod. Colbert. 1052, jam sæpe nobis laudato, complectente Gregorianas

de Ariana hæresis fecit esse discordes, melioratos fidei tramite intra sinus suos sancta catholica colligit Ecclesia, voluntatis tunc nostræ fuit animus tam reverentissimum virum, qui præ cæteros polles [Ita in ms.] antistites, omni intentione animi delectanter inquirere, et tam dignam acceptam Deo rem pro nobis hominibus modis omnibus laudaret. Unde nos multasque regni curas gerimus, diversis occa- sionibus occupati, tres præterierunt anni voluntatem animi nostri **978** minime satisfacere. Et post hoc ad vos ex monasteriis abbates elegimus, qui usque ad tuam præsentiam peraccederent, et munera a nobis directa sancto Petro offerrent, tuæ sanctæ reverentiæ salutem nobis manifestius nuntiarent. Qui properantes, jam penelittora cernentes Italia, in illis vi maris advenit quibusdam scopulis prope Massilia inhæren- tes, vix suas potuerunt animas liberare. Nunc autem presbyterum, quem tua gloria usque ad Malicitanam urbem direxerat, oravimus eum ad nostrum venire conspectum. Sed ipse corporis infirmitate detentus, nullatenus ad regni nostri solum valuit peraccedere. Sed quia certissime cognovimus eum a tua sanctitate fuisse directum, calicem aureum desuper gemmis ornatum direximus, quem, ut de tua confidimus sanctitate, illa [Ita in ms.] dignam apostolo, qui primus fulget honore, offerre dignemini. Nam et peto tuam celsitudinem nos sacris tuis litteris aureis opportuni- tate reperta exquirere. Nam quantum te veraciter diligam, tu ipse, pectoris fecunditatem, inspirante Domino, latere non credo. Nonnunquam solet ut quos spatia terrarum sive maris dividunt, Christi gratia ceu visibiliter glutinare. Nam qui te minime præsentialiter cernunt, bonum tuum illis fama pate- scit.

Leandrum vero Spalensis Ecclesiæ sacerdotem tuæ in Christo sanctitati cum omni veneratione commen- do, quia per ipsum tua benevolentia nobis est luci- data; et dum cum eodem antistite de tua vita loqui- mur, in bonis actibus vestris nos minores esse censemus. Salutem vero tuam, reverentissime et sanctissime vir, audire delector, et peto tuæ Christi- anitatis prudentiæ ut nos gentesque nostras, quæ nostro post Deum regimine moderantur, et vestris sunt a Christo acquisitæ temporibus, communi Domino tuis crebro commendes orationibus, ut per eandem rem quos orbis latitudo dissociat, vera in Deum acta charitas feliciter convalescat.

epistolæ ab indict. 1. usque ad finem, hæc leguntur: *Gregorius Vlsoni (vel Wlsoni) duci et postea minori characteris: Ubi ei scribitur de pace conservanda et quidquid ab omnibus reipublicæ et eorum excessum est, auxiliante Domino debeat ordinatio provenire. Mense Martio indict. 2.* Illius vero epistolæ nihil nobis superest.

Epist. LXI. — (a) Hanc epistolam ex veteribus membranis in lucem protulit vir clar. Stephanus Baluzius, Miscellaneorum lib. v. Stylum ejus barba- rum, cum viro erudito intactum reliquimus. Illius meminisset sanctus Gregorius in epist. ad Recharedum, quæ est hujusce libri 122.

EPISTOLA LXII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Defensorum nomen usurpantes contempnat. Fortunatum amoveat ab Ecclesie negotiis. Martianum Joanni episcopo, Romanæ Ecclesie patrimonium curanti, inobedientem exulare cogat.

Gregorius Romano defensori.

Pervenit ad nos quod (a) tonsuratores in Sicilia prava sibi presumptione nomen defensorum sument, 979 atque eos non solum utilitatibus ecclesiasticis non esse utiles, sed etiam hac occasione multa indisciplinata committere. Proinde experientie tue presentis auctoritate precipimus, ut hoc diligenter inquirat. Et si quos sibi, præter eos qui hujus rei (b) epistolas habent, hoc denuo nomen usurpare repererit, districta illud emendatione contempnat. Si vero quosdam strenuos ac fideles in Ecclesiasticis negotiis esse probaveris, subtiliter nobis de eis renuntiare necesse est, ut utrum digni sint epistola judicemus.

Præterea a Fortunato de iis quæ gessit rationes subtiliter perscrutari te volumus, et satisfactis omnibus quæ debere constitit, eum per patrimonium vel actionem aliquam Ecclesie nostræ transire ulterius non permittas, quia ita se, quantum ad nos pervenit, exhibuit, ut commune aliquid deinceps cum nostris habere non debeat.

Præterea nuntiatum est nobis Martianum quemdam, qui nomen sibi defensoris assumpsit, fratri et coepiscopo nostro Joanni, cui curam patrimonii nostri commiseramus, exhibere obedientiam distulisse. Require ergo; et si verum est, ex illo transmittatur, ut ex cujus Ecclesia honoris sibi falsum nomen arripuit, administranti utilitates ipsius minime obedisse impunitum non sit. Sed et si qui sunt alii ordinationi memorati fratris nostri inobedientes, districta in eos ultione modis omnibus vindicabis.

EPISTOLA LXIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM

Ad deponendum Lucillum episcopum quatuor episcopos adhibeat. Sacerdotes vel diaconos criminis conscios, gradu suo dejiciat, laicos sacra privet communione, Melitenses ad episcopi electionem hortetur.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Quæ adversus (a) Lucillum Melitæ civitatis episcopum querela commota sit, ex epistolarumstrarum et (b) gestorum quæ ad nos direxistis pagina declaratum est. Et ideo quia tantum facinoris ullio nulla debet dilatione differri, fraternitas vestra tres vel quatuor de fratribus ac consacerdotibus sibi nostris adhibeat, ut ipsis quoque presentibus prædicta ac satisfacta veritate prædictum Lucillum de episcopatus ordine,

Epist. LXII. Al. 47. lib. x. ind. 5]. — (a) Tonsuratores dici potuerunt qui erant præpositi colonis seu possessoribus prædiorum Ecclesie Romanæ, qui erant tonsurati in signum subjectionis, more Romanorum. ALTESERRA.

(b) Hoc est, codicillos quibus defensoris officium contenebatur. Intra ut utrum digni sint epistola judicemus.

Epist. LXIII. — (a) De Lucille episcopo et de

A quem hujusmodi sceleris contagio maculavit, studeat sine ambiguitate deponere. Quia vero presbyteri quidam vel diaconi proditæ iniquitatis fuisse conscii ac participes memorantur, sanctitas vestra subtili indagatione discutiat. Et si ita repererit, ab honoris sui et ipsos similiter gradu dejiciat, et in monasteriis ubi digne valeant penitentiam agere deputet. Sed quia per hos 980 multi in hujuslabem peccati perhibentur esse collapsi, cunctos qui rei esse claruerint, Dominici corporis ac sanguinis participatione privare vos convenit, atque eos vestris epistolis districtius admonere utilitatis et orationibus operam dent, et peccati quam contraxerunt maculam flendo tergant. Quibus quando sit secundum modum penitentiae reddenda communio, judicio vestro committimus. Hoc tamen sollicite vos providere necesse est, ut iis qui mortis urgentur periculo, viaticum non negetur. Curæ præterea sit vobis clerum et populum Melitæ civitatis hortari, ut quia sine proprio Pastore esse non poterunt, ordinandum sibi eligant Deo propitio sacerdotem. Causam vero presbyterorum ac diaconorum, qui in lapsu accusati sunt, sollicite omnino rimamini. Et si rei oriminis esse patuerint, severam in eis ultionem et canonicam exhibete, ut quanto illorum iniquitas Deum potuit ad iracundiam provocare, tanto eum vos placare emendatione districtissima valeatis.

EPISTOLA LXIV.

AD VITALEM SARDINIÆ DEFENSOREM.

C *Sic tueatur clericos, ut neque episcopi reverentia, neque illorum disciplina solvatur. Ne Ecclesie rura a cultoribus deserant, aut monasteria, quæ solis subsunt episcopis, ab aliis perturbantur sint.*

Gregorius Vitali defensori Sardinie,

Indicatum nobis est quod quidam Caralitane Ecclesie clerici, disciplinam sui refugientis episcopi, contra eum solatium tue defensionis exquirant, atque per hoc illi, quod dici grave est contumaces existant. Quam rem, si ita est, omnino dare suscepimus. Dicitur etiam quod sue actus deserentes Ecclesie, aliarumque se obsequiis ac laboribus occupantes, ubi nomen dederunt militie inveniuntur extranei. (a) Experientia itaque tua nihil deinceps tale aliquid facere presumat; sed si cujusquam clerici, ut assolet, culpæ casus emerit, in qua te sibi petere debeat adiutorem, ad eundem episcopum reverenter accede; et sicut causæ meritum cognoveris, apud eum non defensor culpæ, sed potius intercessor accede, ut hac provisione et poscenti feras auxilium, et jura præpositi non turbentur. Si qui vero sunt qui justa poposcerint, eis per te auxilium sedis apostolice

Melita insula vide quæ dicta sunt ad epist. 44, lib. II, indict. 10.

(b) Intelligit inquisitionem de Lucilli crimine ex juris formulis faciam et scripto consignatam; dici-mus vulgo, les informations.

Epist. LXIV [Al. 66]. — (a) Recent., dissentientibus M. se. Norm., Vatic., utroque Rhem., Colb., Reg., Corb., etc., experientie ergo tue denuntiamus, ut nihil.

est negandum. Sed tamen (b) ita servanda est, ut magis accedere debeat quam defensor. Ne ergo tale ad nos deinceps de subjectorum vestrorum contemptu quidquam perveniat, præcavete.

est, sed quæ veniam mereatur, intercessor apud vos magis accedere debeat quam defensor. Ne ergo tale ad nos deinceps de subjectorum vestrorum contemptu quidquam perveniat, præcavete.

Cognovimus etiam quod monasterio sancti Juliani quædam vidua suam substantiam (b) dereliquit; et a clerico vestro, qui ejusdem defunctæ mulieris actus, dum adhuc viveret, gubernabat, ipsa sit direpta substantia, nuncque callidum ad ~~SSS~~ reddendum existere. Hortamur ergo ut eum, si, ut dicitur, ita verum esse patuerit, districta faciatis executione constringi, quatenus res monasterio derelictas restituere sine imminutione festinet, (c) et quod audere servata fidei suæ puritate non debuit, vel cum pudoris sui damno reddere compellatur. Quam vero verendum sit ut fraternitatem vestram nos admonere videamur, quatenus clericum eum sub disciplinæ vigore restringat, credo quod eadem fraternitas vestra tacita etiam ipsa considerat.

EPISTOLA LXV.

JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

viduos in officio clericos contumaces. Relictam viduæ substantiam a clerico restituendam. Viduos tum dehortationibus, tum corporalibus idolorum cultores, aruspices, atque sortilegos. Ecclesiæ, non laicis, sed probatis clericis committas.

Januario (a) episcopo Sardinie.

ad nos quod quidam de vestris clericis, relationis inflati, quod dici grave est, fraternitatis jussionibus obedire postponant, atque, cum se magis obsequiis ac laboribus occupant, deserant, ubi sunt necessarii, actus Ecclesiæ qua re nimium admiramur cur in eis ecclesiæ non teneatis regulam disciplinæ, nec eos vagantes in devitiis ad normam suscepti officii moderaminis freno, restringatis. Dicitur quod aliqui ex eisdem contumacibus clericis, ad iudicium contra vos valeant, ad Vitæ defensoris patrocinia convolare. Unde ad eum scripta direximus, ne quemquam clericorum vestrorum contra vos irrationabiliter denuo audeat defendere si culpæ casus emergerit, et gravis non

est, sed quæ veniam mereatur, intercessor apud vos magis accedere debeat quam defensor. Ne ergo tale ad nos deinceps de subjectorum vestrorum contemptu quidquam perveniat, præcavete.

Cognovimus etiam quod monasterio sancti Juliani quædam vidua suam substantiam (b) dereliquit; et a clerico vestro, qui ejusdem defunctæ mulieris actus, dum adhuc viveret, gubernabat, ipsa sit direpta substantia, nuncque callidum ad ~~SSS~~ reddendum existere. Hortamur ergo ut eum, si, ut dicitur, ita verum esse patuerit, districta faciatis executione constringi, quatenus res monasterio derelictas restituere sine imminutione festinet, (c) et quod audere servata fidei suæ puritate non debuit, vel cum pudoris sui damno reddere compellatur. Quam vero verendum sit ut fraternitatem vestram nos admonere videamur, quatenus clericum eum sub disciplinæ vigore restringat, credo quod eadem fraternitas vestra tacita etiam ipsa considerat.

Contra idolorum quoque cultores vel aruspices atque sortilegos (Grat. 26, q. 5, c. 10), fraternitatem vestram vehementius pastoralis hortamur invigilare custodia, atque publice in populo contra hujus rei viros sermonem facere, eosque a tanti labe sacrilegii (d) et divini intentatione iudicii, et presentis vitæ periculo, adhortatione suasoria revocare. Quos tamen si emendate se a talibus atque corrigere nolle repereris, ferventi comprehendere zelo te volumus, et siquidem servi sunt, verberibus cruciatibusque quibus ad emendationem pervenire valeant, castigare. Si vero sunt liberi, inclusione digna districtaque sunt in penitentiam dirigendi; ut qui salubria et a mortis periculo revocantia audire verba contemnunt, cruciatus saltem eos corporis ad desideratam mentis valeat reducere sanitatem.

Indicatum etiam nobis est (Grat. dist. 89, c. 5) quod laicis quibusdam curam vestri patrimonii committentes, postmodum in rusticorum vestrorum deprædationibus, atque per hoc (e) exfugationibus fuerint deprehensi, et reddere res quas indecenter tinent habitas, quasi suæ ditioni, quippe vestræ non suppositi curationi, postponant, vobisque despiciant actuum suorum reddere rationem. Quod si ita est, districte a vobis discuti convenit, atque inter eos Ecclesiæque vestræ rusticos causam examinari subtilius. Et quidquid in eis fuerit fraudis inventum, cum pœna legibus statuta reddere compellantur. De cætero vero cavendum à fraternitate vestra est, ne secularibus viris, atque non sub regula vestra degentibus, res ecclesiasticæ committantur, sed probatis de vestro officio clericis. In quibus si quid reperiri

a laudati Mss., ubi Excusi, præeunte San-Mss., ita servandum est, ut unusc... reverentia clericorum.

ulgati manifesto errore, jura propria, Emen-ex sex Vaticanis, etc.

l., omnino non grate.

l. LXV [Al. 67]. — (a) In Excusis, episcopo mo.

lud., derelinquens, a clerico, etc., ubi vitiosa est

constructio verborum. Id autem emendavimus ex Mss. præsertim Norm.

(c) Recentiores, quod adire, reluctantibus veteribus exemplaribus.

(d) In plurimis Cod., tum excusis tum scriptis, intentione. Sic legerat Gratianus loco assignato.

(e) Sic Norman., Rhem., Vatic. B et alii; ubi nonnulli Codices habent *exfatigationibus*, quod etiam legitur apud Gratianum.

potuerit pravitate, ut in subditis, emendare quod illicite gestum fuerit valeatis, (f) quos apud vos habitus sui magis officium conveniat, quam excuset. (Cf. *Jaan. Diac. l. II, c. 89.*)

EPISTOLA LXVI.

AD ANATOLIUM DIACONUM.

Ex Istrizæ schismate ad Ecclesiæ unitatem reversis faveat.

Gregorius Anatalio diacono Constantinopolitano. Latores presentium, qui (a) de Istricorum schismate ad unitatem Ecclesiæ Deo miserante reversi sunt, multa de pravitate episcoporum 983 qui in illis partibus sunt conqueruntur. Et quia ea prore Constantinopolim festinantes tua sibi petunt adesse debere solatia, dilectionem tuam his hortamur affectibus, ut eis salva ratione solatiari debeat atque concurrere; quatenus te opitulante et minus illic fatigari, et quod justum est facilius valeant adipisci.

EPISTOLA LXVII.

AD CONSTANTIUM MEDIOLANENSEM EPISCOPUM.

Ut cum Mariniano Ravennate de Maximi Salonitani causa judicet.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Maximus Salonitanæ Ecclesiæ prævaricator, postquam (a) per potestates majores sæculi obtinere nihil valuit, ad minores sese contulit; nobisque tam nimietate precum quam attestazione honorum operum prævalere contendit. Ex qua re inhumanum credidi, si is qui se multum timere me dicit, in aliquo me temperatiorem minime invenire potuisset. Et ideo decrevi ut reverendissimus frater et coepiscopus noster Marinianus ejus causam debeat in Ravennati urbe cognoscere. Si autem persona ejus suspecta forsitan habetur, volumus ut vestra quoque fraternitas, si ei laboriosum non est, ad eandem civitatem fatigare se debeat, et cum prædicto fratre in eodem judicio pariter sedere. Quidquid autem vestræ utrumque sanctitati placuerit, scitote mihi modis omnibus placiturum; et vestrum ego judicium meum deputo; et quæ utrique vos relaxanda esse censetis, me relaxare certum tenete; hoc tamen sollicite pensantes, ne aut cum peccato remissi, aut cum injuria sanctæ Ecclesiæ esse videamur austeri. Hujus autem causæ executionem Castorio chartulario injunximus, ut ipse nobis debeat cuncta quæ acta fuerint, subtiliter renuntiare. (Cf. *Joan. Diac. l. IV, c. 12*)

EPISTOLA LXVIII.

AD EUSEBIUM THESSALONICENSEM, ETC.

Neque Constantinopolitano episcopo œcumenici titulum sibi arroganti, ullo modo consentiant: neque in Synodo, si de rebus aliis agatur, statuta vetera sinant convelli.

Gregorius Eusebio Thessalonicensi, Urbico Dir-

(f) Apud Gratianum, quo videlicet apud vos habitus sui officium magis convenienter administrant, quam accusent, hic convenit, quod habent Mss. non commendat. ut Excursi, significat in jus vocare, accusare.

Epist. LXVI [Al. 68]. — (a) De eo dictum supra epist. 2, lib. IV. GUSSANV.

Epist. LXVII [Al. 69]. — (a) Per potestates majores intelligit ipsum imperatorem, optimates, maxime vero Marcellinum Dalmatiæ proconsulem, ad quem

A rachino, Andreæ Nicopolitano, Joanni Corinthio, Joanni primæ Justinianæ, Joanni Cretensi, Joanni Larisseo et Scodritano, (a) aliisque compluribus episcopis.

Suscepti regiminis cura constringimur, officii nostri sollicitudinem vigilanter extendere, et fratrum nostrorum animos sermone admonitionis instruere; ut nec ignorantes præsumptio prava decipere, nec scientes dissimulatio quædam valeat excusare. Cognoscat siquidem fraternitas, vestra Joannem quondam Constantinopolitanæ 984 civitatis Antisitem contra Deum, contra pacem Ecclesiæ, in omnium despectu et injuria sacerdotum, modestiæ ac mensuræ suæ terminos excessisse, et illicite in synodo superbum ac pestiferum œcumenici, hoc est universalis sibi vocabulum usurpasse. Quod beatæ recordationis Pelagius decessor noster agnoscens, omnia gesta ejusdem synodi, præter illa quæ illic de causa venerandæ memoriæ (b) Gregorii episcopi Antiocheni sunt habita, valida omnino districtione cassavit, districtissima illum increpatione corripiens, ut se a novo et temerario superstitionis nomine cohiberet; adeo ut suum illi diaconum, nisi tantum nefas emendaret, (c) procedere prohiberet. Cujus non rectitudinis zelo per omnia inhærentes, statuta ipsius sine refragatione Deo protegente servamus, quia dignum est ut rectam decessoris sui viam gressibus inoffensis incedat, quem de eodem loco ad reddendam rationem æterni judicis tribunal exspectat. In qua re ne quid omittere quod ad pacem Ecclesiæ pertinet videremur, nostris eumdem sanctissimum Joannem (d) scriptis semel iterumque convenimus, ut amoto superbiæ nomine cordis sui elationem ad humilitatem, quam magister et Dominus noster docuit, inclinaret. Quem quoniam neglexisse comperimus, hæc eadem et beatissimum fratrem et consacerdotem nostrum (e) Cyriacum successorem ipsius concordiæ studio non destitimus admonere. Sed quia hoc jam, ut videmus, mundi hujus termino propinquante, in præcursione sua apparuit humani generis inimicus, ut ipsos qui ei contradicere bene atque humiliter vivendo debuerunt, per hoc superbiæ vocabulum præcursores habeat sacerdotes, hortor atque susdeo ut nullus vestrum hoc nomen aliquando recipiat, nullus id consentiat, nullus scribat, nullus ubi fuerit scriptum admittat, vel subscriptionem suam adjiciat; sed sicut omnipotentis Dei ministros decet, integrum se ab hujusmodi venenata infectione custodiat, et callido insidiatori in se locum non præbeat, quoniam hoc in totius Ecclesiæ injuriam ac discissionem, et sicut diximus, in omnium vestrum despectum fit.

exstat epist. 5 libri hujus. Per minores designat forte Julianum Scribonem ad quem epistola 41, supra, ex qua constat Julianum apud sanctissimum pontificem pro Maximo deprecatorem se præbuisse.

Epist. LXVIII [Al. 70]. — (a) Hæc verba minime leguntur in Vatic. Codd. Reg. et in plur. aliis Mss.

(b) De eo dictum ad epist. 25 lib. I.

(c) Hoc est, sacra facienti adesse. De verbi hujus significatione jam sæpius diximus. Consule notam 471 in Librum Sacrament.

EPISTOLA LXX.

AD PASSIVUM FIRMANUM EPISCOPUM.

Oratorium sancti Savini consecrat.

Gregorius Passivo episcopo Firmano.

Valerianus, notarius Ecclesie fraternitatis tue, petitoria nobis insinuatione suggestit, quod habetur in subditis, in fundo Visiano juris sui juxta muros civitatis Firmanae oratorium se pro sua devotione fundasse, quod in honore beati martyris Savini desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in tua parochia memorata constructio jure consistit, et nullum corpus ibidem constat (a) humatum, percepta primitus donatione legitima, id est in reditu solidos tres liberos a tributis fiscalibus, gestisque municipalibus alligata, predictum oratorium absque missis publicis solemniter consecrabis; ita ut in eodem loco nectemporibus futuris baptisterium construatur, nec presbyterum constituas cardinalem. Et si (b) missas ibi fieri forte maluerit, a dilectione tua presbyterum noverit postulandum, quatenus nihil tale a quolibet alio sacerdote ullatenus presumatur. (c) Sanctuaria vero suscepta sui cum reverentia collocabis.

EPISTOLA LXXI.

AD CHRYSANTHUM EPISCOPUM SPOLETANUM.

Sanctuarium sancti Savini Valeriano notario Firmano concedat.

Gregorius Chrysantho episcopo Spoletano.

Valerianus notarius ecclesie Firmanae sanctuarium beati martyris Savini oblata petitione sibi postulat debere concedi, quatenus in ejus nomine **987** oratorium propriis constructum sumptibus possit solemniter consecrari. Et ideo, frater charissime, prelati desideriis ex nostro te mandato convenit obedire, ut devotionis sue in consecratione quam postulat, petiatur effectus.

EPISTOLA LXXII.

AD CONSTANTINUM NARNIENSEM EPISCOPUM.

Ecclesie Interamne jam Visitationi administrationem integram committit.

Gregorius (a) Constantino episcopo Narniensi.

Fraternitati vestre Ecclesie (b) Teramnane visitationis operam nos olim mandasse recolimus. Sed

Epist. LXX [Al. 72]. — (a) De hac conditione saepe apud Gregorium occurrente, lege Theodulfum, in Capitularibus, c. 9.

(b) In quinque Vatic., missa sibi fieri.

(c) Id est, reliquias. Vide supra Ep. 15.

Epist. LXXI Al. 73.

Epist. LXXII [Al. 74]. — (a) Ita in Anglic., Norm. et Corb. in Vatic., Constantio vel Constantino. Prius legebantur, episcopo Panormitano, quod correxit Gussanvillæus ad sexdecim mss. Cod. ces. Eundem errorem jamprehenderat Rochus Pirrus in notitia Siciliae, tom. I, et Binius in Editione epistolae sancti Gregorii inter concilia. De Nania dictum in epist. 2 lib. II, indict. 10.

(b) In Vatic. A legitur, Terracinensis, quem secuti sunt plerique Editores. In cæteris autem tum Vaticanis, tum Norm., etc. Teramnane, quam lectionem propugnat Holstenius, annotat, in Italiam antiq., pag. 95. Teramnane dicitur pro Interamnane. Est autem Interamna, vulgo Terni, aut Terani, urbs Um-

A quia pervenit ad nos quod, peccatis facientibus, nec clerus illic, nec plebs tanta remanserit, quibus (c) debeat interim episcopus ordinari, utile esse prospexit, quousque eamdem Ecclesiam, vel quidquid ipsius est, quousque illam ut Domino placuerit ordinemus, vestre Deo auctore dispositioni committere. Et ideo sollicitudinem vos convenit adhibere, ut quidquid de possessionibus Ecclesie ipsius in qualibet re accedere potuerit, (d) vobis vel in reparatione ejusdem Ecclesie sive cleri ipsius subventionem proficiat; quatenus et vos remedium pro vestro labore capere, et illi aliquod valeant sustentationis habere solatium. (e) Mobile vero predictae Ecclesie facta subtiliter volumus describi notitia, nobisque transmitti, ut ex hoc quid fieri debeat, auctore Domino, disponamus. Circa actus autem, vel disciplinam cleri vel filiorum Ecclesie ipsius magnam te habere curam necesse est, atque ita insuper pastoralis studio vigilare, ut de animabus eorum non culpabilis sis, sed apud omnipotentem Deum mercedem potius possis acquirere.

EPISTOLA LXXIII.

AD MAURENTIUM MAGISTRUM MILITUM.

Theodosium abbatem commendat, ne gravius in murorum vigiliis affligatur.

Gregorius Maurentio magistro militum,

Filius noster Theodosius, abbas monasterii (a) quod a Liberio quondam patricio in Campanie partibus noscitur esse constructum, a nobis precibus impetravit ut eum cum congregatione sua **988** vestre deberemus glorie commendare. Asserit enim se (b) murorum vigiliis ultra vires suas vehementer affligi. Petimus ergo gloriam vestram, ut, si quidem est possibile, de eodem per vos onere relevetur. Si verum ex toto ut non fiat hoc est omnino difficile, vel ita illi ex nostra commendatione ipsum levigantes pondus sollicitudinis temperetis, ut dum in Dei laudibus liberio vacare voluerit, pro vobis, cujus opere elevationem aliquam habeat factum est, securior valeat Dominum exorare. sed et nostram sibi apud gloriam vestram sentiat epistolam profuisse.

bræ episcopalis ad Narem fluvium inter Spoletum et Narniam. Unde Interamnates populi Ciceroni Plinio.

(c) Vat. c. D, debeat iterum.

(d) Idem Codex, modis omnibus vel in reparandem.... sive cleri ipsius subventionem.

(e) Cimelia supra, epistola 10, nunc 20, libro I. Gallice les meubles, les biens meubles. Gussanv. In Vatic. D et Rheim. legitur mobilia. Retinimus mobile, quod est aliorum Vatic., Corb., etc.

Epist. LXXIII [Al. 75]. — (a) Idem forte monasterium cui olim Servandus sancti Patris Benedicti familiaris præerat; de quo lege lib. II Dialog., c. 35. Liberium illum fuisse præfectum prætorio Galliarum sub Theodorico et Athalarico Gothorum regibus cæset Baronius. In ejusdem laudes excurrit Cassiodorus, lib. XI Variarum Epistol. I.

(b) Non clericis modo, sed et monachis murorum incumbit custodia. Vide c. Conventor., caus. 23, quest. 8, et ejus sententiam conoquo. Gussanv.

EPISTOLA LXXIV.

AD DOMNELLUM EROGATOREM.

arem testatur benevolentiam. Excusat quo d-istorio ad ipsum veniente, non scripserit.

zorius Domnelo (a) Erogatori.

ostra mente vestra magnitudo quantæ sit dul-
s, ex vestra, ut suspicor, mente pensatis, quia,
scriptum est, amat anima amantem se. In eo
uod me diligitis, vos quoque a me diligi scit-
e. Sed prius illuc Castorio chartulario nostro ve-
vobis minime scripsi, non torporis fuisse cre-
ed et ægritudinis et occupationis. Nam nos et
ates vos videre cupimus, et absentibus collo-
ltem per epistolam desideramus. Unde et
us ut vos beatus Petrus, apostolorum princeps,
limina feliciter perducatur, quatenus in omni-
is Dei gratia perfrui præsentia vestra me-
r. (b) Mense Julio, indict. 2.

EPISTOLA LXXV.

FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Misenatis Ecclesie visitationem injungit.

zorius Fortunato episcopo Neapolitano.

noscentes (a) Misenatem Ecclesiam sacerdotis
ine destitutam, visitationis ejusdem Ecclesie
itati tuæ operam solemniter delegamus. Quam
convenit exhibere, ut nihil de provectione
clericorum, reditu, ornatu, ministeriisque,
idquid (b) aliud est in patrimonio ejusdem,
quam præsumatur Ecclesie. Et ideo charitas
prædictam Ecclesiam **SS** ire properabit, et
is adhortationibus clericum plebemque ejusdem
is admonere festinet, ut, remoto contentione
uno eodemque consensu talem sibi præficien-
xpeterent sacerdotem, qui et tanto ministerio
valeat reperiri, et a venerandis canonibus
onus respiciatur. Qui dum fuerit postulatus, et
solemnitate decreti omnium subscriptionibus
ti, et dilectionis tuæ testimonio litterarum, ad
randus occurrat. Commoneat etiam fratrem
tuam ut nullum de altera eligi permittas
ia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis, in
sitationis impendis officium, nullus ad episcop-
dignus, quod evenire non credimus, potuerit
ri: provisurus ante omnia, ne huc (c) cujuslibet
sationis vel meriti laicæ personæ aspirare
mant, et tu periculum ordinis tui, quod absit.
is.

r. LXXIV [Al. 78]. — (a) Is cui committitur ero-
Vide Codic. lib. XII, tit. 38, legem præsertim
latium publicum erogator manu sua sine ullo
fraude militibus enumeret, etc. Qualem apud
trésorier de l'extraordinaire des guerres, Eroga-
itoris annonæ. GUBSANV.
æc supplevimus freti auctoritate Vaticanorum
L, et duorum Colbert.

r. LXXV [Al. 25]. — (a) Misenum urbs olim
palis Campaniæ, cujus Roma metropolis. In
is Mss. et Editis legitur *Messenat.*, et in Ep-
essonæ, pro *Miseni*; neque tamen hic agitur
sanensi Ecclesia; ea enim de qua hoc loco
ur vacabat, episcopo demortuo, Donus vero
sensis episcopus non ante indict. 4 obiit. Vide

A

EPISTOLA LXXVI.

AD MISENATES.

*Fortunato Visitatori obediant, atque idoneum sibi eli-
gant episcopum.*

Gregorius clero, ordini et plebi consistentibus
Miseni.

Cognoscentes Ecclesiarum vestram sacerdotis regimi-
ne destitutam, curæ nostræ fuit visitationem ejusdem
Ecclesie fratri et coepiscopo nostro Fortunato so-
lemniter delegare. Cui dedimus in mandatis ut nihil
de provectionibus clericorum, reditu, ornatu mini-
steriisque a quoquam usurpari patiatur. Cujus vos
assiduis adhortationibus convenit obedire et, remoto
strepitu, uno eodemque consensu talem vobis præ-
ficiendum (a) expetere sacerdotem, qui et a veneran-
dis canonibus nulla discrepet ratione, et tanto mini-
sterio dignus valeat reperiri. Qui dum fuerit postu-
latus, cum solemnitate decreti omnium subscriptioni-
bus roborati, et Visitatoris pagina prosequente,
ad nos veniat ordinandus: provisuri ante omnia ne
cujuslibet vitæ vel meriti laicam personam præsu-
matis eligere. Et non solum ille ad episcopatus api-
cem nulla ratione provebatur, verum etiam vos nul-
lis intercessionibus veniam promereri posse cogno-
scite; sed omnes quos ex vobis de laica persona as-
pirasse constiterit, ab officio et a communione alie-
nos faciendos procul dubio noveritis.

EPISTOLA LXXVII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

*Importuni, Attellanæ civitatis episcopi, testamentum
discutiat. Tum Attellæ, tum Cumis aptum episco-
pum quantocius eligi procurat.*

Gregorius Anthemio (a) Campaniæ subdiacono.

Quorundam ad nos relatione pervenit quod impor-
tanus, Attellanæ civitatis episcopus, dum de hac
luce migraret, condito testamento **SSS** (b) in octo
unciis totius substantiæ suæ nunc suam hæredem
instituerit, et Ecclesiam suam in residuis quatuor.
Hortamur ergo experientiam tuam ut sollicita in-
quisitione discutias; et quidquid Ecclesie ipsius esse
paterit, aequalibet persona detineri nullatenus pa-
tiaris, nisi hoc solum quod eum ante episcopatus or-
dinem proprium habuisse constiterit. Quidquid vero
vel ante Ecclesie ipsius esse cognoveris, vel in epi-
scopatus ordine prædictum episcopum acquisisse,
in ejusdem Ecclesie conservetur dominio, ne quis-
quam exinde aliquid usurpare qualibet occasione

epist. 46, indict. 4.

(b) In quatuor Vatic., *quidquid illud est.*

(c) Vatic. F, *ne ad cujuslibet conversationis meri-
tum laicæ.*

EPIST. LXXVI [Al. 26]. — (a) Quinque Vatic.,
expetite sacerdotem.

EPIST. LXXVII [Al. 35]. — (a) Abest Campaniæ a
Norm. Est in Colb. vet. et aliis non paucis.

(b) Qui ad integram hæreditatem advocabantur,
hæredes ex assse dicebantur; qui e tribus partibus
duas consequebantur, hæredes erant *in octo unciis*;
qui unam tantum partem e tribus, *in quatuor un-
ciis*. Nimirum: ss in duodecim unciis dividebatur.
Semis significat dimidiam assis partem.

præsumat. Clerum vero plebemque ejusdem Ecclesiæ A cum omni te volumus instantia commone- re, quatenus præficiendum sibi sine dilatione aliqua eligant sacerdotem qui clerum plebemque vel res Ecclesiæ ipsius cauta regularique valeat observatione dispo- nere. Pariter etiam clerum plebemque ipsius Ecce- siæ vel aliarum quæ ei unitæ sunt instantius com- moneto, quatenus et ipsi, omni mora dilationeque postposita, aptum sibi eligere debeant sacerdotem, ne diu, et tali præsertim tempore, pastoris proprii sint regimine (c) destituti.

EPISTOLA LXXVIII.

AD EULOGIUM PATRIARCHAM ALEXANDRINUM.

Commendati ab ipso hominis finitæ citius negotia. Queritur quod de Constantinopolitani episcopi arro- gantia nihil rescribat. Ligna cur non miserit lon- giora. B

Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandrino.

Scripta dulcissimæ vestræ sanctitatis latore præ- sentium deferente suscepti, quæ mihi de ejus causa citius terminanda locuta sunt. Sed mox ut venit, qualiter possessio quam quærebat (a) ab Ecclesia nostra tenebatur agnovit, sibi que ipsi citius ratio- nem reddidit. Ea autem quæ cum aliis habuit sine strepitu decidit.

De causa vero de qua mihi omnino scribendum fuerat, nihil vestra sanctitas scripsit, in qua me et tardum esse judicavit; quæ ne fortasse in scandalo divisionis erumperet, ejusdem divisionis nolui au- ctor existere. Elegi enim ut ea (b) quæ secutura sunt, per alios exirent. Sed subsequenti tempore Deo auctore probabitur, quia in causa (c) in qua Deo placere cupio homines non formido. (d) De qua vobis jam etiam in Constantinopolitanam urbem venientibus scribere curavi.

Ligna vero, sicut beatitudo vestra scripserat, ma- jora paraveram; sed ita parva navis huc transmissa est, ut, nisi rescissa essent, ferre non posset. Quæ rescindi nolui, sed vestro judicio quid de his fieri debeat (e) reservavi. Si autem non sunt necessaria vobis, hinc ea in aliis sibus aptabimus. Peto autem ut pro meenixius vestra sanctitas orare debeat, quia et podagræ doloribus, et (f) Barbarorum gladiis, et curarum afflictionibus incessanter premor. Sed si mihi orationis vestræ opem impenditis, credo quod me contra adversa omnia fortiter juvetis. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 67.) D

(c) In Vulgatis *destitutæ*. Contradiciunt quinque Vatic., Norm., omnes Colb., Teller., etc. In utro- que Teller. subjicitur *Mense Julio, indict. 2.*

Epist. LXXVII [Al. 69.]. — (a) Vatic. D, E, F, ab *Ecclesia vestra*; suffragatur Rhemens.

(b) In nonnullis Vatic. et Rhem., quæ *obscura sunt*. In Colbert., quæ *secura*, forte compendiose pro *secutura*.

(c) In Vatic. B, E, F, in qua *Deo placere conspicio, homines*.

(d) Vide epist. 43, olim 36, indict. 13; et sup., epist. 70, nunc 68, quam etiam ad Eulogium missam

991 EPISTOLA LXXIX.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Ipsi et Castorio de Maximo commendat judicium, cu- jus motum præscribit.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Quæ de causa Maximi sint agenda, (a) ex epistolis quas ad vos ante transmisimus agnovistis. Sed quia qualis hac de re fraternitatis vestræ voluntas sit, ac magis petitio, præsentium latore Castorio chartulario nostro renuntiante cognovimus; ideoque si idem Maximus coram vobis et prædicto chartulario nostro de simoniaca hæresi, præstito se sacramento, purga- verit, (b) atque de aliis ante corpus sancti Apollinaris, sicut scripsimus, tantum modo requisitus, liberum se esse responderit; causam ipsius fraternitatis vestræ, de eo quod excommunicatus missarum solemniam agere præsumpsit, iudicio committimus, quæ debet pœnitentia talis culpa purgari. Et ideo quidquid vo- bis secundum Deum placet, securi disponite, nec aliquid de nobis dubium habeatis. Nam quidquid a vobis hac de causa fuerit ordinatum, nos et grate suscipimus, et libenter admittimus. Hortamur tamen ut debeatis esse solliciti, et ita quæ fienda prospicitis temperetis, quatenus et illi, si ita videbitur, benigne præstetis, et vigoris ecclesiastici genium, ut oportet, congrua dispensatione servetis. Suprascriptum vero portitorem in præsentem quid vobiscum ei sit agen- dum, instruximus. A quo cuncta subtiliter addicen- tes, sic vos in omnibus exhibete, ut in vestra solli- citudine nostram fuisse præsentiam sentiamus. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 13.) C

EPISTOLA LXXX.

AD CASTORIUM NOTARIUM.

Det Maximo epistolam suam reddidit communionis gratiæ testem; modo purgatus ille ac pœnitens Sa- binianum et alios in charitate suscipiat.

Gregorius Castorio Notario.

Quanto credi tibi a nobis et necessarias vides cau- sas injungi (Grat. 2, q. 5, c. 8), tanto te strenuum debes et sollicitum exhibere. Proinde si Maximus Sa- lonitanus, præstito sacramento, firmaverit se simo- niaca hæresi non teneri, atque de aliis ante corpus sancti Apollinaris tantum modo requisitus, innoxium se esse responderit, et de inobedientia sua pœniten- tiam, sicut deputavimus, egerit, volumus ut ad con- solandum illum epistolam quam ad eum scripsimus ubi ei et gratiam nostram et communionem nos re- didisse signavimus, experientia tua dare debea-

crediderim. Quid in ea synodo Constantinopolitana gestum fuerit non liquet. GUSSANV.

(e) Male in Vulgatis, *reservari*.

(f) Ex superiori epist. 42 videtur pax confecta. Sed paulo post bellum recruduit, ut in Vita sancti Gregorii diximus.

Epist. LXXIX [Al. 80]. — (a) Lege supra epist. 10.

(b) In hom. 32 in Evangelia, num. 6, consuetudinis illius meminit sanctus Doctor: *ad extincta, inquit, eorum (martyrum) corpora viventes ægri veniunt, et sanantur: perjuri veniunt, et a dæmonio vexantur.*

icut in contumacia persistentibus severos nos convenit, sic iterum humiliatis et pœnitentibus locum veniæ non debemus. terea de fratre nostro Sabiniano episcopo Jano, 992 atque Honorato archidiacono Salonitico vel aliis qui se ad sedem apostolicam contulerunt eodem Maximo omnino studiose agendum illos in ea qua decet charitate recipiat, et contra eos nullo modo in corde retineat, sed iam eis gratia et sincera dilectione vivat.

EPISTOLA LXXXI.

AD MAXIMUM SALONITANUM EPISCOPUM.

iti, pœnitenti, ac purgato reddit gratiam et munitionem, atque usum pallii concedit.

orius Maximo episcopo Salonitano. avis culpabilibus ordinationis tuæ primordiis te malum per inobedienciæ culpam addideris, non sedis apostolicæ auctoritatem eo quo deuderamine temperantes, nunquam contra te ad hoc quod causa poscebat exarsimus. Sed sius se (c) ingratitude nostra quam tu tibi exciroduceret, credita nos sollicitudo vehementer, ne quædam illicita quæ de te audierat, egligenter omittere videremur. Quæ si bene res, ipse per te satisfacere differendo firmas. At ubi tandem, salubri consilio usus, iugentia humiliter submisisti, et tua dilectio, amiam agens, digna se, ut deputavimus, satis purgavit, redditam tibi gratiam fraternæ tis intellige, atque in nostro te receptum io gratulare, quia sicut perseverantibus in istrictis, ita respicientibus nos benignos esse ad veniam. Postquam ergo fraternitas tua icæ sedis communionem se reparasse cognos) personam ad nos transmittat, quæ pallium erendum ex more percipiat. Nam quem admollicita perpetrari non patimur, sic quæ sunt tudinis non negamus (*Grat. dist. 12, c. 9*). item et ad hæc concedenda (e) dispensatio nostri vocaverit, multum tamen a nobis petitiio imi atque excellentissimi filii nostri Domnii exarchi ut temperantius erga te ageremus Cujus charissimam voluntatem nec pertuliee potuimus contristare. (*Cf. Joan. Diac. l. 5.*)

EPISTOLA LXXXII.

CATHOLICUM DIACONUM CONSTANTINOPOLITANUM.

ino de Romana Ecclesia bene merito faveat, atque ipsum apud imperatorem excuset.

orius Anatolio diacono Constantinopolitano.

r. LXXXI [*Al. 82*]. — (a) Rhem. et tres Vat., *alium, per inobedientium culpam addideris. excusi, invitit mss., usque adhuc.* e hac vos supra, epist. 3, nunc 5, hic signi- all., *Disgrâce que vous aviez encourue auprès de arie hanc vocem usurpat pro libitu.* Gussanv. is verbis evidenter probatur epistolam cardi- Romanorum ad Agnetem imperatricem, quæ pistolas sancti Petri Damiani, lib. vii, quarta, fundamento male materiato et ruinoso ni- Gussanv.

Bonis devotisque filiis ita nos opere dignum est respondere, ut quia debitum reddimus, 993 id quod ultro nos convenit impendere duplicemus. Quia igitur lator præsentium filius noster magnificus (a) Marcellinus sic in causa se frateris et coepiscopi Maximi atque Istricorum exhibuit, et in Ecclesiæ nostræ utilitates festinat impendere, ut sinceritatis suæ affectum non solum verbis, sed etiam opere magis magisque valeat demonstrare, idcirco dilectionem tuam his hortamur affatibus, ut ei in urbe regia venienti toto studio, totaque intentione concurras, atque eum ita in omnibus tuis studeas solatiis adjuvare, ut omnipotentis Dei ac tuis fultus auxiliis, minus illic debeat laborare. Quem etiam ita sicut revera nostrum proprium attendere, atque ei affectum (d) tuæ charitatis in omnibus studebis impendere; quatenus et de præteritis sibi vicem redditam recognoscat, et magnam de futuro devotionis suæ, quam se ecclesiasticis exhibere utilitatibus pollicetur, spem possit retributionis assumere. Quoniam vero, quantum didicimus, prædictum magnificum filium nostrum (c) serenissimus domnus imperator ad sua sub festinatione jusserat vestigia properare, quæ sita opportunitate, inferre te convenit quia non inobedienciæ culpa, sed fratris et coepiscopi nostri Maximi eum causa retinuit. Quæ etsi tarde, finem tamen eo studente percepit. Hoc autem dilectionem tuam voluimus sollicite attendere, ne se in quacunque causa ubi gravamen est pauperum, misceri consentiat; (d) ne forte, potentia personarum aliquatenus pressus, cogatur agere quod animæ illius non possit expedire. Cuncta ergo eum Dei timore tractantes, æternam maxime mercedem perpendite.

EPISTOLA LXXXIII.

AD FANTINUM DEFENSOREM PANORMITANUM.

Januariam ab Anastasii et Bonifacii molestiis tueatur.

Gregorius Fantino defensori Panormitano.

Januaria præsentium latris maximam se molestiam ab ingenuo Anastasio atque Bonifacio contra iustitiam pati commemorat, adeo ut possessione quam per plurimos annos asseritur possedisse (a) eam, sicut ipsa ait, nitantur expellere. Et quia contra eos se ecclesiastica debere petiit tuitione defendi, experientia tua prædictos viros ad se evocet, eosque admoneat ut illa mali facere nihil præsumant. Sed si quid sibi contra suprascriptam mulierem credunt juste posse competere, iudices cum ea eligant, et quæ inter eos fuerint definita, tuo pro quiete partium solatio compleantur. Si vero eos differre (b) cognoveris, antefatæ mulieri, salva æquitate, tuitionem impendas, et eam

(e) Administratio pontificalis, officium sedis apostolicæ. Gussanv.

Epist. LXXXII [*Al. 83*]. — (a) Is erat Dalmatis proconsul. Vide epist. 5, supra.

(b) Vatic. A, in quo fere solo reperitur hæc epistola (deest enim in Norm., Anglic., Vaticanis aliis, Rhem., Colb.) habet *effectum meæ charitatis*. Remig. et San Victor., *affectum meæ charitatis*.

(c) Remig., *serenissimus filius imperator*.

(d) Idem Codex, *ne fortasse si potentia personarum aliquatenus possint, cogatur*.

contra rationis ordinem nullo modo gravari per- A mittas.

994 EPISTOLA LXXXIV.

AD BENENATUM TUNDARITANUM EPISCOPUM.

Ut oratorium in honorem sanctorum Secerini et Julianæ consecret.

Gregorius Benenato episcopo (a) Tundaritano.

Januaria, religiosa femina, petitoria nobis insinuatione suggestit, quod habetur in subditis, in massa Furiana juris sui oratorium se pro sua devotione fundasse, quod in honorem sanctorum Severini confessoris et Julianæ martyris desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in tuæ parochiæ memorata constructio jure consistit, et nullum corpus ibidem constat humatum, percepta primitus donatione legitima, id est in reditu (b) præstantes liberos a tributis fiscalibus solidos decem, (c) gestisque municipalibus alligata, prædictum oratorium absque missis publicis solemniter consecrabis; ita ut in eodem loco nec futuris temporibus baptisterium construatur, nec presbyterum constituas cardinalem. Sed si (d) missas ibi fieri suprascripta conditrix forte voluerit, a dilectione tua presbyterum noverit postulandum, quatenus nihil tale a quolibet alio sacerdote ullatenus præsumatur. Sanctuaria vero suscepta sibi cum reverentia collocabis.

EPISTOLA LXXXV.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM.

Januariæ reliquias sanctorum Severini et Julianæ dare jubet.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Januaria, religiosa femina, sanctorum beatorum Severini confessoris et (a) Julianæ martyris oblata petitione sibi postulat debere concedi, quatenus in eorum nomine oratorium propriis sumptibus constructum possit solemniter consecrari. Et ideo, frater charissime, præfatæ desiderii ex nostra te præceptione convenit obedire, ut devotionis suæ in consecratione quam postulat potius effectu.

EPISTOLA LXXXVI.

AD CONSTANTINUM MEDIOLANENSIS EPISCOPUM.

Reliquias ea lege concedit, ut prius servientium alimonii provideatur quam dedicetur locus.

Gregorius Constantino episcopo Mediolanensi.

Lator præsentium Eventius, diaconus fraternitatis vestræ, (a) nobis inter alia intimavit sibi a vobis juncta ut reliquias beati Pauli apostoli, sed et bea-

Epist. LXXXIII [Al. 84]. — (a) Remig., etiam sicut ipse ait, nuntiantur.

(b) Vulgati, cognoverit... impendat... permittat. Epist. LXXXIV [Al. 85]. — (a) Male in Editis, Fundaritano; deberet tamen legi Tyndaritano. Tyndaris seu Tyndarium olim urbs Siciliæ, nunc excisa. In vet. Colb. et Reg., legitur Venato episcopo Tundari.

(b) Norm., præstantibus liberis, etc.; concinit Corb.

(c) In Corb., Norm. et duobus Vatic., gestisque municipalibus allegata. In Corb. tamen, pro municipalibus, legitur, municipalibus.

(a) In Norm., Colbert., Corb., etc., missas sibi.

Epist. LXXXVI [Al. 86]. — (a) In Vatic. F. Juliani martyris. Cæterum hæc epistola vix discrepat a 71, supra, et 31, indict. 4.

Epist. LXXXV [Al. 87]. — (a) Excusi, nobis talia intimavit. Præstulimus lectionem Vatic. B, D, E, Norm., Corb., Rhem., Colbert. In Corb. tamen,

torum Joannis et Pancratii per eum 995 ad vos dirigere deberemus. Quam petitionem vestram curavimus effectui mancipandum. Fraternitas ergo vestra solito studio perscrutari non differat, quatenus in locis quibus recondendæ sunt, luminaria vel (b) alimonia ibidem servientium ante dedicationem loci ipsius debeant profligari, et tunc in eisdem locis directa sanctuaria sui cum reverentia collocentur, ne loca Deo dicata, si prædicta provisio omissa nuno fuerit, futuris temporibus destituta, quod absit, servientium reperiantur obsequiis.

EPISTOLA LXXXVII.

AD GAUDIOSUM EUGUBINUM EPISCOPUM.

Tadinatis Ecclesiæ visitationem delegat.

Gregorius Gaudioso episcopo (a) Eugubino.

Cognoscentes (b) Ecclesiam Tadinatam diu sacerdotis proprii regimine destitutam, fraternitati tuæ ejusdem Ecclesiæ visitationis operam solemniter delegamus. Quam ita te convenit exhibere, ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu ministerisque, vel quidquid illud est in patrimonio ejusdem, a quoquam præsumatur Ecclesiæ. Et ideo fraternitas tua ad prædictam Ecclesiam ire properabit, et assiduis adhortationibus clerum plebemque ejusdem Ecclesiæ admonere festinet, (c) ut, remoto studio, uno eodemque consensu talem sibi præficiendum expetant sacerdotem qui et tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respuatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et dilectionis tuæ testimonio litteratum ad nos sacrandus occurrat. Commonentes etiam fraternitatem tuam ut nullum de altera eligi permittas Ecclesiam, nisi forte inter clericos ipsius civitatis in qua visitationis impendis officium nullus ad episcopatum dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri: provisurus ante omnia (d) ne ad hoc cujuslibet conversationis seu meriti laicæ personæ aspirare præsumant, et tu periculum ordinationis tuæ, quod absit, incurras.

EPISTOLA LXXXVIII.

AD TADINATES.

Gaudioso episcopo visitatori obediant, atque idoneum sibi eligunt sacerdotem.

Gregorius clero, ordini et plebi Tadinati.

Cognoscentes Ecclesiam vestram diu sacerdotum

pro intimavit, habes nuntiavit.

(b) Ita quinque Vatic., Norm. omnes. Corb., Colb. Rhem. ac vet. Ed. In recentioribus alimonix . . . debeant erogari. Vide not. ad epist. 78 libri 1.

Epist. LXXXVII [Al. 83]. — (a) Eugubium, vulg. Eugubio, urbs olim Umbriæ ad radices montis Apennini, nunc adhuc episcopalis, ducatus Urbinati Romano pontifici immediate subjecta.

(b) Tadinum fuit urbs Umbriæ, cujus sedes episcopalis juncta est Nucerinæ. Ejus vestigia visuntur via Flaminia prope Gualdum, vulgo Gualdo. Hostenius, annotat. in Ital. antiq. Cluverii, sit magis apud Cluverium et Procopium haberi Tadinates, ut ad apud Plinium, lib. III, cap. 14. Tadinates, pro Tadinates. Gussany.

(c) Vatic. A, remoto strepitu.

(d) Quatuor Vatic. et Colbert., ne ad cujuslibet conversationis meritum laicæ, etc.

regimine destitutam, curæ nobis fuit ejusdem Ecclesie visitationem fratri et coepiscopo nostro Gaudio Eugubine Ecclesie solemniter delegare. Cui dedimus in mandatis ut nihil de profectionibus clericorum, reditu, ornatu ministeriisque a quocumque usurpari patiat. Cujus vos assiduis adhortationibus convenit obedire, et, remoto strepitu, uno eodemque consensu talem vobis præficiendum expectare sacerdotem, qui et a venerandis canonibus nulla discrepet ratione, et tanto ministerio dignus valeat reperiri. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et visitatoris pagina prosequente, ad nos veniat ordinandus: provisuri ante omnia (a) ne cujuslibet vitæ vel meriti laicam personam præsumatis eligere. Et non solum ille ad episcopatus apicem nulla ratione provehetur, verum etiam vos nullis intercessionibus veniam promereri posse cognoscite. Sed omnes quos ex vobis de laica persona aspirasse constiterit, ab officio et a communione alienos faciendos procul dubio noveritis.

EPISTOLA LXXXIX.

AD SEVERUM ANCONITANUM EPISCOPUM.

Æsinae civitatis visitationem injungit.

Gregorius Severo episcopo Anconitano.

Postquam (a) civitas Ausina, Deo juvante, recuperata est, atque a republica teneri dignoscitur, magna de Ecclesia ipsa sollicitudo habenda est, maxime quia gloriosus filius noster Bahan magister militum a nobis pro hac re auxilium sperasse dignoscitur; atque ideo ad fraternitatem tuam præsentia curavimus scripta dirigere, ut eidem Ecclesie ex more visitator accedas. Quam ita te convenit exhibere, ut nihil de profectionibus clericorum, etc., ut supra, *epistola 87.*

EPISTOLA XC.

AD ÆSINENSES.

Severo episcopo visitatori obedient, dignumque sibi eligant episcopum.

Gregorius clero, ordini, et plebi Ausinae civitatis.

Cognoscentes Ecclesiam vestram diu pastorali sollicitudine destitutam postquam civitatem vestram recuperatam, et in jure reipublicæ, auxiliante Domino, cognovimus restitutam, curæ nobis fuit Ecclesie

Epist. LXXXVIII [Al. 89]. — (a) Colbert. et duo Vatic. ne ad cujuslibet vitæ meritum.

Epist. LXXXIX [Al. 90]. — (a) Legendum videtur Æsina, vel Auxima Æsis, vulgo Jesi, et Auximum, vulgo Usino, in Piceno, nunc Marchia Anconitana positæ sunt. Ancona æquali fere spatio distant, nempe Auximum duodecim m. ad occasum, Æsis vero quindecim m. ad meridiem. Utraque adhuc episcopalis et Romano pontifici immediate subdita.

*Epist. XC. Al. 91.**Epist. XCI. Al. 92.*

Epist. XCII [Al. 93]. — (a) De confessionibus audiendis altum silentium observo. Scilicet non peccabant peccato ad mortem; venialia aliis expiabant remediis. Nostrum morem omnino diversum non vellico, abest. Veterum quis fuerit rimari, veritatis interest. Mutat pietas suos ritus: tunc sacerdotum missarumque paucitate gaudebat; nunc multitudine gloriatur. Tunc rara quidem, sed vera penitentia, claviumque usus magis publicus; nunc secretus frequens, ne dicam sæpius præceptis, penitentia fructus

vestræ visitationem fratri et coepiscopo nostro Severo Anconitanæ civitatis episcopo solemniter delegare. Cui etiam dedimus in mandatis, etc., ut supra, epistola 88.

997 EPISTOLA XCI.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Barbatianum, si cautus sit in regimine et humilis in suo sensu, abbatem instituat.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Quia servorum Dei pater, quem in Neapolitanam civitatem transmiseram, Deo, sicut ei placuit, disponente defunctus est, visum mihi est latorem præsentium Barbatianum monachum pro eorumdem monachorum gubernatione transmittere. Quem ad præsens præpositum esse decernimus, ut si ejus vitæ fraternitati placuerit, hunc post aliquantum temporis eorum patrem debeas ordinare. Sunt enim bona quæ in eo placent. Sed hoc est in illo vehementius vitium, quia valde sibi esse sapiens videtur. Ex qua radice quam multi rami peccati valeant prodire, patenter agnoscitur. Tua itaque sanctitas circa eum sollicitè invigilet; et si hunc cautum in regimine et humilem in suo sensu fieri cognoverit, tunc eum ad abbatis honorem, Deo auctore, perducatur. Si vero minus in humilitate proficit, ejus ordinationem differat, mihi que renuntiet. (*Vide l. x, ep. 24.*)

EPISTOLA XCII.

AD VICTOREM PANORMITANUM EPISCOPUM.

Præcoritano monasterio presbyterum ex ipsis monachis ordinet.

Gregorius Victori episcopo Panormitano.

Desiderium quod ad religiosum propositum et animarum salutem pertinere monstratur, sine aliqua, Deo auctore, est dilatione complendum. Et ideo quia monachorum congregatio quæ in monasterio Præcoritano consistit (a) pro sacris missarum solemnibus peragendis presbyteri indigere probatur officio, atque de sua sibi congregatione in hoc ordine postulant consecrandum, fraternitatem vestram scriptis præsentibus adhortamur, ut eum quem sibi de congregatione sua unanimis duxerint eligendum, in prædicto monasterio sine mora vel excusatione aliqua presbyterum debeat ordinare, atque eum nec

prævertens; et si quando deest matura discretio; aortivus. Uno verbo non apparet Pachomios, Paulos, Antonios, Chrysostomos, Ambrosios, Augustinos, aliosve sanctioris vitæ viros ad pedes confessoris fuisse assiduos. Hac nostra ætate quo quisque melior, eo frequentius ad penitentia tribunal se reum sistit. Nec hanc, nec illam praxim improbo; non enim una omnes in cælum tendimus via. Gussanv. Ex Gregorii silentio perperam infert Gussanvillæus monachos tunc a confessione abstinuisse, quod non peccarent peccato ad mortem. Certe in tractatu Gallico de Confessione contra Dallæum probavimus, 1 parte, cap. 13, in fine, et cap. 17, confessionis usum pro culpis venialibus expiandis. Vide etiam cap. 20 Edit. Paris., pag. 240 et seq. Itaque Gregorius in assignando presbyteri officio meminit tantum missæ celebrandæ, tamquam præcipuæ præstantiorisque actionis, non tanquam unici muneris, cum et infirmos ungerent, et mortuorum sepulturis præessent, et confessiones penitentium exciperent, etc.

in Ecclesia, nec in loco alio (b) observare, sed illic jugiter permanere ex nostra quoque auctoritate constituat; quatenus et ille dum alibi non fuerit occupatus, in officio suo assiduus possit et utilis inveniri, et congregatio quæ sibi eum postulat ordinari, 998 (c) quoties necesse fuerit, sacrificii solemnitate veneratione debita celebrantes, valeant refoveri.

EPISTOLA XCIII.

AD GULFAREM MAGISTRUM MILITUM.

Post laudatum illius in schismaticis ad Ecclesiam reducendis zelum, ad perseverantiam et revertentium protectionem hortatur.

Gregorius Gulfari magistro militum.

Latores præsentium de Istriæ ad nos partibus venientes tanta nobis bona gloriæ vestræ retulerunt, ut in reddendam nos vobis gratiarum actionem vehementer accenderent. Cognovimus namque quod inter curas injunctæ vobis gubernationis illarum partium præcipuam de animarum lucris sollicitudinem habeatis, et ita errantium corda ad unitatem festinare vos Ecclesiæ revocare, ut, quantum ad desiderium vestrum pertinet, nullum illic ab apostolica segregatum remanere velitis Ecclesia; laetusque vos beati Petri apostolorum principis amor accenderit, ut ovile ipsius (a) cui a Domino omnium Creatore clavis sunt traditæ summo reintegrare cum desiderio cupiatis. Habe, gloriose fli, ex tanto talique opere præfixam de divina retributione fiduciam, in qua vos non solum nostra adhortatio, sed et apostolicus quoque sermo confirmat, quia is qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum (Jac. v). Quantalibet enim sit temporalis affluentia, vel certe prosperitas, habet finem suum, terminum mortis. Hoc vero quod de animarum lucris apprehendistis studium, tenet fixam spei suæ certitudinem, æternæ scilicet vitæ retributionem. Quapropter, præmisso paterno salutationis affectu, hortamur gloriam vestram ut pro unitate sanctæ fidei zelum quem vobis ipse unitatis auctor tribuit studiosus peragatis, (b) et quosque potueritis in sinum matris Ecclesiæ ab schismatis sui revocantis errore, adhortatione continua foveatis. Hoc etiam peragentes, ut et quos per vos Dominus suo ovili reintegrari concesserit, ita defensionis vestræ solatiis protegatis, ut non sit quo hi qui adhuc in errore sunt positi, revertentes ad salubre consilium, (c) valeant applicare. Dum enim vos causas Dei in terra agitis, ipse et hic actus vestros protectionis suæ feliciter ope

b De hac voce jam supra diximus ad epist. 6 lib. viii, indict. 1, et infra dicemus, lib. x, epist. 40. *Observatio eodem sensu legitur epist. 28 ejusdem libri.*

(c) In Vulgatis, *quotiens necesse fuerit, ipso sacrificii solemnitate... celebrante, valeat refoveri*; reluctantibus Mss. Anglic., Norm., Corb. et pler. Vaticani tantisper dissentiunt tum ab Excusis, tum a cæteris Mss., ut et Remig. et San-Victor.

EPIST. XCIII [Al. 96]. — (a) Ita ope Vatic. A restitimus. Corruptum autem videtur quod legitur in San-Victor. et in Editis, *cui a Domino omnes creaturæ sunt traditæ.*

A disponit, et in æterna vobis vita quam cupitis pro tanto bono vestro (d) retributio existet.

999 EPISTOLA XCIV.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Istros quosdam, ut in Siciliam ad episcopum suum cito perveniant, adjuvet. Episcopum ipsum ut Romanam veniat adhortetur, atque itineris expensam præbeat.

Gregorius Romano defensori.

Præsentium portitores huc de Istriæ partibus venientes ad episcopum suum, qui nunc in Siciliæ degit partibus, cum nostro se pergere solatio poposcerunt, quos hinc ordinantes fecimus ambulare. Suscipiens ergo eos experientia tua ordinet qualiter ad prædictum episcopum suum velocius valeat pervenire; ne, sicut astruunt, schismaticorum illarum partium eos alii ad persuadendum præveniant. Quantum enim indicant, ipse episcopus pro unitate fidei ad nos habet desiderium veniendi. Concurrendum ergo illis est, ut bona quæ cupiunt, Domino adjuvante, valeant perficere. Sed experientia tua aut per se, si in vicino est, aut suis epistolis, eundem episcopum adhortetur, ut, propitiante Domino, ad apostolorum limina properare festinet, sciturus quod a nobis cum omni suscipietur affectu. Cui expensam itineris qualiter ad nos perveniat præbere te volumus. Sin vero oneroso illi est huc venire, et Siciliam habitare disponit, atque in unitate Ecclesiæ apud scripturarum perversores cum cautela permanere consentit, et hoc nobis tua suggestione indicare non differas, ut qualiter illic consultum habere valeat expensare auxiliante Domino disponamus. Sed et harum latores quemadmodum ad eundem episcopum suum veniant tuæ concursione sit atque solatii, ut venientes a nobis nihil minus sentiant.

EPISTOLA XCV.

AD CALLINICUM ITALIÆ EXARCHUM.

Quosdam Ecclesiæ unitati redditos ac Roma in Istriam redeuntes commendat.

Gregorius Callinico exarcho Italiæ.

Apud excellentiam vestram (a) tanto nobis quæ petitum speranda sunt, et velut impetrata jam credimus, quando et hoc quod petitur ab officio nostro non discrepat, et vos inter curas fluctuationum secularium æternæ quoque ex hoc cumulus retributionis expectat. Harum siquidem latores de Istriæ ad nos partibus venientes, schismaticorum, inter quos erant positi, vitantes errorem, unitati Ecclesiæ subdialubriter cupierunt. Quorum boni intentionem

(b) In Vatic. A, *et quousque potueritis.*

(c) Ibidem, *valeant amplius hæsitare.* Applicare hividetur idem esse, ac apud principem aut iudicem accusare. Exod. xxi, 8, juxta Vulgat. vers. *applicabitur ad deos*; juxta hebr. fontem, *adducetur ad deos*, seu ad iudicem; et vers. 9, *ad deos*, id est ad iudicem, *utriusque perveniet.*

(d) Idem Codex, *retributor existit.*

EPIST. XCIV. Al. 97.

EPIST. XCV [Al. 98]. — (a) In aliis Ed., *quæ petitimus velut*, etc. Restituimus hunc locum ex Mss. Vatic., Rhem., Reg., etc. In quatuor tamen Vaticanis omittitur *quæ petitum us.*

bus abbas tanta de gloriæ vestræ amplius obaritate retulit, quanta de bono revera et christianissimo decet filio prædicari. Et quoniam tantum sibi affectum a vobis impensum ac tale studium in ordinanda pace vos habuisse narravit, quale nec in nostris civibus qui illic ante inventi sunt exstitit, supernæ protectionis misericordiam postulamus, ut hanc vobis vicem, **1002** in corpore et in anima, et hic et in futuro retribuatur, qui pro multorum salute vigilantè agere quæ erant utilia non cessastis.

Indicamus itaque (b) Ariulfum de servanda pace, non ut rex ipsius juravit, sed sub conditione si sibi in quoquam excessum non fuerit, aut si nullus contra Arogis exercitum ambulaverit, sacramenta præstitisse. Quod quia omnino iniquum et dolosum est, nos tanquam si non jurasset habemus, quia in ali-

Cognoscat præterea gloria vestra homines regis qui huc transmissi sunt recinnere ut in pacto debeamus subscribere. Sed recordantes eorum quæ Agilulphus Basilio viro clarissimo convitia per nos in beati Petri dixisse fertur injuriam, quamvis hoc penitus idem Agilulphus negaverit, a subscriptione tamen abstinere prævidimus, ne nos qui inter eum et excellentissimum filium nostrum domnum exarchum petitores sumus et medi, si quid forte clam sublatum fuerit, falli in aliquo videamur, et nostra ei promissio in dubium veniat; et si qua de futuro, quod absit, necessitas fuerit, occasionem inveniat qualiter nostræ petitioni consentire non debeat. Et ideo petimus ut, sicut et a prædicto filio nostro excellentissimo poposcimus, gloria vestra ea qua nobis charitate unita est peragat, quatenus antequam homines ipsi ab Arogis revertantur, rex eis sub festinatione scripta transmittat, quæ tamen ad nos deferantur, in quibus eis præcipiat ut nos subscribere non petant. Sed si tantum est, (d) gloriosum fratrem nostrum, vel de episcopis unum, aut certe archidiaconum subscribere faciemus.

Parisii *prévôt des marchands*; alii, *mair de la ville*. Hujus vocis multi sunt significatus qui ad rem nostram non faciunt, Græcis λογιστής. In Cod., lib. III de modo multarum, etc. Idem officium præstabat apud Athenienses decemviri. GUSSANV. Obscurum esse non potest quodnam sit curatoris civitatis officium legenti apud Cassiodorum, l. 7 Var., c. 12, formulam hujus dignitatis. Ordines itaque curiæ gubernabat, pretia rerum venalium moderabatur, cunctorum civium utilitati invigilabat. Antiquam fuisse hanc dignitatem ex eod. Cassiodori testimonio liquet, In Vatic. A legitur *procuratori Raven.*

(b) De Ariulfo et Aroge vide epist. 46 lib. II, Indict.

A De persona vero Augusti gratias agimus, atque studemus ut cum adversario suo causam suam secundum æquitatem definiat, qui ita illi (e) ne illuc exhiberetur laborem imponi (f) nolimus, ut tamen adversario ipsius justitiam non negemus.

De aliis autem quia digne vobis gratias agere necdum occurrimus, in subsequenti responsalem dirigimus, per quem in charitate qua ad alterutrum nexi sumus amplius miserante Domino constringamur. Præterea gloriæ vestræ mœror nos vehementer afficit; sed quia vir sapiens ea quæ per consolationem dicenda sunt cuncta novit, verbis vos consolari cessamus, sed oratione nequimus, petentes ut omnipotens Deus vitam et salutem vestram vestrorumque omnium pietatis suæ protectione custodiat, et cor vestrum in afflictione positum consoletur.

1003 EPISTOLA XCIX.

AD OCCILIANUM TRIBUNUM HYDRUNTINUM.

Hortatur ut gravatam a Viatore extribuno Hydruntinam civitatem levet.

Gregorius Occiliano tribuno Hydruntino.

Cognoscentes magnitudinem vestram de Ravennatibus paribus cum ordinatione excellentissimi filii nostri domni exarchi ad Hydruntinam civitatem feliciter remeasse, grate suscepimus, et Dominum exoramus, qui actus vestros suæ propitiationis opitulatione disponat. Sabinus siquidem frater et coepiscopus noster ad nos veniens graves nobis civium suorum querelas innotuit, asserens a Viatore extribuno Hydruntinæ civitatis multa se hactenus illicita pertulisse. Magnitudinem ergo vestram paterno salutantes affectu, hortamur ut quidquid pridem male gestum esse cognoscitis judiciaria debeatis emendatione corrigere. Scitis etenim quod locus ipse Ecclesiæ nostræ sit proprius; et ipsi pauci qui illic rustici remanserunt, si in aliquibus incompetentibus angariis vel oppressionibus affliguntur, locum ipsum deserunt, et, quod non optamus, hostibus datur illum occasio pervadendi. Prædictum ergo episcopum omnesque habitatores loci ipsius vobis peculiariter commendamus, ut non solum nullis illicitis injunctionibus onerentur, sed magis ex commendatione nostra vestra sibi in omnibus sentiant adesse solatia, ut et beatus Petrus apostolorum princeps, cujus res ipsa est, vobis retributor existat, (a) et nos in vestris promptius utilitatibus commodemus.

40, et ad eam notas a et m, In Vatic. A et in Regro Arogis legitur *regis exerc.*

(c) Al., quasi de eo, etc. Magis placuit leot. Vatic. A et B.

(d) In Vulgatis, *Gloriosum* scribitur quasi nomen proprium. Sanctum Gregorium de fratre suo loqui conjicimus. Vide quæ ad hoc argumentum illustrandum congressimus, lib. I comment. de ejus Vita.

(e) *Exhibere* est se vel alium sistere præsentem. De verb. signific. leg. 22, et 246, in Dig.

(f) *Corb. volumus.* Vatic. A, *volumus.*

Epist. XCIX [Al. 104]. — (a) In Vatic. A, D, E, *commendemus*, secus in Norm. Rhem. etc.

EPISTOLA C.

AD SABINIANUM CALLIPOLITANUM EPISCOPUM.

Ne patiatnr Calliponitanos angariis prægravari.

Gregorius Sabiniano episcopo Calliponitano.

Indicatum nobis est quod homines Callipolitani castris, in quo te, propitiante Domino, esse constitimus sacerdotem, gravibus diversorum molestiis affligantur, atque in longinquis angariis multisque dispendiis conterantur. Hortamur ergo fraternitatem tuam, ut quia et (a) locus ipse nostræ, sicut cunctis notum est, Ecclesiæ esse dignoscitur, sollicitudinem tuam rectæ defensionis zelo succendas, eosque non permittas illicitis prægravari, quia et exemplaria tibi privilegiorum Ecclesiæ de scrinio nostro ob hoc fecimus dari; quatenus informati ex omnibus qualiter habitatores loci illius defensare valeas non ignores. Volumus etiam ut massæ ipsius Callipolitane homines, sub sollicitudinis tuæ cura, a futura tertia indictione, habere debeas, atque de eorum relevandis molestiis esse cautissimum; et adhibita sollicitudinis cura, uniuscujusque vires quid præstare de sua pensione Ecclesiæ utilitatibus valeant caute cognoscere, ac secundum vires suas 1004 ad persolvendum quemque disponere. De qua ordinatione fraternitas tua, subtiliter facta notitia, quid dare ipsi homines totius Callipolitane massæ possunt indicare non differat, ut sciamus quid exinde disponere, auxiliante Domino, valeamus. Ad Sergium vero defensorem præcepta direximus, ut in hac vobis re non solum non audeat esse contrarius, sed vobis magis ubi valuerit solatia subministret.

EPISTOLA CI.

AD SERGIUM DEFENSOREM

Fruiscendum Ecclesiæ Hydruntinæ debitorem, si sponte non solvat, cogat ad Judicium.

Gregorius Sergio defensori.

Reverendissimus frater noster Petrus, Hydruntinæ civitatis episcopus, questus est nobis per Vincentium diaconum suum, Fruiscendum Ecclesiæ suæ quondam filium, in multis existere debitorem; et non solum nolle satisfacere de his quibus tenetur obstrictus, sed etiam contemnere subire iudicium. Unde experientiæ tuæ præsentis auctoritate præcipimus ut eum admonere studeat, quatenus si quid de obstrictu Ecclesiæ (a) se redhibere cognoscit, satisfacere dilatione postposita non desistat. Alioquin mora cessante ad electorum te compellente accedat iudicium. Et quidquid veritate cognita mediis sacrosanctis Evangelii fuerit statutum, ita ad effectum

Epist. C [Al. 105] — (a) Ex hac et superiori epist. obiter observandum jam tunc urbes integras plurimas Ecclesiæ Romanæ dominio subditas fuisse. Vide supra epist. 31 lib. II. Unde liquet sanctum Gregorium custodiæ Neapolis Tribunalis deputasse, ac militibus qui in hujus urbis præsidio erant imperasse; quod nisi urbis Dominus fuisset, minime præsumpsisset. De hac terrena summorum pontificum potestate fusius in Vita sancti Gregorii.

Epist. CI [Al. 106]. — (a). Gall., *redevoir*, quasi *redere*, imo sic habet San-Vict. Hac voce utuntur jureconsulti alio sensu. Vide notam x ad epist. 44

A executionis tua instantia perducatur, ut hujus rei querela ad nos de novo non redeat.

EPISTOLA CII.

AD SERGIUM DEFENSOREM.

Mancipium ab ipsius Gregorii Germano Hydruntum fugiens curet comprehendi, ac navi Romam deferri. Gregorius Sergio defensori.

Filius noster vir magnificus Oocilianus, tribunus Hydruntinæ civitatis, ad nos veniens puerum unum, Petrum nomine, artis pistoriæ, ex jure (a) germani nostri ad eum noscitur perduxisse. Quem nunc fuga lapsum ad partes illas reverti cognovimus. Experientia ergo tua antequam ad Hydruntinam civitatem valeat is ipse contingere, sub qua valueris celeritate, vel ad episcopum Hydruntinæ civitatis, vel ad prædictum tribunum, vel ad alium quem in loco tuo te habere cognoscis, scripta dirigas, ut uxorem vel filios prædicti mancipii sub omni habere debeant cautela, atque de ipso sollicitudinem gerere, ut perveniens valeat detineri, et mox cum rebus suis omnibus, quæque ad eum pertinent, navi impositis per fidem personam huc modis omnibus destinari. Experientia itaque tua cum omni hoc studeat efficacia solertiaque perficere, ne de neglectu vel mora nostros, quod non optamus, animos offendas.

1005 EPISTOLA CIII.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Ne milites in monasterio virginum hospitentur.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Insinuavit nobis latrrix præsentium Agnella abbatisa quod intra monasterium ipsius milites hospitentur. Et omnino de fraternitatis vestræ sollicitudine miratissimus cur hoc patienter tulerit, et non illud eum omni celeritate fecerit emendari. Unde hortamur ut vel nunc studii vestri sit instanter eis quorum interest imminere quatenus sine aliqua excusatione tolerantur exinde, et nullus illic ulterius (a) hospitium et metatum accipiat, ne callidus hostis, occasionem inveniens, de deceptione religiosi habitus, quod absit, valeat exsultare.

EPISTOLA CIV.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Ut Neapolitani cives ad concordiam redeant, virum apprime instructum Romam mittere festinet.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Quorundam in Neapolitana consistentium civitate relationem de quibusdam capitulis Stephano deferente suscepimus. De quibus (a) Theodorus vir magnificus, major populi, ad nos veniens, ante conquestus jam

lib. I, et notam b ad epist. 82 ejusdem lib.

Epist. CII [Al. 107]. — (a) Inde conficitur Gregorium habuisse germanum fratrem. Vide notam d ad epist. 93, supra.

Epist. CIII [Al. 108]. — (a) In quatuor Vatic., Norm., Reg., Corb. et plerisque omititur *hospitium*. Legitur in Vatic. A, omisso *metatum*.

Epist. CIV [Al. 109]. — (a) De eo adhuc lib. sequenti, epist. 25, ubi corrupte prius legebatur *Theodorico* pro *Theodoro*. Ex utraque autem epist. conjicitur ad majores urbium pertinuisse portarum curam et custodiam.

fuerat a Fraternitate tua in eis fuisse præjudicia irrogata. Sed et alteram quorundam relationem in prædicta urbe degentium, qui prædicti majoris populi partem sequuntur, accepimus. Ex quibus liquido compertimus in duas se partes populum divisisse. Et quia nobis triste, et tibi grave est inter habitatores memoratæ civitatis prodisse discordiam, quorum unitati studere debueras ac concordiæ ideo fraternitatem tuam his hortamur affatibus, ut, cessante omni excusatione, personam huc instructam sub festinationem transmittas, quæ aut in electorum aut certe in deputatorum a nobis iudicio, si qua pro tuis partibus sunt agenda, adversariorum intentionibus ac objectis per omnia valeat respondere; ut, veritate cognita, salubrem hic finem causa suscipiat; quatenus, rationaliter omnibus capitulis quæ in altercationem venerant terminatis, nulla in hac contentione ingravedo vires accipiat, sed sola inter te et filios pax, sicut decet, et charitas perseveret. Quia ergo exortæ contentiones nulla illic possunt ratione distingui, quippe ubi tanta in habitatoribus est nata dissensio, 1006 ut nullus sit qui possit in iudicio respondere, sive defendendæ alternæ partis studio remanere, ita fraternitas tua agat, (b) ut in transmittenda persona, sicut diximus, nullam tarditatem qualibet excusatione subjungat.

EPISTOLA CV.

AD SERENUM MASSILIENSEM EPISCOPUM.

Cyriacum abbatem ad Syagrium euntem commendat, monet imagines in Ecclesiis esse servandas.

Gregorius Sereno episcopo Massiliensi.

Quod fraternitati vestræ tam sera scripta transmittimus, non hoc torpori, sed occupationi deputato. Latorem vero præsentium dilectissimum filium nostrum Cyriacum, monasterii nostri Patrem, vobis in omnibus commendamus, ut nulla hunc in Massiliensi civitate mora delineat, sed ad fratrem et coepiscopum nostrum Syagrium cum sanctitatis vestræ solatio, Deo protegente, proficiatur.

Præterea indico dudum ad nos pervenisse quod fraternitas vestra, quosdam (a) imaginum adoratores aspiciens, b eandem in Ecclesiis imagines confregit atque projecit. Et quidem zelum vos, ne quid manufactum adorari posset, habuisse laudavimus, sed frangere easdem imagines non debuisse (c) indicamus. Idcirco enim pictura in Ecclesiis adhibetur, ut hi qui litteras nesciunt, saltem in parietibus videndo

(b) In Vatic. A, ut transmittenda, omisso in, quod efficit sensum.

Epist. CV [Al. 110]. — (a) Supra, epist. 52, secundino. De imaginibus, infra lib. xi, epist. 12, eandem doctrinam inculcat, scilicet nec frangendas esse imagines, nec adorandas. Sic opinabatur sanctissimus pontifex Romanus in fine sexti sæculi. Octavo sæculo ineunte emeruerunt Iconomachi circa tempora Gregorii II et Gregorii III, et multis de iis aut abolendis aut retinendis conciliis habitis, tandem in Nicæna II, an. 787, pro imaginibus decretum factum et promulgatum est. Galli aliquandiu reluctati sunt, et in synodo Francofordiensi an. 794 Nicænam damnarunt, male ut apparet, intellectam. Nec vero statim manus dederunt; nam, referente Sirmondo, circa an. 824, nostri episcopi, jussu Ludovici Pii Parisiis

A legant quæ legere in Codicibus non valent. Tua ergo fraternitas et illas servare, et ab earum adorato populum prohibere debuit, quatenus et litterarum nescii haberent unde scientiam historiæ colligerent, et populus in picturæ adoratione minime peccaret.

EPISTOLA CVI.

AD SYAGRIUM, ÆTHERIUM, VIRGILIUM ET DESIDERIUM EPISCOPOS.

Contra simoniacos, ac neophytos, et vetita mulierum contubernia, nec non synodorum, quæ quotannis haberi debent neglectum, stylum acuit; atque ut synodi quotannis fiant. De his omnibus in synodo tractari jubet, et ad se per Cyriacum abbatem referri.

Gregorius (a) Syagrio Augustodunensi, Ætherio Lugdunensi, Virgilio Arelatensi, et Desiderio Viennensi episcopis Galliarum a paribus.

Caput nostrum, quod Christus est, ad hoc sua esse membra nos voluit, ut per compagem charitatis et fidei, 1007 unum nos in se corpus efficeret. Cui ita corde adhærere nos convenit, ut quia sine ipso nihil esse possumus, per ipsum possimus esse quod dicimur. Ab arce capitis nostri rea nulla nos dividat, ne ab ea, si ejus esse membra refugimus, relinquamus, et velut ejecti de vite palmites arcescamus. Ut ergo Redemptoris nostri esse habitaculum mereamur, in dilectione ipsius toto mentis studio maneamus. Ipsenamque ait: *Qui diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (Joan. xiv, 23). Sed quoniam bonorum auctori hærerè aliter non valemus, nisi cupiditatem a nobis, quæ omnium, malorum radix est, abscindamus (Grat. dist. XLVII, c. 7), per scripta præsentia, quæ alterno adinvicem desideratæ visitationis sermone nos sociant, fraternitatem vestram institutis apostolicis convenimus, ut, Patrum regulis et præceptis Dominicis innitentes, de templo fidei avaritiam, quæ idolorum est servitus excludamus, ut in domo Domini nil noxium, nilque sinamus adesse confusum.

Nuntio eiquidem apud nos olim discurrente vulgatum est quod in Galliarum partibus sacri ordines per simoniacam hæresim conferantur. Et vehementi tædio mœroris afficimur, si in ecclesiasticis officiis quemquam habet locum pecunia, et sit sæculare quod sacrum est. Quicumque ergo hoc pretii studet datione mercari, dum, non officium, sed nomen attendit, sacerdos non esse, sed dici tantummodo inaniter con-

gregati, ab imaginum cultu indico abhorrerè visi sunt, prolatis sanctorum Patrum sententiis suam doctrinam stabilientes, tanta quidem fidentia, ut eam se summo pontifici per suos legatos Jeremiam et Jonam persuadere posse crediderint. De cultu relativo et absoluto, religioso et civili vide theologos, quorum nullus, quod sciam, sancti Gregorii damnat epistolam ad Serenum. GUESANV.

(b) Vulgati, eandem Ecclesiæ Norman., eandem de Ecclesiis.

(c) Al., judicamus vel judicavimus.

Epist. CVI [Al., 111]. — (a) In Norm. tantum legitur Ætherio, Virgilio et Desiderio episcopis Galliarum a paribus. In Rhem. additur Syagrio, qui cæteris præponitur, sed sedium episcopulium nulla fit mentio.

cupiscit (*Grat. 1, q. 1, c. 2*). Quid scilicet? quid per hoc aliter agitur, nisi ut nulla de actu probatio, nulla sollicitudo de moribus, nulla sit de vita discussio, sed ille solummodo dignus, qui dare pretium sufferit, aestimetur? Ex qua re si recti libraminis examinatione pensetur, dum improbe ad inanem gloriam locum festinat utilitatis arripere, eo ipso magis quod honorem quærit, indignus est. Sicut autem (*Grat. 1, q. LXVI, c. 3*) is qui invitatus renuit, quæsitus fugit, sacris esse altaribus admoventis, sic qui ultro ambit, vel importune se ingerit, est procul dubio repellendus. Nam qui sic nititur ad altiora conscendere quid agit nisi ut crescendo decrescat, et ascendendo exterius interius ad profunda descendat? Itaque, fratres charissimi, in Sacerdotibus ordinandis sinceritas vigeat, sit simplex sine venalitate consensus, pura præferatur electio, ut ad summam sacerdotii non suffragio venditorum proventus, sed Dei credatur esse iudicio. Nam quia grave omnino sit facinus Dei donum velle pretio comparare vel vendere, evangelica est testis auctoritas (*Matth. XXI*). Templum enim Dominus et Redemptor noster ingressus, cathedras vendentium columbas evertit. Qui aliud est columbas vendere, nisi pretium de manuum impositione percipere, et Sanctum Spiritum, quem omnipotens Deus hominibus tribuit, venundare? Quorum sacerdotum ante Dei oculos cadere, cathedrærum utique patenter eversione signatum est. Et tamen exerit adhuc nequitia: pravitas vires suas. Nam cogit vendere quos decipit ut emerent. Et dum non attenditur quod divina voce præcipitur: *Gratis acceptistis, gratis date* (*Matth. X, 8*) agitur ut crescat, **1008** et geminata fiat in uno eodemque (b) delicti contagio eminentis scilicet et vendentis. Et cum liqueat (*Grat. 1, q. 1, c. 13*) hanc hæresim in Ecclesia ante omnes radice pestifera subrepsisse, atque in ipsa sua origine apostolica esse detestatione damnatam, cur non cavetur, cur non perpenditur quia benedictio (*Grat. 1 q. 1. c. 4*) illi in maledictionem convertitur, qui ad hoc ut fiat hæreticus promovetur?

Plerumque ergo adversarius animarum, dum non potest in his quæ ad faciem sunt prava subripere, callide specie quasi pietatis injecta nititur supplantare, suadetque forsitan debere ab habentibus accipi, ut sit quod possit non habentibus erogari, dum modo vel sic venena mortifera, eleemosynæ celata obumbratione, transfundat. Nam nec venator feram, aut avem princeps deciperet, vel piscem piscator caperet; si aut illi laqueum in aperto proponerent, aut ille hamum esca absconditum non haberet. Omnino ergo metuenda et cavenda est hostie astutia, ne quos aperta

(b) In Anglio., Reg., et in quatuor Vatic., *delicti conditio*. Secus in Norm., Rhem., etc.: paulo post in Rhem. et Vatic. D ubi legimus *ante omnes radice pestifera*, habetur, *ante omnes radices pestiferas*.

(c) In Mss. Norm., Reg. et Vatic., omittitur, *de pecunia quæ pro sacris ordinibus datur*; quæ tamen verba subintelligi debent.

(d) In Excusis *perversus emptor*. Multa alia levioris momenti hac in epistola emendavimus ex Mss. de quibus non admonuimus.

nequit tentatione subvertere, latente telo sævius valeat trucidare. Neque enim eleemosyna reputanda est si pauperibus dispensetur quod ex illicitis rebus accipitur, quia qui hac intentione male accipit ut quasi bene dispenset, gravatur potius quam juvatur (*Grat. 1, q. 1, c. 27*). Eleemosyna Redemptoris nostri oculis illa placet, quæ non de illicitis et iniquitate congeritur, sed quæ de rebus concessis et bene acquisitis impenditur (*Grat. XIV, q. 5. c. 7*). Unde etiam illud certum est, quia etsi monasteria aut xenodochia vel quid aliud (c) de pecunia quæ pro sacris ordinibus datur, construuntur, mercedi non proficit, quoniam (d) dum perversus et emptor honoris in locum sanctum transmittitur, et alios ad sui similitudinem sub commodatione constituit, plura male ordinando destruit quam ille potest ædificare qui ab eo pecuniam ordinationis accepit. Ne ergo sub obtentu eleemosynæ cum peccato aliquid studeamus accipere, aperte Scripturæ sacræ ordo nos prohibet, dicens: *Hostiæ impiorum abominabiles, quæ offeruntur ex scelere* (*Prov. XXI, 27*). Quidquid enim in Dei sacrificio ex scelere offertur, omnipotentis Dei non placat iracundiam, sed irritat. Hinc rursus scriptum est: *Honora Dominus (e) de tuis justis laboribus* (*Prov. III, 9*). Qui ergo male tollit ut quasi bene præbeat, constat sine dubio quia Dominum non honorat. Hinc quoque per Salomonem dicitur: *Qui offert sacrificium de substantia pauperis, (f) ut si victimet filium in conspectu patris* (*Eccli. XXXIV, 24*). Quantum autem dolor patris sit perpendamus, si in ejus conspectu filius victimetur. Et hinc facile cognoscimus quantum apud Deum dolor exasperatur, quando ei sacrificium ex rapina tribuitur. Nîmis ergo declinandum est, dilectissimi fratres, sub obtentu eleemosynæ, peccata simoniacæ hæreseos perpetrare. Nam aliud est propter peccata eleemosynas facere, aliud propter eleemosynas peccata committere.

Hoc quoque (*Grat. dist. 59, c. 3*) ad nos pervenisse non dissimili dignum detestatione complectimur, quod quidam, desiderio honoris inflati, defunctis episcopis tonsurantur, et sunt repente ex laicis sacerdotes, atque inverecunde (g) religiosi, propositi ducatum arripiunt, qui nec esse adhuc milites didicerunt. **1009** Quid putamus quod isti subjectis præstituri sunt, qui antequam discipulatus limen attingant, tenere locum magisterii non formidant? Qua de re necesse est (h) ut si et quamvis inculpati quisquam sit meriti, ante tamen per distinctos ordines ecclesiasticis exerceatur officiis. Videat quod imitetur, discat quod doceat, informetur quod te-

(e) In Vatic. A, *de tuis hostiis et tuis justis laboribus*. In Vatic. B, *de tua substantia, vel de tuis justis laboribus*.

(f) Excusi, *quasi victimat filium*.

(g) Ita Norm. Vatic. A et D, ac plerique Mss. cum vet. E-1., consentiente Gratiano. Recentiores habent, *præpositi*.

(h) Norm., *ut quamvis inculpati sit quisque meriti*. Sic olim legit Gratianus.

neat; ut postea non debeat errare, qui eligitur viam errantibus demonstrare. Diu ergo religiosa meditatione poliatur ut placeat, et sic lucerna super candelabrum posita luceat, (i) ut adversa ventorum vis irruens conceptam eruditionis flammam non extinguat, sed augeat. Nam cum scriptum sit: *Ut prius quis probetur, et sic ministret* (1 Tim. III, 10), multo amplius ante probandus est, qui populi intercessor assumitur, ne fiant causa ruinæ populi sacerdotes mali. Nulla igitur contra hoc excusatio, nulla potest esse defensio, quia cunctis liquido notum est quæ sit in hujus rei diligentia sancti et egregii sollicitudo doctoris, qui neophytum ad ordines vetat sacros accedere (1 Tim. III). Sicut autem tunc neophytus dicebatur (Grat. dist. 48, c. 2) qui in initio in sanctæ fidei erat (k) conversatione plantatus, sic modo neophytus habendus est qui repente in religionis habitu plantatus, ad ambiendos honores sacros irreperit. Ordinate ergo ad ordines (l) ascendendum est; nam casum appetit qui ad summa loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quærit ascensum. Et cum idem Apostolus doceat inter alia sacri ordinis instituta discipulum, manum non esse cuiquam citius imponendam (1 Tim. V), quid hoc celerius, quidve præcipitius quam ut exordiatur a summitate principium, (m) et ante incipiat esse episcopus quam minister? Quisquis ergo sacerdotium non ad elationis pompam, sed ad utilitatem adipisci desiderat, prius vires suas cum hoc quod est subiturus onere metiatur, (n) ut et impar abstineat, et ad id cum metu, etiam qui se sufficere existimat, accedat.

Ab re autem non facimus (o) si ad argumentum rationabilium usum rerum irrationabilium colligamus. C Apta namque ædificationibus de silvis ligna succiduntur, nec tamen adhuc viridibus ædificii pondus imponitur, nisi eorum viriditatem multorum dierum mora siccaverit, et apta ad necessarium usum effecerit. Quæ observantia si forte negligitur, citius superimposita mole franguntur, et gignit ruinam ad auxilium res provisæ.

Hinc etenim et medici, qui curam gerunt de corpore, quædam adjutoria recenti adhuc confectione formata indigenti non offerunt, sed maceranda temporibus derelinquunt. Nam si immature quis dederit, dubium non est quia sit causa periculi, res salutis. Discant itaque, discant in officio suo sacerdotes, quibus animarum credita est cura, servare quod diversarum artium homines docente ratione custodiunt, et a præcipiti se ambitione, etsi non metu, saltem pudore contineant.

Sed (p) ne forsitan adhuc se pravæ consuetudinis quisquam velit objectu defendere, (q) fraternitatis ves-

(i) Vatic. *Aut adversariorum ventorum.*

(k) Norm., *eruditione.*

(l) In tribus Vatic. et Norm., *accedendum est.*

(m) Norm., *et antequam incipiat esse discipulus, sit magister.*

(n) Vulgati, *et si impar abstineat, et...., cui se sufficere existimat, accedat.*

(o) Norm. et tres Vatic., *ad argumentum rationabile,*

(p) Excusi, *ne forsitan ab hoc.* Vatic. F, *ne forsitan ad*

træ discretio 1010 rationis eos freno coerceat, et labi in illicitis non permittat, quia quidquid ultione dignum est, non ad imitationis, sed ad exemplum potius debet correptionis adduci.

Neque autem hoc quod similiter corrigendum est patimur negligenter omittere. Nam quid prodest cuncta munisse, si per unum locum (r) perniciosus hosti præbeatur accessus? Cum his itaque qui in sacro sunt ordine constituti habitare mulieres prohibeantur. De quibus, ne antiquus humani generis inimicus exsultet, omnium definiendum consensu est ut præter eas quas sacri canones complectuntur, alias secum mulieres habere non debeant. Quæ interdicitio etsi forte aliquibus ad tempus amara est, certum est quia postmodum ex ipsa animæ utilitate dulcescit, unde inimicus superare potuit, superetur.

Nec hoc quoque in hac sollicitudinis parte relinquimus, quod de habendis per parochias conciliis, Patrum providentia, utilitatis causa sancitum est. Unde ne qua inter fratres dissensio, ne qua inter præpositos et subjectos sint fomenta discordiæ, in unum convenire sacerdotes necesse est, ut et de (s) ingruentibus causis disceptatio, et sit salubris de ecclesiastica observatione collatio; quatenus dum per hoc et præterita corriguntur, (t) et regulam futuram accipiunt, omnipotens ubique Dominus fratrum concordia collaudetur. Cujus vobis adesse præsentiam, si hæc observabitis, sciote, quia scriptum est: *Ubi fuerint congregati duo aut tres in nomine meo, ibi sum in medio eorum* (Math. XVIII, 20). Si ergo adesse dignabitur ubi duo vel tres fuerint, quanto magis non deerit, ubi plures convenierint sacerdotes? Et quidem quia de habendo bis in anno concilio Patrum sit regulis statutum, non latet. Sed ne forte aliqua impleri hoc necessitas non permittat, semel tamen (u) sine excusatione aliqua decernimus congregari, ut expectatione concilii nihil pravum, nihil præsumatur illicitum. Nam plerumque etsi non amore justitiæ, metu tamen examinis abstinetur ab hoc quod omnium notum est posse displicere iudicio. Hanc, fratres charissimi, observantiam nostris relinquendam posteris teneamus, et omnia quæ ad eruditionem nostram sacris apicibus scripta sunt meditemur, atque ad ea quoscunque possumus incitemus. Certum quippe est quia si toto corde præceptis nos salutaribus occupamus, omnem vitiorum labem effugimus, quia dum in his quibus ædificamur innitimus, locum sine dubio deceptionis excludimus.

De his itaque quæ superius dicta sunt, fraternitatem vestram, auctore Deo, volumus synodum congregare, atque in ea reverendissimo fratre nostro

hoc.

(q) Vatic. D et E, *fraternitas vestra discretionis eos freno coerceat.*

(r) Ita Vatic. Norm., etc. In Ed., *pernicioso hosti.*

(s) Vulgati, *incidentibus.*

(t) Al., *et regulam futuram, ut habetur in Vatic. A et F.*

(u) Vulgati, *semel tamen in anno.*

Sed quia ita hominum suorum infirmitate compulsus festinanter abscessit, ut nec ipse mœror incumbens diutius, ut dignum erat et res desiderata posebat, sineret imminere; et nos in multis implicitis, ecclesiasticæ rationis consideratio novum hoc inconsulte et subito non permetteret indulgere; idcirco postulata rei prolongatus effectus est. Nunc vero charitatis tuæ bona revocantes ad animum, hujus auctoritatis nostræ serie petita concedimus, atque te vel archidiaconum tuum dalmaticarum usu decorandos esse (g) concessimus, easdemque dalmaticas dilectissimo filio nostro Cyriaco abbate deferente transmisimus.

Præterea (*Grat. dist. 100, c. 5*) in ea synodo quam contra simoniacam hæresim per fratrem et coepiscopum nostrum Syagrium decrevimus congregari, sanctitatem vestram volumus interesse, atque eidem fratri ita pallium quod transmisimus tribui, si prius se promiserit illicita quæ prohibuimus per definitionem synodi a sancta Ecclesia remove. De qua synodo omnem nobis subtiliter ordinem tuam fraternitatem volumus scriptis discurrentibus nuntiare, ut ipse, cujus nobis sanctitas valde experta est, nos reddas de omnibus certiores.

1013 EPISTOLA CVIII.

AD SYAGRIUM EPISCOPUM.

Laudat eum ob operam Augustino navaliam; pallii usum concedit; statuit ut Ecclesia Augustodunensis primum in ea provincia post Lugdunensem locum obtineat; de synodo iterum.

Gregorius Syagrius episcopus (a) Augustodunensi.

Magistra bonorum omnium charitas, quæ nil sapit extraneum, nil asperum, nil confusum, ita exercet corda et corroborat, ut nihil grave, nil difficile, sed fiat totum dulce quod agitur. Hujus igitur cum sit proprium (b) nutrire concordia, servare composita, dissociata conjungere, prava dirigere, et virtutes cæteras perfectionis suæ munimine solidare, quisquis in ejus radices se inserit, nec a viriditate deficit, nec a fructibus inanescit, quia humorem fecunditatis opus efficax non amittit. Atque ideo multum tibi, dilectissime frater, in Domino condelector atque congaudeo, quod sic eadem charitate te præditum multorum testificatione comperio, ut et ipse quæ sacerdotis sunt decenter exhibeas, et alii te laudabiliter imitandum ostendas.

Quia igitur in prædicationis opere, quam diu cogitans anglorum genti per Augustinum tunc monasterii mei præpositum, nunc fratrem et coepiscopum nostrum, impendere studui, ita sollicitum atque devotum adjutoremque in omnibus te, ut oportuit,

(g) Norm., *censemus*.

EPIST. CVIII [*Al. 113*]. — (a) In Rhem., omnibus Norm. et quatuor Colbert., legitur *Augustiduno*.

(b) Ita Norm, plurimi, Vatic. et plerique Mss. In Vulgatis, *nutrire concordiam, servare conjuncta*.

(c) Al., *ut nullum*, quod legitur in Vatic. D et omnibus Norm.

(d) Vatic. B, *commotus*.

(e) Norm., *ut metropoli suæ*; et quidem de Ecclesiarum ordine ac dignitate hoc loco agitur, non de personarum principatu et jure præcedendi.

fuisse cognovimus, (c) ut magnum me sibi fraternitas tua hac de re faceret debitorem, tantæ rei consideratione (d) commonitus, ne infructuosus erga te viderer existere, fraternitatis tuæ petitionem nulla pertuli ratione postponere. Proinde secundum postulationis tuæ desiderium pallii te usu, quod intra ecclesiam tuam habere debeas, ad sacra tantum missarum solemnia celebranda, Deo auctore, prævidimus honorandum. Quod tamen ita tibi dandum esse decrevimus, si prius per synodi definitionem emendare promiseris quæ corrigenda mandavimus, quia dignum profecto esse credidimus, ut cum mentis gravitate qua Deo te propitio pollere didicimus, habitus quoque exterioris clarior in te cultus accresceret, præsertim cum id te non ad superfluum elationis pompam, sed pro genio et honore tuæ arbitremur Ecclesiæ petivisse. Cujus ne indumenti munificentiam nudam videamur quodammodo contulisse, hoc etiam pariter prospeximus concedendum, (e) ut metropolitæ suo per omnia loco et honore servato, Ecclesia civitatis Augustodunæ, cui omnipotens Deus præesse te voluit, post Lugdunensem Ecclesiam esse debeat, et hunc sibi locum et ordinem ex nostræ auctoritatis indulgentia vindicare. Cæteros vero episcopos (*Grat. dist. 17, c. 7*) secundum ordinationis suæ tempus, sive (f) ad consedendum in concilio, sive ad subscribendum, vel in qualibet alia re sua attendere loca 1014 decernimus, et suorum sibi prærogativam ordinum vindicare, quia omnino rationis ordo nos admonet (*Dist. 100, c. 9*) ut cum usu Pallii aliqua simul sicut diximus, largiri privilegia debeamus.

Sed quoniam cum honoris augmento cura quoque sollicitudinis debet excrescere, ut cultui vestium actionis quoque ornamenta convenient, oportet ut enixius in (g) cunctis se studiis vestra fraternitas exercent. Circa subjectorum actus (h) sit vigilans, vestrum illis exemplum instructio et vita magistra sit. Linguae vestræ exhortatione discant quod metuant, et doceantur quod diligant; ut dum talenta credita lucro multiplicato reddideris, in die retributionis audire sis meritis: *Euge serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv, 23; Luc. xix)*.

Curam præterea congregandæ synodi, quam vobis atque aliis fratribus nostris pro illicitarum rerum prohibitione flendam scripsimus, vestræ specialiter sollicitudini noveritis incumbere. Unde quia præcellentissimos filios nostros Francorum reges magnam vobis novimus dilectionem impendere, omni vos

(f) Hinc Augustodunensis civitas facta est *protothronus*. Cæterum nihil perturbatius est sessionibus et subscriptionibus non solum episcoporum, sed etiam metropolitānorum in synodis, si earum acta edita consulamus: adeo ut quandoque episcopi ante archiepiscopos subscripserint. Unde ex hujusmodi sessionibus et subscriptionibus non licet quidquam de sedium dignitate statuere.

(g) Norm, et Vatic. A et F, *in cunctis se studium vestræ fraternitatis exercent*.

(h) Recent., *sit cura vigilans, ut vestrum*.

o omnique agere annisu necesse est ut quod de lo congreganda mandavimus fraternitatis vigilantia compleatur, atque omnia illic quæ aimarum salute scripsimus censeantur; quate- er hoc, et vos zelum vestrum et qualiter vobis a displiceant ostendatis, et nos utiliter provi- qui vestram ad hoc præ cæteris personam nus, videamur. (*Vide sup. epist. 106 et 107.*)

EPISTOLA CIX.

AD BRUNICHILDEM REGINAM FRANCORUM.

qui ex laicis repente fiunt episcopi, aut per si- viam ordinantur. Ut synodum ad hæc existit panda jubeat, atque edicto constituat ne Judæis Chri- na mancipia habere liceat.

gorius Brunichildæ reginæ Francorum.

lquam excellentiæ vestræ sollicitudo regia est B a gubernatione laudabilis, ad augmentum glo- æ vigilantiores se debet et providam exhibere, s consilio regit exterius, perire interius non tital; quatenus per fructum piæ sollicitudinis, ujus, quod geritis, temporalis regni fastigium, rna, Deo auctore, gaudia possitis et regna gere. Quod quidem hac vobis confidimus posse e contingere, si inter alia bona de ordinandis sacerdotibus gesseritis. Quorum officium in illic, sicut didicimus, ambitionem perductum sacerdotis subito, quod grave nimis est, ex ordinentur (*Grat. Dist. 61, c. 1*). Sed quid isti, quid populo præstituri sunt, qui non ad uti- sed fieri ad honorem episcopi concupiscunt? o qui necdum quod docere debeant didicerunt liud agunt, nisi ut paucorum provectus illicit multis interitus, et 1015 in confusionem iasticæ moderationis observantia deducatur, ubi nullus regularis ordo servatur? Nam ejus regimen improvidus et præcipitatus ac- qua admonitione subjectos ædificet, cujus lum non rationem docuit, sed errorem? Pu- sfecto, pudet aliis imperare quod ipse nescit ire.

illud quidem quod similiter emendationi tra- m est præterimus, sed omnino execrabile, et avissimum detestamur, quod sacri illic ordi- r simoniacam hæresim, quæ prima contra am orta et districta maledictione damnata est, antur. Hinc ergo agitur ut sacerdotii dignitas pectu et sanctus sit honor in crimine. Perit D reverentia, adimitur disciplina, quia qui culpas emendare committit, et nefaria ambitione ho- is sacerdotii ducitur in depravatione censura.

r. CIX [*Al. 114*]. — (a) Editi, *venalia judican-*

ix his forte orta occasio dicendi Syagrium cognatum Brunichildis reginæ. Ejus frater tur in Breviario Eduensi, inquit Sammar- ratres, Galliæ Christianæ tomo II, qui tamen opinione longius abscedit, quia in veteri- ris aut scriptoribus de regali prosapia hujus sis nihil legitur. Certe id minime quoque si- nt sancti Gregorii verba.

sem multo post tempore statuit Rhemense conc.

A Nam quis denuo veneretur quod venditur, aut non vile putet esse quod emitur? Unde valde contristor, et terræ illi condoleo, quia dum sanctum Spiritum, quem per manus impositionem omnipotens Deus hominibus largiri dignatur, divino munere habere despiciunt, sed præmiis assequuntur, sacerdotium illic subsistere diu non arbitrator. Nam ubi dona supernæ gratiæ (a) venundantur, ad Dei servitium non vita quæritur, sed magis contra Deum pecuniæ venerantur. Quia igitur tantum facinus non solum illis periculum, verum etiam vestro regno satis est noxium, salutantes excellentiam vestram paterno affectu, petimus ut de hujus pravitatis emendatione Deum vobis placabilem faciatis. Et ut nulla deinceps valeat occasione committi, synodum fieri jussio vestra constituat, ubi, præsentem dilectissimo filio nostro Cyriaco abbate, sub districta anathematis interpositione debeat interdici, ne ullus ex laico habitu subito ad episcopatus audeat gradum accedere, neque pro ecclesiasticis ordinibus quilibet quidquam dare vel ausus sit accipere, ut Dominus et Redemptor noster sic quæ vestra sunt faciat, sicut excellentiam vestram in iis quæ sua sunt pia esse viderit devotione sollicitam. Curam vero et sollicitudinem ejusdem synodi, quam flendam decrevimus, fratri coepiscopoque nostro Syagrio, (b) quem vestrum proprium novimus specialiter delegare curavimus; quem petimus ut et supplicentem libenter audire et ope juvare dignemini, quatenus quod ad mercedem vestram respiciat, remoto hujus mali contagio, in cunctis finibus juri vestro subjectis pia et Deo placita procedat ordinatio sacerdotum.

C Cui fratri nostro pro eo quod se in ea prædicatione quæ Anglorum genti, auctore Domino, facta est devotum vehementer exhibuit, pallium ad missarum solemniam utendum transmisimus, ut quia adjuvare spiritalia studuit, apostolorum principis 1010 solatio in ipso quoque inveniat spiritali ordine profecisse.

Omnino præterea admirati sumus cur et in regno vestro Judæos Christiana mancipia (c) possidere permittitis. Quid enim sunt Christiani omnes nisi membra Christi? Quorum videlicet membrorum caput cuncti novimus quia fideliter honoratis. Sed quam diversum sit excellentia vestra perpendat caput honorare, et membra ipsius hostibus (d) calcanda permittere. Atque ideo petimus ut excellentiæ vestræ constitutio, de regno suo hujus pravitatis mala removeat; ut in hoc vos amplius (e) dignam cultricem omnipotentis Domini demonstretis, quod fideles illius

an, 630, c. 11, et Leptinense an. 743, c. 3. Sed in Capitulari Caroli Magni, an. 779, c. 20: *De mancipiis quæ venduntur. Ut in præsentia episcopi vel comitis sit, aut in præsentia archidiaconi, aut centenarii, aut in præsentia vicedomini, aut judicis comitis, aut ante bene nota testimonia. Et foras marcham, Gal., hors le marché, nemo mancipium vendat, etc.* Scilicet ut de eorum religione constaret. GUSSANV.

(d) Editi, *submittere*.

(e) In Norm. et nonnullis, *dignas cultrices*. Consentunt Excusi. Sequimur tres Vatio., Rhem., etc.

ab inimicis ejus absolvitis. (Cf. Joan. Diac. l. III, A c. 2.)

EPISTOLA CX.

AD THEODERICUM ET THEODEBERTUM REGES FRANCO-
RUM.

Quod multi per simoniam ordinantur, tributa a prædiis ecclesiasticis exigantur, ex laicis repente fiant episcopi. Synodum ad hæc emendanda celebrari current, statuantque ne Judæis Christiana mancipia habere liceat.

Gregorius (a) Theoderico et Theodeberto regibus Francorum.

Cum regni vestri nomen (b) inter cætera gratia olim Christianæ religionis effulserit, valde studendum est ut unde gloriosiores cæteris gentibus eminetis, inde omnipotenti Domino qui dat salutem regibus perfectius placeatis et fidem quam colitis adiutricem in omnibus habeatis. Optaveramus quidem, præcellentissimi filii, nostrum ad vos (c) sola dirigere visitatione sermonem, ut charitatis officii paternum monstrarem affectum. Sed (d) quia nimium nos res constristat illicita, sic unum convenit exhibere, ut aliud sub silentio, quod emendatione indiget, minime relinquamus. Quod si diligenter attenditis, pro salutis vestræ nos loqui prorsus incolumitate cognoscetis.

Fertur autem (Grat. 4, q. 1, c. 28) simoniacam hæresim, quæ prima contra Dei Ecclesiam (e) diabolica plantatione subrepsit, et in ipso ortu suo telo apostolicæ ultionis percussa atque damnata est, in regni vestri finibus dominari, cum in sacerdotibus fides sit eligenda cum vita. Si vita deest, fides meritum non habet, beato Jacobo attestante, qui ait: *Fides sine operibus mortua est* (Jac. II, 18). Quæ enim opera esse valeant sacerdotis, qui honorem tanti sacramenti convincitur obtinere per præmium? Ex qua re agit, ut ipsi quoque qui sacros ordines appetunt non vitam corrigere, non mores componere studeant, sed divitiis quibus honor sacer emitur satagant congregare. (f) Hinc sitetiam ut insontes et pauperes a sacris ordinibus prohibiti despectique resiliant. Et dum innocentia pauperis displicet, du-

EPIST. CX [Al. 115]. — (a) Seu *Theoderico*. In Excusis, *Theoderico a paribus*. Ultima hæc non exhibent Mss. Norm., Rhem., quatuor Vatic., Corb., reperiuntur tamen in duobus Vatic.

(b) Ita Vatic., Norm., etc. Editi habent, *inter cæteras gentes gratia*.

(c) Recentiores, *sola dirigere*.

(d) Vatic. A, Corb., Norm., *quia animum res constristat*.

(e) In recent., *diabolica supplantatione*

(f) Det aliquando Deus voci sancti Gregorii vocem virtutis. Audivit eam concilium Tridentinum, sess. xxii, cap. 18, ubi de siminario sciscit. Audiverat concil. Lateran. sub Alexandr. III, parte 1, c. 18: *Quoniam Ecclesia Dei et in his quæ spectant ad subsidium corporis, et in his quæ ad profectum veniunt animorum, indigentibus, sicut pia mater, providere tenetur, ne pauperibus, qui parentum opibus juvari non possunt, legendi et proficiendi oportunitas subtrahatur*, etc. GUSSANV.

(g) Recent., *invitis* Mss et vet. Ed., *vulnus infligitur*, et paulo post, *regnum, vestrorum episcoporum*. Certe *vestrorum* minime legitur in Vaticanis, Norm. Rhem., Corb., Reg., etc., quibus consentiunt vet. Exousi.

bium non est quod præmium illic delicta commendet, quia ubi aurum placet, et vitium. Hinc igitur non solum in ordinatoris et ordinati animam lethale (g) vulnus infligitur, verum etiam excellentiæ vestræ regnum, vestrorum episcoporum culpa, quorum magis intercessionibus juvari debuorat, prægravatur. Si enim is dignus sacerdotio creditur, cui non actionis merita, sed præmiorum copia suffragatur, restat ut nihil sibi in honores ecclesiasticos gravitas, nil defendat industria, sed totum auri profanus amor obtineat. (h) Et dum vitia munerantur honore, in locum ultoris is qui fortasse fuerat ulciscendus adducitur; atque hinc (i) sacerdotes non proficere, sed perire potius indicantur. Vulnerato namque pastore, quis curandis ovibus adhibeat medicinam? Aut quando populum orationis clypeo tuesur, qui jaculis se hostilibus ferendum exponit? Aut qualem de se fructum producturus est, cujus gravi peste radix infecta est? Major ergo metuenda est locis illis fore calamitas, ubi tales intercessores ad locum regiminis adducuntur, qui Dei in se magis iracundiam provocent, quam per semetipsos populus placare debuerant.

Audivimus autem quia (k) Ecclesiarum prædia tributa (l) nunc præbeant, et magna super hoc admiratione suspendimur, si ab eis illicita quærantur accipi, quibus etiam licita relaxantur.

Nec hoc quoque malum sollicitudo nostra patitur negligenter omittere, quod quidam, instinctu gloriæ inanis illecti, ex laico repente habitu, sacerdotii honorem arripiunt, et, quod dicere pudet et grave tacere est, regendi rectores, et qui docendi sunt doctores, (m) nec erubescunt videri, nec metuunt. Ducatum animarum impudenter assumunt, quibus via omnis ignota ductoris est, et quo vel ipsi gradiantur ignari sunt. Quod quam pravum quamve sit temerarium seculari etiam ordine et disciplina monstratur. Nam dum dux exercitus non nisi labore et sollicitudine expertus eligitur, quales animarum duces esse debeant, qui episcopatus culmen immatura cupiant festinatione conscendere, hujus saltem rei comparatio-

(h) Vatic. D et Rhem., *et dum vitium*. Vatic. F, *et dum vitio honor remuneratur*.

(i) Rhem et Vatic. D; *Sacerdotes non proficere, sed interficere, non in bonum ad cælum perire, sed in infernum ad malum perire potius irritantur*. Reg., Remig. et Vatic. E, habent quoque *irritantur*.

(k) In lege Mosaica terra sacerdotum immunis erat a tributis. In lege nova habemus leges tum ecclesiasticas tum civiles, quibus idem fere cantum est, ut Lateran. concil. III, sub Alexandr. III, can. 19, refertur extra *de immunitatibus*, etc., can. 4. In Sexto, eodem titulo, cap. 1 et 3, causa 23, quæst. 8, referuntur quædam leges civiles et ecclesiasticæ. In Cod. titulo *de sacros. Eccles. leg. Placet*, etc. An autem ista immunitas sit de jure divino, vel humano, deducere nostri non est instituti. GUSSANV.

(l) Vatic. A, D, E, F, Remig. et Colbert., *non tribuant*, quæ lectio, etsi paucorum Mss., non videtur contemnenda. Insectatur simoniam hoc loco sanctus Gregorius, quam nemo illicitam esse negaverit. Sædæ regibus ab ea esse abstinendum, maxime cum eorum munificentia prædia Ecclesiæ a tributis aliis licitis sint libera.

(m) Exousi, *nec erubescunt fieri*.

iderent, et aggredi repente inexpertos labores ant, ne cæca honoris ambitio et ipsis in pœ- et aliis pestifera erroris semina jaciât, quippe didicerunt quod ipsi doceant. Proinde paterno tes affectu **1018** petimus, excellentissimi hoc tam detestabile malum de regni vestri is finibus prohibere, et nulla apud vos excu- illa contra animam vestram suggestio locum t, quia facientis procul dubio culpam habet, ad potest corrigere negligit emendare. Quae de agnum omnipotenti Domino munus valeatis synodus congregari præcipite, in qua, sicut a coepiscopisque nostris mandavimus, præ- lectissimo filio nostro Cyriaco abbate, sub natis debeat obligatione constitui, nullum pro stico ordine aliquid unquam dare, nullum B nec quemquam ex laicis ad sacerdotium transire, quatenus hanc vobis mercedem et n futura vita Redemptor noster, cujus sacer- terius ab hoste perire non sinitis, recom-

no præterea admirati sumus quod in regno) Judæos Christiana mancipia possidere per- . Quid enim sunt Christiani omnes, nisi mem- isti? Quorum videlicet membrorum caput ovimus quia fideliter honoratis; sed quam m sit excellentia vestra perpendat caput ho- st membra ipsius hostibus calcanda permit- que ideo petimus ut excellentiæ vestræ consti- regno suo hujus pravitate mala removeat, ut os amplius dignos cultores omnipotentis demonstratis, quod fideles illius ab inimicis C volvit. (Cf. Joan. Diac. l. III, c. 2.)

EPISTOLA CXI.

D VIRGILII EPISCOPUM ARELATENSEM.

ut privilegia per Vigilium papam Arelatensi monasterio concessa.

rius Virgilio episcopo Arelatensi.

piæ desiderium voluntatis (Grat. 25, q. 2, c. udandæ devotionis intentio sacerdotalibus

erant majores nostri erga Judæos indulgen- it ex Gallicanis conciliis colligimus. Matis- 581, can. 16, docet urum illius temporis di- ab eo fuisse quem leges Valentiniani III, an- lurimi canones imperaverant. Aurelian. III, c. 13, patitur Judæis subdi Christiana man- um nihil illis quod Christiana religio vetat is imponatur. Rhemense conc., an. 630, c. ur non dissentire ab Aurelian. III. Vide Mel- onc., c. 73, an. 845.

. CXI [Al. 116]. — (a) Additur in plerisque nisi forte ubi major est auctoritas. Hæc non r in quinque Vatic., Remig., Reg., San-Vict., s apud Anselmum, lib. IV, cap. 7, sed neque prioribus Editionibus, ut Veneta ann. 1504, 1508, 1518, 1521, 1523, Lugdun. 1539, et n de hoc non nihil animadvertentur correc- omani, causa 25, quæst. 2, can. 9. Notat lamesius hæc verba, quæ non habentur in s. Anglicanis, ex margine in contextum ir- t. Partim ex GUSMANO.

st. Colb., Corb. et Norm., Cellibertus.

monasterium illud ipsum esse quod extra muros majori adjacet, putat auctor Pontificii Arelat.

sit semper studiis adjuvanda, cura est sollicitudinis adhibenda, ut ea quæ pro quiete monachorum religi- osæque conversationis fuerint ordinata, nec dissolu- tio negligere, nec quædam valeat præsumptio perturbare. Sed sicut hoc quod ratio exigebat utiliter oportuit definiri, ita quod definitum est (a) non debet violari. Igitur gloriosæ memoriæ (b) Childebertus, Francorum rex, catholicæ religionis amore succen- sus, **1019** intra muros Arelatensis civitatis (c) mo- nasterium virorum, ut scripto reperimus, pro sua mercede constituens, quædam ibidem pro habitan- tium sustentatione concessit. Cujus ne voluntas un- quam duceretur in irritum, et ea quæ pro quiete monachorum disposita fuerant turbarentur, quæque contulit in jura ejusdem monasterii, epistolis suis apostolica petiit auctoritate firmari: hoc quoque sæ petitioni subjungens, ut eidem monasterio tam in dis- positione rerum quam in ordinatione abbatis quædam pariter privilegia largirentur. Sciens quippe eam apo- stolicæ sedi reverentiam a fidelibus exhiberi, ut quæ ejus fuissent decreto disposita nullius deinceps illicitæ usurpationis molestia quaterentur. Unde quia effectum, et regia voluntas et res valde desiderata poscebat, a prædecessore nostro Vigilio, Romanæ sedis antistite, ad (d) prædecessorem vestrum Aure- lium scripta transmissa sunt, ubi omnia quæ ample- tendæ voluntatis studium deposcebat apostolicæ au- ctoritatis libenter annisu firmata sunt, quia difficul- tatem pati non potuit hujusmodi res petita. Sed ut fraternitas vestra quæ fuerint tempore illo decreta cognoscat, antedicti prædecessoris nostri scripta his prævidimus scriptis adjungi. Quibus lectione percur- sis, hortamur ut omnia sacerdotali, sicut decet, stu- dio inviolata conserves, (e) nihilque illic de indebitis, nihil permittas de illicitis irrogari, nec ea quadam patiaris usurpatione convelli. Nam licet ea quæ se- mel apostolicæ sedis auctoritate sancita sunt nil egeant firmitatis, ex abundantia tamen cuncta quæ pro hujus rei quiete a prædecessore nostro statuta sunt nostra iterum auctoritate in omnibus roborar-

in Aureliano. *Vidit tandem Aurelianus, inquit, ante- quam decederet an. 555, consummatum perfectumque monasterium quod Arelate exstruendum mandaverat Childebertus, vivente Cæsario, vulgo monasterium mon- tis majoris.* Eximiis illud donavit privilegiis Vigilii, quorum memoriam habes in hac Gregorii epist.

(d) Qui Auxanio successit. Vide, an. 548, epistolas Vigilii papæ ad Aurelianus et ad episcopos Galliarum. An. 549, subscripsit conc. Aurelian. v; Aureliano iterum scripsit Vigilius an. 550, post receptas ab ipso litteras, Anastasio deferente, de quo duobus post annis in epist. clericorum Italiæ legatis Francorum data, qui Constantinopolim proficiscebantur. Monasterium autem de quo hic sermo, Childeberto jubente conditum fuerat an. 548. Vide Regulam monachorum ab Aureliano conscriptam jussu regis, et in Codice Regularum relata, quam publici juris fecit Holstenius. Retinuit autem Aurelianus, quod sic legatur in omnibus Vatic., Norm., Colbertinis, Corb., Rhem.

(e) Rhem. et quatuor Vatic., *nihilque illic debeat, nihil permittatis de, etc. Mendose in Excusis illi, pro illic.*

mus. Fraternalitas ergo vestra ita se in custodiendis eis exhibeat, quatenus et omnem occasionem inquietudinis excludat, et alii hæc operari suadeat, dum se in custodienda defuncti piissima voluntate, sollicitam, ut decet, exhibuerit et devotam.

EPISTOLA CXII.

AD DESIDERIUM EPISCOPUM GALLIÆ.

De pallio ipsius prædecessoribus concesso nihil in Ecclesiæ Romanæ scrinio reperiri. Mittat proinde, si quid in Ecclesiæ suæ chartis invenerit.

Gregorius Desiderio (a) episcopo Galliarum.

Fraternalitatis vestræ desiderium Joannis regionalii relatione cognovimus: quod quidem libenter parati sumus implere, si diligenter fuerimus de his quæ retulit informati. Inquit autem a vestra sibi relatum dilectione quod Ecclesiæ vestræ quædam olim privilegia ab apostolica sede concessa sint, atque usum pallii ejus sacerdotes 1020 antiquitus habuisse. Quod quia vobis magnopere poscitis reformari, in Ecclesiæ nostræ scrinio requiri fecimus, et inveniri nil potuit. Sed quoniam quanto studiosius ista cupitis adipisci, tanto vos arbitramur esse sollicitos, in requirendis chartis Ecclesiæ vestræ vigilantius curam impendite; et si qua exiude scripta inveniri potuerint, quæ nos valeant informare, huc curæ vestræ sit transmittere. Nam qui nova concedimus, vetera libentissime reparamus.

EPISTOLA CXIII.

AD SYAGRIUM EPISCOPUM AUGUSTODUNENSEM.

Ut Menatem et Theodorum Episcopos in Italiam redire compellat.

Gregorius Syagrio episcopo Augustodunensi.

Cum sacerdotalis dignitas aliis videatur dignitatibus eminere, ita quisquis ea ornatus est, cunctis se imitandum debet ostendere, ut exemplo suo nulli nocere, sed vitam potius valeat componere subjectorum. Nam si actus dissentiat a nomine, quanto pontificatus ipse plus erigit, tanto magis addicit. Itaque Menatem quemdam episcopum, qui illuc de (a) diocesi Romanæ Ecclesiæ nostra ordinatione profectus est, in tanta se levitate didicimus exhibere, ut et nobis de eo major sit verecundia, et illi episcopatus nomen non sit in honore, sed onere. Quod quia pudoris nobis est de eo illa cognoscere, quæ in aliarum provinciarum omnino reprehendimus sacerdotibus, fraternalitas vestra eum illic immorari amplius non permittat, sed ad nos quantocius reverti com-

EPIST. CXII [Al. 117]. — (a) Vatic. A et F, episcopo in Galliis. Vatic. B, episcopo Gallicinæ civitatis.

EPIST. CXIII [Al. 118]. — (a) Hic diocesis est ecclesiastica illa provincia cujus metropolis erat Roma. Eodem sensu paulo inferius: de diocesi Reverendissimi fratris nostri Constantii Mediolan. Ecclesiæ episcopi. Hic asseritur jus Metropolitanorum quod episcopi declinabant odio disciplinæ. In Reg., Rhemensi et nonnullis præsertim Vatic., de diocesis nostræ ordinatione.

(b) Excusi, quæ ædificari.

(c) Rhemensis et Vatic. D, qui nobis restiterit.

(d) Vulgati, non corrigi.

EPIST. CXIV [Al. 119]. — (a) Sic restituimus inscriptionem, præeuntibus Rhem., Norm., Anglic., etc.

pellat, ac magis inventa per omnia occasione transmittat, ut, sub ea qua dignum est observantia refrænatus, sæculares mores ad sacerdotalem studeat convertere gravitatem. Nam sacer noxium atque perniciosum est ut imitatione ipsius (b) qui ædificari debuerant destruantur. In qua re non solum ille culpabilis, sed etiam (c) qui non restiterit invenitur; nam consentire videtur erranti, qui corrigenda ut reserari debeant, (d) non concurrat (Grat. dist. 83, c. 5).

Quia vero Theodorus quidam episcopus de diocesi reverendissimi fratris nostri Constantii Mediolanensis Ecclesiæ episcopi disciplinam, ut dicitur, evitans, illud venisse firmat, hortatur ut et istum diligentius requisitum ad episcopum suum vestra fraternalitas retransmittat. Et quia sicut legitur: *Qui abjicit disciplinam, infelix est* (Prov. xv, 32), nulla eum illic se excusatione paliamini retinere; quatenus ipsi qui levitatis eorum vitio possunt decipi liberentur, et de ipsis habere mercedem, ne in hac stultitia pereant, valeatis.

1021 EPISTOLA CXIV.

AD VIRGILIUM ET SYAGRIUM EPISCOPOS.

De suscipienda causa Syagrii, quæ religionem professum cum esset, marito violenter juncta dicebatur.

Gregorius (a) Virgilio episcopo Arelatensi et Syagrio episcopo Augustodunensi.

Commissi officii qualitas me, fratres charissimi, in vocem cogit doloris erumpere, et dilectionem vestram anxietate charitatis exasperare, quod illic vos nimium negligentes et remissos dicitur existisse, ubi studium vestrum acriter justitiæ rectitudo et zelus debuit castitatis accendere. Pervenit autem ad nos Syagriam quamdam vitam religiosam mutatis etiam vestibus assecutam, posteaque marito violenter esse, quod dici iniquum est, sociatam, et nullo vos in ejus defensione dolore permotos. Quod si est, vehementius ingemisco, ne apud omnipotentem Dominum, quod absit, mercenarii officium, et non pastoris meritum habeatis, quippe qui in ore lupi ovem laniandam sine certamine reliquistis. Quid enim dicturi, quamve rationem futuro estis iudici reddituri. (b) quos stupri solutio non commovit, quos ad defendendum favor nequaquam religiosi habitus excitavit, quos ad tutandam pudicitie integritatem sacerdotalis consideratio non erexit. Vel nunc ergo neglectus ad memoriam redeat, hujus recordatio

(b) In Excusis legitur, *stupri scortatio*. Castitatem atque paupertatem expressis quidem verbis non spondebant coævi Gregorii Mag. monachi, nec illas ætate nostra expresse profitetur Benedictinus ordo; sed neque canonici regulares, Carthusiani, Carmelitæ, ac Prædicatores ex prima institutione. Expressam utriusque mentionem primus fieri voluit sanctus Franciscus; utraque lamen monasticæ conditionis par semper fuit, iisdemque legibus firmatus erat Gregorii Mag. ævo monachismus quibus nunc stat. De conversione morum et obedientia nullum dubium. De reliquis Gregorium ipsum consule. De paupertate, lib. ix, epist. 7; lib. x, epist. 1. De perpetua castitate, lib. v, epist. 24. De stabilitate, lib. i, epist. 34, lib. xi, epist. 28. De paupertate, castitate, et stabilitate, lib. i, epist. 42.

culpæ (c) sollicitæ et officii vestri consideratio ad prædictæ mulieris vos adhortationem impellat. Et ne forte per tempus transisset in voluntatem necessitas, lingua illi vestra medela sit, atque, admonitionibus vobis, orationibus operam det, de memoria lamenta pœnitentiæ non recedant, Redemptori nostro cor pœnitens exhibeat, et castitatis damna quam ei corpore servare non licuit, fletu resarciat.

Quia ergo prædicta mulier (d) res suas, etiam nunc piis, ut fertur, desiderat causis impendere, hortamur ut fraternitatis vestræ hac in re favorem inveniat, solatiis potialur, et, servata competenti filii portione, fas illi sit de substantia sua **1022** iudicare quod velit. Vestrum enim sine dubio bonum facitis, si bona volentibus opem fertis. Hæc igitur, dilectissimi fratres, quæ loquimur ex quanto procedant amore pensate, et omnia cum ea qua dicuntur charitate suscipite. Nam dum unum in Redemptoris nostri corpore corpus sumus, in his quæ vobis nocere sentio simul uror. Qua autem intentione, quoque affectu hanc vobis epistolam miserim, cordi vestro veritatis auctor aperiat. Et ideo hæc fraterna vos admonitio non contristet, quia et asperum poculum libenter accipitur, quod intentione salutis offertur. Quod superest, charissimi fratres, junctis Dei nostri misericordiam precibus exoremus, ut vitam nostram in suo propitius timore disponat; quatenus et hic illi sacerdotaliter deeservire, et in conspectu ipsius in futuro securi assistere et sine metu valeamus.

EPISTOLA CXV.

AD SYAGRIUM EPISCOPUM AUGUSTODUNENSEM.

De parochiis episcopo Taurinensi subtractis, et episcopo in iisdem constituto, ut eas illi restituendas curet.

Gregorius Syagrius episcopo Augustodunensi.

Si in rebus sæcularibus suum cuique jus et pro-

(c) In vulgatis sollicitet.

(d) Torquet Gussanvillæum quod res proprias haberet hæc inonialis. Ea bona aut dudum e monasterio egressa Syagria congerat, aut nondum suscepto religionis habitu cum possedisset, marito sociata repeterat. Justinianus quidem, novella 5, tit. 5, de Monachis, lib. iv, statuit in hunc modum: *sciat Monachus... res quascunque habuerit dum in monasterium intrabat, eas domini esse monasterii, et nihil prorsus ejiciat.* Verum hac lege non tenebatur Syagria; nam etsi Romanis legibus ante quinti sæculi medium latius regebantur Franci, non tamen Justiniani Novellis. Scribit Cassianus, lib. iv Institutionum, c. 4. quosdam per nonnulla minus caute monasteria simpliciter susceptos, eorum quæ intulerant redhibitionem poposcisse. Id præcavens sanctus Benedictus, Reg. c. 58: *Susceptivus, inquit, res si quas habet, aut erogat prius pauperibus, aut facta solemniter donatione conferat monasterio.* Confer cum observat. in epist. 6 lib. iv. Similem adhibet cautionem regula Magistri, c. 87: *Una cum anima sua Deo et oratorio monasterii offerat totum, subscribentibus religiosi testibus, episcopo, presbytero et diacono, vel ipsius territorii clero; et in ipsa cautione taxans hoc, quod si aliquando de monasterio discedere voluerit, sine rebus suis recedat.* Vide observ. in epist. olim 22, ind. 4, ubi de testamentis abbatum et monachorum. Nunc est in appendice.

EPIST. CXV [Al. 120]. — (a) Vatic. B, D, E, F, et Rheim., hac veneratione.

(b) Hic, tom. iv Italiæ sacræ, ponitur sextus Taurinensis episcopus, ann. 580. Hæc autem epistola

A prius ordo servandus est, quanto magis in ecclesiasticis dispositionibus nulla debet induci confusio, ne ibi discordia locum inveniat, unde paci debent bona procedere? Quod (a) hac ratione servabitur, si nihil potestati, sed totum æquitati tribuitur.

Perlatum siquidem ad nos est dilectissimum fratrem nostrum (b) Ursioinum. (c) Taurinæ civitatis episcopum, post captivitatem et deprædationem quam pertulit (d) grave in parochiis suis, quæ in Francorum sitæ terminis perhibentur, præjudicium pertulisse; denique (e) ut alter illic contra ecclesiastica statuta, nullo ejus crimine deponente, constitueretur antistes. Et ne leve forsitan videretur hujus rei præjudiciale commissum, etiam aliquid doloris est additum, ut res ei Ecclesiæ quas habere potuit tollerentur. Quod si hæc veritate subsistunt, **1023** quia crudele nimis est et aperte sacris canonibus inimicum ut ab altari proprio insontem ambitio removeat sacerdotem, qui non meretur ex crimine successorem, suam (f) in hujus præjudicio cuncti causam attendant, (g) et quod nolunt perpeti, ne aliis imponatur studeant. Nam si pravæ rei aditus, antequam diu patescat, non clauditur, usu sit latior; (h) et erit consuetudine licitum, quod ratione constat esse prohibitum. Sed præ cæteris fraternitatis vestræ sollicitudo, pro nostra commendatione ac divinæ considerationis intuitu, in ejus se enixius defensione impendat, et a suis illum amplius contra rationem remotum esse parochiis non permittat. Sed tam per se quam supplicando præcellentissimis regibus, quos vos in nullo credimus contristare, id peragat, ut et hoc quod male factum est corrigatur, et quæ violenter ablata sunt veritate patrocinante reddantur; quia dum scriptum sit: *Frater fratrem adjuvans exaltabitur* (Prov. xviii, 19), tanto se ab omnipotente Deo

scripta est circa ann. 598. Unde miror Philibertum Pingonium Sabaudum in Augusta Taurinorum nominare Agnellum episcopum ann. 589, nullumque recensere usque ad ann. 800. Forte Agnellus is est quem hæc epistola Gregorius ait, detento in captivitate Ursicino, constitutum fuisse antistitem. Gussanv.

(c) Taurini, olim Augusta Taurinorum, vulgo Turino, urbs Italiæ notissima, ducis Sabaudie sedes, in principatu Pedemontano; nunc sede gaudet archiepiscopali. Gussanv.

(d) Nimirum creato ex ipsius parochiis novo Mauriennæ episcopatu; vide concil. Lugdun. i, can. 2, 4, 5, necnon Aurelian. v, can. 12. Maurienna primum ad Taurinensem diocesim pertinebat, ut scribit Gregorius Turon., lib. i de Gloria martyrum, cap. 14. Tum, a Francis sub Guntramno rege occupata, proprium habuit episcopum. Parochias quoque Segusienses Taurinensis diocesim Guntramnus rex, postquam eas ditionibus suis adjunxit, episcopo Taurinensi deinceps subesse noluit, quia Taurinum in potestate Langobardorum adhuc erat. Ea de re conqueustus est apud Romanum pontificem Ursicino. Scripsit ad Syagrium episcopum, ad Theodericum et Theodebertum reges hæc et sequentem epist. Gregorius Mag., sed frustra; Mauriennensis enim episcopatus ad hodiernum usque diem stetit.

(e) Id maxime prohibet Lugd. i, can. 5: *Id quod antiquissima vel celeberrima observatio decretum est, nihilominus iteramus, ut nullus in locum videntis ad ambiendum sacerdotii gradum audeat aspirare. Quod si qualibet impiæ vel temerariæ voluntate præsumperit,*

charitas vestra noverit recepturam, quanto præcepta ipsius in adjuvando fratrem libenter atque constanter fuerit exsecuta.

EPISTOLA CXVI.

AD THEODERICUM ET THEODEBERTUM REGES FRANCORUM.
Ut episcopo Taurinensi restituantur ipsius parochiæ in regno Francorum sitæ, in quibus ordinatus fuerat novus episcopus.

Gregorius Theoderico et Theodeberto regibus Francorum.

Summum in regibus bonum est justitiam colere, ac sua cuique jura servare et in subjectos non sinere quod potestatis est fieri, sed quod æquum est custodiri. Quod quia vos et diligere et omnino confidimus (a) studere, excellentiæ vestræ indicare ea quæ emendationem expetunt invitamur, ut per hoc et oppressis succurrere, et vobis mercedem acquirere nostris epistolis valeamus.

Fratrem itaque et coepiscopum nostrum Ursicium, Taurinæ civitatis antistitem, in parochiis suis quæ intra regni vestri sunt terminum constitutæ, grave omnino dicunt præjudicium sustinere, adeo ut contra ecclesiasticam observantiam, contra sacerdotalem gravitatem, et contra sacrorum (b) canonum definita, nullo ejus exigente crimine, alter illie non metuerit episcopus ordinari. Et quia parum visum est si illicitis non jungerentur illicita, etiam res Ecclesiæ suæ, ut fertur, ablatae sunt. Quod si ita se veritas habet, quoniam intolerabile nimis est (c) ut vi opprimeretur cui culpa non nocuit, præmisso paterna charitate salutationis alloquio, petimus ut quod excellentia vestra amore ecclesiasticæ reverentiæ et æquitatis contemplatione sponte potest impendere nostra studeat benignius intercessione concedere, et justitiam illi, sicut de æquitatis ejus bono confidimus, faciat in omnibus custodiri, atque 1024 patefacta veritate, et quod illicite actum est corrigi, et res ei violenter ablatas æquitate jubeat favente restitui. Nec quod ad tempus ab hostibus ejus Ecclesiæ detinetur, debet illi aliquid officere; sed hoc ad subveniendum Christianitatis vestræ magis magisque debet animos permovere, ut largitatis vestræ munere consolatus, captivitatis (d) quam pertulit non possit damna

simul et ipse qui fuerit ordinatus, et hi fratres quos ordinationi ejus interfuisse constiterit, perpetua excommunicationis sententia feriantur. GUSSANV.

(f) Sic restituimus ex Mss. Corb. et Norm. In quatuor Vatic., San-Vict., Turon. et Rhem. legitur, præjudicium pro præjudicio. Ita etiam habent vet. Ed., at recentiores in hujus præjudicii cuncti causam, etc., quibus frustra sensus quaeritur.

(g) Ita quoque optime Norm., Rhem., Turon., Corb., San-Vict. et plerique Vaticani. Vet. Ed. habent: et quod nolunt perpetui, nec aliis imponatur. Recent., ut qui nolunt perpetui. nec aliis imponant.

(h) Id est, videbitur licitum apud homines minus sapientes.

EPIST. CXVI [Al. 121]. — (a) Rhem. et Vatic. D, custodire.

(b) Vulgati, canonum instituta.

(c) Colbert., quinque Vatic. et Rhem., ut virtute opprimeretur, id est vi.

(d) Quatuor Vatic., quæ pertulit, scilicet damna.

A sentire. Pro utilitate ergo animæ vestræ hæc nostra apud vos exhortatio locum inveniat, ut ad mercedem vestram dejectionem ipsius porrecta manu justitiæ relevetis, quatenus per hoc quod æquitatem sacerdotibus custoditis, eorum crecibus ante Dei semper oculos floreatis.

EPISTOLA CXVII.

AD BRUNICHILDEM REGINAM FRANCORUM.

Hilarius commendat, ut illum tuitione sua protegat.

Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

(a) Cum in regni regimine virtus justitia et potestas egeat æquitate, nec ad hoc alterum sine altero possit sufficere, quanto in vobis amore horum cura præfulgeat, ex hoc utique patenter ostenditur, dum turbas gentium laudabiliter gubernatis.

B Quis ergo hæc considerans de excellentiæ vestræ bonitate diffidat, aut de impetratione sit dubius, quando illa a vobis quæ subjectis vos libenter posse novit impendere duxerit postulanda? Lator itaque præsentium Hilarius, excellentiæ vestræ famulus, nostra se interventione apud potestatem vestram æstimans adjuvari, commendationis nostræ sibi poposcit epistolam suffragari: certum tenent uberius, sicut cæteris conceditis, promereri, nostra pro eo intercessio loqueretur. Proinde paternæ charitatis affectu salutionis persolventes alloquia, petimus ut quia quorundam se perhibere nequitia adversitatibus laborare, excellentiæ vestræ eum tuitio muniat; et ne contra rationem valeat C prægravari, sua illum jussione tutum esse præcipiat; quatenus dum vobis jubentibus atque propitiis nullius adversitas injuste et pro sola tantummodo voluntate locum habuerit, et nos de impetratis quæ pro vestra magis mercede poscimus gratias referamus, et excellentiæ vestræ beatus Petrus apostolorum princeps, (b) quem in nobis, concedendo quæ petimus, Christiana devotione veneramini, recompenset.

EPISTOLA CXVIII.

AD VENTILONUM ET ARIGIUM.

Hilarius commendat, ut illi suum patrocinium impendant.

Gregorius Vantiloni et (a) Arigio.

Ad magnam gloriæ vestræ laudem accedit, quod

Consentit Colbert. vet.

EPIST. CXVII [Al. 122]. — (a) Consonant duo ex Plutarcho apophtegmata. Primum est de Antigono I: Εἰπόντος δὲ τίνος ὅτι πάντα καλὰ καὶ δίκαια τοῖς βασιλεῦσι, Νεὶ μὲν Διὰ, εἶπεν, τοῖς τῶν Βασιλέων ἡμῖν καὶ μόνᾳ καλὰ, τὰ καλὰ, καὶ μόνᾳ δίκαια, τὰ δίκαια. Hoc est: Dicente quodam, omnia honesta et justa esse regibus; scilicet, inquit, omnino Barbarorum quidem regibus; nobis sola honesta pro honestis, sola justa pro justis habenda. Alterum de Antigono III. Ἀντίγονος ὁ τρίτος ἔγραψε ταῖς πόλεσιν ἂν τι γράψῃ παρὰ τοὺς νόμους, κελεύων γενέσθαι, μὴ προσέχειν ὡς ἡγνοηκότι. Id est: Antigonus III civitatibus scribebat, si quid contrarium legibus per epistolam mandaturus esset, ne parerent, sed ipsum ignoratione lapsum conserent. Hæc imitati sunt nonnulli summi pontifices. GUSSANV.

(b) Vatic. A, quem in omnibus concedendo.

EPIST. CXVIII [Al. 123]. — (a) Ad eundem Arigium exstat epist. 57 libri vi.

larius, presentium lator, valido se fudit praesidio, si assequi favorem tuitionis vestrae meruerit adeo, sicut est, magnum existimat, hoc obtinendum etiam nostram sui commendationem adhibere studuerit adjuvicem. Hunc igitur am ad vestrum videmus patrociniū desiderare velle confugere, scribere pro eo non iudicandum: confidentes tanto vos defensionem libenter impertiri, quanto et eam in via et in stricto positos cognoscitis suppliciter curare. Ea de re gloriam vestram paterna dulcedulantes, petimus ut quia praedictus portitorum inimicitias se contra rationem asserit sub, patrociniū vestrum, quod magnopere cupit, iat, et nullam illum contra aequitatem mole, nullam vexationem patiamini sustinere; b omni eum afflictione, quam non ratio, sed tantum voluntas ingesserit, patrociniū vestri tueatur; ut et hic optatum se in vobis, ut t, laetetur invenisse refugium, et aliquid vobis mercedem proficiat, (c) ac vestrum quidem in nobis milititer querere discant in tribulatione solatium.

EPISTOLA CXXIX.

AD ASCLEPIADOTUM PATRICIUM.

ium commendat, ut ejus patrociniū suscipiat. Gregorius Asclepiadoto (a) patricio in Galliis. i terrenis (b) regibus adherent, quantum eis praeter locum conceditur, tanto debent in causis meritoriosiores existere, ut fructu boni operis et hinc a quibus serviunt gratia perfruantur, et caelestium aulam introire postea mereantur. Unde licet diligere, et in hoc vos esse confidamus intentos; tamen quia paternum alloquium aliquid bonis vobis semper addit, hortamur ut quoties conjuvandi tempus astiterit, nequaquam (c) quod vobis est differatis. Nam qui fratrem relevat, oppressum erigit, morientem consolab illo sibi retribui, cui totum impendit, non est, qui ait: *Quod uni ex minimis istis fecistis, fecistis* (Math. xxv, 40). Quia igitur Hilarius portitor, pro eo quod frustra contra se iudicium perhibet inimicitias exarsisse, vestrae rationi nostra petiit epistola commendari, s quod, patrocinantibus vobis, cujusquam a rationem adversitas ei nocere non valeat, so paterno gloriam vestram salutantes affectu, us ut favoris vestri gratia muniatur; et quod D is justa petentibus indulgetis huic quoque vestra intercessione largius impendatis, atum contra aequitatem opprimi non sinatis, animum illi auxilii, ubi rationis ordo vocaverit; quatenus ad mercedem gloriae ves-

Num Hilarius de quo hic et in epist. superiori senator Divionensis de quo Gregorius Turon., de Glor. confess., cap. 42? At ille saeculo vixit et obiisse fertur. Certe si illae epistolae scriptae indict. 2, de alio agitur Hilario; nam Gregorius Turon., qui de Hilarii senatoris morte ac sepulchro loquitur, obiit ipse longe ante indict. 2. Vatic. A, ac nostrum quidem in vobis. Vix est e nostris Mss. praeter Remig. et San-Vict. in quo

træ, et ipse in vobis quod omnino ardue quaesivit inveniat, et vos afflicto et humiliter supplicanti videamini, quod valde gloriosum est, subvenisse.

1026 EPISTOLA CXX.

AD CLAUDIUM IN HISPANIIS.

Eum laudat, ex virtutis fama sibi dilectum. Ut in luce veritatis atque caelestis patriæ amore proficiat hortatur. Cyriacum abbatem et legatum suum commendat.

Gregorius Claudio in Hispaniis.

Quia unguenti more bonorum fragrat opinio, vestrae gloriae de Occidentalibus partibus hucusque odor tetendit. Cujus profecto auræ suavitate respersus, multum, fateor, quem nesciebam dilexi, atque intra sinum cordis amoris manu te rapui; nec jam eum nesciens diligebam, cujus bona cognoveram. Qui enim mihi magna intentione notus, sed corporis visione manet incognitus, de eo procul dubio veraciter dicere possum, quia personam illius scio, sed domum nescio. Magna autem vestrae laudis datur assertio, quod excellenti Gothorum regi vestra gloria sedulo adherere perhibetur, quia dum (a) malis boni semper displiceant, bonos vos esse certum est, qui bono placuistis. Propterea debitum salutationis alloquium solvens, opto vos in his quae coepistis exerceri, ut in vobis compleatur veridica Salomonis illa sententia, quae ait: *Iustorum semita quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectum diem* (Prov. iv, 18). Nunc enim cum lux nobis veritatis infulget, cum sese regni caelestis suavitas mentibus aperit, jam quidem dies est, sed adhuc perfectus non est. Tunc autem dies perfectus erit, quando jam quidquam de nocte peccati in mente nostra non erit. Vos autem usque ad perfectum diem crescite, ut quousque patria aeterna videatur, bonorum hic operum augmenta dilatentur; quatenus tanto post in retributione major sit fructus muneris, quanto nunc studium creverit laboris. Propterea dilectissimum Filium nostrum Cyriacum, monasterii nostri Patrem, vestrae gloriae commendamus, ut, peractis quae ei injuncta sunt, nulla illum remeandi mora praepediat. Omnipotens Deus caelestis vos brachii protectione teneatur, et nunc gloriosos inter homines, et post longa annorum curricula inter angelos esse concedat.

EPISTOLA CXXI.

AD LEANDRUM HISPALENSEM EPISCOPUM.

Epistolam illius, charitatis calamo scriptam, ex humilitate sermonis altitudinem cordis ostendere. Se nulla dignum laude, cujus mores deprimit honor onerosus, qui victus pondere culpas culpis jungit, qui e monasterii tranquillitate raptus, mentis naufragium passus est. De podagræ doloribus pie consolatur. Pallium mittit.

Gregorius Leandro (a) episcopo Hispaniæ.

Sanctitatis tuæ suscepi epistolam, solius charitatis

reperiat hęc epist. De duabus sequentibus idem dicere cogimur.

Epist. CXIX [Al. 124]. — (a) Vatic. A. omittit patricio, etc.

(b) Idem et Remig., terrenis rebus.

(c) Ibid., quod oplandum nobis est.

Epist. CXX [Al. 125]. (a) — Ὁμοιον ἁμοιῶ φιλῶν, ex Arist., Moral. 8; et Martial.: *Uxor pessima, pessimus maritus; miror non bene convenire vobis.*

calamo scriptam. Ex corde enim lingua tinxerat **1027** quod in chartæ pagina refundebat. Boni autem sapientesque viri, cum legeretur adfuerunt, quorum statim viscera in compunctionem commota sunt. Cœpit quisque amoris manu in suo corde te rapere, quia in illa epistola tuæ mentis dulcedinem non erat audire, sed cernere. Accendebantur et mirabantur singuli, atque ipse ignis audientium demonstrabat qui fuerat ardor dicentis. Nisi enim prius in se faces ardeant, alium non succendunt. Ibi ergo vidimus quanciam charitate tua mens arserit, quæ sic et alios accendit. Vitam vero vestram, cujus ego semper cum magna veneratione reminiscor, minime noverant, sed eis altitudo vestri cordis patuit ex humilitate sermonis. Vitam autem meam cunctis esse imitabilem illa vestra epistola loquitur: sed quod non est ita ut dicitur, sit ita quia dicitur, ne qui non solet mentiatur. Ad hæc autem breviter cujusdam bonæ mulieris verba loquor: *Nolite me vocare Noemi, id est pulchram; sed vocate me Mara, quia amaritudine plena sum* (Ruth., 1, 20). Neque enim, bone vir, hodie ego sum ille quem nosti. Multum fateor exterius proficiendo, interius cecidi, meque de eorum numero esse pertimesco, de quibus scriptum est: *Dejecisti eos dum allevarentur* (Psal. LXXII, 18). Cum allevatur enim dejicitur, qui honoribus proficit, et moribus cadit. Ego enim vias mei capitis sequens, summo pere esse decreveram opprobrium hominum, et abjectio plebis, atque in ejus sorte currere de quo rursus per Psalmistam dicitur: *Ascensus in corde ejus disposuit in convalle lacrymarum* (Psal. LXXXIII, 7); ut videlicet tanto verius intus ascenderem, quanto per convallem lacrymarum foris humilior jacerem. At me multum nunc deprimit honor onerosus, curæ innumeræ perstrepunt, et cum sese ad Deum animus colligit, hunc suis impulsibus quasi quibusdam gladiis scindunt. Nulla cordis quies est. Prostratum in infimis jacet, suæ cogitationis pondere depressum. Aut rara valde aut nulla hoc in sublimia penna contemplationis levat. Torpet ignava mens, et circumlatrantibus curis temporalibus, jam pene ad stuporem deducta, cogitur modo terrena agere, modo etiam quæ sunt carnalia dispensare. Aliquando vero fastidio exigente compellitur quædam etiam cum culpa disponere. Quid multa loquar? Victa suo pondere, sanguinem sudat. Nisi enim sanguinis nomine culpa censeretur, Psalmista non diceret: *Libera me de sanguinibus* (Psal. L, 16). Cum vero culpas culpæ jungimus, hoc quoque quod per alium prophetam dictum est implemus: *Sanguis sanguinem tetigit* (Osee IV, 2). Sanguis enim sanguinem tangere dicitur cum culpa culpæ adjungitur, ut iniquitatis cu-

A mulus multiplicetur. Sed inter hæc per omnipotentem Deum deprecor ut in perturbationis fluctibus lapsum tuæ orationis manu me teneas. Quasi enim prospero flatu navigabam, cum tranquillam vitam in monasterio ducerem; sed procellosis subito motibus tempestas exorta **1028** in sua perturbatione me rapuit, et prosperitatem itineris amisi, quia quiete perditam mentis naufragium pertuli. Ecce nunc in undis versor, et tuæ intercessionis tabulam quæro, ut qui navi integra dives pervenire non merui, saltem post damna ad littus per tabulam reducar.

De podagræ vero molestia sanctitas vestra, ut scribit, affigitur, cujus dolore assiduo et ipse vehementer attritus sum. Sed facilis erit consolatio, si inter flagella quæ patimur quæque fecimus ad memoriam delicta revocamus; atque hæc non jam flagella, sed dona esse conspicimus, si quæ carnis delectatione peccavimus, carnis dolore purgemus.

B Præterea ex benedictione beati Petri apostolorum principis pallium vobis transmisisimus, ad sola missarum solemnia utendum. Quo transmissio, valde debui qualiter vobis esset vivendum, admonere; sed locutionem supprimo, quia verba moribus anteitis. Omnipotens Deus sua vos protectione custodiat, atque ad cœlestis remunerationem patriæ cum multiplici animarum fructu perducatur. Ego autem quanta occupatione deprimo (b) et debilitate, brevis attestatur epistola, in qua ei quem multum diligo parum loquor (c).

(a) EPISTOLA CXXII.

AD RECHAREDEM VISIGOTHORUM REGEM.

C *Regem laudat de conversa ad fidem Gothorum gente, de oblati beato Petro muneribus, de contempta Judæorum pecunia, qua legem in ipsos latam rescindere deprecabantur. Hæc Dei laudi monet tribuenda, cavendusque cordis humilitate, munditia corporis, atque animi lenitate, antiqui hostis insidias. Reliquias mittit.*

Gregorius Recharedo regi Visigothorum.

Explere verbis, excellentissime fili, non valeo, quantum tuo opere, tua vita delector. Audita quippe diebus nostris virtute novi miraculi, (b) quod per excellentiam tuam cuncta Gothorum gens ab errore Arianae hæresis in fidei rectæ soliditatem translata est, exclamare cum propheta libet: *Hæc est immutatio dexteræ Excelsi* (Psal. LXXVI, 11). Cujus enim vel saxum pectus tanto hoc opere cognito non statim in omnipotentis Dei laudibus atque in tuæ excellentiæ amore mollescat? Hæc me fateor quæ per vos acta sunt sæpe convenientibus filiis meis dicere, sæpe eum eis pariter admirari delectat. Hæc me plerumque etiam contra me excitant, quod piger ego et inutilis tunc inertis otio torpeo, quando in anima-

EPIST. CXXI [Al. 126]. — (a) Ita passim Codices mss. In duobus tamen Colbert. legitur *episcopo Spaniorum*. In tertio Colbert., *Hispaniorum*. In quarto, *Hispaniæ* In Reg., *mon. Aug., ind. 2, Leandro episc. Spaniorum*. In Vulgatis, *episcopo hispalensi*.

(b) Recentiores Ed., *ex debilitate*.

(c) In quatuor Vatic., duobus Tellerianis et Reg., præmittitur: *Mense Augusto, indict. 2.*

EPIST. CXXII [Al. 127]. — (a) Hujus epistolæ excellentiam satis demonstravit Hincmarus, cum eam Carolo Calvo imperatori et regi Francorum ut munus tanto rege dignum misit, cum amplissimo et luculentissimo in illam commentario, quem tomo II ejus operum lector videre poterit. GUSMANV.

(b) De hac Visigothorum conversione lege lib. III, dial., cap. 31, et consule sancti Gregorii Vitam.

rum congregationibus pro lucro cœlestis patriæ reges elaborant. Quid itaque ego in illo tremendo examine iudici venienti dicturus sum, si tunc illuc vacuus venero ubi tua excellentia greges post se fidelium ducet, quos modo ad veræ fidei gratiam per studiosam et continuam prædicationem traxit? Sed est mihi, bone vir, hoc ex Dei munere 1029 in magna consolatione, quia opus sanctum quod in me non habeo diligo in te. Cumque de tuis actibus magna exultatione gaudeo, ea quæ per laborem tua sunt per charitatem mea fiunt. De conversione igitur Gothorum in vestro opere et in nostra exultatione libet cum angelis exclamare: (c) *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. 11, 14). Nos enim, ut existimo, gratiarum amplius omnipotenti Domino debitores existimus, quia etsi vobiscum nihil egimus, vestro tamen operi congaudendo participes sumus. Beatus vero Petrus apostolorum princeps quam libenter munera excellentiæ vestræ susceperit, ipsa cunctis liquido vita vestra testatur. Scriptum quippe (Grat. 14, q. 5, c. 11) est: *Vota justorum placabilia* (Prov. xv, 8). Neque enim in omnipotentis Dei iudicio quid datur, sed a quo datur aspicitur. Hinc est enim quod scriptum est: *Respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus; ad Cain autem et ad munera ejus non respexit* (Genes. iv, 4, 5). Dicturus quippe quia Dominus respexit ad munera, præmisit sollicite, quia *respexit ad Abel*. Ex qua re patenter ostenditur quia non offerens a muneribus, sed munera ab offerente placuerunt. Vestra itaque oblatio quam sit grata ostenditis, qui daturi aurum, prius ex conversione gentis subditæ animarum munera dedistis.

Quod vero transmisso (d) abbates, qui oblationem vestram beato Petro apostolo deferebant, vi maris dicitis fatigatos ex ipso itinere ad Hispanias remeasse, non munera vestra repulsa sunt quæ postmodum pervenerunt, sed eorum qui transmissi fuerant constantia est probata, an scirent sancto desiderio objecta pericula vincere, et in fatigatione corporis mente minime lassari. Adversitas enim (Grat. 7, q. 1. c. 48) quæ bonis votis objicitur probatio virtutis est, non iudicium reprobationis. Quis enim nesciat quam prosperum fuit quod beatus Paulus apostolus prædicaturus ad Italiam veniebat, et tamen veniens naufragium pertulit (Act. xxvii)? Sed navis cordis in marinis fluctibus integra stetit.

Præterea indico quia crevit de vestro opere in laudibus Dei hoc quod dilectissimo Filio meo Probino presbytero narrante cognovi, quia cum vestra excellentia constitutionem quamdam contra Judæorum perfidiam dedisset, hi de quibus prolata fuerat, reutilidinem vestræ mentis inflectere pecuniarum summam offerendo moliti sunt; quam excellentia vestra contempsit, et, omnipotentis Dei placere ju-

(c) Cantioi hujus angelici verbis uti solet sanctus Gregorius in lætitiæ testificationem, ut multæ infra epistolæ probabunt. Eundem fuisse veterum morem discere ex nota 1803 ad librum Sacramentorum.

A dicio requirens, auro innocentiam prætulit. Qua in re mihi David regis factum ad memoriam venit: cui dum concupita aqua de cisterna Bethlehemitica, quæ inter hostiles cuneos habebatur, ab obsequentibus militibus fuisset allata, protinus dixit: *Absit a me ut sanguinem justorum hominum bibam* (I Paral. xi, 19). Quam quia fudit et bibere noluit, scriptum est: *Libavit eam Domino*. Si igitur ab armato rege in sacrificium Dei versa est aqua contempta, pensemus quale sacrificium omnipotenti Deo rex obtulit qui pro amore illius non aquam, sed aurum accipere contempsit. Itaque, fli excellentissime, fidenter dicam quia libasti aurum Domino, quod contra eum habere noluisti. Magna sunt hæc et omnipotentis Dei laudi tribuenda.

B 1030 Sed inter hæc vigilantia sunt studio anti-qui hostis insidiæ cavendæ, qui quanto majora in hominibus dona conspiciit, tanto hæc auferre subtilioribus insidiis exquirat. Neque enim latrunculi in via capere viatores vacuos expetunt, sed eos qui auri vascula vel argenti ferunt. Via quippe est vita præsens. Et tanto quisque necesse est ut insidiantes spiritus caveat, quanto majora sunt dona quæ portat. Oportet ergo excellentiam vestram in tanto hoc de conversione gentis subditæ munere quod accepit summopere custodire prius humilitatem cordis, ac deinde munditiam corporis. Cum enim scriptum sit: *Omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur* (Luc. xiv, 11; xvii, 14), profecto liquet, quia ille veraciter alta amat, qui mentem suam ab humilitatis radice non desecat.

C Sæpe namque malignus spiritus, ut bona destruat quibus prius adversari non valuit, ad operantis mentem post peractam operationem venit, eamque tacitis cogitationibus in quibusdam suis laudibus excutit, ita ut decepta mens admiretur ipsa quam sint magna quæ fecit. Quæ dum per occultum tumorem apud semetipsam extollitur, ejus qui donum tribuit gratia privatur. Hinc est enim quod per prophetæ vocem contra superbientem animam dicitur: *Habens fiduciam (e) in pulchritudine tua, fornicata es in nomine tuo* (Ezech. xvi, 15). Fiduciam quippe animam in pulchritudine sua habere est in semetipsa de justa actione præsumere. Quæ in suo nomine fornicatur quando in hoc quod recte egit, non conditoris laudem dilatari appetit, sed suæ opinionis (f) gloriam requirit. Hinc rursum per prophetam scriptum est: *Quo pulchrior es, descende* (Ezech. xxxii, 19). Anima et enim unde est pulchrior, in de descendit, quando ex virtutis decore quo exaltari apud Deum debuit, ab ejus gratia persuaum elationem cadit. Quid ergo in his agendum est, nisi ut malignus spiritus nos ad elevandam mentem reducat bona quæ egimus, nos semper ad memoriam mala nostra revocemus, quatenus et nostra cognoscamus esse quæ peccando fecimus, et solius omnipotentis Dei munera cum pec-

(d) Epistolam Recharedi regis in qua hæc leguntur supra edidimus. Est hujus libri sexagesima prima.

(e) Norm. et plurimi, *fiduciam quippe anima*.

(f) Corb. et Norm., *gratiam requirit*.

cata declinamus? Custodienda est quoque munditia corporis in studiis bonæ actionis, quia juxta vocem prædicantis Apostoli: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos (I Cor. III, 17)*. Qui rursus ait: *Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra (I Thess. IV, 3)*. Quam sanctificationem quid dixerit, ostendens protinus adjunxit: *Ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum suum vas possidere in sanctificatione et honore, et non in passionibus desiderit.*

Ipsa quoque regni gubernacula erga subjectos magno sunt moderamine temperanda, (g) ne potestas menti subripiat. Tunc enim regnum bene regitur, cum regnandi gloria animo non dominatur. Curandum quoque est ne ira subrepat, ne fiat citius omne quod licet. Ira quippe, et cum delinquentium culpas exsequitur, non debet menti quasi domina præire, sed post rationis tergum velut ancilla famulari, ut ad faciem jussa veniat. Nam si semel mentem possidens cøperit, justum esse deputat etiam quod crudeliter facit. Hinc enim scriptum est: *Ira viri justitiam Dei non operatur (Jac. I, 20)*. Hinc rursus dicitur: *Sit omnis homo velocis ad audiendum, tardus autem ad loquendum, 1031 et tardus ad iram (Ibid., 19)*. Hæc autem vos auctore Deo omnia servare non ambigo. Sed occasione admonitionis exorta, bonis vestris actibus me furtive subjungo, ut quod non admoniti facitis, quando vobis et admonens additur, jam non soli faciatis. Omnipotens autem Deus in cunctis actibus vestris cœlestis brachii extensione vos protegat, vobisque et præsentis vitæ prospera, et post multa annorum curricula gaudia concedat æterna.

Clavem vero parvulam a sacratissimo beati Petri apostoli corpore vobis pro ejus benedictione transmisimus, in qua inest ferrum de catenis ejus inclusum, ut quod collum illius ad martyrium ligaverat, vestrum ab omnibus peccatis solvat. Crucem quoque dedi lateri præsentium vobis offerendam, in qua lignum dominicæ crucis inest, et capilli beati Joannis Baptistæ, ex qua semper solatium nostri Salvatoris per intercessionem præcursoris ejus habeatis.

(g) Excusi, mentem surripiat.

(h) Ita Mss. Vatic., Corb., Norm., etc. Excusi habent, et nostris moribus.

(i) Desunt hæc in Anglic., Norm., Remig., Corb., San-Vict. Leguntur in Reg., Colbertinis, Rhem. et quinque Vatic. Anagnosticum pro quovis scripto usurpat non semel Ennodius epist. 4 lib. I, ad Faustum, *anagnosticum fidem secutus*, etc., quod exponit Sirmundus, *epistolæ tuæ*. Et epist. 5 lib. VIII, *de anagnosticum prolixitate fastidium*. In quem locum Sirmundus: *Ἀναγνωστικὸν est id omne quod legitur aut recitatur, sicut ἀκρόαμα et ἀκουσμα, quod auditur. Itaque ut acroama etiam Latini usurpant pro dicto seu re aliqua quæ auribus excipitur, sic anagnosticum pro epistola aut scripto quocunque; dici etiam posset ἀνάγνωσμα, anagnosma. Partim ex GUSSANV.*

(k) Unus Colbert., isque pccc ann., not. 403, prætermisiss his quæ hic subjiciuntur, hanc epistolam (quam dicit secundam ad Recharedum, et ejus initium, missio item in anagnostico, assignat ad hæc verba: *Ante longum tempus*) sic concludit: *Præterea dona vestra excellentiss quæ pauperibus beati Petri apostoli sunt transmissa, trecentas cocullas accepimus; et, quantum possumus, precibus exoramus ut ejus vos*

A Reverendissimo autem fratri et coepiscopo nostro Leandro Pallium a beati Petri apostoli sede transmisimus, quod et antiquæ consuetudini, (h) et vestris moribus, et ejus bonitati atque gravitati debeamus.

(i) Item in anagnostico. Ante longum tempus dulcissima mihi vestra excellentia, Neapolitano quodam juvene veniente, mandare curaverat ut piissimo imperatori scriberem, quatenus pacta in chartophylacio requireret quæ dudum inter piæ memoriæ Justinianum principem et jura regni vestri fuerant emissa, ut ex his colligeret quid vobis servare debuisset. Sed ad hoc faciendum duæ res mihi vehementer obstiterunt. Una, quia chartophylacium, prædicti piæ memoriæ Justiniani principis tempore, ita subripiente subito flamma incensum est, ut omnino ex ejus temporibus pene nulla charta remaneret. Alia autem, quia, quod nulli dicendum est, ea quæ contra te sunt apud temetipsum debes documenta requirere, atque hæc pro me in medium proferre. Ex qua re hortor ut vestra excellentia suis moribus congrua disponat, et quæque ad pacem pertinent studiosè peragat, ut regni vestri tempora per longa sint annorum curricula in magna laude memoranda. Præterea (k) transmisimus clavem aliam a sacratissimo beati Petri apostoli corpore, quæ, cum digno honore reposita, quæque apud vos invenerit benedicendo multiplicet.

EPISTOLA CXXIII.

AD VENANTIUM ET ITALICAM.

C *Morbis affectum ex suis ipsius molestiis atque ex generalis lotius orbis percussione, quæ mundi finem proximum indicat, consolatur.*

Gregorius (a) Domino Venantio patricio et Italicæ jugalibus.

Quosdam de Sicilia venientes, affectu quo debui, de sospitate vestra excellentiæ requirere 1032 curavi. Sed de assiduitate ægritudinum (b) mihi tristitia responderunt. Hæc autem dicens, nec ego vobis de meipso invenio aliud quod debeam nuntiare, nisi quod, (c) peccatis meis facientibus, ecce jam undecim

pauperes vestimentorum largitate protexistis, ipsum in tremendo die examinis protectorem habeatis. Ut autem nostrum hominem ad vestram excellentiam modo minime mitteremus, navis necessitas fecit, quia inveniri non potest qui ab istis partibus ad Spaniæ littora valeat proficisci.

D *Epist. CXXIII [Al. 128]. — (a) In hujus epistolæ inscriptione dissentiunt Codices Mss. et exarati. In Norman. et Angli. legitur, Venantio ex monacho patricio, et Italicæ jugalibus. In Vaticanis, Colbert. et Rhem. Italicæ patriciæ et domino Venantio; quibus accinunt veteres Editi. In recent. additur Cancellario Italicæ, quod respiciunt Mss. omnes. Venantius hic, ex aliis jam scriptis ad eum epistolis satis notus, Italicam duxerat ex qua duas filias susceperat, Barbaram et Antoninam, infra commemoratas; ad quas post patris mortem consolatorias litteras scripsit sanctus Gregorius.*

(b) Tres Vatic., Rhem., Colbert. et plerique Norm.; *mihi tristitiam responderunt.*

(c) Ita Vatic., Norm., Colbert., Rhem., Reg., Remig., etc., ubi in Exousis legitur *peccatis meis excipientibus.*

menses sunt quod valde rarum est si de lecto surge-
re aliquando potuero. Tantis enim podagræ tantis-
que molestiarum doloribus premor, ut vita mea mihi
gravissima pœna sit. Quotidie enim in dolore desicio,
et mortis remedium exspectando suspiro. In clero
vero hujus urbis et populo tanti febrium languores
irruerunt, ut pene nullus liber, nullus servus reman-
serit, qui esse idoneus ad aliquod officium vel mi-
nisterium possit. De vicinis autem urbibus strages
quotidie mortalitatis nobis nuntiantur. Africa autem
qualiter mortalitate et languoribus vastetur, quanto
viciniores estis, tanto credo quod subtilius cognovi-
stis. De Oriente vero qui veniunt, graviores desola-
tiones nuntiant. In his itaque omnibus quia, appro-
pinquante fine mundi, generalem percussione[m] esse
cognoscitis, affligi nimis de propriis molestiis non
debetis. Sed, sicut sapientes nobiles decet, omne cor
ad animarum curam reducite, districtum iudicium
quanto sit vicinius plus timete. Studiis pietatis in-
tendite, de qua scriptum est, quod *promissionem ha-
beat vitæ præsentis et futuræ* (1 Tim. iv, 8). Potens
est autem omnipotens Deus vitam vestræ excellen-
tiæ et hic in longo tempore conservare, et post
multa annorum curricula ad gaudia æterna perdu-
cere. Dulcissimas filias meas domnam Barbaram, et
domnam Antoninam mea peto vice salutari; quas
oro ut superna gratia protegat, eisque prosperari
in omnibus concedat.

EPISTOLA CXXIV.

AD DONELLUM EROGATOREM.

*Ægrum consolatur. Gaudet de militari roga illi denuo
imposita. Quam exarchus mutuo acceperat pecu-
niam restituendam monet. Romanæ civitati præci-
pua cura subveniat.*

Gregorius Donello (a) erogatori.

Epistolam gloriæ vestræ plenam boni filii chari-
tate suscepimus, ex qua quidem de molestia corporis
vestri noster est animus contristatus. De divina
tamen miseratione confidimus quod qui vos miseram
et dejectam diligere fecit Italiam, ipse vobis et corporis
salutem restituat, et in æterna retributione
compenset. De militari enim (b) roga, quam vos contra
voluntatem vestram principali significastis jussione
iterum suscepisse, omnino sumus libenter com-
plexi, scientes quia magnitudo vestra cautiore salu-
briorique provisione militari necessitati concurrat.

De (c) sex vero centenariis qui in cimiliarchio Ra-
vennatæ Ecclesiæ fuerant commendati, sicut vestra
testatur epistola, ab excellentissimo exarcho in quo-
tidiana militum præfectura sunt mutuati, 1633 qui
ut hactenus (d) minime restituantur cujus sit causa
cognoscitis. Quod enim scripseratis hoc predicto filio

EPIST. CXXIV [Al. 429]. — (a) Unde nomen hoc
officii deductum, in epistola explicatur his verbis:
de militari enim roga, etc.

(b) Quid sit roga discere ex nota k ad epist. 46 libri II.

(c) Centenaria, auri pondo interpretantur quidam.
Isidorus ait (quod verum est) centenarium fuisse
centum librarum, atque inde appellatum. Græci
dicunt χστϛ, ὑάπτιον. GUSSANY.

nostro exarcho visum esse, ut quia pax ad conclu-
sionem tenuit, de pecuniis hinc competentibus, pri-
mum ut rogam illarum partium faciatis, gloria vestra
caute prospiciat si vel fieri debet, vel sit quoquo
modo præsumendum; ut si præfectura illarum par-
tium acceptas pecunias recuperare negligit, hæc par-
tes ob hoc periculum de militis nuditate sustineant.
Sed ii quibus mutuata ipsæ dicuntur pecuniæ debent
a mutuante constringi; quatenus, sicut noverunt,
expensa centenaria ipsi restituant; et pecuniæ quæ
sine erogantis non possunt tangi periculo, subtractæ
quibus debentur, admissio quod nobis imminet peri-
culo, minime aliis dispergantur indebite. Et hæc
quidem nos nec cum novo in causa viro, nec cum
Romanarum partium ignaro agimus. Cui quippe con-
stat quod, si pax reparata minime fuerit, belli tem-
pore, in his locis nisi solius divini potentia maje-
statis humanum non prævalet subvenire remedium.
Sciens ergo magnitudo vestra voluntatem domino-
rum principum, quanta cura de Romanæ civitatis
præcipue subventionem sit provida, quod ex donis
eorum evidenter agnoscitur, sed et partium istarum
(e) imminens periculum et civitatis, omnino curæ
tuæ est cum pecuniis huc venire. Quod si omissum
fuerit, et adversi aliquid, quod non optamus, evene-
rit, neque apud Deum neque apud reum dominos
cujuslibet obtentu personæ vos excusare quoquo
modo valeatis. Romana enim civitas, peccatis no-
stris facientibus, diversis est attrita languoribus, ut
nec qui in murorum custodia sint idonei persistent.

EPISTOLA CXXV.

AD MAXIMUM SALONITANUM EPISCOPUM.

*Gratulatur de plena satisfactione. Pallium mittit. Quod
eo significatur moribus exprimat. Cum Sabiniæ
episcopo, Honorato archidiacono, Massiano clerico,
jam non ex odio sed ex charitate agit.*

Gregorius Maximo episcopo Salonitano.

Susceptis fratris et coepiscopi nostri Mariniani
epistolis, sed et Castorio chartulario nostro reme-
ante, fraternitatem vestram plenissime de his quibus
dubietas fuerat satisfecisse cognovimus; magnasque
omnipotenti Deo gratias solvimus, quia de meo corde
medullitus omnis rancor sinistrae suspicionis evulsus
est. Pro qua re Stephanum communem filium diaco-
num vestrum cum summa volui celeritate laxare.
Sed hunc apud me vel paucis diebus immorari dolo-
res crebri meorum ægritudinum compulerunt. At
postquam meliorari vel modicum cœpi, eum protin-
us cum gaudio retransmittere curavi.

1634 Itaque pallium ad sacra missarum solemniam
utendum ex more transmisimus, cujus vos volumus
per omnia genium vendicare. Hujus enim indumenti
honor humilitas atque justitia est. Tota ergo mente

(d) In San-Vict., Remig. et Vatio. A, *minime restau-
rentur*. In hoc solo e Vaticanis Codd. reperitur hæc
epistola, in Anglic., Norm., Rhem. et pene cæteris
omissa.

(e) In Editis, *imminens periculum, omnino curæ
tuæ est et civitatis, cum pecuniis*. Vitiosam hinc ver-
borum inversionem quæ etiam in San-Vict. reperitur,
emendavimus ex laudato Vatio. ms.

fraternitas vestra se exhibere festinet in prosperis humilem, et in adversis, si quando eveniunt, cum justitia erectam, amicam bonis, perversis contrariam. (a) Nullius unquam faciem pro veritate loquentis premens, misericordiæ operibus juxta virtutem substantiæ insistens, et tamen insistere etiam (b) contra virtutem cupiens, infirmis compatiens, (c) benevolentibus congaudens, aliena damna propria deputans, de alienis gaudiis tanquam de propriis exsultans; in corrigendis vitiis sæviens, in fovendis virtutibus auditorum animum demulcens, in ira judicium sine ira tenens, in tranquillitate autem severitatis sæ censuram non deserens. Hæc est, frater charissime, Pallii accepti ratio, quam si sollicitè servaveris, quod foris accepisse ostenderis, intus habes.

Præterea fratrem et coepiscopum nostrum Sabianum fraternitati vestræ in omnibus commendo, ut si quæ causæ sint, interim postponantur. Caritas inter vos fixa permaneat, ut sic de exterioribus, si quando contentio vertitur, examen veniat, quatenus mentem caritas non relinquat. Communem quoque filium Honoratum archidiaconum commendamus. De quo si ita est, sicut per Castorium chartularium nostrum didicimus, quia per eum jam tertia antea archidiaconi servare consuetudinem ecclesiasticam, (d) quinquennio expleto exeundo compulsi sunt, tuæ quidem volumus ut charitatem sanctitatis inveniat. Nam flagitarii judicium non debet de causa quam ipse judicavit. Sin vero ita non est, omni mentis tumore depresso, omnique odio postposito, debet in charitate recipi, et nullatenus a loco in quo inventus est amoveri. Messianum quoque clericum, qui ad nos confugerat; communi filio Stephano diacono fiducialiter dedimus, certi quia quem nos vestræ fraternitati transmittimus, vos in eo non odium, sed gratiam potestatis ostendere debeatis. Omnipotens Deus sua vos protectione custodiat, detque nobis ita agere, ut post hujus temporalis fluctus, ad æterna valeamus (e) simul cum gaudio pervenire.

EPISTOLA CXXVI.

AD CONSTANTIUM MEDIOLANENSEM EPISCOPUM.

Ne Philagrium, aut ab Ecclesiæ suæ hominibus, aut a collectæ exactoribus, aut a Dertonensi episcopo, injuste gravari patiatur.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Licet multum fraternitatem vestram ad servandam sibi justitiam Philagrii portitoris præsentium flagellum cæcitatibus invitet, verum tamen 1035 quia ad

Epist. CXXV [Al. 130]. — (a) In omnibus Norm.: *Nullius unquam faciem contra veritatem respiciens, nullius unquam faciem pro veritate loquentem premens.*

(b) Ex Vulgatis alii *supra virtutem*, alii *ultra virtutem* habent.

(c) Sic legendum ex quinque Vatic., omnibus Norm., Colb., etc., quod retinuerunt vel. Editores. At recentiores maluerunt *benevolentibus*, ut *infirmis* opponerent.

(d) Irrepsit in Excusos qui, ante quinquennio; quod expunximus, tum quia sensum turbabat, tum quia a Mes. abst.

(e) Excusi, *simul gaudia*; a qua lectione recedere

A restituenda quæ sibi præjudicialiter asserit detineri, per nos vos voluit fieri promptiores, præsentia ad vos scripta prævidimus dirigenda. Questus autem est campum cum vinea sua ab Ecclesiæ vestræ hominibus (a) irrationabiliter occupatum. Quod si ita est, quanquam ante judicium possessio ei debuerat violenter ablata restitui, tamen quia communis filius Eventius diaconus vester, consentiente præfato latore, constituit per quinque testes partem Ecclesiæ vestræ satisfacere posse, ejusdem Ecclesiæ juris illum esse, ideoque fraternitas vestra prædictum Philagrium contra justitiam laborare non faciat, sed modis quibus potuerit, veritatem diligenter inquirat. Et si manifeste, sicut hic constituit, probari potuerit vestri juris esse, huic propter Deum citius satisfaciendum est, ut a sua intentione sine labore discedat. Alioquin ante omnem contentionem (b) res ejus fulta vestra provisione reddatur, ut sua cuique parti integra post hoc maneat de proprietate cognitio. Quia vero pro eo quod vobis nescientibus inde discessit, vestros se æstimat animos offendiisse, fraternitas vestra ei dulcedinem suæ charitatis ostendat, ut cognoscat se longe aliter quam debuit de sacerdote credidisse. Sed quoniam et sanctorum apostolorum sæpe liminibus, ut ait, præsentare desiderat, quoties venire voluerit, (c) nullius impedimentum, sed vestrum magis habeat in hac parte solatium.

Indicavit præterea suprascriptus portitor quod collecta facta inter alios civitatis Januensis habitatores, et ipse dare pariter compellatur. Et miramur quod qui magis misericordia dignus est, vobis præsentibus prægravetur. Quod si ita est, denuo ab eo per quem libet exigi vestra sanctitas non permittat, quia eum quem cæcitas sua gravat, inhumanum nimis est in collatione affligere, cui si esset magna necessitas, debuit ex collatione misereri. Quia vero ab Ecclesiæ (d) Dertonensi puerum suum injuste queritur detineri, fraternitas tua prædictæ civitatis episcopo curet scribere, ut si ita est, sine aliqua illum contentione restituat. Qui si aliter esse forte responderit, aut apud vos, aut apud arbitros causa hæc cognoscenda sine excusatione est aliqua facienda. Nam idem Philagrius puellam suam cum filiis et nepotibus, de qua, ut ait, nulla est quæstio, eundem puerum suum nomine Maurum maritum suum secutam innotuit. Ex qua reactum est ut per eum de quo est contentio, etiam alii de quibus nulla est quæstio teneantur. Quod si veritate subsistit, puella illi eum filiis et nepotibus 1036 sine

cogunt Mes. pene omnes.

Epist. CXXVI [Al. 131]. — (a) Colbert. et Rhem., *irrationabiliter ablata non restitui.*

(b) Sic restituimus ex probatoribus Mes. In quibusdam legitur *ablata*, quod idem est. Vide quæ de hac voce jam diximus ad epist. 55 hujus indictionis. Gussanv.

(c) Excusi, *nullius impedimento avertatur, sed.*

(d) Dertona Ptolemæo *δεργων*, Straboni *δεργών*, ubi θ pro τ librariorum vitio irrepsit; nam apud Stephanum ejus epitomatores legitur *δεργών πόλις Αιγυπτών*. Hæc urbs, quæ hodie *Tortona*, sita est inter Ticinum et Genuam, episcopalis sub archiepiscopo Mediolanensi. Gussanv.

aliqua altercatione reddenda est; et tunc de supra-scripto Mauro questione ventilata, quod ratio suaserit terminetur. Quod si forte et de uxore ipsius aliqua dicitur esse contentio, et hoc quoque ita interventus iudicii finiatur, ut vobis illo presentibus ad nos de memoratis causis denuo predictus portitor necessitatem remeandi non habeat.

(a) EPISTOLA CXXVII.

(Ex actis et opusculis sancti Columbanus, ac aliorum sanctorum veteris Scotiae et Hiberniae, primum editis a P. Flemingo Francicano an. 1667.

In celebratione Paschæ, rejecto Victorii cyclo, Scotorum morem sequendum, cui Anatolius ab Hieronymo laudatus fuit. De episcopis per simoniam ordinatis, aut post lapsum tempore diaconatus; ac de monachis monasteria sua deserentibus consultit sanctum Gregorium, quem videre summopere cupit. Laudat ejus Pastoralem librum, petitque expositiones in Ezechielem et in Cantica.

Domino sancto, et in Christo Patri [Forte mendo librario omissum papæ] Romano, pulcherrimo Ecclesiae decori, totius Europæ flaccantis augustissimo quasi cuidam flori, egregio speculatori, theoria utpote divina castulitatis [Ita ms.] potito, Ego (b) Barga-ma [Sic ms.] vilis columba in Christo mitto salutem.

Gratia [Gratias in Ms.] tibi et pax a Deo Patre nostro Jesu Christo. [Magna hic laeas, prout in Ms. expressa] Libet me, o sancte papa, hyperbolicum tecum non sit interrogandum de Pascha, juxta illud Canticum: Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; majores tuos, et dicent tibi (Deuteron. xxxii, 7). Licet enim mihi, nimirum (c) micrologo, illud cujusdam egregium Sapientis elogium, quod dixisse fertur, quamdam [In Ms.] quemdam videns contupitiam [Forte contem pictam]: Non admiror artem, sed admiror frontem, ad te clarum a me vili scribendo potest inuri; tamen tuae evangelicæ humilitatis fiducia fretus, tibi scribere praesumo, et mei doloris negotium injungo. Vanitas namque scribendi nulla est, ubi necessitas cogit, quamvis majoribus, scribi.

Quid (d) ergo dicis de Pascha 21 aut 22 lunæ quod jam (tua [tui in Ms.] tamen pace dictum sit) non

Epist. CXXVII. — (a) Epistolarum a se ad sanctum Gregorium scriptarum meminit sanctus Columbanus, epist. 1 et 2. His respondisse sanctum pontificem scribit auctor Vitæ S. Salabergæ perantiquus. Queritur tamen Columbanus, epist. 1, Sata-nam semel et bis impedivisse quominus epistolæ suæ ad sanctissimum papam pervenirent. At forte cum duas priores non accepisset sanctus Gregorius, tertiam feliciter delatam sibi legerat, cui postea responsum dedit; etsi inter epistolas Gregorianas nulla extet ad Columbanum. Ad annum vero 599 saltem referendam censemus hanc epistolam, quod ipsius meminerit Columbanus in epist. ad Gallicanos episcopos, ejus causa congregatos anno sequenti. Porro notæ ascriptæ ad marginem sunt R. P. Flemingi Minoritæ, qui primus hanc epistolam typis mandavit; ipsis adjecimus nostras in columnarum calce.

(b) Leg. *Barjona*, hoc est tilius columbæ. Nomen hoc Columbano conveniebat qui modo columbam esse, modo palumbum vocat. Columbanus velut diminutivum pro pullo columbarum sumi potest, hoc est, pro *columbæ filio*. Plurimis mendis scatet hæc epistola, quibus mederi arduum.

(c) Eodem titulo gaudet epist. 4 ad Bonifacium VI.

A esse Pascha, nimirum tenebrosam a multis comprobatur (e) calcalenteris? Non latet enim, ut credo, effaciam tuam, quantum Anatolius, miræ doctrinæ vir, ut sanctus ait Hieronymus, cujus Eusebius Cæsariensis episcopus in Ecclesiastica excerpta inseruit Historia, et sanctus Hieronymus in suo hoc idem de Pascha opus collaudavit catalogo, de hac lunæ ætate vituperando disputet; qui contra Gallicanos (f) Rimatorios, de Pascha, ut ait, 1037 errantes, horrendam intulit sententiam, dicens: *Certe* [Ms. *Certe*, in-quiens], *si usque ad duarum vigiliarum terminum, quod noctis medium indicat, ortus lunæ tardaverit, non lux tenebras sed lucem tenebræ superant; quod certum est in Paschæ non esse probabile, ut aliqua pars tenebrarum luci dominetur, quia solemnitas dominicæ Resurrectionis lux est, et non est communicatio luci cum tenebris. Et si in tertia vigilia luna excanduerit, non est dubium lunam 21 vel 22 exortam esse, in qua verum Pascha non est possibile immolari. Nam qui hæc lunæ ætate Pascha definiunt possibile celebrari, non solum illud auctoritate divinæ Scripturæ affirmare non possunt, sed et sacrilegii et contumaciæ crimen et animarum periculum incurrunt; dum affirmant veram lucem posse immolari cum aliqua dominatione tenebrarum, quæ omnibus tenebris dominatur. Necnon in sancti dogmatis legimus libro: Pascha, id est solemnitas dominicæ Resurrectionis ante transyessum vernalis æquinocitii 16 initium non potest celebrari, ut scilicet æquinocitium non antecedit; quod utique (g) Victorius in suo transgressus est cyclo, et per hoc Gallicæ jamdudum innoxia errore, seu, ut humiliter dicam, confirmavit inolitum. Quippe qua ratione utraque stare possunt, ut scilicet Resurrectio Domini ante suam celebraretur passionem, quod vel putari absurdum est; aut septem dies Domini jussione in lege sanciti, in quibus tantum legitime Phase Domini comedi mandatum est (quia a 14 luna usque ad 20 numerandi sunt), contra jus fasque transcendatur? Luna enim 21 aut 22 extra jus lucis est, utpote post medium noctis tunc temporis exorta; et tenebris lu-*

(d) In hoc dissentiebant Scoti a cæteris in Paschæ celebratione, quod lunæ 14 die in Dominicam incidente, hanc ipsam diem pro Paschate celebrarent, ne cum aliis ad Dominicam sequentem, solemnitatis hujus celebrationem differendo, tempus Paschæ terminosque prætergrederentur.

(e) Forsan, *calculatoribus*, aut *calcenteris*. Hoc ultimo cognomine designatus Origenes ab Hieronymo in una epist. ad Marcellam; sic prius appellatus est etiam Didymus Alex. Gram. γαλκίντερος. Uterque ob multitudinem librorum ab ipsis editorum.

(f) Forte sic dictos, quod obscura et difficilia rimarentur.

(g) Victorius hortatu Hilari, tunc Rom. Ecol. archidiaconi, postea summi pontificis, cyclum, seu canonem Paschalem composuit sæculo quinto mediante, quem Gallicanæ Ecclesiae primum amplexæ sunt, ut patet ex concil. Aurel. iv, an. 541, deinde omnes Occidentales. Hunc edidit Egidius Bucherius, et notis illustravit. Anatolius, quem Victorio opponit Columbanus, Alexandrinus erat, floruitque circa an. 270. Eam inter eruditos principem locum tenuisse testatur Eusebius. Hic scripsit quoque de Paschate canones, quos etiam evulgavit Bucherius.

cem superantibus, lucis solemnitas nefas est, ut aiunt, agi. Quare ergo tu tam sapiens, nimirum cuius clarissima per orbem, ut antiquitus, sacri ingenii diffuse eunt lumina. Pascha tenebrosus colis? Miror, fateor, a te hunc Gallie errorem, ac si Schynteneum, jam diu non fuisse rasum; nisi forte putem quod vix credere possum, dum eum constat a te non fuisse emendatum, apud te esse probatum. Aliter tamen et honestius tua excusari potest peritia, dum forte notam subire times [*Fortes*, timens] Hermagoricæ novitatis, antecessorum et maxime papæ Leonis auctoritate contentus es. Noli te, quæso, in tali quæstione humilitati tantum aut gravitati credere, quæ sæpe falluntur. *Melior forte est canis vivus in hoc problemate leone mortuo (Eccl. ix, 4)*. Vivus namque sanctus emendare potest, quæ ab altero majore emendata non fuerint [*Fortes*, fuerunt]. Scias namque nostris magistris et Hibernicis antiquis, philosophis et sapientissimis componendi calculi computariis, Victorium non fuisse receptum, sed magis risu vel venia dignum, quam auctoritate. Idecirco mihi timido peregrino, magis quam sciolo, tuæ dirige fulcrum sententiæ, et mature [*Ms. habet* matura] punctum tuæ placabilitatis huic tempestati nos circumdanti compescendæ transmittere non dedigneris; quia non mihi satisfacit post tantos quos legi auctores una istorum sententia episcoporum dicentium tantum: *Cum Judæis Pascha facere [Deest facere hic in Ms.] non debemus*. Dixit hoc olim et Victor episcopus, sed nemo Orientalium suum recepit commentum; **1038** sed hoc soporans spina Dagonis, hoc imbibit bubum erroris. Qualis, rogo, hæc frivola et tam impolita, nullis scilicet divinæ Scripturæ fulta testimonio sententia: *Cum Judæis Pascha facere non debemus?* Quid ad rem pertinet [*Ms. pertinent*]? Nunquid Judæi reprobis Pascha facere credendi sunt nunc, utpote sine templo, extra Jerusalem, Christo tunc figurato, ab iis crucifixo? Aut, nunquid ipsorum esse recte credendum est 14 luna e Pascha [*Fortes*, lunæ Pascha, aut luna et Pascha]; et non potius Dei ipsius instituentis Phase esse latendum est, scientisque solius ad purum quo mysterio 14 luna ad transcensum electa est? Quod forte sapientibus et tui similibus aliquantulum præluceat. Qui [*Quo in Ms.*] hoc opponunt, licet sine auctoritate, Deo impropere quare non sua præscientia antea tunc præcaverit Judæorum contumaciam; ut si nollet nos cum eis Pascha facere, novem dies azyorum in lege præciperet, ut vel nostræ solemnitatis initium finem solemnitatis eorum non excederet? Nam si 21 aut 22 Pasche celebrandum, a 14 usque ad 22 novem dies computabuntur; septem scilicet a Deo præcepti, et duo ab hominibus aucti. Sed si licet

(h) Ita emendandum duximus, cum prius exstaret: *quæstu Simoniacis* (ubi in margine notatur haberi in *Ms. simoniacos*) et *Giltas auctor*, etc. Giltas is esse videtur cognomento sapiens qui scripsit de excidio Britannie et de ecclesiastici ordinis castigatione Idem infra indicatur: *auctor Giltam de his interrogavit*. De sacris ordinibus simoniace tunc collatis in

A hominibus augere per se aliquid divinæ censuræ, interrogo, ne forte videatur contrarium esse illi Deuteronomii sententiæ: *Ecce, inquit, verbum quod tibi de, neque adjicias ad illud, neque auferas ab eo (Deut. iv, 2)*. Sed hæc magis procaciter quam humiliter scribens, scio euripum præsumptionis difficillimæ mihi nexisse [*Fortes*, nexuisse], enavigandum fore irogus [*Fortes*, ignorans]. Nec loci namque nec ordinis est ut magnæ tuæ auctoritati aliquid quasi discutiendo irrogetur, et ridiculose te me; (nimirum Petri cathedram apostoli et clavicularii legitime insidentem) Occidentales apices de Pascha sollicitent. Sed tu non tam [*tam deest in Ms.*] me vilem in hac re quam multos et defunctos et viventes hæc eamdem quæ notavi firmantes magistros considerare debes, et quasi cum eis te trahere colloquium [*Mendo hic repetitum, te*] crede; pie namque me scito, licet saltuatim et hyperbolice, obiliosum os aperire. Tuum itaque aut excusa aut damna Victorium, sciens, si illum laudaveris, inter te et supradictum Hieronymum fidei futurum fore negotium, qui nimirum Anatolium laudavit, huic contrarium; ita ut qui unum secutus fuerit, alterum recipere non poterit. Tua itaque consideret vigilantia ut in fide duorum auctorum supradictorum sibi invicem contrariorum probanda nulla sit inter te et Hieronymum in sententia promenda dissonantia, ne nobis undique sint angustie, ut aut tibi, aut illi consentiamus. Parce in hoc infirmis, ne scandalum diversitatis ostendas. Simpliciter enim ego tibi confiteor quod contra sancti Hieronymi auctoritatem veniens, C apud Occidentis Ecclesias hæreticus seu respuendus erit; illi enim per omnia indubitatum in Scripturis divinis accommodant fidem. Sed hæc de Pascha sufficiant.

Cæterum de episcopis illis quid judicas interrogo, qui contra canones ordinantur, id est (h) quos tu Simoniacos et Giltas auctor pestes scripsistis. Nunquid cum illis communicandum est. Quia, quod gravius est, multi in hac provincia **1039** tales esse noscuntur, aut de aliis qui, in Diaconatu violati, postea ad episcoporum gradum eliguntur [*Ms. gradare leguntur*] ? Sunt enim quorum in his novimus conscientias; et cum nostra parvitate id conferentes, certum scire volebant ei sine periculo post hoc [*Deest aliquid quod sensum compleat, forte, ministrare*] possint, id est aut post gradum solidis emptum, aut post in diaconatu adulterium, absconsum tamen dico cum (i) clientelis adulterium, quod apud nostros magistros non minoris censetur esse facinoris.

Tertio interrogationis loco responde adhuc, quæso, si non molestum est, quid faciendum est de mona-

Gallia conqueritur sanctus Gregorius pene in omnibus epistolis quas aut ad Gallicanos episcopos, aut ad Francorum reges scripsit; vide epist. 106, 109, 110, hujus libri.

(i) Aut concubinas intelligit, aut etiam uxores ante sacrum ordinem adeptum ductas, quas conjugum loco habere ultra, adulterium putabatur.

obis illis qui, pro Dei intuitu et vitæ perfectioris desiderio accensi, contra vota venientes, primæ conversionis loca relinquunt, et, invititis abbatibus, fervore monachorum cogente, aut laxantur, aut ad deserta fugiunt. Vennianus auctor Giltaræ de his interrogavit, et elegantissime illi rescripsit; sed tamen discendi studioso [Mss., studio] semper major metus accrescit. Humiliter et purius hæc omnia et multo plura [Ms., pulchra], quæ epistolaris brevitatis non admittit, per præsentiam interroganda erant, nisi corporis infirmitas, et meorum cura comperegrinorum domi me vinctum [Deest hic aliquid; forte, teneret cupidum] ad te eundi, ut illam spiritualem vivi fontis venam vivamque undam scientiæ cœlitus fluentis ac in æternam vitam salientis haurire [Deest forte possem]. Et si animum corpus sequeretur, Romam iterum rem sustineret contemptus; ut quomodo, docto narrante (k) Hieronymo, legimus quosdam de ultimis Heulini littoris finibus olim venisse Romam, in [Forte, deina], et mirum dictum, aliud extra Romam quæsisse, ita et ego nunc te, non Romam desiderans, salva sanctorum reverentia cinerum, expelerem; licet enim non me sapientem, sed esse sitientem fateor, hoc idem facerem si vacaret [Mss., sed vacare].

1040 Legi librum tuum Pastorale regimen continentem, stylo brevem, doctrina prolixum, mysteriis refertum, melle dulcius egentis opus esse fateor; mihi idcirco tua sitienti largire, precor, opuscula quæ in Ezechielem miro, ut audivi, elaborasti ingenio.

(k) In epistola 103, ad Paulinum, ubi quam celebris apud gentes remotissimas Titus Livius exstiterit, sanctas Doctor commemorat. Porro, loco *Heulini*, esse legendum *Hualini*, vel *Huelini*, constat ex contextu Hieronymiano. Est vox Græca, a rad. ὕαλος, sive ὕαλος, vitrum, crystallus. Sic mare vocatur Apocal. iv ὁ θάλασσα, ὕαλινη. mare vitreum, id est crystallinum, ceruleum. In Hieronymo hic legimus: *De ultimis Hispaniæ Galliarumque finibus*.

A Legi Hieronymi sex in illum libros; sed nec medium exposuit. Sed si dignaris, aliqua nobis de tuis transmittite relictis in civitatem, extrema scilicet libri exposita transmittite, (l) et Cantica canticorum ab illo loco (Cantic. iv, 6) in quo dicit. . . . *Ibo ad montem myrrhæ et collem thuris* [Non est in Ms.] usque in finem; aut aliorum aut tuis brevis, depono, tracta sentiis; et ut totam exponas obscuritatem Zachariæ, absconsam propala, ut tibi Occidentalis in his gratias agat cæcitas. Importuna postulo et magna sciscitor; quis nesciat? Sed et tu magna habens [Forte, habes, qui], quia de parvo minus, et de multo plus bene scis esse fenerandum. Rescribere te persuadeat charitas, exponere non impediat chartæ asperitas, quia æra in errorem fuit, et honor debitus cordi est a me tibi dari; meum fuit provocare, interrogare, rogare; tuum, si [Forte, sibi] gratis accepta non negare, talentum fenerari, petenti te panem doctrinæ, Christo præcipiente, dare. Pax tibi, tuisque; meæ indulge quod sic audacter scripsi, rogo, procacitati, heate papa; et oro ut pro me vilissimo peccatore vel semel in tuis sanctis orationibus ad communem Dominum ores. Persuperfluum puto commendari tibi meos, quos Salvator, quasi in suo nomine ambulantes, recipiendos esse decernit: et si, ut audivi a sancto (m) Candido tuo, hoc respondere volueris, temporis antiquitate roborata mutari non posse, manifeste antiquus error est; sed semper antiquior est veritas quæ illum reprehendit.

(l) Hunc Gregorii commentarium genuinum exhibuimus, et asseruimus sancto Doctori, contra nuperimos criticos, qui tum hocce Columbiani testimonio, tum plurimis aliis satis refelluntur.

(m) Is est Candidus quem ad gubernandum Ecclesiæ patrimonium sanctus Gregorius misit in Gallias, et Brunichildi ac Childeberto regi commendavit epistolis 5 ac 6 lib. vi. In epist. 7 sequenti appellatur presbyter.

LIBER DECIMUS.

Indictione tertia.

1041 EPISTOLA PRIMA.

AD ROMANUM IN SICILIA DEFENSOREM.

Ablatas, tum a Lucillo quondam episcopo, tum a Petro illius filio, res Melitensis Ecclesiæ jubet restitui. Trajano jam episcopo monachos in solatium ita concedit, ut id ipsum reservet diœcesani episcopi arbitrio. Quæ idem Trajanus, dum erat abbas, acquisivit, non ejus, sed monasterii esse declarat. Alia quædam ut tollat permittit.

Gregorius (a) Romano defensori Siciliæ.

Nihil proficit sacerdotum culpas ulcisci, (b) et commissa dejectione crimina vindicare, si eis qui convincente facinore deponuntur, amissio honoris solatium, et casus sui cœperint esse compendium.

LIBER X. Al. LIBER VIII.

EPIST. PRIMA. — (a) In recent. ed. *servus servorum Dei*, quod in nostris Mss. non observavimus. In uno ex Colbertinis legitur *Chromatio defensori*. In vet. Colbert. et in Vaticano præmittitur, *Mense Octobri*,

PATROL. LXXVII.

Questus itaque nobis est frater et coepiscopus noster Trajanus (c) Lucillum, quondam insulæ Melitensis episcopum, flagitii sui iniquitate perterritum, non solum res Ecclesiæ, cujus non rector sed inimicus potius exstitit, abstulisse, verum etiam plurima eum ejusdem Ecclesiæ competentia de præteritis retinere, quippe qui in fabricam, vel sarta tecta ipsius nihil pertulit expendere, sed mente sacrilega suis totum studuit compendiis applicare. Et quia grave nimis ac contra Deum est ut sua illi dejectio non sit pœna, sed commodum, experientia tua eum districtè commoneat ut quidquid abstulit, vel apud se de præ-

indict. 3.

(b) Excusi, et commissa digna dejectione. Abest digna a Mss., si Vatic. A excipias.

(c) De eo lege lib. ix, epist. 63.

teritis retinet sine mora restituat. Qui si indita sibi nequitia negare fortasse voluerit, quia facile dicitur posse convinci, una cum reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Joanne Syracusano residens subtili inquisitione hujus rei veritatem rimare, quatenus probatione habita, quidquid eum tulisse vel suppressisse claruerit, palam verecundia confusus restituat quod inverecunde clam abstulit. Petrum autem prædicti Lucilli filium similiter tui studii sit admonere, ut quia et ipse supradictæ Ecclesiæ tulisse plurima perhibetur, honesta ea consideratione restituat; alioquin vestro 1042 et ipse est iudicio præsentandus, ut præcedente subtili inquisitione, utrumque causa valeat uno fine concludi.

Præterea petiita nobis suprascriptus Trajanus frater noster ut de monasterio suo, quod in civitate Syracusana situm est, ei quatuor vel quinque dari monachi debuissent. Quod pro ejus solatio nequaquam æstimavimus denegandum, quia ad locum proficiens incognitum, si proprios quorum consolatione utatur non habeat, mens affecta tristitia minus se ad ea quæ utilitatis sunt erigit, et ante incipit succumbere quam laboret. In qua re ne suprascripti reverendissimi fratris et coepiscopi nostri Joannis privilegiorum videremur prærogativam minuere, ita hoc illi noveris esse concessum, ut tamen fratris et coepiscopi nostri Joannis sit arbitrio per omnia reservatum. Quia ergo petitioni suæ prædictus frater noster adjecit ut (d) pueros quos de propria pecunia comparavit, ac suos patrisque sui Codices, aut res alias, quas in eodem monasterio habet, ei sit tollendi licentia, ratio nos hoc negare non pertulit. Sed ne postulata videamur indiscrete concedere, hanc tenendam observantiam scito, id est ut quidquid postquam ab abbatis remotus est officio comparavit, vel quolibet titulo acquisivit, libera illi tollendi facultas sit. Sed et hoc quod de monasterio illo in quo conversus est, quod in provincia (e) Valeria in possessione juris sui patrem ejus manifestum est construxisse, pellente hostilitate decedens abstulit, secumque detulit, sine aliqua dubietate ei reddendum est, quia alterius acquisitionis jus effugit quod semel monasterii fuerit dominio sociatum. Si quid autem dum adhuc illic abbatis fungeretur officio acquisivit, non suum, sed monasterii ipsius esse cognoscat. Et ideo (f) de jure illud ejusdem monasterii auferri ulterius quolibet modo non patimur. Legatum igitur quod antedictum fratrem nos-

trum Capitulana conditrix supradicti monasterii singulis annis de eodem monasterio 1043 per ultimam voluntatem suam habere constituit, experientia tua solatiante, justitia faciente, sine aliqua faciat dilatione percipere.

(a) EPISTOLA II.

AD FORTUNATUM NEAPOLIT. EPISCOPUM

Ecclesiam pro monachis, absque missis publicis, baptisterio et presbytero cardinali consecret.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolis.

Fraternitati vestræ esse non putamus incognitum qui Romanus clarissimæ memoriæ vir, per ultimæ suæ voluntatis arbitrium, in domo juris sui ecclesiam, quæ in civitate vestra sita est, edificari deputavit. Et quia, Deo miserante, defuncti noscitur voluntas impleta, sanctitas vestra illic ingravanter accedat; et si nullum ibidem corpus constat humatum, locum ipsum in honorem sanctorem Hermetis, (b) Sebastiani, atque Cyriaci, neonon et Pancratii solemniter studeat absque missis publicis cum veneratione debita consecrare; ita ut in eodem loco baptisterium nunquam construatur, nec presbyterum constituas cardinalem. Sed quoties missa sibi degentes illic monachi fieri voluerint, a dilectione vestra presbyterum noverint postulandum, quatenus nihil tale a quolibet alio sacerdote ullatenus præsumatur.

EPISTOLA III.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Colligat Romani mancipia, atque illorum laboris fructus ad constructum a Romano ipso monasterium mittat.

Gregorius Fantino defensori.

Mancipia juris Romani, (a) spectabilis memoriæ viri, qui in domo sua quæ Neapoli sita est monasterium ordinari constituit, habitare in Sicilia perhibentur. Et quia monasterium ipsum juxta voluntatem ejus, Deo auctore, noscitur ordinatum, experientia tua presentium portitoribus, qui (b) ad recolligenda mancipia ipsa illuc directi sunt, omni studio solatiari festinet, et recollectis eis, possessiones illis ubi laborare debeant, te solatiante, conducat. Et quidquid eorum labore accesserit, reservato unde ipsi possint subsistere, reliquum ad prædictum monasterium experientiæ tuæ cura annis singulis, auxiliante Domino, transmittatur.

quo sequens etiam epistola legitur, quam supralaudati Mss. non exhibent.

(b) Non legitur *Sebastiani* in laudato Cod. A.

Epist. III [Al. 4]. — (a) Non erat vagus honoris titulus quem cui libet ad arbitrium conferre olim liceret. *Spectabilis militis sudore detersis juxta deputavit antiquitas*, inquit Cassiodorus, lib. II Variar., epist. 28. Privilegia hujus dignitati annexa infra prosequitur in eadem epist. et lib. VII, c. 37, exhibet formulam spectabilitatis seu verborum formam qua hic honor concedebatur.

(b) Id est, ad requirendos fugitivos servos, et deinde cogendos ac congregandos.

(d) Vide notas ad epist. 7 et 14 libri IX.

(e) Provincia Italiæ a via Valeria sic appellata, quæ per portam Asinariam in Marsos ducebat, inter Umbriam, Campaniam, Picenium, Suburbicarium Latiumque sita erat. Isthæc provincia varios intra se populos, Sabinos nempe, Marsos, Æquos, etc., continebat, in eaque erant episcopatus circiter undecim. GUBSANV.

(f) Hoc loco periodum integram in recent. omissam restitimus ex Mss. Vatic., Norm., Rhem., Corb., etc.

Epist. II [Al. 3]. — (a) Reperitur in Victorino, sed abest ab Anglic., Norm., Corb., Rhem., Colb. et Vatic., si unicum duntaxat excipias, scilicet Cod. A, in

EPISTOLA IV.

AD SAVINUM SUBDIACONUM REGIONARIUM.

In Sisinnium presbyterum de idololatria et sodomia accusatum inquirat diligentissime. Illum, si adsint indicia, detradat in carcerem. Fumdem cogat ad reddendum orphanis Victoriani presbyteri filius depositum.

Gregorius Savino subdiacono regionario.

Cum plerumque quod in laicis (a) culpa est, hoc crimen in sacro sit ordine constitutis, 1044 quanta ia eis districtione puniendum sit (b) piaculare flagitium, qui zelo rectitudinis (c) uritur non ignorat. Quorundam siquidem relatione perlatum est, quia Sisinnius, Regitanæ civitatis presbyter, quod auditu ipso intolerabile nimis est, idolorum venerator ac cultor sit, adeo ut in domo sua quoddam idolum positum habere præsumeret. Sed et, quod non dissimile nefas est, sodomix illum scelere maculatum. Et ideo quia tanti facinoris iniquitas districta atque subtili investigatione querenda atque plectenda est, hac tibi auctoritate præcipimus ut vigilantia studio et diligenti omnino cura perquiras; et si qua indicia apprehendere hujus rei potueris, eum in custodiam districtam, quousque nobis renunties, redigas; ut qualiter immanissimum facinus discuti debeat ac puniri, deliberare possimus. Scito autem quia studium zelumque tuum qualis contra nefandissima sit crimina hæc causa est sine dubio monstratura, per quam te apud nos aut multum de sollicitudine commendari, aut periculose de neglecto noveris accusari. Unde necesse est ut ita te vigilantem in hac requisitione studeas exhibere, quatenus et nos de sollicitudine tua lætifices, et Deum tibi facias esse placabilem.

Hoc quoque nobis de prædicto presbytero nuntiatum est, quod Victorianus quidam presbyter eicum diversis rebus vel ornamentis (d) auctoritate sua pecuniam commendasset: qui dum depositum abnegaret, iudicio habito convictus est, et ut reddere debuisset addictus. Et quia, eo restituere id quod condemnatus est differente, is qui deposuisse dicitur obiit, et necessitate ejus perhibentur filii laborare, et hoc experientia tua diligenter inquirat, atque ita, salva ratione, ad finem hanc causam perducatur; dum modo, si ita est, nec ille res alienas perfida mente retineat,

EPIST. IV [Al. 5]. — (a) In Excusis, gravissimo errore culpa non est; repugnantibus Mss. Norm., Reg., Corb., Turon., Rhem., etc. Significat sanctus Gregorius culpam quæ in laicis est levior, in clericis, maxime si sacro in ordine sint constituti, graviores esse. Idem docet sanctus Chrysostomus hom. 77 ad populum Antioch.: *Sacerdos eadem cum subditis peccata committens, non eadem, sed multo graviora patietur.* Partim ex GUSSANV.

(b) In Vatic. D, præter hanc lectionem ista additur. *pecuniare flagitium.*

(c) In Norm., Remig. et Colbert., *utilitur.*

(d) Id est, reservato sibi jure rei suæ vindicandæ qualibet usucapione rejecta. Ita Alciatus *auctoritatem* exponit ad legem 115, *De verborum signif.* GUSSANV. Varie legitur hic locus in Mss. In Norm.: *Victor. præb. diversas res vel ornamenta auctoritati suæ, atque pecuniam.* Ita Rhem. et Vatic. D, his mutatis, *ornamenta actionis suæ.* In Vatic. B et E,

A et orphani quod suum est vel amisso patre recipiant.

EPISTOLA V.

AD SAVINUM SUBDIACONUM.

Moneat Mariam ut voluntatem patris sui tandem impleat; et relictas, tum libertis, tum ecclesix sancti Georgii duas uncias substantiæ, vel invita persolvat.

Gregorius Savino subdiacono.

Latores præsentium Stopaulus atque Marcellus, liberti quondam Comitioli (a) excubitoribus, questi nobis sunt, asserentes duas substantiæ suæ uncias, quas libertis suis idem dominus eorum per paginam testamenti sui legaverat, (b) ab hærede filiaque ipsius Maria uxore Pardi clerici necdum sibi esse completas. Et ut legatum ipsum differre valeat, ab hærede eadem ipsius status sui sibi fieri terrorem insinuant. Et quoniam ea quæ relicta sunt tua postulant instantia adimpleri, idcirco tibi hac auctoritate præcipimus ut prædictam Mariam comoneas quatenus voluntatem patris auctorisque sui implere non differat, studii que tui sit ut nullis contra rationem dispendiis debeant subjacere. Quod si forte ab hac se solutione aliqua nititur excusatione defendere, (c) mediis 1045 sacrosanctis Evangeliiis causam subtiliter perscrutari, et ita quæ legis ac justitiæ ordo postulaverit definire te convenit, atque definita effectui mancipare, ut hæc ad nos denuo querela non redeat. Quia vero comperimus duas uncias substantiæ suæ prædictum testamentum ecclesix sancti Georgii, ubi sepeliri voluit, legavisse, curæ tuæ sit ut easdem duas uncias, si necdum completæ sunt, prædicto loco modis omnibus vindicare debeas, ut piæ voluntatis intentio, etiam invita hærede, ad effectum per omnia perducat, nec in hac re amplius differri quæ relata sunt patiari. (d) Nam sacrilegium et contra leges est, si quis quod venerabilibus locis relinquitur, præve voluntatis studii, suis tentaverit compendiis retinere (*Grat.* 17, q. 4, c. 4).

EPISTOLA VI.

AD THEODORUM CURATOREM.

Joannis præfecti uxorem commendat.

Gregorius Theodoro (a) curatori.

Quamvis gloriæ vestræ bonitas semel sibi commendatos nesciat oblivioni mandare, verumtamen

Victor. compresbyter ei cum diversis rebus vel ornamentis auctoritatis suæ.

EPIST. V [Al. 6] — (a) Gall., *garde du corps, σωματοφύλαξ*, satellites, custos corporis, protector domesticus, spatharius. GUSSANV.

(b) Ita Mss. et vet. Edit., quod ita corruerunt recent. Edit., *ab wre legaverat, filia ipsius Maria uxore*, etc. In Vatic. A legitur *ab hereditate.*

(c) Ita in plerisque conciliis factitatum. Nostri iudices ecclesiastici alia utuntur formula, *Christi nomine invocato*, quam quidem nonnulli ita necessarie censuerunt usurpandam, ut absque ea, tota instrumenti concidat auctoritas. Adde de testibus quosdam dubitasse, an eorum juramentum manu ad pectus reducta, valeat intactis Evangeliiis. GUSSANV.

(d) Al., *nam sacrilegium*, ut in Norm. legitur.

EPIST. VI [Al. 7]. — (a) Scilicet Ravennæ, de quo et de curatoris dignitate vide superiori libro, epist. 98, nota a.

sciētes hęc eadem iterata charissimum filium non A onerosę suscipere, scribere nos quę jamdudum scripsimus non piget. Quia ergo Joannes gloriosissimus filius noster, præfectus urbis ad deducendam huc conjugem suam latorem præsentium Joannem clarissimum virum illic noscitur transmisisse, paterna dilectione salutantes, petimus ut quia memoratus gloriosissimus filius noster divinus hic consistere non potest, venienti conjugi ipsius glorię vestrę sinceritas patrocinii; sui opem ferat. Et ut securius iter suum, Deo custodiēte, peragere valeat ad Perusinam civitatem, militari eam solatio fulciri disponat, qualenus et antedictus gloriosus vir amplius patrocinii vestris sit deditus, et nos dulcissimę glorię vestrę gratias referamus.

EPISTOLA VII.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Joannis præfecti uxorem commendat.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennę.

Gloriosissimus filius noster Joannes, præfectus urbis, ad hoc illuc latorem præsentium 1040 Joannem virum (a) clarissimum destinavit, ut gloriosam conjugem ipsius Deo debeat protegente huc perdere. Quam et nos huc volumus per omnia advenire, ut prædictum gloriosissimum filium nostrum non divisum, sed totum habere possimus. Fraternitas itaque vestra sollicitudinem gerat ne quod impedimentum ad veniendum sustineat, atque ut hic citius adesse valeat, studiose concurret. Et ita se circa eam quocunque exegerit usus exhibeat, ut nec suam abesse conjugem sentiat, et nos in vobis modis omnibus præsentem esse cognoscat.

EPISTOLA VIII.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Se contristatum valde, quod montalem e monasterio iterum abductam revocare neglexerit. Ut vel nunc id præstet impense hortatur.

Gregorius (a) Mariniano episcopo Ravennę.

Si latoris præsentium Stephani viri clarissimi querela veritate subsistit, omnino nos fraternitas vestra contristatos intelligat, cur tam pigra vel deses exstiterit, ut ante ad nos facti pravitas quam correctio perveniret. Questus itaque est quod cognatam ejus, cui aliquando (b) Petrus quidam nequissimus diabolico instinctu de monasterio exire sua erat, atque a Gratioso notario nostro fuerat mutato habitu unde exierat revocata, nequissimus vir iniqua

EPIST. VII. [Al. 8]. — (a) Hic titulus sæpe in Gregorianis epistolis occurrit. Nunc passim unicuique liberaliter offertur; at olim iis solis concedebatur quibus id honoris a principe collatum fuerat. Illius autem conferendi solemnem formulam legitur lib. vii Variar. c. 38.

EPIST. VIII [Al. 9]. — (a) In Colbert. vet., necnon in Vaticanis D et E, inscribitur hęc epistola Stephano. In Regio, Januario episcopo Caralit. sed recent. manu.

(b) Vatic. F, *Petrus quidam quem nescimus.*(c) *Quinque Vatic. et Colbert., præceptione mollire. Gall., le sommer par acte public. GUSSANV.*(d) *Non statim censuris jubet iunodar. GUSSANV.*

EPIST. IX [Al. 10]. — (a) Distinguunt alii palatinos in largitionales et privationales; alii videntur confun-

suasione de monasterio rursus ejiciens, apud se nuncusque impudice retineat. Ex qua re valde nos sicut diximus, tua desidia contristavit, cur necdum in monasterium revocata sit ac retrusa. Vel nunc ergo propositi tui consideratio et zelus te castitatis accendat in summo opere modis quibus potueris studere, ut asperitatem quam de tantę iniquitatis perpetracione concepimus, ejus citius valeas (c) correctione mollire. Nam et Vitali defensori præcipimus ut vobis hac in causa solatiari non differat. Sed quia memoratus Petrus ab homine filii nostri magnifici Filoxeni dicitur defensori, apud eum vobis cum omni studio et charitate instanter agendum est, ut eam sine aliqua faciat dilationem restituere, quem credimus hoc, quia bonus omnino vir esse dicitur, sine mora facturum. Quod si forte, B quod non credimus, aliqua hoc fuerit excusacione dilatatum, tunc etiam (d) publice contestandus est. Atque fraternitas nobis vestra renuntiet, ut exinde (e) in urbem regiam 1047 scribamus, quatenus, quod fieri honeste negligitur, ea qua dignum est ultione plectatur.

EPISTOLA IX.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Basilio Capuano antistiti, pro Cethego et Flora, auri libras decem per Maximum solvat.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Gloriosi filii nostri Cethegus atque Flora jugales, pro certis causis suis Maximum virum clarissimum (a) palatinum privatarum ad Siciliam transmittentes, decem libras auri reverendissimo (b) fratri nostro Basilio Capuanę civitatis episcopo, qui illic jam esse dignoscitur, suis utilitatibus profuturas dari de pensionibus ecclesiastici patrimonii voluerunt. In quarum restitutione, ne qua mora fieret, aut difficultas forte contingeret, quantitatem ipsi dilectissimo filio nostro Bonifacio diacono tradiderunt. Et ideo quia nostros nos filios, et præsertim ubi damnum minime sentit Ecclesia, non convenit contristare, his fraternitati tuę mandamus apicibus, ut superscripto fratri coepiscopoque nostro Basilio et Maximo viro clarissimo, secundum voluntatem prædictorum filiorum nostrorum Cethegi atque Florę gloriosarum personarum, decem libras auri sine tarditate post subditam desuscepto paginam dare debeatis, quatenus dum nulla in accipiēdo eis mora provenerit, et illi mandata sibi, si noverint, utiliter exsequantur, et pars Ecclesię rationabiliter sit munita.

dere omnes sacrarum largitionum palatinos, qui quidem pertinebant ad comitem sacrarum largitionum. Eorum munus erat urgere, instare, etc. Vocantur etiam palatini murationum sacrarum apud Symmachum, lib. 1, c. 29, quo in loco dicitur quæstus eruere publicos. GUSSANV. Palatinus privatarum idem nobis videtur ac comes privatarum, cujus dignitas et officia explicantur apud Cassiodorum, l. vi, form. 8.

(b) Sic restituendum censuimus ope duorum solummodo manuscriptorum Rhemensis, et Vossianæ, licet in aliis Mss. et in Editis omnibus antea legitur filio. Sed conjectura potior est. Quis enim nesciat Gregorium Magnum nunquam ita compellasse episcopos? GUSSANV.

EPISTOLA X.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

*n episcopum forenses causas actitantes ultra
saluor esse in Sicilia morari non sinat.*

rius Romano defensori nostro Siciliæ.
tam ad nos est (*Grat. dist. 88, c. 4*) reve-
imam fratrem nostrum Basilium episcopum
) unum **1048** de ultimis in causis occupari,
storiis inutiliter observare. Quæ res quoniam
a vilem reddit, et reverentiam sacerdotalem
at, statim ut experientia tua hoc præceptum
rit, eum ita ad revertendum districta exse-
compellat, quatenus ei illic te insistente
diebus sub qualibet excusatione immorari
at; ne si quolibet modo eum ibidem moram
remiseris, cum ipso apud nos graviter in-
esse culpabilis. (c) Datum mense Decem-
liot. 3. (*Cf. Joan. Diac. l. III, c. 36. Vide*

EPISTOLA XI.

AD GODISCALCUM DUCEM.

*uod iratus monasterii januas frangi et bona
fecerit. Monachi ad hostes fugam non im-
lam abbati. Ut monasterio et abbati adver-
esinat, imo ut tuitionem impendat, horta-*

rius Godiscalco duoi Campaniæ.
mpositorum sollicitudo utililis (*Grat. 11. q. 3,*
a est cautela laudabilis, in qua totum ratio
ror sibi nihil vindicat. Restrīgenda ergo
ne potestas est, nec quidquam agendum
m concitata ad tranquillitatem mens redeat.

X [*Al. 11*]. — (a) Nesolo quo consilio recen-
liti, repudiata hac lectione quæ est Mas-
uron., Norm., Corb., etc. ac vet. Excus.,
r proponant, *velut unum de laicis, in causis
occupari, et prætoris deservire.* De verbo
, quod pro *deservire* habent Codices manu
am dictum ad epist. 6 lib. VIII, indict. 1.
que lib. IX epist. 92.

Esponsæum, lib. II Digress. in Timot. c. 8
l multa in hanc rem aut dicit. aut recitat.
ero ex Nicephori lib. X, c. 13, de impera-
tata, qui dolo malo clericos senatorum mu-
nisterio fungi jussit, ut vel sio religio verè
boleretur, spreto sancti Pauli edicto: *Nemo
Deo implicat se negotiis sæcularibus.* Cæte-
monet sanctus Gregorius istiusmodi occu-
s vilem reddi clericum, reverentiamque
lem perire. Glossa in c. 4, dist. 88, ait Ba-
tum *deservisse prætoris coram iudicibus* D
, Addit vir eruditus Basilium episcopum
isse in foro sæculari, de episcopo factum
m aut advocatum. Noa impugno; miror
qua id historia sumpserit. Verba epistolæ
, Basilium causis sæcularibus occupabatur,
at prætoris: id cadit in iudices, in advo-
causidicos, in notarios, in scribas, in via-
ores aliosque id genus fori iudicia: s asse-
inistros. Quidni potius Basilium scho-
astiaris, iudicibus accensent? Scio apud ve-
ricos episcopum pavisse oves per campos-
ruisse textrinam, alium de navibus fabri,
isse sollicitum. Glossatori forte occurrerat
cansidicus aut advocatus coram iudicibus
ro. Mihi nequidem videtur Basilium sedisse
d negotiorum sæcularium amans fuisse,
am sanctus Paulus docuerat, canones sanxe-

A Nam commotionis tempore justum putat ira quod
fecerit.

Pervenit itaque ad nos magnitudinem tuam usque
ad hoc esse impetu furoris impulsam, ut non solum
frangi januas monasterii sancti Archangeli, verum
etiam diripi exinde quod ibi inventum est, feceris.
Insuper autem sic contra abbatem ejusdem mona-
st.rii diceris exarsisse, ut, nisi occultans se iracun-
diæ tuæ tempore latuisset, non leve discrimen in-
currisset, denique ut metu tuo perterritus de Jomo
in qua se olim receperat exire nuncusque non au-
deat. Quod ne frustra fecisse forsitan videreris, fu-
gam monachi ipsius qui ad hostes abiit ad ejus,
quantum ad nos perlatum est, crimen impingis, as-
serens quod cum ipsius voluntate fugerit. Quod si
ita est, contristamur, et valde vestram sapientiam
miramur. Nam si licitum putatis ut aliorum culpa
aliis sit nociva, **1049** multi huic possunt crimini
subjacere. Diversorum enim nobilium servi, multa-
rum Ecclesiarum clerici, diversorum monasterio-
rum monachi, multorum iudicum homines, sæpe se
hostibus tradiderunt. Ergo si hoc creditur, servorum
utique domini, clericorum episcopi, monachorum
abbates, diversorum iugitivorum iudices, omnes sub
culpa sunt et crimine constituti.

Nunquid et diebus magnitudinis tuæ multi de civi-
tate in qua consistis, ad Langobardos milites fuga
non lapsi sunt? Et quis tantæ indiscretionis, tantæ-
que possit stultitiæ reperiri, ut eorum iniquitatem
tibi æstimet applicandam? Hæc itaque sollicite pensa,
atque ex te aliorum causas æstima, ut (a) in quorum-

C rant. Indico distinctionem 88 et caus. 21, q. 3, in
multis canonibus. Nec terrere debent voces *causæ
prætoris deservire.* Earum si notiones diversas no-
verimus, censeant vel periti juris. Alciatus, ad le-
gem 198, *de verbor signifi.:* *Prætorium, inquit, do-
mus imperatoria est, quod quemcunque militum impe-
ratorem antiqui prætorem dicebant. Sic et principia
pro pinctis tabernaculo accipiuntur Vegetio. Cæpit
autem prætorii appellatio pro ornatiore domo accipi,
in qua pater familias ruri habitat, etc.* Hæc ille. Ea
certe prætorii notio in Digesto passim occurrit, nec
non apud Suetonium, Tertullianum, aliosque veteres
scriptores. Itaque in Basilio aulici mores improban-
tur, et ad curas pastorales revocatur. GUBSANV. Ba-
siliium non iudicis sed potius procuratoris forensis
munus exercuisse inde potest intelligi, quod dicit
sanctus Gregorius eum ea de causa viluisse, et tan-
quam unum de ultimis reputatum; quod minime
dici potuisset si iudicis defunctus fuisset officio. Præ-
terea sensus hujus verbi *observare* potest erui ex
epist. 28 sequenti, ubi legimus: *ut et. . . . causæ
finem accipiat, et partes apud te nulla fatiget in ob-
servatione dilatio.* Hoc loco *observatio* significat actio-
nem forensis, Gallice *la procédure.*

(c) In Mas. nostris id minime legitur, nisi quod in
Regio observamus scriptum, *mense Decembris, in-
dict. 3; mense Novembris, indict. 3; mense Januarii,
indict. 3; mense Februarii, indict. 3.* Hoc in Codice
sæpius conveniunt multiplices illæ notæ chrono-
logicæ in eisdem epistolis; unde nullius habenda
videtur ratio.

EPIST. XI [*Al. 12*]. — (a) Hoc est ad quibusdam ad-
versandum. Idem est sensus hujus vocis infra, a
*memorati monasterii abbatisque ipsius te adersitate con-
tineas.* Sæpe occurrit hæc vox apud sanctum Gre-
gorium in hoc sensu, videlicet lib. II Moral. n. 51;

dam adversitates falsis suspicionibus non ducaris. **A** suum asserit habere communem. Sed ut ad dividendam eam, cum his quorum interest, dilationem non debeat sustinere, experientiae tuae sibi petit adesse solatium. Proinde hujus tibi serie praeciputionis injungimus ut ei concurrere atque in omnibus solatiari festines, quatenus massa ipsa secundum portiones competentes sine mora aliqua dividatur. Sed ne forte dicatur quia a praedicto monasterio possessiones quae hic communes sunt delinentur, esse ex hoc excusatio non debet, quia et ipsas paratus est sine difficultate dividere. Quia vero legatum quod praedictus Alexandrae a Pompeio relictum dicitur, ab eodem quippe xenodochio, quod ei in octo uncis jure perhibetur haereditario successisse, **(b)** memoratus abbas suo inquit monasterio redhiberi, et hoc quoque experientia tua curet addiscere; et si ita est, agere studeat ut quod relictum est modis omnibus exsolvatur. Ita ergo sollicitudo tua in hac se re exhibeat, ut suffragante justitia, praedicti abbatis labor, quem ad nos veniendo assumpsit, vacuus esse non debeat.

EPISTOLA XII.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Fuscum abbatem, et monasterium ejus commendat.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Quamvis et ratio et loqui sui qualitas fraternitatem vestram commoneat tuitionem monasteriis, et maxime sub se constitutis, impendere, verumtamen quia lator praesentium Fuscus abbas suum a nobis voluit ex abundanti monasterium commendari; his vos hortamur affatibus, ut quia frustra monasterium ipsum inquietudine **(a)** advenientium asserit laborare, sanctitatis vestrae illud defensio tueatur, et ab aliquo illud gravari contra rationis ordinem non permittat, quatenus dum nullum id injustae rei pondus affixerit, et vos videamini quod sacerdotis est salubriter impendisse, et degens illic congregatio, quae in Dei laudibus **1050** occupatur, nullis irrationabiliter molestiis valeat subjacere.

EPISTOLA XIII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Fuscum abbatem juvet, ut absque mora quae monasterii sui sunt recipiat.

Gregorius Romano defensori.

Fuscus, abbas monasterii sanctorum Erasmi, Maximi, atque Julianae, **(a)** quod Neapoli at Alexandria, clarissimae memoriae femina, sicut nosti, fundatum **D** est, quae etiam et haereditatem instituit, massam Papyrianensem quae illic in Sicilia sita est, cum xenodochio sancti Theodori, suprascriptum monasterium

lib. vi, n. 52; lib. xi, n. 39; lib. xvi, n. 45; Reg. Pastor., part. iii, adm. 16.

(b) In Vatic. B ac D, et in recentioribus Ed., additur; Datum mense Februario, indict. 3. In Colbert. veteri legitur mense Martio. In Vatic. A, mense Decembri. Unde constat incertum quo mense scripta sit haec epist.

Epist. XII [Al. 13]. — **(a)** Deerat vox advenientium in Victor. et in Excusis, quam ex Mss. Anglio., Rhem., etc., revocavimus.

Epist. XIII [Al. 14]. — **(a)** In Vatic. A, qui fere so-

EPISTOLA XIV.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Fusco abbati, monasterii sui Codices et vela restitui faciat.

Gregorius Fantino defensori Neapolitano.

Fuscus, abbas **(a)** monasterii sancti Archangeli quod Macharis dicitur, atque sanctorum Maximi, Erasmi, et Julianae, asseruit Constantium cellae suae presbyterum ob temporis qualitatem se in Siciliam transmigrasse, et Codices monasterii sui atque vela **C** secum pariter deportasse. Quem quoniam defunctum perhibet, et ea quae cellae suae esse commemorat sibi postulat debere restitui, experientia tua veritatem curet addiscere; et si ita est, **1051** omnia quae monasterii ipsius sunt sine aliqua faciat dilatione restitui. Nam contra rationem est ut quod de monasterio pro temporis, sicut dictum est, qualitate sublatum est, ab ejus debeat jure separari. Ita ergo experientia tua agat, ut veritatem addiscens, praedictum illic abbatem, vel quem vice sua transmisserit, dilationem frustra sustinere minime patiatur.

EPISTOLA XV.

AD CLEMENTINAM PATRICIAM.

Nullum sibi odii vel iracundiae circa illam scrupulum, sed paternam omnino dilectionem inesse significat. Ut offensas nobiliter condonet hortatur.

Gregorius Clementinae patriciae.

Abbate quodam ad nos referente pervenit quod **gloriae vestrae a quibusdam sit maledictis nuntiatum**

lus epistolam hanc et sequentem continet, legitur quod Neapoli situm est, et ab Alexandria. Favet nostrae lectioni San Victor.

(b) In eodem Victor. et in Ed. recentioribus, memoratus abbas suo faciat monasterio redhiberi, corrupte, et cum sensu jactura. Ideoque jure Ed. emendavimus ex Vatic. A et antiq. Excusis.

Epist. XIV [Al. 15]. — **(a)** In San Victor. et in Vatic. A, monasteriorum, nimirum unius quod sancti Archangeli titulo gaudebat, et alterius quod sanctis Maximo, Erasmo, et Julianae dicitur erat.

quia aliquem, quod absit, contra vos (a) stimulum A
habeamus. Quod si ita est, quicumque hoc fallaciter
confinxerunt, sub puritatis vobis specie duplices ex-
stiterunt, ut se quasi fideles ostenderent, et vos de
nobis prave facerent dubitare. Ego autem, gloriosa
filia, bona tua olim cognoscens, et præcipue casti-
tatem quæ tibi ab adolescentia comes fuit, in magna
semper veneratione et dilectione te habui. Sed ne
vel nunc aliud cor meum esse gloria vestra suspice-
tur, nullum mihi odii vel iracundiæ circa vos scrupu-
lum inesse significo, sed paternam me vobis dilectio-
nem exhibere cognoscite. Unum tamen, quod ad me
perlatum est, reticere non debeo, ne minus esse
obamritatis incipiat, (b) si silentio prematur quod ad
emendationem dicendum est.

Nuntiatum siquidem mihi est quod si quando vos B
quisquam offenderit, dolorem irremissibiliter retine-
tis. Quod si verum est, quia quantum vos diligo, tan-
tum contristor, peto ut hoc a vobis vitium nobiliter
excludatis, et secus boni operis segetem inimici se-
men crescere non sinatis. Dominicæ orationis verba
ad memoriam reducantur, et non apud vos plus va-
leat culpa quam venia. Excessus gloriæ vestræ boni-
tas superet, et magis salubriter ignoscendo devotum
faciat quem potest persistens facere asperitas inde-
votum. Relinquatur illi unde verecundiam habeat,
et non servetur quod doleat. Nam plerumque plus
virium habet discreta in correctione remissio, quam
in exsequenda ultione districtio; (c) adeo ut nonnun-
quam hæc fideliores atque subjectum, illa vero ob-
stinatum faciat et æmulum. Et quidem hæc non ad
hoc dicimus, ut a zelo vos rectitudinis subtrahatis,
sed ne tales sitis in minimis, quales esse debetis in
maximis. Nam si quando severitatem excessus qua-
litas exigit, agendum est ut et culpam ultio corrigat,
et correctis post gratia non negetur. Hæc igitur quia
paterna suadente dilectione pro vestra vos anima
commonemus, cum ea qua dicuntur charitate susci-
pite, atque ea ad gloriæ vestræ utilitatem assumite,
ut bona vestra et apud homines clariora, et apud
omnipotentem Dominum 1052 possint esse puris-
sima. De nobis autem sicut re vera, charissima filia,
fiducialiter in cunctis præsumite; et quia de vestra
cupimus prosperitate semper audire, discurrentibus
nos sæpius epistolis relevate.

Epist. XV [Al. 16]. — (a) Galli dicunt *une pique*, D
id est infensum et malevolum animum, ut postea
explicat. Gossany.

(b) Optime sanctus Augustinus epist. 236, ad Maxi-
mum Donatistam: *Scis quod mihi silentium perni-
ciosum sit; non enim cogito in ecclesiasticis honoribus
tempora ventosa transigere; sed cogito me principi pa-
storum omnium rationem de commissis ovibus reddi-
turum. Si forte nolles ut hæc tibi scriberem, oportet
te, frater, ignoscere timori meo. Nullum enim timeo
ne me tacente et dissimulante*, etc. Gossany.

(c) Sex Angliæ, et alii plur., *ideo quia nonnunquam*.

Epist. XVI [Al. 17, indict. 6]. — (a) Hunc titulum
erulmus ex duobus vet. Colb. et ex Vatic. A, B, E.
In uno ex Colbert., hoc titulo deleto, ejus loco legi-
tur *clero, ordini et plebi consist. Panormi*.

EPISTOLA XVI.

AD TURRITANOS ET TAURIANENSES.

Venerio episcopo visitatori obediant, idoneumque sibi
eligant sacerdotem.

Gregorius (a) clero, ordini et plebi consistenti
Taurianas, Turris et Consentias.

Vestri antistitis obitum cognoscentes, etc. ut lib.
XI, epist. 39, *mutato nomine Joanni, in Venerii*.

EPISTOLA XVII.

AD VENERIUM ET STEPHANUM EPISCOPOS.

Sub consuetâ formula visitationis munus injungit.

Gregorius (a) Venerio et Stephano episcopis.

Obitum Paulini Taurianensis Ecclesiæ, sed et ill.
Turritanæ Ecclesiæ antistitum directa relatio pate-
fecit. Quapropter visitationis destitutæ Ecclesiæ frater-
nitati tuæ operam solemniter delegamus: quam
ita te convenit exhibere, ut nihil de profectionibus
clericorum, reditu, ornatu, ministeriisque, vel quid-
quid illud est in patrimonio earumdem Ecclesiarum,
a quoquam aliquo modo præsumatur. Et ideo dile-
ctio tua ad prædictas Ecclesias ire properet, et as-
siduis adhortationibus clerum plebemque earumdem
Ecclesiarum admonere festinet, ut, remoto studio,
uno eodemque consensu tales sibi præficiendis ex-
petant sacerdotes qui et tanto ministerio digni va-
leant reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus
respuantur. Qui dum fuerint postulati, cum solemnitate
decrati omnium subscriptionibus roborati, et
dilectionis tuæ testimonio litterarum, ad nos sa-
crandi occurrant. Componentes etiam fraternitatem
tuam ut nullum de altera eligi permittas Ecclesia,
nisi forte inter clericos ipsius civitatis in qua visita-
tionis impendis officium, nullus, ad episcopatum
dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveni-
ri. Provisurus ante omnia ne cujuslibet conversa-
tionis meritivæ laicæ personæ aspirare præsumant,
et ut periculum ordinis tui, quod absit, incurras (b).

EPISTOLA XVIII.

AD CLEMENTINAM PATRICIAM.

Ne Amandum a Surrentinis ad episcopatum electum
detineat.

Gregorius Clementinæ Patriciæ.

(a) Amandum presbyterum (b) a Surrentinis, ad
episcopatum, gloriosa filia, electum esse cognoscas.
Quem quia huc scripsimus debere 1052 transmitti,

Epist. XVII [Al. 18, indict. 6]. — (a) Prius inscri-
pta erat hæc epistola soli Venerio episcopo: hinc
jungunt Stephanum duo Teller., quinque Vatic., etc.

(b) In fine Teller. legitur, *mense Februario, indict. 3*.

Epist. XVIII [Al. 17]. — (a) Hic Joanni successit,
ad quem sanctus Gregorius epist. 54, indict. 9, nec-
non indict. 11, ep. 25. Ordinatus est Amandus die 22
Martii an. 600, ut probat illius epitaphium quod Sur-
renti legitur in ecclesia sanctorum Felicis et Baculi.
*Hic requiescit sacerdos Dei Amandus episcopus sanctæ
Ecclesiæ Surrentinæ, qui sedit annos XVII, dies XXI,
depositus est die 13, mense Aprilis, Indict. 5, imperante
D. N. Heraclio R. Aug., anno 7, orate pro me, sancte
Pater. Amandum ut sanctum venerantur Surrentini*.

(b) Vel *Sorentinis*, ut in Regio et in plerisque Mas.
legitur, et infra, epist. 19, *Sorentinæ*.

contristari de ejus absentia non debetis, quia nec abscedere creditur qui mente vobiscom est. Et quoniam pastorem querentibus is qui vobis olim placuit gratus est, omnipotentem Deum benedicentes, (c) Christiana magis in hoc devotione gaudete; et ut ad nos celerius aliis profuturus venire debeat, hilariter studete, quia sinceræ charitatis est exsultare, quando is qui diligitur, ad hoc vocatur ut crescat (d).

EPISTOLA XIX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Inquirat de Amandi vita in episcopum electi, eumque Romam quamprimum mittat.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniæ.

Postquam is qui ad episcopatum Surrentinæ civitatis electus fuerat aptus nobis visus non est, Amandum presbyterum oratorii sancti Severini, quod in castro Luculano situm est, elegerunt. Eapropter experientiam tuam præcipimus ut eumdem presbyterum, excusatione postposita, sub omni ad nos studeat festinatione transmittere, quatenus petentium desideria cum Christi auxilio, si nihil est quod eum impediatur, impleantur. (a) Cujus vita vel actus, quia melius poseunt illic ubi diu est conversatus agnosci, curæ tuæ sit cum fratre et coepiscopo nostro (b) Fortunato de eo diligenter inquirere. Et si nulla sunt quæ ad sacrum ordinem obsistere valeant, ad nos debet omni postposita tarditate transmitti. Ne autem gloriosa filia nostra Clementina hoc moleste suscipiat, ad eam experientia tua pergat, et cum ejus voluntate hoc faciat. Sin vero reniti fortasse voluerit, huc eum, sicut diximus, sine mora experientia tua transmittat, quia ita animi filiorum nostrorum a nobis pacandi sunt, ut tamen animarum utilitas non debeat præpediri.

EPISTOLA XX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Ne acceptam ad possessiones emendas pecuniam, in alios usus expendant Surrentini monachi.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniæ.

Pervenit ad nos quod monachi, quos in Surrentina civitate pro complenda, sicut nosti, Antonini quondam defensoris voluntate transmisimus, pecuniam quam acceperant ad emendas possessiones expendant. Quæ res quoniam non levem eis necessitatem in brevi indicat imminere, 1054 ideo experientia tua, hac

(c) In recent., *Christi misericordia magis in hac devotione gaudetis.*

(d) In duobus Colbert. et in 4 Vatic. annotatur mense Martio, indict. 3.

EPIST. XIX [Al. 18]. — (a) Verum id quidem; ideoque statuerunt canones negotia illic agere dirimi, ubi nata sunt. Id sanctus Cyprianus inculcat epist. 55, Cornelio, ut supra observatum est. GossANV.

(b) Scilicet Fortunato Neapol. episcopo, ad quem plurimæ exstant hoc in Registro epistolæ.

EPIST. XX. Al. 19.

EPIST. XXI [Al. 20]. — (a) In Corb., Colbert., Turon., Anglic., Norm., Joanni papæ. In Vatic. E, et F, et in Reg., Joanni PP., quod forte interpretati sunt amanuenses papæ. In Rhem. et in Vatic. D, legitur Joan. præposito. In Vatic. A, Joan. episcopo Neapol. In uno ex Colbert. Joan. papæ Italiæ. In vet. Colbert., priori manu, ad marginem annotatum est, scribit Joanni proconsuli. Forsan per PP. Pater patriæ signi-

Auctoritate commonita, provideat atque dispenset ut solidos ipsos incaute vitioseque erogare non debeant. In qua re ut sollicitudo tua possit esse laudabilis, cum omni eis studio ac vigilantia possessiones ad comparandum exquire. Ex quarum fructibus servi Dei alimoniam consequentes, nec acceptos solidos incassum expendere, nec ipsi valeant victus necessitatem incurrere. Ita ergo omni vigilantia, omnique intentione in hoc te exhibere festina, ut efficacia tua et ab illis periculum, et a nobis omnem possit curam sollicitudinis amovere.

EPISTOLA XXI.

AD JOANNEM ITALIÆ PRÆPOSITUM.

Conqueritur de subtracta Neapolitanæ diaconicæ annonæ.

B Gregorius (a) Joanni præposito Italiæ.

Quidquid tribuitur pauperi, si subtili consideratione pensetur, non est donum, sed mutuum, quia quod datur multiplicato sine dubio fructu recipitur. Scripsistis autem nobis ut Dulcicio agenti vices vestras dicere deberemus ne quid (b) super diatyposim auferret expendere. Et quanquam sit laudabile futura prospicere, quia tamen infirma omnino cautela est quæ pietatis adjutorio non munitur, in hac sollicitudine vestra est quod nos pro vobis contristare invenimus. Fertur itaque quod annonas atque consuetudines diaconicæ, quæ Neapoli (c) exhibetur, eminentia vestra subtraxerit. Quod minus fortasse fuerat obstupendum, si Joannis decessoris vestri non fuisset tempore ministratæ. Si igitur hæc ille, cujus cunctis notum est quam fuerit (d) gravis actio, non negavit, quale sit sapientia vestra consideret, si vel in aliquo bono opere malus homo vos superet. Nulla enim occasione hoc subtrahere vos decuit. Quod etsi forte nullus vestris voluisset rationibus imputare, hoc de proprio vos impendere non debuit gravare (e) precario, ut hujusmodi pietas in vestro esset patrona juvamine, quæ ministra fuisset in opere. Hæc itaque debet eminentia vestra potentia qua pollet inspicere, atque hoc (f) quod a decessoribus ejus non est ademptum, (g) ut solis valeat ministrari, largitatem bonitatis suæ debeat magis ostendere; quatenus nec in his quæ secundum jussionem Domini agitis adversitatem aliquam incurratis; et hujus vobis officii ministratio, et coram

ficatur. Constat hic Gregorium alloqui aliquem ex reipublicæ administris, non vero episcopum, ut ex eminentiæ titulo quo illum ornat manifestum est.

(b) Anglic., Norm., Corb., Rhem., Turon., Vatic. D, ne quid superbiæ typo seu typosi. In Vatic. A, ne quid super ecclesiastico auferret. In Vatic. B, ne quid super dilatum pensionem. Diatyposis vox est Græca a διατυπῶν, constituo; significatque mandatam, constitutam.

(c) De diaconiis diximus ad epist. 28 lib. v. In nonnullis Mss. et Excusis legitur exhibentur.

(d) Recent., gravis actor... qualis sit sapientia.

(e) Irrepsit mendose, ut putamus, in quosdam mss. Codices et excusos precatio, ubi legitur in Mss. B, D, F, Vaticanis.

(f) Non meliori sensu legitur in recent. Ed., quod de subdecessoribus.

(g) Al., sollicitæ, ut habent duo Vatic. et nonnulli alii.

hominibus laudem parare, et coram omnipotenti Deo possit providere mercedem. (h) Data mense Aprilis, indict. 3.

1055 EPISTOLA XXII.

AD LEONEM CATANENSEM EPISCOPUM.

Sancti Viti monasterium tueatur a quorundam molestiis; junctos vero mulieribus monachos digna emendatione corrigat.

Gregorius Leoni episcopo Catanensi.

Martianus, monachus monasterii sancti Viti, quod in (a) Ætna monte est positum, consensu, ut ait, congregationis ejusdem monasterii ad nos veniens, questus est multas monasterium ipsum a quibusdam molestias ac præjudicia sustinere. Inter quæ illud nos quoque vehementissima exacerbatione commovit, quod in tantum monasterium ipsum innotuit calcari ac despici, ut etiam monachis ibidem degentibus mulieribus se jungere sine metu sit licitum. Quod si ita est, quam grave vestram fraternitatem, et apud Deum peccatum, et apud homines culpa respiciat, ipse poteris judicare, quippe quia nulla te prævalet excusatione defendere. Aut enim hæc fieri nescisti, et culpa neglectus vehementer argueris; aut certe factum re-cognovisti, et graviolem erga te videris indignationem exigere, cur tantum facinus ultione districtissima non punisti. Itaque scriptis fraternitatem vestram presentibus commonemus, ut cum omni hoc vigilantia investigare festinet. Et si hujusmodi iniquitatem a quibusdam perpetrata invenit, ita hujus perversitatis facinus digna studeat emendatione corrigere, quatenus et Deum placare, et aliis ne de cætero quid simile perpetretur custodiam possit disciplinam ostendere. Molestias vero quæ prædictum monasterium pati, vel ea quæ ei perhibentur invasa, sanctitas vestra cognoscat, et ita se in quantum justum est, in protectione ejusdem exhibeat, ut in nullo contra æquitatis ordinem valeat aliquo modo prægravari. Præceptum vero beatæ recordationis nostri prædecessoris Pelagii datum ad (b) Elpidium prædecessorem vestrum, cujus subtile exemplaria fecimus ascribi, sine aliqua volumus refragatione servari (c).

EPISTOLA XXIII.

AD ADRIANUM NOTARIUM SICILIÆ.

Agat quoque, tum ut puniatur supradictorum monachorum scelus, tum ne quis illorum bona invadat.

Gregorius Adriano notario Siciliæ.

(h) Hæc in nullis Mss. legimus.

Epist. XXII [Al. 21]. — (a) Ætna mons, vulgo *Montegibello*, Siciliæ maximus et notissimus ob ignes quos evomit, a Catana urbe 15 circiter millibus passuum distans. GUSSANV.

(b) In omnibus exemplaribus epistolarum sancti Gregorii legitur mendosæ *Lapidium*; in epistola vero Pelagii II, de qua hic sermo habetur, *Elpidium*. Sic apud Anselmum Lucensem, in Collect. can., lib. vi, cap. 49, et apud Gratianum, caus. 8, quæst. 2. c. *Talia*. Sed et Roccus Pirrus qui ex professo de omnibus Siciliæ episcopis tractavit, ubi de episcopis Catanensibus agit, ita de Leone loquitur: *Leo Catanensis successit Elpidio, de quo Gregorius epist. 21 lib. viii, nunc 22 lib. x.* GUSSANV. Regium Ms. non legit sane Gussanvillæus, favet enim nos-

Res ad nos omnino detestabilis et nefanda per- venit, et miramur cur, si veritate subsistit, 1056 eam minime cognovisti. Veniens autem ad nos Martianus, monachus monasterii sancti Viti, quod in monte Ætna est positum, oblata nobis petitione questus est inter alia, ita monachos ejusdem monasterii perverse ac nequiter vivere, ut mulieres sibi sociare, quod dici nefas est, audeant. De qua re quia fratri et coepiscopo nostro Leoni scripsimus, ut, requisita veritate, si ita repererit, districtissima (a) hoc studeat severitate corrigere, necesse quoque est ut in hac re tua se experientia ad investigandam veritatem, et puniendum tantum scelus omnimodo sollicitè debeat exhibere, ut neque remisse, neque negligenter agi aliquid videatur. In aliis vero utilitatibus memorati monasterii solatia tua in quantum ratio poposcerit æquitatis impende, quatenus et si quid ei, sicut dicitur, invasum est, secundum justitiam reformetur, et de cætero præjudicium illic aliquod contra Dei timorem et legum ordinem nullo modo generetur.

EPISTOLA XXIV.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Ejus erga monasteria negligentiam arguit. Mauricium aliorumve monachorum jugam dolet. Vetat ne monachi deinceps, nisi per biennium probati, tonsurentur. Neve milites absque suo ipsius consensu in monasteriis suscipiantur.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Cum fraternitas vestra minus erga monasteria sibi subjecta studet esse sollicita, et ipsa culpam reprehensionis incurrit, et nos (a) de sua lenitate contristat. Pervenit autem ad nos Mauricium quemdam, qui nuper in monasterio Barbaeciani conversus est, ablatis secum aliis monachis, fuga de eodem monasterio discessisse. Qua in re prædictum nobis Barbaecianum sua præcipitatio vehementer accusat, qui temere sæcularem hominem, et non ante probatum, tonsuravit. Nunquid non vobis scripsimus ut prius eum probaretis, et tunc, si aptus esset, (b) abbatem facere deberetis? Vel nunc ergo circa eum quem elegistis, estote solliciti. Nam vos illo delinquente delinquitis, si ita cæperit se exhibere, ut se ad fratrum ostendat regimen indignum.

Præterea (Grat. 19, q. 3, c. 6) monasteriis omnibus fraternitas vestra districtius interdicit ut eos quos

træ lectioni, habetque ad *Helpidium*.

(c) In uno Regio præmittitur huic epist. mense *Februario, indict. 7*, quod pro mendo est habendum. In paucis Mss. exstat hæc epist., ita ut in solo Vatic. A et in uno Regio illam reperimus.

Epist. XXIII [Al. 22]. — (a) In Vatic. A *hoc faciat*. Præter hunc Codicem nullam aliam invenimus in quo hæc epistola foret, uno Regio excepto.

Epist. XXIV [Al. 23]. — (a) In recent., *de sua ignavia et levitate*. Quæ certe contra episcopum acerbius dicta videri possunt. At in Mss. melioris notæ minime leguntur, scilicet in Norm., Colbert., Reg., Corb., Rhem. Ex Vaticanis unus habet, *de sua ignavia contristat*.

(b) Argumentum est epistolæ 91 libri superioris ad eundem Fortunatum.

ad convertendum susceperint, (c) priusquam biennium in conversatione compleant, nullo modo audeant tonsurari. Sed hoc spatium vita moresque eorum sollicitè comprobentur, ne quis eorum aut non sit contentus quod voluit, aut ratum non habeat 1057 quod elegit. Nam dum grave sit (d) inexpertos hominum obsequiis sociari, quis possit dicere quanto sit gravius ad Dei servitium improbatos applicari? (e) Miles vero si converti voluerit, prius quam nobis renuntietur, nullus eum sine nostro consensu qualibet præsumat ratione suscipere. Quod nisi diligenter fuerit custoditum, omnem subjectorum in te culpam inexcusabiliter noveris redundare, qui minus te erga eos rebus ipsis testaris esse sollicitum (f).

EPISTOLA XXV.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Theodoro portus, et Rustico aquæductum tandem restituit. Causam deinde adversus illos moveat, si voluerit.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Si scriptorum nostrorum (a) seriem voluisses diligenter advertere, aut sponte restituere quæ tulisti, aut certe personam (b) secundum admonitionem nostram in causa transmittere debuisti. Et dum temodo quodam excusare contendis, asserens in his quæ contra fraternitatem tuam a parte contraria gesta sunt, non voluntarie sed magis te constrictum conjunctionibus miscuisse, ea quæ scripsimus quasi intelligere distulisti, et magnificos viros Faustum atque Dominicum non a te, sed a quibusdam (c) aliis tuis indicasti esse transmissos, ac per hoc ut, aliis litigantibus, ipse quæ tuleras retineres. Pars vero altera, epistolæ tuæ textum addiscens, orebra nobis allegatione cœpit insistere ut ea quæ abstuleras redderentur, paratam se inquires si quid contra eam magnifici viri prædicti suo vel aliorum nomine movere voluerint respondere. Quod quia nec nobis a rationis visum est ordine dissentire, præsertim postquam admonitus instructam personam ad dicendam causam transmittere neglexisti, idcirco fraternitatem tuam hortamur, illico ut præsentia scripta susceperit, (d) Theodoro viro magnifico majori populi portus et Rustico viro clarissimo seniori aquæductum sine

(c) Ex hoc loco forsitan augurabitur aliquis monasterium cui Barbacianus præerat, sancti Benedicti regulæ non fuisse subditum, cum ex ipsius præscripto novitios post annuam probationem ad professionem admittere liceat. Verum etsi minime nunc contendamus in hoc cœnobio Benedictinam regulam fuisse observatam, contrariam tamen sententiam nullatenus probat prorogatum probationis tempus ad biennium. Vide quæ de hoc argumento diximus lib. 1. Vitæ sancti Gregorii, c. 3. In fine.

(d) In Norm., Corb., Rhem., Colbert. et Vatic. D, inæsperto.

(e) Vide lib. viii, epist. 5, olim 11, libri viii, indict. 1.

(f) In Vatic. A, B, E, et in Colbert. vet., legitur mense Aprilis indict. 3. In altero Colb. mense Maio, indict. 3.

Epist. XXV [Al. 24]. — (a) Meminit epist. 104 libri superioris, olim 109.

(b) San Vict. et Vatic. A, qui fere soli epistolam hanc continent, personam instructam, ut etiam infra

aliqua contentione restituat, ne in hac re moram, vel aliquam excusationem interserat, ne culpam indiscretionis incurrat, si quod ultro facere debuerat, admonita, differendum qualibet sorte putaverit. Hæc itaque memoratis viris primitus reformata, liberum tibi sit, si quam contra eos postea apud nos hic causam movere volueris. Sin vero non ipse, sed filii tui, ut asseris, causam se habere querantur unde eos publico debeant pulsare iudicio, eis est liberum, in quolibet loco voluerint, causæ suæ negotium 1058 contra eos legaliter propositum terminare.

EPISTOLA XXVI.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Joannem palatinum hortetur ut neque saponarios affligat, neque ipsorum nonnullis faveat a pactiois juramento firmata recedentibus. Hortantem se non audierit Joannes, accedat præfecti auctoritas.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Augustinus præsentium portitor, qui reliquorum saponariorum civitatis vestræ vice sese dixit esse transmissum, questus nobis est quod Joannes vir clarissimus palatinus multis eos frustra affligat incommodis, (a) atque nova plurima eorum corpori præjudicialiter nitatur imponere. Denique ut, sicut ait, eos promittere sibi compellat ut si quis aut eorum sociari voluerit, quidquid commodi de introitu ejus accesserit, ipsi proficiat. Adjiciens quoque pactum inter se de quibusdam rationabilibus artis suæ capitulis, juxta priscam consuetudinem omnium consensu, interposita esse pœna confectum, atque id sacramento interveniente firmatum, et ab eo nunc velle quosdam ex suis, ejus videlicet patrociniis fretos, abscedere, (b) atque ita contravenire cupientibus tuitionem impendere, ut, quod dici grave est, plus in defensione ejus præsumptionem habeant, quam de pœna penuriam, (c) vel de sacramento præstito possint habere formidinem. Quod si ita se res habet, quia etiam ipsi quod agit adversum est, quippe qui alieno se peccato sua defensione constituit esse participem, fraternitas vestra paterna eum adhortatione conveniat, ut ab hujusmodi se actu cohibeat, et præjudicialiter illis nihil imponat, nec eos dispendiis quibuslibet contra rationem affligat. Pariter etiam

legitur.

(c) Ibidem, Aliis tuis.

(d) Excusi, Theodorico, sed mendose.

Epist. XXVI [Al. 27]. — (a) In Rhemensi, consentiente Vatic. D, atque nova plurima eorum arti sociari voluerit, ut quidquid commodi de introitu ejus. Nota hic jam tunc artifices in amplis civitatibus in collegia coaluisse. Collegiorum illorum institutionem refert Lampridius ad Alexandrum Severum: Corpora, inquit in ejus Vita, omnium constituit vinariorum, lupinariorum, caligiariorum, et omnino omnium artium; hisque ex sese defensores dedit, et jussit quid ad quos iudices pertineret. Ex hac epistola conjici potest Joannem palatinum fuisse saponariorum defensorem.

(b) In Ms. San-Vict. et in Ed. recent., aliquis ita contravenire tuitionem cupientibus impendere, quæ sensu caret. Restituimus autem hunc locum ad Vatic. A et D, ne non ad vet. Excusos.

(c) Vatic. A, vel de falso sacramento.

providendum est ut et pactum, ubi sacramenta sunt præstita, conservetur, et cum dispendio animæ suæ temporalia lucra contraveniendo (d) non appetat, ne et perjurii crimen incurrat, et commoda prave desiderata non capiat. Et si, quod non credimus, admonitionem vestram prædictum Joannem virum clarissimum videtis forte differre, cum eminentissimo filio nostro præfecto stricte loquimini, ut ipse hoc, sicut in præsentia dici fecimus, quomodo præviderit, rationabiliter faciat emendari, quatenus et eos qui tuitionis nostræ suffragia quæserunt quorundam voluntas injuste non opprimat, et ille ab opere se indecenti prohibuit, pro suæ magis animæ utilitate cognoscat. (c) Datum mense Maii, indict. 3.

1050 EPISTOLA XXVII.

AD ZITTANUM MAGISTRUM MILITUM.

Faletur persolvenda etiam a religiosis tributa.

Gregorius (a) Zittano magistro militum.

Epistolas vestras Græco sermone dictatas me indico suscepisse, in quibus dicitis quod quædam religiosa loca (b) responsum juri publico de rebus ei competentibus reddere contemnunt. Quæ res me omnino contristavit, quia nostri est habitus non solum præjudicia minime facere, sed etiam facta æquanimiter portare, nisi forte quod res pauperum defendere rationabiliter cogimur, ne apud omnipotentem Deum culpabiles inveniri valeamus, Proinde Fantino defensori quæ scripserim gloriæ vestræ transmisi, ut ipse religiosos quosque in Panormitanis partibus apud electos iudices venire compellat, et suorum actuum rationem reddant. Omnipotens Deus cælestis vobis misericordiæ largitatem præbeat, ut per cuncta quæ agitis ejus gratiæ serviatis. (c) Mense Maio indiet. 3.

EPISTOLA XXVIII.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Causas Sabinianum inter et Theodorum episcopum, tum de impensis in hospites, tum de aliis suo iudicio definiat.

Gregorius Fantino defensori.

Sabinianus vir clarissimus, præsentium lator, nobis indicavit hanc olim ibi consuetudinem convenisse, ut, diversis supervenientibus, cives ejusdem civitatis (a) de proprio expensas impenderent. De qua re dum se quererentur affligi, hoc illis cum Theo-

(d) Vatic. A, non appetant; et infra, incurrant; ac paulo post, non capiant.

(c) Ita legitur in Vatic., exceptis Codicibus A et D; omittitur in aliis Mss. et in vet. Ed.

EPIST. XXVII [Al. 28]. — (a) In vet. Excusis, *Zizasimas militi*. In Vatic. A, *Zizasimas magistro militum*. In recent. Ed., *Zittano Zizasimæ magistro militum*. In omnibus Mss. nostris, excepto Vatic. A, legitur *Zittano*, vel *Zitani magistro militum*. vel *militiæ*.

(b) Id est, solvere; respondet debitor cum solvit. Cicero, lib. xvi, ad Atticum epist. 2: *Fit sæpe ut ii qui debent non respondeant ad tempus*. Apud Tertulianum, de Corona militis: *in alium dominum respondere*. Sed magis ad rem Hieronymus in epistola 11: *Respondeant, tributa persolvant*. Et epistola præced.: *Quis respondebit pro agrorum tributis*. Gussanv.

(c) Hoc scriptæ epistolæ tempus assignant tres Vaticani, A, B, E, ac Colbertini.

A doro Lilybetano quondam episcopo convenisse, ut in Ecclesia ejus certæ portiones substantiæ suæ donatione conscriberentur, et hoc in se onus susciperet, atque, securis eis redditus, ipse de Ecclesia quidquid esset necessarium, erogaret. Se vero per tertiam decimam et primam indictiones, quibus prædictæ civitati defensoris officium tenuit, absente episcopo, de proprio expendisse quod de Ecclesia poterat erogari. Et quia sibi quod expendit postulat debere restitui, idcirco experientiæ tuæ præcipimus ut reverendissimo fratri et coepiscopo nostro Decio studeat imminere, quatenus aut pacifica, si ita est, cum eo ordinatione decidat; aut certe si qua se ratione a restitutione expensarum credit defendere posse, (b) in judicio tuo assistat. Et exquisita 1060 diligentius veritate, ita quidquid tibi æquitatis ordo suaserit, mora postposita definito, ut et rationabiliter causa finem accipiat, et partes apud te nulla fatiget (c) in observatione dilatio. Si autem donationes, de quibus dictum est, Ecclesiæ suæ esse onerosas existimat, et reddere eas donatoribus fortasse voluerit, si qui ex eis qui eas recipiunt, clericis sunt, a te similiter moneantur ut aut secundum portiones suas quæ erant soliti dare persolvant, aut certe si causari voluerint, contentiones partium tua necesse est cognitione distingui, ut nulla se pars inaudita queratur præjudicium sustinere. Alias vero causas quas cum memorato reverendissimo viro fratre nostro suprascriptus portitor habere præsentem se asserit, tuo similiter volumus, mediis sacris Evangelii, iudicio definiri.

B

C

EPISTOLA XXIX.

AD CONSTANTIUM MEDIOLANENS. EPISCOPUM.

Dubiam adhuc Pompeii episcopi causam certa sententia finire nondum posse.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Relectis epistolis vestris, quas ad nos per (a) Marianum latorem præsentium transmisistis, gratam nobis sollicitudinem vestram fuisse rescripsimus, quod ea quæ ad vos de fratre et coepiscopo nostro Pompeio, qui adhuc ita a nobis nominandus est, pervenerunt dissimulare minime pertulistis. Sed si qualis fuit in requisitione cura, talis fuisset in discussione subtilitas, nihil ex hoc quod de eo dictum est, fuisset

D

EPIST. XXVIII [Al. 29]. — (a) Hospitum curam fidelibus incumbere, sed maxime episcopis, evidentius est quam ut probatione indigeat. Cessavit tamen, pietate refrigescente, istud charitatis officium, quod variis conciliorum decretis suscitare voluit Ecclesia, nec obtinuit. Imo vero bona in hunc finem a fidelibus bona fide legata alio detorta sunt, justis (ut aiunt) de causis. Legatur Espenseus, lib. ii Digressionum in Timoth., cap. 1, ubi multa de hospitalitate episcoporum et clericorum congerit. Gussanv.

(b) Victor., Romig. et Vatic. A, in quibus fere solis extat hæc epist., in iudicio tuo partes assistant.

(c) Hic significatur actio forensis, Gallice *la procédure*, quæ cum litigantium aut etiam iudicum tricis et malis artibus protrahitur, fatigantur partes et ad inopiam rediguntur.

EPIST. XXIX [Al. 30]. — (a) Norm. et duo Vatic., *Marinianum*.

ambiguum. Sed utrum verum (b) an esset compositum patuisset, quia jam contra ipsum dudum in Sicilia apud reverendæ memoriæ fratrem nostrum Maximianum episcopum talis quæstio, ut cognovimus, mota est. Sed quia causa ipsius subtili omnino investigatione quæsita est, inventus est innocens, qui fuerat accusatus in crimine. Nunc igitur quoniam illa quæ contra eum dicta sunt non sub illa qua decuit distractione quæsita sunt, et gesta quæ exinde apud fraternitatem vestram confecta sunt, neque ad condemnationem, neque ad absolutionem ejus probantur posse sufficere, non levis res agitur, ut incaute vel in transcurso debeat definiri. Nam (*Grat. II, q. 3, c. 74*) grave est satis et indecens ut in re dubia certadicatur sententia. Et hæc quidem gesta esse poterant ad definiendum idonea, si accusati ea confessio sequeretur; si tamen eandem confessionem subtilitas examinis ex occultis eliceret, et non afflictio vehemens extorqueret, quæ frequenter hoc agit ut noxios sese fateri **1061** etiam cogantur innoxii. Nam postquam præfatus episcopus, ut dicitur, cruciari custodia cremarique fame se asscrit, scire debetis, si ita est, utrum noceat si sic fuerit extorta confessio. Nunquid quando sententiam tales causas suscipiunt, et ad sedem apostolicam appellatur, nonne et persona quæ judicatur præsens est, et districtissime atque ab omni latere veritas quæritur, ut tunc si debeat necne manere sententia decernatur? Nec non et si prædictus episcopus ad sedem apostolicam appellare voluerit, causa ipsius interius et cum omni est diligentia perscrutanda. Et ideo postquam et persona absens est, et gesta quæ ad nos transmisistis nobis, sicut præfati sumus, satisfecisse idonee non videntur, temere aliquid de episcopi persona decernere nec possumus, nec debemus, ne, quod absit, reprehensibiles inveniamur in nostris, quibus aliorum jure competit retractare sententias.

(c) De Alamannis autem quod vobis indicatum est, nos et longius quam vos positi sumus. Et quod verum non sit minime dubitamus. Vestra tamen fraternitas bene fecit pro informatione nostra scribere quod audivit (d). (*Cf. Joan. Iiac. I. 17, c. 28.*)

EPISTOLA XXX.

AD CASTORIUM NOTARIUM.

Iterum monet ut de possessione quæ monasterio concessa dicebatur quod justum est faciat.

Gregorius Castorio notario.

Experientiam tuam in præsentem nos recolis præcepisse ut de possessione quæ monasterio sanctorum Marci, Marcellini et Feliculæ, quod Ravennæ situm est, largitatis titulo dicitur esse concessa, quia cau-

(b) Sic restituimus ope præsertim Norm. Codd et Vatic. In vet. Ed legitur, *an esse compositum potuisset, jam contra*, etc. In recent., *an esse compositum sciri potuisset; jam etc.*, in utraque lectione sensus frustra quæritur. Hoc loco idem est *compositum* ac *factum*.

(d) De Alamannis frequens mentio apud cœvos scriptores, præsertim Gregorium Turon., qui lib. II Hist., c. 49, narrat eos Italiam partem pervasisse.

(d) In recent. sic clauditur epistola, *Datum mense*

A sam bene nosti, debuisses quod justum est facere. Pro qua re hac te iterum nostra præceptione duximus commonendum, ut in re ipsa vigilans debeas esse atque sollicitus. Et si manifeste donatam esse cognoveris, et nihil est quod a partibus nostræ obijci possit Ecclesiæ, impedimentum aliquod monasterio ad tenendum ipsam possessionem non facias. Si vero quia, prout diximus, causa bene tibi est cognita, habes quod juste possit pro Ecclesiæ partibus allegari, electorum te cum parte altera necesse est subire iudicium, ut et veritas cognosci, et quod æquitatis ordo suaserit, valeat definiri.

EPISTOLA XXXI.

AD LIBERTINUM EXPRÆTOREM.

Hortatur ut adversa patienter sustineat, et vestes ad suorum usus suscipiat lubens.

B Gregorius Libertino (a) exprætori.

Quanta vos sæculi hujus premat angustia, incognitum non habemus. Sed quia in summa tribulatione positus **1062** sola est consolatio misericordia Creatoris, in eum spem vestram ponite, ad ipsamque tota vos mente convertite, qui et juste quem vult permittit affligi, et confidentem in se misericorditer liberabit. Ipsi ergo gratias agite, et patienter quæque illata sunt sustinete. Nam rectæ mentis est Deum non solum in prosperis benedicere, sed etiam in adversitatibus collaudare. In his igitur quæ patimini nullum contra Deum murmur cordi vestro subrepat, quia ad quid hoc Creator noster operetur ignotum est. Forsitan enim, magnifice filii, unde te clementi amaritudine vult purgare. Et ideo, nec temporalis te frangat afflictio, nec rerum damna discrucient, quia si, in adversis gratias referens, Deum tibi patientia feceris esse placabilem, et quæ amissa sunt multiplicata redduntur, et super hæc gaudia æterna præstantur. Peto autem ne injuriosum ducatis (b) quod viginti a nobis vestitus ad pueros vestros per Romanum defensorem scripsimus præberi, quia de beati Petri apostoli rebus quamvis parva sint quæ offeruntur, pro magna semper benedictione suscipienda sunt, quoniam et hic vobis valebit majora impendere, et apud omnipotentem Deum beneficia æterna præstare. (c) Mense Junio, indict. 3. (*Vide inf. ep. 51. Cf. Joan. Diac. I. II, c. 55.*)

EPISTOLA XXXII.

AD SECUNDINUM EPISCOPUM TAURUMINTANUM.

Benignius agendum erga Leonis uxorem, quæ, ob adulterii suspicionem a marito discedens, cum retigiosam vestem induisset, ad ipsum, inconsulto Secundino, redierat.

Gregorius Secundino episcopo Taurumintano.

Junii, indict. 3, quod in nullis Mss. nobis occurrit. Epist. XXX. Al. 9, Ind. 5.

Epist. XXXI. — (a) Ita Norm., Angli., Colbert., Rhem., Reg., Vatic. In Vatic. D tamen legitur prætori. Nullibi autem legitur *expræfecto*, ut habent Excusi.

(b) In Vulgatis, *viginti annuos vestitus*, in vitis Mss. Angli., Norm., Vatic., etc.

(c) Ita legitur in duobus Colbert. et in Vatic. A, B, D, E.

Præsentium portitor, Leo Chartarius, ad nos veniens indicavit uxori suæ, quæ relicto eo pro fornicationis crimine, (a) quo vehementius stimulata siebat, atque ob hoc religiosam vestem induerat, se culpabilem nullatenus exstitisse; adeo ut, sicut ait, requirentem fraternitatem vestram, cui hujus rei cognitionem ante hoc fore triennium mandaveramus, in nullo claruerit eum post initum conjugium in fornicationis culpam collapsum; adjiciens quoque quod eidem uxori suæ districtissima sacramenta præbuerit insontem se ea de re unde etiam illam mordebat suspicio permansisse, et ideo propria eam sponte ad se reversam. Sed quia (b) communione illam cum familia sua pro hoc solummodo a fraternitate vestra privatam asserit, quod ad eum clam postpositis vobis redierit, volumus ut familia quidem ipsius sacrorum communionem recipiat, et dominæ ea culpa in hujus afflictionis pœna familiam diu non teneat. De ipsa vero, hoc est de uxore prædicti portitoris, hoc vos observare necesse est, ut si manifeste constiterit quia contra conjugem suum 1063 dicere nihil potuit, sed et insuper suspicio ipsius, præstito, ut edocti sumus, sacramento amputata est, et utique post hoc sua ad eum sponte reversa est, in ea quoque temperanda est cœnsura iudicii, ut longe jam tempore minime communionem privetur. Si autem aliter se veritas quam nobis insinuatam est fortassis habuerit, fraternitatis vestræ subtiliter scripta nos instruant, ut quid fiendum sit nostris iterum discurrentibus epistolis agnoscatis.

EPISTOLA XXXIII.

AD SECUNDINUM EPISCOPUM.

Si revera Dulcinus episcopus substantiæ suæ sex uncias Ecclesiæ Locrensi et sex monasterio sancti Christophori reliquerit, nullam jam dicto monasterio molestiam irrogari patiat.

Gregorius Secundino episcopo Taurominitano.

Scripta fraternitatis vestræ suscepimus, in quibus indicastis reverendissimum fratrem nostrum Marcianum, Locrensis civitatis episcopum, aliter nobis de causa Ecclesiæ contra monasterium sancti Christophori, quod in vestra diocesi est constitutum, intimasse, non quidem fallendi voluntate, sed quia

Epist. XXXII. — (a) Vatic. D. et Rhem., quo eum vehementius stimulatum, etc.

(b) De separatione causa fornicationis multa theologo, tum in veteri lege tum in nova disputant, in illud Matth. v. *Excepta fornicationis causa*, et Matth. xix. *Nisi ob fornicationem*. Fit autem propria auctoritate quoad thorum, non quoad cohabitationem. Lege caus. 23, quæst. 2, cap. 3 et 4, caus. 10, ex Tolstano 1, et cap. 3, 4, 5, extra de *divortio*. Itaque ea de qua hic agitur male recesserat, male habitum religiosum induerat, male inconsulto episcopo, cui causæ cognitio fuerat demandata, ad maritum redierat. Nec tamen diffiteor episcopum penam tam gravem temere infixisse. Gussanv.

Epist. XXXIII. — (a) Vide supra, epist. 8 lib. iv.

(b) Ita San Vict. cum Ed. in Vatic. A, præter quem et multo citatur Victorinum pauci Codices hanc epistolam exhibent, habet *intrinsicus redderetur*.

Epist. XXXIV. — (a) In Excusis, *Eulogio*, reluctantis omnibus que consalvimus Mss. scilicet quiaque Vatic., quatuor Colbert., septem Norm., Turon., Rhem., Reg.

a clericis suis non fuerat de veritatis natura diligenter instructus. Et quoniam scribitis Dulcinum decessorem ipsius nihil de rebus Ecclesiæ suæ fuisse testatum, sed de propriis ac magis quæ in prædicto monasterio fidelium oblatione collata sunt (a) elogium condidisse, atque sex uncias Ecclesiæ et sex eidem monasterio jure hæreditario reliquisse, necesse est ut si ita etiam non ex opinione, sed absolute in veritate esse recolitis, nullam prædicto monasterio sinatis molestiam irrogari, præcipue dum eandem causam jam temporibus reverendæ memoriæ Maximiani episcopi vos atque fratrem et coepiscopum nostrum Ruffinum ex ejus deputatione ac cessione audisse ac decidisse testemini, adeo ut inter partes ea quæ inveniri poterant partirentur, et quod Ecclesiæ fuit (b) intrinsicus redderetur. Volumus ergo ut pars utraque conticeat, et ea quæ a fraternitate tua una cum prædicto Ruffino quondam episcopo statuta sunt inconvulsa consistent, quatenus nec pars Ecclesiæ denuo injuste quæstionem inferre, nec monasterium irrationabiliter videatur post vestram maxime definitionem controversiam sustinere.

EPISTOLA XXXIV.

AD ECCLESIUM CLUSINUM EPISCOPUM.

De Joanne Diacono a Balneoregiensibus in episcopum electo sollicitè inquireat.

Gregorius (a) Ecclesiæ episcopo (b) Clusino.

Gloriosus filius noster Aufridus ad nos scripta transmisit, indicans quod in castro (c) Balneo-Regis, 1064 una cum habitatoribus loci ipsius sibi (d) Joannem Diaconum elegerit episcopum ordinandum, de cujus omnino vita bona testatus est. Sed quia quæ sint canonica nesciunt, et nos inexpertis vel incognitis manus temere non audemus imponere. Fraternitas vestra cum omni sollicitudine ac vigilantia diversis quibus potuerit modis de vita actibusque ipsius requirere studeat. Et si nihil est quod canonice possit obsistere, requirendum quoque est si in opere Dei studium habuit, vel (e) psalmos novit. Et si talis fuerit, eum ad nos cum testificationis suæ epistola dirigat. Si vero aliter fuerit, vestris nobis similiter epistolis indicate, et habitatores loci

(b) Clusium, vulgo *Chiusi*, urbs Etruriæ in colle juxta Clanum fluvium, vulgo *Chians*, adhuc sedes episcopalis sub archiepiscopo Senensi. Gussanv.

(c) Aliter Balneoregium, vulgo *Bagnarea*, civitas Etruriæ, et agri Urbevotani, vulgo *Orvietan*, in ditione pontificis, adhuc episcopalis, Romano pontifici immediate subdita. Gussanv.

(d) Diaconos non raro ad episcopatum promotos legimus. Vide sup., lib. iii, epist. 29, 30, 31, 40, 47. In Vita sancti Basilii a viro eruditissimo D. Hermant conscripta, lib. ii, c. 20, observatur ea etate, nec ullo fuisse canone præceptum, nec moribus receptum, per singulos ordinum gradus ad episcopatum pervenire. In lectorum numero per aliquot annos militabant. Hinc ad diaconatus administrationem vel presbyterii dignitatem promovebantur, tum ex altero ordine creabantur summi sacerdotes. Consentit Morinus de sacris ordinat., part. iii, exercit. 3, c. 2. Dissentit Thomass., part. 1, lib. ii, c. 36, num. 11 et seqq.

(e) Jam de hac re supra, lib. v., epistola 48. Gussanv.

ipsius adhortamini ut si iste aptus non fuerit, sicut et suprascripto Afrido filio nostro scripsimus, alium sibi eligant qui ad hoc officium cum gratia Dei aptus valeat inveniri (f).

EPISTOLA XXXV.

AD EULOGIUM PATRIARCHAM ALEXANDRINUM.

Quod citius non responderit biennii causatur podagram. Palæstinos monachos, qui de Agnoitarum errore interrogarent, non Romam, sed Constantinopolim adisse. Se ad Anatolium in Agnoitas idipsum ex Latinis Patribus scripsisse, quod ex Græcis ad se Eulogius.

Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandrino.

Transacto anno suavissima sanctitatis vestræ scripta suscepi, quibus pro ægritudinis meæ nimietate respondere nuncusque non valui. Ecce enim (a) jam biennium pene expletur, quod lectulo teneor, tantisque podagræ doloribus affligor, ut vix in diebus festis usque ad horarum trium spatium (b) surgere valeam missarum solemniam celebrare. Mox autem cum gravi pellor dolore decumbere, ut cruciatum meum possim interrumpente gemitu tolerare. Qui dolor interdum mihi lentus est, interdum nimius. Sed neque ita lentus ut recedat, neque ita nimius ut interficiat. Unde fit ut qui quotidie in morte sum, quotidie repellar a morte. Nec mirum, quia peccator gravis talis corruptionis carcere diu teneor inclusus. Unde compellor exclamare: *Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo (Psal. cxli, 8)*. Sed quia meis hoc precibus adhuc obtinere non mereor, rogo, vestræ sanctitatis oratio suæ mihi intercessionis adiutorium præbeat, neque a peccati et corruptionis pondere liberum reddat in illam quam bene nostis libertatem gloriæ filiorum Dei.

Scripsit autem mihi dulcissima et semper honoranda beatitudo vestra, quod ei communis filius Anatolius diaconus de Constantinopolitana urbe scripserat, ad me quosdam monachos de Jerosolymorum partibus venisse, qui a me aliquid (c) de Agnoitarum errore requirerent, et dicitis quia petiit ut vestra mihi sanctitas scriberet quid de eadem debuisset inquisitione sentire. Sed neque 1065 ad me de Jerosolymorum partibus requirentes aliquid monachi venerunt, neque eundem communem filium vobis potuisset aliud quam erat scribere, sed interprobem suspicor in ejus epistolis erravisse. Nam idem diaconus mihi jam ante biennium scripsit quia a prædictis partibus ad Constantinopolitanam urbem

(f) In recent. additur, *Datum mense Julii, indict. 3*. Hæc temporis nota pertinet ad epist. sequentem in Mss.

Epist. XXXV. — (a) Consule epist. 123 lib. ix, indict. 2. In Vatic. B, pro *pene*, legitur *plene*.

(b) Ita Mss. Reg., Norm., etc., quos sequendos putavimus, licet insolens nobis videatur hic loquendi modus, *surgere missus celebrare*, pro *surgere ad missas celebrandas*. Infra reposuimus *depellor pro compellor*, cogentibus iisdem Mss.

(c) Scilicet dicebant Christum ut hominem nonnulla ignorasse. Emersit iste error circa medium sæculi vi. De eo copiosius sanctus Gregorius epist. 42, nunc 39. Sanctus Joan. Damasc., lib. de Hæres., hæc habet: *Agnoitæ, qui iidem Themistianii vocantur, impte et improbe Christum diem iudicii ignorare palam*

taliam requirentes monachi venerunt, neque studuit requirere quid sentirem. Cui ego ante longum tempus quam vestra scripta susceperem, contra eandem hæresim ipsa respondi quæ postmodum in epistola vestræ sanctitatis inveni; atque omnipotenti Deo magnas gratias retuli, quia de cunctis inquisitionibus Romanorum atque Græcorum Patres, quorum nos sequaces sumus, uno spiritu sunt locuti. In multis enim eandem vestram epistolam ita reperi ac si contra prædictam hæresim scripta Latinorum Patrum legerem. Et quantum potui de sanctissime fratre meo amare et laudare bonum (d) perpendite, in cujus ore venerandos Patres, quos multum diligo, recognovi. Sit ergo illi laus, sit in excelsis gloria, cujus dono adhuc in sede Petri clamat vox Marci, de cujus effusione spiritus cum sacerdos ad perscrutanda mysteria scilicet ad sancta sanctorum intrat, in sancta Ecclesia velut in tabernaculo ex verbis prædicationis spiritalia tintinnabula resonant. Recta itaque et valde laudabilis est vestra prædicatio. Sed omnipotentem Dominum deprecamur ut diu vos etiam in hac vita custodiat, ut de Dei organo, quod estis, in hoc mundo latius vox veritatis sonet. Pro me autem, peto, intercedite, ut hujus peregrinationis via, quæ mihi asperior facta est, cum celeritate finiatur, quatenus qui ex meis non valeo, ex vestris meritis possim ad æternæ patriæ promissa pertingere, et cum cæli civibus gaudere. (*Vide inf. ep. 39. Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 67.*)

EPISTOLA XXXVI.

AD MAXIMUM SALONITANUM EPISCOPUM.

Se de Sclavis irruptionem facientibus affligi. Adversus iniquos iudices defendat strenue, sed modeste, pauperes atque oppressos. Photinianistas ad Ecclesiam suam revocare pergat.

Gregorius Maximo episcopo Salonitano.

Ad Romanam veniens urbem communis filius presbyter Veteranus ita me podagræ doloribus debilem reperit, ut fraternitatis tuæ epistolis per me respondere nullatenus valuissem. Et quidem de Sclavorum gente, quæ vobis valde imminet, 1066 et affligor vehementer et conturbor. Affligor in his quæ jam in vobis patior; conturbor, quia per Istriæ aditum jam ad Italiam intrare cœperunt. De Juliano autem Scribone quid dicam, quando ubique video quibus nobis peccata nostra respondeant, ut et foris a gentibus, (a) et intus a iudicibus conturbemur? Sed nolite

docent, cumque ignavie et timiditatis arguant. Hi sui quadam secta Theodosianorum; Themistius enim, qui eorum sectæ et disciplinæ princeps fuit, unam in Christo naturam conjunctam fuisse tradidit. Gregorius Turonensis in prologo historiæ exponit aliter hæc Christi verba: *Neque filius, nisi solus pater*; contenditque per filium intelligi debere Christianum populum, quia nempe filio præposuit angelos. Refero, non censeo. GUSSANY.

(d) Recent. Edit. mutarunt *perpendite*, quod legitur in omnibus Norm., Vatic., Rhem., Corb., etc., in *perpendi*, quia planior videbatur sensus.

Epist. XXXVI. — (a) Recentiores, *et intus a perversis iudicibus*. Omnes Mss. nostri et vet. Ed. suaserunt expungere *perversis*.

de talibus omnino contristari, quia qui post nos vixerint deteriora tempora videbunt; ita ut in comparatione sui temporis felices nos aestiment dies habuisse. In quantum vero prævalet fraternitas tua, opponere se pro pauperibus, pro oppressis debet. Quæ etiam si prodesse minime valuerit, ipsa omnipotenti Deo mentis devotio suffloio quam dedit. Scriptum est enim: *Erips eos qui ducuntur ad mortem, et qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses* (Prov. xxiv, 11). Quod si dixeris: Vires non suppetunt, qui inspector est cordis, ipse intelligit. In omne ergo quod agis inspectorem cordis appetere habere placatum. Quidquid vero est unde illi placeas, facere non omittas. Nam humani terrores et gratiæ (b) fumo sunt similes, qui levi aura raptus evanescit. Hoc certissime scito, quia placere Deo et pravis hominibus nullus potest. In tanto ergo se aestimet fraternitas tua omnipotenti Deo placuisse, quanto se perversis hominibus displicuisse cognoverit. Ipsa tamen defensio pauperum moderata et gravis sit, ne si quid nimis rigide agitur, ex juventute vos arbitrentur homines superbire. Sed talis necesse est ut inveniatur pro oppressis (c) nostra defensio, quatenus et humiles protectionem sentiant, et oppressores non facile inveniatur quod ex malivola mente reprehendant. Attende ergo quod ad Ezechielem dicitur: *Fili hominis, increduli et subversores sunt tecum et cum scorpionibus habitas* (Ezech. II, 6). Et beatus Job ait: *Frater sui draconum, et socius struthionum* (Job. xxx, 29). Et Paulus discipulis dicit: *In medio nationis pravæ et perversæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo* (Philip. II, 15). Tanto ergo debemus cautius ambulare, quanto nos scimus inter Dei inimicos vivere. (d) De Photinianistis autem fraternitas tua sit omnino sollicita, et, sicut cepit, studeat quatenus ad sinum sanctæ Ecclesiæ revocentur. Si qui vero ad me venire voluerint, et rationem recipere, prius iurandum prebeant quia non permittunt suis quod in eorum errore, etiam ratione recepta, persistent. Et postmodum eis tuas sanctitatis, promittat, quia a me nullam violentiam patientur, sed rationem reddo. Si veritatem cognoverint, (e) suscipiant; si non cognoverint, illesos dimitto. Si

(b) Hoc tamen fumo, hac aura, tanquam gravissimis momentis, heu! sæpissime nostri librantur mores, et inolinantur.

(c) Vulgati, *vestra defensio*, reluctantes quatuor Vatic., omnibus Norm., Corb., Reg., etc.

(d) Corrupte in nonnullis Mss. et in Ed., *Frontinianistis*, quod emendavimus, maxime ex quinque Angl., omnibus Norm. et Corb. *Photinianistis* idem ac Photiniani sic dicti a Photino, cujus impiissima dogmata in Theodoro Mopsuesteno quodammodo revixerunt. Vide Pelagii II epistolam 7, quæ est tertia ad Heliam, quam a sancto Gregorio dictatam fuisse volunt: *Vere quidem a Paulo Samosateno descendens, licet Photino et cæteris hæresiarchis in libro de Incarnatione Domini nostri Jesu Christi in toto suo proposito ipsis verbis inventiatur usus*. Qui contendunt legendum esse *Frontinianistis*, putant eos fuisse ex schismate Istricorum.

(e) Ita Mss. et vet. Edit., at recent. maluerunt *susceptam*.

EPIST. XXXVII — (a) In Reg. et duobus Colbert. legitur *episcopo Africæ*. Ac in margine vetustioris

A qui vero contra vos ex eis ad nos venire voluerint, minime eos fraternitas tua retineat, quia venientes aut rationem recipient, aut scito quia profecto terram illam ulterius non videbunt. (Cf. Joan. Diac. I, IV, c. 55).

EPISTOLA XXXVII.

AD INNOCENTIUM AFRICÆ PRÆFECTUM.

De Innocentii præfectura gaudet ex dilectione; dolat ex gravitate muneris, quam illi æternæ mercedis occasionem fieri peroptat. Factus indicat cum Langobardorum rege inducias. Suos in Job postulanti laudat Augustini libros. De protecto Romanæ Ecclesiæ patrimonio gratias agit.

Gregorius Innocentio (a) Africæ præfecto.

Luculenta eminentiæ vestræ, et condita cordis melle facundia ita sui nobis saporem medullitis infudit, et in suo amore nos rapuit, ut nobis et dulce sonet quod scribitis, et sapiat suave quod agitis; nec immerito, quia qui bonis studiis comptus est, iudicio magnus est, non favore. (b) Præfecturæ autem vos suscepisse cingula cognoscentes, lætitiæ se miscuit nostræ tristitia. Nam ex una parte lætati de provectu dulcissimi filii, contristati sumus ab altera, quia quam grave sit confusis temporibus locis majoribus esse præpositos, ex nostro prorsus dolore sentimus. Unde omnino studendum est ut res aspera fiat mercedis occasio. Nam, sicut notis, de terra plena carduis frumentum egreditur, et de spinis rosa producit. Dum ergo seminandi vobis congruum tempus est, bonorum operum serere semina non cessetis, ut majores in die messis lætitiæ manipulos reportetis, atque ad æternam gloriam ex transitorii honoris merito veniatis.

Cognoscentes igitur quale studium in præparandis (c) dromonibus gesseritis, sollicitudinem vestram, desiderato nuntio, relevamus, indicantes cum Langobardorum rege usque ad mensem Martium futuræ quartæ indictionis, de pace, propitiante Domino, convenisse. Quæ si retineatur ignoramus, quia idem rex obisse postea nuntiatus est, licet adhuc habeatur incertum.

De Anamundaro autem quæ scripsistis fecimus, sed voluntatem utinam sequatur effectus quia quan-

D Codicis nota hæc eadem manuscripta est: *quis episcopus præfecturam suscepit contristatur*. Ad episcopum non esse scriptam hanc epistolam legenti patebit, modo in Gregorianis epistolis peregrinus non sit.

(b) Cingula sunt insignia armatæ et palatinæ militiæ, balteus nimirum et gladius. *Hinc honor cinguli, sacramenta cinguli*, in Digest. et Cod. Quando cessabat administratio vel dignitas, dicebatur cingulum deponi, privari cingulo, disciogi. Gussanv.

(c) Dromones sunt naves celerrimæ, sic dictæ a cursu, non a quercu, δρόμος. Sic apud Plinium, *pisces dromones reperimus*, lib. xxxii, c. 41. Hinc dromonarii exeritores istarum navium. Ea vox tam sæpe apud Cassiodorum aliove auctores plurimos occurrit ea significatione, ut mirum sit quosdam adhuc hæreret. Unam profero epistolam 2 Pauli Papæ ad Pippinum regem: *constituit* (imperator) *ad dromonem Siciliæ stolis in Otrantina civitate dirigatur*, etc. *Stolus*, Gall., *une flotte navante στόλος* navales copiæ. Gussanv.

tum ad nos pertinet, afflictis intercessionis nostræ solatium non negamus. **A** illis fuerint promissa seruentur, quatenus nec aliis

Quod vero in expositionem sancti Job transmitti vobis codicem voluistis, de vestro omnino studio gaudemus : quoniam illi rei eminentiam vestram studere conspiciamus, quæ nec lotus foras vos exire permittat, et ad cor iterum sæcularibus curis dispersos recolligat. Sed si delicioso cupitis pabulo saginari, beati Augustini patriotæ vestri opuscula legite, et ad comparationem (d) siliginis illius nostrum fursurem non quæretis.

Quale præterea patrocinium, qualemque affectum in utilitatibus pauperum beati Petri apostolorum principis **1068** amatoris sui gloria vestra præbuerit, Hilario chartulario nostro testificante didicimus. Ex qua re uberes gratias exsolventes omnipotentis Dei misericordiam exoramus, ut gratiæ suæ protectione vos muniat, et nec malos contra vos homines exterius, nec malignos spiritus interius prævalere permittat; sed ita actiones vestras in suo propitius timore disponat, ut sicut fecit inter homines, ita quoque post longævæ ætatis discursus in sanctorum suorum vos esse faciat numero gloriosos. (Cf. *Joan. Diac. l. iv, c. 78.*)

EPISTOLA XXXVIII.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Curet ut nec violentiam patiantur qui ad ecclesiam refugerint, nec ii qui hactenus sunt oppressi damna sustineant.

Gregorius (a) Januario episcopo Caralitano.

Qualiter in Sardinia minores vel pauperes, ab eis **C** (b) qui illic majores sunt opprimantur, reverendissimi fratris nostri Dominioi Carthaginensis episcopi atque eminentissimi filii nostri Innocentii præfecti epistolæ docuerunt; a quibus ut quæ nobis scripta sunt noveritis, ipsarum vobis epistolarum exemplaria prævidimus transmittenda. Et ideo quia ea quæ petenda sunt offeruntur, studiose agendum est ut ea quæ promittuntur opere compleantur.

Si qui eorum de quibus est quæstio, in ecclesiam fortasse refugerint, ita debet causa (c) diligentia vestra disponi, ut nec ipsi violentiam patiantur, nec ii qui dicuntur oppressi damna sustineant. Curæ ergo vestræ sit ut eis sacramento ab iis quorum interest deservanda lege et justitia promittatur, et per omnia comoneantur exire, atque suorum actuum reddere rationem, quibus etiam Ecclesiæ vestræ defensorem deputare vos convenit. Cujus sollicitudine ea quæ

(d) In Norm., Corb. et Turon., *similaginis*; utrumque idem fere significat.

EPIST. XXXVIII. — (a) In quatuor Vaticanis, Gemetic., Lyrano, Audoen., Pratell., duobus Teller., tribus Colbert. et Regio, pro *Januario*, legitur *Joanni episcopo Caral.* sed perperam, cum adhuc viveret Januarius, et Ecclesiam Caralitanam aliquot annis postea rexerit, ut ex epistolis ad eum scriptis infra constat, maxime ex sexta libri xii, indict. 6.

(b) Excusi, qui illis, contradicentibus Mss., quinque Vatic., Norm., etc.

(c) In quatuor Vatic., Norm. et plerisque, omititur *diligentia vestra.*

(d) Norm., *noxa sit.*

(d) noxia sint, et ipsis ecclesiastica, salva ratione, possint prodesse refugia. Ita ergo fraternitas vestra faciat, et hæc quæ ejus studio emendanda sunt moraper eam vel impedimentum aliquod non contingat.

EPISTOLA XXXIX.

AD EULOGIUM PATRIARCHAM ALEXANDRINUM.

Quæ ex Scripturis Agnoitæ sumebant argumenta singula dissolvit, atque in ipsos disserit uberius. Deesse sibi peritos Græci sermonis interprete queritur.

Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandrino.

Sicut aqua frigida animæ sitiienti, sic nuntius bonus de terra longinqua (*Prov. xxv, 25*). Quis vero mihi esse nuntius bonus quantum ad sanctæ Ecclesiæ adjutorium potest, **B** **1069** nisi vita atque incolumitas suavissimæ mihi vestræ sanctitatis, quæ ex percepta luce veritatis, et eandem Ecclesiam prædicationis verbo illuminat, et ad meliorem viam morum suorum exemplis informat? Quoties autem in corde meo unanimitatem vestram relego, atque in corde vestro fixum me permanere cognosco, ago omnipotenti Deo gratias, quia dividi locis charitas non potest. Nam etsi corpore longe disjungimur, mente tamen indivisibiles sumus.

Communis autem filius Anatolius diaconus suis mihi scriptis innotuit, in urbe regia (a) nulla ecclesiastica quondam de causis terrenis mota. Sed credo quod prius hoc mihi nuntiaverat quam de causa Ecclesiæ beatitudo vestra loqueretur. Et gaudeo, quia ubi vos adesse contigit, me non arbitror defuisse. Nam veritatis minister, Petri sequax, et sanctæ Ecclesiæ prædicator, (b) scio quia illa loqui potuisti, quæ de sede Petri apostoli per os doctoris sonare debuerunt.

Ante hæc autem dies, Abramio Alexandrino veniente, sanctitati vestræ rescripseram vel quid de scriptis vestris quæ contra hæreticos Agnoitæ edidistis senserim, vel cur tarde responderim. Sed idem Abramius, navigii necessitate compulsus, diu perhibetur in Neopolitana civitate demoratus, atque in eo sensu quod dudum scripseram ita rescribo, quia de doctrina vestra contra hæreticos qui dicuntur Agnoitæ fuit valde quod admiraremur; quod autem displiceret, non fuit. In eodem autem sensu jam dudum communi filio nostro Anatolio diacono plurimum scripseram. Ita autem doctrina vestra per omnia Latinis Patribus concordavit, ut mirum mihi non esse quod in diversis linguis Spiritus non fuerit diversus —

EPIST. XXXIX [Al. 42]. — (a) Ita Mss. Quam lectionem, etsi obscurum sensum habeat, amplecti cogit eorum consensus. In Excusis legitur, *nonnulla ecclesiastica quædam quondam tamen de terrenis*. Nostræ lectioni lux affulgeret mutando *quondam in quædam*, ut habet vet. Colbert. et sic legendo: *innotuit... nulla ecclesiastica* (supple mota esse) *sed quædam de terrenis causis mota.*

(b) Sic restituendum hunc locum docuerunt mss. Codices Colb., Norm., etc., cum prius legeretur *prædicator scit quia illa sic loqui potuisti*; parum ad sancti Gregorii mentem. Multa alia similia præsentibus Mss. emendavimus, sed leviora, de quibus monere operæ pretium non est visum.

100 quod de ficulnea dixistis, in eo sensu beatus Augustinus loquitur, quia cum evangelizavit : *Nondum enim erat tempus ficorum* (13), aperte cognoscitur quod per ficum in synagoga fructum quæsierat, quæ folia vitæ, sed fructum operis non habebat. Non erat Creator omnium nescire quia fructum habuit; quod dum tempus ficorum non esset poterant scire. De eo vero quod scriptum est *diem et horam neque Filii, neque angeli scire* (Matth. xiii, 32), omnino recte vestra sanctitas omniam non ad eundem filium, juxta hoc ut est, sed juxta corpus ejus quod sumus certissime referendum. Qua de re multis in beatus Augustinus eo sensu utitur (*Quæst. lxxviii, q. 60; lib. i. de trinit., c. 12; in psalm. vi. init.; in serm. 2*). Dicit quoque et aliud quod deo non potest intelligi, quia Deus omnipotens et omnino loquitur humano, sicut ad Abraham ait: *cognovi quia times Deum* (Genes. xxi, 8), quia se Deus tunc timeri cognoverit, sed tunc eundem Abraham fecit agnoscere non timeret. Sicut enim nos diem lætum dicimus quod ipse dies lætus sit, sed quia nos scimus, ita et omnipotens filius nescire se dicit non nesciri facit, non quod ipse nesciat, sed tunc sciri minime permittat. Unde et patet dicitur scire, quia consubstantialis ei filij natura qua est super angelos, habet etiam quod angeli ignorant. Unde et hoc intelligi potest, quia incarnatus unigenitus, pro nobis homo perfectus, (c) in natura humanitatis novit diem et horam judicii, sed non ex natura humanitatis novit. Quod sola novit, non ex ipsa novit, quia Deus diem et horam judicii per deitatis suæ novit; sicut et in nuptiis, cum mater daret vinum deesse, respondit: *Quid mihi mulier? Nondum venit hora mea* (Joan. ii, 4), anim angelorum Dominus horæ subjectus inter cuncta quæ creaverat horas et tem-
 perat; sed quia mater Virgo cum vinum defuit, miraculum fieri volebat, statim ei respondit: *Quid mihi et tibi est, mulier?* Ac si aperte inde facere miraculum possum, hoc mihi non ex matre est. Ex matre enim mori non ex natura patris miracula faciebat. Unde positus eandem matrem moriens recognovit discipulo commendavit, dicens: *Ecce mater vestra* (Joan. xix, 27). Ait ergo: *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea* (Joan. ii, 4),

Anglic., Norm., Colbert., Corb. et tribus natura quidem divinitatis. Legendum tamen humanitatis series orationis probat. usi, horam judicii scit, quia Deus est homo. et in totius epistolæ serie omnia restituit. Vatic., Anglic., Norm., Rhem., etc. ibus Vatic., Norm., Corb., Colbert., legitur s. Gabilli. In Vatic. B, Gabelli. Severianus in Syria episcopus sancti Joannis Chrysostomianus, postea hostis infensissimus, multa PATROL. LXXVII.

A Quod est: In miraculo quod ex tua natura non habeo, te minime recognosco. Cum hora mortis venisset, cognosco te matrem, quia unde mori possum hoc ex te habeo. Itaque scientiam quam ex humanitatis natura non habuit, ex qua cum angelis, creatura fuit, hanc se cum angelis, qui creaturæ sunt, habere denegavit. Diem ergo et (d) horam judicii scit Deus et homo; sed ideo, quia Deus est homo. Res autem valde manifesta est, quia quisquis Nestorianus non est. Agnoita esse nullatenus potest. Nam qui ipsam Dei sapientiam fatetur incarnatam, qua mente valet dicere esse aliquid quod Dei sapientia ignoret? Scriptum est: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt* (Joan. i, 1). Si omnia, procul dubio etiam dies judicii et hora. Quis ergo ita desipiat ut dicere præsumat, quia Verbum Patris fecit quod ignorat? Scriptum quoque est: *Sciens Jesus quia omnia dedit ei Pater in manus* (Joan. xiii, 3). Si omnia, profecto et diem judicii et horam. Quis ergo ita stultus est ut dicat quia accepit filius in manibus quod nescit?

De eo vero loco in quo mulieribus de Lazaro dicit: *Ubi posuistis eum* (Joan. xi, 34)? ipsa specialiter sensit, quæ sensitis, quia si negant scisse Dominum ubi fuerat Lazarus sepultus, atque ideo requisisse, procul dubio compellentur fateri quia nescivit Dominus in quibus locis se Adam et Eva post culpam absconderant, cum in paradiso dixit: *Adam, ubi es* (Genes. iii, 9)? aut cum Cain corripit, dicens: *Ubi est Abel frater tuus* (Genes. iv, 9)? Qui si nesciebat, cur protinus adjunxit: *Sanguis fratris tui de terra clamat ad me*? Quamvis hoc in loco (e) Severianus Gabalensis aliud loquitur, dicens quia hoc mulieribus Dominus quasi per increpationem dixerit, quod mortuum Lazarum ubi posuerit requisivit. Ac si aperte Evæ culpam memorans mulieribus diceret: *Ego virum in paradiso posui, quem vos posuistis in sepulcro.*

Ad hæc vero mihi idem communis filius Anatolius diaconus respondit aliam quæstionem, dicens: *Quid si obijciatur mihi, quia sicut immortalis mori dignatus est ut nos liberaret a morte, et æternus ante tempora fieri voluit temporalis, ita Dei sapientia ignorantiam nostram suscipere dignata est, ut nos ab ignorantia liberaret?* Sed ad hæc ei necdum respondi, quia gravi nuncusque infirmitate detentus sum. Jam nunc autem vestra cœpi oratione convalescere, et ei, si ita perfecte convalero ut dictare valeam, adjuvante Domino, respondebo; de quibus vobis mihi nihil dicendum est, ne videar docere quæ nostis, quia

scripsit quæ aut inter sanctum Joannem Chrysostomum opera sunt vulgata, aut in catena Græcorum Patrum collecta. Plurimorum ejusdem scriptorum quæ non exstant, indicem texuit Guillelmus Cave in Historia litteraria scriptorum Ecclesiast. Unde memorata a sancto Gregorio deprompta sint ignoramus. Cæterum ex hoc loco, et propter nonnullas alias rationes, Gussanvillæus suspicatur spuriam esse hanc epistolam, certe minime probat. Contradiciunt autem Mss. omnes in quibus reperitur.

et medicamina vires medendi perdunt, quæ men- A
bris sanis et fortibus apponuntur.

Indicamus præterea quia gravem hic difficultatem
interpretum patimur. Dum enim non sunt qui sensum
de sensu exprimant, sed transferre semper verbo-
rum proprietatem volunt, omnem dictorum sensum
confundunt. Unde agitur ut ea quæ translata fue-
rint, nisi cum gravi labore intelligere nullo modo
valeamus.

Benedictionem vero sancti Marci evangelistæ et
vestræ beatitudinis accepi. Ligna autem transmittere
volui; sed quia navis parva fuit, quæ venit, ea por-
tare non potuit. Quamvis (f) hæc ipsa quæ viderunt
Alexandri venientes, parva sunt. Nam alia omnino
vobis majora paraveram, quæ necdum ad Romanam
civitatem tracta sunt, quia exspectavi ut veniente
Alexandrina navi trahi debuissent, et in loco ubi
inclinata fuerunt remanserunt.

Omnipotens Deus vitam vestram ad ædificationem
sanctæ Ecclesiæ per longa tempora custodiat, vobis-
que aspiret ut pro me enixius oretis; ut quem prop-
ria peccata, depriment, vestræ apud omnipotentem
Deum preces levant (g). (Vide ep. 35.)

EPISTOLA XL.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

A pueris Petrum de tentatione sceleris accusantibus
veritatem accuratius exigit, Petro ipso id postu-
lante.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Valde nos vestra mirari fecit fraternitas ut causam
clerici sui aut noluisse, aut non assurgeret definire.
Petrus itaque præsentium portitor ad nos veniens,
questus est pueros a quibus de tentatione sceleris
falso se asserit criminatum, 1072 non ut oportuit
esse discussos, sed tantummodo verbo tenus inquisi-
tos, (a) et sibi propter hoc solum, ne vobiscum proce-
dere audeat, interdictum. Aut enim vera fuere quæ
dicta sunt, et juxta causæ qualitatem canonicæ fuit
coercitioni subdendus; aut falsa, et diu non debuit in
crimine remanere. Quia et ratio indicit, et hic pro
sui purificatione (b) sollicitus quæ adversum se dicta
sunt apostolicam sedem adiit, et juxta examinatione
finiri perquirat, necesse est ut una cum Anthemio
subdiacono nostro subtili ac districta discussione a
pueris illis veritatem exigere debeatis. Et si præ-
dictus portitor attentati facinoris reus esse patuerit,
canonica modis omnibus ultione plectatur. Si vero
insons fuerit declaratus, celeri absolutione respiret,
(c) et vobiscum habeat procedendi licentiam, quia
sicut reis competens exercenda vindicta est, ita
innocentibus non est absolutio differenda. Sic ergo
huic causæ sollicite fraternitas vestra finem studeat

(f) Excusi; hæc ipsa quæ viderunt Alex. venientes
dixerunt; quod parva sunt.

(g) In solis recent. Ed. sic epistola clauditur: Mense
Febr., indict. 3. Adversantur alii Codices tum exa-
rati tum excusi.

Epist. XL [Al. 25]. — (a) Omittitur propter in Norm.
et Vatic. A.

(b) In Rhem. et Norm., sollicita quæ adversum se

imponere, quatenus nullam de neglectu valeat re-
prehensionem incurrere.

EPISTOLA XLI.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Illati Petro criminis veritatem una cum Fortunato epi-
scopo diligentissime inquirat.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniæ.

Petrus clericus, lator præsentium, questus est
nobis a quibusdam se pueris fallaciter criminatum, et
causam suam non ut oportuit districta examinatione
discussam, nec se ab aliquo condemnatum, sed solum
ab episcopo suo, ne cum eo procedere auderet, inhi-
bitum. Quod audientes omnino ægre tulimus, quia,
veritate subtiliter perquisita, aut reum ut causæ exi-
gebat qualitas condemnare, aut certe debuit inno-
centem absolvere. Quia igitur et causa exigit, et
memoratus portitor magnopere postulat ut hac de re
subtilis debeat haberi discussio, præsentii tibi auoto.
ritate præcipimus ut una cum reverendissimo fratre
nostro Fortunato coepiscopo, atque si visum tibi
fuerit, glorioso filio nostro Maurentio, attentati cri-
minis veritatem subtili nimis indagazione ac discus-
sione studeatis addiscere; et ita aut culpam ulcisci,
aut festinetis (a) innocentiam relevare, ut nec vos
videamini negligentes in aliquo exstitisse nec hæc
amplius sine definitione causa remaneat.

EPISTOLA XLII.

AD EUSEBIUM THESSALONICENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Commendato pacis studio hortatur ne a quibusdam
Chalcedonensem synodum respicientibus orthodoxo-
rum animos patiatur offendi.

Gregorius Eusebio archiepiscopo Thessalonicensi.

Si quam magna sit, frater charissime, pacis virtus
attendimus, quo a nobis studio sit colenda 1073
agnoscimus. Hanc quippe Dominus et Redemptor
noster in magno munere discipulis suis relinquere
ac dare dignatus est, ut eos qui firmitate ei fidei
cohererebant, per hanc sibi pia faceret participatione
consortes. Scriptum namque est: *Beati pacifici, quoniam
filii Dei vocabuntur* (Matth. v, 9). Quisquis ergo
patris hæres esse desiderat, filius existere hanc cus-
todiendo non renuat. Nam qui locum præbet dis-
cordiæ, ipse profecto tanti se muneris exsortem esse
constituit. Cum igitur fidei tuæ sinceritas catholica
nobis, ut oportuit, Deo propitio sit rectitudine de-
clarata, magna nimis admiratione suspendimur,
ut eos quos bene credere, et recte sentire cognoscis,
frustra quorundam scandalizari vitio patiaris, ut
aliorum culpa fraternitatis tuæ fuscetur opinio. Nam
quomodo sine erroris suspitione sit, qui patientiam
præstat erranti? Aut quam de se æstimationem
præbeat, si ea quæ fervor fidei postulat, aperta pur-
gari satisfactione non prævidet?

dicta sunt, postulat examinatione perquiri; necesse
est, etc.

(c) Eandem fere causam tractat sanctus Augu-
stinus, epist. 136 et 137, nunc 77 et 78, quas lector
consulet, ut qua sit via in casu simili procedendum
agnoscat. GÜSSANV.

Epist. XLI [Al. 26]. — (a) In recent. Edit., inno-
centiam revelare.

Fertur siquidem Lucam presbyterum tuum et Petrum Chalcedonensem synodum nolle suscipere, atque ex hoc filiorum tuorum orthodoxorum corda non levi scandalo perturbari. Quorum quia zelus non solum laudandus, verum etiam omnino fovendus est, hortamur ut cum omni vivacitate ac sollicitudine fraternitatis hoc vestræ rimari cura non desinat. (a) Et si ab hac eos insontes pravitate repererit, scandalum de filiorum suorum mentibus habita eorum satisfactione removeat, atque inter omnes hæreses specialiter Severum ac Nestorium anathematizet, ut quibus sinistra de eis (b) suspicio dissensionem amore fidei genuit, gignat purificationem charitatem. Et salubriter unus concordie necitat affectus, quos catholicæ sincera et una tenet confessio veritatis. Nec satisfactio dubitantibus æstimetur indigna, quia dominica voce præcipitur: *Ne contemnatis unum ex his minimis* (Matth. xxviii, 18). Qui ergo non despici præcipientem desiderat, præceptoris verba non renuat, quia et is quem vas electionis Redemptor sibi noster testatus est esse, servare nos unitatem spiritus in vinculo pacis admonuit (Ephes. iv). Unde quisquis hoc se teneri salutis vinculo non recusat, quæ sunt pacis student, et locum hosti non præbeat, ut facta fortius valeat unitate calcari, qui in fratrum sæva poterat divisione grassari.

Si vero, quod non optamus, erroris hujusprehenduntur jaculo vulnerati, ecclesiasticæ adhortationis est eis adhibenda curatio, ut aut inter oves dominicas, si sanati fuerint, permaneant, aut ab unitate ecclesiastici corporis excidantur, quatenus et magnum ex damno modico lucrum fiat, et totum faciat liberum pars amissa. Nam et providi sollicitudo (c) pastoris est ut ovem languidam quæ curationem non recipit, ne alias languoris sui labe contaminet, a sanarum consortio non differat ejicere; sciens cæterarum se sanitatem non aliter nisi hujus posse ejectione servare. 1074 Proinde iterum fraterna charitate commoneo ut summa hoc vigilantia perscrutari, et summo quæ scripsimus servare studio debeatis, ne rectam fidem quam geritis dubiam aliorum consortio faciatis. Nam qui non corrigat rescanda, committit. Itaque magna vobis sollicitudine, magna omnino provisione pensandum est, ut nec aliis eorum persona scandalum, nec vobis opinio sit nociva, quatenus tanto fraternitati vestræ de commissis ovibus pastoris lucra proficiant, quanto vos ad eorum custodiam et sincera dilectio et credita fecerit cura sollicitos.

EPISTOLA XLIII.

AD VENANTIUM LUNENSEM EPISCOPUM.

Ad illius petitionem mittit ancillam Dei, quam monasterio præficiat, cui maximam ipse præset curam.

Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Fraternitatis vestræ adeo nobis sollicitudinem pla-

A cuisse scribimus, ut nostri studii esset ea quæ vultis effectu complere. Quia ergo scripsistis ut personam transmittere deberemus, quæ in monasterio, quod in civitate vestra situm est, abbatissæ regere possit officium, quam, divina misericordia suffragante, in regimine ejusdem monasterii strenuam posse existere arbitramur, illuc prævidimus dirigendam, ut a vobis Deo protegente abbatissa debeat ordinari. Nam ad nos huc tantummodo causa orationis venit. Quia ergo memoratam ancillam Dei ad vestram voluntatem et scripta transmisimus, hortamur ut circa eam monasteriumque ipsius fraternitas vestra sollicitudinem gerat, atque degentem illic congregationem in Jesu Christi Dei et Redemptoris nostri servitio, adhortationis suæ voce, et bonorum operum exhibitione, corroboret; et ita se erga exteriores utilitates ejus, ubicunque necesse fuerit, et causas exhibeat, ut conversantes ibidem magnum in vobis subsidium, sicut decet, inveniant, et nullius rei eas necessitas deprimat; quatenus dum vobis providentibus omnis eis fuerit amota necessitas, in oratione Dei et laudibus assidue secunda valeant mente persistere. Sic etenim agetur, ut et illis electa conversatio ad salutem, et vobis proficiat ad mercedem. Nam gratia prorsus major acquiritur, si de commissis ovibus lucrum offerat Domino sollicitudo Pastoris.

EPISTOLA XLIV.

AD VENANTIUM LUNENSEM EPISCOPUM.

Fesulanis solidos viginti, vel etiam plures, in Ecclesiarum reparationem tribuat.

C Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Quid petitio Agrippini presbyteri et Servandi diaconi contineat Ecclesiæ (a) Fesulanæ, 1075 subiecta vobis pagina patefacit. Et ideo si ea quæ illic continentur veritate subsistunt, atque tales personæ ad vos venerint quibus credi aliquid debeat, usque ad viginti solidos, aut si plus vobis visum fuerit, in reparationem Ecclesiarum quæ in ruinis esse perhibentur (b) sub testamenti pagina dare vos convenit, quatenus et illic remedium sit, et vestra debeat esse munus. De cæteris vero rebus quæ apud vos sunt, pro memoria futuri temporis ex eisdem desumptum emittite, ut dum Deus pacem donaverit, res ipsæ juri Ecclesiæ cujus sunt sine aliqua valeant dilatione vel controversia reparari.

EPISTOLA XLV.

AD ECCLESIVM CLUSINUM EPISCOPUM.

De infirmitate condolat. Gratulatur de prudenti episcopi electione. Equum mittit. Baptizatos consignaturus ad Ecclesias accedat.

Gregorius (a) Ecclesio episcopo Clusino.

Scripta fraternitatis vestræ suscipientes, contristati sumus quod vos per ea et graviter infirmatos, et adhuc debiles esse cognovimus. Et licet sanitatem

(c) Excusi, pastoris ovem languidam... non differt ejicere.

EPIST. XLIV. — (a) Fesulæ, vulgo *Fiesoli rovinato*, urbs olim Tusciæ clara. Nunc urbecula; adhuc tamen episcopalis sub archiepiscopo Florentino, a Florentia duobus mill. in boream distans. GUSSANV.

EPIST. XLII [At. 6, ind. 2]. — (a) Recent. Excusi, inconcussis Mss., et si in hac eos sontes.

(b) Ita restitimus ex Norm., Anglic., Vatie., etc. quibus consentiunt vet. Ed. In recent. legitur *suspicio genuit discussionem, amor fidei removeat, gignatque purificationem charitatem.*

vestram videndi desiderium haberemus, bene tamen fecistis isto vos illic tempore continere, ne venientes huc (b) de ægritudinis vestræ molestia recidivam nobis tristitiam faceretis.

De episcopatu autem laudavimus, quod personam non temere elegistis, sed cauti, sicut decuit, exstitistis. Venientibus enim vobis, si Deo placuerit, communi deliberatione tractabimus, et quod utile visum fuerit, Deo auxiliante, disponemus.

Unum autem caballum vobis qualem invenire potuimus, de benedictione sancti Petri transmisimus, ut habeatis eum quo post infirmitatem vectari possitis.

De causis vero pro quibus latores præsentium huc venerunt quid actum sit, ipsorum omnia renuntiatione cognoscetis. Præterea Ecclesiis ad quas sine labore potestis accedere fraternitas vestra officium visitationis impendat, ut ii qui illic Deo propitio baptizantur in consignati non debeant remanere.

EPISTOLA XLVI.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Agut ne apud Leontium exconsulem injustum aliquid patiatur Crescentius vicarius.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Cum lator præsentium Crescentius (a) vicarius noster, quem ad se filius noster gloriosissimus 1076 domnus Leontius exconsul præcepit occurrere, exire de septis venerabilibus dubitaret, ne qua per eum excusatio aliis fortasse nasceretur, aut publica diceretur utilitas impediri, ei ut egredi debuisset, æquitate servata, permitti fecimus. Et ideo quia hæc illi res, sicut jussus fuerat, illic suasit occurrere, fraternitas vestra ei salva ratione concurrat, atque apud prædictum gloriosissimum Domnum vestrum agere cum ea qua consuevit charitate studeat, ut in nullo eum contra leges aut rationem patiatur aliquo modo prægravari; sed justitiam ei, sicut Christianitati ejus convenit, in omnibus faciat custodiri, quatenus et ipse ad mercedem suam, quod æquitatis ordo exigit, videatur salubriter servasse, et hic se contra ea quæ promitti fecimus, gravari non sentiat. (Vide ep. 50.)

EPISTOLA XLVII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Apollonium magistrum militum commendat.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

(b) Scriptum indicat non causa mortis emissum, sed adhibitis testibus firmatum. Adrevaldus, de translato sancti Benedicti, lib. 1, cap. 2: *Quod testamentum mutuae vicissitudinis usque hodie in archivis publicis vestri reservatur monasterii.*

Epist. XLV [Al. 6]. — (a) Ita Anglic., Norm., Turon., Rhem., quatuor Vatic., tres Colbert., Corb., etc. In Vatic. A legitur *Eudasio*. In uno ex Colbert. dicitur *episcopus Ecclesie Ston*. Vet. Editi retinuerunt *Ecclesie* nomen, at recentiores habent *Eulogio*.

(b) In Vatic. E et F, *de ægritudinis vestræ recidiva nobis tristitiam*, Vatic. D, *de ægritudine vestra recidiva*.

Epist. XLVI [Al. 47]. — (a) Divisa a Constantino Mag. in dioceses suas Italia, assignatisque superioris Italiae vicario provinciis septem, quæ Italiae nomen exinde sibi vindicaverunt, sub vicario urbis Romæ provinciæ decem erant, quæ urbiarum et suburbica-

Quamvis glorioso Apollonio, magistro militum, communi filio, paternam vos pietatem noverimus impendere, quia tamen eundem dilectionis modum, quem circa eum sacerdotaliter exhibetis, nostris credit apicibus augmentandum, ideocirco eum fraternitati vestræ his epistolis commendamus, hortantes ut paternam in vobis, sicut decet, consolationem inveniat, et solatiis vestris, sicut usus exegerit, comitante justitia, potiatur, quatenus dum vestram erga se amplius fuerit dilectione, a experius, et ipse quod de vobis confidit agnoscat, et nostram sentiat epistolam profuisse.

EPISTOLA XLVIII.

AD LEONTIUM EXCONSULEM.

Apollonium commendat.

B Gregorius Leontio exconsuli.

Scientes gratia paterna vos scripta suscipere, si illud peragere studeamus, gloriam vestram ultro non est dubium operari, quia filiorum nostrorum desideria non patimur contristari. Et ideo quia gloriosus filius noster Apollonius, magister militum, lator præsentium, nostris se apud vos voluit apicibus commendari, salutantes gloriam vestram paternam dilectione, petimus ut salva ratione gratiam vestri favoris inveniat, et patrocinii opem in quocunque necesse fuerit consequatur, quatenus dum gloria vestra ea quæ sponte consuevit impendere nostræ quoque commendationi præstiterit, et ipse se optatum in vobis 1077 gaudeat invenire subsidium, et nos uberes sincerissimæ bonitati vestræ gratias referamus.

EPISTOLA XLIX.

AD ADEODATAM ILLUSTREM.

Illius animum ad temporalium contemptum, æternorum vero amorem confirmat. Joanni et Leontio commissam indicat Decii episcopi causam.

Gregorius Adeodatæ illustri.

Magnam nobis lætitiâ gloriæ vestræ ingressit epistola, quæ æternæ vitæ desiderium vos habere signavit; sed quia hujusmodi studium fugitiva solet mundi gloria præpedire, hortamur ut mentis vestræ saluberrimam deliberationem res quælibet transitoria non revocet, nec ab incepto eam tramite deviet. Sed magis supernæ patriæ amor accendat, præmiâ mensura sollicitant, et ad venturi iudicis promissio-

riæ vocatæ sunt, scilicet Campania, Tuscia et Umbria, Picenum, Sicilia, Apulia et Calabria, Bruti et Lucania, Sannium, Sardinia (hanc postmodum Africanæ diocesi attribuit Justinianus), Corsica, Valeria. Alius erat ab urbis vicario præfectus urbi: hic urbanus magistratus; illi vero *mandata provinciarum jura*, ut loquitur Symmachus, lib. IX, epist. 119. At vicarium de quo hic Gregorius non tantæ potestatis fuisse arbitramur. Lib. IV Dialog., c. 52, laudatur *Joannes vir magnificus in hac urbe locum præfectorum servans*. Forte Crescentius vicarius præfecti urbis vices gerebat. Censet Alteserra fuisse vicarium præfecti prætorio. Cassiodorus, Var. lib. VI, in formula vicarii urbis Romæ: *Habes, inquit, cum præfectis aliquam portionem... intra quadagesimum sanctissimæ urbis jura custodis... Senatores qui præcedunt ordine, aliqua videntur a te necessariis postulare. Habes quod præstes superioribus te.*

ta semper aspiret, atque ex temporalibus A necetur, ut ex hoc et in vera gloria esse, matronas possitis cœlestes ascribi. Reducite os prosperitates temporum, multitudinemque dignitatum pompas, matronarum gloriarum abundantiam. Attendite hæc omnia quid facta sunt, et ex hoc pensate quam nulla via qui ista diligit, somnium vigilans videt. quæ recordatio magna vobis debet esse inquam, quoniam pro magno diligi non debet quidque concluditur. Illa ergo appetenda, illa sumdiligenda sunt, quæ nec inventa transeunt, pta desciunt. Sed quia ad eorum desiderium sine divinæ misericordiæ gratia nullus vanus omnipotentem Dominum ut hæc vobis id velle, et posse tribuat obtinendi, quatenus in suo vivere timore concedat, et postea arum (a) martyrum sorte recipiat. Paterna haritate gloriam vestram salutantes, indicate causa fratris et coepiscopi nostri Decilis visum fuisse, ut eam audiendam fratri et pro nostro Joanni et Leontio glorioso, quia justus vir dicitur, committere deberemus: sed time quia ubi prædicti fratris et coepiscopi a judicio charitas interest, nec eis subripia pars Ecclesiæ possit præjudicium sustinere.

EPISTOLA L.

AD DOMITIANUM METROPOLITANUM

Romam venisse Leontium. Se illi suffraganeis exsequendis imperatorum jussis. Commissam ac Joanni episcopo Theodori episcopi causam. riu Domitiano episcopo metropolitano.

magnæ charitatis sit in mente vestra sint etiam res ipsa testatur, quod dilectionis in 1078 quem coram positus exhibetis sententibus non cessatis. Proinde multum nos pendum gloriosum Leontium communem pistolarum vestrarum testificatio provocata dum illum sanctitati vestræ in amicitias esse conjunctum, qualis jam sit ostendit licet quia bono viro nisi bonus homo plan potuit. Et ideo non immerito diligendus i vobis invenitur familiariter conjunctus. utem gloriosus vir in Sicilia se retinuit, et anam urbem necdum venit. In his tamen pro publica utilitate serenissimorum domijussione mandata sunt, in quantum ratio minime suffragari distulimus. Gloriosum D

XLIX [Al. 55, lib. ix]. — (a) Ita quatuor omnes Norm., etc., quod cum minime placetoribus, mutarunt *martyrum in matronarum*. imirum cum Domitiano de Theodori sub, ut ostendit sequens epistola.

L. — (a) Scilicet ecclesiastica septa pro rant.

more positum erat ut qui ad Ecclesiæ asylum rant, non ante egrederebantur quam sponsione ullam eos violentiam passuros. Unum e multero can. concil. Aurelian. i primum: *Id cons observandum quod ecclesiastici canones dent, et lex Romana constituit, ut ab Ecclesiæ el domo episcopi reos abstrahi omnino non ad nec aliter consignari, nisi ad Evangelia dictis sntis, de morte, de debilitate, et omni pœnarum*

enim Gregorium expressum, vel alios (a) qui in septis ecclesiasticis residebant, hortari studiose curavimus, ut exire et rationes suas exponere debuissent. Qui egredientes cum Marco viro magnifico Scribone, qui ad exhibitionem eorum venerat, (b) accepto verbo ad Siciliam ire parati sunt.

Præterea de substantia Theodori episcopi, quam Ecclesiæ vestræ juri scripsistis fuisse suppositam, plus amplius aliud quod fieri posset non fuit, quam ut antefato gloriosissimo Leontio de quo tanta testificamini, cui et causam ipsam asseritis commendatam, atque Joanni fratri et coepiscopo nostro, de cujus sanctitate et sollicitudine certi sumus, hujus negotii audientiam mandarem; hortantes ut et veritatem cum omni studeant subtilitate perquirere, et ita contentione partium secundum justitiam citius finem imponere, quatenus nec homines sanctæ fraternitatis vestræ longa valeat illic dilatio retinere, nec pars altera inaudita se pati præjudicium conqueratur. Quidquid enim alteri hac de re fuerit statutum, certi estote quia sine mora complebitur. Nam sicut sine judicio quemquam nolumus condemnari, ita quæ definita fuerint, nulla patimur excusatione differri. Omnipotens autem Deus sua vos protectione atque propitiatione circumlegat, gressusque vestros in timoris sui tramite conservet, vosque pro me ad orandum excitet, ut et vestris intercessionibus mea studia in viam vitæ dirigantur.

EPISTOLA LI.

AD LEONTIUM EXCONSULEM.

C Se nulli unquam protectionem, nisi favente justitia, postulasse. Etsi in rebus publicis fraudem fecerit Libertinus, substantiam ejus cædi debuisse, non libertatem. Iram in vindictam malorum sequi debere rationem animi, non præire.

Gregorius Leontio exconsuli.

(a) Cautionis et exemplar Libertini ad me studuit gloria vestra transmittere, quatenus mihi ostenderet cum qua obligatione vel mente 1078 (b) ad præfecturæ dignitatem idem Libertinus accesserit. Quæ a glorioso fratre meo Palatino Patricio, vel consiliario meo viro magnifico Theodoro relecta, mihi subtiliter insinuata est, atque execrabilis et mihi et cunctis apparuit, qui cognoscere (c) valuerunt. Sed debet gloria vestra meminisse quia nunquam epistolas meas pro commendatione alicujus accepit, nisi ut protectionem vestram, favente justitia, præstaretis.

Genere sint securi, ita ut ei cui reus fuerit criminosus de satisfactione conveniat. Quod si sacramenta quis convictus fuerit violasse, reus perjurii non solum a communionis Ecclesiæ vel omnium clericorum, verum etiam et a catholicorum convivio separetur. Nota ibi agi de homicidis, adulteris et furibus. GUSSANV.

EPIST. LI. — (a) In Excusis detracta est copulativa et, quæ tamen in omnibus Mss. reperitur. In plur. Mss. legitur *cautiones*. Retinimus *cautionis*, ut etiam habent Norm. et Colbert., propter ita quæ sequuntur, *in ista causa cautionis*.

(b) In quatuor Vatic., ad præturæ. Sane in epist. 32 lib. v, Libertinus dicitur prætor; et in multis epistolis ubi Excusi cum præfectum appellant, a nonnullis Mss. prætor, ab aliis præfectus appellatur.

(c) Recent, voluerunt.

Et quia de eodem Libertino tota simul provincia gratias referebat, indicavi. Nam vel quis esset, vel quales causas habuerit, neque unquam professus sum, nec hactenus subtiliter scio. Nam si in ista causa cautionis culpabilis invenitur, et de aliis causis quid pro se alleget nescio, unum hoc tamen bene atque constanter novi, quia et si quam in rebus publicis fraudem fecit, substantia ejus cædi debuit, non libertas. Nam in hoc quod liberi cæduntur, ut taceam quod omnipotens Deus offenditur, ut laceam quod vestra opinio vehementer gravatur, piissimi tamen imperatoris nostri omnino tempora fuscantur. Hoc enim inter reges gentium et imperatores Romanorum distat, quia (d) reges gentium domini servorum sunt, imperator vero Romanorum dominus liberorum. Unde et vos quidquid agitis, prius quidem servata justitia, deinde custodita per omnia libertate agere debetis. Scriptum est : *Quod tibi non vis fieri, vide ne ipse alteri feceris* (Tob. iv, 16). Et per semetipsam Veritas dicit : *Quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos eadem facite illis* (Matth. vii, 12). Libertatem ergo eorum qui vobis in discussionem commissi sunt ut vestram specialiter attendere debetis; et si ipsi a majoribus vestris injuriari libertatem vestram non vultis, subjectorum vestrorum honorando libertatem (e) custodite. Scimus enim qui dixit : *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Matth. xxiv, 35). Cujus quia verba non transeunt, sed per omnia implentur, metuamus quod iterum dicit : *In qua mensura mensi fueritis, (f) in ea metietur vobis* (Matth. vii, 2). Quid autem gloria vestra existimat quia si superbe, si crudeliter agimus, despecto Deo nobis hominem placamus? Nullo modo. Nam ipse qui despicitur eum contra nos quem despecto Deo placare volumus irritat. Curemus ergo per omnia (g) placere Deo qui potens est etiam iratos homines ad mansuetudinem reducere. Nam, sicut dixi, etiam mansueti homines indignante Deo ad iracundiam provocantur.

Si autem dicitur quia sine verberibus atque terroribus fraudes publicæ inveniri non possunt, hoc admittere poteram, si in rationiorum causa dominus Leontius non venisset. Nam verum est quia illi solent manibus excedere, qui in sensu et lingua deficiunt; de qua re se mihi vestra gloria non valet excusare. Nam vel quæ auditis, vel quid dicitis, subtiliter exquirens, inveni quia **1080** homines sine causa cæditis, qui auxiliante Deo verbis agere omnia potestis.

De cæsis vero eorum quos discutitis, verum fautor quia multa audiens quæ nunquam ante cognovi, vehementer erubescio. Unde et vobis et piissimo

(d) Idem repetitur epist. 38 lib. xi, nunc. lib. xiii epist. 31. Themistius, oratione 11, idem affirmat : Ἄλλο μὲν ἐλευθέρων ἀρχεῖν, ἄλλο δὲ οἰκετῶν, καὶ τὸ μὲν ἀρετῆς ὑπεροχὴ, τὸ δὲ τῆς πλεονεξίας. Vides, lector, sanctum Gregorium hic loqui de regibus barbaris, qui subditos quasi servos habent, patris appellatione sprete. Optime idem Themistius, oratione 5, ad finem : Ἡμεῖς δὲ πατέρα μὲν δικαιοσύνην, θυμὸς δὲ δεσπότην, κτήλον δὲ φιλοχρηματία, θεία δὲ μὲν ἢ τοῦ πατρὸς

Domno imperatori taceo. Nam si mihi constare potuisset quia justas causas de suis rationibus haberent, et prius per apistolos vos pulsare habui, et si auditus minime fuisset, serenissimo Domno imperatori suggerem. Sed quia mihi de eorum rationibus nihil constat, ideo, sicut dixi, et vobis et piissimo principi hactenus nihil dico. Turpe est enim me hoc defendere quod prius mihi non constiterit justum esse, quia ego homines propter justitiam diligo non autem justitiam propter homines postpono.

Ita ergo age, gloriose filii, ut in actione commissa prius illum habeas placatum qui continet omnia, ac deinde serenissimi principis utilitatem cum omni sollicitudine impleas. Nam et in ejus actione, a quo tibi commissa est, esse negligentem non sine peccato existimo. Sed quia, omnipotente Deo largiente, idonea est vestra sapientia, et rationes vigilantiter ac subtiliter exquirere, et Creatoris vobis iudicium per mansuetudinem placare, quoties ira animum invadit, mentem edoma, vince te ipsum. Differ tempus furoris, et cum tranquilla mens fuerit, quod placet (h) iudica. Ira enim in vindictam malorum sequi debet rationem animi, non præire, ut quasi ancilla justitiæ post tergum veniat, et non lasciva ante faciem prorumpat. Aliquando vero ostendenda est, et non exhibenda; aliquando exhibenda est, sed nunquam sequenda. Quando enim in executione justitiæ placata mente irascimur, iracundiam et non sequimur, et exhibemus. Ira enim quæ animum perturbat, quanta consideratione cavenda est monstratur. De qua scriptum est : *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, et tardus ad iram. Ira enim iri justitiam Dei non operatur* (Jac. i, 19). Hinc rursum scriptum est : *Quis potest habitare cum homine, cuius spiritus facillis est ad irascendum* (Prov. xviii, 44)? Hinc iterum dicitur : *Noli esse cum homine iracundo, neque ambules cum viro furioso, ne forte dicas semitas ejus, et sumas scandalum animæ tuæ* (Prov. xxii, 24). Contra hanc in laude patientiæ scriptum est : *Melior est vir qui vincit iram, quam qui capit civitatem magnam. Hiuc David personam in se infirmorum sumens, ait : Turbatus est pro ira oculus meus* (Prov. xvi, 32). Atque ex ipsa turbatione quid sequatur adjunxit : *Inveteravi inter omnes inimicos meos* (Psal. vi, 8). Ex ira quippe cum turbatus fuerit oculus cordis, inter inimicos nostros ad velutatem deducimur, quia inter malignos spiritus ad vetusti hominis similitudinem revocamur. Cum igitur iram, quæ cor permovet, sacra eloquia tot testimoniis detestentur, perpendamus **1081** quantentione debemus hoc vitium fugere, quod, Deo iudice, in testimonio illius toties reprobat.

ἰκανομῖα. Justitia facit esse patrem, ira dominum, ταυρονem avaritia; sola vero patris appellatio divina est. GUSSANV.

(e) Excusi, *custodire debetis*, reluctantibus Turon., Vaticanis, Remig., Norm., Reg., etc.

(f) Al., *remetietur*, ut Vulgati habent.

(g) Et., *placare Deum*.

(h) Vulgati, *vindica*. Sequimur Mas. Turon., Norm. Corb., etc.

quoque occurrit opinio, quia alii præ aliis A
atur; et quibusdam, quæ ex principali jussione
sa sunt, minime reputantur. Quod si verum
scio. Si tamen ita est, hoc omnino facere et
more æterni iudicii, et pro ipsius humanæ
lerationis ratione minime debetis.

3, gloriose filii, amore Dei tuoque provocatus,
1 quæ sensi, cuncta quæ audivi, breviter indi-
3 sapientis autem viri est, et breviter audita la-
3 ensare, et quæque Deo displicent in celeritate
ere. Omnipotens Deus cœlesti vos gratiæ pro-
ere circumdet, ut hic vos et a pravis actibus, et
ersis hominibus tueatur, et apud se postmo-
n æterna patria pia remuneratione lætificet.
an. *Diac. t. III, c. 47*).

EPISTOLA LII.

AD AMANDINUM DOMESTICUM.

*illius votum, et missa suscepisse, et pro Joanne
'ecto scripsisse ad exarchum. Quæ vero ad
m de Libertino scripsit, non moleste debuisse
ipi, sed ut candide ab amico scripta.*

Gregorius Amandino (a) domestico.

quæ per Paulum, latorem præsentium, et Ti-
um excubitorem gloria vestra transmisit, eo
luitis modo suscepta sunt. Sed et excellentis-
illio nostro exarcho per suprascriptum excu-
n, qui ad eum profectus est, acrisimus ut cau-
agentium vices Joannis præfecti simul et Pa-
huc transmittere debeat: indicantes ei quia
is direxerit, usque ad adventus vestros ea quæ
a vestra transmissa sunt non tangantur, sed
emeantibus conserventur.

ersona autem gloriosi Libertini quædam ad C
re pervenerant; et necesse fuit ut ea vobis si-
era filiis quos diligimus minime taceremus. Et
m in gloriæ vestræ epistolis invenimus, mo-
a, quod non decuit, suscepistis, quando nihil
m scripsisse meminimus, sed hortati sumus ut
charitatem et gratiam haberetis. Sed quia,
ræc aspera vobis rescribentibus, ne ipsam ad
etolam mitteretis per somnium vos scripsistis
ohibitos, omnipotenti Deo gratias agimus, qui
vigilantes custodit, ut etiam dormientes ad-
t. Sed quia in eodem somnio et a me vos de
causa reprehensos scribitis, qualis sim vel ex-
lligite. Et quando vos paterna adhortatione
moneo, moleste suscipere non debetis, quia
mientibus purus sum, vigilantibus duplex D
n patior.

LII. — (a) Multa fuero domesticorum genera
ensere longioris esset operæ. Aliquando enim
vasi satellites assidui ad protegendum sacrum
iquando genus dignitatis ecclesiasticæ pariter
cæ. De ecclesiast. vide Balsamonem in quæ-
t Joannem episcopum Citri in responsion.,
m de Officiis, qui de utrisque disserit, etc.
v. *Abest domestico* a Norm., Rhem. et pleris-
s.

Norm., Remig. et Vatic. D, *ad hæc vesperi.*
orm., duo Vatic. et Rhem., *convenio.*

LIII. — (a) Hæc epistola cum quatuor se-
nus omittitur in plerisque Mss.

1082 (a) EPISTOLA LIII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

*Admoneat Leontium ne adversus Neapolitanorum ci-
vium jura malorum hominum verbis assensum præ-
beat.*

Gregorius Romano defensori.

Pervenit ad nos quod quidam pravæ voluntatis stu-
dio contra seniores et cives Neapolitanæ civitatis (b) de
insulis juris eorum Leontino glorioso filio nostro ni-
tantur subripere, ut eos injuste damnis possint affi-
cere atque affligere. Idcirco tibi hac præceptione in-
jungimus ut debeas esse sollicitus, quamvis apud eum
nullus locus subreptionis hac de causa inveniat, ubi
forte aliquid dictum fuerit, vel ipsum præjudicialiter
quid, quod non credimus, facere forte cognoveris,
ex nostro illi mandato dicere te volumus ut malorum

B hominum verbis assensum præbere et in hoc peccato
se immiscere non debeat; quia licet retro principum
jussionibus omnino de eisdem insulis sint muniti, no-
bis tamen dum in regia urbe fuimus, suffragantibus,
ita serenissimi domni Mauricii principis elicta jus-
sione eorum stricte jura munita sunt, ut non habeant
unde juste debeant formidare. Pro qua re ut et tu di-
ligentius informari, et antedicto glorioso filio nostro,
si causa se dederit, liquido satisfacere valeas, earum
tibi jussionum exemplaria prævidimus transmitten-
da. Sed si necessarium fuerit, ipsas facimus au-
thenticas destinari. Tantum est ut, sicut diximus,
studeas esse sollicitus, ut subripiendi cuiquam
illius locus non pateat.

EPISTOLA LIV.

AD DONUM MESSANENSEM EPISCOPUM.

Gregorium expræfectum commendat.

Gregorius Dono episcopo Messanensi.

Licet gloriosus filius noster Gregorius expræfecto
magnam de fraternitate vestra certitudinem habeat,
ut sacerdotalem sibi a vobis impendi affectum non
dubitet, quia tamen charitatis vestræ modum nostra
rogante commendatione fidit augeri, his vos epistolis
prævidimus adhortandos, ut utilitati ipsius concur-
rere atque in ejus juvenamine impendere vos quæcun-
que suaserit ratio debeatis. Et quia aliqua apud fra-
ternitatem vestram pro sua, ut ait, cautela agere de-
siderat, locum apud vos, sicut revera decet sacerdo-
tes, inveniat, et paterna sibi compati dilectione vos
cognoscat; quatenus dum sollicitudinis cura ipsius
vestræ charitatis studio fuerit relevata, et ipse confi-
dentiam quam de vobis gerit operibus valeat expe-

(b) Quas insulas memoret non mihi liquido constat.
Aliæ siquidem undis undique alluuntur, aliæ sunt in
urbibus, ut apud probatos auctores legere est, sic
dictæ quod non jungantur cum aliis domibus com-
munibus parietibus. Et earum quidem domorum sive
insularum major erat Romæ numerus, quam aliarum
ut docet Publius Victorinus. Forte hæc insulæ *ad
seniores et cives Neapolitanæ civitatis* pertinentes; et,
ut ait Gregorius, *juris eorum erant Icla vel Ischia*,
et quædam aliæ e regione Neapolis insulæ maritimæ,
quibus Neapolitani truebantur, superiorum impera-
torum jussionibus litterisque freti. Gussany.

SANCTI GREGORII MAGNI

et fraternitas vestra postulantium desideriis se A atur salubriter impendisse.

1083 EPISTOLA LV.

AD LEONTIUM EXCONSULEM.

Gregorius expræfectum commendat.

Gregorius Leontio exconsuli.

Cum justitiæ vigor in cognitione vestra, et veritas varesufficiat quos tuetur, oujusquam apud vos commendatione opus non fuerat, quippe qui ea quæ proquitate petenda sunt ex vobis impenditis. Sed ne postulantium desideria, qui honorum filiorum studium paterna crescere adhortatione confidunt, postponere videamur; idcirco illa apud gloriam vestram agere quæ ultro exhibitis omnibus modis invitamur. Eapropter paterna dilectione vos salutantes, petimus ut glorioso viro filio nostro Gregorio B expræfecto charitatis gratiam, qua estis præditi, largius tribuatis; (a) quatenus ille et quidquid æquitalis in vestra benignitate confidit, veris possit effectibus experiri, et nos bona quæ de vobis multipliciter prædicantur addiscentes, assidue pro gloriæ vestræ incolumitate omnipotentem valeamus Dominum deprecari.

EPISTOLA LVI.

AD AMANDINUM DOMESTICUM.

Gregorium expræfectum commendat.

Gregorius Amandino domestico.

Confidentes quod gloria vestra se in amicorum suorum solatiis devotam semper exhibeat, eorum vobis causas commendare quos diligitis studemus. Atque ideo salutantes petimus ut gloriosus filius noster Gregorius, (a) quales vos hic habuit, illic tales inveniat; et tam apud gloriosum filium nostrum Leontium, quam C alibi quocunque necesse fuerit, gloriæ vestræ solatia consequatur, ac magnam in vobis consolationem inveniat; et quantum possibile est, ne cuiquam injuste possit afflictioni vel gravamini subiacere, gloriæ vestræ sollicitudo studio vigilantis provideat ut tranquillo maturoque hoc studeat consilio declinare; quatenus dum vos, sicut decet, adjuutores habuerit, et ipse et nos amplius cognoscere valeamus, quia sicut de gloria vestra præsumimus, non ad faciem, sed, quod est valde laudabile, puras nostris amicitias exhibere.

(a) EPISTOLA LVII.

AD SECUNDINUM ET JOANNEM EPISCOPOS.

Gregorium expræfectum commendat.

Gregorius Secundino et Joanni episcopis Siciliæ.

Bonorum nos hortatur dilectio filiorum utilitatibus eorum studiose concurrere, et eos in quantum ratio suppetit adjuvare. Et ideo quia 1084 quantum se gloriosus filius noster Gregorius expræfecto benigne cunctis exhibuit, tanto omnium debet uti solatiis :

EPIST. LV. — (a) Remig. et Victorinus, *tribuatis et servari illi in omnibus more vestro justitiam factatis, quatenus.*

EPIST. LVI. — (a) Vitiose in Vulgatis, *quales nos hic habuit.* Legendum vos, ut etiam legitur in jam dictis Remig., San Vict. et al. Mss.

EPIST. LVIII — (a) Norm., Rhem. et Vatio. D., *Greg.*

fraternitatem vestram his hortamur affatibus, ut illic venienti tam apud Leontium gloriosum exconsulem in disponendis rationibus suis, quam apud alios, ubi causa poposcerit, opem ferre, et partes illius sublevare favente justitia festinetis, ut, vobis sacerdotaliter concurrentibus, nullam molestiam vel dispendium contra ordinem possit aequitatis incurrere. Quem si, quod non credimus, gravari frustra in aliquo senseritis, apud prædictum gloriosum virum agere vos, episcopali modestia servata, necesse est, ut verbum quod ei per Azimarchum virum magnificum scribonem præbuit, custodire debeat ac servare, atque illum irrationabiliter affligi vel sustinere dispendium minime patiatur. Ita ergo fraternitas vestra se erga eum sollicitam curet ostendere, et in ejus se causis secundum Deum studeat exhibere, ut et sacerdotale in vobis subsidium et paternam inveniat charitatem.

(a) EPISTOLA LVIII.

AD BONIFACIUM REGIENSEM EPISCOPUM.

Gregorii cum Ecclesia sua causam absque dilatione finiat ipsiusus homines habeat commendatos.

Gregorius Bonifacio episcopo Regiensi.

Sacerdotali procul dubio convenit gravitati ut si quas Ecclesiæ suæ causas habuerit, aut pacifica eas ordinatione, si fieri potest, aut certe judicio interveniente sine mora definiat, ut, sublata e medio contentionis materia, sola illi cum filiis suis pacis possit concordia permanere. Indicavit itaque nobis gloriosus filius noster Gregorius (a) expræfecto, quod inter se et Ecclesiam vestram de locis quæ competunt ali- quas sit orta contentio. Ob quam rem hortamur ut eam aut cessante jurgio finiat, aut certe dilatione sub- mota Ecclesiæ vestræ actores ad electorum ire judicium faciatis; ut, eorum definitione præcedente, ne ille contra justitiam gravari, nec vestra præjudici- videatur Ecclesia sustinere. Quia vero homines suos et possessiones quas illic habet vobis voluit commen- dari, oportet ut vestra se charitas in ejus causis quod- cunque ratio invitaverit, non omittat impendere. Atque ita eum in quibuscunque valuerit juvare festinet, ut, concurrentibus vobis, absentem se a suis utilitatibus esse non agnoscat.

(a) EPISTOLA LIX.

AD JOANNEM ET FORTUNATUM EPISCOPOS, ET ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Gregorii homines ac possessiones commendat.

D Gregorius (b) Joanni et Fortunato episcopis, et Anthemio subdiacono.

Ea quæ filiis nostris ultro nos decet impendere, negare eis petentibus non debemus. Et ideo 1085 quoniam filius noster gloriosus Gregorius expræfecto possessiones, quas illic habet, vel homines suos fr-

expræfectus.

EPIST. LIX. — (a) Hæc epist. cum duabus sequentibus abest. a Mss. complur.

(b) Joannes ille episcopus erat forte Surrentinus ad quem epist. 25 lib. ix. Fortunatus vero Neapolitanus.

ternitati vestræ a nobis studuit commendandos, A scriptis vos præsentibus adhortamur ut utilitatibus ejus salva ratione concurrere et possessiones ejus atque homines tueri, sicut desiderat, debeatis; nec eos contra justitiam a quibuslibet vexari aut patiamini prægravari. Sed id agite, ut tuitione vestra prædicti filii nostri supplere præsentiam valeatis, quia ita se, sicut nostis, bene exhibuit cunctis, ut omnia solatia habere mereatur.

EPISTOLA LX.

AD AZIMARCHUM SCRIBONEM.

Quod tardius ad Siciliam venerit Gregorius, non studio factum, sed corporis infirmitate.

Gregorius Azimarcho scriboni.

Quod presentium portitor gloriosus filius noster Gregorius tarde ad Siciliam venit, non voluntate distulit, sed ita infirmitate corporis debilis factus est, B ut vix in multis diebus reparari potuerit. Cujus debilitatis indicia etiam ipsi adhuc in eo cognoscetis. Mox autem ut aliquantulum convaluit, venire illuc sicut magnitudini vestræ promiserat, non neglexit. Quod ideo his apicibus scribendum prævidimus, ne eum distulisse sponte credentes, hanc moram ejus forsitan studio factam putaretis.

EPISTOLA LXI.

AD ADEODATUM ABBATEM NEAPOLITANUM.

Illius monasterio Gazarense quousque Neapoli ordinatur antistes, Puteolanum vero in perpetuum unit.

Gregorius Adeodato abbati Neapolitano.

Quorundam monachorum ejusdem monasterii ad nos relatione pervenit monachos monasterii (a) Graterensis, quod situm in Plaia est, monasterio sancti C Sebastiani quod Neapoli in domo quondam Romani constructum est, ubi, Deo miserante, sicut dictum est, abbatis geris officium, (b) se monasteriumque suum uniri magnopere poposcisse, adeo ut chartas omnes ejusdem monasterii tuo monasterio, ut dicitur, tradidissent. Sed quia monasterium ipsum in Neapolitana est diœcesi constitutum, ne quid constituere, quod absit, præjudicialiter videamur, volumus ut quousque Neapoli ordinetur antistes, tuo interim monasterio antefatum Graterense monasterium cum omnibus ad se pertinentibus sit unitum. Cum vero propitiante Domino Neapoli fuerit episcopus ordinatus, utrum in perpetuum hæc unio extendi an temporalis esse debeat maturius ac solidius cum Dei gratia pertractabimus. Quia vero monasterium (c) Puteolis constitutum, quod Falcidis 1080 dicitur, ita D esse destitutum a monachis perhibetur, ut non solum

Dei illic opus minime celebretur, sed etiam per derelicto, quod dici grave est, habeatur: idcirco monasterio tuo præsentia auctoritate cum o ad se pertinentibus in perpetuum duximus dum: admonentes ut monachos in prædicta monasteria debeas deputare, qui et curam illi gentem habeant, et opus Dei regulari studentione peragere, atque ita se in his, sicut convebibere, ut nec illos de neglectu, nec te de minlicitudine culpa confundat. Quidquid vero ad monasteria pertinere cognoscis, si ab aliquibus nonabiliter detinentur, ex hac nostra auctoritate petendi, exigendique, atque tuis monasterio candi habebis per omnia. Deo juvante, licet quia dignum est ut quorum curam geris rebus modo defrauderis. Monachos autem quos in monasterio Puteolis sito deputaveris, sub tua quic disciplina, sed tamen Puteolano episcopo, cujus sis est, non Neapolitano noveris subjacere.

EPISTOLA LXII.

AD NEAPOLITANOS.

Neque Joannem in episcopum eligendum fuisse non castus; neque Petrum, si incautus sit elector. Alium igitur ex Ecclesiæ suæ clero sibi provideant.

Gregorius clero et nobilibus civibus Neapoli

Nec novum (Grat. 8, q. 1, c. 17) nec reprobabile est in eligendo episcopo (a) populi se vota partes dividere: sed grave est quando in hujusmodi causis non ex judicio, sed ex solo favore vel gratia. Prius enim quam scripta ad nos venissent, Joannem diaconum, qui ab altera parte electus est, parvulam habere filiam ex quorum relatione cognovimus. Unde si rationem vel rationem attendere, nec alii eum eligere, nec ipse deus consentire. Nam qua præsumptione ad episcopatum audeat accedere, qui adhuc longam corporis infirmitatem, filiola teste, convincitur non habere. Petrus autem item Diaconus (Dist. 39, c. 1), qui vobis electum asseritis, omnino quantum dici non potest simplex est. Et nostis quia talis hoc tempore in hujusmodi causis debeat arce constitui, qui non solum de animarum, verum etiam de extrinseca subjectione utilitate et cautela sciat esse sollicitus. Nec enim (Dist. 47, c. 4) de eo insuper ad nos pervenisse cogimus, quod solidos dederit ad usuras, quod vos cum omni subtilitate requirere; et si ita conculcatis, alium eligite, et ab hujusmodi vos persona sine suspensio. Nam nos amatoribus usurarum non

EPIST. LXI [Al. 39]. — (a) Edit. *Gazarenis*. . . . in Plaia est, et monachos sancti Sebastiani monasterii quod. Adhæremus Mss. Anglic., Norm., Corb., Rhem., Vatic. (b) De unione beneficiorum, lib. 1, epist. 8, lib. 11, indict. 10, epist. 50. GUSSANV. Hic exemplum habemus congregationum quæ ex pluribus monasteriis unitis coalescunt, et ab uno summo præfecto reguntur.

(c) Puteoli, vulgo *Pozzuolo*, urbs olim fuit probe culta Campaniæ, nunc adhuc episcopalis sub archiepiscopo Neapolit. GUSSANV.

EPIST. LXII [Al. 40]. — (a) Quod populi vota ad canonicam episcoporum electionem requirerentur

antiquitus, docet sanctus Gregorius passim in libris. Sed alio inducto more observo quod a paucis novitius auctor alius agens observavit, episcopum primam Tarraconensium episcoporum ad Hilarium papam, ubi de Silvano, qui, postponens Patrum regulas, et sedis apostolicæ instituta despiciens, petentibus populis episcopum ordinaverat, non exspectatis populis votis aut habitatorum libere. Propterea concilii Romani Patres coram acclamarunt, pro conservandis canonibus canonicis ab episcopo illo violatis: *Ut disciplina vetur rogamus, ut canones custodiantur recte*. GUSSANV.

tione manus imponimus. Si vero subtili habita inquisitione hoc falsam esse patuerit, quia persona ejus nobis ignota est, 1087 et utrum ita sit de simplicitate ejus quod ad nos perlatum est ignoramus, cum decreto a vobis facto ad nos eum venire necesse est, ut, de vita moribusque ipsius sollicitius inquirentes, sensum quoque pariter agnoscamus; ut si huic judicio aptus exstiterit, vestra in eo, adjuvante Domino, desideria compleamus. Studii præterea vestri sit etiam alium qui aptus sit providere (*Dist. 61, c. 1*), ut si forte huic ordini hic non videatur idoneus, sit in quem se vestra declinare possit electio. Nam grave (*b*) cleri illius erit opprobrium, ut si hic fortasse approbatus non fuerit, alium se dicant qui eligi debeat non habere (*c*).

EPISTOLA LXIII.

AD DOMINICUM CARTHAGINENSEM EPISCOPUM.

Docet quo animo suscipiendum sit pestilentie flagellum; quis fructus ex eo colligendus; qua ratione qui percutiuntur consolandi.

Gregorius Dominico episcopo Carthaginensi.

Quanta in Africanis partibus lues irruerit, jam dudum agnovimus; et quia nec Italia a tali percussione est libera, geminati in nobis dolorum sunt gemitus. Sed inter hæc mala et alias calamitates innumeras desperata cor nostrum, charissime frater, tribulatione deficeret, nisi fragilitatem nostram vox dominica (*a*) præmunisset. Olim enim fidelibus evangelicæ tuba lectionis insonuit, appropinquante fine mundi, pestilentiam, bella et alia multa quæ adhuc, sicut nostis, in metu sunt, eventura (*Matth. xxiv; Luc. xxi*). Quæ ergo præscientes patimur, affligi ex his nimium tanquam de incognitis non debemus. Nam plerumque et genus mortis in alterius mortis consideratione levamen est. Quantas ergo detruncationes, quantasque crudelitates vidimus, quibus mors sola remedium, et erat vita tormentum? Nonne cum David optio esset mortis oblata, recusatis fame vel gladio, populum suum elegit manus Dei succumbere [*II Reg. xxiv, 14*] ? Ex qua re colligitur, in his qui divina percussione intereunt, quanta sit gratia, quando ea vocatione obeunt quam prophetæ sancto pro munere constat oblatam. Itaque Creatori nostro in cunctis adversitatibus gratias referamus, atque de ejus misericordia confidentes, patienter omnia toleremus, quia satis minus patimur quam meremur. Quoniam tamen ita temporaliter flagellamur, ut sine æternæ vitæ consolacione minime relinquamur, necesse est ut quanto his signis nuntiantibus venturum judicem in proximo non nescimus, tanto rationes nostras quas in ejus sumus examine posituri, bonæ actionis studio et fletu pœnitentiæ muniamus, ut tantæ nobis percussiones favente ejus gratia, non damnationis

A initium, sed beneficium purgationis existant. Quia vero ea infirmitatis nostræ natura est, ut non possimus de obeuntibus non dolere, fraternitatis vestræ doctrina tribulatis sit solamen. Mansura illis bona quæ promittuntur insinuet, ut, spe certissima robotati, in comparatione futuri muneris discant 1088 de amissione temporalium non dolere. Vestra eos lingua, sicut et credimus, magis ac magis a pravi operis perpetratione coerceat, honorum præmia, malorum pœnas edisserat, ut qui bona minus diligunt saltem mala pertimescant, et ab eis sese quæ sunt plectenda contineant. Nam inter flagella positos flagellis digna committere contra ferientem est specialiter superbire, et sævientis acris iracundiam irritare. Atque est primum genus dementiae nolle quempiam a malis suis juste quiescere, et Deum injuste a sua velle ultione cessare. Sed quoniam in his divino adjutorio opus est, junctis, dilecte frater, precibus, omnipotentis Dei clementiam exoremus ut et nos digne ista tribuat exhibere, et populorum ad hæc operanda misericorditer corda compungat, quatenus in timore ipsius actus nostros salubriter ordinantes, et ab ingruentibus malis erui, et ad superna venire gaudia, ejus duce gratia, sine qua nihil possumus, mereamur. (*b*) Mense Augusto, indict. 3.

EPISTOLA LXIV.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Scriboni quamvis bono non locandam Ecclesiæ possessionem, sed annis singulis id offerendum Gentioni quod ex locatione fuisset lucratus.

Gregorius Romano defensori.

Quoniam filius noster Gentio vir magnificus scribo tantæ, Deo propitio, bonitatis est ut valde sit diligendus, si quid ei potuissemus conferre, debuimus. Voluerat enim possessionem juris ecclesiastici (*a*) sub specie libellorum tenere. Sed propter malos scribones judicavimus in hac nos causa nec bono committere. Proinde excepta de possessione quæ potuerunt in ejus utilitatem verti, eadem volumus ejus magnitudini singulis annis offerri, id est, porcos viginti, qualiter ipse prævideris, (*b*) vervecos viginti, et gallinas sexaginta. Quæ omnia volumus in exceptis reputari.

EPISTOLA LXV.

AD ADEODATAM.

Excusat moram in dandis reliquiis, quas tandem mittit.

Gregorius Adeodatæ illustri feminæ.

Ut moram in dandis reliquiis, quas gloria vestra petiit, faceremus, non voluntate distulimus, sed præcedentis rei nos casus fecit ambigere. Deus autem omnipotens cordis vestri devotionem intuens, miraculorum signis admonentibus, a vestra vos intentione fraudari non pertulit. Sed ideo desiderium

(*b*) Grave cleri opprobrium, quando ex ejus Ecclesiæ gremio non assumitur. GUSSANV.

(*c*) Recent. addunt mense Augusto, indict. 3, quod nulli e nostris Mss. habent. In illis autem hæc temporis nota pertinet ad epistolam sequentem, ut mox ostendemus.

EPIST. LXIII [Al. 41]. — (*a*) Vatic. A et F, præmo-

nisset.

(*b*) Ita legitur in duobus Colbert. et in Vatic. A, B, D, E.

EPIST. LXIV [Al. 61]. (*a*) De hac, voce vide lib. 1, epist. 44, quæ diximus de voce libellariæ. GUSSANV.

(*b*) Remig. non habet, vervecos viginti.

vestrum modica voluit dilatione differri, ut, docentibus miraculis, et amor vobis cresceret in veneratione sanctorum, et major fieret exultatio gaudiorum. Quia ergo (a) in effectu postulata rei gloriæ vestrae vota completa sunt, hortamur ut cujus prædicatores colitis, ejus 1089 sollicitè mandata servetis. Et sicut religiosa devotione terrena sanctorum honoribus loca constructis, sic quoque cum eis mansionem vobis procurare in cœlestibus festinetis, quatenus et hic illos in omnibus adjuutores et in futura mereamini habere vitæ consortes.

EPISTOLA LXVI.

AD DECIUM LILYBETANUM EPISCOPUM.

Solitis cautionibus adhibitis, constructum ab Adeodata monasterium consecrat.

Gregorius Decio episcopo (a) Lilybetano.

Adeodata gloriosa femina petitoria nobis insinuatione suggestit quod habetur in subditis: in domo siquidem juris sui intra civitatem Lilybetanam monasterium ancillarum Dei a solo se pro sua devotione fundasse, quod in honorem beati Petri principis apostolorum, et sanctorum Christi martyrum Laurentii, Hermetis, Paucratii, Sebastiani et Agnotis desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, quia in tua civitate memorata constructio jure consistit, si nullum corpus ibidem constat humatum, percepta prius donatione legitima, id est, in reditu præstantes liberos a tributis fiscalibus solidos decem, pueros tres, boum paria tria, mancipia alia quæ servant in ipso monasterio numero quinque, equas numero decem, vaccas decem, hastulas vinearum numero quatuor, oves numero quadraginta, etc., secundum morem.

EPISTOLA LXVII.

AD HILARIUM NOTARIUM.

Missam pro sustentatione monasterii navem in cunctis tueri præcipit.

Gregorius Hilario notario.

Navem in qua Vitalis præsentium portitor navigat ad dilectissimam filiam nostram Adeodatum abbatissam pro sustentatione monasterii navem in cunctis tueri præcipit.

EPIST. LXV [Al. 62]. — (a) Excusi, contra Mes. fidem, in affectu.

EPIST. LXVI [Al. 63]. — (a) In Vatic. A, Lilavitano; et infra, Lilavitana.

EPIST. LXVII. Al. 64.

EPIST. LXVIII [Al. 18, ind. 5]. — (a) In Vaticanis

A sam pro sustentatione monasterii sui emissam cognoscas. Qua illuc veniente, hac 1090 tibi auctoritate præcipimus ut ita eam in cunctis tuearis, atque ab omni angaria vel onere exuere excusareque festines, ac specialiter nostra sit. Nam nostri causa in eodem monasterio tanta congregatio, Deo propitio, degere comprobatur, ut plus illi solatiari atque concurrere quam nostræ in omnibus festinemus Ecclesiæ. Et ideo postquam voluntatem nostram experientia tua circa prædictum monasterium talem esse cognoscit, ita se in tuitione supra dictæ, ut diximus, navis impendat, ut te illicposito, nullam moram vel impedimentum ab aliquo valeat sustinere. Nam si, quod non credimus, in aliquo negligens esse tentaveris, vehementer te nostram noveris offensam incurere.

EPISTOLA LXVIII.

AD OPPORTUNUM.

Ob asperam correctionem contristatum lenit, atque ad perfectam conversionem hortatur.

Gregorius (a) Opportuno de Aprutio.

Pervenit ad me quia, ex eo tempore quo dilectionem tuam verbis asperis propter quædam quæ mihi jure displicuerant contristavi, magna tibi sit oborta tristitia atque continuus animi mœror. Unde te, dilectissime fili, volo cognoscere quia ego illa verba non asperitate cordis sed amore tuæ animæ sum locutus. Tu itaque ad omnipotentem Deum tota mente convertere; quam nihil sit fugitiva præsens vita considera; æterna præmia lucrari festina; in quantum virtus sufficit, castiga carnem, quæ, quandiu in voluptatibus vixit, animam castigavit. Benignitatem tuam proximis exhibe, psalmodiæ et lacrymis horas vitæ frequentius impende, illata mala a proximis æquanimiter tolera. Si contra veritatem injuriam pertuleris, lucrum puta, ut hæc agens, per temporalia quæ despiciendo pateris, ad cœlestia regna pertingas. Omnipotens autem Deus cor et corpus tuum cœlestis gratiæ salute perfundat, ut de ejus Spiritu et recta interior sentire et recta exterius sufficiat agere.

A et E, Opportuno de Abrutio. In Vatic. B et uno e Colbert., Opportuno episcopo de Abrutio. In Vatic. D et duobus Teller., Opportuno abbati. Aprutium in Sannio dicitur Interamna, vulgo Teramo, quod inter annes Turdinum et Viciolam positum sit.

LIBER UNDECIMUS.

Mense Septembri, indictione iv.

1091 EPISTOLA PRIMA.

AD JOANNEM ABBATEM.

Ejus se orationibus commendat, æterna bona ipsi precat. Mittit lectos et lectisternia in peregrinorum usum.

Gregorius (b) Joani abbati montis Sina.

Sanctitatem vitæ tuæ humilitatis tuæ testatur epistola; unde omnipotenti Deo magnas gratias agimus, quia adhuc esse cognoscimus qui pro peccatis nostris valeant exorare. Nos enim sub colore ecclesiastici regiminis mundi hujus fluctibusvolvimur, qui frequenter nos obruunt. Sed cœlestis gratiæ manu protegente, de profundo relevamur. Vos ergo qui in tanta quietis vestrae serenitate tranquillam vitam

LIBER XI. Al. LIBER IX.

EPIST. I [Al. 16 lib. XII, ind. 7]. — Vide-

tur esse Joannes abbas montis Sinai, cognomento Climachus, vir sanctitate et scriptis toto Oriente

ducitis, et securi quasi in litore stis, nobis navigantibus, aut potius naufragantibus orationis vestrae manum tendite, et conantes ad terram viventium pergere, quantis potestis precibus adjuvate; ut non solum de vestra vita, sed etiam de ereptione nostra mercedem habere in perpetuum valeatis. Sancta Trinitas dilectionem tuam suae protectionis dextera protegat, detque tibi commissum gregem orando, admonendo, (b) exempla boni operis ostendendo, in suo conspectu recte pascere, ut ad aeternae vitae pascua **1002** valeas cum ipso quem pascis grege pervenire. Scriptum quippe est: *Oves meae venient, et pascua invenient* (Joan. x, 27). Quae videlicet pascua tunc invenimus, quando hujus vitae hieme carentes, de aeternae vitae quasi de novi veris viriditate satiamur.

Filio nostro Simplicio renuntiante cognovimus lectos vel (c) lectisternia in (d) Gerontocomio, quod a quodam illic Isauro constructum est, deesse. Propterea misimus (e) laenas xv, (f) rachanas xxx, lectos xv. Pretium quoque de emendis (g) culcitrīs vel naula dedimus, quae dilectionem tuam petimus non indigne suscipere, sed in loco quo transmissa sunt praebere. (h) Data die Kalend. Septemb., indict. 4.

(a) EPISTOLA II.

AD PALLADIUM PRESBYTERUM.

Obloquentium verbis contristatum solatur. Docet quid erga detrahenes agendum sit. Orationes petit, militit vestes.

Gregorius Palladio presbytero de monte (b) Sina. Epistolis dilectionis tuae susceptis, filium meum

famosissimus. De ejus scala, unde ipsi nomen ἀπὸ τοῦ κλίμακος, nulla in hac epistola fit mentio, cum eam scripserit tantum post mortem sancti Gregorii qui obiit an. 604. Consulat lector Vitam ipsius gallice scriptam et operibus praefixam, in qua multa addiscent scitu dignissima. GUSSANV.

(b) Excusi, boni operis studium ostendendo, in conspectu sui Redemptoris recte pascere.

(c) Lectisternia idem hoc loco sunt ac lecti strati. Regulae sancti Benedicti. c. 22: *Singuli per singula lecta dormiant. Lectisternia pro modo conversationis, secundum dispensationem abbatis suis singuli accipiant.* Itaque de lectisterniis in templis olim supplicationis gratia gentilium ritu celebratis, quid hic loqui cum Gussanvillæo juvat?

(d) Frequens fuit peregrinatio ad montem Sinai. Inde Rusticianae patriciae pontifex gratulatur de reditu a monte Sina, seque socium itineris, non reditus optat lib. iv, epist. 46. Inter loca quae se adhaes religionis causa refert Posthuanus apud Sulpicium Severum, dialog. de Virtutibus monachorum Orientalis, percenset montem Sina. Varias peregrinationes Patrum ad montem Sina refert Sophron. in Prat. spiritual., c. 100, 170, 180. Hac occasione constructum esse Gerontocomium ab Isauro in monte Sina credibile est, pro quo mittit Gregorius pecuniam et certas vestes, in usum peregrinorum eo confluentium. ALTESERRA. In Vatic. A et D, necnon in Lyrano, Audoeno, et Gemet., legitur *Jericomio*. Gerontocomia sunt hospitia senum, et Jericomia dici possunt presbyterorum et clericorum hospitia. De Gerontocomiis, id est senum diversoriis agit Cangius in Constantinopoli Christiana. Caeterum Gerontocomia primum instituisse Hircanum Judaeorum principem, refert Hegeppus. Quem imitatus inter Christianos imperator Mauricius, domum in qua senes morbosialerentur, nomine *vivarii senescentium*, extruxisse

A Simplicium requirere curavi, et qua tentatione **1003** tua charitas urgeretur inveni; de qua tamen verbi mei consolatione non indiget, cum ipsa dicat: *Si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus* (Matth. x, 25)? Quae iterum dicit: *Si de hoc mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret. Sed quia de hoc mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus* (Joan. xv, 19). Mundum videlicet corda carnalia designant, quae diligunt mundum. Haec igitur cum perfecte te scire audiam, miror dilectionem tuam verbis hominum contristatam. Inter verba enim laudantium sive vituperantium ad mentem semper recurrendum est (Grat. 11, q. 3, c. 55), et si in ea non invenitur bonum quod de nobis dicitur, magna tristitia generari debet. Et rursus si in ea non invenitur malum quod de nobis homines loquuntur, in magnam debemus laetitia prosilire. Quid enim si homines laudent, et conscientia accuset? Aut quae debet esse tristitia, si omnes accusent et sola conscientia nos liberare demonstrat? Habemus Paulum dicentem: *Gloria nostra haec est testimonium conscientiae nostrae* (II Cor. i, 12). Job quoque dicit: *Ecce in caelo testis meus* (Job. xvi, 20). Si ergo nobis est testis in caelo, testis in corde, dimitte stultos foris loqui quod volunt. Quid aliud detrahentes faciunt, nisi in pulverem sufflant, atque in oculos suos terram excitant; ut unde plus detractionis perflant, inde magis nihil veritatis videant?

Vocandi tamen sunt etiam ipsi, tranquille admonendi, eis quae satisfieri modis omnibus debet, scientes quid de eis Veritas dicit: *Ne forte scandalizemus*

magnificis impensis legitur apud Cedrenum, etc.

(e) A Græco κλαίβα vestis crassa, a χλαίβειν calefacere, ex Hesychio et Suida. Reperitur et λαίβα solum villosum. Utitur etiam hac voce Ennodius, lib. ix, epist. 17. GUSSANV. Hic laena potius ad stramentum lectorum pertinet, quam ad rem vestiariam, ut vel ex his verbis constat *cognovimus... lectisternia... deesse. Propterea misimus laenas xv.* Consule doctissimum Hug. Meuardum, in notis ad Concordiam regul., c. 62, pag. 893.

(f) Infra, epist. 75, eadem utitur voce sanctus Gregorius, de cuius significatione non consentiant eruditi. Sirmondo ad Ennodii epist. 17, lib. ix, genus est calceamenti; Hofmanno, *scripei fasciculi* qui monachis praesertim et ascetis cervicalium vicem praebant. Filescus, Comment. in Communionem. Vincentis. Lirin. interpretatur *braccus*. Ex ῥάχη, *laena*, racanos confecere Latini Scriptores aevi interioris, inquit Cangius in notis ad Cinnamum, pag. 457. Ejunderum Glossarium consule, necnon *le Moine*, Varia Sacra, pag. 287. Occurrit haec vox apud Anastasium Bibliothec. in Vita sancti Joannis Eleemos, cap. 9, num. 52. *Rachina* dicuntur in regula magistri, cap. 81, et sancto Audoeno, lib. ii Vitae sancti Eligii, cap. 37. Consule doctissimum Hug. Meuardum, in notis ad cap. 62 Concordiae Regul., pag. 922.

(g) Alias, *culcitra*, a calcando, Gall. *lit de plume, couche*. Graecis κοῦλα. Leo, in constit. 6, κοῦλα, et βίγλα. Idem hinc ἐξουλεύειν, exculcare, excubare. GUSSANV.

(h) Sic legi in nonnullis Mss. docet Gussanvillæus. Certe habetur in Vatic. et in Colbert. veteri.

EPIST. II [Al. 45, ind. 3]. — (a) In uno Cod. Colbert. haec epistola prima est indictionis 4.

(b) Sina, mons Arabiae Petrae excelsus, de quo frequens mentio in sacris paginis. GUSSANV.

eos (Matth. xvii, 26). Si autem satisfieri sibi ex veritate noluerint, habes consolationem quia in sancto Evangelio conspicias, quam cum Domino dictum fuisset: *Scis quia Pharisæi audito hoc verbo scandalizati sunt* (*Ibid.* xv, 12)? Respondit: *sinite illos, cæci sunt, et duces cæcorum* (*Ibid.*, 14)? Paulus quoque apostolus admonet, dicens: *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes* (Rom. xii, 18). Dicturus quippe ut cum omnibus pacem habeamus quia prospexit hoc esse difficile, præmisit: *Si fieri potest*. Sed tamen adjunxit quod possit fieri, cum dixit: *Quod ex vobis est*. Quia si nos in mente charitatem erga odientes servare cupimus, etsi illi nobiscum pacem non habent, nos tamen cum illis sine dubio habemus. In omnibus ergo, filii dilectissime, cor custodi, sicut scriptum est: *Omni custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit* (Prov. iv, 23).

Hæc breviter pro charitatis commemoratione rescripsi. Sed peto ut pro me orare debeas, quatenus omnipotens Deus et a malis me spiritibus, et a perversis hominibus custodire dignetur, quia in hac vitæ meæ peregrinatione mala me simul multa circumdant, ita ut cum Psalmista jure dicam: *In me pertransierunt iræ tuæ, et terrores tui conturbaverunt me. Circumdederunt me sicut aqua tota die, circumderunt me simul* (Psal. lxxxvii, 17, 18). Cœlestis gratia et nos in urbibus, et vos in eremo protegat, quia antiquus hostis terrarum locis a tentatione non exciuditur; quia si in paradiso hominem stravit, quis locus extra paradisaum esse potest, in quo **1094** mentes hominum penetrare non valeat? In **C** sola ergo Creatoris nostri protectione fidendum est, cui ex intimo corde clamemus: *Esto mihi in Deum prolectorem, et in locum munitum, ut salvum me facias* (Psal. lxx, 3).

Transmisimus vobis de benedictione sancti Petri apostoli (c) cucullam et tunicam, quæ ea petimus charitate suscipi, quæ a nobis transmissa sunt (d).

EPISTOLA III.

AD PANTALEONEM NOTARIUM.

Deusdedit diaconum in Mediolanensem episcopum faciat ordinari, atque illic Romanæ Ecclesiæ utilitates sollicitè disponat.

Gregorius Pantaleoni notario.

Experientia tua, præsentii auctoritate suffulta, ad Genensem urbem, auxiliante Domino, proficiscens, **D** *Deusdedit diaconum Ecclesiæ Mediolanensis, si tamen a cunctis electus est, et nihil est quod ei ex antea vita per sacros possit canones obviare, episcopum solemniter faciat ordinari.*

(c) Cuculla, vestis tum monachorum, tum aliorum, cujus pars caput et humeros operiens cucullus vocabatur. Gregorius Turon., lib. vi, c. 39: *Sagittarius episcopus dum oblecto capite fugere niteretur, extracto quidam gladio caput ejus cum cucullo decidit*. Idem in Vita Patrum, c. 8 et 17. Cassianus, de habitu monachi, c. 11, *Cuculli velamen*, etc.

(d) In uno Colbert. et in Vatic. E additur: *Mense Septembris, indict. 4. In Collect. Pauli Diac. : Data die Kalend. Septembr., indict. 4.*

EPIST. III. — Al. 21.

EPIST. IV [Al. 65, ind. 3]. (a) Vatic. D. et Rhem., *utinam minime repentina calamitate sentiant*. Vatic.

A Præterea, quia multæ illic Ecclesiæ nostræ utilitates sunt, quæ Deo propitio peragantur, sollicitum te esse necesse est, et ita omnia secundum capitularem subter annexum requirere, utiliterque disponere, ut in nullo te neglectus culpa respicere, sed magis vigilantia Deo et hominibus valeat commendare.

EPISTOLA IV.

AD MEDIOLANENSES.

Laudato post obitum Constantio, gratulatur quod Deusdedit in episcopum elegerint. Alium respuit a Langobardis electum.

Gregorius populo, presbyteris, diaconis et clero Mediolanensi.

Quantus nos de obitu fratris et coepiscopi nostri Constantii mœror afficiat, paginali explere locutione non poseumus. Sed quam nulla bona partes illæ in uno homine perdidit, (a) utinam vicinæ repentina calamitate non sentiant. Nam quemadmodum sollicitus in ecclesiasticæ regula disciplinæ, vel quam fuerit vigilans in tuitione civitatis vestræ, non habemus incognitum.

Sed quoniam obeunte pastore sine proprio vos esse non decet antistite, omnino grate suscepimus quod Deusdedit diaconum vestrum ad episcopatus officium vos unanimes elegerint, Deo auctore, signastis. Unde, quia honorum studiorum desideria nulla debet, tarditas impedire, vota in eo vestra complere cum Dei gratia festinamus. Et quia prædictus vir nobis non moribus, sed solum specie tenus notus est, oportet ut quanto in hac electione non solum vestram utilitatem, sed etiam **1095** causam Dei agi cognoscitis, tanto debeatis esse solliciti. Et si, subtiliter requirentes, nihil est quod ei ex antea vita criminis per sacros possit canones obviare, aut si ad tenendam disciplinam, vel exhibendum regimen idoneus reperitur, atque cunctorum in ejus, sicut iuribus, electione concordet assensus, divinitatis gratia suffragante, cum præsentium scriptorum auctoritate solemniter decernimus ordinari.

Illud autem quod vobis ab Agilulfo indicatis scriptum, dilectionem vestram non moveat. Nam (Grat. 9, q. 1. c. 6) nos in hominem qui non a catholicis et maxime a Langobardis eligitur nulla præbemus ratione consensum. Nec si alicujus præsumptionis usurpatione (b) factum fuerit, in locum vel ordinem illum sacerdotis suscipimus, quia (c) vicarius sancti Ambrosii indignè evidentè ostenditur, si electus a talibus ordinatur. Nec enim est quod vos ex hac causa deterreat, vel aliquam vobis necessitatem incutiat, quia

E et **F**, *utinam vicinæ repentinam calamitatem non sentiant*. Norm., *perdiderunt, repentina calamitate sentiant*.

(b) Rhem., *factus fuerit*.

(c) Id est, successor. Infra, lib. olim x, epist. 31, nunc in promissione cujusdam episcopi ad epistolarum calcem: *Sancto Petro apostolorum principi atque ejus vicario beato Gregorio vel successoribus ipsius. Anastasius in Adriano: Præstiloque sacramento in fide et servitio beati Petri, atque ejus vicarii... Adriani papæ. Idem in Leone II: Et sicut vicarium beati... suscepit. Idem in Vigilio: Ad hæc rescripsit Vigilius: Etsi indignus vicarius beati Petri apostoli.*

unde possunt alimenta sancto Ambrosio servientibus clericis ministrari, nihil in hostium locis, sed in Sicilia et in aliis reipublicæ partibus, Deo protegente, consistit. Ut igitur in ordinando eo qui a vobis electus est nulla possit mora contingere, Pantaleonem notarium nostrum transmisimus, qui eum, ut moris est, (d) annitente consensus nostri auctoritate, faciat consecrari. Cui etiam, quia de possessiunculis quas quondam Magnus presbyter commissas habuerat, vel de aliis ecclesiæ nostræ utilitatibus, curam gerere, vel quid aliud agere debeat, in præsentī mandavimus, vestra se ei dilectio in omnibus devotam, ut decet, studeat exhibere. (Cf. *Joan. Diac.*, l. iv, c. 24.)

EPISTOLA V.

AD INNOCENTIIUM AFRICÆ PRÆFECTUM.

Victoris Phausianensis episcopi querelas ad ipsum defert, ut Africanorum iudicum vexationes cohibeat.

Gregorius Innocentio (a) Africæ præfecto.

Qui pravorum actuum eminentiam vestram vindicem esse desiderat, quid de æquitatis ejus bono sentiat æstimatis. Proinde reverendissimi fratris et coepiscopi nostri Victoris, (b) Fausianensis episcopi, plenam vobis doloribus querelam deferimus, ut et malos (c) ab actione per opera corrigatis, et ab injustitia quam sustinent, oppressos eruatis. Queritur siquidem supradictus frater noster (d) multas in locis suis violentias, multaque alia (e) contra edicti morem Africanos iudices exercere; denique ut duplicia illic tributa, quod auditu ipso intolerandum est, exigantur. Et quia hujus mali emendatio vestræ specialiter auctoritatem dignitatis expectat, petimus ut et subtili indagazione perquirere, et ita hoc Deo vobis imperante debeatis corrigere; quatenus afflictis et pro mercede animæ vestræ protectione justitiæ succurratis, 1096 et hujus emendationis exemplo alios de futuro a pravis actionibus arceatis. (f) Mense octobri, indict. 4.

EPISTOLA VI.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Florentium ejus diaconum Anatolio apud Constantinopolim diacono suo commendat. Propositæ ordinationi assentitur. Exprobrat in commissa quadam causa negligentiam.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

(a) Excusi, *annuente*, reluctantibus Mss. Vatic., Norm. etc.

Epist. V [Al. 17]. — (a) In Vatic. A et uno e Colbert., *episcopo Africæ*. In duobus aliis Colbert., *presbytero Africæ*. In Vatic. B., *prætori Africæ*.

(b) De Phausiana vide lib. iv, epist. 29.

(c) Excusi, *ab actione propra*. Sequimur Norm., Anglic., Vatic. quatuor, etc. In Vatic. B, legitur *ab actione prava*.

(d) Sic restituimus maxime ex Mss. Anglie., Vatic., Norm., Turon., Corb., quibus concinit Edit. Paris. 1571. In recent. habes *multas* seu *mulctas... violentas*. Pro in locis suis plurimi Mss. habent in locis sacris seu sanctis.

(e) Vulgati, *contra Dei timorem*. Reluctantur Mss. pene omnes, sc. Anglie., Norm., duo Vatic., etc.

(f) Hanc temporis notam eruiimus ex duobus Colbert., totidem Teller., Vatic. B et E.

Epist. VI [Al. 2]. — (a) Id est, litteris, vel epistola. Pars pro toto. Ex apicibus enim, id est ex litteris vel

Fraternitatis vestræ scripta suscepimus, in quibus indicastis Florentium diaconum vestrum pro utilitatibus Ecclesiæ vestræ ad urbem regiam vos velle transmittere. Et quia voluistis ut eum dilectissimo filio nostro Anatolio diacono superscriptis debuissimus (a) apicibus commendare, scribere ei curavimus ut illi in quibus necesse fuerit et valuerit adesse non differat, ipsaque scripta ad vos transmisimus, ut secum ea, quam direxeritis persona debeat deportare.

De persona vero quam in sacro vos dicitis velle ordine promovere, videtur nobis ut si nihil est quod vitæ ejus obsistat, et et a nullo res quam indicastis, objicitur, quod visum vobis fuerit, faciatis. De aliis vero causis voluimus vobis, ut sollicitudinem gereretis, scribere. Sed postquam unam vobis commisimus, quæ per neglectum vestrum deperit, de aliis tacere elegimus, ne et ipsas similiter perderemus.

EPISTOLA VII.

AD ANATOLIUM DIACONUM.

Mariniani episcopi diaconum commendat.

Gregorius Anatolio diacono Constantinopolitano. Frater et coepiscopus noster (a) Marinianus ad urbem regiam pro Ecclesiæ suæ utilitatibus diaconum suum scripsit se velle transmittere. Et quia eum dilectioni tuæ magnopere voluit commendari, scriptis præsentibus adhortamur ut ubicunque necesse fuerit, salva ei ratione concurras, et ita in cunctis illi opitulari festines, ut charitatem tuam de qua prædictus frater noster valde confidit, cognoscat in opere.

EPISTOLA VIII.

AD ALEXANDRUM SICILIÆ PRÆTOREM.

Joannem diaconum Ravennatis Ecclesiæ patrimonii in Sicilia Rectorem commendat.

Gregorius (a) Alexandro prætori Siciliæ.

Qui de filii charitate non dubitat, commendare ei quos diligit, non recusat. Et ideo quia 1097 patrimonium Ecclesiæ Ravennatis, quod in Sicilia constitutum est, ita dicitur diminutum ac si nullus esset qui utilitates ipsius illic agere potuisset, necesse fuit reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Marinianum de ordinando patrimonio ipso ne amplius (b) decresceret cogitare. (c) Ad cuius quia gubernationem Joannem diaconum suum transmisit, pa-

characteribus constant epistolæ, eadem et litteræ dictæ. Hinc *sacri apices*, litteræ imperatorum. Alio modo usurpant Jurisperiti, *apices juris*, pro stricta juris ratione, cui non satis cum æquitate convenit. Erant et alii apices sacerdotales, de quibus Rubenius, *Electorum* lib. ii, c. 33. GUSSANV.

Epist. VII [Al. 3]. — (a) Epistola 2, male, *Mariaus*. Frequens error apud Binium, qui modo hanc, modo illam vocem usurpat.

Epist. VIII [Al. 4]. — (a) In vet. Ed., *Alexandrino præfecto*. In recent., *Alexandrino presbytero Siciliæ*. Favent Vatic. A et Rhem. Veram inscriptionem exhibent quinque Anglie., Reg. et tres Colbert. In alio Colbert. legitur *præfecto Siciliæ*.

(b) Vatic. D et E, *decideret*. Consentit. Rhem.

(c) Ita Mss. Colb., Norm., etc., necnon vet. Excusi. Recent., *ad cuius gubernationem quia*. Id duntaxat annotamus ut ex impeditiori et perplexo verborum contextu Gregoriana phrasis agnoscat.

terno salutantes affectu, petimus ut ei, tanquam a nobis misso, sicut de vobis confidimus, charitatem in omnibus impendatis.

EPISTOLA IX.

AD LEONEM CATANENSEM EPISCOPUM.

Servum commendat.

Gregorius Leoni episcopo Catanensi.

Filius noster Severus, vir magnificus, præsentiū lator, ad Siciliam venire desiderans, nostris se apud fraternitatem vestram petiit epistolis commendari. Venientem ergo eum, sacerdotali, qua decet, charitate suscipite, eique in quo usus exegerit vestra solatia ministrare, quatenus vobis coram positus in nullo se contra justitiam sentiat laborare, sed magis auxilii vestri ope suffultus, quiete sua quam studiosè diligit (a) securus perfruatur, nosque de ejus tranquillitate quæ illic per vos fuerit procurata lætificari possimus.

EPISTOLA X.

AD TALITANUM.

Talitanum, publici patrimonii curatorem, hortatur ut a publicanorum molestiis Romanæ Ecclesiæ patrimonium defendat.

Gregorius Talitano.

Cum tanta nos de vobis oporteat charitate præsumere, ut si Ecclesiæ nostræ utilitates apud alios agerentur, vestram illic gloriam adhiberemus adjutricem, satis debemus quoniam in vobis est causa gaudere, quia vos non oportet negligere quod amore beati Petri, apostolorum principis, præstare ipsi apud alios poteratis. Quia igitur comperimus publici patrimonii curam vestræ ordinationi esse commissam, idcirco paterna dulcedine salutantes, patrimonium vobis, quod est nostræ Ecclesiæ, secundum justitiam commendamus. In quo si forte, ut fieri assolet, occasione inventa (a) homines publici aliquam velint inferre molestiam, hoc magnitudinis vestræ bonitas fieri non permittat, (b) sed ab omni illud hominum inquietudine tueatur. Sicque salva ratione pauperum partes attendat, 1098 ut eleemosynæ vicem impleat servata justitia, et vobis ex hoc ant.

EPIST. IX [Al. 5]. — (a) Al., *securius* ut legitur in Vatic. A et Victor., qui fere soli hanc exhibent epistolam.

EPIST. X [Al. 6]. — (a) Publicanos dicimus qui auctoritate principis tributa exigunt. Homines fisci, vectigaliarios, telonas. Sæpe in jure, *hominum* appellatione continentur actores, procuratores, clientes, conductores, etc. Adnotare libet obiter super ista voce rem plane singularem, nempe in Matiscon. conc. episcopum quemdam propugnasse mulieres nec esse, nec dici posse homines. Vide Gregorium Turon., Hist. lib. viii, c. 20. GUSSANV.

(b) Ita Victor. In Vatic. A, *sed ab omni illud hominesque illius inquietudine tueatur*. Pauci Mss. epistolam hanc continent.

EPIST. XI [Al. 7]. — (a) Haud dubie is est, Alexander Siciliæ prætor, ad quem exstat epist. 8, supra.

EPIST. XII [Al. 8]. — (a) Ita Mss. fere omnes atque Paris. Edit. 1675. In plerisque mss. Codd. legitur *abbas Syrinensis*. At Cononem abbatem fuisse Lirinensem, ut legitur maxime in Colbert. vet., ex eo patet quod illius solertiam ad vigilantiam, Menna

Dei oculos major merces accrescat. Hortamur ergo, dilectissime Fili, ut sic vos benignos exhibere tam circa Ecclesiæ nostræ quam diligitis utilitates, quam etiam in omnibus curis Ecclesiarum debeatis, quatenus et injuncta salubriter expleatis, et omnipotentem Deum vobis, quod summopere studendum est, placabilem faciatis.

EPISTOLA XI.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Apud Alexandrum agat, ut causa illius cum Tecla abbatisa absque mora et contentione finiatur.

Gregorius Romano defensori.

Quia Tecla, abbatisa monasterii sanctæ Mariæ, quæ Neapoli in domo quondam Felicis scholastici constitutum est, contra (a) Alexandrum virum magnificum generum ipsius de quibusdam rebus causam habere dignoscitur, et ad hoc præsentium portitorem transmisit, ut causa ipsa illic cum eo, si potest fieri, pacifice decidatur, hac experientiæ tuæ auctoritate præcipimus ut ei, quocunque usus exegerit, salva ratione solatiari ac concurrere non omittat. Sed et prædictum virum magnificum hortari studeat, ut omni contentione cessante, ad decisionem causæ ipsius, pacis et ipse intentione, perveniat, ne si negligendum putaverit, cum strepitu postea et dispendio cogatur efficere quod bona voluntate implere postponit; quia, sicut edocti sumus, frequenter jam prædictæ abbatisæ per epistolas suas promisit ipsam decidere, et facere hoc hactenus supersedit. Tua ergo experientia ita agat, ut aut ipsa causa, sicut diximus, decidatur; aut si certe differre voluerit, et videris quia facere quæ pacis sunt non volet, subtiliter nobis ea ipse renuntia, ut quid pro utilitate monasterii memorati agi debeat sciamus.

EPISTOLA XII.

AD CONONEM LIRINENSEM ABBATEM.

Qua cura et solertia monasterium sibi commissum regere debeat. Commendat Columbium presbyterum.

Gregorius (a) Cononi abbati monasterii Lirinensis.

Præpositorum sollicitudo subjectorum est cautela, quia qui super rem creditam vigilat, hostis insidias

episcopo referente, cognoverit sanctus Gregorius, ut in hac ipsa epistola legitur. Etenim habemus ex epist. 52 lib. vi Telonensem episcopum fuisse Mennam, qui proxime Lirin. insulæ abbatem facile noverat. Memoratur Cono abbas Lirin. in Martyrologiis monasticis Wionis, Dorgani, Menardi, Bucelini. Ex Chronolog. Lirin. part. prima. pag. 186, in pervertuto Codice membraneo præfati cœnobii, habetur catalogus sanctorum et procerum qui floruerunt in insula Lirin. inter quos et iste annumeratur sub his verbis: *sanctus Chononus, sive Chononius, seu Chonon, 29 Maii*. Floruit anno 600. Porro non solum in Lirino insula, sed et in Lerone et in Stœchadibus monasteria veterrima existisse probat Ad. Valesius, in notitia Galliæ. In Vatic. D et E, et in Rhem., necnon in Collect. Pauli Diac., legitur, *abbati montis Lirinensis*. Porro Lerinus, vel Lerina post Lirinum dicta insula, Straboni *Planasia*, in ora Provinciæ vix duabus leucis ab Antipoli et 5 a Foro Julio distat. Monasterium Lirin. ante annum 410 construxit Honoratus, qui sub sancto Caprasio in Massil. insulis anachoreta monachus, et postea fuit episcopus Arelat. Vide lib. vi, epist. 56. Sanctorum altrix olim Lirinus et

acturum existimes. Unum est ut ei charitatem, A quæ fidelibus debetur, impendas.

EPISTOLA XL.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Ob eruptionem sanguinis temperet a jejunio, atque ab omni exasperatione caveat.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Multa nos, frater charissime, cogit infirmitas, ex quibus si sani essemus, jure reprehensibiles videremur. Sed quia aliter subsistere in hoc fragili corpore positi non valemus, nisi ejus languoribus serviamus, erubescere quod imponit necessitas non debemus. Et ideo quoniam (a) eruptionem sanguinis patientibus jejunia medici omnino dicunt esse contraria, his fraternitatem tuam (b) hortamur affatibus, ut, reducens ad animum ea quæ est solita de ægritudine sustinere, jejunandi sibi laborem minime imponat. Si autem Deo miserante adeo melioratam se esse, ac virtutem suam sufficere posse cognoscit, semel aut bis in hebdomada jejunare permittimus. Sed illud te præ omnibus studere convenit, ut exasperationem sentire nullo modo debeas, ne ægritudo, quæ modo levior est et quasi suspensa creditur, per exacerbationem postmodum gravius sentiat.

EPISTOLA XLI.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

De possessionum Fausti finibus injuste pervasis.

Gregorius Romano defensori.

Gloriosissimus filius noster Faustus epistola directa nos petiit, asserens ab actionariis Syracusanæ Ecclesiæ **1122** fines possessionis suæ illic intra Siciliam positos nuper violenter ablatis. Unde quia a cognitione fratris et coepiscopi nostri Joannis hoc omnino credimus alienum, eum videre te volumus. Et si quidem res nuper, ut asseritur, a possidente sublata est, et hoc apud te manifesta satisfactione claruerit, ejus cui subtracta est dominio (a) reformetur. Et tunc si quid actores prædictæ Ecclesiæ rationabiliter sibi in finibus suis credunt posse competere, electorum subeant sine dilatione iudicium, ut cujus sit proprietas iudicantium sententia decernatur; quatenus per hoc episcopalis de illicita quæ prætentitur invasione auferatur invidia, et causa legali valeat ordine finire.

EPISTOLA XLII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

De possessionum Fausti finibus injuste pervasis.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Epist. XL. [Al. 34, ind. 6]. (a) Vatic. D et E, *corruptionem sanguinis*. Alii, *ruptionem*, vel *ruptiones sanguinis*. Vide, supra, epist. 33.

(b) Vatic. E, *oramus*.

Epist. XLI [Al. 35]. — (a) Hoc est, *restituatur*. Eodem sensu apud Cassiodorum, lib. viii Var., epist. 23, *massas... præcipimus reformari*. Bernardus quoque, serm. de sancto Martino: *reformata pace* (id est restituta), *in pace quievit*.

Epist. XLII [Al. 36]. — (a) Nimirum spoliatus ante omnia restituendus est, juxta juris apices.

Epist. XLIII [Al. 37]. — (a) Ita Vatic. A et Remig.

Gloriosissimus filius noster Faustus directa petitione nos adiit, asserens fines possessionis suæ illic intra Siciliam positos a vestris nuper hominibus occupatos, atque ob hoc rem violenter ablatam sibi per præceptionis nostræ seriem debere petiit reformari. Quod quia, si ita ut asserit factum est, a fraternitatis vestræ cognitione omnino credimus alienum, diligenter inquirete. Et si, ut asserit, contra juris ordinem fines ipsius a possidente sublatis sunt, (a) in possessoris redeat res pervasa dominium. Et tunc si quid est quod a vestra Ecclesia proprietatis jure utiliter opponatur, electorum debet iudicium provenire, eorumque iudicio terminari, dummodo indecenter possessoris jus minime perturbetur. Sed causa judiciali termino definita, sine sacerdotali invidia dominum B atque justitiam res manifesta cognoscat.

EPISTOLA XLIII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Dilatam diu Rusticianæ causam de invasis possessionis suæ finibus tandem finiat.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Petrus, vir clarissimus, vicedominus gloriosæ filie nostræ Rusticianæ patriciæ, suis nobis epistolis questus est, asserens postquam fraternitas vestra de Romana civitate reversa est, fines cujusdam possessionis prædictæ patriciæ ab hominibus Ecclesiæ vestræ vi esse pervasos. De qua re sæpius se vobis querelam deposuisse significavit, et aliquando (a) ad dicendam vos causam (b) Martianum tabularium deputasse, quem asserit diversis dilationibus distulisse, ut nunc usque ad causæ dictionem partes accedere minime potuissent. Et quia quanto fraterna vos charitate diligimus, tanto audire aliquid quod ad vestram pertineat invidiam contristamur, idcirco scriptis vos præsentibus adhortamur, ut, omni mora vel excusatione cessante, de finibus qui dicuntur invasi, subire homines vestros iudicium cum parte altera **1123** faciatis, quatenus et (c) pervasionis quæstio, et si qua est proprietatis contentio finiatur. Hæc igitur fraternitas vestra fieri sine dilatione provideat, ut nec vos invidia tangere, nec nos denuo exinde valeat querela pulsare.

EPISTOLA XLIV.

AD RUSTICIANAM PATRICIAM.

Rogat ne deinceps in epistolis se illius ancillam vocitet. Suspensa jam quæ beato Petro obtulit vela. De illius podagra, et tristatur, et gaudet. Monasterium sancti Andreæ, cui et ipsa elemosynam miserat, ab hoc apostolo diligentissime custodiri probat ex variis miraculis.

Gregorius Rusticianæ patriciæ.

Editi cum Victor., *ad dicendam vobis causam*.

(b) Variatulariorum fuisse genera tradit Cujacius. Alii præerant tabulario et chartis publicis; alii pro imperitis litterarum scribebant aut subscribebant; alii pro stipulari nequeuntibus stipulabantur, etc. Servi hoc olim munere functi sunt; sed tandem per Arcadii et Honorii constitutionem id fuit prohibitum. Ab iis omnibus diversi duo illi *tabularii* per singulas provincias constituti, quorum unus fiscalis arcæ rationcinia, alter largitionales titulos curaret, de quibus in Cod. Theod., lib. I, tit. 8. *Partim ex Gussanv.*

Excellentiæ vestræ scripta suscepi, quæ me in gravissima ægritudine positum de salute, de devotione ac de dulcedine sua omnino relevarent. Unum vero ægre suscepi, quia in eisdem epistolis ad me, quod semel esse poterat, sæpius dicebatur: Ancilla vestra, et ancilla vestra. Ego enim qui (a) per episcopatus onera servus sum omnium factus, qua ratione se illa mihi ancillam dicit, cujus ante susceptum episcopatum (b) proprius fui? Et ideo rogo per omnipotentem Deum ne hoc verbum aliquando ad me in scriptis vestris inveniam. Ea autem quæ ex purissimo sincerissimoque corde beato Petro apostolorum principi munera transmisistis, præsentem omni clero suscepta (c) atque illic suspensa sunt. Filius autem meus, vir magnificus dominus Symmachus, quia ægrum me ex podagræ dolore et pene desperatum reperit, scripta vestra mihi dare distulit, et post multum temporis quam vela suscepta sunt dedit. Post modum vero in scriptis excellentiæ vestræ invenimus ut cum litaniam ad beati Petri ecclesiam portari debuissent. Quod ideo minime factum est, quia, sicut prædixi, ante vela quam scripta suscepimus. Tamen prædictus vir cum omni familia domus vestræ (d) hoc fecit, quod nos cum clero facere voluistis. Sed et si voces defuerunt hominum, habet ipsa vestra oblatio apud omnipotentem Deum vocem suam. In ejus enim pietate confido quia cujus corpus vos cooperuistis in terra, ejus vos intercessio ab omnibus peccatis proleget in cælo, omnemque domum vestram sua provisione 1124 reget, et sua vigilantia custodiet.

De podagræ autem molestia, quam vobis evenisse signastis, et contristatus vehementer sum et lætatus. Lætatus, quia humor noxius inferiora petens, superiora perfecte deseruit; contristatus vero, quia in tam tenuissimo corpore dolores vos nimios perpeti pertimesco. Ubi enim caro deest, quæ virtus esse poterit doloribus resistens? Me etenim quem qualis fuerim nostis, ita amaritudo animi et assidua exacerbatio, atque præter hoc podagræ molestia afficit, ut

(a) Ita Victor. In Vatic. A, præter quem, Victor. et Remig., nullis Mss. nostrorum hanc epist. continet, pervasionis quæstio, si qua est proprietatis contentione finiatur.

EPiST. XLIV [Al. 38]. — (a) Origenes, homil. 6 in Isa.: Neque enim ad principatum Ecclesiæ venit qui salvari vult, etsi præest; sed ad servitutem Ecclesiæ. Et infra: Qui vocatur ad episcopatum, non ad principatum vocatur, sed ad servitutem totius Ecclesiæ, si vis credere de Scripturis, quia in Ecclesia servus sit omnium qui præest, etc. GUSSANV.

(b) Quasi fuerit ejus vassallus, et speciali titulo devotus seu cliens. Proprius dicitur susceptus vel cliens alterius, inquit Alteserra ad hunc locum, ut propria dicebatur uxor, cum qua nuptiæ contractæ erant per coemptionem vel conventionem in manum, quia in potestatem viri veniebat, ut illo loco Virgilii iv Æneidi.

Connubio jugam stabili, propriamque dicabo.

Hic autem non una est Mss. lectio. In Vatic. A et E legitur, cujus subjectus ante susceptum, etc. In Colbert., cujus susceptus ante episcopatum.

(c) Hæc vela suspendebantur in ecclesiis. Gregorius Turon., in capite 29 l. ii Hist., adornari ecclesiam

A corpus meum tanquam in sepultura ita siccatum sit. Unde sit ut jam de lecto raro surgere valeam. Si ergo mei molem corporis in tantam podagræ dolor ariditatem redegit, quid de vestro corpore sentiam, quod nimis siccum ante dolores fuit?

De eleemosyna vero quam beati Andreæ apostoli monasterio fecistis, quid necesse est me aliquid dicere, cum scriptum sit: Absconde eleemosynam in sinu pauperis, et hæc pro te exorabit (Eccli. xxix, 15). Si ergo apud secretas aures Dei habet ipsa bona operatio vocem suam, sive nos clamemus, sive taceamus, hoc ipsum quod bene egistis, olamat. Indico autem (e) quia tanta miracula, tanta cura, tanta custodia monachorum in eodem monasterio ejusdem apostoli est, ac si specialiter abbas monasterii ipse sit. Nam ut pauca de multis loquar quæ abbate ac præposito monasterii (f) narrantibus agnovi, quadam die (g) duo exinde fratres transmissi sunt, qui aliquid emere pro monasterii utilitate debuissent: unus junior, qui prudentior videbatur: alter senior, qui custos junioris esset. Perrexerunt utrique, et de pretio quod acceperunt, ipse qui custos junioris missus fuerat, nesciente altero, de eodem pretio furtum fecit. Qui mox ut ad monasterium sunt reversi, atque (h) ante oratorii limen venerunt, arreptus a dæmonio is qui furtum fecerat, cecidit, et vexari cœpit. Dimissus autem a dæmonio, concurrentibus monachis requisitus est num forsitan de eo quod acceperat furtum fecisset; negavit, iterum vexatus est. Dimissus atque iterum requisitus negavit, atque iterum vexatus est. Octo itaque vicibus negavit, octo vicibus est vexatus. Post octavam vero negationem confessus est quantos nummos furto abstulerat. Et agens pœnitentiam, prostratus se peccasse testatus est, perceptaque pœnitentia, 1125 ulterius ad eum dæmonium non accessit.

Alio quoque tempore dum in die natalitio ejusdem apostoli jam (i) meridianis horis fratres quiescerent subito quidam frater apertis oculis cæcatus cœpit

velis præcipit atque cortinis. Et in cap. 31: Vellis depictis adumbrantur plateæ ecclesiæ. Audoenus in vita Eligii, vela vocat ornamenta basilicæ sanctæ Columbæ virg. Anastasius in Gregorio III. Hic in Ecclesia apostolorum... pendunt vela inter columnas ex palliis sericis fecit. Idem passim. Partim ex ALTESER. et GUSSANV.

(d) In Vatic. A, D, E, et in Rhem., hanc fecit (scilicet litaniam et processionem) quam nos, etc.

(e) In recent., quia ob tanta miracula, tanta custodia. Sequimur omnes Vatic., Norm., Corb., Rhemens., Reg., Colb. et vet. Ed.

(f) Exousi, narrantibus agnovi edicam. Omittunt edicam Mss.

(g) Monachi procedere solent bini, ut sint sibi invicem testes conversationalis. Synod. Aquisgran., an. Christi 817, can. 15: Ut soli sine alio fratres in viam non dirigantur. ALTESERRA.

(h) Monachi foris revertentes accedebant ad oratorium quod erat juxta fores monasterii orationis causa, ut commissas foris culpas prece expiarent, Regul. Bened., cap. 67. ALTESERRA.

(i) Somnus meridianus conceditur ex regula sancti Benedicti, c. 48. Vide lib. ii Dialog., c. 3.

tremere, voces ingentes emittere, quibus vocibus testabatur ferre se non posse quod patiebatur. Concurrerunt fratres, viderunt cæcum apertis oculis trementem, et clamantem, et a præsentibus alienum, nihilque quod foris agi poterat sentientem. Eumque in manibus levaverunt, atque ante altare sancti Andree apostoli projecerunt, ipsique pro eo in orationem prostrati sunt. Qui statim ad se reversus, quid passus fuerat confessus est, quia senex quidam ei apparuit, et canem nigrum ad eum dilaniandum dimisit, dicens: Quare fugere voluisti de monasterio isto? Cumque evadere de canis morsibus nullo modo potuissem, venerunt quidam monachi, et eundem senem pro me rogaverunt. Qui statim jussit canem abscedere, et ipso ad me reversus sum. Qui etiam sæpe confessus est postea, dicens: Quia eo die quo ista pertuli, consilium habueram de eodem monasterio fugere.

Alius quoque monachus discedere ex eodem monasterio latenter voluit. Cumque hoc mente tractasset, voluit oratorium ingredi, sed statim dæmonio traditus vehementissime vexatus est. Relinquebatur vero a dæmonio, et si extra oratorium stetisset, nihil patiebatur adversi: si vero conatus fuisset ingredi, statim maligno spiritui traditus vexabatur. Cumque hoc sæpius fieret, culpam suam confessus est, quia de monasterio egredi cogitabat. Tunc collecti pro eo fratres, sese per triduum in precibus astrinxerunt, atque ita curatus est, ut ad eum postmodum nunquam spiritus malignus accederet. Dicebat autem se eundem beatum apostolum dum vexaretur vidisse, et que ab eo increpatum esse cur de monasterio voluisset abscedere.

Alii quoque duo fratres de eodem monasterio fugerunt, atque aliqua prius colloquendo fratribus signa dederunt quod per Appiam descendentes Jerosolyam tenderent, qui exeuntes diverterent de itinere. Et ut a sequentibus inveniri minime potuissent, retrusas cryptas juxta (k) Flamineam portam inventientes, in eis sese occultaverunt. Cum vero vespertinis horis requisiti minime in congregatione inventi essent, ascensis caballis eos quidam fratres secuti sunt, per Metroni portam exeuntes, ut eos in Latinam vel Appiam viam sequerentur. Subito autem eis consilium ortum est ut eos in Salaria via requirerent. Extra civitatem igitur pergentes deflexerunt iter in Salariam. Eos vero minime inventientes per portam Flamineam decreverunt reverti. Cumque reverterentur, mox ut equi eorum ante cryptas illas venerunt in quibus se absconderant, fixerunt gradum, pulsati et compulsi passum (l) movere noluerunt. Consideraverunt monachum talem sine mysterio esse non posse. Attenderunt ad cryptas, viderunt earum aditus missa maceria damnatos, sed caballis suis nusquam euntibus descenderunt. Deposuerunt lapides qui in ore cryptarum 1126 positi fuerant, ingressi sunt, eosque in eis-

(k) Vatic. D et E, ac Colb., *Flamineam portam*. Legendum videtur *Flaminiam*, quæ portæ veteris Romæ sat nota. Paulo post iidem Codices *per Meretroni portam*, ubi Vatic. A habet *Meretronii*, et Norm. omnes *Metroni*.

(l) Editores, non potuerunt, scilicet incongruum pu-

dem tenebrosis latibulis terræ consternatos invenerunt. Qui ad monasterium reducti, ex eodem miraculo ita sunt meliorati, ut eis multum profuerit ad parum temporis de monasterio fugisse.

Hæc dixi, ut excellentiæ vestræ innotesceret cujus oratorio eleemosynam fecistis. Omnipotens autem Deus, et in anima, et in corpore, et in omni domo, cœlesti vos protectione custodiat, et ad consolationem nostram diu vos vivere concedat. Dilectissimum filium meum domnum Strategium, cum gloriosis parentibus suis filiis vestris mea peto vice salutari. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 58 et 67.)

EPISTOLA XLV.

AD THEOCTISTAM PATRICIAM.

Multis ostendit ejus animum detractionibus turbari non debere, sedandum tamen tranquilla et humili ratione obloquentium murmur. Ostendit etiam, primo religionis causa conjugia non debere dissolvi; secundo peccata omnia in baptisate funditus dimitti; tertio post pœnitentiam triennio factam licentiam non esse percandi; quarto etiam illum anathematis vinculo teneri qui, necessitate compulsus, id de quo reprehenditur anathematizaverit. Plerosque falso in quatuor illis capitulis imperito zelo accusatos, placandos tamen accusatores illos ratione et mansuetudine, idque Theoctistæ ipsi erga suos agendum.

Gregorius (a) Theoctistæ patriciæ.

Magnas omnipotenti Deo gratias agere debemus, quod piissimi et benignissimi imperatores nostritales de suo genere juxta se propinquos habent, de quorum conversatione nobis omnibus grande sit gaudium. Unde et pro eisdem dominis continue nobis orandum est, ut eorum vita cum suis omnibus, protegente cœlesti gratia, per longa tempora et tranquilla servetur.

Indico autem quod levitate populi tum multum contra vos detractionis exortum nuntiantibus quibusdam agnovi. Qua ex re excellentiam vestram audio fuisse lædio non modico contristatam. Quod si ita est, valde miror cur vos, qui cor fixistis in cœlo, verba hominum agitent in terra. Beatus enim Job, cum amici ejus qui ad consolandum venerant in increpationem prosiliissent, ait: *Ecce enim in cœlo testis meus, et conscius meus in excelsis* (Job. xvi, 20). Qui enim vitæ suæ in cœlo testem habet, judicia hominum in terra pertimescere non debet. Dux quoque bonorum Paulus dicit: *Gloria nostra hæc est testimonium conscientie nostræ* (II Cor. i, 12). Qui iterum dicit: *Opus suum probet unusquisque, et sic in semetipso gloriam habeat, et non in altero* (Gal. vi, 4). Si enim laudibus lætamur, et detractionibus frangimur, gloriam nostram non in nobis, sed in aliorum ore posuimus. Et quidem fatuæ virgines in vasis suis oleum non sumpserunt, sapientes autem sumpserunt oleum in vasis suis cum lampadibus (Matth. xxv). Lampades quippe nostræ bona sunt opera. De quibus scriptum est: *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant*

tarunt voluntatem equis tribuere; seous vero mss. Codices Reg., Rhemig., Vatic., etc.

EPIST. XLV [Al. 39]. — (a) Erat Mauricii imperat. soror; supra, lib. i, epist. 5. In Cod. ms. RB. PP. Capucinatorum Rothomag. sic inscribitur hæc epist.: *De discordia sedanda, Gregorius Theoctistæ.*

santo sanctorum, id est de Deo qui pro nobis homo factus est, loquamur, qui ante mortem in injuriam quia dæmonium habet audivit; post mortem vero a suis persecutoribus seductor appellatus est, cum diceret: *Scimus quia seductor ille dixit: Post tres dies resurgam* (Matth. xvii, 63). Quanta ergo nos peccatores a lingua vel manibus iniquorum hominum portare necesse est, qui in adventu æterni iudicis iudicandi sumus, si et ipse tanta tam ante quam post mortem pertulit, qui et iudex venit?

Hæc, dulcissima et excellentissima filia, breviter dixi, ne quoties stultos homines tibi derogare cognoscis, qualibet vel parvula mentis tristitia tangaris. Sed quia sedari hoc ipsum stultorum hominum murmur tranquilla ratione potest, peccatum credo (g) si bonum quod valet fieri negligitur ut fiat. Nam cum placare insanas mentes atque ~~1129~~ ad salutem reducere possumus, scandalizare eos minime debemus. Sunt enim quædam scandala quæ omnino despicienda sunt; quædam vero, cum vitari sine culpa possunt, despicienda non sunt, ne cum culpa serventur. Quod sacro Evangelio prædicante cognovimus, quia cum Veritas diceret: *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem* (Matth. xv, 11), et discipuli responderent, dicentes: *Scis quia Pharisei audito hoc verbo scandalizati sunt* (Ibid., 12)? protinus respondit: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur. Sinite illos, cæci sunt, et duces cæcorum* (Ibid., 13). Et tamen cum tributum peteretur, prius rationem reddidit perquam tributum solvere non deberet, atque illico subjunxit: *Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum, et eum piscem qui primus ascenderit tolle; et aperto ore ejus, invenies staterem. Illum sumens, da eis pro me et te* (Matth. xvii, 26). Quid est quod de scandalizatis aliis dicitur: *Sinite illos, cæci sunt, et duces cæcorum*; et aliis ne scandalizentur a Domino tributum solvitur, quod etiam non debetur? Quid est autem quod aliud scandalum esse permisit, aliud vero aliis venire prohibuit? nisi ut nos doceret et illa scandala quæ nos ad peccata implicant contemnere, et ea quæ placare sine peccato possumus, modis omnibus mitigare?

Vestra itaque excellentia potest, protegente Domino, pravorum hominum scandala cum magna tranquillitate declinare. Priores enim eorum sponte vobis secreto vocandi sunt, atque ipsis ratio reddenda, et perversa quædam capitula, (h) quæ teneri existimant, coram ipsis anathematizanda. Quod si etiam, sicut dicitur, dari anathema fidei suspicantur, etiam

(g) Scilicet, ut statim addit, *sunt scandala quæ omnino despicienda sunt; quædam vero, cum vitari sine culpa possunt, despicienda non sunt, ne cum culpa serventur*. Sic sanctus Paulus vitandum scandalum docuit, ubi de carne manducanda, ne proximus infirmus offendatur; I Cor. vii; Rom. xiv. Quam doctrinam præformaverat Christus Dominus Matth. xvii, xviii. Vide sanctum Thomam, 2-2, quæst. 43, art. præsertim 7 et 8. Eandem fere sententiam

A jurejurando firmandum est vos nunquam eadem capitula tenere, nunquam tenuisse. Nec vobis indignum videatur tali eis modo satisfacere, nec de imperiali genere sit contra eos aliquod in vestra mente fastidium. Omnes etenim fratres sumus, unius imperatoris potestate conditi, et sanguine redempti. Et ideo fratres nostros, quantumlibet pauperes et abjectos, in nullo despiciere debemus.

Certe etenim (Grat. 2, q. 7, c. 11) Petrus potestatem regni cælestis acceperat, ut quæque in terra ligaret vel solveret, essent in cælo ligata vel soluta: super mare ambulavit, ægrotantes umbra curabat, peccantes verbo occidebat, mortuos oratione suscitabat. Et quia ex admonitione Spiritus ad Cornelium gentilem fuerat ingressus, contra eum quæstio a fidelibus facta est cur ad gentiles intrasset, et comedisset cum eis, cur eos in baptismo recepisset. Et tamen idem apostolorum primus, tanta donorum gratia repletus, tanta miraculorum potestate suffultus, querelæ fidelium non ex potestate, sed ex ratione respondit, causam per ordinem exposuit, quomodo vas quoddam, velut linteam, in quo quadrupedia terræ, et bestię, et reptilia atque volatilia inerant, de cælo submitti viderit (Act. xi, 5 seq.), vocemque audierit: *Surge, Petre, occide et manduca* (Ibid., 7); qualiter tres viri venerint, eum ad Cornelium vocantes; qualiter Spiritus sanctus hunc cum eis ire præceperit; qualiter idem Spiritus ~~1130~~ sanctus qui venire in baptizatos in Judæa post baptismum consueverat, in gentilibus ante baptismum venit. Si enim cum a fidelibus culparetur, auctoritatem quam in sancta Ecclesia acceperat attendisset, respondere poterat ut pastorem suum oves quæ ei commissa fuerant reprehendere non aderent. Sed si in querela fidelium aliquid de sua potestate diceret, profecto doctor mansuetudinis non fuisset. Humili ergo eos ratione placavit, atque in causa reprehensionis suæ etiam testes exhibuit, dicens: *Venerunt autem mecum et sex fratres isti* (Act. xi, 12). Si ergo pastor Ecclesiæ, apostolorum princeps, signa et miracula singulariter faciens, non dedignatus est in causa reprehensionis suæ rationem humiliter reddere; quanto magis nos peccatores, cum de re aliqua reprehendimur, reprehensores nostros ratione humili placare debemus?

D Ad me etenim, sicut nostis, cum apud vestigia dominorum in regia urbe demorarer, multi ex eis venire consueverant qui de prædictis capitulis accusabantur. Sed teste conscientia fateor, nunquam in eis aliquid erroris, aliquid pravitatis, aliquid de his quæ contra eos dicebantur inveni. Unde et eos opi-

usurpat sanctus Gregorius homil. 7 in Ezechielem: *In nostro bono opere aliquando cavendum est scandalum proximi, aliquando vero pronihilo contemnendum*. Et infra: *In quantum sine peccato possumus, vilare proximorum scandalum debemus*. Lege Innocentium III, de novi operis nuntiatione, c. 2, ubi tacito nomine hanc sancti Gregorii doctrinam refert, Extr. lib. v, tit. 32. GUSSANV.

(h) Recent., quæ tenere vos existimant.

none contempta familiariter suscipere, et magis ab insequentibus defendere curabam. Dicebatur namque contra eos quia sub obtentu religionis conjugia solverent; et quia dicerent quod baptismum peccata penitus non auferret, et si de iniquitatibus suis quis in triennium penitentiam ageret, postmodum ei perverse vivere liceret; et quia si compulsi aliquid de quibus reprehendebantur anathematizare se dicerent anathematis vinculo nullo modo teneri. Et si sunt qui certissime talia sentiunt vel tenent, quia Christiani non sunt, dubium non est. Eosque et ego, et omnes catholici episcopi, atque universa Ecclesia, anathematizamus, quia veritati contraria sentiunt, contraria loquuntur. Si enim dicunt (*Grat. 27, q. 2, c. 19*) religionis causa conjugia debere dissolvi, sciendum est (i) quia etsi hoc lex humana concessit, divina lex tamen prohibuit. Per se enim Veritas dicit: *Quæ Deus conjunxit, homo non separat* (*Matth. xix, 6*). Quæ etiam ait: *Non licet dimittere uxorem, (k) excepta causa fornicationis* (*Ibid., 9*). Quis ergo huic cœlesti legislatori contradicat? Scimus quia scriptum est: *Erunt duo in carne una* (*Luc. xvi; 1 Cor. vi; Genes. ii, 24*). Si ergo vir et uxor una caro sunt, et religionis causa vir dimittit uxorem, vel mulier virum in hoc mundo remanentem, vel etiam fortasse ad illicita migrantem, quæ est ista conversio, in qua una eademque caro et ex parte transit ad continentiam, et ex parte remanet in pollutione? Si vero utrisque concepiat continentem vitam ducere, hos quis audeat accusare, quando certum est quod omnipotens Deus qui minora concessit, majora non prohibuit? Et quidem multos sanctorum novimus cum suis conjugibus et prius continentem vitam duxisse, et postmodum ad sanctæ Ecclesiæ regimina migrasse. Duobus enim modis sancti viri etiam a licitis abstinere solent. Aliquando ut merita sibi apud omnipotentem Deum augeant, aliquando vero ut anteactæ vitæ culpas detergant. Tres etenim pueri in regia Babylonici 1131 obsequium deducti, legumina ad vescendum petentes, cibis regiis uti noluerunt, non quia culpa esset si ea quæ Deus creaverat ederent. Noluerunt ergo ea sumere quæ licebant, ut per continentiam virtus ex cresceret. David vero qui alienam conjugem tulerat, et pro sua culpa valde fuerat flagellatus, aquam bibere longe post de Bethleemica cisterna voluit. Quam cum ei fortissimi milites detulissent, bibere recusavit, eamque fundendo, Domino libavit. Licebat enim ei bibere si voluisset: sed quia illicita se fecisse meminerat, laudabiliter et a licitis abstinebat. Et qui

(i) Citatur novella Juliani, melius Justiniani, novell. 22, de nuptiis, ubi de causa repudiorum. Item lib. v Cod., tit. 17, et in Digestis, titulo de divortis. Adde novell. 123, de sanctis episcopis, etc., præsertim cap. 40. *Solvatur matrimonium*. Gussanv.

(k) An de dissolutione quoad vinculum, an quoad torum ac domicilium, is locus debeat intelligi, Patres aliqui dubitasse visi sunt. Usus tamen et sensus Ecclesiæ stat pro indissolubilitate vinculi. Gussanv. Vide not. in epist. 32 lib. viii, nunc lib. x.

(l) Si sit consummatum, si conjuges fuerint una

A prius pro culpa sua morientium militum sanguinem fandi non timuit, postmodum, si aquam biberet, etiam viventium militum sanguinem se fudisse judicavit, dicens: *Num sanguinem istorum hominum qui profecti sunt et animarum periculum bibam* (*1 Paral. xi, 19*)? Proinde cum boni conjuges aut meritum augere desiderant, aut anteactæ vitæ culpas delere, ut se ad continentiam astringant, et meliorem vitam appetant, licet. Si vero continentiam quam vir appetit uxor non sequitur, aut quam uxor appetit vir recusat, (l) dividi conjugium non licet, quia scriptum est: *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier* (*1 Cor. vii, 4*).

Si qui vero sunt qui dicunt peccata (m) in baptismo superficietenus dimitti, quid est hac prædicatione infidelius, in qua ipsum fidei sacramentum festinant solvere? in quo principaliter ad cœlestis munditiæ mysterium anima ligatur, ut absoluta radicibus a peccatis omnibus soli illi inhæreat de quo Propheta ait: *Mihi autem adhærere Deo bonum est* (*Psal. lxxii, 28*). Certe enim maris Rubri transitus figura sancti baptismatis fuit, in quo hostes a tergo sunt mortui, sed alii contra faciem in eremo sunt inventi. Sic quippe omnes qui in sancto baptismo tinguntur eorum peccata præterita omnia lavantur, quia eis veluti Ægyptii hostes a tergo moriuntur. Sed in eremo alios hostes invenimus, quia dum in hac vita vivimus, priusquam ad promissionis patriam pertingamus, multæ nos tentationes fatigant, et ad terram viventium tendentibus iter intercludere festinant. Qui ergo dicit peccata in baptismo funditus non dimitti, dicat in mari Rubro Ægyptios non veraciter mortuos. Si autem fatetur Ægyptios veraciter mortuos, fateatur necesse est peccata in baptismo funditus mori, quia nimirum plus valet in absolute nostra veritas, quam umbra veritatis. In Evangelio Dominus dicit: *Qui lotus est, non indiget (n) ut lavet, sed est mundus totus* (*Joan. xiii, 10*). Si igitur peccata in baptismo funditus minime dimittuntur, quomodo is qui lotus est mundus est totus? Totus enim mundus dici non potest, cui de peccato aliquid remansit. Sed nemo resistit voci Veritatis: *Qui lotus est, mundus est totus*. Nihil ergo ei de peccati sui contagio remanet, quem totum fatetur mundum ipse qui redemit.

D Si qui autem sunt qui dicunt quia de peccato quolibet triennio penitentia agenda est, et post (o) triennio in voluptatibus vivendum, isti adhuc nec prædicamenta veræ fidei, nec sacræ 1132 Scripturæ

caro effecti, alioquin solvitur, ex more nostro per religionis ingressum. Gussanv.

(m) Vide Nicephorum, Hist. lib. xi, c. 14, de Adelphio; Theodoret; Hist. lib. iv, cap. 11. Aliter Clemens Alex., lib. i, Pædag., c. 6.

(n) Ita Mas. Norm., Vatic., Corb., etc., etsi Joannes aliter referat, scilicet, nisi ut pedes lavet, quod etiam habent Editi.

(o) Vide Epiphanium et Theodoret. de Messalianis et Euchitis, necnon Augustinum, hæres. 54, de Ætianis.

præcepta noverunt. Contra hos prædicator egregius Paulus dicit: *Qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem* (Gal. vi, 8). Contra hos iterum dicit: *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt* (Rom. viii, 8). Ubi discipulis subjungit: *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu*. Hi quippe in carne sunt, qui in carnalibus voluptatibus vivunt. Contra hos dicitur: *Neque corruptio incorruptionem possidebit* (I Cor. xv, 50). Si autem dicunt pauci temporis pœnitentiam contra peccatum debere sufficere, ut iterum liceat ad peccatum redire, recte eos pastoris primi percutit sententia, qui ait: *Contigit illis illud veri proverbi: Canis reversus ad suum vomitum, et sus lota in volutabro luti* (II Petr. ii, 21). Magna est enim contra peccatum virtus pœnitentiæ, sed si quis in eadem pœnitentia perseveret. Nam scriptum est: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. x, 22; xxiv, 15). Hinc rursum scriptum est: *Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit eum, quid proficit lavatio ejus* (Eccl. xxxiv, 30)? Mortuum quippe est omne opus perversum, quod pertrahit ad mortem, quod vita justitiæ non vivit. Baptizatur ergo a mortuo, et iterum tangit eum, qui prava opera quæ se meminit egisse deplorat, sed in eisdem se iterum post lacrymas implicat. Anima itaque quælibet ejusdem mortui lavatione non proficit, quæ hoc iterum faciendo quod planxit, nec per lamenta pœnitentiæ ad rectitudinem justitiæ exurgit. Pœnitentiam enim vere agere, est comissa plangere, sed iterum plangenda declinare.

Si qui vero sunt qui dicunt quia compulsus quiespiam necessitate, si anathematizaverit, anathematis vinculo non tenetur, ipsi sibi testes sunt quia Christiani non sunt. Quia ligamenta sanctæ Ecclesiæ vanis se existimant conatibus solvere, ac per hoc nec absolutionem sanctæ Ecclesiæ, quam præstat fidelibus, veram putant, (p) si ligaturas ejus valere non existimant. Contra quos diutius disputandum non est, quia despiciendi per omnia et anathematizandi sunt, ut unde veritatem fallere se credunt, inde in peccatis suis veraciter ligentur.

Si qui sunt igitur qui sub nomine Christiano hæc quæ prædiximus errorum capitula aut prædicare audent, aut taciti apud semetipsos tenere, hos procul dubio et anathematizavimus et anathematizamus. Ex omnibus tamen capitulis in eis, sicut prædixi,

(p) Exousi, *Si ligaturas ejus veras esse atque valere non æstimant*. In Excusis, *si anathematizatus fuerit, contra Mss. Reg., Remig., Norm., etc., fidem, et alio sensu a sancto Doctore minime intento*. Hic, *anathematizare*, est jurare, ut Marci xiv, 71, non *anathemate ferire*.

EPIST. XLVI [Al. 40]. — (a) Vulgata habet *lævigatus*; Hebræi גֹּפְתֵר gopher. Quidam Rabbinii vertunt de lignis cedri. Cedrus vero abundat in Syria, estque imputribilis. Sanctus Ambrosius de Noe et Arca, c. 6, *De lignis quadratis*, et capite 7 distinguit hanc arcam Noe ab arca Moysis, quod arca Moysis fuerit ex lignis imputribilibus. Itaque fallit hic aut fallitur Cornelius a Lapide in suo comment. in Genesim. Sanctus autem Augustinus tract. 6 in Joan., putat ligna fuisse imputribilia. Sanctus Hieronymus in Questio-

A qui ad me in urbem regiam venire consueverant, nullum omnino errorem cujuslibet prædicti capituli agnovi, sed neque fuisse existimo. Nam si fuisset, agnovissem. Quia vero sunt multi fidelium qui imperito zelo succenduntur, et sæpe, dum quosdam quasi hæreticos insequuntur, hæreses faciunt, eorum infirmitati consulendum est, et, sicut prædixi, ratione et mansuetudine sunt placandi. Illis quippe sunt similes de quibus scriptum est: *Testimonium illis perhibeo, quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam* (Rom. x, 2). Vestra itaque excellentia quæ in lectione, in lacrymis, atque in elemosynis incessabiliter vivit, eorum, sicut petii, imperitiam placare mansuetis exhortationibus ac responcionibus debet, ut non solum de semetipsa, sed etiam de illis gloriam æternæ retributionis inveniat. Hæc me vobis dicere nimis amor suavit, quia et in vestra lætitia me crescere, et in vestra tristitia me existimo minorari. Omnipotens Deus gratia vos celesti custodiat, et salva domni nostri pietate et piissimæ domnæ tranquillitate, pro parvulorum dominorum nutrimento vitam vestram longius extendat.

EPISTOLA XLVI.

AD ISACIUM JEROSOLYMITANUM EPISCOPUM.

Synodicæ illius epistolæ respondens, Ecclesiam arce confert, extra quam salus nulla. Laudat Isacii fidem, quam profitetur suam. Gaudet compressa sub Christianissimo imperatore hæreticorum ora. Isacium hortatur ut in Ecclesiis suis compescat simoniam, ac quædam compescendo, quædam tolerando jurgis mitiget.

Gregorius Isacio episcopo Jerosolymitano.

C Servata veritate historiarum, quid aliud est quod diluvii tempore humanum genus extra arcam moritur, ad vitam vero in arca servatur, nisi hoc quod aperte nunc cernimus, quia infideles quosque extra Ecclesiam peccati sui unda perimit, et fideles suos in fide atque in charitate sanctæ Ecclesiæ unitas, quasi arce compago, custodit? Quæ arca videlicet (b) de imputribilibus lignis compingitur, (d) quia de animabus fortibus atque in bono suo perseverantibus ædificatur. Et cum a sæculari vita unusquisque convertitur, quasi adhuc ligna de montibus succiduntur. Cum vero ad sanctæ Ecclesiæ ordinem ad aliorum custodiam deducitur, quasi de excisis atque compositis lignis ad servandam vitam hominum arca ædificatur. Quæ profecto arca, cessante diluvio, in monte requievit, quia hujus vitæ corruptione cessante, cum malorum

D nibus Hebraicis in Genes., legit *quadratis*, quæ mystice exponit de doctoribus. Apud Theodoretum, dialogo 1 *immulabilis*, citat orthodoxum sanctum Hippolytum, qui ait arcam fuisse de lignis imputribilibus. Alcimus Avitus Viennensis, in carm. de initio mundi, silvas, quercus, robora convehit ad arce constructionem. GUSSANV. Gopher est cedri species. Plinius, inquit Buxtorfius, meminit lib. xiii, cap. 5, cujusdam cedri, quæ cariem non sentit.

(b) Sunt tamen etiam Ecclesiæ membra animæ infirmæ atque in bono suo non perseverantes, quod impie negant Calviniani. Solos itaque hic attendere videtur prælatos potentes opere et sermone, qui dum fideles pascunt, regunt, custodiunt, arcam mysticam scilicet Ecclesiam ædificant continentis servandisque populis præparatam.

operum fluctus transferint, in cœlesti patria sancta Ecclesia velut in monte requiescet excelso. In hujus itaque arcæ ædificationem vos currere, relecta fraternitatis vestræ epistola, rectæ fidei compage gaudemus; magnasque omnipotenti Deo gratias exsolvimus, qui, et immutatis gregis sui pastoribus, fidem quam semel sanotis Patribus tradidit etiam post eos immutabilem custodit. Prædicator autem egregius dicit: *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (I Cor. III, 11)*. Quisquis igitur cum dilectione Dei et proximi, fidei, quæ est in Christo, firmitatem tenet, eundem Jesum Christum Dei et hominis filium apud se a Patre posuit fundamentum. Sperandum ergo est quia ubi Christus fundamentum est, honorum quoque operum sequatur ædificium. Ipsa quoque Veritas per se dicit: *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium (Joan. x, 1)*. Et paulo post subjicit, dicens: *Ego sum ostium*. Ille ergo ad ovile ovium intrat per ostium, 1134 qui intrat per Christum. Ipse autem per Christum ingreditur, qui de eodem Creatore ac Redemptore humani generis vera sentit et prædicat, prædicata custodit, culmen regiminis ad officium portandi oneris suscipit, non ad appetitum gloriæ transitorii honoris. Curæ quoque suscepti ovilis solerter invigilat, ne oves Dei aut perversi homines prava loquentes dilanient, aut maligni spiritus oblectamenta vitiorum persuadentes devastent. Sed in his omnibus ipse nos instruat, qui propter nos homo factus est. Qui dignatus est fieri quod fecit, ipse et infirmitati meæ, et tuæ charitati spiritum sui amoris infundat, atque in omni sollicitudine et custodia circumspeditionis oculum nostri cordis aperiat.

Quod vero ad sacros ordines rectæ fidei viri perducuntur, eidem omnipotenti Deo sine cessatione gratiæ solvendæ sunt, et pro vita piissimi et Christianissimi domni imperatoris nostri, et tranquillissima ejus conjugæ, et ejus mansuetissima sobole, semper orandum est, quorum temporibus hæreticorum ora conticescunt, quia etsi eorum corda in insania perversi sensus ebulliunt, orthodoxi tamen imperatoris tempore prava quæ sentiunt eloqui non præsumunt; ita ut aperte videamus impleri quod scriptum est: *(c) Congregans sicut in utre aquas maris (Psal. xxxii, 7)*. Aqua enim maris sicut in utre congregata est, quia amara hæreticorum scientia quidquid hodie pravum sentit, in pectore comprimit, et aperte dicere non præsumit. Tua vero fraternitas spiritualiter edocta rectam per omnia fidem protulit, et quæ querenda erant subtiliter enarravit. Fides itaque vestras fides est no-

(c) Hanc expositionem præformaverat Augustinus in psal. xxxii: *Modo intra mortalia pectora inclusum amarum est... Ipse congregavit velut in utrem aquas maris, ut mortalis pellis contegat amarum cogitationem.*

(d) Verba hæc benigne interpretanda. Non enim impedit almonia ne quis vere et re ipsa ordine sacro insigniatur. Exteriores administrationem non impedit occultum crimen; qui tamen ita promotus est,

stra. Ea tenemus quæ dicitis, ea dicimus quæ tenetis.

Quia vero pervenit ad nos in Orientis Ecclesiis nullum ad sacrum ordinem nisi ex præmiorum datione pervenire, si ita esse vestra fraternitas agnoscit, hanc primam oblationem omnipotenti Deo offerat, ut a subjectis sibi Ecclesiis errorem simoniacæ hæreseos compescat. Nam ut alia taceam, quales esse in sacris ordinibus poterunt, qui ad hos non merito, sed præmio provehantur? Scimus autem quanta animadversione hanc apostolorum princeps insecutus est, qui primam damnationis sententiam contra Simonem protulit, dicens: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia donum Dei existimasti pecunia possideri (Act. viii, 20)*. Ipse quoque Creator ac Redemptor humani generis Dominus Deus noster cum flagellum de resticulis fecisset, de templo cathedras vendentium columbas evertit (*Matth. xxi*). Quid est enim aliud in templo columbas vendere, nisi in sancta Ecclesia eam per quam Spiritus sanctus datur ad pretium manus impositionem dare? Sed cathedræ vendentium columbas eversæ sunt, (d) quia talium sacerdotium in sacerdotio non deputatur.

Præterea pervenit ad me, quia in ea Ecclesia quæ Neas dicitur, sæpe in Jerosolymorum urbe vestræ Ecclesiæ 1135 jurgia nascuntur. Unde sanctitas vestra debet sollicitè cuncta pensare, et quædam mansuete corrigere, quædam vero quæ corrigi nequeunt æquanimiter tolerare. Aperte enim videmus quod per Psalmistæ vocem a sancta Ecclesia dicitur: *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores (Psal. cxxviii, 1, 2)*. In dorso quippe onera portantur. Supra dorsum ergo nostrum fabricant peccatores, quando eos quos corrigere non possumus patièdo portamus. Navis etenim gubernator cum adversari sibi ventum considerat, quosdam fluctus directo clavo exsuperat, quosdam vero quos euparari non posse prævidet inflexo cursu prudenter declinat. Sic itaque sanctitas vestra quædam compescendo, quædam tolerando mitigat, ut in sancta Jerosolymorum Ecclesia pacem cohabitantium per omnia conservet. Scriptum quippe est: *Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum (Hebr. xii, 14)*. In rixa etenim mentis ipsum lumen clauditur bonæ intentionis. Unde Psalmista dicit: *Turbatus est præ ira oculus meus (Psal. vi, 8)*. Et quid jam in nobis boni operis remanet, si pacem ex corde perdimus, sine qua Dominum videre non valemus? Vos itaque ita agite, ut de his quoque qui per jurgium perire poterant mercedis vestræ lucra colligatis. Omnipotens Deus dilectionem tuam gratia cœlesti custodiat, et de his qui tibi commissi sunt (e) fructum multiplicem ac mensuram supereffluentem ad

possidendo non præscribit, etiam post triennium, quia non vere, id est non legitime promotus est; quod odio tanti criminis invaluisse credimus, quandoquidem in aliis illegitimis promotionibus indulgentior est Ecclesiæ censura. Vide not. in epist. 46 lib. II.

(e) Vulgati, *fructum multiplicet, ac mensuram... concedat.*

æterna gaudia reportare concedat. (*Videl. vii, ep. 32.*)

EPISTOLA XLVII.

AD ANATOLIUM DIACONUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Neque Joannem, neque episcopum alium ob corporis infirmitatem deponendum.

Gregorius Anatolio diacono Constantinopolitano.

Scriptis mihi tua dilectio (*Grat. 7, q. 1, c. 1*), piissimum domnum nostrum reverendissimo fratri meo Joanni, primæ Justinianæ episcopo, pro ægritudine capitis quam patitur, præcipere succedi, ne forte dum episcopi jura eadem civitas non habet, quod absit, ab hostibus pereat. Et quidem nusquam canones præcipiunt ut pro ægritudine episcopo succedatur. Et omnino injustum est ut si molestia corporis irruit, honore suo privetur ægrotus. Atque ideo hoc per nos fieri nullatenus potest, ne peccatum in mea anima ex ejus depositione veniat. Sed suggerendum est ut si is qui est in regimine, ægrotat, (a) dispensator illi requiratur talis qui possit ejus curam omnem agere, et locum illius in regimine Ecclesiæ, ipso non deposito, conservare, ac in custodia civitatis implere, **1136** ut nec omnipotens Deus offendatur, neque civitas inveniat esse neglecta. Si vero idem reverendissimus Joannes fortasse pro molestia sua petierit ut ab episcopatus honore debeat vacare, eo petitionem scripto dante concedendum est. Aliter autem nos id facere pro omnipotentis Dei timore omnimodo (b) non valemus. Quod si hoc ita petere ille noluerit, quod piissimo imperatori placet, quidquid jubet facere, in ejus potestate est. Sicut novit, ipse provideat. Nos tantummodo in depositione talis viri non faciat permicere. Quod vero ipse fecerit, si canonicum est, sequimur. Si vero canonicum non est, in quantum sine peccato nostro valemus portamus. (*Cf. Joan. Diac. I, iv, c. 39.*)

EPISTOLA XLVIII.

AD URBICUM ABBATEM.

Inconstantiam ac temeritatem illius increpat. Quis in Lucusiano monasterio abbas, quis præpositus esse debeat, ipse præcipit.

Gregorius Urbico abbati.

Valde me contristatum dilectio tua cognoscat quod tantam in congregatione monasterii nostri confusionem evenisse cognovi, quod dum de ordinando abbate aliquid in (a) Lucusiano monasterio disponerem, non unum, sed pene duos abbates fecisti: mane, sic-

Epist. XLVII [*Al. 41*]. — (a) Ægrotanti invito non succeditur; accedere potest alius, qui loco ejus regat. An presbyter de proprio clero? an episcopus adventitius sub titulo in partibus infidelium consecratus, quem coadjutorem vocant, cum futura successione? an sine futura successione suffraganeus et vacans? GUSSANV.

(b) Excusi, non aulemus. Sequimur Reg., Remig., Vat., etc., passim mss. Codices.

Epist. XLVIII [*Al. 42*]. — (a) Legitur *Lucusiano* in plerisque Mss. Urbicus prius præpositus, ex epist. 6 lib. v, postea abbas sancti Hermetis, alias sancti Joannis Baptistæ, nunc sancti Joannis de eremitis, apud Panormum, ex epist. 48 lib. vi, jubente sancto Gregorio, curam habuisse etiam aliorum monasteriorum Siciliæ videtur, in his Lucusiani, quod Gregorius suum appellat monasterium, quia scilicet ejus munificentia fuerat constructum ac fundatum

ut audio. Domitium presbyterum, vespere vero latorem præsentium Bonum servum Dei. Ex qua re aspicio quam dissoluta sit regula monasterii, dum nec monachi ejusdem monasterii tibi ad obediendum parati extiterint, nec tu constanter aliquid disponere potuisti. Unde vehementer ingemisco quia aliter esse monasterium nostrum quam putabam invenio. Quod ex nulla alia re evenire valuit, nisi quia tua dilectio in regimine suo inordinata est, nec cum gravitate aliquid valet disponere; sed modo studet peccantibus (b) enerviter blandiri, modo inordinate et extra modum nimie irasci. Nam si semetipsam in mentis suæ ratione tenere potuisset, et ipsa ejus maturitas haberi in reverentia potuit, et disciplinæ in monasterio ordo servari. Hoc

autem factum deterius puto, quod prædictum Bonum, monachum, de monasterio quod construxit, sine jussione mea tollere præsumpsisti, maxime quia nec ætati ejus expedire suspicor, ut possit in regimine præesse. Ideoque volumus ut Domitius presbyter abbas esse Lucusiani monasterii debeat, eique præpositus Lucifer monachus fiat, in cujus requiescere solatio valeat. Ex nostra itaque auctoritate hæc te disponere, Deo adjuvante, præcipimus. Cui dispositioni si quis præsumperit ingratus existere, ad nos sine dubio transmittatur. Acceptis ergo scriptis nostris, fratrem et coepiscopum nostrum Victorem **1137** ad Lucusianum monasterium dilectio tua invitet, quatenus ipse illic missarum solemniam celebrare, et prædictum Domitium auctore Deo abbatem ordinare debeat; ne dum tuum consilium sequimur in errorem sicut cæci ducamur. Nam Catellum monachum in Lucusiano monasterio præpositum dilectio tua fieri voluerat. Quod postquam fieri mandavimus, quia monachus non sit agnovimus. Ex parva enim eulogia, quam Bonus monachus accepit, partem petendo contentionem facere in itinere minime timuit. Quod ex quanta amaritudine cordis descenderit, tua poterit dilectio scire, si (c) regulam monachorum nosse voluisset. Ex discipulo autem tuo cognovimus quia tu qui abbas diceris, esse adhuc monachus nescis. Et credo quod non disparis mentis sit in hac divisione (d) cellerarius etiam Lucifer, quem præpositum fieri diximus. Sed tolerabilius est antiquiorem fratrem quam novum et puerum tolerare.

D cum quinque aliis in Sicilia, teste Joan. Diac., lib. 1, c. 5. Monasteriorum Benedictinorum seu Gregorianorum in Sicilia præpositum generalem fuisse Urbicum docet Rochus Pirrus, lib. iv, parte 2.

(b) Vulgati, *leniter blandiri*. Placet magis alia lectio, que perserlim est Rhem., Norm. et Vatic. D.

(c) Scilicet a sancto Benedicto scriptam, ubi cap. 54, vetat monachos eulogias sine jussu abbatis accipere. Sanctus Gregorius, lib. II Dialog., cap. 36, de S. P. Benedicto scripsit, inquit, *monachorum regulam*.

(d) Excusi, *cellarius*. Melius, *cellerarius*, ex Mss. Angl., Vatic. D, Victor. et plur. Hanc lectionem confirmant epist. 24 lib. XII et Regula sancti Benedicti, ubi frequenter agitur de monasterii cellerario, nusquam de cellario. In regulis tamen monasticis legitur etiam *cellerarius et cellarius*, ut videtur est in Concordia Regul., pag. 581 et seq.

EPISTOLA XLIX.

AD URBICUM ABBATEM.

rusiam monasterii pecunia Petro Tricalitano episcopo det solidos xl.

Gregorius Urbico abbati.

otio tua præsentia scripta suscipiens de solousiani monasterii, quos apud eum Salerius noster esse renuntiavit, sine mora vel exone aliqua xl solidos fratri nostro Petro Tricalitano episcopo dare studeat. Sed et monachus pud se pro eorum salute de eodem monasterio frater noster abstulit studii tui sit ante fati Luousiani monasterii districtus esse, ut alimoniam (a) et vestimenta annis a exinde præbere modis omnibus debeat.

EPISTOLA L.

AD ADRIANUM NOTARIUM.

sæ maritum suum, nolente ipsa tonsuratum et monachum, reddi jubet.

Gregorius Adriano notario Panormitano.

hosa (Grat. 27, q. 2, c. 21) latrix præsentium est maritum suum contra voluntatem suam monasterio Urbici abbatis esse conversum. Quia ad ejusdem abbatis culpam et invidiam tibi dubium pertinere, experientiam tuam præcipienti diligenti inquisitione discutiat, ne forte ipsa voluntate conversus sit, vel ipsa se monachum miserit. Et si hoc repererit, et illum in monasterio permanere provideat, et hanc, sicut dicitur, 1138 mutare compellat. Si vero nihil est, (a) nec quoddam fornicationis crimen, propter quod viro licet relinquere uxorem, præ mulierem commisisse cognoveris, ne illius nomine uxori relictæ in sæculo fieri possit perditio, volumus ut maritum suum illi, vel tonsuratus est, reddere omni debeas excusante. Quia etsi (c) mundana lex præconversionis gratia, utrolibet invito, posse solugium, divina hoc tamen lex fieri non permittit. Nam, excepta fornicationis causa, vir uxorem nullam ratione conceditur, quia postcopulatione conjugii viri atque mulieris corpus efficitur, non potest ex parte conversæ parte in sæculo remanere. (Cf. Joan. Diac. . 41.)

EPISTOLA LI.

AD UNIVERSOS SICILIÆ EPISCOPOS.

is imminenti hostium invasionem binas per litteras litanias indicant, et fideles a sæculari dehortentur.

Gregorius universis episcopis Siciliæ.

r. XLIX [Al. 43]. — (a) In Vatic. A, qui pectus cum Remig. et Victor. epistolam hanc habent, et vestiarium.

r. L [Al. 44]. — (a) Apud Gratianum, loco habet, nec quondam.

a videtur fuisse Gregorii sententia, ut propius ab altero conjugum fornicationis crimine liceret monasterium ingredi, atque ibi vitam cum stabilitate profiteri.

e ea supra. Vide novell. Justiniani 123, c. 40, datur posse explicari de matrimonio rato, in non venit in mentem sanctorum Gregorii. Nunc matrimonium ratum solvitur religionis in-

A Super afflictiones et gemitus quos annosa hic continuatione de hostibus sustinemus major nos metus exoruciat, quod inimicos nostros omni animo ad Siciliæ invasionem cognoscimus festinare. Sed ne hæc illis molientibus prosperitatem multitudinis nostrorum præbeat peccatorum, toto nos corde ad Redemptoris nostri remedia conferamus, et quibus resistere virtute non possumus, lacrymis obviamus. Nam quid vobis cavendum, quidve sit vehementius formidandum, ex istius provincie debetis desolatione colligere. Itaque hortor, fratres charissimi, ut omni hebdomada quarta et sexta feria (a) litaniam inexcusabiliter indicatis, et contra barbaricæ crudelitatis incursum supernæ protectionis auxilium imploretis. Sed ut ad aures Dei viam precibus faciatis, vigilantius studendum est ut voces actibus adjuventur; nam inanis sit oratio, ubi prava est actio. Quia igitur quanto immane cernitis imminere periculum, tanto simul omnes in fletu debetis et gemitu occupari, filios vestros a sæculari perversitate, sacerdotali quamprimum adhortatione compescite. Discant injuriam contemnere, et quæ Deo placita sunt amare, ut illos possitis habere ad impetrandam divinæ misericordiæ gratiam adjuutores, ne si neglexeritis, actio eorum preces orationum superet, et sævientis inimici gladius, quod absit, resecet quos monentis verba non corrigunt. Deus autem noster justus et pius est, et sicut perseverantibus in pravitate districtus est, ita conversis misericors. Ad ipsum ergo 1139 tota mente contriti cordis ejaculatione curramus, ab ipso ereptionis nostræ solatia postulemus: Qui quoniam benignus et mitis est, si nos a malis nostris emendatos sua viderit mandata diligere, et hic nos potens est ab hoste defendere, et in futuro æterna nobis gaudia preparare. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 53.)

EPISTOLA LII.

AD DONUM MESSANENSEM EPISCOPIUM.

Id compleatur quod Placidum inter et Messanensis Ecclesiæ actores judicatum est.

Gregorius Dono episcopo Messanensi.

Nullus unquam contentioibus finis imponitur, si impleri ea quæ judicata fuerint differantur. Filius itaque noster Placidus, vir magnificus, questus est nobis ea quæ inter eum et actores Ecclesiæ vestræ Dei judicio definita sunt fraternitatem vestram nolle complere. Quod si ita est miramur, ut dum quieti vestræ vos deceat studere, contentioibus vobis scrupulum reservetis. Proinde scriptis vos præsentibus

gressu, modo non fuerit consummatum. Quid si copula præcesserit nuptias, poteritne vir uxore invitata religionem ingredi? GUSSANV. Ista novella laudatur ad hunc canonem in novissima corporis juris can. Editione; verum pro c. 40 assignatur c. 58, ut est divisa novella apud Julianum.

Epist. LI [Al. 45]. — (a) Litania a verbo Græco λίσσομαι, supplico, significat hic supplicationem publicam. Nomen sumptum a verbis illis Kyrie eleison, quæ præmittuntur. Hinc sanctus Benedictus reg. c. 9, post hoc... supplicatio litanie id est Kyrie eleison. De his fuse in notis ad lib. Sacram. et infra in appendice epistolarum.

adhortamur ut subtiliter requirere debeatis. Et si A qui minus impletum est, si tamen nihil est quod juste possit obistere, sine discordia compleatur; quatenus (a) nec supradictus magnificus vir se queratur irrationabiliter fatigari, nec vos contra ordinis vestri propositum videamini despexisse quod justum est. (b) Datum mense Junii, indict. 4.

EPISTOLA LIII.

AD ADRIANUM NOTARIUM.

Incantatores et sortilegos insequi pergat.

Gregorius Adriano notario.

Pervenit ad nos (*Grat. 28, q. 5, c. 8*) quod quosdam (a) incantatores atque sortilegos fueris inse- B cutus. Et omnino nobis sollicitudinem zelumque tuum gratum fuisse cognoscas; sed moleste tuli- mus quod te dubitare ne ab eis nobis contra expe- rientiam tuam subripi potuisset didicimus, cum certus esse ac scire debueris hoc tibi apud nos ad commendationem magis proficere, non ad culpam ascribi. Et ideo studii tui sit sollicite querere, et quoscunque hujusmodi inimicos Christi inveneris, ita districta ultione corrigere, ut et nos de expe- rientia tua melius debeamus habere iudicium, et Deo nostro te, quod maxime studendum est, va- leas commendare (b).

EPISTOLA LIV.

AD DESIDERIUM GALLIE EPISCOPUM.

Quod episcopus grammaticam artem docere non de- beat. Quos cum Laurentio et Mellito mittit in Bri- tanniam monachos commendat.

Gregorius Desiderio (a) episcopo Gallie.

Cum multa nobis bona de vestris fuissent studiis nuntiata (*Grat. dist. 88, c. 5*), ita cordi nostro nata est lætitia, 1140 ut negare ea quæ sibi fraternitas vestra concedenda poposcerat minime pateremur. Sed post hoc pervenit ad nos, quod sine verecundia memorare non possumus, fraternitatem tuam gram- maticam quibusdam exponere. Quam rem ita moleste suscepimus, ac sumus vehementius aspernati, ut ea quæ prius dicta fuerant in gemitum et tristitiam verteremus, quia in uno se ore cum Jovis laudibus Christi laudes non capiunt. Et quam gravem nefandum- que sit episcopis canere quod nec laico (b) religioso conveniat, ipse considera. Et quamvis dilectissimus filius noster Candidus presbyter postmodum veniens hac de re subtiliter requisitus negaverit, atque co- D

EPIST. LII [*Al. 46*]. — (a) Excusi, nec sint quibus supradictus. Infra habent ordinis nostri pro vestri, quod in omnibus Vatic., Norm., etc., legitur.

(b) Hæc desunt in plerisque Mss. Reperiuntur in Vatic. B. et E, nec non in Colbert., ubi tamen assignatur indictio 3.

EPIST. LIII [*Al. 47*]. — (a) Circa illa tempora magnum fuisse numerum sortilegorum docent plerique conciliorum canones, ut Venetici, Agathensis, Aurelian. 1, Antissiodorensis, Narbon., Liptinensis. GUSSANV.

(b) In duobus Colbert. præmittitur huic epist., mense Junii, indictione 4.

EPIST. LIV [*Al. 48*]. — (a) Episcopo Viennensi, de quo epist. 54 lib. vi.

(b) Religiosum intellige pium virum, quem a do-

natus vos fuerit excusare, de nostris tamen adhuc animis non recessit quia quanto execrabile est hoc de sacerdote enarrari, tanto utrum ita necne sit districta et veraci oportet satisfactione cognosci. Unde si post hoc evidenter ea quæ ad nos perlata sunt falsa esse claruerint, nec vos nugis et sæcularibus litteris studere constiterit, Deo nostro gratias agimus, cui cor vestrum maculari blasphemis nefandorum laudibus non permisit, et de concedendis quæ poscitis securi jam et sine aliqua dubitatione tractabimus. Monachos vero quos una cum dilectissimo filio nostro Laurentio presbytero et Mellito abbate ad reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum transmisimus vobis in omnibus commendamus, ut, fraternitate vestra solatiante, nulla illos ad proficiscendum mora valeat impedire. (*Cf. Joan. Diac. l. III, c. 53.*)

EPISTOLA LV.

AD VIRGILIUM ARELATENSEM EPISCOPUM.

Ut synodus ad eradendam simoniam cogatur insi- lat. Serenum episcopum a pravorum hominum societate cohibeat. Monachos ad Augustinum euntes habeat commendatos.

Gregorius (a) Virgilio episcopo Arelatensi.

Cum divinæ lectionis testimonio idolorum ser- vitiis avaritia nuncupetur, quo studio de templo Dei sit pellenda cognoscitur, et a quibusdam sacerdotibus, quod gementes dicimus, non cavetur. Tenet enim captivum cor sæva cupiditas, et licitum suadet esse malum quod imperat, atque id agit, ut uno eodemque gladio et dantem et accipien- tem interimat. Quis igitur post hoc locus contra avaritiam tutus esse prævaleat, si Dei illi a pravis sacerdotibus aperiatur Ecclesia? Quando ovium septa inviolata custodias, qui intrare lupum in- vitat? Proh nefas! manus illicito munere polleat, et alios se benedictione credit erigere, cum ipse jam sit propria iniquitate substratus, et sua nihilominus ambitione captivus. Hujus ergo mali rapacitas, quia arcem vestræ mentis nunquam intraverit, et innoxias habere vos manus de ordina- tionibus perhibetis, omnipotenti Deo gratias agite, et tanto ei vos debitores esse cognoscite, quan- to illæsi ab hujus morbi contagio eo custodientes mansistis. Sed hæc vobis minus quam poterant bona proficiant, si hoc et in aliis sollicite 1141 (b) non vetastis. Sicut autem in te istud tibi

enda in academis grammatica prælegendisque in schola auctoribus ethnicis arcere videtur Gregorius. Id tamen fecerunt plerique tum in monasteriis, tum in episcopis et circumadjacentibus locis ecclesiasticis, tum in generalibus studiis; et quod sancto Gregorio Nyas. vitio datum est, aliis laudi ducitur. Imo Gregorius ipse libro v comment. in I Regum c. III, num. 30, grammaticæ studium, aliarumve artium, ut vocant, liberalium peritiam impense laudat, quod illis in sacra Scriptura intelligantia multum juvatur. Itaque non rem ipsam oulneri arbitramur, sed rei modum.

EPIST. LV [*Al. 49*]. — (a) In Vatic. A, D, E, Virgilio.

(b) Vatic. A, B, D, E, non vitastis. Consentiant Norm. et plerique.

malum displicuit, ita hoc et (c) in fratre zelari debueras. Nam dum divina præcepta nos moneant proximos sicut nos ipsos debere diligere, non parvæ culpæ est despiciere, et quod sibi quisque metuit, aliis non timere. Vel nunc ergo, dilectissime frater, da operam ut quod a corptione quiescendo in aliis perdidisti resarcias, et ab hac quos potueris pravitare compescas, atque ut synodus ad eradendam ipsam hæresim congregari possit insistere, quatenus cum dilectionis vestræ mercede melius ab omnibus caveatur quod, auctore Deo, omnium fuerit constitutione damnatum.

Pervenit præterea ad nos (*Grat. 2, q. 7, c. 59*) fratrem et coepiscopum nostrum Serenum Massiliensem pravos homines omnino in societatem suam recipere, ita denique ut præbyterum quemdam, qui post lapsum in suis adhuc dicitur iniquitatibus volutari, familiarem habeat. Quod a vobis subtiliter requirendum est. Et si ita constiterit, curæ vobis sit nostra hoc sic vice corrigere, ut et qui talem recipit, non familiaritate fovere, sed dicat potius ultione comprimere; et qui receptus est, idem discat cum lacrymis peccata diluere, non iniquitatem in immunditiis cumulare.

Monachos vero quos ad reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum transmisimus fraternitas vestra habeat in omnibus commendatos; et ita eis ad proficiendum solatiari studeat, atque concurrere, ut vobis sibi opitulantibus celeriter, Deo protegente, quo directi sunt (d) valeant perexire.

EPISTOLA LVI.

AD ÆTHERIUM EPISCOPUM LUODUNENSEM.

Ut insistat ad synodum cogendam. De privilegiis Ecclesie sue mittat exemplaria. Irenæi scripta non inveniri. Commendat monachos ad Augustinum in Angliam missos.

Gregorius Ætherio episcopo Galliæ.

Epistolarum vestrarum plena venerabili gravitate locutio ita sibi cordis nostri (a) fixit affectum, ut mutuum semper libeat miscere sermonem, quatenus et si (b) corporali vestra præsentia frui non valemus, nil sibi contra nos absentia hoc intercurrente valeat commercio vindicare. Quantus namque in vobis ecclesiastici ordinis amor eniteat, quanta sit dilectio disciplinæ, quantum observantiæ studium salubrium decretorum, ex illo quod nostram submisit et omnino

(c) Exeusi, in fratre cum dolore zelare debueras.

(d) Vulgati, valeant pervenire. In duobus Teller. valeant exire Subditur: *Data die Kalendas Januarii, indict. 4.* Idem legitur in Remig., sed omittitur Januarii.

Epist. LVI [Al. 50]. — (a) Vatic. A et B, *vinxit*, Vatic. F, *junxit affectum*.

(b) Norm., Corb. et duo Vatic., *corporali vobis frui præsentia non valemus*.

(c) In recent. omittitur *sæva*. Qua ratione, nescimus; legitur enim in omnibus fere Mss. et in vet. Edit., convenitque maxime auri fami et insanis hoc epithetum.

(d) Locus hic ope Mss. sanandus fuit; sic enim antea legebatur: *honoris præmium vitæ sit proventus, sapientiæ incrementum, modestiæ morum*. Nostram lectionem hausimas in Norm., tribus Vatic., Corb., Sen Vict., Reg. in Rhem. et Vatic. D, post *proventus* additur *sapientia*.

A libenter adhortationem accipitis, et servandam inviolabiliter ~~1142~~ prædicatis, ostenditis. Quia igitur ad aliorum emendationem promptum cor geritis, et vetustatis malum libera, sicut decet, voce damnatis, postquam et aliis fratribus coepiscopisque nostris ipsa voluntas est, oportet ut unanimes contra dominicos hostes insurgere, et avaritiam de domo Dei synodali debeatis definitione projicere. Nihil in dandis ecclesiasticis ordinibus (c) auri sæva fames inveniat, nil blandimenta subripiant, nil gratia conferat: (d) honoris præmium vita sit, proventus incrementum modestia, ut obtinente hujusmodi observantia, et indignus qui præmiis quærit ascendere judicetur, et digne cui bonum testimonium actio perhibet honoretur. Hæc vobis, dilectissime frater, cura sit, hæc animis vestris sollicitudo semper invigilet, ut et zelum quem litteris ostenditis cordis vestri testem esse opere demonstretis. Itaque assidue instanterque ad congregandam synodum imminete; et ita vos anxius exhibete, ut nominis dignitatem officii administratione compleatis.

De eo vero quod Ecclesiæ vestræ concedendum ex antiqua consuetudine deposcitis, requiri in scrinio fecimus, et nihil inventum est. Unde nobis epistolas quas vos dicitis habere transmittite, ut ex eis quid concedendum est colligamus.

Gesta vero vel (e) scripta beati Irenæi jam diu est quod sollicite quæssivimus, sed hactenus ex eis inveniri aliquid non valuit.

C Præterea fraternitas vestra monachos quos ad reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum direximus habere studeat in omnibus commendatos, suamque illis charitatem propter Deum exhibeat; atque illis ita studio sacerdotali obnixè concurret, et suo eos solatio ad agendum iter adjuvare festinet, ut dum nulla eis illic res morandi causas intulerit, et hi celerius pergere, et vos mercedem de præstitis invenire possitis. (f) Datum die 10 Julii, indict. 4. (*Vid. sup. epist. 49.*)

EPISTOLA LVII.

AD ARIGIUM EPISCOPUM VAPINCENSEM.

Damndæ in concilio simoniæ operam impendat. Faveat monachis ad Augustinum euntibus.

Gregorius Arigio episcopo (a) Galliarum.

D (e) Conqueritur sanctus Gregorius scripta simul et gesta sancti Irenæi a se non potuisse reperiri. Scripta pleraque habemus, vel potius scriptorum versionem Latinam, sed gesta authentica nemo hactenus protulit. Irenæo martyris titulum tribuit sanctus Hieronymus semel tantum, scilicet comment. in Isaiam, c. 64, cum sæpe scriptorum illius honorificam faciat mentionem. Et quidem de ejus martyrio nonnulli dubitant. Hinc fortasse a martyris titulo sanctus Gregorius de ipso loquens abstinuit. Si legeris Guillelmum Cave, de Scriptoribus Eccl., Irenæi martyrium impugnantem, consule postea Tillemontium, tomo III hist. Eccles., in Irenæo. (f) In duobus Teller.: *data die decimo Kalendas Julii, indict. 4.* In tribus Vatic.: *mense Julio, indict. 4.* In Remig.: *Data mense Septembris, indict. 4.* Epist. LVII [Al. 51]. — (a) De Arigio episcopo Vapincensi, vide epist. 107, indict. 2.

Cum in fraterna dilectione unum cor, unus sit animus, sicut in alterius prosperis mens lætatur, ita in adversis affligitur quia in utroque (b) participes esse lege charitatis astringitur. ¶ 1143 Atque ideo major nos de tristitia vestra mœror invaserat, ne fortasse prolixo luctus afflictio assiduo cor vestrum dolore pulsaret, et vitam gemitibus oneraret. Sed, susceptis charitatis vestræ epistolis, optato sumus gaudio consolati, atque omnipotenti Deo gratias egimus, (c) quia et unanimitatem vestram incolumem, et animum ad consolationem rediisse cognovimus. Nec enim aliter de vobis fuerat æstimandum, nisi quia quidquid adversitatis esset sacerdotali sine dubio patientia vinceretis.

Qualiter præterea in abscondenda simoniaca hæresi fraternitatis vestræ zelus olim exarsit, bene recolimus. Unde hortamur ut, operam studiosius impendentes, districta inter alia quæ scripsimus, concilii definitione damnetur; quatenus dum voluntatis nostræ sollicitudinis vestræ fuerit ope completa et omnipotenti Deo oblationem gratissimam de vitiorum correptionibus offeratis, (d) et alio-

(b) Vulgati, *participes esse lege charitatis astringimur.*

(c) Ita Mss., cum in Editis legatur, *qui et humanitatem, vel quia unanimitatem.*

(d) Al., *et ad aliorum ædificationem*, ut habent Editi, at pauci Mss.

(e) In excusis, *fervorem vestrum*, reluctantibus Mss. pene omnibus.

Epist. LVIII [Al. 52]. — (a) Ita passim Mss. antiquiores et emendatiores. In tertio Colbert., pro *Telonæ*, legitur *Tolosano* (quod etiam habent Excusi plurimi) et *Leontio* pro *Licinio*. In veteri Colb., pro *Cabillonis*, occurrit *Cavalon*. In duobus veteribus Colb., *Rotomo*, vel *Rotumo*. In cæteris, *Rotomagensi*. Alias varias lectiones Mss. afferemus, singula tituli nomina sive episcoporum vel civitatum expendendo. Cæterum depravatam fuisse hanc epigraphen, aliorumve, præter Mennam, episcoporum nomina incaute addita scribit Cointius Annal. Eccles. Franc. an. 598, num. 5, et an. 601, num. 1. Duobus nititur argumentis. Argumentum prius eo eo sumit, quod in perantiquo regesto Gregorii ita concepta sit illa epigrapha: *Mennæ Tolozano et pluribus aliis episcopis Galliarum*. Quam, inquit, fere secutæ sunt Editiones Erasmi, tum Paris. an. 1548 et 1523, tum Nivell. an. 1591. At integram epigraphen exhibent omnes fere Codices Mss. in quibus Mennas Telonæ vel Telonnæ legitur, deinde alii nominantur episcopi. Præterea non in antiquis membranis, sed in uno duntaxat aut in altero Codice ms. ex recentioribus legitur *Tolosano*. Posterius argumentum ex eo petit, quod tum Aigulfus Mettensis, tum Melantius Rothom., an. 598 diem obiissent extremum, nec Lupus Cabilloni sederet cum illius decessor Gratus, Clodoveo secundo regnante, synodo Cabillon. subscripserit. De Lupo dicendum potius cum Sammarthanis in Gallia Christiana, et Bollandianis, ad 27 Januarii, falli Claudium Robertum et Joannem Chenu, atque in vulgatis catalogis Lupo præpostere Gratulæ præmitti. Quod Aigulfum spectat, Mabillonius, observatione in vitam sancti Arnulfi Mettensis episcopi, Act. SS. tom. II, illum ostendit non ante an. 614 sedem Mettensem iniisse. Et quidem ab Arnulfi ordinationis epocha pendet chronologia quoad pontifices Mettenses, inquit Cointius ipse ad annum 614, num. 1; atqui ex ipomet ad annum 610, num. 14, Pappoli Arnulfi decessor obiit... cum sedisset annos tres, dies 30. Ad annum vero 607, num. 19, Pappoli decessor

rum ædificationem qualiter in vobis pastoralis officii cura fulgeat ostendatis. Experientia autem vitæ vestræ nos provocat, quam valde multis præeminere cognovimus, ut de vobis hac in re grande solatium præsumamus. Et ideo (e) favorem vestrum sicut Deo auctore coepistis explete, ut bona quæ in vobis recta intentione cœpta sunt, juvante Deo Creatore omnium rectius impleantur.

¶ 1144 Præterea monachis quos ad reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum transmissimus, charitatem suam fraternitas vestra, ut consuevit, impendat; et ita eis tam per se quam per alios quos potuerit ad proficiendum solatiari studeat, ut dum vobis providentibus nullas illis difficultates vel moras habuerint, et nos quod de vobis confidimus sentiamus, et Deus vobis omnipotens pro conversione animarum, pro quibus transmissi sunt, suam gratiam recompenset.

EPISTOLA LVIII.

AD DIVERSES EPISCOPOS GALLIÆ.

Commendat monachos in Angliam ad Augustinum euntes.

Gregorius, (a) Mennæ (b) Telonæ, Sereno Massilia,

Arnoaldus obiit cum sedisset annos 8, mensem unum. Igitur et Arnoaldi decessorem Aigulfum, ante annum 603 obiisse nihil probat, cum Mettensem sedem non ante annum 614 inierit Arnulfus. In Melantio Rothom. major difficultas, si tertius Clodovei annus quo sanctum Audoenum constat ordinatum illigetur, non anno Christi 646, sed 640, ut post Adrianum Valesium Cointius, Mabillonius, ac tandem Henschenius sentiunt. Etenim Romanus Audoeni decessor annis XIII sedisse fertur, Hidulfus ante Romanum XXVIII; ergo ante annum 600 obiit Melantius. Verum in Melantii et Hidulfi annis forte deceptus est aut corruptus Ordarius Vitalis, ut in Petro, Victricio, Silvestro, Gildardo, Flavio, Evodio, ipsum aut errasse, aut vitiatum fuisse ostendit D. Franciscus de la Pommeraiie in Rothomagensium archiepiscoporum historia. Deinde chronologia illa quæ Dagoberti sexdecim annos ab Austrasiani ejus regni initio, non vero a Clotarii illius patris morte computat, etsi Fredegarium habeat auctorem (quod adeo perspicuum est ut id, ante Adr. Valesium, nemo perspexerit) indubie non videtur, quando insoluta tot in contrarium stant argumenta apud Chiffletium, dissert. de annis Dagoberti. Certe argumenti illius vim, quod ex sanctorum Audoeni et Eligii ordinatione sumitur, frustra infringere conati sunt Valesius, Cointius, et Henschenius, fatente Mabillonio in præfat. ad quartum sæcul. Benedict., num. 201; frustra Mabillonius ipse, qui Cointii responsionem cum approbasset in præfat. ad secundum sæcul. Benedict., eandemque in præfat. ad quartum sæcul. reprobasset, tandem cum non occurreret melior, ad ipsam recurrit in dissertatione singulari de anno mortis Dagoberti primi, et Clodovei junioris, Anlect. tom. tertio. Sed illam Cointii responsionem invictè confutat Henschenius in exegesi præliminariæ tom. tertium Aprilis, c. 1, num. 3. Et apertissimum illud sancti Audoeni testimonium, lib. II de Vita sancti Eligii, c. 2: *Convenientes igitur simul in civitatem Rothom. quarto decimo die mensis tertii* (qui Maius erat, ut consentiunt eruditi) *tertio anno Clodovei juvenculi adhuc regis, die Dominica ante Litanias, inter catervas populi, inter choros psallentium, consecrati sumus gratis ab episcopis pariter episcopi, ego Rothomagi, ille vero Noviomni.* Ex quo invictum istud instituit argumentum: Eligii et Audoeni ordinatione contigit anno Clodovei juvenculi regis ter-

Lupo (c) Cabilloni, (d) Aigulfo (e) Mettis, Simplicio Parisiis, (f) Melantio Rotomo, et (g) Licinio, episcopis Francorum a paribus.

Licet fraternitatem vestram suscepti officii cura commoneat, ut religiosis viris, et præcipue in causa animarum laborantibus, omni debeat adnisi concurrere, non tamen ab re est, si sollicitudinem vestram epistolarum nostrarum sermo pulsaverit, **1145** (h) quia sicut ignis aura flante fit grandior, ita bonæ mentis studia commendatione proficiunt. Quia igitur,

quo littera Dominicalis erat A, Pascha die 9 Aprilis, Ascensio 18 Maii, Dominica ante Litanias seu Rogationes die 14. Atqui hæc omnia simul convenire non possunt nisi anno Christi 646. Ergo is annus Clodovei tertius erat. Et quidem ille ordinationis dies notatur 14 Maii in utrisque sancti Audoeni actis, in quibus etiam utrisque legitur: *Rexit autem beatus pontifex Audoenus Rothom. Ecclesiam an. xlii, menses iii, et dies decem; nonagenarius migravit ad Christum sub die nono Kalend. Septemb.* Is est dies 24 Augusti, qui a 14 Maii distat iii mensibus et diebus x. Atque hæc ratione certissimum est Audoenum et Eligium die 14 Maii fuisse ordinatos, neque hanc diem expungi posse aut separari a die consecrationis, quod tentavit Carolus le Cointe, asserens illos die 21 Maii consecratos. Quidni et sanctum Audoenum mortuum esse 31 Augusti, contra fidem etiam Actorum et Martyrologiorum omnium? Aliud argumentum, cujus solutionem hactenus tentavit nemo, suppeditat cometa nominatissimus. Illius meminere comævus auctor in Vita sancti Leodegarii; Beda, lib. iv Hist., c. 12; Paulus Diaconus, de Gestis Langobard., lib. v, c. 35; Anastasius, lib. de Romanis Pontif., in Dono. Posteriori ævi scriptores taceo, Atqui cometa ille qui tunc apparuit *Cum Hilderici mors nuntiata fuisset*, inquit comævus auctor, ex Beda et Anastasio, primum visus est mense Augusto anni Christi 678. Igitur non ante hunc annum defunctus est Childericus. At Childericus annis tribus monarchiam occupavit. Ante ipsum Clotarius III annis xiv, Clotarii decessor Clodoveus II annis xvii. Ergo non ante annum 644 incæpit Clodovei II principatus, cujus anno 3, Christi 646, ordinati sunt Audoenus et Eligius. Audoenus uno vel altero post Romani obitum anno consecratus est. Romani annis xiii, Hildulfus Romani decessor annis xxviii sedem Rothom. tenuit, quam post Melantium anno 602 inierat. Valesianam de anno mortis Dagoberti primi et Clodovei junioris sententiam ut firmaret Mabillonius novum addidit argumentum in laudata superius dissertatione; at, tanti viri pace dixerim, levioris momenti videtur argumentum illud quod ineluctabile ac finienda celebri controversiæ aptissimum censet. Quippe inscriptionem quam in vetusto Fossatensis monasterii Codice reperit, non genuinam illam esse quæ lib. primo de Vita beati Joannis abbatis Reomensis a Jona abbate præfixa est liquido demonstrant, hinc styli nitor in Vita ipsa beati Joannis a Jona conscripta, inde in Fossatensi inscriptione summa barbaras. Igitur Vitæ beati Joannis inscriptionem a quodam certe grammatices ac forte calculatoriæ artis imperitissimo interpolatam ac vitiatam exhibet Codex Fossatensis.

(b) Telo urbs est celebris et antiqua Provinciæ Galliarum episcopalis sub arch. Arelat. Mennam inter episcopos Tolosates auctor Galliæ Christianæ recensuit primus. Certe apparet ex catalogo Tolosanorum episcoporum a Bernardo Guidonis conscripto, qui asservatur Ms. Tolosæ in Bibliotheca Patrum Dominicanorum, nullum tunc temporis fuisse Tolosanum episcopum nomine Mennam. Præterea nulla erat causa Gregorio scribendi ad episcopum Tolosatam, eique commendandi suos monachos, cum illac non

A Redemptoris nostri gratia cooperante, tanta de Anglorum gente ad Christianæ fidei gratiam multitudo convertitur, ut reverendissimus communis frater et coepiscopus noster Augustinus eos qui secum sunt ad hoc opus exsequendum per diversa loca asserat non posse sufficere, aliquantos ad eum monachos cum dilectissimis et communibus filiis Laurentio presbytero, et Mellito abbate prævidimus transmittendos. Et ideo fraternitas vestra eis charitatem quam deest exhibeat, atque ita illis ubicunque necesse fuerit auxi-

essent transituri. Dedit sanctus pontifex epistolas ad episcopos Telonensem et Massiliensem, quod ad illas urbes essent appulsuri, aut per eas transituri; ad episcopos Cabilonensem, Mettensem, et Parisiensem, quod illæ civitates sedes essent regum Burgundiæ, Austrasiæ, et Neustriæ, quorum ope indigebant maxime monachi ad Anglorum conversionem profecti. Hinc ad singulos commendatitias litteras acceperant infra edendas. Verum cum in ipsorum aula gratia et auctoritate plurimum valeret laudati episcopi, non abs re videbatur eorum auxilium flagitare. Ad Rothomagensem episcopum ut scriberet Gregorius in causa fuit quod hæc in urbe fortasse navem consensuri essent ejus monachi, ut in Angliam transmitterent. Litteris compellendi Licinium Andegavensem episcopum ratio fuit quod hic episcopus apud Franciæ reges, quibus cognatione conjunctus erat, maxime ob singularem sanctitatem acceptissimus esset. Præterea, per Andegavos iter erat ad mare et in Angliam, quo etiam Augustinus cum sociis Britanniam petens perrexerat. De Menna episcopo lege libri xiii epistolam 6.

(c) Legendum *Cabillon* probat Valesius in notitia Galliæ. Est autem Cabillonum vulgo *Chalons-sur-Saône*, urbs nota ducatus Burgundiæ, ad Ararim fluvium, episcopalis sub archiep. Lugdunensi.

(d) Aigulfus, alius Agilfus aut Agilius, ut legitur in duobus Vatic., episc. Mettensis. Illum ex filia Clodovei Francorum regis ortum scribit Paulus Diaconus, de episc. Mett., quem confutat Carolus le Cointe. Vide et Chronicon episc. Mettensium, tom. VI Spicilegii Acheriani.

(e) Legendum *Mettis*, ut probat Valesius in notitia Galliæ. Est autem Mettæ, vulgo *Metz*, urbs intra fines Lotharingiæ, episcopalis, omnibus satis nota, sub archiepiscopo Trevirensi, provinciæ Belgicæ primæ metropolitana. *Partim ex Gussanv.*

(f) Melantius xviii episcopus Rothomagensis Prætextato in exilium trusus, a Fredegunde regina est substitutus, ut docet Gregorius Turonensis, in lib. viii Histor. Franc., c. 31 et 41. Sed post mortem Chilperici regis cum Prætextatus, favente Guntchramno rege, dignitati ac sedi suæ restitutus fuisset. Melantius Rothomago pulsus atque submotus est, sicuti Gregorius, lib. vii, c. 19, memoriæ tradidit. Demum Prætextato interfecto (cujus cædis et a percussore et a regis Guntchramni legatis aperte insimulatus est) iterum favente Fredegunde Rothomagensem Ecclesiam rexit, et ab ea est de integro antistes constitutus. Vide Gregorium, lib. viii, c. 31 et 41. *Gussanv.*

(g) Erat Licinius nobilis prosapia oriundus, qui ex comite Andegavensi factus est xv episcopus Andegavensis, circa an. 600. Cujus vita virtutibus illustris scripta est a Marbodo Rhedonensium episcopo. Ejus mentio habetur in Martyrologio Adonis, ad diem 6 Idus Junii. Porro Andegavum, Ptolomæo Juliomagus, Gall. *Angers*, urbs episcopalis Galliæ Celticæ ad Meduanam sita inter Turones et Nannetes, academia celebris, sub archiepiscopo Turonensi. *Gussanv.* In uno ex Colbert. Mss. legitur *Leontio* pro *Licinio*.

(h) Hæc usque ad proficiunt, in Rhem. desiderantur.

liari festinet, quatenus dum vobis opitulantibus nullas illic remorandi causas habuerint, et ipsi vestra se relevatos consolatione congaudeant, et vos solatorum exhibitione in causa pro qua directi sunt possitis participes inveniri.

EPISTOLA LIX.

AD THEODERICUM FRANCORUM REGEM.

Hortatur ad synodum convocandam, et monachos eisdem commendat.

Gregorius (a) Theoderico regi Francorum.

Excellentiæ vestræ index cordis epistola, quanta in vobis fulgeat cum regia potestate prudentia, ita luculenti copia sermonis edocuit, ut dubium esse non valeat quidquid laudabile de vobis fama narraverit. Et quoniam adhortationem nostram adeo regiis animis per laudis prædicamenta placuisse signastis, ut quidquid ad Dei nostri cultum, quidquid ad Ecclesiarum reverentiam, quidquid ad honorem pertinere cognoscitis sacerdotum, et studiose statui, et velitis in omnibus custodiri, iterata vos pro vestra magis mercede adhortatione pulsamus, ut congregari synodum jubeatis, et, sicut (b) dudum scripsimus, corporalia in sacerdotibus vitia et simoniacæ hereseos pravitate omnium episcoporum definitione damnari, atque de regni vestri amputari finibus faciatis, 1146 nec plus illic pecuniam obtinere quam præcepta dominica permittatis. Nam (Grat. 1, q. 1, c. 20) cum omnis avaritia idolorum sit servitus, quisquis hanc et maxime in dandis ecclesiasticis honoribus vigilantè non præcavet, infidelitatis perditioni subjicitur, etiamsi tenere fidem quam negligit videatur. Sicut ergo contra exteriores hostes, ita quoque contra interiores animarum adversarios studete esse solliciti, ut per hoc quod Dei nostri inimicis fideliter repugnatis, et hic feliciter ipsius protectione regnetis, et ad æterna postmodum gaudia ejus duce gratia veniatis.

Quanta præterea bona reverendissimo fratri et coepiscopo nostro Augustino ad Anglorum gentem proficiscenti excellentia vestra præbuerit, revertentes ab eo quidam monachi retulerunt. Unde, uberes gratias referentes, petimus ut his quoque monachis qui ad eum directi sunt suffragia vestra copiosius præbere atque eos ad proficiscendum juvare dignemini, ut quanto beneficia vestra eis amplius exhibe-

Epist. LIX [Al. 53]. — (a) De eo vide quæ diximus epist. 58, indict. 14.

(b) Vide epist. 110 libri ix, indict. 2.

(c) In Collectione Pauli Diac. subditur: *Data die decima Kalendas Julii, indict. 4.* Eodem fere tempore scriptæ sunt omnes illæ epistolæ ad reges et episcopos Franciæ, necnon ad Augustinum et ad regem Cantii Edilberthum, quæ a Mellito ejusque sociis delatæ sunt. Porro epistolis 64 et 66, infra, apud Bedam, lib. 1 Historiæ, cap. 29 et 32, in calce subjicitur etiam, *Data die decima Kalendas Julii, indict. 4, quod Pauli testimonium confirmat.*

Epist. LX [Al. 54]. — (a) De illo item epist. 58, indict. 14.

Epist. LXI [Al. 55]. — (a) Cloterius hic, quem quidam minorem cognominant, filius erat Chilperici,

tis, tanto majorem vicissitudinem ab omnipotente Deo, cui serviunt, exspectetis (c).

EPISTOLA LX.

AD THEODEBERTUM FRANCORUM REGEM.

Hortatur ad synodum congregandam et eosdem commendat monachos.

Gregorius (a) Theodeberto regi Francorum.

Qui paternæ adhortationis verba libenti animo suscipit, et sinu cordis amplectitur, emendatorem se vitiorum fore procul dubio profitetur. Ex qua re satis nos excellentiæ vestræ certos reddit absoluta promissio. Nam ejus quem idoneum ad solvendum esse cognoscimus verba pro pignore retinemas. Itaque excellentia vestra, Dei nostri mandatis inhærens, studium ad congregandam synodum pro sua mercede adhibere dignetur, ut omne a sacerdotibus corporale vitium, et simoniaca hæresis, quæ prima in Ecclesiis iniqua ambitione surrexit, potestatis vestræ 1147 imminente censura, concilii definitione tollatur, et abscissa radicitus amputetur, ne si plus illic aurum quam Deus diligitur, qui modo tranquillus in suis præceptis despicitur iratus in vindicta postmodum sentiatur. Et hæc quidem quia pro vobis loquimur, idcirco imminere sæpius non cessamus, ut prodesse excellentissimis ac dulcissimis filiis nostris vel importunitate possimus. Nam regno vestro per omnia proficit, si quod contra Deum in illis partibus geritur emendatione vestræ excellentiæ corrigatur.

Quanta præterea bona proficiscenti ad Anglorum gentem reverendissimo fratri et coepiscopo nostro Augustino excellentia vestra impenderit, referentibus quibusdam monachis qui ab eo reversi sunt cognovimus. De qua re maximas gratias exsolventes, petimus ut et monachis præsentium portitoribus, quos ad eundem fratrem nostrum direximus, vestra uberius beneficia ministretis, quatenus dum vobis patrocinantibus nullas illic difficultates invenerint, sed cœptum iter facile, Christo adjuvante, peregerint, uberiorem mercedis vestræ fructum ante Dei nostri oculos faciatis.

EPISTOLA LXI.

AD CLOTARIUM FRANCORUM REGEM.

Monachos ad Augustinum euntes commendat. Hortatur ad cogendam synodum adversus simoniacos.

Gregorius (a) Clotario regi Francorum.

Clotarii majoris nepos, Clodovei pronepos, et post quartum ætatis mensem, patre interfecto, rex appellatus est. Patrum habuit Guntchramnum. Nam Charibertus et Sigibertus, patrum ejus, multo ante quam nasceretur perierant. Fratrem patrualem habuit Childebertum, Sigiberti filium et successorem, a quo et ab ejus filiis Theodeberto ac Theoderico oppugnatus, victus, et magna regni parte spoliatus est; ita ut aliquandiu in extrema tantum Neustria ad Sequanam, Isaram, et Suminam fluvios, et prope Oceanum regnaverit. Sed post Theodeberti et Theoderici mortem, fuis, fugatis, sublatisque Theoderici filiis, ac ipsa eorum proavia Brunihilde regina interempta totam monarchiam solus obtinuit, et tria regna Francorum, nimirum Austriam, Neustriam atque Burgundiam, occupavit. Gussanv.

Inter tot curas et sollicitudines, quas pro subje-
ctarum vobis gentium regimine sustinetis, existere
vos in causa Dei laborantibus adjuutores, eximie
laudis et magnæ mercedis est. Et quia tales vos
bonis præcedentibus ostendistis, ut præsumere de
vobis meliora possimus, petere quæ pro mercede
vestra sunt libentissime provocamur. Quidam igitur
qui cum reverendissimo fratre et coepiscopo
nostro Augustino ad Anglorum gentem perrexe-
rant, revertentes, quanta eundem fratrem nostrum
excellentiæ vestra in præsentia positum charitate
refecerit, quantisque suffragiis proficiscentem ad-
juverit, narraverunt. (b) Sed quia illorum Deo no-
stro opera grata sunt semper qui a bonis quæ co-
perint non recedunt paterno affectu salutantes,
petimus ut monachos præsentium portitores, quos
ad prædictum fratrem nostrum una cum dilectis-
simis filiis nostris Laurentio presbytero et Mellito
abbate transmisimus, habeatis peculiariter com-
mendatos. Et quidquid illi ante exhibuistis, his
quoque ad laudis vestræ cumulum uberius impen-
datis, quatenus dum vobis providentibus cœptum
sine mora iter expleverint, honorum vestrorum
omnipotens Deus recompensator existat, atque
vobis et in prosperis custos, et in adversitatibus sit
adjutor.

Præterea pervenit ad nos quod sacri illie ordines
cum datione pecuniæ conferantur. Et vehementer
affligimur, si ad Dei dona non meritis acceditur,
1148 sed præmiis prosilitur. Et quia hæc simo-
niaca hæresis, prima in Ecclesia surgens, apostolo-
rum est auctoritate damnata, petimus ut pro
mercede vestra congregari synodum faciatis; qua-
tenus omnium sacerdotum definitione compressa
et radicitus amputata, nullas illie vires de cætero
in periculum animarum inveniat, nec ulterius sub
qualibet excusatione permittatur exurgere, ut
tanto vos omnipotens Deus noster contra adver-
sarios vestros exaltet, quanto vos in suis mandatis
selum habere, et pro animarum salute quæ hujus
fuerant sceleris gladio perituræ viderit cogitare.

EPISTOLA LXII.

AD BRUNICHILDEM FRANCORUM REGINAM.

Monachos in Britanniam euntes commendat.

Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

Gratias omnipotenti Deo referimus qui, inter cæ-
tera pietatis suæ dona quæ excellentiæ vestræ lar-
gitus est, ita vos amore Christianæ religionis imple-
vit, ut quidquid ad animarum lucrum, quidquid ad
propagationem fidei pertinere cognoscitis, devota
mente et pio operari studio non cessetis. Quanto
autem favore quantaque opitulatione excellentiæ
vestra reverendissimum fratrem et coepiscopum
nostrum Augustinum proficiscentem ad Anglorum
gentem adjuverit, nec ante silentio fama conticuit,
et postea quidam ab eo ad nos monachi redeuntes

(b) Excusi, sed quia illa Deo nostro opera grata
sunt semper, quæ a bonis captis non recedunt.

EPIST. LXII [Al. 56]. — (a) Recent., præsentium
episcopum.

A subtiliter retulerunt. Et quidem hæc de Christiani-
tate vestra mirentur alii, quibus adhuc beneficia
vestra minus sunt cognita; nam nobis, quibus ex-
perimentis jam nota sunt, non mirandum est, sed
gaudendum, quia per hoc quod aliis impenditis, vos
juvatis. Qualia igitur, quantaque in conversione
suprascriptæ gentis Redemptor noster fuerit mira-
cula operatus, excellentiæ vestræ jam notum est.
Ex qua re magnam vos oportet habere lætitiã,
quia majorem sibi partem hæc in re præstitorum
vestrorum solatia vindicant, cujus post Deum auxi-
liis verbum illic prædicationis innotuit. Nam qui
alterius bonum adjuvat, suum facit. Sed ut mer-
cedis vestræ magis magisque sit fructus uberior,
petimus ut monachis (a) præsentium portitoribus,
quos cum dilectissimis filiis nostris Laurentio
presbytero, et Mellito abbate ad prædictum reve-
rendissimum fratrem et coepiscopum nostrum, pro
eo quod illos qui secum sunt sufficere sibi dicit
non posse, transmisimus, patrocinii vestri suffra-
gia benignius ministretis, atque ita eis in omnibus
adesse dignemini, quatenus dum bonis excellentiæ
vestræ initiis meliora successerint, et nullas illie
moras vel difficultates invenerint, tanto erga vos
ac dulcissimos nobis nepotes vestros Dei nostri
misericordiam provocetis, quanto pro ejus vos amo-
re in hujusmodi causis misericorditer exhibetis (b).

1149 EPISTOLA LXIII.

AD BRUNICHILDEM FRANCORUM REGINAM.

*Ut ad evellendam simoniam synodum congregari
præcipiat.*

C Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

Quanta in vobis bona divino munere sint collata,
quantaque vos supernæ gratiæ pietas impleverit,
inter cætera vestrorum testimonia meritorum,
illud etiam cunctis patenter insinuat, quia et ef-
fera corda gentilium providi gubernatis arte consi-
lii, et regiam, quod majoris adhuc laudis est, or-
natis sapientia potestatem. Et quoniam sicut mul-
tis in utroque gentibus eminetis, ita quoque eas
fidei sinceritate præcellitis, magnam de vobis in
emendandis illicitis fiduciam capimus. Nam qua-
liter adhortationem nostram excellentiæ vestra am-
plexa sit, quantaque eandem devotione gestiat
adimplere, scriptorum vestrorum emissa dudum
pagina testis est. Sed quia ipse bonarum mentium
esse consuevit adjutor, qui etiam earum largitor
est, confidimus quod tanto propitius causas ves-
tras sua pietate disponat, quanto ipse de sua vos
videt esse causa sollicitas. Facite quod Dei est,
et Deus faciet quod vestrum est. Itaque synodum
congregari præcipite, et peccatum simoniacæ hæ-
resis de regno vestro inter alia, sicut antea scrip-
simus, (b) definitione concilii studiosius prohibe-
te. Sacrificium Deo, devicto interiori hoste, of-
ferre, ut exteriores adversarios, ipso adjuvante,

(b) In Collect. Pauli Diacon. : *Data die decima Ka-
lendarum Juliarum, ind. 4.*

EPIST. LXIII [Al. 57]. — (a) Vide epistolam 11
libri IX.

vincatis; et quale vos contra inimicos ipsius studium A gesseritis, talem illum in vestro iuvamine sentiat. Mihi autem credite, quia, sicut jam experimento multorum didicimus, in damno expenditur quidquid cum peccato congregatur. Si vultis igitur nihil injuste perdere, 1150 summopere studete de injustitia nihil habere. In terrenis etenim rebus semper causa damni est origo peccati. Vos itaque si eminere adversantibus gentibus vultis, si eis, auctore Deo, victrices existere festinatis, ejusdem omnipotentis Dei cum tremore præcepta suscipite, ut ipse pro vobis contra adversarios vestros pugnare dignetur, qui per sacrum eloquium pollicitus est, dicens: *Dominus pugnabit pro vobis, et vos tacebitis* (Exod. xiv, 14) (b).

(a) EPISTOLA LXIV.

AD AUGUSTINUM ANGLORUM EPISCOPUM.

Ad varia dubia, de quibus ab Augustino consultus fuerat, respondet. — 1. De quadripartita bonorum ecclesiasticorum divisione. — 2. De clericis post clericatum uxorem ducentibus. — 3. De diversis consuetudinibus diversarum Ecclesiarum non improbandis. — 4. De penitentia furum et restitutione ecclesiasticarum rerum. — 5. Duo fratres possunt contrahere cum duabus sororibus. — 6. Qui sunt in contrahendo prohibiti gradus consanguinitatis et affinitatis. — 7. Neophyti in gradu prohibito juncti, nec separandi sunt, nec sacra communione privandi, sed admonendi ut abstineant. — 8. Quot sunt necessarii episcopi in episcopi consecratione. — 9. Qualiter metropolitanus in aliena provincia se habere debeat. — 10. Quod mulier prægnans et puer natus possit baptizari. Quæ menstrua patitur ab ecclesiæ ingressu non prohibetur, sed post concubitum conjuges ab ecclesiæ ingressu se abstinere debent. — 11. Quando nocturna pollutio celebrationem et communionem impediatur.

(b) Incipit epistola de expositione diversarum rerum

(b) In Collect. Pauli Diacon.: *Data die decima Kalend., indict. 4.* In Remigiano: *Data die x Kalendas Julii, indict. 4.*

EPIST. LXIV [Al. 31, ind. 7]. — (a) Hæc epistola non reperitur in multis Mss. Codd. Registri sancti Gregorii: imo clarum est eam primitus non existisse in Mss. Vaticanis, ut constat ex epist. 15 Bonifacii Moguntini episcopi ad Nothelmum Cantuariensem episcopum, an. 745, his verbis: *Obsecro ut illius epistolæ, qua continentur, ut dicunt, interrogationes Augustini pontificis ac prædicatoris primi Anglorum, et responsiones sancti Gregorii papæ, exemplar mihi dirigere curetis, quod in tertia generatione propinquitatis fidelibus licet matrimonia copulare; et ut scrupulosa diligentia investigare studeatis, si illa conscriptio supradicta Patris nostri Gregorii esse comprobetur, an non, quia in scrinio Romanæ Ecclesiæ, ut affirmant scriniarii, cum cæteris exemplaribus supradicti pontificis quesita non inveniebatur* Utrum autem epistolam illam Bonifacio miserit Nothelmus, non apparet; certum tamen est eam existisse in Anglia, utpote quam scriptis suis inseruit Beda, qui eodem tempore florebat, idque lib. I Hist. Angl., c. 27, ut legitur in omnibus ejusdem Historiæ mss. et editis Codicibus, imo et in versione Saxonica jussu Alfredi regis Anglorum, circa an. 890 edita. Zacharias etiam papa in conc. Romano I, an. 743, c. 15, testimonium ex interrog. 6 producit. Sic et in exceptionibus Eoberti Eboracensis episcopi, qui vivebat an. 747, c. 130. Halidgarus episcopus Cameracensis, qui floruit an. 826, lib. v, c. 17, unam profert ex interrogationibus quæ hac epistola continentur. Joannes Diacon., lib. II, c. 33, meminit respons. Gregorii ad Interrog. Augustini. Prætermitto Isidorum, Reginonem, Anselmum,

beati Gregorii papæ urbis Romæ, quam transmissit (c) in Saxoniam transmarinam ad Augustinum, quem ipse pro se ad prædicandum misit.

Prima interrogatio Augustini.

(d) Quæro, pater beatissime, de episcopis qualiter cum suis clericis conversentur. Vel de his quæ fidelium oblationibus accedunt ad altaria, et quantæ debeant fieri portiones, et qualiter episcopus agere in Ecclesia debeat (e).

Responsio sancti Gregorii papæ urbis Romæ.

(f) Sacra Scriptura testatur, quam te bene nosse non dubium est, et specialiter beati Pauli ad Timotheum epistolæ, in quibus eum erudire studuit qualiter in domo Dei conversari debuisset. Mos autem apostolicæ sedis est (Grat. 12, q. 2, c. 30) ordinatis episcopis præceptum tradere, ut de omni stipendio quod accedit (g) quatuor fieri debeant portiones. 1151 Una videlicet episcopo et familiæ ejus propter (h) hospitalitatem et susceptionem, alia clero, tertia vero pauperibus, quarta ecclesiis reparandis. Sed quia tua fraternitas (Grat. 12, q. 8, c. 8), monasterii regulis erudita, (i) seorsum vivere non debet a clericis suis in Ecclesia Anglorum, quæ auctore Deo nuper ad fidem perducta est, hanc debet instituire (k) conversationem quæ in initio nascentis Ecclesiæ fuit Patribus nostris in quibus nullus eorum ex his quæ possidebant aliquid suum esset dicebat, sed erant illis omnia communia (Act. IV).

Secunda interrogatio Augustini.

(a) Opto enim doceri an clerici continere non valentes, possint contrahere; et si contraxerint, an debeant ad sæculum redire.

Ivonem, Gratianum, et cæteros canonum collectores, qui eam scriptis suis inseruerunt. Verum et habetur in pluribus mss. Codd., ut in duobus Tell., Carnot., Vatican. D, Bigot, Anglic., sancti Remigii Rhemensis, in altero etiam Cod. sancti Remigii, in quo sunt plures epistolæ pontificum. (Intelligit forte Gussanvillæus vetustissimum exemplar cujus meminit Jamezius, quodque dicit falso inscribi *Pœnitentiale beati Gregorii*; hoc enim in Codice epistola de qua disceptatur integra exstat.) Sic in Collectione antiquissima auctoris anonymi, quæ habetur manuscripta in collegio Corporis Christi Oxoniæ. Adde his Codicem Gemet., num. 44, in quo exstat Responsio sancti Gregorii ad interrogationem undecimam, et Turonensem majoris monasterii ubi ex integro habetur. Quamvis autem epistolam hanc Gregorio non abjudicet Gussanvillæus, plurimas tamen ejus responsiones dubias putat aut etiam supposititias; sed tam levibus infirmisque conjecturis id probare conatur, ut in illis diluendis frustra tempus tereremus. Quo vero tempore missa sit hæc epistola indicat Beda loco cit.: *Interea vir Dei Augustinus venit Arelas, et ab archiepiscopo ejusdem civitatis Etherio (legendum Virgilio), juxta quod jussa sancti Patris Gregorii acceperant, archiepiscopus genti Anglorum ordinatus est, reversusque in Britanniam misit continuo Romam Laurentium presbyterum et Petrum monachum, qui beato pontifici Gregorio gentem Anglorum fidem Christi accepisse ac se episcopum factum esse referrent; simul et de eis quæ necessariæ videbantur questionibus responsa recepit, quæ etiam huic historiæ nostræ commoedum duximus indere: Interrogatio Augustini episcopi Cantuariorum Ecclesiæ: De episcopis qualiter cum suis clericis, etc. Respondit Gregorius papa urbis Romæ:*

Responsio beati Gregorii papæ.

Si qui vero sunt clerici extra sacros ordines constituti (*Grat. dist. 32, c. 3*), qui se continere non possunt, sortiri uxores debent, et stipendia sua exterius accipere, quia (*b*) et de eisdem Patribus, de quibus præfati sumus, novimus scriptum quod divi debatur singulis prout cuique opus erat. De eorum ergo stipendio cogitandum atque providendum est, et sub ecclesiastica regula sunt tenendi, ut bonis moribus vivant, et canendis psalmis invigilent, et ab omnibus illicitis cor et linguam et corpus Deo auctore

Sacra Scriptura testatur, quam te bene nosse dubium non est, et cætera, ut in Editis. Porro quis primus hanc epistolam ita ordinaverit incertum est, cum eam Beda, ex cujus Historia, ut supra dixi, desumpta est, sine ullis titulis uno contextu retulerit, non epistolam, sed libellum nuncupando. Hæc paulo fusius circa istam epistolam prolocuti sumus, in gratiam eorum qui de ea dubitationem moverunt, eo quod in illa quædam sint quæ a genio sancti Gregorii nonnihil aliena videantur, sed de his in sequentibus notis suo ordine disseremus. *Partim ex GUSSANV.*

(*b*) Titulus hic, ut et quamplurimi alii epistolarum, non est sancti Gregorii, ut clarum est. *GUSSANV.*

(*c*) Sic appellata est pars Britanniae ab eo tempore quo Saxones e Germania in eam insulam trajecere, et maximam ejus partem occupavere. *GUSSANV.* Omittitur *transmarinam* in Vatic. D et in Rhem. Apud Bedam, l. 1, c. 27, ubi refertur hæc epistola, non legitur præmissus titulus.

(*d*) Hæc apud Bedam et in Cod. Vatic. D ac Rhem. non leguntur, sed post hæc verba *Interrog. beati Augustini episcopi Cantuariorum Ecclesiae*, immediate sequitur, *De episcopis, etc.*

(*e*) In Excusis legitur, *de obventionibus ecclesiast. dividendis. Resp.*

(*f*) Præmittitur in vulgatis, *qualiter episcopus agere debeat in Ecclesia*, hæc omnia rescuimus, suadentibus Mss. et Edit. Chiffletii in Concordia Bedæ et Fredegarii Scholastici, ubi habes hanc eandem epistolam, imo quinque libros priores Historiæ Ecclesiast. gentis Anglorum a venerabili Beda conscriptæ.

(*g*) De quadripartita bonorum Ecclesiae distributione jam supra dictum est lib. III, epist. 11, nunc lib. IV. *GUSSANV.* Vide notas, et consule lib. V, epist. 12 et 44, necnon lib. VIII, epist. 7.

(*h*) De hospitalitate dictum est epist. 29 lib. VIII, nunc 28 lib. X. Idem significat *susceptio*, nempe hospitium et peregrinorum.

(*i*) In Vatic. D et in Edit. Chifflet., *seorsum fieri non debet.* Hæc praxis fuit multorum episcoporum, ut Augustini, etc. An aliqua lege fuerit præscripta singulis episcopis, dispiciant. De canonicis ut in communi vivant, aliquot canonibus sancitum, ac de episcopis, ut in episcopio aliquot saltem clericos habeant contubernales et commensales, non semel statutum est. Vide Turon. II, c. 12 et 13, an. 567; concil. Paris. VI, an. 829, c. 20 et 21, in quo Sardicensis concilii citatur canon 14, nescio qua de causa, nisi forte tunc episcopi in propria civitate manentes communi cum suis clericis mensa uterentur. In Turon. III, an. 813, c. 5: *Parco et modico cibo contentus sit episcopus*; can. 6: *Peregrini et pauperes convivæ sint episcoporum*; quod et in Aquisgran. II, an. 816, c. 3, videtur esse statutum. In concil. Turon. III, c. 23: *De canonicis et clericis civitatum qui in episcopis conversantur, ut in claustris habitantes simul omnes in uno dormitorio dormiant, simulque in uno refectuario episcopi accipiant*, etc. In Mogunt., an. 813, c. 9: *Canonici simul manducant et dormiant... In claustris suo maneant*, etc. In Aquisgran., an. 816, c. 112, refertur textus ex sancto Augustino de vita communi episcopi et clericorum, necnon c. 113, ubi

A conservent. (*c*) Communi autem vita viventibus, jam de faciendis portionibus, vel exhibenda hospitalitate, et adimplenda misericordia, nobis quid erit loquendum? cum omne quod superest necessitatibus, in causis piis ac religiosis ~~1152~~ erogandum est, Domino (*d*) et magistro omnibus dicente: *Quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia manda sunt vobis* (*Luc. XI, 41*).

Tertia interrogatio Augustini.

Cum una sit fides, (*a*) cur sunt Ecclesiarum con-

multa pro episcopis argumenta meditationum. In concil. Meldensi an. 845, c. 53, de canonicis: *In dormitorio dormiant, et in refectorio comedant*, etc. Hinc manarunt solemnes etiamnum in quibusdam Ecclesiis rationes refectorii, Gal. *comptes du refectoire*, illustre vitæ communis ac priscae assiduitatis, sive, ut vocant, residentiae monumentum. In Pontigonensi concil. an. 876, c. 8: *Episcopi in civitatibus suis proximum Ecclesiae suæ claustrum instituant, in quo ipsi cum clero saeculari canonicam regulam Deo militent*. *GUSSANV.* A canonicis nonnullis abjectam decimo saeculo vitæ communis institutionem tradit Trithemius ad annum 975. Idem saeculis XI ac XII a plerisque factitatum testantur ac gemunt (ut alios illius ævi scriptores taceamus) Ivo Carnotensis, epist. 60, et Stephanus Tornacensis, epist. 160.

(*k*) Vatic. D et Rhem., *constitutionem instituere*. Id factum late exponit sanctus Joan. Chrysostomus, homil. 14 et 12, in Act. apost. ubi multa lector observabit, quæ brevis nota non capit. Gratianus, caus. 12, q. 1, inter alios profert sanctum Clementem et Urbanum I pontifices Romanos. Suijuncti docti quantum istis auctoritatibus sit concedendum. Tertullianus, in Apolog., c. 39: *Omnia, C* inquit, *indiscreta sunt apud nos præter uxores*. At ista propositio restringenda est. Nam Tertulliani tempore non erat inter Christianos rerum mobilium ac immobilium communio, non possessiones vendiderant, non omnem pecuniam ad episcoporum pedes posuerant. Id certe satis innuit paucis ante lineis, ubi de arca et de stipe quam quisque si modo velit, et si modo possit, apponit. Ergo tantum indicat operationem dilectionis, relique cum egenis fraternam communicationem. De more nascentis Ecclesiae duo adnoto: 1° pecunias, res, rerum pretia non fuisse in manus apostolorum data, sed ad pedes posita, scrutare mysterium; 2° istam communem vitam aut paucorum fuisse, aut paucos dies perdurasse, dum Jesu Christi calebat cruor, et fervebat recens in credentibus fides, ut loquitur sanctus Hieronymus ad Demetriadem Julianæ filiam. Sic apud sanctum Augustinum, de Moribus Eccl. cathol., c. 33, nonnullæ societates in communi vivebant; laudabile quidem Christianorum genus, sed a vulgari vita remotissimum, et republicæ commodis minus accommodatum. *GUSSANV.*

Interrog. II. — (*a*) In Edit. Chifflet. et in Vatic. D. hæc omittuntur, et post ultima verba respons. 1, *erant illis omnia communia*, immediate sequitur: *Si qui vero sunt clerici*, etc. Ita habetur in Cod. Capucin. Rothomag. decretales epistolas continente.

(*b*) In Vatic. D, *quia et de his de quibus*.

(*c*) Vulgati, *communiter autem viventibus*. Sequimur Mss. Vatic. D, Turon., Rhem. et Bedam a Chifflet. editum. Periodum hanc expungendam censet Guesanvillæus, quod nec sensu nec phrasi Gregoriana sit. Addit de quatuor portionibus jam actum esse; unde superfluum videtur de iisdem retractare. Periodum tamen hanc habent Mss. Turon., Rhem., Vatic. et Beda.

(*d*) Turon., *magistro omnium docente*. Ita quoque legitur apud Bedam.

Interrog. III. — (*a*) De hac re jam aliquid dixi epist. 64 lib. I. Juvat audire sanctum Ambrosianum.

suetudines tam diversæ; et altera (b) consuetudo missarum est in Romana Ecclesia, atque altera in Galliarum Ecclesiis tenetur?

Responsio beati Gregorii papæ.

Novit fraternitas tua (*Grat. dist. 12, c. 10*) Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, in qua se meminit enutritam. Sed mihi placet ut sive in Romana, sive in Galliarum, sive in qualibet Ecclesia aliquid invenisti quod plus omnipotenti Deo possit placere, sollicitè eligas, et in Anglorum Ecclesia, quæ adhuc (c) in fide nova est institutione præcipua quæ de multis Ecclesiis colligere potuisti, infundas. Non enim pro locis res, sed pro rebus loca nobis amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque Ecclesiis quæ pia, quæ religiosa, quæ recta sunt elige, et hæc quasi in fasciculum collecta apud Anglorum mentes (d) in consuetudinem depone.

Quarta interrogatio Augustini.

Obsecro, edisseras mihi quid pati debeat, si quis aliquid de ecclesia furto abstulerit.

Responsio beati Gregorii Papæ.

Hoc tua fraternitas (*Grat. 12, q. 2, c. 11*) ex persona furis pensare potest qualiter valeat corrigi. Sunt enim quidam qui habentes subsidia furtum perpetrant et sunt alii **1153** qui hac in re ex inopia delinquant. Unde necesse est ut quidam damnis,

lib. III de Sanctis, c. 1. *In omnibus cupio sequi Ecclesiam Romanam: sed tamen et nos homines sensum habemus; ideo quod alibi rectius servatur et nos recte custodimus.* Varios ritus fidei unitatem non lædere probat emin. card. Bona, Rerum Liturgic. lib. I, c. 6, num. 2 et 3. Quem locum utinam leant rubricarii. GUSSANV.

(b) De vetere missa Gallica seu de ritu celebrandæ missæ in Galliis olim usitato, moneo lectorem aliam a Matthia Illyrico an. 1557, aliam ab Hugone Menardo 1642, publicatam; utramque refert et comparat antiquitatis ecclesiasticæ peritissimus Corolus le Coite, tom. II Annal. Eccl. Franc., ad an. 601, num. 19 et 20. Ex publicata ab Illyrico contra recentes hæreticos multa colligunt observantique in ejus symbolo læta a Patre Filioque Spiritum sanctum procedere, tum Carolus le Coite, ibid., a num. 21 ad 30, tum Guillelmus Peyrattius, in opere Gallico, *les antiquités de la Chapelle du Roi*, lib. I, cap. 18, 19, 20, 21, 22, 23. Relatam ab Illyrico esse veterem missam Gallicam idem Peyrattius affirmat, nonnullas ejusdem rubricas exponendo, c. 10 et seqq. Negat emin. card. Bona, Rerum Liturgic. I, cap. 12. GUSSANV. Vide Mabillonii præfat. a 1 lib. de Liturgia Gallicana, et eam quam Menardus præfixit libro Sacram. Porro cum toties missa his in epistolis occurrerit, fortasse abs re non erit observare eam a dimissione sic dictam. Apud Alcimum Avitum, epist. 4: *A cujus proprietate sermonis in ecclesiis palatiisque sive prætorii, missa fieri pronuntiatur, cum populus ab observatione dimittitur.* Vide notas Sirmondi ad hunc locum.

(c) Turon., ad fidem nova.

(d) Idem Codex, in consuetudine dispone.

Interrog. IV. — (a) Vulgati, servanda est. Et ipsa modus correctionis dicitur. Sequimur laudatos Mss. et Bedam.

(b) Apud Gratianum, loco assignato, legitur, *quo augmento*, quam lectionem confirmare videtur sancti Gregorii responsio, *absit quod Ecclesia cum augmento.*

(c) Alius nodus difficilior, quem recens auctor in

A quidam vero verberibus, et quidam districtius, quidam vero levius corrigantur. Et cum paulo districtius agitur, ex obaritate agendum est, et non ex furore, quia ipsi hoc præstatur qui corrigitur, ne gehennæ ignibus tradatur. Sic enim nos fidelibus tenere disciplinam debemus, sicut boni patres carnalibus filiis solent, quos et pro culpis verberibus feriunt, et tamen ipsos quos doloribus affligunt habere hæredes quæruni, et quæ possident ipsis servant quos irati insequi videntur. Hæc ergo charitas in mente (a) tenenda est; et ipsa modum correctionis dicat, ut mens extra rationis regulam omnino nihil faciat.

Addis etiam (b) quomodo ea quæ furto de ecclesiis abstulerunt reddere debeant. Sed (c) absit quod Ecclesia cum augmento recipiat: quod de rebus terrenis videtur amittere, (d) et lucra de damnis quærat.

B *Quinta interrogatio Augustini.*

Peto an debent duo germani fratres singulas sorores accipere, quæ sunt ab illis longa progenie generatæ.

Responsio beati Gregorii papæ.

Hoc fieri modis omnibus licet. Nequaquam enim in sacris eloquiis invenitur, quod huic capitulo contradicere videatur.

1154 *Sexta interrogatio Augustini.*

(a) Usque ad quotam generationem fideles debeant

libro de usura satis commode scripto Gallice pag. 259 proposuit: an pecuniam in pœnam dilatæ solutionis debitori imperatam possit creditor sine usuræ labe recipere? Videntur, inquit, sancti Patres et summi pontifices id improbare. Ego quidem de jure non disputo, aliquot tantum momenta profero ad rem istam quæ faciunt. Initio VI sæculi, si penes Gratianum fides, Joannes papa I: *In antiquis*, inquit, *Ecclesiæ statutis decretum est ut qui aliena invadit, non exeat impunitus, sed cum multiplicatione omnia restituat.* Unde et in Evangelio scriptum est: *Quod si aliquem defraudavi, reddo quadruplum.* Et in legibus sæculi: *Qui rem subripit alienam, etc.* Innuit c. 10, ibidem, ex Eusebio. Refertur hic textus caus. 12, q. 2, c. 7. Sanctus Gregorius, ibid., c. 8 et 9, falso citatus ex epist. 33 lib. IV, affert legem sæculi vulgarem: *Qui prior est componat solidos nongentos, sequaces, unusquisque solidos octoginta; si vero incendium fecerint, novies tantum componant; si vero prædam fecerint, in quadruplum restituant.* Miror correctores Romanos hanc citationem reliquisse. Aliam legem indico de sacrilegis a Joana PP. VIII, Gothicis legibus additam in concil. Tricassino an. 878, ex Sirmondo, ubi de Justiniano et Carolo, refertur caus. 17, q. 4, c. 21, cum aliquot aliis ejusdem argumenti. In Trosleiano an. 969, c. 4, de sacrilegorum pœna: *Omnes res eorum tam mobiles quam immobiles fisco regis sociantur, vel Ecclesiæ, cujus res, etc.* Glossa, can. 10, caus. 12, q. 2, ait pœnam decupli statutam ad versus fures in lege Lombarda, Gothica, et Salica, non autem in Romana. II Reg. XII, vers. 6: *Ovem reddet in quadruplum*, juxta Exod. XXII, vers. 1. In quem locum vide Theodoretum ac sanctum Thomam, 1-2, q. 105, art. 2, ad 9, et 2-2, q. 62, art. 3 et 4. Zachæus, Luc. XIX, de quadruplici restitutione spondet. Accipientibus non video religionem injectam de usura, nec reprehensos judices quasi usurarum patronos, si quando culpam, indicta pecunia, puniunt. GUSSANV.

(d) Turon et Vatic. D, et lucra, vel et lucrum de vanis.

Interrog. VI. — (a) Non una fuit omnium sæculorum

cum propinquis sibi conjugio copulari, et noverois A et cognatis si liceat conjugio copulari.

Responsio beati Gregorii papæ.

(b) Quædam terrena lex (*Grat. 35, q. 2, c. 20.*) in Romana republica permittit (c) ut sive fratris sive sororis, seu duorum fratrum germanorum, vel duarum sororum filius et filia misceantur. Sed experimento didicimus ex tali conjugio sobolem non posse succrescere. Et sacra lex prohibet cognationis turpitudinem revelare. Unde necesse est (d) ut jam tertia vel quarta generatio fidelium licenter sibi jungi debeat. Nam (e) secunda quam diximus a se omnimodo debet abstinere. Cum noverca autem misceri grave est facinus, quia et in lege scriptum est: *Turpitudinem patris tui non revelabis (Lev. xviii, 7).* Neque enim turpitudinem patris filius revelare potest; sed quia in lege scriptum est: *Erunt duo in carne una (Genes. ii, 24),* qui turpitudinem novercæ, quæ una caro cum patre fuit, revelare præsumperit, profecto patris turpitudinem revelavit. (f) Cum cognata quoque misceri prohibitum est, quæ per conjunctionem priorem

praxis in prohibendo consanguineorum conjugio, ut apparet caus. 35, q. 2 et 3. Olim prohibitio septimo gradu fuerat circumscripta, sed in Lateran. concil., sub Innocentio III, ad quartum redacta est. Indulget tamen hic sanctus Gregorius Angliæ recens ad fidem conversis, ut in tertia generatione copulentur. Multi Codices habent, in quarta vel quinta, quod notatur Gratiani correctores caus. 35, q. 3, c. 20, quem locum lector consulat. Videat etiam Gregorium II, epist. 9 ad Bonifacium. In omnibus tamen exemplaribus Bedæ legitur, in tertia vel quarta generatione Gussanv.

(b) Hic textus passim ab auctoribus quibuscunque citatur ex sancto Gregorio. Innuitur autem ex Cod. lib. v, tit. 4, de Nuptiis, lex 19, quæ sic habet: *Celebrandis inter consobrinorum matrimonii licentia, legis hujus salubritate indulta est, ut, revocata præci juris auctoritate, restinctisque calumniarum fomentis, matrimonium inter consobrinorum habeatur legitimum, sive ex duobus fratribus, sive ex duabus sororibus, sive ex fratre et sorore nati sunt. Et ex eo matrimonio editi, legitimi, et suis patribus successores habeantur. Datum,* etc. Ad finem iv sæculi regnare coeperunt Aroadius et Honorius hujus legis auctores. Theodosius eorum parens contrarium sciverat, ut notant periti juris, testaturque sanctus Ambrosius epist. 48. At jus priscum istiusmodi conjunctionibus favebat. In Institutis Justiniani, lib. 1, tit. 10, de Nuptiis § 5, sic legit Cujacius: *Duorum autem fratrum vel sororum liberi, vel fratris et sororis, jungi possunt.* Vivebat autem Justinianus circa medium sexti sæculi. An idem fuerit Ecclesiæ qui fuit imperatorum sensus, quaeritur. Apud sanctum Ambrosium, epist. citata, lege divina prohibitum est patruelos fratres convenire in conjugalem copulam, qui sibi quarto sociantur gradu. Hic nodus quem non est hujus loci solvere. Sanctus Augustinus, lib. xv de Civit. Dei c. 16: *Viri, inquit, sorores suas conjuges acceperunt antiquitus compellente necessitate, quod factum est damnablem religione prohibente. Tum de consobrinorum conjugio propter gradum propinquitatis fraterno gradu proximum quam raro per mores fiebat quod fieri per leges licebat, quia id nec divina prohibuit, et nondum prohibuerat lex humana.* Hic nodus alius quem Ludovicus Vives in hujus loci commentario stringit, quemadmodum Petrus Nannius locum Ambrosii exponit in notationibus ad tomum V. At certe hi duo Patres sanctissimi non exponunt legem ullam canonicam ea derelictam. Hinc concludunt nonnulli prioribus sæculis regum

caro fratris facta est. Pro qua re etiam Joannes Baptista capite truncatus est, et sancto martyrio coronatus. Cui non est dictum ut Christum negaret, (g) et tamen pro Christi confessione 1155 occisus est; sed quia idem Dominus noster Jesus Christus dixerat: *Ego sum veritas (Joan. xiv, 6),* quia pro veritate occisus est Joannes, pro Christo sanguinem fudit.

Septima interrogatio Augustini.

Declarari posco an sic turpiter conjunctis sit indicenda separatio, et sacrae communionis deneganda oblatio.

Responsio beati Gregorii papæ.

(a) Quia vero multi sunt in Anglorum gente qui, dum adhuc in infidelitate essent, huic nefando conjugio dicuntur admisti, ad fidem venientes admonendi sunt ut se abstineant, et grave hoc peccatum esse cognoscant. Tremendum Dei judicium pertimescant, ne pro carnali delectione tormenta æterni cruciatibus incurant. Non tamen pro hac re corporis ac sanguinis Domini communionem privandi sunt, ne in eis illa ulcisci videamur, in quibus se per ignorantiam ante

fuisse non pontificum, de matrimonii impedimentis statuere. Addit sanctus Augustinus, loco cit., *morum limite prohibita fuisse quædam conjugia.* Gussanv.

(c) Valic. C, ut sive frater et soror, seu. Consentit Beda.

(d) Canonistas appello, qui nos doceant historiam impedimentorum matrimonii sive impediendum, ut vocant, sive dirimentium, quo pontifice excogitata, adulta, arcata, laxata, per totum orbem sparsa. Equidem usum hodiernum agnosco, admitto, de jure non disputo; in factum inquiri, et per singulas ætates discurre, canones scrutaturus. Aliquos mihi videre videor caus. 30, multo plures caus. 35, alios extr. *de cognatione spirituali, de consang. et affinit.*, etc. Eos tantum seligo ad rem de qua hic agitur qui faciant. Primum natura duce aliquot impedimenta injecta sunt; tum quæ decerent attendentes homines, ratione magistra, nova quædam induxerunt, aut suis spontaneis moribus, aut lege lata quæ morem corrigeret, aut firmaret. Non ubique terrarum mos idem invaluit: quæ in Gallia irrita erant, alibi vigeant conjugia. Diu itaque postquam fluctatum est, tandem ad septimum usque gradum pervenerunt; imo et varia affinitatum genera, primum, secundum, tertium adinvenerunt, quæ postmodum comprimere opus fuit. Id efficit Innocentius III, in celebri cap. *Non debet*, extr. *de consang. et affinit.*, fugientemque longius propinquitatem ad quartum gradum revocavit. Gussanv. Sancti Gregorii ætate quis fuerit usus declarat ipse ad Felicem Messanensem episcopum scribens, lib. xiv, epist. 12, his verbis, quæ apud Joan. Diaconum, lib. ii, c. 38, leguntur: *Nec ea intentione hæc illis (Angliis) mandavi, ut postquam firma radice in fide fuerint solidati... infra affinitatis lineam, id est usque ad septimam generationem conjungantur.*

(e) Secundum quasdam Editiones de prima et secunda dubitabatur, vel, ut vulgo loquimur, de primo ac secundo gradu. Gussanv.

(f) Cognatam explicat de fratris uxore, Gall., *belle-sœur*, non ita vulgo. Vide caus. 35, quaestio nem 5, aut, si vacat, consule jurisconsultos et grammaticos, Græci per cognatos intelligunt συγγενεῖς consanguineos. Gussanv.

(g) In Turon., nec pro Christi confessione occisus est.

Interrog. VII. — (a) In Mss. octava est hæc responsio; at in Mss. quibusdam, et apud Bedam, lib. i Hist. Angliæ., hæc junguntur alteri responsioni, omissa interrogatione.

Javacrum baptismatis astrinxerunt. In hoc enim A tempore sancta Ecclesia quædam per fervorem corrigit, quædam per mansuetudinem tolerat, quædam (b) per considerationem dissimulat atque portat, ut sæpe malum quod adversatur portando et dissimulando compescat. Omnes autem qui ad fidem veniunt admonendi sunt ne aliquid tale audeant perpetrare. Si qui autem perpetraverint, corporis et sanguinis Domini communione privandi sunt, quia sicut in his qui per ignorantiam fecerunt culpa aliquatenus toleranda est, ita est in his fortiter insequenda, qui non metuant sciendo peccare.

Octava interrogatio Augustini.

Peto si longinquitas itineris magna interjacet, ut episcopi facile non possint convenire, an debet sine aliorum episcoporum præsentia episcopus ordinari. B

Responsio beati Gregorii papæ.

Et quidem in Anglorum Ecclesia, in qua adhuc solus tu episcopus inveniris, ordinare episcopum (a) non aliter (b) nisi sine episcopis potes. Nam quando de Galliis episcopi venient, illi in ordinationem episcopi testes tibi assistent. Sed (*Grat. dist. 80, c. 6*) fraternitatem tuam ita volumus in Anglia episcopos ordinare, ut ipsi sibi episcopi longo intervallo minime disjungantur, quatenus nulla sit necessitas (c) ut in ordinatione alicujus episcopi convenire non possint. **1156** Pastorum quoque aliquorum præsentia valde est utilis, ut facillime debeant convenire. Cum igitur, Deo auctore, ita fuerint episcopi etiam in propinquis sibi locis ordinati, per omnia episcoporum ordinatio sine aggregatis C tribus vel quatuor episcopis fieri non debet. Nam in ipsis rebus spiritalibus, ut sapienter et mature disponantur, exemplum trahere a rebus etiam carnalibus possumus. Certe enim dum conjugia in mundo celebrantur, conjugati quique convocantur, ut qui in via jam conjugii præcesserunt (d) in subsequenti quoque gaudio misceantur. Cur non ergo et in hac spiritali ordinatione qua per sacrum mysterium homo Deo conjungitur tales conveniant qui vel in profectu

(b) *Vatic. D et Rhem., quædam per dissimulationem considerat, atque ita portat et dissimulat, ut sæpe. Beda, per considerat, dissimulat atque ita portat et dissimulat. Editi, quæ per ignorantiam. Secus Beda et Mss. nostri.*

*Interrog. VIII. — (a) Sic antiquæ Editiones Registri, Veneta 1504, Paris. 1508 et 1518, ut et recentiores. Consentiant melioris notæ Mss. Codd., Carnot., Bigot., S. Remigii, Rhem. Item alter Codex Ms. ejusdem S. Remig. in quo sunt epistolæ pontificæ a Gelasio ad Joannem VIII; Codex Vatic., num. 619; Isidori Collectio canonum ms., apud S. Vict. Paris. Item altera Collectio canonum auctoris anonymi antiquissima Oxoniæ in collegio Corporis Christi. Sed et ita legitur apud Bedam, a quo primum hanc epistolam accepimus, ut jam supra notatum est. Addo et Amalarium Fortunatum, lib. II de div. Offic., c. 1. Postremo id exigit propositio sancti Gregorii: *In quo tu solus, etc.* cum adjungit quod si ex Galliis episcopi advenierint, ipsi auxiliari possint; non autem quod absolute necessarium sit, nisi cum episcopi in propinquis locis fuerint ordinati. Unde apparet vitiosam esse quorundam exemplarium lectionem: *Ordinare episcopum non aliter nisi cum episcopis po-**

ordinati episcopi gaudeant, vel pro ejus custodia omnipotenti Domino preces pariter fundant?

Nona interrogatio beati Augustini.

Postulo etiam qualiter debeamus cum Galliarum atque Britannorum episcopis agere.

Responsio beati Gregorii papæ.

In Galliarum episcopos (*Grat. 25, q. 2, c. 3*) nullam tibi auctoritatem tribuimus, quia ab antiquis prædecessorum meorum temporibus pallium (a) Arelatensis episcopus accepit, quem nos private auctoritate percepta minime debemus. Si igitur contingat ut fraternitas tua ad Galliarum provincias transeat, cum eodem Arelatensi episcopo debet agere, qualiter si qua sunt in episcopis vitia corrigantur. Qui si forte in disciplinæ vigore tepidus existat, tuæ fraternitatis zelo accendendus est. Cui etiam epistolæ fecimus (*indict. 4, epist. 68*), ut cum tuæ sanctitatis præsentia in Galliis fuerit, ei ipse tota mente subveniat, ut quæ sunt Creatoris nostri jussioni contraria ab episcoporum moribus compescatis. Ipse autem auctoritate propria episcopos Galliarum judicare non poteris; sed suadendo, blandiendo, bona quoque tua opera eorum imitationi monstrando, pravorum mentes ad sanctitatis studia reformando, quia (*Grat. 6, q. 3, c. 1*) scriptum est in lege: (*b*) *Per alienam messem transiens falcem mittere non debet; sed manu spicas contere, et manducare (Deut. xxiii, 25)*. Falcem ergo judicii mittere non potes in eam segetem, quæ alteri videtur esse commissa; sed per affectum boni operis frumenta dominica vitiorum suorum paleis exspolia, et in Ecclesiæ corpus monendo, et persuadendo, (c) quasi mandendo converte. Quidquid vero ex auctoritate agendum est, cum prædicto Arelatensi episcopo agatur, ne prætermitti possit **1157** hoc quod antiqua Patrum institutio invenit. (d) Britannorum vero omnium episcoporum tuæ curam fraternitati committimus, ut indocti doceantur, infirmi persuasionem roborentur, (e) perverii auctoritate corrigantur.

tes. Idem notat Beveregius ad can. primum apostol. Partim ex GUSSANV.

(b) In Turon., nisi aliqui de Galliis episcopi veniant, qui in ordine, etc. Apud Bedam, nam quando de Galliis episcopi venient qui... testes assistant? Favet Vatic. D.

(c) Apud Bedam, ut in ordinatione episcopi pastores quoque alii quorum præsentia valde est utilis, facile debeant convenire. Consentit Codex Turon.

(d) In eodem Codice et in Turon., consentiente Beda, in subsequenti quoque copulæ gaudio.

Interrog. IX. — (a) De Arelatensi primatu supra, lib. 1, epist. 47. Vide etiam lib. v, epist. 53, et consule de Vita sancti Gregorii commentarios.

(b) Hæc laudantur ab Hinomaro Rhemensi, in opusculo 33, contra Hinom. Laudun., c. 4: *Falcem, inquit beatus Gregorius judicii mittere non potes in eam segetem, quæ alteri videtur esse commissa. Eadem interrogatio nona citatur adhuc ejusdem opusc. c. 17.*

(c) Vitiose in Vulgatis, quasi mundando.

(d) Turon., Britannorum vero omnes episcopos.

(e) Idem Codex, persuasi auctoritate. Vatic. D, roborati auctoritate.

Obsecratio Augustini.

(a) Obsecro ut reliquæ sancti Sixti martyris nobis transmittantur.

Concessio Gregorii.

Fecimus quod petisti, quatenus populus qui in loco quondam sancti Sixti martyris corpus dixerunt venerari, quod tuæ fraternitati nec verum nec veraciter sanctum videtur, certa sanctissimi et probatissimi martyris beneficia suscipiens, colere incerta non debeat. Mihi tamen videtur quia si corpus quod a populo cujusdam martyris esse creditur nullis illic miraculis coruscat, et neque aliqui de antiquioribus existunt qui se a parentibus passionis ejus ordinem audisse fateantur, ita reliquæ quas petisti seorsum condendæ sunt, ut locus in quo præfatum corpus jacet modis omnibus obstruatur, nec permittatur populus certum deserre, et incertum venerari.

Decima interrogatio Augustini.

Si prægnans mulier debeat baptizari, aut postquam genuerit, post quantum tempus possit ecclesiam intrare. Aut etiam ne morte præoccupetur quod genuerit, post quot dies hoc liceat sacri baptismatis sacramenta percipere. Aut post quantum temporis huic vir suus possit in carnis copulatione conjungi. Aut si menstrua consuetudine tenetur, an ecclesiam introire ei liceat, aut sacræ communionis sacramentum percipere. Aut vir suæ conjugii permistus antequam lavetur aqua, si ecclesiam intrare possit, vel etiam ad ministerium sacræ communionis accedere. Quæ omnia rudi Anglorum genti oportet habere comperta.

Responsio beati Gregorii papæ.

Hoc non ambigo fraternitatem tuam esse requisitam cui etiam et responsum addidisse me arbitror. Sed hoc quod ipse dicere et sentire potuisti credo quod mea apud te volueris responsione firmari. Mulier etenim prægnans cur non debeat baptizari, cum non sit ante omnipotentis Dei oculos culpa fecunditas carnis? Nam cum primi parentes nostri in paradiso deliquissent immortalitatem quam acceperant recto Dei iudicio perdididerunt. Quia itaque omnipotens Deus humanum genus pro culpa sua funditus extinguere noluit, et immortalitatem homini pro peccato suo abstulit, et tamen pro benignitate suæ pietatis fecunditatem ei sobolis reservavit. Quod ergo naturæ humanæ ex omnipotentis Dei dono servatum est qua ratione poterit a sacri baptismatis gratia prohiberi? Illi quippe mysterio in quo omnis culpa funditus exstinguitur valde stultum

est si donum gratiæ contradicere posse videatur.

Cum vero enixa fuerit mulier, post quot dies de-

Obsecratio. — (a) Hæc obsecratio et responsio non leguntur in Mss. Tell., Carn. et Capuc. Rothomag., nec in Edit. 1504, 1503 et 1518, neque etiam reperuntur in exemplaribus omnibus Bedæ, unde istam epistolam habemus. Partim ex Gossanv. Hæc tamen habentur in Vatic. D et in aliis Mss.

Interrog. X. — (a) Apud Bedam, *Testamenti veteris præcepto manifestum est, quod ita habet: mulier si suscepto semine, etc., usque ad sin autem feminam pepererit, sexaginta sex diebus manebit in sang. purifi-*

A beat ecclesiam intrare, (a) Testamenti Veteris præceptione didicisti (*Grat. dist. 3, c. 1*) ut pro masculo xxxiii diebus, pro femina vero lxxvi debeat abstinere (*Levit. xii*). Quod tamen sciendum est quia in mysterio accipitur. Nam si eadem hora qua genuerit actura gratias intrat ecclesiam, nullo peccati pondere gravatur. Voluptas etenim carnis, non dolor in culpa est. In carnis autem commistione voluptas est, nam (b) in prolis partu dolor et gemitus. Unde et ipsi primæ matri omnium dicitur: *In doloribus paries* (*Genes. iii, 6*). Si itaque enixam mulierem prohibemus ecclesiam intrare, ipsam ei pœnam suam (c) in culpam deputamus. Baptizari autem vel enixam mulierem, vel hoc quod genuerit sine mora, si mortis periculo urgetur, vel ipsa hora eadem qua gignit, vel hoc quod gignitur eadem qua natum est, nullo modo prohibetur, quia sicut sancti mysterii gratia viventibus atque discernentibus cum magna discretionem providenda est, ita his quibus mors imminet sine ulla dilatione offerenda est, ne dum adhuc tempus ad præbendum redemptionis mysterium quæritur, interveniente (d) paululum morte, inveniri non valeat qui redimatur.

B Ad ejus vero concubitum vir ejus accedere non debet quousque qui gignitur ablactetur. Prava autem in conjugatorum moribus consuetudo surrexit ut mulieres filios quos gignunt nutrire contemnant, eosque aliis mulieribus ad nutriendum tradant. Quod videlicet ex sola causa incontinentiæ videtur inventum, quia dum se continere nolunt, despiciunt lactare quos gignunt. Hæc itaque quæ filios suos ex prava consuetudine aliis ad nutriendum tradunt, nisi purgationis tempus transierit, viris suis non debent admisceri, quippe quia et sine partus causa, (e) cum consuetis menstruis detinentur, viris suis misceri prohibeantur, ita ut morte lex sacra feriat si quis vir ad menstruatam mulierem accedat (*Levit. x*). Quæ tamen mulier (f) dum ex consuetudine menstrua patitur, prohiberi ecclesiam intrare non debet, quia ei naturæ superfluitas in culpam non valet imputari, et per hoc quod invita patitur, justum non est ut ingressu ecclesiæ privetur. Novimus namque quod mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur, post tergum Domini humiliter veniens vestimenti ejus fimbriam tetigit, atque statim ab ea sua infirmitas recessit (*Luc. viii*). Si ergo in fluxu sanguinis posita laudabiliter potuit Domini vestimentum tangere, cur quæ menstruum sanguinis patitur, ei non liceat Domini ecclesiam intrare?

Sed dices: illam infirmitas compulit, has vero de quibus loquimur, consuetudo constringit. Perpende

cat. suæ.

(b) Turon., consentiente Beda, *nam in prolis prolatione gemitus.*

(c) Rhem. et Vatic. D, *in culpam duplicamus.*

(d) Turon., cum Beda, *paululum mora.*

(e) Beda et Rhem., *cum in consuetis menstruis detinentur.*

(f) Vatic. D, Beda et Turon., *dum consuetudinem menstrua patitur.*

autem, frater charissime, quia omne quod in hac mortali carne patimur ex infirmitate naturæ est digno Dei iudicio post culpam ordinatum. Esurire namque et sitire, æstuarè, algere, lassescere, ex infirmitate naturæ est. Et quid est aliud **1159** contra famem alimenta, contra sitim potum, contra æstum auras, contra frigus vestem, contra lassitudinem requiem querere, nisi medicamenta quædam (g) contra ægrotudines explorare? Feminis namque et menstruus sui sanguinis fluxus ægrotudo est. Si igitur bene præsumpsit quæ vestimentum Domini in languore posita letigit, quod uni personæ infirmanti conceditur, cur non concedatur cunctis mulieribus quæ naturæ suæ vitio infirmantur?

Sanctæ autem communionis mysterium in eisdem diebus percipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere non præsumit, laudanda est; sed si perceperit, non iudicanda. Bonarum quippe mentium est etiam ibi aliquo modo culpas suas agnoscere, ubi culpa non est, quia sæpe sine culpa agitur quod venit ex culpa. Unde etiam cum esurimus, sine culpa comedimus, quibus ex culpa primi hominis factum est ut esuriremus. Menstrua enim consuetudo mulieribus non aliqua culpa est, videlicet quia naturaliter accidit; sed tamen quod natura ipsa ita vitiosa est, ut etiam sine voluntatis studio videatur esse polluta, (h) ex culpa venit vitium, in quo seipsam qualis per iudicium facta sit humana natura cognoscat, ut homo qui sponte culpam perpetravit, reatum culpæ portet invitus. Atque ideo (i) feminæ cum semetipsas considerant in menstrua consuetudine, si ad sacramentum dominici corporis et sanguinis accedere non præsumunt, de sua recta consideratione laudandæ sunt. Dum vero percipiendi ex religiosæ vitæ consuetudine ejusdem mysterii amore rapiuntur, reprimendæ, sicut diximus, non sunt. Sicut enim in veteri Testamento exteriora opera servabantur, ita in Testamento novo non tam quod exterius agitur, quam id quod interius cogitatur sollicita intentione attenditur, ut subtili sententia puniatur. Nam cum multa lex velut immunda mandu-

(g) Turon., contra ægrotudines exponere; fortasse pro opponere.

(h) Ita Beda, Vatic. D ac Rhem. At in Excusis ex culpæ venit vitio.

(i) In Vulgatis feminæ quæ cum. Expunximus quæ, non solum quod superfluum sit, sed etiam quod contra Mss. fidem et in sensus detrimentum additum sit.

(k) Id apud Judæos præceptum, Levit. xvi, vers. 15. Apud gentiles idem factitatum; pluresque vivo perfundebantur flumine, alii in solis, alii in labris, alii ministris aquam infundentibus lavabant. Meminit Judæorum sanctus Augustinus, libro de Bono conjugali, c. 20. Aliorum Clemens Alexand., initio Protreptici adjuncti Herveti commentario. Idem, lib. iii Pædagog., c. 9, Stromatum vii. Tertullianus innuit lib. de Bapt., c. 5 et 9. Sanctus Justinus, ad Enem Apolog. 2 pro Christ., ad Anton., docet dæmones persuasisse paganis lavari antequam ad sacrificia accederent; idque eos a propheta didicisse. Hodierni Judæi non lavant, eo quod non amplius sanctorum habent, quasi istam lotionem solius sacrificii causa Dominus præscripserit. Id, lector, tuæ inquisitioni permitto. GUSSANV.

carum præcipiat, in Evangelio tamen Dominus ait: *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quæ exeunt de corde, illa sunt quæ coinquinant hominem* (Math. xv, 11). Atque paulo post subiecit, exponens: *Ex corde exeunt cogitationes malæ* (Ibid., 19). Unde ubertim indicatum est quia illud ab omnipotenti Deo pollutum esse in opere ostenditur, quod ex pollutæ cogitationis radice generatur. Unde Paulus quoque apostolus dicit: *Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum* (Tit. i, 15). Atque mox ejusdem coinquinationis causam annuntians, subjungit: *Coinquinatæ sunt enim eorum et mens et conscientia*. Si ergo ei cibus immundus non est, cujus mens immunda non fuerit, **1160** cur quod munda mente mulier ex natura patitur, ei in immunditia reputetur?

Vir (k) autem (Grat. de pœnit., dist. 7, q. 4, c. 7) cum propria conjuge dormiens, nisi lotus aqua intrare ecclesiam non debet, sed neque lotus intrare statim debet. Lex autem veteri populo præcepit, ut mistus vir mulieri, et lavari aqua debeat, et ante solis occasum ecclesiam non intrare. Quod intelligi spiritaliter potest quia mulieri vir miscetur quando illicitæ concupiscentiæ animus in cogitatione per delectationem conjungitur. Qui nisi prius ignis concupiscentiæ a mente deferreat, dignum se congregatione fratrum existimare non debet, qui se gravari per nequitiam pravæ voluntatis videt. Quamvis enim de hac re diversæ hominum nationes diversa sentiant, atque alii alia custodire videantur, (l) Romanorum tamen semper ab antiquioribus usus fuit, post admissionem propriæ conjugis, et lavacri purificationem querere, et ab ingressu ecclesiæ paululum reverenter abstinere.

Nec hæc dicentes deputamus culpam esse conjugium. Sed quia ipsa licita commistio conjugum sine voluptate carnis fieri non potest, a sacri loci ingressu abstinendum est, quia voluptas ipsa esse sine culpa nullatenus potest. Non enim de adulterio vel fornicatione, sed de legitimo conjugio natus fuerat qui dicebat: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in*

(l) Istum usum certioribus indicibus probari vellem, ne hæc propositio male ab alio videatur fuisse inserta. Sanctus Paulinus, epist. ad Aleth., meminit canthari Romæ in basilica sancti Petri; idem alius in locis innuit fontes in templorum ingressu fuisse positos. Eusebius, lib. x, c. 4, Histor., consentit quodammodo. Tertullianus in Africa lavandi consuetudinem agnoscit et improbat lib. de Oratone. c. 11, nec allud sensit in Apolog., c. 39, ut aliquis opinatus est. Sanctus Joan. Chrys., in Oriente refert lavandi morem in nonnullis Ecclesiis, homil. 52 in Matth., nec admodum probat. De re eadem loquitur homil. 74 in Matth., hom. 72 in Joan. 6 in c. 11 ad Tim. Vide quid de Hemerobaptistis senserint auctores, ad c. vii Marci. Sanctum Justinum nota præcedente indicavi. Canones investigavi, nec occurrerunt ulli pro his lavationibus decretorii. Itaque confugio ad regulam sancti Augustini, epist. 119, ad Januarium, c. 19. Exsurget forte nostra temporibus historiographus aliquis, qui usum Romanorum, de quo agitur, ab apostolis ad usque sancti Gregorii statem haud interrupta serie perducet. GUSSANV.

qui implere (e) mysterium valeant, illusio per crapulam facta a perceptione sacri mysterii prohibere non debet; sed ab immolatione sacri mysterii abstinere, ut arbitror, humiliter debet; si tamen dormientis mentem turpis imaginatio (f) non concusserit. Nam sunt quibus ita plerumque illusio nascitur, ut eorum animus, etiam in somno corporis positus, turpibus imaginationibus non fœdetur. Qua in re unum ibi (g) ostenditur, ipsa mens rea, non tunc vel suo iudicio libera, cum se et dormienti corpore nihil meminit vidisse, tamen in vigiliis corporis meminit in ingluviem cecidisse. Si vero ex turpi cogitatione vigilantis oritur illusio in mente dormientis, patet animo suus reatus. Videt enim a qua radice inquinatio illa processerit, qui quod cogitavit sciens, hoc pertulit nesciens. Sed pensandum est, ipsa cogitatio utrum suggestione, an delectatione, vel, quod majus est, peccati consensu acciderit. (h) Tribus enim modis impletur omne peccatum, videlicet suggestione, delectatione, consensu. Suggestio quippe fit per diabolum, delectatio per carnem, consensus per spiritum, quia primam culpam serpens suggestit, Eva velut caro delectata est, Adam vero velut spiritus consensit. Et necessaria est magna discretio, ut inter suggestionem et delectationem, inter delectationem et consensum iudex sui animus præsideat. Cum enim malignus spiritus peccatum suggerit in mente, si nulla peccati delectatio sequatur, peccatum omnimodo perpetratum non est. Cum vero caro delectari cœperit, tunc peccatum incipit nasci. (i) Si autem etiam ad consensionem ex deliberatione descendit, tunc peccatum cognoscitur perfici. In suggestione igitur (k) peccati semen est, in delectatione fit nutrimentum, in consensu perfectio. Et **1163** sæpe contingit ut hoc quod malignus spiritus seminat in cogitatione, caro in delectationem tra-

(e) Turon., *ministerium*, legiturque hoc loco apud Bedam.

(f) Vatic. D, rejecta negatione, *imaginatio concusserit*; quam lectionem etsi sancti Gregorii scopo convenire videatur, amplecti non audemus, quod nec apud Bedam, nec in aliis Mss. habeatur. Ceteroquin lectionis receptæ optimus est sensus. Indulget sanctus Doctor pollutionem ex nimio cibo passis ut ad sacram Eucharistiam sumendam accedant, si tamen dormientium mentem nulla turpis cogitatio concusserit. Si enim turpibus imaginibus mens fœdada fuerit, tam a sumendo quam a celebrando sacro mysterio censet abstinendum.

(g) Sic restituimus ex Mss. et Beda, etsi sensus paulo sit obscurior. In vulgatis lego: *ostenditur quod ipsa mens rea non sit tunc, sed suo iudicio penitus libera, cum se etsi dormienti nihil meminit vidisse, tamen in vigiliis corporis meminit in ingluviem incidisse.*

(h) Hæc fusius prosequitur sanctus Doctor. lib. vi Moral., num. 49 et seq., necnon hom. 16 in Evang.

(i) Vatic. D, *si autem ad consensionem et deliberationem consentit*. Turon., *si autem jam ex deliberatione consentit*.

(k) Beda et Vatic. D, *peccati initium est*.

(l) Locus hic varie legitur tum in Editis tum in Mss. Apud Bedam, Edit. Colon. 1612, *minime pugnabat*. Sed et si *pugnabat, quare captivus erat?* In Edit. Chifflet., *minime pugnabat, sed et pugnabat; quapropter et captivus erat, et pugnabat*. In Vulgatis epistolarum ncti Gregorii, *minime pugnabat. Quapropter et cap-*

hat, nec tamen animus eidem delectationi consentiat. Et cum caro sine anima delectari nequeat, ipse tamen animus, carnis voluptatibus reluctans, in delectatione carnali aliquo modo ligatur invitus, ut ei ex ratione contradicat, nec consentiat, et tamen delectatione ligatus sit, sed ligatum se vehementer ingemiscat. Unde et ille cœlestis exercitus præcipuus miles gemebat, dicens: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis* (Rom. vii, 23). Si autem captivus erat, (l) minime pugnabat. Sed et pugnabat, quapropter captivus non erat. Et pugnabat igitur lege mentis, cui lex quæ in membris est repugnabat. Si hoc pugnabat, captivus non erat. Ecce itaque homo est, ut ita dixerim, et captivus et liber: liber ex iustitia quam diligit, captivus ex delectatione quam portat invitus.

EPISTOLA LXV.

AD AUGUSTINUM ANGLORUM EPISCOPUM.

Pallii usum concedit. Idem spondet Londinensi, quem a synodo propria statuit ordinandum. Fboracensem integro metropolitani honore vult perfrui. Augustinum Britanniarum totius primatem instituit.

(a) Gregorius Augustino episcopo Anglorum.

Cum certum sit pro omnipotente Deo laborantibus ineffabilia æterni regni præmia reservari, nobis tamen eis necesse est (b) honorum beneficia tribuere, ut in epiritualis operis studio ex remuneratione valeant multiplicius insudare. Et quia nova Anglorum Ecclesia ad omnipotentis Dei gratiam eodem Domino largiente et te laborante perducta est, usum tibi pallii in ea ad sola missarum solemnia agenda concedimus, ita ut per loca singula duodecim episcopos ordines, qui tuæ ditioni subjaceant; quatenus (c) Londoniensis civitatis episcopus semper in posterum a synodo propria debeat consecrari, atque honoris pal-

tivus erat, et captivus non erat. Sed pugnabat. Igitur legi mentis lex quæ in membris est repugnabat; pugnabat autem, quapropter captivus non erat. Nostram lectionem concinnavimus ex Mss. Vatic. D, Gemet., Turon. et Capuc., qui consentiunt, nisi quod in Turon. legitur, *si hoc pugnabat captivus erat*, ubi omittitur negatio mendosissime.

Epist. LXV [Al. 15, ind. 7]. — (a) Apud Bedam, lib. i Hist. ecol. c. 29, sic legitur: *Reverendissimo fratri Augustino coepiscopo Gregorius servorum Dei. Gussanv.* Aliæ epistolæ ad episcopos a sancto Gregorio scriptæ apud Bedam similem præferunt inscriptionem, nec dubium quin in epistolis, saltem plerisque, servorum Dei se profiteretur vir sanctissimus; at brevitate causa tituli longiores omissi sunt, tum in Mss., tum in Exeusiis.

(b) In Vatic. A et D, *bonorum beneficia*.

(c) In Vatic. D, *Londonensis*. Londonium vel Londinum seu Londinium, vulgo *London*, Gal. *Londres*, urbs Angliæ primaria et celeberrima ad Tamesim fluvium, comitalus Middelsexiæ caput. *Partim ex Gussanv.* Angliæ recens conversis ad fidem prædicantem Augustino et sociis, Gregorius duas metropolitanas sedes constituit in Britannia, unam Londini, alteram Eboraci, ita ut per singulas metropoles ordinarentur duodecim episcopi, de quo Beda, lib. i, cap. 29. Certa est provincia quæ habet duodecim episcopos, ex constitutione Gregorii, vel saltem decem ant undecim, et unum metropolitanum, tantum ex instituto Pelagii II, can. *Scitote* 6, quæst. 3. Sed postquam

b hac sancta et apostolica, cui auctore Deo
io, 1164 sede percipiat. (d) Ad Eboracam
ivitatem te volumus episcopum mittere quem
idicaveris ordinandum; ita ut si eadem civi-
m finitimis locis verbum Dei receperit, ipse
e (d) duodecim episcopos ordinet, ut metro-
ni honore perfruatur, quia ei quoque, si vita
fuerit, pallium tribuere Domino favente di-
nus, quem tamen tuæ fraternitatis volumus
itioni subjacere. Post obitum vero tuum ita
pis quos ordinaverit præsit, ut Londoniensis
pi nullo modo ditioni subiaceat. Sit vero in-
doniæ et Eboracæ civitatis episcopos in po-
i honoris ista distinctio, ut ipse prior habeat
l prius fuerit ordinatus. Comuni autem
o, et concordii actione quæcunque erunt pro
zelo agenda disponant, unanimiter recta
it, et ea quæ senserint non sibi met discre-
perficiant.

vero fraternitas non solum eos episcopos
rdinaverit, neque eos tantummodo qui per
ensem episcopum fuerint ordinati, sed etiam
Britanniæ sacerdotes habeat, Domino Deo
auctore, subjectos, quatenus ex lingua et
æ sanctitatis et recte credendi et bene vi-
formam percipiant, atque officium suum
moribus exsequentes, ad cælestia, cum Do-
voluerit, regna, pertingant. (f) Deus te in-
um custodiat, reverendissime frater. (g) Data
ima Kalendarum Juliarum, imperante do-
ostro Mauricio Tiberio, piissimo Augusto, an-
t consulatum ejusdem domini an. 18, indict. 4.

EPISTOLA LXVI.

AD EDILBERTUM ANGLORUM REGEM.

*vrutin subjectis sibi populis Christianam fidem
dat. Augustinum libenter audiat et adjuvet. Dor-
ur imminenti mundi hujus termino signa præ-
s Deus. Mittit xenia, fundit ad Deum preces.*

orius (a) Edilbertho regi Anglorum.

ter hoc omnipotens Deus bonos quosque ad

ria, quæ erat caput regni Cantii et sedes re-
Ethelberto rege concessa est Augustino, qui
sibi et successoribus suis hic locavit, ibique
biit et sepultus est... metropolitica dignitas,
Gregorio statuta fuerat Londini, Cantuariam
ta est, ut patet ex epist. Kenulfi regis Mer-
ad Leon. III pontificem, quæ est apud Wil-
Malmesbur., de regum Anglie. Gestis, lib.
... De primatu Britanniæ diu certatum inter
riensem et Eboracensem episcopos; sed
riensis iudicio Rom. pontificum pronuntia-
us Britannicæ primas, et velut alterius orbis
anselmum Cantuar... in concil. Barensi se-
seit Urbanus II juxta Rom. archidiaconum,
e pontificem sedere moris erat. *Includamus,
tunc in orbe nostro quasi alterius orbis papam.*
Wilhelmus Malmesb., de Gestis pontif. An-
lib. 1; Eadmerus, lib. II, pag. 52. ALTERRA.
Collectione Pauli legitur *Eburacham*, et in-
rache.

provinciam constituendam Pelagius II requi-
m vel undecim civitates et unum regem, epist.
m episcopum metropolitanum habere decem
oem episcopos suffraganeos docet; provinciæ
semper aliæ majores, aliæ minores fuere pro

A populorum regimina perducit, ut per eos 1165
omnibus, quibus prælati fuerint, dona suæ (b) pie-
tatis impendat. Quod in Anglorum gente factum
cognovimus, cui vestra gloria idcirco præposita
est, ut per bona quæ vobis concessa sunt, etiam
subjectæ vobis genti superna beneficia præstaren-
tur. Et ideo, gloriose filii, eam quam accepisti di-
vinitus gratiam sollicita mente custodi. Christia-
nam fidem in populis tibi subditis extendere festi-
na, zelum rectitudinis tuæ in eorum conversione
multiplica, idolorum cultus insequere, (c) fanorum
ædificia evertite, subditorum mores in magna vi-
tæ munditia exhortando, terrendo, (d) blandiendo,
corrigo et boni operis exempla monstrando ædi-
fica, ut illum retributorem invenias in cælo, cujus
nomen atque cognitionem dilataveris in terra. Ipse
enim vestræ quoque gloriæ nomen etiam posteris
gloriosius reddet, cujus vos honorem quæritis et
servatis in gentibus. Sic enim Constantinus, quon-
dam piissimus imperator, Romanam rempublicam
a perversis idolorum cultibus revocans, omnipoten-
ti Domino Deo nostro Jesu Christo secum subdidit,
seque cum subjectis populis tota ad eum mente
convertit. Unde factum est ut antiquorum nomen
principum suis vir ille laudibus vinceret, et tanto
in opinione prædecessores suos quanto et in bono
opere superaret. Et nunc itaque vestra gloria cogni-
tionem unius Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti
regibus ac populis sibi met subjectis festinet infun-
dere, ut et antiquos gentis suæ reges laudibus ac me-
ritis transeat; et quanto in subjectis suis aliena pec-
cata deterserit, tanto etiam de peccatis propriis ante
omnipotentis Dei terribile examen securior fiat.

Reverandissimus autem frater noster Augustinus,
episcopus, in monasterii regula doctus, sacræ Scrip-
turæ scientia repletus, bonis auctore Deo (e) operibus
præditus, quæque vos admonet libenter audite, de-
vote peragite, studiose in memoria reservate, quia
si vos eum in eo quod pro omnipotente Deo loquitur
auditis, idem omnipotens Deus hunc pro vobis

arbitrio: v. g., provincia Lugdunensis semper, ut
et hodie, quinque fuit civitatum; provincia Belgica
prima, quatuor; provincia Germania prima seu Mo-
guntiaccensis, totidem; provincia Alpium Graiarum
et Penninarum, trium tantum. *Partim ex Gussanv.*

(f) Hanc conclusionem, quæ deest in mss. et edi-
tis Registri exemplaribus, supplevimus ex Beda loco
supra citato. GUSSANV.

(g) Ita apud Bedam et in Collect. Pauli. In Vatic.
D. legitur: *Data de Kalend. Juliarum indict. 4.*

Epist. LXVI [Al. 60]. — (a) Varie legitur hujus regis
nomen tam in Mss. quam in excusis. In Vatic. D
scribitur *Adalbertho*, consentientibus duobus Teller.
Norm. et plur. Anglie. In Colbertinis, *Adelberto* vel
Adilberto, ut etiam in Vatic. F. In Vatic. A, *Ildeberto*.
In Vatic. B, *Alliberto*. In Victor., *Adilperchto*. In
nonnullis Anglie., *Ethelberto*. Sequimur præcipue
Beda, quem latere non potuit hujus regis nomen.
Præterea legendo *Edilberthum* etymologiam nominis
hujus habemus; nam *Edit* lingua Sæxonica significat
honoratum, illustrem. Apud Bedam hic titulus legi-
tur, lib. 1, c. 32: *Domino gloriosissimo atque præcellen-
tissimo filio Edilbertho regi Anglorum Gregorius servus
servorum Dei*. In omnibus sancti Gregorii epistolis a
Venerab. Beda relatis servum servorum Dei se præ-

exorantem celerius exaudit. Si enim, quod absit, A verba ejus postponitis, quando eum omnipotens Deus poterit audire pro vobis, quem vos negligitis audire pro Deo? Tota igitur mente cum eo vos in fervore fidei stringite, atque annis illius virtute quam vobis divinitus tribuit adjuvate, ut regni sui vos ipse faciat esse participes, cujus vos fidem in regno vestro (f) recipi et facitis custodiri.

Præterea scire vestram gloriam volumus quia, sicut in Scriptura sacra ex verbis Domini omnipotentis 1166 agnoscimus, præsentis mundi jam terminus juxta est, et sanctorum regnum venturum est, quod nullo usquam poterit sine terminari. Appropinquante autem eodem mundi termino, multa imminet quæ ante non fuerunt, videlicet immutationes aeris, terroresque de cælo, et contra ordinem temporum tempestates, bella, fa- B mes, pestilentiæ, terræmotus per loca. Quæ tamen non omnia nostris diebus ventura sunt, sed post nostros dies omnia subsequuntur. Vos itaque si qua ex his evenire in terra vestra cognoscitis, nullo modo vestrum animum perturbetis, quia idcirco hæc signa de fine sæculi præmittuntur, ut de animabus nostris debeamus esse solliciti, de mortis hora suspecti, et venturo judici in bonis actibus inveniamur esse præparati. Hæc nunc, gloriose filii, paucis locutus sum, ut cum Christiana fides in regno vestro excreverit, nostra quoque apud vos locutio latior excreseat; et

fatur, quod confirmat nostram sententiam de titulo servi servorum Dei in præfat. ad Registrum epistoliarum, § 11 pag. 481, propositam.

(b) In Vatic. D, suæ potestatis; et additur vel pietatis.

(c) Alia sancto Gregorio non multo post sedit sententia, scilicet infra, epist. 76: *Dictæ ei... quia fana idolorum destrui in eadem gente minime debeant*, etc. In quem locum videat lector quæ dicturi sumus ex Augustino. In Cod. Theodosiano, titulo de paganis, sacrificiis et templis, lege 25: *Cuncta eorum fana, templa, delubra, si qua etiam nunc restant integra, præcepto magistratum destrui, collocationeque venerandæ Christianæ religionis signi expiari præcipimus*. GUSSANV.

(d) Absit blandiendo a Norm.

(e) Vatic. F, operibus deditus.

(f) Apud Bedam, *recipi faciatis et custodiri*. In Ex-

cussis, *recipitis et facitis custodiri*.

(g) Vulgati, *in mente vestra*, quam lectionem præter Mss. testimonium series orationis amplectendam non esse probat.

(h) Hæc conclusio desumpta est ex loco citato Bedæ, qui totam epistolam refert prout habetur in nostris exemplaribus, excepto titulo et conclusione, ut dixi. GUSSANV.

(i) In uno e Colbert. legitur: *Data die Kalend. Januar., indict. 4*. Idem legitur in Victorino et in 2 Rhemensis seu Remig.

EPIST. LXVII [Al. 61]. (a) Sic restitimus ex judicio illustrissimi et eruditissimi Petri de Marca archiepiscopi Parisiensis, qui in appendice ad concilium Claromontanum, sub Urbano II, de hoc titulo ita loquitur: *Gregorii epistolæ inscriptionem ad Hiberniæ episcopos emendandam duxi, Iberiam substituendo, tum quod inquisitio de Nestorianis facta satis docet de Orientis partibus agi, in quibus solta hæresis illa vigebat; tum quod initio epistolæ annotat Gregorius, legatum episcoporum Romam se conferentem in Jerosolymorum urbe epistolam cum aliis rebus perdidisse, quod*

tanto amplius loqui libeat, quanto se (g) in mente nostra gaudia de gentis vestræ perfecta conversio- ne multiplicant.

Parva autem xenia transmisi, quæ vobis parva non erunt, cum a vobis ex beati Petri apostoli fuerint benedictione suscepta. Omnipotens itaque Deus in vobis gratiam suam quam cœpit custodiat atque perficiat, atque et hic vitam vestram per multorum annorum curricula extendat, et post longa tempora in cælestis vos patriæ congregatione suscipiat. (h) Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat, domine filii. (i) Data die x Kalend. Juliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto an. 19, post consulatum ejusdem domini nostri an. 18, indict. 4.

EPISTOLA LXVII.

AD QUIRICUM EPISCOPUM, ETC.

Eos qui in hæresi cum Trinitatis invocatione baptizati sunt, si ad Ecclesiam revertantur, non baptizandos; sed aut impositione manuum, aut chris- matis unctione, aut professione fidei reconcilians. Redeuntes Nestorianos veram de incarnato Verbo fidem docendos, quam hic ipse firmat ex Scripturis; atque si Nestorium anathematizent, si quas recipit Ecclesia synodos venerentur, suscipiendos in propriis ordinibus.

Gregorius (a) Quirico episcopo, et cæteris episcopis in (b) Hiberia catholicis.

Quia charitati nihil est longe, quos dividunt loca jungat epistola. Lator itaque præsentium 1167 ad

de Hibernis in ultimo Occidente positus non nisi absurdissime dici potest, quemadmodum Iberis in finibus Pontis silis et fidem Christianam ab ipsa Constantini ætate amplexis apprime congruit. Nestorianos ergo per solam fidei professionem recipiendos consultationi respondens dicit Gregorius, neque baptismum iterato, neque manu imposita, vel chrismate collato. Et ille quidem traditionem Patrum laudat, quæ ritum alium erga Nestorianos non adhibendum docebat. Non desunt tamen manuscripti Cod. qui lectionem hanc confirmant. Cluniac., Thuan., qui in indice epistoliarum legit Iberia, licet in ipsa epistola habeatur Hibernia. Codex etiam Vaticanus, numero 622, ex recensione eminentiss. card. Bona, prout significavit mihi in litteris die 9 Septemb. 1670. Sic et Anselmus Lupensis, in Collect. can., l. VIII, c. 24: *Quirico episcopo, et cæteris Iberiæ episcopis*. Nec prætereundus est Christianus Lupus, qui, tomo I Synodorum, etc., in notis ad quintum concilium, pag. 738, legit *Iberiæ*, et pag. 743, *Ilibris*. GUSSANV. Eruditorum virorum conjecturæ non inviti consensus præbimus. Eam confirmant Cod. Reg. et Pauli Diaconi Collectio, in cujus indice legitur in Iberia. Contemnenda non est hæc Romanorum correctorum observatio ad can. 44, dist. 4, de Consecr., ex epistola ad Quiricum. Sic, inquit, emendatum est (Iberia) ex originali manuscripto Vaticano. Antea erat Hibernia. Quod spectat ad hujus episcopi nomen in veteribus Codd. modo legitur *Quirino*, modo *Quirico*.

(b) Aliis Iberia, regio Asia quæ nunc incolle dicitur *Gurgistan*, Gallis autem *la Géorgie*, inter Colebidem ad occasum, et Albaniam ad ortum, Armeniæ majori contermina. Nunc subest dominio proprii principis, sub clientela tamen regis Persarum. GUSSANV. Quid vetat per Iberiam intelligere Hispaniam, si olim dictam? Vide l. iv Dialog., c. 36, in notis. Iberi apud sanctorum Ironeum, lib. 1, c. 3, sunt Hispani: *Neque, inquit, hæ quæ in Germania sunt fundatæ Ecclesiæ aliter credunt... neque hæ quæ in Iberis, neque hæ quæ in Celtis*. Nomen Iberiæ retinuit Hispania

dem Hilarum prius subdiaconatus quo indignus fungitur privet officio, atque (c) verberibus publice castigatum (d) faciat in exsilium deportari ut unius pœna multorum possit esse correctio. Cujus (e) si forte lenitatem diaconi sui adhuc opinio lacerata non commovet, et in hoc, quod non credimus, torpens exstiterit, experientia tua hæc quæ diximus faciat, et de illius nobis neglectu renuntiet. Hortandus præterea idem frater ex nostro mandato est, ut se in omnibus vigilantem, ut ecclesiæ suæ amplius exhibere disciplinam non negligat, ne et peccatum de his qui ei commissi sunt sustineat, et nos contra se vehementer stimulet, si in officii sui cura, quod non optamus, incautus vel lentus exstiterit. Volumus autem (*Grat. dist. 89, c. 2*) ut memoratus frater noster Paschasius et (f) vicedominum sibi ordinet, et majorem domus, quatenus possit vel hospitibus supervenientibus, vel causis quæ eveniunt, idoneus et paratus existere. Si vero et negligentem eum prospicis, et ea quæ diximus implere differentem, omnis clerus adhiberi debet, ut communi consilio ipsi eligant quorum personæ ad ea quæ prædiximus valeant ordinari (g). (*Cf. Joan. Diac., l. vi, c. 31 ; l. ii, c. 54.*)

EPISTOLA LXXII.

AD AGAPITUM ABBATEM.

Illius monasterio altud unit a monachis ob hostilitates prorsus desertum.

Gregorius Agapito abbati.

(a) Ne locis venerabilibus vel quanto licet cultura desit obsequium nostra debet sollicite cura prospicere. Quia igitur monasterium quod in fundo (b) Marciano provincie Campaniæ situm est, ita hostilitate faciente, a congregatione funditus dicitur desolatum, ut ne unus exinde monachus, qui aliquam illie sollicitudinem vel curam debeat adhibere, remanserit, tuo illud monasterio cum omnibus rebus suis, vel quæ ei competunt actiones, utile prospeximus (c) unendum, **1173** ut res ejus tenendi, vel a detinentibus

(c) Etiam Augustini ævo virgarum verborasæpe in judicis solebant ab episcopis adhiberi. Vide epist. 133. Jam vero publica flagellatio a foro ecclesiastico recessit. Arresto Parlamenti Paris. an. 1562 dictum fuit male et abusive ab officiali judicatum, qui ad publicam fustigationem clericum damnaverat, ecclesiasticisque judicibus facta inhibitiō ne hujusmodi pœnam imponerent.

(d) Refertur cap. *Cum fortius*, extr. de calumniator. Vide infra. lib. xiii, epist. 45; eademque statuitur pœna can. 9, caus. 3, q. 4, c. 9; item cap. 3, causa 3, q. 5, et can. 23, dist. 63. Ivo Carnot., epist. 186, ad Aurelian, episcopum: *Oportet ut..... depositum perpetuo carcere damnetis, aut in æternum exsilium detrudatis*. Jam vero clericos in exsilium mittere ecclesiastico judicis non licet, sed ad regiam potestatem id spectat, atque non semel judicatum testatur Choppin. de sacra Politia, lib. ii, tit. 3, num. 12. Id ipsum pluribus arrestis confirmatum dicit Fretius, de Abusu, lib. viii, cap. 4, num. 41.

(e) In Vatic. A, *cujus... levitatem*.

(f) De vicedominis et hospitalitate vide lib. i epist. 11.

(g) In vet. Colb.: *Data die x Kalend. Jul., indict. 4*. In Collect. Pauli et in altero Rhem.: *Data die vi Id. Jul. indict. 4*.

A vindicandi libera tibi sit et sine aliqua dubietate licentia. In quo etiam studii tui sit monachos deputare, qui illic tempore quo intervallum de hoste fuerit, et opus Dei celebrare, et decenter deservire. Nec aliqua illud præsumas excusatione negligere, quod ideo curæ tuæ ut sollicitudinem illie debeas adhibere committitur. Ipsum autem monasterium sic tuæ nos ordinationi commisisse cognoscas, ut tamen jurisdictionem illic non episcopus Surrentinus, in cujus civitate monasterium tuum est, sed Nucerinus, cujus est diocesis, habeat. Nam sic hujus loci ordinationem disponimus, ut tamen jura sua singulis episcopis inviolata servemus.

EPISTOLA LXXIII.

AD MARINIANUM ABBATEM.

Ecclesia sancti Georgii curam Mariniano ejusque successoribus committit.

Gregorius Mariniano abbati.

Quia ecclesiam sancti Georgii positam in loco qui (a) *Ad sedem* dicitur minorem quam oportet diligentiam habere cognovimus, utile esse prospeximus, quoniam monasterium tuum eidem ecclesiæ noscitur esse conjunctum, ejus tibi curam committere, hortantes ut et sollicitudinem illic congruam studeas adhibere, et psalmodiæ officium solemniter exhibere facias. Et quia ecclesiam ipsam reparatione certum est indigere, volumus ut quidquid illuc accedere potuerit, ipse accipere atque in ejus reparationem, ut prævideris, debeas erogare. Hanc vero sollicitudinis curam, quam tibi hujus pagina præcepti mandavimus, tam te quam etiam successores tuos, qui monasterii regimen, Deo auctore, susceperint, exhibere, et quæ constituimus per omnia volumus observare.

EPISTOLA LXXIV.

AN EUSEBIUM THESSALONICENSEM EPISCOPUM.

Falsatam ab Andrea monacho nequissimo illius epistolam. Nonnullos Gregorio ipsi ab eodem suppositos Sermones. Exigendam a Luca presbytero suspecto fidei confessionem.

Gregorius (a) Eusebio episcopo Thessalonicensi.

Epist. LXXII [*Al. 67*]. — (a) Ita Mss. Anglic., Norm., Reg., Remig., et plerique. In vet. Ed.: *De rebus venerabilibus vel quando licet*, etc. Ita etiam legitur in Rhem. Recent. editoribus placuit ita mutare hujus epist. initium: *ne rebus venerabilibus vel cuilibet cultui desit*, etc. In Vatic. F, *pro quando licet, legitur quando libet*.

(b) In altero Rhem., *Martiniano*.

(c) De hujusmodi unionibus, supra, lib. i, epist. 8. Epist. LXXIII [*Al. 68*]. — (a) Hunc alibi, sc. lib. iii, indict. 2, epist. 27, dicit abbatem de Pannormo, observat Finicchiarus, apud Bolland., ad diem 23 April. *Et sicut nullus, inquit, unquam sui locus Romanæ qui sciatum dicitur fuisse ad sedem, ita videtur quod de ecclesia Romæ posita abbati similiter Romæ degenti non fuisset sanctus papa per epistolam mandaturus. Quandoquidem tamen ecclesia illa, jam tum, id est anno 601, reparatione egebat tanta, ut ejus curam sibi non negligendam ipse pontifex Romanus censeret, vel hinc cognosci datur, quod ea, ubicunque sita, fuerit perquam antiqua, ac verosimiliter ipso quo sanctus Georgius passus est sæculo ædificata, scilicet quarto ineunte. Exstat festum sancti Georgii in libro Sacram. cum præfatione propria. De hoc sancto martyre agit Tillemontius tom. V Ecclesiast. Hist., pag. 185. Vide Bolland.*

Lator præsentium Theodorus, Ecclesiæ vestræ lector, ad sanctorum apostolorum limina veniens, dum omnes, homo quippe novus, haberet **1174** incognitos, Andream monacho, qui ad sanctum Paulum inclusus fuerat, res et chartas quas detulit, ut vera olim noto, innocenter deposuit credens quidem quod mens ipsius, sicut et nos ante habueramus, cum habitu concordaret. Sed tantæ ille pravitate inventus est, ut, si ejus stultitiæ sub inclusionis specie paulo adhuc amplius licuisset, multorum animas malitiæ suæ falsitate deciperet, et quocumque potuisset non levia scandala generaret. Nam inter alia quæ idem Andreas pessime cogitavit et fecit, eam quoque quam ad nos misistis, dum apud ipsum a præfato latore esset deposita, ita falsavit epistolam, ut quicumque eam legeret, vos nec catholice, nec recte sapere evidenter argueret. Ex qua re contigit ut dum veritatem studiosè quærimus, ejus quæ latebat iniquitas vulgaretur, et tanta in eo reperia sunt quanta nec de scelerato quocumque laico crederentur. Et quia inter diversa mala aliquos etiam sermones scripsit, atque eos ex nostro nomine illustravit, et suspecti sumus ne eos alicubi transmissit, fraternitas vestra sollicitudinem gerat; et si quid tale repererit, eos et rescindi et omnino faciat aboleri, ut quod imperitus litterarum et Scripturæ divinæ nescius, nostro, sicut diximus, nomine prænotavit, quorumdam animos non possit inficere. Nam nos nec Græce novimus, nec aliquod opus aliquando Græce conscripsimus. Alia vero mala ipsius, vel quid de eo a nobis in conoilio statutum sit, antedicti portitoris, quem fraternitati vestræ in omnibus commendamus, quia præsens inventus est, relatione cognoscetis.

(b) hortamur præterea atque admonemus ut communem filium Lucam presbyterum, de quo populus, quantum dicitur, non modica suspitione mordetur, publice de se satisfacere, et fidem suam moneas consistere, atque sanctas synodos, quas apostolica veneratur Ecclesia, se suscipere et sequi, modis omnibus fateatur, atque inter alia Nestorium, et Severum, ac sequaces eorum, specialiter anathematizando contemnat, ut hac satisfactione in filiorum vestrorum cordibus nullum per illius occasionem contra vos possit scandalum remanere. Qui si forte, quod non credimus, facere hoc aliqua excusatione distulerit, nihil vobis cum illo commune sit, sed a familiaritate atque communione vestra per

A omnia segregandus est. Nam, sicut ante jam scripsimus, melius est de ovili dominico morbosam ovem ejicere quam unius vitio sanas amittere.

Hæc igitur, frater charissime, diligenter attende; et ita stude, ut et filios vestros unitos ac devotos, **1175** sicut decet, habere possitis, et hac de causa donuo ad nos querela non redeat. Latorem vero præsentium, ut præfati sumus, in omnibus commendamus, qui, quoniam prius a malo monacho innocenter deceptus est, et postmodum (c) in convictione ejus fortiter perstitit, laboris sui retributionem hic apud vestram fraternitatem inveniat, quam vis quia in æterna ei patria compensetur certus existo. (d) si autem rursus ad orationem huc ad sanctos apostolos venire voluerit, eum fraternitas vestra sine aliqua mora transmittat, (Cf. Joan. Diac., l. iv, c. 81.)

EPISTOLA LXXV.

AD AURELIUM.

Consolatur eum de morte fratris et tribulationibus quas patiebatur.

Gregorius (a) Aurelio ex Francis.

Audito dulcissimi filii mei (b) fratris vestri transitu, quo sim mœrore percussus epistolaris non valet explere locutio. Sed omnipotentem Deum rogatus vos gratiæ aspiratione consoletur, vosque et a maligni spiritibus et a perversis hominibus cœlesti protectione custodiat. Nam si quos post illius obitum tumultus quorumdam adversantium sustinetis, nolite mirari. Si vos frui bonis in terra vestra, id est (c) in terra viventium quæritis, mala hominum in terra aliena portare debetis. Peregrinatio quippe est vita præsens; et qui suspirat ad patriam, ei tormentum est peregrinationis locus, etiamsi blandus esse videtur. Vobis autem qui patriam quæritis, inter suspiria quæ habetis, etiam gemitus audio humanæ oppressionis exurgere. Quod mira omnipotentis Dei dispensatione agitur, ut dum veritas per amorem vocat, mundus præsens a seipso animum vestrum per tribulationes quas ingerit repellat; tantoque facilius ab amore hujus sæculi mens exeat, quanto et impellitur dum vocatur. Itaque, **1176** quod cœpistis hospitalitatis curam impendite, in oratione et lacrymis instantissime laborate. Eleemosynis, quas semper amastis, jam nunc largius atque uberius operam date, ut tanto post in retributione crescat vobis (d) fructus operis, quanto hic excreverit studium laboris.

EPIST. LXXIV (Al. 69). — (a) De Eusebio et Andrea legendus Photius, Cod. 162 Bibliothecæ.

(b) Relege epist. 42 lib. x, indict. 3, alias epist. 6 libri vii, indict. 2.

(c) Alter Rhem., in conventionem ejus.

(d) Corbiens., si autem reversus.

EPIST. LXXV [Al. 70]. — (a) Fortasse legendum Aureliæ, ut in titulo epist. 36 libri vii, indict. 15. Verum nomen statuere difficile est propter mss. Codicum penuriam. In paucis enim hæc epistola continetur. Ex Vaticanis solus cod. A eam exhibet. Eandem quoque reperimus in altero Rhem. et in Victor.

(b) Intelligit fortasse Dynamium patricium, quem sancti Gregorii amicum fuisse constat ex epist. 33 lib. iii, indict. 2, et ex epist. 36 libri vii, indict. 15.

(c) Augustinus, in psal. ciii, concion. 4, num. 4: *In terra morientium spes mea, in terra viventium portio mea*; lib. iii de Doct. Christ., c. 34, Ecclesia dicitur terra beatorum, terra viventium, quia in æternum regnatura cum Christo. Terræ vitæ a terra viventium frustra discrimen quærit Gussanvillæus, neque liber vitæ a libro viventium distinguitur. Vide sanctum Thom., 1 p., q. 24, a. 1.

(d) In laudato Rhem. et in San Victor., *fructus muneris*.

EPISTOLA LXXVI.

AD MELLITUM ABBATEM

Dat mandata Augustino, quem adibat, exhibenda, ad faciliorem Anglorum conversionem.

(a) Gregorius Mellito abbati in Francia.

Post discessum congregationis nostræ, quæ tecum est, valde sumus suspensi redditi, quia nil de prosperitate vestri itineris audisse nos contigit. Cum vero vos Deus omnipotens ad reverendissimum virum fratrem nostrum Augustinum episcopum perduxerit, dicite ei quid diu mecum de causa Anglorum cogitans tractavi, videlicet quia (b) fana idolorum destrui in eadem gente minime debeant, sed ipsa quæ in eis sunt idola destruantur. Aqua benedicta fiat, in eisdem fanis aspergatur, altaria construuntur, reliquiæ ponantur, quia si fana eadem bene constructa sunt, necesse est ut a cultu dæmonum in obsequium veri Dei debeant commutari, ut dum genus ipsa eadem fana non videt destrui, de corde errorem deponat, et, Deum verum cognoscens ac adorans, ad loca quæ consuevit familiariter concurrat. Et quia boves solent in sacrificio dæmonum multos occidere, debet his etiam hæc de re aliqua solemnitas immutari, ut die dedicationis vel natalitiis sanctorum mar-

Epist. LXXVI [Al. 71] — (a) Titulus hic apud Bedam, lib. 1 Eccles. Histor., cap. 30, ita legitur: *Dilectissimo filio Mellito abbati Gregorius servus servorum Dei.* GUSSANV.

(b) Eadem fuit sancti Augustini mens, epist. 47, ad Publicolam: *Cum templa, idola, luci. . . . in honorem veri Dei convertuntur, hoc de illis fit quod de hominibus, cum ex sacrilegis et impiis in veram religionem mutantur.* Theodoretus, de curandis Græcorum Affectibus, serm. 8, de Martyribus, destructa quidem esse deorum templa et aras pronuntiat, eorum vero materiam omnem martyrum fanis dedicatam esse. Paulo aliter conc. Epaonense anno 517, can. 33: *Basilicas hæreticorum, quas tanta execratione habemus exosas, ut pollutionem earum purgabilem non putemus, sanctis usibus applicare despiciamus.* Anglis ad fidem conversis, censuerat Gregorius fana idolorum destruenda, qua de re Edilbertho regi scripserat hac ipsa indictione epist. 66; sed mutata sententia convenientius iudicavit ut expiarentur, et a cultu dæmonum in obsequium veri Dei commutarentur.

(c) Ab ipsis religionis Christianæ primordiis celebrata fuisse religiosa convivia nullus ignorat. Hinc post Cœnam dominicam convivia illa ἀγάπαι dicta, quod Christianæ charitatis essent symbola. Frequentata fuerunt postea ejusmodi convivia in festo Dedicationis ecclesiæ. Sidonius Appollinaris, epistola 15 lib. iv: *Epulum multiplex et capacissima lectisternia para, plurimis viis, pluribus turbis. Ita bonorum contubernio sedit. Ad te venit quippe, postquam omnibus tempus futuræ dedicationis inclaruit.* Sed et in natalitiis martyrum, et festis aliis idem factitatum, testes sunt plurimi scriptores sacri: Gregorius Nazianzenus, carmine 2 de Vita sua; Nyssenus, in Vita Gregorii Thaumati; Hieronymus, epist. 19, ad Eustochium; Theodoretus, Histor. Eccles. lib. 11, cap. 42, et lib. 111, cap. 27; Gregorius Turonensis, lib. 1 de Vita sancti Martini, cap. 6, et lib. 11 de Miraculis, cap. 16; Frodoardus, lib. 1 Historiæ Rhemensis hæc verba ex testamento sancti Remigii laudat: *Vineam tibi (Agricola nepos) eatenus derelinquo, ut diebus festis et omnibus Dominicis, sacris altaribus mea inde offeratur oblatio, atque annua convivia Rhemensibus presbyteris et diaconibus præbeantur.*

A tyrum, quorum illic reliquiæ ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias quæ ex fanis commutata sunt, de ramis arborum faciant, et (c) religiosi convivii solemnitatem celebrent. Nec diabolo jam animalia immolent, sed laudem Dei in esum suum 1177 animalia occidant, et donatori omnium de satietate sua gratias referant, ut dum eis aliqua exterius gaudia reservantur, ad interiora gaudia consentire facilius valeant. Nam (d) duris mentibus simul omnia abscidere impossibile esse non dubium est, quia is qui locum summum ascendere nititur necesse est ut gradibus vel passibus, non autem saltibus elevetur. Sic Israelitico populo in Ægypto Dominus se quidem innotuit; sed tamen eis (e) sacrificiorum usus, quos diabolo solebant exhibere, in cultu proprio reservavit, ut eis in sacrificio suo animalia immolare præciperet: quatenus, cor mutantes, aliud de sacrificio amitterent, aliud retinerent, ut etsi ipsa essent animalia quæ offerre consueverant, verum tamen Deo hæc et non idolis immolantes, jam sacrificia ipsa non essent. Hæc igitur dilectionem tuam prædicto fratri necesse est dicere, ut ipse, in præsentī illic positus, perpendat qualiter omnia debeat dispensare. Deus te incolumentem custodiat, dilectissime fili.

Et infra: *Agathemero nepoti meo vineam dono, quam posui Vindonissæ, et meo labore constitui; sub ea conditione ut a partibus suis omnibus diebus festis et Dominicis pro commemoratione mea sacris altaribus offeratur oblatio, et Laudunensibus presbyteris atque diaconibus annua convivia concedente Deo præbeantur.* Notandum et illud Theodreti, de curandis Græcorum Affectibus, serm. 8, in fine, ubi de illustrioribus paganis verba faciens, ait eos neque insignibus monumentis condiri, aut epulis solemnibus honorari solitos, prout martyres nostri: *Οὗτε γὰρ τάρφους ἔχουσιν ἐπισήμους, οὐτε δημοθροναίς ἐκτεταίς γεραιπρονται.* Postea tamen cum licentius epularentur, improbata sunt ejusmodi convivia a sanctis Patribus, Ambrosio, homil. de Elia et Jejunio, cap. 17; Augustino, epist. 64, ad Aurelium episcopum, Sed et illæ computationes et epulæ publicis legibus coercitæ fuerunt Capitular. lib. 1v, cap. 46; concil. Nannet. can. 10; Antissiodor. can. 2. GUSSANV.

(d) Istius consilii prudentem moderationem non patitur zelus quorumdam immodicus, quos delectat clamare: Exinanite usque ad fundamentum; fibras etiam minimas extirpate, etc. Tam præpostera agendi ratione plurimi fuerunt in schisma ad hæreses compulsi, quos moderatio retinisset intra matris Ecclesiæ sinum. Alii forte redirent in unitatis gremium, si morosi quidam objectis spinis viam non sepirent, aut per pugnatione quarundam corruptelarum, aut ritus exigendo, laudabiles quidem, at minus forte necessarios, aut alios minus laudabiles importune exagitando, quos Patres sanctissimi unitatis studio tolerassent. Scilicet *piscatorie nobis est agendum, non Aristotelice*, ut habet epistola episcoporum Ponti ad Leonem imperatorem post Chalcedonense concilium. GUSSANV.

(e) Id probatur ex Levit. xvii: *Et nequaquam ultra immolabunt hostias suas dæmonibus, cum quibus fornicati sunt.* GUSSANV.

(f) In duobus Teller., quibus consentit Edit. Vatic., legitur: *Data xii Kalend. Julii, sed mendosæ.* Neque melius apud Bedam, ex quo sumpta est hæc epistola clausula, scriptum est, xv Kalend. Juliarum. Nam eodem Beda teste, lib. 1, c. 30, initio, scripta non fuit hæc epistola nisi post Melliti discessum. At ex eodem Beda, c. 29, Mellito Roma proficiscenti Gre-

(f) Data xv Kalend. Juliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio, piissimo, Augusto, ann. 19, post consulatum ejusdem domini nostri ann. 18, indict. 4.

EPISTOLA LXXVII.

AD BONIFACIUM IN CORSICA DEFENSOREM.

Aleriae et Adjacii episcopos quantoculus eligi curet. Neque opprimi pauperes, neque clericos a laicis iudicibus teneri patiatur.

Gregorius Bonifacio defensori Corsicæ.

Experientia tua non sine culpa est, quod Aleriam atque (a) Adjacium civitates Corsicæ diu sine episcopis esse cognoscens, clerum et populum earum ad eligendum sibi sacerdotem distulerit commovere. Quæ quoniam sine proprio amplius non debent esse rectore, præsentī auctoritate suscepta, clerum et populum singularum civitatum hortari festina ut inter se dissentire non debeant, sed (b) uno sibi consensu unaquæque civitas consecrandum eligat sacerdotem. Et, facto decreto, ad nos is qui fuerit electus adveniat. Si autem in uno consentire noluerint, sed in duorum se electione dividerint, similiter, decretis ex more factis, ad nos adveniant, ut requirentes de vita, actu et moribus eorum, is (c) qui visus fuerit **1178** ordinetur. Quia vero multi illic pauperes opprimi ac pati præjudicium perhibentur, experientia tua sollicitudinem gerat, et gravari eos contra justitiam non permittat; sed ita studeat, ut nec agentes contra rationem impediri, nec hi contra quos agitur injuste valeant dispendium sustinere.

Præterea pervenit ad nos quod (d) quidam clericorum, te illic posito, a laicis teneantur. Quod si ita est, tuæ hoc culpæ noveris reputari, quia hoc fieri si homo esses, (e) non habuit. Et ideo de cætero sollicitudinem te habere necesse est, ut hoc fieri non permittas; sed si quis contra clericum causam habuerit, episcopum ipsius adeat. Qui si forte suspectus fuerit, exsecutor vel ab ipso, aut si et hoc actor refugerit, a tua est experientia deputandus, qui partes sibi mutuo consensu iudices compellat eligere. A quibus quidquid fuerit definitum, ita vel tua, vel episcopi

gorius litteras ad Augustinum dedit x Kalend. Julii, seu die 22 Julii. Ipsi enim tunc datæ sunt novem illæ ad Galliarum prælatos et principes epistolæ, sup., a 54 ad 62, quarum nonnullis apponitur x Kalend. Julii, etiam in Collectione Pauli Diaconi. Igitur non xv, sed post x Kalend. Julii scripta est hæc ad Mellitum.

EPIST. LXXVII [Al. 74]. (a) Vulgo *Adjazzo*, urbe adhuc episcopalis, insulæ Corsicæ in ora occidua, sub ditione Genuensium. In rebus tamen ecclesiasticis Pisano subest archiepiscopo; olim Ursinum dicebatur. GUSSANV. in Turon. et Norm. legitur *Ajacium*.

(b) De electione per clerum et populum, supra, epist. 6, lib. II, indict. 10.

(c) Excusi, qui utilior visus fuerit.

(d) Clericos olim a laicis iudicari nefas; Cod. Theodos., leg. ultim., de episcopis: *Clericos etiam quos indiscretim ad sæculares iudices deduci debere infaustus præsumptior edixerat, episcopali audientia reservamus. Fas enim non est ut divini muneris ministri temporalium potestatum subdantur arbitrio.* Idem videre est apud Avitum Viennensem episcopum, epist. 61. Alii sunt temporum nostrorum mores. GUSSANV.

(e) Ita vet. Editi cum Mss. Norm., plerisque Vatic.,

sollicitudine, servata lege, modis omnibus completur, ut non sit unde se possint litigiis fatigare (f).

EPISTOLA LXXVIII.

AD BARBARAM ET ANTONINAM.

Divinam protectionem eis adprecatur. Quod Romam venire cupiant gaudet. Commendatas Joanni episcopo ac Romano defensori illarum causas. Accepta libenter xenia.

Gregorius (a) Barbaræ et Antoninæ.

Susceptis epistolis vestris, omnimodo cognita vestra sospitate lætatus sum, atque omnipotentem Deum deprecor, qui vos et a malignis spiritibus in cogitatione, et a perversis hominibus atque ab omni contrarietate, sua protectione custodiat: sicut vos cum timoris sui gratia dignis conjunctionibus ordinet, ut omnes nos in vestra ordinatione lætificet. Vos autem, dulcissimæ filiæ, in ejus adiutorio spem vestram ponite, et sub umbra defensionis illius semper, et orando et bene agendo, malorum hominum insidias declinate. Quæcunque enim humana solatia vel adversitates fuerint, nulla sunt, nisi aut ejus gratia protegat, aut ejus offensa perturbet. In nullo igitur hominum spem ponatis, sed totam mentem in fiducia Dei omnipotentis astringite. Nobis ergo dormientibus, ille vos proteget, de quo **1179** scriptum est: *Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel (Psal. cxx, 4).*

Quod autem ad beati Petri apostolorum principis limina festinare vos dicitis, opto nimis, et æstanti desiderio exspecto, ut dignis meritis junctas vos in ejus Ecclesia videam, quatenus et vos de me solamen aliquantulum, et ego de vestri præsentia non parvam lætitiā acquiram. Viro autem reverendissimo fratri meo Joanni episcopo et Romano defensori causas vestras studui commendare, ut quæ cœperunt, Deo auctore, debeant perficere.

1180 Xenium autem vestrum duas (b) racanas, quas de labore vestro esse mandastis, libenter accepi. Sed tamen cognoscite quia non mihi mandatum credidi. Nam vos de labore alieno laudem quæritis, qui fortasse adhuc ad fuscum manum nunquam misistis. Nec

utroque Rhemensi. Recentiores habent non debuit.

(f) Unus e Colbert. et Vatic. B docent hanc epistolam scriptam fuisse mense Aug., indict. 4. In Vatic. D, pro mense Augusto legitur, mense Martio. EPIST. LXXVIII [Al. 75]. — (a) Vide supra epist. 35 et epist. 30.

(b) *Ῥάχη βράχη, Ῥάχος, Ῥάχιον* genus vestimenti ex pilis; pallium tam monachorum quam monastiarum; unde *Ῥάχοδύται*, et *Ῥάχινδύται*, dicti monachi, palliati apud Nicephorum Xanthopulum, Nicetam Choniatem, et Balsamonem. Reperimus etiam *Ῥάχα* et *Ῥάχοφορῶν*. A quibusdam dicuntur *rachinæ*. Sunt et qui putent racanas et rachinas significare stragula seu operimenta lectorum. Vide Joannem Filescum, comment. in Commonit. Vincentii Lirinensis, num. 9, Rachaensem Germani Parisiensis episcopi memorat Fortunatus in ejus Vita, cap. 45, ubi febricitantem virum, *Dei servi rachaena undique obvolutum diligenter* componit in ejus lectulo diaconus. GUSSANV. Alias hujus vocis notiones require in notis ad epist. 1 hujus libri. Consule quoque Onomasticon Rosweydi, ad Vitas Patrum, et Glossarium Græcum Cangii, ad vocem *Ῥάχος*.

tamen me res ista contristat, quia opto ut sanctam A Deum viris conjunxerit, sciat qualiter vivere et Scripturam legere ametis, ut quando vos omnipotens domum vestram quomodo disponere debeatis.

LIBER DUODECIMUS.

Indictione 5, anno ordinationis ejus duodecimo.

1181 EPISTOLA PRIMA.

AD DOMINICUM CARTHAGINENSIS. EPISCOPUM.

Quod ex gravi morbo convaluerit gratulatur. Monet, saepe nobis vitæ inducias concedi, ut paratiores ad iudicium veniamus.

Gregorius Dominico episcopo Carthaginensi.

Quam copiosa cordis vestri sit charitas, lingua interprete demonstratis, dum sic ejus suavitate epistolarum vestrarum verba conditis, ut dulce et jucundum sit omne quod scribitis. Unde fit ut fraternitatem vestram, quam corpore non possumus, dilectionis brachiis amplectamur. Nam quod animis concordibus longitudo negat itineris, præstat officium charitatis. Et quoniam sicut amantissimorum fratrum sanitate refectur, ita aegritudine contristamur, omnipotenti Deo gratias agimus, qui mœstitiam nostram nuntio solatus est prosperorum. Qui audientes vos infirmitatem gravissimam incurrisse, priusquam scripta vestra suscepissemus, majori tristitia tenebamur. Sed quia quando de periculo mortis eripimur, ad quid, frater obarsime, reservemur incertum est: (a) induciarum tempus ad utilitatem animæ convertamus, et, posituri venturo iudicii rationes, causam nostram apud eum lacrymis et bonis operibus muniamus, ut securitatem de his quæ gessimus accipere mereamur. Nam et in causis sæcularibus ad hoc frequenter benignus concedit iudex inducias, ut qui ante paratus non fuerat, postmodum paratus ad iudicium veniat. Et quale est si quod in (b) terrenis negotiis custodimus pro salute animæ negligamus? Et ideo quia, juxta Joannis apostoli vocem, nullus sine peccato est (I Joann. 1), cogitationum illecebras; linguæ incontinentiam, delictorum opera ad memoriam revocemus; et dum licet, (c) magno pulsatu, iniquitatum nostrarum maculas deleamus, ut justus et pius Redemptor noster, non juxta merita nostra vindictam exercent, sed secundum misericordiam suam flectatur ad veniam. Et quia officium nostrum sua solum flere non sufficit, nisi et de alienis sollicitudinem gesserit, curam in commissi gregis custodia 1182 studiosius impendamus, et suadendo,

hortando, terrendo, prædicando, in quantum superna clementia vires donat, officium opere implere festinemus, ut desideratum, Creatore nostro largiente, præmium expectemus. Sed quia boni aliquid operari sine divino auxilio non valemus, junctis omnipotentem Deum, dilectissime frater, precibus exoremus, ut in mandatorum suorum viam cum commisso grege gratia sua duce nos dirigat, atque ipse nobis et intelligere et agere quæ sibi placita sunt concedat, qui misericordiæ suæ dono nomen nos voluit habere pastorum. Præterea ex transmissione vestræ sanctitatis (d) beati Agilei martyris benedictionem ea charitate qua nobis est a vobis transmissa percepimus. (e) Mense Septembris, indictione 5.

EPISTOLA II.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

De Mathæo viro clarissimo in sustentationem solidos duodecim.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Quoties digna consideratione, sustentationis causa, aliqua mœrentibus conceduntur, et Deum lætificant, et ipsum ditant sine dubio largientem. Ideo experientiæ turæ hac auctoritate præcipimus quatenus Mathæo viro clarissimo scholastico duodecim solidos dare non differas, quos tuis scito rationibus procul dubio imputandos. Ita ergo cum gratiarum actione iussionem nostram festina implere, ut nulla accipientem possit fatigare dilatio.

EPISTOLA III.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

De puero quodam e Sicilia Misenum ducto, ubi monachi habitum susceperat.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniæ.

Lator præsentium Gallus, nauclerus, oblata nobis petitione, noscitur intimasse, asserens puerum se quemdam de Sicilia partibus venientem 1183 orationis gratia ad Campaniæ partes perduxisse, (a) qui in Misenati portu conjungens, illic in monasterio conversionis causa sese retinuit. Quem cum hic de conditione sua pro sui periculo diligenter inquireret, quantum astruit jurisjurandi interveniente vi-

tyrolog. Rom., ad diem 15 Octobris.

(e) Hæc nullis in mss. invenimus, nisi quod initio libri duodecimi, ut moris est, præmittitur *mense Septembri* (hoc enim mense incipiebat indictio), deinde subditur *Gregorius Dominico*, etc.

EPIST. III. — (a) In Pratel. et nonnullis Mss., *Messenati*. Editi, *Misenati*. At legendum *Misenati* ex eo constat, tum quod ad Campaniæ partes ductus puer, *illic in monasterio*, etc., tum quod ab Anthemio Campaniæ rectore puerum in monasterio degentem nauclero tradi jubeat in Panormitanas partes reducendum.

LIBER XII. AL. LIBER X.

EPIST. I. — (a) Restituimus hic sensum qui in recent. corruptus est vitiosa interpunctione, et adjectione adverbii ergo post *inductarum*.

(b) *Excusi, terrenis iudiciis.*

(c) *Et pulsanti aperietur*, Matth. vii, Luc. xi. Quid intersit inter *petitionem, questionem, pulsatum*, vide sanctum Augustinum, lib. 1 *Retractat.*, cap. 19, ad finem, ubi emendat quod lib. 11 *de Sermonibus Domini in monte* exposuerat operose quidem, sed minus recte. GUSSANV. In Norm. legitur *magno planctu*.

(d) Sen *Agilegi*, ut in omnibus fere Mss. nostris legitur. De hoc martyre Carthagine passo consule mar-

culo, liberum se, nullique conditioni obnoxium publica voce professus est. Pro quo ab actionariis publicis se remeantem queritur esse constrictum impetentibus curservum juris publici furtim de illis partibus auferre præsumpserit. Qui, post illata sibi damna, cautione se quoque ostendit obstrictum eumdem puerum ad partes illas quibus valeret viribus revocare. Unde, pietatis causa permoti, hoc experientia tua nos decrevisse cognoscat, ut ad Panormitanas partes, ubi res agitur, ipsum mancipium, licet jam monachi habitum sumpserit, debeat revocare, eumque Fantino defensori nostro contradere, ut ipse quid de eo fieri debeat, secundum præceptionis nostræ seriem, cujus et te quoque textus poterit informare, salubriter exsequatur. A latore ergo præsentium experientiam tuam volumus (b) fidejussionem accipere, qui mancipium ipsum in sua a te manu suscipiens, illic tibi in Neapolitana civitate pro eo scriptis evidenter spondeat quod illum Fantino defensori nostro sine aliqua excusatione contradat, ut hac præveniente cautela, et precator liber a cautionis suæ reddatur vinculo, et causa mancipii, sicut constituimus, auxiliante Domino, disponatur.

EPISTOLA IV.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

De scienda Maurentii contra Panormitanam Ecclesiam causa moneat Victorem episcopum.

Gregorius Fantino defensori.

Gloriosissimus filius noster Maurentius, magister militum, causam de massa Gentina contra Panormitanam Ecclesiam habere se queritur, et ad hoc latorem præsentium, facto mandato, transmisit, quod debeat sine excusatione aliqua terminari. Ideoque experientia tua reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Victorem, servato honore, commoneat ut aut pacifice causam ipsam sine dilatione studeat terminare, aut certe si utilius sibi esse crediderit eam iudicio definiri, omni mora cessante, vice sua personam legaliter instituat quæ de eadem massa apud gloriosissimum filium nostrum domnum (a) Venantium patricium et experientiam tuam debeat subire iudicium, 1184 ut causa ipsa possit cognita veritate distingui, aut certe alios sibi, si partes voluerint, te imminente, eligant cognitores. Et quidquid mediis sacrosanctis Evangeliiis ab eis fuerit statutum ita lege servata tua volumus ad

(b) In utroque Rhemensi et in Vatic. D, *fidejussorem.*

EPIST. IV. — (a) Transpositam esse hanc epistolam censet Gussanvillæus, quod jam indict. præcedenti e vivis sublatum esse Venantium constat. At Venantium hunc ab alio ex monacho, cujus filius Barbara et Antonina, secernendum putamus. Uterque sane patricius fuit, sed hic Panormitanus, alter Syracusanus. De Panormitano intelligenda est epist. 55 libri IX, indict. 2. Ad eundem exstant. epist. 40 hujus libri. et 15 libri XIII.

(b) In recent. Ed., *recidivo.* Veteribus Excusis favent Vatic. A et Victorinus. In paucissimis Mss. hæc epistola continetur.

EPIST. V. — (a) Eam in Remigiano tantum, in Victo-

effectum executione perduci, ut nihil inter partes remaneat, unde post hæc (b) redvivo possint litigio fatigari.

(a) EPISTOLA V.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Maurentii homines commendat.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Postquam gloriosissimo filio nostro Maurentio hoc apud vos solum potest sufficere, quod eum nostrum esse proprium non nescitis, qualiter ei a vobis sit concurrendum scribere non debemus. Sed ne, data occasione, fraternitatem vestram in causa ipsius prætermittere videamur, latores præsentium commendantes, hortamur ut quia eos pro percipiendo precario suo illuc noscitur transmisisse, vestra ope in omnibus (b) fulciantur. Cui, ut melius præstare possitis, quia vos in multis esse non est dubium occupatos, Mennam notarium, quia bene novit esse sollicitus, deputate, ut ipse eos vestro nomine, in cunctis ubi necesse fuerit, studeat adjuvare, quia quid agere debeant, dato sibi capitulari, ut perhibent, sunt instructi. Cumque ego sanctitatem vestram sua in præsentii relatione informaverim, ita vos in ejus causis impendite, ut sicut et nos de fraternitate vestra certi sumus, et ille omnino confidit, vobis suffragantibus, utilitas ipsius, Deo adiutore, salubriter peragatur.

EPISTOLA VI.

AD THEODORUM CURATOREM.

Commendat Maurentii homines.

C Gregorius Theodoro curatori.

Quia sic de gloria vestra sicut de charissimo revera filio omnino præsumimus, certi de vobis, eos qui nostri sunt commendamus. Ob quam rem, paterno salutantes affectu, quæsumus ut præsentium portitoribus, quos gloriosissimus Maurentius magister militum ad (a) precarium suum accipiendum tranemisit, vestram tuitionem impertire dignemini; quatenus, vobis patrocinantibus, nec moram illuc contra rationem nec laborem debeant sustinere, sed quidquid prædicto 1185 gloriosissimo viro competit, gloriæ vestræ optulatione sine difficultate percipiat, ut et ipse nostris amplius sit devotus obsequiis, et nos pro eo referre gratias, sicut dignum est, valeamus.

rino, et in Vatic. A, reperimus.

(b) Dioti Codices, *fulciatur.*

EPIST. VI. — (a) De precario lege notam f ad epist. 46 lib. I. Hic et in superiori epist. *precarium* videtur esse stipendium militare, quod Maurentius magister militum pro se suisque ab ærarii præfectis seu quæstoribus Ravennæ degentibus exposcebat. Dicuntur a Gregorio saccellarii, lib. V, epist. 21, ad Constantinam Aug. *Sicut, inquit, in Ravennæ partibus dominorum pietas apud primum exercitum Italiæ saccellarium habet*, etc. Ut, ad obtinendum quantocius hoc stipendium, Marinianus et Theodorus, hic hujus urbis curator, ex epist. 98 lib. IX, ille episcopus, Maurentio faveant, eos rogat sanctus Gregorius.

EPISTOLA VII.

AD SAVINELLAM, COLUMBAM ET AGNELLAM.

Idem ad singulas scribens, hortatur ut largioribus elemosynis cælestes comparent thesauros.

Gregorius (a) Savinellæ, Columbæ et Agnellæ a paribus.

Satis me, gloriosa filia, operationisturæ audita bona lætificant, quod illa agere perhiberis per quæ, dum egentibus misericorditer subvenis, ipsa misericordiam consequaris, et alios, temporaliter nutriendo, bonis in æternum cælestibus satieris. Et ideo quia fidelis est cui credis, (b) secunda commenda ea quæ tribuis, ut in diatribulationis recipias quod impendis. Ait namque egregius prædicator: *Scio cui credidi, et certus sum quia potens est servare depositum meum in illum diem (II Tim. 1, 12).* Ecce, gloriosa filia, quanta sit bonorum operum certitudo considera, et larga sit semper manus in opere, ut fiat vobis quod scriptum est: *Absconde elemosynam in sinu pauperis, et hæc pro te exorabit (Eccli. xxix, 15).* Quisquis igitur copiosum in cælis fructum habere desiderat, seminare, dum tempus est, non omittat, ut manipulos in die messis cum lætitia colligat. Nam *quis seminat in lacrymis, in gaudio metent (Psalm. cxxv, 5).* Sed qualis messis ex hujusmodi semente futura sit, dicat Apostolus: *Qui seminat in carne sua, de carne metet et corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu et metet vitam æternam (Gal. vi, 8).* Ne vero inopia nos egestatis inveniat, hanc nobis messem satiatione multiplici præparemus; et quanto uberius satiari cupimus, tanto ei a quo totum accepimus largius conferamus. Nam ipse de se Dominus ait: *Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere; hospes fui, et collegistis me; nudus fui, et operuistis me (Matth. xxv, 35),* etc., atque in conclusione subjungitur: *Amen dico vobis, quandiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Hoc igitur studiosius agite, et hæc agentes in terra vobis retribuere nil queratis, quia superna desiderantibus temporalia nulla sunt. Sed ibi desideria vestra figite, ubi quidquid retribuitur finem non suscipit. Bonum ergo facientes non deficiatis, ut illic vobis thesauros thesaurizare possitis, ubi neque ærugo, neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt, nec furantur (Matth. vi).

Præterea, gloriam vestram paterno salutantes affectu, indicamus per latorem præsentium Hilarum, chartularium nostrum, clavim nos a sacratissimo corpore beati Petri apostolorum principis transmisisse, in qua decatenis quoque ipsius benedictio continetur. Quæ collo vestro suspensa, hoc vobis, eo intercedente, gratia absolutionis fiat, **1186** quod illi fuit causa martyrii. Omnipotens Deus in suo vos timore

EPIST. VII. — (a) In Colbertinis Mss. varie legitur hujus epist. inscriptio. In uno eadem est ac aliorum passim Codicum vet. quos secuti sumus. In altero tantum habes, *Savinellæ de elemosyna.* In aliis *Savinellæ, Columbæ et Gallæ.* In Turon., pro *et Gallæ a paribus,* lego *et Gallæ parenti,* quasi Savinella et Columba natæ essent, et Galla mater.

A custodiat, atque sic cor vestrum ad bonam semper operationem accendat, ut et hic vobis suam gratiam tribuat, et ad gaudia vos postmodum æterna perducat.

EPISTOLA VIII.

AD COLUMBUM NUMIDIÆ EPISCOPUM.

De gravi Donadei adversus Victorem episcopum suum querela inquirat sollicitè, ut congruam det pœnam reus.

Gregorius Columbo episcopo Numidiæ.

Quam gravis et auditu ipso intolerabilis Donadei latoris præsentium, qui se assertit fuisse diaconum, sit querela, ab eo data petitio quæ tenetur in subditi fraternitati vestræ faciet manifestum. Sed quia pervenit ad nos quod pro corporali peccato fuisset depositus, dilectio vestra subtili hoc inquisitione perquirat, etsi ita est, in pœnitentia retrudatur, ut commisi flagitii vinculum lacrymis possit absolvere. Si vero insons ab hujusmodi perpetrato clauerit, una cum primatè concilii, vel aliis fratribus coepiscopisque nostris, omnia quæ petitio ejus continet diligenti a vobis examinatione quærenda sunt. Et si querela ejus veritate fulcitur, et in episcopo ejus Victore, qui contra Deum et sacerdotale propositum tantum committere nefas non metuit, canonici vigoris ista districtio teneatur, ut ex definitione vestra quam sit iniquum quod fecit intelligat, et hic suo ordini reformetur, quia satis perversum et (a) contra ecclesiasticam probatur esse censuram, ut frustra pro quorundam voluntatibus quis privetur, quem sua culpa vel facinus ab officii pro fungitur gradu, non dejicit (b) (*Grat. dist. 55, c. 7*).

EPISTOLA IX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Adeodato seni, si revera pauper sit, relaxet ex annuis solidis duobus unum.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Indicavit nobis Adeodatus, præsentium lator, ante multos annos in solo se juris Ecclesiæ nostræ hac conditione ædificium posuisse, ut duos solidos annis singulis ecclesiasticæ rationi persolveret; et post ejus obitum solum ipsum cum imposito ædificio ad jus Ecclesiæ sine dubitatione aliqua remaneret. Sed quia assertit se in tantam pauperiem pervenisse, ut eodem duos solidos, sicut promiserat, singulis non possit annis impendere, et ob hoc unum sibi petiit relaxari, experientia tua curet addicere. Et si pauper ita ut assertit manifeste est, (a) nostra præstatione partem mediam relaxatam volumus, ut annis singulis non amplius quam unum solidum exsolvat, quia et ætatis senium et pauperies ejus indicat ut onus quod petiit ei debeat relaxari. Ita ergo hoc servari **1187** studii tui sit, ut tamen proprietatem soli atque imposi-

(b) Excusi recentiores, *seculo commoda,* et paulo post *retributionis,* pro *tribulationis.*

EPIST. VIII. — (a) Corrupte in recentioribus, *contra Ecclesiam probatur esse censuram.*

(b) In iisdem recent. additur: *Datum mense Octobri, indict. 5.* De hac aut alia nota chronologica omnes Mss. nostri prorsus silent.

I post obitum ipsius (b) Ecclesie sollicitudini diligentia cura conserves.

EPISTOLA X.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

hæredibus instet ut xenodochium construant, aut jam constructo tribuant legatum.

Gregorius Fantino defensori.

Ue fienda mandat pie voluntatis intentio, effectum valeant pervenire, curæ debet salis existere. Proinde experientie tue præsertim ut hæredibus Isidori, illustris memorie isidue et fortius debeat imminere, ut xenom quod (a) auctor eorum per ultimæ voluntarbitrium in Panormitana fieri civitate consine aliqua difficultate, secundum ea que isposita implere festinent, ne si amplius hoc negligendum putaverint, tam nostram quam de legibus venientem, quam huiusmodi lionem implere differentes merentur, incuri vero deputata in eorum xenodochio, quod n est, quantitas videtur forte non posse e, locus in quo xenodochium ipsum fuerat uendum, vel quidquid ibi relictum est, xenio sancti Theodori, quod in prædicta civi-Petro quondam constitutum est, applicetur, us et hæredes a sollicitudine vel labore uendi xenodochii valeant exui, et voluntas ti salubriter sumat effectum, dum etsi in io, ipsi tamen rei quidquid a testatore depu-est erogetur. Ita ergo experientia tua solli-em gerat, ut unum e duobus sine aliqua de-ari tarditate.

EPISTOLA XI.

AD PASSIVUM FIRMANUM EPISCOPUM.

Oratorium consecrare, percepta prius donatione a, atque illic presbyterum cardinalem constituere.

Gregorius (a) Passivo episcopo Firmano.

Comes castri Aprutiensis, Firmensis territorii,

τ. IX [Al. 10]. — (a) Remig., *nostræ præstaparte mediæ relaxata*. Victor., *nostræ præntem mediæ relaxare vol*.

n Vatic. A, *Ecclesie sollicitudine vigilantiterveritur*. In Victor., *Eccle. sollicitudines omilantia cunctis conservent*. In his tribus solis pistolam hanc reperimus. Nec in pluribus t duæ que sequuntur.

τ. X [Al. 11]. — (a) A quo jus in eos tran-ijus re vel hereditate aucti sunt. GUSSANV.

τ. XI [Al. 12]. — (a) Passivus erat episcopus alis Firmans Ecclesie, et visitator Aprutien- n a longo tempore orbatæ pastore, ut signi- pist. sequens. Ad hunc itaque episcopum ebat diocesis Aprutiensis, non quidem ut ad um sacerdotem, sed tanquam ad subsidia- cui hujus Ecclesie cura et sollicitudo erat da- ita. De commendata Passivo hac Ecclesia du- non sinunt hæc et sequens epistola; proinde io superabundat, ut subolet Gussanvillæus. suadebat Gussanvillæo contextus epistolæ hæc delere, quod pugnare viderentur cum iis, in æceseos. At auditum existimo, in qua visita- etc., ut explicetur quo sensu Aprutium erat sis Passivi. Nimirum ad eum pertinebat, non æset ejus episcopus cardinalis, sed quia ipsius sitator et episcopus veluti commendatarius. Mibi, *fundicampos*. De conduma supra, epist. xi. GUSSANV.

PATROL. LXXVII.

A petitoria nobis insinuatione suggestit, quæ habetur in subditis, in suprascripto castro oratorium se sumptu proprio pro sua devotione fundasse, quod in honorem beati Petri apostolorum principis desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in tuæ dioceseos, (b) in qua visitationis impendis officium, memorata constructio jure consistit, et nullum corpus ibidem 1188 constat humatum, percepta primitus donatione legitima, id est (c) fundos campulos cum conduma una, boves domitos parium unum, vaccas duas, argenti libras quatuor, lectum stratum unum, (d) in peculio capita quindecim, (e) aramenti capita duo, ferramenta numero quinque, præsentis liberis a tributis fiscalibus solidos sex, (f) gestisque municipalibus alligata, prædictum oratorium solemniter consecrabis. Presbyterum quoque te illic constituere volumus cardinalem, ut quoties præfatus conditor fieri (g) sibi missas fortasse voluerit, vel fidelium concursus exegerit, nihil sit quod ad missarum sacra exhibenda solemnia valeat impedire; sanctuaria vero suscepta sui cum reverentia collocabis.

EPISTOLA XII.

AD PASSIVUM FIRMANUM EPISCOPUM.

Opportunum hortetur ut in bonis studiis crescat; tum monachus fiat aut subdiaconus, ac tandem Aprutii pastor.

Gregorius Passivo episcopo (a) Firmano.

Bene novit fraternitas vestra (Grat. dist. 61, c. 18) quam longo sit tempore (b) Aprutium pastorali sollicitudine destitutum. Ubi diu quæssivimus qui ordinari debuisset, et nequaquam potuimus invenire. Sed quia

C Opportunus mihi in moribus suis, (c) in psalmodiæ studio, in amore orationis valde laudatus, religiosam vitam omnimodo agere dicitur, hunc volumus ut fraternitas vestra ad se faciat venire, et de anima sua admoneat, quatenus in bonis studiis crescat. Et si nulla ei crimina quæ per legis sacræ regulam morte (d) mulctanda sunt, obviant, tunc hortandus est ut vel

(d) Gall., *quinze téles de bétail blanc*. GUSSANV.

(e) Sic legitimus in Mss., nisi quod in Vatic. A, pro *aramenti*, legitur *aramenta*. Post aramenta commemorantur ferramenta, ordine congruo.

(f) Supra, lib. II, indict. 10, epist. 12. GUSSANV.

(g) Ex nomine presbyteri cardinalis subodoratur Gussanvillæus hic agi de paracho seu curione. At observat Mabillonius, comment. in Ord. Rom., pag. 19, quædam oratoria fuisse, in quibus licebat presbyterum habere cardinalem, non qui parochus easset, sed veluti capellanus.

Epist. XII [Al. 13]. — (a) Abest *Firmano* a tribus Colbert., quatuor Vatic., omnibus Norm. et Corb., ubi etiam legitur *Passivo*, pro *Passivo*.

(b) Vel *Abrutium*, ut est in Turon. et Vatic. A. Quid sit *Aprutium* discite ex epist. 68 libri x, indict. 3, et ex nota d ad l. III Vitæ sancti Gregorii, c. 11 (Patrol. tom. LXXV, col. 137, not. a).

(c) In multis Mss. legitur *Importunus*. Eundem esse putamus ad quem sanctus Gregorius scripsit epist. 68 libri x. Quod hic dicitur de psalmodiæ studio, etiam episcopis necessario, illustratur ex Tolet. synodo VIII, c. 2: *Nullius cujuscunque dignitatis ecclesiasticæ deinceps percipiant gradum, qui non totum Psalterium vel canticorum usualium, et hymnorum perfecte noverint supplementum*.

(d) Notat Gussanvillæus nec omnia, nec sola quæ in veteri lege puniebantur morte repellere a promotione;

(e) monachus, vel a vobis subdiaconus fiat. Et post aliquantulum temporis, si Deo placuerit, ipse ad pastoralem curam debeat promoveri. Si quæ vero gravia obviant, multo magis admonendus est, ut sæculum relinquat, et hæc perfectius defleat. Peto autem ut pro me orare debeas, quia cum tribulationibus cordis fatigor nimis doloribus corporis (f).

EPISTOLA XIII.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Defuncti Primogeniti notarii res absque mora in tuto collocet, ne Romanæ Ecclesiæ aliisve hæredibus pereant.

Gregorius Fantino defensori.

Cognoscat experientia tua (a) Primogenitam notarium nostrum de hac pro peccatis luce transisse. Et quoniam sanctam Romanam, cui, auctore Deo, **1189** deservimus, Ecclesiam, et conjugem suam, quæ se tuitioni ecclesiasticæ postea commendavit, hæredes, necnon et filium fratris sui, (b) in unam unciam hæredem idem noscitur reliquisse; ea propter statim ut hoc præceptum susceperis, antequam eum quiesquam obiisse cognoscat, et in substantia illius aliquid fraudis committat, ad locum in quo res ejus sunt reconditæ sine mora curabis accedere, et cum omni sollicitudine ac diligentia studii tui sit, præsentem Consentio puero, qui rerum ipsarum esse custos asseritur, adhibitis testibus, solemniter ac subtiliter facere, easque res in loco tutissimo, ut utile prævideris, collocare, quatenus apto tempore huc cum eodem puero, Deo auxiliante, valeant transmitti. Sed et cætera, in quibuslibet rebus (c) sive corporibus quæ de substantia ipsius esse didiceris, cum omni strenuitate in unum congregare et constituere festina, ut nihil de ejus possit qualibet occasione deperire substantia. Hæc igitur omnia ita sollicita et subtili stude cura peragere, ut te illic posito ne dispendium in rebus ipsis eveniat, et cujuslibet fraudis sub qualibet occasione (d) sive exquisitione locus aliquis patere non valeat. Summa vero redituum ejus quæ sit nobis pariter tuis scriptis indicare festina.

EPISTOLA XIV.

AD AZIMARCHUM SCRIBONEM.

E maris periculo ereptum hortatur ut divinæ misericordię nunquam non meminerit.

Gregorius Azimarcho Scriboni.

Quanto nos cognitus casus vestri naufragii contristavit, tanto subsequens epistola relevavit, quod

verbi gratia, furtum et fornicatio non multabantur morte, repellebant tamen ad ordinationem.

(e) Vide notas in epist. 1 libri v, indict. 13.

(f) In duobus Colbert. et in totidem Vatic. huic epistolæ præmittitur: *Mense Octobri, indict. 5.*

EPIST. XIII [Al. 15]. — (a) In Vatic. A. *Primigenitum.*

(b) Hæredem unciarum instituerat filium tratis sui, undecim aliis unciis relictis tum Ecclesiæ Romanæ, tum conjugi suæ. De unciarum hærede vide in Dig., lib. xxx, tit. 1, leg. 34, § *Inde dicitur*, et in Instit., lib. ii, tit. 14, § 6. Gussanv.

(c) Prius legebatur *sive corporalibus*; quæ lectio jure displicuit Gussanvillæo. Nostram suppedita verunt Victor. et Remig., seu alter Rhem., in quibus solis, si Vaticanum A demas, legitur hæc epistola. Per

magnitudinem vestram incolumem ad Siciliam pervenisse cognovimus. Et Creatori nostro gratias agimus, qui solita vos pietate protegit, et de maris periculo liberavit. Unde necesse est ut Dei misericordiam, quam in vobis sæpe collatam inspicitis, ita semper in omni actu præ oculis habeatis, ut ejus in vobis gratia cumuletur; et sicut ab exterioribus periculis, ita quoque ab interioribus eripiat. Paterna igitur dulcedine salutantes, petimus ut de vestra nos incolumitate, quoties se occasio dederit, relevetis.

EPISTOLA XV.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Laurentium juvet in finiendis Bonifacii numerarii rationibus.

Gregorius Romano defensori

Experientiam tuam non latet in rationibus Bonifacii (a) numerarii nostrum secundum aliquid **1190** interesse, propter quod partem aliquam substantiæ suæ xenodochio quod ab beato Petro apostolorum principem constitutum est dereliquit, et suam nobis conjugem commendavit. Et ideo quia Laurentius, vir clarissimus, præsentium portitor, pro rationibus ipsis, id est nonæ ac decimæ indictionis faciendis transmissus est, hujus tibi præceptionis serie injungimus ut ei hac in causa, quocumque necesse fuerit præbere solatia, atque eum æquitate servata juvare festines, quatenus dum te sollicito rationes ipsæ salubriter fuerint terminatæ, et pauperum fiat utilitas, et mulieris quæ commendata est quies procuraretur atque securitas. Quia vero nosti quemadmodum causæ et maxime tales agantur, si forsitan videris quia rationes ipsæ finiri sine dispendio non possunt, ad gloriosissimum Leontium una cum reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Joanne te ire necesse est, et communi cum eo consilio agere, et, ad quantum potueris eloqui, ei promittere quidquid vel ipsi, vel diversis dandum suffragatoribus fuerit, dummodo per partes non eat, sed celerius finem accipiat. Illud autem præ omnibus tractare vos convenit, utrum cum prædicto gloriosissimo viro antequam rationes incipiantur, aut certe loqui propterea debeatis, ne forte causa in examinatione missa, nobis postea ad decidendum difficultatem adducat. Sed quia melius in præsentem quid oporteat poteritis advertere, quod utilius visum fuerit agite. In hac tamen promissione sollicitos vos esse necesse est ut omnia inibi comprehensa pro totius causæ decisione plan

corpora autem intelliguntur non solum armenta et pecora, sed etiam mancipia.

(a) Excusi, vitiose, sine *exquisitione*.

EPIST. XIV Al. 17.

EPIST. XV [Al. 16]. — (a) Numerarius sive tabularius qui rationes supputat, librosque servat dati et accepti. De his multa apud jurisperitos. Memisit et Sidonius Apoll., l. i, epist. 11, et lib. ii, epist. 1 Gussanv. Hanc lectionem in Vulgatis prius corruptissimam restituumus ope Vat. A, qui solus cum Remig. et Victor. epistolam hanc continet. In Ms. Victor. et in recent. Excusis legitur, *non latet quod in rationibus Bonifacii numerarii nostri suorum aliquid apud te interesse audivimus*. Lectio vet. Editum adhuc mendosior est.

solida nullo modo promittantur, indicantes ei, si causa exegerit, quia pauper omnino defunctus est. Quod ut ita esse cognoscat, exemplar rerum inventarum de substantia ipsius tibi prævidimus dirigendum. Quod si forte apud prædictam solidorum quantitatem consentire noluerit, eligimus potius hoc quod pervenit ad xenodochium reddere, quam inanem invidiam sustinere. Si vero consenserit, studiosè agendum est ut exinde securitas remittatur, quatenus post datam securitatem et decisionem causa recidiva exinde alterius nullo modo valeat quæstionis suscitari. Quod autem dederis (b) in tuis rationibus noveris imputandum.

EPISTOLA XVI.

AD AZIMARCHUM SCRIBONEM.

Laurentio Bonifacii quondam numerarii rationes apud Leontium exponenti favet.

Gregorius Azimarcho Scriboni.

Magnitudinem vestram, quo tempore hic in Romana urbe fuit, cognovisse recoimus Bonifacium quondam numerarium, condito testamento, 1191 partem aliquam hæreditatis suæ xenodochio quod ad sanctum Petrum apostolorum principem situm est reliquisse. Et quoniam gerere nos sollicitudinem diximus ut ad gloriosum filium nostrum Leontium persona pro exponendis ratiociniis ipsius mitteretur, curam ut compleri debuisset habuimus. Idcirco quia Laurentius vir clarissimus præsentium portitor ad hoc illud noscitur esse transmis- sus, magnitudinem vestram paterna dilectione salutantes, petimus ut ei hac in causa concurrere, atque vestra, sicut de vobis confidimus, salva justitia impendere patrocina debeatis, quatenus dum sincerissimæ bonitatis vestræ fuerit ope suffultus, et de viduitate mulieris quondam Bonifacii, et de pauperibus quibus, sicut dicimus, idem Bonifacius hæreditatis suæ partem aliquam dereliquit, mercedem apud omnipotentem Deum acquiratis.

EPISTOLA XVII.

AD MAURILIONEM EXPRÆFECTUM

Amice hortatur ut ad se scribat sæpius.

Gregorius Maurilioni expræfecto.

Valde miramur quod nos, diversis de Sicilia venientibus, gloria vestra incolumitatis suæ nuntio relevare postponit. Et utrum oblivioni charitatis, an occupationi debeat reputari, nescimus. Et ideo salutantes paternæ charitatis affectu, petimus ut, quoties scribendi se occasio dederit, de vestra nos salute, et qualiter circa vos agatur, refovet, quatenus dum

(b) Ita Mss. Remig., Victor. et Vatic. A, ubi in Vulgatis legitur, *tuis rationibus imputamus.*

EPIST. XVII. At. 19.

EPIST. XVIII [At. 21]. — (a) Lib. ix, indict. 2, epist. 6, loquitur sanctus Gregorius de Eupaterio magistro militum in Sardinia. Idem videtur esse ac Eupator ejusdem insulæ dux.

(b) In Remig., *Waldrichilla*. In Vatic. A, *Baldarida*. In San-Vict. *Wandartilla*. Præter hos Codices nullus hanc epist. exhibet.

EPIST. XIX [At. 23]. — (a) Remig. et Victor., *scripsisse nos*. Præter hos Cod. et Vatic. A, nullus ex

secundum desiderium nostrum de prosperitate vestra læti fuerimus effecti, Redemptori nostro pro vobis agere gratias valeamus. Omnipotens Deus misericordiæ suæ vos gratia tueatur, et ab omni adversitate servet illæsos atque custodiat.

EPISTOLA XVIII.

AD EUPATOREM DUCEM SARDINIÆ.

Valdarichum commendat.

Gregorius (a) Eupatori duci Sardinia.

Cum lator præsentium (b) Valdarichus illa nos pro sua commendatione scribere postulet quæ magnitudinem vestram æquitatis intuitu sine cujusquam etiam intercessione non dubitamus afficere, petitionem ipsius minime despicendam prospeximus. Quia ergo ut cum uxore sua, quam hic de Romana civitate esse perhibet, reverti, sicut desiderat, valeat vestris se poscit patrociniis 1199 adjuvandum, paternæ dilectionis salutantes affectu, petimus ut hac in re magnitudinis vestræ tuitionem habeat, et a nullo eos illic contra rationis ordinem impediri permittatis, sed desideriis eorum pro vestra mercede adesse et concurre debeatis, quatenus et illi se adjutos vestra ope congaudeant, et magnitudo vestra poscentibus impendisse quod justum piisque est videatur.

EPISTOLA XIX.

AD MAURENTIUM MAGISTRUM MILITUM.

Plectiles sellas viginti quatuor petit.

Gregorius Maurentio magistro militum.

Cognoscat gloria vestra (a) mandasse nos Anthei subdiacono ut aliquantas sellas plectiles nobis dirigere studeat. Aut si factas non invenerit, ipsum apud se artificem tollat, ut in domo ipsius debeat laborare, et vel viginti quatuor sellas omnino bonas faciat. Et ideo quia omnino nobis sunt necessariæ, gloria vestra ut hoc fieri possit provideat. Et si forte vos jam aliquas acquisistis, nobis eas transmittite. Sed et Juliano viro clarissimo (b) majori excellentia vestræ, aut si quis alter habuerit, eas nobis mittere procuret. Ita ergo gloria vestra faciat, ut hæc quæ scripsimus sollicitudinis vestræ debeant modis omnibus instantia procurari.

EPISTOLA XX.

AD MAURENTIUM MAGISTRUM MILITUM.

Ad Arogem mittat epistolam suam de juvando in vehendis ad mare trabibus Savino subdiacono.

Gregorius Maurentio magistro militum.

Propterea quod in Ecclesiis beatorum Petri et Pauli trabes sunt necessariæ, omnino Sabino subdiacono injunximus ut aliquantas (a) de partibus

nostris Mss. epistolam hanc complectitur.

(b) Hoc est, ejus domus majori.

EPIST. XX [At. 24]. — (a) Baronius, tom. VIII *Annal.*, ad an. 802, contendit legi debere *Brutorum*, licet reclamant omnia fere tam mss. quam edita exemplaria, nisi forte duo Mss. Voss. et Rhem., quæ legunt *Brittorum*. Sanior tamen videtur lectio Baronii, et favet conjectura. Quid enim Sabino subdiacono regionario, Maurentio magistro militum Italiae, et Arogi duci Bonaventano, de quo epistola sequenti, commune cum Britannis? etc. Cæterum Brutii tuere olim Italiae populi contra Stolliam inter Lucaniam et

Brutiorum incidere et ad locum unde huc per mare duci possint trahere debeat. Sed quoniam solus hoc facere non assurgit, Aroxi scripsimus ut homines qui sub eo sunt, cum bobus suis, in ejus deputet ire solatiis, promittentes quia dum res perfecta fuerit, dignum ei xenium transmittemus. Gloria ergo vestra epistolam nostram ad eum sub urbana persona studeat sub celeritate transmittere, quæ ei hoc quod scripsimus deferat, ut antedictus subdiaconus voluntatem ipsius possit agnoscere. Si vero navigii prosperitate inventa discesserit, cuncta ei gloria vestra **1193** per suas epistolas innotescat, ut sciat quid agere debeat, sed et nobis similiter quæ acta fuerint indicat.

EPISTOLA XXI.

AD AROGEM DUCEM.

Ut Savinum incisae pro ecclesiis sanctorum Petri et Pauli trabes ad mare trahentem juvari præcipiat, xenium spondet.

Gregorius (a) Arogi duci.

Quia sic de gloria vestra sicut revera de filio nostro confidimus, petere aliqua a vobis fiducialiter provocamur, arbitantes quod minime nos patiamini contristari, maxime in tali re unde anima vestra multum poterit adjuvari. Indicamus autem propter ecclesias beatorum Petri et Pauli aliquantas nobis trabes necessarias esse; et ideo Savino subdiacono nostro injunximus de partibus Brutiorum aliquantas incidere, et usque ad mare in locum aptum trahere debeat. Et quia in hac re solatiis indiget, salutantes gloriam vestram paterna charitate, petimus ut acionariis vestris, qui in illo loco sunt deputatis, ut homines qui sub eis sunt cum bobus suis in ejus transmittere debeant solatium, quatenus, vobis concurrentibus, melius quod ei injunximus possit perficere. Nos enim promittimus quia dum res perfecta fuerit, dignum vobis xenium, quod non sit injuriosum, transmittemus. Nam scimus nos considerare, et filiis nostris qui bonam voluntatem exhibent respondere. Unde iterum petimus, gloriosissimi filii, ut ita facere debeatis, ut et nos vobis posimus esse prælitio beneficio debitores, et vos mercedem pro sanctorum ecclesiis habeatis.

EPISTOLA XXII.

AD GREGORIUM EXPRÆFECTUM.

Ad vectandas trabes viginti homines suos ac boves commodet Savino.

Gregorius Gregorio expræfecto.

Sciutes (a) quanta erga beatorum Petri et Pauli ecclesias in gloriam vestræ mente maneat dilectio,

fretum Siculum; nunc dicitur Calabria inferior, et est in regno Neapolitano. GUSSANV. Restitutam a Baronio lectionem prætulimus, quam perperam Gussanvillæus ait ab exemplaribus Mss. impugnari. Præmonere debuisse epistolam hanc in paucissimis reperiri Mss. Sane in nullo tot Codicum a nobis excusorum occurrit nobis præterquam in San-Victorino, qui habet *Britannorum*; in Vatic. A et in Remigiano, in quo legitur *Britiorum*, hoc est, Brutiorum. Anastasius Bibliothecarius, in Gregorio II, scribit pontificem hunc basilicam beati Pauli (alii legunt Petri) apostoli, *allatis de Calabria trabibus*, restaurasse; probat in Calabria, hoc est in Brutiis, magnam esse materiam ad ædificandum copiam. Sabinus subdiaconus cujus hic meminit sanctus Gregorius, is esse

vestrum nobis post Deum adjutorium scriptis decurrentibus adhibere necessario (b) procuramus, confidentes vos facile et devote quidquid pro earum utilitate cognoscitis impertiri, quibus gloriam vestram etiam sponte non dubitamus velle præstare. Et ideo quia in prædictis ecclesiis trabes omnino sunt necessariæ, atque Savino subdiacono ut interim usque ad viginti incidere festinet et ad mare trahere debeat injunximus, paterno salutantes affectu, petimus ut gloria vestra de possessionibus quas illic in emphiteosim habet hac in re homines cum bobus suis faciat præbere solatia, quatenus et ipse vestra opitulatione suffultus ad ea explenda quæ sibi injuncta sunt possit esse idoneus, et vos mercedem **1194** valeatis acquirere. Ita ergo, sicut diximus, et ut de vobis confidimus, agite, gloriose filii, ut et nos vobis gratias referamus, et beatos apostolorum principes pro amore et devotione vestra, quam eorum ecclesiis exhibetis, habeatis in omnibus adjutores.

EPISTOLA XXIII.

AD STEPHANUM EPISCOPUM.

Homines cum bobus ad Savinum juvandum mittat.

Gregorius Stephano episcopo.

Quamvis fraternitatem vestram officii sui qualitas pro ecclesiarum utilitatibus ultro solatiari comoneat, non tamen ab re est si illud ex abundantia nostra hortemur epistola quod facere vos convenit prona voluntate. Proinde in ecclesiis beatorum Petri et Pauli trabes valde necessarias fraternitati vestræ duximus indicandum. Et quoniam Savino subdiacono ut aliquantas incidere et usque ad mare trahere debeat, unde huc adduci valeant, injunximus, atque in ea re manifestum est eum opus habere solatiis, sanctitas vestra, ut oportuerit, ei toto studio totaque intentione opem ferre studeat, ac in ejus solatio boves hominesque transmittat, ut nullam excusationem inveniat, sed quæ ei præcipimus, vobis opitulantiibus, implere sufficiat. Ita ergo fraternitas vestra faciat, ut ei se quantum valeat impendat. Nam quantum prædicti subdiaconi culpa est, si vobis concurrentibus piger extiterit, tanto culpabilius erit et gravius, si qua se occasione fraternitas vestra aut excusare, aut inde votam, quod non credimus, monstrare voluerit. Debes autem scire hanc fraternitati tuæ curam vehementer incumbere, cujus Ecclesiæ trabes olim cultu proprio consueveras procurare.

videtur cui sanctissimus pontifex, epist. 4 libri 2, delegata jurisdictione jubet inquirere de nonnullis facinoribus quorum reus agebatur Sisinnius Regitanæ civitatis presbyter. In Brutiis autem erat Regium, ex Cassiodoro, lib. xii Var., epist. 44.

Epist. XXI [At. 25]. — (a) Duci Beneventano de quo lege notam in epist. 46 libri 21, indict. 10. Observa hoc loco gravissimum Gussanvillæi errorem. Nam in notis ad laudatam epist. duos simul constituit Beneventi duces, Arnulfum scilicet, ut patet ex nota i, et Arogem ex nota s; sed Arnulfus erat dux Spoletini, ex Paulo Diacon., lib. iv Hist. Langob., c. 17.

Epist. XXII [At. 26]. — (a) In Vatic. A, *quantis gratis ad beatorum.*

(b) Remig. et Victor., *provocamur. His tribus exem-*

EPISTOLA XXIV.

AD JOANNEM SUBDIACONUM RAVENNÆ.

eprobato Constantio, Maurum, si dignus inveniri, abbatem ordinari; a peculiaritatis peste ari monasterium; Claudii abbatis scripta ex eo excepta, sed a suo sensu in multis aliena, mitti. Non probat sua in Jobum commentaria esse ad vigilias legi. Magis expedire ut leguntur eorum commenta. Nolle se, dum in hoc conversaretur, opera sua in publicum facile pro Albinum et Augustum commendat.

rius Joanni subdiacono Ravennæ.

ntes monachi monasterii quondam abbatis, petiverunt sibi Constantium monachum non debere constitui. Quos valde ego in sua re detestatus sum, quia mihi terrenæ mentis mimodo apparuerunt, qui terrenum nimis in abbatem quæsierunt habere. Cognovi autem idem Constantius (a) peculiaritatis studeo res maxime testatur eum cor monachi bere. Ac deinde cognovi quia ad monasterium in (b) Piceni provincia **1195** situm est ergere sine aliquo fratrum suorum præsertim. Ex qua ejus actione cognovimus quia qui sic ambulat recte non vivat, aut quomodo gulam teneat quam sibi metipsi nescit tenere.

re igitur recedentes, cellerarium quemdam Maurum petiverunt, cujus vitæ atque in multa testificatur, quia et quondam abbas eum quibusdam laudabat. Tua itaque ex a sollicitè requirat; et si ejus vita ad locum vis digna est, a reverendissimo fratre et opo nostro Mariniano hunc abbatem ordinet. Si vero est quod ei omnino obviet, et congregatione invenire aptum minime possit sibi aliunde eligant, et is quem elegerint. Hoc autem prædicto fratri et coepiscopo omnino dicere stude, ut peculiaritatem a se aut a quinque monasterii monachis, in corrigi hactenus minime potuit, studio compescat, et hoc ipsum monasterium a se mundare festinet, quia si illic (c) peccata a monachis habetur, neque concordia obaritas in congregatione eadem poterit esse. Quid est autem habitus monachi, nisi

s usi sumus tantum, quod in aliis desit stola. Idem dictum velim de epist. 21 præsertim, et de epist. 23 sequenti.

D **XXIV** [Al. 22]. — (a) Quantum peculiaritatis monachis detestetur, sæpe indicat Gregorius. v. Quousque in monachum hoc nequissimo morantem ipse vir sanctissimus, cum abbas lesavierit, docet Joan. Diac., lib. 1, c. 15. cenam, vulgo *la Marca d'Ancona*, provincia ditionis pontificiæ. ieronymus, epist. 22, ad Eustochium, de curi- ginitatis, ubi de monacho, qui, *purior quam avarior, centum solidos quos una ten- arquisierat moriens dereliquit: Initum est, inter monachos consilium quid facto opus: peribus distribuendos esse dicebant: alii dunt- esse; nonnulli purioribus remittendos. Ma- ero, et Pambo, et Isidorus, et ceteri quos Pa- ant. sancto in eis loquente Spiritu, decreverunt ulos esse cum eodem dicentes: Pecunia tua it in perditionem. Nec hoc crudeliter quis- utel factum. Tantus cunctos per Ægyptum ter-*

A despectus mundi? Quomodo igitur mundum despi- ciunt qui in monasterio positi aurum quærunt? Ita igitur tua experientia faciat, ut neque loci ordi- nato differat, neque ad nos ulterius hac de re querela perveniat.

(l) Præterea, quia idem charissimus quondam filius meus Claudius, aliqua me loquente de Pro- verbiis, de Canticis canticorum de Prophetis, de li- bris quoque Regum, et (e) de Heptateco audierat, quæ ego scripto tradere præ infirmitate non potui, (f) ipse ea suo sensu dictavit, ne oblivione deperirent, ut apto tempore hæc eadem mihi inferret, et emen- datius dicerentur. (Quæ cum mihi legisset, inveni dictorum meorum sensum valde inutilis fuisse permutatum.) Unde necesse est ut tua experientia, omni excusatione atque mora cesante, ad ejus monasterium accedat, convenire fratres faciat, et sub omni veritate quantascunque de diversis Scrip- turis chartulas detulit, ad medium deducant, quas tu suscipe, et mihi celerrime trans mitte.

De tuo autem reditu, quia celestiam te validam incurrisse cognovimus, Deo propitio, in subsequenti cogitamus.

Illud autem quod ad me quorundam relatione perlatum est, quia reverendissimus frater et coepi- scopus meus Marinianus legi (g) commenta beati Job publicæ ad vigilias faciat, non grate suscepi, **1196** quia non est illud opus popolare, et rudibus auditoribus impedimentum magis quam prove- ctum generat. Sed dic ei ut (h) commenta Psalmo- rum legi ad vigilias faciat, quæ mentes sæcularium ad bonos mores præcipue informant. Neque enim volo dum in hac carne sum, si qua dixisse me contigit, ea facile hominibus innotesci. Nam quia dilectissimæ memoriæ Anatolius diaconus quærenti ac jubenti domino imperatori librum Regulæ pas- toralis dedit, ægre suscepi, quem sanctissimus frater et coepiscopus meus Anastasius Antiochenus in Græcam linguam transtulit. Et, sicut mihi scrip- tum est, ei valde placuit, sed mihi valde displicuit ut qui meliora habent in minimis occupentur.

In parte autem tertia beati Job in eo versu in quo scriptum est: *Scio quod Redemptor meus vivit, suspi-*

ror invasit, ut unum solidum dimisisse sit criminis. Idem a Gregorio factum, non dissimili eventu, narrat Joan. Diac., lib. 1, c. 15 et seq.

(d) Hunc locum ex quo constat sanctum Grego- rium in hominis libros illos sacros interpretatum esse, illustravimus in præfationibus seu admoni- tionibus præviis ad commentarios in lib. Regum, in Cantica canticorum, etc.

(e) Norm., Turon., Reg. et alii, *Heptateco*, legi- turque in vet. Excusis.

(f) Recent., ipse ea suo sensu et stylo. Sequimur Reg., Colb., Norm., utrumque Rheu., Vatio., Corb., Colb., etc.

(g) Seu libros Moral. in Job tomo I Gregorian. operum contentos.

(h) De commentariis in psalms pœnit. a Gregorio elucubratis, ut vulgo creditur, hæc minime debent scripi, cum postea innuat se molestè ferre quod scripta sua, dum ipse viveret, hominibus essent nota. Indicat itaque commentarios aut ab Augus- tino, aut ab Ambrosio, etc., evulgatos.

cor quia prædictus frater et coepiscopus meus Mar-
 tinianus mendosum codicem habeat. Nam in scri-
 nio nostro idem locus aliter habetur quam hunc in
 aliorum Codicibus esse cognovi, atque ideo eum-
 dem locum relevari feci, ut sicut in scrinio nostro
 est, ita quoque hunc et sæpefatus frater meus ha-
 beat. Quatuor enim verba sunt, quæ si eidem loco
 defuerint, non modicum possunt lectori scrupulum
 generare. Hæc omnia subtiliter et celeriter exse-
 quere. Et si apud excellentissimum exarchum nihil
 potes, vel hæc non videaris neglexisse quæ potes.

De loco autem Albini quid dicam, de quo nobis
 aperte contra justitiam respondetur? De quo ta-
 men debes districtius cogitare.

Præterea ante aliquantum temporis experientiam
 tuam præceperamus ut apud eminentissimum filium
 nostrum præfectum ageret, quatenus cura forma-
 rum committi (i) Augusto vicecomiti debuisset,
 pro eo quod omnino sollicitus atque strenuus vir
 est. Et ita hæcenus distulisti, ut nobis nec quid
 egeris indicares. Et ideo apud eundem eminentissi-
 mum filium nostrum vel modo omni agere inten-
 tione festina, (k) ut formæ prædicto clarissimo viro
 per omnia committantur, quatenus sollicitudine
 sua aliquatenus eas valeat reformare. Nam sic de-
 spiciuntur atque negliguntur formæ ipsæ, ut nisi
 major sollicitudo fuerit, intra paucum tempus om-
 nino depereant. Sicut ergo nosti quam necessaria
 causa sit et generalitati utilis, sic studendum tibi
 est, ut prædicto, sicut diximus, viro (l) pro sua sol-
 licitudine modis omnibus committatur. (m) Datum
 mense Januario, indictione 5.

1197 EPISTOLA XXV.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

*Non jungendos matrimonio extra massam in qua nati
 sunt Petri defensoris filios.*

Gregorius Romano defensori.

Petrus, quem defensorem fecimus, quia de massa
 juris Ecclesiæ nostræ quæ Vitelas dicitur oriundus
 sit, experientiam tuam bene est cognitum. Et ideo quia

(i) In Turon., *Augusto vicario*. In Rhem., *Augu-
 sto huic*. In Vatic. D et E, *Augusto viro clarissimo*.
 In Vatic. B, *Augusto victori*. Seculi sumus Corb., om-
 nes Norm. et Anglo.

(k) Conceptacula quibus distinguitur aquædu-
 ctus; Gall., *les bassins, les réservoirs d'eau, les re-
 gards*. Canales structiles et arcuati, apud Vitru-
 vium, lib. viii, c. 7, Græcis δορυσα. Sidonius Apoll.,
 Heroïno suo, epist. 5 lib. 1: *Inter hæc et paluit Roma
 conspectui, cujus mihi non solum formas, verum
 etiam naumachias videbar epotaturus*. Erat autem
 magistratus qui curam formarum gerebat, dictus
comes formarum, ut legere est in notitia imperii, et
 apud Cassiodorum, lib. vii Variar., § 6. GUSSANV.

(l) Excusi, reluctantibus Mss., *per sollicitudinem
 tuam... committantur*.

(m) Hæc habent duo Colbertini, et unus e Vatic.,
 sed initio epistolæ. In Vulgatis legitur *Datum mense
 Febr.*

EPIST. XXV [Al. 28]. — (a) Non eos de quibus agi-
 tur vere servos fuisse crediderim, sed aut adopti-
 tios, aut glebæ addictos, quæ species erat honestioris
 servitutis. Jampridem aiunt in Galliis nullos
 fuisse servos proprie dictos; memini tamen me legere
 in consuetudine sive jure municipali Meldensi, pro-

ita circa eum benigni debemus existere, ut tamen
 Ecclesiæ utilitas non lædatur, hac tibi præceptio-
 ne mandamus, ut eum districte debeas commone-
 re, ne (a) filios suos quolibet ingenio vel excusa-
 tione foris alicubi in conjugio sociare præsumat,
 (b) sed in ea massa, cui lege et conditione ligati
 sunt socientur. In qua re etiam et tuam omnino
 necesse est experientiam esse sollicitam, atque eos
 terrere, ut qualibet occasione de possessione cui
 oriundo subjecti sunt exire non debeant. Nam si quis
 eorum exinde, quod non credimus, exire præsump-
 serit, certum illi sit quia noster consensus nun-
 quam illi aderit, ut foris de massa in qua nati
 sunt aut habitare aut debeant sociari, sed et (c)
 superscribi terram eorum. Atque tunc sciatis vos
 non leve periculum sustinere, si vobis negligentibus
 quisquam ipsorum quiddam de iis quæ prohi-
 bemus facere qualibet sorte tentaverit.

EPISTOLA XXVI.

AD MAURENTIUM MAGISTRUM MILITUM,

Ne dimittis alios, Domitii filium retineat.

Gregorius Maurentio magistro militum.

Petiit Domitius vir magnificus, ut vestræ glori-
 æ scribere deberemus, quatenus, navigantibus
 aliis, et filio suo similiter esset licentia navigandi.
 Et quamvis de gloria vestra certi sumus quia nihil
 quod indiscretum est faciat, sed omnia sapienter
 intendat; hortamur tamen ut si alii relaxantur, ille
 non debeat retineri, ne forsitan non ex ratione,
 (e) sed sola fratrum inimicitia retineri videatur.
 Vos tamen qui præsentis estis, æquitatis con-
 sideratione generalem etiam utilitatem atten-
 dentes, melius quid expediat potestis adver-
 tere.

EPISTOLA XXVII.

AD QUERTINUM EXPÆFECTUM.

*Cur pro Bonito præfecturæ administrationem expe-
 tante agere nolit.*

Gregorius Quertino expæfecto.

(a) Epistolam gloriæ vestræ suscepimus, in qua

bato et edito an. 1509, art. 78, legem sequentem:
*Homines conditionis servæ nec possunt nec debent
 absque venia et indulgentia seniorum suorum uxores
 ducere liberas, aut alterius quam sint et in qua sint
 conditionis. Si quid autem in contrarium attentave-
 rint, damnabuntur nullæ quam vulgo dicunt de forde
 marriage, quæ cedet in rem seniorum quorum sunt
 servi. Exemplum tam simile quam lac lacti est, nisi
 quod hic multa irrogatur, illic terror agitur.* GUSSANV.

(b) De originariis lege et conditione alicui masse
 ligatis, supra, epist. 21 lib. iv. GUSSANV.

(c) Interpretor, volo illis imperari augmentum pen-
 sationis annuæ. Eodem tere sensu legistæ dicunt
superindictum. Dictat creditor, scribit debitor, terra
 scribitur, quando tanta mercede conducitur, super
 scribitur aucto pretio. GUSSANV. In Remig. et Victor.
 qui soli nobis exhibent hanc epist. cum Vatic. A, le-
 gitur *et superscriptam terram eorum*. Hic superscribi
 terram idem esse videtur, ac appositis titulis Eccle-
 siæ Romanæ possessioni vindicari, quod vulgo di-
 cimus *être réunie*. Lege notam b ad epist. 65 lib. i.

EPIST. XXVI [Al. 29]. — (a) Vatic. A, *sed sola factum
 inimicitia*.

EPIST. XXVII [Al. 30]. — (a) Prius legebatur *Gratis
 vestræ*, quod mutavimus viso Ms. Remigiano, in quo

scripsistis ut pro glorioso Bonito filio nostro **1198** A agere debeamus, quatenus præfectus illi administratio committatur. Equidem nos eundem filium nostrum non modo, sed multi sunt anni quod novimus, et idcirco concurrere illi per omnia festinamus, sed non in illa re de qua amaritudines posseret tribulationes (b) assumere. Nam administratio ipsa uni priori ipsius et alteri minori ipsius oblata est, et miscere se nullo modo voluerunt, scientes omnino grave esse et præsertim hoc tempore, administrationem suscipere. Si ergo illis grave fuerit, quanto magis isti debet esse difficile, qui nobis in actione est? (c) Additur quia et inutile (*Grat. dist. 88, c. 8*) et valde laboriosum est hominem litteratum rationiorum causas assumere, et in eis se, quod non expedit, obligare. Super hæc autem res illa nos revocat, quia nullum de hac actione bene exisse recolimus, nisi gloriam vestram, de qua omnipotentem Dominum petimus ut eam usque ad finem continua protectione custodiat. Et idcirco hoc considerantes, in ejus læsionem miscere nos nolumus. Nam quod modo putatur utile, certum est quia postmodum plenum laboris erit atque dispendii. Si autem sic utilitatibus suis aestimat oportere, et vult agere ut hæc administratio sibi committatur, non contrarii non sumus, sed etiam modo futuris tribulationibus ipsius condolemus, quia quid passurus sit, exemplo præcedentium non nescimus.

EPISTOLA XXVIII.

AD COLUMBUM EPISCOPUM NUMIDIÆ

Coercendum Paulinum antistitem, qui in clerum suum sævierat, et sacrilega nundinatione sacros ordines vendebat.

Gregorius columbo episcopo Numidiæ.

Quia bene olim nobis est cognitum fraternitatem tuam sacerdotali gravitate et zelo esse ecclesiastico decoratam, satis oportere prospeximus ut interesse ad cognoscenda ea quæ correctionis indigent debeat, ne, si fuerint dissimulatione posposita, licitum esse sibi credat quisque quod potest. Qualiter autem fratrem nostrum Paulinum, (a) Tegessis civitatis episcopum, clerus suus, vel hi qui in sacro sunt ordine constituti, in se perhibeant (b) corporaliter excessisse, audire non indiges, quippe quia priusquam hæc ad

solo ex Mss. Gallic. à nobis examinatis exstat hæc epist. Præterea hoc titulo, *gratia vestra*, nunquam compellat sanctus Gregorius eos ad quos scribit. Infra occurrit *gloriam vestram*.

(a) Remig. et San. Vict., *incurrere*.

(b) Hic locus a Gratiano relatus probat ipsius ævo epistolam hanc inter Gregorianas fuisse receptam, licet in paucissimis exstat Mss., adeo ut in solis Remig., Victor. et Vatic. A, nobis occurrerit.

Epist. XXVIII [*Al. 32*]. — (a) Ita plerique Mss. Codd. quidam tamen habent *Tagesis*, ut et antiquiores Editi. In notitia Africae, tum apud Sirmondum, tomo I, col. 435, tum apud Ruinartium, *Hist. persecut. Vandal.*, pag. 128, legitur Dominicolus Tixitanus. Holstenius, annot. in *Geogr. Sacram.*, pag. 69, vult legi *Tuggensis* vel *Tuccensis*, a Tucca urbe Africae mediterranea, olim episcopali, sub archiepiscopo Carthaginensi. In Edit. Vatic. legitur *Regensis*. Et quidem in Notitia Africae Ruinartii, inter

nos querela pertingeret, tibi jam factum est, sicut eis asserentibus didicimus, manifestum. Et quoniam præpositis in subjectorum poenam fas esse non debet sæviendi, Victori fratri et coepiscopo nostro, (c) qui primatus inter vos locum tenet, curavimus scribendum, ut una cum tua fraternitate vel cum aliis fratribus et coepiscopis nostris, quos adhibere prospexeritis inter memoratum fratrem consacerdotem nostrum et clerum (d) ipsius causam subtili debeat investigatione cognoscere. Et ideo dilectio tua imminet atque sollicitudinem gerat, ut ea quæ ad nos perlata sunt inaudita non transeant, **1199** ne discordia in Ecclesia, unde magnopere pellenda est, nutriatur. Et si quidem contra eum clericorum suorum vera querela est, culpam suam quam sponte (e) emendare desepxit, ita Ecclesiastici vigoris definitione cognoscat, ut et de præsentis sentiat quam sit grave quod fecit, et discat de futuro nil se plus agere posse quam licet. Præ omnibus igitur hortamur ut zelum quem propter Deum habere te novimus ardentius studeas exercere.

Et quia memoratus frater noster Paulinus ecclesiasticos ordines per simoniacam dare hæresim, quod audire nefas est, dicitur; una cum antedicto primatu vel aliis subtilius hoc et cum omni tibi diligentia sit curæ perquirere. Et si ita, quod absit, inventum fuerit, studendum atque agendum est ut et eum qui præmia accipere, et eum qui dare non metuit, canonicæ ullionis sententia feriat, quatenus horum emendatio multorum possit esse correptio, C Et priusquam hæc radix mortifera (f) coalescat, et plures interimat, totius concilii definitione damnetur, ut nullus unquam pro quovis ordine accipere, nullus dare aliquid audeat, nec quisquam ex gratia, sed promoveatur ex merito, ne et ordo ecclesiasticus confundatur, (g) et sit probitas vitæ despectul, si præmium meriti indignus acceperit.

Hilaro autem chartulario nostro injunximus ut si causa poposcerit, cognitioni vestræ interesse non renuat. Si ergo necessarium fuerit, vestris illum apicibus et illuc venire debeat facite certiozem, quatenus simul cum ipso tractantes melius decernere quæ statuenda sunt debeatis (h).

episcopos Mauritanie recensetur Victor Regiensis, p. 135, et inter episcopos Numidiæ Fortunius Regianensis, pag. 128. At cum nullis in Mss. habeatur *Regensis*, sed constanter *Tegessis*, aut *Tagesis*, quid ultra juvat ariolari de hujus episcopi sede? Veteres Editi manuscriptis consentiunt.

(b) Id est, sævire in subjectos. Dictum supra epist. 67 lib. III, indict. 11. Guseanv.

(c) Hic in primatu Numidiæ successit Adeodato, quem lib. III, indict. 2, epist. 49, legitimus hujus provincie primatem.

(d) Recent., *ipsius causa subtili debeat investigatione cognosci*.

(e) Omnes Norm., *cognoscere desepxit*. Vatic. B, *exsecrari desepxit*. Vatic. F. *considerare desepxit*.

(f) Exousi, *convalescat*. Remig. *concalescat*. Sequimur Turon., Norm., etc.

(g) Norm., *et sit probata vita despectul*.

(h) In duobus Colbert. vet. et in totidem Vatica-

EPISTOLA XXIX.

AD VICTOREM EPISCOPUM.

Ut Paulini sævitia in clerum et simonia puniatur ac reprimatur, concilium cogat, ad id vocato, si opus sit, Hilario.

Gregorius Victori (a) episcopo.

Quanto lætitiæ nobis est fratres nostros cognoscere erga filios suos paterna charitate decenter esse sollicitos, tanto tristitiæ deputamus quando eos ab illicitis nec aliorum fratrum reverentia, nec sacerdotii prævalet consideratio **1200** temperare. Quam gitor gravis et aspera adversus fratrem nostrum Paulinum, Tegessis civitatis episcopum clericorum ejus vel eorum qui in sacro sunt ordine positi sit querela, fraternitati tuæ liquere non dubium est, quia latere te in vicino non potuit quod ad nos in longinquo pervenit. Et quoniam valde cavendum est ne hoc quod eum frustra in se corporali injuria queruntur excedere, aut licite præsumatur, aut fiat dissimulatione deterius, sic manifesti excessus canonica semper moderatione premendi sunt, ut una res et præteritorum correptio, et esse possit regula futurorum. Proinde simul cum dilectissimo communi fratre Columbo episcopo, vel aliis sacerdotibus quos prævideritis, inter suprascriptum fratrem nostrum et clericos ipsius causam subtili investigatione rimari te convenit. Et si supplicantium querela veritate subsistit, ita hoc regulari emendatione corrigite, ut et quam sit malum quod fecit agnoscat, et officii sui terminos discat de cætero non exire. Nec loci tui, sicut dicitur, ab eo postponi ordinem patiaris, ne illi despectus suus ad periculum, et tibi fiat ad culpam (b) Nam ad personam in priori loco positam respicit quidquid a minori committitur, nisi sollicito corrigatur.

Illud autem quod idem frater noster Paulinus ecclesiasticos ordines dare sub præmio perhibetur, subtilius a vobis et omnino districte querendum est. Et si ita, quod non optamus, esse claruerit, sic ad ulciendum hoc vester se propter Deum zelus accendat, ut et ordinanti avaritia sua convertatur ad pœnam, et illicita ordinatio effectu carens, ambitionis suæ desiderio non fruatur. In qua re hortamur vos atque præ omnibus admonemus, ut ita fraternitas vestra studeat esse sollicita, quatenus priusquam unius vitiosimoniacæ illic hæreseos nequitia convaleat, sententiæ vestræ falce facto ex opere

A concilio radicitus amputetur. Nam quisquis ad hoc facinusemendandum officii sui consideratione vehementer (c) non arserit, cum ipso se non dubitet habere portionem, a quo prius (d) hoc peculiare flagitium sumpsit exordium. Et ideo, sicut diximus, hinc vigilantè atque studiosè agendum est ut concilium vestrum, quod nunc usque sine hujusmodi prava opinione, Deo custodiente, servatum est, **1202** hujus sceleris venena nec polluere possint nec perdere.

Præterea Hilario chartulario nostro præcepimus ut, si res exegerit, interesse vobiscum non differat. Unde, si necesse fuerit, vestris illi ut ad vos venire debeat epistolis indicate, quatenus hæc omnia una cum eo salubriter Deo possitis adjuvante dirimere.

EPISTOLA XXX.

AD CONSTANTINUM SCODRITANUM EPISCOPUM.

Quod in sequenti ad Joannem epistola adversus Pauli fugitium statuitur exsequatur ipse, si potest; sin vero, Joanni ut id exsequatur instet.

Gregorius (a) Constantino episcopo Scodritano.

Quæ dilectissimus nobis lator præsentium Nemesion (Grat. 2, q. 7, c. 44), qui se dicit Docleatinæ civitatis esse antistitem, de facinore Pauli Docleatini ut ipse asserit, quondam episcopi questus sit, fraternitati tuæ fuerant subtiliter indicanda, nisi soire te omnia testaretur, quippe quem et compassum sibi voluisse subvenire, sed perhibet minime potuisse. Et quia tanti causa flagitii negligi vel transiri non debet impunita, ne ejus imitatione scelesti ab aliis, quod absit, sumatur audacia, fraternitas tua exemplaria scriptorum his subdita, quæ ad reverendissimum fratrem nostrum Joannem primæ Justinianæ civitatis episcopum servantem vices nostras direximus, diligentius relegat. Etsi secundum eorum seriem explere secuncta posse cognoscit, ea quæ illi mandavimus, ipsa omnia ex nostra auctoritate exsequatur et faciat. Si vero hoc tibi quibusdam forte adversantibus obstaculis vides esse difficile, studendum est ut eadem scripta nostra ad antedictum fratrem nostrum sine excusatione perveniant. Cui etiam te convenit imminere, ut ea quæ ei a nobis mandata sunt districtius exequi, et nulla debeant occasione lentari; sed ita quæ nequiter acta sunt, emendatione congrua corrigantur, quatenus una res et ultio competens delinquentis, et formido sit aliis in eodem ordine constitutis.

nis, scilicet in Codd. B et E, legitur in epistolæ limine scriptam eam esse mense Martio, indict. 5.

EPIST. XXIX [Al. 33]. — (a) In recent. temere additum est *Panormitano*, quod à Mss. et a vet. Ed. abest. Errori crasso præbuit occasionem, tum quod plurimæ sancti Gregorii epistolæ exstant ad Victorem Panormitanum, tum quod autumarent Editores legendum esse hac in epistola et in superiori *Regensis*, non *Tegessis civitatis*. Hinc opinati sunt sanctum Gregorium potuisse accersere e vicina insula episcopum ad correctionem Regiensis antistitis.

(b) Hanc sententiam ex reguâ sancti Benedicti ex-

cerptam nemo dubitaverit qui legerit, cap. 36, quæ ad ipsum (abbatem) respicit quidquid a discipulis delinquitur.

(c) In Vatic. D et Rhem., non *assurrexerit*.

(d) Recent. Ed., hoc *piaculare*. Peculiare crimen appellat sanctus Gregorius a pecunia simoniace data et accepta.

EPIST. XXX [Al. 35]. — (a) In Excusis et nonnullis Mss., *Constantio*. Deest episcopo in plerisque Cod. Legitur in Vatic. A et uno ex Colbert., *episcopo Scodritano*.

EPISTOLA XXXI.

AD JOANNEM PRIMÆ JUSTINIANÆ EPISCOPUM.

Expositis Pauli Doceatini episcopi flagitiis, præscribit remedia.

Gregorius Joanni episcopo primæ Justinianæ.

Quando mala quæ pœnitentiæ fletu purganda sunt augmentur excessibus, ita major delinquentibus est adhibenda correptio, ut et ipsi facinus suum saltem pœna vindicante cognoscant, et alios ab illicitis (a) ecclesiasticæ ultionis timor inibeat. Dilectissimus itaque later præsens Nemesion ad nos veniens indicavit (*Grat. 2, q. 7, c. 44*), sicut et gestorum exemplaria quæ huc detulit continebant, Paulum (b) Doceatini civitatis episcopum, inter alia mala in corporeale crimen lapsum, a suis fuisse clericis accusatum, atque, habita cognitione, 1202 ita, quod sine dolore dicere non possumus, claruisse, atque insuper, postquam convictus est, etiam eum libellum in quo ea de quibus accusatus fuerat vera esse confessus est obtulisse; qua de re sententia, illo episcopali deposito, ejus loco se cum fraternitatis vestræ consensu esse episcopum ordinatum; sed nunc eundem Paulum cum auxilio sæcularium iudicium venientem episcopum more prædonis ingressum, ablastique violenter rebus ecclesiæ, ab eo se projectum (c) et ad summam injuriam ac necem pene perductum. Et quoniam tantæ nequitie pravitas, nec dissimulanda, nec leviter attendenda est, fraternitas vestra hæc omnia diligenter curet addiscere, et si ita se ut edocti sumus veritas habet, prædictum Paulum districta faciat executione compelli, ut quæcunque abstulit omni mora vel excusatione cessante restituat. Si veronihil Ecclesiæ, sed proprium se dixerit abstulisse, quamvis grave et iniquum fuerit ut non a vobis vel a metropolitano ejus hoc peteret, sed temerario ausu manu præsumeret agere, verumtamen si quid proprium tulit, sub fraternitatis vestræ debet examinatione constare si verum est. Sed et aliud diligenter quærendum est, si quid male de rebus dilapidavit ecclesiæ, ut ex eo quod nunc abstulit, hoc reformare ac satisfacere modis omnibus compellatur. Si autem differe tentaverit, quousque omne quod dilapidavit, vel de substantia tulit, ecclesiæ restituat, in monasterium mitten-

A dus est, ut saltem coactus reddat quod male auferre non timuit. Qui si forte, quod non credimus, post depositionem suam inverecunde ac mente perversa aliquid de episcopatu loqui atque rursus ad hoc qualibet aspirare præsumptione tentaverit, fraternitatis vestræ se contra improbitatem ipsius omnino vigor accendat, atque dominici corporis ac sanguinis communionem privatum in monasterium eum usque ad diem obitus sui ad agendam curet pœnitentiam retrudendum, quatenus perpetrati sceleris maculas dignis discat fletibus emundare, quas magis in interitu animæ suæ nequiter augere desiderat. Suprascriptus autem dilectissimus frater noster Nemesion in loco suo et episcopatus officio procul dubio reformetur, et ne denuo hæc de reinquietudinem ac molestiam patiatur, sollicitos vos esse necesse est, quia hoc non solum (d) ad hujus munitionem, verum etiam ad aliorum constat emendationem proficere, ut pravorum hominum præsumptio nihil de cætero contra sacrorum canonum statuta, vel ecclesiasticam disciplinam ullo modo audeat attentare.

EPISTOLA XXXII.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS CONCILII BIZACII.

De Clementio ipsorum primato graviter accusato strenue ac diligenter inquirent.

Gregorius universis episcopis concilii (a) Bizacii.

Sicut laudabile discretumque est reverentiam et honorem debitum exhibere prioribus (*Grat. 2, q. 7, c. 46*), ita rectitudinis et Dei timoris est, si qua in eis correctione indigent, 1203 nulla dissimulatione postponere, ne totum, quod absit, corpus incipiat morbus invadere, si languor non fuerit curatus in capite. Ante multum siquidem temporis quædam ad nos de fratre nostro (b) Crementio primato vestro perlata sunt, quæ cor nostrum non modico mœrore transfigerent. Sed præmentibus diversis tribulationibus, et maxime circumspicientibus hostibus, ea nobis non fuit spatium requirendi. Et quoniam ita sunt gravia, ut transiri indiscussa nullo modo debeant, fraternitatem vestram his hortamur affatibus, ut cum omni sollicitudine ac vivacitate veritatis indagare substantiam multis modis debeatis, ut aut si ita (c) sunt (d) ultione canonica resocentur; aut si falsa, fra-

Epist. LXXXI [*Al. 34*]. (a) In Norm. et tribus Vati., ecclesiasticæ tuitionis.

(b) Docea, quibusdam vulgo *Antivari*, Samsoni autem *Catazo*, urbe episcopalis Illyrici ad Scodritanum lacum, vulgo *Lago di Scutari*. Suberat Scodritano episcopo, donec Justinianus patriam suam *Acrida*, quam Justinianam nominavit, metropolim fecit. Vide quæ de Justiniana prima diximus ad epist. 6 lib. III.

(c) In recent. Ed., a summa injuria ad necem pene perductum, in vitis Mss. Anglic., Norm., etc.

(d) Ita optime Mss. et vet. Ed. In aliis legitur ad hujus munitionem. Munitione hic significat defensionem, securitatem, scilicet legitimi episcopi Doceatini.

Epist. XXXII [*Al. 36*]. — (a) In omnibus Norm., duobus Vati., totidem Colbert. et Corb., *Visachi*. In aliis Colbert. legitur *Vitachi*, et in emendatiore *Bisacii*. Byzacena provincia una ex septem quibus diocesis Africana constabat. Vide epist. 59 lib. IX. De ea sæpe in Historia Vandalicæ persecutionis auctore Victore Vitensi a nostro Theod. Rainartio edita et

notis illustrata.

(b) In Vulgatis et nonnullis Mss., *Clementio vel Clementino*. Revolve epistolas 58 et 59 libri IX, ubi de eodem primato agitur. Legimus *Crementio* in Turon., omnibus Norm. et Colbert., tribus Vati., Corb., etc.

(c) In recentioribus additur *ut audita sunt*, supervacue in vitis Mss. Corb., Norm., Turon., Vati., etc.

(d) Hic quatuor annotabo: 1° canonicam dici ultionem, non arbitrariam; statas enim certasque leges adversus crimina figere oportuit, non cuiusvis iudicii permittendus fuit censuræ modus. Nam, auctore Lactantio, minister legis est, non animi, non potestatis sum; atque adeo non sua, sed legum sententia uti debet, lib. de Ira Dei, c. 17 et 18. Notandum, 2°, ex eod. Lact., c. 17, non exiguo falli errore qui censuram sive divinam sive humanam acerbitatis nomine infundunt..... Bonorum saltem custodire qui malos puniunt..... Istum esse nocentem qui aut innocenti nocet, aut nocenti parcat..... Irusci rationis esse; auferuntur enim delicta et refrenatur licentia, quod utique iuste

tris nostri innocentia diu sub nefandæ opinionis dilaceratione non jaceat. Unde ut non quis desidie torpor in requisitione sit, admonemus ut non cujusquam personæ gratia, non favor, non blandimenta, vel quodlibet aliud quemquam vestrum vel ad discutendum quæ nobis nuntiata sunt molliat, vel a tramite veritatis excutiat; sed sacerdotaliter ad investigandam vos propter Deum veritatem accingite. Nam si quis in hoc(e) aut pigeresse, aut negligentem se præsumpserit exhibere, dictis criminibus apud omnipotentem Dominum se noverit esse participem, cujus zelo ad perscrutandas subtiliter nefandi causas facinoris non movetur. (*Vide epp. 58 et 59, ind. 2.*)

EPISTOLA XXXIII.

AD FIRMINUM EPISCOPUM ISTRIE.

Gratulatur de illius ad Ecclesiæ unitatem reditu. Ut Satanæ jaculis constantiæ scutum opponat, aliosve, secum revocet, hortatur. Spondet subsidia. Paraturam mittit.

Gregorius Firmino episcopo Istriæ.

Quem Redemptor noster de servorum suorum numero perire non patitur, ita misericordiæ suæ inspiratione cor ejus illustrat, ut, deserto erroris obscuro, ad cognitionem lucis et viam redeat veritatis. Unde, suscepta charissimæ fraternitatis tuæ epistola, magna in Domino exultatione gaudemus(a) quod divina te gratia ad unitatem Ecclesiæ a qua pertinacium et imperitorum hominum instinctione disjunctus fueras revocavit. **1204** (b) Sed quia quanto antiquus hostis superatum se conspicit, tanto insidiari acrius non quiescit, omnino sollicitum vigilansemque te esse convenit, atque scutum constantiæ contra jacula ipsius præparare, ut illius frangantur, et vim interioris penetrandi non habeant. Nulla ergo te, charissime frater, rerum desideria, nulli terrores, nulla blandimenta, nullæ seductiones, quæ venenatis verborum sagittis animas (c) feriunt, a reversionis tuæ fervore demolliant, aut retro redire compellant, ne qui fortem superaveras, (d) graviter supereris, et captivus, quod absit, post victoriam tenearis. Sed magis ut mater Ecclesia per totum, Deo propitio, orbem diffusa, ad suum te rediisse gremium non inertem

sapienterque sit.... Necessè esse justo displicere quæ prava sunt..... Ergo surgendum ad vindictam, non quia læsi sumus, sed ut disciplina servetur, mores corrigantur, licentia comprimatur. Hæc est ira justa. Pluribus idem prosequitur c. 18, profuerit legisse. Notandum 3º non episcopos modo, sed et primates censuræ canonicæ subjici. Id non obscure innuit papa Adrianus in capitulis ad Pipinum. Indico 5, 6, 14, 20, 27, etc. Notandum 4º prælatos peccantes ab inferioribus juste judicari atque damnari in synodo. Vide epist. 8 hujus libri de Victore primæ. GUSSANV. (e) Recent., aut pigrum se aut negligentem præsumperit.

EPIST. XXXIII [Al. 37]. — (a) Ita Mes., et quidem melius quam Excusi, ubi legitur *quod divinitatis gratia ad unitatem Eccl.... revocavit*, omisso *te*. Vide ad calcem, in appendice, *promissionem cujusd. episc. quem putamus fuisse Firminum*.

(b) Prædicit divino Spiritu afflatus quæ paulo post Firmiui constantiam exercuerunt. Vide infra, lib. XIII, epist. 33. Ad calcem epistolarum reperies formulam hujus schismatis ejurandi, quæ prius erat epistola 31 hujus libri.

(c) Ita Turon., Remig., Norm., etc., ubi Editi ha-

agnoscat, studiosissime tibi vigilandum ac laborandum est ut tecum possis et alios revocare, quatenus damna quæ tuæ aversionis exemplo commiseras non solum reversionis bono resarcias, sed etiam lucrum exhibeas, ut et ad promerendam præteritorum veniam, et futurorum præmia capessenda plus Domino tuo videaris revocasse quam tuleras.

Nobis ergo omnino curæ erit de fraternitatis tuæ quiete, ut dignum est, cogitare, quia postquam nobiscum jam Deo protegente unus es, non aliter utilitates tuas quam nostras attendimus. Aliqua vero nobis de necessitatibus vestris Joannes subdiaconus scripsit; sed credimus de Dei nostri potentia quia sanctus Petrus ad quem reversi estis vos deserere (e) non habet. Modo autem de benedictione ejusdem sancti Petri transmisimus fraternitati vestræ (f) paraturam unam, quam vos necesse est cum ea charitate qua a nobis est transmissa suscipere. (g) Mense Maio, indict. 5.

EPISTOLA XXXIV.

AD CIRIDANUM.

Cum pro Sitonico id præstitum sit quod ipse jussisset, non perferendum jam ab Ecclesia illius detrimentum.

Gregorius Ciridano.

Gloriæ vestræ dudum scripta suscepimus, in quibus indicastis sollicitudini vestræ serenissimorum principum jussione (a) curam sitonici fuisse mandata, atque præceptum esse ut omnis tritici quantitas, **1205** quæ in horreis nostræ Ecclesiæ suscepta fuerat, vobis tradi per omnia debuisset, et scripseratis in hoc ipsum (b) parari in specie faceremus. Quod quidem quia vestrum, cujus ad nos quidem bona tanta perlata sunt, non fuerit novimus; et scitis quam durum quamque omnino difficile sit ut res quæ nec servari, nec eo tempore ad emendum poterat inveniri, in specie restitui peteretur. Verum tamen, ut exui ab hujus rei sollicitudine valeremus, studii nostri fuit ut etsi cum majori dispendio omnino fragmenta ipsa, sicut voluistis, in specie faceremus præparari. Post vero per latorem præsentium Eutyrium virum magnificentum, qui se illustrem præfectum esse

bent animas inficiunt.

(d) Excusi, *gravius a forti supereris*; optime quidem, nisi Mes. contradicerent.

(e) Norman., Corb., Vatio. A et nonnulli, *non debet*.

(f) Est vestimentum, ornatus. Tertullianus de Pallio, c. 3, *tantam igitur paraturam materialium*; et lib. de velandis Virginibus, c. 12, *manifeste paratura totam circumferunt mulieritatem*. Arnobius, in Psal. LVI, *si ergo contra paraturam demonum paratum cor habeas*, etc. Apud Hesychium παρατόπιον. Warnefridus in Vita Caroli Magni: *Ornatus vel paratura*. GUSSANV. Paratura est limbus textilis, vel ἐπιόλημα, quod apponitur vesti, ornatus causa. Matth. Paris. in Vita Richardi quindecimi abbatis sancti Albani, abbas, *duas cum paraturis brudatis*. Papiæ, *paramentum paratum*. ALTES.

(g) In Vet. Colb. legitur *mense Maio, in alio mense Aug.*

EPIST. XXXIV [Al. 38]. — (a) De sitonico dictum lib. I, epist. 2.

(b) Ita Victor., A et Remig., in quibus solis epistolam hanc reperimus. In Excusiis, *parare in specie*, Gallice *en espèce*.

commemoratur, aliam nobis epistolam transmisistis, ut quæ summa ejusdem sitonici ab (c) horreariis Ecclesiæ sit suscepta prodi inter acta publica debuisset. Et ideo ne per occasionem Ecclesiæ quædam cuiquam nasci videatur occasio, seu excusatio, et quantitatem, sicut scripsistis, defensores Ecclesiæ prodiderunt et, quæ putaverunt utilia petiverunt. Quod gloria vestra diligenter solliciterque tractet, et verba eorum non negligat. Nam quidquid post hæc in prædicti sitonici specie damni contigerit, amplius jam ad Ecclesiæ dispendium sociatis nullo modo pertinere, quia nec habitatores civitatis istius, afflicti revera homines, prædictum sitonicum in suo se asserunt detrimento posse suscipere. Hæc igitur omnia gloria vestra cognoscens, ita de his quæ sibi sunt commissa, studeat cogitare, ut et utilitatem publicam faciat, et hujus operis pondus Ecclesiæ nostræ denuo ad gravamen pauperum non incumbat.

EPISTOLA XXXV.

AD DESIDERIUM VIENNENSEM EPISCOPUM.

Ne Pancratium diaconum suum a monastica vita revocet.

Gregorius Desiderio episcopo in Gallia.

Pancratius lator præsentium, ut asserit, diaconus, (a) apostolorum se liminibus repræsentans, a nobis (b) noscitur petiisse ut eum fraternitati vestræ deberemus specialiter commendare. Intimavit etiam nobis quod in clericatus officio (c) vestræ sit Ecclesiæ mancipatus. Unde, divina inspiratione compunctus, gratiam monasticæ conversationis appetiit, illicque in eodem quem sumpsit habitu desiderans permanere, etiam diaconum se ejusdem monasterii factum esse commemorat. De cuius loci servitio avelli nulla patitur ratio. Nunc vero, quantum asserit, fraternitas vestra non quidem impediens intentu, sed affectu benevolentiam, in officio eum suæ vult Ecclesiæ revocare. Hortamur igitur ut tam promptæ devotioni ejus, quam in sancto studet habere proposito, minime vestra sit impedimento fraternitas; magis autem quibus valetis adhortationibus pastorali admonitione succendite, ut fervor hujus desiderii in eo non tepescat; ut qui, a turbulento curarum sæcularium tumultu se segregans, quietis desiderio portum monasterii appetiit, rursus in eccle-

(c) Qui horreorum curam gerunt: vox usitata apud jurisconsultos. Porro horreum est repositorium frumenti, vini, frugum, etc. Varro derivat ab hordeo, Galenus ab ὄρεια. GUSSANY.

EPIST. XXXV [Al. 39]. — (a) Prudentius, in hymno sancti Laurentii: *Apostolorum et martyrum excolantur limina*. Sanctus Paulinus, in natal. S. sancti Felicis, *pectora liminibus sterni*. Fortunatus, lib. iv de Vita sancti Martini: *Apollinaris pretiosi limina lambe*. Concil. Cabillon. II, c. 45, *apostolorum limina vel quorumlibet sanctorum invisere*. Sanctorum basilicæ dicebantur eorum limina, quod eas uti et limina apostolorum Romæ existentiæ peregrini invisere solerent.

(b) Remig., noscitur sperasse.

(c) Vatio. D, *vestræ militaverit Ecclesiæ*. Consentit Rheim., Vatio. A et Remig., *vestræ sit Ecclesiæ militatus*.

siasticarum curarum non debeat perturbationibus implicari, sed in Dei laudibus permittatur sucero ab his omnibus, ut postulat, remanere.

EPISTOLA XXXVI.

AD BONITUM DEFENSOREM.

Monachis fugitiva mancipia sua colligentibus opem ferat.

Gregorius (a) Bonito defensori.

Filius noster Fortunatus, abbas monasterii sancti Severini, quod in hac urbe Romana situm est, latores præsentium monachos suos illic pro recolligendis mancipiis juris sui monasterii, quæ illic latitare dicuntur, dirigens, petiit ut experientiam tuam ei debeant adesse solatia. Eapropter præsentem tibi auctoritate præcipimus, ut eis in omnibus salva ratione concurrere ac opitulari festines, quatenus, te illic coram posito, atque in hac causa ferente solatia, salubriter hæc citius valeant quæ sibi juncta sunt ad effectum, (c) Deo auctore, perducere.

EPISTOLA XXXVII.

AD ROMANUM DEFENSOREM, ANTHEMIUM, ET SAVINUM SUBDIACONOS.

Romani ex prætoris homines ac possessiones commendat.

Gregorius Romano defensori, Anthemio subdiacono, (a) et Savino subdiacono.

Ea quæ sponte præbere nos convenit petiti negare non possumus. Et ideo quia gloriosus filius noster Romanus ex prætore possessiones suas et homines qui in illis sunt partibus vestræ voluit experientiam commendari, hac vobis præceptione mandamus ut possessiones hominesque ipsius servata æquitate lueri non desinat, atque ita in omnibus causis utilitatibusque ipsius concurrere ac solatiari studeatis, quatenus et ille se hac adjutum commendatione cognoscat, et vos salubriter (b) injuncta exhibuisse comprobemini.

EPISTOLA XXXVIII.

AD DEUSEDIT MEDIOLANENSEM EPISCOPUM.

De bonis ante episcopatum acquisitis testari posse episcopum; proinde ob legatum ex decessoris illius testamento Luminosam ancillam Dei non molestandam.

Gregorius (a) Deusedit episcopo Mediolanensi.

Nulli dubium est (Grat. 12, q. 5, c. 1 et. 12) quia sicut sacerdotibus res in episcopatu acquisitas nulla

D

EPIST. XXXVI [Al. 40]. — (a) Is esse videtur quem Joan. Diac., lib. II, cap. 54, vocat Benedictum defensorem Carseolani (in Latio) patrimonii. Quippe nulla alibi Benedicti defensoris mentio.

(b) In Vatio. A, Remig. et Victor., qui tres Codices ex omnibus quos consulimus soli habent hanc epist., legitur *sancti Semetrii*.

(c) Remig. et San-Victor. *Deo adjutore*.

EPIST. XXXVII [Al. 41]. — (a) In Ms. Vatio. A omittitur et Savino. Solus hic Codex cum Victor. et Remig. ex omnibus quos recensuimus epistolam hanc continet.

(b) Remig. et Victor., *injunctis exhibuisse per omnia compræberis*.

EPIST. XXXVIII [Al. 42]. — (a) Prius legebatur *Deodato*. Sequimur omnes Vatio., Norm., Colbert., etc.

est alienandi licentia, 1207 ita de eis quas ante habuerint, quidquid iudicare voluerint non vetantur. Itaque fraternitatem tuam tempore quo ad nos fuit quietam esse recolimus quod quædam immobilia quæ Constantius, decessor vester, Luminosæ ancillæ Dei (b) filiæ fratris sui testamenti serie legati titulo dereliquit, jam episcopus acquisisset, decrevisseque nos ut si hoc constaret, nullum ex his Ecclesia vestra præjudicium pateretur. Quod et vos oportet recolere, et molestiam aliquam prædictæ ancillæ Dei non facere, nec ei sine cognitione de his quæ possidet quidquam auferre. Sed si hoc Ecclesiæ vestræ actores probari posse confidunt, vestris nobis epistolis indicate, ut qualiter hoc ipsum constare debeat disponamus; dummodo, cognita veritate, nec Ecclesia vestra pati præjudicium, nec illa injuste videatur affigi, quia, quantum aliqui perhibent, hoc superscriptus decessor vester non in episcopatu, (c) sed dum adhuc esset diaconus, acquisivit. Unde necesse est ut, sicut diximus, facta probatione debeat constare quod verum est. Eamdem vero ancillam Dei fraternitati vestræ commendamus, ut a nullo eam patiatur gravari vel opprimi, ne si inquietata fuerit, ex hujus causæ occasione hoc pati, quod non decet existimetur. Et ideo si quid forte fuerit quod debeat emendari, aut (d) a plano adhortationis vestræ moderamine corrigatur, aut certe nobis subtiliter nuntiatur, quatenus et vos ab invidia sitis extranei, et nos quod convenit facere nullatenus omittamus. (e) Mense Maio, indictione 5.

EPISTOLA XXXIX.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Ex Servidei diaconi hæreditate, xenodochio tradat equas decem Luminosæ ancillæ Dei quatuor.

Gregorius Fantino defensori.

Experientiam tuam jam credimus cognovisse, dilectissimum filium nostrum (a) Servum dei diaconum, hæredem sanctam Romanam Ecclesiam, cui, Deo auctore, deservimus, reliquisse. Et quia legati titulo quatuor equarum capita Luminosæ ancillæ Dei proximæ suæ dari constituit, atque nos, petente dilectissimo filio nostro Florentino diacono, xenodochio Anichiorum, cui præesse dignoscitur, decem equarum capita (b) cum emissario suo prævidimus largiendi, hæc tibi idcirco præceptione mandamus ut latri presentium, qui ad hoc illic ex opere missus est,

(b) In Rhemensi et in Vatico. D et E, filiæ suæ fratribusque suis.

(c) Hinc patet diaconos res in diaconatu acquisitas alienare potuisse. Idem de presbyteris crediderim. Non ita de episcopis, ut dictum supra. Gussanv.

(d) Dicimus de plano. Unde cognitio planaria in jure, etc., id est, sine strepitu iudicii. Gussanv. In Norm. autem, consentientibus vet. Excusis, legitur, aut plano adhortationis vestræ moderamine, omisso a.

(e) Ita in tribus Vatic. et in vet. Colbert. In alio Colbert., mense Aug., quod etiam lego in Excusis. Epist. XXXIX [Al. 43.] — (a) Idem esse videtur de quo libro i epist. 44, col. 536.

(b) Ita legitur sæpe in sacra Scrip., pro admisso, ut Eccli. xxiii, 6; Jerem. v, 8.

Epist. XL [Al. 45]. — (a) Venantium hunc aliam

A tam quatuor quæ legata sunt, quam decem equarum capita quas xenodochio concessimus, de quibus 1208 præfati quidem diaconi simul et emissarium sine aliqua debeas excusatione vel mora contrudere.

EPISTOLA XL.

AD VENANTIUM PATRICIUM.

Spondet se, ubi convalescit, facta quædam Samsonis allegorice expositurum.

Gregorius (a) Venantio patricio Panormitano.

Desideratissimæ excellentiæ vestræ scripta suscepimus, in quibus tantum de absentis colloquutione gavisus sum, quantum ipsum qui locutus est semper mihi cupio esse præsentem. Vultis ergo ut quædam de Samsonis factis allegorice disserantur, sed tanta mihi debilitas corporis accidit, ut si qua subire (b) valuerim, exercere animus non assurgat. Bono autem desiderio vestro congaudeo, quia dum expositionem sacrorum verborum cupitis, quam stricte ipsum auctorem eorumdem verborum queritis demonstratis. Si igitur vires salutis recepero, auctore omnipotente Domino vestris desideriis parebo. Oro autem ut in cunctis actibus vestris gratia vos superna custodiat, quatenus in bono opere et aspirando vos repleat; et adjuvando confortet.

EPISTOLA XLI.

AD PANTALEONEM NOTARIUM.

De Ecclesiarum quarundam superstitibus tum pecuniis, tum clericis, tum rebus aliis.

Gregorius Pantaleoni notari.

Expectabamus ut nos experientia tua de argento Ecclesiarum, vel aliis quas invenit rebus, omnino subtiliter redderet certiores, ut ex ejus renuntiatione quod fieri debuisset deliberare minutius potuissemus. Sed non nos ita renuntiatione tua ut oportebat instruxit. Curæ ergo tuæ sit ut argentum Ecclesiarum, quod clerus et populus habet, apud quos prævideris, in (a) cimiliarchio ecclesiæ sub omni sollicitudine atque cautela deponas, atque de eodem deposito inde susceptum accipias. Argentum vero Ecclesiarum, quod pro peccatis a clero et populo destitutum est, tecum huc defer. Si forte tres aut quatuor clericos de ipsis Ecclesiis cognoveris remansisse, facta notitia, quis quomodo est, vel ubi habitat, nobis defer, ut eis, si necessarium viderimus, quod singulis annis accipere debeant, statuere valeamus. Res vero quæ vetustate perire possunt, tecum similiter defer, ut ex eis quod utile visum fuerit 1209 disponatur.

esse ab illo patricio qui, cum esset monachus, uxorem duxerat, supra ostendimus in notis ad epist. 4 hujus libri. Confer notas Gussanvillæi in hæc epistolam, et miraberis viri docti incogitantiam. Quippe in nota ad epist. 4 contendit epistolam hanc loco esse motam, quia Venantius ad quem scriptam eam putat jam anno præterito e vivis sublatum fuerat. In nota autem ad hanc epist. 40, quæ Gussanvillæo est 45, hæc observat: *Convalescit præter spem Venantius, ut supra monuimus. Ecce convalescit et vivit indict. 5 qui indict. 4 obierat.*

(b) Remig., voluerint.

Epist. XLI [Al. 46.] — (a) Antea, male, *cimiliarchio*. Quid sit autem cimiliarchium, dixit ad epist. 10, nunc 20, lib. 1.

Tu autem protegente Domino inventa navigii prosperitate revertere.

EPISTOLA XLII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Salustium admoneat ne posthac Luminoso Ecclesie servo sit molestus.

Gregorius Romano defensori.

Luminosus presentium lator violentiam se uxoremque suam a Salustio viro clarissimo asserens sustinere, huc necessitate eadem faciente venire compulsus est. Unde quia servum sancte Marię, quod est (a) parochie Grumentine, se esse asserit, necesse est ut ecclesiastica tuitione valletur. Experientia itaque tua prefato supposito ecclesiastica non desistat impertiri solatia, eumque de quo queritur admonere, quatenus se ab eorum inquietudine compescat. Si vero est quod sibi in eis rationabiliter dicat posse competere electorum iudicio terminetur, tuque quidquid definitum fuerit executione modis omnibus impleatur.

EPISTOLA XLIII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Sic exigendos ait redditus, ut neque constrictentur debitores, neque Romana Ecclesia damnum sustineat.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Filii nostri (a) Paschasius vir magnificus et Plancho vir clarissimus conquesti sunt nobis sanctitatem vestram redditus qui sancte Romanę Ecclesie debentur non alibi nisi aut in suburbano civitatis, aut in massa quę dicitur Gelas, velle percipere. Quod ego non ita actum intelligo sicut hi qui murmurant putant. Scio enim sapientiam fraternitatis vestrę, et idcirco vos arbitror sic talia proposuisse, ut per eandem propositionem quocunque in loco redditus utiles potuissetis accipere. Laudo, frater charissime, intentionem charitatis tantę, et vehementer amplector, quia sic curam Ecclesie nostrę agitis, quę profecto vestra est, sicut et vestrę quę nostra est; tamen nec in suburbano, nec de massa Gelas, filii mei excellentissimi Italici et domus Venantii redditus quos promiserunt sunt petendi. Sed sive (b) in Syracusana, sine in Panormitana parte dare voluerint, ad hoc solum vestra sanctitas sit intenta, ut utiles per omnia redditus accipiat, secundum promissionem pa-

Epist. XLII [Al. 48.] — (a) Grumentum, urbs Lucanie mediterranea, vulgo nunc *Agrimente*, inquit Gussanvilleus, ex Holstenio, pag. 22. Holstenius, annot. in Ortelium, pag. 89: *Re*, inquit, *melius expensa*, putat fuisse *Agromento* ad dextram Aciris fluvii. Sed quid Romano Syracusanarum partium in Sicilia defensori, et Agromenio in Lucania? ubi Savinus defensor, indict. 3, epist. 5 et 6; hac indict. 5, epist. 21, 22, 23, 24; indict. 6, epist. 24. Sed aliquid causę esse potuit ut, pretermisso Savino, negotium hoc Romano in vicina provincia defensori committeretur. Forte aberat Savinus aut ægrotabat. Ceterum epistola hæc in tribus tantum Codicibus nobis occurrit, scilicet in Vatic. A, Victor. et Remig., in quo nonnullas varias lectiones observavimus, sed non magni momenti; sic hoc loco pro *parochie Grumentine*, legitur *parochie Ecclesie Gru-*

ati vel cautionis quam misimus. Ita ergo sanctitas vestra provideat, ut neque dilecti filii mei prædicti de relictis suburbanis sibi necessariis contristentur, nec nostra Romana Ecclesia damnum aliquod vel minorem utilitatem in eorum reddituum præceptione sustineat.

1210 EPISTOLA XLIV.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Accello, qui ab hostibus captivum Stephanum solidis octo redemerat, restituat pretium.

Gregorius Anthemio subdiacono Campanie.

Stephanus, presentium portitor, qui uxorem se Ecclesie nostrę ancillam habere perhibet, octo se solidis ab Accello seniore de hostibus comparatum innotuit. Et quia ad eorum restitutionem se inopem esse commemorat, experientia tua diligenter inquiret; et si ita esse cognoverit, nec habere unde suum possit pretium reddere, cum prædicto seniore ad quantum potueris ordina, et (a) pretium ei quod tibi statuerit restitue securus, quia tempore quo rationes tuas positurus adveneris, de captivorum redemptione quod dederis tibi restitui faciemus.

EPISTOLA XLV.

AD EUGENIUM DIACONUM.

Servis Dei egentibus duas terrę portiones ad annos triginta sex concedit.

Gregorius Eugenio diacono.

Servi Dei monasterii quod in (a) Blerana civitate est constitutum, de terris suggesserunt necessitatem se gravissimam sustinere. Et quia talibus nos personis oportet ferre consultum, experientie tuę hac auctoritate præcipimus, quatenus appendicem quę Agellus dicitur, ex corpore massę Gratiliane, cum suis finibus eis debeas contradere, quod eis salvo jure Ecclesie nostrę in xxxvi annorum spatium concessimus habere. Sed et terrulam modiorum xxx (b) ex prædicta massa, quam pridem a nobis sibi datam possidere noscuntur, pariter in prædicto annorum spatio eos habere concedimus, quatenus tali provisione congregatio illic consistens, hujus rei valeat habere solatium. Experientia itaque tua, hujus præcepti auctoritate suffulta, prædictas terras eis tradere non moretur, ut liberiori animo in Dei laudibus valeant permanere.

D

mentine. Tres sequentes epistolę desiderantur quoque in omnibus Mss. nostris, si tres laudatos. Codices excipias.

Epist. XLIII [Al. 49.] — (a) Remig., *Paschasianus... et Blanco*. Vatic. A et Vict., *et Blanco*.

(b) Jam supra observavimus duas fuisse in Sicilia patrimonii Eccl. Romanę stationes in quibus census pensionesque solvebantur, sc. Syracusis et Panormi.

Epist. XLIV [Al. 50.] — (a) Vatic., Remig. et Victor., *pretium ejus*. Remig. cum Vict. habet *steterit*, pro *statuerit*.

Epist. XLV [Al. 51.] — (a) Blera, vulgo *Bieda*, urbs olim Tuscię, episcopalis, nunc oppidum patrimonii sancti Petri, Sutrio et Viterbio urbibus finitimum, ad x circiter millia passuum distans. Gussanv.

(b) Vatic. A, et prædictam massam quam.

EPISTOLA XLVI.

AD FELICEM PORTUENSEM EPISCOPUM.

Joannem famulum donat.

Gregorius Felici episcopo Portuensi.

Charitatis vestræ gratia provocati, ne infructuosi vobis videamur existere, præcipue cum et minus vos habere servitia noverimus, ideo Joannem juris ecclesiastici famulum, natione Sabinum, ex massa Flaviana, annorum plus minus 1211 decem et octo, quem nostra voluntate diu jam possidetis, fraternitati vestræ (a) jure directo donamus atque concedimus; ita ut eum habeatis, possideatis, atque juri proprietatque vestræ vindicetis atque defendatis, et quidquid de eo facere volueritis, quippe (b) ut dominus, ex hujus donationis jure libero potiamini arbitrio. Contra quam munificentiam nostræ chartulam nunquam nos successoresque nostros noveris esse venturos. Hanc autem donationem a notario nostro prescriptam legimus, atque subscripsimus, tribuentes etiam, non expectata professione vestra, quo volueritis tempore, alligandi licentiam, legitima (c) stipulatione et sponsione interposita. Actum Romæ.

EPISTOLA XLVII.

AD VENANTIUM PERUSINUM EPISCOPUM.

Ecclesio episcopo frigore laboranti hiemales vestes absque mora mittat.

Gregorius Venantio episcopo Perusino.

Fratrem et coepiscopum nostrum Ecclesium frigore omnino laborare cognovimus, pro eo quod hiemalem vestem non habeat. Et quia aliquid sibi a nobis petiit debere transmitti, fraternitati tuæ ad hoc per latorem præsentium transmisimus (a) amphimalum, tunicam, vel (b) pectoralem, ut a te ei debeat sine mora transmitti. Et ideo ad prædictum fratrem nostrum sub omni illud celeritate stude transmittere, atque nobis hoc ipsum quia transmissis tuis renuntiare epistolis non omittas, sed ita fac ut ad transmittendum, quia vehemens frigus est, moram aliquam minime facias.

Epist. XLVI [Al. 52]. — (a) Donatio directa est quæ fit inter vivos, quia directo, id est recta et statim, transfertur dominium in donatorium. Papias: *Directum, eo quod in rectum vadit*. ALTESERRA.

(b) Vatic. A et D, Pratellensis, et uterque Rhem., *ut Dominus ex hac donatione jure perfectus, libero potiaris arbitrio*.

(c) Stipulatio unde dicta sit, a stipe, an a stipite, quod ut stipes, firma sit, disceptant Grammatici et Jurisconsulti.

Epist. XLVII [Al. 53]. — (a) Græcis legitur, ἀμφιμαλλων. Erat vestis utrinque villosa, quæ tunicæ superponebatur; hinc sanctus Martinus, referente Sulpicio Sev., dialogo 2, c. 1, *intra amphibalum sibi tunicam latenter eduxit*. Idem enim est *amphimalum*, ac *amphibalum*, quod a Latinis frequentius usurpatur. Vide Paulinum, lib. iv de Vita sancti Martini; Gregorium Turonensem, de Gloria Confessorum, c. 59; Fortunatum, lib. III, vers. 49. Utitur et hac voce sanctus Remigius in testamento apud Flodoardum, lib. I, c. 18: *Futuro episcopo successori meo amphibalum album paschalem relinquo*. Caputium ha-

A

EPISTOLA XLVIII.

AD LUCIDUM LEONTINUM EPISCOPUM.

Quem e congregatione sua Joannes abbas delegerit, ordinet pro monasterio presbyterum.

Gregorius (a) Lucido episcopo Leontino.

Filius noster Joannes, abbas, presbyterum sibi in monasterio suo ex congregatione eadem petit ordinandum. Ideoque fraternitatem vestram præsentia auctoritate duximus adhortandam, quatenus virum quem vobis de congregatione sua (b) ad ordinationem presbyterii obtulerit consecrandum, de eo, sicut est consuetudinis, quæque sunt discutienda subtiliter perquiratis; et si nihil in eo repertum fuerit quod ei possit obviare, canonice, sicut moris est, consecretis. Nihil ei aliud privilegii concedentes, nisi ut in congregatione sua 1212 quoties opportunum fuerit, sacra missarum debeat tantummodo celebrare mysteria. (c) Mense Augusto, indictione 5.

EPISTOLA XLIX.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Palatii urbis Romæ ministris annonam ab imperatore concessam postulantiibus apud Leontium favent.

Gregorius Romano defensori.

Qualem necessitatem diversa officia palatii urbis Romæ (a) de annonis suis sustineant, experientiam tuam credimus non latere. Et ideo quia latores præsentium vice sua illuc omnes elegerunt transmittere, ut apud filium nostrum gloriosum Leontium agere debeant, qualiter ipsæ eis annonæ, sicut a serenissimis principibus largitæ sunt, depulerent impendi, et in hac re etiam sibi petiverunt experientiam tuam debere concurrere, ea propter, quia hoc et etiam illis non petentibus eorum exigit paupertas ac necessitas impertiri, dum aptum opportunumque esse conspexeris, eis de quibus valueris, studii tui sit ita præbere solatia, quatenus hoc quod illis clementissimi principes pietate sibi ingenua concesserunt, et illi consequi valeant, et tu indisertus non videaris existere.

EPISTOLA L.

AD EULOGIUM ALEXANDRINUM PATRIARCHAM.

A Monophysitarum errore conversos commendat.

Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandrino.

Latores præsentium Siciliam venientes (a) a Mono-

buisse annexum probat Cangius, quem consule.

(b) Vatic. A, *vel pectorale ut ante ei*.

Epist. XLVIII [Al. 54.] — (a) Ita Turon., Norm., Anglic. et unus ex Colbert. In Vatic. A, *Lucillo*. In Tellerianis et nonnullis, *Leuntinis*.

(b) Ita habent Mss. Norman., Turon., Vatic., non *presbyteri*, ut prius legebatur in Edit. Gussanv. et aliis.

(c) In duobus Teller., *mense Maio, indict. v*. Consentiant quidam Vaticano Codices. Melius legitur in Vatic. B, *mense Aug.* Nam in omnibus pene Codicibus hæc epistola est in fine libri duodecimi. Sic in Norm. penultima existat. Quid efficacius ad probandum scriptam fuisse desinentem indict. 5, quæ scilicet absolvi debuit *mense Septemb.* ineunte.

Epist. XLIX [Al. 22, ind. 7]. — (a) Vatic. A, *de Antoninis filiis*. Pessimam hanc lectionem esse convincit epistolæ series. Per officia de annonis suis sollicita intelligendi sunt qui officia gerebant.

Epist. L [Al. 55]. — (a) De Monophysitis supra, epist. 61 lib. ix, nunc 67 lib. xi. Erant propago Nestorianorum et Severianorum. GUSSANV.

physitarum errore conversi sunt, atque sanctæ A universali Ecclesiæ semetipsos adunaverunt. Qui ad beati Petri apostolorum principis ecclesiam pertendentem, poposcerunt a me ut eos meis epistolis vestræ beatitudini commendare debuisssem, quatenus ab hæreticis qui juxta ipsos sunt nullam jam violentiam perpeti permittantur. Et quia unus eorum dicit monasterium in quo fuit a parentibus suis fuisse constructum, auctoritatem desiderat

A a sanctitate vestra percipere ut hi qui in eo sunt hæretici, aut ad sinum sanctæ Ecclesiæ redeant, aut de eodem monasterio repellantur. Hæc a nobis indicata vobis esse sufficiant; nam de vestra beatitudine novimus quia quidquid ad zelum Dei omnipotentis pertinet, cum omni facere fervore festinet. Pro me vero ut oretis peto, quia inter gladios Langobardorum quos sustineo podagræ doloribus vehementer affligor.

LIBER DECIMUS TERTIUS.

Indictione VI, anno ab ejus ordinatione XIII.

1213 EPISTOLA PRIMA.

AD ROMANOS CIVES.

Non custodiendum juxta litteram Sabbati diem. Corpus Dominico die necessitatis causa lavari posse.

Gregorius (a) servus servorum Dei dilectissimis filiis suis Romanis civibus.

Pervenit ad me quosdam perversi spiritus homines, prava inter vos aliqua et sanctæ fidei adversa seminasse, ita ut in die Sabbati aliquid operari prohiberent. Quos quid aliud nisi Antichristi prædicatores dixerim? Qui veniens, diem Sabbatum atque Dominicum ab omni faciet opere custodiri. Quia enim mori se et resurgere simulat, haberi in veneratione vult diem Dominicum; et quia judaizare populum compellit ut exteriorem ritum legis revocet, et sibi Judæorum perfidiam subdat, colit vult Sabbatum.

Hoc enim quod per prophetam dicitur: *Ne inferatis onera per portas vestras die Sabbati (Jerem. xvii, 24)*, tandiu teneri potuit, quamdiu legem licuit juxta litteram custodiri. At postquam gratia omnipotentis Dei Domini nostri Jesu Christi apparuit, præcepta legis quæ per figuram dicta sunt juxta litteram servari non possunt. Nam si quis dicit hoc de Sabbato esse servandum, dicat necesse est etiam carnalia sacrificia persolvenda, dicat præceptum quoque de circumcissione corporis adhuc usque retinendum. Sed contra se Paulum apostolum audiat dicentem: *Si circumciscimini, Christus vobis nihil prodest (Galat. v, 2)*.

Nos itaque hoc quod de Sabbato scriptum est, 1214 spiritualiter accipimus, spiritualiter tenemus. Sabbatum enim requies dicitur. Verum autem Sab-

B batum ipsum redemptorem nostrum Jesum Christum Dominum habemus. Et qui lucem fidei ejus agnoscit, si peccata concupiscentiæ ad mentem per oculos trahit, in die Sabbati onera per portas introducit. Non ergo in die Sabbati per portas introducimus onera, si, in Redemptoris nostri gratia constituti, pondera peccati ad animam per sensus corporeos non trahamus. Nam idem Dominus ac redemptor noster multa in die Sabbati legitur operatus, ita ut Judæos reprehenderet, dicens: *Quis vestrum bovem aut asinum suum non solvit in die Sabbati, et ducit ad aquam (Luc. xiv, 5)?* Si ergo ipsa per se Veritas non custodiri juxta litteram Sabbatum præcepit, quisquis otium Sabbati secundum legis litteram custodit, cui alteri nisi ipsi Veritati contradicit?

C Aliud quoque ad me perlatum est, vobis a perversis hominibus esse prædicatum, (b) ut Dominicorum die nullus debeat lavari. Et quidem si pro luxu animi atque voluptate quis lavari appetit, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedimus. Si autem pro necessitate corporis, hoc nec Dominicorum die prohibemus. Scriptum quippe est: *Nemo carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam (Ephes. v, 29)*. Et rursum scriptum est: *Carnis curam ne feceritis in concupiscentiis (Rom. xiii, 14)*. Qui igitur carnis curam in concupiscentiis fieri prohibet, profecto in necessitatibus concedit. Nam si Dominicorum die corpus lavare peccatum est, lavari ergo die eodem nec facies debet. Si autem hoc in corporis parte conceditur, cur hoc exigente necessitate toti corpori negatur? Dominicorum vero die (c) a labore terreno 1215 cessandum est, atque omni modo orationibus insistent-

non fuisse tunc morem apud Romanos lavari Die Dominico. Addit inde scrupulum quibusdam injectum de responsione sancti Gregorii ad interrogat. declamam Augustini olim, lib. xii, epist. 31, nunc 64, libri xi. Vanus profecto scrupulus, et a viri prudentis mente procul abigendus. Sane potius constat ex hac epistola tunc moris fuisse apud Romanos lavari etiam die Dominico. Adversus consuetudinem hanc a perversis hominibus esse prædicatum, docet nos Gregorius. At eorum inscitiam et errorem statim redarguit.

(c) U: Christiani vacent orationi, lectioni, conventumque celebrent in ecclesia publicum, ubi divina sacraque sunt. Id quidem naturali juri congruum, Mosaicæ legis jure, pro sabbatis expressum. In lege nova non statim, ut quidam existimant, præceptum

LIBER XIII. Al. LIBER XI.

EPIST. I [Al. 3]. — (a) In recent. legitur, *Gregorius gratia Dei episcopus, dilectissimis*, etc. Unde occasionem capti Gussanvillæus epistolam hanc pene rejiciendi tanquam adulterinam. *Tota epistola, inquit, alterius omnino videtur esse quam Gregorii.* At cur ita videatur, nullam rationem profert. Certe aliter de illa sentimus; redolet enim stylum Gregorianum, et in omnibus pene Mss. habetur. Quod spectat ad inscriptionem hanc, *Gregorius, gratia Dei episcopus*, abest ab omnibus Norm., Colbertinis ac plerisque Mss., necnon a vet. Ed. Sane insolens est hic titulus in Gregorii epistolis, unde in ipso abjiciendo non hæsitavimus.

(b) Si Gussanvillæo credimus, constat ex hac epistola

dum, ut si quid negligentiae per sex dies agitur, per diem resurrectionis Dominicæ precibus expiatur.

Hæc, filii charissimi, certa constantia et recta præditi fide custodite, stultorum hominum verba despiciite, et omnia quæ ab eis dici cognoscitis nolite facile credere; sed in rationis trutina pensate, ut dum erroris vento forti stabilitate resistitis, ad solida cælestis regni gaudia pervenire valeatis (d). (Joan. Diac. lib. iv, c. 52).

EPISTOLA II.

AD ADEODATUM ABBATEM.

Illius monasterio Craterense unit.

Gregorius Adeodato abbati Neapolitano.

Quantum bene dispositæ fratrum congregationi animus noster ex interni desiderii intentione congaudet, (a) tantum ex destitutis et pene in desolatione positis fratribus monasterii sancti Marcellini, ut pastoralis sollicitudinis eis citius cura subveniat, vehementi mœnore concutitur.

Monachi siquidem monasterii, quod Crateras dicitur, Neapolitanæ urbi e vicino fundati, porrecta nos petitione informasse noscuntur locum ipsum ita pene funditus servorum Dei obsequiis destitutum, ut vix illic remanserint qui ipsius solummodo valeant esse custodes. Ob quam rem lacrymabiliter supplicantes a nobis poposcisse noscuntur ut monasterio vestro ipsum unire monasterium deberemus, quatenus per sollicitudinem tuam, et deinceps succedentibus aliis, locus ipse auctore Deo regulari valeat ordinatione disponi. Sed dum huic rei frater et coepiscopus noster Basilii Capuanæ Ecclesiæ præsens fuisset inventus, exstitit valde contrarius, asserens locum ipsum olim (b) monasterio alii diœcesis suæ fuisse conjunctum, et ideo minime in alterius Ecclesiæ jus debere contradi. Contra quam objectionem Neapolitanæ rursus clerus Ecclesiæ multo esse aliter quam dicebatur oppositis allegationibus replicabat, quibus diversas sententibus ne constituere quidquam dubie videremur, deputatis cognitoribus institimus inter eos esse iudicium. Quibus renuntiantibus, manifesta ratione comperimus fratrem et coepiscopum nostrum Basilium nullum in prædicto Craterensi

canone Ecclesiæ, non imperatorum voluntate sancitum. Ex Justino, Tertulliano, Athanasio, liquet Christianis solitum convenire, sive synaxes agere die solis, quam Dominicam dicimus, extra quam diem vix sacra fuisse facta innuit idem Athanasius, Apolog. 2, ubi de poculo tracto. De feriacione ab operibus ea die primus edixit Constantianus circa medium quarti sæculi. En legem relatum in Cod., tit. de feriis: *Omnes iudices urbanæque plebes, et cunctarum artium officia, venerabili die solis quiescant. Ruri tamen postli agrorum culturæ libere licentierque inserviant, quoniam frequenter evenit ut non aptius alio die frumentum sulcis, aut vineæ scribibus mandentur, ne occasione momenti pereat commoditas cæli provisione concessa.* Alii imperatores non tam de opere quam de iudiciis statuerunt; sic Theodosius, ut in die Dominico emancipare ac manumittere liceat, reliquæ causæ vel lites quiescant. Prohibent tamen spectacula et voluptates obscenas. In Galliis sexto sæculo plures canones ea de re promulgati sunt, et a nostris regibus in rem judi-

monasterio jus habere. Quo cognito, monachis pia poscentibus necessario duximus præbere consensum. Præsentis itaque præcepti nostri auctoritate idem Craterense monasterium cellæ vestræ constituimus uniendum. Hoc præcipue commonescentes, ut locus ipse ita cum divino solatio per vos deinceps debeat ordinari, quatenus, dum ab hoste licuerit, deputati a vobis illic monachi debeant jugiter in Dei laudibus permanere, perturbationis vero tempore intra urbem in cellam quippe propriam revocari. Res vero omnes eidem monasterio competentes, diligenti volumus cura perquiri atque recolligi, easque, ut tibi visum fuerit, apte disponi. Nihilque quod eidem monasterio competit a quoquam detineri permittas, sed omnia in jus cellæ, quippe jam tuæ, reformare non negligas, ut, cunctis salubri ordinatione dispositis, quæ Deo placita nostra sunt auctoritate suffulta perpetuis maneant inconvulsa temporibus

EPISTOLA III.

AD ADEODATUM MONACHUM.

Permittit donationem ante susceptum monachatum verbo factam scriptis consignari et firmam haberi.

Gregorius Adeodato servo Dei.

Effectum justa postulantis indulgere, et vigor æquitatis et ordo exigit rationis, præsertim quando petentium voluntatem et pietas adjuvat, et veritas non relinquit. Quia igitur priusquam in (a) monasterio sancti Adriani ubi es conversus, intrares, rerumque tuarum illic donationem emitteres, et domos et hortos intra civitatem, seu terras rationales, vel vineas in fundo, sicut nos docuisti, Carsiniano, pariter et portiones tuas in fundo Fulloniaco, vel ex aliquibus mancipiis tuis quibus a te concessa libertas est, verbo largitus es; ipsaque donatio licet possit jure subsistere, præcipue in hoc quod ab illis tribuitur qui, cum pompis suis sæculum relinquentes, ad Dei se eligunt conferre servitium, quoniam tamen, ne quid futurum tempus oblivionis nubilo huic derogare quidquam valeat largitati, scripturæ hoc desideras tradere monumentis, quod ut queat robustum existere a nobis tibi poscis dari licentiam; ideo hujus præcepti nostri pagina, liberam tibi hoc fa-

catam missi. Indico Aurelian, iii, c. 28, an. 538; refertur in Verneui, c. 14, an. 755; Antiesiod., c. 16, an. 578; Matiscon. ii, c. 1, an. 585; Narbon., c. 4, an. 589; in septimo sæculo, Cabill., c. 18, an. 650; in capitul. Aquisgran., c. 81, an. 789; in Arelat. vi, c. 16, an. 813; Rhemensis, c. 35, an. 813; Paris. vi, c. 1, fusc., an. 820. GUSMANV.

(d) Ex Colbertinis unus et Vatic. F. habent. *mensis Septembri, indict. 6.* In Vatic. A. vero legitur *mensis Februario.*

EPIST. II [Al. 4]. — (a) Norman., *tantum, ... in desolatione positis vehementi mœnore concutitur,* ceteris omissis. Lectionem hanc prætererunt vel. Edit. Alia lectio est Vaticanorum saltem quatuor.

(b) Recent., *monasterio alio,* quæ lectio tum Mss. consensu, tum grammaticæ legibus reprobat.

EPIST. III [Al. 5]. — (a) Unum fuit ex sex monasteriis quæ Gregorius adhuc prætor urbanus in Sicilia edificaverat, de quibus consule Annales Bened. Mabillonii. lib. vi, p. 164. Fundi Fulloniaci fit mentio lib. i, epist. 9.

sciendi concedimus facultatem, quatenus dum omnia te fuerint diligenter expressa, et designatione tua noverint esse quod suum est, quod cunctis modo commune est, et ipsi sine contentione donata possideant, et voluntas tua quid ad quem pertinere voluerit esse non possit ambigua. Quidquid enim huiusmodi scriptura interveniente feceris firmum stabileque et ex rei ipsius veritate et hac nostra auctoritate non dubites, quippe qui non novum aliquid facere (b) quod lege est vetitum, sed dudum factum videris exprimere, et salubriter æputandi causa litigii literarum memoriæ servanda deponere.

EPISTOLA IV.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Desideriæ abbatissæ et Joannis abbatis contentionem, adhibitis episcopis duobus, finiat.

Gregorius Januario episcopo Caralis.

Quando inter religiosas personas de terrenis rebus controversia nascitur, ita sacerdotali est sollicitudine finienda, ut crescere non possit ex mora contentio. Desideria siquidem abbatissa, latrix præsentium, huc veniens quæsta est (a) substantiam parentum suorum, pariter et germani sui sibi rationabiliter competentem, a Joanne abbate indebite detineri. Et quia eandem causam interveniente petit iudicio terminari, fraternitas vestra, adhibitis sibi Innocentio atque Libertino fratribus et coepiscopis nostris, cum eis negotii huius qualitatem diligenter examinet, et pari consilio communique tractatu ita se in definiendo ex omni latere festinet exhibere sollicitam, quatenus et ipsa omni invidia favoris ac negligentiam careat, et inter illos post definitionem vestram aliquod non possit litigium remanere. (b) Si vero aliqua ex lege vobis ad proferendam sententiam fuerit nata dubietas, sapientem virum, et quem notis Dei timorem habere præ oculis, requirite, ut, ab

(b) Indicat, ni fallor, novellam Justiniani 5, cujus breve insertum est Cod., lib. 1, tit. 2, post legem 13. Porro in ista lege 13 sit mentio delagati *sine scripta voluntate derelicti*; vique istius legis, si Alciato credimus, quælibet persona, etiam Deo dedicata, habebat liberam testamenti actionem, poteratque bona sua relinquere cui libebat. Id autem correxit novella sequens. Ergo, inquam ego, in eunte sexto sæculo, liberum erat monachis testari, et bona sua cuicumque vellet legare. Vide authenticam *Si qua mulier*, caus. 19, q. 3, relatam. GUSSANV.

EPIST. IV [Al. 6]. — (a) Videtur abbatissa adire hæresitatem parentum suorum, tratrique germani. Ita multis in locis. Jure Romano nihil interest sintne sæculares, an regulares, Cod. *de episcopis et clericis*, lege 56, *Deo nobis*, § 1. Monasterium autem adit hæreditatem loco filii. Jure pontificio excipiuntur qui professi sunt regulam sancti Francisci, ut videre est in Clement. *Exiivi*, § *Cum enim*, tit. *de verb. signif.* Jure Gallico nec monachi, nec monachæ succedunt, hancque consuetudinem sex rationibus stabiliiunt jurisconsulti, quas enumerare longum foret. GUSSANV. Hæc pugnant contra regulam sancti Benedicti, c. 59, et passim, cujus consule interpretes et commentatores. Vide Concord. Regul. pag. 993.

(b) In iudiciis ecclesiasticis legum civilium usus est. GUSSANV.

(c) Nullis in Mss. id nobis occurrit.

EPIST. V [Al. 7]. — (a) *Rõsent., fraterna nos compassio fere.*

A eo quid sit legitimum informati, nullam reprehensionem vestræ definitionis valeat calculus sustinere. (c) Mense Novembri, Indict. 6.

EPISTOLA V.

AD ETHERIUM EPISCOPUM LUGDUNENSEM.

Qua ratione providendum sit cum episcopus in infirmitatem incidit et officio suo fungi non potest.

Gregorius Etherio episcopo.

Quamvis triste sit nobis valde quod loquimur, atque (a) fraterna nos compassione flere potius urgeat quam aliquid de auditis definire permittat, suscepti tamen sollicitudo regiminis cor nostrum instanti pulsat aculeo magna nos Ecclesiis cura prospicere, (b) et antequam earum possit utilitas deperire quod fieri debeat, Deo auctore, disponere. Pervenit igitur ad nos, quibusdam referentibus, quemdam episcopum ita passionem capitis incurrisse, ut quid mente alienata agere soleat, gemitus et fletus audire sit. Ne ergo languente pastore grex, quod absit, insidiatoris laniandus dentibus exponatur, vel Ecclesiæ ipsius utilitates deperiant, cauti nos necesse est provisione tractare. Et ideo quia vivente episcopo quem ab officio suo necessitas infirmitatis, non crimen abduoit, (c) alium loco ejus, nisi recusante eo, (d) nulla sinit ratio ordinari, si intervallo ægritudinis 1718 habere est solitus, ipse data petitione (e) non se ulterius ad hoc ministerium, intellectualia nempe officia subvertente infirmitate, posse fateatur assurgere, et alium loco suo expetat ordinandum. Quo facto, omnium solemniter electione alter qui dignus fuerit episcopus consecratur; sic tamen ut quousque eundem episcopum in hoc sæculo vita tenuerit, (f) sumptus ei debiti de eadem Ecclesia ministerentur. Enimvero si nullo tempore ad sanæ redivitæ officium, persona fidelis ac vitæ probabilis est eligenda, quæ ad regimen Ecclesiæ idonea possit existere, atque

(b) In iisdem, et ne qua eorum possit utilitas.

(c) Ita quinque Vatio. Norm. omnes Rhem., etc., et vet. Excusi, optimo quidem sensu, nam *nisi recusante eo* idem est ac nisi eo episcopale munus abdicante. Recentiores Editores sic locum hunc mutaverunt *alium loco ejus, recusante eo*, omnino in contrariam significationem.

(d) Oberimen episcopus deponitur invitus; ob infirmitatem non deponitur, nisi ipse velit; lib. xi, epist. 47.

(e) Vulgati, *non se ulterius ad hoc ministerium intellectum habere, nec ad alia officia subvertente.*

(f) De pensionibus, vide Thomassinum, part. III, l. II, c. 29, 30, 31. Istas pensiones bis in conc. Chalced. probatas fuisse scimus in gratiam Domini, Bassiani, Stephani; ut tamen tuta conscientia exigantur, multa cautio opus est, nec consuetudo excusat. De earum usu legitimo plura dicere, nisi præoccupasset auctor dissertationis Gallicæ de pensionibus, quam an. 1671 editu approbatione privilegioque munitam. Videtur certe pag. 158 paulo austerior adversus veteranos, qui emeritis xxx, xl, l. annorum stipendium missionem obtinent, retenta pensione in subsidium præædiumque senectutis; cum tamen pag. 197 non obscure probet in comitis cleri Gallicani decerni gratiose pensiones in usum nonnullorum; an justitiæ, an elemosinæ titulo? nam de bonis pauperum largitas ista est. At at, quod dictum est dictum nolo. Nam, ut refert non semel sanctus Augustinus, *plerisque quod volunt sanctum est.* Partim ex GUSSANV.

de animarum utilitate cogitare, inquietos (g) sub disciplina vinculo restringere, ecclesiasticarum rerum curam gerere, et maturum atque effocem se in omnibus exhibere. Qui etiam episcopo, qui nunc ægrotat, superstes exstiterit, loco ejus debeat consecrari.

Ordinationes vero presbyterorum vel diaconorum, seu alterius ordinis, si fieri in eadem Ecclesia causa poposcerit, fraternitati tuæ (h) noveris reservandum (i) quatenus, si tuæ est diocæses, de ejus qui ad hoc eligitur vita, moribus actuque perquiras. Et si placuerit, nec est quod in eo canonicæ districtiois judicium reprehendat, ad destinatum ordinem non aliter nisi te ordinante perveniat. Ita ergo fraternitas tua faciat, atque hæc vigilantia providentia disponat, ut nec Dei Ecclesia neglectum ulterius habeat, et consacerdotes suos non solum verbo, sed etiam exemplo locorum venerabilium curam laudabiliter habere commoneat.

EPISTOLA VI.

AD BRUNICHILDEM FRANCORUM REGINAM.

De privilegiis monasterio et xenodochio concessis, legatis ejus auditis, Menna episcopo absoluto. De episcopo qui capitis infirmitate laborabat. De digamo non ordinando. Missurum se in Gallias qui synodo interfuit. Privilegia quæ mittit actis publicis inserenda.

Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

(a) Inter alia bona hoc apud vos præ cæteris tenet principatum, quod in mediis hujus mundi fluctibus, qui regentis animos turbulenta solent vexatione 1219 confundere, ita cor ad divini cultus amorem et venerabilium locorum disponendam (b) quietem reducit, ac si nulla vos alia cura sollicitet. Unde quia hujusmodi præpositorum actio subjectorum magna solet esse munitio, præ aliis gentibus gentem Francorum asserimus felicem, quæ sic bonis omnibus præditam meruit habere reginam.

Epistolis autem vestris indicantibus agnoscentes (c) ecclesiam vos sancti Martini in suburbano Augustodunensi, atque (d) monasterium ancillarum Del, necnon et (e) xenodochium in urbe eadem construxisse, valde lætati sumus, et gratias omnipotenti Deo retulimus, qui cordis vestri sinceritatem ad hæc operanda compungit. Qua de re at nos bonis ves-

(g) Vatic. A, sub disciplina vindicta.

(h) Tres Vatic., noverit reservandum.

(i) Optime in Vatic. F, quatenus sicut tuæ est diocæses.

EPIST. VI [Al. 8]. — (a) Hic non conveniunt Mss. In Vatic. A legitur, inter varia quæ de vobis nuntiantur bona, hoc. Brevius in Vatic. B, inter omnia hoc. In Vatic. D et Rom., inter cætera hoc. In Vatic. E et F, ac Remig., inter quæ hoc apud vos. In Norm., inter reliqua hoc.

(b) Vatic. B, quietem radicatus adhibetis.

(c) Monasterium erat quod hactenus perseverat sub regula sancti Benedicti ac sancti Mauri congregatione. De hoc monasterio consule Mabill. Annal. Benedict., lib. vii, pag. 195, et sæpius alibi, ut docebunt indices.

(d) Xenobium est sanctæ Mariæ nunc vulgo dictum sancti Joannis majoris, cujus Parthenonis abbatisa

tris in aliquo participes haberemur, privilegia locis ipsis pro quiete et munitione illic degentium, sicut voluistis, indulsumus, nec excellentiæ vestræ amplectenda nobis desideria vel ad modicum differre pertulimus.

Paterna præterea charitate salutationis præmittentes alloquium, indicamus illustribus filiis nostris, vestræ vero excellentiæ famulis ac legatis Burgoaldo et (f) Varmaricio, nostrum nos secundum vestra scripta præbuisse secretum. Qui omnia quæ sibi injuncta (g) dixerunt, subtili nobis insinuatione reserasse noscuntur. De quibus curæ nobis erit sequenti tempore excellentiæ vestræ quid actum fuerit indicare. Nam nos quidquid possibile, quidquid est utile, et ad ordinandam pacem inter vos et rempublicam pertinet, summa, Deo auctore, cupimus devotione compleri.

(h) Mennam vero (Grat., 2, q. 5, c. 7), reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum, postquam, ea quæ de eo dicta fuerant requirentes, in nullo invenimus esse culpabilem, qui, insuper, ad sacratissimum corpus beati Petri apostoli sub jurejurando satisfaciens, ab his quæ objecta ejus opinioni fuerant se demonstravit alienum, reverti illuc purgatum absolutumque permisimus, quia sicut dignum erat ut, si in aliquo reus existeret, culpam in eo canonicè puniremus, ita dignum non fuit ut eum adjuvante innocentia diutius retinere vel affligere in aliquo deberemus.

De quodam autem episcopo, quem capitis infirmitas, sicut nobis prædicti magnifici viri dixerunt, administrare suum non sinit officium, fratri coepiscopoque nostro Etherio scripsimus, ut si intervalla ejusdem infirmitatis habuerit, data petitione ad implendum se locum suum profiteatur non posse sufficere, sed alium Ecclesiæ suæ postulet ordinandum, quia vivente episcopo, quem ab administratione officii sui non culpa, sed ægritudine subducit, alium loci ipsius sacri nullo modo permittunt canones ordiari. Si vero nullo tempore ad mentis sanæ redit officium, quæri persona debet vita et moribus decorata, quæ et animarum curam gerere, et ejusdem Ecclesiæ causas utilitatesque salubri valeat ordinatione disponere, (i) talisque sit ut si superstes exstiterit, ejus

fuit Thalassia. Vide infra, epist. 9, et Annales Benedict., lib. vii, pag. 204.

(e) Cujus curam habebant monachi sub abbate Senatore. Nunc monasterium est Virginum ab octingentis annis sub sancti Andochii patrocinio.

(f) Turon., Corb. et Norm., Varmario.

(g) Editi, dixeratis.

(h) Ille ipse est Menna Telesinus in Campania episcopus, qui, apud Gregorium accusatus, eoque jebente, epist. 113 lib. ix. Romam reversus, examinata diligentius causa, tandem purgatus in Galliam remittitur. Neque enim Menna Telon. in Gallia episcopus apud Romanum pontif., sed apud Virgilium Arelat. metropolitanum suum, imo apostolicæ sedis vicarium, accusatus fuisset. Lib. v, epist. 54. De purgationis modo supra, lib. ii, epist. 33; lib. vii, epist. 18, et alibi.

(i) Excusi, talisque, si superstes exstiterit.

possit loco succedere. Sed et si qui sunt in sacrum A ordinem, 1220 vel ad clericatus ministerium promovendi, antefato reverendissimo fratri nostro Etherio, si tamen ipsius est dioceseos, reservandum nuntiandumque decrevimus, ut inde habita inquisitione, si nulli culpæ quam sacri canones insequuntur subjecti sunt, ipse eos debeat ordinare. Excellentie ergo vestræ cura nostræ se dispositioni conjungat, quatenus nec Ecclesiæ utilitates, (k) quarum vobis inaximus amor est, pereant, et bonis excellentiæ vestræ mercedis augmenta succrescant.

Similiter vero de quodam bigamo requisiti, an ad sacrum ordinem potuisset accedere, juxta canonicam regulam omnino vetuimus. Absit enim ne vestris temporibus, in quibus tam multa pia ac B religiosa agitis, aliquid contra ecclesiasticum institutum fieri permittatis.

Prefati autem viri magnifici filii nostri, dato capitulari, inter cætera petierunt, quod sibi ex vestra perhibere jussione mandatum, ut talis debeat a nobis in Gallias persona transmitti, quæ facta synodo, cuncta quæ contra sacratissimos canones perpetrantur omnipotente Deo possit auctore corrigere. In qua re gloriæ vestræ curam cognovimus, quam de vita animæ, et de regni vestri soliditate cogitatis, quia Redemptorem nostrum formidantes, ejusque in omnibus præcepta servantes, et hic agitis ut diu regni vestri gubernacula subsistant, et post longa annorum curricula vos quoque de terreno regno ad regnum cælestis transeatis. Apto autem tempore, si Deo dictum placuerit, (l) veneranda excellentiæ vestræ desideria implere curabimus.

Nos itaque pro munitione locorum de quibus excellentia vestra scripsit, omnia, sicut voluit, sancire studuimus. Sed ne fortasse ab eorum locorum præpositis eadem decreta nostra quocumque tempore supprimantur, pro eo quod eis quædam interdicta esse noscuntur, hæc eadem constitutio gestis est publicis inserenda, quatenus sicut in nostris, ita quoque in regalibus scriptis teneatur.

Omnipotens Deus excellentiam vestram in suo semper timore custodiat, (m) atque ita vestra vota et filiorum excellentissimorum regum nepotum vestrorum, intercedente beato Petro apostolorum principe, cui eos commendatis, adimpleat, ut stabile vobis gaudium de eorum semper incolumitate, sicut cupitis, habere concedat. (n) Datum mense Novembris, indict. 6.

(k) Excusi, *quarum nobis.*

(l) Oborta tunc in regno civilia bella obstiterunt ne Gregorii legatus adveniret, nec nisi post xxx circiter annos celebrata fuit illa synodus quam in Gallias adversus simoniacos, neophytorum ordinationes, aliasve corruptelas cogi ardentibus votis peroptabat sanctissimus pontifex, ut ostendunt tot ab illo in hanc rem scriptæ ad principes et prælatos auctoritate præcipuas epistolæ, lib. ix, 106, et seqq. ad 110; lib. xi, epist. 55, 57, 59, 60, 61, 68, 69.

(m) Excusi, *ita vestra vota, in filiorum... cui eos commendatis, sospitate adimpleat.*

(n) In solis Colbertinis hanc temporis notam observavimus.

EPISTOLA VII.

AD THEODERICUM FRANCORUM REGEM.

Pietatem regis ac prudentiam laudat. Agit de privilegiis iisdem, de illius legatis, de pace cum imperatore stabilienda.

Gregorius Theoderico regi Francorum.

Scriptorum vestrorum eloquia incolumitatem vestram signantia læti suscepimus, ex quibus ita transcendere vos prudentiâ etatem agnovimus, 1221 ut evidenter appareat pro gentis Francorum felicitate excellentiâ vestræ potestatis regis gubernacula supernæ gratiæ favore fuisse commissa. Inter quæ hoc quoque in vobis satis laudabile mirandumque est, quod in his quæ filiam nostram præcellentissimam aviam vestram pro omnipotentis Dei amore desiderare cognoscitis juvare sic studioeissime festinatis, ut per hoc (a) et hic feliciter, et in futura vita regnum cum angelis teneatis. Quia ergo hoc Deo donante ex magna venit discretione iudicii, ita omnia quæ excellentia vestra voluit citius ac libenter implevimus, ut quantum nobis bona vestra placuerint effectus nostri celeritate monstraremus.

Salutantes præterea vos paterna dulcedine, indicamus, omnia quæ viris illustribus famulis vestris Burgoaldo et Varmaricario filiis nostris apud nos agenda mandatis facta nobis fuisse habito secreto colloquio manifesta. Et valde laudavimus, quia et præsentia sapienter, sicut decet, attenditis, et sic munire futura sempiternæ pacis inventu inter vos et rempublicam festinatis, (b) ut, unum facti, regni, vestri firmitatem in perpetuum salubriter extendatis. De quibus succedenti vobis tempore quæ Deo fuerint placita nuntiamus. Nam nos quidquid utile, quidquid probatur esse pacificum, desideramus, et ut fieri valeat studemus. Tantum est ut sicut nostra, ita quoque Dei, quo sine nihil possumus, in eis quæ expediunt, sit voluntas. Sancta Trinitas in suo semper faciat vos timore proficere, et ita cor vestrum placita sibi moderatione disponat, ut et nunc subjectis vestris de vobis, et postmodum vobis de se gaudium sine fine concedat.

EPISTOLA VIII.

AD SENATOREM ABBATEM.

Privilegium Xenodochii.

Gregorius Senatori (a) presbytero et abbati xenodochii.

(b) Quando ad ea quæ catholicorum regum corda pontificalibus sunt monitis provocanda 1222 ita

EPIST. VII [Al. 9]. — (a) Recentiores, et hic feliciter vivatis, et in futura.

(b) Id est, pace adunati.

EPIST. VIII [Al. 10]. — (a) Quatuor Vaticani, duo Teller, et Rhem., *abbati xenodochio vel xenodochii Francorum, Corb., episcopo vel abb. xenodochii.*

(b) Privilegium hoc et alia duo quæ seqq. epistolis duabus continentur, aut spuria aut interpolata suspicantur nonnulli. Quorum conjecturis opponitur primo Codicum mss. omnium etiam Romanorum consensus; etenim teste eminentiss. card. Bonn. in litteris ad Guss. datis die Octobris 14, anno 1670, existant in bibliothecæ Vaticanæ Mss., ind. 6, tria privilegia pro xenodochio et monasterio sanctæ Ma-

movendum, vel pro aliqua quacunq̄ causa, sine A qua volumus possideri, earum tamen usibus pro consensu abbatis atq̄ presbyteri, habere licentiam prohibemus, ne hujus rei usque ad hoc usurpatio perducatur, ut loca quæ acquisitione hominum construenda sunt, ablatione destruantur.

Hæc igitur omnia quæ hujus præcepti decretique nostri pagina continet, tam tibi quam cunctis qui in eo quo es ordine locoque successerint, vel eis quorum interesse potuerit, in perpetuum servanda decernimus. Si quis vero regum, sacerdotum, judicum, personarumque sæcularium, hanc constitutionis nostræ paginam agnoscens, contra eam venire tentaverit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reumque se divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat. Et nisi vel ea quæ ab illo male ablata sunt restituerit, vel digna penitentia illicite acta desieverit, a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini nostri Redemptoris Jesu Christi alienus fiat, atque in æterno examine districtæ ultionis subiaceat. Cunctis autem eidem loco justa servantibus, sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis recipiant, et apud districtum Judicem præmia æternæ pacis inveniant.

EPISTOLA IX.

AD THALASSIAM ABBATISSAM.

Privilegium monasterii sanctæ Mariæ in urbe Augustodunensi.

Gregorius (a) Thalassiæ abbatissæ.

Quando ad ea ad quæ catholicorum regum corda pontificalibus sunt monitis provocanda 1224 ita ardenti desiderio divina præveniente gratia succeduntur, ut ab eis ultro poscantur, tanto sunt alacri et læto animo concedenda quanto et ea ipsa quæ cupiunt, si nollent facere, peti debuerant. Proinde, juxta scripta filiorum nostrorum præcellentissimorum regum Brunichildis ac nepotis ipsius Theoderici, monasterio sanctæ Mariæ, ubi ancillarum Dei congregatio est constituta, in urbe Augustodunensi, (b) a reverendæ memoriæ Siagrii episcopo condito, cui præesse dignosceris, hujusmodi privilegia præsentis auctoritatis nostræ decreto indulgemus, concedimus atque firmamus, statuantes nullum regum, nullum antistitem, nullum quacunq̄ præditum dignitate, vel quemcunque alium, de iis quæ eidem monasterio a superscriptis filiis nostris regibus jam donata sunt, vel in futuro a quibuslibet aliis de proprio fuerint jure collata, sub cujuslibet causæ occasioneve specie minuere vel auferre, sive suis usibus applicare, vel aliis quasi piis causis pro eus avaritiæ excusatione possit concedere. Sed cuncta quæ ibi oblata sunt, vel offerri contigerit, tam a te quam ab eis quæ in tuo officio locoque successerint, a præsentî tempore illibata et sine inquietudine ali-

Epist. IX [Al. 11]. — (a) Ita legitur nomen hujus abbatissæ in Colbert., Vatic., Norman., Anglic. et aliis melioris notæ. In quibusdam Excusis habes Thessaliæ.

(b) Aliis Editoribus satis visum est initium hujus epistolæ dare, usque ad hæc verba, *Urbe Augustodunensi*, quibus addiderunt, etc., ut supra. Multa tamen in serie hujus epistolæ discrepant ab his quæ in su-

periori leguntur. Hinc eam ex integro excudendam judicavimus, prius collatam ad Mss. tres Vatic., Colbert, Anglic., Norm

periori leguntur. Hinc eam ex integro excudendam judicavimus, prius collatam ad Mss. tres Vatic., Colbert, Anglic., Norm

periori leguntur. Hinc eam ex integro excudendam judicavimus, prius collatam ad Mss. tres Vatic., Colbert, Anglic., Norm

periori leguntur. Hinc eam ex integro excudendam judicavimus, prius collatam ad Mss. tres Vatic., Colbert, Anglic., Norm

periori leguntur. Hinc eam ex integro excudendam judicavimus, prius collatam ad Mss. tres Vatic., Colbert, Anglic., Norm

EPISTOLA X.

AD LUPONEM ABBATEM.

Privilegium ecclesiæ sancti Martini in suburbano Augustodunensi.

Gregorius (a) Luponi presbytero et abbati.

Quando ad ea ad quæ catholicorum regum corda pontificalibus sunt monitis provocanda ita ardenti desiderio divina præveniente gratia succeduntur ut ab eis ultro poscantur, tanto sunt alacri et læto animo concedenda quanto et ipsa quæ cupiunt, si nollent facere, peti debuerant. Proinde, juxta scripta filiorum nostrorum præcellentissimorum regum Brunichildis ac nepotis Theoderici, Ecclesiæ sancti Martini leguntur. Hinc eam ex integro excudendam judicavimus, prius collatam ad Mss. tres Vatic., Colbert, Anglic., Norm

(c) In tribus Vatic., aut sacro oblata sunt.

(d) Vaticani, religiosarum seminarum.

(e) Idem Collices, non solus.

Epist. X [Al. 12]. — (a) In Colbert. ac duobus Vatic., Lupo.

(b) Martini, quæ in suburbano civitatis Augustodunensis, etc., (c) ut supra. *epist.* 8.

EPISTOLA XI.

AD MAXIMUM SALONITANUM EPISCOPUM.

Illius hominibus non crediturum se deinceps, nisi mandatum legaliter subscriptum habeant.

Gregorius Maximo episcopo Salonitano.

Alia quidem scripta ad fraternitatem tuam antea feceramus; (a) sed tempore quo homines tuos quos ad nos misisti relaxare volumus scripsisse te quibusdam nostris comperimus quod (b) Veteranum presbyterum atque Optatum defensorem tunc minime in causa transmiserie, et ideo ea quæ cum eis acta sunt non debere subsistere. Sed et Thomas, Ecclesiæ tuæ defensor, sibi verbo a te dictum perhibuit. Ex qua re jam nec præsentium portitoribus judicavimus esse credendum, ne de ipsis quoque post hæc similiter diceretur. Quia ergo hæc res nos valde fecit ambigere, et cautes esse debere præmonuit, si causam vultis dicere, instructam de cætero personam (c) cum mandato legaliter facto, tuis ac presbyterorum seu diaconorum (d) in testimonium subscriptionibus roborato, gestisque ex more indito, transmittite, ut quidquid cum ea actum fuerit possit jure subsistere. Nam nos non solum tibi, sed etiam omnibus quod justum legitimumque fuerit parati sumus, Deo juvante, per omnia custodire; tantum est ut tu quod lege præcipitur facere non omittas.

EPISTOLA XII.

AD PASCHASIVM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Non arcendos Judæos a solemnitatibus suis, sed monitis ac blandimentis ad conversionem accendendos.

Gregorius Paschasio episcopo Neapolitano.

Qui sincera intentione (a) extraneos a Christiana religione ad fidem cupiunt rectam adducere (Grat.,

(b) In Laudatis Vatic., *sancti Platini*.

(c) Hæc epistola pene eadem est cum octava indicata, mutatis tantum quibusdam vocibus. Nam ubi in altera nominantur abbas et monachi, leguntur hic presbyter et clerici. Præterea hic omittitur quidquid inter ista verba *possit absolvere*, et ultimam clausulam, *hæc igitur omnia*, etc., intercipitur. In paucis Mss. occurrit hoc privilegium, fortasse propter similitudinem cum priori. Exstat integrum in Vatic. E et F, ac in Colb. et dimidiatum in Vatic. A.

Epist. XI [Al. 13]. — (a) Rhem. et Vatic. D, *sed tempore quo homines tuos ad nos misisti, rixuri nolimus ea mittere scripsisse te, quibusdam nostris narrantibus.*

(b) Vide supra, libro x, indict. 3, *epist.* 36.

(c) Ejus formam reperies in Dig., lib. iii, tit. 3, leg. 65: *Litteras suas dirigere debet, quibus significet quem adversus eum procuratorem, et in qua causa fecerit, ratumque se habiturum quod cum eo actum sit*, etc. Illic quandoquidem de ecclesiasticis rebus agitur, mandatum oportuit presbyterorum et diaconorum subscriptionibus roborari; quæ tamen praxis, clericorum compage soluta, postmodum abolevit. *AUGER.*

(d) In quatuor Vatic., *et testium subscriptionibus.*

Epist. XII [Al. 15]. — (a) Excusi recent., neglectis Mss., *extraneos ad Christianam religionem.*

(b) Quod blande cum Judæis et infidelibus agendum sit, supra, *epist.* 34, nunc 35, lib. i, et pluribus

dist. 45, c. 3), (b) blandimentis, non asperitatibus debent studere, ne quorum mentem reddita (c) ad planum ratio poterat provocare, pellat procul adversitas. Nam quicunque aliter agunt, et eos sub hoc velamine a consueta ritus sui volunt cultura suspendere, suas illi magis quam Dei causas probantur attendere. (d) Judæi siquidem Neapolim habitantes questi nobis sunt, asserentes quod quidam eos a quibusdam feriarum suarum solemnibus irrationabiliter nitantur arcere, ne illis sit licitum festivitatum suarum solemnia colere, sicut eis nunc usque et parentibus eorum longis retro temporibus licuit observare vel colere. Quod si ita se veritas habet, supervacua rei videntur operam adhibere. Nam quid utilitatis est quando, et si contra longum usum fuerint vetiti, ad fidem illius et conversionem nihil proficit? Aut cur Judæis qualiter cærimonias suas colere debeant, regulas ponimus, si per hoc eos lucrari non possumus? Agendum ergo est ut, ratione potius et mansuetudine provocati, sequi nos velint, non fugere, ut eis ex eorum Codicibus ostendentes quæ dicimus, ad sinum matris Ecclesiæ Deo possimus adjuvante convertere. Itaque fraternitas tua eos monitis quidem, prout potuerit, Deo adjuvante, ad convertendum accendat, et de suis illis solemnibus inquietari denuo non permittat; sed omnes festivitates feriasque suas, sicut hactenus, tam ipsi quam parentes eorum, per longa colentes retro tempora tenuerunt, liberam habeant observandi celebrandique licentiam.

1227 EPISTOLA XIII.

AD BARBARUM BENEVENTANUM EPISCOPUM.

Ipsam Panormitanæ Ecclesiæ visitatorem sub consuetu formula instituit.

Gregorius Barbaro (a) episcopo Beneventano.

Obitum Victoris, Panormitanæ civitatis antistitis,

aliis; aliquid tamen amplius decernit pro paganis, ut profani eorum ritus non ferantur. *GUSSANV.*

(c) *Vel plena ratio*, ut legitur in Norm. et duobus Vatic.

(d) Jam supra, lib. iii, nunc lib. iv, *epist.* 21, acutius Gregorius præscripserat de Judæis multa; qui textus refertur extr. lib. v, tit. 6, c. 2, cum pluribus aliis, quorum argumenta subijcere notæ brevitas non patitur. Quæ sint autem piissimæ leges quarum sanctus Gregorius dicta epistola meminit, ac si aves, lector, consule *Cod.*, lib. i, tit. 9, *de Judæis ac cælicolis*. Tam piæ autem viæ sunt, ut pontifices Alexander III et Clemens III aliquot post sæculis secundum ipsas pronuntiaverint. Uno verbo, in regionibus quæ Judæos fovent sinuntur solemnitates suas agere, cœmeteria synagogasque habere, minantes ruinam instaurare, Christianis quasi ascriptiis uti, velitumque illos ad fidem cogere. Cum paganis ac hæreticis aliter actum legibus cum imperatoriis, tum pontificiis, dissimilitudinis fundamenta tu studiosus erue. Ut adjuvem, *indico* distinct. 45, c. 5, de Judæis, ex *Tolet.* iv, et *caus.* 23, q. 5, c. 33, 43, 44. Item extr. lib. v, tit. 6 et 7. Paganis cum Judæis vix unquam bene convenisse docent historici. Judæos autem Christianorum hostes infensissimos, accerrimos, implacabiles, a Christianis suis in urbibus admitti, retineri, id profecto mirabile. Diu est quod eos excoluit Gallia. *GUSSANV.*

directa relatio patefecit (*Grat. dist. 61, c. 16*). Quapropter visitationis destitutæ Ecclesiæ fraternitati tuæ operam solemniter delegamus, quam ita te convenit exhibere, ut nihil de profectionibus clericorum, reditu, ornatu, ministerisque, vel quidquid illud est in patrimonio ejusdem, a quoquam præsumatur Ecclesiæ. Et ideo dilectio tua ad prædictam Ecclesiam ire properabit, et assiduis adhortationibus eorum plebemque ejusdem Ecclesiæ admonere festinet, ut, remoto studio, uno eodemque consensu talem sibi præficiendum expectant sacerdotem, qui et tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respuatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati et dilectionis tuæ testimonio litterarum ad nos sacrandus occurrat. Commonentes etiam fraternitatem tuam ut nullum de altera eligi permittas Ecclesia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis, in qua visitationis impendis officium, nullus ad episcopatum dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri; provisurus ante omnia ne ad hoc eujuslibet conversationis vel meriti laicam personam aspirare permittas, ne et conatus eorum habeatur inefficax, et in periculum ordinis tui, quod absit, incurras. (b) Monasteria autem, si qua sunt in ipsius constituta parochia, sub tua cura dispositioneque, quousque illic proprius fuerit ordinatus episcopus, esse concedimus.

(a) EPISTOLA XIV.

AD PANORMITANOS.

Barbaro episcopo visitatori obediant.

Gregorius clero, ordini et plebi consistenti Panormi.

Vestri antistitis obitum cognoscentes, curæ nobis fuit destitutæ Ecclesiæ visitationem fratri et coepiscopo nostro Barbaro solemniter delegare. **1228** Cui dedimus in mandatis ut nihil de profectionibus clericorum, reditu, ornatu ministerisque, a quoquam usurpari patiatur. Cujus vos assiduis adhortationibus convenit obedire, et, remoto strepitu, uno

EPIST. XIII [Al. 16]. — (a) In recentioribus Ed. legitur *episcopo Beneventano*. Præstulimus lectionem vet. *Kzouorum*, quod firmetur auctoritate *Rhemensis*, quatuor *Vatic.*, duorumque *Colbert.* et al. In uno ex *Colbert.*, dissimulato episcopi titulo, exstat solum *Barbaro Carinis*. Carinensis urbs fuit olim episcopalis apud *Brutlos*, non longe a *Regio*. Existimat autem *Roobus Pirrus*, tome II, pag. 461, intelligendum esse de alia hujus nominis urbe in *Sicilia* haud procul *Panormo*, ex ruinis *Hyocaris* oppidi constructa, quam tamen an ullum olim habuerit antistitem, incertum sibi esse ait. Cur autem sanctus *Gregorius* præter morem aut *Beneventano* aut *Carinensi* episcopo tam longe dissito *Ecclesiam Panormitanam* visitandam commiserit, non video, nisi forte quia iis in locis jam aliis negotiis gerendis deincebatur; vel etiam quia illum virum industrium noverat, et qui alias in eo munere præolare se generat, ut cum ei *Ecclesiam Hortonensem* visitandam commisit, epist. 39 lib. III, nunc 41 lib. IV, etc. *Partim ex Guesanv.*

(b) Quæ sequuntur usque ad finem epistolæ desunt in quinque *Vatic.*, *Turon.*, *Rhem.*, *Colbert.* et pene

eodemque consensu talem vobis præficiendum expectare sacerdotem, qui et a venerandis canonibus nulla discrepet ratione, et tanto ministerio dignus valeat reperiri. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et visitatoris pagina prosequente, ad nos veniat ordinandus: provisuri ante omnia ne eujuslibet vitæ vel meriti laicam personam præsumptis eligere, et non solum ille ad episcopatus apicem nulla ratione promoveatur, verum etiam vos nullis intercessionibus veniam promereri posse cognoscite, sed et omnes quos ex vobis de laica persona aspirasse constiterit, ab officio et a communione alienos faciendos procul dubio noveritis.

EPISTOLA XV.

AD VENANTIUM PATRICIUM PANORMIT.

Urbicum abbatem electum merito in episcopum, sed reluctantem non cogendum. Crescentis diaconi scrutandos mores. Si neque in hoc, neque in alio consentiant, mittendos Romam legatos.

Gregorius Venantio patricio (a) Panormitano.

Excellentiæ vestræ electio in persona Urbici abbatis, quia valde nobis placuit, indicamus: quoniam, sicut iudicii vestri discretione oportuit, ad Ecclesiæ gubernationem virum quæsitis vigilantem atque sollicitum, et (b) divinæ Scripturæ scientia, quod maxime in sacerdotibus eligendum est, institutum. Sed quia cæteris sic est aliquis præponendus, ut dum ipse exterioris proficit, interior non decrescat, quietem ipsius turbare non possumus, ne cum eum ad altiora producimus, C minorem illum seipso fieri missum in fluctibus compellamus. Persona vero *Crescentis* diaconi, propter quod omnino nobis ignota est, prima nobis cura fuit requirere quemadmodum xenodochium cui præferat gubernasset, ut ex minimis qualis esse possit in maximis nosceremus. Sed quid nobis portitores scriptorum vestrorum responderint, ab ipsis addiscetis. (c) Hinc autem presbyterum dare omnino nobis excellentia vestra solet esse difficile, quia (d) personarum nos necessitas ad ordinanda alia loca pastoribus destituta non levis

omnibus. Exstant tamen in aliis epistolis omnino similibus.

EPIST. XIV [Al. 19]. — (a) Desideratur hæc epistola in *Anglic.* et *Norm. Codd.* At in *Colbert.*, utroque *Rhemensi*, *Turon.*, et quinque *Vatic.* legitur.

EPIST. XV [Al. 14]. — (a) In *Vatic.*, D, clero et plebi *Panormitanæ*. In *Norm.*, *Patricio Panormi*. In tribus *Vatic.*, *Patricio Panormo*.

(b) Maxime requiritur in episcopis evangelica scientia. Hinc forte præscribitur in episcoporum consecratione, ut duo episcopi ponant et teneant *Evangeliorum Codicem super caput et cervicem* ejus qui ordinatur.

(c) Mendose in *Editis*, hunc autem... vobis. Ex *Mss. Norm.* maxime errorem hunc emendavimus.

(d) Sat multi, ut sit, honores ecclesiasticos ambiabant, nec prece modo, sed et ad eos pretio grassabantur, ut docent complures sancti *Gregorii* epistolæ. Pauci tamen inveniebantur digni qui in gurgite tam vasto natarent. Hinc sanctissimo viro angustias. Nec enim hominibus beneficiis conferre, sed Ecclesiam per homines volebat providere. Lege epistolam 148, nunc 21, sancti *Augustini*, ubi apparet quantus

angustat. Et ideo quia Deum timere, 1220 et animæ vestræ novimus vos habere respectum, paterna charitate salutationis alloquium præmittentes, hortamur ut, sicut decet, cauta diligentique investigatione scrutari interius de vita, moribus actuque præfati diaconi debeatis. Et si eum ad Ecclesiæ assurgere regimen agnoscatis, vestra adhortatione omnes in eo se uniant. Si autem aliter vestri sentit sollicitudo iudicii, et eum pastorem curam efficaciter administrare non posse considerat, agendum est cum omnibus concorditer, ut alterum qui aptus visus fuerit de Ecclesia ipsa possint eligere, ut venientes ad nos tam diaconus qui jam electus est quam etiam qui adhuc eligendus est, is qui Deo placuerit ordinetur. Enimvero si in Ecclesia illa neque de presbyteris vel diaconis, sive reliquo clero huiusmodi inveniri potuerit, de alia sibi Ecclesia talem ordinandum eligere festinent antistitem, qui vigilantique sollicitudine exterioribus eorum utilitatibus et sacerdotali adhortatione animabus valeat, Deo miserante, utilis reperiri. Præterea ne qua hæc in causa possit esse dilatio, (e) et peccata sic faciant ut nullus de electis aptus existat, hortandus est clerus et populus, ut eis qui ad nos venerint sua debeant vice mandare, quatenus hic habeant eligendi licentiam, nobisque hoc ipsum apicibus suis roboratis propriis subscriptionibus innotescant, ut si vel hic inveniri potuerit, sine difficultate aliqua Christi cooperante gratia consecratur. Quod tamen nos non voluntate impulsus loquimur, sed necessitate compulsi, quia quantum est ad nostræ auctoritatis iudicium, de suis volumus ut debeant habere pastorem.

(a) EPISTOLA XVI.

AD PASSIVUM FIRMANUM EPISCOPUM.

Passivo ut monasterium in honorem sancti Savini consecret mandata sub consueta formula.

Gregorius Passivo episcopo Firmano.

Proculus, diaconus Ecclesiæ (b) Asculanæ, petitoria nobis insinuatione suggestit in fundo Gressiano juris sui monasterium se pro sua devotione fundasse, quod in honorem sancti Savini martyris desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in tuæ parochiæ memorata constructio iure consistit, et nullum corpus ibidem constat humatum, percepta primitus donatione legitima, id est (c) conduma una,

fuerit pontificum zelus in conquirendis bonis operariis, quæ bonorum cura in fugiendis hisce dignitatibus, quis denique mundanorum sensus circa istas promotiones. GUSSANV.

(e) Ita Mss. Vatic., Norm., Hemig., etc., cum in editis legitur. *et peccatis facientibus, nullus.*

Epist. XVI [Al. 20]. — (a) Abest quoque epist. hæc a Norm. et Anglic., etsi reperitur in quatuor Colbert., in quinque Vatic., utroque Rhem et Turon.

(b) Asculum, vulgo *Ascoli*. Picenum olim dictum, ad differentiam Aculi, quod Apulum seu Satrianum, vulgo *Ascoli di Sutriano*, dicebatur. Primum enim provinciam Piceni erat; secundum vero Apuliam Dauniam. Urbs est hodieque episcopalis Marchiæ Anconitanæ, Romano pontifici subdita. GUSSANV. in Turon.

boum par unum, (d) armenta capita quinque, oves et capras promiscuas capita viginti, in fundo Gressiano (e) ubi ipsum monasterium fundatur, uncias octo, in fundo Staciani uncias octo, fundum Paterni in integro, porcos decem, lectistornia, gestisque municipalibus alligata, etc., secundum morem. (f) Data mense Decembri, indict. 6.

1230 (a) EPISTOLA XVII.

AD JOANNEM SUBDIACONUM RAVENNÆ.

Marinianum episcopum hortetur, ut causam cum Joanne episcopo absque lite jubeat finire. Alioquin iudicium ipse urgeat, et sententiam exsequatur. Oratorii constructionem ac dedicationem ab Exuperantio episcopo in Joannis diocesi factum improbat.

Gregorius Joanni subdiacono Ravennæ.

Lator præsentium Joannes frater et coepiscopus noster aliqua nobis de causis Ecclesiæ suæ dato capitulari noseitur intimasse: quibus cognitis, culpanda a nobis experientia tua fuerat, si ad te perlata hactenus indefinita remanserint. Sed inquirentes agnovimus quod ad notitiam tuam minime sunt perducta. Ipsum ergo quod nobis capitulare porrectum est, his fecimus subter annecti. Agnitis itaque omnibus ac discussis, si ita apud te esse, ut suggestum est, manifesta veritate patuerit, fratrem et coepiscopum nostrum Marinianum adire te volumus, eumque modis omnibus adhortari, ut his quorum in peragendis negotiis Ecclesiæ ipsius interesse dignoscitur, debeat deputare, quatenus, perpensis omnibus cum prædicto viro de his quæ mota fuerint, ecclesiastica inter se debeant tranquillitate decidere. Sin vero elegerint renitendum, experientia tua immineat esse iudicium: et quidquid cognitorum inter eos fuerit sententia definitum, te debeat exsequente compleri; ne diutinis protractionibus dilata paupertas Ecclesiæ ipsius, diversis, sicut jam factum asserit, dispendiis ingravetur.

Indicavit etiam nobis (Grat. 16, q. 5, c. 3), quod quidam Exuperantius episcopus ausu temerario in diocesi ipsius oratorium construxerit, idque sine præcepti auctoritate contra morem præsumperit dedicare, missasque illic publicas celebrare non metuit. Quam rem cum summa te celeritate ac distinctione convenit emendare, ne ulterius tale aliquid attentare permittas. Oratorium vero quod ab incompetenti persona repereris esse constructum, hinc cum proprio te volumus episcopo, si res, ut dictum

et Colbert. legitur *Ecclesiæ Asculariæ pro Asculanæ.*

(c) Quid sit conduma repetit ex nota b, in epist. 20 lib. xi, indict. 4.

(d) In quatuor Vatic. et in Colbert., *armentis capita quinque.*

(e) In Vatic. et Rhem. ubi *presbyter monasterii fundatur.*

(f) In Colbert., mense Januario.

Epist. XVII [Al. 21]. — (a) Hinc epistolæ præmittitur, tum in duobus Colbert., tum in plerisque Vatic., mense Decembri, indict. 6; et postea mense Januario, indict. 6. Cumque duæ illæ temporis notæ unius ejusdemque epistolæ esse non possint, forte prior ad superiorem epistolam pertinet, et posterior ad hanc decimam septimam.

est, ita se habere constiterit, sine mora aliqua reformare.

EPISTOLA XVIII.

AD QUOSDAM SICILIÆ EPISCOPOS

Adrianum patrimonii rectorem commendat. Episcopos admonet ne, cum ad infantes consignandos egrediuntur, subjectos suos ultra modum gravent.

Gregorius Leoni, Secundino, Joanni, Dono, Lucido, Trajano, episcopis Siciliæ.

Sicut nos nobis invicem (a) spiritualia per apostolorum orationem admonemur impertiri suffragia, **1281** ita in his quæ necessitate injuncti regiminis pro dispensatione rerum pauperum Deo per nos fuerint auctore disposita sacerdotalia dignum est solatia non deesse. Latorem siquidem præsentium Adrianum, chartularium nostrum, ad regendum Ecclesiæ nostræ patrimonium, Syracusanarum videlicet partium, dirigentes, fraternitati vestræ necessario duximus commendandum, ut, in quo usus exegerit, (b) vestra ei solatia conferatis, quatenus dum et ad agendum per vos corporalibus, et ad facilitatem explendi quæ comperit spiritualibus orationum fuerit fultus auxiliis, prospere ea quæ a nobis ei injuncta sunt Deo quoque valeat cooperante perficere. Vosmetipsos autem ita ante conspectum omnipotentis Dei in bonis operibus debetis exhibere, ut inveniri in vestra actione nequeat quod vel Deo iudice percuti, vel quolibet homine insidiante valeat accusari. Nam eidem præfato chartulario nostro injunximus ut si qua de reverendissimis fratribus nostris episcopis inordinate acta cognoverit, prius quidem secreta ac modesta adhortatione ipse corripiat: quæ si ita emendata non fuerint, nobis celeriter innotescat.

Præterea relatum est nobis (*Grat. caus. 10, g. 3, c. 9*), sanctæ memoriæ decessoris mei temporibus per Servum dei diaconum, qui jam tunc ecclesiastici patrimonii curam gessit, fuisse dispositum (c) ut sacerdotes per diversas vestras dioceses constituti, quoties ad consignandos infantes egredimini, ultra modum gravari minime debuissent. Summa enim præfixa fuerat, vobis, ut audio, consentientibus, quæ ab eisdem sacerdotibus pro labore clericorum dari debuisset. Atque hoc quod tunc placuit, nunc, sicut dicitur, minime custoditur. Unde fraternitatem vestram admono ut subjectis vestris graves non studeatis existere, sed si qua sunt gravamina temperetis, **D**

Epist. XVIII [Al. 22]. (a) Excusi, reluctantibus Mss. Anglic., Norm., Vatio., specialia.

(b) Mendose in recent., vestra eis solatia. Nimirum Adriani solius hic fit mentio.

(c) Vulgati, per universas. Cæterum nomine sacerdotum hoc loco presbyteros intelligit sive parochos per dioceses constitutos. Non enim vox illa tam fuit episcoporum propria, ut presbyteris non fuerit aliquando tributa, quod oriticis nonnullis placuit. Innoc. I, epist. ad Victricium, c. 6 et 9, sacerdotis nomine comprehendit presbyteros. Idem videre est in ejuſdem epist. ad Exuperium, cap. 1. Sic in epist. ad Decentium Eugub. dixerat: Nam presbyteri licet sint sacerdotes, etc. Sic ad Himerium Bricius. Vide in epist. 13 lib. III.

Epist. XIX [Al. 23]. — (a) Ita omnes Norm., Vatio., Colbert., Reg. et plerique Mss. ac potiores. In

quia nec ab eo quod semel definitum est deflectere debuistis. Etenim in futura et in præſenti vobis vita prospicitis, si eos qui vobis commisi sunt sine gravamine conservatis.

EPISTOLA XIX.

AD JULIANUM.

Dissimulatam ab illo ex verecundia inopiam queritur. Constructo Catanæ monasterio dati solidos annuos decem.

Gregorius Juliano.

Gloriæ vestræ scripta suscipiens, legenda lætus aperui, sed tristis perlacta replicavi. In eis quippe dicebatur quod pudoris causa fuerit mihi vos ea quæ dicenda erant tempore longo tacuisse. Et certum est quia minus amatur qui adhuc erubescitur. Atque omnimodo contristatus sum, **1282**

quia mea vobis comperi minus quam æstimaverim amari. In hoc autem valde (a) me continetis, si mercedis causas mihi assidue providendas studiose requiritis. Nec vobis debet esse verecundiæ ei aliquid de eleemosynis importune dicere, quem constat non res suas, sed ad dispensandum res pauperum habere. De causis itaque (b) mercedis apud episcopum libere agere debuistis, etiamsi meum animum qualis in amore vestro existeret nesciretis. Postquam enim et nos omnino gloriam vestram diligimus, et dispensatoris locum in rebus, sicut scitis, pauperum tenemus, vestra, fautor, verecundia valde accusabilis fuit. Quam ideo tot verbis increpando insequor, ut hanc a corde vestro funditus repellam, et in mercedis causis magnum solatium vestræ provisionis habeam. **C** Monasterio itaque vestro, quod a vobis in Catanensi urbe constructum est, per Adrianum notarium et rectorem patrimonii, emissa præcepti pagina, decem annuos solidos dari deputavimus, quos petimus sine injuria suscipi, quia non hæc vobis nostra oblatio, sed sancti Petri apostolorum principis benedictio offertur (c).

EPISTOLA XX.

AD HONORIUM TARENTINUM EPISCOPUM.

Constructo baptisterio uti permittit.

Gregorius (a) Honorio episcopo Tarentino.

Fraternitate tua indicante didicimus in civitate Tarentina, in qua præesse dignosceris, in ecclesia sanctæ Mariæ baptisterium te noviter construxisse. Et ideo, frater charissime, præſenti auctoritate su-

Rhem. legitur *me colitis*; continere autem hic significat *fovere, adjuvare*. Vide supra, lib. v, epist. 30, nota b. Eadem ratione continentia apud sanctum Gregorium est stipendium, ut ex epist. 52 libri v liquet, in nota a.

(b) Hujus vocis non ubique sensus idem est apud Gregorium; aliquando enim sumitur pro misericordia, gallice merci, ut lib. III, epist. 16; hoc loco vero videtur sumenda pro stipendio et præmio, quod recta honorum Eccles. distributione et erogatione acquiritur.

(c) In Editis additur mense Februario, indict. 6, quod abest ab omnibus Mss. nostris.

Epist. XX [Al. 24]. — (a) In uno e Colbertina inscribitur epistola hæc bono Episcopo Tarentino.

scepta, tui desiderii complebis effectum, quatenus A per sacrum lavacrum peccatorum illio maculae de-
leantur. (b) Mense Februario, indictione 6.

EPISTOLA XXI.

AD PASCHALEM ET CONSOLANTIAM.

*Datas restituendæ pecuniæ inducias prorogat. In ad-
versis positos consolatur.*

Gregorius (a) Paschali et Consolantiæ.

Epistolam magnitudinis vestræ latore præsen-
tium deferente suscepimus. Et licet tempora resti-
tuendæ pecuniæ in induciis data defluerint, peti-
tionem tamen vestram nullo modo duximus con-
tristandam. Adriano itaque chartulario nostro,
quem illuc ad regendum Ecclesiæ nostræ patri-
monium direximus, de præsentī injunximus quæ vo-
biscum exinde loqui debeat, ut nec ecclesiastica in B
aliquo negligatur utilitas, et postulatio vestra
1233 sortiat effectum. Quia ergo plus de animæ
vestræ salute quam de terrenarum rerum utilitate
debetis esse solliciti, salutantes paterno affectu
hortamur ut mens onere tribulationis oppressa
contra Deum non murmuret, ne post amissionem
rerum etiam animæ sequantur dispendia. Nihil de
pravis actibus, nil cum peccato, necessitate quasi
faciente, festinetis acquirere; sed spem in Redemp-
toris nostri misericordia habentes, qui confidentes
in se non deserit, tolerabiliter quæ perulistis in-
commoda sustinete. Erigite animos. Tribulatio vi-
res non opprimat. Adversa sæculi patientia supe-
ret. Pompam mundi mens secunda despiciat. Actio
vestra se ad ea quæ Dei sunt occupet. Consideran-
tes quam nullum sit quidquid casibus subjacet,
quidquid sine concluditur. Et cor se vestrum ultra
quam convenit non affligat, sed studeat quatenus
in omnipotentis Dei protectione jure confidat, qui et
non habita donat, amissa reparat, et reparata custo-
dit. Potens est enim si vos in mandatorum suorum
via ambulare cognoverit, et sic illata damna mul-
tiplici compensatione sarrire, et vitam vobis quæ toto
magis adnisi petenda est, æternam concedere.

EPISTOLA XXII.

AD RUSTICIANAM PATRICIAM.

*Infirmam illius vultudinem se dolere significat. Suo-
rum dolorum pertuesus, exoptat mori. Agut ipsa
apud imp. ut Bealorem perversa molientem coer-
ceant.*

Gregorius (a) Rusticianæ patriciæ.

Quoties de urbe regia ad nos aliquis venit, curæ D

(b) In Vatic. A, B, E, huic epistolæ præmittitur
mense Feb., indict. 6. Consentiant duo alii Mss.

Epist. XXI [Al. 25]. — (a) Sic legitur in Turon.
Colbert., Norm., aliisque Mss. pene omnibus, et in
vet. Edit. Veneta 1504, Paris., Lugd. In Vaticana
autem Ed., *Pascali consuli Siciliæ*. Et quidem in plur.
Mss. post *Consolantiæ* additur *Siciliæ*. Imo in uno
ex Colbert. integer titulus habetur ut in Ed. Vatic.

Epist. XXII [Al. 26]. — (a) Ita restituimus ex
quinque Vatic., omnibus Norm., Colbert., Reg., etc.,
et ex antiquioribus editionibus, ut et ex Joanne
Diacono. Male autem in plerisque editis, *Rusticiæ*.
Est autem illa Rusticiana patricia ad quam Grego-
rius plures dedit epistolas; de ea vide quæ diximus
epist. 21 lib. II, indict. 10, nunc epist. 27. Gossany.

(b) Norm., qui omnia... dirigit Flagella tempo-

radia æternam quietem vobis præparent. Consentiant
quatuor ex Vatic. et Rhemensis uterque, quoad
hæc ultima, dirigit. Flagella, etc.
(c) Prius mendose legebatur *comes privatorum*.
De hac dignitate lege Cassiodorum lib. VI Var., 6,
8, ubi dicitur hic comes privatarum a privata prin-
cipum substantia quam gubernabat.
Epist. XXIII [Al. 27]. — (a) Infra, epist. 38 et 40.
Bonifacius Constantinopolim mittitur; et prius or-
dinatur diaconus. Proinde hic legendum non pu-
tamus *Constantinopolitano*, etsi in Editis omnibus
ac plerisque Mss. habeatur. Non legitur in Præle-
lensi aliisque Norm.
(b) In iisdem Codicibus et in tribus Vatic., quæ
in absentia vel in absentia de qualitate personæ jud...
sed hortare ut ad nos.

Præterea indico quemdam hic nomine Beatorem,
qui quasi (c) comes privatarum dici vult, venisse,
et multa contra omnes agere, maxime autem con-
tra excellentiæ vestræ homines, vel nobilissima-
rum neptium vestrarum, quasi res publicas quæ-
rens. Et nos quidem perverse eum agere non per-
mittimus, sed neque utilitatibus publicis possu-
mus obviare. Vos ergo apud piissimos principes,
sicut potestis, agite, ut ei agere prava contradi-
cant. 1234 Nam cum omni strepitu neque utili-
tas publica agitur, neque aliquid magni est com-
pendii quod repetere videtur. Dulcissimum filium
meum domnum Strategium mea peto vice salute-
ri, quem omnipotens Deus sibi vobisque nutrit,
vosque semper de sua gratia et de vita illius con-
soletur. De reversione autem vestra quid scribere
debeo, qui quantum eam desiderem scitis. Sed
dum causarum obligationes aspicio, mihi in des-
peratione est, atque ideo Creatorem omnium exo-
ro, ut ubicunque estis, ubiounque fueritis, suæ
dexteræ extensione protegat, atque a malis omni-
bus conservet.

EPISTOLA XXIII.

AD BONIFACIUM NOTARIUM CORSICÆ.

*Joannem clericum hortetur ut Romam cognoscendus
veniat.*

Gregorius (a) Bonifacio notario Corsicæ.

Ea quæ nobis experientia tua de Joanne, Raven-
nate clerico, indicavit facere, idcirco distulimes,
(b) quia de qualitate personæ absentis judicare non
possumus. Sed hortare eum ut ad nos venire festi-
net, quatenus in præsentī mores et personæ ipsius

radia æternam quietem vobis præparent. Consentiant
quatuor ex Vatic. et Rhemensis uterque, quoad
hæc ultima, dirigit. Flagella, etc.

(c) Prius mendose legebatur *comes privatorum*.
De hac dignitate lege Cassiodorum lib. VI Var., 6,
8, ubi dicitur hic comes privatarum a privata prin-
cipum substantia quam gubernabat.

Epist. XXIII [Al. 27]. — (a) Infra, epist. 38 et 40.
Bonifacius Constantinopolim mittitur; et prius or-
dinatur diaconus. Proinde hic legendum non pu-
tamus *Constantinopolitano*, etsi in Editis omnibus
ac plerisque Mss. habeatur. Non legitur in Præle-
lensi aliisque Norm.

(b) In iisdem Codicibus et in tribus Vatic., quæ
in absentia vel in absentia de qualitate personæ jud...
sed hortare ut ad nos.

qualitatem subtiliter addicentes, quid de his quæ petit fieri debeat sine dubietate aliqua disponamus.

EPISTOLA XXIV.

AD SAVINUM SUBDIACONUM.

Proculus episcopo ea quæ par absentiam suam fuerant neglecta reparanti opem ferat.

Gregorius Savino subdiacono regionario.

Quare venerabilis frater noster (a) Proculus episcopus ab Ecclesia sua diu abfuerit experientia tua non ignorat. Ad quam quoniam Deo propitio habita nunc, ut oportuit, satisfactionis purgatione reversus est, ne forte per ejus absentiam in aliquo Ecclesie ipsius sit neglecta utilitas, aut aliqua sint de ejus jure subtracta, reparare ea vel corrigere cupienti illi in omnibus æquitate servata solatiari te volumus atque concurrere, ut, tua opitulatione suffultus, in his quæ ab eo agenda sunt, nec difficultatem aliquam quorundam impedimento sustineat, nec diutius debeat laborare.

EPISTOLA XXV.

AD SAVINUM SUBDIACONUM.

Moneat Palumbum episcopum ut res Ecclesiarum tueatur diligentius, sin minus partes illius ipse expleat.

Gregorius Savino subdiacono regionario.

Pervenit ad nos reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum (a) Palumbum, quod dici grave est, Ecclesie suæ vel parochiarum causas et utilitates negligere, et non solum res aliquas vel mancipia earum, sed etiam et ministeria apud diversos esse incaute patiatur. Quod ita esse hoc etiam nobis ex parte aliqua innuit ac confirmat, quod Gregorius later præsentium, qui juris se Emolitane Ecclesie, quæ in ejus diocesi constituta est, esse perhibet, ab alio se indebite, eo præsentem, queritur servitio subjugari. Ideoque experientia tua prædictum fratrem nostrum studeat commoneo, ut res Ecclesiarum vel parochiarum suarum sive ministeria, rationabiliter vindicet atque defendat, et ab aliis detineri nullo modo patiatur. In qua re ne quam forte excusationem valeat invenire, tua ei volumus salva æquitate adesse solatia. Quem si forte, ut hactenus existit, videris esse negligentem, ea quæ eum facere oportuerat te agere volumus et implere in omnibus, quatenus Ecclesiarum utilitas nulla occasione de-

A pereat; sed et nobis quæque acta fuerint renuntiare festina, ut a nobis quid post hoc facere debeas instruaris. (b) Data mense Martii, indict. 6.

EPISTOLA XXVL

AD ANTHEMIO SUBDIACONUM.

Paschasii episcopi negligentiam coram selectis testibus reprehendat.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniæ.

Pervenit ad nos fratrem et coepiscopum nostrum Paschasium ita desidem negligentemque in cunctis existere (*Grat., dist. 84, c. 1*), ut in nullo quia est episcopus agnoscatur; adeo ut neque Ecclesia ipsius, neque monasteris, (a) sive filii, vel oppressi pauperes, ejus erga se dilectionis studium sentiant, nec aliquam supplicantibus sibi in quibus justum est opem defensionis accomodet, et, quod adhuc dici est gravius, consilia sapientum et recta suadentium nulla patiatur ratione suscipere, ut quod per se nequit attendere, ab alio saltem possit addiscere; sed, rebus quæ ad pastoris curam pertinent prætermisissis, ad fabricandum naves toto se studio inutiliter occupare. Unde, sicut fertur, contigit quadringentos illum aut amplius jam solidos perdidisse. Hoc quoque ejus culpis adjungitur, quod ita quotidie despectus cum uno aut duobus clericis dicitur ad mare descendere, ut et apud suos in fabula sit, et extraneis sic vilis ac despiciabilis videatur, ut nihil habere in se episcopalis vel genii vel reverentia judicetur. Quod si ita est, non sine culpa tua esse cognoscas, (b) qui eum objurgare atque coercere, ut dignum est, distulisti. Quia ergo hoc totum non solum ipsum reprobatur, sed etiam ad sacerdotalis officii pertinere probatur opprobrium, volumus ut eum coram aliis sacerdotibus vel quibusdam de filiis suis nobilibus contestari pro hac re debeas, et adhortari ut, vitio torporis excusso, deses esse non debeat, sed in Ecclesie suæ ac monasteriorum cura sit vigilans, paternam filiis suis charitatem exhibeat, in defensionem pauperum cum discretionem, in quibus justitia suaserit, sit erectus, consilia sapientum libenter suscipiat, quatenus et civitas illa ejus queat sollicitudine consolari, et ipse desidæ suæ culpas valeat operire. Si vero, quod non credimus, post hanc adhortationem nostram solito adhuc more negligens esse tentaverit, ad nos est modis omnibus

EPIST. XXIV (*Al. 29*). — (a) Is erat episcopus Nicotera, ex epist. 48. lib. ix, indict. 2.

EPIST. XXV [*Al. 30*]. — (a) Antea *Proculus*, sed mss. sex Codices optimæ notæ, quos consulimus quibus similes sunt Edit. 1504, 1508, 1539, et alii antiquæ legunt *Palumbum*. Videtur autem Palumbus esse episcopus Consentinæ, de quo fit mentio in epist. 4 l. vii, indict. 1, nunc epist. 3 lib. viii. Gussanv. Ad eundem quoque scribit sanctus Gregorius, epist. 47 lib. ix, indict. 2. Laudatur hæc epist. ab Hincmaro, opusculo 33, c. 43. Ab eodem multæ citantur epistolæ sancti Gregorii, ut tertia libri ix, in capitularibus Caroli Calvi, tit. 7 cap. ultimo. Octava ejusdem libri, in opusc. 33, c. 17; ibid., epist. 108 laudati libri noni. Ejusdem opusculi cap. 20 citatur epist. 107 prædicti libri. Cap. 22, refertur epist. 45 libri xi, ad Theotistam de hæresi infamatam; cap.

36, epist. 13 ejusdem libri xi; cap. 43, epistola 47 libri ix. In opusculo denique 42, seu in epistola Caroli Calvi nomine scripta ad Adrianum papam, adducitur ex epist. 116 libri ix inigne testimonium.

(b) Hæc nullis in Mss. reperimus.

EPIST. XXVI [*Al. 31*]. — (a) In Excusis, *filiis Ecclesiarum*. Ultimam vocem nec in Vaticanis, nec in Norm., Colbert., aut aliis Mss. reperimus; unde illam respondentem duximus; si qui tamen ipsam retinere voluerint, per nos licet. Qui vero sint *filiis Ecclesiarum* docemus in notis ad epist. 56 lib. iii.

(b) Dura verba episcopo a subdiacono intimanda. Nec leviora sunt quæ sequuntur coram aliis exprobranda. Scribant sancto Gregorio, dicam; hanc qui correptionem improbant, episcopalisque dignitatis læsæ, acerrimum ejusdem dignitatis vindicem, reum, si possint, peragant. AUGER.

transmittendus, ut hic positus discere possit quid vel qualiter secundum timorem Dei agere conveniat sacerdotem. (c) Data mense Martio, indictione 6.

EPISTOLA XXVII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Campaniæ episcopus officii sui immemores convocet, atque ut vigilantius agant moneat. Si quem postea noverit desiderem, mittat illum Romam.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniæ,

Quoties illa de fratribus coepiscopisque nostris audimus quæ et illos reprehensibiles ostendere, et nobis tristitiam valeant generare, de eorum nos emendatione non mediocriter cogit necessitas cogitare. Quia ergo nuntiatum nobis est Campaniæ episcopus ita negligentes existere (Grat., dist. 84, c. 2), ut, immemores honoris (a) sui genitique, neque erga Ecclesias, neque erga filios suos paternæ vigilantis curam exhibeant, vel monasteriorum sollicitudinem gerant, seu in oppressorum se et pauperum tuitionem impendant, ideo hæc tibi auctoritate præcipimus ut eis a te convocatis, ex nostro illos mandato districtè commoneas, quatenus desides ulterius esse non debeant, sed sacerdotalem se habere zelum et sollicitudinem opere doceant, atque ita in his quæ eos justè secundum Deum agere convenit, vigilantes existant, ut nullum nos de eis denuo murmur exasperet. Si quem vero eorum post hæc negligentem esse cognoveris, ad nos eum sine aliqua excusatione transmittis, (b) ut quam sit grave nolle ab his quæ reprehensibilia et valde vituperanda sunt corrigi regulari in se valeant districtione sentire.

1237 EPISTOLA XXVIII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Cosmam, presbyterum ex qualitate loci ad quem assumptus fuerat afflictum, restituit priori loco.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Quorundam ad nos relatione pervenit (Grat., dist., 74, c. 6) Cosmam, qui ex monacho monasterii sanctæ Lucie a decessore vestro venerandæ memoriæ Maximiano in Ecclesia Syracusana factus subdiaconus atque a vobis postea in possessione quæ Juliana vocatur presbyter dicitur ordinatus, ita nimia tristitia et loci qualitate vehementer afflictum, ut vitam sibi pœnam existimet, (a) et contritionis suæ fuga

(c) Hoc præmittitur in tribus Vatic. et duobus Colbert.

Epist. XXVI [Al. 35]. — (a) Quid bono genioque episcoporum postulet, non semel exprimit vir sanctissimus. Quatuor hic commemorat: studium erga Ecclesias, paternæ vigilantis curam erga filios, monasteriorum sollicitudinem, oppressorum et pauperum tuitionem. In epist. 26, Anthemio, easdem fere dotes episcopo attribuit, in utraque torporem desidiamque exagitat. AUGUST. Vide similem loquendi modum, supra, epist. 25.

(b) Lege sancti Petri Lamian. lib. 1, epist. 12, Alexandro II. Sanctus Chrysostomus, hom. 24, in cap. xi Act.: *Expusularunt cum illo... singulari dispositione accidit illum (Petrum) reprehendi ut hi discant... Vide autem quam alienus sit a fustis et vana gloria. Incitans enim Petrus exposuit illis per ordinem, etc.* Idem, in hom. II. de ferendis reprehensionibus, exemplum offert Moyse a socio homine barbaro reprehendi. *Non inflabatur, inquit, vel principatus ma-*

querat auxilium. Et ideo quia tales erga subjectos nostros debemus existere quales nobis, si subjecti fuissetis, nostros volueramus esse præpositos, magnæ benignitatis est, si eum in Ecclesia ubi subdiaconi est functus officio sanctitas vestra reducere atque illic presbyterum voluerit constituere cardinalem. Quod et facere quantum arbitramur debetis, si tamen nihil est quod juste contra ipsos animos vestros exasperet. Si vero aliqua culpa est, suis nobis hoc epistolis fraternitas vestra ut scire possimus in-sinuet. (b) Datum mense Aprili, indict. 6.

EPISTOLA XXIX.

AD PHILIPPUM PRESBYTERUM.

Gavium se de Andrea obitu, quod ad æterna gaudia pervenerit. Philippum rogat ut idem sibi a Deo impetret. Ipsi mittit solidos quinquaginta.

Gregorius (a) Philippo presbytero. Suscepi epistolas dilectionis tuæ, in quibus mihi innotescere curasti quod vir venerabilis Andreas, presbyter, de hac luce migraverit. De cuius oreptione gavisus sum, quia ad ea quæ semper expetiit gaudia æterna pervenit. De solidis vero qui pro faciendæ xenodocho (b) a filio nostro Probo abbate Jerosolymis relictis sunt, hoc quod deliberatum fuerat, ut fieri debuisset, immutari 1238 non potuit. Sed benedictionem parvulam quinquaginta solidos sanctitati vestræ transmisit. Vos igitur pro me, sicut credo quia facitis, enixius orate, ut de præsentia vitæ pelago me omnipotens Deus sua manu eripiat, atque me quiescere in æternæ vitæ littore concedat. Graves enim hic gladium oppressiones et caesarum tumultus patior. Sed si me diligitis, orando monstrato, quatenus orationis vestræ intercessionem sentiam, et amplius in tot malis atque perturbationibus non affligar. Omnipotens Deus sua vos manu protegat, et pervenire cum vestris ad cœlestia bona concedat. Mense Maii, indictione 6.

(c) EPISTOLA XXX.

AD DEUSDEDIT MEDIOLANENSEM EPISCOPUM.

Theodorum cum Defensore ad Venantium mittit, de Theodori expositulationibus inquisiturum.

Gregorius Deusdedit episcopo Mediolanensi.

Frater et coepiscopus noster Theodorus multa queritur se contra justitiam atque promissionem

gnitudine, vel miraculis quæ operatus erat, neque rubore suffundebatur quod tot præsentibus suisque subditis corrigereletur; sed considerabat quod licet magna a se signa fierent, humanæ tamen esset particeps nature, quam non raro multa ludent, atque ideo cum mansuetudine consilium suscepit. Est nunc videre aliquos, etc. AUGUST.

Epist. XXVIII [Al. 36]. — (a) Gratianus, contristationis suæ fugam querat auxilium. Favent huic leol. Colbert. et Reg.

(b) In eodem Cod. Colbert., mense Maio, indict. 6. At paulo antea, ibid., et in alio Colbert., sicut et in mox laud. Reg., legitur mense Aprili, indict. 6.

Epist. XXIX [Al. 28]. — (a) Sic antiquæ Editiones et Mss. Codd. Male in aliis: Philippo episcopo. GUSANV.

(b) In Vatic. D et F, qui... filio nostro Probo ab-bati... relictis sunt; quæ lectio alium inducit sensum.

Epist. XXX [Al. 37]. — (a) In tribus Vatic. huic epist. præfigitur mense Aprili, indict. 6.

tus sanctitatis perpeti, quæ nos facile non duximus credenda. Sed quia hæc relinquere sine inquisitione non possumus, fratri et coepiscopo nostro Venantio ejus causam deputavimus ventilandam, ut subtiliter ipse cognoscat, nobisque renuntiet. Tua itaque fraternitas eundem episcopum cum defensore Ecclesiæ suæ sub festinatione ad prædictum fratrem dirigat, ut nos, ejusdem negotii cognita veritate, suis ipse epistolis certiores reddat.

EPISTOLA XXXI.

AD PHOCAM IMPERATOREM.

Pessimos reges ad populi peccata puniendâ, optimos ad subditorum consolationem constitui. Hortatur ut afflictæ reipublicæ subveniat.

Gregorius Phocæ Augusto.

(a) Gloria in excelsis Deo, qui, juxta quod scriptum est, immutat tempora, et transfert regna; et quia hoc cunctis innotuit quod per prophetam suum **1239** loqui dignatus est, dicens: *Quia dominatur excelsus in regno hominum, et cui voluerit ipse dat illud (Dan. iv, 14).* In omnipotentis quippe Dei incomprehensibili dispensatione alterna sunt vitæ mortalis moderamina, et aliquando cum multorum peccata feriendâ sunt, unus erigitur per cuius duritiam tribulationis jugo subjectorum colla deprimantur, quod in nostra diutius afflictione probavimus. Aliquando vero cum misericors Deus (b) mœrentia multorum corda sua decrevit consolatione refovere, unum ad regiminis culmen provehit, et per ejus misericordiæ viscera in cunctorum mentibus exultationis suæ gratiam infundit. De qua exultationis abundantia roborari nos citius credimus, qui benignitatem vestræ pietatis ad imperiale fastigium pervenisse gaudemus. *Latent-*

Epist. XXXI (Al. 38). — (a) Olim in rebus lætis et gratiarum actionibus usurpari solitum hymnum *Gloria in excelsis Deo*, jam observavimus lib. v, epist. 39, nota d. Antiquum morem suum testificandi lætitiâ hujus hymni decantatione, perseverasse usque ad Caroli Mag. tempora, patet ex Anastasio in Leone III. *Pariter*, inquit, *se amplectentes cum lacrymis se osculati sunt* (Leo et Carolus) *et prædicto pontifice Gloria in excelsis Deo inchoante*, etc. Verum paulo post hujus hymni loco decantari cepit *Te Deum laudamus*. Si quidem Stephanus papa exceptus est Rhemis a Ludovico Pio, *præcipientibus pro tanta exultatione variis Ecclesiæ ordinibus Te Deum laudamus*, etc., ut in ejusdem Ludovici Pii Vita legitur. In more etiam positum erat apud Græcos, his verbis, *Gloria in excelsis Deo*, etc., uti ad gratias agendas, ut expresse docet Chrysostomus homil., 3 in cap. 1 epist. ad Coloss. Perro qua occasione epistola hæc scripta fuerit, omnes norunt. In superioribus Editionibus, initio libri xi, nunc xiii, legitur sub titulo epist. 1 : *De Phoca coronato*, etc. Verum hoc ad calcem amandandum censuimus. Gregorium arguunt nonnulli, quasi de Mauricio iniquus, de Phoca adulatorie scripserit. Verum, ut tacemus adversum in multis Gregorio fuisse Mauricium, nempe in controversia cum Joanne Constantinopolitano œcumenici titulum usurpante, in Maximi Salonitani ordinatione, in pace cum Langobardis ineunda, indict. 13, epist. 40; ut etiam tacemus immanitate insigni et itaque avaritiæ labe præclaras Mauricii dotes tunc non tam fuisse deformatas, cum ingentem captivorum numerum jugulari maluit, quam per exigua pecunia in singulorum pretium a Chagano taxata illos redimere; certum est exarchos in Italiam, ut reliquas

A tur cæli, et exulset terra (Psal. xcvi, 11), et de vestris benignis actibus universus reipublicæ populus nuncusque vehementer afflictus hilarescat. Comprimentur jugo dominationis vestræ superbæ mentes hostium. Relevantur vestra misericordia contriti ac depressi animi subjectorum. Virtus cœlestis gratiæ inimicis terribiles vos faciat, pietas subditis benignos. Quiescat felicissimis temporibus vestris universa respublica, prolata sub causarum imagine præda pacis. Cessent testamentorum insidiæ, donationum gratiæ violenter exactæ. Redeat cunctis in rebus propriis securâ possessio, ut sine timore habere se gaudeant quæ non sunt eis fraudibus acquisita. Reformetur jam singulis sub jugo imperii libertas sua. (c) Hoc namque inter reges gentium et reipublicæ imperatores distat, quod reges gentium domini servorum sunt, imperatores vero reipublicæ domini liberorum. Sed melius hæc orando quam suggerendo dicimus. Omnipotens Deus in cuncta cogitatione et opere cor vestræ pietatis suæ gratiæ manu teneat, et quæque justæ, quæque elementer agenda sunt, inhabitator vestri pectoris Spiritus sanctus benigne disponat, (d) ut et temporali regno vestra clementia sublimetur, et post multorum annorum curricula ad cœlestia regna pertingat. (e) Dat. mense Junii, indictione 6.

EPISTOLA XXXII.

AD EUSEBIAM PATRICIAM.

Hortatur ut plus ea quæ animæ quam quæ sunt corporis cogitet.

Gregorius (a) Eusebiæ patriciæ.

Et si occupata mens vestra (b) divitiis, aut fortasse

illio imperii adversus Langobardos tutarentur, missos per impotentiam et avaritiam majora quam hostes ipsi damna Italiam attulisse. Adjacentes quoque Italiæ insulas exactionibus nimis oppressas queritur Gregorius lib. v, epist. 41. Igitur magis æqua sperans tempora, hic ad Phocam scribit: *Relevantur vestra misericordia contriti ac depressi animi subjectorum.* Epist. vero 38: *Dominio laudes debemus, quod, remoto jugo tristitiæ, ad libertatis tempora sub imperiali benignitate vestræ pietate pervenimus.* Denique, epist. 39: *Deo gratias debemus quod tam dura longi temporis pondera cervicibus nostris amota sunt, et imperialis culminis læne rediit jugum.* Quippe in ipsis imperii primordiis clementiam in subditos ac liberalitatem summam ostendebat Phocas; licet quidem, nimirum ut exacerbatos ex decessoris sui tum avaritia tum immanitate sibi conciliaret animos. At non divinabat sanctus Gregorius mores ejus brevi mutatos iri in pejus, et Phocam postmodum obscenis selibidinibus mancipaturum ac optimorum virorum cruore satiaturum. Imo etiamsi futurum id prævideret, de præsentis rerum statu, non de futuro, suis in epistolis loqui debuit.

(b) Vulgati, in vitis Mess., *mœrentium corda, sua decrevit consolatione refovere.* Multa alia, præfuentibus Mess., hæc in epistola mutavimus; et cum leviora sint, de his monere operæ pretium non duximus.

(c) Id ipsum supra notavimus, lib. viii, epist. 51, nunc lib. x, Guesanv.

(d) Ita Norm., præsertim et Turon. In Vulgatis legitur, *ut de temporali regno vestra clementia post nullorum annorum curricula, etc.*

(e) Nullibi id legitur præterquam in duobus Colbert., ubi tamen pertinere videtur ad epist. sequentem.

regiæ civitatis tumultuosis implicationibus **1240** A primus per epistolas suas visitare postponit, nostrum est tamen etiam aversa filiorum corda dulci charitate prosequi, eaque ad benignum animum et admonendo et orando revocare. Unde nunc debitum salutationis alloquium solvens, hortor ut excellentia vestra a civitatis illius superfluis tumultibus animum avertat, plusque ea quæ animæ quam quæ sunt corporis cogitet. Transitoria esse omnia perpendat. Venturi iudicis examen tremendum cum metu et lacrymis quotidie sine cessatione consideret, illumque diem, in quo perturbanda sunt omnia, cum timore ad animum reducat, ut iram iudicis in ipso jam die non timeat. Omnipotens autem Deus hæc vestris cogitationibus aspiratione sui spiritus infundat, vosque et hic cum nobilissimo conjugæ et tranquille vivere, et de domni (c) Strategil salute gaudere faciat, atque post longa tempora ad æterna præmia pervenire concedat (d).

EPISTOLA XXXIII.

AD SMARAGDUM EXARCHUM.

Ut Firminum episcopum ad Ecclesiæ unitatem reversum, a Severi molestiis defendat hortatur. Servaturum triginta dierum inducias Cillanem, at Pisanos pacisci noluisse.

Gregorius Smaragdo patricio et exarcho.

Olim novimus, excellentissime filii, quo desiderio, quave conversione animi, pro (a) adunanda Dei Ecclesia in Istriæ videlicet partibus, zelo Redemptoris nostri, amore æternæ mercedis, studii vestri fervor exsilerit. Quod cum ita sit, ea quæ nobis de illis nuper sunt partibus nuntiata, ad vestram non destitimus perferre notitiam. Firminus siquidem frater et coepiscopus noster, (b) Tregestinae antistes Ecclesiæ, ante adventum vestræ excellentiæ salubri consilio ab schismate, quo in hæserat, respiciens, atque ad unitatem matris Ecclesiæ rediens, nostris est epistolis confirmatus, quatenus in vero quem cognoverat sinu matris Ecclesiæ, fortitudine animi fixus ac stabilis permaneret. Quo audito Severus, (g) Gradensis episcopus, ejusdem caput schismatis, (d) eum diversis

Epist. XXXII [Al. 39]. — (a) Videtur fuisse filia Rusticianæ patriciæ, ex epist. 21, nunc 27, lib. ii, indict. 10; epist. 44 lib. iii, nunc 46 lib. iv. GUSSANV.

(b) Rhemensis et Vatic. D, *divinis actionibus, aut fortasse*, quod etiam legimus in vet. Ed.

(c) Puto filium fuisse supradictæ Eusebiæ, sicque nepotem Rusticianæ; quod colligo ex epist. 23 lib. vii, nunc 22 lib. viii, indict. 1; epist. 38 lib. ix, nunc 44 lib. xi; epist. 26 lib. xi, nunc 22 lib. xiii. GUSSANV.

(d) Posset addi mense Junio, indict. 6, siquidem ita legitur initio epistolæ hujus in tribus Mss. Vatic.

Epist. XXXIII [Al. 40]. — (a) Ita melius Vatic., Norm., Colbert., Rhem., etc., quam Excusi, ubi legitur *pro adjuvanda*.

(b) Tergestum, vulgo *Trieste*, urbs Istriæ in Carnorum confinio sita; in intimo recessu sinus Tergestini, *Golfo di Trieste* ab ea dicti. Portum habet capacem, estque episcopalis sub patriarcha Aquileiensi, sive Utinensi archiepiscopo, GUSSANV. Legimus *Tregestum* in quinque Vatic., et in omnibus Norm., imo et in vet. Ed., quos sequi cogimur.

A primus cœpit, si posset, suasionibus a bono revocare proposito. Quod dum perficere Deo auctore minime valuisset, seditionem illi suorum civium excitare non timuit. Quanta vero prædictus frater et coepiscopus noster Firminus ex eadem immisione pertulerit, plenus illic ac veracius e vicino poteritis agnoscere. Directis itaque excellentiæ vestræ jussionibus his qui in Istriæ partibus **1241** locum vestrum agere, Deo auctore, noscuntur, strictius jubetote, quatenus et sæpeditum fratrem nostrum ab illatis debeant defendere molestiis, et quietem illius multis ad imitandum profuturam modis omnibus procurare; ut hæc vestra provisio et conversorum sit optata securitas, et occasio aperta sequentium. Excellentiam quapropter vestram paterno salutantes affectu, petimus ut zeli vestri in hac causa olim exhibiti nunc vehementius fervor incandeat; tantoque vos contra hostes Dei vindices defensoresque reperiant, quanto apud Deum pretiosior est animæ quam defensio corporis. Armet vos contra devios ipsa quæ in vobis fidei viget rectitudo, redintegretur vestris temporibus quod in illis est partibus scissum corpus Ecclesiæ. Habetis in hac causa retributorem vestri operis, recondidit ad integritatis auctorem. De divina namque miseratione confidimus quod tanto exteriores nostri valentiores vos contra se reperient, quanto vos inimici rectæ fidei divino in se senserint amore terribiles.

Præterea duas (e) ad Cillanem epistolas misimus, si pacem quæ ab excellentia vestra in triginta diebus facta est custodiret; et rescripsit eam se servaturum, si tamen ipsi a reipublicæ partibus fuerit custodita. Homines autem illos quos tenuerat omnes cum rebus suis relaxavit. Sed de occisis hominibus suis valde dolet, atque de vobis vehementer suspectus est, quia si, quod Deus avertat, locum invenerit, etiam in pace eum non est dubium excessurum. (f) Ad Pisanos autem hominem nostrum dudum qualem debuimus, et quomodo debuimus, transmisimus; sed obtinerenon potuit. Unde et (a) dromones eorum jam parati ad egrediendum nuntiati sunt.

(c) Patriarcha Aquileiensi post Heilam, ad quem Pelagius II scripsit. Incoensa autem a Langobardis Aquileia, sedem transtulit ad Gradensem Ecclesiam, schismaticorum in illis partibus princeps. Vide quæ diximus ad epist. 16 lib. i. GUSSANV.

(d) In Excusi, cum *diversis prætorum, etc.*, certe dissentientibus saltem plerisque Mss.

(e) Ita in omnibus Norm., Turon., Colbert. et in duobus Vatic. In aliis legitur *Varacinallem* vel *Vasacillonem*; nullis autem in Mss. reperimus *Tuquinum*, ut est in Excusi.

(f) Pise, vulgo *Pisa*, urbs celebris Etruriæ, nunc archiepiscopalis.

(g) De hac voce supra, epist. 37 lib. olim viii, nunc lib. x. *Liburnæ* quoque aut *Liburnicæ* dictæ sunt hæc naves a Liburnis Illyrici populis. Horatius, epod. 1 :

Ibis Liburnis inter alta navium,
Amice, propugnacula :

Dromoniariorum remigum meminit Cassiodorus, Variar. lib. iv, epist. 15.

EPISTOLA XXXIV.

AD PANTALEONEM NOTARIUM.

Quod ad justam mensuram modium quo Ecclesie coloni frumenta dabant redagerit laudat. Jubet perceptam ex injusto modio pecuniam colonis pauperiori- bus secreto distribuit.

Gregorius Pantaleoni notario.

Experientia tua quod vel quale apud sacratissimum corpus beati Petri apostoli iurandum præbuerit memor est. Unde nos quoque securi discussionis tibi causam in patrimonio partis Syracusanæ commisimus. Oportet ergo te fidem tuam, et ejusdem beati Petri apostoli timorem semper ante oculos habere, atque ita agere, ut neque ab hominibus in præsentia vita, neque ab omnipotente Deo in extremo iudicio valeas reprehendi. **1242** (a) Salerio siquidem chartulario nostro narrante, cognovimus quia modium quo coloni Ecclesie frumenta dare compellebantur viginti quinque sextariorum inveneris. Quod omnino exsecrati sumus, atque eandem discussionis causam te tarde fecisse doluimus. Quia ergo eundem modium te fregisse et justum fecisse commemoras, gavisus sumus. Sed quia prædictus chartularius summam nobis quoque indicare studuit, quæ de fraudibus conductorum apud experientiam tuam jam de duobus territoris est collecta, sicut te studiose fecisse fracto injusto modio gaudemus, quia in futuro nobis prospicimus, ita etiam de peccatis præteritis cogitamus, ne si ea quæ fraudulenter conductores rusticis abutulerunt ad nos perveniunt, peccata quæ ab ipsis perpetrata sunt ad nos trahantur. Et ideo volumus eum omnifide, omni puritate, considerato timore omnipotentis Dei, reducta ad memoriam districtione beati Petri apostoli, per unamquamque massam colonos pauperes et indigentes experientiam tuam describere, atque ex eis pecuniis quæ in fraudibus sunt invente, vaccas, oves porcosque comparare, et singulis colonis pauperibus ea distribuere. Quod facere te cum consilio viri reverendissimi domni Joannis episcopi, atque Adriani chartularii nostri et rectoris volumus. Si autem necesse propter consilium fuerit, etiam filius noster domnus Julianus debet adhiberi, ita ut nullus alius agnoscat, sed omnino secretam sit. Vos ergo inter vos pertractate utrum in auro aut certe (b) in pecuniis eisdem colonis pauperibus dari eadem contentia debeat. Quidquid vero communiter steterit, prius descriptionem, sicut dixi, facito, et postmodum singulis juxta qualitatem suam paupertatis distribuere stude. Ego enim, sicut Magister

Epist. XXXIV [Al. 41]. — (a) Prius legebatur Valerio, quod mutare coegerunt Mss. Norm., Anglie., Vatic., Colbert., etc. Modius de quo hic sexdecim sextariorum tantum esse debuit. Vide notas ad epist. 44 lib. 1. Hinc patet quanta fraus ab Ecclesie actoribus facta, quam jure exsecratur sanctus pontifex.

(b) Tres Vatic. A. B. F., in pecuniis. Pecunia autem dicitur quidquid habent homines in terra; omnium quorum domini sunt pecunia vocatur; servus, vas, ager, arbor, pecus, quidquid horum est pecunia dicitur, inquit Augustinus, lib. de Discipl. Christ., e. 1, quod refertur causa 1, q. 3, c. 6.

(c) Hic merces accipienda videtur pro beneficio.

A gentium testatur, habeo omnia, et abundo; nec pecunias, sed mercedem quero (*Philip. iv*). Ita ergo age, ut in die iudicii de causa (c) mercedis quæ experientie tuæ commissa est mihi fructum quem feceris ostendas. Quod si pure, fideliter et strenue egeris, et hic illud in filiis tuis recipies, et postmodum retributionem plenariam in æterni iudicis examine habebis.

EPISTOLA XXXV.

AD CATULUM ET ROMANUM.

Optatum defensorem in amovendis a sacerdotum contubernio extraneis mulieribus adjuvet.

Gregorius (a) Catulo, Romano, et Vintarith.

Pervenit ad nos quod qui sunt in sacro ordine constituti in territorio (b) Nursino cum mulieribus extraneis habitent. Quod quia (c) grave et **1243** valde indecens est, Optato defensori præcepimus ut eos debeat adhortari, quatenus, si ita est, nullus eorum cum extraneis mulieribus de cætero audeat habitare. Quod si forte adhortationem ejus neglexerint, hoc quoque ei injunximus, ut ad notitiam fratris et coepiscopi nostri Chrysanthi illud perducere debeat, dummodo per illum corrigat, aut cum ejus auctoritate prædictus defensor studeat emendare. Et ideo magnitudo vestra in hoc capitulo, sicut eam concedet, concurrat, atque eundem desuper fratrem habeat in omnibus commendatum, ut vobis solatiantibus et quæ ei injuncta sunt salubriter expleat, et in aliis contra rationem laborare non valeat.

EPISTOLA XXXVI.

AD CHRYSANTUM SPOLETANUM EPISCOPUM.

C *Habitanes cum extraneis mulieribus Nursinos sacerdotes coerceat.*

Gregorius Chrysantho episcopo Spoletano.

Ex quorumdam relatione cognovimus sacerdotes territorii Nursini cum mulieribus extraneis commanere. Pro qua re valde nos fraternitas tua contristatos agnoscat, quæ dudum talia, si tamen cognovit, minime passa est coercere. Sed quoniam Optato præcipimus defensori ut hæc debeat modis omnibus emendare, et si quisquam ex eis in tali capitulo contumax voluerit apparere, ad fraternitatis tuæ eum debeat evocare iudicium, ideo sanctitati tuæ necessario duximus scribendum ut si quos de sacerdotibus ad tuam diocesim pertinentibus cum extraneis cognoverit habitare, vel certe de quibus antedictus Optatus tuæ renuntiaverit sanctitati (a) procaces invenerit, admonitione sacerdotali præmissa, et, si res ita exegerit, etiam canonicam adhibens disciplinam, de

Vide lib. III, epist. 3, notam d.

Epist. XXXV [Al. 42]. — (a) In Anglie. et Normantantum legitur Catulo et Romano. Additur Wintharith in quinque Vatic., Rhem. et Colbert. vet. In secundo e Colbert., Chartulario Romano. In tertio, Chartulario, Romano, et Winthareith. In quarto, Catulo, Romano et Wiclarith, In quinto Catulo et Romano. Editi recent., pro Wintharith, habent Victori.

(b) De Nursia vide notam hæc ad cap. I libri XI Dialog.

(c) In Norm., ignavum et valde indecens.

Epist. XXXVI [Al. 43]. — (a) In Norm., Reg., Colb. et plur. aliis Mss. omittitur procaces invenit.

cætero emendare festinet, quia nos audire talia nulla patimur ratione. Sed et presbyterum quem dicunt sine Dei respectu plurimis violentias irrogare, admonere eum vel increpare pro talibus fraternitas tua studeat. Qui si te audire noluerit, a communione eum suspende, ut vel sic incipiat a pravis se actibus remove. (b) Mense Julii, indictione 6.

EPISTOLA XXXVII.

AD JOANNEM PANORMITANUM EPISCOPUM.

Pallii usum concedit.

Gregorius Joanni episcopo Panormitano.

Apostolicæ sedis benevolentia provocati, fraternitati tuæ, quam Panormitanæ Ecclesiæ (a) speculatoris constat suscepisse officium, pallii usum prævidimus concedendum, illis videlicet 1244 temporibus, atque eo ordine, ut alios quoque insulæ Siciliæ sacerdotes vel decessores tuos usos esse non ambigis. Illud autem admonemus, ut apostolicæ sedis reverentia nullius præsumptione turbetur. Tunc enim status membrorum integer manet, (b) si caput fidei nulla pulse injuria, et (c) canonum maneat incolumis atque intemerata semper auctoritas, ut sicut a nobis hujuscemodi decoris usum ad sacerdotalis officii honorem accepisse te gaudes, ita etiam morum atque actuum probitate susceptum adornare contendas officium. Sic etenim alterno eris invicem decore conspicuus, si ad hujuscemodi corporis habitum mentis quoque tuæ bona concordent.

EPISTOLA XXXVIII.

AD PHOCAM IMPERATOREM.

Diaconi sui absentiam ingeniose excusat. Mittit Bonifacium. Adversus Langobardos auxilium implorat.

(a) Gregorius Phocæ Augusto.

Considerare cum gaudiis et magnis actionibus gratiarum libet quantas omnipotenti Domino laudes debemus, quod, remoto jugo tristitiæ ad libertatis tempora, sub imperiali benignitatis vestræ pietate pervenimus. Nam quod permanere in palatio, juxta antiquam consuetudinem, apostolicæ sedis diaconum vestra serenitas non invenit, non hoc meæ negligentia, sed gravissimæ necessitatis fuit, quia dum ministri omnes hujus nostræ Ecclesiæ tam contrita asperaque tempora cum formidine declinarent atque refugerent, nulli eorum poterat imponi ut ad urbem regiam in palatio permansurus accederet. Sed postquam vestram clementiam, omnipotentis Dei gratia

(b) In omnibus Mss. hæc desiderantur, præterquam in Colbert., ubi ad epistolam seq. videntur pertinere. Utrum tamen habratur in Vaticanis, necne, non satis intelligitur ex variarum lectionum collectione quæ ad nos pervenit.

Epist. XXXVII [Al. 44]. — (a) Alludit ad episcopi nomen, quod Græcæ *inspectorem* significat.

(b) Intelligit sedem apostolicam, cui præsidet Romanus pontifex sancti Petri successor. Vide Matth. XVI. GUSSANV.

(c) Leo I, epist. 92, ad Maximum Antioch., c. 4; *Universæ pacis tranquillitas non aliter custodiri poterit, nisi sua canonibus reverentia intemerata servetur.* GUSSANV.

Epist. XXXVIII [Al. 45]. — (n) Epistolam hanc refert Amalarius, lib. IV de Eccles. Off., c. 25.

disponente, ad culmen imperii pervenisse cognoverunt, ipsi quoque suadente lætitia (b) ad vestra vestigia venire festinant, qui prius illic accedere valde timuerant. Sed quia eorum quidam ita senectutes debiles, ut laborem ferre vix possint, quidam vero ecclesiasticis curis vehementer implicantur, et (c) actor præsentium, qui primus omnium defensorum fuit, bene mihi ex longa assiduitate compertus est, vita, fide, ac moribus approbatus, hunc aptum pietatis vestræ vestigiis esse judicavi. Unde eum, auctore Deo, diaconum feci, et sub celeritate transmittere studui, qui cuncta quæ in his partibus aguntur, invento opportuno tempore, valeat clementiæ vestræ suggerere. (d) Cui rogo ut serenitas vestra pias aures inclinare dignetur, ut tanto nobis valeat celerius misereri quanto afflictionem nostram verius ex ejus relatione cognoverit. Qualiter enim quotidianis gladiis et quantis Langobardorum incursionibus ecce jam per triginta quinque annorum longitudinem premimur, nullis exploris 1245 suggestionis vocibus valemus. Sed in omnipotente Domino confidimus quia ea quæ cœpit consolationis suæ nobis bona perficiet; et qui suscitavit in republica pios dominos, etiam exstinguet crudeles inimicos. Sancta itaque Trinitas vitam vestram per tempora longa custodiat, ut de bono vestræ pietatis, quod tarde suscepimus, diutius gaudeamus. (Joan. Diac., lib. IV, c. 21.)

EPISTOLA XXXIX.

AD LEONTIAM IMPERATRICEM.

Gratulatur de adeptio imperio. Divinam illi precatur gratiam. Romanam Ecclesiam commendat.

C Gregorius Leontiam Augustæ.

Quæ lingua loqui, quis animus cogitare sufficiat quantas de serenitate vestri imperii omnipotentis Deo gratias debemus, quod tam dura longi temporis pondera cervicibus nostris amota sunt, et imperialis culminis (a) læne jugum rediit quod libeat portare subjectis? Reddat ergo Creatori omnium ab hymnidicis angelorum choris gloria in cælo, persolvatur ab hominibus gratiarum actio in terra, quia universa respublica, quæ multa mœroris pertulit vulnera, jam nunc consolationis vestræ invenit fomenta. Unde nobis necesse est omnipotentis Dei misericordiam enixius exorare, ut cor vestræ pietatis sua semper dextera teneat, ejusque cogitationes cœlestis gratiæ ope dispenset, quatenus tranquillitas vestra tanto

(b) Modus loquendi magnam tum animi demissionem tum venerationem significans. Sanctus Paulinus, epist. 23, ad Severum, pag. 147: *Dum pedes lambo divinos, piarem castis labia immunda vestigiis.* Isaïæ LX, 14: *Adorabunt vestigia pedum.*

(c) Bonifacius, de quo fit mentio epist. 49, nunc 42, ad quem etiam scripsit epist. 3, lib. XII, nunc 4, lib. XIV. Is fuit postea summus pontifex, dictus Bonifacius. GUSSANV.

(d) Prius legebatur *propter quod rogo*. In multis aliis hanc epistolam ad Mss. sinceritatem revocavimus, a qua in Excusis recesserat.

Epist. XXXIX [Al. 46]. — (a) Ita Turon., Rhem., Colbert., Norm., Anglic., Vatic., quod multum discrepat a vulgata lect. *leve jugum subit.*

valeat sibi servientes regere, quanto dominum noverit verius deservire. In amore et fidei faciat defensores suos, quos legitimo opere imperatores nostros. Infundat in mentibus zelum simul et mansuetudinem, ut pio fervore valeatis et quicquid in Deo non inultum relinquere, et (b) si quid delinquitur parcendo tolerare. (c) Det nobis a pietate Pulcheriæ Augustæ clementiam, a zelo catholicæ fidei in sancta synodo Hæc vocata est (Act. 1 synodi Chalcedonensis). tens Dei misericordia largiora vobis cum domino spatia vivendi concedat, ut quo longius vita extenditur, subjectorum omnino solatio validius confirmetur.

re forsitan debui ut Ecclesiam beati Petri, quæ nunc usque gravibus insidiis laboraret vestra tranquillitas specialiter committam. Sed qui scio quia omnipotentem Deum, non debeo petere quod sponte ex benigestræ pietatis exhibetis. Quanto enim plus Conditor omnium, tanto amplius ejus Ecclesiam amare, cui dictum est: *Tu es et super hanc petram ædificabo Ecclesiam et portæ inferi non prævalebunt adversus eam*, cui dicitur: *Tibi dabo claves regni cælorum quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum in cælo; et quæcumque solveris super terram, erit solvuta et in cælo* (Matth. xvi, 18). Unde 1246 dubium non est quam forti amore ad eam stringitis, per quem solvi (d) ab omnibus et anxius desideratis. Ipse ergo sit vestri cupere, sit vobis protector in terra, sit pro vobis intercessor in cælo, ut per hoc quod, relevatis in vobis, in vestro imperio subjectos gauditis, post multa annorum tempora in cælo gaudeatis (Joan. Diac. lib. iv, c. 22).

EPISTOLA XL.

AD PACEM PATRIARCHAM CONSTANTINOPOLITANUM. *Pro ut pacis studio a superbo Universalis titulo detineat. Commendat Bonifacium diaconum.* Gregorius Cyriaco patriarchæ Constantinopolitano. a sit pacis virtus, charissime frater, ex voce diligenter intuentes, quæ ait: *Pacem meam* (Joan. xiv, 27), ita in ejus nos decet dilectissime consistere, ut locum præbere discordiæ nullo modo debeamus. Sed quia in radice ipsius vivere non valeamus, nisi mente et actu humilitatem, prope auctor pacis docuit, teneamus, cum ea qua dignum est suademus ut profanam elationem

reverti, si quid in vobis delinquitur. Hic vobis ait contra vos. Ita psal. l., *tibi soli peccavi et contra te solum.*

o Mss. dissident. In Vatic. D et Rhem.: *in vestra pietate Pulcheriæ Augustæ clementia.* F: *Sedeat vobis in vestra pietate Pulcheriæ Augustæ clementia* Colb. et Turon., *sed dat nobis, foris se dat nobis... clementia*, ut legitur in Aul. Lyran. et Genet. In Beccensi, *reddat nobis.* c sequimur Turon., Norm., Colb., duos Vav. Excusis et in nonnullis Mss., *ab omnibus vestris desideratis.*

XL [Al. 47]. — (a) Jam sex anni erant a qui-

tionem quæ animabus semper adversa est, cordis pede calcantes, perversi (a) superbi que vocabuli (b) scandalum Ecclesiæ auferre de medio festinetis, ne a pacis nostræ societate divisi inveniri possitis. Sed unus in nobis spiritus, una mens, una charitas, una in Christo, qui sua membra esse nos voluit, sit compago concordiæ. Nam quam durum, quam indecens, quam crudele, quamque a proposito sit sacerdotis extraneum illum pacem quam aliis prædicat non habere, sanctitas vestra consideret, et suos de superbia fratres scandalizare absteineat. Sed hæc magis studeat, ut vanæ ac superflue elationis auctorem humilitatis quæat ense prosternere, quatenus in ejusmodi victoria suum vos habitaculum sancti Spiritus gratia sibi vindicet, et aperte impleatur in vobis quod scriptum est: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (II Cor. vi, 17).

Præsentium vero portitorem dilectissimum communem filium Bonifacium diaconum vobis in omnibus commendamus, ut quocumque necesse fuerit, solatia vestræ, sicut decet, inveniat sanctitatis.

EPISTOLA XLI.

AD EULOGIUM ALEXANDRINUM PATRIARCHAM.

Eulogium ad simoniam evellendam hortatur.

Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino.

Quadam die dum inter me et familiares meos de consuetudinibus Ecclesiarum sermo fuisset exortus, quidam, qui in magna civitate Alexandrina (a) medicinalis arte erat imbutus, (b) collectorem 1247 se apud sophistam suum habuisse perhibuit, summæ pravitalis puerum, quem repente dixit esse diaconum ordinatum. Atque addidit quod per præmia et dationes ordinatus fuisset, quia eandem consuetudinem in sancta Alexandria Ecclesia convaluisse fatebatur. Quod ego audiens obstupui, et valde miratus sum, quia sanctissimi ac beatissimi viri domni Eulogii lingua, quæ tam multos hæreticos ad fidem catholicam revocat, simoniacam hæresim de sancta Alexandria Ecclesia non erasit. Et quis erit cujus exhortatio vel correctio hoc poterit emendare, si magna et admirabilis doctrina ejus hoc sine emendatione reliquerit? Unde pro absolutione animæ vestræ, pro augmento mercedis vestræ, ut ante tremendi oculos Judicis vestra in omnibus perfecta sint opera, festinare debetis simoniacam hæresim, quæ prima in Ecclesia exorta est, a sanctissima sede vestra, (c) quæ nostra est, funditus evellere atque eradicare. Propter hoc etenim contigit ut ecclesiasticorum ordinum a plurimis sanctitas caderet, quibus Cyriacus Constantinopolitanam regebat Ecclesiam, universalisque episcopi vocabulum, invito sancto Gregorio, usurpabat, communionem tamen servata.

(b) In Colb. et Norm., *scandalum auferre de medio Ecclesiæ.*

EPIST. XLI [Al. 48]. — (a) Norm., *medicinam legerat.* Rhem., *medicinalis erat.*

(b) Vatic. B, *conjectorem.*

(c) De trium sancti Petri sedium, scilicet Romanæ, Alexandrinæ et Antiochenæ unitate vide supra, lib. vii, epist. 40. Lege Hincmarum, opusc. 55, c. 16.

personæ non pro vite et actibus, sed pro præmiis ad eos ordines adducuntur. Si autem morum merita, et non præmia quærentur, ad ordinationem personæ indignæ non venient. Et tanto plus incipiet vobis merces accrescere, quanto boni quique, qui adducti ad sacros ordines fuerint, de animarum lucris studuerint cogitare.

EPISTOLA XLII.

AD EULOGIUM PATRIARCHAM ALEXANDRINUM.

De non amisso oculorum visu, ac de aucto dominico grege gratulatur. Monet susceptas illius eulogias, necnon parata esse grandiora ligna, quibus si eget, scribat Bonifacio.

Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandrino.

Magnas omnipotenti Deo gratias reddimus, quia in ore cordis experimento dulcis sit sapor charitatis, cum impletur quod scriptum est: *Sicut aqua frigida silienti, sic nuntius bonus de terra longinqua* (Prov. xv, 25). Ante hoc enim temporis Bonifacii obitularii, responsalis mei, qui in urbe regia demoratur, vehementer me scripta turbaverant, quæ dicebant dulcissimam mihi atque suavissimam sanctitatem vestram defectum corporei luminis pertulisse. Ex quibus scriptis gravi mœnore percussus sum. Sed subito, Creatoris ac Redemptoris nostri gratia prosperante, beatitudinis vestræ suscepi epistolam, (a) et, sanam de ea quam audivi corporis molestia agnoscens, exsultavi vehementer, quia tanta lætitia cordis secuta est, quanta prius tristitiæ amaritudo precesserat. Scimus enim quia in omnipotentis Dei adjutorio multorum salus est vita vestra. Nam tunc inter fluctus nautæ securi navigant, quando gubernator doctus atque artifex ad clavi regimen sedet.

In salutis autem vestræ gaudio (b) hæc quoque mihi est exsultatio addita, quia et imminutos ore vestro Ecclesiæ hostes, et multiplicatos dominicos greges **1248** agnovi. Crescunt enim quotidie per linguas vestras vomerem grana cœlestia, atque in supernis horreis multiplicantur; ita ut in vobis impletum esse gaudeamus quod scriptum est: *Ubi plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo boum* (Prov. xiv, 4). Unde aperte colligimus, quia quanto plus ad servitium Dei omnipotentis fugitivos ejus reducit, tanto apud eum majus meritum habetis. Et quanto meritum majus accipitis, tanto potestis amplius impetrare quæ petitæ. Rogo ergo ut pro me peccatore enixius oretis, quia et dolor corporis, et amaritudo cordis, et imensa vastitas mortalitatis inter tot barbarorum gladios me vehementer affligit. Inter quæ omnia non

EPIST. XLII [Al. 49]. — (a) In Turon., Rhem., Norman. et Vatic. D, et sanatos de ea corporis molestia qua vel quam audieram.

(b) Norman., hoc quoque mihi est exultationis additum.

(c) In plerisque Norm. legitur *gloriæ vestræ*, quo sane titulo episcopos a Gregorio compellatos non legimus.

(d) Prius legebatur *supponatur*, quod emendavimus ad Codices Vaticanos, Anglic., Norm.

(e) *Eulogiu* idem hic significat ac *benedictio*, qua voce toties utitur sanctus Gregorius ad significanda munera ex charitate data. Eodem sensu usurpantur eulogiæ, regulæ sancti Benedicti c. 54. Vide

temporalem, sed æternam consolationem requiro, quam per me impetrare non valeo, sed intercessionem vestræ beatitudinis hanc me obtinere confido.

Secundo vero anno nulla sanctitatis vestræ scripta suscepi, atque omnino contristatus sum. Et quidem vestra benedictio, quam sine epistola transmisistis, data atque suscepta est. Sed quia plus me lingua vestra quam data lætificat, minoris gratiæ esse credidi quæ dabantur. Communem autem filium Epiphanium diaconum, Alexandro atque Isidoro sanctissimæ (c) Ecclesiæ vestræ diaconis feci scribere, ut constaret quia ea quæ transmissa sunt suscepissem.

Scripti vero quia grandia ad arbores ac temones faciendos ligna paraveram, sed navis parva quæ venerat, hæc portare non potuit, et nihil mihi exinde rescripsistis. Unde si sunt necessaria, communi filio Bonifacio diacono nostro, quem nunc ad urbem regiam pro faciendis responsis transmittimus, scribite, ut mihi ipse rescribat quatenus præparentur, ut cum beatitudo vestra transierit, parata valeant inveniri.

Præterea transmisimus crucem parvulam, in qua de catenis amatorum vestrorum sauciorum Petri et Pauli apostolorum inserta est benedictio, quæ oculis vestris assidue (d) superponatur, quia multa per eandem benedictionem miracula fieri consueverunt.

Omnipotens Deus cordi beatitudinis vestræ aspi-ret, ut pro me orare assidue curetis, et vos vestrosque omnes sua dextera protegat, atque post longa annorum curricula ad cœlestia regna perducatur.

(e) Eulogias vero sancti Marci a beatissima fraternitate vestra transmissas cum ea charitate qua sunt directæ secundum notitiam earum suscepimus, et gratias affectui vestro referimus, quia ex his exterioribus quales erga nos interioris sitis agnoscimus, (Joan. Diac., lib. iv, c. 52).

EPISTOLA XLIII.

AD JOANNEM PANORMITANUM.

Quem videre peroptabat, manere in Sicilia concedit, ob navigii periculum.

Gregorius Joanni Panormitano.

Amorem circa nos vestrum, quem corporali nobis visione (a) volumus exhibere, scriptis et **1249** operibus assidue demonstratis. Sed quid aliud hæc exhibendo agitis, nisi ut plus quæramus videre, quem docemur amplius amare? Et paulo minus jam etiam murmur accepimus, quia non possumus videre quem amamus. Sed adfuit qui mihi impossibilitatem navigii (b) de vestra gloria narraret, atque ideo quod amari

quæ diximus ad epist. 29 lib. viii, et consule observationes nostri Hug. Menardi ad Concord. Regul. c. 61, pag. 875.

EPIST. XLIII [Al. 50]. — (a) Excusi, *voluistis exhiberi*. Nostram lectionem hausimus ex Vatic. A et Remig., in quibus solis Codicibus epistolam hanc invenimus.

(b) Indicant hæc verba falsum esse titulum Excusorum, *Joanni Panorm. episcopo*; neque enim ita scribit ad episcopos sanctus Gregorius, neque in epistolis aliis ad Joannem Panormitanum episcopum datis istud ipsius videndi desiderium ostendit.

retinui, et quod iratus fueram peperi. Omnipotens Deus sua vos protectione custodiat; et a malis omnibus (c) gratia continua defendat.

EPISTOLA XLIV.

AD JOANNEM PANORMITANUM EPISCOPUM.

Quæ clericis suis justa petentibus promisit exhibeat.

Gregorius (a) Joanni episcopo Panormitano.

Implenda sunt semper postulantium desideria, quoties illa poscuntur quæ a ratione non deviant. Et ideo quia quædam capitula, quæ servaturum te clericis tuis petentibus promissisti, nostra ab eis (b) postulamus auctoritate firmare, fraternitatem tuam his hortamur affatibus, ut ea quæ præsentia scripta continent sine aliqua debeat refragatione servare. Primum, ut de redditibus Ecclesiæ quartam in integro portionem Ecclesiæ tuæ clericis secundum meritum, vel officium, sive laborem suum, ut ipse unicuique dare prospexeris, sine aliqua præbere debeas tarditate. De hoc vero quod ex fidelium oblatione accesserit, quartam partem in solidis, vel cellario, eis juxta pristinam consuetudinem dare non differas. Reliqua autem omnia mobilia in tua retineas potestate. Immobilia enim ecclesiasticis redditibus aggregentur, ut multiplicata quantitate (c) clericorum tuorum quarta, Deo largiente, proficiant.

(d) Tabularium autem una cum consensu seniorum et cleri memineris ordinandum, qui annis singulis ad amputandam fraudis suspicionem solemniter suas debeat rationes exponere. Vindemiarum autem tempore idem clerus emendi vinum de possessionibus Ecclesiæ tuæ ad justa pretia, in quantum vendendum est, remedium consequatur. Nam satis contra rationem est ut quod potest extraneis venundari, clericis dato pretio donegetur. Possessiones igitur, vel si qua sunt alia ecclesiastico juri competentia, et ab extraneis indebite detinentur, cum omni studio servata civilitate, in jus Ecclesiæ tuæ (e) reparare festina, ut negligens in aliquo videri non valeas. Si quid igitur de quocunque clerico ad aures tuas pervenerit quod te juste possit offendere (Grat. dist. 86, c. 25, caus. 15, q. 7, c. 2), facile non credas, nec ad vindictam te res accendat incognita; sed præsentibus senioribus Ecclesiæ tuæ diligenter est **1250** veritas perscrutanda, et tunc si qualitas rei poposcerit, canonica districtio culpam feriat delinquentis. **D** Hæc itaque omnia sic sollicitè ac mansuete studii tui sit custodire, quatenus nec tu promissionis tuæ videaris immemor existitise, nec illi contra te justam occasionem invenire valeant murmurandi.

(c) In Vulgatis, *gratia assidua.*

Epist. XLIV [Al. 51]. — (a) In uno ex Colbert., *Mariniano Ravennæ episcopo.*

(b) *Vulgati, postulatur... firmari.*

(c) Ita restituimus ex Mss. Vatic., Reg., Colb. In Corb. tamen legitur, *quartæ... proficiant.* In ed., *clericorum tuorum usibus Deo largiente... proficiant.*

(d) Id est, dispensatorem quartæ partis reddituum Ecclesiæ atque oblationum. Hic clericis portiones distribuebat juxta ipsorum matriculam quæ tabula dicebatur. Augustinus, serm. 356: *Quisquis in-*

(f) Datum mense Aug., indict. 6. (Joan. Diac. lib. x, c. 34.

(a) EPISTOLA XLV.

seu

CAPITULARE PRIMUM.

AD JOANNEM DEFENSOREM.

Quid in Januarii, Malacitani episcopi, cujusdam illius presbyteri, necnon Stephani episcopi causis inquirendum ac statuendum sit.

Gregorius Joanni defensori in nomine Domini eunti in Hispaniam.

In primis requirendum est de persona presbyteri dilectissimi fratris et coepiscopi nostri Januarii (Grat., 2, q. 1, c. 7); et si ita se veritas habet, sicut ejusdem episcopi petitio continet, in Ecclesiam atque in locum suum modis omnibus idem presbyter revocetur. Si autem dictum fuerit quia contra ipsum causa aliqua mota sive probata est, subtiliter, ipso præsentem et pro se rationem reddente, querendum est et genus causæ, et modus probationis, ut ex hoc recte colligere valeas utrum adhuc in exsilio demorari, an certe in Ecclesiam suam et officium suum debeat revocari.

De suprascripti vero episcopi persona hoc statuendum est, ut si nulla contra eum criminalis causa, quæ exsilio vel depositione digna est, mota sive probata est, is qui eo superstitè episcopus perverse ac contra canones in Ecclesia ejus ordinari præsumpsit, sacerdotio privatus, ab omni ecclesiastico ministerio repellatur. Qui etiam eidem dilectissimo Januario fratri et coepiscopo nostro tradendus est, ut aut ab ipso in custodia habeatur, aut certe ab eo ad nos per omnia transmittatur. Episcopi vero qui eum ordinarunt, vel ordinationi ejus consentientes interfuerunt, in sex mensibus dominici corporis et sanguinis communionem privati, agere pœnitentiam decernantur in monasterio, et suprascriptus Januarius loco et ordini suo modis omnibus reformetur. Si vero communionem privati mortis contigerit imminere periculum, benedictio eis viatici non negetur. Si autem episcopi in præjudicium condemnationis vel depositionis memorati episcopi se metu judicis consensisse ac talia fecisse non sua sponte fassi fuerint, et tempus eis abbreviandum est, et modus pœnitentiæ temperandus. Si vero ille qui locum ejus invasit de hac fortasse luce migraverit **1251** et alter est ordinatus, quia levior culpa videtur, cum non quasi facti superstiti, sed successisse defuncto videatur, episcopatus illi officium ab illa Ecclesia tantummodo interdicatur ut in alia Ec-

ventus fuerit habens proprium, non illi permitto ut inde faciat testamentum, sed debeo eum de tabula clericorum.

(e) *Mendose vulgati, præparare.*

(f) Hæc nullis in Codicibus legitur, præterquam in duobus Colbert., ubi obsecrum est utrum ad præsentem epistolam, an ad sequentem pertineant.

Epist. XLV [Al. 52]. — (a) Hæc epistola invenitur in omnibus Vatic., Norm., Anglic., Colbert., Teller., Turon., Rhemens., Corb. In quinque Vatic. legitur: *capitulare quod observandum est a Joanne defensore eunte in Hispaniam.*

clesia quæ sacerdote vacaverit, si electus fuerit, possit esse episcopus, (b) ad Malacitanam tamen Ecclesiam nunquam aliquo modo reversurus. Gloriosus autem Comitiolus quidquid prædictus episcopus per violentiam atque insecutionem ipsius expendisse vel damnum pertulisse dato sacramento firmaverit, eidem episcopo restituere condemnetur. Si autem aliter quam antefati episcopi petitio continet actum esse forsitan perhibetur, subtiliter querendum est, et veritate cognita, cum Dei timore quod justitiæ ordo suaserit judicandum.

Quia ergo Stephanus episcopus in odio suo quædam facta, et de falsis se capitulis accusatum, neque aliquid ordinabiliter factum, sed injuste se asserit condemnatum, diligenter querendum est primo si iudicium ordinabiliter est habitum, aut si alii accusatores, alii testes fuerunt. Deinde causarum qualitas est examinanda, si digna exilio vel depositione fuit. Aut si eo præsentem (c) sub iurjurando contra eum testimonium dictum est, seu scriptis actum est, vel ipse licentiam respondendi et defendendi se habuit. Sed et de personis accusantium ac testificantium subtiliter querendum est, cujus conditionis, cujusque opinionis, aut ne inopes sint, aut ne forte aliquas contra prædictum episcopum inimicitias habuissent, et utrum testimonium ex auditu dixerunt aut certe se scire specialiter testati sunt, vel si scriptis iudicatum est, et partibus præsentibus sententia recitata est. Quod si forte hæc solemniter acta non sunt, nec causa probata est quæ exilio vel depositione digna sit, in Ecclesiam suam modis omnibus revocetur. Hi vero qui eum contra Dei timorem et canonum statuta condemnaverunt, excommunicati in monasterium ad agendam pœnitentiam in sex mensibus sunt mittendi, ita sane ut si cuiquam eorum mortis contigerit imminere discrimen, viatici ei benedictio non negetur. Ipse autem qui eo vivente locum ejus temerarie ambivit privatus sacerdotio ab omni ministerio ecclesiastico repellatur, atque eidem dilectissimo fratri et coepiscopo nostro tradatur, ut eum aut ipse ad nos transmittat, aut apud se in custodia habeat. Episcopi vero qui eum ordinare presumpserunt, vel perverse ipsius ordinationi præbuere consensum, iidem, communionem privati, sex mensibus ad agendam pœnitentiam in monasterio deputentur. Si autem episcopi in præjudicium condemnationis vel depositionis memorati Stephani se metu iudicis consensisse, ac talia se fecisse non sua sponte

(b) Malaca, incolis *Malaga*, Gallis autem *Malgue*, urbs olim Hispaniæ Bœticæ maritima, nunc regni Granatensis ad ostia fluvii Bætis, vulgo *Quadalquivirejo*. Emporium celebre, sedem habens episcopalem sub archiepiscopo olim Hispalensi, nunc vero sub Granatensi, ut habet Provinciale Romanum. GUSSANV.

(c) Recent., eo præsentem qui accusatus est, et infra, cujus vilæ, cujus conditionis.

(d) Norm., firmare debeas.

(e) Colbert. ac Vatic. A et B, injuste tulta sunt.

CAPITULARE II [Al. 56]. — (a) Desideratur in Norm., Anglic., Corb. Exstat in quinque Vatic. in tribus Colbert., in Turon., in utroque Rhem., et in

A professi fuerint, tempus eis abbreviandum est, et modus pœnitentiæ temperandus. Si igitur is qui prædicti Stephani 1252 locum invasit fortasse defunctus est, atque alius in Ecclesia ejus episcopus ordinatus est, illud de eo statuendum est quod superius de causa fratris et coepiscopi nostri Januarii diximus. Quod si forte aliqua de objectis contra memoratum Stephanum episcopum probata sunt, aliqua vero doceri minime potuerunt, cauta omnino consideratione pensandum est utrum leviora capitula, an certe graviora probata sint, ut ex eis qualiter deflutionem t'ram (d) formare debeas possis scire. Gloriosus vero Comitiolus, si suprascriptus episcopus innocens esse claruerit, quidquid de rebus ejus, vel Ecclesiæ ipsius tulit, ei sine aliqua restituat dilatione. Sed et quæque se in persecutionem ac violentiam ejus expendisse vel damnum idem episcopus pertulisse juraverit, idem memoratus gloriosus Comitiolus reddat ac satisfaciat. Si autem talem culpam antedictum episcopum commisisse constiterit (*Grat.*, 16, q. 6, c. 3), quod absit, ut constet eum non irrationabiliter fuisse depositum, eadem ejus depositio confirmetur, et Ecclesiæ res suæ omnes restituantur, quæ ablatae claruerint, quia delictum personæ in damnum Ecclesiæ non est convertendum. Si enim, ut dicunt, Comitiolus defunctus est, ab hærede ejus quæ ab illo (e) injuste ablata sunt sine excusatione redantur. (*Juan Diac. lib. iv, c. 28*).

(a) CAPITULARE II LEGUM IMPERIALIUM.

C PRO IMMUNITATE CLERICORUM, JOANNI DEFENSORI EUNTI HISPANIAM.

Quid in supradictorum causis sit agendum uberius præscribit, collectis imperialium legibus.

De persona presbyteri hoc attendendum est (*Grat.*, 11, q. 1, c. 38), quia si quam causam habuit, non ab alio teneri, sed episcopus ipsius adiri debuit, (b) sicut hæc Novellarum constitutio manifestat, quæ loquitur de sanctissimis et Deo amabilibus ac reverendissimis episcopis, clericis et monachis.

(c) *Petro gloriosissimo præfecto prætorio*: (d) *Si quis contra aliquem clericum, aut monachum, aut diaconissam, aut monastriam, aut ascetiam habet aliquam actionem, adent prius sanctissimum episcopum, cui horum unusquisque subiaceat. Ille vero causam inter eos dijudicet. Et si quidem utraque pars his quæ iudicata sunt (e) acquieverit, jubemus per loci iudicem hæc executioni perfecte mandari, etc.* Ne vero objiciatur quia de clerico hoc loquitur, non de presbytero,

duobus Teller., ubi sic incipit: *Joanni defensori eunti in Spaniam exemplum legis.* In Vatic. A præfigitur titulus: *Capitulare legum*, etc., ut in Excusis. In quinque Vatic., Rhem. et Colb., tantum præmittitur *Exemplum legis. De persona.*

(b) Ita omnes Mss. In Excusis, sicut novella constitutio.

(c) Excusi, contradicentibus omnibus pene Mss., *Imperator Justinianus Augustus, Petro.*

(d) In Turon., *Petro gloriosissimo præposito.* Additur in duobus Vatic., Rhem. et Colb., *pridie Kalend. Aprilis.*

(e) Vitiosæ irrepsit particula *non* in recent. Absat ab omnibus Mss., nec legi potest citra sensus jacturam.

lum est quia in eadem constitutione, (f) L. 1. A vocati, singulis causis atque personis præsentanea constituta præstamus, nullos penitus cujuscunque conditionis de sacrosantis Ecclesiis orthodoxæ fidei expelli, aut trahi, vel protrahi confugas. Et post pauca: Qui hoc moliri, aut facere, aut nuda cogitatione saltem atque tractatu ausi fuerint tentare, capitali et ultima supplicii animadversione plectendi sunt. Ex his ergo locis, eorumque finibus, quos anteriorum legum præscripta sanxerunt, nullos ejici aut expelli aliquando patimur, nec in ipsis Ecclesiis reverendis ita quemquam detineri atque constringi, ut ei aliquid aut victualium rerum, aut vestis negetur, aut requies, etc. Data pridie Kalend. Martii Constantinopoli, Leone Augusto tertium consul. (De his qui ad Ecclesiam confug. C. lib. 1, ll. Fidei et Præsentii.)

(g) Imperatores Arcadius et Honorius Augusti, pro præfecto prætor. Si quis in hoc genus sacrilegus irruerit, ut, in Ecclesias catholicas irruens, sacerdotibus et ministris, vel ipsi cultui locoque aliquid injuriæ, quod geritur a provinciæ rectorum animadvertatur, atque ita provinciæ moderator, tum et clericorum et catholicæ Ecclesiæ ministrorum, loci quoque ipsius et divini cultus injuriam in convictos seu confessos reos sententia noveat. Et post pauca: Sitque cunctis laudatas atroces sacerdotibus aut ministris injurias publicum crimen insequi, atque de talibus reos mereri, etc. Datum VII Kalendas Maii, Menodoro et Honorio Augusto quater et Eutychiano consulibus. (De Episc. et Cler., l. Si quis., et c. Cod. Theod., tit. 2, cap. 31.)

suprascripti (i) tit. 15, const. 2: Imperator Theodosius Augusti, Junio præfecto prætoris ac devota præceptione sancimus nemini de sacrosantas Ecclesias confugiens (k) abduci hac videlicet definitione, ut si quisquam contra preceptum venire tentaverit, sciat se Majestatis criminis reus retinendum. Data Kalendis Aprilis, Honorio et Theodosio tertio consulibus. Item l. ejusdem constitutionis. 5. Imperator (m) Leo Augustus, Eutychiano præfecto prætor. Præsentii lege decernimus per nos loca valitura, excepta hac urbe regia, in qua nos habitare propitia degentes, quoties usus exegerit in-

ipso fonte habes quæ judicata sunt acquis-

quinque Vatic., in eadem constitutione primo capitulo legitur. Sic explicari potest ab eodem plerique Mss., L. 1. c. 1. Rhemens. et quinque Vatic., titulo tertio titione undecima.

Colbert. ac Rhem., Imperatoribus Arcadio et Honorio Augusto. Aug. Theodoro presbytero.

Colbert. et tres Vatic., tit. 12; Colb., tit. 11.

Colbert. in Ed., adducere.

Colbert. et tres Vatic., tit. 12; Colb., tit. 11.

Colbert. et tres Vatic., tit. 12; Colb., tit. 11.

Colbert. et tres Vatic., tit. 12; Colb., tit. 11.

Colbert. et tres Vatic., tit. 12; Colb., tit. 11.

est, quia nec invitus ad iudicium trahi, nec ab episcopis alieni concilii debuit iudicari, sicut prædicta Novellarum constitutio continet, quæ de episcopis loquitur. Ait enim: Sed neque pro qualicunque pecuniaria vel criminali causa ad iudicem civilem sive militare invitum episcopum producere vel exhibere citra imperialem jussionem permittimus; 1254 sed iudicem qui late aliquid sive ex scripto, sive ex non scripto, præsumserit imperare, post cinguli privationem, xx librarum auri pœnam exsolvere jubemus Ecclesiæ cujus episcopus produci aut exhiberi jussus est; executorem similiter post cinguli privationem et verberibus subdendum, et in exilium deportandum. Item post multa: Si autem et a clerico aut laico quocunque aditio contra episcopum fiat, propter quamlibet causam, apud sanctissimum ejus metropolitam, secundum sanctas regulas et nostras leges causa iudicetur. Et si quis iudicatis contradixerit, ad beatissimum archiepiscopum et patriarcham diocesis illius referatur causa. (o) et ille secundum canones et leges huic præbeat finem.

Contra hæc si dictum fuerit, quia nec metropolitam habuit nec patriarcham, dicendum est quia a sede apostolica, quæ omnium Ecclesiarum caput est, causa hæc audienda ac dirimenda fuerat, sicut et prædictus episcopus petiisse dignoscitur, qui episcopos alieni concilii habuit omnino suspectos. Quia

utiliter admonebo id fieri ratione volente, auctoritate duce. Ratio ex jure principum datur, atque ex legum civilium æquitate. Illas appello quæ jus naturale eruant, illustrant, muniunt, quod jurisconsultis usu venit. Canonistæ plerique aliam ineunt viam, et dum nimis scrupulose, ut omnia concedant auctoritati, verborum vel minutissimos sectantur apices, jus ipsum naturæ aut enervant aut obscurant nimis serviliter. Porro leges principum ipse canonum auctoritate commendari, vel cæcis notum est. Lucius III, Extr. lib. v, tit. 32, c. 1: Statuta canonum, ait, principum constitutionibus adjuvantur. Innocentius III, inib., c. 2, memorat traditionem civilem. Nicolaus I, dist. 10, c. 1, legibus imperatorum in controversiis ecclesiasticis utendum, modo non obviant canonicæ sanctioni. Citatur ibidem, c. 7, ex sancto Augustino, sed alieno sensu. Gelasius, dist. 54, c. 9, 10, 11, 12, vult custodiri legum tramitem. Mitto cætera multo illustrius, quæ in conciliis etiam primariis prostant, Gossanv.

ergo sententia non a suo iudice dicta nihil firmitatis obtineat, lectionis huius tenor ostendit, lib. C. vii, tit. 48, constit. 4. Imperatores Gratianus, Valentinianus et Theodosius Augusti, ad Potitum vicarium: Et in privatorum causis huiusmodi forma servetur, ne quemquam litigatorum sententia, non a suo iudice dicta, constringat. Data xii Kalend. Octobris, Romæ, Ausonio et Olibrio consulibus. (Si a non compet. jud. C. l. vii, l. Et in privatorum.)

Illud autem quod dicitur a servis suis accusatus, quia audiri minime debuerunt, hæc constitutio patefacit sic dicens, C. lib. ix, tit. 1, constit. 20. Imperatores Arcadius et Honorius Augusti, Eutychiano præfecto prætor. Si quis ex familiaribus vel ex servis cujuslibet domus cujuscunque criminis delator atque accusator exstiterit, ejus æstimationem, caput atque fortunas petiturus cujus familiaritati vel dominio inhæserit, ante exhibitionem testium, ante examinationem iudicii, in ipsa expositione criminum atque accusationis exordio, ultore gladio feriat. Vocem enim funestam intercidi oportet potius quam audiri. Majestatis autem crimen tantum excipimus. Data v, Idus Novembris, Cæsario Atticoque consulibus. (De his qui accusare non poss. C. l. ix. l. Si quis.)

Si vero dictum fuerit quia hoc accusatus est, quod ad majestatis crimen attendit, nec ipsum de eo credendum fuit, si vita vel opinio ejus talis ante non exstitit, sicut lib. Pandectarum XLVII, ad legem Juliam (p) majestatis, scribit Modestinus, lege Famosi, paulo post principium: Hoc tamen crimen a iudicibus non in occasione ob principalis majestatis venerationem habendum est, sed in veritate rei iudicatur. Nam et persona spectanda est, an poterit facere, et ante quid fecerit, et an cogitaverit.

Quod autem dicit idem episcopus, quia se absente aliqui vilissimi sint testes exhibiti, hoc si verum est, nullius esse momenti lege noscendum est, Constitutione novella quæ de testibus loquitur, c. 16: Hoc quoque sæpius agnovimus, quoniam quidam aut apud lecorum defensores, aut apud clarissimos provinciarum iudices, aut etiam, ut assolent, hic apud virum clarissimum magistrum census ingrediuntur, et queruntur tanquam ab alio passi aliquid contra leges, aut aliter læsi aut damnificati, testes volentes

(p) In Vatic. A, B, F, Remig. et Colbert. majestatis digest. septimo, Modestinus, lib. xii Pandect. post

quæ pauca.

(q) Hic paulo discrepant Vatic. B et D, ac Rhem., sed hoc loco videntur corrupti.

(r) De testibus duo sunt tituli Extr. l. b. ii, quos subsequitur aller, de fide instrumentorum. In cujus c. 2 hæc lego: Scripta authentica, si testes in scriptis decesserint, non videntur nobis alicujus firmitatis robur habere, nisi per manum publicam facta fuerint, ita quod appareant publicata, aut authenticum sigillum habuerint per quod possint probari. Reges nostri quo falsitatis occurrerent, multa sanxerunt, quorum aliqua reperiet lector in magna collatione Ordinationum regiarum, lib. iv, tit. 5. Hanc Ludovici XII legem exscribo: Notarii nullum pactum excribent, nisi personas contrahentes probe noverint, aut certe fidei testibus sasserantibus ipsis liqueat easdem ipsas esse per-

producere. At ne postea objiciatur eis quia per unam partem gesta conferta sunt, oportet et illum qui impetitur, in ipsa civitate constitutum ubi testimonia dantur, admonitum a iudice sive a defensore advenire, et audire attestations. Si vero noluerit advenire, sed contempserit, ut ex hoc ab una parte testimonia adversus eum inutilia sint, sancimus huiusmodi testimonia ita valere, ac si non ex una parte consisterent, sed etiam ipso præsentibus facta. Si enim recusaverit, et venire noluerit, et audire quæ deponuntur, cum utique in publico sit, et non ex inevitabili quadam necessitate venire non possit, similis adveniendi erit, et nulla utilitas ex contempitu suo ei adhibebitur, sed videbuntur quidem in utriusque præsentibus probationes factas (q). Ecce admonendus est semper adversarius, ut ad audiendos testes adveniat. Quod quia hic omissum est, necesse est ut quod contra leges actum est firmitatem non habeat. (Authen. de test., § Et hic vero.)

Quales autem (r) testes, vel cujus opinionis ad testimonium admittendi sunt, plurimæ leges ostendant, quæ pene nulli habentur incognitæ; quæ etiam et illud sanciant, ut vilissimis testibus sine corporali discussione credi non debeat. Quod autem dicitur, quia nihil scriptis iudicatum est, (s) legendus est tit. 44 lib. vii Codicis, quia scriptis debuit iudicari. Nam ibi inter alia præcipitur ut sententia quæ sine scripto dicta fuerit nec nomen sententiæ habere mereatur. (Ubi supra, § Testes.)

(a) SENTENTIA JOANNIS DEFENSORIS.

Exemplum sententiæ pro Januario Malacitano episcopo.

C In nomine Domini, imperatore illo, illa die, illa indictione.

Ille cui officium cognitoris injungitur ita se pura ac intemerata conscientia debet in omnibus exhibere, ut ex bis (b) quæ in aliis iudiciis ultionem æterni examinis non incurrat. Dum igitur ex deputatione beatissimi atque (c) apostolici domini mei papæ Gregorii ego Joannes defensor inter Januarium episcopum Malacitanæ civitatis atque inter illos et illos episcopos (d) cognitor resedissem, necesse habui causam prædicti Januarii interna inquisitione discutere, et a partibus subtiliter querere veritatem, si, ut petitio ejus continet, transmissis clericis a memoratis episcopis

sonas quæ contrahunt, alioquin e notariorum numerum expungantur. Franciscus I, an. 1535, addidit: Notarii nullum perscribent contractum sine testibus, qui et notarii et personis contrahentibus noti sint. Contrario usu invalescente instrumentis adulterinis abundamus. GUSEANV.

(s) Vatic. A et E, legendus est titulus 19 lib. vi Constitut. quia. Consentit Turon. mutato 19 in 18. In Rhem., legendum est ff. 44 libri vi Constit.

SENTENT. JOAN. DEF. [Al. 55]. — (a) Exstat in quinque Vatic., quatuor Colbert., duobus Teller, utroque Rhem. et Turon. Abest a Norm.

(b) In Rhem., Colbert. et Vatic. A et D, quæ alii indicat.

(c) Addunt Excusi, faventibus paucis admodum Mss., et jussione.

(d) Colbert. et Vatic., cognitores resedissem.

una cum hominibus gloriosi Comitoli, de A debemus, ne dissimulatione vires dare pravis actibus, quos falce disciplinæ reseccare nos convenit, videamur. Quia ergo pervenit ad nos monachos monasterii (a) in Capricana insula, quæ juxta Majoricam insulam est posita, ita perverse agere, ac vitam suam diversis facinoribus submisisse, ut non omnipotenti Deo, sed antiquo se hosti, quod cum gemitu dicimus, ostendant potius militare, experientia tua, præsentia auctoritate commonita, ad prædictum monasterium accedere, et vitam moresque illic conversantium subtili studeat investigatione perquirere, et ita quæque reseccatione digna repererit, sicut 1257 canonicus ordo (b) desiderat, congrua ultione corrigere, atque eos quæ observare debeant (c) informare, quatenus emendationis tuæ modus, et istos ad viam rectæ conversationis reducere, et te apud nos nullo modo valeat accusare culpabilem.

EPISTOLA LXVII.

AD THEODORUM CURATOREM.

Petrum ejusque matrem amanter commendat.

Gregorius Theodoro (a) curatori.

EPISTOLA XLVI.

AD JOANNEM DEFENSOREM.

tos ac depravatos Capricanæ insulæ monachos in viam reducat.

porius Joanni defensori.

canonicam distractionem culpæ contra se ascescit, postponere quæ corrigenda sunt non

la de re jam diximus ad epist. 15 lib. viii. om formam a laicis iudicibus observatam testis est Cassiodorus, lib. iv Variar., epist. diis sacrosanctis Evangel. cum tribus honoribus parium consensus elegerit, etc.

T. XLVI [Al. 54]. — (a) Melius Capraria, vulvra, insula maris Iberici seu Balearici, Maadjacens in Austrum, vixque duobus leucis vicis ab ea distans versus promontorium Sam. Gussanv. In omnibus Norm., Corb., Collet tribus Vatic., quod in Capria insula juxta cam est positum.

n Rhem., Colbert. ac Corb., considerat. Casis ordo leges canonum significat. Eodem canonicus ordo sumitur lib. xiv, epist. 6, a can. 15 synodi Augustodun. an. 674: de

abbatibus vero vel monachis ita observare convenit, ut quidquid canonicus ordo vel regula sancti Benedicti edocet, et implere, et custodire in omnibus debeant. Nemo igitur hic somniet per canonicum ordinem intelligendum canonicorum statutum, cum de monachis insulæ Caprariæ agatur.

(c) In solo Vatic. B. reformare.

Epist. XLVII [Al. 57]. — (a) Ita in Victor. In Vatic. A, legitur procuratori. In his duobus tantum Codicibus reperitur hæc epistola.

(b) In laudato Codice Vatic. subditur mense Septembri, indict. septima. At libro dno decimo hæc epistola continetur, qui pertinet ad indict. quintam. Unde patet parum habendam esse rationem notæ hujus chronologicæ.

LIBER DECIMUS QUARTUS.

Indictione septima.

1250 EPISTOLA PRIMA.

AD PAULUM SCHOLASTICUM.

Gratulatur tum de illius cum Leone episcopo reconciliatione, tum de zelo in maleficos.

Gregorius Paulo scholastico (a) Siciliæ.

Quanto nos gloria vestra tristes dudum effecerat, propter quod se adversus reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Leonem querelas habere aliquas perhibebat, tanto eodem fratre nostro ad nos modo veniente cor nostrum gavisum est, quia in pristinam vos concordiam, Deo propitio, ad invicem rediisse testatus est. Qui etiam inter alia bona quæ in vestris laudibus referebat adiecit omnino vos in ultione maleficorum sollicitos ac districtos, sicut revera nobiles et Christianos oportuit, existisse. Unde valde in nobis lætitia quam de vobis sumpseramus excrevit, quia illum vobis per hoc placibilem redditis contra cuius inimicos zeli vestri rectitudinem exeroretis. (b) Præterea gloriam vestram paterna dulcedine salutantes, hortamur ut quia satis est moribus vestris accommodum pacem diligere, reparatam inter vos gratiam nullius lingua perturbet, sed sic in vobis erga paternum amorem charitas ardeat, ut eam adversi flatus more flammæ non extinguant, sed augeant. Nam et eundem antedictum fratrem nostrum hortati sumus ut ita paternam vobis dilectionem impendat, quatenus reciprocum gloriæ vestræ affectum (c) non otiose, sed velut mutuum tanquam fenerator semper possit exigere.

EPISTOLA II.

AD VITALEM DEFENSOREM SARDINIÆ.

De neglectis xenodochiis. De protegendis apud imperatorem Sardiis. De quibusdam post lapsum ordinatis in abbates. De constructo in domo Pomponianæ monasterio. De requirendis Ecclesiarum et monasteriorum rebus. De Januarii episcopi infirmitate, tempore sacrificii.

Gregorius Vitali defensori Sardinie.

Experientia tua indicante, comperimus xenodochia in Sardinia constituta gravem habere neglectum. **1260** Unde reverendissime frater et coepiscopus noster Januarius vehementissime fuerat objurgandus, nisi nos ejus senectus ac simplicitas, et superveniens ægrotudo, quam ipse retulisti, suspenderet. Quia ergo ita est positus, ut ad aliquam ordinationem esse non possit idoneus, œconomum ejus Ecclesie, atque

Epist. I [Al. 58, ind. 6]. (a) Abest Siciliæ ab Excusiis, licet in omnibus Norm., Vatic., Colb., etc., legitur.

(b) Editi, propterea.

(c) Idem, non odiose.

Epist. II [Al. 59, ind. 6]. — (a) Raro occurrit in his epist. archipresbyteri mentio. Sæpius apud Gregorium Turon., ut lib. 1 de Gloria mart., capp. 78 et 90, maxime vero lib. v Hist., c. 5, ubi de Munderico in locum Tetrici Lingonensis episcopi adhuc superstitis ordinato, ea tamen lege ut dum

A Epiphanium (a) archipresbyterum ex nostra districta auctoritate commune, (b) ut eadem xenodochia ipsi in periculum suum sollicito ac utiliter studeant ordinare. Nam si quis illic post hoc neglectus extiterit, nulla se noverint posse hoc apud nos ratione aliquatenus excusare.

Quoniam vero possessores nos Sardinie petiverunt ut, quia diversis oneribus affliguntur, Constantinopolim pro eorum debeas remedio proficisci, licentiam tibi eundi concedimus. Sed et dilectissimo filio nostro Bonifacio scripsimus, ut sum tibi pro remedio illius provincie studeat adhibere solatium.

B De Ecclesiis autem quas vacare sacerdotibus indicasti, predicto reverendissimo fratri et coepiscopo nostro Januario scripsimus, ut eas debeat ordinare; sic tamen, ut non omnes ad episcopatum de Ecclesia ipsius eligantur. Nam sic eum convenit alias ordinare, ut Ecclesie sue de personis que in ea (c) possint proficere necessitatem non faciat.

Illud igitur quod ad gubernationem quorundam monasteriorum personas esse prepositas que ante, dum adhuc in monachio et minori essent ordine, lapsæ sunt, indicasti, officium quidem abbatis suscipere nisi omnino correcta vita, et digna precedente penitentia, minime debuerunt. Sed quoniam jam abbatum, sicut dicis, officium susceperunt, de vita, moribus ac sollicitudine eorum cura gerenda est. Et si actus eorum inventi contra officium non fuerint, in eo quo sunt ordine perseverent; alioquin, remotis eis, alii qui commissis sibi animabus prodesse valeant ordinentur.

C Causa præterea de monasterio sancti Herma, quod in domo Pomponianæ religiose femine (d) a fratre nostro constructum est, quia plus blandimentis quam restrictione agenda est, experientia tua apud eandem mulierem cum dulcedine agere studeat, quatenus nec illa in peccatum proprium **1261** auctoris sui debeat postponere voluntatem, et tu utilitates monasterii valeas salubriter procurare. Puellas autem suas quas antedicta Pomponiana in monasterio mutata olim religiosa veste convertit, abstrahi ab ea vel inquietari nullo modo patiaris, sed in ea qua sunt conversatione, Deo protegente, permaneant.

Pro requirendis vero rebus Ecclesiarum, vel monasteriorum, sive piarum causarum, quod scripsisti,

D *beatus Tetricus viveret, hic (Mundericus) Tornodense castrum ut archipresbyter reget.*

(b) Excusi, in vitis Mss. Corb., Rhem., Norm., Vatic., etc., *xenodochia sine periculo suo.*

(c) Hoc est, ad altiore gradum promovendi. Idem significat verbum *crescere*. Vide lib. 1, epist. 49; lib. vii, epist. 32; et notam c ad epist. 18 libri xi, indictionis 10, ubi *augeri* idem significat.

(d) Omittitur a fratre nostro in quatuor Vatic., omnibus Norm., Corb. et plerisque.

prius quidem hi quorum interest admonendi sunt, ut ab eis, te insistente atque solatiante, modis modis omnibus requirantur. Quod si forte vel ipsi negligentes exstiterint, vel certe qui eas requirere debeant inventi non fuerint, tunc omnia ipse perquire, atque ita reperta recollige, ut manu aliquod iudicium inferre cuiquam minime videaris.

De xenodochiis itaque Hortulani atque Thomæ nil hactenus horum quæ indicasti cognovimus. Ea propter experientia tua jussionem principis ex hoc datam diligenter inspiciat, et omnia secundum ejus tenorem disponat, et nobis quidquid egerit innotescat.

De hoc igitur quod scripsisti, fratrem et coepiscopum nostrum Januarium tempore quo sacrificium celebrat tantam pati frequenter angustiam, ut vix post longa intervalla ad locum (e) canonis redire valeat quem reliquit, atque ex hoc multos dubitare si communionem debeant de ejus consecratione percipere, admonendi sunt ut nullatenus pertimescant, sed cum omni fide et securitate communicent, quia ægritudo personæ sacri mysterii benedictionem nec mutat nec polluit. Secretius tamen omnino idem frater noster hortandus est, ut quoties aliquam molestiam senserit, non (f) procedat, ne ex hoc et se despiciendum præbeat, et infirmorum animis scandalum faciat.

Præterea Pomponiana, religiosa femina, quæ nobis est hæreditatem quondam generi sui Epiphani, in qua Epiphanius idem Matronam conjugem suam filiam antefatæ Pomponianæ usufructuariam constituerat, monasterio quod in domo sua fundari statuerat, et postea extincto usufructu modis omnibus profuturam, atque alia quæ eidem Matronæ proprietatis jure probantur competere, ab experientia tua et a reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Januario injuste sublata, et exinde nihil hactenus, vel filiæ suæ redditum, vel profecisse monasterio. Quod si ita veritas se habet, et aliquid te indecenter fecisse cognoscis, absque ulla mora ablata restituere; aut certe si aliter esse putas, ne gravari pars adversa præjudicialiter videatur, electorum cum ea iudicium hac de causa nullo modo subire postponas, ut utrum vera justaque ejus sit querimonia, definitione iudicii declaratur.

EPISTOLA III.

AD JOANNEM PANORMITANUM EPISCOPUM.

Positam Romæ domum cum Epiphanio Romanæ Ecclesiæ diacono permutare concedit.

Gregorius Joanni episcopo Panormitano.

Sicut rationi contraria procul est abjicienda petitio; ita in his quæ bene desiderantur effectum negare non convenit. Quia igitur, ut fraternitatis tuæ petitio, quæ tenetur in subditis, continet, in qua tecum una

(e) Observat Mabillonius, comment. in Ord. Rom., pag. 48, preces illas quas absoluto trisagio sacerdos submissa voce recitat, *canonicam preceam* appellasse veteres, in primis Vigilium papam in epistola ad Profuturum episcopum Bracarensem. Preceam illam canonem primus aut inter primos absolute vocat Gregorius, lib. ix, indict. 2, epist. 12.

A presbyteri et diaconi, cæteraque ecclesiastica officia subscribentes præbuere consensum, domum cum horto et balneo suo, atque omnibus ad eam pertinentibus, in hac urbe Roma positam, quæ ad jus Panormitanæ Ecclesiæ ex hæreditate quondam Flori viri magnifici pervenisse dignoscitur, cum dilectissimo filio nostro Epiphanio diacono permutare desideras; propter hoc quod domus ipsa, ita parte detecta, parte diruta, parte igne probatur esse consumpta, ut nihil exinde commodi, sicut testaris, ante multos jam annos tunc usque ecclesiasticis utilitatibus potuisset accedere, atque hac in re nostra tibi dari postulas auctoritate licentiam; provisionis tuæ intentionem diligentius intuentes, postquam et nobis cognitum est domum ipsam in eo esse statu quo asseris, atque ita minante ruina quotidie deteriorem fieri, ut non solum Ecclesiæ tuæ non utilis, sed potius subinde damnosa posse videatur existere; ideoirco permutandi tibi eam cum balneo et horto suo, omnibusque generaliter ad eam pertinentibus, juxta petitionem tuam, quam veritatis et rationis apud nos ordo suffulcit, hujus auctoritatis nostræ serie liberam per omnia concedimus facultatem, quatenus hujusmodi accepta licentia, nec te culpa de temeritate vel incautela respiciat, nec ille aliquid dubietatis incurrat. Nam providum salubreque est aliquid compendii procurare, unde nulla spes est lucri, sed magis damni formido.

EPISTOLA IV.

AD FANTINUM DEFENSOREM PANORMITANUM.

C *Exhilarati episcopi actibus invigilet, tum ut ille clero suo charitatem, tum ut obedientiam illi clerus exhibeat.*

Gregorius Fantino defensori Panormitano.

Talia ad nos de fratre et coepiscopo nostro Exhilarato, sicut et ipse nosti, pervenerunt quæ districta omnino essent ultione plectenda; sed quoniam bis eam reverendissimus frater et coepiscopus noster Leo, qui etiam in causa ejus iudicem se fuisse testatus est, levigavit, ad Ecclesiam suam illum retransmittendum esse prævidimus, judicantes sufficere illi hoc quod eum hic ~~1263~~ diutius retinentes affliximus. Itaque experientiæ tuæ præcipimus ut erga mores actusque illius curam habeat, atque eum frequenter admoneat, quatenus se ad impendendum clericis suis charitatem benignum, et si res exegerit, ad corrigendas culpas debeat se exhibere sollicitum. Sed et clerum ejus admonere te volumus, ut humilitatem illi, ac obedientiam quam Dominus mandat, exhibeat, nec in aliquo illi superbus præsumat existere. Quod si quis eorum, (a) id est sive episcopus, sive clericus, admonitionem tuam neglexerit, ex hac nostra auctoritate canonica coercionem inobediendiæ cul-

Vide not. 24, ad Lib. Sacram.

(f) Quid sit *procedere* jam alibi docuimus, et fuse exponit nota 471 in Libr. Sacram.

Epist. III. Al. 60, ind. 6.

Epist. IV [Al. 61, ind. 6]. (a) Ita quinque Vatio., omnes Norm., Corb., etc., cum in Excusis legitur *id est, laicus sive clericus, aut vel clericus.*

pam aut tu, sicut prævideris, corrige, aut nobis A renuntiare festina, ut disponere valeamus qualiter disciplinæ frenum extra iter suum eos pergere non permittat quos ad excessum aculeus præve mentis irritat.

EPISTOLA V.

AD JOANNEM PANORMITANUM EPISCOPUM.

Causam Petri cum Fantino defensore perquirat diligenter facialque iudiciam.

Gregorius Joanni episcopo Panormitano.

Quia sunt culpæ in quibus culpa est relaxare vindictam (*Grat., dist. 28, c. 10*), quæren dasemper est veritas, ut inquiri debeat utrum accusatum noxa condemnet a pœna innocentia patefacta subducat. Itaque pervenit ad nos Fantinum defensorem ultionem exercere in Petrum latorem præsentium voluisse, pro eo quod, quantum dicitur, (a) relictam cujusdam diaconi, tempore quo conductor fuerat, marito tradiderit. Sed quoniam iste conjugem diaconi asserit non fuisse, dicens nec virginem illam ad eum venisse, (b) denique ut nec religiosam mutare vestem præsumeret postquam ille in ordine sacro promotus est, adjiciens etiam priusquam (c) ad diaconem perveniret et postea prava illam opinione vixisse, ideo fraternitatem tuam his hortamur assatibus, ut cum Dei, sicut decet, timore, causam hanc subtili omnino investigatione perquirat; et si ita in conjugio diaconi (d) mulier fuisse constiterit, et suprascriptus lator memorato defensori et rectori patrimonii ad vindictam modis omnibus tradatur, et cum competenti emendatione ii qui male sociati sunt disjungantur. Si vero in ejus conjugio non fuit, memoratum Fantinum ex nostro mandato commonere te volumus, ut eis facere nil præsumat, (e) nec falsa illum accusatio apud eum in aliquo prægravet. (f) Quia vero res suas antedictus Petrus apud Ecclesiæ colonos perhibet reiineri, volumus ut sine cujusquam impedimento eas habeat, 1264 si tamen ita est exigendi licentia. Nam et si inventus fuerit esse culpabilis, non res suas amittere, sed in se debet dignam ultionem suscipere.

Epist. V [*Al. 62, ind. 6*]. — (a) De relicta diaconi supra, epist. 38 lib. iv.

(b) Ita legitur in Vatic., Norm., Colbert., Rhem., Corb., et in vet. Edit., quem locum sane obscurum hic mutatum legimus in Edit. Vatic. denique nec religiosam mutasse vestem, postquam.

(c) In Recent., priusquam ad diaconatum perveniret, in vitis Mss.

(d) Vulgati, mulierem de qua igitur junctam fuisse.

(e) In Excusis, nec illum accusatio. Corb. et Norm., pro falsa, habent fallax.

(f) Hic dissentiunt Mss. In Vatic B, E, F, Corb., Colbert., Aud., Lyran., quia vero reliquam... perhibet reducere... cum habeat. Rhemensis consentit, nisi quod pro reliquam habet relictam. Becc. et Sag. rem aliquam. Vulgatam lectionem retinimus, rejecta tamen voce solum ante res suas, quæ sensum evertabat, aliundeque a Mss abest.

Epist. VI [*Al. 1*]. — (a) Cæsena, vulgo etiam Cæsena, urbs Italiæ ad Sapim fluvium, Sarsinam inter et Ravennam, episcopalis sub archiepiscopo Ravennate, sita in Senonibus et in Flaminia, quæ nunc provincia Romandiola dicitur, vulgo la Romagna, status ecclesiastici. GUSSANI.

(b) Excusi, nulla existente causa vel culpa; et paulo post, coram testibus quibusdam diaconis.

EPISTOLA VI.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Fortunatum abbatem injuste depositum restituat, et episcopum reprehendat quod a prædecessore ordinata absque causa mutaverit.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Quia incongruum valde est a suscepto officio sola quemquam voluntate suspendi, quem culpa non removet, sollicitè disponendum est ut nec prior ordinatio irrationabiliter destruat, nec sine emendatione quæ male secuta fuerint relinquatur. Fortunatus itaque, lator præsentium, in monasterio sanctorum Laurentii et Zenonis, quod (a) in Cæsena castro est constitutum, a Natali quondam episcopo officium sibi abbatis asserens esse commissum, nunc se a successore ejus Concordio (b) nulla existente culpa exinde remotum, atque alium in loco suo queritur ordinatum. Quod etiam coram quibusdam diaconis nostris, præsentè diacono prædicti Concordii episcopi sui causas allegante, ex parte ita esse perclaruit. Sed quoniam (c) certior in partibus illis ubi res acta est potest esse probatio, fraternitas tua diligenter atque sollicitè hoc studeat perscrutari. Et si nulla manifesta causa depositionis exstitit, quæ prædictum Fortunatum abbatis officio removeret, eum in suum locum reformare festinet, atque ejus episcopum digna reprehensione increpare non desinat, cur decessoris sui, nullis provocatus excessibus, destruere ordinationem molitus sit. Si vero aliter quam edocti sumus causam esse pars altera dixerit, subtili veritas investigatione quærenda est; et ita quidquid canonicus ordo poposcerit terminandum, ut nulla a de re denuo querela remaneat. (d) Data mense Octobri, indictione 7.

EPISTOLA VII.

AD ALCYSONEM CORCYRÆUM EPISCOPUM.

Cassiope castrum sub Corcyræi episcopi jurisdictione permaneat; ex illo tamen non ejiciantur Ewriæ sacerdotes.

Gregorius Alcysoni episcopo (a) Corcyræ.

(c) Hæc verba videtur sanctus Gregorius ex epistola Patrum Africanorum ad Cælestinum data hausisse. Sic enim habet: *Nulla Patrum definitione hoc Ecclesiæ derogatum est Africanæ, et decreta Nicæna sive inferioris gradus clericos, sive ipsos episcopos suis metropolitanis apertissime commiserunt, Prudentissime enim justissimeque providerunt quæcunque negotia in suis locis ubi orta sunt finienda; nec cuique provinciæ gratiam sancti Spiritus defuturam... aut quomodo ipsum transmarinum (Id est Romanum) iudicium rectum erit, ad quod testium necessariz personæ vel propter sexus, vel propter senectutis infirmitatem, multis etiam aliis intercurrentibus impedimentis adduci non poterunt? Nam ut aliqui tanquam a tuæ sanctitatis latere militantur, nulla invenimus Patrum synodo constitutum, etc.* Certe si unquam jus est revocandi domum, ut loquantur jurisconsulti Dig. lib. v, de iudiciis, maxime in causis in quibus testium usus est. GUSSANI.

(d) In uno e Colbert. hæc nota chronologica præfigitur epistolæ, silentibus aliis Mss. In Romigiano post hanc epist. legitur mense Novembri, indictione 7. Verum hæc ad epist. sequentem pertinet credimus.

Epist. VII [*Al. 2*]. — (a) Vulgo Corfo, insula provinciæ Nicopolitane, Episo adjacons. In multis Norm.

Non immerito elati cordis retundi postulatur ambitio quando, (b) sacrorum canorum vigore postposito temerariæ præsumptionis excessus aliena illicitè concupiscendo, non solum ad generanda dispendia **1265** noxius, verum etiam paci ecclesiasticæ probatur esse contrarius. Relectis igitur fraternitatis tuæ epistolis, quæ (c) de Cassiopi castro, quod in tua situm est diocesi, ab episcopo Euris (d) civitatis prius vel modo sint acta cognovimus, et contristati sumus quod hi qui Ecclesiæ tuæ pro impensa sibi charitate debitores esse debuerant, ei inimici magis fieri nullo sunt pudore prohibiti; denique ut contra ecclesiasticam ordinationem, contra sacerdotalem modestiam, contra sacrorum canonum statuta, prædictum castrum de jurisdictione tua abducere, ac suæ molirentur potestati subicere, ut fierent quodammodo domini, ubi prius suscepti fuerant peregrini. Qua de quoniam Andreas, venerabilis memoriæ frater noster, Nicopolitanus metropolita, adnitente sibi quoque (e) principali jussione, in qua ei causæ hujus fuerat adjuncta cognitio, prolata, sicut nobis patuit, noscitur statuisse sententia antefatum Cassiopi castrum sub jurisdictione Ecclesiæ tuæ, quemadmodum semper fuit, debere persistere, formam ejusdem sententiæ comprobantes, apostolicæ sedis auctoritate eam favente justitia confirmamus, atque per omnia robustam manere decernimus. Nam nulla æquitatis ratio, nullus canonum ordo consentit ut parochiam alterius alter aliquo modo debeat occupare. Unde licet districtiorem contra se non modicam hujus litigii culpa videatur exigere, propter quod ab eis mala pro bonis sint redita, studendum tamen est ut excessu (f) benignitas non vincatur, nec illud quod extraneis debetur fratribus etiam necessitatem patientibus denegetur, ne nihil charitas agere in episcoporum mentibus judicetur, si sine consolationis remedio hi quibus magna est habenda compassio relinquuntur. Oportet ergo ut sacerdotes vel clerus Euris civitatis ab antefati Cassiopi castri habitatione nullatenus repellantur, sed et beati Donati sanctorum ac venerabile corpus, quod secum detulerunt, in una ecclesiarum

legitur Corsicæ, pro Corcyræ, sed mendose; qui error in consequentibus emendatur. Omnes cum Colbertinis, Rhem. et tribus Vatic. habent *Alcyson.* In Vatic. B, *Muriano episcopo Ravennæ.*

(b) Ecclesia regitur canone. Canones autem crebri, ut fit, dispensationibus sauciantur, vilescent, contemnantur. Id vero mirum, si forte cuidam minus favemus, opponimus canones; favere si lubet, negligimus. Profero exempli causa concil. Trid., cujus disciplinam nunc vindicamus acriter, nunc violamus impune pro libito. GUSSANV.

(c) Nunc pagus Epiro adjacens in ora boreali Corcyræ insulæ ad mare Ionium sub dominio Venetorum. GUSSANV.

(d) In Excusis, mendose, *Isauris.* In omnibus Mss. Anglic., Norm., et in Vatic. F, legitur *Euris.* In Colbert., Regio et Rhem. necnon in tribus Vatic., *Eurisæ civitatis*, quod idem est. Eadem lectio perseverat in sequentibus epistolis. Ita legendum esse annotavit eruditus Holstenius in Georg. Sacre pag. 117. Euris autem, Italis *San Donato*, urbs Epiri, olim episcopalis, cujus episcopus Marcus Euris subscripsit concilio Chalcedon., act. 1, et Theodo-

antediti loci quam elegerint, sive intus, sive foris habeant recondendi debita cum veneratione licentiam. Sic tamen ut dilectioni tuæ, in cujus parochia castrum ipsum est positum, emissa procuretur cautione munitio, per quam promittat episcopus Euris nullam sibi in eo potestatem, nullum privilegium fore, nullam jurisdictionem, nullam tanquam (g) cardinalis episcopus ulterius auctoritatem defendere; sed pace Deo propitio reddita, ablato venerabili sancti Donati, si maluerint, corpore, ad propria se modis omnibus reversuros. Ut hujus promissionis persistente memoria, nec illi **1266** de cætero quidquam sibi illic principaliter quacunque occasione audeant vindicare, sed omni se tempore esse ibidem hospites recognoscoant, et fraternitatis tuæ Ecclesia juris vel privilegii sui in qualibet parte præjudicium non incurrat. (h) *Vide inf. epp. 8 et 13.*

EPISTOLA VIII.

AD BONIFACIUM DIACONUM.

Apud imperatorem agat ut, subreptam de Cassiopi castro jussionem rescindens, sententiam suam servari præcipiat.

Gregorius (a) Bonifacio diacono Constantinopoli.

Quoties nos eorum discordia tristes facit qui pacis prædicatores esse debuerant, magna sollicitudine studendum est ut, litigii (b) ablata materia, ad concordiam redeant qui diversa ab invicem voluntate discordant. Quæ igitur de Cassiopi castro, quod in insula Coreyra est positum, acta sint, qualiterve id de jurisdictione Corcyritani episcopi episcopus Euris moliat subtrahere, et suæ nequiter jurisdictioni subicere, valde prolixum est dicere. Sed dilectioni tuæ ut cuncta subtiliter comprehendat, fratris nostri Alcysonis episcopi Corcyræ scripta transmisimus, atque ejus illic ventre hominem fecimus, qui etiam verbo minutius te ad singula possit instruere. Hoc tamen breviter indicamus, (c) quia dum Mauricio quondam imperatori esset in præjudicium Ecclesiæ Corcyritanæ subreptum, nec jussio ejus, quippe quæ contra leges et sacros canones data fuerat, habuisset effectum, et indecisa inter partes contentio remaneret concil. Constant. sub Menna. Ejusdem episcopus fuit sanctus Donatus tempore Honorii papæ, unde et ei hodie nomen.

(e) Principals jussio est jussio principis, seu imperatoris.

(f) Vatic. A et F *ut excessum benignitas non vindicet.* Vatic. D, *ut excessum non videatur perpetrare.*

(g) Id est, titularis, sive principalis, ut in epist. seq., sive proprius, ut epist. 8, nunc. 13. GUSSANV.

(h) In Colbert. vet. et in Vatic. A et F, legitur, initio epist. *mense Novembri, indict. 7.* In alio Vatic., *mense Octobri, etc.*

Epist. VIII [Al. 3]. (a) De eo supra, lib. XIII, epist. 38. Prius non legebatur *Constantinopoli*, sed ut adderetur persuaserunt Mss. Norm., Vatic., Reg., Colbert., etc.

(b) Recent., *ablata memoria.* Secus in Mss. Norm., utroque Rhemensi, Colbert., etc., ubi legitur *materia vel materiæ.*

(c) Recentiores, *quia dum Mauricio imper. esse quodam in præjudicio; spretis immerito Mss. et Vet. Editis.*

sisset (d) aliam illum ad Andream quondam fratrem nostrum tunc Nicopolitanum metropolitam jussionem dedisse, ut quoniam utraque pars ejus erat jurisdictioni subjecta, ipse hanc causam cognoscere et finire canonice debuisset. Qui metropolita, cognita causa prolataque sententia, cujus tibi exemplaria misimus, prædictum Cassiopi castrum sub potestate ac jurisdictione Corcyritani episcopi, cujus et semper fuit diœcesis, esse distinxit. Quam nos sententiam comprobantes, apostolicæ sedis auctoritate prævidimus confirmandam. Et ne ea quæ decrevimus, ita potuissent esse districta, ut nihil benignitatis habere videretur admistum, curæ nobis fuit ita causam pro tempore disponere, sicut sententiæ nostræ, quam ad te misimus, textus ostendit, ut neque episcopus, vel clerus Eurie civitatis necessitatem habitationis incurrerent, nec Corcyritanæ Ecclesiæ privilegia in aliquo turbarentur. Sed quia (e) inter ipsa primordia serenissimo 1267 domno imperatori subreptum est, atque contra judicatum Nicopolitani metropolitæ quo ecclesiastica rectitudine et canonica ratione suffultum est, episcopo Eurie, quod nec sine dolore audire vel loqui sine gemitu possumus, cum majori injuria episcopi Corcyritani atque clericorum ejus, antefatum Cassiopi castrum traditum memoratur; ut amota, quod grave est dici, jurisdictione Corcyritanæ Ecclesiæ, ipse illi omnem tanquam principalem habeat potestatem, sententiam nostram nulli dare prævidimus, ne contra jussionem clementissimi domini imperatoris, vel, quod absit, in despectum ipsius aliquid facere videremur. Itaque dilectio tua pietati ejus cuncta diligenter insinuet, atque constanter astruat hoc omnino illicitum, omnino pravum, omnino injustum, et sacris esse valde canonibus inimicum. Et ideo hujusmodi peccatum temporibus suis introduci in Ecclesiæ præjudicium non permittat. Sed quid de hoc negotio judicatum antefati quondam metropolitæ contineat, vel qualiter a nobis ea quæ ab illo decreta sunt confirmata fuerint suggerat, atque id agere studeat, ut cum ejus jussione nostra illic sententia transmittatur, quatenus et serenitati ipsius, sicut dignum est, reservasse, et rationabiliter correxisse quæ male præsumpta sunt videamur. Qua in re omnino danda opera est ut, si fieri potest, etiam jussionem suam ipse tribuat, in qua ea quæ a nobis definita sunt servari præcipiat. Nam hoc facto omnis de cætero subreptionis locus obstruitur. Ita ergo ad compescenda hæc præjudicia vigilantiam tuam cum omnipotentis Dei adjutorio exercere festina,

(d) Idem recentiores eadem licentia, talem illum ad Andream. Qua mutatione, invitis Mss. Vatic., Norm., Colb., facta, turbatur sensus.

(e) Supra loquitur de subreptione facta Mauricio imp. Hic de alia quam passus erat Phocas initio imperii, agit sanctus Gregorius.

(f) In recentioribus clauditur hæc epist. his verbis: *Data mense Decembrii, indict. 7*, quæ sane absunt a Mss. nostris, et ab antiquis Editis. Pertinent in Mss. ad epist. sequentem, ut mox dicturi sumus.

Epist. IX [Al. 4]. — (a) Ita non legitur, nisi in Vaticanis A, B, E.

ut nec modo voluntas eorum qui perversa moluntur, aliquid contra antiquum ecclesiasticæ consuetudinis statum obtineat, nec post ad exemplum res nefanda proficiat.

Quanta præterea mala, quantasque oppressiones suprascriptus Alcyson, frater et coepiscopus noster, ab actionariis Ecclesiæ Thessalonicensis asserat sustinere, ut possis cognoscere, ipsam quam ad nos misit epistolam dilectioni tuæ transmisi-mus. Ideoque prædictæ Ecclesiæ responsalem venire ad te facito, atque causam ipso præsentem cognosce, et de capitulis quibus te ratio moverit fratri et coepiscopo nostro Eusebio scribe, ut homines suos agere injusta prohibeat, et minores non premere, sed magis in quibus justum fuerit moneat adjuvare. Hoc quoque volumus, ut ei qui in civitate Nicopolitana metropolita fuerit ordinatus, dilectio tua scribere debeat, quatenus causam de damnis quæ Ecclesiæ suæ illata prædictus frater noster Alcyson queritur cognoscere, et quod justum est debeat definire, quia a decessore ipsius negotium ipsum non decisum, sed legitur reservatum (f).

1268 EPISTOLA IX.

AD JOANNEM PANORMITANUM EPISCOPUM.

Basilicæ consecrandæ dat facultatem.

Gregorius Joanni episcopo Panormitano.

Basilicam quam a dilectione tua in honorem beatæ semperque virginis Mariæ, per Savinum subdiaconum nostrum et rectorem patrimonii, suggeris esse perfectam consecrandi tibi præceptionis nostræ serie noveris facultatem attributam, quatenus, frater charissime, devotionis tuæ desiderium complens, celebritatis perfectione gratuleris. (u) Data mense Decembri, indictione 7.

EPISTOLA X.

AD GUDUINUM DUCEM.

Ancillæ Dei stupratorem militem puniat.

Gregorius (a) Guduino duci Neapolis.

Cum inter multa bona quæ nobis de magnitudine vestra sæpius nuntiantur illud in vobis plus laudabile dicatur existere, quod castitatem diligitis, et disciplinam, sicut dignum est, custoditis, satis mirati sumus quod in milite illo qui ancillam Dei diabolica instigatione perdidit, districtissima vindicta hactenus facta non fuerit. Nam et moribus et bonitati vestræ valde conveniens fuit ut ante ad nos ultio quam perpetratæ culpæ iniquitas perveniret. Sed quia vindictam hujus sceleris non voluntate vestra, sed aliorum credimus subreptionibus esse suspensam, ne hoc peccatum (b) vel numerum indisciplinati militis, vel

Epist. X. [Al. 5]. — (a) Appellatur *Guduin*, a scriptoribus Græcis Γουδωνης. Dux exercitus Mauricii sub Prisco, ex Cedreno, an. 17 Mauricii. Ejus egregia belli facinora narrat Simocatta, lib. vii, c. 11 et 12, quem ταξιαρχον appellat. A Petro fratre Mauricii et duce supremo exercitus effloitur *ουοτρατηγος*, multaque præclare gerit. Idem, lib. viii, c. 5, 6, 7. Gussanv. In Colb. quidem, in Regio, et in Norman., legitur *Guduin*, at in Vatic. D, E, F, et in Rhem., *Guduino*. In Corb., *Gunduino*. In Vatic. A, *Gundino*. In Vatic. B, *Guidoni*. In vet. Edit., corrupte, *Desiderio episcopo Gallie*.

(b) Recent., vel *humerum indisciplinati mil.*, forte

loca illa in quibus commissum est, valeat premere, A hortamur ut sine excusatione aliqua vel modo, qualis vobis fervor sit (c) erga castitatis custodiam demonstrantes, ita pro exemplo aliorum districte emendare tantum facinus festinetis, ut et Deum vobis, in cuius hoc ille injuriam perpetravit, et timorem ejus despexit, placabilem faciatis, et nos vobis de zeli vestri rectitudine gratias referamus. Nam tantam iniquitatem inultam remanere nullo modo patimur.

EPISTOLA XI.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

De trium in episcopos electorum personis, moribus, ac scientia requirat.

Gregorius Joanni episcopo.

(a) Ne incauta eorum ordinatio qui ad episcopatum eliguntur valeat provenire, vigilantissimi de eorum personis sollicitudine est requirendum. Indicatum siquidem nobis est Florentinum, archidiaconum Ecclesie Anconitanæ, qui ad episcopatum fuerat electus, Scripturæ quidem sacræ scientiam habere; sed ita ætatis esse senio jam contractum, ut ad regiminis officium non possit assurgere. Addentes etiam ita illum tenacem existere, (b) ut domum ejus amicus ad charitatem nunquam introeat. Rusticus autem, diaconus ejusdem Ecclesie, qui similiter electus fuerat, vigilans quidem homo dicitur, sed quantum asseritur, Psalmos ignorat. Florentinum vero, diaconum Ecclesie Ravennatis, qui electus ab omnibus memoratur, sollicitum esse novimus, sed qualis sit interius, omnino necimus. Ideoque fraternitas tua una cum fratre et coepiscopo nostro Armenio, suprascriptæ Anconitanæ Ecclesie visitatore, illuc festinet accedere, et diligenter de vita ac moribus singulorum requirere, vel si nullo sibi vetet crimine conscii quod eos ad hoc officium vetet accedere. Pariter etiam requirendum est si hoc quod de præfato archidiacono

quod ignorarunt quid eo loci significaret militaris numerus. Id fuse docetur in notis ad lib. iv Dialog., c. 35. Vide quoque supra, lib. viii, epist. 5. Certe ubique legitur in Mss. *vel numerum.*

(c) In Vatic. B. E. F. Colbert. vet., et in Remig., *erga charitatis.* Remigianus, initio epistolæ, habet *quod charitatem diligitis*, ubi alii, *quod castitatem diligitis.*

Epist. XI [Al. 6]. — (a) Ita paesim in Mss. et vet. Excusata. Recentiores, pro arbitrio, sic mutarunt: *ne de incauta eorum ordinatione.....valeat provenire confusio.*

(b) Quod episcopi domus omnibus patere debeat, D luculentis testimoniis probat Alteserra in hunc locum, quem lector consulat. Plura de hospitalitate episcopi diximus alias. GUSSANV.

(c) An virtus aut vitium in aliquo desixa sint, hærent, cum omni studio ac sollicitudine requirendum, subtiliter indicandum declarat sanctus Gregorius, sollicitus et de defectu hospitii et de causa defectus. Scilicet ubique alterutrum discernere non semper obvium. *Facile enim est simulare virtutem, difficile habere virtutem*, teste sancto Augustino, lib. 1 de Moribus Ecclesie, c. 1. *Fili, diligenter adverte motus naturæ et gratiæ, quia valde contrarie et subtiliter moventur; et vix nisi a spirituali et intimo illuminato homine discernuntur*, docet auctor de Imitatione Christi, lib. iii, c. 54. Quod si penitus multi revolverent, cautius et ambularent in viis Domini. Vide emin. card. Bona, de discretionis spirituum, c.

dictum est, quia nunquam amicus domum ejus ingressus est, si ita se veritas habet, et (c) ntrum ex necessitate, an ex tenacia talis sit, aut si ita senex est, ut ad regendum non possit assurgere, vel si, tactis sacrosanctis Evangeliiis, sicut nobis nuntiatum est, jusjurandum præbuerit nunquam se ad episcopatum accedere. Sed etiam de Rustico diacono, (d) quantos Psalmos minus teneat, perscrutandum est. Florentino autem diacono Ravennati, si nullum, sicut diximus, crimen est quod obsistat, apud episcopum ejus agi necesse est, ut ei debeat (e) cessionem concedere; non tamen ex nostro mandato (f) vel dicto, ne contra suam voluntatem eum cedere videatur. Sed hoc ut norunt si qui eum eligunt, ex se agant; tu vero de singulis cum omni studio ac sollicitudine omnia quæ scripsimus requirere atque nobis stude subtiliter indicare ut, renuntiatione tua redditi certiores, quid post hæc, Deo auctore fieri debeat disponamus. (Cf. Joan. Diac. l. iii, c. 12.)

EPISTOLA XII.

AD THEODELINDAM LANGOARDORUM REGINAM

Gratulatur de sociato catholicæ fidei filio. Quod Secundo non responderit, causatur podagram. Habitam sub Justiniano synodum mittit. Romanæ Ecclesie orthodoxiam tuetur. Regi de juxta pace gratias refert.

Gregorius (a) Theodelindæ reginæ.

Scripta quæ ad nos dudum a Genuensibus partibus transmisisti gaudii vestri nos fecere participes, 1270 propterea quod omnipotentis Dei gratia, et filium vobis donatum, et, quod valde excellentiæ vestræ est laudabile, catholicæ eum fidei novimus sociatum. Nec enim de christianitate vestra aliud credendum fuerat, nisi id studere vos, ut quem divino munere suscepistis catholicæ rectitudinis auxilio muniretis, ut et Redemptor noster familiarem te

1 et 4. Legere est apud sanctum Augustinum, ibidem, c. 15: *Quod si virtus ad beatum vitum nos ducit, nihil omnino esse virtutem affirmaverim, nisi summum amorem Dei..... utinam ita sit in mentibus vis, ut nomina sunt in ore omnium!* GUSSANV.

(d) *Quantus pro quot non raro usurpatur.* Luc. xv. 17: *Quantum mercenarii in domo patris mei.* L. II Cod., de præfecto prætorio Africæ. § *Si vero: Et quanti limitanei*, etc. Item: *Milites pro custodia locorum quantos ibi magnitudo tua providerit.* Vide Anton. August., lib. II Observationum, cap. 5. Cæterum Psalmorum ignorantia et tenacitas arcent ab episcopatu. Oportet enim episcopum esse hospitem et doctorem. Quod de jurejurando subdit sanctus Gregorius, id quidem notabile. Vide at lector Glossam, dist. 83, ubi multi canones in utramque partem citantur. De Psalmis et scientia episcopi videat dist. 38 totam, et præsertim c. *Omnes psallentes*, et dist. 23, c. *Qui episcopus*, ex Carthag. concil. Imo dicta dist. 38, c. *Quæ ipsis*, inter ea quæ sunt sacerdotibus necessaria ad discendum, reperio non modo canones penitentiales, sed etiam Psalterium. De Psalmorum scientia plura vide ad epist. 45 lib. iv, nunc 48 lib. v. *Partim ex GUSSANV.*

(e) Dictum supra, epist. 19 lib. iv, nunc 17 lib. v. (f) Recentiores, invitis Mss. Vatic., Norm. et aliis, *vel edicto.*

Epist. XII [Al. 7]. — (a) De ea vide ad epist. 2 lib. iv.

suam famulam cognosceret, et Langobardorum gentium regem in timore suo feliciter nutriet. Unde oramus omnipotentem Deum ut et vos in mandatorum suorum via custodiat, et eumdem excellentissimum filium nostrum (b) Aduloualdum in suo faciat amore proficere, quatenus sicut hic inter homines jam magnus est, sic quoque et bonis actibus ante Dei nostri oculos sit gloriosus.

Illud autem quod excellentia vestra scripsit, ut dilectissimo filio nostro (c) Secundo abbati ad ea quae scripsit subtilius respondere deberemus, quis petitionem illius vel vestra desideria quae multis esse profutura cognoscit, si aegritudo non obsisteret, duceret postponenda? Sed tanta nos podagra infirmitas tenuit, ut non solum non dictare, sed etiam ad loquendum vix possemus assurgere, sicut et praesentium portitores legati vestri cognoverunt, qui nos et venientes infirmos invenerunt, et discedentes in summo vitae periculo atque discrimine reliquerunt. Sed si omnipotente Deo disponente convalero, ad cuncta quae mihi scripsit subtiliter respondebo. Eam ta-

(b) Fredegarius Adaloaldum vocat, alii Adoaldum. Hic pene puer successit Agilulfo patri, Langobardorum regi, regnavitque decem annis sub tutela matris sapientissimae Theodelindae; verum quoramdum factione una cum matre a suis regno pellitur, et paulo post veneno interit: in cuius locum electus est Arioldus dux Taurinatium, cui uxor erat Gundeburga Aduloualdi soror, circa an. 624. Plura de eo vide apud Paulum Diaconum, in Hist. Langob. GUSSANV.

(c) Omnes fere Mas. legunt *Secundo*, Editi vero *Secundino*. Haec scripta Secundini fortasse occasionem dederunt scribendi epistolam 54 lib. vii, indict. 2, nunc 52 lib. ix. Num ille est Secundinus, vel Secundus, qui aliquando dicitur abbas apud Ravennam, et de quo crebra sit mentio apud Paulum Diaconum, in Hist. Langob., et maxime lib. iv, c. 42? Mense Martio defunctus est apud Tridentum Secundus servus Christi, de quo jam saepe diximus, qui usque ad sua tempora succinctam de Langobardorum gestis scripsit Historiam. GUSSANV.

(d) De eo supra, epist. 2 lib. vi.

(e) Variæ sunt hujus vocis significationes, quas vide apud Menardum in Concordia Regularum, cap. 3, pag. 124 et 125. Apud Christianos sumuntur pro sacris reliquiis in auro, vel argento, vel crystallo, aut alia quavis materia caelatis. Vocantur et a Græcis ἐκδόλια, unde apud Annam Comnenam in Alexiade σταυρός ἐκδόλιος appellatur oryx sanctorum reliquias aut sanctæ crucis particulas continens, quam catenulis de collo ad pectus pendentem gestabant. Prohibentur phylacteria in concil. Laod., can. 36, et apud Chrysost., hom. 43, in Matth. c. xiiii. Scilicet intelligunt chartas in quibus continentur incantationes. Loquitur autem sanctus Gregorius de phylacteriis vim quamdam divinam habentibus adversus nociva quæque. Sic Chrysostomus in lib. de precatione, προσευχή δὲ ἀμαχὸν ὄπλον καὶ ἀσφαλὲς φυλακτήριον. Vide annotationes in Matth. xiiii, 5, et religiosam observationem a superstitione distinguere. Plura de phylacteriis scitu dignissima vir cl. Alterserra, quæ legi esse studiosum non penitebit. Recens est memoria decreti inquisitionis Romanæ, quo ἰερολοθρησκεία, vel potius ἱεροδοουλία damnatur, per quam nonnulli regulares et sæculares gestatione catenularum in quibusdam corporis membris, se beatæ Virginis dabant mancipio. GUSSANV.

(f) Quam lectionem, cujus Evangelii, obscurum est. Forte quatuor Evangelia, aut unius evangelistæ opus, aut sancti Joannis caput primum. Apud Ju-

men synodum quæ piæ memoriæ Justiniani tempore facta est per latores praesentium transmissi, ut praedictus filius meus dilectissimus ipsam legens agnoscat quia falsa sunt omnia quæ contra sedem apostolicam vel catholicam Ecclesiam audierat. Abest enim nos cujuslibet sensum hæretici recipere, vel (d) a tomo sanctæ memoriæ Leonis prædecessoris nostri, in aliquo deviare; sed quæcunque a sanctis quatuor synodis sunt definita recipimus, et quæcunque reprobata sunt condemnamus.

Excellentissimo autem filio nostro Aduloualdo regi transmittere (e) phylacteria curavimus, id est crucem cum ligno sanctæ crucis Domini, et (f) lectionem sancti Evangelii (g) theca Persica inclusam. Filii quoque meæ sorori ejus tres annulos transmisi, duos cum hyacinthis, (h) et unum cum alba, quæ eis per vos peto dari, ut apud eos nostra charitas ex vestra excellentia condidatur.

Paterna præterea charitate persolventes salutationis officium, petimus ut excellentissimo filio nostro regi conjugii vestro pro nobis (i) defacta pace 1277

dæos notum est sacram Scripturam fuisse in varias sectiones distributam, quas singulas singulis Sabbatis in synagogis legerent. Apud Christianos utrumque Testamentum in conventu publico olim legi solitum, non concise et per particulas, ut fit, de quo novo more multi sunt conquesti. Magis ad hunc locum sancti Gregorii facit quod ex Isidoro Pelusiota, lib. ii, epist. 150, referunt de parvis Evangeliiis quæ religionis causa gestabant mulieres: δελτία μικρά... ὡς περὺν αἱ γυναῖκες τὰ εὐαγγέλια μικρά.. Clemens Alexandrinus simile quid videtur innuisse in Protreptico, ante finem, de amuletis loquens: Ὑμεῖς δὲ οὐ βούλεισθε τὸν οὐράνιον αὐτὸν περιάψασθαι τὸν σωτήρα λόγον, καὶ τῇ ἐπωδῇ τοῦ Θεοῦ πιστεύσαντες, etc. Id est: Vos autem ne ipsum quidem verbum caeleste, qui est Servator, alligare vobis vultis, et Dei credentes incantationi, etc. Sic ista Evangelii lectio fuisset phylacterium non quidem Judaicum, de quo Epiphanius hæresi 15, nec quale prohibent concilia, Agathense c. 68, Liptinense, c. 5. GUSSANV. Sanctus Gregorius inter cætera phylacteria mittit lectionem sancti Evangelii quod appendi collo solitum docet Joan. Chrysost., hom. 19, ad pop. Antioch. Non cernis, inquit, ut mulieres et parvi pueri, pro magna custodiâ, Evangelia collo suspendunt? Vide quoque hom. 75, in Matth. Evangelium apponi capiti solitum procuratione, discimus ex Augustino, in Joan. cap. vii.

(g) Horatius, Ode 38:

Persicos odi, puer, apparatus.

D Id est, sumptuosos, exquisitos. Hæc vox apud Latinos obvia pro repositoriis, ut theca nummaria, theca calamorum, etc. Græcis sæpe θήνη, idem ac μνῆμα, σφός. Apud sanctum Augustinum et alios legitur *entechas*, qua voce Græci non videntur uti. Vide caus. 12, q. 1, c. 40, ex sermone *de vita communit clericorum*. Refertur in Aquisgræn., an. 836, c. 112. GUSSANV.

(h) Hic *albula* inter lapides pretiosos annumeratur. Forte ipse est de quo Epiphanius. De duodecim gemmis, numero duodecimo, agit, scilicet *onyx*, quem ait nomen sortitum esse propter puritatem albedinis, διὰ τὸ καθαρόν τῆς λευκότητος, ubi notat Patavius alabastritem lapidem a Dioscoride vocari onycem. Apoll. Sidonius, in epithalamio Ruricii et Iberiæ, enumerando gemmas, meminit lapilli albi.

(i) Eo ipso anno factam pacem hanc innuit Paulus Diac., lib. iv, c. 29, quo baptizatum ait, c. 28 Adaloal-

gratias referatis atque ejus animum, sicut consuevistis, ad pacem de futuro per omnia provocetis, quatenus mercedem populi innocentis, qui in scandalo perire poterat, ante conspectum Dei, inter multa bona quæ agitis, invenire possitis (k).

EPISTOLA XIII.

AD ALCYSONEM CORCYRÆUM EPISCOPUM.

Beati Donati corpus in Cassiopi castro recondi sinat, salva Ecclesiæ suæ jurisdictione.

Gregorius Alcysoni episcopo Corcyræ.

Resipiscentibus fratribus et ad salubre se consilium convertentibus non est neganda benignitas, ne plus episcoporum mentibus culpa videatur posse quam charitas. Venientem igitur ad nos Petrum, Ecclesiæ Euriæ lectorem, cum scriptis fratris et episcopi nostri Joannis, coram responsalibus dilectionis tuæ suscepimus, atque eum post relecta scripta, quæ detulerat, curæ nobis fuit requirere si quid contra allegationem eorundem responsalium tuorum haberet quod diceret. Qui dum nihil sibi aliud injunctum vel responsurum se penitus perhiberet, extra hoc quod episcopi ipsius epistola continebat, ea quæ canonibus congruebant, Deo auctore, sine tarditate decrevimus. Post longum vero tempus superscriptus Petrus capitulare protulit, quod sibi datum a suo asserebat episcopo, et ideo moras causa sustinuit. Sed quia in eodem capitulari memoratus (a) sperasse legebatur antistes ut in Ecclesia beati Joannis, (b) quæ intra castrum quod Cassiopi vocatur est posita, sanctum ac venerabile corpus beati Donati **1272** habeat recondendi licentiam, paratum se esse iniquiens dilectioni tuæ, propterea quod tua probatur esse diœcesis, munitionem emittere nullum tibi ex hoc præjudicium generari, petitionem ejus sine effectu non previdimus relinquendam, postquam ita sibi necessitatis tempore desiderat (c) fieri consultum, ut Ecclesiæ tuæ jurisdictionem servare se in omnibus fateatur. Hac itaque ratione permoti, fraternitatem tuam scriptis præsentibus adhortamur, ut sine aliqua mora, vel excusatione, in prænominata beati Joannis Ecclesia recondendi superscripti sancti venerabile corpus præbeat facul-

dum filium Agilulfi regis, sc. anno 603, quo *fasti Paschalis dies fuit septimo Idus Aprilis*; quo etiam mense Septembr. cœpit indictio septima: *factaque est pax*, inquit, *mense nono usque ad Kalend. Aprilis, indictione octava*. Hinc ad annum 605, quo mensis Aprilis cum octava indictione currebat, productam pacem colligeremus, nisi octavam eandem indictionem seq. capite 30 assignaret Paulus, tum secundo Phocæ imperantis anno, tum Gregorio ad Christum migranti, cum tamen nemini dubium sit septima indictione obiisse Gregorium; sexta vero, sub finem anni 602, Phocæ imperare cœpisse.

(k) In recent. subditur: *Dat. mense Januarii, indict. 7*, quod nulli exhibent e nostris mss. Codicibus. Verum, quod pertinebat ad epistolam sequentem pro hac epistola assignarunt Corrupte in Collectione Pauli *data die secunda mensis Martii, indict. 2*.

EPIST. XIII [Al. 8]. — (a) In Vatic. D et Rhem., *petiisse legebatur*. Apud Guesanv. et in nonnullis Mss., *superasse legebatur*.

(b) Exousi, quæ in Cassiopi castro est posita.

(c) Tres Vaticani, Baccensis, et alii ex Norm. cum

tatem, ita sane ut prius scriptura interveniente temerari nunquam sibi in antefata Ecclesia vel castro, sub quolibet argumento, aliquam jurisdictionem vel privilegium tanquam proprius episcopus vindicare, sed omne illic jus ac potestatem Ecclesiæ tuæ, quippe cujus est parochia, inviolabiliter custodire. Pariter quoque te, sicut idem frater noster petiit, convenit respondere, ut tempore quo miserante Deo pace reddita illi ad propria fuerit revertendi licentia, antedictum venerabile corpus auferendi secum sine aliqua objectione fas habeat. Qua de re (d) ne personale esse videatur quod geritur, et inveniri possit unde recidiva rursus excitetur contentio, etiam successores vestri in hac promissione pro conservandis omnibus sunt per omnia complectendi, quatenus hujusmodi præveniente cautela, nec ille ibidem de cætero sibi quidquam in diœcesi tua contra æquitatem et sacrorum canonum decreta præsumat defendere, et jus Ecclesiæ tuæ ex hujusmodi concessione præjudicium aliquod nulla unquam ratione sustineat (e). (Vide sup. epp. 7 et 8).

1273 (a) EPISTOLA XIV.

AD FELICEM SUBDIACONUM.

Ecclesiæ sancti Pauli ad fovenda lumina amplius concessit redditus.

Gregorius Felici subdiacono et rectori patrimonii Appiæ.

Licet omnia quæ hic apostolica habet ecclesia beatorum Petri et Pauli, quorum honore et beneficiis acquisita sunt, Deo sint auctore communia, esse debet in administratione actionum diversitas personarum, ut in assignatis cuique rebus cura adhiberi possit impensior. Cum ergo pro ecclesia beati Pauli apostoli, sollicitudo debita nos commoveret neminus illic habere luminaria idem præco fidei cerneretur, qui totum mundum lumine suæ prædicationis implevit, (b) et valde incongruum esse ac durissimum videretur ut illa ei specialiter possessio non serviret, in qua palmam sumens martyrii capite est truncatus ut viveret, utile judicamus eandem massam quæ Aquas Salvas nuncupatur, cum omnibus fundis suis, id est cella vinaria, Antoniano, (c) villa Pertusa in foro Pri-

Regio, ferri consultum.

(d) Vatic. B, ut *synodale esse videatur... et inveniri non possit*.

(e) Addi posset *mense Januario, indict. 7*. Legitur enim in tribus Vatic. et in Colb. vet., quos Codices præferendos putamus duobus Tellerianis, ubi habes *mense August., indict. 6*.

EPIST. XIV [Al. 9]. — Hæc epistola in tabula marmorea ad basilicæ sancti Petri parietem affixa legitur. Affixæ hujus tabulæ meminit Joan. Diac., lib. II, c. 20. Ex hac epistola liquet quæ tunc et quanta essent in ecclesiis luminaria. Apud Cassiodorum, lib. III Variar., epist. 7, scribit Theodoricus rex episcopo Salonitano ut persolvat pretium LX orcarum olei ad implenda ejus ecclesiæ luminaria comparatarum. De ecclesiæ luminariis sæpe dictum a nobis in notis ad Dialogos.

(b) Vatic. B, et F, *valde incongruum accessisse et durissimum*.

(c) In tabula marmorea: *Villa pertusa. Bisurco. Priminiano. Consentit Reg.*

miano, Cassiano Silonis, (d) Cornelii, Thesselata, atque Corneliano, (e) cum omni jure, instructo, instrumentoque suo et omnibus generaliter ad eam pertinentibus, cum Christi gratia luminaribus deputare, adjicientes etiam eidem cessionem hortos duos inter Tiberim et porticum ipsius ecclesie, euntibus a porta civitatis parte dextera, quos dividit fluvius (f) Almon, (g) inter affines horti monasterii sancti Stephani, quod est ancillarum Dei, positum ad sanctum Paulum, et ad fines possessionis Pissiniani, simul et terrulas quæ vocantur Fossa latronis, positas (h) ibidem juxta eandem porticum euntibus; similiter parte sinistra ad portam ubi nunc vineæ factæ sunt, quæ terrulæ cohærent ab uno latere possessioni Eugenitis quondam scholasticus, et ab alia parte possessionibus monasterii (i) sancti Edistii, quæ omnia Deo adjuvante per antedictæ ecclesie præpositos qui per tempora fuerint et a præsentis septima indictione volumus ordinari. Et quicquid exinde accesserit, luminaribus ejus impendi, atque ipsos exinde ponere rationes. Idcirco experientiæ tuæ præcipimus ut suprascriptam massam Aquas Salvias cum prænominatis omnibus fundis suis, neonon hortos, atque terrulas quæ superius continentur, de brevibus suis delere debeat ac auferre, et cuncta (k) ad nomen prædictæ ecclesie beati Pauli apostoli tradere; quatenus servientes ibi præpositi, omni posthac carentes excusatione, 1274 de luminaribus ejus ita sine nostra studeant sollicitudine cogitare, ut nullus unquam illic neglectus possit existere. Facta vero suprascriptarum omnium rerum traditione, volumus ut hoc præceptum in serinio ecclesie nostræ experientia tua restituat (l).

EPISTOLA XV.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Exarchum temere loquentem moneat, et ipse per epistolam Romanorum malis speratum procuret levamen.

Gregorius (a) Anthemio subdiacono.

Quia gloriam vestram fixam valde atque stabilem in suis esse moribus audio, multum lætificor, et sic vobis quæ mihi displicent sicut speciali filio fiducia-liter loquor. Excellentissimus enim exarchus aliqua loquitur quæ omnes qui illum amant ad inimicitias illius valeant provocare. De qua re ei per latorem præsentium in excepto quæ mihi visa sunt relegenda dictavi; quæ, si placet, et vobis relegantur, ut sciatis quid ei de re eadem scribere debeatis. Hic

(d) Ibid., *Corneli tesselata, atque Corneliano.*

(e) Nihil hic necesse est notam adjungere, qua vocabulorum istorum significatus aperiat. Sufficit indicare lib. III, Dig. tit. 7, qui inscribitur *de instructo vel instrumento legato*, ubi omnia recensentur quibus fundus vel domus possunt instrui, discrimenque statuitur inter ea quæ sunt instructi, quæ sunt instrumentum, quæ sunt instrumenti. Sanctus Gregorius, in hac donatione nihil non comprehendit, res, jumenta, homines. GUSSANV.

(f) Vatic. A, *Armon.*

(g) Vatic. B, *inter fines.*

(h) Excusi, *positas, id est juxta eandem.* Legendum sane *ibidem* aut *itidem*, ut in Reg. et in Vaticanis. In tabula marmorea legitur *idem*, forte compendiose,

A autem quanta necessitas, et quæ nos mala constringant, et præsentis responsalis nostri relatione, et ex epistolis fratris et coepiscopi mei Mariniani potestis agnoscere. Unde gloriam vestram decet studiose cogitare, quia nos de sapientia vestra magnam in omnipotente Domino fiduciam habemus, et ubi vos estis, illic causam negligi nullo modo credimus. Ita ergo facite, ut confidentia nostra a sua certitudine non inveniatur aliena. Gratia vos superna custodiat, et prospere agere omnia concedat.

EPISTOLA XVI.

FELICIS MESSANENSIS EPISCOPI AD S. GREGORIUM.

Quærit de consanguinitatis gradibus in quibus nubere licet; de episcoporum vexatione a subdilis, ac de ecclesiis quarum dedicationes sunt dubiæ.

B Domino beatissimo et honorabili, sancto Patri Gregorio papæ, Felix vestræ salutis ac sanctitatis amator.

Beatissimæ vestræ salutis ac sanctitatis jura penes Deum sunt manifesta. Dum prædicationibus scilicet apostolicis et doctrinis veræ fidei cultura universa repleta sit terra, per divinorum tamen eruditionem eloquiorum, vestra instruente admonitione exhortatoria, superædificatur orthodoxa Christi Ecclesia apostolica institutione fundata, et a fidelibus patribus firmissime roborata. Ad quam beatissimi omnes apostoli pari honoris et potestatis consortio præditi, 1275 populorum agmina convertentes, pie sanctaque de tenebris ad lumen, de lapsu ad veram fidem, de morte ad vitam, homines divinæ prædestinationis gratia præscitos, salutaribus præceptis ac monitis perduxerunt. Quorum sanctorum apostolorum vestra paternitas honoranda sequens merita, et perfectius implens exempla, Ecclesiam Dei morum probitate et actuum sanctitate condecorat, et fide sacra Christianisque moribus vicens, quæ fieri Deo placita præcipit studiis pontificalibus indesinenter operatur et perficit, servans divinæ legis præcepta, quia *non auditores legis justis sunt apud Deum*, sicut narrat Apostolus, *sed factores legis justificabuntur* (Rom. II, 13).

Hæc quidem meditates, ad nos perlatum est a quibusdam Roma venientibus vos Augustino consodali nostro, per venerabilem sanctitatem vestram postmodum episcopo Anglorum genti ordinato et illuc directo, atque Anglis scripsisse, quos olim ad fidem conversos per vos cognovimus, ut quarta progenie pro *ibidem*.

(i) In tabula marm., *sancti Aristi*. In Vatic. A et B, *sancti Hedesti*. In Vatic. F, *sancti Edisti*.

(k) Reg. et Vatic. F, *ad monasterium prædictæ.*

(l) In tabula marmorea post restituat subditur: *Bene vale. Dat. VIII Kalend. Februarias, imp. dn. n. Phoca PP. anno secundo, et consulatus ejus anno primo, indict. 7.*

Epist. XV [Al. 27]. — (a) Falsum esse hunc titulum liquet ex his verbis, *gloriam vestram*. Et alia quæ non adaptantur ad clericos. GUSSANV.

Epist. XVI. — (a) Epistolam hanc hactenus non excusam reperimus in Corbelesensi, Prætel., Gemet. ac Sagiensi, qui Codices vix una in voce discrepant.

conjuncti non separentur. Quæ consuetudo dudum in illis aut in istis partibus, quando una vobiscum ab infantia nutritus atque edoctus fui, non erat, nec in ullis prædecessorum vestrorum decretis vel reliquorum generaliter vel specialiter Patrum insitutus legi, aut hactenus ab ullis sapientibus esse concessum didici. Sed semper usque ad septimum originis suæ gradum hæc a sanctis antecessoribus vestris et cæteris sanctis Patribus, tam in Nicæna synodo, quam et in aliis sanctis conciliis congregatis, servari debere reperi, et a recte viventibus ac Dominum timentibus hominibus studiose prævideri cognovi. Dum hæc nobiscum versabantur, supervenere et alia de quibus necessarium nobis videtur vestram consulere auctoritatem. Venerunt quippe ad nos tam (b) Benedictus, Syracusanæ Ecclesie episcopus, quam et alii fratres nostri equidem episcopi lacrymantes, ac dicentes per sæculares et laicos nimis se esse turbatos atque animo afflictos super immoderatis actibus eorum, pro quibus et aliqua injusta eis impingebantur.

Sunt etiam quædam ecclesie in nostra provincia super quarum consecrationibus dubitatur, et tam propter antiquitatem, quam et propter earum custodum incuriam, nescitur utrum dedicatæ ab episcopis fuerint, necne. Super quibus omnibus nos a vestra sanctitate ac vestræ sanctæ sedis auctoritate instrui precamur; et utrum ea quæ, sicut prædiximus, vos præfato consodali nostro Augustino episcopo et Anglorum genti scripsisse audivimus, specialiter eis aut generaliter omnibus scripta aut scriptis vestris imbui quærimus, et de hac sive de aliis præscriptis rebus pleniter informari cupimus. Nos enim ea quæ legimus, et observari a fidelibus cognovimus, non increpando, **1276** quod absit, vobis significamus, sed quid rationabiliter et fideliter super his observare debeamus requirimus. Et quoniam non modicum murmur super hac re nobiscum versatur, quid respondere fratribus et coepiscopis nostris debeamus a vobis quasi a capite responsum quærimus, ne super his anticipites remaneamus, aut murmur illud tam vestris temporibus quam posteris inter nos aut alios rema-

(b) In nomine hujus episcopi Syracusani videtur error irrepsisse, nam Joannes hanc adhuc regebat Ecclesiam.

EPIST. XVII [Al. 32]. — (a) In Corb. Vatic. D, Rhem. et Gemet., legitur pro titulo, *Rescriptum sancti Gregorii ad eundem Felicem episc.*, quod supponit aliam epistolam Felicis. Nonnulli dubitarunt hanc epistolam esse sancti Gregorii; verum ab eo scriptam evincit testimonium Joannis Diaconi, qui ejus partem retulit lib. II, c. 37. Sed et Hincmarus sæpe de ea mentionem facit, ejusque tertiam partem exscribit, tum epist. 37 et 59, tum in tract. de divortio Lotarii et Thebergæ, interrogat. 5, et quæst. 7, sed fusius interrogat. 12, versus finem. Regino etiam, abbas Prumien-sis, qui florebat an. 900, in prima appendice ad librum de Ecclesiasticis disciplinis, c. 30, et alii qui subsequenti sunt canonistæ, plura ex ea retulerunt. Reperitur etiam hæc epistola in inul-tis Codd. mss., Tell., Carn., Bigot., Germ., Vall., Anglic. Verum quam sit corrupta et deformata, clarum est ex multis interpolationibus et repeti-

neal, rumorque vester, qui semper bonus et opti-mus fuit, detractionibus laceretur, vel subrogetur, aut nomen vestrum, quod absit, supervenientibus temporibus blasphemetur. Nos enim quæ recta sunt auctore Deo humili corde servantes, uno vin-culo charitatis vobis constricti, vestram religionem in omnibus, ut fideles alumni defendentes, a vobis quæ recta sunt quærimus; scimus enim ut semper sanctæ sedis præules primo apostoli, deinde suc-cessores eorum fecerunt, vos universalis Ecclesie, et maxime episcoporum, qui oculi propter contem-plationem et speculationem vocantur Domini, cura gerere, ac de religione et lege nostra assidue cogitare, sicut scriptum est: *Beatus qui meditabitur in lege Domini die ac nocte (Psal. 1, 2)*. Quæ meditatio non lectione per figuram litterarum tantum inspecta, sed exuberante in vobis Christi gratia, in vestra cognoscitur conscientia immobiliter insita. Nullatenus de vestro corde recedente lege Christi Domini sacrosancta, sicut in Psalmis dicit Pro-pheta: *Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium: lex Dei ejus in corde ipsius (Psal. xxxvi, 30)*, non atramento sed Spiritu Dei vi-vi vestris in arcanis conscripta; non igitur in ta-bulis lapideis, sed in tabulis cordis. Exstinguatur, oramus, vestris sapientissimis responsis et auxiliis omnis tenebrarum caligo, ut lucifer nobis resplen-deat per vos, sanctissime Pater, et dogmatica defi-nitio omnes ubique lætificans, quia gloriosi sanctæ Ecclesie Patres propria et piissima dogmata in æternæ vitæ firmam hæreditatem prædicasse no-scuntur. *Et subscriptio*: Incolumem vos et Deo placitum, sancte Pater patrum, orantem pro vo-bis Dominus custodiat in ævum. Amen.

(a) EPISTOLA XVII.

AD FELICEM MESSANENSEM EPISCOPUM.

Interrogatus respondet de consanguineorum conjunc-tione, de vexatione episcoporum a subditis, ac de dubia ecclesiarum consecratione. Segregari incor-rigibiles, et synodum quotannis congregari præcipit.
Reverendissimo fratri Felici episcopo, Gregorius servus servorum Dei.

Caput nostrum, quod est Christus, ad hoc sua membra nos esse voluit, ut per ejus largam **1277**

tionibus inutilibus, quas lector studiosus et pruden-s inter legendum observabit. Ideo a quibusdam reprobata est, tanquam Gregorio Magno indigna. *Partim ex Gussanv.* Huic docti viri censura non audemus subscribere; quin potius hanc epistolam Gregorio dignam judicamus. In ea quædam repetuntur aut ex epistolis, aut ex libro Reg. Pastoral. At hujusmodi repetitiones sancto Gregorio sunt familiares. Illam epist. saltem transpositam putat Gussanvilleus atque ante epist. octavam libri v, nunc 9 lib. vi, reponendam censet, quod Felix cui de privilegiis Anglorum genti concessis respondet Gregorius ille ipse fuerit ad quem scripserat lib. I, indict. 9. Verum ab illo hunc fuisse diversum sic demonstramus: Epistola hæc ad Felicem supponit Augustinum jam in Britanniam missum, imo jam ejus quæstionibus ad novæ Ecclesie Anglicanæ optimam gubernationem spectantibus respondisse sanctum Gregorium. Ergo ad alium Felicem scripta est quam ad illum Messanæ episcopum cui inscribitur epist. 40 libri I. Huic enim demortuo successerat Donus, saltem initio indict. 14,

charitatem et fidem unum nos in se corpus efficeret, cui ita nos adherere convenit, ut quia sine ipso nihil esse possumus, per ipsum possimus esse quod dicimur. Ab arce capitis res nulla nos dividat, ne ab eo, si membrum ejus esse refugimus, relinquamur, et velut dejecti de vite palmites arescamus. Ut ergo Redemptoris nostri habitaculum esse mereamur, in dilectione ipsius toto mentis studio maneamus. Ipse namque ait : *Qui diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et apud eum mansionem faciemus* (Joan. xvi, 23). Exegit ergo dilectio tua, frater charissime, ut ex auctoritate sedis apostolicæ tuis deberemus consultis respondere. Quod licet non prolixè sed succinctè agere festinarem, propter quasdam importunitates, quæ nostris præpedientibus peccatis in nos supervenere, tuis tamen hæc, per reliqua sanctorum Patrum instituta, studiis perquirere latius et investigare committimus. Non enim potest mens attrita et oeribus atque importunitatibus prægravata tantum boni peragere, et libere de his loqui, quantum delectata et oppressionibus soluta. Non ergo ista ob id prætulimus, ut hæc et alia quæ necessaria fore cognoverimus tuæ sanctitati velimus denegare, sed ut quod hic minus invenitur latius perquiratur.

De tribus enim apostolicam sedem, in qua alitus es et edoctus, capitulis consulendam, prædecessorum tuorum sequens exempla, credidisti, id est de consanguinitatis conjunctione, et de vexatione episcoporum a subditis, et de ecclesiarum dubitatione consecrationum. Quod autem scripsi Augustino, Anglorum gentis episcopo, alumno videlicet, ut recordaris, tuo, de consanguinitatis conjunctione, ipsi et Anglorum genti, quæ nuper ad fidem venerat, ne a bono quod cœperat, metuendo austeriora recederet, specialiter et non generaliter cæteris me scripsisse cognoscas. Unde et mihi omnis Romana civitas existit testis, nec ea intentione hæc illis scriptis mandavi, ut postquam firma radice in fide fuerint solidati, si infra propriam fuerint consanguinitatem inventi, non separentur, aut infra affinitatis lineam, id est usque ad septimam generationem, jungantur; sed adhuc illos neophytos existentes sæpiissime eos prius illicita docere (b) vitare, et verbis ac exemplis instruere, et quæ post de talibus egerint, rationabiliter et fideliter excludere oportet. Nam juxta Apostolum, qui ait : *Lac vobis potum dedi, non escam* (I Cor. iii, 2), ista illis modo, non posteris, ut supradictum est, tempo-

ut patet ex epist. 9 libri vi. Si dicas loco motam fuisse hanc epistolam, eamque ad aliam indictionem pertinere, quod omnibus Mss. contrarium est, nec ulla vel levissima conjectura nititur, quid respondebis de tot aliis ad Donum scriptis epistolis? Itaque Eucarpio successerat Felix Doni decessor. Eucarpium jam anno 580 grandævum agnoscit Pelagius II, ad ipsum scribens. Aliquot ergo ante Gregorii pontificatum annis Meusanensem Ecclesiam regebat Felix I. In ejus locum ordinatus est a Gregorio Donus; cui, non multis ante Gregorii obitum annis, successit Felix II. Non, inquam, multis; nam ineunte anno 603. Adrianus, ad Sy-

ribus tenenda indulsumus, ne bonum quod infirma adhuc radice plantatum erat erueretur, sed cœptum firmaretur, et usque ad perfectionem custodiretur. Sane si in his secus quam debuimus aliquid egimus, (c) non proterviæ, sed commiserando actum esse cognoscas. Unde et testem invoco Deum, qui **1278** cogitationes omnium hominum novit, cujus etiam oculis omnia nuda sunt et aperta. Nam si ea destruerem quæ antecessores nostri statuerunt, non constructor, sed eversor esse juste comprobaber, testante Veritatis voce, quæ ait : *Omne regnum in seipsum divisum non stabit* (Luc. xi, 17), et omnis scientia et lex adversus se divisa destruetur. Ideoque necesse est ut omnes concorditer statuta sanctorum Patrum nostrorum teneamus, nihil videlicet per contentionem agentes, sed, ad omne studium bonæ devotionis unanimes, divinis et apostolicis constitutionibus auxiliante Domino pareamus (d). (Vide l. xi, ep. 64.)

O quam bona est charitas, quæ absentia per imaginem præsentia sibi metipsis exhibet per amorem, divisa unit, confusa ordinat, inæqualia sociat, imperfecta consummat! quam recte prædicator egregius vinculum perfectionis vocat (Coloss. iii), quia virtutes quidem cæteræ perfectionem generant, sed tamen eas ita charitas ligat, ut ab amantis mente dissolvi jam nequeant. His rite perpensis, (e) charitative jam dictis indulsi, nec præceptum dedi, sed consilium; nec regulam in his posteris ullis tenendam tradidi, sed de duobus periculis quod facilius sit vitandum ostendi. Si igitur in rebus sæcularibus suum cuique jus et proprius ordo servandus est, quanto magis in ecclesiasticis dispositionibus nulla debet induci confusio, (f) ne ibi discordia locum inveniat, unde pacis debent bona procedere? Quod hac ratione servabitur, si nihil potestati, sed totum æquitati tribuitur. Quapropter multum cor nostrum magnitudini vestræ congaudet, quod sic vos in vestris actibus studiosos invenimus, ut vos et nostri curam habeatis et talia sciscitando inquirere studeatis, quatenus talia vobis non solum apud homines gloriam, sed et apud omnipotentem Dominum præmia mercedis acquirant.

Cæterum super vexatione episcoporum, de qua nos consulere voluistis, scimus quia a nullis vite præsulum pertubari debet excessibus, quia valde indignum est ut hi qui troni Dei vocantur aliqua motione (g) a regibus vel subditis turbentur. Quoniam si David regum justissimus in Saul, quem constabat jam

racusanum patrimonium regendum missus, Leoni, Secundino, Joanni, Dono, etc., episcopis Siciliae, non vero Felici commendatur, lib. xiii, epist. 18.

(b) Abest vitare a Gemet, Corb, ac Vatic. D.

(c) In Corb. et Gemet., non propter ipsa. Excusi, non propter ipsam, ubi nullus est sensus.

(d) Iisdem verbis incipit epist. 35 lib. v. Simile etiam charitatis elogium legitur epist. 33. lib. viii, et epist. 108, ix.

(e) Vitiose in Excusis, charitati tuæ.

(f) Gemet., confusio, ubi discordia.

(g) In Vatic. D et Gemet., a reliquis vel subditis. In Corb., a clericis, vel.

a Domino reprobatum esse manum mittere non præsumpsit, quanto magis cavendum est ne manum detractiois aut vituperationis, sive indiscretionis aut dehonorationis, quidam mittant in unctum Domini, vel in prædicatores sanctæ Ecclesiæ, quia eorum vexatio sive detractio ad Christum pertinet, cujus vice in Ecclesia legatione funguntur? Unde summopere cavendum est omnibus fidelibus ne clanculo aut publice episcopum suum, id est unctum Domini, detractioibus aut vituperationibus dilanent, perpendentes illud exemplum Mariæ, quia pro eo quod Moyse famulo Dei propter Æthiopiassam detraxit, immunditia lepræ multata sit (*Num. xii*). Et illud Psalmistæ: *Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis 1270 nolite malignari (Psal. civ, 15)*. Et in lege divina legitur: *Diis non detrahes, et populi tui principi non maledices (Exod. xxii, 28)*. Unde valde prævidendum est subditis tam clericis quam laicis, ne episcoporum aut præpositorum suorum vitam temere reprehendere audeant, si quid eos fortasse agere reprehensibiliter vident, ne unde mala redarguant, inde per elationis impulsam in profundiora mergantur. Admonendi sunt etiam ne cum culpas præpositorum suorum considerant, contra eos audaciores fiant. Sed sic eorum prava apud semetipsos (h) considerent, ut, divino timore constricti, ferre sub eis jugum reverentiæ non recusent, quoniam facta episcoporum vel præpositorum oris gladio non sunt ferienda, etiam cum recte reprehendenda videantur; quoniam a prædecessoribus nostris et a reliquis multis sanctis episcopis statutum fore cognovimus, ut oves pastores suos non facile reprehendant, nec eos criminari vel accusare præsumant, quia cum in præpositos delinquimus, ejus ordinationi qui nobis eos præbuit obviamus. Unde Moyses dum contra se et Aaron conqueri populum cognovisset, ait: *Nos enim quid sumus? Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Deum (Exod. xvi, 8)*. Quapropter admonendi sunt subditi utriusque ordinis viri ut cum magistrorum facta conspiciunt ad suum cor redeant, et de eorum increpationibus non præsumant, quia *non est discipulus super magistrum, nec servus super Dominum suum (Matth. x, 24)*.

De dedicationum vero ecclesiarum dubitatione, super qua inter cætera nos consulere voluistis, hoc vos rite tenere debetis quod ab antecessoribus nostris traditum accepimus, id est, ut quoties tam de baptismo aliquorum, vel confirmatione, (l) quam de ecclesiarum consecratione dubitatio habetur, et nec scriptis nec testibus ratio certa habetur utrum baptizati vel confirmati, sive ecclesiæ consecratæ sint, ut baptizentur tales ac confirmentur, atque ecclesiæ canonicè dedicentur, ne talis dubitatio ruina fidelibus fiat,

(h) Ibidem Codices, *dijudicent*.

(i) Ibid.: *De Ecclesiarum consecratione dedicatio- nem in dubium habetur*.

(k) Excusi hæc vos, invitis Mss. Vatican., Corb., Turon., Gemet.

(l) Hæc, usque ad *progeniem vero suam*, omissa sunt in Corb., Gemet. et Vatic. D, vel potius sunt

A quoniam non monstratur iteratum quod non certis iudiciis ostenditur rite peractum. (k) Hæc nos admiculante divina gratia ita tenere cupimus, vobisque, ut postulastis, tenere et docere mandamus, et ea quæ a sanctis Patribus ante nos sunt statuta non proterve irrumpere, sed fideliter servare optamus. Unde Redemptoris nostri misericordiam exoramus, ut sua vobis in omnibus gratia suffragetur, et effectu implere vos tribuat quod velle concessit, (l) quia in hac re tanto commoda retributionis accrescunt, quanto et studium laboris augetur. Progeniem vero suam unumquemque de his qui fideliter edocti sunt, et jam firma radice plantati stant inconvulsi, usque ad septimam observare decernimus generationem. Et quandiu se affinitate agnoscent societatem præsumant, nec eam (*Grat., c. 35, q. 2, et 3. c. 10*) quam aliquis ex propria consanguinitate conjugem habuit, vel aliqua illicita pollutione maculavit, in conjugium ducere ulli profecto licet Christianorum vel licebit, quia incestuosus est talis coitus et abominabilis Deo, et cunctis bonis hominibus. Incestuosos vero nullo conjugii nomine deputandos a sanctis Patribus 1280 dudum statutum esse legimus. Ideo nolumus nos in hac re a vobis sive a cæteris fidelibus reprehendi, quia quod in his Anglorum genti indulimus, (m) non formam dando, sed considerando ne Christianitatis bonum quod cæperant imperfectum dimitterent egimus.

C Paterna ergo vos dilectione salutantes, hortamur ut propositas opportunitate occasiones in vestra efficacia enixius elaborare debeatis, atque id modis quibus possibile fuerit omni studio agere contendatis, quatenus prædicabile desiderium vestrum in auxilium omnium, adjuvante Domino, compleatis. Nec hoc quoque in hac sollicitudinis parte relinquimus, quod omnes incestuosi a liminibus sanctæ Ecclesiæ sint separandi, quousque per satisfactionem precibus sacerdotum canonicè eidem sanctæ Ecclesiæ catholicæ reconcilientur. Sunt enim mali segregandi a bonis, et iniqui a justis, ut saltem rubore suo conscientias suas recognoscant, et convertantur a pravitatibus suis (*Hincmar., de divortio Lotar. et Theibergæ, interrog. 5*). At si incorrigibiles apparuerint, segregentur a fidelibus usque ad satisfactionem, juxta Salvatoris Domini sententiam, qua inter cætera de peccante in se fratre præcipiendo, ait: *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem non audierit te, adhibe tecum unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si eos non audierit, dic Ecclesiæ. Si autem et Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus (Luc. xvii, 3;*

transposita; nam leguntur inter hæc verba *egimus, et paterna ergo vos, etc.*, hoc modo: *Egimus. Quia ergo in hac re tanto... quanto... augetur, paterna dulcedine salut.*

(m) Turon., *non formam dando, sed considerationem*. Corb., *sed consideratione*.

Matth. xviii, 15, seq.) His ergo et aliis multis sanctorum Patrum auctoritatibus segregandi sunt mali a bonis, ne pereant iusti pro injustis, sicut scriptum est: *Perit iustus pro impio (Isa. lvii, 1, sec. LXX)*. Debet enim discretio semper fieri inter bonos et malos, sicut est inter hædos et oves. Manifesta quoque peccata non sunt occulta correctione purganda; sed palam sunt arguendi qui palam nocent, ut dum aperta objurgatione sanantur, ii qui eos imitando deliquerant corrigantur. Dum enim unus corripitur, plurimi emendantur. Et melius est ut pro multorum salute unus condemnetur quam per unius licentiam multi periclitentur. Nec mirum si inter homines hæc ratio custoditur, cum et inter jumenta hoc fieri persæpe cognovimus, ut ea quæ scabiem aut impetiginem habere videntur separentur a sanis, ne illorum morbo cætera sana dampnentur vel pereant. Satius est ergo ut mali aperte corrigantur, quam pro illis boni pereant. Unde volumus vos omnes in unum convenire episcopos, ut de incidentibus causis fiat disceptatio, et salubris de ecclesiastica observatione collatio, quatenus dum per hoc et præterita corriguntur, et regularum futura suscipiunt, omnipotens ubique Dominus fratrum concordia collaudetur. Cujus vobis adesse præsentiam, si hæc observaveritis, scitote, quia scriptum est: *Ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in medio eorum sum (Matth. xviii, 20)*. Si ergo dignatur adesse duobus vel tribus congregatis quanto magis non deerit ubi plures conveniunt sacerdotes? Et quidem quia adhibendum bis in anno concilium Patrum sit regulis institutum, non latet. Sed ne forte aliqua excusatio sit, semel decrevimus congregari, **1281** ut exspectatione concilii nihil prævum, nihil præsumatur illicitum. Nam plerumque etsi non amore justitiæ, metu tamen examinationis abstinetur ab hoc quod omnium notum est posse displicere iudicio. Hanc, frater charissime, observantiam

(n) Corb., Vatic. D et Gemet. ac Pratell. ut omnes te qui nobiscum alitus es, atque didicisti sanctæ.
(o) Turon., et nos fideliter obedisse qui.
(p) Idem Codex cum Norm., perceptum moribus

A nostris relinquendam posteris teneamus, et omnia quæ ad eruditionem nostram sacris apicibus scripta sunt custodiamus, atque ad ea quoscunque possumus excitemus. Certum quippe est quia si toto corde præceptis salutaribus nos occupamus, omnem vitiorum labem effugimus, quia dum his quibus ædificamur innitimur locum sine dubio deceptionis excludimus. Quapropter oportet ut enixius in cunctis studiosos vos circa fratres atque subjectos ostendatis, (n) ut omnes cum quibus aliti estis, atque didicistis sanctæ Romanæ Ecclesiæ præceptionibus parere, apostolicæ sedis præcepta multiplicare apertissimeque nota facere agnoscat; quia quod specialiter tibi tuisque et fratrum tuorum charitati, ut tuæ litteræ innotuerunt, consultis scribimus, generaliter omnibus tenere mandamus. Circa subjectorum autem **1282** actus fraternitas tua sit vigilans, ut vestrum illis exemplum instructio et vita magistra sit; linguæ vestre exhortatione discant quod metuant, et doceantur quod diligant; ut dum talenta credita cum lucro multiplicantur, in diem retributionis annuente divina gratia audire mereamini: *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv, 21, 25)*. Curam præterea de omnibus quæ vobis aliisque fratribus nostris, et generaliter cunctis, pro illicitarum rerum prohibitione scripsimus, habere vos per omnia cognoscamus, quia omni studio omnique adnisu necesse est ut fraternitatis vestre vigilantia conspleantur, atque illic omnia quæ pro animarum scripsimus salute fideliter recenseantur; quatenus et vos per hoc vestrum zelum qualiter vobis illicita displiceant ostendatis, (o) et nos utiliter providisse, qui vos ac vestram ad hoc præ cæteris personam elegimus, videamur. Omnipotens autem Deus sua vos protectione custodiat, honoremque (p) perceptum vobis omnibus servare concedat. Amen (q).

servare.

(q) In fine Cod. Corb. et Gemet. legitur *data Kalendis Novembris, indictione 12, mendosissime.*

APPENDIX

AD SANCTI GREGORII EPISTOLAS.

1283 I. (a) *Symbolum fidei dictatum a beato Gregorio papa.*

Credo in unum Deum omnipotentem. Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, tres personas, unam substantiam. Patrem ingenitum, Filium genitum; Spiritum vero sanctum nec genitum nec ingenitum, sed coæternum, de Patre et Filio procedentem. Confitetur unigenitum Filium consubstantialiorem et sine

FRAGM. I. — (a) Reperitur initio Registri Gregoriana ante omnes epistolas, in omnibus fere Codicibus manu exaratis; referturque a Joan. Diacono, lib. II Vitæ, c. 2, ubi aliquas diversas lectiones a

D tempore natum de Patre. Omnium visibilium et invisibilium conditorem. Lumen ex lumine. Deum verum de Deo vero. Splendorem gloriæ. Figuram substantiæ. Qui manens Verbum ante sæcula, perfectus homo creatus est, juxta finem sæculorum; conceptus et natus ex Spiritu sancto, et Maria virgine. Qui naturam nostram suscepit absque peccato. Et sub Pontio Pilato crucifixus est, et sepultus; tertia die resurrexit et

nobis annotatas reperies. Hoc confessionis fidei symbolum a sancto Gregorio pronuntiatum credimus in ipso suæ ordinationis et inaugurationis solemnibus ritu.

. Die autem quadragesimo ascendit in cælum. A dexteram Patris. Unde venturus est judicare t mortuos. Positurus ante oculos omnium ceulta singulorum. Daturus sanctis perpetua regni cœlestis, iniquis autem supplicia ignis Innovaturus sæculum per ignem. Confiteor dem, unum baptisma; unam, apostolicam et alem Ecclesiam, in qua sola possint laxari . In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. *Laurentii archidiaconi depositione, et Honorati in ejus locum subrogatione.*

mporibus papæ Gregorii, (b) consulatus Mau- rusti anno septimo, depositus est Laurentius, us fuerat in ordine diaconii sedis apostolicæ, superbiam et mala sua, 1284 quæ tacenda s, et factus est archidiaconus Honoratus con- nibus presbyteris et diaconibus, notariis- diaconibus, vel cuncto clero in basilica aurea. *ta quæ relicta est de litania majore, in basilica sanctæ Mariæ.*

nitas annuæ devotionis nos, filii dilectissimi, , ut (a) litaniam quæ major ab omnibus ap- sollicitis ac devotis debeamus, auxiliante mentibus celebrare, per quam a nostris us, ejus misericordiæ supplicantes purgari nus mereamur. Considerare etenim nos con- lectissimi, quam variis continisque cala- s pro nostris culpis atque offensionibus affli- t qualiter item cœlestis pietatis nobis subin- ina subveniat. Sexta igitur feria veniente, a ati Laurentii martyris, qui appellatur Luci- fientes, (b) ad beatum Petrum apostolorum n, Domino supplicantes cum hymnis et can- tualibus, properemus, ut ibidem, sacra my- ebrantes, tam de antiquioribus quam de præ-

. II [Al. l. II, ind. 10, ante ep. 1]. — (a) Hoc ur in Mss. Anglic., Norm. et plerisque Va- ur in Colbert., Vatic. A, B, C, utroque Tu- icet S. Galiani et Majoris monasterii. sulatum abolevit Justinianus Aug. an. 541. nitatem restituere voluit Justinus imperator nianum, sed irrito conatu. Attamen impera- um consulatus titulum, assumere solebant, ere erat annus consulatus ac imperii. Lege , in Glossario, ad hanc vocem *Consulatus*

III [Al. l. II, ind. 10, ante ep. 1]. — (a) Etiam niæ dividuntur in *maiores* et *minores* Nam D te sancti Marci celebratur vocatur *major*, niis Rogationum, quæ dicuntur *minores*, e non videatur. Attamen in celeberrima artini basilica apud Turonos ea die fit *lito- formis*, a septem choris per totidem portas mpore basilicam intrantibus, et litanias tibus; quod fortasse alibi etiam usu recep- . Hinc litaniam majorem eandem fuisse ac iem suspicamus, contra Gussanvillæi men- se lege subjectam notam Male in omnibus ibus *letaniam*. Græcis $\lambda\epsilon\tau\epsilon\tau$ et $\lambda\epsilon\tau\alpha\upsilon\epsilon\tau$, oratio, supplicatio. Basilium, epist. 63, litaniam de nentio, distinguere a septiformi, de qua tempore mortalitatis. Major de qua hic idetur in usu fuisse ante Gregorii tempora, licet Durandus, non advertens hæc verba: *or ab omnibus appellatur*. De litanii quas s restauravit, agens Sidonius Apoll., epist.

sentibus beneficiis pietati ejus, in quantum possu- mus, referre gratias mereamur.

IV. (a) *Privilegium monasterio sancti Medardi conces- sum.*

De Gairaldo abbate sancti Medardi, et de illius monasterio Suessionensi, quod amplissimis privilegiis decorat.

Gregorius omnibus episcopis.

Pretiosissimis lapidibus in diademate Christi me- rito renitentibus, omnibusque sanotæ Dei Ecclesiæ membris, quorum universale caput est Christus, 1285 Gregorius licet sanctæ Romanæ sedis pontifi- cio sublimetur, humillimus tamen servorum Dei servus.

Quando catholicorum regum corda ad ea quæ pon- tifficalibus sunt monitis provocanda ita ardenti desi- derio divina præveniente gratia succeduntur, ut ab B eis ultro poscantur, tanto alacri et læto sunt animo concedenda, quanto et ea ipsa quæ cupiunt, si nolent facere, peti debuerant. Proinde juxta filiorum nostro- rum præcellentissimorum scripta regum Brunichil- dis ac nepotis ejus Theoderici, monasterio sanotæ Dei genitricis Mariæ, ac beatorum Patri apostolorum principis, necnon protomartyris Christi Stephani, quod est in Suessorum civitate situm, ubi sanctus Medardus requiescere et vir venerabilis Gairaldus abbas præesse videtur, hujusmodi privilegia auctori- tatis nostræ decreto indulgemus, et ea plenius confir- mamus privilegia quæ a bonæ memoriæ domino papa Joanne, comitante illustrium regum clementia, Clota- rii scilicet et Sigeberti hujus nostræ filie jugalis, ipsi loco sub anathematis vincula sunt concessa vel C ulta, concedimus atque firmamus. Statuentes nul- lum regum, antistitum, vel judicium, nullum, quacun- que præditum dignitate, ea quæ a præcellentissimis regibus vel quibuslibet aliis Deum timentibus loco concessa sunt vel conferentur, sub cujuslibet occasio-

14, lib. v, agnoscit eas longe antea fuisse in usu; sed vagues, tepentes, infrequentes, oscitabundas, ut nuno sit apud nos aut populi vitio aut incuria pastorum. Justinianus, in Authenticis, novell. 123, cap. 32, vetat litanias fieri sine episcopo, clericis et sacris crucibus. Quid litanias inter et processiones intersit, in- nuemus infra, ubi de missis publicis. Gussanv. Anti- quissimum esse litaniarum seu supplicationum publicarum usum probat sanctus Ambrosius, epist. 40, num. 16.

(b) Superius legitur hæc litania facta in basilica sanctæ Mariæ, et hic in ecclesia sancti Petri, quod hanc chartam dubiæ fidei reddiit. Aliunde ab omni- bus peue Mss. abest, et qui eam habent Codices pauci sunt recentiores.

FRAGM. IV. — (a) De hoc privilegio diu decertatum est. In nullis Mss. nobis occurrit, excepto uno Vi- ctorino.

Ex his qui notas in Gregorianas epistolas scripse- runt, Alleserra ipsum propugnat. Aliter sentire videtur Gussanvillæus, etsi judicium terre non au- deat. In subscriptionibus multa errata deprehendi constat, ut ex notis marginalibus Philippi Labbei, tomo V Concil., col. 1585, liquet. Cum in omnibus Editis epistolarum sancti Gregorii locum habeat hoc privilegium, illud in appendice servandum esse ui- mus. Alia privilegia a sancto Gregorio concessa vide supra lib. XIII, epist. 8, 9, 10. De privilegio subla- censibus dato, in quo regula sancti Benedicti appro- batur, lege Mabillonium, tom. II Analect., p. 166.

nis specie, minuere vel auferre, vel suis usibus applicare; sed cuncta quæ Deo servientibus monachis oblata sunt vel offerri contigerit perenni tempore illibata et sine aliqua inquietudine volumus possideri, eorum usibus pro quorum sustentatione concessa sunt modis omnibus profutura. Concedimus etiam ut obeunte abbate, non alius ibi quicumque obreptionis astutia ordinetur, nisi quem communis consensus monachorum elegerit, aut præviderit ordinandum. Caveant autem præfati monachi simoniacam hæresim, ne, potentia regum vel antistitum convicti, loco pastoris suscipiant tyrannum. Quod omnino fieri prohibemus, et eumdem abbatem causa ordinationis suæ aliquid dare presumere vetamus, ne hac occasione quæ a fidelibus piis locis offeruntur vel oblata sunt, consumantur. Et quia fama religionis Deo servientium monachorum nostras pervenit ad aures, quibus vir vitæ venerabilis Gairaldus præesse dignoscitur, justis petitionibus præcellentissimorum regum Brunichildis atque Theoderici faventes, ob amorem domini Medardi, tantam divini honoris dignitatem et securitatem concedimus perenni tempore mansuram. Auctoritate igitur divina, vice beati Petri apostolorum principis, consensu omnium Romanorum pontificum et voluntate totius senatus Romani, suadente nobis viro apostolico Anserico Scessorum urbis pontifice, et omnium Galliæ episcoporum favente iudicio, discernimus ut nullus archiepiscoporum, vel archidiaconorum fratres præfate basilicæ de ordinatione sui abbatis vel ecclesiasticorum graduum assumptione inquietet, sed secundum prærogativam ipsius loci vobis modo recitatam, beatissimi prædecessoris nostri domini Joannis papæ tempore decretam, **1286** et apostolica auctoritate firmatam, ordinationem sui abbatis ipsi fratres peragant, et ecclesiasticorum graduum dignitatem suscipiant. Consecrationes quoque fontium, et scrutiniæ mysteria in ipso monasterio celebrent. Chrismatis quoque ac olei, altaris, calicis, corporalis, a quocumque voluerint pontifice benedictionem expetant, ne tantus honor a quoquam rectore, ullius occasionis causa vel necessitatis, intermittatur, ne vilescat tantæ sublimitatis locus sanctæ Mariæ, et beati Petri, neonon et protomartyris, et domini Medardi meritis sacratus, quem caput monasteriorum totius Galliæ constituimus, nullius quæditioni patimur sebesse. Sed velut hæc sedes Romana speculationem suam toto orbi indicit, et novas consuetudines omnibus mittit, et omnium personarum servitio caret, ita præfatus locus, remota omni consuetudine pessima regum, antistitum, iudicum, exemplum divinæ religionis et honestatis cæteris exhibeat monasteriis, et super ea plena gaudeat libertate. Cujus rectores et filii, præsentis et successuri, tantum sub regum custodia positi, admonitionem sancti Petri et successorum suorum hujus sanctæ Romanæ sedis pontificum auctoritate proclamant. Et si incumbit necessitas, adeant. Hujus rei gratia fratribus dirigendis in via tanti itineris filia nostra Brunichildis regina xx mansos ingenuos, et totidem serviles, cuncta in-

tegritate æternaliter facta præceptione juxta finem Alpium contulit. et multos alios reditus terrarum ob hanc causam delegavit, sitos in ejusdem itineris spatio. Tusiacum vero et Mortinetum fiscos regios communiter ad stipendia fratrum dedit, et ita omnes villas Deo et sancto Medardo traditas, vel tradendas, sua præceptione conclusit, ut quicumque super terras domini Medardi habitare voluerit, vel steterit, sive servus sive liber, cujuscunque sit, alterius dominio privetur, et sanctæ Genetricis servitio aptetur, nec ultra redeundi licentiam habeat. Quod si fugerit, reputetur ut servus nunc ejusque sanctæ Dei Ecclesiæ. De altaribus quoque juxta institutionem domini papæ Joannis apostolica auctoritate confirmamus, ut qui fuerit rector præfati monasterii, fiat præterea altarum præsul, et omnium ecclesiarum sibi pertinentium, et inde præfatorum sanctorum præcipuo altari luminaria exhibeantur, et hospitalitas peregrinorum cum reverentia agatur. Subjungimus et aliud edictum, si causa capitalis criminis abbas est deponendus, non prius deponatur, donec depositores apostolicam auctoritatem requirant, et ita sint tres metropolitani cum suffraganeis eius et abbates quamplurimi. In ipso autem concilio accusatores unusquisque cum XII testibus præsentibus assistant, et ita veri iudicii examine probent se vidisse, ut audiente concilio obtestentur. Ad ultimum vero ipse abbas rationes suæ excusationis reddat, et jurejurandi pacto supra sacrorum mysteria quatuor Evangeliorum satisfaciat. Tunc vero si convictus fuerit, correctione deponatur; sin autem, suo honori reddatur, et ecclesiasticæ dignitatis mysteria recipiat, et inter sacra missarum solemnia benedictionem **1287** et prædicationem juxta instituta domini papæ Joannis peragat, et suæ conversationis vitam melioribus exemplis deducat. Monachis quoque hanc proponimus sententiam, ut nullus eorum invidia aut odio abbatis, quod absit, comprimatur, vel extranearum personarum censura plectatur. Quod si culpa principalis vitii deliquerit privatim intra claustrum ejusdem monasterii ab ipso abbate et spiritalibus fratribus arguatur, et a corpore sanctæ congregationis segregetur. Quod si perseverante contumacia abscissus fuerit, præcipimus illi ut precatórias accipiens litteras, quodcumque voluerit ingrediatur monasterium, aut causa penitentis hujus sedis apostolicæ licentiam petat, et suscepta domino papa litteris, liber suum monasterium repetat. Hæc igitur omnia, quæ hujus apostolicæ auctoritatis et nostræ præceptionis privilegio continentur, præfati monasterii rectoribus et filiis, præsentibus et futuris, et omnibus monasteriis ipsi loco subjectis vel sociatis, sub anathemate servanda constituimus. Si quis autem regum, antistitum, iudicum, vel quorumcunque secularium personarum, hujus apostolicæ auctoritatis et nostræ præceptionis decreta violaverit, aut contradixerit, aut negligenter duxerit, vel fratres inquietaverit, vel conturbaverit, vel aliter ordinaverit, cujuscunque dignitatis vel sublimitatis sit, honore suo privetur, et ut catholicæ fidei depravator, vel

Dei Ecclesiæ destructor, a consortio Christi et corpore ac sanguine Domini nostri Christi sequestretur, et omnium maledictionum athemate, quibus infideles et hæretici ab oculi usque in præsens damnati sunt, eum ditore Domini, in inferno inferiori damnanda pœnitentia præfatorum sanctorum pitiaverit clementiam et fratrum communiaverit concordiam.

Gregorius sanctæ Romanæ sedis antistes privilegio subscripsi. Etherius Arelatensis archiepiscopus subscripsit. Gregorius Portuensis archiepiscopus subscripsit. Andreas Albanensis episcopus subscripsit. Augustinus Cantuariorum episcopus subscripsit. Anastasius Tyburtinus episcopus subscripsit. Sergius Prænestinus episcopus subscripsit. Petrus Anagninæ episcopus subscripsit. Sutrinx episcopus subscripsit. Mellitus episcopus subscripsit. Joannes Veliternus episcopus subscripsit. Tiberius Silvæ episcopus subscripsit. Marinianus Ravennatis episcopus subscripsit. Vitulinus pontinensis episcopus subscripsit. Joannes Anagninorum episcopus subscripsit. Sabinianus Anagninorum episcopus subscripsit. Eulogius Aleandrinus episcopus subscripsit. Dominicus Carthaginiensis episcopus subscripsit. Fortunatus Neapolitanus episcopus subscripsit. Joannes Surrentinus episcopus subscripsit. Primævius Nurciensis episcopus subscripsit.

DECRETA [Al. 44, lib. iv, ind. 13]. — (a) Synememinit sanctus Gregorius, lib. v, epist. 1, *autem fraternitas vestra quia prius pallium commodo non dabatur. Quod quoniam in hoc erat, facto concilio ante corpus beati Petri de hoc quam de ordinationibus aliquid acerbis districta interdictione vetuimus.* Exstant in Acta in Cod. Colbert. Corb. et in Actis, in calce; eorumque meminisse videtur, lib. ii Histor., c. 1: *Excepto, inquit, Constantium, quem ad interrogationes sancti primi Anglorum gentis episcopi scripsit, docuimus... libello quoque Synodico, quem scripsit de necessariis Ecclesiæ causis utilissimosuit, etc.* Præter mss. Codices epistolares in quo habentur xl. homiliæ in Evangelium ex Bibliotheca Bigotiana accepimus, hæc verba representat ultimo loco. Ipsa quoniam in membranarum epistolarum decretalium pontificum a Sylvestro exhibentibus, hæc existant in biblioth. RR. Patrum Capucinarum. — Hoc concilium indictum est a Gregorio in causa Joannis presbyteri Chalcedonensis, qui cum a Joanne episcopo Constantino hæresis injure damnatus fuisset et ad apostolicam appellasset, auctoritate pontificum hanc ibidem congregari fecit: in qua cognitionem causæ innocentem esse reideoque, retractato Constantinopolitano iudicio desuper habito, juste absolutum datur Gregorius libro quinto epist. 15, 16 Joannem episcopum Constantinopolitanum hac eadem synodo, post sex canones sententias, sanctus Gregorius implendum indicit quo libro quinto epistola prima, in decima quarta agit, ut nullius sint potestas de bonis post episcopatum adeptis episcopato dispossuisset. Secus vero de his episcopatum possedisset. *Reperimus in indice Sublacensi, inquit Baron., an., 595, in concilio Romano eundem Gregorium re-*

Asium episcopus subscripsit. Felix Portuensis episcopus subscripsit. Gloriosus Ostiensis episcopus subscripsit. Constantius Narniensis episcopus subscripsit. Constantius Mediolanensis episcopus subscripsit. Sutellius Burdegalensium episcopus subscripsit. Vitalis Vesontinensium episcopus subscripsit. Bonifacius Placentinæ episcopus subscripsit. Siagrius Augustodunensium episcopus subscripsit. Flavius Rhemorum archiepiscopus subscripsit. Ansericus Suessorum episcopus subscripsit. Theodericus rex subscripsit. Brunichildis regina subscripsit. Ego Petrus sanctæ Romanæ sedis [Notarius] subscripsi, et sigillavi. Datum vii Kalend. Junii, anno ab Incarnatione Domini 594, indict. 11.

V. Decreta sancti Gregorii papa I.

I. De officio diaconorum sedis apostolicæ. — II. Qui vel quales ad cubile pontificis deserviant. — III. Si quis ecclesiasticorum titulos ponere præsumperit. — IV. De non velando feretro Romani pontificis. — V. Ut nihil pro ordinatione vel pallio, etc., detur vel accipiat. — VI. Si quis de servis Ecclesiæ ad Dei servitium converti desideret.

(a) Regnante in perpetuum Domino nostro Jesu Christo, temporibus piissimi ac serenissimi domini (b) Mauricii Tiberii, et Theodosii Augustorum, ejusdem domini imperii Mauricii anno tertio decimo. (c) indictione tertia decima, quinto die mensis Julii, Gregorius papa coram sanctissimo beati Petri corpore, (d) cum episcopis omnibus ac Romanæ Ecclesiæ presbyteris residens, astantibus diaconibus, et cuncto clero dixit:

gulam sancti Benedicti probasse et confirmasse. Sever. BIN. — Hæc decreta eadem omnino sunt cum gestis synodi quæ habentur epist. 44 l. iv, præter pauca illa quæ post subscriptiones leguntur. Unde vero illa desumpta sint non video, cum in omnibus mss. Codicibus desint. Quia tamen sunt ad calcem quorundam editorum registri exemplarium, ea omittere nolui, ne forte quisquam huic Editioni aliquid deesse conquereretur. GUSSANV.

(b) Duo sunt ejusdem imperatoris nomina: vnde renovimus virgulam quæ ipsa separabat. Fuit tamen Mauricio Augusto filius Tiberius nomine, at ipsum renuntiatum imperatorem, aut etiam Cæsarem, nusquam legimus, quamvis ei destinasset pater veteris Romæ imperium. Præterea si hoc loco Tiberii filii Mauricii mentio fieret, hic ante Theodosium fratrum natu majorem minime commemorari debuisset. — *Mauricii anno 13.* Corrige, decimo: nam cum indictione decima tertia, decimus Mauricii, non decimus tertius currebat, ut apparet ex principio lib. ii Epistolarum Gregorii, ubi annum septimum Mauricii imperatoris decimæ indictioni annuerat. Sever. BIN.

(c) Ex hic notis chronologicis constat gesta hæc eadem prorsus esse cum decretis ad calcem epistolarum excusis, in superioribus Editionibus. Ibi enim idem annus seu imperii seu indictionis notatur. Legitur sane in vulgatis *indictione decima quarta*; sed error est, quem ex Mss. emendavimus.

(d) Mutatis sensim moribus presbyteri in conciliis non sederunt; imo nec ipsi episcopi. In congregationibus coram summo pontifice habitis an. 1563 sedebant, ut apparet in Vita Gallica Bartholomæi a Martyribus, lib. ii, c. 22, quem locum non pigebit legisse. Antiquitus sedebant in conciliis presbyteri, sententiam dicebant, subscribebant, vel ipso præsentis summo pontifice, ut ex hoc loco liquet, et in alio sub Gregorio II, an. 721. Plurima recensere levioris operæ esset et inutilis cum diversæ partis auctores novum inficerent usum, de jure tantummodo disputent. In Chalced. conc. presbyteros quasi iudices sedisse,

In sancta Romana Ecclesia (*Grat. dist. 92, c. 2*), **A** bus æstimant, non iudicio, sed manibus defendant. Et cum per prædicatores suos Veritas dicat: *Nihil per contentionem* (*Philip. II, 3*), etiam ipsum litigiosæ contentionis malum transcendunt; et res quælibet cum æstimatur Ecclesiæ posse competere, per vim tenetur. Proinde præsentis decreto constituo ut si quis ecclesiasticorum unquam litulos ponere sive in rustico sive in urbano prædio sua sponte præsumperit, anathema sit. Et responderunt omnes: Anathema sit. Is autem qui Ecclesiam præest si hoc vel ipse fieri præceperit, vel sine sua præceptione factum digna punire animadversione neglexerit, anathema sit. Et responderunt omnes: Anathema sit.

2. (*g*) Verecundus mos tempore indiscretionis inolevit, ut hujus sedis pontificibus (*h*) ad secreta cubiculi servitia laici pueri ac sæculares obsequantur; et (*Grat. 2, q. 7, c. 58*) cum pastoris vita esse discipulis semper debeat in exemplo, plerumque clerici qualis in secreto sit vita sui pontificis nesciunt, quam tamen, ut dictum est, pueri sciunt sæculares. De qua re præsentis decreto constituo ut quidam ex clericis vel etiam ex monachis electi ministerio cubiculi pontificalis obsequantur, ut is qui in loco est regiminis habeat testes tales qui vitam ejus in secreta conversatione videant, et ex visione sedula exemplum profectus sumant.

3. Consuetudo nova in Ecclesia hac (*Grat. 16, q. 6, c. 1*) et valde reprehensibilis erupit, ut cum rectores ejus patrimonii urbana vel rustica prædia juri illius competere posse suspicantur, (*i*) fiscali more titulos imprimant, atque hoc quod competere pauperi-

pauci sunt qui non agnoscant; at injuria factum causantur, ut aliquot posteriorum synodorum auctoritatem elevent, quasi vero in conciliis apostolorum seniores non sederint, aut sederint inuti. **GUSSANV.**

(*e*) Gregorius Turon., de presbyteris et diaconis canentibus multa profert exempla l. viii Hist., c. 3 et 6. **GUSSANV.** Lege notam 252 ad Libr. Sacram.

(*f*) Quamvis antiquitus Evangelium a lectoribus in publico fidelium cœtu legeretur, ut ex duabus potissimum Cypriani epistolis 33 et 34 patet; tempore tamen Hieronymi ceperat id muneris pertinere ad diaconos, ut satis indicat quod Sabiniano scribit sanctus doctor: *Evangelium Christi quasi diaconus lectitabas*. Ex concilii Toletani I, can. 2, probari videtur in Ecclesia Hispanica perseverasse usque ad v sæculum antiquum morem, et lectores legendi Evangelii curam habuisse. Sozomenus, lib. vii, c. 19, commemorans eos qui legunt Evangelium in ecclesia, secundum varios aut locorum aut temporum ritus, assignat episcopum, archidiaconum, diaconos; at lectorum non meminit. Hoc primum decretum non est in Cod. Capuoin Rothomag.

(*g*) Corrupte in nonnullis Excusis, *verecundum mos torpore indiscretionis involvit*. Ennodius, opusculo 7, meminit cujusdam præcepti quo ut omnes episcopi cellulos habere cautum erat. Id factum putat Sirmondus, vel a papa, vel a synodo, occasione calumniarum quibus nuper Symmachus papa vexatus fuerat. Gregorius Turon. refert. lib. vi

bus æstimant, non iudicio, sed manibus defendant. Et cum per prædicatores suos Veritas dicat: *Nihil per contentionem* (*Philip. II, 3*), etiam ipsum litigiosæ contentionis malum transcendunt; et res quælibet cum æstimatur Ecclesiæ posse competere, per vim tenetur. Proinde præsentis decreto constituo ut si quis ecclesiasticorum unquam litulos ponere sive in rustico sive in urbano prædio sua sponte præsumperit, anathema sit. Et responderunt omnes: Anathema sit. Is autem qui Ecclesiam præest si hoc vel ipse fieri præceperit, vel sine sua præceptione factum digna punire animadversione neglexerit, anathema sit. Et responderunt omnes: Anathema sit.

4. Sicut indignos nos beati apostoli Petri reverentia mens fidelium veneratur, ita nostram infirmitatem decet semetipsam semper agnoscere, et impense sibi venerationis onera declinare. Ex amore quippe fidelium hujus sedis rectoribus mos ultra meritum erupit, ut cum eorum corpora humana 1290 deferuntur, hæc (*k*) dalmaticis contegant, et easdem dalmaticas pro sanctitatis reverentia sibimet partendas populus scindat; et cum adsint multa a sacris corporibus apostolorum martyrumque velamina, a peccatorum corpore sumitur quod pro magna reverentia reservatur: de qua re præsentis decreto constituo ut ferretur quo Romani pontificis corpus ad sepeliendum ducitur nullo tegmine veletur. Quam decreti mei curam gerere sedis hujus presbyteros ac diaconos censeo. Si quis vero ex eorum ordine hæc curare neglexerit, anathema sit. Et responderunt omnes: Anathema sit.

5. Antiquam Patrum regulam sequens, nihil unquam de ordinationibus accipiendum esse constituo, neque ex datione pallii, neque ex traditione chartarum, neque ex ea quam nova per ambitionem simulatio invenit appellatione (*l*) pastelli. Quia enim or-

Hist., c. 27, Ætherium episcopum Lexoviensem habuisse circa lectam suum multos lectos clericorum.

(*h*) Idem multis aliis in conciliis statutum pauci exsequuntur. Vide concil. Paris. an. 829, c. 19, 20, 21. Rident impii, deplorant pii inter tantam domesticorum turbam, qui nonnullis famulantur ecclesiasticis, vix unum aut alterum clericali veste, corona, tonsura insignitum reperiri, cum tamen episcopales ædes, si canones audimus, clericorum esse debeant domicilia, non palatia laicorum. Quid si non ad secreta modo cubiculi servitia astant laici pueri, sed et ad tremenda sacri altaris mysteria ministrant pro acolythis pedissequi, an consuetudo excusabit? Id illis qui reformando clero invigilant discutendum relinquimus. **GUSSANV.**

(*i*) De titulis, vide lib. I, ep. 60.

(*k*) De dalmaticis jam diximus ad epist. 107 lib. IX. Veterum mos fuit mortuos vestitos sepelire, et sæpe pretiosis vestibus ornare. Unde Hieronymus, in Vita sancti Pauli: *Cur et mortuos vestros auratis obvolvitis vestibus? Cur ambitio inter luctus lacrymasque non cessat? An cadavera divitum nisi in serico putrescere nesciunt?*

(*l*) Pastellus a voce pastus, qua comessatio aut convivium exprimitur. In concil. Nannet., c. 15: *Pastus autem et comessationes, quas divina auctoritas vetat, etc.* In Trosleiano, c. 6: *Census ne ab ipsis sacerdotibus sibi exquirant, et exentiis ac pastis vel paraveredis seu caballorum saginationibus presbyteros affi-*

dinando episcopo pontifex manum imponit (*Grat.*, 2, q. 7, c. 58), evangelicam vero lectionem minister legit, confirmationis autem ejus epistolam notarius scribit, sicut pontificem non decet manum quam imponit vendere (1, q. 2, c. 4), ita minister vel notarius non debet in ordinatione ejus vocem suam vel calamum venundare. Pro ordinatione vero, vel pallio, seu chartis, atque pastello, eundem qui ordinandus vel ordinatus est omnino aliquid dare prohibeo. Ex quibus prædictis rebus si quis hinc aliquid commodi appellatione exigere vel deferre forte præsumpserit, in districto Dei omnipotentis examine reatu subiacebit. Is autem qui ordinatus fuerit, si non ex placito, neque exactus, neque petitus, post acceptas chartas et pallium, aliquid cuilibet ex clero gratiæ tautummodo causa dare voluerit, hoc accipi nullo modo prohibemus, quia ejus oblatio nullam culpæ maculam ingerit, quæ ex accipientis ambitu non processit.

6. Multos de ecclesiastica seu sæculari familia novimus ad omnipotentis Dei servitium festinare (*Grat. dist.* 54, c. 23), ut, ab humana servitute liberi, in divino servitio valeant familiariter in monasteriis conversari; quos si passim dimittimus, omnibus fugiendi ecclesiastici juris dominium occasionem præbemus. Si vero festinantes ab omnipotentis Dei servitio incaute retinemus, illi invenimur negare quædam qui dedit omnia. Unde necesse est ut quisquis ex juris ecclesiastici vel sæcularis militiæ servitute ad Dei servitium converti desiderat, probetur prius in laico habitu constitutus; et **1201** si mores ejus

gant. In capitulis Hinemari ad presbyteros, c. 15: *Ut quanto presbyteri per Kalendas simul convenerint, post peractum divinum mysterium, ad necessariam collationem, non quasi ad prandium ibi ad tabulam resideant, et per tales inconvenientes pastellos se invicem gravent,* etc. Citatur *dist.* 44, c. 9. Vide *Extra.*, titulo de simonia, c. 1. Pastellaticum autem est jus pastus. Vide *caus.* 1, q. 3, can. Si quis objecerit. Nullus igitur emat præbendam vel ecclesiam, vel aliquid ecclesiasticum, nec pastellum, nec pastum antea nec postea pro hujusmodi solvat. GÜSSANV.

(m) In his decretis ad calcem epistolarum editis additur: *Si autem et in monastico habitu secundum Patrum regulas irreprehensibiliter fuerit conversatus, post præfixa sacris canonibus temporaliter jam ad quodlibet ecclesiasticum officium provehatur, si tamen illis non fuerit criminibus maculatus quæ in Testamento Veteri morte mullantur.* Absunt vero a nostris Mss.

(n) In *Cod. Bigot.*, forte melius. *Gratosus*, ad quem *epist.* 20 libri III.

(o) *Al.*, *Ocricolanæ.* De qua urbe lege *Mabillo-*
nium, Itineris Ital. pag. 46.

(p) De his titulis legendus *Joan. Fronto*, ad *Kalendarium Romanum.* Hoc autem loco subjiciendas puto alias subscriptiones ut sunt in *Codice Bigot.*

Gregorius, gratia Dei episcopus, his decretis subscripsit.

Martinianus episcopus civitatis Ravennæ.

Paulus episcopus civitatis Nepesinæ.

Joannes episcopus civitatis Surrentinæ.

Gratosus episcopus civitatis Numentum.

Joannes episcopus civitatis.

Agellus episcopus civitatis Terracinensis.

Romanus episcopus civitatis Blerilanæ.

Dominicus episcopus civitatis Centumcellensis.

Pelagius episcopus civitatis Anagninæ.

atque conversatio bono desiderio ejus testimonium ferunt, absque retractatione servire in monasterio omnipotenti Domino permittatur, ut ab humano servitio liber recedat qui in divino obsequio districtiorem appetit servitutem (m).

Subscriptio episcoporum.

Gregorius Dei gratia episcopus his decretis subscripsit. Martinianus episcopus civitatis Ravennæ subscripsit. Paulus episcopus civitatis Nepesinæ. Joannes episcopus civitatis Surrentinæ. (n) Gratianus civitatis Numentanæ. Joannes episcopus civitatis Falerinæ. Agnellus episcopus civitatis Terracinensis. Romanus episcopus civitatis Bleranæ. Dominicus episcopus civitatis Centumcellensis. Pelagius episcopus civitatis Anagninæ. Felix episcopus civitatis Portuensis. Joannes episcopus civitatis Veliternæ. Candidus episcopus civitatis Fulginiensis. Luminosus episcopus civitatis Ferentinæ. Baldinius episcopus civitatis Rosellanæ. Secundinus episcopus civitatis Tauromenæ. Martianus episcopus civitatis Ferensis. Homobonus episcopus civitatis Albanensis. Dominicus episcopus civitatis (o) Utriculanæ. Constantius episcopus civitatis Narniensis. Fortunatus episcopus civitatis Neapolitanæ. Anastasius episcopus civitatis Tiburtinæ. Proculus episcopus civitatis Prænestinæ.

Subscriptio presbyterorum.

Laurentius presbyter (p) sancti Silvestri subscripsit. Joannes presbyter sancti Vitalis. Speciosus **1202** presbyter sancti Clementis. Deusedit presbyter sancti Joannis et Pauli. Andromachus pre-

Felix episcopus civitatis Portuensis.

Joannes episcopus civitatis Belliternæ.

Candidus episcopus civitatis Dulcimensis.

Luminosus episcopus civitatis Ferentino.

Virbonus episcopus civitatis Fuscanensis.

Balbinus episcopus civitatis Rosellas.

Secundus episcopus civitatis Tauromenio.

Marcianus episcopus civitatis Ferentis.

Homobonus episcopus civitatis Albanensis.

Dominicus episcopus civitatis Utriculanæ.

Constantinus episcopus civitatis Narniensis.

Fortunatus episcopus civitatis Neapolim.

Anastasius episcopus civitatis Tiburtinæ,

Proculus episcopus civitatis Prænestinæ.

Incipit subscriptio presbyterorum.

Laurentinus presbyter tituli sancti Sylvestri.

Joannes presbyter tituli sancti Vitalis.

Speciosus presbyter tituli sancti Clementis.

Deusedit presbyter tituli sanctæ Præædis.

Deusedit presbyter tituli sanctorum Joannis et Pauli.

Andromachus presbyter tituli apostolorum.

Crescens presbyter tituli sancti Laurentii.

Rusticus presbyter tituli sanctæ Susannæ.

Vibulus presbyter tituli sancti Marcelli.

Petrus presbyter tituli sanctorum Julii et Ca-
listi.

Spectatus presbyter tituli sancti Vitalis.

Stephanus presbyter tituli sancti Marci.

Felix presbyter tituli sancti Sixti.

Petrus presbyter tituli sanctæ Balbinæ.

Justus presbyter tituli sanctorum Nerei et
Achillei.

Speciosus presbyter tituli sanctæ Damasæ.

Maurus presbyter tituli sanctæ Priscæ.

Placidus presbyter tituli sanctæ Sabinæ.

abyter Apostolorum. Cræseus presbyter sancti Laurentii. Rusticus presbyter sanctæ Susannæ. Vibulus presbyter sancti Marcelli. Petrus presbyter sancti Julii et Callisti. Spectatus presbyter sancti Vitalis. Stephanus presbyter sancti Marci. Felix presbyter sanoti Sixti. Petrus presbyter sanctæ Balbinæ. Justus presbyter sanctorum Nerei et Achillæi. Speciosus presbyter sancti Damasi. Maurus presbyter sanctæ, Priscæ. Placitus presbyter sanctæ Sabinæ. Victor sanctæ Cæciliæ. Joannes sancti Chrysogoni. Aventius sanctæ Præxedis. Andreas sancti Marci. Joannes sanctorum Joannis et Pauli. Agapitus Apostolorum. Felix sanctæ Sabinæ. Bonus sancti Eusebii. Bassus sancti Prudentis. Joannes sancti Silvestri. Albinus sanctorum Marcellini et Petri. Antonius sanctæ Balbinæ. Candidus sancti Clementis. Romanus sancti Marcelli. Leo sancti Damasi. Aventius sancti Quiriaci. Fortunatus sanctorum quatuor Coronatorum.

VI. *Alia sancti Gregorii papæ I decreta.*

Gregorius, gratia Dei episcopus, his decretis subscripsit, et confirmaverunt episcopi et presbyteri numero LVIII.

Gregorius sanctissimus apostolicus papa, ante corpus beatissimi Petri in synodo residens dixit: Hinc maxime nimium dolens et ingemiscens dico, quia aliquot ex Christianis in Occidentis partibus constitutos audio temere contra catholicam fidem **1293** et Patrum statuta agere, ita ut consecratas feminas ducere præsumant mulieres, et propinquas conjugio sortiantur. Quod opportunum est spiritali amputare mucrone, atque, si vestræ placet sanotitati, radicibus evellere, ne seges boni agricolæ, iniquorum mixta horrentibus frutetis, sordescat. Sanctissimi episcopi seu venerabiles presbyteri responderunt: Vere cognoscimus gratia sancti Spiritus cor apostolorum vestri succensum, ut tantæ miserie squalorem a fidelium mentibus detergatis. Post hanc omnium consonam responsionem, Gregorius apostolicus papa ante corpus memoratum venerabile Christi apostolorum principis, inferendo sententiam dixit:

1. Si quis presbyterum in conjugium duxerit, anathema sit.
11. Si quis presbyter vel diaconus duxerit uxorem anathema sit.

*Victor presbyter tituli sanctæ Ecclesiæ.
Joannes presbyter tituli sancti Chrysogoni.
Aventius presbyter tituli sanctæ Præxedis.
Andreas presbyter tituli sancti Marci.
Joannes presbyter tituli sanctorum Joannis et Pauli.
Agapitus presbyter tituli Apostolorum.
Felix presbyter tituli sanctæ Sabinæ.
Domus presbyter episcopus tituli sancti Eusebii.
Bastus presbyter episcopus tituli sancti Prudentis.
Joannes presbyter episcopus tituli sancti Sylvestri.
Albinus presbyter episcopus tituli sanctorum Marcellini et Petri.
Antonius presbyter episcopus tituli sanctæ Bal-*

111. Si quis monacham, quam Dei ancillam appellant, in conjugium duxerit, anathema sit.

1V. Si quis commatrem spiritaliam duxerit in conjugium, anathema sit.

v. Si quis fratris uxorem duxerit in conjugium, anathema sit.

vi. Si quis neptem duxerit in conjugium, anathema sit.

vii. Si quis novercam aut nurum suam duxerit in conjugium, anathema sit.

viii. Si quis consobrinam duxerit in conjugium, anathema sit.

ix. Si quis de propria cognatione, in qua cognatas habuit, duxerit in uxorem, anathema sit.

x. Si quis virginem rapuerit vel furatus fuerit eam, cum sibi consentientibus anathema sit.

xi. Si quis virginem quam sibi non desponsaverit rapuerit vel furatus fuerit in uxorem, una cum sibi faventibus anathema sit.

xii. Si quis hariolos, aruspices vel incantatores observaverit, aut filateriis [*Fortè phylacteriis*] usus fuerit, anathema sit.

xiii. Si quis in quamlibet partem præcepta ante emissâ apostolicæ Ecclesiæ de cameris et locis diversis temeraverit, et non in omnibus observaverit, anathema sit.

xiv. Si quis homicidium fecerit, agat pœnitentiam decem annis.

xv. Si quis in scelere permanserit, anathema sit.

xvi. Si quis ex clericis laxaverit coronam, anathema sit.

xvii. Et responderunt omnes per singula capitula tertio: anathema sit.

Subscriptio beati Gregorii papæ.

Gregorius sanctæ catholicæ atque apostolicæ Romanæ Ecclesiæ, huic constituto a vobis promulgato subscripsi. Agnellus episcopus civitatis Ferentis huic constituto a nobis promulgato subscripsit. Et cæteri subscripserunt. Valete.

1294 VII. (a) *Concilium Romanum III, sive Lateranense, tempore sancti Gregorii papæ I, in quo anno Domini 601 pro monachis sequens constitutum edidit.*

Gregorius episcopus, servus servorum Dei omnibus episcopis.

Quam sit necessarium monasteriorum quieti probinæ.

Romanus presbyter tituli sancti Clementis.

Leo presbyter tituli sancti Damasi.

Fortunatus presbyter tituli sancti Quiriaci et sanctorum quatuor Coronatorum.

Explicit decretum ad clerum, pontificali auctoritate Gregorii papæ Urbis Romæ constitutum, in Christo Jesu Domino nostro. Cui honor et gloria, et imperium cum Patre, et Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

VII. CONC. ROMAN. III. — In codice ms. viri clarissimi Claudii Hardy senatoris Parisiensis: *Privilegium monasteriorum sub regulari norma gentium a sancto Gregorio papa Urbis Romæ in generali synodo consensu omnium episcoporum atque catholicorum virorum dictatum, necnon sub anathematis et excommunicationis interpositione perpetua-*

spicere, et de eorum perpetua securitate tractare, anteactum nos officium, quod in regimine monasterii exhibuimus, informet. Et qui in plurimis monasteriis multa a præsulibus præjudicia atque gravamina monachos pertulisse cognovimus, oportet ut fraternitatis vestræ provisio eorum de futuro quietem salubri ordinatione disponat, quatenus conversantes illic in Dei servitio, ipsius quoque gratia suffragante, mente libera perseverent. Sed ne ex ea quæ magis emendanda est consuetudine, quisquam monachis quidquam molestiæ præsumat inferre, necesse est ut hæc quæ inferius enumerare curavimus ita fraternitatis studio episcopi debeant custodire, ut ex eis non possit ulterius inferendæ inquietudinis occasio reperiri. Interdicimus igitur, in nomine Domini nostri Jesu Christi, et ex auctoritate beati Petri apostolorum principis, cuius vice huic Ecclesiæ præsidemus, prohibemus, ut nullus episcoporum aut sæcularium ultra præsumat de redditibus, rebus, vel chartis monasteriorum, vel de cellis, vel villis quæ ad ea pertinent, quocunque modo, [seu] qualibet occasione minuire, vel dolos, vel immissiones aliquas facere. Si qua causa forte inter terram venientem ad partem suarum Ecclesiarum et monasteriorum evenerit, et pacifice non potuit [potuerit] ordinari, apud electos abbates et alios patres timentes Dominum, sine voluntaria dilatione, mediis sacrosanctis Evangelii finiatur. (*Vide lib. viii, epist. 5.*)

Defuncto autem abbate cujusque congregationis, non extraneus eligatur, nisi de eadem congregatione, quem sibi propria voluntate concurs fratrum societas elegerit; et qui electus fuerit, sine dolo vel venalitate aliqua ordinetur. Quod si aptam inter se personam invenire nequeant, solerter sibi curent de aliis monasteriis similiter ordinandum. Neque constituto abbate quoscunque persona qualibet occasione præponatur, nisi forte exstantibus (quod absit) criminibus, quæ sacri canones punire monstrantur.

Pariter autem custodiendum est, ut invito abbate, ad ordinanda alia monasteria, aut ad ordines sacros, vel clericatus officium, tolli exinde monachi non debeant (b).

Descriptiones quoque rerum et chartarum monasterii ab episcopo ecclesiasticas fieri omnino vetamus

litterarum armatum. Gregorius universis sanctæ Ecclesiæ filiis. Quam sit necessarium, etc. In Codicibus vero Lirinensi, Andegavensi, Flaviniacensi, cujus varias lectiones margini inscripsimus, aliisque passim, appellatur *Decretum Gregorii papæ de libertate monachorum*. — Sanctus Gregorius probe per experientiam agnoscens quantas interdum molestias monachi ab episcopis pati solerent, paulo ante vitam suam exitum, quem ob jugem corporis adversam valetudinem proxime imminere sentiebat, monachorum quieti et indemnitati consulere voluit. Quare, collectis episcopis viginti, presbyteris atque diaconis cardinalibus, nonis Aprilis, anno 601, pro monachis edidit hoc synodale decretum: quod constitutum appellari consuevit. Ex Vaticana bibliotheca nunc demum integrum et perfectum nobis suppeditarunt annales Baronii; nam in Veneta conellorum Editione subscriptiones (quia modo integras

[denegamus]; sed si quando res exigit, abbas loci cum aliis fratribus causas [notitiam] rerum inventarum faciat, et eorum consilio et iudicio finiantur [concilia sine præiudicio finiat]. 1205 Obeunte quoque abbate, episcopus in describendis providendisque rebus monasterii acquisitis, vel datis perquirendis [acquirendisve] nullatenus se permisceat. Missas quoque publicas ab eo in cœnobio fieri omnino prohibemus, ne in servorum Dei recessibus et eorum receptaculis ulla popularis [popularibus corruentibus] præbeatur occasio conventus, vel mulierum fiat novæ introitus, quod omnino nec expedit animabus eorum; neque audeat ibi cathedram collocare, vel quantalibet [quamlibet] potestatem habere imperandi, nec aliquam ordinationem quamvis levissimam faciendi, nisi ab abbate loci fuerit rogatus, quatenus monachi semper maneant in abbatum suorum potestate, nullumque monachum sine testimonio vel concessione abbatis in aliqua ecclesia teneat, vel ad aliquem promoveat honorem.

Hanc ergo scriptorum nostrorum paginam omni futuro tempore ab omnibus episcopis firmam statuimus illibatamque servari, ut et suæ Ecclesiæ juvante Domino tantummodo contenti [sint], et monasteria ecclesiasticis conditionibus seu angariis, vel quibuslibet obsequiis sæcularibus nullo modo subiaceant, nullis canonicis iuribus [curis] deserviant, sed remotis vexationibus in [ac] cunctis gravaminibus diurnum [divinum] opus cum summa animi devotione perficiant.

Universi episcopi respondere [presbyteri et diaconi dixerunt]: Libertati monachorum congaudemus, et quæ nunc de his statuitur beatitudo vestra firmamus.

Subscriptiones.

Gregorius episcopus catholicæ et apostolicæ Romanæ Ecclesiæ huic constituto a nobis promulgato subscripsi.

Agnellus episcopus sanctæ Ecclesiæ Ferentinensis huic constituto a vobis promulgato subscripsi. Humilis [Joannes humilis] episcopus Belitrensis [Veliternensis] huic constituto a vobis promulgato subscripsi.

Et sic alii omnes episcopi, numero viginti; quatuordecim presbyteri, et diaconi quatuor, die nonas Aprilis, indictione 4 [alias. 3] (c).

edidimus) episcoporum desiderantur. SEVER. BIN.

(b) In Codice Flaviniacensi hæc inseruntur: *sed si abundantes fuerint qui ad celebrandas Dei laudes vel utilitates loci explendas sufficient, de his qui superfuerint offerat abbas coram Deo quos dignos putaverit. Quisquis autem ex monasterio ad ecclesiasticum ordinem pervenerit, ulterius illic nec potestatem aliquam nec licentiam habeat habitandi.*

(c) In Codice ms. cœnobii Flaviniacensis, in Burgundiæ ducatu D. Augustodunensis, integræ leguntur subscriptiones, quas hic subjunxisse non ingratum fuerit curiosis lectoribus.

*Marinianus Ravennas episcopus.
Joannes episcopus Ecclesiæ Tarentinæ.
Joannes episcopus Ecclesiæ Falaritanæ.
Pelagius episcopus Ecclesiæ Anagninæ.
Romanus episcopus Ecclesiæ Blantanæ.*

1296 Concilium Romanum IV, sub Gregorio papa I. A **E**cclesie Romanæ cum archiepiscopo Mariniano, et elevatus, cœpit ampliorem pœnitentiam coram eis agere. Tunc duxit eum ad sanctum corpus beati Apollinaris, et juravit de omnibus quæ adversus eum dicta de mulieribus vel ex schismate simoniacis fuerant mistum se non esse. Tunc revertens Castorius chartularius adduxit secum diaconum ejusdem Maximi, nomine Stephanum relatores omnium quæ a Maximo satisfacta essent. Tunc motus ad misericordiam beatissimus papa Gregorius, direxit pallium ad confirmationem ejusdem episcopi, id est VII Kalend. Septembris, indictione secunda.

In causa Andreæ monachi impostoris et falsarii, celebratum anno Domini 601.

Concilium. In hoc concilio damnatus est Andreas, Græcus homo sub monachali habitu degens apud basilicam sancti Pauli, detectus impostor atque falsarius. Qua de re plura Gregorius lib. IX, epist. 69 (*Nunc epist. 74 lib. XI*), ad Eusebium Thessalonicensem episcopum.

VIII. De causa Maximi prævaricatoris, ejusque satisfactione et pœnitenti.

(a) Levatus est Maximus præsumptor in Dalmatia contra votum domini papæ Gregorii, a militibus, per indictionem II, et in contumacia vel præsumptione fuit annis VII. Post hæc, post castigationem et flagella beatissimi atque apostolici papæ Gregorii, egressus Dalmatias venit in civitatem Ravennatensem ad beatissimum (b) Marinianum archiepiscopum, et jactavit se tenens intra civitatem in media silice, clamans et dicens : *Peccavi Deo, et beatissimo papæ Gregorio.* Et acta pœnitentia per tres horas, occurrit exarchus Callinicus Castorius chartularius

1297 IX. Testandi facultas Probo Sancti-Andreæ abbati concessa.

(a) In nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi, imp. d. n. m. Mauricio Tiberio pp. Aug., anno 13, eodemque don. cons. anno 11, sub diem tertium nonarum Octob., indictione 4, presidente beatissimo et apostolico papa Gregorio, atque considentibus reverendissimis Menna episcopo (b) Telesino, Basilio Capuano, Constantio Numentano, (c) Montano (d) Sabinense, Victore (e) Fausanense, (f) Joanne presby-

Luminosus episcopus Ecclesie Ferentinæ,
Balbinus episcopus Ecclesie Rosellæ.
Murtianus episcopus Ecclesie Ferentis.
Dominicus episcopus Ecclesie Utriculanæ.
Fortunatus episcopus Ecclesie Neapolitanæ.
Proculus episcopus Ecclesie Prænestinæ.
Paulus episcopus Ecclesie Nepezinæ.
Generosus episcopus Ecclesie Numenti.
Angelus episcopus Ecclesie Terracinæ.
Dominicus episcopus Ecclesie Centumcellis.
Felix episcopus Ecclesie Portuensis.
Claudius episcopus Ecclesie Ultrinensis.
Urbanus episcopus Ecclesie Tuscanis.
Secundinus episcopus Ecclesie Tauromenii.
Homobonus episcopus Ecclesie Albanensis.
Constantius episcopus Ecclesie Narniensis.
Anastasius episcopus Ecclesie Tiburtinæ.
Laurentius presbyter sancti Silvestri.
Joannes presbyter sancti Vitalis.
Speciosus presbyter sancti Clementis.
Deusdedit presbyter sanctæ Prædixis.
Andronicus presbyter sanctorum Apostolorum.
Crescens presbyter sancti Laurentii.
Deusdedit presbyter sanctorum Joannis et Pauli.
Rusticus presbyter sanctæ Susunnæ.
Fidelis presbyter sancti Marcelli.
Petrus presbyter sanctorum Julii et Callisti.
Spectatus presbyter sancti Vitalis.
Stephanus presbyter sancti Marci.
Felix presbyter sancti Sixti.
Zoticus presbyter sanctæ Balbinæ.
Justus presbyter sanctorum Nerei et Achillæi.
Speciosus presbyter sancti Vamasii.

FRAGM. VIII [Al. lib. VII, ind. 1, in exord. lib.]. —

(a) Hæc in multis Mss. desiderantur. Exstant in Codice Regio qui erat olim bibliothecæ Floriacensis, et in Colbertino not. 40, ac duobus aliis, initio libri VII, indict. 2.

(b) Mariniano Ravennati Maximi causa committitur ep. 10 libri IX, indict. 2.

IX. Olim ep. 22 l. XI. — (a) Hæc testandi concessio abest a Mss. Anglic., Norm. et aliis plurimis. Eam exhibent Vaticani, Regius Codex, duo Telleriani, Colbertini plerique, et Romig. In omnibus autem mendose leguntur anni imperii et consulationis Mauricii, tam initio, quam infra repetitur : *In nomine Domini, etc.* In his enim assignatur annus 14, vel 13 imperii cum indictione 4, sed annus

nonus decimus Mauricii imperatoris concurrat cum hac indictione, ut liquet ex epistolis 65, 66 et 68, libri XI. In Excusis corrupte legitur : *Imperantibus domno Mauricio et Tiberio Augustis, anno incarnationis Domini sexcentesimo primo.* Ex duplici nomine imperatoris, qui simul vocabatur Mauricius et Tiberius, duos Augustos confarant Editores. In Vatic. A et D, ac in Teller. pro, *sub diem tertium nonarum, habetur, sub diem III Kalend. Manuscripti qui assignant annum 14 imperii Mauricii pro ejus consulatu notant annum tertium decimum.* In Regio quinque lineolæ perpendicularares hoc modo IIIII docent annum indictionis.

(b) Telesia Samnitum urbs ad confluentem Vulturni et Sabati, episcopalis sub archiep. Beneventano, cujus meminere Livius, Strabo, Ptolomæus, Romana Itineraria.

(c) In Tellerian., Numano. In Vatic. D, *Mimiano*, sed pro diversa lectione annotatur, *al. Montano.*

(d) Ita in duobus Teller. et in Vatic. D. In Vatic. B, *Savinense*; consentitque Colbert. vet., sed idem est *Savinense* et *Sabinense*. Excusi habent *Savonense*; putatque Gussanvillæus legendum *Savionense* aut *Sabionense*, quæ, inquit, *urbs episcopalis ex Paulo diacono et aliis est nota.* Aliis est Savona urbs episcopalis Liguriæ sub archiep. Mediolanensi.

(e) Teller. duo, Colbert. ac Vatic. D, *Fausanense.* In Vatic. A, *Suasanensi.* In Vatic. E, *Fausinense.*

(f) Hic observa presbyteros olim consedis in synodis cum episcopis *astantibus diaconis et clero*, ut infra legitur. Post lectionem libelli supplicis Probi sanctus Gregorius designando episcopos nomine *fratrum* et presbyteros nomine *filiorum* ait : *ut de his quæ petit cum fratribus filiisque nostris quid statuendum sit deliberare possimus.* Ne autem presbyteri sedeant in conciliis iudices, distinguunt quidam inter vocem *consultivam* et *judicativam*; an vere an sophisticæ, inquirent alii. Equidem oppono tantum concilia Romana sub Symmacho in fine quinti sæculi et initio sexti. Ex I concilio hæc verba... *pari adunatione tractemus, expressis scilicet sententiis concientes... universa synodus surgens, Privetur, acclamavit... Symmachus episcopus dixit : Ergo universitati placet, et ab omnibus recognoscitur et probatur ista sententia? Universa synodus dixit : Placet, et quod omnibus placet, fiat... Et infra : Ul decreta nostra confirmes rogamus. Quæ statim Symmachus vocat*

monasterio cui præesse dignosceris cum nostris filiis tractaremus, atque diu aptam personam huic officio quæreremus, ex improvise te ingrediente, cordi nostro et eorum qui nobiscum ad tractandum aderant subito natum est ut te illic abbatem Deo propitio constituere deberemus. Quod quia renitenti tibi constat impositum, et voluntatis tuæ rigorem vix nostræ potuerunt adhortationes inflectere, necesse fuit, ne forte habere potuisses post spatium redeundi, ut jam ordinatum abbatem ad ipsum te monasterium, cuius nec monachus fuisti, antea mitteremus. (s) Ne ergo hæc obedientia vel dilectioni tuæ tristitiam vel alii possit inferre jacturam, universas res tuas alienandi, vel ut volueris disponendi liberam tibi per hujus constituti nostri tribuimus statuta licentiam. Per quam eam te in disponendis eis ut tibi placuerit habere noveris facultatem, quam habere poteris antequam monasterium introires. Nec quidquam tibi abbatis officium, quod, sicut dictum est, repente ac invitus nosceris suscepisse, formides obsistere, quia ut in ordinandis disponendisque rebus tuis non haberes licentiam, dilectionem tuam ne post se rediret nostra, ut diximus, coegit instantia. Proinde ne qua te dubium faciat de his quæ volueris ordinare suspicio, nullum unquam Ecclesiæ nostræ vel monasterii tui, sive quolibet nomine alio ex monachicæ conversionis statu vel abbatis officio, quocumque ingenio, vel cujuslibet excusationis specie, contra præsentis seriem constituti venire posse 1300 decernimus; sed tanquam si ingressus monasterium non fuisses, ita omnia quæ de universa facultate tua ordinaveris, disposuerisve, illibata et sine aliqua, Deo auctore, statuimus refragatione servanda (t).

X. *Promissio cujusdam (a) episcopi, hæresim suam anathematizantis, quam solvi fecit in nomine domini imp. Constantinopoli, sub die 10 mensis Februar., indict. 5.*

Quoties cordis oculus nube erroris obductus supernæ illustrationis lumine fit serenus, magna cautela nitendum est ne latenter auctor schismatis irruat, et ab unitatis radice eos qui ad eam reversi fuerant telo iterum erroris abscindat. Et ideo ego ille civitatis illius episcopus, comperto divisionis laqueo quo tenebar, diutina mecum cogitatione pertractans, prona

(s) Ex Joanne Gersono, lect. 4 de Vita spirit. animæ, corollar. 4 et sequentibus: *Legislatores ecclesiastici et civiles plerumque sua potestate et auctoritate noscuntur abuti, præsertim ecclesiastici illi qui quidquid ordinant, quidquid monent, quidquid præcipiunt, volunt pro divinis legibus haberi, par æquale quoque robur habere per interminationem damnationis æternæ.* Cætera prætermitto, quibus vir pius opinionem suam aperit de obligatione legum humanarum propter connexionem cum lege divina. Eam multi quasi erroneam impugnare, fortasse non satis sibi intellectam. Ut in legibus humanis quod juris est divini ab humano secernamus, præcipue *cujusdam Theologiæ opus est, quam multi, inquit idem, vel ignorant, vel negligunt, vel spernunt.* GUSSANV.

(t) In Excusis additur, *Datum mense Novembris, indict. 4, sed in Mss. Vaticanis et aliis minime legitur.* Neque vero convenire possunt hæc cum aliis notis temporis supra assignatis. Certe datum est hoc diploma eodem die ac tempore quo Romæ ha-

et spontanea voluntate ad unitatem sedis apostolicæ divina gratia duce reversus sum. Et ne non pura mente seu simulate reversus existimer, sub mei ordinis casu spondeo, et anathematis obligatione, atque promitto tibi, et per te sancto Petro apostolorum principi, atque ejus vicario beatissimo Gregorio, vel successoribus ipsius, me nunquam quorumlibet suasionibus vel quocumque alio modo ad schisma, de quo Redemptoris nostri misericordia liberante ereptus sum, reversurum, sed semper me in unitate sanctæ Ecclesiæ catholicæ et communione Romani pontificis per omnia permansurum. Unde jurans dico per Deum omnipotentem, et hæc sancta quatuor Evangelia, quæ in manibus meis teneo, (b) et salutem geniumque illustrium dominorum nostrorum rempublicam gubernantium, me in unitate, sicut dixi, Ecclesiæ catholicæ, ad quam Deo propitio sum reversus, et communione Romani pontificis semper et sine dubio permanere. Quod si, quod absit, aliqua excusatione vel argumento ab hac me unitate divisero, perjuri reatum incurrens, æternæ pœnæ obligatus inveniar, et cum auctore schismatis habeam in futuro sæculo portionem. Hanc autem confessionis promissionisque meæ chartulam notario meo, cum consensu presbyterorum et diaconorum atque clericorum qui, me in hac unitate obligantes, in suprascriptis omnibus prona simul voluntate secuti atque propriis manibus subscripturi sunt, scribendam dictavi, et propria manu subscribens tibi tradidi. Acta in loco illo, die et consulibus suprascriptis. *Subscriptio episcopi illius.* Ego ille episcopus civitatis illius huic confessionis 1301 promissionique meæ, præstito de conservandis suprascriptis omnibus sacramento, subscripai.

XI. *Exemplum concessionis pallii.*

Dilectissimo fratri Petro Gregorius. Omni convenire novimus rationi ut eos amictu pallii decoremus quos in illis civitatibus, divina inspirante misericordia, sacerdotii honor illuminat, in quibus hoc etiam ab illis qui præteritis temporibus pontifices fieri meruerunt, et ab apostolica sede constat esse indultum. Ideoque charitati tuæ usum pallii, sicut decessores tui habuisse noscuntur, præsentis auctoritate concedimus, atque ea omnia circa honoris tui privilegium

bita est synodus antea commemorata, hoc est mense Octobri, non Novembri.

X [*Al. ep. 31, ind. 5.*] — (a) Hic episcopus videtur esse Firminus, ad quem exstat epistola 33 lib. xii.

(b) *Per salutem geniumque.* Ea verba male inserta huic promissioni fuisse reor; nec enim catholici per genium Imperatorum jurabant. Vide Tertullianum, in Apologetico, c. 32, et ad Scapulam, c. 2: *Juramus non per genios Cæsarum. Nescitis genios demonas dici... cæterum, demonas, id est genios, adjuvare consuevimus,* etc. Certe in confesso erat antiquitus genium nihil esse aliud quam dæmonem, ut legere est apud Lactantium, lib. ii, c. 15, quem locum quia indico, caute legendum dico. Notant multi ne quidem apud nos in Galliis fuisse permissum jurare per vitam regis et filiorum ejus. Passim in Actis concil. Chalced. jurabant per vestigia imperatoris aut Patrum. GUSSANV.

XI. *Al. ep. 36, ind. 5.*

volumus permanere quæ anterioribus temporibus Ecclesiæ tuæ constat esse servata, ut nihil prorsus de privilegiis ejus doleas diminutum. *Et subscriptio domini papæ.* Deus te incolumem custodiat. Datum x Kalend. Octob., imperante domno Justino [Al. Justiniano] August. *Et subscripsit dominus papa.*

XII. (a) *De Phoca coronato, et Mauricio interfecto cum filiis suis.*

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, per indictionem sextam, die 23 mensis Novembris, temporibus domini et beatissimi papæ Gregorii, coronatus est Phocas, et Leontia Augusta (b) septimo in palatio, (c) quod dicitur Secundianus, et occisus est Mauricius imperator 1302 cum omnibus filiis suis masculis, id est (d) Theodosio jam coronato, Tiberio, Petro, (e) Paulo et Justiniano, simul et (f) Petro fratre suprascripti Mauricii Augusti. Sed et aliqui

FRAGM. XII [Al. ep. 1, lib. ix]. — (a) Coronatus est Phocas a patriarcha Cyriaco an. 602. Qua de re fuse Theoph. Simocatta, et cæteri historiæ Byzantinæ scriptores. GUSSANV.

(b) Scriptores Græci vocant ἑβδομον. Procopius de Ædific. Justin. : Ἐν προαστείῳ κολουμένῳ ἑβδομῷ, lib. 1, c. 14. Nicephorus patriarcha CP., in Breviario historico, c. 2 ; Καὶ μάλισ πρὸς τὸ πείδιον πρὸ τῆς πόλεως ὁ ἑβδομον καλοῦσι. Quidam etiam ex Latinis appellant *hebdomum*, quod Idacius, Marcellinus Comes, Anastasius Bibliothecarius, et leges aliquæ Justinianæ *septimum milliare*. Idem Marcellinus interdum et Victor Tunnunensis nude *septimum* nuncupant. Eadem est sententia Cujacii, lib. xx Observat., qui et addit : *Eadem forte ratione septimum dictum est, quo decimum suburbium Carthagini, quod auctore Procopio ab ea distabat stadiis lxx.* GUSSANV. Septimum autem palatium est idem ac tribunal hebdomi præ cæteris celeberrimum, in quo imperatores renuntiabantur, et se populo spectabiles præbebant. *Hebdomum* videtur dictum a septimo milliario, quod hoc intervallo distaret Constantinopoli. Refert Idacius Valentem a Valentiniano fratre in consortium imperii vocatum, *Levatum Constantinopoli in milliario septimo in tribunali*. Ubi apud Chronicon Alexandrinum legitur ἐν τῷ ἑβδομῷ. Idem occurrit apud Marcellinum Comitæm de Arcadio. Conjecturam nostram confirmat quod habet Idacius de Honorio : *Honorium pater suus Theodosius, in eodem loco quo fratrem ejus Arcadium Cæsarem fecit, id est septimo ab urbe regia milliario.* Porro Chronicon Alexand. dicit Arcadium Cæsarem factum ἐν τῷ τρίβουνάλῳ τοῦ ἑβδομοῦ.

(c) Palatium hoc nomine in urbe vel suburbanis nullum agnoscent scriptores Byzantini. *Jucundianarum* nomenclaturam habet Procopius lib. 1 de Ædificiis Justiniani. Ad illud in Bithynia videtur existitisse, ex ipso Procopio, tametsi Justinianas ibi restituendum putet Gyllius. Verum cum in Secundianis palatio ita nuncupato in septimo coronatum Phocas tradat Gregorius, quod Theoph. Simocatta, lib. viii, c. 10, Chronicum Alexandrinum, et Theophanes, in Chronogr., factum volunt in sancti Prodromi æde hebdomiana, intelligendum prorsus videtur tribunal hebdomi, quod alii palatium hebdomi appellant, in quo scilicet imperatores recens renuntiati toti plebi spectandos se præbebant, atque adeo interdum corona donabantur. Cujus moris complura prout exempla apud ejusce ævi scriptores. GUSSANV.

(d) Vide Chronicum Alexandrinum, Joannem Biclarensem, Theophanem, Cedrenum, Zonaram. GUSSANV.

(e) Istius Mauricii filii nulla mentio est apud scriptores, pro quo *Justinum* substituit auctor

A procerum qui ei cohærebant, id est (g) Constantius patricius et curator, et Placidus, sed et (h) Georgius notarius principis, (i) Venit autem icona suprascriptorum Phocæ et Leontis Augustorum Romam vii Kal. Maii, et acclamatum est eis in lateranis (h) in basilica Julii ab omni clero vel senatu. Exaudi, Christe : Phocæ Augusto et Leontis Augustæ vita. Tunc jussit ipsam iconam dominus beatissimus et apostolicus Gregorius papa reponi in (l) oratorio sancti Cæsarii martyris intra palatium. (*Joan. Diac., lib. iv, c. 20.*) XIII. *Fragmenta epistolarum quas Gratianus sancto Gregorio tribuit.*

Gregorius Augustino Anglorum episcopo.

Denique sacerdotes et diaconi (*Dist. 4, can. 6*), et reliqui omnes quos ecclesiastici gradus dignitas exornat, a Quinquagesima propositum jejunandi suscipiant, quo et aliquid (a) ad pensum sanctæ institutio-

Chronici Alex., apud quem ita quinque filii Mauricii recensentur, Theodosius, Tiberius, Petrus, Justinus et Justinianus. GUSSANV.

(f) Petrus hic fuit vir strenuus, dux exercitus contra Persas. De eo Simocatta, lib. iii Hist. Mauric., et lib. viii, Chronicum Alexandrinum, Theophanes et alii. GUSSANV.

(g) In pluribus Mss. appellatur Constantinus. In Chronico Alex. Constantinus Lardis. A Simocatta nude Lardis dicitur lib. viii, c. 13. Fuit is præfetus prætorio, deinde Logotheta, et curator palatii Hormisdæ, ut est in eodem Chronico Alexan., quam postremam dignitatem attigit hic Gregorius. Sed cum addatur *et Placidus*, legendum ex Mss. sex probatis, *et curator Placidias*; licet in iis corrupte habeatur *de Placidias*; ita ut curator fuerit non Hormisdæ, sed Placidis, domus scilicet Augustæ Placidis, cujus meminit vetus urbis descriptio. Nam et *κουράτων τῶν Ἰλακιδίας* occurrit in Chronico Alexandrino in eodem Phoca. Atque ea est sententia viri clarissimi Cangii in sua Constantinopoli Christiana. GUSSANV. Quod hic observat Gussanvillæus confirmari potest ex Mss. Colbert.

(h) Qui Philippii ὑποστράτηγος dicitur Simocattæ lib. viii, c. 13. GUSSANV. In Colbert. legitur *Gregorius*.

(i) De isto more mittendi in provincias iconas seu imagines Augustorum, quas lauratas appellabant, multi multa dixere; nos paucis repetemus. Citant, sed male, ex Optato, lib. viii, hæc verba, quæ reperio in synodo Nicæna ii, in epistola Adriani : *Lauratis et iconibus quæ mittuntur ad civitates et regiones obviis eunt populi cum cereis et incensis, non cera perfusam tabulam, sed imperatorem honorantes.* In leg. *Quidquid*, Cod. Theodos. de publ. lat. num. : *Si sacros vultus inhiantibus forte populis inferimus, hoc sine immodico pretio nuntiare*, etc. Lege Gregorium II, epist. 1, ad Leonem Isaurum; Chrysostomum, serm. in cæna Domini. Refertur in Nicæn. ii, act. 2. Græci dicunt *λαυράτων* et *λαοράτων*, in Basil., eologia 56. Cave tamen confundas cum labrato, quod *φίλημα βασιλικὸν* vocant, sive *ἀσπασικὸν βασιλικῶς* osculum imperatoris. GUSSANV.

(k) Basilicam Julis, Romæ memorat Anastasius Biblioth. in Bonifacio et in Cælestino. GUSSANV. In Colbert. legitur Julii.

(l) Cujus meminit etiam idem Anastasius. GUSSANV. Cæterum hanc imperatorum imaginem super altare positam nemo credat. Olim Donatistæ calumniati sunt catholicos, quod ipsis consentientibus Paulus et Macharius imperatorum imagines in altari tempore sacrificii reposuissent. At falso id rumore niti tantum ostendit Optatus, lib. iii de Schism. Donatist., c. 2.

XIII.—(a) Hæc multum accedunt ad ea quæ leguntur regulæ sancti Benedicti, c. 49, de Quadragesimæ ob-

nis adjiciant et eorum qui in laicali ordine consistunt A observantiam, sicut loco, ita religione præcellant.

De ipsa vero die Dominica hæsitamus quidnam dicendum sit, cum omnes laici et sæculares illa die plus solito cæteris diebus accuratius cibos carniæ appetant; et nisi nova quadam aviditate usque ad mediam noctem se ingurgitent, 1303 non aliter se hujus sacri temporis observationem suscipere putant. Quod utique non rationi, sed voluptati, imo cuidam mentis cæcitati ascribendum est; unde nec a tali consuetudine averti possunt, et ideo cum venia suo ingenio relinquendi sunt, ne forte pejores existant, si a tali consuetudine prohibeantur. Ut enim ait Salomon: *Qui multum emungit, elicit sanguinem* (Prov. xxx, 33).

Et post pauca.

Par autem est ut quibus diebus a carne animalium abstinemus, ab omnibus quoque quæ (b) sementinam carnis trahunt originem, jejunemus, lacte videlicet, caseo, et ovis.

Et post pauca.

Cæterum piscium jus ita Christiano relinquitur, ut hoc ei infirmitatis solatium, non luxuriæ pariat incendium. Denique qui a carne abstinet, nequaquam (c) sumptuosiora marinarum belluarum convivii præparet.

Vinum quoque ita bibere permittitur, ut ebrietatem omnino fugiamus, alioqui restat ut omnia quæ corpori libent similiter faciamus.

servatione: *Augeamus nobis aliquid ad solitum pensium servitutis nostræ.* Jam sæpe admonimus familiare esse Gregorio regulæ sancti Benedicti sententias et ipsa verba usurpare.

(b) Al., sementivam.

(c) Hæc pro Gregorianis habebat Joan. Baptista Mantuanus, cum in poemate de Quadragesima canebat:

*Non tamen illicitum pisces adhibere minutos;
Gregorius magnos prohibet, sed longior usus
Obstitit et ponti pecuaria magna per omnes
Jam volitant procernum mensas, et prandia regum.
Sordida Gregorii leges observat egestas.*

(d) Ita affirmit Romani correctores decreti Gratiani, penes quos fides sit; nos autem nullis in Mss. hæc fragmenta invenimus.

Epistolam ad Venerium, episcopum Caralitanum,

De moribus, vita et morte Agapiti primi papæ.

(d) Ex vetusto Codice Registri sancti Gregorii papæ in bibliotheca Vaticana asservato.

Agapitus papa vas catholicum, Evangelii tuba, præco justitiæ, sacra altaris sedisque 1304 velamina sacrilegis Anthimi infecta fabulis suis catholici cis precibus eluit (*De consecr. dist. 1, c. 23*).

Fragmentum epistolæ laudatum a Joan. Diacono lib. II, c. 16.

Multos ex ecclesiastica seu sæculari militia novimus ad omnipotentiam Dei servitium festinare, ut ab humana servitute liberi, in divino servitio videantur familiariter in monasteriis conversari. Quos si passim dimittimus, omnibus fugiendi ecclesiastici vel sæcularis juris dominium occasionem præbemus. Si vero festinantes ad omnipotentiam Dei servitium incaute retinemus, illi invenimus negare quædam qui dedit omnia. Unde necesse est ut quisquis ex juris ecclesiastici vel sæcularis militiæ servitute ad Dei servitium converti desiderat, probetur prius in laico habitu constitutus; et si mores ejus atque conversatio bono desiderio illius testimonium ferant, absque ulla retractatione, servire in monasterio omnipotenti Deo permittatur, ut ab humano servitio liber recedat, qui in divino obsequio districtiorem subire appetit servitute. Si autem et in monachico habitu secundum Patrum regulas irreprehensibiliter fuerit conversatus, post præfixa sacris canonibus tempora, licenter jam ad quodlibet ecclesiasticum officium provehatur, si tamen illis non fuerit criminibus maculatus quæ in Testamento Veteri morte multantur.

B

C

in hac appendice non admittimus; quamvis enim circumferatur a Gratiano sub nomine Gregorii papæ, causa 35, quæstione 10, c. 1, et ab Anselmo Lucensi, laudato ab eruditissimo Baluzio in suis ad Gratianum notis, pag. 558, eam tamen inter opera sancti Doctoris recensere vetat ingens styli dissimilitudo; vetat Venerius ille ad quem dirigitur epistola, ut pote Gregorii magni ævo prorsus incognitus; vetat denique altum ac perpetuum de ea silentium, tum in omnibus Registri Codicibus manu exaratis ac editis, tum in omnibus omnino scriptoribus ante Anselmum Lucensem et quemdam Polycarpum, de quibus apud Gratianum.

De epistola autem ad Felicem Meesanensem, quæ est ultima indictionis 7, aliter censemus, eam edidimus ut genuinum ejus fetum. Vide notam a in eadem epistola.

EPISTOLARUM SANCTI GREGORII VARIE TABULÆ.

EPISTOLARUM ORDO RESTITUTUS

ARGUMENTIS DEMONSTRATUR.

Hic primum agemus de Epistolis unicuique libro restitutis, postea de amotis; deinde si quæ fuerint transpositæ intra eundem librum, ut ad proprium locum revocarentur, indicabimus. Si vero, dum breves esse laboramus, obscuros quandoque fieri contingat, legendæ sunt ipsæ Epistolæ, debito, ut putamus, ordini redditæ.

LIBER. I INDICTIONE IX.

I. Nonæ indictioni tres epistolas restituimus.

1. Ex libro ultimo, indictione VII, decimam octa-

D vam epistolam, quæ nunc est hujus libri decima. Cum scripta est hæc epistola vivebat Petrus, Terracensis episcopus, cujus meminit. Eum undecimæ indictionis initio mortuum fuisse probant epistolæ

decima tertia et decima quarta indictionis xi. Quod autem ad librum i pertineat hæc epistola, eruitur ex eisdem libri ep. 35, quam si cum ipsa conferas, posterius fuisse scriptam non dubitabis.

2. Ex Baluzii Miscellaneorum tomo quinto, pag. 469, epistolam Petro subdiacono inscriptam, quam nondum typis excusam primus edidit ipse vir clarissimus Stephanus Baluzius. Sic incipit hæc epistola, quæ nunc est trigesima sexta libri primi, *Pergenti tibi*, etc. Ipsius meminit sanctus Gregorius in epistola olim septuagesima, nunc septuagesima secunda libri primi, dataque est xvii Kalend. Aprilis: igitur præmittenda epistolæ olim quadragesimæ secundæ, nunc quadragesimæ quartæ, post Paschalem festivitatem scriptæ.

3. Ex lib. olim x, quinta indictione, epistolam quadragesimam quartam. Commotus Gennadii fama Drocufus, ex hostibus ad ipsum confugit. Gennadii victorias bellicamque illius gloriam in Epistolis indictione nona datis celebrat sanctus Gregorius: in posterioribus nunquam; imo post indictionis decimæ quintæ initium nulla Gennadii mentio. Ipsius, indictione tertia, successor Innocentius legitur, epistola olim trigesima septima et trigesima octava, nunc vero trigesima octava et trigesima nona. Ergo hæc epistola remanere non debuit in indictione quinta, sed indictio nona ipsi magis convenit.

II. A nona indictione epistolam nullam amovemus.

III. In nona indictione epistolas duas ad proprium locum revocamus.

1. Decimæ nonæ decimam jungimus, quia in utraque eadem prorsus tum Natali episcopo, tum Honorato archidiacono, simul ab illis præstanda mandantur.

2. Septuagesimam octavam postponimus septuagesimæ nonæ, quam a septuagesima sexta et septuagesima septima in eadem ac ipsa rem scriptis non bene dividebat.

LIBER II. INDICTIO X.

I. Decimæ indictioni reddimus epistolas quindecim.

1. Ex lib. ultimo septima indictione epistolam vigesimam primam, quæ nunc est tertia libri hujus. Hac quippe in epistola sanctus Gregorius indicat bellum tunc fuisse Romanos inter et Ariulphum, Langobardorum apud Spoletum ducem. Quod referendum esse ad indictionem decimam fere constat ex epistola olim trigesima secunda, nunc quadragesima sexta eisdem indictionis scripta ad Joannem, episcopum Ravennatem. Præterea in ms. cod. Colb. veteri, et in Collectione Pauli Diaconi manuscripta, huic epistolæ appositum legitur: *v Kal. Octob., ind. x.*

2. Ex eodem lib., septima indictione, decimam nonam, quæ nunc est hujus libri quarta: quia nimirum data est in Nonas Octobr. indictionis decimæ in Colbert. veteri.

3. Ex hac septima indictione decimam, quæ nunc est hujus libri quinta; quod in Collectione Pauli logatur data in Non. Octobr., indictione x.

4. Ex lib. olim quarto, decima tertia indictione, septimam et octavam, quas vigesimam secundam et vigesimam tertiam hujus libri invenies. Ut autem hæc mutatio fieret, id in causa fuit. Prius haud dubie electus est Joannes in episcopum primæ Justinianæ, quam adversus Hadrianum, episcopum Ecclesiæ suæ suffraganeum, sententiam tulerit. Prius ergo scriptæ sunt decimæ tertiæ indictionis epistolæ olim septima et octava, de unanimi Joannis electione, quam sexta, septima, et trigesima octava undecimæ indictionis, in quibus de Joannis adversus Hadrianum sententia disseritur.

5. Ex libro olim xii, septima indictione, vigesimam, quæ nunc est hujus libri vigesima octava. In Collectione enim Pauli Diaconi, aliisve manuscriptis data est xiv Kal. Junii, ind. x. De Stephano, ad quem scripta est, Sicilia chartulario, agitur paulo post in epist. tertia lib. iii, indict. xi.

6. Ex eadem septima indictione vigesimam secundam, libri hujus vigesimam nonam effecimus; quia

A in Colb. veteri data est xiv Kal. Junii, ind. x. Præterea, ut jam advertimus, tunc bellum adversus Romanos Ariulfus agebat. Vide indictionis decimæ epistolam olim trigesimam secundam, nunc quadragesimam sextam ad Joan., episcopum Ravennatem.

7. Ex septima adhuc indictione vigesimam tertiam et vigesimam quartam nunc trigesimam et trigesimam primam libri secundi, quia eodem tempore scriptas quo decimæ indictionis epistola olim vigesima secunda, nunc trigesima quinta, legenti non erit obscurum.

8. Ex eadem indictione trigesimam, quæ nunc est libri secundi trigesima secunda. Decima indictione datam eam fuisse ex contextu liquet: *Pensiones*, inquit ad Petrum sanctus Gregorius, *nonæ et decimæ indictionis, quas exegisti, et rationes omnes pariter deporta. Stude, si Deo placuerit, ut in hanc urbem ante natalem beati Cypriani transeas.* Præterea legitur in Collectione Pauli Diaconi data in Nonas Junii indictionis decimæ.

B 9. Ex septima insuper indictione vigesimam sextam, nunc trigesimam quartam laudati libri. Scripta est non multo post trigesimam, de quo mox diximus. In hac enim trigesima Petro subdiacono dolorem suum de præcipiti Maximiani episcopi sententia sic aperit: *Egre tamen tuli quod domnum Eusebium* (abbatem ad quem postmodum decimæ indictionis epistolam olim vigesimam quartam, nunc trigesimam sextam dedit) *excommunicavit... Unde necesse est ut eidem domno episcopo secreta dicas, quatenus in proferendis sententiis præceps non sit.*

C 10. Ex libro olim quarto decima tertia indictione quadragesimam primam et quadragesimam tertiam, quæ nunc sunt libri secundi quadragesima secunda et quadragesima prima. Ex quo Leontius Ariminensis Ecclesiæ administrationem suscepit, de qua agunt indictionis undecimæ epistola vigesima quarta et vigesima quinta, jam non Arimini sed Romæ degebat Castorius. Vide ibidem, et indictionis decimæ epistolam olim vigesimam secundam, nunc trigesimam quintam. Igitur sub decimæ indictionis finem scripta est quadragesima tertia hæc epistola olim indictioni xiii perperam data, ex qua liquet Castorium adhuc Ariminensem Ecclesiam rexisse. Eodem tempore in eadem rem data est quadragesima prima ad Luminosum abbatem.

11. Ex septima indictione vigesimam septimam, nunc libri secundi quinquagesimam tertiam ad Honoratum. Honorato successit in legatione Constantinopolitana Sabinianus, indictione undecima. Vide epistolam olim quinquagesimam primam libri iii, nunc quinquagesimam secundam. Hæc igitur quam a septima indictione avocamus, ad decimam indictionem revocanda est: vix enim ante finitam indictionem nonam Constantinopolim Honoratus advenerat.

12. Ex mss. codd. epistolam sancti Liciniani episcopi ad sanctum Gregorium sub decima indictione locamus. *Scriptisti*, inquit Liciniane, *de trina tinctione* (Leandro Hispalensi, indictione nona, mense Maio, epistolam olim quadragesimam primam, nunc quadragesimam tertiam) *in qua epistola memorans displicuisse vobis illud opus, sed hoc salubriori consilio statuisse, ut in librorum ductu eas transponeres... Dignetur ergo beatitudo vestra opus ipsum de libro sancti Job transmittere.* Opus illud ad sanctum Leandro Hispalensem missum legitur indictione decima tertia, epistola olim quadragesima sexta, nunc quadragesima nona. Ex quibus conjicimus epistolam hanc, quæ meminit Gregorianæ epistolæ, nona indictione desinente scriptæ, non ante decimam indictionem fuisse datam, et longeante duodecimam, quam missos in Hispaniam libros Moralium pene constat.

II. A decima indictione nullam amovemus epistolam.

III. In decima indictione epistolas quatuor ad propria loca revocamus.

1. Decimam tertiam ad Paulinum legenti, certum erit præponendam illi epistolam ad Maximianum, quæ in editis est vigesima sexta, in manuscriptis vero vigesima octava.

2. Vigésimam secundam ad Joannem Ravennatem mense Julio datam, vigésimæ tertię ad Justinum prætorem in Nonas Junii datæ postponimus.

3. Trigesima tertia apud Gussanvill. et in manuscriptis data est mense Augusto, indictione decima: trigesima nona vero apud eosdem data legitur x Kal. Augusti. Hæc igitur præmittenda fuit altari.

4. Trigesima octava ad Joannem Squillacinum, vigésimæ septimæ ad Crotonenses fuit præponenda, ut in mss. codd. Norm. Anglic., etc. In editis sic mendose incipit: *Obitum Paulini Taurian.*, etc., legendum ut in Vaticanis manuscriptis, *Obitum antistitis Crotoniensis*, etc. Ad Paulinum Taurianensem scripsit sanctus Gregorius diu postea, scilicet indictione secunda, epistolam olim quadragesimam septimam, nunc quadragesimam octavam; ipsoque mortuo, Taurianensis Ecclesiæ visitationem in junxit Venerio, Vibonensi episcopo, epistola olim decima octava indictionis sextæ, nunc tertię decima septima.

LIBER III. INDICTIO XI.

I. Undecimæ indictioni epistolas duas reddimus.

1. Ex decima quarta indictione quadragesimam quartam, seu quæ eadem est, ex libro olim vii, secunda indictione, quadragesimam nonam; estque nunc libri tertii trigesima septima, tum quod in Colbertino veteri data est mense Maio, indictione undecima, ut etiam legitur in editis indictionis secundæ epistola quadragesima nona, tum quod verosimile non est, sanctissimum pontificem piæ testamenti dispositionem Pelagio decessori suo commendatam, non ante quintum episcopatus sui annum adimpleri curasse.

2. Ex secunda indictione septuagesimam sextam, quæ nunc est hujus libri tertii sexagesima quarta. Sane Chrysanthum, Spoletanum episcopum, Mevaniensis Ecclesiæ visitatorem eodem fere tempore instituit sanctus Gregorius, quo *res et utilitates* ejusdem Ecclesiæ Honorato commisit procurandas indictione nona, epistola olim septuagesima octava, nunc quadragesima prima; atqui duobus post annis data est ad Chrysanthum epistolæ hæc, olim septuagesima sexta, indictionis secundæ, quæ sic incipit: *Ante biennium fraternitati tuæ Vivaniensis (lege Mevaniensis) Ecclesiæ deputaveramus officium*. Reddenda igitur fuit undecimæ indictioni.

II. Ab undecima indictione epistolam sexagesimam quartam amovemus, eamque indictioni duodecimæ reddimus.

Ratio hujus translationis infra exponetur, ubi de indictione duodecima.

III. In undecima indictione epistolas quatuor ad propria loca revocamus.

1. Quadragesima secunda jungenda omnino quadragesimæ in eandem rem scriptæ; huic vero præmittenda quadragesima prima, ut advertit Gussanvillæus.

2. Quinquagesimæ primæ et quinquagesimæ secundæ subjungenda sexagesima sexta: in hac enim ut in illis Sabinianus, diaconus, Constantinopolim veniens commendatur.

3. Sexagesima prima Fortunato gratulatur Gregorius, quod a Neapolitanis civibus in episcopum susceptus sit. Igitur præmittenda quinquagesimæ nonæ, quæ ipsum in episcopatu constitutum supponit; et quidem in manuscriptis codicibus præcedit.

4. Sexagesimam quintam sexagesimæ secundæ sociari expedit quæsi libellum commensorium; idque prius observarat Gussanvillæus.

LIBER IV. INDICTIO XII.

I. Duodecimæ indictioni epistolas tres reddimus.

1. Ex decima tertia indictione quadragesimam, quæ nunc est hic trigesima prima, et ex undecima indictione sexagesimam quartam, quæ nunc hujus libri est trigesima secunda. Legenti has epistolas planum fiet: 1° trigesimam primam præmittendam fuisse trigesimæ secundæ, in qua ipsius meminit sanctus Gregorius; 2° trigesimam secundam, in qua conqueritur de Joanne Constantinopolitano, ob præ-

byteros Isauriæ male habitos, fuisse revocandam ad indictionem duodecimam. Etenim decima tertia indictione ante mensem Januarium Joannes, Constantinopolitanus patriarcha, jam Romano pontifici in causa presbyterorum Isauriæ fecerat salis: *Scripta sanctitatis vestræ*, inquit sanctus Gregorius epistola indictionis decimæ tertię olim trigesima octava, nunc decima octava, data Kal. Januarii, *dulcissima atque suavissima de causa Joannis et Athanasti suscepi*, etc.

2. Ex lib. olim vii, prima indictione, primam, quæ nunc est hic quadragesima septima. Nimirum scripta est ad Sabinianum Constantinopoli commorantem; at jam ab anno superiori indictione decima quinta, Sabinianus Constantinopoli redierat (vide hujus indictionis epistolas olim vigésimam tertiam, vigésimam quartam, vigésimam quintam, nunc vigésimam sextam, vigésimam septimam, vigésimam octavam); ipsique Anatolius successerat, ex epistolis olim vigésima septima et vigésima octava, nunc trigesima et trigesima prima. Ergo etiam ante indictionem decimam quintam scripta hæc epistola. Porro eam indictioni duodecimæ ideo tribuimus, quod in ea agitur de epistola sancti Gregorii vigésima ejusdem indictionis ad Maximum Salonitanum, quam ipse Maximus publice scindi panlo ante fecerat.

II. Ad duodecimam indictione epistolam nullam amovemus.

III. In eadem indictione epistolas quatuor propriis locis restituitimus.

1. In epistola ad Januarium, episcopum Caralitæ, olim decima, nunc octava, pium Theodosia Stephani quondam viri sui desiderium dilatione protrahere legitur. In epistola ad eundem Januarium, episc. Caralit., olim octava, nunc decima quinta desiderium illud compleri optare. Hanc igitur illa præcedere debuit.

2. Ad indictionem undecimam proxime accedere debet epistola olim decima quinta, si genuina sit appendix de causa Maximi præmissa olim libro vii, ind. i, nunc ad calcem rejecta n. 8. Illam proinde mense Septembri datam conjicimus, ac undecimæ præmittimus, quæ data est mense Octobri.

3. Epistolæ olim vigésima tertia, vigésima quinta, vigésima sexta in eandem rem scriptæ sunt, ex relatione Cyriaci et Felicis. Illas disjungebat epistola olim vigésima quarta, quæ de aliis alia occasione negotiis agit, absque ullo temporis indicio. Illis omnibus præmittendam esse quæ erat vigésima septima, qua nempe Felicem episcopum et Cyriacum abbatem in paganorum conversione laborantes commendat, patebit legenti.

LIBER V. INDICTIO XIII.

I. Decimæ tertię indictioni epistolas octo reddimus.

1. Ex libro ultimo, septima indictione decimam quartam, nunc decimam sextam hujus libri. Observat Gussanvillæus in aliquibus manuscriptis finem hujus epistolæ talem esse: *Data xx Kal. Januar. ind. iii*. At primo nunquam dicitur *xx Kalendas*. Deinde legendum indictione xiii sic ostendimus ex ipso epistolæ contextu: *Sabinianus diaconus vestræ dulcissimæ sanctitati curanda vulnera nostra aperit*, etc. Domitianus vel Datianus ad quem hæc epistola, imperatoris cognatus, Constantinopoli tunc debebat. Jam vero indictione prima Anatolius, diaconus, Constantinopoli Sabiniano successerat, qui indictione decima quinta Romam reversus legitur epistolis olim vicesima tertia, vicesima quarta, vicesima quinta, tricesima prima, nunc vicesima sexta, vicesima septima, vicesima octava, trigesima quarta. Ergo Sabinianus Romam reversus indict. xv, tribus post annis, nimirum indict. iii, minime poterat Constantinopoli, Domitiano Gregorii vel potius totius Italiæ vulnera molestiasque aperire. Quod vero barbarorum gladiis afflictus Gregorius, Domitianum ut sibi compatiatur rogat, id decimam tertiam indictionem aperte innuit. Nam in epistola olim trigesima prima, nunc quadragesima ad Mauricium imperatorem data Kal. Januar., indictione xii, Gregorius plagas quibus affligebatur enumerans, hæc scribit: *De Romana civitate milites ablati sunt*,

et quidem alii ab hostibus occisi.... Post hoc plaga A
gravior fuit adventus Agilulphi, etc.

2. Ex eadem septima indictione duodecimam, nunc trigessimam primam ejusdem libri quinti. In quibusdam enim manuscriptis legitur data die duodecima Martii, indictione decima tertia. Certa est aliunde hæc temporis nota, tum ex epistolis ad Childebertum, ad Brunichildem, et ad ipsum Candidum decimæ quartæ indictionis initio datis, tum ex ejusdem decimæ quartæ indictionis epistola quinquagesima secunda et sequentibus, ubi Candidus de quo, dissimulato ejus nomine, in laudata agitur epistola, jam in Gallias missus, regibus, episcopis, et Arigio, Massiliensis provinciæ post Dynamium præfecto, commendatur.

3. Ex tertia indictione secundam, nunc libri quinti trigessimam, quia in Collectione Pauli Diaconi, aliisve manuscriptis data legitur mense Martio, indictione decima tertia.

4. Ex septima indictione decimam tertiam, nunc trigessimam secundam libri quinti. Aliquantosane post Maximiani obitum tempore datam patebit legenti. Obiit autem Maximianus anno 594, ind. xiii. Baronius in notis ad Martyrologium Romanum, Wion in Ligno vitæ, Mabillonius ad lib. i Joan. Diaconi de Vita S. Gregorii, § 33, et in Actis Sanctorum tom. I (pag. 408), Octavius Cajetanus Syracusanus apud Bollandianos, Maximianum die nona Junii demortuum asserunt: quod ipsum sanctum eo die colant Syracusani ejus reliquiis gaudentes. At illorum sententiæ repugnare videtur sanctus Gregorius indictionis decimæ tertie epistola olim decima nona, nunc decima septima ad Cyprianum diaconum, quæ sic incipit: *Amarissimas tuæ dilectionis epistolas de domni Maximiani obitu mense Novembri suscepi*. Quis enim credat Cyprianum de Maximiani sub Romana metropoli episcopi et Gregorio amicissimi obitu, non ante elapsos quinque menses ipsum S. Gregorium monuisse? Fortassis sancti Maximiani reliquiarum translationem die 10 Junii factam celebrant Syracusani.

5. Ex secunda indictione decimam quintam, nunc libri quinti tricesimam septimam. Si quidem in Collectione Pauli Diaconi, aliisve manuscriptis data est mense Junio, indict. xiii, neque verosimile est Theodosium jam undecima indictione sancti Martini abbatem (vide hujus ind. ep. 23) ad sex annos monasterii a decessore suo constructi dedicationem distulisse.

6. Ex secunda indictione quartam, nunc quadragesimam quintam hujusce libri quinti. Ad Severum exarchi Ravennæ scholasticum scripta est decimæ tertie indictionis epistola olim vigesima nona, nunc trigesima sexta. Nondum finita indictione decima tertia Severo successit Andreas, ad quem decimæ tertie indictionis epistola, olim quadragesima quinta, nunc quadragesima octava, de Mariniani episcopi ordinatione. Ilanc vero qua Castorius jam undecima indictione Ravennæ degens commendatur, in ipso Andree adventu scriptam censemus.

7. Ex secunda indictione nonagesimam quartam et nonagesimam quintam, nunc quadragesimam sextam et quadragesimam septimam libri quinti; Eodem tempore scriptæ sunt: ab his enim verbis incipit nonagesima quinta: *Responsalium nostrorum relatione comperimus, quod pro amore unitatis Ecclesiæ tantus vos divini zeli ardor accenderit*. In nonagesima quarta vero legitur: *Qualiter vos contra Histricorum schisma, pro unitate Ecclesiæ, amoris olim fervor accenderit, et multorum testificatione, et nostrorum modo plene relatione cognovimus*. In hac olim nonagesima quarta Castorius in Histris missus Basilio commendatur. De Castorii reditu, et ad pacem jam inclinato Petri et Providentii Histris episcoporum animo in decimæ tertie indictionis epistola olim quadragesima nona, nunc quinquagesima prima data mense Augusto loquitur S. Gregorius. Ergo antecedere debuerunt geminæ illæ epistolæ ex indict. ii revocate. Neque Castorium secunda indictione iterum in Histris perissex cogites: nam Ravennæ in Meximi Salonitani negotio tunc ipsum occupatum ostendunt indictionis ejusdem secundæ, epistolæ olim sexagesima nona,

octogesima, octogesima prima: nunc sexagesima septima, sexagesima nona, octogesima; donec sanctorum Gregorium adiit, ac de Maximi plenissima satisfactione testatus est. Vide indictionis secundæ epistolam olim centesimam trigessimam, nunc centesimam vigesimam quintam ad Maximum, episc. Salonit.

8. Ex eadem indictione secunda removendam epistolam centesimam vigesimam secundam, olim centesimam vigesimam septimam ad Recharedum, jungendamque epistolæ quadragesimæ nonæ hujusce libri quinti, olim quadragesimæ sextæ ad Leandrum, Hispalensem episcopum, censet Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispanica. Nempe duas illas epistolas eodem tempore scriptas esse putat vir doctissimus, eo quod in utraque S. Gregorius meminerit Proбини presbyteri. Verum falsa nobis videtur (quod pace tanti viri dixerim) conjectura hæc. Nam in epistola a Leandrum mentio fit Proбини missi in Hispaniam, eoque pergentis: in altera vero Proбини jam reducis: *Præterea, inquit sanctus Gregorius, indico quia crevit de vestro opere in laudibus Dei hoc quod dilectissimo filio meo Probino presbytero narrante cognovi*. Qui narrabat Gregorio, Romæ sane aut in vicinia tunc aderat, non in Hispania peregrinabatur.

Verisimilior est alia ejusdem eruditissimi scriptoris conjectura, epistolam quadragesimam sextam ad Leandrum, nunc quadragesimam nonam indictionis decimæ tertie citius scriptam fuisse. In ea enim Leandro significat libros Moralium se ad ipsum per Probinum transmittere. At vix credi potest libros illos qui jam indictione nona absoluti erant, ut ex epistola quadragesima tertia hujus indictionis liquet, quosque jam Leandro destinabat sanctus Gregorius, indictione tantum decima tertia fuisse missos. Hæc tamen ratio non sufficit ad hanc epistolam, quæ in omnibus manuscriptis Registri per indictiones digesti, indictioni decimæ tertie tribuitur, locosuo movendam. Potuerunt enim adesse causæ aliquæ nobis nunc incognitæ tardius mittendi libros illos.

C II. A decima tertia indictione epistolas septem amovemus.

Sub indictione decima septimam, octavam, quadragesimam primam, quadragesimam tertiam reponimus. Sub indictione duodecima, quadragesimam; quibus autem ad id rationibus coacti fuerimus jam dictum est. Sub indictione decima quarta quinquagesimam sextam et quinquagesimam septimam; rationes vero mutationis factæ aperiemus cum de epistolarum indictionis xiv ordine disserendum erit.

2. Præterea Gesta Romanæ synodi, quæ sub epistolæ nomine quadragesimo quarto loco erant posita, ad calcem mittimus.

III. In decima tertia indictione epistolas undecim propriis locis restituimus.

1. Idem de Saturnino ex presbytero, de Jobino diacono et abbate, et de tribus subdiaconis lapsis habent epistolæ olim decima sexta et decima septima; quæ posterior, ex plerisque manuscriptis, data est mense Septembri. Utraque igitur præmittenda epistolæ olim quintæ, datæ mense Octobri, quæ Saturninum graviter puniendum statuit; quod a sacerdotii ordine dejectus, ad explendum ministerium sacerdotii præsumpsisset accedere.

D 2. Quæ ad Cyprianum diaconum scripta, olim erat decima nona, nunc decima septima, ad Cyprianum diaconum, in aliis editis sequitur epistolam scriptam mense Februario; post mensem Decembrem tamen scripta non videtur: ejusdem enim Cypriani epistolæ Maximiani obitum nuntianti respondet, quam mense Novembri suscepit Gregorius. Vide ipsam epist.

3. Epistolæ olim trigessimæ secundæ trigessimam quartam in eandem rem scriptam jungimus: utrique vero præmittimus trigessimam octavam, quæ a trigesima nona disjungi non debet. Hæc trigessimæ secundæ ad Mauricium imperatorem verba: *Ego autem Dominorum jussionibus obedientiam præbens, prædicto consacerdoti meo et dulciter scripsi et humiliter, ut ab hac inanis gloriæ appetitione sese emendet ad monui, o*

epistolam, etc.; et hæc, inquam, trigesimam octavam spectant, in qua sic ad Joannem Gregorius: *Ante... ut a tali se præsumptione fraternitas vestra compesceret, non equidem scripto, sed nudo sermone curavi; et quia reseccanda vulnera prius leni manu palpanda sunt: rogo, deprecor, et quanta possum dulcedine exposco, etc.* Data est Kal. Januarii hæc trigesima octava, nunc decima octava epistola; aliis proinde multis mensibus Februario, Martio, Aprili, Maio datis, quibus in editis postponitur, est anteposenda.

4. Quadragesimam septimam ad nobiles Syracusanos non multo post decimam nonam ad Cyprianum diaconum datam fere initio indictionis suadet utriusque lectio. Hanc ideo epistolis mense Februario datis anteposimus.

5. Vigessimam tertiam die decima tertia Februarii datam, decimæ octavæ die decimo octavo Februarii datæ præmittimus. Eulogium et Anastasium patriarchas rogat Gregorius in epistola trigesima sexta, ut Joannis Constantinopolitani superbiam junctis animis insequantur. Idem a Gregorio Antiocheno non petit; quod nempe jam demortuus, Antiochenam sedem occupare desiisset. Porro Anastasio prius de sua in Antiochenam sedem restitutione post illius Gregorii obitum, gratulatur esse sanctus Gregorius, quam ipsum adversus Joannis Constantinopolitani superbiam sollicitaret. Igitur trigesimam sextam præcedat illa trigesima septima de Anastasii reditu et redintegratione gratulatoria.

6. Quinquagesimam septimam Joanni, Corinthiorum episcopo, datam mense Augusto, quinquagesimæ præmittendam duximus, tum quod in Norm. mss. præcedat, tum quod hæc quinquagesima ejusdem mensis duodecimo die scripta, a quinquagesima secunda et quinquagesima tertia eodem duodecimo die datis atque in eadem negotia scriptis nullatenus sit separanda.

LIBER VI. INDICTIOE XIV.

I. Decimæ quartæ indictioni tres epistolas reddimus.

1. Ex decima tertia indictione quinquagesimam septimam, nunc hujus libri quinquagesimam primam. Non enim prius scriptam esse quam cum Augustinus in Galliam ad socios reversurus Roma proficisceretur, patet legenti. Jungenda igitur indictionis decimæ quartæ epistolis quas per Augustinum tum in Gallias, tum in Angliam misit sanctus Gregorius.

2. Ex libro olim ix, quarta indictione, septuagesimam tertiam, nunc sexagesimam secundam ejusdem libri sexti. Brundusinæ Ecclesiæ institutus fuerat visitator Petrus, episcopus Hydruntinus, indictione decima quarta, epistola vigesima prima. Defuncto quovis episcopo, ut alius in demortui locum quantocius eligeretur, instare solebat sanctus Gregorius. Non ergo Brundusinam Ecclesiam in Romana provincia positam, proprio pastore, per quinque annos carere passus est. Data est igitur hæc epistola, non indictione quarta ut in editis, sed indictione decima quarta mense Augusto.

3. Ex libro olim vii, secunda indictione, septuagesimam septimam, nunc trigesimam quartam libri sexti. Nam, ut ait Gussanvillæus, antecedere debuit epistolam trigesimam tertiam, nunc sexagesimam primam indictionis decimæ quartæ, quæ rei lotius est consummatio; scilicet, disceptationis de diebus solemnibus quibus pallium gestare consuevisset episcopus Ravennas. Id sane attentius utramque legentem statim patebit. Fatemur tamen epistolam hanc olim septuagesimam septimam indictionis secundæ, hoc loco in manuscriptis reperiri; eamque Joannem Diaconum in illa indictione legisse, ut patet ex lib. iv Vitæ c. 7. Sed inverso ordine plurimas epistolas in Registro collectas, maxime a libro septimo indict. secundæ, nunc autem libro nono usque ad finem nemini attendenti dubium esse potest.

II. A decima quarta indictione epistolam quadragesimam quartam removemus.

Eadem est enim cum quadragesima nona secun-

A de indictionis quam sub undecima indictione reponimus.

III. In decima quarta indictione Epistolas duas ad propria loca revocamus.

1. Decima Candido Roma in Gallias proficiscenti data est quasi commonitorium: jungenda ergo quintæ et sextæ quas detulit idem Candidus.

2. Quadragesimam octavam vigesimæ sextæ subjungimus, tum quod hujus initium et illius media pars iisdem fere verbis exprimentur, tum quod in eadem rem utraque scripta sit, tum denique quod in manuscriptis codicibus utraque sit data mense Martio, indictione decima quarta.

LIBER VII. INDICTIOE XV.

I. Decimæ quintæ indictioni epistolas quatuor reddimus.

1. Ex secunda indictione quinquagesimam, quinquagesimam primam, quinquagesimam secundam. **B** Ex quinquagesima secundæ indictionis epistola Castorius Romæ degens, quadriennio expectatus est, ut si de capitis qua detinebatur molestia melioratum se sentiret, ad suam reverteretur Ecclesiam. Atqui jam undecima indictione Romæ detinebatur (vide epistolam vigesimam quartam ad Leontium, episcopum Urbinatem, et vigesimam quintam ad cives Ariminenses). Restituenda igitur decimæ quintæ indictioni Epistola olim secundæ indictionis quinquagesima, ut pote quatuor ab indict. xi elapsis annis scripta: restituendæ etiam quinquagesima prima et quinquagesima secunda, datæ mense Maio, quas in eadem rem et eodem tempore quo quinquagesima scriptas apertum est.

2. Ex quarta indictione septuagesimam secundam, nunc quadragesimam quintam hujus libri. Non paucis mensibus ante decimam nonam ad Marinianum, Ravenn. Episcopum, nunc decimam sextam primæ indictionis fuisse datam suadet utriusque lectio. Ergo non alteri debetur indictioni quam antecedenti xv.

II. A decima quinta indictione nullam removemus epistolam. Nullam quoque intra eandem indictionem transponendam censemus.

LIBER VIII. INDICTIOE I.

I. Primæ indictioni Epistolas tres reddimus.

1. Ex libro olim xii, septima indictione, vigesimam quintam; et ex quinta indictione vigesimam, nunc decimam septimam et decimam nonam libri hujus octavi. Utraque non multo post Cypriani diaconi et Sicilia reditum data est: igitur indictione prima. Reverse enim Romam Cypriano, missus est sub secundæ indictionis initium, ad Syracusanum patrimonium regendum, Romanus defensor. Vide indictionis secundæ epistolam olim decimam septimam, nunc decimam octavam et sequentes quatuor.

2. Ex quarta indictione decimam quintam, nunc trigesimam secundam ejusdem libri octavi Syracusanum patrimonium regere desiderat Cyprianus circa primæ indictionis medium, ut jam observatum est. Alexandrum hunc querelam de mercedis Cypriano non reddita ad quartam indictionem distulisse non putamus. Hanc proinde epistolam sub indictionis primæ finem ponimus.

II. A prima indictione epistolas duas amovemus.

Primam quam indictioni duodecimæ, et quintam, quam secundæ indictioni reddimus. Causam rationemque prioris amovendæ protulimus, de oranda indictione xii disserendo: posterioris vero exhibebimus, dum agetur de indict. ii.

III. Hac in indictione duas tantum epistolas debito ordini restitimus.

1. In prima indictione undecimam olim epistolam ad Eusebium et universos episcopos Siciliæ ordinis præpostero dispositam putat Gussanvillæus. Itaque visum est eminentiss. card. Baronio ad annum 593, num. 20, 21, 22, atque illustrissimo Petro de Marca de Concordia Sacerdotii et Imperii. lib. ii, cap. 11, pag. 90: scilicet hanc epistolam tunc scriptam voluit cum imperatoris edictum in provinciis

omnes misit S. Gregorius. At 1° huic epistolæ in mss. ista, non alia, apponitur temporis indicatio : *mense Dec. ind. 1.*, cum tamen imperatoriam legem undecima indictione datam suadeat epistola olim sexagesima secunda, nunc sexagesima quinta ejusdem indict. ad Mauricium imperatorem. 2° Epistolam sexagesimam secundam nunc sexagesimam quintam legenti certum erit illam a S. Gregorio, ubi primum per corporis ægritudinem licuit, fuisse scriptam, ut suscepti edicti (quod tamen jam ad episcopos omnes miserat) injustitiam suggereret : *Ego quidem jussioni subjectus*, inquit, *eamdem legem per diversaserrarum partes transmisi feci ; et quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordat, ecce per suggestionis meæ paginam serenissimis dominis nuntiavi.* 3° Quisquis undecimam ipsam indictionis primæ epistolam attento animo legerit, illam multo post Mauricii edictum tempore datam fatebitur. Non placuerat Mauricio sancti Gregorii censura, quam in sexagesima quinta, olim sexagesima secunda, undecimæ indictionis epistola habemus. Exacerbatur igitur suis moritis principem leniendum habuit sapientissimus pontifex. Commotam illius bilem placavit, curante forsitan Theodoro medico, ad quem epist. olim sexagesima quinta, nunc sexagesima sexta ; resque ipsa sic tandem composita est, ut, tum milites, tum hi qui sæculi actionibus erant implicati, in monasteriis quidem susciperentur, at non nisi certis conditionibus. *Si quis publicis administrationibus fuerit implicatus*, inquit, Gregorius epistola ad Mauricium imperatorem, olim sexagesima secunda undecimæ indictionis, nunc sexagesima quinta, *rationes ejus possunt per monasterium fieri ; et agi potest ut ab eo loco in quo suscipitur, ejus quoque debita solvantur.* Jam vero in hac olim undecima, nunc quinta primæ indictionis, ad episcopos hoc modo scribit : *Hi qui sæculi actionibus implicati sunt. .... si. .... monasterium petunt, succipiendi nullo modo, nisi prius a rationibus publicis fuerint absoluti. Si qui vero ex militaribus numeris in monasteriis converti festinant, non sunt tamen suscipiendi, nisi eorum vita fuerit subtiliter inquisita ; et iuxta normam regularem debent in suo habitu per triennium probari, et tunc monachicum habitum, Deo auctore suscipere. .... Qua de re etiam serenissimus et Christianissimus imperator, mihi credite, omnino placatur.* Hæc vero, de qua mox disseruimus, epistola olim 11 indict. 1, scripta est mense Decembri : præmittenda igitur epistolæ olim nonæ, nunc octavæ ad Vitalianum episcopum quam mense Februario datam legimus : subjungenda vero epistolæ olim sextæ, nunc quartæ ad Venantium, quæ mense Novembri data est.

2. Decima quinta in mes. data mense Julio : decima sexta vero mense Martio. Huic igitur illa postponi debet, atque cum epistolis mense Julio datis ordinari.

LIBER IX. INDICTIO II.

I. Secundæ indictionis epistolas septem reddimus.

1. Ex sextæ indictione quinquagesimam tertiam, de excommunicandis Januarii, Calaritanæ episcopi, consiliaris, quam hujus secundæ indictionis epistolæ primæ idem jubenti subjungimus.

2. Ex lib. ultimo septima indictione undecimam, nunc hujus libri quadragesimam primam. Agit enim de inquisitione in Maximum Salonitanum, cujus negotium secunda indictione prorsus finitum ostendit indictionis secundæ epistola olim centesima trigesima, nunc centesima vigesima quinta.

3. Ex prima indictione quintam, nunc libri hujus noni undecimam, quæ in plerisque manuscriptis indictionem non habet annotatam. In Colbert. veteri quidem et apud Gussanvillæum legitur : *mense Octobri, indict. 1.* Datam tamen censemus indictione secunda : Augustinus enim circa epistolæ medium episcopus appellatur, quem tamen non ante xvi Kal. Dec., indictione prima, anno 597, ordinatum testatur auctor Historiæ Fundationis Monasterii sancti Augustini Cantuariensis Thomas Sprotus ejusdem cœnobii monachus. Porro si hæc epistola, quinta sit primæ

A indictionis, scripta fuit fere statim post inchoatam indict. hæc est mense Septembri, aut Octobri, proindeque antequam Augustinus esset episcopus. Est itaque ad indict. sequentem amandanda. Præterea scripta est reverso Romam Joanne Regionario, ut ex ipsa intelligitur. Idem habet temporis indicium epistola olim centesima decima septima, nunc centesima decima indictionis secundæ ad Desiderium episcopum, quæ meminit etiam reditus Joannis ; ex quo iterum suadet non indictione prima, sed secunda, datam hanc ad Brunichildem epistolam : si enim scripta fuit ineunte ind. 1, Joannes jam indict. xv redierat Romam, et ad sanctum Gregorium epistolam Desiderii detulerat. Sed verisimile non est Gregorium Desiderio, Viennensi episcopo, non nisi post duos annos fere elapsos respondisse scilicet ind. 11. Diuturnum certe silentium excusasset, ut solebat, vel ex infirmitate, vel ex negotiis, urbanissimus pontifex.

B 4. Ex sexta indictione trigessimam secundam et trigessimam tertiam, nunc ejusdem libri noni quinquagesimam et quinquagesimam primam. Cum nam et Misenatæ Ecclesias unierat sanctus Gregorius indictione decima ex epistola olim trigesima prima, nunc quadragesima quinta. Quod vero Benenatus Cumarum et Miseni episcopo diem obierit indictione secunda, discimus ex epistolis olim vigesima quinta, vigesima sexta et quinquagesima tertia, nunc vero septuagesima quinta, septuagesima sexta, septuagesima septima, datis mense Julio, indictione secunda. Igitur trigesima secunda sextæ indictionis epistola, quæ Benenatum adhuc in vivis positum ; et trigesima tertia, quæ ipsum nuper defunctum supponit, secundæ indictioni sunt restituendæ.

5. Ex quinta indictione quadragesimam septimam, nunc libri noni sexagesimam secundam, qua Romanum defensorem recens in Sicilia degentem inquit, quo sub secundæ indictionis initium missus est.

C 6. Post epistolam olim tricesimam nonam, nunc quinquagesimam nonam secundæ indictionis datam mense Junio, ponenda Recharedi regis ad sanctum Gregorium epistola, quam hoc ordine dispositam in vetustissimo codice reperit vir clarissimus Stephanus Baluzius, atque in publicam lucem dedit. Huic Recharedi epistolæ respondet sanctus Gregorius infra epistola olim centesima vigesima septima, nunc vigesima secunda supra centesimam.

II. A secunda indictione epistolas decem amovemus.

Scilicet quadragesimam nonam et septuagesimam sextam undecimæ indictioni reddimus ; quartam, nonagesimam quartam, et nonagesimam quintam indictioni decimæ tertię : septuagesimam septimam quartæ indictioni ; indictioni decimæ quintæ quinquagesimam, quinquagesimam primam, quinquagesimam secundam ; tertię indictioni sextam et quinquagesimam quintam. Porro mutationis factæ aut jam prolatae rationes, aut infra dabuntur, cum de sequentibus libris disseremus.

D III. In secunda indictione epistolas novem propriis locis restituimus.

1. Quinquagesimæ tertię epistolæ ad Vitalem Sardinie defensorem in secundum indictionis hujus locum revocatæ quinque : gesimam sextam sociamus, quod utramque redemptus detulerit. Centesimam secundam centesimæ primæ, utramque quadragesimæ tertię et quadragesimæ quartæ in eandem rem scriptis anteponendam certum erit legenti. In Colbert. veteri centesimæ primæ subjicitur : *mense Octobri, indict. 11.*

2. Decimam sextam sequentibus sex postponimus, quod in his de Romani defensoris in Syracusani patrimonii rectorem institutione agatur : in illa vero ipse Romanus patrimonium jam regens, de illustri femina testamento jubetur exquirere. Illis septem præmittenda sexagesima quarta ad Joannem episcopum Syracusanum, si manuscripti Telleriani primi habeatur ratio, in quo data legitur mense Octobri.

3. Sexagesimam quintam sexagesimæ secundæ in eandem rem non scriptæ jungimus.

4. Trigessimam nonam ex duobus Tellerianis co-

dicibus mense Junio datam, medio circiter loco A quinquagesimam primam inter, mense Maio, et septuagesimam sextam mense Julio ponimus.

5. Vigessimam quintam et vigesimam sextam in duobus Tellerianis codicibus mense Julio datas, epistolæ olim quinquagesimæ tertiæ, nunc septuagesimæ septimæ, eodem mense datæ, atque etiam de Misenatis et Cumanis episcopi electione monenti adjungimus.

LIBER X. INDICTIOE III.

I. Tertiæ indictioni epistolæ sex reddimus.

1. Ex sexta indictione decimam septimam et decimam octavam, nunc decimam sextam et decimam septimam libri hujus decimi. In manuscriptis quippe duobus Tellerianis data est decima octava, mense Februario, indictione tertia; et a decima septima in eadem rem scripta separari non potest: utraque vero sextæ indictionis epistolæ olim decimam nonam et decimam sextam male disjungebat.

2. Ex quinta indictione nonam, nunc ejusdem libri decimi trigessimam Castorio notario. Etenim post secundam indictionem nulla Castorii occurrit mentio præter quam hac in epistola. Jam quarta indictione ipsi successerat Joannes subdiaconus. Vide ind. quartæ epistolam olim vigesimam tertiam, nunc vigesimam sextam.

3. Ex secunda indictione sextam, nunc libri hujus quadragesimam secundam. In duobus enim Tellerianis codicibus data est mense Julio, indictione tertia.

4. Ex secunda indictione quinquagesimam quintam. Eodem tempore scriptam eam fuisse quo indictionis hujus quinquagesima, utramque legenti non erit obscurum. Hæc vero cum a quinquagesima quarta et sequentibus pro Gregorio expræfecto datis longe distare non debeat, quinquagesimam quintam indictionis secundæ epistolam huc revocamus, et quinquagesimæ præmittimus.

5. Ex quinta indictione decimam quartam, nunc libri hujus sexagesimam octavam; quæ si cum decima tertia libri olim v, indict. v, conferatur, uno aut altero anno anterior videbitur.

II. Ab indictione tertia epistolæ tres amovemus.

Scilicet secundam, quadragesimam quintam, et sexagesimam quintam: priorem decimæ tertiæ indictioni, duas posteriores quartæ restituumus; quæ ratione aut jam dictum, aut mox in expendenda indict. iv dicendum.

III. In tertia indictione epistolæ quinque ad debitum ordinem revocamus.

1. Vigessimam quintam et vigesimam sextam mense Julio datæ, tum vigesimæ septimæ mense Maio, tum trigessimæ tertiæ mense Junio scriptis postponimus.

2. Trigessimam nonam, quadragesimam, quadragesimam primam mense Augusto datas sub indictionis finem ponimus.

LIBER XI. INDICTIOE IV.

I. Quartæ indictioni epistolæ septem reddimus.

1. Ex septima indictione decimam sextam, quæ nunc est prima libri undecimi. In Colb. veteri et in Vatic. aliisque mss. data est Kal. Sept. ind. iv et quidem in hac ut in quadragesima quinta olim tertiæ indictionis epistola Kalendis quoque Septembris data, Simplicius nuper ex Arabia Romam advenisse innuitur.

2. Ex tertia indictione quadragesimam quintam, nunc hujus libri secundam. In Collectione Pauli Diaconi data legitur Kal. Sept. ind. iv. In uno Colb. et in Vatic. mense Sept. indict. iv.

3. Ex tertia indictione sexagesimam quintam, et ultimam, nunc hujus libri undecimi quartam. Data est mortuo Constantio Mediolanensi episcopo, quem die tertia mensis Septembris, hoc est incipiente indictione obiisse legimus in episcoporum Mediolanensium indice. Vide Musei Italici tom. I, pag. 111. Non debuit itaque rejici ad calcem indictionis hæc epistola, quæ recentem sancti Gregorii de Constantii morte dolorem testatur. Scriptam enim esse elapso

a Constantii obitu anno fere integro quis credat? Conjicimus ergo Constantium diem obiisse supremum 3 Septembris indictionis quartæ, et paulo post papam ad clerum et populum Mediolanensem scripsisse epistolam de cujus ætate inquirimus.

4. Ex septima indictione decimam septimam, nunc libri ejusdem undecimi decimam quartam. In Colb. vel. data est Kal. Nov. ind. iv. Hæc verba (*Candido renuntiante comperimus*) Candidum e Gallia Romam perrexisse innunt, quem revera Romam quarta hac indictione advenisse testatur sanctus Gregorius, epistola quartæ indictionis olim quadragesima octava, nunc quinquagesima quarta ad Desiderium, Vienneensem episcopum, et quamvis..... *Candidus presbyter postmodum veniens*, etc. Hanc vero ad Desiderium epistolam indictione quarta fuisse datam negari non potest; cum in ipsa monachi ad Augustinum in Angliam missi commendentur. Sequentes vero epistolæ octo in eandem rem quarta indictione fuisse scriptas ostendemus infra.

5. Ex sexta indictione trigessimam quartam, nunc libri hujus quadragesimam. Distabat nimis a vigesima octava indictionis quartæ; scriptaque videtur mense Martio. S. Gregorio Mariniانو a vigiliis, et jejuniis ob sanguinis vomitum debortanti, quadragesimalis jejunii legem objecerat Marinianus, suamque non adeo gravem esse infirmitatem asseruerat.

6. Ex septima indictione trigessimam primam et decimam quintam, nunc ejusdem Libri undecimi sexagesimam quartam et sexagesimam quintam. Vide infra de amovendis a quarta indictione Epistolis.

II. A quarta indictione epistolæ tres amovemus.

1. Videlicet septuagesimam tertiam, quam indictioni decimæ quartæ restituumus; septuagesimam secundam indictioni decimæ quintæ; decimam quintam indictioni primæ.

2. Præterea testandi facultatem Probo abbati concessam, quæ vigesimum secundum inter indictionis hujus epistolæ locum obtinebat, ad Epistolarum calcem mittimus.

3. Epistolam quadragesimam octavam aliasve quatuordecim, nempe quadragesimam nonam, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 63, 64, 71, necnon indictionis vii decimam quintam et trigessimam primam, etsi quarta indictione datas consentiamus, non tamen dissimulanda sunt quæ nos ad aliud sentiendum et ad expungendas ex indictione iv Epistolæ illas movebant argumenta: agitur enim tum de Epistolarum septemdecim chronologia, tum de variis Bedæ capitibus invicem atque cum Gregorio ipso conciliandis.

4. Indictione prima Epistola trigesima ad Eulogium Alexandrinum hæc scribit S. Gregorius: *In solemnitate Dominicæ Nativitatis, quæ hac prima indictione transacta est, plusquam decem millia Angli ab eodem nuntiiati sunt Augustino fratre et coepiscopo nostro baptizati*. Jam igitur indictione prima ante Domini Natalem episcopus erat Augustinus, ac proinde Laurentium et Petrum nuntios ab Augustino Romam missos jam indictione prima Gregorius suscepit. Etenim ex Bedæ lib. i Historiæ. c. 27 *Augustinus ab Arelatensi episcopo ordinatus episcopus, reversusque in Britanniam, misit continuo Romam Laurentium presbyterum et Petrum monachum, qui beato pontifici Gregorio gentem Anglorum fidei Christi suscepisse, ac se episcopum factum esse referrent: simul et de his quæ necessariæ videbantur quæstionibus ejus consulta flagitans; nec mora, congrua quæsitis responsa recepit*. Igitur indictionis septimæ epistola olim trigesima prima, qua interroganti Augustino respondet Gregorius, ad primæ indictionis finem, aut ad initium secundæ videtur revocanda.

5. Illic etiam revocandæ essent ex quarta indictione epistola olim sexagesima tertia ad Virgilium, et sexagesima quarta ad Brunichildem: hanc enim illa supponit, illius vero meminit S. Gregorius in responsione ad septimum Augustini quæsitum.

6. Deinde ex eodem Bedæ lib. i Historiæ cap. 29.

Gregorius Augustino episcopo (quia suggesserat ei nullam quidem ibi esse messem, sed operarios paucos) misit cum præfatis legatariis suis (Laurentio presbytero et Petro monacho, de quibus cap. 27) plures cooperatores ac verbi ministros in quibus præcipui erant Mellitus, etc. Quis credat Gregorium Magnum ad Anglorum conversionem certe promptissimum, postulatos indictione prima ab Augustino, non ante quartam indictionem misisse? Igitur Mellitus cum sociis atque Augustini legatis sub indictionis primæ finem, aut sub initium secundæ, Roma profectus videtur; ac proinde loco movendæ essent novem Gregorii epistolæ, scilicet quadragesima octava indictionis quartæ cum sequentibus octo: in his enim Mellitus ad Augustinum pergens, Galliæ principibus ac prælatis commendatur, Movenda quoque esset septuagesima prima paucis post Melliti discessum diebus scripta.

7. Denique ex Beda lib. I Hist. cap. 29: *Misit (Gregorius) per præfatos legatarios et Mellitum, litteras in quibus significat se ei (Augustino) pallium direxisse... Quo in tempore (cap. 3) misit etiam Augustino epistolam super miraculis quæ per eum facta esse cognoscebat. Et cap. 32. Misit... Gregorius eodem tempore etiam regi Edilbertho epistolam simul et dona. Igitur ad primam quoque indictionem revocandæ videntur epistolæ illæ quatuor, scilicet, indictionis septimæ decima quinta ad Augustinum, indictionis quartæ quinquagesima octava ad eundem, sexagesima ad Edilberthum regem, et quinquagesima nona ad Bertham reginam; hanc enim epistolam detulit Mellitus.*

8. Verum nec angustis adeo temporum spatiis coercendam Laurentii legationem, nec ipsum quo utitur Beda narrandi modum ita præsiue et ad verbum interpretandum esse alia persuadent argumenta: 1° Beda ipse lib. I Histor. cap. 29 et 32, quas Gregorius ad Augustinum episcopum et Edilberthum regem litteras per Mellitum ac socios misit, eadem testatur datas x Kal. Julii, ind. iv. 2° Ex Beda ipso lib. V Histor. cap. 25: Anno 601 (qui annus cum indictione iv currebat misit papa Gregorius pallium in Britanniam Augustino jam facto episcopo, et plures verbi ministros. 3° Ipsas Gregorii epistolæ legenti patet centesimam decimam indictionis secundæ epistolam ante quartæ indictionis nonam ad Serenum, necnon ante quadragessimam nonam ad Virgilium scriptam fuisse; atqui in quadragesima nona illa Mellitus cum sociis in Angliam pergens commendatur. Indictionis item secundæ epistola centesima duodecima ad Arigium, ante quinquagesimam primam indictionis quartæ ad eundem scripta est, ut legenti constabit: in hæc vero Mellitus cum sociis commendatur. Denique si conferatur epistola centesima quinta indictionis secundæ ad Theodericum ac Theodebertum reges cum epistola olim quinquagesima tertia et quinquagesima quarta indictionis quartæ ad eundem; hæc post illam datas fuisse certum erit.

III. In quarta indictione epistolæ tres ad propria loca revocamus.

1. Vigessimam primam ind. iv, juxta pristinum ordinem, nunc tertiam ind. iv, eodem prorsus tempore datam fuisse, ac sexagesimam quintam olim tertiæ indictionis quæ nunc iv indictionis est quarta, patet eas legenti. Quænam autem loco meta fuerit, docebit Mediolanensium episcoporum index a Mabillonio editus, tom. I Musei Italici pag. 109 et seqq., modo index huic major quoad obitus mensem ac diem possit adhiberi fides, quam in annorum numero, quo quisque episcopus sedit. Igitur juxta illum indicem, *Deus dedit, episcopus, sedit annos xxviii, mens. unum, dies xiv. Obiit III Kal. Nov.* Ordinatus ergo fuit xvi Kal. Octob. Atqui Constantii decessoris obitus diei tertiæ mens. Sept. assignat idem catalogus. Mense ergo Sept. scriptam esse conjicimus, tum hanc ad Pantaleonem, tum alteram ad Mediolanenses de Constantii successore ordinando epistolam. Porro non annis xviii ut habet præfatus index,

sed annis viii sedit Constantius, cum ex epistolis vigesima sexta et vigesima nona indictionis undecimæ certissimum sit anno 593, Gregorio Magno jam pontifice, electum fuisse Constantium.

2. Synodali judicio, quod sub epistolæ nomine vigesimum secundum locum occupabat, et nunc ad calcem est rejectum, apposerat Gussanvillæus: *Dat. m. Nov. ind. iv*; verum in ipso contextu notat Paterius, *Dat. III Non. Octob.* Igitur ad sequentem epistolam olim vigesimam tertiam, nunc vigesimam sextam pertinet hæc nota temporis, quæ in Colbert. vet. ipsi præmittitur; atque etiam in duobus Colb. epistolæ olim vigesimæ quartæ præfigitur: *mens. Dec. ind. iv*; quod vigesimæ tertiæ subjecti Gussanvillæus. Igitur vigesimæ quintæ, nunc trigesimæ præmittendum erit: *Datum mense Januarii indictione iv*; quod vigesimæ quartæ, nunc vigesimæ septimæ tribuit idem editor.

3. In sexagesima secunda Candidus Roma ultimo rediens Arigio commendatur, ut supra in epistola ad Asclepiodotum, data Kal. Nov., quam sub septima indictione olim decimam septimam huic indictioni reddimus. Ergo epistolis mense Novembri datis jungenda est quæ erat sexagesima secunda.

4. Quinquagesima octava in collectione Pauli Diaconi data est pridie Kal. Januarii. Eodem tempore scriptam censemur quinquagesimam nonam, quæ Anglorum regem nondum ad fidem conversum in-nuit. Ambas vigesimæ quintæ mense Januario datæ præmittimus.

LIBER XII. INDICTIONE V.

I. Quintæ indictioni unam epistolam reddimus.

Ex septima indictione vigesimam nonam, quæ nunc est libri hujus duodecimi quadragesima nona. Romano in Syracusanis partibus rectori successit indictione sexta Hadrianus, antea Panormi notarius. Vide ind. vi, Epist. olim 23 et 25, nunc 19 et 21. Ergo tardius scribi non potuit epistola hæc ad Romanum adhuc Syracusanis agentem et patrimonium Ecclesiæ curantem, quam in fine indict. v.

II. A quinta indictione epistolæ quinque amovemus.

Nimirum quadragessimam quartam, quæ ad nonam indictionem seu librum I revocatur; vigesimam, ad primam indictionem; quadragessimam septimam, ad secundam indictionem; nonam et decimam quartam, ad indictionem tertiam. Vide locis indicatis rationes cur fuerint loco motæ.

III. In quinta indictione epistolæ tres propriis locis restituumus.

1. Decimam septimam præmittimus decimæ sextæ, quam decimæ octavæ jungendam suadet, tum idem utriusque portitor, tum eadem subjecta materies.

2. Vigesima secunda in duobus Colbert. codicibus mense Januario data legitur. Illam proinde vigesimæ quartæ tribusve sequentibus in eadem rem mense Dec. ac Januario datis postponimus.

3. Trigesimam quartam subdimus trigesimæ quintæ, quod in hujus contextu illa huic legatur subdita.

LIBER XIII. INDICTIONE VI.

I. Sextæ indictioni nullam reddimus epistolam. Amovemus tredecim.

1. Prima, non est epistola, sed fragmentum quoddam de Phoca coronato ad calcem a nobis rejectum, n. 42.

2. Secundam seu potius sermonem prius a S. Gregorio habitum quam esset pontifex, homiliis accensimus.

3. Trigesimam secundam, trigesimam tertiam, et quinquagesimam tertiam secundæ indictioni reddimus. Tertiæ indictioni decimam septimam et decimam octavam; quartæ indictioni trigesimam quartam ob rationes jam prolatas; septimæ indictioni quinquagesimam octavam et quatuor sequentes, quia in mes. Norm. Vaticanis et perlisque pertinent ad indictionem septimam, ubi priores collocantur.

II. In sexta indictione epistolas quatuor ad propria A
loca revocamus.

1. Decimæ sextæ jungimus decimam nonam, quæ in eandem omnino rem scripta est. Illis decimam quartam postponimus; qui ordo ex ipsarum epistolarum inspectione satis intelligitur a quovis in Gregorianis non peregrino: defuncto enim episcopo, prima erat S. Gregorio cura destitutam Ecclesiam visitatori commendare; secunda, ad successoris idonei electionem hortari; tertia, de postulatorum aut de electi dotibus inquirere ac ferre iudicium.

2. Trigesimam sextam mense Aprilidatam vigesimæ octavæ datæ mense Maio præmittimus.

3. Quinquagesimam sextam, seu potius commonitorium Joanni defensori in Hispaniam eunti datum, epistolæ quinquagesimæ quintæ, seu sententiæ quam idem Joannes in Hispaniam tulit, anteponimus, ac priori capitulari seu epistolæ quinquagesimæ secundæ subjungimus.

LIBER XIV. INDICTIONE VII.

I. Septimæ indictioni epistolas reddimus quinque.

Ut eam quinque illarum epistolarum accessione ditaremus persuaserunt mss. codices plerique, ubi huic accensentur.

II. A septima indictione epistolas unam supra viginti amovemus.

Nonæ indictioni decimam octavam restituimus; decimæ indictioni decimam, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 30; decimæ tertie indictioni duodecimam, decimam tertiam, decimam quartam; primæ indictioni vigesimam quintam; secundæ indictioni undecimam; quartæ indictioni decimam sextam, decimam septimam, decimam quintam, trigesimam primam; quintæ indictioni vigesimam nonam. Quibus autem rationibus factæ sint a nobis hæ mutationes, ex jam dictis repete.

III. Restitutæ debito ordini epistolæ cxvii.

EPISTOLARUM GEOGRAPHICA DIVISIO BIPARTITA.

In hac geographica Epistolarum divisione pars prior illas complectitur, quas non ultra subditarum sibi, ut metropolitano, regionum limites direxit S. Gregorius. Pars posterior alias omnes exhibet, quæ tum in Italiam, extra provincias Romano episcopo metropolitico jure subjectas, tum in reliquis Occidentis regiones, tum in Orientem ipsum missæ sunt.

Provincias decem urbis Romæ vicario assignaverat regendas Constantinus Magnus imperator, Latium et Campaniam, Tusciam et Umbriam, Picenum, Valeriam, Samnium, Apuliam et Calabriam, Lucaniam cum Brutis; atque adjacentes insulas, Siciliam, Corsicam, Sardiniam; quæ omnes hanc ob causam suburbicariæ dicebantur. In Provinciis illis decem (si Sardiniam exolpiss, quam Justinianus imperator, post ereptam Wandalis ac restitutam imperio Africam, jam non urbis Romæ vicario, sed Africæ præfecto attribuerat) Gregorii Magni ævo, imo ante sæculum nonum, nullus præter Romanum episcopum erat metropolitanus; cum jam supra triginta numerentur. Inde in priore epistolarum classe singularis cernitur regiminis forma: scilicet episcopos omnes intra suburbicarias illas provincias consecrabat Romanus pontifex, et alia quæ metropolitanorum erant, exercebat jura, atque munia præstabat.

Venerat in mentem Epistolas S. Gregorii sub geographica illa divisione typis mandare: tum quod inde lucis nonnihil legentibus accessurum censeremus; tum quod civitatibus singulis sub provinciæ suæ titulo positis, innumeras fere geographicas annotationes ressecare licuisset, quæ in postrema operum S. Gregorii editione quam curavit Petrus Gussanvillæus, ad id unum congestæ sunt, ne ignoret lector ubinam terrarum jaceant urbes illæ quarum nomina in Gregori Magni epistolis occurrunt. Verum cum id consilii, nisi mutato Registri totius ordine perici non posset, ita vero immutari non sineret debita sanctissimo Doctori reverentia, qui Epistolarum suarum Registrum ipse disposuit, *totque libros in scrinio reliquit, quot annos in pontificatu advixit* (Joan. Diac. l. iv, c. 71); satius visum est geographiæ nostræ divisionis indicem tantummodo apponere, juxta Epistolarum ordinem a nobis restitutum: cujus indicis ope Epistolas omnes sub geographica divisione leget facile qui voluerit.

PARS PRIOR.

LATIUM ET CAMPANIA

Lib. Ep.

I. 8. Bacaudæ, Formiensi episcopo.

10. Bacaudæ et Agnello, episcopis.

11. Clementinæ, patriciæ.

14. Demetrio, episcopo Neapolitano.

22. Nonnoso.

24. Anthemio, subdiacono.

35. Petro, episcopo Terracineni.

39. Anthemio, subdiacono.

42. Anthemio, subdiacono.

50. Anthemio.

54. Joanni, episcopo Surrentino.

55. Anthemio, subdiacono.

59. Anthemio.

65. Anthemio.

68. Anthemio.

II. 3. Veloci, magistro militum.

4. Sabino, subdiacono.

6. Clero, Nobilibus.... Neapolit.

9. Ordini et Plebi.... Neapolit.

10. Paulo, episcopo Neapolitano.

13. Importuno, episcopo Atellanorum.

14. Johanni, episcopo Vellitrino.

15. Paulo, episcopo.

25. Benenato, episcopo.

29. Maurilio et Vitaliano, magistris militum.

30. Eidem.

31. Militibus Neapolitanis.

45. Benenato, episcopo.

50. Joanni, episcopo Vellitrino,

III. 1. Petro, subdiacono Campaniæ.

Lib. Ep.

2. Paulo, episcopo Nepesino.

5. Petro, subdiacono Campaniæ.

11. Ordini et Plebi consistenti in Albano.

13. Agnello, episcopo.

14. Clero, Ordini et Plebi.... Terracineni.

15. Scholastico, judici Campaniæ.

17. Gratioso, subdiacono.

18. Theodoro, consiliario.

19. Petro, subdiacono Campaniæ.

21. Paschali, Demetiano.... de Tiburtina.

23. Petro, subdiacono Campaniæ.

34. Eidem.

35. Eidem.

37. Bonæ, abbatisæ.

40. Petro, subdiacono Campaniæ.

61. Fortunato, episcopo Neapolitano.

63. Eidem.

IV. 18. Mauro, abbati a S. Panoratio.

19. Leoni, acolytho.

33. Anthemio, subdiacono.

42. Valentino, abbati.

V. 13. Gaudentio, episcopo Nolano.

14. Clero.... Ecclesiæ Capuanæ.

29. Vincomalo, defensori.

33. Gaudentio, episcopo Nolano.

37. Fortunato, episcopo Neapolitano.

VI. 11. Fortunato, episcopo Neapolitano.

12. Montanæ et Thomæ.

23. Anthemio, subdiacono.

32. Fortunato, episcopo Neapolitano.

35. Anthemio, subdiacono.

- Lib. Ep.
38. Eidem.
- VII. 1. Fortunato, episcopo Neapolitano.
16. Agnello, episcopo Terracinensi.
18. Martino, diacono.
23. Fortunato, episcopo, et Anthemio.
37. Dominicæ, uxori Joannis.
- VIII. 11. Candido, abbati.
14. Bonifacio, primo defensori.
18. Agnello, episcopo Terracinensi.
- IX. 25. Joanni, episcopo Surrentino.
30. Anthemio subdiacono.
31. Fausto.
32. Anthemio, subdiacono.
36. Fortunato, episcopo Neapolitano,
38. Anthemio, subdiacono.
50. Eidem.
51. Eidem.
69. Maurentio, magistro militum.
73. Eidem.
75. Fortunato, episcopo Neapolitano.
76. Clero.... Miseni.
77. Anthemio, subdiacono.
85. Fortunato, episcopo Neapolitano.
91. Eidem.
103. Eidem.
104. Eidem.
- X. 2. Fortunato, episcopo Neapolitano.
11. Gudiscalco, duce.
12. Fortunato, episcopo Neapolitano.
15. Clementinæ, patriciæ.
18. Eidem.
19. Anthemio, subdiacono.
20. Eidem.
21. Joanni, præposito annonæ.
24. Fortunato, episcopo Neapolitano.
25. Eidem.
28. Eidem.
40. Eidem.
41. Anthemio, subdiacono.
59. Johanni et Fortunato, episcopis.
61. Adeodato, abbati Neapolitano.
62. Clero, et Nobilibus Neapolitanis.
- XI. 3. Pantaleoni, notario.
17. Anthemio, subdiacono.
18. Eidem.
19. Eidem.
27. Joanni, religioso.
21. Paschasio, episcopo Neapolitano.
34. Eidem.
71. Anthemio, subdiacono.
72. Agapito, abbati.
73. Mariniano, abbati.
- XII. 2. Anthemio, subdiacono.
3. Eidem.
9. Eidem.
19. Maurentio, magistro militum.
26. Eidem.
27. Quertino, expræfecto.
36. Bonito, defensori.
37. Anthemio, subdiac., et Savino, subdiac.
44. Anthemio.
- XIII. 1. Romanis, civibus.
2. Adeodato, abbati Neapolitano.
12. Paschasio, episcopo Neapolitano.
26. Anthemio, subdiacono.
27. Eidem.
- XIV. 6. Guduino, duce Neapolitano.
14. Felici, subdiacono.
15. Anthemio, subdiacono.
- TUSCIA ET UMBRIA.
- I. 12. Joanni, episcopo de Urbe veteri.
13. Dominico, episcopo Centumcellensi.
15. Balbino, episcopo Rosellano.
60. Clero..... Perusia.
81. Clero..... Mevianensis Ecclesiæ.
- II. 2. Præjectitio, episcopo Narniensi.
8. Candido, episcopo de Urbe veteri.
11. Clero, Ordini et Plebi Nepes.
- Lib. Ep.
28. Joanni, episc. visitatori Nepesinæ Eccl.
- III. 64. Chrysantho, episcopo Spoletano.
- IV. 21. Venantio, episcopo Lunensi.
- V. 3. Venantio, episcopo Lunensi.
7. Eidem.
- VI. 28. Candido, episcopo de Urbe veteri
46. Felici, episcopo Pisaurensi.
- VIII. 4. Venantio, episcopo Lunensi.
- IX. 15. Chrysantho, episcopo Spoletano.
29. Venantio, episcopo Lunensi.
34. Eidem.
37. Chrysantho, episcopo Spoletano.
71. Eidem.
72. Constantio, episcopo Narniensi.
87. Gaudio, episcopo Eugubino.
88. Clero..... Tadinati.
- X. 34. Eulogio, episcopo Clusino
43. Venantio, episcopo Lunensi.
44. Eidem.
45. Eulogio, episcopo Clusino.
- XII. 45. Eugenio, diacono.
46. Felici, episcopo Portuensi.
47. Venantio, episcopo Perusino.
- XIII. 36. Chrysantho, episcopo Spoletano.
- PICENUM.
- I. 57. Severo, episcopo.
58. Ursicino, duce, Clero..... Arimini.
- II. 12. Castorio, episcopo de Arimino.
41. Eidem.
42. Luminoso, abbati.
- III. 24. Leontio, episcopo Urbinati.
25. Universis habitatoribus Arimini.
- V. 44. Leontio, episcopo visitatori Arimini.
- VI. 45. Leontio, episcopo Ariminensi.
47. Leoni, episcopo Fanensi.
- VII. 10. Agnello, abbati de Arimino.
13. Fortunato, episcopo Fanensi.
19. Mariniano, episcopo Ravennensi.
20. Clero et Plebi Ariminensi.
21. Sebastiano, episcopo.
- IX. 16. Severo, episcopo Anconitano.
17. Demetrisano et Valeriano.
70. Passivo, episcopo Firmano.
89. Severo, episcopo Anconitano.
90. Clero, Ordini et Plebi Æsinæ civitatis.
- XII. 11. Passivo, episcopo Firmano.
12. Eidem.
- XIII. 16. Passivo, episcopo Firmano.
- XIV. 7. Joanni, episcopo.
- VALERIA.
- III. 20. Gratioso, episcopo Numentano.
- XIII. 35. Catulo et Romano.
- SAMNIUM.
- I. 33. Romano, patricio et exarcho.
II. 41. Clero..... Hortonæ.
- VIII. 32. Scholastico, defensori.
- X. 68. Opportuno de Aprutio.
- XI. 20. Scholastico, defensori.
- XIII. 43. Barbaro, episcopo Beneventano.
- APULIA ET CALABRIA.
- I. 53. Felici, episcopo Sipontino.
II. 41. Felici, episcopo Sipontino.
42. Pantaleoni, notario.
43. Felici, episcopo Sipontino.
45. Andrea, episcopo Tarentino.
45. Joanni, episcopo Callipolitano.
- IV. 17. Felici, episcopo Sipontino.
- VI. 21. Petro, episcopo Hydruntino.
62. Eidem.
- VIII. 8. Vitaliano, episcopo Sipontino.
9. Sergio, defensori.
- IX. 46. Sergio, defensori.
99. Occliano, tribuno Hydruntino.
100. Sabiniano, episcopo Callipolitano.
101. Sergio, defensori.
102. Eidem.
- XI. 24. Joanni, tribuno Sipontino.
- XIII. 20. Honorio, episcopo Tarentino.

Lib. Ep.

LUCANIA ET BRUTII.

- II. 1. Petro, notario.
17. Paulino, episcopo Taurianensi.
37. Joanni, episcopo Squillacino.
38. Eidem.
39. Clero, Ordini, et Plebi Crotonæ.
43. Felici, episcopo de Acropoli.
- III. 4. Bonifacio, episcopo, Regiensi.
10. Savino, subdiacono.
44. Bonifacio, episcopo Regiensi.
- IV. 5. Bonifacio, episcopo Regiensi.
- V. 50. Joanni, abbati de Regio.
- VI. 10. Bonifacio, episcopo Regiensi.
41. Rufino, episcopo Vibonensi.
- VIII. 34. Joanni, episcopo Squillacino.
- IX. 47. Savino, subdiacono.
48. Paulino, episcopo Taurensi, etc.
- X. 4. Savino, subdiacono Regionario.
5. Eidem.
16. Plebi..... Taurianensi.
17. Venerio, episcopo Vibonensi.
58. Bonifacio, episcopo Regiensi.
- XII. 20. Maurentio, magistro militum.
21. Arogi, duci.
22. Gregorio, expræfecto.
23. Stephano, episcopo.
41. Pantaleoni, notario.
- XIII. 24. Savino, subdiacono Regionario.
25. Eidem.

SICILIA.

- I. 1. Universis episcopis per Siciliam.
2. Justino, prætori.
3. Paulo, scholastico.
9. Petro, subdiacono.
18. Eidem.
34. Venantio, exmonacho patricio Syracus.
36. Petro, subdiacono.
40. Felici, episcopo Messanensi.
41. Petro, subdiacono.
44. Eidem.
46. Eidem.
56. Eidem.
66. Felici, episcopo Messanensi.
67. Petro, subdiacono.
69. Eidem.
70. Universis episcopis per Siciliam.
71. Petro, subdiacono.
72. Eidem.
73. Eidem.
- II. 5. Felici, episcopo Messanensi.
7. Maximiano, episcopo Syracusano.
16. Eidem.
17. Paulino, episcopo.
24. Maximiano, episcopo Syracusano.
28. Stephano, chartulario.
32. Petro, subdiacono.
33. Justino, prætori.
34. Maximiano, episcopo Syracusano.
36. Eusebio, abbati.
44. Lucillo, episcopo de Melita.
- III. 3. Joanni abbati.
42. Maximiano, episcopo Syracusano.
27. Mariniano, abbati de Paormo.
38. Libertino, præfecto Siciliæ.
50. Theodoro, episcopo Lilybætanæ.
51. Maximiano, episcopo Syracusano.
55. Eidem.
38. Cypriano, diacono.
59. Secundino, episcopo Tauromenitano.
60. Italicæ, patriciæ.
62. Butychio, episcopo Tyndaritano.
- IV. 6. Cypriano, diacono.
11. Maximiano, episcopo Syracusano.
12. Eidem.
14. Eidem.
46. Cypriano, diacono.
36. Leoni, episcopo Catanensi.
37. Maximiano, episcopo Syracusano.
44. Eidem.

Lib. Ep.

45. Fantino, defensori.
- V. 6. Victori, episcopo Panormitano.
8. Cypriano, diacono.
12. Petro, episcopo Tricalitano.
17. Cypriano, diacono.
22. Nobilibus Syracusanis.
27. Cypriano, diacono.
32. Eidem.
34. Eidem.
35. Eidem.
- VI. 4. Cypriano, diacono.
9. Dono, episcopo Messanensi.
13. Cypriano, diacono.
18. Joanni, episcopo Syracusano.
20. Cypriano, diacono.
33. Leoni, episcopo Catanensi.
36. Secundino, episcopo Tauromenitano.
39. Cypriano, diacono.
40. Dono, episcopo Messanensi.
42. Victori, episcopo Panormitano.
43. Venantio, patricio.
44. Joanni, episcopo Syracusano.
48. Urbico, abbati.
- VII. 9. Joanni, episcopo Syracusano.
22. Cypriano, diacono.
38. Dono, episcopo Messanensi.
39. Joanni, episcopo Syracusano.
41. Cypriano, rectori per Siciliam.
44. Cypriano, diacono.
- VIII. 3. Dono, episcopo Messanensi.
7. Leoni, episcopo Catanensi.
17. Maurentio, magistro militum.
19. Eidem.
21. Joanni, episcopo Syracusano.
23. Fantino, defensori.
25. Victori, episcopo Panormitano.
26. Joanni, episcopo Syracusano.
27. Eidem.
31. Secundino, episcopo Tauromenitano.
35. Leontio, exconsuli.
- IX. 12. Joanni, episcopo Syracusano.
13. Eidem.
14. Felici in Sicilia.
18. Romano, defensori.
19. Colonis patrimonii Syracusani.
20. Petro Siciliensi.
21. Libertino, expræfecto.
22. Ciridano.
23. Joanni, episcopo Syracusano.
24. Romano, defensori.
26. Eidem.
27. Eidem.
28. Antonio, subdiacono, etc.
39. Romano, defensori.
40. Eidem.
44. Felici in Sicilia.
45. Joanni, episcopo Syracusano.
55. Fantino, defensori.
56. Eidem.
57. Præjectæ illustri.
59. Joanni, episcopo Syracusano.
60. Romano, defensori.
62. Eidem.
63. Joanni, episcopo Syracusano.
83. Fantino, defensori.
84. Benenato, episcopo Tyndaritano.
92. Victori, episcopo Panormitano.
94. Romano, defensori.
123. Venantio, et Italicæ.
- X. 1. Romano, defensori Siciliæ.
3. Fantino, defensori Panormitano.
9. Joanni, episcopo Syracusano.
10. Romano, defensori.
13. Eidem.
14. Fantino, defensori Panormitano.
22. Leoni, episcopo Catanensi.
23. Hadriano, notario Siciliæ.
27. Zittani, magistro militum.
28. Fantino, defensori.

Lib. Ep.

31. Libertino, exprætori.
 32. Secundino, episcopo Tauromenitano.
 33. Eidem.
 46. Joanni, episcopo Syracusano.
 47. Eidem.
 48. Leontio, exconsuli.
 49. Adeodatæ illustri.
 51. Leontio, exconsuli.
 52. Amantino domestico.
 53. Romano, defensori.
 54. Dono, episcopo Messanensi.
 55. Leontio, exconsuli.
 56. Amantino, domestico.
 57. Secundino et Joanni, episcopis.
 60. Azimarcho, Scriboni.
 64. Romano, defensori.
 65. Adeodatæ illustri.
 66. Decio, episcopo Lilybætano.
 67. Hadriano, notario.
- XI. 8. Alexandro, prætori Siciliæ.
 9. Leoni, episcopo Catanensi.
 10. Talitano.
 11. Romano, defensori.
 21. Eidem.
 30. Venantio, exmenacho patricio Syracusano.
 35. Barbaræ et Antoninæ.
 36. Joanni, episcopo Syracusano.
 37. Romano, defensori.
 38. Vito, defensori.
 39. Romano, defensori.
 41. Eidem.
 42. Joanni, episcopo Syracusano.
 43. Eidem.
 48. Urbico, abbati.
 49. Eidem.
 50. Hadriano, notario Panormitano.
 51. Universis episcopis Siciliæ.
 52. Dono, episcopo Messanensi.
 53. Hadriano, notario.
 58. Barbaræ et Antoninæ.
- XIII. 4. Fantino, defensori.
 10. Eidem.

Lib. Ep.

13. Eidem.
 14. Azimarcho, scriboni.
 15. Romano, defensori.
 16. Azimarcho, scriboni.
 17. Maurilioni, expræfecto.
 25. Romano, defensori.
 34. Ciridano.
 39. Fantino, defensori.
 40. Venantio, patricio Panormitano.
 42. Romano, defensori.
 43. Joanni, episcopo Syracusano.
 48. Lucido, episcopo Leontino.
 49. Romano, defensori.
- XIII. 3. Adeodato, servo Dei.
 14. Clero..... Panormitano.
 15. Venantio, patricio Panormitano.
 18. Leoni, Secundino, etc., episcopis Sic
 19. Juliano.
 21. Paschali et Consolantiæ.
 28. Joanni, episcopo Syracusano.
 34. Pantaleoni, notario.
 37. Joanni, episcopo Panormitano.
 43. Eidem.
 44. Eidem.
- XIV. 1. Paulo, scholastico.
 3. Joanni, episcopo Panormitano.
 4. Fantino, defensori Panormitano.
 5. Joanni, episcopo Panormitano.
 9. Eidem.
 16. *Felici, Messanensis episc. ad S. Grego*
 17. Felici, episcopo Messanensi.
- CORSICA.
 I. 51. Universis monachis in Christi mon
 sula constitutis.
 52. Symmacho, defensori.
 78. Leoni, episcopo in Corsica.
 79. Martino, episcopo Corsicæ.
 80. Clero et Nobilibus Corsicæ a parib
- VI. 22. Petro, episcopo Aleriensi.
 VIII. 1. Petro, episcopo Corsicæ.
 IX. 77. Bonifacio, defensori Corsicæ.
 XIII. 23. Bonifacio, notario Corsicæ.

PARS POSTERIOR.

ITALIA UNIVERSIM.

- Lib. Ep.
 I. 17. Universis episcopis Italiæ.
 III. 28. Romano, patricio per Italiam.
 V. 36. Severo, scholastico exarchi.
 IX. 42. Agilulpho, regi Langobardorum.
 43. Theodelindæ, reginæ Langobardorum.
 XIV. 12. Theodelindæ, reginæ Langobardorum.
- RAVENNA METROPOLIS FLAMINIÆ ET ÆMILIÆ.
 I. 23. Georgio, præposito.
 37. Joanni, episcopo Ravennati.
 II. 35. Joanni, episcopo Ravennati.
 40. Eidem.
 46. Eidem.
 III. 56. Joanni, episcopo Ravennati.
 57. *Ejusdem ad S. Gregorium.*
 V. 1. Joanni, episcopo Ravennati.
 11. Eidem.
 15. Eidem.
 23. Castorio, notario.
 24. Romano, exarcho.
 25. Severo, Ficulina episcopo.
 26. Clero..... Ravennæ.
 45. Andræ, scholastico.
 48. Eidem.
 56. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 VI. 1. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 2. Clero et Plebi Ecclesiæ Ravennæ
 24. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 29. Eidem.
 30. Secundo, servo Dei.
 31. Mariniano et Ravennatibus.
 34. Castorio, notario.
 VII. 42. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 43. Eidem.

Lib. Ep.

45. Claudio, abbati.
 VIII. 15. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 16. Eidem.
 20. Eidem.
 IX. 9. Callinicho, exarcho Italiæ.
 10. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 52. Secundino, servo Dei.
 74. Donelle, erogatori.
 79. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 80. Castorio, notario.
 95. Callinicho, exarcho Italiæ.
 96. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 98. Theodoro, curatori Ravennæ.
 124. Donello, erogatori.
- X. 6. Theodoro, curatori.
 7. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 8. Eidem.
 30. Castorio, notario.
 XI. 6. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 26. Joanni, subdiacono Ravennæ.
 32. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 33. Eidem.
 40. Eidem.
 XII. 5. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 6. Theodoro, curatori.
 24. Joanni, subdiacono Ravennæ.
 XIII. 17. Joanni, subdiacono Ravennæ.
 47. Theodoro, curatori.
 XIV. 5. Mariniano, episcopo Ravennæ.
- AQUILEIA METROPOLIS VENETIÆ ET HIS
 I. 16. Severo, episcopo Aquileiensi.
 II. 51. Universis Episcopis per Histriam.
 V. 46. Basilio.
 47. Mastaloni.

- Lib. Ep.
 48. *Andreas*, scholastico.
 51. *Petro et Providentio*, episcopis.
 XI. 97. *Habitatoribus*, Capræ Insulæ.
 XII. 33. *Firmino*, episcopo Histriæ.
 XIII. 33. *Smaragdo*, patricio et exarcho.
**MEDIOLANUM, METROPOLIS LIGURIAE, ALPIUM
 COTTIARUM, RHETIAE UTRIUSQUE.**
 I. 82. *Laurentio*, episcopo Mediolanensi.
 III. 26. *Magno*, presbytero Mediolanensi.
 29. *Presbyteris*..... Mediolanensibus.
 30. *Joanni*, subdiacono.
 31. *Romano*, patricio et exarcho.
 IV. 1. *Constantio*, episcopo Mediolanensi.
 2. *Eidem*.
 3. *Eidem*.
 4. *Theodelindæ*, reginæ Langobardorum.
 22. *Constantio*, episcopo Mediolanensi.
 38. *Theodelindæ*, reginæ Langobardorum.
 39. *Constantio*, episcopo Mediolanensi.
 V. 4. *Constantio*, episcopo Mediolanensi.
 VII. 14. *Constantio*, episcopo Mediolanensi.
 IX. 35. *Constantio*, episcopo Mediolanensi.
 53. *Eidem*.
 67. *Eidem*.
 86. *Eidem*.
 126. *Eidem*.
 X. 29. *Constantio*, episcopo Mediolanensi.
 XI. 3. *Pantaleoni*, notario.
 4. *Mediolanensibus*.
 16. *Iisdem*.
 XII. 38. *Deusdedit*, episcopo Mediolanensi.
 XIII. 30. *Deusdedit*, episcopo Mediolanensi.
 I. 47. *Virgilio* episcopo Arelatensi.
 III. 33. *Dynamio* patricio.
 IV. 28. *Candido*, defensori.
 V. 21. *Ad Conductores massarum per Galliam*.
 53. *Virgilio*, episcopo Arelatensi.
 54. *Universis Episcopis Galliarum*.
 55. *Childeberto*, regi.
 VI. 5. *Brunichildæ*, reginæ Francorum.
 6. *Childeberto*, regi.
 7. *Candido*, defensori.
 49. *Palladio*, episcopo de Santonibus.
 50. *Brunichildæ*, reginæ Francorum.
 51. *Ad Augustini socios in Angliam*.
 52. *Pelagio*, de Turnis, etc.
 53. *Virgilio*, episcopo Arelatensi.
 54. *Desiderio*, Viennensi, etc.
 55. *Protasio*, episcopo de Aquis.
 56. *Stephano*, abbati Lirinensi.
 57. *Arigio*, patricio.
 58. *Theoderico*, et *Theodeberto*, reg. Franco-
 59. *Brunichildæ*, reginæ Francorum. [rum.
 VII. 12. *Respectæ*, abbatissæ.
 24. *Candido*, presbytero per Gallias.
 36. *Dynamio et Aurelio*.
 IX. 11. *Brunichildæ*, reginæ Francorum.
 103. *Sereno*, episcopo Massiliensi.
 106. *Syagrio*..... *Episcopis Galliarum*.
 107. *Arigio*, episcopo.
 108. *Syagrio*, episcopo Augustodunensi.
 109. *Brunichildæ*.
 110. *Theoderico*, et *Theodeberto*.
 111. *Virgilio*, episcopo Arelatensi.
 112. *Desiderio*, episcopo Galliarum.
 113. *Syagrio*, episcopo Augustodunensi.
 114. *Virgilio et Syagrio*, episcopis.
 113. *Syagrio*.
 116. *Theoderico*, et *Theodeberto*.
 117. *Brunichildæ*.
 118. *Vantilono*, et *Arigio*.
 119. *Asclepiodoto*.
 127. *S. Columbani ad sanctum Gregorium*.
 XI. 12. *Cononi*, abbati Lirinensi.
 13. *Sereno*, episcopo Massiliæ.
 14. *Asclepiodoto*, patricio.
 15. *Arigio*, episcopo.
 54. *Desiderio*, episcopo Gallie.
 85. *Virgilio*, episcopo Arelatensi.
 56. *Etherio*, episcopo Gallie.

- Lib. Ep.
 57. *Arigio*, episcopo Gallie.
 58. *Mennæ*, *Telonæ*, etc.
 59. *Theoderico*, regi Francorum.
 60. *Theodeberto*, regi Francorum.
 61. *Clothario*, regi Francorum.
 62. *Brunichildæ*, reginæ, Francorum.
 63. *Brunichildæ*.
 68. *Virgilio*, episcopo Arelatensi.
 69. *Brunichildæ*, reginæ Francorum.
 70. *Candido*, defensori.
 75. *Aurelio ex Francis*.
 76. *Mellito*, abbati.
 XII. 35. *Desiderio*, episcopo in Gallis.
 XIII. 5. *Etherio*, episcopo Lugdunensi.
 6. *Brunichildæ*, reginæ.
 7. *Theoderico*, regi Francorum.
 8. *Senatori*, presbytero et abbati.
 9. *Thalassie*, abbatissæ.
 10. *Luponi*, presbytero et abbati.
ANGLIA.
 XI. 28. *Augustino*, episcopo Anglorum.
 29. *Berthæ*, reginæ Anglorum.
 64. *Augustino*, episcopo Anglorum.
 65. *Eidem*.
 66. *Edilbertho*, regi Anglorum.
HISPANIA.
 I. 43. *Leandro*, episcopo Hispalensi.
 II. 54. *S. Licentiani, episcopi, ad S. Gregorium*.
 V. 49. *Leandro*, episcopo Hispalensi.
 IX. 61. *Recharedi, regis, ad sanctum Gregorium*.
 120. *Claudio* in Hispaniis.
 121. *Leandro*, episcopo Hispalensi.
 122. *Recharedo*, regi Wisigothorum.
 XIII. 45. *Joanni defensori*, eunti in Hispaniam.
 46. *Joanni*, defensori.
SARDINIA.
 I. 48. *Theodoro*, duci.
 49. *Honorato*, diacono.
 62. *Januario*, archiepiscopo Caralitano.
 63. *Eidem*.
 64. *Eidem*.
 83. *Eidem*.
 II. 49. *Januario*, episcopo Caralitano.
 III. 36. *Sabino*, defensori Sardinie.
 IV. 8. *Januario*, episcopo Caralitano.
 9. *Eidem*.
 15. *Eidem*.
 23. *Hospitoni*, duci Barbaricorum.
 24. *Zabardæ*, duci.
 25. *Nobilibus* in Sardinia.
 26. *Januario*, episcopo Caralitano.
 27. *Januario*, episcopo Caralitano.
 29. *Eidem*.
 V. 2. *Felici*, episcopo, et *Cyriaco*, abbati.
 9. *Petro*, notario.
 IX. 4. *Januario*, episcopo Caralitano.
 2. *Vitali*, defensori Sardinie.
 3. *Januario*, episcopo Caralitano.
 4. *Eidem*.
 6. *Eidem*.
 7. *Eidem*.
 8. *Sardinie episcopis*.
 64. *Vitali*, defensori Sardinie.
 65. *Januario*, episcopo Caralitano.
 X. 38. *Januario*, episcopo Caralitano.
 XI. 22. *Spesindeo*, præsidi Sardinie.
 23. *Vitali*, defensori Sardinie.
 25. *Januario*, episcopo Caralitano.
 XII. 18. *Eupaterio*, duci Sardinie.
 XIII. 4. *Januario*, episcopo Caralitano.
AFRICA.
 I. 2. *Vitali*, defensori Sardinie.
 61. *Gennadio*, patricio et exarcho Africæ.
 74. *Eidem*.
 75. *Eidem*.
 76. *Gaudioso*, magistro militum Africæ.
 77. *Universis Episcopis Numidiæ*.
 84. *Hilario*, chartulario Africæ.
 85. *Gennadio*, patricio Africæ.
 II. 47. *Dominico*, episcopo Carthaginensi.

- Lib. Ep.
48. Columbo, episcopo Numidiæ.
- III. 16. Petro de Baricis.
48. Columbo, episcopo Numidiæ.
49. Adeodato, episcopo Numidiæ.
- IV. 7. Gennadio, patricio et exarcho Africæ,
13. Clementio, episcopo.
34. Pantaleoni, præfecto Africæ.
35. Victori et Columbo, episcopis Africæ.
43. Bonifacio, viro magnifico Africæ.
- V. 5. Dominico, episcopo Carthaginensi.
- VI. 19. Dominico, episcopo Africæ.
37. Columbo, episcopo Numidiæ.
63. Gennadio, patricio Africæ.
64. Dominico, episcopo Carthaginensi.
- VII. 2. Columbo, episcopo Numidiæ.
3. Gennadio, patricio Africæ.
35. Dominico, episcopo Carthaginensi.
- VIII. 12. Adeodato et Maurentio, epis. Africæ.
13. Columbo, episcopo Numidiæ.
28. Victori et Columbo, episcopis Africæ.
33. Dominico, episcopo Carthaginensi.
- IX. 58. Martino, scholastico.
- X. 37. Innocentio, Africæ præfecto.
63. Dominico, episcopo Carthaginensi.
- XI. 5. Innocentio, Africæ præfecto.
- XII. 1. Dominico, episcopo Carthaginensi.
7. Savinellæ, Columbæ, et Agnellæ.
8. Columbo, episcopo Numidiæ.
28. Columbo, episcopo Numidiæ.
29. Victori, primati Numidiæ.
32. Universis Episcopis concilii Bizaceni.
- ILLYRICUM (a) OCCIDENTALE ET (b) ORIENTALE.**
- I. 19. Natali, episcopo Salonitano.
20. Honorato, archidiacono Salonitano.
21. Natali, episcopo Salonitano.
27. Anastasio, archiepiscopo Corinthi.
28. Sebastiano, episcopo Rhiziniensi.
38. Malcho, episcopo Dalmatiensi.
45. Universis Episcopis per Illyricum.
- II. 18. Natali, episcopo Salonitano.
49. Universis Episcopis per Dalmatiam.
20. Antonino, subdiacono.
21. Jobino, præfecto Illyrici.
22. Universis Episcopis per Illyricum.
23. Joanni, episcopo primæ Justinianæ.
52. Natali, episcopo Salonitano.
- III. 6. Joanni, episcopo primæ Justinianæ.
7. Joanni episcopo Larissæo.
8. Natali, episcopo Salonitano.
9. Antonino, subdiacono.
22. Eidem.
32. Honorato, archidiacono Salonitano.
39. Universis Episcopis Corinthiis.
47. Clero Ecclesiæ Salonitanæ.
- IV. 10. Universis Episcopis per Dalmatiam.
20. Maximo, præsumptori in Salona.
40. Marcello, scholastico.
- V. 10. Felici, episcopo Sardiæ.
42. Sebastiano, episcopo Rhiziniensi.
52. Joanni episcopo Corinthiorum.
57. Eidem.
58. Universis Episcopis per Helladum.
- VI. 3. Maximo, præsumptori in Salona.
8. Theodoro, etc., Episcopis Epiri.
25. Maximo in Salona.
26. Clero..... Salonæ.
27. Presbyteris..... Jaderæ.
- VII. 17. Sabiniano, episcopo Jadertino.
- VIII. 5. Eusebio, Thessalonicensi, etc.
10. Sabiniano, episcopo Jadertino.
24. Eidem.
- IX. 5. Marcellino, proconsuli Dalmatiæ.
41. Juliano, scriboni.
68. Eusebio, Thessalonicensi, etc.
81. Maximo, episcopo Salonitano.
125. Eidem.

(a) Sub quo Dalmatia, ubi Salona, Jadera, Scodra.

(b) Sub quo Macedonia, ubi Thessalonica; Thessalia, ubi Larissa, Thebæ; Provincia Prævalitana, ubi Justiniana prima; Achæa, ubi Corinthus; Epirus, ubi Coreyra insula.

- Lib. Ep.
X. 96. Maximo, episcopo Salonitano.
42. Eusebio, episcopo Thessalonicensi.
- XI. 74. Eusebio, episcopo Thessalonicensi.
- XII. 30. Constantio, episcopo Scodritano.
31. Joanni, episcopo primæ Justinianæ
- XIII. 11. Maximo, episcopo Salonitano.
- XIV. 6. Alcysono, episcopo Corcyræ.
7. Bonifacio, diacono.
12. Alcysono, episcopo Corcyræ.
- CONSTANTINOPOLIS.**
- I. 4. Joanni, episcopo Constantinopolitano.
5. Theoctistæ, sorori imperatoris.
6. Narsæ, patricio.
25. Joanni, episcopo Constantinopolitano.
29. Aristobolo, ex præfecto.
30. Andræ, illustri.
31. Joanni, ex consuli.
32. Philippo, comiti excoibitorum.
- II. 27. Rusticianæ, patriciæ.
53. Honorato, diacono Constantinopolitano.
- III. 52. Prisco, patricio Orientis.
53. Joanni, episcopo Constantinopolitano.
54. Theotimo, medico.
65. Mauricio, Augusto.
66. Theodoro, medico.
67. Domitiano, metropolitano.
- IV. 30. Constantinæ, Augustæ.
31. Theodoro, medico.
32. Narsæ, comiti.
46. Rusticianæ, patriciæ.
47. Sabiniano, diacono Constantinopolitano.
- V. 16. Domitiano, episcopo.
18. Joanni, episcopo Constantinopolitano.
19. Sabiniano, diacono.
20. Mauricio, Augusto.
21. Constantinæ, Augustæ.
30. Mauricio, Augusto.
38. Helæ, presbytero Isauriæ.
40. Mauricio, Augusto.
41. Constantinæ, Augustæ.
- VI. 14. Narsæ, comiti.
15. Joanni, episcopo Constantinopolitano.
16. Mauricio, Augusto.
17. Theoctisto, cognato imperatoris.
65. Mauricio, Augusto.
66. Athanasio, presbytero de Isauria.
- VII. 4. Cyriaco, episcopo Constantinopolitano.
5. Eidem.
6. Mauricio, Augusto.
7. Eidem.
8. Stephano, episcopo.
11. Rufino, episcopo Ephesi.
15. Georgio, presbytero Constantinopolitano.
25. Gregoriæ, cubiculariæ Augustæ.
26. Theoctistæ, patriciæ.
28. Theodoro, medico Constantinopolitano.
29. Andræ, scholastico.
30. Narsæ, religioso.
31. Cyriaco, episcopo Constantinopolitano.
32. Athanasio, presbytero de Isauria.
33. Mauricio, Augusto.
- VIII. 22. Rusticianæ, patriciæ.
- IX. 33. Andræ, scholastico.
54. Anatolio, diacono Constantinopolitano.
66. Eidem.
82. Eidem.
- X. 50. Domitiano, episcopo Metropolitanò.
- XI. 7. Anatolio, diacono Constantinopolitano.
44. Rusticianæ, patriciæ.
45. Theoctistæ, patriciæ.
47. Anatolio, diacono Constantinopolitano.
67. Quirico et cæteris Episcopis in Hiberia.
- XIII. 22. Rusticianæ, patriciæ.
31. Phocæ, Augusto.
32. Eusebiæ, patriciæ.
38. Phocæ, Augusto.
38. Leontis, Augustæ.
40. Cyriaco, patriarchæ Constantinopolitano.
- ALEXANDRIA.**
- I. 25. Ad quatuor patriarchas.

Lib. Ep.

- V. 43. Eulogio, episcopo Alexandrino ; et Anastasio, episcopo Antiocheno.
 VI. 60. Eulogio, episcopo Alexandrino.
 VII. 34. Eidem.
 40. Eidem.
 VIII. 29. Eidem.
 30. Eidem.
 IX. 78. Eidem.
 X. 35. Eidem.
 39. Eidem.
 XII. 50. Eidem.
 XIII. 41. Eidem.
 42. Eidem.

ANTIOCHIA.

- I. 7. Anastasio, episcopo Antiocheno.
 25. Ad quatuor Patriarchas.

Lib. Ep.

26. Anastasio, episcopo Antiocheno.
 V. 39. Eidem.
 43. Eulogio, episcopo Alexandrino ; et Anastasio, episcopo Antiocheno.
 VI. 27. Anastasio, episcopo Antiocheno.
 34. Eidem, et Eulogio episcopo Alexandrino.
 VIII. 2. Eidem.
 IX. 49. Eidem.
 XI. 1. Joanni, abbati de monte Sina.
 2. Palladio, presbytero de monte Sina.

JERUSALEM.

- I. 25. Ad quatuor patriarchas.
 VIII. 6. Amos, episcopo Jerosolymitano.
 XI. 46. Isicio, episcopo Jerosolymitano.
 XIII. Philippo, presbytero.

EPISTOLARUM ORDO ANTEA VULGATUS AD NOVUM REDUCTUS.

Liber primus. Indict. IX.

Ordo antea vulgatus.

1. Universis episcopis per Siciliam.
2. Justino prætorii.
3. Paulo scholastico.
4. Joanni episcopo Constantinopolit.
5. Theoctistæ sorori imperatoris.
6. Narsæ patricio.
7. Anastasio episcopo Antiocheno.
8. Bacadæ episcopo Formiensi.
9. Petro subdiacono.
10. Honorato archidiacono Salonitano.
11. Clementinæ patriciæ.
12. Joanni episcopo de Urbe veteri.
13. Dominico episcopo Centumcellensi.
14. Demetrio episcopo Neapolitano.
15. Balbino episcopo Rosellano.
16. Severo episcopo Aquileiensi.
17. Universis episcopis Italiæ.
18. Petro subdiacono.
19. Natali episcopo Salonitano.
20. Natali episcopo Salonitano.
21. Nonnoso.
22. Georgio præfecto.
23. Anthemio subdiacono.
24. Joanni episcopo Constantinopolitano.
25. Anastasio patriarchæ Antiocheno.
26. Anastasio archiepiscopo Corinthi.
27. Sebastiano episcopo Rhiziniensi.
28. Aristobolo expræfecto.
29. Andræ illustri.
30. Joanni exconsuli.
31. Philippo comiti excubitorum.
32. Romano patricio et exarcho.
33. Venantio exmonacho.
34. Petro episcopo Terracinensi.
Petro subdiacono. (*Deerat in Regist.*)
35. Joanni episcopo Ravennati.
36. Malcho episcopo Dalmatiensi.
37. Anthemio subdiacono.
38. Felici episcopo Messanensi.
39. Petro diacono.
40. Anthemio subdiacono.
41. Leandro episcopo Hispalensi.
42. Petro subdiacono.
43. Universis episcopis per Illyricum.
44. Petro subdiacono.
45. Virgilio Arelatensi, et Theodoro Massiliensi.
46. Theodoro duci Sardinia.
47. Honorato diacono.
48. Anthemio subdiacono.
49. Universis monachis in Christi-Monte insula constitutis.
50. Symmacho defensori.
51. Felici episcopo Sipontino.
52. Joanni episcopo Surrentino.
53. Anthemio subdiacono.
54. Petro subdiacono.
55. Severo episcopo.

Ordo novus

Ordo antea vulgatus

56. Aricino duci.
57. Anthemio subdiacono.
58. Clero, et Ordini... Perusiæ.
59. Gennadio patricio.
60. Januario archiepiscopo Caralitano.
61. Januario episcopo Caralitano.
62. Januario archiepiscopo Caralitano.
63. Anthemio subdiacono.
64. Felici episcopo Messanensi.
65. Anthemio subdiacono.
66. Anthemio subdiacono.
67. Petro subdiacono.
68. Universis Episcopis per Siciliam.
69. Petro subdiacono.
70. Petro subdiacono.
71. Petro subdiacono.
72. Gennadio patricio et exarcho Africæ.
73. Gennadio patricio, etc.
74. Gaudioso magistro militum.
75. Universis episcopis Numidiæ.
76. Leoni episcopo in Corsica.
77. Martino episcopo in Corsica.
78. Clero et Ordini Mevianensis Ecclesiæ.
79. Clero et Nobilibus Corsicæ.
80. Laurentio episcopo Mediolanensi.
81. Januario archiepiscopo Caralis.
82. Hilario chartulario Africæ.

Liber II. Indict. X.

Fragmentum de Depositione Laurentii, ad calcem Epistolarum in Appendice.
 Alterum fragmentum de Litanis, ad calcem Epistolarum in Appendice.

1. Petro notario.
2. Præjectio episcopo Narniensi.
3. Clero et Nobilibus Neapol., etc.
4. Maximiano episcopo Syracusano.
5. Candido episcopo de urbe veteri.
6. Ordini et Plebi Neapol., etc.
7. Paulo episcopo Neapolitano.
8. Clero et Ordini Nepesino.
9. Castorio episcopo de Arimino.
10. Importuno episcopo.
11. Joanni episcopo Velitranò.
12. Paulo episcopo.
13. Paulino episcopo.
14. Natali episcopo Salonitano.
15. Universis Episcopis per Dalmatiam.
16. Antonino subdiacono.
17. Jobino præfecto Illyrici.
18. Maximiano episcopo Syracusano.
19. Benenato episcopo.
20. Joanni episc. visitatori Nepesinæ Ecclesiæ.
21. Rusticianæ patriciæ.
22. Joanni episcopo Ravennati.
23. Justino prætori.
24. Eusebio abbati.
25. Joanni episcopo Squillacino.
26. Maximiano episcopo Syracusano.

Ordo novus,

- LVIII.
- LIX.
- LX.
- LXI.
- LXII.
- LXIII.
- LXIV.
- LXV.
- LXVI.
- LXVII.
- LXVIII.
- LXIX.
- LXX.
- LXXI.
- LXXII.
- LXXIII.
- LXXIV.
- LXXV.
- LXXVI.
- LXXVII.
- LXXVIII.
- LXXIX.
- LXXX.
- LXXXI.
- LXXXII.
- LXXXIII.
- LXXXIV.

*Ordo antea
vulgatus.*

27. Clero... Crotonæ.
28. Joanni episcopo Ravennati.
29. Felici episcopo de Acropoli.
30. Lucillo episcopo de Melita.
31. Benenato episcopo.
32. Joanni episcopo Ravennæ.
33. Columbo episcopo Numidiæ.
34. Januario episcopo Caralitano.
35. Joanni episcopo Velitrano.
36. Universis Episcopis per Istriam.
37. Natali episcopo Salonitano.
38. Joanni episcopo Squillacino.
39. Dominico episcopo Carthaginensi.

Lib. II. Ind. XI. Lib. III. Ind. XI.

1. Petro subdiacono Campaniæ.
2. Paulo episcopo.
3. Joanni abbati.
4. Bonifacio episcopo Regiensi.
5. Petro subdiacono Campaniæ.
6. Joanni episcopo primæ Justinianæ.
7. Joanni episcopo Larissæo.
8. Natali episcopo Salonitano.
9. Antonino subdiacono.
10. Savino subdiacono.
11. Ordini et Plebi, in Albano.
12. Maximiano episcopo Syracusano.
13. Agnello episcopo de Fundis.
14. Clero, Ordini et Plebi in Terracina.
15. Scholastico Judici Campaniæ.
16. Petro episcopo de Baricis.
17. Gratioso subdiacono.
18. Theodoro consiliario.
19. Petro subdiacono Campaniæ.
20. Gratioso episcopo Numentano.
21. Paschali, Demetiano, etc.
22. Antonino subdiacono.
23. Petro subdiacono Campaniæ.
24. Leontio episcopo Urbinati.
25. Universis Habitatoribus Arimini.
26. Magno presbytero Mediol.
27. Mariniano abbati Panorm.
28. Romano patricio per Italiam.
29. Presbyt. Diac. et Clero Mediol.
30. Joanni subdiacono.
31. Romano patricio et exarcho Italiæ.
32. Honorato archidiacono Salonitano.
33. Dynamio patricio Galliarum.
34. Petro subdiacono Campaniæ.
35. Petro subdiacono Campaniæ.
36. Sabino et Anthemio.
37. Libertino præfecto Siciliæ.
38. Universis episcopis Corinthiis.
39. Petro subdiacono Campaniæ.
40. Pantaleoni notario.
41. Felici episcopo Sipontino.
42. Felici episcopo Sipontino.
43. Bonifacio episcopo Regitano.
44. Andræ episcopo Tarentino.
45. Joanni episcopo Callipolitano.
46. Clero Ecclesiæ Salonitanæ.
47. Columbo episcopo Numidiæ.
48. Adeodato episcopo Numidiæ.
49. Theodoro episcopo Lilybæetano.
50. Maximiano episcopo Syracusano.
51. Primo patricio Orientis.
52. Joanni episcopo Constantinopolitano.
53. Maximiano episcopo Syracusano.
54. Joanni episcopo Ravennati.
55. *Ejusdem ad sanctum Gregorium.*
56. Cypriano diacono.
57. Secundino episcopo Taurominitano.
58. Italicæ patriciæ.
59. Fortunato episcopo Neapolitano.
60. Eutychieo episcopo Tyndaritano.
61. Fortunato episcopo Neapolitano.
62. Mauricio Augusto.
63. Domittiano metropolitano.
64. Narsæ patricio.
65. Theodoro medico.
66. Theotimo medico.

Ind. XII. XXXII.

*Ordo
novus.*

- XXXIX.
- XL.
- XLIII.
- XLIV.
- XLV.
- XLVI.
- XLVIII.
- XLIX.
- L.
- LI.
- LII.
- XXXVIII.
- XLVII.

- I.
- II.
- III.
- IV.
- V.
- VI.
- VII.
- VIII.
- IX.
- X.
- XI.
- XII.
- XIII.
- XIV.
- XV.
- XVI.
- XVII.
- XVIII.
- XIX.
- XX.
- XXI.
- XXII.
- XXIII.
- XXIV.
- XXV.
- XXVI.
- XXVII.
- XXVIII.
- XXIX.
- XXX.
- XXXI.
- XXXII.
- XXXIII.
- XXXIV.
- XXXV.
- XXXVI.
- XXXVII.
- XXXVIII.
- XL.
- LI.
- XLII.
- XLIII.
- XLIV.
- XLV.
- XLVI.
- XLVII.
- XLIX.
- L.
- LI.
- LII.
- LIII.
- LV.
- LVI.
- LVII.
- LVIII.
- LIX.
- LX.
- LXIII.
- LXII.
- LXI.
- LXV.
- LXVII.
- XXXII.
- LXVI.
- LIV.

*Ordo antea
vulgatus.*

1. Constantio episcopo Mediolanensi.
2. Constantio episcopo Mediolanensi.
3. Constantio episcopo Mediolanensi.
4. Theodelindæ reginæ Langobard.
5. Bonifacio episcopo Regiensi.
6. Cypriano diacono.
7. Gennadio patricio et exarcho Africæ.
8. Januario episcopo Caralitano.
9. Januario episcopo Caralitano.
10. Januario episcopo Caralitano.
11. Maximiano episcopo Syracusano.
12. Maximiano episcopo Syracusano.
13. Clementio episcopo primati Bizaceno.
14. Maximiano episcopo Syracusano.
15. Universis episcopis per Dalmatiam.
16. Cypriano diacono.
17. Felici episcopo Sipontino.
18. Mauro abbati a sancto Pancratio.
19. Leoni acolytho.
20. Maximo præsumptori in Salona.
21. Venantio episcopo Lunensi.
22. Constantio episcopo Mediolanensi.
23. Nobilibus et Possessoribus in Sardin.
24. Januario episcopo Caralitano.
25. Zabardæ duci Sardinia.
26. Januario episcopo Caralitano.
27. Hoepitoni duci Barbaricorum.
28. Candido defensori.
29. Januario episcopo Caralitano.
30. Constantinæ Augustæ.
31. Anthemio subdiacono.
32. Pantaleoni præfecto Africæ.
33. Theodelindæ reginæ.
34. Leoni episcopo Catanensi.
35. Victori, et Columbo episc. Africæ.
36. Maximiano episcopo Syracusano.
37. Constantio episcopo Mediolanensi.
38. Marcello scholastico:
39. Clero, Ordini et Plebi Hortonæ.
40. Valentino abbati.
41. Bonifacio magnifico Africæ.
42. Maximiano episcopo Syracusano.
43. Fantino defensori.
44. Rusticianæ patriciæ.

Lib. IV. Ind. XIII. Lib. V. Ind. XIII.

1. Joanni episcopo Ravennati.
2. Felici episcopo, et Cyriaco, abbati.
3. Dominico episcopo Carthaginensi.
4. Victori episcopo Panormitano.
5. Venantio episcopo Lunensi.
6. Cypriano diacono.
7. Universis Episc. per Illyricum. *Lib. II, XXII.*
8. Joanni episcopo primæ Justinianæ. *Lib. II, XXXIII.*
9. Petro notario in Sardinia.
10. Felici episcopo Sardiæ.
11. Joanni episcopo Ravennati.
12. Petro episcopo Tricalitano.
13. Gaudentio episcopo Nolano.
14. Clero Ecclesiæ Capuanæ.
15. Joanni episcopo Ravennæ.
16. Venantio episcopo Lunensi.
17. Constantio episcopo Mediolanensi.
18. Romano exarcho per Italiam.
19. Cypriano diacono.
20. Severo episcopo Ficulino.
21. Clero, Ordini et Plebi Ravennæ.
22. Cypriano diacono.
23. Castorio notario.
24. Castorio diacono.
25. Vincomalo defensori.
26. Gaudentio episcopo Nolano.
27. Cypriano diacono,
28. Cypriano diacono.
29. Severo scholastico exarchi.
30. Helisæ presbytero Isauris.
31. Mauricio Augusto.
32. Mauricio Augusto.
33. Constantinæ Augustæ.
34. Constantinæ Augustæ.

*Ordo
novus*

- I.
- II.
- III.
- IV.
- V.
- VI.
- VII.
- IX.
- VIII.
- XI.
- XII.
- XIII.
- XIV.
- X.
- XVI.
- XVII.
- XVIII.
- XIX.
- XX.
- XXI.
- XXII.
- XXV.
- XXVII.
- XXVIII.
- XXIX.
- X.
- XVII.
- XXI.
- XXII.
- XXV.
- XXVIII.
- XXIX.
- XXX.
- XXXIII.
- XXXIV.
- XXXVIII.
- XXXVI.
- XXXV.
- XXXVII.
- XXXIX.
- XL.
- LI.
- XLII.
- XLIII.
- XLIV.
- XLV.
- XLVI.
- IX.
- X.
- XI.
- XII.
- XIII.
- XIV.
- XV.
- III.
- IV.
- XXIV.
- XVII.
- XXV.
- XXVI.
- XXXIII.
- XXVIII.
- XXIX.
- XXXIII.
- XXXIV.
- XXXV.
- XXXVI.
- XXXVIII.
- XL.
- XX.
- XII.
- XXI.

<i>Ordo antea vulgatus.</i>	<i>Ordo novus.</i>	<i>Ordo antea vulgatus.</i>	<i>Ordo novus.</i>
35. Sebastiano episcopo Rhiziniensi.	XLII.	57. Arigio patricio.	LVII.
36. Eulogio et Anastasio episcopis.	XLIII.	58. Theodorico et Theodeberto regibus.	LVIII.
37. Anastasio episcopo Antiocheno.	XXXIX.	59. Brunichildæ reginæ.	LIX.
38. Joanni episcopo Constantinopolitano.	XVIII.	60. Eulogio episcopo Alexandrino.	LX.
39. Sabiniano diacono.	XIX.	61. Gennadio patricio Africæ.	LXI.
40. Theodoro medico.	Lib. IV. XXXI.	62. Dominico episcopo Carthagin.	LXIV.
41. Luminoso abbati.	Lib. II. XLII.	63. Mauricio Augusto.	LXV.
42. Leontio episcopo.	XLIV.	64. Anastasio presbyt. de Isauria.	LVII.
43. Castorio episc. Ariminensi.	Lib. II. XLI.	<i>Liber VI. Ind. XV. Lib. VII. Ind. XV.</i>	
44. Gesta synodi, etc., <i>ad calcem.</i>		1. Fortunato episcopo Neapolitano.	I.
45. Andræ scholastico.	XLVIII.	2. Columbo episcopo Numidiæ.	II.
46. Leandro episcopo Hispalensi.	XXIX.	3. Gennadio patricio Africæ.	III.
47. Nobilibus Syracusanis.	XXII.	4. Cyriaco episcopo Constantinopolitano.	IV.
48. Joanni abbati de Regio.	L.	5. Cyriaco episcopo Constantinopolitano.	V.
49. Petro et Prudentio episcopis de Histria.	LI.	6. Mauricio Augusto.	VI.
50. Virgilio episcopo Arelatensi.	LIII.	7. Petro, Domitiano et Elpidio episcopis.	VII.
51. Joanni episcopo Corinthiorum.	LII.	8. Stephano episcopo.	VIII.
52. Universis Episcopis Galliarum.	LIV.	9. Joanni episcopo Syracusano.	IX.
53. Childeberto regi.	LV.	10. Agnello abbati de Arimino.	X.
54. Mariniano episcopo Ravennæ.	LVI.	11. Rufino episcopo Ephesi.	XI.
55. Joanni episcopo Corinthiorum.	LVII.	12. Respectæ abbatissæ.	XII.
56. Universis Episcopis per Helladum.	LVIII.	13. Fortunato episcopo Fanensi.	XIII.
57. Servis Domini nostri Jesu Christ. <i>Lib. VI. LI.</i>		14. Constantio episcopo Mediolanensi.	XIV.
	<i>Lib. V. Ind. XIV. Lib. VI. Ind. XIV.</i>	15. Georgio presbytero.	XV.
1. Mariniano episcopo Ravennæ.	I.	16. Agnello episcopo Terracinensi.	XVI.
2. Clero et Plebi Ravennæ.	II.	17. Sabiniano episcopo Jadertino.	XVII.
3. Maximo præsumptori Salonæ.	III.	18. Martino diacono.	XVIII.
4. Cypriano diacono.	IV.	19. Cypriano diacono.	XXII.
5. Brunichildæ reginæ Francorum.	V.	20. Fortunato episcopo, et Anthemio.	XXIII.
6. Childeberto regi Francorum.	VI.	21. Candido presbytero per Gallias.	XXIV.
7. Theodoro et Demetrio episcopis.	VIII.	22. Gregoriæ Cubiculariæ Augustæ.	XXV.
8. Dono episcopo Messanensi.	IX.	23. Theoctistæ pariter et Andræ.	XXVI.
9. Bonifacio episcopo Regiensi.	X.	24. Anastasio episcopo Antiocheno.	XXVII.
10. Candido presbytero.	VII.	25. Theodoro medico Constantinopolitano.	XXVIII.
11. Fortunato episcopo Neapolitano.	XI.	26. Andræ scholastico.	XXIX.
12. Montanæ et Tbomæ.	XII.	27. Narsæ religioso.	XXX.
13. Cypriano diacono.	XIII.	28. Cyriaco episcopo Constantinopolitano.	XXXI.
14. Narsæ comiti.	XIV.	29. Anastasio presbytero Isauriæ.	XXXII.
15. Joanni episcopo Constantinop.	XV.	30. Mauricio Augusto.	XXXIII.
16. Mauricio Augusto.	XVI.	31. Eulogio episcopo Alexandrino, etc.	XXXIV.
17. Theoctisto cognato imperatoris.	XVII.	32. Dominico episcopo Carthaginensi.	XXXV.
18. Joanni episcopo Syracusano.	XVIII.	33. Dynamio et Aurelio per Franciam.	XXXVI.
19. Dominico episcopo Africæ.	XIX.	34. Dominicæ uxori Joannis.	XXXVII.
20. Cypriano diacono.	XX.	35. Dono episcopo Messanensi.	XXXVIII.
21. Petro episcopo Hydruntino.	XXI.	36. Joanni episcopo Syracusano.	XXXIX.
22. Petro episcopo Alerieuei.	XXII.	37. Eulogio episcopo Alexandrino.	XL.
23. Anthemio subdiacono.	XXIII.	38. Cypriano rectori per Siciliam.	XLI.
24. Mariniano episcopo Ravennæ.	XXIV.	39. Mariniano episcopo Ravennæ.	XLII.
25. Maximo in Salona.	XXV.	40. Mariniano episcopo Ravennæ.	XLIII.
26. Dilectissimis filiis Clero.... Jaderæ.	XXVI.	41. Cypriano diacono per Siciliam.	XLIV.
27. Candido episcopo de Urbe veteri.	XXVIII.	<i>Lib. VII. Ind. I. Lib. VIII. Ind. I.</i>	
28. Mariniano episcopo Ravennæ.	XXIX.	1. Sabiniano diacono.	Lib. IV. XLVII.
29. Secundino servo Dei.	XXX.	2. Petro episcopo Corsicæ.	I.
30. Mariniano coepisc. Ravennæ.	XXXI.	3. Anastasio episcopo Antiocheno.	II.
31. Fortunato episcopo Neapolitano.	XXXII.	4. Dono episcopo Messanensi.	III.
32. Leoni episcopo Catanensi.	XXXIII.	5. Brunichildæ reginæ.	Lib. IX. XI.
33. Castorio notario.	LXI.	6. Venantio episcopo Lunensi.	IV.
34. Anthemio subdiacono.	XXXV.	7. Amos episcopo Hierosolymitano.	VI.
35. Secundino episcopo Taurominitano.	XXXVI.	8. Leoni episcopo Catanensi.	VII.
36. Columbo episcopo Numidiæ.	XXXVII.	9. Vitaliano episcopo Sipontino.	VIII.
37. Anthemio subdiacono.	XXXVIII.	10. Sergio defensori.	IX.
38. Cypriano diacono.	XXXIX.	11. Eusebio Thessalonicensi, etc.	V.
39. Dono episcopo Messanensi.	XL.	12. Sabiniano episcopo Jadertino.	X.
40. Rufino episcopo Viconensi.	XLI.	13. Candido abbati.	XI.
41. Victori episcopo Panormitano.	XLII.	14. Adeodato et Maurentio episcopis Africæ.	XII.
42. Venantio patricio.	XLIII.	15. Victori et Columbo episcopis.	XXVIII.
43. Joanni episcopo Syracusano.	XLIV.	16. Columbo episcopo Numidiæ.	XIII.
44. Bonæ abbatissæ.	Lib. III. XXXVII.	17. Bonifacio primo defensori.	XIV.
45. Leontio episcopo Ariminensi.	XLV.	18. Mariniano episcopo Ravennati.	XV.
46. Felici episcopo Pisaurensi.	XLVI.	19. Mariniano episcopo Ravennati.	XVI.
47. Leoni episcopo Fanensi.	XLVII.	20. Agnello episcopo Terracinensi.	XVIII.
48. Presbyteris, Diaconibus Jaderæ.	XLVIII.	21. Mariniano episcopo Ravennæ.	XX.
49. Urbico abbati Panormitano.	XLVIII.	22. Joanni episcopo Syracusano.	XXI.
50. Palladio episcopo de Santonibus.	XLIX.	23. Rusticianæ patriciæ.	XXII.
51. Brunichildæ reginæ.	L.	24. Fantino defensori.	XXIII.
52. Palladio episcopo de Santonibus.	LII.	25. Sabiniano episcopo Jadertino.	XXIV.
53. Virgilio episcopo Arelatensi.	LIII.	26. Victori episcopo Panormitano.	XXV.
54. Desiderio, et Syagrjo episcopis.	LIV.	27. Joanni episcopo Syracusano.	XXVI.
55. Protasio episcopo de Aquia Gallis.	LV.	28. Joanni episcopo Syracusano.	XXVII.
56. Stephano abbati.	LVI.	29. Eulogio episcopo Alexandrino.	XXX.

	<i>Ordo novus</i>	<i>Ordo antea vulgatus.</i>	<i>Ordo novus.</i>
episcopo Alexandrino.	XXX.	76. Chrysantho episc. Spoletano. <i>Lib. III.</i>	LXIV.
ino episcopo Taurorninitano.	XXXI.	77. Castorio notario. <i>Lib. VI.</i>	XXXIV.
o episcopo Carthaginiensi.	XXXIII.	78. Donello erogatori.	LXXIV.
episcopo Squillacino.	XXXIV.	79. Eulogio patriarchæ Alexandriæ.	LXXVIII.
exconsuli.	XXXV.	80. Mariniano episcopo Ravennæ.	LXXIX.
. <i>VII. Ind. II. Lib. IX. Ind. II.</i>		81. Castorio Notario.	LXXX.
o episcopo Caralitano.	I.	82. Maximo episcopo Salornitano.	LXXXI.
o episcopo Caralitano.	IV.	83. Anatolio diacono Constantinopolitano.	LXXXII.
no proconsuli Dalmatiæ.	V.	84. Fantino defensori.	LXXXIII.
scholastico. <i>Lib. V. XLV.</i>		85. Benenato episcopo Tyndaritano.	LXXXIV.
o episcopo Caralitano.	VI.	86. Fortunato episcopo Neapolitano.	LXXXV.
archiep. Thessalonicensi. <i>Lib. X. XLII.</i>		87. Constantio episcopo Mediolanensi.	LXXXVI.
o episcopo Caralitano.	VII.	88. Gaudioso episcopo Eugubino.	LXXXVII.
io, Mariniano, Sardinia episcopo.	VIII.	89. Clero, Ordini et Plebi Tadinati.	LXXXVIII.
o exarcho Italiae.	IX.	90. Severo episcopo Anconitano.	LXXXIX.
no episcopo Ravennæ.	X.	91. Clero, Ordini et Plebi Ausin.	XC.
et Agnello episcopis.	XXV.	92. Fortunato episcopo Neapolitano.	XCI.
tho episcopo Spoletano.	XV.	93. Victori episcopo Panormitano.	XCII.
episcopo Anconitano.	XVI.	94. Basilio. <i>Lib. V.</i>	XLVI.
ano et Valeriano.	XVII.	95. Mastaloni. <i>Lib. V.</i>	XLVII.
to episcopo Neapol. <i>Lib. V. XXXVII.</i>		96. Gulari magistro militum.	XCIII.
defensori.	XXIV.	97. Romano defensori.	XCIV.
defensori.	XVIII.	98. Callinico exarcho Italiae.	XC.V.
Patrimonii Syracusani.	XIX.	99. Mariniano episcopo Ravennæ.	XCVI.
ciliensi.	XX.	100. Habitatoribus Capræ insulæ.	XCVII.
o expræfecto.	XXI.	101. Felici in Sicilia.	XIV.
o episcopo Syracusano.	XXII.	102. Joanni episcopo Syracusano.	XIII.
defensori.	XXIII.	103. Theodoro curatori.	XCVIII.
defensori.	XXVII.	104. Occiliano tribuno.	XCIX.
o episcopo Neapolitano.	LXXV.	105. Sabiniano episcopo Callipolitano.	C.
rdini et Plebi Miseni.	LXXVI.	106. Sergio defensori.	CI.
o subdiacono.	XXVIII.	107. Sergio defensori.	CII.
o episcopo Lunensi.	XXIX.	108. Fortunato episcopis Neapolitano.	CIII.
o subdiacono.	XXX.	109. Fortunato episc. Neapolitano.	CIV.
o subdiacono.	XXXI.	110. Sereno episcopo Mæsiensi.	CV.
scholastico.	XXXII.	111. Syagrio, Ætherio, Virgilio, etc.	CVI.
o episcopo Lunensi.	XXXIII.	112. Arigio episcopo.	CVII.
io episcopo Mediolanensi.	XXXIV.	113. Syagrio episcopo.	CVIII.
o episcopo Neapolitano.	XXXV.	114. Brunichildæ reginæ.	CIX.
to episcopo Spoletano.	XXXVI.	115. Theodorico et Theodeberto.	CX.
o subdiacono.	XXXVII.	116. Virgilio episcopo Arelaten-si.	CXI.
defensori.	XXXVIII.	117. Desiderio episcopo Galliarum.	CXII.
defensori.	XXXIX.	118. Syagrio episcopo Augustodunensi.	CXIII.
defensori.	XL.	119. Virgilio et Syagrio episcopis.	CXIV.
defensori.	XL.	120. Syagrio episcopo Augustodunensi.	CXV.
to regi Langobardorum.	XLII.	121. Theodorico et Theodeberto Regibus Francorum.	CXVI.
indæ reginæ Langobard.	XLIII.	122. Brunichildæ reginæ.	CXVII.
in Sicilia.	XLIV.	123. Vantilono et Arigio.	CXVIII.
episcopo Syracusano.	XLV.	124. Asclepiodoto patricio in Galliis.	CXIX.
defensori.	XLVI.	125. Claudio in Hispaniis.	CXX.
diacono.	XLVII.	126. Leandro episcopo Hispalensi.	CXXI.
episcopo Taurensi, etc.	XLVIII.	127. Recharedo regi.	CXXII.
io episcopo Antiocheno.	XLIX.	128. Italicæ patriciæ, et Venantio.	CXXIII.
obatisæ. <i>Lib. III. XXXVII.</i>		129. Donello erogatori.	CXXIV.
no archiep. Raven. <i>Lib. VII. XIX.</i>		130. Maximo episcopo Salornitano.	CXXV.
Plebi Ariminii. <i>Lib. VII. XX.</i>		131. Constantio episcopo Mediolanensi.	CXXVI.
no episcopo. <i>Lib. VII. XVI.</i>		<i>Lib. VIII. Ind. III.</i>	<i>Lib. X. Ind. III.</i>
io subdiacono.	LXXVII.	1. Romano defensori.	I.
no servo Dei.	LII.	2. Mauricio Augusto. <i>Lib. V. XXX.</i>	XXX.
æ illustri. <i>Lib. X. XLIX.</i>		3. Fortunato episcopo Neapolitano.	II.
o episcopo Caralitano.	III.	4. Fantino defensori.	III.
tio episcopo Mediolanensi.	LIII.	5. Sabino subdiacono Regionario.	IV.
o diacono Constantinopolitano.	LIV.	6. Sabino subdiacono.	V.
defensori.	LV.	7. Theodoro curatori.	VI.
defensori Panormitano.	LVI.	8. Mariniano episcopo Ravennæ.	VII.
æ illustri.	LVII.	9. Mariniano episcopo Ravennæ.	VIII.
scholastico.	LVIII.	10. Joanni episcopo Syracusano.	IX.
episcopo Syracusano.	LXIII.	11. Romano defensori.	X.
episcopo Syracusano.	LXII.	12. Gudiscalco duci Campaniæ.	XI.
episcopo Syracusano.	LIX.	13. Fortunato episcopo Neapolitano.	XII.
defensori.	LXIV.	14. Romano defensori.	XIII.
o episcopo Caralitano.	LXV.	15. Fantino defensori.	XIV.
o diacono Constantinopolitano.	LXIV.	16. Clementinæ patriciæ.	XV.
tio episcopo Mediolanensi.	LXVII.	17. Clementinæ patriciæ.	XVII.
Thessalonicensi, etc.	LXVIII.	18. Anthemio subdiacono.	XIX.
tio magistro militum.	LXIX.	19. Anthemio subdiacono.	XX.
episcopo Firmano.	LXX.	20. Joanni proconsuli Italiae.	XXI.
io episcopo Spoletano.	LXXI.	21. Leoni episcopo Catanensi.	XXII.
ino episcopo Narniensi.	LXXII.	22. Hadriano notario.	XXIII.
tio magistro militum.	LXXIII.	23. Fortunato episcopo Neapolitano.	XXIV.
		24. Fortunato episcopo Neapolitano.	XXV.

<i>Ordo antea vulgatus.</i>	<i>Ordo novus.</i>	<i>Ordo antea vulgatus.</i>	<i>Ordo novus.</i>
25. Fortunato episcopo Neapolitano.	XL.	39. Theoctista patriciæ.	XLV.
26. Anthemio subdiacono.	XLI.	40. Isacio episcopo Hierosolymitano.	XLVI.
27. Fortunato episcopo Neapolitano.	XXVI.	41. Anatolio diacono Constantiupolitano.	XLVII.
28. Zittano Zizasimæ magistro militum.	XXVII.	42. Urbico abbati.	XLVIII.
29. Fantino defensori.	XXVIII.	43. Urbico abbati.	XLIX.
30. Constantio episcopo Mediolanensi.	XXIX.	44. Hadriano notario Panormitano,	L.
31. Libertino ex præfecto.	XXXI.	45. Universis Episcopis Siciliæ.	LI.
32. Secundino episcopo Taurominitano.	XXXII.	46. Dono episcopo Messanensi.	LII.
33. Secundino episcopo Taurominitano.	XXXIII.	47. Hadriano notario.	LIII.
34. Eulogio episcopo Clusino.	XXXIV.	48. Desiderio episcopo Galliæ.	LIV.
35. Eulogio episcopo Alexandrino.	XXXV.	49. Virgilio episcopo Arelatensi.	LV.
36. Maximo episcopo Salonitano,	XXXVI.	50. Ætherio episcopo Galliæ.	LVI.
37. Innocentio Africæ præfecto.	XXXVII.	51. Arigio episcopo Galliæ.	LVII.
38. Januario episcopo Caralitano.	XXXVIII.	52. Mennæ Telonæ, Sereno, etc.	LVIII.
39. Adeodato abbati Neapolitano.	LXI.	53. Theodorico regi Francorum.	LIX.
40. Clero et Nobilibus Neapolitanis.	LXII.	54. Theudeberto regi Francorum.	LX.
41. Dominico episcopo Carthaginensi.	LXIII.	55. Clothario regi Francorum.	LXI.
42. Eulogio patriarchæ Alexandrino.	XXXIX.	56. Brunichildæ reginæ Francorum.	LXII.
43. Venantio episcopo Lunensi.	XLIII.	57. Brunichildæ reginæ Francorum.	LXIII.
44. Venantio episcopo Lunensi.	XLIV.	58. Augustino episcopo Anglorum.	XXVIII.
45. Palladio presbytero de Monte-Sina.		59. Berthæ reginæ Anglorum.	XXIX.
<i>Lib. xi.</i>	II.	60. Edulberto regi Anglorum.	XLVI.
46. Eulogio episcopo Clusino.	XLV.	61. Quirico episcopo, et cæteris Episcopis in	
47. Joanni episcopo Syracusano.	XLVI.	Hiberia catholicis.	LXVII.
48. Joanni episcopo Syracusano.	XLVII.	62. Arigio episcopo Galliarum.	XIV.
49. Leontio exconsuli.	XLVIII.	63. Vrgilio episcopo Arelatensi.	LXVIII.
50. Domitiano episcopo Metropolitanano.	L.	64. Brunichildæ reginæ.	LXIX.
51. Leontio exconsuli.	LI.	65. Candido defensori.	LXX.
52. Amantino domestico.	LII.	66. Anthemio subdiacono.	LXXI.
53. Romano defensori.	LIII.	67. Agapito abbati.	LXXII.
54. Dono episcopo Messanensi.	LIV.	68. Mariano abbati.	LXXIII.
55. Leontio exconsuli.	LV.	69. Eusebio episcopo Thessalonicensi.	LXXIV.
56. Amantino domestico.	LVI.	70. Aurelio ex Francis.	LXXV.
57. Secundino et Joanni episcopis Siciliæ.	LVII.	71. Mellito abbati.	LXXVI.
58. Bonifacio episcopo Regieusi.	LVIII.	72. Claudio abbati.	<i>Lib. VIII.</i> XLV.
59. Joanni et Fortunato episcopis.	LIX.	73. Petro episcopo Hidruntino.	<i>Lib. VI.</i> LXI.
60. Azimarcho scriboni.	LX.	74. Bonifacio defensori.	LXXVII.
61. Fantino defensori.	LXIV.	75. Barbaræ et Antoninæ.	LXXVIII.
62. Adeodata illustri.	LXV.	<i>Lib. X. Ind. V.</i>	<i>Lib. XII. Ind. V.</i>
63. Decio episcopo Lilybætano.	LXVI.	1. Dominico episcopo Carthaginensi.	I.
64. Hilario notario.	LXVII.	2. Anthemio subdiacono.	II.
65. Populo Presbyteris..... Mediolanensi		3. Anthemio subdiacono.	III.
<i>Lib. xi.</i>	IV.	4. Fantino defensori.	IV.
<i>Lib. IX. Ind. IV.</i>	<i>Lib. XI. Ind. IV.</i>	5. Mariniano episcopo Ravennæ.	V.
1. Innocentio præfecto.	V.	6. Theodoro curatori.	VI.
2. Mariniano episcopo Ravennæ.	VI.	7. Sabinellæ, Columbæ, etc.	VII.
3. Anatolio diacono Constantinopolitano.	VII.	8. Columbo episcopo Numidiæ.	VIII.
4. Alexandro prætori Siciliæ.	VIII.	9. Castorio notario.	<i>Lib. X.</i> XXXI.
5. Leoni episcopo Cataneusi.	IX.	10. Anthemio subdiacono	IX.
6. Talitano.	X.	11. Fantino defensori.	X.
7. Romano defensori.	XI.	12. Passivo episcopo Firmano.	XI.
8. Cononi abbati Lirinensi.	XII.	13. Passivo episcopo Firmano,	XII.
9. Sereno episcopo Massiliensi.	XIII.	14. Oportuno de Aprutio.	<i>Lib. X.</i> LXVIII.
10. Populo, Præsbyteris Mediolan.	XVI.	15. Fantino defensori.	XIII.
11. Anthemio subdiacono Campaniæ.	XVII.	16. Romano defensori.	XV.
12. Anthemio subdiacono.	XVIII.	17. Azimarcho scriboni.	XIV.
13. Anthemio subdiacono.	XIX.	18. Azimarcho scriboni.	XVI.
14. Scholastico defensori.	XX.	19. Maurilioni ex præfecto.	XVII.
15. Scholastico defensori.	<i>Lib. VIII.</i> XXXII.	20. Maurentio magistro militum.	<i>Lib. VIII.</i> XIX.
16. Romano defensori.	XXI.	21. Eupaterio duci Sardinia.	XVIII.
17. Spesindeo præsidi Sardinia.	XXII.	22. Joanni subdiacono Ravennæ.	XXIV.
18. Vitali defensori Sardinia.	XXIII.	23. Maurentio magistro militum	XIX.
19. Joanni tribuno Sipontino.	XXIV.	24. Maurentio magistro militum.	XX.
20. Januario episcopo Caralitano.	XXV.	25. Arogi duci.	XXI.
21. Pantaleoni notario.	III.	26. Gregorio ex præfecto.	XXII.
22. Probo abbati.	<i>ad calcem.</i>	27. Stephano episcopo.	XXIII.
23. Joanni subdiacono.	XXVI.	28. Romano defensori.	XXV.
24. Joanni religioso.	XXVII.	29. Maurentio magistro militum.	XXVI.
25. Venantio episcopo Syracusano.	XXX.	30. Quertino ex præfecto.	XXVII.
26. Paschasio episcopo Neapolitano.	XXXI.	31. Promissio cujusdam episcopi.	<i>ad calcem.</i>
27. Mariniano episcopo Ravennæ.	XXXII.	32. Columbo episcopo Numidiæ.	XXVIII.
28. Mariniano episcopo Ravennæ.	XXXIII.	33. Victori priuati Numidiæ.	XXIX.
29. Paschasio episcopo Neapolitano.	XXXIV.	34. Joanni episcopo primæ Justinianæ.	XXXI.
30. Barbaræ et Antoninæ.	XXXV.	35. Constantio episcopo Scodritano.	XXX.
31. Joanni episcopo Syracusano.	XXXVI.	36. Universis Episcopis concilii Bizaceni.	XXXII.
32. Romano defensori.	XXXVII.	37. Firmino episcopo Histriæ.	XXXIII.
33. Vito defensori.	XXXVIII.	38. Ciridano.	XXXIV.
34. Romano defensori.	XXXIX.	39. Desiderio episcopo in Galliis.	XXXV.
35. Romano defensori.	XLI.	40. Bonito defensori.	XXXVI.
36. Joanni episcopo Syracusano.	XLII.	41. Romano defensori.	XXXVII.
37. Joanni episcopo Syracusano.	XLIII.	42. Deusdedit episcopo Mediolanensi.	XXXVIII.
38. Rusticianæ patriciæ.	XLIV.	43. Fantino defensori.	XXXIX.

<i>antea vulgatus.</i>	<i>Ordo novus.</i>	<i>Ordo antea vulgatus.</i>	<i>Ordo novus.</i>
annadio patricio Africæ.	<i>Lib. I. LXXXV.</i>	41. Pantaleoni notario.	XXXIV.
annadio patricio Panormitano.	XL.	42. Catulo et Romano.	XXXV.
antaleoni notario.	XLI.	43. Chrysantho episcopo Spoletano.	XXXVI.
omano defensori.	<i>Lib. IX. LXII.</i>	44. Joanni episcopo Panormitano.	XXXVII.
omano defensori.	XLII.	45. Phocæ Augusto.	XXXVIII.
anni episcopo Syracusano.	XLIII.	46. Leontie Augustæ.	XXXIX.
athemio subdiacono.	XLIV.	47. Cyriaco patriarchæ Constantinop.	XL.
igenio diacono.	XLV.	48. Eulogio patriarchæ Alexandrico.	XLI.
elici episcopo Portuensi.	XLVI.	49. Eulogio patriarchæ Alexandrino.	XLII.
annadio episcopo Perusino.	XLVII.	50. Joanni episcopo Panormitano.	XLIII.
acido episcopo Leontino.	XLVIII.	51. Joanni episcopo Panormitano.	XLIV.
ulogio patriarchæ Alexandrino.	XLIX.	52. Joanni defensori.	XLV.
templum concessionis pallii.	<i>ad calcem.</i>	53. Vitali defensori.	<i>Lib. IX. II.</i>
<i>I. Ind. VI.</i>	<i>Lib. XIII. Ind. VI.</i>	54. Joanni defensori.	XLVI.
Phoca coronato, etc. <i>Ad calcem Epist. XXXI.</i>		55. Sententia Joannis defensoris.	XLV.
primo tempore mortalitatis. <i>Ad calcem</i>		56. Capitulare Joanni defensori.	XLV.
<i>Homil. tom. I.</i>		57. Theodoro curatori.	XLVII.
lectissimis filiis suis Romanis civibus. I.		58. Paulo scholastico.	<i>Lib. XIV. I.</i>
deodato abbati Neapolitano.	II.	59. Vitali defensori.	II.
deodato servo Dei.	III.	60. Joanni episcopo Panormitano.	III.
uarario episcopo Caralitano.	IV.	61. Fantino defensori.	IV.
therio episcopo.	V.	62. Joanni episcopo Panormitano.	V.
unichildæ reginæ.	VI.	<i>Lib. XII. Ind. VII.</i>	<i>Lib. XIV. Ind. VII.</i>
teodorico regi.	VII.	1. Mariniano episcopo Ravennæ.	VI.
notari presbytero et abbati.	VIII.	2. Alcysono episcopo Corcyræ.	VII.
alassie abbatissæ.	IX.	3. Bonifacio diacono.	VIII.
poni presbytero et abbati.	X.	4. Joanni episcopo Panormitano.	XI.
aximo episcopo Salonitano.	XI.	5. Gudoimo duci Neapolitano.	X.
annadio patricio Panormitano.	XV.	6. Joanni episcopo.	XI.
schasio episcopo Neapolitano.	XII.	7. Theodelindæ reginæ Langobardorum.	XII.
erbaro episcopo Beneventano.	XIII.	8. Alcysono episcopo Corcyræ.	XIII.
ebi... Taurianensi.	<i>Lib. X. XVII.</i>	9. Felici subdiacono.	XIV.
erio episcopo.	<i>Lib. X. XVIII.</i>	10. Felici episcopo Messanensi.	<i>Lib. II. V.</i>
ero, Ordini et Plebi Panormitano.	XIV.	11. Juliano scriboni.	<i>Lib. IX. XLI.</i>
ssivo episcopo Firmano.	XVI.	12. Conductoribus massarum.	<i>Lib. V. XXXI.</i>
anni subdiacono Ravennæ.	XVII.	13. Cypriano diacono.	<i>Lib. V. XXXII.</i>
oni, Secundino, etc., episc. Siciliæ.	XVIII.	14. Domitiano episcopo.	<i>Lib. V. XVI.</i>
iliano.	XIX.	15. Augustino episc. Anglorum.	<i>Lib. XI. LXV.</i>
onorio episcopo Tarentino.	XX.	16. Joanni abbati.	<i>Lib. XI. I.</i>
schali et Consulantie.	XXI.	17. Asclepiodoto patricio.	<i>Lib. XI. XIV.</i>
usticienæ patriciæ.	XXII.	18. Bacaudæ et Agnello episc.	<i>Lib. I. X.</i>
onifacio notario Corsicæ.	XXIII.	19. Sabino subdiacono.	<i>Lib. II. IV.</i>
ilippo presbytero.	XXIX.	20. Stephano chartulario.	<i>Lib. II. XXVIII.</i>
ivino subdiacono regionario.	XXIV.	21. Veloci magistro militum.	<i>Lib. II. III.</i>
ivino subdiacono.	XXV.	22. Mauricio et Vitaliano.	<i>Lib. II. XXIX.</i>
themio subdiacono.	XXVI.	23. Mauricio et Vitaliano.	<i>Lib. II. XXX.</i>
themio subdiacono.	<i>Lib. IX. L.</i>	24. Universis Militibus Neapolit.	<i>Lib. II. XXXI.</i>
themio subdiacono.	<i>Lib. IX. LI.</i>	25. Maurentio magistro militum.	<i>Lib. VIII. XVII.</i>
ariniano episc. Ravennæ.	<i>Lib. XI. XL.</i>	26. Maximiano episc. Syracusano.	<i>Lib. II. XXXIV.</i>
themio subdiacono,	XVII.	27. Honorato diacono Constantia.	<i>Lib. II. LIII.</i>
anni episcopo Syracusano.	XXVIII.	28. Anthemio subdiacono.	XV.
deusedit episcopo Mediolanensi.	XXX.	29. Romano defensori.	<i>Lib. XII. XLIX.</i>
hocæ Augusto.	XXXI.	30. Petro subdiacono.	<i>Lib. II. XXXII.</i>
usebiæ patriciæ.	XXXII.	31. Augustino episc. Anglorum.	<i>Lib. XI. LXIV.</i>
umarago patricio Exarcho.	XXXIII.	32. Felici episcopo Messanensi.	XVII.

EPISTOLARUM ORDO RESTITUTUS CUM ANTEA VULGATO COMPARATUS.

<i>Ordo antea restitutus. vulgatus.</i>	<i>Liber primus. Indict. IX.</i>	<i>Ordo restitutus. vulgatus.</i>	<i>Ordo antea.</i>
1. Universis Episcopis per Siciliam.		XXII.	21. Nonnosio.
2. Justino prætori.		XXIII.	22. Georgio præposito.
3. Paulo scholastico.		XXIV.	23. Anthemio subdiacono.
4. Joanni episcopo Constantinopoli.		XXV.	24. Joanni episcopo Constantinop. etc.
5. Theoctistæ sorori imperatoris.		XXVI.	25. Anastasio patriarchæ Antiocheno.
6. Narsæ patricio.		XXVII.	26. Anastasio archiepiscopo Corinthi. [s.].
7. Anastasio episcopo Antiocheno.		XXVIII.	27. Sebastiano ep. Rhiziniensi [vel Sirmien-]
8. Bacaudæ episcopo Formiensi.		XXIX.	28. Aristobolo expræfecto et antigrafo.
9. Petro subdiacono.		XXX.	29. Andrea illustri.
10. Bacaudæ et Agnello episcopis. <i>Indict. VII.</i>		XXXI.	30. Joanni exconsuli atque Patricio.
11. Clementinæ patriciæ.		XXXII.	31. Philippo comiti excubitorum.
12. Joanni episcopo de Urbe veteri.		XXXIII.	32. Romano patricio et exarcho Italiæ.
13. Dominico episcopo Centumcellensi.		XXXIV.	33. Venantio exmonacho patricio Syracu-
14. Demetrio episcopo Neapolitano.		XXXV.	34. Petro episcopo Terraciniensi. [s. mo].
15. Balbino episcopo Rosellano.		XXXVI.	[<i>Nunc primum editu</i>] Petro subdiacono.
16. Severo episcopo Aquileiensi.		XXXVII.	35. Joanni episcopi Ravennati.
17. Universis Episcopis Italiæ.		XXXVIII.	36. Malcho episcopo Dalmatiensi.
18. Petro subdiacono.		XXXIX.	37. Anthemio subdiacono.
19. Natali episcopo Salonitano.		XL.	38. Felici episcopo Messanensi.
20. Honorato archidiacono Salonitano.		XLI.	39. Petro subdiacono.
		XLII.	40. Anthemio subdiacono.
		XLIII.	41. Leandro episcopo Hispanensi.

<i>Ordo restitutus. vulgatus.</i>	<i>Ordo antea.</i>
XLIV.	42. Petro subdiacono Siciliae.
XLV.	43. Universis Episcopis per Illyricum.
XLVI.	44. Petro subdiacono.
XLVII.	45. Virgilio Arelatensi, et Theodoro episcopo Massiliæ Galliarum.
XLVIII.	46. Theodoro duci Sardiniae.
XLIX.	47. Honorato diacono.
L.	48. Anthemio subdiacono.
LI.	49. Universis Monachis in Christi-Monte insula constitutis.
LII.	50. Symmacho defensori.
LIII.	51. Felici episcopo Sipontino.
LIV.	52. Joanni episcopo Surrentino.
LV.	53. Anthemio subdiacono.
LVI.	54. Petro subdiacono.
LVII.	55. Severo episcopo.
LVIII.	56. Aricino duci, et Clero, Ordini et Plebi Ariminensis civitatis.
LIX.	57. Anthemio subdiacono. [sic.]
LX.	58. Clero, Ordini, et Plebi consistenti Peruviani.
LXI.	59. Gennadio patricio, et exarcho Africae.
LXII.	60. Januario archiepiscopo Caralitano.
LXIII.	61. Januario episcopo Caralitano.
LXIV.	62. Januario archiepiscopo Caralitano.
LXV.	63. Anthemio subdiacono.
LXVI.	64. Felici episcopo Messanensi.
LXVII.	65. Petro subdiacono.
LXVIII.	66. Anthemio subdiacono.
LXIX.	67. Petro subdiacono Siciliae.
LXX.	68. Universis episcopis per Siciliam.
LXXI.	69. Petro subdiacono.
LXXII.	70. Petro subdiacono.
LXXIII.	71. Petro subdiacono.
LXXIV.	72. Gennadio patricio et exarcho Africae.
LXXV.	73. Gennadio patricio et exarcho per Africam.
LXXVI.	74. Gaudiosonagistromilitum Africae. [cam.]
LXXVII.	75. Universis episcopis Numidiae.
LXXVIII.	76. Leoni episcopo in Corsica.
LXXIX.	77. Martino episcopo in Corsica.
LXXX.	78. Clero, et Nobilibus Corsicae a paribus.
LXXXI.	79. Clero, Ordini et Plebi Mevianensis Ecclesiae.
LXXXII.	80. Laurentio episcopo Mediolanensi. [sic.]
LXXXIII.	81. Januario archiepiscopo Caralis Sardiniae.
LXXXIV.	82. Hilario [vel Hilario] Monacho Africae.
LXXXV.	44. Gennadio patricio Africae. <i>Ind. v. Liber II. Indict. x.</i>
I.	1. Petro notario.
II.	2. Praeclitio episcopo Narniensi.
III.	21. Veloci magistro militum. <i>Ind. vii.</i>
IV.	19. Sabino subdiacono. <i>Indict. vii.</i>
V.	10. Felici episcopo Messanensi. <i>Ind. vii.</i>
VI.	3. Clero. Nobilibus..... Neapol.
VII.	4. Maximiano episcopo Syracusano.
VIII.	5. Candido episcopo de Urbe veteri.
IX.	6. Ordini, et Plebi consistenti Neapoli.
X.	7. Paulo episcopo Neapolitano.
XI.	8. Clero,..... consistenti Nepesae.
XII.	9. Castorio episcopo de Arimino.
XIII.	10. Importuno episcopo Attellano.
XIV.	11. Joanni episcopo Velitrano.
XV.	12. Paulo episcopo.
XVI.	26. Maximiano episcopo Syracusano.
XVII.	13. Paulino episcopo.
XVIII.	14. Natali episcopo Salonitano.
XIX.	15. Universis Episcopis per Dalmatiam constitutis.
XX.	16. Antonino subdiacono.
XXI.	17. Jobino praefecto Illyrici. [<i>Ind. xiii.</i>]
XXII.	7. Universis Episcopis per Illyricum.
XXIII.	8. Joanni episcopo primae Justinianae. <i>Ind. xiii.</i>
XXIV.	18. Maximiano episcopo Syracusano.
XXV.	19. Benenato episcopo.
XXVI.	20. Joanni episcopo.
XXVII.	21. Rusticianae patriciae.
XXVIII.	20. Stephano chartulario. <i>Indict. vii.</i>
XXIX.	22. Mauricio et Vitaliano magistris militum. <i>Indict. vii.</i>
XXX.	23. Eisdem. <i>Indict. vii.</i>
XXXI.	24. Militibus Neapolit. <i>Indict. vii.</i>
XXXII.	30. Petro subdiacono. <i>Indict. vii.</i>
XXXIII.	23. Justino praetori.

<i>Ordo restitutus. vulgatus.</i>	<i>Ordo antea.</i>
XXXIV.	26. Maximiano episc. Syracus. <i>Ind. vii.</i>
XXXV.	22. Joanni episcopo Ravennati.
XXXVI.	24. Eusebio abbati.
XXXVII.	25. Joanni episcopo Squillacino.
XXXVIII.	58. Joanni episcopo Squillacino.
XXXIX.	27. Clero..... Crutone.
XL.	28. Joanni episcopo Ravennati.
XLI.	43. Castorio episc. Arimin. <i>Indict. xiii.</i>
XLII.	41. Luminoso abbati. <i>Indict. xiii.</i>
XLIII.	29. Felici episcopo de Acropoli.
XLIV.	30. Lucillo episcopo de Melita.
XLV.	3. Benenato episcopo.
XLVI.	32. Joanni episcopo Ravennae.
XLVII.	39. Dominico episcopo Carthaginensi.
XLVIII.	33. Columbo episcopo Numidiae.
XLIX.	34. Januario episcopo Caralitano.
L.	35. Joanni episcopo Velitrano.
LI.	36. Universis Episcopis per Istriam.
LII.	37. Natali episcopo Salonitano.
LIII.	27. Honorato diacono Constantinopolit. <i>Ind. vii. S. Licimiani episcopi ad S. Gregorium. (Nondum inter Gregorianae Epistolas edita fuerat.) Liber III. Indict. XI.</i>
LIV.	
I.	1. Petro subdiacono Campaniae.
II.	2. Paulo episcopo Nepesino.
III.	3. Joanni abbati.
IV.	4. Bonifacio episcopo Regiensi.
V.	5. Petro subdiacono Campaniae.
VI.	6. Joanni episcopo primae Justinianae.
VII.	7. Joanni episcopo Larissae.
VIII.	8. Natali episcopo Salonitano.
IX.	9. Antonino subdiacono.
X.	10. Savino subdiacono.
XI.	11. Ordini et Plebi consistenti in Albano.
XII.	12. Maximiano episcopo Syracusano.
XIII.	13. Agnello episcopo.
XIV.	14. Clero, Ordini et Plebi Terracinensi.
XV.	15. Scholastico iudici Campaniae.
XVI.	16. Petro episcopo de Baricis.
XVII.	17. Gratioso subdiacono.
XVIII.	18. Theodoro consiliario.
XIX.	19. Petro subdiacono Campaniae.
XX.	20. Gratioso episcopo Numentano.
XXI.	21. Paschali, Demetiano, etc.
XXII.	22. Antonino subdiacono in Dalmatia.
XXIII.	23. Petro subdiacono Campaniae.
XXIV.	24. Leontio episcopo Urbinati.
XXV.	25. Universis Habitatoribus Arimini.
XXVI.	26. Magno presbytero Eccl. Mediol.
XXVII.	27. Mariniano abbate de Panormo.
XXVIII.	28. Romano patricio per Italiam.
XXIX.	29. Presbyt. Diac. et Clero Mediolan.
XXX.	30. Joanni subdiacono.
XXXI.	31. Romano patricio et exarcho.
XXXII.	32. Honorato archidiacono Salonitano.
XXXIII.	33. Dynamio patricio Galliarum.
XXXIV.	34. Petro subdiacono Campaniae.
XXXV.	35. Petro subdiacono Campaniae.
XXXVI.	36. Sabino defensori Sardiniae.
XXXVII.	41. Bonae abbat. <i>Ind. xiv. et 49. Ind. II.</i>
XXXVIII.	37. Libertino praefecto Siciliae.
XXXIX.	38. Universis Episcopis Corinthiis.
XL.	39. Petro subdiacono Campaniae.
XLI.	41. Felici episcopo Sipontino.
XLII.	40. Pantaleoni notario.
XLIII.	42. Felici episcopo Sipontino.
XLIV.	43. Bonifacio episcopo Regitano.
XLV.	44. Andreae episcopo Tarentino.
XLVI.	45. Joanni episcopo Callipolitano.
XLVII.	46. Clero ecclesiae Salonitanae.
XLVIII.	47. Columbo episcopo Numidiae.
XLIX.	48. Aleodato episcopo Numidiae.
L.	49. Theodoro episcopo Lilybatano.
LI.	50. Maximiano episcopo Syracusano.
LII.	51. Prisco patricio Orientis.
LIII.	52. Joanni episcopo Constantinopolit.
LIV.	66. Theolimo medico.
LV.	53. Maximiano episcopo Syracusano.
LVI.	54. Joanni Episcopo Ravennati.
LVII.	55. Eiusdem ad sanctum Gregorium.
LVIII.	56. Cypriano diacono.

*lo Ordo antea
titulus, vulgatus.*

- . 57. Secundino episc. Taurominitano.
58. Italicæ patriciæ.
. 61. Fortunatio episcopo Neopolitano.
I. 60. Eutychio episcopo Tyndaritano.
II. 59. Fortunato episcopo Neapolitano.
V. 76. Chrysantho episc. Spoletano. *Ind. II.*
. 62. Mauricio Augusto.
T. 65. Theodoro medico.
II. 63. Domitiano metropolitano.
Liber IV. Ind. XII.
1. Constantio episcopo Mediolanensi.
2. Constantio episcopo Mediolanensi.
3. Constantio episcopo Mediolanensi.
4. Theodelindæ reginæ Langobard.
5. Bonifacio episcopo Regicensi.
6. Cypriano diacono.
7. Gennatio patricio et exarcho Africæ.
. 10. Januario episcopo Caralitano.
9. Januario episcopo Caralitano.
15. Universis Episcopis per Dalmatiam.
11. Maximiano episcopo Syracusano.
12. Maximiano episcopo Syracusano.
13. Clemencio [vel Crementio] episcopo.
14. Maximiano episcopo Syracusano.
8. Januario episcopo Caralitano.
16. Cypriano diacono.
. 17. Felici episcopo Sipontino.
I. 48. Mauro abbati a sancto Pancratio.
19. Leoni acolytho.
20. Maximo præsumptori in Salona.
21. Venantio episcopo Lunensi.
. 22. Constantio episcopo Mediolanensi.
I. 27. Hospitoni duci Barbaricorum.
V. 25. Zabardæ duci Sardinæ. [niæ insula].
. 23. Nobilibus ac Possessoribus in Sardi-
I. 24. Januario episcopo Caralitano.
II. 26. Januario episcopo Caralitano.
III. 28. Candido defensori.
I. 29. Januario episcopo Caralitano.
. 30. Constantinæ Augustæ.
I. 40. Theodoro medico. *Indict. XII.*
II. 64. Narsæ patrio. *Indict. XI.*
III. 31. Anthemio subdiacono.
IV. 32. Pantaleoni præfecto Africæ.
V. 35. Victori et Columbo episc. Africæ.
VI. 34. Leoni episcopo Catanensi.
VII. 36. Maximiano episcopo Syracusano.
VIII. 33. Theodelindæ reginæ.
IX. 37. Constantio episcopo Mediolanensi.
38. Marcello scholastico.
39. Clero, Ordini et Plebi Hortonæ.
40. Valentino abbati.
I. 41. Bonifacio magnifico Africæ.
. 42. Maximiano episcopo Syracusano.
. 43. Fantino defensori.
I. 44. Rusticianæ patriciæ.
T. 1. Sabiniano diao. Constantinopolitano.
Indict. I.
Liber V. Int. XIII.
1. Joanni episcopo Ravennati.
2. Felici episcopo, et Cyriaco abbati.
16. Venantio episcopo Lunensi.
17. Constantio episcopo Mediolanensi.
3. Dominico episcopo Carthaginensi.
4. Victori episcopo Panormitano.
5. Venantio episcopo Lunensi.
6. Cypriano diacono.
9. Petro notario in Sardinia.
10. Felici episcopo Sardicæ.
11. Joanni episcopo Ravennati.
12. Petro episcopo Tricalitano.
13. Gaudentio episcopo Nolano.
14. Clero Ecclesiæ Capunæ.
15. Joanni episcopo Ravennæ.
14. Domitiano episcopo. *Ind. VII.*
19. Cypriano diacono.
I. 38. Joanni episcopo Constantinopolitano.
39. Sabiniano diacono.
32. Mauricio Augusto.
34. Constantinæ Augustæ.
. 47. Nobilibus Syracusanis.
I. 23. Castorio notario.

*Ordo Ordo antea
restitutus, vulgatus.*

- XXIV. 18. Romano exarcho per Italiam.
XXV. 20. Severo episcopo Ficulino.
XXVI. 21. Clero, Ordini, et Plebi Ravennæ.
XXVII. 22. Cypriano diacono.
XXVIII. 24. Castorio diacono.
XXIX. 25. Vincomalo defensori.
XXX. 2. Mauricio Augusto. *Indict. III.*
XXXI. 12. Conduccioribus massarum. *Ind. VII.*
XXXII. 13. Cypriano diacono. *Ind. VII.*
XXXIII. 26. Gaudentio episcopo Nolano.
XXXIV. 27. Cypriano diacono.
XXXV. 28. Cypriano diacono.
XXXVI. 29. Severo scholastico exarchi.
XXXVII. 15. Fortunato episcopo Neapolitano.
Indict. II.
XXXVIII. 30. Heliæ presbytero Isauriæ.
XXXIX. 37. Anastasio episcopo Antiocheno.
XL. 31. Mauricio Augusto.
XLI. 33. Constantinæ Augustæ.
XLII. 35. Sebastiano ep. Rhiziniensi [vel Sir-
miensi].
XLIII. 36. Eulogio, et Anastasio episcopis.
XLIV. 42. Leontio episc. visitatori Ariminensi.
XLV. 4. Andræ scholastico. *Ind. II.*
XLVI. 94. Basilio. *Ind. II.*
XLVII. 95. Mastaloni. *Ind. II.*
XLVIII. 45. Andræ scholastico.
XLIX. 46. Leandro episcopo Hispanensi.
L. 48. Joanni abbati de Regio.
LI. 49. Petro et Providentio episcopis.
LII. 51. Joanni episcopo Corinthiorum.
LIII. 50. Virgilio episcopo Arelatensi.
LIV. 52. Universis Episcopis Galliarum.
LV. 53. Childeberto Regi.
LVI. 54. Mariniano episcopo Ravennæ.
LVII. 55. Joanni episcopo Corinthiorum.
LVIII. 56. Universis Episcopis per Helladum.
Liber. VI Indict. XIV.
I. 1. Mariniano episcopo Ravennæ.
II. 2. Clero et Plebi Ecclesiæ Ravennæ,
III. 3. Maximo... Salonæ.
IV. 4. Cypriano diacono.
V. 5. Brunichildæ reginæ Francorum.
VI. 6. Childeberto regi Francorum.
VII. 10. Candido defensori.
VIII. 7. Theodoro, etc., episcopis Epiri.
IX. 8. Duno episcopo Messanensi.
X. 9. Bonifacio episcopo Regiensi.
XI. 11. Fortunato episcopo Neopolitano.
XII. 12. Montanæ et Thomæ.
XIII. 13. Cypriano diacono.
XIV. 14. Narsæ comiti.
XV. 15. Joanni episcopo Constantinop.
XVI. 16. Mauricio Augusto.
XVII. 17. Theoctisto cognato imperatoris.
XVIII. 13. Joanni episcopo Syracusano.
XIX. 19. Dominico episcopo Africæ.
XX. 20. Cypriano diacono.
XXI. 21. Petro episcopo Hydruntino.
XXII. 22. Petro episcopo Aleriensis.
XXIII. 23. Anthemio subdiacono.
XXIV. 24. Mariniano episcopo Ravennæ.
XXV. 25. Maximo in Salona.
XXVI. 26. Clero.... Salonæ.
XXVII. 48. Presbyteris Jaderæ.
XXVIII. 27. Candido episcopo de Urbe veteri.
XXIX. 28. Mariniano episcopo Ravennæ.
XXX. 29. Secundo servo Dei.
XXXI. 30. Mariniano coepisc... Ravennæ.
XXXII. 31. Fortunato episcopo Neapolitano.
XXXIII. 32. Leoni episcopo Catanensi.
XXXIV. 77. Castorio notario. *Ind. II.*
XXXV. 34. Anthemio subdiacono.
XXXVI. 35. Secundino episcopo Taurominitano.
XXXVII. 36. Columbo episcopo Numidiæ.
XXXVIII. 37. Anthemio subdiacono.
XXXIX. 38. Cypriano diacono.
XL. 39. Duno episcopo Messanensi.
XLI. 40. Rufino episcopo Vibonensi.
XLII. 41. Victori episcopo Panormitano.
XLIII. 42. Venantio patricio.
XLIV. 43. Joanni episcopo Syracusano.

Ordo restitutus. vulgatus.

- XLV. 45. Leontio episcopo Ariminensi.
 XLVI. 46. Felici episcopo Pisaurensi.
 XLVII. 47. Leoni episcopo Fanensi.
 XLVIII. 49 Urbico abbati.
 XLIX. 50. Palladio episcopo de Santonibus.
 L. 51. Brunichildæ reginæ Francorum.
 LI. 57. Fratrigus in Angl. euntibus. *Ind. XIII.*
 LII. 52. Pelagio de Turnis, etc.
 LIII. 53. Virgilio episcopo Arelatensi.
 LIV. 54. Desiderio Viennensi, etc.
 LV. 55. Protasio episcopo de Aquis.
 LVI. 56. Stephano abbati.
 LVII. 57. Arigio patricio.
 LVIII. 58. Theoderico, et Theoderberto.
 LIX. 59. Brunichildæ reginæ Francorum.
 LX. 60. Eulogio episcopo Alexandrino.
 LXI. 33. Castorio notario.
 LXII. 73. Petro episcopo Hydr. *Ind. IV.*
 LXIII. 61. Gennadio patricio Africæ.
 LXIV. 62. Dominico episcopo Carthagin.
 LXV. 63. Mauricio Augusto.
 LXVI. 64. Athanasio presbyt. de Isauria.

Liber VII. Ind. XV.

- I. 1. Fortunato episcopo Neapolitano.
 II. 2. Columbo episcopo Numidiæ.
 III. 3. Gennadio patricio Africæ.
 IV. 4. Cyriaco episcopo Constantinopolitano.
 V. 5. Cyriaco episcopo Constantinop.
 VI. 6. Mauricio Augusto.
 VII. 7. Petro, Domitiano, etc.
 VIII. 8. Stephano episcopo.
 IX. 9. Joanni episcopo Syracusano.
 X. 10. Agnello abbati de Arimino.
 XI. 11. Rufino episcopo Ephesi.
 XII. 12. Respecto abbatissæ.
 XIII. 13. Fortunato episcopo Fanensi.
 XIV. 14. Constantio episcopo Mediolanensi.
 XV. 15. Georgio presbytero... Constantinopoli.
 XVI. 16. Agnello episcopo Terracinensi.
 XVII. 17. Sabiniano episcopo Jadertino.
 XVIII. 18. Martino diacono.
 XIX. 50. Mariniano arch. Ravennæ. *Ind. II.*
 XX. 51. Clero et Plebi Arimini. *Ind. II.*
 XXI. 52. Sebastiano episcopo. *Ind. II.*
 XXII. 19. Cypriano diacono.
 XXIII. 20. Fortunato episcopo, et Anthemio.
 XXIV. 21. Candido presbytero per Gallias.
 XXV. 22. Gregoriæ cubiculariæ Augustæ.
 XXVI. 23. Theoctistæ patriciæ.
 XXVII. 24. Anastasio episcopo Antiocheno.
 XXVIII. 25. Theodoro medico Constantinopolitano.
 XXIX. 26. Andræ scholastico.
 XXX. 27. Narsæ religioso.
 XXXI. 28. Cyriaco episcopo Constantinopolitano.
 XXXII. 29. Anastasio presbytero Isauriæ.
 XXXIII. 30. Mauricio Augusto.
 XXXIV. 31. Eulogio episcopo Alexandrino, et Anastasio episcopo Antiocheno.
 XXXV. 32. Dominico episcopo Carthaginensi.
 XXXVI. 33. Dynamio, et Auriliæ.
 XXXVII. 34. Dominicæ uxori Joannis.
 XXXVIII. 35. Dono episcopo Messanensi.
 XXXIX. 36. Joanni episcopo Syracusano.
 XL. 37. Eulogio episcopo Alexandrino.
 XLI. 38. Cypriano rectori per Siciliam.
 XLII. 39. Mariniano episcopo Ravennæ.
 XLIII. 40. Mariniano episcopo Ravennæ.
 XLIV. 41. Cypriano diacono per Siciliam.
 XLV. 72. Claudio abbati. *Ind. IV.*

Liber VIII. Indict. I.

- I. 2. Petro episcopo Corsicæ.
 II. 3. Anastasio episcopo Antiocheno.
 III. 4. Dono episcopo Messanensi.
 IV. 6. Venantio episcopo Lunensi.
 V. 11. Eusebio Thessalonicensi, etc.
 VI. 7. Amos episcopo Jerosolymitano.
 VII. 8. Leoni episcopo Catanensi.
 VIII. 9. Vitaliano episcopo Sipontino.
 IX. 10. Sergio defensori.
 X. 12. Sabiniano episcopo Jadertino.
 XI. 13. Candido abbati.
 XII. 14. Adeodato et Maurentio episcopis

Ordo restitutus. vulgatus.

Africæ.

- XIII. 16. Columbo episcopo Numidiæ.
 XIV. 17. Bocifacio primo defensori.
 XV. 18. Mariniano episcopo Ravennati.
 XVI. 19. Mariniano episcopo Ravennati.
 XVII. 25. Maurentio magist. militum. *Ind. VII.*
 XVIII. 20. Agnello episcopo Terracinensi.
 XIX. 20. Maurentio magistro militum. *Ind. V.*
 XX. 21. Mariniano episcopo Ravennæ.
 XXI. 22. Joanni episcopo Syracusano.
 XXII. 23. Rusticianæ patriciæ.
 XXIII. 24. Fantino defensori.
 XXIV. 25. Sabiniano episcopo Jadertino.
 XXV. 26. Victori episcopo Panormitano.
 XXVI. 27. Joanni episcopo Syracusano.
 XXVII. 28. Joanni episcopo Syracusano.
 XXVIII. 15. Victori, et Columbo episc. Africæ.
 XXIX. 29. Eulogio episcopo Alexandrino.
 XXX. 30. Eulogio episcopo Alexandrino.
 XXXI. 31. Secundino episcopo Taurominitano.
 XXXII. 15. Scholastico defensori. *Ind. IV.*
 XXXIII. 32. Dominico episcopo Carthaginensi.
 XXXIV. 33. Joanni episcopo Squillacino.
 XXXV. 34. Leontio exconsuli.

Liber IX. Ind. II.

- I. 1. Januario episcopo Caralitano.
 II. 53. Vitali defensori Sardinæ. *Ind. IV.*
 III. 56. Januario episcopo Caralitano.
 IV. 2. Januario episcopo Caralitano.
 V. 3. Marcello proconsuli Dalmatiæ.
 VI. 5. Januario episcopo Caralitano.
 VII. 7. Januario episcopo Caralitano.
 VIII. 8. Sardinæ Episcopis.
 IX. 9. Callinico exarcho Italiæ.
 X. 10. Mariniano episcopo Ravennæ.
 XI. 5. Brunichildæ reginæ. *Ind. I.*
 XII. 64. Joanni episcopo Syracusano.
 XIII. 102. Joanni episcopo Syracusano.
 XIV. 101. Felici in Sicilia.
 XV. 12. Chrysantho episcopo Spoletano.
 XVI. 13. Sereno episcopo Anconitano.
 XVII. 14. Demetrisano et Valeriano.
 XVIII. 17. Romano defensori.
 XIX. 18. Colonis Patrimonii Syracusani.
 XX. 19. Petro Siciliensi.
 XXI. 20. Libertino expræfecto.
 XXII. 21. Ciridano.
 XXIII. 22. Joanni episcopo Syracusano.
 XXIV. 16. Romano defensori.
 XXV. 11. Joanni episcopo Surrent., etc.
 XXVI. 23. Romano defensori.
 XXVII. 24. Romano defensori.
 XXVIII. 27. Antonio subdiacono.
 XXIX. 28. Venantio episcopo Lunensi.
 XXX. 29. Anthemio subdiacono.
 XXXI. 30. Fausto.
 XXXII. 31. Anthemio subdiacono.
 XXXIII. 32. Andræ scholastico.
 XXXIV. 33. Venantio episcopo Lunensi.
 XXXV. 34. Constantio episcopo Mediolanensi.
 XXXVI. 35. Fortunato episcopo Neapolitano.
 XXXVII. 36. Chrysantho episcopo Spoletano.
 XXXVIII. 37. Anthemio subdiacono.
 XXXIX. 38. Romano defensori.
 XL. 40. Romano defensori.
 XLI. 11. Juliano scriboni. *Ind. VII.*
 XLII. 41. Agilulpho regi Langobardorum.
 XLIII. 42. Theodelindæ reginæ Langobard.
 XLIV. 43. Felici in Sicilia.
 XLV. 44. Joanni episcopo Syracusano.
 XLVI. 45. Sergio defensori.
 XLVII. 46. Savino diacono.
 XLVIII. 47. Paulino episcopo Taurensi.
 XLIX. 48. Anastasio episcopo Antiocheno.
 L. 32. Anthemio subdiacono. *Ind. VI.*
 LI. 33. Anthemio subdiacono. *Ind. VI.*
 LII. 54. Secundino servo Dei.
 LIII. 57. Constantio episcopo Mediolanensi.
 LIV. 58. Anatolio diacono Constantinopolitano.
 LV. 59. Pantino defensori Panormitano.
 LVI. 60. Fantino defensori.
 LVII. 61. Præfecta illustri.

	<i>Ordo antea.</i>
	<i>titulus. vulgatus.</i>
I.	62. Martino scholastico.
.	65. Joanni episcopo Syracusano.
.	39. Romano defensori, etc.
	<i>Epist. Recharedi regis, ad S. Gregorium</i> (<i>Inter Epistolas Gregorianas hactenus non edita.</i>)
I.	47. Romano defensori. <i>Ind. v.</i>
II.	63. Joanni episcopo Syracusano.
V.	66. Vitali defensori Sardinie.
.	67. Januario episcopo Caralitano.
I.	68. Anatolio diacono Constantino.
II.	69. Constantio episc. Mediolanensi.
III.	70. Eusebio Thessalonicensi, etc.
I.	71. Maurentio magistro militum.
.	72. Passivo episcopo Firmano.
I.	73. Chrysanto episcopo Spoletano.
II.	74. Constantio episcopo Narniensi.
III.	75. Maurentio magistro militum.
IV.	78. Donello erogatori.
V.	25. Fortunato episcopo Neapolitano.
VI.	26. Clero, Ordini, et Plebi Miseni.
VII.	53. Anthemio subdiacono.
VIII.	79. Eulogio patriarchæ Alexandrino.
IX.	80. Mariniano episcopo Ravennæ.
X.	81. Castorio notario.
XI.	82. Maximo episcopo Salunitano.
III.	83. Anatolio diacono Constantinopolit.
III.	84. Fantino defensori Panormitano.
IV.	85. Benenato episcopo Tyndmitano.
XV.	86. Fortunato episcopo Neapolitano.
XVI.	87. Constantio episcopo Mediolanensi.
XVII.	88. Gaudio episcopo Eugubino.
XVIII.	89. Clero, Ordini et Plebi Tadinati.
XIX.	90. Severo episcopo Anconitano.
.	61. Clero, Ordini et Plebi Esinæ civit.
.	92. Fortunato episcopo Neapolitano.
.	93. Victori episcopo Panormitano.
I.	96. Guffari magistro militum.
.	97. Romano defensori.
.	98. Gallinico exarcho Italiæ.
.	99. Mariniano episcopo Ravennæ.
II.	100. Habitatōribus Capræ insulæ.
II.	103. Theodoro curatori Ravennæ.
..	104. Occiliano tribuno Hydrunt.
.	105. Sabiniano episcopo Callipolitano.
.	106. Sergio defensori.
.	107. Sergio defensori
.	108. Fortunato episcopo Neapolitano.
.	109. Fortunato episcopo Neapolitano.
.	110. Sereno episcopo Massiliensi.
.	111. Syagrio. . . . . episc. Galliarum.
.	112. Arigio episcopo.
I.	113. Syagrio episcopo Augustodun.
.	114. Brunichildæ reginæ.
.	115. Theoderico et Theodeberto.
.	116. Virgilio episcopo Arelatensi.
.	117. Desiderio episcopo Galliarum.
I.	118. Syagrio episcopo Augustodunensi.
V.	119. Virgilio et Syagrio episcopis.
.	120. Syagrio episcopo Augusto dunensi.
I.	121. Theoderico et Theodeberto reg. Frano.
II.	122. Brunichildæ reginæ.
III.	123. Vantilono et Arigio.
X.	124. Asclepiodoto patricio in Galliis.
.	125. Claudio in Hispaniis.
I.	126. Leandro episcopo Hispalensi.
II.	127. Recharedo regi Visigothorum.
III.	128. Venantio patricio et Italicæ.
IV.	129. Donello erogatori.
V.	130. Maximo episcopo Salunitano.
VI.	131. Constantio episcopo Mediolanensi.
VII.	<i>S. Columbanî abbatis ad S. Gregorium</i> (<i>Nondum edita inter Epistolas Gregorianas.</i>)
	<i>Liber. X. Ind. III.</i>
	1. Romano defensori Siciliæ.
	3. Fortunato episcopo Neapolitano.
	4. Fantino defensori Panormitano.
	5. Sabino subdiacono Regionario.
	6. Sabino subdiacono.
	7. Theodoro curatori.
	8. Mariniano episcopo Ravennæ.

	<i>Ordo restitutus. vulgatus.</i>	<i>Ordo antea vulgatus.</i>
VIII.		9. Mariniano episcopo.
IX.		10. Joanni episcopo Syracusano.
X.		11. Romano defensori.
XI.		12. Gudiscalco duci Campaniæ.
XII.		13. Fortunato episcopo Neapolitano.
XIII.		14. Romano defensori.
XIV.		15. Fantino defensori Panormitano.
XV.		16. Clementinæ patriciæ.
XVI.		17. Plebi..... Taurian. <i>Ind. vi.</i>
XVII.		18. Venerio episcopo. <i>Ind. vi.</i>
XVIII.		17. Clementinæ patriciæ.
XIX.		18. Anthemio subdiacono.
XX.		19. Anthemio subdiacono.
XXI.		20. Joanni præposito.
XXII.		21. Leoni episcopo Catanensi.
XXIII.		22. Hadriano notario.
XXIV.		23. Fortunato episcopo Neapolitano.
XXV.		24. Fortunato episcopo Neapolitano.
XXVI.		27. Fortunato episcopo Neapolitano.
XXVII.		28. Zittani, etc.
XXVIII.		29. Fantino defensori.
XXIX.		30. Constantio episcopo Mediolanensi.
XXX.		9. Castorio notario. <i>Ind. v.</i>
XXXI.		31. Libertino expretori.
XXXII.		32. Secundino episc. Taurominitano.
XXXIII.		33. Secundino episcopo.
XXXIV.		34. Ecclesio episcopo Clusino.
XXXV.		35. Eulogio patriarchæ Alexandrino.
XXXVI.		36. Maximo episcopo Salunitano.
XXXVII.		37. Innocentio Africæ præfecto.
XXXVIII.		38. Januario episcopo Caralitano.
XXXIX.		42. Eulogio patriarchæ Alexandrino.
XL.		25. Fortunato episcopo Neapolitano.
XLI.		26. Anthemio subdiacono.
XLII.		6. Eusebio Arch. Thessal. <i>Ind. II.</i>
XLIII.		43. Venantio episcopo Lunensi.
XLIV.		44. Venantio episcopo Lunensi.
XLV.		46. Ecclesio episcopo Clusino.
XLVI.		47. Joanni episcopo Syracusano.
XLVII.		48. Joanni episcopo Syracusano.
XLVIII.		49. Leontio exconsuli.
XLIX.		55. Adeodatæ illustri. <i>Ind. II.</i>
L.		50. Domitiano episcopo Metropolitano.
LI.		51. Leontio exconsuli.
LII.		52. Amantino domestico.
LIII.		53. Romano defensori.
LIV.		54. Dono episcopo Messanensi.
LV.		55. Leontio exconsuli.
LVI.		56. Amantino domestico.
LVII.		57. Secundino et Joanni episcopis.
LVIII.		58. Bonifacio episcopo regiensi.
LIX.		59. Joanni, et Fortunato episcopis.
LX.		60. Azimarcho scriboni.
LXI.		39. Adeodato abbati Neapolitano.
LXII.		40. Clero et Nobilibus Neapolitanis.
LXIII.		41. Dominico episcopo Carthaginensi.
LXIV.		61. Romano defensori.
LXV.		62. Adeodatæ illustri feminæ.
LXVI.		63. Decio episcopo Lilybæstano.
LXVII.		64. Hadriano notario.
LXVIII.		14. Opportuno de Aprutio. <i>Ind. v.</i>
		<i>Liber XI. Ind. IV.</i>
I.		16. Joanni abbati. <i>Ind. VII.</i>
II.		45. Palladio de Monte-Sina. <i>Ind. III.</i>
III.		21. Pantaleoni notario.
IV.		65. Mediolanensibus. <i>Ind. III.</i>
V.		1. Innocentio Africæ præfecto.
VI.		2. Mariniano episcopo Ravennæ.
VII.		3. Anatolio diacono Constantinopolitano.
VIII.		4. Alexandro prætori Siciliæ.
IX.		5. Leoni episcopo Catanensi.
X.		6. Talitano.
XI.		7. Romano defensori.
XII.		8. Cononi abbati Lirinensi.
XIII.		9. Sereno episcopo Massiliensi.
XIV.		17. Asclepiodoto patricio. <i>Ind. VII.</i>
XV.		62. Arigio episcopo.
XVI.		10. Mediolanensibus.
XVII.		11. Anthemio subdiacono Campaniæ.
XVIII.		12. Anthemio.
XIX.		13. Anthemio.
XX.		14. Scholastico defensori.

<i>Ordo restitutus.</i>	<i>Ordo antea vulgatus.</i>	<i>Ordo restitutus.</i>	<i>Ordo antea vulgatus.</i>
XXI.	16. Romano defensori.	XXIII.	27. Stephano episcopo.
XXII.	17. Spesindeo præsidi Sardiniae.	XXIV.	22. Joanni subdiacono Ravennae.
XXIII.	18. Vitali defensori Sardiniae.	XXV.	28. Romano defensori.
XXIV.	19. Joanni tribuno Sipontino.	XXVI.	29. Maurentio magistro militum.
XXV.	20. Januario episcopo Caralitano.	XXVII.	30. Quertino expræfecto.
XXVI.	23. Joanni subdiacono Ravennae.	XXVIII.	32. Columbo episcopo Numidiae.
XXVII.	24. Joanni religioso.	XXIX.	33. Victori primati Numidiae.
XXVIII.	58. Augustino episcopo Anglorum.	XXX.	35. Constantio episcopo Scodritano.
XXIX.	59. Berthæ reginæ Anglorum.	XXXI.	34. Joanni episcopo primæ Justinianæ.
XXX.	25. Venantio exmonacho patricio.	XXXII.	36. Universis Episc. concilii Byzaceni.
XXXI.	26. Paschasio episcopo Neapolitano.	XXXIII.	37. Firmino episcopo Istriae.
XXXII.	27. Mariniano episcopo Ravennae.	XXXIV.	38. Ciridano.
XXXIII.	28. Mariniano episcopo Ravennae.	XXXV.	39. Desiderio episcopo in Galliis.
XXXIV.	29. Paschasio episcopo Neapolitano.	XXXVI.	40. Bonito defensori.
XXXV.	30. Barbaræ et Antoninæ.	XXXVII.	41. Anthemio et Savino subdiaconis.
XXXVI.	31. Joanni episcopo Syracusano.	XXXVIII.	42. Deusdedit episcopo Mediolanensi.
XXXVII.	32. Romano defensori Siciliae.	XXXIX.	43. Fantino defensori.
XXXVIII.	33. Vito defensori.	XL.	45. Venantio patricio Panormitano.
XXXIX.	34. Romano defensori.	XLI.	46. Pantaleoni notario.
XL.	34. Mariniano episc. Ravennae. <i>Ind. vi.</i>	XLII.	48. Romano defensori.
XLI.	35. Romauo defensori.	XLIII.	49. Joanni episcopo Syracusano.
XLII.	36. Joanni episcopo Syracusano.	XLIV.	50. Anthemio subdiacono.
XLIII.	37. Joanni episcopo Syracusano.	XLV.	51. Eugenio diacono.
XLIV.	38. Rusticianæ patriciæ.	XLVI.	52. Felicio episcopo Portuensi.
XLV.	39. Theoctistæ patriciæ.	XLVII.	53. Venantio episcopo Perusino.
XLVI.	40. Isacio episcopo Jerceolymitano.	XLVIII.	54. Lucido episcopo Leontino.
XLVII.	41. Anatolio diacono Constantinopol.	XLIX.	29. Romano defensori. <i>Indict. vii.</i>
XLVIII.	42. Urbico abbati.	L.	55. Eulogio patriarchæ Alexandrino.
XLIX.	43. Urbico abbati.		<i>Liber XIII. Indict. VI.</i>
L.	44. Hadriano notario Panormitano.	I.	3. Romanis civibus.
LI.	45. Universis Episcopis Siciliae.	II.	4. Adeodato abbati Neopolitano.
LII.	46. Dono episcopo Messanensi.	III.	5. Adeodato servo Dei.
LIII.	47. Hadriano notario.	IV.	6. Januario episcopo Caralitano.
LIV.	48. Desiderio episcopo Galliæ.	V.	7. Ætherio episcopo.
LV.	49. Virgilio episcopo Arelatensi.	VI.	8. Brunichildæ reginæ.
LVI.	50. Ætherio episcopo Galliæ.	VII.	9. Theoderico regi.
LVII.	51. Arigio episcopo Galliæ.	VIII.	10. Senatori presbytero et abbati.
LVIII.	52. Mennæ Telonæ, Sereno, etc.	IX.	11. Talassæ abbatissæ.
LIX.	53. Theoderico regi Francorum.	X.	12. Luponi presbytero et abbati.
LX.	54. Theodeberto regi Francorum.	XI.	13. Maximo episcopo Salonitano.
LXI.	55. Clothario regi Francorum.	XII.	15. Paschasio episcopo Neapolitano.
LXII.	56. Brunichildæ reginæ Francorum.	XIII.	16. Barbaro episcopo Beneventano.
LXIII.	57. Brunichildæ reginæ Francorum.	XIV.	19. Clero, Ordini et Plebi Panormitano.
LXIV.	51. Augustino episc. Anglorum. <i>Ind. vii.</i>	XV.	14. Venantio patricio Panormitano.
LXV.	15. Augustino episc. <i>Ind. vii.</i>	XVI.	20. Passivo episcopo Firmano.
LXVI.	60. Etilberto regi Anglorum.	XVII.	21. Joanni subdiacono Ravennae.
LXVII.	61. Quirico episcopo, et cæteris episcopis in Hiberia catholicis.	XVIII.	22. Leoni, Secundino, etc., episc. Siciliae.
LXVIII.	63. Virgilio episcopo Arelatensi.	XIX.	23. Juliano.
LXIX.	64. Brunichildæ reginæ.	XX.	24. Honorio episcopo Tarentino.
LXX.	65. Candido defensori.	XXI.	25. Paschali et Consolantiæ.
LXXI.	66. Anthemio subdiacono.	XXII.	26. Rusticianæ patriciæ.
LXXII.	67. Agapito abbati.	XXIII.	27. Bonifacio notario Corsicæ.
LXXIII.	68. Mariniano abbati.	XXIV.	29. Savino subdiacono regionario.
LXXIV.	69. Eusebio episcopo Thessalonicensi.	XXV.	30. Savino subdiacono.
LXXV.	70. Aurelio ex Francis.	XXVI.	31. Anthemio subdiacono.
LXXVI.	71. Mellito abbati.	XXVII.	35. Anthemio.
LXXVII.	74. Bonifacio defensori Corsicæ.	XXVIII.	36. Joanni episcopo Syracusano.
LXXVIII.	75. Barbaræ et Antoninæ.	XXIX.	28. Philippo presbytero.
	<i>Liber. XII. Indict. V.</i>	XXX.	37. Deusdedit episcopo Mediolanensi.
I.	1. Dominico episcopo Carthaginensi.	XXXI.	38. Phocæ Augusto.
II.	2. Anthemio subdiacono.	XXXII.	39. Eusebiæ patriciæ.
III.	3. Anthemio subdiacono.	XXXIII.	40. Zmaragdo patricio exarcho.
IV.	4. Fantino defensori.	XXXIV.	41. Pantaleoni notario.
V.	5. Mariniano episcopo Ravennae.	XXXV.	42. Catulo et Romano.
VI.	6. Theodoro curatori.	XXXVI.	43. Chrysantho episcopo Spoletano.
VII.	7. Sibilelle, Columbæ, etc.	XXXVII.	44. Joanni episcopo Panormitano.
VIII.	8. Columbo episcopo Numidiae.	XXXVIII.	45. Phocæ Augusto.
IX.	10. Anthemio subdiacono.	XXXIX.	46. Leontis Augustæ.
X.	11. Fantino defensori.	XL.	47. Cyriaco patriarchæ Constantinop.
XI.	12. Passivo episcopo Firmano.	XLI.	48. Eulogio patriarchæ Alexandrino.
XII.	13. Passivo episcopo Firmano.	XLII.	49. Eulogio patriarchæ Alexandrino.
XIII.	15. Fantino defensori.	XLIII.	50. Joanni episcopo Panormitano.
XIV.	17. Azimarcho scriboni.	XLIV.	51. Joanni Panormitano.
XV.	16. Romano defensori.	XLV.	52, 55 et 58. Joanni defensori.
XVI.	18. Azimarcho scriboni.	XLVI.	54. Joanni defensori.
XVII.	19. Maurilioni expræfecto.	XLVII.	57. Theodoro curatori.
XVIII.	21. Eupaterio duci Sardiniae.		<i>Liber XIV.</i>
XIX.	22. Maurentio magistro militum.	I.	58. Paulo scholastico Siciliae. <i>Ind. vi.</i>
XX.	24. Maurentio.	II.	59. Vitali defensori Sardiniae.
XXI.	25. Arogi duci.	III.	60. Joanni episcopo Panormitano.
XXII.	26. Gregorio expræfecto.	IV.	61. Fantino defensori Panormitano.
		V.	62. Joanni episcopo Panormitano.

<i>Ordo restitutus. vulgatus.</i>	<i>Ordo antea.</i>
vi.	1. Mariniano episc. Ravennæ. <i>Ind.</i> vii.
vii.	2. Alcysoni episcopo Coreyræ.
viii.	3. Bonifacio defensori.
ix.	4. Joanni episcopo Panormitano.
x.	5. Guduino duci Neapolitano.
xi.	6. Joanni episcopo.
xii.	7. Theodolindæ reginæ.

Epistolas LXIII propriis indictionibus reddidimus; LII intra propriam indictionem e suis locis motas ad illa revocavimus.

In summa epistolæ cxv antiquo, unde exciderant, ordini restitutæ. Quinque autem epistolis nondum in Registro editis illud auximus.

<i>Ordo restitutus. vulgatus.</i>	<i>Ordo antea.</i>
xiii.	8. Alcysoni episcopo Coreyræ.
xiv.	9. Feliei subdiacono.
xv.	28. Anthemio subdiacono.
xvi.	<i>Felicis Messanensis episc. ad S. Gregorium [Hactenus inedita].</i>
xvii.	32. Felici episcopo Messanensi.

APPENDIX AD EPISTOLAS S. GREGORII.

- I. Symbolum fidei.
- II. De Laurentii archidiacon. depositione. *Olim initio lib. II epist., ind. x.*
- III. Charta de *Lutania* majore. *Olim initio lib. II epist., ind. x.*
- IV. Privilegium San-Medardense. *Al. epist. ultima lib. XI, ind. VII.*
- V. Decreta sancti Gregorii papæ. *Al. epist. 44 lib. IV, inact. XIII.*
- VI. Alia sancti Gregorii decreta. *Al. ad calcem lib. XI, indict. VII.*
- VII. Concil. Rom. III, in quo privilegium monachis

- concessum. *Al. lib. VII, indict. I, epist. 18, fere integra. Concil. Rom. IV.*
- VIII. De causa Maximi. *Al. in exordio lib. VII, ind. I.*
- IX. Testandi facultas Probo abbati concessa. *Al. epist. 22 lib. IX, indict. IV.*
- X. Promissio cujusdam episcopi hæresim ejurantantis. *Al. ep. 31 lib. X, indict. V.*
- XI. Exemplum concessionis pallii. *Al. epist. 56 eiusdem libri.*
- XII. De Phoca coronato. *Al. epist. I libri XI, ind. VI.*
- XIII. Fragmenta epistolarum quas Gratianus sancto Gregorio tribuit.

CATALOGUS EORUM

Ad Quos scripsit S. Gregorius, et Qui ad eundem scripserunt.

Numeri respondent his qui in textu crasioribus notis representati reperiuntur.

- Adeodate illustri, 1077, 1088.
 Adeodato abbati Neapol., 1085, 1215.
 Adeodato episcopo, primati provincie Numidie,
 Adeodato servo Dei, 1216. [659, 903].
 Adilberto regi Anglorum. *Vide* Edilbertho.
 Agapito abbati, 1172.
 Agathoni episcopo, 932.
 Agilio episcopo, 1144.
 Agilulpho regi Langobardorum, 759.
 Agnellæ, 1185.
 Agnello abbati Ariminensi, 856.
 Agnello episc. Terracineni, 497, 633, 862, 908, 947.
 Albanensibus, 633.
 Albino episcopo Formiensi, 947.
 Alcyssono episc. Epiri, 796; Coreyræ, 1264, 1271.
 Alexandro prætori Siciliæ, 1096.
 Amandino domestico, 1081, 1083.
 Amos episcopo Jerosolymitano, 899.
 Anastasio episcopo Antiocheno, 494, 507, 516, 764, 707, 873, 882, 894.
 Anastasio episcopo Antiocheno juniore, 962.
 Anastasio archiepiscopo Corinthi, 517.
 Anastasio presbytero, 879.
 Anatolio diacono Constantinopolitano, 973, 982, 992, 1096, 1135.
 Andrea episcopo Nicopolitano, 898, 983.
 Andrea episcopo Tarentino, 658.
 Andrea et Theotistæ. *Vide* Theotistæ.
 Andrea illustri, 519.
 Andrea scholastico, 775, 776, 875, 952.
 Anthemio subdiacono, 506, 528, 530, 544, 547, 549, 553, 554, 714, 808, 820, 822, 867, 950, 951, 955, 964, 989, 1053, 1072, 1084, 1103, 1104, 1171, 1182, 1186, 1206, 1210, 1235, 1236, 1274.
 Antoninæ et Barbaræ, 1118, 1178.
 Antonino subdiacono, 583, 632, 639.
 Antonio subdiacono, 949.
 Aregio seu Arigio patricio Gallie, 833, 1024.
 Arigio episcopo, 1011, 1102, 1142.
 Ariminensibus, 549, 641, 665.
 Aristobolo expræfecto et Antigrafo, 519.
 Arogi duci, 1193.
 Arsicino duci, 549.
 Aæclepiadoto patricio in Galliis, 1025, 1102.
 Athanasio presbytero de Isauria, 842.
 Augustino episcopo Anglorum, 1109, 1150, 1163.
 Aureliæ, 885, 1175.
 Ausinensibus, 996.
 Azimarcho scribino, 1085, 1189, 1190.
 Bacaudæ episcopo Formiensi, 495, 497.

- Balbino episcopo Rosellano, 500.
 Balbaræ et Antoninæ, 1118, 1178.
 Barbaro episcopo Beneventano, 1227.
 Basilio, 775.
 Benenato episcopo, visitatori Cumanæ Ecclesiæ, 587, 606; episcopo Tundaritano, 994; notario, 642.
 Berthæ Anglorum reginæ, 1112.
 Bonæ abbatissæ, 650.
 Bonifacio viro magnifico Africæ, 722.
 Bonifacio episcopo Regiensi, 626, 655, 684, 798, 1084.
 Bonifacio defensori, 905, 976, 1177; notario Corsicæ, 1234; diacono, 1266.
 Bonito defensori, 1206.
 Brunichildæ reginæ Francorum, 794, 828, 835, 936, 1014, 1024, 1148, 1149, 1170, 1218.
 Callinico exarcho, 933, 999.
 Candido abbati monast. S. Andrea ad olivum Scauri, 902.
 Candido defensori, 707.
 Candido episcopo de Urbe veteri, 573, 814.
 Candido presbytero, 796, 868, 1171.
 Capitulare legum imperialium, 1254.
 Capræ insulæ habitatoribus, 1000.
 Capuanis, 738.
 Castorio diacono, 755.
 Castorio episcopo Ariminensi, 576, 602, 603.
 Castorio notario, 753, 819, 837, 991, 1061.
 Caetorio, 638.
 Catulo, Romano, et Vintharith, 1242.
 Childebertho regi Francorum, 785, 795.
 Chrysantho episcopo Spoletano, 674, 942, 954, 986, 987, 1204. [1243].
 Claudio abbati, 892.
 Claudio in Hispaniis, 1026.
 Clementinæ patriciæ, 498, 1051, 1052.
 Clementio episcopo et primati Byzaceno, 693.
 Clothario regi Francorum, 1147.
 Colonis patrimonii Syracusani, 944.
 Columbæ, 1185.
 S. Columbanii ad sanctum Gregorium, 1036.
 Columbo episcopo Numidie, 611, 658, 715, 821, 845, 904, 915, 1186, 1198.
 Conductoribus messarum per Galliam, 758.
 Cononi abbati Lirinensi, 1098.
 Consentinis, 1052.
 Consolantiæ, 1232.
 Constantinæ Augustæ, 708, 750, 768.
 Constantino episcopo Narniensi, 987.
 Constantio episcopo Mediolanensi, 681, 682, 683, 700, 719, 729, 860, 898, 953, 972, 983, 994, 1034, 1060.

- Constantino episcopo Scodritano, 1201.
 Corsicanis, 563.
 Crotonensibus, 601.
 Cypriano diacono, 670, 685, 695, 733, 740, 755, 759, 760, 761, 793, 801, 807, 823, 866, 889, 891.
 Cyriaco episcopo Constantinopolitano, 847, 851, 878, 1246.
 Cyriaco abbati, 727.
 Datiano episcopo Metropolitano, 740.
 Decio episcopo Lilybetano, 1089.
 Decreta sancti Gregorii, in *Appendice*, 1288.
 Defensoribus ecclesiastici patrimonii, 976.
 Demetiano, 638.
 Demetriano et Valeriano clericis Firmanis, 943.
 Demetrio episcopo Epiri, 796.
 Demetrio episcopo Neapolitano, 500.
 Desiderio episcopo Viennensi, 831, 1006, 1019, 1139, 1205.
 Deusdedit episcopo Mediolanensi, 1206, 1238.
 Dometio abbati, 949.
 Dominicæ uxori Joannis, 886.
 Dominico episcopo Carthaginensi, 609, 731, 806, 839, 884, 920, 1087, 1181.
 Dominico episcopo Centumcellensi, 499.
 Domitiano episcopo, 653.
 Domitiano metropolitano, 678, 1077.
 Donello oratori, 988, 1032.
 Dono episcopo Messanensi, 798, 823, 886, 896, 1082, 1130, 1230.
 Dynamio patricio Galliarum, 647, 885.
 Ecclesio episcopo Clusino, 1063, 1075.
 Edilbertho Anglorum regi, 1164.
 Elpidio episcopo, 853.
 Universis Episcopis, de causa trium Capitulorum, Episcopis concilii Byzacii, 1202. [614].
 Episcopis diversarum regionum et provinciarum : Corinthiis, 652; Dalmatiæ, 582, 689; Epiri, 796; Galliarum, 783, 1144; Helladiæ, 789; Hiberiæ, 1166; Illyrici, 540, 585, Italiæ, 502; Numidiæ, 561; Sardinia, 932; Sicilia, 485, 556, 898, 1138, 1230.
 Eberio vel Ætherio episcopo Galliarum, 1006, 1141, Eugenio diacono, 1210. [1217].
 Eugenio notario, 976.
 Eulogio episcopo Alexandr., 507, 770, 836, 882, 887, 916, 917, 990, 1064, 1068, 1212, 1246, 1247.
 Eupatori duci Sardinia, 1191.
 Eusebio abbati, 509.
 Eusebio episcopo Thessal., 898, 983, 1072, 1173.
 Eusebiæ patriciæ, 1239.
 Eutychio episcopo Tyndaritano, 672.
 Fantino defensori, 723, 912, 973, 974, 976, 993, 1043, 1050, 1059, 1183, 1187, 1188, 1207, 1262.
 Faustino defensori. *Vide* Fantino.
 Fausto, 951.
 Felici in Sicilia, 942, 959.
 Felici episcopo de Acropoli, 605, Messanensi, 528, 553, 571.
 Felicis Messanensis episcopi ad sanctum Gregorium, 1274.
 Eidem Felici, 1276.
 Felici Pisarenensi, 826.
 Felici Portuensi, 947, 1210.
 Felici Sardiæ, 735.
 Felici Sipontino, 546, 654, 655, 696.
 Felici episcopo, 727.
 Felici subdiacono, 976, 1273.
 Firmio episcopo Histria, 1203.
 Fortunato episcopo Fanensi, 859.
 Fortunato episcopo Neapolitano, 672, 673, 762, 799, 818, 845, 867, 947, 953, 994, 997, 1005, 1043, 1049, 1056, 1057, 1058, 1071, 1084.
 Fragmenta Epistolarum, in *Appendice*, 1302.
 Fragmenta de Laurentii depositione, in *Appendice*, 1283.
 Fragmenta de Litanis, 1284.
 Fragmenta de Phoca coronato, 1301.
 Fratribus in Angliam euntibus, 829.
 Gallæ. *Vide* Agnellæ.
 Gaudentio episcopo Nolano, 737, 760.
 Gaudioso episcopo Eugubino, 995.
 Gaudioso magistro militum Africa, 560.
 Gennadio patricio et exarcho Africa, 550, 558, 559, 568, 686, 838, 846.
 Georgio presbytero Ecclesie Constantinopolitane, 861; præfecto Italia. *Vide* Gregorio.
 Gesta synodi habitæ a beato Gregorio Romæ, 1288.
 Glorioso episcopo Ostiensi, 947.
 Gratioso episcopo Numentano, 638.
 Gratioso subdiacono, 636.
 Gregoriæ cubiculariæ Augustæ, 868.
 Gregorio episcopo Antiocheno, 507.
 Gregorio expræfecto, 1193.
 Gregorio præposito Italiæ, 506.
 Gudiscalco duci Campaniæ, 1048.
 Guduino duci Neapolitano, 1268.
 Gulfari magistro militum, 998.
 Adriano notario Sicilia, 976, 1055, 1137, 1139.
 Helie presbytero et abbati provinciæ Isauriæ, 763.
 Hilario monacho Africa, 566; notario, 1089.
 Honorato archidiacono Salonitano, 504, 646.
 Honorato diacono, 543.
 Honorato subdiacono, 619.
 Honorio episcopo Tarentino, 1232.
 Hortensibus, 721.
 Hospitoni duci Barbaricorum, 701.
 Importuno episcopo Attellano, 577.
 Innocentio episcopo, 932.
 Innocentio Africa præfecto, 1067, 1095.
 Isacio episcopo Jerusolymitano, 1133.
 Italicæ patriciæ, 671, 1031.
 Jadertinis, 813.
 Januario episcopo Caralitano, 551, 552, 566, 613, 687, 695, 703, 705, 708, 898, 925, 926, 927, 929, 931, 981, 1068, 1107, 1216.
 Jobino Illyrici præfecto, 584.
 Joanni abbati, 625.
 Joanni abbati de Regio, 778.
 Joanni abbati de monte Sina, 1091.
 Joanni episcopo Callipolitano, 657.
 Joanni episcopo Constantinopolitano, 489, 507, 662, 741, 803.
 Joanni episcopo Corinthiorum, 776, 787, 899, 983.
 Joanni Cretensi, 898, 983.
 Joanni episcopo Jerusolymitano, 507.
 Joanni primæ Justinianæ, 585, 627, 898, 983, 1201.
 Joanni episcopo Larissæ, 628, 898, 983.
 Joanni episcopo Panormitano, 1243, 1248, 1249, 1262, 1263, 1268.
 Joanni Ravennati, 527, 598, 602, 607, 665, 727, 736, 738. [668].
 Joannis Ravennatis Epistola ad sanctum Gregorium, Joanni Squillatino vel Scillatino, 599, 600, 621.
 Joanni Surrentino, 547, 947, 1084.
 Joanni Syracusano, 806, 825, 856, 887, 910, 915, 939, 941, 946, 959, 975, 979, 1047, 1075, 1076, 1083, 1118, 1122, 1209, 1230, 1237.
 Joanni Velitrano, 578, 614.
 Joanni visitatori Ecclesie Nepesinæ, 588.
 Joanni de Urbe veteri, 498.
 Joanni episcopo, 1268.
 Joanni præposito Italiæ, 1054.
 Joanni religioso, 1109.
 Joanni subdiacono, 645, 1108, 1194, 1230.
 Joanni et omnibus Crotonæ. *Vide* Crotonensibus.
 Joanni exconsuli, 520.
 Joanni tribuno Sipontino, 1106.
 Joanni defensori, 1250, 1252, 1256.
 Juliano scriboni, 957.
 Juliano, 1231.
 Justino prætori Sicilia, 487, 596.
 Laurentio episcopo Mediolanensi, 565.
 Leandro episcopo Hispaniensi, 531, 777, 1026.
 Leoni episcopo Catanensi, 716, 818, 899, 1055, 1097, 1230.
 Leoni episcopo in Corsica, 562; Fanensi, 826.
 Leoni Acolyto, 898.
 Leontis Augustæ, 1245.
 Leontio Urbinati, 641, 774.
 Eidem postea facto episcopo Ariminensi, 823.
 Leontio exconsuli, 923, 1076, 1078, 1083.
 Libertino episcopo, 932; Sicilia præfecto, 651, 945; Exprætori, 1061.
 Liciniani Epistola ad sanctum Gregorium, 620.
 Licinio episcopo, 1144.
 Lucido episcopo Leontino, 1211, 1230.
 Lucillo episcopo de Melita, 605.
 Luminoso abbati monast. S. Thomæ de Arimino, Lupo episcopo Cabilonensi, 1144. [604].

- Luponi presbytero et abbati, 1225.
 Magno presbytero, 642.
 Malcho episcopo Dalmatiensi, 527.
 Marcello scholastico, 720. Proconsuli Dalmatiæ,
 Marciano episcopo Loerensi, 962. [929].
 Mariniano abbati, 642, 1173.
 Mariniano episcopo Ravennæ, 787, 791, 809, 815,
 817, 865, 889, 890, 898, 905, 907, 909, 934, 991,
 1007, 1045, 1046, 1096, 1115, 1116, 1121, 1184,
 1264; Ep. Turris, 932.
 Martino diacono et abbati, 864.
 Martino episcopo in Corsica, 563.
 Martico scholastico, 975.
 Mastaloni, 776.
 Maurentio episcopo, 903.
 Maurentio magistro militum, 908, 909, 985, 987,
 1192, 1197.
 Mauricio Augusto, 675, 747, 757, 765, 804, 841, 852,
 Maurilio magistro militum, 590, 591. [880].
 Maurilioni ex præfecto, 1191.
 Mauro abbati a sancto Pancratio, 696.
 Maximiano Syracusano, 573, 579, 587, 597, 633,
 661, 663, 690, 692, 694, 717, 723.
 Maximo præsumptori in Salona, 698, 793, 810.
 Eidem episcopo, 992, 1033, 1065, 1225.
 Mediolanensibus, 644, 1094, 1103.
 Melanthio ep. Ruthomag. 1144.
 Mellito abbati in Francia, 1176.
 Mennæ episcopo Tulon., 1141, 1176.
 Mevaniensibus, 564.
 Misenatibus, 989.
 Monachis in Christi-Monte insula constitutis, 545.
 Montanæ, 800. [876].
 Narsæ patricio, 492, 713; comiti, 802; (a) religioso
 Natali episcopo Salonitano, 503, 505, 580, 616, 631.
 Neapolitanis, 572, 574, 1086.
 Neapolitanis militibus, 591.
 Nepeisinis, 576.
 Nonnoso, 505.
 Occilliano tribuno Hydruntino, 1003.
 Opportuno de Aprutio, 1090.
 Palladio episcopo de Santonibus, 828.
 Palladio presbytero, 1092.
 Pallii concedendi formulæ, in *Appendice*, 1301.
 Palumbo episcopo Consentinæ, 962.
 Panormitanis, 1227.
 Pantaleoni notario, 954, 1094, 1208, 1241.
 Pantaleoni præfecto Africæ, 714.
 Paschali, 638, 1232.
 Paschasio episcopo Neapolitano, 1113, 1117, 1126.
 Passivo episcopo Firmano, 986, 1187, 1188, 1229.
 Paulino episcopo, 580, 962.
 Paulo episcopo Neapolitano, 575, 579, 624.
 Paulo scholastico, 488, 1259.
 Pelagio episcopo de Turnis, 830.
 Perusinis, 550.
 Petro episcopo, 853.
 Petro diacono. *Vide* Petro subdiacono.
 Petro subdiacono Sicilia, 496, 502, 525, 529, 533,
 541, 548, 554, 555, 556, 557, 558, 592.
 Petro subdiacono Campaniæ, 623, 626, 637, 640,
 648, 649, 653.
 Petro episcopo Aleriensi de Corsica, 808, 893.
 Petro episcopo de Baricis, 636; in Histria, 778; Hy-
 druntino, 807, 838; Terracineni, 524; Tricalitano,
 Petro notario, 569, 735. [757].
 Petro Siciliensi, 914.
 Philippo comiti excubitorum, 520.
 Philippo episcopo Epiri, 796.
 Philippo presbytero, 1237.
 Phocæ Augusto, 1238, 1244.
 Præjectæ illustri, 974.
 Præjecto episcopo Narniensi, 569.
 Primerio episcopo Nuceriæ, 947.
 Privilegium sancti Medardi, in *Appendice*, 1284.
 Privilegium monachis concessum, in *Appendice*,
 1294.
 Prisco patricio Orientis, 661.
 Probo abbati monast. sancti Andree, in *Appendice*,
 1297.
 Proculo episcopo, 962.
 Promissio episcopi, etc. in *Appendice*, 1300.
 Protasio episcopo de Aquis Gallis, 832.
 * Non videtur alius a patricio ad quem epistola 6, lib. 1.
 Providentio episcopo in Histria, 778.
 Quartino ex præfecto, 1197.
 Quirico episcopo Hiberiæ, 1166.
 Ravennatibus, 755, 792, 817.
 Recharedi regis ad sanctum Gregorium, 977.
 Recharedo regi Visigothorum, 1028.
 Respectæ abbatissæ, 858.
 Romano defensori, 944, 946, 947, 948, 956, 976, 978,
 999, 1041, 1047, 1050, 1082, 1088, 1098, 1105, 1120, 1121,
 1189, 1197, 1206, 1209, 1242.
 Romano patricio et exarcho Italiæ, 521, 643, 646, 754.
 Romano, 1242.
 Romanis civibus, 1213.
 Rufino episcopo Ephesi, 857.
 Rufino episcopo Vivonensi, 823.
 Rusticianæ patriciæ, 589, 724, 911, 1123, 1233.
 Sabinellæ, vel Savinellæ, 1185.
 Sabiniano episcopo Callipolitano, 1003.
 Sabiniano episcopo Jaderino, 863, 901, 913.
 Sabiniano diacono, 725, 746.
 Sabino defensori Sardinæ, 649.
 Salonitanis, 657, 812.
 Sardin Nobilibus, 702.
 Savino vel Sabino subdiacono regionario, 571, 632,
 961, 976, 1043, 1044, 1206, 1234.
 Scholastico defensori, 920, 1105.
 Scholastico iudici Campaniæ, 635.
 Sebastiano episcopo Risiensi, vel Sirmiensi, 518,
 769.
 Sebastiano episcopo, 866.
 Secundino episcopo Tauromenitano, 671, 820, 920,
 1062, 1063, 1083, 1230.
 Secundo servo Dei, 816, 964.
 Senatori presbytero et abbati, 1224.
 Sereno episcopo Anconitano, 943, 996.
 Sereno episcopo Massiliensi, 830, 1006, 1099, 1144.
 Sergio defensori, 901, 960, 976, 1004.
 Severo episcopo Anconitano. *Vide* Sereno ep. Anc.;
 Aquileiensi, 501; Ficulino, 548, 754; scholastico exar-
 chi, 769.
 Simplicio episcopo Parisiensi, 1144.
 Smaragdo patricio exarcho, 1240.
 Spesindeo præsidi Sardinæ, 1106.
 Stephano abbati Lirinensi, 933.
 Stephano chartulario, 589.
 Stephano episcopo, 855, 1052, 1194.
 Syagrio Augustodunensi, 831, 1006, 1013, 1020, 1021,
 1022.
 Symbolum S. Gregorii, 1283.
 Symmacho defensori, 545.
 Syracusanis Nobilibus, 752.
 Tadinatensibus, 495.
 Thalassæ abbatissæ, 1223.
 Talitano, 1097.
 Taurianensibus, 1052.
 Terracinenensibus, 634.
 Theoderico et Theodeberto, regibus Franciæ, 834,
 1016, 1023.
 Theoderico, 4145, 1220.
 Theodeberto, 1146.
 Theodelindæ reginæ Langobardorum, 684, 718,
 958, 1269.
 Theodoro episcopo Epiri, 796; Lilibæstano, 660.
 Theodoro episcopo Massiliensi, 541.
 Theodoro diacono Eccl. Constantin. 861.
 Theodoro duci Sardinæ, 542; consiliario, 637.
 Theodoro medico, 677, 771, 874; curatori Ravennæ,
 1001, 1045, 1184, 1257.
 Theotimo medico, 664.
 Theoctistæ sorori imperatoris, 490, 870, 1126.
 Theotisto cognato imperatoris, 805.
 Thomæ, 800.
 Trajano episcopo Sicilia, 1230.
 Turritanensibus, 1052.
 Urbico abbati Montis S. Hermetis, 827, 1136, 1137.
 Urbico Dirrachino, 898, 983.
 Valentino abbati, 722.
 Valeriano et Demetrio clericis Firmanis, 943.
 Vantilono, 1024.
 Veloci magistro militum, 570.
 Venantio episcopo Lunensi, 699, 728, 733, 897,
 950, 952, 1074.
 Venantio Perusino, 1211.

Venantio exmonacho et patricio Syracusano, 522, 824, 1031, 1114.
 Venantio patricio Panormitano, 1208, 1228.
 Venerio episcopo Vibonensi, 962, 1052.
 Victori episcopo Numidiæ, 715, 915, 1199.
 Victori Panormitano, 732, 824, 914, 997.
 Victori Phausianensi, 932.
 Vincentio episcopo, 932.
 Vincomalo defensori, 756.
 Vintarith, 1242.

Virgilio episcopo Arelatensi, 541, 780, 830, 1006, 1018, 1021, 1140, 1170.
 Vitaliano episcopo Sipontino, 899.
 Vitaliano magistra militum, 590, 591.
 Vitali defensori, 926, 930, 1106, 1259.
 Vito defensori, 1120.
 Zabardæ duci Sardinie, 702.
 Zenoni episcopo Epiri, 796.
 Zittano magistro militum, 1059.

INDEX TITULORUM, EX REGISTRO EPISTOLARUM S. GREGORII MAGNI EXCERPTUS.

Indicem hunc ab illustrissimo ac reverendissimo D. Antonio Carafa, S. R. E. cardinali, summo ingenio summeque industria elucubratum, in Registrum Epistolarum beati Gregorii Magni, hoc loco apponere visum est, ad communem scilicet studiosorum commoditatem et utilitatem, et ad tanti viri, atque adeo de re litteraria optime meriti, perpetuum monumentum.

Antonius Carafa Cardinalis, sanctæ sedis apostolicæ bibliothecæ, Lector.

Inter alia studia, quibus superior ætas mea se oblectare conseruaret, mirifico quidam epistolarum Gregorii Magni sanctissimique pontificis lectione capiebatur. Quippe animadvertendam posse inde hauriri, cum non in iucundam illorum temporum quasi historicam cognitionem, tum vero ad hominis cuiusvis ordinis vitam instituendam, prudentiam salutarem: ejus nimirum exemplo, qui et viri patricii, et præfecti prætorio, et monachi, et cardinalis, et legati, summi denique pontificis personam, turbulentiis præsertim temporibus, sanctissime semper gessisset. Eo igitur tempore effectum est, ut subseivis horis per æstivos calores quæcunque inter lectandas eas epistolas notata digniora videbantur, ne eorum memoria intercederet, in adversaria referrem. Hæc porro (qualiacunque sint) pro ea, quam rerum ecclesiasticarum studiosis præstare debemus, charitate, nobis non invidiis excidere nunc passi sumus: quando etiam cum ipsarum epistolarum editione in publicam prodeunt utilitatem.

De iis quæ spectant ad exordium pontificatus S. Gregorii papæ I.

Sanctus Gregorius tantum abfuit a desiderio pontificatus, ut nolens eligeretur, * 1, 4, 5, 6, 7, 26, 30, 31, 32.

De Electione ad pontificatum doluit, cum labores ingentes suscipiantur, et dulcissima quies amittitur, atque etiam de periculo in Ecclesia regenda, quam vetustam navem et contractam vocat. Ubi redditur ratio cur sibi molestus fuit electio ad pontificatum, nempe, quod sub colore episcopatus ad sæculum fuerit reductus, cum difficile sit post negotia sæcularia ad cor redire; quodque tantis terræ curis inserviret, quantis se in vita laicali nequaquam deservisse reminisceretur, 1, 4, 5, 6, 7.

Per terrenas curas mentis rectitudinem et contemplationis aciem amiserat, 1, 6, 26.

Ab amore Dei videbat se pene separatum, 1, 30.

Quod quanto quis in mundo proficit, tanto ab amore Dei decrevit, 1, 31.

Conqueritur de labore in onere pontificatus sub navis putrescentis metaphora, quando ipso negligente crescit sentina vitiorum, 1, 43.

Deplorat mentis tranquillitatem amissam, quod aut rara valde, aut nulla cor in sublimia penna contemplationis levat, ix, *ind.* ii, 121.

Unde toto pontificatus tempore doluit de suscepto pontificatus onere, cum sub colore ecclesiastici regiminis mundi hujus fluctibus volveretur, xi, 1.

Nec ad appetendum locum prociac insistere, nec ad repellendum contumax debet aliquis inveniri, licet nolens et cum angore animi pontificatus onera suscipiantur, 1, 27, 32.

Regimen summi pontificis cæteris prælatorum muneribus periculosius est, quin verendum in eo ne potius propter negotiorum multitudinem terreni principis quam pastoris officium geratur, 1, 5, 25.

Timorem et humilitatem ait in se præcessisse ex iuncto papatus officio, 1, 4, 27.

Respondet sibi gratulantibus pontificatum, 1, 4, 5, 7, 21, 26, 38, 43.

Statim inito pontificatu se commendavit orationibus sanctorum virorum et totius Ecclesiæ, 1, 4, 21; et 25 sit pro invicem orandum esse. Dum enim nos vobis per orationis opem conjungimur, quasi ambulantes per lubricum vicissim manum tenemus, sitque ex magna provisione charitatis, ut eo singulorum robustius charitas perfigatur, quo in alterum alter inluditur.

Idem toto sui pontificatus tempore repetit, ii; 4; v, 38; viii, 2; ix, 67, 74; x, 35, 53, 78.

Significavit prælatis primoribus suam electionem, simul eos admonens de ipsorum officio et moribus, et quomodo in activa vita et contemplativa se gerere deberent, 1, 25, 27.

Hortatus est provinciarum episcopos, proponens illis divinum et districtum iudicium, in quo cuncta non ex prerogativa sublimioris gradus, sed ex operum meritis examinabuntur, ad mutuum inter se charitatem, utque sint solliciti contra hæreticos, et de proximorum animabus, et in prædicatione verbi Dei, quoniam Dominus gregum ab ille, quibus commisit, pastoribus fructum multiplicati gregis expectat, ii, 51.

Pontificatus initium non esse a quæstibus inchoandum, 1, 6.

Dedit operam in exordio pontificatus ut pravæ consuetudines Urbis et Curie apostolicæ traditionibus contrariæ tollerentur, simonia extirparetur, apti suæ domus familiares, et secreti cubicularii clerici, vel electi monachi constituerentur: ut qui in loco regiminis est, habeat tales, qui vitam ejus in secreta conversatione videant, quales *ex visionis sedula exemplum profectus sumant. In Concil. Rom. olim 17, 44, nunc ad calcem Epistolarum.*

Cæteros abusos et vitia tollere studuit, *ibid.*

* Roma nusnumerus librum indicat, epistolam arabicam. Edit.

Nunquam mota non modo non sunt suscitanda, verum etiam quæ prava foris admoventur, modis omnibus sunt sopienda, 1, 9.

Legatos per provincias misit, 1, 4.

Judicii sui prædecessoris ministris deputatis rationem habuit, non leviter illos ad administrationem revocans, 1, 1.

Dedit operam ut concilia provincialia semper per annum peragerentur, quibus aliquis sedis apostolicæ nomine præsideret: in quibus tractaretur de utilitate provinciarum et Ecclesiarum, de sublevanda necessitate pauperum et oppressorum, de monendis corrigendisque excessibus, 1, 1.

Advocavit ad se prælatos, quibus suis Ecclesiis residere minime licebat, 1, 7.

Hortatus est prætores et rectores provinciarum, ut ponerent ante oculos suos rationem, quam redditori sunt in tremendo iudicio Dei de administranda justitia, ad quam nulla lucra pertrahant, nullius vel minæ vel amicitie a rectitudinis itinere deflectant: quia vita brevis, et cuncta lucra hic relinquenda, et solas dispendiosorum lucrorum causas nobiscum ad iudicium deportamus: quod Dei honorem præ omnibus diligant, nec exercent simulatas cum Ecclesiasticis, 1, 2.

Invigilavit paci Urbis, et contra communes hostes Christianorum, 1, 3.

Curavit frumentum Romam transmitti, ne fame laboraret; quippe cum non unus quisvis homo, sed cunctus simul populus trucidaretur, 1, 2, 43, 72.

Aliquando etiam curavit majore cum dispendio Ecclesiæ, xii, 33.

Annonam juxta publica pretia vendi voluit omni tempore, sive minus, sive plus frumenti nasceretur, 1, 44.

Annona ad Urbem ex Sicilia præcipue, et etiam ex aliis locis comportabatur, 1, 2, 44, 72; x, 33; xii, 49.

De iis quæ spectant ad sanatum Gregorium tanquam pontificem.

Cogitabat primum quis esset, et sui officii finem. Prodelictis enim populi pontifex intercessor eligitur, cujus conditiones sunt, ut ei familiaris et gratus ei apud quem intercessor est constitutus, 1, 25.

Idem pontificis officium credit sub metaphora gubernationis navis putrescentis, quæ ad portum dirigenda suscipitur, Nunc, inquit, ex adverso fluctus irruunt, nunc ex latere cumuli spumosi maris intumescunt, nunc a tergo tempestas insequitur: interque hæc omnia turbatus cogor modo [*hunc locum emendavimus*] in ipsa clavum adversitate dirigere, modo curvato navis latere, minas et impetum fluctuum ex obliquo declinare, 1, 43.

Quod recte pacere sit, commissum gregem orando, admonendo, boni operis studium ostendendo, ad æterna pascua perducere, xi, 1.

Curabat summopere, ut cogitatione esse mundus, ne manus quæ diluere sordes debet, tacta quæque deterius inquinaret: quantumque debeat mundari animadvertet, qui ad æternitatis templum vasa viva in eis propriis conversationibus portat. Nec indiscretum quid vel inutile ab eo cogitandum, qui ad exemplum alii constitutus ex gravitate semper debet ostendere, quantum in pectore rationem portet, 1, 25.

Exempla Patrum præcedentium indesinenter intuebatur, ut irreprensibiliter graderetur, 1, 25.

Rectorem operatione debere esse præcipuum docet, quatenus vitæ viam subditis vivendo denunciet, et græ qui pastoris vocem moreque sequitur, per exempla melius quam per verba gradatur; qui enim loci necessitate exigitur summa dicere, hæc eadem necessitate compellitur summa monstrare. Illa namque vox libentius auditorum cor penetrat, quam dicentis vita commendat: quia quod loquendo præcipit, ostendendo adjuvat ut fiat, 1, 25.

Operatio ejus non solum utilis sit, sed etiam singularia: sicut honore ordinis superat, ita etiam moram

Nulla presentis vite appetat, nulla pertimescat: blandimenta mundi, respectu intimo terrore despiciat; terrores autem considerato interuo dulcedinis blandimento contemnat, 1, 25.

In silentio discretus sit, et utilis in verbo, ne tacenda proferat, aut proferenda reticescat, 1, 25.

Recta libere loqui non pertimescat, humanam amittere gratiam formidans, ut improvidi rectores, 1, 25.

Præconis officio suscipit, quicquid ad sacerdotium ascendit: ut ante adventum iudicis, qui terribiliter sequitur, ipse scilicet clamando gradiatur, 1, 25.

Cum ad loquendum rector se præparat, sub quantæ cautels studio loquatur attendat: ne si inordinate ad loquendum rapiatur, erroris vulnere audientium corda feriantur: et cum fortasse sapiens videri desiderat, unitatis compagem insipienter abscindat, 1, 25.

Contemplationi et actioni ita vacet, ut et singulis compassionis sit proximus, et præ cunctis contemplatione suspensus: quatenus et per pietatis viscera in se infirmitatem cæterorum transferat, et per speculationis altitudinem semetipsum quoque invisibilia appetendo transcendat: ne aut alta patens proximorum infirma despiciat, aut infirma proximorum congruens appetere alta desistat; exemplo Moësi crebro tabernaculum intrantis et exeuntis, qui iutus contemplatione rapitur, foris infirmantium negotiis urgetur: iutus Dei arcana considerat, foris onera carnalium portat, 1, 25.

Quomodo in curis exterioribus se occupare debeat, a quibus funditus vacare rector non potest: verumtamen his sic vacare oportet, ut non mentis oculi obscurantur, nec prorsus illorum cura relinquatur. Sed in hoc loco, inquit, huius discretionis moderamina video servare non posse; quia tanti quotidie casus imminuent, ut mentem simul obruant, cum vitam corporalem necant, 1, 25.

De tumultibus in prædicta cura, v, 49.

In rebus dubiis si ambigat, exemplo Moësi, ad tabernaculum recurat, hoc est orationibus: et intra sacri eloqui paginas Deum consulat, 1, 25.

Misericors ita sit, ut talem in compassione se exhibeat, cui subjecti quique occulta quoque sua provere non erubescant, 1, 25.

Oppressos ita sublebat, ut defensionem mulieris oppressæ defensori commisserit, ix, 62.

Afflictos absentes litteris consolatur, 1, 11.

Et in luctu positos, ix, *ind.* ii, 33.

Propter excessum quorundam episcopum persecutio- nibus afflictum solatur, iii, *ind.* xi, 2.

Et eum qui iucore afficiebatur ob verba aspera ab ipso in eum proatla, consolatur, x, 68.

Consolatur tribulationibus mundi oppressum, ne post amissionem rerum, etiam animæ sequantur dispendia, xiii, 21.

Consolari virum sapientem non est opus, ix, *ind.* ii, 99.

Infirmis compatiebatur, et præsertim episcopis, quos serum retinebat, iii, *ind.* 24 et 25.

Episcopum corporis ægritudinem laborantem consolatur, admoneus, quod cum frequenter ægritudo ad emendationem concedatur, gratiæ agendæ sunt Deo, ut in illa nobis vita castigatio ista proficiat, v, 3.

Episcopum gravi morbo afflictum ad se evocat, cuius curam gerere, et custodiam habere volebat, monetque cum paucis veniat, quia secum manens in episcopo quotidiana obsequia de ipsius Ecclesia habebit. Ut si vel ipse, vel hic prius ab Omnipotente fuerit evocatus, inter ejus, qui remaneret manus transire deberet, xi, 33.

Eumdem monet, ne jejuet, xi, 40.

Rusticiam patriciæ, de ejus sospitate corporis se curam habere dicit, pro qua orabat; ut omnia quæ in ejus corpore agereutur, ad salutem animæ dirigerentur: ut flagella temporalia æternam ei quietem præparent, xiii, 22.

Mulierem (*imo duas virgines adhuc in tenera ætate*) propter gravissimam ægritudinem patris afflictam consolatur, promittens ei, ei parens decederet, suam protectionem, xi, 35.

Alterius tristitiam ac injuriam propriam judicabat, ii, *ind.* x, 36.

Humilitatem et zelum pastorem esse, ut honore suspensio æqualem se subditis bene viventibus deputet, et contra perversorum culpas ex zelo justitiæ exrescat; sicut Petrus erga Cornelium, cuius sanctitas vitæ æqualitatis communionem meruit, et adversus Anaaiam et Sapphiram zelus ultionis vim aperuit potestatis, 1, 25.

Summus locus tunc bene regitur, cum is qui præest, vitilis potius quam fratribus dominatur, 1, 25.

Sic servanda est virtus humilitatis, ut non solvantur jura regiminis, ne dum prælatus quisque plus se quam decet deiecit, subditorum vitam restringere sub disciplinæ vinculo non possit. Et sic servanda est disciplinæ severitas, ne dum plus quam necesse est zelus accenditur, mansuetudo funditus amittatur: quia cum Scripturæ sacræ sententia in boni rectoris pectore si est virga districtionis, opus est ut sit etiam manna dulcedinis, 1, 25.

Quod non est grande lis nos esse humiles, a quibus honoramus, quia et hoc secularis quilibet faciunt; sed illis maxime humiles esse debemus, a quibus aliqua patimur,

Rogavit Leandrum ut ex lectione operum Pastoralis et Moralium, desereret ejus peccata, quia ex illis libris idipsum scire videtur, quod agere prætermiserit, v, 49.

Humilitatis causa opera sua furem, sancti Augustini vero alligiem nominavit, v, 37.

Prohibuit sua scripta ad mensam legi, ne id quod ille pro charitate faciebat, sibi vanæ gloriæ ab aliis deputaretur, vii, 9.

Librum in Jobæ vivente noluit in publicum edi, doluitque se ob instantiam imperatoris euidisse Pastorem, quem patriarcha Antiochenus in Græcam linguam vertit, xii, 21.

Condemnat seipsum in comparatione pietatis regis Recharedi, conversioni infidelium operam dantis, quod necit quid dicturus sit ipse in tremendo iudicio, si tunc illic vacuus venerit quod ipse rex greges post se infidelium ducet, ix, *ind.* ii, 122.

Humilis in accipiendo æquo animo reprehensiones, vii, 27.

In extollendo merita socii, et deprimendo seipsum dicebat, non solum se esse indignum in honore præstantium, se etiam in numero stantium. Loquebatur cum patriarcha Alexandrino, vi, 40.

Conversionem Auglorum aliorum orationibus tribuebat, viii, *ind.* i, 30.

Profitetur se esse paratum ab omnibus corripri et emendari, ii, *ind.* x, 52.

Et in bono imitari etiam suos minores, quos ab illicitis prohibebat. Stultus est enim, inquit, qui in eo se primum existimat, ut bona quæ viderit, discere contemnat, ix, *ind.* ii, 12.

Et se cunctorum sacerdotum esse servum, quatenus sacerdotaliter vivunt, v, 20.

Dicit se portare peccata omnium qui sibi commissi sunt, vii, 32.

Zelum in retinenda auctoritate et dignitate sedis apostolicæ habebat: unde asserit se velle vindicare in Dominum Joannem Constantinopolitanum patriarcham, nomen Universalis subripientem, v, 20.

Quare scribens Constantiæ Augustæ, ait: Etsi peccata Gregorii tanta sunt, ut pati talia debeat; Petri tamen apostoli peccata nulla sunt, ut vestris temporibus pati ista mereatur, v, 21.

Canonica districtione id se velle ulcisci profitetur, v, 21, 18.

Contra Joannem Constantinopolitanum favorem Augustæ imploravit, 1, 21.

Potius paratum mori se esse testatur, quam beati Petri Ecclesiam diebus suis in aliquo degenerare permittat, iv, *ind.* i, 47.

In tanto se existimet quis omnipotenti Deo placuisse, quanto se perversis hominibus displicuisse cognoverit, x, 36.

Homines non formidandos in causa, in qua Deo placere cupimus, ix, *ind.* ii, 79.

Non tam in conservandis iuribus sedis apostolicæ, quam in observandis aliorum iuribus zelum habendum. Nam sicut ab aliis, inquit, nostra exigimus, ita singulis sua jura servamus, iii, *ind.* xi, 29.

Sicut in contumacia persistentibus severos esse convenit, sic iterum humilitatis et penitentibus locus veniæ non est denegandus, ix, *ind.* ii, 81.

Unde in causa Maximi Zalontai eum in contumacia persistentem insequi non destitit, et ad penitentiam redeuntem amplecti non recusavit. Ad quem etiam epistolam ad ipsum consolandum, scribere voluit, ix, 81.

Et iv, *ind.* i, 47, ait: Mores autem meos bene cognitos habes, quandiu porto; sed si semel deliberavero non portare, contra omnia pericula lætus vado.

Et vii, 31, contra Cyriacum episcopum Constantinopolitanum: Nulli in hac causa nocere appeto, sed humilitatem Deo placitam, et sanctæ Ecclesiæ concordiam custodire.

Et v, 8, de eadem re ad Joannem Constantinopolitanum: Quidquid facere humiliter debui, non omisi; sed quia in mea correctione despicio, restat ut Ecclesiam debeam adhibere.

Prudentia magna usus est, unde aliquando culpam episcopi dissimulans primo aspectu, illam in scriptorem ei familiarem rejecit, ne amicitia laceraretur, et ille contumax evaderet, iii, *ind.* xi, 53.

Syodicam epistolam a novo patriarcha Constantino-politano accepit, non obstante nomine Universalis, iniquiens: In suscipienda fratris et consacerdotis nostri Cyriaci epistola synodica, dignum non fuit, ut pro causa profani vocabuli moras facerem, ne virtutem sanctæ Ecclesiæ perturbarem, vii, 27, 34.

Prius egit cum imperatore de abroganda lege iniqua, deinde declaravit episcopis quid in ea re agere deberent, viii, *ind.* i, 5.

Defensio pauperum debet esse moderata et gravis, ne si quid nimis rigide agatur, homines eum superbire arbitrentur; sed talis sit, ut humiles protectionem sentiant, et oppressores non facile inveniunt quod ex malivolâ mente reprehendant, x, 34.

Tanto cautius debemus ambulare, quanto nos scimus inter Dei inimicos vivere, x, 36.

Scandala quæ ad peccata nos implicant, contemnere oportet, et ea quæ placare sine peccato possumus, modis omnibus mitigare, xi, 41.

In scandalis sedandis non debemus uti auctoritate, sed rationibus et humanitate, exemplo sancti Petri in baptismo Cornelii, rationem reddentis eis qui erant scandalizati, quod gentilem baptizaverat, xi, 45.

Rorum infirmitati consulendum est, qui imperio zelo agunt, qui ratione et mansuetudine placandi sunt, xi, 45.

Quædam mansuete corrigenda sunt; quædam vero, quæ corrigi nequeunt, æquanimiter toleranda, xi, 46.

Duris mentibus simul omnia abscindere impossibile esse ait, quia is qui locum summum ascendere nititur, gradibus vel passibus, non autem saltibus elevatur. Unde abbat in Angliam transmisit, ut Augustinum adjuvaret, rescripsit ut nonnulla quæ Angli tanquam gentiles faciebant, permittantur, in ordine tamen ad verum Dei cultum, xi, 76.

Mansuetudo et benignitas ejus maxima, cum ipsum factum imperator appellavit, mansuete respondit, declarans, quomodo simplicitas sit laudanda, asserens quod valde inutile est, si aut simplicitati prudentia, aut prudentiæ simplicitas desit, confirmans exemplo Domini deserpentis astutia, et simplicitate columbæ. Rogat Deum, ut ita ipsum placere hominibus faciat, ut æternam ejus gratiam non offendant, v, 40.

Rancorem non retinuit contra nonnullos inobedientes episcopos, sed benigne statimque remittit, iniquens de quodam episcopo: De illo quædam superba cognoveram, sed quia mores suos ipse correxit, meam trinitatem, simul meipsum vincendo, consolatus est, i, *ind.* x, 48.

Nallius offensivis dolorem retinendum esse admo-
nebat, x, 15.

Quam debemus fugere iram, x, 51.

Plus virium habere discretam in correctione remissionem, quam in exsequenda ultione districtiorem: adeo ut nonnuquam hæc fideliorum atque subjectum, illa vero obstinatum faciat æmulum; non autem ut zelo rectitudinis subtrahatur, sed ut tales simul in minimis, quales esse debemus in maximis: nam ei qualitas excessus severitatem exigit, agendum est, ut culpam ultio corrigat, et correctis post gratia non negetur, x, 15.

Benigne respondit ei, qui se asperè ab ipso reprehensum esse dicebat, x, 52.

In causis in quibus minus benigne agi oportere cognoscebat, desiderabat se non immisceri, sed aliis libentius committere, iii, *ind.* xi, 60.

Afflictis afflictionem non esse addendam assererat. Quem enim inquit, divina disciplina conterit, ei humana flagella addi superfluum est, ii, 34.

Inhumanum credit ipse, si is, qui nos quasi multum timere dicit, in aliquo temperatiorem minime invenire possit, ix, *ind.* ii, 66.

Auctorem scandali affirmat nolle se esse, sed eligi potius, ut quæ secutura sunt, per alios exeant, ix, *ind.* ii, 79.

Formidinem talem miscendi esse super mortem cujuslibet hominis habuit, ut Longobardorum etiam interuentioni pepercit, inquit: Quia Deum timeo, in mortem cujuslibet hominis me miscere formido, iv, 47.

Tales erga subjectos nostros debemus existere, quales nos, si subjecti fuissetus, nostros vellemus esse præpositos, xiii, 3.

Injustum est, ait quod hi, qui plus amant, sine causa ipsum atrocem contra seipsum sentiant, ii, 34.

Præjudicia nulli non modo inferre intendit, sed etiam facta æquanimiter portare, nisi forte res pauperum defendere rationabiliter cogetur, x, 27.

Ad vigilandum hortatur propter insidias diaboli, v, 58.

Exemplo Jacob in pascendis ovibus Laban, curæ suscepti ovilis solerter invigilandum, ne oves Dei aut perversi homines prava loquentes dilanent, aut maligni spiritus oblectamenta vitiorum succedentes devastent, ix, *ind.* ii, 48.

Profitetur Ecclesiæ sollicitudinem se nosse negligere, ita ut quæ ad suam notitiam pervenient, minime propter Deum irrequisita relinquat, xii, 11.

Magnam vigilantiam exercuit in negotiis a se commissis, quorum quærebat rationem: unde reprehendit episcopum, qui non statim ei indicasset, quid super negotio sibi commissio egisset, vii, 2.

Justitiæ ita constans administrator fuit, ut a sententia semel juste dicta discedere nullis precibus suaderi posset, ut de pallio archiepiscopo Ravenn., v, 56; vi, 53; ix, *ind.* ii, 74.

Et de causa Maximi Salonitani episcopi sic inquit: Maximus Salonitanæ Ecclesiæ prævaricator, postquam per potestates majores sæculi obtinere nihil valuit, ad minores sese contulit, nobiscum tam nimietate precum, quam attestatione bonorum operum prævalere contendit, ix, *ind.* ii, 67.

De servando ordine justitiæ sic dicit: Si sæcularibus officiis ordo suus, et tradita a majoribus disciplina servatur; quis ferat ecclesiasticos ordines temeraria præ-

sumptione confundi audita negligere, et emendanda non bene remittendo postponere? ix, 41.

Amicum suum episcopum non servantem canones, se ignorare quis ait, profitetur, iii, *ind.* xi, 53.

Contra Judæos, qui Christianam religionem polluerant, rescripsit præfate Siciliæ, ut omnia districtissime sub omni festinatione corrigeret, nisi non solum pro hæc ei disciplina gratias referret, sed et testimonium de bonitate illius, ubi necesse fuerit, præberet, iii, *ind.* xi, 38.

Nihil utraque parte inaudita censere voluit, ne alicui præjudicaretur, ix, *ind.* ii, 63.

Peccantes gravissimis iniuriis terrebant, ut resipiscerent; unde scripsit Maximo episcopo Syracusano: Tanta nobis subinde mala quæ auntur in ista provincia, nuntiantur, ut peccatis facientibus, quod avertat omnipotens Deus, celeriter eam perituram credamus, iv, 12.

Vitia provinciæ significabat illis, qui præsidebant, ut extirpare illa curarent, v, 56.

Pejora prioribus eventura prædixit, ut illos a peccato distraberet, x, 36.

Publicos peccatores etiam per epistolas increpabat, asserens se loci sui necessitate compelli, ut tacere non debeat, i, 34.

Hominibus incognitis passim non esse credendum, ix, 59.

Cantus in judicandis aliorum qualitatibus fuit, unde absentis qualitates se judicare non posse respondit: sed inquit, se eum velle hortari ut ad ipsum venire festinet, quatenus in præsentem mores et personam ejus subtiliter addiscentes, quid de his quæ petit, fieri debeat, siue dubietate aliqua disponamus, xiii, 23.

Quæ objiciebantur non temere credebat, nec desidiose quærebat, ix, *ind.* ii, 12.

Maximam circumspeditionem in delationibus contra personas ecclesiasticas adhibebat, ita ut mala per eas patrata, per litteras non significaret, ne in publicum manerent, i, *ult.*

Excusabat eos, contra quos difficile esset fidem adhibere, ix, *ind.* ii, 63.

Nihil se dicere de iis, de quibus nihil sibi constaret, profitebatur, x, 51.

Justis desideriis nullam assererat moram, iii, *ind.* xi, 11.

Quoties ea quæ hortari nos convenit, postulamus, moras ad concedendum facere non debemus, ne differre bona desideria quæ magis fovenda sunt, videamus, ix, *ind.* ii, 34.

Quod diffinitum est, statim exsequi jubet. Unde pecuniam pro communi utilitate relictam sine mora dari præcepit. Ratio, inquit, nulla permittit, ut propriis cujusquam usibus applicetur, quod pro communi utilitate datum esse cognoscitur, ix, 51.

Si quid novum petitum esset, non inconsulto et subito concedere volebat, ix, *ind.* ii, 108.

In adversis, qua ratione navis Petri sit gubernanda, i, 43.

Clades, persecutiones et tribulationes æquanimiter tolerabat, ii, *ind.* x, 46.

Et præsertim quæ inferuntur ab iis qui onera sublevare deberent, quodque tanto magis tolerandi sunt, quanto nos non solum per malitiosam mentem, sed etiam per religiosum habitum persequuntur, viii, *ind.* i, 2.

Eandem patientiam habuit in malis a barbarorum gladiis et a perversitate judicium inflicta, v, 37, 42; xiv, 14.

Non solum in prosperis Deum benedicere rectæ mentis est, sed etiam in adversitatibus collaudare: cum nobis incogitum sit ad quod id Creator noster operetur, cum fortasse in prosperis Deum offendimus, unde nos clementi amaritudine vult purgare, x, 31.

Quod dolores in hoc ipso sibi vehementer placent, quia placere in hoc mundo aliquid non permittunt, v, 42.

Justis in hac vita minime sunt promissa gaudia delationis, sed amaritudo tribulationis, ut medicinæ more per amarum poculum ad dulcedinem æternæ salutis redeant: quia Abel neminem esse suspicabatur, qui Cain non habuisset: boni enim si sine malis fuerint, perfecti esse non possunt, quia minime purgantur, ix, 45.

Consolatoriæ in adversis epistola, viii, *ind.* i, 2; x, 31, elegantissime.

Hortatur ad humilitatem et ad obedientiam, etiam in iis quæ injuste inferuntur, ii, *ind.* x, 36; inquit enim: servorum Dei humilitas in afflictionis tempore debet apparere.

In rebus adversis, potissimum in flagellis a Deo illatis, litanis omnium ordinum placare Deum iratum conatur: Ejus inquit, misericordiam supplicantes, ut a nostris excessibus purgari aliquatenus mereamur, olim ii, *ind.* i, in *vinc.*, nunc ad *Epistolærum calcem*.

Hortabatur populum tempore pestilentis, ut omnes importunus stibus in litanis omnium ordium instarent, cum ea quæ ingrata est hominibus, importunitas, iudicii veritatis placeat, et ut levarent corda sua cum manibus ad Deum: quippe corda cum manibus levare, est orationis nostræ studium cum merito bonæ operationis erigere, ut flagella Dei, quæ ventura metuere debuimus, saltem præventis et experta timeamus, olim xi, 2, nunc ad

calcem Epistolarum.

Ut litanis exaudiantur, vigilantius stupendum est, ut voces acerbis adjuventur, xi, 51.

Ibidem ponitur causa flagelli et remedium, cum nostris hostibus multitudo nostrorum peccatorum prosperitatem faciat, *ibid.*

Et ii, *ind.* x, 46; v, 40, ait: Ego homo peccator sum, et quia omnipotenti Deo, incessanter quotidie delinquo, aliquid mihi apud tremendum examen illius esse remedium suspicor, si incessantibus quotidie plagis ferior.

Tolerantia et patientia in adversariis habenda, quia recordari oportet labores præcedentium, et dura non erunt, quæ toleramus, juxta illud Act. xiv: *Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei.* Quomodo eum sine labore transire possumus ætatem hujus sæculi, nos infirmæ oves, in quo graviter sudasse novimus arietes? v, 38.

Quod pro Ecclesia subeundæ sunt adversitates, et undarum spumas perseverantiæ virtute sustinere, viii, *ind.* i, 24.

In cunctis adversitatibus gratiæ agendæ sunt Creatori, atque de ejus confidentes misericordia patienter omnia toleremus, quia satis minus patimur quam veremur, viii, 41.

Quod doctrina tribulatis est solamen, viii, 41.

Hortatur ad bona opera peragenda in adversitatibus, quia in flagellis positos flagellis digna committere, contra ferientem est specialiter superbire, et sævientis acris iracundiam irritare; atque est primum genus demeritis nolle quempiam a malis suis juste quiescere, et Deum injuste a sua velle ultione cessare, x, 63.

Patientia ipsius et mala, quæ patiebatur, describuntur, ii, *ind.* x, 46; v, 40.

Hortatur eleganter, ut æquo animo tribulationes perferentes in Deum confidant, nec animum despoudeant, ne post amissionem rerum, animæ etiam sequantur dispendia, xiii, 21.

Consolationem recipit in adversitatibus, et ad compatiendum et orandum hortatur, nam inquit: Vestri mœroris sordes non mundabitur, nisi ipsi quoque per compassionem manum vestri cordis inquinatis, cum sordida vascula, ut inquinatio terræ careant, cum terra mundari soleant. Sed quia hoc operando simul et orando agitis, si quid pro vobis in vobis terrena actio inquinat, statim aqua orationis lavat, v, 16.

Consolatur episcopum de interitu hominum suorum, viii, *ind.* i, 2.

De utilitate ex adversis et prosperis capienda mirifice disseruit, quod nec elevari prosperis, nec frangi debeamus adversis, cum tota vita nostra sit quemadmodum viator, qui modo per plaua, modo per aspera graditur, ut discamus humilitati quicquid deliquimus flere: et iterum exaltati adversitatis memoriam quasi humilitatis anchoram in mente teneamus; nec hoc Creatoris nostri ira est deputanda, sed gratia, per quam discimus, ut ejus dona tanto ærveremus verius, quanto humiliter tenemus, iii, *ind.* xi, 52.

Infirmities corporis etiam gravissimas patienter sustinebat, cum biennio podagræ doloribus in lectulo detineretur, inquit: Quotidie in morte sum, quotidie repellor a morte: unde iustabat, ut orationes pro se ad Dominum fuaderentur, ut ex corpore educeretur, x, 35; xiii, 22.

Ex podagræ doloribus neque ad loquendum valebat assurgere, xi, 14.

Et vivere sibi pœna erat, et mortem desideranter expectabat, quam ejus gemitibus solam esse posse remedium credebat, xi, 32.

Vita in tantis doloribus gravissima pœna sibi videbatur, ix, *ind.* ii, 124.

Corporis infirmitatem Dei misericordiam, et dispensationem suæ pietatis esse: quia pœna præsens si animum afflicti convertit, finis est culpæ præcedentis. Et ut dolores nos præcurrentes terreat, et conversos ad timorem stricti iudicis ab ejus nos animadversione in æternum abscedant. Et quod in ea nihil agendum, nisi delicta nostra ad memoriam revocare, atque omnipotenti Deo gratias agere, quoniam qui ex carnis blandimento multa peccamus, ex carnis afflictione purgamur. Et quod iudicium a Deo non esse derelictum, est assidue flagellari. Quod si infirmitas ad timorem Domini minime convertit, initium est pœna sequentis. Denique curandum est, et summo opere in fletibus tota mentis conversione vigilandum, ne de tormento ad tormenta transeamus, xi, 30, *elegant.*

Quaudoquidem cum ex periculo mortis eripimur, ad quid reservemur, incertum est: induciarum tempus ad utilitatem animæ convertendum, ad positi venturo iudicis rationes, causam nostram apud eum lacrymis et operibus muniamus, ut securitatem de illis, quæ gessimus, accipere mereamur, xiii, 1.

Item v, 3, quod ad emendationem ægritudo conceditur, unde Creatori gratiæ sunt referendæ.

Humanis laudibus non delectabatur: unde dicebat, quod cum vindicari, in ipsum iniquitas debuisset, laudes pro vindicta recipiebat, i, 7.

Et 26 inquit: Considero namque qui sum, et nihil in me ex hujus boni signo depreheudo.

Episcopo qui sua bona opera multis nuntiavit, dicit ex hoc se collegisse, quod non Deo oculte studebat, sed humano iudicio placere. Nos enim, ait, qui sumus, quibus placeri ab hominibus quæritur? quid namque aliud quam pulvis et cinis sumus? iii, *ind.* xi, 4.

In humanis laudibus semper ad mentem recurrendum, ut si in ea non invenitur bonum, quod de nobis dicitur, magna tristitia generari debeat, xi, 2.

Nulla honore proficitur se specialiter delectari, nisi in honore sedis apostolicæ sibi delato, quoniam ejus qui trinitus esse etiam iudicat, vii, 40.

Nomen Universalis sibi delatum rejicit, inquit: Scio qui sum, qui estis: loco enim mihi fratres estis, moribus patres: ego non verbis quæro prosperari, sed moribus, viii, *ind.* i, 30.

Detractiones nullam ei perturbationem afferebant, quia si vobis est testis in cælo, ut inquit Job xvi: *Ecce in cælo testis meus, et testis in corde, juxta Apostolum, II Cor. i: Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ; dimittamus stultos foris loqui, quod voluit, xi, 2.*

Item xi, 45, inquit: Qui cor in cælum fixerunt, verba hominum non debent eos in terra agitare, cum tam maxime in omnipotentis Dei misericordia certe fiducia est, quando pro bono opere adversitatis aliquid in hoc mundo recipitur, ut plena merces in æterna retributione servetur.

Gloriosis titulis non delectabatur, sed ejus humilitas in omnibus relucebat, appellando se servum, sacerdotes fratres et comministros, clericos diversi ordinis dilectissimos filios, laicos dominos, feminas dominas, i, 7; ii, *ind.* x, 12; iii, *ind.* xi, 11; vii, 8, 25, 26. Nec passus est ut Rusticiana patricia vocaret se ancillam ejus: dicit enim se factum esse servum per episcopatus onera, ix, 44.

Inter insontes episcopos se præbebat æqualem, ix, *ind.* ii, 12.

Honor in dignitate servandus: quomodo autem sit servandus, docuit ex verbis Apostoli, Rom. xi: *Quantis servus apostolus, ministerium meum honorifico, qui rursus I Thess. ii, dicens: Facti sumus parvuli in medio vestrum.* Exemplum, inquit, procul dubio nobis ostendit, ut et humilitatem teneamus in mente, et tamen ordiis nostri dignitatem servemus in honore: quatenus nec in nobis humilitas timida, nec erectio sit superba, v, 43.

Reprehendit eum, qui aliter quam decebat, ei rescripsit, v, 4.

Latino Græce scribenti noluit respondere, iv, 32.

In auctoritate ecclesiastica non cultum transitorie potentatis, neque exterioris cultus ornamentum querendum est, v, 53.

Ab omni specie avaritiæ prorsus erat alienus: unde quod non emebat, volebat vendere, vii, *ind.* i, 29.

Usque adeo aliena accipere non consueverat, ut etiam quarundam suarum rerum pretium refutaret, viii, *ind.* i, 29.

Patrimonium rediis apostolicæ in diversis regionibus existens, in propriis locis expendi utiliter jubebat: nempe in pauperum vestimentis, et infidelibus pueris congregandis, ut baptizati in monasteria traderentur, et Deo proficerent, vi, 7.

Quæ ad eum mittebantur eroganda pauperibus, per illosmet, per quos transmissa erant, erogari jubebat, vii, 9.

Timebat reddere Deo rationem de hujusmodi elemosynis, sicut de sancti Petri principis apostolorum substantia, vii, 26.

Elemosynas non dedignabatur recipere, vii, 28.

Pro distributione elemosynarum rogabat Deum, ut ei concederet illas sine aliquo peccati contagio dispensare, ne unde tribuentes peccata detergebant, ipse inde macularetur, viii, *ind.* i, 26.

Quæ supererant, pauperibus monialibus erogari jussit, v, 30.

Xeniis non delectabatur, sed illa respuebat, i, 66: alia vero ne transmittentur jubebat, transmissa venditari jussit, quorum pretium transmittentibus remisit, i, 66; ix, 2.

Alia ad usum pauperum fuisse transmissa asserebat, vi, 56.

Quibus xenii delectaretur, declarat, vi, 19. Quia sanctitas vestra nudis me verbis alloquiis recusat, epistolis quoque xenia conjunxit, quæ nos cum gratiarum actione suscepimus; sed tamen plus mentis vestræ affectu, quam rerum copia delectamur, vi, 65. Xenia vero temporalia a vobis directa, licet non talibus non egemus, tamen debita charitate suscepimus. Egemus autem debita

charitate, atque commissi vobis regiminis sollicitudine gratulari, *ibid.*

Leontio exconsuli, qui ipsi transmisit oleum sanctæ Crucis et aloes lignum, rescripsit: Munera, quæ transmisisti, vestris moribus dissimilia non fuerunt, viii, *ind. i. 35.*

A prælati principalioribus non recensavit, ut ab Eulogio Alexandrino patriarcha, et benedictionem sancti Marci appellavit, vii, 40; x, 39.

Munera vero, quæ a pauperibus recipiebat, benedictiones vocabat: eisque ostendebat quomodo quæ modica sunt, fieri possint locupletissima, sic inquit: Quæ mihi vir Dei pauper spiritu transmisisti, de quibus dicitis: quid enim det pauper, nisi ea quæ pauperis sunt? sed nisi vos per humilitatis spiritum pauperes essetis, benedictiones vestræ locupletes non fuissent, viii, *ind. i. 2.*

Et rursus viii, *ind. i. 35:* Petitis ut hæc bona mente suscipiam, sed inter ista ad memoriam cujusdam viduæ duo minuta reducere: si enim illa Deo placuit, quæ bono animo pauca obtulit; cur non hominibus placeat, qui mente humili multa dedit?

Principes ob munera sancti Petro transmissa summo-pere laudat, ix, *ind. ii. 122;* xi, 44.

Deus in numeribus non quid datur, sed a quo datur aspicit, ix, *ind. ii. 122.*

Munera monasterio sancti Andreæ transmissa probat, xi, 44.

Excusavit se apud Rusticianam patriciam, quod vela ab ipsa sancto Petro transmissa non cum litaniis, sicut cupiebat, ad Ecclesiam fuerunt deportata, sed si voces, inquit, hominum defuerunt, habet ipsa vestra oblatio apud omnipotentem Deum vocem suam, *ibid.*

Libenter recipit munera a mulieribus transmissa: sed reprehendit, quia aliorum labore, non propriis illarum manibus elaborata erant, xi, 78.

Dolor et gaudium sancti Gregorii in actionibus episcoporum, ix, *ind. ii. 4.*

Laudabat prælatos et alios superiores bene se gerentes in suo officio, illosque promovebat, cum præpositorum bonitas subditorum salubris sit regula, vi, 56; x, 35.

Similiter reges conversioni infidelium operam dantes, ix, *ind. ii. 122.*

Defendit prælatum falso calumniis oppressum, vi, 2. Quibus gratulabatur, et qua ratione patriarchæ Antiocheno suam reversionem, ac episcopis ipsi subjectis, v, 39.

Novam electionem Constantinopolitani patriarchæ quibusdam episcopis gratulatur, ut cum ille pro omnibus intercedere debeat, ita pro ejus conversatione et moribus orare omnes debeant, et apud omnipotentem Deum, et ipsi ejus valeant imitatione proficere, et ille ipsorum meritis adjuvetur, vii, 7.

Gratulabatur ascendentibus ad dignitatem, vi, 5. Admonens de ipsorum officio, et de custodienda charitate, pace et unitate sanctæ Ecclesiæ, vii, 4.

Gratulatus est ei qui imperatoris gratiam recuperavit, eum adhortans ad humilitatem tenendam in prosperis et adversis, iii, 52.

Et illis qui ex aliquo emergerant periculo ix, *ind. ii. 33;* de infirmitate consolans, quod Deus flagellat omnem filium quem recipit.

Et xii, 14, monet ereptum a naufragio, ut gratias agat Deo, ut sicut ab exterioribus periculis, ita ab interioribus eum eripiat Deus.

Episcopo Ephesino incolunitatem corporis, ut sicut in præsentī vita, quæ quodammodo umbra futuræ est, de transitoria præstitit nos Deus corporis incolunitate gaudere, ita etiam in cælesti patria, in qua vera vita est, de perfecta animæ salute gratulari, communique faciat exultatione gaudere, vii, 11.

Episcopo Carthag. valetudinem restitutam post gravissimam infirmitatem, ostendens tempus induciarum ad utilitatem animæ esse convertendum, xii, 1.

Patriarchæ Alexandrino redditam sanitatem, cum ejus vita multorum esset salus, xiii, 41.

Et aliis gratulatur, quod in medio sollicitudinum aulæ imperialis, minime ab illis ipsorum mens sit oppressa, vii, 26.

Schismaticis redeuntibus ad Ecclesiæ communionem, ix, *ind. ii. 97.*

Patriarchæ Alexandrino eo quod honorem sanctæ sedi apostolicæ exhibuit, vii, 40.

Eidem conversionem hæreticorum, et Ecclesiæ incrementum, viii, *ind. i. 34.*

Patriarchæ Antiocheno fidei firmitatem, ix, *ind. ii. 49.*

Gratulatur episcopo (*Inno vero monacho, scilicet Secundo, seu Secundino servo Dei*), quod imagines sanctorum et spiritualia ab ipso postulaverit, ix, *ind. ii. 52.*

Episcopo Jerosolymitano quod custodiat fidem a sanctis Patribus semel traditam, xi, 46.

Augustino Anglorum episcopo, et reginæ Anglorum

conversionem regni ad Christi fidem, xi, 27, 28.

Imperatori suam electionem, xiii, 31.

Sanctæ Scripturæ studio vacandum etiam inter exteriora negotia, ut si illa caveri omnimodo non possint, hoc non omnimodo postponatur, iii, *ind. xi. 67.*

Religiosum virum secum retinuit, cum quo solatium in verbo Dei habebat, viii, *ind. i. 16.*

Quæstionibus a privatis viris propositis respondere non dedignabatur. Gregorius cubiculariæ Auxustæ, quæ ut sibi rescriberet petierat, si ei revelatum fuisset, quod sua peccata essent sibi a Deo condonata, eleganter respondit, quod rem difficilem et inutilem postulaverat, vii, 25.

Et de anima Adæ, quæ in peccato mortua est, et per penitentiam salvata, et quomodo diabolus cor hominis ingreditur, vii, 34.

De infantium animabus qui sine baptismo moriuntur, ix, *ind. ii. 52.*

Diversos diversè hortatus est ad Dei amorem et proximi; ad compunctionem, et cælestis patriæ amorem, vii, 26.

De contemnendo obsequio in aula imperiali, et divinæ contemplationi potius vacandum, quam negotiis reipub. implicari, vii, 29.

Quando non est ambigendum de divina gratia jam obtenta, et de ea appetenda, cum ipsam desiderantes appetere, Dei donum sit. Et de divina gratia ita præsumendum, ut non simus negligentes in oratione vel opere, sed petendum orando, quærendum legendo, pulsandum operando, vii, 36.

Rusticianam patriciam hortatus est ut temporalia omnia quam sint fugitiva, penset: quia dum hæc loquimur, et tempus currit, et iudex supervenit, et mundum, quem sponte nolimus, esse jam prope est, ut invidi relinquamus, iv, 16.

Quod diabolus quanto cognoscit Dei servum ferventius inhiare cælesti patriæ, tanto deceptionis molimina ardentius exquirat, ita ut monachus in ætate quinquagenaria constitutus dicat se adhuc juvenilibus desideriis subjacere: quia majores impetus tentationum monachi patiuntur, quam dum vitam cum pluribus ducunt. Et quod fieri non potest, ut orationibus et Dei laudibus vacemus, sine aliqua interruptione temporis: quia etsi intentio continue prompta est, ipsa tamen humanitatis infirmitas ad semetipsam relabitur, ut aliquando fessa jaceat, atque a studii exercitatione torpescat. ix, *ind. ii. 52.*

Declarat ibidem tentationes quæ, cum otiosi stamus, subrepunt, quas tenebras nostri cordis appellat, quas in hac vita volentes nolentesque sustinemus: contra quas nil aliud quæri potest, nisi adiutor in opportunitatibus in tribulatione, vii, *ind. ii. 52.*

De tentationibus diaboli, et quomodo superandus est, qui semper munita loca cupit invadere, contra quem voce cordis clamandum est ad Dominum: *Domine, non longe factus auxilium tuum a me, ad defensionem meam respice*, v, 58.

Quod qui terrenis rebus adhærent, quoties congruum juvenandi tempus astiterit, nequaquam quod operandum eis est differant, ix, *ind. ii. 119.*

Ad superna meditando Adeodatam illustrem hortabatur, quia qui ista temporalia diligit, somnum vigilans videt, x, 49.

Patriarchæ Constantinopolitano nuper electo propriam infirmitatem accusanti respondet salutare esse propriam infirmitatem cognoscere, cum ille infirmior sit qui suam non valet considerrare infirmitatem, vii, 5.

Signum sinceritatis dilectio in absente, et signum boni viri, qui alteri bono viro placet, x, 50.

Ad bona opera peragenda, et ad horas vitæ frequentius psalmodiæ et lacrymis impendendas, atque ad carnis castigationem, quæ quando in voluptatibus vixit, animam mortificavit, hortatur, x, 68.

Ad spem in Deum ponendam, et quod quæcunque humana solatia vel adversitates fuerint, nulla sint, nisi aut ejus gratia protegat, aut ejus offensâ perturbet, xi, 75.

Pro invicem orare hortatur, cum tanto celerius preces nostræ in Dominicis pietatis aures subleventur, quanto eas vicissim fusas charitatis ardor exacuit, vi, 19.

Augustinum Anglorum episcopum ad humilitatem hortatus est contra insanem gloriam in miraculis, quæ per insanam inter illos Deus faciebat, et gloriandum ostendit, quod nomina vestra, dixit Christus, scripta sunt in cælis., xi, 28.

Intentio sancti Gregorii, neminem gravare, neque animam suam, neque suam Ecclesiam, iv, 17.

Debitum honorem alicui subtrahi non permittebat, v, 59.

Decens officium non præteribat, unde excusavit se quod non rescripserit cuidam per eundem, quem ille miserat, ix, *ind. ii. 78.*

Ita neminem offendere curabat, et omnes fovere cupie-

nal, ut miraretur cur Maurilio expræfectus Siciliae de sua incolumitate non fecerit ipsam certiore, adhortans, ut quoties scribendi se occasio dederit, id facere non recuset, xii, 17.

Offensionem erga Cyprianum sibi remitti petiit, cujus multa bona se cognovisse affirmabat, xii, 19.

Alios contristari contra æquitatem non patiebatur, ix, ind. ii, 3.

Rationes suæ actionis reddere non subterfugiebat, iv, 47.

Quorundam ordinationum rationem reddere non neglexit, quas in sancta Romana Ecclesia instituit, ad quorundam murmurationem tollendam, ix, ind. ii, 63.

Personam non accipiebat. Nosenim, inquit, nullum pro personali amore defendimus; sed auctore Deo nostram justitiæ, postposita cujuslibet personæ acceptione, custodimus, ii, ind. x, 18.

Semper esse utilem docti viri allocationem, quia aut discit audiens quod nescire se noverat, aut cognoscit, quod est amplius, id quod se nescisse nesciebat, viii, ind. i, 29.

De iis quæ spectant ad Principes sæculares.

Imperatorem pacis Ecclesiasticæ custodem vocat, vii, 6.

Acclamationes fieri jussit in Lateranis Phocæ electo imperatori ab omni clero et senatu his verbis: Exaudi, Christe, Phocæ Augusto et Leontie Augustæ vita. Tunc jussit iconam reponi in oratorio sancti Cæsarii martyris intra palatium: mittebatur enim Romam icona imperatoris et uxoris, olim xi, 1, nunc ad calcem epist. in appendice.

Gratulatur novo imperatori ipsius electionem, adhortans ipsum ad sublevanda ea, in quibus respub. opprimetur: et ut cælestis gratiæ virtus eum inimicis terribilem faciat, pietas subditis benignum precatur, xiii, 31.

Quonodo gratulandum iis, qui aliquod reipub. munus suscipiunt, x, 37.

Quod hoc inter reges gentium et reipub. imperatores distat, quod reges servorum sunt domini, imperatores vero reipub. domini liberorum, x, 51; xiii, 31.

Quomodo gratulandum principibus principatum, *ibid.* Gratulatur regi et reginæ Anglorum conversionem regi quod illa Helenam, hic Constantinum imitati sunt, xi, 27.

Reginam hortatus est ad confirmandum suum virum, *ibid.*

Quodque ipsorum opus ubique audietur, et ab omnibus laudatur, pro quibus Romani fortius orabant, *ibid.*

Novos principes laudibus demulcebat, ut audientes, quales esse debeant, fierent mansuetiores, xiii, 38.

Quomodo tractandum sit cum principibus nuper ad fidem conversis, ut rex de ragnu ad regnum transeat, i, 43.

Libere loquebatur principibus, et summis magistratibus, ut ab erroribus cessarent, iii, ind. xi, 65; iv, 33. Dicit contra exarchum, qui auxilium cuidam apostate dederat, quod talem iniquitatem impunitam remanere propter Deum nullo modo pati volebat, v, 24.

Ad hoc potestas principibus data est, ut qui bona appetunt adjuventur, ut cælorum via largius pateat, ut terrestre regnum cælesti regno famuletur, iii, ind. xi, 65.

Et iv, 24, inquit: Talem ducem Sardinia suscepit, qui sic sciat quæ terrena sunt, reipub. exsolvere, ut bene etiam noverit omnipotenti Deo obsequia patriæ cælestis exhibere.

Non prætermisit in memoriam revocare principibus genus, licet humile, ut beneficia a Deo in ipsos collata reminiscentes, ad bene justequè agendum illos provocaret, iii, ind. xi, 65.

Argumentum probitatis reginæ, educatio filii: unde ipsam laudavit, quod non solum gloriam temporalium rerum servavit incolumem, sed etiam æternæ vitæ præmia providit, dum mentem filii in radice veræ fidei maternæ, ut decuit, et laudabili institutione plantavit: admonens ut filium adhortetur, ut ipsius fides cum operibus enitescat, vi, 5. Et bonam indolem reginæ precatur, xiv, 42.

Laudavit exconsulem de bonis et Christianis operibus, quæ de ipso audiebantur, cum terrenis rebus implicatus esset, mansueto spiritu ageret, humilitatis arcem per omnia custodiret, et singulis quæ justa sunt tribueret, declarans sub similitudine deservendi cælesti Jerusalem et Babilionis, quando vir probus, et vir malus præficitur, viii, ind. i, 35.

Laudandus est rex a religione, quia esse regem non mirum est; sed esse catholicum, quod alii non merentur, hoc satis est, vi, 6.

Regem catholicum hortatur ad benignitatem semper

subditis exhibendam, ut sicut fide Ita actione alii reges vincantur, vi, 6.

Quia tunc vere Regi regum, id est, omnipotenti Domino amplius placebit, cum minus sibi crediderit licere quam potest, *ibid.*

Regem ante Deum magnum facit pietas actionis, *ibid.*

Promovebat et hortabatur principes ad propagationem et defensionem fidei catholicæ et Ecclesiæ Romanæ, gratias agens pro collatis beneficiis et pro benevolentia, i, 75.

Regem Hispaniæ operam dantem conversione Ariatorum laudavit, ix, ind. ii, 122.

Quod in operibus nobis maxime providendum est contra inanem gloriam: unde hortabatur regem ad cordis humilitatem; munditia corporis regiam potestatem temperandam, et iram vitadam, *ibid.*

Quod tenentur principes ad sollicitudinem salutis subditorum, et eorum conversionem. Ad hoc, inquit, illi vobis commissi sunt, quatenus et ipsi vestræ utilitati valeant ad terrena deservire, et vos per vestram providentiam eorum animabus, et quæ sunt æterna prospicere, iv, 25.

Quod per principes qui ad ecclesiam veniunt, multi ad eandem veniant, vii, 8.

Illis divinum iudicium in quo essent de suis subditis redditori rationem, sæpius proponebat, iii, 23.

Ut Deum timerent, ejusdem iudicii signa præcedentia exponit, quod ideo præmittantur, ut de animabus nostris debeamus esse solliciti, de mortis hora suspecti, ut venturo iudicio in bonis actibus inveniamur præparati, xi, 66.

Quod justitiam, quam mente gerunt principes, coram hominibus luce operum demonstrent, i, 48.

Hortatus est principes et patricos ad bene agendum, ex mundi hujus instabilitate et inconstantia, iii, ind. xi, 52.

Et quod ab eis res adversæ tolerandæ sunt, quia si bonis frui volumus in terra nostra, hoc est in terra viventium, mala hominum in terra aliena portare debemus, peregrinatio quippe est vita pærens, et qui suspirat ad patriam, ei tormentum est peregrinationis locus, etiam si blandus esse videatur, xi, 75.

Reginam Francorum eleganter, hortatus est, ut ornet potestatem sapientia; faciat quod Dei est, quia Deus faciet quod ejus est, cum firmamentum regni sit studium contra inimicos Christi: quia in damno est quicquid cum peccato congregatur. In terrenis enim rebus semper causa damni est origo peccati, et nihil iniuste perditur, si studetur de injustitia nihil haberi, xi, 63.

Quod feliciter regnare sit scelera in suo regno non permittere, xi, 69.

Tunc enim stabilitur regnum, cum culpa quæ cognoscitur, citius emendatur, *ibid.*

Unde doluit, ut illic habere pravam contingat actionem refugium, unde disciplinæ debet prodire censura, v, 24.

Quod subjectorum culpa, præpositorum deprimit vitam; et cum in subjecto peccatum non corrigitur, in eos qui præsent, sententia retorquetur, iv, 25.

Negotia quæ conscientiam et bonam famam principis turbabant, non legatis, vel alii agentibus sedis apostolicæ commisit, ut illa cum ipso tractarent: sed ipsius familiaribus viris piis, qui nacti occasionem, cum eo agerent quicquid desiderabat, ut eorum famæ consulere videretur, iii, ind. xi, 66.

Proponendum principibus, quod Dei flagella declinantur, cum de pravorum hominum correctione Deum placare festinant, declarans quod Dei flagella sunt bellum et pestis, ix, 11.

Principes quomodo possunt superare hostes, ix, ind. ii, 9. Quod tunc magis principis exercitus contra hostes crescit, cum Dei exercitus ad orationem creverit, iii, ind. x, 65.

Et non carnali providentia, sed magis ad futuras Deo largiente victorias orationibus pervenitur, i, 75.

Et iv, 7, sic inquit: Scito excellentissime filii, si victorias quæritis, si de commissæ vobis provinciæ securitate tractatis, nihil vobis magis aliud ad hoc proficere quam zelari sacerdotum vitas, et intestina Ecclesiarum, quantum possibile est, bella compescere.

Probabat eorum consilium qui pacem cum barbaris agebant, ut ad Christum eos adducerent, iv, 23, 24.

Prudentia regis laudatur, quod libentissime ab oratoribus sibi relata accepit, et quod pacem cum republica tractabit, xiii, 7.

Regem hortatus est ad sui regni vitia extirpanda, quæ omnia ipsi significavit, intermiuans divinum iudicium, quod idcirco ipsum admonebat; quia animam ipsius salvari desiderabat, v, 55.

Proponabat principibus propriæ salutis periculum, si delicta corrigere negligenter, cum dissimulans vel ne-

gligens emendare peccata, fiat culpæ particeps, xi, 69. Miratum se esse dixit, quemdam principem majorem domus suæ delinquentem non vindicasse, ix, *ind.* ii, 9. Principes et maximos viros absolvere renebat, cum illorum pœnitentiam non videret, ix, *ind.* ii, 5.

Neque viros clarissimos aliquid illicite committere patiebatur, sed prius paterne admoneri jubebat, x, 26. Quod foris inimici affligant, in tus iudices conturbent, x, 36.

Sacrilegos, si opus esset, ab imperatore puniri curabat, x, 8.

Cæsaris propositum contra hæreticos laudat, vi, 66. Hortatus est eundem ibidem ad ulciscendas repellendasque injurias, et mala illata ab hæreticis, episcopis catholicis.

Conqueritur, quod ejus leges contra hæreticos non serventur, vi, 66.

Hortatus est reginam Galliæ ad studium revocandi schismaticos, convertendi infideles, nefarios et flagitiosos viros ulciscendi; ut regnum flagellum Dei effugiat, quia si belli flagellum declinaverit, non effugiet pestem. Belli enim, inquit, et pestis ob peccata non punita a Deo imittuntur, cum Deus correctione sceleratorum hominum placet, ix, 11.

Jussit certiore fieri imperatorem, quod schismatici ad unitatem fidei sponte venirent, xi, *ind.* ii, 9.

Commendabat eos qui præcipue studebant ut schismatici ad gremium Ecclesiæ redirent, illos adhortans ad id enixius perficiendum. Quia inquit, hac in re tanto commoda retributionis accrescent, quanto studium laboris augetur, v, 47.

Schismaticos ad Ecclesiæ gremium reversos principibus commendabat, ut perlinacis etiam hujusmodi exemplo reverti procurarentur, ix, *ind.* ii, 94, 95.

Contra maleficos a prætore imploravit auxilium, ut severius in illos animadverteretur, v, 31.

Modeste et benigne cum imperatore et principibus se gessit in principio, injustas leges et contra ecclesiasticam libertatem ferentibus: ita tamen quod non desit libere illis sua mala acta improbare, et illas exsequi non permisit, sed ut abrogarentur studuit, iii, *ind.* xi, 65.

Prius egit cum ipsis principibus de iniquis jussionibus: deinde declaravit episcopis aliisque inferioribus quid esset agendum super illis, *ibid.*

Imploravit auxilium magistratus pro delegato sedis apostolicæ, inquirente contra non servantes canones et statuta Patrum, iniquiens, quod tanto libentius arripuit correctionem causarum ecclesiasticarum, quanto de illius sæcularis potestatis pia mente confidit, xi, 7. Et ut episcopus nullam excusationem haberet animadvertendi in apostatas a fide, magistratus imploravit auxilium, viii, *ind.* i, 18.

Ad reginam subtrahentem se ab obedientia episcopi sui nuntios legavit, iv, 4.

Quod imperator incansis clericorum non se immiscebat, rescripsit Maximo Salonitano: Postquam, inquit, et nobis et omnibus notum est piissimos dominos disciplinam diligere, et ordines servare, canones venerari, et in causis sacerdotalibus non immiscere; instantur exsequimur, quod et illorum juvat animam, atque rem publicam, et ad quod nos terribilis tremendique judicis respectus impellit, vi, 25.

Imperatori resistere in iis quæ contra canones judicabat, non dubitavit, inquiens: Aliter autem nos id facere pro omnipotentis Dei timore omnimodo non audemus. Et paulo post: Quod vero ipse fecerit, si canonicum est, sequimur: si vero canonicum non est, in quantum sine peccato nostro valemus, portamus, xi, 47.

Honor ab imperatore sacerdotibus deferendus, v, 40. Peccatis suis deputabat, quod contumaces episcopi ad sæculares habent refugium, inquiens; et si episcoporum causæ mihi commissorum apud piissimos dominos aliorum patrociniis disponuntur, infelix ego in Ecclesia ista quid facio? v, 21.

Quod non obstantibus imperatoris interpellationibus, si episcopus contumax non veniret, distractionem canonicam in illum exercere nullo modo cessaret, *ibid.*

Eundem coram se in honore comparere noluit, non obstantibus imperatoris petitionibus, *ibid.*

Hortatus est exarchum (*Non Exarchum, sed Venantium Patricium*) ad obediendum Ecclesiæ, vi, 45.

Mutua charitas, quæ debet esse inter sacerdotem et principem, *ibid.*

Hortatus est reginam francorum, ne neophyti vel simoniaei in episcopos eligerentur, ix, 11.

Episcopi damnati sententiæ et causæ revisionem ad instantiam exarchi commisit, xi, *ind.* ii, 10.

Episcopus excusavit apud principes de illis apud ipsum conquerentes, unde non facile contra illos fidem adhibebat, ix, *ind.* ii, 44.

Principibus bona agentibus suo nomine gratias agere potissimum super pace non præteribat, ix, *ind.* xi, 99.

Tribunos et magistratus hortatur ad gravamina contra Ecclesiasticam libertatem illata vindicanda, ix, *ind.* ii, 101.

Quod orandum est pro vita imperatoris, cuius vita erat causa, ut orthodoxi ad ordines perducerentur, xi, 46.

Regem Galliæ hortatus est, ut congregaretur Synodus contra simoniam, ix, 59, 60, 61, 63.

Ostendit eidem bonis ipsi ventura ex reformatione abusuum regni sui, et quæ mala ab illis emanarunt, xi, 59, 60.

Admonet regem Angliæ, ut eum episcopum audiat, si vult ut ille pro ipso a Deo audiatur, xi, 66.

Reginam Galliæ hortatus est ad præbendum auxilium contra impudicitiam sacerdotum, inquiens malos sacerdotes ruinam esse populorum, ix, *ind.* ii, 409; xi, 69.

Sententias nonnullas quas tulit, non prius publicari quam imperatori per responsalem significasset, permittebat, ne in despectum illius aliquid agere videretur: cum ejus prædecessor id contra quod sententiam tulit permisit, xiv, 7.

Ut princeps ad ejus iudicium veniret, rescripsit, ix, *ind.* ii, 44.

Laudatur imperator eo quod servabat unitatem sacerdotalem, vii, 6.

Signum quod Deum diligant principes, eo quod sacerdotes et Christi famulos diligunt, honoreque afficiunt, ix, 11.

Rationem ejus rei imperatori reddere non pigebat, quæ illi admirationem afferre poterat: unde certiore ipsum fecit, cur legatos novi patriarchæ apud se moram trahere passus non est, vii, 6.

Jussit defensori mandatum vocandi episcopos provinciæ ad limina apostolorum prætori provinciæ significare, ad removendam omnem suspicionem, ne illorum discessus impediretur, vii, 22.

Certiore fecit reginam Galliæ de reformatore transmittendo: quod ei ei placuerit quamprimum transmitteret, ut cum aliis regni prælatibus subtiliter abusus quærat et emendet, xi, 69.

Eidem significavit se velle legare aliquem, ut sedis apostolicæ nomine peracta synodo, perpetrata contra canones corrigat, xiii, 6.

Prædicatores missos ad conversionem infidelium eis commendabat, iv, 23, 24.

Gratiæ agendæ sunt principibus ob præstitam charitatem legatis sedis apostolicæ, ix, 2; xi, 61, 62.

Ad natalem sancti Petri diem principes invitabat, ix, *ind.* ii, 9.

Honores viris probis conferri ab imperatore curavit, unde commendavit responsali eum qui non habebat totam pecuniam necessariam pro emenda charta exconsulatus, ut illum opera et aliqua pecunia juvaret: ita tamen si fieri poterat, absque difficultate, ut apud imperatorem suo nomine non uteretur, cum tais esset vir, cui honor sine pretio deberetur, ii, 53.

Principes hortatus est, ut annonam piis locis debitam restituere non morarentur: quia quidquid tribuitur pauperi, si subtili consideratione pensetur, non est donum, sed mutuum: quia quod datur, multiplicato sine dubio fructu recipitur, x, 21.

Laudatur amor reginæ Galliarum erga pia loca, xiii, 6. Commendare se nolle ait Ecclesiam beati Petri Augustæ, cum Deum diligat: quia quanto plus Deum diligit, tanto amplius dictam Ecclesiam amat, xiii, 39.

Petitio Christiani regis non negligenda, v, 35.

Ejus precibus in iis quæ ad religionem spectant: satisfaciendum, vi, 50.

Legalium ad postulationem regis in suo regno concessit, v, 55.

Significavit regi mandata legati, ejusque auxilium imploravit, ut ea perficerentur, *ibid.*

Quod non conceditur principum precibus, non est aliis permittendum, ix, 11.

Quod in aliquo a rigore est recedendum principum gratia, *ibid.*

Principibus est denegandum quod non est concedendum, *ibid.*

Dispensare cum bigamo ad sacros ordines reginæ Francorum denegavit, inquiens: Absit enim ne vestris temporibus, in quibus tam multa pia ac religiosa agitis, aliquid contra Ecclesiasticum institutum fieri permittatis, xii, 6.

Non permittebat illis sæculares subditos angariare, l, 49. Et idem, 61, Gennadio patricio et exarcho Africani-

quit : Ita igitur, quæso, aspirante Domino hæc omnia interminationis nostræ præceptione corrigite, ut si non rectitudinis contemplatione, saltem formidinis nostræ jussionis, a talibus se gloriosus Theodorus, vel homines ejus abstinant.

Pauperes sæcularibus principibus commendabat, 1, 48, asserens, ut salva justitia piis se causis libenter accommodent, et quidquid his juris ratio tribuit, benigne jubeant custodire.

Et 76 præsentium quoque latorem, etc., ut in his, quæ sibi necessaria, justitia tamen præsentem, suggereret, sollicitum ei impendatis effectum.

Hortabatur ut onera et intolerabilia gravamina populorum tollerent, illorumque calamitates sublevarent, cum magis juvetur respub. ex paucis quod colligitur juste, quam ex multo cum peccato, cum id ait causa, ut tot magnæ expensæ in tantis calamitatibus nihil prosint. *Illustris epistola contra istos principes acerbos exactores de Sardinia, Corsica et Sicilia, v, 41.*

Quæ colliguntur, sine peccato esse debent ; unde eadem epist. dixit : Idcirco fortasse tantæ expensæ in hac terra minus ad utilitatem proficiunt, quia cum peccati aliqua admixtio colliguntur.

Commendavit provincias principibus, ut ad illas regendas viros probos mitterent, nec paterentur illos a quoquam in ullo contra justitiam prægravari. Unde commendavit insulam Corsicæ, ut gubernatorem, qui bene illam tractaret, ad eam destinaret, et præteritum gubernatorem laudavit : et probabat, si iterum ad eandem insulam regendam mitteretur, vii, 3.

Regi Francorum rescripsit, ut curaret, ut spoliatus episcopus, anis bonis et episcopatu restitueretur, ix, *ind. ii, 116.*

Præfectis significabat quantum in se esset, se afflictis intercessionis suæ solatium non negare, x, 37.

Deus bonos ad populorum regimina perducit, ut per eos omnibus, quibus prælati fuerint, dona suæ pietatis impendat, xi, 66.

Felices populi ob regimen boni regis, xiii, 6.

Calamitates provinciarum commendabat Imperatori, præsertim Italiæ, a Longobardis inflictas, xiii, 38.

Hortatus est Augustam ad sublevanda gravamina reipub., xiii, 39.

Patricium hortatus est, ut apud suum regem, in causis pauperum suus animus cresceret : cum nobilium mentium semiplenum bonum videatur, quod sine adjectione relinquitur, xi, 14.

Nutrices filiorum principum hortabatur, ut talia tunc eis suggerant, quæ postmodum ostendant quam bona fuerint, quæ a nutritorum suorum ore suxerunt. Nam verba nutritientium, aut lac erunt, si bona sunt ; aut venenum, si mala, vii, 26.

Laudavit eos qui suum officium egregie præstabant apud suos principes pro fide catholica, ix, *ind. ii, 121.*

Patriciam hortatus est ad cogitanda ea quæ plus animæ sunt quam corporis, et tremendum Dei judicium, et quod omnia sunt transitoria, xiii, 32.

Consiliarii officium describit, i, 34. Inquiens quod cum amicis omnia tractanda sunt, sed prius de ipsis ; et ii adhibendi sunt, qui non tua, sed te diligunt.

Et v, 36, qui assistunt principibus, et sinceris erga eos dilectionibus obstringuntur, illa ipsis suadere debent, atque suggerere quæ animam salvent, et opinioni non derogent.

Jussit principibus ut consiliarios schismaticos ad unitatem redire facerent, ix, *ind. ii, 9.*

Ait quod non est mirum si ibi hæretici non possunt adduci, cum consiliarii sint schismatici, *ibid.*

Quod multorum solamen est, ut prudentes viri regibus adhæreant. Nam dum præstandi sibi locum ad animæ utilitatem datum intelligunt, certum est, quia mercedis causas, ubi inveniunt, non postponunt, xi, 14.

Contra consiliarios, qui contra Dei timorem, et statuta canonum consilium episcopo dederunt, jussit excommunicari, sic inquiens : Ut cadentes discant, quatenus iocunde ambulare non debeant, ix, 2.

Præfectos et rectores provinciarum et urbium hortabatur, ut exercerent severitatem in fidei Christianæ hostes, sic inquiens : Ita ergo omnia districtissime sub omni festinatione corrigite, ut non solum pro hac vobis disciplina gratias referamus, sed et testimonium de bonitate vestra, ubi necesse fuerit, præbeamus, ii, *ind. xi, 38.*

Et ab illis postulavit, ut eorum auxilium pro fidei propagatione impetirentur episcopi, iii, *ind. xi, 62.*

Judices quos a pravitate convertere nequit, litteris apud suos principes notabat, v, 41.

Alios supremos apud principes admonuit, ut principibus suggererent, ne permitterent magistratus prave

agere, xiii, 22.

Libertates uniuscujusque contra judicum insolentias libere defendebat, viii, 51.

In eo quod injuste fit, Deus offenditur, et propria opinio gravatur, et principum tempora furcantur, x, 51.

Quando Deus offenditur ut placatum nobis reddamus hominem, nullo modo hominem placamus, *ibid.*

Nullo modo se passurum inquit, si sibi constarent quæ de quodam judice ferebantur, quin imperatori significaret, cum homines propter justitiam se diligere profiteatur, non autem justitiam propter homines postponere, *ibid.*

Magistratus in suo munere obeundo, prius Deum oportet ut placatum habeat, deinde cum omnia sollicitudine impleat principis utilitatem, *ibid.*

Iram in magistratu edomandam, et fugiendam asserit, *ibid.*

Præfectum hortatus est, ut gravissima et vexationes atque violentias judicum corrigat, oppressosque ex tribus sublevet, xi, 5.

Magistratum admonuit, ne in causis ecclesiasticis se immisceret, qui clericos damnatos, et moniales e monasterio egressas defendebat, ei affirmans se non sine debita ultione præteriturum, v, 24.

Conversionem infidelium præfecto commendavit, ut in hoc opere Episcopum adjuvaret, xi, 22.

Magistratus magistratum non gratulabatur, sed potius secum condeolebat, x, 37.

Quod Deo et pravis hominibus simul nemo placere potest, x, 36.

Quod grave est, afflictis temporibus locis majoribus præfici : idcirco præfectos hortabatur, ut hujusmodi res aspera fieret mercedis occasio, x, 37.

Gaudere se ait quod præfectus divinis vacaret scripturis, *ibid.*

Magistrum militum hortatur, ut culpam ejusdam sibi remitteret, xii, 19.

Profitetur se nolle misceri, ut aliquis fiat præfectus, xii, 26.

Venantium cancellarium Italiæ ex monacho per epistolam graviter increpavit, i, 34.

De iis quæ spectant ad legatos et alios ministros S. R. E.

A sancta sede apostolica non nisi diaconi legabantur ad imperatorem, xiii, 38.

Eos legabat, qui principibus provinciæ essent grati, i,

2 ; xi, 69.

Ut debitum honor legatis deferretur curabat, i, 1.

Commendabat illos piis viris, et iis ad quos mittebat, vi, 5, 6 ; xiii, 38.

Viros religiosos admonebat, ut frequenter legatum sedis apostolicæ visitarent ; ut post labores, inquit, quos in causis sæcularibus patitur, in verbo Dei vobiscum inveniat, et quasi quodam candido linteo ejusdem laboris terreni sudorem detergat, vii, 30.

Cui legationis munus obeundum erat, vita provincie quibus illa laborabat, declarabat, ut illa exstirparet, v, 48.

Concessit facultates legationis, servato proprio honore Metropolitanorum secundum priscam consuetudinem, v, 54.

Legatum ad postulationem regis concessit, v, 54, 55.

Scriptis omnibus episcopis illius provinciæ, ad quam fuerat legatus destinatus, quod legationem sedis apostolicæ ad eos decreverat, iv, 54.

Legatio necessaria est, ut unus sit ad quem recurri possit, qui ex charitate et pace præsit, *ibid.*

Legatus curet, ut integritas fidei, et quatuor concilia sollicita devotione serventur, *ibid.*

Contentiones inter episcopos exortas compescat, *ibid.*

In gravioribus causis, si opus fuerit episcopos congreget competentium numero, *ibid.*

Causam fidei, aut alicujus eminentis negotii dubietatem, quæ pro sui magnitudine judicio sedis apostolicæ indiget, examinet, et ad sanctitatis suæ judicium referat, *ibid.*

Omnes episcopi legato obediant, ad ejusque vocationem veniant absque canonico impedimento, *ibid.*

Impedili episcopi mittant suo nomine presbyterum, vel diaconum, *ibid.*

Nullus episcoporum ad longinquiora loca sine auctoritate legati abeat, idque affirmat esse ex consuetudine tam legationis, quam sedis apostolicæ, quæ hoc mandare consuevit, *ibid.*

Scriptis regi de legatione decreta ad ejus regnum v, 55.

Ad regis instantiam dicit se velle decernere legationem propter reformationem quam ipse rex postulabat, xiii, 6.

Auxilium brachii regii invocavit pro legato contra episcopos delinquentes, et quoscumque alios, v, 55.

Legatus non permittat vitia in regno persistere, cum

illa animam regis gravent, *ibid.*

Mandata legato data significavit regi, *ibid.*

Legatum sedis apostolicæ prohibuit cum patriarcha communicare, vii, 34.

Quidquid Delegati decreverint, dicit sibi placere, ita tamen, ut perpendant, ne ipse videatur remissius vel cum injuria sanctæ Romanæ Ecclesiæ agere, ix, *ind.* ii, 67.

Legatos misit Joannem abbatem, et Hippolytum notarium ad reginam Lougobard, ut ei persuaderent unitatem Ecclesiæ, et obedientiam ejus episcopo, iv, 4.

Reformatio cleri legato sedis apostolicæ cum ordinario joci committitur, xi, 68.

De his quæ spectant ad Capitulum, sede vacante.

Orationes fieri pro electione faciendâ episcopi præcipiebat, inquit: Unanimis orate fideliter, ut quicumque fuerit ordinandus, et vobis utilis possit existere, et dignum Deo nostro sacerdotale exhibere servitium, i, 58.

Ordinationem honorum Ecclesiæ vacantis, præsertim mobilium, per inventarium committebat, iii, *ind.* xi, 22. Oeconomum in Ecclesiis vacantibus deputabat, i, 41, 81, ne detrimentum pateretur Ecclesiæ, nec ab illa permittebatur illum discedere, donec electio fuisset facta.

Nihil sede vacante in illa diocesi decernebat: unde monasterium vacans unire noluit quousque in illa civitate fuisset episcopus ordinatus, x, 61.

Commisit ut causa diu dilata terminaretur, cum Ecclesiâ fuisset ordinata, xi, 16.

De postulatione.

Monachum in episcopum ordinatum postulatum noluit concedere, ne ejus quieti interrumpere, xiii, 15.

Archidiaconum unius Ecclesiæ in episcopum alterius Ecclesiæ eligi non permisit sine licentia sui episcopi, v, 17.

Cessionem diaconi in episcopum alterius ecclesiæ postulanti suo nomine non permisit peti: sed eligentium munus esse ostendit ut ab ejus episcopo petant, cum nolit videri aliquid concedere contra illius episcopi voluntatem, xiv, 11.

De Electione.

In electione episcoporum sanctus Gregorius antiquam se ait deliberationem habuisse, pro nullius unquam se miscere persona, sed illorum electionem orationibus prosequi, iii, *ind.* xi, 29.

Invigilabat, ut digni in episcopos eligerentur, de quorum moribus et probitate inquisitionem fieri, et hujusmodi viros dignos per provinciam quæri, et invitatos examinari jubebat, et postremo ad ipsum transmitti, i, 18; ii, *ind.* x, 24; x, 19, inquit cujus vita vel actus, qui melius possunt illic ubi diu est conversatus, agnosci, curæ tuæ sit, de eo diligenter inquirere.

Et xiii, 15, ait: Persona Crescentii diaconi propterea quod omnino nobis ignota est, prima nobis cura fuit requirere, quemadmodum xenodochium, cui præfuerat, gubernasset, ut ex minimis, qualis esse possit in maximo nosceremus.

Permisit ut eligeretur, cogente necessitate quod melior non inveniretur, si tamen nullum obssisteret canonicum impedimentum; is quem licet bonæ mentis esset, tamen idoneum ad regendum minime judicabat; aptum vero hujusmodi regimini secreto voluit indicare, v, 17.

Electores præ omnibus sunt admonendi, ut in generali causa utilitates proprias non attendant, iii, *ind.* xi, 29; v, 23.

Describebat electoribus qualem episcopum eis desiderabat, iii, *ind.* xi, 26; v, 22.

Quid agendum sit in electione electoribus significabat, inquit: Talem eligite, cui semper debeatis obedire; judicari namque a vobis ultra non debet semel prælatus, sed tanto nunc subtiliter judicandus est, quanto postea judicandus non est, iii, *ind.* xi, 29.

Admonendi sunt electores quid attendere et considerare debeant, ut sibi ante oculos proponant orbis calamitates, et tremendum Dei iudicium, *ibid.*

Electores non debeat recedere a laudabili electione designata, iii, *ind.* xi, 47.

Electores episcopi hortatur, ut episcopum quem dignum electione judicarunt, imitentur, et ei obediant, vi, 8.

Non locus, sed actio apta perquiritur in electione: quia et ante Deum ille prioris obtinet locum qui in ejusdem oculis, etiam si hic abjectus sit, bonæ actionis instrumento placuerit, vii, 10.

Quomodo fieri debeat electio, et quæ in ea sunt servan-

da, et is eligendus est, qui nullius incongruæ voluntati deserviat, iii, *ind.* xi, 22.

Diuturnam cogitationem in ordinatione ecclesiarum habebat: et ejus non erat animus in ea re otiosus, ii, *ind.* x, 12.

Quod sine mora electio faciendâ est, quia diu sine proprio rectore Ecclesiâ esse non debet, vii, 14.

Et iii, *ind.* xi, 35, sic inquit: Qui si fortasse admonitionem tuam quolibet modo differre tentaverint, ecclesiasticum in eos vigorem exerce: studebat enim ut electio quantocius fieret, cum amplius illam Ecclesiâ sine proprio non patiebatur esse rectore.

Quod ultra tres menses Ecclesiâ vacare sacri canones non permittunt, vii, 42, ne cadente pastore Dominicum gregem antiqua, quod absit, hostis insidiando dilaniet.

Electionem episcoporum cito fieri curabat, i, 81; ii, *ind.* x, 6; iii, *ind.* xi, 35.

Differri electionem dolet, quia si gregi, inquit, pastoris cura defuerit, facile laqueos insidiatoris incurrit, i, 80, atque miratur, inquit, quod non sine culpa est illius provincie defensor, xi, 77.

Commisit ut eorum etiam civium voluntas exploraretur, qui extra civitatem reperiebantur ob Barbarorum incursionem, in electione faciendâ, iii, *ind.* xi, 30.

Is qui est degremio præferatur, i, 58; ii, *ind.* x, 25; ii, *ind.* ii, 27.

Ex laicis episcopi ne eligantur, ii, *ind.* x, 25; iii, 41; v, 59; ix, *ind.* ii, 106. Et quam fuerit osor et insectator hujus abusus, *ibid.* 110; xiii, 13.

Laicum religiosam vitam ducentem in studio psalmodiæ, et in amore orationis laudavit; eumdem monachum, vel subdiaconum fieri hortatus est, ut deinde episcopus eligi possit, xii, 12.

Qui favore laici utitur, omnino ab electione repellatur, xiii, 14.

Nec ad preces laicorum electio fiat, ix, *ind.* ii, 76.

Electum in episcopum non cogebat, ut acquiesceret electioni, *ind.* xi, 15.

Ubi aliquando solebat esse episcopus, præcipiebat ibidem ordinari episcopum ob necessitatem conversionis infidelium, iv, 29.

Ad episcopatus vacantes viros eximie probitatis invitabat, cum episcopatus munus sic vacare operibus charitatis, v, 42.

Primates per provincias ubi constituendi erant secundum consuetudinem, curavit ut consetuerent, i, 74, quos ait habuisse originem a beato Petro, i, 77.

Laudatur is qui non temere quemdam in episcopum elegerat, sed caute, sicut decebat, processerat, x, 45.

Quod si electores in unum non convenerint, sed in duos, eosdem transmitti jubet cum inquisitionibus, ut dignior præficiatur, xi, 77.

Si nemo inveniretur idoneus, ad se venirent nomine cleri et populi eorum facultate roborati, ut posset inquiri, et eligi Romæ, qui aptus repertus fuisset, xiii, 15.

Electionem episcopi coram se aliquando fieri præcipiebat, iii, *ind.* xi, 40.

Hortatus est metropolitanum, ut Ecclesiâ sacerdotibus vacante ordinaret: ita tamen ut non omnes de ejus Ecclesiâ ad episcopatum eligerentur, ne propria Ecclesiâ necessario cultu careret, xiii, 47.

De Confirmatione Electionum Prælatorum.

Confirmatio electionis episcopi electi, ii, 22.

Manus tenere imponere inexpertis et incognitis non audebat, x, 34.

Commisit inquiri de vita et actibus electi, si aliquod canonicum haberet impedimentum, si in opere Dei studium habuit, et psalmos novit, *ibid.*

Quod grave est, quando non ex iudicio, sed ex solo favore fit electio, x, 62.

Non incaute quem piam promovet, sed de vita et moribus electi vigilantem sollicitudine per viciorum episcopum, et visitatorem Ecclesiæ vacantis mandabat inquiri, xiv, 11.

Inhabilem judicavit eum, qui nimis senex erat, et quia juravit se nolle fieri episcopum, *ibid.*

Indignum censuit, qui nunquam amicum in domum suam vocaverat ad charitatem: ideo jussit quæri an id commiserit ex tenacia, vel ex necessitate, *ibid.*

Item indignum judicavit, qui ignorabat psalmos, *ibid.* Et v, 48, ait: Sed nec Joannem presbyterum Psalmodum necium præsumimus ordinare: quia hæc eum minus sui profecto habere studium demonstrabat.

Item eum, qui qualis esset interior, omnino ignorabat, nisi prius cognitum non confirmabat, xiv, 11.

Duos in episcopum electos pariter rejectit, alterum, qui filiam habebat, sic inquit: Nam quæ præsumptio ad episcopatum audeat accedere, qui adhuc longam sui con-

poris continentiam, filiola teste, convincitur non habere? alterum, quia simplex erat, et insuper, quia pecuniam dederat ad usuram, x, 62.

Indignum electum in episcopum rejecit, et visitatorem decrevit pro electione iterum faciendam, i, 57; v, 48; alium dignum eligit, cujus vita sibi notissima erat.

Indignum in episcopum electum suspendit in omnibus, quousque informatus a responsali, statueret quid esset agendum, iv, 20.

Commisit rectori Siciliae examen eligendi alium in episcopum, cum electum tanquam indignum rejecisset, vii, 41.

Electi in episcopum, qui ab ipso erant ordinandi, vestes episcopales, et argentum pro ejus usu, ut cum eo deferrentur, admonuit, *ind.* xi, 35.

Nullum affirmat se daturum consensum super illius electionem qui non a catholicis fuerat electus, quia, inquit, Vicarius sancti Ambrosii indignus evidenter ostenditur, si electus a talibus ordinatur: agebatur enim de electione episcopi Mediolan., xi, 4.

Inquisitionem electi in episcopum commisit, quem non moribus, sed solum specie tenus dicit se cognoscere, *ibid.*

Nominatos ad se venire præcepit, ut digniorem episcopum eligeret, v, 22.

De Consecratione Prælatorum.

Consecrationem electi in Metropolitano permittit a propriis episcopis fieri, iii, *ind.* xi, 30; ii, 23.

xi, 4, dicit se ratam habere consecrationem ejus, qui fuerat electus episcopus ab episcopis per Illyricum.

Item vi, 8, approbavit consecrationem episcopi Nicomeditanæ civitatis.

Romam veniebant episcopi, ut consecrarentur, vii, 19, 20, 21; ix, *ind.* ii, et alibi, de episcopis electis, ut videre est supra in locis, quæ citantur sub titulo *De Electione.*

De Auctoritate et Usu Pallii.

Pallium exigentibus causarum meritis, et fortiter postulanti concedendum, ix, 11.

Quibus temporibus uti pallio archiepiscopus possit, iii, *ind.* xi, 56, ubi agit contra archiepiscopum Ravennatens. qui pallium etiam extra missarum solemniam usurpaverat. De ejusdem usu in solemnitatibus et litaniis, donec subtilius veriusque aliquid cognoscatur, v, 11.

Et tantum in missarum solemnibus, v, 53, 56.; vi, 8, 9, 18.

Et ix, *ind.* ii, 108, inquit: Quia omnino rationis ordo nos admonet, ut cum usu pallii aliqua simul, sicut diximus, largiri privilegia debeamus; sed quoniam cum honoris augmento cura quoque sollicitudinis debet accrescere, ut cultui vestium, actionis quoque ornamenta conveniant, oportet ut enixius in cunctis se studiis vestra fraternitas exerceat.

Confirmata electione pallium datur, ii, 22.

Post electionem metropolitæ, unus ex coepiscopis comprovincialibus mittitur pro pallio, v, 57.

Quod pallium traderetur rescripsit, si tamen promiserit recipere, decreta reformationis in synodo edita se servaturum, ix, *ind.* ii, 108, 109.

Sub stricta prohibitione vetuit, ut nihil pro pallio acciperetur, v, 57.

De auctoritate pallii, iv, 53; ix, *ind.* ii, 109.

Dedit facultatem defensori sedis apostolicæ tradendi pallium, quatenus fuerit fortiter postulatum, ex exigentibus meritis postulantis, ix, 11.

Ob merita personæ concedit pallium episcopo non metropolitano et prærogativam supra alios episcopos tribuit, servata tamen prærogativa in omnibus sui metropolitani, ix, *ind.* ii, 108.

De Translatione Prælatorum, et Commendatione Ecclesiarum.

Episcopos Ecclesiarum, quæ occupatæ ab hostibus detinebantur, transtulit per incardinationem ad Ecclesias vacantes, i, 79, 80; ii, *ind.* x, 37.

Episcopo unius Ecclesiæ aliam commendavit, ii, *ind.* x, 16, 38; iii, *ind.* xi, 13, et causam exposuit.

Reditus Ecclesiæ commendatæ decrevit expendi pro reparatione Ecclesiæ, et subventionem cleri: correctionem, et jurisdictionem tamen illius commendavit, ix, *ind.* ii, 71.

Episcopos episcopatu vacantes ad suæ ditionis episcopatus invitabat, v, 42.

De Renuntiatione.

Voluntarie renuntianti Ecclesiam ob infirmitatis causam nulli denegabat, eumque de redditibus ejusdem Ecclesiæ sufficienter nutriendum esse censebat, vii, 19, 20, 21; xiii, 5.

De his quæ spectant ad Episcopos et Præpositos.

Nuper electum in episcopum de suo officio admonuit, ii, *ind.* x, 10.

Et eleganter et copiose ejusdem libri ep. 23 inquit, quod nomen pastoris non ad quietem, sed ad laborem suscipi existimandum est: unde exhibendum est in opere quod signatur in nomine.

Quod istructio populi, prælati sit actio. In vobis, inquit, quod diligit, cernat: quod imitari festinet, exemplo vestro vivere doceatur: a recto itinere te duce non deviet, ad Deum vos sequende perveniat, v, 57, ubi multa, quomodo gregem Dei gubernare debeat.

Et ad proprii muneris executionem hortatur, ut unusquisque in suo officio sit sollicitus, et gregem sibi commissum sollicitudine et oratione custodiat, v, 54.

Et viii, *ind.* i, 10, ibique quibus rebus episcopo studendum sit eleganter ostendit.

Idem copiose, ix, 107, ubi ait, quod episcopus dicitur ductor, quia viam salutis gradientibus ostendit. Idem, xiv, 17.

Episcopus irrisiones, dicteria, quæ notarii mores vocant, simulationem et duplicitatem, pompam et vanitatem fugiat; ita ut non sit honor episcopatus ejus totus fortis in ostensione, sed in mente; nec irascatur, et dum furit, non crimina servis et familiaribus suis imponat: et episcopatum sarcinam vocat. Et de cura pastoralis, v, 45.

In habitu nihil inordinatæ, v, 11.

Id debemus a Deo in orationibus pro episcopo petere ut ejus divina misericordia ei dono concedat, et prædicare quod diligit, et sequi hoc quod per ipsum prædicare concessit, vi, 19.

Episcopus (S. Gregorius, loco indicate nos episcopum, sed præfectum Illyrici admonet) nuper electus largitam dignitatem ex solo munere donantis attendat, et ex ipsa concessi regiminis administratione conditorem suum erga se placabilem faciat, ii, *ind.* x, 21.

Hortatus est episcopum ad vigilandum supra gregem, exemplo terrenorum pastorum, et eleganter de munere pastoralis, iv, 35.

Episcopus quomodo in Ecclesia sua conversari debeat, iii, *ind.* xi, 63.

De grato animo quem episcopus debet habere in electores, iv, 1.

Quod episcopus ametur et simul timeatur, *ibid.*

Episcopus simplicitati tantum studentem reprehendit, iv, 26.

Episcopatus est vacare operibus charitatis, v, 42.

Episcopus is commendatione dignus est, qui ad episcopatum venit invitus, v, 45.

Mediocritas ab episcopo servanda, v, 48.

Tot sunt episcopi retributiones, quot lucra fuerit operatus animarum, *ibid.*

Episcopus cum loco et mentem mutare debet, vi, 30.

Vacuum nomen tenet episcopi, qui patientibus necessitatem non concurrat, nec alienam inopiam suam credit, *ibid.*

Quod non sufficit in episcopo sola lectio et oratio, et remotum sedere: sed oportet ut largam manum habeat, *ibid.*

Episcopus non plus pecuniæ, quam animabus studeat, cum Christus ab episcopi officio non aurum, sed animas exquirat, vi, 29.

Mirandum est, si is qui vestes habet, argentum habet, cellaria habet, quod pauperibus debeat dare, non habet, vi, 30.

Nihil magis in episcopo quærebat, quam sanctitatem, liberalitatem et sapientiam, *ibid.*

Episcopus stipendiis Ecclesiæ suæ contentus esse debet, nec de publico aliquid percipiat, v, 44.

Hortatur episcopum ad suum officium, ad pacem, charitatem, vigilantiam, cælestia anhelare, et terrena relinquere, vi, 65.

Episcopatus sicut desiderantibus est denegandus, ita fugientibus offerendus, vii, 4.

Qui renuit pascere oves Dei, et valet, peccat, vii, 4. Quod signum dilectionis in Deum est pascere ipsius gregem, *ibid.*

Quod fieri non potest, ut quærat quis mentis serenitatem in episcopatu, vii, *ibid.*

Qua ratione mentis serenitas in episcopatu sit quærenda, *ibid.*

Quod episcopum oportet sæculares curas habere, *ibid.* Quando et quatenus oporteat, *ibid.*

Episcopus statim ac est electus, fidem suam profiteatur et ad papam transmittat, *ibid.*, 4.

Episcopus non debet recedere a solita forma profitendi fidem, *ibid.*

Episcopus pro suis principibus suoque patriarcha orare debet, vii, 4, 7, 27.

Episcopus non debet deesse in eo quod potest, etiamsi vires non suppetant, ut suum studium in defensione pauperum et oppressorum Deo pateat, x, 36.

Episcopus in omni eo quod agit, inspectorem cordis appetat habere placatum, *ibid.*

Nihil omittat episcopus, ut Deo placeat, cum humani terrores, et gratiæ sint similes fumus, qui levi aura raptus evanescit, *ibid.*

Signum est Deo placuisse episcopum, si pravis hominibus displicuisse cognoverimus, x, *ibid.*

Laudat episcopum a gravitate, eumque hortatur ad justitiam administrandam, canouum rigorem retinendum, excessus sacerdotum moresque reformandos, viii, *ind.* 1, 12.

Pastoris officium commendatur, cum lux gregis sit flamma pastoris, viii, *ind.* 1, 33.

Finis officii episcopi describitur, quando non terrenarum rerum curam, sed animarum ducatum se suscepisse episcopus cognoscere debet, ix, *ind.* 11, 2.

Quod illa præpositorum sollicitudo utilis est, et illa est cautela laudabilis, in qua totum ratio agit, et furor sibi nihil vendicat, x, 11.

Officium episcopi est non modo sua, sed etiam aliena deflere peccata, xii, 1.

Preces fundendæ pro implorando officio episcopi, *ibid.* Pascere gregem coram Domino est, orando, admonendo, boni operis studium ostendendo, ad æternæ vitæ pascua cum ipso quem pascit grege pervenire, xii, 1; xiii, 13.

Laudat episcopum (*Immo vero Maurentium magistrum militum*) humanam conventicula caventem: quia sæpe animus qui renovari in Deo per compunctionis gratiam desiderat, per prava colloquia veterascit, viii, 17.

Episcopus sicut patet in nomine; ita affectu probetur in opere, ii, *ind.* x, 49.

Lectionem librorum gentilium episcopo vetuit, quos nugæ appellat, inquiens: Quia in uno se ore cum Jovis laudibus Christi laudes non capit. Et illum reprehendit, quia grammaticam quibusdam exponebat, xiii, 54.

Laudat episcopum (*Non episcopum, sed magistrum militum*) sacræ lectioni vacantem, quem ad societatem in sacro eloquio invitavit, cum non invenisset, qui sibi in hoc munere adhæreret ob boni paupertatem, quam vehementer deplorabat, viii, 17.

Gratulatur episcopo causis sæcularibus occupato, quod sacræ Scripturæ det operam, et ad illam hortatur, iii, *ind.* xi, 67.

Regulam pastorem episcopo postulanti transmisit, v, 4.

Reprehenduntur episcopi usurpantes in electione patriarchæ verba sacræ Scripturæ in personam Christi probata, *Hæc dies quam fecit Dominus*, etc., vii, 7.

Episcopus sit ambidexter, v, 39. Remedium dedit contra invidiam, quanto scilicet sibi alios videre quis perpendit, tanto vigilantius, ut sibi nihil nocere valeant, in utilitatibus Ecclesiæ, et Dei servitio perseveret, ii, *ind.* x, 13.

Laudatur episcopus quod infirmos visitet, et illos in domum suscipiat, ii, *ind.* x, 35.

Episcopus operam dans in justis conviviis reprehenditur, et declaratur quæ sicut justa convivia, scilicet ubi nulla absentium vita mordetur, nullæ ex irrisione reprehenditur, ubi non inanes in eis sæcularium negotiorum fabulæ, sed verba lectionis sacræ audiuntur, ubi non plus quam necesse est servitur corpori: sed sola ejus infirmitas reficitur, ut ad usum exercendæ virtutis habeatur, ii, *ind.* x, 52.

Episcopus largam habeat manum, necessitatem patientibus concurrat, et alienam inopiam credat esse suam, vi, 30.

Laudatur episcopus eleemosynas Romam transmittens, vii, 9.

Episcopus habeat presbyterum, quem in secreto suo inveniat, ubi requiescat post causarum tumultum, vi, 22.

Hortatur episcopum ad unitatem et charitatem, quæ est mater et custos omnium virtutum, ii, *ind.* x, 47.

De mutua charitate qua coepiscopis respondebat, eos invitans ad orandum pro invicem, vi, 19.

Quod in alium ex charitate fieri potest sine scandalo, etiamsi ab illo nihil reprehendatur, laudabile est, iv, 32.

Qui particeps erat mensæ decessoris, incongruum judicat ut a successore ab illa pulsetur, *ibid.*

Episcopus submissitret necessaria clerico litterarum ignaro, vii, 11.

Admonuit episcopum ut in causis ecclesiasticis viriliter ageret, quod nihil aliud quæreret nisi ut sub considera-

tione solius omnipotentis Dei cuncta faceret, et nullius persona eum a rigore disciplinæ emolliret: neque vehementis indignatio in rigore, quod absit, aliquo immoderate districtione obduraret, vii, 9.

Admonetur episcopus ut in causis ecclesiasticis ita se gerat, ut a paternæ charitatis gratia non recedat, vi, 14. Sacerdotale studium, lites terminare, vii, 10.

Episcopus filios suos teneat, ita tamen ut non maledictis adversariorum occasionem præbeat, ix, *ind.* 11, 23.

Episcopus justitiam administrare non differat, ix, *ind.* 11, 45.

Curent potissimum episcopi ut justitiam servant cum iis qui ad Ecclesiam confugerint, x, 38.

Hortatur episcopum ut curet non solum hæreticos reducere, sed ut catholici vel in primis bene vivant, ne intra gremium sanctæ Ecclesiæ filii alieni nutriantur, ii, *ind.* x, 52.

Episcopus minime sollicitus pro conversione infidelium subditorum redarguitur, et se in illum animadversurum comminatur, iv, 26.

Hortatur episcopum, ut fideles confirmet, apostatas revocet, infideles convertat, viii, *ind.* 1, 1.

Episcopum ob timorem hæreticorum latitantem quæri mandat, quem hortari præcipit ut ad limina apostolorum veniat, et ei expensas subministrari jubet, ix, *ind.* 11, 94.

Laudat episcopum perscrutantem vitam suorum sacerdotum, eique mandat ut investigata alteri de ejus mandato renuntiet, inquiens: Nulla res ab investigatione pravorum actuum, vel insinuatione te revocet: nam quanto vigilantiam tuam modo laudamus, tanto culpabilior invenieris, si hujusmodi actus qualibet dissimulatione celaveris, iii, *ind.* xi, 50.

Episcopus ignorans quæ fiunt contra Dei servos, nullam potest habere excusationem, iii, *ind.* xi, 53.

Objurgationes in sacerdotes mature faciendæ sunt ab episcopis, iv, 1.

Episcopus monasteria non gravet, sed defendat, vi, 29.

Episcoporum adventus ad monasteria ita fiat, ut desideretur a monasteriis, viii, *ind.* 1, 15.

Episcopus non nisi visitandi exhortandique gratia ad monasterium accedat, *ibid.*

Monasteria ab episcopo non graventur occasione hospitii, *ibid.*

Episcoporum frequens adventus in monasterium non sit metuendus, sed desiderabilis, et quomodo id fiat, *ibid.*

Episcopus non permittat minores a majoribus opprimi, x, 38.

Episcopus sit diligens in eligendis Ecclesiæ ministris, quia illis delinquentibus, ipse delinquit, x, 24.

Episcopus in omnibus honorare cupiebat, ii, *ind.* x, 47.

A principibus prægravatos episcopos viriliter defendit, et injuste defectos non modo inter depositos non habuit, sed in pristinos gradus restitui curavit, et secum retinebat, i, 7, 28.

Episcoporum causas coram imperatore a responsali sedis apostolicæ suscipi jubet, viii, *ind.* 1, 10, 25; xi, 6, 7, 8.

Non sinebat episcopum gravare inferiores suos clericos, i, 19.

Contra episcopos aliasque personas ecclesiasticas, laicis et clericis libenter administrabat justitiam, iii, *ind.* xi, 36, 44.

Quomodo in controversiis episcoporum se gesserit, i, 20.

In diocesis episcoporum nihil ordinabat ipsis inconsultis, i, 40, 41; ii, 32.

Concedit episcopo presbyterum alterius Ecclesiæ, quem ejus Episcopus illi concedere volebat: mandavit autem defensori, ut id illi blande et leniter persuaderet, vi, 20.

Noluit concedere contra voluntatem proprii episcopi diaconum, ut posset eligi in episcopum alterius Ecclesiæ, xiv, 11.

Desolatum monasterium alteri monasterio alterius diocesis unire noluit contradicente episcopo, nisi causa cognita, xiii, 2.

Episcopus suspensum ob contumaciam reliquis provinciæ episcopis significavit, ii, *ind.* x, 19.

Episcopo damnato alimenta ab Ecclesia, in qua gessit officium, subministrari humanitatis intuitu jussit, cum nimis impium sit, ut alimentorum necessitati post vindictam subiaceat, iii, *ind.* xi, 55.

Episcopo, a quo obedientiam regina et alii episcopi

subtrahere volebant, consilio et auxilio succurrit, iv, 2.

Quod episcopus pro sui officii munere facere debet, multo studiosius agat apostolica auctoritate accedente, iv, 5.

Durum est, et procul a sacerdotis officio, personam positam sub necessitate negligere, et studio congregandi indecenter inhiare pecuniis: idcirco archidiacono a quo episcopus decem solidos abstulerat, restituit mandat, v, 33.

Significavit populo pravitatem sui episcopi, vi, 26.

Valde execrabile in episcopis, auferre de patrimonio sancti Petri, quod reges pro Ecclesia servant, vi, 53.

Elegantiter rescripsit episcopo, quod pro nihilo duceret inimicitias, quas dicebat contrahere ob frequentes causas a sede apostolica sibi commissas, docens quomodo ista toleranda sunt, et quod tanto constantius est agendum et vigilandum, vii, 2.

Admonet episcopum, ut quanto plus præfectum diligit, tanto plus eum admoneat, ut semper ante cordis oculos Dei iudicium habeat in causis quas tractat, vii, 8.

Reprehenditur episcopus quod die Dominico antequam missam celebraret, iverit ad exarandum messem cujusdam, ix, *ind.* ii, 1.

A divinis excommunicavit per duos menses consilia-rios episcopi, male ipsi consulentes, *ibid.*

Episcopo ob ejus canos et simplicitatem pepercit, *ibid.*

Admonetur episcopus ut justitiam administrare non differat, ix, *ind.* ii, 45.

Admonuit episcopum de querelis contra ipsum delatis, ut corrigatur, *ibid.*

Excusavit episcopum apud nobilem quemdam, quod actores illius episcopi ipsius possessiones occupassent, ix, *ind.* ii, 13.

Episcopus Siciliæ ad bene agendum adhortans, ait se defensoris sedis apostolicæ injunxisse, ut inordinate acta ipsorum prius secreto corripere, xiii, 22.

Jussit de scandalis datis per episcopum secreto ipsum admoneri, ut adventiente illo infirmitatis impedimento, quo nonnulli scandalizabantur, cessaret ab illo ministerio. Et scandalizati admonerentur, quod nullatenus pertimescerent, sed cum omni securitate et fiducia communicarent, quia ægritudo personæ sacri mysterii benedictionem nec mutat, nec polluit, xiii, 47.

Episcopum nimis præcipitum in ferendis sententiis secreto admoneri jubet, xiii, 32.

Episcoporum auctoritatem non modo non minuebat, sed roborabat, ix, *ind.* ii, 64.

Defensorum prohibet ne clericos contumaces proprii episcopi defendat: sed si causæ meritum postulat, sit intercessor potius quam defensor; si justa proposuerint, eis non denegatur auxilium, ne clericorum disciplina per illius defensionem solvatur, quin potius uniuscujusque episcopi reverentia servetur, ix, *ind.* ii, 64.

Defensor item reprehenditur clericorum causas, despectis propriis episcopis, coram se trahens, et jussit ut omnes suos episcopos adirent, inquit: Si per sedem apostolicam unicuique episcopo jurisdictione non servatur, quid aliud agit, nisi ut per eos, per quos ecclesiasticus custodiri debuit ordo, confundatur? xi, 37.

Clerici pœnitentes, a defensore e loco pœnitentiæ ejecti, sine mora a proprio episcopo restituantur, *ibid.*

Adversus episcopos nihil ipsis inauditis decernebat: unde episcopo Neapolitano præcepit, ut ad se transmitteret, qui suo nomine ad objecta responderet, ix, *ind.* ii, 104.

Reprehenditur episcopus, qui populum ipsius præjudicio in duas divisum partes non conciliabat, *ibid.*

Episcopos dysscolos ad se venire præcipiebat, ut illorum mores componeret: unde episcopum sua ordinatione in Galliam transmissum ob sæculares mores ad se reverti jubet, ut sub ea qua dignum est observantia refrenatus sæculares mores ad sacerdotalem studeat convertere gravitatem. Nam satis noxium atque perniciosum est, ut imitatione ipsius, quæ ædificari debuerant, destruantur, in qua re non solum ille culpabilis, sed etiam qui non restiterit invenitur, ix, *ind.* ii, 115.

Necessaria episcopis subministravit, unde cabalum ut vehi posset, misit, benedictionem sancti Petri appellans, viii, 45.

Item episcopo e schismate ad Ecclesiam reverso paratam unam, xii, 32.

Et vestes episcopis indigentibus, xii, 45.

Reprehendit episcopum habentem societatem cum pravis hominibus, quia qui tales recipit, scelera non corrigi,

sed magis aliis talia perpetrandi videtur dare licentiam, xi, 13.

Episcopum certiore fecit de iis omnibus quæ illius legato acciderant, quem excusavit, cum fuerit expertus erroris in quem incidit, xi, 74.

Responsali jussit admonere archiepiscopum Thessalon, ut desisteret a molestiis illatis episcopo Corcyræ, xiv, 8.

Vexari episcopos et superiores a subditis suis non permittebat, ostendens malum quod ex hoc dimanaret, xiv, 17.

Episcopum acriter reprehendit excommunicatione injuriam propriam vindicantem, ii, *ind.* x, 49.

Quod episcoporum causæ magna cum diligentia sunt perscrutandæ, ix, *ind.* ii, 68.

Episcopus ad opinionem cleri sui debet studere, ut nihil de iis pravum, nihil quod ecclesiasticum dedecet, audiat, iv, 5.

Episcopos vigilet in hæreticos et in tollendis abusibus. Nam qui, inquit, non corrigit resecanda, committit, x, 42.

Profitetur se velle punire episcopum, qui delinquentes non puniebat, si deinceps illos impunitos reliquerit, iv, 12.

Episcoporum promissa clericis facta auctoritate sedis apostolicæ roborabat, xiii, 44.

Episcopus petit a sancto Gregorio ut personam a suo latere deputaret, cui causas suas insinuare ipsi papæ subtiliter deberet.

Et contra videntes prave agentes, et tacentes, sic scripsit: Hæc autem si fieri cognoscis, non taceas, sed instanti obsiste: quoniam si hæc aut investigare fortasse neglexeris, aut intellecta celaveris, non solum illos qui hæc agunt, peccati vinculum alligabit; sed te hujus rei non levis ante Deum culpa respiciet, iii, *ind.* xi, 48.

De Residentia.

Episcopum Romam venire cupientem non permisit, sed ei rescripsit, ut pro ipso Deum oraret, i, 66.

Episcopum extra suam Ecclesiam pro aliquo sedis apostolicæ negotio transmissum, non diu patiebatur morari, iii, *ind.* xi, 35.

Presbyterum privatum ob absentiam duorum mensium ab Ecclesia sua, si ex justa causa abfuisset, ut asserebat, mandabat restitui in suum locum, iv, 13.

Episcopo non residenti in sua Ecclesia mandat, ut ad moneatur ad residendum sub pœna detrusionis in monasterium, vi, 23.

Non licet episcopis pro causis propriis, vel aliis, quocunque voluerint ambulare, sine licentia metropolitani, nisi ad sedem apostolicam contra eumdem, ix, *ind.* ii, 8.

Episcopos sine epistolis sui primatis ad comitatum profectos, vel ad conventum celebrandum reprehendit, ix, *ind.* ii, 68.

Clerici suas parochias deserere prohibentur, ix, *ind.* ii, 65.

Episcopum extra suam Ecclesiam prætoris deservientem ad suam Ecclesiam reverti compulit, veluti annihilantem sacerdotalem reverentiam in sæcularibus causis, x, 10.

Ut episcopus qui diu a propria Ecclesia abfuit, daret purgationis satisfactionem, ut oportebat, defensori sedis apostolicæ jussit, xii, 24.

Episcopum quem videre cupiebat, ut ad se veniret, invitavit, xii, 43.

Invitavit episcopum ad limina apostolorum, cui se in sacra lectione collegam fore asserit, viii, 17.

Episcopum ob corporis infirmitatem Romam vocat, cui unum de benedictione sancti Petri caballum misit, x, 45; et xi, 33, rescripsit eidem, quid in ejus discessu in Ecclesia ordinare deberet.

Episcopum quantocius ad se venire jussit, ut dilatione postposita ad propria reverteretur, ejus ratiociniis expositis, ii, *ind.* x, 20.

De supplenda Negligentia Prælatorum.

Quod superiore negligente crescit sentina vitiorum, i, 44.

Episcopis negligentibus, scripsit metropolitano, quæ agenda essent, ut suæ provinciæ episcopis significaret, potissimumque id ei commisit, ne ejus honorem imminuere ipse videretur, iv, 26, 34, 35, 39.

Episcopum in suo officio negligentem redarguit, v, 6.

Episcoporum negligentiam subtiliter inquirebat, et districtissimis inquisitionibus emendabat, reprehendens illorum negligentiam in corrigendis delictis, asseritque prius ultionem tam nefarii delicti, quam delictum ipsum

ad suas aures pervenire debuisset, viii, *ind.* i, 8, 9; ix, *ind.* ii, 115.

Desidiam et negligentiam Paschasii episcopi acriter reprehendit, quod in nulla re agnosceretur episcopus, adeo ut neque Ecclesiam ipsius, neque monasteria sive filii Ecclesie, vel oppressi, vel pauperes ejus erga se dilectionis studium sentirent, xiii, 26.

Episcopos Campanie reprehendit, quod ita negligentes essent, ut immemores honoris sui, neque erga Ecclesias, vel erga filios suos paternae vigilantiae curam exhiberent, vel monasteriorum sollicitudinem gererent, seu in oppressorum vel pauperum se tuitionem impenderent, xiii, 27.

Increpatur episcopus, quod monachos turpiter viventes non correxit, x, 22.

Episcopus negligens debitam monasteriorum curam, in culpam reprehensionis incurrit, quia monachis delinquentibus ipse delinquit, et de sua levitate papam contrariat, x, 24.

Hortatur episcopum ut sit vigilans, in officio suo cantus et non lentus, et ipsum reprehendit quia non corripuit delinquentes, xi, 71.

Episcopo negligenti vicedominum et majorem domus sibi ordinare jussit, *ibid.*

Quod episcopi sint solliciti in corrigendis subditis: unde verecundum esse dicit, se illum admonere ut Clericum suum sub rigore disciplinae constringat, ix, *ind.* ii, 64.

Præcipit defensori, ut admoveat episcopum non haberet curam suae Ecclesiae, utilitateque illius non negligere: eique illam commendavit, ut suum auxilium ad id peragendum impartiretur: quod si etiam episcopus neglexerit, per se ipse defensor perageret, ne Ecclesiarum utilitas ullo modo deperiret, xiv, 2.

In quibus Gregorius episcopum dignum reprehensione censeret, *ibid.*

De Visitatione.

Admonetur episcopus, ut si potest, visitet diocesim, ne baptizati inconsiderati remaneant, x, 45.

Visitare curavit Ecclesiam in absentia proprii Episcopi, qui in servitio sedis apostolicæ erat, ut quidquid in festivitate Paschali solemnitas posceret, adimpleretur, ii, *ind.* x, 26.

Et in absentia episcopi ægrotantis committit visitatori omnia præter sacerdotum ordinationem, iii, *ind.* xi, 24, 25.

Reformationem cleri sæcularis et regularis civitatis Lunensis episcopo Mediolanensi commisit una cum episcopo ejusdem civitatis, qui ad hoc opus coadjutorem postulaverat: ut non permitterent in ea civitate eos esse, qui non gerunt in moribus quod ostendunt in habitu, iv, 22.

Ecclesiam sacerdotibus et cultu divino destitutam visitare fecit, ut presbyteri, et qui curam animarum haberent, ibi constituerentur, i, 15, 53.

Visitatorem ad Ecclesiam vacantem decrevit, quoniam electionem cujusdam in episcopum ejusdem Ecclesie non approbaverat, i, 57.

Decernit visitatorem ad Ecclesiam ob diurnam vacationem, omniaque ei commisit una cum sacerdotum ordinatione, i, 80.

Benevento episcopo injungit visitationem Cumanæ Ecclesie, ut interesset electioni faciendæ, et curaret ut nihil de provectionibus clericorum, redditu, ornatu, ministerisque, vel quidquid illud est, a quoquam præsumeretur Ecclesie, ii, *ind.* x, 16, 25, 37, 39.

Idem i, 4, et quod laicam personam eligi non permittant.

Idem ix, *ind.* ii, 75, 76, 88, 89; v, 23; vii, 20; vii, 15. Idem vi, 21.

Visitatori permisit, ut si non inveniretur dignus qui esset de gremio Ecclesie, exterum posset ordinare episcopum, iii, 64, 87.

Et xiii, 16, in quibus locis etiam prohibet eligi laicam personam.

Felici episcopo visitationem et curam Ecclesie destitutæ commisit, ii, *ind.* x, 43.

Admonuit visitatorem ut res Ecclesie melius procuraret, v, 44.

Episcopo visitatori centum solidos et unum puerulum orphanum, quem ipse elegerit, pro ipsius labore de eadem Ecclesia visitata dari curavit, iii, *ind.* xi, 35.

Quartam quam ejusdem Ecclesie episcopum oportebat accipere, a die visitationis visitatori quandiu ibi fuit, applicavit, v, 12.

Reprehenditur visitator qui de publico annonam percepit, v, 44.

Jussit visitatoribus stipendia ministrari ab Ecclesiis quas visitabant, iv, 11.

De Clericis peregrinis.

Archidiaconum ceterosque clericos ad propriam remeare Ecclesiam jubet, v, 9.

Episcopus a se vocatos non permittebat incommodis temporibus peregrinari, i, 72.

Prælatos etiam summos a suis sedibus expulso secum vivere volebat, i, 28.

Et ab aliis episcopis suscipi mandabat, cum ipsis in Ecclesiasticis sustentationibus convicturos, donec illos in aliis Ecclesiis vacantibus incardinaret, i, 45.

Clericos ad sacros ordines promotos per incertas sedes vagantes ad petitionem suorum episcoporum ad Ecclesiam in qua militaverant redire coegit, iv, 44.

Episcopum fugitivum disciplinam Metropolitanam sui vitantem ad eundem metropolitanum reverti jubet, ix, *ind.* ii, 111.

De Clericis ægrotantibus.

Laudat episcopum a se accersitum non venisse ob infirmitatem: sed postquam convalescit, venire jussit, x, 48.

Multa esse facienda propter infirmitatem, ex quibus, si sani essemus, jure reprehensibiles videremur, xi, 40. Erubescere enim, inquit, non debemus quod imponit necessitas.

Prohibuit jejunium episcopo ægrotanti, xi, 40, 33.

Nulli episcoporum pro qualibet ægritudine, nisi eo nolente, successorem dari permittebat, xi, 47; xiii, 5.

Episcopo infirmitate detento coadjutorem concedit ad ipsius petitionem, remaneat tamen victus pro eodem episcopo, ex ipsius Ecclesia: ordinationes vero sacrorum ordinum viciniori episcopo commisit, xi, 5, 6.

Episcopo ægrotum a vigiliis, precibus, ceterisque solemnibus ministeriis abstinere jubebat, xi, 33.

Ægrotis clericis consueta stipendia, quæ sani lucrantur, debere decrevit, ii, *ind.* x, 8.

De defensoribus S. R. E. aliisque ministris Ecclesiasticis.

Administratores patrimonii S. R. E. per provincias mittebat, ii, *ind.* x, 21.

Et illorum ministros provincialium judicio eligi relinquebat: indicabat tamen illos, quos aptos judicabat, xiii, 25.

Defensor constituitur, et de qualitatibus ipsius, ut nulli conditioni, vel corpori obnoxius teneatur, nec clericus alterius civitatis fuerit, nec in ullo et canonum statuta obviet, v, 29; xi, 38.

Defensori ob remunerationem privilegium concessit, vii, *ind.* i, 14.

Strenuus demandanda sunt negotia S. R. E., ix, *ind.* ii, 18.

Fidem, solertiam et operam cujusdam in rebus agendis, alienam ab omni duplicitate defensori commendavit, xi, 39.

Defensoribus pro ipsorum operis de redditibus honorum S. R. E. subministrari jubet, v, 28.

Defensoris munus præcipue circa pia opera veluti in legata ad pias causas relicta, in elemosynam pauperibus distribuenda executioni mandantur, et in accipiendis informationibus contra episcopos perverse agentes, et in corrigendis regularium excessibus versabatur, *ibid.*

Injungebat suis ministris, ne angariarent episcopos et ecclesiasticas personas, i, 70.

Defensor sollicitè et urbane agat quod agendum est, ix, *ind.* ii, 46.

Defensorem proficiscentem in provinciam episcopis illius commendabat, xiii, 17.

Defensor de inordinate actis episcoporum prius secreto eos admonet, *ibid.*

Defensores falsos districta emendatione compesci jussit, x, 41.

Strenuus et fideles viros sibi ostendi præcipit, ut illos defensores crearet, *ibid.*

Rationes defensoris infidelis videri præcepit, ne ulterius administraret, x, 46.

Falsum defensorem mitti in exilium jussit nolentem episcopo obedire, *ibid.*

Defensor gravamen quod intulit, sublevet, xiv, 2.

Tabellarius eligendus de consensu seniorum et cleri: et de ejus munere, xiii, 44.

Præcipuam curam habuit eorum, qui sedi apostolicæ deserviebant: bona notarii sedis apostolicæ servari jussit conjungi et filiis, et de ejusdem pueri rationem potissimum haberi, xii, 13.

Bona obvienti notario sedi apostolicæ deservienti absentis, defensori curare jussit, ix, *ind.* ii, 46.

Administration bonorum Ecclesie prohibuit laicis committi, sed probatis clericis, vii, *ind.* ii, 65.

Laudavit archidiaconum reprehendentem episcopum suum distrahentem bona Ecclesie in consanguineos, ii, *ind.* x, 19.

Et de vigilantia et districtione in excessibus vindicandis, sic scripsit: Si homo esses, aut discretionem aliquam habuisses, ita regularis disciplinæ debuisti custos existere, ut ea quæ illicite committuntur, ante vindicta corripere, quam ad nos ejus nuntius perveniret, VIII, *ind.* i, 9.

De Majoritate et Obedientia.

Ut episcopo suo populus obediret hortabatur, III, *ind.* xi, 14.

Qualiter obedientia vel sit reverentia præpositis exhibenda ex tuis quoque subjectis ipse non ambigit: scripsit Felici episcopo (*Legendum episcopo Sardiæ. Nullum jus in Sardiniam obtinebat primæ Justinianæ episcopus*) in Sardinia, qui primæ Justinianæ episcopo obedire despiciebat, v, 10.

Episcopos metropolitano suo obedire oportet, v, 63.

Et unumquemque de suis superioribus, vi, 23, 43.

Ordogram ad hoc constitutus est, ne præpositi opprimant subjectos, nec subjecti iterum contra suos præpositos resultent, VIII, *ind.* i, 7.

Ordo vigoris ecclesiastici confunditur, si temere illicita præsumantur, aut impune non concessa tententur, *ibid.*, 27.

Qui se contra præpositos suos erigunt, ostendunt quia servi Dei esse contemnunt, II, *ind.* x, 36.

Non grande est iis nos esse humiles, a quibus honoramur: hoc enim et sæculares faciunt; sed illis maxime humiles esse debemus, a quibus aliqua patimur, *ibid.*

Integerrima obedientia prælato præstanda est, cum iudicandus a subditis ultra non sit, qui semel prælatus est, III, *ind.* xi, 29.

Superioribus et præpositis suis non est detrahendum, cum eorum detractio ad Christum pertineat: nam facta suorum episcoporum oris gladio non sunt ferienda, etiam cum recte reprehendenda videntur, II, 30.

De vita et honestate Clericorum.

Diaconum spiritu ambitionis inflatum reprimi jussit, ut ultimus inter diaconos constitueretur, I, 83.

Laurentius primus Diaconus sedis apostolicæ ob superbiam et alia mala sua depositus fuit. *Olim II, princip., nunc in appendice Epistolarum.*

Contumelia sacerdotum est, de divinis cultibus admoneri: Nam quod ipsi, inquit, debent exigere, turpiter exigunt, et ad ornatum, et non ad fœditatem actuum eorum pertinere debet officium, IV, 5.

Clerus non relaxetur, sed ad ea quæ Dei sunt instantissime compellatur, IV, 5, ubi plura de correctione.

Clerici debitoribus suis satisfaciunt, IX, *ind.* II, 101.

Clerici conventus et patrocinia laicorum caveant, III, 27.

Sacerdotalis ordo intus cadens, foris stare non potest, v, 53.

Episcopus etiam falsa calumnia pressus apud clerum et populum suum præsens de integritate fidei suæ satisfaciat, VI, 2.

Clerici in aliarum Ecclesiarum obsequiis et laboribus non occupentur sed propriæ Ecclesiæ deserviant, IX, *ind.* II, 65.

Grave est clericos in actus laicorum incidere, IX, *ind.* II, 70.

Plerumque quod in laicis culpa non est, in Clericis crimen est, x, 4.

Clerici qui multas violentias commiserunt, admonendi sunt: qui si non audierint, excommunicentur, XIII, 36.

Qui sæculi actionibus implicati sunt, in clero præparare suscipiendi non sunt: quia dum in ecclesiastico habitu non dissimiliter quam vixerunt, vivunt, nequaquam sæculum student fugere, sed montare, VIII, *ind.* I, 5.

Ruina populi, mali sacerdotes, XI, 69.

Malorum societas, purgatio bonorum est, XI, 45.

Clerici opinioni et cautelæ providere debent, IX, *ind.* II, 60. Quia, inquit, sicut cauta provisio culparum vias obstruere, et quæ sunt noxia declinare novit: ita neglecta patet excessibus, et quæ sunt cavenda, solet incurrere, quia sapienter illicita superat, qui didicerit etiam non uti concessis.

De Cohabitatione Clericorum et Mulierum.

Prohibentur sacerdotes Corsicæ ne cum mulieribus conversentur, excepta duntaxat matre, sorore, vel uxore, quæ caste regenda est, I, 52.

Commendendi sunt episcopi qui cum mulieribus degunt, ne ullo modo cum illis cohabitent, exceptis eis, quas sacerorum canonum censura permittit: id est, matre, amita, germana, et aliis hujusmodi, de quibus prava non possit esse suspicio: melius tamen facient, si etiam a talium esse cohabitatione continebunt, sicut beatus Augustinus, qui nec cum sorore habitare consueverit, dicens: Quæ cum sorore mea sunt, sorores meæ non sunt, IX, *ind.* II, 60;

XIII, 35, 36. Contra cohabitantes cum extraneis mulieribus.

Contra sacerdotes impudicos et cum mulieribus cohabitantes implorat auxilium a rege [*Melius legeretur, a Regina*], XI, 69.

De Præbendis et Dignitatibus.

Præbyterum qui in loco alterius, injuste altero expulso, ordinatus fuerat, si sine datione aliqua ad eundem ordinem pervenisset, ut in simoniacam hæresim non incidere, in alia qualicunque vacante Ecclesia ordinari præcepit, IV, 13.

Clericos invito crecere non cogeat, I, 19; II, *ind.* X, 19, 20.

Violenter ordinatos in aliena Ecclesia, ad suam redire permittebat, XIII, 28.

Clericum alienæ parochiæ suspectum, sed non delinquentem, pietatis intuitu pro sustentanda paupertate in aliena Ecclesia incardinavit, IV, 14. Et expulsus a propria Ecclesia, VI, 11.

Ecclesiam destructam, deinde recuperatam commendavit, ejus reditus pro instauratione et cultu Ecclesiæ jubet expendi, IV, 19.

Dignitates et munera Ecclesiæ inferioribus sunt demandanda, quando is qui ex ordine sequitur, cui competere, non esset idoneus: quia non locus, sed utilitas est providenda; et non locus sed actio apta perquiritur, VII, 10.

Ille prioris ante Deum obtinet locum, qui in ejusdem oculis, etiam si sit abjectus, bonæ actionis instrumento placuerit, *ibid.*

Episcopus clerico litterarum ignaro provideat de iis quæ necessaria sunt ad vitæ sustentationem, VII, 11.

Pensiones debitas clericis solvi jussit, II, *ind.* X, 44.

De Regularibus.

Habitus monachorum quid aliud indicat nisi contemptum mundi? XII, 24.

Abbatis curam et officium describens, ait: Opinio monasterii per ipsius negligentiam non inquinetur: non frequenter foras egrediatur: in causis exterioribus instituat procuratorem; lectioni et orationi vacet: pauperibus quantum poterit largiatur: de hospitalitate sit sollicitus: fratres similiter orationi et lectioni vacet, III, *ind.* XI, 3; XI, 12.

Deformitas monasterii, et regulæ monasticæ dissolutio, proveniunt ex inordinato superioris regimine, dum peccantibus leniter blanditur, dumque inordinate et extra modum irascitur, XI, 48.

Visitatorem abbatem ad monasteria deformata, ubi nulla monasticæ regulæ præcepta custodiebantur, deputavit, I, 51, 52; v, 50.

Reformationem monachorum episcopo commisit, VII, 35. Eorum correctionem ad instantiam abbatis ejusdem monasterii, X, 22, 23.

Monachorum antiquo hosti militantium visitationem, reformationem et morum correctionem defensori commisit, XIII, 46.

Pueri ante ætatem XVII annorum non suscipiantur in monasteriis, I, 50.

Monasteria monachorum non fiant habitacula laicorum fingentium se religiose vivere, v, 1.

Tempus probationis biennium, X, 24.

Reprehenditur abbas, qui ante probationem quemdam susceperat ad professionem, *ibid.*

Mulieres in monachorum monasteriis non sint, I, 50.

Mulieres ad monachorum monasteria non accedant, et Monachi eas sibi commatres minime faciant, IV, 42.

Monachos vagantes de monasterio in monasterium ad pristinam regulam abbatis sui revocavit, I, 42.

Et dispersos mandat defensori perquiri, illosque inventos abbatem suo restitui, I, 41, 42. Et alios fugitivos inventos in carcerem retrudi, II, 28.

Clerici effecti monachi ad pristinam suam Ecclesiam reverti prohibentur, I, 42.

Monachus effectus ab episcopo sacerdos, manere debet in Ecclesia, in qua ordinatus est, *ibid.*

Monachi vel abbates ad clericatus officium, vel ordinem sacrum accedentes, nullam habeant amplius in illis monasteriis potestatem, VII, 43; neque licentiam habitandi, VII, *ind.* I, 15.

Sæcularis clericus non possit esse abbas, qui si abbas esse voluerit, desinat esse clericus. Satis enim, inquit, incongruum est, si cum unum ex his pro sui magnitudine diligenter quis non possit explere, ad utrumque iudicetur idoneus: sicque invicem et ecclesiasticus ordo vitæ monasticæ, et ecclesiasticis utilitatibus regula monachatus impediatur, IV, 41.

Monachi prohibentur in strepitu causarum forensium versari: ne distracta mens per varias causarum curas de-

fuat, et ad celebrandum opus consuetum enervata torpescat, I, 69.

Negotia monasterii per procuratorem agantur, III, *ind.* XI, 3.

Abbatem jam creatum jussit removeri, qui a statu habitus sui lapsus corporis ceciderat, III, *ind.* XI, 23.

Item IV, 6, quia qui tot discipulos per suam negligentiam ad infernum duxit, reliquos unquam præponi non debuit: unde unum ex monasterio reformato jussit in illo monasterio præfici, ut quod illius incuria negligitur, istius sollicitudine servetur.

Ecclesiam sæcularem regularem reddidit ob negligentiam Presbyterorum in missis divinis celebrandis populo, dummodo abbas presbyterum promissa in ea Ecclesia celebranda secum haberet, eidem vitæ subsidiis præstitis, XV, 18.

Abbas diaconus si lapsus fuerit, si postmodum in penitentia ejus conversatio meruerit, inter monachos prior constituatur, V, 3.

In monasteriis episcopus publicas missas cum sua cathedra non celebret, nisi in die dedicationis vel natalis monasterii: in reliquis diebus per presbyterum ab ipso deputatum, II, 41; VI, 46; VII, 12.

Servi Ecclesiæ fieri monachi volentes, prius in laico habitu probentur. *Olím* IV, 44, *nunc in appendice in Decretis sancti Gregorii.*

Episcopus circa monasteria inuigilet, VI, 11.

Monachos presbyteros ordinari permisit ad postulacionem episcopi, ob penuriam clericorum: si tamen digni reperi fuissent, VI, 28.

Episcopi monasteria non gravent, sed defendant, VI, 29; VII, *ind.* I, 18.

Presbyteri sæculares molestias monasteria non afficiant, V, 28; VI, 40; VIII, *ind.* I, 15.

Clerici sæculares ad monasteria non accedant, nisi ad orandum, vel invitati ad missarum solemniam, VII, 43.

Episcopus occasione hospitii monasteria non gravet, VIII, *ind.* I, 15.

Episcopus nonnisi visitandi gratia vel exhortandi ad monasteria accedat, ut desideranter ipsius adventus expectetur, *ibid.*

In monasterio monachorum presbyterum ordinari permisit, qui in eo sacra missarum solemniam celebraret, VI, 42.

Venientes ad religionem charitate suscipiendi sunt, et blandis consolationibus refovendi, ut in ea, quam elegerunt conversatione, modis omnibus Deo adjuvante delectentur persistere, VI, 48.

Abbas moribus et actionibus bonis officio suo respondeat, ut valeat adversæ opinionis occasionem auferre, VII, 18.

Magis dignum admiratione monachum judicasset Gregorius, si nunquam aliorum ducatum arripere voluisset, cum suscepisset eorum curam, qui species monachorum tenerent, et multa ibi sub sanctitatis habitu sæcularia agerent, VII, 32.

Hortabatur abbatem ad reformationem suorum monachorum, et ad pacem cum suo episcopo, *ibid.*

Episcopi monachos inobedientes suo abbati non defendant, VII, 35.

Promisit episcopo se daturum ipsi alios monachos, si hi, qui ibi erant, ipsi non placerent: si tamen talia loca essent, ut esset ibi unde subsistere valerent, VII, 43.

Monacho, qui lectioni vacabat, et laborare non poterat, expensas ex suæ matris substantia subministrari jussit, IV, 47.

Nullus episcoporum vel sæcularium de re ditibus monasterii vel privilegiis audeat aliquid minuire, VIII, *ind.* I, 15.

Causæ quæ oriuntur inter Ecclesiam episcopi et monasteria, decendantur ab arbitrariis ab utraque parte electis, *ibid.*

Extraneus non eligatur abbas, sed ex eadem conversatione: quod si apta ibi non reperitur persona, de aliis monasteriis eligatur, *ibid.*

Cellerarii vitam inquiri mandavit, et quatenus dignus repertus, ordinaretur abbas, XIII, 24.

Ejicitur ab electione in abbatem qui aolus peregre sine aliquo fratrum suorum ausus est proficisci: ex hoc enim cognoscitur, quod qui sine teste ambulat, non recte vivit, *ibid.*

Nemo viventi abbati qualibet occasione in suo monasterio præponatur (*nisi certis criminibus exstantibus*), VIII, *ind.* I, 15.

Monachi, invito abbate, non transferantur ad ordinanda alia monasteria, neque ad ordines sacros, neque ad officium clericatus promoveantur, *ibid.*

Abbas de monachis qui in monasteriis supersunt ad alia

monasteria ordinanda, aliquos mittere possit: quod si noluerit, episcopus cogat, *ibid.*

Abbas, et nemo alius, attestationem bonorum inventorum monasterii faciat, *ibid.*

Monachum, quem secum retinebat ob solatium quod in verbo Dei cum eo habebat, remisit ad monasterium ob monasterii necessitatem, VIII, *ind.* I, 16.

Jussit ut episcopus monasterio restitueret omnia quæ sub xenii specie ab illo abtolerat, VIII, *ind.* I, 34.

Jussit ut episcopus monachos delinquentes corrigeret, *ibid.*

Monasterium a jurisdictione episcopi omnino exemit, præterquam in abbatis ordinatione, II, 41, 42.

Privilegium exemptionis monasterio tribuit ab omni episcopi jurisdictione, præter diligentiam disciplinæ, V, 37.

Monasteria regularium utriusque sexus a nemine perturbentur, sed illorum causæ ab episcopo tantum cognoscantur, IX, *ind.* II, 64.

Monachus fiat presbyter, quem unanimis congregatio elegerit propter penuriam sacerdotis, IX, *ind.* II, 92.

Presbyter ad monachorum monasterium deserviendum postulandus est ab episcopo, nec alius est deputandus, VIII, 2.

Transmittit monachum pro gubernatione monachorum episcopo Neapolitano, quem tunc præpositum esse decreverat: quod si ejus vita illi placeret, post aliquantum temporis illorum Patrem ordinaret; non tacuit tamen malum cognoverat in eo, quod valde sapiens sibi videbatur, IX, *ind.* II, 91.

Reprehenditur episcopus qui præfecerat in abbatem, quem non probaverat, X, 24.

Episcopo profecturo in locum incognitum quatuor vel quinque monachos pro suo solatio dari jussit, arbitrio tamen episcopi ordinarii, XII, 1.

Quæ acquisivit abbas episcopus factus postquam ab abbatis remotus est officio, ei dari jussit: alia vero ante dictum tempus esse decrevit illius monasterii, cujus fuit abbas: cætera vero ante abbatis officium, illius monasterii esse, in quo conversus fuerat, *ibid.*

Molestias omnes a monasterio auferri jussit, X, 22.

Commendavit unum monasterium ad tempus, atque alterum univit in perpetuum abbati alterius monasterii, X, 61.

Monasterium æque principaliter alteri univit hac lege, ut in utroque sufficiens esset cultus divinus, et esset reservata subjectio episcopo, intra cujus fines erat monasterium, quod alteri in alia diocesi uniebat, XI, 72; XIII, 2.

Ecclesiam univit monasterio, cujus fructus volebat, ut in illius reparationem erogarentur, XI, 63.

Laudatur episcopus, qui non permisit monasterium monachorum construi juxta monasterium monialium, XI, 25.

Quod tolerabilius est antiquiorem fratrem præficere in abbatem, quam novum et puerum tolerare, XI, 48.

Abbati petenti tres monachos concedere denegavit, præsertim quemdam, quem cognoverat inutilem fore ob simplicitatem et negligentiam, VII, 45.

Abbatem ad se venire, ut secum per aliquod temporis spatium viveret, invitavit, *ibid.*

Mancipium juris publici monachum effectum Fantino defensori jussit contradi, XII, 3.

Non permittebat ut impedirentur clerici monachi fieri volentes, etiam si in sacris essent ordinibus, XII, 35.

Obligatos actionibus publicis, nisi prius essent absoluti, suscipi in monasterio vetuit, VIII, *ind.* I, 5.

Privilegia concessit virorum et mulierum monasteriis a regina Gallorum constructis, XIII, 2, 9, 10.

Lapsi monastico habitu dum adhuc in minori essent ordine, nisi correctæ vitæ, et digna præcedente penitentia, in abbates non sunt præficiendi: quod si aliter effectum est, si actus non sunt contra eorum officium, in eo quo sunt ordine perseverent: secus, alii digni sufficiantur, XIV, 2.

Observantiam regularem in primis commendabat, de qua sic inquit: Esto itaque sollicitus, ne regularis districtio vel dilacione aliqua, vel deputatorum remissione lædatur, V, 35.

Prohibuit presbyterum inducere novas consuetudines in monasterium, II, 28.

Monasteriorum fabricas ad finem perducere curabat, II, 32.

De laicis qui tonsurari volebant, actionarios sub rectori fieri omnino libenter ferebat, *ibid.*

Monachi proprium non habeant, I, 42.

Quod monachi esse dicitur, totum in utilitatem monasterii cadere debet, VI, 12.

Rejicitur monachus a dignitate abbatatus; eo quod ha-

buisset proprietatem, quæ mentem terrenam Monachi indicat. xii, 24.

Proprietas a monachis studiosissime extirpanda est, et monasterium a tali peste mundandum : quia si illic peculiaritas a monachis habetur, nec concordia, nec charitas in congregatione eadem poterit permanere. Quid est autem habitus monachi, nisi contemptus mundi ? quomodo igitur mundum despiciunt qui in monasterio positi aurum quærun, *ibid.*

Hortatus est patriarcham Alexandrinum, ut monachis restitui faceret monasterium, hæreticis ex eo pulsus, xii, 49.

Monialium præcipuam curam habebat, iv, 9.

Monasterium sanctimonialium consecrari non permittit, nisi prius inspiciatur, si dos competens illius monasterii fuerit præstita, x, 66.

Oratorium in monasterio monialium. Sacrificia peragenda. Oratorium ipsarum per episcopum consecrandum. Cura et diligentia, disciplinæ in moniales episcopo committitur. Clausura, procurator et agens, vir probatus vita et moribus deputandus, cujus ætas atque locus nihil de se prævæ suspicionis obijciat. Immunitas et privilegia illis concessa, iii, *ind.* xi, 40 ; iv, 9 ; vi, 12.

Morum correctionem et abbatissæ et monialium episcopo commisit, vii, 12.

Juvenulas abbatissas fieri prohibuit, sed sexagenarias probavit, iv, 11.

Quid esset agendum cum virgine, quæ de monasterio exiit, et nupsit, ore tenus commisit, et in scriptis ponere noluit, iv, 27.

Monialem quæ injuste migravit ad aliud monasterium, ad suum reverti jussit, v, 8.

Monialem, quæ bona monasterii dissipaverat, in aliud monasterium deponi jussit, donec ea de re per defensorem cognosceretur, *ibid.*

Corripitur episcopus tolerans medicum vel quemcumque alium sæcularem ingredi monasterium monialium, *ibid.*

Abbatissa non extranea, sed de gremio monialium eligatur, vii, 12.

Confirmatio electionis, sive ordinatio ejusdem ad episcopum spectat, *ibid.*

Administratio bonorum ad abbatissam, excluso episcopo, et quibusvis aliis, pertinet, *ibid.*

Cura ipsius et liberalitas in necessitatibus : et abstinencia, numerus atque illarum lacrymæ, ii, 4 ; vii, 22.

Defensori jubebat, ut illarum statum et necessitatem ipsi significaret, viii, *ind.* i, 23.

Consecratio monasterii monialium sine dote denegatur, dosque describitur, viii, *ind.* i, 4.

Monialem apostatam iterum in monasterium recludi et habitum resumii, et laicos contradictores excommunicari jussit, viii, *ind.* i, 8, 9.

Hortatur episcopum, ut opem afferat mulieri vitam religiosam proferenti, quæ cogebatur nubere, ix, *ind.* ii, 29.

Monialem transmisit ut in abbatissam præficeretur, x, 43.

Laudavit sæcularem mulierem quæ monasterium monialium construxerat, ut sicut religiosa devotione terrena sanctorum honoribus loca construxit, sic quoque cum eis mansiones procurare in cœlestibus festinet, x, 65.

Abbatissam ad monasterium monialium novum constructum euntem commendavit notario, quod esset sub ejus protectione, x, 67.

Cum muliere religiosa, quæ monasterium in domo sua construxerat : quia plus blandimentis cum ea agendum est, quam districtione, defensori præcipit, ut cum dulcedine agere studeat : quatenus nec illa peccato proprio auctoritas sui debeat postponere voluntatem, et utilitates monasterii valeat salubriter procurare. Et similiter, inquit, puellas suas quas in monasterio antedicta mutata olim veste convertit, abstrahi ab ea vel inquietari nullo modo patiatur : sed in ea, qua sunt, conversione, Deo protegente, permaneant, xiv, 2.

De bono castitatis, et conversione conjugatorum.

Viduarum curam gerebat, idque sacerdotale officium esse asserbat, v, 37.

Ipsarum tuitionem et protectionem defensori sedi apostolicæ commisit, vi, 38.

Bonum honestarum mulierum præcipue curabat, ix, *ind.* ii, 26.

Uxorem volentem ingredi religionem permisit, dummodo ejus uxor similiter converteretur, vi, 48 ; xi, 45. Conjugia religionis causa non solvantur : et ibidem de virtute continentiam.

Desponsata poterit ingredi religionem, si voluerit, redditis ei omnibus quæ sponsus acceperat, vii, 23.

Uxori reddi jubet virum suum monachum effectum, xi, 50.

De voto et peregrinantibus ad loca sancta.

Cito revertenti ex sacris locis rescribit, se non bene de illo suspicari (*Imo de illa, scilicet Rusticianna*) : quis quod corporaliter vidit, ex corde minime attendit, iv, 46.

Jussit defensori, ut significaret prætori provinciæ mandatum vocandi episcopos ad limina apostolorum, ut omnis suspicio removeretur, ne illorum discessus impediretur, vii, 22.

Invitavit episcopum ad limina apostolorum, ix, *ind.* ii, 74.

Post commendationem presbyteri redeuntis ex liminibus apostolorum præcepit, ut iterum licentiam ei præbeat : jus episcopus, si reverti ad eadem limina voluerit, ix, 69.

Desiderantem venire ad limina apostolorum incitavit xi, 74.

Executioni demandari oportet quamprimum quodcumque piæ mentis propositum a Deo suggestum erit, ii, *ind.* x, 27.

De munere Prædicationis, et Magistris.

Gaudet episcopum prædicare Evangelium regi infidei, iii, *ind.* xi, 67.

Laudavit episcopum in prædicatione verbi Dei, cujus opera Maris patricia conversa ad fidem fuerat, cujus fidem magnum fructum allaturam sperabat, vii, 8.

Defensori Galliæ seminarium puerorum anglorum fieri jussit ex patrimonio sedis apostolicæ, et ut illos congregaret, et in monasterio deinde traderentur ad fidem recipiendam, ut in illa proficerent, vi, 7.

De Pace et Bello.

Sollicitus fuit tempore belli et pacis nondum firmatæ, ut custodes civitatum invigilarent, et murorum vigiliæ fierent, ix, *ind.* ii, 4, 6.

Ad pacis unitatem cum omnibus semper hortabatur, x, 42. Regiet regiæ Longobardorum gratias egit, ix, *ind.* ii, 42, 43. Ad pacem custodiendam cum Sede Apostolica, vii, 4, 5.

Belli tempore pro salute reipub. invigilabat, nihil eorum quæ juvare poterant, prætermittens, unde commisit magistro militum, ut cum aliis magistris militum esset, et faceret quod simul decreverant, ii, 3.

Et ad strenue agendum illos hortatur, ii, 29.

Quod obsides dignos pro pace ab inimicis accipiant : quod si minus securi videntur, quidquid eis videbitur e reipub. peragant, xii, 30.

Quod si inimicos viderint arripere cursum, neglecta pace eorum loca deprædari jussit, *ibid.*

Hortabatur ut obediretur tribuno militum, *ibid.*

Dabat pacem. [*Fortasse operam*] peragendæ paci, v, 36.

Pacem inter principes inimicos procurabat, eisque justa pacta proponebat, *ibid.*

Munera transmissa.

Anastasio patriarchæ Antiocheno claves beati Petri apostoli, quæ super ægros positæ multis solent miraculis curare, i, 26.

Andræ de Dibiria clavem sanctissimam sancti Petri apostoli, quæ de ejus catenis interioribus habet, i, 30.

Joanni exconsuli patricio et quæstori clavem similem, i, 31.

Theodoro consiliario puerum mancipium natione Siculum, Acosimum nomine, tradi præcepit, iii, *ind.* xi, 18.

Columbo episcopo Numidiæ claves beati Petri, in quibus de catenis ejusdem continebatur pro benedictione, iii, *ind.* xi, 48.

Dynamio patricio Galliarum crucem parvulam insertam de catenis beati Petri, et in extremitatibus de craticula sancti Laurentii, iii, *ind.* xi, 33.

Duci Barbaricorum benedictionem sancti Petri, iv, 23.

Constantiæ Augustæ caput sancti Pauli petenti, dicit se missurum de catenis ejusdem, si limam ducentesacerdote, per eas aliquid pulveris exierit : quia non omnibus conceleitur, Deo permittente, iv, 30.

Theodoro medico Constantinopolitano Anatem cum duobus parvulis Atticis, v, 41.

Childeberto regi Francorum claves, vi, 6.

Theotisto clavem auream sancti Petri, vii, 26.

Theodoro medico Constantinopolitano clavem sancti Petri, vii, 28.

Narsæ religioso quatuor camisas, et duo oraria, et puerum, vii, 36.

Eulogio episcopo Alexandrino sex minora pallia Aquitania, et duo oraria, vii, 40.

Leontio exconsuli clavem, viii, *ind.* 1, 35.

Secundino servo Dei incluso duos homiliarum codices, exiguum vestimentum, imagines Salvatoris, Deiparæ, Petri et Pauli, et Crucem, item clavem sancti Petri, ix, *ind.* 11, 52.

Arigio episcopo, et ejus archidiacono duas dalmaticas, et licentiam eis utendi, ix, *ind.* 11, 112.

Recaredo regi Hispaniarum clavem parvulam, in qua erat ferrum inclusum de catenis, etc. Crucem in qua erat lignum Dominicæ crucis, et de capillis sancti Joannis Baptistæ, ix, *ind.* 11, 122.

Palladio presbytero de monte Sina de benedictione sancti Petri cucullam et tunicam, xi, 2.

Episcopo Clusino caballum qualem invenire potuit, x, 45.

Adilberto regi Anglorum, dicitur munera misisse, sed qualia non exprimit, xi, 66.

Savinellæ clavem sancti Petri cum ferro de catenis, 11, 7.

Eclesio episcopo Clusino mittit amphialum, tunicam vel pectorale, xii, 46.

Eulogio Alexandrino patriarchæ crucem parvulam in qua erat de catenis sanctorum Petri et Pauli, xiii, 42.

Theodelindæ reginæ Longobardorum, Adulovaldo Theodelindæ filio regi misit gesta in synodo tempore Justiniani imperatoris et phylacteria, quæ vocat crucem cum ligno sanctæ crucis Domini; lectiones sancti Evangelii Persica theca inclusas: sorori regis tres annulos, duos cum hyacinthis, et unum cum albula, xiv, 12.

Aclejodoto patricio gallorum clavem, in qua erat de catenis, etc., xi, 14.

De eleemosynis et cura pauperum cujuslibet ordinis.

Diversos pauperes diversis in locis consistentes per defensores S. R. E de patrimonio ejusdem juvare fecit et ita erat per universas provincias promptus illis subvenire, ut præceperit discedentibus ministris, ut exquirerent, et ipsi significarent quinam in illis locis egerent. Quod si neglexissent, acriter eos increpabat, i, 39, 46, 67; iv, 28; x, *ind.* 11, 39.

Cosmæ multis debitis obligato, 111, *ind.* xi, 58; iv, 45.

Judæis conversis ne inopiam paterentur, iv, 33.

Theodoro medico gartias egit propter pecuniam pauperibus transmissam, iv, 31.

A Libertino expræfecto petiit ne injuriosum duceret, quia de beati Petri, inquit, apostoli rebus, quamvis parva sint quæ offeruntur, pro magna semper benedictione suscipienda sunt, x, 31.

Zenoni episcopo mille modios tritici, aut si plus levare poterit, usque ad duo millia dari jubet, pauperibus sum Ecclesiæ distribuendos, vi, 4.

In pœnitentiâ constitutis victum et vestitum subministrari curavit, i, 18.

Sanctimonialibus non modo victum, sed etiam vestitum et lectisternia subministrari jussit, i, 24; vii, 26.

Monachis, abbati et aliis religiosis, 11, *ind.* x, ; iv, 32, 38.

Possessiones pro sustentatione monachorum emi jussit, x, 20.

Nobiles egentes suis eleemosynis juvit, 11, 32.

Pro celebranda dedicatione Ecclesiæ egentis singulis annis subventionem diversarum rerum dari jussit, i, 56.

Mancia pro utilitate parochiæ emi jussit, xi, 23.

Xenodochiis necessaria per defensores tribui voluit, xii, 38.

Gerontocomio lectos et lectisternia, xi, 1.

Mandavit ut fabrica pauperrimi monasterii adjuvaretur, xi, 1.

Vestes pro iis qui baptizandi erant, emi jussit, v, 3; viii, *ind.* 1, 1.

Schismaticis reversis ad Ecclesiæ gremium subveniri mandavit, vi, 39; ix, 11.

Puellam servam redimi jubet, ut ingrediatur monasterium, sicut valde desiderabat, 111, *ind.* xi, 40.

Fideles infidelibus in eleemosynis sunt præferendi, 11, *ind.* x, 46.

Utilitatem pauperum gravare renuit, sed eis aliquid dari jussit, 11, 32.

Orbitis parentibus, parentum debitum relaxavit, 111, *ind.* xi, 21.

Viticum volentibus Romam venire dari jussit, 11, *ind.* xi, 36.

Ad bona opera et eleemosynas adhortatio elegans: quod ibi desideria agenda sunt, ubi quidquid retribuitur, finem non suscipit, xii, 7.

Quod pauperibus tribuitur, non est donum, sed mu-

tuum: quia quod datur, multiplicato sine dubio fructu recipitur, x, 21.

Infirma est cautela pro annonâ, quæ pietatis adjutorio non munitur, *ibid.*

Quod subveniendum est orphano pauperi, ix, *ind.* 11, 26, 40.

Eleemosyna reputanda non est quod ex illicitis rebus accipitur. Qui enim, inquit, hac intentione male accipit, ut quasi bene dispenset, gravatur, potiusquam jுவatur. Et copiose de eleemosyna, ix, *ind.* 11, 106.

Episcopo jussit eleemosynam facere pauperibus, quos publice petere verecundia non permittit, xi, 34.

De redemptione captivorum.

Cura et diligentia in redimendis captivis ex diversis regionibus, vii, 26; ix, 17. Et ex propriis pecuniis non modo liberis, sed etiam servis, vi, 35. Commiseratio in illor, v, 30.

Judæorum servos Christianos Narbonæ degentes, quos auctoritate legis liberare non poterat, propria sua pecunia redimi jussit, vii, 24.

Presbyterum transmisit pro redemptione captivorum, 111, *ind.* xi, 16.

Clericum captivum redimi ab Ecclesia cui inservierat, præcipit. Valde enim, inquit, durum est, si de Ecclesia cui militat, remedium nullum veniat, iv, 17.

Æs alienum contractum a diacono ob redemptionem sui ipsius non valente persolvere de sua substantia, commisit episcopo ut de Ecclesiæ bonis illud persolveret, 111, *ind.* xi, 41.

Consensit episcopo Fanensi, qui mutuam pecuniam acceperat pro redemptione captivorum, ut sacra vasa vendicaret, vii, 13, 38.

Quos sanctus Gregorius commendavit.

Pauperes, potissimum viduas, reliquasque personas auxilio destitutas et afflictas et prægravatas, in quibusvis necessitatibus, apud imperatorem, episcopos et quoscunque alios commendavit, i, 50, 62, 64; iv, 18; vi, 17, 40; ix, 54, 69; x, 6, 47; xi, 14, 36, 77; xiii, 5, 6, 37, 39.

Defensores S. R. E. quomodo commendat, i, 3; ix, *ind.* 11, 20. Et alios eis, x, 13; 111, 36.

Responsalibus apostolicis apud imperatorem, episcopos, presbyteros, monachos, moniales, et quavis religiosas personas commendavit, ut auxilium et favorem tam ratione suarum Ecclesiarum, quam ipsorummet in omnibus eorum negotiis et necessitatibus apud imperatorem præstarent, i, 45; ix, *ind.* 11, 80.

Regibus et aliis principibus viris episcopos, patrimonium sancti Petri, et diversos commendavit, vi, 52-59; vii, *ind.* 11, 21, xi, 8, 16, 14.

Religiosos et laicos diversis episcopis, vii, *ind.* 1, 16; ix, 12; xi, 68, 70.

Commendavit quemdam clericum litteras nescientem, tam in his quæ spectabant ad illius curam spirituales quam ad temporalem, vii, 14.

Nobiles viros consulares præfectos suis superioribus; cæterosque viros et feminas illustres commendabat, vii, 3, x, 7, 48, 54, cum quatuor sequentibus epistolis, xi, 17. Judæos qui ad fidem venerant, i, 71.

Schismaticos ad fidem reversos, ix, *ind.* 66.

Pauperes vexatos commendavit, exarcho, i, 61.

Commendationem suam, protectionem justitiæ esse dicit: Quia, inquit, ego homines propter justitiam diligo; non autem justitiam propter homines postpono, x, 51.

Cautus erat in commendationibus, ne patrocinium Ecclesiæ ex indiscreta defensione opinionem sanctæ Ecclesiæ inquinaret, sed quatenus decet Ecclesiam, intercessio adhiberetur, ix, *ind.* 11, 27.

Commendationes suas ita voluit intelligi, ut earum occasione Ecclesiæ gravamen aliquod non susciperent, ix, *ind.* 11, 35.

Noluit commendare Bonitum virum gloriosum, ut præfecturæ administratio illi committeretur: nam quod modo putatur utile, certum est, inquit, quia postmodum plenum laboris erit atque dispendii, x, 26.

Defensori tributum licentiam adeundi imperatorem sublevatione suorum provincialium, assensens se illum commendasse responsali apostolico, xiv, 2.

De Judiciis.

Non solum nunquam mota suscitari noluit, verum etiam quæ prava foris admonebat sopire modis omnibus tentabat, i, 9.

Si per arbitros lites terminari non poterant, ad se illas deferri jubeat, xi, 11.

Causam mulieris vexatæ contra justitiam, arbitrorum judicio terminandam defensori commisit, ix, *ind.* 11, 9.

Episcopum Syracusanum hortatur, ut litem ortam cum

alio studeat efficere ut electi arbitri definiant, ix, *ind.* ii, 13.

Cujusvis controversiam cum ecclesia habentis per electos iudices terminari præcipiebat, x, 27.

Præjudicia minime facere intendebat, sed etiam facta æquanimiter portare, nisi forte quia res pauperum defendere rationabiliter cogebatur, ne apud omnipotentem Deum culpabilis inveniri valeret, *ibid.*

Quasdam causas medio juramento terminari, *ibid.*

Controversiam super bonis ecclesiasticis inter episcopum et privatam personam, vel sine jurgio, vel per arbitros terminari præcepit, viii, 58, 59.

Causam inter metropolitanum et ejus suffraganeum iudicio arbitrorum terminandam commisit, viii, 14.

Aliquid de jure successit, ut lites componeret. Grave nobis est, inquit, cum publico litigare, iii, *ind.* xi, 3.

Illarum transactiones confirmabat. Ne forte cujusque excusationis objectu, inquit, quod a religioso proposito et æquitate dissentit, aliquid in dubium recidiva contentio perducatur, et gignat ex pacelitigium, viii, *ind.* i, 11.

Propter diversitatem assertionum partium, dicit nihil indiscussa veritate se potuisse subtiliter respondere, cum de animarum salute, non de rebus terrenis tractetur: sed diligenti inquisitione se veritatem velle rimari, ut animarum curam consulere possit, vi, 61.

Causam diu protractam cognita veritate sine dilatione terminari jussit, x, 33; xi, 4.

Controversiam inter religiosas personas iudicio diligenter terminari jussit: quia sacerdotalis est, inquit, sollicitudinis, ut quando inter religiosas personas de terrenis rebus controversia nascitur, ita finiatur, ut crescere non possit ex mora contentio, xiii, 4.

Ab episcopo leviter et præcipitanter agente causam abstulit, et defensori commisit, ix, *ind.* ii 25.

Nullum sine iudicio patiebatur condemnari, x, 50.

De rebus pauperum cum mansuetudine disponendis, iii, *ind.* xi, 60, ubi inquit: Nihil cum scandalo, nihil cum forali strepitu vobiscum nos velle de causis pauperum definire sciat; sed illud scire vos volumus, taciturnitatem atque patientiam nostram futuris post me pontificibus an rebus pauperum præjudicium non facturam.

De Foro competenti.

Graviores causas coram se discutiendas reservavit, i, 82.

Subdiaconum legavit ad cognoscendum contra quosdam delinquentes in episcopum, iii, *ind.* xi, 1.

Præcepit inquiri contra episcopum Pisarensem de vita et actibus ejus; si quid vero quod sacerdotii integritatem maculaverit, repertum fuerit, ad se referri volebat, v, 28.

Causas et querelas contra episcopos coram se discuti voluit, iii, *ind.* xi, 12, 36; xiii, 27.

Quod hujusmodi causæ magna cum diligentia sunt perscrutandæ, ix, *ind.* ii, 58.

Graviores causas comprovincialium episcoporum sibi reservavit, in cæteris illos per suos metropolitanos admoneri voluit, ii, *ind.* x, 35.

Defensor reprehenditur clericorum causas despectis ipsorum episcopis coram se trahens: et jussit ut omnes sicut episcopos adirent. Nam si sua unicuique episcopo jurisdictione non servatur, inquit, quid aliud agitur nisi ut per nos, per quos ecclesiasticus ordo custodiri debuit, confundatur? xi, 37.

Causam injuste damnati sibi referendam commisit, iii, *ind.* xi, 27.

Controversiam, quæ inter ecclesiasticas personas agebatur, ecclesiastico iudici terminandam commisit: si vero cum aliis contra quos jurisdictione ecclesiastica non extenditur, jussit probationes accipi, et ad se transmitti: ut sciret quid respondere deberet, ii, *ind.* xi, 38.

Struprum commissum a laico, a notario sedis apostolicæ cognosci jussit, iii, *ind.* xi, 41.

Examen cujusdam gravis sceleris ab episcopo et loci prætore haberi voluit, iii, *ind.* xi, 50.

Misit episcopum ad inquirendam irregularitatem episcopi lapsi, v, 7.

Clericus vel monachus, vel alia ecclesiastica persona non possit conveniri, nec de eis haberi quæstio, nisi coram proprio episcopo, vi, 11.

Controversia finium regendorum inter duos abbates, episcopo una cum defensore sedis apostolicæ committitur terminanda, vii, 39.

Episcoporum causas suis consiliariis committebat sibi referendas, ix, *ind.* ii, 4.

Controversiam inter quosdam ecclesiasticos commisit, appellatione remota perpetuum silentium imponens, ix, *ind.* ii, 28.

Tribunum dedit adjunctum episcopo, coram quo causa

erat iustructa, et ab ipsis illam terminari voluit, xi, 24.

Non patiatur defensor clericos coram laicis trahi, sed coram suis episcopis, xi, 77; xiii, 45.

Quando episcopus suspectus fuerit, partes concordent de arbitris, vel defensor deputet, xi, 77.

Commisit episcopo causam alterius episcopi a suo clero gravissime accusati, ut quæ contra illum sibi delata fuerunt, inaudita non transirent, xii, 28, 29.

Tulit sententiam Gregorius super bonis Ecclesiæ occupatis, xiv, 8.

Episcopos oppressos a principibus tutatus est, et ab illis detentos dimitti, et ipsorum causam coram ecclesiasticis iudiciis discuti jubebat, si ob aliquod crimen ab illis detinerentur, i, 33.

De Judiciis.

Judicis actio sit districta, et lingua mitis, vi, 61.

Nulla res ab æquitate studio, nulla suspendat potentia personarum, sed innitens præceptis Dominicis, omnia quæ sunt certitudini adversa, sunt contemnenda. In defendendis partibus justitiæ constanter insistendum, odia pro veritate si qua sunt, sustinenda: ut tanto major in adventu Redemptoris nostri fructus mercedis inveniantur, quanto ejus mandata non neglecta in favorem justitiæ et defensionem impenduntur, viii, *ind.* i, 13.

De Arbitris.

Arbitrorum iudicium executioni demandandum, ac velut legis iudicium habendum, i, 43.

Cætera vide supra in titulo de Judiciis.

De Procuratoribus.

Nihil peragi jussit coram se sine legitimo mandato, xiii, 14.

De Dilationibus.

In controversiis et litibus terminandis dilationem prohibebat. Et æquitati procul dubio convenit, inquit et vigori, ii, *ind.* x, 40.

Præcepit episcopo Neapolitano, ut agentem coram sua jurisdictione frustratoris dilationibus exagitari non pateretur. Ne ad fatigationem, inquit, et damnum alterius hæc tibi servasse privilegia videamur, vi, 11.

De restitutione spoliatorum.

Præcepit archiepiscopo Salonitano sub pœna primo privationis usus pallii, deinde excommunicationis, ut archidiaconatum restitueret ei quem dolo privaverat: postremo in illo integrum restituito, utrumque coram se causam dicere mandavit, ii, *ind.* x, 17, 19.

Ministeria ablata propriæ Ecclesiæ restitui mandavit. Quia res, inquit, ecclesiasticæ causa debent sollicitudine præmuniri, ii, 23.

Episcopum episcopatu spoliatum in pristinum statum restitui jussit, ii, *ind.* xi, 6, 8; viii, *ind.* i, 28.

Episcopi causam in conventu episcoporum discuti mandat, iii, *ind.* xi, 8, 9. Et remoto detentore, ix, *ind.* ii, 113, 114.

Episcopo deposito ob patratum delictum, Ecclesiam qua privatus fuerat, invadenti et diripienti, sub pœna excommunicationis et perpetue in monasterium clausuræ, omnia restituere mandavit, et cognosci si allegaverit an bona ea fuerit ante episcopatum adeptus, si quid ex bonis Ecclesiæ dilapidaverit, ut ex illis fieret restitutio, xii, 28, 29.

Confirmavit sententiam latam super spolio; et spoliatoribus unam Ecclesiam ac tempus commodari jussit, ut reliquias, quas secum asportarant, in ea recondere possent, xiv, 7, 13.

Injuste suspensum a sacramento communionis restituit, iii, *ind.* xi, 26.

Injuste vexatum absolutum jussit, xi, 24.

De Jurejurando

Pactum ubi sacramenta sunt præstita, inquit, conservetur, et cum dispendio animæ suæ temporalia lucra contraveniendo non appetat: ne et perjuri crimea incurrat, et commoda prave desiderata non capiat, x, 26.

De Testibus.

Quales testes, vel cujus opinionis ad testimonium admittendi sunt, plurimæ leges ostendunt, inquit, quæ pene nulli habentur incognitæ, quæ etiam sancit ut vilissimis testibus sine corporali discussione credi non debeat. xiii, *olim* lvi, nunc capitulare, 2, col. 1252.

De Præscriptionibus.

De præscriptione xi, annorum servanda etiam contra S. R. Ecclesiam, i, 9.

De Sententiæ et re julioata.

Sententiam defensoris sedis apostolicæ per episcopum loci moderari jussit, viii, *ind.* i, 7.

Revisionem sententiæ contra diversos episcopos commisit, viii, *ind. X*; ix, 10.

Sententiæ quamprimum executioni demandandæ. Unde aiebat: Sicut sine iudicio quemquam nolimus condemnari, ita quæ diffinita fuerint, nulla patimur excusatione differri, x, 50; xi, 52, ait: Nullus unquam contentiouibus finis imponitur, si impleri ea quæ iudicata fuerint, differantur.

Pœna in invasorem episcopatus, et in episcopos illum ordinantes statuitur, xiii, 45, et in sententiâ Joannis defensoris huic epistolæ affixa.

Nullitates, quibus sententia reddi potest nulla, explicantur, *ibid.*

Revisionem sententiæ diaconi condemnati commisit, et quatenus insons repertus fuerit, bona ejus erepta restitui, nec amplius molestiam ei inferri. Quod si culpabilis extiterit, non bona eripi, sed condigna plecti pœna mandavit, xiii, 5.

Revisionem sententiæ depositionis abbatis commisit, ut si injuste depositus esset, restitueretur, et episcopus, qui eum deposuerat, digna reprehensione increparetur, xiv, 6.

De Appellationibus.

Appellatur a sententiâ episcopi, et ejus gravamine, ad sedem apostolicam, vi, 24.

De Transactionibus.

Confirmatio concordiæ super controversia inter defensorem et laicum de rebus pertinentibus ad S. R. E.

Quia valde est, inquit, Ecclesiasticæ moderationi conveniens, ut quæ ordinata fuerint vel decisa, nulla in posterum debeant refragata turbari, *ix, ind. II, 57.*

De jure Emphyteutico.

Emphyteoses a se concessas vetat executioni demandari, nisi in evidentem Ecclesiæ utilitatem, inquit, defensori: quia nec nos sine ratione aliquid dedisse reminiscimur, vel dare disponimus, i, 72.

De Testamentis.

Episcopi piarum voluntatum executores sunt, iv, 9; et hortatur eos, ut hoc sollicitè et diligenter exsequantur, iv, 8.

Voluntatum defuncti commutavit circa locum tantum construendi monasterium, iv, 15.

Bona relicta pro construendo nonasterio si non sufficienter, jussit sibi significari, ut scire posset quid esset de illius constructione deliberandum, iv, 9.

Commisit defensori sedis apostolicæ, ut testamentum episcopi recognosceret, et inquireret, ne aliquid res Ecclesiæ detrimenti pateretur, v, 27.

Defensor auxilium præstat, ut bona relicta pauperibus quamprimum iis erogentur, v, 28.

Testamentum episcopi examinari jussit, et de bonis Ecclesiæ, vel in episcopatu acquisitis, non autè, irritum declaravit, vi, 1.

Et Ecclesiæ jussit restitui, vii, 21.

Confirmavit legatum ab episcopo factum pro construendo monasterio, quod autè ei promiserat, vi, 1.

Commisit defensori executionem piæ voluntatis pro construendo monasterio, cujus testamenti ipse et prædecessor ejus executores erant a testatore relicti, iii, 37. *ind. II, 24.*

Piam voluntatem executioni quamprimum demandari ab eo cui incumbat, urgebat, ii, 32; x, 3, 5, 13; xii, 10, 37; xiii, 29.

Episcopus tueatur monasterium juxta voluntatem fundatoris, nec præter illam quidquam fieri patiatur, viii, *ind. I, 31.*

Regulares non habent testandi facultatem, sed monasterio acquirunt, ix, *ind. II, 7.*

Testamentum abbatissæ irritum et nullum declaravit, licet proponeretur illam nunquam monastica veste indui voluisse: quod episcopi culpæ ascribendum est; bona illius monasterio applicavit præter legata ad pias causas, ix, *ind. II, 7.*

Pro monasterio monachorum ex voluntate testatoris construendo, ob penuriam monachorum, monasterium monialium erigi jussit, iii, 37.

Quod relictum erat pro construendo monasterio, quod in eo loco ex testatoris voluntate perfici non poterat, commutavit, ut totum erogaretur alteri monasterio destituto, xi, 25.

Xenodochium ex voluntate testatoris construi jussit: quod si relictum non sufficeret, totum alteri xenodochio applicari præcepit, xii, 10.

Quod mulier omnia bona ad pias causas relinquere possit, servata tamen prius congrua portione pro filiis, ix, *ind. II, 114.*

Et jussit episcopo, ut eidem suo nomine ejus filios commendaret, *ibid.*

Dedit facultatem abbati, de iis bonis testandi quæ ante professionem possedit. *Olim ix, in privilegio seu ep. 22. Probo abbati nunc in appendice.*

Ancillam Dei super bonis ei relictis ab episcopo ante episcopatum acquisitis non molestari jussit, xii, 37.

De Spoliis Clericorum.

Quæ ante episcopatum bona paterna fuisse constat, heredi restitui mandat, iv, 37.

Et ea quæ sunt acquisita post episcopatum, Ecclesiæ decedentis episcopi adjudicat, xi, 20; xii, 37.

Fructus vacantis Ecclesiæ successori dari præcepit, ii, *ind. x, 13.*

De Accusationibus, penis, et correctione.

Episcopum accusatum, et deinde purgatum remisit, inquit: quia sicut dignum erat, ut si in aliquo reus existeret, culpam in eocanonice puniremus; ita dignum non fuit, ut eum adjuvante innocentia diutius retinere vel affligere in aliquo deberemus, xiii, 6.

Non permisit, ut clericus ad sedem apostolicam contra suum episcopum veniret, sed illius querelas defensori cum quatuor episcopis discutendas commisit, ut subtiliter et diligenter cogosceret, sibi que deinde significaret, ut posset quid esset agendum decernere, ix, *ind. II, 47.*

Cum super episcoporum criminibus fuisset aliquid discutendum, cum summa districtione grandique cautela uniuscujusque capituli apices quærens, suam sententiam magis difficulter quam faciliter promulgabat, iii, *ind. xi, 8, 9.*

Grave satis est et indecens, inquit, ut in re dubia certa sententia dicatur, x, 29.

Judicium sine favore, aut gratia alicujus peragendum, ne blandimenta molliant, vel a tramite veritatis excuriant, xii, 30.

Caput curandum est, si correctione indiget, ne totum, quod absit, corpus incipiat morbus invadere. Quia sicut laudabile discrepantque est, reverentiam et honorem debitum exhibere prioribus: ita rectitudinis et Dei timoris est, si qua inter eos correctione indigent, nulla dissimulatione postponere, *ibid.*

Ut crimina manifesta vix aut nunquam sine vindicta laxabat, ita in rebus dubiis nunquam certam sententiam proferebat, iii, *ind. xi, 45.*

Laicos violentiam miserabilibus personis inferentes repressit, iii, *ind. xi, 5.*

Crimina semel audita indiscussa nullo modo præteribat, etiam si accusatus accusatoris rediisset in gratiam, iii, *ind. xi, 29.* Quia si id, inquit, non ex charitate, sed ex prævio factum constiterit, majore hoc emendatione plectendum est, v, 28; xii, 30.

Superbiam Joannis Constantinopolitani profletur se velle vindicare in Domino, v, 20.

Episcopum reprehendit, qui distulit pœnas inferre in idololatrias, viii, *ind. I, 18.*

Minima præcavebat, ne majora impune præsumeretur ix, *ind. II, 27.*

Episcopus sit particeps culpæ, si crimina non ulciscitur, vel non investigaverit, vel celaverit, iii, *ind. xi, 48.*

Episcopum dignum morte ob multa facinora episcopatu privavit, ii, *ind. x, 6.*

Ob contumaciam episcopum suspendit, ii, *ind. x, 19.*

Exceptis criminibus neminem de sacerdotio deponebat, sed pro qualitate delictorum sacra communione privabat, iii, *ind. xi, 6.*

Viciniore episcopo animadversionem in alium episcopum commisit, iii, *ind. xi, 48.*

Difficiliores excessus, quos ipse episcopus emendare per se non poterat, commisit cum episcopo viciniore determinandos, iv, 22.

Priusquam damnaret episcopum non servantem generalem consuetudinem Ecclesiæ, præcepit quæri, num extaret privilegium derogans consuetudini, iii, *ind. xi, 56.*

In contemptores canonum, etiam si supremi essent Prælati, ut patriarchæ Constantinopolitani, se animadversurum profletur, inquit: Si videro sedis apostolicæ canones non servari, dabit omnipotens Deus, quod contra contemptores ejus faciam, iii, *ind. xi, 67.*

Clericum in maleficiis sæpe deprehensum corporali supplicio præcepit affici: quatenus, inquit, secundum apostolicam sententiam ex carnis afflictiones spiritus salvus fiat, iv, 27.

Conqueritur se non posse punire episcopum variis criminibus obnoxium, ob imperatoris commendationem. Aserit tamen se illi non obtemperaturum, contra temeritatem Maximi invasoris sedis Salonitanæ, v, 21.

Maximo Salonitano veniam postulatam, relicto imperiali patrocinio, pepercit, ix, *ind.* ii, 67.

Et de illius publica pœnitentia, quam ipse audiens ad misericordiam rediit, ix, *ind.* ii, 82.

Post perfectam purgationem, consolatoriam ad eundem scripsit epistolam, ix, *ind.* ii, 82.

Consecratoribus Maximi veniam petentibus pepercit, viii, *ind.* i, 10.

De iis qui fugiunt ad sæcularium commendationem pro veniæ concessione, v, 34.

Benignitas in ulciscendis delictis, ubi ait, quod prius levi manu vulnera palpanda sunt, quam resecanda, iv, 21.

Benignitate conjuncta cum severitate utebatur: Quia plus, inquit, misericordiæ quam districtæ nos convenit operam dare justitiæ, v, 52.

In dubiis, inquit, melius est non districtionem exequi, sed ad benignas potius partes inflecti, *ind.* ii, 23.

Dolor et gaudium in correctione proximi: gaudendum de correctione facinoris, dolendum vero de casu fratris, 5, 58.

Citatur episcopus contumax, et ab ordine suspenditur, et inobedientem proflitetur durius punitum iri, vi, 3, 25.

Maxima utebatur circumspectione in ulciscendis criminibus; unde illius delicti pœnam condonavit, quod eam personam respiciebat, ne aliquis in illis ob alia delicta puniendus suspicari posset, quod ob læsam auctoritatem moveretur, vi, 25, 26.

Variis molestiis a contumace episcopo exagitatus liberavit, et in pristinam libertatem restituit, vi, 25.

Clericos Romanum ac Dominicum sine ipsius benedictione ab urbe discedentes revocavit, eisque benigne pœnam condonavit, vi, 29.

Majora mala quando dicuntur, non nisi probata sunt credenda, sed probata citius ulciscenda, ix, 14.

Probatio et cognitio in criminibus ulciscendis Dei exemplo necessaria. Clamor Sodomæ et Gomorrhæ ascendit ad me, descendam ut videam, utrum clamorem quem audiui opere compleverint, et ulciscar: an non est ista, ut sciam? vii, 14.

Episcopus ab archiepiscopo episcopatu privatur, *ibid.* Mulierem vexatam a quodam Judæo liberari defensori commisit, et Judæum inquiri, et per eos, quorum intererat, vindicari faceret: ut et Deus placari possit, et aliis exemplum correctionis, sit, vii, 44.

Mitius agendum cum eo, qui facile commissum facinus confessus est, viii, *ind.* i, 24.

Senior quando et quomodo increpandus ix, *ind.* ii, 1. Et quomodo intelligatur illud Apostoli: *Seniorem ne increpaveris.* Cænia et simplicitati parcendum, *ibid.*

Commisit depositionem episcopi faciendam coram tribus vel quatuor episcopis, ix, *ind.* ii, 63.

Presbyteros et diaconos complices inquiri mandavit, et reos inventos dejici a dignitatis gradu, et in monasterium ad agendam pœnitentiam conjici, *ibid.*

Laicos vero complices communionem privari præterquam in articulo mortis, et litanis et orationibus vacare, *ibid.*

Quanto delinquentium iniquitas Deum potest ad iracundiam provocare, tanto eum placare emendatione districtissima emendandum est, *ind.* ix, ii, 63.

Quod culpabilis invenitur non modo qui male, et non ex dignitate agit: sed etiam qui malo non resistit, ix, 113.

Contristatus fuit de episcopo, qui tam deses extitit in puniendo sacrilego, ut ante ad eum facti pravitas quam correctio pervenerit, x, 8.

Mandavit instanter agi cum laico defensante sacrilegum detinentem monialem a monasterio extractam, ut eam faceret sine dilatione restitui: et si distulisset, publice contestaretur, ut ad urbem regiam de illius ultione scriberet, x, 8.

Reorum causas non in longum finem distrahi patiebatur, quia sicut reis competens exercenda vindicta est, inquit: ita innocentibus non est absolutio differenda, x, 40, 41.

Gravatum a defensore sedis apostolicæ defendi jubet, nec permittat subdi gravaminibus vel damnis contra justitiam, xi, 19.

Pro deservientium Ecclesiæ culpa, Ecclesia non est deserenda, et illius utilitas negligenda, x, 22.

Personas diligere, et vitia persequi oportet, ne si aliter agere fortasse quis voluerit, transeat in crudelitatem correctio, et perdat quos emendare desiderat. Sic enim, inquit, vulnus dobes abscondere, ut non possis ulcerare quod sanum est; ne si plus, quam res exigit, ferrum impresseris, noceras cui prodesse festinas: ipsa enim in te

dulcedo cauta, non remissa sit; correctio vero diligens non severa, xi, 12.

Subdiaconum criminatorem cujusdam Diaconi, officio privari, deinde verberibus affectum mitti in exilium jussit, xi, 71.

Sine senioribus Ecclesiæ contra clericum non est inquirendum, xiii, 44. Si quid de quocunque clerico ad aures tuas pervenerit, inquit Joanni episcopo, quod te juste possit offendere, facile non credas, *ibid.*

Qui puniri in partibus non poterant, ad se transmitti jussit, v, 32.

Reprehendit liberos homines, cædi, x, 58.

A fontibus non bona eripi, sed eos condigna pœna plecti jubebat. Etsi insous repertus fuisset is, a quo bona erant erepta, omnia ei restitui mandabat, xiv, 5.

Præterire noluit, ut episcopum hostiliter insequentes impuisti remunerent: sed causam et viudictam commisit judici cum subdiacono a curia ad hunc effectum transmissio, iii, *ind.* xi, 2.

De publica pœnitentia et correctione, xiv, 16.

Præpositis in subjectorum pœna, fas esse non debet sæviendi: ideo causa inter episcopum et clericum, qui de excessu episcopi querebatur, commisit alteri episcopo cognoscendam, xii, 28.

Accusatum episcopum de gravissimo crimine, et accusatores coram se venire jussit, x, 50.

In pœnis infligendis perpendendum esse, inquit, conversationem, longam ætatem, ægritudinem diuturnam, et quodvis genus afflictionis: quem enim divina disciplina conterit, ei humana flagella addi superfluum est, iii, 34.

De Calumniatoribus,

Auctores falsi illati criminis in presbyterum, nisi objecta probaverint excommunicari jussit, et presbyterum in suum locum restitui, iv, 27.

Communione xxx dierum spatio privavit episcopum, qui contra leges canonesque alium episcopum condemnaverat, iii, *ind.* xi, 6.

De Simonia.

Simoniaca hæresis primum contra sanctam Ecclesiam exorta est, v, 53, 67: ix, *ind.* ii, 106.

Pro ordinationibus clericorum nuptiis, et virginibus velandis, assertit nihil accipiendum, nisi a sponte dantibus, iv, 27.

Pro ordinatione, vel pallio, seu charitis atque pastello eundem qui ordinandus vel ordinatus est, omnino aliquid dare prohibuit. *Olim* iv, 44, *nunc in appendice in decretis sancti Gregorii*, 55, 58. Oportet, inquit, ut neque pro commodum, neque per gratiam, aut quorumdam supplicationem aliquos ad sacros ordines episcopi permittant adduci.

Simoniæ in sacris ordinibus condemnatio; et de illius malis, et quod adeptum ex simonia, etiamsi pauperibus erogetur, nihil proficit, ix, *ind.* ii, 106.

Simoniæ vitium erat in ordinationibus Gallia et Germania tempore sancti Gregorii, v, 53, ubi copiose contra simoniam, 55, 58.

Detestatio cupiditatis simoniacæ, xi, 40, 49, 50.

Quid sit ingredi per ostium, xi, 46.

Tempore sancti Gregorii in Orientis Ecclesiis nemo ad sacrum ordinem nisi præmiorum datione pervenire ferebatur, xi, 46.

Simonia eradicanda: propter hoc enim contigit, ut Ecclesiastici ordinis sanctitas a plurimis caderet. Quia personæ non pro vita et actibus, sed pro præmiis ad ordines adducuntur, xiii, 41.

Episcopum dantem ordines per simoniam, et recipientem, canonicæ ultionis sententia feriri mandavit, xii, 28.

Ordo ecclesiasticus confunditur, et sit probitas vitæ despectui, si præmium meriti indignus acceperit, *ibid.*

De Hæreticis.

Magna omnipotentis Dei gratia, quod in ipsis hæreticis, quia a sanctæ Ecclesiæ doctrina divisi sunt; unitas non est: quoniam omne regnum in se divisum non stabit, viii, *ind.* i, 2.

Sancta Ecclesia subtilius in sua semper eruditione instruitur, dum hæreticorum questionibus impugnatur: ita ut aperte impleatur quod per psalmum dictum est: *Divisi sunt ab ira vultus ejus, et appropinquavit cor illius.* Nam dum ipsi in suo pravo errore dividuntur; cor nobis Dei appropinquat: quia eruditi adversitatibus intellectum ejus subtilius in venimus, viii, *ind.* i, 2.

Hæretici a semetipsis feriuntur, quia cum contra soliditatem veritatis loquantur, veluti si acuti gladii mittantur, cum saxum feriunt, fracti resiliunt, *ibid.*

Hæresis velut zizania radicitus est vellenda, i, 77.

Episcoporum est festinare, ut seges reddatur ingenua

ab omni zizaniorum scandalo, quatenus ager Domini re-
ditu abundantiore fructificet, *ibid.*

Hæreticos non communicandum, x, 42.

Hæretici præcipienti, ut ex modico damno magnum lu-
crum fiat: sciat pastor cæterorum se sanitatem non aliter,
nisi hujus ejectione posse servare, *ibid.*

Hæretici non sunt admittendi intra domesticas oves,
nisi postquam fuerint sanati, *ibid.*

Hæretici infidelibus pejores: minoris enim excessus est
veritatem non agnoscere, quam in eadem cognita non
manere. Nam aliud est quod ab errante committitur,
aliud quod per scientiam perpetratur, i, 16.

Episcopi in Aquileiensem reum causa fidei ad se venire
jussione imperatoris mandavit, *ibid.*

Socios hæreticorum magna diligentia perquiri facie-
bat, i, 14.

Dubios in fide, episcopo prius data satisfactione, in
recta opinione confirmatos Ecclesie restituebat, *ibid.*

His ritibus, qui licet in seipsis boni sint, nec ullum con-
tineant errorem, propter hæreticos qui iisdem uteban-
tur, Ecclesiam catholicam uti non debere asserere, ne
ipsi se morem nostrum vicisse gloriarentur, i, 43.

Episcopos qui lapsi fuerant in hæresim, reversos ad
unitatem Ecclesie ad ulteriorem gradum promoveri prohi-
bit, i, 77.

Episcopum corruptum præmio Donatistarum, quia
alium episcopum fieri permisit, degradari mandavit, xi,
ind. x, 48.

In vigilandum contra hæreticos, ne quid pereat, aut si
captum forte quid fuerit vocibus, divinorum eloquiorum
ad gregem Dominicum reducendum; ut ille qui pastor
pastorum est, vigilasse nos circa gregem suum, suo di-
gnetur judicio comprobare, *ibid.*

Loca hæreticorum execrandis erroribus deputata in
catholicæ religionis reverentiam dedicavit, iii, *ind.* xi, 19.

Hortatur rectorem Africae ne sit negligens in reprimen-
dis hæreticis, iv, 34.

Caulas ovium vigilantia custodia præmunire oportet:
quatenus lupus insidians undique pastores sibi repu-
gnantes inveniatur, et viam ingrediendi non habeat, iv, 35.

Episcopum ex partibus ad se venire mandavit, ut ex
eo veritatem cognoscens super hæreticis repullulantibus
ob negligentiam episcoporum, quid esset agendum in
talibus facinoris ultione disponderet, iv, 34, 35.

Quævis bona opera nulla sunt, si in soliditatem fidei
beati Petri non fiunt, iv, 38.

Hortatur renitentem venire ad sedem apostolicam
causa fidei: ut veniat, iv, 43.

Gesta contra hæreticos probat, et episcopum gratulatur
zelum, quem in illos exercuit, v, 5.

Sententiam in eos qui hæreticos investigare negligunt
sub pœna dignitatum, et totius substantiæ amissione
mitigari desiderat, inquit: Optimum est igitur, frater
charissime, ut in his quæ foris corrigenda sunt, prius
charitas interna servetur, et simul mente subjecti,
ibid.

Accusatos de crimine cujusvis hæresis, et innocentes
reptos, non solum recipiebat, sed catholicos declara-
bat, vi, 13, 66.

Causam fidei in concilio examinabat, i, 16; vi, 15.

Absolvit damnatum de hæresi a patriarcha Constanti-
nopolitano, qui ad sedem Apostolicam appellavit, vi, 66.

Legens et tenens hæreticum librum tanquam hæretici-
cus fuit damnatus, *ibid.*

Legens et tenens apud se hæreticum librum, absolvit-
ur a suspitione hæresis, professione fidei catholicæ prius
facta, et eodem libro ab ipsomet damnato cum hæresi-
bus contentis et promittens nunquam amplius se illum
lecturum, atque attestans illum simpliciter legisse, vi, 66.

Pagina libelli professionis fidei et abjuratæ hæresi-
s, *ibid.*

Suspensus de hæresi primo profitebatur generaliter fi-
dem catholicam, deinde detestatur errores, de quibus
erat suspectus, vi, 66; x, *ind.* ii, 42.

Notatur episcopus qui in sua synodica epistola profes-
sionis fidei catholicæ damnavit quemdam, qui non repe-
rietur damnatus in quatuor conc. generalibus, vii, 34.

Correxit quosdam asserentes hanc hæresim quod
Christus descendens ad inferos, omnes ibi detentos tam
fideles quam infideles relaxavit, vii, 45.

De his qui imperio zelo agunt, qui alios quasi hære-
ticos insequuntur, xi, 45.

Hortatus est episcopum Thessaliæ ad recipiendum pre-
sbyterum, si voluerit abjurare, et publice satisfacere in
his omnibus quæ ipsi objiciebantur, et fidem catholicam
proferri: secus vero tanquam excommunicatus habere-
tur, xi, 74.

De Schismaticis et Apostatis.

Hortationibus et rationibus primum agebat cum iis qui
ab unitate Ecclesie recesserant, ii, *ind.* x, 51.

Promisit se illis satisfacturum, si ad se venire volue-
rint, concedens illis salvum conductum: quos cum
affectu, quo decet, dixit se receptorum, et cum gratia
sine ulla molestia relaxaturum, v, 51.

Schismatici sicut in pravo studio perdurantibus objur-
gandi detestandique sunt, sic ad sinum matris Ecclesie
redeutes consolandi et refovendi, vi, 47.

Schismaticis conversis, ne possent post conversionem
alicui necessitati succumbere, aliquid de Ecclesia pro-
vidit annis singulis tribuentium, vi, 47.

Schismatici redire ad unitatem jussione imperatoris
non compellebantur, ix, *ind.* ii, 10.

Tempore sancti Gregorii schismatici cum omnipotentis
Dei solatio et ipsius labore sua sponte reverti festina-
bant, *ibid.*

Episcopus schismaticus prius monebatur ad redeundum
sub pœna privationis: quia in sua pertinacia perdurasset,
alium in ejus locum ordinari mandabat, ix, *ind.* ii, 10, 97.

Idolorum cultores, aruspices et sortilegos per episco-
pum admoneri jussit, ut reverterentur, et contra nolentes
pœnas gravissimas infligi, ix, *ind.* ii, 65.

Schismaticos ad Ecclesiam redire etiam concessione
honorum, quæ Ecclesie competebant, invitabat, in-
quiens: Nam nulla occasione excusare se volumus, quos
ad matris Ecclesie sinum redire desiderabiliter exspe-
ctamus, ix, *ind.* ii, 53.

Libellus adjurationis episcopi, qui in schisma incidit.
Olim x, 31, *nunc in appendice.*

Schismatici conversi, auctoritate exarchi, ne ab aliis
schismaticis molestarentur, curavit, xii, 33.

Hortatus est exarchum, ut in conversionem schisma-
ticorum incumberet, *ibid.*

Episcopum schismaticum reversum laudavit, et horta-
tus est ad confirmationem, et ejus necessitatibus subven-
it. Quia, inquit, sanctus Petrus ad quem reversi estis,
vos deserere non debet, xii, 32.

Commendabat atque laudabat eos, qui maxime stu-
debant, ut schismatici ad gremium Ecclesie redirent, et
eorum simul virtutes extollebat, ix, *ind.* ii, 94, 95, 96.

Mandavit excommunicari eos catholicos, qui filios,
manciaque sua, vel alios quos in potestate haberent,
in Donatistarum hæresim baptizari consenserunt, vi, 36.

De Judæis et Saracenis.

Judæi non vi baptizandi, sed magis rationibus suavita-
teque doctrinæ, quam violentiis vincendi, i, 47.

Neque persequendi, sed mansuetudine et benignitate
admonendi atque suadendi ad unitatem fidei, i, 35.

Nec injuri adducendi, sed magis hac temperantiæ circa
eos utendum est, ut trahatur ab eis velle non renitit.
Sicut Scriptum est: *Voluntarie sacrificabo tibi*, ix, *ind.*
ii, 6.

Judæos expulsos ad proprium locum revocavit, i, 35.

Mancia Christiana servire Judæis prohibuit, iii, *ind.*
xi, 38; iv, 21. Quod grave et execrandum dicebat, vii, 24.

Servos et ancillas Judæorum ad Ecclesiam confugien-
tes causa fidei, sive olim Christianus, sive tunc fuerit
baptizatus, libertatem consequi volebat, iv, 9.

Rustici in infidelitate obstinari, tanto onere pensionis
gravandi, ut ad rectitudinem vexationis molestia venire
compellantur, iv, 26.

Si Judæi Christiani fieri volebant, aliquid ex pensio-
nis debitis eis relaxari faciebat, ii, 32.

Judæis conversis victum subministrari per subdiaconum
sedis apostolicæ faciebat, ne inopia laborarent,
iv, 33.

Manichæos comprimere, et ad fidem Christianam sus-
cipiendam hortari jussit, v, 8.

Judæis rusticis in possessionibus Ecclesie consisten-
tibus aliquid ex pensionibus minui, ut ad fidem conver-
terentur, permisit: quia, inquit, etei ipsi minus fideliter
veniunt, hi tamen qui ex eis nati fuerint jam fideliter
baptizantur: aut ipsos ergo, aut ipsorum filios lucratur,
ibid.

Mancia Judæorum tam Judaica quam pagana, vio-
lencia fieri Christiana, nec vendere, nec servare amplius
Judæis licebat: sed libera erant. De illis vero quæ mer-
cimonii causa ex exteris finibus deducta sunt, præscrip-
sit certum terminum: et si constabat illa esse deducta ut
venundarentur, pretium volebat illis dari: secus, si ut eis
servirent, vi, 32; ix, *ind.* ii, 36.

Reginam Francorum admonuit minime permitti debere
Judæos habere Christiana mancipia: Quam diversum est
inquit, caput honorare, et membra ipsius hostibus calcas-

da submittare? Quid enim sunt Christiani, nisi membra Christi? ix, *ind.* ii, 109, 110.

Nec Samaræis Christianos servire permittebat, viii, *ind.* i, 21.

Nec pagana mancipia ab ipsis Samaræis circumceidi patiebatur, vi, 33.

Diligentia in conversione infidelium maxima relucet in decernendo Augustino legato cum suis sociis in Angliam pro conversione infidelium, vi, 52, 53, 54, 55, 58, 59.

Seminarium in Gallia construi iussit ex pueris Angliis qui vendebantur, vi, 7.

Monachos misit, ut Augustinum juvarent in conversione Anglorum, illosque commendavit diversis in itinere, xi, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56.

Quinquaginta solidos pro vestimentis eorum qui baptizandi erant, comparandis transmisit, viii, *ind.* i, 4.

Et ad celebrandum eorum baptismum ex ipsorum voluntate permisit, ut Paschalis solemnitas expectaretur. Quod si longum solemnitatem Paschalem expectare videretur, pœnitentia ac abstinentia quadraginta dierum indicta, aut die Dominico, aut si celeberrima festivitas occurreret, illos baptizari præcepit, viii, *ind.* i, 23.

Magna ipsi erat cura de Judæis baptizandis, ut quid de iis qui baptizari desiderabant, actum fuerit, sibi subtiliter indicare vellet, *ibid.*

Judæorum privilegia servari præcepit, viii, *ind.* i, 13.

Synagogas illorum ab ipsis non auferri mandavit, ix, *ind.* ii, 6.

Ereptæ synagogæ ab episcopo eis pretium præstari, et codices et ornamenta illis restitui voluit, ix, *ind.* ii, 55.

Si synagoga sic vicina esset Ecclesiæ, ut etiam voces præsentium, vel aliquid in ecclesia visum fuerit obfuisse, alium locum pro synagoga illis dari iussit, i, 10.

A Judæis bona auferri, et contra jus eos pati non permittebat, ix, *ind.* ii, 54, 55.

Quædam quæ juxta ritum gentium fiebant, ne conversi ad Christianam religionem exasperarentur, in cultum Dei vivi et veri converti iussit. Nam duris mentibus simul omnia abscindere impossibile esse non dubium est. Et ponit exemplum de sacrificiis Israelitico populo concessis in exitu de Ægypto: ut quod diabolo illi exhibebant, Judæi Deo vero offerrent, xi, 77.

Templa, destructis idolis, Deo consecratur, boves pro sacrificiis occidendi, pro religiosis convivii die dedicationis, vel natalitio sanctorum martyrum, quorum reliquias illic ponuntur, occiduntur, et donatori omnium satietate sua gratias referant: ut dum eis aliqua exteriorum gaudia reservantur, ad interiora gaudia consentire facilius valeant, *ibid.*

Tabernacula circa easdem ecclesias, quæ ex fanis commutatae sunt, de ramis arborum facere, et religiosis convivii solemnitatem peragi permisit, *ibid.*

De Restitutione rerum ablatarum.

Monachum cum rebus Ecclesiæ, cujus erat famulus, domino suo mandat restitui, v, 35.

Ablatas res et parochias occupatas violenter a quodam episcopo sine mora restitui iussit, viii, *ind.* i, 28.

Argentum Ecclesiæ penes diaconum detentum restitui curavit, ix, *ind.* ii, 16.

Possessionem monasterii cujusdam ab Ecclesia Romana detentam abbati reddi iussit, ix, *ind.* ii, 20; xi, 30.

Servum fugitivum iussit quæri et restitui, ix, *ind.* ii, 102.

Possessionem ab agentibus episcopi occupatam, et puerum ab alia Ecclesia injuste detentum, statim restitui iussit, ix, *ind.* ii, 126.

Injuste detenta reddi voluit, x, 1; xi, 18. Et ablata injuste, x, 25.

Et monasterium patronis reddi, hæreticis, qui illud occupant inde expulsis, xii, 50.

Debita et mercedes statim persolvi jubebat, viii, 32; xi, 18, 49.

Fines substractos ab Ecclesiæ actionariis in possessione cujusdam privati reponi iussit, xi, 41, 42, 43.

Vela et codices cujusdam monasterii abbati mandavit restitui, x, 14.

De Sacrilegiis.

Sacrilegium in persona monialis commissum cum summa severitate vindicari mandavit, iv, 6, 9; ubi monialis in arctiorem clausuram detrudatur in pœnitentiam, jejunis et orationibus vacet; laicus excommunicatur, Clericus deponatur, et in monasterium detrudatur.

Sacrilegos summopere insectari faciebat, x, 8.

Ducem hortatus est, ut in militem sacrilegum monialis raptorem districte animadverteret, significans se ei esse iratum, quod ultio primum quam iniquitas ad suas aures non pervenerit, xiv, 10.

De Usuris.

Illicita lucra fieri non permittebat, neque viris claris-

simis parcebat: unde commisit episcopo Neapolitano ut hortaretur virum clarissimum palatium cessare ab hujusmodi illicitis lucris cum alterius damno: quod si non cessaverit, brachium præfecti civitatis imploraret, ut rationabiliter emendare faceret, x, 26.

Jussit hortari nobilem, ut lucrum ex alterius damno non expectaret: sed sicut Christianum decet et nobilem, plus benignus quam rigidus, plus misericors esse deberet quam districtus, ix, *ind.* ii, 38.

De Crimine Falsi, et Mendacio.

Episcopum mentiri turpissimum, et pejus quam non abstinere a carnibus et aliis, iii, *ind.* xi, 53.

De Sortilegis.

Laudavit notarium insequentem incantatores et sortilegos, quos districta ultione corrigi jussit, xi, 53.

Maleficos impunitos reliqui non permisit, sed defensori sedis apostolicæ commisit eos punire, cum ab episcopo morte prævento hoc crimen puniri non potuerit, v, 32.

De Clerico percussore.

Episcopo jubenti mulierem quamdam crudeliter sustibus cædi, pœnitentiam suspensionis duobus mensibus ab officio indixit, iii, *ind.* xi, 45.

Episcopos qui verberibus timeri volebant, damnavit. Nova, inquit, atque inaudita est prædicatio, quæ verberibus exigit fidem, iii, *ind.* xi, 53.

De Clerico maledico, et de iis quæ spectant ad laudationem vel vituperationem.

Episcopus maledicorum rumores in seipsum conscientia benefactorum diluat, v, 14.

Nimie esse levitatis ostenditur, si quis mala gravia credere student, quæ probari non possunt, *ibid.*

In cunctis quæ in hac vita adversa proveniunt, sola est, sicut nostis, omnipotentis Dei districtio pensanda, atque ad cor semper proprium recurrendum, ut nullius nos ibi lingua implicet, ubi conscientia non accusat, vii, 14.

Nulla habenda est offensio in maledicis, x, 15.

Maledici quando aliquid referunt, duo conatur efficere, se illis quasi fideles ostendere, et ut hi quibus referunt, de aliis prave dubitent, *ibid.*

De detractionibus non curandis eleganter, xi, 2.

In verbis hominum, inquit, nec contristandum, neque lætandum. Ad mentem recurrendum inter verba laudantium et vituperantium: et si in ea non invenitur bonum quod dicitur, maxime dolendum; et si non invenitur malum, maxime lætandum. Detractores vocandi, tranquille admonendi, eisque satisfieri modis omnibus debet. Scientes, inquit, quod de Judæis Veritas dicit: *Ne forte scandalizemus eos.* Si autem satisfieri sibi ex veritate noluerint, habes consolationem, quam in sancto Evangelio conspicias. *Sinite illos, cæri sunt, et duces cæcorum, ibid.*

Pax cum omnibus habenda, *ibid.*

Collocationes horarum, et murmurationes parvipendendæ, x, 61.

Excommunicavit eos, qui famosos libellos etiam contra se scripserunt, et non seipsos manifestaverunt: eos vero qui ostenderunt errorem suum, absolvit, vi, 31.

Episcopis cæterisque superioribus non detrahendum. Quoniam, inquit, facta suorum episcoporum vel præpositorum oris gladio non sunt ferienda, etiam si recte reprehendenda videntur: cum enim in præpositos delinquimus, Dei ordinationi, qui nobis eos prætulit, obviamus, de quibus Exod. xvi: *Nos quid sumus? nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Deum, xiv, 17.*

De Purgatione Canonica.

Purgationem canonicam ad tollendum omne dubium contra objecta crimina, et sinistram rumorem, peracta prius tamen inquisitione, et nulla reperta culpa, episcopo indixit, ii, *ind.* x, 33.

Ad diluendam omnem suspicionem, et ad plenissimam satisfactionem, canonica purgatione abbatem absolvit, vii, 18.

De Lapsis post veram pœnitentiam ad honorem restituendis, vel non.

Bona eorum qui lapsi sunt, applicanda monasteriis pauperum regularium, in quibus pœnitentiam peragunt, vel ipsorum legitimis parentibus, si tamen pœnitentes non sunt ex familia ecclesiastica, vel monachica; tamen ut sufficienter stipendium pœnitentibus detur, i, 44.

Lapsi in peccatum carnis post acceptum sacrum ordinem, eo ordine carere debent, iv, 26.

Lapsi restitutionem ordinis perhelle denegavit, inquit: Nec vos pro talibus decet petere, ne non recitandis, sed iudicialibus, quod absit, videamini consentire, iv, 40.

Nulla ratione lapsus in sacro ordine aut permanere, aut revocari posse asseruit, viii, *ind.* 1, 24.

Presbyterum post lapsum a sui sacerdotii ordine dejectum, qui ministerium sacerdotii postmodum exsequi præsumpsit, communionem Domini corporis perpetuo, nisi in articulo mortis, carere, et in pœnitentia permanere voluit. Si tamen misericordia in pœnitentia dignus esset, arbitrio Episcopi remisit inter laicos communionem recipere posse, etiam ante vitæ exitum, v, 7.

Lapsos post dignam satisfactionem ad honorem posse redire credit, ix, *ind.* 11, 52.

Lapsi vel presbyteri, vel diaconi, nullo modo ad sacrum ordinem revocandi, v, 16, 17; ubi reddit rationem, inquit: Vigor canonicæ procul dubio transgreditur disciplinæ, dum pro reversionis spe pravæ actionis desideria quisque concipere non formidat. Et paulo post: Ne hujusmodi non statuta, sed temporaliter dilata credatur eis esse vindicta.

Subdiaconos lapsos inter laicos communionem accipere decrevit, v, 3, 4.

Diaconum abbatem lapsum, si in pœnitentia ejus conversatio meruerit, inter monachos in priore loco esse censuit, *ibid.*

Sollicitudo Gregorii in lapsos clericos, v, 4.

Curam et sollicitudinem monasterii commisit, non tamen ordinis executionem restituit, *ibid.*

Lapsus episcopus episcopatu privatus fuit, i, 41.

De Sententia Excommunicationis.

Excommunicatos publiceque delinquentes increpabat, et eos per epistolas monere, et ad respiscendum hortari non est indignatus, i, 3.

Excommunicationis sententia non est ferenda pro vindicta propriæ injuriæ, ii, *ind.* x, 49.

Non præcipitanter, nec per iram, sed magna circumspectione sententia excommunicationis ferenda est, ii, 34.

Contumacibus sacerdotibus venire reuertibus post secundam et tertiam admonitionem ministerium sacri officii interdicti iussit, iii, *ind.* xi, 56.

Eis qui ab ecclesiastica communionem suspensi sunt, nullus religiosus secudum canonum præcepta jungatur, iv, 27.

Excommunicatos pœnitentes absoluit, *ibid.*

Absoluit populum ab excommunicatione, quia communicaverat episcopo excommunicato, vi, 26.

Excommunicatum ob libertatem ecclesiasticam læsam redeuntem absolvi iussit, et in ejus domo missam celebrari, et ejus oblationes suscipi, vi, 43, 44.

Viciores admonuit excommunicatum episcopum vitare, et illum declinantes laudavit, et communicantes absoluit, et ne de cætero fiat hortatus est, vi, 27.

Episcopos cæterosque religiosos excommunicatis communicantes, ad se pro absoluteione venire iussit, vii, 17.

Non permisit participationem sacre communionis perseveranti in excommunicatione, nisi in mortis articulo, viii, *ind.* 1, 7.

Excommunicatus a suo superiore, ab altero ad communionem admitti non debet, nisi causa cognita, quod injuste fuisset excommunicatus: ut nec injustitia diu insontis afflictione prævaleat, nec disciplina vigor aut frangi, aut ex iudicretia valeat præsumptione dissolvi, ix, *ind.* 11, 37.

Familiam communionem privatam propter ejus dominam absolvi mandavit, x, 32.

Mandavit excommunicari consiliarios, qui injuste episcopum condemnarunt, ix, *ind.* 11, 4.

Excommunicati e liminibus Ecclesiæ ejiciendi, ix, 64.

Principes, et maximos viros, quorum pœnitentia non videbatur, absolvere renebat, inquit: Quia si Deo satisfactum non fuerit, quid nostra relaxatio vel gratia poterit certe conferre? ix, *ind.* 11, 5.

Qui dicunt, quia compulsi quispiam necessitate si anathematizatus fuerit, anathematis vinculo non tenetur, ipsi sibi testes sunt, quia Christiani non sunt: proinde despiciendi per omnia, et anathematizandi sunt, ut unde veritatem fallere se credunt, inde in peccatis suis veraciter ligentur, xi, 45.

A sancti Petri pace segregari, appellat excommunicationem, ix, *ind.* 11, 68.

De Primatu Ecclesiæ Romanæ, et in eam obedientia.

Quatuor patriarchæ Romani pontificis correctioni subjiciuntur, ix, *ind.* 11, 12, 59, ait: Nescio quis ei episcopus subjectus non sit.

Ordinatus in Ecclesia Romana ab illa ulterius egredi licentiam non habet, v, 38.

Primatus sancti Petri et Ecclesiæ Romanæ explicatur in his epistolis, in quibus sanctus Gregorius conqueritur de superbia Joannis Constantinopolitani episcopi nomen Universalis subripientis, quod Ecclesiæ Romanæ a synodo Chalcedonensi oblatum fuit, v, 20, ait: Certe pro beati Petri apostolorum principis honore per veneran-

dam Chalcedonensem synodum Romano pontifici oblatum est: sed nullus eorum unquam hoc singularitatis vocabulum assumpsit, nec ulli concessit, ne dum privatim aliquid daretur uni, honore debito sacerdotibus privarentur universi. Et v, 21, 18, 19; vii, 33; ix, *ind.* 11, 68.

De primatu Petri et Ecclesiæ Romanæ inquit: Ipse sublimavit sedem, in qua etiam quiescere et præsentem vitam finire dignatus est, et Petrus in successoribus sedet, Petri sedes in tribus locis, nempe in Ecclesiæ Romanæ, Alexandrinæ, Antiochenæ, quæ unius est unitas Ecclesiæ, vii, 40.

Constantinopolitanam Ecclesiam sedi apostolicæ esse subjectam non esse dubitandum inquit, ix, *ind.* 11, 12.

Ad Romani pontificis sententiam super novis hæresibus exortis recurritur, x, 35; ubi, inquit, laus sit in excelsis et gloria, cujus dono adhuc in sede Petri clamat vox Marci.

De diacono sedis apostolicæ responsali concelebante cum patriarcha Constantinopolitano sic inquit: Mens vero Diaconus cum prædicto fratre nostro Cyriaco missarum solemniam celebrare non debet: quia per profanum vocabulum culpam superbiæ aut commissit, aut sequitur; ne si, quod absit, procedit, ei in tali elatione posito vanitatem stulti nominis confirmare videamur, vii, 34.

Nomen Universalis a patriarcha Alexandrino papæ oblatum est, viii, *ind.* 1, 30.

Hæreses ab Ecclesia Constantinopolitana exortas enumeravit, v, 32; vii, 27.

Sanctus Ignatius communis Ecclesiæ Romanæ et Antiochenæ, et sanctus Petrus itidem, v, 39, asserens non habere de scriptis sancti Ignatii, Amen, Gratia, etc.

Appellatio in causis fidei ad sedem apostolicam, vi, 15, 66.

Ad sedem apostolicam datur recursus in causis contra Episcopos, vi, 24.

Patriarcha Alexandrinus ad vitandum papam misit, qui illum ad unitatem cum Ecclesia Romana hortatus est. Quadam, inquit, se peculiaritate constringi erga Ecclesiam Alexandriam, cum beatus Marcus Evangelista a sancto Petro magistro suo Alexandrinis transmissus sit: ipsumque admonuit, ut diligenter suas litteras perlegeret, quibus non responderat, vi, 60.

Synodica epistola a novo patriarcha statim post electionem ad papam mittitur, in qua fidem Catholicam profitetur, vi, 66; vi, 5.

Consuetudo sedis apostolicæ non scribendi ad novum patriarcham, antequam synodica epistola ejus nomine papæ reddatur, vi, 66.

Ad synodicam epistolam novi patriarchæ Constantinopolitani sanctus Gregorius eleganter respondit de cura pastoralis, et de custodienda caritate, et unitate sanctæ Ecclesiæ, vii, 5.

Ab unitate formula professionis fidei patriarcham recedere non debere admonuit, vii, 34.

Maquam inquit esse protectionem sancti Petri in urbe, in qua sine magnitudine populi, sine adiutoris militum, tot annis inter gladios illæsi Deo auctore servamur, viii, *ind.* 1, 22.

Præcipit patriarchæ Hierosolymitano ut fugitivum acolum perquiri faciat, et repertum ad ipsum transmittat, viii, *ind.* 1, 6.

Exordium sacerdotalis ordinis in Africa ab apostolica sede, viii, *ind.* 1, 33.

De ordinationibus apostolicæ sedis pontificum, an post beatissimum virum Hormisdam aliqua sint addita requisita, respondit usque ad Vigilii papæ tempora expositas ordinationes præsumtum fuisse, ix, *ind.* 11, 52.

De veritate Ecclesiæ sic inquit mulieri, quæ schismatico nuptit: Quia talis viri conjugem nec ad modicum esse decuit a communionis unitate distinctam, considerare debuisti quanta multitudo fidelium in matris Ecclesiæ sinu consistat, quantisque virtutibus sacerdotibus, qui in ista fide defuncti sunt, coruscant: vel quanta adhuc corpora sua miracula faciant, atque eos non dijudicare, sed plus tantis viri ac sacerdotibus, quam tibi credere debuisti, vii, 37.

De unitate Ecclesiæ, et quod stantes in ea cælestis patriæ gaudia contemplantur, ix, *ind.* 11, 52.

De Episcopis limina sanctorum apostolorum Petri et Pauli visitantibus.

Consuetudo tenuit, inquit, ut fratres et coepiscopi nostri Romam semel in triennio de Sicilia convenirent; sed nos eorum labori consulentes constituimus, ut suam hinc semel in quinquennio præsentiam exhiberent. Et quia jam diu eat, quod huc minime convenirent, eos hortari te volumus, ut natalem sancti Petri hinc, Deo perducente, nobiscum debeant celebrare. Eidem defensori iussit, significari provinciæ prætori mandatum suum vocandi episcopos provincie ad limina apostolorum, ad omnem suspicionem removendam, ne illorum impediretur discessus, vii, 22.

Venientes ad limina apostolorum impediri prohibeat, i, 74.

De Concilio.

Concilium provinciale contra hæreticos convocari jussit, 1, 74.

In concilio provinciali agendum est de utilitate provinciarum et Ecclesiarum. De sublevanda necessitate pauperum et oppressorum. De monendis errantibus, corrigendisque excessibus provinciarum. Ut absint odia, invidia, et discordia: sed concordia et charitas intersit. Utque omnia cum maturitate et tranquillitate gerantur, 1, 1; iii, *ind.* xi, 48, 49; ix, *ind.* ii, 106.

Concilium bis in anno habendum, inquit: Episcoporum etiam concilia sicut tam tuosmos dicitur fuisse provinciarum, quam quod sanctorum canonum auctoritate præcipitur, bis in anno celebrare te volumus, ut si quis inter eos a sui forma propositi, actionis, atque morum qualitate discordat, sociali possit fratrum increpatione redargui, et pro securitate commissi gregis, animarumque statu, paterna valeat circumspectione tractari, iv, 9.

Concilium bis in anno habendum, ex regulis Patrum permisit, sine excusatione aliquasemel in anno congregari, ix, *ind.* ii, 106; xiv, 17.

De cogendo concilio, et ejus causa sic ait: Volumus nos in unum convenire episcopos, ut de incidentibus causis fiat disceptatio, et salubris de ecclesiastica observatione collatio: quatenus per hoc et præterita corrigantur, et regulam futura suscipiant, *ibid.*

De utilitate concilii sic ait: Nam plerumque etsi non amore justitiæ, metu tamen examinis abstinetur ab hoc quod omnium notum est posse displicere iudicio, ix, *ind.* ii, 106.

Concilium provinciale ad Primatem convocare spectat, iii, *ind.* xi, 48, 49.

Peracto concilio provinciali, primas provinciarum certiorum facere debet summum pontificem de omnibus actibus illius, iii, *ind.* xi, 49.

Nihil addendum vel minuendum in iv synodo subanathematis pœna, iii, *ind.* xi, 10; sed illius fidem illibatam custodiendam esse, iv, 3; ix, *ind.* ii, 82.

Quatuor synodos sicut quatuor libros sancti Evangelii recipiebat, iii, *ind.* xi, 10.

Concilium sine papæ auctoritate et contra ipsius auctoritatem peractum, cassandum, v, 18, 21; ix, *ind.* ii, 68.

Perpicere debent episcopi in synodo convocata, ne quid contra canones agatur, *ibid.*: ubi asserit se confidere imperatorem nihil permissurum contra canones in concilio fieri.

Episcopis Galliæ synodum celebrare præcepit per episcopum et abbatem a se transmissum, qui illius acta sibi renuntiaret, ix, *ind.* ii, 106; et in scriptis redacta per eundem episcopum ad ipsum transmittentur, ix, *ind.* ii, 107.

Certiores fecit regem et reginam Galliarum de omnibus, quæ in mandatis dedit præsidenti sedis apostolicæ supersynodum congregatam, illosque hortatus est, ut hoc opus Dei adjuvarent, ix, *ind.* ii, 109, 110.

Ab Ecclesia Constantinopolitana depravati sunt synodi Ephesina et Chalcedonenis, vi, 14; vii, 34; ix, *ind.* ii, 48.

Exemplaria conciliorum apud sedem apostolicam integra conservantur, xiv, 12.

De iis quæ ad Sacramenta spectant.

In baptismo omnia peccata dimittuntur, exemplo exitus Ægypti, xi, 45.

Monachi infantes de sacro fonte non suscipiant, iv, 42.

Baptizati ab hæreticis non sunt rebaptizandi, sed cum revertantur ad sinum matris Ecclesiæ, aut unctione chrismatis ut in Oriente: aut manuum impositione, ut in Occidente: aut sola professione fidei reconciliandi; secus si non essent in nomine sanctissimæ Trinitatis baptizati, tunc essent rebaptizandi, ut Cataphrygæ; Nestoriani vero minime, xi, 87.

Quando dubitatio est, an sit aliquis vel baptizatus, vel confirmatus, si nec scriptis, nec testibus ratio certa habeatur, baptizandi vel confirmandi sunt, ne talis dubitatio ruina fidelibus fiat: quoniam non monstratur iteratum, quod non certis iudiciis ostenditur rite peractum, xiv, 17.

Presbyteri infantes non in fronte, sed in pectore signentur, iv, 9.

Permisit presbyteros confirmare posse, ubi episcopi desissent, iv, 26.

Sacerdotes per universas dioceses episcopi in infantibus consignandis non gravent, sed conventiones cum illis factas servant, xiii, 16.

In eremo alii hostes inveniuntur, qui pœnitentia vincendi sunt, antequam perveniatur ad terram promissionis, xi, 45.

Pœnitentia est commissæ fieri, et iterum plangenda declinare, xi, 45.

De Ætate et Qualitate Ordinandorum.

Pueri ad sacros ordines nullatenus admittantur; ne tanto periculo-ins cadant, quanto citius ad altiora condescendere festinant. Nulla sit in ordinatione venalitas, potentia, vel supplicatio personarum. Deus offenditur, si ad sacros ordines quisque non ex merito, sed ex favore, quod absit, aut ex venalitate provehitur, ii, *ind.* xi, 48.

Sed ne unquam illi, qui ordinati sunt, pereant, provideri debet quales ordiuntur, ut prius aspiciatur, si vita eorum contiuens in annis plurimis fuit: si studium lectionis, si eleemosynarum amorem habuerint. Quærendum quoque est, ne forte fuerit bigamus. Videendum etiam ne sine litteris, aut obnoxius curiæ compellatur post sacrum ordinem ad exactionem publicam redire, iv, 26.

Nemo ad subdiaconatum promoveatur, nisi prius continentiam promittat, 1, 44.

Subdiaconi sint cælibes, si quod si conjugati, vel uxoris careant, vel ordinis executione, iv, 36.

Violenter promotum in pristinum gradum revocavit, ii, *ind.* x, 17, 19.

Ordinati non sunt reordinandi, ii, *ind.* x, 46.

Si cum culpa quis ad ordinem accedit, pœnitentia ei indicenda est, et ordo tamen servatur, ii, *ind.* x, 46.

Mandatum de promovendo pro sacerdote paupere dedit, iv, 14.

In ecclesiis ministris carente clericos ordinari ad instantiam magistrum militum jussit, ix, ii, 34.

Viri rectæ fidei ad ordines perducauntur, xi, 48.

De Legibus et Constitutionibus.

Legem iniquam imperatoris, licet publicari fecerit, tamen declaravit non esse servandam, ii, *ind.* xi, 65.

Legem justam imperatoris comprobavit, iii, *ind.* xi, 65, 66.

Professus est se velle servare statuta suorum prædecessorum, neque eorum beneficia revocare, quod verendum est, ne turpe esse existimavit, ii, *ind.* x, 52; iii, *ind.* xi, 60.

Si ea, inquit, destruerem, quæ antecessores nostri statuerunt, non constructor, sed eversor juste comprobaber, xiv, 17.

Et vi, 12, inquit: Justitiæ ac rationis ordo suadet, ut qui sua a successoribus desiderant mandata servari, prædecessoris sui procul dubio voluntatem et statuta custodiant.

Nimis est asperum et præcipue bonis sacerdotum moribus inimicum nisi quempiam quacunque rationis excusatione, et quæ bene sunt ordinata rescindere, et exemplo suo docere cæteros sua quandoque post se constituta dissolvere, vii, *ind.* x, 11.

De Pelagio prædecessore suo contra superbiam Joannis Constantiupolitanæ episcopi, sic ait: Cujus nos rectitudinis zelo per omnia inhærentes, statuta ipsius sine refragatione Deo protegente servamus: quia dignum est ut rectam decessoris sui viam gressibus inoffensis incedat, quem de eodem loco ad reddendam rationem æterni iudicii tribunal expectat, ix, *ind.* ii, 68.

Civiles Imperatorumque leges et constitutiones servari mandabat, xiii, 45.

De sacra Scriptura.

Sacra Scriptura Dei epistola est ad creaturam suam, ad cujus studium hortatur, inquit: Stude, quæso, et quotidie Creatoris tui verba meditare, discor cor Dei in verbis Dei, ut ardentius ad æterna suspires, ut mens vestra ad cœlestia regna majoribus desideriis accendatur: tanto tunc major ei erit requies, quanto modo ab amore conditoris sui requies nulla fuerit, v, 31.

De ejus utilitate sic inquit: Opto ut sanctam Scripturam legere ametis, ut quandiu vos omnipotens Deus viris conjunxerit, sciatis qualiter vivere et domum vestram quomodo disponere debeat, xi, 78.

In intellectu sanctæ Scripturæ respici non debet quidquid sanæ fidei non resistit. Sicut enim ex uno auro alii murennas, alii annulos, alii dextralia ad ornamentum faciunt: ita ex una scriptura scientiæ expositores quique per innumerum intellectum, quasi varia ornamenta componunt, quæ tamen omnia ad decorem cœlestis sponsæ proficiunt, iii, *ind.* xi, 67.

Romani codices multo veriores quam Græci, vi, 11.

Novis codicibus non credendum, *ibid.*

Verba sanctæ Scripturæ non sunt utrumpanda in usum humanum: unde reprehendit quosdam episcopos, qui illud psalmi cxvii: *Hæc dies quam fecit Dominus*, etc., accommodarunt electioni novi patriarchæ, vii, 7.

Lectionem sancti Evangelii theca Persica inclusit, xiv, 12.

De Consuetudine.

In una fide, inquit, nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa, I, 43.
 Consuetudinem contra catholicam fidem radicitus veluti zizaniam evelli jubebat, I, 77.
 Consuetudines ecclesias gravantes remittebat, I, 66.
 Consuetudines cleri, ecclesiæ et presbyterorum sine cunctatione servari jubebat, II, *Ind.* X, X; *ind.* XI, 56.
 Episcopi erga suos metropolitanos consuetudinem servent, IX, *ind.* II, 8.
 Consuetudines veteres inquit se reparasse, novas et utiles constituisse, IX, *Ind.* II, 12.
 Consuetudines novas contra monasterium induci prohibebat, II, 28.

De Privilegiis.

Privilegium personale episcopo Syracusano concessit, ut tanquam sedis apostolicæ delegatus parvulas causas ipsi sedi reservatas propter maris spatia cognosceret et terminaret: majores vero et difficiles ad se referri jussit, II, *ind.* X, 7.
 Privilegium singularium ecclesiarum se servare profitebatur, inquit: Absit hoc a me, ut statuta majorum consacerdotibus meis in qualibet ecclesia infringam: quia mihi injuriam facio, si fratrum meorum jura perturbo, II, *ind.* X, 52.
 Exemit episcopum a jurisdictione metropolitani, et responsali sedis apostolicæ Constantinopoli cognoscere illius causas motas et movendas commisit: arduas vero judicio sedis apostolicæ reservavit, III, *ind.* XI, 7.
 Allegans privilegium contra generalem Ecclesiæ consuetudinem, de illo docere debet, III, *ind.* XI, 56; VIII, *ind.* I, 28; IX, *ind.* II, 112.
 Obstantibus Romanis clericis, mappularum usum primis tantum diaconis Ecclesiæ Ravennat. concessit, quibus tantum Romani clerici utebantur, III, *ind.* XI, 56.
 Propter insolentias monachorum baptisterium ab ipsorum Ecclesia jussit tolli, et ibi altare erigi, III, *ind.* XI, 59.

Privilegium concessit episcopo Ravennat. utendi pallio in litanis, præter usitatum morem, ne ipsum contristaret, V, 11.

Monasteriorum privilegia servari mandabat, VIII, *ind.* I, 34.

Illaque confirmabat, de quibus sic ait: qui nova concedimus, vetera libentissime reparamus, IX, *ind.* II, 111, 112.

Privilegia libenter concedebat monasteriis utriusque sexus, piis locis, xenodochiis, a laicis, præsertim regibus constructis: Ut in illorum bonis, inquit, in aliquo ipse particeps haberetur, XIII, 8.

De relaxatione et dispensatione sacrorum Canonum.

Dispensare cum bigamo ad sacros ordines, instante regina Galliarum, noluit, inquit: Absit ne vestris temporibus aliquid contra canonicum institutum permittatis, XIII, 6.

Remisit gradus affinitatis in Anglia ob adventum illorum ad fidem, XIV, 17.

Gravissime injunxit custodiri cognitionis impedimenta usque ad sextum gradum, *ibid.*

De Rescriptis.

Omnes controversias sive lites legali ordine finiri mandabat, I, 59. Salva semper tamen justitia et æquitate in omnibus, III, *ind.* XI, 34.

Discussionem causæ commisit in partibus ob difficultatem probationum propter longinquitatem locorum, III, *ind.* XI, 36.

Admonebat eum cui mittebatur causa, omnem culpam in ipsum apud Deum rejici, si jus et justitiam non administraret, *ibid.*

Noluit committere causam episcopi accusati in partibus, cum onus probandi accusatoribus incumbat, VI, 24.

Causam episcopi ad sedem apostolicam reclamantis defensori sedis apostolicæ commisit, IV, 37.

Sua rescripta intelligi volebat, si preces veritate niterentur, et si factum aliter quam expositum esset, sibi significari voluit, X, 32.

De Ecclesiis ædificandis et consecrandis, illarumque sacris vasibus et indumentis.

Ecclesiam Minturnensem funditus tam cleri quam plebis destitutam desolatione, Ecclesiæ Formiensi univit, I, 8.

Propter vicinitatem et populi raritatem Cumanam Ecclesiam æque principaliter Misentanæ univit, II, *ind.* X, 45.

Item de Ecclesia Carinensi Ecclesiæ Regitanæ, VI, 10.

Treverensem [*Legitur* Trium Tabernarum in *ep. laud.*]

Ecclesiam propter desolationem vicinæ Ecclesiæ univit, II, *ind.* X, 50.

Ecclesiam Tarracinensem episcopo Fundano commendavit, III, *ind.* XI, 35.

Propter periculum barbaricæ invasionis ad securiorum locum ejusdem diocesis episcopatum transtulit, III, *ind.* I, 11.

Laudavit ecclesiam prope suum populum ædificari, VIII, *ind.* I, 1.

Oratorium cum debita dote et presbytero cardinali consecrari præcepit, XII, 11.

Sollicitus fuit circa sarta tecta, unde trabes pro ecclesiis sanctorum Petri et Pauli incidi præcepit, et ad mare deduci, pro quibus bonum xenium promisit, XII, 20, 21, 22, 23.

Pecuniam pro reparatione ecclesiarum, quæ in ruinis erant, dari jussit, X, 44.

Oratorium ab episcopo in aliena diocesi sine ordinarii licentia dedicatum, qui missas publicas etiam in eo celebravit, ordinario loci adjudicavit, XIII, 17.

Metropolitanis et episcopos in Anglia constituit, XI, 65.

Quæ jussit preparari ad celebrandam dedicationem oratorii, XII, 11.

Consecrationem Ecclesiæ non permittebat fieri, nisi prius sufficiens dos stabilita esset tam pro cultu quam pro deservientibus in illa, II, *ind.* X, 5, 12; VIII, *ind.* I, 4; X, 17, 66.

Nec baptisterium construat, nec presbyter cardinalis instituat, IX, *ind.* II, 70; X, 2.

Ecclesiam in possessione juris sanctæ Romanæ Ecclesiæ ædificari jussit pro utilitate illius gentis, VI, 22.

Ecclesiam crematam demum instauratam consecrari concessit cum sanctorum reliquiis, VI, 45.

Sanctorum reliquias pro consecrandis altaribus misit, VI, 49.

Sanctorum reliquias Gregorio expræfecto in illorum sanctorum honorem basilicam propriis sumptibus ædificare volenti, ab episcopo illas habente dari mandavit, IX, *ind.* II, 25.

In simili idem præcepit episcopo Spoletano, et aliis, IX, *ind.* II, 71, 72, 83; XI, 31.

De Brandeo quod sanctorum reliquiarum loco in dedicatione ecclesiæ mittitur sic ait, IV, 30. Cognoscat autem tranquillissima domina, quia Romanis consuetudo non est, quando sanctorum reliquias dant, ut quidquam tangere præsumant de corpore: sed tantummodo in pyxide brandeum mittitur, atque ad sacratissima corpora sanctorum ponitur, quod levatum in Ecclesia dedicanda debita cum veneratione reconditur: et tante pro hoc ibidem virtutes fiunt, ac si illuc specialiter eorum corpora deferantur.

Ministri Ecclesiæ sacris vestibus nisi pro missis non utantur, VIII, *ind.* I, 27.

Consecrandi novam ecclesiam dedit facultatem, XIV, 9. Baptisterii constructionem confirmavit, XIII, 20.

Ecclesia est consecranda, dummodo nec scriptis, nec testibus ratio certa habeatur, utrum sit consecrata: sic de baptizato et confirmato, XIV, 17.

Monasteria sine mora construi jubebat, II, 32; IV, 15.

Sarta tecta ecclesiarum totius provincie episcopo commisit, IV, 11.

De Celebratione Missarum.

Missas privatis in domibus celebrari permisit, VI, 43.

Nullam mentionem Maximi prævaricatoris in missa fieri jussit, VII, 17.

De Martyrologio quo utebatur Ecclesia Romana, sic inquit: Præter illa quæ in ejusdem Eusebii libri de gestis sanctorum martyrum continentur, nulla in archivo hujus nostræ Ecclesiæ, vel in Romanæ urbis bibliothecis esse cognovi, nisi pauca quædam in unius codicis volumine collecta. Nos autem pene omnium martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in uno codice remina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione missarum solemniter agimus. Non tamen in eodem volumine, quis qualiter sit passus indicatur, sed tantummodo nomen, locus et dies passionis ponitur, VIII, *ind.* I, 23.

Alleluia de Hierosolymorum Ecclesia ex traditione beati Hieronymi. Subdiaconi ex antiqua consuetudine spoliis procedunt lineis tunicis. Kyrie eleison non secundum Græcos dicitur. Oratio Dominica in missa dicitur ex traditione apostolorum, qui solummodo ad hanc orationem consecrabant, IX, *ind.* II, 12.

Cantores ad sacri altaris ministerium non sunt eligendi. Diaconi vocis modulationi non debent inservire, in Synodo Romana, olim IV, 44, nunc in App., in Decr. S. Gregorii.

In invasionibus litanis recitari jussit, inquit: tunc hebdomada quarta et sexta feria litaniam inexcusabiliter indicatis, et contra barbaricæ crudelitatis incursum perennæ protectionis auxilium imploretis, XI, 51.

De Feriis.

Episcopi denuntiationem Paschæ juxta priacam consuetudinem a metropolitanis petere debent, IX, *ind.* II, 8.

Tabernacula arborum circa ecclesias, et religiosa convivia fieri, solemnibus diebus permisit, xi, 76.

Prædicantes die Sabbati nihil operandum, quasi Antichristi sunt reputandi. Die Dominico corpus lavare ob necessitatem non prohibetur: lavari pro luxuria ac voluptate semper prohibitum. Nutrire enim, inquit, et fovere carnem suam cunctis permittitur: secus in concupiscentiis, xiii, 1.

Dominico die a labore terreno cessandum est, atque omnimodo orationibus insistendum, ut si quid negligentiam per sex dies agitur, per diem resurrectionis Dominicæ precibus expiatur, *ibid.*

Sabbatum requies dicitur: verum autem Sabbatum ipsum redemptorem nostrum Jesum Christum Dominum habemus, *ibid.*

De Reliquiis et Veneratione Sanctorum.

Sanctorum reliquias decenter conservari curabat, iv, 30.

Ubi nullum esset corpus humatum, illas condi mandabat, ix, *ind.* ii, 15.

Miracula sanctorum Patrum quærebat, ut scriberet: atque ex eis librum Dialogorum condidit, iii, *ind.* ix, 51.

Sanctorum reliquias in monasterio monialium debita veneratione condi, ad postulationem ejus quæ monasterium construebat, jussit, ii, 23.

De observantia et veneratione sanctorum reliquiarum. Sudarii sancti Pauli, cujus catenas limari per sacerdotem permittebat, ut parum quid ex limatura petentes, hanc benedictionem accipiant. Quibusdam, inquit, petentibus diu per catenas ipsas ducitur lima, et tamen ut aliquid exinde exeat, non obtinetur, iv, 30.

Tenacissimus et cautus illarum fuit, illasque postulantis non dedit. Reliquias sanctorum in Romana Ecclesia non tanguntur, sed tantummodo in pixide brandeum mittitur, atque ad sacratissima corpora sanctorum ponitur, quod loco reliquiarum habetur, et tantæ per hoc ibidem virtutes fiunt, ac si illuc specialiter eorum corpora illata essent, iv, 30.

Aloem, thymiana, storacem et balsamum sanctorum martyrum corporibus offerenda transmisit, ix, 52.

Imagines Salvatoris et sanctorum habere laudavit, easque misit. Quia illum, inquit, toto corde, tota mente diligis, cujus imaginem præ oculis habere desideras, *ibid.*

Abre uon facimus, si per visibilia invisibilia demonstramus. Imaginem Salvatoris non quasi Deum colere debemus, sed ad recordationem filii Dei, inquit, in ejus amore recalescas, cujus te imaginem videre desideras. Et nos quidem non quasi aute divinitatem ante illam prosternimur, sed illum adoramus, quem per imaginem aut natum aut passum, sed in throno sedentem recordamur. Et dum nobis ipsa pictura quasi scriptura ad memoriam filium Dei reducit, animum nostrum aut de resurrectione lætíficat, aut de passione demulcet, *ibid.*

De virtute clavis sancti Petri sic inquit: ut per ipsum a maligno vis defensus, per cujus signum munium te esse credis, *ibid.*

Laudavit zelum episcopi, qui sanctorum imagines confregit atque projecit, ne quid manu factum adorari posset: sed reprehendit, quod illas confregerit. Idcirco, inquit, pictura in ecclesiis adhibetur, ut hi qui litteras nesciunt, saltem in parietibus videndo legant, quæ legere in codicibus non valent, ix, *ind.* ii, 105; xi, 13.

Sanctorum reliquias ex una ad aliam ecclesiam asportandæ, non alibi quam in ecclesia deponerentur, xiv, 7, 13.

Sanctus Paulus capite truncatus est apud aquas Salvias, et de illius Ecclesia, xiv, 14.

De reliquiis sanctorum Petri et Pauli ad Brunichildam reginam Francorum sic inquit: Ut vestra devotio laudabilis et religiosa magis magisque clarere possit, providendum vobis est, ut sanctorum beneficia cum reverentia et debito honore condantur, et servientibus ibidem nullis operibus nullisque molestiis affligantur: ne forsitan necessitate exterius imminente, in Dei servitio inutiles regnesque reddantur, et injuriam, quod absit, neglectumque beneficia sanctorum collata sustineant, vi, 50.

Potenti sanctorum reliquias pro dedicatione ecclesiæ quam construxerat, concedere distulit, ut docentibus miraculis, et amor, inquit, vobis cresceret in veneratione sanctorum, et major fieret exultatio gaudiorum, x, 65.

De Immunitate Ecclesiarum.

Libertatem ecclesiasticam non impediri curabat, i, 61.

Admonuit episcopos Siciliæ, ne angarias et gravamina paterentur a defensoribus prætextu sedis apostolicæ, nec eis obedirent, nisi ipse scripserit, i, 70.

Mandavit episcopo libertati ecclesiasticæ operam dare, ne a laicis opprimerentur, iv, 26.

Neminem a custodia et vigiliis murorum excusari voluit, nec ipsius vel ecclesiæ, nec enim clericis a defensione civitatis exemptos necessitatis tempore censebat, viii, *ind.* i, 18.

Rusticos possessiones ecclesiæ non deserere, ut privatorum culturam acciperent, mandavit, ix, *ind.* ii, 64.

Mandavit episcopo, ut defenderet bona suæ Ecclesiæ, quam nullo pacto gravari volebat, cujus gratia privilegia transmisit, et protectionem sedis apostolicæ ei promisit, xi, *ind.* ii, 100.

Theoderico et Teodeberto regibus Francorum inquit: Audivimus quia Ecclesiarum prædia tributa nunc præbeant, et magna super hoc admiratione suspendimur, si ab eis illicita quærantur accipi, quibus etiam licita relaxentur, ix, *ind.* ii, 110.

Filios defensoris de massa juris ecclesiastici foris alibi in conjugio sociari prohibuit, x, 27.

Ea quæ juri publico a religiosis locis debebantur sine mora defensori committebat, ut super eis indicaret vocandis, x, 28.

Præpositus Diaconie constituitur, xi, 27.

Contra violatores et invasores ecclesiarum, xiii, 6.

Hortatus est eos qui in septis ecclesiasticis residebant, ut exirent, x, 50.

Jussit defensori, ut non pateretur clericos coram laicis trahi, sed coram suis episcopis, xi, 77.

De Dispensatione Redituum Ecclesiasticorum et illorum Cura.

De redivibus Ecclesiæ quatuor juxta consuetudinem oportere fieri portiones scribit visitatori Ecclesiæ Arimænsis. Unam, quæ clero præbenda sit: aliam, quæ pauperibus: de reliquis autem duabus partibus tres fieri volumus. Unam sartis tectis profuturam: aliam pro sustentatione sui Castoris proprio episcopo dirigendam: reliquam tibimet retinendam, v, 44.

Quartam omnium bonorum ecclesiasticorum, sive de præteritis redivibus, sive de iis, quæ obvenient, vel obvenientibus, secundum distributionem canonicam clericis dispensari jussit, iv, 11; viii, *ind.* i, 7; xiii, 42, *de fidelium oblationibus.*

Portionem cleri et pauperum de redivibus episcopatus cum defensore ab episcopo fieri jussit, quam prædecessor non observaverat, xi, 34.

Lites cum camera apostolica sopiri jubebat etiam cum detrimento camere. Nos enim, inquit, non solum nunquam mota suscitari nolumus; verum etiam quæ prava fors admonemur, sopire modis omnibus festinamus, i, 9, 13, 65.

Quando scribebat defensoribus et aliis agentibus sedis apostolicæ, aiebat se illos illuc misisse, ut non tantum pro utilitatibus ecclesiasticis, quantum pro sublevandis pauperum necessitatibus vice sua fungerentur, et eos magis a cujuslibet oppressionibus vindicaret, i, 10, 55; ii, 32.

Diligens in re familiari sic erat, ut curaret ne ex injustis lucris sacculi Ecclesiæ inquinarentur, i, 44, 82.

Defensorem laudavit, quod mensuram frumenti falsam et injustam frerit, xiii, 34.

Rusticis satisfieri, et compensationem dari, in quibus fuerant injustis mensuris defraudati, curavit, *ibid.*

Inspiciebat ne coloni et rustici in agris Ecclesiæ gravarentur, et eorum florum rationem habebat, et eos, qui ab ipsis erant relictis, benigne tractabat, et juxta vires eos solvere cum justis ponderibus volebat, i, 44.

Laudavit archidiaconum, qui reprehendit episcopum suum de distractione bonorum Ecclesiæ in consanguineos, ii, *ind.* x, 19.

Inventarium omnium bonorum cujuslibet Ecclesiæ tam mobilium quam stabilium fieri Episcopis jubebat, iii, *ind.* xi, 41, 50.

Idem in Ecclesiis omnibus vacantibus, iv, 11.

Et ut ad se transmitteretur, ix, *ind.* ii, 72.

Tempore vindemiæ vinum venditari clericis de possessionibus Ecclesiæ jussit, xiii, 44.

Rusticis quod mutuo ab aliis acciperent, ne ab illis gravarentur, a suis conductoribus dari jussit, v, 8.

Rusticos defensori obedire mandabat, ix, *ind.* ii, 19. De expensis defensoribus dandia, sic ait: Ne quam necessitatem in expensis tua experientia patiar, de redivibus S. R. E. qui illic, te providente, aggregati sunt, omnes expensas tuas te facere volumus: et si quid super fuerit, nobis, cum veneris, defer, v, 28.

Quod solutum erat pro utilitate Ecclesiæ, mandavit restitui solventi, v, 52.

Titulos urbanæ prædiis et rusticis ecclesiasticis propria auctoritate a clericis poni prohibuit. *Olim* iv, 44, *nunc in App. in Deor. Gregorii.*

Patrimonium sedis apostolicæ pauperum expensis profici aiebat, vi, 5.

Seminarium Anglorum in Gallia ex patrimonio Sedis Apostolicæ fieri jussit, vi, 7.

Donavit manumissis S. R. E. peculium ingredienti monasterium, ut monasterio cederet, et remanenti in æculo, ut si contingeret sine liberis legitimis decedere, ad patrimonium ejusdem S. R. E. devolveretur, vi, 12.

Non prætermisit omni diligentia, bona S. R. E. recuperare: Quæ a detestoribus, inquit, existimanda sunt, cujus et qui erogatur, nempe sancti Petri et Christi pauperibus. De quibus cuidam episcopo scripsit, valde esse execrabile ut quod a regibus gentium servatum est, ab episcopo dicatur ablatum, vi, 53, 55.

Censuario propter paupertatem et senectutem. medietatem canonis, ejus vita durante, relaxavit, xii, 9.

Sellas plectiles fieri, et sibi transmitti jussit, xii, 19.

Rationes numerari S. R. E. sine dispendio terminari jussit, xii, 15, 16.

Bona Ecclesiæ destitutæ servari, et sibi deferri jussit, et illis clericis, si forte aliqui remanserunt, necessaria ministrari constituit, xii, 40.

Reditus S. R. E. extra solum accipi voluit, et ubique: ita tamen, ut quod redditur, acciperetur, xii, 42.

Tempus restituendæ pecuniæ prorogavit, xiii, 21.

Utilitates monasterii monialium apud eam, quæ illud construxerat, blandimentis et dulcedine procurari jussit, xiii, 47.

Hortatus est conductores masæ S. R. E. in Gallia ad fidelitatem, beneque agendum, sicut decet famulos beati Petri, ut cognoscerent cui inservirent: quia sicut hæc appellatio, inquit, clariorem familiam demonstrat, ita reliquos morum claritate præcedere debet, v, 31.

Et illis promisit se transmissurum ad regem hominem cum litteris commendatitiis, qui ipsos tueretur, *ibid.*

De rebus ecclesiæ alienandis, vel non.

Possessiones ecclesiarum injuste occupatas restitui mandavit, i, 73, ii, 32.

Proquirendis Ecclesiæ bonis defensori rescripsit, ut moveret prius eos quorum interest, x, 1.

Providebat ne ecclesiæ depauperarentur, et res distractas et venditas, per defensorem S. R. E. recuperari jubebat, i, 64.

Distrahentes vero puniebat, *ibid.*

Propter paupertatem emphyteoticum censum, qui solvebatur a monasterio Monachorum, reduxit ad minorem censum, ii, *ind.* x, 1.

De bonis S. R. E. monasterium monialium erigi jussit, iii, *ind.* xi, 17.

Servulum consiliario de Ecclesia bene merito dovavit, iii, *ind.* xi, 18.

Præjudicium suis successoribus in rebus pauperum sua taciturnitate facere nolebat. Loquebatur de rebus S. R. E., iii, *ind.* xi, 60.

Vasa Ecclesiæ direpta undique per Siciliam dispersa recolligi jussit rectori ejusdem provincie, et ecclesiis propriis restitui, inventario eorundem vasorum apud se remanente, iv, 16.

Episcopo sacra vasa pro redemptione captivorum vendi permisit: ita tamen, ut coram defensore id perageretur, et propter exonerationem episcopi, et ne præter quantitatem necessariam indebite distraherentur, vii, 13, 38: ix, *ind.* ii, 17.

Episcopo qui quædam abstulerat a monasterio xenit nomen, sic ait: Pariter questi sunt fraternitatem tuam, quædam de monasterio sub xenii quasi specie abstulisse: necesse est, ut si quid te indecenter recolis accepisse, sine

dilatione restituas, ne avaritiæ graviter te culpa redarguat, quem largum erga monasteria sacerdotalis magis debuerat munificentia demonstrare, viii, *ind.* i, 34.

De bonis Ecclesiæ, quæ episcopo et clero carebat, curam habuit, ut apud defensorem depouernerentur, ix, *ind.* ii, 31, 32.

Jussit defensori, ut non pateretur aliquid juris Ecclesiastici super quibusdam prædiis subripi, pro quorum tuitione privilegia imperatoris transmisit, x, 53.

Bona Ecclesiæ per episcopum dilapidata ex bonis ipsius episcopi, quæ ante Episcopatum possederat, restitui voluit, xii, 29.

Agellum servis Dei in monasterio constitutis ob gravissimam necessitatem donavit, xii, 44.

Permutatio in evidentem utilitatem, xiv, 3.

Hortum S. R. E. monasterio ancillarum Dei dari voluit, ii, 4.

In rebus Ecclesiæ retinendis, sive recuperandis, distinctio non est servanda, dum ex præve rei cessione nec Ecclesia gravatur, et pauperi misericorditer subvenitur, ix, *ind.* 26, *notabiliter.*

In dubiis melius est distractionem non exsequi, sed potius ad benignas partes incli, *ibid.*

Possessionem juris ecclesiastici sub specie libellorum concedere noluit. Et propter malos scribones nec probo viro possessionem juris ecclesiastici voluit committere, x, 64.

Massam apud aquas Salvas cum omnibus fundis suis pro luminaribus ecclesiæ sancti Pauli donavit, xiv, 14.

Archidiaconi ecclesiarum resistebant episcopis dilapidantibus et distrahentibus bona ecclesiarum, de Honorato archidiacono contra Natalem episcopum Salonitanum, ii, *ind.* x, 19, 20.

De Religiosis domibus.

Xenodochiorum curam, correctionem, redditum ratione episcopum diligenter curare hortatur, iv, 27.

Curam de quibuslibet religiosis domibus cum primis habebat, unde debitam annuam diaconis Neapolitanis per prætorem restitui jussit, x, 21.

Hospitalitatem servanti possessionem S. R. E. reddi jussit, quam prius habebat, sine aliqua pensione, vita ipsius durante, ut etiam ipse in bono laudandoque opere illius concurreret, xi, 21.

Exprimuntur immunitates concessæ xenodochio a Regina Galliarum et episcopo Augustodun. constructo, xiii, 8.

Ad se inquit spectare curam venerabilium locorum, et de illorum utilitate cogitare, iv, 19.

Xenodochiis neglectis ob senectutem episcopi, æconomus præfecit, ut illorum curam haberet, xiii, 47.

Geroutocomio succurrit, xi, 1.

Is qui magis utilitatibus in xenodochio, quam mercibus studuit, de levitate reprehenditur, ii, 32.

Pecuniam legatam in eleemosynas pauperum permitti converti in emendis bonis stabilibus pro diaconia, v, 28.

Translationem civium cum episcopo faciendam super expensis hospitibus dandis, x, 28.

De Sepulturis.

Romani pontificis corpus quando effertur, nullo tegmine velari præcipitur in concilio Romano. *Olim* iv, 41, *non in app., inter dec. S. Gregorii.*

Pro sepulturis nihil accipiendum, viii, *ind.* i, 3

Nisi id quod parentes vel proximi vel hæredes pro luminariis sponte offerre voluerint, ix, *ind.* ii, 37.

Tituli, de quibus in excerptis Em. Card. Carafæ juxta b. Gregorii doctrinam pertractatur.

A

De Accusationibus, pœnis et correctione, 1422.

De ætate et qualitate ordinandorum, 1433.

De alienandis rebus Ecclesiæ, vel non, 1440.

De Apostatis et Schismaticis, 1416.

De Appellationibus, 1421.

De Arbitris, 1420.

De Auctoritate et usu pallii, 1401.

B

De Bello et pace, 1415.

C

De Calumniatoribus, 1425.

De iis quæ spectant ad Capitulum,

sede vacante, 1399.

De Captivorum redemptione, 1419.

De Celebratione Missarum, 1437.

De Castitalis bono et conversione conjugatorum, 1415.

De Clericis peregrinis, 1408.

De Clericis ægotantibus, 1408.

De Clericorum vita et honestate,

1410.

De Clericorum spoliis, 1422.

De Clerico percussore, 1429.

De Clerico maledico, et iis quæ spectant ad laudationem vel vituperationem,

1429.

De Concilio, 1432.

De Commendatione Ecclesiarum,

1401.

De Cohabitatione Clericorum, et

mulierum, 1410.

De Confirmatione electorum Prælatorum, 1400.

De Consecratione Prælatorum, 1401.

De Consecrandis Ecclesiis et edificandis, 1436.

De Constitutionibus et legibus, 1434.

De Consuetudine, 1435.

De Correctione, et de Accusationibus, 1422.

De Crimine falsi, et mendacii, 1429.

D

De Defensoribus S. R. E. aliique ministris Ecclesiasticis, 1409.

De Dignitatibus, et de Præbendis,

1410.

De Dilationibus, 1420.

De Dispensatione, et de Relaxatione sacrarum Canonum, 1435.

De Dispensatione reddituum ecclesiasticorum, et illorum cura, 1439.

E

De Ecclesie Romanæ Primatu, 1431.

De Ecclesie rebus alienandis, vel non, 1440.

De Ecclesiasticorum reddituum dispensatione et cura, 1439.

De Ecclesie ædificandis et consecrandis, illorumque sacris vasis et indumentis, 1436.

De Ecclesiarum immunitate, 1438.

De Electione, 1399.

De Eleemosynis et cura pauperum, 1416.

De Kmphyteotico jure, 1421.

De iis quæ spectant ad episcopos et præpositos, 1102.

De Episcopis limina SS. Apostolorum Petri et Pauli visitantibus, 1432.

De Excommunicationis sententia, 1430.

F

De Falsi crimine, 1429.

De Feriis, 1437.

De Foro competentis, 1419.

H

De Hæreticis, 1425.

I

De Immunitate Ecclesiarum, 1438.
De Indumentis, et vasis Ecclesiarum, 1436.

J

De Judæis et Saracenis, 1427.

De Judicibus, 1420.

De Judiciis, 1418.

De Jurejurando, 1420.

L

De Laudatione et vituperatione, 1429.

De Legatis et aliis ministris Ecclesie Romanæ, 1398.

De Læsis post veram pœnitentiam ad honorem restituendis, 1430.

De Legibus et Constitutionibus, 1434.

M

De Magistris, et de Munere Prædicationis, 1415.

De Majoritate et obedientia, 1409.

De Mendacio, et de crimine falsi, 1435.

De Ministris. Vide de Legatis, 1398.

De Missarum celebratione, 1457.

De Munere prædicationis, et magistris 1415.

Munera transmissa, 1416.

O

De Obedientia et de Majoritate, 1409.

P

De Pace et bello, 1415.

De Pœnis. Vide, de Accusationibus et corr., 1422.

De Pallii auctoritate et usu, 1401.

De Pauperum cura, de Eleemosynis, etc., 1416.

De Peregrinantibus ad loca sancta, 1415.

De iis quæ ad Pontificatus exordium spectant, 1380.

De iis quæ ad seipsum Pontificem spectant, 1382.

De Postulatione, 1399.

De Præbendis et dignitatibus, 1410.

De Prædicationis munere, et Magistris, 1415.

De Prælatorum negligentia supplenda, 1407.

De iis quæ ad Præpositos spectant, 1402.

De Præscriptionibus, 1421.

De iis quæ ad Principes sæculares spectant, 1392.

De Primatu Ecclesie Romanæ, et in eam obedientia, 1433.

De Privilegiis, 1435.

De Procuratoribus, 1420.

De Purgatione canonica, 1438.

Q

Quos S. Gregorius commendavit, 1418.

R

De Rebus Ecclesie alienandis, vel non, 1440.

De Reditu Ecclesiasticorum dispensatione, 1439.

De Redemptione captivorum, 1417.

De Regularibus, 1411.

De Relaxatione et dispensatione sacrarum canonum, 1435.

De Religiosis domibus, 1441.

De Reliquiis, et veneratione Sanctorum, 1437.

De Remuneratione, 1402.

De Rescriptis, 1435.

De Residentia, 1406.

De Restitutione spoliatorum, 1428.

De Restitutione rerum ablatarum, 1428.

De Romanæ Ecclesie Primatu, 1229.

S

De Sacra Scriptura, 1434.

De iis quæ ad Sacramenta spectant, 1433.

De Sacriligis, 1429.

De Sacerdotibus, 1427.

De Schismaticis et apostatis, 1427.

De Sanctorum reliquiis, et veneratione, 1437.

De Sententia excommunicationis, 1430.

De Sententia, et re judicata, 1421.

De Sepulturis, 1441.

De Simonia, 1425.

De Sortilegis, 1429.

De Spoliis Clericorum, 1422.

De Supplenda negligentia Prælatorum, 1407.

T

De Testamentis, 1421.

De Testibus, 1420.

De Transactionibus, 1421.

De Translatione Prælatorum et commendatione Ecclesiarum, 1401.

V

De Vasis sacris et indumentis, 1436.

De Visitantibus limina Apostolorum, 1421.

De Visitatione, 1407.

De Vituperatione, et laudatione, 1429.

De Voto, et peregrinantibus ad loca sancta, 1408.

De Usuris, 1429.

INDEX CANONUM

Qui ex primo tomo (*primo et secundo hujus editionis*) Operum S. Gregorii desumpti sunt.

Numeri respondent his qui crassiori caractere in textu expressi sunt, a col. 509 tomi LXXV usque ad ultimam tomi LXXVI.

Ex prima parte Decreti.

Dist. 13. can. 2.	<i>Nervi, 1065.</i>
Dist. 38. can. 10.	<i>Qui ea, 493.</i>
can. 13.	<i>Indignum, 8.</i>
Dist. 44. can. 12.	<i>Non ticeat, 741.</i>
Dist. 45. can. 9.	<i>Disciplina, 641.</i>
can. 14.	<i>Sunt namque, 620.</i>
can. 15.	<i>Vera justitia, 1600.</i>
Dist. 46. can. 1.	<i>Hoc habet, 142.</i>
can. 2.	<i>Sunt nonnulli, 559.</i>
Dist. 47. can. 3.	<i>Omnes hujus, 630.</i>
Dist. 50. can. 17.	<i>Quid est hoc, 1250.</i>
can. 18.	<i>Ferrum, 575.</i>
can. 54.	<i>Considerandum, 1527.</i>
Ex secunda parte.	
Causa 1. q. 3. can. 10.	<i>Vendentes, 1646, 1648.</i>
C. 2. q. 1. can. 20.	<i>Deus omnipotens, 628.</i>
C. 3. q. 7. can. 3.	<i>Qui sine, 449.</i>
can. 5.	<i>In gravibus, 11.</i>
C. 7. q. 1. can. 48.	<i>Adversitas, § 3. Abel, 673, 1259.</i>
C. 8. q. 1. can. 10.	<i>Sciendum, 1154.</i>
ibid. §	<i>Obedientia, 1155.</i>
C. 11. q. 3. can. 60.	<i>Ipsa, 1555.</i>
can. 61.	<i>Juricare, 1555.</i>
can. 62.	<i>Tunc vera, 1555.</i>

can. 88.	<i>Plerumque, 1555.</i>
can. 99.	<i>Quid ergo, 1156.</i>
C. 22. q. 2. can. 10.	<i>Inoante, 813.</i>
can. 19.	<i>Si quis per vetus, 559.</i>
can. 20.	<i>Si quislibet, 559.</i>
C. q. 5. can. 11.	<i>Humana, 818.</i>
C. 23. q. 4. can. 15.	<i>Hæc autem vita, 1637.</i>
can. 16.	<i>Cum in lege, 1636.</i>
can. 23.	<i>Vasis. § Unde Gregorius, 299.</i>
C. 24. q. 1. can. 22.	<i>Quia ex sola, 1149.</i>
can. 22. §	<i>Sola quippe, 1148.</i>
q. 3. can. 12.	<i>Cum sanoli viri, 105.</i>
C. 27. q. 2. can. 45.	<i>Sic quippe discipulum, 1556.</i>
C. 32. q. 1. can. 10.	<i>Apud misericordem, 1570.</i>
q. 4. can. 13.	<i>Salomon, 402.</i>
De pœnitentia.	
Dist. 1. can. 82.	<i>Si peccatum, 313.</i>
Dist. 2. can. 4.	<i>Valida, 357.</i>
can. 9.	<i>Pennata, 1198.</i>
can. 10.	<i>Non revertentur, 1207.</i>
can. 15.	<i>Cum sanctam, 1329.</i>
can. 22.	<i>Sciendum, 803.</i>
can. 23.	<i>Inter hæc, 680.</i>
can. 44.	<i>Citius, 1129, 1230.</i>
can. 44.	<i>Citius, in fine, 804.</i>

Dist. 3.	can. 45. <i>Principium</i> , 1071. can. 6. <i>Pœnitentiam</i> , 1609. can. 17. <i>Incausum</i> , 38. can. 29. <i>Sicut Achab</i> , 1280. can. 40. <i>Pœnit Dominus</i> , 1272. can. 43. <i>Ignis succensus</i> , 572. can. 47. <i>Cavendum</i> , 1657.	Dist. 5.	can. 17. <i>De Pertuso</i> , 1206. can. 7. <i>Negotium</i> , 1540.
Dist. 4.	can. 13. <i>Quid est</i> , 491. can. 16. <i>Hoc nobis</i> , 1289.	Dist. 2.	De consecratione. can. 73. <i>Quid sit sanguis</i> , 1533.
		Dist. 4.	can. 5. <i>Quod aut:m</i> , 102. can. 65. <i>Sacerdotes</i> , 1571.
		Dist. 5.	can. 22. <i>Quinque modis</i> , 983.

INDEX CANONUM

(Qui ex secundo tomo) tertio hujus editionis) Operum S. Gregorii desumpti sunt.

Numeri hujus indicis respondent crassioribus textui præsentis LXXVII tomi insertis.

Ex prima parte Decreti.

Dist. 4.	can. 6. <i>Denique sacerdotes</i> , 1302.	Dist. 61.	can. 1. <i>Sacerdotale officium vestris in partibus</i> , 1014, 1087.
Dist. 5.	can. 1. <i>Cum vero enixa fuerit mulier</i> , 1158.	can. 16. <i>Obitum Victoris Panormitanæ civitatis</i> , 1227.	can. 18. <i>Bene novit fraternitas vestra</i> , 1188.
Dist. 6.	can. 1. <i>Testamentum veteris legis</i> , 1161.	can. 19. <i>Quoniam Fuscus Capuanæ Ecclesiæ</i> , 737.	Dist. 63.
Dist. 12.	can. 8. <i>Nos quidem juxta relationis vestræ</i> , 561. can. 9. <i>Quemadmodum illicita perpetrare</i> , 992. can. 10. <i>Novit tua fraternitas</i> , 1152.	can. 9. <i>Quia igitur suscepta fratrum</i> , 586. can. 10. <i>Quanto apostolica sedes</i> , 645.	Dist. 68.
Dist. 15.	can. 2. <i>Sicut sancti Evangelii quatuor libros</i> , 515.	Dist. 71.	can. 5. <i>Fraternitatem tuam a nobis</i> , 799.
Dist. 17.	can. 7. <i>Episcopos secundum ordinationis suæ</i> , 1013.	Dist. 74.	can. 2. <i>Gesta quæ nobis</i> , 503, 505. can. 6. <i>Quorundam ad nos relatione</i> , 1237. can. 8. <i>Honoratus archidiaconus Ecclesiæ</i> , 583.
Dist. 22.	can. 4. <i>De Constantinopolitana Ecclesia</i> , 941.	Dist. 80.	can. 6. <i>Fraternitatem tuam</i> , 1155.
Dist. 23.	can. 10. <i>Communis filius Petrus</i> , 1012.	Dist. 81.	can. 29. <i>Archidiaconum vero tuum</i> , 784.
Dist. 25.	can. 4. <i>Qualis hinc</i> , 441.	Dist. 83.	can. 2. <i>Nemo quippe in Ecclesia</i> , 4. can. 5. <i>Nam consentire videtur</i> , 1020.
Dist. 28.	can. 1. <i>Nullum subdiaconum facere</i> , 538. can. 10. <i>Quia sunt culpæ, in quibus</i> , 1263.	Dist. 84.	can. 1. <i>Pervenit ad nos fratrem</i> , 1235. can. 2. <i>Nuntiatum nobis est</i> , 1236.
Dist. 31.	can. 1. <i>Ante triennium subdiaconi</i> , 538.	Dist. 86.	can. 5. <i>Cum multa nobis bona</i> , 1139. can. 6. <i>Fratrem nostrum Marinianum</i> , 816. can. 23. <i>Si quid igitur de quocunque clerico</i> , 1249.
Dist. 32.	can. 2. <i>Multorum relatione comperimus</i> , 716. can. 3. <i>Si qui vero clerici</i> , 1151. can. 9. <i>Subdiaconis vero tuis hoc de Siculis</i> , 685. can. 18. <i>Presbyter quidam</i> , 388.	can. 24. <i>Tanta autem nequitia</i> , 925.	Dist. 88.
Dist. 33.	can. 7. <i>Ilabuisse lesquidem concubinam</i> , 659.	can. 4. <i>Perlatum est ad nos reverendissimum</i> , 1047. can. 8. <i>Inutile et valde laboriosum</i> , 1193.	Dist. 89.
Dist. 34.	can. 10. <i>Præcipimus autem ne unquam</i> , 600.	can. 2. <i>Volumus autem ut memoratus</i> , 1172. can. 3. <i>Diaconum vero Anatholium</i> , 498. can. 5. <i>Indicatum etiam nobis est</i> , 982.	Dist. 92.
Dist. 38.	can. 10. <i>Quæ ea quæ Dei sunt</i> , 3.	can. 2. <i>In sancta Romana Ecclesia</i> , 1288.	Dist. 93.
Dist. 39.	can. 1. <i>Petrus autem item diaconus</i> , 1086.	can. 2. <i>Miratus autem valde sum</i> , 813. can. 21. <i>Pervenit itaque ad nos diaconus</i> , 915. can. 22. <i>Illud autem, quod pro utendis</i> , 668.	Dist. 94.
Dist. 40.	can. 4. <i>Non enim loca, vel ordin. Creat.</i> , 879. can. 10. <i>Quilibet occulta loca</i> , 849.	can. 1. <i>Valde necessarium</i> , 485.	Dist. 95.
Dist. 41.	can. 6. <i>Virtutes vitia sæpe mentiuntur</i> , 514.	can. 3. <i>Afros passim vel incognitos</i> , 610.	Dist. 98.
Dist. 43.	can. 1. <i>Sit rector discretus in silentio</i> , 16. can. 4. <i>Mundæ sunt hodie manus meæ</i> , 523.	Dist. 99.	can. 5. <i>Ecoe in præfatione epistolæ quam</i> , 919.
Dist. 44.	Initio <i>Principes coquorum muros Jerusalem</i> , 61. can. 5. <i>Multis ab urbe tua venientibus</i> , 580. can. 6. <i>Conviva autem quæ ex intentione</i> , 617.	Dist. 100.	can. 2. <i>Prisca consuetudo obtinuit</i> , 937. can. 3. <i>Novit autem fraternitas vestra</i> , 788. can. 5. <i>In ea synodo quam contra</i> , 1012. can. 8. <i>Contra morem quippe ecclesiasticum est</i> , 665. can. 8. <i>Illud tamen, frater charissime</i> , 666. can. 9. <i>circa medium, Sed quoniam cum honoris</i> , 1014. can. 10. <i>Pallium vobis ex more</i> , 586. can. 11. <i>Scriptorum vestrorum insinuatio</i> , 796, 797. can. 17. <i>Non multum temporis</i> , 665.
Dist. 45.	can. 1. <i>Quidam autem de episcopis</i> , 664. can. 3. <i>Qui sincera intentione</i> , 1226.	can. 1. <i>Non multum temporis</i> , 665.	Ex secunda parte Decreti.
Dist. 47.	can. 17. <i>Sed illud, in fine</i> , 16. can. 4. <i>De Petro insuper ad nos pervenisse</i> , 1086. can. 7. <i>Bonorum auctori inhærere</i> , 1007.	Causa 1. quæst. 1. cap. 2. <i>Quicumque ergo hoc pretiù studeat</i> , 1007.	C. 1. q. 1. c. 4. <i>Benedictio illi in maledictionem</i> , 1008.
Dist. 48.	can. 2. <i>Sicut autem tunc neophylus</i> , 1009.	c. 13. <i>Cum liqueat hanc hæresim</i> , 1008.	c. 20. <i>Cum omnis avaritia</i> , 1146.
Dist. 49.	luit et can. 1. <i>Cæcus quippe est qui</i> , 11. can. 1. <i>Si lapsis ad suum ordinem</i> , 729.	c. 26. <i>Funlamentum aliud nemo potest</i> , 962.	c. 27. <i>Neque enim elemosyna reputanda est si pauperibus</i> , 1008.
Dist. 50.	can. 3. <i>Presbyterum vero de quo nos fraternitas</i> , 914. can. 9. <i>Pervenit etiam ad nos</i> , 704. can. 10. <i>Med. Præterea ad Fraternitatis tuæ consulta</i> , 729. can. 10. <i>Accedens ad Goryonam insulam</i> , 733. can. 11. <i>Postquam ergo ad quemquam criminaliter</i> , 890. can. 16. <i>Quia sanctitas tua hoc a nobis</i> , 968.	c. 28. <i>Fertur simoniaca hæresis, quæ primo contra Dei Ecclesiam</i> , 1016.	
Dist. 53.	can. 1. <i>Legem quam piissimus imperator</i> , 898.		
Dist. 54.	can. 13. <i>Mancipia autem Christiana</i> , 652. can. 15. <i>Fraternitatem vestram oportet</i> , 818. can. 16. <i>Si quilibet servus Judæorum</i> , 689. can. 23. <i>Multos de Ecclesiastica</i> , 1290.		
Dist. 55.	can. 7. <i>Si quis a meritois</i> , 1186.		
Dist. 58.	can. 1. <i>Ad ecclesiasticum tamen officium nullus</i> , 906.		
Dist. 59.	can. 3. <i>Hoc quoque ad nos pervenisse</i> , 1008.		

- o. 72. *Superveniente paschalis*, 345.
c. 93. *Necesse est ut esse munda student manus*, 508.
o. 116. *De ordinationibus aliquid accipere*, 789.
c. 117. *Quibusdam namque narrantibus agnovi*, 781.
o. 117. *Quibusdam namque narrantibus agnovi, quod in illis partibus*, 790.
c. 117. *Quibusdam narrantibus agnovi, quod in illis partibus nullus ad sacrum ordinem*, 797.
c. 119. *Esto ergo præcipue in ordinatione*, 660.
c. 120. *Pueri ad sacros ordines*, 659.
c. 121. *Latorem præsentium per intercessionem sanctitatis vestræ*, 894.
o. 122. *Filium vero vestrum Epiphanium* 763.
q. 2. c. 3. *Antiquam patrum regulam sequens nihil unquam de ordinationibus*, 1290.
o. 4. *Sicut pontificem non decet*, 1290.
q. 6. c. 2. *Ego autem et vestræ dilectioni providens*, 827.
c. 3. *Sicut autem is qui invitatus*, 1007.
q. 7. c. 41. *Tanta nequitia*, 925.
C. 2. q. 1. o. 7. *In primis requirendum est*, 1200.
q. 2. o. 16. *Sicut omnino grave est*, 887.
q. 3. c. 6. *Paulum itaque diaconum latorem præsentium, quamvis culpa sua*, 779.
o. 7. *Euphemium atque Thomam qui pro deserenda*, 780.
q. 5. c. 1. *Mennam vero reverendissimum fratrem*, 1219.
c. 8. *Quanto credi tibi a nobis*, 991.
q. 7. c. 13. *Oves quæ pastori suo, etc.*, 39.
c. 28. *Paulus dicit: Seniores ne increpaveris*, 925.
c. 40. *Petrus potestatem regni cælestis acceperat, etc.*, 1129.
c. 44. *Quæ dilectissimus nobis lator præsentium Nemesion*, 1201.
c. 46. *Sicut laudabile discretumque est*, 1202.
o. 57. *Admonendi sunt subditi ne plus, etc.*, 59.
c. 58. *Cum pastoris vita*, 1289.
c. 59. *Pervenit præterea ad nos fratrem*, 1141.
C. 5. q. 6. o. 4. *Epiphanium presbyterum quorundam*, 706.
C. 6. q. 1. o. 11. *Sunt autem plurimi qui vitam*, 1128.
q. 3. c. 1. *Scriptum est in lege: Per alienam messem transiens*, 1156.
C. 7. q. 1. c. 1. *Scrispit mihi tua dilectio*, 1135.
c. 3. *Præsentium latoris Adeodati querelam*, 693.
c. 3. *Illud autem charitatem tuam*, 694.
c. 13. *Qualiter ordinati a nobis sacerdotis*, 865.
c. 20. *Pervenit ad nos Pimentum*, 808.
c. 40. *Cum vero qui contra justitiæ regulam*, 581, 584.
c. 42. *Pastoralis officii cura*, 590.
c. 44. *Temporis qualitas admonet*, 578.
c. 48. *Adversitas quæ bonis votis obicitur*, 1029.
c. 49. *Ibi adunati æquanimitèr*, 217.
C. 7. q. 5. c. 1. *Quod autem postulat*, 811.
C. 8. q. 1. c. 9. *In scriptis autem vestris vos magnopere*, 847.
o. 17. *Nec novum, nec reprehensibile est*, 1096.
q. 2. c. 1. *Illud quidem præ omnibus tibi curæ sit*, 639.
q. 2. c. 2. *Itaque vos, filii charissimi, officii nostri censura*, 644.
C. 9. q. 1. c. 1. *Nos consecrationem dicere nullo modo possumus*, 699.
c. 6. *Nos in hominem qui non a catholicis*, 1095.
C. 10. q. 3. c. 9. *Relatum est nobis sanctæ memorix*, 1231.
C. 11. q. 1. c. 38. *De persona presbyteri*, 1252.
c. 39. *Pervenit ad nos quod si quis*, 1120.
c. 40. *Fratris et coepiscopi nostri Felicis*, 703.
c. 41. *Sacerdotibus autem non ex terrena potestate*, 766.
q. 3. c. 3. *Præcipue... scire etenim prælati debent, quia, etc.*, 38.
c. 52. *In cunctis quæ in hac vita*, 860.
o. 55. *Inter verba enim laudantium*, 1093.
c. 64. *Non debet is pœnam sustinere canonicam*, 632.
o. 67. *Illi præpositorum sollicitudo utilis*, 1048.
c. 74. *Nam grave est satis et indecens*, 1060.
C. 12. q. 1. c. 8. *Quia tua fraternitas*, 1151.
c. 14. *Quoniam velina buxentina*, 605.
q. 2. c. 8. *Cum serenissimam Dominam sciam de cælesti patria*, 768.
c. 11. *Fraternitas tua ex persona*, 1152.
c. 14. *Et sacrorum canonum, et legalia*, 886.
c. 15. *Sacrorum canonum statuta*, 945.
o. 29. *Cognovimus namque de redivis Ecclesiæ noviter acquisitis*, 691.
c. 30. *Mos autem apostolicæ Sedis est*, 1150.
c. 45. *Charitatem tuam commonere curavimus*, 691.
c. 49. *Sicut Ecclesia proprias*, 663.
c. 67. *Ecclesiasticis utilitatibus desudantes*, 637.
c. 68. *Cum Redemptor noster totius Conditor creaturæ*, 800.
q. 5. c. 1. *Nulli dubium est quia sicut sacerdotibus*, 1206.
o. 2. *Obitum Theodori episcopi*, 755.
c. 3. *Quia Joannes quondam decessor tuus dum viveret*, 791.
C. 13. q. 2. c. 4. *Ultima voluntas modis omnibus conservari debet*, 1107.
c. 17. *Cum vel quos gravia*, 457.
C. 14. q. 5. c. 7. *Eleemosyna Redemptoris nostri*, 1008.
c. 11. *Scriptum quippe est vota justorum placabilia, neque enim*, 1029.
C. 15. q. 6. c. 2. *Comperimus nullam existisse causam*, 973.
o. 3. *Qui in furtis publicis implicati sunt*, 948.
q. 7. c. 2. *Si quid igitur de quocunque clerico*, 1249.
C. 16. q. 1. c. 2. *Nemo potest et ecclesiasticis obsequiis deservire*, 727.
o. *Cognoscimus*, 535.
c. 13. *Agapitus abbas*, 498.
c. 14. *Admonere te volumus, ne piæ*, 689.
c. 32. *Et quia aliquos monachorum*, 531. Et causa 27, 39.
c. 37. *Pro cujuslibet monachi, vel abbatibus promotione*, 890.
c. 38. *Presbyteros, diaconos, cæterosque*, 691.
c. 48. *Et temporis qualitas*, 606.
o. 49. *Postquam hostilis impietas*, 614.
o. 52. *Frater noster Adrianus*, 628, 630.
o. 63. *Ad hoc locorum gradus rationis ordo distinxit*, 899.

- c. 63. *Volumus ergo ut quidquid Ecclesie, 900.*
- q. 4. c. 2. *Volumus accedentem te ad Panormitanam, 496.*
- q. 5. c. 3. *Lator presentium Joannes frater coepiscopus noster indicavit nobis, 1230.*
- q. 6. c. 1. *Consuetudo nova in Ecclesia, 1289.*
- c. 3. *Si autem talem culpam antedictum episcopum commisisse, 1252.*
- c. 4. *Cognovimus quod siquis, 535.*
- q. 7. c. 34. *Rationis ordo non patitur ut monasterium, 920.*
- C. 17. q. 1. c. 3. *Ananias pecunias Deo voverat, 523.*
- q. 4. c. 4. *Nam sacrilegium et contra leges est, 1045.*
- c. 41. *Questi nobis sunt predicti monasterii monachi, 922.*
- C. 18. q. 1. c. 26. *Pervenit ad maquod in Ecclesia, 727.*
- q. 2. c. 7. *Pridem precipimus ut de monasterio, 671.*
- c. 19. *Cognovimus etiam quod monasteria servorum Dei, 981.*
- c. 20. *Pervenit ad nos quod in monasterio, 722.*
- c. 27. *Dudum ad nos multorum relatione, 890.*
- c. 28. *Visitandi ex exhortandique gratia, 907.*
- C. 19. q. 3. c. 6. *Monasteriis omnibus fraternitas vestra, 1056.*
- c. 7. *Quia ingredientibus monasterium, 931.*
- c. 8. *Perlatum est ad nos Petronilam, 685.*
- C. 20. q. 1. c. 5. *Quia autem dura est in insulis congregatio, 545.*
- c. 12. *Juenculas abbatissas fieri, 692.*
- C. 21. q. 1. c. 5. *Relatio clerici sumul et populi, 633.*
- c. 6. *Illud quoque fraternitatem, 634.*
- C. 23. q. 1. c. 2. *Cum percussio corporalis, 573.*
- q. 4. c. 21. *Obtineri nequaquam possunt, 181.*
- c. 27. *Inter querelas autem multiplices, Isidorus, 613.*
- c. 47. *Si quos igitur violentos, si quos adulteros, 939.*
- c. 48. *Sicut excellentiam vestram, 558.*
- c. 49. *Si non ex fidei merito, 559.*
- q. 6. c. 4. *Jam vero si rusticus tantæ, 704.*
- q. 8. c. 16. *Petrus qui Tabulam mortuam, 261.*
- C. 24. q. 1. c. 42. *Cæpit Ermenegildus rex, 345.*
- q. 3. c. 2. *Comperimus siquidem quod Laurentius, 612.*
- c. 1. *De excommunicationis vero articulo quæ, 619.*
- C. 25. q. 1. c. 13. *Hæc enim consona sanctis patribus,*
- c. 51. 631.
- q. 2. c. 3. *Justitiæ ac rationis ordo suadet, 801.*
- c. 7. *In Galliarum episcopos nullam, 1156.*
- c. 8. *Constitutionis nostræ decreta quæ, 905.*
- c. 9. *De ecclesiasticis vero privilegiis, 611.*
- c. 10. *Cum piz desiderium voluntatis, 1018.*
- Quod vero dicilis nostris temporibus, 618.*
- c. 12. *Ecclesiasticæ est moderationi conveniens, 975.*
- c. 13. *Imperiali constitutione aperte sancitum est, 932.*
- C. 26. q. 5. c. 8. *Pervenit ad nos quod quosdam incantatores, 1139.*
- c. 40. *Contra idolorum quoque cultores, 982.*
- C. 27. q. 1. c. 19. *Si homoesses aut distractionem, 901.*
- c. 28. *Si qua autem earum monacharum, 688.*
- c. 29. *Eos autem qui in prædictas mulieres, 707.*
- q. 2. c. 19. *Sunt qui dicunt religionis causa, 1130.*
- c. 20. *Multorum relatione comperimus hanc apud vos, 716.*
- c. 21. *Agathosa latræ presentium quæta est, 1137.*
- c. 25. *Quia Agatho lator presentium, 827.*
- c. 28. *Decreta legaliu desponsatam, 867.*
- C. 35. q. 2. c. 10. *Nec eam quam aliquis, 1279.*
- o. 20. *Quædam lex terrena, 1154.*
- De Pœnitentia.*
- Dist. 1. c. 60. *Voluissent iniqui, 449.*
- Dist. 3. c. 13. *Qui admissa plangunt, 86.*
- c. 14. *Qui admissa plangit, 86.*
- c. 15. *Lavamini, 87.*
- o. 16. *Baptizatur quippe a mortuo, 87.*
- Diet. 4. c. 12. *Constat.*
- D. 7. q. 4. c. 7. *Vir autem cum propria, 1160.*
- Ex tertia parte Decreti. De consecratione.*
- Dist. 1. c. 22. *Arianorum Ecclesia, 341.*
23. *Agapitus papa vas catholicum, 1303.*
- Dist. 2. o. 73. *Quid sit sanguis, § 1. Hæc salutaris victima, 472.*
- Dist. 3. c. 27. *Perlatum siquidem ad nos fuerat, 1100.*
- Dist. 4. c. 44. *Ab antiqua Patrum institut., 1167.*
- o. 80. *De trina mersione baptism., 532.*
- c. 84. *Si vero hæretici qui in Trinitatis, 1167.*
- o. 98. *Ne quod absit longa dilat., 912.*
- o. 120. *Presbyteri baptizandos ungant, 689.*

INDEX RERUM ET SENTENTIARUM

QUÆ IN PRÆSENTI TOMO CONTINENTUR

Revocatur tector ad numeros crassiore typo expressos qui in textu voluminis reperiuntur.

A
 Aaron rationale in pectore vittis ligatum gerens quid significet, 13. Aaron coram Domino iudicium filiorum Israel in pectore gestare quid sit, 14.
 Abbas idem sonat ac pater, 724, 997. Abbatibus electio monachis permissa, 602, 603, 641. De congregatione eligatur, 602, 603. Aut, si nullus sit idoveus, de vicinis monasteriis, 603. In abbate eligendo quam sollicitus Gregorius, 1194, 1198. Quæ dotes

in abbate requirantur, 997, 1294. Ab episcopo ordinetur, 997, 1137. Episcopo suo obediat, 599. Abbas quomodo in monasterio se gerat, 1091, 1098 et seqq. Sacram lectionem et orationem non negligat, 626. Nec hospitalitatem et eleemosynam, *ibid.* De fratrum suorum animabus sit sollicitus, *ibid.* — Abbas non sit monasterii qui cuiuslibet ordinis in aliqua Ecclesia clericali titulo gaudet, 691, 727. Abbates plurimi leguntur ad Presbyterata-

tum evecti, 496, 691, 729, 730, 1222, 1225. *Vide* Monachii Abbas ad episcopatum evectus, cur abbatibus officio privari debeat, 1223. Quod abbas acquirat, non sibi sed monasterio acquirat, 1042. Abbatibus an testari liceat, *Vide* Testamentum. Invito abbati monachi nec ad ordines sacros, nec ad alia ordinanda monasteria tollantur, 604, 813, 906. — Abbas lapsus ab ordine sacro irrevocabili deponitur, sed post pœnitentiam inter monachos prio-

Tem locum obtinet, 729, 730. Abbas ob negligentiam longæ poenitentia afflictus, restituitur, 732. — Abbates ad murorum custodiam aliquando tenebantur, 988. — Abbas nomine appellantur insigniores monachi in Orientali Ecclesia, 725. Abhati vexato et oppresso opem fert Gregorius, 1048, 1049. Abbas montis Prænestini. *Vide Præuate.*

Abbatissa quænam eligi debeat, 692. Virgo non sexagenaria abbatissam fieri prohibetur, 692. Quadragenariam eligi permittit concilium Tridentinum, *ibid.* Velari in abbatissam, et velari in Sanctimoniale, idem non est, 692. Abbatissæ quædam Gregorii tempore quæ monachicam vestem non inducant, 931. Vestibus presbyterarum utebantur, *ibid.* Ejuamodi abbatissæ testamentum irritum, 931, 932. Ad petitionem episcopi abbatissa Gregorio præficitur monasterio, 1074.

Abel non fuit, qui non habuerit Cain fratrem, 1127. In Abel non offerens a muneribus, sed munera ab offerente placuerunt 1029.

Abigail laudabiliter culpam tacuit Nabal ebrio, quam digesto ei detexit, 58.

Abjectum reduci quid sit, 23.

Abner interpretatur patris lucerna, 58. Quorum formam exhibeat, *ibid.* Aversa hasta persequentem feriens, quid significet, *ibid.*

Abnormis monachus, qui regulam suam, sui que status observantias non curat, 529.

Abraham tres angelos suscipiens, et unum salutans, quid significet, 617. Abraham semen per Isaac multiplicare Deus prædestinaverat, 181, 184.

Abramius Alexandrinus ab Eulogio ad Gregorium missus, 1069.

Abscoudi Deo nihil potest, 789.

Absentes non censentur, quorum animus ab alterutra charitate non discrepat, 659.

Absolvere. Purgatus canonicè ab objectis criminibus, qua forma absolvatur, 864.

Absolutio olim dicebatur poenitentium viaticum, 733. Hoc viatico ex antiqua regula fraudandi non erant poenitentes, *ibid.* Absolutio dicebatur etiam communio, pax, reconciliatio, *ibid.* Vetus consuetudo, iis qui ad extremum vitæ poenitentiam differunt, concessa poenitentia, denegare communionem, seu absolutionem, 734. Absolutio, si desit satisfactio, parum prodest, 929.

Absinentes qui admonendi sint, 61, 62.

Absinentia cujus sit meriti, 62. Absinentia caco maceretur, dum mens ad præcepta charitatis tenditur, 16. Castitati famulatur abstinentia, *ibid.* Abstinentiæ insidiatur impatientia, 62. Et superbia, *ibid.* Abstinentia non nisi ex aliis virtutibus commendatur, 62. Jejunium sanctificare quid sit, 62. Qui abstinentiam a concordia separat. Deum in tympano, sed non in choro laudat, 68, 880. Abstinentiam commendat misericordia in pauperes. 63. Abstinentia miraculo approbata, 153. Incasum per abstinentiam corpus attritur, si inordinatis motibus mens dissipetur, 62.

Abstinere. Abstinere a licitis viri sancti, vel ut merita augeant, vel ut culpas abstergant, 1130 *et seq.* Illicita superat qui a concessis abstinet, 977.

Abundius, *Vide Acontius.*

Accellus Stephanus octo solidis redimit, 1210. *Vide Stephanus.*

Accusatio ut sit legitima, quid requirat, 804. Luce clariore sint criminalium probationes accusationum, 707. De poena tergiversantis, qui ab accusatione desistit, 780.

Accusator si legitimus non fuerit, non fatigetur accusatus, 847. Accusatoribus non facile credendum, 860, 1238, 1249. Quibus poenas feriantur accusatores qui in probando deficiunt, 707. Accusator, si paratus non habet probationes, poenas calumniatoris luat, 805. Accusantium personæ diligenter investigandæ, 1251.

Acephali Synodi Chalcedonensis hostes, 615. A Vigilio papa damnati, *ibid.* Acephali erant Semi-Eutychianni, 616. Acephali dicti sunt Monophysitæ, *ibid.*

Acephali Monachi quinam, 529.

Acholiis Thessalonicensis episcopus, apostolicæ sedis per Illicum Orientale vicarius, 487.

Acolythus idem sonat ac pedissequus, apparitor, 900. Acolythi aliquando spiritualibus officiis deputati, 894. Acolythum Ecclesiæ Rom. fugitivum comprehendere jubet Gregorius, ac privatum communionem Romanam mitti, 899.

Acontius Ecclesiæ S. Patri mansionarius, magnæ humilitatis et gravitatis vir, 333. Abundius a quibusdam dictus, 334. Paralyticam sibi a S. Petro missam sanat, 336.

Acosimus puer Siculus pro mancipio Theodoro traditus, 637.

Acroama dicitur illud quod auribus excipitur, 1031.

Acropolis olim urbs episcopalis in Lucania, 605. Felix episcopus acropolis, *ibid.*

Actææ vocantur littorum decora seu amœnitates, 713.

Actio idem significat ac administratio, 644. Actio per Martham significatur, 491.

Actionarius, id est administrationi præpositus, 644, 1121. Actionarii et actores idem sunt, 122. Actionarius seu actionator apud jureconsultos est syndicus, qui res aliorum apud judicem procurat, 595. Fortasse ejusmodi homines tonsurabantur, *ibid.* Actionarii alii erant qui sub rectoribus negotia gerebant, 595. Servi ut plurimum erant, sed tonsura in libertatem vendicabantur, 596. Actionarii publici, 1183.

Activa vita per Liam significata, 491.

Actor dicitur rerum curator, 497. Actore non probante, reus absolvitur, 597. *Vide Actionarii.*

Actuum bonorum probitas sicut lucernæ lumen per loca vicina diffunditur, 560.

Adam quibus bonis fruebatur ante lapsum, 372. Per mulierem deceptus est, 744. Cæcus factus est post peccatum, 372. Non tamen de invisibilibus passus est dubietatem, 172. Per peccatum in anima mortuus est, 802, 883. Posteri Adæ comparantur puero in carcere nato, 372. Omnes homines per peccatum Adæ in anima mortui sunt, 883, 970. Adam per poenitentiam ad vitam rediit, 883.

Adamas contra ferrum durus, hircorum sanguine factus mollis, quid significet, 53.

Addicere, id est condemnare, 503, 570, 571, 726.

Adelphius hæreticus in synodo Ephesina damnatus, 802. Monachi Adelphiani hæretici, 802, 803.

Adeodata apud Gregorium de Fidentia matre sua queritur, 950.

Adeodata illustris ad temporalium contemptum et æternorum amorem excitatur, 1077. Et reliquis mittuntur, 1088. Monasterium in sua possessione construxit, 1089.

Adeodatus episcopus, Numidiæ primas, 659, 660 *et seqq.* Ejus de ecclesiastico ordine sollicitudo laudatur et excitatur, 903.

Adeodatus presbyter a suo episcopo ægritudinis causa relaxatus, postulat restitui, 693.

Adeodatus abbas monasterii sub quo Romanus agebat, 209.

Adeoatus abbas Neapolitanus plurimorum monasteriorum pater constituitur, 1085 *et seqq.* Ejus monasterio Craterense uniuersum statuitur, 1215 *et seqq.*

Adeodatus Ecclesiæ Ravennatis diaconus, 736, 819, 837.

Adeodatus servus Dei, 1216. Ejus donatio ante susceptum monachatum verbo facta, scriptis consignari permittit et firmatur, *ibid.*

Adeodatus civis Pisarenensis qua lege tutorem filii sui instituerit, 756.

Adeodatus, 1186.

Adjacium urbs episcopalis Corsicæ, 1177, 1178.

Adorin familiam relaxari petit Gregorius, 571.

Adolescentia aliquando in Scriptura juvenus vocatur, 76. Adolescentiam et voluptatem vana esse sapiens asserit, 377.

Ascriptiili coloni quinam sint, 700. Ad sedem, quis locus ita dictus, 1173, 1174.

Adulationibus qui delectantur, per eos qui mollibus vestiuntur significantur, 1127.

Adulatores dicuntur mortis fautores, 524. Tanto majores hostes credendi sunt, quanto magis laudibus adulantur, 743.

Aduloualdus Agilulfi Langobardorum regis et Theodolindæ filius, 1270. Ei phylacteria mittit S. Gregorius, 1270. Quot annis regnavit, *ibid.* Pellitur et veneno interit, 1271. Ipsi succedit Arioaldus, *ibid.*

Adulterium. Rector adulterii reus est, qui sponsæ Christi, non Christo placere studet, 27. Lapsus carnis in Mucialibus cur adulterium dicatur, 688.

Adversitas apud Gregorium quid significet, 1049. Utilitas adversitatis cum prosperitatis periculo comparatur, 5. Adversitas aliquando utilis sicut tempestas, 519. Adversitas quid non doceat, 662. Non est ira Creatoris, sed gratia, *ibid.* Dei beneficio adversa contingunt, 78. Truditi adversitatibus, intellectum Dei subtilius invenimus, 895. Adversitas quæ bonis votis objicitur, probatio virtutis est, non judicium reprobationis, 1029. Pie viventibus adversitates non desunt, 876. Quomodo admonendi qui adversitatis labore fatigantur, 78.

Adversitas quomodo toleranda, 1062. Spe hereditatis æternæ gauderant, qui adversitate humiliantur, 78. Nec adversis frangi, nec prosperis debemus elevari, 662. Studium bonæ operationis ipsa adversitas augeat, 876. In Deo tuæ certæ fiducia est, quando pro bono opere adversitatis aliquid in hoc mundo recipitur, 1128. Adversa patientiæ ximia consolatio, 1233. *Vide Afflictio, Flagella Dei, Tribulatio.*

Adversarius in judiciis admonendus est, ut ad audiendos testes veniat, 1255.

Advocatus causarum patronus vi et subtilitate animæ, morte imminente, quid prædixerit, 409. Advocati ad clerum olim non admittabantur, 675.

Edificationis fraudem perpetrat, qui bona quæ agit occultat, 95.

Eger. Quæ ægris mouita danda, 50, 51. Scelus est ægris madelam, quam possumus, denegare, 74. Egero quem medicus desperat, cuncta concedit quæ desiderat, 78. Sanandus vero a multis, quæ appetit, prohibetur, *ibid.*

Ægritudo flagellum Dei est filios castigantis, 50. Salus cordis est mo-

lestia corporis, *ibid.* Quanti sit muneris molestia corporalis, 51. In curanda ægritudine medicus ægrotantis consulit debilitati, 98. Sicut corporis, sic et animi ægritudinibus promptiora prosunt remedia, tardiora nocent, 715. Frequenter ad emendationem ægritudo conceditur, 729. Qui ex carnis blaudimento multa peccavimus, ex carnis afflictione purgamur, 1114. *Vide* Infirmitas corporalis.

Egyptus. In *Egypto* ubera subigi quid sit, 82. In *Egypto* pubertatis mammas frangi, quid sit, *ibid.*

Ælius archidiaconus Constantinopolitanus, quomodo ab officio dejectus, 504.

Æs. Quis in *æs* in medio fornacis vertatur, 52.

Æsina vel *Æsio*, vel *Auxima*, urbs in Piceno, 996. *Æsinensis* Ecclesiæ visitatio Severo Episcopo iungitur, *ibid.*

Æterna nullus sine gratia desiderare potest, 1077. Illa appetenda quæ nec inventa transeunt, nec adepti deficiunt, *ibid.*

Ætherius Lugdunensis episcopus fuit, non Arelatensis, 830. Laudatur, 1141. Ad eum scribit S. Gregorius de abolenda simonia, 1142. De privilegiis eius Ecclesiæ, *ibid.* De S. Irenæi scriptis, *ibid.*

Ætna nomen Siciliæ, 1055.

Afflictiones quo animo suscipiendæ, 1087. In afflictione Christi præcepta nos consolentur, 895. Quia prædicta patimur, promissa sperare debemus, 895. In afflictionis tempore servorum Dei humilitas debet apparere, 599. Necesse est gratiæ in afflictione, 385. Per impatientiam peccatum nobis ipsa auget corruptio peccatorum, 385. *Vide* Adversitas, Flagella Dei, Persecutio, Pœna, Tribulatio.

Afri cur ab ordinibus arceantur, 600.

Africa peste affligitur, 1087. In Africa dignitas primatis, non loci ordini, sed antiquitati episcopatus cuiusque episcopi annexa, 559. Hunc singularem Africæ morem abolere tentat S. Gregorius, *ibid.* Ejus contraui obstitit episcoporum Africæ pars numerosior, *ibid.* Hanc tamen consuetudinem retineri postea permisit, 561. Carthago huic non erat obnoxia consuetudini, 559.

Africanorum iudicium concussiones, 1093.

Agapes seu religiosa convivia in templis, 1176.

Agapiti papæ encomium, 1303. Agapiti ad Justinianum imperatorem pergens, in partibus Græciæ, post oblatum missæ sacrificium mutum et claudum sanavit, 284.

Agapitus abbas, 1172. De vexatione suo monasterio illata queritur, 498.

Agapitus subdiaconus oleum sibi in elemosinam dari postulat, 260.

S. Agathæ cultus antiquissimus, 547.

Agatho in episcopum Syracasanum electus, 753.

Agatho Panormitanus episcopus Romam profectus et gravissima tempestate vix evadit, 469. Oblato Missæ sacrificio nautam ab naufragio liberat, *ibid.*

Agatho episcopus in Sardinia, 932. Azatho in monasterio suscipitur, 827. Is non est qui postea papa fuit, *ibid.*

Agathosa maritum contra voluntatem suam Mouachum factum, sibi restitui obtinet, 1137, 1138.

Agathus Liparenensis episcopus ob crimina depositus, 665. Ejus victui ex Liparitanæ Ecclesiæ bonis pro-

videri jubet Gregorius, *ibid.*

Aggerem comportari quid sit, 31. Agilulfi Langobardorum regis ad fidem, catholicam conversionem, 114. Qua conditione pacem generalem facere non recusaret, 76. Hunc finit in iudiciis pacem non facturum prædicit Gregorius, 930. Ei de pace composita gratias agit Gregorius, 957. Pactum cum eo subscribere cur recuset, 1002. Pax cum Agilulfo quo anno facta, 1272.

Agilegius notarius, 610.

S. Agileus seu Agileus martyr Chartagine passus, 1182, 1183.

Agnella abbatissa, 1005.

Agnellam Gregorius hortatur ad bona opera, 1185.

Agnellus Fundensis episcopus, 947, 1291. Urbe ab hostibus pulsus, Terracinæ incardinatur, 634, 635. Ad eum pro Synagoga Judæorum alio transferenda scribit Gregorius, 497. Ei Formiensis Ecclesiæ visitatio committitur, 862. Negligentiæ in puniendis idolorum cultoribus arguitur, 908.

Aguellus Sutrinensis episcopus, 1287.

Agnellus abbas, 856. Ad regularis disciplinæ custodiam excitatur, 857.

Agnelli, Monasterii S. Gregorii monachi, mora prædicitur, 409.

Agnellus Romanæ Ecclesiæ notarius, 685. Petronillam conversam stuprat, ac gravidam de monasterio rapit, 685. Hujus crimen examinari ac puniri jubet Gregorius, 686.

Agnollorum error, 1065. Agnoitæ Themistiani dicuntur, *ibid.* Agnoitæ sunt secta Theodosianorum, 1066. Et Nestoriani, 1070. Agnoitarum error a Patribus tum Græcis tum Latinis refellitur, 1065. Et a S. Gregorio, 1065, 1069, 1070.

Agnus, Canticum Agno quinam cantent, 83.

Ago Langobardorum rex, 683.

Agrirentum urbs Siciliæ maritima, Episcopalis sub archiepiscopo Panormitano, 557. Gregorius hujus urbis episcopus accusatus Romam venerat judicandus, 633. Agrirentinæ Ecclesiæ redituum quarta pars Petro episcopo visitatori conceditur, 737. Agrirentini episcopi Gregorius, 557. Eusebius, 717.

Agrirentor. Per Agrirentorem olim quæstiones de finibus absque præsidis cognitione dirimebantur, 888.

Agrippinus presbyter Ecclesiæ Fesulanæ, 1074.

Aigulfus episcopus Mettensis, 1144, 1145.

Alamanni Italiæ partem invadunt, 1061.

Alabastrum. Mulier quæ alabastrum fudit, sanctæ Ecclesiæ typum tenet, 924.

Albanum civitas Latii, 633. Unus e sex episcopatibus cardinalibus antiquioribus, *ibid.* Albanenses episcopi: Andreas, 1287. Homobonus, 1291.

Albius Reatinus Ecclesiæ antistes, 168.

Albirus episcopus Formiæ, 947.

Albinus filius Martini coloni, 707.

Albugo in oculo quid significet, 12.

Abula pretiosus lapis, 1272.

Aleisssonus episcopus Epiri, 796.

Alcuinus Caroli Magni præceptor quo anno floruit, 107. Dialogorum S. Gregorii testimonia profert, *ibid.*

Aleissson Corycitanus episcopus, 1264, 1266, 1271.

Aldio magister militum, in sua civitate petit presbyteros et diaconos ordinari, 951.

Aldius vir magnificus, 590.

Aleriensis in Corsica episcopus Petrus, 808.

Alexander Siciliæ prætor, 1096.

Alexander vir magnificus, 539, 1098.

Alexander Ecclesiæ Alexandrinæ diaconus, 1248.

Alexander quem salutat Gregorius, 493, 877.

Alexander Frix Ecclesiæ Romanæ colonus, 920.

Alexandra monasterii Neapolitani conditrix, 1050.

Alexandria mulier relicta commendatur a S. Gregorio, 823.

Alexandriam Ecclesiam inter et Romanam speciali nexu charitatis, 836. Alexandria sedes apostolica dicitur, 836. Cur, 764. Et Petri Cathedralis, 888, 889, 1065, 1069. Alexandriam sedem Petrus decoravit, in qua Evangelistam discipulum misit, 888. Alexandriani episcopi: Didymus, 1036. Eulogius, 1288. *Vide* Indicem Epistolarum.

Alfredus rex Angliæ, 1149.

Algerus Cluniacensis monachus, quo floruerit anno, 107. Dialogos S. Gregorii in suo de sacramento corporis et sanguinis Domini libro citat, *ibid.*

Alienus. Cur alieni a nobis dicantur Spiritus maligni, 49, 74.

Aligerius, 1104.

Alleluia antiquitus non per solos quinquaginta Resurrectionis dies in Ecclesiis decantatum, 939. Quod extra hos quinquaginta dies Gregorius alleluia in Ecclesiis Romana cani præcepisset queritur quidam, 940. Alleluia in exsequiis defunctorum et in quadragesima olim cantabatur, 959.

Allevari. Quisnam cum allevalu, dejiatur, 1027.

Altare Dei est anima justi, 43. Fossa altaris quid significet, *ibid.* Altare non consecratur olim sine reliquiis sanctorum, 547, 548, 572, 577, 1170. *Vide* Dedicatio. Altare unicum intra singulas Ecclesias Græci habent, 828. Alia apud Latinos consuetudo, *ibid.* Altaria erant martyrum sepulcra, *ibid.* Altaria in privatis ædibus Gregorii tempore, 825.

Altitudo. Super altitudines terræ sustolli quid sit, 491.

Alta quis veraciter amet, 1030. In alto stantes casum timeant, 83.

Alulfus Tornacensis monachus, quo anno floruerit, 117. Librum ex omnibus S. Gregorii operibus scripsit, *ibid.*

Amalphia et Amalphis urbs olim episcopalis in Campania, nunc archiepiscopalis in regno Neapolitano, 808, 809. Amalphitanus episcopus, Pimenius, 808.

Amandinus presbyter et abbas depositus, priorem inter monachos locum obtinet, sed ad priorem suum ordinem non revocetur, 730.

Amandinus domesticus, 1081. Hic ne Gregorio verbis asperis scriheret, per somnium prohibitus est, *ibid.*

Amandus episcopus Surrentinus, 1052, 1053. Romam venire jubetur, 1053.

S. Ambrosius consules et præfectos pascebat, 580.

Amatius presbyter præcipuè simplicitatis vir, 356. Manum imponendo, æros quoscunque sanat, *ibid.* Signo crucis serpentes necat, *ibid.* Phrethetium sanat, *ibid.* Ejus nomen martyrologio inscriptum, 356.

Ambidexter spiritaliter quid sit, 764.

Ambitio. Ambitus et avaritiæ idolatria, 30. Solus nefas ambitus severissima canonum districtione damnatur, 698. Ambitiosi a pastora sunt repellendi officio, 3.

Amicus. Cum amico ad silvam ire quid sit, 32. Malarum amicitias incaute juncti, culpis ligamur, 70. Amici in culpis non palpendi, sed admonen-

di. vel etiam libere increpandi, 597, 598. De amicorum amissione quomodo contristandum, 498. Cum amicis omnia tractanda, sed prius de ipsis, 521.

Amiterna civitas olim Valeriæ provinciæ, 164. Amiteroniæ civitatis episcopus Castorius, 168.

Aminonia domus Ecclesiæ Romanæ titulo donationis obicit, 948.

Ammonius monachus in monasterio Gregoriano, 412. Ab eo quæ de Armentario refert Gregorius, dixerat, *ibid.*

Amor ex timore nascitur, 353. Amor et potestas magnam inter se cognitionem habent, 873. *Vide Charitas, Dilectio.*

Amor proximi. Proximus in Deo diligendus, et Deus in proximo diligendus, 340. Contra amorem proximi peccant, qui bona occulte agendo, mala de se opinari permittunt, 95. Propter errorem odio non habeamus hominem, neque propter hominem diligamus errorem, 772. Fratres nostros quantumlibet pauperes et abjectos, in nullo despiciere debemus, 1129 *et seqq.*

Amos Jerosolymorum patriarcha, 880. Ordine quinquagesimus octavus, 893.

Amphimalum vestis utrinque villosa, 1211.

Ampulla vitrea in saxis projecta, et non fracta, 260.

Amula est vas vinarium, vel urceolus, 539, 540. Amulæ onychinæ, 539.

Anæa urbs Cariæ in Asia minore, 713.

Anagninæ civitatis episcopi, Pelagius, 1291. Petrus, 1287.

Anagnosticum vel anagnosma dicitur id omne quod legitur, aut recitatur, 1031.

Ananias ob pecunias, quas Deo voverat, subtrahens, morte multatus, 523.

Anas vel Anax urcei genus, 713.

Anastasio Antiochenus episcopus cum Sinaita ejusdem nominis non confundendus, 494. Neque cum juniore Anastasio, *ibid.* Cur Anastasio hic senior a sua sede fuerit a Justiniano dejectus, *ibid.* S. Gregorius petit ei honorem restitui, non jus, quod injuste depositus non amiserat, 495. Jus servabat, sed impeditur, *ibid.* Hunc apud se Romæ vult detinere Gregorius, 495. Ad eum expatriarcham scribit S. Gregorius sicut et ad alios patriarchas, 507. Anastasio conqueritur Gregorius de opere pastoralis, 516. Mortuo Gregorio Antiocheno, restituitur Anastasio, 507, 764. Laudatur Anastasio, 873. Utraque manu pro dextera spiritualiter utebatur, 764, 765. Pauper spiritu erat Anastasio, 896. Vocem Universalis a Constantiopolitano episcopo usurpatam, non magni interesse cum imperatore sentiebat Anastasio, 873.

Anastasio claves B. Petri mittit Gregorius, quæ miraculis coruscant, 517.

Anastasio Antiochenus episcopus junior dictus, quo anno episcopus factus, 962. Quo anno et quo mortis genere mortuus, *ibid.* Error Nicephori de hoc Anastasio, *ibid.* De recta fidei professione laudatur Anastasio, 962.

Anastasio Corinthi episcopus, 517. Huic S. Gregorius ordinationem suam gemens indicat, 517, 518. Ob facinoræ dejectus est Anastasio, 779. Illius Anastasii defuncti administratio, nefanda pollutionis peccati vocatur, 787.

Anastasio Interamniensis episcopus, 570.

Anastasio Thessalonicensis episcopus, Sedis apostolicæ per Illyricum Orientale vicarius, 487.

Anastasio Tyburtinæ civitatis episcopus, 1287, 1291.

Anastasio presbyter Jerosolymitanus, 879. Laudatur, *ibid.* Ad controversiam inter episcopum et abbatem sedandam excitatur, 880.

Anastasio religiosus juxta Panormum, 596. Huic aurisolidos sex erogari mandat S. Gregorius, *ibid.*

Anastasio S. R. E. notarius, 180. Monachus fuit, 181. Et monasterio sanctissime præfuit, 177, 181. Cœlitus vocatus moritur, *ibid.* Defunctus obitum unius et suis monachis a quo fuerat rogatus, obliet, 181.

Anastasio tribunus, 847.

Anastasio bibliothecarius quo anno mortuus, 167. Laudatur, 1192.

Anastasio medicus ob multa mala in Sanctimonialium monasterio perpetrata, ab ejus ingressu prohibetur, 733.

Anathema inter excommunicationem quid intersit, 613. Non solum causa certa et manifesta, sed et archiepiscopi aut coepiscopi ad anathema consensus est necessarius, *ibid.* Anathematis vinculo tenetur qui etiam necessitate compulsus, id de quo reprehenditur anathematizavit, 1130, 1132. *Vide Excommunicatio.*

Anatholius diaconus, Vicedominus constitutus, 498.

Anatholius Constantinopolitanus patriarcha Elijum archidiaconum sibi invidium ad Sacerdotium promovendo deiecit, 504.

Anatholius diaconus apud CP. urbem S. Gregorii apocriariarius, 878, 879, 1096. *Vide Indicem Epistolarum.*

Anatholius Alexandrinus vir eruditus, quo floruit tempore, 1036, 1037. Hujus de paschate canones secuti sunt Scoti et S. Columbanus, 1038.

Ancona urbs olim Piceni suburbicarij adhuc episcopalis, 913. Anconitana Ecclesia, 1269. Anconitanus episcopus Serenus, vel Severus, 913.

Andegavum, 1146. Hujus urbis episcopus Licinius, *ibid.*

S. Andochii monasterium Augustoduni, 1219.

S. Andreae monasterium ad clivum Scauri, a S. Gregorio in domo sua constructum, 902, 903, 1124. Ibi S. Apostolus multa operatur miracula, *ibid.* *et seqq.* In hujus monasterii favorem, transactionem confirmat S. Gregorius, 903.

Andreas Albanensis episcopus, 1287.

Andreas Fundanus episcopus, 289. Incaute servans in episcopio Sanctimonialium feminam, carnistatione urgetur, *ibid.* A Judæo qui rem in visione cognoverat monitus, a periculo liberatur, 292. Judæum ipsum baptizat, *ibid.*

Andreas mulio primum, tum diaconus, postea Aquinæ civitatis episcopus, 293.

Andreas Nicopolitanus metropolitae, 898, 983, 1265, 1266. Hunc in metropolitano eligi probat Gregorius, 796.

Andreas episcopus Tarentinus ob suspicionem cum concubina, quam ante ordinationem habuerat, permutationis, quid agere teneatur, 656, 657. Ob mulierem ejus jussu cæsum duobus mensibus suspenditur, 656. Hic cur tarde a Gregorio susceptus, 789.

Andreas diaconus Illyricus, 585.

Andreas monachus inclusus, nequissimus falsarius, 1174. Supponit S. Gregorio spuria opera, *ibid.* Condemnatur in synodo, 1296.

Andreas illustris apud quem Gregorius de sua ad episcopatum assumptione dolet, 519. Clavem ei, in qua de catenis S. Petri particula includebantur, mittit, *ibid.*

Andreas vir magnificus pro usu

pallii episcopis Ravennatibus obtinendo, Gregorio importunus, 837.

Andreas scholasticus cui Castorius chartularium commendat Gregorius, 775. Et Marinianum Ravennatem, 777. Et ad sæculi dignitates obtinendas commendationem suam cur denegat Gregorius, 875. Hunc de infirmitate consolatur, 952.

Anethum. Cur Christus Pharisæis exprobravit quod anethum decimerent, 92.

Angaria, vox Persica, vel Latina ab angendo derivata, 725. Exactiones functiones, opera coacta significat, 604, 721, 725, 735, 1003. Sumitur etiam pro præstationibus eorum ad cursum publicum, 725. Hinc parangaris, id est servitutes coactæ, *ibid.* Angariæ aliquando significant vexationes et injurias quaslibet, 735. Usurpantur etiam pro servitio et ministerio, 923.

Angelici dicti olim angelorum cultores hæretici, 673.

Angelli qui fuerint, 672. Unde dicti, 673.

Angelus. Angeli non sunt æquales, sed in potestate et ordine differunt alter ab altero, 784. Angelorum cultus ab Apostolo antiquisve Patribus omnis non damnatur, 673. Angelus ex parte per superbiam cadentibus, electi tanto robustius quanto humiliter steterunt, 308.

Anglia dicta Saxonia transmarina, 1150. Pro Anglicana Ecclesia instituenda quid præcipiat S. Gregorius, 1130. Et tota ep. 64 libri xi, 1163 *et seqq.*, 1164, 1176. Angliæ episcopatum distinctio, 1161.

Angli. Pueros Anglos ex reductibus Ecclesiæ in Gallia comparari jubet Gregorius, et Romam mitti in monasterio educandos, 796. Anglorum conversionem negligebant episcopi Gallicani, 834, 835. Angli ante conversionem ligula et lapides colebant, 918. Angli ad hunc conversi, 1110 *et seqq.*, Miracula in hac conversione facta, 1110 *et seqq.*, 1149. Angli neophyti, in gradibus prohibitis conjuncti, non separandi, 1155.

Angulus urbs est Vestinorum in Aprutio, 444.

Angulus. Anguli excelsi quid significant, 48.

Anima justi est altare Dei, 43. Prægnantes Galaad cur animæ dicantur, 72. — Animæ origo incerta, 970. Errores contra immortalitatem animæ et corporum resurrectionem, 114. Confutantur, 115. De immortalitate animæ multi dubitant, 369. Anima simul mortalis dici potest et immortalis, 452. Quid sit unum interitum esse hominis et jumentorum, 376, 377. Immortalem esse animam probat mors quam subierunt martyres, 381. Probant et miracula martyrum, 384. Anima quomodo per peccatum mortua dicitur, 802, 883. Opinio quorundam philosophorum de una anima duo corpora informant, 664. Anima corporeis oculis videt, cæterosque vitales motus per organa corporea operatur, 381. Anima natura invisibilis, 380. Vita animæ in corpora ex motibus membrorum deprehenditur, 380. Vita animæ in corpore ab imo, vita animæ extra corpus summo perpenditur, 381. In hoc mundo visibili nihil nisi per creaturam invisibilem disipari potest, *ibid.* — Anima dissoluta quomodo esurire dicitur, 35.

Anima navi adversum flumen consendentis similis, 94. Quot modis anima extra se ducitur, 217. In quo jam mentis crepusculo plura nunc de animabus videmus, 445. Anima quomodo in pulchritudine sua fiduciam habet, 1030. Quomodo in nomine suo fornicator, *ibid.* Quomodo anima unde pul-

chrior est, descendat, *ibid.* — Anima in morte. Anima e corpore egrediens videri potest oculo mentis, sed mundato, 384. Animæ exeuntes e corpore visæ, 269, 384, 385, 388. Aliquando animæ merita non in ipso egressu, sed post mortem declaratur, 404. Aliquando animæ de corpore egressuræ per revelationem ventura cognoscunt, 409. Sua vi et subtilitate mox discessuræ aliquid futurum prævident, *ibid.* Cur in extremis mundi temporibus tam multa de animabus clarescant, quæ ante latuerunt, 445. Solus quandoque pavor animas in exitu purgat, 453. Quandoque Deus mentes trepidantium in exitu revelationibus roborat, *ibid.* Animæ post mortem sæpe expetunt hostiam salutarem pro se offerri, 464. Animæ egressuræ quandoque Ecclesia non per somnium, sed vigilando possunt prælibare, 412, 413. Anima egressura plerumque cognoscit eos cum quibus est in una mansione deputata, 425, 428. Egreddenti animæ cur navis apparuerit, et cur se ad Siciliam duci testata sit, 428, 429. Cur animæ quædam post exitum ad corpus redeant, 429. Exempla quarundam quæ ad corpus redierunt, 432. — Animæ præmium. Animabus e corpore exeuntibus quibusdam beatitudinis merces datur, quibusdam differtur, 408. Unde hæc differentia, 408. In iudicio animæ Sanctorum quomodo duas stolas habituræ sint, 408, 409. — Animæ punitio. Animæ iniquorum statim post mortem in infernum detruduntur cruciandæ, 416. Mors immortalis, defectus inefficiens et finis est animæ damnatæ infinitus, 453. Anima damnata mortalis et immortalis dicitur, 452. — Animarum cura. Ars artium regimen animarum, 3. Animarum cura juvenibus cur non committenda, 213. Animarum curam renuere cur non liceat, 6. Animarum duces esse non possunt qui non didicerunt, 1009, 1014, 1017. Quæ sunt animæ plus cogitanda quam ea quæ sunt corporis, 1240.

Animalia intra parietem quid significant, 30.

Animus cum dividitur ad multa, fit minor ad singula, 172. Animus inter miracula præmendus, 1112. Animorum unitas, *Vide* Caritas.

Anio comes Castri Aprutianensis, 1187.

Anna quod poposcerat obtinere meruit, quia post lacrymas in eodem mentis vigore permansit, 473.

Anastator ac bullarum quibus de episcopatu providetur, origo recentior, 700.

Anselmus Lucensis episcopus quo anno mortuus, 107. Dialogorum S. Gregorii testimonia profert in sua canonum collectione, *ibid.*

Ansericus Sueavorum episcopus, 1288.

S. Anthonii Ecclesia ab hostibus desolata unitur Numentanæ, 638. Hæc videtur esse episcopatus Curia Sabinorum, *ibid.*

Anthonius subdiaconus Campaniæ, 506, 1103, 1210, 1235. Dicitur defensor, 867. De neglectis pauperibus arguitur, 528. Quod subdiaconum calumniatorem pœna non multaverit, arguitur, 1171. Quæ tunc episcopi negligentibus agere debeat, 1235, 1236. Varia quibus iubente Gregorio munia defunctus est, *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Antichristus dicitur vas damnatum, 71. Rex superbiæ, 744. Deum se esse mentietur, 881. Antichristi prædicatorum et satellitum concordia quam noxia, 71. Sacerdotum ei præparatum exercitus, 744. Antichristum præcurrit qui se universalem Sacerdotem

vocat, 881. Antichristus veniens diem sabbatum atque Dominicum ab omni faciet opere custodiri, 1213. Quam ob causam, *ibid.*

Antigraphus cancellarium aut notarium significat, 519, 630. Ἀντιγράφος, dictator, rescriptor, 519. Antigraphi dicuntur etiam scribitorum magistris, *ibid.* Antigraphurum functiones apud principes quæ fuerint, *ibid.*

Antiochia. Antiochena sedes specialiter apostolica cur dicitur, 764. Petrus firmavit Sedem, in qua septem annis, quamvis discessuræ, sedit, 888. Antiochenus episcopus Sedem Petri tenet, 894. Antiochei episcopi: Anastasius senior, 494. *Vide Indicem Epistolarum.* Gregorius, 507. Anastasius junior dicitur, 962.

Antiquarii in monasteriis, 169. Antiquariorum labor monachos: maxime decet, *ibid.* In antiquariorum labore olim sanctimoniales etiam occupabantur, *ibid.*

Antonia Venantii patricii filia, 1115. De imminente morte patris eam consolatur S. Gregorius, 1118. Et patrocinium pollicetur, *ibid.* Eandem commendat Joanni Syracusano episcopo, 1119. *Vide ep. 78. lib. xi.*

Antonius subdiaconus rector patrimonii in Dalmatia, 639. Varia quibus iubente Gregorio munia defunctus est, *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Antoninus defensor, 525, 593, 595.

Antonius subdiaconus xenodochii Romæ præpositus, 949.

Antonius monachus lacrymis quotidianis ad gaudia æterna anhæbat, 453. Per visionem nocturnam iterum vocatus, remissione peccatorum accepta, defunctus est, *ibid.* Qua die ejus memoria celebris, 456.

Auyusius Thessalonicensis episcopus Sedis apostolicæ per Illyricum Orientale vicarius, 487.

Aperire iniquitatem peccantium quid sit, 17, 510. Aperire illatas molestias aliquando utile, 54.

Apices sacri dicuntur litteræ imperatorum, 540. Dicuntur etiam principales iussiones, divini iussiones, 731. Apices vocat Gregorius epistolas, 762, 836, 1096. Apices juris, id est stricta juris ratio, 1097. Erant etiam apices sacerdotales, *ibid.*

Apollonius magister militum, 1076.

Apostatæ. Monacho e monasterio egresso occurrit draco eum devoraturus, 256. Quas a Deo metuant pœnas monachi apostatæ, 523. Apostatæ ad proprium ac bullarum cogendi, et castigandi, 530. *Vide* Monachi fugitivi.

Apostoli sunt pastores primi, 17. Cursus super ipsos in linguarum specie Spiritus sanctus iussit, *ibid.* Apostoli membra sunt Ecclesiæ, 743. Dicuntur arietes gregis, 765. Cum multi sint apostoli, pro ipso principatu sola Petri sedes in auctoritate coualuit, 888.

Apostolicus vocabatur jam sæculo vi. Pontifex Romanus, 169. Sic nuncupatur a Græcis, 170, 517. Ecclesiæ multæ sunt apostolicæ, at Romana præ cæteris dicitur Sedes apostolica, 517. Episcopi quicumque vocati sunt olim apostolici, et eorum sedes, apostolicæ, 764. Apostolica sedes, *Vide* Sedes.

Apparitor quid significet, 345.

Apparitionum nocturnarum possibilitas ex S.riptura sacra statuitur, 252. Apparitio S. Petri, 333. Cur post apparitiones aliquando egrotent ii quibus factæ sunt, 333.

Appellationes ad summum pontificem, 627, 628, 629, 933, 842, 1072. Quæ cautela eorum discerneretur causa, qui ad sedem apostolicam appellabant, 1061. Romano pontifici aliorum sententias retractare, jure com-

petit, 1061. — Appellationes ad imperatorem, 627, 629.

Appelles hæresiarcha, 1138.

Appetere, Appetentes aliena, suis citius privantur, 895.

Appia via, 1125.

Appionem salutem Gregorius, 589, 724.

Applicare, idem significat ac apud principem aut iudices accusare, 998.

Appositus calix, id est oppugnatus, 537.

Aprutium in Samnio, dicitur Interamna, 1090. Aprutium Castrum, 1187, 1188.

Aquam dimittere quid sit, 55.

Aquam de cisterna sua bibere quid sit, 73. In plateis aquas dividere quid sit, 74. Sub aquis gigantes gemere quid sit, 849. — Aqua e petra mirabiliter educta, 221, 224, 313. Aqua in lampadibus olei loco adhibita, 173. Aqua in fluvii ex undatione usque ad fenestras ecclesiæ S. Zenonis pervenit, nec tamen intravit, 325. — Aqua lustralis usus, et ex usu miracula, 200. In templorum dedicatione adhibita, 1176.

Aquas salvas, nomen massæ, 1273.

Aquæ Sextiæ urbs provinciæ Gallicæ, 832. Metropolis provinciæ Narbonensis secundæ, *ibid.* Aquisenensis episcopus. Protasius, 832.

Aquileia urbs olim Carnorum clarissima, Venetiæ et Histriæ metropolis, 502. Ejus patriarchatus origo, *ibid.* Variæ olim a Gothis et Langobardis calamitates passa, nunc jacet, *ibid.* Sedes ejus patriarchalis Utinum translata, *ibid.* Aquileiensis episcopus, S. Verus, 501.

Aquinum urbs episcopalis cis Casinum, 240. Post Constantium episcopum et duos sequentes, barbarorum hostilitate episcopis privata, 293. Aquinenses episcopi: Constantius, 240. Andreas, 293.

Arare. Propter frigus piger dicitur non arare, 56. Romani arabant Africa, Sardinia, et maxime Sicilia, 488.

Arborum cultores impietibus, 908.

Arca, an ex lignis impuitribilibus facta, 1133. Quid sit rectorem exemplo Moysi, coram Testamenti arca Dominum de dubiis consulere, 19, 512. Arca tabularum, virgam, simul et manuum continens, quid significet, 23, 514. Vectibus Arcam portare quid sit, 34. Quid sit Arcam bitumine linire, 850. Arca significatur cor sacerdotis, 919. Per arcam S. Ecclesia figuratur, 33, 850, 1113.

Archelaus medicus, 946. Cypriano diacono commendatur, 760.

Archiatr dicitur vel medicorum primus, vel principis medicus, 713, 714. Forma constituendi archiatri, 714.

Archidiaconus nondum presbyteri dignitate auctus, secundi ordinis sacerdos vocabatur, 563. Dicitur et antistes secundi ordinis, *ibid.* Penes archidiaconum erat rerum sacrarum custodia, et honorum ecclesiasticorum administratio, 505. Idque in Occidente, non vero in Oriente, 581. Archidiaconus quomodo olim presbytero inferior et superior esset, 582. Archidiaconatus munia implere tunc presbytero non licebat, sed diacono, 504, 581. Cur episcopus promovendo archidiaconum ad presbyteratum, eum de jure dicitur, *ibid.* Archidiaconus in Ecclesia Salonitana, quinquies impleto, munus abdicare cogebatur, 1034. Archidiaconi cujusdam malitiam morte multata, 288.

Archiepiscopi honor vocatur usus Pallii, 518. Ab archiepiscopis ordinationes in episcoporum subditorum diocesis tentatæ, vel factæ, sed contra canones, 578.

Archipresbyteri tempore Gregorii, 931. Archipresbyter Caralitanus, 1260, 1161.

Archivum quid sit, 916, 918.

Ἀρχωται erant custodes tabularii 918.

Aregius, vel Arigius, vel Aridius septimus Vapinceus episcopus, 1101, 1102. Cum Gregorio amicitia conjunctus, 1011, 1103, 1142.

Arexius Gallie patricius, 833. Ejus bonitas et mansuetudo laudantur, *ibid.* Et Augustinum ejusque socios, et Caundium commendat Gregorius, 834. Et Hilarium, 1024, 1025. Et conductores massarum per Galliam, 758.

Arelate urbs archiepiscopalis provincie, 542. Arelatensis Ecclesia Viennensi nunquam fuit subjecta, *ibid.* Virgilius inter et Licerium Arelatenses episcopos, locatur Paschasius, 541. Arelatensis episcopus ab antiquis temporibus Pallium accipit, 1156. An semper Arelatenses episcopi pro sancta sede vicari et legati munus in Galliis obtinerent, 781. Arelatensis monasterii privilegia a Vigilio concessa, a B. Gregorio confirmantur, 1019. Arelatenses episcopi, Theodosius, 511. Virgilius, *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.* Paschasius, 541 Licerius, *ibid.* Aurelius, 1019. Hilarius, 1101.

Arethusa nobilis femina a S. Gregorio commendatur, 1103.

Argentarius mons in Thusia, inter portum Herculis et Telamonis in mare excurrens, 320. Ex monte argentario monachus venerabilis vite, vitam mortuo reddidit, 320. Declinanda laudis gratia, au fugit, 321.

Argentius Lawigensis Ecclesie episcopus Donatistas in Ecclesiis preponi permissit, 567. In eum inquiri jubet Gregorius, *ibid.*

Argentius colonus Ecclesie Rom. ob hospitalitatem laudatus, 1105. Et dono terrule remuneratus, *ibid.*

Argentum qui Dominus nobis multiplicat, 73. Proportio argenti ad aurum, 648. In libra argenti rex auri solidi, *ibid.* Argentum usuale quid sit, 887.

Arianus ad suum errorem exprimentum biva mensi de baptizabat, 532. Arianorum Langobardorum filii in haeresi baptizati, ad fidem catholicam conciliandi, 502. Arianorum Ecclesia Romae adhibitis martyrum reliquiis pro catholica consecratur, 341. In ipsa dedicatione porcus ex Ecclesia eliminatur, 344. Et factio fragore vehementissimo, demones recedunt, *ibid.* Expletis missarum solemnibus, Dei praesentia manifestatur, *ibid.* Ecclesia quae Ariani tradenda erat, porcis repleta videtur, 344. Ecclesiam ab Ariani occupatam de novo consecratam, 637, 638. Ariannus Langobardorum episcopus Spoleti vim Ecclesiae facturus caecitate percussit, 341. Fores Ecclesiae divinitus panduntur, *ibid.* Ariani quo ritu reconciliandi, 1167, 1168.

Arietes in gyro ponere quid sit, 31. Arietes dicuntur apotoli, et Christiani arietum filii, 795.

Argis secundus dux Beneventanus, successor Zotonis, 609.

Argius Lugduensis episcopus, Brunichildis consiliorum particeps, in concilio Cahilonensi Desiderium Viennensem deposuit, 831.

Argius Vapinceus, episcopus, V. Aregius.

Arioaldus dux Taurinatium Adulouvaldo Langobardorum regi succedit, quo anno, 1271.

Ariminum urbs episcopalis in provincia Aemilia, 549. Subditur Ravenati metropolitano et summo pontifici, *ibid.* Ariminenses de Castorii

episcopi infirmitate accusantur, 641. Leontio visitatori episcopum obedire jubentur, 642. Ariminensis Ecclesiae bona in partes quinque dividuntur, 774. Ariminensis episcopus Castorius, 602. *Vide* ejus titulum. Ariminensis Ecclesiae visitatio iungitur Severo Ficulino, 548, 549. Leontio Urbuati, 641. Sebastiano, 866.

Aristobolus expraefectus et anti-graphus, domus regiae procurator sub Mauricio, 519. Hunc Gregorius consolat, *ibid.* Hunc rogat ut in Epistolis suis in Graecum convertendis, non verba, sed sensum reddat, *ibid.*

Ariulphus dux Beneventanus post Faroaldum, 607. Ejus immanitas, *ibid.* Hunc jubet Gregorius a tergo insequi, si ad Romanas vel Ravennates partes excurrat, 570, 590, 591. Ariulphus Authari et Nordulphi exercitus duxi, eorum sibi dari precaria postulat, 607. Pacem dolose jurat, 1002.

Armenius episcopus, 943. Ecclesiae Anconitanus visitator, 1269.

Armenius orphanus Romano patricio commendatur, 643, 644.

Armentarius vir illustris, 317.

Armentarius puer praecipuae simplicitatis et humilitatis, 412. Ejus in morte visiones, 413. In sua visione donum linguarum accipit, *ibid.* Rabie correptus moritur, *ibid.*

Armum dextrum et separatum divina lege in sacrificium Sacerdos accipiens, quid significet, 15, 509. Cur pectusculum cum armo Sacerdoti tribuatur, 15, 509.

Aroges dux Beneventanus et Langobardorum exercitus, 1002, 1192-1193.

Arrogans quomodo abominatio Domini sit, 73.

Arrogantiae et impatientiae affluunt, 43.

Arsicinus dux, 549.

Ars nulla doceri praesumitur, nisi prius perdiscatur, 2. Ars artium regimen animarum, 3.

Artifices in amplis civitatibus olim in collegia coalescebant, 1058. Haec institutio ad Alexandrum Severum refertur, *ibid.*

Arsupices non respiscentes quomodo habendi, si liberi sint; quomodo, si servi, 982. Arsupices et ariolos observans excommunicatur, 1293.

Asael tyrum tenet iracundorum, 58.

Ascendere ex adverso quid sit, 17, 510.

Asclepiodotus patricius in Galliis, 1025. Laudatur, 1102. Et Candidum presbyterum commendat Gregorius, *ibid.*

Asculum urbs episcopalis Marchiae Anconitanae, 1229. Duplex hujus nominis urbs, *ibid.*

Astra non sunt spiritus rationales, 622.

Asylum erant septa ecclesiastica unde neminem extrahi fas erat, 527, 909. Vocabantur claustra dominica, 527. Quid continebant, *ibid.* Ita immanitas ob abusus cessavit, *ibid.* Non eodem modo semper fuit observata, 910. Episcoporum est haec immunitas tueri, 1068. Qui ad Ecclesiam asylum confugerant, non nisi sponcione ipsis facta, nullam eos violentiam passuros egrediebantur, 1068, 1076, 1078. Qui sponcionem irritaret, excommunicabatur, 1079.

Athanasius Isauriae presbyter in monasterio S. Mile, 441, 842. Haereticis Manichaeis insimulatus, 802, 842. Apostolicam pedem appellat, 842. Absolvitur, 843. Hic in ordine suo suscipi jubetur, 864, 844. Ut Orthodoxus commendatur, 852.

Athesis fluvii inundatio mirabilis, 325. Ejusdem fluvii aqua quae hauriri

poterat, diffuere non poterat, *ibid.*

Atellanensis episcopus importunus, 1577.

Attica dicuntur vasa fictilia ab Attica regione in qua seebat, 713. Attica regio unde sic dicta, *ibid.*

Auctionarii dicuntur qui publice sub hasta vendunt, 535.

Auctor quid significet, 1187.

Auctoritas apud jurisconsultos quid significet, 1044, 1045.

Audentius scribit contra Manichaeos et alios haereticos, 1168.

Augustinus (S.) hac inscriptione, servus servorum Dei epistolas suas aliquando munivit, 481. Cum sorore sua cur noluerit habitare, 977. Quod nam silentium timeret Augustinus, 1051. Ejus opera laudat Gregorius, 1067.

Augustinus (S.) monachus cum sociis in Angliam dirigitur, 829, 834, 835. Ex Aequeni diocesi socii spe et animo cadentibus, Romam revertitur, 836. Augustinus sociis suis abbas praeficitur, 829. A Gregorio episcopis plurimum commendatur, 830 et seq. 1170. Item regibus Francorum, et Brunichildae reginae, 834, 835. A Virgilio Arelatensi ordinatur episcopus, 782. Cur dicatur a Germaniarum episcopis consecratus, 918, 920. Prebyteros ex Gallia in Angliam ducere jubetur, 834. In Anglorum conversione multa patrat miracula, 1110. Contra elationem munivit, *ibid.* Anglorum plusquam decem milia in solemnitate natalis Domini baptizavit, 918. De vita communi in Ecclesia sua instituenda movetur, 1151. Pallium accipit, 1163. Primas fit Britanniae, 1164. Laudatur, 1165. Ei nulla potestas in Galliis episcopos concessa, 1156. *De eo ac sociis ejus monachis, vide indicem vitae S. Gregorii.*

Augustinus Saponariorum Neapolitanus civitatis delegatus, 1038.

Augustodunum Galliae civitas, 832. Olim primaria Aduorum, *ibid.* Primum post Lugdunensem Ecclesiam obtinet locum, 1013. Hinc facta est protobronus, 1014. Augustodunensis episcopus Syagrius, 1288. *Vide ejus titulum et indicem Epist.* Augustoduni tria monasteria a Brunichildae condita, 1219.

Augustus vicecomes, 1196.

Augustus, 1002.

Aurelia in Thuesca esse conjicitur, 320.

Aureliana vel Aurelia soror Dynamii patricii, non conjux, 858. Haec bonis operibus intentam ad perseverantiam hortatur Gregorius, 895. Et consolatur, 1175. Hospitalitati dedita erat, 1176.

Aurelius episcopus Arelatensis, 1019. Concilio. V. Aurelianaensi subscripsit, *ibid.*

Aurelius presbyter petens titulum presbyteri vel abbatis, S. Gregorio auditur et commendatur, 1171.

Aureus solidus quid sit, 189. Aureus nummus aliquando dictus est solidus, 648.

Aurum in sacerdotis habitu quid significet, 15, 16, 509. Auro significatur excellentia sanctitatis, 25. Qui dicatur aurum obcurari, *ibid.* Qui Dominus auro nos ditet, 73. Quae proportio auri ad argentum apud Romanos et Francos, 618. Aurum Gallicum longe inferioris pretii erat quam Romanum, 796.

Auser fluvius a proprio alveo deflexus, 293.

Austeritatem Tertulliani et Novati Ecclesia repudiavit, 637.

Autharis Langobardorum rex Ariannus, a Deo percussus moritur, 502, 607. Filios Langobardorum in fide catholica baptizari prohibet, 582.

Auximum urbs Marchiae Anconi-

tanæ, 996.

Avaritia. Impetiginem habet in corpore, quia avaritia vastatur in mente, 42. Avaritia in parvis non refrenata, sine mensura dilatatur, *ibid.* Avaritia idolorum servitus, 30, 1140. Turpe est plus pecuniæ quam animabus studere, 816.

Avarus, avium more, esca rerum terrenarum devorata, peccati laqueo strangulatur, 65. Avaro divitiæ non prosunt, *ibid.* Avarus ab eterno patrimonio exhæres fiet, 66. Avaro quid sit contra se deorsum lutum aggravare, 65.

Aza super asinum sedens quid significet, 353, 871. Suspirans et terram a patre postulans quid indicet, *ibid.* Azimarebus scribo, 1085, 1189, 1190.

B

B. In antiquis monumentis littera B sæpe mutatur in V, 977.

Babylon curata, nec lamen sanata, quid significet, 52. Babylonie cives plerumque civibus Jerusalem serviunt, 923.

Bacauda Firmiensis episcopus, 490, 495. Bacaudæ scribit Gregorius pro Judæorum Synagoga alio transferenda, 497. Bacauda suæ Ecclesie clericos bello e sua Ecclesia pulso, lege canonum revocat, 723.

Baculus quid significet, 24.

Balaam ab Angelo, asinæ cui insidebat comminante, correptus, quid significet, 50. Balaam homo ineanus a subjugali muto corripitur, 51. Balaam vocem mutavit non mentem, *ibid.* Balaam breve fuit compunctionis tempus, 87.

Balbino Rosellano episcopo visitatio Populoneusis Ecclesie committitur, 500, 501.

Baldinn episcopus Rosellanus, 1291.

Balneum Ciceronis, 164.

Balneum regis seu Balneo regium civitatis episcopalis Etrurie, 1063, 1064.

Baptismus peccata penitus aufert, 1130 et *seqq.*, 1131. Messalianorum de baptisii effectu error, 802. Infantes post baptismum decedentes regnum cælorum ingredi credendum est, 400. Quis post baptismum tangere dicitur mortuum, 87. Petrus baptismum penitentiam præmittendum esse docuit, 88. Baptismi ordinarius minister est episcopus, 521. Presbyteri olim extra civitates baptizabant, et in urbe episcopali aliquando, sed non sine auctoritate episcopi, 522. Laici jus habebant baptizandi in necessitate, usum non habebant, 522. Quomodo modum baptismi conferendi usus cujusque retinendus Ecclesie, 532. Ariani ad unum errorem exprimentum trina mersione baptizabant, *ibid.* Patres Gregorio antiquiores triam mersionem jure divino esse necessariam videntur docuisse, *ibid.* Trias et unica mersione quid significet, *ibid.* Baptismus quibus anni temporibus apud Græcos conferri solitus, 911. Quibus apud Latinos, *ibid.* 918. Ecclesie Romanæ constans consuetudo, 911, 912. Justa exigente ratione tempus aliquando mutatum, 912. Penitentia baptizandi cur, et qualis imponeretur, 912. Baptismus non iterandus, 608. Baptismi scrutinia, 735. Vetus mos baptizandi Judæos et infideles, 543. Non sine magna cautione olim ad baptismum admittentur, 735. Baptismus in Trinitate nomine etiam ab hæreticis datus, validus censetur, 822, 1167. Baptismus hæreticorum etiam post synodum Nicænam repudiandus videntur quidam Patres, 822. Ab hæresi venientes an rebaptizandi, 823. Baptismus olim dicebatur catechumenorum viaticum quo defraudandi non erant, 733. Baptismus conferri potest

mulieri prægnanti, 1157. Et infanti recens nato, 1158. Baptismi figura in mari Rubro, 1131. Baptismales vestes, et earum usus et forma, 729, 730, 893, 912. Pro baptizandis vestes largiuntur Gregorius, 729, 912.

Baptisteria olim erant in solis ecclesiis cathedralibus, 521, 572. Pluribus in locis infantes in ecclesia cathedrali baptizantur, 521. Baptisteriorum forma et ornatus, 671, 809. In baptisteriis Eucharistia servabatur, et reliquiæ sanctorum condebantur, 809. In oratorio non constituendum baptisterium, 576, 577, 986, 994. Baptisterium cur ex monasterio auferri præcipiatur, 671. Baptisterii benedictio episcopo commissa, 808. Baptisterio constructo uti permittitur Honorio episcopo, 1232.

Baptizaria mortuo quid sit, 87, 1152. Baptizandi in de quorum baptismo non constat, 1279.

Baraca seu Varaca nauta e naufragio per oblatum missæ sacrificium eripitur, 469.

Barbara Venantii filia, 1115. De imminente patris morte eam consolatur Gregorius, 1118. Et patricinium suum ei pollicetur, *ibid.* Eandem commendat Joanni episcopo, 1119. *Vide Epist.* 78, *lib.* xi.

Barbaricini Sardinie incolæ, 701, 702, 1106, 1108. Illis ethnicis præerat Hospito Christianus, 701.

Barbatianus in abbatem cooptandus, ei cautus sit et humilis, 297. Præcipationis nimis et imprudentiæ accusatur, 1056.

Barbarns Beneventanus episcopus Ecclesie Hortensis visitator instituitur, 721. Et Paormitanæ, 1227. Ab aliquibus tertius episcopus Teatinus putatur, 722.

Barce olim civitas Africæ, Libyæ metropolis, 636. Hodie dicitur Barca, *ibid.* Corrupte Baricis dicitur, *ibid.* Apud urbem Baricis captivi venum exponi solebant, 636. Hujus urbis episcopus Petrus, *ibid.*

Bardocuculli vestes apud Aquitanos et Sanctones olim notissimæ, 889. Baricis. *Vide Barce.*

Barjona, significet, 1036.

Solis imperatoribus tributum illud non en, 278.

Basilica dotanda antequam consecratur, 571. In basilicis olim missæ et processiones factæ, 572. Basilica monachorum quomodo dedicanda, 1043. *Vide* Dedicatio, Oratorium. Basilica Julii Romæ, 1302. Basilica S. Mariæ, 1268. Basilicis SS. Petri et Pauli instaurandis operam dat S. Gregorius, 1192, 1193 et *seqq.*, 1194.

Basilus Capuanus episcopus, 1047. Procuratoris forensis munus exercendo, vilescibat, 1048.

Basilus. Ejus pro Ecclesie unitate contra schismaticos zelus laudatur, 775. Non erat episcopus, 776. Basilus Judæus, 953, 954.

Basilus magus monachus factus, 164. Ejus hypocrisis detegitur, *ibid.* Et monasterio expulso, Romæ postea igne crematur, 165.

Batiola seu Baciola, vel Battolica est quoddam vasculi genus, 536, 537.

Beatitudo æterna per dexteram Dei exprimitur, 77. Electos beatitudo lætificat, 416. Una est beatitudo, sed dispar retributio, 429. Tanto major in beatitudine erit requies, quanto hic amore Creatoris nulla requies fuerit, 712. An a gloria differantur justii, 408. Nihil ignorant beati, ubi scientem omnia sciunt, 425.

Beatitudo titulus honoris episcopis datus, 1164, 1069, *et alibi passim.*

Beator comes privatarum, 1233. Perversa molens coercendus, *ibid.*, 1234.

Beda ecclesiasticæ historici Anglicanæ scriptor, 1149. Quo anno florue-

rit, 106. Dialogorum auctorem vocat Gregorium, *ibid.* Quid de quadam S. Gregorii epistola dicat, 1150.

Bellum. In bello cum peccato et periculo partium, rusticorum sanguis, quorum labor utriusque proficit, iunditur, 958.

Benedictæ (S.) monialis mortis dies a Petro apostolo revelatur, 392.

Benedictio in sacra Scriptura promunere sumitur, 648, 712, 768. Et apud Gregorium, 888, 917, 918. Eenedictionem vocat Gregorius crucem in qua particulæ de catenis S. Petri reconditur, 648, 659, 702. Benedictio nem vocat elemosynam, 856.

Benedictus (S.). Ejus patria et stadia, 208. Mundum cum flore jam quasi aridum despicit, *ibid.* Studiis relictis Roma fugit, *ibid.* 209. In loco *Enfide* dicto primum miraculum facit, *ibid.* Desertum petit, 209. Vestis monachali a Romano monacho indutus in specu aretissimo tribus annis latet, *ibid.* Die Paschæ a presbytero colitus monito invisitur, 212. Deinde a pastoribus et incolis viciniis, *ibid.* Gravem carnis tentationem quomodo vicerit, 213. Multorum discipulorum fit magister, *ibid.* Abbas invitus eligitur, 216. Venenum sibi oblatum crucis signo detegit, *ibid.* Solitarius secum habitat *ibid.* Quæ fuerit Benedicti secum habitantis solitudo, 217. Potuitne S. Benedictus eos monachos deserere quos semel susceperat, *ibid.* 220. Duodecim monasteria ædificat, 220. Vagantem monachum virga percussus, a demone liberat, 221. Fontem et petra edicit, 221. Rudes et idiotas ad conversionem admittit, 224. Ferrum profundo aquam velut aller Elisæus revocat, *ibid.* Placidum in aquis periclitantem divinitus cognoscit, 224. Inter S. Benedictum et S. Maurum humilitatis contentio, 225. Benedicto panem veneno infectum mittit Florentius presbyter, 225. Fraudem perfideram divinitus detevit Benedictus, *ibid.* Invidiæ Florenti cedit Benedictus, 228. Inimici mortem deflet, *ibid.* Cassinum migrat, ubi in mulieris eversis, oratoria construit, 229. Et Cassini incolas ad fidem adducit, 245. Oratione diabolum saxo insidentem fugat, 232. Phantasticum coquina incendium dissipat, *ibid.* Puerum monachum parietis ruina contractum oratione sanat, 233. Spiritus prophetie futura prædixit, absentium præsentia vidit, 233, 236, 237, 240, 245. Totilæ Gothorum regi futura, mortisque tempus præannuntiat, 240. Clericorum a demone ad tempus liberat, *ibid.* Cassini eversionem prædicit, 244. Secretam monachi cogitationem cognoscit, 248. Fumis tempore duenti farinæ modii ante Benedicti cellam inveniuntur, *ibid.* Tarracensis monasterii loca regularia in visione disponit, 249. Ipsa S. Benedicti locutio quam vim habuerit, 252 et *seqq.* Sanctimoniales propter linguam incontinentiam excommunicat, 253. Quas post mortem ab excommunicatione solvit, *ibid.* Monachum puerum quem terra projiciebat, per Eucharistiam reconciliat, 256. Puerum qui elephantino morbo curat, 257. Solis miraculo inventis debitorem a creditore liberat, *ibid.* Veneno infectum sanat, *ibid.* S. Benedicti effusa in egenos liberalitas miracula remunerat, 260. Parcum et inobedientem cellarum increscat, *ibid.* Monachum a demone liberat, 261. Zallam Gothum ferocem domat, 264. Hominem ligatum uno solo aspectu solvit, *ibid.* Agri operibus vacat, *ibid.* Rustici cujusdam filium a mortuis suscit, 265. Omnium justorum spirita plenus erat Benedictus, 229. Miracula vel prece vel potestate faciebat, 264, 265.

Ejus in patrandis miraculis humilitas, 365. Ejus cum S. Scholastica contentio sancta, 268 et *seqq.* Omnem mundum velut sub uno solis radio collectum conspicit 269, 384. Germani episcopi animam in caelum deferri videt, *ibid.*, 272. S. Benedictus doctrina conspicuus, *ibid.* Regulam scripsit discretione præcipuum, sermone luculentam, *ibid.* S. Benedicti regula sub nomine regulæ monachorum laudatur, 1137. Non aliter docuit quam vixit, 273. Martino monacho mandat ut eum teneat non catena ferri, sed catena Christi, 317. Diem sui obitus prædicit, 273. In oratione suæ animam Deo reddit, *ibid.* A besentibus fratribus ipso mortis suæ momento obitum indicat, *ibid.* Quo loco sepultus, 273. Post mortem miraculis cornuscet, *ibid.*

Benedictus monachus, ætate juvenis, sed moribus grandævus, 324. Huc in cella et in cilibano cremare Gothi frustra moluntur, *ibid.*

Beneficium seu ecclesiasticum officium num aliquando liceat petere, 1171. Beneficia non hominibus, sed homines beneficiis dari convenit, 857. Beneficiorum unio quibus de causis facienda, 495. Tribus modis fiunt ejusmodi uniones, 495, 496. Beneficiorum unio, excepto episcopatu, episcopo permittitur, *ibid.* Uniones beneficiorum. Vide Uniones. Clerici a suo episcopo secundum canones antiquos ordinabatur, jure stipendiorum concessio, 578. Gregorii ætate minora beneficia conferebantur in diocesi aliena, *ibid.* Episcopatus et abbatias olim pueris quinquennibus concessi, 659. Beneficiorum collatores quid attendant, *ibid.*

Benevatus Miseni episcopus. Huic visitatio Cumanæ Ecclesiæ delegatur, 587. Ciceronem monachum lapsam tanquam Ecclesiæ suæ famulum sibi restitui jubet, 761. Benevati episcopini causa Romam evocatur, 964. Argenti pro castro construendo dati partem apud se retinet, 964.

Benevatus Ecclesiæ Rom. patri-monii Panormi curandi causa loco Petri suffectus, 593. Huic Victoris episcopi causa examinanda committitur, 642, 643.

Benevatus episcopus barbarus, 721. Vide ejus titulum.

Benevoli quomodo admonendi, 45. Benevolus non sit otiosus benefactorum laudatur, *ibid.*, 46.

Benignitas patientiæ comes, 44. Benignitas respicienti non neganda, 1271. Benignitate temperandus justitiæ rigor, 1263, 1266.

Berno Augiensis abbas quo anno, 107. In suo libello aliqua de Gregorii dialogis affert, *ibid.*

Bertha Anglorum regina, a quibusdam Adilberga dicta, 1112. Ad Anglorum conversionem plurimum confert, 1113 et *seqq.* Helenæ comparatur, *ibid.* Ad regis conversionem procurandam excitatur, *ibid.*

Bethel. De morte viri Dei qui Bethel missus fuerat, 405. Hunc cur leo occiderit nec tamen occisum contingere ausus fuerit, 408.

Bigamus, aut qui virginem non est sortitus uxorem, non est ordinandus, 704, 1220. Bigami ab ordinibus, ne eorum sacramentum corrumpant, arcantur, 623.

Bigerrigæ vestes vilissimæ apud Aquitanos olim in usu, 889.

Birrus aliquando pro villi veste, aliquando pro pretiosa sumitur, 530, 929. A quibusdam pro pallio breviori, *ibid.*

Bisacium provincia Africa in qua nunc regnum Tunetanum, 977, 1202, 1203. Concilium Bizacense provincie contra suum primatum inquitur, *ibid.*

Bizacenus primas Crementius, 693.

Blanda urbs olim Lucaniæ, episcopalis, 605.

Blandus Hortensis episcopus ab exarcho detentus, vel in synodo judicandus, vel ad suam Ecclesiam remittendus, 521, 522.

Blera urbs olim Tusciæ, episcopalis, 1210, 1211. Bleranæ civitatis episcopus Romanus, 1291.

Blidin unus ex tribus qui Tutilæ semper adhærebant, 237.

Bona cardinalis laudatur, 1167.

Bonæ abbatissæ ad aliud monasterium cum sua congregatione transire permittitur, 650, 651.

Bonifacius Ferentinus civitatis officio et moribus episcopus, 184. Adhuc puer suis vestibus nudos operiebat, 189. Ejus precibus vinum in vasibus pene vacuis redundat, 185. Jocularis mortem prædicit, 188. In pauperes largus erat, *ibid.* Duodecim aureos precibus impetrat, 189. Constantino pœnam avaritiæ præcuntiat, *ibid.* Ejus in celandis miraculis humilitas, 185. Varia ejus miracula, 189.

Bonifacius Rhaugiensis episcopus de suo clero in officio continendo monetur, 684, 685. In operibus suis bonis humanam laudem appetens, carpitur, 626. Ad eum Gregorius pro Stephanis rebus a decessoris sui actoribus occupati restitendis scribit, 655 et *seqq.* Ecclesiæ Carinensis episcopus instituitur, 799. Ejus cum suo clero causa, 962.

Bonifacius Placentiæ episcopus, 1288.

S. Bonifacius Moguntinus episcopus, 1149.

Bonifacius monasterii S. Lucie Syracusis præpositus, 625.

Bonifacius Gregoriana monasterii monachus, 341.

Bonifacius notarius Ecclesiæ Romanæ, 654, 726. Bonifacius defensor Anastasio Antiocheno et Anastasio Corinthi episcopis commendatur, 517. Bonifacius Corsicæ defensor, 1177. Notarius Corsicæ, 1234. Dicitur defensor primus, 1244. Fit diaconus et Constantinopolim mittitur, *ibid.* Ecclesiæ dispensator dicitur, 325. Et chartularius, 1247. Cyriaci patriarchæ commendatur, 1246.

Bonifacius diaconus, 545, 546, 682, 838.

Bonifacius numerarius, 1189, 1190. Partem hæreditatis relinquit xenodochio, *ibid.*, et 1191.

Bonifacius vir magnificus Africæ. 722. Romam venire de fide sua responsurus jubetur, 723.

Bonifacius vir clarissimus se ab episcopo Panormitano injuste communionem privatum queritur, 643.

Bonifacius puer horreum in pauperum elemosinas exhaustum oratione tritico implet, 192. Aliud ejus miraculum, *ibid.*

Bonitus quartus post B. Benedictum abbas, sub quo Lateranense monasterium constructum, 208.

Bonitus defensor, 1206. Bonito profecturam ambientis, cur S. Gregorius opem negavit, 1198.

Bonosiaci heretici quales fuerint, 1168. Bonosiaci rebaptizandi, *ibid.*

Bonum propter seipsum, non propter pœnam metum amandum, 52. Dona imperfecta non adjuvant, nec nocent mala non consummata, 87. Qui bona nequidem inchoat, quomodo admonendi, 93. Quomodo corripiendi qui bona publice et mala occulte agunt, 95. Qui bona occulte agendo malum de se opinari sinit, quibus argumentis deterrendi, *ibid.* Multa videntur bona nec sunt, 196. Bonum facit qui bona volentibus opem fert,

1022. Bonum quod placet non imitari, culpa est; 797. Bona etiam in inferioribus imitari debemus, 941. Bona dum vivimus agenda, 472. Bona agenda esse ut potestas non timeatur, cur Paulus dixerit, 93. Bonum in corde Conditoris dono conceptum, celeri devotione complendum, 589. Peccatum est, si bonum quod valet fieri, negligitur ut fiat, 1128. Qui mundi bonis abutuntur, ii justius damnantur, 78. Bona temporalia calamitatis solatia sunt, non præmia, 77.

Bonus non potest quisquam esse invitus, 703. Boni pravorum odia sustinere solent, 846. Boni cur subtrahuntur, aut paucissimi sint, 365. Non tamen boni omnes subtrahuntur, 368. Bonus viro nisi bonus homo placere non potest, 1078. Velut unguentum, bonorum fragrat opinio, 1026. Boni si sine malis fuerint, boni esse perfecte nequeunt, 1127. Boni malis semper displicent, 1026.

Bonus servus Dei, cujusdam monasterii fundator, 1136. Hunc Lucusiani monasterii abbatem fieri, non consentit Gregorius, *ibid.*

Boves duodecim ænem mare portantes, quid significant, 19, 20, 512.

Brandem seu prandeum appellabatur pannus qui sanctorum reliquiis applicati, fidelibus dispersiebantur, 709, 838. Brandeum a S. Leone lacinum, sanguinem fudit, 710.

Brevis dicitur inventarium, seu chartula summarium quarumcumque rerum continens, 655, 889, 890.

Britanniam insulam a primis sæculis fides Christiana pervaserat, 1111.

Brixia urbs episcopalis in Italia, 460. Dicitur etiam Brixia, 459. Vulgo Brescia, 719.

Brundisium urbs archiepiscopalis in provincia Hydruntina, 808. Hujus Ecclesiæ visitatio Petro Hydruntino committitur, 807.

Brunichildis Athanagildi Gothorum regis filia Sigiberto Francorum regi nupsit, 794, 1218. De recta Childeberti filii sui educatione laudatur, 794. Ob alias virtutes laudatur 828, 835, 936, 1024, 1148, 1149, 1219, 1220. Quo jure eam laudare potuerit Gregorius, 794. Plures historici famam ejus a sceleribus purgare conantur, *ibid.* Brunichildis Augustinum in Gallias euntem commendat Gregorius, 835. Et Caudidum patri-monii rectorem, 836. Et Hilarium, 1024. Augustinum amanter exceperit, 938. De abolenda simonia, et de neophytis ab ordinum susceptione prohibendis monetur, 937, 938, 1149. De idololatriis, coercendia, 938. Et de corrigendis pravis sacerdotibus, 1170, 1171 et *seqq.* De synodo contra Simoniacos cogenda rogatur, 1015. Codicem ei transmittit Gregorius, 939. Duo monasteria et xenodochium Augustoduni construit, 1219. Ipsi obtinet privilegia, *ibid.* Legatum a S. Gregorio ad synodum faciendam postulat, 1220, 1221.

Brutii Italiæ populi, 1192.

Buccellinus Theudeberti regis Francorum dux, 157.

Burchardus Wormatiensis episcopus quo anno vixit, 107. Plurima in decretis suis ex Gregorii dialogis testimonio adducit, *ibid.*

Burdalio quid sit, 535. Burda, id est prædium, *ibid.*

Burdagalensis episcopus Sutellius, 1288.

Burgoaldus Brunichildis legatus, 1219, 1220. Et Theoderici, 1221.

Burgundis patricii dicitur rectores pagi Trajurenensis, 493.

Busa famulus, 757.

Buxentum vel Buxentium, urbs

olim episcopalis in Lucania, 519, 605.

Buxis seu pixis, sic dicta a buxo ex quo fiebat, 709.

Bysus torta co-co bis tincto adjuncta in superhumerali quid significat, 1^a, 510.

Byzantium. Vide Bisacium.

C

Cabillonum urbs Burgundiæ, 1143.

Cabiloni episcopus, Lupus, 1144.

Cæcus pastor quis dicitur, 11. Coram cæco offendiculum ponere quid sit, 96. Cæco lumen miraculo restitutum, 196. Cæcitate percussus episcopus Arianus, 311.

Cælebs. Monita cælibem vitam agentibus danda, 81. Cælibes terrenis sollicitudinibus imphacti, onera conjugii non evadunt, *ibid.* A fornicatione imprimis caveant cælibes, *ibid.* Si procellas tenti nonum vincere nequeunt, conjugii portum petant, *ibid.* Cælibibus conjugium licitum, nisi voto sint obstructi, *ibid.*

Cæsareæ Cappadociæ episc. Theodorus, 616.

Cæsariæ abbas monasterii S. Petri apud Baias, 887.

Cæsariæ Lirineusis monachus et Arelentensis episcopus, 1191.

Cæsareus castrum, 1284. Cæsareæ episcopi, Concordius, *ibid.* Natalis, *ibid.*

Cain invidia incitatus fratrem occidit, 46. Livor sacrificii fuit seminarii fratricidii, 46.

Calabria. In hac provincia magna ad militandum materis copia, 1192.

Calamitatis solatia sunt bona temporalia, non prænium, 77. Calamitates ab amore sæculi nos separant, 1175.

Calaris, Vide Caralis.

Calceuterus, quid significet, 1036.

Calcei olim varii pro cujusque statu ac conditione, 237.

Chalcedouensis synodi hostes qui fuerint, 615. Trium capitulorum famora contentioni occasionem dedit synodus Chalcedouensis, *ibid.* Ad hanc synodum non pertinet quidquid extra aut ultra fidei definitionem statutum est de personis, aut aliis negotiis, 632, 720. An crediderit Gregorius non fuisse in hac Synodo de tribus capitulis judicatum, 720, 967.

Chalcedouensis fides in V. Synodo violata non fuit, 632, 633, 684. Fidei definitioni in Chalcedouensi synodo factæ, nihil detrahit, nihil addit Gregorius neque Romana Ecclesia, 633, 683, 684, 718, 938. Chalcedouensis synodus tunc tenentur ac venerant Orientales Ecclesiæ, 966. Chalcedouenses canones cur S. Leo impugnaverit, 883. Chalcedouensis synodus universalis episcopi titulum Romano pontifici obtulit, 743, 749 771. Hæc synodus ab Ecclesia Constantinopolitana in uno loco falsata est, 803.

Quid agendum erga eos qui hanc Synodum rejiciunt, 1073.

Calciarium est pensio in victus ac vestitus subsidium, 528.

Calca. Emmanuel Calca Græcus, libris Dialogorum S. Gregorii contra suos in concilio Lugdunensi usus est, 104.

Calidus dicitur qui bona studia et arripit et consummat, 94. Cur calidus aut frigidus quisque esse queritur, *ibid.*

Caliga et caligula, calcementi aut vestimenti monachorum genus, 157, 169.

Calixæ dicitur tum de calceis quam de tibialibus, 326.

Calix. Calicis nomine passionis poculum signatur, 337. Quæ esset olim calicis ad patenam proportio, 897.

Calixenus 948.

Callinicus Italiæ exarchus, 876. Capritanæ insule habitatores ad Eccle-

siæ unitatem compellit, 933. De schismaticis ad Ecclesiam non compellendis decretum imperatoris accipit, *ibid.* De Justino ad consilium amplius non adhibendo monetur, 934. Ejus precibus communito Maximo Salsitano rediit, 992. Quosdam Ecclesiæ unitati redditos ei commendat Gregorius, 909.

Callipolis urbs episcopalis Calabriae, 657. Juris erat Ecclesiæ Romanæ, 1003. Vide Gallipolis. Callipolitani episcopi: Joannes, 637. Sabianus, 1003.

Calumnia dicitur injusta vexatio, et honorum spoliatio, 497. Quod ad peccatum antiquis hostis impellere non valet, horum opinio: falsa simulando dilacerat, 596. Tristis est et dura calumnia, licet magnam habeat mercedem, 861. Calumnia quomodo sustinenda, 589, 860, 861. Majora malacum dicuntur, nisi probata creditum debent, 860. Vide Distractio.

Calumniatus ad vindictam poscit similitudo supplicii, 707. Vide Accusatio. Calumniator, etsi subdiaconus, quibus pœnis afficiendus, 1171, 1172 et seqq.

Calumniosus episcopus, 1105.

Cauium glutire quid sit, 82.

Cauiis pro veste apud Græcos rectoribus sumitur, 878. "unicam interiorum significat, *ibid.*

Campagus, calc amenti genus, 915, 916. Quæ sit eorum forma, 9 7 Diaconi Catanenses his uti volebant, 915.

Solis Ecclesiæ Messanenæ diaconis his uti permittunt, *ibid.*

Campana patricia, 539, 636.

Campanianus magister militum, 536.

Cample, locus sex miliaribus distans a vetusta Nursia, 385.

Cancellarius idem erat ac scriba seu notarius, 555, 556. Cancellarius cur sic dictus, *ibid.* Cancellarii officium dicitur militia cancellorum, *ibid.*

Candidus episcopus Urbis veteris, 573, 814.

Candidus Fulginiensis episcopus, 1291.

Candidus abbas monasterii S. Andree ad Clivum Sauri, 902. Reliquias petit et obtinet, 1115.

Candidus presbyter patrimonii Romanæ Ecclesiæ in Gallis rector, 1140, 1171. Commendatur, 794, 795, 830, 836, 1102 et seqq. 1103. Pueros Anglos, et in pauperum usum vestimenta emere jubetur, 796. Et Christianos quatuor a Judæis detentos redimere, 868. Albino luminibus orbatō eleemosynam erogare monetur, 707. Judæo post solutum ab eo pretium, chiographum reddere cogitur, 974.

Canis reversus ad vomitum quid significet, 86. Canes multi qui dicantur, 16, 510.

Canon quid sit, 420. Canon frumentarius quid sit, 448. Augusti tempore est conditus, *ibid.* Canone regitur Ecclesia, 1265. Erga canonum observationem quantus S. Gregorii zelus, 663. Canones CP. concilii disciplinam spectantes Romana Ecclesia non recepit, 882. Canone tertio CP. violatum sextum Nicænum censebat Romana Ecclesia, 881.

Canonici quidam olim dicerentur, 420.

Canonicus. In canonicorum numerum non referantur, nisi sciant legere, latine loqui et intelligere, 858. Canonici membra præcipua senatus Ecclesiæ, *ibid.* Canonicus ordo leges Canonum significat, 1257. Canonici solidi unde dicti, 420. Canonica ultio quæ, 1203. Canonice precem quæ absoluto trisagio recitatur, canonem primum appellavit Gregorius, 1262.

Canterma maleficii genus, 759.

Canticum singulariter Agno cantant virgines, 83. Canticum angelorum, Vide Gloria in excelsis.

Canusium urbs episcopalis Apuliæ, 240, 546. Ecclesiæ Canusinæ reditus in Clericorum, et futuri episcopi sustentationem insuamenti, 537. Hujus Ecclesiæ visitatio episcopi Sipontino commissa, 546. Ejus seles nuda est archiepiscopus Barani, *ibi t.* In hac Ecclesia duo presbyteri parochiales ordinandi, 547.

Capellæ aliæ sunt com tecto, aliæ apud paganos siue tecto, 435.

Capilli in capite significant cogitationes in mente, 27, 314, 849. Capilli in capite sacerdotis et servantur ut cutem cooperiant, et resecaurur ne oculos claudant, 850.

Capisterium est ventilabrum vel cribrum, 209. Capisterium fractum S. Benedictus oratione reparat, *ibid.*

Tria capitula quæ sint, 615. Ad fidem non pertineant, *ibid.* Damnatur in v. synodo, unde ortum schisma, 615, 681, 682. Horum damnatione fides Synodi Chalcedouensis non fuit laesafacta, 682, 694. An crediderit Gregorius de tribus capitulis non uti post fidem Chalcedouensis synodi fuisse judicatum, 720. Ob trium capitulorum causam Hispania schismate non fuit divisa, 614. Cautio juratoria scripto exarata pro trium capitulorum damnatione adhibita, 682. Huic cautioni Gregorius adhuc prætor Urbanus subscripsit, et Laurentius Mediolanensis episcopus, *ibid.* Episcopus et cives Briziæ volunt ut Constantius Mediolanensis episcopus juret se non damnasse iria capitula, 719. Id prohibet Gregorius, 720. In trium capitulorum defensores iuvehitur Gregorius, 967.

Capitulana monasterii conditrix, 1012.

Capitulare est commonitorium, 525. Seu scriptum capitulis distinctum, 530. Capitulare primum, 1250. Secundum, seu imperialium legum collectio, 1252 et seqq.

Capraria insula maris Tyrreni, 729. Capricana dicitur, 1256. Melius Capraria, 1257.

S. Caprasius Lirinensis monachus, 1101.

Capris seu Caprea insula Campaniæ adjaceat, 547. Capreanorum pro ecclesiastica unitate amor, 1001.

Capritana insula in ultimo recessu sinus Adriatici, 933, 934. Capritanus episcopus, Joannes schismaticus, 935.

Capritana insula ad Ecclesiæ unitatem redit, 933.

Captivi cujusdam, quoties pro eo sacrificium offerbatur, toties vincula ejus solvebantur, 469. Captivi in Africam deportabantur, ut pro servis vendarentur, 636. Captivis succurrendum esse jubent canones et sæculi leges, 696. Quanta cura captivorum redemptionem Ecclesia procuraverit, 697. Pro captivis redimendis quem sollicitus Gregorius, 820, 872, 886, 887.

Ecclesiæ vasa vendi permisit, 859, 886, 887. Id canonibus ac legibus per mittebatur, 943. Quæ ad Ecclesiam in redemptionem captivorum erant impensa, hæc a redemptione non rependa, *ibid.*, 544. Clerici captivi propriæ Ecclesiæ sumptibus redimendi, 654, 696. Pretium servi redimendi non excedebat duodecim solidorum summam, 697.

Capuana Ecclesiæ visitatio Gaudenzio Nolano injungitur, 737, 738. Ecclesiæ Capuanae clero Romæ deputi scribit Gregorius, 738. Capuanae clericis Napoli consistentibus quarta pars Capuanae Ecclesiæ reddituum distribuenda, 760. Capuani episcopi, Fuscus, 737. Basilus, 1047, 1216.

Caputradere cur sacerdotes in lege probibentur, 27, 514. Caput fidei quodnam sit, 1244.

Carabus est parva Scapha ex vimine et corio confecta, 470.

Caralis seu Calaris urbs primaria Sardiniae, 544. Caralitano metropolitae subjecti erant sex episcopi, *ibid.*, 832. Caralitanus episcopus, Januarius, *Vide ejus titulum et indicem alphabeticum Epistolarum.*

Cardinalis nomen vetus, nova dignitas, purpura recentior, 501. Cardinalis idem est actularis, principalis, proprius, 1265, 1266. Idem etiam ac praecipuus, 501. Sacerdos cardinalis est episcopus proprius et titularis, 501, 563. Cardinales episcopi ad tempus tantum dabuntur, 563, 575. Joannes episcopus Lissitanus cur et quae conditio Squillacensium Ecclesiae in cardinalis, 600. Presbyter cardinalis, et diaconus cardinalis erant primi sui ordinis aliquo titulo affixi, 501, 563, 635. Diaconus in Ecclesia cardinalis, seu cardinalem constituit, quid sit, 799. Erant olim praefecti cardinales, et principes cardinales 501.

Cardo idem est ac titulus, 501.

Carina Italiae urbs olim episcopalis, 698, 1227. Carinensis Ecclesiae Regitiae unitor, 597, 799. Carinenses episcopi : Joannes, 798. Bonifacius, 799.

Carnales non credunt nisi quod vident, 372.

Caro quid significet, 46. Peccata carnis expertis, quae sint monita dauda, 81, 82. Praeterita peccata defleant, futura devitent, *ibid.* Carnis tentationibus obnoxii non praesint, sed subsint, 213. Severae olim ab Ecclesia contra carne laeos actum est, 503.

Carseoli Italiae populi, 639.

Cartierus sanctimoniale raptam uxorem ducit, 336. Hujus oblationes respouitur, 337.

Carthagensis in Hispania episcopus, Liciianus, 620.

Carthago in ecclesiasticis et civilibus rebus Africae caput, 559. Primaria provinciae proconsularis, 609, 610. Episcopi ejus totius Africae primates exstiterant, 610. Carthagineus episcopus, Dominicus, 609, 1288. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Casa erat tenuissima possessio, 534. Bine discrimen inter casatos et mansuarios, *ibid.*

Casales quid sint, 1105, 1107.

Cassianus duo cenobia extra Massiliae muros condidit, 858. Aliud sub Ipeias S. Cassiani nomine extructum, privilegii donatur, *ibid.*

Cassinum castrum ex quo S. Benedictus idololatricae reliquias exterminavit, 229. Situs castrum Cassini, *ibid.* Ibi oratoria multa ab eodem constructa, *ibid.*

Cassiope castrum sub Corcyrae episcopi jurisdictione, 1265, 1266, 1271.

Cassius Narniensis episcopus Spatharium Totillae a demone crucis signo liberat, 289. Quotidie missae sacrificium devotissime celebrat, 468, 674. Diei mortis suae praescius, feliciter obit, 468. Quae die ejus memoria celebris, 468.

Castelliense monasterium a Cassiodoro prope Squillacium conditum, 920. Illud ne in laicorum potestatem veniat prohibet Gregorius, 920. Neve ejus privilegia laedantur, 921, 922 et *sequ.*

Castigare. Qui alios ex officio castigant, caveant quo animo id faciant, 433.

Castitas per byssum significatur, 16, 510. Castitati famulatur abstinentia, 16. In studiis bonae actionis custodienda munditia corporis, 1030.

Castorius Amiterninae civitatis epi-

scopus Basilium quemdam magum, deceptus, Equitio abbati commendat, 164.

Castorius Ariminensis episcopus ob infirmitates Romae a Gregorio detentus, 641. Ejusdem infirmitatis causam in Arimino civis rejicit Gregorius, *ibid.* Ob infirmitatem onus episcopate deponitur Castorius, 865, 866. Illud deponit, 598, 865. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Castorius Diaconus. Huic episcopi Pisarenensis ac presbyterorum ejusdem loci vita examiuanda committitur, 755, 756.

Castorius sedis apostolicae notarius, 668, 778. Charitarius dicitur, 775. Andreae Scholastico commendatur, *ibid.* Et Basilio, 775. Et multa circa Mariniani negotium facienda jubentur, 819, 837, 838. Castorio sententiae in Maximum Salonitanum executio committitur, 983. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Castorius magister militum, 168. Post multos in obsidione Romae perpressos labores accusatus a Gregorio excusatur, 767.

Castorio orphano Urbici patris substantia Ecclesiae licet obhgata redditur, 638, 639.

Castra contra Jerusalem erigere, quid sit, 31. Per medium castrorum transire quid sit, 75.

Castrum vulgo Lamentana dictum successit Numento urbi olim episcopali, 638.

Castus. Qui sint monendi peccata carnis iguorantes, 83. Promissa caste viventibus, *ibid.* Casti in Scriptura vocantur emuchi, *ibid.*

Castus vir strenuus, exercitus Mauricii imperatoris dux, 758. Prisco patricio commendatur, 662.

Casus. In alto stantes casum timeant, 83. Alterius casus, alterius solet esse cautela, 789.

Catacumba quid sint, 710.

Cataphrygae qui fuerint, 1168. Cataphrygae rebaptizandi, *ibid.*

Catana Siciliae urbs celebris, 487, 597. Diaconi Catanenses Campagiae uti volentes prohibentur, 915. Catanenses episcopi, Elpidius, 1055, 1056. Leo, 557. *Vide ejus titulum et indicem alphabeticum Epistolarum.*

Catechumena dicuntur loca reis detinendis idonea, 759.

Catella vidua episcopo Caralitano commendatur a Gregorio, 551, 552. Ejus judicio praefatae viduae causa finienda committitur, 552, 553.

Catella ancilla ejusdem Feliciae, conversionis gratia, pretio redimi jubetur, 633.

Catellus monachus, 1137.

Catellus palatinus, 726.

Catellus quem Gregorius Fortunato et Anthemio commendat, 867, 868.

Cathedra vel judicis vel praesidentis esse solet, 91. In cathedra pestilentiae sedere, quid sit, *ibid.* Qui in templo Dei columbas vendere praesumpserunt, eorum cathedrae ceciderunt, 797. Cathedrarum eversio quid significet, 1007. Cathedra episcopi posita signum est ejus jurisdictionis in eodem loco, 827, 859. Cathedra Petri dicitur Alexandrina sedes, 888, 889.

Catholica Ecclesia una est quae ex singulis particularibus coalescit, 577. Catalus, 1212.

Causae ab aequae lite, saltem ab aequa mora finiendae, 1230. Ibi finiendae ubi natae sunt, nisi suspecti sint iudices, aut causae ipsae majores sint, 809, 810, 1053, 1054. Causae majores quaedam dicuntur, 574. Causae privatae aliquando majores dicuntur, 574. Causae fidei aut diffidiliores quomodo finiendae, 783, 784. Causae majores apud

Judeos quomodo finirentur, 783. Christianorum causae olim non apud laicos iudices, sed apud episcopos agebantur, 491. Causae laicorum cum episcopis, alquando defensoribus committuntur, 946. Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico, 1057. Causas diffidiliores ad se evocabat Gregorius, 573, 914, 964. Pro argento Ecclesiae restituentem, episcopi committuntur, 943. Causae Clericorum et episcoporum. *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cautela. Plerumque alterius casus, alterius solet esse cautela, 789. In firma omnino cautela est, quae pietatis adjuutorio non munitur, 1054.

Cautio pro chirographo sumitur, 974. Cautio plurima sunt genera, 682. Cautio juratoria, scripto exarata et subscripta in trium capitulorum damnationem usurpata, *ibid.* Cautio juratoria, 750.

Cella aliquando pro mansionibus, aliquando pro reconditorio sumitur, 536. Cella carnis, id est sepulcrum, *ibid.* Cellae vocabulum pro mansionem monachi seu monasterio usurpatur, 232, 233, 256, 732, 947. Frumentum in cellam datum, id est in sumptum datum, 536.

Cellaria dicuntur ea quae in reconditoriis reponuntur, 536. Aliquando pro ipsa cellis, *ibid.*, 924.

Cellarius dicitur qui cellae praest, 536.

Cellerarius dicitur oconomus, vel etiam praepositus, 155, 1195. Cellerarius in pauperes parcus et inobediens increpatur, 260.

Cellula, id est cubiculum, 536.

Celsitudo, honoris titulus quo Papa a rege compellatur, 978.

Cenetus Ecclesiae in tutiorem locum Innocentius III auctoritate translata, 578.

Censuris Ecclesiae proprias ulcisci injurias non licet, 613.

Census. Qui census debet de capite. servilis est conditionis, 757.

Centenaria quid significet, 1032, 1034.

Centumcellae, oppidum Hetruriae ad Tirrhenum mare, 463, 464. Diocesis Viterbiensis. 499. Centumcellensis episcopus Dominicus, 499, 1291.

Centurionum Magdeburgensium in corruptendo Joannis diaconi testimonio impudentia, 482.

Carbonius Populoni Hetruriae civitatis episcopus, vitae venerabilis, 298. Hospitalitatis studiosissimus, *ibid.* A Totilla ursis expositus, quomodo liberatus, 297. Futura praescit, *ibid.* Miraculum in ejusdem exequiis factum, *ibid.*

Cereus Paschalis et preces ad ejusdem benedictionem faciendam, 1117.

Certamen. Sine labore certaminis non est palma victoriae, 325.

Cervicalibus caput jaecentis excipere quid sit, 27.

Cessio pro dimissoriis litteris usurpatur, 566, 741. Cessionis hujus formula, 742.

Cethagus, 1047.

Chananeus terra cur Israeliticis plebi promissa, 78. Chananeos cur Deus reservaverit, 308.

Charaxare idem est ac insculpere, 956. Piugere, 957. Delere ac transvervis lineis cancellare, 956, 957.

Charitas cocco bis tincto quomodo similis, 16, 510. Charitas unitatis est lex Christi, 43, 79. Charitas virtutum mater est et custos, 43, 610, 711, 836, 878. Cum minime est patientia, charitas non est, 43. Charitatis elogium, 780, 839, 1278. Charitatis bona enumerantur, 610, 611, 1013. Charitatis laus in coelis perfecta; in terris forma ejus exhibenda magis quam dicenda, 810.

Sicut parscharitatis est humilitas, ita pars humilitatis est charitas, 852. Charitas locis dividi non potest, 1069. Duo sunt charitatis præcepta, Dei amor et proximi, 8. Ex eodem fonte charitatis diversa fluunt, 8. Charitas quo benigne deceedit ad ima, valenter recurrit ad summa, 19, 512. Sola charitas nostrum sacrificium Deo acceptum reddit, 44. Charitas alieni laboris opera, nostra sine labore facit, 46. Qui metu terrentur, ad charitatem proficiant, 52. Charitatis effectus recensentur, 780, 781, 839, 921. Charitatis efficacia, 268. Charitas facit laboris participes, quos operatio non facit, 888. Charitate, preces quas ad Deum pro invicem fundimus, facilius perveniunt, 807. Plus in charitate animorum unitas, quam corporalis potest unire præsentia, 658, 659, 660, 665, 711, 720, 763, 771, 772, 806, 832, 836. Nihil Deo pretiosius virtute dilectionis, et diabolo nihil desiderabilius extinctione charitatis, 71. In radice charitatis vivere aliter non valeamus, nisi mente et actu humilitatem teneamus, 1246.

Charta pericula quid sit, 507, 508. Chartæ in unum volumen convolutæ codex et tomus olim dicebantur, 793. Chartularius dicitur qui chartas inservit, 489. Chartularii erant in Ecclesia, in palatio, in exercitu, *ibid.* Magnus chartularius quis fuerit, *ibid.* Item fuit in Ecclesia Rom. Chartularii et Nota:ii officium, 561. Chartularii marinarum partium quæ essent munia, 769. Sententiæ in episcopum executio Chartulario commissa, 983.

Childebertus junior, Austrasiorum rex Sigiberti regis et Brunichildis filius, 785. Catholicæ fidei studium in eo laudatur, 795. Præclare ejus gesta in Italia, 794. Ex Hispania rediens pretiosissima vasa tulit, 697. Ad ejus petitionem vices suas, et pallii usum Virgilio Arelatensi committit Gregorius, 781, 785. Eidem mittit Gregorius claves S. Petri in collo deferendas, 796. Sub ejus regno episcopi erant fere omnes Gallicani, 783. Childeberto jubente monasterium intra muros Arelatenses conditum, 1019. Illud auctoritate apostolica confirmari petit Childebertus, *ibid.* Vide *indicem alphabeticum Epist.*

Chlamis. David oram chlamidis Saulis silenter incidens quid significet, 39.

Chordæ in cithara diversimode pulsatæ quid significant, 33.

Chorepiscopi aliquando per presbyteros significatur, 563.

Chorus. Quid sit Deum in tympano et choro laudare, 68, 80.

Χρυσός quid sit, 508.

Chrestus Syracusanus episcopus, 486.

Chriematis consecratio ad solum episcopum pertinet, 705, 706. Presbyteris Afris aliquando concessa, *ibid.* Chriematis applicatio quibus permessa. Vide Confirmatio. Chriematis unctiones qui reconcilientur hæretici, 1167.

Christianissimos principum Mauricius a Gregorio dictus est, 804, 899.

Christianitas, titulus quo a Gregorio compellantur Galliæ reges, 1024.

Christianus. Ad Christianam religionem infideles qui adducendi, 525. Christiani suis prælatis subditi, filii arietum appellantur, 765.

Christidorus Theoclitæ filie sororis Mauricii maritus, 877.

Christus per naturæ nostræ consortium proximus noster, 32. Leo de tribu Juda, 448. Granum synapis, 771. Fermentum satis tribus farinæ im-

missum, 772. Lapis parvus de monte abscissus sine manibus, *ibid.* Lapis ab ædificantibus reprobat, 834. Dies quam fecit Dominus, *ibid.* Fons patens in ablutionem peccatorum, 869. Christus verus Deus est, ac verus Dei filius, 1168, 1169. Christus cur in carne venerit, 4. Ad hoc formam infirmitatis nostræ suscepit ut superbum non esse hominem doceret humilis Deus, 744. Christi adventu hominis tenebræ per Spiritum sanctum discussæ, 373. Christus Verbum divinum quomodo caro factum, 1168, 1199. Christus quomodo et quando a Spiritu sancto unctus, *ibid.* Christus prospera fugere adversaque non timere nos docuit, 5. Ante annum suæ ætatis tricesimum magister noluit fieri hominum, 76. Christus puer in medio doctorum sedens, non docet; sed interrogat, *ibid.* Christus cur miraculum faciens taceri voluerit, nec potuerit, 185. Quinque paucibus hominum pascit quinque millia, 361. Christus cur in monte orationi inhæreat, et miracula in urbis exerceat, 19, 512. Cur rex fieri noluerit, et ad crucis patibulum sponte venerit, 4. Deus post tergum stans nos admonuit, 82. — Christus quomodo iudicii diem ignoraverit, 1069, 1070. Nihil ignorare potuit, 1070. An locum in quo Lazarus fuit positus ignoraverit, *ibid.*, 1071. Ad patientiam, nos cogit Deus tot et tanta ab hominibus patientiando, 51. Superborum et humilium circa passionem Domini mentes oppositæ, 229. Redemptionem nostram Dei humilitas est operata, 59. Semetipsum humiliavit Christus, ut nos ad viam vite per humilitatem reduceret, 744. Quia originem perditionis nostræ et præbuit superbia diaboli, instrumentum redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei, *ibid.* Christi et Patris una est voluntas, 61. Christus non a semetipso quemquam iudicat, *ibid.* Christus moriendo, resurgendo, ascendendo librum septem sigillis signatum aperuit, 448. Christus ad inferos descendendo, quos inde liberaverit, 861, 862. Christus est fundamentum nostrum, 1133. Quibus Christus sit fundamentum, 962. Ecclesiæ caput et pontifex, 773. Hoc sæpe sit in membris quod factum scimus in capite, 348. Christus quod egit nobis in exemplum præbuit, 185. Propositæ regulæ nostræ actioni sunt facta veritatis, 328.

Chrysanthus Spoletanus episcopus, 674, 942, 1243.

Chrysaorii divitis superbi et voluptatibus dediti horrendus exitus, 440.

Cibus. Cibo vetito vescentes diabolo traduntur puniendi, 165. Piorum quoniam suaves cibi, 269.

Cicatrix est figura vulneris sanati, 966. Cicatricem putrescere quid sit, *ibid.*

Cicero monachus lapsus domino Misenatis Ecclesiæ restituendus, 761. Cillanes inducias se servatorum spondet, 1241.

Cimelia sunt vasa, ornamenta, resque Ecclesiæ, quarum cura penes archidiaconum erat, 505, 555, 987. Cimelia dicuntur mobile, 987. Cimiliar-chium locus in quo reconduntur huiusmodi mobilia pretiosa, 661, 1032.

Cinciana massa, 538.

Cingulum quid sit, 1067, 1068. Cingulum deponere quid sit, *ibid.* Honor cinguli, *ibid.*

Ciridanus, 945, 1204.

Cisternam fodiens, cur eam aperire jubeatur, 99. Quid sit prædicatorem aquam de cisterna sua bibere, 73.

Citonatus is dicitur quem cito ac facile sua enixa est mater, 488. Inde multi cetonati dicuntur, *ibid.*

Cives Babylonis et Jerusalem, qui, 923.

Civitas. Quid significant tres civitates refugii ad quas confugebant incauti homicidii rei, 32. Civitates munitæ quid significant, 48. Civitates munitas cadere quid sit, *ibid.* In civitate sedere quid sit, 76.

Clamor. Peccatum cum clamore, qui differat a peccato cum voce, 99. Cur dicatur Deus descendere, ut sciat utrum Sodomæ clamor sit opere completus, 860.

Clarissimus titulus non passim univocque oblat, et non sic olim, 1046.

Classis oppidum, sive novus portus, 906. Classitanum monasterium privilegio donatur, 906 et *segg.*

Claudius Abbas monasterii SS. Joannis et Stephani in Classitana civitate, 909, 906, 1194. Gregorio carissimus, 906. Ejus causa cum Ravennatis episcopo, cur Romæ, non vero Ravennæ examinanda, 809, 810. Ravennatis episcopo impense commendatur, 907. Romam venire jubetur, 892. Ejus lectiones, 1195.

Claudius vir summæ dignitatis in Hispaniis, 1026. Ex virtutis fama Gregorio carus, *ibid.*

Claudus pastor quis dicatur, ut Claudus sanatus, 284.

Claves Ecclesiæ quibus datæ, 233. Clavis S. Petri miraculum, 372. Claves S. Petri, quæ de catenis ejusdem particulas habebant inclosas, mittit Gregorius Anastasio Antiocheno, 517. Andream illustri, 519. Joanni exconsuli, 520. Columbo episcopo, 659. Childeberto Regi, 796. Leontio exconsuli, 924. Secundino servo Dei, 972. Theoclitæ patriciæ, 872. Theodoro medico, 874. Recharedo, 1031. Harum clavium virtus ad ægros sanandos commendatur, 817, 820. Hæ claves collo suspensæ præsidii et custodiæ causa portabantur, *ibid.*; 1185 et *passim.*

Clastra dominica, quæ, 527.

Clavum in mari amittere quid significet, 90. Clavi dalmaticarum et tunicarum quid sint, 1012.

Clementina patricia ob castitatem Gregorio carissima, 1051. Hanc Gregorius consolatur, 498. Et ad offensas nobiliter remittendas hortatur, 1051. Clementinæ mancipia additionem in Paulum Nepesinum episcopum commoverant, 623. A wandum presbyterum a Surrentinis episcopum electum apud se retinet Clementina, 1052, 1053.

Clerici dicuntur Ecclesiæ milites, 550, 646, 886, 980. Clerici olim nulli ordinabantur, nisi alicui titulo addicti, 501. Non ex aliena, sed ex propria Ecclesia, nisi forte dignus nullus reperiretur, ordinabantur, 588, 589, 601. Publicis administrationibus implicatos ab ordinibus arceat Mauricius, 675. Hanc legem probavit Gregorius, *ibid.* A clericatu prohibebantur advocati, milites, officiales, histriones, et publicis ratiociniis obnoxii, *ibid.* Quæ ad monasterium invitabant delicta, a clericatu arcebant, 675. Vide Ordines. — Inter clericos qui prius servi Ecclesiæ fuerant et ingenios, quoniam distinctio, 538. Inter unius Ecclesiæ clericos ordo et gradus non aliunde sumendos, quam ex ordinationis die, 565, 566. Clericis vetitum versuram facere mutatione prælati, et episcopo clericos alienos adoptare, 566. Romæ sacrum ordinem adeptus ex ea Ecclesia non habet egrediendi licentiam, 763. Praxis hujus origo incerta, *ibid.* Acolythum ordinat Gregorius, quem ob necessitatem ad Episcopum remittit, 894. Ita Clerici olim suæ Ecclesiæ addicti, ut nisi missione ab episcopo proprio obtenta, in Episcopos aliter Ecclesiæ eligi non possent, 761. Quæ

ferit etate Gregorii praxis de propriis cuiusque Ecclesiis clericis, 807. Ecclesiis unus clericus, in alia incendiari quando permisi, 799. Clerici qui Roma sine benedictione discederant, penitentia digni, 816. Acolythus Romanæ Ecclesiæ fugitivus comprehendendus, ac Romam communione privatus mittendus, 899. Clerici suam Ecclesiam deserentes, etiam alterius curandam causa, coercendi, 980, 981. — Clericis conductores esse alienarum possessionum olim vetitum, 606. Cum illis tamen iustas ob causas videtur quandoque fuisse dispensatum, 606. Clericos senatorum munere fungijussit Julianus apostata, 1047. Clerici illi non tolerandi, qui non gerunt in moribus, quod gerunt in habitu, 701. Pleurumque quod in laicis culpa est, hoc crimen est in sacro ordine constitutum, 1043, 1045. Clericorum qualis debeat esse vita, 685. Clerico qui nescit legere, episcopi liugua sit illi codex, 858. Monachus in clerum allegendus, si litteras sit assecutus, secus vix ostiarii ministerium possit implere, 857. Clericum litteras nescientem Episcopo Ephesio commendat Gregorius, 858. Clericus laxans coronam excommunicatur, 1293. — Clericis penitentiae vel morum conversionis gratia licet ad monasteria confugere, 530. Clerici ad monachatum conversi ad Ecclesiam propriam redire, nisi episcopo suo vocante, prohibentur, 530, 531. Ecclesiasticus ordo vitæ monachicæ, et Ecclesiasticæ utilitatibus regula monachalis minima conveniunt, 691, 727. Cur monasterii clerici non præficiendi, 727. Mediolani clericorum mensa erat communis, 720. — Clericorum bona per œconomos administranda, 640. In quatuor partes dividenda, 691, 737. Vide Ecclesiæ bona. Clericis Ecclesiæ fideliter desertentibus stipendia debentur, 828, 1151. Clerico ægrotanti consueta non negentur stipendia, 873, 874. Clerici captivi propriæ Ecclesiæ sumptibus redimendi, 654, 696. Clerico ab schismate reverso stipendia assignantur, 823. De quibus bonis clerici testari possint, 794. — Clerici extra sacros ordines uxores ducere possunt, 1151. Clericis sacris mulierum contubernia interdicta, 289, 1010, 1011. Quasdam tamen mulieres, secum retinere possunt, 546, 976, 977, 1010. Clericis sacris uxores relinquere olim præceptum, 888, 545, 546. Hæc disciplina in Italia, si turpis abesset suspicio, olim non vigeat, *ibid.*, 977. Quæ fuerit Ecclesiæ Gallicanæ de clericorum cœlibatu sæculo sexto disciplina, 546. — Clericorum et episcopi mutua officia, 1263. Disciplina clericis ab episcopo tenenda, 704, 707, 1151. Clericorum correctio ad episcopum pertinet, 668. Clericorum Laudensium correctionem metropolitano episcopo committit Gregorius, 700, 701. Clerici contumaces suspendendi, 667. Idem coercendi, 980, 981. Clerici ad laicorum patrocinia non confugiant, 707. Clericorum causæ ad Episcopum pertinent, 667, 1071, 1120 *et seqq.*, 1178. Presbyteri lapsi causa subdiacono defensori examinanda committitur, 1044. In causa clericis cuiusdam, cum illius Episcopo sedet subdiaconus rector patrimonii, 1072. Presbyterorum causas difficiles ad se evocabat Gregorius, 667. Presbyterorum causæ ad canonum normam definiendæ, 713. Mulieres testes producantur adversus clericos, 650, 651. — Clerici ob maleficium in carcerem conjiciendi, et gravibus pœnis afficiendi, 707, 759. Clerici qui pro deserenda accusatione episcopi ab eodem fuerant ordinati, irrevocabili deponuntur, 780. Clericos sacros carne lapsos irrevocabili

liter deponunt antiqui canones, 704. Idem statuit S. Gregorius, 503, 704, 729 *et seqq.* 780, 890, 914. Inter laicos communionem accipere debebant, 729. Non solum propter crimina publica, sed et propter occulta irrevocabili deponerentur Clerici, 969. Presbyter qui post depositionem ad ministerium accedere ausus est, communionem usque ad mortem privatur, 733. Clerici stupratores deponuntur, et in monasterio penitentiam acturi includuntur, 654, 688. Cur libellatici, hæretici et schismatici Clerici non deponerentur irrevocabili, 503. Presbyter in idololatriam et Sodomiam lapsus in carcerem retrudendus, 1044. Clerici lapsi ante Bonifacium VIII non macerabantur in ergastulis, sed in decaniis detinebantur, 527. Quandoque monasterium carceris loco eis assignatum fuit, *ibid.*, 979, 980. In monasteriis pauperibus, sed regularibus includebantur, 537, 538. Inde tamen monasteria non gravanda, 538. Quæ de clericis lapsi ordini suo post satisfactionem restituendis continet epistola quinquagesima secunda libri noni, non sunt S. Gregorii, 967, 968. Et contra synodos et Patres pugnant, 968, 969. Presbyterum tamen post peractam penitentiam, de monasterio curam gerere posse definiit Gregorius, 729. Is pœnam canonicam sustinere non debet, contra quem canonica non est prolata sententia, 632. — Clericorum immunitatibus causam dedit iuge servitium, 829. Clericorum immunitates per incarcerationem violatæ, 551. Pro Clericorum immunitate legum imperialium collectio, 1252 *et seqq.* Clerici coram laicis in jus non vocandi, 799. Diversa hæc in rebus Ecclesiæ, tum Imperii disciplina, 799. Olim ab omni tributo immunes erant clericorum possessiones, 1017. Clerici aliquando a vigiliis, et excubiis non erant immunes, 909, 910, 998. Clementius lector, 780. Clementius episcopus et primas Bizacenus, 693. Clientelæ quid significet, 1039. Clotharius Francorum rex, 1147. Quis sit, *ibid.* Ad eum scribit S. Gregorius de cogenda synodo, eique monachos in Angliam euntes commendat, *ibid.* *et seqq.* Clusium urbs episcopalis in Etruria, 1064. Clusinus episcopus, Ecclesiæ, 1063. Coccus bis tinctus in sacerdotis habitu quid significet, 16, 509, 510. Cochleares et circulos sibi oblatos suscepit Gregorius, 833. Cocus. Princeps cocorum quid significet, 61. Codex. Codices veteres Ephesinæ synodi requirit Gregorius non credens novis, 803. Romani codices cur multo veriores sint Græcis, *ibid.* Cœlum. In cœlo boni honores agnoscunt, et hæc notitia eis est ad lætitiæ, 424. Cognoscunt etiam bonos quos nunquam viderunt, 425. In cœlo una est beatitudo, sed dispar retributio, 429. Cogitationes terrenæ quibus animantibus similes, 30. Cogitata afflictio mentem tergit, quam cogitata tantum iniquitas inquinavit, 86. Qui per cogitationis motum omnium extra se ducitur, non est secum, 217. Cogitationes nostras in hoc sæculo vicissim minime videmus, secus in futuro, 445. Cognata apud Gregorium pro fratris uxore usurpatur, 1154. Cognatus apud Græcos consanguineum significat, 1155. Cognidium quid sit, 889, 890. Coitui sententia de inscriptione cuiusdam Epistolæ Gregorianæ expenditur, 1148.

Colatum quid sit, 889, 890, 891. Colloquium. Sæpe animus renovari per compunctionem desiderat, sed per prava colloquia iterum veterascit, 909. Collyrio oculos inungere quid sit, 12. Coloni alii originarii, alii ascriptitii, 700. Jus coloniarum quid sit, *ibid.* Coloni aurorum Ecclesiæ certum modiorum frumenti numerum annuatim reddere tenebantur, 535. Eorum quoque erat hujus frumentariæ pensionis transectio Romam impensis et periculis faciendæ, *ibid.* Secus si culpa aut negligentia defensoris peribat frumentum, *ibid.* Nummos pro frumento nonnunquam dabant, 533. Injustis exactionibus Ecclesiæ colonos vexari detestatur S. Gregorius, 535 *et seqq.*, 534. Quæ in usum rectoris veniebant, ex summa pensionis ad colonorum levamen accipiendæ, 534. Pondera injusta pensionum exigendarum frangenda, *ibid.* A colonis supra justa pondera nihil exigendum præter villam quædam cibaria, *ibid.* *et seqq.* 535. Quæ a colonis patroni ecclesiastici pro burdenationis tributo solvebantur, ex ipso patrimonio ministranda, 535. Colonis, a quibus burdenationis tributum bis fuerat exactum, quingenti septem solidi restituendi, 536. Coloni dominis suis ut liceret nubere munus offerabant, quod unus solidum tantum noluit excedere Gregorius 535. Ecclesiæ coloni humaniter Præpositis tractandi, 639. Colono cuidam Ecclesiæ Romanæ merces juxta laboris modum solvendæ, 920. Color optimus quid significet, 25. Qui mutetur color optimus, *ibid.* Columbæ simplicitas serpenticæ astutia acueda, 47. Penas columbæ de argentatæ quid significet, 896. Columbæ vendere est de Spiritu sancto commodum temporale percipere, 782, 788, 790, 797, 1007, 1134. Qui in templo Dei columbæ vendere præsumperunt, eorum, Deo iudice, cathedræ ceciderunt, 782, 788, 790. Columbam hortatur Gregorius ad bona opera, 1185. S. Columbanus. Columbanus secundum nomen quid significet, 1036. Columbanus Barjonæ nomen assumit, 1036. Modo columbam, modo palumbum, et micrologum se vocat, *ibid.* An ad S. Columbanum scripserit Gregorius, 1035, 1036. Columbanus Scotorum morem in Paschatis celebratione sequendum esse contendit, 1036, 1037, 1038. Circa nonnulla Gregorium consultit, 1038, 1039. Quem videre summopere desiderat, 1039. Pastorem Gregorii laudat Columbanus, 1040. Ejus in Ezechielem et Cantica expositiones postulat, *ibid.* Eum, ut Zachariæ prophetiam exponat, obsecrat, *ibid.* Columbus Numidiæ episcopus, moribus vitæ conspicuus, 658, 660. Apostolicæ sedi devotus, 658. Laudatur, 821, 904. Synodo a se collectæ præest, 659. Ejus adversus Donatistas zelus excitatur, 716. Ad pastorem vigilantiam incitatur, 816. Quod frequentiores Gregorii epistolas acciperet, multorum inimicitias patitur, 846. Maximianum Pudentianus episcopus deponat, 611, 612. Columbo privata negotia privatim definienda committuntur, 612. Vigilet ne pueri ad sacros ordines admittantur, neve favore humano, aut potentia vel supplicatione quinquam ordinetur, 859. In canonum transgressores inquirat, 886. Catholicorum filios, aut mancipia a Donatistis baptizari non permittat, 822. Huic Petri episcopi causa iudicanda committitur, 821, 822. Et Donadei diaconi, 1186. Paulus episcopus ei commenda-

tur, 904. Columbo claves B. Petri cum catenarum particulis mittit Gregorius, 659. Valentionem ad reddendas quas abstulit ecclesiis compellat 915. *Vide indicem alphabeticum Epistolarum.*

Columbus Lunensis presbyter, 1099. Huic Regulae pastoralis codicem mittit Gregorius, 729.

Columna fulgida supra Gregorium latitantem apparuit, 505.

Comam cur sacerdotes nutrire prohibeantur, 27, 514.

Comes dicitur qui e comitatu seu Aula ad præcipuas urbes gubernandas mittebatur, 413. Variæ erant comitum species, 499. Comitum origo ad Hadrianum imperatorem refertur, *ibid.*, et 500. Qui senatores fuerint facti comites, 499. Unde tantus comitum numerus, 500. Gregorii Magni ætate comites singularum civitatum erant præfecti, 847.

Comitatus Cæsaris dicebatur senatus imperatoris domesticus, 500, 975, 976.

Comitiolus de Romana Ecclesia bene meritus Maurentio militum magistro commendatur, 909.

Comitiolus excubitor, 1044.

Comitiolus gloriosus, 1251, 1252.

Comitiva vulgo comitis dignitas, 499. Est etiam comitiva administratio quedam quæstiosa, quæ aliis a palatio poterat committi, *ibid.* Comitivarum variæ erant species, *ibid.*

Commaterem spiritalem ducens excommunicatur, 1293.

Commissus scholasticus, 595.

Commodum pro stipendio, mercede, seu laboris præmio usurpat, 172. Commodum nuptiarum, est munus quod coloni dominis solvebant ut liceret nubere, 535. Hoc non in utilitatem Ecclesiæ, sed conductorum debet cedere, *ibid.* Commodalia dispendia, quid sint, 551.

Communicatoris litteræ ab episcopis recens ordinatæ ad coepiscopos mittebantur, 541, 542. Hæc consuetudo ab ipsiis Romanis præsulibus non præmittebatur, *ibid.* Hujus moris initia et antiquitas, 490. Etiam regibus sævæ fidei indices epistolæ mittebant Romani pontifices, *ibid.*

Communio membrorum unius corporis, imago societatis fidelium, 46. Bona quæ facere non possumus, amando nostra facimus, *ibid.* Communio olim dicebatur absolutio, pax, reconciliatio poenitentibus concessa, 735. Nunc communio pro sola fere Eucharistia sumitur, *ibid.* Jus communionis quemodo olim comparatum, 254. Jus communionis a quo vivus quis exciderat, qui post mortem recuperaretur, *ibid.* Ob simoniacum crimen jure communionis privatur episcopus, 612. Et qui sacris non obedit canonibus, 631. Communio pro Eucharistia sumpta, *Vide Eucharistia.*

Communio laica quid sit, 734. Secundum Gregorium communio laica, est ipsa Eucharistia, quam inter laicos clericia ministeria depositi percipere poterant, 729, 730, 733, 734. Ad laicam communionem clerici sacri lapsi, et ab officio depositi reducebantur, 729, 730.

Compassione rector debet esse singularis proximus, 48. Compassio Deum nobis clementem reddidit, 554. Neque pii homines in terra, neque sancti in cælo compatiuntur reprobis in inferno patientibus, 452.

Compromissum quid sit, 960.

Compunctionis duo sunt primaria genera: unum quod æternis pœnis metuit, aliud quod de celestibus præmiis suspirat, 333, 870, 871. Perfecta compunctio formidinis mentem trahit ad compunctionem dilectionis,

353, 871. Quibus utraque compunctio in Scriptura sacra adumbretur, 353, 871. Lacrymarum gratia quo studio petenda, 353. Post compunctionem orationis quanto studio meus custodienda, 472. In Dei præsentia nullus locus compunctæ animæ non est secretus, 870. Fontem sapientiæ habent, qui compunctionis gratia afficiuntur, 877.

Compurgatores quinam olim dicebantur, 864.

Comum urbs antiqua Insubriæ, nunc ducatus Mediolanensis, 971.

Conciliorum necessitas et utilitas, 486, 487, 1010. Concilium Spiritus sanctus adest, 1010. Concilium robur et auctoritas a sanctorum communione et catholico consensu fuit, 515, 516. Quæ vitia in conciliis vitanda, 486. Oppressorum ac pauperum negotia in conciliis terminanda, *ibid.* In conciliis sedebant episcopi et presbyteri, non vero diaconi, nec clerici, 1288. Concilia in Sardinia bis in anno cogi jubet Gregorius, 688. Concilia quæ bis in anno cogi debebant, semel cogenda defuit, 1010. Concilia provincialia bis in anno olim cogi solita, quolibet triennio saltem cogenda esse statuit concilium Tridentinum, 688. Concilia quoties necesse putabat Virgilius Arelatensis in Galliis cogere poterat, 784. Cui concilio Galliarum episcopi per se, vel per presbyterum aut diaconum adesse debebant, *ibid.* Episcopale concilium quodnam dicitur, 187. Justinianus imperator edicto cavet ut quatuor conciliorum fides ab universis episcopis subscriberetur, 515. Quatuor concilia generalia tanquam quatuor Evangelia Gregorius venerat, *ibid.*, 632, 718. Quos hæc Concilia damnarunt, et ipse damnat, quos vero absolverunt, et ipse absolvit, 515, 718, 779. Sanctarum quatuor synodorum integritas servanda, 784.

Concilium generale v ad tria capitula damanda coactum, 615. In hoc concilio nihil de fide convulsum aut immutatum, nihil contra quatuor synodos constitutum, sed de personis quibusdam actitatum, *ibid.*, 632, 633, 694, 720. De his personis in Chalcedonensi concilio nihil continetur, sed post conditos canones, de his actio ventilata, 720. In synodo de personis nihil aliud actum, quam quod in synodo Chalcedonensi, 633. Concilium v Chalcedonensis synodi in omnibus sequax, 967. Cur occasione concilii v multi maxime in Africa et Istria ab Ecclesiæ communiione recesserint, 691. Concilium v veneratur Gregorius, 515.

Concordia. Qui linguam non refrænat, concordiam dissipat, 55. Ad unam vocationis spem non pertingitur, si ad eam unita eum proximis melius non curratur, 68. Concordia donum majus, quo dona cætera utilia fiunt, *ibid.* Concordando sibi irrationalis natura, indicat quantum malum per discordiam rationalis natura committat, 69. Cum pravus hominibus concordia non tenenda, *ibid.* Inter malos concordia quam noxia, 71. Qui iniquis pace sociat, iniquitati vires administrat, *ibid.* Concordia qua ratione servanda, 1259. Concordia inter episcopos necessaria, *Vide Episcopi.*

Concordius Cæsens episcopus, 1264.

Concubitus cum uxore ante infantis ablationem prohibitus, 1158. Et cum menstruata, *ibid.* Post concubitum vir Ecclesiam non intret statim, nec prius quam sit lotus aqua, 1159, 1160. Concubitus viz sine culpa, 1160, 1161. Concubitus si solummodo liberorum creandorum gratia fiat, tunc conjuges de Ecclesiæ ingressu et de

Eucharistiæ participatione suo relinquuntur judicio, 1161.

Concupiscentia. Quamvis vivimus concupiscentiæ incendium metuendum, 388. Quid iis qui concupiscentia repentina peccant, faciendum, 89, 90. Supplicium concupiscentiæ præparatum per factorem et nebulam designatum, 432, 433, 436, 437. Mulieri vir miscetur, quando illicitis concupiscentiæ animus in cogitatione per delectationem conjungitur, 1160.

Condemnari nullus debet sine judicio, 1078.

Conditio quid significet, 756, 757. Nullibet conditioni obnoxius ab ordinatione sacra repellendus, 600.

Conductores. Conductorum mortuum successionem in usum Ecclesiæ cedere noluit Gregorius, 535. Conductoribus Ecclesiæ massas per commodum locari prohibitum, 536. Massa. Conducere possessiones clericis vetitum, 606.

Conduma quid sit, 1105, 1107, 1229.

Confessio vicaria quæ, 880. De se confessi, super aliorum conscientiis interrogari non debent, 651. A confessio pro venialibus culpis a monachis olim frequentata, 997.

Confirmatio consignationis vocabulo designatur, 1075. Baptizatos infantes consignare debet episcopus, 689, 705, 1075. Cur episcopi infantes bis in frontibus signare prohibeantur, 689. Presbyteri Sardi in fronte chrismate prohibentur, 689. Id eis postea, absente episcopo, permittitur, *ibid.*, 705. Quæ fuerit olim in Hispania, Gallia, et nunc in Orientalibus Ecclesiis circa confirmationis ministrum praxis, 706. Confirmandi ii de quorum confirmatione non constat, 1279. Ad consignandos infantes egrediens episcopus, ne subjectos presbyteros ultra modum gravet, 1231.

Confusio utilis protervis, 41.

Conjugium. Qui sint admonendi conjugati, 79, 80. Sic quisque placere studeat conjugii, ut non displiceat Creatori, 79. Animus conjugum Christianorum et infirmus et fidelis, *ibid.* Quid sit uxorem habere, et tanquam non habentem esse, *ibid.* Conjuges curam carnis ex necessitate tolerant, æternis ex desiderio intendunt, *ibid.* Conjuges patientes sint, *ibid.* Conjuges meminerint se suscipiendas proli causa conjunctos, 80. Jura conjugii qui transcenduntur, *ibid.* Apostoli indulgentia non tam sanis, quam infirmis concessa, *ibid.* Qui conjugio utitur in concupiscentiis remedium, venia digni, *ibid.* Crebris orationibus delectant conjuges, quod in pulchra copulæ specie admixtis voluptatibus lædant, 80. Ex conjugii terrenæ sollicitudines prodeunt, 81. Uno corpore conjugum facto, incongruum est partem converti, et partem in sæculo remanere, 827. Uxorem a suo conjugio, causa servitutis, abjectam, probata libertate, ipse recipere teneatur, 845. In prohibendo consanguineorum conjugio diversa sæculorum praxis, 1153, 1154 et seqq. Conjugium an solvendum. *Vide Matrimonium.*

Conjuratores quinam olim dicebantur, 864.

Cono abbas Lirinensis, 1098, 1099, 1100.

Consanguineorum conjugium, *Vide Conjugium.*

Conscientia. Quem conscientia defendit, inter accusationem liber est. Liber, et sine accusatione non est, quem sola conscientia accusat, 866. Conscientia sola contra calumnias sufficit, 1093, 1126, 1127.

Consecratio ab excommunicatis celebrata, nulla, est, 699.

Consentia urbs olim Bratorum i.

Italia. 961, 962. Consentiae episcopus, Palumbus, 896, 962.
 Consiliarius verus quis, 524. Consiliarii mali debent caveri, 743, 744. Consiliarius principis ad quid teneatur, 762.
 Consilium. In perversi cathedra consilii quis sedeat, 91. Consilium vitæ a factoribus mortis aliquando queritur, 524. A quibus audiendum saluti consilium, *ibid.* In rebus summis citum non oportet esse consilium, 574.
 Consolantia, 1232.
 Consolatio adversa patientis, 1233. Consolatio sola mortis expectatio, *ibid.*
 Consersio quid sit, 37, 97, 288, 392.
 Constantia. Cor sapientum sibi constat, secus cor stultorum, 60. Amor pacis zelum et constantiam non iniecat, 69.
 Constantina Augusta, Tiberii imperatoris filia, 708. Ejus mors, *ibid.* Hanc S. Pauli caput postulantem deterret Gregorius, *ibid.* et *seqq.* De catenis S. Pauli particulas lima excussas eidem mittit, 711. Quæ in gratiam Corsorum ac Siculorum iuque vexatorum facere debeat, suggeruntur, 768, 769. *Vide Introicem alphabeticum Epistolarum.*
 Constantina abbatissa monasterii S. Laurentii, 800.
 Constantina puella, priusquam nuberet, ab hujus mundi illecebris arrepta, 875.
 Constantinopolis. Synodi, Chalcedonensis et Ephesina, ab Ecclesia constantinopolitana in aliquo loco falsatæ, 803. Clerici Romani non ferebant episcopi CP. simbricia dilatarî, *ibid.* Ex Ecclesia CP. hæretici et hæresiarum prodire, 873. Quid de synodo CP. prima ab Ecclesia Romana administrum, quid reprobatur, 882, 883. Constantinopolitana Ecclesia sedi apostolicæ subiecta, 941. CP. concilium *u.* *Vide Concilium quintum.* Constantinopolitanus episcopus ab imperatore olim videtur nominatus, 853. Constantinopolitani episcopi, Anatolius 504. Joannes, 489. *Vide* ejus titulum. Cyrillus, 354. *Vide Introicem alphabeticum Epistolarum.* An Gregorii tempore aliquis fuerit CP. episcopus nomine Eusebii, 941.
 Constantinus Magnus. De ejusdem imperatoris baptismo Romæ celebrato historia Gregorii ævo nondum disseminata, 177. Constantini erga episcopos reverentia, 767. Constantinus idolorum cultum tollit, 1165.
 Constantinus Scodritanus episcopus, 1201.
 Constantinus papa cur gradu suo dejectus, et ordinationes ab ipso factas irritas, 608.
 Constantinus primus post B. Benedictum Casinensis abbas, 208.
 Constantinus Aquinensis episcopus, 240. Prophetæ spiritu ditatus, 293. Colitur ab Ecclesia, 240, 293.
 Constantinus Mediolanensis primo diaconus, 565. Omnium votis episcopus eligitur, 614, 645, 646, 681, 1288. Vir irreprehensibilis, 614. Gregorio familiaritate conjunctus, 646, 683. Pallium ei mittitur, 682. Cur ab ejus communionem episcopi schismatici se segregarint, 682, 683. Quid in negotio trium capitulorum jurare debeat, quid non debeat, 719. Hunc monet Gregorius ut Venantium episcopum in cleri sui emendatione adjuvet, 701. Gregorii ad Theododiam Epistolam cur transmittere voluerit Constantinus, 685, 720. Quod nomen Joannis Ravennatis episcopi ad altare nominet, scandalizantur plurimi, 719. Et causa Maximi Salo-

nitani committitur judicanda, 983. Constantii mors ac virtutes, 1094. *Vide Introicem alphabeticum Epistolarum.*
 Constantius vel Constantinus Narniensis episcopus, 1288, 1291. Ei visitatio Ecclesiæ Interamnæ injungitur, 987.
 Constantius presbyter, Bonifacii episcopi Ferentini nepos, 184. Ejus avaritia multata, 189. Pecuniam pro episcopatu adipiscendo parabat, *ibid.*
 Constantius Monachus in abbatem electus, cur a Gregorio rejectus, 1194.
 Constantius Ecclesiæ Pudentiænæ diaconus, 611.
 Constantius Ecclesiæ S. Stephani juxta Anconam Mansionarius, sanctitate venerabilis, 173. Aquam pro oleo in lampade adhibet, *ibid.* Ejus humilitas, 776 et *seqq.*
 Constantius præfectus, 856.
 Constantius tribunus, 592.
 Constantius defensor, 951.
 Consuetudo quid sit, 553. Quæ servandæ consuetudines, quæ abrogandæ, *ibid.* Multa in Ecclesiis invecta sunt, quæ nunc exigi velant justitia, prudentia, vel canones, *ibid.* In dubiis veteri adhaerendum consuetudini, 719. Consuetudinis robor, 822. In una fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa, 532. Consuetudines diversæ Ecclesiarum non reprobandæ, sed quæ meliores eligendæ, 1152.
 Consulatum a Justiniano abolitum frustra restituere tentavit Justinus, 489, 620, 1283.
 Consulares et Consules fiebant aliquando per codicillos, 489.
 Contemplativa vita per Rachelem significata, 491. Et per Mariam, *ibid.* Rector sit contemplatione suspensus, 18, 511.
 Contentiones diu de terrenis habere indignum est religiosi, 949. Contentionibus finis non imponitur, si ea quæ judicata fuerint compleri differantur, 1139. Contentio inter duos abbates de agrorum finibus, quomodo finienda, 887. Controversia de terrenis rebus quomodo finienda, 1216, 1217, 1261.
 Contentio inter eundem fidei et communionis inter patriarchas olim pro more fovebatur, 490.
 Contestari quid significet, 1046, 1047.
 Contestatio dicitur libellus famosus, 817. Eiusmodi contestationis auctor, nisi veritatem probet, vel culpam confiteatur, communionem privetur, *ibid.*
 Continentia templum aduentibus necessaria, 193. *Vide* Conculitus. Continentiam professi a familiarum cohabitatione abstant, 289. Ad continentiam non cogantur Subdiaconi in Sicilia jam ordinati, sed ordinandi deinceps eam promittant et servant, 538. Vita continentium plerumque actione secularium confunditur, 83.
 Continentia. Vocis hujus variae sunt significationes: sumitur enim pro continentemto seu conditione alienius, 490, 491. Pro amore, benevolentia, et favore, 490, 749, 763. Pro subsidio, 502, 539, 614, 763, 1242. Pro stipendio clericali et sportula, 780, 781. Annua continentia, id est annua pensio in vitæ subsidium, 538.
 Continere idem est ac fovere, juvare, sustentare; contineri, idem ac subsidio foveri, 510, 640, 757, 1231, 1232. Contingere aliquid, id est contentum facere, 596.
 Controversia. *Vide* Contentio, Lites. Contumacia secundum canones sufficit ut quis communionem privetur, 611, 812.

Contumelia. Hostis callidus bellum movet in ferentem et patientem contumelias, 45. Qualis quisque apud se lateat, contumelia illata probat, 176.
 Contumeliosus episcopus, 501.
 Conventiones. In conventionibus sæpe Gregorii assensus requirebatur, 974.
 Conventus inter et conventicula quid distet, 577. Quis sit ordinarius legitimusque conventus, *ibid.* Publici omnium fidelium conventus ad celebrandas cum suo episcopo in Ecclesia matrice præcipuas festivitates, 579.
 Conversatio idem est ac conversio, 209.
 Conversio. Ad veram conversionem quid requiratur, 93. Qui converti desiderat, is manu correctionis everteendus, ut ad statum rectæ operationis postea erigatur, 94. Converti idem signat ac conversionis habitum indui, 653, 677, 678. Conversio peccatoris majus est miraculum, quam resurrectio mortuorum, 321.
 Convivia quæ laudanda, 617. Ire ad domum lectus, quam ad domum convivi, melius, 377.
 Copiosus medicus frater Justini monachi, 465. Qui fratrem suum a proprietatis vitio in extremis vitæ curaverit emendandum, *ibid.* Copioso apparet frater defunctus, 468.
 Copula solum suscipiendæ proli gratia concessa, 80. Post copulam etiam licitam olim nefas adire Ecclesiæ, 193. Et Eucharistiam sumere interdictum, 194. *Vide* Conculitus.
 Cor inter humana verba defuit, 33. Nihil in nobis corde fugacius, 53. Cor sapientum sibi constat, secus cor stultorum, 60. Cor non solum conterendum, sed etiam humiliandum, 88. Mundi corde a Deo facile exaudiuntur, 312. Ad cor redire quid impedit, 491. Qui negat diabolum in cor hominis ingredi, Pelagianus est, 881. Corda carnalia per mundum designantur, 1093.
 Corecyria insula provincie Nicopolitane. Epiro adiacens, 1264, 1265. Ecclesia Corecyritana, 1266. Corecyritanus episcopus, Alcyon, 1264, 1266, 1271.
 Corinthus urbs sita in Isthmo, 517. Bithynia dicitur et Bithalæus, *ibid.* Corinthi Episcopi, Anastasius, 517. Johannes, 779. *Vide* Introicem alphabeticum Epistolarum.
 Corneliolum seu forum Cornelii urbs Italiae, juris summi pontificis, 872. Corus Quid sit del iuquentes exaltare corus, 88.
 Corona est candelabrum in coronæ modum, 555. Corona titulus honoris quo olim compellabantur summi pontifices et episcopi, 622.
 Corpus ab anima molim accipit, 381. Corporis resurrectio unius miraculum quam mentis, 321. Corpori obnoxius, sive homo de corpore quis sit, 756, 757. Corporis munditia diligenter custodienda, 1030.
 Correctio fraterna. Hujus utilitas duplex, 54. Qui proximum sicut se diligit, nude eum juste reprehendat, non tacet, *ibid.* Correctionem proximi qui negligit, ipsius mortis auctor est, *ibid.* Videndum ne humanæ pacis amor ab auctoritate patris pace nos disjungat, 69. Quanta ulpa cum pessima pax tevetur, 70. Qui ad corruptionem verba proflit, pacem intrinsecus tenet, *ibid.* Asperum poculum libenter accipitur, quod intentione salutis offeritur, 1022. Sapientia viri est, et breviter audita latius peneare, et quæ Deo displicent in celeritate corri-

gere, 1081. Corrigi nolle quam grave sit, 1236, 1237.

Correctio et correptio. Clavis aperitionis est sermo correptionis, 17, 510. Quamante correptio faciendae, 22. Correptio vehemens sit circumspicienda, 32. Pastor in corripiendo Samaritanum imitatur, 514. Ita insequatur culpam corripiendo, ut personam diligit, 524. In his quae foris corrigenda sunt, prius charitas interna servetur, 732. Resecanda vulnera prius leni manu palpanda sunt, 742. Corrigenda quaedam sunt mansuete, quaedam patienter toleranda, 1135, in corrigendis malis discretio servanda, 1177. Gaudendum de correctione facinorosi, dolendum vero de casu fratris, 789. Plerumque plus virum habet discretia in correctione remissio, quam in exsequenda ultione districtio, 1051. Si veritate excessus qualitas exigit, culpam ultio corrigat, et correctis gratia non negatur, *ibid.* Quando et uide ad correctionem teneamur, 617, 618. Erranti consentire videtur, qui corrigenda non corrigat, 1020. In culpam correctione ira non debet mentiri praere, sed post rationis tergum famulari, 1030, 1080. Qui resecanda non corrigat, peccat, 1074, 1263. Superior inferiori debet correptionem non solum charitatis, sed etiam iustitiae debito, 618. Contra culpam discreta indignatio quo fuerit tarda, eo amplius timenda, 681. Quem divina disciplina conterit, ei humana flagella addi superfluum, 597. Quomodo pro correptionem ex minimis vitiis cognoscantur majora, 29. Qui aut ignorantia vel infirmitate delinquant, leniter corripiendi, 30. Quinam sint vehementer increpandi, 31. Qui praevastudet agere, et ad haec vult ceteros tacere, plus veritate se appetit diligi, 28. Correctio etiam injusta patientissime toleranda, 665. *Vide* Castigare, Increpatio.

Corruus dicitur fidejussor, 1108. Corsica insula maris Tyrrheni, 581, 582. Corsica Sardinia conjuncta Praefecto Africae parebat, 848. Sacerdotes Corsicani cum mulieribus conversari prohibentur, 546. Monasterium in Corsica construendum, *ibid.* Corsicani exactionibus oppressi, filios suos vendere cogebantur, 768, 769. Corsicanus Episcopus, Leo, 562.

Corvus de manu S. Benedicti annonam quotidianam accipiebat, 228. Panem veneno infectum foras projicere jubetur, *ibid.*

Cosmas ex Mouacho Subdiaconus, deinde Presbyter, 1237.

Cosmas Diaconus Thebanus ob fraudes de rebus Ecclesiasticis factas depositus, 629.

Cosmas aere alieno oppressus, pro quo ex Ecclesiae patrimonio solvi jubet Gregorius, 670. Solidos sexaginta pro eo persolvendos mittit Gregorius, 724.

Creatura omnis augusta est videnti Creatorem, 272.

Credi non potest quod videri potest, 381.

Creditor. A creditoribus res alienae injuste non defraudentur, 537. Creditoris jus in debitorem varie a legibus variis statutum, 670, 724. Filium debitoris a creditoribus teneri vetant leges, 724. Creditoribus non urgent filios debitorie, cujus hereditatem tenebantur adire, 821. Quibus poenis plectantur creditores qui personam liberam pro debito retinuerint, 724.

Crementius primas Bizacenus accusatus, a consilio Euzaceno judicandus, 1203.

Crescens diaconus Panormitanus, 1228.

Crescentius clericus ob Ecclesiae sacram spellecilem Judaeo venditam poenitentiae addictus, 554, 555.

Crescentius vicarius praefecti Urbis, 1075, 1077.

Crescere nemo compellitur invitus, 504.

Cretensis episcopus, Joannes, 898. *Vide ejus titulum.*

Crimen. Criminum socii testificari non possunt, 651. Crimina ulcisci tenentur, sub salutis propriae periculo, ad quos pertinet, 668. Criminis exploratio per poenas. *Vide* Tortura. Criminatoris justae districtioem juris exhorreat, 631.

Criminor aliquando passive apud auctores amittitur, 631, 632.

Crisconius Afer episcopus de ablatiis ex sua parochia Ecclesiis et bonis queritur, 916.

Crispus Phocae gener, 663.

Crotone seu Croto urbs alias Brutiorum in magna Graecia, 601, 602. Duplex est hujus nominis urbs, 358. Crotoniensis Ecclesiae visitatio Joanni Squillacino episcopo committitur, 600, 602. Crotone super mare Adriaticum, a Langobardis capta, 872.

Crudelis cur dicatur angelus apostata, 49. Annos suos crudeli tradere quis dicitur, 49.

Cruz. Crucis signum a veteribus Christianis frequentissime usurpatum, 196. Crucis signo lumen caeco restitutum, *ibid.* Vas vitreum confractum, 216. Venenum haustum non nocet, 288. Serpentes necati, 356. Crucis signum panis divinitus impressum, 204. Crucis signi efficacia, 197, 292. Cruz parvula cum particulis catenarum S. Petri mittitur, 648. Crucis Dominicae lignum Recharedo mittitur, 1031. Ex Dominicae crucis ligno oleum olim manabat, quod per modum reliquiarum mittebatur, 924.

Cubicularius dicitur qui assidet cubiculo, vel ad limina, 868. Aliquando dicitur Secretarius secretorum, *ibid.*

Cuculla dicitur melotes et cappa, 225. Cuculla quid sit, 1093.

Culcitra unde sic dicta, 1092.

Culicem liquare quid sit, 92.

Culminis potestas est tempestas mentis, 10.

Culpa. Tres culparum modi, suggestionem, delectationem, et consensum, 85. Culpam flere quid sit, 87. Culpae solubiles vel insolubiles quae dicantur, 472. Minores culpae quae negantur, non ulciscendae, 667. Filium patris culpa non ingravit, 717. Culpae non in substantiis, sed in personis, absque commodi spe vindicandae, 535. Culpa per sanguinem significatur, 1027. Culpas quasdam non punire culpa est, 1263. Omnes homines natura genuit aequales, sed alios aliis culpa postponit, 20.

Cumae, urbs olim Campaniae, 587, 588, 606. Cumanae Ecclesiae visitatio Benenato Episcopo Misense committitur, 587, 588. Cumana et Misena Ecclesiae uniantur, 606. Cumanus episcopus, Liberius, 587.

Cunquodeus abbas in Africa, 884.

Cupiditas omnium malorum radix, 1007.

Cura. Mens curis exterioribus occupata in itinere obliviscitur quo tenebat, 5. Mens multa cogitare scit se nesciens, *ibid.* Animi secularibus negotiis occupati angor et sollicitudo, 152. Quanto quis profecerit in curis rerum secularium, tanto amplius in amore Dei decrescit, 520. Illos flumina operiunt, quos actiones hujus

saeculi mentis perturbatione confundunt, 849, 875. Cura rerum secularium pastori quam noxia, 24. Qua cautione temporalibus Pastor vacare debeat, 514.

Curator civitatis quid sit, 1001, 1257.

Cures, urbs primaria Sabinorum, 638.

Curialis cujusdam impudici poena, 421. Curiales qui sint, 421, 675. Curiales dicuntur minor sensatus, 421. Curiae obnoxii non sunt ordinandi, 704.

Cyminum. Cur Pharisaeis exprobraverit Christus quod Cyminum decimarent, 92.

Cypriana vel Cypriana dicitur S. Cypriani festum, 594. Cypriana vel tempestatem horridam, vel hyemem significabat, *ibid.*

Cyprianus diaconus Siciliae rector, 670. Ecclesiae vasa per Siciliam dispersa colligere ac servare jubetur, 695, 696. Res Ecclesiae Lilybetae ipsi examinandae committuntur, 755. Varia quae ei per Gregorium negotia commissa sunt, *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Cyriacus abbas, 925, 928. In Sardiniam pro Barbaricinis convertendis missus, 702, 703. In monasterium a Theodosio exstructum monachos introducere jubetur, 727, 728. Ad Syagrium mittitur Cyriacus, et Sereuo Massiliensi episcopo commendatur, 1006.

Cyriacus Constantinopolitanus Episcopus ad regimen venit, propensior ad contemplationis quietem, 848. Episcopus factus Synodicam ex inore S. Gregorio mittit, 850. Diu post mortem Joannis eligitur, 853. De eius electione laetatur Gregorius, 847, 851, 853. In administratione ecclesiasticis rebus plurimum sollicitus Cyriacus, 853. Laudatur, 854, 878. Universalis episcopi titulum retinet invito Gregorio, et communionem servata, 984, 1246. Eum ab hoc titulo dehortatur Gregorius, 850, 878, 879, 1246. Cyriaci responsales ad communionem admittit Gregorius, et suum diaconum Cyriaco communicare non vult, 881, 882. Cyriacus pro profanum universalis episcopi vocabulum culpam superbiae aut committit aut sequitur, *ibid.*

Cyriacus post obsequium Petro subdiacono fideliter exhibitum, defensor constituitur, 593.

Cyriillus Alexandrinus episcopus in synodo Chalcedonensi catholicus reputatur, 968.

D

Dalmatia olim Illyrici proprie dicti pars, 528. Post primum bellum Dalmaticum in provinciam redacta est, *ibid.* Dalmatiae episcopi redarguntur, 689, 690. Il episcopum Salonae ordinare absque Gregorii consensu prohibentur, 690.

Dalmaticarum forma, 1012. Dalmaticarum usus diaconis a quo concessus, 1011. Episcopo Vapincensi et ejus archidiacono permittitur, 1012.

Damasus papa. Falsa est quae sub ejus nomine circumfertur epistola quarta ad Stephanum et episcopos Africae, 481. Hinc falsum est a Damaso titulum hunc, servus servorum Dei, fuisse usurpatum, *ibid.*

Damnati quomodo semper viventes, tamen sine fine moriantur, 376. A die exitus sui igne cruciantur, 416.

Daniel in lacu leonum prandiosus dicitur, 252. Terribilem videt visionem ex qua per dies multos aegrotat, 333.

Daratii, populi sunt regionis Dara, 560.

Dare pro dominium transferre usurpator, 637.

Darida Gothorum dux, 157.

Datio. Per dationem acquiritur proprietates, per traditionem sola possessio, 637.

Datitii quinam sint, 560.

Datianus, *Vide* Domitianus.

Datus Mediolanensis episcopus demones ab domo fugat, 285.

David in persecutione Deo placuit, in pacis otio peccavit, 5. Deo amabilior fuit in servitio, quam cum ad regnum pervenit, 78. Ad veniam flagellis revocatur, 5. David a Nathan arguitur, 37. Subditi correptionem humiliter audit, 28. Per Davidem signatur humilis vita sanctorum, 36. Saulis vesaniam David cithara pulsatur, *ibid.* Cur Sauli David in spelunca pepercit, 39. Eiusdem quod oram chlamydis Saulis præciderit, poenitentia quid significet, *ibid.* David bonos subditos representat, *ibid.* David licet propheta, Jonathan filium innocentem deceptus condemnat, 172. Cur Davidis peccatum superbis populi strage fuerit vindicatum, 855. Cum malis concordiam non tenuit, 69. Quomodo David se Dei iudicia nosse asseruerit, 241, 244. Sibi per poenitentiam remissa peccata agnoscit, 969. Aquam sibi allatam cur bibere nolens, eam Domino libaverit, 1029, 1131.

Debere, quid apud Gregorium significet, 213, 359.

Debitoribus variam ab legibus et Imperatoribus poenam inflictam, 670. Eos mitius habendos esse docent SS. Patres, *ibid.* Debitoribus olim clericatus et honor quivis interdictus, 676. Hos posse fieri monachos voluit Gregorius, 675. At suam poenam mutavit sententiam, 676. Debitores fieri, *Vide* Ficus.

Decanica dicuntur appendices templi, in quibus clerici quandoque detinebantur, 527, 759. Decanica cum septis ecclesiasticis non sunt confundenda, 527.

Decimas Ecclesiam ad firmam non solis clericis dandam, 606.

Decimata est dolium seu mensura, 541.

Decius Forensis presbyter, episcopus Lilybetanus, 1059, 1089. Ecclesiam suam reformare nititur, 801. Eius causa Joanni Syracusano episcopo et Leontio exconsuli committitur, 1077.

Decreta majorum servanda, 618, 637. Decreta S. Gregorii, 1288.

Dedicatio Ecclesiam cum martyrum reliquiis dedicari solitam, 341, 571, 638, 808, 826, 828, 897, 947. Eleemosynam in Ecclesia dedicatione pauperibus factam, 518. Epulæ in dedicatione olim fieri solitas, 549. Basilica non dedicanda, nisi constituta prius legitima et secunda eius dote, 571, 577, 897, 995. Basilicæ ab hæreticis occupatæ, et Catholicis traditæ denuo consecrantur, 637, 638. Ecclesia, si de eius dedicatione legitime dubitatur, consecranda, 1279.

Defendere. Nihil ad defendendum puritate tutius, 47. Mentis fallaci defensione semper circumdatæ, per civitates munitas signantur, 48.

Defensor. Defensores Ecclesiam qui fuerint, quod eorum officium et institutio, 193. Defensores olim erant vel politici vel ecclesiastici, 247. Quæ fuerint utriusque generis defensorum munia, *ibid.*, 517. Defensor, procurator syndicus dicitur, 517. Quidam erant iudices, *ibid.* Defensores ab imperatoribus petebantur, *ibid.* Defen-

sors non tantum ecclesiasticis utilitatibus, quantum pauperum necessitatibus sublevandis incumbant sub Gregorio, 547. Defensores inter minores ordines Ecclesiasticos describuntur, 639. Defensoribus dignitas in presbyterio concessa, 593. Defensoris instituendi formula, 756, 944, 1120. Codicillis defensoris officium committebatur, 979. Defensorum nomen usurpantes coercentur, *ibid.* Quinam in defensores eligendi, 756, 979, 1120. Defensorum schola erat, 1121. Deficiente clero vel Episcopo, defensores rerum Ecclesiam curam gerebant, 951, 1059. Defensorum filii extra massam in quantis sunt, matrimonio non jungendi, 1197. Defensores septem honore regionariorum decorat Gregorius, 905. Quodnam eorum privilegium, *ibid.* — Varia iudicia jubente Gregorio defensores munia functi sunt: circa pauperes sublevandos, vel ab oppressione defendendos, 528, 547, 556, 891, 993, 1178. Circa eleemosynas dispensandas, 502, 506, 541, 548, 549, 554, 707, 714, 793, 796, 823, 912, 956, 1105, 1182, 1186, 1210. Circa oppressos defendendos, 1082, 1104, 1209. Circa captivos redimendos, 654, 820, 868, 1210. Nonnisi in defensoris presentia pro captivis redimendis, vasa Fanensis Ecclesiam vendi permisit Gregorius, 859. Circa xenodochia administranda, 1187, 1207, 1259, 1261. Circa viduas defendendas, 626, 822, 1103. Circa orphanos, 1044. Circa aere alieno oppressos, 670, 723 — Circa Ecclesiam bona administranda, vel jura defendenda, 525 et *seqq.*, 533, 553, 554, 557, 558, 592, 623 et *seqq.*, 659, 695, 735, 755, 901, 944, 951, 961, 1004, 1041, 1045, 1088, 1185, 1208, 1234, 1261, 1273. Circa Ecclesiam colonos, 734, 920, 944, 980, 981, 1241. Circa varia negotia Ecclesiastica, 637, 746, 807, 819, 837, 866, 926, 978, 991, 999, 1171, 1172, 1234. — Circa Episcopos eligendos, 503, 639, 645, 649, 653, 753, 755, 889, 990, 1053, 1094, 1177. Circa episcopos, 632, 1261. Defensor episcopo in reformando Ecclesiam statu opem fert, 801, 1234. Episcopum inopem sublevat, 1105. Circa episcoporum correctionem, 808, 976, 977, 1047, 1048, 1235, 1236, 1262, 1263. Circa episcoporum causas vel discutendas, vel iudicandas, 639, 650, 946, 961, 1059. Causa inter Episcopum et defensorem de bonis Ecclesiam inora, alteri defensori finienda committitur, 1059, 1060. — Circa clericorum causas, 1072, 1171, 1172. Aliquando in causis clericorum iudices cum episcopis sedebant defensores, 961, 930, 1041. Clerici a defensoribus quomodo tuendi, 980, 981, 1120. Circa clericos criminosos puniendos, 759. Circa presbyteros vel iudicandos, vel in officio continendos 546, 1044, 1243. — Circa monachos et moniales vel adjuvandos, vel corrigendos, vel in officio continendos, 529, 530, 544, 545 et *seqq.*, 569, 590, 760, 761, 901, 1046, 1055, 1137, 1182, 1206, 1256. Circa abbates, 640, 1260. Circa monasteria, 555, 571, 590, 685, 686, 761, 867, 946, 947, 950, 981, 1042, et *seqq.*, 1043, 1050, 1053, 1056, 1061, 1089, 1260. — Circa lites componendas, 496 et *seqq.*, 648, 1098, 1121, 1183, 1189. — Circa reos poenis afficiendos, 654, 685, 1139. Circa hæreticos aut Judæos, 733, 912, 973, 974. — Circa testamenta, 946, 947, 956, 960, 961, 989, 1044. — Circa varia negotia secularia, 619, 955, 964, 1004, 1082, 1104, 1106, 1197, 1212, 1274,

Defensoris unius causa alteri defensori committitur iudicanda, 974.

Defensores: Bonifacius in Corsica, primus defensorum dictus, 905, 1177, Bouitus, 1206. Candidus, 707. Eugenius notarius, 976. Fantinus Panormitanus, 723. Felix subdiaconus, 976. Hadrianus notarius, *ibid.* Hilarius notarius, 1089. Joannes, 1252, 1255, 1256. Optatus, 1243. Pantaleo notarius, 1094. Petrus, 1197. Sabinus, 649. Scholasticus, 1101. Sergius, 901. Sisiunius defensor Ecclesiam Messanensis, 897. Symmachus, 545. Vitalis, 926, Vitus, 1120. Hos omnes vide sub proprio titulo. *Vide etiam* Rectores patrimoniorum, in verbo Patrimonium.

Defigere manum suam apud extraneum, quid sit, 38.

Defunctus. Preces pro defunctis apud antiquos Patres passim occurrunt, 464. *Vide* Sacrificium. Tutius est ut quisque per se agat, dum vivit, quod post mortem suam sperat agi per alios, 472. Pius defunctorum voluntates non irritandam, 689. Defuncti an lugendi, *Vide* Mortui.

Dejicio. Quis cum allevatur, dejiciatur, 1027.

Delegatus iudex Ecclesiasticus Subdiaconus, 647. Quinam in iudices possint delegari, *ibid.* Delegari possunt causæ minores, 630.

Delphinis ornabantur et fulciebantur candelabra in Ecclesiis apposita, 555.

Demetiano orphano patris substantia, Ecclesiam licet obligata, redditur, 638, 639.

Demetrianus Firmam Ecclesiam Clericus, 943.

Demetrias urbs Thessaliæ, 629, 630.

Demetrius Epri Episcopus, 796.

Demetrius Episcopus Neapolitanus, 500. Ob gravia crimina depositus, *ibid.*, 572.

Demetrius Thebanus Ecclesiam Diaconus, Proconsuli traditus tortura vexandus, 628, 630.

Denarius. Cur omnes laborantes nonnisi unum denarium accipiant, 429. Denariorum sex millia olim solidum faciebant, 618. Deuarii quadraginta duas argenti uncias faciebant, *ibid.*

Deponere de celo manna, pluviam, etc., modis loquendi Gregorio familiaris, 1111, 1112. Deponendus est qui alterius locum invadit, 581. Depositus injuste, restituendus, 1264.

Depositum reddendum, 1044.

Dertona, *Vide* Tortona.

Desideria Abbatissæ, 1247.

Desideria bona non differenda, 589. Desiderare in melius proficere, Dei donum est, 885. Qui velle concessit, vires obtinendi indulget, *ibid.*

Desiderius Viennensis Episcopus agente Brunichilde Episcopali iudicio depositus, lapidibus obrutus, 831. Desiderio Candidum Gregorius commendat, 832. Desiderius Pallium et privilegia suis prædecessoribus concessa petit confirmari, 1019. Desiderius quod grammaticam doceret, increpatur, 1140 et *seqq.* Excusatur, *ibid.* *Vide* Indicem alphabeticum Epistoliarum.

Desidium mentis effectus, 55, 56. Vana hujus vitii excusationes, 55.

Deponatæ monasterium ingressæ, res ablatæ restituendæ, 867. Olim deponatæ si monasterium ingredi vellet, duplum id quod acceperat reddere tenebatur, 868.

Deusceptum significat chirographum, rerum susceptarum indicem,

catalogum, 661, 662, 696, 886, 951, 1047, 1075.

Detractiones qua mente audiendæ, 860, 1093, 1126 et seqq. Quanta electorum utilitate Deus detractiones permittit, 1128. Detrahentes quid lucrentur, 1093. Quæ rationes satisfacere debeant, *ibid.*, 1128, 1129.

Deus. Dei sinistra et dextera quid significant, 77. Hostes Dei in sinistra ejus proficiunt, in dextera frauguntur, *ibid.*. Ante faciem Dei stare quid sit, 82. Deus aliquando humano more loquitur, 1069. Dei posteriora videre quid sit, 967. Deo invisibili invisibilia obsequia ministrant, 380. Via divina implet omnia quæ creavit, 380. Deo nihil absconditum, 789. Cur Deus dicitur descendere, ut quæ essent, facta in Sodomis cognosceret, 860. Quomodo cognoverit Deus quod Abraham eum timeret, 1069. Coram Deo innocentia amittitur, ante cujus oculos desiderio peccatur, 52. Una Patris, et Filii in Deo est voluntas, 61. Deo sponte subdilebemus, cui et adversa omnia subjiciuntur in vita, 329. Deus omnipotens aspirando vel implendo ea quæ ratione subsistunt, et vivificat, et movet invisibilia, 381. Deo providentia humana voluntas humiliter accommodanda, 517. Deus alternis vicibus homines punit et consolatur, 1239. Quis sit Dei, quis non sit, 76. Deo et pravis hominibus placere nullus potest, 1066. Mira Dei erga peccatores misericordia, 82, 969. Hominem ante peccatum quid faceret, quid ve non faceret, monuit, 82. Hunc post peccatum ad gratiam recuperationem vocavit, *ibid.*. Quanta debeat esse spes Dei misericordia, 85. Sæpe Deus occitius peccata cordis abluat, quo hæc exire ad opera non permittit, 86. Quam sit facilis venia, 86. Semper debemus de Dei misericordia confidere, et de nostra infirmitate formidare, 292. Dei misericordia in flagellis et percussionibus elucet, 385. Deus non est ita misericors asserendus, ut fallax prædicetur, 449. Quinam Dei justitiam venalem putent, 65. Justitia divina est ut nunquam careat supplicio, qui in hac vita nunquam voluit carere peccato, 449. Pius Deus non pascitur cruciatus miserorum, sed justus non cessabit in æternum ab ultione peccatorum, *ibid.*

Deus dedit Episcopus Mediolanensis, 1206, 1238. In Episcopum eligitur, 1094. De ejus ordinatione S. Gregorii sollicitudo, *ibid.*, 1095.

Deus dedit venerabilis senex Gregorio admodum familiaris, 4. 0.

Deus dedit sutor ob eleemosynas a Deo remuneratus, 436.

Deus dedit viduam opprimens coercetur, 627.

Δευτεράριος, quid significet, 155.

Dextera æternam beatitudinem significat, 77.

Diabolus princeps terræ dicitur, 679. Diabolus in corpore, 417. Diabolus invidia peccavit, 46. Quid sit diabolus in serpente, peccatore, et ventre reperit, 61. Diaboli igne corporeo cruciatur, 417. Perditionem nostram diaboli superbia operata est, 59. Nullam diabolus potestatem habet in hominem, nisi a Deo concessam, 316, 329. Diabolus in cor hominis aliquando ingreditur, 884. Diabolus latenter oppugnat, 789. Contra vigilantem et resistentem acris dimicat, 895, 965, 1030, 1099. Sub specie pietatis nititur supplantare, 1008. Per somnia homines illudit, 456. Diabolo nihil desiderabilius est ex tinctione caritatis, 71. Quanto majora in hominibus dona conspiciunt, tanto

hæc auferre subtilioribus insidiis exquirat, 1030. Quid tunc agendum, *ibid.*. Adam per mulierem deceptus, 744. Mulierem contra Job excitavit, *ibid.*. Ejus astutias in tentando, 773. Bonas intentiones quantum potest impedit, 589. Pœnitentem virum securitatis pestiferæ blanditiis seducit, 85. Semper præsto est tam factis corporalibus, quam cogitationibus nostris, 325. Multa vera quandoque prædicat, ut ad extremum animam falsitate decipiat, 457. Quos ad peccatum impellere non valet, eorum opiniones falsas simulando dilacerat, 596. Dominicarum ovium Pastores, quo facilius gregem capiat, aggreditur, 611. Malignus spiritus cogitationi, locationi, et operi nostro semper insistit, 325. — Diabolus sub merulis specie S. Benedicto impuram cogitationem suggerit, 213. Sub specie nigri pueruli Monachum ab oratione avocatur, 221. Sub serpentis specie Martinum Monachum terrere conatur, 316. Sub porci figura ecclesiam Deo recens dicatam deserit, 344. Diabolus e corporibus fugatur, 165, 193, 196, 240, 261, 289, 328, 352. Diabolus e locis fugatur, 285, 344. In porcum intrare permittitur, 328. — Diaboli filii sunt qui jurgia seminant, 71. In a cunctis zelum habentibus insequendi, qui maligni spiritus adiutores sunt, 679.

Diaconatus. Hac voce Archidiaconatus significatur, qui solo Diacono competat, 504.

Diaconi Cardinales quinam dicentur, 501. Diaconi plurimi ad Episcopatum promoti, 644, 645, 646, 653, 657, 1064. Cur olim Diaconi ut plurimum ad episcopale munus assumerentur, 681. Diaconorum autoritas et arrogantia, *ibid.*. Diaconi predicationi et eleemosynis vacent, 1288. Diaconis velitum in Ecclesia cantare, 1288. Quandoam Diaconi Evangelium inter Missiones solemniter cantare cœperint, 1289. Diaconus Ecclesie Marsorum gladio Langobardorum occumbens, is a quo percussus fuerat dæmoni traditur, 405. Diaconus captivus suæ Ecclesie sumptibus redimendus, 654. Diaconus Romæ ordinatus, egrediendi alio licentiam non habet, 763. Diaconi Regionarii septem Romæ erant, 917. Archidiacono subiciebantur, *ibid.*

Diaconus, loca erant in quibus per Diaconos regionarios, pauperes, viduas, pupilli, etc.alebantur, 756, 937. Diaconus etiam sumuntur pro ipsa eleemosyna, 1109, 1111. Sumuntur etiam pro collecta quæ fit pauperum causa, 1111. Diaconus nomen tribuitur sacellis et oratoriis domorum hospitalium, 756. Diaconus Præfetti, Diaconi Cardinales vocati sunt, *ibid.*. Non Romæ dumtaxat erant Diaconus sed et in aliis urbibus, 756, 1054. Diaconus Neapolitanus annonam subelratum reddi mandat Gregorius, *ibid.*

Diaconicum quid sit, 504.

Diatyposes dicuntur a Græcis definitiones fidei, 720. Diatyposis significat etiam mandatum, constitutum, 1054, 1055.

Didymus Alexandrinus cur dictus Calceuterus, 1036.

Dies quandam erit perfectus, 1026. Dies lætus cur dicatur, 1070.

Die Dominico corpus necessitatis causa lavari potest, 1214. De feriatiōne ab operibus eo die primas legem tulit Constantinus, *ibid.*. Quodnam opus illo die velitum, *ibid.*, 1215. Vide Antichristus.

Dignitates ex corde fugiendæ, licet

invite subeundæ, 7, 875. Ut quis in dignitate appetenda non se illudat, quid faciendum, 9. In dignitatum culmine periclitatur humilitas, 21. In alto stantes casum timeant, 83. Humilitas tenenda in honore, 771. Sæculi dignitates cur contemnendæ, 875. Non loca, vel ordines Creatori nostro vos proximos faciunt, sed merita bona, 879. Vide Honores.

Dilectio mater custoque virtutum, 610. Habet dilectio auctoritatem suam, 888. Dilectionis testimonium est cura pastionis, 6. Vide Caritas.

Dilectio titulus Presbyteris et Diaconis datus a Gregorio, 644, 657, 740, 746, et *alibi*. Abbatibus, 1136, 1137, 1177, et *alibi passim*. Et ipsis episcopis, 1265, 1271, 1272.

Diligere nemo potest quos non vult videre, 911. Quænam sint diligenda, 1077.

Dimissoria litteræ olim in usu non erant, 501, 600. Olim sine dimissoriis litteris laici ordinari a quocunque Episcopo poterant, 566. Sine dimissoriis promoti videntur ad sacros ordines Clerici, 723. Sine litteris dimissoriis Clericos alieni juris ex privilegio admittebant Episcopi Constantinopolitanus et Carthaginensis, 566. Usu hodierno Episcopi soli natalis requirunt dimissoria litteræ, *ibid.*

Dimittere. Si ex corde non dimittimus, etiam illud a nobis exigitur quod fuerat dimissum, 473.

Dina typus animæ torpentis, diaboli artibus deceptæ, 85. Dinae rapus allegorica et tropologica explicatio, 679.

Diocesis aliquando sumitur pro Ecclesiastica illa provinciæ cujus Roma Metropolis erat, 1020.

Diptycha seu tabella, altera vivorum erat, mortuorum altera, 719. Ex diptychis nomina in signum communionis recitabantur, *ibid.*

Discolceatidomus quid significet, 7.

Disciplina jura sic exercenda, ut peccata non deserant, 23. Ueus disciplinae canonice dicitur medicina correptionis, 657. Proprium disciplinae est ab illicitis prohibere, et excessus culpas salubriter resarcere, 954. Disciplina non ne ligenda, *ibid.*, 957. In servanda disciplina contra hæreticos inter se Episcopi non dissentiant, 732. Antiqua Ecclesie disciplina extincta in Ecclesia cœconomis parte deleta, 640. Quæm divina disciplina continet, et humana flagella addi superfluum, 597.

Discordia. Quibus rationibus oppugnandi qui concordiam non servant, 68, 69. Dissidentium oblationes Deus respicit, 69, 473. Discordiæ malum, 71. Discordia Deo inimica, 504. Scandalosa generat, 572. Illa magis cavenda est discordia, cui satellitium pax præbet exterior, 671. Orationum sacrificia ex dissentione maculantur, 880.

Discretio per nasum exprimitur, 11, 90. Discretio medicis tam corporum quam animarum valde necessaria, 97, 98. Quanta discretio necessaria in somniis examinandis, ut illusiones a revelationibus discernantur, 457. Discretio necessaria Sacerdoti ad prædicandum, 511. Discretio in virtutibus servanda, 514. Mira Prælatorum in puniendo discretio, 669. Discretio in corrigendis malis servanda, 1177. Vide Correctio.

Dispensatio commoda, id est commodorum seu honorum temporalium dispensanda, 551.

Dispensationibus frequentioribus canonica enervatur disciplina, 687.

Sanciantur et vilescunt canonones, 1265.
 Dispensatio aliquando idem est ac administratio, 992, 993.
 Districtus idem significat ac seruus, 739.
 Dives. Divites qui sint monendi, 26. Dives superbus saepe blande hortandus, *ibid.* Dives solerter propria sententia a Pastore ferendus, *ibid.* Exemplo Nathan Davidem redarguentis, 37. Saepe fit ut dives sit humilis, et pauper superbus, 36. Divitis superbi, et voluptatibus dediti horrendus exitus, 440.
 Divitias et gloria cur in sinistra ponantur, 77. Divitiarum amator ex illis fructus non capit, 65.
 Doclea urbs, 1201, 1202. Doctestinus Episcopus. Paulus, 1201.
 Doctores in Scriptura quare Prophetas dicantur, 17, 510. Quomodo falsa videre redarguantur, 17, 510. Quid sit doctores sibi sumere latorem, 31. Cur in latere coram seposito jubentur describere Jerusalem, *ibid.* Pro qualitate audientium formari debet sermo doctorum, 33, 34. Doctores per vectes arcus significantur, 34. Doctores animarum dicuntur vasorum custodes, 213.
 Doctrina vita commendat, 15. Doctrina est virtutum nutrix, 43.
 Doctus. Docti viri allocutio cur sit utilis, 916. Tanto minus quis est doctus, quanto minus est patiens, 43.
 Dolores morsus vino significantur, 23. Dolores in hac vita ad amorem celestium impellunt, 770.
 Domesticorum fuere multa genera, 1081.
 Domestus Abbas et Presbyter, 949.
 Dominatio Pastoribus interdicta, 23. *Vide* Pastores. Summus locus bene regitur, cum is qui praest, vitis potius quam hominibus dominatur, 22, 518.
 Dominica, 493, 714. Dicitur monasterii cuiusdam Praeposita, 877.
 Dominica uxor Joannis cuiusdam, ad Ecclesiam unitatem rediit, 886.
 Dominicus Chartaginensis episcopus Gregorio gratulatoriam de ipsius ordinatione per Episcopos duos, Diaconum et notarium Epistolam mittit, 609. Dominicus Gregorii amicus, 1181. Ejus in Donatistas zelus, 731. Severiorum adversus Episcopos qui haereticos negligenter in Concilio Africano sententiam tulit, 731, 732. Dominici caritas ac sollicitudo pastoralia laudantur, 806, 807. Ejus in apostolicam Sedem reverentia, 921. Dominici orationes postulat, et suas ei promittit Gregorius, 806, 807. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*
 Dominicus Centumcellensis Episcopus, 499.
 Domitius Presbyter ut Ecclesiam eisdem diocesis Attellanæ praesideat mittitur, 577, 578.
 Dominicus Ecclesiae Romanae Clericus, 816.
 Domitius vir magnificus, 1057.
 Domitius secretarius, 537.
 Dominicus pro quatuor fratribus suis, qui de captivitate redempti adhuc detinebantur, ad Gregorium confugit, 868.
 Dominus Qui domini sint admonendi, 40. Christiani domini famulos aegrotos domo pellestus arguuntur, 624. Domini servis suis salutis auxilia procurare teneantur, 703. Dominus rei a possessore et colono seu conductore differt, 696. Domitius fundationi monasterii in suo fundo factae non consentit, ne obventionibus fundi censuali privetur, 695.

Domitianus Melitinus Episcopus, Armeniae Metropolitanus, Mauricii imperatoris consanguineus, 678. Laudatur, *ibid.* Filiorum Mauricii tutor designatus, 678. Causis saecularibus licet occupatus, Scripturas meditatur, 680. Imperatori Persarum fidem Christianam praedicavit, 680. Utrum idem sit qui alibi dicitur Datanus, 740. Huic rogat Gregorius ut sibi afflictio compatiatur, *ibid.* *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Domitianus Episcopus in Oriente, quod in Cyriaci ordinatione clamaverat. Haec dies quam fecit Dominus, arguitur, 854.

Domitius Presbyter et Abbas Lucusiani monasterii, 1136.

Domitius vir magnificus, 1197.

Domna Abbatisa monasterii S. Stephani, in territorio Agrigentino, 912.

Domnellus Erogator, Gregorio carissimus, 988. Huic aegrum consolatur Gregorius, 1032. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Domus et Domna, pro, Dominus et Domina, 489, 493, 494. Domnus titulus honoris Abbati seni ab ipso Gregorio concessus, 594.

Donatus Diaconus, si flagitii reus sit, in poenitentiam detrudendus, 1186. Donatio directa sit inter vivos, 1211.

Donatistae in Catholicis Sacerdotes saeviant, et baptizatos iterum baptizant, 612, 714, 715, 716. Donatistarum factio per trecentos annos usque ad Gregorii aetatem recruduit, 715. Donatistae Episcopis, ut ad Ecclesiam unitatem redirent, suas cathedras ac Sedes obtulerunt Episcopi Catholici, 972. Pantaleonis et Episcoporum Africae zelum adversus Donatistas excitat Gregorius, 715, 716. Adversus eos Concilium cogi jubet, *ibid.* Eorum facinorosa plenus vult cognoscere, ut tutius comprimat, *ibid.* Leges in Donatistas laesae negligi queritur Gregorius, 841. Episcopi non patientur filios catholicorum vel eorum mancipia a Donatistis baptizari, 822. Maximianus Pudentianus Episcopus, quod in sua urbe Episcopus alterum Donatistam ordinari permiserit, deponendus, 611.

S. Donatus Arelii in Etruria Episcopus pro Martyre colitur, 180. In Cassiopi castro S. Donati corpus recondi permittitur Episcopo Euris, 1265, 1272. Qua conditione, *ibid.*

S. Donatus Abbas discipulus Facundi Hermianensis, Hispaniae adit, 614. Donatus Episcopus Afer, 609.

Donatus Presbyter Catanensis, 900.

Donatus Archidiaconus ob culpam episcopatu indignus judicatus, 776, 777.

Donatus officialis Theodori Sardiniae Ducis, 543. Huic in iudicium cum Abbatisa Juliana pro possessione monasterii petit Gregorius, *ibid.*

Donatus quidam a S. Gregorio commendatur, 1104.

Donum. Dona Dei in nos collata, 73. Opus ex dono est, non donum ex opere, 168. In Dei iudicio, non quid datur, sed a quo datur aspicitur, 1029. De donis caelestibus et timendo gaudendum, et gaudendo pertimescendum, 1110. Donis Dei non debemus ita delectari, ut data danti praeferramus, 1115.

Donus Messanensis Episcopus Ei Pallium conceditur, 798. Ea quae injuste retinebat, Ecclesiae suae restituere monetur, 896, 877. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Dormire et dormitare qui differant,

38. In medio mari dormire quid sit, 90. Praestis dormire et dormitare quid sit, 38.

Dorsum. Quinam dicuntur dorsa in corpore Ecclesiae, 3. Quorum dorsum incurvetur, *ibid.* Qui supra dorsum Pastoris fabricent peccatores, 29, 1135.

Draco in morte Monachum devorare contendit, sed precibus Monachorum fugatur, 440. Alius a dracone devoratur, 441.

Droculfus vel Droctulfus Lango bardus ad Romanorum partes deficientes commendatur, 368.

Dromones naves sunt celerrimae; unde sic dicitur, 1067, 1068. Dromonarii quinam dicantur, *ibid.*

Duci. Duobus modis extra nos ducimur, 217.

Dulcidus Diaconus, 974.

Dulcinus Locrensis Episcopus, 1063. Dulcitius Episcopus S. Anchimi, Episcopus Sabinensis dictus, tribus Romanis Synodis subscripsit, 638.

Duplex et duplicitas. Quantus duplicis labor, 47. Duplicitas hominis callide se defendentis ericio significatur, *ibid.* Speciale duplicium malum quodammodo sit, 48. Quanta duplicibus mala impendant, *ibid.* Corda duplicia per excelsos angulos exprimentur, *ibid.*

Duraudus Troarnensis Abbas quo anno floruerit, 107. Gregorii Dialogos in suo de corpore et sanguine Christi libro citat, *ibid.*

Dux. Aetate S. Gregorii Duces universae provinciae praefici solebant, 847.

Dynamius Patricius Galliarum, Rector provinciae Massiliensis, 493, 647. Gallicum Ecclesiae Romanae patrimonium rexit, 647, 648. Illud curare desinit, 795. Nullum Massiliis intravit Episcopum eed. Uecum duos, 647. An amissa uxore sua, cum fratre religiosam vitam duxerit, *ibid.* Reliquam vitam piis actibus impendit, 795. Dynamius et Aureliana soror ejus domum monasterio Massiliensi edificando vel reparando dederunt, 858. Dynamium ad perseverantiam hortatur Gregorius, 885. Eique crucem reliquiae referant mittit, 618. Ab omni ministerio curamotus Dynamius, 795.

Dynamius, 720.

Dyrrachium sive Epidamnus, urbs Macedoniae, 898. Dyrrachitanus episcopus, Urbis, 898, 983.

E

Eboraca civitas Londoniensi non sit subjecta, 1164. Eboraca Ecclesia diu de primatu decertavit, *ibid.*

Ecclesia per Arcam adumbratur, 33, 34, 1133 et seqq., 71, 850. Per Galaad significatur, 72. Sanctae Ecclesiae typum tenet mulier quae alabastrum fudit, 924. Ecclesia qui dicatur in hortis habitare, 75. Amicos vocem Ecclesiae auscultare quid sit, *ibid.* Ecclesia, est corpus Christi, 68. Christus Ecclesiam caput essentialis, Papa vero caput ministeriale, 773. In prima aetate Ecclesiae multi praedicatores leguntur in provinciis a S. Petro, id est a Sede apostolica missi, 526. Ecclesiam status labente quinto saeculo, et toto sexto decurrente, 114. Extra Ecclesiam unitas non est, 895. Ecclesiam unitas dicitur locus parvae Dei, 967. Ecclesiam unitati prospicitur, 577, 784. Ecclesiam universalis unitas est compago corporis Christi, 610, 772. Cum redeuntibus ad Ecclesiam unitatem quanta lenitas agendum, 500. Aliter pagani ad Ecclesiam redeuntis suscipiuntur, aliter haeretici, 503. In una fide nihil officit

532. Ecclesia canonibus regitur, 1265. In Ecclesiam per ostium intrare quid sit, 1133, 1134. In Ecclesia cur diversos ordines dispensatio divina constituerit, 783, 784. In corpore Ecclesie qui sint oculi, qui dorsa, 3. Quid sit nasus Ecclesie, et cur similis turri quæ est in Libano, 90. Membrorum corporis Ecclesie connexio, 610. An Ecclesia ex solis fortibus constet, 1133, 1134. Sancti ante legem, sub lege, et sub gratia omnes Christi corpus perficiunt, 743. Omnes Apostoli sub uno capite membra sunt Ecclesie, *ibid.* Ecclesia sub Episcopo constat Clericis et laicis, 666. Ecclesie milites dicuntur Clerici, 691. *Vide* Clerici. Ecclesie filii dicuntur laici, 666. *Vide* Laici. — Ecclesia una est quæ ex particularibus coalescit, 577. Ecclesia matrix seu mater, senior et cathedralis dicitur, cujus filie baptismales sunt in recta linea, ceteræ in transversa, 572. In festis præcipuis ad Ecclesiam matricem ex tota diocesi confluebant Clerici et laici, 579. Ex Synodorum sessionibus et subscriptionibus nihil pro Ecclesiarum et Sedium dignitate statui potest, 1014. — Ecclesie bona. Ecclesia de lucris turpibus ditari non debet, 536. Res alienas non appetat, 553. Nec invadat, 655. Nec retineat, 595, 656, 941, 942. Qui Ecclesie stipendia subsistit, ad lucra propria non anhelet, 539. Ecclesie bona res sunt pauperum, 638, 640, 834, 835, 1059, 1232. Ecclesie servientes de bonis Ecclesie sustentari debent, 760. Ecclesie bona vel in Ecclesiarum reparationem, vel in cleri sustentationem impendenda, 987. Vel in Clericorum captivorum redemptionem, 654, 696, 943. Olim in hospitibus suscipiendis impendebantur, 1059. Horum bonorum dilapidatio in gratiam consanguineorum prohibetur, 582. Ecclesiastici redditus in quatuor partes dividendi, 691, 737, 900, 1150, 1151. Aliquando in quinque partes divisi fuerunt, 774. Tam novorum quam antiquorum ecclesiasticorum reddituum quartæ partes juxta canonicam distributionem dispensandæ, 691. Hæc distributio Clericis secundum cujusque merita ferebat, 760. Vel laborem, 900. Bona Ecclesie quæ detinuerat Episcopus qui dividenda, 1117. — Ecclesiasticorum bonorum cura in Oriente olim erat penes Presbyteros, in Occidente penes Archidiaconos, 505, 581. Ecclesie bona a propriis Clericis sunt regenda, 714. Ecclesie viduatæ committitur Visitator qui res ejus temporales maxime curet, 564. *Vide* Visitator. Defuncti Episcopi bona successoribus ejus reservanda, 564. In continendis et disponendis Ecclesie bonis Episcopus diligens existat, 600. Ecclesiarum prædia a tributis persolvendis olim libera erant, 1017. Clericorum res propriæ a rebus Ecclesie olim distinguebantur, 791. Proprias donare poterant vel legare, secus de Ecclesie rebus, *ibid.* Has tamen dum vivebant moderate erogare poterant, *ibid.* Ecclesia sola in bonis ab Episcopo in episcopatu acquisitis succedit, 1105. Ecclesia in suis bonis damnus non sustineat, 943. Bona Ecclesie auferens puniatur, 1041, 1042. Legata piis locis retinere, sacrilegium est, 1045. Ecclesie bona ablata restituenda, 696, 951, 982, 1041, 1045. Tales restitutiones resistentibus molestæ non sint, 951. Res Ecclesie quomodo requirendæ, 1261. Per vim non defendendæ, 1289. Sine augmento Ecclesia res sibi ablatas recipiat, 1153. Dona-

tionem Ecclesie factæ, sed onerosæ, reddendæ, 1060. Quæ ad Ecclesie jura pervenerunt, alienari lex non permittit, 946. Aliquando tamen in gratiam pauperum lex ista temperari potest, 947. — Ecclesiarum uniones ut fiant quæ sint causæ legitimæ, 495, 606, 607, 799. Quot modis fiant hujusmodi uniones, 495, 496. Cujus fuerit olim unire, dividere vel ampliare ecclesias, 607. Beneficiorum unio episcopis permittitur, episcopatum vero unio soli Romano pontifici, 496. Cumana et Misene ecclesie ununtur, 606. Ecclesia trium tabernarum unitur Velitranæ, 614. S. Anthemii ecclesia unitur Numentanæ, 638. Minturnensis Formiensis unitur, 495, 496. Fundensis et Terracinenensis uni et eidem episcopo committuntur, 634. Carinensis unitur Regiensi, 597. — Ecclesie nullæ in Sicilia et Italia absque Gregorii consensu dedicatæ, 826. Ecclesie nullæ dedicandæ, nisi constituta eis legitima et secunda dote, 571, 577, 897, 995. De ecclesie dedicatione si legitime dubitatur, est consecranda, 1219. Ecclesie consecrandæ episcopo datur facultas, 1268. *Vide* Dedicatio. In quibusdam ecclesiis Missæ publicæ prohibentur, 986, 994. *Vide* Oratorium, Ecclesie immunitates. *Vide* Asylum. Post crimen ecclesiam ingredi olim prohibitum, 421. Ingressus Ecclesie cum sumptione corporis Domini comparatur, *ibid.*, 1161. — Ecclesie pastore destitutæ miser status, 563. Ecclesia ultra tres menses vacare non debet, 861, 890. Ecclesie cujus episcopus infirmatur quomodo providendum, 641, 1217 et seq., 1219. — Ecclesiasticæ disciplinæ custodia ad Episcopum pertinet, 916, 917. Ecclesiastici vigoris ordo confunditur, si aut temere illicita præsumantur, aut impune non concessa tententur, 915. Negligenter ea quæ male usurpantur omittendo, excessus via aliis aperitur, *ibid.* In rebus ecclesiasticis ordo servandus, 1022. Si pravæ rei auditus, antequam diu patescat, non clauditur, usu fit latior, 1023. *Vide* Disciplina. Sæcularem habitum deserens, et ad ecclesiasticam officia festinans, mutare vult sæculum, non relinquere, 675.

Ecclesiastes, id est Concionator, 376. In Ecclesiaste multas personas agit Salomon, *ibid.* Ecclesius episcopus Clusinus, 1063. Ejus in deligendo episcopo cautela laudatur, 1075. Ecclesio frigore laboranti hyemales vestes mittuntur, 1211. Ecia femina, 547. Edancius magister militum, 544. Edilberthus Anglorum rex, ut fidei Christianæ propagandæ incumbat, rogatur, 1164, 1165 et seqq. De ejus nomine inquiritur, 1164. Eum nondum conversum, filius Gregorius vocat, 1113.

ΕΓΚΑΛΙΕΤΟΙ apud Græcos qui dicuntur, 966.

Elatio. In cogitatione se animus elevans, iram judicis provocat, 5. Occulta elationis cogitatio reprobatione multata, 6. Qui parva cavent, ad majora perpetranda ipsa sua elatione impelluntur, 92. Optimum contra elationem remedium, perpendere quid sit, 101, 102. Mala sua ad memoriam revocare, 1030, 1110. Omnis elatio nihil aliud habet quam ruinam, 668. Ad elationem impellit diabolus, 1030. Ex elatione multi rami peccati prodeunt, 997. Elatio multata in Eleutherio magnæ sanctitatis viro, 352. *Vide* Superbia, Vanitas.

Elatus. Elati per Saulem significan-

tur, 36. Quis sit monendi elatos modus, 58. Quo arte utiliter corripiantur elati, 59. Qui ad proficendum impellantur, *ibid.*, 60. Elati non sint plus quam decet ad increpandum. liberi, 59. Elatæ menti diabolus dominatur, 101. Sub Jerusalem specie, virtute superbiens anima reprobat, 100. Quid accidat animæ quæ de confidentia virtutis intumuit, 101. Anima de bonis actibus suis elata, fiduciam in pulchritudine sua habet, 1030. In nomine suo fornicatur, *ibid.* Unde pulchrior est, inde descendit, *ibid.* Dum per occultum tumorem extollitur anima, ejus qui donum tribuit, gratia privatur, 1030. *Vide* Superbia.

Electio ad munia ecclesiastica. *Vide* Episcopi electio.

Electi cur dure aliquando moriantur, 405, 408. Omnes electos subtrahi non credimus, 364. Electis non promittuntur gaudia, sed amaritudines et tribulationes, 1127. Electis, ne laudibus extollantur, detractiones utiles, 1123.

Eleemosyna. Qui sunt monendi qui eleemosynas largiuntur, 63. Ne cogitatione tumida super eos quibus terra largiuntur se extollant, *ibid.* Sciant se esse a Domino positos temporalium subsidiorum dispensatores, *ibid.* Eos non tumore sublevet, sed premet timor, 64. Quæ cautio in eleemosynis adhibenda, *ibid.* Contra quæ sint vitia munendi qui sua in eleemosynas largiuntur, *ibid.* Peccata eleemosynis largiendi ne iterent, 65. Sunt qui suadent Deo, et se diabolo, *ibid.* Qui monendi sint qui aliena non appetunt, nec sua largiuntur, 66. Hi in proximorum nece grassantur, *ibid.* Quod a communi Domino accipiunt, justum est ut communiter eo cum indigentibus utamur, *ibid.* Una denegantium eleemosynam excusatio, 67. Dives epulo, non quod aliena rapuerit, sed suis infructuosæ usus fuerit, damnatus, *ibid.* Deo cuncta nobis danti aliquid in persona pauperis retribuendum, *ibid.* Incassum se innocentes putant, qui accepta non tribuunt, 66. Qui aliena rapientes faciunt eleemosynas, qua ad monitionem coercendi, 67. Eleemosyna ex furto non faciendæ, *ibid.* Qui indigentibus subtrahit que Deo largitur, quasi victimat filium in conspectu patris, 68. Hic mittit congregatas pecunias in saccum pertusum, *ibid.* Aliud est propter peccata eleemosynas facere, aliud propter eleemosynas peccata committere, 1008. Eleemosyna repntanda non est, si pauperibus dispensetur quod ex illicitis rebus accipitur, 1008. Quoniam eleemosyna Redemptoris oculis placet, 1008. Episcopus arguitur quod eleemosynas suas prædicet, 626. Nihil iis infelicis quibus de largitate nascitur avaritia, 67. Exhortatio ad eleemosynam, 1185 et seqq. Quod superest in eleemosynam distribuendum, 1152. Eleemosyna opus est justitiæ non misericordiæ, 66. Cur quidquid pauperi tribuitur, non sit donum, sed mutuum, 1054. — Eleemosyna jejuniis reddit Deo acceptum, 63. Eleemosyna nobis aurea domus in celo edificatur, 433, 436. Hujus domus operatores sunt pauperes, *ibid.* Eleemosyna ad aures dei secretas clamat, 874, 1124. Eleemosyna a Deo remunerata, 248. Eleemosynarum fructus, 874. Eleemosynarum in ultimo die utilitas, 433, 1185. Eleemosyna hic auctorem suum adjuvat, et optatum et premium in die retributionis apportat, 643. — Eleemosynarum sapienter faciendæ distributio, 1117. Non

omnibus æqualiter est præbendum, 1118. Utrum pauperi peccatori elemosyna præbenda, 65. Prius fidelibus, deinde Ecclesiæ hostibus faciendi, 509. Elemosynæ ex vani honoris sensu, ab iis qui indigent, non repellendæ, 589. Concessa per aliquod tempus in elemosynam, tanquam debitum non sunt exigenda, 985, 986.

Elevatio pravorum ruina est, 492.

S. Eleutherius martyr Probo Reatinensi episcopo morienti apparet, 389.

Eleutherius abbas, 301, 328, 349.

Vir fuit miræ simplicitatis et compunctionis, 349. Orando mortuum suscitavit, *ibid.* Puerum a dæmone liberat, 352.

A quo propter Eleutherii elationem iterum vexatur, *ibid.* Iterumque liberatur, *ibid.* Gregorio ægrotanti Eleutherius jejunandi virtutem impetrat, *ibid.* Eleutherii nomen in sacris tabulis legitur, 349. Ab Eleuthero plurima quæ in suis Dialogis adfert Gregorius, didicerat, 301, 328, 425.

Elisæ cultus non improbat, 652.

Elisæ templum a Zenove imperatore constructum, *ibid.* In Ecclesia Latina usque ad S. Bernardi tempora dies festus non fuit S. Elisæ decretus, *ibid.*

Elisæus aquas Jordanis Elisæ magistri sui pallio divisit, 160. Elisæi mentem spiritus prophetiæ non semper irradiabat, 249.

Elogium quid significet, 687, 1063.

Eloquii divini verba divinæ sunt epulæ, 617.

Elpidius episcopus Orientis, quod in Cyriaci ordinatione clamaverat: Hæc dies quam fecit Dominus, arguitur, 854.

Elpidius Catanensis episcopus, decessor Leonia, 1055, 1056.

Eminentia, titulus quo iudices compellat Gregorius, non vero episcopos, 1054, 1067.

Emissarius pro admisso usurpatore, 1207, 1208.

Emolitana Ecclesia, 1235.

Enfide, locus in quo primum miraculum fecit S. Benedictus, 209.

Ἐνὸς κείνου quid significet, 495.

Ensem poni super femur quid sit, 90.

Ephesus Metropolis Asiæ minoris, 857. Pseudo synodi Ephesinæ capitula a Joanne CP. pro veris Gregorio missa, 883, 884. Ephesinæ synodi recentiores codices falsatos suspicatur Gregorius, 802, 803. In gratiam Pelagianorum facta est hæc corruptio, 963, 965.

Ephesus episcopus. Rufinus, 857.

Epidamnus. Vide Dyrrachium.

Epidaurus urbs Dalmatiæ, 031. Epidauritanus episcopus, Florentius, 631.

S. Epiphani scripta Gregorio non ignota, 851.

Epiphanius archipresbyter Caralitans, 931, 1260.

Epiphanius presbyterum accusatum sibi mitti jubet Gregorius, 650. Innocens remittitur, 706.

Epiphanius diaconatu Romanæ Ecclesiæ alligatus, 763, 764, 1248, 1262.

Epiphanius subdiaconus ad inquirendum de seditione in Paulum episcopum commota mittitur, 623, 625.

Epiphanius lector Ecclesiæ Caralitans monasterium in domo sua construxit, 1107.

Epirus duplex, vetus et nova, 796.

Episcopatus quomodo bonum opus dicatur, 9. Quomodo laudabile sit episcopatus desiderare, 8. Quidam episcopatum appetendo, non boni operis ministerium, sed honoris gloriam querunt, 9. Quantum ponderis quantique periculi sit episcopatus, 489, 490. Plures percutit sacerdotes, quam qui

salventur, *ibid.* Episcopatus onera nec procaciter appetenda, nec contumaciter repellenda, 521, 621. Quos ab episcopatu canones respuant, 573. Episcopatus nomen est operis, non honoris, 621. Episcopatum uno soli Romano pontifici reservata, 496. Inter ejus et honorem episcopatus quæ distinctio, 495.

Episcopium quid sit, 891. Anatholii diaconi Vicelominii arbitrio episcopium committitur dispendendum, 498. Vix olim episcopo licebat episcopium seu sedem mutare, 894.

Episcopus. Episcopi nomen quid significet, 621. Episcopi vacuum nomen habere quid sit, 817. Episcopus proprius ac titulus sacerdos cardinalis dicitur, 501, 634, 635. Per sacerdotes fere semper intelliguntur episcopi, 613. Olim iidem dicebantur episcopi qui presbyteri, 835. Apud Gregorium vix nomine presbyteri episcopos designatur, *ibid.* Episcopi Patres sunt in nomine, 613. Episcopi in Ecclesia quomodo sunt astra et nubes in cælo, 743. Arietes vocantur, 765. Membra sunt Christi, 1006. A quo non debent separari, 1007. Animæ fortes dicuntur, 1133, 1134. Oculi Domini, 1276. Episcopium apostolice vocabatur, 764. Episcopi dignitas aliis dignitatibus videtur emiuere, 1020. Episcopi se sedis apostolicæ gratia episcopos profertentes, quid intendant, 526. — Episcopi electio. Electio qui differat a postulatione, 602. Eligi, peti, postulari, desiderari pro eodem sumuntur, 634. Postulare tamen majus est quam petere, *ibid.* Ad clerum, nobiles, ordinem, et plebem episcopi electio perlinet, 572, 601, 634, 635, 639, 642, 644, 741, 753, 755, 808, 865, 866, 1064, 1086, 1087, 1094. Unde principibus jus in promotione episcoporum, 700. In electionibus episcoporum aliquando consensus imperatoris adhibitus et requisitus, 585, 586, 699. Summi pontificis etiam consensus adhibitus, 585, 586. Romanus pontifex ab imperatore olim confirmabatur, *ibid.* An episcopi Romano pontifici subjecti ab imperatore confirmari debent, 700. In electione et ordinatione episcoporum plebs acclamabat, 853, 854. Nec novum nec reprehensibile est in eligendo episcopo populi se vota in duas partes distribuere, 1086. Eligendus, quantum fieri potest, ex Ecclesiæ ipsius viduatæ, gremio eligatur, 588, 601, 863, 989, 995, 1052, 1229. Si non adsit idoneus, quid agendum, 1229. Grave cleri opprobrium quando ex ejus gremio non assumitur episcopus, 1087. Ex clero vel monasteriis episcopos sumi jubet Gregorius, 503. De vita et moribus eligendorum in episcopos inquirendum, 1095, 1188, 1228, 1229, 1268, 1269. Electorum episcoporum examinatio aliis episcopis aliquando commissa priusquam ordinarentur, 865, 866, 889, 1064. Aliquando commissa subdiacono rectori patrimonii Ecclesiastici, simul et episcopo, 1053. Duos vel tres ex clero Neapolitano sibi mitti postulat Gregorius, qui vice omnium, episcopum eligant, 649. Duos a Syracusanis ad episcopatum electos petit, ut quem utiliorem judicaverit, ordinet, 588, 753. Clerus Lilybetanus licentiam eligendi Episcopi accipit, quem postea a Gregorio consecrari postulavit, 801. Electio Episcopi sumptibus Ecclesiæ fieri debet, 639. Non libero judicio præferendam sibi personam examinat mens quam cupiditas ligat, 644. Gregorius ad penitentiam hortatur cives episcopum electuros, 645. Qua revelatione debeat

fieri episcopi electio, 755. Cujuslibet patrocium ab electione cur excludendum, 639. Donatum a patricio commendatum Gregorius ab episcopatu excludit, 777. Quis eligentium affectus esse debeat, 644, 645. In eis unanimis consensus requiritur, 565, 572, 573, 583, 586, 639, 642, 646, 690, 1094. In electione, vitæ ac morum decus attendendum, 539, 642, 644. Juxta meritum plebium solent superno judicio personæ provideri pastorum, 645. Viri sibi notissimi electionem sollicitare non audent Gregorius, 644. Eligentes propria commoda non prospectant, 644, 753. Eligentes in suis actibus Deo placeant, 645. In electione non interveniant præmia, 639, 786. Nec vanitas, 753. Nec personarum acceptio, 643. Electus pretio indignus efficitur sacerdotio, 786. Episcopus ad aliam vacantem Ecclesiam non eligendus, sed postulandus, 602. — Episcopus quis eligendus, vel quis non eligendus: sicut locus regiminis desiderantibus negandus est, ita fugientibus offerendus, 848, 1007. Nullus in vitis episcopus dandus est, 573, 700. Quinam ab episcopatu pro canonibus respuantur, 753. Laici cujuscuque meriti sint ab episcopatu arcendi, 601, 602, 722, 782, 786, 808, 863, 989, 995, 996. Et neophyti. Vide Ordines. Non largus præmiis, sed dignus meritis eligatur, 753. Qui longam corporis sui continentiam non habet, eligi non debet, 1186. Nec qui fœneratur, *ibid.* Nec simplex, *ibid.* Nec ille cujus vita est reprehensibilis, 1064. Nec criminibus obnoxius, 889. Psalmos memoriter teneat, 777, 1064, 1269, 1270. Sit in eo divina Scripturæ scientia, 785, 786, 1228. Ignorantia canonum in episcopo culpabilis, 585. Psalmodiæ et orationi vacet, 1188. Nunc pauperibus ad episcopatum aditus præclusus videtur, 649. An olim ad episcopatum per singulos ordinum gradus ascendere præceptum esset, 1065. — Episcopi ordinatio. An episcopus ab uno tantum episcopo possit ordinari, 1155. Quot episcopi adesse debeant ut testes in episcopi ordinatione, *ibid.* 1156. Ordinatio illa est legitima quæ omnium suffragio fuerit examinata, 573. Cur in episcoporum consecratione Evangeliorum codex super caput consecrati ponatur, 1228. Episcopi contra canones ordinati poenæ, 1250, 1251. Electus ordinatur si in eo quæ in heptatico morte multata sunt, minime reperiantur, 865. Recens ordinati episcopi litteras communicatorias ad alios episcopos mittebant, 541, 542. Ordinationis episcopi dies anniversarius solemniter ritu olim celebrabatur, 737. Episcopi a Barbaris sede sua pulsi, Ecclesiis vacantibus incardinabantur, 563, 600. Quid feret de iisdem, si sedem suam primam recuperarent, *ibid.* S. Gregorii tempore Siciliæ, et aliarum provinciarum Italiae episcopi a Romano pontifice consecrabantur, 486, 587, 601, 639. Episcopum Salone absque suo consensu ordinari prohibet Gregorius, 690. — Episcopi jura privilegia, et dignitas, Episcopus debetur obedientia, 645. Quænam, 1100, 1102, 1278. Episcopi omnes secundum rationem humilitatis sunt æquales, nisi culpa exigit, 976. Episcopi in conciliis secundum ordinationis tempus sedent, et subscribunt, 1013. Episcopi jura Gregorius lædere cavet, 529. Justa motus ratione presbyterum in alienam diocesim mittit, 577, 578. Gregorius ita sua de-

fendit jura, ut Ecclesiarum jura illæsa esse velit, 611. Episcopus per omnia honorare cupit, *ibid.* Injuriam sibi facere si fratrum suorum jura perturbet, existimat, 619. Episcoporum jura tuetur alii, pontifices, 619. Nullus episcopus in Ecclesia remanet, si unus universali episcopi nomen obtineat, 773. Si una unicuique Episcopo jurisdictione non servatur, ecclesiasticus ordo confunditur, 1120. Qua mente episcoporum privilegia illæsa esse voluerit Gregorius, 800. An minus deceat episcopos a simplici clerico judicari, 647. Episcopus monasterium consecrat jubente metropolitano, 1229, 1268. Episcopus oratorium in aliena diocesi consecrans improbatur, 1230. — Episcopi mores Quæ sit episcopi irreprehensibilitas, 8. Qui episcopus sacris necesse obedire canonibus, nec sacris administrare altarium, vel communio: em capere sit dignus, 631. Mensa episcopi qualis esse debeat, 580. S. Martini et S. Ambrosii de conviviis sententiæ diversæ, *ibid.* Mensæ episcopi lectio non desit, 856. Episcopus elemosinas suas prædicans arguitur, 626. Procul a sacerdotis officio, studio congregandi, iuhare pecuniæ, 760, 774, 775. Episcopus multum a familiaribus timendum, 743, 744. Credulitas nimia episcopis quam noxia, 860, 1249. A duplicitate caveant, 739. Episcoporum peccata multorum sunt causa malorum, 747, 1020. Episcopus scaudatum datum auferre debet, 1100. Cæteris ad exemplum vivat episcopus, 610, 1020. Ab episcopi societate et contubernio pravi homines removendi, 1101. — Episcopi virtutes et officia, 610, 810. Deum in omni quod gerunt episcopi, attendant, 586. Episcopus suo primati canonicam exhibeat obedientiam, 735. Nihil in episcopali cervice splendidius quam humilitas, 666. Ad hoc in episcopatus gradu constituitur aliquis, ut aliorum animas ad humilitatem reducat, 742, 744. In tantum proficit episcopus, in quantum sibi non studuerit derogando fratribus arrogare, 742. Humilitate episcopi cunctorum fratrum concordia, et universalis Ecclesiæ unitas custoditur, 742. Humilitatem teneat in mente, et ordinis dignitatem servet in honore, 771. Humilitas est officii sacerdotalis erectio, 665. Injuria constantiam episcopi nec frangat, nec a via veritatis avertat, 625. Correctionem etiam injustam patientissime toleret, 665. Visceribus charitatis fratres et inimicos complectatur, 840. Sapientia polleat, 509. Duplicem habeat charitatem, Dei et proximi, *ibid.* Omnes ejus virtutes charitate decorentur, *ibid.* Favores humanos fugiat, 509. Episcopi modestia qualis esse debeat, 739. Innocens simul et doctus sit, 621. — Episcopi officia, 586, 634, 644, 677, 708, 798, 840. Monita episcopis utilia, 739, 785, 788, 797, 902, 1012, 1014. Nomen pastoris non ad quietem, sed ad laborem suscipit episcopus, 586, 587. Episcopi sicut patres in nomine, ita affectu probentur in opere, 586, 613. In Scriptura non tam rectores, quam pastores appellantur, 903. Episcopus non ad principatum vocatur, sed ad servitutem totius Ecclesiæ, 1124, 1125. Qui præsepe diligit, et non professe, episcopus non est, 621. Ager Domini episcopus est creditus, 840. Quomodo pro Domino negotientur, 610. Episcopi pastores sunt a quibus fructum multiplici gregis Dominus expectat, 562. Episcopus Dominus non ex prærogativa sublimioris gradus, sed ex operum

meritis approbavit, 562. Venturo iudici, animarum non peritura munera procurant, 587. Animarum lueris, non commodis vitæ præsentis intendunt, 600. Curam sui ordinis solerter agunt, si ad auctorem suum alios trahere curent, 618. Non hæreticos solum ad Ecclesiam, sed et illos qui intra Ecclesiam sunt ad rectitudinem vitæ rovoent, 618. Cum honor crescit, sollicitudo, vigilantia ac vitæ merita excrecant, 781, 787. Sacerdotis prærogativa sollicitus in honore, negligentibus autem erit in onere, 586. Contumelia sacerdotum est, de divinis cultibus admoneri, 684. Ministerium verbi cum assiduitate dispenseat episcopus, 575, 576, 610. Subjectos ad sui amorem potius provocat, quam timorem, 586, 587. Populis sacerdotalem affectum impendat, 825. In culpa lapsos eruat, 902. Errantibus regrediendi viam ostendat, *ibid.* — Episcopus unitati ac concordia populorum studeat, 1005, 1073. Malum non facile credat, 1249. In jurgis et contentionibus qui se gerat, 1135. Afflictis subveniat, 527. Proximo dilectionem et compassionem infirmitatibus debet, 598. Populi necessitatibus pia compassione succurrat, 681. Patrem se sciat esse episcopus, non dominum, 587. Superbia in episcopo culpabilis, 735. Conversis episcopale debet adesse solatium, 950. Quid honor genuine episcoporum postulet, 1236. — Episcopi officia circa egenos, viduas, orphanos, et oppressos. Episcoporum est viduas desolatas consolari, et sacerdotali tuitione fovere, 499, 551, 627, 822. Afflictis subvenire, 527, 821. Orphanis ac viduis, 551, 638. Ab imperatoribus et regibus pauperum viduarumque oppressarum causas tueri episcopus est concessum, 627. Rerum piarum administratio episcoporum curæ olim erat commissa, 706. Episcopus erga egenos parcus, vacuum Episcopi nomen habet, 817. Non res suas, sed res pauperum dispensandas habet, 1232. Necessitatem patientibus pontificale convenit adesse subsidium, 707, 760. Vexatis et oppressis opem ferre debet episcopus, 910, 950, 1034, 1035, 1066, 1068, 1076, 1082, 1084, 1085. Quomodo res pauperum defendere debeant episcopi, 1059, 1232. Quæ ratione eos qui flagellis percutiuntur debeant consolari, 1087, 1088. Pro eis intervenire debent, 949. Non tamen omnibus in discrete ecclesiastica patrocinia impendenda, 948. Exsecrabile est ut quod a regibus gentium servatum est, ab episcopo dicatur ablatum, 831. Episcopi ab hostibus sede pulsati, ab aliis episcopis suscipiuntur in vitæ sustentationem, 540. Hospitum cura episcopus olim incombabat, 1059, 1116, 1151, 1269. — Episcopi officia erga Ecclesiam. Pro delictis populi a Domino intercessor eligitur episcopus, 507, 813. Ecclesiam juxta canones regat, 563, 585. Erga bonos et malos qui se gerat, 672. Sollicitudine non careat, 787, 902, 903. Ecclesiæ rebus continendis et disponendis diligens existat, 600, 1235. Ecclesiæ jurisdictionem tueatur, 825. Necnon et ejusdem Ecclesiæ filios ac negotia, 946. Ad synodum vocatus episcopus venire teneatur, aut ægritudine impeditus presbyterum et diaconum mittat, 784. In synodis quid agere debeant episcopi, 985. Errantes a fidei veritate ad Ecclesiam rovoent, 673. Episcopus ad curam de hæreticis habendam urgent canones Africani, 731, 732. Servata inter episcopos concordia commodius hæretici debellan-

tur, 732. Erga errantes qui se gerat episcopus, 1073. Erga idololatrias, arut pisces ac sacrilegos, 982. Episcopus idololatriam erueret negligens, sacrilegii reus esse dicitur, 909. — Episcopi et clericorum mutua officia, 1263. Episcopus clericos suos in officio contineat, 981, 982. Disciplinam eis teneat, 704, 707, 739, 1151. Subjectos clericos ne ultra modum gravet, 1231. Clericorum correctio ad episcopum pertinet, 668. Et eorum causas, 667, 1071, 1120 et *seq.*, 1178. Dissidia inter episcopum et clericos quomodo componenda, 1189, 1200. Quæ clericis suis promisit episcopus, exhibeat, 1249. In clericorum causis, præsentibus Ecclesiæ senioribus veritatem perscrutetur, *ibid.* — Episcopi officia erga monasteria. Monasticum disciplinam invigilare debet episcopus, 780, 1021, 1046, 1055, 1056. Graviter oburgatur episcopus, quod virginem e monasterio egradi et ad sæculum reverti passus sit, 900. Monachorum actibus debet invigilare episcopus, 922. Monachos vagos non defendat, 881. Monasteria tuitionem impendere debet, 815, 921, 922, 1049, 1055, 1063, 1074. Monasteriorum causas et utilitates debet disponere, 981. Monasteriis privilegia concessa conservare debet illæsa, 1019. Monasteria nec gravat ipse, nec a suis clericis gravari permittat, 498, 816. Nihil jurisdictionis in monasterio habeat præter Abbatis electi ordinationem, 601, 997, 1056. Res monasteriorum non describat, 603. In monasteriis missas publicas non celebret, 604, 826. Inde monachos ad ordines sacros aut clericatum invito abbate non tollat, 604. Nullam ibi ordinationem quamvis levisimam facere præsumat, *ibid.* Vide Monachorum exemptiones. Episcopo a barbaris e monasterio quod regebat pulso, alterum regendum committitur, 528. — Episcopi officia circa causas. Clericorum, monachorum ac religiosorum personarum causas ad episcopos pertinent, 667, 799, 804, 1071, 1072. An Gregorius episcopum in causa propriorum clericorum iudicem delegaverit, 667. Causa de finibus inter duos Abbates exorta, episcopo dirimenda committitur, 887. In profersendis sententiis episcopus ne sit præceps, 594, 597. Si episcopus alteri contentendum sit suspectus, ipse det illi iudicem, 780, 897. Frustatoris dilationibus non fatigat litigantes, 780. In causis judicandis episcopum nulla res ab æquitate studio, nulla suspendat potentia personarum, 904. Odia pro veritate sustinere non renuat, *ibid.* Absque aliorum invidia causas finiat, 914, 942. Episcopum ascendat zelus æquitatis, et justitiæ rectitudo, 916. Inter culpas et innocentiam sollicitum districtumque se exhibeat, *ibid.* Episcopi iudicio standum, 1063. Episcoporum contra canones iudicantium pœnæ, 1231. — Episcopus qui culpas et excessus corrigere debeat, 585, 732, 904. Episcopus circa crimina puniendæ negligens arguitur, 693. Ad correctionem eorum qui sibi vicini sunt, cur teneatur, 663. Erranti consentire videtur, qui corrigenda non corrigat, 1020. Silentium episcopis timendum, 1051. Vitia mature corrigat, 681. Quidquid ultionis dignum est, non ad imitationis, sed ad exemplum debet correctionis adduci, 1010. Sacerdotalis indignatio virtuti sit admixta dulcedinis, 681. Episcopi pastores sunt, non persecutores, 664. Nova et inaudita episcopi prædicatio, quæ verberibus exigit fidem, *ibid.* Resecondenda vulnera prius

leni manu sunt palpanda, 742. Absit a sacerdotali animo, ut in aliena causa privato zelo moveatur, 812, 814. Ira sacerdotum instar fumi interiora omnia a se occupata involvit, 812. Quædam mansuete corrigat, quædam quæ corrigi nequeunt, æquanimiter toleret, 1135. — Episcopi zelus imminens vel grævante mortalitate, 502. Episcopus sit discipulus zelo districtus, 586, 856. Tacere non debet, sed clamare, 523. Commissis animabus solertiter invigilet, 600. Pastores terrenos imitatur, 612. Canonessacros observet, 663, 664. Sit in lingua ejus sermo, ut zeli fervor in animo, 840. Ejus lingua sit ignis, *ibid.* Lucipienti iniquitati non resistere, quam grave malum, 715, 716. Honorem quem pro prædicanda veritate suscepit episcopus, exigente necessitate securius pro eadem veritate relinquit, quam tenet, 774. Bonis sacerdotum moribus illicum est, quæ bene sunt ordinata rescindere, 905. Episcopus non negligentia perstringitur, 586, 587, 836, 900, 1021, 1235, 1236, 1263. — Episcopo quam noxia rerum secularium sollicitudo, 24. Mors exempli negotiis terrenis non deserviat, 25. Negotia secularia ex compassione toleranda, nunquam ex amore requirenda, 26. Episcopus a rerum temporalium administratione cesset, et multa inde bona sequuntur, 440. Non terrenarum rerum curam, sed animarum se suscepisse cognoscat, 928. Ea non debet usurpare quæ licitorum sunt, 985. Curæ secularis episcopus vilem reddunt, 1047, 1048, 1235. Episcopi quidam vilioribus ministeriis occupati leguntur, 1048. Christianorum causæ olim apud episcopum agebantur, 491. — Episcopo non residentia quam necessaria, 564. Qualis debent esse episcopi residentia, 575. Qui procuranda, 640. Episcopi quidam suas dioceses exosi, assiduitatem in eis instar exilii habent, 575. Episcopus ad residendum coartur; ni pareat, in monasterium delegendus, 809. Episcopi Galliarum pergere longius sine auctoritate primatis sui, prohibentur, 783, 785. Sardinie episcopi absque metropolitanis sui litteris transfretare non poterant, nisi contra eundem metropolitanum sedem apostolicam adirent, 933. Ad comitatum non pergant episcopi, sed diaconos illuc mittant, 556. Ad comitatum sine primatis litteris proficisci non poterant, 975. — Episcopatum sedium translatio non nisi majoribus de causis, nec sine auctoritate summi pontificis facienda, 578. Nec sine consensu principis, *ibid.* Agnellus Fundensis ab hostibus expulsus Terracinam transfertur, 633. Nisi urgeret necessitas, episcopo non licebat olim hospitium seu episcopium mutare, 894. Quibus de causis episcopo domus permittenda licentia detur, 1262. — Episcopus concubine permixtus deponitur, et penitentiam addicitur, 656. Quas episcopi mulieres domi retinere liceret, 976, 977. — Episcoporum unio diabolo timenda, 797. Episcoporum unitas in fide Ecclesie firmat unitatem, 850. Concordia inter sacerdotes necessaria, 1010. Reipublicæ pax ex universalis Ecclesie pace pendet, 747. — Episcoporum causæ magna cura et vigilantia perscrutanda, 975. Absque dilatione finiendæ, 1084. Causæ inter episcopos ortæ quomodo finiendæ, 703, 794. Episcoporum causæ sibi esse committendas asserere videtur Gregorius, 752. Episcopi in synodo indicandi secundum canones, 567, 612, 632. Aut certe a duodecim episcopis, 631. Ea fuit praxis S. Gregorii, ac Ro-

manæ et Gallicanæ Ecclesiarum, 567. Episcopi causam alii episcopo iudicandam committunt imperatores, 627. Etiam pecuniariam, 629. Criminales vero causæ discussionem episcopo quidem committunt, at iudicium sibi reservant, *ibid.* Episcopus ab imperatoribus simul et sedis Romanæ legatis iudicatur, 630. Episcopi causæ in universis responsalibus, majores vero sibi defluentias reservat Gregorius, *ibid.* Episcopus accusatus Romanæ ut se purgent, vel iudicentur, venire jubet Gregorius, 557, 650, 793, 811. Qui accessu recusat, ut contumax iudicandus, 793. Episcoporum causæ quædam Romanæ evocantur a Gregorio, 809, 810, 839. Episcopus qui cum Maximo episcopo intruso communicaverat ad se jubet venire Gregorius, et absolutione donentur, 864. Episcopus accusatus, ut se purgarent, imperatori se sistere permittit, 846. Episcoporum causæ aliis episcopis committuntur, 821, 822, 902, 916, 936, 983, 991. Iudicibus secularibus simul et episcopis commissæ, 623, 975, 976, 1077, 1078. Au debeat clericum, vel subdiaconum, vel aliquem episcopis inferiorum iudicem episcoporum constitui, 647. Victoris episcopi causa Mariniano abbati et Benenato notario iudicanda committitur, 642, 643. Victor, si reus sit, in monasterium retrahendus, *ibid.* Episcopi causa sub iaculo discutienda et definienda committitur, 647. Alterius episcopi causa aliis episcopis et uni subdiacono commissa, 961, 962. Episcopi ac presbyterorum Ecclesie Præaurensis vita discutienda Castorio diacono commissa, 755, 765. Sententia in episcopum executio, chartulario iungitur, 983. Episcopi licitum contra suum metropolitanum sedem apostolicam adire, 833. Episcopus nec ab episcopis alieni concilii, nec a seculari iudice iudicandus, 1253, 1254. Deliciente metropolitano vel patriarcha a sede apostolica iudicetur, 1254. — Episcoporum accusatio. Diaconus ab officio depositus contra episcopos testari non potest, 629. Clerici qui ut ab accusatione episcopi desisterent sacris sunt initiati, ad pristinum gradum revocentur, 760. Utrum liceat clericis et laicis suos episcopos accusare, 780. Accusatores episcopi non legitimi rejiciantur, 846, 1254. De personis episcopum accusantium subtiliter inquirendum, 1251. Episcopum in Ecclesia injurias capitali pœna plectendus, 1252 et seqq. Episcopi factæ injuriæ vindicantur, 623, 630. — Episcopi correctio vel depositio. Episcopus ob mulierem suo jussu cœsam a missarum celebratione per duos menses suspenditur, 656, 657. Episcopus ob simoniam deponendus, 612, 1199. Si concubinam in sacro ordine constitutus contigerit, deponendus, 656, 657. Episcopus in alterius locum intrusus ab omni ecclesiastico ministerio amovendus, 699, 1250, 1256. Qui eum ordinaverunt deponendi, 699. Vel comitatus privati penitentiam in monasterio agant, 1250, 1251, 1256. Qui defuncto episcopo intruso in ejus locum ordinatur, quomodo habendus, 1250, 1251. Quomodo habendi ii episcopi qui metu iudicii alium episcopum condemnant et deponunt, 1250. Episcopus non jure sed auctoritate depositus, ab exilio revocatur, ejusque causa ab episcopis discutitur, 631. Causa episcopi deponendi districtius trutinanda, *ibid.* Episcopus non deponatur nisi iustus ex causis, et unanimi episcoporum consensu, 631. Obsolum crimen deponatur, 1217, 1218, 1219. Episcopus nec ab uno promovetur, nec

ab uno debet deponi, 861. Ad deponendum episcopum quatuor episcopi adhibeantur, 979. Ab episcopatu depositus revocari non potest, 890. Si ad episcopatum de novo aspirare præsumperit, in monasterium detradatur, 1202. Episcopus bona non auferat, 1041. Impium nimis est, si alimoniorum necessitati episcopus depositus subiaceat, 665. Ex concilio Calchedonensi episcopi depositi habent dignitatem episcopatus, et subsidia necessaria, 495. Aliud est episcopum in eadem suam restitui, aliud in honorem, *ibid.* — Episcopus in alterius locum non substituitur, nisi eo degradato, 532, 572, 980. Vide supra Episcopi depositio. Episcopo viventi successorem dare canonibus interdicitur, 1022, 1023. Episcopus ob infirmitatem non deponendus, nisi ipse velit, 1135, 1218. Vel scripto petierit, 1136, 1219. Episcopo ob infirmitatem deposito sumptus de eadem Ecclesia ministrandi, 1218. Episcopo ægrotoanti, nec officio suo fungi valeat, quid faciendum, 641, 1135, 1217, 1218, 1219. Episcopus in locum defuncti quatuordecim ordinandus, 530, 753, 755, 990. Ultra tres menses Ecclesiam vacare canonibus interdicitur, 861, 890. Episcopum in locum schismatici Gregorius non vult ordinari, nisi prius admoveatur schismaticus ut ad Ecclesiam suam redeat, 935. — Episcopi bona et testamenta. Mortuo episcopo rerum ejus et Ecclesie inventarium gratis faciendum, 639, 691, 692. Administrationis honorum episcopi defuncti rationes episcopo successori reddendæ, 640. Res vestiaria non episcopi, sed Ecclesie erat propria, 649. Bona episcopi decedentis olim a laicis diripiiebantur, 738. Episcopi mortui hæreditas ad quem pertineat, 1105. De bonis hæreditariis, vel ante episcopatum acquisitis testari potest episcopus, 717, 791, 990. Secus de bonis in episcopatu acquisitis, quæ nec legare, nec alienare, nec vendere potest, 717, 791, 1063, 1206, 1207. Si sua Ecclesie res dum viveret inveniit episcopus, ex ejus bonis debent reparari, 754. Testamenta episcopi in Ecclesia damnata facta irrita, 791, 792, 990. Si episcopus liberos habuerit, de bonis ante episcopatum acquisitis in favorem Ecclesie non potest testari, nisi salva legitima liberorum portione, 717. Episcopus propriis non contentus stipendiis et ex fisco annonam accipiens carpitur, 774. Episcopi qui in concilio Ariminensi hostiis sibi ab Augusto oblatis uti noluerunt, laudantur, *ibid.* — Episcopi Afri linguis ab aciesis pro defensione veritatis loquuntur, 348, 349. Ex iis duo ob luxuriam peccatum hoc favore privantur, *ibid.* Epistolam synodicam Gregorius ad patriarcham CP. pollicetur, 490. Mittit Anastasio Antiocheno, 517. Olim recessus ordinati patriarchæ synodicam suæ fidei invicem ad alios patriarchas mittebant, 490, 518. Unde hic mos inoleverat, 515, 516. Epistolæ a paribus quo dicantur, 507, 508, 563, 661, 830, 831, 834. Epistolæ particulæ quæ sint, 507. Epistolæ Gregorii, Vide Gregorii Opera et Prefationem. Epulo dives cur linguam suam aquæ gutta refrigerari petat, 61. Hic non quod aliena rapuerit, sed quod propriis infructuose usus fuerit damnatus perhibetur, 67. Illic plenius mala recipit, quia hic fuerat nec per bona conversus, 78.

S. Equitius multorum monasteriorum pater, 164. Gravibus carnalitationibus vexatus, oratione continentiam obtinet, *ibid.* A monialium collo-

- quo monachos arceat, 165. Ancillam Dei febricitantem verbo sanat, *ibid.* Aliam a dæmone liberat, *ibid.* Sacris ordinibus non initiatus, missione divinitus accepta, prædicat, 168. Vitæ munditia cum studio prædicationis concordabat, *ibid.* Quo apparatus prædicando discurreret, *ibid.* De ejus prædicatione apud summum pontificem exposita clericis, *ibid.* A quo acceritur, 169. Ferrum secat, *ibid.* Clavatis utitur caligis, *ibid.* Futura prædicat, 172. Romanus pontifex divinitus admonitus Equitium libere prædicare sinit, *ibid.* Sepulcrum ejus ab irreverentia miraculo vindicatur, 173. Invocato Equitii nomine monachi a Langobardis liberatur, *ibid.* Equitius civis Romanus Marum filium suum S. Benedicto tradit, 200. Equus rabiosus miraculo sanatus, 197.
- Ericius foveam habet in reprobis, 48. Ericio similis qui dissimulante agit, 47.
- Erogatores et Erogatorii unde sic dicti, 608, 998.
- Errori nascenti obsistendum, 716. Propter errorem odio non habeamus hominem, neque propter hominem diligamus errorem, 772.
- Erubescere. Qui adhuc erubescitur, mirus amator, 1231.
- Erucae ex horto miraculo expulsæ, 189.
- Esychia, 493, 877.
- Esse secum quid sit, 217.
- Etherius non fuit Arelatensis, sed Lugdunensis episcopus, 830. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum* dicitur Arelatensis episcopus, 1287.
- Eucharistia olim super pectus defunctorum in sepulcro ponebatur, 255, 256. Mortuis Eucharistiam dare prohibitum, at non super ipsorum corpora eam ponere, 256. Mos Eucharistiæ servandæ et in peregrinationibus deferendæ, 358. Eucharistiæ veritas, 472, 1161. Eucharistia in vitium moribundis data, 273, 397, 425. Eucharistiæ sumptioni pacis osculum præmitti solitum, 557. Post copulam licitam ad Eucharistiam accedere legibus Ecclesiæ interdictum, 194. Eucharistia quantum exigit corporis munditiam, 1161, 1162. Eucharistia ad canonicam purgationem quandoque adhibita, 598.
- Eucherius Lirinensis monachus, et postea Lugdunensis episcopus, 1101.
- Euchetæ hæretici quinquam, 802.
- Eudochiam salutatur Gregorius, 493, 877.
- Eudoxius Germanicæ episcopus sedis Antiochenæ et Constantinopolitanæ invasor, 851, 883. Ab eo Eudoxiani et Eunomiani, 851. Quid pro Ariana hæresi fecerit, *ibid.* Cur hunc inter hæreticos recenseri Gregorius noluerit, 851, 882. Quomodo dicere potuerit Gregorius de Eudoxianis nihil hæcenus agnovisse Ecclesiam Romanam, 883. Eudoxius a Patribus confutatus, 884, 919.
- Eudoxius vir gloriosus dictus, 589, 912.
- Eugenius diaconus, 1210.
- Eugenius notarius, 976.
- Eugubium urbs olim Umbriæ, 995.
- Eugubinus episcopus, Gaudiosus, 995.
- Eulogia, 1137. Eulogia idem abenedictio, 1249. Eulogia S. Marci, 1248.
- Eulogius episcopus Alexandrinus, vir insignis pietatis et scientiæ, 770, 771. Gregorio charissimus, 836. Ejus in oppugnandis hæreticis zelus, 838, 918. Ejus precibus Anglorum conversionem tribuit Gregorius, 918, 919. Dei organum dicitur Eulogius, 1065. Veritatis minister et Petri sequax, 1069. Contra Agnoitas scripsit, 1065, 1069. Gregorii Epistolæ adversus Joannem CP. cur non responderit, 837, 990. Eusebii librum de martyrum gestis postulat a Gregorio, 916. Et munera mittit Gregorius, 837, 888. Ejus orationes postulat, 1064, 1065, 1071. *Vide indicem alphabeticum Epistolarum*, et 1288.
- Eumorphiana, seu Orphanica, vel Orpharia insula maris Tyrreni, 544. De monachis eam incolentibus curad rectorem Campaniæ scribatur, *ibid.* Eumorphius, prænuntiata alterius morte obiit, 428. Ejus visio explicatur, *ibid.*, 429.
- Eunuchi quia Scriptura dicuntur, 83.
- Eupaterius magister militum, 930.
- Eupator dux Sardinie, 1191.
- Euplo ab episcopo ante ordinationem genito, bona matris et patris reddi jubentur, 717.
- Euplus conductor, 537.
- Euphemius pro deserenda accusatione sacrum ordinem accipit, 780. Unde a tali ordine in perpetuum deponitur, *ibid.*
- Euria urbs Epiri, 1266. Euris episcopus Joannes, 1271. Lector, Petrus, *ibid.*
- Europæ calamitas Gregorii tempore, 748.
- Eusaius Agrigentanus episcopus, 717. Eusanio lapsio, cur omnia ejus bona Ecclesiæ remanere debeant, *ibid.*
- Eusebia Rusticianæ patriciæ filia, 911, 1239, 1240. Hanc salutatur Gregorius, 589, 724.
- Eusebius abbas ab episcopo Syracusano excommunicatur, 591, 597. Episcopus hortante Gregorio reddit sabbati gratiam et communionem, 599. Ob utramque rejectam Eusebius superbis arguitur, *ibid.* Huic auri solidos centum dari jubet Gregorius, 596, 599.
- Eusebius Cæsariensis episcopus de actis martyrum duplicem edidit librum, 918. Prior excidit, *ibid.* Romæ Gregorii tempore hujus libri codices nulli erant, 916.
- Eusebius Thessalonicensis episcopus, 898, 933. Ad pacem fovendam excitatur, 1073 et seqq. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*
- Eutherius vir dicitur magnificæ memoriæ, qui titulus honoris episcopo non congruit, 497, 498.
- Euthymius S. Gregorium dialogum cur cognominari, 107.
- Eutychius Tyndaritanus episcopus, 672. Ut in convertendis idololatriæ cultoribus perseveret, excitatur, *ibid.*
- Eutychius præfectus, 1205.
- S. Eutychius vir sanctæ conversationis in provincia Nursiæ, 308. Ejus pro animabus ad Deum adducendis zelus, *ibid.* In abbatem eligitur, *ibid.* Ejus post mortem miracula, 313. Plures in Italia sub ejus nomine Ecclesiæ consecratæ, 313.
- Evangelium olim collo suspendere apud Christianos solitum præsidii et custodiæ causa, 520, 1272. Et capiti apponere, *ibid.* Evangelium in judiciis medium collocabatur, 906, 907, 961. *Vide* Judicium. Evangelium olim a lectoribus in Ecclesia legebatur, 1289. Per quatuor Evangelia jurare olim licitum, 1300. *Vide* Juramentum.
- Evangelus diaconus captivus sumptibus Ecclesiæ liberari jubetur, 654. Hujus filia a Felice stuprata, 654, 655.
- Evasa insula, nunc Ivica dicta, 431, 432.
- Eventius diaconus Mediolanensis 972.
- Exactionem canonis agere quid sit, 420. Pro exactionibus solvendis Corsicani filios suos venundabant, 768. Exactiones cum peccato factæ, non prosunt, 769. Exactionibus iniustus colonos Ecclesiæ vexari prohibet Gregorius, 534, 535. Exactiones iniustæ in colonis Ecclesiæ non cedant Ecclesiæ commodo, 536.
- Exarchus quid sit, et quæ ejus dignitas, 521. An idem esset exarchus et Italiæ præfectus, *ibid.* Primus exarchi nomen obtinuit Longinus, 521. Exarchus Ravennæ cur dictus, *ibid.* Exarchi in Italiam a Mauricio missi, per impotentiam et avaritiam Italiæ damnum majus quam hostes ipsi intulerunt, 1238. Inter episcopos olim quinam exarchi dicerentur, 548. Monachi etiam suos exarchos habuerunt, *ibid.*
- Excedere manibus qui dicuntur, 1079.
- Excellentia honoris titulus quo utitur Gregorius erga reges, reginas, exarchas, et alios summæ dignitatis viros, 506, 686, 712, 999, 1133, et *alibi passim.*
- Excommunicatio quibus competat, 581. Excommunicatio culpæ in regula S. Benedicti statuta, sitne canonica, 253. Inter excommunicationem et anathema quoddam discrimen, 613. Pro propria injuria vindicanda, excommunicatio ne adhibeatur, 813. Excommunicatio post secundam et tertiam monitionem ferenda, 619. Insultibus excommunicationis non est irroganda vindicta, 642. Excommunicatio injusta non ligat, *ibid.* Excommunicatus ab uno episcopo, ab aliis ubique terrarum esse vitandos, vetus est institutum, 707. Cum excommunicatus non communicandum, 813, 814. Qui a communione prohibitus, Eucharistiam percipiebat, anathemate percussus ab Ecclesiæ corpore separabatur, 817. Quos communione privabat Gregorius, hos, si casus mortis urgeret, viatico privari solebat, 899, 926, 960. Ne presbyteri monachos ab excommunicatione solvant, cavetur, 955.
- Exconsul dicitur vel qui consulem gesserat, vel qui codicillo exconsul creatus fuerat, 489, 520, 557. Nudum erat honoris nomen, 620.
- Excubitorum comes quis esset, 520, 1044.
- Excusari nulla occasione, id est nullam excusationis occasionem habere, 972.
- Exemplare, est describere ex authentico, 507.
- Exemplum virtutis proximo debent justis, 95, 185. Exemplum plus movet quam verba, 152. Sanctorum exempla quam utilia, 153. Exempla sanctorum pastor sequatur, 508.
- Exemptionum causa præcipua fuit oppressio subditorum, 498. *Vide* Monachi.
- Exhibere, id est se vel alium præsentem sistere, 1002.
- Exhilaratus Siciliæ episcopus, 1262, Exhilaratus, 726. Secundicerius dicitur, 880.
- Exhilaratus duo lignea vascula deferens ad S. Benedictum, unum abcondit, 245. Quid ipsi acciderit, *ibid.* Exdōx, sumptus, expensæ, reditus, 406.
- Exlex, id est qui legibus non vult parere, 929.
- Experientia, titulus quo compellat Gregorius subdiaconos patrimonii re

clōrea, 497, 541, 653. Notarios, 1056, 1061, *et alibi passim*.

Explere, id est explicare, 677.

Expræfectus quis dicitur, 527.

In executione, id est, jussa exsequendo, 789.

Executor ille dicitur, qui alterius jussa exsequitur, 169, 897.

Exilium olim iudicio ecclesiastico contra clericos decretum, 1172. Nunc ad regiam potestatem spectat, 1173.

Exsuperantius episcopus, 1230.

Extranea Dei ancilla, cui pensionem assignari jubet Gregorius, vel donationem quam fecit, reddi, 539.

Extranei blande sunt ad fidem alliciendi, 1236.

Ezechias alienigenis aromatum cellas ostendens, cur iram Dei incurrit, 5.

Ezechiel personam repræsentat præpositorum, 29, 31. Cur Ezechiel filius hominis vocetur antequam ad cœlestia contemplanda, ducatur, 101, 102.

F

Fabius episcopus Firmanus Passivi decessor, 943.

Facies. Ante faciem Dei stare quid sit, 82. In faciem Deus monuit humanum genus ante peccatum, 82. Sed homo Dei in faciem terga peccando dedit, *ibid*.

Facio. Se fecit, id est ivit, abivit, 609. Facio et facesso idem significant, *ibid*.

Facundus Hermaniensis episcopus de tribus capitulis ad Justinianum scripsit, 614.

Falerinæ civitatis episcopus, Joannes, 1291.

Fama bona, odor bonus, 924.

Famis tempore Deus subvenit monasterio S. Benedicti, 248.

Fantinus defensor rector patrimonii Panormitani, 974. Defensor Neapolitanus, 1050. Faustinus dictus est, 911. Cur valuerit monachi testamentum in favorem Fantini et Siricæ testamentum in favorem xenodochii non valuerit, 539 *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*.

Fanum. In Italia urbes hujus nominis plurimæ, 609. Fanum Fortunæ. Fanum simpliciter dicta urbs in Umbria episcopalis, *ibid.*, 610, 827. Fanenses episcopi: Leo, 826. Fortunatus, 859. Fanum. *Vide Templum*.

Fasagnates patricius quo tempore Armeniam rexit, 493.

Fausiana. *Vide Phausiana*.

S. Faustinus martyr ex sua Ecclesia Valerianum patricium virum lubricum humatum auferri jubet, 460.

Faustinus Meriensis Ecclesiæ miles, 886. Queritur a patre suo nonnulla Ecclesiæ Messanenæ, quæ juris alieni erant, relicta fuisse, 896.

Faustus ex prætore Cancellarius, 553, 1121, 1122.

Faustus vir magnificus, 1057.

Faustus filius Constantii defensoris, 951.

Favor principum quantum acquiritur laboribus et anxietatibus possidetur, 875. Humani favores fumo similes sunt, 1066. Deo et pravis hominibus placere nullus potest, *ibid*.

Febriticans puella verbo sanata, 165.

Felicianus presbyter, 571.

Felicissimus Lamigensis Ecclesiæ diaconus, 566.

S. Felix Nolanus tria macri jugera ruris conduxit quæ propria manu coluit, in verba non in sensum canonum peccans, 606.

Felix Papa III atavus S. Gregorii,

397. Amitam de imminente morte in visione admonet, *ibid*.

Felix Acropolenis episcopus, cui trium Ecclesiarum visitatio injungitur, 605.

Felix Messanensis episcopus, 528. Circa multa consulit Gregorium, 1274. Huic respondet Gregorius, 1276. Hæc responsio S. Gregorio asseritur, 1275. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*.

Felix Pisarenensis episcopus, 826. Huic missas publicas in monasterio celebrare prohibet Gregorius, *ibid*. Felix Portuensis episcopus, 947, 1288, 1291. Ex Sabinensi provincia ortus, 460. Ab eo plurima didicerat Gregorius, quæ in Dialogis refert, *ibid.*, 464. Huic Joannem juris ecclesiastici famulum donat Gregorius, 1210.

Felix Sardicæ episcopus primati suo obedire nolens arguitur, 735, 736.

Felix Sipontinus episcopus, 546. Huic Canusinæ Ecclesiæ visitatio committitur, *ibid*. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*.

Felix episcopus ad Barbaricinos convertendos in Sardiniam a Gregorio missus, 702, 703. In monasterium a Theodosio fundatum monachos introducere jubetur, 727, 728.

Felix diaconus e schismate ad Ecclesiam reversus, a S. Gregorio commendatur episcopo Syracusano, 694, 695.

Felix subdiaconus rector patrimonii Appiæ, 976, 1273. Felix defensor, 653.

Felix abbas cui Gregorius mille et quingentas plumbi libras erogari mandat, 544, 545.

Felix monasterii Fundensis præpositus, 161.

Felix vir nobilis in provincia Nursinæ, 168.

Felix vir consularis, Chartularius Maximiano Syracusano commendatur a S. Gregorio, 587. Vir magnificus in Sicilia, 941, 942, 955. De Joanne episcopo Syracusano queritur, 959, 960.

Felix domnæ Vivianæ maritus, 528.

Felix domnæ Campanæ conductor, 539.

Felix de Ortice, 627.

Felix nepos Felicis Sipontini episcopi, an fuerit clericus, 654. Filiana diaconi a se stupratam vel ducere, vel in monasterio castigari jubetur, 654, 655.

Felix jugalis hæres a Rustica femina institutus, 946.

Femina quæ sint admonendæ, 35.

Femur. Super femur ensem poni quid sit, 90.

Ferentia urbs in Etruria, cui successit Viterbium in sede episcopali, 189. Ferentis episcopus, Martianus, 1291.

Ferentinum urbs episcopalis Latii, 367. Ferentini episcopi Bonifacius, 184 et *segg*. Redemptus, 368. Luminosus, 1291.

Ferocinatus quædam Ecclesiæ Romanæ legat, 1105.

Ferrum quid significet, 32. Quis ferrum fiat in fornace, 53. Ferrum ex profundo aquæ reversum, 224.

Festus Capuanæ civitatis episcopus ob avaritiam a suis despectus, 648.

Fesulæ urbs olim Thuscicæ clara, 1075.

Fetor carnalem concupiscentiam significat, 436.

Fibula aurea, magni pretii munus quod Imperatores largiebantur, 896.

Ficulnea. Quid sit ficulneam sine fructu terram occupare, 67. Ficulnea in qua Christus fructum quæsit, quid significet, 1069.

Ficulum vel Ficolle urbs in Italia 754. Ficulneus episcopus, Severus, 548.

Fidejussor quid sit, 1108.

Fidentia femina, 950.

Fideles unius corporis sunt membra, 46.

Fides. Credi nequit quod potest videri, 381. Visibilia per invisibilia videntur, *ibid*. Fides suadenda est, non extorquenda, 524. A fide alienos admonendo, suadendo oportet adducere, 525. Paganis et Judæis aut compellendi, aut alliciendi, non suasionibus tantum, sed vi indirecta, 525, 703, 731.

Vide Judæi. Rusticos in sua idololatria obstinatos pensionis onere gravari jubet Gregorius ut convertantur, 704. Fidei necessitas, 373. Sicut rami sine virtute radicis arebunt, sic opera bona a fide sejuncta nulla sunt, 718, 967. Fides nostra non utilitur novis revelationibus, 822. Quota fide aberraverint quinto et sexto sæculo, 114. Illa fidei confessio est suscipienda, quæ non vi, sed spontanea fit voluntate, 842. Infidelis non vivit sine fide, 373. Multa certo credimus quæ videri nequeunt, 380. Nullus salvari potest ex his qui fidem Christi tenent, et vitam fidei non habent, 861. Fidem perdit qui in vocabulo universalis consentit, 747.

Fiducia magnæ securitatis est simplicitas actionis, 48. Fiducia et securitas de meritis sunt animæ corruptelæ, 100.

Fili Ecclesiæ dicuntur laici, 666.

Vide Laici. Filii cogniti dicuntur qui ex legitimo conjugio sunt nati, 801.

Filoxenus vir magnificus, 1046.

Finis. Ad finem sive volentes, sive nolentes quotidie tendimus, 875.

Firminus Tergestinus episcopus, 1203. Huic a schismate reverso gratulatur Gregorius, *ibid*. Eundem contra tentationes munit, 1204. Eique subdiaconi pollicetur, *ibid*. A schismaticis multa patitur Firminus, 1240. Smaragdus exarcho commendatur, 1241. Ejuadem Firmini videtur esse illa hæres ejuratio quæ inter Epistolæ Gregorii reperitur, 1300.

Firmanus urbs in Italia, 944. Firmiani episcopi. Fabius, 943. Passivus, 1187, 1188.

Fiscalia dicuntur tributa, 687, 988.

Fiscus. Fiscus debitorum bona etiam antiquitus, signo principis appposito, eidem custodienda vendicabantur, 1119.

Flagella Dei metuentes, et propterea innocenter viventes, quomodo admonendi, 52. Flagella Dei misericordia mitigantur, 385. Ex Italiæ flagellis non recte inferitur quod peccaverit, 615. Flagellati ad poenitentiam revocantur, 51. Diligitur a Deo qui ejus meretur, sustinere flagellum, 615. Dei flagella et verbera quo animo suscipienda, 1114 et *segg*. Flagella probant nos a Deo non esse derelictos, *ibid*. Inter flagella consolatio facilis quænam, 1028. Inter flagella positi flagellis digna committere, est contra ferientem superbiere, 1088. Quia ratione ii qui flagellis peccatiuntur consolandi, 1087, 1088. *Vide Adversitas, Afflictio, Tribulatio*.

Flagellatio publica olim iudicii ecclesiastici adversus clericos decreta, nunc prohibita, 1172.

Flaminea, seu Flaminia porta veteris Romæ, 1125.

Flamma in tribus pueris uno eodemque tempore habuit virtutem ad solium, et non habuit ad tormentum, 324.

Flavius Remorum episcopus, 1288.

Flere non flendo quid sit, 79.
 Floræ abbatissæ domum cumhortis in perpetuum donat Gregorius ad monasterium construendum, 636.
 Florentinus Anconitanus archidiaconus in episcopum electus, 1269.
 Florentinus vel Florentius Ravenatis Ecclesiæ diaconus, 819, 1096.
 Ad episcopatum Anconitanum eligitur, 1269.
 Florentinus Dei famulus sex uncias monasterio S. Lucie Syracusis restituere jubetur, 626.
 Florentius Epidauritanus episcopus. Hujus injuste depositi causa in synodo examinanda, 631, 632. Sabiniانو Jaderæ episcopo committitur discutienda, 902.
 Florentius Ecclesiæ S. Laurentii Romæ presbyter, 420.
 Florentius presbyter avus Florentii subdiaconi, 225. Ejus in S. Benedictum odium et invidia, *ibid.* Eisdem ad perdendas monachorum animas commentum, 228. Malitiæ suæ pœnas dat, *ibid.*
 Florentius subdiaconus a Neapolitanis electus episcopus, fugit, 635.
 Florentius vir religiosus in provincia Nuraie, 308. Ei ursus ministrat, 869. Perversis monachis ob ursum cæsum maledicit, et statim ultio divina illos percussit, *ibid.* Horum mortem luget, *ibid.* Eremum a serpentibus oratione purgat, 312. Inter patronos Ecclesiæ Fullini colitur, 313.
 Florianus, 625.
 Floridus Tiburtinus episcopus vir veritatis amator, et sanctitatis inensis, 300, 356.
 Florus Lugdunensis Ecclesiæ magister probat ignem inferni corporeum esse, 111.
 Florus vir magnificus, 1262.
 Fluviarum inundationes miraculo sedate, 293, 296.
 Fontes derivare foras quid sit, 74.
 Foramen in pariete quid significet, 30.
 Formæ quid sint, 1196. Formarum comes quis esset, *ibid.*
 Formiæ urbs in Italia, 495. Formiense Ecclesia unitur Minturnensi, *ibid.* Utraque demum Cajetam cum corpore S. Erasmitranslata, *ibid.* Formiense Ecclesiæ visitatio Agnello Terraionensi episcopo committitur, 862. Formienses episcopi: Bacauda, 490, 495. *vide ejus titulum.* Albinus, 947.
 Fornicationem atrocioribus criminibus Paulus annumerat, 81. Ob fornicationem quomodo separetur conjuges, 1062. Quomodo cum muliere quæ ob fornicationis suspensionem a marito discessit, et ad eum postea rediit, agendum, *ibid.* Num ob fornicationem viro liceat uxorem dimittere, 1138.
 Fortuna Judæa ad fidem conversa, 714.
 Fortunatus episcopus Fanensis, 859.
 Fortunatus Neapolitanus episcopus electus post Demetrii depositionem, 673. Concilio Romano subscripsit, *ibid.*, 1288, 1291. Quomodo in Ecclesia sua conversari debeat, 672. Ejus zelus pro Christianis mancipiis laudatur, 953. Ei Misenatis Ecclesiæ visitatio injungitur, 988, 989. Quod ejus culpa Neapolitani invicem dissiiderent, carpitur, 1005. Ejus erga monasteria negligentia arguitur, 1056. Plurimæ ei ad Ecclesiæ regimen spectantia injunguntur a Gregorio, *vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*
 Fortunatus episcopus Tudertinus in effugandis malignis spiritibus valde potens, 192, 193, 196. Crucis signo

lumen cæco restituit, 196. Equum rabidum crucis signo sanat, 197. Mortuum ad vitam revocat, 201. A Gotho non impune contemnitur, 197. Gothus poenitens, et Fortunati misericordiam implorans, aqua benedicta aspersus sanatur, 200. Multa miracula ad Fortunati sepulcrum facta, 200.
 Fortunatus abbas monasterii Balneum Ciceronis dicti, 164, 173, 201.
 Fortunatus abbas monasterii Cæsenatis injuste depositus restituendus, 1264.
 Fortunatus vir nobilis, 185, 188.
 Fortunatus ad mensam Ecclesiæ Mediolanensis per multos annos sedit, 720. Ejus causa Romæ finienda, 730, 731.
 Fortunatus ab defensoris officio amovendus, 979.
 Fossa altaris quid significet, 43.
 Quare unius cubiti fuerit, *ibid.*
 Fracturam ligamen astringit, cum culpam disciplinam deprimit, 23.
 Franci cur aliquando Germani appellati, 918, 920. Francorum reges merito Christianissimi appellantur, 795. Ab orthodoxa fide nullus regum Franciæ usque nunc deflexit, *ibid.* Olim Franci reges hoc titulo, *Vir iluster*, gloriabantur, 519.
 Frater defunctus sine filia, uxore relicta, quid significet, 7. Frater superstes uxorem defuncti renuens accipere quis sit, *ibid.* Duo fratres poseunt contrahere cum duabus sororibus, 1153.
 S. Frigidianus Lucensis episcopus, vir miræ virtutis, 293. Fluvium a proprio alveo oratione et jussu derivavit, *ibid.*
 Frigidus dicitur qui bona consummanda nec inchoat, 94. Cur frigidus vel calidus quisque esse postulatur, *ibid.*
 Frontiniansis qui fuerint, 1067.
 Frumentum a Domino accipere quid significet, 73. Frumenta abscondere quid sit, 74. Frumentarius canon quis sit, 488. Frumenti exactione, 533.
 Fruniscendus Hydruntinæ Ecclesiæ debitor ad solvendum cogendus, 1004.
 Fugere. Prohiberi fugere hyems vel Sabbato, quid sit, 323.
 S. Fulgentius hac inscriptione, servus servorum, etc., aliquando suas epistolas munit, 481.
 S. Fulgentius Utriculensis episcopus, 300. Totiæ jussu intra circulum inclusus, mirabiliter liberatur, *ibid.*
 Fumus quomodo impiorum felicitatem denotet, 492.
 Fuudi urbs episcopalis in Latio, 153, 289, 633, 634. Fundenses episcopi: Andreas, 289. Agnellus, 634, 947, 1291.
 Furserpentisope deprehensus, 161.
 Fures miraculo a furto revocantur, 304, 305, 329. Furum pœna, 1152.
 Furto ablata ex Ecclesiis quomodo restituenda, 1153. Furtum in monacho quomodo puniunt, 1124.
 Fuscus Capuanus episcopus Romæ mortuus, 737, 738, 760.
 Fuscus abbas monasterii Neapoli plurima pro suo monasterio, impetrat, 1049, 1050 et *seqq.*
 Fuscus archiater, 554.
 Futurum sæpe per revelationem præsciunt morituri, 409, 413.

G

S. Gabinius. *Vide* Gavinus.
 Gairaldus abbas S. Medardi Suesioneensis, 1285.
 Galaad interpretatur acervus testimonii, 72. Per Galaad Ecclesia exprimitur, *ibid.* Prægnantes Galaad qui sint, *ibid.*

S. Galla Symmachi consulis filia, 392. Eadem esse creditur ad quam S. Fulgentius scripsit, *ibid.* Vidua, secundas nuptias respuit, *ibid.* Monasticam vitam amplectitur, *ibid.* A beato Petro de proxima morte sua et duarum sororum admonetur, *ibid.*
 Galla vidua, 428.
 Gallia quare dicta Germania, 781, 782. Gallicana Ecclesia cur Romanæ soboles, 781. Galliarum patricii vocantur rectores provinciarum Arelatensis et Massiliensis, 493. An Galliarum sancta sede legatio Arelatensibus episcopis semper fuerit commissa, 781. Galliæ regnum sub Childeberto quale esset, 783. Galliæ reges, *Vide* Franci.
 Gallipolis seu Callipolis urbs Calabriae episcopalis, 657, 808. Gallipolitana Ecclesia Petro Hydruntino episcopo visitanda committitur, 807. *Vide* Callipolis.
 Gallus in nocte profunda altos edens cantus quid significet, 100. Gallus antequam cantet alas excutens, iisque seipsum feriens, quid signet, *ibid.*
 Garnerus canonicus regularis S. Victoris Parisiensis quo anno vixit, 110. Opus elucidavit Gregorianum dictum, *ibid.*
 Gaudentio Nolano episcopo Capuanæ Ecclesiæ visitatio committitur, 737. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*
 Gaudentius presbyter, 184.
 Gaudioso Eugubino episcopo Tadinatis Ecclesiæ visitatio injungitur, 995, 996.
 Gaudiosus presbyter, 800.
 Gaudiosus magister militum in Africa, 560. Ejus ventis sinceritas laudatur *ibid.* Eique Hilarius patrimonii rector commendatur, 561.
 Gaudiosus primicerius responsalis provincia Ravennæ defunctus, 667.
 Gaudiosus defensor, 956.
 Gaudiosus quidam devolentissimè ab Ecclesiæ Rom. actoribus illata apud Gregorium questus est, 547.
 Gaudium veritatis discipulis quale esse debeat, 1110. Non gaudento gaudere quid sit, 79.
 Gavia abbatissa monasterii SS. Gaviini et Luxorii in Sardinia, 911.
 S. Gaviinus martyr Turribus in Sardinia, 931.
 Gehennæ ignis corporeus est, 417. Unus est, sed non uno modo omnes cruciat peccatores, 448. Siæ hæc reprobos cruciabit, 449.
 Gellæus subdiaconus lapsus, 536.
 Genium aliquando ornatam, splendorem, decus sive privilegium significat, 914.
 Genius antiquitas dæmonem significare solebat, 1300. Per genium jurare, non licitum, *ibid.*
 Gennadius patricius Africae exarchus, 530, 558, 841. Ob victorias reportatas laudatur, 558, 559, 560. Ejus zelus pro Ecclesia, 686. Varia de quibus eum Gregorius pro Ecclesia rogavit, *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*
 Gennadius scholaris patriarchæ CP. in synodo Florentina contra Græcos Dialogorum Gregorii libri usus est, 104.
 Gentilius cur dieatur princeps Wasdalis Arianus, 280.
 Gentio scribo, 1083.
 Genua urbs Liguria celeberrima, 461, 466.
 Georgius presbyter Constantinopolitanus, 847, 848. Ejus error circa dæ-

natos ab inferno per Christum liberatos, 861.

Georgius Italiam praefectus, 527.

Georgius quidam Dono Messanensi episcopo commendatur, 823.

S. Georgii antiqua Ecclesia, 1173, 1174.

Germania. Quid intelligendum per Germaniae partes, 781. Germania Lugdunensis, 782, 920.

Germanus Capuanus episcopus cuiusjanimam in caelum ab angelis delatari vidit S. Benedictus, 269.

Gerontius monasterii Gregoriani monachus in visione de sua et fratrum suorum morte fit certus, 409, 412. Paschasium diaconum a purgatorio precibus liberat, 444, 445.

Gerontocomia sunt hospitia senum, 1691. Gerontocomium in monte Sina a quo constructum 1092.

Geata et facta utrum differant, 577.

Gibbus quid significet, 11.

Gigantes sub aquis gemere quid sit, 849.

Gildas cognomento sapiens, scriptor, 1038.

Gladium a sanguine prohibere quid sit, 75. Gladium super femur ponere quid sit, 90.

Glebae affixus, seu corpori obnoxius, et conditionis servilis, 757.

Gloria in excelsis Deo hymnus in laeta rebus et gratiarum actionibus adhibitus, 764, 765, 1029, 1109, 1111, 1237, 1238.

Gloriae vanae et inanis cupidus depingitur, 9. In Dei oculis jacent qui apud alios per inanis gloriae appetitum tument, 172. Ille vere gloriosus, qui non de temporali potentia, sed de Christi passione gloriatur, 850. Fugitiva mundi gloria studium vitae aeternae solet praepedire, 1077.

Gloria vestra titulus honoris quo Gregorius compellat reges et imperatores, 543, 684. Magistros militum, 909, 985, 988, 998. Patricios, 834, 1025. Praefectos, 1068. Advocatos seu scholasticos, 721. Domesticos, 1081, 1083. Erogatores, 1032, 1033. Feminas illustres, 1077, 1088. Subdiaconum, 1274. Et quo compellatur ipse Gregorius a rege Recharedo, 978.

Gloriosa uxor Andreæ scholastici, 952.

Gloriosus episcopus Ostiensis, 947, 1288.

Godiscalchus vir dignissimus, 541.

Godiscalchus Campaniae dux, 1048.

Gordia sive Gurdia soror Mauricii quae Philippo duci Orientis nuptui data est, 877.

Gorgona vel Gorgonia insula maris Tyrrheni, 545, 546, 729. Monachis ibi degentibus visitandis Hosius abbas committitur, 846.

Gothi. Quare pro Gothis aliquando Wandali intumantur, 115. Per reges gentium intelliguntur Gothorum reges qui Galliarum partem occupabant, 831. Gothi Benedictum monachum frustra cremare moliantur, 324.

Gradus insula, quo sedem transtulit Severus Aquileiensis, 502, 1240.

Gratus aqniliorum apud Deum non probabitur, sed vitae meritum, 562. Gratus prohibiti in matrimonio contrahendo ad quotam generationem extendantur, 1154 et seqq., 1275, 1277, et seqq., 1279. De hac re quid Romana lex permittat, 1153, 1154.

Græci schismatici locum Dialogorum Gregorii ubi de processione Spiritus sancti a Filio agit, depravarunt, 118, 275. Græci sermonis interpretes deesse sibi Gregorius queritur, 1071.

Grammaticam episcopo docere non liceat, 1140, 1141.

Gratia necessitas ad flagella Dei patienter toleranda, 185. Omne opus Dei dona praeveniunt, et ex subsequenti opere ipsa dona succrescunt, 168. Illius gratia postulanda, sine quo nusquam absque culpa, cum quo nusquam sine iustitia, 849. Ita debemus de gratia praesumere, ut non simus negligentes in opere vel in oratione, 885. Sine Dei auxilio hostis noster vinci non potest, 790. Sine divina gratia, humana dilectio apud nos amplius nocet, 957. Sine divinae misericordiae gratia nullus ad aeterna anhelare potest, 1077.

Gratia humana, vide Favor.

Gratianus vel Gratosus Numentanus episcopus, 638, 1291.

Gratianus Ecclesiae Venerandae diaconus Neapolitanæ incardinandus, 799.

Gratiosa abbatissa, 673.

Gratosus subdiaconus, 636.

Gratosius notarius, 1046.

Gravinianus diaconus, 602.

Gregoria, 589. Gregoria Augusta cubicularia rem difficilem et inutilem petit a S. Gregorio, 869.

Gregoria virgo Romana et sanctimonialis, 301.

Gregorius Thaumaturgus montem movet, 180.

Gregorius Nazianzenus. Ejus sententia de exhortatione facienda, 33.

S. Gregorius Magnus unum fratrem habuerit, 1002, 1004. Monachum se fuisse indicat, 172, 368, 405, 417, 453. Qualis in monasterio fuerit, 149, 152, 491. — Gregorius pontificatum delectando fugit, 1, 517, 849. A pontificatu quam abhorreret, 489, 516, 520. Quo animo pontificatum subierit, 505, 517, 521, 849. Saecularia negotia procellis maris, occupationes vero solitudinis littori comparat, 152. Quietem solitudinis luget sua ad pontificatum promotione amissam, 149, 152, 488, 491, 492, 516, 531, 1027. Se dolet curis saeculi obrutum in pontificatu, 494, 516, 519, 520, 531, 1027. E contemplationis delectatione dejectum, 491, 492, 493. Et ab amore Dei pene separatum, 519. Non tamen hierarchicas functiones deprimit, 491. Procellisam suam in pontificatu vitam se amare conqueritur, 531. Sacerdotium grave pondus dicit, 610. Recens ordinatus litteras synodicas aliis patriarchis scribit, 490, 517. Et praecipuum sedium antistitibus, 517, 541. In pontificatu quot annos vixerit, 478. Quo sensu se non Romanorum episcopum esse, sed Langobardorum dicat, 520. — Gregorius sicut quatuor Evangelii libros, sic quatuor priora concilia se venerari profitetur, 615, 632. Quintum quoque concilium pariter veneratur, 515, 957. Chalcedonensis synodi fidem illibatam custodire se profitetur, 683. Urbani praefecturam gerens cautioni juratoriae de trium capitulorum damnatione subscripsit, 682. Quid de processione Spiritus sancti a Patre et Filio senserit, 118. Ejus erga SS. Patres veneratio, 1065. — Gregorius curae animarum negligentiam quam timuerit, 500, 522. Erga Venantii patricii ex monachi salutem quam sollicitus, 523 et seqq. Veteris et ecclesiasticæ disciplinae tenax, 529, 721, 793, 916. Gregorii de canonum observatione sollicitudo, 529, 663, 664, 686, 701, 713. De episcopis ad meliorem frugum conversione laetatur, 609. De culpa alterius vehementer affigitur, 613. In culpa aliorum cruci-

batur, et in bona actione laetificabatur, 928. Episcoporum correctionem ad se pertinere existimat, 617. Vivere se dicit si episcopi stent in Domino, 626. Imperatoris legem tanquam divinae contrariam redarguit, 676, 677, 678. In causa Joannis CP. nihil nisi omnipotentem Dominum metuere se dicit, 746. Mori praetium se dicit, quam B. Petri Ecclesiam diebus suis degenerare pati, 725. Ea sibi xenia jucunda esse dicit quae sacerdotalis pie conversationis fuerint suavitate condita, 841. Cunctorum curam Ecclesiarum sibi esse iunctam credit, 865. Omnes magnos esse cupit, quorum tamen honor honoris Dei non detrahit, 879. In his quae episcopia nocere scit, uritur, 1022. Zelum suum contra Donatistas episcopo inspirare conatur, 612. Gregorii pro schismaticis ad Ecclesiam revocandis zelus, 608, 614, 615 et seqq., 632, 683, 684, 778. Adversus haereticorum conatus Magnatum opem implorat, 559. Donatistarum haesim propagari gemit, 612. Pro haereticis et Judaeis convertendis quid fecerit, vide Agnoitæ, Manichæi, Photiniani, Judæi. Pro idololatriæ fidem vocandis sollicitus, 701, 702, 703. Circa animas a veritate aberrantes Gregorii sollicitudo, 501. — Gregorii circa Ecclesias pauperibus destitutas sollicitudo, 503, 614, 674, 708. Episcoporum electionem diutius noluit differri, 550, 563, 564, 572, 633, 649. Ejus in eligendis Ecclesiarum praesulis animus non otiosus, 579, 645. Summa ejus in episcopis ordinandis cautela, 1064, 1087. Nullius licet sibi amicissimi electionem sollicitare voluit, 624. Summa sedis honorem et praerogativa tueri intrepidus, 725. Sicut Ecclesiae suae, sic omnium jura Ecclesiarum vult esse illaesa, 611, 619, 645. Sedem apostolicam vice Petri gubernandam suscepit, 611. Nihil in aliena diocesi absque proprio episcopi notitia voluit fieri, 529. Gregorii circa alienas dioceses sollicitudo, 685. Episcopum monet ut occasione suis populis ad praesentiam et fidem adhortetur, 569, 570. Episcopos a suis clericis despici negre fert, 713. Qualiter se habuerit erga episcopos iniuste dejectos, 628, 630, 631, 632, 665. Qualiter erga episcopos injuria affectos, 623, 624, 625, 839. Episcopis ab hostibus expulsis quomodo subvenit, 540, 631, 638. Erga episcopos vel praesbiteros delinquentes aut inobedientes quomodo se gesserit, 656, 657, 689, 735, 736, 739, 756. Qualis erga negligentes, 693, 900. Erga respicientes episcopos qualis, 991, 992. Episcopum ex bonis operibus humanam laudem querentem carpit, 626. Episcopos fratres non vero filios vocat, 1047. — Gregorius se rerum pauperum defensorem dicit, 1059. Et dispensatorem, 1232. vile Patrimonium variae ejus elemosynae, 502, 506, 538, 541, 546, 548, 549, 550, 574, 596, 599, 707, 756, 793, 872, 956, 1062. Episcopis pauperibus subvenit, 554, 1211. Episcopo non habenti unde pauperes aleret, tritici modiorum duo millia erogat, 793. Pro egenis baptizandis vestes mittit, 893. Pro Ecclesiarum reparatione viginti solidos dari praecipit, 1075. Pro mercatore qui jacturam fecit, ne promissa ab eo pecunia exigeretur, episcopum et subdiaconum intervenire jubet, 955, 956. Pro debitoribus solvit, 670, 724. Captivos redimit, 609, 636, 830. Timet ne sua elemosyna ab indigente ex vani honoris sensu respuatur, 599, 1062, 1232. Pauperibus in provinciis subvenit

mandat, ne si Romam venirent, itinere magis gravarentur, 627. Non vult apocrisiarium suum in causis quæ pauperes gravarent misceri, 993. Aliorum elemosinas erogandas timendo suscipit, 872, 874, 911. Lectos et lectisternia mittit in gerontocomio reponenda pro peregrinis, 1092. *Vide* Xenodochium. — Gregorius orphanorum ac viduarum patrem se credit, 551, 552, 553. Viduis subvenit, 528, 626, 627, 823. Orphanis substantiam patris Ecclesie obligatam reddi jubet, 638, 539. Armenium orphanum Romano patrio commendat, 643, 644. Oppressos et vexatos tuetur, 542, 543, 547, 548, 650, 551, 556, 768, 769, 821, 1025, 1035. Alios contristari contra æquitatem non patitur, 973. In componendis dissidiis quam sollicitus, 527, 618, 649, 653, 653, 824, 825, 880, 887, 959, 960. — Gregorii circa Italiam quam Langobardi devastabant, sollicitudo, 570, 590, 591. Circa Romam cum iidem imminebant. 607. Circa Neapolim, 609. Ejusdem erga Sarcos, Corsicos et Siculos sollicitudo, 768, 700. Pro pace laborat, 816. Romam frumenti copiam mitti imperat, 557, 930. — Gregorii erga monasteria liberalitas, 913. Testamenta pro monasteriis contruendenda facta, adimpleri curat, 687, 689. Theodosii monasterium construere cogitanti, opem ferri vult, 695. Monachos in hoc monasterium introduci jubet, 728. Mancipia monasterio ablata restitui præcipit, 761. Gregorii pro disciplina regulari in monasteriis servanda sollicitudo, 732, 733. *Vide*. Monachi. Monasteria. Gregorius lucrum reputat, si apud Deum mercedem magis quam divitias congregat, 526. Quæcumque contra æquitatem fuerat in Ecclesie Romanæ utilitatem conversa jubet restitui, 525. Donationem ancillæ Dei lapsæ monasterio restitui imperat, 539. Ecclesie Romanæ patrimonium fraudibus et furtis noluit augeri, 533, 534, 545, 536, 553, 595, 655, 656. Xenii pretium restitui præcipit, 926. Donatum Ecclesie suæ domum, misericordia in pauperem feminam motus reddi, vult, 948, 956. Massam monasterio restitui jubet, 650, 651. Res Ecclesie injuste et cum aliorum detrimento legatas restitui imperat, 896. Mancipia aliena ab Ecclesie injuste detineri non vult, 897. — Gregorius xenis non delectatur, 553, 586, 841. Vestes sibi ab episcopo dono datas vendi jubet, et eorum pretium eidem episcopo restitui, 554. Pro muneribus a se missis pretium accipere recusat, 917. Eos qui causas Ecclesie agunt labore suo defraudari minime patitur, 539, 637. Erga bene de Ecclesia meritos gratum se præbet, 992, 993. Vanam eum superfluitas non delectat, 526. Episcopus Siculos ad ordinationis suæ diem celebrandam venire prohibet, *ibid.* Episcopus Romam venire cupientem hortatur ut tanti itineris laboribus parcat, 554. — Gregorius a litibus quam alienus, 197, 625, 671, 672. Ecclesie bona tanquam pauperum bona, non manu, sed ratione defendi vult, 526. Singulis sua jura servabat, 645, 646. Sicut in iudiciis laicorum privilegia turbari noluit, ita eis præjudicantibus auctoritate restitit, 626, 627. Conscientie stimulis pungitur, quod Dei servum a se pro culpa non gravi repulerit, 594. Cum nullo hominum scandalum habere voluit, 663. A summo ad ultimum nulli hominum dare scandalum occasionem voluit, 879. — Gregorii justitias zelus qualis fuerit, 957. Quæ æquitas, 619. Quæ æquitate causas voluerit examinare, 526, 643,

822. Causis indiscussis nihil definit, 627, 643, 975. Nec contra inauditam partem, 942, 959, 1061. Quæ semel definita sunt, eas sine dilatione impleri vult, 1078. Nullius querelam negligit, 960. In causis aliorum privato odio non movetur, 812, 813, 814. Pro personali amore neminem defendit, 581, 582. Pro nullo unquam, nisi favente justitia, protectionem postulat, 1079. Turpe esse credit hoc defendere quod sibi prius non constat justum esse, 1030. Homines propter justitiam diligit, non justitiam propter homines postponit, *ibid.* Apud eum nulla subreptio locum invenit, 579. Personam non considerat, 644. Præceptis evangelicis, institutionibus canonum, utilitatibus fratrum personam nunquam præponit, 746. — Gregorius prudens medicus, 977. In omnibus causis, præsertim in his quæ Dei sunt, ratione magis, quam potestate homines stringere solet, 723. Sic ea quæ sunt justitiæ foris exsequitur, ut ea quæ in tus amoris et dilectionis erant minime postponat, 852. Facinora dissimulare et impunita dimittere non vult, 653. Quod aliorum culpas corrigat, non exasperitate sed ex fraterna dilectione descendit, 928, 1090. — Gregorii vira humilitas, 1027, 1028. Pastoris mores describendo, ait se pictorem scædum depinxisse pulchrum hominem, 102. Homuncionem se dicit, 152. Errori se obnoxium fatetur, 172. Ait se multa ignorasse quæ ab alio monacho didicit, 324. Prius omnium hoc humilitatis titulo, Servus servorum Dei, nunc se exornavit Gregorius, 481, 482, 525, 1213, 1294. Se pontificatui imparem agnoscit, 492, 507, 514. Egrefert se laudari, 494, 516, 618, 713, 855. Pulverem se et indignum Dei famulum nominat, 524. Pulverem ac vermem se dicit, 676. Pondus propriæ infirmitatis expavescit, ac reddendam rationem timet, 610. Culparum suarum pondere in profundum premi se dicit, 680, 879. Ab omnibus corripit et emendari paratum se esse ait, 617, 618. Indignum se proficitur qui pro aliis oret, 712. Vel cui revolutio divinitus fiat, 869. Minus se affligi dicit, quam meretur, 712. Ait se non agere quod scire videtur, 778. Se semper malis moribus fuisse dicit, 873. Præ monachis se humiliat, 877. Presbytero cuidam se inferiorem dicit, 879. Indignum se in honore præsentium et in numero stantium agnoscit, 888. Ait se nihil negotiari posse, *ibid.* — Gregorius scripta sua ad mensam coram extraneis legi prohibet, 856. Scripta sua in comparatione Augustini Scriptorum furem vocat, 1067. Non probat sua in Job commentaria ad vigiliis publice legi, 1195, 1196. De fide sua aliis episcopis rationem reddere paratus est, 779. Inferiores suos in bono imitari paratus est, 941. Anglorum conversionem tribuit Eulogii Alexandrini precibus, 918, 919. Episcopos loco sibi fratres esse dicit, moribus vero patres, 919. Cunctorum sacerdotum servum se dicit, in quantum ipsi sacerdotaliter vivunt, 749. Episcopus universalis dicit recusat, 919. Honorem suum ait esse honorem universalis Ecclesie et fratrum suorum, *ibid.* Se per episcopatus onera servum omnium factum esse proficitur, 1123. Pigrum se et inutilem, et inertem otio torpentem dicit, 1028. Rusticianam rogat ne deinceps in epistolis Gregorii ancillam se nominet, 1123. Aliorum orationes postulat, 806, 807, 874, 971, 1091, 1093, 1116. Se a Mauricio simplicem et fa-

tum appellatum queritur, 765, 766, Quomodo sit factus, *ibid.* — Gregorius in condonandis injuriis quam facilis, 618, 817, 818. Non solum præjudicia non facit, sed sibi facta æquanimiter portat, 1059. In morte Langobardorum se miscere noluit, 726. Ejus pro amicis sollicitudo, 524, 1079, 1080, 1081. Ejus constantia invideta, 725, 749. Ejus pro lectione sacra studium, 908. Opus sanctum in aliis diligit, 1029. Et suum quodammodo reddit, *ibid.*, 1031. Ad celestem patriam anhelat, 1032, 1064, 1065. Sola ejus consolatio, mortis expectatio, 1233. — Gregorius sabbato sancto jejunare non valens, precibus Eleutherii jejunandi virtutem impetrat, 352. Coli morbo laborat, 707. Ejus infirmitates, 352, 965, 990, 1032, 1033, 1064, 1065, 1114, 1115, 1116, 1123, 1124. Variæ ejus calamitates et dolores, 713, 765, 767, 770, 836. Adversa quælibet pati paratus est, modo cum salute animæ suæ ea patitur, 767. Hujus vitæ doloribus ad amorem cælestium impellitur, 770. In his quæ alii patiuntur conturbatur, 1066. Gregorii elogium, 484, 621. Pulcherrimus Ecclesie decor dicitur, 1036. Totius Europæ lætissimus angustissimus flos, *ibid.* Egregius speculator, *ibid.* Spiritualis vena fontis vivi, 1039. Viva unda scientiæ, *ibid.* Sanctissimus apostolicus papa, 1292. Cujus cor gratia sancti Spiritus succensum, 1293. Gregorius nec Græce noverat, nec aliquid Græce scripsit, 714, 879, 1174. — Gregorius quos in Job libros scripsit, prius per homilias dixit, 532. Hoc opus rogatu Leandri Hispanensis episcopi edidit, 532. Rique mittit, 777. Hæc in Job commentaria publice ad vigiliis legi ægre fert, 1195, 1196. Librum Regule pastoralis cur scripsit, 1, 103. Hujus libri encomium, 620, 1040. Hunc librum imperatori oblatum, et ab Anastasio Antiocheno in Græcam linguam translatum, ægre suscipit Gregorius, 1196. Hunc Colombo presbytero mittit, 729. Et S. Leandro, 777. Venantio episcopo illum promittit, 729. — Gregorius a Græcis Dialogus dictus ob Dialogorum libros ipais charissimos, 103. Qua occasione hos libros ediderit, 115, 116, 149, 152, 661. Quo tempore, 105, 116. Quo loco, 116. Hos cum Petro diacono per interrogationes et responsiones composuit, 107. Quinam hos libros Gregorio tribuant, 106, 107, 532. Quinam abjudicent, 113. Quinam illos approbent, 108. Hi libri Gregorio asserunt, 105 et seqq., 133 et seqq. Hi libri a quo in Græcum translati, 103, 107, 111, 112, 121. Quare inter horum librorum versiones differentia tanta, 112. Variæ Dialogorum interpretationes, 115, 117, 118. A Græcis schismaticis corrupta fuit versio Græca, 118, 275. Langobardorum conversionem non mediocriter promoverunt Gregoriani dialogi, 114. Insignia virtutum exempla continent, 115. In his multa fidei dogmata exponunt et astruunt, *ibid.* In his nonnisi de sanctis qui in Italia floruerunt, Gregorio loqui mens fuit, 116. Miracula narrando, historie leges servat Gregorius, 114. Quæ in his narrat Gregorius, ea a bonis et fidelibus viris audierat, vel per semetipsum didicerat, 152, 153. Falsi aliquid in his Dialogis obrepsit, 115. Quis in Dialogis cum Gregorio colloquatur, *ibid.* Quæ gratulatione exceptum illud opus, 116. Quid in hac hujus operis editione sit præstitum, 117, 118, 119. — Gregorii Epistolarum præstantia, 477. Registro Epistolarum quid detractum, quid additum sit, 488. Epistolarum argumenta quare multa-

ta, *ibid.* Epistola ad Venerium Caralitanum omnino rejecta, 1303, 1304. Tot Epistolarum libros scripsit Gregorius, quot annos in pontificatu vixit, 478, 479. Ex Epistolis Gregorianis duos Decretalium libros collegit Hadrianus papa I, 479.

Gregorius in Cantica scripsit, 140. Alia ejus opera, 1195.

Gregorius e monte Sina monachus quo anno et qua occasione Antiochenus episcopus factus, 507. Vir fuit magnæ virtutis, *ibid.* Antiochenam Sedem annis xxxiii rexit et decessori suo reliquit, *ibid.* Quæ de illo Gregorio in synodo Joannis CP. acta sunt, rata habuit Pelagius II, 984.

Gregorius Agrigentinus episcopus, Romam, ut se purget, accersitur, 557. Romæ accusatoris suos expectat, 634. Quos Romam cito mitti Gregorius præcipit, 633.

Gregorius Portuensis episcopus, 1287.

Gregorius presbyter abbas monasterii S. Theodori in Sicilia, 496. Ejus negligentia omnes pene monachi hujus monasterii lapsi, 732. Longam post penitentiam loco suo restituitur, *ibid.*

Gregorius monasterii S. Benedicli prope Terracinam monachus, 384. Fratris sui Speciosi monachi animam vidit e corpore exeuntem, 385.

Gregorius Italiæ præpositus, 506. Urbis præfectus, 522. Dicitur expressus, 947, 1193. Basilicam in honorem martyrum construit, 947. Posti multos labores in obsidione Romæ perpeasos a Mauricio accusatur, sed a Gregorio Magno excusatur, 767. Ad Ecclesiæ asylum confugit, 1078. A Gregorio Magno variis episcopis, tum iudicibus commendatur, 1082, 1083, 1084 1085. Quod tardius in Siciliam venerit excusatur, 1085.

Grexa præcipit sequitur pastorem per abrupta gradientem, 4. Qui gregem Dei rexit pascere, legitime vocatus, nunquam pastorem convincitur non amare, 6. Grex vocatur populus sub præsele, 13. Grex per exempla pastoris melius quam per verba graditur, 15. Grex dominicus per pastoris lapsum vel mortuum non debet manere destitutus, 503, 504, 572. *Vide* Pastor.

Gromentum urbs Lucaniæ, 1209. Gromentina parochia, 1209.

Grusungi familiam Gregorius perlit relaxari, 571.

Gudinus dux Neapolitanus, 1268.

Guitmundus Aversanus archiepiscopus Gregorii Dialogos in suo de veritate Eucharistiæ libro citat, 107.

Guiz dediti qui admonendi, 61, 62, 63. Guiz vitium comites sunt loquacitas, levitas operis, et luxuria, 61, 62.

Gulfar magister militum, 614, 998. Ejus pro schismaticis ad Ecclesiam revocandis zelus, 998.

Gummarith Langobardorum dux, 297.

Gundeberga Aduloualdi soror Arioaldo nupsit, 1271.

Gurgites altos fluminum parvæ, sed innumeræ, replent pluviarum guttæ, 91.

H

Habitare secum quid sit, 216, 217.

Hadrianus papa I in sua ad Carolum Mag. epistola Dialogos sub Gregorii nomine citat, 107. Ex Epistolis Gregorianis duos tantum Decretalium libros collegit, 479. Missis ad Carolum Mag. reliquiis per revelationem terretur Hadrianus, 708.

Hadrianus imperator comites instituit, 499, 500.

Hadrianus Thebanus episcopus injuriam ab episcopis passus Romam confugit, 627, 628, 629. Injuste depositus, a Gregorio restituitur, 628, 630. De multis criminibus apud imperatores a diaconis depositis accusatur, 629. Objecta sibi capitula de pecuniariis, licet falsa, conuiteri cogitur, *ibid.* Hunc a jurisdictione Lariensæ metropolitæ exemerat Pelagius II, 630. Iterum eum eximit Gregorius, *ibid.* Hadriani cum ejus accusatoribus reconciliationem examinavit vult Gregorius, 653.

Hadrianus notarius Siciliæ, 976, 1055, 1137. Quod incantatores et sortilegos insectaretur, laudatur, 1039. Chartularius dicitur, 1231. *Vide* Indicem alphabetic. Epistolarum.

Hæreditas. Ad hæreditatem non perveniunt filii, nisi per flagella disciplinæ, 50. Qui ab hæreditate parentum se abstinat, onera hæreditaria sustinere, non debet, 820. Hæreditas jacens dicitur, quæ nondum adita est, 821. Hæreditas aditur aut dicto aut facto, *ibid.* Hæreditas omittitur, cum hæres se tempore excludi patitur, *ibid.* Repudiatur, cum is ad quem delata est, adire recusat, *ibid.*

Hæres ad olvendum cogitur, si auctor ejus aliena legaverit, 896. Hæres ex asse quid sit, 990. Hæres in octo vel in quatuor uncis quis dicitur, 990. Hæres in unam unciam quid sit, 1189, 1190.

Hæresis a catholicis zelo impotenti aliis catholicis falso imputata, 803. Veritas ab ejusmodi invidia ita neglecta, ut nec ipsam hæresim quam imponunt, sciat, 803, 804. Sub prætextu hæresis affligi quæpiam veram fidem profitentem non permisit Gregorius, 803. Veraciter profitenti non credere, non est hæresim purgare, sed facere, 805. Qui rectæ professioni credere non consentit, in eo quod alium improbat, se accusat, 804. Infidelitas est fidem fidelibus non habere, 805. Athanasium presbyterum post fidei suæ professionem orthodoxam, catholicum declarat Gregorius, 843, 844. Hæresis insimulati quid facere debeant, 1129. Hæresis, quæ recens exorta Constantinopoli credebatur, capta, 1130 et seqq. A S. Gregorio refellitur, *ibid.* Hæresis prima in Ecclesia fuit simoniaca. *Vide* Simonia.

Hæretici per prægnantes Galaad figurantur, 72. Quomodo legem Dei in satanæ sacrificium vertant hæretici, 73. Dona Dei in nos collata offerunt diabolo, *ibid.* Hæreticis quæ monita danda, 73. De præceptis pacis discordiam faciunt, *ibid.* Hæreticorum vasis ablati, et Ecclesiæ oblati, sicut et illorum templis Deus dicitur non delectari, 697. Alia fuit mens Gregorii et Honorati episcopi Novariensis, *ibid.* Hæreticorum quæstionibus qui erudiat Ecclesia, 895. Hæreticorum contra Ecclesiam catholicam persecutio et malitia, 559. Magna Dei omnipotentis gratia est, quod inter hæreticos unitas non sit, 895. Eorum pravitate lex persequitur, 714. Hæretici a catholicis sacerdotibus vigore semper rationeque compescendi, 731. Hæreticos insectantes, aliquando hæreses faciunt, 1132. Hæretici sub Mauricio imperatore obmutescere coacti, 1134. De hæreticorum baptismo inquirunt, 1167, *et* tota epist. 67, libri xi. Hæretici ad Ecclesiæ unitatem redeuntes quanta lenitate suscipiendi, 500. Hæreticorum reconciliandorum varii modi, 1167 et seqq. Forma hæresim abjurandi, 1300 et seqq.

Halitgarus episcopus Cameracensis, 1149.

Harenata locus sic dictus, in quem episcopatus Velitranus a Gregorio est translatus, 578.

Hebdomum quid significet, 1301. Hebetes qui sint monendi, 40.

Helena Constantini matris opera Deus ad Christianam fidem corda Romanorum accendit, 1113.

Helena a S. Gregorio commendatur, 1104.

Heli erga filios falsa pietas, ipsi et illis perniciosa, 23.

Helias presbyter et abbas Isauriæ, 763. Ipsi Evangelia mittit Gregorius, *ibid.* Ejus modestam subsidii petitionem liberalitate vincit Gregorius, *ibid.* Ipsique bona omnia spiritualia precatur, 764.

Helladia seu Hellas est proprie Achaia, 789. Helladiæ episcopi ex antiqua consuetudine episcopo Corinthi erant subditi, 790.

Heptaticum vel Heptateuchus septem priores sacræ Scripturæ libros significat, 596, 597, 865, 867.

Hæbæ, quæ hæc animalia nutriunt, alia occidunt, quid significet, 83.

Herculanus vir sanctissimus e monasterio ad Perusinæ civitatis episcopatum assumptus, 300. Totius feritas in sanctum Episcopum, 301 et seq. Hericus. *Vide* Ericius.

S. Hermetis monasterium in Panormitana civitate situm, forte unum ex sex Gregorianis in Sicilia fundatis, 824, 826.

S. Herminigildus regia Wisigothorum filius ab Leandro episcopo convertitur, 345. Hortante Ingunde Sigiberti Francorum regis filia, *ibid.* In odium fidei a Patre suo rebus omnibus spoliatus in carcerem retruditur, *ibid.* Communionem de manu Ariani episcopi percipere renuit, 345. Ejus post mortem sanctitas miraculis comprobatur, 345.

Herundo solitaria super montes Prænestinos vitam admirabilem duxit, 396.

Hiberia. *Vide* Iberia.

Hieracium urbs episcopalis Calabriae, 871.

Hierarchicus, id est œconomus, vel episcopus visitator, 691, 692.

Hilaritas in sanctis et in ipsis monachis laudatur, et cum penitentia conciliatur, 360.

S. Hilarius Lirinensis monachus et archiepiscopus Arelatensis, 1101.

Hilarius quem Gregorius Brunichildæ reginæ commendat, 1204. Vanitono et Arigio, *ibid.*, 1025. Quis sit ille Hilarius, incertum, 1026. De eo adhuc mentio, 648.

Hilarus papa universa Galliæ episcopis statim post suam ordinationem litteras communicatorias misit, 542.

Hilarus vel Hilarius Africæ monachus et chartularius, 561, 566, 612, 1068, 1185, 1199, 1201. Notarius dicitur, 1089. Sedis apostolicæ legatus concilium cogit, cui præsidet, 567. Patrimonii rector dicitur, et Gennadio Africæ exarcho commendatur 560.

Hilarus subdiaconus calumniator, quibus poenis afficiendus, 1172.

Hilarus ex Tauromenia civitate, 821.

Hincmarus metropolita Remensis visitator episcopus delegabat ad Ecclesiæ suæ provinciæ desolatæ, 501. Plurima in operibus suis ex Gregorianis dialogis testimonia profert, 107. Et ex aliis ejusdem Patri operibus, 1156, 1235.

Hypolytus clericus Mediolanensis, 644.

Hippolytus notarius, 683, 684.

Hispalis urbs Hispaniæ Andalusiæ metropolis, 531. Hispalensis episcopus S. Leander. *Vide* ejus titulum. Hispania olim dicta Iberia, 431, 1167. Ob trium capitulorum causam Hispania non fuit schismate divisa, 614.

Histriæ episcopi in causa trium capitulorum schismatici, 608. *Vide* Schismatici, Histriæ episcopus, Providentius, 778.

Histriones a clericatu arcentur, 675.

Homicida quot annis pœnitere debet, 1293.

Homiliarum suarum codices duos Secundino transmittit Gregorius, 971.

Homo. Omnes homines natura genuit æquales, sed alios aliis culpa postponit, 20. Opus Dei homo est, opus hominis vitium, 772. Ita conditus est homo, ut ratio animam, anima possideat corpus, 43. Homo medius inter angelum et brutum animal a Deo creatus, 373. Immortalitatem cum angelo communem, cum bruto communem habet mortalitatem, *ibid.* Hominem ante peccatum stantem Deus in faciem monuit, lapsus vero post tergum, 82. Quanta hominis ante peccatum in paradiso felicitas, et post peccatum miseria quanta, 672. Homo post peccatum infanti in carcere nato et educato similis, *ibid.* Hominis anima per Adam mortua est 802, 883. Homo peccando in faciem Dei terga dedit, 82. Quomodo unus sit interitus hominis et jumentorum, 377. Quid homo amplius jumentis habeat, *ibid.* Hominum varii ordines, 783.

Homobonus Albanensis episcopus a Gregorio ordinatus, 633.

Honor noster quis sit, 49. Quis alienis det honorem suum, *ibid.* Distinctio inter jus et honorem episcopi, 495. Honor hic intelligitur usus pallii in archiepiscopo, 518. Honorem ex superbia arripientes Gregorius tolerare non potest, 739. Qui vult honorari contra Deum, nullum meretur honorem, 879. Dum exterius ab hominibus honor tribuitur, ad ima animus mergitur, 880. Qui honoribus proficit et moribus cadit, allevatur cum deicitur, 1027. Honoris præmium vita sit, 1142.

Honorata ancilla cum filio suo Romanam accersitur, 396. Ob secundas nuptias in monasterium detrusa, inde revocari jubetur, 716, 717.

Honoratus Novariensis episcopus idolorum templum in Ecclesiam convertit, 697.

Honoratus presbyter cui Mevaniensis Ecclesiæ viduatæ cura committitur, 565.

Honoratus archidiaconus Salonitanus, ut e diaconatus officio deiciatur, ad sacerdotium promovetur, 504, 584, 582, 583. Gradui suo restitui jubetur, 504, 581, 583, 584. In ejus custodia res Ecclesiæ Salonitanæ erant, 505. Honoratus Romanus a Gregorio vocatur, 581, 583, 584. Natali Salonitano episcopo mortuo, Honoratus ab objectis sibi capitulis absolutus, in sui ordinis gradum restituitur, 647, 812. In episcopum Salonitanum eligitur, 657. Sed Maximus hanc Sedem invadit, 658. Cui non communicat, 812, 813. Honoratus Maximo commendatur, 1034.

Honoratus diaconus Romanus Ecclesiæ in aula imperatoris apocrisarius, 543, 544, 619. Huic mandat Gregorius ut apud imperatores pro Sardinia vexatis agat, 543. Ei Venantius pro chartis exconsulatus obtinendis commendatur, 619. Ad discutendum Hadriani episcopi causam deputatur,

628, 630.

S. Honoratus monachus et abbas Lirinensis, 1101. Ex ejus nomine Lirinensis dicitur insula S. Honorati, *ibid.*

Honoratus silentii et abstinentiæ studiosissimus, 153. Hujus abstinentia miraculo comprobatur, *ibid.* Monasterium Fundense amplissimum construxit, cujus et abbas exstitit, *ibid.* Monasterium illud ab huminibus rupis casu liberat, 156. Solo sancti Spiritus magisterio edoctus, *ibid.* A Libertino discipulo suo colitur, 157. Ejus caligula puer a mortuis revocatur, 160.

Honoratus S. Benedicti discipulus, 208, 240.

Honoratus papa I Ecclesiam S. Pancratii via Aurelia condidit, 697.

Honorius Tarentinus episcopus, 1232.

Horoensis abbas sub cujus obedientia et regula monachos in Christi monte insule viventes subdit Gregorius, 545. Huic monachorum insule Gorgonæ correctio committitur, 546.

Horrearii qui sint, 1205. Horreum quid sit, *ibid.*

Hortanum vulgo Orta urbs olim Etruriam, nunc oppidum patrimonii S. Petri, 521. Hortensis Episcopus, Blandus, *ibid.*

Hortona urbs in Italia, 721. Hortonenis Ecclesiæ visitatio Barbaro episcopo committitur, *ibid.*

Hortulanus monachus sanctitate insignis serpentem horti custodem constituit, 161. Furem quomodo apprehendit, *ibid.* Ejus erga furem benignitas, 164.

Hortulanus xenodochii fundator, 1261.

Hortus. In hortis Ecclesia habitare qui dicatur, 75.

Hospito dux Barbaricorum in Sardinia, 701. Hunc monet Gregorius ut Felici et Cyriaco in convertendis Barbaricis opem ferat, 701, 702.

Hospitum cura olim fidelibus, et maxime episcopis incumberebat, 1059, 1116, 1151, 1269.

Hostes Dei in sinistra ejus proficiunt, dextera franguntur, 77. Idem sonat hostis quod exercitus, 568, 591. Hostilibus gladiis arma spiritalia opponenda, 1138 et *seqq.*

Hostia vere pro nobis erit Deo, cum nos ipsos hostiam fecerimus, 472. Salutari hostia post mortem non indigebimus, si ante mortem Deo ipsi hostia fuerimus, 473.

Hualinum vel Huelinum quid significet, 1039.

Humiles per Davidem significantur, 36. Humiles quomodo admonendi, 58. Humiles sunt Dei imitatores, 59. Non sicut subjecti plus quam expedit, *ibid.* Latere appetant, sed ut proeint aliis, prodantur inviti, 185. Grande non est iis esse humiles a quibus honoremur, 599. Qui sibi minimus est, apud Deum magnus est, 21. Sicut superbi honoribus, sic humiles sua despectione gloriantur, 176. Ille veraciter alta amat, qui mentem suam ab humilitatis radice non deecat, 1030.

Humilitas est officii sacerdotalis erectio, 665. Humilitas oritur ex cognitione meliorum se, 153. Ad humilitatem solum edocendam Deus usque ad passionem mortis parvus factus est, 744. Humilitatis varæ effectus, 7. Quantum valeat humilitas in exhibendis miraculis, 160. Humilitas est signum Spiritus sancti mentem inhabitantis, 456. In custodia Dei sunt qui seipso despiciere noverunt, 172. Sicut superbi honoribus, sic humiles sua despectione gloriantur, 176. Cur Christus coram humilibus voluit resurgere, qui voluerat coram super-

bis mori, 229. Tanto nostris hostibus potentiores sumus, quanto cum Deo nunquam per humilitatem efficiamur, 329. Quæ sit humilitas facta, 7, 23. Ignavia sub humilitatis specie velatur, 59. Cur Paulus superstitioni humilitatis speciem jungat, 62. Humilitatis et charitatis conuexio, 852. Humilitatis et superbiam collatio, 744.

Humilitati pernicia opponitur, 7. Humilitatis custos paupertas, 184. Ad humilitatis custodiendam quædam reprehensibilia relinquuntur, quibus magna gratiæ dona tribuuntur, 308. Servorum Dei humilitas afflictionis tempore debet apparere, 599. Illis maxime humiles esse debemus, a quibus aliqua patimur, *ibid.* In dignitatum culmine periclitatur humilitas, 21. Humilitas in virginitate servanda, 83. In prosperis et in adversis, 662. Humilitate recitudo condat, recitudinem humilitas blandam reddat, 526. Mente subjecti simus etiam personis dignitate minoribus, 731, 732. Humilitas non sit timida, 771. Charitati subternatur quasi fundamentum, aut accedat quasi condimentum, 852. Humilitas fiduciam habeat adjunctam, 1112. In radice dilectionis vivere aliter non valeamus, nisi mente et actu humilitatem teneamus, 1246. Humilitate nihil sublimius, 59. Humilitas Christi. *Vide* Christus, Humilitas prælatorum. *Vide* Prælati. Humilitas prædicatoribus quam necessaria, 1110 et *seqq.*

Hunericus Wandalorum rex quo anno regnare cœperit, 348.

Hyacinthus in habitu sacerdotis quid significet, 15, 509. Qui se habeat Hyacinthus ad carbunculum, 84.

Hydruntum seu Hydrus urbs Calabriae in Italia, 807. Juris erat Ecclesiæ Romanæ, 1003. Hydruntina a Victore extrubano vexata, *ibid.* Hydruntinus episcopus Petrus, 807.

Hyeme fugere quid sit, et cur prohibeatur, 523.

Hypocritæ est qui simulatione disciplinae subditis dominatur, 23. Hypocritæ parva cavent, majores peccata committunt, 92. Mala occulte, et bona publice agentes sepulcra sunt dealbata, 95. Pro humano favore bene operantes, rem infiniti pretii vili vendunt, *ibid.* Hypocritæ vivunt alii, et sibi moriuntur, *ibid.* Monachi hypocritæ horrendus exitus, 441. Confessionem suam hypocritæ sibi inutilem, astantibus fratribus et nobis utilem fecit, *ibid.*

I

Ibas in concilio Calchedonensi a legatis summi pontificis orthodoxus declaratus est, 516. Ejus epistola eisdem synodo adversatur, 963.

Iberia Asiæ regio, 1167. Iberia olim Hispania vocabatur, 431, 1167. Iberiæ Episcopus scribit Gregorius, 1166.

Icon. *Vide* Imago.

Idalius Barcinonensis episcopus quo anno floruit, 106.

Idololatæ ad Ecclesiam redeuntis, quomodo suscipiendi, 893. Quæ peccata olim multati idololatæ, 909. Cujusmodi esset idololatria Gregorii temporis, 908, 938. Diu post ipsum idololatriæ reliquie in Galliis remanserunt superstitibus, 909. Idololatæ quomodo coercendi si liberi sint, quomodo si servi, 982.

Idolum in pariete depictum quid significet, 30. Idolorum templa in Dei cultum consecrata, 229.

Ignatius Antiochenus episcopus, 765. Antiquitas Epistolæ quæ sub ejus nomine vulgantur, *ibid.*

Ignavia sub humilitatis specie velatur, 59.

Ignis nomine tribulatio significatur, 444. Ignis inferni. *Vide* infernus. Ignorantiam peccata unde proveniant, 5. Ignorantiam peccata etiam post mortem gravant, 444. Ignorantiam peccata leviora sunt quam ea quae per scientiam perpetrantur, 501. Ignorantia litterarum ab ordinibus excludit, 600, 704.

Ildesonus Toletanus episcopus in suo de scriptoribus ecclesiasticis libro Gregorii Dialogos memorat, 106. Illicite ut vitentur, etiam a licitis abstinendum, 388.

Illustris titulus honoris quem assumere aut tribuere non licebat, nisi facultate a principe concessa, 432. Illustratus concedendi formula, *ibid.* Illustris titulus quibus datus, 419. Francorum reges a summis pontificibus illustres dicebantur, antequam Christianissimi fuerint appellati, *ibid.* Illyricum Orientale quibus provinciis constabat, 487. Ut episcopi Illyrici episcopus ab hostibus expulsos suscipiant in vitam sustentationem, monet Gregorius, 540. Ad ipsos scribit Gregorius, 585.

Ilva insula maris Tyrrheni, 297. Imaginum usus legitimus, 971, 1006. Gregorii locus epistolae 52 libri ix a multis antiquis citatur, 971. Imagines sanctorum non confringendae, nec adorandae, 1006, 1099, 1100 *et seqq.* Quomodo colendae, *ibid.* Variæ circa imaginum cultum habitus synodi, 1005, 1006. Imagines admittantiquitas, 1100, 1101. Doctrina S. Gregorii de imaginibus propugnatur, 1101, 1102. Imagines seu leones imperatorum Romæ quomodo excipiuntur, 1302.

Imbreviare, id est in breves redigere, 655.

Imitari. Frustra aliorum recte facta laudat, qui non imitatur, 45. Nimis turpe est non imitari quod sumus, 46. Apud homines culpa est, et apud Deum poena, nolle imitari bonum quod placet, 797.

Imminere apud Gregorium sumitur pro urgere et instare, 440, 632, 639, 911, 1059. Et pro satagere, 645.

Immissio quid significet, 906, 907. Immunitas clericorum. *Vide* Clerici. Impatientes qualiter admonendi, 42. Caritas virtutum mater et custos, et doctrina quae virtutum est nutrix, per impatientiam amittuntur, 43. Bona opera per impatientiam disperguntur, *ibid.* Impatientiae et arrogantiae affinitas, 43. Culpa impatientiae quanta sit, *ibid.* Impatientia impelleute agit ut totus foras spiritus proferatur, 44. Perturbatio impatientiae festuca est, *ibid.* Aliqui non statim, sed diu post illatas injurias impatientes succumbunt, 44. Qui differat impatientens ab iracundo, 57. Impatientia abstinentiam insidiatur, 62. Per impatientiam peccatum nobis ipsa auget correptione peccatorum, 385.

Imperatorem Gregorius rerum Dominum vocat, 501, 502. Imperatorum litteræ. *Vide* Apices sacri. Imperialium officialium olim undecim præcipue erant scholæ, 905. Inter imperatores Romanorum et reges gentium quodam discrimen, 1070. Imperatorum leones Romæ exceptæ, 1302.

Imperialia sacra, vel sacra simpliciter, sunt Rescripta seu jussa imperatorum, 544.

Imperitia pastorum voce veritatis increpatur, 3. Impetigo quid significet, 12. Cujus sit naturæ, *ibid.*

Impii vellent sine fine vivere, ut possent sine fine peccare, 449. Impio-

rum felicitas fumo comparata, 409. Et rotæ, *ibid.* Impii cur in æternum puniuntur, 419.

Importunus episcopus Attellanus, 577. Quid de ejus testamento statutum, 989.

Importunus Palatinus, 1108. Imdudentes qui sint monendi, 41. Impunitas licentiam alit, fovet nimia remissio disciplinae, 657. Impuri seu versipelles quomodo admonendi, 47. Per ericium designantur, *ibid.*, 48.

Incantatores puniuntur, 1139. Incantatores observans excommunicatur, 1293.

Incardinatus est episcopus, abbatem, presbyterum vel diaconum in aliqua Ecclesia instituere, 501, 634, 685, 1188. *vide* Cardinare.

Incarnationis mysterium probatur, 1168 *et seqq.* *vide* Christus.

Incedere dicitur de regibus cum majestate ambulantibus, 669.

Incendium miraculo extinctum, 177.

Incestuosus. Erga Corinthium incestuosus magna Pauli indulgentia, 503. Incestuosorum nullum est conjugium, 1279. Incestuosi excommunicandi, 1280.

Inclusus quid significet, 964, 966. Inclusi cujusdam anima e corpore egrediens via est in cælum ferri, 385.

Incolumis. *vide* Sanus.

Inconstantes qui sint monendi, 60. Inconstantia ex levitate oritur, *ibid.* Inconstantiæ remedia, 61.

Incontinentia in majoribus clericis cur olim diceretur casus, 640. Abbas ob incontinentiam e gradu suo dejectus, 641. Episcopus incontinens deponitur, 656, 657. In animæ suæ periculo ministrat qui incontinentiæ reus est, *ibid.*

Increpare. Ab increpandis vitiis quiescere, quanta culpa, 70. In increpatione pax intus servanda, *ibid.* *vide* Correctio.

Indictio quid sit, et quis ejus auctor, 485. Quis ejusdem usus apud ecclesiasticos et prophanos scriptores, 486. Indictio unde sit dicta, *ibid.* Indictiones aliquando dicuntur tributa, *ibid.*, 488. Indictio quotnplex, 486. Indictione Constantinopolitana Gregorius in suis epistolis utitur, *ibid.*

Indifferentia, id est absque dilatione, 505, 555, 944.

Indisciplinatus quid significet, 930. Inducius nobis datæ ad penitentiam, 1181.

Infantes baptizati, in ipsa infantia morientes, regnum cælorum ingrediuntur, 400. Non omnes parvuli qui loqui possunt salvantur, *ibid.* Parvulus quinque annorum blasphemare assuetus, patre non corrigente, diabolo blasphemans est traditus, 401. Nonnullis parvulis regni cælestis aditus parentibus clauditur, 400. Infantes quomodo educandi, 871. Verba nutritium infantes aut lac sunt, si bona sunt; aut venenum, si mala, *ibid.* Cur olim infantes sine baptismo frequenter moriebantur, 521.

Infernus ubi esse credendus sit, 448. Infernus superior et inferior, *ibid.* Vel mortuos vel viventes in infernum descendere quid sit, 89. Quinam descendant in infernum viventes, *ibid.*

Ignis inferni corporeus est, 109, 110, 111, 416, 417. Non tamen lignis eget ut sit ignis, 421. Qui anima incorporea torquetur ab igne corporeo, 417, 416. Iniquorum animæ statim post mortem in infernum descendunt cruciandæ, 446. Malorum supplicium in infer-

no erit æternum, 449, 482. Cur culpa in se finita sine fine puniatur, 449. Cur peccatores æternis suppliciis erunt deputati, 449. Ignis inferni unus est, sed non uno modo peccatores cruciat, 448, 449. Qui eorundem peccatorum sunt rei, iidem poenis sunt afficiendi, 429. In inferno mali malos agnoscent, et hoc eis ad supplicium, 424. Ad correctionem viventium Deus voluit ostendi loca tormentorum, 429. Inferni supplicia ostenduntur aliis ad adiutorium, aliis testimonium, 433. Quibusdam ad ædificationem propriam, quibusdam ad ædificationem alienam, 437, 440, 441. Aliis ad exemplum formidinis, 421. Hæresis eorum qui dicebant Christum in suo ad inferos descensum, inde liberasse omnes qui confessi fuerant eum, 862.

Infidelis sine fide non vivit, 373. Quomodo ad fidei gratiam infideles provocandi, *ibid.* Infidelitas est fides fidelibus non habere, 805.

Infirmis. De nostra infirmitate semper debemus providere, et de Dei misericordia confidere, 292. Prima virtus est cognitio infirmitatis, 852. Ille infirmior est qui suam considerare non valet infirmitatem, *ibid.*

Infirmis corporalis vel pro vindicta contingit, 573. In infirmitate gratias Creatori referendæ, 729. Infirmitas est divini amoris pignus, 952. Qui infirmos visitat, Deum sibi reddit debitorem, 598.

Infirmis offendiculum fieri studiose vitandum, 96. Ingenium aliquando sumitur pro commento vel artificio quolibet, 818, 819, 1197.

Ingratitudo pro offensione usurpatur, 382, 929, 958, 997, 1120. Ingridis Sigiberti filia, 345. Herminigildum conjugem suum ad fidem allicit, *ibid.*

Inimicorum dilectio. Virtus est coram hominibus adversarios tolerare, ut coram Deo etiam diligere, 44. Odio perfecto inimicos Dei odisse quid sit, 69. Non fratribus tantum sed et inimicis subsidia corporalia conferre præceptum æterni principis est, 540.

Iniquus. Qui iniquus pace sociat, iniquitati vires administrat, 71.

Injuria. Aliqui non statim, sed diu post illatas sibi injurias ultionem inquirunt, 44, 45. Hi quibus similes, sint, 45. Recte delicti sui veniam postulat, qui prius hoc quod in ipsum delinquitur, relaxat, 473. Injuria sibi facit qui fratrum suorum jura perturbat, 619. Major merces est, in veritatis tramite etiam post injurias permanere, 625. Injuriam condonandæ, 1051. Injuria pro Christo pati indignum non est, 1128.

Inobedientia morte multata, 408. Innocentes non puniendi, 643. Contra potentes defendendi, 904. Sicut reis competens exercenda vindicta est, ita innocentibus non est absolutio differenda, 1072.

Innocentia amittitur coram Deo, ante cujus oculos ex desiderio peccatur, 52. Innocentiæ torpenti præferenda fervens penitentia, 83, 84.

Innocentius I papa an lapsis reconciliationem in extremo vitæ penitentibus denegavit, 733.

Innocentius episcopus in Sardinia, 932, 1217.

Innocentius Africa præfectus, 1067. Ei ob Ecclesiæ Romanæ patrimonio impensum patrociniū gratias agit Gregorius, 1068. Ad eum scribit item Gregorius de coercendis iniquis iudicibus, 1095.

Inscriptio ut sit legitima, quid continere debeat, 805.
 Inspiratio. Sapientia deserit quos diu renuentes vocavit, 49.
 Instare opportune et importune quid sit, 18.
 Institutio quid significet, 800. Institutio puerorum, *Vide* Infantes.
 Insulae aliae undis undique alluuntur, aliae sunt in urbibus, 1082.
 Intentio qualiter dirigenda, 542. Ex intentione perversa non sequitur nisi opus pravum, licet rectum esse videatur, 196.
 Interamna urbs Umbriae in Italia, 987, 1090. Interamnani quo anno Tullia excidit iussit, et quo anno reparata, 570. Interamnensis Ecclesiae visitatio Constantio Narniensi Episcopo commissa, 987. Interamnensis Episcopus; us, Anastasius, 570.
 Intercessor ad Deum non accedat, qui per culpam displicet, 10, 11, 507. Et qui familiarem ei per vitae meritum se non agnoscit, 507. Nulli intercessori sit licitum Ecclesiae cui intercessor seu visitator datus est Episcopum fieri, 575.
 Interitus hominum et iumento- rum quomodo unus sit, 377.
 Interpres non verbum ex verbo, sed sensum ex sensu debet reddere, 519. Dum proprietates verborum attenditur, sensuum virtus amittitur, *ibid.*
 Interstitia. *Vide* Ordines.
 Invidi quomodo admonendi, 46. Invidorum caecitas quanta sit, *ibid.*
 Aliena felicitate torquentur, *ibid.*
 Invidi diabolo similes, *ibid.*
 Invidia ad gravissima scelera viam parat, 46. Virtutes omnes enecat, *ibid.*
 Qui dicatur putredo ossium, *ibid.*
 Invisibilia. Quia carnales invisibilia scire non valent per experimentum, dubitant utrum sint, 372. Qui invisibilia non credit, infidelis est, 373.
 Iracundi rectitudinis zelo saepe falluntur, 57. Iracundi damentem perturbationem, *ibid.*
 Iracundi et impatientis differentia, *ibid.*
 Iracundi magna cautione corripiendi, 58.
 Ira stimulus aliquando zelus iustitiae putatur, 57, 812. Ira duplex species, 57. Ira perturbatos patientia ad sanio- rem mentem revocat, 57. Menti ira commotae perversum videtur quid- quid et rectum dicitur, *ibid.*
 Pugnas iram significat, 62. Ira iustorum quam meluenda, 188. Sancti ab ira sibi caveant, 597. Ira in vindictam malorum sequi debet rationem, non praere, 1030, 1080. Ira in praesentia et praepositis cur fugienda, 1048. Ira a iudicibus quam cavenda, 1080.
 S. Irenaei scripta et acta diu Gregorius requieivit, nec invenire potuit, 1142. An S. Irenaeus sit martyr, *ibid.*
 Irregulares ad ordines suscipiendos quoniam, 600, 704. *Vide* Ordines.
 Irriguum superius et irriguum inferius quid significant, 353, 371.
 Isaac. Multiplicatione generis Abrahae per Isaac praedestinata, cur sterilem accepit conjugem, 184. Isaac post epulas benedicens filio suo quid significet, 616, 617.
 Isaac servus Dei ex Syria in Italiam venit, 301. Ejus assiduitas orandi, 304. Paupertatis amantissimus, *ibid.*
 Prophetiae spiritu et miraculis illustris, 304, 305. Virtutibus ejus et doctibus non nihil reprehensibile admistum, 305.
 Isaac patriarcha Jerosolymitanus Synodicam S. Gregorio epistolam miserat, cui respondet Gregorius, 1133 et *seqq.*
 Isaia laudabiliter appetit praedicationis officium per altaris calculum

ante purgatus, 8, 848. A verbi ministerio tacuit, sed voce poenitentiae se reprehendit, 75. Cur se pollutum labiis dicat, 312.
 Isauriae monachi haereseos accusati, a Joanne CP. damnati, a S. Gregorio sunt absoluti, 863.
 Isidorus diaconus Alexandrinus, 837, 1218.
 Isidorus vir clarissimus a Januario Caralitano excommunicatus, 613. Ejus causa contra Caralitanam Ecclesiam Romae examinanda et finienda, 650.
 Isidorus vir illustris memoriae, 1187.
 Israelitae. Cur Israelitarum adversariis potentibus exterminatis, Philistaei et Chananaei diutius reservati, 308.
 Italia suos simul habebat Exarchos et Praefectos, 521. An idem simul erat Italia praefectus et exarchus, *ibid.*
 Italiae caesus Philippo excubitorum comiti commendat Gregorius, 520. Italia sub Langobardis captiva, 740, 746, 766, 767. Peste affligitur, 1087.
 Italica patricia Venantii uxor, 671, 672.
 J
 Jacob videns angelos ascendentes et descendentes, quid signet, 19, 512. Jacob filii de vindicta in Sichimitas reprehenduntur, 619.
 Jacobus filius Zebedaei in passione occubuit, 337.
 Jadera urbs archiepiscopalis Illyrici, 813, 815. Jaderinus episcopus Sabinianus, 863. Hunc et alios Maximo adherentes, data securitate Gregorius vocat examinandos, 864. Jaderitius scribit Gregorius, 813.
 Januus Judaeus, 974.
 Januarii ecclesiasticum patrocinium imploranti succurrit, 993. Oratorium in suo fundo construxit, 994.
 Januarius Caralitanus metropolitae pro suis populis apud Gregorium agit, 543. Ejus iudicio causa Caltellae viduae terminanda committitur, 551. Pompeianae religionis feminae negotia ejus tuitioni commendantur, 552. Januarius criminibus accusatus Romam accersitur canonice judicandus, 650. Quod nulla nisi propriae injuriae causa, Isidorum excommunicaverit increpatur, 613. Ejus in convertendis rusticis idololatris arguitur negligentia, 704. Monasterium avaritia sua ac turbulentia perturbat, 727, 728. Ob violentias alteri illatas carpitur, 925, 928. Ejus consiliarii communionem privantur, 925, 926. A Clericis suis despicitur, 704. Plurima ei pro Ecclesiae disciplina et subditorum bono facienda injunguntur, 687, 688, 689, 705 et *seqq.*
 Aliquid pro sepultura accipere prohibetur, 927. *Vide indicem alphabeticum Epistolarum.*
 Januarius Malacitanus episcopus cujus causa examinanda Joanni defensori committitur, 1250, 1252. Absolvitur, 1255, 1256 et *seqq.*
 Januarius subdiaconus Ecclesiae Meseanensis basilicam in honorem SS. Martyrum construxit, 571.
 Jejunium sanctificare quid sit, 62. Non Deo, sed sibi ipsi jejunare quid sit, 63. Jejunium etiam a pueris parvulis Sabbato sancto Gregorii tempore servari solitum, 352. Jejunium a Quinquagesima clerici omnes incipiunt, 1302. Jejunium vomitu sanguinis laborantibus noxium, 1117, 1121.
 Jeremias laudabiliter officium praedicationis expavit, sed plene non restitit, 8, 848.
 Jericonia sunt praesbyterorum et clericorum hospitium, 1091.
 Jerusalem cives plerumque civibus

Babyloniae in angaria serviunt, 923.
 Jesus Christus verum Sabbatum, 1214.
 Jethro socii Moysis sapiens consilium, 23. Moyses ducem Jethro requirebat in via, ut dux ei fieret ad vitam, 60.
 Joanna Cyriaci uxor ex Judea Christiana Petro subdiacono commendatur, 556, 557.
 S. Joannes Baptista solo Spiritus sancti magisterio edoctus, 156. Ejus corpus post mortem incensum, 1128. S. Joannes a Langobardis magna veneratione colitur, 364. Theodolinda Langobardorum regina basilicam in honorem S. Joannis aedificat, *ibid.*
 Sanctulus carnicifis securi suppositus, invocato S. Joanne liberatur, *ibid.*
 S. Joannis reliquiae mittuntur, 709, 1031.
 S. Joannes Evangelista quomodo calicem martyrii biberit, 337. Ejus tunica Romam jubente Gregorio translata, miraculis coruscat, 625.
 S. Joannes Damascenus cur Gregorium Dialogum cognominavit, 107.
 Joannes papa 1, 281. Equus cui in se- derat S. pontifex mulierem sibi in- identem ferre recusat, 284. Caeco lumine reddit, *ibid.*
 A Theodorico occisus Joannes, visus est cum Symmacho patricio Theodoricum in aeterna supplicia deducere, 420.
 Joannes papa III, quo anno sedere coepit, 293. Quo anno mortuus, 244.
 Joannes Callipolitanus episcopus, 657.
 Joannes episcopus Capritanae insulae, schismaticus, 938.
 Joannes Carinensis episcopus concilio Lateranensi sub Martino I subscripsit, 798.
 Joannes Jejunator dictus quo anno Constantinopolitanus episcopus factus, 489. Joannes vir magnarum virtutum et doctrina celebris, *ibid.*, 490, 507. Vir magnae humilitatis et abstinentiae, 743, 773. Sanctissimus vocatur a Gregorio, 842. Apud eum queritur Gregorius quod electionem suam ab imperatore confirmari procurasset, 489. Ejus orationes postulat Gregorius, 490. Percussionis et simulatae ignorantiae arguitur Joannes, 662. Eiusdem cum juvenulo scelesto familiaritas culpabilis, 663. Ad canonum observantiam excitatur, *ibid.*, 664. Joannis cum Gregorio de presbyteris quibusdam contentio, 713. Joannem rogat Gregorius ut Athanasius et Joannes presbyteri in suis ordinibus suscipiantur, 664. De hisdem Joannes ad Gregorium scrip- tit, 746. Joanni Sabiniانو diaconum apocriarium commendat Gregorius, 664. Et Joannem praesbyterum, 804. Joannes episcopatum fugit, at Episcopus factus ambitionem episcopi universalis titulum usurpat, 741, 984. Synodi illius, in qua universalis nomen assumpsit, acta irritavit Pelagius II, 741, 751, 771, 984. Apocriarium suum Constantinopoli missarum solemnia cum Joanne celebrare prohibuit idem Pelagius, 742, 771, 984. Idem prohibuit Gregorius Sabiniانو Diacono, 742. Joannes hac episcopi universalis appellatione cuncta Christi membra sibi imere supponere conabatur, 742. Hac temeraria praesumptione pax totius turbatur Ecclesiae, *ibid.*
 Ecclesiae scinditur, 745. Prae- leges, venerandae synodi, ipsius Christi mandata Joannis ambitione turbantur, 743, 751. Angelum superbi- tem imitatur Joannes, 742, 743, 751, 773. Quae soli Christo coherent, per elationem arrogat sibi, 773. Illud nomen nemo hominum nec sanctorum

ante Joannem usurpare ausus est, 743, 748. In isto scelerato vocabulo consentire, nihil est aliud quam fidem perdere, 747, 873. Joannis describitur hypocrisis, 747. Joannes Antichristum præcurrit, 773. Illiusque propinqua esse tempora designat, 751, 984. Mauricio imperatori callide persuasit Joannes, ut Gregorium ad pacem secum servandam hortaretur, 746. Causam suam cum Joanne Gregorius vocat causam Dei et Ecclesiæ, 748. Negotium illud ab Imperatore judicari desiderat Gregorius, 749. Ad inequendam Joannis superbius Eulogium Alexandrinum, et Anastasium excitat Gregorius, 772, 773.

Joannes Corinthiorum archiepiscopus, 779, 983. Ei pallii usus conceditur, 788. Ejus pro simonia et sibi subjectis locis extirpanda zelus excitatur, 788. Veria ei monita dat Gregorius, 787, 789. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Joannes Cretensis episcopus, 898, 983.

Joannes episcopus Eurisæ, 1271. Joannes episcopus civitatis Falerinæ, 1291.

Joannes Jerosolymitanus, 507. Joannes episcopus primæ Justinianæ Illyrici, 983. Unanimi consensu in episcopum electus, 585, 586. Hanc electionem Gregorius confirmat, *ibid.* Et pallium ei mittit, ac vices sedis apostolicæ committit, 585, 586. Vices Gregorii gerit Joannes, 1201. Causa Hadriani Thebani episcopi sibi commissa non examinata, testes adversus Demetrium diaconum in damnationem episcopi producit, 627. Demetrium ordine suo dejicit, ac proconsuli tortura vendandum tradit, 628. Hadrianum injuste deponit, 628, 630. Unde a Gregorio per triginta dies communionem privatur, 628. Joanni Felix Sardiæ episcopus obedire renuit, 735. Quid contra Paulum episcopum in corporale crimen lapsum agere debeat Joannes, præscribitur, 1201, 1202 *et seqq.* Joannem ob ægritudinem capitis deponi postulat Imperator, sed dissentit Gregorius, 1135. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Joannes Larissæus episcopus, 789, 983. Hadrianum Thebanum episcopum injuste condemnat, 629. Sine ulla jurisdictione, 630. Diaconorum e gradu suo dejectorum testimonium adversus Hadrianum recipit, 629. Hadrianum ut objecta sibi crimina consteatur, cogit, *ibid.* Res Ecclesiæ Thebæ quas habebat, restituere cogitur, 631. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Joannes Laurinensis episcopus, 596. Joannes Panormitanus episcopus, 1213. Huic pallium conceditur, *ibid.* *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Joannes Ravennæ episcopus. Ei cur librum suum Regulæ Pastoralis nuncupet Gregorius, 1. Se in Ecclesiæ Romanæ gremio nutritum profertur Joannes, 668. Ait se pro conservanda Ecclesiæ Romanæ auctoritate multorum odium in se excitasse, 699. Ecclesiæ suæ privilegia defendit, ac ne minuantur postulat, 669 *et seqq.* Pallii usum sibi in litaniis interdictum moleste fert, illudque sibi per civitatis suæ nobiles postulat restitui, 736. Quinque in illo, quibus episcopatum de Jecorat, arguuntur, 738, 739. De usu pallii sub Gregorio præsumit quod nondum præsumpserat, 739. Monasterium prope Ecclesiam S. Apollinaris construxit ac dotavit, 791. Quid in Joannis testamento ratum, quid irritum

esse debeat, 791, 792, 815. Plura de eo, *Vide in Indice alphabeticum Epistolarum.*

Joannes Squillacinus episcopus, 599. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Joannes quintus episcopus Surrentinus, 530, 947, 1288, 1291. Quo anno in episcopum electus, et quo anno mortuus, 530. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Joannes Syracusanus episcopus, 1288. Catanensis archidiaconus in episcopatum Syracusanum a Gregorio designatur, 741. Joannes decessoris suæ Maximiani virtutum hæres, 806. Ei pallium mittit Gregorius, *ibid.* Laudatur Joannes, 824. Matri providique consilii sacerdos dicitur, 975. Ejus erga Romanam sedem amor, 976. Patrimonii Romani curam gessit, 979. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Joannes Velitranus episcopus, 1287, 1291. Ex Ecclesia Velitana ob imminentes hostes in alium locum transfertur, 578. Ecclesiæ trium Tabernarum desolatæ præficitur, 614. Joannes episcopus Ecclesiæ Nepezinæ visitator, 588.

Joannes episcopus de urbe veteri, 498.

Joannes episcopus, 1268. Joannes Chalcedonensis Ecclesiæ presbyter ac adversarius hæreticus habitus, 803. Judices ei in causa fidei dati districte profitentur nolunt credere, *ibid.* Accusatores ejus profitentur se nescire hæresim de qua eum insimulant, *ibid.* Joannes in synodo Romana orthodoxus declaratur, 804, 805, 1292. Hunc orthodoxum Gregorius commendat, Joanni CP., 804. Mauricio imperatori, 805. Theotisto Mauricii cognato, *ibid.* Et Cyriaco episcopo CP., 852, 883. Hunc in ordine suo suscipi jubet Gregorius, 664.

Joannes presbyter ob ignorantiam, maxime Psalmorum, ab episcopatu ecclesiæ Ravennatis prohibetur, 777. Joannes Romanæ Ecclesiæ presbyter oratorium Romæ construxit ac dotavit, 650. Ejus voluntatem compleri vult Gregorius, *ibid.*, 681.

Joannes diaconus Neapolitanus in Episcopum, quod castus non sit, non eligendus, 1086.

Joannes Siciliæ diaconus, 734. Joannes Thebanus diaconus pro corporis lubrico ab officio depulsus 629.

Joannes diaconus vitæ S. Gregorii scriptor quo floruit tempore, 106. Pluribus in locis Dialogorum Gregorianorum meminit, *ibid.*

Joannes Subdiaconus Ravennæ, 1230. In Siciliam ad patrimonium Ravennatis Ecclesiæ curandum mittitur, 1097. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Joannes subdiaconus Genuam mittitur, ut Mediolanensium vota pro episcopo sibi eligendo scrutetur, 645, 646. Romam redit, 681.

Joannes Ravennas clericus, 1244. Joannes abbas, 683, 684.

Joannes abbas de Regio ad monasterium S. Andree monachos vitiosos coerciturus mittitur, 778.

Joannes abbas in Sardinia, 1108, 1217.

Joannes abbas montis Sina, 1091. Ejusdem sanctitas et humilitas, *ibid.*

Joannes abbas S. Lucie Syracusis, 555, 887. Negligentiam arguitur, 625. Ad solitudinem, hospitalitatem et eleemosynam excitatur, 626.

Joannes abbas in Sicilia, 1211. Joannes monachus Eleutherii frater

de die exitus sui monetur, 425. In ipso mortis articulo alterius monasterii monachum vocat, qui eodem momento moritur, 425, 428.

Joannes monachus in Gregorii monasterio, 456. De morte futura præmonetur, *ibid.* Biennio post a fratre mortuo de sepulcro vocatus moritur, 486. Colitur, *ibid.*

Joannes monachus Fantinum defensorum hæredem suum reliquit, 539.

Joannes agrimensor, 887.

Joannes argentarius, 1108.

Joannes vir eloquentissimus, Georgii præfecti conciliarius, 527.

Joannes Ecclesiæ Romanæ defensor et Notarius, 613, 650. In Hispaniam mittitur, 1250. Ejus sententia, 1255.

Joannes Dux Bituricensis, Joannis regis tertius filius, 116.

Joannes ex consul, patricius et quæstor, cujus opera Gregorius ad pontificatum pervenit, 520.

Joannes fundator monasterii apud Pisaurum, 826.

Joannes notarius Campaniani magistri militum, 537.

Joannes notarius Mediolanensis, 730. Joannes Romanæ urbis præfectus, 1045.

Joannes præfectorum urbis vicarius, 296, 460.

Joannes præfecturæ vices Mediolani agens, 953.

Joannes Italiæ præpositus, 1034. Joannes Palatinus, 1058. Saponarios plurimum vexat, *ibid.* Eorum erat defensor, *ibid.*

Joannes regionarius, 1019. Joannes religiosus diaconie præficerit, 1109.

Joannes schismaticus ad Ecclesiam reversus, 823, 826.

Joannes servus et actor Venantii, 1115.

Joannes tribunus, 324, 1106.

Joanna femina, 554.

Job. Cur diabolus occisis filijs Job, infirmam mulierem ei reliquerit, 744. Sua in Job commentaria legi ad vigilias non patitur Gregorius, 1193. Quidam locus hujus commentarii a S. Gregorio emendatur, 1196.

Jobinus diaconus et abbas lapsus irrevocabili suo officio privatur, 730.

Jobinus Illyrici præfectus, 540, 584.

Joculatoris pœna a S. Bonifacio episcopo Ferentino prænuuntia, 188.

Josaphat de suis cum rege Achab amicitiis pene periturus increpatur, 70.

Joseph patriarcha, qui civis erat Jerusalem, Babylonis servire cogitur, 923.

Joseph Judæus Gregorii tempore, 521.

Jovinus fullo Aquinæ civitatis, ac postea ejusdem urbis episcopus, 293.

Judas civis Babylonis, servit Jerusalem. 923.

Judæi Romanis legibus vivere permitti, contra rationem non gravandi, 497, 498. Judæis permittitur synagogam quam Terracinae habent alio transferre, 497, 498, 525. Judæis synagoga ablata restituenda, 930. Si synagoga ablata fuerit consecrata, non restituantur, sed pretium earum solvatur, 973, 974. Judæis novas synagogas erigere prohibitum, at veteres habere licitum, 930. Judæi in suis que ipsa concessa sunt nullo incommodo afficiendi, 914. A solemnitatibus suis celebrandis non arceantur, 1226. Cur cum paganis et hæreticis aliter actum, *ibid.* Nefas est Christianos a Judæis in servitio detineri, 498, 652, 700, 868

1016, 1018. Idque legibus humanis etiam prohibitum. 652, 910. Christiana mancipia a Judæis jussu judicum empta vel ipsa iudicibus tradenda, aut Christianis intra quadragesimum diem venundanda, 953, 954. Mancipia Christiana in domo Judæi non manent, 954. Judæi tamen aliquando mancipia Christiana habere, concessum, 1018. Judæorum servi ad Ecclesiam confugientes in libertatem, venduntur, 688, 689, 910. Non tamen ubique viguit praxis ista, 688. Judæi si servos suos Christianos vel pervertent, vel in odium fidei vexarent, eorum amissione multabuntur, *ibid.* Christiani qui dudum terras Judæorum colebant, eas colere pergant, 700. Judæorum mancipia ad fidem converti si velint, reddito pretio in libertatem venduntur, 818. Pagana mancipia a Judæis circumcidi leges ventant, 819. Hæc in libertatem, non reddito pretio vendicanda, *ibid.* — Judæi non vi, sed prædicationis suavitate ad fidem adducendi, 542, 930. Monitis ac blandimentis, 1226. A Chilperico Neustriæ rege plures ad baptismum vi adacti, 542. Et a Childberto, 513. Et a Sisibuto Hispaniarum rege, 513. Id fieri vetuit Concilium Toletanum IV, 543. An Dagobertus et Heraclius imperator Judæos ad baptismum coegerint, 543. Quæ fuerit Gregorii et aliorum Patrum de talium conversione sententia, 525, 703, 734. Qui ex Judæis Christiani fiebant, eis aliquantulum pensi relaxari voluit Gregorius, 592, 734. Vetus mos Judæos baptizandi quæ fuerit, 543. Ad baptismum non sine magna cautione admittebantur, 735. Judæis conversis providet Ecclesia de victu, ne inopiam patiantur, 714. Joannem ex Judæa Christianam Petro subdiacono commendat Gregorius, 556, 557. Janne Judæo chirographum post solum debitum reddi jubet, 971. Judæis Christianos ritus simulare interdictum, 652. Judæorum ficta conversio ad fidem unde procedat, 525. — Judæi cum jusdam in templo Apollinis pernoctantis visio, 289, 292. Baptizatur, *ibid.* Judaizat qui diem Sabbati colit, 1213.

Judex. Quis sunt in Ecclesia contemptibiles ad iudicandum constituendi, 25. Olim, sicut nunc, iudices ecclesiastici et laici de eodem simul negotio cognoscebant, et ultione digna vindicabant, 623. Præclara iudicibus salutis monita data, 487, 488. Justitiam quam mente perunt, coram hominibus ostendere debent, 542. Quæcumque perperam committi cognoscunt, celeri prohibitione compescant, 550. Largitam sibi dignitatem ad Dei donantis gloriam revocent, 584, 585. Apud iudices pravorum audacia correptionis debet aculeos magis quam defensionis invenire solatium, 754. Iudices gratia ducti sunt infames, et partim læsæ tenentur in æstimationem litis, 505. In causa iudicandis solus Deus attendendus, 856. In dubiis melius est distractionem non exequi, sed ad benignas potius partes incli. 948. Quid mereatur qui causas Dei in terra agit, 998. Nihil in Ecclesia Dei innoxium relinquere debet, 1007. Iudices quomodo cum iis qui in rebus publicis fraudem fecerunt agere debeant, 1079 *et seqq.*, 1081. Iudices negligentes non sine peccato sunt, 1080. Ab ira quantum cavere debeant, *ibid.* Quandoque tamen ira ostendenda, et non exhibenda: aliquando exhibenda, sed non sequenda, 1080. Apud justos iudices commendatione opus non est, 1083. Malorum hominum

verbis assensum iudices non præbeant, 1082. Quænam ab eis qui iudicibus assistant suaderi et suggeri debeant, 761, 762. Judex utriusque litigantium parti communem se exhibere debet, 959. Pœna iudicum injuste episcopos iudicantium, 1231. Iudicum discretio, 1263. Judex delegatus, *Vide* Delegatus. Iudicum Africanorum violentiæ, 1095.

Judicium in rebus ambiguis absolutum esse non debet, 656, 1060. Ea implenda quæ sunt iudicata, 1159. Iudicium olim arbitris, quos partes eligere poterant, permissum, 932, 941, 942, 1261. In iudiciis Ecclesiasticis sacrosancta Evangelia in medio posita, 906, 907, 961, 962, 1004, 1045, 1060, 1256. Iudices ecclesiastici num alia utantur formula, 1046. *Vide* Judico.

Judicium Dei non scrutandum, sed metuendum, 413, 517. Iudicia Dei quomodo a sanctis noscuntur, 241, 244. Quomodo incomprehensibilia sint, et quomodo non sint, *ibid.* Iudicia Dei incerta et nostris longe diversa, 768.

Judicium extremum. Qualia hinc quæque egreditur, talis in iudicio præsentatur, 441. Quantum animæ tremor damnationis sententiam metuentis, 453. In iudicio extremo Sanctis novus fiet gloriæ cumulus, 408, 409. Districtus iudex non ex prærogativa sublimioris gradus, sed ex operum meritis unumquemque approbat, 592. In examine recti iudicis mutat merita ordinum qualitas actionum, 84. Quis in iudicio securus stabit, 645, 656. Iudicium quomodo Christus nescivit, 1069, 1070. Iudicii extremi consideratio iis necessaria qui officia publica obeunt, 487.

Judicia hominum vana sunt et contemnenda, 95.

Judico. Iudicari non potest absens, 1234. In ferendo iudicio quænam adhibendæ cautiones, 1250, 1251, 1252, 1263. Quænam sequendæ leges, 1262, 1263, 1254, 1255.

Juliana abbalis a monasterio S. Viti in Sardinia, 542.

Julianus Apostata lege lata milites in monasterio converti prohibuit, 678. Xenodochia per singulas civitates construi præcepit, 706. In odium religionis Christianæ clericos senatorum munere fungi iussit, 1047. Ad crucis signum in discrimine confugit, 196.

Julianus Ecclesiæ Rom. defensor, et postea Ecclesiæ Sabinensis episcopus, 169, 193, 417.

Julianus Toletanus episcopus prognosticon futuri sæculi edidit, in quo plura ex Gregorianis Dialogis refert, 106.

Julianus Judæus ad fidem conversus, 714.

Julianus Scribo, 957. De ejus intiquitate queritur Gregorius, 1066.

Julianus, 1231, 1242.

Juliomagus urbs episcopalis Galliarum Celticæ, 1146.

Jumentum. Quomodo unus sit inter ritus hominis et jumentorum, 577.

Quid habeat homo amplius jumentis, *ibid.*

Juramentum super Evangelia aut reliquias ad canonicam purgationem cur introductum, 597. Juramenta ad corpus S. Petri, 597, 864, 1251. Ad corpus S. Apollinaris, 837, 838. In manu jurare quid sit, 864. Juramentum per quatuor Evangelia, 1300. Per genium jurare catholicis non licitum, *ibid.* Neque per vitam regis aut florum ejus, *ibid.*

Jurgia seminautibus quæ monita danda, 71. Hi sunt diaboli discipuli et filii, 71. Jurgia seminautibus cur homo

apostata dicatur *ibid.* Nunc in uno malo innumera peragit, *ibid.* Hosti Dei militat, *ibid.*

Jurisdictiones laicorum et clericorum distinctæ suis quæque finibus contineri debent, 627. Jurisdictionem alienam usurpantes damnantur, 1265.

Jurithum quid sit, 890.

Jus summum summa injuria, 638. Singuliasna jura servanda, 645. Jus et honor in quo differant, 495. Jus et usus aliquando separantur, 522. Jus et vis opponuntur, 693.

Jusiones principales, seu divinas jusiones dicuntur imperatorum litteræ, sacri apices, 731.

Justiniana prima urbs olim Macedoniæ, 585, 627. Metropolitanico jure ornata, et dignitate vicaria Romanæ sedis, 585. Cur dicta prima, *ibid.* Justinianus primæ episcopus Joannes, 983. *vide ejus titulum.*

Justinianus Imperator quo anno regnare cœperit, 348. Urget concilii v convocacionem, et trium capitulorum damnationem, 615. Edicto jussit ut sanctorum quatuor conciliorum fides ubique terrarum ab episcopis subscriberetur, 515. Ejusdem novellis ante quinti sæculi medium non parebant Franci, 1021. Justiniani chartophylacium Gregorii tempore jam incensum, 1031.

Justinus imperator quare senior dictus, 281.

Justinus Sicilia prætor, 487, 596. In Judæum sceleratissimum vindicare avaritia ductus neglexit, 652.

Justitiam quam mente gerit iudex, operibus etiam demonstrat, 542. Justitiam colere summum in regibus bonum est, 1023.

Justi sæpe innoxie tentantur, 87.

Justorum ira cur adeo timenda, 188. Justi devictis magnis hostibus, ne erigantur, adversarii etiam minimis fatigantur, 308. Iniqui in quibusdam bonis, et justi in tentationibus ad malum inter se comparantur, 87.

Justus clericus Surrentinus, 530.

Justus monachus ob vitium proprietatis severe a S. Gregorio punitus, 465 *et seqq.* A pœnis purgatorii qua ratione liberatur, 468.

Jutum et Jutus significant adjutum et adjunctus, 642.

Juvenalis (S.) martyr Probo Reatinensi episcopo morienti apparet, 389.

Juvenes qui sint admovendi, 35.

K

Kyrie eleison aliter in Ecclesia Romana aliter apud Græcos dicitur, 940. Ad Matutinos et Vesperas olim decantatum, 939.

L

Laban vigilantis pastoris imago, 963.

Labia sacerdotis custodiunt scientiam, 510. Labia polluta quæ aut, 312, 313.

Labina religiosa femina monasterium in Corsica construxerat, 545.

Lac. A lacte in jejuniis abstinendum, 1303.

Lacrymæ. Divisas ex oculis aquas deducere quid sit, 84. Sordidæ sunt lacrymæ plangentis peccata quæ non deserit, 86. Lacrymarum gratia quo studio petenda, 353. Lacrymæ significantur per irriguum superius et inferius, *ibid.*, 356.

Lactucam comedentis monialis pœna, 163.

Læna quid sit, 1092.

Læti qui sint monendi, 37. Habent læti ex propinquo luxuriam, *ibid.* Voluntas propria ad lætitiæ pertinet, 62.

Læti cujuslibet meriti ad episco-

patum aspirare non præsumat, nec eligatur. 588, 601, 602, 989, 995, 996, 1227, 1228. Laici vocantur a Gregorio Ecclesie filii, 666, 787, 793, 869, 987. Et laicis honoratior dicuntur ab eodem, Ordo; ceteri vero, plebs, 550, 576, 634. Nulli laicos appellavit Gregorius viros Dei, 295. Laicorum violentie coercendæ, 626, 627. Laici ad ecclesiastica obsequia non admittendi, 1289.

Lamigia Numidie civitas, 566, 567. Duplex hujus nominis episcopatus, *ibid.* Lamigenis episcopatus, Argentur, 567.

Lampadum usus in ecclesia, 341, 344. Lampas vitrea fracta miraculo redintegratur, 180. Lampades nostræ sunt opera bona, 1126. Oleum in vasis cum lampadibus sumere quid sit, 1126, 1127.

Lanfrancus Cantuariensis archiepiscopus in suo de corpore et sanguine Domini libro argumentum sumit ex Gregorianis Dialogis, 107.

Langobardorum conversionem non mediocriter promovit Gregorii Dialogi, 114. Langobardi in monachos S. Equitii sævientes ab immundis spiritibus vexantur, 173. Quadraginta rusticos cibos vetitos manducare renuentes occidunt, 337, 340. Captivorum maximam multitudinem, quod capræ caput adorare nolent, gladiis interficiunt, 340. Langobardorum episcopus Arianus Ecclesie Catholice vim facturus, cœcitate percussit, 341.

Langobardorum gladium Sanctulus mirabiliter evadit, 364. Langobardi post visionem Redempto episcopo factam, Italiam invadunt, 368. Eorum violentie et immanitates, *ibid.* Monachos duos in ramis arboris suspendunt, qui post mortem auditi sunt psallere, 404. Langobardus diaconum quemdam perimens immundo spiritui, traditur, 405. Suranus abbas ab Langobardis occiditur, *ibid.* Langobardorum Arianorum filios in hæresi baptizatos vult Gregorius ad fidem catholicam conciliari, 502. Se Langobardorum, non Romanorum episcopum Gregorius dicit, 620. Eis aliquid quoddam ab Ecclesia Romana dabatur, ut inter eos vivere liceret, 751. Sub Langobardis Italia captiva, 766, 767, 836. Pax cum Langobardis æquis conditionibus quas ipsi acceptant, non est ab exarcho recusanda, 762. A quo tempore Italiam occuparint, 1244. Inducie fiunt cum Langobardorum rege, 1067.

Lapis parvus de monte abscissus sine manibus Christi, 772. Lapis ab ædificantiis reprobatus Christus, 854. Lapides sanctuarii quid significant, 25, 26. Qui dispergantur in capite omnium platearum, 25. Cur non in plateis sed in capite platearum dicantur dispersi, 26.

Lapsi dicuntur vel in idololatriam, vel hæresim, vel schisma, vel mœchiam labentes, 503. Lapsorum clericorum gravior pœna, quo in majori gradu culpa fœdior, *ibid.* Sacerdotes et alii inferiores clerici lapsi, in monasteria in quibus viget disciplina, retrudantur, 538. Lapsorum res his pauperibus monasteriis proficiant, vel lapsorum parentibus dentur, ut pendio ipsis assignato, *ibid.* Ancilla Del lapsa et in monasterium reclusa, citius rea ejus colligatur in stipendium ipsius, 539. Gregorius sibi semper constat, cum de lapsis Ecclesie ministris loquitur, 729. Lapsi clerici irrevocabili deponuntur, *vide* Clerici.

Larissa urbs Thessalie in Græcia,

627, 638. Larissæus episcopus Joannes jurisdictione in Hadrianum Thebaurum episcopum privatur, 630, 631. De eodem Joanne, 789, 983. *vide* Ejus titulum.

Lateranense monasterium post dirutum Cassinense cœnobium sub Bonito abbate constructum, 208.

Latina via, 1125.

Latus. A latere missus, id est ex comitatu et familia; modus loquendi antiquissimus, 758, 928. *vide* Legatus.

Lavare. Mos lavandi corpora ante sepulturam, 400, 416. An Dominico die corpus lavari possit, 1214. Lavandi consuetudines variae, 1159. Mos iste lavandi ab aliquibus Patribus improbat, 1160. Vir cum propria conjuge dormiens, nisi lotus aqua, non intret Ecclesiam, 1160. Judæi hodierni cur corpus non lavent, 1159.

Lauda urbs, *vide* Lans Pompeia. Laudare. Frustra laudat aliorum facta qui ea non imitatur, 45. Qui laudant illicita quæ faciunt, quomodo arguendi, 88. In laudem creaturæ non debet dari vox illa, quæ soli convenit Creatori, 854. Laudantes et vituperantes quo animo audiendi, 1093.

Laurentii (S.) sepulcro aperto omnes qui ejus corpus viderunt, intra decem dies defuncti sunt, 709. De Laurentii craticula particula mittuntur ad Dynamium, 618. Et de ejus reliquiis ad Palladium episcopum, 828. S. Laurentii monasterium, 1264.

Laurentius antipapa, 444.

Laurentius Mediolanensis episcopus, 1103. A Childeberto in epistola vocatur Patriarcha, 565. Causa inter Laurentium et Ecclesiam Romanam mota quomodo dirimenda, *ibid.* Magnum suæ Ecclesie presbyterum injuste communionem privat Laurentius, 642. Cautionem pro tribus capitulis dampnatis subsignatam Romam mittit, 682. Ejusdem cautionis juramenta servavit, 719.

Laurentius presbyter unus ex S. Augustini sociis commendatur, 1140. Laurentius Rom. Ecclesie archidiaconus deponitur, 1283.

Laurentius vir clarissimus, 1190, 1191.

Laurinensis episcopus, Joannes, 596.

Laurio monachus, 177.

Lans Pompeia, nunc Lauda, urbs Insubriae, 701.

Lazarus a mortuis excitatus, 321.

Leander (S.) Hispanensis episcopus Gregorio familiarissimus, 345, 531, 532. Gregorii ad eundem epistola testimonii fulcitur, 531. Leandri opera S. Hermenegildus ab Ariana perfidia ad Catholicam fidem adductus, 345. Et frater ejus Recharedus, 531. A Liuvigildo vehementer fuerat afflictus Leander, 348. Magna Leandri charitas in ejus epistola relucet, 1027. Ex ejus humilitate sermonis, cordis altitudo patet, *ibid.* Podagra laborat, 1028. Aliquos codices ei transmittit Gregorius, 532. Item Expositionem in Joh. et librum Regule Pastoralis, 777. Et pallium, 1028. Ejus orationes postulat Gregorius, 1027.

Lectiones in Ecclesia a quibus cani debeant, 1289.

Lectisternia quid sint, 1091, 1092.

Lectores olim Evangelium legabant in Ecclesia, 1189.

Legatorum triplex species, 928. Legatos a latere olim mittebant non tantum summi Pontifices, sed imperatores et reges, 758, 928. Sedis apostolicæ legatus per Africam Hilarus Monachus constitutus, 567. Duo monachi Cistercienses contra Albigenses sedis

ejusdem legati, *ibid.*

Legislatores ecclesiastici et civiles plerumque sua potestate abutuntur, 1299.

Leuitas cum severitate miscenda, 23. *vide* Mansuetudo.

Leo Magnus (S.) brandenum incidit, ex quo sanguis effluxit, 710. S. Leonis epistola ad Flavianum dicitur totus, 793. S. Leonis fidem tuentur Orientales Ecclesie, 966.

Leo Catanensis episcopus, 1097. Accusatus Romam venire jubetur, 557. Catanam omnino purgatus redit, 597, 633. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Leo episcopus in Corsica, 562. Huic Saonenis Ecclesie visitatio committitur, *ibid.*, 564. Huic obedire jubentur Corsicani, 564.

Leo Fanensis episcopus, 826.

Leo archidiaconus Ecclesie Mirriensis, 735.

Leo acolythus cujus curæ Ecclesia S. Agathæ in Subura committitur, 698.

Leo chartarius, 1062.

Leo exconsul, 489, 537.

Leontia Augusta, 1301. Huic de adepto imperio regulatur Gregorius, 1245.

Leontius Urbini episcopus, 641, 774. Postea Ariminensis episcopus, 825.

Leontius Nepesinæ civitatis præfectus a Gregorio constituitur, 576.

Leontius exconsul, 946. Ejus virtutes laudantur, 923 *et seqq.* Dicitur gloriosissimus, 1190, 1191. *vide Indicem alphabeticum. Epistolarum.*

Leopardus Santonensis presbyter, 828, 829.

Levitæ qui manus suas Deo consecrasse dicantur, 70. Levitas a viginti quinque annis ministrare, et a quinquagesimo fieri vasorum custodes, quid significet, 213.

Levitas mentis sananda, et inconstantia vincenda, 61. Levitas operis et mentis gulæ comes, 61, 62. Nimis levitatis est mala gravia credere quæ probari non possunt, 860.

Lewigildus Wisigothorum rex Hermingildum ob susceptam fidem catholicam regno privat et occidit, 345. Moriens Recharedum filium commendat S. Leandro episcopo, 348.

Lex Dei Idcirco data est ut sacrificia satanæ prohibeat, 73. Lex Christi est charitas, 43, 79. Qui lex Christi adimpleatur, *ibid.* Deus ut hominem a peccato revocaret legem ei dedit, 82. Legi Judaicæ figurata præcepta juxta litteram servari non possunt, 1213. Leges Ecclesiasticæ nimis dispersionibus aut gratiis vilescent, 657. Quæ contra leges fiunt, non solum inutilia, sed pro infectis habenda sunt, 932. Leges humanæ cum divina connexa obligant, 1299. Leges principum recte aliquando in subsidium canonum adducuntur, 1253. Et ipsæ canonum auctoritate commendantur, 1254. Legum imperialium in Ecclesiastico judicio servandarum collectio, 1282 *et seqq.*

Lia activæ vitæ symbolum, 491. Libellatica dicuntur a libellis quibus agrorum locationes scribebantur, 536, 1088. Sumuntur pro ipsis locationibus, 536. Libellario nomine, 569. Libellatici cur olim secundum disciplinam severiorem non castigati, 503. Libellus famosus. *Vide* Contestatio. Liber septem sigillis in Apocalypsi signatus quid significet, 448. Libros prohibendi potestas in summis pontificibus, 845.

Liberatus diaconus cujus ambitus comprimitur, 566.
 Liberatus negotiator, 538.
 Liberius Cumaenus episcopus, 587.
 Liberius Patricius monasterii in Lampania fundator, 269, 946. Præfectus fuit prætorio Galliarum sub Theodorico et Athalarico, 988.
 Libertas. Quæstio de libertate an quis sit liber vel servus requirit majores judices, 910.
 Libertinus in Sardinia episcopus, 932, 1217.
 Libertinus Fundensis monasterii præpositus, 155, 156. Ejus patientia, 157, 160, 161. Ejus orationis efficacia, 157. A Francis quæsitus pro miraculo non invenitur, 157. Mira inter ejus humilitatem et maternam pietatem pugna, 160. Puerum a mortuis revocat, *ibid.* Ejus humilitas, *ibid.*
 Libertinus Siciliæ præfectus, 651. An prætor fuerit, 652, 759 Quo anno Siciliæ prætor esset, 946. Dicitur ex præfectus, 945. Ex prætor, 1061. Hunc adversa patientem consolatur Gregorius, 1062. Libertino ad Siciliæ præfecturam accedente universa provincia gratias reluit, 1079.
 Libertinus vir magnificus, 867.
 Libra ex duobus et septuaginta solidis conflatur, 570, 648.
 Licinianus episcopus Carthagenæ in Hispania, quo tempore floruit, et quo mortis genere obit, 620. Librum Regulæ pastoralis impense laudat, 620 et *seqq.* Contendit minus peritos aliquando ad ordines promovendos esse, 622. Gregorii libros in Job et alios morales postulat, *ibid.*
 Licinius Andegavensis episcopus, 1144. Ejus genus, 1146. Quo tempore claruit, *ibid.*
 Ligandi et solvendi potestas quibus data, 253.
 Ligna in silva succidere quid significet, 32.
 Lilia coronarum ornamenta, 555.
 Lilybæum urbs Siciliæ, 661. Clerus Lilybetanus licentiam episcopuū eligendi accipit, quem postea a Gregorio consecrari postulat, 801. Lilybetani episcopi: Pashasinus 661. Theodorus, 660. Decius, 601. *Vide* Ejus titulum.
 Limina apostolorum, 1205. Sanctorum basilicæ cur limina dicebantur, *ibid.*
 Lingua discrete frenanda, non semper liganda, 54. Qui lingua non frenat, concordiam dissipat, 55. Lingua intemperantia inimicos conciliat, 1274. Lingua intemperantia a S. Benedicto excommunicatione percussitur, 253. Valde difficile est ut lingua sæcularium non inquinat mentem quam tangit, 313. Mira in puero illitterato omnium peritia linguarum, 413. Lingua igneæ quid signent, 840. Linguis radicitus abacissis pro defensione veritatis loquuntur episcopi, 348, 349.
 Lipara urbs episcopalis in insula ejusdem nominis, 580. Liparensis episcopus, Agathus, 665.
 Lippia vel Lupiæ oppidum Calabriæ, 808. Lippiarum Ecclesia Petro Hydruntino episcopo visitanda committitur, 807.
 Lippus quid significet, 12.
 Lirinus insula Gallie, 1099, 1100. Lirinus cur dicitur insula S. Honorati, 1101. Lirinense monasterium episcoporum et sanctorum virorum seminarium, *ibid.*
 Lissus urbs Illyrici, 600. Joannes Ecclesia Lissitana ab hostibus pulsus, Squillacinæ Ecclesiæ præficitur, ea conditione ut ad priorem, si liberetur,

redeat, 599.

Litania unde sic dicta, et quid significet, 1138. Male dicitur Letania, 1284. Litanie apud auctores antiquos dicuntur solemnes cleri et populi ad locum indictum processiones, 736, 819. Quot litanie solemnes ab antiquo fuerint, 819, 837. Litanie majores et minores an differant, 1283. Litanie septiformis quid sit, *ibid.* Litanie major eadem ac septiformis, 1284. Litanias Mamertus restauravit, *ibid.* Litaniarum usus antiquus, *ibid.* Litanie contra barbarorum incursiones inducuntur, 1138.

Litigare vetat S. Gregorius, 1122, 1139, 1183. Bona legata relinquere mavult quam litigare, 1190. Lites ab electis iudicibus seu arbitris suantur, 1122. Litem inter abbate et subdiaconum auctoritate sua componit Gregorius, 949.

Litteræ dimissoriæ. *Vide* Dimissoria.

Liturgia. *Vide* Missa.

Locri urbs Eruitorum in Græcia, 891. Locrenses episcopi Dulcinus, 1063. Marcianus, 962, 1063.

Locus penes Deum quis sit, 967. Locorum gradus diversi cur constituti, 899. Loca occulta sine Dei gratia animam salvare non possunt, 849. Non loca vel ordines Creatori nostro nos proximos faciunt, 879.

Locutio. In mente audiendis semen est secutura cogitationes auditæ qualitas locutionis, 18.

Λογάρην seu λογάρην quid significet, 187.

Λόγος seu λόγος est oraculum seu responsum divinum oratione soluta, 508. Λόγιος, id est disertus, eloquens, vates, *ibid.*

Londonium urbs Angliæ primaria, 1163. Quid de Londoniensi episcopo decernatur, *ibid.* Londoniensis episcopus Mellitus, 1287.

Longinus primus exarchi nomen habuit, in Italiam missus a Mauricio imperatore contra Langobardos, 521. Longinus Mauricii imperatoris Strator, 675.

Loquacitas rectoribus cavenda, 18. Loquacitatis mala quanta sint, 55. Mentis iustitia desolatur quando ah immoderata locutione non parcitur, 55. Loquacitas gula comes, 61, 62.

Loqui. Quis ex Deo et coram Deo loquatur, 75. Bene loquitur qui perfecte vivit, 873. Episcopi linguis radicitus abacissis pro veritatis defensione loquuntur, 348, 349. Uui eorum ob luxuriam facultas hæc adempta, *ibid.*

Loth Sodomam fugiens ardentem, et Segor inveniens quid significet, 80. Cur ad montana recta non pervenerit, *ibid.* Loth in ipsa perversa civitate fuit justus, in monte peccavit, 849.

Luca urbs Hetruriae, nunc republica, 293. Lucensis episcopus S. Frigidianus, 293.

Lucania Italiæ provincia, 685. Lucas Thesalonicensis presbyter concilium Chalcedonense rejicit, 1073. Hæresis suspectus quid faciat, 1174.

Lucianus monachus scribendis libris sacris operam dabat, 169.

Lucidus Leontinus episcopus, 1211, 1230.

Lucifer Lucusiani monasterii Cellerarius, 1137. Postea præpositus, 1138.

Lucillus Melitensis episcopus, 605. In cætu quatuor episcoporum dependendus, 979. Res Ecclesiæ suæ quas abstulerat, restituere jubetur, 1041.

Lucius III papa schismaticos ad Ecclesiam redentes iterata ordinatione recepit, 608.

Lucius episcopus Regitanus Bonifacii decessor, 656.

Lucrum. Quæ lucra in hac vita quærenda, 487, 488.

Luctus. Ire ad domum luctus, quam ad domum convivii, melius est, 377. Luculanum Castrum insula Campaniæ, 506. In eo Castro monasterium S. Severini Noricorum apostoli est edificatum, 624.

Lucusianum monasterium a S. Gregorio fundatum, 1136. De dissoluta hujus monasterii regula conqueritur, *ibid.* Ejus Abbas Domitius Presbyter, *ibid.* Et præpositus Lucifer, *ibid.* Quomodo hodie vocatur illud monasterium, 949, 950.

S. Ludovicus causis sacerdotum immiscere se noluit, 699.

Lugdunenses episcopi Eucherius, 1101. Etherius, 830, 1217, 1219.

Luminaria in ecclesiis adhiberi solita, 333, 341, 344, 1273 et *seqq.* Et in defunctorum exsequiis, 927.

Luminosa femina, Zemarchi tribuni relicta, 499.

Luminosus episcopus Ferentinus, 1291.

Luminosus abbas monasterii sanctorum Andreæ et Thomæ Arimini, 602, 603, 604.

Luminosus Ecclesiæ Grumentinæ servus, 1209.

Luna urbs Etruriæ, 700. Lunensis episcopus, Venantius, 293.

Lupo abbas S. Martini Augustodunensis, 1225.

Lupus caulis ovium insidians undique vigilantem inveniat et repugnantem pastorem, 715.

Lupus episcopus Cabilonensis, 1144.

S. Lupus Lirinensis monachus et episcopus Trecentis, 1101.

Lutum. Avaro quid sit contra se densum lutum agravare, 65.

Lux gregis flamma est pastoris, 921.

Luxorius (S.) martyr in Sardinia, 931.

Luxuria. Fetor et nebula carnalem concupiscentiam significat, 436. Læti ex propinquo habent luxuriam, 37. Ex gula oritur luxuria, 51. Per luxuriam virtutes animæ destruantur, *ibid.* Quibus monitis indigeant peccatorum carnis conscii, 81. Præterita peccata defleant, et futura devitent, 82. Qui culpam plangunt luxuriam, cur sentire non debeant asperitatem disciplinæ, 679. Quos hic adhuc carnis fetor delectat, eosdem nebula fetoris obsidet, 436.

Lycaonia regio Asiæ minoris, 482. Constantinopolitano patriarchæ suberat Lycaonia, *ibid.*

M

Macedonius. Ejus hæresis, 748. Romana Ecclesia id solum recepit ex Synodo Constantiopolitana, quod contra Macedonium definitum est, 892.

Machinæ ad immensas moles in sublime levandas olim in usu, 381.

Magalonensis Ecclesia in Montepessulanum auctoritate papæ et Francisci I regis consensu translata, 578.

Magdalena soror Lazari et mulier peccatrix, 869. Ejus peccata quomodo dimissa, 869. Ex ejus ore Christi surrectio discipulis nuntiata, *ibid.*

Magister fieri non debet, qui discipulus non fuit, 156. Magistri dignitas summa erat inter patricios, 726. Inter plures præcipuus erat magister officiorum, *ibid.* Dignitas magistri dicebatur magisteria, *ibid.*

Magisterium a quibus onus leve credatur, 2. Imperiti ad magisterium venire non audeant, *ibid.* Magisterium utile adversitas, 5. Sunt qui per magisterium spiritus intrinsecus docentur, 156. Quis sit ad virtutis magisterium idoneus, 213.

Magnitudo titulus quo iudices aliquando compellat Gregorius, 975, 1032, 1033, 1035. Et Duces, 1048, 1097, *et alibi.*

Magnus presbyter, 644, 1093. A Laurentio Mediolanensi episcopo injuste excommunicatus, absolvitur, 642.

Magulianensis massa, 651.

Majestatis titulus quo nunc Reges gaudent, Gregorii tempore non erat in usu, 684.

Major domus ab episcopo instituendus, 1172. Vel ab omni clero, si negligat episcopus, *ibid.* Quodnam erat ejus officium, *ibid.* Vide Vice-dominus.

Major populi quis esset, 1005, 1057.

Majorca insula, 1256.

Malaca urbs regni Granatensis, 1251. Malacitanus episcopus, Januarii, 1250.

Malchus episcopus Dalmatiæ patrimonium Sedis apostolicæ in Dalmatia procurabat, 527. Romam accersit ut suæ administrationis rationem reddat, 584, 609, 610. Ne se in rebus Ecclesiæ Salonitanæ immisceat, prohibetur, 640, 658. Romæ subito moritur, 726. Ejusdem mortis consocium esse Gregorium Maximum calumniatur, 726.

Maledictio grave peccatum, etiam si fiat ex linguæ incuria, 312.

Malefici puniendi, 759, 891, 1139, 1259.

Malitia vitiorum mater, 41. Malitia in corde, trabes in oculo, *ibid.* Maloii familiam relaxari petit Gregorius, 571.

Mala punica fidei unitatem significent, 13, 511.

Mala non consummata non nocent, 87. Qui mala occulte agunt, et bona publice, quomodo corripiendi, 95. Sepulcra sunt dealbata, 95. Qui mala de se opinari, occulte bona agentes, permittunt, quantum delinquant, 96.

Mali. Juncta cum malis amicitia bonis nociva, et a Deo reprobata, 70. Inter malos concordia noxia, 71. Mala boni semper displicent, 1026. Cum bonis semper misti, 1127, 1128. Malorum societas purgatio bonorum est, 1127. Mali adunati æquanimiter a pastore portandi, si qui adsint, qui ab eo juventur boni, 217. Mali in inferno malos vident in iisdem pœnis, et bonos in regno, 424.

Mamertus (S.) Litanias solennes restituit, 1284.

Mamma. In Ægypto mammas pubertatis frangi quid sit, 82.

Mancipium Christianum non potest habere Paganus, Judæus, vel hæreticus, 652, 700, 868. Mancipium a Domino recedens, et ad ecclesiasticos transiens, Domino suo reddendum, 526. Mancipium juste adversus dominum suum conqueri potest, et ad Ecclesiam confugere, 924. Causa fidei mancipia, in vitis dominis, in libertatem asserebantur, nullo dato pretio, 668, 818. Hæc facultas non ubique viguit, *ibid.* Duodecim solidorum pretio mancipium redimitur, 689. Paganum mancipium a Judæis circumcisum in libertatem, sine ullo redemptionis pretio, asseratur, 819. Mancipia ab episcopo injuste detenta, reddenda, 897. Mancipiis olim mo-

nasteria utebantur, 898. Mancipiis ea lege manumissis ut monachi fierent, monasterium deserere non licet, 955. Mancipia cur olim in præsentia ecclesiasticorum vel judicum venderentur, 1015.

Mandator, vox in jure varia significans: hic significat judicem qui emptionem injunxit, 954.

Manduco. Quo sensu a Paulo dictum: Qui non manducat manducantem non judicet, 617.

Mane seu in matutino, pro matute, 895.

Manfredonia urbs Italiæ Sipontum novum dicta, 546.

Manichæorum variæ insanæ, 734. Manichæi ad fidem catholicam pœnis sunt revocandi, 734.

Manipuli usus in missis successit mappulis seu lineis sudariis, circa decimum sæculum, 668.

Manna quid significet, 24.

Mansionarius, Ecclesiæ dicitur qui ejus est custos, et assiduus in ea ministrat, 174, 333, 336, 709.

Mansiones in cœlo multæ sunt, 429.

Mansueti quomodo monendi, 56. Sollicitudinem amplectantur, 57.

Mansuetudini vicinus torpor, 56. Mansuetudo justitiæ juncta sit, 514. Mansus. Vide Massa.

Manus Pastoris fracta quid significet, 11. Manus sit munda, quæ diluere sordes curat, 13, 503. Manum defigere apud extraneum quid sit, 38. Purgare se in tertia, quinta, vel septima manu, quid sit, 864. Manus semper fidei symbolum fuit, *ibid.* Mauu utraque pro dextera uti, quid significet, 764, 765.

Manumissio servorum quotuplex, 757, 800. Servos manumittere, erat eos liberos accives Romanos efficere, 800. Manumissio servorum libertati hominum favens non debet ab Ecclesia revocari, 548. Manumissiones, ut in Ecclesia ferent indulsit Constantinus Magnus, 576. Idem lege lata concessit omnibus clericis ut famulos possent in libertatem asserere, 800. Olim servos libertate donare difficillimum, *ibid.* Manumissionis forma cum adjunctis donationibus et conditionibus, 800, 801.

Mappulas seu sudaria a monacho accepta et occultata S. Benedictus spiritu novit, et reum corripuit, 245. Mappularum usus conceditur primis duntaxat Ravennatibus diaconis, cum episcopo suo celebrandi ministrant, 668. Mappulis in missa successerunt manipuli, *ibid.*

Marato nomen massæ, 590.

Marbodius vitæ S. Licinii scriptor, 1146.

Petrus de Marca. Ejus sententia de cujusdam epistolæ inscriptione probatur, 1166.

Marcellinus Anconæ episcopus incendium compescuit, 177.

Marcellus vel Marcellinus Dalmatiæ proconsul, 640, 929, 993. De Ecclesia Romana bene meritus, 993. Ob favorem Maximo Salonitano episcopo præstitum, carpitur, 929. Cur ab imperatore vocatus, statim non paruerit, 993.

Marcellus scholasticus, 720, 914.

Marcellus monasterii Gregoriani monachus, 409.

Marcellus Tudertinus urbis civis ad vitam revocatus, 201.

Marcellus libertus, 1044.

Marcha quid significet, 1015.

Marcianistæ vel Marcionistæ hæretici, 803, 804.

Marcianus presbyter diocescos

Taurianensis in episcopum Locrensem designatus, 889. Idem Locrensis episcopus factus, 982, 1063.

Marcus Evangelista (S.) Alexandrianus fundavit Ecclesiam, 889. Benedictio S. Marci dicitur benedictio S. Petri, 917.

Marcus Scribo a Mauricio imperatore ad rationes exigendas in Siciliam missus, 1078.

Mare. Profundum maris quid significet, 4. Per vocem maris quomodo Sidon ad verecundiam adducitur, 83. In medio mari quis dormit, 90. Aqua maris sicut in ure congregata quid significet, 1134. Mare æneum ante fores templi ad ingredientium manus abluendas quid indicet, 19, 512. Mare hullinum, id est, mare vitreum, cæruleum, 1039.

Maria quomodo ancilla et mater Domini sit, 1169. Maria Musæ virgini brevi morituræ apparet, 400.

Maria sedens ad pedes Domini, contemplativam vitam significat, 491. Vide Magdalena.

Maria patricia, 856.

Marianus, 1060.

Marinianus Ravennas episcopus, 1230, 1287, 1291. Hic diu in monasterio cum Gregorio conversatus communi consensu Ravennæ episcopus eligitur, 777, 787. Iuvitus ad episcopatum venit, 777. Andreæ Scholastico eum commendat Gregorius, *ibid.* Huic Pallii usus quomodo concedatur, 787. Ejus fides, 792, 793. Arguit quod monasterium inique gravet, vel a clericis suis gravari permittat, 815, 816. Ejus erga pauperes immiserordia, 816. Gregorii monita legere detrectat, 817. Ei Maximi Salonitani episcopi causa discutienda committitur, 936, 983, 991. Plura de eo vide in indice alphabetico *Epistolarum.*

Marianus Turritanæ civitatis in Sardinia episcopus, 550, 932.

Marianus abbas Panormitanus, 548, 595, 1173. Ei Victoris episcopi causa examinanda committitur, 642, 643.

Marianus defensor Ecclesiæ Mediolanensis, 861.

Marius Gurdix sororis Mauricii maritus, 877. Hunc salutat Gregorius, 493.

Marsorum provincia eadem est ac Valeria in Latio, 405.

Martha activam vitam significat, 491, 869.

Martia sanctimonialis e suo monasterio in aliud injuste translata revocari jubetur, 732.

Martianus Ferensis episcopus, 1291.

Martianus defensor cur in exilium pellendus, 979.

Martianus monachus, 1055, 1056.

Martianus tabularius, 1122.

Martinus (S.) Turonensis episcopus a conviviis quam alienus, 580. S. Martini monasterium Augustoduni, 1219. Ejusdem privilegium, 1225.

Martinus Tainatensis episcopus ob dirutum Ecclesiam suam in Saonensi Ecclesia incardinatus, 563, 564.

Martinus diaconus et abbas, criminibus infamatus, et canonice purgatus, innocens declaratur, 864.

Martinus scholasticus, 915, 976.

Martinus solitarius, 313. Precibus aquam e rupe obtinet, *ibid.* Cum serpente, in quem ingressus fuerat diabolus, tribus annis habitat, 316. Mulierum consortium fugit, *ibid.* Ejus precibus parvulus in præceps actus non vulneratur, 316. A rupis evulsæ casu cella ejus intacta servatur, 317,

Catana sibi pedem ligaverat, quam jubente S. Benedicto solvit, 317.

Martinus colonus, 707.

Martyrem non facit poena, sed causa, 615. Martyris minime certi cultus est prohibendus, 1157. Qui pacis Ecclesiae tempore Martyres dicendi sint, 337. Plurimi sub Langobardis martyres effecti. *Vide* Langobardi.

Martyrii duo sunt genera 337. Martyrii meritum in occulto est, cum virtus ad passionem prompta flagrat in animo, *ibid.* Martyrium calicis nomine signatur, *ibid.* Ad martyrium ducit asperioris vitae via, 340. Martyrii palma non est humanae voluntatis sed divinae electionis, *ibid.*

Martyrius alius Valeriae, alius Lycaonius monachus, 201. Ab illo Martyrio divinitus impressum pani crucis signum, 204.

Martyrologium. An Gregorii tempore quod Romae Martyrologium legebatur, esset illud quod nunc Romanum velus dicitur, 916, 918. Martyrologium sub nomine S. Hieronymi editum non est ejusdem sancti, 918. In Martyrologio quod Romae sub Gregorio legebatur, quid contentum, 916, 917.

Martyrum mors Ecclesiae quantum prosit, 348.

Martyrium aliquando subeunt qui in pace Ecclesiae despicibiles videbantur, 340. Aliquando fidem deserunt in persecutione qui in pace Ecclesiae fortiter stare credebantur, *ibid.*

Mascator Armentarii viri illustris nepos, 317.

Massa seu mansus, vel mansum est ager certi modi et mensurae, 534, 758. Massa respondet possessioni sui fundi, 534. Discrimen inter massam et casam, *ibid.* Conductores in massis Ecclesiae non fiunt per commodum, 536. Massarum conductorum filii, extra massam in qua nati sunt, matrimonio non jungantur, 1197. Massarum conductores per Galliam morantur ut irreprehensibiles vivant, 758. Et Arigio patricio obediant, *ibid.*

Massilia. Ad Massiliam, vel in ipsa civitate saeculo sexto quatuor erant monasteria, 858. Massilienses episcopi, Theodorus, 541. Paechasius, *ibid.* Serenus, 830.

Massilo pro Ecclesiae unitate adversus schismaticos zelantissimus, 776.

Matricula quid sit, 656. Matricularii quinam dicantur, *ibid.*, 657.

Matrimonium non est culpa, 1160. In matrimonio voluntas debet esse libera, 693. Matrimonium, si unus conjugum servilis sit conditionis, dirimendum, 845. Matrimonium sub obtentu religionis non solvendum, 1130 *et seqq.*, 1131. Matrimonii indissolubilitas, *ibid.* Quae sit mundana lex huic indissolubilitati contraria, 1130, 1138. Matrimonii impedimenta unde, 1154. Matrimonium intra quos gradus consanguinitatis et affinitatis contrahere liceat, 1153, 1154. Matrimonium incestuorum nullum est, 1279. Quos et quae in conjugium ducere non liceat, 1293 *et seqq.* Angli neophyti in gradibus prohibitis conjuncti, non separandi, nec communione privandi, 1155.

Matthaeus vir clarissimus eleemosynis S. Gregorii sustentatus, 1182. Maurentius Africae episcopus de Ecclesiastici ordinis sollicitudine laudatur, 903.

Maurentius chartularius, 505, 506, 838. Vir magnificus dicitur, 489.

Maurentius magister militum, 903, 956. Gregorio charissimus, 908, 1184.

De sacrae lectionis studio laudatur, 908. Litem habens a Gregorio commendatur, 1183. Et precarium petens, 1184. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Mauricius imperator, vocatur Christianissimus rerum dominus, 501. Christianissimus principum, 804. Ejus genus et animi dotes, 675. Severissimus Dominus a Gregorio dicitur, 494, 495. Mauricius dicitur est Tiberius, 1188. Mauricii virtutes, 677, 678. Se in causis sacerdotilibus miscere non solebat, 699. Pacis Ecclesiae studiosissimus, 747. Ejus erga pauperes charitas, 757. Ejus fidei rectitudo, 804. Pro fidei custodia zelus, 841. Ejus temporibus obmutescere coacti haeretici, 1134. Ne qui publicis administrationibus implicatus erat clericus feret, prohibuit Mauricius, 675. Neve in monasteriis susciperentur, *ibid.* Item ne milites monachi fierent, legem tulit, 675, 676, 677, 678. Ut hanc legem temperet vel immutet postulat Gregorius 677. Jubet ne schismatici ad Ecclesiam unitatem redire compellerentur, 934, 935. Iniquum de Persis victoriam reportavit, et Chosroem Persarum regem restituit, 677. Gregorium fatuam et simplicem appellat, 765, 766. Mauricii immanis avaritia, 1238. Quot ab eo Gregorius mala passus sit, 766, 767. Mauricio imperatori non iniquus S. Gregorius, 1238. Mauricius cum tota familia occisus, 1301, 1302. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Mauricius monachus, 1056. Maurilio praefectus, 1191. Huic in septis ecclesiasticis residenti opem ferri vult Gregorius, 527.

Maurilius magister militum, 570, 571. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Maurus ad S. Benedictum adducitur; 220. Sicco vestigio super aquas gradiens Placidum liberat, 225. Quod de Florentii morte laetari videretur, correptus, 228. An. Maurus hic idem sit cum Mauro Equitii filio, *ibid.*

Maurus monasterio S. Paucratii Romae Abbas praeficitur, 697.

Maurus servus, 1035, 1036.

Maximianus Pudentianae Ecclesiae episcopus, quod in sua urbe episcopum Donatistam ordinari permiserit, deponendus, 611, 612.

Maximianus abbas monasterii S. Gregorii, deinde episcopus Syracusanus, 105, 357, 421, 573, 1257. Unus ex comitibus S. Gregorii Constantinopolim a Pelagio missi, 357. A naufragio mirabiliter liberatur, *ibid.* A Gregorio sedis Romanae vicarius in Sicilia instituitur, 487, 573. Non loco, sed personae vires suas tunc commisit Gregorius, 574. Ad illa nonnulla quae suis Dialogis inseruit Gregorius, didicit, 105, 177, 661. Plurima ei ad Ecclesiae disciplinam spectantia injunguntur, 690, 691, 692. Quo anno mortuus, 105, 573. De ejus obitu dolet Gregorius, 741. Ipsi defuncto praeclearum Syracusani testimonium reddunt, 753. Clericos quosdam propter maleficium in carcerem conjecit, quos morte praeventus punire non potuit, 759. Episcopus sanctae memoriae dicitur, 897. Colitur ab Ecclesia, 357. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Maximianus presbyter Illyricus, 585.

Maximilia pseudoprophetisa, 1168.

Maximus Constantinopolitanus. Ejus ordinatio et ordinationes ab ipso collatae cur nullae, 608.

Maximus Lirinensis monachus et

postea Reiensis episcopus, 1101.

Maximus in Salonensem sedem violenter intrusus, 698, 699. Salontanam Ecclesiam praesumptor dicitur, 793. Arreptor, 810. Et praevicator, 983. Hunc ordinari prohibet Gregorius, 690. Imperator non consentit, 725. Maximus et ordinatorum ejus ab omnibus officiis, praesertim ab altari remouentur, 699, 721. Spreta excommunicatione missas celebrat, 752, 813. S. Gregorii Epistolam scindi publice fecit, 725. Quot vitii ipse et ordinatio ejus laboraret, 699, 725, 752. Malchum episcopum a Gregorio in custodia trucidatum calumniatur, 726. Romam citatur, 793, 811. Venire renuit, 813, 814. Contumax si perstiterit, privatur Dominici corporis et sanguinis communione, 812, 863. Imperator jubet Maximum Romam venientem cum honore suscipi, 752. Pauci ab ejus communione abstinere, 813. Jaderinos hortatur Gregorius ut a Maximii communione se suspendant, 814. Ejus causa Constantio Mediolanensi episcopo iudicanda committitur, 983. Et Mariniano Ravennae episcopo, 991. Ejus artes ut veniam obtineret, 983. Humiliter satisfacit, ac poenitentiae se submittit, 992, 1296. Quibus conditionibus communio illi reddatur, 991, 992. Ei de plena satisfactione gratulatur Gregorius, 1033. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Maximus subdiaconus, 539.

Maximus monachus Chrysaorii viri divitis filius, 440.

Maximus palatinus privatarum, 1047.

Maximus pater Probi Reatinensis episcopi, 389.

Medardi (S.) monasterio privilegium concessum, 1284.

Medicina sive corporis, sive mentis indivise adhibita servare divisiibiliter debet, 98.

Medicus. Quorumdam temeritas qui ignari vulnere animarum se medicos profitentur, 3. Aliorum medicus non sit, qui in facie vulnus portat, 10. Imperitus est medicus qui suum nesciens, alienum vulnus vult curare, 73. Medicus aegro quem desperat cuncta quae concupiscit concedit, 78.

Mediolanenses episcopi : Datus, 285. Laurentius, 565, 1103. *Vide ejus titulum.* Constantius. *Vide ejus titulum.* Deus dedit, 1206, 1238. Mediolanenses episcopi citra Romani pontificis consensum non ordinabantur, 645, 646, 1094, 1095. Episcopus Mediolani Metropolitanus erat, 646. Mediolanenses episcopi electionem a Langobardis et Angilulfo factam reprobat Gregorius, 1095. Clericorum Mediolanensium mensa communis, 720. Mediolanensis Ecclesiae redditus in Sicilia et alibi, 1095.

Megalis femina, 960. Melania junior sacris libris describendis operam dabat, 169.

Melanthis episcopus Rotomagensis, 1144. Praetextato in exilium truso substituitur, 1145. Sed eodem restituto, pellitur ipse, 1146.

Meletius episcopus in concilio Niceno depositus solum dignitatis nomen retinet, 495.

Melita insula maris Mediterranei, 605. Melitensis episcopus, Lucillus, *ibid.* *Vide ejus titulum.* Trajanus, 1043.

Melitine urbs Armeniae minoris, 678.

Melitinæ episcopus Domitianus, 678. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Mellitus abbas in Angliam missus commendatur, 1140 et seqq. Idem Londoniæ episcopus, 1281.
 Melliti monachi visio in morte, 412.
 Melotes seu cuculla vestimenti genus monachorum, 225.
 Membra sic unius corporis, ita et unius societatis per officium diversa, at invicem congruente unum flunt, 46.
 Menas monachus solitarius in Samnio, 336. Ejus arcta paupertas, et mirum in belluas imperium, *ibid.* Ejus contra vitia zelus, 336. Spiritu prophetiæ pollet, 337. Raptoris sacrilegi oblationes respuit, 336.
 Menas Telesinus in Campania episcopus apud Gregorium accusatus Romam revertitur, 1020, 1220. Ad corpus beati Petri iurejurando satisfacit, et purgatus in Galliam remittitur, 1219.
 Mendacium dicere pejus est, quam carnes comedere, 665.
 Menna Telonæ episcopus, 1144.
 Mens ventris nomine signatur, 51.
 Mens humana aquæ comparatur, 54.
 Mens multa cogitare scit, se nesciens, 5. Qui mens a cura suæ sollicitudinis dormiens verberetur et non doleat, trahatur et non sentiat, 90. In curandis mentis infirmitatibus ea opus est discretio ut languori simul obvietur et debilitati, 98.
 Mensa. In mensa episcopi antiquorum Patrum dicta legantur, 856.
 Menstrua patiens. *Vide* Mulier.
 Mensura. Per mensuram tritici exprimitur modus verbi, 99.
 Mentham decimare quid sit, 92.
 Mercenarius pastor veniente lupo fugit, 510.
 Merces quandoque opponitur damno, 625. Quandoque sumitur pro beneficio, 625, 646, 1242. Quandoque pro præmio et stipendio, 1232. Quandoque pro misericordia, Gallicæ *mercy*, 636. Religiosi de mercede, id est qui captivis redimendis destinantur, *ibid.*
 Meridianus somnus ex Regula S. Benedicti concessus, 1125.
 Meriensis Ecclesia in diocesi Constantina, 886.
 Meritum. In examine recti iudicis mutat merita ordinum qualitas actionum, 84.
 Mersio. *Vide* Baptismus.
 Merulus locus prope Romam, 297.
 Merulus monachus lacrymis et orationibus intentus, 453. De morte admonetur, *ibid.* Collitur ab Ecclesia, 456.
 Messanensis Ecclesiæ privilegia confirmantur, et novo episcopo pallium mittitur, 798. Solis Ecclesiæ Messanensis diaconis compagis uti permittitur, 945. Messanenses episcopi: Felix, 528, *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*. Donus, 798, 1230. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*.
 Messalianorum errores qui fuerint, 802. Qui eorum ducos, et quæ adversus eos synodi, *ibid.*
 Messianus Clericus Salonitanus, 1034.
 Metroni porta Romæ, 1125.
 Metropolitanorum jura per canones statuuntur, 933. Metropolitanus episcopi obedire debent, 797. Episcopi disciplinam fuga declinantes ad metropolitanum remittendi, 1020. Ad metropolitanam sedem constituendam quot requirantur civitates, 1163, 1164. A Metropolitanis ordinationes in Episcoporum subditorum diocesibus factæ leguntur, 578. Metropolitanus Caralitani erat festum Paschæ denuntiare, et episcopus ex insula egredientibus litteras dare, 983. Metropolitanis

Arelatensibus secundum priscam consuetudinem vicariatus Sedis apostolicæ in Galliis delegatur, 763. *Vide* Primas.
 Mettæ urbs Lotharingiæ, 1145.
 Meitensis episcopus Aigulfus, 1144, 1145.
 Metus. Qui metu tenentur, ad charitatem proficiant, 52. *Vide* Timor.
 Mevania urbs episcopalis Umbriæ, 564, 674. Mevanienses, ut in episcopi electione unanimes sint, hortatur Gregorius, 564, 565. Mevaniensis Ecclesiæ cura Honorato presbytero interea committitur, 565, 674. Chrysanthus Spoletanus episcopus ad presbyteros in Ecclesia Mevalnensi ordinandos, et infantes consignandos mittitur, 674.
 Michaelus defensor Ecclesiæ Romanæ, responsalis provincia Ravennæ functus, 667.
 Migrare aliquando sumitur pro transferre, 732.
 Miles Ecclesiæ, Romanus dicitur subdiaconus qui in ejusdem clero militat, 646. *Vide* Clerici. Milites notis erant signati, 676. Sex militi necessaria, *ibid.* Militum conversio in monasterio ut plurimum sincera et perfecta, *ibid.* Militibus monachos fieri prohibet Mauricius imperator, 675, 676, 677, 678. Milites qui monachi vellent fieri, per triennium probandi, 808. Milites abque suo consensu in monasteriis suscipi prohibet Gregorius, 1057. Milites olim a clericatu excludebantur, 665. Militis cujusdam, post visa ponarum et beatitudinis loca, resurrectio, 432, 433.
 Ministeria Ecclesiæ, id est vasa et sacra suppellex, 555, 605, 695, 696, 697, 735, 951.
 Minturnæ urbs Latii, 495. Minturnensis Ecclesia unita Formiensi, et utraque demum Cajetam translata, 495.
 Minulfus Langobardus vir orationi et elemosinis deditus, 872.
 Miracula. Potestas miraculorum ex veteri et novo testamento Ecclesiæ vindicatur, 109, 113, 114. Miracula in sacra Scriptura signata fidem omnem superant, 113. Certitudo miraculorum coram Langobardorum exercitu factorum, 114. Miraculis a S. Gregorio narratis similia referunt sancti Patres, 115. Miraculorum necessitas quinto et sexto sæculo, 114. Sancti miracula faciunt aut prece aut potestate, 261. Qui Deo familiariter serviunt, mira aliquando ex potestate faciunt, 264. Cur plura miracula per reliquias, quam per corpora flant, 276. Vita animæ post mortem in sanctis pensanda ex virtute miraculorum, 380, 384. Frequentia miracula ad martyrum sepulcra, eorum animas vivere probant, 384. Quid miracula vilibus in rebus facta nos doceant, 192. Miracula quandoque a reprobis sunt facta, 111. In exhibendis miraculis quantum valeat humilitas, 160. Inter miracula cur animus premeditatus, 1112. Miraculis anteposenda virtutum exempla, 115. Per miracula Patrum intelligi possunt tam stupenda virtutum opera, quam signa, 116. Vita Christiana non ex insigni, sed ex operibus æstimanda, 205. Miraculum majus est peccatoris conversio quam resurrectio mortuorum, 321. Miracula facta in morte quorundam Dei famulorum. *vide* Langobardi.
 Miriensis Ecclesiæ ministeria ablata, episcopo hujus Ecclesiæ reddenda, 735.
 Misenum urbs Campaniæ in Italia, 608, 988. Misenatis Ecclesiæ visitatio Fortunato Neapolitano injungitur,

988. Misenatum episcopus, Benenatus, 587.
 Misericordia in proximum qua mercede donetur, 1025. Duplex misericordia impenditur dum animæ consultitur, et necessitati corporeæ subvenitur, 823. Misericordia et disciplina separari non debent, 514. Misericordia Dei. *vide* Deus.
 Missa. Oblatum pro mortuis missæ sacrificium, eos a pœnis liberat, 464, 465, 468. Origo triginta missarum pro defunctis celebrari solitarum, 468. Missæ sacrificium pro vivis in angustia positus efficaciter oblatum, 469. In cruentum missæ sacrificium cruentum crucis sacrificium imitatur, 472. Qua cordis dispositione missam audire vel celebrare debeamus, *ibid.* Missæ celebrationem et communionem quando impedit nocturna pollutio, 1161, 1162. Missa unde sic dicta, 1152. Missam fieri quid significet, *ibid.* Diversa olim erat Romanæ et Gallicanæ Ecclesiæ in celebranda Missa consuetudo, 1152. Missa quæ dicitur publica, 577, 827. Missæ publicæ in oratoris non celebrandæ, 576, 677. *Vide* Oratorium. Neque in monasteriis, 1295. Quandoque tamen in ecclesiis quæ titulorum honore carebant, celebratæ, 698. In monasteriis plures olim dies liturgia carebant, 674. Quotidiana missæ frequentatio septimo sæculo non erant in usu, *ibid.* Laudantur tamen nonnulli qui tunc temporis quotidie missam celebrarent, *ibid.* Missas publicas in monasteriis celebrare cur episcopis aliquando prohibitum, 827. Missam quomodo dicantur populi celebrare, 697, 698. Olim inter missarum solemnia nomina vivorum etiam extraneorum in signum communionis recitari solita, 719. Hæc recitatio qui vocabatur, *ibid.* Antiquitus longæ preces in liturgiæ celebratione recitabantur, 940. Oratio Dominica quæ missæ tempore olim dici solita. *Vide* Oratio Dominica, Missæ privatæ in privatis ædibus Gregorii tempore, 825.
 Missio quæ dicitur facta a S. Petro prædicatorum in varias provincias, intelligitur a sede apostolica facta, 526.
 Modestia hominis impellit alios ad eum diligendum, 487.
 Modestus (S.) martyr. Ejus translato quando facta, 709.
 Modius erat librarum Romanarum viginti quatuor, seu unciarum duodecim, 533. Item sexdecim sextariorum, 633, 1241. Modii frumentorum a colonis Ecclesiæ accipiendi, plusquam decem et octo sextariorum non sint, 533. Percepta ex injusto modio summa colonis pauperibus distribuitur, 1242.
 Molibus vestiri dicuntur qui adulationes et laudes amant, 1127.
 Momentum et proprietas quid sint, 959, 960. Momentaria possessio, quid sit, *ibid.* Momenti causa quid sit, 960.
 Mola asinaria quid significet, 4.
 Molestias illatas aperire, aliquando utile, 54.
 Monachi, Patres vocantur, 593, 724. Hic monachorum titulus reperitur apud scriptores Græcos et Latinos, 724, 725. Mox iste a S. Hieronymo improbat, 725. Monachus non est qui in terra possessionem quaerit, 304. Monacho noxius amor parentum nimius, 258. Habitus monachi contemptum mundi significat, 1195. Monasticæ vitæ quies, 152, 1091. Monachi sacræ lectioni non vacantes arguuntur, 626. Monachis peccatum magnum ex aliena oblatione vivere, et mandata Dei negligere, 626. Multis est ad salutem necessaria professio et vita mo-

nastica, 676. Ex regulæ suæ præscripto vivant monachi, 693. Monachi ad cumulandum cæptæ perfectionis ascendunt, 857. Vota monastica. *Vide* Votum. Monachos humilitas maxime decet, 599. Væ iterum pauperibus superbis, *ibid.* Monachi hypocritæ horrendus exitus, 441. — In insula Palmaria et aliis adjacentibus pueri ante decimum octavum ætatis annum in monasteriis non suscipiantur, 545. Monachi per biennium ex Gregorio probandi, 1056. An inde concludatur illos monachos non fuisse Benedictinos, 1057. Monachi in laico habitu probandi, 1290. Servi sine domini consensu ad habitum conversionis non admittendi, 653, 654, 676. Contrariam legem tulit Justinianus, 676. Servus Ecclesiæ professione monastica jugum domini excutebat, 761. Publicis administrationibus implicatos a monastica vita prohiberi, improbavit Gregorius, 675. At mutata sententia eos voluit prius a rationibus publicis absolvi, 676, 898. Milites ad conversionem admitti veluit Julianus apostata, 676, 678. Et Mauricius imperator, 675, 676. Quod omnino improbavit Gregorius, 676, 677. Milites habitum monasticum non induant nisi prius per triennium probentur, 598. Eos abque suo consensu suscipi vetat Gregorius, 1057. Vir in monasterio non suscipiatur si uxor ejus converti noluert, 827. Compuncti ad conversionem venientes benigne suscipiendi, 827. Mancipiis ea lege manmissis ut monachi fierent, monasterium deserere non licet, 955. — Monachus quidam de monasterio levitate animi discedens, draconem in itinere invenit, 256. Huius timore percussus ad monasterium redit, 257. Cicero monachus apostata Ecclesiæ Misenati restituendus, 761. Monachi fugitivi perquirendi, et ad monasterium reducendi, 590, 761, 884. Tales ab episcopis defendi non debent, 885. Monachi e monasterio fuga elapsi miraculo deprehenduntur, 1125 *et seqq.* Monachi instabiles coercendi, 530. Sicut et acephali et abnormes, 529. Monachi vitiosus coercendi, 545, 538, 778, 1256, 1257. Monachus lapsus non fiat abbas, 1260. Si factus fuerit, quid agendum, *ibid.* Pro culpis olim excommunicabantur monachi, 954, 955, hi tales a presbyteris diocesis communionem non donentur, 954, 955. Ne injuste quandoque excommunicarentur monachi, episcopus de causa excommunicationis cognoscere poterat, 955. — Monachos a monialium colloquio arcebat Equitius abbas, 165. Qui corpus suum continentie dedicant, habitare cum feminis non præsumant, 289. Monachi qui uxores duxerint excommunicantur, 522. Matrimonium monachi invalidum, *ibid.* Monachi uxorati ad sua monasteria retruduntur puniendi, 531. Digna emendatione corrigantur, 1035, 1056. Ab insula Eumorphiana mulieres, ne cum monachis amplius habitent, arcentur, 544. Monachi feminas in monasterium non introducunt, 604, 722. Nec sibi commatres eas faciant, 722. Monachi a divinis ministeriis per negotiorum curas non retardentur, 555. Monasterii lites ac negotia perito e laicis viro committenda, *ibid.* Monachi ad laicos iudices non pertrahantur, 556. Lites monachorum qui finiendi, 603. Plenum vituperationis est inter personas Deo militantes de sæcularibus negotiis contendere, 949. Monachis olim testari et hæreditatem adire licitum, 539, 1217. Eorum testamenta qua ratione valida, 1297 *et seqq.* Jure Gallico mo-

nachi non sunt hæredes, 1217. *Vide* Testamentum. Monachus, proprietarius reus post mortem quomodo puniendus, 485. Aliquid habere proprium monachis non licet, *ibid.* Monachi peculium habentes corripiedi, 530. Qua pœna multandi, *ibid.* De mappularum receptione corripitur monachus, 245. Monachus ob furtum quomodo punitus, 1124. — Monachos labor antiquiorum maxime decet, 169. Huic labori vulgo operam dabant monachi, *ibid.* Monachi nec mendicando, nec manibus laborando victum ab ordinis Benedictini initio compararunt, 265, 304. Monachos extra monasterium laborare cur volebat Nonnosus, 180. Monachi ex oblationibus fidelium sustentabantur, 336, 337. Monachia murorum custodia non eximebantur, 988. — Monachi semper in abbatum suorum potestate maneat, 604, 1295. Nullus sine abbatis consensu ad aliquem gradum promoveatur, *ibid.*, 1223, 1294. Monachorum Ecclesiæ abque missis publicis, baptisterio, et presbytero cardinali dedicandæ, 1043. Missæ si petant monachi, presbyterum ab episcopo postulent, *ibid.* — Monachi clericorum officis aggregati, et ex monastica vita clericatu magis idonei, 727. Monachi sedis apostolicæ legati, 567. Pro minoribus ordinibus et ipso subdiaconatu, aut saltem pro interstitiis ordinum habita est vita monastica, 727, 1188. *Vide* Indicens Vita. Ex clero vel monasteriis episcopos sumi jubet Gregorius, 503. Episcopo permittitur monachos cum abbatis consensu ad presbyteratum evehendos assumere, 815. An olim in monasteriis nullus, aut unus tantum, et hic ascititius esset presbyter, 697, 698. Plures in monasteriis presbyteri et diaconi Gregorii ætate, 824, 833, 834, 891, 997. Monachus pro monasterii utilitate factus presbyter in eo jugiter perseveret, *ibid.* Hic congregations eligendus, *ibid.* Dometius abbas et presbyter, 949. Clericis ad monachos transire nusquam fuit interdictum, 691. Monachi clerici facti cur nullam in monasteriis unde prodierunt, potestatem habere debeant, 890, 906, 907. Monachus quam periculosum transire ad clericorum vivendi genus, 530. Clericus factus monachus ad clericatum non redeat, nisi a suo episcopo ad sacerdotium promotus alicui Ecclesiæ præficiatur, *ibid.* — Monastica disciplina in monasteriis servanda, 529. Hæc collapsa secundum canones restauranda, 692, 693. Facile a recto itinere deviant monachi, si custodia disciplinæ non pervigilet, 857. In monasterio districtio nem non potest tenere, qui quotidie in ministerio ecclesiastico cogitur permanere, 727. Monachi sine socio foras procedere non solent, 1124. Nec debent, 1195. Monachi foris revertentes, cur ad orationem accederent, 1124. Monachi qui contra regulam extra monasterium comederant, corripuntur, 236. — Monachorum puerulum sepultum cur terra pluries projecit, 256. Monachus quidam pulvere altaris adhibito vitam mortuo reddit, 320. Declivandæ laudis gratia aufugit iste monachus, 321. Duo monachi a Langobardis in arbore suspensi, post mortem auditi sunt psallere, 404. Monachus quidam Gregoriani monasterii in ipso mortis articulo tres Prophetas videt, 425.

Monasterium olim clericorum delinquentium carcer, 527. In monasterium se recipit episcopus pœnitentiæ causa, 902. Non criminosis solum, sed etiam clericis et sacerdotibus ad con-

versionem patent monasteria, 530. Viri honorati loco pœnitentiæ publicæ, ob crimina sua, more clericorum, in monasteria relegandi, 643, 654, 979. Monasteriorum cura aliqua episcopis visitatoribus commissa, 601, 808. Monasterium non potest fundari in alieno prædio, invito domino, 695. Monasteria plurima sub uno abbate a Gregorio uniantur, 1085, 1086, 1136, 1172. Hæc unio illæsa episcopi auctoritate faciendâ, 1113. Monasteria monialium virorum cœnobiis coherere non debent, 1107 *et seqq.* Baptisterium de monasterio jubetur auferri, ut monachis opus Dei securius liceat celebrare, 671. Monasterium ab inquietudine advenientium liberari vult Gregorius, 1049. Romæ monasterio Ecclesia S. Pancratii unitur, 607. Monasterium Castellense ne in laicorum potestatem veniat, obstat Gregorius, 920. Monasteria in ipso ordinis S. Benedictini exordio prædiis et redditibus amplissimis dotata, 265, 922. Monachi quibus ad necessaria vitæ possessiones assignatæ, non vituperandi, 304. Jure communi conversorum bona in ipsa monachi professione monasterio acquiruntur, 685, 686, 1021. Monasterio cedebant monachi bona, consequentes et debita, 675, 676. Quod seu vel monasterii dominio est sociatum, alterius acquisitionis jus effugit, 1042, 1051. Accepta ad possessiones pro monasterio emendas pecunia, in alios usus non expendenda, 1053. Quæstio de possessione quæ monasterio concessa dicebatur, quomodo judicanda, 1061. Monasterium non consecrandum nisi assignata prius donatione legitima, 1089, 1229. Res mulieris monasterium ingressæ a pœnoe ejus non detineatur, 867, 868. Res monasterii quolibet titulo segregari prohibent leges et canones, 922. Rusticæ feminæ in favorem monasterii voluntas diu neglecta, adimplenda, 946, 947. Monasterio bona ablata ipsi restituenda, 950, 951, 981. Bona monasterii et xenodochii communia dividi jubentur, 1050. Monasteriorum bona episcopi aut alii non immittunt, 1294. Quæ abbas acquirat, non sibi, sed monasterio acquirat, 1042. Abbati episcopo facto redduntur quæ postquam ab officio abbatis amotus est, acquisivit; non vero ea quæ dum abbas esset acquisivit, *ibid.* Monasterio cuidam Ecclesiæ possessionem tradit Gregorius, 636, 637. Catanensi monasterio solidos annuos decem dari jubet, 1232. Navem pro monasterii sustentatione missam, ab omni angaria vel onere immunem esse præcipit, 1089. Monasteriis proficiat quidquid ipsi a fidelibus fuerit oblatum, 763. — Monasteriorum exemptio. Præcipua exemptio causa fuit oppressio subditorum, 498, 906, 1294. Vel avaritia prælatorum, 728. Exemptiones monasteriorum Gregorio Magno longe antiquiores, 499. In Africa frequentes, *ibid.* Monasteria quibuslibet obsequiis sæcularibus nullo modo subjaceant, 604, 1295. Monasteriorum causas, utilitatesque disponat episcopus, 981. Nihil molestiæ monasterio inferat episcopus, præter diligentiam disciplinæ, 674. Monasterii exemptio ab episcopi jurisdictione, disciplinæ regulari faveat, non vitiorum impunitati, 605. Mortuo abbate, res monasterii nec describant, nec administrent episcopi, 602, 603, 504, 1291, 1295. Causæ si quæ oriuntur, ad electos abbates et Patres Deum timentes deferantur, 603. Si descriptio rerum monasterii sit fa-

cienda, abbas loci, aliis abbatibus comitantibus, eam faciat, 604, 906, 1294. Missas publicas in cœnobio episcopus ne celebret, 603, 604, 1295. Cur hoc ipsi interdictum, 603, 604, 615, 826, 827, 1295. Episcopo non liceat cathedram suam in monasterio collocare, *ibid.* In monasteriis nullam potestatem imperandi, vel levissimam aiquam ordinationem faciendi habeat episcopus, nisi ab abbate rogatus, 604, 1295. Hoc statutum ab omnibus episcopis observandum, 604, 1295. Episcopus ad monasteria frequentius non accedat, ne graventur, 907. Episcopo abbas electi ordinatio reservata, 604. Monasteria a clericis non graventur, 815, 816. Ad monasteria non accedat clericus, nisi ad sacra mysteria peragenda fuerint invitati, 890. Presbyteri Neapolitani in monasterio S. Martini missas celebrare jubentur, at ne ab eis aut ab episcopo molestiæ quidquam inseratur monachis prohibetur, 763. Quæ pro monachorum quiete sunt concessa, non sunt violanda, 1018. Novæ in monasteriis consuetudines non inducantur, 590. Monasterium S. Cassiani Massiliæ ab episcopi dispositione eximitur, 858, 859. Atamen circa vitam et actus ancillarum Dei in eo degentium invigilet, ac culpas corrigat, 859. Monasterium claustrum ab omni episcoporum jurisdictione eximitur, 906 *et seqq.* Privilegium illud ad omnia monasteria in concilio Romano extensum, 906. Monasterio Montis-Majoris extra muros Arelatensis civitatis a Vigilio papa concessa privilegia, a Gregorio confirmantur, 1019.

Monastriæ et Asceticiæ dicuntur a Græcis Moniales, 872.

Moniales non statim post emisum virginitatis votum olim velabantur, 692. Moniales olim sacris libris describendis operam navabant, 169. Virginitas Deo dicatis aliquæ possessiones a parentibus assignabantur, 328. Monialibus vicinis monachi prædicabant verbum Dei, 245. Moniales præsertim ætatis provectæ a Gregorio Matres appellantur, 393. Monialium monasterii vir probatus et industrius deputetur, qui negotia earum curet, 688. Curat Gregorius ne necessitatem aliquam patiatur Moniales, 571. Earum sanctitate Romæ cenæ esse servatam, 872. Milites in earum monasteriis non habitent, 1005. Earum monasteria virorum cœnobis non cohæreant, 1107 *et seqq.* Sanctimoniales propter linguæ incontinentiam excommunicantur, 243. Post mortem quomodo communioni restituantur, *ibid.* Virgo quædam Spoleтана invito Patre conversationis sanctæ habitum suscipit, 328. Ejus exemplo plures Deo virginitatem vovent, *ibid.* Solo imperio demonem ab homine eiecit, et in porcum intrare permittit, 328. An porcum in mundo spiritu concedere debuerit, *ibid.* Sanctimonialis quædam femina cur dimidia concremata apparuerit, 460. Moniales non nubant, 1293. Earum conjugia vetita interposita excommunicationis et aliquando mortis pœna, 686. Moniales si nupæ: int punitur, 754. Adulteræ reputantur, 688. Qui Monialium duxerunt post actum dignam pœnitentiam communionem donantur, 707. Moniales vagæ coercendæ, 688. Ad sæculum revertebantur ad religiosum habitum revocari, ac districte in monasterio custodiri, 901. Si quis obstat, communionem privatur, *ibid.*

Mons-Christi insula in mari Tyrreno, 545. Monachis abnormibus

hanc insulam incolentibus Horosio abbati obedire jubet Gregorius, *ibid.*

Monophysitæ hæretici quo ritu reconciliandi, 1167, 1168. Ab eorum errore conversi commendantur, 1212.

Montana Ecclesiæ Romanæ famula libertate donatur, 800.

Montanus ex Phrygia prodiit, 1168.

Morbo elephantino laborans puer sanatur, 257. Morbis Gregorii tempore totus pene orbis affligebatur, 1032. In morbis quid faciendum, *ibid.*

Morena femina, 547.

Mori. Morientes futura prædicunt, 409, 425. Morienti homini apparet auctor vitæ, 397. Aliquando animæ meritum non in ipsa morte, sed post mortem declaratur, 404. Monachus moriens tres prophetas sibi occurrentes videt, 425. Cur dure aliquando moriantur electi, 405, 408.

Mors sanctorum sæpe cœlestibus laudibus celebratur, 393. Mors duobus modis accidit, aut absentia vivendi, aut qualitate vivendi, 802, 882. Qualis hinc quisque egreditur, talis in iudicio præsentatur, 441. Miracula facta in morte quorundam Dei famulorum. Vide Langobardi. Mortis expectatio sola S. Gregorii consolatio, 1233, 1238. De morte gaudium, 1237.

Mortui ad vivos revocati, 160, 201, 204, 233, 265, 320, 349. Mortuorum signa sunt pro exercitatione viventium, 301. Mortui non diu Christianis legendi, 1011. Mortui ad corpus redeunt, 429, 432. Mortuorum dispositio modis omnibus servanda, 1107.

Moyses præesse noluit multitudini, et tamen obedivit, 8. Intus Dei arcana considerat, foris opera carnalium portat, 19, 512. De rebus dubiis semper ad tabernaculum recurrens, exemplum rectoribus reliquit, 19, 512. Moyses etsi cum Deo loquitur, Jethro reprehensione iudicatur, quod terrenis negotiis deserviat, 25. Ejusdem consilium sequitur, *ibid.* Qua charitatis usus arte ut Jethro cognatum et gentilitate ad populum Dei converteret, 60. Deum populo irascentem videns, quid fecerit, 75. Moyses a secreto Dei exiens, et facie velata populo loquens, quid signet, 99. Ab Angelo edoctus fuit in eremo, 156. Multa miracula facit, 1111 *et seqq.* Et tamen ab ingressu terræ promissæ prohibetur, *ibid.*

Mulier prægnans baptizari potest, 1157, 1158. Menstrua patiens ab ingressu Ecclesiæ non arcenda, 1158. Neca communione, 1159. Abstinentes tamen laudantur, *ibid.* Mulieres quæ natos non lactant improbantur, 1158. Mulieres etiam sanctissimæ a sanctorum virorum consortio removendæ, 289. Item mulieres extraneæ a sacerdotum contubernio, 1242, 1243. Mulieres testes producuntur adversus clericos, 650, 651. In causis criminalibus mulierum testimonium non recipitur, *ibid.* Jure canonico et Gallico admittuntur mulieres ad ferendum testimonium, *ibid.* Mullier insana sanatur, 273.

Multa pecuniaria peccata puniri vetat Gregorius, sed in peccantes jubet vindicari, 535.

Multiloquii censura, 54. Hosti nudo nos objicit multiloquium, *ibid.* Multiloquio obnoxius re-titudinem justitiæ tenere non potest, 55.

Mundus, Post lavacrum quis mundus esse negligat, 87.

Mundus. Stulta mundi sapientia, 40. Hujus mundi signa qui prætereat, 79, 875. Mundus ipse ab amore suo nos deterret, 369. In hoc mundo nihil stabile, sed omnia in prospera adversa confunduntur, 662. A fluctibus mundanis

ad quietis Christianæ litte revocamur, 875. Quid nos doceat hujus mundi vicissitudo, 662. Mundi pompas qui diligit, somnium vigilans videt, 1077. Pro magno diligi non debet quidquid sine concluditur, *ibid.* Mundi pompa mens despiciat, 1233. Mundus corda carnalia designat, 1093. In hoc mundo visibili nihil nisi per creaturam disipui potest, 381. Cur quæ hujus mundi sunt unondum perfecte cogno-scamus, 445. Mundi miser status Gregorii tempore, 744. Ruina mundi in ipse causarum effectibus comprobatur, 498. Ex terrarum plagis, mundi finem imminere creditur Gregorius, 445, 645, 703, 744, 875, 879, 984, 1032, 1166.

Municipalia gesta quæ sint, 577. Municipiis oppidisve olim erat suus tabellio, *ibid.*

Munitioes circa laterem ædificari quid sit, 31. Munitioem plenariam a creditore dari debitori quid sit, 724. Munitio quid significet, 1109, 1111, 1272.

Munus nostrum pro culpa sumit Deus, si fratrem in nos aliquid habentem prius humilitate placaverimus, 473. Munera plus sunt quam xenia, 587. Munera neque omnia, neque omni tempore, neque ab omnibus accipienda, *ibid.* Inhumanum a nemine accipere; sed passim, vilissimum; omnia, avarissimum, *ibid.* Munera non respicit Deus, sed cor, 1029.

Murum pro domo Israel pastorem opponere quid sit, 17. Muri Jerusalem virtutes animæ pacem supernam desiderantis significat, 61. Qui a cocorum principe muri Jerusalem destruantur, *ibid.* A murorum custodia immunes non erant clerici, 909, 910. Nec monachi aut abbates, 938.

Muram puellam B. Virgo per visionem vocat ad cœlum, 400.

Musica abbas monasterii Agilitani, 728.

Mustellus Ecclesiæ Pudentianæ diaconus, 611.

Mutabilitas. Omnes creaturæ mutabilitati obnoxie, 661, 662.

N

N. Unde littera N. fuerit olim inserta his vocibus totiens, quotiens, etc., 564, 565.

Nabal culpam cur Abigail tacuit, 57, 58.

Nabuchodonosor ob superbiam in bellum versus, 6.

Narbona seu Narbo urbs Galliæ, 868.

Narnia urbs Umbriæ, 288, 570. Narnienses episcopi. Cassius, 289. Præjectus, 569. Constantius, 1288, 1291.

Narses dux strenuus qui Justiniani Augusti temporibus Gothos in Italia debellavit, 412. Langobardos postea accessit, *ibid.*

Narses patricius cuius virtus adversus Persas Mauricio imperante tenuit, 492. A Phoca ad curiam evocatus, igne crematus est, *ibid.* Comes dicitur, 802. Et religiosus, 876. Vide *Index alphabeticum Epistolarum.*

Nasus Judæus celeratissimus altare sub nomine Eliæ construit, et Christianos decipit, 652.

Nasus discretionem significat, 11, 90. Nasus grandis et tortus signat immoderatam discretionis subtilitatem, 11.

Natalis Cæsænis episcopus, 1264.

Natalis Salonitanus episcopus de assiduis conviviis et neglecta pastoralis cura iucepatur, 550, 381, 616. Sua convivia quomodo excusare conetur, 616, 617. Sacræ lectionis negligentiam male Scripturæ testimonio defendit,

618. Honoratum archidiaconum ad sacerdotium promovet, ut e gradu illum deiciat, 581, 582, 618. Hunc in gradum pristinum restitui jubetur, 503, 581, 583, 384. Pelagii II et Gregorii sententiam sprevit, 618. Antoninus subdiaconus ad pœnæ contra Natalis indictæ executionem committitur, 583. Jobinus Illyrici præfectus a Gregorio rogatur, ne Natalis partibus faveat, 585. Ad ordinem postea redit Natalis, 618. Florentium episcopum absque concilii judicio depositum ab exilio revocare jubetur Natalis, 631.

Nathan solerter Davidem propria sententia serit, 37. Ad ægrum medicus venerat, secundum vulgus videbat, de patientia ægri dubitabat, *ibid.* Nathan prius consentit templum a rege construui, et postea prohibet, 219. Nativitas parva, id est paucæ segetes, 557.

Natura omnes homines genuit æquales, 20.

Navi adversus flumen conscendenti anima similis est, 94. Navis aqua plena ad portum pervenit, 357.

Neapolis juris erat Romanæ Ecclesiæ, 592, 1003. Ejusdem urbis privilegia confirmantur, 986. Neapolitanorum civium jura tuetur Gregorius, 1082. Neapolitanæ Ecclesiæ bona quæ detinuerat episcopus quomodo dividenda, 1117. Neapolitani elegantis episcopum absque mora et discordia, 572, 573. Neapolitanæ Ecclesiæ visitatio Panno Nepesino episcopo injungitur, 575. Paulum hunc sibi episcopum in cardinali postulavit Neapolitani, 574. Romam duo vel tres clerici Neapolitano mittantur, qui episcopum elegant, 649. Neapolitanæ civitatis custodia tribu committitur, 592. Neapolitani episcopi: Demetrius, 500. Fortunatus. *Vide ejus titulum.* Paschasius, 1115.

Neas Ecclesia, 1134. Cum Ecclesia Jerosolymitana litigat, 1135.

Nebula et fetor carnalem concupiscentiam significant, 436.

Neglectus excessibus patet, et quæ sunt cavenda solet incurere, 976. Negligentia ecclesiasticæ sollicitudinis animabus nocet, 957.

Negotiari propter Dominum quid sit, 610. Negotiatores lucri nimio plus cupidi arguuntur, 723.

Nemesion Doctelestinus episcopus in locum Pauli episcopi depositi ordinatus, ab eo ejicitur, 1201, 1202.

Neophytus dicebatur olim qui noviter erat in fide plantatus; nunc, qui novus est in sancta conversatione, 782, 1009. Neophyti ab ordinibus arcentur, *Vide* Laici, Ordines.

Nepes melius Nepes, urbs Hetruriae, 576. Hæc urbs patrimonii Ecclesiæ Romanæ videtur, esse, cui Gregorius præfectum constituit, *ibid.* Nepesinæ Ecclesiæ visitatio Joanni episcopo committitur, 588. Nepesinus episcopus Paulus, 573, 1291.

Nepem ducens excommunicatur, 1293.

Nereida femina, 926.

Nescio. Qui ea quæ Domini sunt nesciunt, a Domino nesciuntur, 3.

Nestorius hæresiarca, et ejus hæresis, 748. Confutatur, 1168, 1169. Nestorius anathematizandus, 1174. Nestoriani quo ritu reconciliandi, 1168. In propriis ordinibus recipiendi, 1169. Nestoriani Judæis similes, 1168.

Nicopolis urbs Epiri, 796. Nicopolitanus episcopus, Andreas, 828. *Vide ejus titulum.*

Nicotera urbs Calabriae, 823, 825. Nicoteranus episcopus, Proculus, 962.

Nisi quandoque significat, sed solum, 790.

Nobilitas generis mentis nobilitati cur raro conjuncta, 252. Nobilitas hanc sibi legem imponit, ut debere se quod sponte tribuit, æstimet, 1102. Nisi in beneficiis suis creverit, nihil præstitisse se reputat, *ibid.*

Nola urbs episcopalis in Italia, 277, 506. Nolani episcopi: Paulinus, 115. *Vide ejus titulum.* Gaudentius, 737.

Nomen. Nomina a Deo desumpta Afris erant familiaria, 884. In nomine suo fornicari quid sit, 1030.

Nomentum. *Vide* Numentum.

Nonnosus monasterii in monte Soracte præpositus, 177. Et postea abbas ejusdem forte monasterii, 663. Ejus virtutes, 177. Et miracula, 180. Cur dominus vocetur, 661, 663.

Nounosus, 565. Nordulphus, 607.

Notarius scriba a notis ita dictus, 553. Diversi erant notariorum ordines, *ibid.* In Ecclesia Romana notarii et chartularii idem erat officium, 561. Notarii inter minores ordines describuntur, 639. Suos notarios habebant episcopi, 1299.

Notitia, indicem, catalogum, inventarium significat, 696, 697, 820. Usurpatur etiam pro exemplo instrumenti donationis polyctis inserti, 956. Novas, urbs seu Castellum Italicæ, 935.

Novellæ. *Vide* Justinianus.

Novatianorum error quis, 733.

Novercam ducens excommunicatur, 1293.

Novitii secundum regulam S. Benedicti capillos et vestem sæcularem servabant, 225.

Nox cæcitatem nostræ infirmitatis significat, 90.

Nubes qui a ventis impellantur, 55. Nubium nomine designantur pravorum hominum oppugnationes, *ibid.* Quid sit considerantem nubes, nunquam metere, *ibid.*

Nucerinæ urbs Campaniæ, 653. Nucerinensis episcopus Primærius, 947.

Numentum vel Nomentum urbs episcopalis Valeriæ, 538. Numentanæ Ecclesiæ unitur Ecclesia S. Anthonii, *ibid.* Numentanus episcopus, Gratianus, 1291.

Numbrarius quid sit, 1189, 1190.

Numerius diaconus, 653.

Numerus. Esse in numero idem est ac esse in cohorte, 428. In numeris militare quid sit, 720. Numeri militares sunt cohortes, turmæ, 898.

Numidia Africæ provincia, 559. Nullus ex Numidiæ concilio ad sedem apostolicam venire voleus, impediatur, *ibid.* Numidas episcopos Gregorius hortatur ad pacem et ad animarum salutis zelum, 562.

Nummus aureus sub Constantino solidi nomen obtinuit, 648.

Nuper aliquando de longiori tempore dicitur, 244.

Nuptiæ spirituales a luctu incipiunt, et ad gaudia perducunt; secus carnales, 392. Nuptiarum commodum est munus quod exigebatur ut liceret nubere, 535.

Nurum ducens excommunicatur, 1293.

Nursia urbs olim episcopalis in Sabinis sita, 208. Primærius Nursinensis episcopus, 1288. Nursini sacerdotes cum extraneis mulieribus habitabant, 1242.

O

Obdurati acerbis verbis sunt puniendi, 52. Aliquando dulci admonitione mulcendi, 53.

Obedientiam subjectis non impere, quam prælatis non novit exhibere, 156, 735, 736. Obedientiam miraculum in S. Mauro, 225. Inobedientium hominum duritia confunditur, 296. Stupenda subditorum in patiendo obedientia, 669.

Oblationes fidelium olim frequentes, et canonibus statutæ, in desertudinem fere abierunt, 826. Oblationibus olim quomodo jus communionis comparatur, 254. Oblationes excommunicatorum non recipiebantur, 825. Oblationes in victum solitariorum factæ, 336, 337. Coronæ oblationum quid sint, 464. Oblatio sacra multum juvat. V. Missa. Oblationes dissidentium respuit Deus, 69.

Obreptio et subreptio sunt cum per mendacem narrationem aliquid extorquetur, 579.

Observare apud quosdam auctores, est suo fungi munere, 899, 997. Item assidue alicui ministrare, 899, 900. Item causæ ad esse, 927, 1048.

Observatio sumitur pro actione forensi, 1048, 1060.

Oblationem ordinari circa laterem quid sit, 31.

Occidit fratrem, et amicum, qui increpationis gladio nec eis quos diligit, parcat, 75.

Ocellianus tribunus Hydruntinus, 1003.

Ocleatinus in episcopum Ariminensem non eligendus, 548, 549.

Oculi in corpore Ecclesiæ qui sint, 3. Qui obscuratis oculis dorsum incurvetur, *ibid.* Oculi qui sicut lippi et quid significant, 12. Collyrio oculos inungere quid sit, *ibid.* Oculi per se non vident, 381. At per oculos ipsa anima videt, *ibid.*

Odio perfecto inimicos Dei odisse quid sit, 69.

Odo Cluniacensis abbas, Gregorii Dialogus in compendium redegit, 110, 116.

Odor bonus Christi quomodo esset Paulus, 924.

Oekonomi officium Ecclesiæ et episcopis adeo necessarium, antiquis sancitum canonibus nunc omnino suppressum, 640. Quot et quanta inde scandala, *ibid.*

Officialis iudex ecclesiasticus ordinarius an presbyter esse debeat, 647.

Officiis publicis addicti a sacris ordinibus arcentur, nisi ex consensu principis, 675. Hanc legem probavit Innocentius I, instauravit Mauricius imperator, laudavit Gregorius, *ibid.* Officii cuiuslibet valde omnibus onerosa est novitas, 777.

Officium divinum opus Dei a S. Gregorio dictum, 697, 1086. Sæculo sexto in locis ubi sanctorum reliquiæ asservabantur officia divina per proprios aut vicinos clericos persolvebantur, 697, 698.

Oleo signatur mollities pietatis, 23. Qui Dominus oleum suum nobis tribuat, 73. Oleum divinitus multiplicatum, 180, 260, 360. Oleum in vas cum lampadibus sumere quid sit, 1126, 1127.

Omophorium Latini pallium interpretantur, 518. Omophorium figuram agni referebat, *ibid.* Omophorium aliud patriarchale, aliud episcopale, *ibid.*

Oniromantia quid sit, et de ea quid iudicandum, 453.

Onera invicem portanda, 79. Ille levius alienum onus portat, qui suum ab alio portari meminere, 80. Onus pastorale quam formidandum, 507.

Opes qui angere ambit, vitare peccatum negligit, 65.

Opilio diaconus ab sacra Veneranda Ecclesiæ suppellectilem Judæo venditam pœnitentiæ addictus, 554, 555.

Opilio patricius, 619.

Opportunus abbas monasterii S. Leoutii, 838.

Opportunus, 1090. Opportunus laudatur et ad episcopatum eligendus proponitur, 1188.

Optatus defensor in Nursino territorio, 1243.

Optatus Salonitanæ Ecclesiæ defensor, 1225.

Optio is dicitur qui militaris ducis vires agit, vel Centurioni adjutor est datus, 428, 677, 720.

Opus mortuum quid sit, 1132. Bonorum operum dum prævenitur tempus, meritum amittitur, 56. Qui nunc bonis operibus non exsudat, frustra regni aditum postulat, *ibid.* Vita Christiana in virtute est operum, non in ostensione signorum, 205. Nulla opera bona, si a soliditate fidei disjungantur, 748. Fideles sine operibus bonis non salvantur, 862. Operibus bonis, dum tempus est, vacandum, 1067. Opera exteriora virtutis nos emittentes in hac vita constituunt, 560. Perseverantia boni operis laudatur, 903. Bonis operibus auxilium præstans mercedis est particeps, 1106. Pro humano favore bene operantes rem infiniti prelii villi vendunt, 95, 626. Opera bona occultanda, ne laudemur; revelanda, ut laudetur Deus, 96. Bonum opus et est in occulto, cum sit publice; et est in publico, cum agitur occulte, *ibid.* Luce operum demonstranda justitia quæ mente geritur, 542. Opera bona per impatientiam disperguntur, 43. Opera mala lugentibus quid consilii dandum, 84. Opus Dei quodnam sit, 772. Opus peccatoris quodnam, *ibid.*

Oraculum idem ac oratorium, 229, 230.

Orare. Pro reprobis et damnatis nec Sancti in celo, nec viventes in terra orant, 452. Orandum pro imperatoribus, 874, 963.

Orarium quid sit, 878. Ex ejus forma oblonga stola dicta est orarium, *ibid.*

Oratio. Verbum in oratione iterare quid sit, 87. Orationis hora post expletam psalmodiam in conventu a S. Benedicto constituta, 221. A Deo facile exaudiuntur mundi corde, simplices, et silentio studentes, 312. Efficacia orationis fratrum simul pro salute animæ intentius orantium, 440. Orationis quæ fit pro invicem utilitas, 515. Prædestinatio precibus quo pacto impetretur, 181, 184. Orationis vis 268. Orationis effectus mirabiles, 316, 352, 364, 440. Cur Deus in se sperantium preces etiam in rebus vilibus exaudiat, 492. Inanis fit oratio, ubi prava est actio, 1138. Orationis magno pulsatu a Deo petendum, 1181. Diabolus visus est monachum tempore orationis ex oratorio foras trahere, 221. Otiosa vel noxia locutio magnum orationis impedimentum, 312, 313. Qui Dominum præcipientem non audit, is a Domino non auditur, 313. Orationibus ac Dei laudibus incessanter vacare præhumanitatis infirmitate non possumus, 965. Oratio pro mortuis fidelibus apud antiquos Patres passim occurrit, 464. Orationis studium in episcopo laudatur, 1488.

Oratio Dominica in missa ante Gregorium dici solita, 940. Hanc post canonem dici statuit Gregorius, *ibid.* Hanc ad Eucharistiæ consecrationem

sufficere credidit Amalarius, et postea sententiam mutavit, *ibid.* Aliter apud Græcos recitatur illa oratio in Liturgia, aliter apud Latinos, 941.

Oratorium dicitur aliquando oraculum, 229, 230. Cuique fas domi oratoria privata habere, 577, 825. In iis missæ publicæ non celebrandæ, 577. Nec presbyter in iis incardinandus, *ibid.* Episcopo tamen permittente possunt extra præcipuas festivitates celebrari, 577, 825. Oratoria privata sub quinque sunt conditionibus dedicanda, 576, 577, 986, 994, 1187. Oratorium monasterii absque missis publicis consecrandum, 898. Pro missis in oratorio celebrandis presbyter ab episcopo postulandus, 577, 986, 994. Oratoria cum reliquiis dedicari solita, 577, 986, 997, 994.

Orca vox Hispanica quid significet, 548. In orca conditos cineres servare Romani solebant, 549.

Ordinatio manuum impositione designatur, 1064.

Ordines. Ordinis sacri nomine aliquando intelliguntur tam majores quam minores ordines, 240, 704. Subdiaconatus in sacris ordinibus Gregorii ævo non numerabatur, 538. Ordines non debent reiterari, 608. Ordinationes ab hæreticis, aut schismaticis aut etiam catholicis sed contra canones datæ aut susceptæ an olim pro validis fuerint habitæ, *ibid.* Cur diversos ordines in Ecclesia dispensatio divina constituerit, 783, 784. Ordinum sacrorum viri terrenis actibus ex desiderio non inserviant, 26. In sacris ordinibus constituti, carne lapsi irrevocabiler deponendi, 704. Non desperatione indulgentiæ, sed rigore disciplinæ, 703. Aliquid tamen isti severitati ob emergentes occasiones detrahi potest, *ibid.* Qui ordinem sacrum in Ecclesia Rom. accepit, egrediendi ex ea ulterius licentiam non habet, 763. Quanta cum deliberatione et cautela, et de quibus examinandis qui in sacro sunt ordine collocandi, 501, 547, 562, 660, 704. Nulli ad ordines sacros nisi ætate provectoria, et mundi opere admittantur, 660. Nec illi quorum vita reprehendi potest, 690. Quas præcipuas condiciones in ordinandis Gregorius requireret, 600, 704, 798. Quas concilia olim requirerent, 704. De quibus nunc examinentur, 704. — Ab ordinibus quinam arceri debeant, 600, 1188. Arceudi bigami aut qui virginem non est sortitus uxorem, 600, 622, 704, 1220. Corpore vitiatii, 600. Curie aut cuilibet conditioni obnoxii, 600, 704, 898. Ignorantes, 600, 704. Pœnitentes, 600. Afri, quia Manichæi sunt aut rebaptizati, *ibid.* Pueri, 659. Neophyti, *ibid.* Laici ad sacros ordines non statim promovendi, 588, 589, 782, 783, 786, 938, 1008, 1009, 1014, 1015, 1017. Ab episcopatu repelluntur non castus et fœnerator, 1086. Ab sacris ordinibus pauperes non arceantur, 1017. Non ex favore aut venalitate, sed ex merito quisque promovendus, 659, 660, 790, 798, 964, 1007. Homo licet inculpati sit meriti, ante tamen per distinctos ordines in ecclesiasticis officiis debet exerceri, 1009. Ordinate ad ordines ascendendum, *ibid.* An olim per singulos ordinum gradus ad episcopatum pervenire canonibus præceptum, 1065. Ordinate per violentiam, ipse et ordinatores ejus ab officio suspenduntur, 699. Qui pro sceleris præmio sunt ordinati, ii a tali suscepto ordine in perpetuum deponendi, 780. Simoniace ordinati. Vide Simonia. Certi inter gradus ordinum intervalla servan-

da, 659. Ob canonica ordinum interstitia non servata Constantinus papa e gradu suo dejectus, et ordinationes ab ipso factæ nullæ declaratæ, 608. Multi olim sine litteris dimissoriis, a non suis episcopi ordinati, 566. Hodie ad ordinem aliquem suscipiendum dimissoriæ episcopi soli natalis litteræ requiruntur, *ibid.*

Ordinem Gregorius appellare solet honoratores ex laicis, 550, 576, 634. Per ordinem a nobilibus distinctum, intelligit honoratores cives, vel magistratus, 571, 572, 601. In examine recti iudicis mutat merita ordinum qualitas actionum, 81. Quidam in meliori ordine deteriores, et quidam in deteriori sunt meliores, *ibid.* Non ordines vel loca Creatori nostro nos proximos faciunt, sed merita bona, 879.

Orientales Ecclesiæ, nullis ab hæreticis sub Mauricio imp. turbatæ, 1134. Sed simonia laborant, *ibid.*

Origenes cur dictus calcenterus, 1036.

Originarii qui dicantur, 700.

Orphanis ac viduis qui opem fert, Dominum sibi debitorem facit, 551. Maximam laudem et mercedem sibi acquirit, 644. Orphanorum gubernator ac protector Deus est, 1118.

Orpbiaria insula. Vide Eumorphiana.

Ortona. Vide Hortona.

Orvieto urbs Etruriæ, 498.

Ori cur non paries, sed ostium ponendum, 54.

Osculum pacis Eucharistiæ summptioni præmittitur, 357.

Ossa quid significant, 46. Ossa per invidiam putrescere quid sit, 47. Ossa mortua in miraculis vivunt, 329.

Ostia Tiberina cur sic dicta, 948. Ostiensis episcopus, Gloriosus, 947, 1288.

Ostium quid significet, 30. Ostium ori ponendum quod aperiatur et claudatur, 54. Iutrare per ostium quid sit, 953, 1134.

Otiosum verbum quid sit, 55. A verbis otiosis ad noxia pervenitur, 54, 55.

Oves aquam pastorum pedibus turbatam bibere quid sit, 4.

Ovum. Ab ovis quibus diebus abstineandum, 1303

P

Pacati qui sint monendi, 69, 70. Pacifici quibus monitis sint muniendi, 71, 72.

Padium exundantem compecit Sabinus episcopus, 296.

Pagani si converti noluerint, multo onere gravandi, 525, 704. Paganorum puerorum salutem consulitur, 796.

Palacensis locus in urbe Roma, 654.

Palatina Urbici relicta elemosynis S. Gregorii sustentatur, 528, 549, 550.

Palatini sunt inferioris ordinis comites, 550. Palatini in largitionales et privationes distinguuntur, 1047.

Palladius decimus Santonenis episcopus, 828. Cur a rege Gunthramno vexatus, *ibid.* Ecclesiam ædificavit in qua tredecim altaria collocavit, 828.

Palladius presbyter de Monte-Sina, 1092.

Pallia vestes sunt sacerdotales et sacre, quæ etiam in monasteriis erant pretiosæ, 555. Pallia in sacra suppellectili sæpe commemorantur, *ibid.*

Pallium qui distinguatur ab omophorio Græcorum, 518. An eadem fuerit materia, et forma pallii in Oriente et Occidente, 586. Quis primus Romanus pontifex pallium dederit, 936. Quibus

olim concederetur, 518, 936. Ci'ra consensum imperatoris quandoque non concedebatur, 518, 936, 937. Non nisi exigentibus meritis, et fortiter postulantiibus dabatur, 937. Et præstito fidelitatis sacramento, 518. Pallium Syagrius mittere recusat Gregorius, eo quod ille qui accepturus venerat, schismaticus es-et, 937. Quibusdam, sed non omnibus episcopis Græcis pallium dabat Gregorius, 586. Græci patriarchæ suis subditis, Roma non repugnante, illud concedebatur, *ibid.* Pallium nisi dato commodo olim non dabatur, quod amplius fieri prohibetur, 788. Pallium humilitatem indicat, 682. Et alias virtutes, 1034. Episcopus pallio superbe utens increpatur, 666. Pallium transmittendo Gregorius qualiter esset vivendum monebat, 1028, 1034, 1244. Qua mente suscipi debeat, 781, 787, 798, 806, 1014. Gregorii ætate nondum inducta erat pallii necessitas, nec ab illo pendeat potestas ecclesiastica, 78. Gregorii VII ætate nullus archiepiscopus sine pallio sua sinebatur obire munia, 513. Cur pallium in missa solum usque ad Evangelii recitationem episcopus gestare conuevit, 665, 783. Cur in litanis non gestandum, 666, 739. Pallium a nullo olim extra missarum solemniam deferrebat, 666, 1013. Pallio extra Ecclesiam non utebantur episcopi Raveunates, nisi in translationibus reliquiarum, 739. Pallium in secretario induendum, 737. Eiusdem concedendi formula, 1301.

Pallium a Gregorio mittitur Constantio Mediolanensi episcopo, 682. Virgilio Arelatensi, 781, 783, 785. Joanni Raveunati, 737. Mariniano Ravennati, 787. Joanni Corinthiorum archiepiscopo, 788. Andrew Nicopolitano, 797. Douo Messanensi, 798. Joanni Syracusano, 806. Maximo Salouitano, 932. Pallium ab antiquis temporibus Arelatensi episcopo concessum, 1156.

Palmaria insula maris Tyrrheni, 545. In ea insula et vicinis pueri ante decimum octavum ætatis annum in monasteriis recipi prohibentur, *ibid.*

Palmatianæ vestes quid sint, 553. Palmata vestis olim apud Romanos in pretio erat, 554. Per Palmatianas Beronius significari putat uvas seu vinum Palmatianum, *ibid.*

Palmitem infructuosum tolli, et fructuosum purgari quid significet, 952.

Palpebras dormire quid sit, 38. Qui palpebræ gressus præcedant, 56.

Palumbus Consentianæ episcopus, 896, 962, 1234.

S. Pancratii Ecclesia Romæ ab Honorio condita, presbyteris commissa, deinde monasterio unita, 697. Monasterium illud postea Carmelitis discedit, *ibid.* Hæc Ecclesia cur tituli honorem non habuerit, nec cardinalem presbyterum, 698. In hac Ecclesia opus Dei quotidie peragendum, 697. S. Pancratii reliquias Palladio episcopo mittit Gregorius, 828.

Paucratus diaconus a monastica vita non revocatus, 1205.

Panis quadratus, 201. Panis signo crucis signari consueti, *ibid.* Panis tribus in S. Trinitatis memoriam, 202. Panis per decem dies miraculo multiplicatus, 361.

Panormus urbs Siciliae, 557. Panormitani episcopi: Axatho, 469. Victor, 557, 1227. Joannes, 1243. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Pantaleo notarius sedis Romanæ, 654, 960. Ei ut Ecclesiæ vasa a clericis Sicilia vendita requirant, præcipitur.

915. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Pantaleo Africæ præfectus, 714.

Papa. *Vide Romanus pontifex.*

Papyrus quid sit, unde oritur, et in quem usum adhibeatur, 173.

Paradiesus. Fons de medio paradisi surgens et irrigans faciem terræ, quid sigeat, 877.

Paralytica sanata, 336.

Paratura quid sit, 1204.

Paraugaria. *Vide Angaria.*

Parvus etiam ad cognatos extenditur, 582. Parvulis aliquando regni celestis aditus a parentibus clauditur, 400. Quantum peccent parentes qui liberos peccantes non corrigunt, 401.

Pares. Epistolæ a paribus quæ sint, 507, 508, 563, 831, 834, 661, 830. A pari aliud facere desuceptum, 661.

Pariculus vel paricula litteræ quæ sint, 507.

Paries duritiam significat subditorum, 29. Parietem fodere quid sit, *ibid.*

Parochia seu parocia et diocesis passim apud veteres indifferenter usurpantur, 577, 578, 808, 1265. Unde diocesis episcopi aut curionis districtus nomen parocis habuerit, *ibid.* Parochiæ dictæ sunt a Gregorio vicinæque Ecclesiæ, 367. In una urbe ætate Gregorii plures parochiæ, 674.

Pascha. De Paschate quæstio diu et multum agitata, 932. Paschatis denuntiatio pontifici Romano commissa, 933. Die Epiphaniæ febrata denuntiatio, *ibid.* In Sardinia Paschatis denuntiatio ad metropolitatum pertinebat, 932, 933. In assignanda Paschatis die Scoti ab Ecclesia dissidebant, 1036, 1037. *Et seqq.* 1038. Gallicanæ Ecclesiæ Cyclum Paschalem Anatolii primum amplexæ sunt, 1037. Victor papa cum Judæis Pascha celebrari prohibuit, 1037. At non paruerunt Orientales, *ibid.*

Paschalis orphanus, 638.

Paschalis, 1232.

Paschasius episcopus Lilibastanus in concilio Chalcedonensi S. Leonis papæ legatus, 661.

Paschasius episcopus Massiliensis Virgilium inter et Licerium locatur, 541.

Paschasius episcopus Neopolitanus, 1115, 1172. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.* Jubet instituire vicedominum et majorem domus, 1172.

Paschasius sedis apostolicæ diaconus vir miræ sanctitatis, 444. Eius sunt duo libri de Spiritu sancto luculentissimi, *ibid.* Cultor fuit pauperum et aut contemptor, *ibid.* Laurentii antipapæ partes errore deceptus tuetur, *ibid.* Post mortem pœnis addictus ob errorem, a Germano Capuano episcopo liberatur, 445. Ad ejus corpus dæmoniacus sanatur, 444. Cur ejusdem sanctitas miraculo probata, et culpa pœnis purgata, 445.

Paschasius Radbertus Corboiensis monachus in suo de corpore et sanguine Domini libro Gregorii Dialogus laudat, 107.

Paschasius vir magnificus, 1209.

Pasivus episcopus Firmanus, 913. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Passivus, 589.

Pastellus quid, 1290. Pro pastello nihil accipiendum, 1290.

Pastor. Huic oculis infirmo annuum alimentum præberi jubet Gregorius, 554.

Pastores dicuntur præcones, 17, 511.

Quid sit pastorem equam limpidiorem bibere, 4. Univerus ordo pastorum duodecim bobus mare portantibus significatur, 19, 512. Humilitas accessum ad curam pastoralem, cum necessitas est, non fugat, 1. A pastoris officio repellantur ambitioni, 3. Nemo per concupiscentiam culmine ducatum suscipit perditionis, 4. Qui vacat, pastorem curam non expetat, et qui expetiam, adeptum timeat, 1. Pastorale officium declinari pertinaciter non debet, 8, 621. Etiam jubente Deo non nisi cum formidine suscipiendum, 8, 507. Ad easum properat qui illud appetit, *ibid.* Quando illud desiderare liceat, 217, 220. Qui valet Dei oves pascere, et renuit, ostendit se pastorem summum minime amare, 6, 818. Pastoris cura testimonium est dilectionis, 6. Pastor electio diutius dilata gregi quantum damnosa, 564. In vitis non est proficiendus pastor, 573, 645. Sicut locus regimini desiderantibus negaudus est, ita fugientibus offerendus, 848. Pastori per ostium intrare quid sit, 963, 1134. — Pastoris boni effigies, 12, 508. Pastoris vigilantis imago in Labau, 963. Si progrege se objicit, mare pro domo Israel opponit, 17, 510. Qui mundi blandimenta terroresque bonus pastor despiciat, 509. Pastor bonus gubernatori navis comparatur, 849. Lux gregis est pastoris flamma, 921. Pastor eligitur pro delictis populi intercessor, 507, 550. Eius doctrinam et magisterium vita commendet, 2, 15. In ejus pectore virga sit et manna, 23. Quæ verbis prædicat, moribus non impugnet, 3. Vitorum sit expertus, 11. Eius oculi non sint lippi, 12. In sanctorum Patrum vestigiis oculos figat, 14, 508. Cæteros morum integritate superet, 15. Sacri eloquii præcepta meditatur, 33. In dubiis sacri eloquii paginas requirat, 19, 512. Illis cæli animalibus sit similis, quæ oculis in circuitu et intus plena erant, 39. Operatione sit præcipuus, 15, 508. Sanctos pastores cur vitis majoribus superatis, minimis obnoxii relinquuntur, 102. — Pastor quibus virtutibus fulgeat, 6, 10, 15, 509, 510, 840. Recto ingressu gradiatur, 11. Discretionem polleat, *ibid.* Gravitem præ se ferat, 14, 508. Aliorum medicus non sit qui in facie vulnus portat, 10. Ad Deum intercessor non accedat, qui perculpan displicet, 10, 11. Mundus sit cogitatione qui in aliorum cordis maculas tergat, 508. Verbo et exemplo doceat, 17, 511. Ita sit in silentio discretus, ut sit utilis in verbo, 18, 510. Sermones suos sale discretionis et sapientia condiat, 17, 511. Prava nullo modo, sed ne recta quidem nimie et inordinate præferat, 18. Subditos morum virtute transcendat, 509, 511. Veritatem non deserat, 622. Zelus servet, 31. Non tamen immoderato, sed circumspetto, 32. Humilitas pastoribus necessaria, 852. Boni pastores a subditis argui gaudent, 28. Omnes pastoris virtutes charitate decoratur, 16. Pastorale munus ex charitate exerceat, 840. Dominicarum ovium pastores, quo facilius gregem capiat, diabolus aggreditur, 611. — Pastoris nomen non suscipitur ad quietem, sed ad laborem, 588. Pastores vasa Domini ferre qui dicantur, 508. Redemptor nostrar non querit aurum, sed animas, 816. In multis pastoralis animalium cura, aut levis, aut nulla, 834, 836. Si pastoris cura defuerit, grex per avia traditur, et inimici lequeos incurrit, 580, 864. Pastoris est ex adverso ascendere et in prælo stare, 17, 510. Pastoris est oves congregare, lupi dispergere, 580. Pastori

servanda in corde humilitas, et in opere disciplina, 22. Pastor ut interiora possit infundere, etiam exteriora providere necesse est, 26. Sollicitudo subditis sub certa mensura impendatur, 27. Gratia major acquiritur, si de commissis omnibus lucrum offerat Domino sollicitudo pastoris, 1074. Pastor singulis sit compassione proximus, 18, 511. Ad Deum ascendat per contemplationem et ad infirmos descendat per compassionem, 18, 19, 511, 512. Bene agentibus sit per humilitatem socius, et contra delinquentes per zelum iustitiae erectus, 20, 21, 22, 513. Zelo pastoralis humilitas non officiat, aut vice versa, 514. Qua intentione a subditis diligi studeat, 28. Mater subditorum sit, non dominus, 513. Vitiis potius quam fratribus dominetur, 22, 513. In eo sit iuste consulens misericordia, et pie feriens disciplina, 514. Subditos ad amorem potius quam ad timorem provocet, 586. Pastor quamlibet recta denuntians, si non diligitur, libenter non auditur, 28. In lingua pastoris vitam esse aliam plebis agnoscat, 586. Pastoris doctrina subditis sit grata coercionis stimulus, et vitamitationis exemplum, *ibid.* Quid diligant, quid timeant subditi, sermo ejus aperiat, *ibid.* Pastoris non unam omnibus adhortationem adhibeat, 33. — Pastor qui ingreditur ut abominationes aspiciat, 30. Quid sit aggerem a pastore comportari, et munitiones edificari, 31. Quid castra ab eo erigi contra Jerusalem, et arietes in gyro poni, *ibid.* Doceat pastor quæ aperta vitorum prælia, quæ sicut metuenda occulta, 31. Quid sit sartagine inferream, et murum ferrem poni inter pastorem et subditos, 32. Pastor quæ docet exequatur, 38. Prius opere quam voce doceat, 100, 508. Nec dormitet, nec dormiat, *ibid.* Pastores mansueti habeant emulationem iustitiam. Iracundi mansuetudinem adjuvant emulationis, 57. Pastor sollicitus contraria singulorum vulneribus medicamenta opponat, 96. Qui moneat eum qui vitiis contrariis est obnoxius, 97. Summa ejus in instruendis singulis discretio, *ibid.* In pastoris lingua et moribus exhortationis divinæ pacem inveniant subditi, 644. In excusabilis est pastor, si ipso ignorante, lupus oves comedat, 663. An pastoribus per se vel per substitutos partes suas explere sit licitum, 694. Sæpe ex culpa præsentium deterior sit vita subditorum, 855. — Pastor bene viventium subditorum sit socius, erga perversos jura relictivæ intrepidus exerceat, 20, 27. Sciat super culpas erigi humilia pastor, 21, 22, 31. Qui contra culpas minus accenditur, earum reus ipse tenetur, 31. Iram Dei, si tacet pastor, meretur, 17, 511. Væ pastoribus tacentibus, 75. Increpare delinquentes negligens, eos tacendo occidit, 523. Cum in subjecto peccatum non corrigitur, in eos qui præsumt sententia retorquetur, 702. Peccantium iniquitas increpando aperienda, 17. Pastor culpas insequatur, sed personas diligit, 524. Sic jura disciplinæ exerceat, ut pietatis viscera non amittat, 23. Ipse miscenda lenitas cum severitate, 23. Si districtio est virgæ quæ feriat, sit consolatio baculi quæ sustentet, 24. Si increpando excesserit, ad penitentiam lamenta recurrat, 32. Quædam vitia subditorum prudenter dissimulanda, 29. Quædam etiam aperte cognita, toleranda, *ibid.* Et quædam licet occulta, perscrutanda, *ibid.* Delinquentium ex ignorantia vel infirmitate correptiones ex seipso discat pastor esse mode-

randas, 30. — Pastor quæ caveat, 1, 509. Ne opera ejus bona tumore relationis extinguat, 2. Superbia non cæciet, 12. Pastoribus interdicitur dominatio, 23. Caveat ne dum subjectorum inopiam satiat, se mucrone ambitionis occidat, 26. Dominationem et arrogantiam fugiat, 594. Pastorem arrogantiam voce veritatis increpatur, 3. A nimia quæstionum subtilitate abtineat, 11. Quid sit pastorem fracto pede vel manu esse, 11. Præ carnalibus operibus non caliget, 12. Carnis petulantia non laboret, *ibid.* Turpibus cogitationibus non delectetur, 13, 14. Avaritia non laboret, 12. Terræ sollicitudinis pondere non deprimatur, 11. Rerum sæcularium sollicitudo pastori quam noxia, 24. Ejus oculos mundanus pulvis non obcuret, 25. Sæcularia negotia ex compassione toleranda, nunquam ex amore requirenda, 26. Metuat pastor ne dum cura ab eo exterior agitur, ab interiora intentione mergatur, 26, 27. Pastoris mentem curarum multiplicitas devastat 172. Tanto ei in re qualibet subripitur, quanto latius in multis occupatur, *ibid.* Qua cautione temporalibus vacare debeat, 514, 849, 850. Veniente lupo, pastor silendo non fugiat, 16. Pastoribus ab elatione et adulatione timendum, 21. Vigilet pastor, ne se cupido placendi hominibus pulseat, 27. Siccuram regimini temperet, quatenus subditus sic in libertatem vocis prodat, ut tamen libertas in superbiam non erumpat, 28. Pudeat pastores cum consulunt, quid respondeant addicere, 34. Caveat pastor ne subditos juvando, se deserat, 99. — Pastori occulta picula tentationesque aperiantur, 19, 20, 512, 513. Cum tentationum fluctus parvum tolerant, ad pastoris mentem quasi ad sinum matris recurrant, 19. Auditus etsi pulsetur pastor, non iniquatur, aut subvertitur, sed a propriis potius tentationibus liberatur, 20. Languentem capite frustra membra vigent, 24. Subditi non libenter prædicationis verbum a pastore suscipiunt, aquo sum exteriorum indigentiam non subvenitur, 28. Mens subditorum in vocis libertatem sic prodeat, ut in superbiam contra pastorem non erumpat, 28. Subditi pastorem vitam temere non judicent, 39. Si quæ prava pastoris videant, de reverentia et obedientia ei debita nihil minuunt, *ibid.* David Saulum reveritus optimos subditos significat, *ibid.* Illatas molestias aliquando aperire utile, 54. Vulnera clausa plus cruciant, *ibid.* Grex melius per exempla quam per verba graditur, 508. Subditorum obedientia pastori debetur, 645. Juxta meritum plebium solent superno judicio personæ providi pastorum, *ibid.* Subditorum culpa pastoris imperitia et vitia tribuuntur, 3. Sæpe ex merito plebium delinquit vita pastorum, 855. Tenentur plebes pro suis pastoribus orare, *ibid.* — Pastores mali per Saul signantur, 39. Quid sit pastorem aquam pedibus perturbare, 4. Pastores mali lutum pro aqua omnibus propinant, 4. Pastores mali nec ipsi in regnum intrant, nec alios intrare permittunt, 10. Pastor caveat ne dum loco delectatur gloriæ, fiat subditis auctor ruina, 11. Gregi videt falsa et stulta pastor malus, 17, 510. Pastores muti ac timidi carpuntur, 16, 17, 510. Pastor hypocrita emulatione disciplinæ ministerium regimini vertit in usum dominationis, 23. Pastores carnales aliis adulantur, 27. Alios dominatione terrent, 28. Perversa pastorum exempla quot mor-

tibus digna, 38. Plura de pastoribus. Vide Episcopus, Prælatos, Rector.

Pastoralis. Vide Regula.

Patens cur primis sæculis grandiores essent, 897.

Pater. Patrum exempla indesinenter debet intueri sacerdos, 14. Patres nostri antiqui, non reges hominum, sed pastores fuere pecorum, 20. Patris appellatio divina est, 1080. Paternum alioquum aliquid bonis mentibus semper addit, 1025.

Pateria S. Gregorii amita, cujus indigentia larga elemosyna subvenit 528.

Paterius Rom. Ecclesie notarius et Secundicerius, ex Gregorii operibus librum Testimoniorum edidit, 106, 157.

Pati. Minus patimur quam meremur, 1087.

Patiens eligit mala perpeti, quam per ostentationem bona sua occulta cognosci, 42. Qui vir patiens melior expugnator urbium, 43. Patientes quibus consilium muniendi, 44, 45. Patientes diligere student quos tolerant, 44. Quibus similes sicut patientes, 45. Unde cavere debeat, *ibid.*

Patientia est custos nostræ conditionis, 43. Qui in patientia animas nostras possideamus, *ibid.* Bonorum patientia altaris fossa signatur, 43. Viri quam digna patientiæ victoria, *ibid.* Patientiam comes benignitas, 44. Virtus est coram hominibus adversarios tolerare, sed virtus coram Deo diligere, *ibid.* Ad patientiam nos cogit Deus tot et tanta ab hostibus patienti, 51. Ira perturbatos patientia ad mentem saniores revocat, 57. Patientia miraculis anteponenda, 160. Patientia ad flagella utiliter toleranda, quanta necessitas, 385. Novit levigare patientia, quod grave est, et constantia superare quod sævit, 913. Adversa sæculi patientia superat, 1233.

Patriam celestem suam putantibus, in hac velut aliena labores tolerandi, 50. Qui suspirat ad patriam, ei tormentum est peregrinationis locus, 1175.

Patriarchæ in Ecclesia quem inter se ordinem servant, 507. Honor patriarchæ omnibus denegatur, universalis patriarchæ nomine ab uno usurpato, 773. Patriarchæ recens ordinati olim ad se invicem synodicam fidei et epistolam mittere solebant, 490, 515, 516, 844, 850, 952, 966.

Patricatus summa dignitas quæ sola morte solvatur, 492. Inter insignia patriciatu numerantur chlamys et calcei Romani, 493, 520.

Patricii a quo instituti, et quæ eorum origo, 492, 493, 686. Patriciorum quæ sit dignitas, 493. Rectores provinciarum sæpe patricii nominantur, *ibid.* Patricii sæpe consules vocati, *ibid.* Galliarum patricii erant provinciarum præfecti, et supremi in bello duces, 647. Patricii suum habebant Stratorem, 575.

Patrimonia Ecclesie Romanæ in diversis provinciis erant, 487. Dues stationes erant patrimonii ejusdem Ecclesie in Sicilia, una Panormi, altera Syracensis, 593. Petro subdiacono committitur cura patrimonii in Sicilia, 486. Ante B. Petri corpus ejusdem patrimonii curam suscipit, 558. Patrimonium S. Petri in Gallia in possessionibus maxime consistebat, 758. Illud patrimonium regibus Galliarum commendatum, 1102. Hujus patrimonii reditus S. Gregorius vult expendi in Anglorum puerorum, et vestimentorum pauperum emptione,

796. Patrimonii Gallicani reditus ad se mitti postulat Gregorius, 648, 831, 832. In pauperum expensis proficibat illud patrimonium, 794. Patrimonium Ecclesie vocatur res pauperum, 834, 835. Patrimonii cura episcopis aliquando commissa, 979. Patrimonium Ecclesie laicis non committendum, 982. Cur Gento Scriboni locanda non sit Ecclesie possessio, 1089. Patrimonium Ecclesie Ravenatis in Sicilia, 1097. Rectores patrimonii S. Petri: Appiæ, Felix subdiaconus, 976, 1273. In Campania, Petrus subdiaconus Campanie, *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*. In Calabria, Sergius, 901, 960, 976, 1004. In Corsica, Bonifacius notarius, 976, 1234. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*. In Dalmatia, Antonius, 583, 632, 639. In Gallia, Candidus presbyter, 796. *Vide ejus titulum*. Panormi, Benenatus, 593. *Vide ejus titulum*. Faninus, 973, 976, 1263. Savinus, 1268, Salonæ Antonius subdiaconus, 647. In Sardinia, Vitalis, 926. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*. In Sicilia, Petrus subdiaconus Siciliæ. *Vide eundem indicem*. Cyprianus diaconus. *Vide eundem indicem*. Romanus, 944, 956, 976. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*. Sabinus, 976. Hadrianus notarius, 1055, 1231, 1232, 1242. In Tuscia, Eugenius diaconus, 1216. In usum rectoris quædam vertebantur, quæ ex summa pensionis accipi debebant, 534.

Patrocinium ecclesiasticum laicis concessum, 933. Ad laicorum patrocinia clerici non confugiunt contra Ecclesie disciplinam, 707. Per sanctorum patrocinia eorum sæpe intelliguntur reliquiæ, 276.

Paula femina, 891.

Paulinus Nolanus episcopus captus non a Wandalis, sed a Gothis, 115, 277. Quomodo in potestate Wandalarum venerit, 115. Ejus elemosynæ remuneratæ, 248. Egenis omnia distribuit, 277. Et seipsum tradit ut captivum redimat, 280. Quomodo liberatur, *ibid.*, 281. Paulinus a Delphino Burdigalæ baptizatus, a Lampio Barcinone ordinatur, 566. Nulli Ecclesie ordinatione sua alligatus, 763. A S. Augustino petit Paulinus utrum prosit alicui quod corpore ejus in terra sepeliatur, 457.

Paulinus Taurinensis episcopus, 962. Præficitur monasterio S. Theodori in Sicilia, 528, 529. Ecclesie Lipariensæ ab Syracusano episcopo præficitur, 580. Ei Taurinensis Ecclesie visitatio committitur, 580. Paulinus in Sicilia peregrinus, 580.

Paulinus Tegessis episcopus in clerum sæviens, et sacros ordines vendens, coercendus, 1198 *et seqq.*, 1199, 1200 *et seqq.*

Paulinus episcopus Maximo Salonitanæ sedis invasori non communicat, 812, 813.

Paulinus presbyter monasterii S. Erasmi, 506.

S. Paulus apostolus azimarum rector præstantissimus, 9. Cur Paulus ab Areopagitis dictus sit seminivertibus, 18. Paulus singulis fuit compassione proximus, præ cunctis contemplatione suspensus, 18, 321, 511. Charitas compage summis simul et infimis junctus, 19, 321, 512. Judæis factus tanquam Judæus, non amittendo fidem, sed extendendo pietatem, 19, 512. Qui Paulus omnibus placere studeat, et non studeat, 28. Paulus sapientibus debitor et insipientibus, qui utrosque doceat, 40. Qui protervos Corinthios confundat, 41. Thessalo-

nicences pusillanimes laudibus erigit, 42. Cur patientiam Timotheo, Tito æmulationis studium commendet, 57. Magnus susceptæ Ecclesie colonus Paulus, *ibid.* Petri et Pauli virtus dispar in miraculo, quorum meritum dispar non est in cælo, 205. Paulus ter rogat Deum, nec postulat impetrat, 265. Scientia Pauli Christus crucifixus, 321. Cur Dominus Paulo prostrato et correato statim facienda non dixerit, 93. Persecutor immanis diu destructus debuit jacere, ut eo solidius post in bonis surgeret, 94. Ex Pauli conversione quanta secuta sint miracula, 321. — Paulus ex charitate personam infidelium in se expressit, 19, 512. Paulus fratribus bene agentibus prælatum se nesciens, cum peccantibus summum se esse recoluit, 22, 513. Paulus ardenti zelo velut sartagine frixus, 32. Provida ejus sollicitudo, 57. Ejus constantia ex devicta mentis levitate, 61. In naufragio navis cordis ejus integra stetit, 1029. Pauli prudentia prædicationem verbi pro infirmitate auditorum moderantis, 99. Raptus in cælum, adhuc timet ne reprobus efficiatur, 869. Ejus erga incestuosum Corinthium indulgentia, 503. Dominicæ corporis membra ipsis apostolis partialiter subijci noluit, 742. Quomodo Christi bonus odor esset, 924. Cur Paulus bona agenda esse dixit, ut potestas æculi non timeretur, 98. Quomodo judicia Dei incomprehensibilia esse dixerit, 241, 244. Paulus a Phariseis et Saducæis unitis oppressus, malum concordiam solvit, 71, 72. Cur se a sanguine omnium mundum esse dixerit, 75, 523. Tentatione in bono robustior factus, 87. Cur Damasci persecutionem clam fugerit, 220. Virgine cœditur pro Christo, quem gladius insequeretur, 321. Ingressum suum ad populos vacuum dixisset, si contumelias non pertulisset, 876. Vir quidam ossa quæ prope B. Pauli sepulcrum erant, levare volens, subita morte moritur, 709. Corpus B. Pauli in Ecclesia sua miraculis et terroribus coruscat, 708, 709. SS. Petri et Pauli corpora quando translata, 710. De catenis S. Pauli particulæ lima excussa pro modum reliquiarum mittuntur, 711. Miraculum omnino singulare in eorum distributione quoadque factum, *ibid.*

Paulus Samosatensis hæreticus, 1168.

Paulus Africanus episcopus a S. Gregorio Romanus vocatur, 715, 716. Ne proficiscatur ab exarcho Africæ prohibetur, 839. Ejus causam Gregorius vult cognoscere, *ibid.* Multa pro defensione catholice fidei tum a Donatistis, tum a catholicis passus est, 839. Ut se purget, imperatori se ipsum sistere permittitur, 846. Paulus a Gregorio commendatur, 904.

Paulus Docleatinus episcopus ob flagitia puniendus, 1201 *et seqq.* 1202 *et seqq.*

Paulus Nepesinus episcopus, 1291. Neapolim visitatoris munus exercendi causa missus, 575. Hunc Neapolitani in episcopum suum postulant, 574. Hunc prius probandum censet Gregorius, 574, 575. Reditum ad suam Ecclesiam meditantem hortatur Gregorius ut in Neapolitana perseveret, 579. At postea ei revertendi facultas conceditur, 649. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*.

Paulus episcopus in monasterio penitentiae causa inclusus, 661.

Paulus diaconus Coriuthius promissione deceptus ab accusatione episcopi sui desistit, 779. Huic cur

Gregorius parcat, 780. Ei consueta stipendia dari jubentur, *ibid.*

Paulus diaconus S. Gregorii vitæ scriptor quo anno vivebat, 106. Dialogos pluribus locis Gregorio tribuit, *ibid.* An solas Gregorii Magni quas ad Adhæardum abbatem Epistolæ misit, colligere potuit, 963, 966.

Paulus clericus Sardus in maleficiis deprehensus in penitentiam datur, 707.

Paulus scholasticus, 1259. De hoc queritur Gregorius quod sibi de pontificatu fuerat gratulatus, 488.

Pauperes qui movendi sint, 36. Pauperes consolandi, *ibid.* Plerumque fit ut dives sit humilis, pauper vero superbus, *ibid.*, 599. Utrum pauperi peccatori danda eleemosyna, 65. De spoliis pauperum non facienda eleemosyna, 68. Pauperum res dispensandas habet Episcopus, 1232. Bona Ecclesie dicuntur bona pauperum, 638, 640. Pauperibus honestis ac verecundis ampliores quam mendicantibus partes distribuendæ, 1117. Res pauperum cum mansuetudine disponendæ, 672.

Paupertas humilitatis custos, 184. Paupertatis securitas divitiis præferenda, 304. Paupertatem simulantes deluduntur, 305.

Phusianensis in Sardinia episcopus, Victor, 932.

Pax. Qui servare pacem non curat, ferre fructum spiritus recusat, 68. Pacis cultoribus quæ monita danda, 69. Pacis amor zelum et constantiam non inflectat, 69. Pax duplex, aliena quam Dominus relinquit, altera quam dat, *ibid.* Pace præsentis quomodo uti debeamus, 69. Pax transitoria est vestigium pacis æternæ, *ibid.* Qui Christus venerit non pacem mittere, sed gladium, 70. Quanta culpa pax cum pessimis teneatur, 70. Pax in correptione proximi qui subsistere possit, *ibid.*, 772. Perversorum nequitia in pace juncta, eorum malis actibus roboratur, 71. Pacis simulata malum, 671. Cur pacem Redemptor noster in magno munere discipulis suis reliquerit, 1073. Pax, si fieri potest, cum omnibus habenda, 1093. Pacis excellentia, 1246. Ad pacem servandam necessaria humilitas, *ibid.* Pacem spondet Cillanes, 1241. Pisani recusant, *ibid.* Pax cum Langobardis. *Vide Agiulfus*.

Peccare est a Deo fugere, 877. Aliud est quod ab errante committitur, aliud quod per scientiam perpetratur, 501.

Peccator qui dicatur exaltare cor, 88. Nemo hominum in hoc mundo sine peccato est, 877. Cum peccatoribus pacem tenere, eorum vitia dissimulando, quanta culpa, 70. Mira Dei pietas ad se peccatorem provocantis, 82. Peccatoris præsens propositus fumo et rotæ comparata, 492. Qui repentina concupiscentia victi peccant, quibus monitis adjuvandi, 89. Cum consulto peccantibus ob oculos ponenda, 91. Qui consulto peccant, semper in desperationem aguntur, *ibid.* Ad peccandum nec tenebras querens, quanta impudentia, 89. Non tam prave facta, quam pravitate studia Dominus insequitur, 91. Qui spiritu et carne peccaverunt, semper essentialiter viventes, spiritu et carne sine fine morietur, 376. Peccatoris conversio majores est miraculum resurrectione mortuorum, 321. Peccata expertis quid timeundum, 81. Transactas ad memoriam culpas revocent, quatenus potui in futuris erubescant, 82.

Peccata cordis etiam homines, non

tamen Deum latent, 6. Peccata cordis Deus eo citius abluat, quo hæc exire ad opera non permittit, 86. Peccata ex infirmitate et peccata ex certa malitia in quo differant, 91. Peccata præcipitationis leviora sunt peccatis ex studio factis, *ibid.* Parva caventium, et majora perpetrantium peccata reprehensio, 92. Elatione minoris justitiæ via fit ad foveam gravioris culpæ, *ibid.* Peccatum tribus modis impletur, suggestione, delectatione et consensu, 85, 1162, 1163. Primum per hostem, secundum per carnem, tertium per spiritum perpetratur, 86. Peccata cogitationum qui fiunt, et facta qui ignorantur, 5. De quibus moneri debeant qui cogitatione sola peccantur, 85. Advertant utrum delectatione vel etiam consensu deliquerint, *ibid.* Non est cogitationis culpa, sed operis, quando intus consensionis opere voluntas implevit, *ibid.* Qui desiderio peccati innocentiam coram Deo amittit, 52. Suggestione peccatum agnoscimus, delectatione vincimur, consensu ligamur, 85, 86. Qui illicita quæ faciunt laudant, plus ore quam opere delinquant, 88. Hi quid facere debeant, *ibid.* Peccatum cum voce et peccatum cum clamore quid sit, 89. In factis peccare et in studiis qui differant, 91. Peccatis aliorum consentiens, reus est, 659.

Peccatum Originale. Per primum hominem omne genus hominum in mortis et corruptionis pœna damnatum, 883. Per secundum hominem modo a morte animæ, et postea ab omni corruptione carnis nos liberandos confidimus, *ibid.* Ante baptismum omnis anima originalis peccati vinculis obstructa, 970.

Peccatum veniale. Qui minimis, sed crebris culpis sunt obnoxii, quomodo monendi, 91, 92. Ex levium peccatorum multitudine quantum periculum impendat, 91. Qui peccata minima negligit devitare, a statu justitiæ non repente, sed partibus totus cadit, 92. Cur sæpe in parva deterius quam in majori culpa peccemus, *ibid.* Parva et minima peccata possunt in futuro sæculo relaxari, 444. Venialia peccata signantur lignis, feno, stipula, *ibid.* Paschasius diaconus a peccato ignorantis post mortem liberatus, 445.

Peccati pœna in inferno est æterna, 449, 452. Cur peccatum quod in se est finitum, pœna puniatur æterna, 449. Qui eorumdem peccatorum sunt rei, si eadem pœnis afficiendi, 429. In peccatorum pœnis Deus corda hominum, non facta pensat, 449. Peccata elemosynis redempta non iteranda, 65. Ad peccata post penitentiam non redeundum, 1131. Non tantum universa, sed etiam singula peccata sunt defendenda, 84. — Peccata operum quomodo plangenda, 84, 85. Item peccata cogitationum, 85. Non prodest peccatum deserere, nisi fletibus mundetur, 87. Quid peccata fatentibus nec caventibus dicendum, 89. Hi quo melius vident malum quod faciunt, eo deterius perant, *ibid.* Suo testimonio sunt condemnandi, *ibid.* Tardius peccatum solvitur, quod et per consilium solidatur, 91. Quædam peccata in futuro sæculo possunt relaxari, 441. Sed nec minima illic remittentur, nisi bonis hoc actibus hic adhuc positus, ut illic obtineat, promereatur, 444. V. Peccatum veniale, aliena peccata remittenda ut nostra remittantur, 473. Peccata dimissa quandoque redent, *ibid.* Peccata, si non puniantur, iram Dei provocant, 642. Non debent re-

linqui impunita, ne ex hoc cæteri audaciam sumant, 1201. Peccata manifesta non sunt occulta correctione purganda, 1280. De peccatis remissis homo securus fieri non debet, 869.

Peculiaritas in monacho damanda, 1194, 1195.

Peculium dicitur a pecunia, quasi parva pecunia, 800. Quid et cujus sit peculium, *ibid.* Peculium servitutis, seu dominicum quid sit, *ibid.*

Pecunia dicitur quidquid habent homines in terra, et cujus domini sunt, 1242. Pecuniam in sudario ligare quid sit, 10. Pecunia a Deo precibus impetrata, 189.

Pelagius papa I recens ordinatus pro more veteri confessionem fidei suæ ad Childbertum regem misit, 490. Ad Sapaudum Arelatensem, 542. Invisus Occidentalibus episcopis quod synodum quintam reciperet, 682.

Pelagius papa II. Ab eo didicerat Gregorius quæ de Martino monacho in suis Dialogis narrat, 313. Liber missus a S. Gregorio ad schismaticos Hætrix est Pelagii epistola septima, 616. Pelagii conatus ad schisma extinguendum irriti, 682. Argentum quod erat super corpus B. Petri mutare volens, terretur, 708. Synodi acta in qua episcopi universalis titulum assumpsit Joannes, dissolvit, 741.

Pelagius Anagninæ civitatis episcopus, 1294.

Pelagius episcopus de Turnis, 830.

Pelagius diaconus et Theodorus Casarem Cappadociæ episcopus fuere causa scandali ex trium capitulorum damnatione orti, 616.

Pelagius hæreticus et in Ephesina synodo damnatus ut nosa Christo vacue redemptos assereret, negavit per Adamum nos in anima mortuos esse, 802. Pelagianus est qui negat diabolium in cor hominis ingredi, 884.

Peltrasius, 896.

Pennis columbæ deargentatæ, quæ, 896.

Pensio dicitur id quod pro alicujus rei usu datur, 606. Merces dicitur in habitationis alienarum ædium, *ibid.* Est etiam reditus quisque annuus, *ibid.* Dicitur onus possessionis, 734. Pensiones in concilio Chalcedonensi probatæ, 1218. Ut tuta conscientia exigantur, multa cautione opus, *ibid.*

Per. Aliqui volunt hanc præpositionem ideam significare ac durante, etc., 743, 749, 750.

Percurssio clericis causa correctionis pro gravioribus culpis olim licita, 664. A quo exercenda, *ibid.* Publicæ virgarum percurssioni addictus ab episcopo clericus, *ibid.* Episcopus qui feminam cædi jusserat duobus mensibus ab officio suo suspenditur, 636, 637.

Peregrinatio est vita præsens, 1175. Quibusnam peregrinationis locussit tormentum, *ibid.* Peregrinationes anniversariæ religionis causa susceptæ, 320.

Peregrinus presbyter dicitur qui non est cardinalis seu titulatus, 697, 698.

Peregrinus B. Benedicti discipulus, 257.

Perfectio. Cæteræ virtutes perfectionem generant, sed eas etiam charitas ligat, ut ab amantem mente dissolvi nequeant, 781. Anima navi adversum flumen conscendenti similia, 91. Cur neminem Deus in hac vita perfectum esse velit, 308.

Ἐπιστάται erant visitatores non Episcopi, 501.

Perisarum imperium quomodo imperatori Mauricio subditum, 678. Per-

sarum imperator Domitiani episcopi prædicatione non est ad fidem conversus, 680.

Persecrari aliquando passive sumitur, 975, 976.

Persecutionem frustra se pati gloriantur schismatici, 615. Persecutio, dum non ratinabiliter sustinetur, nequaquam proficit ad salutem, *ibid.* Persecutiones sunt pie viventium, 876. Minus pie vivit, qui minus persecutionem pertulerit, *ibid.* Persecutio pro fide. Vide Martyrium.

Perseverantia. Quid prædicandum his qui inchoata bona non consummant 94. Qui cœpta bona districte non exequitur, dissolutione negligentiam manum destruentis imitatur, *ibid.* Melius bona non incipere, quam ab his quæ cœpta sunt cogitatione retrorsum redire, 829. Perseverantiam incertitudo sanctos tenet anxios et humiles, 854.

Persica theca quid sit, 1270.

Personarum acceptio in iudiciis mala, 582. Personarum acceptio prohibetur, 643. Personarum publicæ sunt magistratus, officiales, tabellarii, 687.

Persuasio Thessalica quid sit, 735.

Pertinacia humilitati opponitur. 7. Qui monendi sunt pertinaces, 60, 61. Pertinacia ex superbia generatur, 60. Ejus remedia, 60.

Perversus. Non ita omnes boni subtrahuntur, ut soli in mundo perversi remaneant, 368. Perversorum adversitatibus lacerari solent divinis intenti operibus, 846.

Perusia urbs Etruriæ, 300, 550. Marcus Antonius in hac urbe ab Augusto obsessus, fame coactus deditionem fecit, *ibid.* Hæc eadem urbs a Gothis capta anno obsidionis septimo, *ibid.* Perusini episcopi: Herculanus, 300. Venantius, 1211.

Pes fractus quid signet in pastore, 11. Pedem habens fractum olim a sacerdote repulsus, 11.

Pestilentia sub specie sagittæ visa est Romanos ferire, 432. Pestilentiam flagellum quo animo suscipiendum, 1087 et seqq. Qua ratione il qui hoc flagello percutiuntur consolandi, 1087, 1088.

Peti, postulari, desiderari, eligi, pro eodem sumuntur, 634. Postulare tamen majus est quam petere, *ibid.*

Petronilla monasterio, in quo conversa erat, omnia quæ habebat titulo donationis contulit, 665. Ab Agnello notario stuprata et monasterio rapitur, *ibid.* Penitentiam in eodem monasterio amandari jubetur, 686.

Petronius notarius sanctæ Romanæ Ecclesiæ, 553.

S. Petrus apostolus a petra Petrus dictus, 888. Petrus ecclesiæ principatum tenens, contra solos malos erectus est, 21. Petrus apostolorum coryphæus, 202, 743. B. Petri miles quis dicendus, 526. Petrus et sedes apostolica reciproce dicuntur, *ibid.*, 831, 832. Ire ad B. Petrum, idem est ac ire ad summum pontificem Romanum, 619. Primatus Petri et Ecclesiæ Romanæ, 668, 669, 743, 748. Petro Ecclesiæ cura commissa, 748. Ecclesia in apostolorum principis soliditate firmata est, 888. In principatu sola apostolorum principis sedes in auctoritate convaluit, *ibid.* Ipse Petrus in cathedra sua nunc usque in successoribus suis sedet, *ibid.* Beati Petri Sedes in tribus locis una est et unus sedes, 888, 1247. Petri prærogativa, 1129. — Petri humilitas erga Cornelium zelus contra Ananiam et Sapphiram culpam, 21, 22, 513. Petrus increpationem Pauli libenter accipit, 28. Qui potesta-

tem regni caelestis acceperat, querelam fidelium non ex potestate, sed ex ratione respondit, 1129 *et seqq.* 1130. Petri et Pauli virtus dispar in miraculo, quorum meritum non est dispar in cælo, 215. Petrus ab angelo liberatus, qui ad se reversus dicitur, 217. Cur Judæos prius increpavit de his quæ fecerant, quam moneret quid facerent, 93. Petrus Tabitham orando suscitavit, Ananiam et Sapphiram morti increpando tradidit, 261. Clavium S. Petri virtus ad ægros sanandos, 517, 519, 520, 872. Crux parvula cui de Petri catenis particule sunt insertæ mittitur, 648, 1248. Ejus virtus, *ibid.* Quandoque unæ particule de catenis S. Petri non possunt lima excuti, 714. Argentum quod erat supra caput B. Petri mutare volens Pelagius II terretur, 708. Corpus S. Petri in Ecclesia sua miracula et terroribus cornuscit, *ibid.* Orientales corpora SS. Petri et Pauli levare non possunt: Romani vero ex Domini pietate ea levare merentur, 710, 711. SS. Petri et Pauli corpora quando translata, 710. Eorumdem reliquias mittit Gregorius Palladio episcopo, 826. Et Brunichildi reginæ, 829. S. Petri apparitiones diversæ, 333, 389, 392.

Petrus Alerienus episcopus in Corsica, 808. In convertendis Corsicavis incunabit, 893.

Petrus Avagnæ episcopus, 1287.

Petrus episcopus de Baricis, 636.

Petrus Histris episcopus, 778.

Petrus Hydruntinus episcopus, 807.

Trium Ecclesiarum visitatio ei injungitur, 808. Visitator erat Brundisium Ecclesie, 838.

Petrus Numidæ episcopus, cujus causa Columbo dirimenda committitur, 821, 822.

Petrus in Oriente episcopus, 853. Quod in Cyriaci ordinatione claverat, hæc dies quam fecit Dominus, carpitur, 854.

Petrus Terracinenus episcopus, 524, 634.

Petrus Triclitanus episcopus, 1137. Ecclesie Agrigentine visitor, 730.

Petrus diaconus Neapolitanus, quod sit fenerator, in episcopum non eligendus, 1086.

Petrus diaconus responsalis provincia Ravennæ defunctus, 667.

Petrus diaconus, 579.

Petrus diaconus cum Gregorio in Dialogis collocatur, an fuerit monachus, 115. Videtur esse ille Petrus subdiaconus ad quem sæpe et familiarissime scribit, *ibid.*

Petrus subdiaconus Romanæ sedis vicarius et rector patrimonii S. Petri in Sicilia instituitur, 486, 488, 489. Synodi quotannis in Sicilia celebrandæ moderatur constituitur, 486. In pluribus negotiis sive ecclesiasticis, sive laicis a Gregorio adhibetur, tum in Sicilia tum in Campania. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Petrus notarius in Regio, 569, 735.

Petrus defensor, 1197.

Petrus acolythus Sabiniani diaconi apud Constantinopolim apocrisiarii minister, 899.

Petrus clericus Neapolitanus accusatus, Sedem apostolicam adiit, 1072.

Petrus lector Ecclesie Eurianæ, 1271.

Petrus abbas, 453.

Petrus monachus unus ex S. Augustini sociis, 1113.

Petrus Ibericæ monachus sanctitate conspicuus, 432.

Petrus ecclesiasticæ familia major cur in inferno magno pondere religatus ac depressus visus sit, 438.

Petrus monasterii cujusdam fundator, 689.

Petrus vir clarissimus Vicedominus Rusticianæ, 1122.

Petrus Siciliensis, 944.

Petrus conductor, 536.

Petrus Lucilli Melitenis episcopi filius res Ecclesie ablatas restituere jubetur, 1011.

Petrus Judæus, Christianus factus postridie sui baptismatis synagogam Juæorum occupat, 930.

Petrus, 1263.

Phanum. *Vide Fanum.*

Pharisæi resurrectionem mortuorum admittebant, 71. Inter hos et Sadducæos cur Paulus dividere studuerit, *ibid.*, 72. Pharisæi liquabant culicem, et camelum glutiebant, 92.

Phausiana urbs Sardinie sub archiepiscopo Turritano, 708. In hac urbe quæ diu vacabat, episcopus ordiendus, 709. Phausianensis episcopus. Victor, 1095.

Φελόνιον vestis sacra ad usum episcopi et presbyteri, 190. Est etiam idem ac penula, genus vestis vilioris, *ibid.*

Philagrius luminibus orbatus et vexatus plurimum commendatur, 1034, 1035 *et seqq.*

Philaster librum scripsit de hæresibus, 862.

Philippus comes excubitorum, 530.

Philippus episcopus Epiri, 796.

Philippus presbyter, 1237.

Philisthæos cur diutius Deus reseravit, 308.

Phinees zelus quantum Deo placuerit, 70.

Phocas. Phoca imperium advenne, reipublicæ fausta omnia sperat Gregorius, 1239. Phocas non adulator, 1239. Phocas clementiam primum et liberalitatem fugit, 1239. Apud Phocam diaconi apocrisiarii absentiam excusat Gregorius, 1244. Bonifacium mittit, *ibid.* Auxilium a Phoca adversus Langobardos implorat, *ibid.* Phocas coronatur, 1301.

Photiniani sic dicti a Photino, 1066. Dicti etiam Bonosiaci, 1168. Quomodo erga eos se gesserit Gregorius, 1066.

Photius patriarcha Constantinopolitani Gregorium tanquam auctorem Dialogorum laudat, 107. Ab eo creditur depravatus locus Dialogorum Gregorii, ubi de processione Spiritus sancti agitur, 118.

Phræneticus sanatus, 336.

Phylacteria sanuntur pro sacris Reliquiis in auro, vel argento, vel crystallo cælestis, 1270, 1271. Quæ phylacteria a conciliis prohibita, 1271.

Piceni provincia, 1194, 1195.

Pictura hoc idiotis cernentibus præstat, quod legentibus scriptura, 1100.

Pietas falsa quæ et cujus sit, 23. Sic jura disciplinæ exercenda, ut pietas non deseratur, *ibid.* Oleo signatur pietatis mollities, 23.

Piger. Qui monendi sint pigri, 55. Vanæ pigri excusationes, 56. Qui dicitur piger sæstare frustra mendicaturus, *ibid.*

Pigris prævi effectus, 55. Qui pigredo soporem immittere dicitur, *ibid.* Frigoris nomine pigris intelligitur, 56.

Pimenius Amalphanus episcopus ad residentiam cogendus, 808, 810. Pisæ urbs Etruriæ, 1241.

Pisa urbs Umbriæ in Italia, 753. Pisarenus episcopus arguitur quod monachorum quietem turbaret, sua in eorum monasterio posita cathedra, 826. Pisarenus episcopus, Felix, 826.

Piscis miraculo inventus, 135. Fices minores ad infirmitatis solatium in jejunio permittuntur, majores vero prohibentur, 1303.

Placentia urbs episcopalis sub archiepiscopo Bononiensi, 295, 296. Archiepiscopi Episcopi: Sabinus, 296. Bonifacius, 1288.

Placendum soli Deo, 626.

Placidus puerulus a Tertullo patre S. Benedicto traditus, 220. Benedictum et petra fontem educentem comitatur, 221. In aquam lapsus a Mauro liberatur, 225. Quo tempore martyrium passus, 239.

Placidus vir magnificus, 1139.

Placitum vox juris et fori cujus significatio multiplex, 606.

Plancho vir clarissimus, 1209.

Platearum nomine præsentis vitæ latitudo figuratur, 23. A latitudine plateæ dictæ sunt, *ibid.*

Plebs. Cur ad pastoris electionem plebis consensus requisitus, 573. Juxta meritum plebium solent superno judicio personæ provideri pastorum, 615.

Plumbum quis in fornace inveniat, 53.

Pluvia quibusdam locis divinitus parcas, 297, 300.

Poculum amaræ potionis mellis dulcedine temperatum quid significet, 59.

Pœna. Eos non potest absolvere pœna, quorum dispar est causa, 617. Quomodo pœna prærens suis sit culpæ præcedentis, et quomodo initium pœnæ sequentis, 1114.

Pœnitentia sic de spe fiduciam habeant, ut securitate non torpescant, 85. Quibus fallaciis diabolus animam pœnitentem decipere conetur, 85. Adversus pœnitentis peccata sua plangentes diutius disciplina non est adhibenda, 679.

Pœnitentia. Flagellati ad pœnitentiam revocantur, 51. Mira Dei erga peccatores misericordia pœnitentis est incentivum, 82. Innocentis torpentis præponitur fervens pœnitentia, 83, 84. Quid sit dare potum in lacrymis in mensura pœnitentibus, 84. Quo quis sua respicere non cessat peccata, eo ipsa a Deo minus respiciuntur, *ibid.* Peccati modum ad quietum modum pœnitentis, 86. Quibus monitis excitandi, qui peccata quæ deserunt, non plangunt, 87. Ut scriptor cessans scribere non propterea scripturam delevit, ita qui desinit peccare nec peccata stibibus delet, *ibid.*, 88. Pœnitentiam baptismi præmittendam credit Petrus, 88. Nemo a peccatis debet esse securus, donec ea plangendi tempus præterierit, 869. — Pœnitentia sine emendatione inanis est, 86. Qui monendi sunt, qui peccata plangunt, quæ non deserunt, *ibid.*, 87. Qui admissa plangit, nec ea deserit, pœnæ gravioris culpæ se subjicit, 86. Mali sæpe inanimiter compunguntur, 87. Pœnitentia non est mera cessatio a peccatis, 87. Pœnitentiam vere agere est commissa plangere, et plangenda declinare, 1132. Cor non solum contendendum, sed etiam humiliandum, 88. Post lavacrum mundus esse negligi, qui post lacrymas vitæ innocentium non custodit, 87. Peccata fatentibus, nec caventibus quid dicendum, 88. Sui sunt testimonio condemnandi, *ibid.* Videntes in infernum descendunt, *ibid.* Pœnitens in judicio securus stabit, 643, 656. Pœnitentia veniam meretur, 969. Quænam pœnitentia contra peccatum valeat, 1132. Inducit nobis ad pœnitentiam datæ, 1181. Post pœnitentiam per triennium actam

non licet perverse vivere, 1130, 1131, 1132. Honorati viri et episcopi aliquando penitentiam agendam caueant, in monasteria retrusis, 643.

Penitentia ut sacramentum. Potestas ligandi et solvendi quibus data, 253.

Penitere. Quid facere debeant qui peccata deplorant operum, 84. Singula quæque admissa considerent, ut se toto lacrymis mundent, 84. De quibus moneudi qui sola cogitatione peccarunt, 85, 86.

Pollutio nocturna quando communionem et celebrationem missæ impedit, 1161 et seqq.

Polypticum est Commentarius in quem acta referuntur, 593. Est etiam tabula plures habens plicas, 956.

Pompa mundi. Vide Mundus.

Pompeiana religiosa femina, 543, 1107. Pomponiana dicitur, 1260, 1261.

Pompeianus abbas unius ex iis quæ Benedictus construxit monasteriis, 231.

Pompeius episcopus injuste condemnatus, 1060.

Pomponiana. Vide Pompeiana.

Ponderis vitium quid sit, 13.

Ponderosus quid sit, 13.

Pons. Cur in visione per pontem justi transire ad aeterna loca visi sint, 433, 433, 436.

Pontifex. Vide Episcopus.

Pontifex Romanus. Vide Romanus.

Populonium civitas Etruriæ, quæ diversa habet nomina, 296, 500. Hujus Ecclesiæ visitatio Balbino episcopo Rosellano committitur, 500. In ea fere omnino destituta presbyteri ac diaconi ordinandi, 501. Populonii episcopus, Cerbonius, 296 et seqq.

Porcus. In porcum ingredi permittitur diabolus, 328. Sub porci figura diabolus Ecclesiam Deo recens dicatam deserit, 344. Porcorum multitudinis rapta visa est Ecclesia quæ Ariane cedenda erat, *ibid.*

Porta. Quid sit de porta usque ad portam ire, 75. Porta Flaminia Romæ, 1125. Porta Metroni Romæ, *ibid.*

Portare. Onera invicem portanda, 79. Levius portat qui se portari meminerit, 80.

Portitor. Hæc vox antiquissima, 1121.

Portus Romanus, seu Portus Augusti, urbs Etruriæ, 947. Portuenses episcopi: Felix, 947, 1288, 1291. Gregorius, 1287.

Portus Venetia urbs Liguriæ, 729. Possessionis onus est pensio a colono debita, 734. Possessio triginta annorum in secularibus rebus sufficit, et olim valebat in Ecclesiasticis, 496. Videtur primum extensa a S. Gregorio ad quadraginta annos pro Ecclesiasticis, *ibid.* Vide Præscriptio. Possessio qui interrumpatur, 497. Quibus possessio probetur argumentis, 666. Possessio emphyteutica quid sit, 536, 1088. Bona juris Ecclesiæ in emphyteusim non danda, nisi ad majorem ejusdem Ecclesiæ utilitatem, 557. Monachus qui in terra possessionem quærit, monachus non est, 304. Non tamen vituperandi monachi, quibus ad vitam necessaria possessiones assignatæ, *ibid.* Virginibus Deo dicatis aliquæ possessiones olim a parentibus assignatæ, 328.

Possessor non est dominus, sed jus in re habet, 695. Inter dominum et possessorem distinctio est, 695.

Postulantium desideria quando implenda, 1249, 1262.

Postulari dicitur, qui communi clerici et populi decreto ad episcopatum eli-

gitur, 601, 808, 866, 896. Postulatio qui differat ab electione, 602, 634. Postulare majus est quam petere, 634. Postulari, peti, eligi, desiderari pro eodem sumuntur, *ibid.* Postulatio quid sit apud canonistas, 808, 809. Si postulatio cum electione concurrat, quid agendum, 809.

Potentia. Plerumque etiam justos cum temporalis potentia sustollit, velut in laqueo culpa comprehendit, 68. Potentiam bene regit qui et tenere illam noverit, et impugare, 21.

Potestas. Quot in potestatis culmine tempestates, 10. Potestas regia sanctorum, 16. Potestas Christianorum qualis, 509. Potestas principibus a Deo data ut eorum via omnibus largius pateat, 676. Ut intestina Ecclesiarum bella compeasant, 686. Potestas et amor magnam inter se cognitionem habent, 873. Potestas sub ratione restringenda, 1048. Potestatum sæcularium erga religionem Christianam reverentia, 3.

Præcepta Dei majora quam præcepta principum, 540. Præcepta Domini regibus custodienda, 1150.

Præceptio et præceptum significant Regum et illustrium personarum mandata scripto tradita, 956, 957.

Præcipites qui sint admonendi, 55, 56. Nihil præcipiti judicio decernendum, 597.

Præconis officium suscipit quisquis ad sacerdotium accedit, 17, 510. Prædestinatio quo pacto precibus impetretur, 181. Tunc precibus impletur, quando est prædestinatum ut precibus obtinerentur quæ fuerint prædestinata, 184.

Prædicare. Nonnulli quod verbis prædicant, moribus impugnant, 4. Prædicare præ nimia humilitate formidantes, qui admonendi, 74 et seqq. Qui ad prædicandum officium immaturi proviliunt, qui admonendi, 76 et seqq. Inter terrenas curas prædicare difficile, 491. S. Benedictus ad prædicandum vicinis Sanctimonialibus fratres suos mittebat, 245.

Prædicationis officium quidam laudabiliter appetunt, quidam laudabiliter coacti ad illud pertrahuntur, 7, 848. Scelus est verbi panem esurientibus denegare, et ægris medelam, 74. Frumenta abscondere est prædicationis apud se verba retinere, *ibid.* Scelus quoque est mentium vulnera verborum sectione non curare, *ibid.* Gladium a sanguine prohibere, est prædicationis verbum ab interfectione vitæ carnalis retinere, 75. Qui talentum erogare noluit, eum sententia damnationis amisit, *ibid.* Cui se vox æterna insinuat, clamando alios quo ipse rapitur trahat, 75. In illum prædicationis scientia multiplicari promittitur, qui torporis vitio non tenetur, *ibid.* Se esse Dei denegat, qui, loquantur sufficit, increpare vitam carnalium recusat, 76. Qui litteras nesciunt, prædicatione debent instrui, 634. Non una omnibus adhortatio adhibenda, 33. Quanta debeat esse diversitas in arte prædicationis, 34, 35 et seqq. Infirmis mentibus non debent alta prædicari, 99. Per mensuram tritici exprimitur modus verbi, *ibid.* Qui ad officium prædicationis exebant, a sacra lectionis studium non recedant, 33, 34.

Prædicator gallo similis in nocte voce diversa clamanti, 99, 100. Bonus comparatur prædicatore, 856. Quis prædicator Dei sit, quis non sit, 76. Qui prædicator sanctus ædificet munitiones, 31. Qui aggerem comportet, *ibid.* Qui castra erigat, et arietes in gyro

ponat, *ibid.* Qui ex Deo et coram Deo loquatur prædicator, 73. Prædicatore de cisterna sua aquam bibere quid sit, 73. Eundem foras derivare fontes suos quid sit, 74. In plateis aquas dividere quid sit, *ibid.* Et sui fluentia putei bibere, quid, *ibid.* Prædicator vocatus alios vocet, 75. Quid sit prædicatorem indui virtute ex alto, 76. Prædicatores futuros in civitate sedere quid sit, 76. Prædicatoris officium quam difficile a laborioso, 96, 97. Gravis prædicatori labor si uni e contrariis vitiis servienti prædicare compellatur, 97. Quid debeat facere, quid cavere, *ibid.* Sic morbum curet, ut ægrotantis debilitati consulat, 98. Aliquando leviora vitia relinquat, ut graviora subtrahat, 98. Prædicatori pestis illa ardentius est insequenda, quæ periculosius premit, 98. Auditoris sui animum ultra vires non trahat, 99. Caveat ne alius erigens ipse cadat, 99. Qui infirmantium in se personam suscipit ex charitate, morem egregii prædicatoris imitatur, 380. Qui super montem excelsum prædicator ascendere debeat, 509. Quandonam senior arguere debeat, 925. — Prædicator qui admonet abstinente, 61, 62. Adversa patienter, 78. Ægros, 50. — Qui admonet benevolos, 45. Qui eos qui mala occulte, et bona publice, agunt, 95. Quibus argumentis deterreat eos qui bona occulte faciunt, et quædam mala de se opinari permittunt, 95. His qui bona nequidem inchoant, quæ det documenta, 93, 94. Quid dicat his qui inchoata bona non consummant, 94. — Prædicator qui admonet cælibes, 81. Qui conjugatos, 79, 80. — Prædicator qui admonet discordes, 68, 69. Qui divites, 36. Qui domos, 40. — Prædicator quid dicat elatis, 58, 59. Quid eleemosynas largientibus, 63, 65. Quid eis qui nec aliena rapiunt, nec sua largiuntur, 66. Quid iis qui sua tribunt, et aliena rapere non desistant, 67. — Prædicator qualiter admonet feminas, 35. Qualiter eos qui flagella metunt, 52. Qualiter eos qui flagella non compeccunt, 52. — Prædicator quomodo admonet gulæ deditos, 61, 62. — Prædicator quibus verbis moneat hebetes, 40. Quibus humiles, 58, 59. — Prædicator qui admonet impatientes, 42. Impudentes, 41. Incolumes, 49. Inconstantes, 60, 61. Inopes, 36. Invidiosos, 46. Iracundos, 56, 57. Jurgia seminantes, 71. Juvenes, 35. — Prædicator quomodo admonet lætos, 37. Quomodo eos qui sacra Legæ verba non recte intelligunt, 72. — Prædicator mansuetos qui moneat, 56, 57. Qui eos qui mala occulte agunt, 95. Qui eos qui mala de se opinari permittunt, *ibid.* — Prædicator qui peccatos moneat, 69, 70. Qui pacificos, 71, 72. Qui patientes, 44, 45. Qui eos qui carnis peccata sunt experti, 81, 82. Qui peccata carnis ignorantes, 83. Qui operum peccata lugentes, 84, 85. Qui eos qui peccata cogitationum desunt, 85, 86. Qui eos qui admissa plangunt, nec tamen deserunt, 86, 87. Qui eos qui peccata deserunt, nec tamen plangunt, 87. Quid dicat prædicator iis qui sua peccata laudant, 88. Quid iis qui peccata fatentur, nec tamen devitant, 89. Qui admonet eos qui repentina concupiscentia victi, peccant, 89. Quæ consulto peccantibus ob oculos prædicator ponat, 91. Qualiter admonet eos qui minima, sed crebris peccatis sunt obnoxii, 91, 92. Qualiter admonet eos qui parva cavent, et graviora committunt, 92. Qualiter moneat pertinaces, 60, 61. Qualiter pigros, 55. Qualiter potentes,

36, 37. Qualiter præcipites, 55. Quomodo admovent eos qui officium prædicationis nimia humilitate detraunt, 74. Quomodo eos quos ad prædicationis officium impellit præcipitatio, 76. Quomodo moneat prælatos, 37, 38. Quomodo eos qui in hoc mundo prosperantur, 77. Quomodo protervos, 41, 42. Quomodo pusillanimes, 41, 42. — Prædicator qualiter eos moneat qui aliena rapiunt, 65, 66. Qualiter eos qui sua tribuunt, et tamen aliena rapere non desistant, 67. — Prædicator qui moneat sapientes, 40. Qui senes, 35. Qui servos, 40. Qui simplices, 47. Qui subditos, 37, 39. — Prædicator qualiter moneat taciturnos, 53, 54. Qualiter tristes, 37. — Prædicator quomodo verbosus moneat, 54. Quomodo verendos, 41. Quomodo versipelles, 47. Quomodo viros moneat, 35. — Prædicatores sancti doceant quæ aperta vitiorum prælia, quæ occulta metuenda, 34. Ad cor suum redeat prædicator, 73. Summa discretio ei necessaria, 97. Prius opere doceat, quam voce, 100. Vox libentius cor auditorum penetrat, quam dicentis vita commendat, 509. Subditos morum virtute transcendat, 509. Prædicatores contra elationem humilitate sunt muniendi, 1110. Quæ debeat esse prædicatoris scientia, 785. Verbi semen facile germinat, quando hoc in audientis pectore pietas prædicantis rigat, 26. Quem fructum sibi consequitur qui strenue prædicatoris fungitur officio, 75. Etai prædicator effectum non consequatur conversionis, non tamen caret mercede suæ prædicationis, 680. Manifestatur virtus prædicantis, ubi surgit æges animarum, 856. — Prædicatores mali similes sunt medico imperito, qui suum nesciens, alienum vulnus vult curare, 73. Qui movendi sunt qui sacram Scripturam recte intelligentes, non humiliter prædicant, 73. Qui in verbo Dei propriam gloriam querit, iudantis invadit, *ibid.* Caveant prædicatores Satanae servire per elationem, 74.

Præesse volentes sibi facta bonorum operum promissione blandiuntur, 9. Caput subjectorum sunt cuncti qui præsumunt, 25. Præesse non audeat, qui subesse non didicerit, 156. Aliqui tamen ab hac regula eximuntur, *ibid.* Præfectus cardinalis quinam olim diceretur, 501. Præfectorum locum servans, id est vicarius præfectorum, 460. Præfectus ab exarcho distinctus magistratus, 521. A præfecto annonæ rationes exigebat urbis præfectus, *ibid.*

Prægnantes Galaad cur dicantur animæ, 72.

Præjacentes clerici quinam sint, 1117.

Præjecta illustris femina, 974.

Præjectus Narniensis episcopus, 569.

Præjudicium significat damnum, dispendium, 959, 973, 974, 1077.

Prælatuæ appetitum temperet timor, 2. Omnis prælatus non ex ætate, sortibus, aut fortuitis, sed ex eo quod præstantius est, fiat, 692. Quanto sit momenti ad prælatus electionem nominatio, 853. Semper est utilitas communis attendenda, non privata, 857.

Prælatus qualiter veniat ad culmen regiminis, 1, 10. Non relatione ad humilitatis accedat magisterium, 3. Actio prælati debet tantum transcendere actionem populi, quantum distat a grege vita pastoris, 13. Occupatus rebus divinis prælatus terrena subditis gerenda relinquat, 25. Sæcularia ne-

gotia ex compassione toleret, nunquam ex amore requirat, 26. Plerumque in occupatione regiminis boni operis usus perditur, qui in tranquillitate tenebatur, 9. Præsulis mentem curarum densitas devastat, 24, 172. Tanto et in una qualibet re subripitur, quanto latius in multis occupatur, *ibid.* Prælati temperanter præsent, 37. Quæ docent exequantur, 38. Qui aliis præsumunt, non ordinis potestatem considerant, sed æqualitatem conditionis 20. In dignitatum culmine periclitatur humilitas, 21. Sciat super culpas erigi prælatus, 21. Quantum ab elatione et adulatione sibi metuere debeat, 21. Ipsi in corde humilitas servanda, et in opere disciplina, 22. Prælatus ex suscepto regimine elatum quæ maneat pœna, 23. Prælati boni a subditis gaudent argui, oderunt mali, 28. Sanctos Deus prælatos vitis majoribus devictis, in minimis humilitatis causa derelinquit, 102. Prælati quicunque errori se obnoxios debent fateri, 172. Zelo pastorali humilitas non officiat, aut vice versa, 514. Prælati nec humilitas remissa sit, nec auctoritas rigida, 526.

— Prælatus curam populi suscipiens, quasi medicus ad ægrem accedit, 10. Prælatus dicitur vasa Domini ferre, 13, 508. Non præesse hominibus gaudet sed prodesse, 20. Quando terrorem subditis incutere debeat, 20, 31. Lingua libertas erga prælatos sic subditis concedatur, ut vitæ ab his humilitas non amittatur, 28. Prælati pro subditis sponderunt, 38. Qui verbis oris sui prælatus illaqueatur, *ibid.* Prælato vigilare non sufficit, si subditum a peccati torpore non disjungit, 38. Prælato dormire vel dormire quid sit, *ibid.* Oculos pervigiles intus et in circuitu habeat, 39. Prælati mansueti amplectantur sollicitudinem, iracundi damentum perturbationem, 57. Prælati student plus amari, quam timeri, 586. Sicut patrum in nomine, sic affectu probentur in opere, 613. Ob hoc subditos corripuit, ut eos faciant potiores, 669. Cum in subjecto peccatum non corrigitur, in eos qui præsumunt sententia retorquetur, 702. Ad hoc populi sublimioribus commisi, ut dum illis ad terrena serviunt, ab eis quæ sunt æterna accipiant, 703. — Prælatus facile se ætatem concitius amplius sapere, quibus se videt amplius posse, 21. Vitiis domitari prælatum oportet, non hominibus, 22. Iræ prælatorum pessimi effectus, 57. Præcepta furor in prælatis despiciunt, 681. Perversa prælatorum exempla quot mortibus digna, 38. In prælatis ignavia sub humilitatis specie velatur: superbia rectitudinis amorem mentitur, 59. Sibi regentium merita conuectuntur et plebium, 855. Quantum sit in prælatis malum credulitas, 860.

Prælium. In prælio stare in die Domini quid sit, 17, 510.

Prænesta urbs episcopalis Latii, 331, 332, 396. Abbas montis Prænestini vitæ venerabilis, 332. Diem suæ mortis præscit, *ibid.* Prænestini episcopi: Sergius, 1287. Proculus, 1291.

Præpositus qui secundas partes vel in spiritualibus, vel in temporalibus in monasterio obtinet, 155, 625, 732. Quod abbatis incuria negligitur, præpositi sollicitudine servari debet, 732. Bonitas præpositorum salus est subditorum, 797, 833. Præpositus monasterii quid curet, 857. Quibus virtutibus ornatus esse debeat, *ibid.* In ordinando præposito non locus attendendus, sed utilitas prævidenda, *ibid.* Unumquodque tum salubriter completur officium, cum fuerit unus ad quem

possit recurri præpositus, 784. Præpositus ira fugienda, 1018. Præpositus qualis erga subjectos esse debeat, 1237. Qui in præpositum peccant in Deum peccant, 39. Qui se contra præpositos erigunt, servi Dei esse contemnunt, 599.

Præscire. Quos Deus intra sinum Ecclesiæ coadjuvandos esse præscivit, hi de ejus manu rapi non possunt, 1000, 1001.

Præscriptio una est exceptionum, quæ ex lapsu temporis sumitur, 495. An præscriptio centenaria soli Romano Ecclesiæ sit reservata, *ibid.* Præscriptio quadraginta annorum in contentione de finibus agrorum inter duos abbates prævaleat, 887.

Præsumptio. Qui de confidentia vitium inordinate securi moriuntur, per negligentiam inopinata moriuntur, 99. Qui ad jutus se fortem præsumit, derelictus in firmitatem agnoscit, 101. Incauta præsumptio quæ sit, 977.

Præsumptor, id est invasor et usurpator, 793.

Prætextatus Rothomagensis episcopus, 1145.

Prætor ab antiquis dicebatur quicunque militum imperator, 1048. Prætor a quibus in provincia obeunda vere debeat, et qua integritate justitiam debeat reddere, 487.

Prætorii varia significatio, 1048.

Prævidera. Quæ futura prævidentur, cum præsentia fuerint, minoris virtutis fiunt, 93.

Præcarium secundum etymum quid significet, 607. Idem videtur esse ac militaris roga seu pecunia, *ibid.*, 1054, 1184. In jure canonico contractus præcaris quid sit, 607. Præcaris de quinquennio in quinquennium renovanda, *ibid.*

Præces. Cur Deus in parvis et vilibus rebus præces exaudiat, 192. Os nostrum a Deo tanto minus exauditur in prece, quanto amplius inquinatur stulta locutione, 313. Præces nostras tanto celerius in Dominicæ pietatis anrem sublevantur, quanto eas vicissim pro nobis suas charitatis ardor exacuit, 807.

Præbyter dicitur vir secundæ Sedis, seu throni secundi, seu Sacerdos secundæ Ordinis, 486, 563. Prioribus sæculis episcopi dicebantur præbyteri, secus apud Gregorium, 633. Quare tanta olim fuerit in Ecclesia præbyterorum penuria, 500. Nulli olim ordinabantur præbyteri, nisi alicui Ecclesiæ aut titulo addicti, 501, 694. Præbyteri cardinales quinam dicerentur, 501. Præbyter in alterius locum necessitate non culpa suffectur, ab illa Ecclesia amovendus, et in alia vacante ordinandus, 694. Paucitas præbyterorum olim utilis, turba nunc nocet disciplinæ, 694. Gregorii tempore uni titulo præbyteri plures ascripti, 697, 698. Præbyter cardinalis in oratorio non debet constitui, 576, 577. In quibusdam tamen oratoriis præbyterum licitum habere cardinalem, 1188. Præbyter peregrinus, is est qui non est cardinalis seu titularis, 697, 698. Quoniam in præbytero ordinandi, 547. Cur olim ex præbyteris paucissimi ad episcopatum assumpti, 681. An olim in monasteriis nullus, aut unus tantum, et his adactitius esset præbyter, 697, 698. Præbyterorum uxores conversæ dicebantur, 388. Præbyteros post conjugium ordinatos cum uxoris sub conversari vetant multa Gallicæ ecclesiæ, 546. Nondum tamen in Italia id omnino prohibitum Gregorii tempore, *ibid.* Præbyteri post ordinationem uxores ut sorores diligant, caveant et

hostes, 388. Presbyteri Sardi in fronte chrismare prohibentur, 689. Quod tamen postea facere permittuntur, 705. Presbyteri accusatores, si in probatione deficiunt, excommunicantur, 706, 707. Ne ab excommunicatione monachos absolvant, cavetur, 955. Presbyteri olim in synodis sedebant, 1288, 1297. Presbyteri iudices in concilio Chalcedonensi sederunt, 1288. Presbyteri a Gregorio filii vocantur, 1297. Presbyter uxorem ducens, et mulier presbyterum ducens excommunicantur, 1293. Presbyterorum causæ. Vide Clerici Presbyteri debent residere. Vide Residentialia.

Presbyter quidam in provincia Valeriæ furem ad sepulcrum suum eiecit, 329.

Presbyter quidam Nursinus quomodo eum conjugem post ordinationem suam vixerit, 388. In sua mortis articulo eam a se recedere jubet, *ibid.* Unde SS. apost. Petri et Pauli visione et colloquio recreatus, moritur, 389.

Presbytera dicitur conjux presbyteri, 388, 931. Conversa etiam dicebatur, 388. Et seniores viduæ, *ibid.* et 932. Quibus vestibus induerentur, non liquet, 931.

Presbyterium aliquando munus clericale significat, 593. Sæpe pro clericorum cœtu, aliquando pro dignitate presbyteri, *ibid.* Contrahi presbyterium, est synodum cogi, *ibid.* Aliquando presbyterium significat partem regiminis, honoris, officii, et curæ Ecclesiæ, 593. Per presbyterium intelligit Gregorius consuetum clericorum stipendium, 593, 760. Significat etiam donativum seu pecuniam quam recens creatus pontifex singulis e clero et senatu erogabat, 593. Significat etiam erogationem illam pecuniæ quæ certis per annum solemnitatibus fœbat, *ibid.* Defensoribus fœbat, *ibid.* Defensoribus dignitas in presbyterio concessa, 593.

Preliosus præpositus monasterii cuius S. Gregorius erat abbas, 465. Tricenarium missarum jubente Gregorio celebrat pro anima Justi monachi, 468.

Preliosus servus Dei, 594.

Primas seu metropolitanus in Africa ex more antiquo erat episcopus senior provinciæ, 559. Unde sæpe minus idoneus vel episcopus vel locus dignitati, *ibid.* Hanc consuetudinem abolere tentat Gregorius, *ibid.* Quam postea retineri concessit, 561. Qui fuerit Donatista ad primatum pervenire non valeat, *ibid.* Quæ sint circa ordinandos primatis officia, 660. Sine primatis epistolis non poterat Episcopi nec ad comitatum proficisci, nec conventus facere, 975. Primas secundum canones ab Romano pontifice judicandus, 976. Vel a concilio provinciali, 1203. Vide Metropolitanus.

Primærius episcopus Nuceriæ, 947.

Primærius Nursiensis episcopus, 1288.

Primerius cujusvis ordinis primus in cerata tabula notatus, seu catalogo inscriptus, 639, 640.

Primogenitus notarius, 1188. Ecclesiæ Romanam reliquit hæredem, *ibid.*

Primus. Stultus est qui in eo se primum existimat, ut bona quæ videtur, discere contemnat, 941.

Princeps. Erant olim principes cardinales dicti, 501. Principibus ad quid super omnes homines potestas cœlitus data, 676.

Principalis juselo et jussio prin-

cipis, 540, 1266.

Principia pro principis tabernaculo sumuntur, 1048.

Priscilla pseudo-prophetissa, 1168. Priscus patricius Orientis, id est dux Orientalis exercitus, 661, 663. Is in bello Persico egregia gessit facinora, 663. Non fuit gener Phocæ, sed Phocæ fuit strator Prisci, *ibid.*

Privilegium. Romani pontifices omnium Ecclesiarum privilegia illibata servare profitentur, 561, 611. Privilegia quæ æqua, quæ vero sint iniqua, 611. Privilegium quodnam sit suspectum, 666. Privilegia monasteriis Augustodunensibus concedit S. Gregorius, 1219, 1221, 1223, 1225. Hanc concessionem gestis publicis inseri jubet, 1220. An spuria sint illa privilegia, 1221, 1223. Contra privilegia venientium pœnæ, 1223, 1225. Cur pœnæ adeo graves minetur S. Gregorius, 1222. Gravisimarum comminationum in privilegiorum violatores exempla, *ibid.* et 1225. Privilegium monasterio S. Medardi concessum, 1284 et *seqq.* Aliud privilegium omnibus monasteriis concessum, 1294 et *seqq.*

Probabilis, id est probatus, bonus, laudabilis, 633.

Probatio. Qui in probatione flant, stannum, ferrum et plumbum, 52. Probatio certior est in partibus illis ubi res acta, 1264.

Probinus Hispalensis presbyter, 777, 1209.

Probus Reatinus episcopus in articulo mortis SS. martyrum Juvenalis et Eleutherii visitatione dignatus, 389. Ejus nomen legitur in Martyrologio, *ibid.*

Probus abbas a quo plurima quæ in suis Dialogis refert Gregorius, didicerat, 389, 400, 401, 430. Idem Probus, 958, 1237. Ei cur testandi facultas concessa, 539, 1297 et *seqq.*

Procedere quid significet apud SS. Patres et ecclesiasticos auctores, 193, 421, 669, 882, 1262.

Processio est concursus populi, populorum conventus, 577. Aliquando profectionem et promotionem apud Gregorium significat, 505. Solemnes cleri et populi processiones sæpe ab auctoribus litanis appellantur, 736.

Prochisus, 596.

Prochitis insulæ causas Maurentio commendat Gregorius, 986.

Proculus Nicolæræ episcopus, 962, 1234.

Proculus civitatis Prænestinæ episcopus, 1291.

Proculus Ecclesiæ Asculanæ diaconus, 1229.

Prodigus qui dicatur ad se reversus, 217.

Proficere. In via virtutis non proficere, deficere est, 94. Proficere est ad altiorum gradum promoveri, 1260, 1261.

Profigari id est disponi, 562. Seu propagari, 995.

Proniphus comes, 324.

Propheta contra Samaritanos missus ob inobedientiam a leone occiditur, 408. Ejus inobedientia morte purgatur, *ibid.* Leo peccatoris vitam necavit, justus cadaver custodivit, *ibid.* Prophetæ cur doctores in sacra Scriptura quandoque dicantur, 17, 510.

Prophetia donum Ecclesiæ asseritur, 115. Prophetiæ spiritus cur prophetarum mentes non semper irradiet, 248, 249. In hoc sæculo caligat qui de Deo aliquid prophetat, 617. Prophetiæ spiritum habentes, 233, 236, 237, 240, 245, 297, 304, 305, 337, 420, 425, 428.

Proprius dicitur susceptus vel

cliens alterius, 1123, 1124.

Proprietatis vitium qua in monacho pœna multatum, 465. Vide Peculiaritas. Proprietas et momentum quid sint, 939, 960.

Prosper responsalis Dominici Carthaginensis episcopi, 731.

Prosperitatis damna cum fructibus adversitantis comparantur, 5. Qui sint monendi qui prosperis rebus utuntur, 77. Hi caveant ne peregrinationem pro patria diligant, *ibid.* Qui se totos prosperitati dederunt, increpantur, *ibid.* Utendum rebus prosperis, non fruendum, *ibid.* Prosperitas per sinistram Dei significatur, 77. Secundæ res ad meliorem vitam nos provocent, *ibid.* Spem potioris boni roborant, 78. Illis abutentes justius damnantur, *ibid.* Unde exterius proficiunt, inde ab intimis cadunt, *ibid.* Prosperitas temporalis multis est obnoxia periculis, *ibid.* Nec elevari prosperis, nec frangi debemus adversis, 662. Quanta pœna, aut prosperitatis desiderio fatigari, aut adversitatis timore pavescere, 875. Prosperitas quid nos doceat, 662. Quantalibet sit prosperitas, habet finem suum terminum mortis, 998.

Protasius ex vicedomino Arelatensis Ecclesiæ, factus est decimus Aqueus episcopus, 832. Ejus in Romanam Ecclesiam amor laudatur, *ibid.*

Protervi qui sint admonendi, 41. Protervis confusio utilis, *ibid.* Qui sint protervorum mores, *ibid.*

Provectiones promotiones sunt clericorum, 588. Alii per provectiones stipendia clericorum intelligunt, *ibid.*

Providentius Histriæ episcopus, 778.

Provincia ecclesiastica quot civitates habere debeat, 1163, 1164.

Proximi salutem procurandam incumbendum, 7. Proximi malum qui respicit et negligit, ejus mortis auctor fit, 54. Proximi angustias, si non ex omnibus, saltem aliquibus sustentantibus sublevemus, 541. Proximi necessitatibus qui subvenit, clementem Dominum in suis necessitatibus reperit, 549, 554.

Prudentes et simplices cur Christus servos suos esse voluerit, 766.

Prudentius Trecentis episcopus in suo de prædestinatione libro para ex Gregorianis Dialogis profert testimonia, 107.

Psalmi. Ad episcopatum, aut alium quemlibet gradum quibusdam in locis nullus olim provehebatur, qui psalterium memoriter non teneret, 777. Velus consuetudo psalmos memoriter cantandi in Ecclesia diu viguit, et adhuc in quibusdam Ecclesiis viget, *ibid.* Commentaria in Psalmos ad vigilias legi Gregorius suadet, 1196. Psalmi in Ecclesia per subdiaconos et minores ordines canantur, 1289.

Psalmodiæ studium in episcopo laudatur, 1188.

Psiathium quid sit, 233.

Ψύχρα, domus alendis pauperibus destinata, 1107.

Publicani seu publici homines, unde dicti, 1097, 1098.

Pudentiana urbs Numidiæ episcopalis, 611. Hujus urbis episcopus Maximianus in provinciali Numidiæ synodo ob simoniam deponendus, 612.

Puer quidam ex monte actus in præcepit miraculo servatur, 316. In tribus pueris Hebræis flamma virtutem suam habuit ad solatium, sed non ad tormentum, 324. Regiis pueris

mutua charitas inspiranda et mansuetudo in subjectos, 871. Verba nutritium aut lac erunt, si bona sunt, aut venenum, si mala, *ibid.*

Pugnas ad iram pertinet, 62.

Pulchra Augusta laudatur, 1245.

Pulchritudo in manus inimici tradatur, 101. Quam Ionan fiducia susepulchritudinis animus tollatur, 100. In pulchritudine sua fiduciam habere quid sit, 1030.

Pulvillus sub omni cubito manus conserere, quid sit, 27.

Pupilla albuginem tolerans quid significet, 12.

Purgare se in tertia, in quinta, vel in septima manu, quid sit, 864.

Purgatio canonica quæ et quotuplex sit, 597, 861. Sacra Eucharistia olim ad purgationem adhibita, 598. Purgationis canonice exempla, 597, 991, 1219. Prebyter olim purgare se debebat præstito juramento, tactis Evangelis, 864. *Vide* Juramentum.

Purgatorium testimoniis et rationibus asseritur, 115, 441. Paschasius diaconus a Germano Capuano episcopo a pœnis purgatorii liberatus, 445. Oblatum pro mortuis sanctum sacrificium a purgatorii pœnis eos liberat, 464, 468. Quibus animabus in purgatorio patientibus sacrificium illud prosit, 472. Tutius est bona agere dum vivimus, quæ speramus per alios agi pro nobis post mortem, *ibid.* Beatius est liberum hinc exire, quam post vincula libertatem querere, *ibid.* Minima tantum peccata igne purgatorio expiantur, 444, 445. Ut minima illa peccata purgari possint, non nisi bonis actibus obtineatur, 444.

Purpura auro et hyacintho permixta in habitu sacerdotis, quid signet, 16, 509.

Pusillanimes qui monendi sint, 41. Pusillanimes cujus sint ingenii, *ibid.* Aliquando laudibus erigendi, 42.

Puteoli urbis olim probe culta Campaniæ, 1055.

Q

Quadra est frustum panis, 201.

Quadragesima quomodo observanda, 1303. A quinquagesima propositum jejuniandi suscipiant clerici, 1302. Dominica die laicos cibis carniæ se ingurgitare improbat Gregorius, 1302, 1303.

Quadragesimus Buxentiniæ Ecclesiæ subdiaconus gregem pascebat, 320.

Quanti pro quot, 1169.

Quertius expræfectus, 1297.

Quies appetenda, sed pro multorum lucro aliquando postponenda, 848. Quies monastica et pastoralis de lucis curæ non conveniunt, 727.

Quintianus episcopus, 693.

Quiricus episcopus Toletanus, 106.

Dicitur Hiberiæ episcopus, 1166, 1167.

Quodvultdeus episcopus Afer, 609.

Quotiens olim, non quoties dicebatur, 564. Unde mutatio facta, *ibid.*

R

Racana vel Rachana quid sint, 1022, 1179, 1180.

Rachel contemplativam vitam significat, 491.

Radere caput cur sacerdotes prohiberent, 27, 514.

Raptores sunt qui non vocati a Deo, sed sua cupidine accensi ad culmen regiminis accedunt, 3. Quæ monita alienorum bonorum raptoribus danda, 65. Æterna pœna digni sunt qui sua non largiuntur, quanto magis qui rapiunt aliena, *ibid.* Hi quibus sacre Scripturæ testimoniis urgendi,

ibid. Qui sua tribunt et aliena rapiunt qua admonitione coercendi, 67. Occasio rapiendi subtrahitur, si bene prius jus possidendi disponatur, *ib.* Raptorum avaritia qui corrigatur, 66. Uxor alienæ raptor districtè puniendus, 693. Virgineum rapiens, et ipsi faventes, excommunicantur, 1293.

Ratio quamvis evidens, apud nolentis animum obstaculum esse solet, 723.

Rationale Aaron quid significet, 13, 14, 308, 840. Duodecim Patriarcharum nomina in eo descripta quid significant, 14, 508. Rationale iudicii cur vocetur, 14.

Ravenna Sedes erat exarchorum Italiæ, 521. Factus episcopi Ravennatis circa pallii usum corripitur, 666. Privilegium a Joanne summo pontifice Ravennati Ecclesiæ pro pallii usu concessum, 669. Pallio extra Ecclesiam non utebantur olim Ravennates episcopi, nisi in reliquiarum translationibus, 739. Jubet inquiri Gregorius quot litanis solennes antiquitus fuerint, in quibus Ravennas episcopus pallio uteretur, 819. Quid in pallii usu olim a Ravennatibus episcopis fuerit servatum, Gregorius vult jurari a fidelibus et gravibus viris, et illud postea servandum, 837, 838. Jurisjurandi illius forma, 838. Primis tantum Ecclesiæ Ravennatis diaconis mappularum usus conceditur, 668. At contendit Ravennas episcopus cunctos Ecclesiæ suæ presbyteros et diaconos in solemnitatibus iis esse usos, 669, 670. Ravennatem Ecclesiam Gregorius honorare desiderat, 739. Eiusdem Ecclesiæ privilegia confirmat, 767. Ravennatis Ecclesiæ visitatio Severo episcopo Ficulino committitur, 754, 755. *Ibidem* examinanda et finienda, 810. In electione Ravennatis episcopi, quinque de prioribus presbyteris, et quinque de præcedentibus cum clericis quibusdam sibi mitti jubet Gregorius, 753. Causa inter episcopum Ravennatem et abbatem Romam iure evocata, *ibid.* Examinanda et finienda, 810. Ravennatis Ecclesiæ patrimonium in Sicilia, 1097. Ravennates episcopi: Joannes, *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*, Mariniannus, 1230. *Vide ejus titulum et eundem indicem.*

Reate urbs Umbriæ in Italia, 943. Reatinenses episcopi: Albius, 168. Probus, 349.

Recharedus non patris, sed fratris sui Herminigildi martyris exemplum secutus, ejurata Ariani perfidia, ad fidem conversus, 348. Wisigothus ad eundem fidem adduxit, nullum sibi subditum, Dei hostem, passus, *ibid.* 1028. Recharedi conversio fructus martyrii Herminigildi, 348. De ejus conversione cogandæ Gregorius, 832. Abbates Recharedus ad Gregorium mittit, 978. Et calicem aureum *ibid.*, 1029. Gregorii ad Recharedum epistolæ excellentia, 1028. Oblatam sibi a Judæis pro lege rescindenda pecuniam respuit Recharedus, 1029. Quomodo antiqui hostis insidias fugere debeat, 1030 *et seqq.* Reliquias ei mittit Gregorius, 1031. Factorum chartas quas ex imperatoris chartophylacis petebat Recharedus, cur non obtinuerit, 1031.

Rector apud jureconsultos sumitur pro eo qui provinciam quovis titulo regit, 595.

Rector animarum cogitatione sit mundus, 13, 508. Aliorum commodis, non suis studeat, 14. Nihil infirmitatis humane patitur, 14. Non sine timore

subditos regat, *ibid.*, 15. Operatione sit præcipuus, 15, 503. Loquacitatem caveat, 18. Singulis compassione sit proximus, *ibid.* Sit bene agentibus per humilitatem socius, 20, 513. Contra delinquentium vitia per zelum sit erectus, 20, 31, 343. Rector auditus alienis tentationibus, licet pulseat, non inquinatur, 20, 513. Rectorem subditis et matrem pietas, et patrem exhibeat disciplina, 23, 513. Rector dum foris immenso favore circumdatur, intus veritate vacuatur, 21. Ne se a subditis magis, quam veritate, diligere querat, 27, 28. Qui querit placere sponsæ Christi, non Christo, adulterii reus est, 27. Amor proprius in rectore perniciosus, *ibid.* Rectores carnales potentibus blandis, debilibus ovibus austeri, 29. Quomodo rectores boni placere hominibus debeant, 28. Rector virtutes ac vitia vigilantia cura decernat, 29. Sacri eloquii, præcepta quotidie meditetur, 33. Rectorem dormire vel dormire, quid sit, 38. Rectorum mentes cur Deus etiam magna ex parte perficiat, imperfectas tamen magna ex parte derelinquat, 102. Sibi regentium merita connectuntur et plebium, 855. Dicit sine proprio Rectore esse non debet Ecclesia, 861.

Rectores patrimonii Ecclesiæ Romanæ titulos fiscali more sua sponte non imprimant, 1289. *Vide* Patrimonium.

Redempta sanctimonialis clara sanctitate, 396.

Redemptionis pretium dare quid sit, 696. De redimendis captivis sacrorum canonum et mundanarum legum sanctio edixit, 696. *Vide* Captivus.

Redemptus Ferentinæ civitatis episcopus, 368.

Redemptus defensor, 926, 927.

Redemptus Judæus ad fidem conversus, 714.

Redemptus, 595.

Redhibere est reddere quod debens, 537. Interdum absolute sumitur pro reddere, 565, 1004.

Reditus Ecclesiæ quomodo exigendi, 1209. Illorum quarta pars clericis distribuenda, 1249. *Vide* Ecclesiæ bona.

Regimen animarum, ars artium, 3. Culmen regiminis non assequuntur, sed rapiunt ambitiosi, 3. Nemo pro concupiscentiam culminis ducatum suscipiat perditionis, 4. Occupatio regiminis soliditatem sæpe dissipat, 5. Periculum eorum qui a Deo ad animarum regimen vocati, venire renunt, 6, 548. Pollens virtutibus coactus ad regimen perveniat; virtutibus vacuus, nec coactus accedat, 10. Qualis quisque ad regimen venire debet, 10. Ad regimen accedat expertus virtutum, 11. Disciplina et misericordia se invicem in regimine non separantur, 23. Quæ sint regiminis pastoralis virtutes, 24. Locus regiminis desiderantibus negandus, fugientibus est offerendus, 848. Multos homines punit Deus uno in regimen erecto, 1239. Quia omnis homo æque stare non valet, alter regatur ab altero, 20.

Regino Prumiensis abbas quo anno mortuus, 107. In suis de ecclesiasticis disciplinis libris historiam ex Gregorii Dialogis desumptam narrat, *ibid.*

Regionarii. Regionario honore notarii et subdiaconi ante Gregorium decorati, 905. Defensores decem eodem honore sub Gregorio dignati, 905, 937. Regionarii diaconi septem Romæ erant, 937. Archidiacono subdicebantur, *ibid.*

Registrum sive Regestum quid sit, 484. Vox antiqua, 485. Regestum quidam vocant a verbo regere, id est in tabulis refero, *ibid.* Regestum etiam aliquando sumitur pro conclavi, *ibid.*

Regnum terrenum cœlesti famuletur, 676. Regnum tunc bene regitur, cum regnandi gloria animo non dominatur, 1030. *Vide* Rex. Regna transfert Deus, 1238.

Rego. Summus locus quondam bene regatur, 22, 513. Tanto rectius servientibus reguntur, quanto dominatori omnium verius deservitur, 1245.

Regula sancti Benedicti a sancto Gregorio sub nomine Regulæ monachorum laudata, 1137.

Regula Pastoralis. Libri Regula Pastoralis antiquitas et utilitas, *Præf. p. 1.* Quando præconceptus, *ibid. et p. 2.* Quando editus et qua occasione, *ibid. et p. 2.* Græcis et Latinis acceptissimus fuit, *ibid.* Gallis maxime, *ibid.* Ipsum commendaverunt plurima in Gallis celebrata concilia, *ibid.* Quæ, *ibi t.* Mauricii imperatoris jussu in linguam Græcam translatus est, *ibid.* In Saxoniam vero ab ipso Alfredo Saxonum occidentalium rege, *ibid.* A quo tempore verso Græca deperit, *ibid.* Gallice multoties, antehac editus, nuper eadem lingua prodiit, *ibid.* Eodem argumento ac similibi occasione scripserunt SS. Gregorius Nazianus, et Joannes Chrysostomus, *ibid.*

Reisus episcopus, Maximus, 1101.

Relaxare, id est dimittere, 490.

Relaxationum usus olim non frequens erat; nunc affluentibus remissionibus inundat peccatum, 657.

Relicta, id est vidua, 1363.

Religio Christiana. Ad religionem Christianam blandimentis, non asperitatibus adducendi extranei, 1226.

Religiosus. Vox ista non solum monachis, sed et clericis et aliis fidelibus attributa, 551, 761, 767, 782, 822.

Religiosus, id est plus vir, 1140. A Religiosis etiam tributa persolveunda, 1059.

Reliquiæ. Cur sancti martyres plura ostendant miracula per reliquias suas, quam per corpora sua, 276. Per sanctorum patrocinia, intelliguntur eorum reliquias, *ibid.* Sancti Eutychii tunica religiose levata, et per agros circumlata, pluvia impetratur, 313. Cultus reliquiarum antiquissimus, 547. Sine reliquis vix ullum olim altare consecratur, 577, 635. Reliquiæ sanctorum in baptisteriis condi solebant, 809. Super sepulcra et reliquias martyrum et confessorum altaria olim erigebantur, 828. Sexto sæculo ineunte, ubi erant reliquias, sanctorum ibi officia divina persolvebantur, 697. Reliquias non collocandas ubi alia corpora humata jacent, 547, 548, 571, 572, 577, 897, 943, 986, 994. Reliquias quæ mente suscipiendæ, 826, 829. 1088. Reverentia reliquiis sanctorum Petri, Pauli et Laurentii terribilibus sanctur signis, 708, 709. Sanctorum corpora tangere sacrilegum et tangentium non remanet inulta temeritas, 710. Sub Gregorii pontificatu vix audebant Latini sanctorum corpora tangere, 829. Sed brandea mittebant, 709, 711, 829, 838. Non sola tamen tunc brandea mittebantur, sed sanctorum reliquias, 625, 638, 709, 828, 829, 943, 994, 1031. Hadrianus papa missis ad Carolum Magnum reliquiis in revelatione terretur, 708. Græci quidam monachi Romæ corpora mortuorum effodiunt, tanquam reliquias sanctorum in Græciam asportaturi, 710. Falsæ reliquias aliquando prove-

ris adhibitas, 709. Igne admoto quibusdam in locis reliquias probabantur, 709. De catenis sancti Petri et craticula sancti Laurentii particulæ in cruce inclusæ, ad collum deferendæ, 648. De catenis sancti Pauli particulæ lima excusæ, et per modum reliquiarum missæ, 741. Reliquias sanctuarum appellatur, 1115, 1118. *Vide* Sanctuarum.

Remunero. Dens pro temporalibus actibus æternæ præmiæ remunerationis parat, 750.

Reparatus vir spectabilis, 420. Ejus visio de pœna cujusdam presbyteri, *ibid. et 421.*

Repetundarum reus in sua substantia cædi debet, non in libertate, 1079.

Reprehendere. Reprehendi a subditis gaudent rectores boni, 28. Amicus est qui reprehendit, 617, 618. Cum reprehendimur, reprehensores nostros ratione humiliter placare debemus, 1130.

Reprobi. Foveam habet ericium in reprobis, 48. Reprobi unde exterius proficiunt, inde ab intimis cadunt, 78. Caro in reprobis inter supplicia non perfecte deficit, sed semper deficienti substat, 376. Reprobi in sanctos sæviendi potestatem accipiunt ad majorem suam damnationem, 408. A die exitus sui reprobi igne inferni cruciantur, 416. Reprobi miracula quandoque faciunt, 411.

Reptilia inter parietem quid significant, 30.

Requies tanto major nobis erit in cœlo, quanto nunc amore Conditoris nulla nobis fuerit, 712.

Res. Rerum privatarum comes, 499. Rerum dominus imperator vocatur, 501, 502.

Res. Ripta seu jussu imperatorum dicuntur, sacri apices, sacra imperialia, seu sacra simpliciter, 541.

Residentia. Presbyter a sua Ecclesia per duos menses absens, excluditur, altero in ejus locum affecto, 692. Sed quia sola infirmitatis causa abfuerat, restitui jubetur, 694. Unde presbyterorum a suis Ecclesiis absentia frequens, 694. Nisi olim presbyteri adessent assidui, populus se destitutum querebatur, *ibid.* An pastoribus per se vel per substitutos suas partes explorare sit licitum, *ibid.* *Vide* Episcoporum residentia.

Resipiscenti non neganda benignitas, 1271.

Respecta. Abbatis, 858.

Respectus diaconus Salonitanus, 640.

Respondere vel responsum dare, idem est ac debitum persolvere, 1059.

Responsalis dicitur nuntius seu cursor epistolæ ferens et referens, 533, 611, 619, 731. Responsalis Ecclesiæ Thessalonicensis, 1267.

Respublica. Ad rempublicam venire, idem est ac reipublicæ partes sectari, 568.

Restitutio rerum Ecclesiæ furto ablatarum quomodo facienda, 1035, 1153. Restitutio citius facienda, 536. Restitutio etiam schismaticis facienda, 972.

Resultare, id est, resilire, resistere, 505, 576.

Resurrectio. De resurrectione corporum multitempore Gregorii dubitare, 114, 369. Dubitavit et ipse Gregorius, 114. Resurrectio corporum animæ a peccato resurrectione minus miraculum est, 321. Caro in hærendo spiritui servatur in perpetuum; spiritus in hærendo carni servatur in

Deum, 376. Resurrectiones nonnullæ, 432.

Reverendissimus, olim reverentissimus, pro usurpato, 573. Reverendissimus, est honoris titulus quo episcopos aliquando compellat Gregorius, 846, 1063, 1093.

Reverti ad se quid sit, 217. Quot modis extra nos ducamur et ad nos revertamur, 217.

Reus. In reis plectendis discrimen vetus palatii et Ecclesiæ, 759.

Rex. Reges eorum quæ salutem spectant vivendi, 678. In causis sacerdotibus se immiscere non debent, 699. Pro regibus eorumque familiaribus orare debent subditi, 853, 855. Pravorum correctio ad reges pertinet, 939, 1018. Quos concilio regunt exterius, perire interius non permittant, 1014. Summum in regibus bonum est sua cuique jura servare, 1023. Equitatem sacerdotibus custodiant, 1024. In regni regimine virtus justitia, et potestas eget æquitate, *ibid.* An regibus omnia justa et honesta, 1025. Quid facere debeant ii qui terrenis regibus adhaerent, *ibid.* Regni gubernacula erga subjectos temperanda, 1030. Regibus ira fugienda, 1030. Regnum tunc bene regitur, cum regnandi gloria animo non dominatur, *ibid.* Reges patris appellatio decet, 1080. Reges barbari subditos quasi servos habent, *ibid.* Regum dotes, zelus et mansuetudo, 1245. Per reges gentium intelliguntur reges barbarorum, 831, 1079, 1080. Reges gentium domini sunt servorum, 1239.

Rex. Quis apud Græcos mediæ ætatis significet illud nomen, et quibus datum, 278.

Rhegium urbs Brutorum in Italia, 626. Rhegienses episcopi: Lucius, 656. Bonifacius, 684. *Vide* ejus titulum.

Rhemorum episcopus, Flavius, 1288.

Rhisinium urbs Dalmatiæ, 517, 518. Sedes ejus episcopalis Castrum Novum translata subest archiepiscopo Ragusino, 517. Rhisiniensis episcopus, Sebastianus, 518.

Riggo Totilæ Spatharius qui se Totilam simulat, 237.

Rimari unde sic dicti, 1036.

Roga significat donativum, honorarium, stipendium, 608, 757, 1032. Significat etiam stipendium in Ecclesia militantium, et elemosynam, 608. Rogalia erant dies quibus rogæ dabantur, *ibid.* Rogatores sunt stipendiarii, *ibid.*

Rogatianus diaconus in Numidia, 821.

Romanus pontifex ministeriale totius Ecclesiæ caput est, et unitatis Ecclesiæ centrum, 773. Caput fidei, 1244. Œcumenicus in concilio Chalcedonensi vocatus, 743, 749, 771. Quia sancti Petri successor, quatuor patriarchis jure divino præpositus est, 618. Unicus episcopus jurisdictionem servare debet, 619. Ejus erga episcopos cura quæ esse debeat, 863. Ad natalem Romam pontificis celebrandum olim ex Sicilia Romam conveniebant episcopi, quod fieri velat sanctus Gregorius, 526. Ejus electio ab imperatore olim confirmata, 699. Status post electionem suam synodicam fidei suæ indicem regibus mittebat Romanus pontifex, 490. Et alii patriarchis, 841. Episcopos Italiae, Siciliae, et vicinarum provinciarum ordinabat, vel de ejus licentia ordinabantur, 587, 601, 722, 1053, 1087. Gregori tempore plurimæ urbes Eccle-

sive Romanæ dominio subditæ, 592, 1003. Ecclesiis proprio pastore viduas visitatores delegabat Romanus pontifex non solum in provinciis sibi ut metropolitano subditis, sed et aliquando in aliis, 562. In concilio Lateranensi ordinarius ordinariorum pronuntiatus est, 578. Venire ad B. Petrum, idem est ac venire ad summum pontificem Romanum, 619, 723. Bonifacius vir magnificus Africæ, aliique nonnulli ad beati Petri limina, de fide sua responsuri, venire iubentur, 723. In Romano pontifice antiqua libros aliquos prohibendi potestas, cui parere tenebantur etiam Orientales, 843. De primatum causis iuxta canones debet cognoscere, 976. Romani pontificis in concedendis privilegiis auctoritas, 1019. Ei aliorum sententias retractare jure competit, 1061. Corona, titulus honoris quo olim summi pontifices et alii episcopi compellabantur, 622. Celsitudo titulus etiam honoris summo pontifici datus, 978. Ad secreta summi pontificis servitia non laici, sed clerici aut monachi admittantur, 1289. Pontificis Romani defuncti corpus olim tectum dalmaticis, quas pro sanctitatis reverentia populus scindebat, 1290. Id fieri vetat sanctus Gregorius, *ibid.*

Romanus Bleranæ civitatis episcopus, 1291.

Romanus monachus sancto puero Benedicto mundum fugienti obviam factus, 209. Eum habitu regulari induit, *ibid.* Et in specu ubi latebat tribus annis aluit, *ibid.*, 212.

Romanus Ecclesiæ Romanæ diaconus, 816.

Romanus defensor, 592, 593. Patrimonii Ecclesiæ Romanæ in Sicilia defensor constituitur, 944. Varia quæ jubente Gregorio gessit, *vide indicem alphabeticum Epistolarum.*

Romanus patricius, et tertius Italix exarchus, in locum Swaragdi a Mauricio imperatore successus, 521, 643, 646. Quo anno mortuus, 521. De hoc Romano queritur Gregorius, 607, 608, 770. *Vide indicem alphabeticum Epistolarum.*

Romanus vir spectabilis memorix Neapoli in domo sua monasterium ædificavit, 1043.

Romanus vir magnificus, 555.

Romanus, 1242.

Romæ varix calamitas a sancto Benedicto prædictæ, 240. Inter gladios apostolorum Petri et Pauli protectione servatur, 911. Roma diversis attritis languoribus, 1032, 1033. Romana Ecclesia per autonomasiam sedes apostolica dicitur, 517. Aliquando sub nomine sancti Petri intelligitur, 831, 832. Ecclesiæ Romanæ primatus, 668, 669. Petrus sublimavit sedem in qua quiescere, et vitam præsentem finire dignatus est, 838. Ecclesia Romana a sanctis quatuor synodis definita recipit, condemnata reprobatur, 1270. Romana synodus, 1287. In ea sedent episcopi et presbyteri, astantibus diaconis et clero, 1288.

Romula monialis. Ejus virtutes, 396. Ejus mors mirabilis, *ibid.*, 397. Romulus centum ex senioribus electos, senatores vocatos, instar habuit concilii publici, 493.

Rosellæ vel Rusellæ, urbs olim Herurix pridem eversa, 500. Rosellani episcopi: Balbinus, 500. Baldinus, 1291.

Rota, quomodo peccatoris felicitatem significet, 492.

Rubigo vitiorum igne tribulationis non purgata mentis obdurate signum, 53.

Ruderic unus e tribus qui Totilæ semper adherere consueverant, 257. Rudes in sacra doctrina qui sint monendi, 72.

Ruferius comes, 847.

Rufinus Ephesi episcopus, 823.

Rufinus Vivonensis episcopus, 857.

Rupes loco cedere cogitur, 177.

Rustica patricis recordationis fundat monasterium ancillarum Dei, 673. Ejus voluntas circa hoc monasterium construendum diu neglecta, 946.

Rusticana patricia, 559, 1119. Calumniam qui sustinere debeat, *ibid.* Ob nimis festinum de Monte Sina reditum arguitur, 724. Ejus in captivis redimendis charitas, 911. Eam se ancillam sancti Gregorii dicere, ipse non patitur, 1123. Munera offert sancto Petro, *ibid.* Ejus se proprium asserit sanctus Gregorius, quasi vassallum, *ibid.*, 1124. Eleemosynam facit Romano sancti Andreæ monasterio, 1125.

Rusticianus, 539.

Rusticæ funus quo anno curatum, 541.

Rusticus diaconus ob ignorantiam Psalmorum ab episcopatu Anconitano repulsus, 777, 1269.

Rusticus vir clarissimus, 1057.

Rusticus. *Vide* Colonus. Rustici agricolæ patrimonii Ecclesiæ Romanæ in Sicilia, 533. Burdationem a rusticis solutam culpam Theodosio, cujus substantia non sufficiebat ad solvendum Ecclesiæ, vetat Gregorius iterum ab rusticis ipsis exigi, 536. Rustici Siciliæ mutuos solidos cur dari Gregorius præcipiat, 734, 735. Rusticorum cura nobilibus a Deo commissa est, 703. Rusticos paganos converti volentes pensionis onere gravandi, 704. Rustici quadraginta a Langobardis trucidati quod cibos vitatos comedere noluerint, 337. Rusticus a Gotho alligatus et plurimum vexatus per sanctum Benedictum solvitur, 264. Rusticus a dæmone liberatur, 328.

S

Sabanum est linteum cujus usus erat in excipiendis e sacro fonte baptizatis et exsiccandis, 320, 463, 464, 730.

Sabbatius Armeniæ patricius sub Justiniano Rhinotmeto, 493.

Sabbatum. Sabbati dies non juxta litteram custodiendus, 1213, 1214. *Vide* Antichristus. Sabbatum quomodo custodit Christianus, quomodo violat, 1214. Sabbati Christianorum, seu diei Dominicæ observatio quando ab Ecclesia vel imperatoribus præcepta, 1214. Quænam hac die fieri prohibeantur, 1215. Sabbato fugere quid sit, et cur prohibeatur, 23. Sabbato sancto pueri etiam parvuli Gregorii ævo jejunabant, 352.

Sabina Italix provincia, 459, 460. Sabinorum populorum fines, 460. Sabinorum regio olim longius quam nunc Sabina extendebatur, 638. Sabinensis episcopus, Julianus, 169, 193, 417.

Sabinianus episcopus Callipolitanus, 1003.

Sabinianus episcopus Jadertinus, 863, 1034. Cum Maximo Salonitano communicat, 863. Ab eo postea deliciens, ut abolitionem percipiat Romam accersit, 863, 864. In monasterium penitentix causa se recipiens, communionem donatur, 902. *Vide indicem alphabeticum Epistolarum.*

Sabinianus episcopus Tudertinus, 1288.

Sabinianus diaconus apud imperatorem S. Gregorii apocriarius, cui in pontificatu successit, 725, 740, 742, 746, 837. Prisco patricio commendatur

a Gregorio, 662. Joanni Constanti-nopolitano, 664. Theotimo medico, 665.

Sabinianus vir clarissimus Ecclesiæ Lilybetanæ per decimam tertiam et primam indictiones defensor, 1059.

Sabinus vel Savinus Canusinus episcopus, 240. Huic futuras Romæ reginas sanctus Benedictus prænuuntiat, *ibid.* Prophetiæ spiritu pollens Sabinus, 285. Vinum veneno infectum, signo crucis præmisso, securus bibit, 286. Ejus archidiaconus sceleris auctor eo momento moritur, quo sanctus episcopus calicem venenatum haurit, *ibid.*

Sabinus Patricianus episcopus miræ virtutis, 296. Scripta epistola Padum exundantem comprimit, *ibid.* et seqq.

Sabinus defensor Sardinie, 649.

Sabinus vel Savinus subdiaconus regionarius, 1013, 1192, 1193, 1194, *Vide indicem alphabeticum Epistolarum.*

Saccus. Quid sit mittere pecuniam in saccum pertusum, 68. Sacculum Ecclesiæ ex lucris turpibus sanctus Gregorius non vult inquinari, 536. Sacculus, saccellus, saccellarius, saccellarius, saccellarius, sacco, saccharis, pro loculis, ærario, thesauro, etc. passim usurpantur, 535.

Sacella et Saccellarius voces a sacco deductæ, 535, 620. Saccellarius et Saccellarius idem significant, 335. Saccellarius si a sacro deducitur, aliud significat, 535, 620. Saccellarii alii majores, alii minoris dicti, 535. Saccello consuetudines offerre, id est consuetum ærario publico offerre, 619, 620. Saccellarius dicitur Quæstor qui ærario præficeretur, 751, 752.

Sacerdotes dicuntur qui fidelibus præsent, 27. Per sacerdotes intelligendi fere semper episcopi, 613, 614, 635. Sacerdos tamen aliquando dicitur simplex presbyter apud Gregorium, 204. Sacerdos alii primi ordinis, alii secundi ordinis, seu majoris vel minoris ordinis, 563. Sacerdotes cardinales quinam essent, 501, 563. Quid sit sacerdotem gestare in pectore judicium filiorum Israel in conspectu Domini, 14. Cur armum cum pectusculo hostiæ Lex tribuat sacerdoti, 15. In utroque humero super humerali tegatur sacerdos, *ibid.* Sacerdos ingrediens et egrediens sanctuarium, moritur, si de eo sonitus non audiat, 17. Cui sacerdotes caput prohibeantur radere, et comam nutrire, 27, 514, 850. Sacerdotale cor cogitationes fluxæ non possideant, 14, 508. Sacerdotale cor cur sit arca testamenti, 919. Præconis officium suscipit, quisquis ad sacerdotium accedit, 17, 511. Sacerdos prædicationis nasci est præco mutus, *ibid.* Iram Dei, si taceat, meretur, 17, 511. Opera sacerdotis cum linguis sonitu clament, 511. Sacerdotes lapides sunt sanctuarii, 25. Quem in finem, 25. Qui in capite platearum dispergantur, *ibid.*, 26. Sacerdotis vestimenta sunt bona opera, 17, 511. Ejus sermones quo sale condiendi, 511. Verbo et exemplo doceat, 17, 508. Innocentiam morum et scientiam fidei docendæ ac tuendæ simul habeat, 621. Sola humilitas est officii sacerdotalis erectio, 665. Superbia in sacerdotibus non sustinenda, 668. Sacerdoti gravis injuria, ut veritatis serviens fallax credatur, 766. Sacerdotes a regibus sunt honorandi, *ibid.* Etiam principibus pagani sacerdotes idolorum honorati, 767. Sacerdotes in Scriptura angeli et dii appellantur, 766. Sanctorum sacerdotum virtutes et miracula ad fidem provocant, 886. Sacer-

dotem decet moribus et vita clarescere, 921. Bonum decet sacerdotem nihil facere uide justa sit reprehensio, 930. — Sacerdotes mali causa sunt ruinae populi, 4, 1171. Quanta poena cruciandi, 4. Qui sacerdos sit ut populus, 25. Sacerdotes mali non sunt lapides sanctuarii in ornamento pontificis, 26. Quidam militant cervici elationis, qui positi sunt ut ducatum praebeant humilitatis, 744. Sacerdos eadem cum subditis peccata committens, non eadem, sed multo graviora patietur, 1045. Sacerdotes cum extraneis mulieribus habitare, grave valde et indecens, 1242. Habitantes qua ratione emendandi, 1243.

Sacerdotium. Praeconi officium suscipit, quaequis ad sacerdotium accedit, 17, 511. Quid attendat sacerdotiorum collatores et patroni, 659.

Sacramentum. Effectus sacramentorum non pendet a ministris vel bonis vel malis, 254. Sacramentum seu jurandum. *Vide* Juramentum.

Sacrificium nostrum sola charitas reddit Deo acceptum, 44. Sacrificium novae legis pro vivis atque defunctis oblatum, 115, 464, 463, 468, 472. Captivi vincula in carcere oblato pro eo sacrificio soluta, 469. Nauta a naufragio divinitus eripitur virtute sacrificii pro eo oblato, *ibid.* Sacrificium oblatum pro mortuis septimo, trigesimo, et quadragesimo die, 464. Quibus defunctis prosit illud sacrificium, 472. Illius quanta sit virtus, *ibid.* Hoc sacrificium offerentes, debemus imitari quod agimus, *ibid.* Sacrificium celebrans, si aegritudinem frequenter patitur, quid agendum, 1261.

Sadduceorum error de resurrectione mortuorum, 71. Inter Sadduceos et Phariseos cur Paulus dividere studuerit, 71, 72.

Saecularium consortium servis Dei quam noxium, 313.

Saeculum. In hoc saeculo cogitationes nostras vicissim non videmus, at in futuro videbimus, 445.

Sagona. *Vide* Saona.

Sal verbi sapientiam designat, 17, 511, 880. Sal sine pace, non virtutis est donum, sed damnationis argumentum, 68.

Salarius via, 1125. Salaris Ecclesiae Romanae notarius, 973, 1137. Chartularius dicitur, 1242.

Salgamarum quinam sint, 651. Salgamarum fuisse ordinatos episcopos quiritur concilium Chalcedonense, *ibid.*

Salgamum. Salgami nomine intelliguntur quae cuquesale, vel alia salis vim habentibus condita, ad cibum in vasis servabantur, 651. Intelligitur etiam cella salgamarum, *ibid.*

Salomon prosperis rebus male utens in idololatriam cadit, 78. Hunc sapientia deseruit, quem nulla tribulationis disciplina custodivit, 78.

Salona Dalmatiae metropolis, 504. Ex ejus ruinis crevit Spalatum, *ibid.* Salonitani arguuntur quod ex illis vix duo a Maximi intrusi communionis abstinerint, 813. Cur Dalmatis episcopi Salonae episcopum ordinare absque Gregorii consensu, prohibeantur, 690. Salonitani episcopi: Natalis. *Vide* ejus titulum. Maximus, 698. *Vide* ejus titulum.

Salpinxus Judaeus, 537.

Salus. Saluti propriae et proximorum procurandae incumbendum, 7. Salute corporis ad bene operandum uti debemus, 49. Quae incurrit damnatio qui valetudinem corporis virtutibus exercendis non impendit, *ibid.* Salus mentis est corporis infirmitas,

50.

Salustius vir clarissimus, 1209. Saluatorium dicitur locus in quo episcopus fidelium salutationes autemissam excipiebat, 504, 787. In saluatoriis erant mansiones, 504.

Salvari nullus potest, qui vitam fidei non habet, 861.

Samaræi qui fuerint, an Samaritani, an potius Judæi, 819, 910.

Samaritani vivo simul et oleo vulnera curantis exemplum sequantur pastores, 23, 514.

Sansonis quaedam facta allegorice expositurum se pollicetur Gregorius, 1208.

Sanctimonialis. *Vide* Monialis.

Sanctitas titulus honoris episcopis, presbyteris et diaconis olim communiter datus, 531. Hunc Gregorius episcopis tribuit, 532, 608, 680, 831, 976, 1055, 1075. Aliquando etiam abbatibus sacerdotio decoratis, at nusquam monachis aut abbatibus qui presbyteri non essent, 967, 968. Nuunc summo pontifici reservatur, 531.

Sanctuarium dicitur sanctorum martyrum reliquiae, 547, 548, 572, 577, 808, 826, 943, 994, 1115, 1188. Sanctuarium dicitur etiam velum aliquod seu brandeum, 838.

Sanctulus presbyter vita et fide venerabilis, 308, 360. Jocuudi erat et vultus et animi, 360. Ejus miracula, *ibid.* et 361. Mira ejus charitas, 361, 364, 365. Munera a Langobardis ex praeda facta accipere renuit, 365. Licet presbyter, litterarum elementa vix novet, *ibid.* Ejus ignorantiam quam docta, *ibid.*

Sanctus. Sanctorum regia potestas, 16. Provida sanctorum decretio per nasum Ecclesiae exprimitur, 90. Cur sanctorum magnis virtutibus parva quaedam vitia admista, 308. Hilaritas in sanctis laudatur, 360. Sanctorum culpa etiam miuimè aliquando morte plectuntur, 403, 408. In sanctorum vitam reprobi aliquando saviendi potestatem accipiunt, ad suam majorem damnationem, 408. Sancti nec prosperis elevantur, nec fragrantur adversis, 662. Quo fructu utrisque utantur, *ibid.* Sanctorum vitas scriptis tradere, quam utile, 121. Sanctorum exempla quam utilia, 152, 153. Sanctorum monita contemptui habere quam periculosum, 197, 200. Quomodo sancti consiliorum Dei sint participes, 241. Sciri possunt a sanctis Dei consilia ab eo in Scriptura prolata; occulta non possunt, 241, 244. Utrum sancti cuncta quae postulant, impetrent, 265. Sanctiores viri cum feminis etiam sanctissimis, non habitent, 289. Sanctorum plurimi cum conjugibus continentem vitam duxerunt, et ad Ecclesiae regimen sunt assumpti, 1130. Cur boni quique subtrahantur, aut paucissimi sint, 365. Sancti aliquando mira ex potestate faciunt, 264. — Sanctorum perfectorum animae a corporibus exentes statim in caelo recipiuntur; imperfectorum vero animae differuntur, 403. Singulae vel binæ sanctorum stolae quid significant, 409. Sancti in caelo cognoscunt bonos secum in regno manentes, 424. Malos quoque in inferno, *ibid.* Ad cumulum gaudiorum haec visio fit beatie, *ibid.* Sancti nihil in caelo nesciunt, qui scientem omnia sciunt, 425. Sanctorum in caelo corda sanctis invicem patent, 445. Non solum pro gaudio sempiterno quo fruuntur, sed et pro aeterno malorum supplicio quod evaserunt, Deo gratias agunt, 449. Cur sancti pro reprobis in inferno patientibus non orent, 452. Sanctorum incertae memoriae non honorentur, 710.

Sanguis culpam significat, 1027. Quomodo sanguis sanguinem tangere dicitur, *ibid.* Sanguinis vomitu laborantibus jejunium est noxium, 1117, 1121. Et exasperatio, 1121.

Sani qui sint admouendi, 49.

Santonnes, seu Mediolanum Santonum, urbs episcopalis Galliae, 828.

Santonensis episcopus Palladius, *ibid.*

Saona vel Sagona medio aevi civitas Corsicae, nunc destructa, 562. Saonenensis Ecclesiae visitationem Leoni episcopo committit Gregorius, *ibid.* Martinum episcopum constituit, 563, 564.

Sapientes qui monendi sint, 40. Sapientem Dei stultitiam discant, *ibid.* Cor sapientum sibi constat, aecus cor stultorum, 60. Quomodo sapiens ut sol permaneat, 854. Sapientis viri est, ut breviter audita latius pensare, et quae Deo discipiant, in celeritate corrigere, 1081.

Sapientia deserit quos diu renuentea vocavit, 49. Sapientia Dei stultitia, et stulta mundi sapientia, 10. Sapientia quae desursum est qui pudica et pacifica, 69.

Saponarii Neapolitanæ civitatis jam Gregorii aevi in collegium coalescebant, 1058.

Sardica urbs olim Daciae novae Bulgariae, nunc Bulgariae caput, 735, 736. Sardicae episcopus, Felix, 735.

Sardinia Italiae ingens insula sub dominio Hispanorum, 542, 543.

Sardinia erat septima et ultima dioecesis Africanæ provinciae, 543, 848.

Sardinia subjecta praefecto praefectori Africae, 550.

Wandalis Africanam occupantibus parebant Sardinia, Corsica, et aliae insulae, 847, 848.

His devictis Sardinia Africae accessit, 848.

Sardiniae nobiles increpantur quod rusticos suos ab idolorum cultu non avertant, 702, 703.

Pro convertendis idololatris in Sardiniam episcopum mittit Gregorius, 768.

Sardi, ut sibi liceret idolis, immolare pecuniam judici persolvebant, et hanc post baptismum susceptum persolvere cogebantur, 768.

Ab iterata in Sardiniam incursione Gregorius jubet caveri, 928.

Et loca quaedam munienda, 930.

Sardiniae incolae tandem ad Christi fidem conversi, 1106.

Sardiniae episcopi: Agatho, 932. Vincentius, *ibid.*

Sardis Ecclesia. Cur huic Ecclesiae angelus jubet confirmare bona quae fecerat, 94.

Sartago frixuramentis significat, 32.

Sartaginem ferream murum ponti inter prophetalem et civitatem, quid sit, *segg.*

Sarzana urbs Genuensis ditionis, in episcopali dignitate Lunæ successit, 700.

Satisfacit Deo et hominibus, qui devia ad rectitudinem, et praesumptiva ad humilitatis normam reducit, 929.

Satisfactio apud jurisconsultos est pignoris vel fidejussoris exhibitio, 821.

Saturninus presbyter ad sacrum ordinis ministerium accedere prohibitus, cui monasteriorum quorundam cura committitur, 729, 730.

Quia post depositionem ministrare praesumpsit, communionem usque ad mortem privatur, 733.

Saturninus, 539.

Saul humilis culmen regiminis fugit, in regimine positus intumuit, 5.

Saul dum reprehendi publice noluit, ejus regnum Deus scidit, 5.

Saul per humilitatem praesulatus est, per superbiam reprobatus, 21.

Saulis a spiritu malo agitati vesania David cithara sedabat, 36.

Per Saulem pitharum

elatio signatur, *ibid.* Et mall pastores, 39. Saul ventrem purgans quid significet, *ibid.*

Saulus. *Vide* Paulus.

Sava. Quænam ejus hæresis, 802. Saviuella ad bona opera excitatur, 1185.

S. Savini monasterium, 1229.

Savinus abbas S. Stephani in insula Capria, 547.

Savius subdiaconus. *Vide* Sabinus.

Savona urbs episcopalis Liguriæ, 1297.

Saxonia transmarina, seu Anglia, 1150.

Saxum ingens dum caderet mirabiliter fixum, 156.

Scabies quid significet, 12.

Scandali occasione infirmis præbere, omnino vitandum, 96. Scandalum quam grave malum, 851. Jurat Gregorius se nulli hominum occasionem scandali dare velle, 879. Scandala quædam dispicienda : secus alia, 1128, 1129.

Scandinavia ex qua Gothi, Wandali et Langobardi prodire, officia gentium, et vagina nationum dicitur, 368.

Scévophylacium locus reis detinendis inserviens, 759.

Schisma. In schismate opera bona cur pereant, 718, 967. Schismatis ejurandi formula, 1300 *et seq.*

Schismatici in causatrium capitulorum, quid contenderent, 937. Quis eorum finis, 938. Nec quid defendebant, nec quid sequebantur, intelligebant, 938. Schismatici ad Ecclesiam revocantur, 615, 718. Schismatici ad Ecclesiam redeuntibus subveniendum, 823, 826, 827, 999, 1000. Quid pro iis ad Ecclesiam unitatem revocandis facere paratus esset Gregorius, 972. Schismatici ad Ecclesiam reversi ab episcopis schismatica vexantur, 982. Iis opem ferri vult Gregorius, 983. Felix diaconus et schismaticus reversus in Syracusana Ecclesia incardiuatur, 694, 695. Episcopi schismatici ad Ecclesiam redeuntis in suis ordinibus suscipiuntur, 1001.

Schola idem est ac collegium, ordo, corpus, 903, 1121, 1122. Officium imperialis undecim præcipuæ scholæ erant, 905.

S. Scholastica S. Benedicti soror Deo ab infantia consecrata, 265. Ejus cum fratre sancta colloquia, 268. Quanta ejus orationis efficacia, *ibid.* In columbæ specie anima ejus de corpore egreditur.

Scholasticus dicebatur quisvis eloquens et politioris litteraturæ studiis eruditus, 488, 721, 940. Advocatus, judex, et assessores iudicis dicti sunt scholastici, 488, 977. Scholasticus Gregorius titulum Gloriæ tribuit, sicut præfectis, patriciis, exarchis et regibus, 721. Scholasticus dicitur assessor et consiliarius exarchi, 761. Causæ episcoporum aliquando scholasticis simul et episcopis commissæ, 975, 976. Scholasticus defensor, 920, 1105. Episcopi cuius filius erat bona sibi vindicat, *ibid.* Quæ Ecclesiæ restituere jubetur, *ibid.*

Scholasticus Campaniæ judex, 635. Huic causa Pauli episcopi committitur, 623, 625.

Slavi seu Slavini, vel Slavi pupilli in Septentrionem et Orientem effusi, et servire coacti, 933, 934. In Italiam irrumpere Slavi, 1065.

Sodra civitas olim episcopalis, postea Prævalitanæ provinciæ metropolis, 528, 898. Scodrenses episcopi : Stephanus, 527. Senecius qui Ephe-

sino concilio subscripsit, 528. Constantius, 1201.

Scotti in assignanda Paschalis die ab Ecclesia universa dissidebant, 1036.

Scribendi vanitas nulla est, ubi necessitas cogit, 1036.

Scribo est præfectus seu comes domesticorum, equitum et peditum, 757. Sumitur etiam pro excubitore palatii, *ibid.* Scribonum munus erat in provinciis tirones legere et probare, 594.

Scriba sunt capræ, loculi, armaria, in quibus acta asservantur Ecclesiæ, 662. Scriuarii, seu chartophylax, id est chartularius, *ibid.* Varia erant scriba, *ibid.*

Scriptura sacra. Qui admonendi qui sacram Scripturam non recte intelligunt, 72. Sacra Scriptura in nocte vitæ præsentis est lucerna, *ibid.* Male intellecta in tenebris vertitur, *ibid.* Superbia non intelligentium recte Scripturam sacram, *ibid.* Hanc hæretici in sacrificium satanæ vertunt, 73. Est liber sept. in sigillis signatus, 448. Qui Christus Leo de tribu Juda hunc librum aperuit, *ibid.* Verba sacri eloqui divini sunt epulæ, 617. Afflicti in lectione Scripturæ sacræ consolationem suam querere debent, 618. In intellectu sacræ Scripturæ respui non debet, quid quid sanæ fidei non resistit, 680. Ex una Scripturæ intelligentia expositores quique per innumeros intellectus, quasi variis ornamenta componunt, 680. Scriptura sacra est epistola quædam Dei ad suam creaturam, 712. Ardenter legenda, *ibid.* Oportet discere cor Dei in verbis Dei, *ibid.* Scripturæ loca non sunt ad personas intellectenda, neque ad sensus insolitos aut prophanos, 854. S. Gregorius sæpe Scripturæ sacræ sensum usurpat, non verba, 869. Ad hanc legendam nobiles puellas hortatur, 1180. Scriptura sacra antiquitus apud Judæos in varias sectiones distributa, 1271.

Scrupulus. In solido quatuor erant scrupuli, 648.

Scrutinia baptismi, quæ, 735.

Sculcæ, id est custodiæ, excubitores, 591, 592.

Sebastianus Rhisiensis episcopus, 518, 769.

Sebastianus episcopus, 866.

Sebastianus antigraphus ad examinandum Hadriani episcopi causam deputatus, 630.

Serare prægnantes Galaad quid sit, 72.

Secretarium apud jurisconsultos loca dicitur in quo iudices causas audiunt, 503. Apud scriptores ecclesiasticos dicitur pars quædam templi secreta, 504. Dicitur et diaconium, et salutatorium, *ibid.* Secretarium cur salutatorium diceretur, 787.

Secundianas in palatium, an tribunal, 1301.

Secundicerius, seu secundoceries, 880, 881. *Vide* Primicerius.

Secundinus Tauromentanus episcopus, 558, 1291. *Vide* Indicem alphabeticum Epistolarum.

Secundius episcopus, 789. Æquitas ejus et sollicitudo in causa discutienda et finienda laudatur, 779.

Secundinus post lapsam abbas factus, depouatur, 640, 641.

Secundinus vel Secundus servus Dei Ravenne, 816. Inclusus dicitur, 964. Monachus, 965. Et fortasse is est qui abbas dicitur, 1270, 1271. Ejus scripta laudantur, 964. His cur non responderit Gregorius, 1270. Secundini humilitas, 965. Ei thimimata transmittit Gregorius, 970. Duos codices Homiliarum, vestimentum et

imagines, 971.

Securim de manu fugere, et ferrum de manubrio prostrare quid sit, 32.

Securitas incauta pœnitentibus cavenda, 85. Securitas malum, 59. Securitas de meritis, animæ corruptela, 102. Homo ex paradiso, et angelus de cœlo, licet securi, ceciderunt, 349. Mater negligentis solet esse securitas, 869, 870.

Securus de suis peccatis nemo debet esse dumtaxat potest plangere, 869.

Sedere. Prædicatores futuros in civitate sedere quid sit, 76.

Sedes apostolica et S. Petrus reciproce dicuntur, 526, 832. Multi prædicatores leguntur in varias provincias a S. Petro missi, id est ab apostolica sede, 526. Sedem apostolicam de unitate in sacerdotum mentibus custodienda curam gerere justum est, 683.

Sedi apostolicæ episcopi omnes, si qua culpa in eis invenitur, subjecti sunt : secus vero æquales, 876. Sine sedis apostolicæ auctoritate, quæ in synodis aguntur vires non habent, 986.

Sedes apostolica omnium Ecclesiarum caput est, 1254. *Vide* Romanus Pontifex.

Seducere est seorsum ducere, 686.

Securitas fugientem salvat infirmum, 80. In ea parva civitate conjuges ab ignibus quomodo defenduntur, *ibid.*

Semen. Vir seminis fluxum patiens, quid significet, 18. Semina messium gelu cooperta fertilius germinantia, quid signent, 876.

Semita angusta est quæ ducit ad vitam, 436.

Senator presbyter et abbas xenodochii Angulodunensis, 1221.

Senecius episcopus Scodrensis concilio Ephesino subscripsit, 528.

Senex. Senes qui sint admonendi, 35. Senum colloquia Gregorio semper grata, 197. Senior quando arguendus, 925. Senex aut æger non objurgandus, 1260. An in Africa præter metropolitanos, episcopos aliqui diceretur senes, 559.

Sententia sine scripto dicta, nomen sententiæ habere non meretur, 1255. Exemplum sententiæ ecclesiasticæ pro episcopo, *ibid.* 1256.

Sentina latenter excrecens hoc agit quod patenter procella sæviens, 91.

Septimum, *Vide* Hebdomum.

Septum. Septa ecclesiastica, *Vide* Asylum.

Sepulcrum. Sepulcris dealbatis similes sunt hypocritæ, 95. Sepulcrum sibi parandi pia consuetudo, 273, 332. Humana corpora loco moveri non sinebant leges, 547.

Sepultura jus in Ecclesiis quorum olim fuerit, 253. Sepultura laicorum in Ecclesiis, 409, 457. Mos lavandi corpora ante sepulturam, 400, 416. An prosit animabus, si eorum corpora in Ecclesiis fuerint sepulta, 457. Quos gravia peccata deprimentur, hi ad majorem damnationis cumulum in Ecclesia sepeliuntur, 460, 461. Femina sanctimonialis in Ecclesia sepulta, dimidia apparuit concremata, 460. Quod Valerianum patricium virum lubricum in Ecclesia sepelisset, morte subita multatus episcopus, 460, 461. Valentinus Ecclesiæ Mediolanensis defensoris corpus in Ecclesia sepultum, demones nocte ex Ecclesia trahunt, 461. Corpus tinctoris cujusdam in Ecclesia sepultum, exhumatum divinitus etiam sepulcro minime inventum, *ibid.* Pro sepultura pretium exigere vitatum, 897, 927. Si quid tamen pro luminariibus offeratur, accipere licitum, 927.

- Luminaria in sepulturis adhibita, 927. Veterum mos, mortuos vestitos sepelire, 1290.
- Serenitas titulis honoris quo Mauricium imperatorem et filium ejus Theodosium Gregorius compellat, 494, 495, 804, 805, 841.
- Serenus episcopus Anconitanus, 943. Severus dicitur, 996. Huic visitatio Aëinæ Ecclesiæ committitur, *ibid.*
- Serenus episcopus Massiliensis, 830. *Vide Indicem alphabeticum Episcoporum.* Qua mente imagines frerit Serenus, 1006. De his contractis arguitur, 1100 et *seqq.* Et de pravis in societatem receptis, 1141. Commendantur ei monachi in Angliam pergentes, 830, 1144.
- Serenus diaconus Anconitanus, 943.
- Sergius Prænestinus episcopus, 1287.
- Sergius defensor. *Vide Indicem alphabeticum Episcoporum.*
- Sermo. Sermones sacerdotum ad discretionis et sapientie conditum, 17. Sermo doctorum pro qualitate audientium debet formari, 33. Sermo pœnalis est, qui a bonitate utilitatis vacat, 312.
- Sermocinari Deo quid sit, 48.
- Seronatus is dicitur quem tarde et laboriose genitrix peperit, 488. Inde multi Seronati nuncupati, *ibid.*
- Serpentis astutia columbæ simplicitate temperanda, 47. Serpens horti custos miraculo constitutus, 161. Serpentes eremum servi Dei aggredientes mirabiliter necantur, 312. Sub serpentis specie diabolus Martinum monachum terrere conatur, 316. Serpentes crucis signo necati, 356.
- Servandus diaconus et abbas S. Benedicti amicus, 269. Præfuit monasterio S. Sebastiani, *ibid.*
- Servandus diaconus Ecclesiæ Fesulanæ, 1074.
- Servator loci dignitatis genus est, 460. Locum præfectorem servans, id est vicarius præfectorem, *ibid.* Servatores erant vicarii seu locum tenentes, 593, 594. Servator prætoris est ejus vicarius, 661, 663.
- Servitus. Ad servitutem liberi pœri non cogantur, 517. Servitus matrimonii impedimentum, 845.
- Servulus paralyticus rebus pauper, meritis dives, 393. Ejus charitas, *ibid.* Ejus mors mirabilis, *ibid.*
- Servus Qui sint admonendi servi, 46. Servi possunt juste conqueri ad verus dominos suos, 624. Possunt aliquid justa de causa, dominis invidis, libertate donari, aut aliis vendi, *ibid.* Servos ægotantes domo sua non pellant Christiani, sed eos de necessariis provideant, *ibid.* Servi in ægritudine derelicti libertate legibus gaudent, *ibid.* Servos, invidis dominis, ad habitum conversionis admitti vetant leges naturæ, 653, 654, 676. Canonica et civilis, *ibid.* Hoc tamen recipi permisit Justinianus, nisi eos aut furti aut criminis alicujus reos esse constaret, 676. Servos converti volentes pretio redimi fuit licitum, 654. Servi olim in manu signati erant, 676. Servus Ecclesiæ professione monastica in libertatem asseritur, 761. At si professionem suam deserat, priori conditioni restituitur, *ibid.* Servi juris publici, 1183. An in Galliis jam pridem nulli servi proprie dicti fuerint, 1197. Gregorius servum servorum se dicit, 1213. *Vide Gregorius. Servi Judæorum, Vide Judæi, 859, 716, 1291.*
- Servus Dei diaconus, Romanæ Ecclesiæ diaconus, 539, 1231.
- Severianus Gabalorum in Syria episcopus multa scripsit, 1071.
- Severinus (S.) Noricorum apostolus cujus corpus in castrum Lucullanum translatum, 624, 638. In ejus honorem celebre monasterium ibidem ædificatum, 623. S. Severini reliquias sibi mitti petit Gregorius ad Ecclesiam Romæ consecrandam, 637. Et ad oratorium dedicandum, 1115.
- Severinus episcopus Ecclesiæ Miensis ministeria secum detulit, 735.
- Severitas. Cum severitate miscenda lenitas, 23.
- Scervus hæreticus, 1174.
- Severus Anconitanus episcopus, *Vide Serenus.*
- Severus Aquileiensis episcopus schismaticus Romam venire jubetur, 501. Dicitur totius schismatis caput, 1240. Cur Gradensis episcopus dicitur, 502. Aquileia incensa sedem Gradum transtulit, 609, 1240.
- Severus Ficolinus episcopus, Ariminensis Ecclesiæ visitator constituitur, 548, 549. Et Ecclesiæ Ravenatis, 754, 755.
- Severus presbyter Valeriæ provincie, 204. Egroti quem vocatus adire distulerat, mortem sibi adscribit et luget, *ibid.* Ejus lacrymis Deus mortuum ad vitam revocat, *ibid.*
- Severus scholasticus seu assessor exarchi, 761.
- Severus vir magnificus, 1097.
- Sextariaticum erat onus quod exigebatur a colonis supra singulos sextarios, 533. Inde dicitur onus adjectionis, *ibid.* Hoc onus ut iniquum a colonis Romanæ Ecclesiæ exigi prohibet Gregorius, *ibid.*
- Sibilus lenis equos mitigans, catulos instigans quid significet, 33.
- Sichem filius Hemor Dinam vi optimeus typus diaboli animam negligentem occurrunt, 85.
- Sicilia. In Sicilia loca quædam flammæ et incendia vomunt, 429. Loca tormentorum hialocis videntur aperiri, *ibid.* Singulis trienniis episcopi Siculi Romam venire tenebantur, quibus ut semel unoquoque quinquennio venirent, indulget Gregorius, 469, 867. Idem Episcopi aut singulis annis, aut triennio, aut quinquennio ad concilium Romanum venire cogebantur, 486. Eis mandat Gregorius ut semel in anno cum Petro subdiacono conveniant, 486. Item moris erat ut ad natalem papæ singulis annis celebrandum Romam convenirent, 526. Hunc morem vanæ et stultæ superfluitatis abrogat Gregorius, *ibid.* In Sicilia vulgus erat metropolita Gregorii tempore, 486, 487, 867, 893. Cor in Sicilia vices suas subdiacono commiserit Gregorius, 487. Sicilia maxime Romanis frumenta suppedibat, 488, 557. Ex quo Romano Imperio adjuncta fuit Sicilia, aratores Siciliæ decimam frumenti quod colligebant Romanis pensabant, 533. Sæpe frumenti loco, ejus præmium nummis, unde gravabantur, solvebant, *ibid.* Ne quid simile in Siciliæ patrimonio ab Ecclesiæ actoribus erga aratores fiat, cavetur, 533. A fectorum defensorum angariis quomodo Siciliæ episcopi sibi caveant, 556. Siculi episcopi ad natalem diem S. Petri Romam ob tempus incommodum ne veniant, 557. Siciliæ imminetibus hostibus preces indicit S. Gregorius, 1138. In Sicilia malefici plurimi Gregorii tempore, 1259.
- Sidon qui per vocem maris ad verendum adducatur, 83.
- Signum crucis a veteribus Christianis frequentissime usurpatum, 196.
- Ejus efficacia, *ibid.* *Vide Crux.* Signis in cælo hastarum et igneorum exercituum præsignantur clades et cædes a Langobardis in Italiam inferendæ, 368.
- Silentium. Violenta silentii custodia quandoque noxia, 53. Qui linguam refrenat, non mentem, eo periculosius quo securus peccat, *ibid.* Si illatas molestias tranquille lingua aperiret, a conscientia dolor emanaret, 54. Lingua discreta frenanda, non semper liganda, *ibid.* Quæ murmur silentii non habet, patet inimici jaculis civitas mentis, *ibid.* Silentio studentes simplices et mundi corde a Deo facile exaudiuntur, 312.
- Siliqua aurea quid sit, 1105, 1107. In solido siliquæ viginti quatuor, 648, 955. Cavet S. Gregorius ne rusticus ultra justum ponderis libram siliquæ exigantur, 534.
- Siliquaticum quid sit, 534.
- Silvæ Candidæ episcopus Tiberius, 1287.
- Simoniam hæresis dicta, 586, 587, 782, 786, 788, 790, 793, 798, 1007, 1247. Quam grave facinus, 937, 1015, 1016. Lethale vulnus infligit, 1017. Arcendi a sacris ordinibus Simoniaci, 659, 753, 786, 788, 789, 790, 795, 937, 963, 1007. Maximi in Constantinopolitano episcopo ordinatio nulla, et ordinationes ejus irritæ, quia pro pecunia ordinatus, 608. Simoniaci presbyter ordinatus ordine suo privatur, 694. Simoniaci sacerdotium quosæna in sacerdotio non deputatur, 1134.
1135. Simonia a Christo damnata, 1007, 1134. Et ab apostolis, 1008, 1016, 1134, 1148. Et a Patribus, 937, 1007. Simonia in Oriente grassatur, 1134. Et, in Galliis, et aliis diversis provinciis, 781, 782, 788, 790, 797, 1007, 1140, *et seqq.* 1141, 1142, 1143. Quot et quanti Gregorii conatus ut Gallias simoniæ labes tolleretur, 782. Contra hanc synodum in Gallia cogi postulatum, 1010, 1012, 1014, 1015, 1018, 1141, 1142, 1143, 1145, 1146, 1148, 1149. Hanc et ipse in synodo profligat, 788. A simoniæ reges avertere conatur, 1007. Christum accepta pecunia vendere dicitur, qui præmio corruptus episcopus fieri permisit, 612. Pro ordinationibus, matrimonii, vel pro velandis virginibus aliquid accipi prohibetur, 707. Item pro sepultura. *Vide Sepultura.* Simoniam species omnis damnatur, 1290. Sub specie pietatis simonia quandoque committitur, 1008. Quæ sit elemosyna ex pecunia pro ordinibus accepta, non proficit, 1008.
- Simplex. Qui admonendi sunt simplices, 47. Falsa nunquam dicant, at vera quandoque reticeant, *ibid.* Magna simplicium securitas, 48. Dei sermocinatio cum simplicibus quid sit, *ibid.* Simples et puri corde a Deo facile exaudiuntur, 312. Cur Christus velit servos suos esse simplices sicut columbæ, 766.
- Simplicitati prudentia adjungenda, 47. Simplicitas in sacra Scriptura sæpe prudentiæ ac rectitudini sociatur, 766.
- Simplicius Parisiensis episcopus, 1144.
- Simplicius tertius post S. Benedictum abbas, 208.
- Simplicius, 1092.
- Simulatio idem significat ac stultitas, 487.
- Sina mons ubi celebre monasterium, 1091. Freqentes ad illud monasterium peregrinationes, *ibid.* Ibi celebre gerontocomium, 1092.
- Sincerus ab soceri sui creditibus vexatur, 821.

Sinistra. Divitiarum et gloria quare in sinistra ponantur, 77.

Sipontum urbs olim Apuliarum episcopalis, sed excisa, cui successit Manfredonia, 546. Sipontinenses episcopi, Felix, 546. Vide *Indicem alphabeticum Epistolarum*. Vitalianus, 900. Vitulinus, 1287.

Sirica abbatissa, 931. Ejus testamentum, licet monasticam vitam non induerit, irritum declaratur, *ibid.*

Sirica uxor Gaudiosi, 547.

Sisinnius presbyter idololatrarum et sodomiarum accusatus, in carcerem detrudendus, 1044.

Sisinnius defensor Ecclesiarum Messanensis, 897.

Sisinnius judex cui inopia laboranti annuo subsidio subvenit Gregorius, 596.

Sitonicum aliquando certam frumenti mensuram significat, aliquando horreum publicum, 488, 1204. Sitonici curator, 1205.

Sixti (S.) martyris reliquias petit Augustinus Anglorum apostolus, et consequitur, 1157.

Sixtus Venensis cum Gregorio ignem inferni corporeum esse credit, 411.

Smaragdus exarchus ecclesiasticarum unitatis studio flagrans, 1240. Zelum illius accendit Gregorius, 1241.

Societas nulla in qua non sint pravi homines inter bonos, 1127, 1128.

Sodomam ardentem fugere quid sit, 80. Sodoma suum peccatum predicavit, 89. Cur incendio et fetore perierit Sodomitarum, 437. Cur Dominus dicatur descendere, ut quae sunt facta in Sodomis cognoscat, 860.

Solarium quid sit, 228.

Solatum idem ac adjutorium, auxilium, 558, 646, 980, 1206. Usurpator aliquando pro pensione vel reatu qui persolvitur proprietario ratione fundi, 922.

Solidus aureus quid sit, 189, 569.

Aureus nummus Constantino Magno imperante solidi nomen obtinuit, 648. Quot in libra solidi, *ibid.* Sex in uncia solidi, *ibid.* In solido quatuor scrupuli, siliquae viginti quatuor, *ibid.* Denarii quadraginta, 570. Discrimen Gallicani solidi Romano, 648. Solidus Romanus quarta parte minor Ludovico nostro aureo, 707. Cur solidi Gallicani Romae expendi non poterant, 796. Solidi per miraculum debitori redditi, 257.

Solitarium cur ab antiquo hoste singularius impetatur, 963, 966.

Solitudo secum habitantis quae sit, 247. Otium sanctum quaerit charitas veritatis, negotium justum suscipit necessitas caritatis, 621, 848. Quae libet occulta loca sine Dei gratia, animam salvare non possunt, 849.

Σωματοφύλαξ, satelles, custos corporis, 1045.

Somnia an observanda, 456. Somniorum sex modi et causae, *ibid.*, 457. Somniis tanto difficilius credi debet, quanto ex quo impulsu veniant facilius non elucet, 457. Sancti viri inter illusiones et revelationes intimo sapore discernunt, *ibid.* Quidam per somnium illusos, accepta longae vitae promissione, brevi et subita defunctus est, *ibid.*

Somnum oculis dare quid sit, 38. Somnus meridianus ex Regula S. Benedicti concessus, 1125.

Soracte mons, nunc mons S. Silvestri dictus, 177. Soracte mons in Vetruria, 806.

Sortilegi quomodo coercendi si servi, quomodo si liberi, 932. Sortilegi ab Hadriano notario puniti, 1139. Plurimi

tunc erant sortilegi, *ibid.*

Sozomeni historiam cur reprobat Ecclesia Romana, 883. Haec historia quintae synodo de tribus capitulis contradicit, *ibid.*

Spalatum urbs quae ex ruinis Salomae civitatis crevit, archiepiscopatus, 504.

Spatha, id est ensis, 237, 288. Langobardorum Synthicis Spathae sunt, 520. Spatham Ravenensium relictam sibi mitti petit Gregorius, 810 838.

Spathariorum munus quod sit, 237. Spathariorum comes erat custodum corporis regis praefectus, 500.

Species aliquando opponitur numeratae pecuniae, aliquando significat suppellectilem quamlibet pretiosiorum, 692.

Speciosus Gregorii compresbyter, a quo quae de Romula transitu refert, didicerat ipse Gregorius, 396.

Speciosus presbyter episcopo suo Romani Exarchi auctoritate fretus resistit, 754.

Speciosus monachus, S. Benedicti discipulus, 484. Ejus animam e corpore egredientem videt illius frater, 385.

Speciosus subdiaconus Catanensis ut uxore uti liceat a ministerio suo abstinere, 716. Notarii officium gerit, *ibid.*

Speciabilis erat titulus honoris, 420. Non cuilibet collatus, 1043, 1044. Spectabiles inter comites primi ordinis censebantur, 420. Formula conferebatur hic titulus, *ibid.*, 1045.

Spes. Non modo spe ad res, sed etiam rebus ad spem trahimur, ut ad fidem aeternorum certius roboremur, 78. Spes in homine non ponenda, 1178.

Spes Abbas per quadraginta annos caecus, 385. Visum recipit, 388. Cum fratribus psallendo moritur, et ejus anima in columbae specie egrediens ab omnibus videtur, *ibid.*

Spesindeus Sardiniae praeses, 1106. Spiridion Cypriorum episcopus miraculo furem deprehendit, 161.

Spiritus vitales tres sunt a Deo creati, 373. Mobilioris naturae est Spiritus, quam corpus, 252.

Spiritus sanctus cur fuerit visus in columbae et ignis specie, 47. Qui Spiritus sancto repletur, mansuetudinem zelum conjugit, *ibid.* Processio Spiritus sancti a Patre et Filio, 118, 276. Graeci schismatici locum dialogorum ubi de processione Spiritus sancti a Filio agitur, depravarunt, 118, 275. Cur se Filius recessurus dicat, ut Spiritus sanctus veniat, qui a Filio nunquam recedit, 276. Qui Spiritum sanctum accepimus, de vita invisibilem non dubitamus, 373. Cur Spiritus sanctus in linguarum specie super pastores primos incedit, 17, 511. Virtus et humilitas signa Spiritus sancti mentem inhabitantis, 156. Spiritus corda quae implet levat, 870. Inter tumultus hominum solitudinem in mente facit, *ibid.* In ejus praesentia nullus locus componetis animae non est secretus, *ibid.* Spiritum sanctum vendere quid sit, 937, 1007, 1045. Vide Columba.

Spiritus maligni quid dicantur alieni, 49, 74. Malignus Spiritus sub specie peregrini hospitio exceptus, hospitii sui filium invadit et necat, 196.

Spoletum urbs episcopalis Umbriae, ducatus Spoletini caput, 942. Spoletanus episcopus, Chrysanthus, 674, 942, 1243.

Spondere pro amico quid sit, 38. Sponsalia, id est dos, 801.

Sportula, id est stipendium quo honorantur Ecclesiarum ministri pro cuiusque meritis, 760, 781.

Squillacium urbs olim Brutiorum,

600. Principatus titulo gaudet, *ibid.* Ob iteratam olim episcoporum eadem, episcopali sede privata est, *ibid.* Squillacinus episcopus, Joannes, 539. Vide *Indicem alphabeticum Epistolarum*.

Stannum quid significet, 53. Quis factus stannum in fornace, *ibid.*

Stare nemo potest in via virtutis, sed si non proficit, deficiat necesse est, 94. In alto stantes casum timeant, 83.

Statio aliquando pro taberna usurpatur a Gregorio, 1108, 1109.

Statuta majorum non facile infringenda, 618, 619.

Stephanus res ab Ecclesiarum Regitibus actoribus occupatae restituit, 655, 656. Stephanus quaeritur domum ab sua socru Ecclesiarum fuisse injuste donata, 948.

Stephani (S.) monasterium in Agrigentino territorio, 911, 912.

Stephanus in Hispania episcopus, 1251, 1252, 1253.

Stephanus Scodrensis episcopus, 527.

Stephanus episcopus ob assiduum praedicationem laudatur, 855.

Stephanus episcopus, 1052, 1194.

Stephanus Valerius provinciae presbyter, 325. Huic diabolus caligas et tibiis traxit, *ibid.*

Stephanus abbas Lirinensis monasterii cuius vigilantia laudatur, 833. Ad majorem vigilantiam et sollicitudinem excitatur, 833.

Stephanus abbas monasterii S. Marci prope Spoletum, 950.

Stephanus diaconus Salonitanus, 1033, 1034.

Stephanus diaconus Thebanus cuius vita turpissima, 629.

Stephanus vir Dei nihil in hoc mundo praeter unum Deum possidens, aut requirens, 401. Virtutes ejus *ibid.* Messis iacturam aequo et laeto fert animo, *ibid.* Ejus mors, 404. Ab eo quae de morte presbyteri cuiusdam refert Gregorius didicerat, 388.

Stephanus vir illustris et mortuus ad vivos revocatus, 432. At sine fructu, 433. In eo mala carnis cum eleemosynis certant, *ibid.*

Stephanus vir magnificus, 829.

Stephanus chartularius, 589, 623.

Siculos graviter opprimit, 769.

Stephanus optio ipsi ab amico suo Eumorphio moriente praenuntiata morte, moritur, 428.

Stephanus primicerius, 640.

Stephanus Caralitanus civis moriens monasterium construi praecipit, 687, 695.

Stephanus ab errore ad ecclesiam rediens, leniter excipiendus, 500.

Stephanus Ferrarius moritur, 432.

Stephanus Neapolitanus civis, desponsatae sibi monasterium ingressus res ablatae restituere cogitur, 867.

Stephanus ex captivitate redemptus, 1210.

Στυγαριον quid significet, 190.

Stimulus, id est infensus et malevolus animus, 1051.

Stipendia dicuntur alimoniarum suffragia, 828. Stipendia Ecclesiarum minister subsistens ad lucra propria non anhelet, 519, 755. Clerico agrorati consueti stipendia non neganda, 573. Nonnulli militantibus in Ecclesia dantur, aut certe ita cupientibus, ut per ipsos non stet quin militent, 574. Pro cuiusque meritis stipendia distribuenda, 760, 823.

Stola. Singulae aut binae sanctorum stola quid significet, 469.

Stoptaulus libertus, 1044.

Strategius, 912. Eusebiæ patriciæ filius, 1240.

Stratiotæ qui dicantur et quid significant, 195.

Stractor dictus is qui imperatorem in equum inferret, eique equum sterneret, 675. Patricii suum quique stratorem habebant, *ibid.*

Stultus Stultorum cor sibimetipsi dissimile est, 60.

Stuprator virginis aut eam ducere, aut corporaliter castigari in monasterio jubetur, 654, 655. Quam pœnam meruisset, 655. Ancillæ Dei stuprator districtissime puniendus, 1268.

Stuprum in laicis excommunicatione, in clericis depositione plectitur, 688.

Suana vulgo Soana urbs Etruriæ episcopalis, 591.

Subdiaconatum an suppleat monachus, 1188, 1189. *Vide indicem Vitæ.*

Subdiaconus. Subdiaconi Ecclesiæ Romanæ continentiam servabant, 558. Contraria in Sicilia vigeat consuetudo, 716. Pelagii II constitutione sancitum ut aut a conjugum usu, aut a ministerio suo abstinere, *ibid.* Hanc Pelagii constitutionem moderatur Gregorius, 538. At prohibet deinceps ullum in Sicilia subdiaconum ordinari, qui continentiam non promittat, 538, 717. Idem et de subdiaconis Ecclesiæ Regiensis statuit, 685. Subdiaconis cœlibatus lege imposita, factum est ut ad sacros ordines propius accesserint, et eis sacrarium ingredi, et vasa sacra tangere fuerit licitum, 538. Subdiaconi lapsi, irrevocabiliter deponantur, et inter laicos communionem accipiant, 729, 750. Subdiaconos spoliato procedere, antiqua Ecclesiæ Romanæ consuetudo, quam antiquatam restauravit Gregorius, 940. Subdiaconi Siculi in tunicis lineis procebant, 940. Subdiaconi psallant in Ecclesia, et quæ legenda sunt ipsi legant, 1289. Subdiaconis episcoporum causas committæ, et ipsæ episcopi puniunt, 584, 1230. Subdiaconus cum episcopis alterius episcopi iudex sedet, 961. Clerici etiam iudex cum episcopo sedet, 1072. Subdiacono regionario presbyteri lapsi causa discontienda committitur, 1043. Subdiaconus in causa archidiaconi iudex delegatur, 647.

Subditus. Subditorum culpa pastoris imperitia et vitia tribuuntur, 3. Subditi admonendi ut humiliter subjaceant, 37. Subditorum stupenda in patiando obedientia, 669.

Subditorum culpa præpositorum deprimit vitam, 702.

Sublacus, locus desertus, in quem Benedictus puer se recepit, 209.

Subreptio fit cum per mendacem narrationem aliquid extorquetur, 579. Rescripta per subreptionem impetrata funditus non valent, *ibid.* Subrepta Imperatoris jussio per ipsum rescindenda, 1267. Subreptio a magno difficile cavetur, 579.

Substantia, id est summa, quantitas, totalitas, 820. Substantiæ modus quid apud Gregorium et Juris consultos significet, 689, 690.

Subtiliter apud Gregorium id valet quod curiosius, diligentius, 653, 654. Suburbicariæ provinciæ decem erant, 1076.

Subura est urbis Romæ regio, 699. Ecclesiæ S. Agathæ in Subura Romæ sita, 341, 698. In antiqua Subura non est sita hodierna S. Agathæ Ecclesiæ, 609. In hac Ecclesiæ Ariani Gothi suas habebant synaxes, *ibid.* Hujus Ecclesiæ cura temporalis Leoni Acolytho

commandatur, 698.

Suessorum episcopus, Anserinus, 1288.

Suffragium pecuniarum significat quæ aulicis suffragatoribus datur honoraria adipiscendi causa, 768. suffragia despotica quid sint, *ibid.* Suffragium sumitur pro alimonia et sustentatione, 828.

Suffragor per translationem significat faveo, auxilior, 828.

Superbia hominem in bellam vertit, 6. Rectitudinis amorem mentitur, 59. Abinentiæ insidiat, 62. Quod vulneravit clatio superbiæ, curet abjectio humilis vitæ, 88. Superbia in humili conditione magis damnanda, 599. Superbia in episcopo quam culpabilis, 735, 736. Contra elationistumorem judicia superna vigilant, 745. Superbia diabolus in primo homine ante omnia usus est, et nunc eam hominibus ponit in fine virtutum, 773.

Superbire. Qui humiliacens superbit, exaltatus humilitatem non potest addiscere, 9. Contra naturam superbire est, ab æquali velle timeri, 20.

Superbi sunt imitatores diaboli, 59. Cur Christus coram superbis voluit mori, et coram humilibus resurgere, 229.

Superhumeralis quo sacerdos ornatur quid significet, 15, 509, 840. Significatio eorum ex quibus superhumeralis contextum, 15, 509, 510.

Superscribere terram qui intelligatur, 1197, 1198.

Superstitio cur Paulus humilitatis speciem jungat, 62.

Suppentionis locus in quo monasterium exstabat, 177, 181. Quare sic dictus, 181.

Suppositorium, vel suppostorium duplex, 537. Suppostorium pignoris loco datum restituendum, *ibid.*

Sura vel Sora urbs Latii, distincta a Surrento Picentinorum, urbe, 405. A Gregorio provincia dicitur, *ibid.*

Suranus abbas sua suorumque omnia pauperibus erogat, 405. A Langobardis occiso illo monacho vicinis ingenti motu concutitur, *ibid.* Colitur ab Ecclesia, *ibid.*

Surdo maledicere quid sit, 96.

Surrentum urbs episcopalis in Campania, 530. Surrentinus episcopus, Joannes, 530, 947, 1288, 1291.

Surtaria vestis genus, vel scutum, ubi sunt pictæ imagines, 971.

Sus lota in volutabo luti quid significet, 86.

Susceptus, id est cliens, 712. Medici ægrotos suos vocant susceptos, 712. Advocati clientes suos vocant susceptos, 713.

Suspendere aliquando significat avertere, 953.

Sustolli super altitudines terræ quid sit, 391.

Sutellius Burdegalensium episcopus, 1288.

Sutrinensis episcopus, Agnellus, 1287.

Syagria post religiosam vitam professam marito violenter juncta, 1021. Res suas piis causis impendere desiderat, *ibid.*

Syagrius ex cive Augustodunensi factus episcopus, vir summarum virtutum, 831. Summa actorum ejus, *ibid.* Sacerdotis nomen operibus implet, 937. An fuerit cognatus vel frater Brunichildis reginæ, 1015. Ei Pallium mittit Gregorius, 937, 1015. Qua conditione, 1012, 1013. Cur prius non miserit, 937. De navata Augustino opera laudatur Syagrius, 1013. Adversus simoniam et neophytorum ordina-

liones synodum cogere jubetur, 1012, 1014, 1015. Negligentiæ arguitur, 1021. Privilegio monasterii S. Medardi per Gregorium concessio subscripit, 1288. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Symbolum fidei S. Gregorii, 1283. Symmachus papa quo anno electus, 444.

Symmachus patricius a Theodorico trucidatus, 420. Ipse et Joannes papa I Theodicum Regum Gothorum damnatum in supplicia deducere visi sunt, *ibid.*

Symmachus vir magnificus, 1123. Symmachus defensor in Corsica, 545.

Synodica. *Vide Epistola.*

Synodus. In synodis novitas doctrinæ corrigenda, mores corrigendi, lites episcoporum judicandæ, 487. Actorum synodaliū robor unde, 515, 516. Quæ statuta fuerint in Synodis a vicario sedis apostolicæ coactis, ea inconvulsa firmitate serventur, 784. Sine sedis apostolicæ auctoritate, quæ in synodis aguntur, vires non habent, 984. Qualiter in synodis agant episcopi, 985. Synodorum utilitas et necessitas, 1280. Synodos quas universalis Ecclesia recipit, recipere se profiteantur Nestoriani ad Ecclesias redeuntes, 1169. Ex synodorum sessionibus et subscriptionibus cur non liceat quidquam de sedium dignitate statuere, 1014. Synodi auctoritate ac jussione principum cogebantur, 1015, 1018, 1145, 1146, 1148, 1149. Synthicæ pacta sunt et conventiones, 520.

Syracusæ urbs Siciliæ episcopalis, 487. Syracusani episcopi electio Gregorio a Syracusanis commissa, 752. Duos a Syracusanis ad episcopatum electos sibi mitti postulat Gregorius, ut quem utiliorem judicaverit ordinet, 588, 753. Syracusanæ Ecclesiæ privilegia confirmantur, 806. Syracusani Episcopi. Chrestus, 486. Maximianus. *Vide ejus titulum.* Joannes, 1288. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

T

Tabulæ dicebantur clavi dalmaticarum et tunicarum, 4012.

Tabularius, 1122. Tabulariorum varia genera, 1123. Tabularius idem ac numerarius, 1190. Tabularius, dispensator reddituum Ecclesiæ, 1249, 1250.

Taciturni qui sint monendi, 53, 54.

Tadinum urbs olim Umbriæ, 996.

Hujus Ecclesiæ visitatio Gaudioso episcopo Eugubino injungitur, 995. Taius vel Taio Cæsaraugustanus episcopus collectaneum ex operibus S. Gregorii edidit, in quo plura de Dialogis ejusdem refert, 106.

Talentum abscondentiæ pœna, 75.

Talitanus publici patrimonii curator, 1097.

Tanatem seu Tainates urbs episcopalis insulæ Corsicæ, tempore S. Gregorii destructa, 563. Tainatensis episcopus, Martinus, *ibid.*

Tarentum urbs olim Salentinorum, nunc regni Neapolitani, 655. Tarentini episcopi, Andreas, 656. Honorius, 1232.

Tarracina. *Vide Terracina.*

Taurianum, locus in quo exstat Ecclesiæ B. Joannis, 464.

Taurinum urbs Italiæ, 1022. Plurimæ Taurinensium diocæsarum parochiæ destructæ, assignantur Ecclesiæ Mauriennensi, 1022. Taurinensis episcopus, Ursicinus, *ibid.*

- Taurominium urbs olim episcopalis Siciliæ, 558, 820. Taurominitanus episcopus, Victorinus, 558. Secundianus, 1291.
- Taurus urbs olim episcopalis Brutorum, 529. Taurianenses monachi a barbaris dispersi, *ibid.* Taurianensis Ecclesiæ visitatio committitur, 1052. Taurianensis episcopus Paulinus, 528. *Vide ejus titulum.*
- Tecla abbatiessa monasterii S. Mariæ Neapoli, 1098.
- Tegessis urbs Africae, 1198, 1199, 1200.
- Teslasia urbs Samnitum, 1297. Teseinus episcopus, Menas 1219, 1220, 1297.
- Telo urbs antiqua Galliae, 1141.
- Templum. In constructione templi Salomonis lapides abhi dolati quid signent, 50. Templum aduentibus continentis necessaria, 193. Hæreticorum et idolorum templa in Ecclesiis converti improbarunt quidam, quidam vero probarunt, 697. Hæc destruenda censuit Gregorius, at mutavit sententiam, 1165, 1176. Ea de re quid senserit Augustinus, 1175. Quomodo hæc templa consecranda, 1176.
- Temporalia bona calamitatis sunt solatia, non præmia, 77. His utendum, non fruendum, *ibid.*, 875.
- Tenaces, instar ficulnæ terram sine fructu occupantia, inutiliter servant quæ multis prodesse poterant, 67.
- Tenor seu Regestum, liber in quo describebantur expensæ, 595. Pertuorem alii intelligunt tenumentum seu possessionem certis oneribus obnoxiam; alii testamentum, 595.
- Tentatio. Humanum est tentationem in corde perpehi, dæmoniacum in certamine tentationis superari, 12. Diabolus bellum movet contra duos, inferentem, et patientem contumelias, 45. Qui in campo victores, intra mœnia aliquando capiuntur, 45. Tentationes diaboli per ventum signantur, 55. Tentationi aliquando ex ratione, aliquando ex deliberatione resistitur, 85. Justi sæpe innoxie tentantur, 87. Idcirco tentantur, ut in bono ex infirmitatis cognitione solidentur, 87. Sancti bellatores enim super semur habeant, 90. Tentationes quæ prævidentur futuræ, præsentis minoris sunt virtutis, 90. Hostis prævious enervatur, 91. In tentationibus dormire, est in maris procellis clavum navis amittere, 90. Crescente virtute, plerumque bella tentationis augentur, 31. In juventute carnis tentatio fervet, 213. Ab anno quinquagesimo calor corporis frigescit, *ibid.* Tentationum quæ per carnem sunt ordo et gradus recensentur, 1162, 1163. Tentationibus carnis obnoxii præesse non debent, sed subesse, 213. Hujusmodi tentationem qui vicerit S. Benedictus, *ibid.* Diabolus robustum cor irrumperere non valens, subjunctis infirmis, persolis, quasi scalis appositis contra alta mœnia ascendit, 744. Mox ut otiosam mentem invenerit, ad eam sub quibusdam occasionibus locuturus accedit, 965, 966. Nullus locus a tentatione liber, 1093. Non timendus diabolus, si custodiam nostram non nobis, sed gratiæ tribuamus, 328. Sine Dei auxilio vinci non potest, 790. Tanto nostris hostibus potentiores sumus, quanto cum Deo unum per humilitatem effecimur, 329. Contra omnes hostis insidias quisque debet esse sollicitus, 789. Sit mens vigilans, undique suspecta, ubique sollicita, ut laqueos præcaveat insidiantis, 885.
- Oratio contra inimicum nostrum adhibenda*, 885. In tentationibus Deum adiutor querendus, 966.
- Tepidus*. A calore teporem reditur ad frigus, 94. Sicut ante teporem frigus sub spe est, ita post frigus tepor in desperatione, *ibid.* Aut calidus quisque esse, aut frigidus queritur, ne tepidus evomat, *ibid.*
- Tergestum vel Tregestum urbs Histriæ, 1240. Tergestinus episcopus Firmianus, 1203. *Vide ejus titulum.*
- Tergum. Deus hominem peccatorem post tergum quomodo admonuit, 82. Terga in Dei faciem mittere quid sit, 82.
- Terminum suum dilatare quid sit, 72. Terminos nobis a patribus affixos transgredere grave est, 668.
- Terra cunctis hominibus communis, omnibus communiter profert alimenta, 66. Super terræ altitudines sustolli quid sit, 591. An terra vitas a terra viventium distinguatur, 1175. Qui in terra viventium bona querit, mala hominum in terra aliena portare debet, *ibid.*
- Terracina Anxur prius dicta, urbs Latii, 249, 524. Monasterii Terracinenensis fabrica a S. Benedicto in visione disponitur, 249. Monasterium illud dirutum, et Casinensi unitum, *ibid.* Terracinenensis Ecclesia Agnello Fondani episcopo sic committitur, ut Fondensis Ecclesiæ jura ac potestas illi non subtrahantur, 634. Terracinenensis episcopus, Agnellus 524, 634, 1291.
- Terrenarum rerum cura ab animarum rectoribus fugienda, 24, 25. Plus de animæ salute, quam de terrenarum rerum utilitate debemus esse solliciti, 1233.
- Terrorem subditis quando incutere debeant Prælati, 20. Terrores humani fumo similes sunt, 1066.
- Tertullus civis Romanus Placidum filium T. Benedicto tradit, 220.
- Testamentum aliquando sumitur pro scripto adhibitis testibus firmato, 1075. Monachus nulla testandi licentia, 931. Attamen legibus humanis illis aliquando id fuit licitum, 559, 931. Possunt etiam testari ex dispensatione summi pontificis, 931. Joannes monachus Fantinum defensorem moriens reliquit in sex uncias hæredem, 539. At abbatiessæ testamentum irritum declaratur, licet monachicam vestem non induerit, 559, 931, 932. Qui Syagria post emissam professionem testari poterit, 1021. Testari potest episcopus de bonis ante episcopatum acquisitis, secus de his quæ in episcopatu acquisivit, 1206, 1207. *Vide* Episcopus. Testamenta in Ecclesiis damnata facta irrita declarantur, 791, 792. Testamentum presbyteri in gratiam ejusdem, qua lege confirmatum 801. Rusticæ testatrix voluntatem diu neglectam adimpleri curat Gregorius, 946, 947. Mortuorum dispositio in omnibus servanda, 1107.
- Testes sacramentales qui sint, 864. Dicebantur conjuratores et compurgatores, *ibid.* Testes in judicio quales esse debeant, 1255. Qui sine teste ambulat, recte non vivit, 1195.
- Testimonium ferre non possunt criminum socii, 651. An mulieres id possint. *Vide* Mulier.
- Thalassia Augustoduni abbatiessa, 1219, 1223.
- Tharsilla amita S. Gregorii, 397. Ejus virtutes, *ibid.* De morte sibi imminente a Felice papa III in apparitione monetur, *ibid.* In ipso mortis articulo Jesum venientem videt, *ibid.* Post mortem in ejus corpore longioris orationis notæ sæ sunt, 400.
- Thebes urbs Thessalica in Græcia, 627, 628. Thebanus episcopus Hadrianus, 627. Injuste damnatus Sed cum restituitur, 628. A jurisdictione episcopi Larissæi eximitur, 650.
- Theca Persica quid sit, 1270. 1172, θετή apud Græcos idem ac πύρα, σρόψ, 1272.
- Themistius Agnoitarum sectæ et disciplinæ princeps, 1066.
- Theoctista soror Mauricii imperatoris, 490. Ejus virtutes, 870, 1132. Ejus erga captivos liberalitas, 872. Clavem S. Petri et transmittit Gregorius, 872. Ad eam scribit Gregorius de detractioibus fortiter tolerandis, et de murmure sedando, 1126 et seqq. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*
- Theoctista filia sororis Mauricii Augusti, 877.
- Theodebertus rex Francorum Theoderici frater, 834, 1146. Ejus pro subditis ad fidem adducendis zelus laudatur, 834. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*
- Theodelinda Garibaldi Bajoariorum regis filia, 683. Uxor Autharis Langobardorum regis, *ibid.* Authari extincto, nupsit Agilulfo, *ibid.* Mulier insignis pietatis, *ibid.* Huic Gregorius Dialogos suos direxit, 1066. His usa est ad catholicam fidem tum regi, tum suis subditis persuadendam, 114. Decepta, ad tempus a communionem Constantii Mediolanensis episcopi se suspendit, 683, 634, 718. Et reliquias mittit Gregorius, 709. Et quod in pace faciendâ laboraverit, gratias agit, 958. De sociato catholicæ fidei ejus filio gratulatur Gregorius, 1270. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*
- Theodericus Francorum rex, 834, 1145. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*
- Theodora Augusta a Vigilio papa damnata, 615, 616.
- Theodora vidua Petronii notarii, 553.
- Theodora Sabini defensoris vidua, 1103, 1104.
- Theoderetus. De eo in concilio Chalcedonensi judicatum, 719.
- Theodoricus Gothorum rex in Italia moritur, 420. Ejus damnatio Solitario in insula Lipari revelata, *ibid.* Locus quidam Theoderici infernus dictus, 419, 420.
- Theodori (S.) xenodochium Parnormi, 1187.
- Theodorus Cæsareæ Cappadociæ episcopus et Pelagius diaconus fuere causa scandali ex damnatione trium capitulorum orti, 616. Damnatus est a Vigilio Theodorus, *ibid.*
- Theodorus Epiri episcopus, 794. Theodorus Lilybætanus episcopus, 660, 755, 801.
- Theodorus Massiliensis episcopus sanctitate conspicuus, 541. Cur malis a rectoribus Massiliæ sit perpeusus, 542. Audita Gregorii ordinatione ad eum litteras gratulatorias scripsit, 541.
- Theodorus episcopus diocesis Mediolanensis, Metropolitani disciplinam non declinat, 1020. A pud Gregorium querelas suas detulerat, 1238.
- Theodorus Mopsuestenus juste in synodo damnatus, 615. A Sorozone laudatur Theodorus ut doctor Ecclesiæ usque ad mortem, 833. Impia Photini dogmata renovavit, 1066.
- Theodorus Tropmannus episcopus actioni quartæ concilii Constantiopolitani sexti subscripsit, 569.
- Theodorus diaconus Constantiopolitanus, 847, 853. Arguitur quod dixerit Christum Jesum ad inferos descendentem, omnes qui eum confiterentur a penis liberasse, 861.
- Theodorus consiliarius, 229. In mancipii scripto donationem Sæli Gregorius, 627.

Theodorus vir consularis, 579.
 Theodorus curator Ravenne pacis studiosissimus, 1001. Hunc consolatur Gregorius, 1002. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*
 Theodorus magister militum, dux seu praefectus Sardiniae, 542. Insulares Sardiniae sibi subditos vexabat, 543, 544. Sicut et pauperes et Ecclesiam, 550, 551. Pecunia corruptus Theodorus obstat ne primas Byzacena Romam iudicaturus veniat, 976.
 Theodorus major populi, 1005, 1057.
 Theodorus Mauricii imperatoris medicus, vir ingenio sagax, et eloquens, 677. Archiater et expraefectus, 713. Magnificens eum gloriae et excellentiae titulis compellat Gregorius, 711, 712. A. Prisco patricio missus est Theodorus ad Avarum regem felici exitu, 677. Pecuniam in redemptionem captivorum Gregorio mittit, 712. Smaularibus causis indesinenter astrictus, Scripturas sacras lectionem negligit, 712. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.* Theodorum salutem Gregorius, 493, 877.
 Theodorus Palatinus, 499.
 Theodorus Ecclesiae S. Petri Romae mansionarius, 333. Noctu ei apparet beatus Petrus, *ibid.*
 Theodorus Ecclesiae Thessalonicensis lector, 1173.
 Theodorus puer inquietus frater monachi in monasterio sancti Gregorii vixit, 437. Quomodo in mortis articulo conversus, convaluerit, et religiose conversatus obierit, 437, 440.
 Theodorus Iudaeus maleficus, 891.
 Theodosia religiosa femina ad postulationem contra Januarii episcopum admittitur, 650, 727. Huic Stephani voluntatem de construendo monasterio adimplere desideranti, opem ferri vult Gregorius, 695, 728.
 Theodosiaci erant milites legionis quae a Theodosio Mauricii Augusti filio nomen acceperat, 608.
 Theodosianus diaconus Catanensis, 900.
 Theodosius Arelatensis episcopus, 541.
 Theodosius in abbatem monasterii sancti Martini in Campania eligitur, 641. Tres monachos fugitivos insequitur, 761. Mancipia ex suo monasterio ablata restitui postulat, *ibid.* Monasterium in honorem sancti Petri et sancti Michaelis dedicari postulat, 762. In murorum vigiliis se vehementer affligi queritur, 987, 988.
 Theodosius Mauricii imperatoris filius, 1302. Quando in societatem imperii ascitus, 676.
 Theodosius burdationis exactor, 536.
 Theodosius, 539, 776.
 Theodulfus diaconus urbis Parisiorum de resurrectione questionem saepius movit, 114.
 Theophanius comes urbis Centumcellensis hospitalitatis et alius misericordiae operibus deditus, 413. Magis ex officii debito, quam ex intentione curis terrenis occupatus, *ibid.* Miracula in morte et post ejus mortem facta, 416.
 Theoprobus monachus pro vitae merito sancto Benedicto familiaris, 244. Theoprobos mandat sanctus Benedictus ut requirat de Germano episcopo quid agatur, 269.
 Theotimus medicus, Gregorii familiarissimus, 664.
 Theotistus Mauricii Augusti cognatus, 805.
 Thessalonica urbs Macedoniae, 606.
 Thessalonicensis episcopi, Acholius,

Anastasius, Anisius, 487. Eusebius, 898, 1267. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*
 Thia. Graece θία, amitam significat, 528.
 Thomas episcopus, 695.
 Thomas Corinthius pro deserenda accusatione sacris initiatus, 780. Unde a tali ordine in perpetuum depositus, *ibid.*
 Thomas xenodocheii fundator, 1261.
 Thomas Salonitanae Ecclesiae defensor, 1225.
 Thomas Ecclesiae famulus libertate a Gregorio donatur, 800. Notarius efficitur, ac legatis sibi factis frui permittitur, 801.
 Thomas in Pisaurensi civitate tutor filiorum ab Adeodato instituitur, 756.
 Tiberis inundatio quo anno contigit, 116. Tiberis exundans supra muros urbis influit, 324. Ecclesiae horrea subvertit, 488. Huiusmodi exundatio non semel accidit, 324.
 Tiberius Silvae candidae episcopus, 1287.
 Tiberius unus ex filiis Mauricii Augusti, 841, 1302. Imperator non est renuntiatus, 1287.
 Tibur urbs episcopalis in Latio, 356. Urbs episcopalis Campaniae Romanae, 638. Tiburtini episcopi: Floridus, 300, 356. Anastasius, 1267, 1291.
 Tiburtius Romanus presbyter villis carnalibus addictus, post mortem visus est ingenti rogo superpositus concremari, 420.
 Timarchus exebitor, 1081.
 Timor hominis, non in homines, sed in brutas vimantia constituitur, 20. Contra naturam auperbire est, ab aequali velle timeri, *ibid.* Ignorat mens gratiam libertatis quam ligat servitus timoris, 52. Qui sint timores nocturni, 90. Ex timore nascitur amor, 353. Solus quandoque pavor animas in exitu purgat, 453. In hac vita semper timere debemus, 870. Incaute praesumptionis est quod fortis pavet, minus validum non timere, 877. Timendum in bonis quae operamur, 1110.
 Timothea oratorium a se fundatum in honorem sanctae Crucis desiderat consecrari, 576.
 Timothei zelum Paulus moderatur, 57.
 Tinctoris corpus post mortem in Ecclesia sepultum divinitus exhumatur, 461.
 Tintinnabula quibus sacerdos tabernaculum ingrediens ambiebat, quid significent, 17, 511, 1065. Curtintinnabula vestimentis sacerdotis inserta, 17, 511. Mala punica cur tintinnabulis addita, 18, 511. Diabolus tintinnabulum quo ad monendum sanctum Benedictum utebatur Romanus, fregit, 212.
 Tirones. Tironum collatio erat onus provinciarum propter possessiones et praedia, 594.
 Tituli sunt tabulae lignae in possessionis signum praedium seu urbanis, seu rusticanis appositae, 553, 769. Titulos ponere quid sit, 1289. Titulo seu Ecclesiae ubi plures Gregorii tempore ascripti presbyteri, 697, 698. Tituli basilicis extramuranis non dabantur, 698. — Tituli abbatum, *Dilectio*, 1177. Abbatum presbyterorum, *Sanctitas*, 531, 698. — Advocatorum, *Gloria*, 731. — Defensorum, *Experientia*, 1269 et *alibi*. — Diaconorum, olim *Sanctitas*, 531. Diaconorum Rectorum, *Dilectio*, 740, 746. — Ducum, *Gloria*, 543. *Magnitudo*, 975, 1032, 1048, 1268. — Episcoporum, *Beatitudo*, 1064, 1069 et *alibi*. *Corona*, 622. *Dilectio*, 1265, 1271, 1272. *Fraternitas*, 1055, 1056,

1209. *Reverendissimus*, 846, 1063. *Sanctitas*, 531, 532, 608, 680. — Exarchorum, *Excellentia*, 1240. — Imperatorum, *Clementia*, 1239, 1244. *Pietas*, 1244, 1267. *Serenitas*, 494, 495, 804, 805, 841. — Judicum, *Eminentia*, 1054, 1067. — Magistratum, *Excellentia*, 506, 686. *Illustris*, 519. *Magnitudo*, 975, 1032, 1048 et *alibi*. — Magistrorum militum, *Gloria*, 909, 985 et *alibi*. — Notariorum, *Experientia*, 1056, 1061. — Papae: *Celsitudo*, 978. *Corona*, 622. *Sanctitas*, 531. — Presbyterorum, *Dilectio*, 1237. *Sanctitas*, olim, 531. — Praefectorum, *Gloria*, 1068. — Regum ac Reginarum, *Excellentia*, 506, 786, 795, 1146. *Gloria*, 684. *Illustris*, 519. — Subdiaconorum rectorum Patrimonii Ecclesiastici, *Experientia*, 497, 541, 653 et *alibi*. — Quavis dignitate spectabilium, *Gloria*, 834, 1032, 1081, 1088, 1257, 1258, 1259.
 Titus. Titi animum mansuetum Paulus stimulo impellit, 57.
 Tomus volumen aut codicem significat, 793. Tomus idem ac truncus et scapus, seu ramus ex arbore recisus, *ibid.* Tomus sancti Leonis, id est epistola sancti Leonis, *ibid.*, 1270.
 Tonaura clericalis differt a ritu tendendis solemniter capillaturae, 576. Tonaura clericalis seorsim dari solita ante saeculum septimum, *ibid.* Multi olim sine dimissoriis litteris tonsurati leguntur, 566.
 Tonsuratores quinam dicantur, 978, 979.
 Torpor mansuetudini vicinus, 56.
 Tortona urbs episcopalis Italiae, 1035. Dertona dicta, *ibid.*
 Tortura. Quinam iure scripto a tortura excipiantur, 629. In Gallia pauci ab ea immunes, etiam in foro ecclesiastico, si crimen sit atrox, *ibid.* Quae per afflictionem fiebat criminis exploratio a Gregorio improbat, 1060, 1061.
 Totila Gothorum rex, prophetiae spiritum quo pollebat sanctus Benedictus, experitur, 237. Totila a sancto Benedicto de malis factis increpatur, sibi que ventura, accipit, 237, 240. Quo anno contigerit ille sancti Benedicti cum Totila congressus, 239. Carbo-nium episcopum urbis expo-ni jubet, 297. Et Fulgentium episcopum vinculis constrictum, 300. Miraculo mitigatur Totila, *ibid.* Totila et Gothorum feritas, 301.
 Trabes pro Ecclesiis sanctorum Petri et Pauli Romae advehi jubet Gregorius, 1193.
 Traditio est datio possessionis, 637. Acceptatio traditionem nullum jus acquirit, 637.
 Trajanus ex abbate episcopus Melitensis factus, 1042, 1230. Monachi ei in solatium conceduntur, sed cum licentia episcopi diocesani, 1042.
 Trajanus vir bonae mentis, sed ad episcopatum urbis Syracusanae idoneus non iudicatur, 741.
 Tranquillitas. Ob tranquillitatem temporalem saepe praesentia delectant, et non inquirunt aeterna, 69. Magis est animi inter causarum turbas, non fuisse turbatum, 854.
 Transjuren-sis pagi et Scutingorum Burgundia rectores, nunc duces, saepius patricii nuncupantur, 493.
 Translatio corporum SS. Petri et Pauli a Cornelio papa facta, 710. Translatio reliquiarum. *Vide Reliquiae*. — Translatio de Latino in Graecum quomodo fieri debeat, 877. — Translatio-nes episcopali-um sedium, 495, 578.
 Trecale, vel Tricala, vel Tricoala urbs olim episcopalis in Sicilia, 737. Treca-litanus episcopus, Petrus, 737, 1137.

Tregestum. *Vide* Tergestum.
Tremissis tertia pars solidi aurei, 570, 707, 734. *Æquiva*lebat fere scuto ostro argenteo, 708.
Tres-Tabernæ urbs olim Latii, 614.
Sedes ejus unitor Ecclesiarum Velitrane, 614.
Tribulatio. Ignis tribulationis vitiorum rubiginem non purgans animum obduratum ostendit, 53. In summa tribulatione positus sola est consolatio misericordia Creatoris, 1062. Deus electis suis in hac vita non promissit gaudia delectationis, sed amaritudines tribulationis, 1127. Tribulatio vires non opprimat, 1239.
Triburiense concilium anni 895. Historiam ex Gregorii Dialogis desumptam refert, 107.
Tribunorum varii erant ordines, 499.
Tribunus clericus, 696.
Tributa minus ad utilitatem proficiunt, si cum peccato colligantur, 769. Olim ab omni tributo immunes erant ecclesiasticorum possessiones, 1017.
Tributa ab religiosis etiam persolvenda, 1059.
Tricala. *Vide* Trecala.
Tricenarii missarum origo, 468.
Trinitas. Abraham in tribus angelis unum salutans, Trinitatis subsistentias unius substantiæ esse declaravit, 617. In Trinitatis nomine baptismus conferendus, 1167. Secus, nullus est, 1168.
Tripedica quid sit, 261. Tripedica instructus diabolus apparet sancto Benedicto, *ibid.*
Tristes qui sint admonendi, 37. Tristes ex propinquo habent iram, *ibid.*
Triticum. Per tritici mensuram modus verbi exprimitur, 99. Triticum miraculo multiplicatum, 192.
Tropæi quid significet, 426.
Tropæa urbs Calabriae, 569. Tropæanis monachis, si religiose vivant, subveniendum, *ibid.*
Tudertum urbs episcopalis in Umbria, 192. Tudertini episcopi Fortunatus, 190. *Vide* ejus titulum. Sabinianus, 1288.
Tullianus magister militiæ, 900.
Tullus, id est ablatum, 608, 973, 974, 1035, 1107, 1108.
Tunica. Per tunicam Romani ordines distinguebantur, 1012. Tunice a Dalmaticis in quo differant, *ibid.*
De Turis episcopus Pelagius, 830.
Turris civitas episcopalis, in Sardinia, 550. Ejus Ecclesiæ visitatio committitur, 1052. Turritanus episcopus, Marinianus, 550, 932.
Tutores dari pupillis conductorum Ecclesiarum, qui eorum bona regant, jubet Gregorius, 535. Tutor prohibetur ducere pupillam, 573.
Tympanium. Deum in tympano, sed non in choro laudare quid sit, 68. In tympano et choro Deum laudare, quid sit, 880.
Tyndaris urbs olim episcopalis in Sicilia, 672, 994. Tyndaritanus episcopus, Eutychius, 672.
Τυραννος quid significet, 435.

U

Ubersa in Ægypto subigi quid sit, 82.
Una aliquando sumitur pro cubito, aliquando pro spatium in quantum utraque extenditur manus, 671.
Ultio. Aliqui non statim sed diu post illatas injurias ultionem inquirunt, 44, 45. Hi quibus similes sint, 45. Plus virum habet discretia in correctione remissio, quam in exsequenda ultione districtio, 1051.

Unanimitas mutua prælatorum Ecclesiarum studiosa est fovenda, 879.
Uncia est quingentorum septuaginta sex granorum, 708. Sex in uncia solidi, 648, 708. Novem unciae, hoc est tres alicujus rei quadrantes, 537. Hæres in sex uncias, id est hæres mediæ partis successione, 537, 539, 626. Hæres in octo uncias, is est qui a tribus partibus duas consequitur, 877, 990. Hæres in quatuor uncias, is est qui unam tantum partem a tribus consequitur, 673, 990. Hæres in unam unciam, 1189, 1190.
Unionis Ecclesiarum causa est utilitas aut necessitas Ecclesiarum, 495. Quot sint Ecclesiarum alteri unione rationes, *ibid.* Tribus modis uniuertur Ecclesiarum, *ibid.* Carinensis Ecclesia uniuertur Regitanæ, 597, 799. Cumana uniuertur Misinensi, 606. Formiensi uniuertur Minturnensi, 495. Trium Tabernarum Ecclesia uniuertur Velitrane, 614.
Unitas quo studio procuranda, 972.
Universalis episcopi nomen dicitur a Gregorio, erroris nomen, 742. Stultum ac superbum vocabulum, *ibid.* Perversum vocabulum, 742, 743. Ne-fandum vocabulum, 745, 850. Scelus-tum vocabulum, 747. Nomen blasphemie in quo omnium sacerdotum honor adimitur, 749, 771. Verbum superbie, per quod grave scandalum in ecclesiis generatur, 878. Hoc vocabulo universam Ecclesiam fidem corrumpi dicit, 873. In hunc titulum invenitur Gregorius, 749, 881, 984. Arguitur male Gregorius, tanquam pro nulla causa daret locum scandalo, 873, 881. Universalis episcopi titulus in Chalcedonensi synodo in aliquot libellis supplicibus Romanis pontificibus est oblatum, 743, 749, 750, 771, 919. Sed nullus eorum hunc usurpare sibi voluit, 749, 771, 919. Hadrianus papa in synodo vii cum Tarasio de hoc titulo contendit, 749. Hunc sibi oblatum respuit Gregorius, 771, 919. Quo sensu Græci suo patriarchæ œcumenici titulum tribuerint, 749, 772.
ὀνομαστικόν quid significet, 190.
Urbanus abbas monasterii extra Caralim, 1107.
Urbicus præpositus, 596, 732. Dicitur abbas monasterii sancti Hermæ Panormi, 824. Quis fuerit, 1136. Imprudentiæ arguitur, 1136 et seqq. A Gregorio durius increpat, 1137. *Vide* indicem alphabeticum Epistolarum.
Urbici in Panormitano Episcopum electio probatur, 1228. Reluctans cur non cogatur, *ibid.*
Urbicus defensor, 639.
Urbicus domnæ Palatinæ maritus, 528.
Urbium urbs Umbriæ, 641. Urbinatium episcopus, Leontius, 641, 774.
Urbinius Diracitanus episcopus, 898, 983.
Urbs vetus episcopalis urbs Hetruriæ, 498. Urbis veteris episcopus, Joannes, 496.
Urgere apud auctores profanos sumitur quandoque pro imminere, 440.
Ursinus Cadurensis episcopus, cui deposito jus servatum est, sed mutilum et restrictum, 495.
Ursinus Taurinensis episcopus, 1022.
Ursicino parochias ablatas restitui postulat Gregorius, 1022, 1023.
Ursinus qui contra Joannem Ravennatem Episcopum scripsit, coercedus, 720.
Ursus monachus ab altero monacho moriente, quamvis longe distans, vocatus, moritur, 425, 428.
Ursus Florentio Dei servo ministrat,

309. Oves pascit, *ibid.*
Ustica Siciliæ insula, una ex Æoliis, 469.
Uaura jure divino et canonico prohibita, 955. Quænam vero usura, et quibus, non ita certum, *ibid.* Placet Gregorio ut colonis Ecclesiarum in necessitate, mutua detur sine fenore pecunia, 734, 735.
Usus et jus quandoque separantur, 522.
Utilitas pro occupatione sumitur, 591, 592.
Uinum urbs in provincia Forojulensi sedem habens patriarchalem, Aquileiam translata, 502.
Utriculum oppidum Umbriæ, 299.
Varia ejus nomina, *ibid.* Utriculanus episcopus, Dominicus, 1291.
Uxorem defuncti fratris frater accipere renuens quid aignet, 6. Mulierem spueri in faciem nolentis accipere, quid sit, 7. Uxorem quasi non habendo habere quid sit, 70.

V

Valdarichus, 1191.
Valentinianus primus monasterii Lateranensis abbas, 208.
Valentinianus Gregoriani monasterii monachus, cujus more prædicitur, 409.
Valentinus abbas sub quo Gregorius vitam professus est monasticam, 172.
Valentinus abbas, 722.
Valentinus Ecclesiæ Mediolanensis defensor, vir valde lubricus, 461. Corpus ejus sepultum in ecclesia B. Syri martyris dæmones nocte exhumatum extra ecclesiam traxerunt, *ibid.*
Valentinus presbyter monasterii, 954.
Valentio episcopus Afer, 916.
Valentio primum abbas monasterii in Valeris provincia, deinde monasterii S. Gregorii Romæ, 404. Ab eo dicitur Gregorius quæ de presbytero quodam in suis Dialogis refert, 329, 404. Ejus memoria qua die celebris, 404.
Valeria regio Latii, 161. Unde sic dicta, 1042. Provincia Marsorum dicta est, 405.
Valerianus presbyter Romanus pro captivis redimendis Barcam in Africa missus, 636.
Valerianus Firmanus Ecclesiæ clericus, 943. Ejusdem Ecclesiæ notarius oratorium in suo fundo construxit, 986.
Valerianus monachus, 736.
Valerianus Romæ advocatus, 412.
Valerianus patricius pravus moribus modum ponere contemnit, 460. Hunc quod episcopus Brixiensis post mortem in ecclesia sepelisset, subita morte multatus, *ibid.*, 461.
Valetudo. *Vide* Salus.
Vanga quid sit, 304.
Vanitas. Quid attendere debeant qui mala occulte, et bona publice agunt, 95. Sepulcra sunt dealbata, 95. Rem infiniti pretii vili vendunt, *ibid.* Alii vivunt et sibi moriantur, 95. Qualiter videnda, et qualiter videnda non esse opera nostra Christus dixerit, 96. Si appetitus placendi hominibus subreptit, omnis labor boni operis incassum fit, 626.
Vantilonus, 1024.
Vapincum vel Vapingum urbs Galliarum, 1011. Vapincensis episcopus, Argius, *ibid.*
Varmaricarius Brunichildis legatus, 1219, 1220. Et Theoderici, 1221. *Vide* Burgoldus.
Varroniana massa, 537.
Vasa Domini qui ferre dicantur, 13,

508. Qui custodes vasorum, 213. Vasa sacra sunt fidelium mentes, *ibid.* Vasa sacra Venafraus Ecclesiam clericum Judæo vendiderunt, 554. Vasa sacra pro captivorum redemptione distrahi permittunt leges et canones, 859, 886.

Vectanus comes, 985.
Vectes de lignis Sethim deaurati et circuli arcæ inserendi quid significant, 34. Cur vectes auro operiri jubeantur, *ibid.* Cur semper in circulis esse debeant, *ibid.*

Vel habet vim copulativæ Et, 702.
Velia urbs olim Lucanæ Episcopalia, 605.

Velitranæ urbs Campaniæ in Italia, 578. Sedes Velitranæ a S. Gregorio in tutiorem locum translata, 578, 179. Velitranæ Ecclesiam unitur Ecclesiam Trium Tabernarum cum omnibus tribus et emolumentis ejus 614. Velitranus episcopus, Joannes, 1287, 1291. Vide ejus titulum.

Velox magister militum, 570.

Velum. Virgines olim non statim post emissum virginittatis votum, velum accipiebant, 692. Veli benedictio ad episcopum pertinebat, 693, 754. Velum olim solemniter ad altare solebat dari virginibus, 693. Solemnior erat veli abbatissæ, quam cæterarum Monialium benedictio, 692. Antiquissima velandarum virginum consuetudo, 754. Velaturam deponere nefas est, 754. Vela in ecclesiis suspensa, 1123, 1124.

Venafraum urbs Campaniæ in Italia, 554. Hujus Ecclesiam clericum sacram suppellectilem Judæo vendiderunt, quam S. Gregorius jubet restitui, et clericos penitentiam subijci, 555.

Venalitas in ordinationibus non reperitur, 659, 660. Vide Simonia.
Venantius episcopus Lunensis, 293, 296, 297, 461. Vide *Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Venantius episcopus Perusinus, 1211.

Venantius episcopus, 1238.

Venantius patricius et exmonachus, 153. Cancellarius non fuit, 522. Hunc Gregorius hortatur ut citius ad monasticam vitam redeat, 523. Uxorem duxit Venantius ex qua Barbaram et Antoniam filias suscepit, 522, 1033. Eundem morti proximum Gregorius conatur ad habitum monasticum revocare, 522. Ei concilium offert congregandum in quo causa ejus disceptetur, 524. De salute ejus desperat Gregorius, nisi a conjugio recedat, ac monachum induat, 523. De ejus salute quam sollicitus Gregorius, 1119 et seqq. Vide *Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Venantius patricius Panormitanus, 1183, 1206, 1228.

Venantius Opilionis patricii nepos, 619.

Venenum haustum post crucis signum non nocet, 288. Veneno infectum sanat S. Benedictus, 257.

Venerari aliquando passiva a Gregorio sumitur, 379, 380.

Venerius episcopus Caralitanus, 1303. An quæ ad eum Gregorii Epistola circumfertur genuina sit, 1304.

Venerius episcopus Vibonensis, 962. Huic visitatio Taurianensis Ecclesiam committitur, 1052.

Venia peccatorum cogitationis facilis, 86. Vaniam delicti sui recte postulat, qui in se commissa prius relaxat, 473. Veniæ facilitas pernicioosa, 657.

Venire ad rempublicam quid sit, 766.

Vennianus, 1039.

Venter. Ventris nomine mens significatur, 51. Venter signatur nomine principis coquorum, 61. Ventri serviens vitiorum laqueis astringitur, 62.

Ventus quid significet, 56. Quid sit observantem ventum non seminare, *ibid.*

Verbosi qui monendi sint, 54.

Verbum Dei aliud scriptum, aliud traditum; utrumque fidelibus pariter venerandum, 518. Verbum divinum quomodo caro factum, 1168. Inter humana verba cor defuit, 33. Verbis oria sui illaqueari quid sit, 38. Ab otiosis verbis ad noxia pervenitur, 34, 35, 313. Verbum otiosum quid sit, 55.

Verocundi qui monendi sint, 41.

Veritas. Nihil ad dicendum veritate facilius, 47. Minoris excessus est veritatem non cognoscere, quam in eadem cognita non manere, 301.

Versipelles qui sint admonendi, 47, 48.

Vesonensium episcopus, Vitalis, 1288.

Vestiarium accipitur vel pro armario vestium, vel pro re ipsa vestiaria, 650. Vestiarium, qui curam gerit vestiarum, *ibid.* Est etiam secundum a vestiarium; et supremum vestiarum præfectus, *ibid.*

Vestigium. Apud vestigia imperatorum demorari, 1130.

Vestimenta sacerdotis quid significant, 17, 514. Cur tintinnabula vestimentis sacerdotis inserta, *ibid.*

Veteranus Salonitanæ Ecclesiam presbyter, 1065, 1225.

Viam angustam in pace Ecclesiam tenentes ad martyrium præparantur, 340. Via acta iustorum per pontem in visione significata, 432, 433, 436.

Viatum pro Eucharistica communionem usurpat, 397, 733. Pro absolutione, 397. Veteres id omne dicebant viaticum, quod ad securum ex hac vita discessum proderat, 733, 926. Viaticum imminente morte penitentiam agentibus non denegandum, 1250.

Viator diaconus Catanensis, 900.

Viator extribunus, 1003.

Vibo urbs olim episcopalis Brutiorum, nunc castrum provinciam Calabriae ulterioris, 825.

Vicarius idem aliquando significat ac successor, 1095, 1300. Hujus vocis aliam significationem, 1104, 1105, 1106. Papa solebat olim vicarios suos instituire metropolitani vel episcopi in remotis extra Italiam provinciis, 187. In Sicilia subdiaconum vices suas committit, *ibid.* Vicariorum magnorum imago, 565. Dicti sunt sacerdotes et episcopi secundi ordinis, *ibid.* Sedis apostolicæ vicariatus aliquando loco tribuitur, non personæ; aliquando personæ, non loco, 573. Arelatensi episcopo qui vicariatus hic olim datus fuerit, 781. Virgilio Arelatensi Gregorius vicarius enas in Galliis committit, 781. Quæ fuerit ejus potestas, 783. Solus nihil deficiebat nisi in levioribus causis, 784. In causis fidei aut negotiis majoribus qui se gerere debebat, *ibid.* Vicarii seu locum tenentes olim senatores dicti, 593, 594. Alius erat ab Urbis vicario præfectus, 1076. Sub vicario Urbis decem erant provinciam, *ibid.*

Viccomes quid sit, 909.

Vicedominus. Varia erant Vicedominia, 498. Eorum dignitas, *ibid.* Vicedominus hodie major domus appellatur, *ibid.* Ab œconomis aliquando distinguebantur Vicedomini, *ibid.* Eorum cura quæ esset, 498, 832.

Vicedominus ab episcopo institutus, 1172. Vel ab omni clero, si episcopus negligat, *ibid.*

Victor primas Numidiæ, 715, 915, 1195, 1199, 1200.

Victor Panormitanus episcopus Romam. ut se purget, venire jubetur, 557. Ejusdem causa Mariniano abbati et Benenato notario examinanda committitur, 642, 643. Si reus sit, communionem privandus, et in monasterium retrudendus, 643. Negligentiæ circa monasterium arguitur, 732. Pro Judæorum Synagogis injuste occupatis ac temere consecratis pretium solvere jubetur, 973, 974. Vide *Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Victor Phaasianensis in Sardinia episcopus, 932, 1095. In Sardinia idololatris convertendis incumbit, 1106.

Victor diaconus Carthaginensis, 609.

Victores in campo intra mœnia quinam capiantur, 45.

Victoria. Sine labore certaminis, non est palma victoriæ, 325. Victoria non militum virtuti, sed Dei voluntati tribuenda, 678. Excellentior nascitur ex desperatione victoria, quam fuerit laboris nimii adepta sudoribus, 776.

Victoria, rebus monasterii S. Martini in Sicilia dispersa, prioratus et postea abbatissæ locum ambebat, 732. Hanc Gregorius jubet examinari, ac relata quæ dederat, in aliud monasterium dimittit, *ibid.*

Victorianus presbyter, 1044.

Victorinus episcopus Taurominitanus, 558.

Victorinus diaconus Numidiæ, 699, 660.

Victorius cyclum Paschalem sæculo v mediante composuit, 1037. Hunc cyclum Scoti et S. Columbanus rejecerunt, 1037. Hunc rejici ab Ecclesia Romana postulat Columbanus, 1038.

Viduarum cura ad episcopos pertinet, 499. Earum causas lueri episcopis ab imperatoribus et regibus est concessum, 627. Viduas clericorum, mortuis conjugibus, vetant cauones iterum nubere, 716. Hac lege non tenetur vidua cujus maritus a ministerio suo abstinuit, 717. Cur secundæ nuptiæ clericorum viduis interdictæ, 716.

Vienna urbs Galliarum, Ecclesiam Arelatensis aliquandiu æmula, 831.

Vigilantiæ lorica nudatum pectus jaculis patet, 89, 90. Mens vigilans, similis gubernatori navi, 90. Mens a cura suæ sollicitudinis dormiens verberatur, et non dolet, 90. Trahitur et non sentit, 90. Sub protectione Dei vigilandum, 318. Cauta provisio culparum quam utilis, 976.

Vigildi familiam relaxari petit Gregorius, 571.

Vigilius papa de concilio v et tribus damnandis capitulis ambiguus, 615. Schismati occasionem dedit, aut vires addidit, 682. Theodoram Augustam et Acephalos damnavit, 615. Et Theodorum Cæsarem Cappadociæ episcopum, 616.

Vigilius vices præfecturæ Mediolani ante Joannem egit, 953.

Vincentius episcopus Sardiniam, 932.

Vincentius Lamignensis Ecclesiam diaconus de episcopo suo Argentio apud Gregorium questus est, 566, 567.

Vincentius Liriensis monachus, 1101.

Vincomalus defensor Ecclesiam constituitur, 756, 823.

Vintarith, 1243.

Vinum quid significet, 23. Qui Dominum vinum suum nobis præstat, 73.

Vinum cum oleo vulneribus a Samaritano infusum quid significet, 514. Vino quomodo in diebus jejunii utendum, 1303. Vinum precibus crescit, 185, 189.

Violenter, id est ægre, invite, 693.

Violentos coercere non est contra leges agere, sed legi subsidium ferre, 627.

Vir. Viri quomodo sint admonendi, 35.

Virga, quid significet, 23.

Virgilius ex abbate vel Lirinensi vel Augustodunensi Arelatensis episcopus factus, 541. Audita Gregorii consecratione, ad eum litteras congratulatorias scripsit, 541. Usus pallii, ac sedis apostolicæ vicariatus juxta morem antiquum illi conceduntur, 784, 783, 784, 785. Et episcoporum causæ etiam majores in prima instantia committuntur, 783, 784. Concilia convocare quoties necesse ducebat, ei licitum, 784. Negligentiæ arguitur, 1021. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Virginitas. Humilitas in virginitate servanda, 83. Virginitas qui sit verbum quod non omnes capiunt, 83. Quidam in meliori ordine deterioris sunt, et quidam in deteriori meliores, 83. Virgines fatuæ oleum non accipientes, et sapientes quid signent, 1126.

Virgo. Virgines dicuntur Eunuchi, 83. Virgines singulariter Agno cantant canticum, *ibid.* Qui monendi sunt peccata carnis experti, 83. Virginem rapiens, et ipsi faventes excommunicantur, 1293. Virginum stupratores quomodo habendi. *Vide* Stuprator.

Virginitas monachus qui opem ferri præcipit Gregorius, 726.

Virtus. Quæ virtutum munitiones necessariæ, 31. Virtutes animæ per luxuriam destrouunt, 61. Priusquam virtutes inserantur, vitia sunt extirpanda, 93, 94. Si virtus non creverit, oportet ut decreseat, 94. In via virtutis retro abire periculosissimum, *ibid.* Fovea mentis est memoria virtutis, 99. Virtus cum vitis renititur, 99. Virtus quomodo in captivitate tradatur, 101. Virtutum exempla miracula anteponenda, 115. Virtutis sectatores non sibi solis lucrum comparant, 121. Facile est simulare virtutem, difficile habere virtutem, 1269. Virtus nihil est nisi summus Dei amor, *ibid.* Vitia plerumque virtutes se esse mentiuntur, 28, 59, 514.

Vis et jure opponuntur, 693. Quæ vi sunt, jura habentur infirma, 842.

Visibilia per invisibilia videntur, 381.

Visionibus cur plerique justorum in morte fruuntur, 389. Visiones qui examinandæ, *ibid.* Visiones quibus sancti quidam in mortis articulo dignati sunt, 389, 392, 393, 396, 397, 400, 404, 409, 420, 425, 432. Visiones nocturnæ quibus monachi vitæ sanctæ sunt dignati, 453, 456.

Visitor. Metropolitanus erat visitatores delegare episcopos ad Ecclesias desolatæ, 501. Alii erant visitatores non episcopi, *ibid.* Episcopo mortuo vel aliter deficiente, onus visitationis suscipiebat alius episcopus in eadem Ecclesia, 501, 562, 823, 824. Visitatores aliquando a rege sunt designati, 562. Visitor Ecclesiam in ejusdem episcopum non eligatur, 575. Clericorum promotionibus se immiscere visitor non poterat, sine speciali mandato, 588, 600, 601, 1237. Visitoribus datur licentia ordinandi presbyteros et diaconos in ecclesiis sibi commissis, 501, 562, 575, 605, 721, 824. Leontio Ecclesiam Ariminensem visitori denegatur eadem licentia, 641. Et nonnullæ

ei conceditur, 774. Visitori munitiones celebrare conceditur, 575. Visitoris erat aliquem, qui defuncto episcopo succedere dignus esset, exquirere, 588, 722, 808, 862 et *alibi.* Cujus electionem testimonio suo roborare debebat, 601, 720, 808, 1052, 1227 et *alibi.* Visitoris erat bona episcopi et Ecclesiam viduatæ custodire ac defendere, 588, 600, 737, 738, 755, 774, 808, 862, 987, 988, 995, 1052. Monasteriorum etiam curam gerebat episcopus Visitor, 601, 808, 1227. Visitoris munus in spiritualibus, 737, 738, 808, 987. Visitoribus obedire debebant populi tanquam episcopis propriis, 642, 738, 755, 989, 996, 1228 et *alibi.* Visitoribus et eorum clericis tribuenda stipendia, 692. Paulo Nepesino a visitatione secedenti pro labore centum solidos cum uno mancipio dari jubet Gregorius, 649. Quarta pars honorum Ecclesie episcopo assignatur, visitori, stipendii loco, cedat, 737. Visitatio injungitur Ecclesiis: Agrigentina, 737. Ariminensis, 548, 549, 641. Brundusii, 807. Capuanæ, 737. Crotonensis, 600. Cumanæ, 587. Ecclesiarum trium, 605. Formiensis, 862. Gallipolis, 807. Hortonanæ, 721. Interamnæ, 987. Lippiarum, 807. Neapolitanæ, 575. Nepesinæ, 588. Panormitanæ, 1227. Populonensis, 500. Ravennatis, 754. Saonensis, 562. Tadinatis, 995, 996.

Vita. Vita Christiana non ex signis, sed ex operibus æstimanda, 205. Pondere humanarum miseriarum pressi in hac vita gemendum magis hominibus quam lætandum, 854. Vita nostra naviganti similis, 875. Vita præsens est peregrinatio, 1175. — Vita communis in Ecclesia Cantuariensi, 1151. — Praxis vitæ communis quæ lege præscripta, *ibid. et seqq.* — Vitæ spiritalis exercitia et tranquillitas, 875. — Vita activa et contemplativa. Per vitam contemplativam, Deo; per activam salutem vacamus proximi, 8. Isaias illam, Jeremias hanc laudabiliter appetiit, *ibid.* et 848. Vita contemplativa, per Rachelem, activa per Liam significatur, 491. Item per Mariam et Martham, *ibid.* Magdalenæ in contemplativa vita suspensa, jam activam transcederat, quam adhuc Martha tenebat, 869. Otilium sanctum quærit charitas veritatis; negotium justum suscipit necessitas charitatis, 621.

Vitalianus episcopus Sipontinus, 900 1107. Graviter objurgatur quod virginem, projectis religiosis vestibus, ad sæculum reverti passus sit, 900.

Vitalianus presbyter in Siciliam poenitentiam agendam causa mittitur, 730.

Vitalianus magister militum, 570, 590, 591.

Vitalis Vesontensis episcopus, 1288.

Vitalis tertius post S. Benedictum, abbas Casini, 208.

Vitalis defensor Caralitanus, 926, 980, 1106, 1259.

Viterbium urbs in Hetruria quæ in episcopali sede Ferentis urbi successit, 189.

Vitium. Qui a vitibus non abstinuit, diabolo facit deditorem, 49. Quædam vitia ex se ipsa alia gignunt, et ex aliis oriuntur, 60. Vitia quædam prudenter a pastore dissimulanda, sed quia dissimulantur indicanda, 29. Quædam aperte cognita sunt tolleranda, *ibid.* Alia licet occulta sunt perscrutanda, 29. Quædam durissimè arguenda, 30. Ab increpandis vitibus qui-

escere quanta culpa, 70. A porta usque ad portam ire, est a vitio ad vitium increpando discurrere, 75. Dei est qui adferenda vitia zelo divini amoris excitatur, 76. Dei se esse denegat, qui vitam carnalium increpare recusat, *ibid.* In increpatione vitiorum, cum vitiosis pax inter servanda, 70. Vitia oppositis medicamentis curanda, 88. Prius extirpanda vitia, quam virtutes inserantur, 93, 94. Vitium in quo maxime periclitamur, acrius, etiam alii dissimulatis, impugnandum, 98. Sic vitia curanda, ut Pastor non inflectat subditum in opposita, 97, 98. Vitia virtutes se esse sæpe mentiuntur, 28, 514. Dum vitium virtus creditur, sine metu culpa cumulatur, 57. Vitreum vas crucis signo confractum, 216.

Vitula monasterium S. Viti in Sardinia constructum, 543.

Vitulinus Sipontinensis episcopus, 1287.

Vituperantes quo animo audiendi, 1093.

Viti (S.) monasterium in Sardinia a quo constructum, 542, 543.

Vitus defensor creatus, 1120.

Vivere. Aliud est beate vivere, aliud essentialiter vivere, 452.

Viviana Felicitæ relicta, cui largum subsidium Gregorius offerri jubet, 528.

Vinlandus, 602.

Vocales litteræ longæ qui olim a brevibus distinctæ, 564.

Vocare. Sapientia deserit quos diu renuentes vocavit, 49. Humanum genus ante peccatum Deus quomodo monuit, 82. Post peccatum quomodo eum vocet, 82.

Voluntas propria ad lætitudinem pertinet, 62. Voluntates piæ defunctorum non infringendæ, sed implendæ, 687, 689, 947. Voluntas ultima defuncti interdum potest mutari, 1107. Voluntas in matrimonii debet esse libera, 693.

Voluptas et adolescentia vanæ sunt, 377.

Votivus, id est expetitus, optabilis, 589, 590.

Votum castitatis illicitum reddit vovendi conjugium, 81. Qui bonum majus subire proposuit, bonum minus quod licitum, illicitum fecit, *ibid.* Castitatem et paupertatem olim expressis verbis non vovebant monachi, licet monastico statui essentialia forent, 1021.

Vox viva cor plerumque strictius solet trahere, quam lectio dicta per transitum, 858.

Vulnus. Vulnere animorum difficilius curantur quam vulnera corporum, 3. Mala abstergit livor vulneris, 51. Vulnere clausa pius cruciatur, 51. Peccant qui dum cognoscunt vulnera mentium, curare ea negligunt actione verborum, 74. Qui dolorem non sentit vulneris, remedia non requirit salutis, 93. Vulneribus inferendis melius obsistitur, quam curentur illata, 716.

Vulpes gallinam ablatam ferre miraculo cogitur, 192.

Vult, unus e tribus illis qui Totiles semper adhærebant, 237.

Vulturnum, urbs Campaniæ in Italia, 951.

Wandall. Arianorum Wandallorum in catholicos persecutio in Africa sub Hunnerico, 348. Episcopi linguam amputant, *ibid.* Campaniam depopulantur, 277.

Warnilfrida Ariulphi a secretis, 1062.

Wisigothi ad fidem catholicam sub Recharedo rege conversi, 247, 248.

Wicani insula, 778.

X

Xenia sunt munera missa, 300, 338. Xenia munus quod hospitibus datur, 587. In jure xenia pro munusculis accipiuntur, *ibid.* Gregorio non omnia xenia videntur repellenda, 586, 587, 807. Quenam ipsi xenia jucunda essent, 841.

Xenodochiorum administratio ex veteri more fuit penes episcopos, 706. Unde xenodochia dicuntur Ecclesiarum, *ibid.* Xenodochiorum cura clericis notæ prohibitatis committi jubet Gregorius, 706. Subdiaconis aliquando commissa, 949. Qui xenodochiis præsent quales esse debeant, 706. Xenodochia negligi non patitur Gregorius, 1259, 1260. Xenodochium Jerosolymis faciendum, 1237. Xenodochii

Augustodunensis privilegium, 1221, 1222, 1223.

Z

Zabarda dux Sardinie, 702. Zacharias papa quo tempore rexit Ecclesiam, 114, 118. Cur Dialogos sancti Gregorii in Græcum transtulerit, 137, 111, 121. Forte bis eos traxit, 112.

Zalla Gothus Arianus catholicorum et ecclesiasticorum imprimis hostis infensissimus, 261. Hunc ferocem domat sanctus Benedictus, 264.

Zelus boni pastoris quantus esse debeat, 31. Zelus Dei ex cruciat mentem boni pastoris, 32. Zelus non sit immoderatus, sed circumspectus, *ibid.* Pacis amor zelum et constantiam

non infectat, 69. Zelo pastoralis humilitas non officiat, aut vice versa, 514. Zelus honoris Dei in reos gravissimi criminis puniendos, 759. Absit a sacerdotali animo, ut in qualibet causa privato zelo moveatur, 812. Carpuntur sacerdotes, quidam, qui nullo animarum, quas in hæresi aut vitiiis perire vident, zelo moventur, 834.

Zemarchus tribunus, 499. Zeno. (S.) De S. Zenonis martyrio dubitatur, 325. Athesis exundans usque ad fenestras ecclesie S. Zenonis pervenit, et in eam non intravit, 325. S. Zenonis monasterium, 1264.

Zeno episcopus, 794. Zeno Epiri episcopus, 796. Zittanus magister militum, 1059. Zizania in fasciculos alliganda quid significet, 429.

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

Præfatio in librum Regule pastoralis 9
LIBRI REGULÆ PASTORALIS PARS PRIMA. 43
CAPUT PRIMUM. — Ne venire imperiti ad magisterium
audeant. *Ibid.*

CAP. II. — Ne locum regiminis subeant, qui vivendo non perficiunt quæ meditando didicerunt. 45

CAP. III. — De pondere regiminis; et quod adversa quæque despicienda sunt, et prospera formidanda. 46

CAP. IV. — Quod plerumque occupatio regiminis soliditatem dissipet mentis. 47

CAP. V. — De his qui in regiminis culmine prodesse exemplo virtutum possunt, sed quietem propriam secundo refugiant. 48

CAP. VI. — Quod hi qui pondus regiminis per humilitatem fugiunt, tum vere sunt humiles cum divinis judiciis non reluctantur. 49

CAP. VII. — Quod nonnunquam prædicationis officium et nonnulli laudabiliter appetunt, et ad hoc nonnulli laudabiliter coacti pertrahuntur. 50

CAP. VIII. — De his qui præesse concupiscunt, et ad usum suum libidinis instrumentum apostolici sermonis arripiunt. 51

CAP. IX. — Quod mens præesse volentium plerumque sibi ficta honorum operum promissione blanditur. *Ibid.*

CAP. X. — Qualis quisque ad regimen venire debeat. 52

CAP. XI. — Qualis quisque ad regimen venire non debeat. 53

LIBRI REGULÆ PASTORALIS SECUNDA PARS. 25
CAPUT PRIMUM. — Is qui ad regimen ordinate pervenerit, qualem se in ipso regimine debeat exhibere. *Ibid.*

CAP. II. — Ut rector cogitatione sit mundus. 27

CAP. III. — Ut rector semper sit operatione præcipuus. 28

CAP. IV. — Ut sit rector discretus in silentio, utilis in verbo. 30

CAP. V. — Ut sit rector singula comparsione proximus, præ cunctis contemplatione suspensus. 32

CAP. VI. — Ut sit rector bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiam erectus. 34

CAP. VII. — Ut sit rector interiorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorum providentiam in interiorum sollicitudine non relinquens. 38

CAP. VIII. — Ne placere rector suo studio hominibus appetat; sed tamen ad quod placere debeat intendat. 42

CAP. IX. — Quod scire sollicite rector debet quia plerumque vitia virtutes se esse mentiuntur. 44

CAP. X. — Quæ esse debet rectoris discretio correctionis et dissimulationis, fervoris et mansuetudinis. *Ibid.*

CAP. XI. — Quantum rector sacre legis meditationibus esse debeat intentus. 48

LIBRI REGULÆ PASTORALIS TERTIA PARS. 49
CAPUT PRIMUM. — Quanta debet esse diversitas in arte prædicationis. 50

CAP. II. — Quomodo admonendi sint inopes ac divites. 52

CAP. III. — Quomodo admonendi læti et tristes. 53

CAP. IV. — Quomodo admonendi subditi ac prælati. 54

CAP. V. — Quomodo admonendi servi et domini. 56

CAP. VI. — Quomodo admonendi sapientes et hebetes. *Ibid.*

CAP. VII. — Quomodo admonendi impudentes et verecundi. 57

CAP. VIII. — Quomodo admonendi protervi et pusillanimes. 58

CAP. IX. — Quomodo admonendi sint patientes et impatientes. 59

CAP. X. — Quomodo admonendi sint benevoli et invidi. 62

CAP. XI. — Quomodo admonendi sint simplices et versipelles. 64

CAP. XII. — Quomodo admonendi sint incolumes et ægri. 66

CAP. XIII. — Quomodo admonendi qui flagella metuunt et qui contemnunt. 70

CAP. XIV. — Quomodo admonendi taciturni et verbosi. 71

CAP. XV. — Quomodo admonendi pigri et præcipientes. 74

CAP. XVI. — Quomodo admonendi mansueti et iracundi. 75

CAP. XVII. — Quomodo admonendi humiles et elati. 77

CAP. XVIII. — Quomodo admonendi pertinaces et inconstantes. 79

CAP. XIX. — Quomodo admonendi qui intemperantius et qui parcius cibo utuntur. 81

CAP. XX. — Quomodo admonendi qui sua distribuunt et qui rapiunt aliena. 83

CAP. XXI. — Quomodo admonendi qui aliena non appetunt, sed sua retinent; et qui sua tribuentes aliena tamed rapiunt. 87

CAP. XXII. — Quomodo admonendi sunt discordes et pacati. 89

CAP. XXIII. — Quomodo admonendi qui jurgia serunt et pacifici. 92

CAP. XXIV. — Quomodo admonendi rudes in doctrina sacra, et docti, sed non humiles. 93

CAP. XXV. — Quomodo admonendi qui officium prædicationis nimia humilitate detrectant, et qui præcepti festinatione occupant. 96

CAP. XXVI. — Quomodo admonendi quibus omnia ex sententia succedunt, et quibus nulla. 99

CAP. XXVII. — Quomodo admonendi conjugati et cælibes. 101

CAP. XXVIII. — Quomodo admonendi peccata carnis experti, et eorum expertes. 104

CAP. XXIX. — Quomodo admonendi qui peccata operum lugent, et qui solum cogitationum. 107

CAP. XXX. — Quomodo admonendi qui a peccatis quæ deflent, non abstant; et qui, cum abstineant, non deflent. 109

CAP. XXXI. — Quomodo admonendi qui quorum sunt conscii laudant; et qui, condemnantes, minime tamen cavent. 112

CAP. XXXII. — Quomodo admonendi qui subito motu et qui consulto peccant. 413
 CAP. XXXIII. — Quomodo admonendi qui minimis, sed crebris, noxiis, et qui, iniurias caventes, gravibus aliquando immerguntur. 415
 CAP. XXXIV. — Quomodo admonendi qui bona nec inchoant, et qui inchoata non absolvunt. 417
 CAP. XXXV. — Quomodo admonendi qui mala elam et bona palam faciunt; ac qui vice versa 419
 CAP. XXXVI. — De exhortatione multis exhibenda, ut sic singulorum virtutes adjuvet, quatenus per hanc contraria virtutibus vitia non exrescant. 421
 CAP. XXXVII. — De exhortatione quæ uni exhibenda est contrariis passionibus laboranti. 422
 CAP. XXXVIII. — Quod aliquando leviora vitia relinquenda sunt, ut graviora subtrahantur. 423
 CAP. XXXIX. — Quod infirmis mentibus omnino non debent alta prædicari. 424
 CAP. XL. — De opere prædicationis et voce. *Ibid.*
 LIBRI REGULÆ PASTORALIS QUARTA PARS. — Qualiter prædicator, omnibus rite peractis, ad semetipsum redeat, ne hunc vel vita vel prædicatio extollat. 125
Argumentum in quatuor libros dialogorum S. Gregorii Magni. 127
Vindiciæ Dialogorum S. Gregorii Magni, auctore Petro Gussanvillæo. 129
 Præfatio in libros dialogorum S. Gregorii. 137
 DIALOGORUM LIBRI QUARTORUM. 149-431
 Præfatio in Epistolas S. Gregorii Magni. 431
 EPISTOLARUM LIBER PRIMUS. 441
 EPISTOLA PRIMA (ad universos episcopos Siciliæ). — Suas intra Siciliam vices Petro subdiacono commissas declarat. Ut provincia illius episcopi semel per annum conveniant statuit. Ipsos quid in concilio cavendum, quid agendum sit monet. 441
 EPISTR. II (ad Justinum prætorem Siciliæ). — Justinum amice ac serio hortatur, ut paci cum sacerdotibus, æquitati erga omnes studeat; utque integram frumenti annonam curet transmitti. 443
 EPISTR. III (ad Paulum scholasticum). — Paulum, quod de pontificatu sibi gratuletur, arguit. Maurentium illi et Petrum subdiaconum commendat. 446
 EPISTR. IV (ad Joannem episcopum Constantinopolitanum). — Quod electionem suam ab imperatore confirmari procurasset conqueritur. Ejus orationibus se commendat. Synodicam spondet epistolam. 447
 EPISTR. V (ad Theocistam sororem imperatoris). — E contemplationis quiete ad negotiorum tumultus se raptum gemit. Contemplativam vitam Racheli et Mariæ, activam Liæ et Marthæ comparat. 448
 EPISTR. VI (ad Nareem patricium). — E contemplationis delectatione se dejectum dolet. 450
 EPISTR. VII (ad Anastasium episcopum Antiochenum). — Egre fert se multis occupationibus deprimi, et ab eo laudari. 452
 EPISTR. VIII (ad Bacaudam Formiensem episcopum). — Minturnensem Ecclesiam desolatam Formiensi unit. 454
 EPISTR. IX (ad Petrum subdiaconum). — Ut disceptatio de agrorum finibus quadraginta annorum possessione componatur. 455
 EPISTR. X (ad Bacaudam et Agnellum episcopos). — De synagoga Judæorum transferenda, si ecclesiæ officia impediatur. 457
 EPISTR. XI (ad Clementinam patriciam). — Eam de morte Eutherii consolatur. *Ibid.*
 EPISTR. XII (ad Joannem episcopum de urbe veteri). — Ne monasterium vexare pergat admonet. 458
 EPISTR. XIII (ad Dominicum episcopum Centumcellensem). — Commendat Luminosam viduam Zemarchi ut ei comitiva servetur. 459
 EPISTR. XIV (ad Demetrium episcopum Neapolitanum). — Ut quosdam prius in fide dubios, jam vero catholicam communionem repetentes excipiat. *Ibid.*
 EPISTR. XV (ad Balbinum episcopum Rosellanum). — Ut Populonensem Ecclesiam visitet, ac presbyteros diaconosque ordinet, præcipit, 460
 EPISTR. XVI (ad Severum episcopum Aquileiensem). — Præcipit ut Romam veniat cum sequacibus suis in synodo judicandus. 461
 EPISTR. XVII (ad universos episcopos Italiæ). — Ut filii Langobardorum in hæresi Ariana baptizati ad fidem catholicam concilientur. 462
 EPISTR. XVIII (ad Petrum subdiaconum). — Ut Marcello ad victum et vestitum necessaria provideat, pastores in lapsorum locum et vicem curet substitui. 463
 EPISTR. XIX (ad Natalem episcopum Salonitanum). — Honoratum archidiaconum suo gradui restituit; deinde, si manet controversia, Romæ causam dicant. 464

EPISTR. XX (ad Honoratum diaconum Salonitanum). — De contentione ipsius contra episcopum suum, et de custodia rerum Ecclesiæ. 465
 EPISTR. XXI (ad Natalem episcopum Salonitanum). De pontificatu gratulanti animum aperit, atque orationis deposcit subsidium. 466
 EPISTR. XXII (ad Nonnosum). — Maurentium de possessione quam petiit dicit se exauditurum. 467
 EPISTR. XXIII (ad Gregorium præpositum Italiæ). — Mutuam testatur dilectionem. *Ibid.*
 EPISTR. XXIV (ad Anthemium subdiaconum). — Ut quibusdam ancillis Dei, Paulino presbytero, et duobus monachis certam solidorum summam eroget. *Ibid.*
 EPISTR. XXV (ad Joannem episcopum Constantinopolitanum, et cæteros patriarchas). Pastoris onus, dotes, officia late prosequitur, ac demum fidem ad conciliorum normam profertur. 468
 EPISTR. XXVI (ad Anastasium patriarcham Antiochenum). — Conqueritur de onere pastorali. 470
 EPISTR. XXVII (ad Anastasium archiepiscopum Corinthi). — Ordinationem suam gemens indicat, et Bonifacium defensorem commendat. 480
 EPISTR. XXVIII (ad Sebastianum episcopum Rhisinensem). — Ut Anastasii patriarchæ a sede sua pulsus, quem secum in honore suo vivere cupiebat, animum exploret. 481
 EPISTR. XXIX (ad Aristobolum præfectum et antigrapsum). — Illum consolatur, et rogat ut in epistolis suis e Latino in Græcum convertendis, non verba, sed sensum reddat. 482
 EPISTR. XXX (ad Andream illustrem). — De sua ad episcopatum assumptione dolet; clavem a corpore sancti Petri transmittit. 483
 EPISTR. XXXI (ad Joannem exconsulem, atque patricium et quæstorem). — Clavem sancti Petri, et de catenis ejus transmittit. *Ibid.*
 EPISTR. XXXII (ad Philippum comitem excubitorum). — Episcopatu cur tandem consenserit exponit; Italiæ causas commendat. 484
 EPISTR. XXXIII (ad Romanum patricium et exarchum Italiæ). — Blandum episcopum, aut in synodo judicari, aut in Ecclesiam suam reverti concedat. *Ibid.*
 EPISTR. XXXIV (ad Venantium exmonachum patricium Syricusanum). — Venantium, quod monasticum habitum dimiserit, increpat: ut quantocius respiciat, hortatur; quorumnam consilia ipsi audienda sint, docet. 486
 EPISTR. XXXV (ad Petrum episcopum Terracinensem). — Concessum prius Judæis locum restituat. A Christiana religione discordes benigne alliciendi. 489
 EPISTR. XXXVI (ad Petrum subdiaconum). — Communitorium sibi datum assidue relegat. Quædam addit movita summam spirantia æquitate ac prudentiam. *Ibid.*
 EPISTR. XXXVII (ad Joannem episcopum Ravennatem). — Maurillioni præfecto opem ferat. 492
 EPISTR. XXXVIII (ad Malchum episcopum Dalmatiæ). — Stephanum episcopum ad iudicium compellat, et quod iudicatum fuerit exsequatur. *Ibid.*
 EPISTR. XXXIX (ad Anthemium subdiaconum). — De neglectis pauperibus eum arguit. Domnis Pateris, Palatine et Vivianæ largum et liberale subsidium offerri jubet. 493
 EPISTR. XL (ad Felicem episcopum Messanensem). — Ut Paulinus peregrinus episcopus sancti Theodori monasterium regat. *Ibid.*
 EPISTR. XLI (ad Petrum subdiaconum). — Dispersos per Siciliam monachos in Messanensi sancti Theodori monasterio congregat. 494
 EPISTR. XLII (ad Anthemium subdiaconum). — Monachos vagos, peculiaritati studentes et uxoratos coercent; clericatu vero ad monachismum conversos Ecclesiam in qua militarunt repetere non sinat. 495
 EPISTR. XLIII (ad Leandrum episcopum Hispanensem). — De opere episcopali gemit. Lætatur de Recharedi regis conversione. Inductum ab Hispania ex Arianorum occasione unicum in baptismo mersionis ritum probat. Nonnullos mittit Codices. 496
 EPISTR. XLIV (ad Petrum subdiaconum Siciliæ). — Plurima contra jus facta emendari jubet. De subdiaconorum cælibatu decernit. 498
 EPISTR. XLV (ad universos episcopos per Illyricum). — Ut episcopos ab hostibus expulsos suscipiant, eisque necessaria subministrent. 508
 EPISTR. XLVI (ad Petrum subdiaconum). — Ut Godiscalchi filio inopi et cæco ad victum necessaria suppeditet, præcipit. *Ibid.*
 EPISTR. XLVII (ad Virgilium Arelatensem, et Theodorum Massiliensem episcopum). — Judæos non esse ad baptismum cogendos, sed ad fidem amplectendam suaviter excitandos. 509
 EPISTR. XLVIII (ad Theodorum ducem Sardinæ). — Ut

officialem suum cum Juliana abbatisse iudicium subire præcipiat. Pompeianam vero in pia causa salvo jure protegat. 514

Epist. XLIX (ad Honoratum diaconum). — Quid imperatoribus pro Sardinie incolis suggerendum sit. 512

Epist. L (ad Anthemium subdiaconum). — Ne cum monachis habitent mulieres. Ne in quarundam insularum monasteriis pueri ante 18 ætatis annum suscipiantur. 513

Epist. LI (ad universos monachos in Christi monte insula constitutos). — Abnormes illos monachos Horosio abbati obedire jubet. *Ibid.*

Epist. LII (ad Symmachum defensorem). — De construendo in Corsica monasterio; de corrigendis monachis in Gorgonia; de sacerdotum cum mulieribus conversatione. 514

Epist. LIII (ad Felicem episcopum Sipontinum). — Canusinam ecclesiam visitare, atque in ea duos parochiales presbyteros ordinare præcipit. 515

Epist. LIV (ad Joannem episcopum Sarrentinum). — Ut in sancti Stephani monasterio sanctæ Agathæ reliquias solemniter collocet. *Ibid.*

Epist. LV (ad Anthemium subdiaconum). — Ut neque pauperes opprimi, neque liberæ mulieris filium ad servitutem cogi patiatur. 516

Epist. LVI (ad Petrum subdiaconum). — Quid ad celebrandam dedicationem dare debeat ad erogandum pauperibus. 517

Epist. LVII (ad Severum episcopum). — De eligendo Ariminensi episcopo. *Ibid.*

Epist. LVIII (ad Arsicinum ducem, clerum, ordinem, et plebem Ariminensis civitatis). — Ne Ocleatinum in episcopum eligant. 518

Epist. LIX (ad Anthemium subdiaconum). — Palatinæ annuos triginta solidos pro sustentatione tribuat. *Ibid.*

Epist. LX (ad clerum, ordinem et plebem consistentem Perusie). — Ne episcopi electionem diutius differant. 519

Epist. LXI (ad Gennadium patricium et exarchum Africae). — Ut Theodorum magistrum militum a pauperum et Ecclesiæ vexatione abstinere jubeat. *Ibid.*

Epist. LXII (ad Januarium archiepiscopum Caralis Sardinie). — Ut a quorundam molestiis Castellam, salva justitia, tueatur. 520

Epist. LXIII (ad Januarium episcopum Caralis Sardinie). — Pompeianam, ne contra æquitatem gravetur, commendat. 521

Epist. LXIV (ad Januarium archiepiscopum Caralitimum). — Castellam religiosam feminam commendat. *Ibid.*

Epist. LXV (ad Anthemium subdiaconum). — Injuste titulatam Petronii domum, Theodoræ illius viduæ restituendam. 522

Epist. LXVI (ad Felicem episcopum Messanensem). — Quæ servandæ sint consuetudines, quæ abrogandæ. Ne munera sibi mittat, aut Romam veniat, amice monet. *Ibid.*

Epist. LXVII (ad Petrum subdiaconum). — Ut Pastori oculis infirmo annuum præset alimentum. 523

Epist. LXVIII (ad Anthemium subdiaconum). — Sacram suppellectilem Venafranzæ Ecclesiæ, quam clerici Judæo venderant, restitui curet, ac reos ad pœnitentiam compellat. 524

Epist. LXIX (ad Petrum subdiaconum Siciliae). — Monasterii lites ac negotia omnia a perito laicis viro committenda. 525

Epist. LXX (ad universos episcopos per Siciliam). — A factorum defensorum angariis quomodo sibi caveant. *Ibid.*

Epist. LXXI (ad Petrum subdiaconum). — Ut Cyriacum et Joannam conjugem ejus ex Judæa Christianam tueatur. 526

Epist. LXXII (ad Petrum subdiaconum). — Ne ante hiemem Siculi episcopi omnes Romam veniant. Frumenticopiam ultra solum comparet Petrus, ac congruo tempore in Urbem transmittat. *Ibid.*

Epist. LXXIII (ad Petrum subdiaconum). — De restituendis Taurominitanæ Ecclesiæ possessionibus atque pecuniis. 527

Epist. LXXIV (ad Gennadium patricium et exarchum Africae). — Illum ad comprimendos hæreticorum adversus Ecclesiam conatus incitat. Ne primas ex ordine loci eligatur. Ne extra civitatem resideat. Ne qui Romam venire voluerint Numidæ episcopi impediantur. 528

Epist. LXXV (ad Gennadium, patricium, et exarchum per Africam). — Gennadium impense laudat, quod non terreno consilio, sed ut Christiana religio propagetur, gentes expugnet. De datis Romanæ Ecclesiæ patrimonio incolis gratias agit. Hilarium ejusdem patrimonii rectorem commendat. 529

Epist. LXXVI (ad Gaudiosum magistrum militum Africae). — Post officiosa verba, commendat Hilarium. 530

Epist. LXXVII (ad universos episcopos Numidæ). —

Quod prius volebat, jam ex antiqui moris reverentia concedit, seniores episcopum eo ipso in primatem eligi. Donatistam exceipit. Numidas antistites hortatur ad pacem, ad Ecclesiæ defensionem, ad sollicitudinem de proximorum animabus. 531

Epist. LXXVIII (ad Leonem episcopum in Corsica). — Visitationem injungit Saonensis Ecclesiæ. 532

Epist. LXXIX (ad Martinum episcopum in Corsica). — A Tainatensi Ecclesia ad Saonensem transire concedit. 533

Epist. LXXX (ad clerum et nobiles Corsicæ). — Quod episcopi electionem nimium distulissent, instituit ipse Martinum. Interea dum hic adveniet, Leoni curam visitationis injungit. *Ibid.*

Epist. LXXXI (ad clerum, ordinem et plebem Mavianensem). — Ut tandem in episcopi electione consentiant hortatur. Interea Ecclesiæ curam Honorato presbytero committit. 534

Epist. LXXXII (ad Laurentium episcopum Mediolanensem). — Ut aliquam cum quo de postulata pecunia lita orta dirimatur instituat. 535

Epist. LXXXIII (ad Januarium archiepiscopum Caralitimum). — Comprimum Liberati diaconi ambitum, neque illum absque solemnitate episcopi sui cessione ullatenus incardinandum. 536

Epist. LXXXIV (ad Hilarium monachum Africae). — Ut coacto quamprimum concilio, in Argentium Lamigensem episcopum inquiratur. 537

Epist. LXXXV (ad Gennadium patricium Africae). — Droculfum de hostibus reversum commendat. 538

EPISTOLARUM LIBER II. 539

EPISTOLA PRIMA (ad Petrum notarium). — Tropæanis monachis, si religiose vivant, modis omnibus subveniendum. *Ibid.*

Epist. II (ad Præjectum episcopum Narolensem). — Ex mortiferæ luis occasione, cives ad pœnitentiam et fidem hortandos. *Ibid.*

Epist. III (ad Velocem magistrum militum). — Ut Ariulphum Langobardorum ducem, si ad Romanas vel ad Ravennates partes excurrat, a tergo insequatur. 540

Epist. IV (ad Sabinum subdiaconum). — Hortum Feliciani monasterio ancillarum Dei tradendum. *Ibid.*

Epist. V (ad Felicem episcopum Messanensem). — Basilicam, percepta prius legitima et segura dote, consecrandam. 541

Epist. VI (ad Neapolitanos). — In Demetrii ob nefanda crimina depositi locum, absque mora et discordia, episcopum eligant. 542

Epist. VII (ad Maximianum episcopum Syracusanum). — Vices suas in Sicilia gerat, reservatis tamen majoribus causis. 543

Epist. VIII (ad Candinum episcopum). — Ne ægrotanti clerico consueta negentur stipendia. 544

Epist. IX (ad Neapolitanos). — Paulum experiantur diutius; humili charitate ipsi jungantur; quem tandem, si fructum animarum fecerit, atque ita Deus inspiret, episcopum obtinebunt. 545

Epist. X (ad Paulum episcopum Neapolit.). — Sic interea fungatur episcopalibus muniis, ut Neapolitanorum testimonia et vota firmentur. 546

Epist. XI (ad Nepeanos). — De Leontio illuc transmissio, ut ei obediant. 547

Epist. XII (ad Castorium episcopum Ariminensem). — De oratorio sanctæ crucis consecrando. 548

Epist. XIII (ad Importunum episcopum Attellanum). Suffraganeum episcopum monet de presbytero a se, ut in quadam diocesis illius ecclesia præsit, deputato. 549

Epist. XIV (ad Joannem episcopum Velitranum). — Episcopi sedes in tutiorem locum transferatur. *Ibid.*

Epist. XV (ad Paulum episcopum). — Paulum, cui Neapolitanam Ecclesiam commiserat, de reditu citius cogitantem, ut ibi perseveret hortatur. De Petro diacono respondet, nihil illi timendum, nullumque apud se fore locum subreptioni. 550

Epist. XVI (ad Maximianum episcopum Syracusanum). — Paulinum Taurianensem episcopum Ecclesiæ Liparitanzæ præficit. 551

Epist. XVII (ad Paulinum episcopum). — In Liparitana Ecclesia resideat, Taurianensem vero opportuno tempore visitet. 552

Epist. XVIII (ad Natalem episcopum Salonitanum). — Increpato de assiduis conviviis Natali, ut Honoratum archidiaconum suo loco restituat jubet. *Ibid.*

Epist. XIX (ad universos Dalmatiz episcopos). — Quid in causa Natalis et Honorati actum sit explicat. 554

Epist. XX (ad Antoninum subdiaconum). — Exposita iterum eadem causa, Antonino præcipit ut ad Honoratum loco suo restituendum Natalem hortetur: hunc, ni pareat, primum usu pallii, deinde communionem privet. Restituto tandem Honorato, personam mittat episcopum; ipse vero

archidiaconus Romam veniat, uterque causam dicturi. Advocatur etiam pro Malcho episcopo fidejussor. 553

Epist. XXI (ad Jobinum Illyrici præfectum). — Vastatam a barbaris provinciam ejus regimine recreari gaudet. Patrimonii rectorem commendat. Natali episcopo ne opem contra justitiam ferat hortatur. 557

Epist. XXII (ad universos episcopos Illyrici). — Joannis episcopi ordinationem confirmat. *Ibid.*

Epist. XXIII (ad Joannem episcopum). — Gratulatur quod unanimi omnium consensu electus sit. Ipsam ex more pallio donat, et vicariat apostolicæ sedis. Ad pastorale munus summa prudentia et charitate implendum hortatur. 558

Epist. XXIV (ad Maximianum episcopum Syracusanum). — Ut laudatum a Felice presbyterum diligenter examinet, eumque Romam, si episcopatu dignum perspexerit, mittat. 560

Epist. XXV (ad Benenatum episcopum). — Cumanæ Ecclesiæ visitationem delegat, ut tum Ecclesiam illam teneatur, tum ex ipsius clero idoneum sacerdotem eligi procuret. 561

Epist. XXVI (ad Joannem episcopum). — Ecclesiæ Nepsinæ visitationem injungit. 562

Epist. XXVII (ad Rusticianam patriciam). — Bonum quod dono Conditoris in corde concipitur, celeri ac firma devotione compleendum. Si quis contra nos calumnias molitur, ad Deum tota spes mentis inflectenda. *Ibid.*

Epist. XXVIII (ad Stephanum chartularium). — Monachos duos sui status desertores jubet retrudi; monasterio consuetudines novas imponi non sinat. 563

Epist. XXIX (ad Maurellum et Vitalianum). — Ariulphum, si Romam pergat, a tergo insequatur. 564

Epist. XXX (ad Maurilium et Vitalianum). — De dubia Suanensium fide, ac de parato Ariulphi exercitu monet. *Ibid.*

Epist. XXXI (ad cunctos milites Neapolitanos). — De obedientia Constantio tribuno exhibenda. 565

Epist. XXXII (ad Petrum subdiaconum Siciliæ). — De patrimonii regimine plurima præcipit, in quibus elucet justitia, religio, prudentia, et liberalis erga egenos animus; familiaris quoque in Petrum dilectio facile advertitur. *Ibid.*

Epist. XXXIII (ad Justinum prætorem). — Ut, deposita omni suspitione, Leoni episcopo a falsis criminationibus plenissime purgato charitatem omnem et congruam reverentiam exhibeat. 571

Epist. XXXIV (ad Maximianum episcopum Syracusanum). — Eusebium abbatem, quem imprudenter afflixerat, consoletur. 572

Epist. XXXV (ad Joannem episcopum Ravennatem). — Gratulatur ob exhibitam Castorio episcopo infirmo charitatis officia. Hunc ad se per Siciliam transmitti velit. Suffraganeorum antistitem, quos a Roma dividebant hostes interpositi, Ravennati curam committit. 573

Epist. XXXVI (ad Eusebium abbatem). — Ipsum de superbia arguit, quod redditam a Maximiano episcopo gratiam et communionem respueret. Eidem erogat solidos centum. 574

Epist. XXXVII (ad Joannem episcopum Squillacinum). — Joannem ea lege Squillacinum episcopum instituit, ut ad Lissitanam Ecclesiam revertatur, si illam ab hostibus liberam effici contigerit; abstinere ab illicitis ordinationibus, susceptumque pastoris officium digne gerat. 575

Epist. XXXVIII (ad Joannem episcopum). — Crotoniensis Ecclesiæ, post antistitis obitum, visitationem et curam mandat. 576

Epist. XXXIX (ad clerum, ordinem, et plebem Crotonæ). — Ut Joanni episcopo visitatori obediant, atque idoneum sibi postulent sacerdotem. 577

Epist. XL (ad Joannem episcopum). — Ut de causa Viulandi contra Gravinianum, amota dilatione, judicet. *Ibid.*

Epist. XLI (ad Castorium episcopum). — Ne Castorius episcopus ejusve successores, mortuo Ariminensi abbate, res monasterii describant aut administrent: ne alium ab eo quem congregatio posuerit abbatem ordinent, ne in monasterio missas publicas faciant. 578

Epist. XLII (ad Luminosum abbatem). — Scribit omnia gravamina a monasterio illius oblata, ut ibi divinum opus summa tranquillitate ac devotione peragatur. 580

Epist. XLIII (ad Felicem episcopum). — Trium vacantium Ecclesiarum visitationem injungit. 581

Epist. XLIV (ad Lucillum episcopum). — Ut clericos suos terrarum Africanæ Ecclesiæ, quas tenebant, pensionem absque mora cogat persolvere. *Ibid.*

Epist. XLV (ad Benenatum episcopum). — Cumanam et Misenam Ecclesias unit, ac utriusque pontificem constituit Benenatum. 582

Epist. XLVI (ad Joannem episcopum). — Quod ejus

epistolis non responderit, morbum causatur. Hortatur ut Romani animum ad pacem cum Ariulpho in eundem inclinet, De schismaticis Istræ episcopis ad unitatem compellendis, se ad impetratum asserit. Ordinationem non esse iterum ordinandum. Monendum de Neapolitanæ urbis periculo exarchum. Misericordiam prius fidelibus quam Ecclesiæ hostibus faciendam. Se de Natalis episcopi correctione consolatum. A Malcho episcopo dudum patrimonii rectore rationes deposcit. 583

Epist. XLVII (ad Dominicum episcopum). — Gratulatoriæ de ordinatione sua epistolæ dilationem eximia charitate compensari. Virtutum hanc matrem quam variis effert laudibus inconvulsa stabilitate tenendam. Ut Romanæ Ecclesiæ privilegia defendit, sic singulis quibusque Ecclesiis sua jura servat. 586

Epist. XLVIII (ad Columbum episcopum). — Maximianum Pudentianæ Ecclesiæ antistitem, adunato concilio, deponendum, si pecunia corruptus, Donatistam episcopum in civitate sua fieri permisit. Alia quædam privata negotia privatim definienda. Donatistarum hæresim dilatarum gemit, ac ne ad illam Catholici deficere permittantur, succedat pastoralem zelum. 588

Epist. XLIX (ad Januarium archiepiscopum). — Auditus de Januario episcopo querelis, Joannem notarium mittit qui partes ad iudicium compellat, et quæ judicata fuerint exsequatur. Januarium ob id maxime increpat, quod nulla, nisi propriæ injuriæ causa, Isidorum excommunicaverit. 590

Epist. L (ad Joannem episcopum). — Desolatam ab hostibus trium Tabernarum Ecclesiam unit Velitranæ. 591

Epist. LI (ad universos episcopos). — Frustra de persecutione gloriosæ schismaticos. Damnatibus capitulis, nihil in fide immutatum. Ex Italiæ flagellis, quod ipsa erraverit, non rectè inferri. Pelagii librum mittit, quem si puro corde perlegant, illos ad Ecclesiam filios suos invitantem reversuros confidit. 592

Epist. LII (ad Natalem episcopum). — Profana quibus indulgebant convivia, et sacræ lectionis negligentiam non bene ab ipso excusari. De exhortationis studio gratulatur. Se laudatum dolet. Non modo ad Ecclesiam hæreticos, sed et illos qui intra Ecclesiam sunt ad vitæ rectitudinem revocandos. De spreta sua et decessoris sententia queritur, parci tamen ad ordinem reverso, summamque in judicanda illius causa spondet æquitatem. 595

Epist. LIII (ad Honoratum diaconum). — Ut Venantio chartas exconsulatus, oblati xxx auri libris, postulant apud impetrat. 598

Epist. LIV (Incipit epistola sancti Liciniani episcopi de libro regularum, ad sanctum Gregorium papam urbis Romæ directa). — Librum Regulæ pastoralis laudat: obicit tamen non fore qui sacra mysteria celebrent, nisi ordinentur nonnunquam minus periti. Libros in Job, aliosve morales a Gregorio conscriptos postulat. 599

EPISTOLARUM LIBER III. 603

EPISTOLA PRIMA (ad Petrum subdiaconum). — Epiphanium subdiaconum mittit, qui de seditione in Paulum episcopum commota inquirat. Ut illum in reos agentem adjuvet, absque ulla dilatione aut personarum acceptione, præcipit instantius. Ad civitatis ecclesias revocanda mancipia. *Ibid.*

Epist. II (ad Paulum episcopum). — Illum de accepta injuria consolatur. 604

Epist. III (ad Joannem abbatem). — Bonifacii in prepositum ordinationem probat. Sancti Joannis tunicam petit. In causa cum Florianum vult aliquid cedi, ut ad compositionem perducatur. Abbatem arguit quod tum ipse, tum fratres sacram lectionem et orationem negligant. Illum hortatur ad sollicitiorem de fratrum animabus, de hospitibus, ac de pauperibus curam. 605

Epist. IV (ad Bonifacium episcopum). — Vitandum in operibus bonis humanæ laudis desiderium. 606

Epist. V (ad Petrum subdiaconum). — Ut viduam in omnibus causis ab iniquorum violentia teneatur. *Ibid.*

Epist. VI (ad Joannem episcopum). — Sacra eum communionem privat, ob damnatum injuste Adrianum episcopum, quem in locum et ordinem suum restitui jubet. 607

Epist. VII (ad Joannem episcopum). — Iniquam Adriani damnationem Joannis metropolitani machinationibus procuratam fuisse ostendit, ex iudicii ordine. Hanc exinde ab omni in illum jurisdictione abstinere statuit, et sacra communionis, nisi pareat, privationem minatur. 609

Epist. VIII (ad Natalem archiepiscopum). — Florentium episcopum, absque concilii iudicio depositum, ab exilio revocandum; causamque illius, convocatis episcopis, retractandam. 611

Epist. IX (ad Antonium subdiaconum). — Ut Florentio, si a convocatis episcopis absolvatur, res suas omnino restitui curet. 612

Epist. X (ad Savinum subdiaconum). — Ut Evangelii quatuor libros, sic quatuor concilia suscipit ac veneratur Gregorius. Chalcedonensis fidem in quinta synodo violatam non fuisse declarat. Savino proinde ad Ecclesiam unitatem remeandum. 613

Epist. XI (ad ordinem et plebem Albanensem). — Ordinatum ipsis episcopum. *Ibid.*

Epist. XII (ad Maximianum episcopum). — Agrigentini episcopi accusatores et ad ejus causam spectantia documenta Romam mittat. 614

Epist. XIII (ad Agnellum episcopum). — Agnellum Terracineni Ecclesie ita præficit, ut Fundensis Ecclesie jura potestatemve illi non subtrahat. *Ibid.*

Epist. XIV (ad Terracinensem). — Hortatur ut Agnello episcopo suo in omnibus obediat. 615

Epist. XV (ad Scholasticum judicem). — Cum Florentius subdiaconus a Neapolitanis electus episcopatum fuga declinarit, de alio eligendo cogitandum. 616

Epist. XVI (ad Petrum episcopum). — Valerianum presbyterum pro redemptione captivorum advenientem commendat. *Ibid.*

Epist. XVII (ad Gratiosum subdiaconum). — Floræ abbatissæ domum cum hortis et hospitii ad construendum monasterium tradat. 617

Epist. XVIII (ad Theodorum consiliarium). — Acosimi pueri donationem, jam Theodoro factam scripto firmat. 618

Epist. XIX (ad Petrum subdiaconum). — Ut sancti Severini reliquias ad ecclesie consecrationem mittat. *Ibid.*

Epist. XX (ad Gratiosum episcopum). — Sancti Anthonii Ecclesiam unit Numentanæ. 619

Epist. XXI (ad Paschalem, Demetianum et Castorium). — Orphanis patris substantiam Ecclesie obligatam reddit, debitasque ab illo pecunias omnino condonat. 620

Epist. XXII (ad Antoninum subdiaconum). — Salonæ episcopum curet eligi, qui Romæ ordinetur. In electione solum vitæ ac morum decus attendendum moneat. Descriptas Ecclesie res selectis viris custodiendas committat. Ab illis absteinet Malchus episcopus, Romanque administrati patrimonii rationes tandem expleturus venire festinet. *Ibid.*

Epist. XXIII (ad Petrum subdiaconum). — Deponendum ob crimina Secundinum abbatem, postulatumque a congregatione ordinandum Theodosium. 622

Epist. XXIV (ad Leontium episcopum). — Ut infirmo et absente Castorio episcopo, Ariminensem Ecclesiam regat. *Ibid.*

Epist. XXV (ad Ariminenses cives). — Illos de episcopi sui infirmitate accusat, ut Leontio in omnibus obediant jubet. 623

Epist. XXVI (ad Magnum presbyterum). — Quem Laurentius quondam episcopus immerito excommunicaverat, absolvit. Ipsum hortatur ut Ecclesie suæ pure ac diligenter ministret, clerumque ac populum de idoneo episcopo absque dissensionibus eligendo admoneat. *Ibid.*

Epist. XXVII (ad Marinianum et Benenatum). — Ut in Bonifacium inquirent; qui, si inventus fuerit reus, sacra privetur communione, atque in monasterium retrudatur. 624

Epist. XXVIII (ad Romanum patricium). — Ut Armenio orphano agenti ac nobili, locum vel operam provideat, unde quotidianis stipendiis sustentetur. 625

Epist. XXIX (ad presbyteros et clerum Mediolanensem). — Ad Constantii, quamvis sibi notissimi et amici, electionem non sollicitat. Qualis esse debeat pastor, quis eligentium affectus, egregie depingit. Ex terrarum plagis mundi finem ac judicium proximum suadet. 626

Epist. XXX (ad Joannem subdiaconum). — Ut Mediolanensem apud Genuam scrutetur vota; quæ si in Constantium consentiant, hunc a propriis episcopis faciat consecrari. 627

Epist. XXXI (ad Romanum patricium). — Constantium sibi amicissimum commendat. 628

Epist. XXXII (ad Honoratum archidiaconum). — Ejus absolutionem firmat. Ea vero de quibus erat conqueatus, Antonino discutienda committit. *Ibid.*

Epist. XXXIII (ad Dynanum patricium). — Quadringentos solidos de redditibus Ecclesie Romanæ se accepisse significat. Mittit crucem sacris reliquiis refertam. 630

Epist. XXXIV (ad Petrum subdiaconum). — Ut Festum episcopum civibus suis conciliet. 631

Epist. XXXV (ad Petrum subdiaconum). — Ex clero Neapolitano mittendos Romam duos vel tres, qui vice omnium episcopum eligant. Futuro episcopo deferenda necessaria. Paulo secedenti dandos pro labore solidos centum cum mancipio uno. *Ibid.*

Epist. XXXVI (ad Sabinum defensorem). — Ut Januarium episcopum et Epiphanium presbyterum criminibus accusatos Romam perducatur. Pompeianam vero, Theodo-

iam et Isidorum adjuvet Romam venire cupientes. 632
Epist. XXXVII (ad Bonam abbatissam). — Monasterium construi præcipit, et omnia a Joanne presbytero ipsi legata confirmat. 633

Epist. XXXVIII (ad Libertinum præfectum). — Ut Nassam Judæum seductorem puniat, nec non Christiana mancipia ab illo comparata liberet. 635

Epist. XXXIX (ad episcopos Corinthios). — Diaconum mittit, qui de audita Adrianum inter et episcopos ejus accusatores reconciliationem inquirat. 636

Epist. XL (ad Petrum subdiaconum). — Numerum diaconum, si episcopatu dignum judicet, Romam mittat consecrandum. Catellam servam, si animo sincero monasticum habitum petit, a Felice redimat. *Ibid.*

Epist. XLI (ad Pantaleonem notarium). — Stuprator virginiis aut eam ducat, aut corporaliter castigatus in monasterium detrudatur. Diaconus captivus Ecclesie sumptibus redimatur. 637

Epist. XLII (ad Felicem episcopum). — Ecclesiarum ministeria, pecuniæ, etc., Ecclesie Sipontinæ describuntur, quorum index Romam mittatur. 638

Epist. XLIII (ad Felicem episcopum). — Episcopum de illato a nepote stupro arguit, ipsique imponit lætæ reum sententiæ executionem. 639

Epist. XLIV (ad Bonifacium episcopum). — Stephanus res a decessoris sui actoribus occupatas restituit. *Ibid.*

Epist. XLV (ad Andream episcopum). — Ut sacerdotium ipse deponat, si peccati cum concubina sit conscius, hortatur. Quod mulierem fustibus cædi jussit, a missarum celebratione per duos menses abstinere jubet. 640

Epist. XLVI (ad Joannem episcopum). — Andream episcopum, si concubinam in sacro ordine constitutus contigerit, a ministerio prohibendum. Suspendendum eundem a missarum celebratione ob cæsam fustibus mulierem. Expensendas quoque clericorum de illo querelas. 641

Epist. XLVII (ad Clerum Ecclesie Salonitanæ). — Honorati electionem in episcopum approbat. 642

Epist. XLVIII (ad Columbium episcopum). — Præmissio singularis benevolentie testimonio, illum ne pueros ordinari, neve ordines ex favore ad ex venialitate conferri sinat, atque ut sibi concilii statum indicet, hortatur. De catenis beati Petri aliquid clavibus inclusum mittit. *Ibid.*

Epist. XLIX (ad Adeodatum episcopum). — Post amicam salutationem, eum hortatur ad explendum officium, imprimis ne ullos nisi proveciores ætate, et mundos opere ordinet; ne sit in ordinatione venalitas. Maximiani episcopi utatur consilio. Tandem peracta synodo, se de ejus concordia certiorum faciat. 644

Epist. L (ad Theodorum episcopum). — Ipsum laudat quod sacerdotum vitam sollicite perscrutetur ac renuntiet. Paulum episcopum in monasterio ad penitentiam permanere præcipit. Hujus describendas res ac servandas. De Bonifacio graviter accusato inquirendum. 645

Epist. LI (ad Maximianum episcopum). — De miraculis Patrum in Italia factis scribere cogitans, Maximianum rogat ut ea quorum meminit iudicet. 646

Epist. LII (ad Priscum patricium). — Ex prosperitate et adversitatis vicissitudine humilitatem suadet. Gratulatur de recuperata imp. gratia. Sabinianum et Castum commendat. *Ibid.*

Epist. LIII (ad Joannem episcopum). — Responsum de causa Joannis et Athanasii presbyterorum simulatam, ineptam, ac Joannis episcopi sanctitati nullatenus congruentem, scelesto juveni tribuit, ad cujus consilia nimium ille inflectebatur. Ut dicta causa juxta canones finiatur, instat acerrime. Sabinianum apocrisarium suum commendat. 647

Epist. LIV (ad Theotimum medicum). — Post amicissimam salutationem commendat Sabinianum. 649

Epist. LV (ad Maximianum episcopum). — Agathonis episcopi in quem districte fuit vindictam sustentationi providet. 650

Epist. LVI (ad Joannem episcopum). — Ne in plateis pallium ulterius ferat, nisi a Romanis pontificibus id sibi concessum ostenderit. Ne in secretario ipso cum pallio deinceps sedeat. In quosdam a clericis suis inquirat; contumacibus interdicit sacro ministerio. Primis duntaxat Ravennatis Ecclesie diaconibus mappularum usum concedit. *Ibid.*

Epist. LVII (Joannis Ravennatis episcopi ad Gregorium papam). — Singulis sibi objectis submissæ respondet, et Ecclesie suæ privilegia ex consuetudine tuetur; quæ ne minuantur postulat. 654

Epist. LVIII (ad Cyprianum diaconum). — Si non habet Comas unde solvat, cum illius creditoribus pasciscatur; atque ejusdem filios, pactam summam persolvens, liberet. 656

Epist. LIX (ad Secundinum episcopum). — Baptistarium

de monasterio auferatur, ut monachis liceat opus Dei securius celebrare. 657

Epist. LX (ad Italicam patriciam).—In ipsis pauperum causis, ne litigiis immisceatur, silentium eligit. Cypriano potestatem facit ut cum Italica, si id ipsa velit, salvo pauperum jure, causam absque lite finiat. *Ibid.*

Epist. LXI (ad Fortunatum episcopum).—Quomodo in Ecclesia sua conversari debeat. 658

Epist. LXII (ad Eutyrium episcopum).—Ut in convertendis idolorum cultoribus perseveret hortatur. Ipsi prætoris postulat patrocinium. 659

Epist. LXIII (ad Fortunatum episcopum).—De monasterio Gratiossæ abbatisse consecrando. 660

Epist. LXIV (ad Chrysanthum episcopum).—Mevanensis Ecclesiæ quærat episcopum, presbyteros ordinat, ibique consignet infantes. 661

Epist. LXV (ad Mauricum Augustum).—Precatur ut legem temperet vel immutet, qua tum publicis rationibus implicatos, tum milites, in monasteriis suscipi prohibuerat. 662

Epist. LXVI (ad Theodorum medicum).—Ostensa latæ legis iniquitate, Theodorum hortatur ut epistolam suam imperatori offerens, ipsi de revocanda lege suadeat. 665

Epist. LXVII (ad Domitianum metropolitanum).—Allatam dudum a se raptam Dinæ, Genes. xxxiv, juxta spiritalem sensum expositionem propugnât. Domitiano gratulatur, tum quod secularibus causis occupatus Scripturas meditatur, tum quod Persarum imperatori fidem prædicaverit. 666

EPISTOLARUM LIBER IV. 667

Epistola prima (ad Constantium episcopum). Quod concordi omnium assensu fuerit electus, gratulatur. Monet respondendum suorum affectibus, necessitatibus succurrendum, corrigenda mature vitia. In bonis profectum precatur. Pallium mittit. *Ibid.*

Epist. II (ad Constantium episcopum).—Theodelindam reginam et tres episcopos, ob tria capitula a Constantio divisos, susceptis epistolis suis, ad illius communionem reversuros sperat. Pacem cum Langobardis exoptans, petit ut se de Francorum cum Langobardorum rege gestis faciat certiorum. 669

Epist. III (ad Constantium episcopum).—Nullam a Constantio datam de tribus capitulis cautionem. Chalcedonensis synodi fidem in Romana Ecclesia integram servari. Divisus proinde episcopis ad unitatem redeundum. 670

Epist. IV (ad Theodelindam reginam).—Quod sese a Constantii communione suspenderit, dolet. Nihil contra Chalcedonensis synodi fidem Justiniani temporibus actum asserit. Hortatur ut Constantii ordinationem suscipiat, eique communione jungatur. 671

Epist. V (ad Bonifacium episcopum).—Cleri sui moribus et famæ consulat. Id de subdiaconis ejus decernit, quod supra de Siculis, lib. 1, epist. 44. 672

Epist. VI (ad Cyprianum diaconum).—Petronillæ conversæ et Agnellæ, ejus corruptoris facinus discutiat, et puniat, atque ablata monasterio curet restitui. *Ibid.*

Epist. VII (ad Gennadium patricium).—Columbo episcopo in Numidiæ concilium inquirenti, et pravorum correpturo favet. Compescat intestina Ecclesiarum bella. 673

Epist. VIII (ad Januarium episcopum).—Stephani defuncti voluntatem de monasterio construendo curet adimpleri. 674

Epist. IX (ad Januarium episcopum).—Singulis ancillarum Dei monasteriis probatus vir deputandus, a quo sic procurantur negotia, ut monialibus exiude vagari non liceat. Illarum lapsibus decernuntur pœnæ. Concilia bis in anno celebrentur. Judæorum servi ad Ecclesiam fidei causa fugientes in libertatem vindicentur. Ne in baptizatorum frontibus iteretur chrismatio, solum pectus ungent presbyteri, deinde episcopi frontem. Monasterium juxta Petri defuncti voluntatem construat, si congrua adsit redituum quantitas. 675

Epist. X (ad universos episcopos Dalmatiæ).—Ne absque consensu et permisso suo ullum Salonæ episcopum ordinent. Si tamen in aliquem alium a Maximo consentiant omnes, consecratur. 677

Epist. XI (ad Maximianum episcopum).—Etiam novorum redituum quartæ partes juxta canonicam distributionem dispensandæ. Presbyter aliuve clericus abbas non fiat, nisi relicta Ecclesiæ cui ministrabat cura. Defuncto episcopo, Ecclesiæ res diligenter, at gratis, describendæ. Visitoribus et eorum clericis tribuendum stipendium. Virgo nondum sexagenaria non fiat abbatisa. 679

Epist. XII (ad Maximianum episcopum).—Puniendum facinus quo ablata est cujusdam uxor, et alteri vendata. 681

Epist. XIII (ad Clementium episcopum).—Adeodatus presbyter, si sola ægritudinis causa Ecclesiæ suæ defuerit,

in locum suum restituendus. 682

Epist. XIV (ad Maximianum episcopum).—Ut Felicem diaconum in sua Ecclesia suscipiat. 683

Epist. XV (ad Januarium episcopum).—Theodosius, monasterium in domo sua construere cogitanti, concurrat. 684

Epist. XVI (ad Cyprianum diaconum).—Dispersas, quæ in Siciliam detulerant Itali sacerdotes, Ecclesiarum vasa colligantur, ac summa cautione serventur. 685

Epist. XVII (ad Felicem episcopum).—Solidos duodecim quibus Tribunus clericus redemptus fuit, redemptori restituit ex Ecclesiæ pecuniis. 686

Epist. XVIII (ad Maurum abbatem).—Dat monachis in perpetuum ecclesiam sancti Pancratii, tum ne missarum celebratio desineat negligatur, tum ut ad martyris corpus opus Dei peragatur quotidie. 687

Epist. XIX (ad Leonem acolythum).—Ecclesiam sanctæ Agathæ in Subura commendat. 688

Epist. XX (ad Maximum præsumptorem).—Maximum violenter intrusum, ejusque ordinatores episcopos, ab omni sacerdotali officio submovet, donec de imperatoris jussionis veritate constiterit. 689

Epist. XXI (ad Venantium episcopum).—Christianum mancipium retinere Judæis non liceat; qui vero Judæorum terras dudum colunt Christiani, peragant colere jure colonario. 690

Epist. XXII (ad Constantium episcopum).—Hortatur ut Venantium Lunensem episcopum in cleri sui ac cæterorum religiosorum emendatione adjuvet. 691

Epist. XXIII (ad Hospitonem ducem Barbaricorum).—Felici et Cyriaco in convertendis ab idololatria Barbaricinis laborantibus favet. 692

Epist. XXIV (ad Zabardam ducem Sardinie).—Gratias agit quod eo pacto cum Barbaricinis facere pacem disponat, ut Christo serviant. 693

Epist. XXV (ad nobiles ac possessores in Sardinia).—Quod rusticos suos ab idolorum cultu non avertant arguit; id præstare si nequeunt, saltem Felici et Cyriaco ad hoc opus missis opem ferant. *Ibid.*

Epist. XXVI (ad Januarium episcopum).—Clericos, a quibus despiciebatur, ad disciplinam cogendos. Rusticum in infidelitate partionem pensionis onere premdendum. Clerici carne lapsi irrevocabiliter deponantur. Accurate, antequam ordinentur, examinandi. Sardinie presbyteris id concedit quod veterat, ut nemp, quos baptizabunt, si episcopi desint, chrismate in frontibus tangant. 694

Epist. XXVII (ad Januarium episcopum).—A xenodochis rationes exigat: si sint notæ prohibitatis atque indistributionis clerici. Qui Epiphanium presbyterum scriptis epistolis accusavit, si in probatione deficiat, communionem privetur. Paulus clericus in maleficiis deprehensus detur in pœnitentiam. Gratis ordinentur, vel conubio jungantur clerici; gratis velentur virginæ. Ad laicorum patrocinia clerici non confugiant. 697

Epist. XXVIII (ad Candidum defensorem).—Ut Albino luminibus privato singulis annis duos tremisses præbeat. 700

Epist. XXIX (ad Januarium episcopum).—Phausiana quæ pridem habuerat episcopum, nunc quoque habeat. *Ibid.*

Epist. XXX (ad Constantinam Augustam).—Ut Constantinam caput sancti Pauli postulantem deterreat, variarecenset prodigia. Addit hanc esse Romanis consuetudinem, ut reliquias petentibus brandea solum concedant. Ad objectam Græcorum consuetudinem respondet—Tandem e catenis sancti Pauli particulas lima excutiendas promittit. *Ibid.*

Epist. XXXI (ad Theodorum medicum).—Gratias refert de transmissa in pauperes pecunia. Ad sacras Scripturas lectionem hortatur. Commendat Narsetem. Mittit munera tabulas. 705

Epist. XXXII (ad Narsem patricium).—Causam presbyterorum cum Joanne patriarcha se ad canonum normam omnino exacturum declarat. Commendatum a Theodoro Narsetem. Epistolæ brevitatem excusat, quod tribulationibus prematur. 707

Epist. XXXIII (ad Anthemium subdiaconum).—Judæis conversis tribus det solidos singulis annis. 708

Epist. XXXIV (ad Pantaleonem præfectum).—Ut Donatistarum audaciam comprimat, et Paulum episcopum Romam quantocius mittat, hortatur. *Ibid.*

Epist. XXXV (ad Victorem et Columbium episcopos).—Coacto concilio, Donatistis prompte ac fortiter obstant. Mittant ad se Paulum episcopum, quo edocent, Donatistarum facinoribus planius cognitis, de illis puniendis ac comprimendis tutius discernat. 709

Epist. XXXVI (ad Leonem episcopum).—Ne subdiaconi cum suis uxoribus miscantur. Speciosi subdiaconi uxor, in monasterium ob secundas nuptias detrassa, di-

mittatur. 710
 EPIST. XXXVII (ad Maximianum episcopum). — Euplo patris et matris bona reddi jubet. 711
 EPIST. XXXVIII (ad Theodelindam reginam). — Ab imperiis seductam dolet. Sanctarum quatuor synodorum, maxime Chalcedonensis, fidem in Romana Ecclesia integram servari profitetur. Hortatur ne extra Constantii episcopi communionem maneat. 712
 EPIST. XXXIX (ad Constantium episcopum). — Brixianis civibus non jure se tria capitula minime damnassee, sed in epistola integram Chalcedonensis synodi fidem profiteatur. Joannem Ravennatem intra Missarum solemniam non nominet, nisi id postulet antiqua consuetudo, aut ab illo soleat ipse nominari. Theodelindam iterum scribens, jam quintæ synodi non meminit, quæ tamen contra priores quatuor statuit nihil. Compecat Fortunatum. Ursicinum e status sui conditione non pulset. 713
 EPIST. XL (ad Marcellum scholasticum). — Pro Maximo indulgentiam postulanti amice indicat id rectitudinem disciplinæ non pati. 715
 EPIST. XLI (ad clerum, ordinem et plebem Hortonæ). — Barbarum visitatorem delegat. Ante omnia monet ne laicam personam in episcopum eligant. 716
 EPIST. XLII (ad Valentium abbatem). — Ne monachi feminas in monasterium inducant, aut eas sibi committes faciant. 717
 EPIST. XLIII (ad Bonifacium virum magnificum). — Veniat Romam, de fide sua, jam non per epistolas, sed per semetipsum responsurus. Qui cum eo dubia patiuntur, secure venire posse, cum non potestate, sed ratione erga ipsos usus sit. *Ibid.*
 EPIST. XLIV (ad Maximianum episcopum). — Quosdam e Bacaudæ episcopi clero, ad sacros ordines in Sicilia promotos, ad ipsum illos repetentem transmittat. 718
 EPIST. XLV (ad Fantinum defensorem). — Solidos sexaginta, mittit pro Cosma persolvendos. *Ibid.*
 EPIST. XLVI (ad Rusticianum patriciam). — Festinum nimis illius e monte Sina reditum reprehendit. 719
 EPIST. XLVII (ad Sabinianum diaconum). — Maximi, qui Gregorii scripta publice scindi fecerat, superbiam comprimendam. Ejus calumniæ de Malcho episcopo occiso quid respondendum. Monendum de duobus Romanis. 720
 EPISTOLARUM LIBER V. 721
 EPISTOLA PRIMA (ad Joannem Ravennatem episcopum). — Non præponendos monasteriis clericos Ecclesiis deservientes. *Ibid.*
 EPIST. II (ad Felicem episcop. et Cyriacum abbatem). — Introducendos in monasterium a Theodosia fundatum servos Dei. 723
 EPIST. III (ad Venantium episcopum). — Presbyteri, diaconi et subdiaconi qui se luxuriæ crimine maculaverint suo gradu in perpetuum dejecti maneant. Peracta pœnitentia communionem accipiant inter laicos. Saturnino ex presbytero monasteriorum quorundam curam suscipere concedit. Mittit baptizandæ mulieri vestem, et Columbo presbytero Codicem regulæ pastoralis. *Ibid.*
 EPIST. IV (ad Constantium episcopum). — Id de lapsis decernit quod antecedenti epistola, Constantius scribit ut Joannem puniens iram caveat. Utejusdem Constantii famæ consulatur. Finiendam Romæ causam Fortunati. 725
 EPIST. V (ad Dominicum episcopum). — Gratulatur quod pastoralis zelo Donatistas coercere studuerit; severiorem tamen in episcopos id negligentes Africani concilii sententiam non probat. 726
 EPIST. VI (ad Victorem episcopum). — Gregorium abbatem longa, ob negligentiam, pœnitentia afflictum restituit. Martiam sanctimonialiam revocat. Tradatur Victoria Fantino diligenter examinanda. Anastasius medicus ne in monasterium virginum deinceps ingrediatur. 727
 EPIST. VII (ad Venantium episcopum). — Saturninum ex presbytero, si post lapsum ministraverit, communionem privet usque ad diem obitus. 728
 EPIST. VIII (ad Cyprianum diaconum). — Persequatur Manichæos. Judæis vero qui ad Christum fuerint conversi minuenda pensionum onera. Mutoos det rusticis solidos. 729
 EPIST. IX (ad Petrum notarium). — Miriensis Ecclesiæ tunc reddenda ministeria, cum ibi ordinatus fuerit episcopus. 731
 EPIST. X (ad Felicem episcopum). — Districtam, nisi primæ Justinianæ episcopo primati suo pareat, minatur correptionem. *Ibid.*
 EPIST. XI (ad Joannem episcopum). — Pallio in litanis solemnibus uti, quatuor duntaxat per annum diebus, concedit. 732
 EPIST. XII (ad Petrum episcopum). — Agrigentina Ecclesiæ redditum quartam partem in visitationis stipendium

assignat. 733
 EPIST. XIII (ad Gaudentium episcopum). — Capuanæ Ecclesiæ visitationem injungit. 734
 EPIST. XIV (ad clerum Ecclesiæ Capuanæ). — De visitatione Ecclesiæ Capuanæ Gaudentio commissa. *Ibid.*
 EPIST. XV (ad Joannem episcopum). — Quinque in illo carpit. Ravennatem Ecclesiam honorare desiderat, sed honorem ex superbia abripi non patitur. 735
 EPIST. XVI (ad Datianum episcopum). — Amice rogat ut sibi afflicto compatiatur. 736
 EPIST. XVII (ad Cyprianum diaconum). — Dolet de Maximiani episcopi obitu. Joannem Catanensem archidiaconum in successorem indicat. 737
 EPIST. XVIII (ad Joannem episcopum). — Quid cum Joanne tum ipse, tum decessor Pelagius, egeriat, ob usurpatum episcopi universalis titulum. Ab hoc ut abstineat rogat, multisque urget momentis. Cavendum ipsi ab adulatoribus. 738
 EPIST. XIX (ad Sabinianum diaconum). — Epistolam superiorem, ob reverentiam imperatoris, suavitate respersam, det Joanni episcopo. Principi is callide persuaserat ut Gregorium ad pacem secum servandum hortaretur. Sabiniani adversus ejus superbiam animum excitat Gregorius. 743
 EPIST. XX (ad Mauricium Augustum). — Laudat imperatoris zelum pro Ecclesiæ pace. Joannis episcopi hypocrisim depingit. Ambitioso quem securabat titulo Ecclesiam totam, venerandas synodos, pias leges, ipsius Christi mandata turbari; illius proinde superbiam imperiali auctoritate coustringendam. Se vero, nisi humiliter ac suaviter admonentem audiat Joannes, illi cum Deo invicta restitutum. 744
 EPIST. XXI (ad Constantiam Augustam). — Ut Joannis ambitioni se opponere pergat hortatur. Perstringit illius hypocrisim, perversitatem ac superbiam. Conqueritur imperatorem illi et Maximo patrocinari. Huic, ob principii reverentiam, quod nesciente se ordinatus sit indulget, alii ejus facinora discutienda et judicanda reservat. 745
 EPIST. XXII (ad nobiles Syracusanos). — Cum episcopi electionem Gregorii arbitrio commississent, talem eis ordinare studet, qui Maximianum decessorem imitetur. 751
 EPIST. XXIII (ad Castorium notarium). — Ad eligendum quantocius episcopum Ravennatem hortatur. Non largum præmiis, sed dignum meritis eligant. *Ibid.*
 EPIST. XXIV (ad Romanum exarchum). — Ne Speciosum presbyterum episcopo suo resistentem tueatur, neque patrocinetur sanctimonialibus ad sæculum reversis. 752
 EPIST. XXV (ad Severum episcopum). — Visitationem Ecclesiæ Ravennatis commendat. 753
 EPIST. XXVI (ad Ravennates). — Commissam Severo Ravennatis Ecclesiæ visitationem. *Ibid.*
 EPIST. XXVII (ad Cyprianum diaconum). — Attendant res Ecclesiæ minuerit defunctus episcopus. Ad successoris electionem clerum et populum hortatur. *Ibid.*
 EPIST. XXVIII (ad Castorium diaconum). — Pisarenis episcopi aliorumque sacerdotum vitam perscrutetur si quid sinistrum in venerit, renuntiet. Tutorem tueatur, ut quæ sibi pro pauperibus injuncta sunt valeat exsequi. 754
 EPIST. XXIX (ad Vincomalum defensorem). — Illum instituit Ecclesiæ defensorem. 755
 EPIST. XXX (ad Mauricium Augustum). — Imperatoribus pro triginta libris auri in eleemosynam missis gratias agit. Scribonem laudat, tum de fidelis summæ illius distributione, tum de rogis militum liberali manu factis. *Ibid.*
 EPIST. XXXI (ad conductores massarum). — Donec adveniat Gallicani patrimonii rector, Arigio patricio obediatur. 756
 EPIST. XXXII (ad Cyprianum diaconum). — Defuncto Maximiano episcopo, nonnullos e clericis ab eo propter maleficium in carcerem conjectos, gravibus afficiat pœnis. 757
 EPIST. XXXIII (ad Gaudentium episcopum). — Capuanis clericis Neapoli ministrantibus quartam distribuatur. Archidiacono inopi restituit solidos decem. 759
 EPIST. XXXIV (ad Cyprianum diaconum). — Ciceronem monachum lapsum Misenati Ecclesiæ, cujus fuerat famulus, restituit. *Ibid.*
 EPIST. XXXV (ad Cyprianum diaconum). — Monachos tres ad monasterium sancti Martini cogat redire; faveat ejusdem monasterii procuratoribus; eidem reddat mancipia. 760
 EPIST. XXXVI (ad Severum scholasticum). — Componendam cum Agilulpho Langobardorum rege pacem ex archa persuadent. *Ibid.*
 EPIST. XXXVII (ad Fortunatum episcopum). — Monasterium in honorem sancti Petri et sancti Michaelis dedicet, in quo missas celebrent presbyteri ibi deservientes; mo-

intra tres menses ordinet.

Epist. XV (Ad Georgium presbyterum). — Descendentem ad infros Jesum Christum, solos illos liberasse, qui eum et venturum esse crediderunt, et præcepta ejus vivendo tenerant. 869

Epist. XVI (Ad Agnellum episcopum). — Formensis Ecclesie visitationem delegat. 870

Epist. XVII (Ad Sabinianum episcopum). — Exposita Maximi contumacia, Sabinianum ab illo jam dissentientem aliosve Maximo adherentes Romam vocat; quibus securitatem omnem, necnon, si id justitia patitur, absoluteionem spondet. 871

Epist. XVIII (Ad Martinum diaconum). — Illum de objectis criminibus canonicis purgatum loco suo et ordini restituit. 872

Epist. XIX (ad Marinianum archiepiscopum). — Deprecante onus episcopale ob infirmitatem Castorio, alium Ariminensibus ordinandum episcopum. Hunc a clero et plebe eligi, a Ravennate episcopo examinari, atque, ut consecratur, Romam mitti jubet. 873

Epist. XX (ad clerum et plebem Ariminensem). — Propter episcopi sui infirmitatem alium qui dignus sit, eligant. 874

Epist. XXI (ad Sebastianum episcopum). — Ut clerum et plebem Ariminensem ad idonei antiistilis electionem urgeat. 875

Epist. XXII (ad Cyprianum diaconum). — Siciliæ episcopus olim tertio quoque anno, jam quinto Romam proficisci solitos, ad Natale sancti Petri convenire sic procuraret, ut inde nulla prætori oriatur suspicio. Moneat quoque Liparitanum et Regitanum episcopos. Libertinum consoletur. 876

Epist. XXIII (ad Fortunatum et Anthemium). — Stephanum, ut deponatæ sibi monasterium ingressæ res ablatis restituat, hortentur. Si renuat, indicant, ut reddere cogatur. 876

Epist. XXIV (ad Candidum presbyterum). — Christianos quatuor redimat, qui in Judæorum servitio Narbonæ detinebantur. 877

Epist. XXV (ad Gregorium). — Peccata sua confessam, ad de illorum remissione anxiam, consolatur, allato peccatrici, quam Marthus sororem putat, exemplo. Divinam veniæ revelationem frustra postulari ostendit. 878

Epist. XXVI (ad Theoclistam patriciam). — Gratulatur quod inter hominum tumultus studeat lectioni, atque ad æterna suspirat. Utrum eadem sint Augustæ studia querit. De compunctione duplici agit fusius. Theoclistam hortatur ut regionum puerorum institutioni studiosè invigilet, mutamque illis inspiret charitatem et mansuetudinem in subjectos. Pecuniæ, quam Theoclista miserat, dimidia parte captivos redemit, reliqua fovet moniales, quarum sanctitate servatam censet Romam. Mittit clavem a corpore sancti Petri, de qua miraculum narrat. 879

Epist. XXVII (ad Anastasium episcopum). — Universalis vocabulum a Constantinopolitano episcopo usurpari, non magno interesse sentiebat cum imperatore Anastasio. Gregorius huic vocabulo universam Ecclesiæ fidem corrupti contendit. 882

Epist. XXVIII (ad Theodorum medicum). — Missas in captivos et pauperes elemosynas laudat. Clavem a corpore sancti Petri viscum mittit. 883

Epist. XXIX (ad Andream). — Contemnendas sæculi dignitates, ut coelestibus liceat studiis vacare. 884

Epist. XXX (ad Narsam religiosum). — Afflictum consolatur. A Christiano adversa non recusanda ostendit. Cur monasteriorum incolis, aliisve Constantinopoli degentibus non scribat. Gaudet de Erychiæ transitu. Domnæ Dominicæ quid agendum. Mittit munuscula. Anatolium commendat. 885

Epist. XXXI (ad Cyriacum episcopum). — De submovendo profano vocabulo, ut pax Ecclesiæ conservetur, et scandala multorum auferantur. 888

Epist. XXXII (ad Anastasium presbyterum). — De contentione tollenda quæ inter patrem monasterii, quod Neas dicitur, et Jerosolymorum episcopum exorta erat. 889

Epist. XXXIII (ad Mauricum augustum). — Contendit se temere indiscretum nominatum fuisse, quod Cyriacum episcopum Constantinopolitanum, qui universalem se nominat, reprehenderit. 891

Epist. XXXIV (ad Eulogium episcopum). — Romæ susceptos et ad communionem admissos Cyriaci responsales; suum vero diaconum Cyriaco, intolerabilis superbis reo, communicare non debuisse. Orthodoxam quidem ejus synodicam; sed in eadannari Eudoxium quemdam, hæcenus, ut ipse putat, indamnatum Isauriæ monachos, sub Joanne Cyriaci decessore, de hæresi inique damnatos ostendit. 892

Epist. XXXV (ad Dominicum episcopum). — Corripit monachos regularem disciplinam fuga eludentes atque impune vagantes. Episcopos ab illis defendendis deterreat. 895

Epist. XXXVI (ad Dynamium et Aureliam). — Orationi, lectioni, et operibus bonis semper intenti, ad meliora pro-

ficiant. Codicem pollicetur.

Epist. XXXVII (ad Dominicam). — Quod ad Ecclesiæ unitatem redierit congaudet. Hortatur ut Romam ad virum suum veniat. 896

Epist. XXXVIII (ad Donum episcopum). — Faustino quindecim argenti libras, aut ex Ecclesiæ pecunia, aut e sacris vasis, in filiarum redemptionem tribuat. 897

Epist. XXXIX (ad Joannem episcopum). — Exortam inter abbates duos de agrorum finibus contentionem, ipso præsentem, agrimensore adhibito finendam. 898

Epist. XL (ad Eulogium episcopum). — Sancti Petri sedem Romæ, Alexandriæ, et Antiochiæ, unius esse atque unam; inde singularem episcoporum ibi sedentium unionem. Laudat quod hæreticos oppugnet. Ligna offert. Mittit vicissim munera. 898

Epist. XLI (ad Cyprianum rectorem). — Ecclesiæ Locrensi idoneum episcopum ordinari procurat. 901

Epist. XLII (ad Marinianum episcopum). — Cum neque lapsus episcopum loco suo restitui, neque ultra tres menses Ecclesiam vacare permittant canones, Cornelii ordinet episcopum. 902

Epist. XLIII (ad Marinianum episcopum). — De submovendo clericorum dominio in monasteriis. 902

Epist. XLIV (ad Cyprianum diaconum). — Curet ne Theodorus maleficus, aut Messanensium clericorum aliquis Paulæ adversetur. 903

Epist. XLV (ad Claudium abbatem). — Romam quantocius veniat. 903

EPISTOLARUM LIBER VIII.

EPISTOLA PRIMA (ad Petrum episcopum). — Hortatur ut ab idolorum cultu incolas pergat avertere. Pro baptizandorum vestimentis mittit solidos quinquaginta. 904

Epist. II (ad Anastasium episcopum Antiochenum). — Ipsi adversus hæreses animos addit. Laudato mutus charitatis vinculo, et commemoratis amici muneribus, diuturnam illi precatur vitam. 905

Epist. III (ad Donum episcopum Messanensem). — Nusquam vendendum humandi corporis locum. Restituenda quædam mancipia. 907

Epist. IV (ad Venantium episcopum). — Ut monasterium consecret concedit. 908

Epist. V (ad plurimos metropolitans et episcopos). — Publicis rationibus obligatos, neque in clero, neque in monasterio suscipiendos; milites vero per triennium prius probandos quam monachicum habitum induant. 909

Epist. VI (ad Amos Jerosolymitanum patriarcham). — Petrum Romanæ Ecclesiæ acolythum fugitivum jubet comprehendere, ipsumque sacra communionem privatam Romam mittat. 910

Epist. VII (ad Leonem episcopum). — Segregatam ex ecclesiæ suæ redituum quartam portionem clericis juxta laboris meritum dividat. 911

Epist. VIII (ad Vitalianum episcopum). — Tullianæ magistri militiæ filiam ad religiosum habitum revocet; detrudat in monasterium; obstantes a sacra communione suspendat. 912

Epist. IX (ad Sergium defensorem). — De filia Tullianæ magistri militiæ ad religiosum habitum resumendum cogenda. 913

Epist. X (ad Sabinianum Jaderæ episcopum). — Se quantum illius cum Maximo communionem offensum tantum potentia mitigatum. Commendatam responsali suo illius urbe regia causam. Hortatur ad pastorem sollicitudinem. Ipsi de Florentii episcopi causa inquisitionem mandat. 914

Epist. XI (ad Candidum sancti Andree abbatem). — Confirmat concordiam et transactionem inter monasterii sancti Andree, et Maurentium magistrum militiæ. 915

Epist. XII (ad Adeodatum et Maurentium episcopos). — Illorum de ecclesiastico ordine ac rectitudine curam idat; ut perseverant hortatur. Commendat Paulum episcopum. 916

Epist. XIII (ad Columbium). — Paulum episcopum commendat. 916

Epist. XIV (ad Bonifacium primum defensorem). — Defensores septem honore regionariorum decorandos statuit. 917

Epist. XV (ad Marinianum Ravennæ episcopum). — Monasterio sanctorum Joannis et Stephani multa concedit privilegia. 918

Epist. XVI (ad Marinianum Ravennæ episcopum). — Redeuntem Roma Claudium abbatem impense commendat. 919

Epist. XVII (ad Maurentium). — De sacra lectioni studio gratulatur. Sic studentium deflet raritatem; collegam spondet. 920

Epist. XVIII (ad Agnellum Terracinensem episcopum). — Perquisitos idolorum cultores puniat; a mariorum vigiliis neminem patiatur excusari. 921

Epist. XIX (ad Maurentium magistrum militum). — Comitolo de Romana Ecclesia bene merito prius impendat favorem. 922

Epist. XX (ad Marinianum episcopum Ravennæ). —

Commendat uxorem Joannis, quæ in controversiam suæ conditionis vocabatur. *Ibid.*

Epist. XXI (ad Joannem episcopum Syracusanum).— Felicem Christianis parentibus natum, a Samaræi servitio liberet. 923

Epist. XXII (ad Rusticianam patriciam).— Ut Romanus veniat hortatur. Gratias agit pro decem auri libris in captivorum redemptionem expendendis. *Ibid.*

Epist. XXIII (ad Faustum defensorem).— Ut Judæos ad Christianam fidem accedentes juvet, pergat Agrigentum. 924

Epist. XXIV (ad Sabiniannum Jaderæ episcopum).— Gratulatur quod ubi obediendum est, obediat; ubi resistendum, resistat. Ipsius animus firmat adversus Maximi odium. Presbyterium nulla ratione in sacro ordine post lapsum aut permanere aut revocari posse declarat. 926

Epist. XXV (ad Victorem episcopum Paucoritanum).— Judæos in his quæ ipsi concessa sunt nullo incommodo afficiendos. 927

Epist. XXVI (ad Joannem episcopum Syracusanum).— Quæ clerici vasa sacra vendiderant Pantaleo notarius requirat. 928

Epist. XXVII (ad Joannem episcopum Syracusanum).— Ne Catanenses diaconi compagis calcæti procedere præsumant. *Ibid.*

Epist. XXVIII (ad Victorem et Columbum episcopos).— Valeantem episcopum occupatas ex Criscouli parochia Ecclesias, necnon abbas defuncti parochiæ hujus episcopi res, Criscouli restituere compellant. 929

Epist. XXIX (ad Eulogium episcopum Alexandrinum).— Ignotum sibi, quem postulabat Eulogius, Eusebii librum de martyrum gestis. Cur brevia ligna miserit. Spoudet longiora; pretium recusat. 930

Epist. XXX (ad Eulogium episcopum Alexandrinum).— De Alexandria urbis hæreticis conversis atque de fidei concordia gratulatur. Scribit vicissim de Anglorum conversione. De Eudoxio hæretico atque fatetur sibi ab Eulogio factum satis. Universalis papæ titulum a synodo Chalcedonensi suis decessoribus ablatum, sed rejectum, respuit. 931

Epist. XXXI (ad Secundinum).— Ne patitur Monasterium in laicæ personæ potestate venire. 934

Epist. XXXII (ad Scholasticum defensorem).— Ecclesiæ colono mercedem juxta laboris modum solvat. *Ibid.*

Epist. XXXIII (ad Domitium).— Modestiam illius charitatem, atque apostolicæ sedis reverentiam laudat. *Ibid.*

Epist. XXXIV (ad Joannem Episcopum Scilitanum).— Castellensis monasterii privilegia servet illæsa. Quædam sub xenii specie ablata reddat. Monachorum actibus invigilet. Monasterii jura tueatur. Donatum sibi ab Abbate agrum restituat. (Vide sup. ep. 31.) 935

Epist. XXXV (ad Leontium exconsulem).— Jerusalem civis nonnunquam Babyloniæ servire, et vicissim. Laudat Leontii mansuetudinem, humilitatem, justitiam. Ipsi pro muneribus gratias agit, et de catenis sancti Petri scobeum clave inclusam largitur. 937

EPISTOLARUM LIBER IX. 939

Epistola prima (ad Januarii episcopum Caralitanum).— Illum increpat quod dominico die, ante missarum solemniam, quiescentem messum invertisset sulcis, et, peracto sacro, terminalia lapides ipse effudisset. *Ibid.*

Epist. II (ad Vitalem Sardinia defensorem).— Decretam adversus Januarii consiliarios excommunicationem exsequatur. Restituat integrum xenii pretium. 940

Epist. III (ad Januarii episcopum).— Pro concessio sepulture loco exigendum nihil. Si vero pro lum in aribus aliquid offeratur, licet accipere. *Ibid.*

Epist. IV (ad Januarii episcopum).— Donec ordinata cum Agilulpho pax confirmetur, cavendum ab iterata in Sardiniam incursione. Januarii de exarata messe iterum ex fraterna dilectione objurget. 941

Epist. V (ad Marcellum Dalmatiæ proconsulem).— Illum redarguit ob præstitum Maximo favorem. Docet qua ratione in gratiam secum redire possit. 943

Epist. VI (ad Januarii episcopum).— Occupatam a Petro recens baptizato synagogam Judæis restituendam; hos ad fidem non cogendos. Conciliandos inter se hostium metu civium animos, ac muniendam fortius civitatem. 944

Epist. VII (ad Januarii episcopum).— Etsi monachicam vestem non induerit abbatisa, irritum tamen ex imp. lege illius testamentum; reddenda proinde monasterio quæ illi illicite donavit Sirica. 945

Epist. VIII (ad episcopos Sardinia).— Paschalem denuntiationem, ex more, a metropolitano suscipiant; nec absque illius licentia ex insula egrediantur. 947

Epist. IX (ad Calliicum Italici archiepiscopi).— Gaudet de schismaticis ad Ecclesias redeuntibus. De hoc monendos imperatores. Id unum ab illis vetitum, ne schismatici ad unitatem compellantur. Conqueritur de majore domus Calliici. Hunc rogat ne Justinum schismaticum deinceps

in consilium vocet.

Epist. X (ad Marinianum Ravennatem episcopum).— Capritanæ insulae ordinet episcopum, nisi iohannes, ab ipso admonitus, ad Ecclesiæ unitatem et ad propriam plebem revertatur. Maximi causam discutiat ac finiat, adhibito, si opus sit, Constantio Mediolanensi. 950

Epist. XI (ad Brunichildam reginam).— Pullium Syagrii episcopo concedit. De sacris ordiibus præmiis vel gratia non conferendis eam admonet, et ut ex laicis repente fiant episcopi. Laudat ejus erga Augustinum charitatem, hortaturque ut schismaticos ad concordiam revocare atque idololatricæ reliquias, et alia in regno suo vitia coercere studeat. De codice ad eam transmissione agit. 951

Epist. XII (ad Joannem Syracusanum episcopum).— Se (ut querebantur nonnulli) in ordinandis missæ ritibus quibusdam Constantiopolitanæ Ecclesiæ consuetudines non fuisse imitatum. 955

Epist. XIII (ad Joannem Syracusanum episcopum).— Ecclesiæ ejus actores, cum Felice, absque dilatione, judices eligant. 958

Epist. XIV (ad Felicem in Sicilia).— Se ad Joannem episcopum scripsisse, ut actores Ecclesiæ suæ deputet, qui cum Felice ipso sine mora iudicium subeant. 959

Epist. XV (ad Chrysanthum episcopum Spoletanum).— Martyrum reliquias in basilicæ Reatina collocet. *Ibid.*

Epist. XVI (ad Serenum Anconitanum episcopum).— Severum diaconum suum de restituendo Firmaus Ecclesiæ argento admoveat. 960

Epist. XVII (ad Demetrianum et Valerianum).— Statuit ne impensa in illorum redemptionem Ecclesiæ pecunia ab illis aliquando repetatur. *Ibid.*

Epist. XVIII (ad Romanum defensorem).— Patrimonium Ecclesiæ in Sicilia commendat. 961

Epist. XIX (ad Syracusanum patrimonii colonos).— Ut obediant Romano defensori. *Ibid.*

Epist. XX (ad Petrum in Sicilia).— Romano Syracusanum patrimonii regimen adentui auxilium ferat. *Ibid.*

Epist. XXI (ad Libertinum præfectum).— Novum defensorem Romanum consiliis juvet. 962

Epist. XXII (ad Cridanum).— Romano defensori faveal. *Ibid.*

Epist. XXIII (ad Joannem Syracusanum episcopum).— Committas Romano defensori causas Leontii adversus Leonem episcopum, et Archelaum medicum. 963

Epist. XXIV (ad Romanum defensorem).— Neglectam per plurimos annos Rusticæ testatricis voluntatem tandem adimpleri curet. *Ibid.*

Epist. XXV (ad Joannem Surrentinum episcopum, etc.).— Gregorio præfecto basilicam edificare cupienti reliquias concedant. 964

Epist. XXVI (ad Romanum defensorem).— Donatam ab Ammonia Romanæ Ecclesiæ domum, Calixeno illius nepoti, Stephanus filio, reddat. *Ibid.*

Epist. XXVII (ad Romanum defensorem).— Ecclesiastica patrocinia non omnibus indiscrete impendenda. 965

Epist. XXVIII (ad Antonium subdiaconum, et Domitium abbatem).— Concordiæ reconciliationem xenodochium inter et monasterium sua auctoritate firmat. 966

Epist. XXIX (ad Venantum Lucensem episcopum).— Fidentiam aut Adeodatæ filis recens conversæ facere satis suadeat, aut hauc apud judices adjuvet. 967

Epist. XXX (ad Anthemium subdiaconum).— Monasterio sancti Marci Massæ Veneris restituendam curet. *Ibid.*

Epist. XXXI (ad Faustum).— Ecclesiæ Vulturæ ministeria apud Anthemium absque dubitatione deponat. 968

Epist. XXXII (ad Anthemium subdiaconum).— A Fausto Ecclesiæ Vulturæ ministeria suscipiat, in tuto habeat, et describat. *Ibid.*

Epist. XXXIII (ad Andream).— Ut illum de infructu consoleretur, ipsam divini amoris pignus ac fructuosum palmitis purgamentum esse ostendit. 969

Epist. XXXIV (ad Venantium episcopum).— Presbyteros vel diaconos in Aldionis civitate ordinet, atque ipsos ad infidelium conversionem adhortetur. *Ibid.*

Epist. XXXV (ad Constantium Mediolanensem episcopum).— Joannem præfecturæ vices acturum commendat; ea tamen lege ut (quod contigerat in Vigilio) inde non gravetur Ecclesia. 970

Epist. XXXVI (ad Fortunatum Neapolit. episcopum).— Reversis in Gallia Judæis negotiatoribus, Christiana quæ adduxerint mancipia aut ins tradantur qui emotionem junxerant, aut Christianis intra quadragesimum diem veniuntur. Caveat a Basilio Judæo illis suis Christianis mancipia donante. *Ibid.*

Epist. XXXVII (ad Chrysanthum Spoletanum episcopum).— Ne confugientibus ad illius dioceses monachis communionem indiscrete reddi patiat. Mancipia ea lege manumisso ut monachus fieret, monasterium deserere non liceat. 971

Epist. XXXVIII (ad Anthemium subdiaconum). — Apud Felicem agat, ut recepta a Mauro pretii sorte sit contentus. 972

Epist. XXXIX (ad Romanum in Sicilia defensorem). — Gaudioso inopi solidos sex singulis annis tribuat. 973

Epist. XL (ad Romanum defensorem). — Ut, omni cunctatione et excusatione abjecta, id exsequatur quod supra epist. 26, fuerat mandatum. *Ibid.*

Epist. XLI (ad Julianum scribonem). — Se humanis rationibus a justitiæ zelo non revocari; inquisitum proinde in Maximum, et juxta canones laturum sententiam. 974

Epist. XLII (ad Agilulphum Langobardorum regem). — De pace composita gratias agit. Petit ut ducibus suis præcipiat ne pacem turbent. 975

Epist. XLIII (ad Theodelindam Langobardorum reginam). — Gratias refert quod ad faciendam pacem se studiosius impenderit. *Ibid.*

Epist. XLIV (ad Felicem in Sicilia). — Ipsum de Joanne episcopo quasi iudicium refugiente immerito conqueri, cum illud ipse distulerit. Ad finiendam cito iudicii censura litem hortatur. 976

Epist. XLV (ad Joannem Syracusanum episcopum). — Mala Felicis fide exposita, hortatur ut motam ab illo controversiam absque mora jubat finire. 977

Epist. XLVI (ad Sergium defensorem). — Obvenientem a Joanne Pantaleonis socii hereditatem describat, dum hic Ecclesiæ uogitio destinatur. Relictam quoque apud Joannem sacram suppellectilem diligentissime inquirat. 978

Epist. XLVII (ad Sabinum subdiaconum). — Regitani cleri ad versus episcopum suum querelas una cum episcopis quinque perscrutetur, ut, illorum relatione certior factus, ipse Romæ decernat. 979

Epist. XLVIII (ad Paulinum Taurensem episcopum, etc.) — Regium una cum Savino pergant, de cleri ad versus episcopum querelis inquisituri. *Ibid.*

Epist. XLIX (ad Anastasium Antiochenum episcopum). — Gratulatur ob rectam fidei professionem. Agendas Deo gratias quod solis ad ordines promoveatur orthodoxi. Pro imperatore hæreticos comprimentes orandum. Inquirendum Anastasio genuinum Ephesinæ synodi exemplar. Arcendos a sacris ordinibus subdiaconos. 980

Epist. L (ad Anthemium subdiaconum). — Benenatum facinus abnegantem, Romam cum accusatore aliiave personis mittat. 982

Epist. LI (ad Anthemium subdiaconum). — Reliquum pecuniæ pro castro construendo datæ apud Benenatum perquirat, eamque in illud ipsum ex toto curet impendi. *Ibid.*

Epist. LII (ad Secundinum). — Scripta illius laudat, veritatem, charitatem atque humilitatem spirantia. Solitarios quasi monachos ab antiquo hoste singularius impeti. Orientales Ecclesias uno sensu integram sancti Leonis et Chalcedonensis synodi fidem sequi. In defensores trium capitulorum invehitur. Epistolam ipsæ defuitioui sanctæ synodi adversari probat. Lucertam animæ originem: at illam originali peccato donec baptizetur certissime obstringi. Mittit imagines earumque legitimum usum exponit. *Ibid.*

Epist. LIII (ad Constantium Mediolanens. episcopum). — Clericis Comanis, si ad Ecclesiæ unitatem redeant, se controversam possessionem concedere paratum. 992

Epist. LIV (ad Anatalium diaconum Constantinopolit.). — Constantii episcopi homines commendat. 993

Epist. LV (ad Fantinum defensorem Panormitanum). — Pro Judæorum Syuagogis irrationabiliter occupatis et consecratis pretium solvat Victor episcopus. *Ibid.*

Epist. LVI (ad Fantinum). — Candidum defensorem, Joanni Judæi ex navis pretio debiti soluti chirographum restituere compellat. 994

Epist. LVII (ad Præjectam illustrem). — Gesta inter ipsam et Fantinum defensorem approbat. *Ibid.*

Epist. LVIII (ad Martinum Scholasticum). — Se ab illo de episcoporum causis levius instructum sententiam profiteri non posse. Agat cum Joanne Syracusano episcopo. 995

Epist. LIX (ad Joannem episcopum Syracusanum). — Indicat quid Bizacenus primas egerit, ne a Romano episcopo judicaretur. De illius causa, quod placuerit, loquatur cum Martino Scholastico. *Ibid.*

Epist. LX (ad Romanum aliove patrimonii ecclesiastici defensores). — Ne mulieres cum episcopis aut clericis in sacris ordinibus constitutis habitent; ea lege, ut uxores non relinquant, sed caste regant. 996

Epist. LXI (incipit epistola Recharedi regis Gothorum ad beatum Gregorium Romensem episcopum directa). — Excusat quod ipsum non ante quatuor annos de conversione sua monuerit. Mittit aureum calicem. Venerationem summam ac benevolentiam testatur. Laudatum Hæpalessem commendat. 997

Epist. LXII (ad Romanum defensorem). Defensorum nomen usurpantes pescat. Fortunatum amoveat ab Ecclesiæ negotiis. Martianum Joanni episcopo, Romanæ Eccle-

siæ patrimonium curanti, inobedientem exsulare cogat. 999

Epist. LXIII (ad Joannem episcopum Syracusanum). — Ad deponendum Lucillum episcopum quatuor episcopos adhibeat. Sacerdotes vel diaconos criminis conscios, gradu suo deiciat, laicos sacra privet communione. Melitenses ad episcopi electionem hortetur. *Ibid.*

Epist. LXIV (ad Vitalem Sardinæ defensorem). — Sicutur clericos, ut neque episcopi reverentia, neque illorum disciplina solvatur. Ne Ecclesiæ rura a cultoribus deserat, aut monasteria, quæ solis subsunt episcopis, ab aliis perturbari sinat. 1000

Epist. LXV (ad Januarium Caralitanum episcopum). — Continentinos in officio clericos contumaces. Relictam monasterio viduæ substantiam a clerico restituendam. Coercendos tum dehortationibus, tum corporalibus poenis idolorum cultores, aruspices, atque sortilegos. Res Ecclesiæ, non laicis, sed probatis clericis committendas. 1001

Epist. LXVI (ad Anatolium diaconum). — Ex Istris schismate ad Ecclesiæ unitatem revertens laveat. 1003

Epist. LXVII (ad Constantium Mediolanensem episcopum). — Ut cum Mariniano Ravennate de Maximi Salonitani causa judicet. *Ibid.*

Epist. LXVIII (ad Eusebium Thessalonicensem, etc.). — Neque Constantinopolitano episcopo œcumenici titulum sibi arroganti, ullo modo consentiant: neque in Synodo, si de rebus aliis agatur, statuta vetera sinant convelli. *Ibid.*

Epist. LXIX (ad Maurentium magistrum militum). — Arguit quod Neapolitanum episcopum ea quæ patroni civitatis erant usurpantem non cohibeat. Hortatur ne concessam per aliquot annos elemosynam jam quasi debitum patiatur exigi. Neapolis privilegia et Prochythæ insulæ causas commendat. 1005

Epist. LXX (ad Passivum Firmanum episcopum). — Oratorium sancti Savini consecrat. 1007

Epist. LXXI (ad Chrysanthum episcopum Spoletanum). — Sanctuaria sancti Savini Valeriano notario Firmano concedat. *Ibid.*

Epist. LXXII (ad Constantium Narniensem episcopum). — Ecclesiæ Interamnæ jam Visitatori administrationem integram committit. *Ibid.*

Epist. LXXIII (ad Maurentium magistrum militum). Theodosium abbatem commendat, ne gravior in murorum vigiliis affligatur. 1008.

Epist. LXXIV (ad Domnellum erogatorem). — Singularem testatur benevolentiam. Excusat quod, Castorio ad ipsum veniente, non scripserit. 1009

Epist. LXXV (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Misenatis Ecclesiæ visitationem injungit. *Ibid.*

Epist. LXXVI (ad Misenate). — Fortunato Visitatori obediatur, atque idoneum sibi eligant episcopum. 1010

Epist. LXXVII (ad Anthemium subdiaconum). — Importuni, Attellanæ civitatis episcopi, testamentum discutiat. Tum Attellæ, tum Cumis aptum episcopum quantumcunque eligi procuret. *Ibid.*

Epist. LXXVIII (ad Enlogium patriarcham Alexandrinum). — Commendati ab ipso hominis boitæ citius negotia Queritur quod de Constantinopolitani episcopi arrogantia nihil rescribat. Ligna cur non miserit longiora. 1011

Epist. LXXIX (ad Marilianum Ravennatem episcopum). — Ipsi et Castorio de Maximo commendat iudicium, cujus modum præscribit. 1012

Epist. LXXX (ad Castorium notarium). — Det Maximo epistolam suam redditæ communionis et gratiæ testem; modo purgatus ille ac pœnitens Sabinianum et alios in charitate suscipiat. *Ibid.*

Epist. LXXXI (ad Maximum Salonitanum episcopum). — Obedienti, pœnitenti, ac purgato reddit gratiam et communionem. atque usum pallii concedit. 1013

Epist. LXXXII (ad Anatolium diaconum Constantinopolitanum). — Marcellino de Romana Ecclesia bene merito faveat, atque ipsum apud imperatorem excuset. *Ibid.*

Epist. LXXXIII (ad Fantinum defensorem Panormitanum). — Januarium ab Anastasii et Bonifacii molestiis tueatur. 1014

Epist. LXXXIV (ad Benenatum Tundaritanum episcopum). — Ut oratorium in honorem sanctorum Severini et Julianæ consecrat. 1015

Epist. LXXXV (ad Fortunatum Neapolitanum). — Januarie reliquias sanctorum Severini et Julianæ dare jubet. *Ibid.*

Epist. LXXXVI (ad Constantium Mediolanens. episcopum). — Reliquias ea lege concedit, ut prius serventium alimonis provideatur quam deducatur locus. *Ibid.*

Epist. LXXXVII (ad Gaudiosum Eugubinum episcopum). — Tantiuntis Ecclesiæ visitationem delegat. 1016

Epist. LXXXVIII (ad Tadinates). — Gaudioso episcopo visitatori obediatur, atque idoneum sibi eligant sacerdotem. *Ibid.*

Epist. LXXXIX (ad Severum Anconitanum episcopum).

— *Æinæ* civitatis visitationem injungit. 1017
 EPIST. XC (ad *Æsinenses*). — Severo episcopo visitatori obediunt, dignumque sibi eligunt episcopum. *Ibid.*
 EPIST. XCI (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Barbatianum, si cautus sit in regimine et humilis in suo sensu, abbatem instituat. 1018
 EPIST. XCII (ad Victorem Panormitanum episcopum). — Præchoritano monasterio presbyterum ex ipsis monachis ordinet. *Ibid.*
 EPIST. XCIII (ad Gulfarem magistrum militum). — Post laudatum illum in schismaticis ad Ecclesiam reducendis zelum, ad perseverantiam et revertentium protectionem hortatur. 1019
 EPIST. XCIV (ad Romanum defensorem). — Istos quosdam, ut in Siciliam ad episcopum suum cito perveniant, adjuvet. Episcopum ipsum ut Romam veniat adhortatur, atque itineris expensam præbeat. 1020
 EPIST. XCV (ad Callinicum Italix exarchum). — Quosdam Ecclesiæ unitati redditos ac Roma in Istriam redeuntes commendat. *Ibid.*
 EPIST. XCVI (ad Marinianum Ravennatem episcopum). — Eosdem commendat quos supra. 1021
 EPIST. XCVII (ad habitatores insulæ Capræ). — Gratulatur de imperturbato ecclesiasticæ unitatis amore. Mariniano mandatum de constituendo illis episcopo schismatis inimico. *Ibid.*
 EPIST. XCVIII (ad Theodorum Ravennæ curatorem). — Pacis in eo studium laudat. Monet juratam dolose ab Ariulfo pacem. Pactum ipse sua manu subscribere recusat. Augusti causam ad justitiæ leges finieundam. Mœrentem consolatur Theodorum, ad quem mittere responsalem parat. 1022
 EPIST. XCIX (ad Occilianum tribunum Hydruntinum). — Hortatur ut gravatam a Viatore ex tribuno Hydruntinam civitatem levat. 1024
 EPIST. C (ad Sabinianum Callipolitanum episcopum). — Ne patiat Callipolitanos angariis prægravari. 1025
 EPIST. CI (ad Sergium defensorem). — Fruniscendum Ecclesiæ Hydruntinus debitorem, si sponte non solvat, cogat ad iudicium. *Ibid.*
 EPIST. CII (ad Sergium defensorem). — Mancipium ab ipsius Gregorii Germano Hydruntin fugiens caret comprehendendi, ac navi Romam deferri. 1026
 EPIST. CIII (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Ne milites in monasterio virginum hospitentur. *Ibid.*
 EPIST. CIV (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Ut Neapolitani cives ad concordiam redeant, virum apud instructum Romam mittere festinet. *Ibid.*
 EPIST. CV (ad Serenum Massiliensem episcopum). — Cyriacum abbatem ad Syagrium euntem commendat, monet imagines in Ecclesiis esse servandas. 1027
 EPIST. CVI (ad Syagrium, Ætherium, Virgilium et Desiderium episcopos). — Contra simoniacos, ac neophitos, et vetitæ mulierum contubernia, nec non synodorum, quæ quotannis haberi debent neglectum, stylum acuit; atque ut synodi quotannis fiant. De his omnibus in synodo tractari jubet, et ad se per Cyriacum abbatem referri. 1028
 EPIST. CVII (ad Aregium episcopum Vapincensem). — Eum de snorum obitu consolatur, hortaturque ut sollicitæ suo munere fungatur. Dalmatarum unum illi, et archidiacono ejus permittit jubetque ut synodo per Syagrium cogendæ iuterit. 1033
 EPIST. CVIII (ad Syagrium episcopum). — Laudat eum ob operam Augustino navatam; pallii usum concedit; statuit ut Ecclesiæ Augustodunensis primum in eis provincia post Lugdunensem locum obtineat; de synodo terum. 1035
 EPIST. CIX (ad Brunichildem reginam Francorum). — De his qui ex laicis repente fiunt episcopi, aut per simoniam ordinantur. Ut synodum ad hæc extirpanda cogi jubet, atque edicto constituat ne Judæis Christiana mancipia habere liceat. 1037
 EPIST. CX (ad Theodericum et Theodebertum reges Francorum). — Quod multi res simoniam ordinentur, tributa a prædiis ecclesiasticis exigantur, ex laicis repente fiunt episcopi. Synodum ad hæc emendanda celebrari curent, et statuuntque ne Judæis Christiana mancipia habere liceat. 1039
 EPIST. CXI (ad Virgilium episcopum Arelatensem). — Confirmat privilegia per Virgilium papam Arelatensi monasterio concessa. 1041
 EPIST. CXII (ad Desiderium episcopum Galliæ). — De pallio ipsius prædecessoribus concessa nihil in Ecclesiæ Romæ serinio reperiri. Mittat proinde, si quid in Ecclesiæ sue chartis invenierit. 1043
 EPIST. CXIII (ad Syagrium episcopum Augustodunensem). — Ut Monatem et Theodorum episcopos in Italiam redire compellat. *Ibid.*
 EPIST. CXIV (ad Virgilium et Syagrium episcopos). —

De suscipienda causa Syagriæ, quæ religionem professam esse, marito violenter juncta dicebatur. 1044
 EPIST. CXV (ad Syagrium episcopum Augustodunensem). — De parochiis episcopo Taurinensi subtractis, et episcopo in iisdem constituto, ut eas illi restituendas curet. 1045
 EPIST. CXVI (ad Theodericum et Theodebertum reges Francorum). — Ut episcopo Taurinensi restituantur ipsius parochiæ in regno Francorum sitæ, in quibus ordinatus fuerat novus episcopus. 1047
 EPIST. CXVII (ad Brunichildem reginam Francorum). — Hilarium commendat, ut illum tuitione sua protegat. 1048
 EPIST. CXVIII (ad Vantilonum et Arigium). — Hilarium commendat, ut illi suum patricium impendant. *Ibid.*
 EPIST. CXIX (ad Ascipladotum patricium). — Hilarium commendat, ut ejus patrocinium suscipiat. 1049
 EPIST. CXX (ad Claudium in Hispaniis). — Eum laudat, ex virtutis fama sibi dilectum. Ut in luce veritatis atque cælestis patriæ amore proficiat hortatur. Cyriacum abbatem et legatum suum commendat. 1050
 EPIST. CXXI (ad Leandrum Hispalensem episcopum). — Epistolam illius, charitatis calamo scriptam, ex humilitate sermonis altitudine cordis ostendere. Se nulla dignum laude, cuius mores deprimit honor onerosus, qui victus pondera culpas culpissimam, qui e monasterio tranquillitate raptus, mentis naufragium passus est. De podagræ doloribus pie consolatur. Pallium mittit. *Ibid.*
 EPIST. CXXII (ad Recharedum Visigothorum regem). — Regem laudat de conversa ad fidem Gothorum gente, de oblati beato Petro muneribus, de contempta Judæorum pecunia, qua legem in ipsos latam rescindi deprecabatur. Hæc Dei laudit monet tribuenda, cavendasque cordis humilitate, munditia corporis, atque animi lenitate, antiqui hostis insidias. Reliquias mittit. 1052
 EPIST. CXXIII (ad Venantium et Italicam). — Morbis afflictum ex suis ipsius molestiis atque ex generali totius orbis percussione, quæ mundi finem proximum indicat, consolatur. 1056
 EPIST. CXXIV (ad Donellum erogatorem). — Ægrum consolatur. Gaudet de militari toga illi denuo imposita. Quam exarchus mutuo acceperat pecuniam restituendam monet. Romana civitati præcipua cura subveniat. 1057
 EPIST. CXXV (ad Maximum Salonitanum episcopum). — Gratulatur de plena satisfactione. Pallium mittit. Quod eo significatur moribus exprimat. Cum Sabiniano episcopo, Honorato archidiacono, Massiano clerico, jam non ex odio sed ex charitate agat. 1058
 EPIST. CXXVI (ad Constantium Mediolanensem episcopum). — Ne Philagrium, aut ab Ecclesiæ suis hominibus, aut a collectæ exactoribus, aut a Dertonensi episcopo, iniuste gravi patiat. 1059
 EPIST. CXXVII. — In celebratione Paschæ, rejecto Victorii cyclo, Scotorum morem sequendum, cui Anatolius ab Hieronymo laudatus fuit. De episcopis per simoniam ordinatis, aut post lapsum temporis diaconatus; ac de monachis monasteria sua deserentibus consultat sanctum Gregorium, quem videre summopere cupit. Laudat ejus Pastoralem librum, petitque expositiones in Ezechielem et in Cantica. 1061
 EPISTOLARUM LIBER X. 1065
 EPISTOLA PRIMA (ad Romanum in Sicilia defensorem). — Ablata, tum a Lucillo quondam episcopo, tum a Petro filio, res Melitensis Ecclesiæ jubet restitui. Trajano jam episcopo monachos in solatium ita concedit, ut id ipsum reservet diocæsani episcopi arbitrio. Quæ idem Trajanus, dum erat abbas, acquisivit, non ejus, sed monasterii esse declarat. Alia quædam ut tollat permittit. *Ibid.*
 EPIST. II (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Ecclesiam pro monachis, absque missis publicis, hospitaliter et presbytero cardinali consecrat. 1068
 EPIST. III (ad Fantinum defensorem). — Colligat Romani mancipia, atque illorum laboris fructus ad constructum a Romano ipso monasterium mittat. *Ibid.*
 EPIST. IV (ad Savinum subdiaconum regionarium). — In Sisinnium presbyterum de idololatria et sodomia accusatum inquirat diligentissime. Illum, si adsint indicia, detradat in carcerem. Eundem cogat ad reddendum orphanis Victoriani presbyteri filii depositum. 1069
 EPIST. V (ad Savinum subdiaconum). — Moneat Mariam ut voluntatem patris sui tandem impleat, et relictas, tum libertis, tum ecclesiæ sancti Georgii duas uncias substantiæ, vel invita persolvat. 1070
 EPIST. VI (ad Theodorum curatorem). — Joannem præfecti uxorem commendat. *Ibid.*
 EPIST. VII (ad Marinianum Ravennatem episcopum). — Joannis præfecti uxorem commendat. 1071
 EPIST. VIII (ad Marinianum Ravennatem episcopum). — Se contristatum valde, quod monasterium ita abductam revocare neglexerit. Ut vel nunciis præstat

- impense hortatur. 1071
Epist. IX (ad Joannem episcopum Syracusanum). — Basilio Capuano antistiti, pro Cethego et Flora, auri libras decem per Maximum solvat. 1072
Epist. X (ad Romanum defensorem). — Basilium episcopum forenses causas acitantes ultra quatuor dies in Sicilia morari non sinat. 1073
Epist. XI (ad Godiscalcum ducem). — Arguit quod iratus monasterii januas frangi et boua diripi fecerit. Monachi ad hostes fugam non imputandum abbati. Ut monasterio et abbati adversari desinat, imo ut tuitionem impendat, hortatur. *Ibid.*
Epist. XII (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Fuscum abbatem, et monasterium ejus commendat. 1075
Epist. XIII (ad Romanum defensorem). — Fuscum abbatem juvet, ut absque mora quæ monasterii sui sunt recipiat. *Ibid.*
Epist. XIV (ad Fantinum defensorem). — Fusco abbati, monasterii sui Codices et vela restitui faciat. 1076
Epist. XV (ad Clementinam patriciam). — Nullum sibi odii vel iracundiæ circa illam scrupulum, sed paterum omnino dilectionem inesse significat. Ut offensas nobiliter condonet hortatur. *Ibid.*
Epist. XVI (ad Turritanos et Taurianenses). — Venerio episcopo visitatori obediant, idoneumque sibi eligant sacerdotem. 1078
Epist. XVII (ad Venerium et Stephanum episcopos). — Sub consueta formula visitationis munus injungit. *Ibid.*
Epist. XVIII (ad Clementinam Patriciam). — Ne Amadium a Surrentinis ad episcopatum electum detineat. *Ibid.*
Epist. XIX (ad Anthemium subdiaconum). — Inquirat de Amadii vita in episcopum electi, eumque Romanam quamprimum mittat.
Epist. XX (ad Anthemium subdiaconum). — Ne acceptam ad possessiones emendatas pecuniam, in alios usus expendant Surrentini monachi. *Ibid.*
Epist. XXI (ad Joannem Italiæ præpositum). — Conqueritur de subtracta Neapolitanæ diaconis annona. 1080
Epist. XXII (ad Leonem Catanensem episcopum). — Sancti Viti monasterium tueatur a quorundam molestiis; juuctos vero mulieribus monachos digna emendatione corrigat. 1081
Epist. XXIII (ad Adrianum notarium Siciliæ). — Agat quoque, tum ut puiatur supradictorum monachorum scelus, tum ne quis illorum boua invadat. *Ibid.*
Epist. XXIV (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Ejus erga monasteria negligentiam arguit. Mauricii aliorumve monachorum fugam dolet. Vetat ne monachi deinceps, nisi per bieuuium probati, touseantur. Neve milites absque suo ipsius consensu in monasteriis suscipiantur. 1082
Epist. XXV (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Theodoro portas, et Rustico aqueductum tandem restituat. Causam deinde adversus illos moveat, si voluerint. 1083
Epist. XXVI (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Joannem palatinum hortatur ut neque sponarios affligat, neque ipsorum nonnullis faveat a pactione juramento firmata recedentibus. Hortantem ei non audierit Joannes, accedat præfecti auctoritas. 1084
Epist. XXVII (ad Zitanum magistrum militum). — Fatur per solvenda etiam a religiosis tributa. 1085
Epist. XXVIII (ad Fantinum defensorem). — Causas Sabiniatum inter et Theodorum episcopum, tum de impensis in hospites, tum de aliis suo judicio definiat. *Ibid.*
Epist. XXIX (ad Constantium Mediolanensem episcopum). — Dubiam adhuc Pompeii episcopi causam certa sententia fieri nuncum posse. 1086
Epist. XXX (ad Castorium notarium). — Iterum monet de possessione quæ monasterio concessa dicebatur quod justum est faciat. 1087
Epist. XXXI (ad Libertinum exprætorem). — Hortatur ut adversa patienter sustineat, et vestes ad suorum usus suscipiat lubens. 1088
Epist. XXXII (ad Secundinum episcopum Tauromitanum). — Benignius agendum erga Leonis uxorem, quæ, ob adulterii suspicionem a marito discedens, cum religiosam vestem induisset, ad ipsum, inconsulto Secundino, redierat. *Ibid.*
Epist. XXXIII (ad Secundinum episcopum). — Si revera Dulcinus episcopus substantiæ suæ sex uncias Ecclesiæ Loicensi et sex monasterio sancti Christophori reliquerit, nullam jam dicto monasterio molestiam irrogari patiat. 1089
Epist. XXXIV (ad Ecclesium Clusinum episcopum). — De Joanne Diacono a Balneoregiensibus in episcopum electo sollicito inquirat. 1090
Epist. XXXV (ad Eulogium patriarcham Alexandrinum). — Quod citius non responderit biennii causatur podagram. Palæstinis monachos, qui de Agnoitarum errore interrogarent, non Romam, sed Constantinopolim adiasse. Se ad Anatolium in Agnoitis idipsum ex Latinis Patribus scripsisse, quod ex Græcis ad se Eulogius. 1091
Epist. XXXVI (ad Maximum Salonitauum episcopum). — Se de Sclavis irruptionem facientibus affligi. Adversus iniquos judices defendat strenue, sed modeste, pauperes atque oppressos. Photinianistas ad Ecclesiæ sinum revocare pergat. 1092
Epist. XXXVII (ad Innocentium Africæ præfectum). — Se Innocentii præfectura gaudet ex dilectione; dolet ex gravitate muneris, quam illi æternæ mercedis occasionem fieri peroptat. Factas indicat cum Langobardorum rege inducias. Suos in Job postulanti laudat Augustini libros. De protecto Romanæ Ecclesiæ patrimonio gratias agit. 1094
Epist. XXXVIII (ad Januarium Caralitanum episcopum). — Curet ut nec violentiam patiantur qui ad ecclesiam refugerint, nec ii qui hactenus sunt oppressi damna sustineant. 1095
Epist. XXXIX (ad Eulogium patriarcham Alexandrinum). — Quæ ex Scripturis Agnoitæ sumebant argumenta singula dissolvit, atque in ipsos disserit uberius. Deesse sibi peritos Græci sermonis interpretes queritur. 1096
Epist. XL (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — A pueris Petrum de tentatione sceleris accusantibus veritatem accuratius exigit, Petro ipso id postulante. 1099
Epist. XLI (ad Anthemium subdiaconum). Illati Petro criminis veritatem una cum Fortunato episcopo diligentissime inquirat. 1100
Epist. XLII (ad Eusebium Thessalonicensem archiepiscopum). — Commendato pacis studio hortatur ne a quibusdam Chalcedonensium synodum respicientibus orthodoxorum animos patiatur offendi. *Ibid.*
Epist. XLIII (ad Venantium Lunensem episcopum). — Ad illius petitionem mittit ancillam Dei, quæ monasterio præficiat, cui maximam ipse præstet curam. 1101
Epist. XLIV (ad Venantium Lunensem episcopum). — Fesulanis solidos viginti, vel etiam plures, in Ecclesiæ reparationem tribuat. 1102
Epist. XLV (ad Ecclesium Clusinum episcopum). — De infirmitate condolet. Gratulatur de prudenti episcopi electione. Equum mittit. Baptizatos consignaturus ad Ecclesiæ accedat. *Ibid.*
Epist. XLVI (ad Joannem episcopum Syracusanum). — Agat ne apud Leontium exconsulem injustum aliquid patiatur Crescentium vicarius. 1103
Epist. XLVII (ad Joannem Syracusanum episcopum). — Apollonium magistrum militum commendat. *Ibid.*
Epist. XLVIII (ad Leontium exconsulem). — Apollonium commendat. 1104
Epist. XLIX (ad Adeodatum illustrem). — Illius animus ad temporalium contempulum, sterrorum vero amorem confirmat. Joanni et Leontio commissam indicat Decii episcopi causam. *Ibid.*
Epist. L (ad Domitianum metropolitanum). — Nondum Romam venisse Leontium. Se illi suffragatum in executionis imperatorum jussis. Commissam eidem ac Joanni episcopo Theodori episcopi causam. 1105
Epist. LI (ad Leontium exconsulem). — Se nulli unquam protectionem, nisi favente justitia, postulasse. Etsi in rebus publicis fraudem fecerit Libertinus, substantiam ejus cædi debuisse, non libertatem. Iram in vindictam malorum sequi debere rationem animi, non præire. 1106
Epist. LII (ad Amandinum domesticum). — Se ad illius votum, et missa suscepisse, et pro Joanne præfecto scripsisse ad exarchum. Quæ vero ad ipsum de Libertino scripsit, non moleste debuisse suscipi, sed ut candide ab amico scripta. 1109
Epist. LIII (ad Romanum defensorem). — Admoneat Leontium ne adversus Neapolitanorum civium juramulorum hominum verbis assensum præbeat. 1110
Epist. LIV (ad Donum Messanensem episcopum). — Gregorium expræfectum commendat. *Ibid.*
Epist. LV (ad Leontium exconsulem). — Gregorium expræfectum commendat. 1111
Epist. LVI (ad Amandinum domesticum). — Gregorium expræfectum commendat. *Ibid.*
Epist. LVII (ad Secundinum et Joannem episcopos). — Gregorium expræfectum commendat. *Ibid.*
Epist. LVIII (ad Nonifacium Regiensem episcopum). — Gregorii cum Ecclesiæ sua causam absque dilatione finiat ipsiusve homines habeat commendatos. 1112
Epist. LIX (ad Joannem et Fortunatum episcopos, et Anthemium subdiaconum). — Gregorii homines ac possessiones commendat. *Ibid.*

Epist. LX (ad Azimarchum scribonem). — Quod tardius ad Siciliam venerit Gregorius, non studio factum, sed corporis infirmitate. 1113

Epist. LXI (ad Adeodatum abbatem Neapolitanum). — Illius monasterio Gazarense quousque Neapoli ordinatur antistes, Puteolanum vero in perpetuum unit. *Ibid.*

Epist. LXII (ad Neapolitanos). — Neque Joannem in episcopum eligendum fuisse, quod non castus; neque Petrum, si incautus sit ac fenerator. Alium igitur ex Ecclesiæ suæ clero aptum sibi provideant. 1114

Epist. LXIII (ad Dominicum Carthaginensem episcopum). — Docet quo animo suscipiendum sit pestilentie flagellum; quis fructus ex eo colligendus; qua ratione qui percutiuntur consolandi. 1115

Epist. LXIV (ad Romanum defensorem). — Scriboni quamvis bono non locandam Ecclesiæ possessionem, sed annis singulis in offerendum Gentioni quod ex locatione fuisset lucratus. 1116

Epist. LXV (ad Adeodatum). — Excusat moram in dandis reliquiis, quas tandem mittit. *Ibid.*

Epist. LXVI (ad Decium Lilybetanum episcopum). — Solitis cautionibus adhibitis, constructum ab Adeodata monasterium consecrat. 1117

Epist. LXVII (ad Hilarium notarium). — Missam pro sustentatione monasterii navem in cunctis tueri præcipit. *Ibid.*

Epist. LXVIII (ad Opportunum). Ob asperam correctionem contristatum lenit, atque ad perfectam conversionem hortatur. 1118

EPISTOLARUM LIBER XI. *Ibid.*

Epistola prima (ad Joannem abbatem). — Ejus se orationibus commendat, æterna bona ipsi præcatus. Mittit lectos et lectisternia in peregrinorum usum. *Ibid.*

Epist. II (ad Palladium presbyterum). — Obloquentium verbis contristatum solatur. Docet quid erga detrahentes agendum sit. Orationes petit, mittit vestes. 1119

Epist. III (ad Pantaleonem notarium). — Denedidit, diaconum in Mediolanensem episcopum faciat ordinari, atque illic Romanæ ecclesiæ utilitates sollicite disponat. 1121

Epist. IV (ad Mediolanenses). — Laudato post obitum Constantio, gratulatur quod Deus dedit in episcopum elegerint. Alium respicit a Langobardis electum. 1122

Epist. V (ad Innocentium Africæ præfectum). — Victoris Phausianensis episcopi querelas ad ipsum defert, ut Africaeorum judicium vexationes cohibeat. 1123

Epist. VI (ad Marinianum Ravennatem episcopum). — Florentium ejus diaconum Anatolio apud Constantinopolim diacono suo commendat. Propositæ ordinationi assentitur. Exprobrat in commissa quadam causa negligentiam. *Ibid.*

Epist. VII (ad Anatolium diaconum). — Mariniani episcopi diaconum commendat. 1124

Epist. VIII (ad Alexandrum Siciliæ prætorem). — Joannem diaconum Ravennatis Ecclesiæ patrimonii in Sicilia Rectorem commendat. *Ibid.*

Epist. IX (ad Leonem Catanensem episcopum). — Severum commendat. 1125

Epist. X (ad Talitanum). — Talitanum, publici patrimonii curatorem, hortatur ut a publicanorum molestiis Romanæ Ecclesiæ patrimonium defendat. *Ibid.*

Epist. XI (ad Romanum defensorem). — Apud Alexandrum agat, ut causa illius cum Tecla abbatisa absque mora et contentione finiatur. 1126

Epist. XII (ad Cononem Lirinensem abbatem). — Qua cura et solertia monasterium sibi commissum regere debeat. Commendat Columbum presbyterum. *Ibid.*

Epist. XIII (ad Serenum Massiliensem episcopum). — Non infringendas fuisse sanctorum imagines; non adorandas quidem, sed ad instructionem permittendas. Hac ratione demulcendos, quos fractis imaginibus alienarat, fidelium animos. Pravos homines a conturbatione et societate sua removendos. 1128

Epist. XIV (ad Asclepiodotum). — Gallicanum romanæ Ecclesiæ patrimonium commendat, et clavim mittit cum reliquiis. 1130

Epist. XV (ad Arigium episcopum Vapincensium). — Post amicissimam salutationem Candidum presbyterum commendat. 1031

Epist. XVI (ad Mediolanenses). — Redeunti Mediolanum Arethuse charitatem impendant, agantque ut illius causa mox ordinato episcopo finiatur. *Ibid.*

Epist. XVII (ad Anthemium subdiaconum). — Theodoram viduam commendat, ne, ob ingratum filii animum, cui nubenti sua donaverat omnia, inopiam patiatur. 1032

Epist. XVIII (ad Anthemium subdiaconum). — Helense homines a Romanæ Ecclesiæ actoribus injuste detineri non sinat. *Ibid.*

Epist. XIX (ad Anthemium, subdiaconum). — Donatum

commendat. 1133

Epist. XX (ad Scholasticum defensorem). — Calumnioso episcopo inopi, ultra datam condumam, vineolam locet. Eidem episcopium restituit, non ablatis inde quæ decessor episcopus pater suus acquisierat. Ipsi tandem legati partem tradat. *Ibid.*

Epist. XXI (ad Romanum defensorem). — Argentio, hospitali viro, terrulæ modiorum decem usum et fructus ad liberaliorem hospitalitatem concedat. 1134

Epist. XXII (ad Spesindeo Sardiinæ præsidem). — Victori episcopo in Sardis convertendis ac baptizandis concurret. *Ibid.*

Epist. XXIII (ad Vitalem Sardiinæ defensorem). — Bonifacium in Barbaricinis mancipiis comparandis adjuvet. 1135

Epist. XXIV (ad Joannem tribunum Sipontinum). — Hortatur ut cum Vitaliano episcopo de epistolæ hujus latoris libertate decernat. *Ibid.*

Epist. XXV (ad Januarium Caralitanum episcopum). — Laudat quod virorum monasterium in domo ancillarum Dei monasterio cohærente constructi poluerit. Mouachos tamen aut in ipso monasterio discedentium loco, aut in destituto quodam monasterio constitui jubet, Ipsumque Januario commendat. *Ibid.*

Epist. XXVI (ad Joannem subdiaconum). — Apud præfectum agat pro Joanne argentario. 1136

Epist. XXVII (ad Joannem religiosum). — Joannem mensis pauperum et exhibendæ diaconiæ præpositum rationibus homini reddendis immunem declarat; sed rationem Deo positurum hortatur, ut opus suum impleat solertius. 1137

Epist. XXVIII (ad Augustinum Anglorum episcopum). — De Anglis conversis latari Romanos omnes. Lætandum et Augustino de dono Dei; sed cavendum ex operatione virtutum cordis elationem. Miracula, tum a Moise unquam culpa soluto, tum a reprobis ipsis edita. In his non suam, sed Dei gloriam querat et animarum salutem. De uno in nobis signo gaudendum, scilicet dilectione. 1138

Epist. XXIX (ad Bertham Anglorum reginam). — De Anglorum conversione gratulatur. Ne regis animum ad perfectam Christianæ fidei dilectionem succedere diutius negligat, hortatur impense. 1141

Epist. XXX (ad Venantium exmonachum patricium Syracusanum). — Tum suæ, tum illius podagras occasione docet vitæ hujus pœnas esse Dei verbera peccatores ex misericordia corrigentis. In illis proinde revocanda in memoriam delicta, agendas Deo gratias, prævertendum penitentia Dei judicium. 1143

Epist. XXXI (ad Paschasium Neapolitanum episcopum). — Venantio sancti Severini reliquias ad oratorii consecrationem concedat. 1144

Epist. XXXII (ad Marinianum Ravennatem episcopum). — Concessas Candido abbati reliquias. Se lot ac tantis ægritudinibus affectum, ut vivere pœna sit. Preces apud Deum petit, ut flagella mitiget, et patientiam concedat. *Ibid.*

Epist. XXXIII (ad Marinianum Ravennatem episcopum). — Hortatur ut disposita Ecclesiæ Romæ contenda, ubi quietus, Gregorio ipso curante, a vomitu sanguinis sanari possit. Interim abstineat a jejuniiis, vigiliis et concionibus. 1145

Epist. XXXIV (ad Paschasium Neapolitanum episcopum). — Quam illius decessor ex pecuniis Ecclesiæ detinuerat cleri vel pauperum portionem, ipse juxta præscriptum in hac epistola modum distribuat. 1146

Epist. XXXV (ad Barbaram et Antoninam). — De imminente patris morte vehementer afflictas consolatur. 1147

Epist. XXXVI (ad Joannem Syracusanum episcopum). — Suum de Venantii desperato morbo dolore testatur. Agendum in primis ut ad monasticum habitum vel in extremis redeat. Se, quod imperatori ipsi filias suas jam commendat Venantius, plurimum impediri. Illas quoad ejus facere poterit tuateur Joannes. Huic Romam congruo tempore venire amice permittit. 1148

Epist. XXXVII (ad Romanum defensorem). — Defendendas ad episcopos clericorum causas, ne episcopalis jurisdictio violetur. 1149

Epist. XXXVIII (ad Vitum defensorem). — Illum Ecclesiæ defensorem instituit. 1150

Epist. XXXIX (ad Romanum defensorem). — Vitum defensorem constitutum commendat. *Ibid.*

Epist. XL (ad Marinianum Ravennatem episcopum). — Epist. XLI (ad Romanum defensorem). — De possessionum Fausti finibus injuste pervasis. *Ibid.*

Epist. XLII (ad Joannem episcopum). De possessionum Fausti finibus injuste pervasis. *Ibid.*

Epist. XLIII (ad Joannem episcopum). De possessionum Fausti finibus injuste pervasis. *Ibid.*

Epist. XLIV (ad Joannem episcopum). De possessionum Fausti finibus injuste pervasis. *Ibid.*

Epist. XLV (ad Joannem episcopum). De possessionum Fausti finibus injuste pervasis. *Ibid.*

Epist. XLVI (ad Joannem episcopum). De possessionum Fausti finibus injuste pervasis. *Ibid.*

Epist. XLVII (ad Joannem episcopum). De possessionum Fausti finibus injuste pervasis. *Ibid.*

Epist. XLVIII (ad Joannem episcopum). De possessionum Fausti finibus injuste pervasis. *Ibid.*

Epist. XLIX (ad Joannem episcopum). De possessionum Fausti finibus injuste pervasis. *Ibid.*

Epist. XLIII (ad Joannem Syracusanum episcopum). — Dilatam diu Rusticianæ causam de invisis possessionibus suæ finibus tandem finit. 1152

Epist. XLIV (ad Rusticianam patriciam). — Rogat ne deinceps in epistolis se illius ancillam vocet. Suspensa jam quæ beato Petro obtulit vela. De illius podagra, et tristatur, et gaudet. Monasterium sancti Andree, cui et ipsa elemosynam miserat, ab hoc apostolo diligentissime custodiri probat ex variis miraculis. *Ibid.*

Epist. XLV (ad Theoctistam patriciam). — Multis ostendit ejus animum detractionibus turbari non debere, sedandum tamen tranquillam et humiliter obloquendum murmur. Ostendit etiam, primo religionis causa conjugia non debere dissolvi; secundo peccata omnia in baptisate funditis dimitti; tertio post penitentiam triennio factam licentiam non esse peccandi; quarto etiam illum anathematis vinculo teneri qui, necessitate compulsus, id de quo reprehenditur anathematizaverit. Plerosque falso in quatuor illis capitulis imperito zelo accusatos, placandos tamen accusatores illos ratione et mansuetudine, ilque Theoctistæ ipsi erga suos agendum. 1156

Epist. XLVI (ad Isacium Jerosolymitanum episcopum). — Synodicæ illius epistolæ respondens, Ecclesiam arcæ confert, extra quam salus nulla. Laudat Isacii fidem, quam profertur suam. Gaudet compressa sub Christianissimo imperatore hæreticorum ora. Isacium hortatur ut in Ecclesiis suis peccatet simoniam, ac quædam compescendo, quædam tolerando jurgia mitiget. 1161

Epist. XLVII (ad Anatolium diaconum Constantinopolitanum). — Neque Joannem, neque episcopum alium ob corporis infirmitatem deponendum. 1167

Epist. XLVIII (ad Urbicum abbatem). — Inconstantiam ac temeritatem illius increpat. Quis in Lucusiano monasterio abbas, quis præpositus esse debeat, ipse præcipit. *Ibid.*

Epist. XLIX (ad Urbicum abbatem). — De Lucusiano monasterii pecunia Petro Tricalitano episcopo det solidos XL. 1168

Epist. L (ad Adrianum notarium). — Agathosæ maritum suum, nolente ipsa tonsuratum et monachum, reddi jubet. 1169

Epist. LI (ad universos Siciliæ episcopos). — Adversus imminuentem hostium invasionem hinc per hebdomadam litaniis indicant, et fideles a sæculari perversitate dehortentur. *Ibid.*

Epist. LII (ad Donum Messanensem episcopum). — Id compleatur quod Placidum inter et Messanensis Ecclesiæ actores iudicatum est. 1170

Epist. LIII (ad Adrianum notarium). — Incantatores et sortilegos insequi pergit. 1171

Epist. LIV (ad Desiderium Galliæ episcopum). — Quod episcopus grammaticam artem docere non debeat. Quos cum Laurentio et Mellito mittit in Britanniam monachos commendat. *Ibid.*

Epist. LV (ad Virgilium Arelatensem episcopum). — Ut synodus ad eradicandam simoniam cogatur insistat. Serenum episcopum a pravorum hominum societate cohibeat. Monachos ad Augustinum euntes habeat commendatos. 1172

Epist. LVI (ad Ætherium episcopum Lugdunensem). — Ut insistat ad synodum cogendam. De privilegiis Ecclesiæ suæ mittit exemplaria. Irenei scripta non inveniri. Commendat monachos ad Augustinum in Angliam missos. 1173

Epist. LVII (ad Arigium episcopum Vapincensem). — Damandæ in concilio simoniæ operam impendat. Favet monachis ad Augustinum euntibus. 1174

Epist. LVIII (ad diversos episcopos Galliæ). — Commendat monachos in Angliam ad Augustinum euntes. 1176

Epist. LIX (ad Theodorium Francorum regem). — Hortatur ad synodum convocandam, et monachos eosdem commendat. 1179

Epist. LX (ad Theodebertum Francorum regem). — Hortatur ad synodum congregandam et eosdem commendat monachos. 1180

Epist. LXI (ad Clotarium Francorum regem). — Monachos ad Augustinum euntes commendat. Hortatur ad eundem synodum adversus simoniacos. *Ibid.*

Epist. LXII (ad Brunichildem Francorum reginam). — Monachos in Britanniam euntes commendat. 1181

Epist. LXIII (ad Brunichildem Francorum reginam). — Ut ad evellendam simoniam synodum congregari præcipiat. 1182

Epist. LXIV (ad Augustinum Anglorum episcopum). — Ad varia dubia, de quibus ab Augustino consultus fuerat, respondet. — 1. De quadripartita bonorum ecclesiasticorum divisione. — 2. De clericis post clericatum uxorem ducibus. — 3. De diversis consuetudinibus diversarum ecclesiarum non improbandis. — 4. De penitentia furum et restitutione ecclesiasticarum rerum. — 5. Duo fratres possunt contrahere cum duabus sororibus. — 6. Qui

sunt in contrahendo prohibiti gradus consanguinitatis et affinitatis. — 7. Neophyti in gradu prohibito juncti, nec separandi sunt, nec sacra communione privandi, sed admonendi ut abstineant. — 8. Quot sunt necessarii episcopi in episcopi consecratione. — 9. Qualiter metropolitanus in aliena provincia se habere debeat. — 10. Quod mulier prægnans et puer uatus possit baptizari. Quæ menstrua patitur ab ecclesiæ ingressu non prohibetur, sed post concubitus conjuges ab ecclesiæ ingressu se abstinere debent. — 11. Quando nocturna pollutio celebrationem et communionem impedit. 1183

Epist. LXV (ad Augustinum Anglorum episcopum). — Pallii usum concedit. Idem spondet Londinensi, quem a synodo propria statuit ordinandum. Eboracensem integro metropolitani honore vult perfrui. Augustinum Britannicæ totius primatem instituit. 1200

Epist. LXVI (ad Edilberthum Anglorum regem). — Hortatur ut in subjectis sibi populis Christianam fidem extendat. Augustinum libenter audiat et adjuvat. Docet cur imminenti mundi hujus termino signa præmittat Deus. Mittit xenia, fundit ad Deum preces. 1201

Epist. LXVII (ad Quiricum episcopum, etc.). — eos qui in hæresi cum Trinitatis invocatione baptizati sunt, si ad Ecclesiam revertentur, non baptizandos; sed aut impositione manuum, aut chrismatis unctione, aut professione fidei reconciliandos. Redeuntes Nestorianos veram de incarnato Verbo fidem docendos, quam hic ipse firmat ex Scripturis; atque si Nestorius anathematizent, si quas recipit Ecclesia synodos venerentur, suscipiendos in propriis ordinibus. 1204

Epist. LXVIII (ad Virgilium Arelatensem episcopum). — Commendat Augustinum episcopum, si ad eum venerit. 1208

Epist. LXIX (ad Brunichildem Francorum reginam). — De corrigendis sacerdotibus qui vitam prave instituunt. 1209

Epist. LXX (ad Candidum presbyterum rectorem parimonii). — Aurelium presbyterum commendat, ut ei oratorum vel locum aliquem committat. 1210

Epist. LXXI (ad Anthemium subdiaconum). — Illum aliove in causa Joannis Diaconi iudices arguit, quod hilarum subdiaconum calumniatorem nulla pena afferent. Hunc privatum officio, ac verberibus publice castigatum, jubet exulare. Eligendum Paschasio episcopo vicedominum et majorem domus. *Ibid.*

Epist. LXXII (ad Azapitum abbatem). — Illius monasterio aliud unit a monachis ob hostilitates prorsus desertum. 1211

Epist. LXXIII (ad Mariuanum abbatem). — Ecclesia sancti Georgii curam Mariniano ejusque successoribus committit. 1212

Epist. LXXIV (ad Eusebium Thessalonicensem episcopum). — Falsam ab Andrea monacho nequissimo illius epistolam. Nonnullis Gregorio ipsi ab eodem supposito sermones. Exigendam a Luca presbytero suspecto fidei confessionem. 1212

Epist. LXXV (ad Aurelium). — Consolatur eum de morte fratris et tribulationibus quas patiebatur. 1214

Epist. LXXVI (ad Mellitum abbatem). — Dat mandata Augustino, quem adibat, exhibenda, ad faciliorem Anglorum conversionem. 1215

Epist. LXXVII (ad Bonifacium in Corsica defensorem). — Alericæ et Adjacii episcopos quatuorci eligi curet. Neque opprimi pauperes, neque clericos a laicis iudiciis teneri patiat. 1217

Epist. LXXVIII (ad Barbaram et Antoninam). — Divinam protectionem eis adprecatur. Quod Romam venire cupiant gaudet. Commendat Joanni episcopo ac Romano defensori illarum causas. Accepta libenter xenia. 1218

EPISTOLARUM LIBER XII. 1219

EPISTOLAM PRIMAM (ad Dominicum Carthaginensem episcopum). — Quod ex gravi morbo convalescit gratulatur. Monet sæpe nobis vitæ inducias concedi, ut paratiores ad iudicium veniamus. *Ibid.*

Epist. II (ad Anthemium subdiaconum). — Det Mattheo viro clarissimo in sustentationem solidos duodecim. 1220

Epist. III (ad Anthemium subdiaconum). — De puero quodam e Sicilia Misenum ducto, ubi monachi habitum susceperat. *Ibid.*

Epist. IV (ad Fantinum defensorem). — De finienda Maurentii contra Panormitanum Ecclesiam causa monet Victorem episcopum. 1221

Epist. V (ad Mariuanum Ravennatem episcopum). — Maurentii homines commendat. 1222

Epist. VI (ad Theodorum curatorem). — Commendat Maurentii homines. *Ibid.*

Epist. VII (ad Savinellam, Columbam et Agnellam). — Idem ad singulas scribens, hortatur ut largioribus elemo-

- synis cœlestes comparant thesauros. 1223
 EPIST. VIII (ad Cololum Numidiam episcopum). — De gravi Donadei adversus Victorem episcopum suum querela inquirat sollicite, ut congruam det pœnam reus. 1224
 EPIST. IX (ad Anthemium subdiaconum). — Adeodato seni, si revera pauper sit, relaxet ex annuis solidis duobus unum. *Ibid.*
 EPIST. X (ad Fantinum defensorem). — Isidori hæredibus instet ut xenodochium construant, aut jam constructo tribuant legatum. 1225
 EPIST. XI (ad Passivum Firmanum episcopum). — Mandat oratorium consecrare, percepta prius donatione legitima, atque illic presbyterum cardinalem constituere. *Ibid.*
 EPIST. XII (ad Passivum Firmanum episcopum). — Opportunum hortetur ut in bonis studiis crescat; tam monachus fiat aut subdiaconus, ac tandem Aprutii pastor. 1226
 EPIST. XIII (ad Fantinum defensorem). — Defuncti Primagenti notarii res absque mora in tuto collocet, ne Romana Ecclesiæ aliius hæredibus pereant. 1227
 EPIST. XIV (ad Azimarchum Scribonem). — E maris periculo ereptum hortatur ut divinæ misericordiæ nunquam non meminerit. *Ibid.*
 EPIST. XV (ad Romanum defensorem). — Laurentium juvet in finiendis Bonifacii numerarii rationibus. 1228
 EPIST. XVI (ad Azimarchum Scribonem). — Laurentio Bonifacii quondam numerarii rationes apud Leontium exponenti faveat. 1229
 EPIST. XVII (ad Maurilionem expræfectum). — Amice hortatur ut ad se scribat sæpius. *Ibid.*
 EPIST. XVIII (ad Eupatore ducem Sardinie). — Valderichum commendat. 1230
 EPIST. XIX (ad Maurentium magistrum militum). — Plectiles sellas viginti quatuor peti. *Ibid.*
 EPIST. XX (ad Maurentium magistrum militum). — Ad Arogem mittat epistolam suam de juvando in vehendis ad mare trabibus Savino subdiacono. *Ibid.*
 EPIST. XXI (ad Arogem ducem). — Ut Savinum incisam pro ecclesiis sanctorum Petri et Pauli trabes ad mare trahentem juvari præcipiat, xenium spondet. 1231
 EPIST. XXII (ad Gregorium expræfectum). — Ad vectandas trabes viginti homines suos ac boves commodet Savino. *Ibid.*
 EPIST. XXIII (ad Stephanum episcopum). — Homines cum bobus ad Savinum juvandum mittat. 1232
 EPIST. XXIV (ad Joannem subdiaconum Ravennæ). — Jubet, reprobato Constantio, Maurum, si dignus inveniat, abbatem ordinari; a peculiaritatis peste mundari monasterium; Claudii abbatis scripta ex ore suo excepta, sed a suo sensu in multis aliena, ad se mitti. Non probat sua in Jobum commentaria publice ad vigilias legi. Magis expedire ut legatur Psalorum commenta. Nolle se, dum in hoc corpore versaretur, opera sua in publicum facile prodire. Albinum et Augustum commendat. 1233
 EPIST. XXV (ad Romanum defensorem). — Non jungendos matrimonio extra massam in qua nati sunt Petri defensoris filios. 1234
 EPIST. XXVI (ad Maurentium magistrum militum). — Ne dimissis aliis, Domitii filium retineat. 1236
 EPIST. XXVII (ad Quertinum expræfectum). — Cur pro Bonito præfecturæ administrationem expetente agere nolit. *Ibid.*
 EPIST. XXVIII (ad Cololum episcopum Numidiam). — Coercendum paulinum antiatitam, qui in clerum suum severtat, et sacrilega nundinatione sacros ordines vendebat. 1237
 EPIST. XXIX (ad Victorem episcopum). — Ut Paulini sævitia in clerum et simonia puniatur ac reprimatur, concilium cogat, ad id vocato, si opus sit Hilario. 1239
 EPIST. XXX (ad Constantinum Scodritanum episcopum). — Quod in sequenti ad Joannem epistola adversus Pauli flagitium statuitur exsequatur ipse, si potest; sin vero, Joanni ut id exsequatur instet. 1240
 EPIST. XXXI (ad Joannem primæ Justinianæ episcopum). — Expositis Pauli Docelestini episcopi flagitiis, præscribit remedia. 1241
 EPIST. XXXII (ad universos episcopos concilii Bizacii). — De Clementio ipsorum primato graviter accusato strenue ac diligenter inquirant. 1242
 EPIST. XXXIII (ad Firminum episcopum Istriæ). — Gratulatur de illius ad Ecclesiæ unitatem reditu. Ut Satanæ jaculis constantiæ scutum opponat, aliosve, secum revocet, hortatur. Spondet subsidia. Paraturam mittit. 1243
 EPIST. XXXIV (ad Ciridanum). — Cum pro Sitonico id præstitum sit quod ipse jusserat, non perferendum jam ab Ecclesiâ illius detrimentum. 1244
 EPIST. XXXV (ad Desiderium Viennensem episcopum). — Ne Pancratium diaconum suum a monastica vita revocet. 1245
 EPIST. XXXVI (ad Bonitum defensorem). — Monachis fugitiva mancipia sua colligentibus opem ferat. 1246
 EPIST. XXXVII (ad Romanum defensorem, Anthemium, et Savinum subdiaconos). — Romani exprætoris homines ac possessiones commendat. *Ibid.*
 EPIST. XXXVIII (ad Deusdedit Mediolanensem episcopum). — De bonis autem episcopatum acquisitis testari posse episcopum; proinde ob legatum ex decessoris illius testamento Luminosam ancillam Dei non molestandam. *Ibid.*
 EPIST. XXXIX (ad Fantinum defensorem). Ex Servidei diaconi hæreditate, xenodochio tradat equas decem Luminosæ ancillæ Dei quatuor. 1247
 EPIST. XL (ad Venantium patricium). — Spondet se, ubi convalerit, facta quædam Samsonis allegorice expositionum. 1248
 EPIST. XLI (ad Pantaleonem notarium). — De Ecclesiæ quarundam superstitionibus tum pecuniis, tum clericis, tum rebus aliis. *Ibid.*
 EPIST. XLII (ad Romanum defensorem). — Salustium admoveat ne posthac Luminoso Ecclesiæ servo sit molestus. 1249
 EPIST. XLIII (ad Joannem Syracusanum episcopum). — Sic exigendos ait reditus, ut neque contristentur debitores, neque Romana Ecclesiâ damnum sustineat. *Ibid.*
 EPIST. XLIV (ad Anthemium subdiaconum). — Accello, qui ab hostibus captivum Stephani solidis octo redemerat, restituat pretium. 1250
 EPIST. XLV (ad Eugenium diaconum). — Servis Dei agentibus duas terræ portiones ad annos triginta sex concedit. *Ibid.*
 EPIST. XLVI (ad Felicem Portuensem episcopum). — Joannem famulum donat. 1251
 EPIST. XLVII (ad Veantium Perusinum episcopum). — Ecclesio episcopo frigore laboranti hiemales vestes absque mora mittat. *Ibid.*
 EPIST. XLVIII (ad Lucidum Leontinum episcopum). — Quem e congregatione sua Joannes abbas delegerit, ordinet pro monasterio presbyterum. 1252
 EPIST. XLIX (ad Romanum defensorem). — Palatii urbis Romæ ministris annonam ab imperatore concessam portulantibus apud Leontium faveat. *Ibid.*
 EPIST. L (ad eulogium Alexandrinum patriarcham). — A Monophysitarum errore conversos commendat. *Ibid.*
 EPISTOLARUM LIBER XIII 1253
 EPISTOLA PRIMA (ad Romanos cives). — Non custodiendum juxta litteram Sabbati diem. Corpus Dominico die necessitatis causa lavari posse. *Ibid.*
 EPIST. II (ad Adeodatum abbatem). — Illius monasterio Craterense unit. 1255
 EPIST. III (ad Adeodatum monachum). — Permittit donationem autem susceptum monachatum verbo factam scriptis consignari et firmam haberi. 1256
 EPIST. IV (ad Januarium Ceraltianum episcopum). — Desideriæ abbatissæ et Joannis abbatis contentionem, adhibitis episcopis duobus, hinc. 1257
 EPIST. V (ad Etherium episcopum Lugdunensem). — Qua ratione providendum sit cum episcopus in infirmitatem incidit et officio suo fungi non potest. 1258
 EPIST. VI (ad Brunichildem Francorum reginam). — De privilegiis monasterio et xenodochio concessis, legatis ejus auditis, Menna episcopo absoluto. De episcopo qui capitis infirmitate laborabat. De digamo non ordinando. Missorum se in Gallias qui synodo intersit. Privilegia quæ mittit actis publicis inserenda. 1259
 EPIST. VII (ad Theodericum Francorum regem). — Pietatem regis ac prudentiam laudat. Agit de privilegiis eisdem, de illius legatis, de pace cum imperatore stabilienda. 1262
 EPIST. VIII (ad Senatorem abbatem). — Privilegium Xenodochii. *Ibid.*
 EPIST. IX (ad Thalassiam abbatissam). — Privilegium monasterii sanctæ Mariæ in urbe Augustodunensi. 1265
 EPIST. X (ad Luponem abbatem). — Privilegium Ecclesiæ sancti Martini in suburbano Augustodunensi. 1266
 EPIST. XI (ad Maximum Salonitanum episcopum). — Illius hominibus non crediturum se deinceps, nisi mandatum legaliter subscriptum habeant. 1267
 EPIST. XII (ad Paschasium Neapolitanum episcopum). — Non arcendos Judæos a solemnitatibus suis, sed monitis ac blandimentis ad conversionem accendendos. *Ibid.*
 EPIST. XIII (ad Barbarum Beneventanum episcopum). — Ipsum Panormitanæ Ecclesiæ visitatorem sub consueta formula instituit. 1268
 EPIST. XIV (ad Panormitanos). — Barbaro episcopo visitatori obediant. 1269

- Epist. XV** (ad Venantium patricium Panormit.). — Urbicum abbatem electum merito in episcopum, sed reluctan-
tem non cogendum. Crescentis diaconi scrutandos mo-
res. Si neque in hoc, neque in alio consentiant, mitten-
dos Romam legatos. 1270
- Epist. XVI** (ad Passivum Firmanum episcopum). —
Passivo ut monasterium in honorem sancti Savini con-
secret mandata sub consueta formula. 1271
- Epist. XVII** (ad Joannem subdiaconum Ravenne). —
Mariianum episcopum hortetur, ut causam cum Joanne
episcopo absque lite jubeat finire. Alioquin judicium ipse
urgeat, et sententiam exsequatur. Oratorii constructio-
nem ac dedicationem ab Exuperantio episcopo in Joannis
diocæsi factam improbat. 1272
- Epist. XVIII** (ad quosdam Siciliæ episcopos). — Adria-
num patrimonii rectorem commendat. Episcopos admo-
net ne, cum ad infantes consignandos egrediuntur,
subjectos suos ultra modum gravent 1273
- Epist. XIX** (ad Julianum). — Dissimulatam ab illo ex-
verecundia inopiam queritur, constructo Catanæ mona-
sterio dat solidos annuos decem. 1274
- Epist. XX** (ad Honorium Tarentinum episcopum). —
Constructo baptisterio uti permittit. *Ibid.*
- Epist. XXI** (ad Paschalem et Coneolantiam). — Datas
restituendæ pecuniæ inducias prorogat. In adversis
positis consolatur. 1275
- Epist. XXII** (ad Rusticianam patriciam). — Infirmam
illius valetudinem se dolere significat. Suorum dolorum
pertæsus, exoptat mori. Agat ipsa apud impm. ut Beato-
rem perversa molientem corceant. *Ibid.*
- Epist. XXIII** (ad Bonifacium notarium Corsicæ). —
Joannem clericum hortetur ut Romam cognoscendus
veniat. 1276
- Epist. XXIV** (ad Savinum subdiaconum). — Proculo
episcopo ea quæ per absentiam suam fuerant neglecta
reparanti opem ferat. 1277
- Epist. XXV** (ad Savinum subdiaconum). — Moneat
Palumbum episcopum ut res Ecclesiarum tueatur dili-
gentius, sin minus partes illius ipse expleat. *Ibid.*
- Epist. XXVI** (ad Anthemium subdiaconum). — Pas-
chasii episc. negligentiam coram selectis testibus repre-
hendat. 1278
- Epist. XXVII** (ad Anthemium subdiaconum). — Cam-
paniæ episcopos officii sui immemores convocet, atque
ut vigilantius agant moneat. Si quem postea noverit de-
sidem, mittat illum Romam. 1279
- Epist. XXVIII** (ad Joannem Syracusanum episcopum). —
Cosmam presbyterum, ex qualitate loci ad quem as-
sumptus fuerat afflictum, restituat priori loco. *Ibid.*
- Epist. XXIX** (ad Philippum presbyterum). — Gavium
se de Andræe obitu, quod ad æterna gaudia pervenerit.
Philippum rogat ut idem sibi a Deo impetret. Ipsi mittit
solidos quinquaginta. 1280
- Epist. XXX** (ad Deusedit Mediolanensem episcopum). —
Theodorum cum Defensore ad Venantium mittat, de
Theodori expostulationibus inquisiturum. *Ibid.*
- Epist. XXXI** (ad Phocam imperatorem). — Pessimos re-
ges ad populi peccata puniendos, optimos ad subditorum
consolationem constitui. Hortatur ut afflictæ reipublicæ
subveniat. 1281
- Epist. XXXII** (ad Eusebiam patriciam). — Hortatur ut
plus ea quæ animæ quam quæ sunt corporis cogitet. 1282
- Epist. XXXIII** (ad Smaragdum exarchum). — Ut Firmi-
num episcopum ad Ecclesiæ unitatem reversum, a Severi
molestiis defendat hortatur. Servaturum triginta dierum
inducias Cillanem, ad Pisanos pacisci notuisse. 1283
- Epist. XXXIV** (ad Pantaleonem notarium). — Quod ad
justam mensuram modium quo Ecclesiæ coloni fru-
menta dabant redegerit laudat. Jubet perceptam ex injus-
to modio pecuniam colonis pauperioribus distribui. 1285
- Epist. XXXV** (ad Catulum et Romanum). — Optatum
defensorem in amovendis a sacerdotum contubernio
extraneis mulieribus adjuvet. 1286
- Epist. XXXVI** (ad Chrysanthum Spoletanum episco-
pum). — Habitantes cum extraneis mulieribus Nursinos
sacerdotes corceat. *Ibid.*
- Epist. XXXVII** (ad Joannem Panormitanum episco-
pum). — Pallii usum concedit. 1287
- Epist. XXXVIII** (ad Phocam imperatorem). — Diaconi
sui absentiam ingeniose excusat. Mittit Bonifacium. Ad-
versus Langohardos auxilium implorat. *Ibid.*
- Epist. XXXIX** (ad Leontiam imperatricem). — Gratula-
tur de adepto imperio. Divinam illi precatur gratiam.
Romanam Ecclesiam commendat. 1288
- Epist. XL** (ad Cyriacum patriarcham Constantinopolita-
num). — Hortatur ut pacis studio a superbo Universalis
titulo absteineat. Commendat Bonifacium diaconum. 1289
- Epist. XLI** (ad Eulogium Alexandrinum patriarcham). —
Eulogium ad simoniam evellendam hortatur. 1290
- Epist. XLII** (ad Eulogium patriarcham Alexandrinum). —
De non amissis oculorum visu, ac de aucto dominico
grege gratulatur. Monet susceptas illius eulogias, necnon
parata esse grandiora ligna, quibus si eget, scribat Boni-
facio. 1291
- Epist. XLIII** (ad Joannem Panormitanum). — Quem
vide peroptabat, manere in Sicilia concedit, ob navigii
periculum. 1292
- Epist. XLIV** (ad Joannem Panormitanum episcopum). —
Quæ clericis suis justa petentibus promissis exhibeat. 1293
- Epist. XLV** (ad Joannem defensorem). — Quid in Ja-
nuarii, Malacitani episcopi, cujusdam illius presbyteri,
necnon Stephani episcopi agendum sit. 1294
- Epist. XLVI** (ad Joannem defensorem). — Dissolutos
Capricanæ insulæ monachos in viam reducat. 1301
- Epist. XLVII** (ad Theodorum curatorem). — Petrum
ejusque matrem amantem commendat. 1302
- EPISTOLARUM LIBER XIV.** 1303
- EPISTOLA PRIMA** (ad Paulum scholasticum). — Gratulatur
tum de illius cum Leone episcopo reconciliatione, tum
de zelo in maleficis. *Ibid.*
- Epist. II** (ad Vitalem defensorem Sardinæ). — De ne-
glectis xenodochiis. De protegendis apud imperatorem
Sardis. De quibusdam post lapsam ordinatis in abbates.
De constructo in domo Papanianæ monasterio. De re-
quirendis Ecclesiarum et monasteriorum rebus. De Ja-
nuarii episcopi infirmitate, tempore sacrificii. *Ibid.*
- Epist. III** (ad Joannem Panormitanum episcopum). —
Positam Romæ domum cum Epiphano Romanæ
Ecclesiæ diacono permutare concedit. 1305
- Epist. IV** (ad Fantinum defensorem Panormit.). — Exhi-
larati episcopi actibus invigilet, tum ut ille clero suo
charitatem, tum ut obedientiam illi clerus exhibeat. 1306
- Epist. V** (ad Joannem Panormitanum episcopum) —
Causam Petri cum Fantino defensore perquirat diligen-
ter faciatque judicium. 1307
- Epist. VI** (ad Mariianum Ravenatensem episcopum). —
Furtivum abbatem injuste depositum restituat, et
episcopum reprehendat quod a predecessore ordinata
absque causa mutaverit. 1308
- Epist. VII** (ad Alcyonem Corcyræum episcopum). —
Cassiopi castrum sub Corcyræi episcopi jurisdictione
permaneat; ex illo tamen non ejiciantur Eurisæ sacerdo-
tes. *Ibid.*
- Epist. VIII** (ad Bonifacium diaconum). — Apud impera-
torem agat ut, subreptam de Cassiopi castro jussionem
rescindens, sententiam suam servari præcipiat. 1310
- Epist. IX** (ad Joannem Panormitanum episcopum). —
Basilicæ consecrandæ dat facultatem. 1312
- Epist. X** (ad Guduinum ducem). — Ancillæ Dei stupra-
torem militem puniat. *Ibid.*
- Epist. XI** (ad Joannem episcopum). — De trium in
episcopos electorum personis, moribus, ac scientia re-
quirat. 1313
- Epist. XII** (ad Theodelindam Langobardorum reginam). —
Gratulatur de sociato catholicæ fidei filio. Quod Secundo
non responderit, causatur podagram. Habitam sub Justi-
niano synodum mittit. Romanæ Ecclesiæ orthodoxiam
tuetur. Regi de facta pace gratias refert. 1314
- Epist. XIII** (ad Alcyonem Corcyræum episcopum). —
Beati Donati corpus in Cassiopi castro recondi sinat,
salva Ecclesiæ suæ jurisdictione. 1317
- Epist. XIV** (ad Felicem subdiaconum). — Ecclesiæ san-
cti Pauli ad fovenda lumina amplos concedit redditus. 1318
- Epist. XV** (ad Anthemium subdiaconum) — Exarchum
temere loquentem moneat, et ipse per epistolam Roma-
norum malis speratum procreet levamen. 1319
- Epist. XVI** (Felicia Messanenensis episcopi ad S. Grego-
rium). — Quærit de consanguinitatis gradibus in quibus
nubere licet; de episcoporum vexatione a subditis, ac
de ecclesiis quarum dedicationes sunt dubiæ. 1320
- Epist. XVII** (ad Felicem Messanensem episcopum). —
Interrogatus respondet de consanguineorum conjunc-
tione, de vexatione episcoporum a subditis, ac de dubia
ecclesiarum consecratione. Segregari incorrigibiles, et
synodum quotannis congregari præcipit. 1322
- APPENDIX ad sancti Gregorii Epistolæ.** 1327
- Epistolæ sancti Gregorii variæ tabulæ.** 1351

3 2044 054 758 818

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

